ژیانێك لەگەڵ كتێبدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەگەر، تەنووسە سپییەكانی هەموو دنیا، كە ئەمە كارێكی نەكردەیە و مەحاڵە، لە وەسفی كتێب و پەیوەندی خۆم و كتێب و ئەو بەخششەی لە سەر ژیانی من دروستی كرد پێ بكەمەوە، هێشتا ناتوانم پاداشتێكی بچووكی ئەو [illegible] بدەمەوە، كە كتێب لە سەر ژیانی من هەیەتی، ئاخر من لە كتێبەكانەوە ڕاست و چەپی خۆم ناسی، چاوم كرایەوە، فێر بووم، تێگەیشتم و هوشیاربوومەوە، وام لێهات درك بە هەموو شتێك بكەم و لە بەرانبەر هەر كار و كردەوە و ڕەفتارێكی كەسیدا، هەست بە بەرپرسیاریەتی بكەم و شعورم بخەمە گەڕ. من لە ئامێزیی دایك و باوكێكی میللی ، دوور لە كتێب و هوشیاریی لەدایك بووم، نەك ژینگەی خێزانیم، بەڵكو هەفت پشتی خێزانەكەشم، كتێبیان نەناسیوە و نەیانزانیوە كتێب و خوێندنەوە چییە. لە كۆی هەموو خوشك و براكانم، تەنێ من بوومە مامۆستا و خوێندنم تەواوكرد، بوومە كرمی كتێب و خوێنەرێكی سەر سەختی كتێب و دنیای خوێندنەوە. من لە بەر دەستی باوكێكی ئەو دڵڕەق و دایكێكی بێباك گەورە بووم و پێگەیشتم. باوكم، وەك هەر باوكێكی دیكەی ئەو سەردەم، كە بڕوایان بە لێدان و تێهەڵدانی منداڵەكانیان هەیە و بڕوایان وابوو بەم شێوەیە زۆر جوان پەروەردە دەكرێن و لە دوا ڕۆژدا دەبنە پیاو، منی بە لێدان و تێهەڵدان و شكانەوە گەورە كرد. لە منداڵیمدا، هەزاران جار، لێدان و دەشكان و ئازارم بە بێ بوونی هیچ پاساوێك بە دەستی باوكم چەشتووە، دایكیشم وەك ئەوەی بە دیار شانۆیەكەوە بێت، بە تاكە جارێكیش هەوڵی نەدا، لە ژێر دەستی باوكم دەرم بێنێت. ئەمە، باوكی زۆرینەمان لە باوكی شەرزاد حەسەن دەچێت، بەلا َم جیاوازییەكەمان ئەوەیە، ئەمە باوكەكانی خۆمان نەكردەتە كەرستەی نووسین كە پێویست ناكات ! لە منداڵیدا، لە هەرچی گەمە و پێداویستی و یاری مندالا َنە هەیە بێبەش بووم، ئێستا لە تیكتۆك، زۆرترین ڤیدیۆ كە سەریان دەكەم، گەمە و یاری و ئوتومبێلی مندالا َنەیە. زۆرجار خوارزاو برازاكانم پێم دەڵێن (خاڵە، مامە) تۆ بۆچی سەیری ئەو شتەی مندالا َن دەكەیت؟ چزووێك بە ناخمان دادێت و دەگەڕێمەوە ئەو سەردەمە تاڵییەی منداڵیم كە بێبەش بووم لەو یارییانە، بە دەنگ دەبم و وەلا َمیان نادەمەوە، تەنها ئەوەیان پێ دەڵێم، ئەوە چەند منداڵێكی بەختەوەرن كە وەك من نەژیان. ئەم ژینگە پڕ لە توندووتیژیی و نامیهرەبانییە، هەرلە سەرەتاوە وایان لێكردم ببمە

كەسێكی خەمۆك و گۆشەگیر و لاتەریك و نا كۆمەڵایەتی، بیرمە زۆر جار منداڵەكانی هاوڕێم لە قوتابخانە گەمەیان پێ دەكردم. جێگەی داخە كە باوكانی كورد، بە ئێستاشەوە، هەست بە بەرپرسیاریەتی بەرانبەر بە منداڵەكانیان ناكەن و ژن وەك فابریكەی منداڵ خستنەوە دەبینن. بۆیە تەنێ منداڵەكانیان بەخێو دەكەن و پەروەردەیان ناكەن. ئەم ژینگە پڕ لە ترس و لێدانە، وایان لێكردم بە دوای ژیانێكی دیكە دابگەڕێم، وردە وردە، لەگەڵ هەراشبوونم و پەڕینەوە لە قۆناغی منداڵی بۆ مێر منداڵی و گەنجیەتی و پێگەیشتنی هزری، ئیدی ئاشنای كتێب و خوێندنەوە بووم. هاوڕێی هەمیشە لە یادم (ئازاد ماركس) ڕوحی شاد بێت، بەر لە من كتێبی دەخوێندەوە، بۆیە لە قۆناغی ئامادەییدا، وردە وردە كتێبی بۆ دەهێنام و كتێبەكانی لینین و ماركس و شیعرەكانی پەشێو و ڕەفیق سابیرم دەخوێندەوە، ئیدی لەوێوە سەفەری من لەگەڵ كتێب دەستی پێ كرد، سەفەرێك كە سەرەتاكەی دیارە، بەڵام كۆتاییەكەی نا. لەوێوە نزیكترین و ڕوحیترین و بەدەنگترین و خوشەویسترین هاوڕێی ژیانی خۆم دۆزییەوە، كە ئەویش كتێب بوو. هاوڕێیەك وەك مرۆڤەكان، نازانێ درۆ و فریودان و ناپاكی و بێوەفایی و سپڵەیی و دوو ڕووی و بەرژەوەندی و هەڵپەرستی چییە. لەو ساوە تاكو ئێستا، نەك ناتوانم بە خوێندنەوە و بە كتێب بژیم، بەڵكو هێندە ئاڵودەی كتێب و خوێندنەوە بوومەو، تا ئەو ڕادەیەی ژیانی خۆم بیر چۆتەوە. هیچ ڕۆژێك لە ژیانی من تێ ناپەڕێت ئەگەر كتێبێكی تێدا نەخوێنمەوە. بەلامەوە ئاساییە، هەرچی سەرمایەی هەمە، لە ڕێگەی كتێب بیبەخشم، بەڵام بە ساڵان پۆشاكێكی نوێ نەپۆشم. سەیرم پێ دێت كاتێ كەسانێكی نووسەر و خوێنەر دەڵێن (ئێمە كتێب ناكڕین و پارە بە كتێب نادەین) نازانم ئەمانە چۆن لە دنیای كتێب گەیشتوون؟ چۆن دەتوانن خۆیان وەك خوێنەر بناسێنن؟ مەگەر خوێنەری ڕاستەقینەی كتێب، سڵ لەوە دەكاتەوە بە وەدەست هێنانی كتێبێك هەرچی هەیەتی بیبەخشی؟ كە كتێبێكی نوێ دەردەچیت، بە تاسەم زوو دەستم پێ بگات و بیخوێنمەوە، ئەگەریش دەستم نەكەوت، هەر بەدوایدا دەگەڕێم. كتێب بۆ من بۆتە خۆراكی ڕوحی و هزریی و ناتوانم بە خوێندنەوە و بە كتێب بژیم. سەردەمانێك، هەستێكی سەیرم هەبوو، بەوام وابوو ڕەشنبیر یان نووسەر، دەبێ بەردەوام لە هەموو كۆڕ و چاڵاكی و ڤیستیڤاڵ و دیبەیت و سەر شاشەی تیڤی و بەردەم مایكەكان ئامادە بێت، بۆیە لە هەر شوێنێك كۆڕێك هەبووایە، دەبوو بچوومایە و قسەم بكردایە، بەڵام ساڵانێك دواتر، تێگەیشتم كە شوێنی ڕاستەقینەی نووسەر و ڕەشنبیران نێو كتێبخانەكانیانە. ئەوان نەك هەر پێویست ناكات بچن لە چاڵاكییەك ئامادەبن كە شتێكی نوێی تێدا باس ناكرێت، بەڵكو كتێب لەو كاتانە بخوێننەوە باشترە. لەو

سەنگەرەوە، ماوەی چەند ساڵەکە ناچمە هیچ کۆڕ و چالاَکی و فیستیڤالێک، تەنانەت لە شاری ڕواندزیش بەشداری هیچ چالاَکییەک ناکەم. ناتوانم بچم کاتی خۆم بە ناساندنی ڕۆمانێکەوە بە هەدەر بدەم، کە پێشتر خوێندوومەتەوە و ڕەخنەم کردووە، ناتوانم بچم گوێ لە ئەزموون و بابەتی نووسەرێک و شاعیرێک و وەرگێڕێک لە بارەی بابەتێکەوە بگرم، کە نەک هیچ شتێکی نوێی تێدا نییە، بەڵکو دەیان کتێبیشم لەو بارەوە خوێندوونەتەوە. ناتوانم بچم لەگەڵ عەوام، گوێ لە خوێندنەوەی شیعری شاعیرێکی گەنجی تازەنووس و سادەنووس بگرم، لە کاتێکدا گوێگرتن لە شیعر و خوێندنەوەی شیعر، دەبێ لەو پەڕی فەزایەکی تەنها و بێ دەنگ و داخراو دابێت. ڕۆشنبیر، دەبێ هەمیشە عەوداڵی شتە نوێ بێت و بیری بەلای شتی تازە و دانەهێنراو بچێت. لەو سەنگەرەوە، ئێستا سەفەر و سەردان، سەیران و گەشت، هاوڕێیەتی و خزمایەتی، گەشت و خۆشی، شین و شایی، هەموو شتێک لای من بۆتە کتێب و خوێندنەوە، نایشارمەوە تا سەر ئێسقانیش چێژ لەو ژیانەی خۆم وەردەگرم. تا دێت ئارەزوو دەکەم لە مرۆڤەکان دوور بکەمەوە، نامەوێ تێکەڵی عەوام بم، نامەوێ بەر مرۆڤگەلێک بکەوم، کە بە داخەوە گورگە بۆ براکەی. ئێستا، بە جۆرێک گۆشەگیر و لاتەریک بوومە، کە ئەوەندەی چوونە نێو کتێب و خوێندنەوەی کتێب، مانایەک و چێژێک بە بوونم دەدەن، هیچ ژینگەیەکی کۆمەلاَیەتی ئەو چێژەم پێ نابەخشن. نووسەر و ڕەخنەگری دیار (حەمە سەعید حەسەن) لە نووسینێکیدا دەڵێت:(پەتایەکی زۆر ترسناکم گرتووە ئەویش نووسینە ، هەرگیز نزاناکەم لەوپەتایە چاک ببمەوە) بەڕاستی منیش پەتای کتێب و خوێندنەوەی کتێب گرتوومی. هەموو ڕۆژێک، کە لە دەوامی فەرمی خۆم دێمەوە، بەر لە هەموو کارێک سەرێک بە ژوورەکەم دادەکەم و سەیری کتێبخانەکەم دەکەم و تۆزی نیشتووی سەرکتێبەکان دەسڕمەوە، بە دیار ئەو هەزاران هاوڕێ جوان و ڕوحی و بێ دەنگانەی خۆم دەوەستم و خەیاڵ دەمباتەوە، تا لە پڕ دەنگی یەکێک بە ئاگام دێنێت کە خواردن ئامادەیە. دواتر دەست دەدەمە ئەو کتێبەی کە هێشتا تەواوم نەکردووە، کە ماندووش بووم، پشوێک دەدەم و ئەمجارەیان دەست بە دیوانی شاعیرێک دەبەم و شیعرەکانی دەخوێنمەوە. بەم شێوەیە، ژیانی ئێستام بە ڕێ دەکەم، ژیانێک کە بە کتێب و لە نێو کتێب و لەگەڵ کتێبدایە. هیچ شتێک بە قەد ئەوە نیگەرانم ناکات، کاتێ لە پڕ و بێ ئاگادارکردنەوەی پێش وەختە، هاوڕێیەک، میوانێک، کەسێک، سەردانم دەکات، بێگومان لەبەر ئەوە نا کە کارگە و کۆمپانیاکانم لە کارکردن دەوەستن، لەبەر ئەوە نا ، کە دەرچوون و سەردان و سەیران و خۆشیم لێ تێک دەدەن، بەڵکو لە بەر ئەوەی ناچار دەبم بە ویستی خۆم دەست لە خوێندنەوە هەڵبگرم و پلانی خوێندنەوەی

کتێبی ئەو ڕۆژەم لە تەك دەچێت. دەمەوێ ڕاشکاویش بم، هیچ داواکارییەکم هەندەی کتێب، لەدە گران نییە، لەبەر ئەوە نا کە نامەوێت خەڵکی بخوێننەوە، هوشیار ببنەوە و ببنە دەستی کتێب، بەڵکو لەبەر ئەوەی نامەوێت کتێبەکانم بفەوتێن، بگەچرێنرێن، چڵ و پیس ببن، ون ببن، دوانزە مانگە، کتێبەکم بە هاوڕێیەك داوە، کە خەریکی ماستەرە و بەوانەکەی وەریشگرت و ئەوە چەند مانگێکە تەواو بووە، کەچی کتێبەکەی بۆ نەهێناومەتەوە، بە مەرجێك زۆرتر لە جارێکیش پێم گوتووە. من دەستکاری کتێبەکانم، وەك بریندارکردنی ڕوحم دەبینم، چونکە ئەوان هەموو شتێکن لە ژیانی مندا ئیدی ئەم ڕاستییەکەیە. دەزانم کەسانێك سەیریان بەو ژیانە دێت، ڕەنگە بە جۆرێك لە ئاڵودەبوون و نەخۆشیشی بزانن، گاڵتەیان پێ بێت، وەلێ من چێژ لەو ژیانەی خۆم وەردەگرم و ئەوەندەی کتێبەکان سووکنایيم پێ دەدەن و لەگەڵیان ئاسوودەم، ئەوا مرۆڤەکان، بە تایبەتیش لەو سەردەمەدا ئەو کەشەم بۆ دروست ناکەن. بەڵێ تا دێت، حەز دەکەم لە خەڵك و شار و تێکەڵبوونی کۆمەڵایەتی دووربکەومەوە. بڕوام وایە، مرۆڤ دەبێ پەروەردە بکرێت، نەك بە تەنها بەخێو بکرێت، بەخێوکردنی کەسەکان، هیچ جوامێرییەکی تێدا نییە، مەگەر گیانەوەرانیش بەچووەکانی خۆیان بە خێو و گەورە ناکەن؟ بەڵێ ئەوە گرنگە کە مرۆڤ پەروەردە دەکات و دروستی دەکات، من کتێبەکان دروستیان کردم، بێگومان باسی کتێبەکان دەکەم، نووسەرەکانییان نا، چونکە دەزانم هەزاران نووسەر هەن، لە کتێب کارەکتەرێکن و لە ژیانی کۆمەڵایەتی و دەرەوەی نووسین و خێزانیشدا کارەکتەرێکی دیکەن، من کارم بەوان نییە، بەڵێ هاوڕێیەتی من لەگەڵ کتێبەکانە، ئیدی ژیانی من، ژیانێکە لە نێو کتێب و بۆ کتێب و لەگەڵ کتێبدا, بەڵێ هیچ ڕۆژێك لە ژیانی من تێنا پەڕێت، ئەگەر کتێبێکی تێدا نەخوێنمەوە. لە ماوەی ئەو ساڵەدا، واتا لە 1/1/2023 تاکو 31/12 ئەو کتێبانەی خوارەوەم خوێندوونەتەوە:

1_ وێنەی شیعری لە دیوانی تەمەنی ئەحمەد محمد دا/ لێکۆڵینەوە / ئدریس ڕەزا/ 200 ل.
2_ ئیمیجیزم لە شیعری گۆراندا/ لێکۆڵینەوە/ سامان جلال عزیز/ 390 ل.
3_ ڕەخنەی دەروونشیکاری لە شیعری کاك دا/ لێکۆڵینەوە/ ژیڤان بەکر/ 84 ل.
4_ بەراوردی ئەدەبی/ ئەدەبی/ د- موحسین ئەحمەد عمر/ 136 ل.
5_ توێژینەوەی ڕەخنەیی لە ئەدەبی کوردیدا/ توێژینەوە/ سامان عزەدین سەعدون/ 528 ل.

6_ماتەم و خولیا/ / سایكۆلۆژی/ فرۆید 69 ل.
7_ دەنگدانەوەی ژیانم / بیرەوەری/ نەجیب مەحفوز/ 151 ل.
8_سیمۆلۆژیای كەلتوور/ لێكۆڵینەوە/ ئالاَ باپیر/ 117 ل.
9_ سەدەیێك خەبات لە پێناو زمانی كوردیدا/ زمانەوانی/ ئەمیری حەسەن پوور/ 214 ل.
10_ئەو وشانەی دنیایان هەژاند/ لێكۆڵینەوە/ حەمە سەعید حەسەن/ 175 ل.
11_ تەلستەی وای گوت/ حیكمەت/ حەمەسەعید حەسەن/ 167 ل.
12_ تایبەتمەندی تاكی كورد/ سایكۆلۆژی/ حەمە فریق حەسەن/ 510 ل.
13_ سێ پێ / بیرەوەری/ سامیە چاوشلی/ 171 ل.
14_ كۆمەڵناسی كوردەواری/ سۆسیۆلۆژی/ ستار باقی/ 310 ل.
15_ لە دیداری خۆردا / وتار/ ئومێد وەلی/ 226 ل.
16_ لە هەولێرەوە بۆ هلسنكی/ كۆیدار/ شەهرزاد حسن/ 352 ل.
17_دەخوێنمەوە كەواتا هەم/ وتار/ كوردۆ شابان/ 178 ل.
19_ گفتوگۆ لەگەڵ سەلمان ڕوشدی/ دیدار/ و _ ماردین ئیبراهیم/ 66 ل.
20_دەربارەی شیعری بێسارانی/ لێكۆڵینەوەی ئەدەبی/ ئەنوەر قادر محمد/ 198 ل.
21_ڕەخنەی ئەدەبی/ ڕەخنە/ شاخەوان سدیق/ 185 ل.
22_ ئەبوبەكر خۆشناو ژیان و بەرهەمەكانی/ بیۆگرافیا/ ئازا عوبێد/ 275 ل.
23_ئەدەب و فاشیزم/ لێكۆڵینەوە/ كۆمەڵێك نووسەر/ 355 ل.
24 _ لە هەولێرەوە بۆ هەولێر/ بیرەوەری / كوردستان موكریانی / 438 ل.
25_زانستی جوانی/ ئستاتیكی/ نەوزاد ئەسوەد/ 250 ل.
26_ئاست و ئاستەنگ/ لێكۆڵینەوە/ دڵشاد كاوانی/ 157 ل.
27_خولیای شیكردنەوە/ لێكۆڵینەوە/ عەبدولموتەلیب عەبدولاَ/ 184 ل.
28_ سەردەمی جەنگ/ ڕۆمان/ ڕامیار محمەد/ 206 ل.
29_ شیعر و بیركردنەوە/ لێكۆڵینەوە/ هەرێم عوسمان/ 404 ل.
30_ئەوكاتەی ژیان ناوەكی دیكەی هەبوو/ دەق/ دڵزار حەسەن/ 208 ل.
31_ كەرەكەم پێی گوتم/ ڕۆمان/ وەرگێڕانی حەمید بانەیی/ 163 ل.
32_چۆن دەنووسن / وتار/ كوردۆ شابان/ 250 ل,
33_قروسكەی سەگەكەی ناوەوەم/ دانپیانان/ شۆڕش شلماشی/ 308 ل.
34_ توێژینەوەكان/ لێكۆلینەوە/ محمەد بەكر/ 367 ل.
35_شیعرناسی بۆ شیعر/ لێكۆڵینەوە/ كەمال میراودەلی/ 212 ل.
36_ناسیۆنالیزم لای مەولانا خالیدی نەقشبەندی/ لێكۆلینەوە/ ئازاد گولەدین/ 121 ل.

37_ئستاتیکای شیعری ناری و تاهیر بەگ/ لێکۆڵینەوە/ نەچیروان جاسم وەلی/ 200 ل.
38_زەمان و توێژینەوە فرە چەمکییەکان/ لێکۆڵینەوە/ شێرکۆ محمدامین/ 304 ل.
39_لەڕەوە بۆ ژووری خانمان و بەڕێزان/ کۆمەڵە چیرۆك/ وەرگێڕانی سەیوان محەمەد/ 306 ل.
40_شەوانی ئێریڤان/ ڕۆمان/ کەمال سەعدی/ 186 ل.
41_ شنگال های لە منە/ ڕۆمان / کەریم کاکە/ 186 ل.
42_دەنگێك لە کلاوەڕۆژنەی زیندانەوە/ بیرەوەری/ بەهائەدین بەکری دارتاش/ 344 ل.
43_ گۆڕستانی سەگەکان/ ڕۆمان/ کارە حوسەن/ 102 ل.
43_لەدەو خەرەندی ئەحسەمەوە/ بیرەوەری/ سەلاح ماندوو/ 600 ل.
44_ نهێنییەکانی پیاوان و ژنان/ پەندو حیکمەت/ و _ زانا خەلیل/ 170 ل.
45_بیرەوەرییەکانی حەریر حوسین کامل/ وەرگێڕانی / 398 ل.
46_ جێندەرناسی زمانەوانی/ وتار/ سەلام ناوخۆش/ 184 ل.
47_ساوی شتان لە فۆتۆگرافیدا/ فۆتۆگرافی/ نەژاد عەزیز سورمێ/ 64 ل.
48_گرنگی دەق لە نمایشی شانۆییدا/ شانۆ/ کامەران حاجی ئەلیاس/ 168 ل.
49_بنەماکانی زمانی پەروەردەیی/ پەروەردە/ هەوار عومەر/ 340 ل.
50_ چۆن ڕۆمان دەنووسرێ؟/ لێکۆڵینەوە/ گۆران سەباح/ 94 ل.
51_ لە بارەی شیعری جاهیلییەوە/ هزریی و ئەدەبی/ و _ شەفیقی حاجی خدر/295 ل.
52_ بنەماکانی لێکۆڵینەوەی زانستی/ لێکۆڵینەوە/ ئدریس عەبدولاَ/ 62 ل.
53_ تەلاَق و لێکجیابوونەوە/ کۆمەلاَیەتی/ سەرباز سیامەند/ 175 ل.
54_ لە بارەی خۆکوشتنی ئافرەتان/ کۆمەلاَیەتی/ کۆمەڵێك نووسەر/ 76 ل.
55_ پیپی گۆڕەوی درێژ/ چیرۆکی مندالاَن/ و _ نیان جەمال/ 236 ل.
56_ ئەستێرەی دەدەوان/ ئەدەبی/ ئاکۆ ئاکەیی/ 285 ل.
57_ نامەیەك بۆ حەمەی کوڕم/ کولتووری/ مسعود پەرێشان/ 500 ل.
58_مەدەل/ کۆمەلاَیەتی/ مەهاباد حسن/ 160 ل.
59_ژن لە بەردەم پرسە جێندەرییەکاندا/ دیمانەی ڕۆژنامەوانی/ 155 ل.
60_ گێچەڵەی سەکسی/ کۆمەلاَیەتی/ عزەدین یاسین/ 40 ل.
61_جیهانبینی شیعری هاوچەرخی کوردی/ لێکۆڵینەوە/ دەریا جەمال

ح□و□زی/ 384 ل.

62_ د□□قی و بێ ماڵی/ لێکۆڵینەوە / مەریوان قانع/ 304 ل.

63_گرنگی کارەکتەر لە ڕۆمانی عەتر و ئاگر/ لێکۆڵینەوە/ نەجم ئەلوەنی/ 200 ل.

64_دیاردەناسی مر□ق ل□ شیعری ناڵیدا/ لێکۆلینەوە / بارزان عەلی پیرۆت/ 280 ل.

65_ڕەنگاڵەکانی دەق/ لێکۆڵینەوە/ ئازاد عبدلواحید/ 144 ل,

66_هەگبەی مەخمووری / کولتووری/ غەفوور محموری/ 310 ل.

67_ دەق و ڕەخنە/ لێکۆڵینەوە/ عەبدولاَ ڕەحمان/ 152 ل.

68_ کتێب/ ڕانان/ جەلیل کاکە وەیس/ 175 ل.

69_ خۆسووتاندنی ئافرەتان/ کۆمەلاَیەتی/ شوکریە ڕەسول/ 80 ل.

70_ ڕەخنە لە بەختیار عەلی/ ڕەخنە/ تەها ئەحمەد ڕەسول/ 100 ل.

71_شێوازی شیعری پیرباڵ محمود/ لێکۆڵینەوە/ سافیە محمد احمد/ 186 ل.

72_ لافـــاو/ ئێمێـــل زۆلاَ/ و □□□□□□□□ □□□□□□□□/ □□□□□/ □□□□□/ 72 □.

73 شەبەنگی بوون زایەلەی دەق/ □اق□/ ه□ندرێن / 150 ل.

74_سێبەرەکانی ئەدەب/ وتار/ وەرگێڕانی کەریم سۆفی/ 135 ل,

75_ئازادی لێپێچینەوە/ هزری/ دڵشاد کاوانی/ 95 ل.

76_مر□ق پ□روەردە دەکرێ / پەروەردەیی/ سەرۆ قادر/ 304 ل.

77_دەستە سڕەکەی ئۆتیلۆ/ هزری/ بەختیار عەلی/ 275 ل.

78_ئەزموون و شیعری بێگەرد/ ئەزموون/ سەباح ڕەنجدەر/ 448 ل.

79_ دەنگ لە شیعری کەریم دەشتیدا/ لێکۆڵینەوە/ فازڵ شەوڕۆ/ 100 ل.

80_ گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا/ لێکۆڵینەوە/ هاوکار جەمیل/ 345 ل.

81_ ڕۆمان لە گۆشە نیگای جیاوازەوە/ وتار/ سەلاح عمر/ 109 ل.

82_ئاستانەی سبەینێ / لێکۆڵینەوەی ئەدەبی/ بوشرا کەسنەزانی/ 406 ل.

83_بەرەو خۆر/ کۆمەڵە چیڕۆک/ عەبدولاَ ئاگرین/ 88 ل.

84_دۆزەخ/ شانۆنامە/ سارتەر/ 126 ل.

85_ئەندازەی وشەو وێنە/ لێکۆڵینەوە/ عەبدولاَ تاهیر بەرزنجی/ 170 ل.

86_ ئەو ڕۆژەی دەمرم/ لێکۆڵینەوە/ حوسێن بەفرین/125 ل.

87_ گەڕان بە نێو شیعرەکانی بەختیار عەلی/ لێکۆڵینەوە/ عەبدولاَ سلیمان/ 40 ل.

89_ هـزر و شێـواز لە چیڕۆکـی کوردیـدا / لێکۆلینەوە/ حەمە سـعید حەسەن/ 145 ل.

90_ئەحلام یاخییە ئەڵو□ نییەکە/ بیۆگرافی/ سەروەر سەعدولاَ/ 170 ل.
91_کورتە چیڕۆك و مەرجە هونەرییەکانی / ئەدەبی / و _ سەنگەر زراری/ 200 ل.
92_کۆتر و پڵنگ / لێکۆڵینەوە/ حەمە سعید حەسەن/ 200 ل.
94_ هەفتا هەزار ئاشووری/ چیڕۆك/ وەرگێڕانی نوری بێخاڵی/ 62 ل.
95_ دووەمین ناودارانی کۆنفرانسی کۆیە/ حەیدەر لەشکری/ 351 ل.
96_ ڕووداوی مێژوویی لە ڕۆمانی کوردیدا/ لێکۆڵینەوە / ابراهیم عبدرحمان جاف/ 144 ل.
97_ لە ژووانی کۆڤیدەکاندا/ ڕۆمان / حسام بەرزنجی / 246 ل.
98_فڕین بە باڵی شیعر / لێکۆڵینەوەی ئەدەبی / حەمە سعید حەسەن/ 290 ل.
99_ چیڕۆکەکانی ئەندریا/ بیرەوەری / ئەندریا پێشڕەو / 186 ل.
100_ ترس لە وشە / ڕەخنە / حەمە سەعید حەسەن / 135 ل .
101_ نیشتمانی شێرکۆ بێکەس / توێژینەوەی ئەدەبی / عەبدولخاڵق ی□عقوبی / 145 ل.
102_گوتاری چێژی سێکسی/ لێکۆڵینەوە/ غازی حەسەن/ 330 ل.
103 _ خەمی مەستورە / ڕۆمان / میران ئەبراهام / 206 ل.
104_ نووسەری ساختە / ڕەخنە/ حوسێن محمەد عەزیز/ 263 ل.
105_ میر محمەدی ڕواندزی / مێژوویی / مەغدید حاجی/ 86 ل.
106_ پشت ئاشان/ ڕۆمان/ وەرگێڕانی/ ڕابەر ڕەشید 790 ل.
107_ هێزی گێڕانەوە/ دیمانەی ئەدەبی/ ئارام سدیق /105 ل.

بەشێك لەو کتێبانە، خوێندنەوە و ڕانانم بۆ کردوون، لە سەریانم نووسیوە و هێشتا وتارەکانم بلاَو نەکردۆتەوە. دەیان کتێبی تر هەبووە، بە داخەوە بە تاسەبوومە بیانخوێنمەوە، کەچی دەستم نەکەوتوون. ئاماژەدان بەو کتێبانە، بۆ فیز و خۆ هەڵکێشان نییە، بەڵکو لە سەرێکەوە بۆ ئەوەیە بزانم لە ساڵێکدا چەند کتێبم خوێندۆتەوە کە ئەمەم کردووە بە نەریتێکی سالاَنە، لەلایەکی دیکەشەوە بۆ ئەوەیە، کە بە دڵ دەخوازم خوێنەرانێك ه□ب□ن، دە ئەوەندی من کتێبیان لەوساڵەدا خوێندبێتەوە. ئێمە گەلێکین ناخوێنینەوە، بۆیە هەروا بەدواکەوتوویی ماوینەتەوە. من هەموو کتێبێك دەخوێنمەوە، بەوانەشی کە هیچیان تێدا نییە، بۆ ئەوەی بزانم ئاستی هوشیاریی و تێگەیشتنی نووسەرەکانیان چۆنە, بۆیە هیچ شتێك بە قەد خوێندنەوە لە ژیانی من بەهاو پیرۆزی نییە. دواجار زۆر بە ڕاشکاویی بێ سڵەمینەوەی کۆمەلاَیەتی و خێزانی ئەوە دەڵێم:_ (کە هەتا ئەو ڕۆژەی ئەسپەردەی ئەو خاکەم دەکەن، خۆم بە قەرزاری کتێبەکان دەزانم و شانازییان پێوە دەکەم) کە ئەگەر ئەوان نەبوونایە، دوور نەبوو ئێستا مرۆڤێکی بەربەری و بێ شعوور، یان

هەر بە ناو مرۆق بوومایە. سوپاس بۆ کتێبەکان کە فێریان کردم مرۆق گرنگ نییە مرۆقبوون گرنگە، ژیان گرنگ و بەهادار نییە، چەنییەتی ژیانکردن و مامەڵگە لەگەڵ هەموو شتێکدا، بە تێگەیشتن و هەستێکی مرۆقانە. گرنگ و بەهادارە.

ڕواندز_ 30/12/2023

ڕیسوایی و بنبەستی ئەمریکا و ئیسرائیل.عوسمانی حاجی مارف

غەززە تەواوی ململانێی چەند ساڵەی فەلەستین و ئیسرائیلی لەخۆگرت، تیشکی خستەسەر ئەو دژایەتییە بنەڕەتییەی دەوڵەتی ئیسرائیل کە لە بەرامبەر خەڵکی فەلەستیندا هەیەتی. پاکتاوکردنی دانیشتوانی غەززە بووە زیاترکردنەوەو نیشاندانی دڕندەیی و فاشیزمی ئیسرائیل لە بەرامبەر خەڵکی فەلەستیندا. لەدوای هێرشی حەماس لە حەوتی ئۆکتۆبەر بۆ سەر شارۆچکەو بنکە سەربازییەکانی باشووری ئیسرائیل، هەڵوێست و کاردانەوەی دژە ئینسانی دەوڵەتی ئیسرائیل، شکاندنی دەرگای درۆی دیموکراسی و مافی مرۆقیان نیشانداین. دڕندەیی وەڵامدانەوەی ئیسرائیل و گەورەیی زیانە مرۆیی و مادییەکان، خراپترین کابوسی نیشان داین. ئەو ململانێیە بووەهۆی گیان لەدەستدانی هەزاران منداڵ لە غەززە و بووە هۆی وێرانکارییەکی بەرفراوان بۆ کەرتی غەززە. لێکەوتەکانیش کاریگەریان لەسەر تەواوی جیهان دانا، بەو پێیەی پایتەخت و شارەکانی ڕۆژئاواو ئەمریکاو ووڵاتی عەرەبییەکان ڕێپێوان و خۆپیشاندانی بەرفراوانی بەڕێوەنەیان نمایشکرد. ئەو نمایشەی کە دەوڵەتانی ڕۆژئاواو ئەمریکاو ئیسرائیل و بانگەوازی دیموکراتیەتەکەیان و شەڕەکەیانی تیا شەرمەزار کرا.
بەرزبونەوەی ئاستی ئێستای ئەم ململانێیەی فەلەستین و ئیسرائیل دەوری بینی لە قووڵکردنەوەی زیاتری ئەو بۆشاییە گەورەیەی کە وڵاتانی ڕۆژئاوا لە بەرامبەر وڵاتانی ڕۆژهەڵات لەیەکتر جیادەکاتەوە. ڕۆژئاوا جگە لە سەرمایەگوزاری و وەبەرهێنان و کاری هەرزان شتێکی تری لە ڕۆژهەڵات ناوێت. بۆ ئەمەش بەهەر بەهایەکی نامرۆیی بێت دەیانەوێت کاری لەسەرکەن. دەوڵەتی ئسرائیل بەو قەڵا

پتەوە دەبینین کە لەلایەک بۆ پاراستن لە ململانێ و مەترسیەکانی شەڕی جەماوەری ڕۆژهەڵات بیان پارێزێت، لەلایەکی ترەوە هاوسەنگی هێز ل□ بەرامبەر جەمسەرە زلهێزەکانی بەرامبەریان راگرن، بەڵام لایەنگری ئێستای ئەمریکاو ڕۆژئاوا بۆ ئەو دڕندەییەی ئیسرائیل ئەنجامی ئەدات، بەرگریە لە ترسی هەرەس هێنانی قەڵاکەیان.

لەهەمانکاتدا ئەم شەڕە پرسی فەلەستینی کردە دەرەوەی بیرچوونەوە، جارێکی دیکە گەڕاوەتەوە پێشەوەی گۆڕەپانی نێودەوڵەتی و مشتومڕی سیاسی، کە ناڕەزایەتیەکان و دۆستانی خەڵکی فەلەستین داوادەکەن، دەبێت بە ڕێگا چارەیەکی ئینسانی هەنگاو بنرێت بۆ یەکلایی کردنەوەی ئەم کێشەی□، ب□□□ام ئەوەی لەم نێوەدا بۆ ئەمریکاو ڕۆژئاواو ئیسرائیل ڕۆشنە کە ڕێگاچارەی ئینسانی مانای شکستی پێگەو نفوزی سیاسیانە لە ناوچەکەدا، مانای ڕۆشناییە لەسەر پوچەڵی ئەو دیموکراتخوازیەی کە سەدەیەک زیاترە جێگای شانازی سەرکەوتنی سیستمی سەرمایەداری و بازاڕی ئازادە بۆیان.

لایەنگرانی خەڵکی فەلەستین پێیانوایە ناتوانرێت ململانێی ئێستا لە چوارچێوەی گشتی خۆی جیابکرێتەوە، ئەمەش بۆ کۆمەڵێک هۆکاری ئاڵۆز دەگەڕێتەوە کە گرنگترینیان هەستکردنە بە ئیدانەکردن لە بەرامبەر کوشتنی بەک□م□□□ی خەڵکی مەدەنی لە غەززەدا، بەو پێیەی فەلەستینیەکان دەیان ساڵە لەژێر قورسایی داگیرکاری و زەوتکردنی مافەکاندا دەناڵێنن، ئێستاش دانیشتوانی غەززە گەمارۆدراوە لە گەورەترین زینداندان، لەژێر ڕۆشنایی نایەکسانیەکی بەرفراوان لە هاوسەنگی هێزی سەربازیدان، نەبوونی هیچ ئاسۆیەکی سیاسی بۆ دەربازبون لەم شەڕو داگیرکاریەدا، ژمارەی کوژراوان بۆ زیاتر لە ١٩ هەزار کەس بەرزب□ووەتەوە، بۆیە بە پیرەوەچونی ئەم پرسە مەسەلەیەکی جدی جیهانیەو پیویستی بە بەرینترین فشارو ناڕەزایەتی بەردەوام هەیە، لەهەمانکاتدا پێویست دەکات بان□□وازی شانازیکردن بە دیموکراتیزمەوە ڕیسوا بکرێت.

ژمارەی قوربانیانی مەدەنی لە ئەنجامی شەڕی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە بووە هۆی سەرههڵدانی ناڕەزایەتی بەرفراوان لە سەرانسەری ئەوروپادا، ئەمەش دابەشبوونی زیاتری نێوان دانیشتوان و حکومەتەکانی ئاشکرا کرد. حکومەتەکان لایەنگری ڕوانگەی ئیسرائیلن، لەکاتێکدا بیروڕای گشتی سۆزو لایەنگریە بۆ خەڵکی فەلەستین.

لەگەڵ بەرزبوونەوەی هەستەکان و قووڵبوونەوەی دووبەرەکی، ئاسان نیە بزانین یەکێتی ئەوروپا دەتوانێت چ ڕۆڵێک بگێڕێت، یەکێتی ئەوروپا هەرگیز لە دۆخێکدا نەبووە کە کاریگەری لەسەر پرۆسەی گەیشتن بە چارەسەری سیاسی ململانێکان هەبێت، بەڵکو لەبری چارەسەری ڕیشەیی، بەردەوام لە هەوڵی دیبلۆماسی و ڕێکەوتنی نێوان ئیسرائیل

و فەلەستیندا بووە، ئەم جۆرەش لە مامەڵەی بە پرسی فەلەستین بە دابڕان لە دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین ئاسایە شەڕێکی وێرانکاری وەک ئێستای لەبەرهەم بێت.

لەوکاتەی دەرکەوتی لاوازییەکانی ئۆکرانیا پێشهاتوە، دیمەنەکە بە ڕۆژئاواو ئەمریکا تاریکتر بووە، بەوپێیەی دەزانن شەڕی غەززە تاکە هۆکار نییە کە کاریگەری لەسەر بەردەوام بونیان بە پشتیوانی لە کیێڤ هەبێت. چونکە ئەو بڕیارەی دادگای دەستووری ئەڵمانیا سەبارەت بە خەرجکردنی پارەی هاوپەیمانی دەوڵەتی یاسا بە سندوقی کەشوهەوا تەرخان کرابو، کە لە سەرەتادا مەبەست لێی بە بەرەنگاربوونەوەی پەتای کۆرۆنا بو، بووە هۆی قەیرانێکی گەورە لە بودجە ئابووری یەکێتی ئەوروپادا.

جگە لە سەرچاوە مادیەکان، وا پێویست دەکات بەرپرسانی باڵای ئاسایشی نیشتمانی لە ئەمریکا و یەکێتی ئەوروپا کاتێکی بەرچاو بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەرخان بکەن، لەسەر حیسابی ئەولەویەتەکانی دیکەیان، لەوانەش پشتکردنە ئۆکرانیا. ئەوکاتەی کە سەرەکی ئەمریکاو سەرکردەکانی دیکەی ئەوروپا لە ساڵی ٢٠٢٢دا بە دۆخی ئۆکرانیا تەرخانیان کرد، یارمەتی کیێڤ بوو بە بەدەستهێنانی سەرکەوتن لە ماوەی ساڵی ڕابردوودا. بەڵام ئەمڕۆ دۆخەکە جیاوازە، چونکە ئەم کێشەیە بەهۆی پێویستی گرنگیدانیان بە شەڕی غەززە، جگە لە پەرەسەندنی قەیرانە ناوخۆییەکانی وڵاتانی گەورەی ڕۆژئاوا، دۆخەکەیان بەرەو خراپتر دەچێت.

دوابەدوای ئەو هێرشانەی حەماس لە ٧ی ئۆکتۆبەردا بە سەر ئیسرائیل دەستیپێکرد، ئیدارەی بایدن بە ڕوونی دەرکەوت کە لە پاڵ ئیسرائیل وەستاوە و گڵۆپی سەوزی بۆ هەڵکرد بەناوی ئازادکردنی سەدان بارمتەی مەدەنی و ڕێگریکردن لە ئەنجامدانی هێرشی هاوشێوەی حەماس لە داهاتوودا. بەڵام لە ماوەی چەند هەفتەی دوای هێرشەکە، هەڵمەتی ئاسمانی و زەمینی کە ئیسرائیل بە سەر غەززە دەستیپێکرد، شەرمەزارکردنی بەربڵاوی لە سەرانسەری جیهاندا بەدوای خۆیدا هێنا، تۆمەتی ئەنجامدانی تاوانی جەنگی لەسەردرا، بەهۆی کوژرانی ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی مەدەنی، کە هەزاران منداڵی فەلەستینیان تێدابوو، بۆیە بەیاننامە فەرمییەکانی ئەمریکا لەوبارەیەوە بەناچار کەمێ گۆڕانکاریان بەسەردا هات، ئیسرائیلیش کە هاوپەیمانێکی دێرینی ئەمریکایە، وەها نیشان ئەدات شەڕی گروپێک دەکات کە واشنتۆن وەک تیرۆریست دەستنیشانی کردووە، بەڵام بەردەوامی پشتیوانیکردنی بایدن لە درێژەدان بە تاوانکاری و خوێنڕێژیی حکومەتی فاشیستی ئیسرائیل لە غەززەدا، نیشاندانی شکستی میلیتاریزمی ئەمریکا و شکست و بنبەستی ستراتیژی حکومەتی

ئیسرائیلە لەم ململانێیەدا، سەرەڕای کوشتنی دەیان هەزار کەس و کاولکردنی کەرتی غەززە. دژایەتیکردنی حکومەتی ئەمریکا بۆ ئاگربەست و هەر وەستانێك لە تاوانکاریدا، هەوڵدانێکی بێ هودەیە بۆ قەرەبوکرنەوەی بن بەست و شکستەکانیان لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

هاوپەیمانانی ئەمریکا لە ڕۆژئاوا کە پشتیوانی جینۆسایدی دەوڵەتی فاشیستی ئیسرائیلن، دەبینین لەژێر فشاری ناڕەزایەتی جەماوەری و قەیران و دووبەرەکی کە لە نێو دەسەڵاتدارانی خۆیان و حیزبەکان و پەرلەماندا دەرکەوتوە، لە ژێر فشاری ئەوەی نەوەک نارازێیەتیەکان بۆ پشتیوانی لە خەڵکی فەڵەستین بگۆڕدرێت بۆ بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتی لەدژی خۆیان و نەبێتە قەیرانێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە ناوخۆی خۆیاندا، ناچاربوون یەک لە دوای یەک، بەڕواڵەت خۆیان لەم تاوانە و ئەنجامدەرانی بەدوور بگرن، ناچاربوون نمایشێک بکەن تالە پێش چاوی کامێراکان ئاماژە بەهەندێ لە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل بدەن.

ڕیسوایی فاشیزمی ئیسرائیلی، بەدوای خۆیدا تەریک کەوتنەوە و بەبایەخی زیاتری ڕۆڵی ئەمریکا وەک جەمسەرێکی بالادەست بەسەر جیهاندا بەدوای خۆیدا نیشانداوە، ئەمەش لە ئاکامی بەرفراوانی ناڕەزایەتی و مانگرتنی چینی کرێکارو ناڕەزایەتی جەماوەری ئازادی خوازە لەدژی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل. ئەو ناڕەزایەتیەی کە بەرگری لە خەڵکی فەڵەستین دەکەن بۆ ژیانێکی ئازاد و ئینسانی.

بەردەوامی هەمەلایەنە و بەرفراوانی ئەم ناڕەزایەتیانە لەلایەن چینی کرێکارەوە لە سەرتاسەری جیهاندا، نەک هەر حکومەتی ڕەگەزپەرست و فاشیستی ئیسرائیل، بەڵکو ئەمریکا و هەموو ئەو وڵاتانەی پشتیوانی ئیسرائیل دەکەن، پاشەکشە پێدەکات.

کتێبی (دونیای دوای تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان) بڵاوکرایەوە

کتێبی(دونیای دوای تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان) لە نووسینی (جواد خەلیل)ە و لە کۆمەڵێک گوتاری فیکری و فەلسەفی پێکهاتووە، لەم کتێبەدا زۆر بابەت و کێشە و مەسەلەی پەیوەندیدار بە دونیای ئەمڕۆ

و ئەو دۆخەی کە لە دونیای دوای پەیدابوونی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە هاتەتە ئارا، خراوەتە بەر باس و تاوتوێکراوە.

ئەم کتێبە خوێنەر دەگەڕێنێتەوە بۆ پێشینە مێژووییەکان و گەشتێک بە بنەچە و ڕابردووی دیاردە و شتەکاندا دەکات و دواتر دەیهێنێتەوە بۆ دۆخی ئێستا و بە یاریدەی ئەو گێڕانەوەیە هەوڵ دەدات دیاردە و شتەکان لێکبداتەوە و بنکۆڵکاری فەلسەفییان بۆ بکات، واتا ئەم وتارانە لەگەڵ ئەوەدا کە وتاری فیکری و فەلسەفین، هاوکات تا ڕادەیەکی زۆریش بەستراونەتە مێژووەوە.

لە کتێبەکەوە..

(پێش پەیدابوونی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و بەرفراوانبوونیان، مرۆڤ خاوەنی کۆمەڵێک تایبەتمەندی خۆی بوو، سنورێکی بۆ ئەوانی دی دانابوو تا بە تەواوی نەیەنە نێو ژیانییەوە، لە دوای پەیدابوونی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بەشێکی زۆری خەڵکی ئارەزوومەندانە دەستبەرداری ئەم تایبەتمەندییانە بوون، ئیدی ئارەزووەکان؛ جۆری پۆشاک و نانخواردن و بیرکردنەوە و تەنانەت پێکەنین و دڵتەنگییەکانیش بە تەنها لەو سنورە بەرتەسکەدا نەمانەوە و هاتنە نێو تۆڕەکانەوە، بوون بە بەشێک لە جیهانێکی گەورەتر، ئایا ئەمە کارێکی باشبوو ئێمە کردمان؟)

کورتەیەک دەربارەی نووسەر:

جواد خەلیل ساڵی 1989 لە کفری لە دایک بووە، خاوەنی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە مێژوودا، لە بوارەکانی فیکر و فەلسەفە و مێژوودا دەنووسێت، خاوەنی چەند لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی و فیکری و فەلسەفیە، (دونیای دوای تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان) نوێترین کتێبەتی.

چەند زانیاریەک دەربارەی شاعیری کورد (نیزامی

گەنجەوی).. سامان خضر محمد

لە بارەی ژیانی نیزامییەوە زانیاریی زۆر لە بەر دەستدا نییە. ناوی تەواوی نیزامەددین ئەبوو موحەممەد ئیلیاس کوڕی یووسف کوڕی زەکییە. لە ساڵی ١١٤٠ی زاینی لە شاری گەنجە لە دایک بوە. بە گوێرەی بەیتێکی کتێبی لەیلی و مەجنوون (گر مادرِ من رئیسە کُرد/ مادر صفتانە پیشِ من مەُرد) دایکی کورد بووە نەوەی ڕەئیسە خانم بوە. باوکیشی خەڵکی شاری قوم بوە. نیزامی ژیانی منداڵیی لە قەفقازدا بردوەتە سەر و لە منداڵییدا باوک و دایکی لە دەس داوە. لە ساڵی ١٢٠٩ لە شاری گەنجە کۆچی دوایی کردوە.

شێعری (نیزامی گەنجەوی)نیزامی لە نووسینی مەسنەوی بە تایبەت هۆنراوەی داستانیی حەماسی و غەرامیدا دەستێکی بەرزی بوە و لە دوای ئەو کۆمەڵێک لە شاعیرانی فارس تەقلیدیان لە کردوە. ناوەڕۆکی زۆربەی هۆنراوەکانی ڕەنگی مێژوویی، ئایینی، حەماسی و خۆشەویستییان هەیە.

بەرهەمەکانی. پێنج دیوانی شیعری بە زمانی فارسی هەیە کە بە خەمسەی نیزامی (واتە پێنجینەی نیزامی) ناسراون. ئەم کتێبانە بریتین لە:

مخزن الاسرار
خسرو و شیرین
لیلی و مجنون
هفت پیکر (حەوت پەیکەر): کە بە باسی میعراجی پەیغەمبەری ئیسلام حەزرەتی موحەممەد(د.خ) دەست پێدەکات و باسی ئەسڵیی لە بارەی بەهرامی گۆڕی، پاشای ئێرانییە کە نیزامی بە شێوازێکی حەماسی و ئەوینداری باسی ژیانی کردوە.
اسکندرنامە

ئەم کتێبانە لە نیزامی وەرگێڕاوەتەوە سەر زمانی کوردی.

نیزامی، ئیلیاس ئیبن یۆسف. مەخزەنولئەسرار، وەرگێڕانی عەبدولسەلام مودەڕیسی (خانی)، ورمێ: بکەی بڵاوکردنەوەی حوسێنیی ئەسل، ١٣٩٥.

سامان خضر محمد

سەرچاوە..

ئێوارانە -٥٧.. سەردار جاف

ئەم ئێوارە
کە هاتمەوە نە سۆراغی بەفر بکە
نە بە دووی بارانا وێڵ بە
بۆ خۆم نافورەی گڕکانم
ئاوابوون و هەڵاتنت دەدۆزمەوە
شەرم لە چرای چاو مەکە
هێڵی ئاسنین مەدۆزە
لە کنەی شارێکی ترا ئەندێشە ختوکە مەدە
لە بەرزی و نزمی شەپۆلی دەریای سەرشێتا مەگەڕێ
لە باڵا دەگەڕێمەوە
کە هاتمەوە
بە دووی گەڵا سەوزەکانی ژوان دەچم
دەنک دەنک گەڵا گەڵا وەک قەڵا کۆ دەکەمەوە
نەبا ئیتر ون بێ و نەیانبینمەوە
بە دۆراندۆری مەرقەدی پیری موغان
زیکر و تەهلیلەت بۆ دەکەم
دەچمە خەڵوەت
نزا دەکەم
شەهلاوی بم
هەتا لەسەر سفرەی ماڵما دەیبینمەوە
کە هاتمەوە
کراس بە باڵا و دامانی ئاسمانی شینا دەدوورم
کراسێ لە رەنگی چاوی دایک بچێ
کراسێ لە خەندەی لێوی کچە جوانی رەحیماوا و ئێسکان بچێ
کراسێ ورشەی لە دەنگی

دەڵاڵی پاسەکان بچێ
کە هاواری ئەحمەدحاغا و تسن دەکەن
کراسێ لەرەکەی
لە لەنجەی پێی شەهلا بچێ
تا شیرینی لە رێی بەغدا بخۆمەوە
کە هاتمەوە
جارێکی تر بەرەو یادی مناڵی خۆ ناچمەوە
رێگای هەڵەت و سەختی تۆ نادۆزمەوە
بەرەو ساباتی کۆن و کۆن و
هەورە بارانی تریشقە و
مێژووی ئاڵتون
خەرمانی پێکەنینەکان دەدوورمەوە
مینا رۆژیشم لا روونە ناتبینمەوە
کە هاتمەوە
تەنها خەیاڵ بۆ یەکەم ژوان دەمبا
عەلە تورکە و
سەرم گێژگێژ
چاو لە گەڕان
زار لە دووان
هەناسەیش بەرەو پیاسە
کە پێت دەگەم
شەربەتی هەناری لێوت دەخۆمەوە
تۆ مەڕۆ من هەر لە دووتم
خەم بەرۆکی ئێوە نەگرێ بە ئێوەوە من هەر خاسم
خۆشمدەوێی خۆشەویسترین کەسم

٢٨ / ١٢ / ٢٠٢٣

چەنـــد دڵۆپە شیعـــرێ.. نەوزاد

بەندی

جاران کەسەکی تاوانبار لە دار ئەدرا،
ئێستا شارەکی بە تاوان ئەکوژرێ
شارۆچکەیەکی بەگەرد هەڵئەواسرێ ..
جاران کەسەکی داوێن پیس..
دز ..
دوو زمان ، شار بەدەر ئەکرا ..
ئێستا میللەتەکی داوێن پاک ..
دەست پاک
دانسقە ، شار بەدەر ئەکرێ ..
جاران دەوڵەمەند کەشکەکی هەبوو ،
لەگەڵ ئوتومبیلێ ..
ئێستا دەوڵەمەند چەندەها شاری هاوچەرخ و
هەزارەها ئوتومبیل و
کۆمپانیای دوور و نزیک و
یەخت و
پاپۆڕ و
فڕۆکە و
دەرگەی هەیە و
هێشتا ئەترسێ ،
لە برسا بمرێ ..
جاران هەژار ،
هەر ساڵەکی نەهات هەژار بوو ،
لەگەڵ باران ، تەز و خۆڵی هەژاریی
لە ئەبەوە ..
ئێستا نە باران و نە دۆلار و نە نەوت ،
شەرپەنجەی هەژارییان پێ چارەسەر ناکرێ ..
ئەوەی توشی بوو ، ئەبێ بەو دەردەوە بمرێ ..

* * .

جاران من تەپکەیەک ..داوەکم لە حەوشەی خانووەکەمان
ئەنایەوە و
ئەڕیشتم ،
پاش چەند سەعاتێ بە تامەزرۆییەوە ئەگەڕامەوە ،
بۆ ئەوەی بزانم ئاخۆ

چ□ل□ک□ ی□ک
□یش□□ ی□ک
کوکوختیەکیان بۆ گرتووم ..
ئێستایش ،
چەند کۆپلە شیعرێ فڕێ ئەدەمە فەیسبووکەوە و
چەند سەعاتێ بەجێیان د□م ،
جا بە تامەزرۆییەوە دێمەوە ،
بۆ ئەوەی بزانم ئاخۆ
چەند لایک و کۆمێنتیان بۆ ڕاو کردووم ..
(هیچ نەگۆڕاوم)
* * ▪
من نە سەرکردەم
نە شۆڕشگێڕ ..
موفتیش نیم ..
بەڵاً م پێم باشە هیچ کەسێ ئوتومبیلەکەی نەشوا ..
با بەتەوا□تی قوڕ دایپۆشێ ..
(بەڵکو بۆ چرکەیەکیش بێ ،
شەقام عەرەق بکاتەوە ..
قوڕ شەرمەزار بێ)
* * ▪
ئەو ڕۆژە زۆر خەفەتم خوارد ،
چونکە هێشتا باوکم نەبینیوە دوو هەنگاو ڕابکا ..
تراکسودێکی ئەدیداس بپۆشێ و
پێڵاوێکی نایک لە پێ بکا ..
* * ▪
ئەگەر ئاوێنە نەبووایە ،
سوێندم ئەخوارد هێشتا لە پۆلی سێی سەرەتاییم ..
هێشتا خەریکی پڕ کردنەوەی
مەتارەی ئاو و
قەڵەمی نووک و
بۆشاییم ..
* * ▪
زوڵمێکی زۆرم لە کچانی زانکۆ کرد
چوار ساڵم لەگەڵیاندا بەسەر برد و
بە یەکێکیانم نەووت :
خۆشم ئەوێی …
* * ▪

مناڵەکانمان لە گەرما و
سەرما و
برسێتی و
تینوێتی پاراست ..
بەڵام نەمانتوانی بیانپارێزین لە تەنیایی ..
* * .
چۆلەکە بۆی نییە جۆری خواردن هەڵبژێرێ ..
نانی بدەینێ نان ئەخوا ..
گەنم ، گەنم ..
برنج ، برنج ..
ئەگەر هیچیشی نەدەینێ ،
ئازادیی خۆی نادۆڕێنێ و
بە سەربەرزییەوە ئەڕوا ..

29.12.2014

واقعی ئێستای حکومداری بە کورتی!.. د.حیکمەت نامیق

ئەگەرچی ئەنترۆپۆلۆژیا ئەوەی ڕوونکردۆتەوە فۆرمی حکومداری لە کۆمەڵگا سەرەتاییەکاندا ئێجگار سەرەتایی وخێڵەکیە لەڕووی سیاسی و ئابوری یاسایی وپێکهاتەی کۆمەڵایەتی وفۆڕمی کارکردن و ڕەفتارو کەسایەتی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتی وکەسییەکانەوە، بەڵام ئایا کۆمەڵگای کوردی لەڕووی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوریەوە هێشتا سەرەتاییە؟ ئەوە شوێنی توێژینەوەی زانستی و کارکردنی توێژەرانە ڕەنگە کاتی زۆری پێویست بێ بۆ تەواوکردنی ئەوجۆرە توێژینەوانە. ئەوەی کە دەمەوێ لەم وتارە کورتە بیخەمەڕوو سەرنجی ئێمە وزۆرێک لە خەمخۆرانە لەسەر واقعی ئێستای حوکمداری لە کوردستان و ناوچەکەدا، هەرچەندە لەسەدەی نیو لیبرالیزم و دنیای تەکنەلۆژی و مۆدێرنە دەژین، کەچی واقعی حوکمداری کوردستان هیچ پێوەرێکی زانستی لەخۆناگرێ بەمانایەکی دیکە دەسەڵاتە یەکدوایەکەکان قۆناغەکانی گەشەکردنی مێژووی کۆمەڵگای کوردی بەرەو دواوە ئاراستە

دەکەن.

فەرمی حوکمداری لەئێستاد ئەوەیە، کە تاچەند خەڵک زیاتر بچەوسێنێتەوە چەن ستەمی زیاتر لە میللەت بکرێ چ ڕێگاو شێوازێکی تر هەیە لەدەرەوەی مێژوو بدۆزنەوە بۆ زیاتر خنکاندنی کۆمەڵگاو بەندکردنی، ئیشی دەسەڵات ئەوەیە باشترین ڕێگا بەکاربهێنێت بۆ سزادانی زیاتری کۆمەڵ، سزای ئابوری و کۆمەڵایەتی وەک ئەوەی تاوانی مەزنی کردبێ کۆمەڵ دەیەوێ بژی دەسەڵات نایەوێ ئەو میللەتە بژیت و ئاسودە بێت.

فەرمی حوکمداری ئەوەیە لەهیچ سڵ نەکاتەوە بۆ شکاندنی نەفسیەتی خەڵک و شێتکردنی، ئیشی دەسەڵاتدارانی ئێستا ئەوەیە چ پلانێکی دیکە داڕێژن بۆ زیاتر لەکەدارکردن و بێ نرخکردنی مرۆق، دەسەڵات دەیەوێ خەڵک زیاتر نائومێدو سەرگەردان بێت، لەئێستادا نەخۆشیە دەورنییەکان، ڕێژەی جیابونەوە، کەچی زیاتری گەنجان، پاشەکشەی هاوسەرگیری،ڕاهاتن بە مادە هۆشبەرەکان، قومارکردن، دەرمان خۆرو چەندان کێشەو نەگبەتی تر بەرۆکی ئەومیللەتەی گرتوە.

بڕیاربەدەستان دەیانەوێ پێمانبڵێن ئەوەی، کە ئەمە دەیکەن نابێ لەهیچ بچێ ولەهیچ شوێنێکی دنیا بوونی هەبێت، چونکە ئیشمان ئەوەیە ڕق وکینە بەسەر خەڵکی هەژارو کەمدەرامەت هەڵڕێژین و زەلیلیان بکەین وکەسایەتی کورد بۆ ئەبەد تێک بشکێنین، حکومەتی ئێستاد لە خەمی ئەوە نیە ڕێژەی هەژاری وبێکاری چەندە، جیاوازی چینایەتی لە چ ئاستێکی ترسناکدایە دەسەڵات باکی بە دامەزراوەکانی زانکۆ و قوتابخانەو پەروەردەو بونیادی کۆمەلایەتی نیە، کە خەریکە بە تەواوی وێران دەبن، بە پێچەوانەوە گەورەترین ئەرک و خەمی ئەوەیە چەن پارەکۆبکاتەوە و خێرو بێرەکە بەخۆی ببات و بەیەکجاری ئەوەی ماوە دایدەشێ، دەسەڵات لە خەمی ئەوەنیە کابرای کرێچی لەبەر نەداریی ونەبوونی خۆی دەکوژێت یان فەرمانبەر و مامۆستا بەهەی پێنەدانی مووچە توشی نەخۆشی و شکستی دەروونی و کۆمەڵایەتی بوونەتەوە، ئەوانەی دەسەڵاتی سیاسی وئابوریان بەدەستە لە خەمی گەنجان نین کاتێ وڵات بەجێدەهێڵن، دەسەڵات نایەوێ لەوە تێبگات لەکۆوتەکانی برسیکردنی خەڵک چ ڕەنگدانەوەیەکی نەرێنی دروستدەکات لەسەر دروستی دەروونی تاک، بەڵکو ئەوان تەنیا خەمیان ئەوەیە چەن پارە کۆبکەنەوە بە خۆیان ونەوەکانیان. چەن باڵەخانەکان بەرزکەنەوە بە قازانجی کەسی وخێزانی خۆیان، خەمی هەرەگەورەی ئەوان بە کۆمپانیاکردنی دارو بەردی ئەو هەرێمەیە، کاری ئەوان بەگەندەڵکردنی هەمووشتێکی ئەو کوردستانەیە پرسیار ئەوەیە بۆچی دەبێ حکومەتی خۆماڵی ئەوفەرمە پیادەبکات و ڕق ئەستوربێت بەرانبەر بە میللەتەکەی ئەوە ئەو پرسیارەیە پێویستە هەموو تاکێکی بەئاگا

لەخۆی بکات.

خوێندنەوەیەك بۆ (لەنێوان ئەفلاتون و فەیسەڵ قاسمدا).. هیوا محەمەد ئەمین

.. لە ماڵپەڕی ڕاچڵەکین دا ؛ نوسەر ی بەتوانا و ژێهاتیی کاك (پەیکار عوسمان)١ ، نوسینەکی بەناوی ((لەنێوان ئەفلاتون و فەیسەڵ قاسمدا))٢ بڵاوکردووەتەوە ! لە بنچینە دا بەنە و مەبەست ی نوسینەکە پەیوەست و گرێدراوە بە ڕوداوێك ، کە مرۆقێك ی ڕاستڕەو و توندڕەو ی دانیمارکیی لە وڵات ی سوید و لە شوێنێك ی گشتیی دا ، پەڕتوکێك ی قورئان گڕتێبەردەدات . لێرە دا من نامەوێت بچمە نێو وردەکاریی ئەم جۆرە کار ، ڕوداو و کاردانەوانەوە ، و لە بنەڕەتیش دا من سوتاندن ی هەر پەڕتوکێك بە کارێك ی ناشایستە و ناژیرانە دەبینم . من تەنیا بینایی خۆم دەخەمە سەر هەندێك بەڵگە و بابەت ، کە نوسەر ی هەژامان بە عەقڵێك ی ڕەخنەگرانە و شێوازێکیش لە دید ی ئەخلاقیانەوە ، کورتە شرۆقە و ڕاقەیەك بۆ ئەو توخمە هاندەر و ئەو پاشخانە کولتورییانە دەکات کە دەبنە هۆکار و هێز ی پاڵپێوەنەر بۆ سەرهەڵدان ی بیر و هزرێك لە مێشکی مرۆق دا ، کە بەهۆیانەوە بڕیاری سوتاندنی پەڕتوکێك دەهێنێتە جێبەجێکردن ، بەهەمان شێوەش ئەو مەترسیی و جیهانە تاریکانەشمان لەچوارچێوەیەك ی زیهنیی دا بۆ وێنا دەکات ، کە لەناوی دا هەڵگری دوو جەمسەر ی جیاواز و لە هەمان کاتیش دا دوو جیهانی جیاوازی سیفەت پارازیتیی ، بەڵام تەواوکەر بەیەکترین ، کە بیر ی فاشیستەتیی ڕۆژئاوایی و ئیسلامیی ڕۆڵ ی کارا و کاریگەر لە بەرهەمهێنان ، برەودان و ئاڵۆگرکردنی دا دەگێڕن . دواجار کەی ئەوهۆکارانە ؛ شوێنەوار و جێپەنجەیەك ی شێواو ، نادروست و ناباش لەسەر هەردوو کۆمەڵگەی ڕۆژئاوایی و ئیسلامیی یان باشتر بڵێم موسوڵمانان بەگشتیی و کۆمەڵگە ی مرۆقایەتیی بەتایبەتیی جێدەهێڵن . ئەم نوسینە لەڕاستیی دا سەرنجڕاکێش و لەهەمان کاتیش دا شایانی هەڵوەستەلەسەرکردنە . نوسەر لە ڕۆژنە ی جیهان ی سیمبول یان هێما ((ڕەمز)) کانەوە

دەچێتە نێو دنیا ی مێژو و واقیع ی ڕوداوەكانەوە . هەڵبەتە لە پشت
هەر ڕوداو و دیاردەیەك ی مێژویی ، كۆمەڵایەتیی ، ئایینی و هزریی
دا كۆمەڵێك هێما و ڕەگەز ی مر□قایەتیی و میتۆلۆژیی ئامادەیی یان
هەیە كە لەلایەك ڕۆڵ ی گرنگ لە شێواز ی دەربڕین ی ڕاستیی و
خوێندنەوە و تێگەیشتن لە دیاردە كۆمەڵایەتیی و پێداویستییە
مر□قای□تیی□ك□ان دەگێڕن ، لەلایەك ی دیەو□ ق□و□ترکردنەوە و
فراوانترکردنی هزر و بیرکرنەوەی مر□ق ، و لە دواجار دا ڕۆڵ لە
پێكهێنان و بنیاتنانی ناسنامە ((شوناس)) ی تاك و كۆمەڵگە دا
دەگێڕن . نوس□ر □□□ك كار لەسەر ئەو هێما و ناسنامانە دەكات و
بەهۆكاری سەرەكیی بنیاتنان ، گۆڕانكاریی و ئاڵوگۆڕی دنیا ی
دەرەوە و ناوەوە ی كۆمەڵگە و تاكەكانی دەخەمڵێنێت . نوسەر لەم
ڕێگای□ن□وە دەخوازێت ؛ مر□ق ه□م لە ترسناكیی و مەترسیەكان ی
خستنەوەی بیر و ئایدۆلۆژیا ی فاشیستیی بەئاگابهێنێتەوە ، هەمیش
كێشی بكاتە نێو دنیایەك ، كە توانایی ئەوەی هەبێت ببێتە خاوەنی
ئەزمونكردنی بیرکردنەوە و پڕۆژەی مەعریفە ی خۆی ، تاكو لەو
ڕێگەیەوە فەلسەفە و حیكمەت ی مر□قبوون لە ناخ ، دەرون و ویژدانی
خۆی دا پەیدۆز بكات و دواجار بیكاتە بنەمایەك بۆ دروستكردن و
بنیاتنانی بەرزترین باڵاخانەی فەلسەفەی ڕەوشت لەنێو زاتی مر□ق
خۆی دا ، بەڵام كاتێك مر□ق ویست ، توانا و خواست ی بنیاتنان و
بەدەستهێنانی ئەو فەلسەفەیە لە بوون ، ئاكار و ویژدانی خۆی دا
نابینێت و نایكاتە پێوانە ، نمونەی باڵا و پرنسیپێكی
ڕەوشتپەروەریی (ئەخلاقیی) گرنگ لە ژیان ی ڕۆژانە و كەسایەتیی
خۆی دا ، ئەوا ئەنجام ی كار ، بە خوڵقاندن ی مر□قی مێگەلیی و
بێئیرادە كۆتایی دێت یان بە كۆڵانێك ی داخراوی فاشیستێتیی دەگات
. نوسەر بۆئەوەی فەلسەفەی مر□قبوون و هێزی چاكەخوازیی و
خۆنەویستیی لە زاتی مر□ق دا بەرجەستە بكات ، نمونە ی مێرویەك ی
وەك هەنگ دەكاتە سیمبۆل و پێوانەیەك ی دروست بۆ سەرههڵدان و
پێناسەكردنی مر□ق ی نوێ و نمونەیی ، تاكو لەو ڕێگەیەوە بتوانێت
سیفاتی هەنگیی كە بریتیە لە پرنسیپ ی كاركردن ، چاكەكاریی ،
ماندونەناسیی ، پاكێتیی ، سودبەخشیی ، بەخشندەیی ، خۆنەویستیی ،
بەرهەمهێنیی ، ئاشتیەتیی و ... ، لە نێو زاتی مر□ق دا بەرجەستە
بكات !! ئەو دەخوازێت زەردەشت ئاسا و لەڕێگە ی چواندن (شوبهاندن
) و پەیوەستكردنی هێما سروشتیەكان بە ژیان ی مر□ق□و□
تێمانبگەێنێت ، كە تاكو هزر ، ڕەوشت و ویژدان ی مر□ق ل□ سروشت ی
هەنگ و كۆی سیستەم ی سروشت و دنیای گەردونییەوە نزیكتر بێت ،
ئەوا توانا و وزە ی ئەوە بەدەستدەهێنێت ، كە لەلایەك كانت ئاسایی
، هەم بونەوەرێك ی ئەخلاقیی بێت ، و لەلایەكی ترەوە سپینۆزا ئاسایی

زاتی و□ن □ل ت□ب یینادز□ی ی ك□ل□گتافیس یر□ك□تس□جر□ب شیم□ه ،
ت□ش□د ، اد ك□گ□ن□ه ی لوبمیس و □نومن ر□بمار□ب□ل . اد ی□خ ق□رم
یگن□ه یتافیس و ت□□س□خ نام□ه یرگ□□ه شیرادر□ب ی ك□تخ□رد ی □نومن
، یمیر□ن ، (عوزاو□ت) یتیت□کا خ □ل □و□نلاو□ل □ک ، ت□ب
ناو□ن□ل)) . یمیرائ ، یژ□ردوشپ ، ینا□قل□د ، ییتسی□ون□خ
نای ، □ر□مس□جوود یک□ن اهیج ی □ن□و)) ادمساق □□سی□ف و نوتلاف□ئ
ك□ی□دا□ وکات و بیر□تواه ما□□ب ، زاواج ی اینود ووود
ووود شی□وئ ، تاک□د ان□و اد □م□ئ ینی□ز و دید □ل یریتک□ی□ب□ت
ووود □نا هیج م□ئ ر□سون . ن ((سانوش)) و ((ق□ح)) یکم□چ
ی □ن□و □ل □یریتک□ی□بر□کوا□و□ت و □ب□رتک□ی ، زاواج ، یری□سم□ج
ینابر□ژ و ((فق□س)) نابر□س ینو□اخ □ک ، وو□□ت□اخ□د اد ك□ینوناخ
واش ینو□ش و □ی□اپ اد ر□سون ی دید □ل و □ر□ل ق□ح ی اینود . یت□ی□خ
ی□و□راوخ یش□ب □ل شیسانوش و ، نابر□س ی اینود و□ن□ل ی□خ یگنرگ و
تافیس و ییدن□مت□بیات . □و□ت□نیب□د اد (فق□س ر□ژ) □نابر□س و□ئ
□ل اد ر□سون ی□□واب و دید □ل نابر□س ی □□ت□جر□ب و ا□□ب ی
و ر□ج□ب ، □ی□ادو□ئ ینووب ((گن□□□ب)) □ل نای نرکژ□□گن□□
چیه ر□ژ□ل ت□ب□ان □ک ، □ی□ادن□و□ش و□ل ، ید ی ك□□ن□ی□ب□رد
و □زیر□غ اتاو ، ییت□یا□ق□رم یتسیو و تساوخ ی یتس□د اد ك□جر□مول□ه
ز□ه □ت□بب ك□ر□گ وک□□ب ، تاگبی□پ ق□رم یی□□ژائ و ییاینود ی تافیس
ینیدرکتسورد و ناتنایب □ب كالاچ و ییر□ه□وج ی ک□ی□و□نادوات و
ما□□ب . ییر□وپداد و ییر□وپ□تشو□□ □ب رادک□رک یک□یاینود
ییدن□مت□بیات و □ت□اهک□پ ییو□تپ و ییریگمکا□ق□س یز□ه ؛ □و□نا□و□چپ□ب
، نرکژ□□گن□□ □ل ، ((سانوش)) □مانس ان و روت لو ک ی□لب□ات
□ک □ی□ادن□و□ش و□ل اتاو ، □ی□ادو□ئ یینگ□□وا□گن□□ و یینگ□□□م□ه
و ییح□□ □یی تسیوا□د□پ و رزه ، كات ی□دارئی ، ییت□یا□□م□ک ی تساوخ
ی□ک□ریب . ن□□گ□د ادن□ت یاراک و گنرگ ی ، □□□ ، ق□رم ی ناک□یلایرتام
ی ندرکتسورد و ندرکزاس واناپ□ل □رج□و□ل یک□یزا سرلا□ت ی ندناشخ□ن
ك□ی ر□ژ□ل واراکیرید ی ك□ی□گ□□م□ک ی□ک ت□ب□ه ی انوت □ک ك□ی□ونوناخ
، □و□تاکب□ک ییت□یا□ق□رم ی ش□بواه ینجمائ ك□ی یرو□د □ل و چیمنب
ما□ب ! □واش□ک□ب ی □نایرازیدن□ئ ی ك□ی□شخ□ن ییناوج□ب ر□ز ر□سون
□و□ن دنرکریب ی ندرک□زیتکارپ ، ندرک□لبمیس□ب یوو□□ل ؛ اد □ر□ل □م□ئ
و ییوژ□م یتفرگ و □ش□ک □ش□ك ووود یو□□ب□و ، اد □ر□ج و□ل ی ك□ی□فیرع□م و
ی نامز □ل !؟ □و□نیب□د شیینا□و□نامز اه□و□ر□ه و ، ییر□و□رپ□تشو□□
ی □شو ، □واان م ی كیژ□ل و یینا□و□نامز یوو□□ل یت□بیات□ب و یدروک
ش□ب (ك□و ، نرگ□د□□ه زاواج ی دعوب و ر□ز ی□و□ناد□کل□ل و □قا□ ق□ح
، اد ك□راک ر□بمار□ب□ل ك□س□ک یتس□دق□ه و □رک ، او□□ ، فا□م ،
ینامز □ل ٣(نی□□ک□□ه ، ك□ک□ریچ نای اوادو□ ییتسورد و ییتسا□

ڕۆژانەش دا مانـــای شایستـــە و خۆتێهەڵقورتانـــدن ، و لە دنیـــا ی ئەدەبیاتی فەلسەفە و ئاييـنيش دا مانای حەقيقەت ، موتڵەق ، يەزدان … تاد هەڵدەگرێت ! من نامەوێت كارەكە لە خوێنەر ئاڵۆز بكەم ، بەڵام من بۆكورتكردنەوە ی ڕێگەكەمان و بە مەبەست ی گەیشتن بە خواست و باس ی مەبەستەكەم ، دنيا ی حەق – سەقف بە (فەلسەفە ی ڕەوشت) و ژێرسەقف – شوناسیش بە (ڕەوشت – مۆڕال) ناودەهێنم . ب□ بۆچـوونی مـن كێشە و ئاڵنگاریەكـان ی ئەمڕۆی ئیسلام وەك ئـايینی كۆمەڵگەی موسوڵمانـــان لەوەدايە ، كە جیهـــان ی ســەقفەكانی هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانیەوە تاكو دنیا ی ئەمڕۆ بە بەردەوامیی و لە ڕەگ و ڕیشەوە و بەخەستیی ڕەنگڕێژكراون و دەكرێن ، واتا ئەم دیاردەیە ئیسلام ی لە دنیا و پانتایی ئیمانەوە كردووە بە ئایدۆلۆژیایەك كە خاوەنی هیچ بۆن و بەرامە یان كاكڵ و ڕوخسارێك لەدنیای ڕۆحپەرۆشیی (ڕۆحانیەت) نەبێت ؟! ڕەنگڕێژكردن ی دنیا ی فەلسەفەی ڕەوشت بەم شێـــوە ڕادیکـــاڵ و بەربەرێتییە زەمینەیەك ی ڕەخسانـــدووە ، كە بەهۆیەوە گشـــت ئەو كۆمەڵگە موسوڵمانـــانە بكـــاتە دنیـــا یەك لە بەرهەمهێنانی سەرەنوێلكی فاشیزم ، توندوتیژیی ، نادادپەروەریی ، و پیادەكردنی ستەم و برەودان بە دنیای ئاژەڵیی ، چاندنی وەهم و خەیاڵ ، بنیاتنان و نوسینەوەی شەریعەتێك ی وشك و ڕەقهەڵهاتوو كە شوێن ، دەرفەت ، ڕوبەر و پانتاییەك ی تیا دا نەماوەتەوە كە ئەو حەقە ی ، كە نوسـەر باسـی لێـدەكات ، تـابلۆیەك ی بێڕەنگـی تێ دا بنەخشێنرێـت ؟ ! لەم نێـوە دا نوســەر بۆ ڕوونتكـــردنەوەی وێنە و نـــاوەڕۆك ی دنیـــا ی حەق ئامـــاژە بە ڕۆڵ و ئەرك ی ئەخلاقیـــانە ی كەسایەتیی محمد وەك پەیامبەرێك دەكات ، كە هەوڵیداوە خەسڵەت ، سیفەت یان ناوەڕۆكێك ی سروشتیی و گەردونیی ، یاخود نوسەر گوتەنیی ، تایبەتمەندیی ((هەنگیی)) یان درەختیی لەنێو دنیا ی ئێمە دا پەیدۆز یان پێناسە بكات ! بەڵام ئەم بۆچوون و شاهیدیدانە ؛ ئاگایانە یان نائاگایانە ، ڕاستــەوخۆ یان ناڕاستــەوخۆ ، لەلایەك سەربانی دنیای ئێمە ڕەنگڕێژتر دەكات و لەلایەك ی ترەوە و لەدیدگە ی مێـــژو دا هەم نـــادادپەروەرییە بەرامبەر بە مێـــژو خۆی ، واتـــا ناچێتە خانەی بەڵگە و سەلماندن ، و هەمیش لە باشترین حاڵەت دا خـــانە و قۆنـــاخی ڕێنیسانســـی هـــزر و ڕەوشتەوە ، چۆن ؟ بۆ زیـــاتر ڕۆشنكـــردنەوەی مەبەســـتەكەم ، بەپێویســـت ئامـــاژە بە بڕگەیەك لە نوسینەكەی كاك پەیكار دەدەم ، كە باس لە دوو ((حیكمەت)) ی ناو دەقی قورئان دەكات ، كە لە دیدی ئەو دا ئاماژە و دەربڕن لە دوو جیهان ی سەقف و شوناس یان بەجۆرێك ی دی دوو دنیا ی دادپەروەریی و حەقیقەت لەلایەك ، و فەزیڵەت ی ئەخلاقیی لەلایەكی دیەوە : { یاایها الـناس انا خلقناكم من ذكر و أنثى و جعلناكم شعوبا و قبائل

لتعارفوا … } . لەرەدا من ناخوازم بچمە نێو کێشە ی تەفسیرات و تەئویلات ی دنیا ی دەق ی قورئانییەوە ، بەڵام دەمەوێت ئاماژە بەو پرسیارە بدەم ، کە ئایا چۆن کەسایەتیی محمد وەك دواهەمین پەیامبەرێك بە مرۆڤایەتیی نەیتوانیوە فەلسەفەی ((تەعاروفەکان)) لە نێو ((قەبائیل)) و ((شعوب))٤ ە کان دا بەهەرچی هۆ و هۆکارێك بووبێت ، لە پەیامەکی ڕەوشتپەروەریی و زارەکیی – ئیلاهییەوە بگوازێتەوە بۆ ئاستێك ی باڵاتر لە دنیا ی پراکتیزەکردن ، واتا ئاژۆتن و گەیاندنی خێڵە عەرەبەکان بە دنیا ی چاکە ، گیانپەرەشیی (ڕۆحانەتیی) ، فەلسەفەی ڕەوشت و فەزیڵەتی ئەخلاقیی ؟! بەواتایەکی دی نەیتوانی دنیا و سروشتی هەنگەکان لە نێو دنیا ی حەق و ناسنامەی خێڵە بیابانییەکان ی عەرەب دا بەرجەستە بکات ، لە فراوانترین و قووڵترین دۆخ و مانا ی خۆیشی دا ، نەیتوانی ببێتە پەیامێك ی مرۆڤایەتیی و گەردونیی ؟! لەڕاستیی دا ئەم ئایەتە هەڵگری پەیامێك ی فەلسەفیی ، ئیمانداریی و ئەخلاقیی نەبوو ، بە ئەندازەی ئەوەی کە بانگەوازەکی فیزیکیی و گرەدراو بە کات ، شوێن و ڕۆژگارێك ی دیاریکراو بوو ، کە خواست و ئامانج تیای دا ئەوە بوو ، کە جەستەی ئەندامە بڵاو ، لێکدابڕاو و لێکترازاوەکان ی جەستەی قەبائیل و شعوبە عەرەبییە بیابانیە پەرشوبڵاوەکان لە چوارچێوە ی فیدراسیۆنێکی خێڵەکیی بەهێز و تۆکمە ی ئاوێتەبوو بە توخم و ڕەگەز ی دنیا ی فاشیستەتیی دا کۆبکاتەوە ، تاکو توانا ی ئەوە بەدەستبهێنێت کە بەسەر شعوب و قەبائیلەکان ی تر دا زاڵ و باڵادەستبن ، نەك پەیڕەوکردن و چەسپاندنی فەلسەفە و یاساکان ی پێکەوەژیان و ڕێزگرتن لە ((کولتور)) و ((شوناس)) ی ئەوانی دی . سەرهەڵدانی ئەم کۆمەڵگە ئاژەڵییی ، بەپرنسیپ و پێکهاتە نوێیە ، دواجار بە مانیفێستێك ی نوێ بوونی خۆی بەیان و ئاشکرا دەکات و :

{فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب حتى إذا أثخنتموهم فشدوا الوثاق فإما منا بعدو و إما فداء حتى …} يان : { قاتلوهم يعذبهم اللە بأيديكم ويخزهم وينصركم عليهم ويشف صدور قوم مؤمنين … } .

لەرەبەدواوە ئیدی شعوب و قەبائیلە عەرەبەکان یان کۆمەڵگەی نوێی تازە پێکەوتووی عەرەبیی – ئیسلامیی ، ئامانجەکانی خۆیان لەلایەك ڕووە و ڕۆچوون لە دنیا ی وەحی ، وەهم و تاریکایی هاوشێوەی ئەشکەوتەکەی ئەفلاتون ئاژۆت ، و لەلایەکی دیەوە ڕووەو ڕەنگڕێژکردنێك ی زیاتر ی جیهانی سەقفەکان هەنگاوی نا ، واتا ڕووە و ئەو زبەڵدانە ڕۆیشت و خۆی ئاژۆت کە تیایدا تەنیا نەفسەکی شەهوانیی و ڕۆحێك ی ئاژەڵیی لەخۆ بگرێت یان خوڵقاندنی جیهانێك ، کە توانایی تێدا هەبێت تەنیا کرمێکی فاشیستیی بەرهەمبهێنێت ! سەرهەڵدانی ئەم قۆناخە دنیایی ، سازدانی ئەم دۆخە ترسناکە نوێیە

و برەودان بەم ڕۆحی ئەهریمەنیی و ئاژەڵییە لەپەناوی ڕەوایەتیدان بە کۆیلایەتیی ، ڕاوڕوت ، تاڵانیی و زەوتکردنی ماڵ و ژن ، کوشتن ی مرۆڤ ، بەرپاکردن ی جەنگ ، خوێنڕێژیی و...تاد بوو لە کۆمەڵگە ی ئەوکات و تازەپێکەوتووی ئیسلامیی ، واتا شعوب و قەبائیلە عەرەبەکان دا ، جەنگ ی بەدر و سورەت ی ألأنفال { یسألونك عن الأنفال قل الأنفال لله و الرسول … } ی لەبەرهەمهات ، کە پاشان بووە بەشێك لە دنیا ی بیرکردنەوە ، گوتار ، کردار ، دروشم و پاشخانێك ی نوێ ی گرنگ بۆ بنیاتنان و ئەزمونکردن ی نەریت ، کولتور و ناسنامەیەک ی نوێی فاشیستیی ئاوس و بەرجەستەبوو بە دنیا ی ڕەتکردنەوە ، قبوڵنەکردن ، ڕێزنەگرتن و داننەنان بە ئەوانی دی لە نێو کۆمەڵگە ی نوێی ئیسلامیی و موسوڵمانەتیی دا . پێکهاتە ی ئەم گرێبەستە کۆمەڵایەتیی – خێڵەکییە دەبینین هێشتا و دوای تێپەڕبوون ی زیاتر لە ١٤٠٠ ساڵ شوێنپەنجە و کاریگەریی نەرێنیی خۆی لەنێو دنیا ی ڕەوشت ، ویژدان ، بیرکردنەوە ، ڕامان ، تێگەیشتن و هزری موسوڵمانان دا جێهێشتووە ، و بەردەوامیش نوسەر گوتەنیی ئەو ((مێش)) انە بەرهەمدەهێنێتەوە کە لە ڕۆژگار ی ئەمڕۆ ی ئێمە دا لە شێواز ی گوتار و چەمك ی ئیسلامی ئیخوانیی ، سەلەفیی ، دادگەریی ، ئەنسارولئیسلامیی ، حیزب اللەیی ، بزوتنەوەیی ، بانگخوازیی ، مۆدێل ی نوێی فاشیستانە ی دوکتەر عبدالواحد ، فەیسەڵ قاسمیی و دواجار داعشییەکان دا ، بەرجەستە دەبن . نەك هەرئەوەندە ، بەڵکو ئەم ناسنامە ی فاشیستەتیی یان دژەسەقفییە ، نەك هەر توانای نەبوو کە دنیایەك ی دادپەروەر و یەکگرتنەك ی گەردونیی ، ڕۆحیی ، ویژدانیی و ڕەوشتێك ی باڵا لەنێو قەبائیلە عەرەبە پەیامدارەکان دا پێکبهێنێت ، بەڵکو زەمینە ی خۆشکرد کە تۆو ی ڕق ، کینە ، بوغز ، ڕەتکردنەوە ، خۆسەپێنیی و پیادەکردنی فەلسەفە ی ((یەع)) ی ئەوان ی دی لە ناخ ی مرۆڤەکان دا بچێنێت : { و قل هل أنبئكم بشر من ذالك مثوبة عندالله من لعنه الله و غضب علیه و جعل منهم القردة و الخنازیر … } . لایەنێك ی دی ئەو پەیامە ی کە کەسایەتیی محمد نەیتوانی بوعد یان شەقڵێك ی کاریگەر ی ئەخلاقیی ، ویژدانیی و فەلسەفە ی مرۆڤبوون بە ئەو فیدراسیۆنە خێڵەکییە بەناو تازە موسوڵمانەتیی دا ببەخشێت ، ئەو ئایەتە قورئانییە کە نوسەر ئاماژەی پێدەدات : { من قتل نفسا بغیر نفس أو فساد فی الأرض فکأنما قتل الناس جمیعا …. } نوسەر باوەڕی وایە ، کە ئەم ئایەتە بەرجەستەبوو ی پەیامێك ی مرۆڤایەتیی و سەرخستنی پەیام ی ((حەق)) و ((خودی حەق)) ە لەنێو کۆمەڵگە ی مرۆڤایەتیی دا ، بەبێ ئەوەی نوسەر وشە ی حەق لە دنیا ی مانا و مەعریفەناسیی دا بە خوێنەر ڕۆشن و ڕاقە بکات ؟ ! لەڕاستیی دا ئەم

ئایەتە لە ئەدەبیات ی ئیسلامیی و لەلایەن □اق□کارە ناودارە ئیسلامییەکانەو□ □اق□ ، ل□ک□ینەوە ، لێکدانەوە و بۆچوونی جیاواز و هەندێکجاریش دژبەیەکی ل□ بارەوە کراوە . لە بنچینە دا ئەو ئایەتە ، کە سەرچاوەی ئاوی خۆی لە کانیاوی ئایینەکان ی پێشتر لە خۆی هەڵگۆزیوە ، لە ڕوبەر و پانتاییەک ی تەسک ی لۆکاڵیی و ئەفسانەئامێزیی دا قەتیس دەمێنێتەوە و ئاودیوی دنیا ی ئیمان ، ژیریی ، لۆژیك و بەجیهانیبوون نابـێت ، دواجار : هێزی کێشکردنی ئەوەی نەبوو ، کە ببێتە جەمسەر و پەیامێك ی باڵای ئەخلاقیی ، ویژدانیی و ئیمانیی گرنگ بۆ حەرامکردن ، بنب□کردن و یەکلاییکردنەوەی تەواو ی دۆزی کوشتن بە هەموو ڕوخسار و جۆرەکانیەوە لەنێو عەقڵیەت و سایکۆلۆژیای خێلە فیدراسیۆنە عەرەبییەکان دا ، بەڵکو کوشتن بە ڕوپۆش و لە ڕوخسار ی جیهاد و جەنگ ی پیرۆز و ئیلاهیی دا هێشتا ڕێگەپێدراو ، ڕەوا و حەقە تاکو ئەو شوێنەی کە ئایەتەکان ی تر ی قورئان لە کات و شوێن ی جیاواز دا یاسا و ڕێوشوێن ی شەرع و شەرعاندنی بۆ ئەنجامدانی دادەنێت { فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم و خذوهم واحصروهم واقعدوا لهم كل مرصد فإن تابوا و اقموا الصلاة … ؟ ! لەو شوێنە دا بەڵام فەرمان و ڕەوایەتیدان بە کوشتن بەتوندیی حەرام و قەدەخەکراوە ، کە تیای دا موسوڵمانێك موسوڵمانێك ی دی دەکوژێت : { من يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤە جهنم خالدا فيها … } نەك هێما و سیمبۆلێك ی ئەخلاقیی و گشتگیر بۆ کوشتن ی کۆی مر□قایەتیی ، هەروەك نوسەر باوەڕی پێیەتی ؟! ئەمەش سەرهەڵدانی بیر و ئایدۆلۆژیایەکە کە لەم ڕۆژگارە دا پێیدەگوترێت فاشیزم ، کە دواتر ئەم هێزی ئایدۆلۆژیایە دەبێتە پاشخان و بنەمایەکی سیاسیی ، کولتوریی و فیکریی لەنێو زیهن ، ئاگایی و نائاگایی فیدراسیۆنی خێڵە عەرەب و کۆمەڵگەکان ی ئەمڕۆی موسوڵمانان دا بۆ زیاتر شەرعیەتدان بە بیری بەدەستهـێنانی دەستەڵات ی موتڵەق ، تاکڕەو و برەودان بە بیری فراوانخوازیی ئیسلامیی و بەهێزبوونی ڕۆحی خۆسەپێنیی ، و دواجار نکۆڵیکرن و داننەنان بەبوون و ((شوناس)) ی ئەوانی دی . نمونە ی سەرهەڵدان ی داعش بەو شێوە بەرچاوە لەم ڕۆژگارە ی ئەمڕۆ دا ، دەشێت تاودانەوە و ڕەنگدانەوەی ئەو پاشخانە کولتوریی و دنیا ((ڕەمز)) یانە بێت کە لە یاداوەریی و نەستیی تاك ی موسوڵمان و کۆمەڵگە ئیسلامییەکان دا هێشتا کاریگەریی ، مانا ، مەغزا و بوعدی خۆیان هەیە . سەرکردایەتیکردن ، بەڕێکردن و بەشداریکردن ی مەیدانیی ٢٦ بۆ ٢٨ جەنگ و غەزا لە سەردەم ی محمد خۆی وەك پەیامبەرێك ، کە هەڵگر، بەرپرس و لێپرساوی پەیامێك ی ئەخلاقیی و یەزدانیی بۆ کۆی مر□قایەتیی بوو ، لەڕاستیی دا هەڵگری شوناس ، ڕەمز ، کولتورێکی

فاشیستانە ، توندڕەوانە ، بەربەریی ، پاوانخوازیی ، هەڵاواردن و توندوتیژیی بووە کە تەواوی ئەو دنیا ی حەقە ی کاك پەیکار دەخاتە ژێر پرسیارەوە . لێرەدا بەڵام نابێت چاکەی نوسەر لەبەرچاو نەگرین ، کە نەك تەنیا ڕەوایەتیی بەو نادادپەروەریی ، ڕۆح ی شەڕەنگێزیی ، توندوتیژیی ، جەنگ و خوێنڕێژییانە نەداوە ، بەڵکو ئاگرێك ی ئەخلاقیی ، فیکریی و عەقلانییش لە قورئان و هەموو ئەو لێکدانەوە و تێگەیشتنە مەشییانە بەردەدات کە لە توانایان دا هەیە تەنیا بیر و کردەیەکی فاشیستییانە بەرهەمبهێنن .

کۆتایی

پەراوێز
١- ئەو وشانە ی لەنێو تاك کەوانە ( ) ە کان دا خزێنراون دەربڕی بەندە ، واتا نوسەری ئەم چەند دێڕە ی بەردەم خوێنەرە .
٢- وشەکان ی نێو جووت کەوانە (( )) ە کان وشە دەربڕاوەکان ی نوسەری
(لەنێوان ئەفلاتون و فەیسەڵ قاسم دا) ن .
٣- هەنبانە بۆرینە ، فەرهەنگی کوردی – فارسی | مامۆستا هەژار موکریانی .
٤- بەپێی زۆرێك لە ڕاڤەکاران ی ئیسلام ، وشەی شعوب بەمانای وشە ی (گەلان) ی کوردی نایەت .

هیوا محەمەد ئەمین
26.12.2023

شۆڕش و بزووتنەوەی ڕووخاندن.. حەمید تەقوایی

ئەم دەقە بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدید نوسراوەتەوە
دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ حەمید تەقواییدا
وەرگێڕانی: کاوە عومەر

حەسەن ساڵحی: لە بەرنامەی ئەم هەفتەیەدا پێمان خۆشە جارێکی تر چاوخشانەوەیەک بە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا بکەین. ئەو ناڕەزایەتیانەی لە مانگی شەهریوەری ساڵی ڕابردوو دەستی پێکرد و خەڵک خۆیان بە شۆڕش ناویان برد. ئێستا کە ئەم ناڕەزایەتیانە بە بەراورد بە ساڵی ڕابردوو لە شەقامەکاندا کەمی کردووە، ئایا دەتوانین باس لە بەردەوامیی شۆڕش بکەین؟ ئایا کۆماری ئیسلامی سەرکەوتوو بووە لە سەرکوتکردن یان پاشەکشەپێکردنی ناڕەزایەتیانە؟ بارودۆخی ئەمڕۆ چۆنە و چۆن دەتوانین بەرەو پێشەوە بچین؟ ئەمانە ئەو بابەتانەن کە لە بەرنامەی ئەم هەفتەیەدا وەڵامیان دەدەینەوە.

حەمید تەقوایی: ئاشکرایە کە خۆپیشاندان و کۆبوونەوە ناڕەزایەتییەکان لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات بە بەراورد بە ساڵی ڕابردوو دامرکاوەتەوە. ئایا دەکرێ بگوترێ دەسەڵات توانی شۆڕش شکست پێبهێنێت یان لانیکەم ڕابگرێت؟
حەمید تەقوایی: هەرگیز. بە بڕوای من نەیتوانی شۆڕشەکە شکست پێبهێنێت و تەنانەت پاشەکشەی پێبکات. ئەوە ڕاستییەکە کە خۆپیشاندان و کۆبوونەوەی سەر شەقامەکان بەراورد بە ساڵی ڕابردوو کەمی کردووە، بەڵام ناڕەزایەتییەکان بە قەبارەیەکی بەرفراوان بەردەوامن. لە شەقامەکاندا کرێکاران و خانەنشینان کۆبوونەوەی ڕێکخراوئەنجام دەدەن. شەمەی ناڕەزایەتیەکان و یەکشەممەکانی ناڕەزایەتی و دووشەممەکانی ناڕەزایەتییان ڕاگەیاندووە و نەک هەر لەم ڕۆژانەدا، بەڵکو لە هەموو ڕۆژانی هەفتەدا شاهیدی ناڕەزایەتی کرێکارانی ناوەندە جیاوازەکان و بەشی خانەنشینان لە شارە جیاجیاکانداین. بۆ یەکەمجار کرێکارانی کار و خانەنشین شان بە شانی یەک دێنە سەر شەقامەکان. هەرچەندە زۆربەی داواکارییەکانی پەیوەستە بە بارودۆخی ژیان و ئابوری کرێکاران خۆیانەوە، بەڵام پێش هەموو شتێک خەباتیان لەم ئاستەدا لە خواستەکانی سەندیکا تێدەپەڕێت و پرسی بژێوی ژیان و کەرامەت و گەندەڵی حکومەت دەوروژێنێت، کە کێشەی هەموو کۆمەڵگەیە. دروشمێکی گرنگی خانەنشینان بریتییە لە “یەکگرتوویی، یەکگرتووی دژی هەژاری و گەندەڵی”، کە بانگەوازی هەموو کۆمەڵگە دەکات بۆ خەبات بۆ بژێوی ژیان و کەرامەت.
دووەم: کرێکاران دروشمگەلێک بەرز دەکەنەوە کە لە خواستی ئابووری تێدەپەڕن. دژی سەرۆک و حکومەت و پەرلەمان دروشم دەڵێنەوە، داوای بڕینی دەستی بەڵێندەران دەکەن، کە پایەیەکی سیاسەتی خۆپارێزی ئابووریی ڕەژیمە و هەموو کەرتەکانی بەرهەمهێنان و خزمەتگوزاری لەخۆدەگرێت، دژی گەندەڵی و موچەی فەلەکی دروشم دەڵێنەوە , هتد.

ئەمانە دروشمی گشتی شۆڕشی ئێستان.
بۆیە ئەگەر تەنیا ئەم فاکتەرەی خەباتە کرێکارییەکان لە بەرچاو بگرین، مەحاڵە باسی شکست و پاشەکشەی خەڵک بکرێت.
سەیرکەن کۆمەڵگایەکی ڕاپەڕیووی شکست دەخوات و هەڵدەخلیسکێت و دەترسێنرێت و خەمۆکی و بێ ئومێد دەبێت، جۆرێک لە خنکاندنی گۆڕستان بەسەریدا زاڵ دەبێت و لە لایەکی دیکەشەوە ئەو دەسەڵاتەی کە شۆڕشی شکستی پێهێناوە، لە ڕێگەی هێزەوە هێرشێکی نوێی بۆ سەر هەموو بەشەکانی کۆمەڵگە دەست پێدەکات. بارودۆخی ئەمڕۆی ئێران بەتەواوەتی پێچەوانەیە. دەسەڵات لە لاوازترین و لەرزۆکترین و شێواو ترین بارودۆخدایە و کۆمەڵگا نەک هەر نەترسێنراوە، بەڵکو بە شێوەیەکی هێرش بەرانەتر و ئومێدەوارتر لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا تەحەدای حکومەت دەکات. بزووتنەوەی قەدەغەکردنی حیجاب ڕۆژانە بەربڵاوتر و هێرش بەرانەتر دەبێت، سەرەڕای هەڕەشە و قەدەغەکردنی حکومەت، ڕێوڕەسمی یادکردنەوەی گیانبەختکردووەکان بەردەوامە و خەڵک لە سۆشیال میدیا حکومەت و پیرۆزییەکانی کردوەتە پووش.
هەر لەم هەفتەیەدا شاهیدی مەراسیمی پێدانی خەڵاتی نێودەوڵەتی بووین بە کەسایەتییە سیاسییەکان و هەڵسوڕاوانی ناو زیندان و دەرەوەی زیندان. بنەماڵەی مەهسا و نەرگس محەممەدی خەڵاتی ئاشتی و ئازادیی قسەکردن وەردەگرن و بە پەیامی پڕ سۆزەوە پێشوازی لەو ڕێوڕەسمانانە دەکەن و ئەم پەیامانەش بە شێوەیەکی بەرفراوان لە میدیاکاندا ڕەنگ دەدەنەوە. لەم ڕێوڕەسمانەدا بە ڕێزگرتن لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و ڕێزگرتن لە ژنانی ئێران و زیندانیانی سیاسی، هەڵدەستن و کڵاوەکانیان دادەگرن. بەم شێوەیە دەبینم فەزا و گوتاری جیهانیش بە پشتیوانی لە شۆڕشی ئێران زیندووە.
بۆیە دەبێ بڵێین ئەگەرچی شۆڕش بە مانای خۆپیشاندان و گردبوونەوەی سەر شەقامەکان بە بەراورد لەگەڵ ساڵی ڕابردوو کەم بووەتەوە، بەڵام بزووتنەوەیەکی مەزن دژ بە کۆماری ئیسلامی لە پێشڕەویدایە. ئەم ڕاستییە لە بوارە جیاجیاکانی ئێراندا دەبینرێت و ڕەنگدانەوەی جیهانیشی دەبینین.
لە لایەکی ترەوە دەبینن حکومەت بە تەواوی لاواز بووە و ڕێگەیەکی ناجێگیر و بەرگریی دۆزیوەتەوە. بڕیارەکانی ئەمڕۆی حکومەت ترس و نیگەرانی ڕوخانی سبەینەیە. ڕژێم بە بۆچوونی خۆی ڕێگری لە سەرهەڵدان و تەقینەوەی کۆمەڵگا دەکات. لە ڕاستیدا نەحکومەت لە دۆخێکی ئاسایی و ئارامدا ییە – تەنانەت بە پێوەرەکانی کۆماری ئیسلامیش- و نە کۆمەڵگا لە هێرش و خەباتی ڕووخاندنی پاشەکشەی کردووە. تەنانەت هەلومەرجەکان هاوشێوەی ساڵانی ۱٤۰۰ و ۱۳۹۹ نین.
دەسەڵاتێکی ڕیسوا و پڕ لە کێشە لە بەرامبەر کۆمەڵگایەکی هێرش

بەردا کە تەنانەت لە ڕاپەڕینی ٩٦ و ٩٨ تێپەڕیوە، خەبات دەکات بە مانەوە. هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە حکومەت نەک هەر لە سەرکوتکردندا سەرکەوتوو نەبووە، بەڵکو لە دۆخێکی زۆر لەرزۆک و ناسەقامگیریشدایە.
حەسەن ساڵحی: ئاماژەت بەوەکرد کە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان بەردەوامن. ئەو بزووتنەوە ناڕەزایەتییانەی کە بەردەوام بوون، بە تایبەت لەم یەک دوو دەیەی دواییدا. ئایا دەکرێ ئەمانە وەک بەردەوامی شۆڕش باس بکرێن؟
حەمید تەقوایی: بەردەوامی شۆڕش لێکدانەوەیەکی ورد نییە. دەبێ بگوترێ ئەم بزوتنەوانە کە ماوەیەکی زۆرە لە ئارادایە، لە ئەنجامی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا زۆر هێرش بەرانرتر و گشتگیرتر و ڕادیکاڵتر و سیاسیتر بوونەتەوە. بە نموونە بزووتنەوەی مامۆستایان هەمیشە چالاک بووە، ناڕەزایەتی خانەنشینان ماوەیەکی زۆرە بەردەوامە، بزووتنەوەی کرێکاری کە بەقەد تەمەنی کۆماری ئیسلامی کۆنە، لوتکەی بەرچاوی وەک خەباتەکانی هەفت تەپەی هەبووە ، پۆڵای ئەهواز لە ساڵانی نەوەدەکانی شەمسیدا، جۆڵایی(نساجی) سنە لە ساڵانی ١٣٨١-٨٢ و تەنانەت پێش ئەویش مانگرتنی کرێکارانی نەوت لە ٣ دەیەی پێشوودا. هەموو ئەمانە ئاماژەن بە مێژوو و پێگەی بزووتنەوەی کرێکاری. بەڵام ئەمڕۆ دەبینین بزووتنەوەی کرێکاری و بەتایبەت خەباتی کرێکارانی نەوت کە هەرشبەرانەترین و پێشکەوتنخوازترین بەشی بزووتنەوەی کرێکارییە، مۆری شۆڕشی ژن ژیان ئازادی هەڵگرتووە. لەژێر کاریگەری شۆڕشدایە کە ئەم بزووتنەوەیە لە نێو بزووتنەوەی کرێکاری و کرێکاران لەسەر کارو خانەنشین شان بە شانی یەکتر دەبینین و ئەم بزووتنەوەیەش بە نۆرەی خۆی کاریگەریی زۆر چارەنووسساز و ئەرێنی لەسەر بزووتنەوەی گشتیی خەڵک دژ بە کۆماری ئیسلامی هەیە. هەروەها بزووتنەوەکانی دیکەی وەک بزووتنەوەی خوێندکاری و بزووتنەوەی دادخوازی لەگەڵ سەرهەڵدانی شۆڕش چالاکتر بوون و لە بەرامبەردا ڕۆڵێکی گرنگیان لە پێشخستنی بزووتنەوەی ڕووخاندنخوازیی خەڵکدا هەبووە.
واتای شۆڕش ڕوونە، بزووتنەوەیەکی دیاریکراوە کە ئامانجی ڕووخانی حکومەت و ڕووخاندنی سیستەمەکەیە، بەڵام بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان داواکاری و خواستی تایبەتیان هەیە. لەمەشدا بزووتنەوەی کرێکاری پێگەیەکی تایبەتی هەیە. بزووتنەوەی کرێکاری داواکارییەکانی وەک زیادکردنی حەقدەست و پرسی بیمەی کۆمەڵایەتی، نائەمنی کار، گرێبەستی موفت و واژۆی سپی و بە گشتی پرسەکان بە خۆشگوزەرانی گشتی خۆیان و هەموو کۆمەڵگە دەوروژێنن. داواکاری و ئامانجەکانی بزووتنەوەی کرێکاری جیاوازن لە بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە، بەڵام

تایبەتمەندی بزووتنەوەی کرێکاری ئەوەیە کە بە هاتنە مەیدان بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی قووەتر و بەهێزتر دەکات.
لە هەلومەرجی ئێستادا، کرێکارانی لەسەرکار و خانەنشین، بە بەرزکردنەوەی ئاڵای بژێوی پڕ شکۆ و بە دروشمی یەکێتی لە بەرامبەر هەژاری و گەندەڵی، لە ڕاستیدا ڕەخنە و ناڕەزایەتیی هەموو کۆمەڵگا بەرامبەر حکوومەت و سیستەمی هەبوو، قووەتر و ریشەیی تر دەکەنەوە ، و نەک هەر حکوومەتی کۆماری ئیسلامی، بەڵکوو تەحەدای ئەو نیزامیەش وەک پارێزەری کۆماری ئیسلامی ئێران دەکەن.
کاتێک کرێکارانی نەوت ڕایانگەیاند کە دەستی بەڵێندەران دەبڕدرێت، کاتێک قامیشی شەکری هەفت تەپە ئیدارەی شورایی ڕاگەیاند، هەروەها کرێکارانی لەسەرکار و خانەنشین بانگەوازی کۆمەڵگا دەکەن بە یەکگرتن لە دژی هەژاری و گەندەڵی، دروشم دژی بەڕێوەبەران و دژی حکوومەت و پەرلەمان دەڵێنەوە ، لەدژی تاڵانکردنی سندوقەکانی.کۆمپانیاکانی بیمە و خانەنشینی ناڕەزایەتی دەردەبڕن، ئەوان داوای چاودێری تەندروستی بەبەرامبەر دەکەن، داوای خوێندنی بەبەرامبەر دەکەن، هەموو ئەمانە لە ڕاستیدا ناوەرۆکێکی قووڵ و ڕادیکاڵی تایبەتی دەدەن بە تەواوی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕی بۆ ڕووخاندنی حکوومەت ،ئەمەش لە ڕاستیدا ڕۆڵی یەکلاکەرەوەی چینی کرێکار و هێزی کرێکارانمان پیشان دەدات. بەم مانایە دەمەوێت بڵێم بزووتنەوەی کرێکاری هەرچەندە بەشێوەیەکی میکانیکی و هێڵی درێژەی شۆڕش نییە، بەڵام ڕۆڵێکی کاریگەر دەگێڕێت لە قووڵکردنەوەی شۆڕش و بڵاوکردنەوەی شۆڕش و ریشەیی بوونەوەی ناڕەزایەتییەکانی خەڵک بەرامبەر بە تەواوی سیستەمی هەبوو، و ئەم ڕۆڵەش لە ئێستادا ناڕەزایەتی کرێکارانی نەوت دەگێڕێت.
حەسەن ساڵحی: مەسەلەی سەرەکی هەموو شۆڕشێک، دەسەڵاتی سیاسی و دیاریکردنی چارەنوسی دەسەڵاتی فەرمانڕەوایە لە کۆمەڵگادا. وە ئێستا خەڵکی ئێران دەیانەوێت لەم حکوومەتە ڕزگاریان بێت. لە ئەدەبیاتی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێراندا، جگە لە شۆڕش، باسی بزووتنەوەی ڕووخانیش کراوە. من ویستم بزانم، بە بۆچوونی ئێوە پەیوەندیی شۆڕش و بزووتنەوەی ڕووخاندن چییە؟
حەمید تەقوایی: بزووتنەوەی ڕووخاندن بزووتنەوەیەکی تایبەتە کە لەهەمان کاتدا هەموو حکوومەت دەخاتە ژێر پرسیارەوە و وەک هەر بزووتنەوەیەکی دیکە، هەڵسوڕاوانی تایبەت بە خۆی و دروشم و شێوازی خەباتی تایبەتی خۆی هەیە، مەرج نییە ئۆتۆماتیکی هەمیشە لە حاڵەتێکی شۆڕشگێڕانەدا بێت. شۆڕش کاتێکە کە بزووتنەوەی ڕووخاندن هەڵدەستێت و دێتە سەر شەقام. دەکرێ بڵێین شۆڕش چوونەسەری بزووتنەوەی ڕووخاندنە.

مەقولەی بزووتنەوەی ڕووخاندن بە تایبەتی یارمەتیدەرێکی زۆرە بۆ ڕوونکردنەوە و تێگەیشتن لە بارودۆخی تایبەتی ئێران. لە چەند ساڵی ڕابردوودا، لە ساڵی ١٣٨٨ تا ئەمڕۆ، بە ڕوونی چوار ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەمان هەبووە، ئەوانیش لە ساڵی ١٣٨٨، ١٣٩٦، ١٣٩٨ و ١٤٠١. ڕوونە کە ناتوانرێت بگوترێ کە شۆڕش لە ساڵی ١٩٨٨ یان تەنانەت لە ساڵی ١٩٩٨ەوە بەردەوام بووە. وا نییە. بەڵام لە هەمان کاتدا کۆمەڵگا لە دۆخێکی ئاسایی و ئارامدا نەبووە. ڕوونکردنەوەیەکی ڕاست و دروست ئەوەیە کە بڵێین لەم ماوەیەدا بزووتنەوەی ڕووخاندن زۆر چالاک بووە و پێشکەوتنی گەورەی بەخۆیەوە بینیووە. تەنانەت کاتێک لە شەقامیشدا نەبوو، هەوڵی ڕووخاندنی حکومەت دەداوە و دەستی لە کاری بڵاوکردنەوەی گوتاری ڕووخاندن و کۆکردنەوەی هێزدا بوو. بۆ نموونه له هه ڵبژاردنه کاندا ڕایگه یاند که ده نگی ئێمە ڕووخاندنە ، یان دروشم و لافیته کانی به ڕزکرده وه و ده ڵێت نا بۆ کۆماری ئیسلامی، داوای ده ستله کارکێشانه وه ی خامنه یی ده کات، له سۆشیال میدیا دژی ته واوی حکوومه ت چالاک بووه و ئه و جۆره بزوتنه وه یه . ئەم جۆرە ناڕەزایەتییە هێشتا شۆڕش نییە، بەڵام جیاوازە لە بزووتنەوە مەیدانییەکان. دەکرێ بڵێین بزووتنەوەیەکی تایبەتە بە خواستی ڕووخاندنی حکومەت.

بێگومان پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە لە هەلومەرجی دیاریکراوی ئێراندا زۆرێک لە بزووتنەوە مەیدانییەکانی وەک بزووتنەوەی کرێکاری، بزووتنەوەی ژنان، بزووتنەوەی لاوان، بزووتنەوەی دادگاییکردن و هتد وەدیهاتنی خواستەکانیان لە کۆتاییدا بەندە بە ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی. بۆ نموونە بزووتنەوەی دادخوازی دەزانێت کە سەرەڕای بوونی کۆماری ئیسلامی، ناکرێ بکوژانی ئازیزانیان بخرێنە بەردەم دادگا. دایکانی ئابان و دایکانی خاوەران و جموجۆڵی بنەماڵەی قوربانیانی فڕۆکەتەقێنراوەکە هەموویان دەیانەوێت دادگاییکردنی سەرانی حکومەت بکرێت و هەربۆیە پێیان خۆش بێت یان نا، ئەم داواکارییە بە مانای ڕووخانی حکومەت دێت. بزووتنەوەی کرێکاری دەیەوێت لانیکەم پێنج هێندە حەقدەست زیاد بکات. هەمووان دەزانن تا کۆماری ئیسلامی هەبێت ئەمە ڕوونادات. هەروەها داواکاری یەکسانی نێوان ژن و پیاو و نەهێشتنی هەڵاواردنی نەتەوەیی و داخوازی ئازادیی دەربڕین و حیزبایەتی و هتد، لەگەڵ هە بوونی کۆماری ئیسلامیش ناتوانرێت جێبەجێ بکرێت. به ڵام هه ڵسوڕاوانی ئه و بزوتنه وه یه پێداگری له سه ر داخوازییه کانیان ده که ن چونکه ئه مه جۆرێکه له گوشار ، به ره یه کی دژ به حکومه ته و به م شێوه یه ناڕاسته وخۆ خەبات ده که ن بۆ ڕووخانی حکوومه ت و به هێزکردنی بزووتنه وه ی ڕووخاندن.

بزووتنەوەی ڕووخاندن بزووتنەوەیەکی چالاک و بەردەوامە، دەکرێ بگوترێ کە لە ساڵانی یەکەمی کۆماری ئیسلامییەوە سەری هەڵداوە و تایبەتمەندییەکەی ئەوەیە کە لە دژی هەموو کۆماری ئیسلامی شەڕ دەکات و شێوازی تایبەتی خەباتی هەیە وەک دیوار نووسین، چاپ و بڵاوکردنەوە ئاگاداری و داواکاری، و لێدوان و هاشتاگی دژە حکومەت، مانگرتن و گردبوونەوە و ناڕەزایەتی سەر شەقامەکان کە بە تایبەتی لە دە ساڵی ڕابردوودا، لە ساڵی ١٣٨٨ تا ئەمڕۆ شاهیدی بووین.

شۆڕش کاتێک ڕوودەدات کە ئەم بزووتنەوەیە بەرز دەبێتەوە و فراوان دەبێت و بە دروشمی ڕووخاندنەوە دێتە سەر شەقامەکان. وەک لە شۆڕشی ئێستادا شاهیدین. بزووتنەوەی ڕووخاندن شێوازی جۆراوجۆری ناڕەزایەتی لەخۆدەگرێت، کە هەندێکیان باسم کردووە، بەڵام بە ئەوەی بەرەو شۆڕش بەرز بکرێتەوە، پێویستە ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان و گردبوونەوە و مانگرتن لەگەڵ ئاڵای نەخێر بە تەواوی حکومەتدا بێت. شۆڕش تەنیا لە شەقام و مانگرتن و گردبوونەوە و ناڕەزایەتی شەقامەکاندا سنووردار نییە، بەڵکو ئەمانە مەرجێکی پێویستن. بۆ نموونە ئەمڕۆ بزووتنەوەکانی شەقام بە ڕەهەندەکانی ساڵی ڕابردوو بەردەوام نین، چ لە ناوخۆی وڵات یان لە دەرەوە، بەڵام بزووتنەوەی ڕووخاندن بەهێزتر لە جاران بەردەوامە. ئەگەرچی لە ڕووی مەیدانەوە شۆڕش هێور بووەتەوە، بەڵام بزووتنەوەی ڕووخاندن زۆر قایم و بەهێزتر و هێرشبەرانەترە لە ٤ ساڵ لەمەوبەر، لە پێش ساڵی ١٤٠١ و ئەمەش لە گوتارەکانی ناو بارودۆخی سیاسی ئێران، لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا دەبینن ، لە کلتورێکی بەهێزی ناڕەزایەتیدا. دەتوانرێت بگوترێ کە بووەتە جیهانی و تەنانەت لە میدیا و سۆشیال میدیای وڵاتانی ڕۆژئاواشدا بیبینیت.

لە هەموو ئەو ڕەهەندانەدا ناڕەزایەتیی بەرفراوان بۆ ڕزگاربوون لە بەڵای کۆماری ئیسلامی بەردەوامە. کۆماری ئیسلامی لەژێر گوشارێکی زۆردایە، چونکە نەک هەر لە ئێران، بەڵکو لەسەر ئاستی جیهانیش پشتیوانی لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بەرفراوانە. ئەمڕۆ هاوکات لەگەڵ فراوانبوونی بزووتنەوەی بژێوی و کەرامەت لە ئێران و ڕێوڕەسمەکانی یادکردنەوەی گیانبەختکردوان و گاڵتەکردن بە ئیدیعا و پڕوپاگەندەی حکومەت سەبارەت بە شەڕی غەززە، لە پەرلەمانی ئەوروپا و لە ڕێوڕەسمی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتیدا، ئاڵای ژن ژیان ئازادی بەرز دەکرێتەوە، و لە ئۆسلۆ خەڵک بە مەشخەڵی ڕوناکەوە و بە ئاڵای ژن ژیان ئازادییەوە دێنە سەر شەقامەکان. لەگەڵ دەستپێکردنی شەڕی غەززە، ڕژیم زۆر هەوڵی دا کە لە ئێران ولە ئاستی جیهانیدا سێبەر بخاتە سەر بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ژن ژیان

ئازادی ونبخاتە ژێر کاریگەریی ئەم ش□□و□ و پاشەکشەی پێبکات، بیگۆرێت بە دژە ئیسرائیلیزم و پشتیوانی لە “پاڵەوانانی حەماس” و هتد ..، بەڵام کۆمەڵگەی بەقایم ل□ بەردەمیدا وەستا و هێرش بەرانە و بەهێز وەڵامی دایەوە.
هەموو ئەمانە بەو مانایەیە کە بزووتنەوەی ڕووخاندن زیندوو و بەهێزە و لە پێگەیەکی پێشکەوتووتردایە لە چاو ساڵانی ڕابردوو. ئەمەش هیوایەک بۆ ئەوانەی وەک ئێمە بەشدارن لە شۆڕشدا دروست دەکات و زەمینە ئامادە دەکات بۆ خۆئامادەکردن بۆ سەرهەڵدانەوەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بەجۆرێک کە ئەمجارەیان بە شێوەیەکی فراوانتر و ڕادیکاڵتر بێتە سەر شەقامەکان و تێکەڵ بێت لەگەڵ مانگرتنەکان. ئەمە دەخرێتە ڕوانگە و بەم مانایە جیاکردەوەی نێوان شۆڕشی ڕاستەقینە و بزووتنەوەی ڕووخاندن یارمەتیدەرمانە بۆ ئەوەی بە وردی ئەم مەرجانە ڕوون بکەینەوە و ئەرکەکانمان دیاری بکەین و ڕێکبخەین.
حەسەن ساڵحی: حەمید تەقوایی ئێوە دەڵێ، بزووتنەوەی ڕووخاندن کاتێک دێتە سەر شەقام پێی دەوترێت شۆڕش، لە وتارەکەتدا ئاماژەت بە چوار قۆناغ کردووە، ئەوانیش ساڵانی ١٣٨٨، ١٣٩٦، ١٣٩٨، ١٤٠١. مەبەستت ئەوەیە بڵێیت لە ماوەی دە تا پانزە ساڵی ڕابردوودا چوار شۆڕش لە ئێران ڕوویداوە؟
حەمید تەقوایی: سەیرکە پێویستە لێکدانەوە و ناونانی ئاڵوگۆڕەکان ئەبێت لە دوو قۆناغ و لە دوو گۆشەنیگاوە ل□ بەرچاو بگرن. یەکێکیان لە ڕوانگەی بەشداربوانی ئەو ئاڵوگۆڕانەی کە کاتێک هێشتا نەگەیشتوونەتە کۆتایی و یەکێکیشیان کاتێک کە ئاڵوگۆڕێک دەگاتە سەرئەنجام لە ڕوانگەی مێژوونووس و لە ڕوانگەی شرۆڤەکارانی ڕووداوی دوای ڕوودانەکە. چالاکوانان و مێژوونووسان بە دوو شێوە ئاماژە بە شۆڕش دەکەن و دەبێ هەرئاواش بێت.
حیزبێک کە وەک حیزبی ئێمە خەریکی شۆڕش بێت، کاتێک هەلومەرجی شۆڕشگێڕانە دروست دەبێت، کاتێک جەماوەری خەڵک لە دژی حکومەت ڕژانە سەر شەقامەکان، ئەو شۆڕشە بە شۆڕش ناو دەبات و بە ناوی شۆڕشەوە ئاڵای خۆی هەڵدەکات و هەوڵی ئەوە دەدات قووڵتری بکاتەوە و بەهێزتری بکات، لە پێناو لەناوبردنی کۆماری ئیسلامی، بۆ ئەوەی سەرکەوێ، دەیکاتە بزووتنەوەیەکی ڕێکخراوتر و ڕادیکاڵتر.
بزووتنەوەی ٨٨ بە بیانووی هەڵبژاردن دەستی پێکرد، بەڵام بزووتنەوەکە هەر زوو ڕادیکاڵ بوویەوە، خەڵک دروشمی “موسەوی بەهانەیە، هەمووڕژێم نیشانەیە” – کە حزبی ئێمە ڕۆڵی هەبووە لە جەماوەریکردنی ئەم دروشمە – و لەسەر عاشورا ڕۆژی هەمان ساڵ ڕاپەڕینێکی جەماوەری و هێرش بۆ سەر بنکەکانی پۆلیس و بنکە

حکومییەکان بە دروشمی مەرگ بۆ خامنەیی پێکهات. ئەو بزووتنەوەیە لیدرا و ئەمڕۆ کەس بە شۆڕش ناوی ئەو بزووتنەوەیە نابات. ئەمە دەڵێین بزووتنەوەیەکی ڕوخاندنخواز دەستی پێکرد و کەم بووەوە. بەڵام ئەمە و هەر هێزێکی تری کارا لە دڵی ئەو بزووتنەوەیەدا، نەمانتوانی و نابێ وەک شیکارێکی ڕەوتی مێژوو تەماشای بکەین و بە هۆی ئەگەری نەبوونی، خەسڵەت و پێتانسێلی شۆڕشگێڕانە و سەرو ژێرکەرانەی ئەوانی نەبینی و جەختی لەسەر نەکردەوە. هیچ هەڵسوڕاوێک بەم شێوەیە ڕەفتار ناکات. هەڵسوڕاوێک لە بزووتنەوەیەکدا، چ خەباتی مەیدانی بێت یان شەڕ یان شۆڕش، بە سەرکەوتن دەجەنگێت. تێکۆشەری شۆڕش ناتوانێ چاوەڕێی ئەنجامەکە بکات – ئەمە دەبێ دوای ڕووداوەکە بە شرۆڤەکارانی ڕووداوەکە جێبهێڵرێت – بەڵکو دەبێت ئاسۆی سەرکەوتن بخاتە بەردەم کۆمەڵگا لە دڵی خەبات و ڕوخاندنی بە شۆڕشێک بزانێت دۆخی ئێستا و ناساندنی بە هەمووان. وەک لە شۆڕشی ئێستادا خەڵک دروشمی "بە ناڕەزایی ناوی مەبەن، پێی دەوترێت شۆڕش" دەیانگوت و بەم شێوەیەش ئیرادەی خۆیان بۆ ڕووخاندنی حکومەت ڕاگەیاند. بزووتنەوەیەکی سەرکەوتوو لەدژی حکومەتێک لەلایەن هەموو کەسێکەوە بە شۆڕش ناودەبرێت، بەڵام ئەو هەڵسوڕاوەی بەشدار بوو لە بزووتنەوەی دژ بە حکومەتدا هەر لەسەرەتاوە بە شۆڕش ناوی دەبات بۆ ئەوەی بتوانێت بیباتەوە.

هەندێک ڕەخنەمان لێدەگرن کە لە کاتی مامەڵەکردن لەگەڵ ناڕەزایەتییەکان زۆر دەوروژێن یان زیادەڕەوی دەکەین. بەڵام ئەمە بە وریاییەوە مامەڵەمان کردووە. ئەمە ئەو بزووتنەوە جەماوەریانەی کە لە دژی کۆماری ئیسلامی هاتنە سەر شەقامەکان بە شۆڕش ناومان برد و ئەمڕۆش خەڵک خۆیان دەڵێن بە شۆڕش ناوی دەبەن. هەروەها ناو و ناسنامەیەکمان بەخشیوە بە بزووتنەوەی ڕووخاندن کە هەوێنی ڕاپەڕینە شۆڕشگێڕییەکان لەدژی دەسەڵات پێکدەهێنێت.

وەبیرتان دەهێنمەوە کە زاراوەی بزووتنەوەی ڕووخاندن بۆ یەکەمجار لە لایەن مەنسوور حیکمەتەوە لە مامەڵەکردن لەگەڵ ڕاپەڕینی ١٨ی تیری ١٣٧٨ لە وتارێکدا بە ناوی "بزووتنەوەیەکی جەماوەری بۆ ڕووخاندنی حکومەت دەست پێدەکات". ئەمە ئەو بزووتنەوەیەمان بە شۆڕش ناوبرد، چونکە سنووردار بوو و تا ڕادەیەکی زۆر ڕیفۆرمخوازان دەستیان تێیدا هەبوو. بەڵام بزووتنەوەیەکی ڕوخاندن خواز بوو و هەمان دەستەواژەمان بەکارهێنا. بزووتنەوەی ڕووخاندن دەستەواژە و چەمکێکی ورد وبەجێ بوو و ئەمە هێ بوونیمان لە چەند دەیەی ڕابردوودا لەرەو لەوە بینیومانە گۆڕانی بەسەردا هاتووە. سنووردار نییە بەم ٤ بەروارەی کە باست کرد. لە سەردەمی ڕەفسەنجانیدا، دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ئێران و عێراق، ڕاپەڕینی زۆرمان لە شارەکاندا

هەبوو، کە هەموو ئەمانەش دەرئەنجامی بزووتنەوەی ڕووخاندن بوون.
ئەوەندەی پەیوەندی بە شۆڕشی ژن ژیان ئازادییەوە هەیە، ئەم بزووتنەوەیە لە لایەن خودی خەڵکەوە بە شۆڕش ناوزەد کراوە و ئەمەش بە بڕوای من نیشانەی دانپێدانانی دروستی جەماوەری خەڵک و عەزم جەزم کردنیانە بۆ ڕووخاندنی حکومەت. ئه م شۆڕشه له سه ر پلاتفۆرمی بزووتنه وه ی ڕووخاندن هه ڵکشاوه و ئه مەش له شێوه ی ئه م بزوتنه وه به رفراوانه ی ڕووخاندندا، هێرشی به رفراوانی خه ڵک دژ به حکومه ت به رده وامه . هیوادارین و هەوڵ دەدەین جارێکی تر شۆڕش بگەڕێتەوە سەر شەقام. زۆر کەسیش هەمان هەوڵ دەدەن، کەس نائومێد نابێت و هەمووان دەڵێن دەگەڕێینەوە، ئابان بەردەوامە و تا کۆتایی دەوەستین. هەمان ناوەڕۆک لەو پەیامانەی کە بە مەراسیمی خەڵاتی نۆبڵ و پەرلەمانی ئەوروپایان ناردبوو دووبارە بووەوە.
خەڵکی دونیا بە ڕێزگرتن لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ڕاوەستان و کڵاوەکانیان داکەند، دەمەوێت بڵێم ئەمە و خەڵک هێشتا ئاگای شۆڕش بە شکاوەی دەهێڵینەوە. ئەم پێشهاتانە بەرەو کوێ دەڕۆن، بۆ تەواوی پەیوەستە بە خەباتەکانی ئەمڕۆی خەڵک و هێزە چالاکەکانی شۆڕش. هه ڵسه نگاندن و ناونانی ئه م پێشهاته بۆ مێژوونووسان جێبهێڵرێت. وەک ئەوانەی بەشدارن، پێویستە هەموو هەوڵێک بدەین بۆ ئەوەی ئەم بزووتنەوەیە سەربکەوێت.
حەسەن سالحی: زۆر باشە.ئەمە باسمان لەوە کرد کە دەبێ ئەو پێشهاتانە ناو بنێین چی، بەڵام پرسیارە گرنگەکە هەر ماوە، بۆچی ئەو شۆڕشەی کە لە لوتکەدا بوو، نەبووە هۆی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی؟
حەمید تەقوایی: بە بۆچوونی من، و پێموایە زۆرێک لە چاودێران، گرێی سەرەکی ڕابەرایەتی شۆڕشە. ئەو ڕابەرەی کە بەڕاستی بتوانێت هێزەکانی خەڵک یەکبخات، ئومێدیان پێببەخشێت و خەڵک بتوانێت پشتی پێ ببەستێت و بزانێت هێزێک لەسەر گۆڕەپانەکە هەیە کە نوێنەرایەتی خواست و هیوای شۆڕشگێڕانەی ئەوان دەکات و دەتوانێت لە شوێنی کۆماری ئیسلامی دابنیشێت، هێشتا هێزێکی لەو شێوەیە بەرز نەبووەتەوە.
حیزبی ئەمە یەکێکە لەو هێزانەی کە ئەم ئیدیعایەی هەیە. بەڵام هێشتا دەبێت زۆر شت بکەین بۆ ئەوەی بتوانین ئەم ڕۆڵە بگێڕین.
هەمیشە گوتوومانە کە شۆڕش دیاردەیەکی بابەتییە کە بە هۆی دژایەتی و پرسە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکانی ناو کۆمەڵگا، بە هۆی ئازار و مەینەتی جەماوەری خەڵکەوە پێک دێت. بەڵام پێشکەوتن و سەرکەوتنی شۆڕش بابەتێکی ترە. سەرکەوتنی شۆڕش بە تەواوی پەیوەستە بە بوونی هێزێکی پێشەنگەوە کە چالاک و لە مەیداندایە و بتوانێت

متمانەی خەڵک بەدەست بهێنێت.

حەسەن ساڵحی: مەگەر لە تونس حزب و هێزێکی ڕابەری کردن ه□ بوو؟

حەمید تەقوایی: لە تونسیش ئەگەرچی شۆڕش سەرکەوتوو بوو لە ڕووخاندنی حکومەتی بوعەلی، بەڵام خواستی شۆڕشگێڕانەی خەڵک بەدی نەهات. لە میسریش هەمان شت ڕوویدا. بوونی سەرکردایەتی پێشمەرجی سەرکەوتنە، ئەمەش هەم بە مانای ڕووخانی حکومەتی ه□ بوو و هەم بەدیهێنانی ئامانج و خواستی شۆڕشگێڕانەی خەڵک. دووەم شت لە میسر و تونس ڕووی نەدا و لە پێوەندی لەگەڵ فاکتەری یەکەمدا ئەزموونی تونس و میسر ئیستسنائی بوو. ڕەنگە لە مێژوودا ئیستسنائی تر بدۆزیتەوە، بەڵام وەک یاسایەک دەکرێ بڵێین بوونی هێزێکی پێشەنگ بۆ سەرکەوتنی شۆڕش، چ بە مانای ئ□□□نی و ن□□□نی وشەکە، بە تەواوەتی پێویستە. ڕۆڵی ڕابەرایەتی لە شۆڕشەکانی چین و ڤێتنام و شۆڕشی ئۆکتۆبەرەوە ببن□ ن□ سەر شۆڕشەکانی کوبا و ئەفریقای باشوور.

ئەمە لە ئێرانیشدا ڕاستە. ئەرکی حیزبی ئێمە پڕکردنەوەی ئەم کورسییەیە، پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییەیە، ئێمەش بە هەموو هێز و توانای خۆمانەوە بەم شێوەیە کاردەکەین.

حەسەن ساڵحی: ئێمە زۆرجار ئەم پرسیارەمان لە ئێوە کردووە، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بەرنامەی تایبەتی بۆ پێشخستنی شۆڕش و گەیاندنی بە سەرکەوتن چییە؟

حەمید تەقوایی: ئەبێت حزب کۆمەڵێک چالاکی بەرفراوان و هەمەچەشن ئەنجام بدات. بەڵام ل□□□دا تەنها دوو بواری گرنگ و چارەنووسساز باس دەکەم.

یەکێک لە بوارەکانی ئەم خەباتە بەردەوامە کرێکارانی لەسەرکار و خانەنشینانە. وەک وتم ئەم پێشکەوتنەی بزووتنەوەی کرێکاری، بزووتنەوەی جەماوەری دژ بە حکومەت قووڵتر و ڕادیکاڵ و بەهێزتر دەکاتەوە. ئێمە هەوڵ دەدەین ئەم بزووتنەوەیە لەلایەن جەماوەرەوە پێشوازی لێبکرێت. دیارە لە هەنگاوی یەکەمدا، کەسایەتیەکانی بزووتنەوەی کرێکاری خۆی لە کەرتە جیاجیاکاندا بەدەنگی بەرز بە بەیاننامە و ڕاگەیاندنەکانیان، و بە کرداری پراکتیکی، پشتیوانی لە خەباتی بەردەوامی نەوت وخەباتی خانەنشینان بکەن. ئەم بزووتنەوەیە لە ئێستاوە دەستی پێکردووە و پێویستە هەوڵی فراوانکردنی بدەین.

لایەنی دووهەم بریتییە لە ڕاکێشانی پشتیوانیی هەڵسوڕاوان و دامەزراوەکانی بزووتنەوەکانی دیکە، بزووتنەوەی خوێندکاری، بزووتنەوەی لاوان، بزووتنەوەی دادخوازی، بزووتنەوەی بێ حیجاب و بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی دیکە کە لە کۆمەڵگادا دەگوز□□ت لە خەباتی ئێستای کرێکاران. پێویستە سەرنجی هەموو لایەک بۆ ئەو

خەباتانە ڕابکێشرێت، هاودەنگی خۆیان ڕابگەیەنن و چالاکانە پاڵپشتی ئەم بزووتنەوەیە بکەن.

ئەم بزووتنەوەیە لە ئاراستەیەکدایە کە بتوانێت هێزەکانی شۆڕش بەرەو داخوازییە سەرەتایی و بنەڕەتییەکانی وەک بژێوی و کەرامەت، وەک ڕووبەڕووبوونەوەی هەژاری و گەندەڵی و گرانی و دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی و ئەم جۆرە ئامانج و داواکاریانە بەهێز بکات و بیان باتە پێشەوە. ئەمانە ڕەهەندێکی گرنگی شۆڕشی ژن ژیان ئازادین کە دەتوانین بڵێین بە وشەی “ژیان” نوێنەرایەتی دەکرێت.

ئەمڕۆ چینی کرێکار و بە تایبەت کرێکارانی نەوت ئاڵای شکۆمەندی بژێوییان لە قسەی هەموو کۆمەڵگە بەرز کردووەتەوە و دروشمی ” یەکێتی یەکێتی بەرامبەر هەژاری و گەندەڵی” دەڵێنەوە. نەک هەر هەژاری و گەندەڵی و نەهامەتی بەڵکو دژی قووڵی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان، نێوان نەهامەتی گشتی و مافە فەلەکییەکان دەکاتە ئامانج. ئەمڕۆ ڕژیم وەک هەموو ساڵێک بانگەشەی ئەوە دەکات کە بەرزکردنەوەی حەقدەست دەبێتە هۆی هەڵاوسان و وەڵامی خەڵک ڕاگرتنی مووچەی فەلەکییە؛ ئەو گەندەڵییە چەند ملیار دۆلارییە وەک فەزیحەی چای دەباش کە بکەرەوە. ئەمانە بەرهەمهێنەر و چێکەرەوەی هەڵاوسانن نەک مووچەی ژێر هێڵی هەژاری کرێکاران و خانەنشینان و فەرمانبەرانی نیوەکاتی.

ئەمانە ئەو مەسەلە و بابەتە گرنگانەن کە حزبی ئێمە هەوڵ دەدات بەرجەستەی بکاتەوە و بەم شێوەیە بزووتنەوەی کرێکارانی نەوت لە دڵی شۆڕشی ژن ژنان ئازادیدا بە ئاڵای بەرەنگاربوونەوەی هەژاری و گەندەڵی و.بۆ بژێوی ژیان و کەرامەت.

بواری دووەم ئەوەیە کە ئێمە هەوڵ دەدەین دەرکردن و خستنەلاوەی کۆماری ئیسلامی لە ئاستی جیهانیدا زیاتر لە ڕابردوو و چالاکتر لە هەموو کات بەرز بکەینەوە. پێشتر باسمان لەوە کرد کە بە تایبەتی شەڕی غەززە و ڕۆڵی کۆماری ئیسلامی لەم شەڕەدا ڕێگەمان پێدەدات گەمارۆ و ڕەتکردنەوەی کۆماری ئیسلامی بخەینە سەر مێزی حکومەتەکان و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان و داوایان لێبکەین کە هەروەک چۆن حەماسیان وەک هێزێکی تیرۆریستی ناساندووە .هەروەها باوەپیارەکەی حەماسیش وەک حکومەتێکی تیرۆریستی دەربکەن.

و لە کۆتاییدا هەوڵی ئێمە ئەوەیە کە سەرنج و بۆچوونی هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە بۆ سیاسەت و چارەسەرەکانی حیزب ڕابکێشین و بانگەوازیان بکەین بۆ ئەوەی بێنە ناو حیزبەکەمانەوە. دیسان جەخت لەوە دەکەمەوە کە شۆڕش لە لەواری دابینکردنی ڕابەرایەتیدایە و دەبێت بۆ چالاککردن و تیشک خستنەوە و نیشاندانی ڕۆڵی حیزب لە پێشهاتەکانی ئێستادا وەڵامی ئەم پێویستییە بدەینەوە. بانگەوازی

من بە هەموو تێکۆشەرانی شۆڕشگێڕ، بە هەموو ئەوانەی کە بەڕاستی دەیانەوێت شۆڕشی ژن ژیان ئازادی سەربکەوێت و خۆشگوزەرانی ئازادی و یەکسانی لە کۆمەڵگادا بەدی بهێنرێت، پەیوەستبوونە بە حزبی کۆمەنیستی کرێکارییەوە.

٢٣ی ئازەری ١٤٠٢، ١٤ی دیسەمبەری ٢٠٢٣

سەودا.. شیعر- زیاد ڕەشاد قادر

گشت ژیان و سوێی تەمەن بەقوربانی نیگایەکت
دونیا هەمووی دەگۆڕمەوە بە شیرینیی لیقایەکت
تۆ کە خۆت ساقی و سوراحی و مەی و نەی و پەیمانە بیت
ئاوازی چی ساز و عوودە سەدەقەسەری سەدایەکت
لەم سارا وشك و بێ تینە، ئاسمانە لێڵ و خەمگینە
بۆ هەرچی دەرد و برینە، بەسە وەشتی دەوایەکت
ئەگەر عالەم لە ئاست بانگی مەعشووقی خۆی نەبان کا
من هەر بە یەك پێ دەم بەدەم دەنگ و بانگ و نیدایەکت
با هەر کۆڵانی ژین سارد و کووچەی زەمەن زەمهەریر بێ
چ باکمە، چ پەروامە، مادام هەمە پەنایەکت
چی سەروەتی سەر زەمینە، پیرەزی ئەو دەڵاڵانە
من ئەو دەمە شاد و شاهم، کە بوومەتە گەدایەکت
کەسانە شەت و شایەرن بە باڵای لەیلای ئارەزوو
ئەی بۆ من بێ عیشقی پاکت بەدە نەیکەم سەنایەکت
یارت جودایە لە یاری ڕەشەخەڵك و ڕیابازان
بەیە لەسەری هەڵچنە زیاد کۆشکی هیوایەکت

زیاد ڕەشاد قادر

هەولێر، نیسانی 2022

ئێران.. دیکتاتۆریەت لە لێواری داڕماندا!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

هاوکات لەگەڵ شەڕخوازی لە ناوچەکە و پەرەپێدانی شەپۆلی گرتن و لەسێدارەدان لە ناوخۆی وڵات و پەرەپێدانی تیرۆری نەیاران و لایەنگرانیان لە دەرەوەی سنوورەکان، رژێمی ئێران بەردەوام بووە لە بە شەیتانناساندنی هێزی سەرەکیی موقاومەتی ئێران، واتە موجاهیدینی خەلق، لە هەردوو دیوی سنوورەکانی ئێراندا. لە ناوخۆی ئێران "دادگای نمایشی"ی بۆ داناون و لە دەرەوەی سنوورەکانیش، بە هاوکاریی لایەنانی سازشکاری رۆژاوایی دەیەوێت رێگرییان لێ بکات تا نەتوانن راپەڕینی گەل لە ناوخۆی ئێران پێش بخەن.

سەرکەوتنێکی گەورە بۆ خەڵکی ئێران!

ئیبراهیم رەئیسی، سەرۆکی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران، ویستی بەشداری لە کۆبوونەوەی "کۆمەڵگای نێودەوڵەتی پەنابەران"ی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان بکات کە ئەمساڵ لە ناوەڕاستی مانگی دیسەمبەری ٢٠٢٣ لە ژنێڤ بەڕێوەچوو. بەڵام لە بەرامبەر "بەدیلێکی دیموکراتیک"، واتە "ئەنجومەنی نیشتمانیی موقاومەتی ئێران"دا شکستی هێنا و نەیوێرا نەخشەی پلان بۆ داڕێژراوەکەی خۆی جێبەجێ بکات و سەردانی ژنێڤ بکات. رەئیسی کە لە ناو ئێرانییەکاندا بە جەللادی ٦٧ (1988) ناسراوە (واتە ئەندامی دەستەی ٣ کەسی بووە بۆ بە کۆمەڵکوشتنی زیاتر لە (30) هەزار زیندانیی سیاسیی موجاهید و خەباتکار، و دەست و پێنجەی سوورە بە خوێنی زیندانییان، لە ترسی دەستگیرکردن و دادگاییکردنی لەلایەن دادگای نێودەوڵەتییەوە، سەردانەکەی بۆ ژنێڤ هەڵوەشاندەوە و بەمشێوەیە سەرکەوتنێکی گەورە بۆ ئەڵتەرناتیڤی دیموکراتیک تۆمار کرا!

بەڵام سەرەڕای شکستی وەلی فەقیهی دەسەڵاتدار لە ناردنی ئیبراهیم رەئیسی بۆ بەشداریکردن لەم کۆمەڵگایەدا، موقاومەتی ئێران خۆپیشاندانی خۆی لە ژنێڤ ئەنجامدا. خانمی مریەم رەجەوی لە پەیامێکدا بۆ خۆپیشاندەران وتی: "دەبێ رژێمی ئاخوندی لە هەموو داوودەزگاکانی نەتەوە یەکگرتووەکان دەربکرێت و سەرانی ئەم رژیمە بە تاوانی ژینۆساید و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی دادگایی بکرێن. ناڕەزایەتیی ئەوە دەنگی راپەڕین و موقاومەتی خەڵکی ئێرانە. ئەمە

بە سازشکارانی رۆژئاوایی د□□ین دڵنیا بن، ئەو دەسەڵاتەی تەنها پشتی بە ئەشکەنجە و سێدارە بەستووە، بە هیچ سات و سەودایەک لە رووخاندنی یەکجارەکی رزگاری نایەت. رێکخراوەی نەتەوە یەکگرتووەکان کە دەرئەنجامی توڕەیی و شەرمەزاری جیهان بوو بەرانبەر بە رشتنی خوێن و ئازارەکانی تایبەت بە دوو شەڕی جیهانی سەدەی رابردوو، ئەمڕۆ سەرشۆڕە. چونکە داوودەزگاکانی تایبەت بە مافی مرۆڤ، بە بوونی رژێمی ئێران پەڵەدار بوون و لە ژێر پێی ئەهریمەنی ستەمکاریدا کراونەتە قوربانی. ئەمەش شکستێکی ئەخلاقییە بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی".

ئا بڕووچوونێکی گەورەی دەسەڵاتی ئێران!
عەلی خامنەیی، وەلی فەقیهی دەسەڵاتدار، دوای راپ□□□ینی ئەمدواییەی خەڵکی ئێران، کەوتۆتە پەلەقاژە تا هەر چۆنێک بێت، هێزی سەرەکی راپ□□□ین، واتا ئەنجومەنی نیشتمانیی موقاومەتی ئێران، بخاتە پەڕاوێزەوە. بۆ ئەم مەبەستە "دادگای نمایشی" ی بۆ سازمانی موجاهیدینی خەلقی ئێران دا ناوە!
لەم نمایشکردنە قێزەونەدا، جەللادان وەک (دادوەر)، بکوژان وەک (داواکاری گشتی)، ئەشکەنجەدەران وەک (پارێزەر)انی موجاهیدین و، پاشماوەی بنەماڵەی جەللادانی وەک لاجەوەردی و سەیاد شیرازی و...یش وەک (شایەتحاڵ) دەستنیشان کراون تا لە سیناریۆیەکی گاڵتەجاڕانەدا، رێگا خۆش بکەن بۆ لەسێدارەدانی زیاتر لە ناوخۆی ئێران و کردەوەی تیرۆریستی لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران.
ژمارەیەک لە بەکرێگیراوانی پەیوەست بە وەزارەتی ئیتلاعاتی رێژیمیش لە ژێر ناوی (پەیامنێر) و (میدیاکار) بۆ شێواندنی بیروڕای گشتی و بەشەیتانکردنی موجاهیدین بۆ ئەم نمایشە زیاد کراون. پرسیارە لێرەدا ئەوەیە کە ئایا ئەم رژێمە سەرکەوتوو دەبێت لە سەرخستنی ئەم پلانە داڕێژراوەدا؟!
بەڕێز مەسعوود رەجەوی رۆژی ۱۸ی رەشەمەی 1399 (2019) لە پەیامێکدا داوای لە خامنەیی و رێبەرانیتری رژێمی ئێران کرد کە ئەگەر دەوێرن لەگەڵ ئێمەدا بێنە بەردەم دادگایەکی نێودەوڵەتی. بەڕێز رەجەوی وێڕای ئاماژەدان بە ئیدیعای دادوەریی رژێمی ئێران وتیشی: "ئەمە، ئەوەمان بۆ دەردەخات کە بە درێژایی ٤٠ ساڵی رابردوو، شەڕێکی گەورە لە ئێران لە ئاڕادایە لە نێوان خەڵک و موجاهیدینی خەلق لە لایەک و دەسەڵاتی فریوکار و دژە مرۆی ئێران.
ئەوەی روون و حاشاهەڵنەگرە ئەوەیە کە خامنەیی و رێبەرانی رژیمەکەی هەرگیز ناوێرن لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران و لە دادگای نێودەوڵەتیدا ئاماد□ بن. چونکە نەک هەر شەرعیەتی جەماوەریان

نییە، بەڵکو لە بکەر و جێبەجێکارانی تاوانە بچووک و گەورەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆرین و لە هەر شوێنێک دەبێ پێکی دادپەروەری هەبێت، بڕیاری گرتن و سزادانیان بە دەرچووە!

شکستێکی گەورە بۆ خامنەیی

خامنەیی لە هەوڵی ئەوە دا بوو کە دوای راپەڕینە مەزنەکەی ساڵی 2022 و بە تایبەت دوای کەمێک سات و سەودایەک لەگەڵ دەوڵەتانی سازشتکاری رۆژئاوایی، حەمید نووری لە دەستی "دادپەروەری" دەربهێنێت و بیگەڕێنێتەوە بۆ ئێران، هەروەک چۆن دەربارەی دیپلۆماتکارە تیرۆریستەکەی، واتە (ئەسەدوڵا ئەسەدی) کردی. بەڵام بە هۆی ڕۆڵی بێ بەدیلی موقاوەمەتی ئێران و بە تایبەتی زیندانیانی رزگاربووی گرتووخانەکانی رژێمی ئێران، ئەم هەوڵەی خامنەیی شکستی هێنا و لە رۆژی ٢٨ی سەرماوەزی ٢٠٢٣، دادگای پێداچوونەوەی سوید حوکمی "بەندکردنی هەتاهەتایی" بۆ حەمید نووری پشتڕاست کردەوە.

دوابەدوای ئەم هەواڵە، خانمی مریەم رەجەوی رایگەیاند: "دوابەدوای سزادانی (حەمید نووری) لە دادگای تێهەڵچوونەوەی سوید، دادگاییکردنی خامنەیی، رەئیسی، ئێژەیی و سەرکردەکانیتری رژێم و بەرپرسانی کۆمەڵکوژکردنی زیندانیانی سیاسی لە ساڵی 1367 (1988) دوو هەندە پێویستە. پارێزبەندی خستنە سەر ئەم تاوانبارانە، کە کارنامەیان پڕە لە ٤ دەیە تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و ژینەساید، هاندەرێکە بۆ بەردەوامبوون و پەرەسەندنی تاوان لە ناوخۆ و دەرەوەی ئێران.

ئامانجی دیکتاتۆرییەت لە ئێراندا!

لەدوای شەهیدبوونی مەهسا ئەمینی (ژینا ئەمینی) لە ٢٥ی خەرمانانی ٢٠٢٢، ئەو پرسیارەی لە بازنە و ناوەندە سیاسییەکاندا وروژێنراوە، ئەوە بووە کە دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی لە ئێران و پاشماوەکانی دیکتاتۆرییەتی شای رووخێنراو بەدوای چیدا دەگەڕێن و ئامانجیان چییە؟!

ئەوەی لە بازنەی ناوچەیی و نێودەوڵەتیدا لەسەری کۆکن ئەوەیە کە دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی و پاشماوەکانی دیکتاتۆریی پاشایەتی، دوو دیوی یەک دراون. ناکۆکی ئەوان لەسەر مافەکانی گەل نییە، بەڵکو شەڕی گورگی دەسەڵاتە و لەسەر بەتاڵانکردنی ماڵ و موڵکی خەڵکە. خەڵکی ئێران دەیانەوێت دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت لە وڵاتەکەیاندا بڕووخێنن. هەر لەبەر ئەمەشە هێزە نەتەوەیی و جەماوەری و ئازادیخواز و دیموکراتەکان خوازیاری رزگارکردنی گەل و نیشتمانن. ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران کە تاکە بەدیلی راستەقینە و دیموکراتیکی ئەم رژێمەیە و لە ساڵی ١٣٦٠ (١٩٨١) دامەزراوە، هەر لە سەر ئەم بنەمایەیە کە هەوڵی کۆتاییهێنان بە

دیکتاتۆرییەت لە ئێران دەدات.
کەواتە ئامانجی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی و شاپەرەستەکان جگە لە "لێڵکردنی گۆڕەپانی سیاسی ئێران" و "نائومێدکردن و بێهیواکردنی خەڵک" لە درێژەدان بەو رێگایەی گرتوویانەتە بەر و تێچوویەکی زۆریان بۆ داوە، هیچیتر نییە. پاراستن و هێشتنەوەی ئەو دۆخەی ئێستا، هەوڵنی سەرەکیی ئەم دوو رەوتە دیکتاتۆرییەتەیە. بە پشت بەستن بە بەڵگەکانێ کە بەڕێز مایک پۆمپیۆ، وەزیری پێشووی کار و باری دەرەوەی ئەمریکا، لە کۆبوونەوەی موقاومەتی ئێران و بە ئامادەبوونی خانمی مریەم رەجەوی لە مانگی ئۆکتۆبەری ئەمساڵدا رایگەیاند کە "ئێران هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا" و خەڵکی ئێرانیش رازی بە مانەوەی دەسەڵاتی ئایینیی ئێران نین. پاشماوەکانی دەسەڵاتی پاشایەتیی پێشوو لە راپەڕینی ساڵی رابردوودا نەیانتوانیوە هیچ کاریگەرییەک بەدەست بهێنن. لایەنگرانی لە کاتێکدا کە زۆر پشتیان بە هاوکارییەکانی سوپای پاسداران بەستبوو لە قاو دران و ریسوا بوون. ئەوەی ئێران پێویستی پێیەتی شتێکی هاوشێوەی خواستی ئەو خەڵکەیە کە لەم هەڵەدان دان. کەسانێک کە بە سادەیی، ئازادییان بە هەمووان دەوێت. دەسەڵاتێک کە رەنگدانەوەی ئیرادەی گەلە. ئێمە پێویستمان بە دیکتاتۆرییەت نییە. ئێمە پێویستمان بە ئازادییە".

دەقی تەمەن ٣٨. . ناڵە حەسەن

١
هەموو ساڵێک
لە مانگی بەفرانباردا
بەفر کڵێ کڵێ
بەسەر جەستە و ڕۆحم دا
دەبارێ
خەونەکانم و درەختەکانی ناخم
سپی دەبنەوە
مانایەکی نوێ بە بوونم دەبەخشن

ژیان لای من
وەک ئاگری
نێو چیڕۆکی بەرئاگردانەکان
بە کڵپەوە
سەر لە نوێ دەست پێدەکاتەوە
٢
ئەستێرەکانی ئاسمان
لەدووری دوورەوە
دەتوانن هەموو شتێک ببینن
تەنانەت
زەردەخەنەی سەر ڕوخساری مێشوولەیەک
ئەستێرەکانی نێو چاوەکانی منیش
تەنها و تەنها
نیگای نەرم و
ڕوخسارە ڕۆندکاوی□کەی تۆ دەبینن
چ گۆڕستانێکی درەوشاوەی / ئەی عەشق
٣
کە تۆ
ل□ نێو خەونەکانم ون دەبیت و
شوێن هەنگاوەکانت
ڕەش دەبنەوە
ژیانیش ل□ نێو ئەشکەوتێکی تاریک
بە تەنیا جێمدەهێڵێ و
ڕوەو ڕوونا کایی نێو چاوەکانی تۆ
ئۆغر دەکات و لێم دوور دەکەوێتەوە
٤
من میلۆدیەکی سروشتیم
پڕم لە دەنگی گەڵای وەریو و
لە هاژەی ڕووبارێکی غەمگین و
لە گڤە گڤی (با) یەکی یاخی
من سروودێکی بەردەوامم
لە پشت هەر وشەیەک و ڕستەیەکم
دەریاچەیەک لەخوێن و
گۆڕستانێکی گەردوونی دەبیندرێ
من شاعیرێکی نێو مەملەکەتی غووربەتم
نەخشەی نیشتیمانێکی بێ شوناس
وەک تاتوو لەسەر دیوارەکانی دڵم هەڵکەندراوە و

خەمی مرۆڤبوونیشم وا خەریکە
دەمارەکانی جەستە و مێشکم هەنجن هەنجن و
چاوی ئومێدەکانیشم پڕ تێزاب دەکات
٥
کە هاتمەوە
لەگەڵ خۆمدا
ئاوێنەیەکی بچکۆڵانەت بۆ دەهێنمەوە
تا هەموو وێنە تەنیاکانمی تیا ببینیەوە
وێنەی هێڵکۆکەی خەونەکانیشم
ئەوانەیش
کە هێشتا لەنێو قەپێلک دان و نەتروکاون
کاتژمێرێکت بۆ دەهێنمەوە
کە هەموو چرکەکانی ڕابردوومت بۆ بخوێنێتەوە
تەنانەت / مەستبوون و ونبوون و
خەوتن و مردنەکانیشم
ئەو ڕۆمانەشت بۆ دەهێنمەوە
کە تۆرانی وەرزەکان لە یەکتری و سڕبوونی سەوزایی و
پیربوون و کۆتایی هاتنی شەپۆلەکان و
خۆشاردنەوەی خاڵخاڵۆکەکان و کوێربوونی ئەستێرەکان و
هەموو ڕوودا□کانی تری تەمەنمت بۆ بگێڕێتەوە
٦
من لەنێو هەستەکانی
پیربوونی خۆرەتاو و
نائومێدی پشکۆکانی ژێر مەشخەڵی ئاگر دا
ئاشنابووم بە تۆ
لەگەڵ بارانە بەهارییەکانیش
ڕژامە نێو بنار و پێدەشت و باخچە رەنگینەکانی تۆ
بۆ سێبەرت بووم بە درەختێکی چاو سەوز
لە وەرزی گەرم و وشکە ساڵیدا
شینبووم بە شیلەی حەزەکانی تۆ
وەکو شیعریش
لەنێو جووڵەیەکی بەردەوام دام
بۆ دۆزینەوەی کیشوەری نێو خەونەکانی تۆ
٧
تۆ مەیێ بۆ دۆزەخ
دۆزەخ ماڵی ئەو شاعیرانەیە
کە بە تەنیا دەژین و

بە تەنیاش دەمرن
بگەڕێوە
بۆ بەهەشتە ئەبەدییەکەی خۆت
من دەرگای دۆزەخ لە تۆ ناکەمەوە !
٨
من لەنێو تێنوێتی خۆمدا
گەرووی وشکی بیابان و
هەورە زەردەکانی
نێو چاوەکانی گوڵەگەنم ڕەسم دەکەم
لەنێو تەنیایی خۆمدا
تریفەی تاریکی و
ئەستێرە ڕەشەکانی
نێو ئاسمانی مردن ڕەسم دەکەم
لەنیو فرینەکانی خۆمدا
ڕەنگ و ڕووناکی و
جووڵەی وەرزەکانی دەرەوەی ژیان و
دەرەوەی گەردوون ڕەسم دەکەم
هەمیشەش
لەنێو بیرکردنەوە نوێیەکانم
دەمەوێت ئاگر لە پووش و قەسەری
وشە کۆنەکان بەربدەم
٩
لە نیشتیمانی من
(یاسا پیرەمێردێکی ماندووی گۆچان بەدەستە
گەڕەک بە گەڕەک و شەقام بە شەقام دەگەڕێ
کەس دەرگای لێناکاتەوە)
ئەلف و بێی ئارەزووەکانیشمان
لەنێو ئايەتەکانی کتێبەکانی ئەوین نابیندرێن
لە نیشتیمانی من
هەموو شتێک هەرەسی هێناوە
لە سەرووی هەموویانەوە مرۆڤبوون
ئازادیش ڕەوە باڵندەيەکی شینە
نەک بە تەنها وەرزی کۆچ
هەموو وەرزەکان هەر کۆچ دەکەن
لە نیشتیمانی من ڕاستی گوتن
ئاگرێکە
نەک تەنها سەری زمان و پەنجەکانت

بەڵکو هەموو جەستەت دەسووتێنێ
ژیانیش مشتێ تۆز و غوبارە بەدەم باوە
ئاخ چ وێرانەیەک و
زیندانێکی گەورەی ئەی نیشتیمان !
١٠
دوای ئەوەی
ل□ نێو هاوکێشە ناتەباکان
پەتی ئارامیم پچڕا
لاشەی خۆم بەسە شانم دادا و
فڕێمدایە سەر گوفەکێکی قەراغ شار
(بۆ ڕۆژی دوایی ڕۆژنامەنووسێک وێنەکەی
لە ڕۆژنامەیەک بڵاوکردبوویەوە و لەژێریدا نووسیبووی)
ئەو مرۆڤەی ژیان نەیتوانی بیگرێتە خۆی
هاودەم و هاوزمانەکانیشی
لە وشە و قسەکانی تێنەدەگەیشتن !
١١
من ل□ نێو شتە وردەکانەوە
سەیری تۆ دەکەم
ل□ نێو دڵۆپە بارانێکی سەر گۆنای گیا
لە درەنگە بەیانییەکیش
دەتبینم لە دەم ڕووبارێکەوە
لەسەر کورسییەک بە تەنیا دانیشتووی
دیوانە شیعرێک بە دەستتەوە و کوپە قاوەیەک بە تەنیشتتەوە
بە نیگایەکی گەرمەوەش هەر دەڕوانی
کاتی خۆی ل□ قەسیدەیەکدا بۆتم نووسیبوو
نیگایەکت بەسە بۆ مردن
ئێستاش / دڵنیام ڕۆژێک دادێ
ئەو نیگایە گەرمەی تۆ هەر دەمکوژێ
ببوورە / ل□ نێو جانتای یادەوەرییەکانم
لە کونجێکی تاریک بۆ ئەبەد زیندانیم کردووی
١٢
(مانگ مانی گرتووە ، بەهۆی شێرپەنجەوە
لە نێو کوخە هەورینەکەی نایەتە دەرەوە)
ئ□م□ ل□ دەمی باڵندەکانەوە بیستووە !

دوێنێ شەو
مانگ لە شێوەی

کچێکی وردیلەی جوان هاتە خەونم
بە تاو خۆی هاویشتە نێو باوەشم
بە عەشقەوە / گۆنا و لێوەکانی ماچ دەکردم
ڕوخساری وەک شەونمی بەر هەتاو دەدرەوشا یەوە
بە گڕ و زەردەخەنەیەکی گەرمەوە گوتی
شاعیرەکەی خۆم مژدەبێ لێت چاکبوومەوە !
١٣
لەنێو تەمتومانە ڕەشۆکییەکەی غوربەت دا
تەنیاییم وا خەریکە
مەرکانی ئومێدەکانم کون کون و
بەر چاوەکانم تاریک دەکا
لە بۆشاییەکی ئاڵوودە
بە خەیاڵە خەمۆکییە خەمناکەکان دەسوورێمەوە
وەرە بمبەرەوە
بۆ نێو ئەو زەمەنە زێڕێنییەی
ڕووبار پڕ بوو لە گۆرانی
خۆرەتاو پڕ لە حیکایەت و
سەوزایی پڕ لە زەردەخەنە و
عەشق هێمایەک بوو بۆ ژیان
نیشتیمانیش ماڵێکی گەورە بوو بۆ هەموومان
١٤
(یەک دوو سێ چوار پێنج)
یەک / یەک بەیەکی لاپەڕەی یادەوەریەکانت
پڕ دەکەمەوە بە وردە شیعرە ئیرۆسییەکانم
دوو / دوو بە دوو و جووت جووت هەموو شەوێ
لەگەڵ مێیینەی خەونەکانت جووت دەبم
سێ / سی ساڵە گوڵێکی سیس ئاو دەدەم
دواجار وشک داهات و گۆنای بە لێواری مەرکانەکە نووشتایەوە
چوار / چەندین جار سواری پشتی بروسکە دەبووی
خۆت لێم دەشاردەوە
دواجار هەرخۆت بۆ ماڵە تاریکەکەی نێو شیعرەکانم دەگەڕایتەوە
پێنج / پەرتبوونت لەنێو مندا ویستێکی خودایی بوو
مردنی منیش لەنێو تۆدا ئاکامی عەشقێکی ئەفسانەیی بوو
١٥
وەکچۆن هەمیشە
یادی ساتە جوانەکانی منداڵی و
ڕۆژگارە دڵنشینەکانم دەکەمەوە

ب□ د□خ□شی□کی گەورەوە
یادی ڕۆژە خەفەتاوی و غەمگینەکانیش
دەکەمەوە
هەموو ڕۆژە غەمگینەکانی خۆم
بە تەنافی قەسیدەکانمەوە هەڵواسیوە
من هەرگیز مردنم بە ئاوات نەخواستووە و
بەرەو پیریەوە نەچووم
بەڵام کە مردنیش هات زەلیلانە ناکڕوزێمەوە
چونکە دواجار
حەقیقەتی بوونی من لەنێو شیعرەکانمە
نەک لە نێو
ساڵ و مانگ و وەرز و ڕۆژەکانی تەمەنمەوە …!

کۆتـــــایی

دیسەمبەری ٢٠٢٣

تێبینی :

قەسیدەی (دەقی تەمەن) ، دەقێکی کراوەو بەردەوامە ل□گ□□□ ت□مەنی شاعیر دایە ، واتە مەرگی شاعیر دەبێتە دوا دێر و دوا نوختەی ئەم قەسیدەیە .

دایکم\ ٨.. رەسووڵ بەختیار

8

کاتێک ئەو دێڕانە دەنووسم زۆر بیری دایکم دەکەم، دەمەوێ هەموو قسەیەکی تۆمار بکەم، کە ژیانیدا گوێم لێبووە، بۆیە هەوڵ دەدەم هەموو وشەیەکی بنووسمەوە، بێگومان تەنیا دایکم ئەو قسانە ناکات، بەڵکو هەموو دایکان ئەو جۆرە قسانە دەکات، دەیەوێ منداڵەکانی لەسەر قسەی خۆش و ئامۆژگاری رابێنێ،
کاتێک کەمێک گەورەتر بووین، چوینە قوتابخانە هەموو رۆژێک، کە لەقوتابخانە دەگەڕاینەوە لەبەر دەرگا چاوەڕێی دەکردین، دایکم : وەک من و باوکت مەبن، هیچمان نەخوێند، ئێوە دەب□ ب□ بڕوانامەی بەرز بەدەست بێنن، هەتا دەستتان لەکارێک گیر دەبێ و بۆ خۆتان ژیانتان

زامین بکەن. هەردەم پێمی دەگوت: تۆ لەداهاتوودا دەتەوێ ببی بەچی؟
منیش دەمگوت: حەزم لێیە ببمە دکتۆر، دەڵێن دوکتۆرەکان زۆر دەوڵەمەندن.
دایکم: (بەپێکەنینەوە) : لەئێستاوە دەتەوێ دەوڵەمەند بیت، بەڵام کاتێک بوویە دکتۆر و دەوڵەمەند بووی، هەژار و نەدارەکان لەبیر نەکەی.
کاتێک بوومە پۆلی سێی سەرەتایی بەتەواوی دەمتوانی بخوێنمەوە، بەڵێ زۆر جار کاتێک لەگەڵ باوکم دەچوومە بازاڕ بەباوکم دەگوت: ئەو رۆژنامە و گۆڤار و کتێبانەم بۆ بکڕە، باوکیشم (بەپێکەنینەوە) دەیگوت: کوڕەم بەشێک لەو رۆژنامانە عەرەبین، تەنیا ئەوانە کوردین.
هەرچەنێک بە باوکم رۆژنامەکانی الثوره و عێراقی بۆ دەکڕیم، کە عەرەبی بوون.
هەروەها رۆژنامەکانی پاشکۆی عێراق و رۆژنامەی هاوکاری، کە بەکوردی بوون بۆی دەکڕیم.
کاتێک دەهاتینەوە ماڵ بەدایکمی دەگوت: ئەوە کوڕەکەت ئەو هەموو رۆژنامەی پێکڕیم.
دایکیشم پێدەکەنی و دەیگوت: دەبا بزانین دونیا لەچیدایە، دەی کوڕەم بۆمان بخوێنەوە.
کاتێک دەستم بەخوێندنەوەی رۆژنامەکان دەکرد.
دایکم زەردەخەنەیەکی دەکرد و دەیگوت ئافەرین، ئەوە زانیمان شەڕی عێراق و ئێران بەردەوامە و سەدام حوسێن وایگوتووە، لەلاپەڕەکانی دیکە بزانە چ باسە؟
بێگومان لەلاپەڕەکانی دیکە چەندین وتاری نووسەرانی ئەوکات بەناوزووبەڵە، لەتەک چەند شیعرێک.
لەبیرمە رۆژێک دایکم گوتی: باشە ئەوە رۆژنامە کوردییەکان، دەی رۆژنامە عەرەبییەکانمان بۆ بخوێنەوە و بەکوردی بومان باس بکە، بزانین چ دەڵێن، لاپەڕەکانی یەکەم و دووەم مەخوێنەوە، هەمووی باسی سەدام حوسێنە، بەڵێ لاپەڕەکانی دیکە.
کاتێک لاپەڕەکانی دیکەم دەخوێندەوە، هەندێک وشەم بەتەواوەتی نەدەزانی، بەڵێ نەم دەخوێندەوە.
کاتێک وتارێکم تەواو دەکرد، دایک و باوکم دەیانگوت: ئێمە عەرەبی نازانین ئەو هەموو خوێندنەوەیە، باسی چی دەکرد.
منیش بەئارەزووی خۆم باسی شتێکم دەکرد، دایکم زۆر کەیفی پێدەهات..
باوکم عەرەبی دەزانی، بۆ دایکمی دەگوت: شەمام، بەو قسانە باوەڕ مەکە، ئەوە بەکەیفی خۆی قسان دەکا، دەوێ پێمان بڵێ عەرەبیش دەزانێ. بەڵام خوێندنەوەکەی باشە بۆ ئەو تەمەنە، کەچی لەماناکانی

فێڵ لەئەمە دەکا، ئەوەی ئەو باسی دەکا، هێچ پەیوەندییەکی بەوە نییە، کە لەو رۆژنامانەدا هاتووە.
لەبیرمە کاتێک تەمەنم دە و یازدە و دوانزدە ساڵان بووم کاتێک لەگەڕەکی مەنتکاوە بووین، نزیکەی سێ دینارم پێبوو، ئەویش بەهۆی هەڵگرتنی هەندێ پارە لەلای خۆم، کە ڕۆژانە پێیان دەدام گردمکرد بوو.
لەوبەری ماڵی خۆمان پاس هەبوو بۆ بازاڕ، سواری پاسێک بووم بۆ بازاڕ، ئەو کات ناو شاری هەولێر ئەوەندە گەورە نەبوو، هەر زوو گەیشتینە بازاڕ، یەکسەر چوومە، لای کتێبخانەلێک لای ئەرزدی باک، ئێستا ئەو شوێنە ناوی هوتێلی تاوەرە، لەنزیک دادگای کۆن، چوومە کتێبخانەکە و چەند رۆژنامەیەکم هەڵگرت و بەخاوەن کتێبخانەم گوت: پارەی ئەو رۆژنامانە چەند دەکا.
خاوەن کتێبخانەش سەیرێکی کردم: تۆ دەتوانیت، ئەو ڕۆژنامانە بخوێنیتەوە؟

▪ بەڵێ دەتوانم ئەو ڕۆژنامانە بخوێنمەوە.
خاوەن کتێبخانە: فەرموو، ئەو لاپەڕەیەم بخوێنەوە.
کاتێک ئەو لاپەڕەیەم بۆ خوێندەوە، یەکسەر گوتی: دەتوانی رۆژنامەکانی عەرەبیش بخوێنیەوە، کاتێک بۆم خوێندنەوە، خاوەن کتێبخانەکە، بەچاوەکی زەق زەق سەیری دەکردم،
خاوەن،کتبخانە: تۆ هەموو ڕۆژێک وەرە لای من من رۆژنامە کوردی و عەرەبییەکان بەخۆڕایی پێدەدەم.
کاتێک ئەو دیمەنەم بۆ دایکم گێڕایەوە، زۆر پێکەنی.
دایکم: چۆن ئەمەت هەڵخەڵەتاندووە کاتێک لاپەدە عەرەبییەکان دەخوێنیەوە، باسی شتێکی دیکە دەکەی، ئاواش کابرای کتێبخانەت هەڵخەڵەتاندووە، خوا دەزانێ چۆت بۆ خوێندۆتەوە.
لەم کاتەدا دایکم و باوکم و خوشک و برایەکانم هەموویان پێدەکەنین.
زۆرجار بیرم لەژیانی دایکم دەکردەوە، ژنەکی نەخوێندەوار چۆن دەتوانێ وەک خوێندەوارەکی زیرەک بیر دەکاتەوە، وەک کاتێک چیڕۆک و حیکایەتەکی بۆ دەگێڕامەوە، سەرەڕایی گێڕانەوەی چیڕۆکەکە، شیکردنەوەی بۆ ناوەڕۆکی چیڕۆکەکە دەکرد، وەک فیڵبازی ریوویی و ئازایەتی شێر، دەیگوت: ریوویی هەرچەند فێڵباز بێ و کار و کردەوەکانی زۆر چالاک و کارامەیی دەکرد، بەڵام فێڵ و درۆیی تیادایە، لەناکاوێک ئاشکرا دەبوو، لەوسەرەوە بەبێ هیچ دەگێڕایەوە، ئەوە جگە لەوەی

هەموو گیان لەبەر و ئاژەڵەکانی دیکە، بەچاوەکی سووک سەیریان دەکرد. واتە کەسی فێڵباز و درۆزن لەکۆتایدا شەرمەزار دەبێ، بەڵام شێر کردەوەکانی راست و دروستن، نەک لەبەر ئەوەی پاشای دارستانە، شێر پێی شوورەییە کاری نابەجێ بکات، بەڵکو سەرەڕایی دەسەڵاتەکەی، کە زۆربەی پاژەڵەکانی دیکە لێی دەترسن، دەیەوێ بە هەمووان بسەلمێنێ دەتوانێ بە ئارەزوویی خۆی هەموو شتێک بکات، بەڵام ناکرێ کاری نابەجێ بکات، شێر دەیەوێ شکۆی خۆی بپارێزێ، ئەگەر بەد بێ، دواتر ئەوە دەزانێ، کە لەنێو ئاژەڵەکانی دیکە، بە بەد و نابووت باس دەکرێ.

زۆرجار بەدایکم دەگوت: دایە تۆ ئەو چیرۆکانە لەکوێ دەزانی، کێ بۆی گێڕاویتەوە.

دایکم : چیرۆک و حیکایەت گەلێک زۆرە، منیش لەدایکم گوێم لێبووە، ئەویش ئەوها هەموو باس و حیکایەتەکەی بەمان شیدەکردەوە، ئێمەش هەموو جار پرسیارمان دەکرد، بۆ لەبابەتی درۆ و فێڵ چیرۆک و حیکاتەکان کۆتایی دێ.

لەمبارەیەوە داپیرەتان دەیگوت: کاتێک درۆ و دەلەسە کەوتە نێو بابەتەکان شتەکان بەلاڕێدا دەڕوا، بۆیە ناکرێ هیچ کاتێک درۆ بکەین، کاتێک درۆ دەکەین ماڵی خۆمان و خزمان وێران دەکەین.

کاتێک گەورەبووم زۆر جار بەدایکم دەگوت: لەبیرتە ئەو چیرۆک و حیکایەتانەت بۆ دەگێڕایەوە، بەڵام باشە دایە ئەوە ڕیوویی دەیەوێ بەو شێوەیە ژیانی خۆی مسۆگەر، هیچ جۆرە شێوازێکی دیکەی نییە، سوختەی وایە، ئەی چی بکات.

دایکم: خۆی ژیان بریتییە لەراستی دروستی کارەکان، بەشێکی دیکەی پەیوەستە بە فرت و فێڵ و درۆ، ئەوە مانای لەزانی نییە، بەڵکو مانای ئەوەیە لەشەو رۆژێکدا هەموو شتێک بەدەست بێنێ، دواتریش ئاگات لێ نییە، هەمووی لەدەست دەدەی.

گفتوگۆکانی من و دایکم لەبارەی ئەو باسانە بەردەوامبوو.

دایکم: باشە دەوڵەمەند بیت، بەڵام دەوڵەمەندییەکە بنەمایەکی هەبێ، کەسانێک هەن لەپڕێکدا دەوڵەمەند بوون، ئێمەش وایکرد گومان لەلای دەوروبەر دروست بێ، بۆیە زۆرجاران رووبەڕووی ئەو پرسیارە دەبێتەوە، لەلایەن ئەو کەسانەی شەرمیان لێ ناکەن، ئەوانیش واتە تازە دەوڵەمەندەکان چەندین بێ و بیانوو دەدۆزنەوە بۆ تێگەیاندنی بەرامبەرەکانیان، دیارە بەرامبەرەکانیش باوەڕ بەو قسانە ناکەن، بۆیە زۆر لەپێش خۆیی و کەسانی دیکەدا باسیان لێوەکردووە،

دەوڵەمەندییەکەی بەشێوەیەکی شیاو و شەرعی نییە، بزانە قۆڵی کێیان بڕیووە، یان دزییان کردووە، یاخود بازرگانییەک دەکا جێگەی گومان بێ.
ئەو چیرۆکانەی دایکم دەگێڕایەوە، هەموو پەند بوو، ئەو کاتانەی دەیزانی خۆمان بەتەلەفزێۆن خۆمان سەرقال□ د□کرد، وازی لەچیرۆک و حیکایەت دەهێنا لەگەڵ ئێمە سەیری تەلەفزێۆنی دەکرد.
دایکم هەردەم پرسیاری لەوە دەکرد، ئەو شتانەی دەیبینین هەمووی خەیاڵاوییە، چۆن دبێ ئەو جڕناوفڕنایە نیشانی منداڵ بدرێ، کەچی بەرنامە و فیلمەکان منداڵانە بوون، بەڵام لەهەندێک بابەتی دیکە دەیگوت: نیشاندانی ئەم فیلمانە بۆ فراوانکردنی مێشکی منداڵە، بەڵام نا بێ ئێوە ئەو جوولە و خۆ فڕێدانانە دووباره بکەنەوە، نەوەک بکەون و جەستەتان بریندار بێ.
هەروەها دایکم. لەبارەی جیاوازی لەنێو منداڵەکان، باسی لەوە دەکرد کچ و کوڕ هیچ جیاوازییەکیان نییە، ئەوەی جیاوازی بکات، خوا دەیگرێ، بۆ ئەمەش هەموو جار باسی دایکی محەمەدی دەکرد، دەیگوت: دایکی محەمەد دە ساڵێک لەمن گەورەتر بوو، زۆرجار ئامۆژگاری دەکردم و داکۆکی لەوە دەکرد، کە هەر جیاوزییەک بکرێ، رەنگدانەوەی لەسەر منداڵەکان دەبێ، دەبێ زۆر ئاگادار بین، وەک ئەگەر هێلکەیەک بۆ دوو کوڕت بکوڵێنیت کاتێک خستتە بەردەمیان، دەکرێ هێلکەکە، لەناوەڕاست وەک یەک دابەش بکەی، چ کوڕە گەورە و بچووکەکە، کاتێک هەست بەزۆری لایەکی هێلکەکە بکەن، لەوانەیە جاری یەکەم هیچ کامێکیان قسە نەکەن، بەڵام لەدواتردا ئەمە دەبێتە کێشە.
دایکم: کوڕەکانی دایکی محەمەد، سەرباز بوون، لەباشووری عێراق، هەر کاتێک بگەڕابوونەوە لەسەربازی، جگە لەدڵخۆشی، پێشتر لەو ماڵەدا هەر شتێک بخواربووایە، ئەوا بۆ ئەو دوو کوڕەشی هەڵگرتبوو، وەک ئەگەر هەر دانە گوێزێکی دابووە کچەکان، ئەوا هەر یەکەو دانە گوێزی بۆ کوڕەکانیشی هەڵگرتبوو.

هەمیشەش دایکم باسی لەنەبوونی جیاوازی دکردەوە لەنێو ماڵمان.
دایکم: راستە کوڕە لەوانەیە لەدواتردا کاسبی بۆ ماڵەوە بکەن، لەکار ماندوو بن، بەڵام کچەکانیش هاوکاری زۆری دایک

و باوکیان دەکەن، بەتایبەتی ئەو کاتەی ئەمە پیر دەبین، یاخود نەخۆش دەکەوین، ئەوە تەنیا کچەکانە هاوکاری ئێمەیان پێدەکرێ، بێگومان ئەمەش بەپێی پەروەردەی ئەو خێزانەیە، کە کچ و کوڕەکان تیایدا ژیاون.
دایکانی هەموو دونیا خۆشبەختیان بە منداڵەکانیان دەوێ، دەکرێ منداڵەکانیشی لەکاتە ناخۆشەکانی دایک و باوک هاوکاریان بکەن، وەکچۆن سەردەمێک دایک و باوک ئاگاداری منداڵەکانی بووە، بەو شێوەیە منداڵەکان کاتێ پێڕاگەیشتن بەو شێوەیە ئاگادار و هاوکاری و بەتەنگەوە هاتنی دایک و باوکیان بەن.
دایکم زۆر دڵخۆش دەبوو، کاتێک هەموومان لەسەر سفرەی نانخواردن هەموومان ئامادەین، ئێنجا لەو کاتەدا کاتێک خواردن دادەنرا، دەیگوت: هەر کەس بایی خۆی خواردن لەناو قاپەکانی بکات، بەتایبەتی برنج، کە لەچەند بەلەمێکی برنجدا دادەنرا، بچووک بووین هەر وایدەگوت، گەورەش بووین هەر وایدەگوت، منیش هەندێکجارە هەر بە گاڵتە دەمگوت: دایە ئێستا گەورە بووین، ئەوە دەرانین.

دایکم: ئەوە بچووک بن یان گەورە بن هەر وەک پێشتر تەماشاتان دەکەم.
باوکم بەپێکەنینەوە لەم کاتەدا وەڵامی دەدایەوە و دەیگوت: شەمام بە واز لەمنداڵەکان ناهێنی تا بەئارزووی خۆیان خواردن بخۆن.
دایکم: نا ئەگەر لەقاپ و دەفرەکان زیاد تێکەن، ئەوا دواتر دەمێنێتەوە، گوناحە ئەو خواردنە نازدارە فڕێ بدرێ.
زۆر جار باسی دکتۆر بابانیشی بۆ بیرم دەهێنایەوە: ئەدی ئەتوو باسی دکتۆر بابانت نەکرد، کە دەیگوت: ئەم ناوچەیە تووشی کێشەیەکی گەورە دەبێ، بەهۆی فڕێدانی ئەو هەموو پاشماوەی خواردنە، گوناحە ئەم هەموو خواردنە لەناو سەلەی زبڵ فڕێ بدرێ.

سودەکانی بیبەری شیرین.. سامان خدر محەمەد

بیبەری شیرین سودێکی تەندروستی زۆری هەیە، بۆیە پێویستە زیاد بکرێت بۆ ژەمە خۆراکییەکان، سوودە تەندروستییەکانی بیبەری شیرین:

-ڕێگری لە کەمی ئاسن دەکات، ئەو کەسانەی ئاسنیان کەمە هەست بە هیلاکی و تەنگەنەفەسی دەکەن، بیبەری شیرین دەوڵەمەندە بە ڤیتامین سی، خواردنی یارمەتی چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە دەدات، بەتایبەتی ئەگەر لەگەڵ ئەو خواردنانەدا بخورێت کە دەوڵەمەندن بە ئاسن وەک گۆشت و سپێناخ.

-بیبەری شیرین ڕێژەیەکی زۆر ڤیتامینەکانی تێدایە، یارمەتی تەندروستی چاو دەدات، ئەگەری توشبوون بە نەخۆشییەکان چاو کەمدەکاتەوە وەک نەخۆشییەکانی شەبەکەی چاو، کوێربوون، ئاوی سپی.

-ڤیتامین سی کە لە بیبەری شیریبدا هەیە ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە دروستکردنی کۆلاجین، ئەمەش ڕێگری لە پیربوون دەکات و پارێزگاری لە پێست دەکات.

-بیبەری شیرین سەرچاوەیەکی گرنگی ڕیشاڵەکانە، یارمەتی تەندروستی ڕیخۆڵە و کرداری هەرس دەدات، بەشێوەیەکی گشتی ٩٠٪ی بیبەری شیرین ئاوە ئەوەش دەبێتە هۆی دابەزاندنی کێش.

-دژەئۆکسان و دژەشێرپەنجەی تێدایە، بەرگری لەش بەهێز دەکات و ڕێگری لە دەوالی دەکات.

-ڤیتامینەکانی بیبەری شیرین یارمەتی بەهێزکردنی بەرگری لەش دەدات و توشبوون بە نەخۆشییەکان کەمدەکاتەوە.

-هەندێک لە مادەکانی ناو بیبەری شیرین یارمەتی تەندروستی دڵ دەدات، ڕێگری جەڵتەی دڵ دەکات، کۆلیسترۆڵ و پەستانی خوێن هاوسەنگ دەکات.

ش□شــى عەقڵ.. شيعــرى نەوزاد بەندى

نازانم بۆ كە خۆر هەڵدێ بێزار ئەبم لە خەو هەڵسم ؟
تەمەڵييە ياخود هەر خۆم نەخۆشم و بە ژيان قەڵسم ؟
ئاخر هەڵئەستى ، لە كوێوە دەست بە ژيانت ئەكەيتەوە ؟
ووڵاتێكى پڕ لە چاڵ و چۆڵى و داو و جەردە و سەرسم ..
ئەڵێن پياو نابێ ڕەشبين بێ ، ئەبێ وەك شێرى مەيدان بێ .
مەگەر كوا پياو، كوا مەيدان و كوان شێرەكان ، لێت ئەپرسم ؟
كوا بەرنامەى ژيان و زانست ؟ كوا كارگە و كار و داهێنان ؟
بەم پرسيارانى□يش ، ئەزيزان ، لەناو خەڵكا ڕەزا قورسم ..
كەس گوێ ناگرێ لە قسەى ڕاست ، خۆ كردار هەرباوى نەما ،
ئيسلامە و دژى دەرسى خوا ، ئيتر چۆن گوێ بەنە دەرسم ؟
وەڵڵاهى ئەوەندە تار و تاريكە ئەم كۆمەڵگايه ،
پێم باشە ڕاوەستن كارى دەمار و خوێنبەر و هەرسم ..
مردن باشترە هاوڕێيان ، لە ژيانێكى بێ سەر و بەر ،
شۆڕشى عەقڵمان ئەوێ ، سەرەتا بە نەخشە و ڕەسم ..
كۆبنەوە ، هەر هەمووتان ، كەس لەو ئەركە خۆى لا نەدا ،
دەست لەناو دەست و هێز لە خوا ، دەخيلتان بم نەبڕن دەسم ..

بەرتـــيل لەمێـــژوودا!.. نـەژاد عزيز سورمێ

بەرتيـــل و بەرتيـــل خـــواردن و بـــەرتيلخۆر و بەرتيلخۆريـــى ، وەك ديارده‌يەكى پەيوەندار بەشێواويى سيستەمى حوكم و بەرەڵڵايى ئيدارە و ناسەقامگيرى قانوون و تێكچوونى بارى ئابوورى و كۆمەڵايەتى و ڕەگ داكوتـانى هەلـپەرستـايەتى(ئينتهازيەت) و خۆپەرسـتى و چـاونزى لەرادەبەدەر و لەق بوونى بيروباوەڕ.. واپێدەچێ سەردانانى لە ڕۆژگارە هەرە دێرينەكانەوە بووبێت…

چيـرۆك نووسـى ميسـرى (مجيـد طوبيـا)، لـەم بـارەيەوە باسـێكى

ئامادەکراوی ساڵی 1981 بڵاوکردووەتەوە ئەمەی خوارەوە نوێشکێکیەتی:٠

لەم ڕۆژگارەدا بە بەرتیل دەڵێن ، دەستخۆشانە و شیرینی و هەندێ جاریش پاداشت!
لەکاتێکدا زەمانی مەمالیکەکان ڕاشکاوانە پێی گوتراوە بەرتیل (البرطلة)، مەسەلا وتوویانە فڵانە کەس بەرتیلی وەرگرت ، واتە بەرتیلخۆرە ، ئەو بەرتیلەش هەندێك جار پێی گوتراوە پاداشت، کە پاداشتیش هەموومان دەزانین پتر پەیوەندی بە بەخشش و بەخشینەوە هەیە.

ڕاستیەکەی بەرتیلیش ئەگەر بەرتەسك و تاکە کەسی بێ ئەو بایەخ و مەترسیەی نابێ..

بەڵام کە دەبێ بە دیاردەیەکی گشتی و هەموو لە هەموو ، دیارە دەبێتە هۆی داتەپین و تێکچوونی شیرازەی کۆمەڵ و دەردێکی کوشندە و پەتایەك تەواوی دەوروبەر دادەگرێ.

هەزار و سێ سەد ساڵ پێش زایین (حۆرمحەب)ی پاشای میسر قانوونێکی بۆ بەرتیلخۆری داناوە تیایدا ئیعدامی بۆ ئەو فەرمانبەر و سەرباز و کاهینانە داناوە بەرتیل وەردەگرن..
دوای ئەویش (سیتی یەکەم) بڕیاری بڕینی لوت و گوێی ئەو فەرمانبەرەی داوە شوێنەکەی لە پێناوی بەرژەوەندی خۆی بەکار دەهێنێ…
بەڵگەنامەی تریش زۆرن کە باسی دیاردەی بەرتیل لە کۆمەڵگای گریکی و ڕۆمانی دەکەن ، هەر لەم بارەیەوەش نامەیەکی دکتۆرا بەناونیشانی (بەرتیل لە زەمانی سوڵتانەکانی مەمالیك) پێشکەش بە زانکۆی قاهیرە کراوە…
ئەو لێکۆڵینەوە بەرتیل بۆ سەدەکانی سەرەتای پەیدابوونی ئیسلام دەگەڕێنێتەوە ، کە لە ناو حاکم و وەزیر و والی و کرێگرتە و قازیان دا بڵاوببووەوە ، لەگەڵ ئەوەی فەرموودەکانی پێغەمبەر دژی ئەو دیاردەیە بوون!
لەم ڕووەوە دەگێڕنەوە و دەڵێن: یەکەمین کەس لە ئیسلامدا بەرتیلی خواردبێ (مغیره بن شعبه)یە کە ساڵی 662ی زایینی والی کوفە بووە ، ئەمەش لە بەڵگەنامەکانی سەردەمی ئەمەوی دا ئاماژەی پێ دراوە.

لەسەردەمی عەباسیشدا ، ئەوانەی عەوداڵی وەزارەت و پلە و پایەکانیتر بوون لە دەوڵەت ، بۆ گەیشتنیان بەرتیلیان دەدایە

ژنانی کۆشك و فەرماندە تورکەکان ، هەر بە نموونە دەگێڕنەوە : دەرگەوانی خەلیفە مەنسور ، بە سەد هەزار دینار بۆتە پێناوی – عراب – (یاقووبی کوڕی داود) لەوەی بیکا بە وەزیر، ئەوجا هەموو وەزیرێکی نوێش لایەنگیر و دەوروبەری خۆی بە بەرتیل دەهێنا و کاری پێ دەدان ، بۆیە هەر کاتێك ئەو لە فرمانەکەی خۆی کارکەنار بکرابووایە ، ئەوانیش نەدەمان ، ئەمەش ببوو بەهۆی ناسەقامگیریی ئیدارەی دەوڵەت و بڵاوبوونەوەی بەدڕەوەشتی و پتربوونی زوڵم و زۆری….

تەنانەت کار بەوە گەیشتبوو ، لەسەردەمی عەبباسیدا خەلیفەکان خۆشیان بە بەرتیلخۆر تاوانبارکراون ، بەو بەڵگەی (طبری) لە مێژووەکەیدا دەیگێڕێتەوە و دەڵێ: خەلیفە هادی هەوڵێکی زۆری لەگەڵ خەلیفە هاروون دا کە لە بری وازهێنانی لە جێنشینیەتی هەزار هەزار دیناری بداتێ!

(مەقریزی)ش – ضاهر برقوق- ی یەکەم سوڵتانی مەمالیکە چەرکەسییەکان بەوە ڕیسوا دەکا کە لەکاتی حوکم کردنی دا بەرتیل بە ئاشکرایی وەردەگیرا و دەدرا ، بەمەش هەرچی ڕەزیل و سەفیل و هەرچی و پەرچی هەبوو پلە و پایەی بە بەرتیل بەردەکەوت…

د. ئەحمەد عەبدولڕەزاق ، کە خاوەنی ئەو نامە دکتۆرایەیە لە پێشدا باسمان کرد، بڵاوبوونەوە و تەشەنەسەندنی بەرتیل لە زەمانی مەمالیکەکان دا زیاتر بۆ دەست بڵاوی و زێدە ئیسرافی دەگەڕێنێتەوە ، بە نموونە دەڵێ ئاهەنگی خەتەنەی کوڕی سوڵتان (قایتەبای) حەفت ڕۆژ و حەفت شەوی خایاند و هەموو قاهیرەی تێدا ڕازانرابووەوە ، یا وەك (ئیبنی ئەیاس) دەڵێ: ڕۆژ و شەوی جۆرێك بوون ، نە دیترابوون ، نە لەبیردەچنەوە!

هەندێ جار ئیش و کار و پلەو پایەی ئایینیش بەرتیلی تێدا دراوە ، وەك ئەوەی (محی الدين النقيب) شەش جاران لەسەر یەك بەزەبری بەرتیل کراوەتەوە بە قازی.

لەدوا دواکانی (1051)ی زاینیشدا، خەڵکی هەبوو بە بەرتیل تەنانەت دەگەیشتە پایەی سوڵتانیش! هەر بە نموونە: (الغوری) ناوێك لە شەست ساڵیدا بوو بە سوڵتان لەکاتێکدا وڵات سەیار و دەیار کەوتبووەوە سەر ساغە ، کابراش لە کۆکردنەوەی چەشنەها باج و سەرانە قسوری نەدەکرد.

بەڵام لە هەموویان خۆشتر کە هەر مەقریزی لە پێشهاتەکانی ساڵی 1427ی زایینی دا دەگێڕێتەوە ڕووداوی کابرای کەچەڵە: گوایە ڕۆژێ کابرایەکی کەچەڵ لە حزوری سوڵتان دا کڵاوی لەسەر دادەکەنێ و

کەچەڵیەکەی دەردەکەوێ ، بەمەش دەبێتە مایەی پێکەنینی دانیشتووان ، ئیتر کابرا هەل دەقۆزێتەوە و تکا لە سوڵتان دەکا بیکا بە سەرۆکی کەچەڵان..
سوڵتانیش لە قاڵبی گاڵتەدا دەڵێ باشە لەمڕۆوە تۆ سەرۆکی کەچەڵانی!

بەمجۆرە کابرا دەبێ بە گەورەترین بەرتیلخۆر و لەوەش ڕەت دەکا ، پایەی بەوەی سەرۆکی کەچەڵانە بەکاردەهێنێ و هەرچی کەچەڵی وڵاتییە باجی دەخاتە سەر و حەواڵەی باخەڵی دەکا ، تا ئەوەی بارەکە تەواو دەشێوێ و وڵات دەشڵەژێ و هەرچی کەچەڵ هەیە ناتوانێ لەترسی سەرۆکی کەچەڵان سەری خۆی بخورێنێ! بەڕادەیەك دەگاتە ئەوەی سوڵتان فەرمان بدا جاڕبدەن : ئەی کەچەڵەکانی وڵات لەمەودوا دەتوانن بە ئاسوودەیی سەرتان بخورێنن.

پاش دە ساڵ، هەڵبژاردنێک بۆ نەعرەتەی قەومی.. عوسمانی حاجی مارف

ئەوەی جێگای ئاماژەپێکردنە لە هەڵبژاردنەکانی عێراقدا، ڕێژەی بەشداریکردنی دەنگدەران جار لەگەڵ جار زۆر کەمتربۆتەوە، گەر بەشداری بۆ ئەنجومەنی نوێنەران کە لەساڵی ٢٠٠٥ ئەنجامدرا ڕێژەی بەشداربوانی بەڕێژەی ٨٠% بوبێت!، دەبینین ڕێژەی بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠٢١ دا بەشێوەیەکی بەرچاو دابەزی بۆ لە ٣٠% کەمتر، ڕێژەی بەشداریکردن لە هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان دوای دە ساڵ لە خەوتن و فەرامۆشی بۆ هەڵبژاردنی پارێزگاکان، کە لە ١٨ی ئەم مانگەدا ئەنجامدرا، بەخۆیان ڕایانگەیاندوە کە لە ٤٠% بەشداریان کردووە، بەڵام ئەم ڕێژەیە لەکاتێکدا دەزگا بایۆمەتریەکانیان کاری پێنەکرا بێت و هێزێکی وەک سەدر بایکۆتی ڕاگەیاندبێت، دۆخی نالەباری ژیانی دانیشتوانی شارەکانی عێراق لە ناڕەحەتی و نەهامەتی بێت، هەروەها نەبوونی هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕاستەقینە بۆ کێبڕکێ لەگەڵ لایەنەکانی دەسەڵات، نەبونی هیوا بۆ

گۆڕانكاری، ناكرێ ئەو ڕێژەیە جێگای بڕوا بێت، جگە لە شاری كەركوك كە لەدۆخێكی تایبەتی هەرای دەمارگیری نەتەو▯ پەرستیدا ڕەواجی پێدرا.

بەگوێرەی ئاماری كۆمسیۆنی هەڵبژاردنەكان، زیاتر لە٢٣ ملیۆن هاووڵاتی هەن كە ناویان لە لیستی دەنگدەراندایە، بەڵام هەر لەسەرەتاوە ئەوە ئاشكرابو تەنها ٦٠% یان كارتی بایۆمەتریان وەرگرتووە، واتە زیاتر لە٩ ملیۆن هاوڵاتی هەیە كەلە٤٠% دەكات پێش دەستپێكردنی پرۆسەی هەڵبژاردن مافی دەنگدانیان لەدەستداوە، واتە ئەو لە ٤٠%ی بەشداربوان لەسەر حسابی ١٤ملیۆن كراوە نەك ٢٣ ملێۆن.!؟.

جگە لەوەش لایەنە دەسەڵاتدارەكان پارەو وزەیەكی زۆری خۆیان بۆ بەرزكردنەوەی ئاستی بەشداریكردن لە هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی پارێزگاكان خەرج كردوە، بەتایبەتی یەكێتی نیشتمانی لە كەركوكدا.

ئەوەی كە بەدوای ئەم هەڵبژاردنەشدا ڕون و ئاشكرایە، داهاتوو▯كەی ڕۆڵێكی نابێت لە كۆتایی▯▯نان بەو دۆخە ناسەقامگیریە سیاسیەی كە عێراق پێیدا تێدەپەڕێت، چونكە هێشتا بەدەست گەند▯ی▯كی ب▯رب▯▯اوو ململانێی دینی و تائفی و نەتەوەیەوە دەناڵێنێت، كە بوەتە هۆی وێرانكردنی ژیانی خەڵك و وەرینی فەرمیەتی ڕژێمێكی سەراسەری كەلە سایەی دەسەڵاتی میلیشیادایە. جگە لەوەش زۆرینەی دانیشتوانی عێراق هیچ قەناعەتێكیان بەو ڕژێمانە نییە كە لە دوای ساڵی ٢٠٠٣ دامەزراون.

پێگەی فەرمی ناوچە جێناكۆكەكان– لەوانەش كەركوك، تەلعەفەر، حەمدانییە، شەنگال، زەممار، مەخموورو خانەقین ململانێیەكی گەرمی لەسەرە، كەركوك و بەشێك لە سێ پارێزگاری دیكەی باكووركە بە "ناوچەی جێناكۆك"، دادەنرێت، دۆخی كۆتایی ئەم ناوچانە كە هەردوو حكومەتی فیدراڵی عێراق و حكومەتی هەرێم بە بەشێك لەناوچەی خۆیانی دەزانن، بۆیە پرسی ئیدارەدانی هەڵبژاردنی ناوچە جێناكۆكەكان بۆتە چەقی ململانێی سیاسی نێوان هەرێمی كوردستان و حكومەتی فیدراڵی، سەبارەت بە بەڕێوەبردنی ئەو ناوچانە بەشێوازێكی غەیرە فەرمی دەیبەستنەوە بە شەرعیەتی هەڵبژاردنەوە، بەڵام گەرەنتی نیە ئەم شەرعیەتە پارێزراو بێت و بچێتە سەر، لەحاڵەتی ململانێی توند و نەخوازراودا هیچ حسابێك بۆ هەڵبژاردن ناكرێت.

هەڵبژاردن لەم ناوچانە هەمیشە دەرفەتێك بووە بۆ لایەنە سیاسیەكان و هاوپەیمانێتیەكان لە بەرزكردنەوەی ئاستی گوتاری تایفەگەری و دەمارگیری نەتەوەیی، واتە ڕەنگدانەوەی بانگەوازو ن▯ع▯ر▯تەی قەومی و تائیفی بە ئامانجی گەیاندنی دەنگدەر بۆ سندوقەكانی دەنگدان، لە پڕۆسەی هەڵبژاردندا زۆربەی لایەنەكان و كاندیدەكانیان ئاماژە بە

بوونی کۆمەڵگەیەکی مەدەنی و گەشەسەندوو ئەدەن! لەواقیعدا زۆرینەی دەنگدەران لەسەر بنەمای ئاراستەی نەتەوەییان تائیفی دەنگ بە کاندیدو لیستەکان دەدەن، نەک لەسەر بنەمای بڕوانامەیان بەرنامەی سیاسی و هاووڵاتیبون، گوتارەکانی باقل تاڵەبانی زۆر بە حەماسەوە لەوەدا بەرجەستەی کردەوە کە کەرکوک قودسی کوردستانە و شاری کوردانە!، کە لەوبارەیەوە کاریگەری خۆی دانا لەسەر هەست و مەزاجی لایەنگران و دەنگدەرانی یەکێتی.

دانیشتوانی ناوچە جێناکۆکەکان بەدەست کێشەیەکی لایەنە سیاسیەکانەوە دەناڵێنن، چونکە نوێنەرەکان لەسەر بنەمای جێختکردنەوەو خۆناسینیان لەسەر پابەندبونیان بە نەتەوەکەی یا تائیفەکەی، بۆیە دەبنە بەڵاو سەرچاوەی دژی پێکەوە ژیان، هەر بەرپرسێک پێش هەموو شتێک بە خەمی پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریەوەیە بە دەنگدەرانی سەر بە نەتەوەکەی و تائیفەکەی خۆی، ئەمەش بووەتە هۆی تێکچوونی دۆخی ئەمنی وبەربەستێکی سەرەکیە لەبەردەم دەستەبەرکردنی سەلامەتی هاوڵاتیانی مەدەنیدا.

جۆری ئەم هەڵبژاردنە بەخۆی بەڵگەنی ئەوە دەدەن کە پرۆسەیەکی قورس و گرژو دەرئەنجامێکی ناشایستە دەبەخشنە دانیشتوانی ئەو ناوچانە، لەهەمانکاتدا ئەنجومەنی پارێزگاکان دوای تەواوبوونی پرۆسەی هەڵبژاردنەکان ڕووبەڕووی کەمێک تەحەددای نوێ دەبنەوە. لەڕێوە مامەڵە نەکردن لەگەڵ هاوڵاتی لەسەر بنەمای هاوڵاتیبوون و کارکردن لەسەر بنەمای ناسنامەی نەتەوەو تائیفی کێشەی زۆر لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە ناوچە جێناکۆکەکان دروست دەکات.

واتە ڕەگی کێشەکانی ناوچە جێناکۆکەکان بەتایبەتی لە کەرکوک، کێشە نائەمنیەکەی ئاکامی کێشەیەکی سیاسیە، لە ڕەواجدان و چاندنی دوبەرەکی نەتەوەیی و تائفی، کە بانگەوازەکانی یەکێتی نیشتمانی بەدوای شکستی بزوتنەوەی کوردایەتی لە ١٦ی ئۆکتۆبەر ٢٠١٧، لەم هەڵبژاردنەدا بە ئاراستەی دوبارە دەمەزەردکردنەوی هەڵگیرسانی شەڕی قەومیە، بەڵام زیاتر پێدەچێت سیناریۆیەکی دروستکراوی ڕێگەپێدراوە بۆ بانگەشەی هەڵبژاردن.

یەکێک لە مەترسیە دیارەکان کە پەیوەندی بە قۆناغی دوای هەڵبژاردنەوە هەیە، ئەگەر پێکهاتە ناوخۆیەکان نەتوانن لە ماوەیەکی کورتدا بگەنە ڕێککەوتن لەسەر دابەشکردنی پارێزگارو پۆستەکانی تر، ئەوە دەبێتە هۆی زیادبوونی بارگرژی و ئاسایشی کۆمەڵایەتیش دەخاتە مەترسیەوە. جگە لە مەترسیەکانی دەستێوەردانی دەرەکی لە ناوچە جێناکۆکەکان، بەتایبەتی دەستوەردانی تورکیا و ئێرانە لە کەرکوکدا.

جگە لەوەش هیچ ئەجێندایەکی هاوبەش لەناو ئەم هەرێمانەدا نیە

لەسەر چەنیەتی بەکارهێنانی ئەو بودجەیەی بە بەڕێوەبردنەکەیان تەرخانکراوە، ئاشکرایە گەندەڵییەکی سیستماتیکی ئیداریی لەماوەی ئەو دەساڵەدا تەواو سایەی کردوە، کە بەسەدان هەڵبژاردن پاک نابێتەوە.
گەر لەم هەڵبژاردنەدا کەمێك لەسەر کەرکوک ڕابوەستین، بەتایبەتی لە چەنیەتی دەوری یەکێتی نیشتمانی و ململانەی لەگەڵ لایەنەکانی تر و چونیەتی بانگەشەی دەمارگیری نەتەوەیی بۆ هەڵبژاردن، ڕاستە ئاکامەکەی دەستکەوت و سەرکەوتنێکی بۆ یەکێتی نیشتمانی نیشانداین، بەڵام ئەم دەستکەوت و سەرکەوتنە، لەم دۆخە نالەبارەی عێراق و دۆخی ئێستای کەرکوکدا، جێگای تیڕامان و پرسیارە؟.لەلایەکی تریشەوە ئەتوانین بڵێین جۆرێک دەرگایەکی بۆ یەکێتی کردۆوە کە بەشێوەیەکی کاتیش بێت خۆی لە بنەبەست و پاشکشەیەکی گەورە پاراست، لەم هەڵبژاردنەدا یەکێتی نیشتمانی توانی بە گەمەو و قومارێکی گەورەو خەرجێکی زۆرەوە لە مەیدانەکەدا بە ڕاوەستاوی خۆی ڕاگرێت، ئەوەی لەم نێوەدا پێویستە قسەی لەسەر بکرێت، ئەم شانسە چی بو جارێکی تر دۆخەکە فرسەتێکی تری دایەوە بە یەکێتی لەو قەیرانەدا گەر بە ماوەیەکیش بێت سەربەنێتە دەرەوە و لەبەرامبەر پارتی دیموکراتی کوردستاندا نیشانەیەکی پێشڕەوی بەقازانجی حزبەکەی بپێکێت.
ئەم یارییەی یەکێتی لە مەیدانی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگای کەرکوکدا، ئاشکرایە یەکلایەنەو بە پشتیوانی و بە ڕێککەوتنی تایبەت نەبوە.
گەر بگەڕێینەوە بۆ ئەو ئاراستەیەی دەسەڵاتی لایەنی شیعەی سەر بەئێران لە باڵادەستیان بە سەر حکومەتی عێراقدا، لەهەمانکاتدا هەوڵی ناوەندبونەوەی عێراق بە باڵادەستی چوارچێوەی هەماهەنگی، هەروەها لەلایەکی ترەوە لایەنگری یەکێتی نیشتمانی بە کۆماری ئیسلامی ئێران و لایەنگری یان بەدەنگی لە بەرامبەر نەخشەو سیاسەتەکانی چوارچێوەی هەماهەنگیدا، بەشێک بو لەو قەیرانەی کە یەکێتی بە ململانەی لەبەرامبەر پارتی و تورکیادا تێوەگلابو، یان لەبەرامبەر بنبەستێکدا دەستەوستان لە چاوەڕوانیدا بو.
ئەم هەڵبژاردنەی ئەنجومەنی پارێزگاکان لە کەرکوک ئەو هەلە ئاڵتونیە بو، کە یەکێتی بتوانی بە ڕێککەوتن لەگەڵ ئێران و چوارچێوەی هەماهەنگیدا بگاتە ئەو ئەنجامەی جادەی بۆ چۆڵ کەن و گڵوپی سەوزی بۆ هەڵکەن، گەر هەر جۆرە بانگەشەیەکی بریقەداربکات لەسەر کەرکوک لەم "هەڵبژاردنە"دا ناچێتە بابی لەپرسینەوە، چونکە هەم ئێران و هەم چوارچێوەی هەماهەنگی وەک حکومەتی ئەردۆغان حەساسن بەرامبەر بەوەی کەرکوک قودسی کوردستان بێت، بۆیە لەم هەڵبژاردنە جگە لە چاوپۆشی لە دروشمەکانی باقل، چاوپۆشی لە

سەرپێچی و ساختەکاریەکانیش کرا، تا یەکێتی بە ئەنجامێکی وەها بێتە دەرەوە وەک پاداشتێک قەرەبوی تەواوی خزمەت و هاوکاریەکانی چەند ساڵەی بۆ کۆماری ئیسلامی و حکومەتی عێراق بۆ بکەنەوە، بە مانایەک ئەم هەنگاوە لە ناوەڕۆکی خۆیدا سیاسەتێکە لە بەرژەوەندی ئێران و حکومەتی عیراقە، لەلایەکی تریشەوە بەم شیوەیە گورزێکی تر بدەن لە پێگەی پارتی و پاشەکشەیەک لەسەر تورکیاش تۆمارکەن.

بەو پێوانەیەی لەم ه□ب□ژاردنەدا یەکێتی سەرکەوتنێکی بەدەست هێناوە، ناتوانێ سەنگی مەحەک بێت بۆ دەسکەوتی تر، لەسەر بنەمای دۆخیك کە ناوچەکەو عێراقی پێداتێپەڕ دەبێت، یەکێتی ناتوانێ ئێستگەی تر بۆ گەڕانەوەی پێگەی نفوزی خۆی لێ بەدەست بێنێت، لەنێو ڕەوتی ئەو ئاڵوگۆڕو ململانێ سیاسیانەی لە ناوچەکەدایە، ل□ بەرامبەر ئەو قەیرانەش کە بەگشتی بزوتنەوەی کوردایەتی هاوشانی ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانەی لە ئایندەی ناوچەکەدا دەرگیر بووە، ئەم هەنگاوەی یەکێتی لە کەرکوکدا ناتوانێ لەو قەیرانە گشتیەی بزوتنەوەی کوردایەتی دەربازیان کات.

ئەگەری ئەوە هەیە لە بەردەوامی ئەم پاداشتەدا، یەکێتی تا بەدەستهێنانی پارێزگای کەرکوکیش بەدیاری وەرگرێت، بەڵام کەرکوک وەک ئەو شارە دەمێنیتەوە کە هێزە چەکدارەکانی حکومەتی عێراق بەڕێوەی دەبەن، ئەو پارێزگارەش دەبێت لە خزمەت سیاسەتەکانی ئێران و چوارچێوەی هەماهەنگیدا موچەکەی وەرگرێت، ئەمەش لە ئاکامدا قەیرانەکانی یەکێتی لە کەرکوکیشدا دەخاتەوە ناو قاوغەکەی خۆی.

یەکەم کۆڕی ناساندنی ڕۆمانی فڕینی پردەکان لە هەولێر بە ڕێوەچوو

ئەمڕۆ ڕۆژی شەممە رێکەوتی 2023\12\23 بە ئامادەبوونی ژمارەیەک نووسەر و ڕۆمانووس و لە ناوەندی ڕۆشنبیری مەم و زین لە هەولێر یەکەم کۆڕی ناساندن و بڵاوکردنەوەی ڕۆمانی فڕینی پردەکانی ڕۆمانووس دڵشاد کاوانی بەڕێوەچوو.

ڕۆمانی فڕینی پردەکان ڕۆمانێکی یوتۆبیای خەیاڵییە و تێکەڵ بە

ئایین و فەلسەفە و مێژووی سیاسیی کراو، ڕۆمانەکە براوەی پێشبڕکێی ڕۆمان□ ل□ قیم فاوندەیشن بۆ ساڵی 2023 ڕۆمانی فڕینی پردەکان سەرجەم بنەما و پێکهاتەکانی ڕۆمانی باوی تێکشکاندووە، لە کاتی بڵاوبوونەوەی هەواڵی ڕۆمانەکە سەر ئاستی ناوەندەکانی ئەدەبی کوردی و عەرەبی و ئینگیلیزییەوە لە بارەیەوە نووسراوە و دەنگدانەوەیەکی گەورەی بەدوای خۆیدا هێناوە.
لە میانەی کۆڕکەدا لەلایەن هاوکار جمیل مامۆستای زانکۆی سەلاحەددین ڕانێکی ورد و ئەکادیمی بۆ کرا و تیشکی خستە سەر لایەنە شاراوەکانی ڕۆمانەکە. هاوکار جەمیل ئەمەی خستەڕوو کە ڕۆمانی فڕینی پردەکان بۆ خوێنەریکی ئاسایی نەنووسراوە و بەڵکو پانتاییەکی زۆری بۆ توێژەران لێکۆڵەرانی زانستی و ئەکادمیی تەرخانکردووە و سەرجەم ڕەهەندە جیاوازەکانی لە خۆگۆتوووە بۆ ئەوەی توێژەران بتوانن لە ڕوانگەی جیاوازەوە توێژینەوەی لەبارەوە بکەن.
هەروەها ئەمەشی گوت: کە ڕۆمانی فڕینی پردەکان بە تەواوی شێوەی تەکنیکی رۆمانی باوی ڕەتکردۆتەوە و بنەماکانی ئایین و فەلسەفە و عیرفان و دەروونشیکاری و تێکشکاندووە و پڕە لە ڕەمز و کۆد و وێنا و ڕوئیای نوێ و بۆ ئایندەسازیی ژیانی مرۆڤایەتی هەیە.
ئەم مامۆستایەی زانکۆ بە پیویستشی زانی هەرچی زووە ئەم ڕۆمانە بچێتە سەر زمانەکانی دیکەی جیهان خزمەتێکی گەورە بە ئەدەبیاتی ڕۆمانی کوردی و جیهانی بە گشتی دەکات.
ڕۆمانی فڕینی پردەکان، ڕۆمانێکی فرە ڕەهەندی سادیستی، مێژویی سیاسییە، دەروونی و فەلسەفیی عرفانییە، کە تێیدا کوشتن و دەسەڵات و ململانێی مانەوە، پێکهاتەی سەرەکی ڕۆمانەکەیە. هەروەها باس لە دروستبوونی میتۆلۆژیا و ئایینێک دەکات، کە دوای کۆتای هاتنی ئایینەکان بەناوی ئەهلی حەق و کتێبی قینات کە لە سێ لەوحەکانی سوور و ڕەش و شین، پێکهاتووە و هێمان بۆ فەلسەفە و سیستەم و دەسەڵات.
دڵشاد کاوانی نووسەری ڕۆمانەکەش لەبارەی ڕۆمانەکەیەوە دەڵێت: کە ڕۆمانەکەی لە تەکنیک و زمان و کارکەتەرسازیی بەتەواوی جیاوازە لە ڕمانەکانی کە تائێستا نووسراوەتەوە. ڕۆمانی فڕینی پردەکان باسی سەرەداوەکانی ئەنفال و کۆمەڵکوژی و ڕووخانی پردی گەیشتنی نێوان مرۆڤەکان دەکات و دەرد و نەهامەتییەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی خستۆتە ڕوو.
لە کۆتایی کۆڕەکەشدا لەلایەن ڕۆمانووس واژوو لەسەر کتێبەکان کرا.

کتێبی ژنێك لەرەنگی ئاو.. ستار ئەحمەد

سەلام سەعید ..ماوەیەکی زۆرە درێغی نەکردووە لەخزمەت کردنی وشەی کوردیداو چاپکراوەکانی گەواهی دەری ئەم راستییەن .
کتێبی ((ژنێك لەرەنگی ئاو)) ......
یەکێکە لەبەرهەمە جوانەکانی کاك سەلام سەعید ، کەساڵای 3014 لەسەر ئەرکی کاك ...سێران سەعید چاپکراوەو ژمارەی سپاردنی 1833 ی

بەرێوەبەرایەتی گشتی کتێبە گشتییەکانی پێدراوە.

بەشیعرەکانی ئەم کتێبەدا چوومەوە.بینیم غوربەت و تەنیایی و ناکامی بەرێکی شاعیریان گرنووەو بەجۆرێ لەرستەی کورت و سادەو بەمانادا ، شاهیر باڵا گەردانی عەشق و پاکی و ئەمەك و لێکبڕان دەبێت . هەرچەندە لەچەند شوێندا وشەکان پشتی یەك بەرنادەن و دووبارە دەبنەوە.لێ ئەمە ناکاتە ئەوەی شاعیر لەجوانییەکان دابڕن و پەیامی راستەقینەی لەبیر ببەنەوە .یاخود لەتوێی تەمو مژوو تەمتوومانا واتەکان بخنکێن ..

شاعیر لەکۆپلەیەکدا دەڵێت …..

گەر مەرگ
بواری دام ژوانێ ئەگرین
تۆ لەچاوما بنوو
منیش بۆ رابردوو
تێر تێر
ئەگریم

کاکە سەلام بەرگی قوربانیدانی بەبەری ئەم پارچە شیعرەیدا کردووەو دەیەوێت هاورَازەکەی لەدیدەیا پشوو بدات و لەژوانگەیەکی هەنسکا تێر بەرێندکی ئەمەك و ئالوودەبوون بیشواتەوەو بۆ خۆیشی لەکەناری مەرگا تێر تێر بۆ رۆژانی بێهوودەیی تەمەنی ناکامی بگریت .

بۆ کوێ رۆیشتی کەئەتزانی
چاوم سەرنجی تەماشاتە
تەمەنم درەختی باڵات و
سیمام رەنگی زەردەخەنەت

شاعیر وەکوو شیرو قاوە لەهەڵچوونە .. لەلایەك خۆشەویستەکەی لەدیدەیا دەسرەوێنێ،لەلایەکی دیکەشەوە سەرەکۆنەی دەکات و گازندەی ئەوەی لێدەکات و دەپرسێت بۆ کوێ رۆیشتی .. سنوورو پەیوەست و تەپکەو داوی بۆ دەن]تەوە ، گوایە سەرنجی روانگەی ئەوەو تەمەنیشی بەقەد درەختی باڵایەتی .. و بەخۆشی و ناخۆشیەکانی ئەویشەوە بەندە .. و شاعیر بەشێوەیەك بەندە بەخۆشەویستەکەیەوە سەراپا رەنگی شادی و ناسۆری ئەوی گرتووە ، بەڵام تروسکەی شادیەك لەوشەکانیا بەدی ناکەیت . سەراپا نائومێدی و رەنجەرۆیی و کەوتن و هەڵاتنە .. شاعیر رەشبینە و تروسکەی ئازادی لەناخیا زۆر کەم وارێدەکەوێ بدرەوشێتەوە؟

ئەوەتا لە کۆپلەیەکی تردا دەڵێت ….

تەمەن لەسەر رێ دایناوم

بەدار شەقێکی شکست و
بەمشتێ رۆژی ماندووەوە
ژیان بەدیار سەرمەوەیە
لەهەنارێکی ئاودار ئەچێ
ناودەمم پڕ ئەکا لەئاوو
دەستم بەسنگی رانا گا
ئیتر کچێ بۆ لێم هەڵدێی
دەستم بەهیچ کوێ رانا گا

شاعیر گەیشتووەتە خاڵی کۆتایی و چاوەڕوانی دونیایەکی ترە، دەستی لەژیان شتووەو دەزانێت عومریشی بەرەو نەمان هەڵدەزنێ ..و گۆپاڵی رۆژگاری پێ بەخشیوە ،لارە لارەی مەرگێتی و لەگەڵ ئەوەشدا سوور دەزانێت دونیاو ژیان بەچێژن و لەهەنارێکی ئاودار دەچن ..دەم و گەروو ناخی پڕ دەکەن لەئاوو، بۆیە داوا لەناسکە کچی خەونەکانی دەکات .ئیتر باس بێت هەڵهاتن و بات اوێك لەکۆشی عەشق و ڤین و ژیانا بحەسێنەوە..لێ ئەفسوس دەستی بەهیچ کوێ رانا گاو
ناچار دەڵیت :.
خۆزگە زامەکانی نیشتمان
بەزامی بەر باران ئەچوو
کەخۆشیەکرد
هیچی پاش خۆی
جێ نەدەهێشت

دیارە ئەم هەموو قسەو باس و ئەم هەموو جوانکاری و وشەسازی و دووبارە نزایە ی شاعیر بۆ نیشتمانێکی خوناوی و کاولە ئاشێکی کون کون و زامدارە ..
بۆیە دەستی سۆز بەرز دەکاتەوەو داوا دەکات نیشتمانەکەی بەر بارانی رەحمەت بکەوێت و لەگەڵ هاتنی شەماڵی سەفاو سایەقەی ساماڵدا ،خڵتەیەك بەجەستەیەوە نەدەماو ئەمیش پر ٍ بەدوو دیدەی خەوی یەکجاری دایدەگرت و ئۆخەی و ماڵاوایی لەزەبرو زەنگ دەکرد .

کورتە چیرۆک\ ماچی کچە عەجەمەکە.. جەلال قادر

لە کۆتایی ساڵانی هەشتاکان جاحێڵ بووم حەزم چووبووە کچە عەجەمێک، ڕۆژانە لەناو بازاڕی- شارۆچکەی (نەغەدە) دەمبینی و دەردە دڵی خۆم بۆ بەیان دەکرد.
کیژێکی باریکەلانە و چاوڕەشی لێو باریک و خوێن شیرین بوو، بە بێ ئومێدییەوە دەیگووت : زەحمەتە ئێمە بە یەکتربین، ماڵەوەمان ڕازی نابن بمدەن بە کوردی ئێراقی.
سەرەڕای بێ ئومێدبوونم، کەچی ڕۆژانە لەبەردەم دوکانێکی شەربەتفرۆشی سێ چوار کاتژمێر ڕادەوەستام بۆ دیدەنی نیگای ئەو پەرییە شۆخ و شەنگە.
شەربەتفرۆشەکە گەنجێکی گەنم ڕەنگ و قسەخۆش بوو، کە منی دەبینی دەیگووت : لەوەتەی ئەو کچە عەجەمە بەرە تێدەپەڕێت ڕزقم زیادی کردووە.
هەندێکجاریش بە ئەنقەست گۆرانییەکی حەسەن زیرەکی دەهاویشتە سەر زەبتەکەی :

نەسیحەت بێت بۆ دڵداری
عاشق نەبن بە ڕێبواری

کاتێک سێبەری ئەو پەرییە دەردەکەوت، دەپەشۆکام و ئاگام لەخۆم نەدەما. دەمزانی ئەویش دڵی پێمەوەیە، جارجار ئاوڕی لێدەدامەوە و ئیشارەتی دەدامێ، لێ ئەفسووس کە ئێمە لە دوو شوێنی جیاواز لەدایک بووبووین.
لە پاش چوارپێنج مانگ بڕیارمدا ئەو شارە بەجێبهێڵم، بڕیارمدا دوا سەردانی گەڕەکی کچە عەجەمەکە بکەم، ئەگەر بینیم ماچێکی مزری بکەم ئینجا ماڵئاوایی لێبکەم.
کاتێ نزیک بە ماڵیان بوومەوە، شۆک بووم، پەریم بینی بە کراسی بووکێنی، دەست لەناو دەستی زاوا سواری ئۆتۆمبیلێکی سووری کەشخە دەبوون.
خەریک بوو مێشکم بتەقێت، لە ئیرەییە سەرم لێشیوابوو. لەم کاتە، لە پڕ گوێم لەدەنگی چەند لاوێک بوو دارێکی ئەستووریان ڕادەکێشا بە سەر شەقامەکە، بەدەنگی بەرز دەیانگووت : ڕێ لە بووک و زاوا دەگرین تا بەخشیشێکی باش نەدات ئیزنی نادەین تێپەڕێت.
ئەم کردەوەیەم پێخۆش بوو، منیش بەدڵ و بەگیان هاوکارییانم کرد و

کاریتەکەم لەگەڵیان ڕاکێشاو ناوەڕاستی جادەکەمان گرت.
ماشێنی بووک و زاواو کەسووکاری گەیشتە بەردەممان. سەرەتا زاوا بە قسەی خۆش و پاڕانەوە هەولیدا بەربەستەکە بشکێنێت، لەگەڵ گەنجەکان شانمانا بە شانی یەکتر، ئیزنی زاوامان نەدا ڕێگاکە ببڕێت.
زاوا ناچاربوو دەستی خستە گیرفانی بڕێک تمەنی دا بە گەنجەکان، ئەوان دوور کەوتنەوە، خۆم بە تاق و تەنها لە سەنگەر مامەوە، چەند جارێک زاوا پاڵی پێوەنام، وەک بەرد لە شوێنی خۆم چەقیم. دووبارە ناچاربوو دەست بنێت بە گیرفانی بڕێک پوولی پیشاندام، وەرمنەگرت.
بە تووڕییەوە، یەخەی گرتم و هاواریکرد : هەی ئاژاوەچی، چت لێم دەوێت؟

- ماچێکی بووکە…

قۆڵمی تووند گرت و گووشی و بایدا و خۆشی لەگەڵ سووڕاند، کەوتمە بەر پێی. نەمکردە نامەردی هەردوو ڵاقیم گرتوو بەزەویدا و لەبنی خۆمنا، هاواری لێ هەڵسا، توومەز سەر ئەژنۆم بەر گوونی کەوتبوو.
لەم کاتە بووکە وەک ناوبژیوان دەستی نەرمی خستە سەرشانم و وتی ؛ ئەتۆ شێت بوویتە.
یەکسەر وەڵامیمدایەوە ؛ ماچێکم دێ ڕێگاتان بۆ واڵا دەکەم.
زاوا کە هێشتا ئاخ و ئۆفی ژانی گونی بەری نەدابوو، هاواریکرد بەسەر بووک: ماچێکی بەرێ با لە کۆڵمان بێتەوە.
بووکە لە جێی خۆی وەک پەیکەر ڕاوەستا. لە سەرخۆ و بە جوانی و میهرەبانی لێی نزیک بوومەوە. ماچێکی مزرم کرد. خێرا وەک فیشەکە شێتە، بێئەوەی ئاوڕ لەدوای خۆم بدەمەوە، چووم بە ئاسمانەو ونبووم.

قاسپەی دەنگێکی هەورامانی..
هۆمەر نۆریاوی

(کورتە گوزەرێک ب□ □وبەرە هونەرییەکەی مامە بەخشەدا)

یەکەم: هەورامان، مەکۆی ڕەسەنەنترین نەغمە کوردییەکانە؛ مێژووی هونەری کورد ئەمەمان پێ دەڵێت. ناخی هەر مرۆیەکی هەورامانی و بگرە خودی باڵندە و شاخ و داخی ئەم د□ق□ر□ ل□وان□و لە مێلۆدی و ئاوازی هەرە کۆن و ڕەسەنە و هێشتاکە هونەرمەندان(سترانبێژ و ژەنیار)وەک پێویست نەیانتوانیوە ئەم سامانە هەرە زەنگین و دەوڵەمەندە بە ئەرشیف بکەن و بیخەنە سەر گەنجینەی هونەری کوردی.

دوویەم: لە خەیاڵدان و یادگەی گشت مر□ق□کی هەورامانیدا سووچێک دانراوە بۆ گۆرانیبێژێک کە سۆزی ناخەکەی ڕاست لە دەنگی ژەرەژ و کەوی سەربەرزاییەکانی نیشتمان دەچێت. کە دەسترێت ،هەموو هەورامان خۆی دەبێتە مێلۆدی و گۆرانیی کوردیت دە هێندە لە لا شیرینتر و ل□ بەردڵا نتر دەبێت.

ئەم دەنگە خاوەنی ڕابردوویەکی گەشە و لە هەر شار و شارۆچکە و گوند و شاخ و پێدەشتێکی هەوراماندا زایەڵەی بڵند و جێ پەنجەی خزمەتی دیارە.

“جەهانبەخش غەففووری”یان هەمان “مامە بەخشە”ی لای هەورامانییەکان، بە یەک لە دەنگە شاز و ڕەسەنەکانی سترانی هەورامی دادەنرێت و شانبەشانی کەڵە هونەرمەندانی وەک ئۆسمان هەورامی(1935)،شەفیع کەیمنەیی(1942)، حەمەحسێن کەیمنەیی(1933)،جەمیل نەوسوویی(1946)و سەباح هەورامی(1962)،ڕابردوویەکی پرشنگداریان بۆ گۆرانی هەورامی دروست کردووە و ئەمڕۆکە بە سەدان هونەرمەندی دی،درێژەپێدەری ڕێباز و ڕێچکە هونەرییەکەی ئەم گۆرانیبێژانەن.

هونەرمەند بەخشە، بە یەک لە ئەستووندک□ سەرەکییەکانی ئاواز و مێلۆدی ڕەسەنی کوردی دادەنرێت کە لە هەورامانی سەرکەشەوە دەنگی بە هەموو نیشتماندا بڵاو دبێتەوە. هەفتا(70)ساڵ ڕاژە و خزمەت بە گۆرانی هەورامی بۆ خۆی بەڵگەیەکی هەرە ڕوونە بۆ سەلماندنی هەمان ڕاستی. ئۆسمان کەیمنەیی،جەمیل نەوسوویی و فەتحوڵڵا جوانڕۆیی(1952)،لە هاوڕێ هەرە نزیکەکانی ئەم هونەرمەندە دێنە ئەژمار کە پێکەوە دەیان گۆرانییان تۆمار کردووە.

زۆر جار مرۆ کە گوێی لە گۆرانییەکی بەخشە دەبێت،لە کوێی ئەم گەردوونە بەرینە بیت،ڕاست خودی هەورامانی بیر دەکەوێتەوە چونکە ئاواز و مێلۆدی ئەم بەشەی نیشتمان لە سترانیدا خۆ دەردەخات. ڕاستە ئۆسمان کەیمنەیی بە “پاشای سیاچەمانە” دادەنرێت بەڵام بەخشەیش یەک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی سیاچەمانەیە.

سێیەم: لەو نێواند□ی ئ□وەی بەخشە لە گۆرانیبێژانی دی جیا دەکاتەوە،ڕووی لە وردە بەزم یان هەمان بەزمی چەپڵەیە لە نێو گۆرانیی هەورامیدا کە داهێنەرەکەی خودی ئەم هونەرمەندەیە و مۆرکی

خودی خۆی پێوەیە. بۆیە بەخشەی هونەرمەند لە نێو گۆرانی هەورامیدا بە سەرتۆپی بەزمی چەپڵە لە قەڵەم دەدرێت.
چوارەم: بەخشەی هونەرمەند ڕاستا خەڵکی گوندی "شۆشمێ"ی سەر بە شارۆچکەی دڵبزوێنی "نەوسوو"ە بەڵام هەر لە تەمەنی گەنجییەوە ڕوو لە شاری جوانڕۆ دەکات و بەشی زۆری تەمەنی لە قەڵای جوانڕۆدا وەپشت سەر دەنێت. هەر لەم ڕێگەیشەوە پێوەندییەکی پتەو لە نێوان د□ق□ری جافایەتی بە ناوەندێتی جوانڕۆ و نەوسوو دروست دەکات و هەر ل□ □□□ی ئەم هونەرمەندەوە بە سەدان لاوی گۆرانیبێژی ئەم ناوەی نیشتمان،شوێن ڕێچکەکەی دەکەون و بە هەورامی دەسترن.
بەخشە بەدرێژایی تەمەنی، 50 گۆرانی بە گوڵجاڕی سترانی کوردی دەبەخشێت. کرمان کرمانە، ئەی کەڵی ملبەرز ، نەهیەی خاڵماوی،عەجەب فەڕ بەخشەن،گوڵە وەحاجی مریەم و ئاوەدان جوانڕۆ ،لە سترانی□ دیارەکانی مام بەخشە دێنە ئەژمار کە بۆ هەمیشە لە یادگەی مرۆی ئەم د□ق□ر□دا دەمێننەوە.
پێنجەم: هونەرمەند مامە بەخشە، یەکەم کەسیش دەبێت کە ئامێری دەف دێنێتە نێو گۆرانیی هەورامی و سۆزی نێو ئامێری دەف لە نێو تەکیە و خانەقا و مزگەوتەوە بۆ دنیای گۆرانی کوردی دەگوێزێتەوە و هەر لەم ڕێگەیشەوە دەنگی گۆرانی و ئامێر ئاوێتەی یەکدی دەبن. ئیدی لێرە بەدواوە سترانی هەورامی پێ دەنێتە نێو قۆناخێکی دی و زۆر خێراتریش بە هەر هەموو کوردستاندا بڵاو دەبێتەوە.
جێی ئاماژەپێدانە هونەرمەند جەهانبەخش غەففووری(بەخشە)سال□ی 1936(1316ی هەتاوی)لە گوندی "شۆشمێ"ی نێزیک شارۆچکەی "نەوسوو"ی سەر بە شاری "پاوە"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەدایک دەبێت و سەرەنجامیش ڕۆژی 12ی گەڵاڕێزانی 2723(2023)لە تەمەنی 87 سال□یدا لە شاری جوانڕۆدا کۆچی دواییی دەکات و خاکی ئەم ناوەی نیشتمان دەبێتە دوا هەواری.

هۆمەر نۆریاوی

ژێدەر:

1 – کەڵی ملبەرزوو هەورامانی،ماڵپەڕی فرات((ANF، ن□قمبەری 2023
2 – خاڵۆی ڕێبواری هونەر و جوانی،عوسمانی نووری(ڕێبین)،گوتاری نوێ
3 – بە احترام مامۆ بەخشە و برای هنرمندان جوان،دکتر محمد یعقوبی،دەنگی نۆریاو
4 – باوەرین ئەو ساز شیوەن سەدایێ، پەیامی ئەنجوومەنی فەرهەنگی- ئەدەبیی مەریوان بۆ کۆچی تاهەتایی هونەرمەند بەخشە

سودەکانی هەنار.. سامان خدر محەمەد

هەنار یەکێکە لە و میوانەی کە لە وەرزی پایزدا پێ دەگات و میوەیەکە لە ناوچەگەرمەکان و کوێستانەکان دەڕووێت لە ڕەنگەی قەڵەم و ڕەنگەوە چەندین سودی هەیە کە لە ١٠ خاڵدا ڕوونکراوەتەوە.

سودی بۆ ڕوبەروبونەوەی شێرپەنجە: خواردنی هەنار بەرگریەکی بەهێز دروست دەکات بۆ لەناو بردنی خانەکانی شێرپەنجە لە لێکۆڵینەوەیەکی زانستی دا لە ساڵی ٢٠١٢ ئەوە ڕوون بوتەوە کە هەنار دەبێتە هۆی لەناوبردنی خانەکانی شێرپەنجە.

بۆ ژنانی سک پڕ : خواردنی هەنار لەلایەن ژنانی سک پڕەوە دەبێتە هۆی دروستکردنی تەواوی ئۆکسجین بۆ کۆرپەو هەنار دەوڵەمەندە بەچەند ڤیتامینێک بۆ دایکی سک پڕ.

بەسودە بۆ ئێسک : سودێکی زۆری هەیە بۆ ئەو نەخۆشیانەی توشی ئێسک دەبنەوە بەتایبەتی ئەو کەسانەی لە تەمەنی پیریدا توشی نەخۆشی ئێسک دەبن.

هەنار ناهێڵێت توشی نەخۆشی لەبیرچونەوە ببیت: لە لێکۆڵینەوەیەک لە زانکۆی لیما لیندای ئەمریکی ئەوەی دۆزیەوە کە شەربەتی هەنار بەرگری دژی نەخۆشی لە بیرچونەوە دەوەستێتەوە.

سودی هەنار بۆ پەستانی خوێن : خواردنی ٥٠٠ ملم ڕۆژانە بۆ ماوەی مانگێک دەبێتە هۆی ئەوەی کەسێ توشی پەستانی خوێن نەبێت ئەویش زانکوی مەلیکەی مارگریت لە سکۆتلەندا ئەو ڕاستیەی خستوتە ڕوو.

چەوری خوین ناهێلێت: خواردنی شەربەتی هەنار دەبێتە هۆی لەناوبردنی چەوری خوێن بۆ یەکجاری ئەویش بۆ خواردنی بۆ ماوەیەک دکتۆر تۆماس کلینکی و پسپۆڕی نەخۆشیەکانی دڵ لە ئەمریکا ئامۆژگاریمان دەکات بۆ خواردنی شەربەتی هەنار ئەوەشمان پێ دەڵێت

شەربەتی هەنار خاڵییە لە شەکر.

بۆ دابەزاندنی کێش بەسودە: خواردنی هەنار بەرگری ئەوە دروست دەکات کە کێشی لەشمان زیاد نەکات و کێش دادەگرێت تاکە خواردنی بە هێزە لە سوتانی چەوری بەتایبەتی چەوری ورگ لەم حاڵەتە دەبێت ڕۆژانە بخۆرێت.

سودی هەنار بۆ شەکرە: لەکۆڵینەوەیەکی ئیسرائیلی شەربەتی هەنار دەبێتە هۆی کەم بونەوەی نەخۆشی شەکرە و ئەوانەی هەنار دەخۆن کەمتر توشی ئەم نەخۆشییە ئەبن و چارەسەریشیان دەکات.

سودی بۆ جگەر : هەنار سەرچاوەیەکی سەرەکیی ڤیتامین جی و پۆتاسیومە ئەویش دەبێته هۆی پاک بونەوەی جگەر و ریخۆڵەکان و کەم بونەوەی هەوای ناوسک.

بەسودە بۆ بەهێزی سێکس: هەنار یەکێکە لەو میوانەی کە پاڵنەرو و هاوکاری سێکسە و ئارەزوی سێکس زیاد دەکات لای پیاوان و ژنان، ئەو کەسانەی بەردەوام هەنار دەخۆن، لە کاتی ئەنجامدانی سێکسدا پەستانی خوێنیان نزم دەبێنێتەوە، دکتۆر کریستوفەر فۆریست لە زانکۆی کالیفۆڕنیا دڵنیای دەکاتەوە شەربەتی هەنار لە سەدا ٥٠ی توانای سێکسی زیاد دەکات و ئەبێتە هۆی کەم بونەوە نەخۆشی دڵ و شێرپەنجەی پڕۆستات.

بوونەوەری چاک.. شیعری فەرهاد کەریم

مرۆڤ له ناو خۆی جێنابتەوه بچوکێکی گەورەیه و خۆی نازانێ گوو ڕێژه
من مرۆڤم دەزانم ئاودەست شوێنی ژیان و پشوودان نیه
سەرم پڕبووه له هەواڵ مرۆڤ لێناگەڕێ سەر بەتاڵ بێ له هەواڵی خراپ
خراپی مرۆڤ لەوەدایه به هەموو شتێکەوه ڕادێ منیش ڕانایێم به خەمی مرۆڤ
غەریبی خۆم دەکەم شەرم نیه مرۆڤ غەریبی خۆی بکا سەیره مرۆڤ

غەریبی خۆی نەکا
دووره هێنده دووره دەشمریت ناگا پاڵەوانی گۆڕەپان نیه گەورەی بچووکە، مرۆڤە بچووکی گەوره
پەلاماری ژیان هەمیشه نزیکه خوێنه شەقام،
نەبینرێیت باشه حەز لە سەیری جوانی ناکا بینینی پڕبووه لە گوو مرۆڤ
سروشتی بازار، شەڕی ئاین، رەنگ نەخۆش، کۆر بیر بووه مرۆڤ
هاورێکانم درێژ ژیان و بە کورتی مردن زۆر ژیان و بە کەمی مردن هاورێکانم
هاوڕێیەکم هەبوو لە ژیان دەترساو نەمرد لە مردن دەترساو نەژیا هاوڕێیەکم
هاوڕێیەکم هەبوو لە مردن و لە ژیان دەترسا، نە مرد و نە ژیا
هاوڕێیەکم هەبوو لە مردن نەدەترساو ژیا لە ژیان نەدەترساو مرد هاوڕێیەکم
هاوڕێیەکم هەبوو نە حەزی لە ژیان بوو نە لە مردن لە نێوان مردن و ژیان دەسووڕایەوه
من هەرگیز لە هاوڕێکانی خۆم نەگەیشتم و نامەوێش بگەم و کێشە بخەمە ناو ژیان و مردنیان
هەمیشە لە دەرەوەی ژیان و مردنی ئەواندام بۆ ئەوەی پەیوەندیەکانمان ئاڵۆزی تێنەکەوێت
مرۆڤ غەریبی خۆی بکا شەرم نیە لە ناو خۆی جێیناتبەوه گوو رێژه
سەرم پڕبووه لە هەواڵی خراپ ئاودەست شوێنی پشوودانه
من مرۆڤم و خەوم دێ بە خەوی مرۆڤەخوا
پڕبووه لە شەوی روناک قوربانیەکه سواوه چرایەک نیە بۆ گەشە رۆژی تاریکه تاوان
شۆڕش بە دەمامکەوه شوورەیيە، گورگ و مەڕ و کەر نداڵی مرۆڤن خوا دەمامکه
منداڵەکانی دایانەوه کەندێ
یەکی خوارد، یەکی کوشت، سواری یەکێکیان بوو
ئاو ئاو چووه مرۆڤ
مرۆڤ زۆر میهرەبانه وای گووت ئەو
گورکه نا،
مەڕەکه نا،
کەرەکه نا،
ئەو گوتی،
کەسیش گوێی لە ئەو نەبوو
مرۆڤ میهرەبانه

کەسیش گوێی لە من نەبوو
مر□ق د□□یی کۆتایی ناخوێنتەوە
گەر نەکوژێ و نەخواو سوارنەبێ
سواربوون و خواردن و کوشتنت پیرۆز بوونەوەری خراپ
خەوت باش بوونەوەری چاک با میهرەبانیت نەزڕێت بە خەوتوویی جوانیت

□
□

سۆزی دڵ.. نەوزاد بەندی

وا ئەمشەویش ڕۆح بە جێما و دڵ لەناکاو سەفەری کرد .
بەو شەستە بارانە هات و کە هاتە ژوور ، ئەو دەری کرد .

من ئەمزانی دیوارێکی بەرز هەیە ئالەو نێوانە،
ئەو کێوانە ، هەموومانی لە تیشکی خۆر بێ بەری کرد .
بەو ناکاوە ، جانتاکانت چۆن ڕێکخست و ئامادە بوون ؟
زۆر سادە بوون ووشەکانت ، کە ڕۆحت وا بێبەری کرد .
ئاگاداری ڕێگاکان بە ، خۆت ڕادەستی خەیاڵ نەکەی ،
نەکەی وەک درەخت ، وەرزەکان چییان داپێی ، ل□ بەری کرد .
دەوران دەورانە ئەزیزم ، ئەو گوڵەی کە چاو هەڵدێنێ ،
ئەم بێ ئاگا پێی پیا ئەنێ و ئەو ئاگادار ، لەسەری کرد .
لەو شەقامە شێدارانەی قەوزە دیواری گرتووە ،
لە میترۆیەکا یادم کە ، گەر خەم لەگەڵتا شەڕی کرد .
لە پارکەکانی ئەورووپا ، لەگەڵ بەفرا وێنە بگرە ،
من لێرە چی بکەم گەر شیعرێ داوای دوڕ و گەوهەری کرد ؟
لەوێ بەناو گەڵا و گۆڵی باخێکی تەڕا نوقوم بە ،
قەینا مەپرسە کە دڵم بەخەم سەر ڕێژ بوو ، سەری کرد .
ئێرەیی نییە ئەزیزم ، لێرە ئێرەییش بەجێی هێشت ،
چی بکەم دڵم تەنگە و دووریت زیاتریش تەنگەبەری کرد .
نەڵێی پێی ناخۆشە گەشتێ بکەم بە دنیای ڕۆشنا ،
یەک باڵداری شیعرم هەبوو ، گەشتی تۆ دەربەدەری کرد .
هەر ئێستا لە تاریکیدا ، نەخەوم دێ و نە خۆر هەڵدێ ،

نازانم کاممان قازانج و . کاممان شکا و زەرەری کرد
ئەگەر لەناو جانتایەکتا ، دەنکێ شیعرت ببردمایە ،
کاتێکت زانی برژانگت بۆتە سوختە و ل□ بەری کرد .
وا نەزانی ئەوێ ئیتر کانگای ئەوین و هیوایە ،
زۆر خەبیر پەنای بۆ برد و کەچی ئەو بێ خ□ بەری کرد .
هەمان دنیای وشک و ڕەقە ، ڕەنگەکان نەتخەڵەتێنن ،
نەکراوە هێشتا وەک ئەوەی کە بەشەر بە بەشەری کرد .

ڕوونا کی، من، گوڵ، ئاو.. شیعر: سهراب سپهری.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

هەور نیە…..
“با” نیە…..
لە قەراغ حەوزەکەوە دایشتم
جوڵەی ماسییەکان
ڕوونا کی ، من ، گەڵ ، ئاو
“پاک”ێتی ژیان
دایکم ، ڕێحانە کۆئەکاتەوە
نان و ..ڕێحانە و..پەنیر
ئاسمانی بێ هەور
گوڵە بەنەفسجیە تازە پشکوتوەکان
ئاخۆ تیشکی ڕوونا کی لە جامی مسا
دڵی چی باتەوە..!
پەیژەی دیوارە بەرزەکە
کازیوە ئەگەیەنێتە سەر ئەرز
لە پشتی زەردەخەنەوە
هەموو شتێک شاراوەیە

کونێک لە دیواری زەمەنایە

کە ڕووخساری منی تیا بەدی ئەکرێ
چەن شتێک هەن کە من نا یانزانم
بەس ئەزانم گەر بە ڕەنگی سەوز
خۆم بپۆشم ..ئەمرم
ئەڕۆم بەرەو لوتکە
پڕم لە پەڕ و باڵ
لە تاریکیا ” ڕێگا” ئەبینم
من پڕ لە فانۆسم
من پڕ لە لم و نوورم
و
پر لە دار و درەخت
پڕم لە ڕێگا …لە پرد
لە ڕووبار….لە شەپۆل
پڕم لە سێبەری گەڵا یەک
کە لە ناو ئاوایە
ئای “دەروون” م چەن تەنهایە

[فوئاد سالم] ئەفسانەی هونەر و هەڵوێست.. گۆران هەڵ□ بجەیی

پێشکەشە بە [١٠] یەمین ساڵڕۆژی کۆچی دوایی هونەرمەند.

زیادەڕۆیی نیە گەر ب□□□م حیزبی شیوعی عێراقی لە دەمی دامەزراندنیەوە تا قەدەغەکردنی وەک حیزبێکی چەپ، مەدرەسەیەک بووە بۆ بەرھەمهێنان و پێگەیاندنی هەزارەها(بەهرمەند) . گەر ئاوڕێک لەمێژووی عێراق بدەینەوە دەبینین ئەو بەهرەمەندانەی لەبوارە جیاجیاکاندا ڕۆڵ و کاریگەریان هەبووە ئەندام یا هاوسۆزی حیزبی شیوعی بوون. تا ئەو دەمەی بەعسی فاشی کۆنترۆڵی دەسەڵات و سەرجەم کۆمەڵگاو کایە ئیبداعیەکانی نەکردبوو ، بەدەگمەن کەسێکی بەهرەمەند دەستدەکەوت کە ئەندام یا لایەنگری حیزبی شیوعی نەبوو بێت.
پاش ئەوەی لەکۆتایی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا شاڵاوی گرتن و ئەشکەنجە و کووشتن بۆسەر حیزبی شیوعی دەستی پێکرد ، ڕۆژبەڕۆژ ئەو

شا□ا□ تووندتر دەبوو، بۆیە بەناچاری زۆربەی ئەو بەهرەمەندانە عێراقیان بەجێ هێشت و ڕویان کردە هەندێک وڵا تانی عەرەبی وەک یەمەنیی باشوور،لیبیا ،جەزار،سوریا.،هەروەها هەندێکیشیان لە وڵا تانی ئەوروپای ڕۆژ هەڵات گیرسا نەوە،ژمارەیەکی زۆریشیان ڕوویان کردە چیاکانی کوردستان و بوونە پێشمەرگەی حیزبی شیوعی.

یەکێک لەو بەهرەمەندانەی هەرزوو عێراقی جێهێشت ، هونەرمەندی پایەبەرزی عێراقی {فوئاد سالم} بوو.بەهۆی ناوبانگ و ئاستی بەرزی جەما□ری و پێگەو توانای لە نێو هونەری گۆرانی عێراقیدا دەزگاکانی بەعس فشارێکی زۆریان خستەسەری ،دەیانەویست بەهەرجۆرێک بێت ئەو شوعیە جەسورە ئەو دەنگە دلێرە خامۆش بکەن .سەرەتا هەوڵیاندا بە پێدانی ئیمتیازات بیکەنە بەعسی، دەمێک زانیان ئەم کارە سەرناگرێت تووندوتیژی و لێدان و سوکایەتی دەستی پێکرد ،پاشان لە پەیمانگای هونەرەجوانەکان وەک وانەبێژ دەریان کرد ،ئەوجا ڕێگری لە گووتنی گۆرانی و بەکارهێنانی زەبروزەنگ بەرامبەری شێوازێکی دیکەی فشاربوو بۆسەر هونەرمەندی کۆچکردوو.

لە ئاکامدا بۆی دەرکەوت کە لەو وڵاتەی خۆشی ویستوە و بەهونەرو سیاسەت خزمەتی کردوە، شوێنکی تێدا نەماوە بۆ ئەو بۆ درێژەدان بە ژیان .ئیدی دڵنیا بوو لەوەی مانەوەی لەوڵاتدا مەترسیە بۆسەرژیانی ، بۆیە بڕیاری سەفەریدا.

ئەوەبوو ساڵی ١٩٧٨ عێراقی بەجێهێشت و هەرچی یادگاری تاڵ و شیرینی ڕابردوو هەن لەپاش خۆی بەجێیهێشت و بەرەو کوێت سەری هەڵگرت.

{نەغم)ی کنی دەربارەی ئەم مەشهەدە حەزینە دەڵێت:[تەمەنم شەش ساڵ بوو بەیانی زوو لەخەو هەڵیانساندم ،بەیانیەکی ساردو تەماوی بوو ،دایکم ،مامم ،دووکوڕی مامم، باوەگەورەو دایەگەورە لەدەورم کۆبووبوونەوە ، ن□م□د□زانی چی دەگوزەرێت ،گووتیان ماڵئاوایی لەباوکت بکە چونکە سەفەردەکات.بابم بەتووندی لەئامێزی گرتم و ماچبارانی کردم کە هاوکات فرمێسک بە چاوانیدا دەهاتە خوار.پاشان بەباوەشی ماممەوە لەسەر دیواری حەوشەکەوە دیقەتم دا بابم لەگەڵ هەموو هەنگاوێکیدا ئاوڕدەداتەوەو بەدەستی ماڵئاوایمان بۆدەنێرێت ،ئێمەش بەهەمان شێو□ و□ا□ممان دەدایەوە ، تا ل□ نێو تەمی ساردی بەرەبەیاندا بەیەکجاری ونبوو،ونبوونێک ٢٤ ساڵی خایاند تا بەدیداری شادبوومەوە،]ئەودەمە لەوبارەوە هیچ حاڵی نەبووم،پاشان کەگەورەبووم تێگەشتم چ تراجیدیایەک ڕوویداوە.

فوئاد سالم پێشتر لەڕێگەی هونەرەکەیەوە لە کوێت ناسرابوو، هەر بۆیە بەخێرایی لەئامێزیان گرت و دەرگای هونەریان بۆ کردو□.

بەهۆی ئەو زەمینە گونجاوەی لەکوێت بۆی ڕەخسابوو، هونەرمەندی کۆچکردوو زۆر بەخێرایی چالاکیە هونەریەکانی گەشەی کرد،جگە لەکوێت

لەوڵاتانی دیکەی کەنداو بانگهێشت دەکرا بۆ سازکردنی ئاهەنگ و کۆنسێرت .

ژیانی هونەرمەندی کۆچکردوو لەکوەیتیش دوور نەبوو لە فشاری مخابەراتی ئێراقی ، بەردەوام لەژێر چاودێری و هەڕەشەی ئەو دەزگا تۆقێنەرەدابوو ، تەنانەت هەوڵدان بۆ کووشتنی یەکێک بوو لەپلانەکانیان.

بەنمونە جارێک فوئاد سالم لە بەرنامەیدابوو لەیەکێک لەوڵاتانی کەنداو بەشداری کۆنسێرتێک بکات ، هاوکات بڕیار بوو لە ئێراقیشەوە چەند گۆرانیبێژێک بەشداربن.مخابەراتی ئێراقی یەکێک لەو گۆرانیبێژانە ڕادەسپێرێت کە بە دەرزییەکی ژەهراوی فوئاد سالم بکوژێت، بەهەرهەیەک بێت خۆشبەختانە فوئاد ئامادەی ئەو ئاهەنگە نابێت و پلانەکەیان شکست دێنێت.

ئەم مرۆڤە شیوعیە هەندە بەئەخلاق و لەبوردەبوو هەرگیز ئامادەنەبوو ناوی ئەوناپاکە بهێنێت،تەنانەت دوای هەرەسی ڕژێمی سەددامیش ئامادەنەبوو تۆڵەی لێبکاتەوە.لەوکارەدا پەنجەی تاوان بۆ یەکێک لەم سێ گۆرانبێژانە درێژدەکرا کە لەو ئاهەنگەدا بەشداربوون ئەوانیش سعدون جابر،ریاض احمد،حمید منصوربوون.

تا دەهات فشاری موخابەراتی عێراقی لە باڵوێزخانەکەیان بۆ سەر هونەرمەند و هاوکات بە دەسەڵاتدارانی کوەیتیش تووندتر و زیاتر دەبوو ،جا پێدەچێت لایەنی کوەیت و خودی فوئاد سالمیش گەشتبنە ئەو قەناعەتەی کە دەببێت کوەیت بەجێ بهێڵێت.وێرای ئەم مەترسیانە سەددام حوکمی لەسێدارەدانی بۆ (غیابی) بەدەرکردبوو، چونکە هەردەرفەتێکی بۆ بڕەخسایە هێرشی تووندی دەکردە سەر ڕژێمی بەعس و خودی سەددام. وەک خۆی ئاماژەی پێدابوو ،لە بەنەیەکی عەرەبیدا کەسێک لە باڵوێزخانەوە جپێدەچێت پیاوی مخابرات بووبێت،دەتەلای و بەهێمنی پێی دەڵێت{هەرچی دەکەیت دژ بە دەسەڵاتی بەعس بیکە تەنها شتێک داوات لێدەکەم هێرش مەکەرە سەر سەرۆک سەددام چونکە ئەنجامەکەی باش نابێت}.ئەویش داواکەی پشتگوێ خستبوو.

لەوانیە بۆکار ئاسانی سەفەر ، کوەیتیەکان پاساپۆرتی کوەیتیان پێدابێت، چونکە ئەو خاوەنی هیچ پاسپۆرتێک نەبوو. ئەوەبوو بەر لەداگیرکردنی کویت لەلایەن سەددامەوە کوەیتی بەجێهێشت . پاش بەجێهێشتنی کوەیت لە قوبرس و ئەمریکاو سوریا ژیا.لەکۆتایدا بەیەکجاری لە دیمەشق جێگیر بوو . بەهۆی ئەوەی هونەرمەندێکی خاوەن جەماوەر و بەهەڵوێست بوو، حکومەتی سوری ڕێزی لێگرت و پێداویستیەکانی ژیانیان بۆ دەستەبەرکرد.

شایانی ئاماژەیە پاش ڕاپەڕین و کشانەوەی دامودەزگاکانی بەعس لەکوردستان، هونەرمەندی کۆچکردوو چەندین جار لەڕێگەی فێشخاپورەوە

سەردانی کوردستانی کردو لەچەندین باژێر ئاهەنگی گێڕا ، بەتایبەتی بەیادەکانی دامەزراندنی حیزبی شیوعی.
پاش کەوتنی دیکتاتۆرو ژێمەکەی بەردەوام سەردانی عێراقی کردوە ، هەر لەوێ لەیەکێکەم سەرانیدا پاش ٢٤ ساڵ بەیەکەمجار بەدیداری [نغم]ی کچی شادبوویەوە.
بەنسبەت فوئاد سالمەوە کەوتنی سەدام ، ئاسودەیی و دیموکراتی و خۆشگوزەرانی بە عێراق نەهێنا،تەنها هێندەبوو دەسەڵات لەدیکتاتۆرێکی ناسیۆنالیستەوە گۆڕا بۆ دەسەڵاتێکی دواکەوتوی شیعە مەزهەب کە تەواونیان بە هونەر و هزری چەپ لەسەدام خراپترە، بۆیە بیرەکەی گەڕانەوەی یەکجارەکی بۆ عێراق لە مێشکی خۆی دەرکرد.
وەک خۆی دەڵێت کاربەدەستانی عێراقی دوای سەددام هیچ ڕێزێکیان نەبەخێم نە بە مێژووی هونەریم و نە بە تێکۆشانم دژی دیکتاتۆر دانەنا،دەڵێت بە گەڕانەوەی مافەکانم کەسەددام زەوتی کردبوو{بەنمونە خانوەکەی لە بەسرە}، چەندین جارو چەندین مانگ هاتووچۆیان پێم کرد،لەکۆتیدا هیچم بۆ نەکرا،لەم بارەوە دەڵێت بەئەوەی بیسەلمێنم کە ئێراقیم داوای [کارتی بەشەخۆراک]یان کرد لەم، وەی خۆی گووتی لەژیانمدا کیلەیەک شەکرم وەرنەگرتوە ،خاوەنی هیچ شتێک نیم گەر مەترەک زەویش بێت، ئێستا ئەمە چ داوایەکی بێیمانایە.
لە کۆتا ساڵانی ژیانیدا هونەرمەندی مەزن دووچاری نەخۆشیەکی سەخت بووبوو،هەر بۆیە هەیەوە چەندین ساڵە لە چالاکی هونەری دابڕا بوو یا زۆر کەم بوو.دوا کاری هونەری کۆنسێرتێک بوو لە بەغدا کەساڵی ٢٠٠٧ ئەنجامیدا.
بەر لەکۆچی دوایی بەچەند ڕۆژێک ژمارەیەک هونەرمەندی عێراقی لەبوارە جیاجیاکاندا لەنێویاندا سەعدون جابر لە نەخۆشخانەی دیمەشق سەردانیان کرد و مەدالیای ڕێزیان پێ بەخشی کە کەناڵی[الشرقیە] گرتبوویە ئەستۆ.
ئەم هونەرمەندە بەهەڵوێستە لە ڕێکەوتی ٢١/١٢/٢٠١٣ لە نەخۆشخانەیەکی دیمەشق لەتەمەنی (٦٨) ساڵیدا کۆچی دوایی کرد .
لەپاش خۆی خەرمانێک لەگۆرانی و ئاواز و شیعری بەجێهێشت،هاوکات سمعیەکی بەرز و شانازیەکی مەزن و ڕێزێکی زۆری وەک سەرمایەیەکی پڕ بەهاوبایەخ لەدوای خۆی بەمایەوە.
ئەو یەکێک بوو لەو هونەرمەندانەی بیروباوەڕەکەی نەگۆڕیەوە بە هیچ دەسکەوتێک ،ترساندن و فشارو هەڕەشەو هەوڵی کووشتن چۆکی پێ دانەدا ، بەسەربەرزی ژیاو بەسەربەرزیشەوە کۆچی دوایی کرد.
هونەرمەندی کۆچکردوو خاوەنی کۆمەڵێک بەرهەم بوو لەوانە: چەینی

گۆرانی بەهەموو شێیوازەکانی باو لە عێراقدا،ئامێرژەنی عودو ئۆکۆردیۆن،ئاوازدانان ،شیعر[خاوەنی سێ دییوانی چاپکراوە]، نواندن و بەشداری لە فلیمداو ڕۆڵگێڕان لەچەندین ئۆپەرێتدا.

چیرۆکی گۆرانی {مەشکورە}
پاش ئەوەی فوئاد سالم لە پەیمانگای هونەرەجوانەکان وەک وانەبێژ دەردەکرێت،ه□اتوچ□ی بین□ای ئیزاعەوتەلەف□ن□ی لێ قەدەغەدەکرێت،هەروەها ڕێگەی پێنادەن لەهیچ شوێنێک گۆرانی بڵێت ،تەنانەت جارێک لە هۆڵێکی ئاهەنگ دێتە دەرەوە بەکلکە دەمانچە سیمای خوێناوی دەکەن و هەر لەوێشدا هەڕەشەی کووشتنی لێدەکەن.وەک پێشتر ئاماژەم پێدا بۆی دەردەکەوێت کە ژیانی بووەتە دۆزەخ ،بۆیە بڕیاری دەربازبوون دەدات. مەسەلەی سەفەر لەگەڵ هاوژینەکەیدا(مي جمال) کەئەویش لەبواری نواندندا کاری کردوە باس دەکات ،بەڵام ئەو ڕەتی دەکاتەوە .{ دەنگۆیەک لەئارادابوو کە گوایە لای ئەمن خەبەری لێداوە کە نیازی سەفەری هەیە بەڵام بەبڕوای م□ن ئەمە دوورە لەڕاستیەوە،چونکە گەرکاررێکی وای بکردایە بەرلەسەفەر دەستگیریان دەکرد}.
مانگی دێسەمبەری ساڵی ١٩٧٨ سەفەری کوێت دەکات ، پێدەچێت زیرەکانە کوێتی هەڵبژاردبێت چونکە سەفەری عێراقیەکان بۆ کوێت ئاسایی بووە و جێگەی گومان نەبووە.
لە ساڵی [١٩٨٣] لەکویت ئەلبومێک دەردەکات بەناوی[مشکورە]
ئەم گۆرانیە شیعرو ئاواز و ئەدای هی خودی خۆی بووە .
لەدایک بوونی ئەم گۆرانیە لە ئاکامی ئەو هەواڵە ناخۆشەبوو کە پێی دەگات ئەویش هەواڵی جیابوونەوەی هاوژینەکەیەتی لێی {مي جمال} .
پێدەچێت ئەم جیابوونەوەیە پلان و فشاری دەزگاداپڵۆسێنەرەکانی بەعس بووبێت و ئەویش نەیتوانیبێت جێبەجێی نەکات.دیارە مەبەستی موخابەرات لەم کارە ئازاردانی دەروونی بووە.
کاریگەری قوڵی دەروونی لە سەر هونەرمەند بەهۆی ئەو ڕێزو خۆشەویستیەوە بووە کە بۆ هاوژینەکەی هەیبوو . وەک لە وشەکانی گۆرانیەکەدا دەردەکەوێت هەرچی هیواو چاوەڕوانی و ئایندەی پڕ ئومێد هەیە هەرەس پێدێنێت .
ئەم مرۆڤە هێندە ڕەوشت بەرز و دڵپاکە، هێشتا بەزمانی ڕێزو شارستانیەوە موخاتەبەی دەکات ،هیچ وشەیەکی بریندارکەر بەکار ناهێنێت ،بەڵکو بەپێچەوانەوە هیوای ئاسودەیی بۆدەخوازیت و بەجوانترین پەیڤ ستایشی دەکات . تەنها گلەیی ئەوەیە کە دەلێت (چاوەڕێم دەکرد گەر بەدرۆش بوایە داوای لێبوردنت بکردایە).
ڕاستی هاوژینەکەی بێوەفایی بەرامبەرری نواد و لەناخەوە زامداری

کرد ، بەڵام بووە هۆکاری لەدایکبوونی شاکارێکی پڕغەم کە هەرگیز لەیادەوەری گوێگرانی فوئاد سالمدا کاڵ نا بێتەوە،گۆرانیەکە پڕاوپڕە لەهەستی بەئازاری دڵێکی شکاو،ئەستەمە کەسێک جارێک گوێی لێبگرێت و دووبارەی نەکاتەوە،ئەم گۆرانیە لەڕووی شیعروئاواز و ئەداوە لەترۆپکدایە.
سەبارەت بە هاوژینەکەی ،واتە {مي جمال} لە ساڵی [٢٠٠٥]دا لەتەمەنی [٦٠] ساڵیدا بە نەخۆشیی کۆچی دوایی کرد.
[[نغم]] ی کچیشی کە شانۆکارو دەرهێنەرێکی بەتوانابوو ئەویش تاڕادەیەک چیرۆکی باوکی لەکنی دووبارە بوویه□و□ ، بەوەی لە بوارەکەی خۆیدا زۆر دژایەتی دەکرا ،تا ناچار بوو ئێراق بەجێ بهێڵێت و لە تورکیا بگرسێتەوە.
بەداخەوە ئەم هونەرمەندە لێهاتوە بەهۆی نەخۆشیەوە ساڵی (٢٠٢١) لەتەمەنی ٤٨ ساڵیدا لە وڵاتی غەریبیدا کۆچی دوایی کرد.

تەکستی گۆرانی شکورە
....
هاي تاليتها صفيت هيجي وبسرعة مشيتي
رحتي وحتى بالكذب وبالكذب ماتعذريتي
لالالالالالالا...لالالالا
خفتي الله ولاحسبتي حساب حوبة دمعي وقليبي وخطيتي
شرد اكلج غير وانا مسافر لديرة غرب
مشكورة تردين ماقصريتي
جنت اشوفج يقظة باحلام السعادة
ودنية مليانة امل
وجنت اشوفج فرح عمري وشمع ليلي
ودهر ايامه عسل
هدمتي بية اشما بنيتي
وكتبتي بية اشما محيتي
يعني شفتيني رجيجي الحال يمعودة اشتفيتي
مشكورة تردين الصدك ماقصريتي
الله يهديك بشبابج غير هاذة شرد اكول
بعد ماضل لي عتب
وانتي والايام صرتي ضيم ضهري والعذول
عجب ياحبيبة عجب
الله يهديج بشبابج غير هذة شرد اكول
بعد ماض لي عتب
وانتي والايام صرتي ضيم ضهري والعذول

عجب ياحبيبة عجب
هدمتي بية اشما بنيتي
كتبتي بيه اشما محيتي
كتاب بيتج جان حرف واحد ما قريتي
مشكورة تردين الصدق ماقصريتي

سەرنج/ هەر بەڕێزێک بخوازێت گوێ لە گۆرانی [مشکورە] بگرێت دەتوانێت لە یوتوب بەئاسانی بیدۆزێتەوە.

گۆران هەڵەبجەیی

گفتووگۆ لەگەڵ شاعیر و رۆماننووسی عیراقی (دنیا میخائیل).. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا کردوویە بە کوردی

دنیا میخائیل: دەنووسم بۆ ئەوەی شێت نەبم

شاعیر و رۆماننووسی عیراقی (دنیا میخائیل) کە ئێستا لە زانکۆی ئۆکلاندی ئەمریکی زمانی عەرەبی دەڵێتەوە. پێیوایە ئەدەب و هونەر دەتوانێ دەنگی پەراوێزخراوەکان بێت. ئەو هەر لەو وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا ساڵی 2001 لە بواری مافی مرۆق خەڵاتکراوە. لە ساڵی 2017 بەسەرهاتی پڕ ئازاری ئافرەتانی یەزیدی شەنگاری ژێر دەستی داعش بە ناوی (لە بازاڕی سەبییاندا) کە چۆن وەك سەبایەی جەنگ مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت، چاپ و بڵاو کردەتەوە.

پ/ بۆچی دەنووسی؟
دنیا میخائیل/ بۆ ئەوەی شێت نەبم.

پ/ کتێبەکەت (لە بازاڕی سەبییاندا) بەڵگەنامەیەکە لە بارەی توووندوتیژی دژ بە ئافرەتانی یەزیدی، ئایا تۆ بەوانامەیەکی فیکری بۆ خوێنەر دەبەخشیت، کە مێژوو و ڕووداوەکان و کەسایەتییە

حەقیقییەکان لەخۆدەگرێت، ئایا تا چەند لەو ژانوژوارە نزیکبوویتەوە؟ ئایا لەو رێگایەوە دەتەوێت مێژووی وسبەلەکراوەکان بناسێنی؟

دنیا میخائیل/ سەبایەکان و فرۆشتنیان لە بازاڕدا مەسەلەیەکە قابیلی لەبووردن نییە، بۆیە بە هەموو ژانرە ئەدەبییەکان شیعر، پەخشان، گێڕانەوە… وەڵامی ئەو ستەمەم داوەتەوە. خەم سەردانی شوێنی ئەو کارەساتە گەورەیە(گوندی شەنگار) کرد و لە نزیکەوە قسەم لەگەڵ ژنانی هەڵاتووی ژێر دەستی(داعش) کرد و گوێم لەو پیاوانە راگرت، کە لە مردن رزگارییان ببوو. چیرۆکەکانیان لە خەیاڵ سەیرترە، هەموو ئەوانەم وەك بابەتێك لە (بازاڕی سەبییان)دا نووسییەوە و دواتر لە رۆمانی (تاتۆی باڵندە) کارم لەسەر کردوە، من بەبێ قەڵەم چۆن دەبمە دەنگی پەراوێزخراوەکان؟ قەڵەم بەسەر چەکدا سەردەکەوێت، قەڵەم بەرەنگاری زەمەن دەکات، هەمیشە وشە وەك چەك دەنگدانەوەی هەیە.

پ/ لە دنیای هاوچەرخدا واقیعی ژنان چۆن دەبینی؟

دنیا میخائیل/ ئێستا واقیعی ئافرەتان لە ئاستی پێویستدا نییە، نەك هەر لە نیشتمانی عەرەبی و بەس، بەڵکو لە هەموو شوێنێکی دنیادا. هەتا ئێستا ئافرەت وەك رەگەزی دووەم لە پێناو رەگەزی یەکەم بەکار دەهێنرێت. هەڵبەتە هەر لە بنەڕەتدا کۆمەڵگای باوکسالاری ئەو نەخشەیەی کێشاوە، بەڵام کەمێکێك هەن باشترن.

پ/ بە لای تۆ خەسڵەتەکانی خوێنەری نموونەیی چییە؟

دنیا میخائیل/ خوێنەری نموونەیی لەسەر وەڵامی نووسەر ناوەستێ، بەڵکو پرسیار دەیوڕوژێنێ، لەسەر رازیبوون و بەرهەمهێنانی کەسییەکان دەوەستێ، خوێندنەوەی کارلێککەری ئیبداعی لە نووسینی ئیبداعی کەمتر نییە، گشت داهێنانەکانی ناو نووسین بۆ ئەو خوێندنەوەیە دەگەڕێتەوە.

پ/ شێوەی ئەو نیشتمانەی خەونی پێوە دەبینی چۆنە؟

دنیا میخائیل/ وەك ئاسمان، پڕە لە باڵندە، هەڵدەفڕن دەڕۆن و دەگەڕێنەوە، دەنیشنەوە، ئەگەر لەسەر درەختێ نیشتنەوە هەڕەشەی پێکرانیان نییە.

پ/ بەرگی رۆمانێکی دنیا میخائیل (جەزیرەیە)، شکۆی ژیان، مافی بوون، ستەمی کۆمەڵایەتی، دیکتاتۆری هەرەمایەتی، ئافرەتانی گەندە، هەموو ئەو بابەتە مشتومڕخوازانە لە کارە شیعری و رۆمانەکانتدا لە دەرگایان دەدرێت… ئایا تا چەندی دیکە بە مرۆڤەوە سەرقاڵ دەبیت، تا چ سنورێ بەهای مرۆڤایەتی لە کارەکانت دەردەکەونەوە؟ ئایا دەشێ

کارەکانت وەك بەڵگەنامەی کۆمەڵایەتی مێژووی عیراقی هاوچەرخ تەماشا بکرێت؟

دنیا میخائیل/ نازانم، دەشێ هەموو کارێکی ئەدەبی بەڵگەنامەی مێژوویەکی دیاریکراو بێت، لە کۆتاییدا هونەر کلیلی ژیانی سەردەمێکی دیاریکراوە و بیرەوەرییەکان لە ئێستاوە بۆ ئایندە دەگوازێتەوە، ئالێرەدا بایەخی هونەر دەردەکەوێت، سەبەری کاریگەری زەمەنەکان دەبڕێت، هەروەها رووییەکی دیکەی ئایدیۆلۆژیا دەگەیەنێت، رووییەك کە دەسەڵاتداران و بیری یەکتایی بەرەوی پێدەدەن.

پ/ لە کۆمەڵەی شیعرییەکانت (شەوانی عیراقی) و (جەنگ) بە جیدی دەردەکەوێت و میمۆری جەنگە درێژەکانی مرۆڤی عیراقی نمایش دەکەیت، ئایا شیعر لە توانایدایە هەموو ئەو وێنە پڕ ئازارانەی جەنگ لەخۆ بگرێت؟

دنیا میخائیل/ قەسیدەکانم بەتە واقیعی ئیستاتیکیمان، کە لە واقیعی پڕ لە ئازار هەڵقوڵاوە.

پ/ عیراقت بەجێهێشت و دوور لە نیشتمانەکەت بە قۆناغێکی دامەزراوەی و گرنگی ژیانتدا تێپەڕیت، بەڵام عیراق بە کەلەپوری شارستانی و غەمی جەنگەکانییەوە ئامادەیە… ئایا نووسین دنیابینییەکی هاوتای ئەو واقیعەی پێشکەش کردووە؟

دنیا میخائیل/ سی ساڵی سەرەتای تەمەنم لە عیراقدا ژیام، سەبەرەکانی لە یادەوەریمدا ماونەتەوە، سەبەری جەنگ و جوانی و خاپووربوون، مێژووی وڵاتەکەم و هەموو ئەو شتانەی تێیدا ژیام و جێمهێشت، ئایا چەند پەیوەندی بە نووسینەکانمەوە هەیە، من هیچ بیریان لێناکەمەوە، لە هەموو نووسینێکدا جێکەوتەی مێژوویەکی دیاریکراو هەیە. بە بڕوای من هەموو ئەو شتە وردانەی تەماریان دەکەم، لە کاروبارە گەورەکانی ژیاندا رەنگدەداتەوە، مێژووی نیشتمانەکەم بە سەرەتای مێژووی جیهان دەگەڕێتەوە، هەموو ئەو شتانەی لە جیهان روویانداوە، یەکەمجار لە نیشتمانەکەی من رووپداوە، من کاتێك شتێکی نوێ دەنووسم هەستدەکەم دەست لە ساتی دۆزینەوەی یەکەم دەدەم.

پ/ دەشێ رۆمان کار لەسەر رووداوە مێژووییەکان بکات، بەڵام نەك بە ئەوەی راستیان بسەلمێنێت، بەڵکو بە ئەوەی کاریگەری ئەو گۆڕانکاریانەی کە بەسەر کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا هاتووە، بیگەیەنێت، ئەو مەسەلەیە چۆن دەبینی؟

دنیا میخائیل/ بەڵێ، بە دڵنیاییەوە، رۆمان تەنها ئەوەمان پێناڵێت

کە ڕووداوە، بەڵکو ئەو کاریگەرییانەش دەخاتە ڕوو، کە بەسەر ژیانی مرۆڤایەتیدا هاتووە، ڕۆمان هەر تەنها جەخت لە مێژوو ناکاتەوە، بەڵکو سێبەرەکەشی دەپێکێ، ئەوەش جیاوازی نووسینی ڕۆمان و نووسینی مێژووییە، کەواتە لە بنەڕەتدا بایەخدانی ڕۆمان بە واقیعی مێژوویی، لە پێناو بەدواداچوون و جێکەوتەکانیەتی بەسەر ئیقاعی ڕۆحدا.

پ/ لە ڕۆمانی (تاتۆی بابەندە) ڕەهەندە ڕەمزی و مێژووییەکانی ئەفسانەی (نەهەنگ مانگ قووتدەدا)ت بەکارهێناوە، کە بەسەر ژیانی ئەو گەلەدا هاتووە… بە ڕای تۆ ئایا ئەو ئەفسانەیە لەگەڵ تراژیدیای یەزیدییان یەکدەگرێتەوە؟ (ئەفسانەکە دەڵێ: ڕۆژێ لە ڕۆژان مانگ شەوی خەڵکانەکی ڕازاندبەوە و لە ڕوخساری ماندوویان ڕامابوو، تا ئەو پەڕی جوانی جوانبوون، وەك جوانەکانی نیشتمان. بەڵام بە بیری کەسدا نەدەهات نەهەنگی نێو دەریا بوێرێ بچێتە ئاسمان و مانگی درەوشاوە قووت بدات و شەوی ڕوناك تاريك بكات)
دنیا میخائیل/ بەکارهێنانی ئەفسانەی (نەهەنگ مانگ قووتدەدا) و ڕێورەسمەکانی بە شێوەیەکی شەعبی لە عیراق جێبەجێ دەکرێت، نەك تەنها لای یەزیدییەکان.

پ/ بە بۆچوونی من مەدلولی کلتوری و مێژوویی ئەفسانەی شەعبی (نەهەنگ مانگ قووتدەدا) پەیوەندی بە دۆخێکی قەیراناویدا هەیە، کە بەلای کەمی مێژووی عیراقی هاوچەرخی پێدا تێپەڕیووە.
دنیا میخائیل/ لە ڕۆمانەکەی مندا ئەو پرۆسێسە شەعبییانە پەیوەندییان بە جەنگ و ئەو کارەساتانەوە هەیە، کە بە شێوەیەکی گشتی عیراقی پێدا ڕۆیشتووە، بۆیە دەبینین کاراکتەرەکانی ڕۆمانەکانم هەوڵدەدەن ترسی سەر مانگ کەمبکەنەوە، ئەوە هاودژییەکە و من تا سەر ئێسقان کارم لەسەر کردووە، لەلایەك ئەوانە تانە لە نەهەنگەکە دەدەن، نەك لەوانەی ئەو سیاسەتەیان داڕشتووە، لەلایەکی دیکە هەوڵ بۆ ڕزگارکردنی مانگی ترساو دەدەن، بەڵام تا دوێنێ ئەوان خۆیان پێویستیان بە ڕزگار بوون هەبوو.

پ/ دایکایەتی چی لە تۆ گۆڕی؟
دنیا میخائیل/ وای کرد پڕتر بم، لەبەرامبەر سەختی ژیان بەسۆزتر بم.

تێبینی: ناونیشانەکەم گۆڕیووە.
سەرچاوە: خلود الفلاح
3/4/2023 - الجزیرة.

مردنی پلاستیکی

لە منداڵیمدا
لە بەغداد
گەمەی مردنمان دەکرد
بە چەکی پلاستیکی
یەکێك ئەویدیکەی دەکوشت
لەسەر زەوی
وەك لاشەی مردوو رادەکشاین
خولەکێك
دووان
پاشان یەکێکمان پێدەکەنی و
مردنی پلاستیکیمان جێدەهێشت
دەستی یەکترمان دەگرت
وەك ئەوەی دەستی ژیانمان گرتبێ
هەڵدەستاینەوە
یارییەکی دیکەمان دەکرد
وەك ژمارەی لۆتۆ ساڵان تێپەڕین
بەغداش ب□ □ منداڵیمانەوە
بەسەرچوو
چووینە تاراوگە
لە دوورەوە منداڵانمان دەبینی
لە ئێمە دەچوون
یەکێك ئەویدیکەی دەکوشت
بەبێ جوولە رادەکشان
بەڵام هیچیان پێنەدەکەنین
هیچیان دەستی بە ژیانەوە نەدەگرت
هەڵنەدەستانەوە.

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا کردوویە بە کوردی

میدیا، ئەهریمەنی کۆمەڵگەی مۆدێرن.. نوسینی: سۆلین برایەن.. لە فەڕەنسییەوە: ئاراس سەعید

زۆرێک لە بیریار و فیلەسۆفەکان، میدیا بەوە تۆمەتبار دەکەن، کە هۆکاری هەموو خراپەکارییەکانی سەر زەوییە، یان زۆر لە هۆکاری خراپەکارییەکانەوە نزیکە. لە کۆمەڵگەی دیجیتاڵییدا، ئەمە بەو شێوەیە خۆمان دەبینینەوە کە ڕووبەڕووی جۆرێک لە ئامێری شەیتانی دەبینەوە، کە توانیویەتی خۆی لە دەستی دروستکەرەکەی ڕزگار بکات. ئەمەش کاریگەرییە زیانبەخشەکەی ڕەها کردووە، بەجۆرێک مرۆڤ ناتوانێت، خۆی لێی قوتاربکات. (وەکوو چۆن شەیتان خۆی لە خالیقەکەی ڕزگارکرد و خراپەکارییەکانی ڕەهابوو… وەرگێڕ).
ڕەخنەگرتن لە میدیا، هەمەچەشن و جۆراوجۆرە، هەندێک لە ڕەخنەگران لە نمونەی (ژان بۆدریار) جەخت لەسەر ئەو گۆڕانکارییە دەکەنەوە کە لە پەیامەوە بەخودی ئامرازی بڵاوکردنەوەدا تێدەپەڕێت، بە مانایەکی دیکە، ئەوەی لە ناوەڕۆکەوە لە قاڵب دەدرێت. (Sfez and Coutlée 1990). لە پێچەوانەکردنەوەی ئەولەویەتەکاندا (ئامرازەکان دەگۆڕدرێن بۆ ئامانجێک لە خۆیدا، میدیەمەکە جێگەی پەیامەکە دەگرێتەوە. بەدەربڕینێکی دیکە، میدیاکە شوێنی پەیامەکە دەگرێتەوە. ئەمە سیناریۆیەکە، کە تیۆریستی کەنەدی (مارشاڵ مەکلۆهان) لە ساڵانی شەستەکاندا خستوویەتی ڕوو)، (میدیەم بەرلەوەی شتێک بگەیەنێت خوودی خۆی دەگەیەنێت. یان میدیەم خۆی، بریتییە لە پەیامەکە… وەرگێڕ) لە ئەنجامدا جیهانێک دروستدەبێت کە لە هەموو ڕەسەنایەتییەک بێبەشە، هاوشێوەی گوێزی بۆش، وەکوو ئەوەی (ڕابێلایس) دەڵێت: “مەخی جەوهەری”یان بەتاڵ کراوەتەوە. بە کوورتی، ئەمە لە جیهانی دیجیتاڵەدا ڕووبەڕووی گەمەیەکی ڕواڵەتی دەبینەوە، وەکوو ئەوەی (بۆدریار) بە “سیمولاکرا” ناوی دەبات، واتە ڕووکاری بۆش، ناوەڕۆکی خالی یان نا قووڵ، وەکوو ئاوێنەیەک کە تەنیا خۆی ڕەنگ دەداتەوە و لە پشتییەوە هیچ ڕاستییەک بوونی نیە.
(ڕێجیس دیبرای) لەگەڵ ئەم بۆچوونەدا هاوڕایە و هانی هاوچەرخەکانی دەدات کە “کەمتر پەیوەندی بکەن و زیاتر بگوازنەوە”. ئەم نووسەرە لەو بنەمایەوە دەستپێدەکات کە کایەی میدیایی ئێستا لایەنگری

پەیوەندییەکانە، واتە سیستەمەکی زانیاری کاتی، کە لەسەر پانتاییەکی فەزایی ئاسۆیی پەرەدەستێنێت، لە بەرژەوەندی هاوکاتی و لە هەموو شوێنێکدایە، نەک دیاکرۆنی و بەردەوامیی بەهاکان، ئیمتیازاتی گواستنەوە، کە پانتاییەکی کاتی، ڕاست و چەپی پێ باشترە. ئەمە کۆمەڵگایەک دروست دەکات کە تاکەکان بەڕواڵەت لەیەکیدیەوە نزیکتر بن، بەهۆی ئەو میدیایانەی کە ڕێگە بە ئامادەبوونی ئەوانە دەدات کە لە دوورەوە دەچنە نێو پڕۆسەی کۆمینیوکەیشن و (ئامادەبوونی مەجەزایی)ەوە، بەڵام لە ڕاستیدا زیاتر نامۆن بە یەکتری، لەبەر ئەم هۆکارەی کە وازهێنان لە بەستنەوە بە مێژوویەکی هاوبەش، بەهۆی یادەوەری زنجیرەی نەوەکانەوە، کە گەرەنتی هاوبەشکردنی میراتێک و پاراستنی نەریتەکان دەکات، 'ئاڵوگۆڕ' ناکەن، بەڵکو تەنها بە شێوەیەکی پارچەپارچە و ڕووکەش بەشداری دەکەن، بەبێ ئەوەی بتوانن بەڕاستی پێکەوە بژین. لەرێشدا دیسانەوە ئامرازەکانی بەاوبوونەوە مادەکانیان لە زەوت دەکات و پەیوەندیکردن دەبێتە ئامانجی کۆتایی پەیوەندیکردن، لە مەیلی (ئێتۆفازیک)دا ئەو پزیشکە بەناوبانگەی کە سەرەڕای ئەوەش وریایە نەهێڵێت بەلاڕێدا بچێت لەلایەن ئەفسانەی دەوروبەری میدیاسفێرەوە، بەردەوامە لە ڕەنگدانەوەی خۆی بە پێدانی هێز بە ئامرازە تەکنەلۆژییەکان بۆ ئەوەی خۆیان لە دروستکەرەکەیان ڕزگار بکەن و دواتر بە نۆرە کار لەسەر ئەوە بکەن، بە بەرهەمهێنانی کاریگەرییە پێشبینی نەکراوەکان کە دەستکاریکردنی شێوازی بوون و بیرکردنەوەی مرۆڤە. (1991، ل105-106).

هەندێکی دیکە لە تەواوکەری ئەم بۆچوونانە، شیکارییە ڕەخنەییەکانیان بەرەو ئەو شێواندنە زیانبەخشەی واقیع ئاراستە دەکەن، کە میدیا دەبێتە هۆی دروستبوونی. ئەمە وەکوو ئەو حاڵەتەی (لوسیەن سفێز) ئاماژەی بۆکردووە، کە جگە لەم ناسروشتکردنە، هەما بە ئەو سەرلێشێواوییە دەکات کە لە مێشکی مرۆڤدا لە نێوان ڕاستی خام و نوێنەرایەتیکردنیدا دروست دەبێت، بەم شێوەیە توانای حوکمدان و تێگەیشتنەکەی دەگۆڕێت. هەموو ئەم توخمانە تایبەتمەندییەکی تاتۆلۆژی کۆمەڵگە میدیاییەکانمان پەرەپێدەدەن، “تاوتیزم”، نیۆلۆژیزمێک کە پێشگر و پاشگرەکەی مەیلێک بەرەو تاوتۆلۆژیا ئاشکرا دەکات، واتە خۆئاماژەکردن، وەکوو سەرچاوەیەکی ئۆتیزم، بە زیندانیکردن لە گەردوونێکی خەیاڵیدا.

شەیتانی میدیا، وەشانێکی مۆدێرن و ماتریالیستی بوونەوەری خراپەکاری، کە بڕیار بوو مرۆڤەکان دابەش بکات و لە حەقیقەتە، ڕزگارکەرەکە دووریان بخاتەوە بە هۆی نوقمکردنیان لە وەهمدا وەکوو(ئیتیمۆلۆژیای dia-bolos , لە سەردەمی کۆن و گەرمی

ئایینیدا لە ترسەکانی سەدەی ناوەڕاستی عەقڵ) بەڵام ئایا ئەم کاریگەرییە کوشندەیەی میدیا دەرئەنجامی بیروباوەڕێک نییە، کە هەندەی ئەو باوەڕەی منداڵانەیەی کە وایکردووە باوباپیرانمان خراپە وەکوو بوونەکی ئازاد و بەهرەمەند بە پرسەکی ئەقڵانی بزانن، لە کاتێکدا ئەوە تەنها بەرهەمەکی خەیاڵەی بوو. خەمی ڕوونکردنەوەی هەڵەکانی ئەم جیهانە و سەرچاوەی ئازارەکانی مرۆڤە، کەوایکرد ڕق لە کەللە سەری بزنەکی قوربانی بگوازێتەوە بۆ کاریگەرییە کاتارتیکەکان؟

میتۆلۆژیای تەکنۆلۆژیا

⋆سزادانی پڕۆمیتە و دابەزینی ئادەم و حەوا لە ئاسمان

پێویستە بە دەستنیشانکردنی ئەو ڕەخنەیە دەستپێبکەین، کە دەکەوێتە سەر میدیا. ئەمەش لەڕێگەی هەندێک زنجیرەی میتۆلۆژی و ئەدەبیی کۆمەڵگەی کولتووری زارەکییەکانەوە. دەستپێک سزایی (پرۆمیتە) باوکی شارستانییەت، کە مرۆڤی لە سروشت دابڕاند و بە مومکینکردنی هونەر و بناغەسازی کولتوور، مرۆڤی لە دەرەوەی ئاژەڵبوونی پەروەردە کرد.

“پڕۆمیتە” لەلایەن ”زیۆس”ەوە بە توندی سزا درا بەهۆی ئەوەی ئاگرەکەی دزیوە و بەخشیویەتی بە بێبەشترین بوونەوەری سەر زەمین. ئاگر وەکوو ستراکتەری تەکنیک، بە دەربڕینەکی دیکە، ئەو توخمەیە کە تەکنیک لێیەوە سەرچاوەی گرتووە، یان لانیکەم (sine qua non) لە هەموو تەکنیکێکدا، ڕێگە بە کشان و خاوکردنەوەی کانزاکان خۆش دەکات، بە دروستکردنی ئامێر، دروستکردنی چەک، دواجاریش تەکنۆلۆژیا و لە ئێستاشدا میدیا…تاد

ڕەنگە ئەمە لە لێکدانەوەی حوکمی زیوس، بەهەڵەدا چووبین، کە وەکوو چارەنووسێک بە ئەو کەسانە تەرخانکراوە کە یاسایان شکاندووە و قەدەغەیەکیان پێشێل کردووە. پرۆمێتە تەنها دزەکی سادە نییە، زیاتر لە سەرپێچییەک لە کردەوە و سەرپێچییەکەیدا بوونی هەیە، سەرپێچییەکی شاراوە بەڵام حەتمی، چەواشەکارییەک هەیە، بەرزبوونەوەیەک و دابەزینەک. بە مرۆڤکردنی ئەوان، هەروەها بەتاوانی لە بێتاوانی سەرەکی خۆیان بێبەش کرد، بۆیە دەتوانرێت پێشکەوتنی فیکرییان وەکوو پاشکشەیەک هەژمار بکرێت، ئەگەر بەختەوەری وەکوو پێوەرەکی پێوانەی وەربگرین، پانەرا و سندوقە بەناوبانگەکەی، کە هەموو ئەو بەدبەختیانەی مرۆڤایەتی زاڵ دەکەن و لێیەوە سەرچاوە دەگرن.

هەروەها هاتنە ناوەوەی میتۆلۆژیایی (ئادەم و حەوا) بۆ نێو کایەی مەعریفە، کەوتن و بەربوونەوە ئەوانی هێنایە ئاراوە لەوەی کە لە

نائاگایی شیرینی پەیوەست بە بەهەشت دەربەر بوون و لە خودا یاخی بوون. (یاخی بوونی مرۆڤ لە خودا، یەکەمین کردەی ئەقڵانی بوو، کە بەدبەختی و دەربەدەری بۆ مرۆڤ بەدیهێنا… وەرگێڕ)
بە هەمان شێوەش خاوەنداریەتی ئاگر (کە دەتوانێت هەمای چراکانی زانین بێت، بە پێچەوانەی تاریکی و نەزانی). لە هیسیۆددا هاوتایە لەگەڵ کەتایی سەردەمی زێڕین کە کرۆنۆس حوکمڕانی دەکات و سەرەتای سەردەمێکی ئازاربەخشترە. پرۆمیتۆ وەک ئیکارۆس، لووتبەرزی و زیادەڕەوی و سەرچاوەی بەدبەختییە، کە سروشتی زانست بەرجەستە دەکات.
ئەفسانەی دووەم کە ڕوونترە سەبارەت بەو پەیوەندیانەی کە لەگەڵ دەرکەوتنی میدیادا و دووفاقی ئەم دۆزینەوەیە دەسەلمێنێت، کە پەیوەندی بە لەدایکبوونی نووسینەوە هەیە، کە “پلاتۆ” لە فایدرۆسدا (274 b – 275 b) باسی کردووە. سۆکرات ڕوونی دەکاتەوە کە (خودای میسری و ئاسمیلەی نیوە خوداوەندی یۆنانی هێرمێس)، ئەم هونەرەیان داهێناوە بە ئەوەی چارەسەرێک بە کەمی یادەوەری و کەموکورییەکانی زانست بدۆزنەوە. بەڵام کاتێک دۆزینەوەکەیک دەخرێتە بەردەم تامۆس، پاشای تیبس، ئەمەی دووەمیانی لەم دەرئەنجامانەدا بە خراپ زانی و دووپاتی کردەوە کە پێچەوانەی ئەوەی کە بانگەشەی شێەکردن دەکات فەزیلەتەکان بە جۆرێک پێچەوانە دەکاتەوە بە ژەهر.
لەم ئارگۆمێنتەدا، ئەو تۆمەتە هەست پێدەکرێت کە ئێمە لەم سەردەمەدا دەیهێنینە سەر میدیا، ئەویش دەستبەسەرداگرتنێکە، کە لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی داماڵینی ئەو سیفەتە هزریانەی کە لە مرۆڤدا هەن، ڕووبەڕووبوونەوەیەک لە نێوان “ئایدیاڵێک” گوایە ناوەکی و پرۆسەی دەرەکیکردن لە ڕێگەی پێشبینی ماتەریاڵە کە لە شێوازی دابەزاندندا ئەزموون دەکرێت: “ئەم هونەرە لە ڕۆحی ئەو کەسانەدا لەبیرچوونەوە بەرهەم دەهێنێت کە فێری بوون، چونکە واز لە مەشقکردنی یادەوەری خۆیان دەهێنن.
“دانیال بێگنە” بە ئاماژەدان بە “ڤیکتۆر هوگۆ” لە نۆتردام تا پاریس بە ناوی “سەسی ئەو دەکوژێت”، بە درێژی سەرنجی خستە سەر ئەو تاوانە، کە بە زاراوەیەکی تەواو هاوشێوە، ئاماژەی چاپخانە دەکرا، لە کەتایی سەدەکانی ناوەڕاستدا، ئەوەندە پرسیار لەسەر تاوانبارکردنی نووسین نەبوو، بەڵکوو پرسیاری گشتاندنەکەی، ستانداردکردنی لەلایەن تەکنەلۆژیاوە، کە زیان بە هونەری پیرۆزی بەهای نووسین دەگەیەنێت. میدیای مۆدێرن، تەمەتبارە بە کوشتنی کتێب (مۆبایل و کۆمپیوتەر) تاوانبار کراون بەوەی کلتووری زارەکیی و بەهای وشەیەکانیان کوشتووە، بەهای هەموو ئەوانەی کە ئێمە ویستمان باوەڕمان بەوە هەبێت کە بە هەتا هەتایە زیندوون، چونکە

هەتا هەتایە لە یادەوەری و لە دەمی ئەو حیکایەت بێژانەی گواستوویانەتەوە زیندوو بوون. بەڵام میدیای نوێ هەموو ئەوانەی کووشت، هەواڵی ڕۆژ هەموو یادەوەرییەکانی کوشت. میدیا بیرکردنەوەی کووشت، هەموو ڕستە ئاڵۆزەکانی گۆڕی بە کۆمەڵێک ڕستەی هەواڵی بێ مانا.

⋆میدیا و ساختەکردنی واقیع

چەمکێکی ئەفلاتوون بۆ جیهان

کاتێک لەبارەی واقیعی مەجازییەوە دەدوێن، بەناچاری دەگەڕێنەوە بۆ سەر تێزەکانی (ئەفلاتوون) کە پێش لە دایکبوونی پێشکەوتووترین و بەربڵاوترین فۆرمەکانی تەکنەلۆژیا خراوەتەڕوو، بە بەردەوامبوونی سیستەمێکی دووانەیی بەهاکان و بێبەهاکردنی جیهانی زەمینی و توخمە دیارەکانی. لە کۆمەڵگەی دیجتاڵیدا، ڕۆڵی میدیا پەیوەست بە شێواندنی واقیع، بە ئاشکرا و بەزەحمەت پەردەپۆش دەکرێت. هەزاران ساڵ بەر لە پەیدابوونی میدیا، ئەفلاتوون، ئەو ڕەخنەیەی ئاڕاستەی شاعیر و نیگارکێشەکان کرد، کە زۆر بە لێهاتوویی سروشتیان تەقلید دەکردەوە، بەم شێوەیە سەرلێشێواوییان لە نێوان واقیع و خەیاڵدا دروست دەکرد.

تەواوی فەلسەفەی پلاتۆ وەکوو ڕەخنەی (میمەسیس) دەردەکەوێت، بەدەربڕینێکی دیکە (هەموو تەکنیکەکانی لاساییکردنەوە)، لەسەر بنەمای دووبارەبوونەوە یان لاسایی کردنەوە خۆی مانیفێست دەکاتەوە) لەم چوارچێوەیەدا ڕەخنەی (ئیماگە) جێگەیەکی پلە یەک داگیر دەکات. خەیاڵ یەکێکە لە ئامانجەکانی، وەکوو هەر وێنەیەک، کە وەکوو کۆپی واقیعێکی جەوهەریتر تێدەگات و بەو هۆیەوە دەبێتە بەرهەمهێنەری وەهم. کۆمار La République دەوڵەمەندە بە وێناکردن بەتایبەتی ئەشکەوتەکەی ئەفلاتوون لەگەڵ لێکچوونە بەناوبانگەکەی کە هێمای دابەشبوونی جیهانە بۆ چوار بەشی بەهای نایەکسان، ئەوانیش بریتیە لە decrescendo ئایدیاکان، ئەبستراکتەکان(ماتماتێک)، شتە مادییەکان و نوێنەرایەتییەکان (1993، VI، 509c-511e، VII، 514-522).

با لەگەڵ سۆکراتدا، لە جەوهەری دارێکی بەرز تێبگەین، کە پێناسەکەی بەهۆی پێوانە و فیگەرە ئەندازییەکانەوە دەردەکەوێت، هەرچەندە هەمیشە دەکەوێتە چوارچێوەی کایەی تێگەیشتنەوە، بەڵام کەمێک تەواو و بە کەموکوڕییە بەو پێیەی کۆپییەکی سادەی واقیع پێکدەهێنێت. سەبارەت بە دارەکان وەکوو چۆن دەتوانین بیبینین و دەستیان لێدەدەین لە دەوروبەرمان، ئەوان کۆپییەکی واقیعن، لە ماددییەتی فەرەیی و دۆخی جوڵاودا گیریان خواردووە. بەمجۆرەش،

نوێنەرایەتییە وێنەییەکان یان ئەدەبییەکانیان تەنانەت ڕەنگدانەوەی ئەوان لە ئاودا، کە هێشتا ڕەسەنایەتی لەدەست دەدەن، تەنیا پەیوەندییەکی دووریان لەگەڵ ئایدیاڵە سەرەتاییەکەدا هەیە.

سەدەی چوارەمی پێش زایین لە مێژووی ڕۆژئاوادا زۆر گرنگە، چونکە پچڕانێکی ڕیشەیی لەگەڵ قەناعەتە فیکرییەکانی پێشوودا ڕوودەدات، کە ئێمە بە قۆناغی “پێش سۆکراتی” ناوی دەبەین.

لێرەدا سەرچاوەی ئەو ئابڕوچوونەی کە لەسەر ڕواڵەت دەکرێت، چەمکەک کە داهێنانەکەی مانا وەردەگرێت بە پێچەوانەی جەوهەرەکەوە کە پێشتر بوونی هەیە. ڕەنگە میدیا ئەو جۆرە ئابڕوچوونەی بەسەر نەهاتبایە ئەگەر ئەفلاتوون خۆی نەدابایەتە بەر ڕەخنەی لاسایکردنەوە و نووسینەوەی فێرکارییەکانی مامۆستاکەی.

ئەگەر ئەناکرۆنیزمێک دروست بکەین، بەبێ ئەوەی خیانەت لە بیری دیالێکتیکی یۆنانی بکەین، دەبێت میدیای مۆدێرن لەنێو پۆلی(درۆزنەکان، نمایشکارە بوکەڵەییەکان، سۆفیستەکان و وەهمگێڕەکان) هەموو ئەوانەی لە کتێبی پێنجەمی (کۆمار) دا ئیدانەکراون دابنین، کە بەهەمان شێوەی شاعیران و دروستکەرانی دیکەی وێنە کە واقیع ساختە دەکات و بەو هۆیەوە پەردە لەسەر ڕاستییەکان دادەپۆشێت. ئەگەر میدیا لەسەردەمی پلاتۆدا هەبووایە، بێگومان لە شاری ئایدیاڵی (فەیلەسوف_شا) قەدەغە دەکرا.

چاپەمەنی و تەلەفزیۆن و سایتەکانی ئینتەرنێت چی دەکەن، جگە لە دووبارەکردنەوەی ڕووداوەکان و نوێنەرایەتیکردنیان یان دروستکردنی واقیعی مەجازی.

عەیب و کەموکوڕی میدیاکان هەم بە زیادەڕەوی لە بڕواپێکراویان دەگەڕێتەوە و هەم بە ئەوەی کە زۆر دوورن لە ڕاستییەوە (جێی متمانەیی ئەوان بە وردی هۆکاری ئەو ڕاستییەیە کە ئێمە پێمان وایە ڕاستن). وەکوو ئەوەی (بۆیلۆ) ئاماژەی پێدەکات، “ڕاستی هەندێکجار ناتوانێت ئەگەری نەبێت”. سەبارەت بەوەی کە ئەگەری هەیە، دەکرێت هەندێکجار ڕاست نەبێت. ئەم کێشەیە بە زۆر لە سەردەمی فۆتۆگرافی و تەلەفزیۆندا سەرهەڵدەدات، چونکە توانای ڕیاڵیزەکردنی خەیاڵی هەیە.

خوێنەرێکی نموونەیی.. بەختیار محەمەد

ڕەخنەگر خوێنەرێکی نموونەییە. خوێنەرێکە تەنها ستایش ناکا، بەڵکو خوێندنەوە و لێکدانەوە (تەئویل) بۆ دەق دەکا. خوێنەری نموونەیی لە کوێ ستایشی بوێ ستایشی دەق دەکا، لە کوێش کەموکووڕیی لە دەق هەبێ ئاماژەی پێ دەکا.

ڕەخنە بێژینگە دەق لە بێژینگ دەدا: گەنم لە زێوان جودا دەکاتەوە. ڕەخنەگر عادەتەن ئەو دەقانە لە بێژینگ دەدا (واتە لێکیاندەداتەوە و دەیانخوێنێتەوە)، کە قورسایی مەعریفی و ئیستێتیکی و ئەدەبی خۆیان هەیە.

ڕاستییەکەی خوێنەری نموونەیی و دەقی نموونەیی (باش) تەواوکەری یەکن. هەموو دەقێکی باش، خوێنەرێکی نموونەیی (ڕەخنەگرێك) لە پشتی ڕاوەستاوە. لەمەوە نووسەر قەرزاری خوێنەری نموونەییە (واتە قەرزاری ڕەخنەگرە). ئایا ئەدەبێکی پێشکەوتوو هەیە بە بێ ڕەخنەیەکی پێشکەوتوو؟ ئایا دەقێکی نموونەیی هەیە لە دەرەوەی خوێنەرێکی نموونەیی؟ ئایا نووسەرێکی نموونەیی هەیە بە بێ ڕەخنەگرێکی نموونەیی؟ ڕاستییەکەی هەم داهێنان ڕەخنە (ڕەخنەگر) دەخوڵقێنێ، هەم ڕەخنە (ڕەخنەگر) داهێنان (نووسەری دەق) دەخوڵقێنێ.

ڕەخنەگر خەسڵەتی جووتیاری هەیە، کە زەوی بەیار (دەق) دەکێڵێ (دەق وەك زەوی بەیار وایە بەرلەوەی ڕەخنەگر {خوێنەر} بیخوێنێتەوە و بیکێڵێ)، تا خوێنەر (وەرگر) لە بەرهەمی باش و خراپی دەقی کێڵدراودا (واتە دەقی خوێندراوە و تەئویلکراودا) ئاگادار بکاتەوە و پێیان پیشان بدا و پێیان ڕابگەیەنێ. ڕەخنەگر لە خوێندنەوەی ڕەخنەییدا مەبەستی ئەوەیە لە جاری داهاتوودا نووسەر بەرهەمێکی باشتر و دەقێکی باشتر بەرهەم بهێنێ. ئا ئەمە وەزیفەی سەرەکی ڕەخنە و ڕەخنەگرە. ئەو نووسەرەی لەم ئەرکەی ڕەخنە تێنەگا، نووسەرێکە لوتبەرزە ، بێ ئاگایە، دۆگمایە، دۆڕاوە… تاد.

ڕەخنەلێگرتن هەرگیز بەواتای کەمکردنەوەی دەق و نووسەرەکەی نییە؛ بەڵکو ڕێك بە پێچەوانەوە، لە ڕێی خوێندنەوەی بێژینگیانەوە، گەورەکردنیانە؛ چونکە ڕەخنە باش (گەنم) لە خراپ (زێوان) جودا

دەکاتەوە. ڕەخنە ئەم ئەرکە ئەرێنییەی هەیە، نەك ئەرکی نەرێنیی، وەکو هەندێك کەسی (ڕۆشنبیر و نووسەر و شاعیر) ی نادیموکراتی قینچکەتەنگ لێی تێگەیشتوون. ڕەخنە عاشقی دەقە، نەك دوژمنی دەق. واتە ڕەخنەگریش عاشقی نووسەرە، نەك دوژمنی نووسەر. بەواتای ڕەخنە دوژمنایەتیی نییە، بەڵکو دۆستایەتییە لە نێوان ڕەخنە و دەق و لە نێوان نووسەر و ڕەخنەگردا.

بەختیار محەمەد

دەرهێنەرێکی کورد نهێنییەکانی حەشاردنی سەدام ئاشکرا دەکات.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

دەرفەتێکی باش بۆمن ڕەخسا، کاتێ دەرهێنەر (هەڵکەوت مستەفا) بانگهێشتی بینینی فیلمی (حەشاردانی سەدام) ی بۆ کردم لە دەیەمین فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی سینەما لە دهۆك، کە بۆ یەکەم جار بوو دوای نمایش کردنی فیلمەکە لە وڵاتی سعودیە، لە فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی سینەمای دهۆك نمایش بکرێت .
بەسەعاتێك پێش نمایش گەیشتمە هۆڵی نمایشەکە، بەڵام زۆر بەسەختی لەنێو ئاپۆرای خەڵکی چاوەڕوان، تیمی فیلمەکە راکێشی ژوورەوەیان کردم.
فیلمەکە لەلایەن کۆمپانیای (هێنی فیلم)ی نۆرویجی بەهاوبەشی وەزارەتی رۆشنبیریی نۆرویجی و تیڤی میدیایی روداو بەرهەم هاتووە.
دەرهێنەر بەفۆرمێکی دیکۆمێنتاری، سەربوردەی ئەو پیاوە جوتیارو مەڕدارە دەگێڕێتەوە بەناو (عەلا نامیق) کە دوای ڕوخانی ڕژێمەکەی سەدام لەساڵی 20003 لەلایەن ئەمریکاو وڵاتە هاوپەیمانەکانی، بۆ ماوەی 235 ڕۆژ سەدام حسێنی لەکێڵگەکەی خۆیدا، لەناوچەی (دۆرە لە باشووری تکریت) حەشار داوە، لەکاتێکا (عەلا) ئەو سەرکەشیە بەژیانی خۆی و خێزانەکەی دەکات، کە 150هەزار سەربازی ئەمریکی، بەتانك و فڕۆکە، لەزەوی و ئاسماندا، بەدوای دۆزینەوەی سەدامدا دەگەڕێن، جگە لەوەی ئەمریکا بڕی 200 هەزار دۆلاری بۆ هەر کەسێك تەرخان

کردبوو، شوێنی خۆ شاردنەوەی سەدامیان پێ نیشان بدات.
لەو سۆنگەیەوە کە قسەو قسەڵۆکێکی زۆری لا بەلایەیی د□ بارەی فیلمەکە دەکرێت و زۆرێك لە خەڵکی کوردستان فیلمەکەیان نەدیوە، پێم باش بوو، وەك چاودێرێکی سینەما پێداچوونەوەیەکی رەخنەیی بۆ فیلمەکە بکەم، بەرچاو روونیەك دەربارەی ئاستی هونەریی فیلمەکەو شێوازی مامەڵە کردنی دەرهێنەر لەگەڵ بابەت و هەڵوێستی ئایدۆلۆژی و دەسەلا َتی هونەریی ئەو نیشان بدەم.
لە هەمان کاتدا ئەوە لەبیر خۆم ببەمەوە، کە فیلمەکە چەند خەلا َت بەدەست دێنێ ؟
چەند ولا َت داوای بینینیان کردووە؟
لەچەند فیستیڤاڵ بەشداری دەکات؟
چونکە پێم وایە زۆر جاران لەدەرەوەی ئاستی هونەریی و فیکری و بەدەر لەو تەکنیك و تەکنەلۆژیاو قەوارە مادییەی بۆ بەرهەم هێنانی فیلمێك دەبێتە پێشبینی بۆ سەرکەوتن و لە باوەش گرتنی لەلایەن ئەو دەزگا ئەکادیمیانەی فیلم هەڵدەسەنگێنن بۆ سەرکەوتن لەفیستیڤاڵە نێو دەوڵەتیەکاندا، زۆر جاران پێشبینیەکان شکست د□ن□ و بەپێچەوانەی بۆچوونی ئەوان دەردەچن، بینەرو هەوادارانی سینەماو کۆمپانیا سینەماییەکان ئەنجامەکان بەسوپرایزەوە وەردەگرن، چونکە پێشبینیەکان پێوەرێکی جێگیریان نیە و رەنگە لەدوا چرکەدا، هەموو پێشبینیەکان سەرەو ژێر ببنەوە، لەبری ئەوە کۆمەڵێ فاکتەری لابەلایی ئایینی، مەزهەبی، سیاسی، بازرگانی، ئابووری، بەپێی بەرژەوەندییە تایبەتیەکان دێنە پێشەوەو کار لەبڕیاری کۆتایی ئەو لیژنانە دەکەن.
ئەگەر دوور لەهەموو ئەو دەنگۆو هەرا نانەوە میدیاییەی بۆ فیلمی(حەشاردانی سەدام) کراوە، دوای بینینی فیلمەکە وەك بینەر بۆت دەردەکەوێت کە میدیا زێتر لەپێویست قەبە کراوە، ئەو قەبە کردنەش کۆمەڵێ مەرامی سیاسی و ئایدۆلۆژی و فیکری لە پشتەوەیە، لە ئاستێکی نێو دەوڵەتیش دایە.

هەڵکەوت مستەفا ـــــ بەپێی ئەزموونە سینەماییەکانی رابووردووی، دەرهێنەرێکە هەمیشە بەدوای ئەوەدا دەگەڕێت، خۆی لەتەقلیدیەت بەدوور بگرێ، سەرنجی هەوادارەکانی خۆی بەو مزارانە بەرجەستە بکات، کە دەستی دەگرن زەمینە بۆ بەرەوپێشەوە چوونی خۆش دەکەن .
وا دەردەکەوێ لەو فیلمەدا ئەرکێکی قورستر لەتوانای خۆی هەڵگرتووە، کە رووبەڕووی مەترسی و هێرشی زۆری سیاسی و ئایدۆلۆژی دەبێتەوە، پرسیاری زۆر قورسی ر ٍووبەروو دەکرێتەوە، کە رەنگە بەرامبەر زۆر لەو پرسیارانە تووشی جۆرێك لەئاستەنگی ببێتەوە،

بلاَم ئو لگ چاوان کردنی هموو ئاستنگکان، دیار ئامادبوو، هموو ئنجامکان قبو بکات، لپناو سرکوتنی ئو ئزموون تازیی، ک رنگ ئو بلای خیو بئزموونکی زر گران بهای بزان، لتمنی هونری خیدا.

درهنر چن ئو رووداوی هبژارد؟

هکوت ـــ باس لو دکات کات ب یکم جار لرژنامیکدا گو بیستی ناوی (علا نامیق) و رووداوکانی لگ سدام دبت، لای خیو بیاری برهمهنانی ئو فیلم ددات، بی دوو سالاَن بدوای (علا) دا دگ، تا دیدزتو بهموو مرجکانی رازی دبت، چونک ئو کات پی وابوو (علا نامیق) ب ئو پردک بپینو برو خناساندنی زترو بجیهان بوون، لدنیای سینمادا.

هر لوشو بیری لدزینوی پشتیوانیك کردتو، ئو بگینت ئو ئامانج، ل سرووی هموشیانو پشتیوانی ولاَتکی وك نرویجی شونی نیشتجی بوونی خی و ولاَتی سعودی، ک کم فاکتری ئایینی، مزهبی، سیاسی، نتویی بپرسی فیلمکی دبستتو.

بی بینر زر بحساسیتو تماشای هوستی درهنر دکات و دپرس ،

ئایا ولاَتکی وك سعودی ک ئوند لگ سینمادا کك نی، چن پشتیوانی خی ب فیلمک دربیو؟

بچی ب یکم جار فیلمک لو نمایش کراو؟

ئایا درهنر لژر کاریگری پشتگیری کردنی سعودی بو سخاوت مادیی، ناچت ژر باری خواستکانی سعودیو بمرجکانی رازی بت؟

تاوان و هوستی خودی درهنر چن دبت؟ خی بکام لاینی سیاسی دا هدواس؟ بتایبت برامبر ب سدام حوسنك ک زرك ل گلکی قات و ق کردوو ئازاری زری پ گیاندون.

ئو لنوان خواستکانی سعودی و برهم هنرکانی تری، وژانی مریی خی وك کوردك و درهنرك کامیان هدبژری؟

ئوی لای درهنر یکلایی بتو و ب برهمهنانی فیلمکی لاری ل نبوو، رووبروو بوونوو زق کردنوی پشکاریی نامرییکانی ئمریکای، بئازاردانی هاولاَتی عیراقیکان و گرتن و تعزیب دانیان بدندانترین شوازی تعزیب دان ل گرتووخانکانی ئبو غرب، دوای داگیرکردنی عیراق.

زر لاپی شاراوو نهنی لای درهنره ی، ب دیاری کردنی ه

سەرەکییەکانی سیناریۆ و ڕەسم کر دن و نمایش کردنی سەدام بە دەمی عەلاوە بینەر بەدوای ئەو لایەنەدا دەگەڕێ کە ریسوا کردنی ئەمریکای بەلاوەوە مەبەست بووە لە فیلمەکەدا، هەر ئەو لایەنە ئامانجی دەرخستنی سەدام و بەپاڵەوان کردنی بووە، بەتایبەت لەو دیمەنانەی (محەمەد ئیبراهیم) کەنە سەرەك پاسەوانی پیشووی سەدام و خودی سەدام، کاتێ نامەکەی ئەمریکا دەگەیەنێتە سەدام و مەرجەکانی ئازاد کردنی بە دەخاتە ڕوو، سەدامیش ڕەتی دەکاتەوە.
هەر سعودیە نا هەندە ولاَتی تری عەرەبی و ئەوروپیش دوای ئەو شکستە گەورەیەی عیراق لە رووی سیاسی و ئایدۆلۆژییەوە بەخۆیەوە دەیبینی، هەروا لەو هەلومەرجە سەختەی عەرەبەکان دووچاری بوون بەرامبەر بە ئیسرائیل و ئەمریکا، سۆزیان بەرامبەر بە سەدام زێتر بووەو ئەو فیلمە لەو هەلومەرجە دژوارەدا بە گرنگ دەزانن، بۆیە دەرگا بە فیلمەکەو هاندانی دەکەنەوە.
دەرهێنەر تێڕوانین و هەڵوێستی بەکام لادا شکاوەتەوە؟
هەر بینەرێك فیلمەکە ببینێ لەخۆی دەپرسێت ئایا دەرهێنەر گوتاری فیلمەکەی وەك بۆ لایەنێك نمایش کردووە؟ یاخود بە دژی ئەو لایەنانە کردووە، کەبۆ ئەمڕۆ سەدام بە لەپێشتر دەزانن بۆ ئەمڕۆی عیراق و ناوچەکە؟
دەرهێنەر ئەگەرچی کوردە، بەلاَم ئەو لەو کورد بوونەدا، خۆی دوورەپەرێز ڕاگرتووە ئەو ئێستا زێتر خۆی داوەتە پاڵ ئەوەی سەدام وەك مرۆڤێکی نا دکتاتۆر نیشان بدات، وەك چۆن ئەڵمانییەکان هیتلەرو تاوانەکانی وەك مۆرکی شەرمەزاری بەسەر ئەڵمانیاوە دەبینن، ئەو دەرهێنەرە کوردەش نایەوێ سەدام وەك تاوانبار نیشان بدات، بەڵکو دەیەوێ بە جیهان بڵێ ئەو خۆشەویست بوو لای گەلەکەی، بۆیە سەدام لەچەندین ڤیدیۆ نیشان دەدات لەناو ئاپۆرای خەڵکەکەو شایی کردن و گەڕان بە ناویاندا، تا دوا ڕۆژانی ڕوخاندنی پەیکەرەکەی.

هەڵکەوت مستەفا لە نێوان سیاسەت و سینەمادا

لەهەموو ئەو پرسیارانە گرنگتر ئەوەیە (هەڵکەوت مستەفا) تا چەند

دەتوانێ ئەمانەتی پیشەکەی خۆی بپارێزێ وەك دەرهێنەرێك و بەدیدێکی سینەمایی قوڵ بەرجەستەی ئەو ئامانجە بکات کە دیاری کردووە، بەوەی بکەوێتە ژێر کاریگەری ئەو تەوژمانەی قەستی ئەوە دەکەن دەرهێنەر بکەن بە داردەستێك بۆ گەیاندنی پەیامێك بە جیهان، دەربارەی سەدام حوسێن و کۆتایی رۆژانی دوایی چارەنووسی.
دوای بینین، فیلمەکە بەشێوازێکی سروشتی وەڵامی هەموو ئەو پرسیارانەت دەداتەوە، کە لە مێشکت دا گینگڵیان خواردووە، بەڵام دەبێت بەسێ تیۆری جیا شەن و کەوی فیلمەکە بکەیت، کە بریتین لە :

1. تیۆری گێڕانەوەی عەلا نامیق
2 . تیۆری هونەریی و تەکنیکی
3. تیۆری نواندن و وەرگرتنی روداوو قسەکانی عەلا.

بە تیۆری یەکەم :

ستایلی فیلمی دیکۆمێنتی پێویستی بە بەڵگە هەیە و تا بەڵگەی پێویستت لەبەردەست دا نەبێت، ناتوانی متمانەی بینەر بەدەست بێنی، بۆیە بینەر لەسەرەتای فیلمەکە تا کۆتایی گومانی لەگێڕانەوەکەی قسەکانی عەلا هەیە، کە دەرهێنەر کردویەتی بە بنەمای فیلمەکەی.
هیچ بەڵگەیەك بەدەستەوە نیە هەموو ئەو روداوانەی نێوان سەدام و عەلا وەك خۆی تۆمار کرابێت، یان داڕشتنێکی تری بۆ نەکرابێت، بەپێی خواستی لایەنی بەرهەم هێنان و دەرهێنەر.
دەرهێنەر لەلێدوانەکانیدا خۆی خستۆتە دەرەوەی بازنەی سیاسی و هەموو شتێکی داوەتە پاڵ عەلا، گوایە ئەو تەنیا قسەکانی عەلا وەك خۆی تۆمار دەکات، بەڵام ئەم قسە سەرپێیانەی ئەو شتێکەو ئەوەی لەفیلمەکەشدا دەیبینین شتێکی ترە، هیچ بینەرێك بڕوا بەوە ناکا، دەرهێنەر بیروبۆچوونەکانی لەگەڵ کاراکتەری سەرەکی فیلمەکەی لەیەك جیا بێت، تەنانەت ئەگەر متمانەی تەواوی بەقسەکانی نەبێت ئامادەی ئەوە نابێت فیلمێك لەسەر بنچینەیەکی بەتاڵ بەرهەم بێنێ.
ئەوەی عەلاش دەیگێڕێتەوە، هەوڵێکە بۆ پاککردنەوەی میّژووی تاوانەکانی سەدام، بەتایبەت کاتێ عەلا لەکۆتاییەکانی فیلمەکە بەئاشکرا خۆی دەداتە لایەنگیرێکی سەدام و دەڵێت سەدام دکتاتۆر نەبوو وەك دەڵێن.
هەروا دەرهێنەریش بەوێنە خۆی دەداتە پاڵ عەلا کاتێ رووداوی دەرهێنانی سەدام لەناو چاڵەکە بەدەستی سەربازە ئەمریکیەکان دەشارێتەوە و دیمەنێکی هێمادار دروست دەکات، لەبری

راکێشانی سەدام و دەرهێنانی بەبێ هۆشی، تەنیا دەستەکی سەدام بە بەرز کراوی نیشان دەدا وەك هەمایەك بۆ سەرکەوتن .

2.لایەنی هونەریی و تەکنیکی:

دەرهێنەر لەزۆرینەی ئەو ئەرشیفانەی لەهەواڵگری ئەمریکاو عیراق بە فیلمەکە بەکاری هێناون، دەردەکەوێت کە سێ بەشی ئەو فیلمە دیکۆمێنتیانە لای بینەر نامۆ نین وچێژێك بەبینەر نابەخشن، لەبەر ئەوەی بینراون و خەڵکی لەدووبارە بینینەوەیان تێر بووە، ئەمە وای کردووە شتەکی نوێ لەفیلمەکەدا نەبینی، کە پێشتر نەزانرابێ و بلاَو نەبووبێتەوە، تەنانەت ئەوەی عەلاش دەیانگێڕێتەوە دەربارەی چاڵەکە هیچ شتەکی نوێ ی تێدا نیە .
ئامانجی دەرهێنەر تەنها ئەوەندە بووە کە بەهۆی ئەو فیلمە دیکۆمێنتیانە، درێژە بەماوەی فیلمەکە بدات.
3. تەوەری نواندن و وەرگرتنی قسەکانی عەلا
دەرهێنەر ویستویەتی پەردەیەکی شاراوە بەرووناکی و تاریکی بەسەر روخساری سەدام دا بکێشێ، بە ئەوەی رووی لەیەك نەچووی سەدام و ئەکتەرەکە بشارێتەوە، زۆربەی دیمەنەکانی لە پشتەوە، یا بەلەچەك و چاویلکەی رەشەوە، بی دەنگ و دیالۆگ گیراون، بۆ ئەوەی فۆرمی فیلمەکی بەڵگەدار بداتە فیلمەکە، بەلاَم ئەو ئەکتەرەی رۆڵی سەدامی بینیووە، ئەکتەرەکی لیهاتوو نەبووە لەو رۆڵەدا، جگە لەدوری مەودای لەیەك چوونیان.
دەرهێنەر سەرکەوتوو بووە لەدیاری کردنی لوکەیشنەکان و لەیەك چوونیان لەگەڵ لوکەیشنی راستەقینەی رووداوەکان، بەلاَم سوودی زۆری لەفیلمە بەڵگەدارەکانی هەواڵگری ئەمریکا وەرگرتووە، بە تایبەت شوێنی جوگرافی، وێنەی چاڵەکەو رووبارو مەزرەعەکەی عەلا.

لە کۆتاییدا:

بەگشتی دەرهێنەر ئەو هەلومەرجەی ئەمڕۆی عیراق و کێشەی فەلەستین و هێرشەکانی ئیسرائیل و بە دەسەلاَتیان بەرامبەر بەو ستەمەی دەکرێت، باری نا سەقامگیری عیراق و گەندەڵی و کەیلایەتیان بە دەوروبەر، هەموو ئەو هەلومەرجەی قۆرخ کردووە بە ئەوەی رووی ئەوەی هەبێت، تاوانبارەکی گەورە بەو فۆرم و تەکتیکە نیشان جیهان بداتەوەو جیهانیش دەرگای بۆ بکاتەوە.
ئەمە لەرووە سیاسییەکەیەوە، بەلاَم لەرووە تەکنیکی و هونەرییەکەوە شتەکی نوێمان لە هەرکەوت نەبینی، ئەگەرچی

ڕەنگە ئەو ڕووبەڕووی ئاستەنگی زۆر هاتبێتەوە و ڕێگەیەکی سەخت و دژواری بڕیبێ بۆ گەیشتن بەو ئامانجە .
بژارکردنی ئەو بابەتە سیاسیە و ئەو فۆرم و ستایلەش دیسان هەر بۆ ئەو فۆرمەکی نوێ بوو، ئەزموونێکی دەوڵەمەندی تێدا نەبوو، بۆیە پێشتریش گوتم: خۆی لە قەرەی بابەتێکی قورس و ئاڵۆز داوە، کە بۆ ئەو هەڵگرتنی سەختە.

دایکم.. /7/.. ڕەسووڵ بەختیار

7

دەستە خوشکەکانی دایکم، جگە لەچەند ئافرەتێک، کە خەڵکی گەڕەکی خۆمان بوون، چەند دەستە خوشکێکی تەمەنی گەنجیشی زۆر جاران سەردانی ماڵی ئێمەیان دەکرد، ئەوکات من زۆر بچووک بووم، ئاسایی بوو لەگەڵیان دادەنیشتم، هەردەم قسەی خۆشیان دەکرد، باسی هەموو شتێک دەکرا، هەر لەئەحواڵی منداڵەکان تا دەگاتە سیاسەت و پارە و خانوو و سەردەمی گەنجیان، هەروەها هەر یەکێکیان باسی گوند و دایک و باوکیان دەکرد.
لەپاشاندا چەندین قسەی خۆشی ڕۆژانەیان باس دەکرد. لەکاتێکدا ئەو ئافرەتانەی باسیان دەکەم هیچیان لەژیاندا نەماون.
دایکی عەلی یەکێک لەوانە بوو، لەگەڵ دایکم بەشەوەزاری لوەی قسەیان دەکرد، هەردەم دایکی عەلی باسی خانەقینی دەکرد، زیاتر باسەکانی لەبارەی جوانی و ناخۆشی ئەو شارە بوو، هەروەها زۆر جار باسی لەئاوارەبوون دەکرد، کە چۆن لەو شارە بەهۆی کوردایەتییەوە دەرکراون، دواتر چۆن لەهەولێر گیرساونەتەوە.
دایکی عەلی بەردەوام نیگەران بوو سەبارەت بە داهاتووی منداڵەکانی و دەیگوت: ڕاستە منداڵەکان تا ئێستا بچووکن، بەڵام ژیانی ئاوارەیی زۆر ناخۆشە، تۆ لەشوێنی خۆت دەرکرێی، دەبێ لەسفرەوە دەست پێبکەی، ڕاستە باوکی منداڵەکان پیاوێکی کاسبە لەناگەڕێ پێویستمان بەچی بێ، بەڵام وەک گوتم ئەویش دەبێ لەسەرەتاوە دەست پێبکات، لەم شارە ڕاستە ناسیاومان هەیە، بەڵام باوکی عەلی نەفس بەرز بوو، بۆواناکەم داوا لەوان بکات کارێکی بۆ بدۆزنەوە.

دایکم: دایکی عەلی خەم مەخۆ، ئەمە خوامان هەیە، باوەڕ بکە، دەبینی منداڵەکان گەورە دەبن و کچەکان شوو دەکەن و کوڕەکان ژن دەهێنن.
کاتێک دایکی عەلی گوێی لەو قسانە دەبوو، زەردەخەیەکی دەکرد و دەیگوت: بەڵێ تۆم خۆشدەوێ،چونکە هەردەم شتەکان ئاسان دەکەی.
زۆرجار دایکی عەبدوڵڵا و دایکی عەلی و دایکی سمکۆ و دایکی نەوزاد و دایکی سەنگەر و دایکم پێکەوە دادەنیشتن، کاتێک دەهاتنە ماڵی ئێمە ئاگام لێ بوو دایکی عەبدوڵڵا بە ئەوەی باسی ناخۆشییەکانی ژیان نەکرێ، قسەی زۆر خۆشی دەکرد، هەردەم کە ئەو دەهات دەمبینی هەمووان پێدەکەنین.
هەمووکات دایکی عەبدوڵڵا دەیگوت: ئەوە بۆ خۆتان دڵتەنگ کردووە دەبێ بە منداڵەکانتان بژین، ئەوەی رۆیی رۆیی. بە پێکەنینیکەوە بەدایکم و دایکی عەلیشی دەگوت لەبەینی یەک بەو شێوەزاری لوڕییە قسە مەکەن، کاتێک ئەوە بەو شێوە قسە دەکەن، هەر نییە لە ئەوە بگات.
لەم کاتەدا هەمووان پێدەکەنەن، دەستیان بەقسەی خۆشی ڕۆژانە دەکرد.
دایکی عەلی بە پێکەنینەوە دەیگوت: زۆرجار دەچووم سەموونی ئیعاشەم دەهێنا، کاتێک باوکی عەلی سەیری سەموونەکانی دەکرد و بەدایکی عەلی دەگوت: دیسان سەموونەکان رەقن، تۆ نازانی من ددانەکانم کەمێکی نەماوە، دەزانم تۆ بەشێوەزاری لوڕی قسەت کردووە و هەر گوتووتە : ئەژم ..ئەژم, کرێکارەکانی سەموونی ئیعاشە وایانزانیووە تۆ سەموونی رەق ساردبەوە و رەقت دەوێ.
لەم کاتەدا هەموویان دەستیان بەپێکەنین دەکرد و چەندین قسەی خۆشیان دەکرد.
کەچی دایکی نەوزاد زۆر بەکەمی پێدەکەنی, وەک لەپێشتردا باسم لەوە کردووە ئەو دوو برای پێشمەرگەی شەهید بوو بوون, هەردەم خەمناک بوو, من لەچاوانی دەمبینی بیری برایەکانی دەکرد، چەندین یاد و یادگاری لەنێو مێشکیدا، زۆر جار دەیگوت: ئەو برایانەم لەهەڵەتی لاوی دابوون، ئێستا بیریان دەکەم، منیان زۆر خۆشدەویست.
دەستەخوشکەکانی دیکەشی و دایکم هەردەم دڵیان دەدایەوە و دەیانگوت: بیر لەمنداڵەکانت بکەوە, سوپاس بۆ خوا ئەوان لەسەر رێبازی کوردایەتی شەهید بوونە, خو کارێکی خراپیان نەکردووە, گرنگە پیاو و ئافرەت بەسەربەرزی سەربنێتەوە.
دایکی سمکوش زۆرجار باسی لەئاوارەیی دەکرد و دەیگوت: ئێمە لەساڵی حەفتاکان دوور خراینەوە بۆ شارۆچکەیەکی نزیک شاری حیللە, بەراستی سەردەمێکی ناخۆش بوو.

دایکی سمکۆ: رۆژێک باوکی سمکۆ بەکارێک گەڕابۆوە کوردستان، دوای رۆیشتنی، پیاوانی رژێم یان پۆلیس، دەوری ماڵی ئێمەیان گرت، هەموومانیان بەرەو بەندینخانە برد.

دایکی سمکۆ سەرەڕایی ئەم هەموو خەم و خەفەتە پێدەکەنی و دەیگوت: سەیر بوو، ژنێکی عەرەب لەگەڵ ئێمەدا لە بەندینخانە بوو. کاتێک ئێمەی بینی وەک شێتی لێهات، بەتایبەتی ئەو کاتەی زانی ئێمە کوردین، لەناو بەندینخانەکە هاواری دەکرد، ئەوانە دەمخۆن، ئەدی ناڵێن کورد جنوکەیە، ئەو ژنە تا ئەو کاتەی لە بەندینخانەدا دابوو هەر هاوار هاواری بوو.

دایکی سمکۆ بە دەستەخوشکەکانی دەگێڕایەوە و دەیگوت: لەبیرمە ئەو کات پۆلیسەکان لەزیلە سەربازییەکە منیان لە منداڵەکان جیا کردەوە، واتە تەنیا مەترێک دوور بووم لەمنداڵەکان، کەچی سمکۆی کوڕم هاواری دەکرد و دەیگوت: دەچمە لای دایکم، سمکۆ ئەو کات زۆر بچووک بوو، وەک دەزانن منداڵیش زۆر هۆگری دایکییەتی، بۆیە بەردەوام بە باوەشی من دەگریا.

دایکی سەنگەر، کە لەگەڵ دایکم خەڵکی هەمان گوندن، ئەویش بەهەمان شێوە چەندین ئێش و ئازاری هەبوو، ئەویش وەک دایکی نەوزاد بیری برایەکانی دەکرد، چونکە برایەکانی ئەو لەئەنفالدا ونبوون تا ئێستاش هیچ سۆراخێکیان نییە.

لەنێوەندی گێڕانەوەی ئەو خەم و ئازارانە زۆر جار دەمبینی فرمێسک لەچاوانیان دەهاتە خوار. بەڵام هەمووان دڵی یەکتریان دەدایەوە، هیچکات نەیاندەویست دانیشتنەکەیان ببێتە یەک پارچە خەم، بۆیە دووبارە چەندین قسەی خۆشیان دەکرد و زیاتریش باسیان لەچەتوونی منداڵەکانیان دەکرد.

هەندێک رۆژ کاتێک ئەو دەستەخوشکانە لەگەڵ یەکتردا دادەنیشتن، باسی خەم و پەژارەی ژیان،منیش لەلای خۆم بەرچاوم تاریک دەبوو، لەهەندێک قسەیان بەتەواوی تێدەگەیشتم، ئەو تەمەنەی باسی دەکەم، تەمەنم خۆی لەسێ چوار ساڵ دەدا.

کەچی هەندێکجاری دیکەش کاتێک لەگەڵ یەکتردا دادەنیشتن قسەی ژنانەیان دەکرد، هەروا دوور لەخەم و پەژارە باسی رۆژە خۆشەکانی ژیانیان دەکرد، بەتایبەتی ئەو کاتەی پیاوەکانیان هاتنە داخوازییان، لەگەڵ قسەی دیکەی زیاتر، بەتایبەتی رۆژی زەماوەندکەیان، کەچۆن شایی و هەڵپەڕکێ لەوسەر بە ئەوسەر بوو.

ئێمە لەهەولێر لەچەندین گەڕەک ژیاوین سەرەتا لەگەڕەکی سەتاقان ماوەی ساڵێک لەو گەڕەکە بووین، ئێمە لەوێدا کرێچی بووین، دواتر هاتینە گەڕەکی مەنتکاوە لەو گەڕەکە خانووی خۆمان بوو، رووبەری خانووەکە سەد مەتر بوو، ماوەی زیاتر لە دە تا پانزدە ساڵ لەو

گەڕەکە بووین، دواتر چووینە گەڕەکی 92 ئەمجارەیان خانووەکەمان دووسەد مەتر بوو، گەڕەکەکی تا بڵێیت خۆشبوو، هەموو خەڵکەکە یەکتری دەناسی لەناخۆشی و خۆشیدا بەتەنگ یەکترەوە دەهاتن.
ئاگادار بووم ژنانی کۆڵانەکەمان دایکمیان زۆر خۆشدەویست وەک گوتم کاتێک دایکم قسەی دەکرد دەیزانی چی دەڵێ، هەردەم حەزی بەوە نەدەکرد کەس بەخراپە باسی ئەویتر بکات، بۆیە زۆرێک لەو ژنانی کۆڵانەکەمان دڵیان بۆ دایکم دەکردەوە، لەدوورەوە دەمزانی دایکم زۆر بەجوانی ئامۆژگارییان دەکات، بەڵام ئەو کات نەمدەتوانی لەتێک دایکم دانیشم، چونکە گەورە بوو بووم.
دایکم هەردەم لەگەڵ ئەو ژنانە دادەنیشت، کە کێشە و گرفت نانەنەوە لەسەر شەڕی دوو منداڵ، بەژنەکانی کۆڵانەکەمانی دەگوت: ئەوە سەیرن، بۆ لەسەر منداڵ تیتکی(قژی) یەک دەگرن، ئەی نازانن ئەوانە منداڵن، ئەوجا بەتەواویی نەیدەزانی بەشەوەزاری سەرانی وابەڕێ دەیکردە لوەی، ژنەکانیش هیچ تێنەدەگەیشتن و دەیانگوت: شەمام هیچ تێنەگەیشتین، ئەمەش هەیەک بوو تا ژنەکان لەگەڵ یەکتر پێک بێنەوە، کێشە لەسەر شەڕی دوو منداڵ دروست نەکەن.
دەستەخوشکەکانی دایکم زۆرجاران باسیان لەدایکیان دەکرد، کە چەند میهرەبان و ژێنەکی بوێر بووە، هەردەم بە پاراستنی منداڵەکانی لەهەر ناخۆشییەک رووبەڕووی چەندین کێشە بۆتەوە، راستە رۆژگاری ئەوان هەموو شتێک وەک ئێستا بەردەست نەبووە، بەڵام هەوڵەکانیان بۆ ئەوە بووە منداڵەکانیان چ کوڕ چ کچ خۆشبەخت بن.
بەشێک لەو ژنانە باسیان لەوە دەکرد، نازانن دایک چییە، چونکە کاتێک لەدایکبووە، دایکیان کۆچی دوایی کردووە، بۆیە ئەو ژنانە، بەدایکم و ژنەکانی دیکەی دەگوت: باسی دایک بکە، من نازانم سۆزی دایک و باوەشی دایک چییە، من وادەزانم خوشکە گەورەکەم دایکمە، چونکە ئەو بەخێوی کردووم.
ئیتر دایکم و دەستەخوشکەکانی هەر یەک بەدەربڕینی سادەی خۆیان باسی دایکیان دەکرد، باسیان لەوەدەکرد، هیچ کاتێک دایکیان جیاوازی لەنێوان کچ و کوڕەکان نەدەکرد.
بەپێچەوانەوە دەیانگوت: کچەکان بە ئەمە باشترن، چونکە لەوانەیە کوڕەکانمان لەبەر کێشە و گرفتی ژیان و بژێوی ناتوانن زۆر سەردانمان بکەن، دوای ئەوەی زەماوەندی خۆیان دەکەن، بەڵام کچەکان زوو زوو سەردانمان دەکەن، چونکە کچەکان هەردەم خۆیان بەبەشێک لەدایک و باوکیان دەزانن.
بەو بەهەنانەوەش دایکم باسی لە داپیرەی و داپیرەم دەیگوت: کوڕەکانیش زۆر باشن سەردانی من و باوکی دەکەن، چ پەیوەستییەکمان هەبێ دابینی دەکەن، کەچی کچەکان هەر بزانن کەمێک نەساخم دێن و

هەموو خزمەتێکم دەکەن، سەرەڕایی ئەوەی هەندێجار ڕۆژانە، سەردانمان دەکەن، بەتایبەتی ئەو کچانەی ماڵیان لەمن نزیکە، کچەکانی دیکەش ئەوان وایان داناوە، هەموو هەفتەیەک سەردانمان دەکەن.

چەندین چیڕۆک هەیە، سەبارەت بەدایکان، دایکی بەکر، کە ناسیارمان بوو، کوڕەکەی لەساڵانی هەشتا تا راپەڕین پێشمەرگە بوو، لەساڵانی هەشتا و حەفت و هەشتا وهەشت ئەو کاتەی رژێم بەکیمیاویی لەزۆر بەی گوندەکانی کوردستانیدا، هەردەم لەماڵەوە ئوقرەی نەدەگرت و بیری کوڕەکەی دەکرد.

عەلی، کە چەند ساڵێک لەبەکر گەورەتر بوو، بوو بوو بەپێشمەرگە لەنێوەندی گوندەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگە بوو.

دایکی بەکر هەردەم داوای دەکرد سەردانی کوڕەکەی بکات، دوایی ئەوەی سەردانی کرد، هەر ئەو ڕۆژە رژێمی بەعس بەکیمیاویی لەو گوندانەی دا،

دایکی بەکر تا کۆچی دوایی کرد، بەهۆی بۆمبارانی کیماویی، سینگی بەو کیمیاوییە ژەهراوییە بوو بوو، زوو زوو نەخۆش دەکەوت، و چارەسەریان دەکرد، تا ئەو کاتەی نەخۆشییەکەی لێ توند بوو، لەکۆتایدا کۆچی دوایی کرد، دایکی بەکر ژنێکی زۆر ئازا و بوێر بوو، هەردەم دەیویست منداڵەکانی بەکوڕ و کچەوە لەپێشچاوی بێ، ئەم ئومێدەی هەبوو، بۆیە کاتێ کۆچی دوایی کرد، هەموو منداڵەکانی لەتەکیدا بوون، کاتێک چاو داخست، گومانی لەوە نەبوو منداڵەکانی دەتوانن، ژیانی خۆیان بەڕێوە ببەن، نەوەک تەنیا وەک خەمێک بمێننەوە، حەسرەت لەدڵیدا بێ.

زۆرێک لەدایکان، هەتا ئەو کاتەی کۆچی دواییش دەکەن، حەسرەت لەدڵیان دەمێنێتەوە.

وەک ژنێک لەگەڕەکەماندا تا ئەو کاتەی کۆچی دوایی کرد، هەر لەبەردەم دەرگا دادەنیشت چاوەڕێی کوڕەکەی دەکرد، هەندێک هەواڵ هەبوون کوڕەکەی سەرباز بووە لەشەڕی عێراق و ئێراندا ونبووە، هەندێکی دیکە دەیانگوت کوڕەکەی بەدیل گیراوە، کەچی هەندێک لەو سەربازانەی هاوڕێی باسیان لەوە دەکرد، لەبۆمبارانی ئێرانییەکان بەرکەوت و شەهید بوو، چەند سەربازێک جەختیان لەوەش دەکرد، بەچاوی خۆمان لاشەکەیان بینووە، کە هیچ هەست و خوستی نەبووە، بۆیەش نەیانتوانیوە تەرمەکەی بهێننەوە، لەپاش بۆمبارانکردن، ئێرانییەکان هێرشیان هێناوە و دەستیان بەسەر ئەو ناوچەیەدا گرتووە.

هەرجونێک دایک هەردەم لەبەر دەرگا بوو، ئومێدی بوو کوڕەکەی لەدوورەوە ببینێ و بەرەو لای بچێ تا لەباوەشی بکا و تێر تێر

کو□ک□ی بۆن بکا.
مەزنی دایک لەوەدایە هیچ کات کۆڵنادات تا بەخۆشگوزەرانی منداڵ و نەوەکانی ببینێ، خەندەی منداڵ و نەوەکانی گەورەترین خەڵاتە، هەردەمیش قسە نەرم و نیانەکانی ئاڕاستەیان دەکات.
دایکم تا چەند رۆژێک پێش کۆچی دوایی پێیگوتم: کوڕم تەمەنت گەورە بووە، پێمخۆشە منداڵ و حاڵی تۆ ببینم، وەک برایەکانی دیکەت، حەزم لێیە زەماوەندی تۆش ببینم.
داێکم: کوڕم زۆر گرنکە بچییەوە ناو ماڵی و حاڵی خۆت چەند رۆژێک جارێک یان هەفتەیەک جارێک سەر ل□ ئێمەش بدەیت، دواتر دەبی بەباوک و منیش لەگەڵ منداڵی تۆ پێدەکەنم و لەباوەشی دەگرم، کوڕم دونیا تەنیا ئەو ساتە خۆشانەیە تیایدایی، تۆ خۆت و ئێمەش لەو ساتە خۆشانە بێبەش مەکە، ژیان تەنیا کتێب و دەوام و باراڕ و سەیران و گەشت نییە، پێکهێنانی خێزانیشە.
هەرچۆنێک بێ ئەو ساتەی نەبینی من ماڵ و حاڵی خۆم هەبێ، پەشیمانم لەوەی دایکم بێبەشکرد لەو ساتەی بمبینێ لەنێو ژیانێکی دیکەدام.
زۆرجار دایکم بەپێکەنێنەوە دەیگوت: تۆ لەرانکۆی پێم سەیرە لەو هەموو کچە جوانانەی زانکۆ کەست بەدڵ نەبوو، تۆ ئەو هەموو جارە دەچییە وڵاتان کچێک نەبوو بەدڵت بێ، گرنگ نییە چ نەتەوەیەک بێ، گرنگ ئەوەیە تۆ ببینم لەنێو ماڵی خۆتدا، ل□ دەرەوە بە، لەوێ بژی، دەمەوێ ببینم لەگەڵ خێزانەکەتدا قسەم لەگەڵدا دەکەن، گرنگ نییە ئێرانی، تۆڕانی، ئەوڕووپی بێ، گرنگ ئەوەیە من ببینم تۆ هاوسەرت هەیە.
دایکم ژیانی ناخۆشی و سەختی زۆر بینیبوو، بۆیە هەردەم دەیویست و منداڵ و نەوەکانی هیچ ناخۆشییەک نەبینن، کاتێک باسی یەکێکمان دەکرد، کە دۆخی لەخراپیدایە، دەیگوت: هەر چۆنێک دەبێ هاوکاری بکەن، پێویستی بەچی بوو بەپێی ئیمکان هاوکاری بکەن، چونکە ژیان ئاوایە هەر رۆژێک یەکێک دۆخی خراپ دەبێ، هەر کەسێکیش لەشەقام و جادەکان ئینجا هەر چییەک بێ، هاوکاری بکەن، ئینجا سواڵکەر بێ، یان هەژار، نەکەن ڕووتان وەرگێڕن، ئەگەر پارەیەکی کەمیش بێ، هاوکاری بکەن.
زۆرجار دایکم دەیگوت.: خەڵکم بینیووە، دۆخیان لەو پەڕی باشیدا بووە، کەجی لەناکاو هیچیان بەسەر هیچەوە نەماوە، زۆر هەژار کەوتوون، دیارە ئەمەش هوکاری خۆێ هەیە، دیارە کاتێک دەکەون،خەڵکی دیکە دەیان هۆکاری بۆ دەدۆزنەوە، بۆیە ئێوە دەبێ خۆتان ل□و قسانە بپارێزن و هیچکات ناو و ناتۆرە و هۆکاری خراپ نەدەنە پاڵ خەڵکی.

هیجران شێواوی شاعیر و پەیڤی بیمار.. ستار ئەحمەد

شێواوی شاعیر،دڵی ئۆقره نەگرتووی لەگەڵ ئاوازی شیعرا شنەی شادییەك دایدەگرێت و لەگەڵ جوانی بەهارو ئاهەنگی سەروەرییەكانمانا،دەكەوێتە دیلان و ستران بۆ باخچەی گوڵ و مەزاری تێكۆشەران و ئەوینی شەیداكان دەڵێت.تاوێك بەسەر نسێی قەدپاڵەكانا دەڕوانێ و لەنەمریی كورد وردده بێتەوە و بەئاهێكی پڕ لەسۆزەوە پەپوولەی وشەكانی بەرەو دەروازەی ئاسۆ بەرەڵڵا دەكات و لەرەهایی و سەربەستی دەگەڕێت .

لەبەهاری جەژنی كاوە
دڵ و چاوم گڕ دەنووسێ
هەرچی وشەو شیعری جوانە
بەو عەشقەوە دائەگیرسێ

دیارە وەكوو كوردێكی گڕ تێبەربوو ،سەراپای ئەندامەكانی لەشی دەبنە چراوگی رووناكی و لەسەر مولوولەی جەستەی بەشكۆوە وشەی نەورۆز تۆمار دەكات ،بیرەوەرییەكانی لەپەیڤی بیمارو رستەی سادەو وشەی دڵنەوازدا ..ئاوێتەی كێش و سەروای ئاواز بەخش و سەدای بۆنە پیرۆزەكان دەبن و …گلێنەو دەروون و پیتە شەیداكانی دادەگیرسێن و عەشقی گەرمیانی بەئەمەك دەخاتە روو ..گەرمیانی ئەنفال ..گەرمیانی هەزاران پێشمەرگەی چاو نەترس و سەدان دایكی میهرەبان. هیجران شێواو لە هەستە خاوێنەكەیدا حەز بەیەكێتی و یەكڕیزی چین و توێژەكانی میللەتەكەمان دەكات و هەسارەی رێنماییەكانی لە ئاسمانی ناخە پاكەكەی زارۆكەكانا دەكەونە جریوە جریو ،بەبەستەیەك دڵنەوایی چرۆكان دەداتەوە..

بە یانییەك پێش خۆركەوتن
دوو چۆلەكە بەشەڕ هاتن
لەسەر مشتێ گەنمی خەرمان
سەرو چاو یەكتریان شكان
هەریەكەو دەیویست بێتە شا
بەتەنیا گەنمەكە بخوا
خۆیان كڕكرد وەكوو لاشە

زاڵم زەواڵی لێ دەرچووو
هەردوو بوونە قوربان واشە
ئیتر ئێوەش کۆرپەکانم
دەروون پاك بن تا ئەتوانن
لەگەڵ یەکتر وەك برابن
وەك چڵەکە مەبنە دوژمن

شێواو حەز لەپەشێوی میللەتەکەی ناکات و لە ئاشتی دەگەڕێت ، دژی ناتەبایی و هەڵگیرسانی شەڕو ناکۆکیەکان بەگوێە شیعرێك لەڕێگای ساوا بێگەردەکانەوە دەیخاتە یادمان بە هەماهەنگی و یەکبوونی دەتوانین مێژووی خوێناویمان بڕازێنینەوە و بە یەکێتی دەتوانین دەستی زەبرو باسکی ناهەموارییەکان ببڕینەوە. شێواو ئەو شاعیرەیە لەکاتی دیکتاتۆردا توانیوێتی ئاماژە بەستەمکارەکان بدات و نزیکی پێنووسەکەی لەگلێنەی تاوانیان بچەقێنیت و بەشێوەیەکی ئاشکرا هاوار بکات و بڵێت..

من دڵنیام ساڵەهایە
ئەو نەهەنگەی دەمی برسی کردۆتەوە
شەوێك دادێ
مەرگەساتی بەزەواڵێك
ئەستێرەی شانی پڕ نەعلەت
وردو خاش کاو
سەری لاوان پان کاتەوە
بۆیە منیش
هەوری چاوم بەئاسمانی برسیەکانا
دائەگرێم
تا چەغماغەی لێ پەیدا بێ و
بارانی ئاو ببارێنێ

لێرەدا ئەو جەللادە دەکاتە نموونە کەنەجمەی سەر شانی بە خوێنی نەداران سوور کردووە و
وەکوو نەهەنگی برسی لە خوێن تێر نابێت و زۆرلێکراوانی گەرمیان و شارە زامدارەکەی خورماتوو رەمی دەکات و بێترس لە هەموو یاساو ڕێسایەك و لێپرسینەوەیەك ڕێڵەکانی کورد بەرەو گۆڕە بەکۆمەڵەکان دەبات.دڵنیایە ڕۆژێك دێت ئەستێرەی سەر شانی (نەجمە نەفرەتیەکەی) وردو خاش دەبێت .بۆیە لەلای خۆیەوە تا ئەو کاتەی گەواڵەی دیدەکانی ئەشکی خوێنین بەسەر برسیەکانا دەبارێنێ ،بروسکەی نیگاکانی (ئاسۆی گەرمیان) دادەپۆشن،سێلاوی چاوەکانی هەڵدەستێت،هەتا زامەکان بە

ئەشکی خوێنین دەشواتەوە.
شێواو وەنەبێت هەر چوار بەشە زامدارەکەی کوردستانی لە یاد کردبێت و لە چوار لا شیوەن دەکات و بۆ ئەنفال و گۆڕەشارەکانی ژێر لمی عەرعەریش بەرۆکی دادەڕێ..

مۆ تە کەی مەرگ
خۆڵی نوغرۆی
بەسەر هەر چوار بەشی لەشما تەکاندووە
لە ئاسمانی شاری لمیش
ملیۆن پەپوولەی رەنگاوڕەنگ
لە ناو گوڵ و لالەزاری دیدەکانما
قژی (لافنا) شانە ئەکەن
بەڵام لە ژێر قەتماغەی زام و رەمزدا،سروشتی بەرهەڵستکار وای لێکردووە نەتوانێت بە ئاشکرا هاوار بکات ،شتەکان پێچەوانە دەکاتەوە ، وشەی ئەنفالیش بە ئاوەژوویی بە گوێمانا دەدات، لە شیعرەکەیدا بە(لافنا) ناوی دەبات .چی بکات لە ژێر سایەی دڕندەیەکی خوێنڕێژا .. ناتوانێت دەنگی بە ئاشکرا بە میللەتە زوڵملێکراوەکان بگەیەنێت،چونکە دەزانێت دەنگی خۆی و شیعرەکانی دەتاسێنن و کۆرپەی رازەکانی بەناڕەوایی دەمرێنن.

ستار ئەحمەد

فێرنەبوون لە هەڵە گەمژەییە.. سامانی وەستا بەکر

فێرنەبوون لە هەڵە گەمژەییە، داننەنانیش بە دۆڕانا دوو دۆڕانە.
لەمێژەوە نەریتێکی ناشرین و هەڵە بۆتە هۆکاری داخورانی جەستەی کۆمەڵگەی کوردی بەجۆرێک کە بۆتە هۆکاری پاشەکشێی کورد لەزۆربەی ئاستەکانا ئەگەر نەشڵێین هەمووی.
هەڵە:
هەلە یان مامۆستای فێربوون. هەڵە یەکێکە لەو چەمکانەی کە وەک هەر چەمکێکیتر بوونی هەیە، بۆ نمونە هەروەکچۆن “سەرکەوتن، باشکردن،

ڕاستکردن...هتد” بوونیان هەیە هەرواش هەڵەکردن بوونی هەیە و بەشێکە لەسروشتی مر□ق بوون.

هەڵە کاتێک ڕووئەیان کە مر□ق ه□ستێ بەکارێک، بەکردارێک یان گفتوگۆیەک، واتا تا مر□ق جووڵەنەکا هەڵەش ناکا هەرچەنە هەر خودی جووڵەنەکردنیش هەڵەیە، کەواتە هەڵەکردن ئەنجامی جووڵەی مر□ڨ□ ب□ئاڕاستەیەک، سەرەنجام یان باش ئەیکا یان چەوت-هەڵە.

مر□ق ب□بێ کاروکردار و جووڵە بوونی نابێ، هەڵەش ئەنجامی جووڵەی مر□ڨ□ ک□وات□ ب□ ئ□ب□ مر□ق خ□ی لێ بێبەریکا؟

وەڵامەکەی ئەوەیە کە بەگشتی مر□ق س□رکەووتنی پێخۆشە و بەشکست بێزارەبێ، چونکە شکستیش دەرەنجامی هەڵەیە بۆیە بەشێکی بەرچاوی مر□ق خ□ی لێ بێبەریئەکا و هەندێجاریش هەوڵێکی زۆرئەیا تا پاساو بۆ هەلەکە بدۆزێتەوە یان بیسوێ بەسەر کەسێکیترا کە ئەمەیان هەڵە گەورەکەیە، ئەو هەڵە گەورەیەیە کە ئەبێ مر□ق ش□رمی لێبکا و خۆی لێبپارێزێ، هەلە سروشتییەکە نەکا بە هەڵەیەکی پلان بۆ دارێژراوو بەمەبەست چونکوم هەندێجار ئەکرێ وەک تاوان تەماشاکرێ.

ڕاست، چەمکە دڵخوازەکە:

بەشـی هەرە زۆری مـر□ق ت□نـان□ت ئ□و مر□قـانەش کە دڕنـدانە و نابەرپرسانە مامەڵەئەکەن، زۆر دڵخۆشەبن ئەگەر پێیان بوترێ کارێکی ڕاست ئەنجاماوە، بەڵام ئەگەر پێیان بوترێ کارەکە هەڵەیە نیگەران و بێزارەبن، ئەمە لەکاتێکا کە کاری ڕاست و سەرکەتووی د□رەنجامی هەڵەی پێشووترە.

بیرمان نەچێ کە هەڵە نە شکستە نە ئابڕووچوون بەڵکو سەرەتای کارە ڕاستەکەیە بۆ هەستانەوە بۆ خەڵکانێک کە شێلگیرانە لە هەوڵی سەرکەتنان. ئەوەی ناحەز و ئابڕووبەرە ئەوەیە کە هەڵە بەمەبەست چەنبارە بکرێتەوە لە پێناوی دەستکەوتی کەسی، خێزان، گرووپ، خێڵ یان خێزان.

زیاتر درێژە بە سروشتی هەڵە و جیاوازی نێوان جۆرەکانی هەڵە نایەین بەڵکو زیاتر باس لەو هەڵەیە ئەکەین کە بۆتە مخۆرکەی فێربوون لە هەڵە و ڕێگرە لە پێشکەوتنی کۆمەڵگەی کوردی کە ئەویش ترسە لە هەڵە و گۆڕینی “هەڵەی سانا و ساکاری هاوڕێی بوون” بە “هەڵەی پلان بۆ داڕێژراو و بەمەبەست”، بۆی□ ل□□□و□ ئەتوانین درگایەک لەسەر ئەو ئەو هەڵە ستراتیژی و دەستکردانەی ٣٢ ساڵی حوکمداری کورد لە باشوری کوردستان بکەینەوە.

سی ساڵ لە هەڵە:

بەشێک لەو هەڵە ستراتیژیانەی کە دەسەڵاتداری کورد لە باشور لە ماوی سی و دوو ساڵی ڕابردووا کردوونی:

١. قبوڵنەکردنی براوە و دۆڕاو دوای ئەنجامی هەڵبژاردن، چەسپاندنی پەنجا بە پەنجا کە بووە هۆکاری لەدایک بوونی حکومەتی هەرێم بە ئیفلیجی و خاڵی سەرەتای کۆتایی دەوڵەتی موئەسەسات.
٢. شەڕی ناوخۆ.
٣. دوو ئیدارەی و لەتکردنی هەرێم بۆ دوو زۆن و چەسپاندنی سنوری دێگەڵە.
٤. دواخستنی هەڵبژاردن و نەکردنی لەکاتی خۆیا.
٥. تەزویر و دەستکارکردنی ئەنجامی هەڵبژاردن.
٦. نەبوون و خۆدزینەوە لە نوسینەوەی دەستور.
٧. لەبری نوسینەوە و دروستکردنی زمان و ڕێنووسی کوردی هاوبەش و ستاندارد، ڕێگەدان بە بەکارهێنانی زمانی ناوچە و شارە جیاجیاکان لە فێرگەکانا.
٨. پیرۆزکردن، دەواندن و بێهاوتای هەندێک کەسایەتی کە گوایە ناکرێ شوێنیان پڕکرێتەوە.
٩. کردنەوەی زانکۆی زۆروبەر بەمەبەستی بازرگانی و دابەزاندنی ئاستی زانستی و ئەو دەزگا گرنگە.
١٠. چەسپاندنی چەند خێزانێک بەسەر کۆمەڵگایا، پیرۆزکردنی بنەماڵە بە سەر حیزب، جێگیرکردنی مۆڵکداری خێزان و کەسایەتی بەسەر لوتکەی دەسەڵاتی حیزب و حکومەتا.
بێگومان ئەمە مشتێکە لە خەروارێک و وەک لەسەرەوە ئاماژەی پێدراوە ئەمانە بەشێکن لە هەڵە ستراتیژییە کوشندەکان ئەگەرنا چەندین هەڵەی پلان بۆدارێژراو و ساویلکانەیتر هەن کە کراوون، بەڵام ئەکرێ بوترێ کە ئەم هێلانە باوکی کۆی هەڵەکانیترن.
لای کورد واباوە ئەوترێ گەورە ئاوەڕژێنێ و بچوک پێی تێئخشێنێ، پارتی و یەکێتی دەستیان پێکرد و حیزبەکانیش لەوان لاسارتر هەڵەکانیان چەنبارە کردەوە. هەڵبەتە کاتێ تەماشای ئۆپۆزسیۆنە بێدەسەڵات و پۆپۆلیستەکان ئەکەی ڕاستەوخۆ ئەبێ بڵێی "هەزاران درووود لە کفن دز".

فێرنەبوون لە هەڵە:
٣٢ ساڵ کاتێکی هێندە زۆرە کە لە مێژووا، نمونە هەن کە بەکاتی لەوەش کەمتر دەوڵەت لە دوای وێرانەی جەنگەوە باشتر دروستکراوە وەک ئەڵمانیا، دەوڵەتیش لە هەژاری و داڕمانەوە بۆتە یەکێک لە ئابورییە گەورەکانی جیهان نمونەی سەنگاپورە.
وەرای ئەو داڕمانە ئابوری و نەبوونی موئەسەسات و دوو ئیدارەیی…هتد بەڵام بەردەوام لە بلاوکراوەکانی دەسەلاتداران و حکومەتا باس لە سەرکەوتن و گەشانەوە ئەکرێت، کە ئەمەش

بەڵگەنەویستە بەئەوەی لەوە تێبگەی کە دەسەلاتدار و حکومەت و حیزبەکان شەرم لەدانان بە هەلەیائەکەن و نەک ئامادەنین بەڵکو پشتیشیان کردۆتە ئەو هەلە زەقانەی کە کراون و ئەکرێن و تەنها مانەوەی خۆیان لە پۆست و پایەکانیان بەسە بۆ تێرکردنی حەزە کەسییەکانیان و ئامادەی سودوەرگرتن و ڕاستکردنەوەی هەلەکان نین.
کەواتە ئەتوانرێ بوترێ کە دەسەڵاتدارو حکومەتی هەرێم، حکومەتێکی بێکارو کردارە چونکە هەست بەهەڵەکانی خۆیان ناکەن ئەمەش سەلمێنەری ئەو هاوکێشەی سەرەوەیە کە ئەڵێ “هەڵە ئەنجامی جوڵە، کار، کردار و گفتوگۆیە”، بەواتایەکیتر کاتێ دەسەڵاتدارو حکومەت دان بەهیچ هەڵەیەکانا نانێن واتا دانیش نەوەیا ئەنێن کە موئەسەسەیەکی بێ کار، کردار، جوڵە و گفتوگۆن.
تێبینی/ لە ڕۆژهەڵاتی ناوینا بەگشتی هەڵەکردن هاوتاکراوەتەوە بە شکست هەرلە بەرئەوەشە دانی پیانانرێ.
ڕەخنەگرتن لە دیموکراتی:
بێگومان دیموکراتیش وەک هەر چەمکێکیتر دوور نییە لە ڕەخنە و وەک ئەوەی باوە و ئەوترێ “باشترین هەڵبژاردەی خراپەکانە” بەڵام نابێ بیریشمان بچێ کە تا ئەمڕۆش جێگرەوەی چەمکی دیموکراتی نەدۆزراوەتەوە.
سود وەرگرتن لە دیموکراتی گەورەترین تاوانە بەئاڕاستەی هەڵە و دۆزینەوەی کەلێن لەناو چەمکی دیموکراتیا بۆ چەسپاندنی حەزی مانەوە لە دەسەلات، کە کورد لە باشور زۆرترین سودی لەو کەلێنانە وەرگرتووە.
ئەگەر ڕەخنەیەک لە دیموکراتی هەبێ ئەبی بە باشوری کوردستان ئەوە بێ کە زەربەی نەهامەتییەکانی لەڕێگەی سنووقەکانی هەڵبژاردنەوە ڕووبەڕووی بوونەتەوانە و سود لە دیموکراتی وەرگیراوە بۆ گەیاندنی کۆمەڵگە بەم ئاستە.

سامانی وەستا بەکر

٢٠٢٣-١٢-٢٣ سوید-ستۆکهۆڵم

دیسانەوە، لەبارەی یەک واو و دوو واوەوە.. عەبدولڕەحمان فەرهادی

هەندێک نووسەر کە لە بواری ڕێنووس و زمان و دەنگسازی، کۆڵەوار و دەستەپاچەن، نازانن لە کوێ دوو (واو) و لە کوێ یەک (واو) بەکار دێت، دێن دەنگ هەڵدەبڕن و دەڵێن ئێمە دان بە بوونی دوو واودا نانێین و لە نووسینەکانماندا تەنیا یەک واو لە شوێنی دوو واویش دادەنێین. ئەو بنووسانە، لەوە تێناگەن کە ئێمە لە بواری ڕێنووسدا، کارێکی تەواو زانستییە، یەک واو و دوو واو، دوو فۆنیمی تەواو لە یەکتر جیاوازن، وەک چۆن دەنگی پیتی سین لە دەنگی پیتی میم جیاوازە، دەنگی دوو واویش لە دەنگی یەک واو جیاوازە، بۆیە هەقە هەردووکیان بە دوو پیتی جیاواز دابنێی. کە لە وشەدا دوو واو دەکەیت بە یەک واو، ئەوا دەنگی وشەکە دەگۆڕێت و دەبێت بە وشەیەکی جیاواز لەوەی گەر دوو واوەکەی هەبێت و لە زۆر وشەشدا ماناکەی دەگۆڕێت. هەقی کەس نییە دوو واو بگۆڕێت بە یەک واو، تەنانەت بە هیچ دەزگایەکی ئەکادیمی و بەشە کوردییەکانی زانکۆکان و یەکێتیی نووسەران و ئەکادیمیای کوردی و هیچ ئەکادیمیایەکی زمان و هیچ نووسەرێکیش نییە بڕیار لەوە بدات دوو واو هەیە یان نا، بەڵکوو ئەمە ئیشی سەرەکیی زانست و وانەی دەنگە لە تاقیگەکانی دەنگ لە بەشی فیزیای زانکۆکان، لەوە وشە دەدرێتە بەر ئەزموون و تاقیکردنەوەی دەنگ و ئەوان دەزانن دەنگی (وو) لەگەڵ دەنگی (و) لە کوێ و لە کام وشە و شوێندا بەکار دێت و بڕیار لەسەر ئەوە دەدەن کە دەنگی (وو) تەواو جیاوازە لە دەنگی (و)، ئینجا دەیدەن بە دەزگاکان و دەبێت پەیڕەو بکرێت. لە زمان و ڕێنووسی کوردیدا ئێمە زۆر گرنگە و پێویستە سەرجەم دەزگاکانی ڕاگەیاندن و سەرجەم نووسەران و خوێنەواران هەست بەم جیاوازییە بکەن و پەیڕەوی ڕاستنووسیی بەکارهێنانی هەردوو دەنگ بکەن، گەر ئەوە ناکەیت یان لێی نازانیت، ئەوا پێویستە خۆت فێرکەیت و سەرچاوەی فێرکردنی دروستنووسیی ڕێنووسی کوردیمان لە کتێبخانەکاندا زۆرن، وەک لەوەبەر باسمان کرد، گەر دوو واوت گۆڕی بە یەک واو ئەوا زۆرجار مانای وشە و ڕستەش دەگۆڕێت، بۆ نموونە:

کوێ، جیاوازە لەگەڵ کووێ.

قوم واتە فڕ، جیاوازە لە قووم واتە لم.

چون واتە چۆن، جیاوازە لە چوون واتە ڕۆیشتن.
کوز واتە ئەندامی مێیینەی ژن، جیاوازە لە کووز واتە لەتێ بۆ نموونە کووزە گندۆرە.
تو واتە تۆ، جیاوازە لە توو بۆ نموونە تووی شەقراوە.
جوت واتە جۆتکردن، جیاوازە لە جووت واتە دووان، بۆ نموونە جووتە گۆرەوی.
قوت بۆ نموونە قوتکردنی پەرچەم، یان قوتە واتە کورت، بۆ نموونە قوتە زەلام، جیاوازە لە قووت وەک قووتدانی پارووی نان.
توز واتە خوێ، جیاوازە لە تووز واتە تۆز.
گوڕ واتە خێرایییەکی بە تاو، جیاوازە لە گووڕ واتە گۆڕ.
کوونە واتە چۆنن، جیاوازە لە کونە واتە کون بووە.
نموونەی تر زۆرن، با جارێ ئەوەندە بەس بێت.
لە دواڕۆژ هەر دەبێ ئەم دوو واوە بە هێمایەکی تایبەت بگۆڕدرێت، بۆ ئەوەی بەکارهێنانی ئاسانتر بێت، چونکە وەک گوتمان دوو واو جیاوازە لە یەک واو.
سوپاس بۆ برای هێژام سوداد ڕەسوول، کە نموونەی بەشێک لەم وشانەی خستە بەردەستم.

ئێوارانە ٥٦.. سەردار جاف

ئێوارەیەک
نەعشێ پێکەنینەکانم ختوکە دەدا
تارماییەک چاوەکانی
زەرد□ پەڕی بولێڵ دەکا
تەمتومانێ
بەر لە ئاوابوونی خۆر دنەی حەسرەتەکانم دەدا
ژنێ فرمێسکەکانی لە سەر رێگاکەم دەچێنێ
دایکێ قوڵپی گریانی بە هەستەکانم دەسپێرێ
باوکێ دەستە
لەرزیو و ئاهی ئاوابوونی کوڕەکەی
دەداتە بەر چرا گومەزی مەرقەدی
شار و بە نێو نیگاکانم ترپەیەکن
دەمهەژێنێ

شەو لە خەرەندی تەمەن خۆ دەبینمەوە
لە دامێنا
کراسێ خوێنین لە بەر کڕێوەی بەفرا
خاک تەڕ دەکا
سۆما لێڵی دایک دەسڕێ
شەهلایەک
لە ئاتەشی ئەم گڕکانەوە
رێی بە رەو دەیجور بڕیوە
نازانم لە کام کۆلاژی
ئەوین و بەفر و خوێن و رۆح هەڵقوڵاوە
فرمێسکەکانی بە دێر بەدێری شیعرەکانم سڕیوە
ئەمشەو دەبمە
سەر□ن□□کی س□ر□□
لە تەک گڕ و گرمەی تەقینەوەیەکدا
خەون دووکەڵێکی رەشە
بە بان□ای شارما دەبارێ
خەونێ ئیدی وەئاگابوونێ ون دەکا
ئاوابوونێ
ئەسرینێکی ڕێژن□□ژ□
لە تاودانی ئەسپا گلا
کە ژوانێ چاوەنواڕی فووی قەدەمی ئاگر دەکا
سێڵاوی مۆم ئەوکی ئێرە و ئەوێ دەگرێ
شنەبایەک لە زەردەیا رۆحی گێژە
ئەم شەبخونی هاڕینە
تا د□ ب□س□ی هەڵدەسێ
شەو گەڕانێکی ورد وردە
چاوێ وێڵی قەرەوڵ و
پەلەپیتکە لە بن دەستێ
شیپی* دەربازبوون دەگرین و
دێینەوە ژین
تۆی گشت کەسم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

١٨ / ١٢/ ٢٠٢٣

*شیپ ؛ دەرەتەنگ، خڕ و دۆڵی باریک لە چیا

دادگایی.. شیعری نەوزاد بەندی

وێنەیەکم نیشان ئەدەی ..
هەزاران جار دەست بە قژ و
بە ڕوومەتیدا هێنراوە ..
بێ ژماردە لێوەکانی ماچکراون..
دەیان هەزار شەوی درێژ ،
لەگەڵ پیاوێکا نوستووە ..
سێ ژەمە نانی لەگەڵ پیاوێکا خواردووە ..
دەیان هەزار پیاڵە چای بۆ تێکردووە ..؟؟
چۆن چاوێکم نیشان ئەدەی ،
مۆری لێوی پیاوێکی تری پێوەیە .. ؟
مل و گەردنێ ،
کە بۆنی ،
پیاوێکی تری لێوەیە ؟

شیعری کوردی لە نێوان ئەمڕۆ و دوێنێ.. موراد عەلی

نەبوونی ئەدەبی کلاسیک نەبوونی شوناس و نەبوونی هەر وڵا تێکە، بە واتایەکی تر: هەبوونی ئەدەبیاتی کۆن بۆ هەر وڵات و زمانێک، کڕۆکی مانەوە و جاویدبوونی ئەو زمان و فەرهەنگەیە. وەک ئاشکرایە کوردیش نەک بێبەش نییە لە ئەدەبیاتی کۆن؛ بەڵکو هەم یەکێکە لە گەلە هەرە د□و□م□ندەکان لەو بار□ت□، هەمیش ئەدەب بەتایبەت (شیعر) بەهێزترین چەکی ئێمەیە؛ کە بڵێین: بەڵێ ئێمەیش هەبووین و هەین.

بەڵام کە ئێمە تاچەند نەوەی تر هەمان قەوان لێبدەینەوە و هەردەم کە باس لە شیعر و ئەدەب کرا، بگ□□ینەوە سەر: (نالی، سالم، مەحوی، بێسارانی، مەولەوی) ئایە لە هەموو باسێکدا کە ناوی شیعر

بە هەر ئەو کۆمەڵە ناوە دووبارە ببێتەوە لەسەر حسابی شاعیر و داهێنەرانی ئەمڕۆ نابێت؟ بێگومان من لەو بابەتە نادوێم بە مەبەستی شکانی هیچ شتێک، خۆ ئەگەر بابەتەکە بووبێ بە تابۆ، بێگومان ئەمڕۆ منیش نەیشکێنم بەپێی کات خۆی هەر ناچار دەبێ بە شکان!

با تۆزێک لەسەر بەراوردکردن بوەستین ئاخۆ بزانین چەندێک شتمان هەبووە بۆ دنیا و، ئێستا چیمان هەیە بۆی بە شیعر؟
بەدڵنیاییەوە هەرکەسێک شیعری کلاسیکیی ئێمەی خوێندبێتەوە دەزانێ کە زیادەڕۆیی ناکەم ئەگەر بڵێم کۆی شیعری کلاسیکیی کوردی لە چەند سەد وشەیەک و لە دەیان بابەت تێپەڕ نابن!
لە بەرامبەردا شیعری هاوچەرخی کوردی لە هەر شیعرێک بە جۆرێک خۆی دەنوێنێ و لە هەر کاتێک بەشێوەیەک پتەوی زمانی کوردی دەردەخات، ئایە ئەمە نابێتە ڕابردووپەرستی کە ئێمە هەمیشە بڵێین هەبووین هەبووین بە جارێک نەڵێین هەین!؟
دیارە کە من لێرە باسی شیعری بەلێشاوی فەیسبووک ناکەم، بەڵکو لەمەڕ شیعری ڕاستەقینە دەدوێم، شیعرێک کە زمانێک و تەکنیکێکی هەبێ دواجار فەزایەک کە عەرزی داهێنان دەهەژێنێ. خۆ ئەگەر بڵێین لە بابەتی داهێنان زیادەڕۆییمان کردووە و بەو جۆرە نییە، دەتوانین بڵێین لە چۆن گوتن و چی گوت فەزای شیعری ئەمڕۆمان چ پانتاییەکی داگیرکردووە، کە بەرامبەر ئەو چەند ناوەی وەک تابۆیەک بەسەر کۆی ئەدەبیاتی کوردی بووە بە ڕێگر لەبەردەم داهێنانی ئەمڕۆ چەند هەندەن.
بێگومان من بەرگری لە جۆرێک لە شیعر یان ناشیعر ناکەم. خۆ ئەگەر بڕوانین لە سەردەمی نالی دەیان شاعیر هەبوون کە ڕەنگە ئێمە بە ناویان ئاشنا نەبین؛ جا کەمبینینی شیعری ئەمڕۆ بەهۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە ڕێک پێچەوانەی ویستی ئەدەبە کە کۆمەڵێک ناشیعر بە ناوی شیعرەوە دەفرۆشرێتەوە بە گوێی خەڵک، بێگومان ئەمەیش هۆکاری زڕان و نەویستنی ناوی ئەدەبی وڵاتەکەیە بەڵام هەرکەسێک بە جدی لە بابەتەکە بڕوانێ و بە دروستی خەمی ئەدەبی وڵاتەکەی بێ، بیەوێت بەچاوی ئەقڵ سەیری بابەتەکە بکات بە پێوانەی شیعر ناڕوانێتە ژمارەی لایک و فۆلۆوەر!
بەڵکو بە شێوەی کەشفی دەق و لایەنی جوانیناسی و میتۆدی ڕەخنەیی دەڕوانێتە دەقانێک ئەگەر بە ئەمڕۆ ناویش نەبن و دەکرێ شەڕی چەند ساڵە بکەن لە پانتایی وڵات و بگرە جیهانیش.

هەر خوێنەرێک لەبەر نالی شێرکۆ نەبینێ، لەبەر مەحوی پێشەو بە

داهێنەر نەزانە؛ هەمان ئەو تاخمە خوێنەرەیە کە دەڵێن نەوەی دوای شێرکۆ تا ئەمڕۆ هیچی پێنەبووە بۆ ئەدەبیات و هیچی گرنگی نەبەخشیوەتە کتێبخانەی کوردی!
بە بۆچوونی من کێشە لە سەلیقە و دنیابینی هەیە، تۆ بەوردی (تەڵعەت تاهیر و دلاوەر قەرەداخی) نەخوێنیتەوە و هەر هاواربکەی: سالم سالم…! یانی بە کام پێوەر دەکارێ پێت بگوترێ خوێنەری شیعر؟ کاتێک باس لە وەرگێڕانی دەقەکانی شێرکۆ بێکەس بکرێ، بڵێیت: بە هاوڕێیەتی بووە لەکۆڕینەوەیەک یان دیدارێک لەسەر ئەدەبیاتی (محمد عومەر، موتەلیب عەبدوڵڵا، عەباس عەبدوڵڵا، بەختیار عەلی، یونس ڕەزایی) بکرێ تۆ بڵێی ئەمانە کەسی یەکن و گلەیی لە گەردوونی نەبوونی (مەحوی)یش بکەیت لەکام ماڵی شیعر تۆ نیشتەجێیت؟

کە دەڵێن (کورد مردووپەرستی زیندوو کوژە) هەر لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆژانەمان ڕەنگ ناداتەوە بەپێی زەمەن دەگوێزرێتەوە بۆ ناو ئەدەب و وێژەیش! بەوپێیەی هەر چەنێک سەیری کۆمەڵێک دەقی باش دەکەم لەمڕۆ و بەراوردی دەکەم بەو کۆمەڵە دەقە ژەنگگرتووەی دوێنێ، دەزانم کە لە دوای پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو، ڕێک لە (گۆران)ەوە بۆ ئەمڕۆ؛ ئەوەی کردوومانە زۆر زیاتر بووە لەوەی هەمانبووە ئیتر گوێنەدان بە هونەری هاوچەرخی خۆمان لەو گوتراوە زیاتر چی هەڵدەگرێ؟

هەمای پیرۆز.. بەختیار محەمەد

هەرچەندەی موریدی بۆ ئاگای حزب، دڵبەند و سەرسامی سەرکردەکەیەتی (ئەگەر پریش بێ لە نەرێنییەکان و خراپەکاریی؛ مورید ئەم سیفەتانە نابینێ)؛ بە هەمان شێوەش خوێنەری مورید لە کۆمەڵگەی ئێمەدا سەرسام و دڵبەندی فڵانە نووسەر دەبێ و بە مەزنی دەزانێ (گریمان واش نەبێ) و لە سەرووی یاساکانی ڕەخنەوەی دەبینێ (هەڵبەت هیچ نووسەرێکی داهێنەر و مەزنیش نییە، کە لە سەرووی یاساکانی ڕەخنەوە بێ). هەردوو مورید (هی سەرکردە و هی نووسەر) یەك بنەمای سایکۆلۆژیی و هزرییان هەیە، ئەویش خۆتواندنەوە لەوی دیکەی دەسەڵاتداردا: دەسەڵاتداری سیاسی و دەسەڵاتداری ڕۆشنبیریی. لێرەشەوەیە ئەم جۆرە موریدە پرۆسەی ڕەخنە لە هەما پیرۆزکراوەکەی

خۆی (نووسەر و سەرکردە) قبووڵ ناکا، بەڵکو دەبێتە کارەکتەرێکی نەرێنیی دژ بە‌ دیموکراسی. لەمەوە کێشەی (کۆسپ و تەگەرەی بەردەم) ڕەخنە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، ئەوجا لە هەر ئاست و بوارێکدا بێ، بەر لەوەی کەسایەتی ڕەخنەلێگیراو بێ، ئەم موریدانەن، کە حەزیان لێیە هێمایەکی پیرۆزکراویان هەبێ خۆیانی لە ناودا بتوێننەوە و ببنە پاژێکی نەرێنیی لەم هێما پیرۆزکراوانە. گۆستاف لۆبۆن لەم بارەیەوە دەڵێ: (( )).

ئەمە جۆرێك بونیادی سایکۆلۆژیانەی پەرستنی هەیە. هەر کاتێك ئێمە قبووڵمان نەکرد، کە ڕەخنە لە هێمایە پیرۆزەکەمان بگیرێ، کەواتە ئێمە ئەم هێمایە دەپەرستین. واتە عەشقێکی پەرستنانەمان هەیە بۆ هێما پیرۆزکراوەکەمان. هیچ ئیماندارێك قبووڵی نییە ڕەخنە لە خواوەندەکەی بگریت. ئەمە چونکە پێوەندی پەرستن لە نێوان خۆی و خواوەندەکەیدا هەیە. دەشێ بڵێین، هەمان بونیادی ڕۆحییش لە نێوان موریدی سیاسی و موریدی ڕۆشنبیرییدا هەیە. ئەو بونیادەی تەقدیسی تێدایە بۆ هێمایەکی دەسەڵاتداری پیرۆزکراو، کە ئەویش سەرکردەی سیاسی و نووسەر و ڕۆشنبیرن لە کۆمەڵگەی ئێمەدا.

(نالی)*.. شیعری سارا فەقێ خدر

ئەوا ئەمشەو شەوی یەڵدایە نالی
شەوی شادی و سەدا و سەمایە* نالی
دەبا ماڵ هەر خامۆش و چۆڵ و هۆل بێ
دڵم پڕە ئیشقی تێدایە نالی
**
لەکۆماری شەرمدا خۆشەویستی
هەمیشە دیلە, دەنگی نایە نالی
ئەوی دێت و دەڵێ ئەز ئاشقی تۆم
تەنێ شێتی بەژن و باڵایە نالی
**
هەموو گوتیان مەولانا* (ڕەمز) ی ئیشقە
کەسێک نەیگوت ,کە(ڕابی)*یش وایە نالی
بابارێ ، پەڵەی پاییزی چاوان
گوڵی شیعری پێ دێتەکایە نالی

**
شۆخ وشەنگیی، ناز و بازی بۆچییە
ئەوەی نامرێ، ئیشقی باڵا یە* نالی
لەدرێژی شەوی ساڵی (فیراق)دا
بەبێ شیعرت ، دڵم سارایە* نالی
**

- ئەم شیعرە ئیلهامی لە شیعرێکی مامۆستا غەریب پشدەری، بەناوی(خاتوون) ەوە ،وەرگرتووە.
  *سەدا: دەنگ ، دەنگدانەوە.
  *مەولانا: مەولانا جەلالەدینی رۆمیی .
  *ڕابی : رابیعەی عەدەوی
  *باڵا: بڵند ، بەرز
  *سارا : بیابان ، سەحرا

ئازادی بەخشین نییە و مافی هەموو مر□ق□ک□.. رەزا شوان

زاراوەی ئازادی لە رەچ□□□ک□دا بۆ وشەی (لیتەر)ی لاتینی دەگەڕێتەوە. کە واتای توانای مر□ق ب□ جووڵەکردن و کردار و ئەنجامدانی هەر کارێک، بە کەمترین سنووردارکردن دەگەیەنێت.
ئازادی پیرۆزترین و جوانترین وشەیە، تەنیا وشەیەکی سەرپێی ناو فەرهەنگ نییە، بەڵکو کردارە ئینجا وتەیە. ئازادی لە پێویسترین پێویستییەکانی مر□ق و هەموو گیانلەبەرەکانە. ئازادی و ژیان یەکن. سەرەکیترین و یەکەمین کۆڵەکەی ژیان ئازادییە.
ئازادی لەگەڵ لەدایکبوونی مرۆڤدا لەدایک دەبێت. بەنرخترین شتە لە بووندا، بەڵکو ژیان بەبێ ئازادی هیچ نرخێکی نییە. بۆیە نرخی ئازادی زۆر گرانە. ئازادیش نادرێت بەڵکو وەردەگیرێت.
(ڤیکتۆر هۆگۆ) دەڵێت:" ئازادی بۆ مرۆڤ نایەتە خوارەوە،

پ□ویست□ مر□ق ب□ی سەربکەوێت".

چەندین راپەڕین و شۆڕش و جەنگ، لە پێناوی ئازادیدا هەڵگیرسان. بە ملیۆنان ئازادیخواز لە پێناوی ئازادیدا، گیانیان بەخشی، چونکە هیچ کەس و هیچ گەلێکی ماف و ئازادی داگیرکراو، هەرگیز دەست لە ئازادی و لە سەربەخۆیی و لە مافەکانیان هەڵناگرن و سازشیان لەسەر ناکەن. لە پێناویاندا سەرسەختانە خەبات دەکەن و رۆح و گیان و ژیانی خۆیان دەبەخشن. چەندین هۆزانقان و چیرۆکنووس و رۆماننووس و شانۆنووس، جوانترین هۆنراوە و شاکارترین چیرۆک و رۆمان و شانۆیان دەرب ارەی ئازادی نووسیون. چەندین هونەرمەندی شێوەکار، جوانترین تابلۆیان دەرب ارەی ئازادی کێشاون. چەندین کەڵە موزیکژەن، پارچە موزیکیان دەرب ارەی ئازادی ژەنیون. چەندین سروودچڕی دەنگخۆش، سروودی ئازادییان چڕیون. هۆزانقانی ن□ت□و□یمان، رەوانشاد (فایق بێکەس) دەڵێت:

داری ئازادی بە خوێن ئاو نەدرێ قەت بەرناگرێ
سەربەخۆیی بێ فیداکاری ئەبەد سەرناگرێ

ئازادی پێویستییەکی کەرامەت و شکۆمەندی و ئابڕومەندیی مرۆڤە، بەشێکی سەرەکییە لە ژیانی خۆشی و بەختەوەری. (گاندی) دەڵێت:"ئازادی رۆح و هەناسەی مرۆڤە". (تۆسیدیدس) دەڵێت:"مرۆڤی ئازاد مرۆڤێکی دڵخۆشە، نهێنی ئازادیش ئازاییە".

بە کورتی پێویستی مر□ق ب□ ئازادی، لە پێویستییەکانی مر□ق ب□ هەوای پاک و خۆراکی باش و ئاوی شیرین و خەوی خۆش کەمتر نییە.

ناشکرێت ئازادی رەها و بەرەڵایی بێت. رێکنەخرێت و ئاراستە نەکرێت و لێپێچینەوەی نەبێت. چونکە ئازادی تاک لەوێدا کۆتایی دێت، کە پێشێلی ئازادی کەسانی تر بکات.

جیاوازییەکی زۆر لە را و بۆچوون، لە نێوان بیرمەندان و بیرکەرەوەکاندا، دەرب ارەی دیاریکردنی پێناسەیەکی گشتی بۆ ئازادی هەیە. هەیانە دەڵێت: ئازادی نەبوونی پێوەندە. هەندێکی کەیان: وا دەبینن کە ئازادی توانای مر□ق□ ل□ کارکردنی ئەوەی دەیەوێت. یان ئازادی توانای بڕیاردانە لە لایەن خۆمانەوە. ئێمە ئازادین لە بیرکردنەوە و لە دەربڕینی بیروڕاکانمان. ئازادین لە هەڵبژاردنی رێگای ژیانمان و لە دروستکردنی ژیانی ناوازەمان. هەربۆیە دەتوانین لەگەڵ هەرکەسێک کە بمانەوێت

پەیوەندی بکەین. هەندەکی کەش دەڵێن: ئازادی نەبوونی ڕقە. ئەمانە و چەندین پێناسەی تری بۆ کراوە.
ئەوەی ئەمە لەم نووسینەماندا مەبەستمانە، ئازادی دەربڕین یا ئازادی گوزارشتکردنە.
ئازادی ڕادەربڕین و بیروڕا، مافێکی بنەڕەتییە و یەکێکە لە مافە هەرە گرنگەکانی هەموو مرۆڤێک. بەبێ بوونی ئەم مافە، هەموو مافەکانی تر لە مەترسیدان.
مافی ئازادی دەربڕین، پەیوەستە بە شکۆمەندی و بە کەرامەتی مرۆڤە. ڕەخساندنی دەرفەتە لە بەردەم هەر مرۆڤێکدا، بە پێی ئەقڵ و لۆژیکی خۆی بیربکاتەوە و ژیانی ڕێکبخات. بە ئازادانە و ئازایانە بیروڕا و بۆچوونەکانی ناخی خۆی دەربڕێت و ئەو پەیامەی دەیەوێت لە ڕێی قسەکردن و نووسینەوە، بە کەسانی تری بگەیەنێت.

ئازادی دەربڕین، بەردی بناغەی دیموکراتییە و پێگەیەکی باڵای جیهانیی لە مافەکانی مرۆڤدا هەیە. هەموو کەسێک مافی ئەوەی هەیە، کە بە ئەوپەڕی ئازادییەوە و بەبێ سانسۆر و ڕێگری و تەنگپێهەڵچنین و هەڕەشەکردن و چاوسوورکردنەوە و تۆقاندن و ترس، بەبێ چاودێری و دەستێوەردانی دەسەڵاتی گشتی و سزای یاسایی، بەبێ گوێدانە سنوورەکان. ڕا و بۆچوون و وەرگرتن و گەیاندنی زانیاری و بیرۆکە و گەلێ مافی تری هەیە. چ بە شێوەی گوزارشتی زارەکی بێت، یان بە نووسراو بێت، یان لە ڕێی میدیا و ڕاگەیاندن و سایتە ئەلیکترۆنییەکان، یان لە ڕێی بڵاوکراوە و گۆڤار و پەرتووکی چاپکراوەوە بێت. یا بە شێوەی هونەر وەک کێشانی تابلۆ و کاریکاتێر یا بە هەر هەڵکارێکی دڵخوازی خۆیەوە بێت. بە مەرجێک پێشێڵی ئازادییەکانی کەسانی تر نەکات و سووکایەتی بە داب و نەریت و بە بەها پیرۆزە کۆمەڵایەتییەکان نەکات.
لە لۆژیکی بنچینەیی ئازادی دەربڕین و گوزارشتکردن ئەوەیە، پێویستە ئامرازێک بێت بۆ باشترکردن و پێشکەوتن و داهێنان و دۆزینەوەی فۆرمێکی ڕاستی لە ڕێگەی دیدی جیاوازەوە. گەر پێڕەوی ئەم لۆژیکە نەکرێت، دەشێت ئازادی دەربڕین بە پێچەوانەی بنەما دەستوورییەکانی مافەکانی مرۆڤەوە بێت، لە ئازادی و شکۆمەندی و یەکسانی.
(ک□□□ن و□□ن) دەڵێت: "ئازادی وێرانکارییە، ئەگەر بێتو زانستی و هەستکردن بە بەرپرسیارێتی لەگەڵدا نەبێت".
بە دیسپلین و کۆنترۆڵکردنی مافی ئازادی دەربڕین و بە دروستی

بەکارهێنانی ئەم پابەندبوونانە پێویستن:

١ـ پێویستە پارێزگاری لە ماف و ئازادی و ئابڕوومەندی و شکۆمەندی و کەرامەتی کەسانی تر بکرێت و رێگا نەدرێت بە زڕاندنی ناوبانگیان و زیان گەیاندن بە ژیانیان و بە پێگەی کۆمەڵایەتی و ئەدەبییان.

٢ـ لەکۆڵینەوەی بابەتییانە و راستگۆیی و هەستکردن بە ئەرک و بە بەرپرسیارێتی.

٣ـ دوورکەوتنەوە لە هاندانی رق و تاوان و لە کاری قێزەوەن و لە پۆرنۆگرافی.

٤ـ پاراستنی بەرژەوەندییەکان و بەهاکان و پیرۆزییەکانی کۆمەڵ رەوشتە گشتییەکان.

٥ـ پاریزگاریکردن لە ئاسایشی نەتەوەیی و لە ناوبانگی گەلی کوردمان و لە خاک و لە ئاڵای کوردستانمان و لە شیرازەی سیستەمی گشتی.

مافی ئازادی دەربڕین، لەڕێی چەندین هۆکاری تایبەت بە مافەکانی مرۆڤ، لەژێر سایەی یاسا نێودەوڵەتییەکاندا زامنکراوە. لە لایەن کۆمەڵەی نەتەوە یکگرتووکانەوە دان بەم مافەدا نراوە، وەکو مافێکی بنەڕەتی مرۆڤ، لە بەندی (١٩) ی جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤدا چەسپاوە. ئەمەش دەقی ئەو بەندەیە:

“هەموو مرۆڤێک مافی ئازادی بیروڕا و ئازادی دەربڕینی هەیە. هەموو مرۆڤێک ئازادە بەبێ دەستێوەردان، لە هەڵبژاردنی بیروڕا و گەڕان بە دوای زانیاری و وەرگرتن و بڵاوکردنەوەی زانیاری و بیروڕا بەبێ گرنگیدان بە سنووری جوگرافی”.

ئازادی جۆری زۆرە. ئازادی تاکەکەسی بریتییە لە ئازادی قسەکردن و گوزارشکردن لە را و بۆچوونەکانی ناخی کەسییەکان، ئازادی دەنگدان و خۆبەربژیکردن و ئازادی شوێنی ژیان و نیشتەجێبوون، ئازادی کارکردن.

ئازادی رادەربڕین، لە رەهەندی کۆمەڵایەتیدا، ئامرازێکە بۆ ئاڵوگۆڕی بیرۆکە و زانیاری لە نێوان مرۆڤەکاندا و پەیوەندی جەماوەری. مافی هەرکەسێکە کە هەوڵی گەیاندنی بیروڕا و بۆچوونەکانی بە کەسانی دیکە بدات. هەروەها مافی وەرگرتنی بۆچوون و هەواڵی لە کەسانی دیکە هەیە. ئازادی قسەکردن و ڕەخنەگرتن لەسەر مەسەلە تایبەتی و گشتی و کۆمەڵایەتی و کولتووری و سیاسی و ئابوورییەکان و لەسەر بەڕێوەبردنی دەسەڵات و گەندەڵییەکان و...، بە سوودی گشتی.

زۆر بەداخەوە تا ئەمڕۆش، لە زۆر لە دەوڵەتانی جیهاندا، بە هەرچوار دەوڵەتە داگیرکەرە دڕندەکانی کوردستانیشەوە. لە

سایەی دەسەڵاتی دیکتاتۆری و رژیمە کۆنەپەرست و رەگەزپەرست و سەرکوتکەر و دەمکورتکەرەکاندا، مافی ئازادی دەربڕین، بە زەقی و بە رەقی پێشێلکراون و لەژێر هەڕەشەدان یا هەر بوونیان نییە. بە هەزاران ئازادیخواز و دیموکراتیخواز، بە تاوانی داواکاردنی ئازادی و دەربڕینی ئازادی و دیموکراتی خراونەتە زیندانەوە.

شانۆی تەلەڤزیۆنی پۆڵەندی.. نیهاد جامی

هونەری شانۆ پێویستی بەکردەی بینینی ڕاستەوخۆ هەیە، بەلام کاتێک وەک ڤیدیۆی تۆمارکراو دەیبینین، ڕووبەروی ئەو پرسیارە دەبینەوە ئاخۆ شانۆی تەلەڤزیۆنی چ سوودێک بە ئێمە دەگەیەنێت؟ لە بەردەم ئەم پرسیارەدا پێویستە هەندێک خاڵ بەگرنگ وەربگرین، بەهۆی ئەوەی تۆمارکردنی ڤیدیۆی بۆ شانۆ کۆمەکی ئەوەمان دەکات سیماکانی قۆناغە شانۆیەکان بەڕوونی بناسین، جگە لەوەی ئەو کارانەی لەزەمەنێکدا فریای سەیرکردنیان نەکەوتین، بزانین ئاستی کارکردنیان چۆن بووە، ئەوە سەرباری ئەوەی رۆلێکی گرنگ دەبینێت لە بە کولتورکردنی شانۆ لەکۆمەڵگادا، کە لەم ڕێگایەوە کۆمەلگا دەتوانێت ئاشنایەتیەکی زیاتر بەشانۆ پەیدا بکات.
ئێمە لەئێستادا کەسەیری شانۆی تەلەڤزیۆنی پۆڵەندی دەکەین و مێژووەکەی پێ دەنێتە ناو ٥٣ ساڵ، چەندە بەهۆی نیشاندانی نمایشەکان لە تەلەڤزیۆن توانی رۆڵێکی گرنگ ببینێت بۆ بە کولتورکردنی شانۆ، وایکرد ئەم کۆمەلگایە هەست بەگرنگی نمایش بکات، ئاشنایەتی لەگەل دیاترین سانۆنامەکان پەیدا بکات، لەئێستادا کە نیو سەدە تێدەپەرێنێت، بەڵام بەهەمان شێوەو تینەوە شانۆ لەناو ماڵەکان ئامادەبوونی هەیە، ئەوە وایکردووە شانۆ ببێتە بەشێک لەژیانی کولتوری مرۆڤی پۆڵەندی.
بە ئەوەی بەدوای ئەو ئاشنابوونە ئەو نمایشە تۆمارکراوانە دەسکەوتی دارایش وەدەست بێنن کەناڵی تەلەڤزیۆنی کولتور هەڵسا بە جاپکردن و کۆپی کردنی نمایشەکان لەشیوەی دی ڤی دی، وەک فیلم لەبازارەکان بفرۆشرێن، بەوەش دەستکەوتێکی پێ وەدەست هێناوە،

لەئێستادا بەدەگمەن ئەو نمایشانە ل□ بازار دەست دەکەون، ئەوەش گەواهی ئەم ڕاستییە کەوا بینەران دەیانەوێت ببنە خاوەنی ڤیدیۆی ئەم نمایشانە.
خالێکی تری گرنگ بۆ توێژینەوە لەبارەی ئەم شانۆنامانەو ئاشنابوون بەدیدی دەرهێنەرانی پۆڵەندی بەدوای سەرجاوە تیۆریەکان دەتوانین بگەرێینەوە بۆ ئەم نمایشانە، تاوەکو بتوانین سیمای قۆناغە شانۆییەکانی پێ بناسین، ئەم شانۆیە لەڕێی ڤیدیۆی کارەکانی وایکرد ڕووبەرێکی فراوانتری بەخۆی بەخشی، بۆیە کتێبەکەی نووسەر کاتاژینا جیێژبیچکا بەناونیشانی "٥٠ ساڵ لەشانۆی تەلەڤزیۆنیدا" دۆکۆمێنتێکی گرنگی ئەم شانۆییە کە چۆن لەرێی بەڤیدیۆکردن توانیەتی داکۆکی لەسیماو گەشاندنەوەی خۆی بکات لەناو کۆمەلگادا، سەرباری ئەوەی توێژەرانی سانۆ بۆ قسەکردن لەسەر نمایشەکان دەگەرێنەوە سەر ئەم ڤیدیۆیانە.
کاتێک دەگەرێینەوە بۆ سەرەتای لەدایکبوونی ئەم شانۆیە لە تەلەڤزیۆن هەست بە پلانی کولتووری ئەم وڵاتە دەکەین، بەهۆی ئەوەی بە ماوەیەکی کەمی لەدایکبونی تەلەڤزیۆنی پۆڵەندی شانۆ بوو بە بەشێک لە کاری تەلەڤزیۆن، هەر لەو ڕۆژەوەی یەکەم شانۆنامەیان ل□ تەلەڤزیۆن نیشان دا بەناوی "پەنجەرەیەک لە دارستان" دەرهێنانی یۆزیف سوۆتڤینیسکی ئیدی دەرگا لەنمایشی شانۆیی کرایەوە، کە لەئێستادا زیاد لە چوار هەزار نمایشی شانۆیی تۆمار کراو لەبەردەستدایە، بۆیە ئەو هەوڵە وایکرد شانۆ بەزیندووی بمێنێت، شتێک نەبێت لەهەوڵی شانۆیی ناوی لەیادکردن بێت، بینەری تەلەڤزیۆن بەهۆی ئەوەی لەو ڕۆژگارە یەک کەناڵی هەبوو دەیزانی رۆژانی دووشەممە نمایشی شانۆیی نیشان دەدرێت.
ئەمرۆ شانۆی تەلەڤزیۆنی لەزۆربەی ولاتانی ئەوروپی ئامادەبوونی هەیە، بەلام هێشتا هەندێک ڕوانین تایبەتمەندیەکەی دەگەرێننەوە بۆ پۆڵەندیەکان، بەلام با ئەوەمان بیر نەچێت ئەو بیرۆکەیە سەرەتا بۆ بەریتانیەکان دەگەڕێتەوە، ئەو دەمەی لەساڵی ١٩٢٤ نمایشێکی شانۆیی تایبەت بە ڕادیۆیان پێشکەشکرد، دواتر بیرۆکەکەیان گواستەوە بۆ تەلەڤزیۆن و ئەمریکیەکانیش خێرا ئەو بیرۆکەیان قۆستەوە هەوڵیاندا لەڕێی ناسراوترین ئەکتەرەکانیان شانۆی تەلەڤزیۆنی بەرهەم بێنن.
پۆڵەندیەکان سوودیان لەم ئەزموونە وەرگرت و هەوڵیاندا وەک نەریتێک بۆ بینەرانی تەلەڤزیۆن پیادەی بکەن، ه□ب□ت لەم ڕۆژگارەدا بەهۆی ئەوەی تەلەڤزیۆن ڕەش وسپی بووە بۆیە زۆر کێشەیان ڕووبەروو بۆتەوە، کەوا لایەنی جوانکاری نمایشەکانی لەدەستداوە، بەڵام چونکە بەدوای نمایشەکان بەتایبەت بۆ تەلەڤزیۆن تۆمار کراون هەوڵدراوە بەشێکی جوانی کارەکان بەتایبەت کاری لەسەر بکرێت،

لێرەدا نابێت ڕۆڵی دەرهێنەر ئادام هانوشکیێڤیچ لەیاد بکرێت کەرۆڵێکی گرنگی لەشانۆی تەلەڤزیۆنیدا بینیووە، کاتێک لە ١٩٦٩ یەکەم ئەزموونی ڕەنگاو ڕەنگی تەلەڤزیۆن دەردەکەوێت، یەکەم نمایش کە بە ڕەش وسپی نیشان نەدرێت، مۆنۆدرامایەک بووە کە لە "زیانی توتن" چ□خ□ق و□رگیراوە، لە دەرهێنانی یێرزی ئانتچاک، ساڵانی دواتر هەندێک لەدەرهێنەرانی سینەما ڕوو دەکەنە شانۆی تەلەڤزیۆنی و لەپاڵ کاری سینەمادا لەم بوارەشدا کار دەکەن، لەوانە دەرهێنەران کیشلۆڤسکی و ئاگنێشکا هۆڵەند، بەلام تا ئەمڕۆشی لەگەڵ بێت بینەر لەماڵەوە دەزانێت ڕۆژانی دووشەممە سانۆی تەلەڤزیۆنی نیشان دەدرێت، هەندێک لەڕەخنەگران بڕوایان وایە ئەم شانۆیە وەک جاران بینەری نەماوە، ئەوەش دەگەڕێننەوە بۆ هەندێک گۆڕانکاری لەشیوازی کارەکان، بەلام زۆرینەی پسپۆرانی بواری شانۆ لەسەر ئەوە کۆکن شانۆی تەلەڤزیۆنی بەهیچ شیوەیەک بینەری لەدەست نەداوە، چونکە وەک بەشێک لەژیانی کولتوری ئەو مرۆڤەیەو لێی جیا نابێتەوە.

چەند نامەیەکی سەعد محەمەد ڕەحیم پێش کۆچکردنی.. سەباح ئیسماعیل

بۆ یەکەمین جار سەعد محەمەد ڕەحیمی ڕۆمانووسی گەورەی عێراقم لە فیستیڤاڵی گەلاوێژی ساڵی ٢٠١٨دا ڕووبەڕوو بینی، بەڵام لە ساڵی 2016ـەوە لە ڕێگەی تەلەفۆن و نێتەوە پێوەندیمان هەبوو و دەمناسی.
لەو نێوەدا لە ڕێی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە تا ڕادی□ك ڕۆژانە قسەمان پێکەوە دەکرد، بەتایبەت لەسەر ڕۆمانی (کوژرانی کابرای کتێبفرۆش) و پاشانیش هەمبەر ڕۆمانی (سێبەرەکانی جەستە).
ڕۆژێکیان پرسیاری ئەوەم لێکرد: "بۆچی لە ڕۆمانی (کوژرانی کابرای کتێبفرۆش)دا کابرای نیشتەجێی یەمەن، مەرزوقی کاراکتەری سەرەکیی ڕۆمانەکە ناشرین دەکات؟ من بۆ خۆم نامەکەیم بەدڵ نەبوو، ڕاستی بەزیادم زانی، ڕەنگە ویستبێتت بمانخەیتە بەردەم هەموو شیمانەکانەوە".

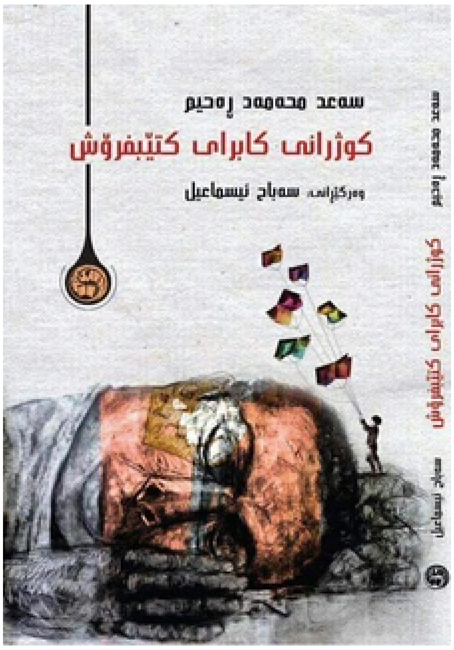

ئەو نووسی: “ئەو نامەیەی لە یەمەنەوە نێررابوو هی کەسێکە مەرزوقی خۆشناوێت، بگرە شتی کۆنی بۆ هەڵگرتووە. دوورنییە مەرزوق کەسێکی خراپ بووبێت وەکو هاوەڵە عەدەنییەکەی وەسفی دەکات، وەك ئەوەی لەم ڕەوشەدا کەسی جوان نەبینینەوە. هەیە مەزنی دەکات و ڕێزی دەگرێت. هەیشە ڕقی لێیەتی. هەیشە دەخوازێت بێ کەم و زیاد بیخاتە شوێنی ڕاستەقینەی خۆی. هەڵبەت ئەمەش لە گەورەیی ئەو کەم ناکاتەوە، چونکە هیچ کەسێك بێ هەڵە و تەواو کەماڵ نییە. هەمووما ن هەڵەمان کردووە. ویستم باڵانسێك لە ڕایەکان دروستبکەم”. لە نامەیەکی دیدا بۆم نووسیبوو: “خۆزگە مەرزوق بە مەبەست بەدەستی تیرۆریستان دەکوژرا، نەك بەهەڵە”.
ئەو نووسیبووی: “ل□□ر□دا ویستووم□ ب□□□م ئەوی ڕوودەدات بێهوودەییە. هەرچەندە قسەی ل□ک□□ر□کە یەکلاییکەرەوە نییە. ویستم کۆتاییەکەی کراوە بێت، نەمویست کۆتاییەکەی پێشبینیکراو بێت”.
سەعد زۆری پێخۆشبوو ئەم ڕۆمانەی دەکرێتە کوردی. هەر لەو نێوەدا نامەیەکی بۆ ناردم گوتبووی کەسێك لە ئەهوازەوە نامەی بۆ ناردووم، دەیەوێت وەریبگێڕێتە سەر زمانی فارسی. هەروەها یەکێکیش لە ئەمریکاوە، بەنیازە وەریبگێڕێتە سەر زمانی ئینگلیزی.
نووسەر لە ڕۆمانی (کوژرانی کابرای کتێبفرۆش)دا برێخت ئاسا ویستوویەتی بەردەوام وەرگر هۆشیار بێت و کەلێنەکان پڕ و د□ق□ر□ پەنهانەکان ن□ز□ن بکاتەوە. لە ڕۆمانی (سێبەرەکانی جەستە)شدا بەهەمان شێوە گەلێك پرسیاری بۆ وەرگر جێهێشتوون. مەودایەکی کراوەی بەرفرەوان بۆ قسەلەسەرکردن جێدەهێڵێت. دەیەوێت بڵێت هەمیشە دیوێکی تر، یاخود زیاتر هەیە بۆ گێڕانەوە. ئەو کەسەکان لە کۆمەڵگە هەڵدەبژێرێت و لە ڕێگەی فەنتازیاوە مێژوویەکی خەیاڵیی

پێدە بەخشێت. کاراکتەرەکانی هەند جوان ڕۆحیان بۆ بەردا کراوە، دەڵێی کتومت کەسایەتیی ڕاستەقینەن و پێشتر ناسیومانن. ئەو بە ڕیتمی خاو ڕۆمانەکانی نەنووسیون، بەڵێ وەرگر تاسەی خوێندنەوەی بە ڕۆمانەکە زیاتر دەبێت.

سەعد هەند ئاشقی ڕۆمان بوو لەو نامانای بەناوی (نامەکانی سەعد ڕەحیم پێش کۆچکردنی) بڵاوبوونەتەوە، باس لەو ڕۆژەی ڕۆمان دەکات، دەڵێت: "ڕۆمان لەم سەردەمەی ئێمەدا ئەگەر بەچاکی کاری پێبکەین، ئامرازی کاریگەری ڕۆشنبیرکردنە، ڕۆمانەکانی سەدەی نۆزدە لە ڕوسیا و لە ڕۆژئاوادا تاڕادەیەك ئەم ڕۆڵەیان گێڕاوە، ئێمەش دەتوانین بە مەرجەکانی سەردەم و پێویستییەکانی هەمان شت بکەین". لە نامەیەکی دیدا دەنووسێت: "تێکستی ئەدەبی گێڕانەوە بەدیاریکراوی، زادەی خەیاڵە، مادە سەرەتاییە خاوەکەشی مێژووە. مێژوو وەکو نووسەر خوێندوویەتییەوە و کردوویەتی بە سەرچاوە و ئاسەی خۆی.. دەقی گێڕانەوەی هەر ڕۆمانێك چەندێك فەنتازی بێت، وێنەیەکی بەرجەستەکراو و ئاڵۆزی واقیع و مێژووە.. واقیع و مێژوویەك ڕۆماننووس بەئاگایی یاخود بێئاگا پێش دەستکردن بە نووسین هەڵیاندەهێنجێنێت". لە نامەی سێیەمیشدا هەر سەبارەت بە ڕۆمان دەنووسێت: "دەکرێت ڕۆمان لە کۆمەڵگەیەکی وەك کۆمەڵگەکەمان، دوو ئەرکی هەبێت، ئەرکی گوزارشتکردنی کۆمەڵگە لە کەسایەتی و ناسنامە و پێگەی لە جیهاندا، هەروەها ئەرکی هاندان بۆ جێهێشتنی پێراوێزخراوی و پەککەوتنە ژیارییەکەی. ئاخر ڕۆمان گێڕانەوەیەکی باڵایە پشتگیریی وێنەی کۆمەڵگە و بەردەوامی و پێشکەوتنی دەکات".

ماوەتەوە بڵێم، لە دواساتەکانی ماڵئاواییم لە سەعد محەمەد ڕەحیم ئەودەمی نانی نیوەڕۆی لەگەڵدا نەخواردین، چونکە تەواو گیانی تێکچووبوو، من دەمزانی بەر لە ماوەیەک نەشتەرگەرییەکی گەورەی سینگیان لە لبنان بۆ کردبوو، لای خەمەوە نەساغییەکەشیم هەر بە ئەوە گێڕاندەوە، پێیگوتم دەمەوێت بمگەیەنیتە ئوتێل ڕامادا، تاکو پشوویەک بدەم، لە ڕێگە خۆشحاڵیی خۆی بە وەرگێڕانی ڕۆمانی "کوژرانی کابرای کتێبفرۆش" بۆ زمانی کوردی دەربڕی، لە پێشەکیی چاپی کوردیی ئەم ڕۆمانەدا بۆی نووسیم: "بەوەرگێڕانی ڕۆمانەکەم بۆ زمانی کوردی، هەست بە بەختەوەری و شانازیی دەکەم.. من دەزانم زیاد لە پەیوەندییەك لەنێوان ئەدەبی نووسراو بەزمانی عەرەبی و ئەدەبی نووسراو بەزمانی کوردی هەیە، بەهەی ئەو ئەزموونە ژیانییە بەیەکداچووەی نێوان میللەتان و مێژووەکەیانەوە، کە چەندین خاڵی بەرکەوتنی لەخۆ گرتووە. وەکو دەزانین ئەمە جۆرە هاوڕۆشنبیری و بەهای هاوشێوە و دابونەریتی هاوبەشی لەنێوانیاندا دروستکردووە.

لەم ڕۆمانەمدا پتر لە کەسایەتییەکی کورد هەن ئیلهامیانم لە

کەسایەتیی ڕاستەقینەوە وەرگرتووە، کە پێوەندیی قووڵی مرۆییم پێیانەوە هەبووە. هەروەها بەشێك لە ڕووداوە گشتییەکە، ئەگەرچی سنووردارە، لە شارە کوردییەکاندا ڕوودەدات”.
هەروەها دڵخۆشبوو بە خەریکبوونم بە وەرگێڕانی دووەمین ڕۆمانییەوە (سێبەرەکانی جەستە)، کە پێشتر لە ڕێگەی پۆستەوە بۆی ناردبووم.

دووەمیش بەڵێنی دامێ بێتە کەرکوك سەر لە ماڵی خوشکەکەی بدات، پاشان بێت لە لام بمێنێتەوە و منیش لە “ناوەندی ڕووناکبیری و هونەریی دیالۆگ” کۆڕێکی هەمبەر ڕۆمان بۆ بگێڕم…
مخابن نەمزانی ئەوە یەکەمین جار و دوا جارە سەعد محەمەد ڕەحیم دەبینم، بۆ سەرلەبەیانیی ڕۆژی 9/4/2018 د. نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد مەسجێکی بۆ ناردم نووسیبووی: “ئەزانی سەعد محەمەد ڕەحیمیش مرد!” سەیرمهاتە وای نووسیبوو، دەمزانی کاک نەوزاد لە هەموو شتێکدا جدییە، کەچی بۆم نووسی: “گاڵتە دەکەیت”، ئەوجا دەمودەست تەلەفۆنم بۆ کرد، ئیدی لە ڕاستیی ئەو هەواڵە دڵتەزێنە دڵنیابووم.

سەعد محەمەد ڕەحیم: لە باقوبەی پارێزگەی دیالە، ساڵی 1957 هاتووتە دنیاوە. بەکالۆریۆسی لە ئابووری لە کۆلێژی کارگێڕی و ئابووریی زانکۆی موستەنسرییە لە ساڵی 1980دا بەدەستهێناوە. پاشان بووە مامۆستای ئامادەیی و وانەی ئابووریی وتووەتەوە. لە بواری ڕۆژنامەگەریشدا کاریکردووە و نووسینەکانی لە ڕۆژنامە عەراقی و عەرەبییەکاندا بڵاوکردوونەتەوە.

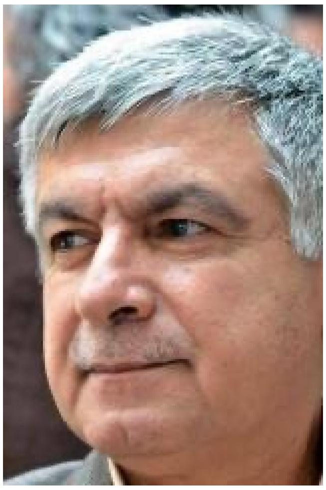

سعد محمد رحيم

بەرھەمە بڵاوكراوەكانى نووسەر:

هەڵكشان بەرەو كەلووى جمكانە (چيرۆك) 1989 بەغدا

سێبەرى سوورەتووەكە (چيرۆك) 1993 بەغدا.

ئەو و دەريا (چيرۆك) 200 بەغدا.

زەرد□ پەڕى قوڵنگەكان (ڕۆمان) 200 بەغدا.

وێستگە چيرۆكەكان (چيرۆك) 2004 بەغدا.

هاندان (چيرۆك) 2004 ديمەشق.

گوڵ□ بادەم (چيرۆك) 2009 بەغدا.

جيهانگيريى ڕاگەياندن و ڕۆشنبيريى بەرخۆرى (لێكۆڵينەوە) 2011 بەغدا.

گۆرانيى ئافرەتێك، زەرد□ پەڕى دەريا (ڕۆمان) 2012 عەمان.

گەڕاندنەوەى ماركس (لێكۆڵينەوە) ديمەشق 2012.

سنوورەكانى تابو، □وناكبير و تۆڕى پێوەندييەكانى دەسەڵات (لێكۆڵينەوە) 2013 ديمەشق.

ئەفسوونى گێڕانەوە: لێكۆڵينەوە لەسەر هونەرەكانى گێڕانەوە. 2014 ديمەشق.

ململانێى دەوڵەت و گرووپەكان لە عێراقدا. (لێكۆڵينەوە) 2015 بەغدا.

كۆڵەكەكانى ڕێنيسانس و □وناكبيريى (لێكۆڵينەوە) 2015 بەغدا.

سێبەرى جەستە (ڕۆمان) 2015.

كوژرانى كابراى كتێبفرش (ڕۆمان) دەزگاى ستوور بۆ چاپ و بڵاوكردنەوە ٢٠١٦.

ئەو ڕۆشنبيرەى لووت لە هەموو شتێك دەژەنێت (لێكۆڵينەوە) 2016 بەغدا.

سێبەرەكانى جەستە (ڕۆمان) ٢٠١٧

گێڕانەوە بەمێژوو خۆى دەنوێنێت (لێكۆڵينەوە) 2017.

هەینێ گۆزەکە شکا (ڕۆمان) ٢٠١٨ بەغدا.
کۆنکان (کۆمەڵەچیرۆك) دیمەشق 2018.
بوارێك بۆ شێتبوون (ڕۆمان) 20018
پێگەی ناسنامە: لێکۆڵینەوە، دەزگای میزۆپۆتامیا ٢٠١٨

ئەو خەڵاتانەی وەریگرتوون:

- خەڵاتی سێیەمی چیرۆك، پێشبڕکێی کۆمەڵەچیرۆك. وەزارەتی ڕۆشنبیریی بەغدا 1993.
- خەڵاتی داهێنانی ڕۆمان لە عێراقدا ساڵی 2000 لەسەر ڕۆمانی زەرد□ پەڕی قوڵنگەکان.
- خەڵاتی باشترین ڕیپۆرتاژی ڕۆژنامەگەریی لە عێراقدا 2005.
- خەڵاتی داهێنان لە بواری کورتەچیرۆکدا (عێراق) لەسەر کۆمەڵەچیرۆکی (گوڵ□ بادەمەکان).
- لەسەر ڕۆمانی (سێبەرەکانی جەستە) خەڵاتی کەتارای ڕۆمانی عەرەبیی 2016ی وەرگرت. دوای چاپکردنی وەرگێڕرایە سەر زمانی ئینگلیزی و فڕەنسی.

شایانی باسە نووسەر میوانی بیست و یەکەمین فیستیڤاڵی ڕوونا کبیریی گەلاوێژ بوو، لە ڕۆژی دووەمی چالاکییەکانی فیستیڤاڵدا لە 6/4/2018 لە تەوەری (وەرگێڕانی ئەویدی لە ڕووی ڕۆشنبیریییەوە) بە بابەتێك بە ناونیشانی (ترجمة الاخر ولحظة التنوير الغائبة – وەرگێڕانی ئەویدی و ساتی نائامادەیی ڕۆشنبیری) بەشداری کرد.

لەکاتێکدا خۆی ئامادەکردبوو لە ڕێگەی فڕۆکەخانەی سلێمانییەوە بەرەو بەغدا بگەڕێتەوە، تەندروستیی ت□ک□د□چێت و جەڵتەی دڵ لێیدەدات. دواتر سەرلەبەیانیی ڕۆژی دووش□م□ 9/4/2018 ل□ نەخۆشخانەی بووژانەوەی دڵ لە سلێمانی کۆچی دوایی کرد.

....

www.youm7.com

٢. سەعد محم□د ڕەحیم، کوژرانی کابرای کتێبفرۆش، وەرگێڕانی: سەباح ئیسماعیل دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی ٢٠١٧، ل٦.

زمانەکەمان.. نەژاد عزیز سورمێ

تۆ وەرە بیری لێ بکەوە ، وڵاتێکی وەك فەڕەنسا ، فەڕەنسای ڕامبۆ و ئاراگۆن و سارتەر و ئێلوار و بریق□ر و دەیان کەڵە شاعیر و نووسەری تر کە زمانی فەڕەنسی ژاکی پێیانەوە گرتووە ، فەڕەنسای زانکۆ و ئەکادیمیا و دەزگای کولتووری بەناو و دەنگ… لە خەمی زمانەکەیانن ، بەو ڕادەیەی بە قانوون سزای ئەوانە دەدەن وشەیەکی بیانی بەکاربهێنن ، لە کاتێکدا بەرابەری بە فەڕەنسی هەبێ..!!
کەچی ئێمە کە چەندان هەڕەشەی جیددیمان لەسەرە و بە چەندان دژمن و نەیاری دیار و نادیارەوە گەمارۆ دراوین تا ئێستا بە نیمچە بڕیارێکیش زمانەکەمان (کۆڵگەی گرینگی بوونمان) بەسەرنەکردووەتەوە ، ئەگەر جێبەجێیش نەکرێت بۆ مێژوو بمێنێتەوە.. باسی ئەوەش ناکەم کاربەدەست و فەرمانبەری حزبی و حکوومیمان هەیە ، جێی داخە (نەك بەشەرمەوە) بگرە (بەفەخرەوە) کوردی نازانن و پێیان وایە لە پاڵ زمانێکی ئەورووپاییدا (بە نموونە ئینگلیسی یا هەر زمانێکی دی ..) ، عەرەبی یا تورکی و فارسیزانی سەر و زیاد بێ!!
لەم ڕاستەدا ڕۆشنایی دەچێتەوە سەر ئەوەی داخۆ دەسەڵاتی نیشتمانی چی بۆ ڕۆشنبیری و کولتووری ساڵانی ساڵ گەمارۆدراومان کردووە؟ چ هەنگاوێکی بۆ زمانەکەمان هەڵێناوە کە یەکێکە لە بنەما هەرە گرینگەکانی بوونمان ..
لە بارودۆخێکی دووچاربووی سنگەکوژێی وەك ئەمڕۆ لەسەرمانە ئەگەر جاروباریش بێ زمانەکەمان لەبیر بێ .

دایکم/6/ .. رەسووڵ بەختیار

6

بەو پێیەی نۆبەرەمە، پەیوەندی من و دایکم زۆڕ پتەو بوو، لەگەڵ ئەوەی هیچ دایکێک جیاوازی ناکات لەنێو منداڵەکانی ئینجا کوڕ بێ یان کچ، بەڵام هەردەم مام□□ی دایک و باوک لەگەڵ کوڕ، یان کچی

گەورەی ماڵەوە جیاوازە.

زۆرجار لەگەڵ دایکم باسی کێشەکانی دەوروبەرمان دەکرد، ئەو هەردەم باسی لەوە دەکرد، مر□ق کوڕ و کچی هەر کەسێک بێ، دەبێ بزانێ لەگەڵ دەوروبەر چۆن مامەڵە بکات، دایکم دەیگوت: هەموو کێشەکان، بەهۆی کەم عەقڵی ئەو کەسانەیە، کاتێک رووبەڕووی دەبنەوە، بۆیە دەکرێ ئێمە لەتوڕەبوون و لەهێمنی و لەهەموو بوارەکاندا عەقڵ بەکاربێنین، راستە پەروەردە و ئامۆژگاری گرنگە، بەڵام ئێمە چۆن بەپێی ئەو پەروەردەیە قسە دەکەین.

دایکم لەدرێژەی قسەکانیدا دەیگوت:هەتا پێتان دەکرێ دەبێ رێز لەدەوروبەر بگریت، چونکە لەکۆتایدا رێزی خۆت دەگری، زۆر جاری وا هەیە بەشێوەیەک توڕەبوونی پێوە دیارە لەگەڵ یەکێک قسە دەکەی، دەبینی دوای چەند ساڵێک کەسەکە پێت دەڵێ تۆ لەو هەڵوێستە رێزت نەگرتم و بەتوڕەیی قسەت لەگەڵدا کردم.

زۆرجار کاتێک دەچوومەوە ماڵەوە، یەکسەر دەیگوت: ورە بزانم چ باسە، بۆم باس بکە، بەپێکەنینەوە دەیگوت بەڵام قسەی تەلفزێۆنم بۆ باس مەکە، تەماشای هەموویم کردووە، تۆ لەو رۆژنامانە کار دەکەی، بەس بزانم ئەو رۆژنامانە چ سوودێکی هەیە،

دەربارەی منداڵیم دایکم دەیگوت: دوو جار زۆری نەمابوو بخنکێیت، جارێکیان لەسەر لێواری بیری ئاو بوویت کەوتییە ناو بیرە ئاوەکە ئەگەر باوکت هەر ئەو کاتە بەفریات نەهاتبوایە ئەو دەخنکای باشبوو بیرە قووڵ نەبوو، بۆیە باوکت دەستی راکێشایی و دەریهێنای.

جارێکی دیکەش، ئا ئەوەم لەبیر چوو ئەمایان لەپێشتر بوو، لەسەراوی گوندەکەمان کەوتییە ناو حەوزی ئاوەکە زۆر بچووک بووی، باشبوو یەکێک لەو ژنانەی لەوێدا بوو هەر زوو لەناو حەوزی ئاوەکە دەریهێنای.

دایکم لەنێو ما□□دا هەردەم بەزەردەخەنەوە پێشوازی لێدەکردین، لەهەموو تەمەنم تەنیا چەند جارێک کەمێک بەتوڕەیی بینیوومە، زۆر بایەخی بەخزم و ناسیارەکان دەدا، کاتێک ئەو خزم و ناسیارەیانەمان دەهاتنە ماڵی ئێمە، دایکم زۆر دەگەشایەوە، هەردەم قسەی خۆشی بۆیان دەکرد، ئەگەر کێشەیان هەبووایە، هەردەم دڵی دەدانەوە، زۆر دایکانە و بەرپرسیارانە لەگەڵ دۆخەکە خۆی دەگونجاند، هەردەم دەیگوت: دەبێ لەگەڵ خرم و ناسیارەکان باشبی، تۆ وەک کوڕی گەورە ئەو ئەرکەت لەسەر شانە، هیچ کاتێک نابێ پەیوەندی لەگەڵ خزم و ناسیارەکان بپچڕێنیت.

پەیوەندی دایکم، لەگەڵ،خوشک وبرایەکانی دیکەم بەهەمان شێوە بوو، زۆر جار گوێم لێ دەبوو، ئەو قسانەی لەگەڵ مندا دەیکات، بەهەمان شێوە، لەگەڵ خوشک و برایەکانم دەیکرد و دەیگوت: دەبێ رێزی یەکتر

بگرن، چونکە کارەکە وایە، گەورە و بچووکی هەیە.
دایکم ئافرەتێک بوو باڵای بەرز بوو، کاتێک باسی ئەمە دەکەم، یەکسەر قسەی نەوزادی هاوڕێم هاتەوە و ئەو دەیگوت: لەهەر کوێیەک ژنێکی باڵابەرز ببینم جلێکی ڕەشی لەبەردا بێ و چەفیەیەکی سپی لەسەردا بێ وا دەزانم دایکمە.
هەروەها دەیگوت: دایکم بۆیە جلی ڕەشی لەبەردا بوو، چونکە دوو برای پێشمەرگەی شەهید بوو بوون.
چەندین ساڵە دایکی کۆچی دوایی کردووە، بەڵام هیچکات دایکی لەبیر نەچووە، دەزانم کۆچی دوایی دایک چەند بەئازارە، ونبوونی دایک لەنێو ماڵەدا کەلێنێکی گەورە دروست دەکات و هیچ شتێک قەرەبووی ناکاتەوە.
هەروەها عەبدوڵڵای هاوڕێم باسی لەوەکرد، پێشتر، کەئێواران دەچوومەوە دایکم هەندێ قسەی خۆشی دەکرد و منیش چەند نوکتەیەکم دەگێڕایەوە، دەستمان دەکرد بەپێکەنین، ئێستا ماوەی چەند ساڵێکە دایکم کۆچی دوایی کردووە، ئێواران نازانم بچمە کوێ، وەک ئەوەی شتێکم ونکردووە و هەردەم بەدوایدا دەگەڕێم، کاتێک دەچمە ماڵەی دایکم، بەڵام دایکم لەوێ نییە، دڵم تەنگ دەبێ، بیری قسە خۆشەکانی دایکم دەکەم.
لەلایەکی دیکەوە بیرم ناچێ دایکم حەسرەتێک لەدڵی مابوو چونکە دایکم زۆر جار و بەبەردەوام، باسی لەوە دەکرد تا زەماوەند و هاوسەرگیری بکەم.
دایکم: تا نەمردووم پێمخۆشە لەماڵی خۆتدا بتبینم، منداڵەکانت ببینم، تا پێم بڵێن داپیرە، دەزانی چەند هەستێکی پڕ لەچێژە، کاتێک نەوەکانم پێمدەڵێن داپیرە، وەک ئەوەیە خەڵاتێکی گەورەم وەرگرتبێ.
من بەڵێنم پێداوە، بەڵام تا ڕێکدەکەوم، ئینجا زەماوەندێکی گەورە ساز دەکەین.
کەچێ مەرگ ڕێگەی نەدا ئەو حەسرەتە لەدڵیدا دابمرکێتەوە.
لەزەماوەندی براکانم دڵی زۆر خۆشبوو، لەپێش چاومە، زۆر بەجۆش و خرۆشەوە بەخێرهاتنی میوانەکانی دەکرد، بەهەندێک لەمیوانەکانی دەگوت: نووخشە لەکوڕ و کچانی ئەوەش بێ.
هەردەم دایکم، باسی لەوە دەکرد، کە هیچ شتێک لەوە خۆشتر نییە، ماڵ و حاڵی خۆت هەبێ، هەست دەکەی ئارامی، بەڵام گرنگ ئەوەیە کە وەک هاوسەرت هەڵدەبژێریت، بۆ کوڕ و کچ وەک یەکە، بۆ کوڕ لەمێژە گوتوویانە هاوسەر و ژنی باش ماڵ ڕووناک دەکاتەوە، بەڵام هەندێکجار کەسانیک هەن تووشی بەڵای خۆیان دەبن، ئەو ماڵەی لێدەکاتە دۆزەخ، بۆ کچانیش بەهەمان شێوە دەبینی ژنە تا بڵێیت لە

هەسوکەوت نەرم و نیانە، بەڵام تووشی پیاوێک دەبێ، لە پێشچاوی دەبێتە دڕندە، ژیانی لێ تێکدەدا بەهۆی کارە خراپەکانی.
لەو ڕۆژەوەی دایکم کۆچی دوایی کردووە، لەدوا ڕۆژەکانی وەرزی پایز، شەو و ڕۆژی شارەکەم بۆتە یەک پارچە تەم، لەگەڵ ئەوەی ژیانی ماڵەوەمان بۆتە تەمێکی لەسەر نیشتووە، بەم شێوەیە، کۆڵان و گەڕەک و شار نقوومی تەم بووە، کۆچی دوایی رووحی پەپوولەیی دایکم لەهەموو شتێکدا رەنگی داوەتەوە، جگە لەوەی ئەمە لەپڕێکدا بێ دایک ماینەوە، بەو شێوەیە تەم باڵی بەسەر هەموو شتێکدا کێشاوە،
ئێستا ژیانم تەنیا تەمێکە، بێ ئەوەی هیچ لایەک ببینم، لەدەستدانی دایک وەک ئەوەیە نەزانی چی دەکەی، بۆ کوێ دەڕۆی، ئەگەر شار هەمووی هاوڕێت بێ و شار گەشاوە بێ، بەنەبوونی دایک و زەردەخەنەی دایک هیچ مانایەک نابەخشێ، راستە خوا رۆژێکی بۆ هەمووان داناوە و بۆ لای خۆی دەتباتەوە، بەڵام ئازاری ئەو بردنەوەیە زۆر گەورەیە.
جارێکی دیکە، لەگەڕانی وەرزەکاندا دایکم لەباخچەکەمان هیچ ناچێنێ، بەکەسیشمان ناڵێ بڕۆن لەبازاڕ تۆی ئەو رووەک و سەوزەیەم بۆ بێنن، لەپایزدا کۆچتکرد، لەگەڵ کۆچی دایکم گەڵای دار و درەختی باخچەکەشمان وەری، هەردوو دار کاژی دەرەوە لەحەژمەتا سەریان دانواند و کۆچی تۆیان بەکۆچی دار و درەخت وەرینی گەڵاکان ناو برد، جارێکی دیکە کاتێک دەمەوێ ماڵەوە تۆ لەناو باخچەکەمان نابینم، منیش حەوسەڵەی ئەوەم نەماوە سەیری هیچ کام لەدار و درەختەکان بکەم.
دەزانی دایە، بۆ یەکەمجار لەژیانمدا بینیم باوکم فرمێسک لەچاوانی هاتەخوار، ئەمە هەموومان دەزانین باوکم تۆی زۆر خۆشدەویست، چونکە سەردەمێکی دوور و درێژ لەگەڵیدا ژیایی، کاتێک سەیری باوکم دەکەم، دەزانم هەموو ژیانی بۆتە یادگاری، ئەویش وەک ئەمە زۆرجار ژوورەکانی ماڵەوە دەگەڕێ، دەیەوێ بزانیت لەکام ژووری، بەڵام ئەمە و باوکمان بەهەناسە ساردی دەگەڕێینەوە و لەشوێنێکدا کرەمۆڵە دادەنیشین...بێدەنگ نامانەوێ قسە لەگەڵ کەسدا ناکەین، تا ئەو کاتەی لەناخەوە بەکووڵ دەگرین.
هەردەم ئەو قسانەم دێتەوە، کە دەتگوت: دەزانن بەدرێژایی ئەمساڵ کەرووز و توور و پیازم نەکڕیووە، هەموویم لەو باخچەی ماڵەوەمان بەرهەم هاتووە.
هەر جارە یەکێکمان پێمان دەگوت: خۆت زۆر ماندوو مەکە.
دایکم: نا نا ماندوو نابم، هەروا خۆشم مەشغووڵ دەکەم، بێزار بووم ئەوەندە سەیری تەلەفزیۆن بکەم، ئەو هەموو هەواڵە درێیە، لەتەک ئەوەی هەر تەلفزیۆنێک بەئارەزووی خۆی باسی ئەم هەموو کێشەیە دەکات، ئێرە بەڕاست شەڕی ئۆکرانیا و فەڵەستین چی لێهات، وابزانم

کەس دان بەبەرامبەرەکەی نانێ، چەند گوناحن کاتێک دەبینم ئەو خەڵکە ئاوارە دەبن، بەو سەرمایە دەبینم منداڵەکانیان لەژێر خیوەتدا دەلەرزن، رۆژئاوایی کوردستانیش بەو شێوەیە، هەردەم لەژێر بۆمبارانن، نازانم بۆ هەرجی شتێکی لەدەست بێ دوژمنی کوردە، کەچی کورد هیچ کاتێک دوژمنایەتی هیچ میللەتێک ناکات، هەردەم داوای ئاشتی و برایەتی دەکات، بەڵام وەڵامی داگیرکەرانی کوردستان تەنیا شەڕ و بۆمبارانکردنە.
ئەو کاتانەی بۆ گەشت دەڕۆیشتم، ئینجا چ لەناوەوەی کوردستان بێ، یان دەرەوەی دایکم پێیدەگوت: ئەوجا نەچی مەلەوانی بکەی، ئەدی گوێت لێ نییە، رۆژانە چەند کەس لەو زێ و رووبارانە دەخنکێن، نازانم ئەتوو مەلەوانی یان نا، بەڵام دەزانم ئاو و ئاگر ئامانیان نییە.
کاتێک لەناو ئۆتۆمبیل بەرەو سەیران و گەشت دەڕۆیشتم، دوای نیو سەعات، یان سەعاتێک دایکم تەلەفۆنی دەکرد و دەیگوت: برادەرەکانت ئەوانەی زانکۆن یان ئەوانەی گەڕەکن.
منیش دەمگوت: چەند کەسێکین، برادەرەکانی زانکۆن، پێکەوە لەزانکۆین.
دایکم: ئێ باشە، سەلامیان لێ بکە، بەڵام ئاگاتان لە نزیک ئاو مەکەون و مەلەوانی مەکەن.
تا دەگەیشتمە شوێنی مەبەست دایکم چەند جارێک تەلەفۆنی دەکرد، ئەو کاتانەی گەشتم دەکرد بۆ دەرەوەی وڵات، بیزانیبایە ئینتەرنێتم هەیە، تەلەفۆنی دەکرد و دەیگوت: کوڕم ئاگات لەخۆ بێ، پیاوی خراپ زۆرە، نزیکی ئەوانە مەبەوە، یان لەو دەریایانە مەلە مەکە، دەڵێن دەریا شەپۆڵی زۆر بەهێزە، هەموو شتێک هەڵدەلوشێ.
دایکم زۆر جار باسی ئەو کەسانەی دەکرد، کە لەدەریاکاندا دەخنکێن، بەتایبەتی ئەوانەی لەدەریای ئیجەدا دەبنە خۆراکی ماسی و نەهەنگەکان.
دایکم: دیارە بەشێکیان بە ژیانێکی خۆشتر کۆچیانکردووە و دەیانەوێ بچنە ئەورووپا، بەشێکیشیان لەبەر بێ ئێشە و دەیەوێ لەو ئەورووپایە کارێکی دەستکەوێ، کەچی لەناو ئەو بەلەمە شڕ و وێڵانە، بەلەمەکانیان تێکدەشکێ و ژیانیان لەناو ئەو دەریایانە کۆتایی دێ و دەخنکێن. ئاخ چ ئازارێکی گەورە بۆ دایک و باوک و خوشک و براکانیان جێ دەهێڵن، دەزانی چ کارەساتێکی گەورەیە تۆ بەدەستی خۆت بەڕێیت دواتر لەبەردەم دواتر ببی بەخۆراکی دەریا و کەس نەزانێ تەرمەکەت لەکوێیە، ئەمە دەبێتە حەسرەتێکی گەورە لەدڵی دایکان.
دایکم هەردەم دەیگوت: دەم خورپە خورپە دێ، کاتێک بەلەمی کوچبەران لەنێوەندی دەریادا لە تەلەفزیۆن دەبینم، بەڕاستی کارەساتە کاتێک

ئەو ڕۆژانەم بە بەرچاوی خۆمان دەبینین، بەرەو چارەنووسێکی نادیار دەڕۆن.
زۆر جار دەمبینی دایکم، لەلایەک دادەنیشت، بێ ئەوەی هیچ قسەیەک بکات، لەدەوروبەر رادەما و سەیری هەمووانی دەکرد، دواتر کاتێک بانگمان دەکرد، دایە…دایە، ئەویش وەک ئەوەی خەیاڵی بۆ دوور رۆیشتبێ یەکسەر رادەچڵەکی و دەیگوت: چ بووە بۆ بانگم دەکەن.
یەکێک لەخوشکەکانم دەیگوت:دایە خۆ نەخۆش نیت…بۆ وا واکزی.
دایکم :نە نەخۆشم نە کزم، بیرم لەو چەندین ساڵەی رابردوو دەکردەوە، کە چۆن بەو هەموو نەهامەتییە ئێوە گەورە بوون، سوپاس بۆ خوا ئێستا هەمووتان خوێندنی تەواو کرد…
بەپێکەنینەوە دەیگوت : حەزم لە کوڕی نۆبەرە ببێتە مەلا، لەخانەوادەی ئێمە پێشتر هەتا ئەو دوایەش مەلایەکمان هەبوو، شارەزایی دین و شەریعەت بوو، بەڵام هیچکام لەکوڕەکان نەبوون بەمەلا.
کاتێک باسی سەردەمی منداڵی ئێمەشی دەکرد، پێدەکەنی و دەیگوت: کوڕی گەورەمان ئەوەندە خۆشدەویست،زۆر نازمان دابوویە، بۆیە ئەویش زۆر چەتوون بوو، تا تەمەنی دە ساڵیش هەر کێشە و گرفتی بۆمان دەنایەوە، چونکە لە دەرەوە و قوتابخانە بەئارەزووی خۆی نەبوو، بۆیە زۆربەی ڕۆژەکان شەڕی دەکرد، یان لەمنداڵی خەڵکی دابوو یان منداڵی خەڵک باشیان لێدەدا، بەڵام کوڕ و کچەکانی دیکەی دوای ئەو زۆر باشبوون، شەڕیان لەگەڵ کەس نەدەنایەوە، ئەوان زیاتر حەزیان لەماڵەوە بوو، هاوڕێیان هەبوو، بەڵام زیاتر منداڵانی گەڕەک بوون کاتێک جوونە قوتابخانە و تەواوکردنی هەر ئەوانە هاوڕێیان بوون.
هاوکات دایکم دەربارەی گەڕەکەکەمان هەردەم دەیگوت: نازانم ئێمە هەستمان وایە، کە خەڵکی پێشتر کەسانی باشتر بوون، یان پەیوەندی بەوەوە بوو، خەڵکی گەڕەک بەگشتی هەژار بوون، هەموو لایەک یارمەتی یەکتری دەدا، بەبێ ئەوەی کەس منەت بەسەر ئەوی دیکەدا بکات.
ژیانی منداڵیمان راستە خۆشبوو، بەڵام زۆرجار دەبووە سەر ئێشە بۆ باوانمان، بۆیە هەموو کات بیر لەوە دەکەمەوە، لەگەڕەکدا شەڕی دوو منداڵ دەبووە کێشەیەکی گەورە لەنێوان دوو خێزاندا، ئەوەی لەلام سەیرە ئێستاشی لەگەڵدا بێ، خێزان و خانەوادەکان زۆر بەکەمی بیر لەوە دەکەنەوە تا بڵێن ئەوانە منداڵن.
باشبوو لەگەڕەکی ئێمە هەموو وەک خزم و ناسیاری لێهاتبوو، بەڵام لەگەڕەکانی دیکە شەڕی دوو منداڵ دەبوو بەشەڕی دوو خێڵ و هۆز، زۆر جار چەندین کەس دەکوژرا، لەمبارەیەوە دایکم قسەی خۆی هەبوو: منداڵی کەمزان، دایک و باوکی کەمزان دەبێتە کێشەیەکی گەورە، وەک ئەوەی شەڕی گەورەی لێ دە، کلاشیکۆف و چەکی دیکە بەهۆی کێشەیەکی

بچووکی نەوان دوو منداڵە، گەڕەک و شارێک هەراسان دەکات.
هیچ کاتێک وەک دایک، کەسێکی دیکە بەهانای منداڵەکانی نایەت.
دایکم: کاتێک منداڵ بووم، دایکم هەردەم لەدەورم بوو، ئەو کات ئێمە لەگوند بووین، راستە هەمووی خزم و کەسی یەکتر بووین، بەڵام هەردەم کاتێک رامدەکرد بەرەو گەرد و جیا و زێ لەدوام دەهات، ئەوەندە دەی لەلام بوو، نەوەک شتێکم لێ بێ، کاتێک دەچوومە سەر زێ لەگەڵم دەهات.
دایکم هەموو کات لەگەڵ خۆیدا دەیبردینە نێو زێ، تا فێری مەلەوانی بم، هەردەمیش باوکم پێی دەیگوت: ئاگات لێ شەمام، ئاو ئامانی نییە، وەکچۆن ئاگریش بەو شێوەیە ئامانی نییە، بەیە دەڵێم زێ و ئامانی نییە، چونکە لەوانەیە،لەناکاو زیاد بکات، لەگەڵ گێژلووکەی ئەو ئاوە بتانبات.

رەسووڵ بەختیار

ململانێکانی رۆژهەڵاتی ناوین و پاشەڕۆژی ئەقسا لە دیدێکی میتۆلۆژییەوە.. هونەر شوانی

قورئان دوا پەڕاوی ئاسمانییە، پاش پەڕاوەکانی ئیبراهیم و زەبوور بۆ داوود و تەورات بۆ موساو ئینجیل بۆ عیسا هاتە خوار، لەماوی ٢٣ ساڵدا هەموو بابەتە گرنگەکانی ژیانی لە خۆ گرت، وتوێژ لەگەڵ هەموو مرۆڤایەتیدا دەکات، ئیتر دوای قورئان هیچ پەڕاوێکی تر لە ئاسمانەوە نایەت، وەرای ئەوەی وەك بەرنامەو کەتەلۆکی ژیان وەسف دەکرێت لەهەمان کاتیشدا چەند سەراسیمەو ئیعجازێکی تێدایە کە لە توانای هیچ مرۆڤێکدا نییە بەو شێوەیە پڕ رەوابێژی و ئیقاع و کاریگەرییە وتەکان بە نەمری بهێڵێتەوە بە ئەوەی هیچ لەنگی و گۆرانکارییەکی بەسەردا بێت، هەڵە گشتیەکان دیاریدەکات و وەکو مەتنێك زۆر حاشیەی جیاواز و جۆراوجۆرو راڤەو لێکدانەوە هەڵدەگرێت، دەیان ئایەتی زانستی تێدایە دوای دۆزینەوەکان دەرکەوتن کە لە قورئاندا باسکراوە بەڵام بە هۆی سنووردراوی

توانا و داهێنراوەکانی مرۆڤەکان لە سەردەمێکدا پێی پێ نەبراوەو لەگەڵ ئەمەشدا بە هۆی شێوازە دەگمەنەکەیەوە ئامانجی مانا سەرەکییەکەشی پێکاوەو مێشکی مرۆڤەکانی نە ئاڵۆسکاندووەو تێک نەداوە لەو کاتەدا کە هاتووەتە خوار چونکە خودا زانستی بەسەر هەموو بووەکاندا تێپەڕیوەو سنووری شوێنکات نازانێت، هەروەها لە ئیعجازەکانی تر ڕەوانبێژییە بە وێنەکێشییەتی، لەگەڵ ئەوەشدا کە سەرچاوەی یاساشە بۆ ژیان هەروەها هەواڵی ئەو مێژووە دێرینانەی ئەمە نەمانزانیوە تێیدا باسکراوەو هەرواش هەواڵ بە هەندێك لە ڕووداوە پاشەڕۆژییەکان دەدات، یەکێك لەو بوارەی ئەستا لێی دەدوێین پاشەڕۆژی مزگەوتی ئەقسایە لە سوورەتی (شەوڕەوی-الاسراء)دا، هەرچەندە ئەو سورەتە زۆربەی باسی موساو نەوەکانی ئیسرائیل و مزگەوتی ئەقسا یە.

بەڵام پێش ئەوەی باسی ئەم بابەتە بکەین با کەمێك لە مێژووی مزگەوتی ئەقسا شارەزا بین:

لە ویکیدا هاتووە:

قودس سێیەم شوێنی پیرۆزە لای موسڵمانەکان دوای مەککە و مەدینە، هەروەها پێغەمبەری ئیسلام لە مەککەوە شەوڕەوی پێکراوە بۆ قودس لە نزیکەی ساڵی ٦٢٠ی زایینیدا، هەندێک لە ڕاڤەکاران وای دادەنێن مەبەست لە مسجد الاقصی شاری قودسە، وەلێ بە هەرحاڵ ابن حجر لە فتح الباري دا دەنووسێت: “یەکەم کەس کە مزگەوتی ئەقسای بنیاتنا ئادەم و و دەشێین فریشتەکان بوون، یان سامی کوڕی نوح یان یەعقوب، بەڵام دواتر پێشتەو دەسکاریکراوە لە لایەن إبراهيم يان يعقوب يان داود و لەسەر دەستی سلیمان تەواوبووە، بۆیە پێی دەگوترێت مزگەوتی ئەقسا چونکە دوورە لە مزگەوتی حەرامەوە، لە مێژوودا زۆر لە نەتەوەی جیاوازو خاوەن پەیاوەکان و پێغەمبەرانی تێدا نیشتەجێ بوون وەك داود وسلیمان و زکریا ویحیی ومسیح عیسی کوڕی مریم. خودا هەر لە سورەتی ئیسرادا وەسفی ئەقساو دەوروبەری دەکات بە زەوی موبارەك و پیرۆز، یەکەم رووگەی موسڵمانانیش بووە پێش مزگەوتی حەرام لە مەککە.

١/ لە ئایەتی (٤-٧)ی سوورەتی شەوڕەوی دا هاتووە :

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا@ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا

عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَا أُوْلِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُواْ خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا @ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا @ إِنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُواْ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُواْ الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُواْ مَا عَلَوْاْ تَتْبِيرًا

لە تەفسیری ئاسانەوە…بە كورتی واتا:

ناونیشان/ {تاوان كردن هۆكارە بۆ تێكشكاندن}

[وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ] لەو كتابەدا كە تەوراتە هەواڵمان بە بەنی ئیسرائیل داوەو پێمان ڕاگەیاندوون و بڕیارمان داوە كە ئێوە لەسەر زەویدا مەبەست پێی (بيت المقدس)ە لەو شوێنەدا دوو جار خراپە ئەكەن و ئاشووب ئەگێڕن [وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا (٤)] وە بەسەر خەڵكدا زاڵ ئەبن بە زوڵم و ستەم و سنوور بەزاندن@ [فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا] كاتێك كاتی یەكەم ئاشووب و خراپەكاریتان دێت لەو دووانەی كە باس كرا [بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ] بەندەگەلێكی خۆمان ئەنێرینە سەرتان كە خاوەن هێزو توانایەكی زۆرن وە زاڵ ئەبن بەسەرتاندا، وە بەسەر وڵاتاندا ئەگەڕێن و كوشتارتان ئەكەن و دێن و ئەچن و لەكەس ناترسن، [وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا (٥)] وە ئەویش بەڵێنێكەو ڕووئەدات و هیچ گومانێكی تیا نیە@ [ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ] دوای ئەوەی كە ئێوە تەوبە ئەكەن و بۆ لای خوای گەورە ئەگەڕێنەوە زاڵتان دەكەین بەسەریاندا [وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ] وە دوای ئەوەی كە ماڵ و منداڵتان نامێنێ دیسانەوە پشتیوانیتان ئەكەین و ماڵ و منداڵتان پێ ئەبەخشین [وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا (٦)] وە ژمارەشتان زیاتر ئەكەین @ [إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ] ئەگەر چاكە بكەن ئەوە پاداشتی چاكەكە بۆ خۆتان ئەگەڕێتەوە [وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا] وە ئەگەر خراپەش بكەن ئەوا زەرەرو زیان و تاوانی خراپەكە هەر بۆ خۆتان ئەگەڕێتەوە [فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ] وە كاتێك كە دەست دەكەنەوە بە خراپە بەڕێنی دووەم

جار دێت و دیسان بەسەرتاندا زاڵ ئەبنەوە تا شێوازی تێکشکاندن بە رووتانەوە دیار بێت [وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ] وە بۆ ئەوەی بێنەوە ناو مزگەوتی قودس هەروەکو جاری یەکەم هاتن [وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا (٧)] وە بۆ ئەوەی هەموو شتێکتان وێران بکەن و تێکی بدەن و زاڵ بن بەسەرتاندا.

٢/ لە ئایەتی ژمارە(١٠٤) شدا هاتووە :

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا

واتا:
[وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الأَرْضَ] وە له دوای لەناوبردنی فیرعەون بە بەنی ئیسرائیلمان وت له (بیت المقدس) نیشتەجێ بن [فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الآخِرَةِ] تا کاتێك بەڵێنی جاری دوایی دێت [جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا (١٠٤)] هەمووتان کۆدەکەینەوە.

،،،،،،،،

لە ئایەتەکانی خاڵی یەکدا دەگەینە ئەو تێگەشتنەی کە لە سەراپای بوونی (نەوەکانی ئیسرائیل)دا دوو خراپەکاری زۆر گەورە لەسەر زەویدا بەرپا دەکەن و جارێکیش زۆر بالادەست و بەرەند دەبن لە جیهاندا ، بێگومان مێژووی جوو لەگەڵ ناپاکی و خراپەکاری و ئاشووبدا هەر لە مێژە ئاشکرا بووە و مێژووی کۆن و نوێ زۆر لێی دواوە و تەنانەت پێغەمبەرەکانیشیان کوشتووە و کاتێك شوێن پێغەمبەرەکەشیان دەکەوتن تەنیا گەر وتەکانی لەگەڵ ئارەزووی ئەواندا بهاتایەتەوە یەك، ئەگینا دژی دەوەستان و بەرەنگاری دەبوون، بۆیە متمانەش بە کتێبە ئاسمانییەکانی ئینجیل و تەورات ناکرێت چونکە زۆر دەسکاریان کراوە و چەندان نوسخەی جیاوازی ئینجیل بوونی هەیە، ئەمەش حاڵەتێکی ئاساییە کە خودا بەڵێنی پاراستنی نەدابوون و تەنیا تایبەت بوون بە مێژوویەکی دیاریکراوو زەمەنێکی تایبەت قۆناغێکی دیاریکراوەوە.

لە ئایەتی (٥)دا وەك دەبینین بۆ دامرکانەوەی ئەو خراپەکارییە گەورەیەی یەکەمجار جوو پێی هەڵدەستێت خودای بەدیهێنەری بوون و خاوەن دادپەروەریی و تاکوتەنیا، کە ناهێڵێت سەر زەوی بۆ ماوەیەکی

درژ بنانت بدستستمکارانو هروها تسنن بیینای چونک خی خاونی گردوون (ک هندک ل راڤکارانی قورئان رایان وای ئوانی ک یکمجار کتایی ب کاولکاریی بنوئیسرائیل ههدستن پش ئیسلام بوون وك جالوت یان (سەنحاریب)ی پاشای موص بووه، یان (بوختنەسر) یان بابلیکان یان فارسکان ک ئم رایان دوورن ل راستییو چونک ئمان ناچن ناو ئقساو، ، بکو باس ل سردمی ئیسلام ک ئوان یکمجار چوون ناو ئقساوو دووم جاریش ب ئازادی دچن چونک دخول پچوانی خروج و نچوون (ک پش کتایهنانی خراپی دووميان گريی ل موسمانکان دکرت ل چوون ناو ئقساو بی ئایتک ئاماژ ب چوونو ناو ئقسا دکات، ک ئستا ئو هاتووت دی و زر جار ناهرت موسمانان بچن ناو ئقساوو پرستن ب ئازادی ئنجام بدن). هندک ل زانایان مبستی جاری یکمی ئم ئایت دگنو ب سردمی بنوقوریزو هندکی تر ب زمنی عومری کوی ختتاب و هندکی تر ب زمنی ساحدین. ل دوای یکمجار جارکی تر دسات و پارو نو ب بنی ئیسرائیل ددرتوو کنترلی جیهان دکن وك ئستا ب ئاشکرا دبینین زربی کخراو جیهانی و دسات زلهزکان چن چوونت ژر فرمانی ئوانوو یارمتییان ددن ل ستم و ورانکاریاندا، بام ئوی ک دری دخات جاری دووم نزیك بووتو بریتیی ل کبوونوی جووکان ل قودسدا، ل کاتکدا پشتر لسر زویدا پرشو باوبوون وك خودا دفرم ک بنی لناوچوونی دووم دت پشو کدبنو ل شونکدا ک پشتر لسر زویدا پرش وباو بوون(وَقُلْنَا مِن بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَاءِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا)..

زربی سیاستمدارو هزرمندب ویژدانکانی ئم زمن لسر ئو راستیی هاوان ک ئو ورانکاریی ئستا ل غززدا بنوئیسرائیل پی ههدستن ل مژووی مرڤایتی و هیچ ل جنگ جیهانییکاندا رووی نداو، جا چ خراپکاریك لو گورتر ب برچاوی جیهانو تو وشك، ئاژ و گیانرو دارو سوزایی و مرڤ و ژینگ و ئاسمان و دریا ب دست پاراستن تکبدرت و لنو ببرت؟ …کوشتنی زیاد ل ٢٠ هزار مرڤ و بریندارکردنی زیاد ل پنجا هزارو ب سروشون بوونی ٨ هزار کسی ب دسلاتی سڤیل، ک ل هموو ئایینی ئاسمانی و تنانت یاسا زمینیکانیشدا رگری لکراوو ب خراپترین تاوان ژمرردراو، وك کوشتنی ٨٠٠ کس ل

نەخشەخانەی مەعمەدانی بە یەك رۆكێت كە ئەمریكا دابووی بە ئیسرائیل و زیندە بە چاڵكردنی بریندارانی ژێر چادری بەردەم خەستەخانەی (كەمال عەدوان) لە ١٦/١٢/٢٠٢٣دا، جگە لە ماڵكاول و ئاوارەو برسی كردنی ٣ە ملیۆن كەس. چاودێران دەڵێن تا ئێستا سێ ئەوەندەی بۆمبی ئەتۆمی كە نرا بە ناكازاكی و هیرۆشیماوە لە جەنگی دووەمی جیهاندا، نراوە بە غەززەوە كە زیاد لە ٥٠ هەزار تەن تەقەمەنییە.

لێرەدا دەگەینە ئەوەی كە ئەمە هاتنەدی ئەو فەسادەیە كە لە ئایەتی ژمارە ٤١دا هاتووە، زانا هاوچەرخەكانی وەك قەرزاوی و شەعراویش ئەم رایەیان هەیە، دەشبێت وا بكەن، تا لە هەموو جیهاندا راستییەكە ئاشكرابێت و رق و شەرەنگێزیی و لە خەبایان دەركەوێت، ئەوە سروشتی بیركردنەوەیانەو خودا ئەوەیان پێ ناكات، بەڵام زانستی خودا بەسەر هەموو بووەكاندا تێپەڕیوەو دەزانێت، (بە وەكچواندن- وەك نموونەی ئەو ئەندازیارەی پێش ئەوەی خانووەیەك دروست بكات وێنەكەیت نیشان دەدات)، ئاقڵمەند ئەوانەن كە لە پریشكی ئەو ئاگرە خۆیان دوور دەگرن و ناسووتێن بە ستەمی ستەمكاران كاتێك لەناو دەچن و هەرگیز لەگەڵ ستەمدا بەشدار نابن. ئا ئەمەیە هەواڵی سروشی ئاسمانیی بە ئاكامی ئەم رووداوە پڕ وێرانكاریانەی كە دەبێت مافەكان لە كۆتاییدا هەر بە خاوەنەكانیان بگەڕێتەوە، لەم زەمەنەدا خەونی لەنێوبردنی هندیە سوورەكان گوزەشت كە لە جێیاندا كەسانێكی نامۆ بەو زەمینە جێگیر بوون و خاوەنەكانیشیان بە بێدەنگی لەنێوبران، ئائەمەیە سروشتی بیركردنەوەی كۆلۆنیالیزم.

نەدووان.. چیرۆك: مریم كاكەیی

بەیانی كە چوومە دەرەوە لە سەر كۆڵانەكە ڕاوەستابوو. هەر كە منی بینی ملی شۆڕ كرد و بەڕێكەوت، شپرزە دیار بوو، هەنگاوەكانی گەورە دەهاوێشت و بە ترسەوە جار جارە سەری دەسووڕاند و تەماشای دواوەی دەكرد. تماشای من. هەوڵمدا لەو تێپەڕم و خێراتر ڕێبكەم، بەڵام ئەو هەر كە هەستی بە نزیكبوونەوەم كرد دوو ئەوەندە خێراتر بووەوە وەك ئەوەی بزانێت مەبەستم چییە.. حەزم ئەكرد بانگی بكەم و بڵێم: هەی تۆ! چیت ئەوە وا چەند ڕۆژە لێرە سەر كۆڵانەكەت قۆرخ كردووە.

تۆ کێیت؟ چ کارێکت بە منە؟
بەڵام درەنگ بوو، هەمیشە ئەم بڕیارم درەنگ ئەدا. لە پڕ لە نێو بازاڕچەکەدا بزرم کرد. خۆێ بزر بوو قەر□ باڵغیەکە قووتی دا. چاوم بە دیوی بازاڕی کوتاڵ فروشەکاندا بۆی گێڕا، پاشان بە دیوی بازاڕی تەڕەفروش و توتن فروشەکان. هەمیشە تا ئێرە دوام ئەکەوێت. نا.. چاوەڕێم ئەکات. پێشم ئەکەوێت و ناوە ناوە بە ترس و دڵەڕاوکێوە لێم ئەڕوانێت و لە چوارڕێیانەکەوە هەنگاوەکانی خێراتر ئەکاتەوە تا بگەمە ئەودیوی بازاڕ، بزرم کردووە. ئێوارانش کە ئەگەڕێمەوە لە سەرکۆڵانەکەمان ڕائەوەستێت. چاوڕوان و بێقەرار.. پێش ئەوەی بگەمە سەرکۆڵانەکە ئەوێ جێدێڵێت. سەرتا وام ئەزانی چاوەڕوانی کەسێکە! بەڵام دواتر بۆم دەرکەوت ئەو کەسە جگە لە خۆم کەسێکی تر نییە. ئەوەندە پیاوێکی قۆز و ڕێکوپێک بوو سڵم ئەکرد لەوەی لێی بچمە پێش و لێ بپرسم بۆچی دوام کەوتوویت؟ یان چەند جۆێنێکی مزری پێبدەم. دوام کەوتبوو؟ نا..نا دوام نەکەوتبوو؟ سەرتا لە دوورەوە و ئێستا لە نزیکتر لە سەر کۆڵانەکەمان چاوەڕێی ئەکات و لێ ئەڕوانیم. چاوەڕێی ئەکردم بە درێژایی رۆژ کە لێم بڕوانێت بێ ئەوەی بێزارم بکات و بێ هیچ قسە کردنێک. وەک بەردەوام بوون لە یارییەکی بێ کۆتایی، پێداگری لە عادەتێک.. تەنانەت ڕۆژانی بارانییش لەوێ بوو بەبێ چەتر ئەهات و ئەچوو. چاوم پێی فێر ببوو. ئەو کێیە؟ ئەم یارییە کەی کۆتایی پێدێت؟!
ئەم پیاوە کێ بوو کە بە مێشکی منی داماو یاری دەکرد؟! بۆچی دوو رۆژی بارانیی بە شوێن یەکدا تا ئێرە هاتبوو؟ بەم بارانە بەخوڕە!! بۆ ئەوەی تەنها من ببینێت؟ بەبێ ئەوەی هیچ شتێکم پێبڵێت!
ئاخۆ خۆشیئەویستم؟ بۆچی لە هەر کەسێک کە لێم بڕوانێت بە خۆشەویستی تێئەگەم!؟ ئەی ئەگەر ئەمە خۆشەویستی و عەشقێکی ئاگرین نییە، ئەی چی بەم باران و سەرمایە ئەکێشێتە ئێرە و چی لە سەر ئەم کۆڵانە ئەیچەقێنێت؟ چی وایلێئەکات کە دوای بینینم هەڵبێت! ترسی ڕەتکردنەوە؟ بیستنی وشەی “نا” لە زاری من نییە کە زمانی لە دەمیدا لە گۆ خستووە. ئەم پیاوە هێندە عاشقە کە ترسنۆک بووە، عەشق هەمیشەش بیباکی بە مر□ق نادات عەشق هەندێجار م□□ق پ□ککەووتوو دەکات. ترسی بەدەستنەهێنان و ئەگەری لە دەستدان مر□ق د□خەسێنێت. مرۆڤەکان کۆیلەی عادەتن. منیش واخەڕێکە پێی ڕابێم، بە بوونی لە ژێر باران، بە چاوڕێکردنی، بە ئەم سووراوە و سپیاوە بێگانەیە بەسەر لێوە و ڕوومەتمەوە. من بۆ ئەو خۆم ڕازاندووەتەوە..!؟ تۆ بڵێی پێی زانیبێت؟ خەریکە وەکو جێژوانێک بڕوانم سەری کۆڵانەکەمان. ژوانگەی پێک نەگەیشتن و یەک نەدووانمان. چەند نەدووانە ئەم عیشقە.

هەرکە دەمبینەت پێشم دەکەوێت، ئەمجارە خۆم ڕادەستی ویستی ئەو ئەکەم. بۆ هەر کوێ بڕوات و بۆ هەر کوێیەک ئەو بمبات. پێشم کەوتووە، ئەمجارە ئارامتر هەنگاو دەنێت شپرزەیی پێوە دیار نییە تەنانەت هاوڕ بەدواوە نادات تا ڕێم بڕوانێت. هەنگاو بە شوێن هەنگاوی ئەودا ئەنێم بەرەو چوارڕێیان ئەڕوات، بەرەو ئەو ئەڕۆم. بەرەو قەرەباڵغی ئەڕوات، بەرەو خەڵوەتی بەڕێڕەدەکەوم. لێم بزر ئەبێت. بە ئارامیی بزر ئەبێت. ئەو بزر ئەکەم. خۆم ئەدۆزمەوە. تەنها. سەرگەردان، شێت ئەبم، گێژنە لولم ئەدات. سەرم ئەسوڕێنێت. هەموومان لە گێژنەداین هیچی تر نییە ئەم ژیان.

شەڕی غەززە و شەڕی خەڵك لە ئێران.. حەمید تەقوایی.. و: کاوە عومەر

بۆ پشتبەستن بەو وتارانەی لە تۆرۆنتۆ و ڤانکۆڤەر لە ٢٥ و ٢٦ی نۆڤەمبەر ٢٠٢٣ پێشکەش کراون

ناونیشانی ئەم وتارە شەڕی غەززە و شەڕی خەڵکی ئێرانە. شەڕی خەڵکی ئێران ڕوونە، بزووتنەوەیەکی زەبەلاحە کە زیاتر لە ساڵێکە دەستی پێکردووە. لەوانەیە بپرسین شەڕی ئێران و شەڕی غەززە چ پەیوەندییەکیان بە یەکترەوە هەیە؟ بەڕای من ئەم پەیوەندییە چەند ڕەهەندێکی هەیە. یەکەم: کۆماری ئیسلامی کە ئێستا لەژێر کاریگەری شۆڕشی خەڵکدایە، قاچێکی گرنگی ئەم شەڕەیە. دەزانن لەم شەڕەی نێوان دوو جەمسەری ئیسلام و حکومەتی ئیسرائیلدا کۆماری ئیسلامی بڕبڕەی پشتی هێزە ئیسلامیەکانە. حیزبوڵڵای لوبنان کە دروسکراوی دەستی کۆماری ئیسلامییە و بزووتنەوەی حەماس هەمیشە لە لایەن حکوومەتی ئیسلامییەوە پاڵپشتییەکی تەواویان لێ کراوە. بۆیە لە بەرەی شەڕی کۆماری ئیسلامیدا جێگایەکی تایبەت دەدۆزێتەوە. لە لایەکی دیکەوە کۆماری ئیسلامی لە ژێر گوشاری شۆڕش لە ئێراندایە و بەم شێوەیە ئەڵقەی ڕێژیمی ئێران ئەم دوو شەڕە بەیەکەوە دەبەستێتەوە.

کاتێک باس لە شەڕی غەززە دەکەین، دەبێ تێبینی ئەوە بکەین کە ئەم شەڕە سێ بەرەی هەیە نەک دوو بەرە. بەرەیەک هێزی ئیسلامییە، بەرەیەک حکومەتی ئیسرائیلە، بەرەی سێیەمیش خەڵکە. نە خەڵکی غەززە و فەلەستین و نە خەڵکی ئیسرائیل ئەو هێزانەی کە شەڕدەکەن نوێنەرایەتیان ئەوان ناکەن ئەم دوو هێزە بە هەر هۆکارێکەوە چوونەتە ناو ئەم شەڕەوە – کە دواتر دەچینە ناوەوە – هیچ پەیوەندییەکیان بە خەڵکەوە نییە. خەڵک پەیوەست نین بە گوتار و پڕوپاگەندەی شەڕی حیزبەکانەوە. ناتانیاهۆ کە خۆی وەک نوێنەری دیموکراسی لە دژی تیرۆریستان نیشان دەدات، لە مێژە لە ژێر فشاری خەڵکی ئیسرائیلی خۆیدایە. ئەم شەڕە بووە هۆی کەمبوونەوەی ناڕەزایەتییەکان لە ئیسرائیل بۆ ئێستا و حکومەتی ئیسرائیل توانی کەمێک خۆی یەکلایی بکاتەوە.
لە لایەکی دیکەوە پێش ئەم شەڕە پێگەی هێزە ئیسلامییەکان و حەماس و بە تایبەتی کۆماری ئیسلامی وەک لایەنگری سەرەکی حەماس، لە ناوچەکەدا بە تەواوی لاواز بوو. لە خودی ئێراندا، لە ژێر گوشاری شەقامی خەڵکدا، کۆماری ئیسلامی لە هەموو کاتێک زیاتر ڕیسواو بەدناو و لەرزۆکتر بووبوو. شەڕەکەش ئەو قازانجەی بۆ ئەو هێزانە هەبوو کە دەتوانن جارێکی دیکە خۆیان دووپات بکەنەوە و هەوڵی وونکردنی شەقامی ئێران بدەن و بەم شێوەیە دەرفەتێک بۆ خۆیان بکەن.
بەرەی سێهەم دژی هەردوولای ئەم شەڕەیە و بە بۆچوونی من خەڵکی ئێران لە پێشەوەی ئەو شەڕەدایە. بە گوتەی خەڵکی سەری ماری ئیسلامی سیاسی لە ئێراندایە، خەڵکی ئێرانیش ماوەیەکی زۆرە سەری مارەکەیان کردووەتە ئامانج. بەم شێوەیە شەڕی خەڵکی ئێران لە دژی ڕێژیم پەیوەندی بە بەرەی سێهەمەوە هەیە، بە بزووتنەوەی جیهانی دژە شەڕ و ناڕەزایەتیی خەڵکی جیهان لە دژی ئەم کۆنەپەرستانە کە لە هەردوو دیوی شەڕی غەززەدان پەیوەست دەبێت.
دەوانرێت لە دوو لایەنەوە شیکاری بۆ شەڕی غەززە بکرێت: لە لایەنی ئینسانی و لە لایەنی سیاسی. لە ڕووی مرۆڤایەتییەوە کوشتن و دەڕندەیی ئەم شەڕە بێ وێنە و شۆککەرە. دوو بکوژ و تیرۆریست خەڵکیان کوشتووە و دەست لە هیچ تاوانێک ناپارێزن. جیهان حەماس وەک هێزێکی تیرۆریستی دەناسێت، بەڵام حکومەتی ئیسرائیلیش یەکێکە لەو تیرۆریستانە. دوو هێزی تیرۆریستی ڕووبەڕووی یەکتر دەبنەوە.
لە ڕووی سیاسییەوە ئەم شەڕە بە تەواوی کۆنەپەرستانە و دژە ئینسانییە. دیارە مەسەلەکە تایبەتە بە پرسی فەلەستین و ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستین، بەڵام کاتێک بە وردی سەیری دەکەیت بۆت دەردەکەوێت کە ئەمە بە هیچ شێوەیەک مەسەلەکە نییە بۆ ئەو هێزانەی کە بەشدارن لە شەڕەکەدا. هەردوو حکومەتی ئیسرائیل و

حەماس دژی تاکە چارەسەری سیاسی و دادپەروەرانەن بە پرسی فەڵەستین کە پلانی دوو دەوڵەتە. لە ڕێککەوتننامەکانی ئۆسلۆ لە ساڵی ١٩٩٣دا، چارەسەری پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستین شانبەشانی حکومەتی ئیسرائیل پێشنیار کرا و لایەنەکان لەسەری ڕێککەوتن. ئیسحاق ڕابین سەرۆک وەزیرانی ئەوکاتی ئیسرائیل و یاسر عەرەفات سەرۆکی فەتح ئەم ڕێککەوتنەیان واژۆ کرد. بەڵام تەنانەت ئەم پەیماننامەیە و هێزە واژۆکارەکانیش لەم شەڕە تایبەتەدا نوێنەرایەتیان نییە.
بەزاندی ئەنوەر سادات کە یەکەم کەس بوو پەیمانی ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیل واژۆ کرد، لەلایەن ئیخوان موسلیمین دامەزرێنەری بزووتنەوەی حەماس تیرۆر کرا. یاسر عەرەفات لەلایەن ئیسلامییەکانەوە بە خیانەتکار لە خەڵکی فەلەستین ناوزەد کرا و ڕەتکرایەوە. لە لایەکی دیکەوە ئیسحاق ڕابین کە ڕێککەوتننامەکانی ئۆسلۆی واژۆ کردووە، لەلایەن توندڕەوانی ئیسرائیلی، هێزەکانی لایەنگری لیکود تیرۆر کرا. بەم شێوەیە ئەم هێزانە کە ئەمڕۆ لە کاردان، لە بکوژانی چارەسەری سیاسی پرسی فەلەستینن. ڕوونە کە ئامانج و مەرامی ئەمانە چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین نییە. یەکێکیان دەیەوێت ئیسرائیل فڕێ بداتە ناو دەریاوە، ئەوی دیکەشیان دەیەوێت دەسەڵاتی حکومەتی ئیسرائیل بە تەواوی ناوچەکە فراوان بکات، تەنانەت ناوچە داگیرکراوەکانی دوای شەڕی ٦ ڕۆژە، و دووبارە ئاوارەکردنی ئەو فەلەستینیانەی کە لەو ناوچانەدا دەژین بە بیانووی بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر.

هەربۆیە چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین لە چوارچێوەی ئەم شەڕەدا لە بنەڕەتدا هیچ مانایەکی نییە. ئەو دوو هێزە تیرۆریستییەی کە تەنانەت واژۆکارانی ڕێککەوتننامەی ئۆسلۆیان تیرۆر کرد، گەیشتوونەتە دەسەڵات و بە چەسپاندنی دەسەڵاتی خۆیان شەڕ دەکەن. ستراتیجی حیزبی لیکود پاکتاوی نەتەوەیی فەلەستینییەکانە و ستراتیجی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیش سەقامگیرکردنی پێگەی ناوچەیی خۆیەتی لە ڕێگەی دژە ئیسرائیلی و دژە ڕۆژئاواییەوەیە. وەدیهاتنی پلانی دوو دەوڵەتی، یان هەر چارەسەرێکی سیاسی دادپەروەرانەی تر، مەرجدارە بە ڕاماڵینی ئەم دوو هێزە کۆنەپەرستانەی ئیسلام و ڕاستڕەوی توندڕەوی ئیسرائیل لە ناوچەکەدا.
دیارە بە کۆماری ئیسلامی دژە ئیسرائیلی بوون پرسێکی شوناس نامەییە. ئەوانەی هاوتەمەنی منن، دەبێ لەبیریان بێت کە یەکێک لە دروشمەکانی ڕژیم هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانی دەسەڵاتدا، بریتی بوو لە: “مەرگ بە سێ فاسیدەکە، کارتەر، سادات و بیگین”. ئەمانە واژۆکارانی پەیمانی ئاشتی نێوان میسر و ئیسرائیل بوون. دواجار

سادات تیرۆر کرا و یاسر عەرەفات و فەتح گەشەگیر کران و هێزە ئیسلامییەکان دەسەڵاتیان لە ناوچەکەدا بەدەستهێنا.
ئەم بردنەپێشەوەی هێزە ئیسلامییەکانیش پێگەی هێزە توندڕەوە ئایینیە-ڕەگەزییەکانی لە ئیسرائیل بەهێزتر کرد. ئەمەش نەتانیاهۆ وا خەی نیشان دەدات کە ڕاست دەکات و بانگەشەی ئەوە دەکات کە وەک نوێنەری دیموکراسی و شارستانیەتی ڕۆژئاوا شەڕی تیرۆریستان دەکات.
با لەڕێشدا ئەم چوارچێوەی “شەڕی تیرۆریستان” ەش شرۆڤە بکەین.
لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو حکومەتی ئەمریکا ستراتیژی دروستکردنی پشتێنەی سەوز (دروستکردن و بەهێزکردنی هێزی ئیسلامی) لە دەوروبەری یەکێتی سۆڤیەت پەیڕەو کرد. لەسەر بنەمای ئەمەش موجاهیدەکان لە ئەفغانستان و پاشان تالیبان و خومەینی و کۆماری ئیسلامی لە ئێران، لە بنەڕەتدا لە لایەن حکومەتی ئەمریکا و ئەردوگای ڕۆژئاواوە لە ڕووبەڕووبوونەوەی بوونی سۆڤیەت لە ئەفغانستان و ترسی نفوزی سۆڤیەت لە ئێرانی دوای شا برانە پێشەوە.
دوای هاتنە سەر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی و موجاهدین و تالیبان لە ئەفغانستان، بزووتنەوەیەکی لەڕادەبەدەر کۆنەپەرست لە ناوچەکەدا دروست بوو، کە حەماس، حیزبوڵڵا، حەشدی شەعبی، حوسی و هتد هەموویان بەشێکن لەی. ئەم هێزانە بوونە هێزێکی هەژموونگەر لە بزووتنەوەی فەلەستین، بەتایبەتی دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و گەڕانەوەی تەواوی ئەردوگای ڕۆژئاوا بە ئایین و ناسیۆنالیزم و ئیتنیزم لە هەموو جیهاندا. کاریگەری ئە مە لە سەر مە سە لە ی فە لە ستین ئە وە بوو کە واتا و چوارچێوەیەکی ئایینی پێ بە خشیوە . مەسەلەکە گۆڕا بۆ شەڕی ئیسلام و جولەکە و ئەمەش نیعمەتێکی ئاسمانی بوو بۆ حکومەتی ئیسرائیل.
پێش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و پێش سەرهەڵدانی هێزە ئیسلامییەکان، پرسی فەلەستین چوارچێوەیەکی نیشتمانیی هەبوو، کە لەسەر بنەمای ئاوارەبوونی گەلی فەلەستین لە ماڵ و ژیانیان بوو. داگیرکردنی فەلەستین لەلایەن ئیسرائیلەوە و مافی گەڕانەوەی خەڵکی ئاوارە بۆ سەر خاکی خۆیان بنەما و میحوەری پرسی فەلەستینیان پێکهێنا.
ڕوونە کە پرسی فەلەستین لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیەوە دەستی پێنەکردووە. لە ساڵی ١٩٤٨ تا ئەمڕۆ پرسی پەنابەرانی فەلەستینی برینێکی قووڵە لەسەر جەستەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. بە ڵام ئە مڕۆ ڕوونکردنە وە و چوارچێوە ی ئە م بابە تە و هە روە ها تێکخستنی هێز و ئابڕوقە کان لە پە یوە ندی بە پرسی فە لە ستین، بە تە واوی گۆڕانکاری بە سەردا هاتووە . پێش سەرهەڵدانی هێزە ئیسلامییەکان، ئەو پرسە لە چوارچێوەی ناسیۆنالیزم و چەوساندنەوەی نەتەوەیی و تەنانەت چەپی لیبراڵیشدا وروژێنرا. ئەو هێزانەی خەباتیان بۆ

مافەکانی خەڵکی فەلەستین دەکرد لە بنەڕەتدا پرسی ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستینیان وروژاند و ئامانجی خۆیان بە گەڕانەوەی خەڵکی ئاوارە بۆ سەر خاکی خۆیان ڕاگەیاند. ئەم هێزانە سەربە ئەردوگای سۆڤیەت بوون. ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستین (الفتح) مەیلی بە ئەردوگای سۆڤیەت هەبوو، کەسایەتییەکانی سەرکردایەتی ئەلفەتح وەک نایف حەواتمە و جۆرج حەبەش خۆیان بە چەپ و کۆمۆنیست دەزانی و ئەلفەتحیش هێزێکی عەلمانی بوو – تەنانەت ئەمڕۆش، مەحمود عەباس و ڕێکخراوە خۆبەڕێوەبەرەکانی کەناری ڕۆژئاوا خۆیان بە عەلمانی دەزانن.- کە بەرگریان لە مافی چارەی خۆنووسینی پەنابەرە فەلەستینییەکان دەکرد. ئێستا لەگەڵ زمانی ناسیۆنالیستی یان “سۆسیالیزمی عەرەبی” وەک ناسریزم یان بەعسیزم و هتد. بەم شێوەیە پرسی فەلەستین و ئەو هێزانەی شەڕیان کرد بە چارەسەرکردنی ئەم پرسە، لە ئەردوگای سۆڤیەت لە دژی ئەردوگای ڕۆژئاوا کە بەرگریکاری بێ ئەملاولای دەوڵەتی ئیسرائیل بوو، دانران. هەروەها ئەردوگای ڕۆژئاوا لە ناوچەکەدا لەلایەن حکومەتی ئیسرائیل، ئوردن، ئێران لە سەردەمی شا، سعودیە و هتد پێکهێنراوە.
هەرەسی یەکێتی سۆڤیەت هەموو شتێکی گۆڕی. ئه مڕۆ له ناوچه که دا ئیسلامی سیاسی له به ڕامبه ر ئەردوگای ڕۆژئاوادا وەستاوەو ئه مه ش وه ک گوتم خوانێکی ئاسمانیە بۆ حکوومه تی ئیسرائیل. دەوڵەتی ئیسرائیل هەمیشە ڕەسەنایەتی و متمانەی خۆی لە تەورات و جوولەکە بوونەوە وەرگرتووە. لە ساڵی ٢٠١٨ دەوڵەتی ئیسرائیل مەرجی دانوستانەکانی لەگەڵ مەحمود عەباس دانا کە دانی بە بوونی ئیسرائیلدا ناوە، کە پەیوەستە دان بە “دەوڵەتی جوولەکە”ی ئیسرائیلدا بنێت. تا ئەو کاتە ئیسرائیل بە فەرمی خۆی بە عەلمانی دەزانی و کەس باسی دەوڵەتی جوولەکەکانی ئیسرائیلی نەدەکرد. ئەمڕۆ حزبی لیکود بە ئاشکرا خۆی بە دەوڵەتی جوولەکەکانی ئیسرائیل ناودەبات و بەم شێوەیەش ئایینی جوولەکە بووەتە پایەی دژایەتی نێوان ئەم هێزانە دژی ئیسلامیزمی هێزە فەلەستینییەکان، حکومەتی جولەکە دژی حکومەتی ئیسلامی کە حەماس بانگەشەی بۆ دەکات.
زەمینەی جیهانی تەواوی ئەم ڕووبەڕووبوونەوەی ئایینییە چوارچێوەی نەزمی نوێ بوو لە دوای شەڕی سارد. بینیمان چ کارەساتێکیان بەسەر یوگۆسلاڤیا هێنا، جینۆساید لە ڕواندا ڕوویدا و چۆن شوناسە ئایینی-نەتەوەییەکان لە هەموو شوێنێکدا بەرجەستە بوون و بوونە تەوەری ئاڵوگۆڕە سیاسییەکان. هه موو پرسێکی تریش پێناسه کرایه وه و له و چوارچێوه ی ئایینی- نه ته وه ییه دا خۆی خسته ڕوو.
لەم شەڕەی ئەم دواییەدا لە یەکێک لە میدیا سەرەکییەکانی ئەوروپادا دیبەیتێکیان لەسەر شەڕی غەززە ڕێکخست. دەزانن کە

مشتومڕی کردووە؟ حاخامەکی جولەکە و مەلایەکی ئیسلامی! ئەوان باسیان لە زەمینەکانی شەڕی غەززە و چارەنووسی شەڕ و ئایندەی فەلەستین و هتد دەکرد! هەردووکیان بە گەڕانەوەی ئایینی خۆیان و کۆنەپەرستی سەدەکانی ناوەڕاست و بەردبوون کە تەنها لە جەنگە خاچپەرستەکاندا دەبینرێن. تا ٤٠ ساڵ لەمەوبەر کەس نەیدەتوانی خەیاڵی ئەوە بکات کە پرسی فەلەستین ببێتە ئامرازێکی مەیدانی بۆ ئەو جۆرە هێزانە. ئەمانە هەمان ئەو تیرۆریستانەن کە دژایەتی پرۆژەی دوو دەوڵەتی دەکەن و خۆیان بەشێکن لە کێشەکە نەک چارەسەر.

پرسی فەلەستین قێزەونترین و کارەساتبارترین جۆری چەوساندنەوەی نەتەوەییە. خەڵک هەرێمەکیان لە خاکی خۆیان دەرکرد و لەبری ئەوە وڵاتێکی تریان دروستکرد. ئەمەش لە دەرەوەی داگیرکارییە. کاتێک هیتلەر پۆڵەندای داگیرکرد یان پاریسی گرت، خەڵکی دەرنەکرد. کاتێک جەنگیزخان هێرشی کردە سەر ئێران، ناوی وڵاتەکەی نەگۆڕی. به ڵام له فه له ستین خه ڵکیان له ماڵ و زه وییه کانیان کردوهتە دەرەوه و له جیاتی ئه و وڵاته یه کێکی تریان دروست کرد، که دانیشتوان و زمان و ئایین و ناو و مێژووی جیاوازیان هه بوو. ئەمە تەنانەت داگیرکاریش نییە، وێرانکردنی خاکێکە.

لە ڕووی مێژووییەوە ناوچەی فەلەستین بەشێک بووە لە ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی، دانیشتووانێکی عەرەب زمان لە فەلەستینی و جولەکەکان شان بە شانی یەکتر دەژیا. دوای جەنگی جیهانی یەکەم و ڕووخانی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی، حکومەتی بەریتانیا زاڵ بوو بەسەر ناوچەی فەلەستین و لەدوای جەنگی جیهانی دووەمیش حکومەتی ئیسرائیلیان لەوێ دامەزراند. بەگشتی کاتێک ئیمپراتۆرییەتێک دەڕووخێت، ناوچە جیاوازەکان لێی جیا دەبنەوە و لەسەر بنەمای مێژووی خۆیان دەوڵەت-وڵاتێکی نوێ پێکدەهێنن. نموونەیەک کۆمارە جیابووەکانی یەکێتی سۆڤیەتی پێشوون. کۆماری ئەرمینیا، تاجیکستان، ئازەربایجان، قرغیزستان و هتد. بەڵام ئەمە بەسەر فەلەستین نەهات. ناوچەی فەلەستین لە ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی دابڕا، بەڵام لەژێر سەرپەرشتی ئینگلیزدا گۆڕا بە وڵاتێکی تەواو جیاواز، ئیسرائیل و بە ئاوارەکردنی زیاتر لە دوو ملیۆن کەس لەو ناوچەیەدا، بوو بە قەوارەیەک کە هیچ پەیوەندییەکی بە مێژووی پێشووی خۆیەوە نەبوو ، پێگە و ناسنامە. ئەمە ئیتر داگیرکاری نییە، ئینکاری بوونی خاکێک و دانیشتووانەکەیەتی. ئینکاری مافی ژیانی خەڵکی هەرێمەکە لە ماڵ و خاکی خۆیاندا.

لەم دوایيانەدا فیلمێکی دیکۆمێنتاریم بینی سەبارەت بە دەرکردنی فەلەستینییەک لە ماڵەکەی لە ئۆرشەلیم. ئەگەر لەبیرتان بێت ئەم بابەتە بووە هۆی شەڕێکی دیکە لە نێوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکان

لە ساڵی ٢٠٢١. ئەم فیلمە دۆکیۆمێنتارییە ژنێک نیشان ئەدات لە ناو شەقامەوە هاوار دەکات و دەڵێت ماڵەکەمتان دزیوە. وە لە لایەکی ترەوە پیاوێک لە تەنیشت دەرگاکە وەستاوە و بە هێمنی دەڵێت بۆچی هاوار دەکەیت؟ ئەگەر من ماڵی تۆم نەگرتبا، کەسێکی تر دەیگرت! واتە هەمان کێشە کۆن و درێژخایەن کە لە ساڵی ١٩٤٨ دەستی پێکرد لە ساڵی ٢٠٢١ بەم شێوازە ڕەمزییە دووبارە بووەوە: دزینی خانوو!
وە ئەمەش کەس نوێنەرایەتی ئەم ئازارە ناکات. لە بەردەم حکومەتی ئیسرائیلدا کە بەردەوامە لە فراوانکردنی شوێنی نیشتەجێبوونی جوولەکەکان لە کەرتی غەززەدا، هێزگەلێکی وەک حەماس و کۆماری ئیسلامی و هێزە ئیسلامییەکانی دیکە هەن کە ئازار و نەهامەتییەکانی خەڵکی فەلەستینیان کردۆتە ئامراز و پاساوێک بۆ سەپاندنی دواکەوتووترین و نامرۆڤانەترین سیاسەتەکان و یاساکان بە ئەو کەسانەی کە بانگەشەی نوێنەرایەتیکردن دەکەن. ئەمەش بارودۆخی هاووڵاتیان و بەتایبەت ژنانی فەلەستینی دانیشتووی ئیسرائیل زۆر باشترە لە خەڵکی ژێر دەسەڵاتی حەماس یان کۆماری ئیسلامی و دانیشتوانی وڵاتانی ئیسلامی بە گشتی.
سەرهەڵدانی ئەو جۆرە هێزە لەڕادەبەدەر کۆنەپەرستە، لە بەرامبەردا ڕێگە بە حکومەتی ئیسرائیل دەدات وەک نوێنەری جیهانی شارستانی لە بەردەم هێزە ئیسلامییە بەردبووەکاندا دەربکەوێت و شەڕی دژی خەڵکی غەززە لە ژێر ئاڵای شەڕی تیرۆریزمی ئیسلامیدا بەرێتەپێشەوە. لە کاتێکدا حکومەتەکەی نەتانیاهۆ نوێنەرایەتی شارستانییەتی ڕۆژئاوا ناکات، بەڵام نوێنەرایەتی فاشیزمی ڕۆژئاوا دەکات. هەروەک چۆن ئیدارەی بوش لە هێرشەکەیدا بۆ سەر عێراق نوێنەرایەتی جیهانی شارستانی نەکرد، نوێنەرایەتی هەژموونی میلیتاریستی ئەمریکای دەکرد.
بەڕای من حکومەتەکەی نەتانیاهۆ پلانی کارکردنی شاراوەی لەم شەڕەدا هەیە “ hidden agenda ”
“ئەجێندایەکی شاراوە”ی هەیە، کە بێگومان ئەوەندە شاراوەش نییە. پلانەکەی ئەوەیە کە غەززە والە بکات کە بۆ فەلەستینییەکان شوێنێکی گونجاو نەبێت بۆ نیشتەجێبوون. بێگومان ئەوان بە ئاشکرا ئەمە ناڵێن، بەڵام لە دەربڕینی سەرنجەکانی دەسەڵاتدارانی ئیسرائیلەوە، دەتوانن لەم ئاراستەیە تێبگەن. لە چەند هەفتەی ڕابردوودا چەندین چاوپێکەوتنم لەگەڵ بەرپرسانی کابینەی نەتانیاهۆ یان هێزە سەربازی و پەرلەمانییەکانی ئیسرائیل بینیوە، کە لێرەدا ئاماژە بە هەندێکیان دەکەم.
جێگری سەرۆکی پەرلەمانی ئیسرائیل دەڵێت “پێویستە فەلەستینییەکان بخەینە سەر بەلەمێک و بە هەر شوێنێک کە لەگەڵیاندا بگونجێت

بنەڕین، ئایا حکومەتی سکۆتلەندا قبوڵیان دەکات؟ ئەمە ڕادەستیان دەکەین!” ئەم لێدوانە کاردانەوەیەکە لەدژی ناڕەزایەتی دەسەڵاتدارانی سکۆتلەندا بەرامبەر بە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل لە کەرتی غەززەدا.

بەرپرسێکی وەزارەتی بەرگری ئیسرائیل دەڵێت “دەبێت قەیرانێکی مرۆیی لە غەززە دروست بکەین، و دەیان هەزار یان تەنانەت سەدان هەزار کەس ناچار بکەین داوای پەنابەری لە میسر یان وڵاتانی کەنداو بکەن”.

بەرپرسێکی وەزارەتی بەرگری ئیسرائیل لە لێدوانێکدا دەڵێت “لە کۆتاییدا غەززە دەکەینە شارێکی چادر، کە بینایەک لەدوای خۆی بەجێناهێڵرێت”.

بەرپرسێکی کابینەی نەتانیاهۆ لە زاری ناوبراوەوە لە ئاهەنگێکی ئێوارەدا پێش شەڕی ئەم دواییە دەڵێت “لە شەڕی داهاتوودا ئەگەر کارێکی دروست بکەین، ئەوا چانسی ئەوەمان دەبێت هەموو عەرەبەکان فڕێ بدەینە دەرەوە، دەتوانین کەناری ڕۆژئاوا “. و قودس” پاک بکەینەوە.

ئەمانە نموونەی گێڕانەوەی ئاراستە و ستراتیژی ڕاستەقینەی حکومەتی ئیسرائیلن. گرنگ ئەوەیە حکومەتی ئیسرائیل پێویستی بە هێزێکی وەک حەماس هەیە بۆ جێبەجێکردنی ئەم سیاسەتە. حەماس و هێزە ئیسلامییەکانی دیکە، بە لێدانی تەپڵی فڕێدانی ئیسرائیل بۆ ناو دەریا، ڕێگە بە بزووتنەوەی ڕاستڕەوی توندڕەو لەم وڵاتە دەدەن، لە ژێر ئاڵای “بەرگریکردن لە بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل” سیاسەتەکانی پاکتاوی نەتەوەیی خۆیان بەڕێوە ببەن. تیرۆریزمی ئیسلامی و تیرۆریزمی فاشیستی حکومەتی ئیسرائیل پێویست و تەواوکەرن بۆ یەکتر و دوو دیوی یەک دراو. نەک تەنها لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە، بەڵکو لە ڕوانگەی پراکتیکی-تاکتیکیشەوە، بەڵگە هەیە کە هاوتەریبی حکومەتی ئیسرائیل و حەماس نیشان دەدات. هێزەکانی حکومەتی ئۆپۆزسیۆنی نەتانیاهۆ ئاشکرایان کردووە کە لە چەندین کۆبوونەوەی لەگەڵ بەرپرسانی حکومەتدا ڕایگەیاندووە، هەرکەسێک دەستی ئیسرائیل بێت، دەبێت لایەنگری حەماس بێت. لەم پەیوەندییەدا حکوومەتی نەتانیاهۆ هەندێک ڕێوشوێنی گرتووەتە بەر. ئیهود ئۆلمەرت، سەرۆکوزیرانی پێشووی ئیسرائیل دەڵێت، نزیکەی یەک ملیار دۆلار لەلایەن قەتەرەوە بە حەماس دراوە و نێوەندگیری گواستنەوەی پارە بووە لەلایەن حکومەتی نەتانیاهۆوە. ئەم بڕە پارەیە بە کاش و بە جانتایەک گەیشتە حەماس. (بە هەمان شێوە کە ئیدارەی ئۆباما پارەی نەختینی بە کۆماری ئیسلامی دا). هۆکاری ئەم پشتیوانییە پراکتیکییە ڕوونە. ئەوان دەیانەوێت حەماس دژی مەحمود عەباس و دەسەڵاتی

فەڵەستین لە کەرتی ڕۆژئاوا بەهێزتر بکەن بە ئەوەی هەردوو هێزی فەڵەستینییەکان دابەش ببن و پلانی دوو دەوڵەتی کە مەحمود عەباس قبوڵیان کردووە بە کردەوە جێبەجێ بکرێ. حکومەتی ئیسرائیل پێویستی بە هێزێکی ئیسلامی هەیە کە دژی بوونی ئیسرائیل بێت بە ئەوەی پاساو بە سیاسەتە فاشیستی-ئاینی-ڕەگەزییەکانی خۆی بسەلمێنێت. بە ئەوەی بتوانێت پرسی پەنابەرە فەڵەستینییەکان بخاتە ژێر سێبەری شەڕی ئیسلامی و جوولەکەکان و بەرگری لە بوونی ئیسرائیل بکات لە بەرامبەر تیرۆریستانی ئیسلامی، هێرشەکان فراوانکردن و چەسپاندنی دەسەڵاتی خۆی تەنانەت بەسەر ناوچە داگیرکراوەکانی دوای شەڕی شەش ڕۆژە. بە ئەوەی بتوانێت ڕێککەوتنەکانی ئۆسلۆ و پێکهێنانی دەوڵەتی فەڵەستینی لە کەرتی غەززە و کەناری ڕۆژئاوا دوابخرێت. نەتانیاهو لەم دواییانەدا ڕایگەیاند کە ڕێککەوتنی ئۆسلۆ هەڵەیەکی کوشندە بووە! حەماس و کۆماری ئیسلامی و حزبوڵڵاش هەمان قسە دەکەن. شەڕی ئێستا دەرئەنجامی دژایەتیی لایەنەکانە بە چارەسەری سیاسی کێشەکە و دەرئەنجامی سیاسەتی بەهێزکردنی حەماسە لە دژی فەتح. حکومەتی ئیسرائیل پێشوازی لەم شەڕە کرد، چونکە بە گوتەی ناتانیاهو، دەرفەتێک بە پاککردنەوەی فەڵەستینییەکان لە ناوچە داگیرکراوەکان و لە قودس دەڕەخسێنێت.

ئەمە تەواوی مەسەلەکەیە. ئامانجی حکوومەتی ئیسرائیل تەواوکردنی پاکتاوی نەتەوەیی فەڵەستینییەکانە، ئامانجی هێزە ئیسلامییەکانیش دامەزراندنی نیزامێکی هاوشێوەی تاڵیبان و کۆماری ئیسلامییە لە ناوچەکەدا! ئەمانە ئامانجی ڕاستەقینەی لایەنەکانی ئەم شەڕەن کە نەژادپەرستانە و دژە ئینسانییەن.

دوای هێرشی دڕندانەی حەماس لە ٧ی ئۆکتۆبەر و دەستپێکردنی بۆردومانی کەرتی غەززە لەلایەن ئیسرائیلەوە، یەکێک لە هاوڕێیان دەپرسێت، "حکومەتی ئیسرائیل دەیتوانی چ کارێکیتر بکات؟ باشە دەبوو بەرگری لە بوونی خۆی بکردایە". وەڵامی من ئەوە بوو، یەکەم: ئەگەر بەدەسەڵاتی بە ڕێککەوتنەکانی ئۆسلۆ بمایەتەوە و بە شوێن چارەسەری سیاسی کێشەکەوە بوایە، دەخەکە نەدەگەیشتە ئەم ئاستە. دووەم: دوای هێرشی حەماس، دەیتوانێت دەستبەجێ پەیوەندی بە مەحمود عەباسەوە بکات و فەتح و دەسەڵاتی فەڵەستین وەک تاکە نوێنەری خەڵکی فەڵەستین بناسێت و ئامادەیی خۆی بە جێبەجێکردنی پلانی دوو دەوڵەتی ڕابگەیەنێت و داوا لە هێزەکانی فەڵەستین بکات کە ئەنجامدەرانی هێرشی دڕندانەی ٧ی ئۆکتۆبەر بناسێنن تا وەک تاوانباری جەنگ دادگایی بکرێن. ئه گه ر ئه م هه ڵوێسته ی وەرگرتبا، ده توانن دەنیابن که خه ڵکی غه ززه له دژی حه ماس ڕاپه ڕینی ده کرد. بەڵام ئەوە ناکات چونکە وەک من ڕوونم کردەوە ئامانجی

چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین نییە بە هیچ شێوەیەک. چونکە چاوەڕێی شەڕێکی لەو شێوەیە بوو تا وەک خۆیان دەڵێن غەززە بکەنە "شاری چادر نیشینەکان".

هێرش دەکەنە سەر نەخۆشخانەی شیفا لە کەرتی غەززە بەو پاساوەی کە بارەگای حەماس لە تونێلەکانی خوار ئەم نەخۆشخانەیەدایە. بەڵام ئەگەر ئەمەیش بێت، هێرشکردنە سەر نەخۆشخانە ڕێگەپێدراو نییە. دەبێت مرۆڤ بپرسێت ئەگەر تیرۆریستان نەخۆشخانەیەکیان لە تەلئەبیب داگیر کردبا، ئایا سوپای ئیسرائیل جارێکی تر هێرشی دەکردە سەر ئەوە؟ ئایا هێرشکردنە سەر نەخۆشخانە هێندەی بەکارهێنانی نەخۆشخانە لە شەڕدا نامرۆڤانە و دڕندانە نییە؟ وەڵامەکە بە هەر کەسێک کە بڕێ شارستانییەتی کردبێت ڕوونە، بەڵام چاوەڕوانییەکی لەو شێوەیە لەو هێزە ئەوپەڕی کۆنەپەرستانەی کە بەشدارن لەم شەڕەدا ناکرێت.

بزووتنەوەی جیهانی دژی شەڕ ئەرکی ئەوەیە کە داوای کۆتاییهێنانی دەستبەجێی شەڕ بکات (و نەک تەنها ئاگربەست)، ئازادکردنی هەموو بارمتەکان، دادگاییکردنی لایەنە شەڕکەرەکان وەک تاوانباری جەنگ و پێشخستنی چارەسەری دوو دەوڵەتی و فشارخستنە سەر حکومەتەکان و دامەزراوە نەتەوەییەکان بە ئەوەی کاربکەن، بەکردەیی کردنەوەی، لە بەرامبەر ئەم دڕندەییەدا بوەستن و ڕایبگرن.

لەمەشدا خەڵک و شۆڕشی ئێران دەتوانێ ڕۆڵی یەکلاکەرەوە بگێڕێت.

بەشی دووەمی باسەکە شۆڕشی خەڵکی ئێرانە لە دژی کۆماری ئیسلامی.

بە بڕوای من تاکە هێزێک کە بە شێوەیەکی واقیعی و کردەیی بتوانێت نەک تەنیا بە قسە و هەڵوێست کۆتایی بەم ململانێیە ئایینی و نەتەوەییە لەسەر پرسی فەلەستین بهێنێت، ئەو هێزە شۆڕشگێڕانەیە کە لە ئێراندا لە ئارادایە. چونکە هەمووان دەزانن لەگەڵ لاوازبوونی کۆماری ئیسلامی، تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی لە ناوچەکەدا لاواز دەبێت و هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا تەواوی بەرەی لیکودیش لاواز دەبێت.

شۆڕشێک لە ئیسرائیلدا نییە. لە غەززە و کەرتی ڕۆژئاوا شۆڕش نییە. ڕق و کینە لە هێزە تیرۆریستییە ئیسلامییەکان و ڕق لە حکومەتی ئیسرائیل هەیە، بەڵام ئەمە نەگۆڕاوە بە هێزێکی ماددی کە بتوانێت گۆڕانکارییەک بە قازانجی مرۆڤایەتی و قازانجی ڕاستەقینەی خەڵکی فەلەستین دروست بکات. ئەم هێزە تەنیا لە ئێران دەبینین.

ئەوەی کە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لە ڕووی مەیدان و خۆپیشاندان و کۆبوونەوەکانەوە هێور بووەتەوە، بەو مانایە نییە کە تەوەرو ناوەڕۆک و دروشم و کەشوهەوای سیاسی ئێران گۆڕاوە و خەڵک هێور بووەتەوە یان تەقینراوەتەوە و ڕژێمیش خۆی جێگیرکردووە.

سەیرکەن، لە پەیوەندی لەگەڵ ئەم شەڕەدا، یەکەم کار کە کۆماری

ئیسلامی کردی، هەڵکردنی ئاڵای فەلەستین بوو لە یاریگایەکی
وەرزشیدا. لە لایەکی ترەوە، خەڵک بە دروشمێکی بێ ئامادەکاری، داری
ئاڵاکەیان گواستەوە بە ئەو بەکرێگیراوانەی کە لە یاریگاکەدا
دەیانخولاندەوە. ڕژێم وێنەی ئاڵای ئیسرائیلی لەسەر شۆستەکان کێشا،
خەڵک لێی دروکەوتنەوە و تێی نەپەڕین بەسەریدا. لە لێدوان و
ڕاگەیاندنی تێکۆشەرانی شۆڕش و لە سۆشیال میدیادا گوتارێک لە خاڵی
پێچەوانەی پڕوپاگەندەی حکومەتدا پێکهـێنرا و فراوانتر کرا.
دەمەوێت ئەوە بڵێم کە خەڵک ئەم دژە ئیسرائیلیزمە و هاوسۆزی
فەلەستینەی کۆماری ئیسلامیی باش دەناسن. ئەوان دەزانن کە ئاڵایەکە
بۆ پاراستنی دەسەڵاتی ڕەشی حکومەتە بەسەر کۆمەڵگای ئێران و
ناوچەکەدا و دژی دەوەستنەوە. خەڵک ماوەیەکی زۆرە دەستی ئەمانەیان
دەخوێندۆتەوە و دروشمی "واز ل□ فەلەستین بهێنە، بیرێک لە حاڵی ئێمە
بکەرەوە" دەڵێنەوە. ئەمەش بەو مانایە نییە کە کوشتنی نزیکەی پێنج
هەزار منداڵی فەلەستینی لەم شەڕەدا بۆ خەڵکی ئێران گرنگ نییە،
بەڵکو ئەوە مانای ئەوەیە کە خەڵک نایەوێت لایەنگری حکومەتێک بێت
کە پرسی فەلەستینی کردۆتە ئامرازێک بۆ سەپاندنی زۆرترین
دواکەوتوویی و نامر□قانەترین سیاسەتەکان و هێزەکان، چ لە ئێران،
چ لەسوریا و عێراق، یان لە هەموو ناوچەکە.
یەکێک لە هاوڕێیان دەیگوت بۆچی ئێمە شاهیدی بزووتنەوە
ناڕەزایەتییەکان نین لە هەموو جیهاندا لە بنەڕەتدا دژی
تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل و بۆ کۆتاییهێنان بەو شەڕەی لە
ئێران پێکهاتووە؟ وەڵامی من ئەوە بوو کە خەباتی خەڵکی ئێران
هەرلەم بەرەی خەڵکی جیهانەدا هێزێکی کاریگەرە چونکە کۆماری
ئیسلامی کردۆتە ئامانج. ئەوەی کە خەڵکی جیهان لە خەباتێکدا
کۆدەبنەوە، بەو مانایە نییە کە لە هەموو وڵاتان هەمان دروشم
دەڵێنەوە. لە ئەمریکا خەڵک دژی ئیسرائیل دێنە سەر شەقامەکان،
چونکە حکومەتی ئەمریکا بە هەموو هێزێکییەوە لە پشت
ئیسرائیلەوەیە. تەنانەت بەشێک لە جوولەکە ئەمریکییەکان لە بەردەم
کۆنگرەی ئەو وڵاتەدا کۆبوونەوە و ناڕەزایەتییان بەرامبەر بە
حکومەتی ئیسرائیل دەربڕی. ڕایانگەیاند کە بە ناوی ئێمەوە مەکوژن
و داوای لە حکومەتی بایدن کرد کە واز لە پشتیوانیکردن لە حکومەتی
ئیسرائیل بهێنێت(not in our name)). لە ئێرانیش هەمان خەبات لە
دژی جەمسەرەکەی تری شەڕ، دژ بە کۆماری ئیسلامی دەبینی. هەندێ لە
هاوڕێیان بیرم دەخەنەوە کە خەڵکی ئێران دژی هەر دوو لایەنی شەڕ
نین و تەنیا ناڕەزایەتی لە دژی کۆماری ئیسلامی و حەماس نیشان
دەدەن. وەڵامی من ئەوەیە کە منیش کاتێک لە ئێران بووم هەمان شتم
دەکرد. هه روه ها به هه موو هێزم له به ڕامبەر کۆماری ئیسلامی و

پڕوپاگه نده پووچه دژه ئیسرائیلیەکانی ڕادەوە ستام.
سەیرکەن لە جەنگی جیهانی یەکەمدا دروشمی بەلشەفییەکان کە دەیانویست کۆتایی ب□ ش□□ک□ بهێنن، ”هەموو چەکەکان ڕووبکەنەوە حکومەت” بوو. واته لە ئەڵمانیا، کرێکاران و خەڵکی شەریفی ئەڵمانیا دەبێت لە دژی حکومەتی ئەڵمانیا، لە ڕووسیاش، دژی حکومەتی ڕووسیا. ئەم دوو بزووتنەوەیە پێدەچێت دژ بەیەک بن، بەڵام لە ڕاستیدا بە یەک ئاراستەدان. لە شوێنێک بانگەوازی خەڵک دەکەیت بۆ شەڕکردن دژی حکومەتی ئەڵمانیا، لە شوێنێکی تریش دژی حکومەتی ڕووسیا و ئەمەش تاکتیکی دروستە. ئەگەر خەڵک لە هەموو ئەو و□تانەی کە لە شەڕی جیهانی یەکەمدا بەشدار بوون، دژی حکومەتەکەی خۆیان بهاتنایەتە مەیدان، ئەوا یەکسەر شەڕ کۆتایی پێدەهات. شۆڕشی ڕووسیا ئەو کارەی کرد. لە کاتی شەڕدا حکومەتی تزاری ڕووخاند و پەیمانی ئاشتی لەگەڵ حکومەتی ئەڵمانیا واژۆ کرد. ئەگەر هێزە شۆڕشگێڕەکانی وەک بەلشەفییەکان ل□ و□تانی دیکەدا چالاک بوونایە، دەکرا لە هەموو و□تان ئەمە ڕووبدات و شەڕ و کوشتار بە دەسەڵاتی خەڵک کۆتایی پێ دەهات.
ئەمە بۆ شەڕی غەززەش ڕاستە. خەڵکی ئێران لەم شەڕەدا وەک پایە و میحوەری هێزە ئیسلامییەکان دژی کۆماری ئیسلامی دەجەنگن و خەڵکی ئیسرائیلیش وەک هۆکاری ڕاستەوخۆی کوشتنی ڕۆژانەی خەڵکی ناسیۆنالیستی خۆشەویات دەبن، بەڵام ئیسرائیل لە مێژووی شەڕەکاندا ئیستسنایە. لە ئەنجامی ئەم شەڕە ناتانیاهۆ زۆر بێزراوتر بووە. کۆماری ئیسلامی لە ئاکامی ئەم شەڕە لە ئێران زیاتر بێزراوتر و ڕیسواتر بووە.
سروشتییە کە وا بیت.
لە ئێران خەڵک دروشم دژی ئیسرائیل ناڵێنەوە و نا بێت بیشیڵێنەوە.
سەیرکەن خەباتی شەقام و مەیدانی شتێکە، شیکردنەوە و ڕوونکردنەوەی سیاسیش شتێکی ترە. ئەگەر پرسیار لە حیزبێکی وەک ئێمە بکرێت دەربارەی ئەم شەڕە، ئێمە هەموو حەقیقەتەکە دەخەینە بەردەم خەڵک. هاوشێوەی ئەو باسەی کە لێرەدا وروژاندم. کە ئەم شەڕە هیچ پەیوەندییەکی بە ئازارەکانی خەڵکی فەلەستینەوە نییە، کە حەماس و نەتانیاهۆ بە کردەوە دەستیان لەناو دەستی یەکدایە، ئەوەی کە خەباتیان لەپێناو گێڕانەوەی پەنابر□ فەلەستینییەکانیان بۆ سەرماڵ حاڵی خۆیان کردووە بە شەڕێکی ئایینی و هتد.
دامودەزگاکان و کەسایەتییە شۆڕشگێڕەکانی ناو ئێران هەمان هەڵوێستیان هەیە. ئەگەر لێدوانەکانی یەکێتی ئازاد و یەکێتیی نووسەران و خانەنشینان و تەنانەت هەڵوێستی زیندانیانی سیاسی وەک گ□ل□خ ئێرانی و نێرگس محەمەدی سەبارەت بە شەڕی غەززەتان

بینیبێت، تێدەگەن کە ئەوان هەڵوێستیان لە دژی تەواوی شەڕە تەواوی ئەو هێزە کۆنەپەرستانەی کە تێیدا بەشدارن. به تایبه تی به یاننامه ی جه عفه ڕ عه زیم زاده سکرتێری یه کێتی ئازاد ڕوونکردنەوە و شیکارییەکی ورد و ڕادیکاڵی دژ به هه ڕدوو لایه نی شه ڕەکە خستۆته ڕوو. بەڵام ئەگەر هەر ئەم تێکۆشەرانە بچنە سەر شەقام، ناڕەزایەتی خۆیان لە دژی کۆماری ئیسلامی و حەماس چڕ دەکەنەوە. لە شەقامەکانی ئێراندا دروشم دژی کۆماری ئیسلامی و لە ئەمریکاش دژی ئیسرائیل بوترێتەوە، چونکە حکومەتی ئەمریکا بە تەواوی لە پشت حکومەتی ئیسرائیلەوەیە، هەروەک چۆن کۆماری ئیسلامی بە تەواوی پشتیوانی حەماس دەکات.
جیاوازی کۆمەڵگای ئێران و ئیسرائیل، ئەمریکا و وڵاتانی دیکە لەوەدایە کە خەریکی شۆڕشێکی گەورەیە بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و هەر بۆیەش بزووتنەوەی دژە شەڕ بۆ خەڵکی ئێران مانایەکی تایبەتی هەیە: هەوڵدان تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت بۆ لابردنی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕە بەربەرییە. دروشمی مەرگ بۆ کۆماری ئیسلامی دەگۆڕێتەوە و حکومەت لەگەڵ دەی شەڕ و بەندەرەکەیدا دەکاتە یەک دراو. خەڵک دەزانن فەلەستین پەناگەی حکومەتێکی بەتاڵ و درەینە. ئاڵایەکە بۆ سەرکوتکردنی خەڵک لە خودی ئێراندا.
ئەمڕۆ لایەنێکی گرنگی فەرهەنگی ناڕەزایەتی خەڵکی ئێران گاڵتەکردنە بە پڕوپاگەندەی شەڕ و پووچ وپوچی بەرپرسانی ڕێژیم لە دژی حکوومەتی ئیسرائیل. دەڵێن ئەوە کە شانازیتان بە سوپای قودسەوە دەکرد و دەمتان لە لەناوبردنی ئیسرائیل و فەتحکردنی قودس دەکوتی، بۆچی نەڕۆیشتن؟ بۆ ناڕۆن شەهید لەوێ شەهیدبن؟! ئەگەر سەیری سۆشیال میدیا بکەیت دەبینیت خەڵک لە ئساتێکی فراواندا بە ڕیشی حکومەت پێدەکەنن و بە گەورە گاڵتەبارانیان دەکەن. ئەمە بەو مانایە نییە کە خەڵکی بەڕاستی دەیانەوێت ڕژیم بچێتە ناو شەڕەوە، بەڵکو بۆ حکومەت دەڵێن ئەمە دەستی ئێوەمان خوێندووەتەوە و ڕێگەتان پێنادەین ئەم شەڕە لە دژی شۆڕشەکەمان بەکار بهێنن ئەیانەوێتد بڵێن بەمانان، فێڵبازن , درۆزنن.
وەک چۆن لە سەرەوە دوو جەمسەری شەڕ تەواوکەری یەکترن و یارمەتی یەکتر دەدەن، لە خوارەوەش خەڵکی ئێران و خەڵکی ئیسرائیل کە ڕایدەگەیەنن کە بە ناوی ئەمەوە تاوان ئەنجام مەدەن و هەموو ئەو خەڵکە شارستانییەی جیهان کە هاتوونەتە سەر شەقامەکانی دژی ئەم شەڕە تەواوکەر و هاوسەنگەری یەکترن. لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا بزووتنەوەی دژە شەڕ لە بنەڕەتدا دژی تاوانی ئیسرائیلە، چونکە بەردەوام وێنەی تاوانەکەی غەززە لە میدیاکانەوە دەبینن. تەنانەت حکومەتەکانی لایەنگری ئیسرائیلیش دەنگیان لە بەرز بووەتەوە.

غەززە دژی حکوومەتی نەتانیاهو دەجەنگن. پێشکەوتنخوازترین بەشی کۆمەڵگای ئیسرائیل بە دروشمی ناسیۆنالیستی خۆشەویات دەبن، بەڵام ئیسرائیل لە مێژووی شەڕەکاندا ئیستسنایە. لە ئەنجامی ئەم شەڕە ناتانیاهو زۆر بێزراوتر بووە. کۆماری ئیسلامی لە ئاکامی ئەم شەڕە لە ئێران زیاتر بێزراوتر و ڕیسواتر بووە.

سروشتییە کە وا بیت.

لە ئێران خەڵک دروشم دژی ئیسرائیل ناڵێنەوە و نابێت بیشیڵێنەوە. سەیرکەن خەباتی شەقام و مەیدانی شتێکە، شیکردنەوە و ڕوونکردنەوەی سیاسیش شتێکی ترە. ئەگەر پرسیار لە حیزبێکی وەک ئێمە بکرێت دەربارەی ئەم شەڕە، ئێمە هەموو حەقیقەتەکە دەخەینە بەردەم خەڵک. هاوشێوەی ئەو باسەی کە لێرەدا وروژاندم. کە ئەم شەڕە هیچ پەیوەندییەکی بە ئازارەکانی خەڵکی فەلەستینەوە نییە، کە حەماس و نەتانیاهو بە کردەوە دەستیان لەناو دەستی یەکدایە، ئەوەی کە خەباتیان لە پێناو گەڕانەوەی پەنابەرە فەلەستینییەکانیان بۆ سەرماڵ حاڵی خۆیان کردووە بە شەڕێکی ئایینی و هتد.

دامودەزگاکان و کەسایەتییە شۆڕشگێڕەکانی ناو ئێران هەمان هەڵوێستیان هەیە. ئەگەر لێدوانەکانی یەکێتی ئازاد و یەکێتیی نووسەران و خانەنشینان و تەنانەت هەڵوێستی زیندانیانی سیاسی وەک گوڵڕخ ئێرانی و نەرگس محەممەدی سەبارەت بە شەڕی غەززەتان بینیبێت، تێدەگەن کە ئەوان هەڵوێستیان لە دژی تەواوی شەڕ تەواوی ئەو هێزە کۆنەپەرستانەی کە تێیدا بەشدارن. به تایبه تی به یاننامه ی جه عفه ر عه زیم زاده سکرتێری یه کێتی ئازاد ڕوونکردنەوە و شیکارییەکی ورد و ڕادیکاڵی دژ به هه ردوو لایه نی شه ڕەکە خستۆتە ڕوو. بەڵام ئەگەر هەر ئەم تێکۆشەرانە بچنە سەر شەقام، ناڕەزایەتی خۆیان لە دژی کۆماری ئیسلامی و حەماس چڕ دەکەنەوە. لە شەقامەکانی ئێراندا دروشم دژی کۆماری ئیسلامی و لە ئەمریکاش دژی ئیسرائیل بوترێتەوە، چونکە حکومەتی ئەمریکا بەتەواوی لە پشت حکومەتی ئیسرائیلەوەیە، هەروەک چۆن کۆماری ئیسلامی بەتەواوی پشتیوانی حەماس دەکات.

جیاوازی کۆمەڵگای ئێران و ئیسرائیل، ئەمریکا و وڵاتانی دیکە لەوەدایە کە خەریکی شۆڕشێکی گەورەیە بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و هەر بۆیەش بزووتنەوەی دژە شەڕ بۆ خەڵکی ئێران مانایەکی تایبەتی هەیە: هەوڵدان تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت بۆ لابردنی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕە بەربەرییە. دروشمی مەرگ بۆ کۆماری ئیسلامی دەگەڕێتەوە و حکومەت لەگەڵ دەی شەڕ و بەندەرکێیدا دەکاتە یەک دراو. خەڵک دەزانن فەلەستین پەناگەی حکومەتێکی بەتاڵ و درەینە. ئاڵایەکە بۆ سەرکوتکردنی خەڵک لە خودی ئێراندا.

ئەمڕۆ لایەنێکی گرنگی فەرهەنگی ناڕەزایەتی خەڵکی ئێران گاڵتەکردنە بە پڕۆپاگەندەی شەڕ و پووچ وپووچی بەرپرسانی ڕێژیم لە دژی حکوومەتی ئیسرائیل. دەڵێن ئەوە کە شانازیتان بە سوپای قودسەوە دەکرد و دەمتان لە لەناوبردنی ئیسرائیل و فەتحکردنی قودس دەکوتی، بۆچی نەڕۆیشتن؟ بۆ ناڕۆن شەهید لەوێ شەهیدبن؟! ئەگەر سەیری سۆشیال میدیا بکەیت دەبینیت خەڵک لە ئساتێکی فراواندا بە ڕیشی حکوومەت پێدەکەنن و بە گەورە گاڵتەبارانیان دەکەن. ئەمە بەو مانایە نییە کە خەڵکی بەڕاستی دەیانەوێت ڕژیم بچێتە ناو شەڕەوە، بەڵکو بە حکوومەت دەڵێن ئەمە دەستی ئێوەمان خوێندووەتەوە و ڕێگەتان پێنادەین ئەم شەڕە لە دژی شۆڕشەکەمان بەکار بهێنن ئەیانەوێتد بڵێن بەمانان، فێڵبازن , درۆزنن.
وەک چۆن لە سەرەوە دوو جەمسەری شەڕ تەواوکەری یەکترن و یارمەتی یەکتر دەدەن، لە خوارەوەش خەڵکی ئێران و خەڵکی ئیسرائیل کە ڕایدەگەیەنن کە بە ناوی ئەمەوە تاوان ئەنجام مەدەن و هەموو ئەو خەڵکە شارستانییەی جیهان کە هاتوونەتە سەر شەقامەکانی دژی ئەم شەڕە تەواوکەر و هاوسەنگەری یەکترن. لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا بزووتنەوەی دژە شەڕ لە بنەڕەتدا دژی تاوانی ئیسرائیلە، چونکە بەردەوام وێنەی تاوانەکەی غەززە لە میدیاکانەوە دەبینن. تەنانەت حکوومەتەکانی لایەنگری ئیسرائیلیش دەنگیان لە بەرز بووەتەوە.
” بە ناوی ئێمەنا” دەستی بە ناڕەزایەتی خۆی کردووە.
شرۆڤەکارێک دەڵێت لە شەڕەکاندا بەزۆری حکوومەتەکان بە فووکردنە دەماری میللی و بانگەشەی ناسیۆنالیستی خۆشەویات دەبن، بەڵام ئیسرائیل لە مێژووی شەڕەکاندا ئیستسنایە. لە ئەنجامی ئەم شەڕە ناتانیاهۆ زۆر بێزراوتر بووە. کۆماری ئیسلامی لە ئاکامی ئەم شەڕە لە ئێران زیاتر بێزراوتر و ڕیسواتر بووە. سروشتییە کە وا بیت.
لە ئێران خەڵک دروشم دژی ئیسرائیل ناڵێنەوە و نابێت بیشیڵێنەوە. سەیرکەن خەباتی شەقام و مەیدانی شتەکە، شیکردنەوە و ڕوونکردنەوەی سیاسیش شتێکی ترە. ئەگەر پرسیار لە حیزبێکی وەک ئەمە بکرێت دەربارەی ئەم شەڕە، ئەمە هەموو حەقیقەتەکە دەخەینە بەردەم خەڵک. هاوشێوەی ئەو باسەی کە لێرەدا وروژاندم. کە ئەم شەڕە هیچ پەیوەندییەکی بە ئازارەکانی خەڵکی فەلەستینەوە نییە، کە حەماس و نەتانیاهۆ بە کردەوە دەستیان لەناو دەستی یەکدایە، ئەوەی کە خەباتیان لەپێناو گەڕانەوەی پەنابەرە فەلەستینییەکانیان بە سەرمایە حاڵی خۆیان کردووە بە شەڕێکی ئایینی و هتد.
دامودەزگاکان و کەسایەتییە شۆڕشگێڕەکانی ناو ئێران هەمان هەڵوێستیان هەیە. ئەگەر لەدوانەکانی یەکێتی ئازاد و یەکێتیی نووسەران و خانەنشینان و تەنانەت هەڵوێستی زیندانیانی سیاسی وەک

گ□ل□خ ئێرانی و نێرگس محەمەدی سەبارەت بە شەڕی غەززەتان بینیبێت، تێدەگەن کە ئەوان هەڵوێستیان لە دژی تەواوی شەڕ تەواوی ئەو هێزە کۆنەپەرستانەی کە تێیدا بەشدارن. به تایبه تی به یاننامه ی جه عفه ڕ عه زیم زاده سکرتێری یه کێتی ئازاد ڕوونکردنەوە و شیکاریییەکی ورد و ڕادیکاڵی دژ به هه ڕدوو لایه نی شه ڕەکە خستۆته ڕوو. بەڵام ئەگەر هەر ئەم تێکۆشەرانە بچنە سەر شەقام، ناڕەزایەتی خۆیان لە دژی کۆماری ئیسلامی و حەماس چڕ دەکەنەوە. لە شەقامەکانی ئێراندا دروشم دژی کۆماری ئیسلامی و لە ئەمریکاش دژی ئیسرائیل بوترێتەوە، چونکە حکومەتی ئەمریکا ب□ تەواوی لە پشت حکومەتی ئیسرائیلەوەیە، هەروەک چۆن کۆماری ئیسلامی ب□ تەواوی پشتیوانی حەماس دەکات.

جیاوازی کۆمەڵگای ئێران و ئیسرائیل، ئەمریکا و وڵاتانی دیکە لەوەدایە کە خەریکی ش□□ش□□کی گەورەیە بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و هەر بۆیەش بزووتنەوەی دژە شەڕ بۆ خەڵکی ئێران مانایەکی تایبەتی هەیە: هەوڵدان تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت بۆ لابردنی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕە بەربەری□. دروشمی مەرگ بۆ کۆماری ئیسلامی دەگێڕێتەوە و حکومەت لەگەڵ دڵی شەڕ و بەندەرەکەیدا دەکاتە یەک دراو. خەڵک دەزانن فەلەستین پەناگەی حکومەتێکی بەتاڵ و درۆینە. ئاڵایەکە بۆ سەرکوتکردنی خەڵک لە خودی ئێراندا.

ئەمڕۆ لایەنێکی گرنگی فەرهەنگی ناڕەزایەتی خەڵکی ئێران گاڵتەکردنە بە پڕوپاگەندەی شەڕ و پووچ وپوچی بەرپرسانی ڕێژیم لە دژی حکوومەتی ئیسرائیل. دەڵێن ئێوە کە شانازیتان بە سوپای قودسەوە دەکرد و دەمتان لە لەناوبردنی ئیسرائیل و فەتحکردنی قودس دەکوتی، بۆچی نەڕۆیشتن؟ بۆ ناڕۆن شەهید لەوێ شەهیدبن؟! ئەگەر سەیری سۆشیال میدیا بکەیت دەبینیت خەڵک لە ئساتێکی فراواندا بە ڕیشی حکومەت پێدەکەنن و بە گەورە گاڵتەبارانیان دەکەن. ئەمە بەو مانایە نییە کە خەڵکی بەڕاستی دەیانەوێت ڕژیم بچێتە ناو شەڕەوە، بەڵکو بە حکومەت دەڵێن ئێمە دەستی ئێوەمان خوێندووەتەوە و ڕێگەتان پێنادەین ئەم شەڕە لە دژی شۆڕشەکەمان بەکار بهێنن ئەیانەوێتدبڵێن بێمانان، فێڵبازن , درۆزنن.

وەک چۆن لە سەرەوە دوو جەمسەری شەڕ تەواوکەری یەکترن و یارمەتی یەکتر دەدەن، لە خوارەوەش خەڵکی ئێران و خەڵکی ئیسرائیل کە ڕایدەگەیەنن کە بە ناوی ئێمەوە تاوان ئەنجام مەدەن و هەموو ئەو خەڵکە شارستانییەی جیهان کە هاتوونەتە سەر شەقامەکان دژی ئەم شەڕە تەواوکەر و هاوسەنگەری یەکترن. لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا بزووتنەوەی دژە شەڕ لە بنەڕەتدا دژی تاوانی ئیسرائیلە، چونکە بەردەوام وێنەی تاوانەکەی غەززە لە میدیاکانەوە دەبینن. تەنانەت

حکومەتەکانی لایەنگری ئیسرائیلیش دەنگیان لێ بەرز بووەتەوە.
هەفتەی ڕابردوو دیمەنێکم لە تیقی بینی کە کۆرپەی پێشوەختە لە ئینکوباتەرەکاندا (Incubator) لە نەخۆشخانەی شەفا دەیانگواستەوە بۆ ئەوەی بیبەنە میسر و دواتر بۆ تورکیا. ئەو بەرپرسەی یونیسێف کە ئەم ڕاپۆرتەی بڵاوکردەوە ڕایگەیاند کە پێدەچێت هەندێکیان لە ڕێگادا لەناو بچن. وەک ئەوەی باسی مریشکی شەش ڕۆژە بکات! باشە هەمووان بەم کارەساتە ڕادەچڵەکێن و ناتوانن هێمن دابنیشن. دەیانەوێت بەنە ناوەڕاستی شەقامەکان و هاوار بکەن، ئەم تاوانە ڕابگرن!
هەمان خەبات لە ئێرانیشدا دەگوزەرێت. خەڵک دەزانن دیوەکەی تری شەڕ لەمە تاوانبارتر و دڕندەترە. ئەگەر حکومەتی ئیسرائیل تاوانێکی لەو شێوەیە لە غەززە ئەنجام بدات، کۆماری ئیسلامی لە خودی ئێرانیشدا هەمان کار دەکات. کوشتن و تەقەکردن لە خەڵک، دەرهێنانی چاو، ژەهراویکردن، ئەشکەنجەدان و لەسێدارەدانی منداڵان، ژن و پیاو، پیر و گەنج کاری ڕۆتینی ئەم تاوانبارانە بووە. دەزانن حەمایش لە هەمان قەبیلە و قوماشەو دەیەوێت هەمان دۆزەخ لە غەززە پیادە بکات. خەڵکی ئێران لە هەموو کەس باشتر ئەو تاوانبارانە دەناسن.
خەڵکی ئێران و خەڵکی جیهان بەم شێوەیە پێکەوە وەستاون و لە دژی هەموو ئەم شەڕە و هەڵگرسێنەرە تاوانکارەکانی هاتوونەتە مەیدان. وەک هێزی ئەپۆزسیۆنی شۆڕشگێڕ دەبێ ئەم هاوپشتییە ببینین و شوێنی خەباتی خواستی ڕوخاندنی خەڵکی ئێران لە بزووتنەوەی جیهانی دژی شەڕدا بخەینە بەر چاوی جیهان. خەڵکی ئێران سەرقاڵی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامین و هەروەها کاری خەڵکی ئیسرائیلە کە بڕیار بدەن چی لە ناتانیاهۆ بکەن. کاتێک ئەم شەڕە کۆتایی هات، هەموو بانگەشەیەکی دژە ئیسرائیلی کۆماری ئیسلامی و سپای قودس و ڕۆژی جیهانی قودس و ئەو موشەکانەی کە دروشمی بمرە ئیسرائیلیان لەسەرە و هەموو ئەمانە کەدەکرێنەوە. پێگەی ناوچەیی کۆماری ئیسلامی زۆر لاوازتر دەبێت. خەڵکی ئیسرائیل ناتانیاهۆ دەخەنە بەردەم دادگا و حزبی لیکود بۆ ماوەیەکی زۆر لەناو خەڵک و سیاسەتی ئیسرائیلدا پەراوێز دەخرێت و گۆشەگیر دەکرێت.
خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە خەڵکی ئێران نەیانهێشتووە شەڕەشەکەیان بکەوێتە ژێر کاریگەری شەڕەوە. لەم شەڕەدا ئارمیتا گیانی بەختکرد، کە ناڕەزایەتییەکی بەرفراوانی بەدوای خۆیدا هێنا، ساڵڕۆژی ئابانمان هەبوو، دروشمی ئابان بەردەوامە و لێدوان و بانگەوازی پێ سەز و یادکردنەوەی قوربانیانی شۆڕش بۆ وەستان بەردەوامە. ئەمڕۆ ناڕەزایەتی کرێکاران و خانەنشینانی نەوت گەیشتە لوتکەیەکی بە

وەنە و بەرەو فراوانبوون دەچێت. هتد و هتد. شۆڕش بە دینامیزمی خۆیەوە بەرەو پێشەوە دەڕوات و بە دوای ئامانجی خۆیدا دەگەڕێت. دەبینیت لە هەموو وڵاتانی ئیسلامی و عەرەبیدا حکومەتەکان و بەشێک لە خەڵک خۆیان دەستیان بە خۆپیشاندانی دژە ئیسرائیل کردووە، بەڵام ئەمە لە ئێران ڕووی نەدا. حکومەت هەموو هەوڵێکی دا، بەڵام سەری نەگرت. ئەم ڕاستییەش هێزی شۆڕش لە پوچەڵکردنەوەی سیاسەت و کردەوەی دژە شۆڕشی حکومەتدا نیشان دەدات.

لە کۆتاییدا وەک دەرەنجامێک دەبێ بڵێم بەرەی کاریگەر و پراکتیکی و بابەتیی دژ بەم شەڕە و دژی هێزە بەرپاکەرەکانی ئەم شەڕە کۆمەڵگای ئێرانە. وە یەکێک لە ئەرک و ڕۆڵی هێزە شۆڕشگێڕەکانی وەکو حیزبی ئێمە ئەوەیە کە سەرنجی خەڵکی جیهان ڕاکێشین بۆ ئەم کارە، لەوانەش بۆ ئاڵای ڕەتکردنەوە و بایکۆتی جیهانی کۆماری ئیسلامی. ئەمڕۆ زۆرێک لە حکومەتەکان حەماس بە تیرۆریست ناودەبەن، کۆماری ئیسلامی، وەک باوکی هەڵگرەوەی حەماس و پایە و میحوەرێکی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکە و لە جیهاندا، پێویستە بە تیرۆریستیش بناسێنرێت. کۆماری ئیسلامی وەک حەماس ڕەت بکرێتەوە و گۆشەگیر بکرێت. ئێمە هەمیشە ڕامانگەیاندووە کە “کۆماری ئیسلامی نوێنەری خەڵکی ئێران نییە، بکوژی ئەوانە” و ئەمڕۆ دەبێ جەخت لەوە بکرێتەوە کە تەنیا بکوژی خەڵکی ئێران نییە، بەڵکو بکوژی خەڵکی ئێران و بکوژی خەڵکی ناوچەکەشە.

بارودۆخیکی سیاسی کە شەڕی غەززە دروستی کرد، جارێکی دیکە پرسی بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامی دەخاتە سەر مێز. ئاڵای بایکۆتی کۆماری ئیسلامی بە هێز و بەدواداچوونێکی زیاترەوە هەڵبکرێت. ئەمەش لە بەرامبەردا دەتوانێت شۆڕشی ئێران بەهێزتر بکات و هەنگاوێکی گەورە بەرەو پێشەوە بنێ.

١٨ ئازەر ١٤٠٢، ٩ی دێسەمبەری ٢٠٢٣

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند ئارام سەردار.. ئامادەکردنی: کامەران

حاجی ئەلیاس

هونەرمەند ئارام سەردار: کاتێ کەمانەکەم لە باوەش دەگرم بە خۆشەویستی دەیژنم

هونەرمەند ئارام سەردار: باوکم یەکەم کەس بوو پاڵپشت و هاندەرم بووە بۆ نێو دونیای هونەر

هومەرمەند (ئارام سەردار مەجید)، یەکێ لە ژنیارە بەتواناکانی کوردستان، ئەوە لە تەمەنی (10) ساڵییەوە خۆی هاتۆتە نێو جیهانی موزیك وەکو ژنیارێکی بەتوانای ئامێری (کەمانچە و ڤیۆلا) ئەندامی چەندین تیپی موزیکی و ئۆرکێسترای کوردستانە هەروەها وەکو ژنیار بەشداری لە چەندین کۆنسێرت لەکوردستان و دەرەوەی کوردستان کردوە ئێمە بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە ژیان وکارەهونەرییەکانی، لە نزیکەوە ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵدا کرد..

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***سەرەتا بابزانین چۆنە جیهانی جیهانی موزیکت ناسی؟**

- هەر لەمنداڵییەوە حەزێکی زۆرم هەبوو بە موزیك هەبوو یەکەم دەسپێکی هونەریم لە چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر بووە لە ساڵی (1987)، ئەوکات تەمەنم (10) ساڵان بوو دەستم بە خوێندنی موزیك و ئامێری کەمان کردووە لای بەڕێز مامۆستا (لوقمان جوهر).. وە ساڵی (1995) لە پەیمانگای هونەرە جوانەکانی هەولێر بەشی مۆسیقا وەرگیرام بۆ ماوەی پێنج ساڵ ئامێری کەمانم خوێند لە هەموو ئەو چالاکیانەی لە پەیمانگای هونەرە جوانەکاندا بەشداریم تێدا کردووە دوای دەرچوونم وەك مامۆستای پەروەدەی هونەر دامەزراوم ئێستا سەر پەشتیاری هونەریم لە چالاکی قوتابخانەکانی پەروەردەی ناوەندی هەولێر. دوای هەر لە سەرەتای دامەزراندنی ئۆرکێسترای کوردستان ساڵی (1997) ئەندامی ئەو تیپەم بە ئامێری (کەمان) و (ڤیۆلا) وە لەهەموو ئەو کۆنسێرتانەی کە لە کوردستان و دەرەوەی کوردستان ئەنجام دراوە بەشداریم تێدا کردووە وەك ووڵاتەکانی (ڕۆمانیا – بولغاریا – جۆرجیا) بە ڕابەرایەتی مایسترۆ مامۆستا (چەتۆ نەورۆز) وە ڕێکخستنی گشت کارە هونەریکانیش لەلایان بەڕێز مامۆستا (هەڤال حمد) ئەنجام دەدرا هەروەها چەندین کاری هونەریم لەگەڵ (دەستەی مۆسیقای

شەبەنگ) کردووە کەلە (7) ژەنیار پێکهاتبووین وەك ئامێرەکانی (کەمان - ڤیۆلا - پیانۆ - چەلۆ) ،چەندین کۆنسێرت و مۆسیقای کلاسیك و کوردیمان پێشکەش کردووە هەروەها بەشداری چەند کارێکی هاوبەشم لەگەڵ سیمفۆنیا عێراق دا کردووە وەك ژنیاری (ڤیۆلا) وە ساڵی 2008 ئەندامی تیپی موزیکی هونەرمەند (زکریا عبدالله) بووم ئەوکات کۆنسێرتێکمان لەوڵاتی سوید لە شاری ستۆکهۆڵم بە ئەنجام دا،کۆنسێرتی دووەمیش لە شاری هەولێر. ئێستاش وەك ژنیاری ڤیۆلا ئەندامی (تیپی ئۆرکێسترای کوردستان تیڤی) یم کە تیپێکی زۆر سەرکەوتوو چالاکە لەم ماوەیەدا چەند کۆنسێرتێکی بە وێنەمان لە مۆسیقای کوردی و جیهانی پێشکەش کردووە بەڕابەرایەتی مایسترۆ مامۆستا (سەید ئەحمەد ڕواندزی).

***چی وای لە تۆی کرد لەنێو ئەو هەموو ئامێرە موزیکیانە،رووبکەیتە ئامێری کەمانچە؟**

- هەر لە منداڵییەوە حەزو خولیام لە مۆسیقا بوو بەتایبەتی ئەگەر موزیکەکە صۆلۆی ئامێری کەمانی تیابایە ، هەستێکی زۆر تایبەتی لام دروست دەکرد چێژێکی زۆرم لێ دەبینی بۆیە تاکو ئێستاش کاتێ ئامێـَری کەمانم لە ئامێزەوە بە خۆش ویستییەوە دەیژەنم.

***کێ بە مامۆستای خۆت دەزانی؟**

- بێگومان زۆر ئەوانەی هەمیشە پاڵپشت و هاوکاری من بووینە سەرەتا باوکم بەڕەحمەت بێت (سەردار مەجید) یەکەم کەس بوو پاڵپشت و هاندەرم بووە بۆ نێو دونیای هونەر کە زۆری حەز دەکرد ببمە ژنیاری ئامێری کەمان بۆیە لە منداڵییەوە منی بردە خوولی مۆسیقا تاکو فێری مۆسیقا بم .هەروەها سوپاسی ئەو مامۆستا بەڕێزانە دەکەم لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی بەشی مۆسیقا وانەی موزیکم لایان خوێندوە سودی زۆرم لێیان بینی وەك مامۆستایان (فەرهەنگ غەفور، فاروق باپیر، لوقمان جوهر،ئامانج غازی، بەکر خالد،سیروان سیرینی ،کارۆخ زرار).

***موزیك بنەمایەکی گرنگی کاری شانۆ و دراماکانە چۆن دەڕوانیتە موزیکی وێنەیی دراما کوردییەکان؟**

- ئەوەندەی من سەیرم کردووە بەشێك لە دراماکان موزیکەکانیان لە ئاستێکی زۆر باش دابوونە چونکە بەشێکی زۆر لە دراما سەرکەوتووەکان کە سانی ئەکادیمی لە بواری مویزك کاریان بۆ

کردووە ئەمەش دەبێتە هۆکارێك کە موزیکی باش کاریگەری تەواوی هەیە لەسەر دراماکە و هەستی بینەر.

***وەکو ژنیار بەشداری چەندین فیستڤاڵی هونەری موزیکی کردوە؟**

▪ ئەوەی راستی بێت بەشداری لەزۆربەی ڤیستیڤاڵەکانی کوردستان بەشداریم کردووە هەروەها لەدەرەوەی ووڵاتیش ساڵی (2008) بەشداریم لەڤیستیڤاڵی (موزیك ئەنتەر ناسیۆنال) لە ووڵاتی نەمسا کردووە ئەوکات لە ڕێی پەخشی ڕێکلامی تایبەت دەستکرا بەوەرگرتنی ئەو موزیك ژەنە گەنجە لێهاتووانە سەرجەم شارو شارۆچکەکانی کوردستان لە دوای تاقیکردنەوەیان تەنیا(45) ژنیار هەڵبژێردران بە ڕابەرایەتی ماستیر دکتۆر (عبدالله جەمال سەگرمە) تیپی ئۆرکستیرَای ژەنداری کوردستان دامەزرا، دوای ڕاهێنانێکی زۆری موزیك بە تایبەتی موزیکی (مەزاڕت) و چەند بەرهەمێکی کوردی جیهانی سەردانی ووڵاتی نەمسامان کرد لەشاری ڤییەننا لەوێش دەست کرا بە تاقیکردنەوە و هەڵسەنگاندن بۆ تیپە بەشداربووەکان (لە موزیك ڤراین –گۆڵدن هۆڵ) ئەمەش زۆر سەرکەوتووانە بەرهەمێکی موزیك ژەنی بەناو بانگی (مەزارت)مان پێشکەش کرد دوای ئەوە لە فیستیڤاڵەکە چەند زنجیرە کۆنسیرتێکمان لە شوێنی جیا جیا پێشکەش کرد هەروەها بەژداریمان لە ۆڕك شۆپێك کرد لەسەر دەستی چەند پسپۆڕێکی بە ناو بانگی بواری موزیك لە زانکۆی ڤییەننا کرد وە نابێ ئەوەش لەبیر بکەم کە سەرجەم ڕێکخستنی کارەکان لەلایان بەڕێز کاك (دڵشاد عوسمان) ڕیکخرا لە ووڵاتی نەمسا.

***لە نێو جەماوەردا زیاتر گوَرانی بێژ زیاتر لە موزیك ژەن دەناسرێت هۆکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟**

▪ ئەوە پەیوەندی بەکلتوری ئەو شوێنەوە هەیە،چونکە لەڕوَژ هەڵاتی ناوەڕاست زوَر گرنگی بە موزیك نادرێت پێچەوانەی ووڵاتانی ڕوَژئاوا ، ئەوان مێژویەکی کوَنیان هەیە لە گرنگی دان بە موزیك بوونەتە قوتابخانە بوَهەموو جیهان هەر لە منداڵیەوە موزیك ژەن دروست دەکەن بوَیەموزیك ژەنەکانیان لەسەر ئاستی جیهان بەناوبانگن و ناسراون لێرە موزیك ژەن وەك سەربازی وونە وایە، توَ لێرە چەند کاری بە توانای موزیك بکەیت بە گوَرانی بێژ زیاتر گوَرانی بێژ دەناسرێت لێرە زیاتر خەڵك گوێ لە گوَرانی دەگرن کەمتر گوێ لە موزیك دەگرن.

▪ **وەك سەرپەرشتیاری هونەری لەچالاکی قوتابخانەکان تاچەند لە نێو قوتابخانەکان ،گرنگی بەقوتابیانی بەهرەمەند دەدەن؟**

- ئەمەڵەچالاکی قوتابخانەکانی پەروەردەی ناوەندی هەولێر، تیپێکی موزیکیمان هەیە، کە پێکهاتووە لە (35) ژەنیاری بەتوانا سەرجەم ئەندامەکان لە قوتابیانی نەو قوتابخانەکانی شاری هەولێر پێك هاتوون، ئاستێکی زۆر باشیان هەیە لە لایەن مامۆستای پسپۆڕ گرنگیان پێ دەدرێت بەشێوەی ئەکادیمی دەخوێنن .وە ئامێرەکانیش پێکهاتوە لە (کەمان – ڤیۆلا – چەلۆ – کلارنێت – پیانۆ – ئیقاع) وەلەماوەی ڕابردوو چەند کۆنسێرتێکمان ئەنجام داوە لەمۆسیقای کوردی جیهانی لە ئایندە شدا بەرنامەی کۆنسێرتی ترمان هەیە کە بەرهەمەکان لە ئاستێکی بەرزدایە وەئەم تیپەیە تەنها لە ڕۆژانی پشوو ڕاهێنانیان لەگەڵدا ئەنجام دەدەین،لەو بڕوایەدام لەداهاتوو ببنە ژنیاری بەتوانا.

***وەك موزیك ژەنێك چۆن دەڕوانیتە ئاستی موزیکی کوردی؟**

- ئاستی موزیکی کوردی بەگشتی لەئاستێکی زۆر باش دایە بەهۆی بوونی ژنیاری بە تواناو ئەکادیمی لە ئەستادا،ژەنیار و تیپی موزیکی زۆر بەتوانا لە کوردوستان بوونیان هەیە هەروەها دروست بوونی تیپی ئۆکێسترا دەریدەخات، کەموزیکی کوردی لە ئاستێکی باش دایە،لەلایەکی تر بۆ ئەکادیمی کردنی ملیەدیە کوردیەکان و دابا شکردنیان بەشێوەیەکی ئەکادیمی زانستی ئێمانە هەموو بوونەتە فاکتەرێکی زۆر بەهێز بۆ پێشکەوتنی موزیکی کوردی بەڵام لەهەمان کاتیشدا هەندێك کار کراوە کرچ وکاڵی زۆریان پێوە دیارە بۆیە لەڕەدا دەبێت پۆلێن کردن هەبێت بۆ هەموو ئەو کارانەی کە پێشکەش دەکرێن.
- لە کۆتاییدا ئەمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ دەرفەتەی بۆ ئەمەت بەخشی.
- منیش زۆر سوپاسی ئێوە دەکەم ئەرکتان کێشا.

گونی قەڵە : ساتیرەچیرەك.. جەلال قادر

لە سەرەتای ساڵانی هەشتاکان هەرزەکار بووم بە دزی ماڵەوە دەچووم بۆ سینەما. جارێکیان لەناو هۆڵی سینەماکە، ئەو کەسەی بەتەنیشتمەوە دانیشتبوو پێشتر فیلمەکەی بینیبوو، جارناجارە دەیگووت; ئێستا وادەبێت، واڕوودەدا

چەند جارێک پێمگووت ; دەتوانیت بەدەنگ بیت
خۆی پێڕاناگیراو بەدەنگ نابوو، گرتە بە گرتەی فیلمەکەی شی دەکردەوە
بێزاربووم، لە تەنیشتی گواستمەوە ،چوومە سەر کوریسییەکیتر
چیرۆکی فیلمەکەش زۆر سەرنج ڕاکێش بوو
پاڵەوانی ناو فیلمەکە مێردمنداڵیەك بوو، برا گەورەکەی هەمیشە
تووشی کێشەی دەکرد، ئەمیش هەرچەند دەیزانی براکەی کەسێکی
خەراپە، بەڵام لەترسی نایەرەکان ناچاربوو بەدوای کاکەی کەوێت
بەهەربار، کاتێ فیلمەکە تەواوبوو، لە سینەما هاتمە دەرەوە ،
لە بەر روناکی و تیشکی خۆر بەرچاوم تاریك بوو، هەستمکرد
ونبوومە. ترسێك کەوتە گیانمەوە. لە ڕێبوارێکم پرسی; کام ڕێگا
دەچێت بۆ الی پاسەکانی رەحیماوا ؟
وتی ; کوڕی خۆم، نیگەران مەبە، ئەم شارە زۆر بچووکە ، هەر
ڕێگایەك بگریت، کۆتایی دێت و دەگەڕێتەوە الی پاسەکان، بەناو
چەند کۆڵانێکدا چووم، بنبەست بوو و گەڕامەوە شوێنی خۆم. لە سووچی
کواڵنیك تووشم بە تووشی ئەو کوڕە الوە بووەوە کە لەناو
سینەماکە بەتەنیشتییەوە دانیشتبووم
ساڵوێکی گەرمی لێکردم و وتی; فیلمەکە خۆش بوو؟
بەڵێ .. بەتایبەت کاتێ منداڵەکە ونببوو، دەگریا، کە چاوی بە برا
گەورەکەی کەوت گەشایەوە
ئایا تۆ دەزانی، ئەم فیلمە بەشی دووەمیشی هەیە؟
نەوەڵا، تۆ بەشی دووەمیت بینیووە؟
بە بێزارییەوە وتی ; بەڵێ… بەڵام هەروەك بەشی یەکەم نابێت،
لە بەشی دووەم هەر کای کۆن بە با دەکەن
وتم- زۆربەی فیلمەکان هەربەشی یەکەمیان خۆشە
بەم شێوەیە لەگەڵ ئەم الوە کەوتینە ڕێ . هەرچەند ئەو زۆربڵێ بوو،
قسەکانی دووبارە بوون، بەڵام منیش، پێمخۆش بوو تا ترسی
ونبوونم لەبیربا تەوە
لە بەردەم دوکانێکی شەربەتفرۆش تێپەڕین، گوێم لە مۆسیقایەکی خۆش بوو
ئەو دەستی خستە سەرشانم و وتی; ئەرێ ئەوە تۆ بۆ کوێ دەچیت؟
دەچم بۆ وێستگەی پاسەکانی رەحیماوا
. ئە… منیش دەچم بۆ رەحیماوا، کەواتە با پێکەوە بگەڕێنەوە
وەك منداڵە بچووکەکەی ناو فیلمەکەم لێهات، بە بینینی برا
گەورەکەی دلخۆش بوو، ئەگەرچی چاك دەیزانی کاکەی وەك گونی قەڵ
وایە و پێوەی نووساوە
هاوڕێکەم وتی: وەرە با سەروشەربەتێك بخۆینەوە

سەروشەربەتێکی مێووژمان خواردەوەو لە جادەکە پەڕینەوە، تیمسێکی پۆڵەندیم بینی لەسەری نووسرابوو
(الماس)
وتم. ; با سواربین،ئەو ئۆتۆمبیڵە دەچێت بۆ رەحیماوا
پەلە مەکە.. کەی باوی سەیارەی پۆڵەندی ماوە، ئێستا کۆستەر دێت
دە خووڵەکێك ڕاوەستاین. پێمگووت ; ئەگەر بە سواری پۆڵەندییەکە
بڕۆشتینایە، ئێستا لە رەحیماوا بووین
وتی : باشە تۆ پەڵەت چییە
لەم کاتە ئۆتۆمبیڵێکی (پۆڵەندی) تر هات و سەکنەکە لە جامی دەرگاکە
سەری دەرهێناو هاواریکرد; رەحیماوا...رەحیماوا یەك نەفەر
لە دڵەوە حەزمدەکرد سواربم ئەو الوە جێبهێلم، بەاڵم لەشەرما
بەتەنیشتیەوە ڕاوەستام
بۆ ماوەی نیوکاتژمێر چاوەڕوان بووین، هیچ ئۆتۆمبیڵێك نەهات و
وردە وردە دونیاش خەریك بوو تاریك دادەهات
پێمگووت; برا، ئەمجارە هەر ئۆتۆمبیڵێك بوو خۆمانی تێدەکەین
پەڵە مەکە، من دەزانم کۆستەرە سپی و شینەکە هەر دێت
ئاخر درەنگە واشەومان بەسەرهات
تەماشایەکی کردم وتی: تۆ دەڵێیت دەترسێیت، تۆ لەگەڵ برای خۆتی
کە وتی; برا... یەکسەر چیرۆکی فیلمەکەم هاتەوە یاد، لەدڵ خۆم وتم
بەخوا ئەم برادەرە تووشی بەاڵیەکم دەکات
لەپاش چاوەڕوانێکی دوورودرێژ، لە کۆتاییدا شەومان بەسەرداهات،
ناوشار چۆڵ بوو، تاك تاك ئۆتۆمبیڵێك دەهات و دەچوو،
هەندێکجاریش تەکسی ل□ بەردەمان ڕادەوەستا، پێدەچوو ئەویش وەك من
گیرفانی بەتاڵ بێت، هەربۆیە بە نادڵییەوە وتی; دەزانیت
چی؟ با وردە وردە بە پیاسە بڕۆینەوە
ماندوو و بێزاربووبووم، لێمپرسی; کام ڕێگا بگرین؟
وتی ; تۆ بەس بەدوام بکەوە، حەقت نەبێت
ڕێگا چارەیەکیترم نەبوو، لەگەلی بەڕێ کەوتم، هەرچەندە قسەکانی
دووبارە بوون و چەنەی زۆر لێدەدا، بەاڵم چارەم نەبوو جگە
لەوەی کە دەبوو گوێ بگرم تا دەگەمە شوێنی مەبەست

پێگەی هەرێم لە ناوەندبونەوەی عێراقدا.. عوسمانی حاجی مارف

حکومەتی عێراق بە دەسەڵاتداری هیزە شیعەکان لە پرۆسەی هەوڵدان بۆ ناوەندکردنەوەی دەسەڵات، لە یەکەم هەنگاویدا هەناردەکردنی نەوتی لە حکومەتی هەرێم و حزبە دەسەڵاتدارەکان قەدەغەکرد. دواترلە ڕێگەی بریاری دادگای باڵای فیدراڵییەوە پەرلەمانەکەشیانی هەڵوەشانەوە، مەسرور بارزانی نیگەرانی خۆی لە توانایی هەرێم بۆ بەرگەگرتن و پاراستنی خۆیان لەو دۆخە دەربڕیوە و هەمای بە ئەوە کردوە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕووی ئابوری و سیاسییەوە لە حاڵەتێکی نەخوازراودایە. هەروەها هۆکاری ئەو "هەڵمەتە شەرمەزارکەرە"ی خستووەتە ئەستۆی بەغداد، کە بە دژی هەولێر ئەنجامی ئەدات.
لەڕاستیدا لە ساڵانی دوای ڕووخانی داعش، پارتی دیموکراتی کوردستان بە هەوڵە شکستخواردووەکەی بۆ سەربەخۆیی، حکومەتی هەرێمی بە بنبەسەت گەیاندو بەئاراستەی هەڵوەشاندەی نزیک کردەتەوە. هەر ڕۆژە هەواڵەکان گەمەیەکی سیاسیمان نیشان ئەدات.
پاش ئەوەی ئەمریکاش خۆی لە بەردەم شکستی نەخشەو سیاسەتەکانی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بینییەوە، دەمێکە لە هەوڵی پرۆسەی ئاساییکردنەوەو سەقامگیری عیراقێکی یەکپارچەدایە. لەهەمانکاتدا بایەخ نەدان و فەرامۆشی لە خاڵە لاوازەکانی حکومەتی هەرێمیش کردووە، کە خۆی لە دووبەرەکی ناوخۆیی، گەندەڵی و ناشەفافی و جەردەیی و دزی ئاشکراو یەک نەگرتنەوەی هێزی پێشمەرگەو نەگەیشتن بە یەک ئیدارەیدا قەتیس کردووە. ئەمانەو نەتوانینی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە، نزمبونەوەی ئاستی هاوسەنگی هێزیان لەبەرامبەر هیزە میلیشیاکانی عێراقدا، وێنایەکی تر لە نەبونی متمانەی بە هەرێم نیشانداوە. بۆیە دوای چاوپۆشی ئەمریکا لە هەرێم، بایەخدان بەهەولێر زۆر لەخوارەوەیە. بووەتە هۆی قەیرانێکی کوشەندە بۆ دەسەڵاتی ئێستای هەرێم. ئەمریکا بەرژەوەندییەکی ستراتیژی هەیە بە بەردەوامبوون لە بەرەو پێشبردنی سەقامگیری ناوچەکە بەگشتی و عێراق بەتایبەتی. ئەمەش ئەو ناکۆکییەیە کە حزبە ناسیۆنالستە میلیشاکانی کوردستان نەیانتوانی و نەیانویست پێشبینی بکەن و لێی حاڵی بن.
دوابەدوای ڕیفراندۆمی هەرێمی کوردستان لە ساڵی ٢٠١٧وە، بەشێوەیەکی سەرنجڕاکێش بەغدا هەوڵەکانی بۆ تێکدانی قەوارەی هەرێم خێراتر کرد، کە لەسەرەتادا لەڕێگەی کردەوەی سەربازییەوە پەیامێکی

مەترسیداری خستە بەردەم ئایندەی حکومەتی هەرێم. میلیشیای هێزە کوردیەکانی لە کەرکوک دەرپەڕاندو گورزێکی گەورەی وەهای لێدان، کە دواتر ناچاریکردن بە ملکەچی بگەڕێنەوە بۆ بەغدادو مەرجەکانی پاوانخوازی هێزە سیاسیە ئیسلامیە شیعەکان قەبوڵ بکەن. ئەمەش بە هاوکاری و بەرچاوی ئێران و تورکیاوە پەسەندکرا. لەدوای هەڵبژاردنەکانی٢٠٢١، بەغدا وەستانەوەی لە دژی پارتە سەرەکیەکانی کوردستانی خستە دەستوری کاریانەوە. لەوکاتەوە هاوسەنگی هێز بەشێوەیەکی یەکلاکەرەوە لە بەرژەوەندی بەغدا داشکایەوە. دادگای باڵای فیدراڵیش لە بەرژەوەندی ئەنجومەنی نوێنەران و میلیشیاکانی سەر بە ئێران سەنگەریان گرت و دژ بە حکومەتی هەرێم هەنگاوی نا. لاوازکردنی هەنگاوبە هەنگاوی دەسەڵات لە هەرێم لەسەر پرسەکانی نەوت و شکاندنی شکۆی دەسەڵاتیان بەئاشکرا گرتەبەر.

بەنموونە لە مانگی شوباتی ساڵی ٢٠٢٢ بڕیارێک دەرچوو کە پیشەسازی نەوت و غازی لە هەرێمدا نایاسایی کرد. دوای ساڵێک ئەنقەرە بۆریەکەی بەڕووی باکووری عێراقدا داخست، هەروەها حکومەتی هەرێم ٥ ملیار دۆلاری داهاتی لەدەستدا. لەدوای داخستنی بۆریەکەوە، جگە لە هێزی موزایەدەی گەورەی بەغدا، دامەزراوەی نەوتی و گازیەکانیش چەندین جار کەوتونەتە بەر هێرشی مووشەکی لەلایەن میلیشیاکانەوە.

جگە لەوەش، ئەنجوومەنی نوێنەران و دادگای باڵای فیدراڵی لەم دوایانەدا ڕێگریان لە ڕێکەوتنی بودجەی نێوان سەرەک وەزیرانی عێراق سودانی و سەرۆکی هەرێم مەسرور بارزانیدا کرد، بە هۆی نەبوونی شەفافیەتی دارایی حکومەتی هەرێم. ئەمەش ئەو بیانوەی داوە بەدەست هەولێرەوە ماوەی سێ مانگە مووچەی مامۆستایان و فەرمانبەران و خانەنشینان و پێشمەرگەی نەداوە.

جگە لەو توندوتیژیەی میلیشیاکان، بەسەر حکومەتی هەرێمەوە، کوردستان تووشی هێرشی وڵاتانی دراوسێی تورکیا و ئێرانیش بووە، کە هێرشەکانیان بە فڕۆکەی بێفڕۆکەوان و مووشەک بۆ سەر گروپە چەکدارە کوردیەکانی ئۆپۆزسیۆن چڕتر کردووەتەوە. کاتێک بەرپرسانی تورکیا مانگی ڕابردوو سەردانی عێراقیان کرد، بەڵێنیان نەدا کۆتایی بەو هێرشانە بهێنن یان کێشەی نەوت چارەسەر بکەن، بەڵکو فشاریان خستە سەر حکومەتی هەرێم بۆ هاوکاریکردنیان لە دژی دوژمنی ناوخۆی ئەنقەرە کە پارتی کرێکارانی کوردستانە. ئێران هۆشداریەکی هاوشێوەی دەرکردووە، چەک داماڵینی ئەو گرووپە کوردیە ناوخۆیانەی ئێران کە دژایەتی کۆماری ئیسلامی ئێران دەکەن. دوای ئەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بژاردەکانی بنبەست بون و تەواو بوون، ڕێگەیدا بە پاسەوانی سنووری عێراق کە بەرپرسیارێتی لە پێشمەرگە وەربگرنەوە، واتە بڕیارەکە کە کاریگەریەکەی ئەوە بوو، نیوەی داهاتی گومرگی

هەرێم ڕادەستی حکومەتی بەغداد بکات.
حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لەبری ئەوەی لە بەرامبەر زیادبوونی ئەو دەستدرێژیانەی لەلایەن بەغداوە لەسەریانە، بیر لە ڕێکەوتن یا ریگایەک بۆ وەلانانی بەڵاکانی سەریان پەیداکەن، زیاتر یەکتر دەشکێننەوە، بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی، لە بەردەوامی ململانێیەکی تاڵ و بێهودەدان. لە پێناو بەرزکردنەوەی ئاستی هاوسنگی هێزەکەیان، هەمیشە لە بەرامبەر یەکتردا وەستاونەتەوە، هەمو ئەگەرێکی نەرێنی دەخەنە نەخشەکاریانەوە کە یەکتر وێرانتر کەن، هەتا گەر ملکەچی تەواو بێت لە بەردەم “دوژمنەکانیاندا”. بۆنمونە ڕێکەوتن لەبەکارهێنانی بەغدا و ئەنقەرەو تاران بۆ تێکدانی یەکتر کارێکی سادەو پەسەندکراویان بووە. ئەمەش وایکردووە کە حکومەتی هەرێم کەمتر ئامن بێت و کەمتر توانای پاراستنی دەستکەوت و پێداویستیەکانی خۆشیان هەبێت. بونەتە سەرچاوەی زیاتری نائەمنی و نیگەرانی توند لەسەر دانیشتوان، ئەو دوو حیزبە و بارزانی و تاڵەبانی لە ئێستادا لە دۆخێکی شەڕی ساردان، وەها ڕەفتار دەکەن وەک دوو دوژمن لە ئاگربەستان، نەک ئەوەی هاوبەشن لە پێکهێنانی حکومەتی هەرێمێکدا.
هەرێمی کوردستان بە توانای ڕێکخستنیان لە هەڵبژاردندا دەرگیری گێژاوێک و نا جێگیریەکی سیاسیین. ناچارن بە چاوەڕوانی بۆ ئاڵوگۆرێک یا موعجزەیەک، بەڵکو یارمەتیان بدات ئەم هەڵبژاردنەش بەدەردی سەر تێپەڕێنن! بەڵام هەڵبژاردنی ئەمجارە لە حاڵەتێکی تەواو سەخت و دژواردایە کە نەتوانن بە ئارامی تێیپەرێنن، ئاڵوگۆڕو موعجیزەش فریادرەسیان نا بێت، یان وەک هێزێکی چەکدار دە بێت ڕاستەوخۆ لە خزمەت پێداویستیەکانی حکومەتی ناوەندیدا بن.
ئەوەی شایانی باسە لە بارەی ئابوریشەوە حکومەتی هەرێم هەلی وەبەرهێنان و باج و دەستکەوتەکانی لە پارەی نەوت و بودجە، خۆی لە بەسەروبەری و گەندەڵی ودزی و خانەنشینی و بندیوار بەفیڕۆ داوە، کە زۆرتر بە دەسەزانی حزبەکانیان تەخشان و پەخشانی دەکەن و ناتوانن لێی بێنە دەرەوە. دروستبوونی بیرۆکراسیەکی زەبەلاح لە هەرێمێکدا کە ژمارەی دانیشتوانی ٥ ملیۆن ونیو کەسە، بەڵام خاوەنی یەك ملیۆن و چوارسەد هەزار کارمەند و خانەنشینی سەرسوهێنەرە بە تێچووی ٧٥٠ ملیۆن دۆلار لە مانگێکدا. سەرەڕای پێویستیی ڕێوشوێنی خۆپارێزی لەم بەرەیەدا، حکومەتی هەرێم ناتوانێت لەماوەیەکی نزیکدا مووچەی ئەو کەسانە بدات بەبێ داهاتی نەوت، دە بێت پشت بە بودجەی حکومەتی بەغدا ببەستێت.
بەو پێیەش ئەمڕۆ لەبری خەونی سەربەخۆیی حکومەتی هەرێم، زیاتر پێشبینی دەورێکی تازە لە دۆخی کوردستان دەکرێت، دەورەیەک کە

تەواوی رۆڵی سی ساڵ زیاتری دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتی و ئەزمونێک کە شانازی پێوە دەکەن، دەکەوێتە بەر شەپۆلی سیاسەتی ئەو ئاڵوگۆڕانەی بەرەو ناوەند بونەوەی عێراق نەخشەی بۆ داڕێژراوە.
هەروەها سەبارەت بە واشنتۆن و ڕۆژئاوا بەجیا لەوەی ئێستا شەڕێک لە فەلەستیندا بەرپابووە، بەڵام لە بەرامبەر دۆخی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زیاتر پشتیوانی لە ئارامبونەوەی دۆخەکە دەکەن. هەر لەم ئاراستەیەشەوە لایەنگری لە هێزەکانی هەرێم ناکەن گەر ملکەچی یەکپارچەیی و ناوەند بونەوەی عێراق نەبن. ڕێگە بە حکومەتی هەرێم نادەن کە بخلیسکێتە ناو ئاژاوە یان ململانێی مەترسی توندوتیژی نەتەوە پەرستی و ڕووبەڕووبوونەوەو دوبارە بونەوەی نمونە خوێناویەکەی ئەم دوایەی کەرکوک.
ئەتوانین بڵێین ئەم دەورانە لە چوارچێوەی ئەو ئاڵوگۆڕانەی لە ناوچەکەدا پێشبینی دەکرێت، بەتایبەتی لە هەوڵی ئارام بونەوەی ناوچەکە بۆ دابینکردنی ئەمنیەت بۆ سەرمایەگوزاری، لەهەمان کاتدا پرۆسەی کۆتایی هاتنی پێگەو دەسەڵاتداری حزبە کوردیەکانە لە کوردستانی عێراقدا، چونکە شانوشەوکەت و ئەزمونێک نیشانیاندا شایستەی ئەو جێگاوڕێگایەنین لە پاراستنی ئارامی بۆ سەرمایەگوزاری، ئەوە ئاشکرایە کە کاریگەری بنبەست و شکستی ئەم ئەزمونە تەنها لەسەر بزونەوەی کوردایەتی نیە لە کوردستانی عێراقدا، بەڵکو کاریگەری لەسەر بنبەستی تەواوی بزوتنەوەی کوردایەتی لە کوردستاندا دادەنێت.
ئەوەی گرنگە ئاگاهی ناڕەزایەتیەکانی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشانی کوردستانە، کە ئیستا لە ناڕەزایەتی مامۆستایاندا بەرجەستە بۆتەوە، چۆن خۆیان لە بەڵای ئەم ململانێیەو پاشەکشەی ناسیۆنالستی کورد دەپارێزن. واتە نەکەونە بەر گەمەی سیاسی نێوان بەغدا و هەولێرەوە، فریوی بەناو ئۆپۆزسیۆنی پەرلەمانی نەکەون، خۆڕێکخستن و ئامادەسازی بۆ کۆتاییهێنان بەدەسەڵاتی ئێستای هەرێم و دامەزراندنی دەسەڵاتێک کە نوێنەری ڕاستەقینەی ئەو جەماوەرە ناڕازیە بێت کە دژ بە هەژاری و فەلاکەتە و پێداگری لەسەر خۆشگوزەرانی و ئاسایش و ئازادی دەکات.

رەشبەڵەکی پەیڤی شرین. ستار ئەحمەد

که شیعرێك دەخوێنمەوە ،گرنگ نییە بەچی ستایلێ نوسراوە ،یاخود سەر بەکام ڕێبازە جوانی شیعرەکە لەوەدایە ، ناخت بهەژێنی بەپێزو پڕماناو نەمربێت .. ،بە بۆچوونی من ئەوەیە شیعری نوێ،جونکە هەرکەسێ بەرهەمێکی زیندووی هەبیت بە زیندوویی دەمێنێتەوە .
لێرەدا دێمە سەر وەرگێڕێکی ماندوو نەناس ،پیرێکی لاو ،دڵسۆزێکی بزر ،خۆش مەحشەرێکی هێمن ڕەفتار ،ئەویش مامۆستا (محەمەد سابیر مەحموود)ە.کە نامیلکەیەکی شیعری بەناونیشانی زایەڵەی کۆچ)بەچاپ گەیاندووە ،ڕۆژنامەی (سێبەر)بەم کارە هەڵساوە ،حەزمکرد چەند ڕوونکردنەوەیەك لەسەر یەکێك لەشیعرەکانی بەناونیشانی (چەمەرانە) بخەمە ڕوو ،کەتێیدا دەڵێت :.

بەسەر شانی خەمتانەوە
بۆ ڕابوردووم گریانم دێ
لەناخەوە ئەتانبینم
ناڵەی دڵم بە گوێما دێ

کۆپلەیەکی ورشەدارو مانابەخش ، وەکوو گەردانەیەکی پرشنگدار پێکەوەگرێدراو ئاوازێ بەگوێمانا ئەدا ، لەزریوەی ئەو ئەستێرانە دەچێ.بەتامەزرۆیی لەتۆو کانییەکی نیوەشەودا مەلەدەکەن ، سروەیەك بەناخت دەبەخشن.لەدەسپێکی خەمەکانی ڕابردووی دۆستانەوە
هەتادەگات بەناخی شاعیر و زایەڵەی ژانێك وشەکان دادەگیرسێنن ،شاعیر دەخەنە باری حاڵێهاتن ،سۆفی ئاسا بەئەشك گەردی سەردڵ و گوڵەکان دەشواتەوە:

کوورەی دەروونتان ئەجۆشێ
ژانەکانی بەگژما دێ
کڵپەی ئاگرو دووکەڵی
هەناسەتان بەڕووما دێ

چەندخۆشە شاعیر،تەنها بیر لەکسپەی ئازاری خۆی نەکاتەوە ،بەڵکوو گڕی دەروونی بەرامبەر بەرامبەر سووتانی خۆی و شیعرەکانی بزانێت ،کێشەی کۆمەڵ تەنگی پێهەڵچنێ ،بەدوای سەرەداوو هەتوانی هەموو تاکێکی ئەم کۆمەڵەدا پەروانە ئاسا شیلەی گڕو ئاگر هەڵمژێ .ڕەنگە زۆر کەس لەو بڕوایەدابن،کەهونەر بۆ هونەرە ،

لەراستیدا شاعیر دەتوانێت ،لە دایکبوونی شیعرێکدا ئازارەکانی ناخی بەتاڵبکاتەوە،هیچ نەبێت بۆ تاوێك
زامەکان وگرفتەکانی سارێژبن ،دیارە شاعیریش تاکێکی کۆمەڵەو کەرتیش دەکاتە گشت ،کەواتە زۆرجار شیعر چارەیە ،بۆ مەینەتی و هەندێ کێشەی دەروونی کۆمەڵ

دە فەکانتان ئەنرکێنن
دە هێڵەکان گرمەیان دی
وەرزی بەهارم داخزا
واخەزانە بە دوایا دێ

دیارە تە مە ن بەرە و پیری پووکانەوە دەچێت.وەلێ شیعر وکۆپلەی شیرین.هەمیشە لەگەڵ رۆژگاردا دەژین.پیربوون و مردن نازانن.ئەم شیعرەی شاعیریش رەنگە بەم کورتە روونکردنەوانە و خوێندنەوەیە بەهەموو کۆپلەکانیدا رانەگەم ،لەو بەرهەمانە یە ماوەیەکی زۆر دەژی،چێژوو بەرامەی دەمێنێ وەکوو مێخەك و عەنبەر هەردەم سەودا سەری خۆی هەیە ،چەمەرانەیەکە ئاوێزان بەلەزەتی شادی و دەنگی دڵ و مۆسیقا و مۆرکی کوردەواری دڵڕفێن .
وشەسازییەکی ناسك و جوان ..رەشبەڵەکی پەیڤی شیرین ،بەشێوەیەك دەکەونە سەر چۆپی و ئاهەنگێڕان و چەمەرانەی مەرگێك کە بەخشش و نەمری لە پاش خۆی بەجێدەهێڵێ، ماڵاوایی عومرێك ،ئەزموونێکی لە خۆگرتووە ، دەبێتە وانەو ئەویندارەکان دەیڵێنەوە،
دڵتەڕیی شاعیر لەوە دایە ،هەتا دواتەمەنی ئەشك لەدیدەیدا نابڕێت ،بۆ ئاودانی گوڵی بەهاری ئەو عاشقانەی بەتەمای بەستەی وەفا بۆ دڵخوازەکانیان بکەنە خەناوکەی عەشق و
وەکوو دیارییەکی بێوێنە ، لە یادەوەرییەکاندا سەمای مەرگی پێبڕازێننەوە.
شاعیر بەردەوام دەبێت تادەگاتە ئەوەی دەڵێت :.

ئەمن بەرەو نەمان دەچم
ئێوەن نەوەی تازە حەزێ
لێدەن دەروێشانە لێدەن
تادڵی گەرمم ئەتەزێ

تین لەدڵی شاعیر گەرموگوڕی لەهەنگاوەکانی جوێنا بێتەوە تەنانەت بۆ پاش مەرگیش ،،پەیامی خۆی هەیە، دۆنیایە بەری رەنجی بەفیرۆ ناڕوات ،لە نێو تاسەو ئارەزووی ڕێچێنی تەمەن و ماڵاواییدا ورشەی ئارەزووی ئاسوودەیی لەدیدو دەروونی نابڕێ.مامۆستا محەمەد سابیر ،،هەر وەرگێڕێکی بەتوانا نەبوو بەڵکوو شاعیرو چیرۆکنووسیشە خەمخۆرێکی ئەم شارەیە
,هەرچەندە رۆزی زۆر لای زەرەنگەرە)کوردیش میللەتێکە ..هەرگیز

وەفاو بەخششی کەس لە یاد ناکات.

ستار ئەحمەد

ئێوارانە ..٥٥ سەردار جاف

دەرگیلی رووت کڵۆمدراو، لە خەیاڵما زۆرە نیگا
ساتێ چارشێوت هەڵماڵە، ئەشکبارم شۆڕە نیگا
پەڕەی گوڵی کوڵمەکانت، ئاونگبارانە زنەیە
هەنار لە دامەنی شەرمن، خەڵکیش هەمەجۆرە نیگا
نوێژی ئیشقم دابەستووە، سەرگۆنەتە قیبلە و رووگەم
یاساغە کڕنوشی نمام، نەبا لێڵ بێ خۆرە نیگا
لەرەی کوڵمت مینا دەفی دەروێشی□ و فەنابوونمە
بە شەونمی گومڕا رێ بم ، ژوانم نەگۆڕە نیگا
پەرێشان و خ□راباتە رۆح و هەستی هەتیوو کەوتووم
زەمەنێ بێ تۆ بخوڵقێ ،ژێوانم لە گۆڕە نیگا
باسەرفترەی رۆژووگرتووی چاوەکانم ماچی لێو بێ
کە من دووری باڵای تۆ بم ئەوکات گڕی زۆرە نیگا
بارانم وێڵی خەڵوەتی کێڵگەی گێلاسی زنناریت
خەراباتە فەنابوونم ساتێ لێم بنۆرە نیگا
سۆفییەکم بە قامەتتا زیکر و تەهلیلەی ئیشقمە
شەوارەم لەم بێشەیەدا، ئەندێشەی بیر، پۆڕە نیگا
بە سەر بەرماڵی سیحردا، زەردەی خۆرەتاوان دەفڕم
خوایە بۆم بکە بە نوێژێ، دەیپەرستم تۆڕە نیگا
دییەم کوێر و نابینا بێ، لە ڕێی دیقەت قەت لانادەم
دوا نوزەی چاو گەر بمێنێ، بۆ شەهلایە چۆڕە نیگا

١٢/١٢/٢٠٢٣

ون.. شیعری ئیلهام موڕادی

ئەگەر لە زەریای چاوەکانتدا نەخنکام
ئەگەر قووڵایی تەنیاییدا ون نەبووم
لە قوم□ د□ست□نگیدا نغرۆ دەبم
هەڵواسراوان بە پێڵاوەکانمدا
درێژترین شەقامەکانی جیهان
سەرمەستبووم بە سەمای بسک و با
قاقرستانی دووریت دامیگرت
تا شەپۆلێکی یاخی
یاخی وەک مانەوە ل□ نێو وەنەوزی گوڵ
زەردەخەنەیەکت پاڵی نا بە خەیاڵ□ پەمەییەکانمەوە
تا لە دوورترین شوێنی ئەم گەردوونە
هەڵهاتم غەریب
تا لە مەگروون پیرتر*
تا قوڕنەی چوار**
ون.

ئیلهام موڕادی

- پیرەمەگروون، شارۆچکەیەک لە سلێمانیی.
** چوارقوڕنە، شارۆچکەیەک لە سلێما

هاوڕێ خۆشەویستە بارگرانەکانم.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

لەوانەبێت ئەم ناونیشانەی سەرەوە بەلاتانەوە سەیربێت، هاوڕێی خۆشەویست بۆ دەبێت بارگرانی بێت؟ ئەگەر بارگرانن بۆچی دەبنە هاوڕێی خۆشەویست؟ لەڕاستیدا نەمدەزانی چی هەڵبژێرم بۆ ئەم وتارە،

که زیاتر گوزارشت لە هەستی خۆم دەکات بەرامبەر بەکتێبەکانم. ئەم کتێبانە ماوەیەکی زۆرن لەگەڵمدا دەژین، هەریەکەشیان خاوەنی زەمەن و شوێنی خۆیانن. هەیانە مێژووی بۆ بیست ساڵ دەتوانم بڵێم زیاتریش دەگەڕێتەوە، ئەو کاتەی لە ئەڵمانیابووم. بۆ هەر شوێنێك چووبێتم لەگەڵ خۆم بردوون. هەندێکیان کێش و قەبارەیان قورسە، هەندێکیشیان نووسەرەکانیان ڕەزایان قوورسە یان لە سەردەمی خۆیاندا خەڵکی ڕقیان لێبووە، دواتر بۆچوونی خەڵکی بەرامبەریان گۆڕاوە. بەڵام لە هەمانکاتیشدا بەناچاری هەموو ئەم کتێبانەم لەگەڵ خۆم هەڵگرتووە. هەر کاتێك کۆچ دەکەم یان ماڵ دەگوازمەوە، ئەم کتێبانە دەبنە خەمی سەرەکیم، چییان لێبکەم؟ چۆن بیانگوازمەوە؟ ئەمە جگە لە بڕێە بڕێی حەماڵ و سایەق و خەڵکی تر. بەڵام زۆرجاران سەیریان دەکەم، لەگەڵ هەندێك لە نووسەرانی کتێبەکانەوە دەکەومە گفتوگۆیەکی ڕۆحییەوە، هەموو غەم و بارگرانییەکانم لەبیر دەچێت. جاری واهەیە بەتایبەتی ئەوکاتانەی زۆربێزارم، کتێبێك دەبێتە فریادڕەسم و هەموو غەم و خەفەتێکم لە کۆڵ دەکەنەوە، لابردنی ئەم بارە قورسە بەسەر جەستە و ڕۆحمەوە، هەموو بارگرانییەکی ئەوانم لەبیر دەچێتەوە، بەتایبەتی لەکاتی بارکردندا.

زۆرجاریش لەخۆم دەپرسم بەتایبەتی کاتێك بەرامبەریان رادەوەستم، ئاخۆ ئەگەر لە جیاتی ئەم کتێبانە شتی ترم کۆبکردایەتەوە بۆ نموونە پارە و سامانی ماددی، ئەوا وەزعم چۆن دەبوو؟ تۆ بڵێیت وەزعم باشتر نەبوایە؟ یان لە خۆم دەپرسم بۆچی وەکو باوکم هەر زوو دەستم بە کەسابەت و بازرگانی نەکرد، بۆچی خۆم خستە ناو دنیای کتێب و عیلم و مەعریفەوە؟ ئایا ئەگەر ئەهلی بازاڕ بوومایە باشتر دەبوو یان ئەهلی قەڵەم؟ هەندێکجاریش کە سەیری ئەمڕۆی کتێب و خوێندنەوە دەکەم، جەوێکی هێندە تراژیدییە، کە تەواوی نووسەر و ڕۆشنبیران بێزار و نیگەران کردووە و حەزیش بە مانەوە تێیدا ناکەیت. دەمی هەر کەسێك دەکەیتەوە، گاڵتە بە خوێندنەوە و کتێب دەکات، ئەوە با هێرشی دڵڕەقانەی تەکنەلۆژیای بوەستێت، کە بە بەردەوامی پەلاماری جیهانی کتێب و نووسین دەدات، هێندەی تر لەخۆم نائومێد دەبم.
لە خۆم دەپرسم تۆ بڵێیت ئەو ڕێچکەیەی ژیان کە من ماوەی چەندین ساڵە هەڵمبژاردووە، هەڵە و ناڕاست نەبێت؟ تۆ بڵێیت من ڕێگا ڕاستەکەم ون نەکردبێت؟ ئەمە و کۆمەڵێك پرسیاری تر، کە نەك من، بەڵکو هەموو نووسەرێك ڕۆژانە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە، بە گومان و ترسەوە سەیری داهاتووی خۆیی و کتێبەکانی دەکات.

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا، ناتوانم خۆم لە جێژی کتێب و خوێندنەوە بدزمەوە و وازی لێبێنم، دەتوانم بڵێم تووشی جۆرە حاڵەتێك بووم نازانم ناوی بنێم چی، ئالوودەبوون، هۆگریی، شەیدایی. هەرچەندە کە دەڵێین ئالوودە بوون، وشەیەکی نێگەتیڤ و خراپە، گوزارشت لە حاڵەتێکی خراپی مرۆڤ دەکات، بۆیە لەگەڵ ئەوەدا نیم کە وشەی ئالوودە بوون دابنێم بۆ کتێب، دەتوانم بڵێم جۆرە هەستێکی وابەستەییە بە شتێکەوە، یان ئولفەت گرتنە بە شتێکەوە. بەڵام لە کۆتاییدا ئەم کتێبانە وەکو هاوڕێیەکی دێرین لەگەڵمدا دەمێننەوە، لە کاتە ناخۆشەکاندا، سووکنایيەکی باشم پێدەبەخشن. هەرچەندە خۆشم نازانم لە داهاتوودا چیان لێ بەسەر دێت یان بۆ کێیان بەجێدەهێڵم.

ئایا کو□□کی دەبێتە هۆی کەوتنی باوکی؟.. غازی حەسەن

پرسیارێکی زۆر سادەیە، بەڵام لەنێو گێژاوی ناکۆکی□کانی پێش هەڵبژاردنی ساڵی ٢٠٢٤ لە ئەمەریکادا ئەم جۆرە پرسیارانە زۆر دەکرێن، دیموکراتەکان بەهەموو هێزی سیاسی و فکری و یاساییەوە دەکۆشن ڕێگە لە (دۆلاند ترەمپ)ی سەرۆکی پێشووی ئەمەریکا بگرن ئەمجارە نەتوانێت خۆی کاندێد بکاتەوە، یان کاریگەریی لەسەر ڕێژەی دەنگەکانی دروست بکەن. لەهەمان کاتیشدا کۆمارییەکان دەیانەوێت بەهەمان شێوە لەڕووی یاساییەوە پێش کۆتایی هاتنی ماوەی سەرۆکایەتی (جۆ بایدن) بەهۆی تۆمەتی دەستپیسی و گەندەڵی کوڕەکەی (هونتەر بایدن)ەوە لە سەرۆکایەتی وڵات دووری بخەنەوە، یان لەڕێگەی بڵاوکردنەوەی ئەم زانیاریانە و دانانی لیژنەی تایبەتی لێکۆڵینەوە لە سەرۆکی وڵات لەنێو کۆنگرێس، ڕێژەی دەنگ و لایەنگرانی (بایدن) کەم بکەنەوە و لەم ڕێگەیەشەوە دیموکراتەکان تێکبشکێنن.

هەردووکیان (بایدن) و (ترەمپ) دەیانەوێت خۆیان بۆ سەرۆکی وڵات هەڵبژێرن. لە ئەمەریکادا گەندەڵی هەیە، کاری نایاسایی دەکرێت، لەهەندێک دۆخدا بەرپرسەکان پێگەی یاسایی و سیاسی خۆیان بۆ خۆ دەوڵەمەندکردن، یان لێدانی نەیارەکانیان بەشێوەی نایاسایی بەکار

دەهێنن، بەڵام لەوانە گرنگتر ئەوەیە بەهۆی سیستەمی دیموکراسی و ئازادی ڕاگەیاندنەوە هاووڵاتی ئاسایی ڕاشکاوانە و ڕاستوخۆ و بە شاردنەوە دەتوانن ئەم زانیاریانە دەست بخەن، کە قسەیان لەبارەوە دەکرێت. دوو کێشەی گەورە هەمیشە ڕووبەڕووی بەرپرسەکان دەکرێتەوە ئەوانیش (دزیی پارە و گەندەڵی و ئابڕووچوونی سێکسیی و پەیوەندیی هەندێک لە بەرپرسەکانە بە ئافرەتەوە).

بەپێی دەنگدانێکی کۆنگرێس ٢٢١ بەرانبەر ٢١٢ دەنگ بڕیاری پێکهێنانی لیژنەیەکی تایبەتی لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ (جۆ بایدن) لەبارەی گەندەڵییەکانی کوڕەکەی دا، لیژنەکە لەسەر داوای کۆمارییەکانە پێکهاتووە، کە ئێستا لە کۆنگرێس زۆرینەن، بەڵام دیموکراتەکان لە (سەنات) ئەنجوومەنی پیران زۆرینەن. تۆمەتەکەش ئەوەیە گوایە کوڕەکەی (بایدن) لەنێوان ساڵەکانی ٢٠١٤-٢٠١٧ لەڕێگەی بازرگانی نایاسایی لە چین و کازاخستان و ڕوسیا و ڕۆمانیا و ئۆکرەین بڕی ٤٩ ملیۆن دۆلاری کۆکردۆتەوە و لەم کارەشدا پێگە و دەسەڵاتی باوکی بەکارهێناوە و دەپرسن خانەوادەی سەرەک ئەم پارەیان لە کوێ و چۆن بەدەستهێناوە. (بایدن)یش لەنوێترین لێدواندا ڕایگەیاند کۆمارییەکان “ئەوان لەبڕی ئەوەی ژیانی ئەمەریکییەکان باشتر بکەن، بە درۆ هێرشم دەکەنە سەر”. کێشەکان هێندە سیاسین، کەس ناتوانێت ئاکامەکان و هۆکارەکانیان بشارێتەوە.

گرنگ وەکو گوتمان پرسیارەکەی ئێمە ئەوەیە، ئایا (هونتەر بایدن) سەری باوکی دەخوات؟ کە چەندین ساڵە بەم تۆمەتە لەلایەن حزبی کۆمارییەکان هێرشی دەکرێتە سەر، ئایا ئەم کارتەی کۆمارییەکان لەدژی (بایدن) بەکاری دەهێنن هەمان هێز و کاریگەریی یاسای لەسەر ئەنجامی هەڵبژاردنەکان دەبێت، کە دیموکراتەکان دژی (ترەمپ) بەکاری دەهێنن.

هەرچەندە هیچ یاسایەک و بەندێکی دەستووری نییە لەکاتی تۆمەتبار کردن و هەتا زیندانی (ترەمپ) یان هەر کەسێکی دیکە ڕێگە لەخۆکاندێدی ئەو کەسە بگیرێت، کە تاوانبار دەکرێت، بەڵام دوور نییە زانیارییەکان و ئەو شتانەی قسەیان لەبارەوە دەکرێت کاریگەریی لەسەر (هەڵوێست و ڕەفتار و بیرکردنەوە و کاردانەوە و بڕیاری دەنگدەر) دروست بکات و ئەمەش ئەنجامەکان بگۆڕێت. هەمیشە ئەم جۆرە کارتانە لەچەند مانگێک پێش هەڵبژاردنەکان وەکو کارتی فشار و سیاسی و لەقاودانی ئابڕووچوونەکان و ڕیسواکردنی ڕیسواییەکان و ئاشکراکردنی نهێنییەکان بەکار دەهێنرێت. پێ ناچێت کارتەکەی کۆمارییەکان یەکلاکەرەوە بێت، بەڵام لەکردەوەدا ئەوەی من لەنێوخۆی ئەمەریکا و لە هاووڵاتی ئەمەریکی دەیبیستم ئەگەر دەیان بە سیاسەت و ئاژاوە و شێوازی ترەمپیزمیش خۆش نەبێت، گەلێک ڕازی

نین لەکار و شێوازی کارکردن و خاوە خاوی (بایدن) و دۆخی ئابووری و هەڵاوسان و بێتاڵبوونی گیرفانی کرێکاران و چینی ناوەڕاست و ڕەخنەش لە (بایدن) دەگرن، کە کارەکتەرێکی بەتەمەنە، شتی زوو زوو لەبیر دەچێتەوە و لە بڕیار داندا ساردە. لەکاتێکدا هەردوو جەنگی ئۆکرەین و وەڵامەکانی ئیسرائیل دژی حەماس دۆخێکی نێوخۆیی و نێودەوڵەتییان دروستکردووە و کاریگەری لەسەر چۆنیەتی بیرکردنەوەی دەنگدەری ئەمەریکیش دەبێت.
لەڕاپرسییەکاندا (بایدن) بە دوو خاڵ لەدوای (ترەمپ) دێت. لە کۆنگرێس کۆمارییەکان بالادەستن و دەتوانن بڕیار بدەن و لەئەنجوومەنی پیرانیش دیموکراتەکان زۆرینەن و دەتوانن ڕێگری لەبڕیارەکانی کۆمارییەکان بکەن، بەڵام گرنگتر لەهەموو شتێک ئەوەیە ناکۆکیی و ململانێکان توندوتیژی سیاسی تێدا نییە، دەتوانن بە یاسا زۆر شت یەکلایی بکەنەوە و لەکۆتایشدا هاووڵاتی بڕیار دەدات، من پێم وایە ڕەوشە پەیوەندی بە دامەزراوەیی سیستەمەکە و بەڕێوەبردنەوە هەیە، نەک دیموکراسی، چونکە دیموکراسی خۆی گەمەیەکی سیاسی نیمچە گاڵتەجارییە.
پرسیارێکی دیکەی ئەمە ئەوەیە، بۆچی لە ڕوسیا (بۆتین) هەموو خوولێکی هەڵبژاردنەکان دەستوور لەپێناو خۆی دەگۆڕێت و هاووڵاتیانیش ناتوانن لەم دیموکراسییە قەزەوەنە هیچ کاردانەوەیەک دروست بکەن، ژبیر نەکەین ئەوەی ئەردۆگانیش دەیکات هەمان تێزی لەگۆڕانی دیموکراسییە، بۆچی لە ئێران بڕیار لای مەرجەع کۆکراتەوە، تاکو نیشانی بدەن هێزی هاووڵاتی لە هێز و ئیمانەی مەرجەعە، لە وڵاتانی کەنداودا خانەوادەی ئەمیر و پاشاکان چۆن دەبنە خاوەنی دەسەڵات و پارە، لە عێراقدا کوڕی بەرپرسەکان دەبنە ملیۆنێر و خودی بەرپرسەکان لەهیکەوە دەوڵەمەند دەبن و وەزیر و پەرلەمانتار دەبنە خاوەنی ملیۆنان دۆلار بەچ یاسایەک و کەسیش ناتوانێت سزایان بدات، ئایا لە هەرێمی کوردستاندا دەوڵەمەند بوون هیچ لێپرسینەوەیەکی سیاسی و یاسایی بەرانبەر دەکرێت!. یان هەموویان بەستراونەتەوە بە دونیای بەدگومانی دیموکراسییەوە.
جیهانی ئێستا بە دەستووری دیکتاتۆر دروستکردن و بە یاسا دەوڵەمەند بوونی نایاسایی و ئابڕووچوونی سێکسی و سیاسی زۆری تێدایە، لەهەندێک شوێن دەتوانرێت قسە لەبارەی ئەم دۆخانە بکرێت و کاریگەریی لەسەر هەڵبژاردن و دواڕۆژی کارەکتەرەکان و گوتاری وڵاتەکە بەگشتی هەبێت، لەهەندێک شوێنیش بەپێچەوانەوە قسەکردن لەم شتانە وەکو هەڕەشە بەسەر شکۆ و یەکپارچەیی نیشتمان سەیر دەکرێت.
پێم وایە (بایدن) لەدۆخێکی دەروونی و سیاسی و ئابووری خراپ دایە، ڕکابەرەکەشی (ترەمپ) بەهۆی دادگاکانەوە هاندەر و دەنگدەر و

لایەنگری پتربووە. دوور نییە کوڕەکەی (بایدن) سەری باوکی بخوات و پێگەکەی لاواز بکـــــات، ئەمەش دوور نییە بێتە ڕێگەخۆشکەر بۆ ئەوەی کۆمارییەکان پێگەی سەرۆکی وڵات بەدەست بهێننەوە.

دایکم ../5/ ڕەسووڵ بەختیار

5

دایکم، لەنێو ماڵدا هەستی بەهەموومان دەکرد، دیارە هەموو دایکانی دونیا ئەو هەستەیان هەیە، هەستی دایک وەک هەستی خواوەند و ئەو کیانەیە، کە نایەوێ هیچ کاتێک تەخت و تاراجی بێتە لەرزین، دایک بەو مانایەی خۆشەویستی هەمووان لەخۆی کۆدەکاتەوە و هیچ کاتێک لێ ناگەڕێ هیچ کام لەئەندامانی خێزانەکەی هەست بەکەموکورتی بکەن، بۆیە هەردەم بەچاوی دایکایەتییەوە دەڕوانێتە هەموو شتەکان.
دایک و باوکم هەمیشە بەچاوی خۆشەویستییەوە دەیانڕوانییە یەکتر، بۆیە کاتێک سەرنجەکانی دایکم دەبینی دەمزانی باوکمی زۆر خۆشدەوێ، کاتێک باوکم نەخۆشکەوت، هەردەم لەتەنیشتی دادەنیشت بەدەستەکانی خۆی خواردنی پێدەدا و دەیگوت:دەبێ خواردن بخۆیی، لەتەک ئەمانەشدا چەند وردە یادگارییەکی دەگێڕایەوە تا باوکم دڵی پێخۆشبێ.
هەردەم دەیگوت: ڕۆژی زەماوەندەکەمان لەبیرە، تا ئەم دوایەش پێڵاو و جلوبەرگی بووکێنیم هەر مابوو، بەڵام بەم دواییە نازانم بۆ ئەو کەلوپەلانە ون بوون، وابزانم چونکە چەند جارێک لە گەڕەکێک بۆ گەڕەکێکی دیکە بارمانکرد، لەو ناوە ونبوو، لەگەڵ ئەوەی باش ئاگەداری بووم تا ون نەبێ، بەڵام دیارە لەگەڵ شتە کۆنەکان منداڵەکان فڕێیان داوە.
چەند لباد وو جاجمێکی سەردەمی زوومان مابوو، لبادەکەم بۆ نۆبەرەی یەکەم کڕیبوو، تا لەسەری بخەوێ، ئەمە پێمانوابوو لباد زۆر باشە تا منداڵ لەسەری بخەوێ، بەتایبەتی بۆ پشت و ماسوولکەکانی، نازانم ئەو لبادەش چی لێهات، دیارە منداڵەکان لەگەڵ شتە کۆنەکاندا فڕێیانداوە.
دایکم لەساڵی 1968 شووی بەباوکم کردووە، لەساڵی لەسەرەتای 1970 یەکەم کوڕی نۆبەرەیان دەبێ، ئەویش نووسەری ئەو یاداشتانەیە.
دوای چەند مانگێک لەگوندی سێکانی سەر زێی بجووک لەوراتی کۆیە

دەنگە هەولێر، دەنگە گەڕەکی سێتاقان، من لەسەرە ساڵییەوە هەستم بەوە کرد ماڵەمان لەشارە، گەڕەکی سێتاقانم لەبیرە، لەنزیک مزگەوتی سەید غەریب وەک خەون لەبیرمە دەیانگوت : زۆربەی ماڵەکانی گەڕەکی سێتاقان خۆشناون.
لەسەرووبەندی نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول باوکم بڕیاریدا بچینەوە گوندی سەکانی، تەواو لەبیرم نییە، لەساڵی 1974 یان 1975 کاتێک گەیشتینەوە نزیک گوند لەسەرەتای گوندەکەمان گردێک هەبوو ناوی “شێخ رەسوول”ە، ژنێک لەدامەنی گردەکە، بەکووڵ دەگریا،.
لەو کاتە بەدایکم گوت: دایە ئەو ژنە جل رەشە بۆ دەگرێ؟، ئەویش گوتی: رۆڵە ئەوە کوردستان تاوایتەوە، ئەو ژنە کوڕێکی شەهید بووە و جەرگی سووتاوە.
دیارە ئەو کارەساتە کاریگەری لەسەر هەموو تاکێکی کورد هەبوو، لەبیرمە کاتێک سەیری رووخساری دایک و باوکم دەکرد، تراژیدیک لەچاوانیان دەبیندرا، کاتێک ئاگام لێیان نەدەما فرمێسکەکانیان دەسڕییەوە، منیش بەدایک و باوکم دەگوت: ئەوە چی بووە. بۆ کەس قسە ناکا. دەتان بینم فرمێسکەکانتان دەسڕنەوە, کەچی دایک و باوکم هیچیان نەدەدرکاند و دەستیان بەسەرمدا دەهێنا و دەیانگوت: بیری لێ مەکەوە, ئەوە ساغبن هەموو شتێک چارەسەر دەبێ.
ئەوەی لەبیرمە بۆ ماوەیەکی کەم لەگوند ماینەوە، هەر زوو هاتینەوە هەولێر، ئەمجارەیان هاتینە گەڕەکی مەنتکاوە، زۆربەی دانیشتووانەکەی مەنتک بوو، بۆیە ئەو ناوەی لێنرابوو، بەڵام ئەمجارەیان کرێچی نەبووین، لەبیرمە باوک و دایکم هەردووکیان، خشتی قوڕیان دروست دەکرد، تا خانوویەک لەسەر ئەو پارچە زەوییە دروست بکەن، کە باوکم کڕیبووی.
پەیوەندێ نێوان دایک و باوکم زۆر باشبوو، تا ئەو تەمەنەش هەستم نەکردووە، دەنگ بەرامبەر یەکتر بەرز بکەنەوە.
هەندێکجار توڕە دەبوون، بەڵام بەچەند قسەیەکی ئاسایی لەگەڵ یەکتر دەدوان، باوکم هەردەم دەیگوت: باش نییە، دەنگە دەنگ لەگەڵ خێزانت بکەی، چونکە، خۆمان ژن و مێردێک و دوو کوڕمان هەیە، بۆ شیرازەی خێزان تێک بدرێ، لەو کاتانەدا باوکم، باوکی خۆی بەبیر دەهاتەوە، کە چەند خراپ بووە، لەگەڵ دایکی، جگە لەدەنگە دەنگ و کێشە، ژنیشی بەسەردا هێناوە، بۆیە باوکم هیچ کات نەیدەویست کێشەی دایک و باوکی لەخێزانی خۆیدا دووبارە بێتەوە.
دایک و باوکم زۆر گونجاو بوون لەگەڵ یەکتردا، جگە لەوەی خزم بوونە، باوکم و دایکم بەهۆی ئەو خزمایەتییەوە یەکتریان ناسیووە، دایکم دەیگوت: راستە چەند ساڵێک لەمن گەورەترە، لەگەڵ ئەوەی خزمم بووە، باوکتان کەسێک بوو زۆر رێزی لەخۆی دەگرت، هیچ کات قسەی

نابەجێی نەدەکرد، بۆیە، کە هاتە داوا و خوازبێنی شووم پێکرد، لەتەک ئەوەی شوو پێکردنەکەی من، ژن بەژن بوو، کەچی باوکتان کەسێکی شیاو بوو.

کاتێک داپیرەم، دایکی باوکم لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا هاتە ماڵی ئێمە، دایکم وەک دایکی خۆی سەیری دەکرد، بە ئێمەشی دەگوت: ئاگاتان لێ بێ، دەی داپیرەتان نەیەشێنن، ئەوە داپیرەتانە، ئێمە دەبێ هەموومان لەخزمەتی دابین، ئاگاتان لە هەموو قسەیەکتان بێ، نەوەک دڵی بڕەنجێنن، بەخۆتان دەزانن ئەوانەی پیر دەبن، لەشتێکی بچووک دڵی دەیەشێ، هەردەم قسەی خۆشی بۆ بکەن، بەڵکو ئەویش چیرۆک و حیکایەتان بۆ دەگێڕێتەوە، داپیرەتان ژنێکی وریایە، چیرۆکی فۆلکلۆری زۆر دەزانێ.

هەردەمیش بە منی دەگوت: بە تایبەتی تۆ دەبێ بیدوێنی تا چیرۆک و حیکایەتت بۆ بگێڕێتەوە، تا سبەی ڕۆژ سوودی لێوەڕبگیری و لە نووسین و کتێبەکانت باسی بکەی.

دایکم کاتێک سەیری کتێبەکانی ژوورەکەمی دەکرد دەیگوت : کوڕم ئەو هەموو کتێبە سوودێکی وای هەیە بۆ ژیانی خۆت؟

- دایە باشترە لەوەی خۆم بەشتی پڕووپووچ خەریک بکەم و کێشە و گرفت بۆ ئێوە دروست بکەم.

  دایکم: ئافەرین کوڕم، کوڕی دایک و باوکی خۆتی، ئەی تۆ لەو ڕۆژنامە و گۆڤارانە ئیش دەکەی هیچ سوودێکی هەیە، بۆ ژیانت لەو ڕۆژنامە وگۆڤارانە لەڕووی پارەوە هیچت دەستدەکەوێ، یان تەنیا حەز و ئارەزووە، کوڕم ژیانیش پێویستی بەهەوڵە تا لەپای ئەو هەوڵە بتوانێت شتێکت دەسکەوێ، چونکە ژیان تەنیا خوێندنەوە و نووسین نییە.

  داپیرەم زۆر دایکمی خۆشدەویست، نەک لەبەر ئەوەی دایکم بەهەموو شێوەیەک ئاگای لێیەتی، بەڵکو دایکمی بەباشترین دایک لەقەڵەمدەدا .

  داپیرەم دەیگوت: دایک دەبێ وا بێ سەرەڕایی هەموو ناخۆشییەکان، بەڵام ژنەکە لە هەموو دۆخەکاندا ورتەیەکی لێوە نایەت و ڕازییە و بەو بەشەی خوا بۆی داناوە.

  ئەگەر باس لە پەیوەندییەکانی دایک و باوکم بکەم، وەک پەیوەندی ژن و مێردێکی ئاسایی کوردەواری وابوو، ئەوەی دایکمی لەژنەکانی دیکە جیا دەکردەوە، زۆر حەزی بەوە نەبوو زۆر قسە بکات.

  هەردەم دەیگوت: بۆ هەر باسێک پێویست بەدرێژ دادەی ناکات،

چارەسەرەکە چۆنە دەکرێ وا بێ، بەدوو رستە کۆتایی بەهەموو کێشەکان دێ، گرنگ ئەوەیە، ئەمە چۆن بە کێشەکان دەڕوانین، ئەسڵی باسەکان چین.
زۆرجار لەگەڵ باوکم باسیان لەکێشەیەک دەکرد، پێیدەگوت: خۆی ئەو کێشانە پێویستی بەوە نییە، زۆر لەسەری بدوێین، کەڵکی بابەتەکەیە لەرێیە، بۆیە دەکرێ وا بکەین، ئەگەر بەرامبەریش رازی نەبوو، دەمشە بوو، وازی لێبێنن باشترە، هەتا خۆی عاقڵ دەبێ و کێشە و گرفتەکان کۆن دەبن و رۆژگار خۆی چارەسەری دەکات.
باوکم کاتێک ئەو قسانەی لەدایکم دەبیست، دەیگوت:شەمام باشبوو خوێندەوار نەبووی، ئەتوو دەبوویە حاکم، (لەم کاتەدا هەموومان پێدەکەنین) دایکیشم زۆر بەخۆشییەوە دەیگوت: حاکم خوێندوویەتی و بەپێی رێسا و یاسا قسان دەکا، بەڵام ئەگەر حاکم عاقڵ نەبێ، هیچ کات ئەو رێسا و یاسایانە سوودی نییە.
دایک و باوکم هەردەم نێوانیان باشبوو، ئەو وردە شەڕانەی، کە لەنێوان ژن و مێردەکان روویان دەدا، دیارە دایک و باوکی منیش بەدەر نین لەمە، بەڵام دایکم هەردەم هێمنتر بوو، هیچ کات نەیدەویست ئەو وردە شەڕانە پەرە بسێنێ.
بۆیە دەیگوت: پیاوەکە، باقسەی تۆ بێ، بەڵام دەکرێ ئەو باسانە لەپێش منداڵەکان بەدەنگە دەنگ نەبێ، هێمنتر بێ، با کاریگەری لەسەر منداڵەکان نەبێ.
لەم قسانەدا باوکم زەردخەیەکی دەکرد و دەیگوت: شەمام، تۆ زۆر زیرەکی، دەتەوێ لەناڵ بدەی لەبزماریش بدەی، باشە خوا رەای هەق با قسەی تۆ بێ.
لەئێستادا کاتێک ئەم دێڕ و وشانە دەنووسم، ئاسمان و سەر زەوی یەک پارچە تەمە رادەی بینین تەنیا پەنجا مەترە، دایکم ئەمجۆرە کەشانەی زۆر پێخۆشبوو، زۆر لەلای جوان بوو.
لەبارەی شەوان و رۆژانی تەم دەیگوت: گوندی سێکانیم دێتەوە یاد، کاتێک منداڵ بووم تا هەرزەکاریش کاتێک گوندەکەمان نقوومی تەم دەبوو، وام دەزانی باڵ دەگرم و لەنێو تەمدا یاری دەکەم، دەمویست تەمەکان بگرم، چەند دەڕۆیشتم و هەنگاوم دەنا هەر تەم بوو، چەند خۆشبوو لەنێو ئەو تەمانەدا رامدەکرد و دەوەستام، ئەو جۆرە کەشە زۆر خۆشە، زۆر جوانە هەستت بەوە نەدەکرد سەرماتە، تەنیا لەنێو تەمەکاندا یاریم دەکرد، تەمی شار لەلای من جیاوازی هەیە، لەگوند تەم لەنێو شاخ و گردەکاندا خۆی دەشاردەوە، بەڵام لەشاری هەولێر تەم جیاوازە تەم ناتوانێ لەبەرە خۆی بشارێتەوە، ئەو

تەختاییەی هەولێر، تەمەکەی هەمان جوانی گوندەکەمان نییە،
نازانم, لەوانەیە لەبەر ئەوە بێ هەر سۆزم بۆ گوندەکەمانە،
یان تەمی نێو شار جیاوازە لەگەڵ تەمی گوند.

رەسووڵ بەختیار

نیگەرانی لە بـــارەی چارەنووسم لە بەهەشتدا.. فازڵ عەززاوی.. و: نەژاد عزیز سورمێ

ئەوەی ئێستا زیاتر نیگەرانم دەکا ،
کە ژیانم
بە ڕاکردن
بەدوای وەهمدا لەبێن برد ،
سەراب دوای سەراب..
تا وەناو ساڵان کەوتم..
کە ببیەم ،
کەسێ بێ لە دەرگام بدا
تاکو - بێویستی خۆم -
لە پاداشتی ڕەفتاری باشم لە دونیادا
لەگەڵ خۆیم بباتە بەهەشت
تا فریشتان
لەبن داران ببینم
بە ڕاست و چەپ ڕیز دەبەستن و
هوتاف بەناوی من لێ دەدەن:
شاباش!
شاباش!
*
سەربڵیند ،
وەک تاووسی پەڕبڵاو
لەسەرخۆ

بەسەر فەرشی سووردا دەڕۆم
کە بە دوور و درێژی ڕاختراوە..
دەف و تەپڵم بۆ لێدەدرێ
وێنەی ڕاکەرێکی سەرکەوتووی
یارییەکانی ئۆلۆمپیش
دەروێشە پیرۆزەکان ،
لەسەر شانیانم دادەنێن
بەرەو دیجلەیەک لە مەی و
فووراتێک لە هەنگوێنی شاخاوی
لەوێ غیلمانان دەبینین
دەفری زێڕین دەهێنن
تژی میوەی هەمەجوور..
کەنیزە و حۆریش
لە فلیمێکی پیرۆزدا
بێ پەردە ،
مێینەتیانمان پێشان دەدەن..
شاباش!
شاباش!
*
بەڵام من ڕازی نیم
هاوار دەکەم:
ئەمن!
کە ئەوەش دوور و نزیک
لەبارەی منەوە دەیزانن
وەک هەموو حەکیم و عاقڵان
وێسکی سکۆتلەندیم
لە مەی پێ خۆشترە
وەک هەمیشەیش ،
بەبۆنی هەنگوێنی لینج
گ□□ژ دەبم..
لەوەش زیاتر،
من بەڕاستی بێزار دەبم
هەموو کاتم بە سەرخۆشی
لە ئەبەدییەتدا بەسەربەرم و
بەناو بەهەشتێکدا بسووڕێمەوە
تەنانەت ئەگەر دەرگاکانی
لە زێڕ و زوبەرجەدیش بن

یا میوانەکانی
ئەو قەددیسانە بن
کە هەندێ جار
بەسەر ئاودا هاتبن و چووبن و
بەڕیشیان
ڕاوی شەیتانیان کردبێ ..
*
لە دوایدا ،
گوێم لێیە لە دەرگام دەدەن
منیش هاوار دەکەم
لە کاتێکدا گەیشتووەتە سەر ئێسقانم:

- چ دەکەم لە بەهەشت؟
ببمە برادەر!
بمبەرە دۆزەخی گڕدار!
تا لەوێ بە بەختیاری و
بە کەرامەت بژیم
تەنیا لەوێ ،
دەتوانم ئەوەی بنووسم
لەو شیعرانەی نەمنووسیون
ناڕازی ،
داوای خۆم
دژ بە هەموو
ک□–□ڵی و کوێرەوەری جیهان
عەرزی مەلەکووتی هەرە بەرز بکەم..
شاباش!
شاباش!

• لە سایتی گۆڤاری (کیکا)وە کراوە بە کوردی:
www.kikah.com/indexarabic.asp?fname=kikaharabic\live\k51\2015-01-04\23.txt&storytitle=

کتێبی.. ڕەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا.. ڕۆستەم خامۆش

ناساندن:

(ڕەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا) فازیل شەوڕۆ، بە سوود وەرگرتن لە پێنجاو پێنج سەرچاوەی کوردیی، عەرەبیی و ئینگلیزیی، ئەو کتێبەی نووسیوە.

کە سەیری بەرگی پێشەوەی کتێبەکە دەکەی، وا هەست دەکەی کە بە منداڵان نووسراوە، چونکە وێنەی منداڵێکی کچ دەبینی، کە بە ڕوویەکی خۆشەوە خەریکی بۆیە کردنە، بەڵام لە ڕاستیدا ئەو بۆ گەورە ساڵان نووسراوە، بە تایبەتی بۆ ئەوانەی کە دەیانەوێ لەبارەی ئەدەبی منداڵان، زانیارییەکانیان زیاتر بکەن.

زۆرجار گلەیی ئەوە دەکەین و دەڵێین، کتێبمان بە زمانی کوردیی، لەبارەی ئەدەبی منداڵان نییە، کە لە ڕاستیشدا وایە، ئەوەی هەمانە، لە پەنجەکانی دوو دەست تێناپەڕن، بۆیە هەر کەم و کووڕییەک هەبێ لە نووسینی شیعر و چیرۆک بۆ منداڵان، یەکە لە هۆکارە هەرە سەرەکییەکان، نەبوونی کتێب و توێژینەوە و سەرچاوەی زانستییە لەو بارەوە، بۆیە کاتێك کتێبێک، چ دیمانەی شاعیر و نووسەرانی ئەو بوارە بێت، یان لێکۆڵینەوە و ڕەخنە، دڵخۆش دەبین و دیدەمان ڕۆشن دەبێتەوە بە ناوی نووسەر، لاپەڕە و ناوەڕۆکی کتێبەکە، چونکە بە لای من و زۆرێک لە شاعیر و نووسەرانی دڵسۆزی ئەدەبی منداڵان، ئەوە وەک پێویستییەک دەیبینین و بە گرنگ لێی دەڕوانین.

کتێبی (ڕەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا) یەکێکە لەو کتێبانەیە، کە دەکرێ وەک سەرچاوە لێی بڕوانێ و شاعیران و نووسەرانی بواری منداڵان، کەڵک و سوودی لێببینن، چونکە بە شێویەکی زانستیانە نووسراوە و ئەوەی پێوە دیارە کە نووسەر “فازیل شەوڕۆ” وەک خەمخۆرێکی ئەو بوارەیە، شارەزای ئەدەبی منداڵانە.

فازیل شەوڕۆ، لە لاپەڕە (٣)ی کتێبەکەیدا نووسویەتی: (پێشکەش بە: خەمخۆرانی ئەدەبی منداڵان)، بۆ وای نووسیوە؟ چونکە تەواو درکی بەوە کردووە کە ئەدەبی منداڵانی کورد، جگە لە هەندێک خەمخۆر و

دڵسۆز، ئەوانی دیکە لە سایەی ڕەخساندنی دەرفەت بۆ بڵاو کردنەوە، بە ئاسانی بەرهەمەکانیان بە چاپ دەکرێ و لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەقەکانیان بڵاو دەکەنەوە، بۆیە دەتوانین بڵێین ئەوانە وەک پێویست شارەزا نین، بۆیە "فازیل شەوڕۆ" لای خۆم باسی کردووە و گوتوویەتی: ئەدەبی منداڵان وێرانە، لە کۆڕ و جێگەی دیکەش باسی کردووە، بۆیە ناوەڕۆکی کتێبەکەی بریتییە لە ڕەخنەی ئەدەبیی، ئەو دەیەوێ پەیامی ڕاستەقینەی ئەدەبی منداڵان، بە ڕێگەی ڕەخنەیەکی بونیادنەر، بگەیەنێتە خوێنەرانی ئارەزوومەندی ئەو بوارە.
بابەتی ژینگە بووەتە کرۆکی کتێبەکە، بۆیە توێژینەوەکە لەڕێی ئەدەبی منداڵانەوە، گرینگیی ژینگە دەخاتە ڕوو، یان دەتوانین بڵێین ژینگە و ئەدەبی منداڵان، بە هاوبەشی بوونەتە ناوەڕۆکێکی سەرنج ڕاکێش.
فازیل شەوڕۆ، کەسێکی فرە بەهرەیە و دەستی بە زۆر بابەت و بواری جیا جیا بردووە و تێیدا سەرکەوتوو بووە.
وەک شاعیر، کۆمەڵێک شیعری ناسک و جوانی نووسیوە، یان وەک نووسەر و ڕەخنەگر، سەدان وتار و ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی پێشکەش کردووە، لە بواری هونەریش کەسێکی دەست ڕەنگینە، ئەگەر باسی پەروەردەش بکەین، ئەوا قسەی زۆر هەڵدەگرێ، چونکە وەک مامۆستایەک، کە لە هەرێمی کوردستان و عێراق و وڵاتی لیبیا وانەی گوتووەتەوە و پیشەکەی خۆی زۆر خۆشویستووە و دڵسۆز بووە.
جگە لە چەند بوارێک، ئەو کەسێکی پسپۆڕە و شارەزای پەروەردەیە، لە ئێستادا خاوەنی چەندان کتێبی بە نرخە لە بوارەکانی: ئەدەبیی، ڕۆشنبیریی، کلتووریی و پەروەردەیی… هتد.
نووسەر لە لاپەڕە (٥)دا دەڵێ: ((گەیشتمە ئەو قەناعەتە، کە ژینگە، وەک بابەت و چەمک و بایەخ، حزووری گەرمی لە شیعری منداڵانی کوردیدا هەیە)).
لە لاپەڕە (١٠)ی کتێبەکەشدا، دەڵێ: لەتیف هەڵمەت یەکەم شیعری بۆ منداڵان لە ساڵی (١٩٧٥) نووسیوە و لە ڕۆژنامەی (پاشکۆی عێراق) بڵاوی کردووەتەوە و یەکەم کۆبەرهەمی بۆ منداڵان لە ساڵی (١٩٧٩) بە ناوی (جوانترین دێ) چاپ کردووە. بێگومان ئەوانەش دوو زانیاری باشن لەبارەی لەتیف هەڵمەت و ئاوەدانەوەی لە ئەدەبی منداڵان.
هەرچەندە زۆرن ئەو شاعیرانەی، کە شیعریان لەبارەی ژینگەوە بۆ منداڵان نووسیوە، بەڵام نووسەر، تەنیا ئاوڕی لە بەرهەمی (٣٢) شاعیر داوەتەوە، کە ئەمانەن:
(گۆران، لەتیف هەڵمەت، عەزیزی مەلای ڕەش، ئەسعەدی لوڕزادە، ئەمین محەمەد، ع.ع. شەونم، عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی، کەمال ئەسعەد چەرمەگا، ئەلند مزووری، خالید عەبدل، محەمەد بەرزی، گوڵاڵە

ستاوەند، ئازاد عەبدولعەزیز مزووری، هاوژین سەیوە، ئەمین سەپان، محەمەد داریاس، ئیبراهیم ئەحمەد شوان، تەها بیلال، دایکی سەلاق، لەیلا مستەفا خۆشناو، زەکی ئەحمەد هەناری، فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی، ڕۆستەم خامەش، مەدحەت بێخەو، ئیبراهیم بادار، بەوا موحەممەدی، ڕەئوف جەمیل، ئەحمەد محەمەد چاوشین، مام هەژار، ئەحمەد حسەن ئەمین، نەجیبە ڕەحمانی، جەمال گردەسەری)، بەشێکیان شاعیری ناسراون و بەرهەمی زۆریان بۆ منداڵان هەیە، وەلێ چەند شاعیرێکیان وەک پێویست ناسراو نین، بەڵام ئاوەدانەوەشی لەو چەند شاعیرە، ڕەنگە بۆ چەند هۆکارێک بگەڕێتەوە:

یەکەم: دوای خوێندنەوەی شیعری زۆرێک لە شاعیرانی ئەو بوارە، لای پەسەند نەبوونە، بۆیە بە شایستەی ئەوەی نەزانیوە لەو کتێبەیدا تۆماریان بکات.

دووەم: ڕەنگە کات و دەرفەتی ئەوەی نەبووبێ، زیاتر بە دوای بەرهەمی چاپ کراوی شاعیرانی بواری منداڵاندا بگەڕێ، کە شیعریان بۆ ژینگە نووسیوە، چونکە نووسەر ژیانی لە هەرێمی کوردستان و وڵاتی ئێرلەندا، دەگوزەرێنێ.

سێیەم: هەموو شاعیرانی بواری منداڵان، شیعریان نییە تایبەت بە بە ژینگە.

خاڵێکی دیکەش، ڕەنگە نەیویست بێ قەبارەی کتێبەکەی لەوە گەورەتر بێ، جا لەبەر هەر هۆکارێک بێ.

پەیام و ناوەڕۆکی کتێبەکە، بریتییە لە ڕەخنەی ئەدەبیی.

کە دەکرێ ئەویش بە سێ خاڵ دابەش بکەین، کە نووسەر بەم شێوەیە مەبەستەکەی گەیاندووە:

یەکەم: بەرهەمی ئەو شاعیرانەی ئاماژەی پێکردووە، کە زۆر بە دڵی بووە و پێی وایە دەقەکانیان زۆر جوان و ناسک و پەیامدارن، بەو پێیەی کە زۆر بە وردیی لەسەر دەقەکانیان دواوە و زیاتری لەبارەوە نووسیون.

دووەم: کەمێک شیعری جێکردووەتەوە و کەمتر لەوەی یەکەم لێکۆڵینەوەی لەبارەیانەوە کردووە، بەڵام ئەو تێکستانەشی پێ باش بووە کە ئاوڕیان لێبداتەوە.

سێیەم: بە تووندی ڕەخنەی لە چەند دەقێکی شیعریی گرتووە، کە دەقنووسەکان وەک پێویست نەیان توانیوە بچنە نێو ناخی منداڵان، چونکە ئەو شیعرانە دوورن لە زمانی منداڵ.

لەبارەی مافی منداڵانەوە، لە لاپەڕە (١٧) نووسیویەتی:

((جاڕنامەی "مافی منداڵ"یش لە گاڵتەجاڕییەکی پووچ بەو لاوە، هیچی دیکەی تێدا نییە بۆ منداڵ. داتاکانی جیهانی لە (٢٠٢٣) دەڵێن پتر لە (١٦٠) ملیۆن منداڵ کاری قورسیان پێدەکرێت، پتر لە (١١٨) ملیۆن

کەس ئاوارە و دەربەدەرن لە جیهان، پتر نیوەیان منداڵن، ئەوە دەرد و نەخۆشی و برسیەتیی منداڵان هەر مەپرسە!)).
وادیارە پەیوەندی نێوان شیعر و ژینگە، زۆر لەوە دێرینترە، بەڵام وەک پێویست لەبارەیەوە نەنووسراوە، بۆیە لە لاپەڕە (١٩)دا ئاماژە بە خاڵێکی گرنگ دەکات و دەڵێ:
((وتووێژکردن دەربارەی ئاوێتەیی نێوان شیعر و ژینگە زۆر دێرینە، دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی ئەفلاتون و هیبۆکرات و ئەرستۆ، وە تیوفراستوس کە شاگردی ئەرستۆ بووە و توێژینەوەی دەربارەی پەیوەندی نێوان بوونەوەرەکان کردووە)).

وردە سەرنج:

- ناوەڕۆکی کتێبەکە دەوڵەمەندە، بەڵام ناوی کتێبەکە زۆر درێژە و هەموو خوێنەرێک بە ئاسانی بۆی لەبەر ناکرێ، لە جیاتی ناوی (ڕەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا)، دەکرا کورت و ئاسانتر بوایە، بۆ نموونە: (ژینگە و شیعری منداڵان، یان ژینگە لە شیعری منداڵانی کورد).
- لەبارەی کتێبی (نەوبووهارا بچووکان)ی ئەحمەدی خانی، نووسیویەتی: (لە ساڵی ١٦٨٢ چاپ کراوە)، ڕاستییەکەی لە ساڵی (١٦٨٣) نووسراوە و چەند جارێک چاپ کراوەتەوە. لە ماڵپەڕەی (ویکیپیدیا)شدا هاتووە: (نووبەهارا بچووکان، ١٦٨٣، فەرهەنگۆکێکی عەرەبی – کوردی کە بە شیعر، بۆ منداڵانی کوردی داناوە، کە فێری زمانی عەرەبی ببن کە ئەو سەردەمە زمانی دین و زانست بووە. یەکەم جار لە ١٩٢٦ لە ڕەواندز چاپکراوە).

  ئەوەی تا ئێستا زانراوە دوو جاری دیکەش چاپ کراوەتەوە. وا دیارە بە پێی ماڵپەڕەی (ڤێژینبوکس)، لە (ناوەندا وەشانێن فەرهەنگ و ئەدەبا کوردی (انتشارات صلاح الدین ایوبی)، لە شاری ورمێ لە ساڵی ١٩٨٨ چاپکراوەتەوە.

  جارێکی دیکەش لە شاری بەغداد، لە ساڵی ١٩٩٠ لە چاپخانەی ئەلڕەشید چاپکراوەتەوە.

  لە ماڵپەڕەی (سپی میدیا) نووسینێکی "ڕەزا شوان" بەناونیشانی (ئەدەبی منداڵانی کورد لە باکووری کوردستان)، بەم شێوەیە باسی دەکات و دەڵێ: ((کتێبی نووبەهارا بچووکان، چەندین جار و لە چەندین شوێندا، دووبارە و چەند بارە، جار لە دوای جاریش باشتر و جوانتر چاپ کراوەتەوە. ئەمانە ناوی هەندێ لەو شوێنانەن لەگەڵ ساڵی چاپکردنی کتێبی نووبەهارا

بچووکان: (ئەستەمبوڵ: ١٨٩٢)، (بەرلین: ١٩٠٣)، (دیمەشق: ١٩٤٥)، (بەغدا: ١٩٧٩).. بۆ یەکەمین جاریش لە ساڵی (١٩٢٦)دا، لە باشووری کوردستاندا، لە چاپخانەی (زەواندوز) لە لایەن "حوسێن حوزنی موکریانی"یەوە چاپ کرا، لە ساڵی (١٩٣٦)دا، لە لایەن شاعیر و فەیلەسوفی گەلەکەمان "پیرەمێرد" لە چاپخانەی (ژین) لە شاری سلێمانی چاپکرایەوە.. لە چەند شوێنی تریشدا چاپکراوەتەوە)).

- لە ڕووی نووسەر و زمان و خاوەندیی، کەمترین هەڵەی تێدایە، پێم وایە ئەوەش زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ وردبینی و جوان خوێندنەوەی هەمزە عەباس فەقێ، کە هەوڵیداوە بە کتێبەکە کردووە.
- لە پەڕاوەزی لاپەڕە (٥٩) نووسراوە ژینگەی کوردستان، هاوبەش، شیعر بۆ منداڵان، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠٢٠، ڕاستە بەرهەمی (١٦) شاعیرە، بەڵام کەکردنەوە و ئامادە کردنی "ڕوستەم خامۆش"ـە.
- لە پەڕاوەزی لاپەڕە (٧٩)، نووسراوە: ڕوستەم خامۆش، هاوڕێی پێنووس، چاپخانە؟ نیشانەی پرسیار دانراوە، وەک ڕاست کردنەوە لە کتێبەکە نووسراوە: چاپخانە: تاران.

سەرئەنجام:

- کتێبەکە ناوەڕۆکێکی دەوڵەمەند و بە پێزی هەیە لە بارەی بونیادی ژینگە لە شیعری منداڵاندا، لە کاتی خوێندنەوەدا کەمێک زانیاری باش دەکەونە پێش چاو، هەست دەکرێ کە نووسەر بە ڕێ و دۆ ئەو کتێبەی نووسیوە و دونیا دەبی، کە خەمخۆر و دڵسۆزی ئەدەبی منداڵانە.
- هەر چەندە ژمارەی ئەو شاعیرانەی، کە شیعریان بۆ منداڵان نووسیوە لە بواری ژینگە، زۆر لەوە زیاترە کە لەو کتێبەدا ناویان هاتووە.
- کارێکی زۆر باشی کردووە، لە هەڵبژاردنی شاعیرەکان، لە ڕووی جیاوازیی تەمەن و شوێنی نیشتەجێ بوونەوە.
- نووسەر، نەهاتووە بزانێ کە ناو و ناوبانگی هەیە لە کتێبەکەی جێی بکاتەوە، بەڵکو ئەو کتێب و سەرچاوانەی دەست کەوتووە و بوونەتە ئاسانکاری بۆ نووسینی کتێبەکەی.
- بەڕای پێم باشە "فازیل شەوڕۆ" زیاتر گرنگیی بە ڕەخنە و لێکۆڵینەوە بدات لە بارەی ئەدەبی منداڵانی کورد، چونکە

ئاستی ڕۆشنبیریی و دونیابینی و توانای قەڵەمەکەی و خۆشویستنی ئەو بوارە، ئەوە فازیل شەوڕۆ دەخوازێ.

- ڕەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا، بابەتێکی ڕەخنەیی ئەدەبییە، فازیل شەوڕۆ نووسیویەتی و هەرخۆشی پێتچنینەکەی کردووە.

هەمزە عەباس فەقێ، هەڵەبڕی کردووە.

دیزاینی بەرگەکەشی لە لایەن عادل زرار خەتی کراوە.

بەرگ: نەوزاد موحەممەد کەیی.

تونا ئەحمەدیش دیزاینی ناوەڕۆکەکەی کردووە.

بە تیراژی (٥٠٠) دانە چاپکراوە.

وەک نووسەری کتێبەکە دەڵێ: ئەم کتێبە بە سوپاسەوە لە بەڕێکی (سامان سەمەد – سامانە ڕەش) چاپ کراوە.

ڕۆستەم خامۆش – هەولێر

-————————

سەرچاوەکان:

کتێبی (ڕەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا)، فازیل شەوڕۆ، چاپخانەی پاندا، سلێمانی ژمارەی سپاردنی (٨١٨)ساڵی ٢٠٢٣.

- ماڵپەڕی کوردیپێدیا.
- ماڵپەڕی ویکیپیدیا.
- ماڵپەڕی ڤەژینبوکس.
- ماڵپەڕی سپی میدیا.

شکسپیر و بازرگانی ڤینیسیا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

ولیەم شکسپیر یەکێکە لە شانۆنووسە مەزنەکانی جیهان، لە هەمان کاتیشدا بە یەکێك لە باوکە مەزنەکانی ئەدەبی ئینگلیزی دادەنرێت،

خاوەنی کۆمەڵێک شاکاری شانۆیی ئەجگار جوان و گرنگە، یەکێکیش لەو شاکارانە شانۆگەری بازرگانی ڤینیسیایە. ئەم کارەی شکسپیر تا ئەمڕۆش قسەوباسی زۆری لەبارەوە دەکرێت، هۆکاری ئەمەش زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕۆک و شێوازی نووسینی شانۆگەرییەکە. لێرەدا منیش هەوڵدەدەم کورتە سەرنجێکی خۆم لەبارەیەوە بنووسم.

ناوەڕۆکی شانۆگەرییەکە

بەپێچەوانەی شانۆگەرییەکانی ترییەوە، ئەمجارە شکسپیر لە لەندەن-ئینگیلتەرا دوورمان دەخاتەوە و بانگهێشتی شارە سەرنجڕاکێشەکەی ئیتالیامان دەکات کە ئەویش ڤینیسیایە، ئەم شارە دەبێتە مەیدانی سەرەکی شانۆگەرییەکە. ئەنتۆنیۆ بازرگانێکی دەوڵەمەندی شاری ڤینیسیایە، بەڵام ئەم بازرگانە ماوەیەکە غەمبار و دڵشداماوە، ئەوەش بەهۆی ئەوەی بەشێکی زۆری پارەکەی خستۆتە سەفقەیەکی بازرگانییە و چاوەڕێی گەیشتنی بارەکەیەتی لە رێگەی کەشتییەوە دەگاتە ڤینیسیا. هەرچەندە هاوڕێ نزیکەکانی دەیانەوێت لەم غەمبارییە رزگاری بکەن و زوو سەردانی دەکەن.
لەپێنا ئەمەشدا یەکێک لەهاوڕێ خۆشەویستەکانی"باسانیۆ"یە کە هاوڕێیەکی نزیکی ئەنتۆنیۆ دەبێت، گیرۆدەی عیشقی کچێکی دەوڵەمەندی شارەکە دەبێت بە ناوی" بۆرسیا" ئەمیش کچی پیاوێکی دەوڵەمەندی شار دەبێت، باوکی پێش ئەوەی بمرێت وەسیەتی کردووە دەبێت هەر کەسێک دێتە خوازبێنی، بەشداری کێبڕکێییەک بکات، ئەویش دانانی سێ سندوقە و یەکێکیان ئاڵتوونە، ئەوی تریان زیوە، یەکێکیشیان قورقوشمە ناوی کچەکە لەناو یەکێک لەو سێ سندوقەدایە، هەرکەسێکیش ناوەکە هەڵبێنێت، ئەوا بۆرسیا شووی پی دەکات. بەڵام بۆ ئەوەی باسانیۆ بەشداری ئەو کێبرکێیە بکات و داوای بۆرسیا بکات، پێویستی بە پارە دەبێت، بۆ ئەم مەبەستەش دەچێت داوای پارە لە ئەنتۆنیۆی هاوڕێی دەکات. ئەویش لە رەوشێکی خراپی داراییدایە، بەڵام ئامادەیە هەموو شتێک بکات بۆ هاوکاری کردنی هاوڕێ خۆشەویستەکەی، بۆیە دەچن داوای قەرز دەکەن لە پیاوێکی سووخۆری جوو کە ئەویش شایلۆکە.
شایلۆک لەناو شارەکەدا کەس خۆشی ناوێت، لەبەرئەوەی پیاوێکی پیسکەی سووخۆرە، هەروەها جووشە. شایلۆک زۆر رقی لە ئەنتۆنیۆ دەبێت، چونکە زۆرجار ئەنتۆنیۆ ئەوی بریندار کردووە، بەڵام شایلۆک رازی دەبێت قەرز بداتە ئەنتۆنیۆ، بەڵام مەرجێکی قورس دادەنێت ئەویش ئەوەیە ئەگەر ئەنتۆنیۆ لەکاتی خۆیدا پارەکەی بۆ نەگەڕێنێتەوە، ئەوا شایلۆک بۆی هەیە پارچەیەک گۆشت لەسەرسنگی لەبکاتەوە. سەرەتا باسانیۆ دژی ئەمە دەوەستێتەوە داواش لە ئەنتۆنیۆ دەکات کە رازی نەبێت، بەڵام ئەنتۆنیۆ بەگوێی ناکات،

رازی دەبێت.
لەپەنا ئەم چیرۆکەشدا چیرۆکی خۆشەویستی جیسیکا و لۆرێنزۆ هەیە، جیسیکا کچی شایلۆکە، حەز لە لۆرێنزۆ دەکات، کە ئەویش هاوڕێی ئەنتۆنیۆیە. شەوێکیان جیسیکا لە ماڵی خۆیان رادەکات و بەشێکی زۆری سەروەت و سامانی باوکی لەگەڵ خۆی دەبات. ئەمەش دەبێتە هۆی شێتبوون و تووڕەبوونی شایلۆکی باوکی، ئەمەش وادەکات کە وەکو کچی خۆی بێبەری بکات.
دواتر شانۆگەرییەکە دەگاتە قۆناغێکی گرنگ، کاتێك باسانیۆ سندوقە ڕاستەکە هەڵدەبژێرێت کەناوی بۆرسیای تێدایە، ئەمەش قۆناغێکی خۆش، بەڵام لە هەمانکاتدا کەشتییەکە ناگاتەوە ڤینیسیا و هەواڵیش بڵاودەبێتەوە کە کەشتییەکە غەرق بووە." لێرەشەوە ئەو پەندە پەیدا دەبێت، دەڵێیت کەشتییەکەی غەرق بووە" دواتر شایلۆك داوای قەرزەکانی دەکات و ئەنتۆنیۆش نییەتی بیداتەوە. بەڵام بۆرسیا کە دەزانێت بەهۆی باسانیۆی خۆشەویستییەوە، ئەنتۆنیۆ تووشی ئەم کێشەیە بووە، رازی دەبێت کە هەموو پارەکان بداتەوە بە شایلۆك، بەو مەرجەی واز لە لێکردنەوەی پارچەیەك گۆشت بێنێت لە جەستەی، بەڵام شایلۆك رازی نابێت و دەیەوێت تۆڵەی خۆی لە ئەنتۆنیۆ بکاتەوە. بەڵام لە رۆژی دادگاییکرندا، بۆرسیا جلوبەرگی پارێزەری لەبەردەکات و خۆی دەکاتە پارێزەرێکی پیاو، کە داکۆکی لە ئەنتۆنیۆ دەکات، ئەو بەشێوەیەك خۆی دەگۆڕێت کەس نایناسێتەوە، تەنانەت باسانیۆی خۆشەویستی.
دواجار لە دادگاییکردنەکەدا بۆرسیا زۆر زیرەکانە داکۆکی لە ئەنتۆنیۆ دەکات، دەڵێت: راستە لەناو رێکەوتنەکەدا نووسراوە کە دەبێت پارچەیەك گۆشت لێبکاتەوە، بەڵام بەو مەرجەی هیچ خوێن لە جەستەی نەهێنێت. ئەمەش دەبێتە تەڵەزگەیەك و شایلۆکی پێوە دەبێت.
کۆتایی شانۆگەرییەکە خۆشدەبێت، بۆرسیا شوو بە باسانیۆ دەکات و جیسیکاش شوو بە لۆرێنزۆ دەکات، هەروەها کەشتییەکەی ئەنتۆنیۆش بەسەلامەتی دەگاتەوە ڤینیسیا.

خۆشەویستی

یەکێک لە بابەت گرنگەکانی ئەم شانۆگەرییە، خۆشەویستییە ئێمە لەم شانۆگەرییەدا دوو چیرۆکی خۆشەویستی جوان دەبینین. یەکێکیان " بۆرسیا و باسانیۆ" کە چۆن خۆشەویستی سنووری هەژار و دەوڵەمەند دەبەزێنێت، هەروەها چۆن خۆشەویستی دەبێتە هێزێکی ئەفسووناویی بۆ مەرۆق جا ژن بێت یان پیاو، ئامادەی قوربانیدانە. باسانیۆ ئامادەبوو بچێت قەرز بکات بۆ ئەوەی بۆرسیا بهێنێت. هەروەها لە کۆتایشدا بۆرسیا ئامادەبوو ئەو بڕە پارەیە بداتەوە کە باسانیۆ بە

ئەوەی قەرزکردووە. نەك ئەوەش تەنانەت ئامادەشبوو خۆی بکاتە پیاوێکی پارێزەر، بۆئەوەی داکۆکی لە ئەنتۆنیۆی برادەری باسانیۆ بکات.
چیرۆکی دووەمیش سەرنجراکێش و جوانە، ئەویش جیسیکا و لۆرێنزۆیە، باس لەوە دەکات کە چۆن خۆشەویستی سنووری ئایینەکان دەبەزێنێت، جیسیکای جووی کچی شایلۆك، ئامادەیە شوو بکات بە لۆرینزۆی مەسیحی بکات، نەك ئەوەش تەنانەت ئامادەشە واز لە باوکی و ئایینەکەی بهێنێت بۆ لۆرێنزۆی خۆشەویستی.

دژایەتیکردنی جوو

خاڵی نەگەتیفی ئەم شانۆگەرییە ئەوەیە کە ئەمە لە رێگەی ئەم شانۆگەرییەوە، وێنەیەکی زۆر ناشیرین و دزێوی جوو دەبینین ئەویش خۆی لە شایلۆکدا بەرجەستە کردووە. ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی زۆر لە رەخنەگرانی شکسپیر بە کەسێکی دژە "ئەنتی سیمیتز، دژەجوو" وەسف بکەن، لەمەشدا راست دەکەن، تەنانەت لەسەردەمی نازییەکاندا لە ئەڵمانیادا، لە زۆربەی شارەکانی ئەڵمانیادا ئەم شانۆگەرییە نمایش دەکرا، ئەمەش بووبووە ئامرازێکی خراپ بەدەستی نازییەکانی ئەڵمانیاوە، تاوەکو وێنەی جووەکانی پێ ناشیرین بکەن و پاساو بۆ چەتەگەریی و تاوانەکانی خۆیان بهێننەوە.

نمایشکردنی وەکو شانۆ و فیلم و ئۆپێرا

بە حوکمی ئەوەی ئەم شانۆگەرییە لە رووی هونەرییەوە ئاستێکی باڵای هەیە، بۆیە جگە لەوەی وەکو شانۆگەری، وەکو فیلم و ئۆپێراش نمایشکراوە. بۆیەکەمجار ئەم شانۆگەرییە لەسەر تەختی شانۆ لە ساڵی 1605 دا نمایشکرا، دواتریش لەسەر تەختی شانۆی وڵاتانی تری جیهان نمایشکراوە هەتاوەکو ئەمڕۆش نمایش دەکرێت. لە رووی بەرهەمهێنانی وەکو فیلمیش، تا ئێستا 14 جار کراوەتە فیلم، یەکەمجار لە ساڵی 1914 دا کرایە فیلم و دوای نجاریش ساڵی 2018 بووە.
جگە لە شانۆ و فیلم وەکو ئۆپێراش نمایشکراوە، سێجار وەکو ئۆپێرا نمایشکراوە یەکەمجار لە ساڵی 1905 بوو، لە هۆڵی شانۆی نیشتمانی لە براگی پایتەختی چیك نمایشکرا، دواییـنجاریش لە ساڵی 2013 دا بووە.

ئایا ئەم شانۆگەرییە دزراوە؟

ئەم شانۆگەرییە لەلایەن "خلیل مطران" کراوە بە عەرەبی، کە خۆی پسپۆرێکی بواری ئەدەبی ئینگلیزیی و شکسپیرە، لە پێشەکی

شانۆگەرییەکەدا لێکۆڵینەوەیەکی وردی لەبارەی شانۆگەرییەکەوە نووسیوە. بەپێی زۆرێك لە سەرچاوە مێژووییەکان بێت، پێش شکسپیر ئەم شانۆگەرییە بە چەند شێوەیەك لەناو ئینگلیتەرادا بڵاوبۆتەوە. مەسەلەی سێ سندوقەکە دەگەڕێنەوە بۆ حکایەتی ” GESTA ROMANORUM” کە لە ساڵی 1300 بەزمانی لاتینی بڵاوبۆتەوە و دواتریش لە ساڵی 1577 کراوە بە ئینگلیزی، لە ساڵی 1577 تا 1601 شەش جار چاپ بووە، ئەم حکایەتە لەناو ئینگلیزییەکان زۆر بڵاوبووە واتە ئەو ساڵانەی کە شکسپیر هێشتا لاوبووە.

مەسەلەی لێکردنەوەی پارچەیەك گۆشت لە جەستەی مرۆڤ، ئەمیش زۆر کۆنە هەندێك دەیگێڕنەوە بۆ ئەدەبیاتی خۆرهەڵات و ئەمەش لەناو ئینگیلتەردا باوبووە. مەسەلەی راکردنی کچی جوولەکەش، حکایەتی زۆر لەم شێوەیە هەبووە، هەندێك پێیان وابووە سەرچاوەکەی ئیتالیا بووە، ئەمەش دەیگێڕنەوە بۆ حکایەتی ” جوولەکەی ڤینیسیا” کە لە نووسینی نووسەری ناسراوی ئیتالیا ” دەکەر”

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا ناکرێت ڕۆڵی داهێنەرانەی شکسپیر لەبیر بکەین، کە بە شێوازێکی جوانی ئەدەبی ئەم شانۆگەرییەی نووسیوە، بەرگێکی ئەجگار جوانی ئەدەبیی و هونەری پێ بەخشیوە، لەهەمان کاتیشدا بە یەکێك لە کارە جوانەکانی بواری شانۆی کلاسیکی دادەنرێت.

سەرچاوە:
ویلیام شکسبیر. تاجر البندقیة. ترجمة: خلیل مطران. مؤسسة هنداوي. لندن. المملكة المتحدة. 2017

دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی ئێران هەوڵی مانەوە دەدات!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

چاوخشاندنێک بەسەر ڕۆڵی سوپای پاسداران لە سەرکوتکردن، شەڕخوازی و تیرۆریزمی ڕژێمی ئێراندا

عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

کۆمەڵگای نێودەوڵەتی زیاتر لەو راستییە نزیک دەبێتەوە کە “سەری ماری ویلایەت لە تارانە”. ئەمە ناونیشانێکی وردە کە بە دیکتاتۆرییەت لە ئێران و سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی دەسەڵاتی ئایینی جێی خۆشحاڵی نییە. بەڵام راستییەکان بە تاڵی و سەرسەختییەوە خۆیان دەردەخەن!
ڕۆڵی ماڵوێرانکەری “ماری ویلایەتی فەقیهی” لە شەڕی ئەمدواییەی رۆژھەڵاتی ناوەڕاستدا بە جۆرێک دیارە کە نەک ھەر نکۆڵی لێناکرێت، بەڵکو رۆژ بە رۆژ زیاتر دەرکەوتووە. بەڵام بۆچی خۆیان لە بەئامانجکردنی سەری “مار” و بە “بەرد” پانکردنەوەی سەری مارەکە بە دوور رادەگرن؟!
لێرەدا سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەت جێ دەھێڵین. دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی لە ئێران لە قۆناغی کۆتاییدا “ھار”ە و بە “ھیستریا” ھەوڵی مانەوەی خۆی دەدات. بە تایبەت کە تێکەڵ بە “جەنگ سازکردن لە رۆژھەڵاتی ناوەڕاست” کراوە! خامنەیی کە دەبینێت لە ژێر گوشار و گەمارۆی “راپەڕینی گەل”دایە و ھەستی بە شەپۆلی “ڕوخاندنی رژێمەکەی” کردووە، چارەسەرەکەی لە “ھەڵایسانی شەڕ” لە رۆژھەڵاتی ناوەڕاست و “تیرۆریزم” دەزیوەتەوە” و جگە لە ناوچەی رۆژھەڵاتی ناوەڕاست، دەستی بۆ ئەوروپا و ئەوروپییەکانیش بردووە.
ھەربۆیە لە پێناو مانەوەی رژێمە ناشەرعییەکەی، هاوتەریب لەگەڵ ئەم کردەوە تیرۆریستی و نامرۆڤانەی دەرەوەی سنوورەکانی ئێران، زیادبوونی ئێعدامەکانیشی لە ناوخۆی ئێراندا خستووەتە کارنامەکەیەوە. بەڵام ئایا رێژیمی ئێران بەم شتانە دەتوانێت لە سەرکار بمێنێتەوە؟
خامنەیی لە کۆتایی ئەمساڵدا (واتە ٢٠٢٣) ھەموو دەزگا سەربازی و ھەواڵگری و تیرۆریستییەکانی خۆی خستەتە گەڕ بۆ دامرکاندنی راپەڕینی خەڵکی ئێران و لادانی راپەڕین لە ڕێبازە راستەقینەکەی، واتە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئایینی و بە لاڕێدابردنی راپەڕین و دڵساردکردنەوەی گەل و بیرورای گشتی لە جیهان، ھەتا سەرنج بخرێتە سەر شتیتر. بۆ ئەوەی ڕەنگە کاریگەری ھەبێت و لە ژێر ڕۆشناییدا، بتوانێت دەسەڵاتەکەی لەسەر پێ بھێڵێتەوە!
بەڵام خامنەیی “حیسابێکی ھەڵەی مێژوویی” ھەیە کە “دۆخی ئێران و ناوچەکە و جیهان گۆڕاوە و ھەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ رابردوو”. چونکە خەڵکی ئێران بە ھیچ شتێکی کەمتر لە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە وڵاتەکەیان رازی نابن.
پەرەپێدانی شەپۆلی سەرکوت و ئێعدام لە ئێران!
ڕۆژ نییە “ئیعدام” بە شێوەی جیاواز لە لایەن ڕێژیمی ئێرانەوە ئەنجام نەدرێت. مەبەست لە ئیعدام و سیدارە، جگە لە چاوترسێنکردن

و تەقاندن لە کۆمەڵگادا هیچیتر نییە. لەسێدارەدانەکە لەسەر ئەو کەسانە چێ بووەتەوە کە هەنگاویان ناوە بۆ راپەڕین لە پێناو رووخاندنی دەسەڵات. رەهەندەکانی "لەسێدارەدراوان" زۆربەیان سیاسییە و بۆ ئەوەیە کە دژایەتیی دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی دەکرێت و هەموو چین و توێژەکانی ئێران دەگرێتەوە. لێرەوە دەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە رەژیمی ئێران تا چەند لە "روخاندن" تەقاوە و تا چ رادەیەک لە دۆخێکی "ناسک"دایە. هەموو شتێک ئاماژە بە کۆتاییهاتنی دیکتاتۆریەت لە ئێران دەکات. ئێران و ئێرانییەکان چیتر ملکەچی دیکتاتۆریەت نابن. گەلی ئێران لە پەرەپێدانی هەنگاوەکانی پێشوویاندا گەیشتوونەتە خاڵێکی باش. ئێستا سەرەتای سەردەمی دیموکراتیەت و کۆماری و دامەزراندنی دەسەڵاتێکی نەتەوەیی و جەماوەری گەیشتووە. ئەم راستییە بە تەواوی لەگەڵ ستراتیژی هێزی رووخێنەری دیکتاتۆریەت بە سەرۆکایەتی خانمی مریەم رەجەوی گونجاوە.

تیرۆرکردنی ئالیخۆ ڤیدال کوادراس لە ئیسپانیا!

تیرۆرکردنی ئالێخۆ ڤیدال کوادراس، جێگری پێشووی سەرۆکی پەرلەمانی ئەوروپا لە ئیسپانیاوە لە رۆژی ٩ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٣، یەکێکە لە کردەوە تیرۆریستییەکانی رژێمی ئێران کە بە رێگریکردن لە رووخاندنی ئەنجامی داوە. رەنگە سەیر بێت بۆچی رژێمی ئێران لە خاکی ئەوروپادا ئەوەندە تووڕە و هیستریایە و لەم دۆخە هەستیارەدا، کردەوەیەکی گەورەی تیرۆریزم ئەنجام دەدات! بەڵام کردەوەی تیرۆریستی بەرامبەر ئەم کەسە ناودارە و یەکێک لە دۆستانی نزیکی موقاوەمەتی ئێران، پێش هەموو شتێک یەکێکە لە نیشانەکانی سەردەمی کۆتاییهاتنی رژێمی مەزهەبیی ئێران! لەم رووەوە دوودڵ مەبن!

چاوێک لە دوا نیشانەکانی دیکتاتۆریەت لە ئێراندا!

لە ئێران شەپۆلی سەرکوتکردن و لەسێدارەدانی نەیاران توندتر بووە. نزیک بە دوو مانگە شەڕی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە لایەن هێزە نیابەتییەکانی دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهیەوە چووەتە قۆناغێکی نوێوە و گرێدراوی سوپای پاسدارانی ئێرانە و هەنگاوێکی مەیدانییە. پەرەسەندنی شەڕەکە بەرەو وڵاتانیتری ناوچەکە، بە "ئەگەرێکی بەهێز" لە بازنەی سیاسی و سەربازی جیهان دادەنرێت. تیرۆر و کردەوە تیرۆریستییە بێ سنوورەکانی رژێمی ئێران لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران و بە تایبەتی لە ئەوروپا، بە تاکتیکی "لێدان و راکردن" دەستی پێکردووە. شاراوە نییە کە ئامانجی سەرەکی ئەم هێرشکردنە ناسک و ترسنۆکانە، هەوڵی خامنەییە بۆ رزگارکردنی رژێمەکەی لە نەمان!

ئێستا لە ناوەندی کێشەکانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا، "دۆخی سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆریەتی ئایینی" باسێکی گەرمی رۆژە. ئایا ئەم سیاسەتە بەردەوام دەبێت، یان دەبێت جێگەی خۆی بداتە بژاردەیەکیتر! بە پێی زانیاریەکانی بەردەست و بازنەی سیاسی ناوچەیی و جیهانی، "شەڕی سەرەکی" لە نێوان خەڵکی ئێران و دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئێراندایە. ئێستا ئەم کۆدەنگییە لە بیروڕای گشتی لە جیهان لە ئامادەیە کە "تا ئەو شەڕە سەرەکییە یەکلایی نەکرێتەوە، شەڕەکانی هاوشێوەی ئەوەی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەگوزەرێت دووبارە دەبنەوە" و زیان و زیانەکانی کۆمەڵگەی جیهانیش زۆر زیاتر دەبێت! چاوخشاندنێک بە بارودۆخی وڵاتانی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەوانە عێراق، سوریا، لوبنان، فەلەستین، یەمەن و هتد، ئەم راستییە بە باشی دەردەخات!

لێدوانەکانی خامنەیی و کەسە نزیکەکانی نیشان دەدات کە خامنەیی و رژێمەکەی لە پەرەسەندنی شەڕ بە تەواوی تۆقاون. ئەوان بە تەواوی تۆقاون لە (لێدانی سەری مارەکە لە تاران). چونکە زیاتر لەوانیتر هەست بە لاوازی و ناسکبوونی خۆی دەکەن. خامنەیی تامی ئەو راستییە تاڵەی کردووە کە "هەرچەندە شەڕەی ئەمدواییەی دەستپێکردووە"، بەڵام ناتوانێت "تەواوکەر"ی شەڕەکە بێت بە سەرکەوتوویی! چونکە خەڵکی ئێران لە ناوخۆی وڵات، چەند ساڵێکە بە راپەڕین و ناڕەزایەتییەکانیان رژێمی ویلایەتی فەقیهیان خستووەتە دۆخی لاوازبوون و دیفاعی و، ئێستا بەدوای دەرفەتێکدا دەگەڕێن بە ئەوەی راپەڕینەکانی پێشوویان بکەنە "شۆڕشێکی بناغەیی" و رووخاندنی دیکتاتۆریەت.

خەڵکی ئێران دژی هەر جۆرە دیکتاتۆریەتێکن لە وڵاتەکەیاندا. دیکتاتۆریەتی پاشایەتییان رووخاندووە و ئێستاش بڕیاریان داوە دیکتاتۆریەتی ئایینی بڕووخێنن و تێچوویەکی زۆریان بە داوە. به تایبەت کە ئێستا، خەڵکی ئێران لە پەیوەند لەگەڵ موقاومەتی ئێران و بە بەهرەمەندبوونیان لە (دەزگای سەرکردایەتیکردنی راپەڕین) و (شانەکانی شۆڕش لە ناوخۆی ئێران)، هەست بە هێزبوونی خۆیان دەکەن و هەتا رادەیەکی زۆریش چەکیان دەست کەوتووە! کە رژێمی سەرکوتکەری ئێران لێی تۆقاوە.

موقاومەتی ئێران لە پێناو سەرکردایەتیکردنی راپەڕینی گەل لەدژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری مەزهەبی، جگە لە فراوانکردن و چڕکردنەوەی چالاکییەکانی لە ناوخۆی وڵات، لەسەر ئاستی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیشدا، لەسەر ناوزەدکردنی تیرۆریستیی دەزگای سەرکوتکردن و شەڕخوازییەکانی رژێم، واتە سوپای پاسداران کار دەکات.

موقاومەتی ئێران بانگەوازی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کردووە کە ئەم

هێز و دەزگا ترسناکەی سەرکوت و کوشتن بە تیرۆریست ناوزەد بکرێت. لەخۆڕا نییە کە کاربەدەستان و میدیاکانی حکومەتی تاران هەمیشە و لە هەموو بۆنەیەکدا موجاهیدینی خەلق بە (فاکتەری سەرەکی) لە پێشخستنی رەوتی ناوزەدکردنی سوپای پاسداران دەزانن و سنووردارکردنی موجاهیدین بە مەرجێک بە هەر پەیوەندییەکی رژێم لەگەڵ وڵاتان دەزانن!

پێویستیمان بە مامۆستایانی داهێنەر هەیە.. رەزا شوان

لە سایەی شۆڕشی تەکنەلۆژیا و تازەگەری و داهێنانی شتی سەیر و سەمەرە و گۆڕانی خێرا، لە هەموو بوارەکانی ژیاندا. پێشکەوتنێکی زۆر هاتوونەتە ئاراوە. ئەگەرچی قۆناغەکانی مێژوو، زنجیرەیەکی ئەڵقەی تێکهەڵکێشی تەواوکەری یەکترین، ئەمڕۆمان لەسەر پەرگەمای دوێنێمان چنراوە و سبەینێشمان لەسەر دواچینی چنینی ئەمڕۆمان دەچنرێت. بەڵام نە ئەمڕۆمان وەکو دوێنێمانە، نە سبەینێشمان وەکو ئەمڕۆمان دەبێت. چونکە پێچکەی ژیان و پێشکەوتن هەمیشە بە پێشەوە دەخولێتەوە. ئەگەر وا نەبوایە دەوەستاین، وەستانیش مردنە. بێگومان منداڵانی نەوەی ئەمڕۆشمان، جیاوازییان لەگەڵ منداڵانی نەوەکانی پێشتر هەیە. منداڵانی ئەمڕۆمان نەوەی تەلەفزیۆنی رەنگاوڕەنگ و ئینتەرنێت و ئایپاد و ئایفۆنی زیرەک و گۆڤاری رەنگاوڕەنگی منداڵانن و بە دەیان داهێنانی تازەی تێرن. لە منداڵانی نەوەکانی رابردوو، زیرەکتر و زۆرزانتر و هۆشیارترن. هیوا و خەون و ئامانج و خواست و پێداویستییەکانیشیان، هەمان پێویستی و هیوا و ئامانجی منداڵانی نەوەکانی پێشتر نین. پەیرەو پرۆگرامەکانی فێرکردن و خوێندن و پەروەردەکردن و رۆشنبیریکردنی منداڵانی بیست سی ساڵ لەمەوبەر، بە منداڵانی ئەمڕۆمان ناگونێن. چونکە حەز و ئارەزوو و خواستەکانی منداڵانی ئەمڕۆمان هەست ناکەن. بۆیە

پێویستیمان بە چاکسازی و گۆڕانکاری و تازەگەری و داهێنان و بە دەستکاری و بە هەموارکردنەوەی بابەتەکانی پرۆگرام و پەیڕەوی کۆن و باونەماو و ئێکسپایەر هەیە. بەر لە هەموو شتێک پێویستیمان بە مامۆستایانی داهێنەر و نوێخواز و لێهاتوو و رۆشنبیر هەیە، کە ئاگاداری گۆڕانکاری و داهێنان و تازەگەرییەکانی بواری فێرکردن و پەروەردەکردن و راهێنانی منداڵانی ئەم سەردەمە بن. تا منداڵانی کوردمان، لە ئاستی پێشکەوتن و ئەم داهێنانە تازانەدابن، نامۆ و دامان و رامان نەبن و بتوانن لەگەڵ کاروانی بە پێشەوەچوونی منداڵانی جیهاندا بکەونەڕێ و بەجێنەمینن.
پێویستە مامۆستایانی کوردمان لە قوتابخانە بنەڕەتییەکاندا، بە شێوەیەکی سیستەماکی و بە شێواز و رێبازێکی مۆدێرزم وانەکان بە قوتابییەکانیان بڵێنەوە. دوور لە شێوازی تەڵقین ئاسایی و ئامۆژگاری وشک، کە سواون و بۆ ئەم سەردەمە ناگونجێن. تا منداڵانی کوردمان، بە باشی و بە دروستی فێربن و متمانەیان بە خۆیان هەبێت و بتوانن بەرپرسیارێتی هەڵبگرن. دڵنیابین لەوەی کە نەوەیەکی نوێمان بۆ داهاتووییەکی گەشتر و باشتر بۆ کورد و کوردستان ئامادەکردوون. کە دەتوانن لە داهاتوودا بە سەرکەوتووی هەموو ئەرک و دەسەڵات و کاروبارەکانی کوردستان بەڕێوەبەرن.
لە دوای خێزان و باخچەی منداڵان، قوتابخانەی بنەڕەتی رۆڵیکی سەرەکی و گرنگ و کاریگەر و چارەنووسازی لە فێرکردنی راست و لە پەروەردەکردنی دروست و لە ئاراستەکردنی پێویست و لە راهێنان و لە ئامادەکردنی باشی منداڵاندا هەیە.
بێگومان مامۆستایانی دڵسۆز، دینەمۆی فێرکردن و پەروەردەکردن و راهێنان و ئاراستەکردنی منداڵانن لە قوتابخانەدا. کەسیش نکووڵی لەوە ناکات، کە پیشەی مامۆستای پیرۆزترین پیشەیە و دایکی هەموو پیشەکانە لە جیهاندا، مامۆستایانیش هەڵگری پیرۆزترین پەیامن. هەر ئەم پەیامەشە پیرۆزی و خۆشەویستی و رێز و شکۆمەندی و پێگەیەکی کۆمەڵایەتیی بەرز و تایبەتی بە مامۆستایان بەخشیوە.
تا ئەمڕۆش مامۆستایان بەردی بناغەی فێرکردن و پەروەردەکردنن، هەر واش دەمێننەوە. ئەگەرچی هەندێ لە دەوڵەتانی پێشکەوتووی جیهان، ویستیان مامۆستای ئامێر (مامۆستای رۆبۆت) دروست بکەن، کە جێی مامۆستای مرۆڤ بگرێتەوە، بە دووری دەزانم کە مامۆستای رۆبۆت بتوانێت جێی مامۆستای مرۆڤ بگرێتەوە و بتوانێت وەک ئەو رۆڵی هەبێت لە

فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵان.
ئەوەش دەزانین، کە هەموو گۆڕانکاری و چاکسازییەک، لە پەروەردەکردن و لە هەموو بوارەکانی کەشدا، لە پەروەردەکردنی دروست و لە ڕاهێنانی باشی منداڵانەوە دەستپێدەکەن. بۆیە زۆر پێویستە رۆڵە منداڵان، لە ئەمڕۆدا و بە داهاتووش، بە گرنگ و بە هەند بزانین. لە ئەمڕۆدا، تا رادەیەکی زۆر گرنگیدان بە منداڵان، بووە بە پێوەری هەڵسەنگاندنی رادەی پێشکەوتن و شارستانییی گەلانی جیهان.
لەم دیدگایەوە، پێویستە گرنگییەکی زۆر بە ئامادەکردن و بە راهێنانی مامۆستایان بدرێت، بە تازەترین و سەرکەوتووترین و شێواز و رێبازی نوێی وانەوتنەوە و فێربکردن رابهێنرێن. تا بتوانن بە شێویەکی مۆدێرزم و ئاسان قوتابییەکانیان فێربکەن و زانست و زانیارییان پێبگەیەنن.
چونکە ئەو داهاتووە خوازراوەی کە دەمانەوێت، لە سایەی مامۆستایانی داهێنەری ماندوونەناسی ئەمڕۆماندا دێتەدی.
ئەوەش دەزانین، دروستکردنی کۆشکی باڵا بەرز و قوتابخانەی قەشەنگ و شەقامی بەرین و باخچەی رەنگین، ئاسانترن لە بنیاتنانی مرۆڤی دروست و هاوسەنگ.
لەم پێودانگە هزرییەوە، بە بەدیهێنانی ئامانجە نەتەوەیی و نیشتمانییەکانمان، پێویستە پلانێکی ستراتیژی و تۆکمە و وردی پەروەردەیی مۆدێریزم دابڕێژین. کە زامنی هێنانەدیی خواست و هیوا و خەون و ئامانجەکانمان بێت. ناشبێت پێنجەرە و دەرگاکانمان لە رووی شنەبای پێشکەوتن و داهێنان و رۆشنبیریی جیهانیدا دابخەین. چونکە لە سایەی گلۆبالیزمیدا، زانست و زانیاری و رۆشنبیری و داهێنان. سنووری سیاسی و جوگرافییان نییە و بوونە بە موڵکی هەموو گەلانی جیهان. سوودیان لێیوەردەگرن و سوودیشیان پێدەبەخشن.
بە داخەوە تا ئەمڕۆش بەشێکی زۆر لە مامۆستایانی کوردمان، لە تازاگەری و لە داهێنانەکان و لە شێواز و لە رێبازە نوێیەکانی فێرکردن و پەروەردەکردنی قوتابیاندا، بێئاگان و نابەڵەدن. یان ئاگادارن و خۆیان ماندوو ناکەن. یا هۆکارەکەی ئەوەیە، کە پەیڕەو و پرۆگرامەکانی خوێندنی قوتابخانەکانی کوردستان کلاسیکین و گۆڕانکارییەکی ئەوتۆیان تێیدا نەکراوە.
ئەگەر مامۆستایانی شارەزای شێوازی نوێی فێرکردن و پەروەردەکردنمان نەبێت. منداڵانی کوردمان دوادەکەون و بە کاروانی بە پێشەوەچوونی منداڵانی جیهان ناگەن. ئە بارەیشیان لە ئەستۆی

وەزارەتی پەروەردەی کوردستانە. کە پلانی ستراتیژی و زانستیی تەکمەی فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵانیان نییە. جدیش نین لە پێشکەوتن و لە ڕاهێنان و لە مەشقکردنی پراکتیکیی مامۆستایان.

تا ئەمڕۆش مامۆستایانێکی زۆری کوردمان، لە قوتابخانەکانی کوردستاندا، لەسەر شێواز و ڕێبازە کلاسیکییەکان وانەکانیان دەڵێنەوە، بە شێوەی تەڵقین ئاسایی و چاولێکەری و لاساییکردنەوە و کۆپیکردن. تا ئەمڕۆش هەندێ لە مامۆستایان تەوەری وانەنەکانن، لە سەرەتای وانەکانەوە تا کۆتاییان، هەر خۆیان قسەدەکەن، زۆر بە کەمی بوار بە قوتابییەکانیان دەدەن، کە بەشداری بکەن و پرسیاربکەن و گفتوگۆ بوروژێنن و را و بۆچوونەکانی خۆیان دەربارەی بابەتەکان دەربڕن.

وانەوتنەوە و فێرکردن و پەروەردەکردن، هونەر و زانستییە، ئەگەر مامۆستایان هونەرمەندی وانەوتنەوە نەبن سەرکەوتوونابن. ئەو مامۆستا بەهرەمەند و داهێنەرەی توانای ئەوەی هەیە وانەی فێرکردن و خوێندن بکات بە پارچە هونەرێکی داهێنەرانە، جیاوازییەکی زۆری هەیە، لەگەڵ ئەو مامۆستایەی کە بە شێوازێکی سارد و سڕ و بێچێژی تەڵقین ئاسایی یان وتاربێژی وانەکەی دەڵێتەوە.

مامۆستایانی دابڕاو لە پێشکەوتن و لە ڕێبازی نویی فێرکردن و پەروەردەکردن، چاوەڕێی ئەوەیان لێناکرێت، کە بە شێواز و ڕێبازێکی نوێ منداڵان رابهێنن و فێریان بکەن. چونکە "ئەوەی هیچیی لەباردا نەبێت، ناشتوانێت هیچ ببەخشێت".

ئەگەر مامۆستایان بە جدی هەوڵ بدەن و بیانەوێت، بە سەدان شێواز و ڕێبازی و تیۆری تازەی فێرکردن و پەروەردەکردن هەن. یان خۆیان دەتوانن ریچکەشکێن و داهێنەربن و شێواز و ڕێبازێکی داهێنەرانەی نوێ دابهێنن. تەڵقین ئاسا و چاولێکەر و کلاسیک نەبن و بە شێواز و بە ستایلێکی نوێ و ئاسان وانەکانیان بڵێنەوە.

مامۆستای لەهاتوو و ڕۆشنبیر و نوێخواز، هەمیشە هەوڵی خۆڕۆشنبیریکردن دەدات و دەیەوێت باکگراوندێکی ڕۆشنبیریی گشتیی هەبێت و دانەمێنێت. هەوڵ دەدات بە بواری ئەدەبیاتی منداڵان و بە هەموو بوارەکانی تریش ئاشنابێت. شایەنی باسە کە بەشێکی زۆری نووسەرانی چیرۆک و هۆنراوە بۆ منداڵان، لە مامۆستایان هەڵکەوتوون.

بەپێی پرۆژەی خولی راهێنانی مامۆستایان، لە پشووی هاویناندا زۆر پێویستە، زۆرن ئەو ماموستایانەی کە بیست بۆ سی ساڵە وانە دەڵێنەوە، کەچی تا ئێستا سێ جار یا چوار جار، بەشداریان لە کورس و لە خولی هاوینەی راهێنانی مامۆستایان کردوون.
بۆیە نابەڵەد و بێ ئەزموونن لە بارەی تازەگەری و شێواز و رێبازە نوێیەکانی فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵان، بەپێی ئەم سەردەمە پێشکەوتووە.
پێویستە هەر مامۆستایەک، دوو یا سێ ساڵ جارێک بەشداری لە خولەکانی راهێنانی مامۆستایان لە پشووەکانی هاویناندا بکات.
تا لە پێشکەوتن و تازەگەرییەکانی بواری فێرکردن و پەروەردەکردنی سەردەمیانەی منداڵان بە ئاگا بێت و سوودیان لێوەربگرێت. بە شێوازێکی تازە قوتابییانی کوردمان فێربکات و وانەکانی بڵێتەوە.
هەروەکو چۆن، پێشمەرگە پێویستی بەوە هەیە، کە بچیتە خولی راهێنانەوە، تا بە شێوەیەکی پراکتیکی، لەسەر چەکی مۆدێریزم مەشق بکات. هەر بەم شێوەیە مامۆستایانیش پێویستیان بە خول و کۆرسی راهێنانی بەردەوام هەیە.
ئەمریکا بەو پێشکەوتنەوە کە هەیەتی، لە پشووەکانی هاوینانی هەموو ساڵێکدا، خولی راهێنان بۆ مامۆستایانی قوتابخانە بنەڕەتییەکان دەکاتەوە، هەموو مامۆستاکانیشیان بڕوانامەی بەکالۆریۆسیان لە فێرکردن و پەروەردەکرندا هەیە. هەر مامۆستایەکی بەشداربووی خولەکان، کە چوار جار یا پێنج جار بەشداری لە خولەکاندا بکات و لە بواری پسپۆریدا، تێزێک دەربارەی بابەتێکی تازەی داهێنراو پێشکەش بکات، بڕوانامەی ماستەر وەردەگرێت و شایەنی پێگەیەکی تازەش دەبێت، لە پێشتریش دەبێت بە ئەوەی کە بیکەن بە بەڕێوەبەری قوتابخانە یا بە سەرپەرشتیاری پەروەردەیی.
مامۆستایانی دڵسۆز، هەمووشتان ئەوە دەزانن، کە لە ئەمڕۆدا ئینتەرنێت و ئایپاد و ئایفۆنی زیرەک بوونە بە پێویستی هەر کەسێک، کودەتایان سپییان بەسەر پێنووس و تەنووس و پێنووستاش و لاستیکی کوژاندنەوەدا کردووە. ئەم ئامێرانە تازانە کەوتوونەتە هەموو ماڵێکەوە. منداڵانیش وەکو گەورەکان بەکاریان دەهێنن و لە بواری ئاکاریمیدا، سوودێکی زۆریان لێوەردەگرن. پێویستە ئەوەی مامۆستایانیش لە فێرکردن و لە پەروەردکردنی قوتابییەکانتاندا، سوود لە ئینتەرنێت وەربگرن.
مامۆستایانی خۆشەویست، وا تێنەگەن کە لەم نووسینەمدا، لە ڕۆڵی

گرنگی ئەوەم کەم کردبێتەوە. مەبەستی من ئەوەیە کە رەباز و شێوازی تازە و داهێنان لە هونەری وانە وتنەوەدا بەکاربهێنن. بە دواداچوون بۆ گۆڕانکاری و تازەگەری و داهێنانی نوێی بواری پەروەردە و فێرکردن بکەن. پێویستە بە بەردەوامی بخوێننەوە. تا بزانن لە:
“دیوەخانە چ باسە”.
دەزانم کە مامۆستای نموونەیی و لێهاتوو و داهێنەری کوردی زۆر باشیشمان هەیە.
بۆ نموونە، ئاماژە بە خوشکێکی مامۆستای لێهاتوو و داهێنەر دەدەم، کە زۆربەی وانەکانی بە ڤیدیۆ لە فەیسبووکدا بڵاویانی کردەوە. ئەم مامۆستا داهێنەرەمان، خاتوو “ئاماد”ە، مامۆستای پۆلی یەکی بنەڕەتییە لە قوتابخانەی خانزادی تێکەڵاو لە شاری کەرکوکی کوردستانی. سەرسامم بە شێواز و رەباز و ستایلی هونەری و داهێنەرانەی سەرکەوتووی مامۆستا ئامەد، لە فێرکردن و پەروەردەکردن و راهێنانی قوتابییەکانی. بە جوانی هەڵسوکەوتکردن لەگەڵیاندا. پێش هەموو شتێک مامۆستا ئامەدی میهرەبان، پردێکی لە خۆشەویستی و رێز لەگەڵ قوتابییەکانیدا دروستکردووە. ئەمەش راز و مەرجێکی سەرەکیی سەرکەوتنی مامۆستای باشە.
مامۆستا ئامەد بە رۆحێکی کوردایەتی و بۆ کوردستان پەروەریش، قوتابییەکانی گەش و پەروەردە دەکات. لە زۆربەی وانەکانیدا، خۆی وەکو پێشەنگ و سەرمەشق و قوتابییەکانیشی وەک چاولێکردنی، بە جلی کوردیی ئاڵاوڵا و بە ئاڵای پیرۆزی کوردستانەوە لەناو پۆل و لە قوتابخانەدا دەردەکەون . بەشێکی زۆریش لە فێرکردنی وانەکانی، بە جووڵەیی جەستە و بە یاری و بە چالاکییەوە بەستوون. ئەمەش شێوازێکی سەرکەوتوو و ئاسان و خۆشیشە بۆ فێرکردن و فێربوون. مامۆستا ئامەد یەکێکە لە مامۆستا داهێنەرە نموونەییەکانی کوردستان. ئافەرین و دەستخۆشی لە مامۆستای دڵسۆز و بەڕێزمان، مامۆستا ئامەد دەکەم. هیوای درێژەپێدان و داهێنانی نوێتر و پێشکەوتن و سەرکەوتنی زیاتر و زیاتری بۆ دەخوازم. بە شایەنی ئەوەی دەزانم، کە لەبەردەم بەڕێوەبەرێتی خوێندنی کوردی لە شاری کەرکوک، جوانترین و بەرزترین پەیکەری لە بەهاترین گەوهەر و ئەڵماس بۆ دروستبکرێت.
هیواخوازیشم لە نموونەی مامۆستا ئامەد لەناو مامۆستایانی کوردمان زۆرتر بێت.
رەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٣

تیفتیفـــەی زەوی.. بەختیـــار محەمەد

زەوی بەهاران
ڕیش و سمێڵ دادەنێ
زستانان لە سەرتاشخانەی ڕێبەندان
بە گوێزانی شەختە
جوان جوان
دەیتاشێ.
زەوی هاوینان
قژ و مووی هەموو سپی دەبێ
پاییزان لە سەرتاشخانەی ڕەشەبادا
بە گوێزانی خەزان
جوان جوان
دەیتاشێ.

زەوی هەموو هاوینان ئارەقەی زۆر دەکا و
زستانان لە حەمامی خوادا
بە شامپۆی بەفر و
بە ڕێژنەی باران
جوان جوان
خۆی دەشوا.
زەوی هەموو پاییزان
خۆی وەك ژنە پۆرنەرێك
ڕووت دەکاتەوە و
بەهارانیش
وەك کچە مۆدێلێك
جوانترین بەرگی گیا دەپۆشێ.
زەوی بە هەموو شێوەیەك جوانە:
چ ڕووت و قووت بێ
چ بەرگی لەبەر بێ

چ به حه‌یا و به شهڕه‌ف بێ
چ بێ نامووس و سۆزانیی بێ.

به‌ختیار محه‌مه‌د

کتێبی “کەمێك ڕووناکییەکە زیاد بکە شادییە دوورەکان بێگانەن”.. نووسینی: تەیب قادر

کتێبی “کەمێك ڕووناکییەکە زیاد بکە شادییە دوورەکان بێگانەن”، بەرهەمی چوار ساڵ ئیشکردنی نووسەر و شاعیر تەیب قادرە، وەك شاعیر دەڵێت: لەو دیوانەدا جارێکی تر بە تێڕوانینی جیا لە مرۆڤم ڕوانیوە، کە مرۆڤ لەگەڵ مردن یان لەگەڵ ژیاندا لەگەڵ هەموو ئەو کەرەستانەی دەوروبەری، چۆن مامەڵە دەکات.

تەیب قادر لە لێدوانێکیدا ئاماژەی بەوە دا، ئەم دیوانە ئەزموونێکی جیاواز و جۆرێکی تر لە بیرکردنەوەی منە، ئەو بیرۆکانەم هێناوەتە ئارا کە مرۆڤ لە کوێ بوونی خۆی لەبیر دەکات و لە کوێ هەوڵ بۆ بوونی خۆی دەدات. ئەم کتێبە هەم پرسیار دەکات و هەم هەوڵ دەدات شیکار بۆ پرسیار و ماناکانی تر بکات. گەڕانێکە بەناو شوێنە تاریکەکان و شوێنە ڕووناکەکانی گەردوون کە مرۆڤ لەو بەینەدا لە ململانێیە.

ئەم کتێبە دووه□م کتێبی بڵاوکراوەی ناوەندی تەم بۆ نووسینی کوردییە، بە هاوبەشی لەگەڵ دەزگای ڕۆسا چاپ و بڵاو دەکرێتەوە. کتێبەکە ٤٦٩ لاپەڕەیە بە قەبارەی ٢١ بە ١٤ کە چوارەم کتێبی شیعری تەیب قادرە.

زایەڵەی دەنگەکان.. ستار ئەحمەد

دەنگ هەڵم□ بڕە
با زیاتر ئارەقەی تووتیەکان
بەگەڵای تووتنا چڕنەبنەوە
نەوەکوو گوڵەکان رەنگ بکە ن و
باخچەکانمان کاڵببنەوە
من لەئاستی دەنگەکاندا
یەجگار کاسم
رەنگەکان روانگەم لیڵدەکەن
مۆر ببینم
فرمێسکی یەختەی قوربانیم
دەرخواد دەدەن
زەرد ببینم
پاییز تەختەی سەرفەرازیم
بەگەڵا مردوو شۆر دەکات
سەوز ببینم
نەهەنگەکان
خوێنم دەکەن بەنەخشیلە
هێشتا ورد بووم
چەچەمیان بەرەنگی ئاسمان
لەخوێناوی دایکم نا
بەرکی باوکمیان هەڵدڕی
جەرگ و دڵیان خستە جێگەی
من دڵنیام
هەمان رەنگ و
هەر ئەو دەنگەی
لەگەڵ زایەڵەی سەحرادا
تێکەڵبوویت و
عەبای شەوت کردە شانت
خولگەی هەڵاتنت بەزاند
شات□ان بووە میوانت
دەنگ هەڵم□ بڕە
باکانیاوەکان وشك نەکەن

تاقگ□کان نەبنە برووسکە
ئەوەی ب□ه□□بجە کرا
هەمان خەڵاتی کۆبانێ و
دیاربەکرو
کەرکووکە.

ستار ئەحمەد

چ□خ□ق ل□شانۆی پۆڵەندیدا.. نیهاد جامی

شانۆنامەکانی چ□خ□ق ل□سەر تەختەی شانۆکانی پۆڵەندا توانیویەتی کاریگەری لەسەر ئاستی بەرەو پێشچوونی ئەو شانۆیە دابنێت، بەهۆی تێگەیشتنی ئەو نووسەرە لەواقعی کۆمەڵایەتی، کە ژیانی کارەکتەرەکانی هەستکراوە نزیکیەک هەیە لەگەڵ ژیانی ئەو کۆمەڵگایەدا، بۆیە تائەمڕۆش چ□خ□ق ی□کێکە لەو نووسەرانەی بەردەوام شانۆنامەکانی لەسەر تەختەی شانۆکانی ئەم وڵاتە نمایش دەکرێت، بەڵام نمایشەکانی دەرهێنەر ئەلێکساندێر باردینی پێگەیەکی تایبەتی هەیە لەلای بینەرو شانۆکاران، کە هەوڵ دەدەین لەسەر دوو نمایشی ئەو دەرهێنەرە بووەستین، کە کارەکانی رۆحێکی چێخۆڤیانەی بەخشیووە بەهۆی پابەند بوونی تەواوی بە شانۆنامەکانی نووسەرەوە، لەپاڵ ئەوەدا دەگەڕێینەوە بۆ هەوڵی دەرهێنەرێکیتر کە ئەویش ئاگنێشکا گلینیسکا کەلە دەرهێنانی شانۆنامەی "سێ خوشک" وەک باردینی پابەندی تەواوی تێکستەکە نا بێت، دەیەوێت ڕیتمی نمایشەکە بەرەو شوێنێکیتر بەرێت.

ئەلێکساندێر باردینی لە ١٩١٣ لەشاری ئوچ لەدایک بووە، لەکۆتایی سیەکانی سەدەی بیستەم پەیمانگای شانۆی تەواو کردووە و نواندن و دەرهێنانی شانۆیی خوێندووە، دیارترین مامۆستاکانی لەو بوارەدا هەردوو شانۆکاری پێشەنگ و ناسراوی پۆڵەندی بوون ئەوانیش "لیۆن شیلێر و ئەلێکساندێر ز□لق□ر□ویچ، بەهۆی جەنگی جیهانی دووەم و داگیرکردنی وڵاتەکەی لەلایان ئەڵمانیاوە نەیتوانیووە لەکارکردن بەردەوام بێت و هەمیشە لەڕاکردن و خۆشاردنەوەدا بووە، بەڵام

لەسەرەتای پەنجاکان دەگەڕێتەوە پۆڵەنداو بەبەردەوامی لەشانۆ و تەلەفزیۆندا کاردەکات، بەتایبەت لەشارەکەی خۆیدا ئوچ، حەوت ساڵ لەشانۆی ستێفانا یاراچا کار دەکات، دواتر دەکرێت بە بەرێوبەری هونەری ئەو شانۆیە، لەو کاتەوە تا ساڵی ١٩٩٥ کە مالئاوایی لەژیان کرد وەک ئەکتەر ودەرهێنەر کۆمەلێک کاری شانۆیی و ئۆپیرایی وتەلەفزیۆنی بەرهەم هێناوە، ئۆپیرای ئەلیکترای ڕیتشارد شتراوس لە ١٩٧١ پێگەی ئەویان وەک دەرهێنەرێکی گرنگ لەئوپیراو شانۆی پۆڵەندی خستۆتە ڕوو، لەکارە شانۆییەکانی “هنری چوارەم، خەونی نیوە شەوی هاوین، ئۆتێللۆ، پالینا، تانگۆ، لالۆ ڤانیا، سێ خوشک”

کارکردنی ئەو لەناو دنیای جیاوازی چەندین نووسەری جیاواز بووە، وەک شکسپیر و چێخۆڤ، بەڵام دیدی دەرهێنانی لەدنیای چێخۆڤ هێندە تایبەتە، وەک ئەوەی دەرهێنەرێکی تایبەت بێت بە شانۆنامەکانی ئەو نووسەرە.

لەناوەڕاستی هەفتاکانی سەدەی بیستەم دەست دەکات بەدەرهێنانی شانۆنامەی “سێ خوشک” ئەوەی جێی سەرنجە ئەوە بەدی دەکەین کەوا د□یو□ت وێنەیەکی ڕوونی چێخۆڤ ببینینەوە، پارێزگاریکردن لەم وێنەیە لەڕێگەی پێکهاتە شانۆییەکان ونواندنەوە دەمانباتەوە ناو ئەو وێنە چێخۆڤیە، کە توانای ئەو وەک دەرهێنەرێک پەیوەستە بە چۆنیەتی بەخشینی ئەو دیدە وەک یەکەیەکی مۆسیقی ووشە، هەموو شتێک لەجۆری ڕیتمێک بەرەو هەڵکشان دەڕوات.

دابەشکردنی ئەکتەر لەسەر تەختەی شانۆ وێنەیەکی مۆسیقی دەبەخشێت، وەک ئەوەی کۆمەڵە نۆتەیەکی نووسراوی سەر کاغەز بن، هەر یەکەیان بەشداری لەتوانای دەنگی و بینینی ئەویتر بکات، لێرەدا ئەگەر نووسەر لەڕێی ووشەوە شانۆنامەکەی دەنووسێت، ئەوا دەرهێنەر ئەکتەر دەکاتە ئامرازی نووسینەوەی شانۆنامە، وەک ئەوەی ساتی نمایش سەرەتای لەدایکبوونی شانۆنامەکە بێت، نەک تێکستێک بێت ئەوان نمایشی بکەن، ئەوەش وابەستەی ئەو دیدە دەرهێنانیەی دەرهێنەرە، کەوا هارمۆنیەتێک درووست دەکات لەنێوان نمایشێکی ڕیالیستی و ناتۆرالیستی، ئەو هارمۆنیەتە شانۆ دەکات بەوێنەیەکی هونەری کە خودی ژیان بێت، کارەکتەری ڤێرشینین بەجۆرێک دەدوێت کە لەدەرەوەی چاوەڕوانی بینەرە، پەلەکردنێک هەیە وابەستەی پیشە سەربازیەکە و دۆخە دەروونیەکەیەتی لەناو خێزاندا.

ئەوەش بەتەنیا بۆ ئەو کارەکتەرە نیە، بەڵکو ڕەهەندی دەروونی جیاوازی بەشێوازی ڕەفتارو قسەکردنی کارەکتەرەکان بەخشیووە، بۆ ئەوەی وێنەیەکی فرە ڕەهەندی مرۆڤە جیاوازەکانی ناو کۆمەڵگا بن، لەپەردەی دووەمدا وێنە نەبینراوەکانی ناو شانۆنامەکە ڕوون دەکاتەوە، بەوەی چەندە کات تێپەڕیووەو ئەندرێ ونەتالیا ژیانی

هاوسەریان پێکهێناوە و مناڵەکیشیان هەیە، بەڵام ژیانی ناو ماڵەکە هەر وەک خۆیەتی، بەپێی کورسییەکانی ئاهەنگەکەی پەردەی یەکەم لەشوێنی خۆی ماوەتەوە، ئەوەش پێمان دەڵێت میوانەکان وەک جاران سەردانی ماڵەکە دەکەن، کارەکتەرەکان وەک خۆیان درێژە بەژیانی ئاسایی و پەیوەندییەکانیان دەدەن.

باردینی بەبێ ئەوەی گۆڕانکاری لەتێکستی نووسەر بکات، چەندە وێنەیەکی چێخۆڤیانە بەنمایشەکە دەبەخشێت، بەتایبەت لەدیمەنی کۆتایی هەوڵ دەدات ئەو وێنە خەمناکە وەک تراژیدیایەکی ماڵ وپەیوەندییەکانی بگەیەنێتە لوتکە، کاتێک لەڕێی کولێگینی مەردی ماشا کە بە پەیوەندی ژنەکەی لەگەڵ ڤێرشینین دەزانێت، تەنانەت دیمەنی ماڵئاواییەکەیانیش دەبینێت، کاتێک ماشا ماچی دەکات، بەڵام خۆشەویستی خۆی بۆ ژنەکەی دووپات دەکاتەوە.

رۆچوون بەناو دنیای چێخۆڤ وای لێدەکات، لەسەرەتای هەشتاکانی سەدەی بیستەم بگەڕێتەوە بۆ دنیای ئەو نووسەرە، دەست بکات بەدەرهێنانی شانۆنامەی “لالە ڤانیا” ئەو تێکستە دەبێتە یەکێک لەپڕۆژە دەرهێنانییە دیارەکانی باردینی، لەم نمایشەدا دەیەوێت لەڕێگەی مانەوەی ئەو ئاژاوەیەی وەک دەنگی نێو ئۆپێرایەک چۆن لە بەرزبوونەوەی ئامێرەکی مۆسیقی ئەوانیتر بەرەو نزمبوونەوەی دەنگ دەبات، تا سەر لەنوێ دەنگەکان ڕێک دەخاتەوە.

نیگەرانی سەرەتا لەگەڕانەوەی پرۆفیسەر و ژنە نوێیەکەی دەگۆڕدرێت بە ململانێ لەسەر ڕازیکردنی ژنەکە، شەڕی ڤانیا و دکتۆر شەڕێکی بێدەنگە تا ئەو کاتەی ڤانیا بە گوڵەوە دەگەڕێتەوە و دەبینێت ژنەکەی پرۆفیسەر لەباوەشی دکتورە، هەڵبەت لێرەدا ڕووبەرووی ئەو پرسیارە دەبینەوە، دەرهێنەر ئاخۆ پابەندی تەواوی تێکستەکەی چێخۆڤ بووە؟ یاخود دەستکاری تێکستەکەی کردووە؟ ئەگەر دەستکاری کردووە ئەو دەستکاریانە چین کە کردوویەتی؟ چارەسەری بۆ ئەو کارە چی بووە؟

دوای نمایشەکە لەوە تێدەگەین هەندێک شت لادەبردرێت، بەڵام ئەوەی لا بردراوە دیالۆگ نییە، چونکە ئەوە بە هەمووومان ڕوونە ئەو نووسەرە بەشێوەیەک نووسیویەتی وەک ئەوەی ووشەیەک نییە لەخۆڕا خرابێتە سەر کاغەز، بەپێی ئەوەی دەرهێنەر لای بردووە، لەدیمەنێکدا کە ڤانیا تابلۆکە دەنێتە ژوورەوە و خۆی پێوە خەریک دەکات، دوو جار ئەو دەرچوونە ڕوو دەدات، بەڵام دەرهێنەر دەیکات بە جارێک، واتە دەستکاری چڕبوونەوە زەمەنییەکەی کردووە، لەلایەکیتر دەیەوێت وێنەی ژنێکی فریودەر و وێرانکار بە ژنەکەی پرۆفیسەر ببەخشێت، ڤانیای وێران کردووە، کە دەزانێت بەی ڕووخاوە هەمیشە لەخۆی دوور دەخاتەوە، کەچی لەپاڵ ئەوە دەچێتە باوەشی دکتۆرو مەیلی بەلایەوە

هەیە، دەکەونە ماچکردن و چوونە باوەشەوە، تا کە دەزانێت دکتۆریش بەتەواوی خۆی بۆی لەدەست دەدات، ئەویش وەک ڤانیا فەرامۆش دەکات.
ئەمە لەتێکستەکەی نووسەر بەڕوونی دەبینین بە سۆنیا دەووترێت ڕاستە کە کچێکی ناشیرینە بەڵام خاوەن دڵێکی باشە، کەچی لەنمایشەکەدا سۆنیا کە کچە ئەکتەر یەئانا ژۆکەڤسکا ڕۆڵەکە دەبینێت، ئەکتەرێک لەو ڕۆژگارەدا لەسەرەتای تەمەنیدایە لەو پەڕی جوانیە، بەو هەموو جوانیەوە ئەوسا دکتۆر ڕەتی دەکاتەوە، ئەوە بڕیارێک دەبینێت کە ژنەکەی پرۆفیسۆر دەیەوێت بیخاتە بەردەم ئەو بڕیارەوە، چونکە دڵی بەلای ئەوە نەک بەلای سۆنیا، دەرهێنەر لەڕێگەی هەڵبژاردنی ئەکتەرێکی جوان ئەوە دەخاتە ڕوو کە گرفتی سۆنیا لەڕووخساری نیە، ئەوەتا ئەو ڕووخساری وەکو دەیەتی، بەڵام ئەو وەک خاڵە ڤانیای نەگبەتیەک بەرەکی گرتووە، هەرگیز بە خەونی عاشقانەیان ناگەن، بۆیە لەکۆتاییدا دەبێت ئەو ئاژاوەیە ڕوو بدات، تاوەکو سۆنیا و ڤانیا هەست بەدەشکانە گەورەکەی خۆیان بکەن، بکەونە سەر ئاراستە ڕێی ژیانی ئاسایی وخەریکی ئەو هەموو کاروبارەی ماڵە بن، کە بەهۆی عەشقی بێ ئەنجامەوە فەرامۆشیان کردبوو، کۆتایی نمایشەکە لەپارچە مۆسیقایەکی دەشکاوی کلاسیکی دەچێت، کە جۆرە تراژیدیایەک ڕووبەرووی مرۆڤی هاوچەرخ بکاتەوە، کە تراژیدیای ئەو مرۆڤە بەهۆی ئەفسانەوە نیە، بەڵکو بەهۆی عاشقبوونیەتی، بە ئەوەی بگات بەو پەیوەندیە، سەرەنجام دڵی دەشکێت و تێدەگات، ژیان بە ئەو خەیاڵە و چوونەوە ناو خەونەکانیەتی، دەنا لەواقیعدا دەبێت لەدنیایەکیتر بژین، کە تەنیا لەڕێی ئازارەکانەوە بزانن ساتێک هەبوو لەبەردەم خەوندا بوون، بەڵام گەیشتن بە تەرمی خەونەکەیان.
ئەمە کاتێک ئەو دوو کارەی باردینی دەبینین، ڕووبەرووی ئەو پرسیارە دەبینەوە: ئاخۆ لەشانۆی پۆڵەندیدا دەرهێنەرێکیتر هەیە بتوانێت ئەو وێنە چێخۆڤیە لەشانۆدا بەو ڕیتمە شیعریی و درامیە نیشان بدات؟ ئەو پرسیارە بەدوای بینینی نمایشی “سێ خوشک” لەلایان دەرهێنەر ئاگنێشکا گلینیسکا دەتوانین وەڵامەکەی وەدەست بهێنین.
ئاگنێشکا گلینیسکا لەدایکبووی ١٩٦٨ شاری ڤرسواڤی پۆڵەندیە، دەرچووی قوتابخانەی باڵای دەوڵەتە بە شانۆ لە ١٩٩٠، وەک ئەکتەرو دەرهێنەر لەشانۆی پۆڵەندیدا کار دەکات، لە ٢٠١٢- ٢٠١٥ بەڕێوەبەری ستۆدیۆی شانۆی وارشۆ بووە، کەشانۆیەکی بچووک بوو بە تەمەنی مناڵ و هەرزەکاران، سەرەتای دەرکەوتنی لەشانۆدا دەگەڕێتەوە بە ساڵی ١٩٩٠ ئەو دەمەی وەک ئەکتەر بەشداری کرد لەشانۆگەری “ئێستا من” بەڕۆڵی ناتالی ستیپانەڤنی کە کارێک بوو لەنووسینی چێخۆڤ، لەدەرهێنانی مای کەمەرەڤسکیە، وەک دەرهێنەرێکی شانۆیی چەندین

کاری نمایش کردووە، هەروەها لەکاتی تۆمارکردنی کارەکانی وەکو شانۆی تەلەڤزیۆنی دیسان هەر خۆی دەرهێنەری کارە تەلەڤزیۆنییەکانیشی بووە، لەژیانی شانۆییدا دەرهێنەری ٦٠ کاری شانۆییە، لەپاڵ ئەوە خاوەنی چەندین خەلات ومیدالیای شانۆییە.

شانۆگەری “سێ خوشک” ی چێخۆف، یەکێکە لەدیارترین نمایشە شانۆییەکانی، هەوڵیداوە دەستکاری هەندێک پەیوەندیی بکات، ئەوەش پەیوەستە بە دیدی دەرهێنانی و چۆنیەتی ئازادکردنی کارەکتەر لەڕەهەندە مێژوویەکانی تێکست، تاوەکو نزیکیان بکاتەوە لەدۆخی کۆمەڵگای پ[illegible]ندی، هەوڵ دەدەین تەواوی ئەو دیدگایەی بخەینە ڕوو.

لەم نمایشەدا هەر لەسەرەتاوە ڕووبەرووی گریمانەی ناو تێکست نابینەوە، بەڵکو سێ خوشکەکە لەدوو کورتە دیمەنی شانۆیی باس لەخەون و ژیانی ڕابردووی خۆیان دەکەن، بەدوای ئەوە دەگەڕێینەوە ناو سەرەتای دیمەنی شانۆنامەکە، چڕ بوونەوەی زەمەنی لەناو دیمەنەکان درووست کراون، هەندێک دیالۆگی ناو دیمەنەکان نەماون، بەڵام ئەوەشیان چەندە زیانی بەو دیدە چێخۆڤییەی ناو نمایشەکە گەیاندووە، هەندێش پەیوەستە بەستراتیژی گوتاری نمایش بەهۆی ئەوەی ئێتمۆسفێری نمایشەکە دەیەوێت قسە لەمرۆڤی هاوچەرخ بکات، نەک مرۆڤێک کە نووسەر لە ١٩٠١ شانۆنامەکەی تیا نووسیوە، دەرهێنەر لەهەوڵی ئەوەدایە کاتێک لە ٢٠١٢ ئەم شانۆنامەیە نمایش دەکات، قسە لەو بینەرە بکات کە ئامادەبووی نمایشەکەیە، دیالۆگەکانی نووسەر وەک خۆی ماونەتەوە جگە لەهەندێک دیمەن کە چڕبوونەوەو لابردنی ووشە و دەستەواژەی لابردووە، بەڵام لەڕووی جل و بەرگ ودیکۆر و ئێتمۆسفێرەو نزیکی کردۆتەوە لەژیانی ئەمڕۆدا، ئەوەش وای کردووە فەزا چێخۆڤییەکە وابەستەی ئەمرۆ بکات، نەک وەک پابەندبوونی بە گریمانەی ناو تێکستی نووسەر، ئەگەرچی کردەی بینین لادانی نەخولقاندووە لەدنیای نووسەرەوە، سەرەنجام ئەوەی دەیبینین شانۆگەری سێ خوشکە بە دیدەکی نوێوە.

لەڕێی پێکەنین و سرووتێکی شادیەوە دەیەوێت خەمی سەر ڕووی کارەکتەرەکان بگۆڕێت، بەوەی مرۆڤەکان هەمیشە ئومێدێکیان هەبێت بە ژیان، هەڵبەت ئەوە لای نووسەریش بوونی هەیە، بەڵام کارەکتەرەکان هەمیشە خەمگینن گەرچی لە بنەڕەتدا خەونیان هەیە، بەتایبەت خوشکەکان کە خەون بە گەڕانەوە بە مۆسکۆ دەبینن، بۆیە لەهەندێک شوێندا دەرهێنەر بە ئەوەی بنیاتی ئەو شادیەی کارەکتەر بکات، دێت هەندێک ووشە وەک پەیوەندی ڕووخسار بە کارەکتەرەکان دەبەخشێت.

ئەوەش وادەکات بونیادێکی نوێ بەکارەکتەر ببەخشێت، بەڵام بونیادێکی چێخۆڤیانە نەک لادان لەماناکانی نووسەر، وەک چۆن گۆڕینی یاری کاغەز بە کۆمەڵە دەمامکێک، کە مەبەستی بەئاگاهێنانەوەمانە

لەوەی ئەو گۆڕانکاریانە دوورمان ناکەنەوە ل□ نووسەر، چونکە یەکێک لە ماسکەکان رووخساری چێخۆڤە.
ساتی پیانۆژەنینی ماشا ی گۆڕیووە بەسەمایەک کە ماشا پێی هەڵدەستێت، سەماکە لەجولەی وێنەی نەورەس بەرجەستە دەکرێت، ئەوانیتریش دەبنە بینەری سەماکە، ئەوەش ڕێک گەڕانەوەیە بۆ دیمەنی نواندنەکەی ناو شانۆنامەی “باڵندەی دەریا” ی چێخۆڤ، بەتایبەت کە سەماکەش هەر گوزارشت ل□ نەورەس دەکات، خەمگینانەش دیمەنەکە کۆتایی دێت.
ئەو پێشتر کاری دەرهێنانی بۆ شانۆگەری “باڵندەی دەریا” کردووە، بۆیە ئەو دیدەی بۆ چێخۆڤ و نزیکبوونەوە ل□ تێکستێکیتری پەیوەستە بە عەشقی بۆ ئەو نووسەرە، کە پێشتریش کارێکی تری چێخۆڤی پێشکەشکردووە بەناوی “هونەری بێ ناونیشان”
ئەو سەمایە لەگەڵ ماسکی چێخۆڤ دوو بنەمای گرنگی ناو ئەو نمایشەن، دەرهێنەر لەو رێگەیەوە داکۆکی لەمۆرکە چێخۆڤیەکەی نمایشەکەی دەکاتەوە، پارێزگاریکردنە لەڕۆحی نووسەر بۆ ئەوەی وێنەکە بەتەواوی بەرجەستە بکات، وەک چۆن ل□ ئاگرکەوتنەوەی ئەپارتمانەکە، ڕوناکی ئاگرو دوکەڵەکە کاریگەری بۆ مال□ی خوشکەکانیش هەیە، وێنەیەکی نائارامی بەخانەوادەکە دەبەخشێت، ترسی خوشکەکان و هاوس□□زبوون لەگەڵ ئەوانیتر بەقوڵی بەڕووی کارەکتەرەکان دەردەکەوێت، ئەوەی لەپێکەنینی خۆی ناکەوێت ئەوە تەنیا نەتالیا ئیقانۆڤای هاوسەری ئەندرێیە.
دەرهێنەر دەیالۆگێک لا دەبات، بۆ ئەوەی چەمکی خیانەت لە نەتالیا پاکبکاتەوە، بەوەی دۆستەکەی چاوەڕێی دەکات، هەروەها ئەو دەیالۆگەی چێخۆڤ کە ماشا ئاراستەی ڤێرشینینی دەکات بەوەی دەڕواتە پۆڵەنداو لەوێ ژنەکان باوەشی بۆ دەکەنەوەو پێی دەڵێن گیانەکەم، لابردنی ئەو دەیالۆگە، پەیوەستە بە هەستی پۆڵەندی بوونی دەرهێنەرەوە، کە نایەوێت وێنەیەک ببەخشێت بە ژنی پۆڵەندی کە ئەویتری دەرەوەی شوناسی ئەو وەک لاوازی سەیری بکات.
دەرهێنەر ئاگنێشکا گلینیسکا نمایشەکەی بۆ خوشکەکان دابەش کردۆتە سەر دوو ئاست، ئەوان لەسەرەتاوە خەون دەبینین، بۆیە بەپێکەنینەوە ڕووداوەکان دەبەنە پێشەوە، بەڵام لەگەڵ سەمای کوژرانی نەورەسی ماشا، ئیدی پێکەنین دەگۆڕدرێت بەگریان وفرمێسک، خەمباریەکی چێخۆڤیانە ڕووداوەکان دەبات بەرەو لوتکەی نائومێدی، کە سوتانی ئاپارتمانەکەی دێتە سەر، لەوێدا خوشکەکان بەتەواوی ئەو داڕمانی ئومێدەی خۆیان دەبینن، کە تاکۆتایی خەمباریە چێخۆڤیەکە دەبەنە ئاستی باڵا، سەرباری ئەوەی دەرهێنەر لەڕێی لابردنی هەندێک دەستەواژەو دەیالۆگ بونیادی کارەکتەر دەباتە ئاستێکی فراوانتر،

دەیەوێت بەردەوام داکۆکی لەو مەرکەی نووسەر بکات، سایتی کولتوور لە ڕاپۆرتێکدا لەبارەی دەرهێنەرەوە ئاماژە بە بەدواداچوونێکی ڕەخنەیی دەکات، کە دوای نمایشکە بڵاو بۆتەوە، یەکێک لە ڕەخنەگرەکان لەبارەی ئەو نمایشە نووسیویەتی "بەهیچ شێوەیەک زیانی بە دەقەکەی چێخۆڤ نەگەیاندووە، تەنیا پێشنیاری ڕوانینێکی کردووە کە زیندەگییەکی زیاتر ببەخشێت بە خەمەکانی مرۆڤ و نەخۆشییە ڕۆژانەییەکانی"
بەڵام سەرەنجام ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە دەبینەوە، پرسیارێک کە پێشتر کردمان و پرسیمان: ئاخۆ لەشانۆی پەیوەندیدا دەرهێنەرێکیتر هەیە بتوانێت ئەو وێنە چێخۆڤییە لەشانۆدا بەو ڕیتمە شیعریی و درامییە نیشان بدات؟
بەدڵنیاییەوە ئەوە باردینییە کە کارەکتەری خوڵقێنراوی ووشە وەک مرۆڤ بەرجەستە دەکات، هەمان ئەو وێنە چێخۆڤییە لەشانۆی پەیوەندیدا دەتوانین لای ئەو ببینین، سەرباری ئەوەی گلینیسکا لەڕێی ئەو شانۆنامەیەوە دەیەوێت پارێزگاری لە تێکست بکات و مەرکەکەی وون نەکات، بەڵام دەرهێنانییەکانی باردینی بۆ چێخۆڤ ئاستێکی بالای شانۆنامەکانییەتی، کە ناتوانین وەک شانۆیەکی زیندووی چێخۆڤی لەوەوە سەیری نەکەین.

ئەمەریکا و چاکسازیی سوپا و پرسیارێک بۆ کورد!.. غازی حەسەن

هەندێک خاوەن فکر و ڕا لەناو ئەمەریکا گفتوگۆ لەبارەی تواناکانی سوپای ئەمەریکا دەکەن و پێیان وایە بەهۆی هەڵوێست و ژمارەیەک هۆکارەوە لەجەنگی ئۆکرەین و هێرشی ئیسرائیل بۆ وەڵامدانەوەی حەماس، هێرشی بەردەوامی گروپەکانی سەر بە ئێران لە سوریا و عێراق دژی هێزەکانی ئەمەریکا ئەوە دەردەخەن، کە سوپای ئەمەریکا پێویستی بەپشکنین و پێداچوونەوە و چاکسازیی بەتایبەتی لە پێکهاتەی سەرەوە هەیە.
لەم ڕۆژانەدا سێ نووسەری ئەمەریکی (کیڤن ڕۆبەرتس و ڕایان ویلیامز

و تەری شیلینگ) لە گۆڤاری (نیوز ویک)دا وتارێکیان لەمبارەوە بڵاوکردەتەوە و دەڵێن: "هەڵکشانی ئاستی گرژییەکان لەکاتێک دایە، کە پەنجەرەی سەرکردایەتی ئەمەریکا و سەقامگیری دەستەکانی لەجیهاندا و ناسەقامگیری ناوخۆیی لەنێوان هاوپەیمانە ئەوروپییەکانیدا، بەرەو داخستن بردووە، سەرباری سنووورداری بەشدارییان لە شەڕەکاندا، ئەمانە وایانکردووە حەوشەی ماڵەکەی خۆیان بکەوێتە مەترسییەوە. ژیریی بێت یاخود نا، ئێستا هەموو ڕکابەرێکی بەرچاوی ئەمەریکا حووکم دەدات، کە هەنووکە کاتێکی باشە بۆ تاقیکردنەوەی سەرکردایەتی ئەمەریکا. دەستدرێژی ڕووسیا لەدژی ئۆکرەین، هەڵوێستی چینییەکان بەرانبەر تایوان و هێرشەکانی ئێران بۆ سەر ئەمەریکییەکان ئاماژەن بۆ ئەوەی هێزی ڕێگریکردن لە سوپای ئەمەریکا وەک جاران نییە، لەکاتێکدا ئیدارەی (بایدن) خەریکە کاتەکەی تەواو دەبێت و باقی جیهان دژی ئەمەریکایە، یان لێی دوور دەکەوێتەوە".

ئایا ئەم پرسیار و زانیارییە جدیانە سوپا و پێگەی سیاسی ئەمەریکا و ستراتیژی ڕووبەڕووبوونەوەی قەیران و کێشە دیارەکان لای ئەمەریکا چۆن هەڵ دەسەنگێنێت؟. نووسەرکان دەڵێن: "سوپای ئەمڕۆی ئەمەریکا بە تەواوی ئیمتیازە کۆمەڵایەتییەکانی چەپ و پێشکەوتنخوازترین لایەنەکانی کۆمەڵگەی ئەمەریکای لەباوەش گرتووە" و لەهەمان کاتدا ئەم نووسەرانە بانگەشە ئاراستەی لایەنە پارێزگارەکان دەکەن و دەڵێن: دەبێت پارێزگارەکان سەرکردایەتی (دامەزراندنەوە)ی سوپای ئەمەریکا لەئەستۆ بگرن، بۆ ئەوەی ئەو ئەگەرە بەهەند هەڵگرن، کە ڕەنگە شەڕ لە ئاسیادا بێت.

من وەکو چاودێرێک واقیع و لەهەمان کاتدا گەمە سیاسییەکانی پێش دەنگدان و هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ٢٠٢٤ ئەمەریکا و ئەو ململانێیە توندەی لەنێوان دیموکراتەکان و کۆمارییەکاندا لەژێر بواری جیاوازدا هەیە، لەناوخۆ و لەنێو ڕاگەیاندنی ئەم وڵاتە بەهێزە دەبینم، کە هەندێک بیروبۆچوون چەندە باسی لاوازیی و مەترسیی لەبارەی پێگەی ئەمەریکا دەکەن. بۆیە دەپرسم ئایا بەڕاستی ئەم گوتارە پەیوەندی بەهێرشی ڕاستەوخۆی سەر دەسەڵاتی (بایدن)ەوە هەیە، یان بۆچوونەکە هەست بە مەترسییە جددییەکانی دەرەوە دژی ئەمەریکا دەکات و پێیان وایە لەبەر لاوازی دەسەڵات و ڕۆڵ و پێگەی سوپای ئەمەریکا و شێوازی سەرکردایەتی سوپا و وڵاتەکەش لاواز بووە و ئایا بەڕاستی ئەمە دروستە، کە گریمانەی ئەوەیان کردووە جەنگێکی گەورە بەڕێوەیە بۆیە دەبێت چاکسازیی لەسەرکردایەتی و پێکهاتەی سەرەوەی سوپاکە بکرێت؟ لەکاتێکدا خودی ئەم نووسەرانە و هەندێک لە بیانییەکانیش پێیان وایە دەستەکانی ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی،

یان بایان داوەتەوە، یان بیر لەهاوپەیمانی دیکە دەکەنەوە.

من پێم وایە ئەم گوتارە ڕەخنەگرە هەردوو ڕەهەند و بواری لەخۆگرتووە، هەم هەڕەشە بەسەر دەسەڵات و توانا و پێگەی (بایدن) و سیاسەتی دیموکراتەکان، هەمیش لەکردەوەدا پێیان وایە جیهان بەرەو جەنگێکی فراوانتر لەوەی ئێستا دەچێت و جەنگی ئۆکرەین و هەڕەشە و وەڵامەکانی ئیسرائیل بۆ پەلامارەکانی حەماس و هەڕەشەکانی ئێران دژی سوپای ئەمەریکا نیشانەی دەرکەوتنی ئاسۆیەکی دیاری جەنگێکی نوێیە.

پرسی ئەمە وای لێهاتووە هەندێک بابەت و ڕووداو کاریگەرییان لەسەر پەیوەندییەکانی هەرێمی کوردستان و هەموو کوردەوە لەگەڵ دونیای دەرەوە هەبێت. ئایا پرسیارتان کردووە دەبێت هەڵوێست و لێکدانەوەی لایەنە کوردییەکان لەم بارەوە چی بێت؟. ئەوەی من بینم پارتی دیموکراتی کوردستان چەند مانگێک پێش ئێستا لەکۆبوونەوەی سەرکردایەتی خۆی جۆرێک لەڕەخنە و نیگەرانی بەرانبەر پاشەکشەی ئەمەریکا لە ناوچەکە و ئەو پچڕپچڕییەی کەوتۆتە نێوان ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی نیشان دا، لەکاتێکدا (پارتی) وەکو حزبێکی سیاسی پتر نزیکە لە ڕۆژئاوا و ئەمەریکا. گوتاری پێشبینکردنی خۆی ئاشکرا کرد، کە بریتیی بوو لەنیشاندانی لاوازبوونی پێگەی سوپا و ستراتیژیەتی ئەمەریکا لەناوچەکە و بێ متمانەیی لەنێوان ئەم وڵاتە و هاوپەیمانەکانی. لەبارەی ئەم هەڵوێستە ئەو کات دوو شتم خوێندەوە واقیعی ئەمەریکا و پاشەکشەی لە ڕۆژهەڵات و بایەخ نەدان بە دۆست و هاوپەیمانەکانی خۆی وەکو پێویست. دووەم جۆرێک لەسەرنجڕاکێشانی لایەنە ڕکابەرەکانی ئەمەریکای وەکو ڕوسیا و چین و ئێرانی تێدا بوو. ئەمەش ژیریی و دوور بینییە.

ئەوانەی هیوایان بەهاوکاریی و پاڵپشتی ئەمەریکا هەیە، دوور نییە لەم بەچوونە بێزاربن، یان نیگەرانی دواڕۆژی پەیوەندییەکانی خۆیان دەبن و ئەوانی دیکەش (یەکێتی) و (گروپە ئیسلامییەکان) و بە بەچوونێکی ئاشکرا نەکراوی (چەپە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان) پێیان وایە لەئاکامی لاوازبوون و پاشەکشەی ئەمەریکا دەتوانن پێگە و هێزی خۆیان لەتەک دوژمن و ناحەزەکانی ئەمەریکا باڵاتر بکەن، لەڕاستیدا هەردوو بەچوون ڕەنگە ڕاست و واقیعی نەبن، چونکە:

نە ئەمەریکا هێندە لاواز دەبێت و ناوچەکە بەتەواوی بەجێ دەهێڵێت، وەکو چۆن بەریتانیای مەزن لەناوەڕاستی سەدەی بیستەم ڕۆژهەڵاتی بەفەرمی بەجێهێشت و دوای خۆی ئەم هەموو کێشە چارەسەر نەکراوەی وەکو قایرس و نەخشی بڵاوکردەوە، تاکو ناوچەکە ببێتە مەگەلی گورگ خواردوو. نە وڵاتەکانی دیکەش خودانی پێگەیەکی هێندە بەهێزی جیهانین، بتوانن لاوازیی ئەمەریکا بقۆزنەوە و خۆیان بکەنە خاوەنی جیهانێکی گەشەکردووی کراوەی دیموکراسی و خاوەن ئیرادە و

بیروڕای جیاواز.
ئەمەریکا لە پەنجاکانەوە لەترسی بڵاوبوونی هێز و ئایدیۆلۆژیای کۆمۆنیستی چاوی لە کۆنترۆڵی عێراق بڕیوە، ئێستا ئەم چاوتێبڕینەی بۆتە ستراتیژێکی درێژخایەن و لەهەمان گاڤیشدا ئێران وەکو باڵادەستێکی خاوەن هێزێکی مەزهەبگەرا لەناوچەکە هەڵسوکەوت دەکات و ڕوسیایش وەکو هێز و سوپا و سیاسەت دەیەوێت وەکو پەنجاکان و حەفتاکانی سەدەی بیستەم ببوژێتەوە و چنیش وەکو هێزێکی ئابووری لەناوچەکەدا بەیار دەجووڵێتەوە، ئەمەش نیگەرانییەکانی ئەمەریکای زیاد کردووە. هەرچەندە ئەوان لەدۆزینەوەی جێگرەوەی (ڕژێمی بەعس) و تەسیلم کردنی دەسەڵات بەشێوەیەکی ڕەها بە شیعییە نەیانتوانی چارەسەرێکی دیموکراسی و مۆدێرن و سەردەمیانەی جیاواز تەنیا لەڕێگەی هەڵبژاردن لەناوچەکە دروست بکەن، پاڵپشتی سیستەمی فیدراڵیزمیان وەکو نموونەیەکی نوێ لە ڕۆژهەڵات کرد، بەڵام تونێلی ناکۆکییە مێژوویی و نەتەوەیی و ستراتیییەکان بەرەو تاریکی دەچێت.
کورد ئەزموونی ساڵی ١٩٧٥ و ڕێککەوتنی جەزائیری هەیە، کورد ئێستا لە (کوردستانی عێراق و کوردستانی سوریا)شدا بوونەتە دوو هێز و پێگە و ئەمری واقیع و ئەمەریکاش هاوکاری هەردوو بەشە. ئەوروپا و ئێران و ڕوسیا و چین و تورکیا و هەندێک وڵاتی عەرەبی بەشێوازی جیاواز پەیوەندییان لەگەڵ هەرێمی کوردستان و کورد دروستکردووە.
دەگەڕێمەوە سەر بابەتی سەرەکیمان، ئەمەریکا دەتوانێت چاکسازی لە سوپا و تەنیا لەدەوڵەتیش بکات. نووسەرە ئەمەریکییەکان دەڵێن (لەبەشی سەرەوە لە سوپا چاکسازی بکرێت) و پێیان وایە توندڕەوە ڕاستڕەوەکان دەبێت ئەم هەنگاوە بنێن، بەواتایەکی دیکە (کۆمارییەکان) پێویستە ئەم چاکسازییە بکەن. لەهەمان کاتدا ڕکابەرەکانی ئەمەریکا وڵاتی داخراوی تاکڕەوی یەک حزب و یەک دەسەڵات و فکرن، بۆیە ئاسان نییە ببنە جێگرەوەی فکر و جیهانخوازی ئەمەریکا. هەرچەندە ئەمەریکییەکان بەسیاسەتی پراگماتیکی (لە سیاسەت بەرژەوەندی هەیە، نەک ئەخلاق) ترس و نیگەرانیان لەپێشڤەچوون و پاشەکشە لەپەیوەندییەکان دروستکردووە.

چەند هەنگاوێک لە ڕاستای ململانێی جەمسەرەکاندا، بە قازانجی چین و رووسیا.. عوسمانی حاجی مارف

ئەوەی لەشەڕی نێوان رووسیا و ئۆکرانیادا دەگوزەرێ، واشنتۆنی خستۆتە بەردەم ستراتیژێکی ناڕۆشن بەرامبەر بە ئۆکرانیادا. هەموو پێوەرەکانیش ئەوە دەردەخەن کە ئۆکرانیا توانای پێشکەوتنی لە شەڕەکەدا لەدەستداوە، بەو پێیەی تواناکانی نزیکە لە نەبوون، ئومێدی سەرکەوتن تەواو لە تاریکیدایە بۆ ئۆکرانیا. هەربۆیە هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژئاوا، ئیتر ئەو جۆش و خرۆشەیان بۆ سەرکەوتنی ئۆکرانیا شەڕەکە نەماوە. واشنتۆنیش تا ئەو ڕادەیەی کە قەناعەتی بەوەیە ڕووسیا لەم شەڕەدا سەرکەوتووە، پێیانوایە دەبێت سەرۆکی ئۆکرانیا ئەو ڕاستیە قەبوڵ بکات.

گەر پێمانوا بێت ئێستا جیهان بەجۆرێک لە شەڕدایە، بەتایبەتی سیناریۆی ئەو شەڕەی ئیسرائیل دژ بە خەڵکی غەززە پیادەی دەکات، ئەوا تایبەتمەندی سیاسەتە نێودەوڵەتییەکان لە ئێستادا دیاری دەکات. ئەمریکا بەهۆی بێتوانایی و پاشەکشەی ئۆکرانیا لە ڕوبەڕوبونەوەی لەشکرکێشی ڕووسیادا، زیاتر جەخت لەسەر پشتیوانی هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە دەکات ، چونکە چاوەڕوان دەکرێت ئەو شەڕەی ئیسرائیل دریژخایان بێت. گەر ئەمریکا ڕاستەوخۆ دەخالەت نەکات، ئەوە ئاشکرایە کە پێگەی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهاندا دەکەوێتە بەر پاشەکشەو شکستی زیاترەوە.

شەڕەکەی ئوکرانیا لە ئەیلولی ٢٠٢٢ەوە بە هەموو پێوەرێ پەسەندکراوەکانەوە لە ڕووی سەربازی و سیاسییەوە بە قازانجی ڕووسیا ڕۆیشتووە. ئێستا ڤلادیمێر پوتین کۆنترۆڵی خێرایی یارییەکەی کردووە. واشنتۆن لە شەڕی ئێستایدا زیاتر پێداویستی بەوەیە تەقەمەنی و خەرجی شەری ئیسرائیل دابین بکات. ناچار بوو ئۆکرانیا لەو پێداویستیانە بێبەش بکات کە پێش دەستپێکردنی شەڕی غەززە بۆی دانرابوو. ئەمەش بووە هۆی تێکچوونی بەرچاوی پێگەی سەربازی ئۆکرانیا لە بەرامبەر ڕووسیادا.

لەهەمانکاتدا چین توانای ڕووسیا بۆ بەردەوامبوونی شەڕ دەباتە سەر. شی جین پینگ سەرۆکی چین، جەختی لەسەر هاوبەشییەکی بێسنور

لەگەڵ ڕووسیادا ڕاگەیاندو دانی بەوەدانا کە هەردوو وڵات بەردەوام دەبن لە کارکردنی پێکەوەیی دژی ئەو بلۆکە سیاسیانەی کە ئەمریکا پشڕەویان دەکات. لەلایەکی ترەوە چین لە چەند ڕوویەکەوە سوود لە ململانێی جیهانی وەردەگرێت و لەهەمانکاتدا پاڵپشتی ڕووسیاو ئێران دەکات. هەروەها سەرکەوتنی پڕوپاگەندەی نێودەوڵەتی بەدەست دەهێنێت لەو ناوچانەی جیهان کە لایەنگری دەخالەت و سیاسەتی دەرەوەی بلۆکی ڕۆژئاوا نین. لەلایەکی تریشەوە فشارەکانی بۆ سەر تایوان و ژاپۆن و فلیپین چڕتر کردۆتەوە.

گەر کەمێک لەسەر پەیوەندی ئابوری نێوان چین و ڕووسیا وردبینەوە، دەبینین قەبارەی ئاڵوگۆڕی بازرگانی نێوان پەکین و مۆسکۆ لەماوەی ئەمساڵدا بەڕێژەی لەسەدا ٣٠ زیادیکردووە. پێشبینیش دەکرێت قەبارەی ئاڵوگۆڕی ئابووری نێوان هەردوو وڵات لەماوەی هەمان ساڵدا لەو ژمارەیە پێوانەیی زۆر زیاتر بێت لەوەی ساڵی ڕابردوو ک□ بە ١٩٠ ملیار دۆلار تۆمارکرابوو.

ئێستا زیاتر لە یەک لەسەر سێی کۆی هەناردەکردنی نەوتی ڕووسیا بۆ چین دەڕوات. ئەمەش دڵنیایی دەدات لە بەردەوامی ڕۆیشتنی پارە بۆ حکومەتی ڕووسیا بۆ دابینکردنی دارایی شەڕەکەی لە ئۆکرانیا. چین بووەتە یاریزانێکی سەرەکی لە بازاڕی بەکاربەرانی ڕووسیادا. لە سەدا پەنجای فرۆشی ئۆتۆمبێل لە بازاری ڕووسیا ئۆتۆمبێلی دروستکراوی چینییە. ئەم جۆرە لە ئاستی پەیوەندی ئابوری، ئەو سزا ئابوریانەی ئەمریکا دەیەوێت بیسەپێنێت، پوچەڵ و بێمانا و بێکاریگەر د□ه□□ت□وە.

سەرقاڵبوونی ئەمەریکا بە پشتیوانیکردنی شەڕەکانی هاوپەیمانەکانی لە جیهاندا، دەرگایەکی ئاواڵای بۆ چین دابین کردوە کە جموج□□□□ س□ربازیەکانی لە هەردوو دیوی زەریای هێمن چڕتر بکاتەوە. لە ڕووی سیاسیەوە کاتێ چین پاڵپشتی هاوپەیمانەکانی بکات لە ئەوروپا و ناوەڕاستی ڕۆژهەڵاتدا، ئەمەش پێگەی واشنتۆن لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیدا وەک جەمسەرێک لاوازتر کردوە. ئەو هێرشانەی لە ڕێگەی ڕێکخراوە پاشکۆکانی ئێرانەوە لە ناوچەکەدا لە دژی ئامانجە ئەمریکی و ئیسرائیلیەکان دەستی پێکردووە، ئەگەری زۆرە مەودای ململانێکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست فراوانتر بکات و سەرگێژەی زیاتر بۆ ئەمریکا دروست بکات. لەلایەکی ترەوە چین خۆی وەک ناوبژیوانێکی دادپەروەرانە بۆ ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەوروپا پیشان ئەدات، بە پێچەوانەی ئەمریکا کە بە ئاگری بنکای ئەم شەڕانە دادەنرێت.

جگە لەوەش باس لەوە دەکرێت کە چین یارمەتی ئێران دەدات بۆ پەرەپێدانی فڕۆکە بێفڕۆکەوانەکانی و هەناردەکردنی بۆ ڕووسیا،

جەختی لەوەش کردووە کە ڕووسیا بەشێکی سەرەکییە لە ستراتیژی درێژخایەنەکەی بۆ پەرەپێدانی هاوبەشییەکی ستراتیژی هەمەلایەنە لە نێوان چین و ڕووسیا.

چین و ڕووسیا وەک هاوبەشێکی پتەو لە پڕۆژەی خۆیاندا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هاوپەیمانی ئەمریکی و دامەزراندنی نەزمێکی جیهانی خۆیان وەک جەمسەرێک بە بەدیل دەبینن. بۆیە سەرکەوتنی ڕووسیا لە شەڕی دژی ئۆکرانیا بۆتە ئەولەویەتی سەرەکی بۆ چین.

لەهەمانکاتدا ئێران بەرەو ستراتیژێکی هێرشبەرانە و بەهێزکردنی "میحوەری خۆڕاگری" لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەنگاو دەنێت.

لەکاتێکدا ڕێکخراوەکانی هاوپەیمانی تاران هێرش دەکەنە سەر هێزەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانە ئیسرائیلییەکانیان لە ناوچەکەدا. لە سایەی هاوکارییەکانی چین، ئێران دەتوانێت بۆ ماوەیەک بەردەوام بێت لە دابینکردنی دارایی ستراتیژی خۆی. لەماوەی دوو ساڵی ڕابردوودا هەناردەی نەوتی ئێران بۆ چین گەڕاوەتەوە بە ئاستەکانی پێش سەپاندنی سزا نێودەوڵەتییەکان بەسەر تاراندا.

هاوردەکردنی نەوتی ئێرانی، لە کۆتایی ساڵی ڕابردوودا بۆ چین گەیشتە ئاستێکی پێوانەیی نوێ. بووەتە گەورەترین هاوبەشی بازرگانی ئێران. لەهەمانکاتدا پەکین پاڵپشتی سەربازی و دیپلۆماسی تاران دەکات. ئێران بە هاوکاری چین بە فەرمی پەیوەندی بە ڕێکخراوی هاوکاری شەنگهای کرد کە بلۆکی ئەمنییە بە سەرۆکایەتی چین و ڕووسیا. هەروەها پەیوەندییە سەربازییەکانی نێوان پەکین و تاران لە گەشەکردندایە. ئێران لەم دۆخەدا ئێستا پشت بە چین دەبەستێت وەک دەمەوانە(صمام)ی سەلامەتی ئابووری.

ئیدارەی بایدن هیچ ئاماژەیەک نابینێت کە سەرۆکی ڕووسیا ئامادەیە بە دانوستان لەگەڵ ئۆکرانیا. بەرپرسانی ڕۆژئاوا پێیانوایە کە پوتین هێشتا پێیوایە دەتوانێت "چاوەڕوانی ڕۆژئاوا" بکات، یان بەردەوام بێت لە شەڕکردن تا ئەو کاتەی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی پشتیوانی ناوخۆیی بۆ دابینکردنی بودجەی ئۆکرانیا لەدەست دەدەن.

ئۆکرانیا لە شەڕێکی درێژخایەندا گیری خواردووە. زیلێنسکی دان بەوەدا دەنێت کە ڕووسیا باڵادەستی لەوێدا هەیە. لەهەمانکاتدا تەواو نیگەران و بێئومێدە لەو دۆخەی کە ئەمریکا و ڕۆژئاوا پاشەکشەو بنبەستی ئۆکرانیا قبووڵ دەکەن. بەڵام زیلێنسکی زارەکیش بەت پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە ئۆکرانیا هیچ بژاردەیەکی دیکەی نییە جگە لە پاراستنی پێشڕەوی خۆی بۆ مانەوە لە هێرشبردندا، تەنانەت ئەگەر ڕۆژانە تەنها چەند مەترێک بجووڵێت.

بەجیا لە نیگەرانییەکانی نێوان بەرپرسانی ئەمریکی و ئەوروپی کە شەڕەکە گەیشتۆتە بنبەست، هەروەها ئۆکرانیا لەگەڵ فراوانکردنەوەی

هێزی سەربازیدا کێشەی هەیە، لەم دوایانەدا ناڕەزایەتی گشتی بەخۆیەوە بینیوە لەسەر هەندێک لە مەرجە ئاشکراکانی بۆ فراوانکردنەوی هێزی سەربازی کە لەلایەن زیلێنسکییەوە سەپێنرا.
لەهەمان کاتدا ئەوەش ئاشکرایە کە ڕووسیا لەڕووی توانایی سەربازی و کەرەستەو کۆکردنەوەی چەکەوە باڵادەستی سەربازی بەسەر کیێڤدا هەیە، بۆیە فراوانکردنی شەڕەکە و بەردەوامیدانی چیتر بژاردەیەک نییە بۆ ناتۆ.
پێموایە لەم نێوەدا ئەوەی هۆکاری سەرەکییە کە پۆتین چاوەڕوان دەکات، ئۆکرانیا و ئەمریکا و ڕۆژئاوا شکستی خۆیان لەم شەڕەدا ڕابگەیەنن، ئەمەش هاوتەریبە لەگەڵ ئەو ناسەقامگیرییە مەترسیدارەی کە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە تووشی بوەو لە بەردەم دۆخێکی دژواردایە. هەروەها واپێدەچێت پۆتین بیەوێت لەم فەزایەدا فرسەت بە بایدن و ڕاوێژکارەکانی بدات بۆئەوەی لە هەوڵی کۆنترۆڵکردنی بنیامین نەتانیا بن، ئەو قەیرانە مرۆییە دڵتەزێنەی ئێستا لە غەززەدایە بەجۆرێک بخەنە ژێر کۆنترۆڵی ئەمریکاوە.
دۆخی ئێستای جیهان لە چڵی ئەم ململانێیەدا، بلۆکە ئیمپریالییەکان ئەو ئاقارە نیشان ئەدەن کە کۆتایی باڵا دەستی ئەمریکای تیا بەرجەستە بۆتەوە. لە چەند ساڵی ڕابردوودا بینیمان کە پێشبینییەکان سەبارەت بە دابەزینی ئەمریکا گەیشتونەتە لوتکەو پێدەچێت هەژموونی ئەمریکا لە ڕاستیدا گەیشتبێتە کۆتایی. لەگەڵ کشانەوەی ئەمریکا لە ئەفغانستان و ڕادەستکردنەوەی بە تاڵیبان، دوای ٢٠ ساڵ لە شەڕو خەرجکردنی ٢ تریلیۆن دۆلار لە گەنجینەی ئەمریکا، ئێستا خەری دەسەڵاتی ئەمریکا ئاوا بوووە. ئەوەش کە دەیانوت؛ بە “هەڵوەشاندنەوەی یەکێتی سۆڤیەت، ئەمریکا دوا زلهێزی جیهان دەبێت”، بەڵام دوای ٣٠ ساڵ و سەرهەڵدانەوەی بلۆکی تر، گەرمبونی ململانێکان لە بەرامبەر ئەمریکادا، بەتایبەتی لە لایەن ڕووسیاو چینەوە، ئەو پێشبینییەی کە ئەمریکا دوا زلهێزی جیهان دەبێت، پێشبینییەکی نادروست و پێچەوانە بوو، چونکە لە کۆتاییدا لەگەڵ شکستەکانی ئەمریکا لە شەڕە بێکۆتاکانیدا، ئەمریکا گازێکی گەورەتری لە دەمی خۆی دەرهێناوەو کەوتۆتە ژێر فشارێکی توندەوە، لەلایەکی تریشەوە تەواوی زلهێزەکانی لە ململانێ و ڕکابەریدا پێش بە یەکتر دەگرن، لە کۆتاییدا دەیانەوێت تۆپەکە لە دەستی ئەمریکا بهێننە دەرەوە، لە ڕاستیدا دەبینین خەریکە هاوسەنگی هێزی جیۆپۆلەتیکی لە واشنتۆنەوە بەرەو میحوەرێکی تر دەگۆڕێت، بۆ مۆسکۆ، پەکین، تاران، ئەمەش ئاڵوگۆڕێکی سەرنجڕاکێشە، بەرەو ئەوەمان دەبات کە بڵێین جیهان، بە “ئەمریکی-سەنتەری” دەوری

نەماوەو زیاتر لە فرە جەمسەریدایە، کە ململانی جەمسەرەکان نیشانی ئەدەن کە دنیا ئێستا لە دوبارەبونەوەی پەرەسەندنی ململانێی بلۆکەکاندا دەردەکەوێتەوەو لە چوارچێوە نەزمێکی سەرمایەداریدایە، کە فۆرمەڵەکەی ڕۆشن نیە. ئاخۆ هەر بلۆکی یا جەمسەرێک نوێنەرایەتی کام مۆدێل لە پەیوەندیەکانی سەرمایەداری دەکات.
هیوادارم ئەم وتارە لەلایەن کۆمۆنیستەکانەوە وەک سەرەتایەک بێت بۆ قسەوباس لەسەر ئەو ئاڵوگۆڕەو پێشهاتنەی دنیای سەرمایەداری کە لەسەرەتای سەدەی بیست و یەکەوە دەورانێکی جیاوازی لەخۆ گرتووە.

ئێگۆو لەیلاو هیچ .. سێکوچکەی بوونیاتی شیعری تاباك.. لەتیف بێوار

دنیایەکی سەیرە گوڵم، ڕۆژانە سەدان و هەزاران شیعرو میعری کوردی بۆ بەرب□ووك دەچێن و لە بەرامبەردا سەدان وهەزاران لایەك و دەستخۆشیان بۆ دەچێت، بێ ئەوەی ڕەوانهزرێکی جوامێر دەرکەوێت و بڵێت: تکایە ئیستۆك بکەن و ڕاوەستن، ئەوانە شیعر نین و ئەوانەش کە دەیخوێننەوە خوێنەری ڕاستەقینەی شیعر نین. هەندێک تێدەگەن و دەزانن کە زەمەنی ڕەسەنایەتی بەسەرچوو و ئێستا تێوەگلاوین لە دەورانێکی ناقۆڵادا، تەپوتۆزی کاڵفامی کون و قوژبنی ژیانی تەنیوەو ئەوانەی ڕاست و ڕەوان و دروست دەبینن و دەنوێن و دەبیژن نامۆن و دەرکراون لە بازنە پوچەکانی شاعیرو نووسەرە دەربارو ساختەکان، کە هەر کۆمەڵێکیان بۆ قەتارێکی بەرژەوەندیەوە خۆیان هەڵواسیوەو ڕێ دەکەن، بێ ئەوەی خۆیان خاوەنی ڕێچکەو ئامانجی خۆیان بن، ڕەنگە هەندێك زوویر بن کە بەڵام پوخڵترین چین زۆرینەی ئەو شاعیرانەن کە هیچ بارێکیان نییەو لەگەڵ بای بەرژەوەندیدا شەن دەکەن و گوتەیان لە شوێنێکەو ڕەفتاریان لە شوێنێکی دی، هیچ دەربارەی تازەگەری نازانن و زۆر حەزیان لە پیاهەڵدان و موجامەلەی یەکدی هەیە، مەروولەی نووسینیان دەکەنە چیایەکی سەختی بێهامتا لە داهێنان و ئەفراندن، دڵ و دەروون بۆگەنی و دوور لە پاکی و هەستناسکی و راستگۆیی و وەفا، ئیتر کەی

خوێنەر بە درۆی شاخدار فریو دەخوات، کە هەژارترین شت وشەیەو هەمووان پێی دەوێرن، زۆرێك لەو شاعیرانە دەردە دڵ بە شیعر دادەنێن و هەندێکی تریشیان بە مەبەستی مەراقکوژتن دەنووسن و بێ ئەوەی هیچیشیان نەگوتراوێك یان تازەگەرییەك پێشکەش بکات، لە بازنەیەکی داخراودا خەریکی یەکتر گووتنەوەن، بەڵام لە رووکەشدا خۆیان وا دەردەخەن خەمی ئەم جیهانە لەسەر شانیان کەڵەکە بووەو لە نێو دوکەڵی جگارەدا س□□□ف□کانیان دەکەنە باگراوندی کۆپلە سواوەکانیان، کە نازانم وەکو کلیپی گۆرانیەکانی ئێستا زیاتر نومایشی پۆرترێتی خودە یان بەرهەم و دەق پێشکەشکردن؟ نازانم چۆن تاقەتیان هەیە ئەو هەموو سێلفیە خەمبارو شاعیراویانەو پڕ دوکەڵه هەر رۆژە پۆست بکەن؟ کە لە باشترین باردا هەر واقیع دەڵینەوەو دەیخەنە سەر کاغەز بە وشە. ئەمەش رەنگە هۆیەکەی بۆ لە دەستدانی شیعر بگەڕیتەوە بۆ چەق و ناوەندبوون، چونکە کە (سانسۆری کوالیتی) لە لایەن دەستب□ژ□رو د□س□ت□ ج□معو□ نەماو تێزە رەخنەییەکان غائیب بوون و لە بەرامبەریشدا سەکۆ کۆمەڵایەتییەکان و پێگەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان جێی بە بڵاوکراوە کاغەزییەکان لەقکرد ئیتر ئەو گەڕەلاوژەیە دێتە دی و پەرە دەستن□.

لە لایەکی تریشەوە ئەمڕۆ سۆشیال میدیا کۆمەڵێك بە ناو شاعیری قووتکردوو□ تەوە کە ئەوەی دەرخواردی خوێنەران و موتابەعەکارانی ئەو تۆڕانەیان دەدەن بریتییە لە وتەی سادەی ڕیزکراوی بێ گیان و بێ هوونەر، وەکو هەر کەلوپەلێکی تری بەکارهێنانی رۆژانە خێرا دەخوێندرێتەوەو خێراش تووڕ دەدرێت، لیرەدا یەکێك لەو ئەزموونانە دەخەینە ژێر تیشکی باسەکەمانەوەو خاسیەتی شیعرەکان دابەشی سێ پایە دەکەین، کە شاعیرەکەی خانووچکەی شیعری لەسەر دامەزراندووە:

یەکەم/ ئیگۆ:

ی پزیشکی دەروونی سیگمۆند فرۆید؛structural theory باشتر وایە پێشباس تیشکێك بخەینە سەر ئیگۆ بە پێی بیردۆزی

ئیگۆ خودی راستەقینەو نەوی کەسەکانە، بەو مانایەی پەردەپۆشی تۆی راستەقینەیە، لە ڕێی درککردنەوە کە پەیوەستە بە دنیای دەرەوە، وەڵامدانەوەو مامەڵەی بۆ دنیای دەرەوە دەبێت، بە پێی شیتەڵکاریی دەرونی سیگمۆند فرۆید ئاوەزی مرۆڤ دەکاتە دوو بەشی: ئاگاو نائاگا؛ لە بەشی نائاگادا هەر سێ لە (من) کە لە نێوان (ئەو) و (منی باڵا)دایە (ئەمیان پێکهاتەی ئاکاریی مرۆڤە) لە وەسفی فرۆید بۆ دینامیکی دەروونی مرۆڤ، کە هەریەکەیان بە ڕێژەیەك پشکیان لە ئاگاییدا هەیە بە شێوەیەکی رێژەیی. مرۆڤ کاتێك لە ئیگۆ دەربازی ببێت دەبێتە کەسێکی ئازاد و هەست بە ئاسوودەیی دەکات، لە مرۆڤێکەوە تا مرۆڤ□ك د□گ□□در□ت ب□ پ□ی ئ□زموون و

مەعریفەو تێگەشتن و دنیابینی…
شیعریش ئەو بوارەیە کە زۆر لە دنیا راستەقینەکانی شاعیر ئاشکرا دەکات، چونکە لە نەستەوە هەڵدەقوڵێت کە زۆر لە ژێر هەست و هۆشەوەیە، ئەمەش بە هۆی رەخنەو شیکاری راڤەکارانەوە زیاتر درکی پێ دەکرێت، تەنانەت شاعیرەکەشی لەدەرەوەی ئەم درك پێکردنەدا یە.
ئیگۆ کە ناخی تەنی ئەوسا داوای دەسەڵات دەکات و بەرەو خۆ زەقکردنەوەو مەزنکردن هەوڵ دەدات، ئەمەش پێچەوانەی گیانی گشتگەرایی و بینینی ئەوانی ترە، ئێستا گەر بێین و ئەمە لە سەر بەرهەم و دیدگا شیعرییەکانی تاباك دا بەزێنین، سەرەتا دەبێت ئەوە بڵێین جارانێك ئەمە لە ڕێگەی بەرکەوتنی هەستەوە مامەڵەی لەگەڵ دەقەکاندا دەکەین و قووڵ نابینەوە بە دنیای نەست، بۆیە وەکو کەی سادەو گشتی سەر بە ئەو دەقە دەلەقێنین و چەپڵەی بۆ دەنێرین، بەڵام کاتێك زیاتر خستمانە ژێر تیشکی تێڕامان و وردکردنەوەوە ئەوجا بۆمان دەردەکەوێت کە هەڵە بووین و بڕیاری خێرامان داوە، بۆ نموونە خودپەرستی کە حاڵەتێکی زۆر نەوی و قێزەونی دەردی دەروونییە لەم کۆپلەیەدا زەق کراوەتەوەو نەك بە شێوەی سیمبوڵ و ناڕاستەوخۆ دەربڕینی لێ کرابێت، بەڵکو شاعیر راستەوخۆ بانگەوازی بۆ دەکات و دەبێتە جێی شانازیی، کە پێویست بە لێدوانی زیاتر ناکات، چونکە وەك زۆربەی فەیسبوکە – کورتە شیعرەکانی دی جێی وردبوونەوە نین و رامان ناخولقێنن و هیچ پەیامێکی بەسوودی لێ نافامرێتەوە:

کەنگێ
وەک منت پێدەکرێ
خوت
بپەرەستی؟
*
نموونەی دووەم/
وەک شانەکارێکی بێ ئەزموون
چوومە سەر سەن
قاقام لێدا
گریام
مردم
پاشان
لە سەر کورسیی بینەرەکان
هەستامە سەر پێ
بە گریانەوە
چەپڵەم بۆ خۆم لێدەدا

نموونەی دووم بۆ زیاتر روونکردنەوەی ئەم مەبەستە، ئەم کۆپلە کورتەی سەرەوەیە کە دوو ئاماژەی تێدایە و جێی لەسەر وەستانە؛ یەکەمیان (خۆ دانان بە شانەکاری بە ئەزموون) دووەمیان (چەپڵە بۆ خۆلێدان) کە لە کۆتایی کۆپلەکەدا هاتووە، کە ئەگەر زیاتر وردبینەوە هەر زوو ئەو راستیەمان بۆ دەردەکەوێت کە نمایشکار لە رۆڵ بینێك زیاتر هیچی تر نییە، بە پێی ئەو مۆنۆلۆگ و رۆڵەی بۆی نووسراوەتەوەو بۆی دەنووسرێتەوە، ئەمەش لە دەقەکانی تردا ئەم راستیە دەردەخات، کە زۆر جار خلۆرمان دەکاتەوە بۆ رۆڵێ بەدو تەنانەت زۆر بەدەکانیش وەك لەم کۆپلەیەدا شاعیر زۆر راستگۆیانەتر دەری دەبڕێت و ناتوانێت وەی شارێت کاتێك دەڵێت:

کاتی هەڵاجی ئێواران
هاوار دەکەم
من
خۆ
فرێ
شم

تەنانەت لە کاتی خوێندنەوەی ئەم کۆپلە سادەدا دەمویست بروا بە خۆ بکەم کە شاعیر ئەمەی نەنووسیوەو رەنگە من بە هەڵە پێشچاوم بکەوێت و بیخوێنمەوە، چونکە کەم جار شاعیران ئاوها راستیە پەنهانەکانی خود ئاشکرا دەکەن، بەڵام مەخابن لێکدانەوە عوزرخواهیەکانی من هەڵە دەردەچوون و مەتنی دەقەکە ناچاری دەکردم لەو لێکدانەوەی خۆی زیاتر هیچ ئەگەرێکی تری بۆ نەدۆزمەوە.

دووەم/ لەیلا:

سەرەتا دەبێت پێش خوێنەران ئەوە بڵێم کە بۆچی ناونیشانی ئەم خاڵەم نەکرد بە رۆمانسی و لەیلام بۆ دانا؟ بەکورتی چونکە دەستەواژەی رۆمانسی یان رۆمانتیکی زۆر بەرفراوانترو قووڵترە لە زەقکردنەوەی کۆیلەبوون بۆ تاکێك، کە تەنانەت بگاتە حاڵەتی پەرستن، بێ ئەوەی هیچ هونەرێکی شیعریی و وێنەی ئیستاتیکی لە خۆ بگرێت.

چونکە رۆمانسی یان رۆمانتیکی جوڵانەوەیەکی ئەدەبی و هونەری بوو لە کۆتاییەکانی سەدەی ١٨ لە ئەوروپا سەری هەڵدا وەك پەرچە کردارێک دژی شۆڕشی پیشەسازی، لەم ڕێبازەدا جەخت لەسەر هێزی هەست و سۆزو ئەندێشە دەکرێتەوە وەك سەرچاوەی راستەقینەی بەهای جوانیناسی. بەڵام ئەوەی لەم کۆپلانەدا بەرچاو دەکەون فێرکردن و

خەستبوونەوەی زیاتری کەیلایەتی و زەلیلی خوێنەرە نەك بەرکەوتن لەگەڵ دەقێکی داهێنەرو ئیستاتیکیدا ومەزندا. ئەمەش بەداخەوە مانەوەیە لە چەقی کولتورێکی دواکەوتوودا کە لە شێوازی سڵاوکردنیشدا ڕەنگ دەداتەوە کاتێك سڵاوکاران بەیەکتر دەڵێن (نۆکەرتم)! دیارە ئەمەش ڕەگ و ریشەیەکی مێژوویی و سایکۆلۆژی هەیە.

سەرەتا پێش ئەوەی نموونەی کۆپلەکانی تاباك بهێنینەوە با کەمێك لە سەرەتای کۆپلەی شیعرێکی شاعیر ئەندرێ بریتۆن ١٨٩٦-١٩٦٦ وردبینەوە کە پێش سەد ساڵ نووسیویەتی بزانین چۆن ئەفرێنەرانە لە دنیای خانمەکەی دەدوێ و دەیشیعرێنێ، ئەوجا با بەراوردی بکەین بە هەمان پۆل و جۆری ناونراوی شیعر و بزانین بۆچی هەر کاوێژێکی سادەی یەکتری دەکەینەوەو هیچ تازەگەریی و داهێنان و خزمەتێکمان بە دنیای شیعر نەکردووەو بەڵکو بەهای شیعر دادەبەزێنین:
ناونیشانی شیعرەکەی بریتۆن (راموسانێکی ئازاد)ـه، تیایدا ئاوها دەست پیدەکات:

خانمەکەم خاوەن پرچی ئاگری ڕەژوو
هزرەکانی لە تروسکەی تریشقەن
قەدی وەك کاژێری لمین

قەدی خانمەکەم وەك هی ڕێوی ئاوە لە نیوان ددانی پڵنگدا...تا کۆتایی ئەمەش نموونەی کۆپلەکانی تاباکە کە تیایدا جگە لە (حەیران بوون، سووتان، کەڵکێشان، پەرستن، بەخودا دانان...) هیچی تر شك نابات بۆ خانمەکەی بڵێ. کە ئەمانەش دوو ئاماژە دەدەن: یەکەمیان بێ بەهرەیی شاعیر کە نەیتوانیوە لەیلاکەی بە شیعر بکات و خاڵی شیعربوونی تیدا بدۆزێتەوەو بەهرەی لێ ببا، دووەمیان دنیابینییەکی پووچ کە تەنیا بوونی خۆی لە کەیلایەتیدا بۆ ئەو دەبینێتەوە تا بوونی خودی راستەقینەی بێتە دی و درك پێ بکات. من زۆر لەسەر نموونەکان ناوەستم چونکە هیچ هونەرێکی ڕەوانبێژی و ڕەمزو میتافۆرێکیان تێدا نییە تا پێویست بە شیکردنەوە بکەن و داوای لێبووردنیش لە خوێنەران دەکەم کە ڕەنگە نیگەران بن بە خوێندنەوەی ناوەڕۆکی هەندێك ئەو کۆپلانە، بەڵام ئەوە تەنیا بۆ پشتڕاستکردنەوەی راقەکەمانەم تەنیا قسەی خاوەنەکەیەتی:

بڕوام
بە گەورەیی نییە
کە دەتبینم
دەڵێم
خودام

چۆنی؟
*
هیچ
ڕێگایەک نەما بوو
بۆت
بمرم
*
لەو تەمەنەش دا
دەتوانم بتپەرەستم
نیگەرانم
خوا
گلەیی
بکا
*
بڕوام
بە گەورەیی نییە
کە دەتبینم
دەڵێم
خودام
چۆنی؟

*
حەیرانتم
کە دەمڵێنەوە
دەگریم
*
دارستانیش بی
بۆت
دەسووتێم
*
دەرگای ماڵەکەت
بە کۆڵ دەکێشم
ماندوو بم
دێمە
ژوورەوە
*
هێندەم نەماوە

بتپەرەستم
ڕۆهەڵاتی ناوینە
بیدرکێنم
هەموو
لە خوداکانیان
وەردەگەڕێن
*
کوتم
دێمە سەر
دینت
وتی
بێ دینم
*
لەت کردنی دەریا و
مار کردنی گۆچان
گرینگ نییە
مۆعجیزە یانی
ژن
بپەرەستی
*

ئەو تەنانەت لەیلا دەکاتە هەموو شتێك، لەوانەش نیشتیمان؛ بەڵام ئەو پرسیارەمان لە خۆ نەکردووە بۆچی؟ ئەوە شیعرە کە وەڵامی ئەو پرسیارە دەداتەوە؛ ک□ ل□□ر□دا نەك هیچ وەڵامێك نییە، بەڵکو هۆکارەکان فەرامۆشکراون و بەرەنجام خراونەتە روو بێ زانینی مەبەست؟ یەکێکیش لە لێکدانەوەکان ئەوەیە کە شاعیر نەیتوانیوە درك بە هەقیقەتی شیعر بکات، جگە لە چڕکردنەوەی فەرھەنگی کۆیلایەتی. چونکە بۆ نموونە کۆیلەبوون بەرەنجامە دەبێت هۆکارێکی لە پێش بێت کە ئێمە هیچی لەبارەوە نازانین.
ئەو تەنانەت بە دوو جۆری جیاواز و لە دوو بەرواری جیاوازدا جەخت لەسەر ئەم بە نیشتیمانبوونەی لەیلا دەکاتەوە، ئاسانیشە نیشتیمان وا بچووك بکرێتەوە بەڵکو لای هەندێکی تریش بشفرۆشێت یان بکرێتە شتی نەویتر، بۆ نموونە ئەو ئاوها بۆی دەنووسێت:

لەوەتی نیشتمانمی
باڵندە
کۆچ
ناکەن

......................١١/١٢/٢٠٢٣

لەوەتی نیشتمانمی

باڵندەکانیش

نافڕن

...................١٩/١١/٢٠٢٣ .

سێیەم/ هیچ

کە دەڵێین هیچ، تا خوێنەر بە هەڵە تێنەگات مەبەستمان لە هیچگەرایی (نیهیلیسم) نییە، چونکە هیچگەرایی لەخودی خۆیدا جۆرێکە لە فەلسەفە یان کۆمەڵێك بۆچوونی فەلسەفییە کە لایەنە گشتییەکانی ژیان و بوونی مرۆڤایەتی ڕەفز دەکاتەوە، وەکو ڕاستی مەوزوعی و مەعریفەو ئاکارو مانا، لایان وایە بەها مرۆییەکان هیچ بنەمایەکیان نییەو ژیان پووچ و بێ مانایە و مەعریفەت شتێکی مەحاڵە، هەندێکیش وای بۆ دەچن هیچگەرایی لەسەر ڕەوتە فەلسەفییەکانی پێش خۆی وەك گومانگەرایی و ڕەشبینی بنیات نراوەو سەری هەڵداوە. تەنانەت (جان یودریار) قۆناغی پاش پۆستمۆدێرن و شێوازەکانی بیرکردنەوەی بەشێك لە کایە ئەدەبییەکان وا وەسف دەکات و ناو دەبات.

ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە بریتییە لە (هیچ) لە تێڕوانینی شیعرەوە، واتا خاڵیی لە شیعربوون و بوتیقا، بێگومان هەردوو (قسەی ئاسایی و شیعر) لە وشە پێکدێن، بۆیە ئاسان نییە بۆ هەموو خوێنەران لێکیان جیا بکەنەوە بە تایبەتی کە دەقێکە ناوی شیعری لێ بنرێت و بە شێوازی دێڕە شیعر نووسرا بێت، بەڵام لە ڕاستیدا جیاوازییەکی زۆر هەیە لە نیوان ئەو دووانەدا، چونکە شیعر خاوەنی چەند بنەماو مەرجێکی زمانەوانی و داڕشتن و هەڵبژاردن و دەربڕینە،؛ ئەگەر وا نەبووایە ئەوا هەموو کەسێك قسە دەکات و دەتوانێت بنووسێت، جا گەر هەموو نووسینێك گەر ویستمان لێ بوو ناوی شیعری لێ بنیین ئەوا گێژەڵاوژەو فەوزا لە دنیای شیعرو ئەدەبیاتدا دروست دەبێت، وەك چۆن لەم زەمەنەدا هەندێك کەس تووشی هاتوون.

بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی ئەم مەبەستە با بنواڕین لەم کۆپلەیە:

وەسیەتنامە:

گەر

مردم

بە کەواو

پانتۆڵەکەوە

بە خاکم

بسپێرن

هەندێك دەپرسن گەر ئەم وشانەی پێشوو گەر بە شێوەی ڕستەی ئاسایی بنووسین پەسەندتر نییە؟ چونکە لەو بڕگە بڕگەکردن و دێڕ دێڕکردنی

وشانەدا نە هونەرێکی تێدایە نە کێش وسەرواو ئیقاع دەدات بە دەستەواژەکە، تا مۆرکی شیعری لێ بنیشێت. بۆ نموونە مرۆڤەکان وەسێتی جۆراوجۆر دەکەن لە ژیانیاندا، لە پیرەژنی نەخوێندەوارم بیستووە کە لە نەوەکانی تووڕە بووە گوتویەتی وەسێت بێت کە مردم دەمەوخون بمنێژن. کە لێیان پرسیوە بۆچی؟ گوتوویەتی بۆ ئەوەی لەوە خەم و زووخاوتان لە گەرووم بیتەدەر، لێرەدا دەکرێ بڵێین ئەو پیرەژنەش شاعیر بووە؟ کە ماناو داڕشتنەکەشی زۆر لە وەسێتنامەکەی شاعیرەکەمان بەهێزترە کە تیایدا دەڵێت: (گەر مردم بە کەواو پانتۆڵەکەوە بە خاکم بسپێرن).
یان لەشوێنێکی تردا روو دەکاتە کچەکەی و دەڵێت گەر مەولەوی رەمیش سەما بکات دەیکوژن. ئەمە نە سۆناتەیەو نە بروسکە شیعرو نە هایکو، بەڵکو ئامۆژگاریەکی ئاسایی ئاخاوتنی رۆژانەیەو نازانم چ سیفەتێکی دەچێتەوە سەر شیعر؟ لەناو کۆمەڵگا کلاسیکییەکانی رۆژهەلاتدا نەك سەما بەڵکو زۆر شتی تر قەدەغەو بڤەیە ئیتر ئەوە شتانێکی زانراو و بەڵگەنەویستەو چ هونەرێکی تێدایە دووبارەکردنەوەی واقیع و ناونانی بە شیعر نازانم! ئایا شیعر هەر خەم ڕیزکردن و کەڵەکە کردنی حاڵەتی نەرێنی و شکستە، یان داهێنان و ئیستاتیکاو هونەرەکانی زمان زۆر دیوی تر دەبەخشن بە تێکست کە هەرگیز خوێنەر لە مەدلول و چێشەی خوێندنەوەیان تێر نابێت. لە راستیدا ئەم داهێنان و تازەگەرییەش گیانە، دەبێت شاعیر خاوەنی ئەو گیانە داهێنەرو تازەگەرە بێت و بەزی لەو وتە کاڵوکرچانەوە بێتەوە کە دەدرێنە پاڵ شیعر بە ناوی شیعرەوە، سەرەنجام ئەو حاڵەتە نوێگەریانەش دەگمەنن و دووبارە نین، بەڵکو ئەوە رەشەك و عامەی شاعیرەکانە کە ئەوانەی پێش خۆیان کۆپی دەکەنەوە شتێکی لە زیادو کەم دەکەن و دەیانوسنەوەو ناوی شیعری لێ دەنێن.
لەمە زیاتر نامەوێت کات بە ئەم بابەتە تەرخان بکەین و بە چەند نموونەیەکی تر کۆتایی بەم باسە دەهێنین، بەڵام ئەمجارە من وەك نیگاکردنی خۆم بە ئەو کۆپلانە بە شێوازی ڕستەی ئاسایی دەیانوسم نەك پەگەبەگە و دەڵێم چونکە جگە لە رستەی خەبەری نەگەتیڤ و رۆژانە زیاتر هیچی تریان تێدا نابینم و خاڵیین لە فەنتازیاو میتافۆرو ئیستاتیك :

١- بە مستەوە لەدایك دەبین باوەڕناکەن پەیامنێرەکان دەزانن.
٢- لە ساردخانەدا مرگم هەلدەلەرزێ بە خاکم بسپێرن.
٣- جودابوونەوەی من و درەخت.
٤- سارد سارد بوویەوە دەستم بێت ناچی.

کتێب \ ریشاڵی تیۆریی رۆمانی کوردی.. سەلاح جەلال عەبدوڵا

توێژینەوە..

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن…]

[SalahJalal_ReshaliMargDownload]

لە قووڵـــایی خەمەکـــانەوە.. نەوزاد بەندی

لە سۆمەرست مۆمیان پرسی :
لەو ژیانە درێژەی کردووتە ،
لە چی پەشیمانیت ؟

* *.

ووتی : به تەنیشت خۆشییەکاندا بە خێرایی تێدەپەڕیم و خۆم لێ گێل ئەکردن .. کەچی بە سەردا خۆم هەڵئەدایە ناو ناخۆشییەکان و زۆرترین کات تیایاندا ئەمامەوە و ئەتلامەوە .

* *.

بە دیار ئەوانەوە تەمەنمان بەسەر ئەچێ کە نە ئەتوانین دڵیان خۆش

بکەین و نە ئەتوانن دڵمان خۆش بکەن ..!

* * .

ئەو هەموو مەزرای قۆخ و هەرمێیە، نابینین و ..
بە دیار سێوێکی بن عەرزەوە ،
چاوەڕوانیی ئەمانهاڕێ ..

٭ ٭ ٭

ئەو هەموو سوپەر مارکێتە ڕوناک و ڕەنگا و ڕەنگە ڕامانناکێشێ ،
لە کوێرە فرۆشگایەکی گۆشەی کۆڵا نێکا ،
تەمەن و بۆنی کەڕوو بەیەکتر ئەناسێنین ..
ئەڵێین : بەس نییە خوا ئەمەی داوە ؟

٭ ٭ ٭

سەر زەمینێکی فراوان ئەتۆرێنین و ..
لە 150 مەترە دووجادا ،
70 ساڵ تەمەن ئەتوێنینەوە ..
ئەڵێین بەرد له جێی خۆی سەنگینە ! ..
(شانازیی بەوەوە ئەکەین کە بەردین) ..

٭ ٭ ٭

ئەو هەموو ڕەشەبا و هەورە ،
لە دەرگا و پەنجەرەکانمان ئەدەن ،
لەگەڵیاندا گەشت ناکەین بۆ وڵاتی باران ..
ناچینە دیدەنیی ئەستێرەکان ..
گەشت ناکەین بۆ پێدەشتی نێرگزەجاڕ ..،
کۆچ ناکەین بۆ ناو شەپۆلەکانی دەریا ..
وەک مێخێک ، لە پارچه زەوی□ک چەقیوین ،
کە بۆتە کەلاوەی خاشاک و جەنگی هەموو دنیا ..
کە مافیاکان نەوتەکەیان دزیوە ..
کە جەردەکان خاکەکەیان بەخشیوە ..
کە خۆ فرۆشەکان باسی سەروەرییەکانی خۆیانی تێدا ئەکەن ..

کۆڵەگەی گێلی.. شیعری\ ئیلهام مورادی

بەرگەی ئەو هەموو ژانە ناگرم
پاڵمداوەتە کۆڵەگەی گێلی و
زانیارییەکان دەئاڵۆزکێنم
زەمەن جەختی لە بەختم نەدا
شەمەندەفەری تەمەن دەفڕێ و لە جێی خۆم وەستاوم
تێناگەم لە خۆم
لە وێستگەکانی خەیاڵ
هەوڵەدەم جوان بژیم
ئیتر فریای گێڕانەوەی برینی ڕژاوی تەمەن ناکەوم
بەجێما لە خۆم
لە گەنجینەی شاران
ئیتر ئاسمانی تەمەن ڕوو لە کزی
زانیارییەکانم
دەمئاڵۆزکێنن و لێم دەسەنن بیرکردنەوە.

هەورامان
ئیلهام مورادی
•

ئەوەی ئێستا لە دەڤەری ئێمەدا ڕوودەدات سەپاندنی کولتووریە..

مەحمود چاوەش

ئەگەر لە دەروازەی ڕۆشنگەراییەوە بڕوانینە ئـــــــــاڵوگۆڕە کولتوورییەکان، بەئاشکرا ڕووندەبێتەوە، کە لەو دەڤەرەی ئێمە تاکو ئێستاش تاك خۆی لە قفەدانی بازنەی دەستەجەمعی و مەگەلییەکە ڕزگار نەکردووە، یان باشتر بڵێین ڕزگار ناکرێت. تاك وابەستە و موفتەلا کراوە بە زنجیرەیەك پەیوەندی لەکنەپچڕاوی کۆمەڵایەتییەوە، کە هۆش و بیرکردنەوە کەسییەکانی لەدەستدەدات و خۆ لە خەڵەکەیەکی دووبارە بووەدا دەبینێتەوە و دواتر لە توانای ئەوەدا نییە، بڕیار بە خاڵە گرنگەکانی ژیانی خۆی بدات. ئیمانوێل کانت1 سەدەکانی پێشتر درکی بەم مەترسییە کۆمەڵـــایەتییە کردبـــوو و لە وەڵامـــدانەوەی ئەو پرسیارەی ڕۆشنگەرایی مانای چییە، دەبێژێت، " بوێرە لە پێناوی هۆش و تێگەیشتنی خۆتدا کاربکەیت"2 کانت بێگومان لێرەدا مەبەستی لە تـــاکی ئەو کۆمەڵگـــانەیە، کە خورافیـــات و وەهمـــی عەقیـــدە و دیانەتەکان هزری تاکیان سستکردووە.
لە هیچ ساتەوەختێکی مێژوویدا ئەم تێڕوانینەی کانت لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بە شێـوەیەکی پڕاکتیکـی بەهەنـد وەرنەگیـراوە، ئەو کەسـەش جورئەتی ئەمەی کردبێت، یان دەڤەرەکەی بەجێهێشتووە، یان بەرەنگاری ترسی کوشتن بۆتەوە.
لێرەدا دەبێت پرسیاری ئەوە لە خۆمان بکەین بۆچی تاکگەرایەتی لە کۆمەڵگەکانـــدا زۆر گـــرنگە و ئایـــا مەســـاری ئەم چەمکە (تێگەیە) سیستەمی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگەکان بەرەو چ ئێستێك دەبات. با لە سەرەتادا باسی پێچەوانەکەی تاکگەرایەتی بکەین، کە دەستەجەمعی یان کۆلێکتیڤ. لەم سیســتەمی تێگەیشتنەدا کە دەســتەجمعییە، تـــاك لەو توانایانە دادەبڕدرێت، کە هزری خۆی بەکاربهێنێت و دەوروبەرەکەی پێبپشکنێت، لەم سیستەمەدا کەسانی دیکە کار لە تاکدا دەکەن، کە جۆرێکە لە فریـــــودان (مانیپولاتســـیۆن Manipulation)، ئەمەش بە مانایەکی تر پاوانخوازی و وابەستەبوون بە عەقڵییەتی دەستەجەمعی بەرهەمدەهێنێتەوە. تاك کاتێك دەتوانێت بە ئازادی و ئارەزووکانی خۆی بڕیار بە پاشەڕۆژی خۆی بدات و لە کۆمەڵگەیەکی تەندروستدا بژی و پاشەڕۆژێکی پرشنگداری هەبێت، گەر بە بوێریی دەکارتیانە هزری خۆی بەکاربهێنێت و کاریگەری لەسەر تاکەکانی تری کۆمەڵگە هەبێت، کەواتە لەوە نەترسێت بیروڕاکانی دەربڕێت.
تاکگەرایەتی (Individualismus) لە دەڤەری ئێمەدا لە هاوکێشەیەکی ناهاوســەنگ و پێچەوانەیــدا دەبزوێــت، تــاکو دەســتەجەمعییەت و مەگەلایەتی بەرقەراربێت، تاکگەرایەتیش لاواز و تەنانەت بێدەنگیش

دەبێت یان دەکرێت. کۆمەڵگەی ئێمە، بە ڕۆژهەڵاتی ناوینیشەوە، سەرتاپا نوقمی سیستەمی دەستەجەمعی کراوە. ئەمەش دەبێتە هۆکاری ئەوەی، کە تاك توانای بڕیاردان و ڕەخساندنی پلانە کەسییەکانی خۆی لەدەست خۆیدا نەمێنێت، ئازادی بەرامبەر سەربەخۆییە کەسییەکانی، بەرامبەر گەشەدانی هزری و توانا هونەرییەکانی، بەرامبەر بڕیاری بە ژیانی کەسی خۆی نامێنێت. دەستەجەمعی تاك بەرەو خەساندن دەبات، بڕیار بە ئاوات و حەزەکانیشی دەدات، کەواتە کار لە سنووردارکردنی ئازادییە کەسییەکاندا دەکات، سودبەخشی ئەو میکانیزمەش هەر ئەوەیە، تاکیش بەم شێوەیە دەبێتە داردەستێکی لاواز و لە بەرژەوەندی ئەو “کۆ”یەدا دەبزوێنرێت.

بەم جۆرە دەتوانین بڵێین تاکگەرایەتی (Individualismus) بیرۆکەیەکی ئەخلاقخوازی و بەهای سیستەمێکە، کە تاك لە چەقی ڕەچاوکردنەکاندایە، جۆرێکە لە دەربڕین و وەستانەوە بەرامبەر زۆرداری و زۆرایەتی دەستەجەمعی. بەرەنگاربوونەوەی تاکە بەرامبەر کۆمەڵگەیەك، کە تاك تیایدا بڕیاردان بە خۆی و ڕادەربڕین بە هزری خۆی دەکاتە فەلسەفەی ژیانی، کە ئەمەش لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا لەتەك کۆنتێکستە (هەڤرایەتی) کۆمەڵایەتییەکاندا ناگونجێت و بەردەوام لە کێشەدایە. بۆ نموونە هونەرمەندان (بەداخەوە لێرەدا دەبێت هەندێك لە هونەرمەندانی کورد لەم چوارچێوەیەدا بەدەربکرێت) و مێژووناسان و نوسەران و ڕۆشنبیران دەچنە کاتەگۆری تاکگەرییەوە و جۆرێك لەو بەربەستییەیان تێدایە، کە خۆکردەن لە کارەکانیاندا و دوای مەگەلەکە ناکەون. ئەو پرسیارەی لێرەدا زۆر گرنگە ئەوەیە، کە بۆچی تاکگەرایەتی و ئازادییە کەسییەکان لە کۆمەڵگەی ئێمەدا زۆر سەختە.

1. ئەمە تاکو ئێستاش لە کۆمەڵگەیەکی بە عەقڵییەت کشتوکاڵە و لە سیستەمی هەرەوەزیدا ژیان دەبەین بەڕێوەوە، کە ڕەنگە گیۆپۆلیتیکی ناوچەکە ئەم جۆرە سیستەمەی ژیانی بەسەردا سەپاندبێتین.
2. هەموو دیانەت و عەقیدە و داب و نەریتەکانیش لە سیستەمێکی دەستەجەمعیدا پڕاکتیزە کراون. بۆ نموونە پاش بە ئیسلامکردنی زۆرملێیی ئەو دەڤەرە، بە کوردستانیشەوە، تاك خرایە پەراوێزی ڕوداوەکان و نوێژی بە کۆمەڵ و مناسەبە ئاینییەکان، تەنانەت جەژنی نەورۆزیش لە بازنەیەکی کۆلێکتیڤدا سوڕاوەتەوە. (تەنها ناوازەیەك لەم بوارەدا خۆکەلاخستنی سۆفییەکان بووە، کە تاکگەرا و دوورەپەرێز لە

کۆمەڵگە عیبادەتیان کردووە، کە جێگەی ئەم نووسینە نییە).

3. ڕۆژهەڵات نە چەرخی ڕێنیسانس (Renaissance) نە پرۆسەی ڕۆشنگەرایەتی (Aufklärung)، نە پرۆسەی مێژوویی ڕیفۆرمی ئایینی (Reformation) بەخۆوە نەبینیوە. بەهۆی ئەم پرۆسە مێژوویانەوە گۆڕانێکی بنەڕەتی بەسەر دیانەتی مەسیحیدا هات و بووە هۆی لاوازبوونی دەوری ئەم دیانەتە لە ئەوروپادا، لە دیانەتەکان هەموویان هەوڵی ئەوەیان داوە، بازنەی دەستەجەمعی لە کۆمەڵگەکاندا بەدەست بهێنن و دەوری تاک تەواو لاواز بکەن، چونکە لە بەرژەوەندی خۆیاندا بووە.
4. خۆ بینینەوەی کەسایەتی تاك لە چوارچێوەی دەستەجەمعیدا، بەو واتایەی تاك تەنها لەو چوارچێوەیەدا خۆ بەهێز دەزانێت
5. دەستەجەمعی پێویستی بە ملکەچکردنی تاك و فەرمان پێدانە، پێویستی بە جێبەجێکردنی فەرمانەکانی ئەوانە، لە تاکگەرایەتی و ئازادییە کەسییەکان جێگای مەترسین بۆیان.

ئەمە لە کۆمەڵگەیەکدا دەژین، کە بەدرێژایی مێژوو پارچەپارچە کراوە، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە هەموو کاتێکی تر لاوازترە. لە هەمان کاتدا لە هەموو ساتەوەختێکی تر پێویستیمان بە هاوکاری و یەکگرتن و هەرەوەزی یەکتر هەیە. گەر ڕوونتر بڕوانینە ئەم ناهاوسەنگییە، زۆر ئاشکرایە، کە لە هەناویدا گەورەترین پارادۆکس (نەگونجاوی یان ناکۆکی و دژواری) دەبینین، لە سەرەکەوە باس لە نەبوون یان سنووردارکردنی ئازادی، پێشێلکردنی سەربەخۆیی و بڕیاردان و یەکسانییەکانە بە تاك دەدوێین، لە سەرێکی ترەوە لاوازبوونی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە هەموو بوارەکاندا بەرجەستەیە. ئەم هاوکێشەیە هێندە ئاڵۆز و دووفاقەیە، کە گرێیەکی مێژوویی بە نەوەکانی هەنوکە و داهاتوش پێکهێناوە، کە نە دەتوانن هەنگاوێکی تاکڕەوانە لە ژیانیاندا بنێن، نە دەشتوانن ئازادانە ئەندامێکی بەسود بن لەناو ئەو هەرا و خرۆشەکی دەستەجەمعییەی بۆیانیان خوڵقاندراوە. هیچ ساتێك وەك ئێستا تاکی کورد توشی گرێکوێرە و کۆمپلێکسی دەروونی نەبووە و کەسایەتی و خۆدەربڕینی نەکەوتووەتە ژێر گومانەوە. خۆبەکەمزانین و نەتوانینی بڕیاری خۆیی بەرامبەر ساکارترین هەنگاوەکانی ژیان ئەنجامی ئەم ناهاوسەنگییەن.

کاتێك لێرەدا باس لە تاکگەرایەتی دەکرێت، بەو مانایە نییە، کە ئازادی تاك ڕەها و بێسنوور بێت و هەرکەسە بە خۆی و جیا لە کەسەکانی تر کارەکانی بە کۆمەڵگە بەرهەمبهێنێت یان بەجێیان بگەیەنێت (هونەرمەندان و نووسەران و ئەو کەسانەی

لەم بوارا نەدا کار دەکەن، لەم چوارچێوەیە بەدەرن)، بەڵکو
بەو مانا یەی تاك جەخت لەسەر ئازادییە کەسیەکانی خۆی بکات و
ڕێز لە ئازادییەکانی تاکەکانی تری کۆمەڵگە بگرێت. دیارە
ئەم ئازادیە لە بازنەی گروپ و ڕێکخراوە مەدەنییەکانیشدا
بەهەمان شێوە پڕاکتیزە دەکرێت.
جۆن ستوارت میل (John Stuart Mill)4 نمونەیەکی مێژوویی
گرنگە لەم بوارەدا، کە بە گومانێکی زۆرەوە دەڕوانێتە
سیستەمی فێرکردن و داڕشتنی سیستەمی خوێندن و فێربوون لە
لایەن دەوڵەتەوە. ئەو زیاتر بڕوای بە کۆمەڵگەیەکی ئازاد و
یەکسانە، بەبێ بونیادە (ستراکتەرە) ڕێنماییەکان (ڕێنما
لێرەدا مەبەست لە دەوری شوانە بەرامبەر ڕانە مێگەلەکەی).
میل پێی وایە، کە ئازادی تاک تەنها لە بارێکدا دەبێت
سنووردار بکرێت، کە دەوڵەت پارێزگاری لە خۆی و تاکەکانی
تری کۆمەڵگە بکات (لێرەدا مەبەست لە پاراستنی مافی
هاوڵاتییانە)، لێ ئەو دەبێژێت، کە تەنها هاوڵاتییانی
ڕۆشنا ییدراو دەتوانن، کۆمەڵگەیەک بەرەو پێش بەرن و رۆڵێکی
گرنگیش بۆ پێشکەوتنی ئەو کۆمەڵگەیە بگێڕن. فێرکاری و
ڕوناکبیری (تاکەکان) دەرفەتی زیاتر بۆ ئەوە دەڕەخسێنن، کە
چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگەش بەرپرسیارێتی لەئەستۆ بگرن.
گەر وردتر بڕوانینە ئەم دیاردەیە، ئاشکرایە، کە
کولتوورەکان بە توانای هزری و داهێنان و دروستکردن و
خەیاڵفراوانی تاکەکان بەرەوپێش چوون و بەرفراوانتر و
خۆڵقێنەرانەتر ڕێکخراون، نەك بە هەراوهوریای دەستەجەمعی.
تاکی ژیر نهێنییەکانی کۆمەڵگە و سروشتی بە پێوەرەکانی
زانست و ڕۆشنگەرایی ئاشکرا کردووە، نەك ئەو دەستەجەمعییەی
تاکەکان ڕووەو ئاگری جەنگەکان و کوشتارەکان ڕاپێچدەکات.
لەم ساتە مێژووییانەدا زیاتر پێداویستی بە تواناکانی تاك
دەبێت جورئەتی ئەوە بکات، توانا هزرییەکانی خۆی
بەکاربهێنێت، بەرامبەر بیروڕا زۆردارییەکانی دەسەجەمعی
هەنوکە بوەستێتەوە.
سیستەمی ئەو د□ق□ر□ی ئێمە کۆمەڵگەیەکی خۆڵقاندووە، تاك
تێیدا لەبان خۆی قوڕمیش دەکرێت یان داشی ئەو یاریەن، کە
دەستەکانی تر دەیانجوڵێنن. دواتر دەخرێنە نێو ئەو سیستەمە
مێگەلییەی کە تاك توانا و وزەی ئەو تۆی تێدا نامێنێت، خۆ
لەو بەندە ئاسنیانەی دەستەجەمعی ڕزگار بکات. پرسیاری گرنگ
لێرەدا ئەوەیە، چۆن تاك بتوانێت کۆمەڵگەیەك بەرەو پێشەوە
بەرێت، کە خۆی تێیدا کۆیلە کراوە و توانای هزری و داهێنان

و بەرفراوانی خەیاڵەکانی دابڕاوە. بەرەو پێشچوون و ئازادکردنی کۆمەڵگەیەك بە دەستی کەلەپچەکراوی بەئەنجام ناگەیەنرێت. دەتوانین لێرەدا بەم سیستەمە بڵێین "سیستەمی ستەمکاری زۆرینە"، کە تاك تیایدا لە پرۆسەی بڕیاردان و بەشداریکردنی سیاسیدا دادەبڕێت. ئەم پرۆسەیە نادیموکراتیکردنی کۆمەڵگە ئاشکرا دەکات، لە دیموکراتی بە مانای ئەوە نییە زۆرینە بڕیاربدات و کەمینە و تاکەکانی تری کۆمەڵگە ملکەچی بە بکەن، ڕەخنە و تێبینیان لەمەڕ سیستەمەکە نەبێت، بەڵکو بیروڕاکانی تاکیش بە هەند وەربگیرێن. پێچەوانەی ئەم سیستەمانەش تەنها سیستەمی زۆرینەی دیکتاتۆرییە، کە دەنگەکانی تاك لە سەرەتاوە دەخنکێنرێن.
دەوڵەتیش بەردەوام هەوڵی ئەوەی داوە، ئەو کەسایەتییە بەناوبانگانەی کە ڕەخنەگرانە بەرامبەر سیستەمەکەی وەستاونەتەوە، بخاتە ژێر پرستانەوە، وەك هونەرمەندان، زانایان، مێژووناسان، ڕووناکبیران، نووسەران و کەسانی ڕەخنەگر لە سیستەمەکەیان.
ئازادی تاك جێگەی گفتوگۆ نییە، لە ئەوە سەرەتاییترین و بەهێزترین خوازیاری مرۆڤ بووە لە سروشتدا.

1 ئیمانوێل کانت فەیلەسوفی ئەڵمانی لە 22.04.1724 دا لە کۆنیگسبێرگی سەر بە پرۆیسن لەدایك بووە و هەر لە هەمان شار لە 12.04.1804 دا کۆچی دوایی کردووە. ئەم زانیاریانە لە ڤیکیپیدیا وەرگیراوە.

2 Immanuel Kant, Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? Kant 1784, S.481

3 ڕێنیسانس سەدەم یان چەرخێکی کولتووری و مێژوویی-هونەرییە لە ئەوروپا، کە تێیدا ئەوروپا لە بوارەکانی گەشەی کولتووری و هونەریدا هەنگاوێکی زۆر گرنگی مێژوویی نا.

4 جۆن ستوارت میل لە 20.05.1806 دا لە لەندەن لەدایکبووە و لە 08.05.1873 دا لە فەڕەنسا کۆچی دوایی کردووە، فەیلەسوف و ئابووریناس و سیاسەتمەدارێکی ئینگلیزە، بە یەکێك لە هزرمەندە دیارەکانی سەدەی نۆزدەهەم دەژمێردرێت. کۆنسێپتی ئازادی لای ئەو لە سنووری پیاوان بەدەرە و زۆر جەختی لەسەر ئازادی بۆ ژنانیش کردووە. (Frauenemanzipation)

حیزب لە ئاوێنەی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادیدا..حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی: کاوە عومەر

دەقی وتاری حەمید تەقوایی لە ڕێوڕەسمی یادی ٣٢ ساڵەی حیزبدا، یەتەبۆری سوید
١١ئازەر، ٢ی دێسەمبەری ٢٠٢٣

ڕێگەم بدەن بەخێرهاتنی هەمووتان بکەم. زۆر خۆشحاڵەم کە ئەمشەو لەگەڵتانم و هیوادارم بتوانین گفتوگۆیەکی باشمان هەبێت چونکە دوای وتارەکەدا پرسیار و وەڵامان دەبێت. بەهەر حاڵ زۆر دڵخۆشم کە لێرەم و هیوادارم گفتوگۆیەکی باشمان هەبێت.
ئەمە کۆبوونەوەیە بە بۆنەی ٣٢ ساڵەی دامەزراندنی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریەوە. بەڵام حیزب بە جیا لە پێشهاتەکان و ئەو شۆڕشەی کە ئەمڕۆ دەگوزەرێت شیکاری ناکرێ. هەر لەبەر ئەم هۆکارە، ناونیشانی ئەم وتارە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری و شۆڕشی ژن، ژیان ئازادییە. هیوادارم بتوانم لە ئاوێنەی شۆڕشدا حیزبتان پیشان بدەم.
سەرەتا پێویستە یادێک لەهەموو ئەو ئازیزانە بکەینەوە کە لەم شۆڕشەدا، لەماوەی ساڵ و نیوەی دوایدا گیانیان لەدەستدا. لە مەهسا و مەهساکان، سارینا کان، نیکاکان، خودا نورەکان، کیانەکان و سەدان کەسی تر کە لە ڕێگای ئازادی و ڕزگاریدا لە خاک وخوێن هەڵکەشران. وە با هەموو قوربانیانی ئەم ٤٠ ساڵە یاد بکەینەوە کە لە ڕاپەڕین و کەوتنە سەر زەوی ، لە سێدارە دران و لە ساڵانی شەستەکان و لە شۆڕشی١٣٩٨ و لە ئابانی ١٣٩٨ و لە ١٣٩٦ و لە تەواوی ئەو ماوەیەی کە ئەم حکومەتە دۆزەخییە دەسەڵاتی بەدەستەوەگرت، خۆیان بەدەستەوە نەدا، دژی وەستانەوە و خەباتیان کرد. یادی هەموو ئەم ئازیزانە هەمیشە لەگەڵمانە. ئەمە نە لە خۆش دەبین و نە لەبیری دەکەین.
به هه مان شێوه پێویسته سڵاوی خۆم بۆ هه موو تێکۆشەران و هەڵسوڕاوانی ئه م شۆڕشه مه زنه بنێرم که بۆ وه ستان هاتنه سەر

شەقامەکان و سنگی خۆیان کردە قەڵغان و خەباتیان کرد و تا ئێستاش سەرقاڵی ڕێکخستن و بەرەوپێشبردنی ئەو شۆڕشە شکۆدارەن. بە هەموو خوێندکاران و قوتابیان، بە هەموو گەنجان، بە هەموو داواکاران و بزووتنەوەی دادخوازی، بە هەموو ئەو ژنانەی کە خەریکی بەرەوپێش بردنی بزووتنەوەیەکی زۆر بەلاحی بۆ حیجابین، بزووتنەوەیەک کە تا ڕیشەی ئەم حکومەتە تاوانکارە دەبڕێت؛ بە ئەو کرێکارانەی کە بە شورای ناڕەزایەتییەکانیان لە کەرتە جیاجیاکانی پیشەسازی نەوت دەستیان بە ناڕەزایەتی بەرفراوان کردووە و بەردەوامن، بە ئەو مامۆستا و خانەنشینانەی کە ئاڵای بزێوی و کەرامەتیان بە هەموو کۆمەڵگە هەڵکردووە، بە هەموو هونەرمەندان، سینەماکاران، نووسەران ، ئاوازدانەران و گۆرانیبێژان کە کولتوورێکی ناڕەزایی ناوازەیان خوڵقاندووە- نەک هەر لە مێژووی شۆڕشی ئێراندا، بەڵکو لە مێژووی جیهاندا. کولتوورێک کە گەرەنتی پێشکەوتن و خەباتی بەردەوام بۆ ڕزگاری کۆمەڵگا بکات؛ بە هەموو خەڵکی ئێران کە بەبڕیاریانداوە تەور لە ڕیشەی ئەم حکومەتە بدەن. سڵاو بۆ هەموو ئەو ئازیزانە دەنێرم و هیوای پێشکەوتن و سەرکەوتنیان بۆ دەخوازم.
باسەکە ئەوەیە کە ئەو شۆڕشەی دەستی پێکردووە، شۆڕشی ژن ژیان ئازادی، بەها و ئامانج و کولتوور و هونەرێکی شۆڕشگێڕانەی لەگەڵ خۆی هێناوەیە پێشەوە و لە ئاستی جیهانیدا بەرزی کردەوە، کە لە مێژوودا ناوازەیە. شۆڕشگێڕانەیە – وەک دروشمی سەرەکییەکەی ڕایدگەیەنێت – بە "ژن ژیان ئازادی". هەرکام لەو وشانە ئاماژەیە بە ئەو خەبات و تێکۆشانانەی کە لەماوەی ئەم ٤ دەیەیەدا، لە ماوەی ٤٥ ساڵی ڕابردوودا لە کۆمەڵگادا بەردەوام بوون و دواجاریش، ئەمڕۆ خاڵی لوتکەکەشی شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە. لەم سێ وشەیەدا ژن ژیان ئازادی خۆی کورت دەکاتەوە. ئەم دروشمە دەبێتە جیهانی و سەرنجی جیهان بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت، چونکە ئاماژەیە بە بەها مرۆییە جیهانییەکان. دەتوانم بڵێم ئەمە یەکەمین شۆڕشە لە مێژووی ئێراندا و بە بوێرییەوە دەتوانم ئەوە بڵێم لە مێژووی جیهاندا کە ڕاستەوخۆ دەبێتە هۆی ڕزگاربوونی مرۆڤ لە هەموو سنووردارکردنێک، لە هەموو هەڵاواردنێک، لە هەموو خورافاتە ئاین و نا ئاینییەکان، لە هەموو شتە پیرۆزەکانی تر جگەلە ئینسانی ئینسانیەتمان نیە. ئەمە ئەمەمان نەبوو. لە ئێراندا لە سەردەمی شۆڕشی دەستووردا باس لە دەستوور و مەجلیس و ڕزگاربوون لەو کۆمەڵگە دواکەوتووی سەدەی ناوەڕاستی فیۆداڵی تا سەدەی بیستەم و سەردەمی نوێ بوو. زۆر پێشکەوتنخواز بوو، بەڵام لە ڕاستیدا دیموکراسی پەرلەمانی دەویست، ئازادی دەویست، دادپەروەری دەویست، یاسای دادوەری مۆدێرن دەویست، دەیویست یاسای کۆمەڵایەتی مۆدێرن لە ڕۆژئاوا وەربگیرێت. شۆڕشێک

بوو سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا و لە نیوەی ڕێگادا ڕاگیرا، بەڵام لەسەر بنەمای ئەم جۆرە داواکاریانە بوو.

لە سیەکانی سەدەی ڕابردوودا لە ئێران خەباتێک لە دژی دەسەڵاتی کۆلۆنیالیزم کە دەستی بەسەر پیشەسازی نەوت و هەموو سەرچاوەکانی سەروەت و سامانی ئێراندا گرتبوو، ڕوویدا. کۆمەڵگا دەیویست لەم هەژموونە ڕزگاری بێت، دەیویست پیشەسازی نەوت بە نیشتمانی بکات، بە نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوتیش بەجۆرێک ڕزگارکردنی کۆمەڵگا و بەرەپێشچوونی لەخۆیاوەدا بوو.

شۆڕشی ١٣٧٩ دژی دەسەڵاتی پاشایەتی و بۆ گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی ئازاد و یەکسان بوو. تا ڕادەیەکی زۆر هاوشێوەی شۆڕشی ئەمڕۆ بوو، بەڵام شۆڕشی ئەمڕۆ تەنیا دژی کۆماری ئیسلامی نییە. تەنها دژی ئایین نییە. چل ساڵە ژیانی مرۆڤەکان بە هۆی ئاینەوە وردووخاشکردووە،شێواندووە، ڕێک گوشیووە، هەر بۆیەش تایبەتمەندییەکی گرنگی شۆڕش دژە ئایینی بوونە. بەڵام هەروەک چۆن کاتێک فشار دەخرێتە سەر ئیسپرینگێک و ڕادەکێشیت بۆ دواوە و بەرەڵای دەکەیت و باز دەداتە پێشەوە و مەودایەکی دوور لە پێگەی پێشووی خۆی دەفڕێت، کۆمەڵگای ئێرانیش، بەشێوەیەک کۆماری ئیسلامی گوشیوە بەرەو بنی دۆزەخ بردووە کە کاتێک هەڵدەستێتەوە ئەم زنجیرانە دەشکێنێت، سەدان هەنگاو لە پێش پێشکەوتووترین کۆمەڵگا شارستانییەکانی جیهانەوە دەبێت.

دروشمی ژن ژیان ئازادی ، جازیبەیەکی جیهانی هەیە، چونکە دروشمێک نییە تەنها لە دژ دیکتاتۆریەتی جیهانی سێیەمی، دیکتاتۆریەتی ئایینی، دیکتاتۆریەتی کۆمەڵگە دواکەوتووە ناپیشەسازییەکان. بەڵکو دروشمێکە کە لە دڵی هەر ئەم ڕۆژئاوای بەناو پێشکەوتووە و لە ئەوروپا و ئەمریکای باکووردا دڵەکانی ناچار بەلەدان کردووە و سەرنجیانی بۆ خۆی ڕاکێشاوە ئەم شۆڕشەیە کە نەک هەر دەیەوێت کۆماری ئیسلامی ڕامماڵێت، بەڵکو دەیەوێت لەسێدارەدان نەهێڵێت نەک تەنها دەیەوێت ژنان پابەند نەبن بە یاسا ئایینییەکانەوە، بەڵکو دەیەوێت ژن لە سەری کۆمەڵگادا بێت، یەکسان بن لەگەڵ پیاوان و بە هەموو هێز و کەرامەتی ئینسانییەوە لە کۆمەڵگادا بناسرێت. لە یاساکاندا نوێنەرایەتی بکرێت و ژیانێکی مرۆیی هەبێت. ڕزگارکردنی ژنان نەک هەر لە کۆت و بەندەکانی ئیسلام، بەڵکو ڕزگارکردنی لە کۆت و بەندەکانی هەر جۆرە پیاوسالارییەک، هەر جۆرە بیرکردنەوەیەک کە ژن دەبەستێتەوە کە لە هەموو جیهاندا نموونەی دەبینیت. هەروەک چۆن لە ڕۆژئاوادا بزووتنەوەی “می توو”مان هەبوو و چەندین بزووتنەوەمان هەبوو کە بۆ ماوەیەکی زۆر ئامانجیان ئازادکردنی ژنان بوو لە هەموو جیهاندا. هەر بۆیە هەیەوەیە کە دروشمی ژن ژیان ئازادی سەرنجی

هەمووان ڕابکێشێت. ئازادی ژن ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە ئازادیی هەموو کۆمەڵگا و بە ڕزگاریکردنی هەموو کۆمەڵگا و بە ژیانەوە.
ئەم دروشمەکە بە ژیان، نەک هەر دژی دۆزەخی هەژاری و نەهامەتی کە کۆماری ئیسلامی لە ئێران دایمەزراندووە، بەڵکو دژی ئەو خۆپارێزییە ئابوورییەی کە هەموو جیهانی گرتووەتەوە. بە بەرگریکردن لە بژێوی و کەرامەتی هەموو ئەو کەسانەی کە لەژێر هەژموونی خۆپارێزی ئابووری و نوسخەی بانکی نێودەوڵەتیدان " کار بکەن زەحمەت بکێشن و دەنگتان نەبیستن". ژیان واتە ئازادی لە ڕێگری ئابووری، ئازادی لە کۆیلایەتی کرێ، ئازادی لە بەبارمتەگرتنی ژیان و نان و بژێوی بە کارکردن. ژیان واتە ئازادی لەمانە. ژیان بەو مانایەی کە تەنیا لە کۆمەڵگەیەکی دوور لە جیاکاریدا، نەک هەر جیاکاری یاسایی و مەدەنی، بەڵکو دوور لە جیاکاری کۆمەڵایەتی و ئابووری و چینایەتی، بەدی دێت. “ژن ژیان ئازادی” دروشمەکە، بەڵام کۆمەڵگا زیاتر لە ٤ دەیە خەبات بە هەریەکێک لەمانە دەکات.
ڕەنگە بڵێیت، باشە، ئەم شۆڕش کە بەو گەورەیی و ئیعتیبارەوە دەستی پێکرد، ئێستا کەم بووەتەوە. ئێستا ئیتر هەواڵێک لەخۆپیشاندان و ڕێپێوانی بەشکۆی شەقامەکان نەماوە. وا دیارە کۆماری ئیسلامی خەریکە کۆنترۆڵی دەکات. بەڵام شۆڕش تەنیا سنووردار نابێتەوە بە خۆپیشاندان و ڕێپێوانەوە. ئەوەی گرنگە ئەوەیە کە تا ئێستا کەش و هەوای سیاسی و بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا هێندە پێچەوانە بووەتەوە کە کۆماری ئیسلامی کەشکردووە بۆ لاوازترین پێگەی خۆی و کۆمەڵگای بەرەو ئیرادەدارترین و هێرشبەرانەترین پێگەی لە تێکۆشانی دژی کۆماری ئیسلامی و لە دژی هەموو ئەو هەڵاواردنانەی کە کۆماری ئیسلامی دەیپارێزێت.
ئەو وێنەیەی کە دونیا پێشتر لە ئێران هەیبوو، “وڵاتێکی ئیسلامی” بوو، بەرگریکارێک بوو لە تیرۆریستان، کۆمەڵگایەک کە خۆیان حیجابیان هەڵبژاردووە، ئیسلام و حیجاب کەلتووری خۆیانن و هتد. لەم کۆمەڵگای ڕۆژئاوادا تەنانەت ژنی فێمینیستمان هەبوو کە حیجابیان بە هێمای کولتووری ئێرانی دەزانی و کاتێک دەیانویست بەرگری لە ژنانی ئێرانی بکەن، حیجابیان لەبەر دەکرد. لەبیرمە لە شاری مۆنتریال لە کەنەدا ئەو ڕۆژەی کە بەڕۆژی جیهانی حیجابیان دانابوو، فێمینیستەکان حیجابیان لەبەر دەکرد. ئەوانەی کە لە ماوەی ڕۆژانی تردا بێ حیجاب بوون، حیجابیان لەبەر دەکرد وەک نیشانەی بەرگریکردن لە کولتووری ئیسلامی بە تێزی “دیالۆگی شارستانییەتەکان”. وە حیجاب بوو بە سیمبول بۆ تەنانەت هێزە لیبراڵەکان، بۆ نموونە هێزە چەپەکان، بەشێک لە فێمینیستەکانی جیهان بۆ ئەوەی بەم شێوەیە هاوسۆزی خۆیان لەگەڵ ژنانی ئێران

ڕابگەیەنن.
شۆڕشی ژن ژیان ئازادی هەموو ئەم وێنەیەی هەڵوەشاندەوە. وە لابردنی حیجاب و قژبڕینی ناو پەرلەمانەکان، لای کەسایەتیەکان، ڕوخسارە ناسراوەکان، ئەکتەر، نووسەران. بە لابردنی حیجاب و بڕینی قژیان ڕایانگەیاند کە بەرگری لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی دەکەن. وە حیجاب ڕەتکرایەوە و کرا بە شتێکی نەرێنی، بۆ ئەوشتەی کەبەڕاستی هەیە، بەکۆت وبەندێک کە بەڕاستی لەدەست وپێی ژناندایە لە هەموو وڵاتاندا. لە قۆناغە ئامادەییەکان، لەو قوتابخانەی کە منداڵی ئاوارەکانی هەڵاتوو لە وڵاتانی ئیسلامی ئامادەبوون، شوێنی نوێژکردنیان دروست دەکرا، لە پۆلەکاندا بە حیجابەوە دەردەکەون، لە ژووری نانخواردنی قوتابخانەشدا حەرام و حەڵاڵیان دەکرد و هتد. هەموو ئەمانە بەسەر یەکداشێوان. وە حیجابەکە ڕەتکرایەوە. حیجاب وەک ئاڵای ئیسلامی سیاسی ناسێندرا و ڕەتکرایەوە. دەرکەوت نەک هەر ئەم حکومەتە، وەک خۆیان گوتیان حکومەتی خەڵکی ئێران نییە (دەیانگوت کۆمەڵگای ئێران ئیسلامییە و شایەنی ئەم حکومەتەیە). بەڵکو کۆمەڵگای ئێران ۱۸۰ پلە دژی کۆماری ئیسلامییە. دژە ئاینترین و بێدینترین و عەلمانیترین و مۆدێرنترین و پێشکەوتنخوازترین کۆمەڵگا کۆمەڵگەی ئێرانە. جەماوەری خەڵکی ئێران خاوەنی پێشکەوتنخوازترین پێگە و ئایدیاڵە و جیهان ئەمەی بینی. وە کڵاوەکەی داکەند بۆ ڕێزگرتن لە ژنانی ئێران و خەڵکی ئێران. شۆڕشی ئێران بە یەکەمین شۆڕشی ژنان لە مێژوودا ناوی لێنرا.

ئەم شۆڕشە وەک پارادایمێکی سیاسی، وەک فەزای سیاسی، وەک گوتارێکی جیهانی زیندووە. و کۆماری ئیسلامی خستە لاوازترین پێگەی خۆیەوە. ئه وه ی ئه مڕۆ سیاسه ته کانی کۆماری ئیسلامی دیاری ده کات، ساڵی ڕابردوو نییه ، به ڵکو ئه و ئاینده یه که ده زانێت مه رگی به م زووانه دێت. ئەوە ئایندەیە کە دەزانێت شۆڕش بۆی ئامادە کردووە. ئەوە ترسی ئایندەیە کە هەڵوێستەکانی ئەمڕۆی کۆماری ئیسلامی ڕوون دەکاتەوە. ئەوان خۆیان لە ئێمە باشتر دەزانن کە ئەوان خۆریان لە ئاوابووندایە، دەبێ بڕۆن، کۆمەڵگا بڕیاری تێک شکاندنی ئەم سیستەمەی داوە. ئەوان ئەمە دەزانن. درەنگ یان زوو کۆمەڵگا دەتەقێتەوە. جارێکی تر دەتەقێتەوە و ئەمەش کۆنتڕۆڵ ناکرێت. ئەوان ئەمە دەزانن. شۆڕش دەگەڕێتەوە، دەگەڕێتەو□ س□□ر شەقام بەم کولتوورە دەوڵەمەندی□ ک□ خوڵقاندوویی□تی — ئ□م□□ ل□□□دا هەندێک لەو سروودانەمان بیست و خوێندمانەوە- لەگەڵ ئەو کەسایەتیانەی کە خەڵاتی ئاشتی جیهانی، خەڵاتی مافی مر□ق و لەگەڵ ڕژێمێکی ڕسوادا کە لە هەندێک ناوەندە و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکانیاندا

دەرکراوە. کۆماری ئیسلامی بە تاوانبارترین ڕژێم ناسراوە و بە کردەوە تەنانەت ئەو حکومەتانەی کە هەمیشە بەرگریان لە کۆماری ئیسلامی دەکرد و تا ئێستاش دەیانەوێت پەیوەندی دیپلۆماسیان لەگەڵدا هەبێت لەرە و لەوە دژی وەستاون. کاتێک ئارمیتاکان دەکوژرێن، کاتێک کارەساتێک ڕوودەدات، جارێکی دیکە دەنگیان بەرز دەکەنەوە. تەنانەت حکومەتی ئەمریکا و ئەو حکومەتانەی کە پەیوەندی باشیان لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا هەیە، دژی دەوەستنەوە.

ئەمانە دەستکەوتەکانی شۆڕشێکی مەزنن، کە دەبنە بناغە و پایەی بەردەوامی شۆڕش، و بە پێشکەوتنی زیاتر.

دەپرسن، ڕۆڵی حزبەکان لەم کارەدا چییە؟ دەڵێن "ئەوە لە مەراسیمی ساڵیادی حیزبدا ئەم قسانە دەکەن نەک لە مەراسیمی ساڵیادی شۆڕش"دا. حیزبەکان لە کوێی ئەم ڕەوەندەدا جێیان دەبێتەوە؟ نەک هەر حیزبی ئێمە، بەڵکو بەگشتی حیزب و حیزبایەتی.

یەکەم شت کە لەم بارەوە دەبێ بیڵێم ئەوەیە کە شۆڕش لەلایەن حیزبەکانەوە ناکرێ. هەمیشە وتوومە شۆڕش دیاردەیەکی عەینی، بابەتییە، لە ناکۆکییەکان لە دژایەتییەکان و هەڵاواردن و مەسەلە ڕاستەقینەکانی خەڵکەوە سەر دەردەهێنێت. هەموو شۆڕشەکان بەم شێوەیەن، بە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیشەوە. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە هەڵوێست و سیاسەت و ئامانجی حیزبەکان پەیوەندییان بە شۆڕشەوە نییە.

دەبینیت هەموو لایەنێک ئەوەندەی ئامانجەکەی داوای دەکات ڕەخنە لە دۆخی ئێستا دەگرێت. کە دەیەوێت بگاتە ئامانجە تایبەتییەکەی خۆی. قووڵایی ڕەخنەی هەر لایەنێک لە بارودۆخی هەنووکەیی یەکسانە بە بەرزی داواکارییەکانی، هەرچەند داواکارییەکان بەرزتر، فرەتر، ئینسانیتر، ڕزگارکەرتر بن، ڕەخنە لە بارودۆخی هەنووکەیی قووڵتر دەبێتەوە. ڕیشەییتر. کەسێک کە تەنیا دەیەوێت گۆڕانکاری بچووک لە سیستەمدا بکات، بۆ نموونە شوێنی مەلا چاک و خراپەکان بگۆڕێت، یان زۆرترین عەلمانییەت بهێنێت و باقی سیستەمەکە لە شوێنی خۆیدا بهێڵێتەوە، تەنیا لەسەر لقەکانی دەست دەدات. وە هەرکەسێک بیەوێت ڕێگەی ستەم و جیاکاری و نایەکسانی و خنکاندن نەهێڵێت دەست بە ڕەگ وڕیشە دەبات بە مرۆڤیش وەک مارکس دەڵێت ڕیشە مرۆڤ خۆیەتی. حیزبێک حیزبی ئەم شۆڕشەیە، کە لەگەڵ ئەم شۆڕشەدا نەهاتە مەیدان، بەڵکو لە مێژە بە دروشمەکانی، بە داواکارییەکانی، بە ئامانجەکانی و لە هەمووی گرنگتر بە پراکتیک و خەباتە بەردەوامەکانی پێشوازیی لەم شۆڕش کردووە.

ئه مڕۆ ئه م شۆڕشه به رامبه ر حیجاب به ڕز بووه ته وه و بزووتنه وه ی نه حیجاب یه کێکه له بواره گرنگه کانی شۆڕشی ئێستا و

براوەیەکی سەرکە وتووە . بەگوێرەی خودی حکومەتەکان، ئێستا زیاتر لە ٧٠٪ی ژنان بە حیجابن، دەستبەرداری حیجاب بوون. تەنانەت ژنانی ئایینی، ئەو ژنانەی کە تا ئێستاش خۆیان بە موسڵمان دەزانن و تەنانەت بە هەڵبژاردنی خۆیان حیجابیان لەبەر دەکرد، ئێستا وەک هاوسۆزی لەگەڵ بزووتنەوەی قەدەغەکردنی حیجاب دەستبەرداری حیجاب بوون. زیاتر لە ٧٠٪ ئافرەتان! کە پێی وابوو کۆماری ئیسلامی لە سەرکاردایە و ژنان ئەم بەڵایەی بەسەردا دەهێنن؟

حیجاب تەنها پۆشاکێک نییە. شەڕی حیجاب تەنیا شەڕی ئازادی داپۆشین نییە. حیجاب ئاڵای حکومەتێکی ئیسلامی دواکەوتووی سەدەکانی ناوەڕاستیە کە هەموو کۆمەڵگای زیندانی کردووە. بە زیندانیکردنی ژنان، ئازادی زیندانی دەکات، ژیان زیندانی دەکات و "ژن ژیان ئازادی" لێرەدا بەستەرەکەیە. لێرەدا پەیوەندییەکە دەخەینە ڕوو. ئەو کۆمەڵگایە دەڵێت "ژن ژیان ئازادی" چونکە کۆماری ئیسلامی مافی ژنانی کردووە بە کۆت و بەند لە دەست و پێی هەموو کۆمەڵگا و هەموو خەڵک لە ژیانی ئابووریان، لە ژیانی مەدەنییان، لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا. شەڕی حیجاب واتە شەڕی شکاندنی هەموو پەیوەندییەکان.

ئەو حیزبەی کە زۆر پێش ئەم شۆڕشە دژی حیجاب ڕاپەڕی، حیجابی بە قەفەسێکی جوڵاو بۆ ژنان ناوبرد، حیجابی بە دیواری ئاپارتایدی سێکسی ناوبرد و ڕایگەیاند کە خەبات نەک تەنها لە پێناو ئازادیی ژنان، بەڵکو خەبات بۆ ڕزگاری ژنە کۆمەڵگا لە خەباتی دژی حیجاب دابڕاوە، ئەوە ئێمە بووین. لە مێژووی ئێمەدا خەبات دژی حیجاب دیارە، سووتاندنی حیجاب لەم وڵاتی سوێدە بەشێکە لە مێژووی ئێمە، خەباتیش دژی حیجاب تەنیا لە ٨ی ئازاردا نییە بەڵکوو هەموو ڕۆژەکانی ساڵ. ئێمە ئەو حیزبەین کە ڕۆژی جیهانی خەباتمان لە دژی حیجاب ڕاگەیاند. فەریدە ئارمان، یادی بەخێر، ڕۆژی جیهانی دژی حیجابی لە سوید ڕاگەیاند. ئێمە ئەو حیزبەین کە بەهەموو هێزمانەوە پشتیوانیمان لە کچانی خیابانی ئینقلاب کرد. وە خەباتی ئەوانمان بە خەبات بۆ ئازادیی کۆمەڵگا زانی. وە ئەمڕۆ هەموو کۆمەڵگاش هەمان شت هاوار دەکەن. من بانگەشەی ئەوە ناکەم کە ئێمە بزووتنەوەی بێحیجابیمان دروست کردووە، بەڵکوو دەڵێم ئێمە ئەوەندە ئاگاداری دینامیزمی شۆڕش لە کۆمەڵگای ئێران و مەسەلە گرنگەکانی خەڵک و ئەو بزووتنەوە پۆتانسێلانە بووین کە دەتوانرێت بە واقیع بکرێن، کە پێشوازیمان لەو هەلومەرجانە کرد.

خاڵێکی تر شۆڕشی ژنانەیە. ئەمڕۆ هەموو دونیا دەڵێن ئەمە شۆڕشی ژنانەیە. ئەمە مەنسوور حیکمەت بوو – پێویستە جارێکی تر یادی بەرز ڕاگرین – کە ٢٢ ساڵ لەمەوبەر ڕایگەیاند کە شۆڕشی داهاتووی ئێران

ش□ش□کی ژنانە دەبێت. و دوای ئەوە دامەزراوە و ئۆرگانی “ش□ش□ی ژنان”مان دامەزراند و ئەم ئاڵایەمان بە بەرز ڕاگرت. ئێستا هەموو دونیا دەڵێن ئەم□ ش□ش□ی ژنان□، ی□ک□م ش□ش□ی ژنانە لە مێژوودا!
ئەم ش□ش□ لە دژی لەسێدارەدان ڕاپەڕی. گوتار و ڕەوتی هەمووان پێکەوە دژی سزای لەسێدارەدان هەموو کۆمەڵگای گرتەوە. تەنها چەند مانگێک لەمەوبەر. کۆمەڵگا ڕایانگەیاند کە پێویستە سزای لەسێدارەدان بۆ هەر تاوانێک هەڵبوەشێتەوە نەک تەنها حاڵەتی لەسێدارەدان و سزای لەسێدارەدان. سزای لەسێدارەدان بۆ هەموو تاوانێک هەڵبوەشێتەوە و قەدەغە بکرێت. ئەمە لەلایەن کۆمەڵگاوە لە دڵی ش□ش□ی ژن ژیان ئازادیدا ڕاگەیەندرا و ئەوە حیزبی ئێمە بوو کە سا□□انێک لەمەوبەر ڕایگەیاند کە “ئیعدام کوشتنی بە ئەنقەستی دەوڵەتیە” پەیامی دوا کۆنگرەی خۆی بوو ب□ خ□□□ک ک□ “ئ□م□”. ه□مووان پێکەوەین”. ئێستا کۆمەڵگا دەڵێ هەمووان پێکەوە دژی لەسێدارەدان! و بەم شێوەیە دوو داواکاری گرنگ و دوو ئاڵای گرنگ کە لەلایەن حزبەکەمانەوە هەڵکران بەیەکەوە گرێدراون.
ئەمڕۆ “سەربەرزی و بژێوی” ئاڵای خانەنشینان و مامۆستایان و کرێکارانی نا□□زای□تی□. شورای ناڕەزایەتی لە کەرتە جیاوازەکانی نەوت، کرێکارانی گرێبەست و ناگرێبەست ئەنجومەنی ناڕەزایەتییان پێکهێنا و لە ڕۆژانی شەممەی ناڕەزایەتی و ڕۆژانی یەکشەممە ناڕەزایەتی دەربڕین ناڕەزایەتی بەرفراوان ئەنجام دەدەن. ڕۆژانی هەفتەیان دابەش کردووە و هەموو ڕۆژێک بە ئاڵای بژێوی و کەرامەتەوە دێنە سەر شەقام. “ژیانێکی شکۆمەندی مافی سەلمێنراوی ئێمەیە” دروشمی گشتگیری ئەم ش□ش□ و دروشمێکی بنەڕەتیی حیزبەکەمانە.
لەم ش□ش□دا ئەوە ئێمە بووین کە دژی ه□□□اواردنی نەتەوەیی وەستاینەوە و گوتمان هەموو مرۆڤەکان یەکسانن، بەبێ گوێدانە نەتەوە، میللەت و زمان، مافی یەکسانیان هەیە، دەبێت پێکەوە بۆ مافی یەکسانی هەموو هاووڵاتیانی ئێران بوەستین، بەبێ گوێدانە کورد، ئازەری و هتد، ئەمڕۆ کۆمەڵگا دروشمی “کورد بەلووچ ئازەری، ئازادی و یەکسانی” دەڵێنەوە، ئەوان دروشمی “یاشاسین کوردستان، بژی ئازەربایجان” دەڵێنەوە. خەڵکی ئێران دەڵێن ئێمە کورد و عەرەب و ئازەری و فارس و…هتدمان نییە، هەمووان مرۆڤین، ئازادیمان دەوێت، یەکسانیمان دەوێت.
ئەمە ئەو حیزبەیە کە ئاڵای شوراکانی هەڵکرد و شوراکانمان لەو ئەزموون و پڕۆسەیەدا هەبوو کە بووە هۆی ئەم ش□ش□، لەوانەش لە خەباتی کرێکارانی هەفت تەپە کاتێک ئیدارەی شورایان خستەڕوو. وە ئەمڕۆ شوراکان وەک ڕێکخراوی خەبات، شورای پەروەردەکاران، شورای

پەرستاران، شورای کرێکارانی گرێبەستی نەوت، شورای کرێکارانی لایەنی سێیەم پێکدەهێنرێن و لە هەموو شوێنێک چالاکن. کۆمەڵگایەک کە لە مێژوویەکی هێندە دورنا کە هێشتا شوراکان وەک سیمبولی ئازادی و دیموکراسی و یەکسانی زیندووە، ئەمڕۆ دیسان وەک ئۆرگانێکی ناڕازی ڕوو لە شوراکان دەکات.

و لە کۆتاییدا ئێمە حیزبێکین کە هەمیشە شۆڕشمان وەک تاکە ڕێگا بۆ ڕزگارکردنی کۆمەڵگە ڕاگەیاندووە. بەپێچەوانەی زۆرێک لە هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن کە پێیان وابوو دەبێت گۆڕانکاری بکرێت، هەنگاو بە هەنگاو ببرێتە پێشەوە و پشت بە وڵاتانی ڕۆژئاوا ببەسترێت، سیناریۆی جیاوازی ڕژێم گۆڕین(regime change) ڕێکبخرێت. زۆر کەس شۆڕشیان بە ئاژاوە دەزانی. شۆڕش بە توندوتیژی دادەنرا. ووتیان پێویستە لێی دوور بکەویتەوە. تەنانەت باسی ڕووخانیشیان نەکرد. باسیان لە گۆڕینی حکومەت یان بەلای زۆرەوە ڕوخاندنی هەنگاو بە هەنگاو و هتد دەکرد. بەڵام ئەمڕۆ دەبینین شۆڕش ڕێز و ئیعتیباری خۆی بۆگەڕاوەتەوە. تەنانەت لە ناو ئەوانەی کە تا دوێنێ بە توندوتیژیان زانیوە. جا بیانەوێ یان نەیانەوێت

شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ، لەگەڵ بوونی خۆی و ڕوودانی خۆیدا نیشانی دا کە ئەم حیزبە لەسەر حەقە، حیزبەکە ڕێگای ڕاستەقینە پیشان دەدات، حیزبەکە وەهم دروست ناکات کاتێک دەڵێت شۆڕشەکە وا دە. هیچ وەهمێکی نەبوو کاتێک دەیگوت شۆڕشی داهاتوو مێینە دەبێت. کاتێک وتی لەسێدارەدانەکان، نەک تەنها سزای لەسێدارەدان بەڵکو خودی سزای لەسێدارەدانیش، پێویستە ڕابگیرێت. کۆمەڵگای ئەمڕۆش هەمان شتی دەوێت.

و ئێمە ئەو حیزبەیە کە لە چەند دەیەی ڕابردوودا ئاڵای ئەو سیاسەتانە و ئەمڕۆش لە دڵی ئەم شۆڕشەدا بەرزکردۆتەوە و بە کەناڵ جەدید تەلەفزیۆنی، بە سەکۆ و دەنگی شۆڕش بووەتە دەنگی خەڵک. گفتوگۆیەکی هاوبەش لە نێوان کەناڵ جەدید و خەڵکی شۆڕشگێڕ و تێکۆشەردا بەڕێوەدەچێت. کەناڵ جەدید لە ڕاستیدا قەڵایەکی بەهێزە، بنکەیەکی بەهێز و سەقامگیرە کە شۆڕش دەتوانێ ڕووخساری خۆی و سیاسەت و ئامانج و ڕێگای خۆی تێدا ببینێت. گفتوگۆی لەگەڵدا بکات، ڕاپۆرتی بداتێ، گوێ لە ڕێنماییەکان بگرێ. ئێمە ئەو ڕۆڵەیە کە کەناڵ جەدید تەلەفزیۆنی حزبەکەمان ئێستا دەیگێڕێت.

دەزانم کات کورتە و ڕەنگە کاتم تەواو بووبێت. خاڵی تریش زۆرن کە دەکرێ ئاماژەیان پێبکرێت، بەڵام لێرەدا وتارەکەم کورت دەکەمەوە، کە دەتوانن لە ئاوێنەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا حزبی ئێمە ببینن و بزانن ئەم حیزبە چی وتوو و چی کردووە، و ئێستا کۆمەڵگە چی کردوەو چی دەڵێت. ئەم پەیوەندی و لێکهەڵپێکرانێکی قووڵ هەیە لە نێوان

حیزبێکی شۆڕشگێڕ و کۆمەڵگەیەکدا نیشان دەدات ئەوەی دیاریکردووە کە شۆڕش تاکە ڕێگایە.
سەرنج بدەن ئەمە یەکەم ئاڵوگۆڕە لە ئێران کە خەڵک ڕایدەگەیەنن ناوی شۆڕش. ” پێی نەڵێن ناڕەزایەتی، پێی بڵێن شۆڕش”. کاتێک کە ئەمە ئەمەمان دەوت، زۆر کەس بەتەنزەوە وەک سوارەی شۆڕش،ناویان دەبردین ڕایانگەیاندبوو کە قۆناغی شۆڕش لە جیهاندا بەسەرچووە! شۆڕش نابێت، ئەمڕۆ کۆمەڵگا هەڵدەستێت و دەڵێت پێی بڵێن شۆڕش، ئەمە شۆڕشە! دەڵێت من گۆڕانی وردە وردەم ناوێت، هەنگاو بە هەنگاو ناخوازم، ڕیفۆرمخوازیم ناوێت و هتد. کۆمەڵگا ئەمانەی تێپەڕاندووە. هەر بۆیە وتم ئەم شۆڕشە خۆی ئەوە دەردەخات کە ئەو حیزبەی هەمیشە ئاڵای شۆڕشی هەڵکردووە، دەستی خستووەتە سەرپێویستیی کات. لەسەر ئەوەی دەبوو ڕووبدات و ئێستا ڕوویداوە.
ئەمە بەبەشی خۆمان، بە هەموو هێز و توانامانەوە، بۆ سەرکەوتن گەیاندنی شۆڕش خەبات دەکەین و بەڵێن بە هەموو ئەو خەڵکە دەدەین کە ئەم بەرنامەیە دەبینن تا دەتوانین لە پێناو بەهێزتر کردنی شۆڕش و فراوانتری بکردنیدا خەبات دەکەین و سەری کۆمەڵگاش لە دژی ئەمە بەرز بکەینەوە تا دەتوانین دەستبەرداری هیچ هەوڵێک نابین. ئەمە حزبی شۆڕشین و بەڵێن دەدەین لەگەڵ خەڵک، لەگەڵ کرێکاران، قوتابیان، ژنان، دادخوازان، خانەنشینان، مامۆستایان، و هەموو چین و توێژە ناڕازییەکانی کۆمەڵگا بوەستین. تا کۆتایی وەستاوین! ئەمە خەبات دەکەین بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی و دامەزراندنی جیهانێکی ئازاد، یەکسان، ئینسانی و خۆشگوزەران.
سوپاس.
١٥ ئازەر١٤٠٢، ٦دیسەمبەری ٢٠٢٣

دایکم/4/.. رەسووڵ بەختیار

4

دایکم یەکێک بوو لەو ژنانەی بوو، کاتێک قسەی دەکرد، دەیزانی چی دەڵێت، هیچ کاتێک قسەی بەخۆڕایی نەدەکرد و قسە و قسەڵۆکی بە کەس نەدەهێنا ئارا و دەیگوت: قسەکردنی زۆر و زیاد، هەردەم سەر ئێشە بۆ خۆیی و بەرامبەرەکەی دروست دەکات.

من نەبەرەی ئەو بووم، هەردەم دەمان بە یەکتر دەکردەوە، هەموو کات دەیگوت: ئەگەر کێشەت لەدەرەوە هەبوو، پێویست ناکات بە کەسی دەرەوە باسی بکەیت، وەرەوە لەلای من باسی بکە، من دایکتم لەهەموو کەس باشترت دەناسم، هەروا لێرە لەماڵەوە هەموو شتەکان باس دەکەین، چۆن باشبێ وا چارەسەری دەکەین.

ئێستا کەسێکی وا نییە، دڵ و دەروونی خۆمی بۆ هەڵڕێژم، پێشتر هەردەم دایکم بەپشت و پەنای خۆم دەزانی، لەلای من دایکم خواوەندەکە، هیچ کات لەپەرستنی پەشیمان نابمەوە، خواش هەردەم لەنێو ئایەتەکانی دایک بەخواوەندێک دەناسێنێ، هەموو کات لەهەر کارێمکدا دەگوت: ئەگەر دایکم رازی بێ ئەوا لەو کارەدا سەرکەوتووم، ئەگەر نا هەموو کارەکەم لێکهەڵدەوەشێتەوە.

ئێستا کاتێک بەشەقامەکاندا رێدەکەم، وا دەزانم سەرگەردانم، کاتێک بەرەو ماڵەوە دەڕۆم، هەر وا دەزانم لەماڵە، کەچی کاتێک دەچمە ماڵەوە هەموو ژوورەکان بەدوایدا دەگەڕێم، وەک منداڵێکی ساوا چاوەڕێم، دایکم پێمبڵێ: ئەمڕۆ زوو هاتییەوە، دیارە دەوامتان کەمتر بووە.

ژمارەی تەلەفۆنی دایکم بەداڵی نووسی بوو، پێشتر زوو زوو تەلەفۆنی بۆ دەکردم و دەیگوت:کاتێک هاتییەوە ئەو شتانە لەگەڵ خۆتدا بێنە، منیش دەمگوت:دایە، ئەگەر درەنگ هاتمەوە، خۆ هیچ نابێ.

ئەویش لەوەڵامدا دەیگوت: هەڵ کاتێک هاتییەوە، بەڵام ئەو شتانەی پێمڕاسپاردی لەگەڵ خۆتدا بێنە.

زۆرجاران سەیری تەلەفۆنەکەم دەکەم، بەڵکو دایکم تەلەفۆن بکات و بڵێ میوانمان هەیە، زوو ئەو شتانە بهێنەوە، خوشکەکانت هاتوون، هەندێک چوکلێت و خواردنی منداڵانەش بۆ منداڵەکانیان بێنە، هەموویان دەڵێن: خاڵمان لەکوێیە.

ئێستا وەکجاران دایکم تەلەفۆن ناکات، هیچ هەواڵی منیش ناپرسێ، بۆیە هەست بەبۆشایەکی گەورە دەکەم، وا دەزانم قورسایی هەموو دونیا لەسەر شانمە، وەک منداڵێکی ساوا چاودەگێڕم تا دایکم دەستی بەسەرمدا دابێنێ، هەموو ژوورەکان دەگەڕێم، کەچی دایکم دیار نییە، قوڕگیشم گیرایە، دەمەوێ هاوار بکەم:دایە..دایە.

دەزانم دایکم ئاگای لێمە، بۆیە کاتێک دەگەڕێمەوە لای ماڵەوە یەکسەر دەڵێم:دایە ئەوە گەڕامەوە ماڵەوە.

دەستم بۆ هیچ ناچێ، هەر کاتێک بمەوێ کارێک بکەم، یەکسەر وازی لێدەم نەوەک دایکم رازی نەبێ و پشتگیریم نەکات...بۆیە سەرگەردان ...سەرگەردان بەشەقامەکاندا رێدەکەم.

وەک لەسەرەتادا باسمکرد، ئێستا تەمەنم 53ساڵە وەک پیرێک وام، وەک منداڵێکی ساوام بێدەسەڵات...ناتوانم هیچ هەنگاوێک بهاوێم، ئەو

هەنگاوانەی دەیهاوێم خۆم زۆر بەبێدەرەتان دەزانم، وەک ئەوەی لەوڵاتێکدا بم تا منی تیادا نامۆ بم، کەس لەزمانم نازانێ، منیش زمانی ئەوان نازانم، زۆر هەوڵدەدەم بەزمانی ئاماژە تێیان بگەنم، کەچی ئەوان وەک کەڕوولاڵ وان لەزمان و نەزمانی ئاماژە دەزانن، تەنیا سەریان بادەدەن، بەشێوەیەک وا دەزانم ئەوانیش دایکیان کۆچی کردووە.

چیرۆکی هەمووومان لەیەکتر دەچێ، میهرەبانە دایکم وەک میهرەبانی هەموو دایکانە، لەم ڕووەوە دایکم دەیگوت: هەموو دایکانی دونیا لەیەکتر دەچن، هەموویان میهرەبانن و منداڵەکانی خۆیان وەک چاویان خۆشدەوێ، هەر منداڵێکی یان هەر نەوەیەکی بیر لەوە بکاتەوە، کە جیاوازی لەنێوانیان دەکا، ئەوا بەهەڵە داچوونە، گەورەیی دایک لەوەدایە ئەگەر منداڵ و نەوەکانی لەدووری هەزاران کیلۆمەتریش بن، ئەوا دڵی دایک هەستی پێدەکا.

گەورەیی دایکیشم ڕۆژانە لەپێش چاوم دووبارە دەبۆوە، دەیگوت: کوڕم دەزانم هیچ شتێکی خراپ ناکەی، لەڕووخسارت دەخوێنمەوە ئەمڕۆ چ کارێکت ئەنجامداوە، دەزانم خێر بووە یان شەڕ.

هەمووجارێ بەدایکم دەگوت: دایە، تۆ چۆن دەزانیت، کاری باشمکردووە، یان خراپەکاری، دەیان کیلۆمەتر لێت دوور بوومە، هەموو ئەوانەی لەگەڵمدا بوونە، تۆ هەر نایانناسیت، تۆ چۆن دەزانی ئەوەی کارێکی سەرشێتانەم نەکردووە، غەدرم لەکەس نەکردووە.

دایکم: دەزانم کەسی خراپ بۆ شاردنەوەی کارە خراپ تاوانەکانی، لەنێو ماڵێ خۆیدا کێشە دەنێتەوە، تا کەس لێی نەپرسێ، ئەوڕۆت چۆن بەڕێکرد، یان لێی نەپرسی ئەوە بەدرێژایی ئەو ڕۆژە لەکوێ بوویت.

زۆرجار دایکم دەیگوت: دایکانی کورد، یان دایکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، زۆر جیاوازە لەگەڵ هەموو دایکانی دونیا، دایکانی ئەم ناوچەیە، هەردەم لەنێودووتۆیی خەم و پەژارەن، چونکە دایکان لەڕێ هەموو کات لەنێو شەڕ و جەنگەکاندان، ڕاستە ماوە ناماوە ئاشتی بەرقەرار دەبێ، کەچی لەناکاو شەڕ و شەڕێکی گەورەی بە دەهێننەکایەوە، لەم کاتەشدا تەنیا دایکان جەرگسووتاو دەبن، سەیرەکە لەهەموو لایەک شەڕە، جەنگە، ئەوە تەنیا ڕۆڵەی ئەو دایکانە دەبنە سووتەمەنی.

دایکم دەستی بۆ ئاسمان بەرزدەکردەوە و دەیگوت: خوایە بەگەورەیی خوت ڕۆڵە و نەوەی دایکان بپارێزە تا چیتر جەرگسووتاو نەبن، با دایکان ئەو ڕۆژگارەی ماویانە بەئاسوودەیی ڕۆژەکانیان بەڕێ بکەن.

ماناکانی دایک زۆرن، ناتوانم پێ بەپێستی دایک و وشەکە، هیچ شتێک بنووسم، دەستەوەستان وەستاوم، لەئاست وشەی دایک، هەر مانایەکی پێببەخشیت، ئەوا بەتەواویی ناتوانیت گەورەیی و میهرەبانی دایک

شیبکەیتەوە، هەموو دانا و ئەدیب و نووسەر و شاعیر هەریەک لەلای خۆیەوە، باسی دایکی کردووە، هەمووان ئاست میهرەبانی و گەورەیی دایک کڕنووش دەبەن.

رەسووڵ بەختیار

ئێوارانە ٥٤.. شیعری سەردار جاف

ئێوارانە لاسارێ دەبێتە گێژەڵوک
بە حەوشەی هەستەکانما ئۆغر دەکا و
لە گویسەبانەی خانووە قوڕەکەی شیعرەکانما
وەک چلوورە شۆڕ بۆتەوە و نازانێ کەنگێ دەسکنێ
نە بە شنە و نە بە غوباری گەردەلوول ون نا بێ
تەلار و ئەپارتمانی دوو دیوی ژینم نوقمی تۆفانی خۆی دەکا
بە تەوژمی شەپۆلەوە
کپ نا بێت و
لە ساباتی گڕکان دەکنێ
ئەو لە نیشتیمانی ئەوبەرەوە
سنوورە یاساغەکانی ترپەی دڵم دەبڕێ
لە سەیوانی ئارامیم
دەبێتە شۆڕەبییەکی ئۆقرە گرتوو
کەچی هەر ملی رێی لێم ناوە
قووڕە لیتەکانی نێوان دەشێلێ
نازانم ..نا
ئەمە ژیانە ژیاوە
یان دەیەوێ کەمێ سۆراغی سەمای ماسی□کان بکا
بە نێو تەمتومانێ رێی کردووە
وەک چاو و قژ
دێتە رۆحمەوە و لێم نا بێتەوە
شەقاوە گەرمەکانی ئێوارانەی شەهلا
بۆنی دارستان بۆ نیشتیمانی ئەمبەر دێنێ

ئەو لە کۆت و بەندی ئازادی هەڵدێ ، خۆ رادەپسکێنێ
ژانی دوێنێ
دەخواتەوە
لە سەر مێزی قوماری ژیان
گەمە دەکا
دۆراندۆری شیرە بەفرینەن و دێن و دەپوکێنەوە
لە سۆراغمن و هەر ونم
دەتوێمەوە و سەرلە نوێ دەبارێمەوە
بە دەنکە تەسبیحی هێنیي هەڵواسراوم
کافرۆشێ کولیتەی حەشاردانمە
خۆ لە منا دەچنمەوە
دەبمە سەبەتەیەک سێو و لە باغی ئیرەم دەردەکرێم
شەهلا دەنکە تەسبیحەکان دەژمێرێت و
بە نێو خۆیا لوولم دەکا
ئیدی ئەوێ بانێژەیەکە بۆ ئەبەد نایەمەوە
هێدی هێدی
بە نێو بەهرەیی خۆمادێم ، دەخولێمەوە
نازانم کێم و چیم و لە کوێم
هێنی دوور ڕێ یان بەهرەمە
م ووا کولیتەی یەخسیربوون بە سەرئەودا دەڕووخێ
لەم کونجەوە ئیشق دەبێتە زنەیەک
دەبمە کارێز ، رۆدەچمە ناو رۆح و هەستی
وا لە زیندانا بێکەسم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

١٠/ ١٢/ ٢٠٢٣

دادگای باڵای فیدراڵی ئامرازی دەستی لایەنێکی سیاسیە..

عوسمانی حاجی مارف

ڕۆژی 14ی نۆڤەمبەر دادگای باڵای فیدراڵی عێراق، جەنجاڵیەکی زۆری بەدوای خۆیدا هێنا، کاتێک بڕیاری سکاڵایەکی لەسەر محەمەد حەلبوسی سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەران دەرکرد، لە کۆتایدا بڕیاریدا ئەندامەتی حەلبوسی لە ئەنجومەنی یاسادانان هەڵبوەشێنێتەوە، لە بەرامبەر ئەم بریارەشدا فرسەتی هیچ تانەدانی بە حەلبوسی نەهێشتەوە.

دەمەزراندنی دادگای باڵای فیدراڵی لە ساڵی ٢٠٠٣ دا، بەو ناوەی هەیەی بەرگری بە سەروەری یاسا لە عێراقی دوای سەدامدا دەبێت. دەسەڵاتێکی فراوان بەخشرا بەم دادگایە لە دیاریکردنی دەستوریەتی یاساکانی یاسادانان و ڕێکخستنەکان، ناوبژیوانی گرفتەکانی نێوان بەغدا و پارێزگاکانن، پەسەندکردنی ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی ئەنجومەنی نوێنەران، بەکارهێنانی دەسەڵاتی دادوەری تایبەت بەسەر لەپێچینەوە دادوەریەکان دژی دەسەڵاتە باڵاکانی حکومەت. هەروەها دادگا چەندین گەرەنتی بە سەربەخۆیی خۆی (وەک دەسەڵاتێکی دادوەری) پێدرا، لەوانە لەسەر ئاستی کارگێڕی و دارایی.

بەڵام شەرعیەتی دادگای باڵای فیدراڵی و دەوری لە بریارەکانیدا هەمیشە جێگای نیگەرانی و مشتومڕی لایەنە سیاسیەکان بووە، هەروەها ڕەخنە لەو دادگایە بە هەمای پەیوەست بونی تائیفەگەری گیراوە، چونکە لە هەمان کاتدا ئەنجوومەنی نوێنەران و ئەکتەرەکانی دیکەی پێکهاتنی حکومەت لە چوارچێوەی هەمان تائیفەگەریدا رێکخراون و بە قازانجی دەسەڵاتی شیعە گەرای سەر بە ئێران بڕیارەکانیان گونجاندوە.

دیارترین نموونەی ئەمەش ئەوەیە کە ئەم دادگایە لە ساڵی ٢٠١٠دا ڕێگەی بە دووبارە دانانەوەی نوری مالیکی وەک سەرۆک وەزیران داوە، سەرەڕای ئەوەی پارتەکەی ئەیاد عەلاوی زۆرینەی دەنگەکانی لە کێبڕکێی پەرلەمانی ئەو ساڵەدا بەدەستهێناوە، بەڵام کەوتە ژێر پەردەی بە سیاسی بونی ئەو دادگایەی کە بڕیار وابو بەرگری لە سەروەری یاسا بکات.

دادگای باڵای فیدراڵی لە ساڵانی ڕابردوودا بە تایبەت لە سەرکردایەتی دادوەر فایق زەیدانەوە، کە لە ساڵی ٢٠١٧ بووە سەرۆکی ئەنجومەنی باڵای دادوەری و هاوپەیمانی ئەردوگای لایەنگری ئێران، توانیان جێگا بە سەرۆکی دادگای باڵای فیدراڵی مەدحەت مەحمود لەژکەن وە ناچارکرا خانەنیشین بێت، لە هەمان کاتدا بووە هۆی زیادبوونی ژمارەی دادوەرە شیعەکانی سەر بە ئێران کە لە

پارێزگاکانی باشوورەوە دیاریکران، بەم شێوەیەش خزمەتگوزارییەکانی ئەم دادگایە، بە پەردە کەوتە خزمەت بەرنگاری دەسەڵاتێک کە بڕیارەکانی لە پەیوەند بە بەرژەوەندییەکانی ئێرانەوە دەردەچێت.
دواتر دادوەر فایق زەیدان دەسەڵاتە نوێیەکەی بەکارهێنا بۆ جێبەجێکردنی گۆڕانکارییە گەورەکانی دادوەری، بە نموونە ئەنجومەنی باڵای دادوەری لێژنەیەکی بە "بەڕێوەبردنی پیشەکان" دروستکردو دەسەڵاتی فراوانی پێدرا بۆ بەرزکردنەوەو درێژکردنەوەی دەسەڵات و نفوزی، هەروەها خانەنشینکردنی دادوەرو داواکاری گشتی، لە بنەڕەتدا زەیدان دەسەڵاتی دانان و دوورخستنەوەی سەرجەم دادوەرەکانی وڵاتی پێ بەخشرا. هەروەها پێگەی نفوزی خۆی بەکارهێنا بۆ کاریگەری لەسەر پرۆسەی هەڵبژاردنی ئەندامانی دادگای باڵای فیدراڵی، لەوانە دەستنیشانکردنی سەرۆکی نوێی دادگای باڵای فیدراڵی، جاسم محەمەد عەبود، کە بە کەسێکی دڵسۆز بە زەیدان ناسراوە.
کاتێک لە ساڵی ٢٠٢١دا دوای چەند مانگێک کە بانگەوازی هەڵبژاردنی پێشوەختەی پەرلەمانیان کرد، ئامادەکارییەکانی حکومەت بۆ ئەو دەنگدانەش بریتی بوو لە چاکسازی لە کۆمیسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان. زەیدان بە خێرایی سوودی لەم پرۆسەیە وەرگرت و دڵنیای کردەوە کە ئەنجومەنی کۆمسیۆن "مجلس المفوضية" لە دادوەرەکان پێکدێت بە ئەوەی خۆی و بازنەکەی بتوانن کاریگەریان هەبێت لەسەر بڕیارە گرنگەکانی پێش هەڵبژاردنەکان.
لە چەند هەفتەی دوای دەنگدانی مانگی ئۆکتۆبەر، زەیدان بە شێوەیەک دادگای باڵای فیدراڵی ئاڕاستە کرد کە پشتیوانیان لە بلۆکی لایەنگرانی ئێرانی دەکرد،. لەسەرەتادا وادەرکەوت دادگاکە هەڵوەستەکی هاوسەنگی گرتەبەر بە پەسەندکردنی سەرکەوتنی هەڵبژاردن کە بلۆکی سەدرییەکان بەدەستیان هێناوە، بەڵام زۆری نەخایاند دادگای باڵای فیدراڵی زنجیرەیەک بڕیاری لە بەرژەوەندی "چوارچێوەی هەماهەنگی" دەرکرد، بە قازانجی شیعەکانی سەر بەئێران و بە پەراویز خستن و دژایەتی کردنی سەدرییەکان تەواو بو.
ڕەنگە گرنگترین ئەوە بڕیارەی کە پەیوەندی بە هەڵبژاردنی سەرۆکێکی نوێوە هەیەو لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە بڕیار دەدرێت، کەهەنگاوی یەکەمی پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتە، دادگا بڕیارێک بڕیاری چۆنیەتی بڕوانامەدان بە دەنگدان بە سەرۆک کۆمار لە بەرژەوەندی "چوارچێوەی هەماهەنگی" گۆڕی، لە بەرامبەردا زەمینەی بە دەستلەکارکێشانەوەی فراکسیۆنی سەدرو هاتنی "چوارچێوەی هەماهەنگی" بۆ دەسەڵات خۆشکرد.
هەروەها دادگای باڵای فیدراڵی بڕیاری دەرکرد کە بووە هۆی سزادانی

نەیارانی سیاسی ئۆردوگای لایەنگری ئێران، لە شوباتی ٢٠٢٢ دادگا یاسای سامانە سروشتیەکانی ساڵی ٢٠٠٧ی حکومەتی هەرێمی بە نادەستووری ناساند، بە شێوەیەکی کاریگەر ئەو چوارچێوەیەی هەڵوەشاندەوە کەحکومەتی هەرێم بتوانێت نەوت بفرۆشێت، بڕیارەکەی دادگای باڵای فیدراڵی پاڵنەرێکی سیاسی ڕوونیشی هەبوو، ئەوەیش گوشار خستنە سەر پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ وازهێنان لە ئۆردوگای سەدر، هەر ئەمەشە کە سەدرو حەلبوسی و بارزنی نەیانتوانی حکومەتێک پێکبهێنن تا فراکسیۆنە لایەنگرەکانی ئێرانی بکاتە دەرەوە، لە ئاکامدا ئەم دەستێوەردانە پەرچەکرداریە دەرگای بۆ “چوارچێوەی هەماهەنگی” کردەوە و گەیشتە ئامانجەکەی و حکومەتی پێکهێنا.

لە مانگی یەکی ساڵی ٢٠٢٣، دادگای باڵای فیدراڵی بڕیاریدا کە گواستنەوە لە بودجەی فیدراڵیەوە بۆ حکومەتی هەرێم نادەستووریەو لە مانگی ئایاریشدا هەوڵێکی بۆ درێژکردنەوەی ماوەی ئەرکی ئەنجومەنی نوێنەرانی هەرێمی هەڵوەشاندەوە.

ڕۆژی 4ی ئەیلول، دادگای باڵای فیدراڵی ئەو یاسایەی هەڵوەشاندەوە کە ڕێککەوتنی عێراق و کوێت لە ساڵی 2012 بۆ ڕێکخستنی کەشتیوانی دەریایی لە ڕێڕەوی ئاوی خورعەبدوڵڵا پەسەند دەکرد. دۆسیەکە لەلایەن نوێنەری “بلۆکی حوقق”ەوە تۆمارکراوە، کە دەزگایەکی سیاسیە و سەر بە میلیشیای “کەتیبەکانی حزبوڵڵا”یە، کە لەلایەن ئێرانەوە پاڵپشتی دەکرێت، ڕەنگە ئەو پرسە لە ئاڵۆزیەکانی ئەم دواییەی نێوان تاران، کوێت و عەرەبستانی سعوودیە سەبارەت بە ئیستغلال کردنی کێڵگەی گازی سروشتی “دۆڕە” سەرچاوەی گرتبێت. لە هەر حاڵەتێکدا ئەو بڕیارە هەڕەشەی پێکخستنی توندی پەیوەندیە دیپلۆماسیەکانی نێوان بەغدا و کوەیت دەکرد، ئەمەش وایکرد محەمەد شیاع سودانی، دەستوەردان بکات. لە کۆتایدا زەیدان ئاماژەی بە ئەگەری پێچەوانەکردنەوەی ئەو بڕیارە کرد.

بڕیارەکەی دژی حەلبوسی لە ١٤ی نۆڤەمبەردا بەزیادەوە درێژە پێدەری هەمان ڕەوتی سیاسی بونی ڕێوشوێنەکانی دادگای باڵای فیدراڵی سەلماند، حەلبوسی بەدرێژایی ساڵان توانی ببێتە سەرکردەی سیاسی سونەکان، سەرەڕای گۆڕانکاری زۆر لە حکومەت و هەوڵی دووبارە بۆ دەرکردنی، توانی ڕۆڵی سەرکردایەتی خۆی لە ئەنجوومەنی نوێنەران بپارێزێت، بەڵام لە کۆتایدا بە بڕیارێکی دادگای باڵا لە کارەکەی دوور خرایەوە.

بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵی کە هاوتەریبە لەگەڵ بەرژەوەندیەکانی تاراندا، لەلایەکی ترەوە نا بێت ئەوەش لە بیربکەین ، زۆرجار مەیلێک بەرەو هەنگاوەکانی ئایدۆلۆژیای ناسیۆنالیستی

عێراقی ئاشکرا دەکەن، تا چوارچێوەیەک لە دابینکردنی ئەمنیەت بە سەرمایەگوزاری بەڕێوەبەرن، بەتایبەتی ئامانجەکانی هەوڵدان بە ناوەندکردنی دەسەڵات لە بەغدا و کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی هەرێم، چاکسازی لە دەستوور بە شکاندنی سووڕی درێژخایەنی قەیرانەکانی دوای هەڵبژاردن، هەوڵدانە لە کۆتایی هێنان بە ناسەقامگیری لە سایەی دەسەڵاتی یەکلایەنەی چوارچێوەی هەماهەنگیدایە.
زەیدان بەناوی بەدواداچوون بە باڵادەستی دادوەری یاریکردنی بە یاساکان نیشانداوە، کە یەک بگرێتەوە لەگەڵ بەرژەوەندی و دەخالەتی ئێران لە عێراقدا، هەروەها گونجاندنی لەگەڵ ئەو لایەنانەی نوێنەرایەتی سیاسەتەکانی ئێران دەکەن، بەم پێیە سیستمی قەزایی نەخستۆتە بەرامبەر ئەو میلیشیایانەی ئێران پاڵپشتیان دەکات
هاوکات ئەو هاوبەشانەی دەیانەوێت دەستی ئێران لەسەر عێراق شل بکەنەوە، دادگا بە وردی و بە ئارامی مامەڵەی پاشەکشەکردنیان پێدەکات، چونکە دادگای باڵای فیدراڵی لە چوراچێوەی حوکمرانی ئێستای عێراقدا سنووری خۆی تێپەڕاندووە، لەگەڵ دەورێیەکی تازەی هەوڵدان بە ناوەندکردنەوەی حکومەت لە عێراقدا بڕیارەکانی دەگونجێنێت، واتە هەڵبژاردن و پرۆسەی پێکهێنانی حکومەت، ناکۆکی جۆراوجۆری نێوان بەغدا و هەولێر و لایەنە سیاسیەکان لە عێراقدا نیشان ئەدات، بۆیە دەبێت پابەند بێت بە بەرجەستەکردنەوەی دەسەڵاتێک کە باڵا دەستی کۆماری ئیسلامی ئێران بەسەر عێراقدا قەبوڵ کات، بەرەنگاربوونەوەی نفوزی ئێران لەناو خودی دەسەڵاتی دادوەریدا پێویستی بەوە دەبێت کە دەسەڵاتی سیاسی لە بەغدا لە دەست هەژمونی چوارچێوەی هەماهەنگی بهێنرێتە دەرەوە.

ئەوەی پێویستە لە ئاکامی سەلماندنی پاپەندی بونی دادگای باڵا، کە بە لایەنگرو پشتیگیرکردنی بە لایەنێک لە دەسەڵاتدا دامەزراوەو پێچەوانەی نوێنەرایەتی بەرژەوەندیەکانی خەڵکی عێراقە، شەرمەزاریە ببێتە جێگای ئومێدی هەرلایەنێکی سیاسی کە چاوەڕوانە لە ڕێگەی بڕیارەکانی ئەم دادگایەوە دەستکەوتێکی هەبێت، ئەم حاڵەتە لە تایبەتمەندی لایەنە ئیسلامیەکانی کوردستان و بزوتنەوەی نەوەی نوێدا زۆر بەرجەستە بۆتەوە، کە بە دروستکردنی تەوهومی داوای سکاڵا لەو دادگایە باس لەوەرگرتنی خواستەکانی خەڵک دەکەن و ئومێدی بە پایە دەبەخشنەوە لەسەر ئەو دادگایەی یەک هەنگاو نانێت گەر لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامی ئێران نەبێت، راشکاوانە ئامرازێکی دەستی شیعەگەرایە لە پەیوەند بە

“چوارچێوەى هەماهەنگيەوە”.

بۆ ئەم وتارە سود لەم سەرچاوەيە وەرگيراوە
فهم قرارات “المحكمة الاتحادية العليا” المسيسة في العراق
سيلين أويسال
https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/fhm-qrarat-almhkmt-alathadyt-allya-almsyst-fy-alraq

---

بۆنى بزربوونم رۆژهڕێيەك دەڕوات.. ستار ئەحمەد

باڵى پەپوولە هەڵگرى بۆنى ئەو نزارانەيە كە بەهرەمەندى جوانييەكانى تێدا بەديدەكرێ،لەگەڵ خەونى شاعيرانا رەنگين دەبێت،قەشەنگى شيعريش لەوەدايە قووڵبيتەوە بۆ نێو جەرگى غوربەت وتەنيايى،لە چاوەڕوانيدا كزەى ئالوودەيى بەئەشكى نسرمە ساردەكان داڕێژى.

دانا عەسكەرى شاعير لەمەيدانى پەيڤى ئاڵوواڵاو ترۆپكى وشەو رووبارى شيعرو توولەڕێگاى رستەدا..ئاوەژوو بەگژ رۆژگارەكاندا دەچێتەوە،لە خوناوى وشە رووى هۆنراوە دەشواتەوە.

من لەقەد تاشەبەردێك نووسرابووم

چەند زەمين بەدايكايەتى فريودرا

ئەوەندەش لەو رووناهيە بەگومانى

كەلەسەر شانى تاريكى دەڕسكێ

شاعير چەترى دڵنيايى فڕێداوەو لەبەر دڵۆپەى بارانە شيعرو لەژێر رەهێڵەى تەنيايى و چاوەڕوانيدا تێناگات و چێوەى گەواڵەى گومان روانگەى لێڵدەكەن،وەلێ ناخى رووگەى لالەزارى خاكەكەيەتى و تاراى كۆچكردن دەسووتێنێ و رەشماڵى بەرخوردارى هەڵدەداو ..لەهۆبەى گومانا ،لە دڵسۆزى شاعيران و بەرداشى جەرگەى هەڵوێستەكانى

وردده‌بێته‌وه.

دۆنیایه به‌زامی شیعر ئاڵای نه‌به‌ردی سووورده‌کا،به‌ڵام به‌سه‌ر رۆحی وشه‌یه‌کا ده‌درێت له‌گه‌رووی نه‌هه‌نگی سته‌ما ده‌خنکێنرێ.

شاعیر ده‌روونی ناخی دایکێکه له‌سه‌ر رایه‌خی فریودان نوقمی دورگه‌ی ئه‌فسانه‌و دونیای ئه‌فسوون ده‌کرێت .به‌گومانه له‌و ئه‌ستێره‌یه‌ی به‌گه‌واڵه نیگاکانی داده‌پۆشن و ئه‌و تروسکانه‌ش به‌جادوو ده‌زانێت که‌نزای سه‌ر شانی لوتکه‌کان به‌تیشکی دۆنیایی هه‌ڵده‌واسن.

هه‌موو گه‌ڵانه‌وه ماڵی خۆیان

ته‌نها من و ونبوونی خۆم نه‌بێ

به‌یانیان سه‌برمان له‌چاوه‌ڕوانیدا به‌تاڵده‌کرایه‌وه

ئێوارانیش پێ به‌ده‌نگی بزربوون

تێکه‌ڵ به‌و رۆژانه ده‌بووین

که‌مردن له‌حه‌ساری ئێمه‌دا

سه‌رقاڵی سڕینه‌وه‌ی ئه‌و ته‌ڵه ته‌باییه بوو

ونبوونی شاعیر له‌گه‌ڵ جه‌سته‌ی هه‌زاران گلێنه‌ی تواوه‌ی نێو گه‌رداوا ..که‌له‌بیابانه‌کانی خواروو کوێرکرانه‌وه،ئاماژه‌یه بۆ دڵفراوانی و ئه‌و سه‌بره توولانییه‌ی که‌عه‌وداڵی ده‌رکه‌وتنی پرشنگی ئازادی به‌ها ئینسانییه‌کانه،عومرێك دیاری ده‌ستی خۆزگه‌ی شرینه‌و کۆچکردنی گه‌ڵای بینایی خه‌زانه.قه‌وانی به‌تاڵی ژینی دووباره‌کردنه‌وه‌ی به‌یانیانی به‌نیاز نه‌گه‌یشتن و ئێوارانی ئه‌ندێشه‌و ته‌نیایی و بیره‌وه‌ریی هه‌ڵوه‌رینه.

له‌حه‌شارگه‌ی دوودڵی و گومان و گه‌ڵانیشی مژینی هه‌ڵاڵه‌ی یه‌کسانی و ته‌بایی..ئه‌فسوس ئاسه‌واری ژوانگه‌ی بێداری هه‌ڵوه‌شان و سڕینه‌وه‌ی جڵه‌وبه‌ردانی ئه‌سپی که‌حێلی راستیه..

له‌نه‌بوون ده‌چم

ئیتر چۆن له‌هه‌واری بیره‌وه‌ریدا

لێوی ئه‌و ماچانه گه‌رمبکه‌مه‌وه

کەبەسەر روومەتی

وێنە رەش و سپیەکەی باوکمەوە

رەق هەڵاتوون

هەموو گەڕانەوە ماڵی خۆیان

شاعیر مێڵگەی ئازارەکانی پەروانەی ڕۆحی دەسمن و ناتوانێت تینی هەڵاوی حەسرەتەکانی لێوی هاوخەمەکەی گەرمکاتەوە.ٍلەدەریاچەی دووربینیا کەشتی مەزارەکانی لەنگەر ناگرێ،سەوڵی راگرتنی هاوسەنگی ،گورزی باوکسالارییەو رەهایی دێنەوایی بەر شەپۆلی دونیای زەبرو لەبیرچوون کەوتووە.

هەموو گەڕانەوە ماڵی خۆیان

تەنها من و چاوەڕوانی نەبێ

بۆ بزربوونی خۆمان ماینەوە

چەند خۆشە بەدوای خودی خۆتدا وێڵبیت،بتوانیت خودی خۆت بناسیت و ناسنامەی بوونت لەترۆپکی دیرێکداتۆماربکەیت،سنوورەکان ببەزێنی،لەهەوارگەو لانەی خۆتا بۆباکانە بەگژ ناهەموارییەکانا بچیت.

ستار ئەحمەد

منداڵ و نوستن.. محەمەد بەرزی

نوستن بریتییە لە پشوویەکی کاتی ، سەرلەنوێ جەستەی منداڵ چالاک و بارگاوی دەکاتەوە ، قەرەبوی وزەی جوڵە و ئەو وەرزشانەش دەکاتەوە ، کە لە رۆژدا لە دەستی دەدات . ئەو زانیارییانەش دەپارێزێت ، کە بە درێژایی رۆژ فێری بووە . بە تایبەتی لە کاتی خەوی خۆش و قووڵدا ، کە چاویان بەخێرایی ناجوڵێنن . بەمەش وزە بۆ جەستەی

دەگەڕێتەوە و ئەو هۆرمۆنانە دەردەکات ، کە بە گەشەی مێشکی زۆر گرنگ و بە سوودن و نیشانەی تەندروستییەکی زۆر باشن . بە پێچەوانەشەوە کەم خەویش بەرگریی لەشیان لاوازدەکات و کاریگەریی نەرێنی لەسەر باری دەروونی و ڕەفتار و هەڵسوکەوتیان دروستدەکات . بێگومان هەموو لێکۆڵینەوەکان ئاماژەیان بە کاریگەریی خراپی کەم خەوی لەسەر مرۆڤ کردووە ، دەرکەوتووە ڕێژەی لە منداڵاندا زۆر زیاتر بووە . چونکە جەستە و مێشکیان هێشتا لە قۆناغی گەشەکردندان . بە گشتیش ٢٥ ٪ بۆ ٣٠ ٪ ی منداڵان تووشی کیشەی کەم خەوی دەبن ، بەڵام دەکرێت لە ڕێگای کرداری ئاساییەوە چارەسەربکرێن . جا لەبەر ڕۆشنایی ئەو توێژینەوانەی لە وڵاتێکی وەک ئەمریکادا کراون ، ماوەی نوستنی منداڵان بە پێی تەمەنیان دەگۆڕێت و پێویستە بەمجۆرەی لای خوارەوە بێ :

١ – منداڵی تازەی لە دایکبوو تا یەک ساڵ (٠ – ١) پێویستی بە ١٦ کاژمێرە.

٢ – منداڵی ساوا (١ – ٢) ساڵ ، پێویستی بە ١١ بۆ ١٤ کاژمێرە .

٣ – منداڵی پێش قوتابخانە (٣ – ٥) ساڵ پێویستی بە ١٠ بۆ ١٣ کاژمێرە

٤ – تەمەنی خوێندن (٦ – ١٣) ساڵ پێویستی بە ٩ بۆ ١١ کاژمێرە .

٥ – هەرزەکار (١٤ – ١٧) ساڵ پێویستی بە ٨ بۆ ١٠ کاژمێرە .

ئەوەی شایانی باسە دەکرێت هەندێک منداڵ یەک ، یان دوو کاتژمێر زیاتر یان کەمتر لەو ژمارانەی سەرەوە بخەون . ئەمەش بەندە بە هۆکاری بۆماوەیی و فسیۆلۆجییەوە . جا ئێستا با بزانین دایکان و باوکان دەبێ چی بکەن ، تا بە درێژایی شەو بە دیار منداڵەکانیانەوە ڕۆژ نەکەنەوە و چۆن یارمەتییان بدەن ، بە گریان و هەرا و زیقوهوڕ ، شەوێکی هێمن و ئارامیان بە دابین بکەن و خەوێکی خۆشی ئاسایی بیانگرێتە باوەش و ئارامی بدات بە جەستەیان .

١ – ژوری نوستن شوێنی پشووی نوستنە ، هەر بۆیە پێویستە نیوکاژمێر پێش خەوتن ، لە ژوورەکەیدا کۆمپیتەر و تەلەفزیۆن بکوژێنرێنەوە و هەموو ئەو شتانە لابەرێن ، کە سەرنجی منداڵ ڕادەکێشن وەك : پەرتووک ، یاریی منداڵان ، ئامێرە ئەلکترۆنییەکان ، بە تایبەتیش ئەو یارییانەی ڕووناکی دەبەخشن .

٢ – پێویستە هەموو شەوێک منداڵ ڕابهێنرێت لە کاتێکی دیاریکراودا بخەوێت . بە هەمان شێوەش لە بەیانیاندا لە کاتێکی دیاریکراودا لە خەو هەڵبستێت . ئەگەر چی لە هاویندا ڕەنگە تۆزێک قورس بێت پابەندبن بەو کاتە دیاریکراوانەوە ، بەڵام تا دەتوانیت هەوڵبدە پابەندی ئەو کاتانە بێ .

٣ – دڵنیابن ، کە منداڵ بە شێوەیەکی ڕێک و پێک و لە کاتی

دیاریکراوی خۆیاندا ژەمە خواردنەکانییان دەخەن و وەرزشیش دەکەن .
٤ – بەرگی نوستن لەبەربکەن و ددانەکانیان پاک بشۆن .
٥ – باشترین کات بۆ ئەوەی منداڵەکەت بخەیتە جێگاکەیەوە ، ئەو کاتەیە ، کە خەواڵووە ، نەک زەقەی چاوی بێت ، یان نوستبێت و بیخەیتە جێگاکەیەوە . بەمەش خۆیان فێردەبن کەی بخەون . پاشان ئەگەر منداڵانی پێش تەمەنی خوێندنگا لە نیوەشەودا هەستان لە خەو ، ئەوا بیانخەنەوە سەر جێگاکەی خۆیان . باشتریش وایە کەرپە لەسەر جێگای خۆتان نەخەوێنن . چونکە نووستنی کەرپە بە تەنیشت دایک و باوکەوە مەترسی مردنی لە ناکاوی کەرپە زیاد دەکات .
٦ – بە ڕێگرتن لە ڕووناکی پەردەی تاریک بە ژوورەکەی بەکاربهێنە . ئەگەر لە تاریکیش ترسا ، گڵۆپی کزی شەوانەی بۆ دابگیرسێنە . هەوڵبدە پلەی گەرمایی ژوورەکەی کەمێک لە کاتی پێش نوستن فێنکتر بێ . پاشان ژوورەکەی لە دەنگە دەنگ بپارێزە . یان بە ڕێگرتن لە دەنگە دەنگی دەرەوە ، ئامێری ژاوە ژاو (Sound Machine) ی بە بەکاربهێنە .
٧ – ئەگەر منداڵەکەت بە شێوەیەکی ئاسایی نەخەوت ، یان لە نیوەشەودا هەستا لە خەو ، هەڵەی مەگرە ، هەوڵبدە بە دەنگێکی شیرین و هێواش ، یان بە دەست لێدانێکی ئەسپایی ئارامی بکەیتەوە . خۆ ئەگەر بەردەوام بوو لە گریان ، لەوانەیە برسی بێت ، یان پێویستییان بە گۆڕینی دایبی بێت . بۆ خێرایی و هەمنی کێشەکەی چارەسەربکە و زووش ژوورەکەی بەجێبهێڵە . دیارە نابێ ئەوەش لە بیربکەی ، ئەگەر لە کاتی نوستندا منداڵ پرخە پرخی کرد ، ئەوا پێویستە سەردانی پزیشک بکات . چونکە لەوانەیە کێشەی هەبێت ، یان هۆکاری وەستانی هەناسەی بێت لە کاتی خەوتندا .
٨ – کاتێک منداڵەی ساوا ، خوشک ، یان برایەکی نوێی لە دایک دەبێت ، یان ددانی تازەی دەردەچێت . یان شوێنێکی ئازاری دەبێت ، یان تووشی سەرما و هەڵامەت و هەوکردنی گوێچکەکانی دەبێت ، ئەوا هەموو ئەمانە ڕاستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر خەوی منداڵەکە دەبێت .
٩ – پێش نووستن دووربکەرەوە لە پێدانی ژەمە خواردنی قورس و کافاین و ئەوانەی شەکریان تێدایە . ئەگەر پێویست بوو ، خواردنێکی سووک و تەندروستی بۆ ئامادە بکە . چونکە کێشی قورسی منداڵ یەکێکە لە هۆکارەکانی کەم خەوی . خەوی خۆش و ئاسایش ، قەڵەوی بە ڕێژەی ٣٦٪ کەم دەکاتەوە .
١٠ – تارمای (کابوس) ی شەوانە بۆ منداڵانی بچووک ترسناکن . چونکە بە زەحمەت جیاوازی دەکەن لە نێوان ڕاستەقینە و ئەوەی ڕاستەقینە نییە . زۆر جار بە هەیەوە لە خەو خەبەریان دەبێتەوە و لەوانەیە دەست بە گریان و هاوار بکەن ، خۆ ئەگەر چەند

جارێکی کەم ئەم حاڵەتە دووبارە بۆوە ، منداڵەکە هێوربکەرەوە و زۆر بە ئەسپایی بیخەرەوە ناو جێگاکەیەوە . ئەگەر هاوارکردنیشی نەما ، ئەوا وازی لێبێنە و خەبەری مەکەرەوە و جێگای ترس و دڵەڕاوکێ نیە . بەڵام ئەگەر هاتوو ئەو حاڵەتە بە زۆری دووبارە بوونەوە و لە ڕۆژدا خەواڵویکرد ، ئەوا باشتر وایە سەردانی پزیشکی مندا□□ان بکات .

١١ – قسەکردن لە کاتی خەوتندا کیشەیەکی تری منداڵە ، کە بە زۆری لە سووکەخەودا ڕوودەدات . هەر بۆیە پاکوخاوێنی کەشوهەوای خەوتن ، دۆخی قسەکردن لە کاتی خەوتندا کەمدەکاتەوە ، هەرچەندە حاڵەتێکی مەترسیدار و زیان بەخش نییە ، بەڵام ئەو کەسانە بێزار دەکات کە لە هەمان ژووردا نوستون .

١٢ – لێکۆڵینەوەکان دەریانخستووە ئەو مندا□□□ی بۆ ماوەی پێنج شەو لەسەر یەک ، لە کاتژمێرێکی خەوتن بێبەش بێ ، زیاتر توڕەدەبێ و لە پۆلدا کەمتر سەرنج دەدات و بە باشیش لە وانەکانی تێناگات . چونکە لەم حاڵەتەدا تەنها بەشێکی مێشکی لە کاتی خەوتندا گەشەدەکات .

ئەوەی شایانی باسە لە زانکۆی ماسەچوسسی ئەمریکادا توێژینەوە بۆ ئەو مندا□□انە کراوە ، کە تازە فێری وشەی نوێ کراون و پاش ماوەیەکی کەم خەویان لێخراوە ، دەرکەوتووە ٨٠ ٪ ی وشە نوێکانیان لە بیردا ماوە . بەڵام ئەو مندا□□انەی نە خەوتون ، تەنها ٣٠٪ ی وشەکانیان لە بیردا ماوە و لە تاقیکردنەوەکانیشدا نمرەکانیان بە ڕێژەی ١٠ ٪ کەمتر بووە لە چاو ئەو مندا□□انەی خەویان لێخراوە .

ئەمەش پێمان دەڵێ خەو زۆر گرنگە و دەرمانی زیرەکی و فێربوونە و پێویستە مندا□□ان زووتر و زیاتر بخەون . جا تکایە ئەم خاڵە بە هەند وەربگرن .

١٣ – زۆر گرنگ□ □□زانە منداڵ بە بەردەوامی بجوڵێت و وەرزش بکات . تا وزەی شارراوەی لە شی لە کاتی خەوتندا کیشەی بۆ دروست نەکات . بۆیە پێویستە هاوکاری بکەیت بەردەوام ئەو چالاکییانە بکات . بەڵام کارێکی وا مەکە لە پەلوپ□ بکەوێ تا شەوانە باشتر بخەوێت . زۆرجار شەکەت و ماندووبوونیان خەو لە چاویان دەتارێنێ و سەرئەنجامیش خەویان زەحمەتر دەکات .

١٤ – نوستن یارمەتی مێشک دەدات زانیاری نوێ ئاڕاستەی بیرگەی منداڵ بکات ، لە ڕێگای کردارێکی گرنگەوە ، کە ناودەبرێت بە چەسپاندنی بیرەوەری (Memory Consolidation) ، یان برەودان بە بیرتیژی . جا کاتێک سود لە ماوە بە نرخەکەی نوستن وەرناگیرێت ، دەمارەکانی مێشک ناتوانن وەک پێویست ئەو هاوکارییه بکەن و ڕێژەی بیرچوونەوەیان بەرزدەبێتەوە .

١٥ – شتنی منداڵ پێش کاتی خەوتن زۆر گرنگە ، چونکە کاتێک منداڵ

بە ئاوێکی تەزێک گەرم دەشۆرێ و لە گەرماو دەتەدەرەوە ، پلەی گەرمایی جەستەی کەمێک دادەبەزێ . ئەم دابەزینەش یارمەتی دەدات باشتر بخەوێت . توێژینەوەکانیش ئەویان دەرخستووە ، دابەزینی یەک پلەی گەرمایی لەشی منداڵ ، کارێک دەکات زووتر خەوی لێ بکەوێت و لە شەویشدا کەمتر خەبەری بێتەوە . سەرباری ئەوەی هەموو پیسییەک لە لەشی دەکاتەوە ، کە بە درێژایی ڕۆژ پێوەی نووساوە . پاشان هەموو شەوێک دووبارە بوونەوەی هەمان خۆشتن و دانشتن بە بەردەوامی ، منداڵ ڕادەهێنێت ، کە کاتی چوونە ناو جێگاکەی نزیکە . سەرباری ئەمانەش پێویستە دایک گرنگی بە خوێندنەوەی چیرۆک بە منداڵەکەی بدات . چونکە چیرۆک یارمەتی منداڵ دەدات هەست بە ئارامی بکات و سەرئەنجامیش بە قووڵی بخەوێ .

١٦ – ئەگەر هەموو ئەو خاڵانەی سەرەوە جێبەجێکران و هەشتا منداڵەکە نەخەوت ، یان زۆر بە گران خەوت ، ئیتر ئەوە کاتی ئەوەیە سێ و دووی لێ نەکەیت و سەردانی پزیشک بکەیت ، تا هۆکارەکەی بزانیت . یان دەربارەی ئاستی : زیرەکی و زەین کوێری و وریایی و ڕەفتار و بزێوی و بیرکردنەوەی لە پۆلدا ، داوای هاوکاری لە مامۆستاکەی بکەیت . لەوانەشە تەمەڵی و کیشە و گرفتی فێربوونی ، یەکێک بێ لە هۆکارەکانی کەم خەوی .

تێبینی : ١ – ئامێری ژاوە ژاو : بریتییە لە ئامێرێکی بچوک لە ژوری منداڵی ساوادا دادەنرێت و بەردەوام دەنگێکی وەک ژاوە ژاو دەردەکات و ڕێگا لە دەنگە دەنگی دەرەوەی ژوورەکە دەگرێت و ژینگەیەکی ئارام بۆ خەوتن دروستدەکات . دایکەکەش دەتوانێ لە ژوورەکەی خۆیەوە و لە ڕێگای مۆنیتەرێکی بچووکەوە بەردەوام چاودێری منداڵەکەی بکات .

٢ – بۆ ئەم باسە سود لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگیراوە .

ڕەش و سپی.. شیعر: تورج نگهبان.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

گۆرانی: داریوش اقبالی
وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام
”””””””””””“

تۆ ئالوودەی وێرانیم مەبە
غەمی ئەم پەیکەرە
ژەنگاوییە مەخۆ
گوێ ل□ بەسەر هاتم بگەرە
و
لەبیری بەرە
بێ هوودە هەر
خەفەتێکی من مەخۆ

تۆ سپی من ڕەشم
شەکەتێکی ڕێ لێ وون بووم
لە هەر کوێ پەناداری
من لە دونیا بێ پەنام
تۆ دەرکەوتنی هەر ئومێدیکی
من ئاوابوونی نا ئومێدیم
تۆ سپی دڵ ڕەشی
من ڕەشی دڵ سپیم

نە ئارامییەک..نە دەوارێک
نە خاکێک کە ڕروی تێکەم
بە چ پەرۆشییەک ، بە چ دڵێک
ئەم ڕێگەیە بگرم..!!
چ ئومێدێکە بە سپییەک
بە ڕەنگی شەوی تارم

تۆ سپی ، من ڕەشم
شەکەتێکی ڕێ لێ وون بووم
گوناهی تۆ ، بێ گوناهی

بە گوناە ، غەرقی گوناهم
تۆ دەرکەوتنی هەر ئومێدێکی
من ئاوا بوونی نا ئومێدیم
تۆ سپی دە ڕەشی
من ڕەشی دە سپیم
پەرۆشی و حەماسەتم بە تۆ
تاکە هەڵێم

تۆ سپی من ڕەشم
شەکەتەکی ڕێ لێ وون بووم
گوناهی تۆ، بێ تاوانی
بە گوناە ، غەرقی گوناهم

لۆمپنیزم دژ بە ڕۆحەی ناڕەزایەتیی و بەرەنگاریی.. ئەحمەد ڕەسوڵ

دەسەڵاتدارێتیی بەرپرسیار – خزمەتگوزارییە گشتییەکان

لە درێژایی مێژووی دەزگای دەوڵەت لە فۆرمە مۆدێرنەکەیدا بە دامەزراوە گشتییە کۆمەڵایەتییەکانییەوە، بەشێک لە شوناسی خۆی لە ڕێگەی نەوەیەک و سیمای نوێگەرانە و پێشکەوتووی چەندین کایەی خزمەتگوزاری گشتییەوە بەرجەستەدەکات. خزمەتگوزارییە گشتییەکانی وەکو پەروەردە و خوێندن ”باخچەی ساوایان تا خوێندنی باڵا“، تەندروستیی، شەقام و ڕێگەوبانەکان، پارک و ڕووبەرەکانی سەوزایی، خزمەتگوزارییەکانی دابینکردنی ووزەی کارەبا و ئاوی پاکی خواردنەوە، چاودێری کۆمەڵایەتیی ”سەرپەرشتییکردن، هاوکاریی و پشتگیریکردنی بەساڵاچووان، منداڵانی بێسەرپەرشت و خاوەنپێداویستییە تایبەتەکان“.
چەندێتیی و جۆرێتیی ”Quantity and Quality“ ئەم خزمەتگوزارییە گشتییە بنەڕەتییانە پێوەری ئاستی بەرپرسیارێتیی و پێشکەوتوویی دەسەڵاتدارێتیی ڕامیاریی و کارگێڕیی هەر کۆمەڵگایەکە. ئاستی

بەرپرسیارێتیی و کارایی هەر دەسەڵاتدارێتییەک بە تایبەتی نێوەندی بڕیاردانی سیاسیی و کارگێریی "حکومەت و حزبەکان"، بە گوێرەی بەو شێوازی خزمەتگوزارییە گشتییەکان و ئاستی داهات و توانایی ئابووریی تاکەکەسەکان و گروپە کۆمەڵایەتییەکان و دواجار کۆمەڵگا بەگشتیی، دەپێورێت.
هەڵەی گەورەی سیاسیی یەک بە دوای یەک، گەندەڵیی بێسنوور و ویستی هەژموونێکی گشتگیری حزبیی لە هەر جومگەیەکی حوکمڕانییدا، مامەڵەکردنی خێڵەکییانە لە تەک سیاسەت و حوکمڕانیی، بە بنەماڵەییکردنی دەسەڵاتدارێتیی و ... هتد ئەو هێزە هۆکار و ئەنجامە یەک بە دوای یەکانە بوون کە کوردستانی گەیاند بە دۆخێک لە نزیکەی دە ساڵەی ڕابردووەوە ئاستی خزمەتگوزارییە گشتییەکان بەردەوام لە دابەزین و نزمبوونەوەدان تا ڕادەی نزیکبوونەوە لە داڕمان و هەرەسهێنان. لاوازبوونی کوشندەی خزمەتگوزاری تەندروستیی و پزیشکیی لە کەرتی گشتییدا تا ڕادەی نزیکبوونەوە لە نەمان، شەقام و ڕێگەوبان نەوەکو زیادنەکراون و بونیادنەنراون بەڵکو ئەوەشی هەبووە بەرەو وێرانیی و هەڵوەشانەوە دەڕوات، خزمەتگوزاریی دابینکردنی کارەبا دابەزیوە تا نزمترین ئاستی خۆی لە ئەم وەرزی سەرمایەدا و کە لە هاویندا کێشەی کەمئاوییشی سەربار دەبێت. سیستمی پەروەردە و خوێندن لە نزیکەی دە ساڵەی ڕابردووەوە لە پاشەکشەی بەردەوام و بەرەودوا گەڕانەوەدا بووە لە سەر هەموو ئاستەکانی.

داهاتی تاکەکەس – ئابووریی گشتیی

پێوەرێکی دیکە لە هەڵسەنگاندن و نمرەپێدان، هەوڵە بەردەوامەکان و پڕۆژە ئێستایی و ستراتیژییەکانی هەر دەسەڵاتدارێتییەکە بە ئامانجی بەرزکردنەوەی ئاستی داهاتی تاکەکەس و توانایی ئابووریی کۆمەڵگا بە گشتیی.
دەسەڵاتدارێتییەک کە هەردەم سەرقاڵ بێت بە گەورەکردنی ڕووبەرەکانی توانایی ئابووریی و دەستکراوەیی بنەماڵە سیاسییە حوکمڕانەکان لەسەر شانی حزب، حزبیش لەسەر شان و ملی حکومەت و لە بەرامبەریشدا بچووککردنەوەی ڕووبەرەکانی ئازادیی، ئیرادە و توانایی ئابووریی تاکەکەسەکان، گروپە کۆمەڵایەتییەکان و فەزای گشتیی کۆمەڵگا جگە لەوەی دەبێتە کابووس لە ژیانی ئەو کۆمەڵگایەدا هیچیدی لێبەرهەم نایەت. دەسەڵاتدارێتییەک کە تەک ڕوئیا و بەرنامەیەکی ڕاستەقینە و واقعیی بۆ پەرەپێدانی کۆمەڵایەتیی و ئابووریی تاکەکەس و گروپە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگاکەی نەبێت و بگرە هەردەم لە هێرشکردنە سەر ژیانی خەڵک و قورسترکردنی گوزەرانییاندا بێت، هەڵبەت کە بۆشایی نێوان دەسەڵاتداران و خەڵک

دەبێتە خەرەندەکی قووڵ و فراوان بە ئەندازەیەک دنیای خەڵک و دنیای دەسەڵاتداران دەبنە دوو دنیای بە تەواوی لێکدابڕاو و بگرە دژبەیەکتری وەکو ئەوەی ئێستا لە کوردستان دەگوزەرێت.
لە چەند ساڵی ڕابردووەوە کە پلە بەرزکردنەوەی فەرمانبەران و مامۆستایان ڕاگیراوە و ئەو هەموو مووچەیەی کە نەدراوە کە وا مووچەی ئەم سێ مانگەی کۆتایی ئەمساڵیشی دێتە سەر بۆ ئەو هەموو لەبڕین و پاشەکەوت و ئەو قسە بێمانایانەی داهێنراوی دەسەڵاتدارەتیی حزب-خێڵەکانی کوردایەتیی، سەرباری زیادکردنی چەند هێندەی هەموو جۆرەکانی باج و ڕسومات، سەرباری زیادکردن و داهێنانی چەندین جۆری باج و سەرانەسەندن، ئەوە سەرباری بەردەوام بەرزبوونەوەی نرخی سووتەمەنیی “غاز و نەوت و بەنزین” و کارەبا و … هتد، جگە لە دابەزینی کەمەرشکێنی داهاتی تاکەکەس و داڕمانی ئابووریی گشتیی کۆمەڵگا هیچیدی لە بەدینایەت هەروەکو ئەوەی ئێستا کۆمەڵگای ئێمەی پێدا تێپەڕدەبێت.

لۆمپن – لۆمپنیزم

واژەی لۆمپن “Lumpen” بۆ یەکەم جار لەلایەن کارڵ مارکس (١٨١٨-١٨٨٣) و فرێدریک ئەنگڵز (١٨٢٠-١٨٩٥) لە مانیفێستی حزبی کۆمۆنیستدا “The Communist Manifesto” بەکار هێنرا کە لە زمانی ئەڵمانییەوە گواستیانەوە نێو زمانی ئینگلیزی “Lumpenproletariat”، بە واتای ئەو توێژە کۆمەڵایەتییە دێت کە لە ڕووی پلەبەندیی کۆمەڵایەتیی، ئابووریی و چینایەتییەوە لە خوار چینی پڕۆلیتاریا “چینی کرێکار” وەن. لۆمپن، ئەو بەشەی کۆمەڵگا دەگرێتەوە کە پێکدێت لە سواڵکەر، لەشفرۆش، دز و تاوانکار. لۆمپن تا ئاستێک لە ملکەچیی و بێئیرادەیی دابەزیوە کە چیدی نەوەکو ئیمکانی بەرەنگاربوونەوەی تێدا مردووە بەڵکو دژی هەر جۆرە ئەکتێکی بەرەنگاریی و ڕۆحێکی یاخیبوون و ئیرادەتمەندیی دەوەستێتەوە. لۆمپن تا ئاستێک تەسلیمبووە بە وەزعی مەوجود و قەدەری ڕەشی خۆی، کە وایلەهاتووە دژ بە هەر هەوڵێک بۆ گۆڕانکاریی لە دۆخی هەنوکەییدا دەوەستێتەوە. لۆمپن بە سروشتیی پێکهاتەی چینایەتیی خۆیان و بەهۆکاری نزمیی ئاستیی خوێندەواریی، تێگەیشتن و بیرکردنەوەیان نەوەکو نابنە بەشێک لە شۆڕشی چینی کرێکار دژی خاوەنکار و سیستمی سەرمایەداریی بەڵکو ڕۆڵی دژەشۆڕش دەگێڕن.
لە دۆخی کۆمەڵگای ئێمەدا، لۆمپنیزم، ئاماژەیە بە ئەو جۆرە مەنتاڵیتیی و بیرکردنەوەیەی کە دژ بە هەر ڕۆحێکی تەسلیمنەبوو و ئیرادەخواز دەوەستێتەوە. لۆمپنیزم، ئەو ڕۆحییەت و عەقڵییەتە دەستەمۆ، ملکەچ، بێدەنگ و بێهەڵویستەیە دەشێت لای کەسێکی

بڕوانامەدار یان تەنانەت نووسەر یان پلەدار و پێگەدار لە هیرارکییەتی ئیداریی و سیاسییدا، یان خاوەن بڕوانامەی باڵا “ماستەر و دکتۆرا” بێت، کە بە نووسین و ڕەخنە دژ بە ڕۆحی بەرەنگاریی و توانای دەربڕینی ناڕەزایەتیی توێژێک یان بەشیکی کۆمەڵگا دەوەستێتەوە یان هەندێجار بە سوخرییەت و گاڵتەجاڕیی.

تۆمەت و ڕەخنە لە سەر بنەمایەکی هیچ یان لۆمپنیزم

مامۆستایان لەپێناوی داواکارییە سەرەتایی، ڕەوا و یاساییەکانی خۆیان، فەرمانبەران و تەواوی مووچەخۆران بەرەوڕووی دەسەڵاتدارێتیی و دەسەڵاتداران بوونەتەوە بە شێوازە مەدەنییەکان. بایکۆت لە دوای گرتنەبەری هەموو شێوازەکانی خەباتی مەدەنییەوە پەنای بۆ براوە. ئاساییە هەر جۆرە خەبات و ئیرادەکردنێک ڕوو بەڕووی چەندین جۆری تانەلێدان، ڕەخنە و تەنانەت گاڵتەجاڕیی ببێتەوە. سروشتیی هەر سەرکێشیی و ئیرادەرد□ن□ک وەهایە ڕوو بەڕووی ئاڵنگاریی و لەمپەرە جۆراوجۆرەکان ببێتەوە.

لە پەیوەند بە ناڕەزایەتیی، خۆپیشاندان و بایکۆتی مامۆستایانەوە چەندین سەرنج و ڕەخنە خرانە ڕوو. بۆ نموونە سەرنجێک ئەوە بوو گوایا هەموو ئەوەی ڕوودەدات لەم د□ق□ر□ لە کاری ژێربەژێری پارتییە بۆ تێکدانی دۆخی (زۆنی سەوز) کە ئەم بۆچوونە لەوکەسانەوە دەبیسترا کە لایەنگیری یەکێتیین ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، بێبنەمایی و پووچێتیی ئەم تۆمەتە لەوێدا دەرکەوت کاتێک وەزیری پەروەردە “کە لە پشکی پارتییە” هەوڵیدا بۆ شکاندنی بایکۆت و کۆتاییهێنان بە ناڕەزایەتی مامۆستایان تەنانەت بە ووشەی “دەبێت” فەرمانیکرد و نەوەکو سەرینەگرت بەڵکو ناڕەزایەتیی مامۆستایان توندتر بووەوە، سەرنجێکی دیکە ئەوە بوو گوایا هەموو ئەوەی ڕوودەدات دروستکراوی یەکێتییە و بۆ فشاردانانە لەسەر پارتیی و کارتێکی سووتاوە و کاریگەری نا بێت، ئەم بۆچوونەش لەو کەسانەوە دەبیسترا کە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ لایەنگیری پارتیی یان گوتارە سیاسییەکەی پارتیین. پووچیی و بێبنەمایی ئەم تۆمەتەش لەوێدا دەرکەوت کە جێگری سەرۆکی حکومەت، قوباد تاڵەبانیی داوای لە مامۆستایان کرد بۆ گەڕانەوە بۆ ناوەندەکانی خوێندن و دواهەمین هەوڵی بەڕێوەبەرێتیی گشتیی پەروەردەی س□ل□مانیی بە هەموو توانایانەوە بۆ شکاندنی بایکۆت، بەڵام بە ناڕەزایەتیی توندتری مامۆستایان و خۆپیشاندنی فراوانتر وەڵامدرانەوە. هەروەها هەبوون دەیانگوت نەوەی نوێی لە پشتە، ئەمەیان نەوەکو پووچ و بێنەما بەڵکو تۆمەتێکی هێند ئاست نزمە شایان بە قسە لەسەرکردن نییە کە ئەمانە تێیاندا هەبوو لایەنگیری ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی یەکێتیی و

پارتییش.
هەموو ئەو تۆمەتە ڕیزکارانە لە نێو بازنەی لۆمپنیزمدا جێگادەگرن. لۆمپنیزم ئەو بیرکردنەوە و تێگەیشتنەیە، بە ئەوەی لە ئیرادەکەوتن و ڕۆحە تەسلیمبووەکەی خۆی پاساو بداتەوە، دەبێت لە بەهای ڕۆحی تەسلیمنەبوو و ئیرادەتمەندیی ئەوانیتر کەم بکاتەوە بە تۆمەتی پووچ و قسەی هەڵیت و پەڵیت. لۆمپن و لۆمپنیزم دژ بە هەر ئەکتێکی بەرەنگاریی دەوەستێتەوە.

ناڕەزایەتیی گشتیی – بەرئەنجامێکی حەتمیی
مامۆستایان وەکو توێژێکی زیندووی ئەم کۆمەڵگایە، لە چەند ساڵی ڕابردووەوە بە چەندین شێوازی جۆراوجۆر گوزارشتیان لەو دۆخە سەختە و لە ناڕەزایەتیی گشتیی کۆمەڵگا کردووە و هەردەم بە فشاری جیاوازی مەدەنیی و نەرم، بەڕێخستنی چەندین خۆپیشاندان و تادەگات سکاڵا تۆمارکردن لە دادگا و … هتد هەردەم لە ڕووبەڕوونەوەدا بوون لە دژی ئەو هەموو زوڵم و ستەمەی دەسەڵاتداران، تا گەیشتووەتە بایکۆتی ناوەندەکانی خوێندن و ڕاوەستانی پەروەردە. پەروەردە، یەکێک لە پڕۆسە هەرە گرنگەکانی هەمای زیندووێتیی و بەردەوامیی ژیان و گەشە و بەرەوپێشچوونی هەر کۆمەڵگایەکە. دۆخی ئێستا سەرباری هەموو ئەوەی پێشتر هەمای بە کرا، بایکۆتی مامۆستایان و پەککەوتنی پەروەردە و خوێندنیشی هاتووەتە سەر.

دۆخێکی کارەساتباری بەو شێوەیە کە ئەم دەسەڵاتدارێتییە ڕووبەڕووی کۆمەڵگای کردووەتەوە، هەڵبەت بە هەر کۆمەڵگایەک گەر لە نزمترین ئاستی زێندووێتیی و هۆشیار بە ماف و ئازادییەکانیدا بێت، ناڕەزایەتیی لە هەموو جۆر و ئاستەکانیی، خۆپیشاندان و هەر جۆرە ئەکتێکی بەرەنگاریی بە دەستەوەدەگرێت و پەنای بۆ دەبات لە دژی دەسەڵاتدارێتیی و دەسەڵاتداران.
لە وەها دۆخێکی کارەساتبار. کە خزمەتگوزارییە گشتییەکان تا نزمترین ئاست دابەزیون، باج و رسومات تا بەرزترین ئاست بەرزکراونەتەوە، مووچەش بە ئەو جۆرەیە، مرۆق ئاخێزێک نەکا و دەنگ هەڵنەبڕێت، ناڕەزایەتیی توندی خۆی ڕاستەوخۆ و ڕاشکاوانە دەرنەبڕێت و توڕەیی خۆی لە خۆپیشاندان و هەر ئەکتێکی دیکەی بەرەنگارییدا بەرجەستە نەکات، دەتوانێت چ ئومێد و خەونێکی هەبێت و دەتوانێت قسە لە چ ئیرادە و ئازادییەک بکات! بێهەڵوێستیی و بێدەنگیی لە ئاست وەها دۆخێکدا دەتوانێت جگە لە کەوتن، بیماریی و کەوتنی بوون و کەینوونەی مرۆیی، چ ناوێکی دیکە و چ تەفسیرێکی دیکەی هەبێت!

کەرکووك.. حەوتەمین فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی شانۆی شەقام بەرێوەچوو.. کامەران حاجی ئەلیاس

کاتێ باس لە هونەر و ئەدەبی کوردی دەکرێت، ناکرێت باس لە هونەر و ئەدەبی شاری کەرکووك نەکرێت، چونکە هونەری کەرکووك پێگەیەکی بەهێزی ئەو هونەر و ئەدەبی کوردییە، بەنموونە کاتێ باس لە هونەری گۆرانی و موزیکی کوردی دەکەین ئەوا مامۆستای مقامات هونەرمەند (عەلی مەردان)، لەلووتکەیە وەکو پێشنگ باسی لێوەدەکرێت بەهەمان شێوەی بە هونەرمەندان (حسەن عەلی ، شوکورمستەفا ، سەباح داودە....) .
کاتێ باس لە هونەری سینەما و شانۆ و دراما ی کوردی دەکەین ئەوا شانۆی کەرکەووك رۆڵێکی گرنی لە نێو کاروانی مێژووی شانۆی کوردی بوونی هەیە وەکاتێ باس لە شانۆکارانی کوردستان دەکەین نابێ هونەرمەندان (سلێمان فایەق ، د. فازل جاف ،جیهاد دڵپاك ، جەلیل زەنگەنە ،عەلی کەریم ،د.هاورێ زەنگەنە،مەهدی ئومێد،شاناز ئەحمەد ، عالیە محەمەد ئەمین، مەریوان زەنگەنە، سەلام زەنگەنە، نەژاد نەجم،شکۆ عومەر،چنار عەزەدین، هەوار فارس، سیراون بەلاف ،سەلام زەنگەنە ، عەبدوڵا کاکەیی..لەبیر بکەین لەگەڵ چەندانی تر بەداوای لێبووردن کە لێرەدا ناکرێت ناوی هەرهەموویان بهێنم.. هونەرمەندانی کەرکووك لەهەموو باردۆخێك دا،نەوەستاون بەهەر شێوازێك بووبێت خزمەتی هونەری شانۆیان کردوە هەمیشە لە چالاکی شانۆیی بەردەوامیان هەبووە بۆیە مایەی رێزودەست خۆشییە.
لەئێستادا لە شاری کەرکووك ،چەندین تیپ و گروپی شانۆیی بوونیان هەیە زۆرچالاکن لەدوای کردنەوەی پەیمانگەی هونەرە جوانەکان لەشارەکەدا،تەکانێکی باشتری بە ڕەوتی شانۆی شار داوە چەندین شانۆکاری گەنج لە گۆڕپانەکانەدا بوونیان هەیەلەگەڵ تیپە شانۆییەکانی تر ساڵانە بەناوی کوردستان وعێراق بەشداری فیستیڤاڵەشانۆییەکان لەسەر ئاستی ناوخۆ دەرەوەی عێراق دەکەن جگە لەوەش لەزۆربەی فێستیڤاڵەکان بەخەڵات دەگەڕێنەوەشاری کەرکووك

ئەوەش لاپەڕەیەکی پڕشنگدارە بەشانۆی کوردی ئەوەی من درکی پێدەکەم هاوکارییەکی باش لەنێوان خودی شانۆکارانی شارەکەدا هەیە لەهەرفیستیڤاڵێکدا هەرهەموویان وەکو یەك گروپ کار دەکەن ئەگەر کێشەوگرفتێك هەبێت ، لەکاتی بوونی فیستیڤاڵێك هەموویان لەخزمەت فیستیڤاڵەکە دەبن لەگەڵ بوونی هەماهەنگییەکی باش لە نێوان شانۆکارانی گەنج و شانۆکارە بە ئەزموونەکان ئەوەش مایەی ڕێز ودەست خۆشییە.
لەشاری کەرکووك ساڵانە چەندین فیستیڤاڵی شانۆیی هەمەجۆر سازدەکرێت وەکو فیستیڤاڵی شانۆیی ناوهۆڵ فیستیڤاڵ شەقام چەندانی تر.. زۆرجاریش لەڕێگەی فیستیڤاڵەکانەوە کوردستانی بوونی شاری کەرکووکیان سەلماندووە وەکو ئەوەی لە دووەمین خوولی فیستیڤاڵی شانۆی کەرکووك بینیمان کاتێ شانۆکاری هەرچوار پارچەی کوردستان لەڕێگەی نمایشەکانیان ئامادەی فیستیڤاڵەکە بوون بەرهەمەکانی خۆیان لەو شارە نمایش کرد، بێگومان ئامادەبوونی هونەرمەندانی هەرچوار پارچەی کوردستان ماناو مەدلوولی خۆی هەیە… بەڕێوەچوونی ئەم کارە هونەریانەش بەپاڵپشتی وەزارەتی ڕۆشنبیری لاوانی هەرێمی کوردستان و هەندێ لەبەرپرسە کوردەکانی ئەو شارە ئەوەش جێگەی دڵخۆشییە.
لەڕۆژانی 2023\11\-21-10-19 بەبەشداری 24 گروپی شانۆیی بەبەشداری هەشت وڵات لەگەڵ چەندین گروپی دیکەی ناوچە جیاوازەکانی کوردستان،حەوتەمین فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی شانۆ شەقام لە شاری کەرکووك بەڕێوەچوو پێش دەستپێکردنی فیستیڤاڵەکە بەشێوەیەکی فەرمی ، دوو وۆرك شۆپی شانۆیی بۆ شانۆکارانی شارەکە بە ناونیشانی (چۆن نمایشی شانۆیی شەقام دروست دەبێت) لەلایەن شانۆکاری ئێرانی (موختاری محەمەدی) ،وە (پانتۆمایم لە شانۆی شەقام) لەلایەن شانۆکاری ناوداری ئیتاڵی (Avataneo Paolo) ،لە پەیمانگای هونەرە جوانەکان و سەنتەری ڕۆشنبیری کەرکووك ئەنجام دران.
جگە لەنمایشەشانۆییەکان ڕێوڕەسمی ڕێزلێنان بۆ چەند شانۆکارێك سازکرا،لەگەڵ بڵاوکردنەوەی چەند کتێبێکی شانۆیی وە بانگێشتکردنی زیاتر 200 شانۆکار وەکو میوان لەناوخۆی کوردستان وعێراق ودەرەوەی وڵات .
هەرلەمیانی فێستیڤاڵەکەدا هەشت پانێل لە سەر ڕەوتی شانۆ لەلایەن هەشت شانۆکاران بەناوەکانی (د.ئیمان کوبەیسی،گەزیزە عومەر،کەریم خاوەری،قاسم غەمگین،گۆران محمەد،سیروس سەپهری،ئەمیر زراع زادە،د.کەریم خەنجەر) بەڕێوە چوو،هەروەها ڕێز لەچەند شانۆکارێك نرا کە بریتی بوون لە (گەزیزە عومەر ، حەمە سوار،د.کەریم خەنجەر، شیراز عەزیز،سەربەست ئەحمەد،حەیدەر عەبدولڕەحمان، سەلام

زەنگەنە، ئەحمەد سالار،د.جەبار جودی،کورش زراعی،ئاسیا یکەمال،نزارسەلامی،ئاڤا عومەر،هەوار فارس) هەر لە نەو فیستیقاڵەکەدا دووکتێبی شانۆیی بەناوەکانی (فی الکومیدیا) لە نووسینی د.کەریم خەنجەر و کتێبی (شانۆی شەقام ئەداکردنی نواندن لە دەرەوەی هۆڵەکانی شانۆدا) لە وەرگێڕانی د.کەیفی ئەحمەد ڕێوڕەسمی ناساندن و بڵاوکردنەوەیان بە کرا بە واژەی نووسەری کتێبەکان پێشکەش بە ئامادەبووان کران.

لە دوا ڕۆژی فیستیقاڵەکەدا ، لیژنەی دادوەری فێستیقاڵەکە،کە پێکهاتبوو لە (د.قوتبەدین ساقی سەرۆکی لیژنە ،د.هەیسەم عەبدولرەزاق ئەندام، هەرەسەباح ئەندام ،کاردۆ محەمەد ئەندام،قەدری عوسمان ئەندام،) لیژنەی دادوەری کۆلیژ و پەیمانگاکانیش پێك هاتبوون لە (د.کەریم خەنجەرسەرۆکی لیژنە،د.کەیفی ئەندام ،محەمەد زادە ئەندام) لیستی ناوی براوەکانی فیستیقاڵیان ڕاگەیاند و خەڵاتی فیستیقاڵ پێشکەش بە براوەکان کراکە بەم شێوەی خوارە بووشك:

- خەڵاتی باشترین ئەکتەری ئافرەت بە هاوبەشی پێشکەش بە هەردوو ئەکتەر”نادیە ئیلاهی، نازیلی ئەمینی” کرا.
- خەڵاتی باشترین ئەکتەری کوڕ “دارا عزەدین”، لە تیپی نمایشی “هەزەی نیشتیمانی” بەدەستی هێنا.

-خەڵاتی باشترین بیرۆکە، بەخشرایە “لوقمان عومەر”، لە تیپی شانۆیی “هەزەی نیشتیمانی”.

-خەڵاتی باشترین دەرهێنان پێشکەشی هەریەك لە “هوشیار قەوامی و فەرەیدون ئەحمەدی” لە تیپی شانۆیی” جەژوان” کرا.

. – خەڵاتی باشترین بەرهەمی کامڵی فێستیقاڵ پێشکەشی تیپی شانۆی “جەژوان” کرا

-خەڵاتی لیژنەی دادوەری پێشکەش بە تیپی “شانۆیی سەما” کرا.

خەڵاتەکانی بەشی منداڵان بەم شیوەی خوارەوە بوو:

خەڵاتی باشترین نمایشی منداڵان پلەی یەکەم، بەخشرایە دەقی شانۆیی “ئەفسونەکەی کاتی و کالی”.-

-خەڵاتی باشترین نمایشی منداڵان پلەی دووەم، بەخشرایە نمایشی شانۆی “ئەلیقەری چەمن”.

خەڵاتەکانی بەشی زانکۆ و پەیمانگان بەم شێوەیە بوو:

-خەڵاتی باشترین نمایشی زانکۆکان پلەی یەکەم، بەخشرایە تیپی “شانۆی زەنگ”.

-خەڵاتی باشترین نمایشی زانکۆکان پلەی دووەم بەخشرایە

“شانۆیی تەپەگوز”.

شایانی باسە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی (شانۆیی سورەی تاران) ، نمایشی شانۆیی (شانۆیی موسافرەك لە غەزەوە)، بانگێشتی فێستیڤاڵەکەکرد.وە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی شانۆیی مەریوان دوو نمایشی شانۆیی بانگێشتی فێستیڤاڵەکە کرد کەبریتی بوون لە (شانۆیی زەنگ / هەولێر ، شانۆیی هەزەی نیشتیمانی /کەرکووك).

بەرێوە بەردنی ئەم کەرنەڤاڵە گەورەیە لەلایەن چەندین لیژنەوە بەشێوەیەکی پرۆفیشناڵەوە بەرەچاوکردنی پرۆتۆکۆڵەکان بەرێوەچوو پیرۆزبایی لەشانۆکارانی کەرکووك و سەرجەم لیژنەکان هەموو هاوکارانی فێستیڤاڵەکە دەکەم پیرۆزبایی لەسەرۆکی فێستیڤاڵەکە هونەرمەند (نەژاد نەجم) و خەڵکی کەرکووك دەکەم دووبارە پیرۆزە ئەو کەرنەڤاڵە شانۆییە.

- **کامەران حاجی ئەلیاس**

شەڕهەڵایسان لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کۆتاییەکەی!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

لە مێژوودا خوێندوومانەتەوە کە دیکتاتۆرییەکان لە زۆر حاڵەت لە چیرۆکەکاندا “دەستپێکەر” بوون، بەڵام “تەواوکەر” نەبوون! ئەمەش رەگ و ریشەی لە پێناسەی دیکتاتۆرییەت و بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری و وریایی گەلدان هەیە. ئێرانی ژێر دەسەڵاتی ئاخوندان لەم پرەنسیپە بنەڕەتییە بەدوور نەبووە و نییە. کەسانی وەک حەمەڕەزا پەهلەوی و خومەینی و خامنەیی دەستپێکەری دیکتاتۆرییەت خۆیان بوون، بەڵام وەک بینیمان لە ساڵی ١٩٧٩دا یەکێکیان لە لایەن خەڵکەوە رووخێنرا و ئەویتریان، واتە دیکتاتۆرییەتی مەزهەبیی ویلایەتی فەقیهی لەسەر دەستی گەل بەرەوڕووخاندنە! لە راستیدا گەل “تەواوکەر”ی چیرۆکەکانن. چونکە زانست و فەلسەفە بە درێژایی مێژوو چەندین جار ئەمەیان نیشان داوە!

با نەچینە رابردووی دوور و نموونەی ئەمڕۆی ئەم یاسا سەلمێنراوە، ئەو شەڕەیە لە رۆژی 7ی ئەکتۆبەرەوە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەستی

پێکردووە و سەرنجی هەمووانی بۆ لای خۆی راکێشاوە! تێڕوانینێکی قووڵ بۆ ئەم بابەتە دەمانگەیەنێتە سەرچاوەی ئەو راستییە و رەوایەتی ئەم یاسایە بە روونی نیشان دەدات!

رژێمی ئێران لە سەرەتای دامەزراندنیەوە (1979) دەرکەوتنی خۆی بە سەرکوتکردنی "ئازادییەکان" لە ئێران دەستپێکرد و بەردەوامبوونی خۆی لەسەر بنەمای "شەڕفرۆشی" و هەناردەکردنی قەیرانەکان بۆ دەرەوەی سنوورەکان داڕشت. بینیمان لەسەر ئەم بنەمایە، شەڕی هەشت ساڵەی ئێران و عێراقی هەڵگیرساند. لە رێگەی بنەماڵەی (ئەسەد)ەوە دیکتاتۆرییەتی بەسەر گەلی سوریادا سەپاند. لە لوبنان لە ژێر ناوی (حیزبوڵڵا) رێگی داکوتا و تیرۆریزم و شەڕخوازیی هەڵگیرساند. لە فەلەستین (گرووپی بە وەکالەت)ی دروستکرد و بوو بە بنەمای ئەو شەڕەی ئێستا دەیبینین. لە وڵاتانیتریش بە "تیرۆر و بناژۆخوازی" دەستی کرد بە هەڕەشەکردن و راکێشانی خەڵکانیتر بۆ پاراستنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت لە ئێران!

چەند پرسیارێکی بنەڕەتی!

با بیهێنینە بەرچاو کە ئەگەر رژێمێکی لەمشێوەیە لە ئێران نەهاتبایەتە سەر کار یان نەهێنرایەتە سەر کار چ دەبوو؟ یان بیهێنینە بەرچاو ئەگەر دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکان لە ئێران، سەرمایەی وڵاتێکی ٨٥ میلیۆن کەسییان نەدزیبا چ دەبوو؟ لە کۆتاییدا ئەوە بهێنینە بەرچاو کە ئەگەر "موقاومەتی ئێران" نەبوایە، چ بەسەر ناوچەکە و کۆمەڵگەی جیهانیدا دەهات؟

ئەمانە ئەو پرسیارگەلەن کە لە دەرگای هەموو ماڵێکیان داوە بە ئێستایشەوە؟ خەڵکی ئێران و ناوچەکە و جیهان بە دوای "وەڵامدەر"دا دەگەڕێن. بە دڵنیاییەوە "دەیدۆزنەوە" و وەڵامی خۆیان سەر دەخەن! درەنگ یان زوو ئەمە روودەدات، بەڵام ناسوتێت و نافەوتێت!

سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆری ئایینی!

بە خەسارناسیی "سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهی" ئەوەمان بەسە سەیری دۆخی عێراق بکەین کە بەر لە هەر شتیک، بەرهەمی ئەم سیاسەتەیە و ئەگەر رێگری لە بەرانبەریدا نەکرێت، دۆخێلە زۆر لەوەی لوبنان و فەلەستین خراپتر دەبیت!

چونکە فێڵ و فێڵسازی و فریوکارییەکانی رژێمی ئاخوندان زۆر زیاترە لە ئاستی کردەوەی دەوڵەتانی رۆژئاوایی یان عەرەبی. ئەم دەوڵەتانە لە هەر ئەگەرێکدا، ئەگەر خۆیان لە تەنیشت گەل و موقاومەتی ئێراندا نەدۆزنەوە، دۆڕاون و دەرئەنجامەکەی، بەرەوپێشەوەچوونی رژێمی فرەخواز و شەڕفرۆشی ویلایەتی فەقیهییە.

لەمدواییانەدا ژەنەڕاڵ جەیمس جۆنز، فەرماندەی پێشووی ناتۆ، لە وتار و شایەتیدانێکی بەنرخدا، وێڕای پیشاندانی سەری مارە

شەڕخوازەکە، جەختی لەوە کردەوە کە "ڕژێمی ئێران ناوەندی حاشاهەڵنەگری ناسەقامگیری و ئاژاوەگێڕییە لە ناوچەکەدا". بەڕێز جۆنز وتی: "ڕژێمی ئێران سەقامگیری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی تێکداوە و تیرۆر و توندوتیژی بۆ دەرەوەی سنوورەکانی ئێران هەناردە کردووە هەتا باڵادەستبوونە شووشەییەکەی خۆی بپارێزێت و ئەمەش، لە هیچ شوێنێکدا وەک پرسی فەلەستین بەرچاو ناکەوێت". سەبارەت بە بارودۆخی ڕووی لە تەقینەوەی ناو ئێرانیش وتی: "ئێران بە تێکەڵەیەک لە ستەمکاری، شپرزەیی ئابووری، بێتوانایی و گەندەڵی وەک بۆمبێکی کاتی وایە. ڕووداوەکانی وەک کۆمەڵکوژی ساڵی 1367 (1988)و دەستنیشانکردنی ئیبراهیم ڕەئیسی، تەنیا ڕێگەخۆشکەر بوو بۆ ئەم تێکەڵە کاتییە. ڕاپەڕینی ساڵی ١٤٠١ (2022)سەرەڕای زیانی زۆری گیانی، لەکترازانی هێزی دەسەڵاتدار و هەروەها ئیرادەی خەڵکی ئێران بۆ گۆڕانکاری نیشان دا".

ناوبراو سەقامگیری و ئایندەی ناوچەکەی بەستەوە بە بەرەوپێشەوەچوونی خەڵک و ئایندەی ئێران و دوای نیشاندانی سەری مارە شەڕخوازەکە و ئاژاوەگێڕەی لە تاران، وتی: "بە بۆچوونی من، تاکە ڕێگا بۆ ئاشتی لە ناوچەکە، پشتیوانیکردنە لە خواستەکانی خەڵکی ئێران بۆ گۆڕانکاری و دامەزراندنی کۆمارێکی دیموکراتیک و دوور لە هەر دیکتاتۆرییەتێکی ئایینی یان پاشایەتی. خواستی خەڵکی ئێران بە باشترین شێوە، لەو دروشمانەی لە ساڵانی ڕابردوودا لە شەقامەکانی ئێران بەرز کرانەوە دەرکەوت. واتا (مەرگ و نەمان بۆ ستەمگەر، چ پاشا بێت، چ ڕێبەر). لە کاتێکدا تاران سەرکوتکردنی زیاتر کردووە، تیشکی ئومێد لە شێوەی (ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاوەمەت) و پێکهێنەرە سەرەکییەکەی، واتا موجاهیدینی خەلقی ئێران دەرکەوت، کە گیانی ڕاستەقینەی ئێران وێنا دەکات".

دکتۆر لیام فۆکس، وەزیری بەرگریی پێشووی بریتانیا وەک زۆرێک لە سەرکردەکان و پەرلەمانتاران و کەسایەتییە سیاسییەکانی جیهان درکی بەوە کردووە کە سوپای پاسداران ئەرگانی سەرەکی و ناوەندییە بۆ سەرکوتکردن لە ناوخۆی ئێران و شەڕهەڵایسێنەرە لە ناوچەکە و پەرەپێدانی تیمەکانی ڕفێنەر و بارمتەگرتن و تیرۆرە لە ئەوروپا و ئەمریکا.

لە دەرەنجامەکانی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی ئایینی!

هەربۆیە جیا لە هەر تێڕوانینێک بۆ سەر شەڕی ناوچەکە، ڕاستییەکە ئەوەیە کە، ئەم شەڕە بەرهەمی ئەو ئیمتیازاتە زیانبەخشانەیە کە لە ماوەی چوار دەیەی ڕابردوودا، بە سیاسەتی "سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهی" دراوە بە خامنەیی و ئیبراهیم ڕەئیسی وەک سەرەکی ئاخوندان. ئەم ڕژێمە لە سەر هەڵەی پەرەپێدان و

فرەخوازی لە ناوچەکەدا، جل و بەرگی خۆماڵی و ئایینی بە بەر سوپای پاسداراندا کردووە وەک دەزگای سەرەکیی سەرکوتکردن و شەڕفرۆشی.

“سەری ماری ویلایەت لە تاراندایە” وەک ئادرەس و ئاخاوتنێکی ورد بە “سەرچاوەی شەڕخوازی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست” کە پێش هەموو شتێک، ئێرانی “داگیر” و خەڵکی ئێران بە “دیل” و هەندێک لە وڵاتانی ناوچەکەی بە “بارمتە” گرتووە و لە هەنگاوی دواتردا، باجدانی بەسەر کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا سەپاندووە. ئەم چەمک و ئادرەسە کە لە لایەن موقاومەتی ئێرانەوە پێشکەشی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کراوە و خراوەتە بەر دەم بیر و رای گشتی و لەوانە دەوڵەتان، تێکەڵەی ئەم راستییەیە کە، رووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران ئەرکی خەڵک و موقاومەتی ئێرانە و پیویستە وڵاتانی جیهان یارمەتی ئەم دیکتاتۆرییەت نەدەن و ئەگەر بیانەوێت قەیرانەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست چارەسەر بکەن، پێویستە سەری ماری ویلایەت بکەنە ئامانج. ئەم هەنگاوە دەتوانێت باشترین هاوکاری و هاوسۆزی بێت بۆ خەڵک و موقاومەتی ئێران، کە بە گوێدانە هەر پێشهاتێک لە ناوچەکە و لەجیهان، سەرنجیان لەسەر رووخاندنی دیکتاتۆریی مەزهەبی لە تاران و سەرتاسەری ئێرانە!

دوژمنایەتیکردنی چارەسەری (دوو دەوڵەتی) بۆ پرسی فەلەستین!

نزیکەی دوو مانگ بەسەر دەستپێکی قەیرانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و شەڕی کارەساتبار لە غەززە تێدەپەڕێت. بە پشتبەستن بە کۆدەنگیی پەرەسەندووی بیروڕای نێودەوڵەتی سەبارەت بە شەڕخوازی و رۆڵی تێکدەرانەی رێژیمی ئێران لەم قەیرانەدا، “چارەسەری دوو دەوڵەتی” بە گەیشتن بە ئاشتییەکی بەردەوام لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ساڵانێکە لە ژێر خۆڵ و خۆڵەمیش دەرکەوتووە و لە هەموو کاتێک زیاتر بووەتە “پێویست”. ئەوەش وەک چارەسەر بۆ کێشەکە کە بەڕێز مەحموود عەباس (ئەبو مازن) سەرۆکی حکومەتی فەلەستین، لەگەڵ یاسر عەرەفاتی دەستی دێرینی خۆی و یەکێک لە دامەزرێنەرانی، لەسەر بنەمای رێککەوتنە نێودەوڵەتییەکان باسی کردووە. ئەم پێویستییە لەمەدوایانەدا لە کۆبوونەوەی بەپەلەی سەرکردە عەرەبی و ئیسلامییەکان پشتڕاستکرایەوە و رژێمی شەڕخوازی ویلایەتی فەقیهی دژیەتی!

عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

لە خوێندنەوەیدا ئارەقەی شەرمم لەدەچۆڕا.. هونەر قاسم

لەخوێندنەوەی گوتاری بڵاوكراوەی سەر پێگەی دەنگەكان <ئاخر تۆڕە بۆ چی دەكەیتەوە؟> وەكو خەنجەرێك ئارەقەی شەرمم لەدەتكا كە گوایا چۆن ئەو پێگە پێشكەوتووخوازەی دەنگەكان كە دەیان گوتاری دژی جەنگ و ماڵكاوولكاریی بڵاوكردووەتەوە بابەتی ئاوهاڵە بڵاو دەكاتەوە كە بەهانە بۆ كوشتنی هەزاران منداڵانی بێ گوناهـ دەهێنێتەوە كە هیچ لە سیاسەت و جەنگ نازانن، دەیكاتە بیانویەك بۆ كاولكردنی بیمارستان و مەكتەب و مزگەوت و كڵێسا، هەرچی مرۆڤی بە ویژدان و دەرووندروست هەیە لە جیهاندا سەركۆنەی دەكات؛ هەر لە یابانەوە تا بەرازیل لە بێدینەوە تا دیندار تەنانەت جووە ناسیاسیەكانیش، ئەم ڕەوادانە بە كوشتاری سڤیل بە دەیان هەزار مرۆڤ لە گەورەو بچوك و پیرەمەردو ژن و پیاو، زۆر دوورە لە مەڵاڵی نووسین و قەڵەمەوە، گرنگ نیە شوێنكەوتەی ڕۆژهەڵات بیت یان ڕۆژئاوا، سامیری یان دۆلار، ڕەش یان سپی، ئەوەی دەگوزەرێت تاوانەكی گەورەو قێزەونە لە جینەسایدی توخمی مرۆڤدا؛ یادی كیمیاباران و مەزڵوومیەتی گەلی كوردمان دەخاتەوە، ئەمن نە عارەبی دەزانم نە عەلی قەرەداخی دەناسم بەڵام خۆ ئەگەر كەناڵەی جەزیرە و علی قرەداخی لای كاكی پارێزەری دەسەڵاتی ملهوڕ و ئیمپریالیست و كاولكاران هیچ مسداقیەت و ئەرزشیان نەبێت ئەوا لە جیهاندا بە پێچەوانەوەیەو لای ملیۆنەها خەلك جێی متمانەو بیستنی هەواڵە گرنگە جۆراوجۆرەكانن، وەكو میدیا لە گەشە نیگا پێچەوانەو جیاوازەكانەوە خەلك بە دوای هەواڵی ڕاستدا دەگەڕێ، ئەمریكاو روسیا یان بلۆكی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵات پێیان خۆش بێت یان پێیان ناخۆش بگوترێت دەیانەوێت ئەودیوی ڕووداوەكان بزانن،كورد بەرژەوەندی لەگەڵ هیچ كەسدا نییە، بەس شاخەكانی هەیە پشتیوانی لێ بكات، پەیمانی لۆزان و بلفۆڕیش هەر لەلایەن ئەو زلهێزانەوە كەشرا كە كوردستانیان بە دەردی فەلەستین برد، دواتر ئەو برادەرە كە ئاوها سوكایەتی بەو زانایە كوردە دەكات دەبوو ئەوە بزانێت لە لایەكی ترەوە بە كورد جێی شانازیە كە سەرەكی زانایانی ئاینی جیهان كورد بێت و لەو پلە بەرزەدا بێت دەبێت ڕێزی لێ بگرین بە خاتری كەسایەتی نەتەوەكەمان بۆچی ئەمە

بەیەکتر شکاندن ئەوەندە ئازاین؟ هیوادارین وەکو ئاپە سەری ئەویش نەخەن.

ئەمن وای نابینم کەسی نوسیاری ئەو گوتارە بەلایەن بێت بەڵکو وەك دەمراستی جینۆساید دەردەکەوێ و دەدوێ، بەس ئەوەی لام جێی سەرنجە چۆن بە زمانی شیرینی کوردی رەوایی دەدرێت بە کوشتارو قەتڵوعام؟ ئەوەی زانیومانە سوپاکان بەرامبەر یەکتری شەڕ دەکەن نەك یەخەی خەڵکی بێدەسەڵات بگرن و رقی خۆیانیان پێ بڕێژن و لەناویان ببەن بە بەرچاوی جیهانەوە بەئەوەی ئەو رێکخراوە درۆزنانەی بە ناوی مافی مرۆڤەوە دەدوان هیچ هەڵوێستێکیان هەبێت و خۆیان کەڕ کردووە وەکو ئەوەی ئەو هەزاران منداڵە بیتاوانە مرۆڤ نەبن!. کورد گەلێك نەهامەتی و ماڵوێرانی و کوشتاری چێشتووە لەلایەن دەسەڵاتی ئەو وڵاتانەی تێیدا بوونیان هەیە بە چەکی رۆژئاوایی، برسێتی و نەبوونیشی زۆر چێشتوە وەکو گەمارۆی ئابووری ٦ ساڵەی نەوەدەکان بەدەستی مادلین ئۆلبرایت لە باشوری کوردستان کە خانەوادەی وا هەبوون لە رۆژێکدا نانێکیان بۆ ٥ سەرخێزان هەبو بیخۆن، هەبوو منداڵەی خۆی دەفرۆشت. کورد هەمیشە لەگەڵ چەوساوەدایە، ئەوەی لە خاك و ئاوی دەرکراوەو مافی ژیانیشی پێ نادرێت، نەك ئەو دەسەلاتە ئیستیعماریانەی گەمە بە جیهان دەکەن و جارێك کۆرۆنا بڵاودەکەنەوەو جارێك سون و کولێڕ و جارێك قەتڵ و عام و گرفتی نێوان دەوڵەتان و دابەشکردنیان و بە شەڕدانیان.

یاساکانی سروشت زۆر وردو رەوان و جوانن، ببینن هەر شتێك لەسەر گەندەڵی و ناحەق بنیات بنرێت لە کۆتایدا هەر دەڕمێت، سەر زەویش هێندە فراوانە جێگای هەموو مرۆڤێکی تێدا دەبێتەوە بە کەرامەت و بەڕومەت بژی، ئیتر ئەم شەڕو کوشتارو کاولکاریەتان لە پای چی؟ بۆ واز ناهێنن بە شێوەی ئاشتیانە هەموو نەتەوەو ئایدیاو ئاینەکان پێکەوە بژین؟ سامان و زەوی گەلان تەسلیمی خاوەنەکانیان بکەنەوە نەك بیانکوژن، بۆ لەسەر رەنگ و پەڕۆ یەکتری دەخۆن، خۆ ئەم زەویە تاپۆی کەس نیە درەنگ یان زوو هەموومان هەر بە جێی دەهێڵین، لەوەتەی فاممان کردووەتەوە و باوباپیرانمان دەیڵێن: ئەم دنیایە قەد ئەهریمەنی لێ نابڕێت، ناهێڵن تاوێك بە پشوو چاو لێکنرێت، بەڵام ئایا لە راستیدا ئایا ژیان ئەو مانایەی هەیە؟

بە سەری خۆت تەماشای ژیان مەکە.. فەرهاد کەریم

تۆ سەیری سەری مر□ق کە بزانە چەند سەیرە سەری مر□ق
خاوەن سەرێکەو هەزار سەر لە سەری مر□ق جوانترە سەری سەگ
سەری مارو مەیمون و شێرە سەری خۆی نیە سەری ترە سەری مر□ق
سەری مر□ق لە سەری کۆتر چووبایە ئەشقی ئاسمان دەبووین
سەری مر□ق لە سەری ماسی چووبایە ئەشقی ئاو دەبووین
سەری مر□ق لە سەری سەگ چووبایە ئەشقی زەوی دەبووین
دەریا و زەویی و ئاسمان تژی دەبوون لە ژیان
سەری مر□ق بەرەی جەنگە ژیانی لێ زیادەو دەیبەخشێ بە مردن
بمرین کرێی ژیان نادەین گیرۆدە نابین بە گرانبوونی هەناسە
بمرین کێشە ناخەینە ناو ژیان
مردن پشوودانێکە هەواڵی تاریکی مر□ق ناگا
نەمرین مر□ق دەمانخوا
نەمرین زەوی و ئاسمان و دەریا لە تینوێتیدا دەخنکێن
دەسووتێ ژیان، سوپاس مردن جێتنەهێشتین نەمرد ژیان
مردن نەیهێشت ببین بە پووشی دەمباو ببین بە گاڵتەجاڕی مر□ق خوا
پێویستم بە مردنێکی خێرایە، خێراتر بێت لە مردن
دوای مردن تامی نامێنێت مردن، مردن نەمێنێت ژیان دەمرێت
ژیان گۆرانیەکی ساردە گوێگر نیە لە ناو مردندا
بێدەنگیەکی سامناکە مردن لە ناو ژیاندا
لە تاریکی فوو لە چرا و گۆرانی بۆ مردن گوت مر□ق
مردن بازاڕێکی گەورەیە، پارچەکانی مر□ق بە خۆڕایی کۆکەوە بێبەها بووە هیچ ناکات
دژی سروشتی مرۆڤم ژیانی فرۆشتە مردن، شانازی بە مردن دەکاو فشە ژیان
هەمیشە بە مردنم گوتووە شەو شاد، رۆژ باش ژیان
مر□ق بە کەڵکی ژیان نایەت بۆ مردن دەستنادات
دەمرێت و ژیان فێرنابێت، فێرە ژیان نابێت و دەمرێت
مردوو بە کەڵکی ژیان نایەت، مر□ق ف□ر نابێت بژیت
ئاسان نیە فێر بوون لە خوێنیەتی مردن، مردنی بەرزە لە خوێنی
بە سەری سەگەکەم تەماشای ژیانم کرد چەند جوانە ژیان بە خۆشەویستیەوە
پاککردنەوەی دەوێ خوێنی مر□ق

گۆڕینی دەوێ سەری مر□ق
شەو شاد مردن
سەگەکەم لە خۆم خۆشتر دەوێ درۆ لە گەل چاوەکانی ناکات
رۆژباش ژیان

□
□

ناتۆ و ئەمەریکا نیگەرانن سەبارەت بە ئەگەری دۆڕانی شەرەکەیان بە ڕوسیا.. زاهیر باهیر

پاش 22 مانگ شەری وێرانیکاری و بەکوشتدانی دەیەها هەزار لە سەربازان و خەڵکانی مەدەنی و ئاوارەبوونی چەند ملیۆن کەس و خاپورکردنی نزیکەی هەموو بەشە خزمەتگوزاریییەکانی ئۆکرانیا، ئێستا ناتۆ و ئەمەریکا نایشارنەوە کە مەترسی تێشکانیان لە جەنگەکەی نێوانی ناتۆ و ڕوسیادا هەیە.
سەرۆکی ناتۆ ستۆڵتنبێرگ، Jens Stoltenberg ، ڕۆژی شەمە، 12-02، لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ کەناڵی ئەڵمانی کەناڵی ARD وتی: " شەڕەکان بە قۆناغ پەرەدەسەنن… دەبێت لەکاتی باشی و خراپیدا پشتیوانی ئۆکرانیا بکەین." درێژەی بە قسەکانی داسو وتی "پێویستە ئامادەش بین بۆ هەواڵی ناخۆش"، هۆشداری زیاتری دا و وتی: ئەمە لە کاتێکدا کە کیێڤ بەردەوامە لە بەرگریکردن لە دژی لەشکرکێشی سەرتاسەری ڕووسیا.
لێدوانەکانی ئەو لە کاتێکدایە کە هاوپەیمانانی ڕۆژئاوا مشتومڕ لەسەر تەقەمەنی و یارمەتییە داراییەکان بۆ ئۆکرانیا دەکەن، کە هەندێك ل□ و□لاتان ک□متر د□ب□ستن و هەندێکی تریشیان بە هۆکارێك لە هۆکارەکان هاوکاریکردنی زیاتری ئۆکرانیا هەر ئاوا ئاسان نابینن . هەروه□ها مۆسکۆ هەنگاوی زیادکردنی سەربازەکانی ناوە.

ڤلادیمیر پوتین سەرۆکی ڕووسیا ڕۆژی هەینی فەرمانێکی واژۆکرد بۆ زیادکردنی ژمارەی سەربازەکان بۆ ڕێژەی نزیکەی 170 هەزار سەرباز بۆ کۆی گشتی یەک ملیۆن و 300 هەزار سەرباز.

هاوکاتیش جەنەڕاڵێکی باڵای ئۆکرانیا دانی بەوەدا ناوە کە بەرەنگاربوونەوەی دەستدرێژی ڕووسیا گەیشتووەتە بنبەست و ئاسۆی “پێشکەوتنێکی قووڵ و باش” بەدوور دەزانرێت.

لە لایەکی دیکەوە جۆ بایدن لە ململانێیەکی گەورەدایە لەگەڵ کۆنگریس، لایەنە کۆمارییەکان دا بە دابینکردنی پارە و چەك و تەقەمەنی بۆ ئۆکرانیا، لە بەرئەوەی کە زۆرەك لە پیاوانی کۆنگریس دژ بەوەن و لەگەڵ قسەکەی ترامپ-دان کە هەمیشە دەیوت ” یەکەم ئەمەریکا” واتە لە هەموو شتێکدا دەبێت ڕەچاوی ئەمەریکا بکرێت.

لە ئێستادا لە لایەن کۆشکی سپییەوە هەوڵێکی زۆر دەدرێت سەبارەت بە دەربازبوون لە بەهانەی وەستانی هاوکارییەکانی ئەمەریکا بۆ ئۆکرانیا چونکە دەبێت کۆنگریس ڕەزامەندی لەسەر بدات . کۆشکی سپی ڕۆژی دووشەممە هۆشدارییەکی بە پەلەی ئاراستەی کۆنگرێس کرد و پێشبینی کرد کە ئۆکرانیا بەم زووانە زەمینەی لە شەڕی خۆیدا لە دژی ڕووسیا لەدەست دەدات بە ئەوەی جارێکی دیکە یارمەتی دارایی لەلایەن ئەمریکاوە پێ بدرێتە.

شالاندا یەنگ ، Shalanda Young ، بەڕێوەبەری فەرمانگەی بەڕێوەبردن و بودجە وتی: “دەمەوێت ڕوونی بکەمەوە بەبێ کردەوەی کۆنگرێس، تا کۆتایی ساڵ، سەرچاوەکانمان تەواو دەبێت بۆ کڕینی چەک و ئامێری زیاتر بۆ ئۆکرانیا و دابینکردنی ئامێر لە کۆگا سەربازییەکانی ئەمریکا . ” ئەمە ناوەڕۆکی نامەکەی یەنگ بوو بۆ سەنەتاکانی کۆنگرێس. ئاماژەی بەوەشکردووە، “هیچ کارێکی ئەفسوناوی بۆ دابینکردنی ئەم ساتەوەختە لەبەردەستدا نییە. ئێمە پارەمان تەواو بووە – و نزیکە لە کاتمان”.

ئەم نامە ئاگرینەی شالاندا یەنگ پێشینەی هەبوو، ئەویش لە 5ی مانگی ئۆکتۆبەردا کۆشکی سپی داوای لە کۆنگرێس کرد کە پڕۆژە یاسایەکی تەواوکەری بودجەی 106 ملیار دۆلار پەسەند بکات کە هاوکاری ئۆکرانیا و ئیسرائیل و هاوپەیمانەکانی لە هیندستان و زەریای هێمن دەکات و لە هەمان کاتدا ئاسایشی سنووریش بەهێز دەکات. بەڵام ئێستا دانوستانە دوولایەنەکان لەسەر ئەو پڕۆژە یاسایە وەستاون.

لە نامەکەیدا، یەنگ پێشبینی کردووە کە” لەدەستدانی پاڵپشتی دارایی ئەمریکا، ئۆکرانیا لە بەرەکانی شەڕدا بەچۆکدا دەهێنیت، نەک تەنها ئەو دەستکەوتانەی ئۆکرانیا بەدەستی هێناوە دەخاتە مەترسییەوە، بەڵکو ئەگەری سەرکەوتنی سەربازییەکانی ڕووسیا زیاد دەکات”

هەر لەم سات و وەختەشدا سەرۆك ژێلێنیسکی لە لایەن جۆ بایدنەوە داوای لێکرابوو کە قسە بۆ سەنەتارەکانی ئەمەریکا بکات تاکو ڕاستەوخۆ لە خۆیەوە بیبیستن کە شەڕەکە لە چ قۆناخێکی مەترسیداییە.
بەڵام دوێنێ، 06/12 ، لە دیمانەیەکدا ژێلێنسکی سەرۆکی ئۆکرانیا پەیامەکەی / قسەکردنەکەی بۆ سەنەتارەکانی ئەمەریکا هەڵوەشاندەوە کە بۆ تەما بوو داوای بڕێکی نوێ لە هاوکاری و کۆمەك بۆ ئۆکرانیا بکات بۆ جەنگەکەی لەگەڵ ڕوسیادا. ئەمە لە کاتێکدا کە کۆنگریس هاوکاری دەیەها ملیار دۆلاری بۆ ئۆکرانیا هەڵوەشاندەوە.
گەلێکمان دەمانزانی کە ناتۆ لە ئەم جەنگەدا دەدۆڕێت ، گەرچی دەعوای سەرەکی هاووڵاتیانی ئۆکرانیا و ڕوسیایە، و لە کۆتاییدا دەبێت سازش بۆ پوتین بکات. من یەکێك بووم لەو کەسانەی کە لە ناوەڕاستی مانگی ئازاری 2021 دا بە وتارێکی درێژ پاش توێژینەوەیەك لەسەر باری ئابووری ڕوسیا و ئەوروپا و ئەمەریکا ئاماژەم بە تێشکانی ناتۆ کردووە .
ناتۆ و ئەمەریکا وایان دەزانی بە دەستپێکردنی شەڕەکە ، یەك: پرۆتێست و ڕاپەڕین لە ڕوسیادا ڕوودەدات . دوو: سوپای ڕوسی دەتێ قوڕایی ئۆکرانیا و دەوروبەری کییف ، ئەو کاتە گەمارۆ دەدرێن و هەڵگەڕانەوەی بەشێك لە سوپاکەی ڕوسیا مسۆگەرە و تێشکانیان شتێکی حەتمی دەبێت . سێ : ناچاربوونی یا ناچارکردنی پوتین بە بەکارهێنانی چەکی ناوکیی ، کە هەر دەستی کردەوە ئەو کاتە ئەمان لە ماوەی چەند خولەکێکدا هەموو ڕوسیای بەسەردا خاپوور دەکەن.
ئەمە لێکدانەوەی ئەوان بوو ، خۆ ئەگەر بەهانە و پاساوی جەنگەکە ئەوە بێت کە خۆیان دەیانووت ئەوە بێ گومان دەزگە سیخوڕییەکانی ئەمەریکا و بریتانیا و ئەوروپا و ناتۆ ناشیترین و نەزانترین بوون و ئەحمەقییەتی سیاسەتمەدا و دەوڵەتمەدارەکانیش هەر وەکو چۆن توێژنەوەی نادروستیان هەبوو و بە هەڵەداچوون لە ئەفغانستان و عێراق و سوریا و تەنانەت ڤەنزویلاشدا ، هەر ئاواش لە شەڕی ڕوسیادا.
بەڵام ڕەنگە مەبەستی ئەو پاساوە فەرمیانە و هێنانەوەی بەڵگە و بڕێکی زۆر لە زانیارییەکانی هەڵگیرسانی شەڕە تەنها بۆ گەمژاندنی ئەمەی " هاووڵاتیانەن" بووبێت، دەنا لە پشتی پەردەوە پلانی داڕێژراوی پتەو تر هەبوو . ئەویش هەر هەڵگیرسانی جەنگ / شەڕ یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی مانەوەی خۆیان و هەناردەکردنی قەیرانە ناوخۆییەکانیان و لەباربردن و شکستهێنان بە بزوتنەوەی کرێکاران و چەوساوەکانی وڵاتەکانیان .
ئەوەی ئاشکرایە ئەمە لەگەڵ دەوڵەتەکان و سیاسەتمەدارەکاندا هەمیشە لەشەڕدایەن، شەڕی تەسککردنەوەی ئازادییەکانمان، شەڕی

بەرزبوونەوەی تەچوی ژینمان ، شێوەی خراپکردنی بارودۆخی دەرونیمان و زۆری تر . ئەمانە لەدۆخی بێ ناو ئاشتیدا کە لە پێیا دەکرێت پەتایەکیشمان وەکو پەتای کۆرۆنا بۆ دروست بکەن ، یاخود قەیرانێکی دارایمان بۆ دروست بکەن، ڕوودەدات . خۆ لە دۆخی شەڕیشدا ئەوە ئاشکرایە تەواوی زیندەوەرانی دوولاقی ئەم سەرزەمینە لانی کەم جارێك جەنگیان دیووە کە چ کارەساتێکیان بە دەهێنێت.

زاهیر باهیر
07/12/2023

دەزگاکانی خێرخوازی(بارزانی و مام) دەرفەتێک بۆ گەندەڵی و هەوڵێک بۆ گەمژەکردنی خەڵک.. گۆران هەڵەبجەیی

بەهۆی ئەوەی هیچ کاروکایەو بزافێکی سیاسی ئابووری کۆمەڵایەتی لە سیاقی سرووشتی خۆیاندا لە هەرێم ڕوونادەن ، بەڵێ هەردەم ڕوودانی ئەو جۆرە کاروچالاکیانە جەنگەی گومانن، بەتایبەت گەر لەلایەن یەکێتی و پارتیەوە ئەنجام بدرێن.
ئەم دووحیزبە بەرلەوەی هەر هەنگاوێک بنێن ، یا هەر کارێک لەهەر بوارێکدا ئەنجام بدەن گچکە یا گەورە ، یەک شت لە بەرچاودەگرن ئەویش بەرژەوەندی حیزبە، کەواتە لەم جۆرە مەسەلانەدا بەرژەوەندی خەڵک و خزمەتکردنیان لەزهن و بەرنامەیاندا غائیبە.
نمونەیەکی بەرچاو دەزگاکانی {بارزانی و مام}ن،گوایە ئەم دوو دەزگایە دوو دەزگای خێرخوازین و ئامانج و مەبەستیان هاوکاری و گرەیی لەقەوماوان و هەژارانە.
لە لە ڕاستیدا مەبەست و مەرام پەوپاگەندەیە بۆ حیزبەکانیان ، دەخوازن لەڕێگەی ئەو ڕێکخراوانەوە ڕووی قێزەوەنی حیزبەکانیان جوان بکەن و وەک فریشتەو فریادڕەس نیشانیان بدەن.

زۆربەی وڵاتانی جیهان خاوەنی دەزگاکانی خێرخوازین وەک [خاچی

سوور، نیومانگی سوور یا هەر ناوێکی تر] ، بەو پرەنسیپانە
کاروچالاکییەکانیان بەڕێوە دەبەن کە لەهەمووجیهاندا پەیڕەو
دەکرێن. زۆر ئاساییە کە هەرێمیش چەند دەزگایەکی خێرخوازی هەبێت،
بەمەرجێک شەفافیەت و ڕاستگۆیی لە کارەکانیاندا هەست پێبکرێت.
ئەو دوو دەزگا خێرخوازیەی هەرێم کە لەسەرەتادا ئاماژەم پێداون
دوو دەزگای تەواو حیزبین و کادێرانی حیزب دەیانبەن بەڕێوە و بۆ
خزمەتی حیزب دامەزراون و دوورن لە پرەنسیپە جیهانیەکانی تایبەت
بە دامەزراوە خێرخوازیەکان.
داهات کۆڵەکەی سەرەکی هەموو دەزگا خێرخوازیەکانە ،جا بۆ ئەوەی
بەرچاوڕوونیەکمان سەبارەت بە سەرچاوەی داهاتی دەزگاخێرخوازیە
جیهانیەکان هەبێت ،دەزگای[خاچی سووری دانمارکی] دەکەمە نمونەو
پاشان لەگەڵ هەردوو دەزگا حیزبیەکەدا بەراوردی دەکەم.
.
چەند سەرچاوەیەک هەن کە بەردەوام دابینی خەرجیەکانی ئەم
ڕێکخراوەدەکەن و لە ماڵپەڕو گ□قارە وەرزیەکانیاندا بە داتا
ئاماژەیان پێدەکەن لەوانە:
+ئەو دوکانانەی شمەک و کۆنەی تێدا دەفرۆشن.ئەم شمەکانە هاوڵاتیان
دەیانبەخشن یاخود ناوماڵی کەسانی کۆچکردوون.
+لەڕێگەی ئەو هاوبەشانەی مانگانە مەبلەغێک دەبەخشن.[من و
هاوژینەکەم لەساڵی ۱۹۹۱ وە مانگانە مەبلەغێک دەبەخشین.
+فرۆشتنی گ□قاری وەرزی خۆیان
+تەبەروعی میدیاکانی دانمارک.
+هەڵمەتی ساڵانەی کۆکردنەوەی پارە لەڕێگەی گەڕان بەماڵان و
بازاڕەکاندا .
+کۆکردنەوەی پارە لەڕێگەی ژمارەی بانکی یاخود [SMS]ەوە
+بەخشینی کارگەو کۆمپانیاکان .
+کۆمپانیاکانی بەرهەمهێنانی فلیم
وێرای ئەم سەرچاوانە دەزگای خاچی سووری دانمارکی هاوکاری دارایی
لە لایەنێکی دەوڵەت وەردەگرێت کە ئەویش {فەرمانگەی کۆچبەرانی
دانمارکی} یە.
کەواتە بۆمان ڕووندب□تەوە کە بەهیچ جۆرێک پارە لە حیزب و حکومەت
و سەرۆک وەزیران وەرناگرن و بەیاسا قەدەغەکراوە.
ئەوجا بابزانین ڕێکخراوە حیزبیەکانی بارزانی و مام بەچ میتۆدێک
کاردەکەن و چ جۆرە مەرجێکی [ڕێکخراوی خێرخوازیان تێدایە بەتایبەت
لەڕووی داهاتەوە] .
باز بەسەر مۆڵەت و بارەگاو سنووری کارکردن و شێوازەکانی هاوکاری
و هەندێک وردەکاریدا دەدەین ،چونکە گرنگ نین و لەکوردستان بە

ئاسانی دەستبەر دەبن ، بەتایبەت بە دوولایەن کە خۆیان دەسەڵاتداری یەکەمن.
ئەو مەرجەی گرنگەو هەڵوەستەی لەسەردەکەم داهاتی ئەم دوو ڕێکخراوە خێرخوازییە،کە ناڕوون و نادیارە.
لە پێناسەی دەزگای خێرخوازی بارزانیدا بەم جۆرە ناڕوونە ئاماژە بەسەرچاوی داهات کراوە :
{دەزگای خێرخوازیی بارزانی بە ئەنجامدانی ئەم ئەرکانە زیاتر پشتی بە خەڵکی خێرخواز و مرۆڤدۆستی کوردستان بەستووە، دەتوانین بڵێین بەشێوەیەکی سەرەکی خەڵکی خێرخواز و دەوڵەمەندی کوردستان هاوکاری ماڵی (فەند) ی پرۆژەکانی ئەم دەزگایە دەکەن.}
سەیر ئەوەیە ناوی یەک مرۆڤدۆست یا دەوڵەمەندی کوردستان نەهاتوە کە[فەندی] پێشکەش بەو دەزگایە کردوە ،کە ئەوەش مەرجەکە لەمەرجەکان و پەیوستە بەناو و مەبلەغەوە ئاماژەی پێبدرێت.با لەوەش گەڕێین کە سەرچاوەکانی هاوکاری دارایی ناشەفافن ، بەڵام دەچێتە ئەقڵەوە دەزگایەکی وا زەبەلاح کە بەقسەی خۆیان چالاکیەکانی چەندین وڵات و دەڤەری گرتوەتەوە تەنها بەخێرو سەدەقەی چەند دەوڵەمەندێک بچێت بەڕێوە؟
کەواتە لەکوێوە پارە دابین دەکەن؟ بە گەڕان بەدووی وەڵامەکەیدا خۆماندووکردنی نەگەرەکە و زۆر سانایە .ئاشکرایە هەرچی داهاتی کوردستانە لەژێر چنگی ئەو دووحیزبەدایە ،هەرخۆیان بڕیار لەسەر خەرجکردنی یا تەخشان وپەخشانکردنی دەدەن.
لەم حاڵەتەدا زۆر ئاسایە ساڵانە پارەیەکی زۆر لە داهاتی هەرێم کەهی خەڵکە بخرێتە سەرحسابی حیزب و لەوێشەوە بە [دەزگای خێرخوازی بارزانی و مام].
بەهۆی ئەم دەزگایانەوە ژمارەیەکی زۆر لەئەندامان و لایەنگرانی هەردوو حیزب بەناوی خۆبەخشەوە کاردەکەن بەڵام لەڕاستیدا مووچەخۆرن کە مەرج نیە ناونیشانی مووچەکانیان ئەم دەزگایانە بێت.
بەهۆی ئەوەی لەپرسینەوە و چاودێری و حسابات لەداهات و خەرجیەکاندا نیە ، ئەم دەزگایانە بوونەتە ژینگەیەکی گونجاون بۆ گەندەڵی و بەهەدردانی پارەی میللەت، ،خەگەر لەوبارەوە شتێک هەبێت ئەوە بەنهێنی و لەتاریکیدا ڕوودەدەن.
دیارە لایان شەرمە بڵێن سەرچاوەی داهاتمان پارەی دزراوی خەڵکە چونکە لەسەریان دەکەوێت.
سەبارەت بە سەرچاوەکانی داهاتی دەزگای خێرخوازی مام زۆرگەڕام هیچ زانیاریەکم دەست نەکەوت.
من دژ بەهیچ دەزگایەک نیم گەر لەبواری هاوکاری مرۆیدا کاربکات و هاوکاری لەقەوماوان بکات،بەڵام کێشەکە لەوەدایە کە ئەم دوو

دزگای مبست و ئامانجیان لاین ئینسانیک نی کوک پشتر ئاماژم پدا، بکو خدرخستن و پروپاگندی بتام ب حیزب و سرکرد کچکردوکانیان.
ئم بچوونم لخا نهاتو بکو ئزموونی ۳۲ سای دساتی ئم دووحیزبی بوی هیچ کارک هیچ هنگاوک برو خزمتکردنی خک هناگرن با گچکش بت گر برژوندی حیزب و مووزکانی تدا نبت.
هاوکات منافسی ناشریفی ئم دووحیزب گشت ئم بوارش، بوی هر پاش چند ساک لدامزراندنی دزگای خرخوازی بارزانی دزگای خرخوازی مامیش بوونی خی بیان کرد.
هردوو دزگاک دخوازن خک گمژ بکن کگوای دوودزگای تواو خرخوازین و تنها ئامانجیان خزمتکردنی خکو لهرشونک پویست بت ئمان لون،ئوش است نی بوی ل دیاری کردنی شونی پشکشکردنی هاوکاریدا مزاج و نزیکی ل حیزبکانیان و ولای خکک ب یان دوردبینت.

هندک زیانیاری گرنگ دربارى دزگای خاچی سووری دانمارکی.
+ئم کخراو لسای 1876 دا دامزراو، ل نو دانمارکدا [220] لقی هی، ک 35000خ بخش کاری تدادکن.

- ل 192 واتدا پرژیان هی .
  +بسرجم بنک و لقکانی ل ناوو دروی دانیمارک تنها [200] مووچخری هی، ک ئمانش زیاتر برپرسی وزگکانن و بمووچیکی کم کاردکن.
- تنها لسای پاردا خاچی سووری دانمارکی 1,6 ملیار کرنی ل نو دانمارک و واتانی دیکدا لبواری هاوکاری جراوجردا خرج کردو.
  +خاچی سووور لبووارکانی پناهندن، نوگری لاینکان لجنگدا،دابینکردنی پداویستیکانی ژان ب خکانی نوجنگ،هاوکاری لبواری کارساتی مری و سرووشتیدا،هاوکاری واتن هژارکان لئاسیا ئفریقا ئمریکای لاتین،کردنوی خستخانن،اکشانی ئاوی خواردنو، کردنوی خوندنگا، نوژنکردنوی گاوبان و زرکاری دیک

دەنگدانی كورد لە كەركوك بە كورد ئەركە نەك منەت.. رابەر رەشید

دەستپێك:
بە گەڕانەوەی حزبە كوردستانییەكان بۆ كەركوك و رزگاربوونی كوردو نەتەوەكانی دیكەی شارەكە لە ستەمی حزبی بەعس، خەڵكی شار -بەتایبەتی ئەوانەی بە دەستی ستەمكاریی بەعسەوە هەڵەوەداو نیگەران بوون- هەناسەیەكی ئاسوودەییان هەڵمژی بەو ئومێدەی رۆژگارێكی نوێ بێتە ئاراوەو گۆڕانكارییەكان هەنگاوی بەرەو پێش بەخێرایانەوە ببینن و خاك و زەوی داگیركراوی كوردو توركمانی شارەكەو گوندە وێرانكراو و رووخاوەكانیان بەدەستبهێننەوەو بە هەتا هەتایە لەو داگیركارییە رزگارییان ببێت. بەڵام بە داخەوە نەكرا، بۆ؟ لە درێژەی بابەتەكە ئاماژەی پێ دەدەین.

هەردوو حزبی دەسەڵاتدار لە كەركوك چییان كرد؟
ئەو سیاسەتە خۆپەرستی و تەسكی حزبایەتییەی كە هەردوو حزبی دەسەڵاتدار -یەكێتی و پارتی- لە كەركوك پەیڕەو و پیادەو پراكتیزەیان كرد، گواستنەوەی هەمان سیاسەتی هەرێمی كوردستانی پێش رووخانی رژێمی بەعس بوو، واتە هەموو شتێك دابەش دوو: نەك تەنها كایەو جومگە هەستیارەكانی حكومڕانی، بەڵكو هەتا زمانی كوردیش دابەش دوو كرایەوەو قوتابی و خوێندكار، ئافرەت و ژن، كەركوك و كەركووك، دابەشی دوو لە هەموو شتێك. لە بواری حكومڕانیش: بەڕێوەبەر بۆ پارتی جێگرەكەی بۆ یەكێتی و بە پێچەوانەوە. یەك بۆ من و یەك بۆ تۆ، رێك (پێنجا بە پێنجا)كەی هەرێمی كوردستان و دەخی شڵەژاوی دوای شەڕی خیانەتی كورد بە كوردو پەراوێزخستنی – بە قەولی خۆیان- حزبە بچووكەكان و رازیكردنیان بە هەندێك پلەو پۆستی لاوەكی و رازیكردنیان بە نیگەرانییەوە.
سەرباری ئەمانەش گەڕانەوەیەكی شەرمنانە بۆ بەغداو مارەكردنەوەی زۆرەملێی هەرێم بە بەغداو خۆبەدەستەوەدانی شێوەی بووكێنیی دەسەڵاتدارانی كورد بە بڕێ پارەیەكی قەڵپ، نەك پرس و ستراتیژییە نەتەوایەتییەكانی كورد كە هەرگیز ئەو دوو حزبە لە باشووردا

نەیانبووە، بە وەرگرتنی پلەی سەرۆك كۆمارێكی نەزۆك -كە تا ئێستاش درێژەی هەیە- بە ئەوەی یەك دەستكەوتی نەتەوایەتی بە كوردی لە بەرهەم هاتبێت، جگە لە كەیلایەتی و گیرفان پڕكردنی حزب نەبێت..!!، ئەگەرنا تێكڕای پرسە هەستیارەكان وەكو خۆیان مانەوەو رۆژ لە دوای رۆژیش لە پاشەكشەدان.

- **پرسی خاك:**

هەستیارترین هەنگاو كە دەبوو كورد -كە دەڵێم كورد، هەڵبەتە مەبەستم هەردوو حزبی دەسەڵاتدارە، كە تا 16ی ئۆكتۆبەری زەلیلكردنی كورد، ئەوان حاكمی كوتەك بە دەستی شار بوون- هەنگاوی بە بنایەو لە دانوستانەكاندا شەڕی لەسەر بكردبوایەو لە ئاستیدا شەرمن شەرمن چاوی شەرمنانەی هەڵنە بەیبوایە، پرسی وەرگرتنەوەی خاكی داگیركراوی كورد بوو، بە زەویی كشتوكاڵی جووتیاران و ئەو خانووبەرانەی كاتی خۆی لە لایەن رژێمەوە دەستیان بەسەردا گیرابوو و بە پاساوی جۆراوجۆری كوردبوون خاوەنەكانیان شاربەدەر كردبوون و بە عەرەبی داگیركەریان بەخشیبوون. بە تایبەتیش زەویوزاری كشتوكاڵی كە بە بڕیارێكی رەگەزپەرستانەی خودی سەدامی دیكتاتۆر داگیركرابوون و خرابوونە سەر وەزارەتەكانی نەوت و دارایی و بەرگری و...تاد، كەچی ئەوەی تا ئێستاش بە هەڵپەسێردراوی ماوەتەوەو هەوڵی راستەقینەی بۆ نەدراوە بۆ داگیركراوی ماوەتەوەو بەشێكی زۆریان هەر بە ناوی عەرەبی داگیركەرو هاوردەوەن و ناوە ناوە عەرەبە داگیركەرەكان لە گوندەكانی پێكانی و شەناغەو قەرەدەرەی سەر بە سەرگەڵان و دووبزو گوندەكانی دەشتی ساڵێیی سەر بە پردێ و ناوچەی لەیلان و خورماتوو، هەڵدەكوتنە سەر جووتیارانی كوردو لە داكۆكان و چاندنی زەوییەكانیان رێگرییان لێ دەكەن و هەوڵی داگیركردنەوەی گوندەكانیش دەدەن و هەندێكیشیان بە كردەیی داگیركردەتەوە. ئەوەی لەوەدا مایەی شەرمەزارییە ئەوەیە كە لە ماوەی نزیكەی بیست ساڵی پۆستی سەرۆك كۆماریی كورد لە بەغدا چی بە پرسی خاك و نەتەوایەتیی كورد كراوە؟

ئایا نەدەكرا ئەو پێگەو پۆستە وەكو لووتكەی هەرەمی دەسەڵات لە پێناو مافە رەواكانی كورد بخرایەتەگەڕەو لە هەمبەر رێگرییەكانی شۆڤێنیستانی عەرەب و توركمان و وەرگرتنەوەی مافی دزراو و داگیركراوی كورد سەنگی مەحەكی یەكلاییكردنەوەی پرسە چارەنووسسازەكان بوایە؟ ئەگەرنا شەقێكی

ت□ه□بدرابوایەو کورد –یەکێتی و پارتی و ئەوانەی دیکەش- لە بەغداوە بگەڕابوونایەتەوە هەرێم و بەپێی ستراتیژییەتێکی نەتەوایەتیی تۆکمە لە هەمبەر ئەو زێدەڕۆیيانەی ئەوان هەڵوێستیان بنواندبوایە، ئەو کاتە هەموو کورد ئامادەی سەنگەرگرتن دەبوو لە شۆفێنییەت و داگیرکاری و رێگری کردن لە دووبارە داگیرکردنەوەی خاکی داگیرکراوی کوردستان، ئەمە سەرباری ئەوەی کە خاکی کوردیان خستە مەزادی سیاسەت نەزانییان و لە مادەیەکی نەزۆکی دیکەدا کەمتەرخەمانە ئەویشیان دیزە بە دەرخۆنە کردەوەو خۆیان لێ نەبان کرد.

ریفراندۆم و (16)ی ئۆکتۆبەرو هەڵوێستی کورد

دوای ئەوەی بێ خوێندنەوەیەکی بابەتیانەو لۆژیکیانەی پێگەی کورد لە ناو عێراق و لە چوارچێوەی هەژموونی هەرێمایەتی و نێود□و□تی و سیاسەتێکی ئابووریانەی ئەوتۆ کە هیچ ئابووریزانێك توانای ناولێنانی بە شێوەیەکی زانستی نەبێت، بڕياری ئەنجامدانی ریفراندۆمێکی تەمومژاوی و نەزۆکی دیکەیان دا –تۆ تەماشاکە هەموو هەنگاوەکان نەزۆکانەن-و باشووری کوردستانیان خستە ناو گێژاوێکی مەترسیداری ئەوتۆوە کە ئەگەر بەرژەوەندیی زلهێزەکان لە مانەوەی دەسەڵاتی ئەو دوو حیزبە نەبوایە، ئەوا سەری خۆیشیانی دەخوارد، بە داخەوەش زیاتر لە 51%ی رووبەری خاکی باشووری کوردستان بە کەرکوکیشەوە لە لایەن هێزە عێراقییەکان و هاوکاریی ئاشکرای هەرێمایەتی داگیرکرایەوەو گڵۆڵەی کورد لە کەرکوك و تەواوی ناوچەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستان کەوتە لێژی و لە خورماتوو ئەوەی ناکرێ بە کورد کراو دۆخێکی داگیرکاریی ترسناك باڵی بەسەر ئەو ناوچانەدا کێشا کە کەوتنەوە ژێر دەسەڵاتی حەشدو سوپای عێراق بە کەرکوکیشەوە، ئەوەندەی باش بوو یەکێتی نیشتیمانی بە هەر زەلیلییەکیش بووبێت کەرکوکی چۆڵ نەکردو لە شارەکەدا ما یەوە، کە وێڕای دونیایەك رەخنەی توندو سەرزەنشت کردنیش لەو سیاسەتەی لە دوای رووخانی رژێمەوە لە کەرکوك پەیڕەویان کرد، بەڵام ئەو مانەوەیەیان جێگەی دەستخۆشی بوو، ئەگەرنا کورد هەرگیز چاوی بە کەرکوك نەدەکەوتەوە.

لەم دەنگدانەی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگای کەرکوکەدا کورد چی بکات؟

ئێستا کە بڕياروایە لە 18ی کانوونی یەکەمی ئەمساڵ 2003 هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکانی عێراق بە کەرکوکیشەوە ئەنجام بدرێت، کورد بە هەموو حزب و ئایدیاو بۆچوونەکانەوە،

وەکو ئەرکێکی نەتەوایەتی و نیشتیمانیی کوردستانی و بوونی کورد لە شاری کەرکوك دەبێ ئەمجارە لە هەڵبژاردنەکانی دیکە زیاتر پێداگری لەسەر چوونە سەر سندووقەکانی دەنگدان بکات و دەنگ بەو هێزە کوردستانیانە بدات کە دەرئەنجام بە یەك گرتنەوەیان دەبنە مایەی وەرگرتنەوەی پۆستی پارێزگاری کەرکوك.

لە هەڵبژاردنی ئەمجارەدا ئەگەر خەت بە چەپ و شیوعی دەزانیت ئەوە نوێنەرێکی شیوعییەکان لە ناو لیستی 142دایەو ئەگەر یەکێتی و سۆسیال دیموکرات و نەتەوەپەروەریشی ئەوە کاندیدانی یەکێتی و پارتی و ئەگەر ئیسلامیشی ئەوە لیستی ئیسلامییەکان و ئەگەر لە هەموو ئەوانەش تووڕەو نیگەرانیت ئەوە نوێنەرانی نەوەی نوێ، گرنگ ئەوەیە بچنە سەر سندووقەکانی دەنگدان و دەنگ بە کورد بدەن.

دڵنیام ئەمە بە لای هەندێك كەسەوە ئەوپەڕی نەتەوەپەرستی و ناسیۆنالیستییە، بەڵام بە دڵنیاییشەوە پرسی کەرکوك ئەوە هەڵدەگرێت کە لە پرسێکی وادا تا ئەوپەڕی ناسیۆنالیست نەتەوەپەرست بیت، ئەگەرنا پاشەڕۆت بەر شەقی رەگەزپەرستانەی ئەوانەی دیکە دەکەوێت و هیچ دوور نییە شاربەدەرو گوند بەدەریشت بکەن.

رابەر رەشید – پردە

دایکم/3/.. رەسووڵ بەختیار

٣

دایکم: ئەمە دەبێ بەهێز بین بەرامبەر بەهەموو کارەساتەکان, خەمان نەکەین بەقوربانی کارەسات و نەبینە خۆراکی دەم کارەساتە نالەبارەکان.

وەک دەزانن هیچ شتێک لەدایک گەورەتر نییە, دایک واتە نیشتمان و خۆشەویستی و خاک ئینجا چ جای دایکێک لەنێوەندی زەربەی کێشە و گرفت و ناخۆشی و بەدەرەتانی و ئاوارەیدا ژیا بێ, دایکانی هەمووان

هەرهیچ نەبێ چەندین حەسرەتی لەدڵدا دەمێنێتەوە تا ئەو کاتەی سەر دەنێتەوە, دایکم سەرەڕایی هەموو ناخۆشییەکان هەردەم دەیگوت: ئێمە هەردەم دەبێ بەهێز بین, هێزێک نەتوانێ بمانڕووخێنێ, چونکە هەر کاتێک هەستت بەداڕمان کرد وەک ئەوەیە هەموو تەمەنت بەخۆڕایی ڕۆیشتبێ، بۆیە تەنیا بەخۆشەویستی و لێبوردەیی دەتوانین بەسەر هەموو شتەکاندا زاڵ بین.
دایکم: دەکرێ هەموومان یەکترمان خۆشبوێ, هیچ کاتێک رق و قینە ئەنجامی نابێ جگە لەماڵوێرانی.
دایکم زۆرجار باسی لەخۆشەویستی دەکرد و دەیگوت،:کاتێک ئێوە یەکترتان خۆشویست، کەس ناتوانێ بێتە نێوانتان، تەنیا خوشک و برا بۆ یەکتر دەمێنن، هەروا دەکرێ خەڵکتان خۆشبوێ،هیچ کاتێک دژایەتی کەس مەکەن، راستە ئەو قسانەی دایکم ڤسەی هەموو دایکێکە، بۆیە هەردەم دووبارەی دەکردەوە: جگە لەکەسە نزیکەکانی خۆتان خەڵکیشتان خۆشبوێ، ئەوە خۆشەویستی و ڕێزیان نیشان بدەن، ئەگەر کەسەکان هەرچەند خراپیش بن، ڕۆژێک دێ هەست بەسۆز و ڕێز و خۆشەویستی ئێوە دەکەن، قەت رقتان لەکەس نەبێتەوە، چونکە تەنیا رقە خێزان و ماڵ و هاوڕێیەتی و خزمایەتی تێکدەدا، ئاژاوەکان هیچ ئەنجامێکی نییە.
دایکم لەگەڵ کەس نەیخوێندبوو، بەڵام لەسەردەمی منداڵی و گەنجیەتی هەردەم لەتەک خوێندەوارەکان بوو، وەک خوێندەوار وابوو, ڕۆژگار هۆکارێک بوو تا نەچێتە بەر خوێندن.
دایکم: زۆر لەمێژە لەبیرمە لەم هەولێرە چەندین خانەوادە بەهۆی نەگونجانیان لەگەڵ یەکتردا پەرتەوازبوون، دوای دەیان ساڵ هەموو لایەک پەشیمان بوونەوە، بەڵام دوای چی، دوای ئەوەی هەندێکیان کەوتنە بەغدا، و شارەکانی دیکەی عەرەبان، بەم دواییە لەیەکتر ئاشکرا بوون ئەمانە کەسی نزیکی یەکترن، بەڵام ئەو رق و قینەیەی سەردەمی زوو، هەر هۆیەکە تا بەتەواویی لەیەکتر نزیک نەبنەوە.
دایکم: راستە ئەو قسانە ئاسایین زۆر کاریگەری نییە، بەڵام ئەگەر بەوردی لێی بڕوانین، سەیرەکە چەند بەئازارە، بۆیە دەکرێ هەموومان یەکترمان خۆشبوێ وەک پێشینینان گوتویانە: دونیا شەو و ڕۆژێک نییە، چاو هەر بەچاو دەکەوێتەوە، تەنیا چیا بەچیا ناکەوێ.
شتێکی زۆر سەرنجڕاکێش زۆر جار لەنێوەندی قسەکانی دایکمدا بەدی دەکرا، دەیگوت: ئاوازەکانی قسەی خۆش و خۆشەویستی و دڵنەوایی یەکتر وەک ئەو ئەو چوار شێوازەی کوردی وایە، هەر شێوەیەک بەکوردی قسە دەکات، هەر هەموویان ئاوازێکی جوانی کوردیان بەبەری ئەو کوردییە جوانەی ئێمەدا کردووە.
وەک لەسەرەتادا گوتم، دایکم لەیەکێک لەگوندەکانی زێی بچووکی وراتی کۆیە، یان گوندەکانی ئەو دیوو بەستی شێرغە لەدایکبووە،

دایکم ناوی "شەمامە"یە، شێوەزاری گوندەکەمان لە بن زارەکانی لوڕییە، وەک باوکم بە تەواوی ئەو شێوە زارە و بن زارەی دەزانی، تا کەچی دوایشیکرد، بە تەواوی زاڵبوو بەسەر شێوەی لوڕی، ئەمە وەک ئەو نەماندەزانی، کاتێک بە شێوەی سۆرانی قسەی دەکرد، ئەگەر بە تەواوی نەیتوانیبووایە، ئەوا هەر بە لوڕی قسەی دەکرد، ئەو شێوە زارەی زۆر خۆشدەویست، هەردەم دەیگوت: قسەکردنی ئێمە زۆر خۆشە، بەمنداڵی گوێم لەدەیان گۆرانی لەو شێوەیە بووە، ئێوەش بزانن باشە، خۆتان بە تەواوی خۆتان فێر بکەن.
زۆرجار دایکم بە ئێوەی ئەو شێوە زارەمان لەبیرنەچێ ئەوا بەلوڕی بانگی دەکردین، ئێمەش زۆرجار لەبیرمان چووبێ، چونکە زۆربەمان لەهەولێر لەدایکبووینە.
لەبیرمە زۆر جار ئەگەر باوانم بیانویستبووایە لەنێوان خۆیان باسی بابەتێک بکەن، ئێمە لێیان تێنەگەین، بەلوڕی قسەیان دەکرد، ئینجا ئەو شێوەزارە لەزاری دایک و باوکم ئاوازێکی زۆر خۆشی هەبوو، وەک ئەوەی ئێمە گوێمان لەشیعرێکی زۆر جوان بێ، ئەوە جگە لەوەی کاتێک هەندێک نووکتە و قسەی خۆشیان بەو شێوەیە دەگێڕایەوە، لەنێوان یەکتردا پێدەکەنین، ئێمەش لە بەرامبەریان تەنیا واقوڕمابووین، تا ئەو کاتەی ئاسانتریان دەکرد، ئینجا لەگەڵیان پێدەکەنین.
ئەو کاتانەی زیاتر هەموومان پێکەوە بووین، لەماڵدا، باس لەوە دەکرا، چەن تەنیا چوار گوند وەک سەکانی و سەگردکان و کانی لەلە و ئۆمەرگومبەت شێوەزاریان جیایە لەگەڵ دەڤەری کۆیە -وراتی کۆیە- هاوکات زۆر جار خەڵکیش ئەو پرسیارەی لێکردووین، بەپێی چەند بەڵگەیەکی مێژوویی دوایی شەڕی چاڵدێران لەکرمانشاوە و لەپاشاندا بەچەند قۆناغێک هاتوونەتە دەربەندی زەهاو، لەقۆناغێکی دیکەی ئاوارەیدا هاتوونەتە گوندەکانی سەر زێی بجووک، بە دواجار لەوێدا نیشتەجێ بوونە.
وەک گوتم دایکم ئەو شێوەزارەی زۆر خۆشدەویست و هەردەم دەیگوت، ئەو گۆرانی و تەمسیلانە زۆر خۆشن، کە بە شێوەی ئێمەیە. هەموو وشە و دەربڕینەکان لەدڵەوە دەردەچن, هەمووی وشەی رەسەنی کوردین.
زۆرجار ئەو رستەیەشی دووبارە دەکردەوە, کە شێوە ئاخاوتنەکانی کوردی ئینجا بەهەر شێوەیەک بێ لەکۆتایدا ئاوازێکی کوردی زۆر جوان بەگوێماندا دەچرپێنن.

دوو کۆمەڵە چیرۆکی منداڵانەی نەوزاد شێخانی.. ستار ئەحمەد

زمانی منداڵ هێندە سانا نییە، هەر کەسێك بیەوێت شیعر یاخود چیرۆك، بەدەمیانەوە بنووسێت و سەرکەوتوو بێت. منداڵ جیهانێکی جودایە لە دونیای دەرەوە، شیعر و چیرۆکیان یاسا و ڕێسای خۆی هەیە. لێرەو لەوێ هەوڵدان دەبینین، تا ڕادەیەك توانیویانە شتێك بخەنە سەر ئەم دونیا قشتیلەیە، منداڵان بە چەندین چیرۆك یاخود شیعر شادمان بکەن، بەڵام تا چەند توانیویانە خزمەتێکی ئەوتۆ بە منداڵان بکەن، کە لە رووی پەروەردە و سایکۆلۆژییەتەوە کاریگەری چاکی لەسەریان هەبێت. ئەمە پرسیارێکە و وەڵامدانەوەی هەروا لە خۆڕا چنگ ناکەوێت. دیارە زۆرجار نامیلکە شیعری منداڵان دەبینین، بەزۆری باس لە پەروەردە و خاك و دایك و قوتابخانە و مامۆستا و باخچەی ساوایان و چۆنێتی هەڵسوکەوتی منداڵان و چوون بۆ خوێندنگا و بابەتگەلی لەو شێوەیە دەکات. بەڵام تا ئێستا منداڵان لە شیعر و چیرۆك تا ڕادەیەك بێبەشن و تینووی ئەم دونیا جوانەی ئەدەبن.

ئەم هەوڵەی کاك نەوزادیش شایانی ستایشە، بۆیە حەزمکرد لە کتێبی (گوڵ و ئاسك و هەنگ) بەرچنەیەك هەڵبژێرم و بە چەند چیرۆکێکدا بچمەوە، بزانم تا چەند بابەتەکانی تینوێتی تاسەی دڵی منداڵان دەشکێنن و لە خزمەتی ئەم توێژەی کۆمەڵدان.

کە نەوەی دوا ڕۆژی ئەم میللەتەن. لە چیرۆکی (زەوی و ئاسمان)دا باس لە هاوڕێتی دەکات کە کەروێشکێك حەزی بە هاوڕێتی قەلەڕەشێکە و دەیەوێت لە وەرزێکی بەهاردا بە کاوەژوو لەناو گژوگیای چیا ڕەندەکانی کوردستاندا گەمە بکەن و پشوویەکی لێبدەنەوە، بەڵام قەلەڕەشکە ڕازی نابێ و نایەوێ لەگەڵ نابووتێکی وەکو کەروێشکدا کاتی خۆی بەفیڕۆ بدات و گوایە، ئەو باڵدارە و لە ئاسمان نەبێ ناحەوێتەوە، ئەوێك بتوانێت ئاسمان تەی بکات و پشووی باڵی بە شینایی ئاسمان تێراو بێ، چ پێویستی بە کەروێشکە بە قونەقون یاڵ بە یاڵ ببڕێ. بۆیە وەڵامی ئەوەیە لەخۆی ناگرێت لەسەر زەوی لەگەڵیدا گەمان بکات. کەروێشکە زرنگەکە پێی دەڵێت ئەمەی تۆی دەیڵێی مەحاڵە و ئەم گەمە و ئارەزووە تا سەر بۆ تۆ ناچێتە سەر، چونکە ئێمە هەموومان پێویستمان بە خاکە لەوێشدا نەبێ ناتوانین پشووی یەکجارەکی بدەین. قەلەڕەشەکە لەسەر کەلەپووتی و نابووتی و لووت بەرزی خۆی بەردەوام دەبێ، هەر دەفڕێ بەڵام کەروێشکەکە دەزانێ ئەم خۆبەزلزانینەی تا سەر نابێ، ماوەی ڕۆژێکی بۆ دادەنێ.

قەلەڕەشەکە دەفڕێت هەتا باڵەکانی بیهێز دەبێ، تینوێتی پەریشانی دەکات بێهۆش دەکەوێتە ناو دارستانێکی چڕەوە، لقەدارێکی تیژ دەچێ بەسکیاو دەیکوژێ.
لێرەدا چیرۆکنووس: ئاماژە بەوە دەدات نابێ ئینسان لە هاوەڵانی خۆی جیابکاتەوە و، خۆی بە گەورەتر بزانی، زێدی خۆی کە خاکە لەبیر بکات. چونکە ئەنجام وەك ئەم قەلەڕەشکەیە لە ئێسك و پروسکی خۆیدا کفتوکۆی دادەمرکێ، سەری یەکجارەکی دەنێتەوە، هەر لە توێی ئەم کتێبەدا چیرۆکی قرژاڵە سپڵەکە دەبینین، کە باس لەوە دەکات چاکە بکەی بیدەی بەدەم ئاوەوە، لەوە چاکترە بیر لە تۆڵە و خراپەی بەرامبەر بکەیتەوە، هەمیشە گڕی قین لە ناختا بڵێسەی بێ چیرۆکەکەش بە کیسەڵێك دەستپێدەکات کە گۆماوێکی لە بۆق و قرژاڵە وردیلەکانی تر زەوت کردووە، تاپۆی ڕەش لە تەوێڵی هەڵواسیوە، بەهیچ کلۆجێك گۆماوەکە بەرنادا، نایەوێ ئەوانی تریش بە ئارەزووی خۆیان دەست لەملانی شادی و شەپ و هوڕی ئاوی گۆماوەکە بن. □□ژ□ك بارانێکی بەلێزمە هەڵدەکات، گۆماوەکە نرکەی دێت لە ئاوی تازە باریودا یەکێك لە بۆقە خێرخوازەکان بەزەیی بە قرژاڵەکەدا دێتەوە و نایەوێ بخنکێ، دەیەو□ □□نمایی بکات کەنار بگرێت، هەتا ئاوی لافاوەکە نەبخنکێنێ، بۆیە لەگەڵ بۆقەکانی دیکەدا پێی دەڵێت:- نەچێتە گۆماوەکەوە و بە لاڕێیەکەدا گوزەر بکات، بەڵام قرژاڵەکە لەسەر شەڕەنگێزی و ناخ ڕەشی خۆی بەردەوام دەبێ، پێیاندەڵێت: خەیاڵتان خاوە دەتانەوێ گۆماوەکەم پێ چۆڵ بکەن، گۆماوەکە بۆخۆتان داگیربکەن، هەرگیز بڕوای پێیان نایە و پاش کاتژمێرێك نابا لافاوێکی بە سام دێت و دار و دەوەن دەپێچێتەوە. گۆماوەکەی قرژاڵیش سەر و ژێر دەبێ.
ئەم چیرۆکە بیروڕای مرۆکان دەردەخات، کە هەندێك لە ئینسانەکان هێندە ناخ ڕەشن، هەرگیز قسەی راست لایان بڕشتی نییە و هێندە سوورن لەسەر ئاکاری نابەجێی خۆیان، لە ناخی خۆیانەوە لە دەوروبەر دەڕوانن، بەهیچ جۆرێك بە ڕێنموویی و قسەی بەسوودی خەڵکانی دیکە و هاوڕێیان ناکەن، ئەنجام لە زەلکاوی نەزانی و کینەی خۆیاندا سەر دەنێنەوە، بۆیە مناڵانم مرۆڤ هەمیشە دەبێ لە خەڵکی دانەبڕێ و قسەی بە پێز و ڕێنمایی دەوروبەر وەرگرێت، پەند لە ئامۆژگاری دەوروبەری خۆی وەربگرێت.
هەر لەم کتێبەدا چاومان دەکەوێت بە چیرۆکی (قوتابییەکی تەمبەڵ).
باس لە قوتابییەکی پەرپووت دەکات هەمیشە چاو بە وانەکانیدا ناگێڕێ و پەرتووکەکانی پەرپووتن و تەوەزەل بەهیچ شێوەیەك ئاوڕ لە ماندوبوونی مامۆستا و ڕەنجی باوك و دایك و ساڵانی بەهەدەری نادات، بۆیە مامۆستاکان خۆشیان ناوێت. خەڵکی لێی دەپرسن بۆ

ناخوێنێت بیانووی ئەوەیە کە تێناگا. لەسەری ساڵدا مامۆستاکەی بانگی دەکات و پێی دەڵێت ئەمە ئەنجامی هەموو وانەکانتە و لە هیچ دەرسێکدا دەرنەچوویتە. دیارە لە ئەنجامی تەمبەڵی و تەوەزەلی خۆتەوە روویداوە. هەموو هاوڕێکانت دەچنە پۆلی پێنجەم و تەنها تۆ نەبێ لە پۆلی چوارەمدا دەمێنیتەوە سەرەڕای ساڵێکی ماندووبوون و هاتووچۆکردن و مەسرەفت و هاتنت بۆ قوتابخانە.

بۆیە قوتابییەکە شەرمەزار دەبێ و ئینجا دەزانێ سەرنەکەوتن چەند ناخۆشە کە لە ئەنجامی هەڵەی ڕۆژانەی خۆیەوە، بەم ئاکامە ناخۆشە گەیشتووە، بەڵام کار لەکار ترازا و پەشیمانی سوودی نییە، بۆیە منداڵانم ئێوەش دەبێ لە ئاستی ئەم جۆرە قوتابیانە هەڵوێست وەرگرن، ڕێنماییان بکەن، نەهێڵن نموونەی لەو شێوەیە لە نێوماندا سەرهەڵدا، دەبێ خۆتانیش هەمیشە چوست و چالاك ڕۆژانە وانەکانتان بەسەر بکەنەوە، هەتا ببنە نەوەیەکی بەکاری دوا ڕۆژ و گەل و میللەت و نیشتمان لەسەر ئێوە راوەستاوە و چاوەڕوانی هیمەتتانە.

لە نامیلکەی دووەمدا چیرۆکی (سەربەستی)م خوێندەوە باس لە پیرۆزی هاوڕێیەتی دەکات، کە چۆن دانا کۆترێکی بەند کردووە، بۆ لای هاوڕێکانی فڕیوە، نیگەرانی دایدەگرێ، بەڵام دایکی دڵی دەداتەوە و کە ئەویش خەیاڵی هاوڕێکانی لێیداوە و فڕیوە بۆ ئەوەی بە هاوڕێتیان شادبێ تێیدەگەیەنێت ئەم چۆن ناتوانێت دەسبەرداری "گۆران و کاروانی" هاوڕێی بێ، ئەو کۆترەش بەو شێوەیە هاوڕێیەتی هاوڕێکانی لا پیرۆزە و بێ ئەوان لە قەفەسی تەنگدا ناژی. بۆیە دانا یەکسەر تێدەگات و دەستدەکات بە زەردەخەنە و قسە و پەندەکانی دایکی دەبنە زەنگێك هزری ڕادەچەڵەکێنن.

دوا چیرۆکی ئەم نامیلکەیە مێروولەیە، باس لە مێروولەیەکی چاپك دەکات دەیەوێت خواردنێك بخاتە ماڵەکەیەوە، بەڵام زۆر ماندوو دەبێ، ئەم مێروولەیە داوا لە مێروولەیەکی سوور دەکات، بەڵام مێروولەکە گاڵتەی بە قسەکانی دێت و یارمەتی نادات، ڕۆژان دێت مێروولە سوورەکە قاچێکی دەشکێ، داوای یارمەتی لەم مێروولە رەشە دەکات، مێروولەکەش بەهانایەوە دەچێت. هاوڕێکانی بانگ دەکات، لەم بەشە خۆراکەشی دەداتێ. لێرەدا چیرۆکنووس بە منداڵان دەڵێت: دەبێ مرۆڤ بەخشندەبێ و هەمیشە چاکەخوازی و کار و کردەوەی بەرامبەر کاری تێنەکات، وەکو ئەوان رەفتار نەکات بەڵکو بە هانای ئەو کەسانەشەوە بێ. کە ڕۆژێك ئاوڕیان لێنەداوەتەوە، یارمەتیان نەداوە لێبوردنیش پیشەی مرۆڤی مەزنە و وانەیەك بە گوێی گەورە و بچووکی ئەم چیرۆکەدا ئەدات.

بۆیە مایەی دەستخۆشییە کاك نەوزاد توانیبێتی لە بواری منداڵاندا کۆمەڵێك چیرۆکی منداڵانەی پەند ئامێز و چاکەخوازی نووسیبێ،

توانیبێتی کتێبخانەی کوردی دەوڵەمەند بکات، بەم جۆرە چیرۆکانە، هەرچەندە چیرۆکەکان لە خانەی پەند و چاکە و پەروەردە بەولاوە زۆر پەلناهاوێژن و لایەنی زانست لەناویاندا کەمێك بزرە. بەڵام جێگەی شانازییە کە نووسەرانمان بتوانن لایەك لە مناڵان بکەنەوە، لەم جۆرە چیرۆکانە بێبەشیان نەکەن، ئێمە چیرۆکنووسمان زۆرە ڕۆمان نووسیشمان هەنە، بەڵام وەکو چیرۆکی مناڵان لەم شارەدا، هەتا بڵێی کەم چیرۆکنووس دەستی بۆ بابەتی مناڵان درێژکردووە، بۆیە لەلای خۆمەوە دەستی کاك نەوزاد دەگوشم بۆ ئەم بەرهەمانەی و هیوادارم نموونەی زۆربن و هەمیشە خێرخوازانە و دڵپاکانە لە مناڵان و سەربردەی ژیانیان بڕوانن و دڵیان بێگەرد و قەڵەمیان بەپێز و چاوگیان روون و سەرچاوەی ئیلهامیان گەشاوەبێ.

ستار ئەحمەد

لە یادی (٧٥) یەمین ڕۆژی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ.. ڕێزا شوان

لەژێر دروشمی "کەرامەت و ژیان و دادپەروەری بۆ هەمووان"

ڕۆژی یەکشەممە (١٠/ دیسەمبەر / ٢٠٢٣) یادی (٧٥) یەمینی ڕاگەیاندنی جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی مرۆڤ دەکرێتەوە. بۆ بیرهێنانەوە و زیندووکردنەوە و بەرزڕاگرتنی ئەم یادە، لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا، ئاهەنگی شایستە سازدەکرێت و جەخت لەسەر جێبەجێکردنی مادەکانی جاڕنامەکە دەکرێتەوە. ماوەی (٧٥) ساڵە، ئاواتی سەرەکییەکانی جاڕنامەکە بریتی بووە، لە چەسپاندنی ئازادییە بنەڕەتییەکان و یەکسانی و دادپەروەری لە کۆمەڵگاکانی جیهاندا.
(٧٥) ساڵ لەمەوبەر، کە هێشتا جیهان بۆنی چەودوکەڵی خۆڵەمێشی لاشەی سووتاوی بە ملیۆنان قوربانی جەنگی جیهانیی دووەم بنبڕ نەببوو. بۆ ڕەواندنەوەی ترس و گەڕانەوەی هیوا و ئومێدی

ژیانەکی نوێ بۆ مرۆڤ، بە دەستکەوتەکی ستانداردی هاوبەش بۆ هەموو گەلانی جیهان بە بێ جیاوازی، کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان، لە ڕۆژی (١٠/ دێسەمبەر/ ١٩٤٨) لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا، گەڵاڵەی هەر (٣٠) مادەکەی جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤی پەسەندکرد. لە کۆی (٥٨) دەوڵەتی ئەندام (٥٠) دەوڵەت، کە هەرچوار دەوڵەتە داگیرکەرەکەی کوردستانیش لە ریزبەندیان دایە. جاڕنامەکەیان واژۆکرد. (٨) دەوڵەتیش دەنگیان نەدا. لە دوای ساڵی (١٩٥١) کیشەوە، چووە بواری جێبەجێکردنەوە. ئەم جاڕنامەیە یەکەم بەڵگەنامەی یاسایی بوو، کە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤی دیاریکرد. هەنگاوەکی گەورە و پڕ لە بایەخ بوو، بۆ پاراستنی ماف و کەرامەت و شکۆمەندییەکانی مرۆڤ. بەبێ گویدانە رەگەز، تەمەن، رەچەڵەکی نەتەوەیی، رەنگی پێست، ئایین، زمان، یا هەر پێگەیەکی تر. هەمووان وەکو مرۆڤ یەکسانن.

لەناو جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤدا مافی سەرەتایی مرۆڤ هەیە. ئەم مافانەش بەو ئازادییە سەرەتاییانە پێناسە دەکرێن، کە هی هەموو مرۆڤەکانن. ئەو مافانە دەگرێتەوە کە گرنگی بە یەکسانی و کەرامەت و دادپەروەری و رێزگرتن و سەربەخۆیی دەدەن.

مافەکانی مرۆڤ، کۆمەڵێک بنچینەن یا رێسای رەوشتین، کە لەسەر پێوانەی ئاکاریی مرۆڤەکان سازکراون و هەڵچنراون. بە گوێرەی یاسای ناوخۆیی و نێودەوڵەتی پارێزگارییان لە دەکرێن. مافی رەوای هەموو مرۆڤێکن و شیاوی دەستکاری نین.

مافەکانی مرۆڤ، لە دیدی مافە سروشتییەکانی مرۆڤەوە سەرچاوەی گرتووە. وەکو بەشێک لە یاسای سروشت کە دەڵێت: مافەکانی مرۆڤ، پێدراوەکی سروشتین و پەیوەستن بە بوونی مرۆڤەوە. هەر لە سەرەتای لەدایکبوونییەوە تا ئەو ڕۆژەی ماڵئاوایی لە ژیان دەکات. لەسەر ئەم بنچینەیە مافەکانی مرۆڤ داڕێژراون.

لە مادەی یەکەمی جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤدا، دەڵێت:"هەموو مرۆڤەکان بە ئازادی لەدایک دەبن و لە کەرامەت و مافدا یەکسانن".

لە ئێستادا، پەیڕەویکردن و رێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ، بوونەتە ئەو پێوانەیەی، کە گەشەکردن و پێشکەوتنی وڵاتانیان پێ دەپێورێت.

جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی مرۆڤ، لە (٣٠) مادەدا خۆی دەبینێتەوە. مافەکانی مرۆڤی لە رووی، ئازادی و سیاسی و مەدەنی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و یاسایی و کولتوورییەوە ڕێکخستووە.

ئەمەش چەند نموونەیەکن لە مافەکانی مرۆڤ:

() [illegible]. () پێویستە بە بێ تاوان هەژماربکرێیت تا تاوانباریت دەسەلمێنرێت.

() [illegible]. () مافی کارکردن هەیە و ئازادیت لە کارکردندا.

() [illegible]. () نابێت ئەشکەنجە بدرێیت مامەڵەیەکی دڕندانە و نامرۆڤایەتیت لەگەڵدا بکەن یا سووکایەتیت پێبکەن و سزابدرێیت. ناشبێت بە بێ هەق بە ئارەزوو بتگرن و بەندبکەن.

() [illegible]. () مافی وەرگرتنی ڕەگەزنامەت هەیە. مافی پەنابەرێتیت هەیە لە هەر وڵاتێکدا بێت.

() [illegible]. () مافی بەشداریکردنت لە بەڕێوەبردنی وڵاتدا هەیە.

لە بەشێکی تری جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ، ژن و پیاوی یەکسان کردوون کە پێویستە بە ڕەزامەندی ژن و پیاو هاوسەرگیری بکەن. ئەمانە و چەندین مافی تر هەیە.

بەداخەوە لە ئەمڕۆدا، لە سایەی ڕژێمە دیاکتۆری و ستەمکاری و ڕەگەزپەرستەکاندا، کە بە شێوەیەکی سیستماکی مافەکانی مرۆڤ پێشێل دەکەن. کەسانێکی زۆر بە هۆی جیاوزیی نەتەوەیی و ئاینی و مەزهەبی و جیاوازی لە بیروڕادا، بوونەتە قوربانی. لە کاتێکدا ئەو وڵاتانەی ئەم پێشێلکارییانە دەکەن، ئەندامن لە نەتەوە یەکگرتووەکان و جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤیان واژۆکردووە. گەلی کوردمان لە سایەی چوار دەوڵەتی داگیرکەری کوردستان، چوار دەوڵەتی دڕندە و ڕەگەزپەرستدا، زۆرترین قوربانیمان داوە و دەدەین، زۆرترین نەهامەتی و چەوسانەوە و ئازامان چەشتووە. کە تا ئەمەش درێژەیان هەیە. بە داخەوە جارێک لە جارانیش، نە نەتەوە یەکگرتووەکان و نە ڕێکخراوەکانی مافەکانی مرۆڤ، بە توندی سەرکۆنەیان و شەرمەزاری ئەو وڵاتە داگیرکەرەکانی کوردستانیان نەکرد، دەرهەق بەو تاوانە قێزەونانەی لەگەڵ کوردمان کراون و دەکرێن، کە تاوانی جەنگی نیودەوڵەتین و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتین.

ڕۆژانەش بە ئاشکرا، پێشێلی مافەکانی منداڵان و ژنان دەکرێن. دیاردەی توندوتیژی دژی ژنان و منداڵان، یەکێکە لە شێوازە

بەربڵاوەکانی پێشێلکاری مافەکانی مرۆق لە جیهاندا. هێشتا پیاوسالاری و زاڵبوون کاڵنەبوونەتەوە. بەپێی ئاماری نەتەوە یەکگرتووەکان (٧٠٠) ملیۆن کچان و ژنان لە جیهاندا، بە زۆری هاوسەرگیریان پێکردوون و بێ ئارەزوو و ڕەزامەندیی خۆیان شوویان نەکردووە. زیاتر لە (٣٥٠) ملیۆن منداڵ و هەرزەکاریش لە جیهاندا، لە خوێندن دابڕاون و کاردەکەن، یا چەکیان پێهەڵگرتوون و خراونەتە بەرەکانی جەنگەوە. هەموو ئەمانە پێشێلکردنی جاڕنامەی مافەکانی مرۆقن و دەچنە خانەی تاوانەوە.
شایەنی باسیشە پارێزەر و چالاکوان کورد، خاتوو (نەرگز محەمەدی) داکۆکیکەر لە مافەکانی مرۆق و لە ئازادی و لە یەکسانی.
خاونی خەڵاتی (نۆبڵ بۆ ئاشتی) بۆ ئەمساڵ (٢٠٢٣) کە لە ئێستادا لە لایەن رژێمی کۆماری سێدارەی ئیسلامییەوە، بە توومەتی هەڵبەستراوی پڕوپاگەندەکردن دژی ئێران، لە (زیندانی ئێقین)ی بەدناودا لە تاران، لە ژووری تاکەکەسیدا زیندانی کراوە، رۆژانە بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە، ئازار و ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونیی دەدەن، ماوەیەکە مانی گرتووە. گەرچی سەرۆکی ئەمریکا جۆ بایدن و چەندین رێکخراوی مافەکانی مرۆق و داکۆکیکەر لە ئازادی، داوایان لە ئێران کرد، کە نەرگز محەمەدی ئازاد بکەن. بەڵام دیکتاتۆرە دڕندەکانی ئێران، گوێ بە هیچ داوایەک نادەن. نەرگز محەمەدی لە نامەیەکی نهیدا کە بە دەستی کچەکەی و کوڕەکەی گەیشتوون لە ستۆکهۆڵم. دەڵێت:"داکۆکی لە ئازادی و یەکسانی دەکەم، تەنانەت ئەگەر نرخیان گیانیشم بێت" دەشڵێت زۆر بیریی کیانای کچم و عەلی کوڕم دەکەم.
نیاز وایە، لە یادی رۆژی جیهانیی جاڕنامەی مافەکانی مرۆق، لە رۆژی یەکشەممە (١٠/ دێسمبەر/ ٢٠٢٣) لە رێوەسم و ئاهەنگێکدا، لە شاری (ئۆسلۆ) ی پایتەختی نەرویج، خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی بدرێت بە کیانای (١٧ ساڵان) ی کچی نیرگز محەمەدی و بە عەلی کوڕی، بە ئامادەنەبوونی دایکیان.
زۆر بە توندی سەرکۆنەی رژێمی دیکتاتۆریی کۆماری سێدارەی ئیسلامی دەکەین و داوای ئازادکردنی چالاکوانی مافەکانی مرۆق و داکۆکیکەر لە ئازادی و یەکسانی خاتوو نەرگز محەمەدی دەکەین.
بژی ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری.
بڕوخێت دکتاتۆری و فاشستی و رەگەزپەرستی

شکسپیر لە شانۆی پۆڵەندیدا.. نیهاد جامی

شانۆنامەکانی شکسپیر پێگەیەکی گرنگیان هەیە بۆ ئاستی پێشڤەچوونی نمایشی شانۆیی، کە دەتوانرێت لەدوو لایەن گرنگیان دەست نیشان بکەین ئەوانیش، سەرەتا لەڕووی بونیادی درامی و تێگەیشتن لەئاستە دەروونی و کۆمەڵایەتیەکانی کارەکتەر و پەیوەندی مرۆڤ بەڕووداو، چۆنیەتی سەرهەڵدانی تراژیدیا، کە کۆمەکی ئەکتەرو دەرهێنەر دەکات بتوانێت دنیابینی شانۆیی بباتە ئاستێکی باڵا، لایەنی دووەمیش کارکردن لەشانۆنامەکانیدا دەتوانرێت وەک کێشەی مرۆڤ لەهەموو شوێنێک ببینرێت، ئەوەش وا دەکات بابەت وەک ڕووبەری ژیانی گشتی مرۆڤ ببینین، کەلەڕێگەی دیدی دەرهێنانی و پێکهاتە هونەریەکانیدا کولتوورو مێژووی کۆمەڵگای پێبخوێندرێتەوە، ئەوانەش دەبنە زەمینەی گرنگ بۆ کارکردن لەو شانۆنامانە.

شکسپیر لەشانۆی پۆڵەندیدا کاریگەریەکی گرنگی لەسەر ڕووبەری نمایشەکان درووست کردووە، ئەو کاریگەریە دەگەڕێتەوە بۆ زیاد لە چوارد سەد ساڵ پێش ئێستا ئەو دەمەی ئینگلیزەکان شانۆنامەی شکسپیریان لەسەر شانۆکانی پۆڵەندا نمایش کردووە، ئەوە دەرگای کردەتەوە لەگروپە شانۆییەکانی ئەم وڵاتە کە لەشانۆنامەکانیدا کار بکەن، بتوانن وێنەیەکی زیندوو بەشانۆکەیان ببەخشن، لەهەمان کاتدا وەک کێشەی کۆمەڵگای پۆڵەندی نیشانی بدەن، بۆیە تا ئەمڕۆی لەگەڵ دابێت، شکسپیر لەپاڵ چێخۆڤ دوو نووسەری تایبەتی و گرنگی ئەو شانۆیەن کە بەبایەخەوە شانۆنامەکانیان لەسەر تەختەی شانۆی شارەکانی پۆڵەندا نمایش دەکرێت.

تائێرە ئەوەیان شتێکی سروشتیە بۆ شانۆی هەر کولتوورێک کە گرنگی بەشانۆنامەکانی شکسپیر بدات، ئەوەی بابەتێکی نوێیە و جێی قسە لەسەرکردنە بایەخدانی شکسپیرە بە مرۆڤی پۆڵەندی لەشانۆنامەکانیدا، ئەو بابەتە زۆر بەدەگمەن باسی لێوەکراوە، بۆیە پێویست دەکات لەبەرەدا لەسەری بووەستین، چەند تێگەیشتنێکی خێرا لەبارەیەوە بخەینە ڕوو، بۆ ئەوەش پشت دەبەستین بە توێژینەوەیەکی شانۆیی لەژێر ناوی “پۆڵەندا وپۆڵەندیەکان لەکارەکانی شکسپیردا” (١) لەنووسینی کاتازینا جیەژبیچکا (٢) کە لەگۆڤاری “شانۆ”ی

پۆڵەندی ژمارە ٢٠١٦ (٥) بڵاو بۆتەوە، نووسەری ئەو توێژینەوە پشتی بە ٧٩ سەرچاوەی زانستی و شانۆیی بەستووە بۆ توێژینەوەکەی، کە لێرەدا پوختەی ئەو ڕوانینە دەخەینە ڕوو.

سەرەتای توێژینەوەکە باس لە ناسینی دەکات بەوەی شکسپیر ناوە نەبووە بە پۆڵەندییەکان، بۆیە لە هاملێتدا ئاماژەیان بۆ دەکات، بەڵام لە سەدەی شانزەو هەقدە پۆڵەندییەکان بەهیچ جۆرێک ناوی شکسپیریان نەبیستووە، ناسینی ئەو نووسەرە وابەستەی سەفەرکردن نەبووە، تەنانەت یەکەم سەفەری کۆمەڵەی ئەکتەرێکی بەریتانی بۆ پۆڵەندا ساڵی ١٦٠١ هاوکات دوای نووسینی شانۆنامەی هاملێت بووە، ئەو کۆمەڵەیە ئەکتەرە لە شاری گدانسک نمایشیان پێشکەش کردووە، دواتر لە سەردەمی پاشا زیگمۆنتەڤی لە کۆشکی پاشایەتی لە وارشۆ شانۆیان نمایش کردووە، دواتر شکسپیر لە کورترین درامای شیعری خۆیدا بانونیشانی "کۆمیدیای هەڵەکان" ڕاستەوخۆ ناوی پۆڵەندا دەبات، ئەویش لە پەردەی سێیەمی دیمەنی دووەمدایە، کاتێک وەسفی ئەفسوونی بەچێشت لەنێرە قەڵەوەکە دەبەخشێت بەوەی خواردن تێکدانەکەی زستانی پۆڵەندای پێ ئەسووتێنێت" لیەنا ئولریخا لە وەرگێڕانی پۆڵەندییەکەدا دەڵێت "تێکدان و چەوریەکەی بەسە بۆ سووتاندنی زستانی پۆڵەندا" چونکە لە سەردەمی ئەلیزابیسی یەکەم وادەڕوانرایە پۆڵەندا کە وەرزی زستانی پۆڵەندا درێژو تاریک و ساردە.

توێژەر باس لەوە دەکات دواهەمین شانۆنامەی شکسپیر کەباسی پۆڵەندی تیا کرابێت، شانۆنامەیەکە کە وەرنەگێڕدراوە بۆ زمانی پۆڵەندی، لە سەردەمی شا ئەدواردی سێیەم نووسراوە لە نێوان ساڵانی ١٥٩٠-١٥٩٤ کە بە جەنگی سەد ساڵە ناسراوە، لەبارەی شەڕو ململانێی چەکداری نێوان بەریتانیاو فەرەنسا لە ١٣٣٧-١٤٥٣

کەوا دیمەنی چوارەمی پەردەی سێیەم بەنموونە دەهێنێتەوە "شای فەرەنسا: هەندێک لە هاوڕێیانمان بەتەک دەسەڵاتی ناوخۆیی- پۆڵەندیە سەختگیرەکان، دایک و باوکی جەنگاوەرەکان شا بوهیم و سقڵیە هەر هەموویان هاوپەیمانی ئێمەن، سەرباری هێزە ناوخۆییەکانمان، ژمارەیەکی دیکەشمان لەگەڵە پۆڵەندیە شەڕانگێز و دانیمارکیە توندڕەکان، هەر هەموویان هاوپەیمانمانن" هەر لەو شانۆنامەیەدا وەسفکانی بە پۆڵەندا ناو دەبات بە "من شانازی بە پۆڵەندا ئەکەم" هەبێت لێرەدا ئێمە تەواوی ڕوانینی توێژەرمان لەناو شانۆنامەکە نەخستۆتە ڕوو، بەهۆی ئەوەی تەنیا مەبەستمان لەسەر ڕوانینی شکسپیرە بە پۆڵەندی، ئاماژە بە هەندێک لایەنی گرنگ ئەدەین کە لای شکسپیر جێی باسە، لەناو شانۆنامەکاندا جێی بۆتەوە، ئەو نووسەرانەی پێش شکسپیر چیرۆکی هاملێت بە شانۆ دەنووسن، ئاماژە بە پۆڵەندی و پۆڵەندییەکان دەکەن، بەبڕوای ئێمە ئەوە هۆکارێکی گرنگە

ئەو ڕۆڵە لای شکسپیر باس بکرێتەوە، هەرچەندە توێژەری ئەم توێژینەوەیە باس لەوە ناکات، هەندەی دەیەوێت وێنە گشتییەکەی بەر لەشکسپیریش نیشان بدات بە مرۆڤی پۆڵەندی.
کاتژینا جیژبیچکا لەو توێژینەوەیەدا دەچێتە سەر شانۆگەری هاملێت، پەردەی یەکەم لە دیمەنی یەکەمدا کاتێک هۆڕاشیۆ لە بارەی پاشای کوژراو قسە دەکات، بەوەی لەسەر بەفری پۆڵەندییەکانەوە هەلخلیسکاوە، ئەوەش لەڕێی گەڕانەوە بۆ چیرۆکی مێژوویی پۆڵەندی، کە هەلخلیسکان ئاماژە بە مێژووی ڕوداوێکی مێژووی پۆڵەندییە، بەدوای ئەوەی لەسەر بەفر شەڕێکی زۆر دەکەن، بۆیە پاشای کوژراو هاوشیوەی پۆڵەندییەکان ناو دەبات، ئەوەیان زیاتر تەئویلێکی توێژەرە بۆ دەیالۆگەکانی هۆڕاشیۆ، لێرەدا کاتژینا کێشەیەک لەوەرگێڕانەکانی شانۆنامەی هاملێت بۆ زمانی پۆڵەندی دەخاتەڕوو، کە ئەو بەشەیان چۆن وەرگێڕەکان نزیک نین لەیەکتری، بۆیە هەوڵ دەدات وەرگێڕانی هەر چوار وەرگێڕ بخاتەڕوو ئەوانیش: یۆزیف پاشکۆڤسکی “١٨١٧-١٨٦١”، ماچیەیا سوەمچینیسکی “١٩٢٠-١٩٩٨”، لیۆنا ئولریخا “١٨١١-١٨٨٥”، ستانیسواڤا بارانیچاکا “١٩٤٦-٢٠١٤” ڕەنگە ئیشکالییەتی وەرگێڕانەکە بۆ خۆی گرنگ بێت، جێی بایەخیش بێت بۆ شانۆکارو توێژەری پۆڵەندی، بەڵام بۆ ئێمە گرنگی بەئاگابوونمانە لەدۆخەکە، ئەوەیتر پەیوەستە بە پۆلەندی و وەرگێڕانی شانۆنامەکە بۆ زمانەکەیان.
ئەگەرچی لەشوێنێکیتردا لەسەر ئەوە دەوەستێت وەرگێڕانەکان دەبێت پەیوەست بن بەو سەرچاوەیەی کەوا لێی وەرگێڕدراوە، ئەوەیان ئێمە ناچینەوە سەری هەندەی ئەوەیتریان کە گرنگە دەنووسێت “دیمەنی چوارەم لە پەردەی چوارەم، دەرکەوتنی پۆڵەنداو پۆلەندییەکان لەدەیالۆگی نێوان کاپتن و هاملێت، ئەو بەشەیان لەدەستنووسی دراماکە لەساڵی ١٦٢٣ بوونی نیە، یەکەمجار لەنێوان ساڵانی ١٦٠٤-١٦٠٥ هەیە، ئەوەیان تەواوی دەقەکەیە، ئەوە بەئەنقەست دواتر لابردراوە، چونکە هیچ شتێکی نوێ لەشوێنی دانەنراوە، کە کابتن بە هاملێت دەڵێت دژی بەشێک لە پۆڵەندییەکان”
مەبەست لەوەیە لەدەستنووسی یەکەمدا ڕاستەوخۆ باسی پۆڵەندا دەکرێت و لەدەستنووسەکانی داوتر ئەوەیان لابردراوە، کە توێژەر ئەوەش بەکارێکی بەئەنقەست دەبینێت، بە لابردنی لەناو دەقەکەدا، لەوەشدا دیسان نمونە بەچوار وەرگێڕانە پۆڵەندییەکە دەهێنێتەوە.
دەچێتە سەر پەردەی پێنجەم، دیمەنی دووەم، کە دیسان باس لەپۆڵەندایە، کەباس لەگەڕانەوەی میر فۆرتینبراس دەکات بەدوای سەرکەوتنی بەسەر پۆڵەندییەکان، هەروەها هەر لەو دیمەنەدا هۆڕاشیۆ بە میر فۆرتینبراس دەڵێت “تۆ لەجەنگاوەرانی پۆڵەندی، تۆش لە

ئینگلیزەکان" بەوەش کۆتایی بە توێژینەوەکەی دەنێت، بەوەی مێژووی پەیوەندا لەسەدەی شانزەهەم لەخەیاڵی شکسپیردا بووە.
تائێرە دەتوانین پەیوەندی مرۆڤی پەیوەندی وکۆمەڵگاکەی لەشانۆی شکسپیردا ببینین، ئەوە هۆکارێکی گرنگە دەرهێنەری پەیوەندی لەساتی کارکردن لەشانۆنامەکانی شکسپیردا بتوانێت بوونی خۆی تیادا چێ بکاتەوە، ئەو بوونەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لەناو شانۆنامەکاندا بوونی هەیە، لەلایەکیتر زیاد لەسەدەیەک بەر لەئەمڕۆ شانۆی پەیوەندی وێنەیەکیتری بەشانۆنامەی هاملێتی شکسپیر بەخشی، ئەو دەمەی نووسەر ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی شانۆنامەی "توێژینەوەی هاملێت" دەنووسێت، لەوتاری داهاتوودا هەوڵ دەدەین قسە بکەین لەسەر ئەو تێکستەو یەکێک لەنمایشە هاوچەرخەکانی ئەو تێکستە.
شانۆنامەی هاملێتی ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی(٣) توێژینەوەیەکی گرنگە بە کارەکتەری هاملێت و خوێندنەوەیەکی ووردی شانۆنامەکەی شکسپیرە، لەم شانۆنامەیەدا هەست بەتوێژینەوەیەک دەکەیت لەڕێی نمایشەوە، بە ئەوەی ئاشنایەتیمان بەم شانۆنامەیە هەبێت، پێویستە بگەڕێینەوە سەرەتای شانۆنامەکە، نزیکبونەوەیە لەئاهەنگی سەری ساڵی ١٩٠٥ ڤیسپیانیسکی نەخۆشە، کامینیسکی دێتە سەردانی داوای لێ دەکات کە رۆلی هاملێت ببینێت، چونکە خوازیاری ئەوەیە لەبارەی ئەو کارەکتەرەوە بدوێت، بەهۆی ئەوەی زۆر کات بیری لێ دەکاتەوە، خۆشحاڵ دەبێت لەبارەی هاملێتەوە قسە بکات.
شانۆنامەکە هەڵگری کۆمەڵێ پرسیارێکی شانۆیی وشیکارێکی تایبەتە بە هاملێت، بەتایبەت لەڕووی قسەکردن لەپەیوەندیی نێوان شانۆ و ژیان، بۆیە هاملێت لەم شانۆنامەیەدا پڕۆسەی خوڵقاندنەوەو سەر لەنوێ نووسینەوەی تێکستەکە، کە حەقیقەتی ژیان و گەمەی شانۆیی دەبنە تەوەری سەرەکی ئەم کارە، ڕووداوەکان وەک ژیانی شانۆکار لەکاتی پڕۆڤە نیشان دەدرێت، لەچۆنیەتی کارکردنەوە لەسەر شانۆنامەی شکسپیر، لێرەدا نووسەر سێ تەوەری گشتی هەڵدەبژێرێت، شیکردنەوەو تەئویلکردنەوەیە بۆ شانۆی شکسپیر،
ئەوەش لەڕێگەی گفتوگۆو نواندن، بەواتای گەرانەوەو بەرجەستەکردن وێنەیەک نیشان دەدات، کەچۆن لەناو شکسپیرەوە دەیتە دەرەوەو بەهەمان شێوە دەگەڕێیتەوە ناوی، لێرەدا پێویستە ئاماژە بە ئەوە بکەین، هەموو ئەو شانۆنامانەی کە ویستویانە سەر لەنوێ کار لەشکسپیر بکەنەوە بە دیدگایەکی نوێوە، یاخود شکسپیرو کارەکتەرەکانی بکەنەوە کارەکتەری کارەکانیان، لەو شانۆنامەیەی ڤیسپیانیسکی سەرچاوەی گرتووە.
ژیانی شکسپیر و هاملێت وڕووداوەکانی شانۆنامەکە، لەپاڵ شانۆنامەی ماکبێس دەبنە سێ تەوەری گشتی ئەم نمایشە، ئەکتەرەکان لەوێنەی

ژیانی پڕۆڤەوە دێنە ناو کارەکتەری شکسپیریی، لیدی ماکبەس و ماکبەس و سێ سیحربازەکە بەشێکی دیاری ناو شانۆنامەکە پێکدێنن، تارمایی باوک لەهاملێت، شێتبوونی ئۆڤیلیا،
هاتنەوەی ئەو کارەکتەرانەو بەگژداچوونەوەیان لەناو زهنی ڤیسپیانیسکی دەبنەوە بەشێک لەدیمەنە شانۆییەکەدا، بەیێ نووسەر نەخۆشکەوتنی خۆی ڕووداوی بەر لەنووسینی شانۆنامەکە دەکاتە دیمەنی سەرەتای ئەو کارە، بەواتای لەبایۆگرافیای ژیانی خۆیەوە دێتە ناو کارەکەوە، ئەوەش بۆ ئەو هۆکارە دەگەڕێتەوە کە ڕووداوەکانی دەرەوەی نمایشەکە، واتە ژیانی مرۆڤە شانۆکارەکان پەیوەستە بەو گوندەی تیای دەژین وکێشەی شانۆو چۆنیەتی کارکردنیان هەیە لەگوندێکی شاری کراکۆڤی پۆڵەندی.
تا بە ئەمڕۆ دەگات چەندین دەرهێنەری پۆڵەندی بەشێوازی دەرهێنانی تایبەت ڕوویان کردۆتە نمایشکردنی ئەم تێکستە، یەکێک لەو دەرهێنەرانە دەرهێنەر یەرزی گژەگۆژەڤسکی (٤) دامەزرێنەری شانۆی شێوەکاری پۆڵەندیە.
سەرەتای هەفتاکانی سەدەی بیستەم کارکردنی لەشانۆدا لەشانۆی شێوەکاری کاری دەکرد، کەشانۆیەکی ئەزموونگەری بوو ، هەوڵیدەدا زمانی وێنەی شانۆیی بگۆڕێت بۆ زمانی تابلۆی شێوەکاری، لەو پرۆسە هارمۆنیەی زماندا شانۆی شێوەکاری بنیاتنا.
ئەو زمانە شێوەکاریە پڕۆسەی بەشانۆکردنە لەڕێگەی ئامادەبوونی هونەری شێوەکاری، کە لەدوو ئاراستەدا دەردەکەوێت، یەکێکیان بوونی تابلۆی شێوەکاریە وەك وێنەیەکی بەرایی بۆ سینۆگرافیا، ئاراستەی دووەمیش گۆڕینی ماناکانی وێنەی شانۆییە، وەك لە شانۆگەری (ئاهەنگی ژنهێنان) ی ڤیسپیانیسکی بە وەستاندنی زەمەن باندۆڵی کاتژمێر بەکار دێنێت، ئەوە دوور کەتنەوەیە لەزمانی ئاخاوتن، بەخشینی دیدی شێوەکاریانەیە بە تێکستەکەی ڤیسپیانیسکییە، هەروەها وێنەی بینراو لەناو فەزای زمانی تێکست دەدۆزێتەوە، ئەوە پرۆسەیەکی هەڵکۆڵینی وێنەی شانۆییە، کە توانای بەرهەمهێنانەوەی لەودیوی تێکستەوە هەیە، زمانی ووتراو دەکاتە ڕووبەرێك بۆ خوڵقاندنی زمانی بینراو.
زمانێك بەتەنیا پەیوەست نیە بە جولە و ڕەنگ، بەڵکو وێنە پشت دەبەستێت بەمۆسیقاش، بەڵام ئەو وەك تۆماشەڤسکی (٥) پشت بەمۆسیقای کلاسیکی نەدەبەست، بەڵکو پشت بە مۆسیقای پۆڵەندی ئەو سەردەمە دەبەست، بەتایبەت کارکردنی لەتەك مۆسیقاری پۆڵەندی ستانیسواڤ ڕادڤان.
بەدوای ئەو کارە واتە ساڵی دواتر سەرەتای هەفتاکان ئەو بنەمایانەی بە کاری شانۆیی لەدوو شانۆگەریتر بەتەواوی ڕەنگی

دایەوە، ئەوانیش (ئیریدیۆن) و(یاراتش)، کە بەتەواوی دەیویست فۆڕمێکیتر بەشانۆ ببەخشێت، بەدژی شانۆی سونەتی دەربکەوێت، هەندێك لەتوێژەران و ڕەخنەگران بڕوایان وایە تاڕادەیەکی زۆر کاریگەری گرۆتۆفسکی بەسەرەوە بووە، تەنانەت گرۆجیچکی لەکتێبەکەیدا لەبارەی دەرهێنەرانی پۆڵەندی لەڕەوتی تازەگەری شانۆی جیهانی بڕوای وایە لەیەکێك لەشانۆگەریەکانیدا بۆ کارەکتەری پاڵەوان لە نمایشەکەدا کاریگەری ڕاستەوخۆی گرۆتۆفسکی بەسەرەو□ یە (٦)

ڕەنگە هەر ئەو ڕوانینە ڕەخنەییە بووبێت وای لە گژێگۆژێڤسکی کردبێت کە لەچەند ئاستێکدا گۆڕانکاری لەپڕۆژە شانۆییەکەی بکات، بۆیە تاڕادەیەك لەتێکستی پۆڵەندی دوور دەکەوێتەوە، ڕوو دەکاتە شانۆنامەیەکی چیخۆف و ئەمجارە شانۆگەری (نەورەس) دەردەهێنێت، ئەو دیدە ڕەخنەییانەی ئاراستەی کراون، وایکردووە گومانی ئەو بەگەڕان وپشکنینیتر دەست پێبکاتەوە، بۆیە کاتێ ڕوو دەکاتە شانۆی گریکی، شانۆگەری (ئەنتیگۆنا) ی سۆفۆکلیس دەردەهێنێت، ئەمجارەیان لەشانۆگەریەکەیدا کۆڕس هەیە و تەنانەت دەیالۆگیش دەڵێن، بەڵام دەیالۆگە ووتراوەکانیان بەزمانی یۆنانیە.

بۆ ئەو دەرکەوتنی سیما نوێیەکان لەشانۆکەی لەهەموو شتێك گرنگتر بوو، بۆیە ئەو رۆحە ئەزمونکاریەتەی بەشانۆی شێوەکاری دەبەخشی تاوەکو بەردەوام بەدوای نوێبوونەوەو بە باڵابوونی شانۆکەی بڕوات، دێت کار لەسەر دوو تێکست دەکات لەناو نمایشێکدا کە بەشێکی کەمی تێکستەکان وەردەگرێتەوە، ئەوانیش یەکێکیان شانۆنامەیەکی میتەرلینگە بەناوی (ناوەوە) و ئەویتریش شانۆنامەیەکی ڤیسپیانیسکیە بەناونیشانی (ژنێکی وارشۆیی)،

سەرباری ئەوەی تەختەی شانۆش وەك دوو تێکستەکە دابەش دەکات، بەشێکی تەختەی شانۆ کە ڕوواد□کانی تێکستەکەی میتەرلینگی لەسەر بنیات د□ن□ت بریتیە لە پارچە شووشە، ئەویتریش پەیوەستە بە ڕوناکیەوە، لێرەوە تێبینی ئەوە دەکەین، ئەو شانۆیە چەند□ ل□□□ووی تەکنیکەوە دەیەوێت گۆڕانکاری بکات وەك لەتەختەی شانۆدا دەیکات، بەهەمان شێوەش لەتەك دیدی جیاوازی نووسەرەکانەوە دەیەوێت ڕووبەرووی سەرکێشی دنیای شێوەکاری وێنە ببێتەوە، رەنگە لێرەدا پرسیارێك ڕووبەروومان ببێتەوە، ک□ بۆچی گژێگۆژێڤسکی دیدگای شێوەکاری خۆی بۆ شان□ ل□□□□گ□ی وێنەکێشانەوە بنیات نەناوەو پشتی بەستووە بە تێکستی شانۆیی؟

ئەوە پرسیارێکە ڕەوایەتی وەردەگرێت ولەکاتی توێژینەوە لەبارەی کارەکانی دەشێت هەموومان ڕووبەرووی ببینەوە، بەڵام ئەو دەمەی شانۆگەری (باڵکۆن) ی ژان ژینە دەردەهێنێت، کاتێ باڵکۆن دەگۆڕێت بۆ شوێنی بینەر و دەیکاتە ڕووبەرێك بۆ داڕشتنەوەی بۆشایی، لەوەدا

وەڵامی پرسیارەکەی خۆمان دەست دەکەوێت، ئیشکردنەوە لەتەك تێکست بەمەبەستی دۆزینەوەی پەیوەندیی شێوەکاریانەی شانۆکەیەتی، ڕەنگە ئەگەر ئەو شانۆگەری (ئەمریکا) ی فرانز کافکای دەرنەهێنابوایە نەیتوانیبوایە بیناسازی ئیتاڵی بەتەواوی ڕەت بکاتەوە و شوێنی بینەران بەتەواوی ببێتە شوێنی نمایش.

ئەو بنەمایانە بۆ شانۆکەی بەرەنجامی گەڕان وتێگەیشتنییەتی بۆ شانۆی شێوەکاری کە تیایدا دنیای ڕەنگ دەگوازێتەوە بۆ جیهانی دەلالەتەکانی جولە، کە ڕووداوەکان هەمیشە زیاتر لەخەونەوە نزیکن، خەون تیایدا پانتاییەکانی نەست وای لێدەکات بەرەو ڕووبەری ئازاد بە کارکردن بڕوات، ئەکتەرەکان لەهەندێك ئەزموونداب بە پۆشاکی تەواو ڕەش دەردەکەون، مۆسیقا و ڕەنگ بەشداری لەبونیادی مەتیقی وێنە دەکەن، ئەو ئەزموونە بووە بە شانۆیەکی شێوەکاری کە لە نەخشەی ئەزموونی شانۆی جیهانی چەندین هەوڵی بەدوای خۆیدا هێنا، تەنانەت لەشانۆی شێوەکاری پۆڵەندیش بەیەکێك لەبنەما و هەوڵە بوێرەکانی ئەو شانۆیە سەیر دەکرێت.

کێشەیەک لێرەدا بەگرنگەوە ئاماژەی بۆ بکەین ئەوەیە، لەمەعریفەی شانۆی ئێمەدا شانۆ ئەزموونییەکان وەک خاسیەتێکی هەمیشەیی شانۆکاران سەیرمان کردووە، ئەو قۆناغە ئەزموونییەی ئەو دەرهێنەرە پەیوەستە بەتەمەنی شانۆ ئەزموونگەرییەکەی، کارەکانی دواتری دوورن لەشانۆی شێوەکاریی، لێرەدا ئاماژە بە دوو نمایشی کۆتاییەکانی دەکەین، هەردووکیان لەنووسینی ڤیسپیانیسکی، یەکەمیان بەناوی "دادوەر" لەساڵی ١٩٩٩ لەشانۆی نیشتمانی وراشۆ نمایشی کردووە، ڕووداوەکانی نمایشەکە لەدۆسیەی دادگاوە وەرگیراوە، باس لەکووشتنی کچێکی مناڵکا ر دەکات لەلایان خاوەنی مەیخانەیەکەوە، بەلام بەهۆی نەبوونی بەڵگە، بکوژەکە بێتاوان دەردەچێت.

گژێگۆژێقسکی لەم نمایشەدا لەڕیتمی خێرا و بایەخە تایبەتییەکەی وەک هەمیشە بە هونەری مۆسیقا پەیوەندییەکی زیندوو لەگەڵ کۆمەڵە ئەکتەرێک دروست دەکات، کە بەسەر شانۆکەدا دابەش بوونە، بریتییە لەمەیخانەیەکی فراوان، ناوەڕاستی شانۆ سەکۆیەکی بازنەیی هەیە، کە ئەکتەرێک دەتوانێت بیجولێنێت، لەهەمان کاتدا زەمەنی پێ بەرەو پێش بەرێت، شوێنەکە چەندە بونیادێکی واقعی ڕاستەوخۆیە، بەڵام نەیستووە لەڕێی کورسی ومێزەوە مەیخانە بەرجەستە بکات، بەڵکو کارەکتەرەکانی دێنە مەیخانەکە بەدەم سەما و گۆرانییەوە بەشداری لەڕووداوەکان دەکەن، تەنانەت دیمەنی دادگایی کردنەکە کە کۆمەڵە گۆرانی بێژو مۆسیقییەک بە کورسییەوە دێنە سەکۆی ناوەڕاستی شانۆ، تا لەڕێی گۆرانییەوە دیمەنی دادگایی کردنەکە نیشان بدەن، کە زیاتر لەگروپێکی سەمفۆنی دەچن گۆرانییەکی ئۆپیرایی پێشکەش بکەن، لەگەڵ

سوڕانەوەی سەکە بازنەییەکە دادگاییەکە کۆتایی دێت.

لەڕووی بیناسازی شوێنی نمایشەوە دواوەی شانۆ دەرگاو پەنجەرەی ژوورو شوێنێ تایبەتییەکانیترە، ئەکتەری تیا دەردەکەوێت، لەهەمان کاتدا بونیادێکی جوانکاری بەکارەکە بەخشیووە، کە وایکردووە ئەکتەر لەبەشاییەکی ئازادی واقعیانە گوزارشت لەژیانێکی کۆمەڵایەتی پێ کێشە بکات، ئەگەر نووسەر ئەو کچەی دەکوژرێت بە کچێکی جولەکە ناوی بەرێت، بەڵام دەرهێنەر لەڕێی جل وبەرگەوە بابەتی جولەکە چڕ دەکاتەوە، لەلایەک ئەمە کچێکی مناڵکارتر دەبینین، کە کڵاوێکی تایبەتی لەسەرە، ئاماژەیە بە جولەکە، وەک چۆن حاخامێش لە نمایشەکە لەسەرێتی، لەهەمان کاتدا ئەو کچەی دەکوژرێت مناڵکار نیە وگەنجەکە، ئەوەش وایکردووە ئەو کچە مناڵکارەی چاوەڕوانی مردنی دەکەین لەلایان خاوەن مەیخانەکەوە، کەچی دەبینین ئەوەی دەکوژرێت ئەو نیە کچەکیترە، کچێک بە پۆشاکی کولتووریی پەیوەندیەوە، بە ئەوەی لەو ڕێگەیەوە بیەوێت ئەو توندوتیژیە نیشان بدات کە چۆن پەیوەندی بەهۆی کێشەی ئاینەوە نەک تەنیا لەلایان سیاسییەکانەوە لەناو دەبردرێت، بەڵکو لەلایان مرۆڤ دژەکانیشی لەناو دەبردرێت.

ئەم نمایشە بەتەواوی دوورکەوتنەوەیە لەشانۆی شیوەکاریی، ئەوەش مۆرک وتایبەتمەندی کارکردنیەتی کەوا چۆن قۆناغە ئەزموونکارییەکەی بەجێهێشتووە، بەتایبەت لەدوا کاری شانۆیی ئەو دەرهێنەرە، شانۆگەری "هاملێت" ی ڤیسپیانیسکی لە ٢٠٠٣ نمایشی کرد، ڕێک دوای ئەوەی لەبەڕێوەبەری شانۆی وارشە نەمابوو، بەتەواوی دەردەکەوێت دەیەوێت وێنەیەکی جیاوازتر ببەخشێت بەم شانۆیە، کە هیچ پەیوەندیەکی بە شانۆی شێوەکارییەوە نیە.

هاملێت بە ئەو دەرهێنەرە کارەکە لەگەمەیەکی شکسپیریی و چۆنیەتی خولقاندنەوەی ئێستایە لەناو کلاسیکدا، بۆیە ویستویەتی تەواو قووڵ بێتەوە لەو تێگەیشتنەی نووسەر ویستویەتی، هەموو ئەوانەی لەناو تێکستەکەدا ئاماژەی بۆ کراوە، لەوێنەی بەرجەستەکراوی تەواو دەیخاتە ڕوو.

تەواوی سەر شانۆیەکی کۆن نیشان دەدرێت، وەک ئەوەی لەلای شکسپیر هەبێت، یاخود هەر هۆڵێکی شانۆیی بێت لەکاتی پڕۆڤەدا، تەنانەت لەدیمەنی ڕەشباکاندا هەر بەشێوازی کۆن کەچۆن لەڕێگەی سندوقێکی بازنەیی لاکێشەیی داپۆشراو بە گونیە ئەکتەر دەیجولێنێت بۆ درووست کردنی ڕەشبا، کە ئەو سێ ژنە ئەکتەرە ئەنجامی دەدەن کاتێک لەو ساتەدا ڕۆڵیان نیە، کارەکتەری تارمایی باوک لەسەرەتاوە دەردەکەوێت، لەدواوەی شانۆ دەگەڕێتەوە سەر کورسی دەسەڵات چاودێر دەبێت بەسەر تەواوی نمایشەکە تا کۆتایی دێتەوە بە دەیالۆگکردن.

ئەم نمایشە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی نێوان شانۆ و ژیان درووست

د□کات، پ□س□یەکە وابەستەی ئاگایی و نائاگاییە، سێنتەری شانۆیی شکسپیر هەڵدەوەشێنرێتەوە، نووسەر دەیەوێت سەرلەنوێ لەڕێی بونیادەکانەوە ئەو گوتارەی بووە بە شکسپیریزم لەناو نمایش بنووسێتەوە، دەرهێنەر کەوت□ نێوان گوتار وبونیاد، گوتاری شکسپیریی و ڕێکخستنەوەی بونیادەکانی ڤیسپیانیسکی، نمایش بۆتە خولقاندنەوەی ساتی لەدایکبوونی شانۆ لەڕێی ئەکتەرەوە، بینەر لەو هاوکێشەیەدا وەک بەشێکی زیندوو لەگەڵ ئەکتەر بەشداری ل□ پڕۆڤەکان دەکات، ئەویش لەڕێگەی ئەو سێ کچە ئەکتەرەی لەڕیزی پێشەوەی بینەران دادەنیشن و تا ئەو کاتەی لیدی ماکبێس دێت دەیەوێت ئەو بۆ خۆی سنووری ئەو گەمە شانۆییەیان بۆ دەست نیشان بکات، سەرەنجام ئەویش چارەنووسی بەدەستی نووسەرەکەوەیە، بۆ ئەوەی ل□ فەزای شکسپیریی بسوڕێنەوە، بەلام بەسەر لەنوێ تێگەیشتنی ئەو دۆخە شانۆییەی ناو پۆڵەنداوە.

شانۆنامەی هاملێتی ڤیسپیانیسکی وایکردووە هاملێت وشکسپیر ببنە بەشێک لەناو ئاگایی کولتووری مرۆڤی پۆڵەندی، بەدوای ئەو شانۆنامەیەوە، هەمیشە شانۆگەری هاملێت جێی سەرنجی بینەرانی شانۆ بووە، کە ڕەنگە لێرەدا نەتوانین و نەکرێت باس لەکۆی ئەو دەرهێنانە جیاوازانە بکرێت، بەڵام دەتوانین ئاماژە بەچەند نمایشێک بکەین، لەوانە هەردوو دەرهێنەر ئاندژێی ڤایدا و یان کلاتا (٧) لەڕێگەی کردەی دەرهێنانیان بۆ ئەو شانۆنامەیە قسەوباسی زۆریان درووست کردووە.

دەرهێنەرێک نیە لەشانۆی پۆڵەندیدا هێندەی ڤایدا گەڕابێتەوە بۆ شانۆنامەی هاملێت، ئەو ئەگەر لەشانۆگەری "شەوی نۆڤێمبەر" بەڕووونی کاریگەری ئەو شانۆنامەیەی بەسەرەوە بووبێت، ئەوا بۆ خۆشی تا کۆتایی ژیانی چوار جار وەک دەرهێنەر کاری تیا کردووە، یەکەمجار لەسالێ ١٩٦٠ شانۆگەریەکەی پێشکەش کرد، لە ١٩٨١ دووجار کاری دەرهێنانی بۆ هاملێت کردووە، لە ١٩٨٩ دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت (٨) و هاتنە ئارای دۆخێکی نوێ سەرلەنوێ ئەو شانۆنامەی بۆ شانۆ دەرهێناوە، لەدوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ژیانی مرۆڤی پۆڵەندی بەرەو دۆخێکی جیاوازتر هەنگاو دەنێت، شانۆنامەکانی شکسپیریش لەسەر شانۆکانی پۆڵەندا ئازاد دەبن، بەرەو دیدی کراوە هەنگاو دەنێن، گەر سیستمی کۆمۆنیستی ڕێگای ئەو کرانەوەیە نەدات، بەڵام بەدوای ڕووخانی سۆڤیەت شانۆنامەکان بەرەو دیدو خوێندنەوەی جیاواز دەبردرێت، دەبنە هۆکارێک بۆ قسەکردن لە کۆمەڵگای پۆڵەندی دوای هۆلۆکۆست و کۆلۆنیالیزم، هەروو□ها پرسی ژن وەک بابەتی فێمێنیستی لەناو شانۆنامەکانی شکسپیر دەبنە پرسی خوێندنەوەی دەرهێنانی.

گرنگترین سیما چیتر پاڵەوان لەشانۆنامەکانی شکسپیر ل□ پۆڵەندا

چیتر تەنیا وێنەیەکی ئالۆزی دەروونی نیە، یاخود کارەکتەرێک نیە بخرێتە نێوان ململانێی سەرمایەدارو کۆمۆنیستێک، هەروەها مانا ڕەمزیەکان لەسنورێکدا نامێننەوە، بۆیە ساڵی ١٩٨٩ بەساڵی گۆڕانکاری لەشانۆنامەکانی شکسپیر دادەنرێت.

ڤایدا هەمیشە لەڕیی هاملێت خوازیاری خوێندنەوەی مێژووی پۆڵەندایە، پەیوەندیەک دەدۆزێتەوە تاوەکو ئەو ڕابردووە بکاتە زەمینەی تێگەیشتی کۆمەڵگا لەخۆی، پەردە هەڵدانەوەیە لەسەر نهێنیە شاراوەکان، بەتایبەت لەدواهەمینی دەرهێنانی بۆ ئەو شانۆنامەیە دەیەوێت لەڕێی دیمەنی نواندنی ئەکتەرەکان لەنمایشەکە کاتێک گروپێکی شانۆیی دەهێنێتە کۆشک تا نواندن بکەن، دەرهێنەر هەوڵیداوە ئەو دیمەنە تەنیا وەک هەوڵی هاملێت نەبێت بۆ نیشاندانی تاوان، بەڵکو پەیوەندی هاملێت بە ئەکتەرەکانەوە.. بەچوونی بۆ ژووری خۆگۆڕین و بڕینی پەیوەندی نێوان شانۆو هۆڵ دەیەوێت وەک بەشێکی ڕاستەقینەی ژیان بیب ینێت نەوەک تەنیا وەک شانۆ.

بەبڕوای مۆنیکا پیلخ (٩)، هیچ کاتێک ڤایدا نەیویستووە دەرهێنەرێکی شانۆیی بێت، ئەو بۆچوونەشی دەگەڕێنێتەوە بۆ کاتەکانی بەشانۆ دەبەخشێت، کە لەکاتی پشووی وێنەگرتنی فیلکمەکاندا بووە بەشانۆی بەخشیووە (١٠)

هەندێک ڕوانینی شانۆیی لەدەرەوەی پۆڵەندا بۆ هاملێت جێی بایەخی شانۆی پۆڵەندی بووە، وەک چۆن شانۆی پۆڵەندیش بۆ شانۆی ئەوروپی شانۆیەکە بەگرنگیی□وە لێیان ڕوانیووە، بەهەمان شێوەش شانۆی پۆڵەندیش لەگرنگی شانۆکانی تری ڕوانیووەو تا ئاستێکیش دەرگای بۆ گفتوگۆی ئەو شانۆیانە کردۆتەوە، بەنمونە لەگفتوگۆیەکی مۆنیکا پیلخ لەگەڵ دەرهێنەری لیتوانی ئۆسکاراس کۆرسونۆڤاس (١١) هەندێک تێگەیشتنی جیاوازتر لەبارەی شکسپیر دەبیستین، کە بەهۆی ئەوەی وەک کۆمەڵێک پرسیار ورووژێنراوە، دەتوانین وەک جۆرێک کاریگەریش بۆ داهاتووی ئەو باسە لەپۆڵەندا گرنگی خۆی هەبێت.

بۆچی ئەو دەرهێنەرە بەشانۆی پۆڵەندیەوە دەبەستینەوە؟ لەبەر دوو هۆکار یەکەمیان رەخنەگرێکی نوێی ئەم شانۆیە دیدارەکەی لەگەلیدا ئەنجامداوە کەوا لەگۆڤارێکی تایبەت بەشان□ ب□□اوکراوەتەوە کەوەک سەرچاوەی سەرەکی شانۆکاری پۆڵەندیە هەر لەهەفتاکانی سەدەی بیستەمەوە، هۆکارێکیتریش ئەوەیە ساڵانێکە لەپۆڵەندا نیشتەجێیەو کارەکانی لەپۆڵەنداو چەندین وڵاتی تری دنیا نمایش دەکات، سەرباری ئەوەی ئەو دەرهێنەرە بەجۆرێک دنیای شانۆیی شکسپیر وابەستەی کۆمەڵگای پۆڵەندی دەکاتەوە، ئەوەتا کاتێک باس لەوە دەکات کەوا تەواوی شانۆنامەکانی شکسپیر لەبارەی هێزەوە دەدوێن، ئەوەش بەمشتومری هێز ناو دەبات جا لیبڕالی بێت یاخود دیکتاتۆری “ئەوەش

ئەو ڕێگایەی ئەو درامایەم پێی خوێندەتەوە، لەبەر ئەوە ڕوانینەکەم هەیە ئەویش ئەوەیە ئەو تەکستە (١٢) وابەستەی پەیوەندییەکە بەشێوەیەکی تایبەت بە پۆڵەندا" (١٣)
پەیوەندی شانۆنامەکانی شکسپیر بەمرۆڤی پۆڵەندییەوە باسەکە لەو ساڵانی دوایی قسەوباسی زۆری لەبارەوە دەکرێت، پێشتریش ئاماژەمان بە توێژینەوەکەی ڕۆژنامەنووس کاتژینا جیەژبیچکا کرد لەبارەی ئەو پرسەوە.
هەلبەت شانۆگەری هاملێت لەدەرهێنانی یان کلاتا بەهەمان شێوە قسەو باسێکی زۆری بەدوای خۆی هێنا، بەهۆی ئەوەی دەرهێنەر ویستویەتی لەکردەی دەرهێنانەدا بەشێک لەمێژووی کۆمەڵگای پۆڵەندی پێ بخوێنێتەوە.
ئەگەر هەمیشە قسەوباس لەوەدابێت کەچۆن شکسپیر لەڕێی نامەیەکەوە ئۆڤیلیا شێت دەکات، بەڵام لەلای دەرهێنەر یان کلاتا دوای وەرگرتنی کارتێک کە نامەی لەسەر نووسراوە ئۆڤیلیا دەچێت کارتەکانی تریش دەنێنێت، ئەو شووشە شەرابانەش دەنێنێت کەلەهەر دیدارێکدا دوای خواردنەوە نامەی ئەو ڕۆژەی تیا هەڵگرتووە، دەردەکەوێت چەندین نامەو خواردنەوە لەنێوانیان هەیە، بەڵام بێ ئەوەی بچێتەوە سەر دیدە شکسپیریەکەو تەنیا لەسەر نامەیەک بگیرسێتەوە دێت هاملێت تووڕە دەکات و دەکەوێتە شکاندنی شووشە شەرابەکان ئۆڤیلیاش بەهەمان شێوە، لێرەدا بێ ئەوەی دیمەنەکە لەخۆشەویستیەکی پاکیزەیی نەمێنێتەوە نەوارێکی مۆسیقای دەخاتە سەر کە پڕە لە ئیحای شەهوەت و ئارەزووی دەجولێت لەپڕ پەلاماری هاملێت دەدات ماچی دەکات، بەڵام هاملێت خۆی لەدەستی دەرباز دەکات
لێرەدا دوو خاڵ وادەکەن ماناکان ببنەوە شکسپیریی شکاندنی شووشە شەرابەکان ئاماژەیە بە ڕوانینی شکسپیریانە بە کەسێتی هاملێت بەهۆی ئەوەی دیدی ناو شانۆنامەکە ئەو ڕوانینەیە کە هاملێت نایەوێت ئەو پەیوەندییەی بیربەتەوە، بۆیە دەرهێنەر ویستویەتی ئەو وێنە شاراوەیەی شکسپیریی بکاتە وێنەیەکی بینراو، تەسلیم نەبوونی هاملێت بە شەهوەتی ئۆڤیلیا داکۆکیکردنێکی شکسپیریانەیە بەوەی ئەوەی لەنێوانیانە تەنیا ئەو نامەیەی ئەستایە، بەڵام هەر بەڕاست هەر ئەو نامەیەیە؟ ئەوە دنیابینی شکسپیرو هاملێت کە دەکاتەوە، بەڵام لەناو نمایش حەقیقەت بریتییە لەوەی ئۆڤیلیا نیشانی دەدات سەرباری نکولی شکسپیرو هاملێت، بەڵام یان کلاتاو ئۆڤیلیا ڕوانینی تریان بۆ ئەو بابەتە هەیە.
بۆلۆنیسی باوکی ئۆڤیلیا بێئاگا نییە لەو بابەتە بۆیە دوای ڕۆیشتنی هاملێت دێت ئەو ناوە پاک دەکاتەوە، بەڵام ئەو ئاگاداربوونەی لەڕووداوەکان تووڕەبونی ئۆڤیلیای لێ دەکەوێتەوە، کەی ئەو دیدە

شانۆییە تەواو دووركەوتنەوەیە لەمانا شكسپیریەكان و نووسینەوەی دیدێكی نوێ كەچەندە لەشكسپیر دوور دەكەوێتەوە، بەڵام لەكۆتاییەكاندا سەرلەنوێ بو مانا شكسپیریەكە دەگەڕێتەوە.

دیمەنی ئاهەنگ گێرانی پاشای بكوژو دایكی هاملێت، ئاهەنگێكی شێتانەو پڕ لەئارەزوی زەبروزەنگی بەزمەساتە بۆ دەسەڵات، كە خاڵی نیە لەهەستی زەوتكردن و غەریزی بۆیە كلەو دیمەنەدا پاشای نوێ دەكەوێتە ماچكردنی شاژن وشاژنیش تاوێك تووشی خورپەیەك دەبێت، تا شادیەك دەكەوێتە سەر رووخساری ولەگەڵ پاشای نوێ پێكەوە دەڕۆن، وەك سەرەتایەكی نوێ بۆ ژیان و دەسەڵات.

تارمایی لەم نمایشەدا دەرناكەوێت، كەواتە كاریگەری تارمایی لێرەدا لەكوێدایە؟ هاملێت كتێبێك دەخوێنێتەوە باس لەگەڕانەوەو دەركەوتنی باوك دەكات لەئاسمانەوە، ئەوەیان لەبنەرەتدا نزیكبونەوەیە لەخوێندنەوەیەكی فەلسەفیانەی ژاك دێرێدا لەكتێبی “تارماییەكانی ماركس” كاتێك تارمایی باوك بۆ تارمایی ماركس ناو دەبات، لێرەدا كلاتا پشتی بەستووە بەو تێگەیشتنە فەلسەفیە، بۆیە بەبێ دەركەوتنی تارمایی، ئەو لەكتێبەدا ئاگادارمان دەكاتەوە لەهاتنی، ئەوەشیان بابەتێكە سەرەتا لەلای دێرێدا بۆ تارمایی باوكی هاملێت و ماركس خوێندومانەتەوە.

بوونی تارمایی لەناو كتێبدا، بابەتێك نیە دووركەوتنەوە بێت لەشكسپیر، بەڵكو گەڕانەوەیە بۆ ئەو تێگەیشتنە لەشیكردنەوەی كارەكتەر كاتێك هاملێت كارەكتەرێكە ئارەزووی لەئەدەبیات و كتێبە، بۆیە لەسەر ئەو تێگەیشتنە تارمایی خراوەتەوە ناو كتێب، نەك دەركەوتنی بێت لەئاسماندا، هەرچەندە وەك هاملێت دەلێت باوك لەنیوەشەودا لەئاسمان دەردەكەوێت؟ ئەمە كاتێك لەدیمەنی كلێساكە هاملێت و ئۆڤیلیا دەبینین قسەدەكەن و كتێبەكەی هەر بەدەستەوەیە لەخۆمان دەپرسین ئاخۆ ئەو كتێبە ئینجیلە بۆیە لەكلێساش بەدەستیەوەیەتی؟ ئاخۆ باوك مەبەست لەخودا یا مەسیحە؟ ئەگەر لەمانا شكسپیریەكە بەدور بین دەتوانین لەو دیدەوە بڕوانینە هاملێت، بەڵام كاتێك لەكۆی شانۆنامەیەكەوە سەیری بكەین ئەوە كتێبەكە بەشانۆنامەكانی شكسپیر دەبینین و دەتوانین ناوی بەرین كە خەریكی خوێندنەوەی كارەكانی شكسپیرە، بەو پێیەی چەندە شكسپیر بە مرۆڤی پەیوەندی گرنگە، بەهەمان شیوەش شانۆنامەكە هەر لەسەرەتاوە ناوی شوێن دەگەڕێتە سەر پەیوەندا بۆ ئەوەی نیشانمانی بدات ڕووداوەكان لەسەردەمی پاشایەتی پەیوەندیە

هەر لەو دیمەنەدایە دەرهێنەر چڕ دەبێتەوە لەسەر ئەو پەیوەندیە بۆیە ئۆڤیلیا تەواوی دیاری ونامەكانی بۆ هێناوەتەوە، ئەوەیان ڕوانینێكی نوێ و جیاوازە بۆ ئەو شانۆنامەیە كەوا دەرهێنەر لەناو

نمایش دەزیویەتیەوە
هاملێت لەگەڵ هۆڕاشیۆ هاوڕێکانی دیمەنێک دەنوێنن کەگوزارشت لەدۆخی ئەمڕۆ بکات، ئەویش کە وەرگیراوی دیمەنە نواندنەکەی ناو شانۆنامەکەیە، لاسایی گفتوگۆی ناو بەرنامە تەلەڤزیۆنیەکان دەکەنەوە، وەک چۆن مۆنۆلۆژە ناسراوەکەی هاملێت "من هەم یان نیم ئەمەیە گرفتەکە" هاملێت نایلێت، بەلکو ئارەزوومەندێک دەیلێت کە هاتۆتە بەردەم لیژنە بۆ تاقیکردنەوەی تواناکانی وەک ئەکتەر، دوای تاقیکردنەوەی تواناکان هەر ئەوان هەلدەستن بە پێشکەشکردنی دیمەنی نواندنەکە لە بەردەم شاو شاژن
یەکێک لەجوانیەکانی ئەم دیمەنە ئەوەیە هاملێت بە خۆی ڕوناکی بەدەستەوەیە، ئەو ئەکتەرەی دەیالۆگ دەلێت ڕوناکیەکەی ئاراستە دەکات، وەک ئەوەی ئەو بە خۆی ئاراستەی ڕووداوەکانی نواندنەکە بگەیەنێتە ئەو شوێنەی کە دەیەوێت، ئەوەش پەیوەستە بەو حەقیقەتەی کە خۆی ناتوانێت ڕاستیەکان ئاشکرا بکات، بۆیە لەڕێی ئەو گروپی نواندنەوە تاوانەکە ئاشکرا دەکات، تەنانەت ئەو کەللە سەرەی هاملێت لەدیمەنی سەر گۆڕستانەکە هاملێت بەدەستیەوە دەگرێت، لەو دیمەنی نواندنە بەدەست پاشای ئەکتەری ناو نواندنەکەوەیە
بەدوای کووشتنی باوکی ئۆڤیلیا، هاملێت بەدایک دەلێت "هیچ کەسێک هەیە برای خۆی بکوژێت؟" ئەو پرسیارە لە گرترودی دایک ئاگادارکردنەوەیەتی بەوەی لەکەی تاوانەکەیان ئاگادارە، وەک چۆن دواتر بە مامیشی دەڵێت "هەموو شتێک دەزانم" بەو گۆڕانکاریانە دەرهێنەر هەوڵ دەدات رابردووی کۆمەلگاکەی پێ بخوێنێتەوە، هەمیشەش لەکۆتاییدا هەلێک هەیە دەیگەڕێنێتەوە لای شکسپیر، بەواتای خوێندنەوە نابێتە مانایەکی سەربەخۆ بۆ نمایش، هەندەی چەندە گۆڕانکاری دەکرێت، سەرەنجام ئەوە شکسپیرە دەیگەڕێنێتەوە سەر هەلی درامی ڕووداوەکە، کاتێک لایەرتیس دەگەڕێتەوە دەبینێت باوکی کوژراوە هاوار دەکات "باوکە تۆ لەکوێی؟" لێرەدا هاملێت ولایەرتیس دوو مرۆڤی باوککوژراون، بەلام سەر بە یەک سیستمی زەبروزەنگی دەسەڵاتەکن، هاملێت کە باوکی کوژراوە، کەچی ئەویش باوکی لایەرتیسی کووشتوە، واتە لەیەککاتدا باوککوژراو و باوککوژە، ئەو تێگەیشتنە کاتێک لایەرتیس دەبینین هاواری باوک دەکات، ئەوسا بیرەکەی هاملێتی کوژراو وبکوژ لەلامان سەر هەڵدەدات، ئەو بەتەنیا لەرەی جەستەوە بکوژ نیە، بەلکو لەڕێی فیکریشەوە دەبێتە بکوژی رۆحی عاشقانەی ئۆڤیلیا، ئۆڤیلیا کە هەست بەمەرگی رۆحی خۆی دەکات، ئەوە وای لێ دەکات بڕیاری خۆکوشتن بدات، ئەو ڕەتکردنەوەیەی ژیان وایکردووە شێتی ئۆڤیلیا بوونی نەبێت هێندەی خەمۆکیەک دایبگرێت کە بگاتە بریاری خۆکووشتن.

کۆتاییەکەی نمایش چەندە شەڕەشمشێرێک و تراژیدیایەک دەخولقێنێت کە هەمووان دەمرن و هاملێتی زامدار بە تەنیشت هۆراشیۆ دادەنیشێت و بەگریانەوە دەڵێت “هۆراشیۆ دەمرم” مردنێک کە کۆتاییەکی شکسپیریانە بە تراژیدیاکە دەبەخشێت، کە چەندە لە تێکست دوور بکەوێتەوە هێندەش لێی نزیک دەبێتەوە، ڕەنگە هیچ دەرهێنەرێکی پەیوەندی هێندەی کلاتا بەهۆی خوێندنەوەی بونیادی کۆمەڵایەتی دوورکەوتنەوەی لە ماناکان لە شکسپیر ڕانەگەیاند بێت، وەک چۆن هەمیشەش ویستویەتی خۆی ڕابکێشێتەوە ناو ماناکان، بەڵام چەندە دوور دەکەوێتەوە تا ئاوە لە مێژووی پەیوەندی بداتەوە، هێندەش لەناو ئەو مێژووەوە دەگەڕێتەوە لای شکسپیر.

دواهەمین نمایشی هاملێت کە لە پۆڵەندا نمایش کرابێت کارەکەی دەرهێنەر “میخاو کۆتانیسکی”

میخاو کۆتانیسکی (١٩٧٦) یەکێکە لە دەرهێنەرە شانۆییە نوێیەکانی شانۆی پۆڵەندی، دەرچووی بەشی دەرهێنانی کۆلێژی هونەری شاری کڕاکۆف ، هەروەها لە زانکۆی وارشۆ فەلسەفەی خوێندووە، وەک یاریدەدەری دەرهێنەر کاری کردووە لەتەک دەرهێنەران ڤایدا وکریستینا لوپا ویەژی یارۆچکی بوو، هەوڵیداوە یەکەی زەمەنی تێکستی شکسپیر بپارێزێت بە کارەکتەری هاملێت لەنێوان ئاستی دەروونی کەسێتی و هەوڵدان بۆ تۆڵەکردنەوە، دەرهێنەر پابەندی تەواوی تێکستەکە نەبووە، بەڵام پابەندی زەمەنی شکسپیریی دەبێت بە کارەکتەرو بیرۆکە، ریتمێکی خێرا وا دەکات ڕووداوەکان بەرەو چڕبوونەوەی دیالۆگ ببردرێت، ڕووداو سەر بە زەمەنی تێکستە بەڵام جل وبەرگی ئەکتەرەکان زادەی مرۆڤی هاوچەرخن، وەک ئەوەی هەموو شتێک لە ئەمڕۆدا ڕووبدات.

پەیوەندی هاملێت بە باوکی کوژراو وابەستەی حەقیقەت و خەیال نیە، دەرکەوتنی تارمایی لەنیوەشەودا لەوێنەیەکی بەتەنیشت یەکەوە نیشان دەدرێت، تا باوک چیرۆکی کووشتن بگێڕێتەوە، لێرەوە تارمایی دەبێتەوە بەشێک لەگێڕانەوەی حەقیقەتی کوژراو، تارمایی خەیاڵ نیە، هێندەی مردوویەکە لەگۆڕەدا هەلساوەتەوە تا چیرۆکی کوژرانی خۆی بگێڕێتەوە، ئەوەش وێنەیەکی شکسپیریی ڕوونە دەرهێنەر تەنیا ئەو وێنەیەی لە بارگاوی خەیاڵی بۆ تێگەیشتن لەدیمەنەکە دەرباز کردووە، جۆرە دراماتۆرگیەکی تیا کردووە کە باشتر لەو پەیوەندیەمان بگەیەنێت.

هاوچەرخ بوونی شکسپیر بۆ دەرهێنەر تەنیا دەستەواژەیەک نیە، هێندەی ئەو هاوچەرخێتیەی شکسپیر بەکردەوە لەناو نمایشدا ئامادەبوونی دەبێت، ڕووداو کارەکتەر لەساتەوەختێکی مرۆڤی هاوچەرخدا ڕوو دەدەن، جل وبەرگ و شوێن وابەستەی دنیای ئەمڕۆن،

ئەوە دەیالۆگە ڕووداو دەخوڵقێنێت، بۆیە دەرهێنەر لەڕووی پێکهاتەکانی نمایشەوە دەیەوێت جێپەنجەی خۆی وەک دەرهێنەرێکی شکسپیریی بخاتە ڕوو.

ڕووداوەکان خێراتر لەوادەی خۆیان بەرەو پێش دەبات، گروپی نواندنەکە بریتین لەسێ ئەکتەر ژن و پیاوێک کە چوونەتە تەمەنەوە، لەگەڵ کوڕێکی گەنج، لەهۆڵی کۆشکەکە هاملێت خۆی کورسی مێز دەکات تا ببنە بینەری نمایشی گروپە شانۆییەکە، لەو هۆڵەی کۆشک پەنجەرە فراوانەکە لەڕێگەی بۆیەی ڕەنگێکی کاڵەوە شێوەی دەچێتەوە سەر تابلۆی "شەوی پڕ ئەستێرەی" ڤان کوخ.

تابلۆکەی ڤان کوخ لەپەنجەرەی ژوورێکی نەخۆشخانەیەکتی دەروونییە، کەوا گوزارشت لەبینینی ئەوە دەکات کە لەشەودا بینیویەتی، بۆیە لێرەدا کە پەنجەرەکە تەنی ڕەنگەکەی دەچێتەوە سەر ئەو تابلۆیە، دەرهێنەر دەیەوێت گەشە بەئاستی دەروونی هاملێت بدات، لەڕێگەی تابلۆیەکی ڤان کوخ، لەهەمانکاتدا وێنەیەکی ئاوێتەیی شکسپیرێکی ڤان کوخیانە بەرجەستە بکات، هەڵبەت ڤان کوخ لەژیانی خۆیدا سێ ساڵ لەبەریتانیا ژیاوە کە شیکردنەوەی کردووە بۆ چەند نووسەرێکی ئینگلیزیی وەکو شکسپیر وچارلز دیکنز، بۆیە ئەو مۆرکەی لەو نمایشەدا وێنەیەکی هەڕەمەکیانە نیە، بەقەد ئەوەی پڕۆسەیەکی ووردی تێگەیشتنە لەپەیوەندیی ئەو دوانەوە، کە دەرهێنەر ئەو تابلۆیە دەکاتە دنیابینێکی هاملێتیانە.

کاتێک تیپە شانۆییەکە نمایشەکە پێشکەش دەکەن و پاشای نوێ دەخی دەروونی تێک دەچێت و ئەو دەمەی ؛لەگەڵ باوکی ئۆفیلیا قسە دەکات، هاملێت لەبەردەم تیشکی پەنجەرەکە کەوا دیمەنێکی تاریکە، بەڵام پەنجەرەکە لەناو ئەو تاریکییەدا تەواو تابلۆکەی ڤان کوخ بەرجەستە دەکات

ئەو پەیوەندییە قولکردنەوەی دنیابینی شکسپیرە بۆ کارەکتەر، کە کۆتاییەکەی پارێزگاری لەشەڕە شمشێرەکە دەکات، بەڵام لەڕۆڵەی ڕووناکییەوە نامەیەکی ترسناک بۆ دوای مەرگی هاملێت و دایک و پاشای تازە دەخاتە ڕوو، ئەویش هەڵاشیە لەناو تەرمی مردووەکان هێرشی جەنگی پێ ڕادەگەیەنرێت، جەنگێک ڕووناکییەکی سووری خوێناوی سەر شانۆکە داگیر دەکات، وەک بەردەوامییەک بۆ تراژیدیایەکی شکسپیریی کە بەرەکی مرۆڤی هاوچەرخی گرتەتەوە، لێرەوە تێدەگەین بۆچی دەرهێنەر دەیەوێت لەدیدی مرۆڤی ئەم ڕۆژگارەوە هاملێت نمایش بکات و دەریبکات لەناو فۆڕمەکی کلاسیکی، چونکە کۆتاییەکەی زۆر ڕوون بۆمان دەخاتە ڕوو کەوا ئەو ئێستایەی ئێمە تیایداین ژیانە لەناو تراژیدیایەکی شکسپیریی، ئەوەش ئەو گێڕانەوەییە بۆ یان کەت کەوا شکسپیری بەشانۆنووسی هاوچەرخ ناو برد..

پەراوێز و سەرچاوەکان

(١) Katarzyna Dzierzbicka, Polska i Polacy w dziełach Williama Szekspira, numer 5, 2016

(٢) کاتاژینا جیەژبیچکا ڕۆژنامەنووسێکە تایبەت بە شانۆ و مۆسیقا و ئەدەب و مێژووی وارشۆ، لەگۆڤارو ڕۆژنامە پۆڵەندیەکان دەیان وتاری هونەری و مێژوویی نووسیوە، هەروەها کتێبێکی چاپکراوی هەیە بەناونیشانی "پەنجا ساڵ لەشانۆی تەلەڤزیۆنی

(٣) ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی (١٨٦٩- ١٩٠٧) شانۆنووس ونیگارکێش و شاعیر بووە، کارەکانی بە درامای ڕەمزی ناسێنراوە، لەساڵانی ١٩٨٧- ١٩٩٦ لەسەر پارەی دەهەزار زۆتی پۆلەندی وێنەی ئەو نووسەرە هەبوو، ئەنجومەنی نوێنەرایەتی کۆماری پۆڵەندا ساڵی ٢٠٠٧ ی ناونا بەساڵی ئەو نووسەرە، لە٢٠١٩ لەساڵیادی ١٥٠ ساڵەی لەدایکبوونی وێنەی خرایە سەر پولی پۆستە، پێنج ئۆپێرای نووسیوە، لەپاڵ بیست کاری شانۆیی، شانۆگەری هاملێت دیارترین کاری شانۆییەتی، کە توێژینەوەیەکی دراماییە لەبارەی کرۆکی شانۆ و پەیوەندی بە ژیانەوە.

(٤) یێرزی گژێگۆژێڤسکی لەدایکبوی ١٩٣٩ ی شاری ئوچ، لە ٢٠٠٥ لە وارشۆ ماڵئاوایی لەژیان کردووە، بەشی دەرهێنانی شانۆیی لە١٩٦٦ لەوارشۆ تەواو کردووە، لەساڵانی ١٩٩٧-٢٠٠٣ بەڕێوەبەری شانۆی وارشۆ بووە، چەندین خەڵات و بڕوانامەی شانۆیی و میدالیای نیشتمانی وەرگرتووە، کۆلێژی هونەری ئوچ دکتۆرای شانازی پێ بەخشیووە، ئەوە سەرباری ئەوەی لە ١٩٧٨ کراوە بە بەڕێوەبەری شانۆ لەشاری ڤرۆسواڤ، شانۆیەکی ئەزموونگەری دامەزراندووە، بەبڕوای توێژەری شانۆی پۆڵەندی ئاوگوست گرۆجیچکی دامەزرێنەری شانۆی شێوەکاری پۆڵەندیە، هەڵبەت ئامادەبوونی دیدگای شێوەکاری لەشانۆی نوێی پۆڵەندی، هەوڵێکی دەگمەنی شانۆکارێك نیە، چونکە لەلای بەشێك لە دەرهێنەرەکان بایەخدان بەهونەری شێوەکاری دەدرێت، هەروەها پەیوەندیەکی ئۆرگانی پتەو هەیە لەنێوان سینۆگرافیا و شێوەکاری، ئەوەش چەندە پەیوەستە بە سینۆگرافیاوە، لەهەمان کاتدا بایەخدانیان بەهونەری شێوەکاری وایکردووە ڕۆڵی سینۆگرافیا لەشانۆکەیاندا جێگای بایەخی تایبەت بێت، بەم شانۆ ئەزموونگەریەکەی گژیگۆژێڤسکی تایبەتمەندیەکی سەربەخۆی هەبوو.

(٥) هێنریک تۆماشێڤسکی (١٩١٩-٢٠٠١) کیریۆگراف و دەرهێنەری شانۆییە، گروپێکی شانۆیی تایبەت بەشانۆی پانتۆمایمی لەپۆڵەندا دامەزراند، بەناوی شانۆی جولە.

(٦) أوجست جرودجيتسكى ، حركة التجديد في المسرح العالمي.. ، ترجمة: د. هناء عبدالفتاح، الهيئة المصرية العامة

(٧) یان کلاتا (١٩٧٣) لەکاری دەرهێنانی شانۆیی وەک نوسەر ودراماتۆرگیش لەشانۆدا کار دەکات، لە وارشۆ شانۆی خوێندووە و لە کراکۆڤیش سینەما، سەرەتای دەرهێنانی شانۆیی بە کارکردن لەناو چیرۆک و ڕۆمان دەستی پێکرد، بەتایبەت لە ٢٠٠٤ ئەو دەمەی لەشاری ڤرۆسواڤ کاری کرد، سەرەتا "ژێرزەمینەکانی ڤاتیکان" ی ئەندریە ژید بۆ شانۆ دەرهێنا، لە بەشی دواتر لەبارەیەوە دەدوێین

(٨) لە بەشێکیتری ئەو کتێبەدا بەووردی باسمان لەشانۆی پۆڵەندی لەسەردەمی یەکێتی سۆڤیەتدا کردووە، هەروەها لەسەر بەشێکی کارەکانی ڤایداو نمایشی "شەوی نەڤەمبەر" شیکاریمان کردووە، بۆیە دەکرێت بۆ تێگەیشتنی زیاتری کارەکانی خوێنەر بۆ ئەو بەشەیان بگەڕێتەوە

(٩) مۆنیکا پیلخ ڕەخنەگرێکی نوێی شانۆیی پۆڵەندیە، لەبارەی کێشەکانی شانۆی پۆڵەندی ونمایشە شانۆییەکان دەنووسێت، وتارەکانی زیاتر لەگۆڤاری شانۆ بڵاو دەکاتەوە.

(١٠) Monika Pilch, Andrzeja Wajdy spojrzenie na teatr, Teatr numer 2/2017

(١١) ئۆسکاراس کۆرسونۆڤاس (١٩٦٩) دەرهێنەرێکی لیتوانییە، چەندین شانۆنامەی شکسپیری بۆ شانۆ دەرهێناوە لەوانە "هاملێت، رۆمیۆ وژولێت، خەونی نیوە شەوی هاوین،زریان" خاوەنی چەندین خەڵاتی شانۆییە، گرنگترینیان خەڵاتی شانۆی ئەوروپی بۆ واقعی نوێ، لە ٢٠١٦ خەڵاتی باشترین دەرهێنەری لە نەرویژو لیتوانیا وەرگرتووە، لە١٩٩٨ شانۆیەکی تایبەت بەخۆی درووست کردووە لە ڤیلنیۆ، کەجەخت لەسەر دراما هاوچەرخ و کلاسیکیەکان دەکاتەوە.

(١٢) مەبەستی شانۆنامەی "پێوانە بە پێوانە" یە

(١٣) Monika Pilch, Szekspir nie moralizuje, teatr numer 6/2016للكتاب (القاهرة) 2010، ص116

فەیلیەکان لە ژێر چنگی بەعسیزمدا.. مەنسوور ناجی

فەیلیەکان گروپێکی چەپێنراوی دینی و نەتەوەیی ناو مێژووی پڕ لەشەڕ و شەڕی عێراقن. ململانێی شوناس و جەنگی تائیفی خوێناوی

عێراق کەڵانەکانی ئەم گروپە دیاریکراوەی ناو کوردەکانیشی هاتەی. جەنگی عێراق -ئێران لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو زیاتر و زیاتر دەرگای بەسەر ئەم تەسفیە حسابیە کردەوە کە پاشخانەکەی لە ئایدۆلۆژیای بەعسیزم خۆی حەشاردابوو، ئەم پاکتاوە کە بەشێکی زۆری نەتەوە نا عەرەبەکانی گرتەوە بەشێوەیەکی دڕندانەش کوردو بەدیاری کراوی گروپێکی بچوکی نێو کوردەکانی گرتەوە کە فەیلیەکان بوون.
لە بەرواری ١٠ نیسانی ساڵی ١٩٨٠ حکومەتی عێراق بڕیاری ژمارە(٦٦٦)ی دەرکرد، کە تێیدا جەختی لەوە دەکردەوە (ئەگەر کەسێک ناسنامەی عێراقی نەبێ دەبێ ڕەوانەی ئێران بکترێ) ئەمەش جۆرێک لە شەرعیەتدان بوو بە قەڵاچۆ کردنی فەیلیەکان. فەیلی بوون دواجار تاوان بوو، یەکەم لەبەر ئەوەی کوردبوون و دووەم لەبەر ئەوەی لەڕووی مەزهەبیەوە سەر بەئێران بوون، واتا شیعە بوون.
لەسەروبەندی کەمپینی ئەنفالدا کە کوردەکانی گرتەوە فەیلیەکان دوچاری لەسێدارەدان و ئاوارەبوون و کوشتن بوونەوە. فاشیزمی سەدام دەبا بەیەک بوو جەستەی هەموو ئەوانەی دەهاتەی کە لەدەرەوەی سیستەمە سیاسی- نەتەوەییەکەی عەرەب بوون. ترسناکی فاشیزمی سەدام لەوەدابوو شەرعیەتێکی وەهای دابوو بەم پاکتاوە، دروشمەکانی یەکێتی عەرەب و شەڕی عەرەب لەسەر حسابی تیرۆرکردنی ئەو کەمە نەتەوە و دینیانە بوو نەک جەنگی ئەمریکا و ئیسرائیل.
سەدام بە گەڕان بەدوای ئەم ئەنفال و جینۆسایدە، شەرعیەتی ئەخلاقییەکەی لە ئایدۆلۆژیای بەعسیزم وەرگرتبوو، ئەوانەی لەدەرەوەی پڕۆژەی عروبە بوبن تابوری ئێران یان بە موخەریب ناوزەند دەکران، دەبوو بە تەواوی سڕبکرێن.
ئەم جەنگە بەتەنیا لەڕووی فیزیکییەوە دەست پێنەکرابوو، بگرە لەڕووی کلتوریی و سڕینەوەی زمانیشەوە بەشێوەیەکی چڕ پێشخرابوو، خوێندن و قسەکردن بەزمانی دەرەوەی عەرەب وەک کوشتنی زمانی عەرەب تەماشا دەکرا. لەلایەکی ترەوە ئەم شەڕە ڕەهەندێکی تاکتیکیشی هەبوو بەوەی قوڵکردنەوەی دابەشکاری بوو لەنێو کوردەکان کە جیاوازی مەزهەبیان هەبوو، ناسیۆنالیزمی عەرەب، سەروەری خۆی لە لەناوبردنی گەلانی ناعەرەب دەبینییەوە هەم بە تیۆری ڕەوانیان هەم بە تیۆری شوناسیان.

فاشیزمی سەدام لەسەر بنەمای کوشتنی زمان و شوناسی دەرەوەی عەرەب بوو، هەموو ئیشکردنەکە بە سڕینەوەی دوژمنێک بوو کە کەلێنی دەخستە ناو ستراکتەری ئایدۆلۆژیای بەعسیزمەوە. نازیزم و بەعسیزم لە قوڵایدا هەمان سیستم بوون لەڕووی دینامیکیەتی کارکردنەوە، بەڵام سەدام جیاوازتر لە هیتلەر توانی دوو جۆر کوورە دروست بکات بە

تواندنەوەی فەیلیەکان، یەکەمیان؛ بۆ سوتاندنی جەستەیان، دووەمیان؛ سوتاندنی مێژوو و بیرەوەریان. کاریگەریەکە بەجۆرێکە لەدوای پرۆسەی ئازادی عڕاقیشەوە ئەم گروپە نەیانتوانیوە بەتەواوی مومارەسەی کلتوری و زمانەوانی خۆیان هەبێت.
نوسەری کورد "بەختیار عەلی" بەڕۆمانێک ئاوڕێکی جددیی لەم دووجۆرە هۆڵۆکۆستەی فەیلیەکان داوەتەوە، ڕۆمانی بەندەر فەیلی کۆی ڕەهەندەکانی فاشیزمی سەدامی ل□ بەریەک دەرهێناوە کە بەسەر جەستەی ئایدیاڵی فەیلیەکان پیادەکرا،
بەندەر فەیلی کە منداڵێکە هەر لەزینداندا لەدایک دەبێت و دوای چەندین ساڵ ئازاد دەبێت نمونەیەکی بەرجەستەی مێژووی فەیلیەکانە، لەدایکبوونی بەندەر لەزینداندا میتافۆرە بۆ ئەو ڕاستیەی کە(هەر لە بناغەدا فەیلیەکان لەناو فەزای زینداندا ژیان مەسرەف دەکەن) ڕۆمانەکە بەتەواوی ئاوڕی لەهەردووك ڕەهەندی هۆڵۆکۆست داوەتەوە بەوەی تاکە تاوانی بەندەر کە لەزیندانە بریتییە لە فەیلیبوونەکەی.
کێشەی کەمینە لەسەر ئاستی دونیادا کێشەیەکی جددیە، بەڵام ئەوەی لەعێڕاقدا بەسەر ئەم گروپە دینی و ئیتنیە هات کەم وێنە بووە. فاشیزمی سەدام هەمیشە وەک مەترسیێکی ئەبەدی سەیری کوردو بەدیاریکراوی فەیلیەکانی کردوە.
سەدام هەمیشە وەک منداڵەکانی ساتۆرن نیگای فەیلیەکانی کردوە، ساتۆرن هەموو منداڵەکانی دەخوات تا ڕۆژێک نەبنە مایەی مەترسی بۆ سیستەمە داخراو و ئیلاهیەکەی. هەموو سیستمێک بۆ ئەوەی بژیت پێویستی بەدروستکردنی دوژمنە. نازیزم لەقوڵاییدا هەستی بە چاڵێک و خەرەندێکی مێژوویی دەکرد. بۆ ئەوەی لە ڕووی سایکۆلۆجیەوە بەرگەی ئەو کەلێنە بگرێت هۆکاری کەلێنەکەی خستە ئەستۆی جولەکە، واتا ئەوە جولەکەیە بەربەستە لەسەر کەماڵیەتی من.
بەبڕوای "ئەریک فڕۆم" کڕۆکی دیکتاتۆریەت ترسنۆکیە. واتا ترس لەهەبوونی شەبەق و کەلێن وادەکات بۆ دوژمنێک بگەڕێین تا لەڕێیەوە ناتەواویەکانی ناوەوەمان بەرگە بگرین و بیخەینە ئەستۆی ئەویتری دوژمنەوە. سەدام و سیستمەکەی بەهەمان فۆڕم بۆ دوژمنێکی نادیار دەگەڕا تا لەڕێی فەیلیەکانەوە توانی بەبونبەستی بگەیێنێت. ئەوە منی عەرەب نیم کە خاوەن کەلێنم بەڵکو ئەوە کورد یاخود فەیلیەکانن بونەتە هۆکاری ئەم ناتەواوییە.
فەیلیەکان لەدوای پرۆسەی ئازادیشەوە نەیان توانیوە بگەنە فەزایەکی دیموکرات و ئازاد، ئەوان تائێستاش وەک کەمینەیەکی خنکاوی ناو داهاتوێکی نادیار ژیان بەڕێ دەکەن. دیارە ئەمە بۆ ئێزیدی و کەمینەکانی تریش ڕاستە. دیموکراتیەتی دوای سەدام

پیادەکردنی جۆرێکی تری فاشیزمە بەکەرستەو ئەدەواتی نەرمتر. ئەوەی دوای ٢٠٠٣ هاتەتە ئاراوە هیچ نیە جگەلە دیکتاتۆریەت، بەڵام لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە دیکتاتۆر دیاری دەکرێت. تا ئێستاش عەقڵیەتی شۆڤینی و پان عەرەبیزم مەئوای سیاسەتی عێڕاقی جێنەهێشتوە، تائێستاش فەیلیەکان مامەڵەی لەگەڵ نادیاردا دەکەن، فەیلیەکان سزادراون بەوەی نەزانن بەیانی چی ڕوودەدات.

مارک فلەربایە لەکتێبی(دیموکراتی یان سەرمایەداری)، ڕستەیەکی سەرنج ڕاکێشی هەیە کە گومان دەخاتەسەر کۆی سیستمی دیموکراسی لە دونیای وڵاتانی سێیەم، فلەربایە دەڵێت" دیموکراتی هەر ئەوە نیە پەرلەمان و دەسەڵاتی دادوەری زامن بکات، بەڵکو پێویستە داهاتووش بە هاوڵاتیان مسۆگەر بکات". واتا هێشتنەوەی هاوڵاتی لەنێو ئەگەر و تەگەری ئەوەی کەی دەمرین فۆڕمێکی یەک جار توندی دیکتاتۆریەتە. مەترسی ونبوونی سبەی مەترسیەکی جددیە ڕووبەرووی فەیلیەکان بەتەوەلەدونیای دوای سەدامەوە.
لەکۆتایدا دەتوانین بەڵێین سەدام یەک ڕووداو نیە دژ بە فەیلیەکان بەڵکو دوو ڕوداو و دوو قۆناغە، سەردەمی سەدام و دوای سەدام. فاشیزمی سەدام بەجۆرێک دەستی دایە پاکتاوی کوردەکان کە ئەستەمە درۆکانی دیموکراسی ئەو برینە چارە بکەن.
فەیلیەکان ئایکۆنی ئاشکراکردنی فاشیزمن لە عێڕاقی سەدام حوسەیندا. بۆئەوەی ئەو مێژووە شیکار بکرێت پێویستمان بەزیاد لە چەندین فۆڕمی ئیشکردنە لەسەر ئاستی سیاسی و کولتوری و مێژوویمان.

مەنسوڕ ناجی

سەرچاوەکان:
١-بەختیار علی، بەندەر فەیلی، ٢٠٢٣
٢-فاتیح عبداللە شوانی، جینۆسایدی بێدەنگی کوردانی فەیلی، چاوی کورد، ٨/٢/٢٠٢٣ ، https://chawykurd.com/
٣-ئەحمەد کەرکوکی، کوردانی فەیلی ناسنامەی نەتەوەیەکی مافخوراو، ANF News, ، ٢٣/٣/٢٠٢٠ ، https://anfsorani.com
٤- دکتۆر ناجح گوڕپی، جینۆسایدی کوردی فەیلی، kurdpa ، ١٥/خاکەلێوە/٢٧١٦، https://kurdpa.net/so/new
٥ـ مارک فلەربایە ، سەرمایەداری یان دیموکراتی، وەرگێڕانی ئیسماعیل کوردە، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاوێر ٢٠١٨.
٦-ئێریک فرۆم، بەناوی ژیانەوە، وەرگێڕان: ئازاد بەرزنجی، دەزگای

ژن لەپێش سەردەمی جاهیلیدا ئامتیس شاژنی بابل وەك نموونە.. ڕەسوڵ بێسکێنی

لێکۆڵینەوە و بیرهێنانەوەی مێژووی کۆن، بۆ سوودوەرگرتنە لە ڕووداوەکانی ڕابردوو و بەراوردکردنیان بۆ ئاشنابوون بەژیانی مرۆڤی کۆن، سەبارەت بەژیان و کێشەکانی ژن لەسەردەمانی ڕابردوودا، لێرە باخچەهەڵواسراوەکانی بابل وەك دیاری بۆ شاژنی ئیمپڕاتۆریەتی بابل بیردێنینەوە، هەرچەندە تائێستا لەنێوان حەقیقەت و ئەفسانەدا ساغ نەبۆتەوە باخچەهەڵواسراوەکانی بابل، ڕاستە یاخود ئەفسانەیە، زانستی شوێنەوارناسی و نوسینەکانی بابل لەسەر بوونی ئەم باخچەیە بێدەنگن، بەڵام هەندێک نوسەرانی دێرین بەشێوەیەک پەسندی دەدەن، وەک ئەوەی خۆیان لەسەردەمی ئیمپڕاتۆریەتی بابلدا ژیابن، ئەوەی بەلای ئێمەوە گرنگە ئەوەیە لەنووسراوە مێژووییەکاندا ئاماژەی پێدراوە، باخچەهەڵواسراوەکانی بابل، لەلایەن یەکێک لەمەزنترین پادشاکانی بابل نەبوخەزنەسری دووەم (600 ساڵ پ.ز) لەپایتەختی ئیمپڕاتۆریەتی بابلدا بنیاتی ناوە، بەهۆی سروشتی نامۆی باخچەکەو جوانی و بەناوبانگی کێشەکانی و چەندین هۆکاری تر، بەیەکێک لەکارە سەرسوڕهێنەرەکانی جیهانی کۆن دەست نیشانکراوە.

بابل و ئەبوخوزنەسر

بابل بەدووری ٨٠ کیلۆمەتر دەکەوێتە باشوری بەغدادی پایتەختی ئێستای عێراق، شارێکی دێرین و مێژووییە، مەزنترین بەشی مێژووی دێرینی ئەم شارە دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی شەشەمی پێش زایین، لەسەردەمی نەبوخەزنەسری دووەم.

(بوخت ئەلنەسر) لەئاوەدانکردنەوەی شاری بابلدا شانازی بەخۆیەوە دەکرد، لەو سەردەمەدا چەندین کۆشك و تەلاری بەرز، دیمەن و سیمای شاری بابلیان جوانترکردبوو، چەندین دەروازەی گرنگی هەبوو، یەکێک لەدەروازە گرنگەکانی ئەم شارە، دەروازەی عەشتارە، کە

باخچەهەڵواسراوەکانی تێدا بنیاتنراوە، دیمەنێکی ناوازەی بەم شارە بەخشیووە، گشت دارو ڕووەك و میوەیەکی تێداچاندراوە، بەجۆرێك لەهەرچوار وەرزی ساڵدا بەرهەمیان هەیە، لەبەر جوانی و سەرنجڕاکێشی ئەم باخچانە ڕۆژانە گەشتیاران سەردانی دەکەن.

باخچە هەڵواسراوەکانی بابل

زۆربەی سەرچاوە مێژووییەکان باس لەوە دەکەن نەبوخزنەسر پاشای بابل بەمەبەستی ڕازی کردنی دڵی هاوسەرەکەی، ئامتیس کچی پاشای مادەکان، ئەم باخچەیەی بنیاتناوە، ئامتیس لەشاری ئەکباتان لەوڵاتی خۆیدا بەناز پەروەردەکراوە، لەنێو شاخ و تەپۆلکەو شیوو دۆڵی خۆش دیمەن و پڕ لە سەوزایی سەرنجڕاکێش بەدارستان و ئاوی سازگارو شاخەکان ڕاهاتووەو فێری ئاوو هەوای کوێستان بووە، بۆی سەخت بووە لەناوچە گەرمەکانی وەکو بابل بژێت، خۆشەویستی لەڕادەبەدەری پاشا بۆ شاژن بڕیاری دروستکردنی کۆشکێکی حەوت نهۆمی داوە، هەر نهۆمێك دەورەدرابێت بەباخ و داری میوەی بەردارو گوڵی دەگمەن و بۆندار چین لەسەر چین ڕازێنراوەتەوە.
هاوسەرەکەی شازادەیەك بوو، لەخێڵە شاخ نشینەکان و حەزی لەوڵاتە پان و بەرین و تەختەکەی بابل نەبوو، هەمیشە لەیادی ناوچە شاخاوییەکانی خۆی دابوو، ئارەزووی ئەوێی دەکرد، بوخت ئێلنەسر بۆ ئاسوودەکردنی هاوسەرەکەی خۆی، بڕیاریدا کۆشکێك لەشێوەی شاخێك دروست بکات، فەرمانی دا باڵەخانەکانیشی لەسەر دروست بکەن، کەبەژووره پتەوەکان چاودێری دەکرا، دروستکردنی ئەم باڵەخانانە،و قاتەکانی پەرستگاکان نەخشەی بۆ کێشرابوو، واتە شێوە تاوەری بوون، کەهەر باڵەخانێك لەباڵەخانەکەی ژێر خۆی بچووکتر بوو، گیایان بەسەر باڵەخانەکاندا ڕواندبوو، گوڵە جوانەکان و دارە میوەکانیان لەوێدا ناشتبوو.
ئاودێری باخەکانیشی بەشێوەی زۆر پێشکەوتوو دروستکردووەو لەشوێنی دوورەوە ئاوی بۆهێناوە، بەپێی سیستمی ترومپای زنجیری، ئاوی بۆ نەمامەکان گواستۆتەوە، ئەمە یەکێکە لەهەرە سیستەمە ئاوییە گەورەکانی جیهانی کۆن، ئاوی ڕووباری فوراتیان بەترومپا ڕادەکێشاو وەك تاڤگە، بەم لا و ئەو لای باخەکەدا، دەیان ڕژاند، شاژن لەهەیوانی بەرزتری باڵەخانەی ئەم شاخە دەستکردەدا، بەیادی گردەکانی نیشتمانی خۆیەوە دادەنیشت، لەشوێنێکی دوورەوە، بەشێوەیەك دەبینرا دەتوت باخەکە بەئاسمانەوە هەڵواسراوە، مێژوونووسان (باخچە هەڵواسراوەکانی بابل) بەیەکێك لەسەرسوڕهێنەرەکانی دونیای کۆن دەزانن.
لە ڕووی ئەندازەییەوە ئەم باخچەیە (328) پێ، واتە (100)

مەتربەرزبووە، بەشورایەك دەورە دراون، پانییەكەی نزیكەی (7) مەتردبێت، تویژەران و شوینەوارناسان دوو سیستمی پەمپیان لەنزیك ئاوی فوڕات دۆزیوەتەو، ك□ بڕوایان وایە لەڕێگای ئەو پەمپانەوە باخچەكە ئاو دراوە، بۆ ئەوەی لە شێوەی شاخە بەرزەكانی ئەكباتان بێت، تا چێژ و خۆشی بەدڵی شاژن ببەخشێت و ئاو و هەوای وشك و گەرم كارنەكاتە سەر ڕوخسار و جەستەی.

ئەوەی مایەی سەرنجە ئەو هەموو خەرجی و ئەرك و ماندووبوونەی پاشای وڵاتی بابل، لەبیناسازی و تەكنیكی تروپای زنجیرەیی ئاودان، تەنیا لەبەر دڵخۆش كردنی شاژن، كەجوانی و سەرنجڕاكێشی كۆشك و تەلارو دیمەنی باخچەهەڵواسراوەكان نەك ئەو كاتە تەنانەت ئێستاش خەڵكی سەرسام كردووەو بەیەكێك لەكارە سەرسوهێنەرەكانی جیهانی كۆن دانراوە، هیچ ڕێی تێدەچێت، یان گونجاوە بەسەردەمی جاهیلی ناوببرێت، بێگومان ناودێركردنی سەردەمی نەفامی تەنیا بۆ نەپەرستنی خوای تاقانە ناسێنراوە؟.

رانانێك بۆ كتێبی (هاوڕێیانی پەروەردە).. كامەران حاجی ئەلیاس

كتێبی (هاوڕێیانی پەروەردە) لە نووسینی نووسەر (سوهەیل تاهیر عەبدولڵا) ،كۆمەڵی بابەتی گرنگی پەروەردەیی پەیوەست بە منداڵ ، خێزان ، مامۆستا ، كارگێری قوتابخانە ، سەرپەرشتیار لە خۆدەگرێت لەدەستپێكی كتێبەكە، نووسەر زۆری گرنگی بە رۆڵی منداڵ لەهەموو روك□وە دەدات هەرلەسەرەتای لەدایك بوونی تا تەمەنی 18 ساڵی نووسەر بەووردی باس لە قۆناغی چۆنیەتی مامەڵەكردن لە منداڵ دەكات وەكو : خواردنی تەندروستی منداڵی تازە لەدایك بوو،چۆن منداڵی كۆرپەلە هەستی خۆی دەردەبڕێت ،چۆن دڵ ودەروونی منداڵەكەت بۆخۆت رادەكێشیت،چۆن میشكی منداڵ گەشەدەكات، چۆنت منداڵەكەت پەروەردەی دەكەیت.چۆن منداڵەكەت هان دەدەیت كە هەڵسوكەوتەكانی دروست بێت،ئەو فاكتەرانەی منداڵ بەرەو خراپی ئاراستە دەبات،چۆن منداڵەكەت كۆنترۆڵ دەكەیت ،خ□وونی ناخۆش و

تەرمایی،ئاخاوتن و رۆیشتن لە کاتی خەودا ،میزکردنی منداڵ لە خەودا،پەدادانی ددان لە کاتی خەودا،منداڵی بەناز،درەکردن لای منداڵ لەگەڵ چەندین بابەتی تری پەیوەندار بە منداڵ و خێزان..

هەر لەکتێبەکەدا نووسەر باس لە رۆڵی خێزان و قوتابخانەو مامۆستا و کارگێری قوتابخانە و دامەزراوە پەروردەییەکان دەکات چەندین رێنمایی گرنگ ئاراستەی قوتابییان و دایك و باوکان دەکات کە ئامانج لێی هۆشیارکردنەوەی قوتابیان و دایك و باوکان خێزان بەگشتییە، بەجۆرێك کە بتوانن نەوەیەکی وا دورۆست بکەن لە داهاتوو چەکێکی گرنگ بن بۆ بونیاد نانی کۆمەڵگەیەکی ئارام و پێشکەوتوو.

لەلایەکی ترلە کتێبەکە تیشك خراوەتە سەر قۆناغەکانی خوێندن و رۆڵی مامۆستا و دامەزراوە پەروەردەییەکان لە بنیادنان و پەروەردە کردن و چەسپاندنی چەندین بەهای بەرزی کۆمەڵایەتی لە ناخی قوتابیان بەئامانجی پاراستنی ئاسایشی نیشتیمانی و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی و تەندروستی . کە لە کتێبەکەدا خێزان و دامەزراوە پەروەردەییەکانی پێکەوە بەستەتەوە بە ئەوەی بتوانرێ بە باشترین شێوە منداڵانی کوردستان پەروەردە بکرێن.

لایەنی کارگێری قوتابخانەخاڵێکی گرنگی هەرقوتابخانەیەکە یەکی سەرکەوتووە، نووسەر بەووردی باس لە زیرکی و بەرێوەبەر دەکات وەکو سەرکردەی کارگێری لە نێو قوتابخانە ناوی دەهێنت لایەنە ئەرێنی ونەرێنی لە بەرێوەبەردنی قوتابخانە دەخاتە ڕوولە هەمان کات پەنجەدەخاتە سەر ئەو کێشەو گرفتانە کەڕووبەڕووی قوتابخانە دەبنەوە، باس لە عەقلیەتیکی تاك دەکات کەلەلای هەندە بەرێوەبەر، بەداخەوە تاوەکو ئێستاش لەبەرێوەبەردنی هەندە قوتابخانەکان پەیڕەو دەکرێت وەکو خۆسەپاندن و خۆ بەزل زانین .

نووسەر باس لەگرنگی پلان و ئامار دەکات و بەدوو خاڵی سەرەکی دادەنێت بۆ پێشکەوتنی هەردەزگایەك و هەروەها تەك بەجۆرێك گەشەساندن بەبوونی پلان و ئامار ..ئەم کتێبە گرنگی زۆری هەیە بۆ کارگێری قوتابخانە هەربۆیە لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی هەرێم چاپکراوە ودابەشی سەرقوتابخانەکان دەکات.

لەکۆتاییدا دەڵێم ئەم کتێبە زۆر بابەتی تر لە خۆدەگرێت کە ناکرێت لێرەدا ئاماژەیان پێبدەین بەڵام گرنگە هەریەك لە کەس وکاری قوتابیان ،مامۆستا ، بەرێوەبەر ، سەرپەرشتیار تانەنەت قوتابیانیش ئەم کتێبە بخوێنەتەوە دەست خۆشی لە نووسەر مامۆستا (سوهەیل تاهیر عەبدوڵا) کە ئەمە دووەم کتێبی چاپکراوی خۆیەتی لەبواری پەروەردا.

شایانی باسە رۆژی 7ی 11ی 2023 لە شاری هەولێر،لە مەکتەبی سکرتاریەتی یەکێتی مامۆستایانی کوردستان ، ئەم کتێبەلە رێوڕەسمێك

دا، بە ئامادەبوونی ژمارەیەك كەسایەتی پەروەردەیی ناسێندرا و بەواژۆی نووسەر بەدیاری بەسەر ئامادەبوان دابەش کرا.

پێداچوونەوەیەك بە شیعری "توولەڕێكانی پاییز" دای ئیلهام موڕادی

پێداچوونەوە: لەتیف بێوار

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی ڕۆژژمێرەکەم بەجێما
وانەکانی دڵداریم لێ ون بوو
ونبوو ڕۆژژمێری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنێو بۆتەی ڕۆحێکدا دەئافرێن و
چاوەکانم وێنەی پڕۆفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بۆیە لەهەر چاوتروکانێکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مێشکمدا
خەو خەیاڵێکە لەکەناری هەر خەزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ
حەز نیشتمانێکە لە ئۆغر
ڕوو لە نشێوییە گەڵاڕێژەکانی خەزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
توولەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لێوم بە هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە و
چاوم مۆمی هیوا کز کز ئەسووتێنێ
لە شوێنکی ئەم چیرۆکەدا
شەو بڕیاری لەسەر قەدەغەیە
پیاسە تیسکە
شەقام لەخۆ بایی.

کوردانی رۆژهەڵات پارچەیەکن لە جەرگمان، بوونیان بوونمانەو نەبوونیان نەبوونمانە؛ هەر پارچەو بە جۆرێك دەردەوە دەناڵێنێت کە هی هیچیان لە هیچی ناچێت، لە رووی فەرهەنگیشەوە وەک چۆن نزیکییەك هەیە لە نیوان هەردوو زمانی کوردی و فارسیدا، لە هەمان کاتیشدا شتێك لە دووریی هەیە، بۆیە ئەو ئەدیبە کوردەی رۆژهەڵات کە لە ژێر هەیمەنەی زوبانی فارسیدا رزگاری بوو بێت و کاریگەریی لە ڕێزمانی کوردی و وشەسازییەکانی نەکرد بێت من ئەوە بە یەکەم قۆناغی سەرکەوتن لێك دەدەمەوە.

ئەنجا دەینە سەر لێدوان لە خودی دەقەکە وەکو دەقێکی ئەدەبی کوردی و هەڵسەنگاندنی بۆ دەکەین و بیروبۆجوونی خۆمانی دەربارە دەردەبڕین؛ بۆ ئەم مەبەستەش پێویستە بڵێین ئایا بەس دەقی باش شایستەی لێدوان و لەسەر وەستانە؟ یان هەموو دەقێك بە باش و خراپەوە دەتوانین چەقی لێدوانی تێدا بدۆزینەوەو لەسەری بوەستین؟ من رام لەگەڵ دووەمدایەو وای دەبینم هەموو دەقێك بایی هەندێ رەهەندی باش و خراپ لە خۆ دەگرێت تا بیخەینە ژێر کارکردنی رەخنەییەوەو ئەم ڕێژەیەش لە دەقەکەوە بۆ دەقێکی تر کەم تا زۆر فەرق دەکات، هەر یەکەو خاڵی بەهێزی و لاوازی خۆشی هەیە.

ئەگەر بمانەوێت قسەش لە دەقی شیعریی (تووڵەڕێکانی پاییز).. ئیلهام موڕادی)ی بکەین دەبێت هەمان پێودانگ بەکاربهێنین و بە چاوێکی ئینسافەوە تەماشای چەند خاڵێکی گرنگ بکەین وەك هەر شیعرێکی تر؛ لەوانە:

١- ئاستی زمان و زاراوەسازیی تاچەند پێتی و شیعرییە و لایەنی ڕێزمان تیایدا بەهەند گیراوە؟

٢- وێنە شیعرییەکان تا چەند نوێن و ئافراندنیان تێداکراوە؟

٣- زنجیرەی پێکەوەبەستن یان (یەکێتی بابەت) تیایدا بەدی هاتووە و گونجاوە؟

٤- تییمەی شیعرەکە شتێکی نوێ دەڵێت ، و ئایا رامان و وەرچەرخانێك دەسازێنێت؟

ناونیشانی شیعرەکە ناونیشانێکی شیعریی جوانەو وەرزی پاییزیش وەرزەکە زۆر جێی ئاماژەو ئیلهامی مرۆڤە، جا لێکدانی تووڵە ڕێ کە دەمانباتەوە نێو سروشت و کەژو کێو لکاندنی بە پاییزەوە ئەوە دوو جار هێز دەبەخشێت بە ناونیشانەکە، بەڵام ئایا تا چەند ئەم ناونیشانە پەیوندی بە ناوەڕۆکەکەوە هەیە؟

ئەوەی لەرەدا لام مەبەستە لەم کورتە شرۆڤەکاریەدا وێنەکانی بخەینە ژێر تیشکی رەخنەوە، چونکە زۆر وێنەی لە خۆ گرتووەو هەندێکی پێکاویەتی و هەندێکیشی پێویستی دەسکاریکردنێك هەیە، راستە مانا والە دڵی شاعیردا، بەلام هەندێکجاریش شاعیر دەیەوێت شتێك بڵێت و ئاراستەی شیعرەکە یان نزیکمان دەخاتەوە لە مەبەست یان دوور، یان پێاوپێ دەیپێکێت.

کۆپلەی یەکەم:

من وەك چێژبینێکی شیعر دەمەوێت وردببمەوە لە پێچ و پەناکانی هەر وشەیەك لەم کۆپلەداو بزانم ئایا چێشە دەبەخشێت؟ ئایا دەتوانم لە بەتەقەی خەیاڵدانمدا هەرسی بکەم، ئایا دەمخاتە کەشکی تایبەتی دونیای شاعیرەوە؟

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی ڕۆژمێرەکەم بەجێما
وانەکانی دەداریم لە ون بوو
ونبوو ڕۆژمێری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنێو بەتەی ڕۆحەکدا دەئافرێن

١- لەرووی ماناوە مرۆڤ هەر کات دەتوانێت یادی کەسانی دی بکاتەوە چونکە ئەمە حاڵەتێکی دەگمەن نییە، بەڵام کۆچکردن یان دابڕان ڕەنگە ئەو حاڵەتە بێت کە زۆر دووبارە نابێتەوەو کاریگەری خۆی لە دڵی یادگاریەکاندا جێ دەهێڵێت، بۆیە ڕەنگە پەسەندتر بووایە گەر وشەی (کۆچ یان دابران) لە جیاتی (یاد) بەکاربهێنرایە، چونکە وەك لە دەقەکەشدا دیارە باسی دوورکەوتنەوەو نەبینینەوەو دابڕان دەکات، هەروەها دەتوانرا لەبری قامك هاومانای وشەی شیعریی تر بەکاربهاتایە تا زیاتر نازکی و ئیقاع بە رستەکە ببەخشێ بۆنموونە وەك پەنجە، ئەنگوست، تل... تاد پاشتر شیعرانەتر دەبوو گەر بەس راناوی (م)ی لە گەڵ قامکەکانم بە کاربهێنایەو بە ڕۆژمێرەکەی دانەنایەوەو نەیبووایە. ئاوها:

لەگەڵ کۆچت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی ڕۆژمێرەکە بەجێما

أ- وانە ون نابێت، ئەوەی ون دەبێت فیزیکە وەکو خودی شیعربێگوتراو، بەڵکو وانە یاد دەچێتەوە یان لەمرۆڤ دەئاڵۆسکێ و تێکدەچێت.

ب- گەر دیقەت بدەن دەبینین لە دێڕی سێهەمدا وشەی ونبوون و ڕۆژمێر دووبارە بەکارهاتووەتەوە!

ج- دێڕی چوار زۆر وێنەیەکی شیعریی گونجاوە، چونکە هەم قامکی خەیاڵ مەجازەو هەم بەتەی ڕۆح دنیای میتافیزیکە.

کۆپلەی دوو:

چاوەکانم وێنەی پەڕەفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بۆیە لەهەر چاوترووکانێکدا

دووپات ئەبی لە شاشەی مەشکمدا
خەو خەیاڵێکە لەکەناری هەر خەزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ

لای من دێڕی یەکەمی ئەم کۆپلەیە زیاتر قسەی رۆژانەیە نەك شیعر، بەلام شاعیر ئەوەی شك بردووە تا دەربڕین لەو هەستی دوورکەوتنەوەیە بکات، دێڕی دواتریش دەتوانرا زۆر شاعیرانەتر بهێنرایەتەوە بە نموونە لە بری (بەیە لەهەر چاوترووکانێکدا دووپات ئەبێ لە شاشەی مەشکمدا) بنووسرایە: لەهەر چاوتروکانێکما…ئامادەی لەناو هەستمدا یان ئەندێشە یان هزر….)

پاشان لە دێڕی چواردا وشەی خەو وخەیاڵ کە نزیك مانای یەکن هەردووکیان نادیدەو نا بەرجەستەن و ناون، دەبوو وشەیەکی تر لە بری خەو دابنرایە تا زیاتر شیعرانەتر دەربکەوتایە، بە نموونە ژووان یان هیوا یان بینینەوە، پاشان لابردنی ئەو وشە زیادانەی وەك (هەر) لەم رستەیەدا شیعرەکە تێکەتر دەکات، لە دوایشدا دێڕی کۆتای ئەم کۆپلەیە رەنگە گەر لاشبەبردرێت هیچ لە ماناو سیاقی شیعرەکە نەگۆڕدرێت بەڵکو جوانتری بکات.

کۆپلەی سێ:

حەز نیشتمانێکە لە ئەغر
ڕوو لە نشێویە گەڵاڕێژەکانی خەزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
تووڵەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لێوم بە هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە

١- حەز نیشتمانێکە لە ئەغر زۆر دەستەواژەیەکی شیعری جوانەو وەسفێکی شاعیرانەیە لە وەسفی شاعیر بۆ مەبەستی دەربڕینەکەی.

٢- گەلاڕێژەکانی خەزان دەوەرێن ، ئیترچ لە وەرین نشێویی زیاترە، بەڵام بە کارهێنانی وشەی (نشێو) بۆ (گەڵا) دەستاندات و نایەتەوە، بە نموونە نشێو بۆ ڕێگای مادی و مەجازی بەکاردێت نەك گەڵا.

٣- لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن، رەنگە ئەم دێڕە لاببرایە باشتر بووایە بۆ شیعرەکە، بەڵام دێڕی دواتر(تووڵەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە) دەستەواژەیەکی شیعریی و هەستێکی رۆمانسی جوانە، بەڵام نازانم بۆچی لەم کۆپلەیەشدا دوو جار وشەی (هەناسەو حەز) بەکارهاتووەتەوە، مەگەر زۆر دووپاتکردنەوەی یەك جۆر وشە زیان بە بەهای شیعر ناگەیەنێت؟ رەنگە هەندێك خوێنەر بڵێت بۆچی بەس ئەو وشە زۆر بەکارهاتوو و دووبارانە لە هەمبانەی شیعریی شاعیردا هەن؟

دوا کۆپلە:

چاوم مۆمی هیوا کز ئەسووتێنێ
لە شوێنکی ئەم چیرۆکەدا
شەو بڕیاری لەسەر قەدەغەیە
پیاسە تیسکە
شەقام لەخۆ بایی.

١- لە رووی مانا□ چاو مۆم ناسوتێنێ بەڵکو لە رووی رەوانبێژییەوە تەشبیهـ و لێکچوون هەیە لە نێوان مانای چاو و مۆمدا بەوەی خاڵی تروسکاییان تێدایە و هاوبەشن لەو خاڵەدا، بۆیە شیعرانەتر بوو بۆ نموونە گەر بنووسرایە: چاو مۆمی هیوایە و کز ئەسووتێ.

٢- من لە دوو دێری کۆتاییدا کەمێك سەرم بە گێژ هات، ئایا ئەمە چیرۆکە یان شیعر؟ یان چیرۆکە شیعر؟ باشە بابڵێین یەکێکیانە؛ بەڵام بڕیاری چی لەسەر شەو قەدەغەیە؟ یان بڕیاری پیاسەی شەوانە قەدەغەیە؟ دواتر لە خۆبایی بوونی شەقام کە پێکهاتەیەکی لێکدراوی شیعرییەو هەوڵێکی جوانە، بەڵام وا هەست ناکەن کە دوورن لە مانای سەراپای کۆپلەو دێرەکانی تری شیعرەکەوە؟ شەقام ئاماژەی چیی□ ل□□ر□دا گەر وەك سیمبوڵیش بەکارهاتبێ چ پەیوەستێکی هەیە بە قەدەغەی بڕیاری شەوەوە؟

دوماهی:

لە کۆتاییدا ئەمە لێکدانەوەو چەشەی من بوو بۆ ئەم شیعرە، پاش ماندووبوونێکی زۆر و بێ هیچ بەرامبەرێك بەم خوێندنەوەیە هەستام، بەس خۆزگە شاعیرەکان خۆیان پێش بلاوکردنەوەی دەقەکانیان نیشانی چەند کەسێکی شارەزایان بدایەو سوودیان لە ڕێنموونیەکانیان وەربگرتایە، وێڕای ئەوەی من دەستخۆشی لە شاعیر دەکەم و هیوای سەرکەوتن و بەرەوپێشچوونی بۆ دەخوازم بە تایبەتی کە ئەو هەناسەیەکی شیعر لە گیانیدایەو بەس کارکردنی گەرەکە تا لە کۆتا نوسخەیدا بە شێوەیەکی پوختەو بوتیقایانە بەردیدەی خوێنەران بکەوێت.

ئاخر تۆڵە بە چی دەکەیتەوە؟..

لوقمان ئاب□اخی

عەلی قەرەداغی کوردێکی پڕۆئیخوانی و ئەردۆگانییە، ئەمینداری گشتی یەکێتی جیهانی زانایانی موسوڵمانانە، کە بارەگا سەرەکییەکەی لە قەتەرە، سوێندی بەخوا خوارد و ئەم هەڕەشەیەی لە ئیسرائیل کرد:
” عەلی قەرەداغی: سوێند بەخوا ناوەستین هەتا تۆڵەی غەززە دەکەینەوە”.
-قەتەر گەورەترین بنکەی سەربازی ئەمریکی هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوینی لە خۆ گرتووە وە لە هەمان کاتیشدا خاوەنی کەناڵی (الجزیرة)ەیە کە کەناڵێکی پڕۆئیخوانی و ڕەگەزپەرستی شۆڤینییە کە میسداقییەتی نییە و بەردەوامیش دژ بە دۆزی کورد بووە.
-قەتەر پەیوەندی بازرگانی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە و یەکەم پەیوەندی بازرگانی لە ساڵی ١٩٩٦ دا دەستی پێکرد.
-قەتەر لە ساڵی ٢٠١٥ دا یارمەتیدەری ئیسرائیل بوو بۆ گەڕانەوەی ٦٠ لە جووەکانی یەمەن بۆ ئیسرائیل.

- لە ساڵی ٢٠١٥ دا باڵوێزی قەتەر لە غەزە بە ناردنی یارمەتییەکانی قەتەریش بۆ حەماس داوای وەرگرتنی ڕەزامەندی لە حوکمەتی ئیسرائیل کرد کە ڕێگەیان پێبدات ئەو یارمەتیانە بۆ کەرتی غەزە بنێرن.
  -(شیخ حمد بن جاسم آل ثاني)، سەرۆکوەزیرانی قەتەر لە ٣٠ نیسانی ٢٠١٥ ڕایگەیاند کە ڕێککەوتنی کۆتایی لەگەڵ فەلەستینییەکان دەتوانێت لەبری پابەندبوون بە سنوورەکانی ساڵی ١٩٦٧، ئاڵوگۆڕی زەوی لەخۆبگرێت کە سەرنجی ئیسرائیلییەکانی ڕاکێشا و بە ئەرێنی وەسفیانکرد.
  -قەتەر لە مانگی ٦ ی ساڵی ٢٠١٧ دا کۆبوونەوەی نێوان حەماس و ئیسرائیلی ڕێکخست کە ئەو ئاگربەستەی لێهاتە بەرهەم کە حەماس لە ٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠٢٣ دا شکاندی.
  -قەتەر لە ساڵی ٢٠٠٩ دا بە ڕەسمی ڕایگەیاند کە ئەگەر ڕێکخستنی پاڵەوانێتی جیهانی تۆپی پێ(فیفا) لە ساڵی ٢٠٢٢ دا بدرێت بە قەتەر، ئەوان پێشوازی لە بەشداربوونی ئیسرائیل دەکەن بە پێشبڕکێی لەو پاڵەوانیتیە. جگە لەوەیش، چالاکی وەرزشی تریش کە لە قەتەر ئەنجامدراوە لە دوای ساڵی (٢٠٠٩)ەوە ، یاریزانە ئیسرائیلییەکان بەشداریان تێدا کردووە.
  -قەتەر لە شەڕی ئەمجارەیشدا لە هەموو وڵاتە ئیسلامییەکانی

دیکە بە ڕەزامەندی ئەمریکا وئیسرائیل ئەوکۆبوونەوەیەی لە نێوان سەرکردەکانی حەماس، مۆساد و(سی ئای ئەی)دا ڕێکخست کە ئاگربەستە کاتیەکە و گۆڕینەوەی ژمارەیەک لە بارمتە ئیسرائیلیەکانی لێهاتە بەرھەم. لە ڕاستیدا ئیسرائیل دەستپێشخەری نێوەندگیری تورکیای ڕەتکردەوە و بە نێوەندگیری قەتەر ومیسر ڕازی بوو.

-تورکیا ی□ک□م وو□اتی ئیسلامی بوو ک□ دوای سا□□ک ک□متر ل□ دروستبوونی ئیسرائیل، ل□ ٣ ئازاری ١٩٤٩ دا دانی بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیلدا نا. شایانی باسە کە د□یقید بێن گۆریۆن لە ١٤ ی مایسی ١٩٤٨ دا بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیلی ڕاگەیاند، واتە کەمتر لە ساڵێک دوای ڕاگەیاندنی بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیل، تورکیا دانی بە ئیسرائیلدا نا. ھەر لەو کاتەیشەوە پەیوەندیەکانی نێوان ئەو دوو ووڵاتە لە ھەموو ڕوویەکەو□ ب□ووە کە دیبلۆماسی، ئابووری، ئیستیخباراتی، سەربازی، کڕینی چەک و پ□و□یستی سەربازی، زانستی، ئابووری و گەشتیارین.

-دوای ساردبوون□و□ی پ□یوەندی نێوان تورکیا و ئیسرائیل ل□ ٢٠١١ دا، تورکیا توانی دوای ل□بیکردن□کی چ□ی پ□ م□سر□ف و کۆمەڵێک سازش، پەیوەندی نێوان ئیسرائیل و تورکیا ئاسایی بکاتەوە. دوای ئەو ئاساییبونەوەیش سەرۆکی ئیسرائیل، ئیسحاق ھێرزۆگ، سەرۆکایەتی پۆستێکی فەخریە لە ئیسرائیل، لە ٩ ی ئازاری ٢٠٢٢ دا لە تورکیادا پێشوازی شاھانەی لێکرا و میدیا تورکیەکان زۆرترین بایەخیاندا بەو سەردانەی سەرۆکی ئیسرائیل بۆ تورکیا وبە مێژوویی وەسفیا نکرد.

پێشوازی سەرۆکی تورکیا، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، لە سەرۆکی ئیسرائیل، ئیسحاق ھێرزۆگ.(وێنەکە لە نیویۆرک تایمز وەرگیراوە)

-لە دوای شکاندنی ئاگربەستی نێوان ئیسرائیل و حەماس لە ٧ ی

ئەکتەبەری ساڵی ٢٠٢٣ دا لەلایەن حەماسەوە، حەماس سنووری ئاسمانی، دەریایی و ووشکانی ئیسرائیلی بەزاند، کاری تیرۆریستانەی دژ بە خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل ئەنجامدا و ٢٤٠ کەسی مەدەنی ڕفاند و وەکو بارمتە بەکاریاندەهێنێت، ئەردۆگان هەر لە یەکەم ڕۆژەوە دەستپێشخەری و ئامادەیی خۆی بۆ نێوەندگیری نێوان ئیسرائیل وحەماسی دەربڕی، لە یەکەم دوو هەفتەی شەڕەکەدا لە گوڵ کاڵتری بە ئیسرائیل نەووت. بەڵام کە ئیسرائیل ڕەتیکردەوە کە تورکیا نێوندگیری بکات و میسر و قەتەری هەڵبژارد، ئەردۆگان هەڵوێست و تەنی ووتارەکانی گۆڕی و کەوتە موزایەدەکردن بەسەر فەلەستینیەکان و عالەمی ئیسلامیدا.

-دوور نیە ئەم هەڵوێستەی عەلی قەرەداغیش بە فەرمانی ئەردۆگان نەبووبێت کە پەیامی ئەردۆگان بێت بە ئیسرائیل و وڵاتانی ڕۆژئاوا کە پیشانی بدات کە کاریگەری هەیە بە سەر جیهانی ئیسلامیەوە لە ڕێگەی " یەکێتی جیهانی زانایانی مسوڵمان " و ئەمیندارە گشتیەکەیەوە.

پێشینان فەرموویانە: "بەردی زل نیشانەی نەهاویشتنە"

هەڵبەتە ئەم هەڕەشە بەتاڵەی عەلی قەرەداغیش لە موزایەدەیەکی هەرزان زیاتر چیدیکە نیە چونکە هەموو وڵاتە ئیسلامیەکان، بە قەتەر و تورکیاشەوە، داوا لە ئیسرائیل دەکەن کە ئیسرائیل ئاگربەستێکی تر قبووڵ بکات کە تاکو ئێستایش ئیسرائیل نایەزێ بەڵام هیچ وڵاتێکی ئیسلامیش ئەو هەڕەشەیەی عەلی قەرەداغی لە ئیسرائیل نەکردوە.

عەلی قەرەداغی لە ناو شەقامی کوردیشدا، جگە لە ئیخوانیەکانی کوردستان، نەک هەر سەنگێکی ئەوتەی نیە بەڵکو وەکو کەسێکی نەخوازراو و بێزراو دەبینرێت بەهۆی نزیکیەکەی لە ئەردۆگان و بەهەڵوێستیەکەی بەرامبەر بە دۆزی کورد.

ئەمە جگە لەوەی کە عەلی قەرەداغی هیچ سەنگ و خاوەنداریەتیەکی سەربازی، سیاسی، ئابووری نیە، بۆ چی تەڵە لە ئیسرائیل دەکاتەوە؟

بەدەر لەوانەیش، مافی هەموو موسڵمانیک و تەنانەت ئیخوانیەکانیشە کە ئەو پرسیارە لە قەرەداغی بکەن کە بۆچی سوێندی بە خوا خوارد کە تەڵە بکاتەوە لە کاتێکدا کە ئەو ناتوانێت سوێندەکەی بەرێتە سەر؟

کوردیش مافی ئەوەی هەیە کە ئەو پرسیارە لە عەلی قەرەداغی بکات کە ئەو کاتەی داعش هەزاران کوردی یەزیدی جینۆساید کرد، کچ و ژنەکانی بە کەنیزەک کردن، پێشمەرگە دیلەکانی سەربڕی، بۆچی هیچ کاردانەوەیەکی نەبوو؟ بۆچی غیرەت و هەست و سۆز و ویژدانی نەجوڵا؟ وا بە چەندین ساڵە دەچێت کە ڕژێمی تورکیا تەڵە و ووشک پێکەوە

دەسووتێنێت، ژن و منداڵ و جوتیاری کورد دەکوژێت، خاکی کوردان داگیر دەکات، ژینگەی کوردستان تێکدەدات، دیمۆگرافیای شارە کوردیەکان دەگۆڕێت، مزگەوتی شارۆچکە و گوندەکانی کوردستان بۆمباباران دەکات و دەڕوخێنێت. ئەمە جگە لەوەی کە بە ئەندازەیەک ڕقیان لە کوردە کە منداڵەکانیشیان بەوە گەشکردووە و گەشدەکەن کە “کوردە باشەکان تەنها ئەوانەن کە لەژێر خاکدان”.

هەموو کوردێک ئەو مافەی هەیە کە بە عەلی قەرەداغی بڵێت:

بۆچی ئەو هەموو تاوانانەی دژ بە مرۆڤایەتی کە دژ بە کورد لە لایەن ڕژێمی تورکیا و ئێرانەوە ئەنجامدراون و ئەنجامدەدرێن غیرەت و ویژدان و سۆزی عەلی قەرەداغی نەجووڵاند، بەدەنگی هەڵبژاردووە و هیچ هەڵوێستێکی نیە؟

بۆچی عەلی قەرەداغی سەرکۆنەی حەماس و فەلەستینیەکانی نەکرد کە لە دوای داگیرکردنی ئەفرین و شارۆچکە و گوندەکانی ڕۆژئاوای کوردستان لەلایەن ڕژێمەکەی ئەردۆگان و گرووپە تیرۆریستە ئیسلامیە مورتەزەقەکانیەوە، ئاهەنگیان گێڕا و پشتگیری ئەردۆگانیان کرد لە کاتێکدا خوێنی کورد بە ناهەق دەڕێژرا و دەربەدەرکران؟

ئەی بۆچی داوای لە فەلەستینیەکان و حەماس نەکرد کە خاکی زێدی باوباپیرانی کوردەکانی ڕۆژئاوای کوردستان داگیرنەکەن و نەبنە داردەست و خزمەتکاری ئەجێنداکانی ئەردۆگان و ڕژێمەکەی بۆ گۆڕینی دیمۆگرافیای کوردستان؟

تۆبڵێی ماڵ وخاک و ژیانی خەڵکی غەزە لە ماڵ وخاک و ژیانی خەڵکی کوردستان بەهادارتر بێت؟

تو بڵێی لەبەرئەوە بێت کە ئەردۆگان ئیسلامیە و ئیدی گرنگ نیە چەند کوردی موسڵمانیش بەهۆی لەشکرکێشی و پەلامارە داگیرکاریەکان و بۆمبارانکردنەکانی ڕژێمەکەی ئەردۆگان و مورتەزەقەکانیەوە خوێنیان بە ناهەق دەڕژێت؟

پێویستە ئاماژە بەوەیش بکرێت کە حەماس هۆکاری سەرەکی و تاوانباری سەرەکی ئەو کارەساتە مرۆیانەیە کە ڕووبەڕووی خەڵکی غەزە بۆتەوە، چونکە حەماس ئەو ئاگربەستەی شکاند و هێرشی کردە سەر خەڵکی مەدەنی

ئیسرائیل، داعشانە ئاسا، دەستی لە کۆرپە، منداڵ، پیر و گەنج نەپاراست.

لە کاتێکدا حەماس ئاشتی نەویستووە، بەڵام کورد هەمیشە دەستی ئاشتی ڕاکێشاوە و لە سادەترین مافەکانی زیاتر چیدیکەی داوا نەکردووە، بەڵام ڕژێمەکانی تورکیا و ئێران هەمیشە شەڕ و جینۆساید و داگیرکردنی کوردستانیان پێ باشتر بووە وەک لە پێکەوەژیانی ئاشتیانە لەگەڵ کوردا کە تەنانەت بە جۆرەها شێوە ڕێگەی هەڵبژاردنیشیان لێگرتوون لە کاتێکدا کە کوردیش هاوشێوەی خەڵکی تورکیا و ئێران وسوریا مرۆڤن و موسڵمانن.

خۆ ئەگەر عەلی قەرەداغی هەر بەڕاستی دەیەوێت تەڵە بکاتەوە، با لەگەڵ ئەو سەرکردانەی حەماس کە لە قەتەر و دەرەوەی غەزە خۆیان و ڕۆڵەکانیان خۆشترین ژیان دەژین، بچن بۆ غەزە بۆ جیهاد و شەڕ دژی ئیسرائیل بکەن بۆ ئەوەی سوێندی نەکەوێت، وە بۆ ئەوەیباوەڕی پێبکرێت و ببێتە پێشەنگ بۆ هاونمونەکانی لە کوردستان و دەرەوەی کوردستانیش.

٥ ی دیسەمبەری ٢٠٢٣

بۆ ئەم ووتارە سوودم لە سەرچاوانەیش وەرگرتووە

https://speemedia.com/dreja.aspx?=hewal&jmare=129519&Jor=1
https://www.nytimes.com/2022/03/09/world/middleeast/israel-isaac-herzog-turkey-visit.html
https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Qatar_relations
https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Turkey_relations
https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/kuwaiti-daily-israel-rejects-turkish-mediation-prefers-egypt/
https://www.facebook.com/KurdsGlobalTwo/videos/873203384229681/
https://www.facebook.com/messenger_media?attachment_id=649619790650996&message_id=mid.%24cAABa_fyWk22RVrP51WLJW6tPxE0-&thread_id=100045488794601

https://www.facebook.com/messenger_media?attachment_id=543798577920489&message_id=mid.%24cAABa_fyWk22RZydF_2LNeH9SmcVD&thread_id=100045488794601

https://twitter.com/FrankPallone/status/1594468508968124416?fbclid=IwAR1fNjSGhwFolPbIYh6U8WxSs1gDbcbeqFKDCyKv1p54xUWSN4-foIoZTCw

https://www.genocidewatch.com/single-post/genocide-emergency-turkey-s-aggression-in-syria-and-iraq

https://www.hrw.org/news/2022/12/21/iran-brutal-repression-kurdistan-capital

https://www.hrw.org/news/2023/04/25/turkey-pre-election-crackdown-kurds

---

ئیسلامی سیاسی لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا.. حەمید تەقوایی

و: کاوە عومەر

ئینتەرناسیۆناڵ: هەرچەندە بەکار هێنانی دەستەواژەی "ئیسلامی سیاسی" لەم ساڵانەی دواییدا لە زۆرێک لە دەزگا ڕاگەیاندنە نێونەتەوەییەکان و ئەحزاب وڕێکخراوە سیاسییەکانەوە باسکراوە بەڵام هێشتا زۆر بەی دەوڵەت و ڕاگەیاندنەکان هەوڵ ئەدەن خۆپارێزی لە دەستەواژەی ئیسلامی سیاسی بکەن توندڕەوی ئیسلامی و یان دەستەواژەی هاوشێوەی ئەمە بەکار دەهێنن.هۆکارەکەی چییە؟ چ جیاوازییەک لە نێوان ئەم دەستەواژەیەدا هەیە؟

حەمید تەقوایی: زاراوەکانی وەک توندڕەوی یان فاندامیتالیزم (بناژۆخوازی) ئیسلامی، هەڵبژاردنی سیاسییە ئیسلامییە. ئەم جۆرە ناولەنانە حسابی بەناو بناژۆخواز نەبوویی هێزوو دەوڵەتە ئیسلامییەکانی هاوشێوەی دەوڵەتی تورکیا و ئەفغانستان و بەگشتی هێزە ئیسلامییە لایەنگرەکانی ڕۆژئاوا و یان ئەوانەی کە دووژمنایەتیان لەگەڵ ڕۆژئاوادا نییە لە تیرۆریزمی ئیسلامی جیا دەکەنەوە.ئامانج

لەمەش پاککردنەوەی بەشێک لە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی و بەکار هێنانیان لە سیاسەتە ناوچەییەکانی ئەمریکاو دەوڵەتانی ڕۆژئاوادا بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی بەسەر یەکدا شێواودایە. بەهای کەڵک وەرگرتنەکی تری ئەم ئاماژە بە توندڕەوی ئەوەیە کە هێزە ئیسلامییەکان لەسەر بنەمای باوەڕ و لێکدانەوەیان بۆ ئیسلام ڕوون دەکاتەوە، نەک ڕێڕەو و ئامانجە سیاسییەکانیان.سودێک و بەکارهێنانی ئەم لێکدانەوە یەعەقیدەیی-مەکتەبی دەزگاڕاگەیاندنەکان و دەوڵەتانی ڕۆژئاوا لە تیرۆریزمی ئیسلامی ئەوەیە کە دەورو پێگەی سیاسی ئیسلام کە ئاکامی سیاسەتی دەسەڵاتخوازانەی بۆرژوازی ڕۆژئاواو بە دیاریکراوی چینی دەسەڵاتداری ئەمریکا لەسەرەتادا لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ کاریگەری سۆڤێت و پاشان بۆ جێگیرکردنی پێگەی خۆی لە دونیای دوای جەنگی سارددا بوو لە بەرچاو وون دەکات و کێشەکە دەداتە پاڵ بنەمای عەقیدەتی هێزە ئیسلامییەکان و ڕادەی توندی و نەرمی بیروباوەڕی ئەوان و دەربڕین و لێکدانەوەیان لە قورئان و شەریعەت بەم شێوەیە دەتوانرێت لێکدانەوەی توندڕەوەکان بە ئیسلام بە واقیعی و ڕەسەن نەزانرێت و لە بەرانبەردا ژێر باڵی ئیسلامی "میانڕەو"یان گرت و مەیدانیان دا بە ئەو. ئەباما و بەرپرسانی حکومەتەکەی تەنانەت لە بەکارهێنانی تیرۆری ئیسلامی و بناژۆخوازی ئیسلامیش خۆیان بەدوور دەگرن و هێزەکانی وەک داعش و قاعیدە و بۆکۆحەرام تەنیا بە تیرۆریست ناودەبەن. ئەوان پێیان وایە ئەمانە ئیسلامی نین، بەڵام دەستیان بەسەر ئاینی ئیسلامدا گرتووە یان "ڕفاندویانە"! حکومەتی ئەمریکا لێکدانەوەی تایبەتی خۆی هەیە بۆ ئیسلام. لێکدانەوەیەک کە دەیی ئیسلامیە هاوپەیمانەکانی ڕۆژئاوا نەڕەنجێنێت!

تیرۆریزمی ئیسلامی دیاردەیەکی فیکریی مەکتەبی نییە بەڵکو بزووتنەوەیەکی سیاسییە. ئیسلام وەک سیستەمەکی هزری-عەقیدەیی هەمیشە لە ڕادەبەدەر کەنەپەرستانە و دژە ژن و دژە کافر و دژە هاوڕەگەزخواز و دژە شارستانییەت و مۆدێرنیزم بووە، بەڵام هەرگیز پێگە و ڕۆڵێکی وای لە سیاسەتی جیهانیدا نەبووە وەک ئەوەی کەلە چوار دەیەی ڕابردوودا هەی بووە. سەید قوتب و ئیخوان موسلیمین لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا ئاڵای ئیسلامیان بەرزکردەوە وەک ناڕەزایەتییەک بەرامبەر بە "ڕۆژئاواییکردنی" حکومەتی میسر و حکومەتەکانی دیکە لە وڵاتانی ئیسلامیدا، بەڵام تەنانەت لە ناو وڵاتی خۆیاندا ڕۆڵێکی پەراوێز و ناکاریگەریان هەبوو. خومەینی نموونەیەکە لە ئێران، کە لە کاتی ناڕەزایەتی دژی چاکسازییەکانی زەویدا ناوی بەرزکرایەوە، بەڵام تا سەردەمی شۆڕشی ١٣٥٧ تەنانەت

لە نەو هێزە ئایینیەکانی ئۆپۆزسیۆنی شادا ڕۆڵ و پێگەی ئەوتۆی نەبوو. لە کۆتایی شەڕی سارد و لە کێبڕکێ لەگەڵ سۆڤیەتدا، هێزە ئیسلامیەکان لە ئەفغانستان کە ئەو کات لەژێر دەسەڵاتی سوپای سۆڤیەتدا بوو ، لە ئێرانیش کە لە ڕوانگەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا، ئەگەری ئەوە هەبوو کە لەگەڵ شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧دا پەیوەندی بە کەمپی سۆڤیەتەوە بکات- بە ڕێگەی دەوڵەتی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی خرانە پیشەوە. تاڵیبان و قاعیدەش دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی سیاسەتە دژە کۆمۆنیستیەکانی ئۆردوگای ڕۆژئاوا و دروستکراوی پنتاگۆن بوون و ئەمەش ڕاستیەکە کە بەرپرسانی ئەمریکی وەک هیلاری کلینتۆن لە کتێبی "هەڵبژاردنی سەخت"دا دانیان پێدا ناوە. لەو لایەنەوە سەرهەڵدانی هێز و دەوڵەتە ئیسلامیەکان لەم چەند دەیەی دواییدا وەک دەرئەنجامی زەرورەت و پێویستیە سیاسیەکانی بۆرژوازی جیهانی لەبەرچاو بگیرێت. هەڵوێستی ئەمڕۆی ئیسلامی سیاسی بەرهەمی ستراتیژی دژە کۆمۆنیستی حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوایە لە هەشتاکان و نەوەدەکاندا و بوشیزم و میلیتاریزمی هەژموونخوازانەی حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوا لە دوو دەیەی ڕابردوودا.

لەلایەکی ترەوە لە ڕوانگەی بۆرژوازی عەرەبی و هەموو بۆرژوازی وڵاتانی گیرۆدەی ئیسلامەوە، ئیسلامی سیاسی وەسیلەیەکە بۆ بەشخوازی زۆرتر لە ئابوری وسیاسەتی جیهانیدا، بەدیاریکراوی لەگەڵ شکست ودابەش بوونی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە جەنگی جیهانی یەکەمدا، بە شوێن ئەودا دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسرائیل لە ڕێگەی بۆرژوازی ڕۆژئاوا و ئاوارە کردنی ملیۆنان فەڵەستینی پاش جەنگی جیهانی دووهەم، وڵاتانی عەرەبی و بەئیسلامگیراو زیاترو زیاتر خرانە پەراوێزی ئابوری و سیاسەتی جیهانیەوە.

لە سەردەمی شەڕی سارددا ئەم بەشخوازی و جەمسەرگیرییە لە دەوری پرسی فەلەستین دەرکەوت و بە شێوەیەکی سەرەکی بە ناسیۆنالیزمی عەرەبی، بەعسیزم، ناسریزم و بە گشتی هێز و حکومەتەکانی سەر بە ئۆردوگای سۆڤیەت یان لایەنگریان بە ئۆردوگای سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نوێنەرایەتی دەکرا. دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، هەمان ئەو هێزە ئیسلامیانەی کە ڕۆژئاوا لە دژی یەکێتی سۆڤیەت بەکاریان دەهێنان، بوونە وەسیلە و هێزی سەرەکی "دادخوازی" فەلەستینیەکان لە دەوڵەتەکانی ڕۆژئاوا و وەسیلەی بۆرژوازی وڵاتە ئیسلامیەکان. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی ئەمڕۆ دەرئەنجام و بەردەوامی هێرشی ئیسلامیەکانە کە لەلایەن حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی ڕۆژئاواوە پاڵپشتی دەکران دژی یەکێتی سۆڤیەت لە

هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا. ئەو بزووتنەوەیەی کە بڕیار بوو بە پاڵپشتی پێنتاگۆن و سی ئای ئەی و ناتۆ یەکێتی سۆڤیەت لە مەیدان دەربکات، دوای شکستی یەکێتی سۆڤیەت نەگەڕایەوە ماڵەوە. بەڵکو لە دونیای تێکەڵاوی دوای شەڕی ساردا، خۆی وەک داواکارێکی دەسەڵات سەری بەرزکردەوە و ڕووبەڕووی هێزەکانی ڕۆژئاوا بووەوە. لەگەڵ داڕمانی یەکێتی سۆڤیەتدا، وەک مەنسور حیکمەت لە نووسینەکەیدا بەناوی(سەرهەڵدانی خوێناویی نەزمی نوێی جیهانی) لە ساڵی ١٩٩١دا پێشبینی کردبوو، ئەردوگای ڕۆژئاوا هۆکاری بوونی خۆی و پێگە و هەژموونی خۆی لەدەستدا و بەو هۆیەوە زەمینەی بەشخوازی نەریتی بۆرژوازی عەرەب، ئەمجارەیان لە ڕێگەی هێزە ئیسلامییەکانەوە زیاتر لە پێشوو لە ناوچەکەدا دابینکرابوو. لە لایەکی ترەوە ناسیۆنالیزمی چەپی عەرەبی – ئەلفەتح و بزووتنەوەی جۆرج حەبەش و ناسریزم و بەعسیزم – بەهەمان شێوە لەگەڵ ڕووخانی جەمسەری سۆڤیەتدا پێگەی خۆیان لەدەستدا و مەیدانەکەش کراوەتر و ئامادەتر بوو بۆ سەربەرزکردنەوەی ئیسلامییەکان.
بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی، ئەمەش بەشوێن ١١ی سێپتەمبەرو هێرشی بۆ سەر عێراق، و شکستی بەعسیزم و هەژمون خوازی میللیتاریستی ڕۆژئاوا لق ومەیلی جواراوجۆری هێناوەتە ئاراوە بەڵام لە ڕوانگەی سیاسییەوە خاڵی هاوبەشی هەموو ئەو هێزانە هەر بەوجۆرە داواکردنی بەشە لە بۆرژوازی جیهانی لەگەڵ بانگەشەی دامەزراندنی دەوڵەت و کۆمەڵگەی ئیسلامیدایە.

ئینتەرناسیۆناڵ: سەرهەڵدانی داعش چ گۆڕانکارییەکی لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا هێناوەتە ئاراوە؟ چ لە ڕوانگەی دەرەوەی ئەم بزووتنەوەیە و چ لە ناوەوەی ئەم بزووتنەوەیەدا؟

حەمید تەقوایی: بەڕای من سەرهەڵدانی داعش سەرەتای سەردەمێکی نوێیە لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی لەگەڵ هاتنی خومەینی بۆ ئێران و تاڵیبان بۆ ئەفغانستان خۆی وەک دیاردەیەکی حکومی دەربڕی، بەڵام دوای ١١ی سێپتەمبەر و دوابەدوای هێرش بۆ سەر ئەفغانستان و عێراق، هێزە ئیسلامییەکانی وەک قاعیدە و دەستەوتاقمە شیعە و سوننەکان لە عێراق براونەتە پێشەوە. لەم ماوەیەدا ئیسلامی سیاسی بە پلەی یەکەم وەک هێزێکی تیرۆریستی دژە ئەمریکی سەریهەڵدا، نەک وەک حکومەت و سیستەمێکی حکومەت لە جوگرافیایەکی دیاریکراودا.

پاش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، ئەردوگای ڕۆژئاوا پێویستی بە دوژمنێکی نوێ بوو بۆ ئەوەی هەژموونی خۆی لە جیهانی دوای جەنگی

سارددا جەنگیر بکات، “میحوەرێکی شەڕ” ئیسلامی لەبری “ئیمپراتۆریەتی شەڕ”ی ڕووسیا، هێزە ئیسلامییەکانیش باشترین کاندید بوون بۆ ئەوەی ئەم ڕۆڵە بگێڕێت. لەو پێگەیەدا ئیسلامی سیاسی لە بنەڕەتدا نەک وەک هێزێکی حکومەت، بەڵکو وەک دوژمنێکی دڕندە کە جگە لە هێرشکردنە سەر ئەردوگای ڕۆژئاوا و بەرژەوەندی وڵاتانی ڕۆژئاوا هیچ ئامانجێکی تری نییە، و هێزێکی وەک قاعیدە لەگەڵ ئۆپەراسیۆنەکانی وەک ١١ی سێپتەمبەر و هێرشکردنە سەر باڵیۆزخانەکانی ئەمریکا لە وڵاتانی جۆراوجۆر و دانان وتەقاندنەوەی بۆمب لە پایتەختەکانی ئەوروپا و هتد بە تەواوی لەگەڵ ئەم وێنەیەدا دەگونجێت. تەرکیزی ستراتیژ و پڕوپاگەندەی ئەلقاعیدە دژایەتیکردنی ئەمریکا و دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی نەبوو. قاعیدە هەرگیز ئیدیعای دەسەڵاتی نەکرد و ئوسامە بن لادن تا ئەو ڕۆژەی کوژرا تەنانەت یەک لەدێش ژێر دەسەڵاتی نەبوو.

ئەم هەلومەرجانە بە زەمینەسازیی ماشێنی جەنگی ئەمریکی لە عێراق و ئەفغانستان و شکستی بوشیزم و ستراتیژی هەژموونی میلیتاریستی گشتی – کە خۆی ڕەنگدانەوەی داڕمانی وۆڵ ستریت بوو لە ساڵی ٢٠٠٨ و بن بەستوو و بێئعتیباری فریدمانیزم و نیوکۆنسێرڤاتیزم بە تەواوی گەڕا. شکستی بوشیزم و هەژموونی ئەمریکا بەتایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە بە هۆی هێرش و دەستێوەردانی سەربازیی ڕۆژئاوا بە تەواوی تێکچووبوو، بووە هۆی ئەوەی جۆرێک لە ئەڵتەرناتیڤی سیاسی و بۆشایی دەسەڵات لە ناوچەکەدا دروست ببێت. جۆرێک لە “فەزای کراوە”ی سیاسی بۆ بۆرژوازی ناوچەکە دروست بوو و حزب و بزووتنەوە و هێز و حکومەتە سیاسییەکان – تەنانەت ئەوانەشی کە لە نێو هاوپەیمانە تەقلیدییەکانی ڕۆژئاوادا هەژمار دەکران، هەلومەرجی بۆ ئیدیعاکارانی دەسەڵاتیان لە ناوچەکەدا دەبینی . ڕیزبەندیەکان و یاریدەدەرە سیاسیە نوێیەکان لە نێوان ئەو هێز و حکومەتانەدا دروست بوو و هەژموونی ئەمریکا و ئەردوگای ڕۆژئاوا جێگەی خۆی بە کێبڕکێی بلۆکە ناوچەییە نوێیەکان دا بە دەستبەرکردنی هەژموونی ناوخۆیی خۆیان (دیارترین نموونە: تورکیا-سعودیە- ئیمارات لە دژی بلۆکی ڕووسیادا-کۆماری ئیسلامی-ئەسەد-حزبوڵڵا).

داعش دەرپەڕیووی ئەو هەلومەرجەیە. بە واتایەکی تر، ئەوەندەی پەیوەندی بە چوارچێوەی سیاسەتە بۆرژوازییەکانی ڕۆژئاواوە هەیە، ئەلقاعیدە بەرهەمی تەماحە میلیتاریستییە هەژموونییەکانی ئەمریکایە و داعش بەرهەمی شکستی ئەم سیاسەتەیە. لە ڕوانگەی بەرژەوەندی و سیاسەتی بۆرژوازی لە ناوچەکەدا، داعش هێزێکە کە لە

کێبڕکێی نێوان بلۆکەکانی ناوچەکەدا دەهێنرێتە پێشەوە. لە ستراتیژی داعشدا، بە پێچەوانەی قاعیدە، جوگرافیای سیاسی و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی سەرەکی و دژایەتیکردنی ئەمەریکا پرسێکی لاوەکییە. زۆربەی ئۆپراسیۆنە تیرۆریستییەکانی داعش لە وڵاتانی ئیسلامی و دژی خەڵک و حکوومەت لەو وڵاتانە ئەنجام دراون. (نوێترین نموونەکان کە دوای بانگەوازەکەی داعش بۆ سزادانی کافرەتەکان لە کاتی ڕەمەزاندا: هێرشە تیرۆریستییەکان لە ئەستەنبوڵ، سێ هێرشی خۆکوژی لە سعودیە، لە نێویاندا هێرشکردنە سەر گۆڕی محمد لە مەدینە، تەقینەوەیەک لە مۆڵێکی بازرگانی لە بەغداد بوو، دوو هێرش لە بەنگلادیش بۆ سەر ڕێوڕەسمی نوێژی جەژن). پێدەچێت ئەم کردانە لە ئایدۆلۆژیای توندڕەوی داعشەوە دژ بە مورتەدەکان (ئەو موسڵمانانەی باوەڕیان بە ئیسلامی داعشی جۆری نییە) ئەنجام بدرەت و پڕوپاگەندەی داعشیش جەخت لەسەر کوشتنی کافر و لادەرەکان دەکاتەوە، بەڵام ئەم سیاسەت و پراکتیزەیەی داعش بە تەواوی سیاسییە . ئامانجی ڕاگەیەندراوی داعش دامەزراندنی خەلافەتێکی ئیسلامییە و ئەمەش پێویستی بە ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتە خۆجێیەکان هەیە بۆ داگیرکردنی خاکەکە و جێگیرکردنی دەسەڵاتەکەی لە جوگرافیایەکی سیاسیدا لە ناوچەکەدا. لەم ستراتیژەدا دوژمنە ڕاستەوخۆکان بریتین لە حکومەتەکان و هێزە سیاسییەکان لە وڵاتانی ئیسلامی لە ناوچەکەدا- و حکومەتەکانی ڕۆژئاواش لەوە وەک هاوپەیمان و بەرگریکاری ئەم دوژمنە ناوخۆییە پەروەردە دەکرێن- و هەربۆیە ئایدۆلۆژیا و تیۆرێک پێویستە کە لادەرەکان – حکومەتەکان بن و هێزە ئیسلامییەکانی دیکە لە ناوچەکەدا وەک دوژمنی سەرەکی بناسێنێت-.

لە چوارچێوەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، سەرهەڵدانی داعش یەکڕیزییەکی نوێی لە نێوان هێزە ئیسلامییەکان دروستکرد. لەرەشدا وا دەردەکەوێت – و زۆربەی میدیا و چاودێرانی سیاسیش بەم شێوەیە ڕوونی دەکەنەوە- کە بنەمای کێشەکە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی ئایدۆلۆژییە لە نێوان سوننە و شیعە، یان لە نێوان ئیسلامی تەکفیری داعش و لقەکانی دیکەی ئیسلامدا. بەڵام ئەمە ڕیزبەندییەکی ئایدۆلۆژی نییە، بەڵکو بە تەواوی سیاسییە و چاودێری ئامانجە جیاوازەکانی حکومەت و هێزە ئیسلامییە جیاوازەکانی ناوچەکە دەکات. هۆکاری ڕووبەڕووبوونەوەی دەوڵەتی ئیسلامی یان حیزبوڵڵا لەگەڵ داعش، فراوانبوونی نفوز و ناوچەکانی ژێر کاریگەری ئەو هێزانە لە عێراق و سوریا و لە ئەنجامدا لە دەستدانی نفوزی کۆماری ئیسلامی و هاوپەیمانەکانیەتی لەم دوو وڵاتە و لە تەواوی ناوچەکەدا. جیاوازی ئایدۆلۆژی و لێکدانەوە جیاوازەکانی ئیسلام لە نێوان ئەم دوو لقە

ئیسلامییە سیاسییەدا لەو کێبڕکێ و جیاوازییە سیاسییەوە سەرچاوەی گرتووە و بە پێچەوانەوە نییە. لەماوەی یەک دوو مانگی ڕابردوودا، بەهۆی لەدەستدانی هەندێک شار و ناوچەی ژێر کاریگەریی خۆی لە عێراق و سوریا، داعش زیاتر لە پێشوو پەنای بۆ ئۆپەراسیۆنی تیرۆریستی لە وڵاتانی جیاجیا بردووە، هەروەها کۆمەڵکوژی ئۆرلاندۆ و ئۆپەراسیۆنە تیرۆریستییەکانی وڵاتانی ئیسلامی کە لە سەرەوە باسم کرد ڕاستەوخۆن و یان ناڕاستەوخۆ هۆکاری ئەم سیاسەتە ڕاگەیەندراوەی داعش بووە، بەڵام تەنانەت مەبەست لەم ئۆپەراسیۆنە پاراستنی دەسەڵات و هەرێمەکەی ژێر دەسەڵاتی خۆیەتی لە ناوچەکەدا و لەنێودان بە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا یان حکومەتەکانی ڕۆژئاوا ، کە ئامانجی هێزە ئیسلامییەکانی وەک قاعیدە بووە لە قۆناغی پێشوودا.

خاڵێکی دیکە کە پێویستە ئاماژەی پێبدرێت ئەوەیە کە سەرەڕای جیاوازی و یەکڕیزی نوێ لە نێوان هێزەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، ئەم هێزانە لە ڕووی ئایدیۆلۆژییەوە دژایەتی ئەو مۆدێرنیزم و شارستانییەتە دەکەن کە ئەمڕۆ لە ڕۆژئاوا نوێنەرایەتی دەکرێت و بەتایبەتی لە ڕووی سیاسییەوە لە وبەشخوازی ئابووری و سیاسەت لە ئاستی جیهانیدا بە یەک ئاراستە و پێکەوەن و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش پێویستە هەموویان وەک ڕەوتی جیاواز لە یەک بزووتنەوەدا هەژمار بکرێن، کە ئەویش بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە.

داعش لە دژایەتی کۆماری ئیسلامی و حزبوڵڵا و ئەلقاعیدە دروست نەبووە، بەڵکو لە درێژەی ئامادەبوون و چالاکی سیاسییان و لە چوارچێوەی هەلومەرجی سیاسی نوێدا دروست بووە، کە وەک ئاماژەم پێدا لەسەر بنەمای شکستی میلیتاریزمی هەژموونیخوازی ئەمریکی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست بوو بوو. پێکهات و برایە پێشەوە بەڕای من داعش نوێنەرایەتی پێشکەوتنی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەکات لە قۆناغی هێزی گوشاردا بە سەر حکومەتی ئەمریکا و بەرژوازی ڕۆژئاوا بە گشتی تا قۆناغی پێکهێنانی دەوڵەتی ئیسلامی. تاڵیبان و کۆماری ئیسلامی دوو نموونەی دیکەی دەوڵەتانی ئیسلامی بوون، بەڵام لە دەی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە دروست نەبوون. بەڵکو هەردووکیان لە ئەنجامی سیاسەتەکانی حکومەتی ئەمریکا و کاردانەوەی تەواوی بەرژوازی ڕۆژئاوا لە ڕووبەڕووبوونەوەی نفوزی سۆڤیەت لە ئەفغانستان و لە دژی شۆڕشی ١٣٥٧ لە ئێراندا بەدەسەڵات گەیشتن.

داعش نوێنەرایەتی گەڕانەوەی دەسەڵاتی سیاسی دەکات، ئەمجارەیان لەسەر زەوی و لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە ئیسلامییەکان لەگەڵ حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە هەلومەرجی دوای ١١ی سێپتەمبەر و هێرش بۆ سەر عێراق و ئەفغانستان. بە پێچەوانەی کەیسی

ئێران و ئەفغانستان، حکومەتی داعش بەرهەمێکی ناڕاستەوخۆی سیاسەتەکانی وڵاتانی ڕۆژئاوایە – شکستی هەژموونی سەربازی ڕۆژئاوا لە دوای جەنگی سارد – و دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی حکومەت و هێزە ئیتنیکی-ئیسلامییە هەوساربچڕاوەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا. ئاوا و بانگەشەی "خەلافەتی ئیسلامی" کە داعش هەڵیکرد، دەرکەوتنێکی ڕوونی ئاسۆی بنەڕەتی و ئاراستە و ناسنامەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، واتە بەدواداچوون بۆ پشکێک لە جیهانی ژێر دەسەڵاتی بۆرژوازی ڕۆژئاوادا. ئەو ئامانج و ئاسۆیەی کە ڕۆژانێک یاسر عەرەفات بەو دەستەواژەیە خستیەڕوو کە ئەمە دەمانەوێت شەریکی ڕۆژئاوا بین نەک خزمەتکاری ڕۆژئاوا.

ئەوەندەی پەیوەندی بە جەماوەری خەڵکی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتەوە هەیە، دەرئەنجامی ئەم بەرزبوونەوەی تیرۆری جۆری ئەلقاعیدەیە بۆ تیرۆری جۆری داعش شتێك نەبووە جگە لە تاوان و دڕندەیی زیاتر و کارەساتبارترین کوشتار و کۆمەڵکوژی لە مێژووی هاوچەرخدا. لەم ڕوانگەیەوە جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان ڕیزبەندییە ناوخۆییەکانی ئیسلامی سیاسیدا نییە.

ئینتەرناسیۆناڵ: هەروەک ئاماژەت پێدا حکومەتی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاوا بە گشتی ڕۆڵێکی گرنگیان لە پێکهێنانی ئەم بزووتنەوەیەدا هەبووە، هەر لە هاوکاریکردنی کۆماری ئیسلامییەوە تا سەرهەڵدانی تاڵیبان لە ئەفغانستان و سەرهەڵدانی داعش. ئایا دەکرێت ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و داعش بە دەرکەوتێکی دیکەی شەڕی تیرۆریستی هەژمار بکرێت؟

حەمید تەقوایی: مەنسور حیکمەت و حزبی ئێمە ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوا لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکاندا لە دوای ۱۱ی سێپتەمبەر بە شەڕی تیرۆریستان ناوبرد. تیرۆری سەربازیی وڵاتانی ڕۆژئاوا لە لایەک و تیرۆری ئیسلامی لە لایەکی تر. بەڵام ئێستا لە بەردەم بارودۆخی جیاوازداین.

هەموو شەڕێک درێژەپێدەری سیاسەتە، شەڕی تیرۆریستانیش لە درێژەی ئەو ئامانج و سیاسەتانەدا ڕوویدا کە لە سەرەوە ڕوونم کردەوە. واتە لە درێژەی سیاسەتی هەژموونگەریی ئۆردوگای ڕۆژئاوا و لە سەرەکیدا حکومەتی ئەمریکا و بۆرژوازی لە هەلومەرجی دوای شەڕی سارد، لە لایەک و بۆرژوازی ناوچەیی، پشتیان بەو هێزە ئیسلامیانە بەستووە کە بوون لە لایەکی دیکەوە دوای داڕمانی ئۆردوگای سۆڤیەت پاڵیان پێواوە بە دواوە.

بارودۆخی ئەمڕۆ و ڕووبەڕووبوونەوەی نێوان حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و داعش لە درێژەی شەڕی تیرۆریستەکاندا ڕوودەدات، بەڵام لە ناو هەلومەرجێکی تەواو جیاوازدا. لە سەردەمی سەرهەڵدانی داعشدا، دە ساڵ دوای ١١ی سێپتەمبەر، هەردوو جەمسەری ئەم شەڕە لە هەلومەرجێکی تەواو نوێدا بوون. میلیتاریزم و نیوکۆنسەرڤاتیزم لە ڕۆژئاوادا گەیشتبووە کۆتایی هێڵەکە و بوشیزم و سیاسەتی "ئەوە لەگەڵ ئێمەن یان لەگەڵ تیرۆریستان" جێگەی خۆیان بە ئۆبامایزم و سیاسەتی "دەستتان بکەنەوە تا بتوانین دەستی یەک بگرین". لە دۆخێکی وادا داعش بە وەڵامدانەوە بە بوشیزم و سیاسەتی هێرشی سەربازی ئەمریکا بۆ سەر وڵاتانی ئیسلامی ، کە شکستی هێنابوو و لە مەیدان چوو بوویە دەرێ، بەڵکو بە پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە دەسەڵاتەی کە ئەم شکستە لە ناوچەکەدا ، بەتایبەتی لە عێراق و سوریادا دروستیکردبوو.سەریهەڵداو و برایە پێشەوە. لە ڕوانگەی حکومەتی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاواوە ئامانجی شەڕەکەیان دژی داعش هێرش نییە بۆ دەستبەرکردنی هەژموون لە جیهانی دوای جەنگی سارددا، بەڵکو ئامانجی پاسەوانییە لە پێناو لەدەستنەدانی کۆنترۆڵی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دەستەمۆکردن و پەیوەست کردنی دەوڵەتەکان و هێزە ئیسلامی و نەتەوەییەکانەوە.لە چوارچێوەی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانیاندا لە ناوچەکەدا. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ڕووسیا لە دەیەی ڕابردوودا یاریزانێکی سەرەکی بووە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، دوای ئەوەی بارودۆخی ناوخۆی خۆی جێگیر کرد و بە دەستەوە گرتنی لوتکەی دەسەڵاتی لەلایەن ناسیۆنالیزمی گەورەیخوازی ڕووسیا کە پوتین نوێنەرایەتی دەکات، و یەکێکە لە ئامانجێکی ڕۆژئاوا لەم دۆخەدا ڕێگریکردنە لە کاریگەری و ڕووسیا و لایەنگرانی بلۆکەکەی ودەسەڵات وەرگرتنی زیاتر لە ناوچەکەدا. لەم ڕوانگەیەوە ئامانجە سیاسییەکانی پشت شەڕی ڕۆژئاوا لەگەڵ داعش جیاوازن لە ئامانجە سیاسییەکانی شەڕی تیرۆریستی. لە ڕوانگەی داعشەوە، ئەمە شەڕێکە ڕاستەوخۆ لەسەر دەستخستنی ناوچەکانی نفوز، و دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی لە جوگرافیایەکی سیاسی و دامەزراندنی خەلافەتی ئیسلامی لە ناوچەکەدا.

ئەم جیاوازییانە پێکهاتەی هێزەکانی بەشداری لەم شەڕەشدا گۆڕیوە. ڕووسیا، تورکیا، سعودیە، سوریا، ئێران ڕۆڵیان نەبوو لە لەشکرکێشی سەربازی حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بۆ عێراق و ئەفغانستان، بەڵام لە شەڕی بەردەوامی ئەردوگای ڕۆژئاوا و داعشدا، هەموو ئەم حکومەتانە تێوەگلاون و… ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن. ئەمە چیتر شەڕێک نییە بۆ دەستبەرکردنی هەژموونی ڕۆژئاوا لە بەرگی

وەڵامدانەوەی ئەنجامدەرانی کارەساتی ١١ی سێپتەمبەردا. بەڵکو شەڕەکە بە چەسپاندنی دەسەڵاتی دەوڵەت و بلۆکە جیاوازەکان – ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی، ڕووسیا، دەوڵەتی ئیسلامی داعش، سعودیە و کۆماری ئیسلامی، تورکیا و ئیمارات، و هێزە ئیسلامییە نەتەوەییەکانی دیکە لە عێراق و سوریا، لەو بەشاییەی دەسەڵاتدا کە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست بووە. هەروەها ئەم شەڕە لە هەردوو لاوە کۆنەپەرستانە و دژە ئینسانییە و جیهانی شارستانی تێیدا نوێنەرایەتی نییە، بەڵام جیاوازە لە شەڕی تیرۆریستی. ئەمە شەڕی نێوان بۆرژوازی ڕۆژئاوا ڕووسیای و حکومەت و هێزە ئیسلامییە نەتەوەییەکانی ناوچەکەیە و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش پێموایە شەڕی دەسەڵات ناوەکی باشترە بۆ وەسفکردنی تا شەڕی تیرۆریستان.
ئیسلامی سیاسی لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا.

ئینتەرناسیۆنال: پێگەی کۆماری ئیسلامی لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا چییە؟ مەنسوور حیکمەت ساڵانێکی زۆر لەمەوبەر ڕایگەیاندبوو کە بە ڕووخانی کۆماری ئیسلامی قۆناغی ئاوابوونی ئیسلامی سیاسی دەست پێدەکات. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو پێشهاتە زۆرانەی کە لەم بزووتنەوەیەدا لە ساڵانی ڕابردوودا ڕوویانداوە، لەوانەش سەرهەڵدانی داعش، ئایا ئەم شرۆڤەکارییە هێشتا وەک خۆی ماوەتەوە؟ ئایا کۆماری ئیسلامی هێشتا ئەم پێگەیەی لەم بزووتنەوەیەدا هەیە؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من تا ئێستاش کۆماری ئیسلامی پایەیەکی گرنگی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە. بێگومان پێگەی کۆماری ئیسلامی لە ناوچەکە و لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا لاواز بووە، بەڵام پێگەی خۆی وەک یەکەمین حکومەتی ئیسلامی لە وڵاتێکی گرنگ لە ناوچەکەدا هیچ گۆڕانکارییەکی بەسەردا نەهاتووە.
پێویستە ئاگامان لە ئەوە بێت کە کۆماری ئیسلامی بە پێچەوانەی حکوومەتی تاڵیبان یان خەلافەتی ئیسلامی ئەمەی داعش، بەدوای شۆڕشێکی جەماوەری و بەلاڕێدابردن و شکست پێهێنانی ئەو شۆڕشە گەیشتە دەسەڵات. ئەمە ئەو ڕژێمەیە کە بە ئاڵای ئیسلام و شۆڕشی ئیسلامی شۆڕشێکی گەورەی تێکشکاند و هەژموونی سەرمایەداری لە ئێراندا کە بەهۆی شۆڕشی ١٣٥٧ەوە بە توندی کەوتە بەر مەترسییەکی جددییەوە پاراستووە. کۆماری ئیسلامی تاکە ئەڵتەرناتیفی بۆرژوازی ئێران و جیهان بوو لە ڕووبەڕووبوونەوەی شۆڕشی ١٣٥٧ و تا ئەمڕۆش وڵاتانی ڕۆژئاوا و چینی دەسەڵاتداری ئێران هیچ بەدیلێکی دیکەی

حکوومەتیان نییە. هێزە ئیسلامییەکانی دیکە لە حکوومەت و لە ئۆپۆزسیۆندا، لە داعش، تاڵیبان، ئەلقاعیدە تا حیزبوڵڵا، بۆکۆحەرام، حەماس، جەبهەت نوسرە و هتد، مێژوو پێشینەو پێگەیەکی ئاوەهایان نییە.
ئه مڕۆ له بزووتنه وه ی ئیسلامی سیاسیدا ڕیزبەندی نوێ پێکهاتووه و به دیاریکراوی داعش و کۆماری ئیسلامی سەر به دوو بلۆکی ڕکابه ر و دژبه ره کانن له م بزووتنه وه یه دا، به ڵام ئه م جیاوازییه ، وه ک له سەرە وه ڕوونم کردۆته وه تاکتیکییه و ئه نجامی ململانێی دەسەڵات و بەدەستهێنانی باڵا دەستییە لە هەلومەرجی بەسەر یەکدا ڕژاوی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە. ئەوەندەی پەیوەندی بە ئاسۆ و ستراتیژی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییەوە هەیە، واتە بەشداریکردن لە ئابووری و سیاسەتی جیهانی و دانپێدانان وەک نوێنەر و حکومەتی بۆرژوازی لە وڵاتانی ئیسلامیدا، داعش و کۆماری ئیسلامی لە یەک جۆرن. لە ڕوانگەی سەپاندنی یاسا لەڕادەبەدەر کۆنەپەرستانەکانی ئیسلامەوە، هەریەکەیان بە لێکدانەوە و دەربڕینی خۆیان بەسەر کۆمەڵگادا و دژایەتیکردنی تەمەدن و شارستانییەت و مۆدێرنیزم لە جەوهەردا جیاوازییان نییە. کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی مۆدێلێکی حکوومەت دەکات کە لە بنچینە و ناسنامەی خۆیدا مۆدێل و ئیلهامبەخشی هێزە ئیسلامییەکانە لە لقە جیاجیاکانی بزووتنەوەی ئەوپەڕی کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسیدا.
لە هەمان کاتدا ئەم پێگە تایبەتەی کۆماری ئیسلامی بەو مانایەیە کە ڕووخانی ئەم حکومەتە کاریگەری یەکلاکەرەوەی لەسەر چارەنووسی تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەبێت. ڕووخانی حکومەتێکی ئیسلامی بە هێزی شۆڕشی خەڵک بە تەواوی لاپەڕەکە بە قازانجی بزووتنەوەی ڕزگاربوون لە هەژموونی ئایین و چەپ و عەلمانییەت دەگۆڕێت. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە زیاتر لە سێ دەیە حوکمڕانی کۆماری ئیسلامی بزووتنەوەیەکی بەردەوام و بەرفراوانی چەپ، ئینسانی و عەلمانی لە ئێراندا پێکهێناوە کە دەتوانێ وەک مۆدێل و ئیلهام بۆ جەماوەری خەڵک لە وڵاتانی ئیسلامیدا سەیر بکرێت. جگە لەوەش، سەرچاوەیەکی ئیلهامبەخش بۆ شۆڕشەکانی ناوچەکە، ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەی ساڵی ١٣٨٨ لە ئێران بوو. بە بڕوای من ڕووخانی کۆماری ئیسلامی بە هێزی شۆڕشی خەڵک تیری ڕزگار بوون دەبێت لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و هەموو هێزەکانی ئەم بزووتنەوەیە تەنانەت ڕێکخراو و حکومەتە ئیسلامییە دژبەر و ڕکابەرەکانی کۆماری ئیسلامیش بە توندی لاواز دەکات و دەیانباتە لێواری کەوتنە خوارەوە.

ئینتەرناسیۆناڵ: باست لە ڕۆڵی ئیسلامی سیاسی لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی

ناوەڕاست و ئەفریقا و ڕۆڵی وڵاتانی ڕۆژئاوا لەم بوارەدا کرد. ئەمەش بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتدار لە ڕۆژئاوا قابیلی تێگەیشتنە، بەڵام لقە جیاوازەکانی ئیسلامی سیاسیش لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا چالاکن و ئیمتیازێکی زۆریش دراوە بە ڕەوتە ئیسلامییەکان، لەوانەش یاساکانی شەریعەت و دادگای ئیسلامی لە هەندێک وڵاتی ئەوروپی. ئەمڕۆ ئەم دیاردەیە بووەتە هەوێنی چالاکیی تیرۆریستی لە ئەوروپا و ئەمریکادا. بەرژەوەندی وڵاتانی ڕۆژئاوا لەم بوارەدا چی بووە؟ تا چەند ئەم مەترسییەیان زانیوە؟

حەمید تەقوایی: هێورکردنەوە و ئیمتیازدانی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا بە بزووتنەوە ئیسلامییەکانی ئەو وڵاتانە دەکرێت لەسەر دوو ئاستی سیاسی- تاکتیکی و ستراتیژی ڕوون بکرێتەوە. لە ڕوانگەی تاکتیکییەوە، ئامانجی ئەم سیاسەتە بێهێزکردنی ئەو هێزە ئیسلامیانەیە کە دوژمنایەتی ڕۆژئاوا نین، هەر بۆیەش بە "میانڕەو" ناودەبرێن، بەرامبەر بە هێزە ئیسلامییە دژە ڕۆژئاواییەکان. بە بڕوای حکومەتە ڕۆژئاواییەکان، تیرۆر دەرئەنجامی ئیسلامی توندڕەو یان بناژۆخوازییە، هەر بۆیە ئەو حکومەتانە هەوڵی پوچەڵکردن و لاوازکردنی تیرۆریزمی ئیسلامی دەدەن بە بەهێزکردن و دانپێدانان بە حکومەت و ئەو هێزە ئیسلامیانەی کە ڕاستەوخۆ دەستیان لەکارە تیرۆریستییەکاندا نییە. لەم ڕوانگەیەوە تەنیا تەقینەوە و ئۆپەراسیۆنی خۆکوژی یان ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی لەگەڵ هێزەکانی حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە تیرۆر دادەنرێت. لەم ڕوانگەیەوە تیرۆریزم لە شوێنی لەدایکبوونیدا نابینرێت، وە دڕندەیی و تاوانکاریی ڕۆژانەی حکومەت و هێزە ئیسلامییەکان بەرامبەر بە خەڵک لە وڵاتانی ئیسلامیدا — بۆ نموونە لە پێوەندی لەگەڵ هەڵاواردنی گەورەی دژ بە ژنان، یان جێبەجێکردنی یاساکانی تۆڵەسەندنەوە و لە سێدارەدانی هاوڕەگەزبازان، و کارەساتەکانی تر کە پشت بە یاسا ئیسلامییەکان دەبەستن لە ئێران و وڵاتانی دیکەی بەئیسلامیکراودا ڕۆژانە بەردەوامە — بە تیرۆریزمی ئیسلامی نازانرێت. ئەم تاوانانە تەنیا لەو کاتەدا باس دەکرێن کە تاوانباران لە ڕووی سیاسییەوە دژی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بن — واتە توندڕەو بن — و زۆرترینیان وەک تێبینییەک لە ئیدانەکردنی ئیسلامی توندڕەودا. ئەگینا سیاسەتی تاوانکاریی دەستەئیسلامییەکانیان یان نادوژمنانە لەگەڵ ڕۆژئاوادا بەرامبەر بە خەڵکی کۆمەڵگا ئیسلامی کراوەکان، نەک هەر نموونەی تیرۆریزم نییە، بەڵکو وەک بەشێک لە فەرهەنگ و بیروباوەڕی ئیسلامی خودی خەڵک بە تەواوی ڕەوا پێ ئەدرێت و پشتگوێ دەخرێن. نەرمی نواندن و بەگرنگ

وەرنەگرتن و تەنانەت چاوپۆشیکردن لە کوشتنی شەرەف لە وڵاتانی ئەوروپا یان دانانی بە یاسا و دادگاکانی شەریعەت بە کۆچبەرانی وڵاتانی ئیسلامی و قبوڵکردن و پێشخستنی موفتی و ئیمام و شێخ و ئایەتوڵڵا وەک نوێنەری "کۆمەڵگەی موسڵمان" لە وڵاتانی ڕۆژئاوا هەمووی لەم سیاسەتەوە سەرچاوە دەگرێت لە سنووردارکردنی تیرۆری ئیسلامی لە دژایەتی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و ئارامکردنەوە و تەنانەت بەهێزکردنی باقی هێزە ئیسلامییەکان.

لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە سازش و پەیوەندیی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و پێویستە بگوترێ بۆرژوازی جیهانی لەگەڵ هێزە ئیسلامییە "میانڕەوەکان" و بەرەوپێشبردن و چالاککردنیان لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا ڕەنگدانەوەی ئەو هەڵوەستەیە کە تیۆری ڕێژەیی کولتووری و دابەشبوونی کۆمەڵگاکان بەسەر مۆزایکێکی ئایین و نەتەوە و میللەتە جیاوازەکاندا دەزیویەتیەوە. بۆرژوازی سەدەی هەژدەهەم لەگەڵ جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت و هەمان ماف و یاسا بۆ هەموو هاووڵاتیان بەبێ گوێدانە ئایین و نەتەوە و ڕەگەزەکەیان بوو و تەنانەت نەتەوەیش، بە بۆرژوازی فەرەنسی دوای شۆڕشی گەورە، لەسەر بنەمای هاووڵاتی بوون پێناسە دەکرا و نەک شوێنی لەدایکبوون. بەڵام بە خێرایی – لە دوایین دەیەی سەدەی هەژدەهەمەوە – ئەم ڕەوتە پێچەوانە بووەوە، چونکە بەرژەوەندیی بۆرژوازی تازە دەسەڵاتدار، وای دەخواست کە بە خێرایی پاشەکشە بکات لە بیرۆکە ڕادیکاڵەکانی دژی فیۆدالیزم و فەزای زیاتر بە ئایین و نەتەوە و نەژاد لە بۆچوون و سیاسەتەکانیدا بکاتەوە . لە ڕوانگەی ئایدۆلۆژیا و فەلسەفەی سیاسییەوە، تیۆری پۆستمۆدێرنیزم و ڕێژەگەرایی کولتووری، کە لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا پێشنیار کرا و لەمڕۆدا بۆتە تیۆرێکی جەماوەری، جۆرێکە لە پاشەکشەکردن لە کۆمەڵگە مەدەنییەکان (کۆمەڵگەلێک کە لە هاووڵاتیان پێکهاتوون بە مافی یەکسان سەربەخۆ لە ئایین و ڕەگەز و نەتەوە و شوێنی لەدایکبوون) بۆ کۆمەڵگا ئایینی- نەتەوەیی- قەبیلەکانی سەدەکانی ناوەڕاست. لەم تیۆرەدا ناسنامە و بەها جیهانیە ئینسانیەکان لەژێر ناونیشانی جیاوازی نێوان کولتوور و بیروباوەڕ، نەریت و بیروباوەڕی تاکەکان و ڕێژەیی ئەم بەهایانە ڕەتدەکرێتەوە و کۆمەڵگا کورت دەکرێتەوە بۆ دیاردەیەکی چەند پارچەیی کە لەم کولتوور و بەها جیاوازانەدا کورت دەکاتەوە. ئەم بۆچوونە، بەتایبەتی دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و سەربەرزکردنەوەی هێزی ئایینی و قەومی و عەشیرەتی لە کۆمارەکانی پێشووی سۆڤیەت و لە ئەوروپای ڕۆژهەڵات و لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا، بوو بە تێڕوانین و فەلسەفەی سیاسی باڵادەستی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد. لەسەر بنەمای ئەم ڕەوتە

بەدواوەگەڕانەوەو پاشەکشەکردنە لە فەلسەفەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا کە ئەمڕۆ ئایین و نەتەوە و ڕەگەزپەرستی پاڵیان پێواوەنراوە بە پێشەوە و لە سیاسەتی پراکتیکی حکومەتەکان و حزبە بۆرژوازییەکاندا جێگەیەکی گرنگیان دەزیوەتەوە. لە ئاستێکی بنەڕەتیدا، برەودان بە حیجاب، کوشتنی شەرەف، قوتابخانە ئیسلامییەکان، مزگەوتەکان، شێخەکان، ئیمامەکان، موفتییەکان و هتدلە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا بەرهەم و دەرئەنجامی ئەم پاشەکشەیەی بۆرژوازی جیهانییە بە سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست. لێرەدا ئیتر مەسەلەکە تەنها مەسەلەی گرتنەبەری تاکتیکی گونجاو نییە لە مامەڵەکردن لەگەڵ بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، بەڵکو ئەمە لەبەردەم پاشەکشەی تەواوەتی بۆرژوازی جیهانیداین لە کۆمەڵگەی مەدەنی و مەدەنییەت وەک دەستکەوتێکی جیهانی لەسەر ئاستی تیۆری-ستراتیژی . سازش و ئارامگرتن لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکان لە ڕۆژئاوا تاکتیکێکە کە لەسەر بنەمای دەق و لە چوارچێوەی تیۆری ڕێژەگەرایی کولتووری و نکۆڵیکردن لە پرەنسیپی مافی یەکسان بۆ هەموو هاووڵاتیان مومکینە.

ئەم تیۆرە بناغەی چالاکی ئیسلامییە “میانڕەوەکان” بووە لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا و بە تەواوی لەگەڵ دیدگا و ئایدۆلۆژیای تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا دەگونجێت. خۆپاراستن و مافی بە پاساوی حکومەتەکانی وەک کۆماری ئیسلامی بەو نازناوەی کە کۆمەڵگای ئێران ئیسلامییە و زۆرینەی خەڵک موسڵمانن، یان تەنانەت ڕەوایەتیدان بەو خەلافەتە ئیسلامییەی کە داعش لە وڵاتانی “ئیسلامی”دا ئیدیعای دەکات، تەنیا لە چوارچێوەدا لە ڕێژەگەرایی کولتووری و پاشەکشەکردن دیدگا و فەلسەفەی سیاسی-حکومی بۆرژوازی دەتوانێت لە هەموو جیهاندا ڕووبدات. ئەگەر خەڵکی کۆچبەری وڵاتانی ئیسلامی لە کۆمەڵگەیەکی وەک ئینگلتەرا واتە “بەشی ئیسلامی” کۆمەڵگەیەکی پۆستمۆدێرنیستی فرە چین، ڕێگەیان پێبدرێت بە پێی یاساکانی شەریعەت بژین، هێزێکی وەک داعش یان کۆماری ئیسلامیش مافی سەپاندنی هەیە ئەم یاسایانە لەسەر تەواوی کۆمەڵگایەک با ئیسلام حوکم بکات. ڕێگایەکی دوور نییە لە ناساندنی ئیمامی مزگەوتی فرانکفۆرت وەک نوێنەری موسڵمانانی نیشتەجێی ئەم شارە بە ناساندنی داعش وەک نوێنەری موسڵمانانی عێراق و سوریا.

حکومەتەکانی ڕۆژئاوا هەوڵدەدەن دوو لقی ئیسلامی سیاسی “توندڕەو” و “میانڕەو” جیاواز بکەن، بەڵام لە ڕاستیدا ئیسلامی “میانڕەو” بەرهەمی هەمان تیۆری و سیاسەتی بۆرژوازییە کە ئیسلامی توندڕەویان لە قاڵب داوە و پاڵیان پێوەناوە بە پێشەوە. پۆستمۆدێرنیزم و نکۆڵیکردن لە کۆمەڵگەی مەدەنی و بەها مرۆییە گشتگیرەکان ئەو ڕێبازە سیاسییەیە کە هەموو بەشە جیاوازەکانی بۆرژوازی لە دونیای

ئەمڕۆدا بەیەکەوە دەبەستێتەوە، بە حکومەتەکان و بیرمەندانی بۆرژوازی لە ڕۆژئاوا و حکومەت و هێزە ئیسلامییە توندڕەوە و میانڕەوەکان. بۆیە پێویستە بڵێین نەک تەنها لە ڕوانگەی سیاسی و تاکتیکییەوە، بەڵکو لە ئاستی ستراتیجی و لە ڕوانگەی فەلسەفە و عەقیدەی کۆمەڵایەتی-سیاسیشەوە، ئیسلامی سیاسی، بە هەموو لق و پۆپ و بلۆکە ناوخۆییەکانییەوە، بەرهەمی پاشەکشەی بۆرژوازی جیهانییە.
لە پراکتیکدا "ئیسلامی میانڕەو" تەواوکەرە و دیوەکەی تری دراوەکەی "ئیسلامی توندڕەو"ە لە وڵاتانی ئیسلامیدا. ئەمڕۆ چالاکی هێزە ئیسلامییە میانڕەوەکان لە وڵاتانی ئەوروپا سەرچاوەیەکی گونجاوی بە ڕاکێشان وئەندامگیری داعش لە نێو "کۆمەڵگەی ئیسلامی" نیشتەجێی ئەو وڵاتانەدا دابین کردووە. لە لایەکی تریشەوە سەربەرزکردنەوەی "ئیسلامی میانڕەو" لە ڕۆژئاوا و بڵاوبوونەوەی حیجاب و دروستکردنی مزگەوت و قوتابخانە ئیسلامییەکان و کوشتنی لەسەر شەرەف و بەرجەستە بوونی کولتوور و ناسنامەی ئیسلامیی کۆچبەران و هاوڵاتییان کە دەگەڕێندرێنەوە بە ئیسلام لە وڵاتانی ئەورووپاییشدا، ڕەنگدانەوە و بەرهەمی خستنە پێشەوەی هەوسار بچڕاوی هێزە ئیسلامییەکانە.لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا و وڵاتانی ئیسلامی دیکەدا. ئه م په یوه ندی و خزمه تگوزارییه هاوبه شه له نێوان ئیسلامییه کانی ڕۆژهه ڵات و ڕۆژئاوا، ده رکه وتن و ڕه نگدانه وه یه کی دیکه ی هاوجۆری تیۆری- ئایدیۆلۆژی وهاو ئاراستەیی و هاوڕیشەیی پۆستمۆدێرنیستی ته واوی بزووتنه وه ی ئیسلامی سیاسییه .
ئینتەرناسیۆناڵ: ئەمڕۆ ڕووبەڕووبوونەوەی تیرۆریزمی ئیسلامی پایەیەکی گرنگی پڕوپاگەندەی هێز و لایەنە ڕاستڕەوە توندڕەوەکانە لە ئەوروپا و ئەمریکای باکوور. ئەم هێزانە پرسەکەیان لەدژی موسڵمانان و پەنابەران و کۆچبەرانی وڵاتانی ئیسلامی فراوانتر کردووە. ئایا دەکرێت سەرهەڵدانی ئەو هێزە ڕەگەزپەرستانە وەک کاردانەوەیەک بەرانبەر بە بزووتنەوە و دەوڵەتە ئیسلامییە هەوساربچڕاوەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا و لافاوی کۆچبەری لەو وڵاتانە سەیر بکرێت؟
حەمید تەقوایی: وەک بنەمایەکی گشتی، ڕاستڕەوی توندڕەو هەمیشە لە هەلومەرجی قەیرانی سەرمایەداریدا هەنگاو دەنێتە مەیدانەکەوە و هەوڵ ئەدات بە پشتبەستن بە دەمارگیریی نەتەوەیی و ڕەگەزی و ئایینییەکان ئەڵتەرناتیڤێک بۆ تێپەڕبوون قەیرانەکە و گەڕاندنەوەی دەسەڵاتی چینی سەرمایەدار ئامادە بکات. هێزی کۆمۆنیست و چەپە شۆڕشگێڕەکانیش دەتوانن بە خستنەڕووی ئەڵتەرناتیڤی چینی کرێکار، واتەدەستداماڵینی سیاسی و ئابووریی بۆرژوازی و دامەزراندنی سۆسیالیزم، دەتوانن لەنێو جەماوەریی خەڵکدا هێزی و خۆشەویستی

بەدەست بهێنن.
ئەمڕۆش بەتەواوی شاهیدی هەمان بارودۆخین. هێنا نەگۆڕ و بردنەپێشەوەی دۆناڵد ترەمپ و جێرمی ساندەرز لە ئەمریکا و جێرمی کۆربین وحزبی ڕەگەزپەرستی یوکیپ لە بەریتانیا نموونەی بەرچاون کە متمانەی خەڵک بە حزبە تەقلیدییە حکومییەکان نیشان دەدەن. لە باقی ئەوروپاشدا شاهیدی سەرهەڵدانی ئەو جۆرە هێزانەین.
لەم نێوەندەدا ئیسلامی سیاسی بیانوو و پاساوێکی شیاوی بۆ سیاسەت و پڕوپاگەندەی ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستە توند□و□کان دەستکەوتووە.
بۆرژوازی ڕۆژئاوا لە سەردەمی بوش و بلێر بە بیانووی ١١ی سێپتەمبەر هێرشیان کردە سەر ئەفغانستان و عێراق و ئەمڕۆش هاوشێوەکانی ترامپ لە ئەمریکا و نازییەنو□یی□کان لە ئەڵمانیا بە بیانووی تاوانەکانی داعش هێرش دەکەنە سەر کۆچبەران و پەنابەرانی و□تانی ئیسلامی. له هه ردوو قۆناغه که دا ڕووبه ڕووبوونه وه ی نێوان بۆرژوازی و ئیسلامییه کان میتۆد و تاکتیکێک بوو بۆ گه یشتن به ئامانجی دیکه . ئامانجی بۆرژوازی ڕۆژئاوا لە هێرشکردنە سەر ئەفغانستان و عێراق، دامەزراندنی و چەسپاندنی هەژموونی خۆی بوو بەسەر جیهاندا لە دوای جەنگی سارد و ئەمڕۆش ئامانجی هێرشی نەژادپەرستانە بۆ سەر کۆچبەران ئەوەیە کە بیانکاتە هۆکاری قەیران و بێکاری و ئەوانی تر ئازارەکان کە سەرمایەداری سەرکەوتوو لە شەڕی سارددا بۆ خەڵک هێنایە ئاراوە. لەم ڕوانگەیەوە دەکرێ سەرهەڵدان و گەشەی حیزب و هێزە ڕەگەزپەرستەکان وەک درێژەدان و “بەرزکردنەوەی” لۆژیکی بوشیزم و بێلێریزم بۆ هەلومەرجی سیاسی ئەمڕۆ ببینین.
لە لایەکی ترەوە دژە موس□□مانبوونی ڕەگەزپەرستانێکی وەک ترامپ پاساوێکی نوێی بۆ دژە ڕۆژئاوایی بوونی هێزە ئیسلامیەکان ڕەخساندووە. لێرەش وەک سەردەمی شەڕی تیرۆریستی، فاشیزمی ئیسلامی و فاشیزمی ڕۆژئاوا دەرفەت بە یەکتر دەدەن بۆ گەشەکردن و بەهێزکردنی یەکتر.
حکومەتەکان و حیزبە حوکمڕانەکان و ناوەندی بۆرژوازی ناتوانن ڕووبەڕووی ئەو هێزە فاشیستیانە ببنەوە. ئەمانە بەشێکن لە کێشەکە نەک چارەسەر. وەڵامی ڕاستەقینەی ئەم بارودۆخە ڕووبەڕووبوونەوەی فاشیزم و تیرۆریزمە لە ڕوانگەی چەپ و کۆمۆنیستەوە.
ئینتەرناسیۆناڵ: دوا پرسیارمان سەبارەت بە وەڵامی چەپەکانە بۆ دۆخی ئەمڕۆ. ڕێگای مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم دۆخەدا چییە؟ لە دونیای دوای ١١ی سێپتەمبەردا، مەنسور حیکمەت جەختی لە سەر پێویستی هاتنە پێشەوەی جیهانی شارستانی لە دژی دوو جەمسەری تیرۆریستی کردەوە. مانای تایبەتی ئەم هێڵ و ئاراستەکردنە لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا

چییە؟

حەمید تەقوایی: هیوادارم تا ئێستا ئەوە ڕوون بووبێتەوە کە ئەو دوو جەمسەرە تیرۆریستییە، چ بە مانای میلیتاریزمی بوشیزمی وڵاتانی ڕۆژئاوا لە دژی تیرۆریزمی ئیسلامی و فاشیزمی ڕۆژئاوا دژی فاشیزمی ئیسلامی، سەر بە یەک کەمپا و ئەردوگان: ئەردوگای بۆرژوازی جیهانی لە جیهاندا دوای شەڕی سارد تێکچوو. بۆیە ڕەخنەی کۆمۆنیستی لەم بارودۆخە جیا نییە لە ڕەخنەی لە سەرمایەداریی سەردەمی ئێستا و قەیرانە سیاسی و ئابوورییە هەڵایەنەکەی.

دوای ڕووخانی دیواری بەرلین، بیرمەندانی بۆرژوازی کۆتایی مێژوویان ڕاگەیاند، بەڵام وەک مەنسور حیکمەت پێشبینی کردبوو، ئەوەی لە ڕاستیدا ڕوویدا، قووڵبوونەوەی قەیران و سەرلێشێواوی ئەردوگای ڕۆژئاوا و دەرکەوتن و هەوسارپچڕاوی کۆنەپەرستترین و دڕندەترین هێزە ناسیۆنالیستی-ئاینی-نەتەوەیی-.

ڕەگەزپەرستی لە ڕۆژئاوا و لە ڕۆژهەڵات و لە چوار گۆشەی جیهاندا بوو. مەنسوور حیکمەت لە کتێبی "جیهانی دوای ١١ی سێپتەمبەر"دا دەنووسێت: "شەڕی تیرۆریستی دەکرێت سەرەتای یەکێک لە خوێناویترین قۆناغەکانی مێژووی هاوچەرخ بێت… بەڵام ئەم ئاسۆیە مسۆگەر نییەهێزی سێیەم هەیە، ئەویشدێوەڵەکی خەوتووە". ، کە دەتوانێت بارودۆخەکە بگۆڕێت."

لەو کاتەوە تا ئەمڕۆش ئەم غەلە بەشێوەی ڕاپەڕینێکی شۆڕشگێڕانەی لە ئێران و شۆڕشەکانی ناسراو بە بەهاری عەرەبی، بزووتنەوەی داگیرکاری لە ڕۆژئاوا، بزووتنەوەی شارلی ئیبدۆ لە فەرەنسا و تەواوی ئەوروپا، ناڕەزایەتی جەماوەری لە یۆنان و شتی تری گرتەبەر وڵاتانی ئەورووپایی دژی سەختی ئابووری، و بزووتنەوە بەرگریکردن لە پەنابەران و پێشوازیکردنی جەماوەری خەڵکی ئەورووپا لە کۆچبەرانی وڵاتانی ئیسلامی هاتنە پێشەوە. ئەمانە نموونەی بەرزکردنەوەی جیهانی شارستانین لە بەردەم تیرۆر و ئەو هەموو دڕندییەی ئەمڕۆ کە بەسەر جیهان زاڵ بووە.

لە بەرانبەر ئەم جیهانە شارستانییەدا، هەموو ئەردوگای بۆرژوازی جیهانی هەیە، بە هەموو حزب و حکومەتە ڕەنگاوڕەنگەکانی لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات، لەگەڵ ئیسلامی سیاسی، فاشیزم، نیولیبرالیزم، ڕێبازی پۆستمۆدێرنیزم، نکوڵیکردنی مەدەنیەت ، ناسنامە، و بەها مرۆییە گشتگیرەکان. ڕەخنەی کۆمۆنیستی لەم هەلومەرجانە دەبێ لەم ڕاستییە بنەڕەتییەوە دەست پێ بکات.

ئەمڕۆ نەک هەر ئازادبوون لە هەژموونی سەرمایە، بەڵکو بەرگریکردن لە کۆمەڵگەی مەدەنی، شارستانیەت، مرۆڤایەتی، عەلمانیەت و تەنانەت دەستکەوتەکانی شۆڕشی گەورەی فەرەنسا، بە تەواوی لە ئەستۆی

بزووتنەوەی کۆمۆنیستیدایە. ئەگەر سەرمایەداری ئەمڕۆ لە ناوەندی قەیرانی ئابوری سیاسی هەموو لایەنە و شڵەژان و نەبوونی ئاسۆی ستراتیجی- ئایدیۆلۆژیدا پەنا بۆ ئایین و فاشیزم و ڕەگەزگەری و پۆست مۆدێرنیزم و سیاسەتی خۆپارێزی ئابووری و بڕینی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی، دەستکەوتەکانی بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی بەت لە سەدەی ڕابردوودا دەبات، ئەوا کۆمۆنیستەکانیش ئەرکیانە کە بە ئاڵای سۆسیالیزم و عەلمانیەت و مەدەنیەت و ئینسانیەتێک کە تەنها سۆسیالیزم دەتوانێت بۆ دیاری بیهێنێت و لە هەموو ئەم بوارانەدا بەرەنگاری بۆرژوازی ببنەوە. لەناوبردنی هەژموونی و دەسەڵاتی سیاسی بۆرژوازی لە هەموو وڵاتاندا بە کەناڵی ڕەخنەی قووڵ و چینایەتی کۆمۆنیستی لە ئایین و ڕەگەزپەرستی و پۆستمۆدێرنیزمدا تێدەپەڕێت. لەم خەباتەدا جەماوەری خەڵک، نەوەد و نۆ لەسەدەکانی جیهان، لەگەڵ کۆمۆنیستەکانن و هەمان ئامانجیان هەیە.
ئەو جیهانە شارستانییەی کە ئەمڕۆ مەنسوور حکمەت پێشنیاری کرد، شوناسێکی سیاسی کۆمەڵایەتی دیاریکراوی دۆزیەوە: لەهێڵی نەوەد و نۆ لە سەدەکاندا بەرامبەر بە حوکمڕانی یەک لەسەدەکان. ئەم دروشمە بە یەکەمجار لەلایەن بزووتنەوەی دەستبەسەرداگرتنەوە بەرزکرایەوە و ئەمڕۆ بۆتە ئایکۆن و هێمای خەبات و ناڕەزایەتی بەرامبەر بە کەلێنی قووڵی چینایەتی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان و لە تەحەدای سەختی ئابووری لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات و لە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕەگەزپەرستی و ئیسلامیزمدا لە هەموو وڵاتاندا.
زاڵبوونی سەرمایە بەسەر جیهاندا لەمڕۆدا نەک هەر شارستانییەت و بژێوی ژیانی لەسەدا نەوەد و نۆی خەڵکی جیهانی لەناوبردووە، بەڵکو خودی بوون و مانەوەی هەسارەکەشی خستووەتە مەترسییەوە. ئاڵای ڕزگاری لەم دۆخە لە دەستی کۆمۆنیستەکانی هاوشێوەی حزبی ئێمەدایە. ئینسانیەت لە ئاستانە و لە لەسەر دووڕیانێکی یان “سۆسیالیزم یان بەربەریەت”دایە. جیهانی شارستانی بە مانەوەی جگە لە سۆسیالیزم هیچ ڕێگەیەکی تری لە بەردەمدا نەماوەتەوە.

٩ی تەمموزی ٢٠١٦

کێ پێکەنین دەکڕێ وفرمێسکان دەفرۆشێ؟(*).. و: نەژاد عزیز سورمێ

هاواری دێوەرە لە سەرانسەری گەڕەکێدا
دەنگ دە‌داتەوە
خەبەردار .. خەبەردار !
ئەوەی (بەختیار)ی هەیە
ئەوی (شادی) یا (خەم)
یا (فرمێسکی کۆن)ی هەیە‌ بۆ فرۆتنێ …

ڕام کردە لای دایکم
پێم وت :
من دوو پێکەنینی کۆنم هەیە
دەمەوێ بیانفرۆشم ..
دایکم وتی : کەیفی خۆتە ..
بەرەو مام دێوەرە چووم و بانگم کرد:
مامە .. مامە
ئەمڕۆ پێکەنین بە چەندە ؟
وتی :
پێکەنینی منداڵان بە لیرەیەکە و
هی پیرەمێردان بە هەزار لیرە !
ئێمە بە پێی تەمەن دەکڕین .

سەیرم بەو جیاوازیەی نرخ هات
پێم وت :
مامە پێکەنین هەر پێکەنینە
ئەو جیاوازییە چییە ؟
یان تۆ چونکە من منداڵم
فێڵم لێ دەکەی..
پێی وتم ، بچکۆلەکەم
پێکەنینی بەساڵاچووان دەگمەنە
ئەوەیە هۆی گران بوونی
تێنەگەیشتم چی دەڵێ ،
هەردوو پێکەنینەکەمم فرۆشتێ و

پسکوویتێکم پێ کڕی ..
هاتمەوە ماڵێ
لە دایکمم پرسی بەڵکو ئەگەر
باوکم پێکەنینی کڕنی هەبێ
پێکەنینی بەساڵاچووان زۆری دەکا
دایکم هەموو ماڵێ گەڕا
پێکەنینێکی باوکمی نەدۆزیەوە
(باوکم پێناکەنێ)
لێ زۆر لە فرمێسکەکانی دۆزییەوە و
وتی :
ئەوە ڕۆژانەی بەیانیتە .

ڕۆژی پاشی
کە گوێم لە دەنگی مام دێوەرە بوو
ڕام کردە لای
لێم پرسی :
فرمێسکی بەساڵاچووان بە چەندە
دیارە دەبێ وەك پێکەنینیان گران بێ ؟
وتی : فرمێسکی پیرەمێردان هەرزانە
ئەو مامەڵەی پێ ناکا !
بەساڵاچووان هەمیشە دەگرین..

کوڕم ، شەقامی سەرپەڕێنخانان
ڕووبارێك فرمێسکی لێیە
گۆڕستان ڕووبارێکی دی ..
تەنانەت ژنی شەهید یوسف
دوو بەرمیل فرمێسکی هەبوو لێم نەکڕی!
ڕۆڵە من
پێکەنینی بەساڵاچووان دەکڕم
بەڵام فرمێسکیان نا ، ناکڕم
من بازرگانی دەگمەنانم
شەرەف لە سۆزانییان دەکڕم
درۆ لە دایکان و
حیکمەت لە شێتان و
وەفا لە بەرپرسان دەکڕم .
کوڕم !
من کارم بە فرمێسکی بەساڵاچووان نییە

بەساڵاچووان هەموویان دەگرین .
پاشان بە گوێیدا چرپاندم:
ڕۆڵە ئەمڕۆ هەینییە
ئەگەر ڕاستیت لە خوتبەی مەلادا دی
بۆم بێنە ، زۆری دەکا لێت دەکڕم .

(*) لە ماڵپەڕی https://arami.ahlamontada.com/t6218-topic کراوە بە کوردی
ناوی خاوەنی لەسەر نییە ، پێدەچێ بەشێك بێ لە کولتووری میللەتێك چوون لە چەندان ماڵپەڕی تریش هەر بە بێ ناو بڵاو کراوەتەوە و وەك سترانیش بە تورکی لەلاین سترانبێژێکی ئافرەتی تورك وتراوە .

دایکم/2.. رەسووڵ بەختیار

2

دایکم سەرەتا زۆر قەڵس دەبوو بەبێنی ئەو کتێب و رۆژنامە و گ□قارە زۆرەی لەماڵماندا هەیە، دواتر ئەویش وەک ئێمە حەزی بەوە دەکرد بزانێ ل□ نێوەندی ئەو کتێبانە چ دەگوزەرێ.
دە ساڵێک پێش ئێستا، لەنووینێکدا باسم لەوە کردووە، لەنێوەندی کتێب و نووسینەکاندا گەورەی و پیرۆزی مر□ق د□دۆزیتەوە، ئەوکات بەشێک لەسایتەکان بڵاویان کردەوە، واتە ئەو سایتانەی گرنگی بەکتێب دەدەن.
رۆژێکیان دایکم گوتی: من نەخو□ند□وارم، بەڵام کچەکان، کوڕەکان، نەوەکان، زۆر خەریکی ئەو کتێبانەن، بۆیە منیش پێمگوتن: بۆم بخوێننەوە، ئەوانەی ئێوە دەیخوێنەوە.
کاتێک بۆمان خوێندەوە، یەکسەر گوتی: □□زانە ئەوەی ئێوە دەیخوێننەوە بۆم بخوێننەوە، هەست دەکەم، ئەوانە جۆش و خرۆش دەبەخشنە مر□ق، منیش حەز دەکەم، گوێم ل□و قسانە بێ، دیارە ئەو هەموو کتێبە زۆرەی ناو ماڵی ئێمە (حونەرێکی) هونەرێکی تێدایە، دەبینم هەمووتان جگە لەدەرس و دەورتان خەریکی خوێندنەوەی ئەو کتێبانەن، دەزانم شیعرەکانی حاجی قادری کۆیی و نالی و ئەحمەد موختاری جاف دەخوێننەوە، زۆر جاڕ هەست دەکەم، ئێوە لەگەڵێدا هەست

بەخشی دەکەن، با منیش گوێم لەو شیعرانە بێ، حەز دەکەم کتێبەکانی دیکە، کە دەخوێننەوە، منیش بزانم چ دەڵێت، تا بزانم نووسەرانی کورد تا چەند توانیویانە لەحاڵی میللەتەکەیان گەیشتوون.

ئێستا دەمەوێ بگەڕێمەوە بۆ ساڵی 91 واتە لەراپەڕیندا، دوای گەڕانەوەمان لەکۆڕەو ئێمە زۆر زوو هاتینەوە ماڵ، بێگومان نە نەوت نەکارەبا هیچ شتێک نەبوو، بۆ ئەوەی کوانووی ئاگرمان هەبێ بۆ چێشتلێنان، دایکم گوتی: ئەو رۆژنامانە بە هێدی هێدی نەیسووتێنن لەجیاتی نەوت و دار.

بێگومان ناچاری وایلێکردەن رۆژنامە هێدی هێدی بچێتە دەم ئاگردانەوە بۆ ماوەی چەند رۆژێک رۆژنامەکان تەواو بوو، ئینجا دەستمانکرد بەسووتاندنی گۆڤارەکان بۆ ئەوەی نان و چێشتی پێ ئامادە بکەن، دایکم ماوە ناماوەش پێدەکەنی دەیگوت: بینن ئەو وەرقە و پەرەقانە بینن، با بیسووتێنین، زیاتر ئەوانە بێنن، رسمی سەدامی تێدایە، هەر رسمێکی رەفیق حزبی ئەوانە بۆ باشتر دەسووتێ.

ئێمەش لەگەڵ دایکم پێدەکەنین و قسەی خۆشمان دەکرد، هەردەم دەیگوت سەردەمێکی زۆر ناخۆش بوو، بڕوا و نەیێتەوە، خوا نەکا میللەتێک دیل بێ، تەواو کارەسات بەسەریدا دەبارێ، ئەوەی لەسەربازی رادەکا و ئەوەی لەشەڕەی عێراق و ئێران کوژرا یان شەهید کرا، ئەوە جگە لەو دایکانەی جەرگسووتاو بوون، کوڕەکانیان بەبیانووی تەنزیم و رێکخستن خرانە زیندانەوە و دوایش لەسێدارەدران.

شیعر/ پارچەکانم کۆکەنەوە.. ١٥ و ١٦.. ستار ئەحمەد

.

.... 16 ....

ئاسمانی تەممان بروسکەو
چەتری سەرمان گەواڵەیە
تینی هیوامان زریوەی
توێشووی سەرشانی پێشمەرگەو
هەواڵنامەی ئەم ساڵەیە

رۆژەكان بوونە سوتماك و
يادگارەكان
ئەفسانەى كاروانى مێژوو
ساتەكان عومريان راكێشا
نەبەردييەكان سڕانەوە
دەروازەكان
لەڕووى تەفرەو
داوى مەينەت كرانەوە
رۆشبيرى
شارەكانى لەياد كردو
قەڵەم بەگوللەى تاريكى
خرايە گەرووى زامەوە
كۆڵان گەڕەكى داپاچى
ماڵ پشتى لەگوند كردو
شار نيشتمانى جێهێڵا
نوسينەكان
بوونە ناسنامەى هەواڵ و
سەربردەكان
باسى جەنگ و
كوشتارى بەرەى ئەبرەهەو
بازووى خوێن و
مەدالياى سوارچالاكى
سياسەتمەدارەكان و
سەركردەو
كورسى رەنگين بوو
پلەو پايە
بوونە مەدالياو
گەردانەى
زێڕى نەوبووكى سەروەرى
بەر نەدارو
شەهيدەكانى خاك نەكەوت
ئەوەى قوربانى
ميللەت و
بستە خاكى
نيشتمان بوو
ناوى لەفەرهەنگى نەمرى و
بەرخودانى جەنگەكانا رەشكرايەوە

کوردستان بووە کابینەی
دزو جەلاد
ئیتر خەونێك
لەبیرو هۆشمانا نەما
بتوانین هەنگاوێك بنێین
بۆ ئازادی و بوونە وڵات

ستار ئەحمەد
پارچەکانم کۆکەنەوە
……… 15 ………..

لە کاتێکدا
داود ئۆغڵو
کورد دەکوژێ
کەچی سەرکردەکان ئێمە
ل□ ئەنقەرە
روومەتی دەلێسنەوە
پێیان زۆرە
دیکتاتۆرێك
روویەکی خۆشیان بداتێ
ئەوەتانێ
ئەمەریکا
بارەگای داعش
دەڕفێنێ
نەوەکوو زەبریان بگاتێ
هەر بەرپرسەکەی خۆمانە
تەنکەری نەوتیان دەداتێ
چش ل□ پێشمەرگەو
شەهیدان
کێ ل□ ئەحواڵیان دەپرسێ
کوردستان هەر چوار پارچەبوو
لەسایەی سەری ئەمانە
ئێستا بووە بەسەدو سێ
ئای کەباری خاك گرانە
هەر رۆژەی کەرتێکی دەڕمێ
نەبووە لەنێو چاڵی نەوتا
بۆ کەرتە نانێك بگریت و

دەست لەخەڵکی پانکەیتەوە
ماڵ لەخاوەن ماڵ حەرامە
کووچەو شەقامی شارەکان
هەمووی زامە
بۆ کوێ دەڕۆیت
هەر بۆنی بۆمب و بارووتە
نیشتمانە خاپوورەکەم
پڕ لەگەداو رەش و رووتە
مێشکم لەجەستەم تۆراوە
پەنجەم بەدەستم نامۆیە
ئەم خاکە خێری بۆ خەڵکەو
کۆتی دەستی من و تۆیە
نامۆین بەرۆحی خۆمان و
ماڵ و مناڵ و
کوچەو شار
نیشتمان سەراپا گڕە
لاوەکانمان
وەکوو مەلێکی بریندار
کەوتوونەتە باڵە فڕە
کەنار نەما
توێشووی سەفەری لێنەخەن
هەر رۆژەی لەهەڵدێرێکا
دەبنە سوتووی مێژوو تەمەن
بۆ نانێکی دەم رەشەبا
بەدوای گەرووی جانەوەرو
سکی گورگا باویشك دەدەن
لەم سنووری خوێنینەوە
بۆ ئەو تەلبەندی وڵاتان
تەکان دەدەن
چەندین تەرم و
ئێسك و پروسکی هاوخوێنم
لە دیدەی رووباری زەبرو
دەریای رقی سنوورەکان دۆزرانەوە
لانەیەك نەبووە هێلانەی
کۆرپەیەکی ئەم دەڤەرە
رۆح و جەستەمان خەواڵوو
خەون و خۆراکی سەفەرە

خەمخۆرێکم لەم خاکەدا
بەدینەکرد
بەر شاڵاوی بزربوون و
ئاوارەیی کیژان بگرێ
لەژانی گەنج و بێداران
وردبێتەوە
کوردستانم
هەموو ساتێك
تاکێکی خۆی لەدەست دەدات
چرکە نییە
زامێکی نوێی نەکولێتەوە

ستار ئەحمەد

لە قووڵایی خەمەکانەوە.. نەوزاد بەندی

لە سۆمەرست مۆمیان پرسی :
لەو ژیانە درێژەی کردووتە ،
لە چی پەشیمانیت ؟

* *.

ووتی : بە تەنیشت خۆشییەکاندا بە خێرایی تێدەپەڕیم و خۆم لێ گێل ئەکردن .. کەچی بە سەردا خۆم هەڵئەدایە ناو ناخۆشییەکان و زۆرترین کات تیایاندا ئەمامەوە و ئەتلامەوە .

* *.

بە دیار ئەوانەوە تەمەنمان بەسەر ئەچێ کە نە ئەتوانین دڵیان خۆش بکەین و نە ئەتوانن دڵمان خۆش بکەن ..!

* *.

ئەو هەموو مەزرای قۆخ و هەرمێیە، نابینین و ..
بە دیار سێوێکی بن عەرزەوە ،
چاوەڕوانیی ئەمانهاڕێ ..

★ ★ ★

ئەو هەموو سوپەر مارکێتە ڕوناک و ڕەنگا و ڕەنگە ڕامانناکێشێ ،
لە کوێرە فرۆشگایەکی گۆشەی کۆڵا نێکا ،
تەمەن و بۆنی کەڕوو بەیەکتر ئەناسێنین ..
ئەڵێین : بەس نییە خوا ئەمەی داوە ؟

★ ★ ★

سەر زەمینێکی فراوان ئەتۆرێنین و ..
لە 150 مەترە دووجادا ،
70 ساڵ تەمەن ئەتوێنینەوە ..
ئەڵێین بەرد له جێی خۆی سەنگینە ! ..
(شانازیی بەوەوە ئەکەین کە بەردین) ..

★ ★ ★

ئەو هەموو ڕەشەبا و هەورە ،
لە دەرگا و پەنجەرەکانمان ئەدەن ،
لەگەڵیاندا گەشت ناکەین بۆ وڵاتی باران ..
ناچینە دیدەنیی ئەستێرەکان ..
گەشت ناکەین بۆ پێدەشتی نێرگزەجاڕ ...،
کۆچ ناکەین بۆ ناو شەپۆلەکانی دەریا ..
وەک مێخێک ، لە پارچه زەوی□ی□ک چەقیوین ،
کە بۆتە کەلاوەی خاشاک و جەنگی هەموو دنیا ..
کە مافیاکان نەوتەکەیان دزیوە ..
کە جەردەکان خاکەکەیان بەخشیوە ..
کە خۆ فرۆشەکان باسی سەروەرییەکانی خۆیانی تێدا ئەکەن ..

کتێب\ گۆڕانە مەزنەکان ل□ ه□زرێکەوە دەست پێ دەکەن.. ئەمجەد شاکەلی

(لەگەڵ ئەحمەد بین بیلالدا بەرەو جیهانێکی نوێ)

نووسەر: ئەمجەد شاکەلی
بابەت: باس و لێکۆڵێنەوە
دیزاینی بەرگ: ئیسڕا کەمال
دیزاینی ناوەوە: خەبات عارف
چاپخانەی: کارۆ، سلێمانی، کوردستان

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..

AmjadShakaliDownload

چیرۆکی “هەر دێمەوە”.. ئازاد ئەحمەد ئەسوەد.. بۆ یادی تاهیری خەلیلی

بۆ یادی تاهیری خەلیلی

ساڵی 1982 لە گوندی (شێنێ)ی نزیك زەڵێ و ناوزەنگ لەسەر سنووری ئێران پێشمەرگە بووم، شیعری (هەر دێمەوە)م ل□ گ□قاری (ڕا پەڕین) بڵاو کردەوە، ک□ گ□قارێکی سیاسی و ئەدەبی بوو چەند ژمارەیەکی کەمی لێ دەرچوو. پاش ماوەیەك بیستمەوە کە هونەرمەند تاهیری خەلیلی ئاوازی بۆ دائەنێ. لەناو شۆڕشدا جگە لە تاهیری خەلیلی، دوو هونەرمەندی تریش خەریکی ئاوازدانان بوون بۆ ئەو شیعرە: لالۆ ڕەنجدەر و، هونەرمەندێکی تر کە خەڵکی گەڕەکی ڕەحیماوای کەرکوك بوو (ناوەکەیم بیر چۆتەوە) لە ناوەندی کۆمەڵەی ڕەنجدەران لە ناوزەنگ پێشمەرگە بوو. بەڵام دواجار تاهیری خەلیلی کارەکەی

ئەنجام داو، پێم وایە پاش تۆمار کردنی گۆرانییەکە دوو هونەرمەندەکەی تر وازیان هێنا.

لە کۆتایی ساڵی 1982دا بەهۆی نزیك بوونەوەی شەڕی عێراق-ئێران لەو سنوورە، سەرکردایەتیی یەکێتی ئەو ناوچەیەیان چۆڵ کرد و گواستیانەوە سەرگەڵوو و بەرگەڵوو و، هێزەکانی پێشمەرگەش دابەش بوونە سەر چوار مەڵبەند. من لەسەر داوای خۆم گواسترامەوە مەڵبەندی چوار لە بالیسان، بۆ ئەوەی بەشی ڕاگەیاندن (ئیعلام) لەو مەڵبەندە دامەزرێنین. ڕاگەیاندن بەرفراوان بوو و زۆرێك لە نووسەرو ڕۆژنامەوان و هونەرمەندانی ئەو دەڤەرەی لەخۆ گرت. جگە لە من؛ مەریوان وریا قانع، ئیبراهیم عەلی ئەحمەد (بەندی شێوەکار)، هونەرمەندی ئاوازدانەرو کەمانجەژەن مەجید خۆشناو، هونەرمەندی گۆرانیبێژ عەلی عەزیز خاوەن گۆرانیی"ئەی کچە کوردی کەرکوك" و ئەندامی تیپی مۆسیقای سۆلاف/کەرکوك بوو، قەنبەری کمانجەژەن ئەویش هەر ئەندامی تیپی مۆسیقای سۆلاف بوو لە تەلەڤزیۆنی کەرکوك، هونەرمەندی گۆرانیبێژ مونیر نوری (ناسراو بە مونیر ئاری)، سیار بادینی، شاهین (کوردی باکور بوو)، دکتۆر سالار مستەفا، عەباس ئیسماعیل حەمەد ناسراو بە "عەباس نیووتن" و چەند پێشمەرگەیەکی دی، بەرپرسی ڕاگەیاندنیش حاکم پێشڕەوسەید برایم بوو. وشیاری براشم لەگەڵ ئیمەدا بوو بەڵام ئەو چووە بارەگایەکی تر. عەباس نیووتن، ئەو نازناوەی لەخۆڕا لێنەنرابوو، ئەو خۆی دەرچووی بەشی فیزیا بوو، نامیلکەیەکی بە چاپ گەیاند تیایدا ڕەخنە لە یاسای سێیەمی ئایزەك نیووتن لە جووڵانەوەدا ئەگرێ. ئەوسا دەنگۆی ئەوە هەبوو کە لە یەکێتیی سۆڤیەتەوە بانگهێشتی عەباس کراوە بۆ لێکۆڵینەوە لە رەخنەکەی لە نیووتن. عەباس بۆ سەلماندنی تیۆرییەکەی خۆی کۆمەڵێ هاوکێشەی لە نامیلکەکەیدا بەکار هێنابوو. مەریوان قانع و ئیبراهیم (بەند) بە پێکەنین ئەیانووت لە ڕووسیا کاتێ زاناکان بە هاوکێشەکانی عەباسدا ئەچنەوە پێی ئەڵێن کورە ئەوە چیت کردووە؟ ئەوە زائید نییە، ناقسە! عەباسیش لە ناوچەوانی خۆی ئەدا: ئاه!!

لەپاش شەڕی بالیسان، کە لە مانگی چوای ساڵی 1983دا لەنێوان یەکێتی و بەرەی جوودا ڕووی دا بۆ ماوەیەکی کەم، بارەگاکەمان گواستەوە گوندی (کانی بەرد)ی نزیك بالیسان. ژوورێکمان تەرخان کردبوو بۆ تایپڕایتەرو ڕۆنیۆ ستێنسڵ و ئەو شتانە، هۆڵێکیش بۆ ئامێرو کەرەستە مۆسیقییەکانی وەکو کەمانجەو ئۆرگ و ئەکۆردیۆن و ئیقاع و.. هونەرمەندان پرۆڤەی گۆرانی و مۆسیقایان تیادا ئەکرد.

تاهیری خەلیلی ئەوسا لە نێوان سەرکردایەتی و بالیساندا هاتوچۆی ئەکرد. لە سەرکردایەتی لەگەڵ (تیپی مۆسیقای شەهید کارزان)دا گۆرانیی ئەووت. کە ئەشهاتە بالیسان مانگێك یان پتر لەلامان ئەمایەوە و لەگەڵ مەجید خۆشناوو مونیر ئاری و ئەواندا شەوان لە هۆڵی مۆسیقادا پرۆڤەی گۆرانییان ئەکرد. تاهیر کە گۆرانیی ئەووت خەڵکی کانی بەرد هەموو گوێیان لێ ئەبوو. هەندێ جاریش بۆ شەو کە لە بالیسانەوە ئەهاتینەوە بۆ کانی بەرد تاهیری خەلیلی بەدەم ڕێوە بە دەنگە بەرزو زوڵاڵەکەی گۆرانیی ئەووت لە هەموو دۆڵی بالیسان دەنگی ئەدایەوە. ئەوسا تازە دەنگۆی موفاوەزات (دانوستان) هەبوو لە نێوان یەکێتی و ڕژێمی بەغدادا، تاهیری خەلیلی هاتوچۆی سلێمانیی ئەکردو، لەگەڵ (تیپی مۆسیقای مەولەوی)دا کاسێتێکی تۆمار کرد کە پێکهاتبوو لە کۆمەڵێ گۆرانی، لەوانە گۆرانیی "هەر دەمەوە".

جارێکیان هاتە لام و وتی ئاوازی گۆرانییەکم داناوە شیعری خۆمە بەڵکو بەم بنووسیتەوە. وتم ئەی خۆت نەتنووسیوەتەوە؟ وتی من سەوادم نییە!. من تووشی شۆك بووم، خوێندەواریی نییەو ئەو شیعرو ئاوازە جوانانەش هەر بە سەلیقە دائەنێ. ئەو شیعرەکەی ئەووتەوەو من ئەمنووسی. شیعری هەزی پێشمەرگە "لە قەندیلی سەربەرزەوە" بوو. جارێکی دیش هات و شیعری "شیرین"ی پێ نووسیمەوە. وتم ئەم شیعرە لەڕووی کێشەوە لەنگە، هەندێ دەسکاریی کێش و سەروای شیعرەکەم بۆ کرد، بەڵام ئەو هەندێ لەو دەستکارییانەی بەدڵ نەبوو، لەبەر ئەوەی ئاوازەکەی پێش شیعرەکە دانابوو. ساڵانی دواتر هەندێ دێڕی لە گۆرانیی لە قەندیلی سەربەرزەوە گۆڕی. لەوانە بۆ نموونە:

هاوڕێ ئارام لەبیر مەکەن

ڕێگای لینین قەت بەرمەدەن

کە پاشان کردی بە:

هاوڕێی شەهید لەبیر مەکەن

ڕێگای قازی قەت ون مەکەن

هەروەها ڕەخنەمان لەو کۆپلەیەی گۆرانییەکە گرت کە ئەڵێ:

هەزی پێشمەرگە نابەزن

هەموو شۆڕشگێڕن ئەمڕۆ

وەك ئەوەی هەزی پێشمەرگە پێشتر شۆڕشگێڕ نە بووبن.

ساڵی 1983 هاوڕێی شاعیرم مارف عومەر گوڵ لە شارەوە هاتە لامان بۆ بالیسان دوو شیعریشی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو، داوای لێ کردم بە ناوی (دلاوەر مەحموود)ەوە لە بڵاوکراوەکانی شۆڕش بۆی بڵاو بکەینەوە. ئەوانیش شیعری "قۆچی قوربانی وڵاتم سوتەمەنیی ڕێی خەباتم" و "سروودی ڕاپەڕین: ژیان وەرزەکە کورت یا درێژە" بوو. من شیعرەکانم دا بە تاهیری خەلیلی. مەجید خۆشناو ئاوازی بۆ دانان و تاهیریش بە دەنگی خۆی لەگەڵ کۆمەڵێ گۆرانیی دیکەدا ساڵی 1984 لە کاسێتی دووەم تۆماری کردن.

هاوینی ساڵی 1984 بەهۆی موفاوەزاتەوە هاتوچۆی نێوان شاخ و شار ئاسایی ببۆوە، من و تاهیری خەلیلی و دکتۆر سالار مستەفا سەفەرێکی سەر سنووری ئێرانمان کرد بۆ لای حیزبە کوردی و ئێرانییەکانی ئۆپۆزیسیۆن. سەردانی کۆمەڵەی زەحمەتکێشان و حیزبی دیموکرات (حدکا) و موجاهیدینی خەلق و زۆر لایەن و کەسایەتیی نیشتمانیمان کرد، لەوانە شێخ عیزەدین حوسەینی، جەعفەری شەفیعی، هەروەها شاعیری "پێشمەرگەی کۆمەڵە وەك پ□□□ان". هەمووان زۆر بە گەرمی پێشوازییان لێ کردین. هەفتەیەك لەو دەڤەرە ماینەوە. تاهیری خەلیلی کەسێکی ناسراو بوو لەناویانداو هەموو ڕێزیان لێ ئەگرت. شەوان لە مەقەڕی ئەو حیزبانەدا هەموو لێی کۆ ئەبوونەوەو گۆرانی و سروودی بۆ ئەووتن. بڵاوکراوەی حیزبەکانمان کۆ ئەکردەوەو وتووێژی سیاسیی دووردرێژمان لەگەڵدا ئەکردن. جارێکیان دکتۆر سالار پرسیاری دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریای لە برادەرانی موجاهیدینی خەلق کرد، ئەوان وتیان بەلای ئێمەوە دیکتاتۆریەت هەر دیکتاتۆریەتە، هی پرۆلیتاریا بێ یان بۆرژوا، ئێمە هەموو جۆرە دیکتاتۆریەتێك ڕەت ئەکەینەوە… ئەوسا ئەو بیروڕایەی ئەوان بۆ ئێمە ببووە مایەی پێکەنین.

لە گەڕانەوەماندا لەو سەفەرە، تاهیری خەلیلی لەگەڵما هاتەوە کەرکوك، چەند شەوێك لەماڵی ئێمەدا مایەوە. بە ئۆتۆمبیلەکەی ئیبراهیم (بەند) هەموو کەرکوك گەڕاین. وتی بمبەن بۆ لای خانووە قوڕەکان. بردمان بۆ گەڕەکی شۆریجەو بۆ لای خانووە قوڕەکان. چەند شەوێکی دیش لەماڵی ئیبراهیم مایەوە. ڕۆژێکیان ئیبراهیم و براکانی تاهیری خەلیلییان بردبوو بۆ حەمامەکەی پریادی. تاهیر لە حەمام دەستی بە مەقام چڕین کرد، ئەوانەی لەوێ خەریکی خۆیان ئەشۆرد، کە زۆربەیان تورکمان بوون، هێندە سەرسام بوون بە دەنگی تاهیر هەموو لە دەوری کۆببوونەوەو گوێیان لێ ئەگرت.

تاهیری خەلیلی ساڵانی هەشتا لە هەموو ئاهەنگەکانی ناو شۆڕش بەشداریی کرد، لەوانە ئاهەنگی سورداش لە نەورۆزی 1984 کە لەوێدا سروودی "لە قەندیلی سەربەرزەوە"ی وت و مام جەلال کە ئامادەی ئاهەنگەکە بوو دەمانچەیەکی پێشکەش کرد. ئاهەنگی یەکی ئایاری هەمان ساڵ لە گوندی توتمە لە دۆڵی بالیسان لەگەڵ هونەرمەند حەمە جەزاو کۆمەڵێ گۆرانیبێژی دیدا. ئاهەنگی یادی دامەزراندنی یەکێتیی نیشتمانی لە گوندی شێخ مەحموود لە قەڵادزێ. چلەی شەهید سەید کەریم لە بالیسان ساڵی 1985. تیپی مۆسیقاش بریتی بوون لە؛ مەجید خۆشناو و قەنبەر بۆ کەمان، مونیر ئاری بۆ ئەکۆردیۆن، وشیار ئەسوەد بۆ ئیقاعی دوو تەپڵی کە پێی ئەڵێن بانگۆز، کۆمەڵێ مۆسیقاژەنی دیش.

لەپاش تێکچوونی موفاوەزات و دەستپێکردنەوەی شەڕ لە نیوەی دووەمی ساڵانی هەشتاوە هەتا کۆچی دواییشی کرد تاهیری خەلیلم نەبینییەوە.

ئێستا حەمە جەزا وعەلی عەزیز و قەنبەر و مونیر ئاری و مارف عومەر گوڵ و، دواجاریش تاهیری خەلیلی، هیچیان لە ژیاندا نەماون.

ماڵئاوا ئازیزان… زوو یا درەنگ پێتان ئەگەینەوە.

وێنەکە: تاهیری خەلیلی لە ئاهەنگی نەورۆزی 1984 لە سورداش. لە پشتی تاهیرەوە ئەوەی کەمانجە ئەژەنێ مەجید خۆشناوە ، ئەوەی ئەکۆردیۆن ئەژەنێ مونیر ئاری.

ئازاد ئەحمەد ئەسوەد

تیۆری ئەدەبی مارکسیستی..
نووسینی: ک ئەحمەد عەلەم..
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە :

عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ)

نووسینی : ک ئەحمەد عەلەم(*)
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ)

تیۆری ئەدەبی مارکسیستی کە لەسەر بنەمای مارکسیزم دامەزراوە؛ یەکێکە لە کاریگەرترین تیۆرییە ڕەخنەییەکان بۆ شیکردنەوەی ئەدەب. مارکسیزم ئەو قوتابخانە فیکرییەیە کە هەریەک لە کارل مارکس (١٨١٨-١٨٨٣) و فریدریک ئەنگڵس (١٨٢٠-١٨٩٥) دایانمەزراندووە و تیۆری ئابووری خۆشیان ناو ناوە کۆمۆنیزم. مارکس و ئەنگڵس لە نامیلکەی مانیفێستی حیزبی کۆمۆنیستدا ساڵی ١٨٤٨دا هاتنی کۆمۆنیزمیان ڕاگەیاند. مارکسیزم تا ئێستاش گرنگی و بایەخی خۆی لەدەست نەداوە بەو پێیەی ڕێگەیەکی مانادارمان پێدەبەخشێت بۆ تێگەیشتن لە مێژوو و ئەدەب و ڕووداوەکانی ئێستا. مارکسیزم دەست و پەنجە لەگەڵ ئایدیۆلۆژیا و کۆمەڵگە و مێژوو و ئابووری نەرم دەکات. مارکسیزم ئابووری وەک بنەمایەک دەبینێت کە سەرخانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایدیۆلۆژی لەسەری بنیات دەنرێت. بە واتایەکی تر، یەکێک لە پێشمەرجە بنەڕەتییەکانی مارکسیزم، هەلومەرجی ماددییە کە ئاماژەیە بۆ هەلومەرجە ئابوورییەکان و کە وزەبەخشی ئەتمەسفیری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایدیۆلۆژییە کە پێی دەوترێت دۆخی مێژوویی. هەروەها مارکسیزم تیشک دەخاتە سەر دابەشبوونی چینایەتی کۆمەڵایەتی ئابووری (هەبووەکان بۆرژوازی و نەبووەکان پرۆلیتاریا) دەبێتە هۆی ململانێی چینایەتی کە هەموو مێژووی مرۆڤایەتی پێ دەناسرێتەوە. بەنسبەت مارکسیزمەوە ئایدیۆلۆژیا بیرۆکەی حوکمڕانی چینی دەسەڵاتدارە یان سیستەمی بیروباوەڕە یان هەموو سیستەمە باوەڕییەکانە کە بەرهەمی هەلومەرجی کلتوورین. بۆ نموونە سەرمایەداری، کۆمۆنیزم، ئایین و هتد سادە نین، بەڵکو بە سروشتی ئەو بناغە ئابوورییەی کە بە دیتەرمینیزمی ئابووری ناسراوە، لە قاڵب دراون.

بەپێی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی ئەم دیاردەگەلی وەک ژێرخان، سەرخان، دیتەرمینیزمی ئابووری و ئایدیۆلۆژیا بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش لەخۆدەگرێت. مایکل ڕایان ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی بەم شێوەیە پێناسە دەکات (تێگەیشتنە لە ڕەگ و ڕیشەی کۆمەڵایەتی ئەدەب لەگەڵ هەستکردن بە ئەنجامە سیاسییەکانییەوە). ئاشکراشە کە جێوشوێنی چینایەتی کۆمەڵایەتی نووسەر و ئایدیۆلۆژیای باوی کۆمەڵگەکەش لە بەرچاو دەگرێت.

بیرمەندی مارکسیستی فەڕەنسی، لویس ئاڵتۆسێر (١٩١٨-١٩٩٠) بەشدارییەکی زۆر لە ڕوانگەی مارکسیستیدا دەکات و بیرۆکەکانی بە ڕوونی قەرزاری پێکهاتەگەرایین. لویس تیۆریزەی ئەوە دەکات کە ئەنجام لە کۆمەڵێ هۆکاری جۆراوجۆرەوە لەسەرووی دیتەرمینیزمەوە سەرهەڵدەدات. لە چەمکی سەربەخۆیی ڕێژەییشدا، پێشنیاری ئەوە دەکات کە سەرەڕای پەیوەندی نێوان کلتوور و ئابووری، هونەر تا ڕادەیەک سەربەخۆیی لە هێزە ئابوورییەکان هەیە. ئایدۆلۆژیا چەمکێکی سەرەکییە بۆ ئاڵتۆسێر وەک هەر مارکسیستێکی دیکە. ئاڵتۆسێر پێیوایە ئایدیۆلۆژیا سیستەمی (خاوەنی لۆژیکی تووند و دروستی خۆیەتی) کە نوێنەرایەتی (وێنە، ئەفسانە، بیرۆکە یان چەمک بەپێی کەیسەکە) دەکات و بەخشراوە بە بوون و ڕۆڵی مێژوویی لە نێودڵی کۆمەڵگەیەکی دیاریکراودا. لویس لە کتێبی (نامەیەک سەبارەت بە هونەر)دا پێیوایە کە هونەر لە شوێنێک لە نێوان ئایدۆلۆژیا و مەعریفەی زانستیدا هەڵکەوتووە. ئەو وای دەبینێت کە بەرهەمی ئەدەبی نە تێگەیشتنێکی تەواو لە جیهانی ڕاستەقینە دەدات بەدەستەوە و نە بە سادەیش دەربڕینی ئایدیۆلۆژیای چینێکی دیاریکراوە. بەڵام ئاگادارمان دەکاتەوە لەو ئایدۆلۆژیایەی کە هەم بوونی خۆی و هەم بوونی ئێمەش لە کۆمەڵگدا بەڕێوە دەبات.
لە ڕاستیدا ئاڵتۆسێر دەستکاری مارکسیزمی ئەرسەدۆکس دەکات. بۆ ئەو لامەرکەزی زاراوەیەکی سەرەکی ترە کە ئاماژەیە بە ئەو پێکهاتانەی کە هیچ جەوهەر و فۆکەس و ناوەندێکیان نییە. کەواتە هونەر ئۆتۆنۆمییەکی ڕێژەیی هەیە و هیچ یەکێتییەکی گشتی نییە. ئاڵتۆسێر زیاتر تیۆریزەی دەکات و دەڵێت کە ئایدۆلۆژیا لە ڕێگەی ئامێری دەوڵەتی ئایدیۆلۆژی وەک سیستەمی سیاسی، یاسا، پەروەردە، ئایینی ڕێکخراو و تاد کار دەکات. ئەوەی ئێمە دەیکەین یان باوەڕمان پێیەتی؛ ئایدیۆلۆژییە. تەنانەت کاتێک ئێمە پێمان وایە کە ئێمە بەپێی ئیرادەی ئازادی خۆمان مامەڵە دەکەین، بەڕاستی ئەوە بەپێی ئامێری دەوڵەتی سەرکوتکەر پۆلیس، سوپا، زیندان و هتد)کار دەکەین. بەڵام ئایدۆلۆژیاش وەک دیموکراسی وامان لێدەکات لەڕووی تیۆرییەوە هەست بە ئازادی بکەین، بەڵام لەڕووی پراکتیکەوە دەستوپێمان بەستراوەتەوە. لێرەدا وەک ئاڵتۆسێر دەڵێت ئینتەرپێلاسیۆن زاڵ دەبێت . ڕۆمانێک وا لە بینەرەکەی دەکات هەست بکات کارەکتەرەکان لەو جیهانەدا کە لە دەقەکەدا وێنا کراوە ئازادن بەڵام لە چنگی ئایدۆلۆژیا یەکیشدان.
پێش ئاڵتۆسێر، مارکسیستی ئیتاڵی ئەنتۆنیۆ گرامشی (١٨٤١-١٩٣٤) زۆر بە شێوەیەکی بەرچاو سەرنجی لەسەر هەژموون بوو کە دەبێتە پرسێکی دیکەی جەوهەریی لە ڕەخنەی ئەدەبیدا. بۆ گرامشی هەژموون بریتییە

لە تەواوی پرۆسەی کۆمەڵایەتی ژیاو وەک ئەوەی بە شێوەیەکی پراکتیکی بە مانا و بەها و بیروباوەڕی تایبەت و باڵادەست؛ کەوا بە جۆرێک ڕێکخراوە کە دەتوانرێت وەک جیهانبینی یان ڕوانگەی چینایەتی ئەبستراکت بکرێت. بۆیە تایبەتمەندی ئەلتوسێری ئایدۆلۆژیایە کە پەیوەندییەکی نزیکی بە چەمکی هەژموونییەوە هەیە.

ڕەیمۆند ویلیامز (١٩٢١- ١٩٨٨) لە کتێبی (مارکسیزم و ئەدەب)دا هەژموونی کلتوور بە گشتی و ئایدۆلۆژیا بە تایبەتی پێکەوە دەبەستێتەوە. هەژموون وەک فۆرمێکی ناوەکیی کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتی وایە کە هەندێک بۆچوون دروست دەکات کە پێدەچێت سروشتی و نەبینراو بن. ئەمە ئەو فێڵەیە کە ئاڵتۆسێر بە ئینتەرپێلاسیۆن ناوی دەبات وەک پێشتر ئاماژەی بۆ کراوە. بۆ نموونە سەرمایەداری و دیموکراسی و هتد بە پێی ڕوانگەی ئاڵتوسێری ئینتەرپێلاسیۆنن. هەروەها هونەرمەند دەتوانێت سوود لە کەلێن یان پێچ وپەنای هەژموون لە نووسینەکەیدا وەربگرێت.

ڕەخنەگری مارکسیستی چۆن دەقێکی ئەدەبی دەخوێنێتەوە؟ ڕەخنەگری مارکسیستی ئەدەب وەک ب□ر□□می هەلومەرجی ماددی مێژوویی دەبینێت. دەقی ئەدەبی ڕەنگدانەوەی ئایدۆلۆژیای کۆمەڵگەیەکی دیاریکراوە. هەروەها پەیوەندی نێوان دەق و مرۆڤەکان، یان ستەمکار و ستەملێکراو نیشان دەدات. ئەو لێکۆڵینەوە لەوە دەکات کە ئایا دەقەکە ڕەخنە لە سەرمایەداری یان هەر ئایدۆلۆژیایەک دەگرێت. ڕەخنەگر دەبێت لەوە بکۆڵێتەوە کە ئایا دەقەکە ڕەخنەیە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری یان هاوسۆزە لەگەڵ کۆمەڵگەدا. کەواتە، ڕەخنەگر هەندێک پرسیار ل□ بەرچاو دەگرێت وەک ئایا ب□ر□□می ئەدەبی ڕەخنەیە لە هەر ئایدۆلۆژیایەک؟ مارکسیزم چۆن ڕەنگدانەوەی لەسەر کاری داهێنەرانە دەبێت؟ جگە لەوەش دەقی ئەدەبی لە ناوەڕۆک و شێوە پێکدێت. ناوەڕۆکی دەقی ئەدەبیش دوو جۆرە: ناوەڕۆکی ئاشکرا (دیار) و ناوەڕۆکی شاراوە (نادیار). ڕەخنەگر ناوەڕۆکی شاراوە دەبەستێتەوە بە تەوەرە بنەڕەتییەکانی مارکسیستی وەک خەباتی چینایەتی و هەروەها ناوەڕۆکی دەقەکەش بە پێگەی چینایەتی کۆمەڵایەتی نووسەرەوە دەبەستێتەوە. ڕەخنەگر دیسانەوە گرنگی ژانری ئەدەبی لە ڕووی ئەو قۆناغە کۆمەڵایەتییەوە ڕوون دەکاتەوە کە ب□ر□□م□کەی تیا هاتۆتە ب□ر□□م. بۆ نموونە کۆمەڵگەی فیۆداڵی تراژیدیا ب□ر□□م د□□□ن□ت کە باس لە کۆمەڵگەیەکی تایبەت دەکات وەک شانۆنامەی شا لیری ولیەم شکسپیر.

ڕەخنەگری مارکسیستی بە ئاسوودەیی شا لیر وەک نوێنەرایەتی دراماتیکیی ململانێی چینایەتی نێوان دەسەڵاتی پاشایەتی و

هاوپەیمانییەکەی و سەرمایەدارە تازە سەرهەڵداوەکان واتە گەنەریل و ڕیگان و هاوسەرەکانیان دەبینێت. چینی سەرمایەداری لەگەڵ گەیشتن بەو زەوییە سەرهەڵدەدات کە پاشا پێشکەشی دەکات. خاوەندارێتی زەوی بەمانای نوێنەرایەتی دەسەڵات و سەرمایەیە، بۆیە بەهێزبوونی دوو خوشکەکە تەحەدای دەسەڵاتدارانی پاشا دەکەن. ئەوان مافی خودایی پاشایەتی یان دەسەڵاتی ڕەهای پاشا دەخەنە ژێر پرسیارەوە. بەڵام پاشا چاوەڕێی ئەوە دەکات کە تەحەدای نەکەن چونکە زلهێزەکان وا بیردەکەنەوە کە دامەزراوە و ڕێکوپێکییان تەحەدا ناکرێ. بە شێوەیەکی مێتافیزیانە، لیر بەهۆی دەسەڵاتەکەیەوە وەک خۆی بانگەشەی بۆ دەکات، تووشی کوێربوون دەبێت. بۆیە ناتوانێت درک بەوە بکات کە دەسەڵات و موڵک و ماڵی خۆی لەدەستداوە بە ڕادەستکردنی شانشینی خۆی بە هەردوو کچەی کە بە دڵنیاییەوە دەربڕینی خۆشەویستیان بۆ باوکیان بە کاڵا دەکەن. هەروەها پاشا ناشتوانێت واقیعی دەربارەی کچە بچووکەکەی کۆردێلیا ببینێت. لە ئەنجامدا لە ئینگلتەرادا لە زەوی/دەسەڵات بەبەش دەبێت. هاوتەریب لەگەڵ ئەوەشدا گلۆستەر ناتوانێت واقیعەکە ببینێت کاتێک ئینکاری کوڕە گەورەکەی ئەدگار دەکات. دواتر کۆردێلیا کە نوێنەرایەتی ئەرستۆکراسی دەکات ڕووبەڕووی بۆرژوازی یان سەرمایەدارەکان (گەنەریل، ڕیگن و ئەدمەند) دەبێتەوە. لە ڕاستیدا شا لیر ململانێی نێوان ئەرستۆکراسی و سەرمایەداریی تازە سەرهەڵدراودا بە وردی دراماتیزە دەکات. نەک هەر ئەمە، بەڵکو قەیرانی ئەرستۆکراسی هاوچەرخیش دەخاتە ڕوو کە بەهۆی لەدەستدانی دەسەڵاتی ئابووری خاکەوە دروست بووە، دواجاریش ئاشکرای دەکات کە سیستەمی کۆن و نابینا لەناو دەچێت، بەڵام لەناوچوونەکە دەستپێکی دیدگایەکی نوێتر و بەزەییتر و دادپەروەرتر دەخاتە ڕوو کە دەبێت دامەزرێت.
تێری ئیگلتەن لە کتێبی مارکسیزم و ڕەخنەی ئەدەبی (١٩٧٦)دا دەڵێت ڕەخنەی مارکسیستی؛ ئەدەب لە ڕووی ئەو بارودۆخە مێژووییانەی کە بەرهەمی دەهێنن، هەڵدەسەنگێنێت. بەڵام تەنیا هەڵسەنگاندنێکی کۆمەڵناسییانەی ئەدەب نییە. ئەرکی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی، بریتییە لە تێگەیشتن لە ئایدیۆلۆژیاکان و بیرۆکەکان و بەها و ئەو هەستانەی کە لەلایەن خەڵکەوە لە سەردەمە جۆراوجۆرەکاندا و لە کۆمەڵگەکانی خۆیاندا ئەزموونیان دەکەن و هەروەها شیکردنەوەی هەر کارێکی ئەدەبییە بە شێوەیەکی تەواوەتی و ئەمەش بە واتای گرنگیدانێکی هەستیارە بە فۆرم و شێواز و ماناکانی دەق.

(*)ک ئەحمەد عەلەم پرۆفیسەری یاریدەدەرە لە بەشی ئینگلیزی لە زانکۆی نۆرثرەن لە بەنگلادیش.

سەرچاوە :
Marxist Literary Theory K. Ahmed Alam
The Daily Observer website published on Sunday July 5, 2015

فریشتەکانی بەفر ئاوێتەیەک لە (برین،خەم، ئازار، ناڵەو فرمێسک)ی گەلێک.. تێوەشاندن(تعلیق) یوسف محەمەد بەرزنجی

لەدوای ڕۆمانی لەخەومای جەمیل سائیب و مەسەلەی ویژدانی ئەحمەد موختاربەگی جاف، ژانەری ڕۆمان لەنێو ئەدەبی کوردیدا سەری لە بۆتەو جوغزی ڕۆماندا، وەک بابەتێکی گرنگ و بەکەڵک و پێویستی نێوەندەکە چالاکی بەخۆیەوە بینی ودەستی بەنەشونماکردن کرد و ئەدیبەکوردەکان دەستیان بۆ ژانەری ڕۆمان نووسی برد بە هەموو بەرتاقای جوانی و پڕ کەموو کورتییەکانییەوە، تا ساڵی نەوەدەکان رۆمان نووسین زۆر لە گەشەدا نەبوو، بەو واتاییەی ڕۆمانە چاپکراوەکان زۆر نەبوون لەڕووی ژمارەوە، چونکە هەم حکومەتی بەعس ودەسەڵات ڕێگریان لەگەشەی ڕۆشنبیری دەکردوو، هەم بەرهەمەکان لەلێکۆڵینەوەو توێژینەوەو چیرۆک و شیعر زۆر بەربەستی بڵاوکردنەوەیان بۆدروست دەکرا، ڕۆمانووسینیش وەک ژانەرێکی گرنگ لە بەردەم ڕێگری و بەربەستی سانسۆردا قوتاریان نەدەبوو، بۆیە وەک گوترا ژانەرو بەرهەمی ڕۆمان و چاپکردنی زۆر بەکەمی دەردەکەوت و کەم دەبینران و کەم کەم تاک وترا چاپ دەبوون.
بەڵام لە ساڵی دووهەزاردا بەرەو سەر نووسەران زیاتر گرنگی وئەوینیان بۆ ئەم ژانەرە ئەدەبیە جوڵاو گرنگیان بەنووسین و وەرگێڕانی ڕۆماندا و چەندین ڕۆمانی جوان وشاکار نووسران و وەرگێڕدرانە سەر زمانی شیرنی کوردی، نێوەندەکەیان پێدەوڵەمەند کرد و بوارەکەیان بەرەو گەشەو پێشەکەوتن وسەرکەوتن وهەڵکشان برد.

لەمڕۆی دۆخە ئەدەبیەکەدا، نووسەرانی بوارەکە زۆر بەرهەمی جوانیان لەڕۆمان پێشکەشکردووە، لە بارەی ڕۆمانەکانیشەوە، چەندین توێژینەوەو لێکۆڵینەوەو بابه□ت و مشتوومه□ی ئەدەبی پێشکەشکراوە، تەنانەت چەندین بڕوانامەی بەرزوتوێژینەوەی زانستیی لەسەر رۆمانەکان وەرگێراون. لە ئێستادا خوێنەرانیش زۆرچاویان لە سەر خوێندنەوەی ڕۆمانی خۆمان□ی نووسەرانی لەمەڕخۆمانە، لە هەمان کاتدا لە سەر ڕۆمانە جیهانیەکانە کەلەلایەن نووسەرانی بەسلیقەو زمان پاراوەوە لە زمانی یەکەم و دووەمەوە دەکرێنە کوردی و کتێبخانەی کوردییان پێ سەنگین ودەوڵەمەندکراوە.کەواتە ل□ ئێستدا لەو ڕاستییە دوورناکەوینەوە ئەگەر بڵێین: ڕۆمانی کوردی لەهەلوومه□رجی ئێستادا لە گەشەو پێشەکەوتن بەدوورنییە، بەڵکو لەهەوڵی پەل پۆ هاویشتن و گەشەو جوڵەی بەردەوامدایە.

فریشتەکانی بەفر

(ڕۆمانی) فریشتەکانی بەفر، بەڕێز پێشمەرگەو نووسەر سەید ئەحمەدی حەمەلاو لە ٨٢٢لاپەڕەدا بەشێوەیەکی سەردەمیانە نووسێوێتی و ساڵی ٢٠٢٣چاپو ب□ڵاوی کردۆتە، ڕۆمانەکە بەشێوەیەکی جوان ونایاب لەچاپێکی جواندا خراوەتە بەردەستی خوێنەران، ئەم ڕۆمانە بەپێدا هەڵدان و گوتن نەبێت، پێویستە زۆری خوێندەواران ئەوانەی حەزیان بۆخوێندنەوەو نووسین هەیە بیخوێنەوە، شایانی ئەوەیە ئەم ڕۆمانە جوانە، کە بەسەلیقەیەکی ئەدەبی بەرز نووسراوەو خۆماندوکردنی نووسەرەکەی پێوە دەبینرێت لە زۆربەی کتێبخانەو شوێنە ڕۆشنبیرییەکاندا بوونی هەبێت و خوێنەوەو هەڤپەیڤینی لەبارەوە بکرێت.

زمان و فەرهەنگی فریشتەکانی بەفر

نووسەری ڕۆمانەکە،سەید ئەحمەد، خۆی پێشمەرگە نووسەر خوێنەر ئەهلی ڕۆشنبیری و ئەدەب کەسایەتیەکی ماندوو تێکۆشەرە، زۆری ژیان وگوزەرانی لە گوندو شاخ و دۆڵ و کەناری ڕوبارو سەرچاوەی کانییە سازگارەکاندا بردۆتە سەر، کەواتە ئەو کوڕی گوندە عەشقی چیاو فیداکارییە، ئەو جگە لەوێنە چرکاندنی نەهامەتی وڕەشبەڵەک وخۆشی گوندو وێنەی ڕەزو باخو خەڵکی بێناز کە نارگیرلە شار، تێپەڕینی وڵاخدارو کاروگوزەرانی خەڵکی زەحمەتکێش و ژیانوگوزەرانی جوتیاران وڕەندەری کورد، ئەوتوانیوێتی بەکامێرای وشە جوانەکان و ڕەسەنایەتی وشە وێنە بچرکێنێ ودیمەنکان تۆماربکات، ئەو وێنەکێش نیە، بەڵام دەتوانێت بەوشە ڕەسەنەکانی سەرزاری خەڵکی گوندو دەڤەرە جۆراو جۆرەکان چیرۆک و ئازارو خەونی پاڵەوانەکانی بخاتە

ناو هەگبەی ڕۆمانە جوانەکەیەوە، ئەو پێمان دەڵێت: زمانی کوردی خاوەن مێژووی ڕەسەنایەتی و جوانی وفەرهەنگی دەوڵەمەندە، هەزاران دەستەواژەو وشەی جوانی تێکەڵ بە هەقپەیقین و ئازارو خەم و خەونی کەسایەتی و پاڵەوانەکانی ناو خەڵک و کاراکتەرەکانی ناو ڕۆمانەکە کردووە. وەک بەفری سپی چیا بەرزەکانی کوردستان جوانییان بەکەسایەتییەکان و پێشمەرگەو شەهیدەکان بەخشیوە، زمان کلیلە جوانەکەی نێو ڕۆمان و چیرۆکەکانە، کە گرێی ڕوداو کارەساتەکان دەکاتەوەو دەوڵەمەندی زمانی کوردی ئاوێتەی ڕۆمانەکە بەگشتی دەکات.(سەید ئەحمەد) بەسەلیقەو توانای خۆی کە زمانی بەرزو هێزوو پێزی بە ڕۆمانەکە بەخشیوە، دەردەکەوێت وشەو دەستەواژە بەپێزو سەنگینەکانی کە دەتوانرێت وەک فەرهەنگ سەیری بکەین لە سەرەتا تا کۆتایی ڕۆمانەکەدا بەتەکنێک و داڕشتنێکی ووردو جوان دەردەکەوێت و دەوڵەمەندی و سەنگینی ڕۆمانەکەدەخاتە ڕوو، خوێنەریش تام و چێژو تامەزرۆیی بەخوێندنەوەو شوێنکەوتنی ڕووداو ڕایەڵەو سەرەداوەکانی کەشەو هیواو خەونی پاڵەوانەکان بەرجەستە دەکات.

کوردو کارەساتەکان هەمیشە دووبارە

هەگبەو مێژوو جوگرافیای دەڤەری کورد دەوڵەمەندو ئاوسە، بەڕووداوە هەمە چەشنەو لەیەک نەچووەکان، فرمێسکی تاکی کورد زۆر دەگمەن وشک بوونەوە دەبینێت. کارەسات وڕوداو بەشوێن یەکدا دێن و کەمیان لەیەکدی دەچن، خوڵقێنەری سەرەکی لەکایە جۆر بەجۆرەکاندا جگە لە ناو خۆی خۆمان دوژمن و دەسەڵاتە هەمە چەشنەکانی نێو مێژووی دابەشکردن و پەرتەوازەبوونی گەلەکە، نا تەبایی شێرپەنجەی ستراتیژو ئایندەو ئامانجی میللەتێکی مەزڵوم و ستەملێکراوی نەتەوەی کوردە، پاڵەوانەکانی ئەم ڕۆمانە کوڕو ژن وکچی ئەم هەگبە دەوڵەمەندەی ناو کایەی مێژووی ئەم سەردەمەن(١٠)دە ساڵەی دوای ساڵی ١٩٨٠تا ١٩٩٠هەگبەیەکی ئاوسە بەکارەسات و روداوی نەخوازراو لەیەک نەچووی ناومیژووی کورد، پێشتر لەم مێژووە پڕکارەساتانەدا ئەنفال و کۆمەڵکوژی و چەکی کیمیاوی سوتماککردنی خاک و تاقیکردنەوەی سەرجەم چەکە جۆراوجۆرەکان کەمتر هەبوون، یان نەبوون و لە ناو جوگرافیاو مێژووی دیاریکراوی کوردا کەمبوون، بەڵام ڕۆمانی(فریشتەکانی بەفر) هەگبەکەی لەو مێژوو ڕووداوانەدا پڕن وسیخناخن بە کوشتن و ئەشکەنجەو زمانی تۆڵەو کوشتنی بەکۆمەڵ و دوکەڵی بەنداری کوشتن، لەنێو ڕۆمانەکەدا بوونی هەیەو ڕەنگدانەوەی زۆری تێدایە، پاڵەوانەکانی(فریشتەکانی بەفر) لەئەستێرەی ترەوە نەکشاون بە ئەم مەملەکەتە، بەڵکو نەوەی ئەم خاک وگڵەن خاوەنی ئەم خاکەن لە ناوململانە وکێشە کۆمەڵایەتی و سیاسیی و ئابوورییەکاندا ئاوێتە

بـــوون (مـــام عەلی،کەریـــم بەگ، جەلال شـــارەزووری،عەزیز کەنارویی،نازدار،خەجێ، شەمێ، بەسێ، شلێر، نازدار،حەسەن،ئامانج، شێخ عومەر)(عەمید، حەمید،عەمیدجەمبوور) هەموو ئەمانە بەزیندوو شەهید و کوژراوانی دوژمنەوە، قوربانی دەستی ستەم و سوت□و دەسەڵاتێکی بێمۆراڵو دڵ ڕقن.

پاڵەوانەکانی ناو ڕۆمانەکە، بەتایبەتی ئەوانی بەشوێن مەسەلەی گەلەکەیانەوەن وخەونی ئازادی وسەربەستی و گەیشتن بە ڕزگاری لەستەم و زوڵم لەناخیاندا لەئایدیۆلۆجییاندا، رۆچووەو شۆڕیۆتەوەو جێگیرو ئاوێتەیانە، خاوەنی کەسایەتی و مۆریاڵی بەرزی دابوونەریت و سەمپڵی بەرزی کوردایەتی وپاکین، ڕۆمانەکەو نووسەرکەی لە هەناوی کۆمەڵگەی پڕلەستەم و دابوونەریتو کەلتوورێکی ڕەس□نیدا چەکەرەی کردووەو تێکەڵ ب□□وداوەکانەن دەوڵەمەندە بەزمانێکی ئەدەبی بەرزوو جوان کە لە ناو هەناوی کۆمەڵگەدا گەشەی کردووەو هەموو دابوونەریتەکانی ل□ بەرچاو گرتووەو بەڕێزەوە لێیی دوا□و لەناو ڕۆمانەکەی مامۆستا(سەیدا فریشتەکانی بەفر) رەنگدانەوەی قۆڵی پێشکەش کردووە.

شتە جوانەکان هەمیشە دەمێننەوە

لەنێو گەلانی دونیادا، دابوونەریت فرەن، خورەوشت و کلتووری گەلان هەمە چیزەو جودا جوداو هەمەچەشنن، لەهەندێک خوڕەوشت و دابونەریت و کلتۆوردا، لێک نزیکی و زۆرجارهاوبەشیش هەیە، بەڵام جیاوازی ولێکەنەچویش پانتای تایبەتی داپۆشیوە، ئێمە وەک مێژوو لەزۆرێک لەگەلانی دوونیاوە هاوبەشیمان هەیە، بۆ کلتووریش هەروایە، زۆرێک لەبیرەوەری نووسان یان چیرۆک و رۆمان و ژانەرە ئەدەبییەکانی تر و ه□ونەری مۆسیقاو ئاوازو تابلۆ… لەیەکدییەوە لە تەعبیرکردن و نووسین وشتەکاندا نزیکی تێدایە، لە ناشیرینەکاندا دابوو نەریت و خ□□وشت و هەڵسوکەوت و با□ت□ جۆراجۆرە ناشیرینەکان لە نەتەوەیەکەوە بۆ نەتەوەیەکی تر هەیەو لەنووسین و تابلۆ ژانەرە جۆراوجۆرەکاندا بە ئەدەب و مێژوویشەوە ڕەنگدانەوەی هەیە، رۆمانی(فریشتەکانی بەفر)هەڵگری پەیامە جوانەکانە کێشەی گەلێکی زوڵم لێکراوەو هاواری سەربەخۆی بۆ ئازادی و کێشەکەی دەکات، بەڵام سیخناخە بەوشەو دەستەواژەی جوان و گەیاندنی دەنگ و هاواری گەلێکی ستەم لێکراوە، لە ناو قوڵایی مێژوویی مر□قایەتی و گەیشتنە بەمافە مر□قایەتییەکەی و هەڵکێشانی هەناسەی ئاسوودەیی وئارامییە بەکەنارەکانی بەختەوەری.

(فریشتەکانی بەفر) قوڵ وجوان تەعبیر لە خەون و ئازادی و هاواری نەڕژانی خوێنی تری نەوەکان دەکات بە دەستی یەکدی، داوای وشک

بوونەوەی فرمێسکی گەلێک دەکات، داوای کۆتایی هێنان و سارێژبوونی برین و زامەکانی ناخی مر▯قی کورد دەکات. کۆتایهێنانی هەتا هەتایی بەستەم و زوڵم، لەسەر گەلێکی بەشمەینەت وغەدرلێکراوی ئەم دوونیایەیە کەشایانی ژیانی باشترو خەونی گەورەو جوانە.. دەستخۆشبێت کاک سەید بۆزمانی جوان و گەیاندنی ئازارەکان لەرێگەی گەیاندنی ژانەری ڕۆمانە جوانەکەتەوە بەدونیا…خوازیاری زیاتری بەرهەمی باشترو جوانترت بۆ دەخوازم.

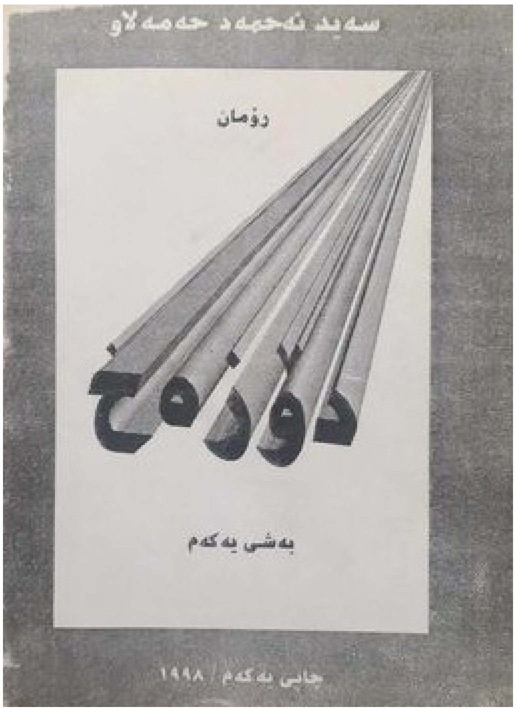

25/11/2023

دەسەڵاتەکی سەرکوتکەر و شەڕخواز بە ناوی رژێمی ئێران!.. عەبدولڕەحمان گۆرکی

تێڕوانینێک لە هێنانە سەرکاری ئیبراهیم رەئیسی و دەرهاویشتەکانی!
عەبدولڕەحمان گۆرکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

کاتێک بە هۆی پەرەسەندن و بەرەوپێشەوەچوونی راپەڕینی جەماوەرییەکان لە ئێران و چالاکییەکانی هێزەکانی موقاوەمەتی ئێران، نومایشی باڵبازێنی ناو دەسەڵاتی ئایینی دەرکەوت، وەلی فەقیهی دەسەڵات بڕیاری گرژبوونەوەی رژێمەکەی دەرکرد و یەکێک لە کەسە نزیکەکانی خۆی، واتا (ئیبراهیم رەئیسی)، خستە سەر کورسی سەرۆکایەتی ئاخوندان. ئەم هەنگاوەی خامنەیی سەرەتای جووڵەیەک بوو کە ئێستا نەک تەنیا خەڵکی ئێران، بەڵکو خەڵکی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش لێی زەرەرمەند بووە!
لەو رۆژانەدا نووسیبوومان کە (ئیبراهیم رەئیسی) دەبێتە دواسەرۆکی ئەم دەسەڵاتە! رەنگە دەبوو کات تێپەڕێت بۆ ئەوەی ئەم راستیە بە هەمووان بسەلمێنرێت. ئێستا لە کۆتایی ساڵی (٢٠٢٣)دا، زیاتر لە جاران راستی ئەم بابەتە بۆ هەموو لایەک روون بووەتەوە.
راپەڕینی جەماوەری لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران و رەوایەتی رێگا و ستراتیژییی تاکە رکابەر و بەدیلی راستەقینەی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی، واتە (ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران)، لە یەک ساڵی رابردوودا گەیشتە لوتکە و ئەم رژێمە و هەروەها (سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی مەزهەبی) چوونەتە دواقۆناغی خۆیانەوە.
ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر، ئەوانەی لافی راپەڕین و گەل و وڵاتیان لێدەدا، پێناسەیان دەرکەوتووە و لە رەوتی زۆرێک شەهیدبوون و ململانێ سیاسی و سەربازییەکاندا، دوو هێزی دژ بە یەک لە پەیوەند لەگەڵ ئێران، لە دژی یەکتر ریزیان بەستووە کە بوونی یەکێکیان، بە واتای نەبوونی ئەویتریانە. ئەمە دیمەنی راستەقینەی ئەمڕۆی ئێرانە و لە هەمانکاتدا شەڕی چارەنووسی نێوان دیکتاتۆرییەت لە لایەک و خەڵکی ئێران و موقاوەمەتی ئێران لە لایەکیترەوە گەیشتووەتە لوتکەی خۆی. لەم رووبەڕووبوونەوەیەدا دیکتاتۆرییەت و سیاسەتی سازان لەگەڵیدا لە دۆخی لاوازی و پاشەکشەدایە و بە دیوەکەیتریدا، خەڵک و موقاوەمەتی ئێران لە

قۆناغی بەرەوپێشەوەچوون و گەشەسەندندان.
ئێستا هاوکات لەگەڵ دەستپێکردنی شەڕ لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە تیایدا، ڕەوەی شەڕخوازانەی دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی، سەرنجی جیهانی بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە و هەمووان لەو بۆچوونە ڕاستەقینەی بەڕێز مەسعود ڕەجەوی نزیک بوونەتەوە، کە وتبووی "سەری ماری ویلایەتی فەقیهی لە تاراندایە" ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر، کەدەنگی لەسەر ئەم بۆچوونە بەهێزتر دەبێت.
ئەم بۆچوون و ڕوانگەیە بەشێوەیەک بەرەوپێشەوە چووە و پەرەی سەندووە کە بەشێک لە کەس و کەبوونەوەکانی نزیک لە دیکتاتۆرییەت لە ئێران وریایان داوە بە خامنەیی کە مافی ئەوەی نییە وڵاتەکەیان بەرەو شەڕ ببات! بەڕێز ڕەجەوی وتی: "ئەمە، لاربوونەوەیە و بە ئاوەژوونیشاندانی کێشەکەیە لەلایەن ریفۆرمخوازان لە ناوەوەی دەسەڵات و هەروەها لە دەرەوەی رژیم". هەروەها وتیشی: "خامنەیی هەرگیز بە نیاز نییە بچێتە ناو شەڕەوە لەگەڵ ئەمریکا و شەڕی راستەوخۆ بکات بەرامبەر بە ئیسرائیل. چونکە زیان دەکات و دواجار کورسیی هەژموون و ویلایەت لەدەست دەدات. ئەوەشمان لە بیر نەچێت کە ئەمریکا بۆ چەند پشت، پەشیمانە لەوەی لە عێراق کردوویەتی".
خامنەیی لە ڕۆژی ٢٢ی گەلاوێژی 2018 گوتبووی: "بەکورتی با بە دوو وشە بە میللەتی ئێران بڵێم: شەڕ روونادات و دانوستان ناکەین… ئەمریکییەکانیش شەڕ دەست پێناکەن". خامنەیی بە پشت بەستن بە هەڵوەستی سازشتکارانی ڕۆژئاوایی و هەروەها بە لەسەر کار مانەوەی رژێمەکەی بوو کە ئێستا لە سەرەتای ساڵی دووەمی "راپەڕینی جەماوەر لە دژی دیکتاتۆرییەت"دا، پەنای بردەتە بەر شەڕخوازی لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێراندا، تا بە شێوازی خومەینی، دەرمانێک بۆ چارەسەری برینەکانی بدۆزێتەوە و رژێمەکەی لە رووخاندن رزگار بکات و درێژە بە دیکتاتۆرییەتی خۆی بدات. بەڵام بە پێچەوانەی ئەم (هەڵە حیساباتەی) خامنەئی، "دۆخەکە هەرگیز بەرەو دواوە ناگەڕێتەوە و خەڵکی ئێران بە کەمتر لە رووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران رازی نابێت".
موقاومەتی ئێران لە مێژە رایگەیاندووە کە "بەیتی خامنەیی گەورەترین ناوەندی تاوان و سەرکوتکردنە لە جیهانی ئەمڕۆدا" و پێویستە لەلایەن ڕۆڵە بە جەرگەکانی خەڵکی ئێرانەوە بکرێتە ئامانج. موجاهیدین و موقاومەتی ئێران، وەک ئاڵاهەڵگر و پێشەنگی بزووتنەوەی گەل، زیاتر لە ٤٠ ساڵە لە مەیدانی سەخت و بێوچانی خەباتدان و ساتێکیش لە دوور نەکەوتوونەتەوە. هاتنە مەیدان لەم ڕێگەیەدا، پێویستی بە سەرکردایەتیی لێهاتوو، کەسانی گیان لەسەر

دەست و خۆبەختکەر و بە باوەڕە هەیە بە گەیشتن بە ئازادی و دیموکراسی.
بە بڕوای بەڕێز ڕەجەوی، "کاتی ئامادەیی بۆ ڕووخاندنی ئەم دەسەڵاتە گەیشتووە". هەڵەشەکە، پان نەکردنەوەی سەری مارەکەیە بە بەرد. سوپای پاسدارانی جەهل و جینایەت دەبێ بکرێتە ئامانج و لە چەک داماڵدرێت و هەڵوەشێنرێتەوە. پێویستە راپەڕین بکریت" (۳ی پووشپەڕی 2019). بەڕێز ڕەجەوی هەروەها وتی: "خامنەیی باس لە فەلەستین دەکات تا ڕێگایەک بدۆزێتەوە بۆ دەربازبوون لە (راپەڕین گەل) و ڕووخاندنی ڕژێمەکەی. کەواتە ئێستا کاتی بانگەشەیە بۆ ڕووخاندنی دەسەڵات. کاتی هەڵمەت و هێرشە بۆ سەر ڕژێم. ئەو مەزنەی ئەو دەستنیشانی کردووە دەبێ تەک بدرێت و بەسەر خۆیدا کەڵەکە بکرێت. نەک ئەوەی لە بەرانبەریدا، بە کڕوزانەوە داوای لێبکرێت وڵات بەرەو شەڕ نەبات!"
لە راستیدا، "خامنەئی لە خوای دەوێت ئەوەندەی بکرێت، کێشەکە لەوەدا کۆتایی پێ بێت و چار بکریت"، بۆ ئەوەی بتوانێت خۆی وەک "براوە" لەم شەڕکردنەدا نیشان بدات و "هیچ دۆخ و هاوسەنگییەکیتر بەسەریدا نەسەپێنرێت". خامنەئی دەیەوێت لە دژی راپەڕینی گەل بووەستێت و سەرکوتکردن و لەسێدارەدان لە ئێران زیاتر بکات و لە ژێر ڕۆشنایی ئەو هەنگاوەشدا، ساڵی داهاتوو نومایشی گەمەیینی ئەندامانی مەجلیسی نوێنەرانی ڕژێمەکەی، بە ناو هەڵبژاردن ئەنجام بدات و لە دەرەوەی سنوورەکانیش، وڵاتانی ناوچەکە بەدەنگ کات و دواقسە لەسەر سەقامگیری و ئاسایشی ناوچەکە بۆ خۆی بهێڵێتەوە. لە درێژەی ئەم سیناریۆیەدا و لەسەر ئاستی جیهانیشدا، هەنگاوێکی زیاتر هەڵبگرێت و خۆی زاڵ بکات بەسەر چارەنووسی وڵاتاندا!
دوا وتە!
دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی، دامەزرێنەر و لایەنی سەرەکییە لە شەڕی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا! ئەوانەی حاشا لەم راستییە دەکەن، لە ریزی ئەو کەسانەدان کە باس لە سازان لەگەڵ ئەم دەسەڵاتە دەکەن. کەمێک تێڕامان لەمجۆرە نکۆڵیکارانە، هەموو ویژدانێک دەگەیەنێتە ئەو راستییە کە ئەوان هاوپەیمانی ئاشکرا و راستەقینەی دیکتاتۆرییەتی دەسەڵاتی ئایینین لە ئێران. هەر ئەوانەن کە بە درێژایی مێژووی ئەم چەند دە ساڵەی رابردوو، بە شێوازی جۆراوجۆر، هاوکاری لەسەر کار مانەوەی ئەم ڕژێمە بوون و لە جێگەی پانکردنەوەی سەری (مار)ی دیکتاتۆرییەتی خوێنڕێژی مەزهەبی، ئەو (بەرد)ە دەبەستنەوە کە لە سەری مارەکە گیراوە. هەر ئەو کەسانەن کە بە کوشتنی میرغەزەبی وەک (قاسم سلیمانی و ئەسەدوڵڵا لاجەوەردی و سەیاد شیرازی و ...) ماتەمیان گێڕا! لە خۆڕا نەبووە کە بینیمان چۆناوچۆن لە جێگەی

(دەسەڵاتی دیکتاتۆری) لە ئێران، خەڵک و موقاوەمەتی ئێرانیان دەکردە ئامانج و راپەرینی ئەم گەلەیان بە (توندوتیژ) دەنواند!

مەرگی مامۆستا "جیهان تەها" لەنێوان دەنگەی خۆکوژی و گومان لەتیرۆرکردنیدا!.. تاهیر عیسا

بیست و شەشی مانگی ئۆکتۆبەری ئەمساڵ ، لە میدیا کوردیە جۆراوجۆرەکاندا، هەواڵێکی دڵتەزێن کە وەرگەڕانی ئۆتۆمبیلێک و گڕگرتن و دواتریش بەداخەوە گیان لەدەستدانی شوفێرەکەی بوو بەناوی مامۆستا "جیهان تەها" لە ناوچەی بلەی قەزای مێرگەسۆردا، بڵاوکرایەوە.

دەوترا کە مامۆستا جیهان تەها خۆی پێشبینی مەرگی خۆی کردووەو لەلاپەڕەی فەیس بوکەکەی خۆی نوسیویەتی ڕێگاکەم بەرەو مەرگەو مەرگ بانگم دەکات، چەند کاتژمێرێکیش دوای بڵاو بوونەوەی ئەم نوسینەی کاتژمێر هەشتی شەو دوای دورکەوتنەوەی دەیان کیلۆمەتر لە شوێنی نیشتەجێبوونەکەی کەشاری هەولێرە، ئەم ڕوداوەی بە دێتە پێش و لەلایەن بەرگری شارستانی ناوچەکەوە کە بلەو بارزانە، هەواڵەکە بە میدیاکان ڕادەگەیەندرێت.

ئەمەش بەومانایەی کە مامۆستا جیهان تەها بەمەبەستی خۆکوژی لەهەولێر دوورکەوتەتەوە.

بەڵام کاتێک نامەی بڵاوکراوەی ئەم چەند ڕۆژەی خوشک و براکانی دەخوێنیتەوە، ڕوداوەکە زۆر تەم و مژاویی و گوماناویەو لە سیناریۆی دەسەڵاتدارانی زۆنی زەرد دەچێت.

هەر ئەوکاتە هەواڵەکە جێگای گومان بوو، بەڵام بەو دەلیلەی کەسو کارەکەی ئەو کاتە شتێکی ئەوتۆیان لەبارەیەوە نەدرکاند، من وەک خۆشم گومانەکەم لەسەری ڕەویەوە.

بەڵام دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە مانگێک، لەو کارەساتە، نامەی خوشک و برایەکی لە میدیاو تۆڕە کۆمەڵایەتیەکاندا وەک گومان لەمردنی خوشکەکەیان بڵاو کرایەوە.

ئەوەی زیاتر گومان دەخاتە سەر ڕوداوەکە و گومانی ئەوە لەلای هەر ئینسانێکی ئازادیخواز و مرۆڤدۆست سەبارەت بەمەرگی مامۆستا جیهان دروست دەکات ئەم خاڵانەی خوارەوەیە:-

□ مامۆستا جیهان تەها ئەکتەرو شانۆکارو مامۆستای وانەبێژو کەسایەتی هەڵسوڕاوو ناڕازی ناو مامۆستایانی وانەبێژبوو.

□ ئەو هەڵسوڕاوی ناو مامۆستایان لەزۆنی زەردی ژێر دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و پارتەکەیان بوو.

□ لەمیدیادا دەردەکەوت و وەک مامۆستای وانەبێژی ناڕازی قسەو لێدوانی هەبوو.

□ لەزۆنی سەوزدا مامۆستایان لە باری بایکۆت و ناڕەزایەتیدا بوون

□ مامۆستایانی زۆنی سەوز چاوەڕوانییان لە هەڵوێستی مامۆستایانی زۆنی زەرد هەبوو بۆ پشتگیری و هاوپشتی و بردنە پێشی جوڵانەوە چینایەتیە بەرحەقەکەیان بۆ بەدەستهێنانی خواست و داواکاریەکانیان.

□ دەسەڵاتی زۆنی زەرد، لەژێرباری نەفرەتێکی گەورەی کۆمەڵایەتی بەرین و فراوندایە، بەتایبەتی لەدوای شکستی ئابووری سەربەخۆو وەستانی هەناردەی نەوت و هاتنە خوارەوەی ئاستی بژێوو ژیانی خەڵکی کرێکارو هەژارو کاسبکار.

□ زیاتر لەسی ملیار دۆلار قەرز نراوە بە کۆڵی خەڵکەوەو باجەکەشی هەرد□ بێت خەڵک بیدات.

□ زۆنی زەرد هەردەم و هەمیشە لە هاتنە مەیدانی چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگا لەپێناو ماف و ئازادیەکانیاندا تۆقیوەو بەتایبەتیش لەم دۆخەی ئێستایدا کە لەگەڵ حکومەتی فیدڕاڵدا کەوتۆتە دۆخی شکست لەدوای شکست و پاشەکشەوە هەتائاستی گومانکردن لەداڕوخانیان .

□ بۆ بەرگرتن بەم هاتنە مەیدانانەی خەڵکیش سڵ لەدەست بردن بۆ هەرکارێکی وەحشیگەریانە ناکاتەوە.

□ هاوکاتی بایکۆت و هەڕەشەی مامۆستایانی ناڕازی لەڕێگای تەلەفۆنەوە لەلایەن کەسانی بەڵتەجی و نەناسراوەوە هەڕەشە لەمامۆستایان کراوە.

□ مامۆستا جیهان تەهاش بەر لەو ڕوداوە هەڕەشەی لێکراوە

□ ناوەرۆکی نامەی هەریەکە لە خوشک و برای مامۆستاجیهان بۆ دەسەڵات، کەهاوپێچیان دەکەم لەکۆتایی ئەم نوسینەمدا، زیاتر گومانەکان لەسەر لەپشت بوونی دەستی دەسەڵات لەو ڕوداوەدا زیاتر دەکەن.

□ دەسەڵاتدارانی کوردستان لەماوەی سیی ودووساڵەی دەسەڵاتداریی سەرەڕۆیانەیاندا، بەدەیان و سەدان کەسایه□تی چالاکی سیاسیی کۆمەڵایەتی ڕۆژنامەوانیان تیرۆرکردووە

□ لەزۆنی زرردا بەدەیان کەس بە تۆمەتی ناڕەوا ئێستاش لەزیندانەکاندا دەردو میحنەت و زەجرو ئازار دەچێژن، تەنیا بەدەلیلی خۆپیشاندان یان هەڵسوڕانیان لە بواری ڕشتەیی یان ڕۆژنامەوانیدا.

□ سۆرانی مامە حەمەو عەبدولستار تاهیر شەریف و نەزیر عومەرو شوکری ئامێدی و ویدات حوسێن و سەردەشت عوسمان و … دەیان وسەدان تیرۆری تریان، لەمێژووی دەسەڵاتی سیی ودووساڵەی میلیشیاگەرێتیاندا و تیرۆر پیش□یان لەبەرامبەر دەنگە بوێرو ناڕازیەکاندا، گومانەکان لەسەرتیرۆری مامۆستا جیهانیش زیاتر دەکەن نەک خۆکوژی.

□ تێبینی :- نامەی هەریەکە لەخوشک و برای مامۆستا جیهان کە لەم چەند ڕۆژەدا ب□□اوکرانەوە.

https://www.awene.com/detail?article=99891

تاهیر عیسا

2.12.2023

لە ئۆکرانیاوە بۆ فەلەستین.. عوسمانی حاجی مارف

ڕۆژئاواو ئەمریکا بە خزمەتکردنی بەرژەوەندییەکانیان، پێشوازی بێشەرمانەو تەواویان لە دەستدرێژی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە کرد، بەمەش بزماری کوشندەیان لەو نەزمە جیهانییەی دوای کۆتایی بلۆکی ڕۆژهەڵات بانگەوازی بۆ دەکەن داکوتا، تەنانەت پێش شەڕەی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە، نەزمی ئێستای جیهانی بە سەرکردایەتی ئەمریکاو ڕۆژئاوا گەشتی داڕمانی خۆی دەستپێکردبوو.
لە نێوان شەڕەی ئۆکرانیا و دەستدرێژی ئیسرائیلدا، کاتێک هێرشی ڕووسیا بۆ سەر ئۆکرانیا لە شوباتی ٢٠٢٢ دەستی پێکرد، سەرکردەکانی نەزمی جیهانی ئێستا، بە لەشکرکێشییەکی شەڕانگێزی وەسفیان کرد، واشنتۆن و هاوپەیمانەکانی هەوڵەکانیان چڕکردەوە بۆ ڕازیکردنی هەموو جیهان بە یەکگرتن لە دژی ڕووسیا.
لۆژیکی ئەمریکی-ڕۆژئاوا سادەو ڕاستەوخۆ بوو بەو مانایەی چۆن جیهان لە تەنیشت خۆیان بوەستێنن، تا سەیری وڵاتێکی گەورە بکەن کە هێرش دەکاتە سەر دراوسێ بچووکەکەی و زەوییەکانی داگیر دەکات.
زیاتر لە ١٩ مانگە، ئەوە ڕوون بووەتەوە کە ئەو لۆژیکەی کە ڕۆژئاوا پشتی پێ دەبەستێت بۆ پشتیوانی ڕەهای خۆی بۆ ئۆکرانیا و سزاکانی بەسەر ڕووسیادا، بەتایبەتی بەداوی پشتیوانیان بۆ هێرشی بەربەریانەی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە، لۆژیکێکی پوچ و بێمانای لێدەرهات، بۆردومانکردنی نەخۆشخانەی مەعمەدانی لە ئێوارەی سێشەممە ١٧ی تشرینی یەکەمدا، نموونەیەکی توند بوو لەوەی کە وەک تاوانێکی جەنگی تەواو وەسف بکرێت، لۆژێکی چۆنیەتی وەستانەوەیان بەرامبەر بە ڕووسیا، جگە لە خەجاڵەتی و ڕیسوایی و شەرمەزاری شتێکی تری لێدەرنایەت، هەرئەمەش دنیای ناڕەزایەتی جەماوەری لە جیهاندا وروژاند، کە تەنها لە وەستانەوە بەرامبەر هێرشی درندانەی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە خۆی پێناسە بکات.
سروشتییە ئەو تاوانانەی کە ئیسرائیل بەرامبەر فەلەستینییەکان لە کەرتی غەززە ئەنجامیداون، لە ڕێگەی هەڵمەتێکی سیستماتیک و ڕێکخراوەوە کە پایتەختەکانی ڕۆژئاوا بەشداریان تێدا کردوە، بەتایبەتی واشنتۆن، لەندەن، پاریس و بەرلین، بە پەرەپێدانی فێڵ و درۆو خستنەگەڕی میدیایەکی بەرفروان، تائەو ئاستەی وەسفکردنی خەڵکی فەلەستین لە ڕیزی تیرۆرستاندا بکەنە بیانوی ئەو تاوانە کۆمەڵکوژیانەی ڕۆژانەو بێوەستان لە غەززە بۆ ئامانجی داگیرکاری و

کە نەپەرستانەیان کاری لەسەر دەکەن، ڕاشکاوانەو ڕاستەوخۆ دەڵێن؛ کاتێک فەلەستینییەکان لە غەززە حەماسیان هەڵبژاردوە دەبێت بەرگەی دەرئەنجامەکانیشی بگرن. نەتانیاهۆ بەیانیان و ئێواران بانگەشە دەکات، کە ئاشتی لەگەڵ فەلەستینییەکان پێویست نییە، واتە ئیسرائیل پەیوەندییەکانی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی ئاسایی بکاتەوە، بەبێ ئەوەی لەگەڵ لایەنی فەلەستینی بگاتە هیچ چارەسەرێک.
ئەمریکا و رۆژئاوا دروشمی پشتیوانیان بۆ ئیسرائیل بەرزکردەوەو گلۆپی سەوزیان بۆ هەلکرد، تا بتوانێت تۆڵەی کەرامەتی بەفیڕۆچووی و زەلیلبوونی خۆی بکاتەوە لەبەرامبەر ئەو شکەشکاندنەی لە هێرشی حەماسدا بەرەوڕووی کرایەوە.
لە ماوەی ٤٠ ڕۆژ زیاتریی دەستدرێژی دڕندانەی ئیسرائیل بۆ سەر کەرتی غەززە، نەزمی جیهانی بە سەرکایەتی ئەمریکاو ڕۆژئاوا تووشی پاشەکشەیەکی بەرچاوی وێرانکەر بووە لە ئاست ڕای گشتی جیهانیدا، کە جگە لە هاوپەیمانەکانی واشنتۆن، دەگمەن بووە کەسێک بدۆزیتەوە کە پێیوابێت ئەم سیستەمە جیهانیە ئەتوانێ شەرعیەتی متمانەی سیاسی بەدەست بهێنێت. چونکە ئاشکرایە کە یاساکانی تەنها خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی ڕۆژئاوا دەکەن، بۆیە زەحمەتە بتوانن لەگەڵ باقی جیهاندا هاوئاهەنگی بکەن و بەڵانسی هاوکێشەی سیاسی لە ناوچەکەو جیهاندا ڕاگرن. بەتایبەتی کە حاڵەتێکی دووفاقی بە هەڵوێستگرتن لەسەر شەڕی ئۆکرانیاو شەڕی ئیسرائیل لەلایەن ئەمریکاو ڕۆژئاواوە بە ڕۆشنی خۆی تەعبیردەکات.
هەرئەمەش ئەو ئارگیومێنتە پوچەڵە دەکاتەوە کە دەڵێت “ئیسرائیل مافی ئەوەی هەیە بەرگری لە خۆی بکات”، ڕۆژئاوا تەنها سەرنجیان لەسەر ئەو بیرۆکەیە داناوە کە پێش هێرشی ٧ی ئۆکتۆبەری حەماس، گوایە لە نێوان فەلەستینییەکان و ئیسرائیلییەکان دنیایەکی تەواو ئارام و سەقامگیریان هەبوە، بەڵام ڕۆژنامەی نیویۆرک تایمزی ئەمریکی ڕاپۆرتێکی بڵاوکردۆتەوەو باس لەوە دەکات کە چۆن حکومەتی ڕاستڕەو و توندڕەوی ئیسرائیل مەترسییەکانی لە ناوچە داگیرکراوەکانی فەلەستیندا زیاد دەکات، ئەمەش لەبەر ڕۆشنایی پەرەسەندنی هێرشەکانی دانیشتوانی ئیسرائیل لە کەناری ڕۆژئاواو دانانی شوێنی نیشتەجێبون لە پێشەنگی فایلەکانی حکومەتدایە.
حکومەتی ئیسرائیل لە قودس و کەناری ڕۆژئاوا بەردەوام بووە لە مامەڵەی خراپ بەرامبەر فەلەستینییەکان، تەنها لەم ساڵدا نزیکەی ٣٠٠ فەلەستینی و سەرکردەکانی “جیهادی ئیسلامی”ی لە غەززە تیرۆر کردووە.
هەموو ئەم پێشهات و ڕووداوانە هەستی باڵادەستی ڕەهای نەتانیاهۆو حکومەتەکەی و سوپاکەی و پۆلیس و دانیشتوانەکەی چەسپاند، تا

کۆنترۆڵی تەواوەتی بەسەر بارودۆخی ناوچە داگیرکراوەکانی فەلەستیندا بکەن، هاوکات هاوپەیمانەکانی ئیسرائیل لە ڕۆژئاوا ناوچەکە دڵنیاکرانەوە ئەوەی کە لەم دۆخەدا بەڕێوەدەچێت باشە، چیتر سەرئێشەی پرسی فەلەستین کاریگەری نامێنێت، بەڵام ئەم داگیرکارییە بەربەرییەتەی ئیسرائیل بە سەر دانیشتوانی غەززە، کێشەی فەلەستینی بردە قۆناغێکی تری سەرییەشە بەیان، کە دەبێت لەبەرامبەر ڕای گشتی جیهاندا ڕێگایەکی تر نیشان بدەن، کێشەی فەلەستین بێتە مەسەلەیەکی جیهانی و خواستی ناڕەزایەتیە فروانە جەماوەریەکان لە تەواوی دنیادا، هەرچەندە شەڕی ئیسرائیل لە کەرتی غەززە هێشتا بەردەوامە و کەس نازانێت کەی و چۆن کۆتایی بێت، بەڵام بەمانایەک دەتوانین ئەوە بڵێین ئەمریکا و ڕۆژئاوا ئیسرائیل لە ئاکامی ئەم شەڕەدا بەشکستێکی ترەوە دەنەدەرەوە.
ساڵانێکە پەکین و مۆسکۆ نەزمی جیهانی ڕۆژئاوا بە سەرۆکایەتی ئەمریکا ئیدانە دەکەن و داوای گۆڕینی دەکەن بە سیستەمێکی فرەجەمسەری نوێ کە “دادپەروەرتر” بێت…؟ بەڵام ئەم دۆخەی کە ئیسرائیل بەسەر خەڵکی غەززەدا خولقاندویەتی، ئەو سیستمە فرەجەمسەرییەی بەسادەیی پوچەڵ و بێمانا دەرهێنا، هەروەها دنیای ململانێی قوتبەکان لە ئاستێکی ترو مەیدانێکی تری ئامادەکاریدا دەبن بە گەورەبونەوەی ئەو جەنگەی کە ئەگەری هەیە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا فراوان و بەرجەستە بێتەوە.
هێرشە لەناکاوەکەی حەماس کە لە٧ی ئۆکتۆبەردا بەسەر شارۆچکەکانی ئیسرائیلی دەوروبەری غەززە ئەنجامدرا، چەندین دینامیکی ناوچەیی ناسەقامگیرکردەوە کە لە ساڵانی ڕابردووەوە لە ئارادا بووە.
یەکەم : دیارترینیان ئەو تێڕوانینە هەڵەیە بوو کە گوایە پرسی فەلەستین چیتر جێگای سەرنجی دانیشتوانی ووڵاتانی عەرەبی نەماوە، گوایە گەیشتن بە سەقامگیری لە ناوچەکەدا بەبێ چارەسەری کێشەی فەلەستین مومکینە، لەکاتێکدا کە فەلەستینییەکان لە ژێر بارگرانییەکی بەربەری ئیسرائیلیدا دەناڵێنن.
کاردانەوەی جەماوەری بە ئەوە هات کە پرسی فەلەستین و ئەو نادادپەروەریانەی کە فەلەستینییەکان بەدەستییەوە دەناڵێنن، هێشتا هەمایەکی سیاسی بەهێزی هەیە کە توانای هەڵگیرسانی شەپۆلی گەورەی توڕەیی لە سەرانسەری جیهانی عەرەبیدا لەخۆدەگرێتەوە، کە دەرکەوتەکەی زیاتر لە هەر پرسێکی دیکە هاتەتەوە مەیدان.
ناڕزیبوونی بیروڕای گشتی دانیشتوانی ووڵاتانی عەرەبی لە مامەڵەی خراپ و پێشێلکارییەکانی ئیسرائیل بەرامبەر بە فەلەستینییەکان تەنانەت پێش ٧ی ئۆکتۆبەریش بەشێوەیەکی بەرچاو دیاربوو، بەڵام ئەو ڕووداوانەی ئەمڕۆ لە غەززە ڕوودەدەن، هەستی ناڕەزایەتی لە

ناوچەکەدا زیاترکردووە. ئەوەی جێگای سەرنجە هاوتەریب لەگەڵ ئەوەشدا، پەرەسەندنی مەزاجەکانی دژە ڕۆژئاواش دەبینرێن، لە ئەنجامی ئەو پشتیوانیە بێمەرجەی کە ئۆپەراسیۆنەکانی بەردومانی ئیسرائیل بەسەر کەرتی غەززە لەچوارچێوەی هەوڵەکانی بڕیاردانی ئەمریکا و زۆرێک لە وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوادا بەدەستی هێناوە.

کەواتە فەلەستین گەڕاوەتەوە پێشەنگی گۆڕەپانی نێودەوڵەتی و ناوەندی گوتاری گشتی، لە ژێر ڕۆشنایی پەرەسەندنی زەبری بانگەوازەکان بۆ گەیشتن بە چارەسەرێکی سیاسی دادپەروەرانە بۆ پرسی فەلەستین، واتە جارێکی دیکە بەرەو جێخستنی چارەسەری دوو دەوڵەتی لە بەرامبەر ڕۆشنایی سیاسەتەکانی ئیسرائیل کە یەک دەوڵەتیان لەسەر بنەمای ئاپارتاید دامەزراندووە.

دووەم: ئاسایکردنەوەی پەیوەندیەکانی نێوان سعودیە و ئیسرائیل هێشتا لە دانوستاندا بوو کاتێک هێرشەکە ڕوویدا، بەڵام هێرشی دڕندانە بەسەر غەززە بووە هۆی ڕاگرتنی ئەو دانوستانانە بۆ ماوەیەکی نادیار. ئەو وڵاتانەش کە پێشتر ڕێککەوتنیان لەگەڵ ئیسرائیل واژۆ کردووە، لە بەرامبەر داگیرکاری غەزەدا سەرسام ماون و تاڕادەیەکی زۆر لە چاوەڕوانی ئەو ئاڵوگۆڕانەدان کە دوای جەنگ پێشهاتەکان چی دەنوێنێت.

سێیەم: ڕاگرتن و دواخستنی ئەو هەوڵانەی بۆ ئارامکردنەوەی ناوچەکە هەوەی بەئەدرەت، کە سی ساڵ زیاترە لە ناجێگیری و گێژاوی سیاسی بەسەردەبات، لە نموونەی نزیکبوونەوەی نێوان سعودیە و ئێران، دیالۆگ و دانوسەکانی نێوان ئەمریکا و ئێران، هەمو ئەوانە چونە ناو ئایندەیەکی نادیارەوە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم دۆخە هەموو جیهانی پاڵناوە بۆ ئەوەی لە لێواری ململانێیەکی ناوچەیی و ڕەنگە جیهانیدا بلەرزێنێت.

لەڕاستیا لەم دۆخە دژوارو ناهەموارەدا، کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی ناتوانێ تاسەر بەردەوام بێت لە بێدەنگی و چاوپۆشیکردن لە سەلماندنی مافە سیاسی و مرۆییە ڕەواکانی خەڵکی فەلەستین، لەکۆتاییهێنان بە داگیرکاری ئیسرائیل بەسەر غەززە، دواتر چاوەڕێی ئەوە بکەن کە لایەنی فەلەستینی بە ملکەچی بمێنێتەوە. ڕاستیە زەقەکەی ئەمڕۆ ئەوەیە کە فەلەستینیەکان لەگەڵ تێپەڕبونی کاتدا داگیرکاری و ڕەگەزپەرستی و ئاپارتایدی ئیسرائیل بە هیچ جۆرێک قەبوڵ ناکەن، بەڵکو ئەمڕۆ دەیسەلمێت کە فاکتەری کات لە بەرژەوەندی گەیشتن بە خواستەکانیان کاردەکات.

حکومەتی ئیسرائیل ئەمڕۆ لە لوتکەی فاشست بون و توندڕەوی و ڕەگەزپەرستیدایە، هیچ هەنگاوێک نیشان نادات بۆ ئامادەیی هەرجۆرە دانوسانێک بۆ وەستانی ئەم هێرشە دڕندانەیەی.

سەبارەت بە دەسەڵاتی فەلەستین، لاوازییەکەی لە بەرامبەر ئەو کارانەی حەماس کردوویەتی زیاتر بون و ناتوانێت ئیدیعای نوێنەرایەتی ڕاستەقینەی خۆی بە گەلی فەلەستین دەربڕێت. لەهەمانکاتدا بایدن و ئەمریکاش هیچ نیازێکیان نییە و هیچ هەوڵێکی سیاسی نادەن ببێتە هۆی کۆتاییهێنان بەم داگیرکارییە.
هەرچەندە دۆخەکە لە بەردەم ململانێیەکی نوێدایە، بەڵام خەڵکی فەلەستین هەست بە هیچ ئاسۆیەکی سیاسی ناکەن، بەڵام ڕای گشتی ناڕەزایەتی بەرفراوان و ناکۆکییەکانی ئەم شەڕە لە درێژخایەندا ڕەهەندی دیمۆگرافی بە شێوەیەکی ئەرێنی خۆی لە بەرژەوەندی فەلەستینییەکان دەسەپێنێت.

تەنز/ سەمەدە توورخەری مەلا قەپە.. عەبدولڕەحمان فەرهادی

ئەوە ڕۆژە، تەماشای تەلەفزیۆنم دەکرد، لە دیمەنێکدا سەروسەکوتی منداڵێکم بینی، شتێکی سەردەمی هەرزەکاریی خۆمم بیرکەوتەوە، هەر لەبەرخۆمەوە لە قاقای پێکەنینەم دا، کوڕە دوازدە ساڵییەکەم ڕاپەڕی و هەپێکی لەخۆی زانی.

- باوە، ئەوە بە چیی پێدەکەنیی؟
کوڕم ڕاکشەوە، هیچ نییە.
کەچی گەنەگەی لە داگرتم، گوتی:
- دەبێ هەر پێم بڵێی. چی بووە و بە چی پێکەنییت؟
- کوڕم، بەخەت بنوو، هیچ نەبوو. بیرەوەرییەکی سەردەمی گەنجیی خۆمم هاتەوە یاد و تێپەڕی.
وازی نەهێنا و گوتی:
- هەر دەبێ بۆم بگێڕییەوە.
ناچاری کردم ملم لە گێڕانەوەی بیرەوەرییەکەم نا:
هاوڕێیەکی گەنجیم، زۆر بیری دەکەم، ئێستا نازانم کەوتووەتە کوێ و چیی بەسەر هاتووە، ئەو هاوڕێیەم ناوی سەمەد بوو، بە سەمەد مەلا قەپە بانگ دەکرا. ئەو ناوەی قەپە لە چی هاتبوو؟
چۆنم بیستبوو، ئاوای دەگێڕمەوە:

سەمەد، کوڕە مەلایەکی شێوە تاژیی مل ت□ت□کی ل□ولاواز بوو، بیچمێکی سەمەر و عەنتیکەی هەبوو، ئەگەر بە باشی دیقەتت بدابووایێ، لە پێکەنین زیاتر هیچت بۆ نەدەمایەوە. سەمەد هەر دەمنی توڕلی بوو، هیچ باکی بە خوێندن و قوتابخانە نەبوو، زۆریش تەنبەڵ بوو، باوکی وی ناوی مەلا جاسم بوو، کە کۆلکە مەلایەکی نیمچە خوێندەوار بوو، وەلێ خۆی پێ زۆر عالیم بوو، کەچی بە مەلا قۆپێ ناسرابوو. زۆرم مەراق بوو بزانم ئەو وشەی (قۆپێ) یە لە چییەوە هاتووە! جاسم لە کوێ و قۆپێ لە کوێ! لە هەر کوێم دەپرسی نەیدەزانی. مەلا قۆپێ جارجارە لە ژێر سێبەری دارتوووەکەی بەرانبەر مزگەوت، یاریی دامەی لەگەڵ مامە ئەسعەدم دەکرد و قەتیش لێی نەدەبردەوە. ڕۆژێکیان ڕێکەوت لە مامەسعەدم پرسی:

▪ مامەسعەد، پرسیارێکم هەیە! ئەویش فەرمووی کردمێ: دەی.
▪ دەڵێم، ئەو مەلا جاسمەی هاودامەت، بۆچی پێێ دەڵێن مەلا قۆپێ؟ یەکسەر پێکەنینێك مامەسعەدی شینومۆر داهێنا.. پاشان گوتی:
▪ هەتیوە، شتێك دەزانیی! ئەوە کێ فێری کردووی ئەم پرسیارەم لێ بکەی؟

هەندە سوێند، هەندە قورئانم خوارد، کە خۆم لەمێژە دەمەو□ ل□□ت بپرسم، سەمەدی کوڕیشی هاوپۆلمە، بەڵام هەندەی دەمکرد، لەخۆمم ڕا نەدەبینی بیپرسمێ!

کە دڵنیاییم دایێ، کەس فێری نەکردووم و هەر پرسیاری خۆمە، دەستی بە گێڕانەوەی سەربردەی ناونانی مەلا جاسم بە مەلا قۆپێ کرد:

▪ لە کۆتایی پەنجاکان، ماوەیەك بوو زەعیم عەبدولکەریم قاسم، شۆڕشاندبووی و دەسەڵاتی وەرگرتبوو. لە مەعاریف پێویستیان بە مامۆستای قوتابخانە سەرەتاییەکان بوو، بڕیارێك دەرچوو کە هەر مەلایەك دەیەوێ ببێتە موعەللیم، دەبێ بچێت خولێکی فێربوونی وانە گوتنەوە و مامۆستایەتی ببینێت و پاشان تاقیکردنەوەیەکی نووسینەکییان پێی دەکرد و دەکرایە موعەللیم، ئەم خولە لە شاری کەرکووك کرایەوە، کە ماوەی ساڵی خوێندنی 1959-1960ی خایاند. موعەللیمی و مەعاریفیش کە ئێستا پێی دەڵێن پەروەردە! ئەوکاتە وەك ئێستا وێران و نالەبار نەبوو. موعەللیم مووچەیەکی زۆر باشی دەدرایێ. ئەوەبوو زۆر لە مەلایەکانی کوردستان، ئەوانەی تەمەنیان بۆ ئەو کارە دەگونجا، چوونە کەرکووك و بەشداریی خولەکەیان کرد و زۆربەیان دوای سەرکەوتنیان لە تاقیکردنەوەکە، لە گوندەکانی کوردستان بوونە مەعاشخۆر و موعەللیم و خزمەتیان

کرد. دوای خولەکە، ئەوان تاقیکردنەوەیان لە هەر حەوت وانە و بابەت کرد، کە نەحوو و سەرف و شەرع و سایکۆلۆجیی پەروەردە و ڕێگاکانی وانەگوتنەوە و بابەتی دیکە بوون و تیایدا 21 پرسیاریان بۆ هاتبووەوە، ماوەی 4 سەعاتیان هەبوو بۆ وەرامدانەوە، ئەوانەی لەو تاقیکردنەوە و ئەزموونە سەرکەوتن، هەموویان بڕوانامەی پێنجی ئامادەییان درایە، کە ئەوکاتە دوا قۆناغی ئامادەیی، وەك ئێستا پۆلی شەشەم نەبوو، بەڵکوو پۆلی پێنجەم دوا قۆناغی ئامادەیی بوو. لەم پارێزگای هەولێرە 120 مەلا بەشدار بوون وتیایشیاندا بوو نمرەی سەرکەوتنی نەهێنا.. ئەو مەلا جاسمە لەبەر ئەوەی کەلکە مەلایەکی کەم خوێندوو و کەم شارەزا بوو، درەنگیش شتی دەچووە مێشکی، بە سەت دەست ماچکردن ناوی خۆی خستە ئەم خولە، دەشیزانی لە تاقیکردنەوەکەی دەرناچێت! لە ڕۆژی تاقیکردنەوەکە قۆپیەیەکی زۆری بردبووە ژووری تاقیکردنەوە و مامۆستای چاودێریش یەك لە مەلا ناودارەکانی کەرکووک بوو، قۆپیەکانی لێ گرتبوو و تەسلیمی بەڕێوەبەرایەتیی خولەکەی کردبوو، ئەوە بوو کە ئەنجامی خولەکە بڵاوکرایەوە، ناوی ئەو وەك قۆپیەچییەك گێڕابووەوە و لە تەنیشت ناوەکەی نووسرابوو (رسب بسبب الغش) و ساقیت کرا و نەکرایە موعەللیم. هەر لەو ڕۆژەوە هەندێ لەو مەلایانەی لێی نزیك بوون، کلکەناوی (مەلا قۆپێ)یان پێدووخست و جاسم جاسمە، بووە مەلا قۆپێ، هەندێکیش بە (جاسم مەلا قۆپێ) بانگیان دەکرد. ئیتر لەناو خەڵك بەرەبەرە ناسناوەکە بە تەواوی تەشەنەی کرد و وای لە هات کەس بە مەلا جاسم نەیدەناسییەوە. هەندێك لە تورکمانەکانی هەولێر نەیاندەزانی وشەی قۆپێ گۆ بکەن، دەیانگوت مەلا قاپو!..

من و مامەسعەد نزیکەی یەك چارەگێ سەعات بەم سەربردەیە پێکەنین..

جا ئەو کوڕەی مەلا جاسم کە ناوی سەمەدە، کوڕێکی تامگەل بوو و لە خوێندنیش زۆر دەبەنگ بوو، بۆ جەڕجە لە ئەزموونەکان دەردەچوو، زۆریش هەوڵی دەدا باش بێت، کەچی هەر مایبوو. سەرم سوڕمابوو چۆن گەیشتووەتە پۆلی پێنجی زانستی! دەبێ ئەویش بەماوەقۆپییە نەبێ!.. ڕۆژێکیان مامۆستا دڵشاد کە وانەی ڕووەکزانیی پۆلی پێنجەمی زانستیی پێ دەگوتین، هەر بە زانیاریی گشتی، باسی لە بایەخی خۆراك بەتایبەت ڕووەك بە گشتی و سەوزە و میوە دەکرد بۆ تەندروستیی مرۆف، فێری دەکردین بزانین هەر یەکەیان چ جۆرە ڤیتامینێکی تێدایە و

هەر ڤیتامینەی ئەرکی چییە و بۆ چییە بەسوودە!.. لە بابەتەکیان ڕاڤەی سوودە جۆراوجۆرەکانی ڕووەکی دەکرد، کە هەریەکەیان ئەوەی بۆ چ ئەندامەکی جەستەی مرۆڤ هەیە و چ ڕۆڵێکیان لە گەشەسەندنیان هەیە، هەروەها شێوەی ئەوەشی بە کردین کە مەرج نییە ڕووەکێك بۆ ئەندامەکی لەشی یەکێك باش بێت و هەمان ڕووەك بۆ ئەو ئەندامەی لەشی یەکێکی دیکەیش هەمان سوودی هەبێت، مەبەستی ئەوە بوو لەش و جەستەی هەر تاکێك شتێکی لە دروستی لە دەکەوێت!.. جارێکیان باسی سوودی گوێزی بۆ گەشەکردنی مێشکی مرۆڤ کرد و گوتی: گوێز بە ئاوەز یەکاویەکە و گەشە بە ئاوەز دەدات.. تەماشایەکی سەمەدی مەلا قەپێم کرد کە بە ڕوخساریەوە وا دەردەکەوت زۆر بە شەوق و سەرسامییەوە گوێی شل کردووە، ئەم زانیارییانە بۆ ئەو گرنگ بوون.. لە وانەی پاشتر کە ڕۆژی دواتر هەمانبوو، دوای زەنگی دووەم پشوو، مامۆستا دڵشاد هاتە ژوورەوە، بەر لەوەی دەست بە وانە گوتنەوەکەی بکات، سەمەدی مەلا قەپێ یەکسەر بابەتی سوودەکانی گوێزی لێ پرسی کە چۆن گوێز سوودی بۆ مێشك و عەقڵ هەیە؟ ئەمە یەکەمجار بوو سەمەد پرسیار لە مامۆستا بکات، هەموو پێمان سەیر بوو! مامۆستا دڵشاد دیسانەوە بە کورتی باسی لە بابەتەکە کردەوە. سەمەد وازی نەهێنا و گوتی: کەوابێ، مادام گوێز بۆ عەقڵ و گەشەی مێشك باشە، دەبێ بۆ زیرەکییش هەر باش بێت؟ مامۆستا دڵشاد زۆرجار بابەتی پێکەنیناوی و قسەی خۆشی دەخستە نێو قسە و ڕاڤەکارییەکانی، بۆیەش لای قوتابییان خۆشەویست بوو.

▪ گوێ بگرە سەمەد، ڕاستە گوێز بۆ مێشك و ئاوەز باشە، بەڵام باوەڕ ناکەم بۆ تۆ ئەو سوودەی هەبێت، سوودی ڕووەك لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی دیکە دەگۆڕێت.
▪ ئەی مامۆستا گیان، چ خواردنێك بۆ من باشە کە وا بکات کەمێك زیرەك بم و بە ئاسانی پێلەکانم ببڕم.
▪ سەمەد تۆ گەر دەتەوێ لە خوێندن باش بیت، پێویستە بایەخ بە توور بدەیت. سەروسەکوتی تۆ لە توور بەولاوە بە هیچ شتێکی تر زیاتر ناسکێت! سەمەد بڕۆ توور زۆر بخۆ، بە قسەی من دەکەی ڕۆژانە دوو تا سێ سەرکە تووری مەڕ بخۆ، تخوونی تووری سەر نەکەویی!. گوێ بگرە سەمەد، ئەگەر ئەوە بکەیت، ئەگەر بە مانگێك تەنەتەت بە نیوتنیش نەخست، لەسەر منی حسێبکە.. هەموومان پێکەنین! سەمەد وایزانی ئەمە بە وشەی تەنەتە پێدەکەنین، نەیدەزانی مامۆستا دڵشاد هەر بۆ خۆشی و جەفەنگ وای وەرام دایەوە، کەچی سەمەد قسەکەی مامۆستا دڵشادی

بەتەواوی چووە مێشکیەوە. سەمەد تا دوا وانە ئەبلەق و سەرمەند مایەوە و بیر و هۆشی هەر لای توور بوو.. بە بەڕانییەکەی کە هاتینەوە دەوام، لە پشووی وانەی دووەم، سەمەد سەرکە توورەکی مەڕی گەورەی قوڕاویی لە گیرفانی شەروالەی بە زەحمەت و بە هەوەی من، لە گیرفانی دەرهانی، وردە وردە خەریك بوو لە شەروالەکەی دەخشاند تا قوڕی لە بەتەوە، ئیتر دەستی بە قەمپارە تووران کرد و ناوە ناوە فنەیەکی دەکرد و لچە نیمچە قوڕاوییەکەیشی بە قەدەی کورتەکی دەسڕییەوە. لەو ڕۆژەوە سەمەد لە قوتابخانەکە بووە توورخەرەکی ناودار..

وانەی پاشتر بە مامۆستا دەشادیان گوتبوو: سەمەد لە توورخواردن دەست بەکار بووە و ئەگەر بەردەوام بێ، توورخەرەکی چاکی لێ دەردەچێ. مامۆستاکە لە سەمەدی پرسی:

- کوڕە من، بڕیارت داوە ڕۆژانە چەند توور بخۆیت؟
- مامۆستا، سبەینان یەك سەرك، دوای نیوەڕۆیان یەك سەرك، ئێوارانیش یەك سەرك.
- ئافەرین. بەردەوامبە.

ئەو توورخەرییەی سەمەد دەیکرد، بە کەسمان نەدەکرا!.. لەو ڕۆژەوە لە پشووی وانەکاندا، قوتابییان بەرەو حانووت دەچوون، ئەمەیش لە هاوڕێیان هەریەکەو شتێکمان دەکڕی. سەمەد ئەو ماوەیە هەم خەرجیی نەبوو، هەمیش خەریکی توورخەرییی خۆی بوو و بە پشووی دوو وانە، سەرکە توورە گەورەکەی خۆی بە تەواوی حەپەلووش دەکرد.. زۆربەمان هیوامان وابوو سەمەد بە مانگی داهاتوو، لە وانەکاندا گۆڕانێکی بەسەردا بێت و ئاستی زانستیی باشتر بێت. هەندێك لە قوتابییە زیت و زرنگەکان بەتەواوی ترسێکیان لێ نیشتبوو و لە مەترسیی ئەوەدا بوون سەمەد لە زیرەکی، بەپێش ئەوان بکەوێتەوە، کەچی سەمەد لە وانەکاندا نە ئاگای لە دەرسەکان بوو نە لە حەشتەبای خوا، هەموو بیر و هۆشی لەکن توور بوو! ئەو بەپەلە بوو زەنگەکە لێ بدات و دەست بە قەمپارە تووران بکات.. نزیکەی دە ڕۆژێکی بە دووەم ئەزموونی مانگانەی زۆربەی وانەکان مابوو، بابەتەکەی سەمەد، لەناو زۆربەی مامۆستایان دەنگی دابووەوە، مامۆستا دەشادیش بەردەوام هانی سەمەدی دەدا و چاوەنۆڕی دەکرد بەڵکم خوایە سەمەد لە دەرسودەورەکانی باشتر بێت.. ئەم توورەی سەمەد، وایکرد هەفتەی پاشتر ژمارەیەك لە قوتابییە بەتواناکانیش واز لە حانووت بهێنن و دەست بە توورخەری بکەن، ئەمە بە زۆربەیان خەون و خولیایەکی فەنتازی

و خۆش بوو..
لە یەکەم ئەزموونی مانگانەمان کە بە وانەی کیمیا دەستی پێ کرد، دوای هاتنە دەرەوەمان لە پۆل، سەمەد پێی ڕاگەیاندین ئەگەر بەرزترین نمرە نەهێنێ، بە دڵنیایییەوە دووەم دەبێ..
لە ئەزمووونەکانی دیکەیش هەر هەمان ئاستی وەرامەکانی خۆی ڕاگەیاند، ئەم هاتنە دەستەی سەمەد، ترسی یەکەم نەبوونی ئەم مانگەی خستە دەروونی زۆر لە قوتابییە پێشەنگەکان، خەریك بوو ئەم ترسە بنیشێتە منیش! وەلێ چەندی تێدەفکریم، نەدەچووە عەقڵم توور تڕەتڕم بێخێتێ!.. سەمەد لە ئەزمووونەکانی مانگی پێشوو، لە کۆی هەشت وانە، لە چواریان کەوتبوو، لە دوانیشیان لە لێواری دەرچووندا بوو، کەچی کەوتبوو!.. هەموومان چاوەنۆڕی کاریگەریی توورخۆرییەکەی سەمەد بووین بەسەر زیرەکییەکەیەوە!..
کە ئەنجامی وانەی ڕووەکزانیمان وەرگرتەوە، دەرکەوت سەمەد 60ی لە 100 وەرگرتووە، ئەمەش بۆ ئەو هەنگاوێکی گەورە بوو، چونکە لە ئەزموونی یەکەمی، 40ی وەرگرتبوو، یەکەمی پۆل 70ی لە ڕووەزانی وەرگرتبوو، سەمەد سێیەم بوو، ئەمەش وای کرد سەمەد کەمێك شانازی بە خۆیەوە بکات، بەڵام بەداخەوە ئەم هەوایەی کەوتبووە کەڵکەڵەی، زۆری نەخایاند. ڕۆژی پێنجشەممە، کە ئەنجامی سەرجەم ئەزمووونەکانمان وەرگرتەوە، سەمەد بەر لەوەی ئەنجامەکانی خۆیمان پ□ ب□□□ت، خشی و خۆی بزر کرد، ڕۆژی هەینییش هەر نەمانبینییەو□، ب□ □□ژی شەممە، سەمەدمان کەمێك بە داماوی و لچشۆڕی بینی، لەمەوە بۆمان دەرکەوت کە لە حەلوەلادایە، دیسانەوە خۆی بزر کرد و دیار نەما!.. ب□ س□ب□ینیکەی کە وانەی ڕووەکزانیمان هەبوو، مامۆستا دڵشاد هاتە ژوورەوە و ڕووی لە سەمەد کرد:
- هااا، کاکی توورخۆر، ئێمە چاوەنۆڕی چیمان دەکرد! چیی دەرچوو!
ئیتر لەوێوە زانیمان، سەمەد جگە لە ڕووەکزانی، لە هیچی دیکە دەرنەچووە، بۆمان دەرکەوت توور کاری خراپی خۆی کردووە. ئەمەیش توورخۆری!
مامۆستا دڵشاد، ڕووی کردە سەمەد:
- سەمەد گیان گوێی مەدێ، هەوڵێك بوو دامان، ئیتر بەدوای ڕێگەچارەی تردا دەوێڵین.. سەمەد گوی بگرە با شتێکی خۆشت بۆ باسەوەکەم:
بێوەژنێکی گەڕەکەکەمان هەبوو، کوڕێکی تەمەن شەش ساڵانی هەبوو، ئەو کوڕە شەوانە کە دەخەوت، میزی لە جێخەوەکەی

بەخۆیدا دەکرد. دایکی چەندە هەوڵی دەدا و چەندی دەیبردە دختۆران، هەر بێسوود بوو. ڕۆژێکیان پیرەمێردێکی بەحسێب دونیا دیتەی! خزمی خۆی پێی دەڵێ:

- خوشکێ، ئەگەر دەتەوێ کوڕەکەت چیتر میز بەخۆیدا نەکات، پێم باشە بیبەیتە لای مەلا قۆپێ، بەڵکم نوشتەیەکی بۆ بکات و نوشتەکەیش بخە بالیفەکەیەوە، یان لێی بدروو، بەخوا هەر ئەو ڕێچارەیەت هەیە. بێوەژنەیش دەستی کوڕەکەی خۆی دەگرێت و دەیباتە لای باوکت، باوکیشت چارەسەریی ئەمەی بەلاوە ئاسان دەبێت و نوشتەیەکی بۆ دەکات و دوعای لەسەر دەخوێنێ و ڕادەستی بێوەژنەی دەکات، سەرقەڵەمانەی خۆیشی لێ وەردەگرێ.

ژنە بزر دەبێ و دوای ماوەیەك لە بەردەم مزگەوت لەگەڵ باوکت لووتیان بە لووتی یەك دەبێتەوە، باوکیشت لە حاڵوەحواڵی کوڕەکەی دەپرسێ:

- ئەرێ خوشکێ، خۆ کوڕەکەت میز بەخۆداکردنەکەی ب□□ا!

بێوەژن وەرامی دەداتەوە:

- بەخوا چی بڵێم مامۆستا، لەوەتەی نوشتەکەی جەنابتم لە بێجامەکەی بەستووە، هەتا بە میز ڕادەگا، ئێستاکێ گووش لەبن خۆی دەکات. نوشتەکەی جەنابت سەرباری میزەکەی گووشی زیاد کرد.

باوکیشت دەڵێ:

- خوشکێ تۆ دەبێ نوشتەکەی لە بالیفەکەی بدرووی نەك لە بێجامەکەی. تۆیش سەمەد گیان، هەر توورخۆری بەتەنیا بەس نییە، بەڵکوو دەبێ لەگەڵ توورخۆرییەکەت، بشخوێنیت. تێگەیشتیت؟

سەمەد باگۆی مامۆستاکەی دایەوە: مامۆستا دەبوو لە ئەوەلڕا وام بڵێییێ!

-———————————

تامگێل: نیمچە گێل.

شڕۆ: لێکدانەوە.

حەپەلووش: لووشکردن، هەڵلووشین.

قەمپار: قەپ یان خواردن بە گازگرتن.

دەوێڵین: وێڵ دەبین.

باگۆ: وەرام، جواب.

Sent from Yahoo Mail for iPhone

شیعـر\ ئـێـوارانـە ٥٣.. سـەردار جاف

بـەرەو زەردەی ئاوابوون چووم
ئاوێزانی گرێی گرژی دەچنمەوە
شەو ئافاتم بۆ دادێنێ
نیگاکانم لە بن لامپای چراخانا
کوێر کوێر بوون و
لە پەرێزی بێکەسیدا دروێنەی خەم دەچننەوە
مینا مناڵی لاسار و
چەتوون گەلی وڕکگرتوو
س□ر□□ و بەرەڵای کۆڵان
بۆ مەیلی چارۆکەی کەشتییە کۆنەکە
رووەو دەریا شەقاو شەقاو هەنگاو دەنێ
رووخسار شەرمی لێ تەنیووە
سەرەڕۆیەکی ژێوان و
لۆژلۆژ رووەو دەرگای کڵۆم
شانی بە دیوارە زبرەکان دەخشێنێ
چرپە و دەموودوی دوێنێکە
بوونە قوڵپی پەشیمانی
درزی دەرگا واڵا و سەرپشت
شەهلا بە چرپەی تەنزەوە
وێردی بوونە بانگ و سەڵا
وەرەوە وەکو جارانت))
بۆ شاری ئەوین ورەوە
لە گەڵ دەستت
چاکترین قۆندەرەی باتا و
جانتای موغازەی پێستدار و
ئامێری دەرزی دوورمان و
بەتانی گەرم بۆ یار و
((هەنگوینی ساغی بۆ بێنە
هومێدی رەش بووە چراتۆڕی گوزەر

دەنگی زەنگی کلێساکان
بانگی مزگەوت
جاڕدانی جەژن و بەهارێکی نەورۆزی
شەونخونی و
چاوەنواڕی ژوانێ بوو
ماڵ بە ماڵی گەڕەکی گرت
کوچە بە کوچەی دۆراندۆر
لەم شارەوە بۆ شاری دوور
بوو بە هەستی ئاشقانە
چەخماخە گەیشتە تۆڕ و
تاک بە تاکی ئاسق دەڵێ
ئیدی لە غوربەت ناترسم
خۆشمدەوێی خۆشەویسترین کەسم

٢٩ / ١١ / ٢٠٢٣

پاییز.. شیعر: رضا فیض آقایی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

...... ” بە یادی هونەرمەندی تازە کۆچ کردوو”شاهرخ”

شیعر: رضا فیض آقایی
ئاواز : منوچهر طاهر زادە
گۆرانی : شاهرخ

“”””””””””””

لە ئێوارەی پڕ بێزاری و بێ دەنگی
کۆچی غەمگینانەی
پەڕەسێلکە شادەکان
هەواڵی ڕووتبوونەوەی
باغچەکان..
پاییز هات بۆ

دەستبەسەرگرتنی باغ
بۆ کۆکردنەوەی گەڵا
و
چڵە وەریوەکان
کەس سۆراغێکی گوڵ ناکات
کەس سۆراغێکی گوڵ ناکات

وەرە لە کەناری دڵگیری گوڵاڵە سوورە
لە دیوانی گریان شیعرێک بخوێنین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
هەردووکمان پەروەرەکراوی
دامانی گریان
لە هەوای سینەمانا
هەوری گرتووە
چیرۆکی بێ هاوغەمیمان

ئەزانم ، ئیتر چیرۆکی بێ گەڵا
و
زەردهەڵگەڕاوەکەمان
کۆتایی نایە…ئەزانم

وەرە لە کەناری دڵگیری گوڵی سپیدە
لە دیوانی گریان
شیعرێک بخوێنین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
هەردووکمان پەروەرەکراوی
دامانی گریان

پاییز ، پاییزی ڕووتەوە بوو
من و تۆ ، خەستە و چاوبەگریان
من و تۆ ، خەستە و چاو بە گریان

لـەسـەر گـەڵای گوڵاڵە
بـە دڵێکی تـەنگ ئـەنووسم
وەرزی دڵ تـەنگی پاییز
وەرزی غـەمگینی عاشق

“””””””””””””””””’

وەرگـێڕانی : پشکـۆ ناکام

فیلمی سینەمایی کوردی “زاڵاوا” خەڵاتی بیست و دووهەمین “جەژنی حافز”ی بـەدەستهـێنا

مەنسوور جیهانی –

فیلمی سینەمایی کوردی “زاڵاوا” لە دەرهـێنانی سینەماکاری کورد “ئەرسەلان ئەمیری” خەڵاتی تایبەتی بیست و دووهەمین خولی “جەژنی سینەمایی حافز”ی بـەدەستهـێنا.

ڕێوڕەسمی پـێشکەش کردنی خەڵاتەکان بە براوەکانی بیست و دووهەمین خولی “جەژنی حافز” دوای ساڵێک وەستان، بە بەڕێوەبەرایەتی “ئومید موعەلیم” و بە بەرهەمهـێنانی خاتوو “ئازەر مێعماریان” لە هوتـێل “ئـێسپیناس پاڵاس” لە شاری تاران بەڕێوەچوو و خەڵاتی باشترینەکانی سینەما و تەلەفیزیـۆنی ئـێران بە سەرکەووتوان بەخشرا.

“محەمەدڕەزا عەلیمەردانی” پـێشکەش کاریی ئەم جەژنەی بەشی کەرتی تایبەتی ئـێران و هەروەها دەرهـێنەری بەرنامەکەش لە ئەستـۆی “عەلی ئـۆجی” بوو.

سەرکەوتووانی بەشەکانی سینەما و تەلەڤیزیـۆنی بیست و دووهەمین خولی جەژنی سینەمایی “خەڵاتی حافز” بریتی بوون لە:

سینەما:
باشترین فیلم: پـێشکەش کرا بە فیلمی سینەمایی “دیداری تایبەت”

(ملاقات خصوصی) لە دەرهێنانی "ئومید شەمس"
باشترین دەرهێنان: بەخشرا بە "ئایدا پەناهەندە" بۆ دەرهێنانی فیلمی سینەمایی "تی تی"
باشترین سیناریۆ: بە شێوەی هاوبەش بەخشرا بە "ئومید شەمس"، "بەهرام ئەرک"، "عەلی سەرئاهەنگ" بۆ نووسینی سیناریۆی "دیداری تایبەت"
باشترین ئەکتەری ئافرەت: بە شێوەی هاوبەش بەخشرا بە خاتوو "ئێلناز شاکردووست" بۆ ڕۆڵی بینین لە فیلمی سینەمایی "تی تی" و خاتوو "سەدەف ئێسپەهبۆد" بۆ ڕۆڵی بینین لە فیلمی سینەمایی "لەوەڕگە" (علفزار)
باشترین ئەکتەری پیاو: بە شێوەی هاوبەش بەخشرا بە "پێژمان جەمشیدی" بۆ ڕۆڵی بینین لە فیلمی سینەمایی "لەوەڕگە" و "بەهرام ئەفشاری" بۆ ڕۆڵی بینین لە فیلمی سینەمایی "فوسیل"
باشترین مۆسیقا: پێشکەش کرا بە مامۆستا "حوسێن عەلیزادە" بۆ ئاوازدانەری فیلمی سینەمایی "ئاتابای" لە دەرهێنانی خاتوو "نیکی کەریمی"
باشترین مونتاژ: بەخشرا بە "عیماد خودابەخش" بۆ مونتاژی فیلمی سینەمایی "بۆ هەموو شتێک" (بی همه چیز)
باشترین بەڕێوەبەری وێنەگرتن: پێشکەش کرا بە "وەحید ئیبڕاهیمی" بۆ وێنەگرتنی فیلمی سینەمایی "باروودۆخی مێهدی" (موقعیت مهدی)
خەڵاتی ڕەوانشاد "عەباس کیاڕۆستەمی": بەخشرا بە "عەلی بێهڕاد" بۆ دەرهێنانی فیلمی سینەمایی "تێڕوانین" (تصور)
باشترین بەڵگەفیلم: پێشکەش کرا بە "سیاوەش سەفاریان پوور" بۆ دەرهێنانی "کەپیتانی من" (کاپیتان من)
باشترین کورتەفیلم: بەخشرا بە "سەمەد عەلیزادە" بۆ دەرهێنانی "سێزدە ساڵی" (سیزده سالگی)
دەستکەوتی تایبەتی تاکەکەسی: بەخشرا بە "هادی حیجازی فەڕ"

تەلەفیزیۆن:
باشترین گۆرانی تیتراژی فیلم یا زنجیرەدڕاما: بەخشرا بە گۆرانیبێژی کورد "موحسین چاووشی" بۆ خوێندنی گۆرانی "وازم لێبێنە" (رهایم کن) و "عەلیڕەزا قوربانی" بۆ خوێندنی گۆرانی "بێ تاوان" (بی گناه)
باشترین ڕوخساری تەلەفیزیۆنی: پێشکەش کرا بە "عادڵ فیردەوسی پوور" بۆ بەرهەمهێنانی "کۆمەڵەی تۆپی پێی ٣٦٠"
باشترین سیناریۆی تەلەفیزیۆنی: بە شێوەی هاوبەش بەخشرا بە "جەمشید مەحموودی" و "ڕەزا بەهاروەند" بۆ نووسینی سیناریۆی

“پۆستی شێر” (پوست شیر)
باشترین دەرهێنانی تەلەفیزیۆنی: بە شێوەی هاوبەش بەخشرا بە “نیما جاویدی” بۆ دەرهێنانی زنجیرەدرامای “ئاکتۆر” و “جەمشید مەحموودی” بۆ دەرهێنانی زنجیرەدرامای “پۆستی شێر”
باشترین زنجیرەدراما: پێشکەش کرا بە زنجیرەدرامای تەلەفیزیۆنی “پۆستی شێر”
باشترین ئەکتەری ئافرەت، کۆمیدیای تەلەفیزیۆنی: بەخشرا بە خاتوو “ڕۆیا ئەفشار” بۆ ڕۆڵ بینین لە زنجیرەدرامای “ئانتۆن”
باشترین ئەکتەری ئافرەت، درامای تەلەفیزیۆنی: بەخشرا بە خاتوو “هودا زەینولعابدین” بۆ ڕۆڵ بینین لە زنجیرەدرامای “وازم لێبێنە”
باشترین ئەکتەری پیاو، کۆمیدیای تەلەفیزیۆنی: پێشکەش کرا بە “مێهران غەفووریان” بۆ ڕۆڵ بینین لە زنجیرەدرامای تەلەفیزیۆنی “پیکابی شین” (نیسان آبی)
باشترین ئەکتەری پیاو، درامای تەلەفیزیۆنی: پێشکەش کرا بە “عەلیڕەزا کەماڵی” بۆ ڕۆڵ بینین لە زنجیرەدرامای “پۆستی شێر”
خەڵاتی تایبەتی ئەندامانی لێژنەی دادوەران: بەخشرا بە فیلمی سینەمایی کوردی “زاڕاوا” لە دەرهێنانی سینەماکاری سنەیی “ئەرسەلان ئەمیری”
باشترین دەستکەوتی تەکنیکی و هونەری: پێشکەش کرا بە “ئەمیر حوسێن قودسی” بۆ فیلمی سینەمایی “بۆ هەموو شتێک”.

ڕێزی تایبەت لە تەمەنێک خەباتی هونەریی:
هەر لە ڕێوڕەسمی کۆتایی بیست و دووهەمین خولی جەژنی “سینەمایی حافز”، ڕێزی تایبەت لە تەمەنێک خەباتی هونەریی “بێهزاد فەراهانی” ئەکتەری ناوداری سینەما، شانۆ و تەلەفیزیۆنی ئێران گیرا.

زنجیرەدرامای هەڵبژاردە لە بەرهەمە تەلەفیزیۆنی و کەناڵی پەخشی خۆماڵی ساڵی ٢٠٢١:
بەخشرا بە “خاتوون” لە دەرهێنانی “تینا پاکڕەوان” (ئەم زنجیرەدرامایە لە بەشی پێشبڕکێدا نەبوو).

کتێـــــب\ پێشگۆتـــــن بۆ هەر مێتـــا فیزیکێک کە بشێـــــت لە ئا ینـــدەدا ببـێــت بە زا نســت..

ئیمـــانو□□ـــانت.. لە ئەڵما نییەوە: کاوە جەلال

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]()

[KawaJalal_KantDownload]()

چیرۆک\ ئەو رۆژەی دەبوا یە بەر چەقۆ بدرێم… ئەدیب نادر

ئەوەتا گەیشتمە ئێرە، بەڵام چۆن و بۆ ئێرە؟ نازانم!. ئەی تۆ بڵێی لەبەر ئەوە بووبێ ل□گ□□□ مستەفا گەرمیانیدا دەچووینە ئەوێ؟ ئێ خۆ ئەو قەتاوقەت دەمەونیوەڕۆ لێرە نەدەبوو، ئای چ سەبوورییەکە.. چ بەخت یاریییەکە! لێرەیە.. بەخت یاریی! دەبێ بەخۆم پێبکەنم وەختی وشەی بەخت بەکار دەهێنم.. جلوبەرگی ئیشم لەبەر بوو، ئاخر من ما نگەکانی هاوین ئیشم دەکرد.

لەسەر خەیاڵ نیم چەند ڕامکرد، چەند سەیری پشتەوەی خۆم کرد، چەند بەر خ□□□ك و ستوونەکانی کارەبا کەوتم و چەندیش قۆرت و کۆسپ و لەمپەری ڕێگا دووروودرێـژەکە تـووشی هەڵەنگوتنیـان کـردم..هەر کە نیگام بە سیمایدا هەڵشاخا، دەمم بە: تۆ خدری زیندەیت پشکوت..

بەبێ ویسـتی خۆم وام وت، نـازانم بۆ، ڕەنگە هەر لەبەر ئەوەی لەوێ بوو سەبووریيم پێیدا هاتەوە و وەك فریادڕەسێك هاتە بەرچاوم بۆیە.. کە بەو شێوەوەسـفـهـەڵنەگرە کەوتمە بەرچـاوی، پێکەنـی: ئەوە چییـە؟ بۆ ڕ□ نگوڕووت وا بزڕکاو□، د□□□□ی ژان ڤاڵژانی و قۆشەنێك بە پاژنەتەوەیە، هاکا گەیشتنە سەرت و پشتمليان گرتی، دانیشە، ت□ز□□ك هێوور بەرەوە، چا یەك…

نەمتوانی هێوور بمەوە، دەتگ□ □ تاز□ ئار□ق□ ل□گ□□□ ل□شم ئاشنا یەتی پەیـدا کـردووە، شەڵـاڵ ببـووم، گـازینۆکەی مەجیـدییـە، کە شـوێنی بەیەکگەیشتنمـــان بـــوو، وەك هەمیشە جمەی دەهـــات، پەرداخێ، دوان، سیان..ئاوم هەڵقووڕاند کەچی هێشتایش چەندین فرسەخ ل□ □ ه□دادانەوە دوور بووم.. و چاویشم هەر لە دەرگاک□ □ بوو، کە ئاسایییا نە پێشوازی

لـە هاتووەكان دەكرد و كەمتەرخەمانەيش دەرچووەكانى هەڵدەهێنا يەوە،
وەك بڵێى چاوەكانم لێڵ بووبێت، هەر كەسێ دەهاتە ژوورێ هەڵدەستامە
سەرپێ، وام دەزانى بەكرە، يان عەباسە، ساتناسا تێكيش بەخۆم دەگوت:
ئێستا نا، دەمێكى دى بە هەڵەداوان و شێتگيرانە دێنە ژوورەوە، دێن
و لەشم دەكەنە كێالـ□كى كاتيى و دانيشتووەكانيش، وەك بڵێى مێشێكى
ناچيزەيش ميوانيان نەبێ خۆيان لە نەبانيى دەدەن!..هەر چۆنێك بووە
زۆرەكييانە كاژى پەشۆكاوييە ناهەموارەكەى خۆم فڕێدا و گوێم لە
دەنگى خۆم بوو: تۆ بەختت لەوەدا نييە كە مستەفا گەرميانى لێرەيە،
بەڵكولەوەدايە كە سەرلەبەيانى ئەمڕۆ، لەگەڵ نەزەر كاكەيى و كوڕە
هەرزەكارەكەى بۆ ئيش نەڕۆيشتى، چونكە، گەر بڕۆيشتبايتايە ئەوا تا
نووكە زيندوو نەدەبوويت..نەيسە، شانس شتێكى ئەوتۆى هاويشتە سەر
ڕێت دوابكەويت و تاكو چێشتەنگاو سەرقاڵ بيت، وەختێ گەيشتيتە سەر
سيلەى كۆڵانى ماڵەكەيش، كوڕە هەرزەكارەكەى خاڵ□ نەزەر لە پێچەكەدا
چاوەڕێى دەكرديت.. بە پڕتاويى و شپرزەييەكى بەرجەستەوە بەرەو
ڕووم هات و وتى: نەڕۆى دەتكوژن..
وەك ئەوەى كوتەكێك بكێشن بەسەرمدا، نازانم و□كاس بووم، يانێخۆ
شڵەژام!..
ئاخر هيچ هەڵەيەكم لە خۆمشك نەدەبرد، ئيدى بۆ دەمكوژن؟ نەمتوانى
بيربكەمەوە، بەڵام بۆ؟ يەك دەرپ□□□ى؟ باوكم بە بيانووى شت كڕينەوە
دوو سەعاتە پێيان دەڵێت ئاتاجمان بە هەندێ شتە و ڕێگە نادەن
بمنێرێ تا پێت ب□□□م چى لەوێدا دەگوزەرێ..پاش بێئومێد بوون لە
چاوەڕوانى و ئيش لە مۆڵەق مان و بەگومان بوون لە هاتنت، ئينجا
هێشتيان بێمەدەرێ.. سوپاس بۆ مەولا، كە پێم ڕاگەياند يت و ئيتربڕۆ،
نەيەى، ببەرە تۆز، ببەرە شەبەنگ..ئا پێش ئەوەى لە فكريشم بچێت،
دەڵێن لەژێرعەرزيشدا بيت دەتهێننە سەر عەرز و تينوێتى چەقۆكانى
خۆيان بە خوێنەكەت دەشكێنن.. بەم قسانە چەخماخەيەك بە ناخمدا
ختوورەى كرد و شتێك تيامدا هەڵكڕووزا، بەڵام چى بوو؟
تەنها دەكرێ بڵێم كڵوكۆدامركانى ئەو ئۆخژنە كاتييە بوو كە خۆمم
پێ خۆشنوود كردبوو، ئەو ئۆخژنەى كەوا ئيتر كەسێك هەيە، كەسێك لە
ڕەگەزەكەى دى، هەر تەنها بە يەكەم بينين و يەكەم بيستنى دەنگم
گرەويدەم بووە، كەڵكەڵەشم ناگەهان بە شامى شەريف بوونى سەردەمەكە
باوەڕى هێناوە و هەورەكان لەژێر پێيەكانمدان لە بەرزايييەكاندا
دێم و دەچم و نيگاى باڵندانە دەگرمە ژيان.. ژيانێك، وێڕاى ئەوەى
گەنجيش بووم، كەچى زۆر چاك دەمزانى سەرشارە لە كۆسپ و تەگەرە،
لێوانلێوە لە بەرزيى و نزميى و پڕپڕيشە لە گوڵى
دڕكاويى..هەرچۆنێك بێت، هەندێك خۆم خواردەوە و پێم وت:
ئێ چى ڕوويدا؟ چۆن...؟

پاش ئەوەی پەلی گرتم و لە سەری کۆڵانەکە دووری خستمەوە وتی:
کاتێ تەمارا، پەرێ، چایەکانی بۆمان هێنا، ئێمە لە ژوورەکەی ئەوبەر سەرقاڵ بووین، بینیم کاغەزێکی قەدکراوی لەژێر پیاڵەیەکیاندا دانا و ئیشارەتی کرد، منیش زانیم ئەوە بۆ تۆیە..
تەمارا..ئاخ تەمارا… زۆر شتمان بە یەك دەچوو، دەنگ و ڕەنگمان، دنیامان، بەڵام شتێکی گرنگ کۆیدەکردینەوە لە هەموو ئەمانە بەهێزتر بوو. لە ئێرە، هەمیشە چەقۆکان تێیدا تینوون، تینوون بە ڕەنگ و تەڕایی دەمارەکان و وایش لە مرۆڤ دەکەن سازش لەسەر گشت شتێکی خۆی بکات، دەنا دەبێ بۆ هەتاهەتایە ڕابکات، مافەکانی جێبهێڵێ و هەڵبەت، هەڵبەت و هەست بە بوونێکی ڕمووزن بکات، بوونێك مرۆڤانە نە بێت..
ئەو ئاخە درێژەی هەڵمکێشا بەو ڕستەیە ئاوێتە بوو کە وتی: وابزانم دوێنێ شەو تەمارا ئازار و ئەشکنجەیەکی زۆری پێگەیشتووە، ئەم بەیانییە دوور بە دوور پێیم بە شینومۆر هەڵگەڕاویی دەموچاوی برد، گەرچی بە کزیی، بەڵام گوێم هەر لە نووزە و ناڵە ناڵی بوو، ناڵە ناڵی بە سۆی، تا بڵێی بە سۆی.. ئاخر.. سێ ڕۆژە، وەك بڵێی سێ سەردەم بێت، تێدەفکرم، بە خۆم دەڵێم چۆن بە نیگایەك، بە دەنگ بەر گوێ کەوتنێك، بە نامەیەکی چەند وشەیی، کەسێك خۆی تووش دەکات؟
پرسیارێك وەك ئەوەی سکە بێت زمانم بە پەلەپڕووزە لە خۆی تەکاندییەوە:
چۆن پێیان زانی؟
تازە خەتی دابوو، ڕوخسارێکی خۆرانگازانەی ڕەنگپەڕیووی هەبوو، پەڵە پەڵەی دزێو و بەری ڕیش لەلای گووپ و چەناگە و لاجانگەکانی سەریان دەرهێنابوو، وتی:
وەختێ تۆ دوێنێ دزدەکییانە نامەکەت دابووە دەستی، لەیسی مەردمنداڵ بینیبووی، من گوێم لێ نەبوو، بەڵام بێگومان تەمارا بەڵێنی ئەوەی پێداوە ئەگەر هیچ نەدرکێنێت، ئەوا کۆتر و شتی خۆشی بۆ بکڕێ، کەچی..پێموابێ ئەو بە بەرتیل ڕازی نەبووە و ئێوارە بە بەکری باوکی و عەباسی مامی گوتووە، ئەوانیش… دوای شینومۆرکردنی تەمارا، ئەمڕۆ چاولەڕێی تۆ بوون.. چاولەڕێ بوون تۆ بکەن بە نێچیر..
تەمارا، تەمارا.. ئاخر هێشتا پەنجەم نەگوشیووی، بۆنی پەرچەم و زوڵفم نەکردووی، دەنگت پەردەی گوێی ڕانەمووسیووم، هێشتا سیمفۆنیای هەناسەت ڕۆحیان نەکردۆتە بەر ئۆرکێسترای خەیاڵم.. هێشتا، هێشتا..
باوکم وتی با نەیێت، خەمیشی نەبێت، بەر لەوەی بگەڕێتەوە بۆ زانکۆ پارەی ئەو چەند ڕۆژەی بۆ دەنێرم.. بەڵام بۆ خاتری مەولا خۆت

دەرنەخەيت، بزر بە، بزر..
ئەو قسانە هێشتا تەواو نەببوون، بەبێ تێفكرين قاچەكانم ئەوێيان بەجێهێشت، وەك بڵێى لە ماراسۆندان، ئەگەرچى دنيا گەرميش بوو، مووچڕكەيەكى ساردم پێداهات، پ□يم بە قارسييەكى تووش برد و تێمتەقاند، تا گەيشتمە ئەوێ، ئەوێ، گازينۆكەى مەجيدييەى تەنيشت ئوتێلى قەسر..
دواى خواردنەوەى چەند پەرداخێك ئاو و تێفكرينێكى كورت ويستم بزانم بە چ پەرجوويەك لە باشوورى شارەوە، ئەو ڕێگا دوورودرێژەم داوەتەبەر و لەوێ، لە پاڵ مستەفا گەرميانى دانيشتووم و ئەبڵەق ئەبڵەق دەڕوانمە دەوروبەر و ل□و□يش بترازى□ ك□س سەرنجى لەسەرم نييە.. وەڵام هەر ترس بوو.. دەستم بۆ پياڵەكەى بەردەمم برد، چايەكەم هەڵقوڕاند، ئەو هەموو ش□ك□ر□ى تێمكردبوو تامى پێنەبەخشيبوو.. بەبێ ئەوەى مستەفا ورتەى لێوە بێت، كەوتمە چنينى حيكايەتێك، لە زمانى خۆم بەولاوە زمان نەبوو بتوانێ بيچنێت، بە فيلمێك دەچوو دەرهينەرەكەى مێژوو بێت، ڕەنگە كەس بەو ساناييە بڕواى پێنەكات، بەڵام ئەو، ئەوينگەستە بوو، زەمانێكيش بوو ئەشق بەرەو دوورگەكانى خۆى هەڵيگرتبوو، بۆيە لە كەڵكەڵەكانم دەگەيشت.
كاتێكيش گوتم: من دەبێ لێرە نەمێنم، بڕۆم.. بەڵام نازانم بۆ كوێ؟
تا بڵێى جوامێرانە پێكەنى، پێكەنى و ئاماژەى هێنانى چاى ديكەى بە چايچييەكە دا..خەندە لە لێوەكانى نەدەژاكى و نەرم و لەسەرخۆ وتى:
هەڵاتن نييە كە دەبێ پەناى بەريتە بەر، چونكە ئازارى هەڵاتن لە ئازارى چەقۆ كاريى ترە، بەڵكو داكۆكييە، داكۆكييە لەو مافى شايستەى ئەوت دەكات، بە سازشيش لەسەر ئەمە، ئيدى خودى ژيان خۆى دەبێتە سازشێكى بەردەوام، ئەمەيش يەك مانا لەخۆ دەگرێ، ئەويش لەدەستدانى شتێك، شتێكى چارەنووسساز، كە خۆتى..! لەبەر ئەوە دەبێ بير لە برين نەكەيتەوە، لەناو چەقۆكانەوە هەنگاو بنێيت و هەوڵى دەستەبەركردنى تەمارا بدەيت، تەمارا بۆ تۆ سازشنەكردنە، مانا يە، ماناى ڕاستقينەى ژيانە.. ژيانێكى سازشهەڵنەگر..
ئەو گەنجێكى ناسكى ئاسۆ فراوان بوو، هەردەم چوون سێبەرى يەكدى بووين و لە نێوانماندا شتێك نەبوو ناوى ڕازونهێنى بێت، زۆرى بە دەست دڵەوە چەشتبوو، ئامادبوو زۆرى تريش بچێژێت، چونكە سڵى لەوە نەدەكردەوە داكۆكى لەو شتانە بكات كە بە ڕاستى بەركەماڵييان پێدەبەخشى و بە بێ ئەوانەيش، زۆرجار دەيگوت، نابێتە خاوەنى خۆى..
گەرچى لە ڕاستيدا ئەو قسانەى بە وەعز دەچوون و منيش كەيفم بە وەعز دادان نەدەهات و پێيشيان نەكرا ترس و دڵەڕاوك□م بڕەوێننەوە، لێ ئەو ڕۆژە،
ئەو ڕۆژەى د□وايە بەر چەقۆ بدرێم، شتێكيان پێبەخشيم، شتێك

ناودەرکردنی ئەستەمە، بەڵام هەست پێکردنی ساناییە، شتێك وای لێکردم پەیڤە ڕاکردووەکانم لە ماراسۆنی هەڵاتن بۆ یەکجاریی بهێنمە دەرەوە و ڕژدییەکی ئەوتۆ ژیانم ڕەنگڕێژ بکات کە بە ڕوونی بزانم چۆن خەم لە خەمی چەقۆ تیژەکان بڕەخسێنم و پێت بگەم تۆمارا، پێت بگەم و بۆ یەکجاریی ناوت بگۆڕم.

کۆتایی ئۆگستەسی ٢٠٢٣ــ لەندەن

لە ژمارە ١٢ی گۆڤاری وانەر بڵاوبۆتەوە..

فیدراڵیزم، لە خۆشباوەڕییەوە بۆ کارەسات.. حەمید تەقوایی

بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدیددا ئامادەکراوە

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

حەسەن ساڵحی: لە نێو هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن، ژمارەیەک حیزب و هەندێ گرووپ بە شێوەیەکی سەرەکی ناسیۆنالیستی و نەتەوەیی لەگەڵ سیستەمی فیدراڵی لە جۆری نەتەوەییدان لە ئێران. ئایا فیدراڵیسم دەتوانێت وەڵامی نەهێشتنی ستەمی نەتەوەیی بێت؟ ئایا فیدراڵیزم زەمینە خۆشکەر نابێت بۆ بەربەرەکانێی نەتەوەیی؟ لە بەرنامەی (پاسخ)وەڵامدانەوەی ئەم هەفتەیەدا، باسی ئەم بابەتە دەکەین.

حەمید تەقوایی ، حزبی دیموکراتی کوردستان و هێزە ناسیۆنالیست و قەومییەکانی دیکە سیستەمی فیدراڵی بە دیموکراسییەکی پێشکەوتوو دەزانن بۆ نەهێشتنی هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی؟ بۆچوونی ئێوە لەمبارەیەوە چییە؟
حەمید تەقوایی: ئەگەر هێزێک بەڕاستی دەیەوێت کێشەی هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی چارەسەر بکات، بێگومان نابێت جەخت لەسەر ناسنامەی نەتەوەیی بکاتەوە. لابردنی ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی بە دابەشکاری سیاسی کۆمەڵایەتی لەسەر بنەمای ناسنامەی نەتەوەیی بەدی نایەت، مەسەلەکە بە پێچەوانەوەیە. پێویستە ئەم ناسنامانە فڕێ

بدرێن و نابێت ببنە بنەمای هیچ سیاسەت و حکومەت و سیستەمێک. پێویستە مرۆڤ بوونی هەموو هاووڵاتیان و بەها مرۆییە جیهانداگرەکان وەک بنەمایەک وەربگیرێت.

ئەمە سەبارەت بە هەر جۆرە جیاکارییەک ڕاستە. بۆ نموونە بە نەهێشتنی هەڵاواردنی ڕەگەزی، بە ئەوەی ژن و پیاو بەتەواوی یەکسان بن، نابێت لە یاساکان یان لە باری کۆمەڵایەتی و ئابووری تاکەکاندا ئاماژە بە ڕەگەزی هاووڵاتی بکرێت. ئەمەش بە ئایین و ستەمکاری ئایینیش ڕاستە. بە کۆتایی هێنان بە هەر جۆرە هەڵاواردنێک هەنگاوی یەکەم ئەوەیە کە هەموو هاووڵاتیان وەک مرۆڤی خاوەن مافی یەکسان و سەربەخۆ لەو ئایینە یان نەتەوەیەی کە ئەوان خۆیان سەر بەو دەزانن یان خستویانەتە پاڵیان، بەڕەسمی بناسرێت. تا ئەو جێگایەی پەیوەندی بە هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەییەوە هەیە، چارەسەری مرۆڤانە بە کێشەکە، زامنکردنی مافی خوێندن و چالاکیی ئەدەبی و کولتوورییە بە زمانی دایک، ڕەخساندنی هەلومەرجی ئابووری و کۆمەڵایەتی یەکسانە بۆ هەموو پارێزگا و ناوچەکانی وڵات، و بە قەدەغەکردنی هەر جۆرە ئاماژەیەک بە نەتەوە (هەروەها ئایین، ڕەگەز و بنەچە)ی تاکەکان لە یاسا مەدەنی و کارگێڕییەکان، یاساکانی کار، ڕێکلام، بارودۆخی دامەزراندن و ستانداردەکانی تر و پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییەکان. هەر ئاماژەیەک بە نەتەوەکان یان ناسنامەی نەتەوەیی یان دابەشبوونی میللی نەتەوەیی لەسەر ئاستی سیاسی، کولتووری یان ئابووری. لە خاڵی پێچەوانەی ئەم چارەسەرە ڕاستەقینە و ئینسانییەدا هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەییە و دەبێتە هەوێنی دابەشبوون و یەکگرتن ویەکگرتوویی.

لەم ڕوانگەیەوە فیدرالیزمی نەتەوەیی – ئیتنیکی جۆرێکە لە ئاڵۆزی و بەشێکە لە کێشەی چەوساندنەوەی نەتەوەیی نەک چارەسەری. بە بڕوای من ئەو حزبە ناسیونالیستانەی کە لەڕێگەی فیدرالیزمی قەومیدان، بە پێچەوانەی ئاراستەی چارەسەرکردنی ستەم و چەوساندنەوەی نەتەوەیی دەڕۆن. واتە لەبری ئەوەی هەڵاواردنی نەتەوەیی و جیاوازییە نەتەوەییەکان چارەسەر بکەن، دەیچەسپێنن. فیدرالیزمی قەومی نەک هەر وەڵامی کێشەی ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی نییە، بەڵکو لە ڕاستیدا خزمەت بە بەدامەزراوەییکردن و سەقامگیرکردنی دەکات.

حەسەن ساڵحی: لایەنگرانی فیدرالیزم ئێران بە کۆمەڵگەیەکی فرەنەتەوەیی دەزانن و پێیان وایە فیدرالیزم باشترین شێوەی خۆبەڕێوەبەری و بەشداریکردنی کەمینە نەتەوەییەکانە لە کاروباری سیاسی و ئیدارەی پێکهاتەکاندا. بۆچوونی ئێوە لەمبارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: بنەمای کۆمەڵگەی مەدەنی هاووڵاتیی بوونە نەک گروپە نەتەوەیی وئیتنیکی و ئایینیەکان. ئەمە ئەو سیمایە کە کۆمەڵگای مەدەنی دەخاتە خانەی پێچەوانەی ئەو پاشایەتییە فیۆداڵیی و خێڵەکیانەی کە لەسەر بنەمای ڕەگەز و ئایین و نەتەوەیی دامەزرابوون. کۆمەڵگەی مەدەنی یان کۆمەڵگەی سیڤیلە واتە کۆمەڵگەیەک کە بە پشتبەستن بە پرەنسیپی یەک کەس، یەک دەنگ، بە پشتبەستن بە دەنگی تاکەکان، بەرپرس و سیستەمی حکومەت دیاری دەکات، نەک دەنگ و بۆچوونی ڕەگەزی و ئایینی و نەتەوەیی و...هتد. کۆمەڵگایەکی لەم جۆرە یەکێک لە دەستکەوتەکانی شۆڕشی گەورەی فەرەنسا بوو لە دژی فیۆدالیزم. چەمک و مەقولەی “فرە میللەتی” کۆمەڵگەکان لە خانەی پێچەوانەی کۆمەڵگەی مەدەنیدایە. ئەمە لە ڕاستیدا جۆرێکە لە پاشەکشە و گەڕانەوە بە سەردەمی فیۆدالیزم و پێناسەکردنی سیستەم و حکومەت لەسەر بنەمای خێڵ و عەشیرەت.

“فرەنەتەوە” زاراوە و دەربڕینێکی پۆست مۆدێرنیستە، پێکهاتەکانی تری بریتین لە ڕێژەیی کولتووری و فرەیی کولتووری (مەڵتی کالچرالیزم) و بەگشتی سیستەمێکی فیکرییە کە سەرتا کۆمەڵگا بەسەر مۆزاییکێکی جیاوازدا دابەش دەکات و دواتر دەیەوێت بانگهێشتیان بکات بۆ پێکەوە ژیان و تەحەمولکردنی هەریەکەیان لەلایەن ئەوی ترەوە و بەڕێزانی مافی تایبەت و “خۆبەڕێوەبەری” هتد بە یەکەوە دەیانهێنێتەوە! ئەوان خۆیان بە پۆست مۆدێرن ناودەبەن، بەڵام لە ڕاستیدا پێش مۆدێرنن و نوێنەرایەتی جۆرێک لە گەڕانەوە بە سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست دەکەن. ئەم تیۆرە بە پێچەوانەی وەهم وخۆشباوەڕی شوێنکەوتووانی، هۆکاری یەکگرتوویی نەتەوەیی نییە، نوسخەیەکە بۆ داڕمانی کۆمەڵگە.

هەر کەسێک دەتوانێت هێڵێک بکێشێت و کۆمەڵگا بە شێوازی جیاواز دابەش بکات. دەکرێت بەپێی کۆمەڵگا “فرە ئایین” یان “فرە ڕەگەزی” یان هەر دابەشبوونێکی ئارەزوومەندانە. بەڵام ئەگەر بچیتە سەر سیستەمی کۆمەڵایەتی، دەچیتە سەر جۆری حکومەت، دەچیتە سەر یاسا و پەیوەندییە ئابوری-سیاسیەکانی ناو کۆمەڵگا، دەبێت ئەم جۆرە دابەشبوونانە فڕێبدرێتە لاوە.

پێویستە داوای کۆمەڵگایەکی سەربەخۆ لە و لەسەرو هەموو ئەم دابەشبوونانە بکەین. کۆمەڵگایەک کە وەهای بەفەرمی ناسینی جیاوازییە زمانی و کولتوورییەکان و مافی یەکسان، لەوانەش مافی خوێندن و چالاکییە کولتوورییەکان بە زمانی دایک، بە هەمان دەستەبەر دەکات، شوناسی میللی-ئاینی-نەتەوەیی تاکەکان بەرجەستە

نەکات وئەوە نەکاتە بنەمای سیستەمی حکوومەت. وە یاسا و پێگەی ئابوری و کۆمەڵایەتی ئینسانەکان جێناهێڵن. ئیگەی فرەنەتەوەیی پێناسەکردنی کۆمەڵگا زۆرتر چارەسەری ئینسانی هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی دەسپێرێت بە مەحاڵە. بە ڕۆشتن لەگەڵ مەقولەی فرەنەتەوەییدا، تەنیا دەتوانرێت شوناس و جیاوازییە نەتەوەییەکان بەرجەستە بکرێتەوە و کۆمەڵگە زیاترو زیاتر بەرە جیاکاری و هەڵاواردن بگۆڕێنێت؛ واتە بە زاراوەی ئەمڕۆ بە کۆمەڵگەیەکی مۆزایکی! بەڵێ پێم وایە نابێت مەقولەی فرەنەتەوەیی بە هیچ کۆمەڵگایەک قبوڵ بکرێت. هەروەک چۆن نابێ ئیسلامی بوونی ئەو کۆمەڵگایە قبوڵ بکرێت کە حکومەت بانگەشەی بۆ دەکات.

حەسەن ساڵحی: بەزۆری لایەنگرانی فیدرالیزم بەڵگە دەهێننەوە کە فیدرالیزم باشە، چونکە دەسەڵاتی سیاسی دابەش دەکات و ڕێگری دەکات لە چڕبوونەوەی دەسەڵات لە دەستی حکومەتی ناوەندیدا. پەیوەندی نێوان فیدراڵیزم و لامەرکەزییەتی دەسەڵات چییە؟

حەمید تەقوایی: لەکاتی باس لە دابەشکردنی دەسەڵاتدا دەکرێت پێویستە بپرسرێت دابەشکردنی دەسەڵات لەنێوان چ کەسانێکدا؟ ئەم "خۆی"ە لە تیۆری "خۆبەڕێوەبەری" فیدراڵەکاندا کێیە؟ حزبە نەتەوەییەکان دەیانەوێت دەسەڵات لە ناوچە و پارێزگا جیاوازەکاندا دابەش بکرێت. پرسیار ئەوەیە کێ دەسەڵاتی هەیە لە هەر هەرێمێکدا؟ حیزب و ڕێکخراوە فیدرالیستەکان خۆیان وەک نوێنەری قەوم و نەتەوە و خاوەن دەسەڵاتەکان لە هەرێمەکەیان دادەنێن. ئەمە لە ڕاستیدا جۆرێکە لە هاوبەشیکردن لە دەسەڵاتی حکومەتدا. بە بڕوای ئەوان دابەشکردنی دەسەڵات لە نێوان هەرێمەکاندا بەو مانایەیە کە حزبە میللی ناوچەییەکان هەریەکەیان بتوانێت حوکمڕانی بەسەر ئەو میللەت یان نەتەوەیەدا بکات کە بانگەشەی نوێنەرایەتیان دەکەن. ئەمە لە ڕاستیدا دابەشکردنی دەسەڵاتە لە نێوان ناسیۆنالیزمی ناوەندی و ناسیۆنالیزمە ناوچەییەکان. فیدراڵیزمی قەومی بە کردەوە بە واتای دەسەڵاتی ناوەندی لە دەستی ناسیۆنالیستە فارسەکان و دەسەڵاتی ناوچەیی لە دەستی ناسیۆنالیستە نەتەوەییەکان؛ لە دەستی ئەو حیزب و ڕێکخراوانەی کورد، بەلوچ، تورکی، عەرەب، ئازەری، تورکمان، لوڕستان، کۆهگیلویە، بۆیەر ئەحمەد، لەک و هتد کە لە بەیاننامە و کۆنفرانسەکانیاندا ئاماژەیان پێکراوە. لە پلانی فیدرالیستەکانی ئێراندا بە هەر یەکێک لەو هۆزانە پشکی دەسەڵات لەبەرچاو گیراوە. ئەم جۆرە لە دابەشکردنی دەسەڵات پەیوەندی بە خەڵکەوە نییە. لە ڕوانگەی ئەمەوە و هەر هێزێک کە بەڕاستی خوازیاری بەشداری هەموو

هاوڵاتیان بێت لە چارەنووسی سیاسی و ئیدارەی کۆمەڵگادا، پێویستە دەسەڵات بەدەست جەماوەری خەڵکەوە بێت، جا خەڵکی ناوەند بێت یان خەڵک لە ناوچە و پارێزگا جیاوازەکان.
لە هەموو کۆمەڵگاکاندا یاسا و بڕیاری ناوخۆی هەیە، یاسا و بڕیاری سەرتاسەری هەیە. لە سیستەمی ئیداری فیدراڵی (وەک ئەمریکا و ئەڵمانیا) دەسەڵاتی فیدراڵی لەسەر ئەم بنەمایە دابەش بووە، بەڵام تەنانەت لە سیستەمی نافیدراڵیدا بڕیار و کردارەکان لە بەردەستی دەسەڵاتدارانی پارێزگا و ویلایەتەکاندایە. تەنانەت لە هەندێک حاڵەتدا شارەکان دەسەڵاتی تایبەتی خۆیان هەیە. ئەمە میتۆدێکی پرەنسیپی و دروستە کە پێویستە لە هەموو کۆمەڵگاکاندا بەکاربهێنرێت، بەڵام ئەمە پەیوەندی بە دابەشبوونی قەومی-نەتەوەیی کۆمەڵگا و خۆبەڕێوەبەریی نەتەوەییەوە نییە. بە بۆچوونی ئێمە دەسەڵات لە دەستی خەڵکدا بێت چ لەسەر ئاستی سەرتاسەری و چ لەسەر ئاستی هەرێمی. پێویستە خەڵک بتوانێت لەسەر ئاستی هەرێم و چ لەسەر ئاستی سەراسەریدا بەرپرسان هەڵبژێرن و دەربکەن و چ.

کاتێک کە پرەنسیپی ڕادەستکردنی دەسەڵات بە خەڵک پەیڕەو دەکرێت،ئیتر پرسی قۆرخکاریی دەسەڵات لە دەستی ناوەند و لامەرکەزییەت و هتد، دەکەوێتە لاوە. چونکە کاتێک سەد دەت نەوەد لای ئێمەیە. پرسیاری بنچینەیی ناوەند و هەرێم نییە، بەڵکو ئەوەیە کە دەسەڵات لە دەستی کێدایە، لە دەستی کەمینە و نوخبەیەکی سیاسیدایە، چ لە هەرێم بێت یان لە ناوەند، یان لە دەستی جەماوەری خەڵکدایە؟ وەڵامی ئێمە بۆ کێشەی ناوەندگەرایی ئەم دووەمیانە.

حەسەن ساڵحی: لە مێژووی هاوچەرخی ئێراندا، حزبە ناسیۆنالیست نەتەوەییەکان بە گشتی مافی چارەی خۆنووسین و خودموختارییان دەویست. بۆچی ئەمڕۆ ڕوویان لە فیدرالیزم کردووە؟ ئایا ئەمە هەنگاوێکە بۆ پێشەوە یان هەنگاوێکە بۆ دواوە؟

حەمید تەقوایی: پێموایە هەنگاوێکە بۆ دواوە. پاشەکشەیەکی مێژووییە نەک هەر لە ئێران بەڵکو لە هەموو جیهاندا. با کەمێک زیاتر ڕوونی بکەمەوە.

ئەو سەردەمەی کە حیزبە ناسیۆنالیستە ناوچەییەکانی وەک حزبی دیموکراتی کوردستان خودموختاری و مافی چارەی خۆنووسینیان دەویست، قۆناغی شەڕی سارد بوو. لایەک بلۆکی سۆڤیەت و دیوەکەی تریش بلۆکی ڕۆژئاوا و لە وڵاتانی وەک ئێران و تورکیا کە حکومەتی ناوەندی سەر بە ئۆردوگای ڕۆژئاوا بوو، حزبە ناسیۆنالیستە ناوچەییەکانی وەک

حزبی دیموکراتی کوردستان مەیلیان بە ئەردوگای سۆڤیەت هەبوو. مافی چارەی خۆنووسین و ئۆتۆنۆمی و هتد لەسەر بنەمای ئەو سیاسەت و تیۆریانە بوو کە چەپی ڕووسی پێشنیاری کردبوو. تەنانەت ناسیۆنالیزمی عەرەبی وەک بەعسیزم و ناسریزم خۆیان بە شێوەک لە سۆسیالیزمی عەرەبی ناوبرد، بە هەمان شێوە حیزبەکانی کوردستانی ئێران و کوردستانی عێراق و کوردستانی تورکیا خۆیان سەر بە ئەردوگای چەپ دەزانی. وەکوو ئەمڕۆش حیزبێکی وەک حزبی دیموکراتی کوردستان خۆی بە سۆسیال دیموکرات دەزانێت.

لە هەر حاڵەتێکدا لەو کاتەدا باسی فیدرالیزم نەدەکرا چونکە لە کولتوری چەپی سۆڤیەتدا جێگەی فیدرالیزم نەبوو، تەنانەت لە بلۆکی ڕۆژئاواشدا لەو سەردەمەدا هەر باسێک لە فیدرالیزم نەبوو. بەڵکوو باسەکە لەسەر ئۆتۆنۆمی و مافی چارەی خۆنووسین بوو.
دوای داڕمانی یەکێتی سۆڤیەت نەک هەر لەم ڕووەوە، بەڵکو لەسەر ئاستی گشتی کێشە و بەها و ستراتیژییەکان گۆڕانکاریان بەسەردا هات. لەو قۆناغەدا هەموو هێزە سیاسییەکان، لە ئۆپۆزسیۆن و هەڵوێستدا، ئیدیعایان دەکرد و دەیانویست کۆمەڵگایەکی مەدەنی و یەکگرتوو، بەڵام لە دوای یەکێتی سۆڤیەت، لە قۆناغی هەژموونی بە ڕکابەری سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد، و “نەرمی نوێ جیهانیدا “، ئەوەی بووە گوتارێکی زاڵ و لە میدیا و ڕای گشتیدا بالادەستی پەیداکرد دیدگا و بەها ئایینی و ناسیۆنالیستی و نەتەوەییەکانیان بوو. کۆمەڵگاکان بە ئاوێتەبوونی ئایین و ناسیۆنالیستی و عەشیرەتی و نەتەوەییەکان دادەنران و دیموکراسی بوو بە جۆرێک لە هاوسەنگی لە نێوان ئەو هێزانەدا. ئەمە کۆمەڵگایەکی مۆزایکییە بە پێچەوانەی کۆمەڵگا یەکگرتووەکان کە لەسەر بنەمای بەها هاوبەش و گشتگیرەکانە و قەرەبووکردنەوەی سیاسی فەلسەفەی پۆستمۆدێرنیستییە ، کە لە بنەڕەتدا باوەڕیان بە بەها گشتگیر و جیهانداگرەکان نییە.
نموونەیەک و دەرئەنجامێکی کارەساتبار لەم تێڕوانینە فەلسەفی-سیاسییە، کارەساتی یوگۆسلاڤیا بوو. لە یوگۆسلاڤیا پێش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت،هیچ کەس بیری لەبیری نەبوو کە مۆنتینیگرۆ، سربی، یان هێرزەگۆڤی، کروات، یان کۆسۆڤۆیە. هەموویان هاوڵاتی وڵاتێک بوون بە ناوی یوگۆسلاڤیاوە، بەڵام دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، هەموو بەشەکانی کۆمەڵگاکە بیریان هاتەوە -یان ئەگەر وردتر بڵێم، هێزە ناسیۆنالیستەتوندئاژۆکان بیریان هێنایەوە — کە مێژوویەکی تایبەتی و شانازیگەلێکی تایبەتی هەیە، لە ڕەگەز و نەتەوەیەکی جیاوازە، کولتوورێکی جیاوازی هەیە، نەتەوەیەکی جیاوازە میللەتەکەی جیاوازە و هتد و هتد. ئەمە بوو بە هەوێنی شەڕی ناوخۆ

و خوێنڕشتن و دواجار کۆمەڵگای کردە حەوت بەش.
لە سەردەمی ئەمەدا پرسی فیدرالیزمی قەومی لەسەر هەمان گوتار و دیدگا دامەزراوە کە یوگۆسلاڤیای هەڵوەشاند. ئەمڕۆ ئەم دیدە لە شێوەی "سیستەمی فیدراڵی"دا بووەتە ئاڵایەک لە دەستی ئەو هێزە ناسیۆنالیستانەدا کە پێشتر داوای ئۆتۆنۆمی و مافی چارەی خۆنووسینیان دەکرد.

خاڵێکی دیکە کە پێویستە لە بارودۆخی ئێستای ئێراندا ئاماژەی پێبدرێت ئەوەیە کە هێزی سەرەکی فیدرالیزم لە ئێراندا حزبی دیموکراتی کوردستانە. بۆ ئەم حیزبە فیدرالیزم پێش هەموو شتێک هەڵوەستێکی بەرگرییە لە بەرامبەر دەستدرێژیی ناسیۆنالیزمی فارس کە هەمیشە لەژێر ئاڵای پاراستنی یەکپارچەیی خاک و بەرپەرچدانەوەی جوداخوازیدا هێز و حیزب و خەڵکی کوردستانی تێکشکاندووە. گەڵاڵەی فیدرالیزم لە لایەن حزبی دیموکراتەوە ئەو ڕاگەیاندنەیە کە ئەمە جوداخواز نین، بەڵام، بەگوێرەی ڕەوتی باڵادەستی سەرمایەداریی بازاڕی ئازادی دوای سۆڤیەت، ئەمە کۆمەڵگای مۆزایکمان دەوڵەت و دەسەڵاتی ناوچەیی لە سیستەمێکی فیدراڵیدا بۆ ئەمە بەسە.

یەکێکی دیکە لە باشییەکانی فیدرالیزم بۆ حیزبی دێموکرات ئەوەیە کە هێزە ناسیۆنالیستەکانی ناوچەکانی دیکە کۆدەکاتەوە. پێشتر دروشمی حیزبی دێموکرات "دیموکراسی بۆ ئێران و ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان" بوو. ئێستا دروشمی فیدرالیزمە بۆ هەموو نەتەوەکانی ئێران. ئەم مەسەلەیە لەچوارچێوەی تەنیا پەیوەندی کوردستان لەگەڵ حکوومەتی ناوەند دەردێنێت و درێژی دەکاتەوە بۆ هەموو ئەو نەتەوەیانەی کە پێشتر تەنانەت خودموختاریشیان نەدەویست و هیچ مێژوویەکی ململانێیان لەگەڵ حکوومەتی ناوەندیدا نەبووە. بۆیە ئیتر مشتومڕ لەسەر ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان نییە، بەڵکو پرۆژەیەکە کە هەمووان لە بەلوچ و ئازەری و عەرەبەوە تا بۆیار ئەحمەد و لەک و تورکمان، باوباپیرانیان بیردەخاتەوە و بەڵێنی دەسەڵاتی ناوخۆیی بە هەموو لایەک دەدات.

بەڕای من ئەم پرۆژەیە لە دوای ئۆتۆنۆمییەوەیە. چونکە "دیموکراسی بۆ ئێران، ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان" یەکەمیان کۆمەڵگەی مەدەنی بە ئێران بەڕەفۆرمی ناسی و ویستی دیکتاتۆرییەت هەڵبوەشێنێتەوە، دووەمیش پرسی نەتەوەیی لە چوارچێوەی کوردستاندا وروژاند کە پاشخانێکی مێژوویی بابەتیی و واقیعی هەیە. بەڵام پلانی فیدرالیزم و ناسنامەی نەتەوەیی بۆ هەموو نەتەوەکان سیستمی سیاسی هەموو کۆمەڵگا دەکێشێتەوە دواوە و دەیکاتە کۆمەڵگەیەکی دابەشکراو لەسەر

بنەمای ناسنامەی نەتەوەیی. وەک چۆن پۆستمۆدێرنیزم گەڕانەوەیە بۆ سیستەمەکانی پێش مۆدێرنیزم، نوسخەی فیدراڵیزم لە پشت تەنانەت جیابوونەوە و ئۆتۆنۆمیشەوەیە.

حەسەن ساڵحی: پتر بۆ بەرگریکردن لە سیستەمی فیدراڵی، نموونەی کۆمەڵگە پیشەسازییەکانی وەک ئەمریکا، ئەڵمانیا و کەنەدا دەهێننەوە. پێت وایە فیدرالیزم لەم وڵاتانەدا دواکەوتوو و کۆنەپەرستانەیە؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە فیدراڵی لەو وڵاتانەی باست کرد، ئیتنیکی نییە، بەڵکو ئیدارییە. بۆ نموونه ئه مه ڕیکا به پێی نه ته وه یان میللەتی جیاواز به سەر ده سه ڵاتی فیدراڵیه کاندا دابه ش نەکراوە ، به ڵکو ولایەتە جیاوازه کان ده سه ڵاتی دیاریکراو پێناسەکراویان هه یه له به ڕێوه بردنی کاروباری ناوخۆیی خۆیاندا. لە ئەڵمانیا و کەنەداش هەمان شتە.
بەڵام لە ئێراندا مەسەلەکە جیاوازە. ئەگەر سەیری لیستی حزب و ڕێکخراوە فیدرالیستەکان بکەیت، تێدەگەیت کە هەموو هێزە ناسیۆنالیستەکان ناسیۆنالیست و قەومین و بە ئیدعای خۆیان پێشنیاری فیدرالیزم دەکەن بۆ چارەسەرکردنی ستەمی نەتەوەیی. ئەو فیدرالیزمەی کە ئەم هێزانە مەبەستیانە، هیچ لێکچوونێکی لەگەڵ فیدراڵیزمی ئەمریکا و ئەڵمانیا و هتد نییە.
خاڵێکی تر ئەوەیە کە کاتێک فیدرالیزم لە ڕۆژئاوا هاتە ئاراوە، سەردەمێک بوو کە وڵاتان دروست دەبوون. فیدرالیزم لە ڕاستیدا چەسپێکی ناوخۆیی و ئەڵقەیەک بوو کە مرۆڤ و گروپە جیاوازەکانی بە پاشخانی ناسیۆنالیستی نەتەوەیی ئیتنیکی جیاوازەوە بەیەکەوە گرێدا، کە میراتی سەردەمی فیوداڵی بوو، لە چوارچێوەیەکدا میللەت و وڵاتی پێکەوە گرێدەدا. ئەگەر ئەمریکا نەبوایەتە سیستەمی فیدراڵی، لانیکەم بەشەکانی باشوور و باکوور دەبوونە دوو وڵات. یان ئەگەر کەنەدا نەبوایەتە فیداڵ، ئەوا دابەش دەبوو بەسەر دوو وڵاتی فەڕەنسی زمان و ئینگلیزی زماندا. ئەڵمانیا و سویسرا بە هەمان شێوە ئەو دەوڵەتانە بۆ ئەوەی کە میللەتێک-دەوڵەتێکی گەورەتر و گشتگیرتر پێکبهێنن سیستەمی فیداڵیان هەڵبژارد.
بەڵام فیدرالیستەکانی ئێران گەڕی بەدواوگەڕانەوەیان گرتەتە بەر. وڵاتێک و کۆمەڵگەیەک لە ئێستادا بوونی هەیە، هیچ کەسێک لەم کۆمەڵگایەدا لە بیری دابەشکردنی دەسەڵات نەبووە، تەنانەت خەڵکی پارێزگاکانی وەک کوردستان، بەلوچستان، و ئازەربایجان، چ جای بگات بە قەشقایی، تورکمان، لەک و هتد، خۆیان بە هاوچارەنووس وهاو

دەردی هەموو ئەو خەڵکانەی تر دەزانن کە لە ئێران دەژین. دەردی خەڵک قۆرخکاری دەسەڵاتی ناوەندی نییە، بەڵکو ئەوەیە کە دەسەڵاتی ناوەندی کۆنەپەرستە، دیکتاتۆر و سەرکوتکەر و دژە خەڵکە، تەنانەت دژە خەڵکی تاران. هەژاری و بێ مافی و کوشتن و ستەم لە سەرتاسەرییە. هەر بۆیە خەڵک دروشمی “هەموومان پێکەوەین” و “کورد بەلوچ ئازەری ئازادی و یەکسانی” دەڵێنەوە. لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا ،کورد، بەلووچ و ئازەری و هەرکەسێک سەر بەچ نەتەوەیەکە لەبیردا نەبوو، بەڵکو بەهۆی نەبوونی ئازادی، بەهۆی نەبوونی یەکسانی، بەهۆی نەبوونی خۆشگوزەرانییەوەیە کە هاتوونەتە سەر شەقامەکان.

لە کۆمەڵگەیەکی وادا پێشنیارکردنی فیدراڵیزم بە پێچەوانەی ئەمریکا و ئەڵمانیا و سویسرا لە سەرەتای دامەزراندنیدا، پاشەکشە پێکردنی کۆمەڵگایە. ئەگەر ئەو کۆمەڵگایانە لەو ساتەوەختە مێژووییەدا ئاڵای فیدراڵیزمیان هەڵنەکردبایە، بەسەر چەند پارچەیەکدا دابەش دەبوون و نەدەگەیشتنە یەک وڵات. وڵاتی ئێران لە ئێستادا بوونی هەیە و کۆمەڵگا یەکگرتووە. یەکگرتوو نەک لە دەوری ناسنامەی نەتەوەیی و میللی یان دژی قۆرخکاری دەسەڵات لە ناوەنددا، بەڵکو لە دەوری شوناسی هاوبەشی ئینسانی دژ بە حکومەتێکی دیکتاتۆر و سەرکوتگەر و دژە ئینسانی لە سەرتاسەری وڵاتدا. پارێزگاری کوردستان کە بە زمانی کوردیش قسە دەکات بەرد بەخەڵکی کوردستان دەکێشێت و ئیمام جومعە و دەسەڵاتە خۆجێییەکانی تەورێزیش بەهەمان شێوە دەسەڵاتی خۆجێیی خۆیان لە دژی خەڵکی هاوزمانی خۆیان بەکاردەهێنن. دەمەوێت بڵێم یەکڕیزی خەڵک و خەباتی خەڵک لەدژی دیکتاتۆری لە هەموو ئێراندایە و خەڵک لە هەموو پارێزگاکاندا خۆیان بە دەست و شەریکی یەکتر دەزانن، ڕوونە کە لە کۆمەڵگەیەکی وادا ، دروشم و خواستی فیدراڵی هیچ بنەمایەکی نییە.
فیدراڵیزم، وەک وتم، لەلایەن حزبە نەاسیۆنالیست نەتەوەییەکانەوە بەرزکراوەتەوە بە داواکردنی بەش لە دەسەڵاتدا. ئەمە ئامانج و خاڵی دەستپێکی ئەوانە و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش ئاماژەکردنیان بە ئەمریکا و ئەڵمانیا و وڵاتانی دیکەی فیدراڵی بە تەواوی بێمانایە. بەراوردکردنەکە جیاوازە.

دەرئەنجامی فیدراڵیزمی قەومی تەنیا دەتوانێ هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵگا بێت. دەتوانێ ببێتە هۆی شەڕ و کوشتاری دراوسێکان لە ئێراندا بەدواوە بێت. ڕەنگە هێزەکانی لایەنگری فیدراڵیزم نیازێکی باشیان هەبێت، بەڵام کاتێک سیاسەت لەسەر دابەشکردنی میللی-

نەتەوەیی خەڵک و بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا بنیات دەنێیت، چیتر ناتوانیت بەر بە ناسیۆنالیزمی توندڕەو و ڕەگەزپەرستی و کوشتنی دراوسێ بگرێت. توندڕەوترین هێزە قەومی و نەتەوەیی و نەژادییەکان پاڵیان پێوەدەنرێت بۆ پێشەوە – ئێمە ئەمڕۆ لە ئێستاوە نموونەی ئەمە دەبینین-، لەبەردەم یەکتردا ڕیز دەبن و نەهەواڵیک لە ڕز دەبێت نە نیشانێک لە ڕەزەوان. شار بە شار و دێ بە دێ، بەتایبەتی لەو شارانەی کە کەوتوونەتە سەر سنووری پارێزگا جیاوازەکان، وەک پیرانشار و نەغەدە جەنگی حەیدەر نێمەتی، سیستان و بەلوچستان بە دوو بەش و هتد و هتد.

بەڕای من جەختکردنەوە لەسەرقەوم و نەتەوە و ناسنامەی ئیتنیکی، نوسخەیەکە بۆ داڕمانی کۆمەڵگا. نوسخەیەکە بۆ هبەگژادانی دراوسێ لەگەڵ دراوسێکانیدا. پلانی فیدرالیزمی ئیتنیکی لە ئێراندا بە سەربەخۆ لە مەبەستی بەرەوپێشبەرانی بە تەواوی دژە ئینسانی و کۆنەپەرستانەیە. ئێران بە فیدرالیزم نابێتە سویسرا، دەبێتە یوگۆسلاڤیا.

١٨ ئابانی ١٤٠٢، ٩ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٣

لە بیرەوەری ڕۆژنامەنووسێکی عێراقی دا.. نەژاد عزیز سورمێ

خالید قشتینی(*) ، ڕۆژنامەنووسێکی ئێراقییە، لە ڕۆژنامەی (الشرق الاوسط)ی لەندەنی کاردەکرد ، هەر لەو ڕۆژنامەیەش ڕۆژانە گۆشەیەکی دەنووسێ.

قشتینی لە گۆشەیەکدا (9ی تەمموزی 2002)دەنووسێ : لە وتارێکدا وتبووم »خالید قشتینی وا دەڵێ«: جوولانەوەی ئازادیخوازی نیشتمانی کە هەوڵی دەدا لە دەست ئیمپریالیزم »وای نووسیوە« ڕزگاری بێت، لە ئەساسدا ئەوانەی زیاتر داکۆکیان لە ڕزگاربوون دەکرد ، ئەوانە بوون لەسەردەمی عوسمانیدا فێری دزی و بەرتیلخۆری ببوون و دەیاندی ئینگلیزەکان ڕێی ئەوەیان لێدەگرن ، بۆیە بەناوی شۆڕش بەڕوویاندا دەوەستان..

بەو ڕەنگە مرازیان حاسڵ بوو و سەربەخۆییان دەست خست و هاتنەوە سەر پیشەی جارانیان لە دزی و بەرتیلخۆریی.. لەمبارەیەوە هەندێ لە برادەران لێمەیان کردم و گوتیان: خالید دەزانی تۆ هەندێ جار تێدەپەڕێنی؟ بەقسەی تۆ بۆ هەمـوو ئـەو زەعیمـانەی زینـدان و دەربەدەرییان لە پێناوی سەربەخۆییدا بینیوە دزبوون؟ قشتینی بەباسکردنی یەکێك لە سەرەك وەزیرەکانی ئەوسا وەڵامیان دەداتەوە و دەڵێ: »لەو زەعیمانە براینە باسی (جەعفەر عەسکەری) یتان بۆ دەکەم، ئەو پیاوە لە دژی ئیستیعمار لە لیبیا شەڕی کرد و لە شۆڕشی عەرەبیدا بەشداربوو و خەباتی لە پێناوی سەربەخۆیی عێراقدا کرد…

ئەو پیاوە لە دەوڵەتی عێراقیدا بوو بە وەزیر، ئینجا سەرەك وەزیران تا ئەوەی زەعیمێکی نیشتمانپەروەری دیکە کوشتی و لە کۆڵی کردەوە..
ماوەیەك لەمەوبەر بیرەوەری تۆفیق سویدی سەروەزیرانم دەخوێندەوە، هەرچەندە عادەتیشم نییە وەختی خۆم بەو جۆرە شتانە بچوێنم ، چونکە بیرەوەرییەکانمان تێکەڵەیەکی عەجیبن لە نێوان درۆ و واقیع ، مرۆڤ نازانێ چۆنیان لێك جیابکاتەوە..

بەهەرحاڵ وەك لە بیرەوەرییەکانی سویدیدا خوێندمەوە ناوبراو – میری لیوا جەعفەری عەسکەری »وای نووسیوە« لەسەردەمی دەسەڵاتی نیشتمانیدا دەستی بەسەر زەوییەکی گرانبەهای کەناری دیجلەدا گرت لە باشترین شوێنی بەغدا لە گەڕەکی عیوازییە.. ئەو زەوییە دیارە ئەمیری بووە (موڵکی دەوڵەت) میری لیوا عەسکەری دەستی بەسەردا دەگرێ و قەسرێکی گەورە بۆ خۆی لەسەر دروست دەکا کە بەسەر دیجلەدا دەڕوانێ »موبارەکە«، ئەوەشی لەبەری دەمێنێتەوە بە نرخێکی لە مستەحەق پتر دەفرۆشێتەوە دزەکانی تر! وەزیری دارایی ئەوسا ساسۆن حسقێل بووە، ئەو وەزیرەی تائێستا کەس بەقەد ئەو خزمەتی ئابووریی عێراقی نەکردووە .. حسقێل بە مەسەلەی ئەو ئەرزە دەزانێ و لای مەلیك فەیسەڵی یەکەم و تۆفیق سویدی سەرەك وەزیران خەبەر لە میری لیوا دەدا.. بەڵام وادیارە بەهیچ نەچووە.. دوای چەند مانگێك ئەمینداریەتی پایتەخت شەقامی سەرەکی ئەو ئەرزە دزراوە بە ناوی (شەقـامی عەسـکەری) نـاوزەد دەکـا و وەزارەتـی موعـاریفیش دوو قوتابخانەی لەسەر هەمان ئەرزی دزراو بەناوی قوتابخانەی عەسکەریی کوڕان و عەسکەریی کچان لێ دروست کرد.. بەو جۆرە ئەمە یەکەمین جاربوو ناوی دزێك لە شەقام و قوتابخانان بنرێ..« خالید قشتینی باسی شتی دیکەش دەکا.. بەڵام .. دیارە مشتێ نموونەی خەروارێکە .

(*) خالد ئەلقشتینی : نووسەر و ڕۆژنامەنووسی ناسراو لە 1929 لە

بەغدا لە دایك بووە ، دەرچووی کۆلیژی ماف و ستوونووسێکی بەناووبانگ بوو لە چەندان ڕۆژنامە بە تایبەتی ڕۆژنامەی (الشرق الأوسط) و خەڵاتی ڕۆژنامەنووسی عەرەبی لە بواری ستوونووسیدا لە لەندەن بردووەتەوە . لە 2003 کۆچی دوایی کردووە .

)

چەند سەرنجێک دەربارەی رەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵاندا.. عەلی حەمەڕەشید

رەنگڕێژیی ژینگە لە شیعری منداڵانی کوردیدا ناونیشانی کتێبێکی رەخنەیی نوێی نووسەر و لێکۆڵەر مامۆستا (فازیل شەوڕۆ)یە، کتێبەکە لە دوو توێی (120) لاپەڕەی نیو ئەیفۆڕدایە و لە چاپخانەی (پاندا) بە تیراژی 500 دانە چاپکراوە.
ئەم کتێبە بە شێوەیەکی جوان و زانستی و بەسەلیقەیەکی وردەوە باسی ژینگەی منداڵ و شیعر و ژینگە و پەیوەندی نێوان شاعیر و ژینگە و بونیاتنانی ژینگە لەڕووی دەروونیی و هزری و هونەری و پەروەردەیی و…هتدەوە دەکات، کە وەک خۆی باسی دەکات ئەم تەوەرانە بە ناونیشانی بونیات لە کتێبەکەدا باسکراون، هەر هەموویان یەک ئامانجیان هەیە ئەویش گەیشتنە بە جوانترین و شکۆدارترین بونیاتی ژینگەیی بەمەبەستی مرۆڤدۆستی و ژینگەدۆستی. هەروەها باسکردن و خستنەڕووی بیروبۆچوونی خۆی دەربارەیان بەشێوەیەکی زانستی و لێکدانەوەیەکی دروست. ئەم کتێبە کارێکی نوێیە لە بواری رەخنەی ئەدەبی منداڵاندا و بە تایبەتیش ژینگەی منداڵان کە مامۆستا فازیل لە سەرەتای کتێبەکەیدا دەنووسێت:(ئێمە هەر یەک ژینگەمان هەیە، بەڵام منداڵ دوو ژینگەی هەیە، ژینگەی کاتیی، یان ژینگەی سەردەمی منداڵیی و ژینگەی ئایندە کە راستەوخۆ درێژە پێدەری ئەو ژینگەیەیە کە لەسەردەمی منداڵیی پارێزگاری لێکردووە! واتا ژینگە هەمیشەییەکەی، کەواتە ژینگە هەمیشەییەکە، بەرهەمی هۆشیاریی و کار و ئەرک و خزمەتی ژینگەکەی سەردەمی منداڵییە، جوانیی یەکەمیان لە

جوانیی دووەمیاندا دەردەکەوێ و تەڵخی و وەرانەیی‌شیان بەهەمان شێوە). ئەوەی زیاتر سەرنجی ڕاکێشام لەم کتێبەدا هەندێک زانیاریی نوێ و کەم بەکارهاتووی خستۆتەڕوو دەربارەی بونیاتنانی ژینگەی تایبەت بە منداڵ لە ڕەنگەی شیعرەوە کە مایەی دەستخۆشییە. هەوڵ و ماندوو بوونی مامۆستا بەرز دەنرخێنین لەم کارەدا. مامۆستا فازیل شێوەڵ خاوەنی کۆمەڵێک کتێب و لێکۆڵینەوەی گرنگە و دەستبردنیشی بۆ ئەم کارە نوێیەش بە بڕوای ئێمە زیاتر هەستکردنەتی بە گرنگی ئەدەبیاتی منداڵان بە گشتیی و کاریگەرییەکانی لەسەر منداڵ و بە تایبەتیش گرنگیدان بە ژینگە وەک ڕەنگڕێژییەک لەو شیعرانەی کە بۆ منداڵان نووسراون. مامۆستا شێوەڵ لە تەوەری (بونیاتنانی ژینگەی فەرهەنگیی)دا باسی گرنگی زمان دەکات و دەڵێ زمان ئاڵۆزترین داهێنانی مرۆڤە بە درێژایی مێژوو، دەزانین کە ئەزموونی شیعریی بە بێ زمان نییە، لەو ڕوانگەیەشەوە گرنگییەکی زیاتری بەم تەوەرە داوە و بە نموونەوە باسی فەرهەنگی زاراوە ڕووەکییەکان، ئاژەڵییەکان، ئاو وشوێن، جوگرافیا و شتە سروشتییەکان، پێکهاتەکانی زەوی و ڕووناکیی و وزە و سیستەمی ژینگەیی و مرۆڤ و…هتد کردووە. کە ئەو تەوەرەیە پێویستی بەو گرنگی پێدانە هەبووە .

مامۆستا وەک پێشتر باسمان کرد لە نێ بواری گرنگدا بە نموونەوە باسی بونیاتنانی ژینگەی بە منداڵ کردووە، مامۆستا بە هەر یەکێک لەوانە هاتووە نموونەی لەشیعری شاعیران ئەوانەی کە بۆ منداڵیان نووسیوە هێناوەتەوە، بەڵام باشتر دەبوو هەوڵی بدایە کە نموونەی زیاتری بۆ هەر یەکێکیان بنووسیایە تا بابەتەکە باشتر و جوانتر بگەیشتایە خوێنەر و مادام کتێبەکەش بۆ هەموو خوێنەرێکی کوردە مامۆستا شیعری کرمانجیشی بۆ نموونە هێناوەتەوە، دەبوایە شیعری زیاتری شاعیرانی بوارەکەی بۆ نموونە بهێنایەتەوە نەک چەند نموونەیەک لای یەک شاعیر، چونکە کۆمەڵێک شاعیری دڵسۆز و خەمخۆرمان هەن کە بۆ منداڵان دەنووسن و جێگەی دەستیان دیارە. ئێمە پێمان باشبوو کە ناونیشانی کتێبەکە ناونیشانێکی ڕوونتر بوایە. لەگەڵ ئەوەشدا ماندووبوونێکی زۆری پێوە دیارە و دوای گەڕانێکی زۆر بە نێو ئەو شیعرانەی کە بۆ منداڵان نووسراون، مامۆستا ئەوانەی هەڵبژاردووە کە بۆ ئەو مەبەستەی کە دەیەوێت بەکاری هێناون. ئەم کتێبە وەک مامۆستا خۆی باسیکردووە، دەکرێ بکرێتە سەرچاوە بۆ لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی بەرفراوانتر، تەنانەت بکرێتە بابەتی خوێندکارانی خوێندنی باڵا لە قۆناغەکانی ماستەر و دکتۆرا لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، هەروەها وەک خۆی دەنووسێت ئاگادارکردنەوەی شاعیران و نووسەرانی ئەو مژار و بوارە، لە

ر□ه□ند و با□خ و رووبەر و سەنگ قیمەتی ژینگە، رەنگبێ بۆ ئەوان ئەزم□ونب□خش□کی ن□و□ ب□، ب□ت□ایبەتی ئەگەر بێشەرم و شکۆ،لایەنە لاوازەکانی دەقەکان لەم رووب□و□ دەستنیشان بکرێن لە رووی پرسنگدارەکانیان رۆشنایان بخرێتە سەر چونکە وەک مامۆستا دەڵێت ژینگە پانتاییەکی فراوانی لە شیعری منداڵاندا داگیر کردووه، هەر ئەمەش وایکردووه کە مامۆستا دەست بۆ ئەو کارە گرنگە ببات و کتێبێک تەرخان بکات بەو بوارە و بەشێوەیەکی رەخنە ئام□ژ باسی بکات و کتێبخانەی کوردیی پێ د□و□م□ند بکات.
مامۆستا لە بەرکوڵی کتێبەکەیدا باسی ئەوەی کردووه کە کۆنترین کتێبی چاپکراو بۆ منداڵانی کورد، کتێبی (نووبەهارا بچووکان)ی شاعیری مەزن (ئەحمەدی خانی)یە کە ساڵی 1682 دا چاپکراوە، بەڵام وەک کاک ئەمین محەمەد لە کتێبی (دیداری ئەدەبی منداڵان)دا کە چەند توێژینەوەیەکی ئەدەبیی و رەخنەیی لەخۆ گرتووه و یەکێتیی نووسەرانی کورد لقی سلێمانی ساڵی 2022 چاپی کردووه. باسی کردووه ئەوەی خانی مەزن فەرهەنگ بووه و ناچێتە خانەی کتێبی ئەدەبی منداڵانەوە، هەروەها کاتێکیش پێناسەی ئەدەبی منداڵان دەکەین ئەم ژانرانە دەگرێتەوە، شیعر و چیرۆک و شانۆیی و رۆمان و ئۆپەرێت. فەرهەنگی تێدا نییە و ناتوانین بە کتێبی نووسراو بۆ منداڵان دایبن□ین، راستە فەرهەنگێکی گرنگ و بەسوودە، بەڵام بۆ منداڵان نا. دەبووایە مامۆستا وەک سەرەتای کتێبی چاپکراو بۆ منداڵان ئەو فەرهەنگەی نەنووسیایە. هەروەها مامۆستا لە چەند شوێنێکی کتێبەکەیدا ناوی ئەنجومەنی ئەدەبی منداڵانی هێناوە کە من وەک نووسەر و شاعیرێکی بواری ئەدەبی منداڵان کە ساڵانێکە لەو بوارەدا کاردەکەم و لە نووس□ن□کانم و دیدارەکانیشمدا باسی گرنگی دروستبوونی ئەنجومەنێکی لەو شێوەیەم کردووه، بەڵام من ئاگاداری هیچ ئەنجومەنێک نیم بەو ناوەوە دروست بووبێت بەس هەوڵ هەبوو، چونکە دروستبوون و دامەزراندنی ئەنجومەنێکی لەو شێوەیە کە نوێنەری گشت نووسەر و شاعیران و وەرگێڕەکانی بواری ئەدەبیاتی منداڵان بێت پێویستە هەمووان بەشداربن و ئاگاداربن و بەهەڵبژاردن بێت و پەیڕەو و پڕۆگرام و یاسا و رێسای خۆی هەبێت نەک ناوێک و بەس.

شەش کورتیلە چیرۆک.. نوسینی: هەدی گەڵاڵی

کرێکار

لەبەرئەوەی کوڕی بەرپرسێکی مەملەکەتە بەم تەمەنی هەرزەکارییەوە خاوەن کۆمپانیایەو بە ئارەق ڕشتن دەیان دەفتەر دۆلاری پەیداکردووە! ئەمیش بە کرێکاری و هێزی بازوو جگە لە ڕۆژانی هەینی هەموو ڕۆژێک لە کۆمپانیای کوڕی بەرپرسێک ئارەقەی نەهامەتی دەڕێژێت.

ئۆتیزم

بزێوی ئەو منداڵە حەوت ساڵییە سەرنشینانی ناو پاسەکەی بێزار کردبوو ، هەوڵ و ماندوبوونی دایکی بێسوود بو بۆوەی مناڵەکە بە ژیری دانیشێت. بەسیما و جولە خێراکانییەوە بەت دەردەکەوە نەخۆشی ئۆتیزم زۆری بۆ هێناوە.
دایکەکە بەدەست منداڵە نەخۆشەکەی ماندوو و شەکەتە نیشتیمانیش بە دەست بەرپرسەکان!!

واقیع

هاوڕێکەم لێی پرسیم:
تۆ بەم تەمەنەوە هەموو کات بە ڕیشی تاشراوەوە دەبینم گەنجە تەمەن سی ساڵییەکەی کۆڕانیشمان بە ڕیشێکی زبر و درێژ! وتم: من لە دنیای واقیع دەژیم!!

یاسا

ئاشکراکردنی دۆسیەی دزینی پارەی مەملەکەت لەلایەن ڕۆژنامەنوسێکی بوێر بوە هۆی ئەوەی دادگا حوکمی چوار ساڵ زیندانی بەسەردا بسەپێنێت! هەمان دادگا نەیتوانی بەرپرسە باڵاکە نەک هەر دادگایی بکات تەنانەت ئاگاداریشی بکاتەوە!
ڕاستە دەڵێن: یاسا تۆڕێکە ماسیە بچوکەکان دەگرێت.

ژووان

ساڵانێک بوو لە خۆشەویستەکەی دابڕا بوو.
کە یەکتریان بینی هەموو شتێک ئاسایی بوو، ئەوەی نائاسایی بوو ، لێدانی دڵیان بوو!!

لەخۆبایی

تازە پێی نابووە تەمەنی هەرزەکاری لە لایەن خزمەکیانەوە دەستنیشان کرابوو کە گەورەتر بو ببێتە بوکی ماڵەکەیان و بە کوڕەکەی بیگوازنەوە.
داخوازیەکان تا دەهات زۆرتر دەبوون . کچەکە بەرز دەیڕوانی لەخۆبایی و هەڵپەی ژیان تەنگی پێ هەڵچنیبوو. لە دواجاردا هەرزەکاریەکەی بە قەیرەیی سپارد!!

شانەی پۆڵەندی لەسەردەمی یەکێتی سۆڤیەتدا.. نیهاد جامی

کاتێک بمانەوێت لەبارەی شانەی پۆڵەندی بدوێین ناکرێت بابەتیداگیرکاری و شەڕ لەم وڵاتەدا فەرامۆش بکەین، کۆتایی هاتنی جەنگیجیهانی یەکەم چەند دەبێتە مژدەی سەربەخۆیی ئەم وڵاتە، بەڵام ئەومژدەیە ئاسۆیەکی نوێ لە بەردەم ئەو کۆمەڵگایەدا ناکاتەوە بەهۆیئەوەی لە ١٩٣٩ دوای ڕێککەوتنەکەی ئەلمانیا و ڕووسیا وپاشگەزبوونەوەی هیتلەر لەڕێککەوتنەکە، شەش ملیۆن پۆڵەندی دەبنە قوربانی جەنگ، دیسان پۆڵەندا دەکەوێتەوە بەر شاڵاوی جەنگ، ئیدیهەریەکە لە یەکێتی سۆڤیەت وئەلمانیا هێرشیان لەدژی یەکتریهێرشکردن دەبێت بە سەر پۆڵەندا، لە ١٩٤٤ سەرلەنوێ سۆڤیەت ئەووڵاتە داگیر دەکاتەوە و ئەڵمانیا دەکاتە دەرەوە، ساڵی دواتر حکومەتیپۆڵەندی سەر لەنوێ درووست دەکرێتەوە، حکومەتێک لەژێر چاودێریەکێتی سۆڤیەت بەڕێوەدەچێت تا ڕووخانی کۆمۆنیزم پۆڵەندا لەژێرسایەی سۆڤیەتدا دەژیێت.

چەند ساڵێک بوو پۆڵەندا لەژێر حوکمی یەکێتی سۆڤیەتدا بوو، کاتێکجەنگی دووەمی جیهانی کۆتایی دەهات، ، بەتایبەت لە ١٩٥٢ لەگەڵراگەیاندنی دەستوور، ئەو کۆمەڵگایە لەبەردەم خەونی ژیاندا بوو، بەلامبەدرێژایی ساڵەکان گرفتی سیاسی و ئابوری زیانی گەورەی لەوکۆمەلگایە دەدا، نەیدەهێشت بەرەو پێش چوون بەخۆیەوە ببینێت، بەلاملەگەڵ ڕووخانی یەکیتی سۆڤیەت، سەرکەوتنی سەندیکای کرێکارانیپۆڵەندی لەهەڵبژاردنەکانی ١٩٨٩ توانیان یەکەم حکومەتی

دوایکەمەنیزم درووست بکەن، ساڵەی دواتر دەست لەکارکێشانەوەیسەرەک کۆمار، دەرگایەکی نوێتری لەبەردەم ژیانی ئەو کۆمەڵگایەداکردەوە، بەڵام شانۆ بەدرێژایی ساڵانی ١٩٤٥-١٩٨٨ئەو ساڵانە دەبوولەژێرهەیمەنەی یەکێتی سۆڤیەتدا کار بکات، کاتێک پاڵەوان لەو وڵاتەکۆمۆنیستیە یاخی دەبێت، ئەوا سزایەک هەیە و ڕووبەرووی دەبێتەوە.

ناوەڕاستی دەیەی چلەکانی سەدەی بیستەم تەواوی شارەکان هۆڵیشانۆیان تێدابوو، ئەوەش وایکرد مرۆڤی پۆڵەندی تەواو بەشانۆ ئاشنابێت، لەڕووی دروستکردنی بیناسازی هۆڵی شانۆ گەشە سەندنێک لەووڵاتەدا لەئارادا بوو، شاری ئوچ لە ١٩٤٥ وەک ناوەندێکی شانۆییزەربەی کارە شانۆییەکانی دەگرتە خۆی، لەماوەی پێنج ساڵەی یەکەمداواتە تاوەکو پێنجاکان، سێ شانۆ گرنگی خۆیان وەدەستهێنابوو، شانۆی سەربازی کەوا لەلایان شیللەر (١) بەڕێوەدەچوو، شانۆیشیعریی لەلایان هەردوو شانۆکار ڤیرچینیسکی و کۆژەنیڤسکیبەڕێوەدەبردرا، هەروەها شانۆی ژوور کە لەلایان ئەرڤین ئەکسەر (٢)وم. مەلینا سەرپەرشتی دەکرا.

تەنیا ئەو سێ شانۆیە نەبوو کە دەرکەوتن، بەنموونە هەندێک شانۆ هەبووکەزیاتر کۆمیدیا بوو، بەڵام لەناو ئەو سێ شانۆیەشدا کارەکانیشیللەر گرنگی و تایبەتی خۆی هەبوو، وەک تەبینی دەکەین لەلایەکواقعی بوونی شانۆکەی بەشێک بووە لەتینوویەتی مرۆڤەکانی کۆمەڵگاکەخۆیانی تیا بینیوەتەوە، لەلایەکیتریش شانۆیەکی سەربازیپێویستیەکیتری ژیانی کولتووریی بوو کە سوپا بەگرنگەوە تەماشادەکرا بۆ ئەوەی مرۆڤەکان بپارێزێت، ئەو دوو هۆکارە وایکردبووشانۆکانی شیللەر لەنەخشەی ئەم شانۆیەدا بەگرنگیەوە لێیبڕواندرێت.

لەپاڵ ئەو دەرهێنەرە کارە دەرهێنانیەکانی ئەرڤین ئەکسیریش ببووەسەرنجی بەشێکی دیاری بینەرانی شانۆ کەشانۆیەکیان دامەزراندبووبەناوی ژوور، بەتایبەت لەیەکەم سەرکەوتنی لەنمایشێکی نووسەرشانیاڤسکی، دواتر شانۆگەری "ئەڵمانەکان"ی کروچکەڤسکیە، هەرلەوکاتانەدا بوو گاڵا شانۆیەکی ئاگێیاند بەناوی کەنار دەریا، شاریوارشەش بەدوای هەڵمەتی چاککردنەوەو بنیاتنان لە١٩٤٦ ژیانیشانۆیی بۆ دەگەڕێتەوە لەیەکەم کاری دەرهێنەر ئەستەرڤی.

شانۆنامەنووسیەکان تائاستێکی دیار توانای ئەوەیان هەبووشانۆکانی پێشەنگدا داگیر بکەن، بەڵێ بەشێوەیەکی فراوان ئەو

شانۆنامە ڕووسیانەی نمایش دەکران، زیاتر بەرهەمی شانۆنووسانی وەکو چێخۆف و گۆگۆڵ و تۆڵستۆی و مەکسیم گۆرکی و ئیڤان ئۆستروڤسکی، بۆیە شتێکی سەیر نییە کەوا لە ١٩٤٩ پۆڵەندا فەستیڤاڵی هونەری ڕووسی ساز بکات، کەوا ٣٠ نمایشی شانۆیی لەم ڤەستڤاڵە نیشان دەدرێت، هەر لەو ساڵەدا وەزارەتی کولتور یەکەمکۆنفرانسی شانۆکارانی ساز کردووە، ئەم کۆنفرانسە دەبێتە هۆیەکەم مەترسییەکانی کۆمۆنیزم بۆ سەر شانۆ، کەدەبێت شانۆ لەخزمەتی واقعی سۆسیالیستیدا دەربکەوێت، بۆیە زۆر شانۆنامەی شانۆنووسانئیدی دەکەونە ناو هێڵی سوورەوە، لەوانە شانۆنامەکانی میتسکیەڤیچ و کراشینیسکی و ڤیسپیانیسکی.

بڕیارەکانی کۆنفرانس هەر بەوەندە ناوەستێت، بەڵکو کۆمەڵێک گریمانەدەسەپێنن سەر شانۆکاران لەوانە دەبێت پابەندی شانۆی واقعی ببن، هەر شتێک بەناوی هونەری نوێیە نابێت بە فریودان لەی نزیک ببنەوە، هەروەها ستانسلاڤسکی دەبێتە شێوازی سەپێنراو لەشانۆی پۆڵەندیئەو ڕۆژگارە، داوا لەئەکتەرەکانیش دەکەن کەوا لەجوتیارو کرێکارەکاننزیک ببنەوە تا هەست بەشێوازی ژیانیان بکەن و لەسەر شانۆکانژیانی ئەوان ڕەنگ بداتەوە، ئەوە سەرباری ئەوەی لەسەرەتایپێنجاکان شانۆیەکی نوێ لە شاری ئوچ دەکەنەوە، کەوا بەستێیجوانیناسی واقعی سۆسیالیستی بێت، وەک دەزگایەکی کولتوریشانۆیی بۆ کۆمۆنیزم.

ئەو سەپاندنە لەشانۆدا هەکارەکەی ئەوە بوو دەیانزانی شانۆ دەتوانێتبەرەنگاری دەسەڵاتەکەیان ببێتەوە، بۆیە دەیانوویست ئاراستەی شانۆبۆ ئەو شوێنە بێت کەخۆیان دەیانەوێت، بۆ ئەوەی مەترسی نەخاتە سەرژیانی دەسەڵاتەوە، بۆیە بەگژ لیستێک شانۆنامەی پۆڵەندی و جیهانیدادەچنەوە و دەیانەوێت لەو ڕۆژگارەدا ئەو کارانە نمایش بکرێن کەواقعی سۆسیالیستین، ئەو بڕیارانە ڕەنگدانەوەکەی تەواو فراوانە بێت، بە تایبەت ئەو دەرهێنەرانەی گۆڕانکاریان لەئاستی هەشیاریسیاسی و کولتوریی بۆ کۆمەڵگا خوڵقاندووە لەکاری شانۆییاندووریان دەخەنەوە لەوانە شیللەر و گال و شیفمان، دوای چەند ساڵێکدەستیان لەو بڕیارانە هەڵگرت، بەڵام هەولیان دەدا ئەو ترسە نیشانبدەن، پاشگەزبوونەوە لەو بڕیارانە شکستی دەسەلات نییە بەقەد ئەوەیسزایەکە بۆ ئەوەی بزانن لادان لەو دەسەلاتە دوورخستنەوەیانە لەشانۆدا، هەڵبەت بەجۆرێکیتر ترساندنی دەرهێنەروئەکتەرەکانیتریشە.

ئەو دۆخە بەردەوامی هەیە تا کۆتایی جەنگ و ئاسایی بوونەوەی

دۆخیپۆڵەندا، لە ١٩٥٥ یەکەم نمایشی دوای جەنگ لەشاری وارش□ پێشکەشکرا لەژێر ناوی “باپیران” لە دەرھێنانی ئەلێکساندێرباردینی، ئەو سەرەتایە دەرگا لەکۆمەڵە شانۆنامەیەکی نوێ دەکاتەو□ بەتایبەت شانۆنامەکانی برێخت وسارتەرو دورێنمات، لەپاڵ کاریشانۆنووسانی پۆڵەندی وەکو مرۆژێک وبرۆشکچێڤیچا وروژێڤیچا، ئەومێژووە سەرەتایەکی گرنگی شانۆی پۆڵەندی پێک دێنێت، بەوەی دەرگالەدنیای جیاوازی شانۆنووسان دەکرێتەوە، دەتوانن کارلەتێکستەکانیاندا بکەن، بەتایبەت لەشانۆنامەکانی ژان ژینیە و یۆژینیۆنسکۆ و سامۆئێل بیکیت، بەدوای ئەوە بۆ یەکەمجار لە ١٩٥٧ شانۆگەری “لەچاوەروانی گۆدۆ” نمایشکرا، بەرھەمی ئەو نووسەرانەچەندە لەدوای جەنگ ڕێگای نمایشکردنیان درا، بەڵام کۆمەڵەنووسەرێکی پۆڵەندی بەر لەجەنگەوە کەوتبوونە ژێر کاریگەری ئەوان، لەشانۆنامەکانیان ڕەنگی دابۆوە لەنموونەی ئ□ برامۆڤ نێڤێرلی وبریلیودرۆزدۆڤسکی وگرۆخۆڤیکا وئیردینیسکی کراشنیسکی ریمکیێڤیج وسیتۆ.

چەندە لەو شانۆ نوێیەی جەنگدا نووسەرانی پۆڵەندی رۆڵی گرنگیاندەرکەوت، لەپاڵ ئەوەدا کۆمەڵە دەرھێنەرێکیش بەھۆی نمایشەکانیانناوبانگێکی دیاریان پەیدا کرد، کارەکانیان بوونە جێی سەرنجیبینەران وناوەندە شانۆییەکە، لەوانە ئەکسێر ودۆزینەوەی شێوازەشانۆییە نوێێەکەی لەشاری ئوچ بەناوی ژوور، ئەو لەو شانۆیەدا زیاد لەدەساڵ بوو کاری تیادەکرد، بەلام لەو دۆخەی دوای جەنگ کاریگەریلەسەر مرۆڤی پۆڵەندی بەتەواوی دەرکەوتبوو، ھەوڵی دەدا لەنێوانشانۆی کۆنی پۆڵەندی و شانۆی سونەتی پەیوەندیەک ڕێکبخاتەوە، بەتایبەت لەنمایشەکانی “شارەکەمان ١٩٥٧، کاروان- برێخت ١٩٦٢، تانگۆ ١٩٦٥”
لەوەی دوایان “تانگۆ” وێنەیەکی کۆمەڵایەتی ئەو کۆمەڵگایە دەخاتەڕوو، ئەوە ڕەخنەیەکی کۆمەڵایەتیە، ھاوبەشیکردنی دنیای نووسراوینوسەر و دروستکردنەوەی پەیوەندیی ئەکتەرە وەك کۆمەڵگای سەرشانۆ بۆ کۆمەڵگای بینەر، کە کۆمەڵگای ڕاستقینەی پۆڵەندیە، بەڵامنایەت لەوێنەی کۆمیدیەوە ئەو ڕەخنەیە بخاتە ڕوو، ھێندەی ئەوکۆمیدیایە دەگۆڕێتە سەر وێنەیەکی گاڵتەجار، لێرەوە دنیای واقعی وسوریالیەتی ئەو دەرھێنەرە بۆ شانۆ دەردەکەوێت.

گەڕانەوەش بۆ ناو شانۆی تۆماری پیتەر فایس و بەتایبەت لەکارکردنیلەتەك شانۆگەری (لێکۆڵینەوە) ل□ بنەڕەتدا لێکۆڵینەوەیە لەیادەوەریکۆمەڵگایەك کە فاشیزم جەنگی بۆ ھێناوە، ئەگەر پیتەر

فایس پرسیاریئەخلاقی ڕووبەڕووی مرۆڤگەلێك بکاتەوە کە لەکۆمەڵگای ئەڵمانیدا بە پۆشاکێکی قەشەنگەوە دەردەکەون و تاوان دەکەن، ئەوە دەبێتەوە پرسیاری ئەکسەریش، کە لێرەدا چەمکی قوربانی بوون لەناو شانەکانسەر لەنوێ خۆیان دەخەنەوە ڕوو.

بەتایبەت بۆ ئەو ڕۆژگارە بەشداریکردنی سەرەکی دادگا لەناو بینەران، لەپاڵ پشت نەبەستنی ئەکتەرەکان بە ئارایشت، وا دەکات نمایشەشانۆییەکە وەك وێنەیەکی ڕاستەقینەی ناو ئەو کۆمەڵگایە خۆی بخاتەڕوو، ئەو وێنەیە پەیوەندییەکی کۆمەڵناسیانە دەبەخشێتە کارەکانی ئەودەرهێنەرە، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی "ئەو نمایشە شانۆییە بەهەمووپێوەرەکان جۆرێك بێت لە ئەزموونی شانۆیی، چ لەکارکردنی دەرهێنەرلەگەڵ بابەتێکی درامی/ بەڵگەنامەیی، چ لەگەڵ موفرەدەکانی نمایشیشانۆییدا" (٣)

ئەو پەیوەندییە لەشوێنێکدا ناوەستێنێت، بەڵکو دەیەوێت لەگەڵتێکستیتردا ئەزموونی بکات، بەڵام نەك بەفۆڕمی شانۆی تۆماری، بەڵکو ئەوەی بەلایەوە گرنگە، چۆنیەتی بنیاتنانەوەی کۆمەڵگای دوایجەنگە، بۆیە دەیەوێت دیدێکیتر بە دنیای یەژین یۆنسکۆ ببەخشێت.

بە قسەکردن لەخوێن وکوشتار وکۆمەڵگایەك کە دەبێت لەو دۆخەدەربازی بێت ئەمجارەیان شانۆگەری (ماکبێس) ی شکسپیردەردەهێنێت، ئەوەش سەرباری ئەوەی نزیکبوونەوەیە لەچەمکی ناپاکیوکوشتن، بۆ ئەوەی لەو زەمینەیەوە پەیوەندیی کۆمەڵایەتی سەردەمیجەنگ بنوسێتەوە، بەدوای کارکردن لە یەژین یۆنسکۆ و ئیشکردنلەسەر ماکبێسی شکسپیر، ئەو دیدە ڕەخنەییەی یۆنسکۆ بەتەواویدەخاتە ڕوو، کاتێ باس لە شکسپیر دەکات وەك باوکی شەرعیشانۆی ئەبسەرد.

ئەوەش وەك پڕۆژەیەك لەتەك شکسپیر درێژ دەبێتەوە، ئەمجارەیان ڕووبەڕووی تێکستی شالیر دەبێتەوە، پەیوەندیی ئەو وەك دەرهێنەرلەتەك شکسپیر بەرجەستەکردنی وێنەیەکی شالیر نیە بەپێی گریمانەیتێکست، بەڵکو لەشیکردنەوەی بۆ تێکست کۆمەڵێك جیاوازیی خۆیدەخاتە ڕوو، هۆکارەکەشی ئەو دیدە کۆمەڵناسیانەییە کە بە کۆمەڵگاپەیوەندی لەشالیر دەیخاتە ڕوو.

ئێرڤین ئەکسڵەر بەپێی کارکردنی کۆمەڵناسیانەی بۆ شانۆ دیدێکیڕەخنەیی بۆ یادەوەری جەنگ و چۆنیەتی بنیاتنانەوەی مرۆڤەکانلەکۆمەڵگادا دەخاتە ڕوو، کە ئەزموونکردنی لەتەك کۆمەڵگا

لە ناوتەکست دەبێتەوە دەرهێنەرێك کە سەر لە نوێ بەشداری لە نووسینەوەی تەکست دەکات.

لەلایەکیتر شانەی شارەکانی ڤەسواق و وارشە و کراکۆڤ توانیبوویان بەهایەکی گرنگ بەهونەری شانۆ بدەن، شانۆنامەجیهانییەکان لەسەر شانۆکان نمایش دەکران، سارتەر ودۆرینمات ولەپاڵ ڕۆمانەکانی دستۆڤسکی دەخرانە سەر شانۆ(٤)، تەواوی ئەوبزووتنەوە شانۆییە بنەمایەکی بۆ دامەزراندنی شانۆکە دەخوڵقاند، کەلەگەڵ هەفتاکانی سەدەی بیستەم ببێتە دەرگایەک بۆ لەدایکبوونیچەندین شانۆی ئەزموونی ئەوە لەپاڵ ئەوەی هۆشیاری شانۆییلەهەفتاکان دەگاتە ئاستێک ئەو شانۆیە بەهیچ شانۆنووسێک نامۆنابێت بەتایبەتی شانۆکانی، دیارترین لەو کارانەی لەسەرەتایهەفتاکان نمایش دەکرێت شالیری شکسپیر و تاوانی کوشتنیئەلیەت، ئەوە لەپاڵ ئەو گەشە سەندنە دەرهێنانییەی بەشانۆی پۆڵەندیلەهەفتاکان دەردەکەوێت وەک لەکارکردنی ئاندژەی ڤایدا لەڕۆمانەکانیدستۆڤسکی لەوانە" شێتانەکان، تاوان وسزا" هەروەها لەنمایشیشاکارە گرنگەکەی بەناوی "شەوی نۆڤەمبەر" دواتریش لەگەڵکارەکانی شکسپیر لەوانە هاملێت و ماکبێس.

ڤایدا کەناوبانگیمان زیاتر لەسینەمادا بیستووە وکەمتر وەکشانۆکارێک باسی کراوە، بەڵام ئەو نەک تەنیا لەسەرەتادا بەشانۆدەستی بەکاری هونەری کرد، بەڵکو لەپاڵ سینەماش هەردەستبەرداری شانۆ نەبوو، لێرەدا هەوڵ دەدەین ڕوانینێکی گشتیلەسەر شانۆگەرییەکانی بخەینە ڕوو.

ئاندژەی ڤایدا لەدایکبوی ١٩٢٦ و لەتەمەنی ٩٠ ساڵیدا واتە لە ٢٠١٦ ماڵئاوایی لەژیان کردووە، سەرەتا وەک نیگار کێشێک دێتە بواریهونەری دواتر لەنێوان شانۆ و سینەمادا دەمێنێتەوە، ئەو کارانەی بەشانۆ دەریدەهێنێت زۆربەی جار ڕۆمانە دیارەکانە لەجۆری ڕۆمانەکانی دستۆفسکی و ئەلبێر کامۆ، ئەوە ڕوانینی سینەمایانەی بۆ چۆنییەتی کارکردن، چونکە بەتایبەت دستۆفسکی بەخەی سەرکێشیکارکردنە لەشانۆدا، بەوەی چۆن ئەتوانین وێنەیەکی دستۆفسکیلە ئاستەکی هونەری دوور کە لەڕێگەزی گێڕانەوە دەیگەڕێین بۆ ڕێگەزی دیالۆگ بەرهەم بهێنین؟

ئێمە کاتێك لەبارەی کەسێکی وەکو ڤایدا قسە دەکەین، مانای وایە لەسەر دەرهێنەرێك دەوەستین کە هەر لەسەرەتاوە دیدی بۆ شانۆ لەوانیتر ناچێت، زۆرجار لەگفتووگۆکاندا ئاماژەی بە ئەوە

کردووە بەوەی ئەو کارانەی نمایشی دەکات دەبێت وێنای بکات لەسەر شانۆ ئەوسا بیر لە دەرهێنانی دەکاتەوە، ئەو هەر لەسەرەتاوە خەیاڵی سینەمایی وای لێدەکات دەبێت ئەو تێکستانەی دەیەوێ بە شانۆ دەریبهێنێت، تەواوی دیمەنەکە و پێکهاتەکانی وێنە بە بەرچاوی خۆیببینێت، ئەوە تێگەیشتنەکەی فیلمسازە بە وێنە، کە دەرهێنەری شانۆییبەدەگمەن بەم شێوەیە بیر لە وێنەی شانۆیی و نمایشەکەی دەکاتەوە، ئەوەش وای لێدەکات سەرسامی خۆی بەرامبەر ئەو دەرهێنەرانە بخاتەڕوو، کە کەسانیتر کاری سینۆگرافیایان بۆ ئەنجام دەدەن، چونکە هەرخۆشی کاری سینۆگرافیای دەکرد.

ئەو ئەگەر بە سینۆگرافیا و دیمەنەکان پێویستی بەوە بێت لەسەرەتاوەهەموو شتێك ببینێت، بەڵام تاکە شتێك کە نایەوێ لەسەرەتاوە بیخاتەڕوو، تەواوی ووردەکاری نواندن و کەسایەتییەکانە بە ئەکتەر، دەیەوێتلەئەتمۆسفێری شانۆکەدا ئەکتەرەکان بەدوای بونیادی کەسایەتییەکان وئەو دیدگایە بگەڕێن کە ڤایدا دەیەوێت بیخاتەڕوو، بەیە کاتە بەمشێوەیە لەتەك ڕۆمانی (سەگەکان) ی دستۆفسکی کار بکات، ئەوگریمانە سەرەتاییانەی خۆی ناسەپێنێت، هەندەی دەیەوێت ئەکتەرلەپرۆژەیەکی هاوبەشی مەشقدا بتوانێ بگات بە بونیادی کەسێتیکارەکتەر.

ئەو هەندێکجار ئەو دەقانە هەڵدەبژێرێت کە هەر لەناونیشانەوە هەڵگریتانوپۆیەکی شیعرین، وەکو شانۆگەریەکەی میشێل ڤینست گازە بەناوی (شەبقەیەکی پڕ لەئاوی باران) سەیر نیە لەکۆتایی پەنجاکانیسەدەی بیستەم ئەوە یەکەم کاری شانۆیی ئەو بوو بێت، ئەوەی گرنگەئەوەیە هەر لەسەرەتاوە ئەو ڕوانینە شیعرییە لەناونیشانەوە دەبێتەجێگای سەرنجی، وەك چۆن ئەوەی بە ئەمە دەبێتە جێگای تێڕامانسەرکێشی و کارکردنە لەگەڵ ئەو تێکستانەی سەختن بۆ کارکردن، یاخود بونیادی پێکهاتەکانیان گوتاری فەلسەفی و ئاستی بەرزیهونەرین، ئەوانە دەبنە پڕۆژەی دەرهێنانی ڤایدا لەشانۆدا، وەکشانۆگەریەکانی (هاملێت) ی شکسپیر و (با تەمسیل بکەینسترێندبێری) دۆرینمات.

ئەو زانیویەتی کەشانۆ دەردەهێنێت.. ئەوە شانۆیە سینەما نیە، دەبێتهەڵگری سیستم و گوتاری شانۆیی بێت، بەڵام لەهەمان کاتدا ئەوشینەشاردەتەوە، کە شانۆ پێویستی بەزمانەکی سینەمایی هەیە، ئەوە وادەکات شانۆکەی لەئاستەکی بەرزی هونەری بێت، بە خۆشی ببێت بەیەکێك لەناوە گرنگەکانی شانۆی پێڕەندی، لەهەمانکاتدا ویستویەتیپەیوەندیەك لەنێوان دیدی سینەمایی و شانۆیی بەرجەستە

بکات وەککاتێ یەکێك لە ڕۆمانەکانی ئەلبێر کامۆ بە شانۆ دەردەهێنێت، لەجلوبەرگی ئەکتەر و پێڵاوەکانیان کە قوڕاوین، پەیوەندیەکی لەگەڵدیمەنەکە درووست کردووە کە دیمەنێکی قوڕاویی بێت، ئەوەش تەنانەتپەیوەندیی بەئاسمانی شانۆکەشەوە هەیە، ئەو دیمەنە ئەگەر زیاترلەسینەماوە نزیك بێت، بەڵام لەهەمان کاتدا بە ئەو دیمەنە ویستویەتیلەشانۆی بونراکی ژاپۆنی نزیك ببێتەوە.
لەڕووی تەکنیکیەوە دەشێت شانۆگەریەکانی ڤایدا لەشانۆی شێوەکاریپۆڵەندی نزیك بێت، بەتایبەت لەبوونی شیعریەتی شانۆکەی و دابەشبوونی بەسەر خەون لەشانۆگەری (شەوی نۆڤەمبەر)، بەڵام ئەو وێنەشانۆییە نابێتە شانۆیەکی شێوەکاری، بەقەد ئەوەی ئەزموونەکیتایبەتمەند دەخوڵقێنێت، ئەمە لەگەڕانەوەمان بۆ ڤیدیۆ تۆمارکراوەکەیئەم شانۆگەریە بۆ تەلەڤزیۆنی پۆڵەندی کە ساڵی ۱۹۷۸ تۆمار کراوە، وێنەی ڕوونی دنیا شانۆییەکەی ڤایدا دەبینین، شانۆگەریەکە باسلەشەوی ۲۹ ی نۆڤەمبەر دەکات، ئەو شەوەی لە ۱۸۳۰ بە شەویڕاپەڕین ناسراوە، تێکستەکەی ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی دەبێتە پڕۆژە خەونی ڤایدا بۆ ماوەیەکی درێژ تاوەکو لەدنیابینیەکی سینەماییشانۆیی بەرجەستەی دەکات، شیعریەتی ئەو نمایشە چەندە وێنەیەکیسینەماییە هێندەش شیعرییە، بەو پێیەی دەیەوێت دیمەن بە گەڕانەوەیڕووداو لەسەرەتاوە چێ بکاتەوە لەشێوە کۆرسی شانۆی کلاسیك، بەڵامۆزیقەی کۆرس دەگۆڕێتە سەر شێوەیەکی ڕیتواڵی تایبەت، لەنێوانشانۆی گۆرانی و ئۆپیرا ئاوێتە بوونێك بەرجەستە دەکات، کە دیمەنیشانۆیی ببێتە ئاهەنگێکی شانۆیی، بەپێی گەڕانەوەی ڕووداو لەشێوەیکەۆس دەردەکەون، بەڵام گۆرانی ئۆپیرایی و فۆڕمی شانۆی گۆرانیبەرجەستە دەکەن، تا دەگاتە سەر دیمەنی شا وشاژن، لەوەوە ململانێیدرامی و ترس و توندوتیژی جەستەیی شا لەگەل ئەفسەر و دەستوپێوەندەکان لەلایەك و لەلایەکیتر لەپەیوەندی جەستەی لەگەڵ شاژن، دەست وپێوەند شورەیەك درووست دەکەن بۆ پارێزگاری لەکۆشك، کەپڕە لەتوندو تیژیی وسەرکوتکردنەوە لەپێناو تاکە مرۆڤێك کە نوێنەرایەتیدەسەڵات دەکات.

دیمەنی چاودێریکردن لەشەودا بیری شکسپیرمان دەخاتەوەلەدەرکەوتنی تارمایی لەنیوە شەودا، هەروەها بوونی تارماییەکلەشێوەیەکی باڵا لەساتی دەربڕینی دەنگی ئۆپیرایی‌لەئاگادارکردنەوەی کارەکتەرەکان لەوەی ڕوو دەدات، دەرخەریحەقیقەتەکیتری شکسپیریە لەکاریگەری شانۆنامەی هاملێت بەسەر ئەونمایشەوە.

ئەگەر لەهاملێتدا دیمەنێکی نمایشی شانۆیی هەیە کەشانۆ

لەناوشانەیە و چەنیەتی کوشتنی چیرۆکی تارمایی دەگێڕێتەوە، ئەوا لێرەدا نمایشێك لەناو نمایشەکە هەیە ڕووتی دەسەڵاتی شا دەگێڕێتەوە، دەست وپێوەندەکان ڕووتن، هەرچەندە ئەو ڕووتیە دەرخەری وێنەیەکیهۆمۆسێکسوالێتی ئەو دەسەڵاتەش دەردەخات، کە شا ئارەزوویەدەکات، بۆ بەڵگەی ئەوەی لەدیمەنی پێش ئەو نواندنە لەئامادەبوونیشاژنیش لەخۆشی هەواڵی سەرکوتکردنی خۆپیشاندەران یەکێکلەدەستە ڕاستەکانی خۆی چەند جارێك ماچ دەکات.

سەرەنجام ترسێك کە بوونی هەیە دەبێت ڕوو بدات، پارێزگاریکردنلەشا بەپارچە قوماشێکی سپی نیمچە ڕووتەوە دەریدەخات، دەسەڵاتچەند ڕووت و چەندە ئامادەبوونی وابەستەی دەنگیەتی نەوەکپەیوەندیەکانی هێز، ئەگەرچی ئەوە خۆ ڕووتکردنەوەیە لەپلەسەربازیەکەی تا نەناسرێتەوە، بەڵام تا کوێ شاژن (پێلکا) دەتوانێتپارێزگاری لەدەسەڵاتی شا بکات؟

کاتێك دوو شۆڕشگێڕەکان دەخاتە ژوورەکەوە، بەبیانوویشاردنەوەیان، بەڵام ئەوە بەس نیە بۆ ئەوەی دەسەلاتەکی بەتاییەتیقەنەر بتوانێت درێژە بەزەبروزەنگ بدات، دەسەڵاتێك بوونی تەنیاوابەستەی ساتی ئارامیە، دەنا لەبنەڕەتدا ترسێکی پتەو بەدی دەکات.

ئەو شانۆ لەناو شانۆیە بەشێکی دیاری نمایشەکەی دەکەوێتە ئەستۆ وقایدا تەواو پشتی پێ بەستووە، لەو ڕووەدا چەندە سوودی لەودیمەنەی شکسپیر وەرگرتووە، بەهەمان شێوە ئەو فۆڕمە براندیللۆیەقوە دەکاتەوە، کاتێك براندیللۆ لەشانۆگەری “شەش کارەکتەر بەدوایەنووسەرەکەیان دەگەڕێن” لێرەدا گۆڕان پڕۆسەی توێژینەوەیەلەدەسەڵات وتەگەیشتنەکان، تاوەکو دوو ئاراستە لەنمایش بەدەسەڵاتبەخشێت، ئاراستەی یەکەم وابەستەی سیستمی ئۆپیڕایی وەكگێڕانەوە و بوونی شاو شاژنە لەکۆشك، ئاراستەی دووەم وابەستەینمایشە شانۆییەکەی ناو شانۆگەریەکەیە، ئەوەی ئەو دوو ئاراستەبەیەکەوە دەگەیەنێتەوە، یەکێك لەو ژنە گۆرانیبێژە ئۆپیرایانەیە کە دەنگیئاگایی مێژوویە لەئەستای ڕووداوەکاندا، بینەران لەمەترسی دۆخەکەئاگادار دەکاتەوە کە بڕۆنەوە ماڵەوە، سەرەنجام ئەو ژنە دەمێنێتەوەلەگەڵ ئەو پیاوەی کە لەپشت ڕووداوی خۆپیشاندانە، ئەو پیاوەیبەدرێژی شانۆنامەکە کاغەزی قوماری بەدەستەوەیە، سەرەنجام کەدەدۆڕێت کاغەزەکان فڕێ دەدات وهەڵێکە بەجێ دەلێت.

ئەو وێنەیە کە کەتا وێنەی نمایشەکەیە لەشانۆگەریەکەدا

ئاماژەیەکیگرنگی کۆتایی ڕاپەڕین وشکستێکە کە لەڕۆژەکانی دواتر ڕوو دەدەن، وێنەیەکیتری شۆڕش بەرجەستە دەکات، کە هیچ نیە جگە لەقوماریقوماربازەکان کە دەدۆڕێن هەڵدێن و ئەوێ جێدێلن، بەڵام ئەوەی لەناوشانۆ لەناو شانۆ خستۆتە ڕوو، کاتێك دەگەڕێینەوە ناو □وداوەکانهێشتا مردن لەناو شەقامەکاندایە، هەندێك گەیشتنە کۆشکیپاشایەتی و لەوێدا مردن و خەڵکانێکیشیان کووشت، لەولاوەشەقامەکان هەر توێژێك دەیەوێت داکۆکی لەدەسەلاتی خۆی بکات، قەشە پیاوانی دەسەڵاتیان پێ دەناسێنێت تا خۆپیشاندەران بیانکوژن، لەولاوە خۆشی چارەنووسی لەکوژراوەکان باشتر نیب□ت و پەتیسێدارە چاوەروانیەتی.

لەکۆتاییدا ڕاپەڕین سەرکوت دەکرێت و شاری وارشۆ دەبێتە شوێنیگۆڕستانی مر□ق□کان بەدەستی دەسەڵاتی خۆیانەوە، دەسەلاتسەردەکەوێت ب□س□□ر هاوڵاتیەکانی، ئەوەش بۆخۆی سەرکەوتندەگۆڕێت بەشکست، شاژن وەك ئۆڤیلیای هاملی□ت پاکیزەیی بەرەوشێتی دەبات، شا لەگەڵ کۆمەڵێك پاسەوان لەدەرەوەی کۆشکە ودەیەوێت عەرشەکەی بەجێ ب□ل□□ت، بڕیاری بەدەستی جەنگ بەرپرسدەکات، وەك چۆن جێبەجێکارێکیتر بۆ کوشتنی هاوڵاتیەکان بۆ خۆیکەلەپچە دەکاتە دەستی خۆی و دەچێتە بەردەم لوولەی تۆپەکە، ئەووێنەیە لەڕێگەی گۆرانیەکی ئۆپیرایی لوتکەی ئاستی درامی شکستیدەسەڵات و کۆتایی هاتنە لەڕێگەی مەرگی خۆیەوە، کە لەکوشتنیهاوڵاتیەکانی بەرجەستە بووە.

لەئەزموونێکیتری ڤایدا لەگەڵ هەمان نووسەر ئەمجارە وەك خۆیمامەلەی لەگەڵ تێکستەکە کردووە تەنانەت یەك دێر چیە لای نەبردووەل□ تێکستی "ئاهەنگی ژنهێنانی" ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی، کەچیلەهەمان کاتدا وێنە لەنێوان خەون وشیعر و مۆسیقاوە نزیکە لەتەکنیکیشانۆی شێوەکاریی، ئەو نزیك بوونەش زادەی دیدی سینەماییە بۆوێنە، بەتایبەت لەدیمەنە بێدەنگەکان، مۆسیقا کاریگەری تەواو بەسەروێنە جێدێلێت.

ئەو تێگەیشتنە هونەریانەی وای کردووە دوو لەکارەکانی بۆ شانۆبتوانێ دیدگای شانۆکاران بەتەواوی بۆ لای خۆی ڕابکێشێت، شانۆگەری (کاتێ تێگەیشتن دەخەوێت) ئەوە زیاتر لەتەکنیکی شانۆیشێوەکاری نزیك دەبێتەوە، کە دەتوانین بەشانۆیەکی وێنەیی زیاتربیبینین، بەهۆی بوونی وێنە وەك پێکهاتێکی سەرەکی ناو سینەما وشێوەکاری کە مۆسیقا بەشداری ئەو هونەرانە دەکات و لەنمایشێکیشانۆییدا چڕ بونەتەوە، کارەکەش لەبارەی کارە

ش□و□كار□كانى(گۆيا) يە، ڤايدا بەم نمايشە توانى خەڵاتى كۆنڕاد سڤينارسكيبباتەوە كە گۆڤارى شانۆى پۆڵەندى ئامادى كردبوو، بەهۆى ئەوەيئەم نمايشە بە باشترين شانۆگەرى ساڵى 1976 ى پۆڵەندا ناو براوە.

هەروەها شانۆگەرى (دوو كۆچەر) ى مرۆژێك، كە بە بروای توێژەرانباشترين كارى دەرهێنانە بۆ ئەو تێكستە كرابێت لەسەرانسەريجيهان، ئەو دەرهێنانەيە كە لەهۆڵێكى سينەمايى نمايشكراوە، تەختەيشانۆكە و شاشەى سينەماييەكەى داپۆشيوە، شێوە كادرێكيسينەمايى درووست كردووە، ئەكتەر و كەسايىت□يىي□كان لەهۆڵى بينەرانزيك دەبنەوە، ڕووداوەكانى شانۆگەريەكە لەناو كادرە سينەماييەكەوەڕوو دەدەن.

ئەو هەوڵانەى ئاندژێى ڤايدا لەشانۆدا وايكردووە ڕۆڵى ئەو هێندە گرنگبێت لەشانۆى نوێى پۆڵەندى كە بەهيچ شێوەيەك دەركردنى ناوى ئەولەو شانۆيە وێنەيەكى تەواومان پێ نەبەخشبێت لەو شانۆيە، لەڕاستيدادەتوانين ڤايدا بۆ شانۆى ه□ڤتاكانى پۆڵەندى بەتابلۆى ئەو ژنەيمۆديليانى ناوى بەرين كە ڕووخسارى ژنێكە تەواوى فيگورەكەيكێشراوە، بەڵام نيگاى چاوەكانى بە بەتاڵى جێهێشتووە، ئەوە شێتينىە ديدگاى هونەريە وا دەكات بەبێ ڤايدا نەتوانين نيگاكان و ديدگاهونەريەكانى ئەو شانۆيە ببينين.

ئەگەر لەسەردەمى يەكێتى سۆڤيەتدا ڤايدا دەنگێكى گرنگى ناو شانۆيپۆڵەندى بێت، ئەوا بەدواى ڕووخانى سۆڤيەتيش ديسان دەركەوتنەوەيلەشانۆدا بەهێزێكى نوێى خەون بينەوە لەم دۆخە نوێيەى مرۆڤيپۆڵەندى تياى دەژيا كارى دەكرد، بەتايبەت دواى مەرگى زيگمونتهوبنێر، لە ١٩٨٩ كاتێك لەشوێنى ئەو كرا بە بەڕێوبەرى شانۆيگشتى لەوارشۆ، كە بۆ ماوەى ساڵێك بەڕێوبەرى ئەو شانۆيە بوو، گڕوچالاكى بۆ شانۆ زياتر پەڕەى سەند و تا ساڵى ٢٠٠٤ كۆمەڵێكشانۆگەرى نمايشكرد لەوانە "سۆناتاى تارمايى" سترێندبێرى، "نەفرەت" ى ستانيسواڤ ڤيسپيانيسكى، "ميشيما" ى يۆكيۆميشيما، "كلاوى حەسيرى" يوگينيا لابيخى، "ڕاگوزەرێك لە وارشۆ" و"گۆرانيەك لەگەشانەوەى ئاودا" و "چۆنت ئەوێ" ى شكسپير و"ئەهريمەن جارێكيتر" دوا شانۆنامەش كە پێشكەشى كرد، شانۆگەرى"ماكبێس" ى شكسپير بووە.
بانگەشەكردنى گرۆتۆڤسكى (٥) بۆ لابۆرە شانۆييەكەى لە١٩٦٨ بەشێكيترى ئەو گەشە سەندنە دەرهێنان□ي□ بوو لەشانۆدا، كە چەندهو□□كيترى هەمان شێوە هەبوو بۆ شانۆ لەوانە شانۆى ستۆدي□ي□زيف شاينا، بەتايبەت لەنمايشەكانى "ريبيلكا، دانتى" كە

چەندە لەڕووی هونەرییەوە ئاستێکی بالایان دەبێت لەهەمان کاتدا لەسەرساتەوەختی مەرگی مرۆڤی ئەو کۆمەڵگایە دەوەستێت، کە چۆن مەرگ لەهەموو شوێنێک یەخەی دەگرێت، بەبێ گوناهباری گوناهبار دەکرێتو سزای مەرگ بەسەریدا دەسەپێنرێت، هەر لەدرێژەی ئەو هەوڵانە نمایشە بانتۆمیمەکانی تۆماشێڤسکی (٦) دەرخەری جەستەی مرۆڤیپۆڵەندی بوو جەستەیەک کە ڕووبەڕووی لەناوچوون بۆوە لەشانۆدا دەیویست ئازادی بکات، بەتایبەت لەنمایشەکانی “پێچاو پێچ، کراس، نۆڤەمبەر شەوی خەون”

دۆزینەوەی میکانیزمی نوێ بۆ شانۆیەك کە تایبەت بێت بەجەستەوە، بەتەنیا بنیاتنانەوەی ئەزموونێك نیە تایبەت بێت بە پانتۆمایمەوە، بەڵکوبەلای تۆماشێڤسکی ئەوە ئەزموونکردنی جەستەیە لەتەك سەماودرامادا، بۆیە شانۆکەی ئەو ئەگەر لەپڕۆسەی ناونان پانتۆمایم بێت، بەڵام لەجەوهەردا پانتۆمایمێکە کە هەڵگری سەما و درامایە، جۆرێکینزیکە لەسەمای بالێ، ئەوەش سەرەتا ناکۆکی بۆ دروستکرد لەگەڵیەکێك لەپێشەنگەکانی شانۆی پۆڵەندی کە مامۆستای خۆشی بووئەویش ئیفە کاڵ بوو، کەپێی وابوو تۆماشێڤسکی بەم نزیکبوونەوەی پانتۆمایم لەسەمای بالێ لەڕاستیدا ناپاکی لەشانۆ کردووە، هەڵبەتتۆماشێڤسکی بەهۆی ئەوەی ئەکتەرێکی بەتوانا بوو هەروەها خەریکیخوێندنی سەمای بالێش بوو، ئەوە وایکردبوو لەشانۆکەیدا تەوزیفیبکاتەوە.

ئەم شانۆیە بووە کۆڵەگەی پانتۆمایمی هاوچەرخی پۆڵەندی، بەهۆیئەوەی ئاراستەیەکیتری لە پانتۆمایمی شانۆی پۆلەندی دۆزیەوە، کەپانتۆمایم لەم شانۆیەدا هونەرێکی گوزارشتی بوو، کە نەیدەتوانیسنورەکانی خۆی تێپەڕێنێت، بەلام بەکارکردنی تۆماشێڤسکیئاراستەیەکیتر و رووبەرێکی فراوانتری ئەم شانۆیە دەرکەوت، کە بووەسەرەتایەك بۆ خوێندنەوەی جەستە لەشانۆدا.

هەڵبەت لەڕووی ستراتیژی پرسیارە شانۆییەکان و هەندێکلەچەمکەکانی کارکردن ئەو لە گرۆتۆفسکی نزیکە، بەتایبەت لەبوونیجولەکردن کە دیدێکی هونەری ڕووت نیە بۆ شانۆ، بەقەد ئەوەیگوتارێکە بۆ مرۆڤ وبایەخدانیانە بە مرۆڤ وبینەری ئامادەبوو، ئەوەشکارکردنێکی جیاوازە لەگەڵ بینەر، هەوڵدانە بۆ گوتارێکی هاودژ کەپێشتر بایەخدان بە بینەر پێویست نەبووە بە جەستەوە، بەڵکوبایەخدان بە ووشە بووە، زۆربەی جار ووشە ڕۆڵی کاریگەری بینیووە لەفریوودان وسەرگەرمکردنی.

هەڵبەت نزیکی نەوانیان بەو مانایە نیە، بونیادەکانی ئەم دوو شانۆیە لە یەکەوە نزیک بن، وەک ئەندرێ هازبرانت لەتوێژینەوە فراوانەکەیلە بارەی شانۆی تەماشەڤسکی ئاماژە بە ئەوە دەکات و دەنووسێت"شانۆی پانتۆمایمی تەماشەڤسکی وشانۆی لابەریی گرۆتۆفسکی دووشێوەی لەیەکچوو نین لەشانۆدا، بەقەد ئەوەی بەرەو نزیکبوونەوە یەکیەوون دەچن یاخود دەیانەوێ یەکتری تەواو بکەن، لەمیتۆد و هەڵوەستداهەریەک لەم دوو هونەرمەندە خاڵی تایبەت بەخۆی هەیە" (٧)

هەوڵە سەرەتاییەکانی شانۆی تەماشەڤسکی هەوڵی تاکگەرایانە بوونلەشێوەی شانۆی مۆنۆدرامی نمایشی دەکرد، یەکەم کاریشی بەناوی(پیانۆژەن) بوو کە مۆنۆدرامایەکی بێدەنگ بوو لە چارەگێکتێنەدەپەڕی، بەهۆی وابوو لەڕابردوودا پۆڵەندا شانۆی وەك هونەرنەناسیووە، ئەو تێگەیشتنە پێویست بوو بەسووربوونی لەسەرشانۆیەکی هونەری کە لەتەك خەونی ئەو نەوە شانۆکار یەکبگرێتەوە.

بەدوای ئەوە هەنگاوەکانی بردە ناو شانۆیەك كە پێویست بێت بەخەیاڵەوە، کاتێك هەوڵەکانی لەشانۆیەکی تاك ئەکتەری گواستەوە بەشانۆیەکی فراوان، پەرۆژەکەی فراوان کرد، ئەوە وایکرد بایەخدانیشیبە پێکهاتە هونەرییەکانیتری وەکو جل و بەرگ ومۆسیقا گرنگی خۆیهەبێت لەشانۆکەیدا، دەنگ ئامادەبوونەکی پتەوی هەبوو وەکبونیادەکی سەرەکی ئەم شانۆیە، هەروەها بە پەیوەندیی نێوان جەستەو گوزارشتەکانی زۆربەی کات پشت دەبەستێت بەمۆسیقایکلاسیکی.. سەرباری پابەست بوونی بەخەیاڵی هونەری بە شانۆکەی، کە هەمیشەجەختی لەسەر خەیاڵی هونەری وفراوانبوونی ڕەهەندەکانی خەیاڵکردنو پەیوەندیی نێوان ئارەزوو وعەقڵ بەیەکەوە کە دەکاتەوە، بۆ ئەوەیبتوانێ رووبەری فراوان بە شانۆکەی تەرخان بکات، بەڵام ئەوە بەفەرامۆشکردنی نەبوو بە تێکستی ئەدەبی، بەڵکو تێکستی ئەدەبیدەکردە زەمینەیەك بۆ ئەوەی سەرلەنوێ کاری تیا بکاتەوە و بەپێیپێداویستی شانۆکەی بەکاری بێنێتەوە، وەك لەکارکردنی لەتەك فیکتۆرهۆگۆ یاخود لە (پاڵتۆ) ی گۆگۆڵ، هەروەها کاری لەتەك ئەفسانەیگلگامش کردووە، ئەو دەمەی ڕووبەرووی فاوستی گۆتە دەبێتەوە، دەیەوێ بەپێی ویستی هونەری و پێداویستی شانۆکەی کارێکی لێ درووست بکات، بە ئەوەش شانۆیەك نمایش دەکات بەناوی (رۆیشتنیفاوست)

لە شانۆکانیدا جگە لەخۆی کەس ئامادەکار و نوسەر و دەرهێنەر

نەبوو، تەواوی بەشداران ئەکتەر بوون، ئەوەش وای کردبوو بیرکەرەوەی ناوکارەکان خۆی بێت، چونکە دەیزانی پڕۆژەیەکی هەیە لەم شانۆیەدا دەبێت هەنگاوەکانی بەپێی هەوڵەکان تێپەڕێنێت.

ئاوێتە بوون چەمکێکی سەرەکی شانۆکەیەتی کە شانۆیەکی سەمایدرامیە، ئەم شانۆیە لەڕێگەی ئاوێتە بوون سەما و پانتۆمایم لەگوتارێکیدرامیدا چڕ دەکاتەوە، ئەوەش جولە دەکاتە سەنتراڵی پانتایی و زەمەن، تیایدا جولە وێنای ماتریالەکان دەکات، پانتۆمایم لەهونەرێکیگوزارشتی ناهێڵێتەوە، وەك چۆن سەماش بەتەنیا هونەرێك نیە لەناوکاری ئیرۆتیکی و جەستەیی، بەقەد ئەوەی جولە پانتایی و زەمەنیکارەکە چڕ دەکاتەوە لەناو یەکتری و یەکگرتنێکی هونەری پێك دێنێت، کە گوتاری شانۆکەیە، ئەوەش بوو بە سیما تایبەتمەندیەکانیپانتومایمی هاوچەرخ لەشانۆی پۆڵەندیدا.

لەباشترین ئەو دەرهێنەرانە بوون کەلەسەر شانۆکان دەنگیان دایەوە، باردینی لەو قۆناغەدا یەکێك لەباشترین کارەکانی شانۆنامەی “یانگابرێل بۆرکمان” ی هینریک ئەپسن بوو، هەروەها کارەکانی ز. هوبنەر (١٠) لەسەر شانۆکانی کراکەڤ هیچی لەڕۆلێ باردینی کەمترنەبوو گەر زیاتریش نەبووبێت.

لێرەدا پێویست دەکات لەسەر سڤینارسکی بووەستین، هەڵبەت بەشێکی دیاری شانۆکارانی پۆڵەندی پێشتر لەبواری هونەریشەوەکاریدا کاریان کردووە، ئەویش کەسێك بووە لەوانەی لەو بوارەداکاری کردووە، ئەو کارکردنە دیدێکی شێوەکاری بۆکارە شانۆییەکانیبەخشیووە، کە وای کردووە ئامادەبوونی مرۆیی لەپاڵ ئەو هونەرە، دیدێکی هاوبەش دەخاتە ڕوو لەپەیوەندیی نێوان هونەر و ژیان، کەخۆی بەدیدی پۆلیڤۆنی ناوی دەبات، ڕەنگە ئەوەیان ڕووبەروویوەستانمان بکاتەوە، کە بۆچی دیدی شێوەکاری و ئامادەبوونی مرۆییدبنە دیدی پۆلیڤۆنی؟

ئەو فۆرمە دەنگیە (پۆلیڤۆنیەت) لەکاری شانۆییدا پەیوەستە بەتێکشکاندنی فۆرم لەمانای باودا، بەتایبەت لەبەوا بوونی فۆڕملو□نەی شانۆیی، وەنە دیدێکی تەکعیبی بەخۆیەوە دەگرێت، ئەوشپەیوەستە بەیادەوەری کارکردنی لەبواری هونەری شێوەکاریدا، ئەوشلەو سەنگەیەوە کاری تیا دەکرد، کە فۆرم بەرەنجامی ئەو بابەتەیە کە تێکست خوازیاریەتی.

هەڵبەت پێویستە ئەوەمان لەیاد بێت کە ئەو لەژێر دەستی دووهونەرمەند کاری کردووە، دەتوانین ڕوانینی ئەوان وەك

جۆرەكاریگەرییەك لەسەر كارە هونەرییەكانیدا ببینین، ئەو كاتەی وەكشێوەكارێك كاری دەكرد لەژێر دەستی ستگیمینسكی خەریكینیگاركێشان بوو، كاتێ شانۆشی خوێند لەسەر دەستی یەكێك لەناودیارەكانی شانۆی پۆڵەندی ئەو هونەرەی دەخوێند كە ئەرقین ئەكسەربوو، ئەو دوو هونەرمەندە كاریگەرییان لەسەر پێكهاتی عەقڵیەتی شانۆیئەودا هەبوو.

كاتێ بەرەو ئەڵمانیاش ڕۆیشت و ڕاستەوخۆ ویستی نزیك بێتلەشێوازە شانۆییەكەی شانۆی داستانی برێخت، لەنزیكەوە برێختببینیت، تەنانەت چەند شانۆنامەیەكی برێختی بۆ شانۆ دەرهێنا، لەیەكێك لەنمایشەكانیدا برێخت خۆشی ئامادە بووە، جگە لەوە هەوڵیداهەندێك تێكست كە بنەمای ئەرستۆیی بەتەواوی تیا بەرجەستە كراوە، یابەدەقی نا برێختی ناسراون، وەك دیدی داستانی برێخت بۆ شانۆیاندەربهێنێت، لەوانە شانۆگەری (فریشتەیەك لە بابل دادەبەزێت) یدەرینمات.

كاتێ لەناوەڕاستی شەستەكان لەو سەفەرەی بۆ ئەڵمانیا و بەتایبەت لەبەرلین كە شانۆگەری (مارا- صاد) نمایش دەكات، ئەو كارە دەبێتجێگای سەرنجی نەوەندە شانۆییەكە و دەتوانێت بەم نمایشە خەڵاتیرەخنەی شانۆی ئەڵمانی بەرێتەوە.

شوناسی شانۆ لەلای ئەو دەرهێنەرە پێكهاتووە لە ئامادەبوونەكیمرەیی، ئەو تێگەیشتنە بۆ شانۆ، گەڕانەوەی بەهایە كە بەبیانویكۆمۆنیزم، نەك بەتەنیا كۆمەڵگای پۆڵەندی بەرەو جۆرێك لەتوندوتیژیبردراوە، تەنانەت بۆتە گوتارێك بەدژی فەلسەفەی ماركسیزمیش، بۆیەشانۆی سفینارسكی گەڕانەوەی حورمەتە بۆ چەمكی مرۆیی، مرۆقبوون خاڵی جەوهەری تێگەیشتنە لەشانۆ، ئەوەش دەرفەتیجۆرەكیتری كاركردنی بۆ كردۆتەوە، لەلایەك وا دەكات ڕوو بكاتەدەرهێنانی شانۆگەری (بالكۆن) ی ژان ژینیە، لەلایەكیتر گەڕانەوەی بەرۆمانتیك لەشانۆدا، ئەو ڕۆمانتیكی بوونە جۆرەكیتری گەڕانەوەیماناكانی بوونە بۆ مرۆق، لەو سەنگەیەوە ڕاستەوخۆ دەگەڕێتەوە بۆشكسپیر و چەندین تێكستی شكسپیریی دەردەهێنێت لەوانە (خەونیوە شەوی هاوین، هاملێت) دیارە لوتكەی ئەو تێگەیشتنەی بۆ شانۆ لەدواهەمین كاریدا دەخرێتە ڕوو، كە بەناوی (مەشوولە) تێكستەكە لەنوسینی مایكۆفسكی.

دیارە ئەو كارەی دوایی كە دواهەمین كاری بوو، تەنیا دوو هەفتە بووشانۆگەرییەكە نمایش دەكرا، ئەو دەمەی لە ئابی 1975 دەچوو بەفێستقاڵێكی شانۆیی لە شاری شیرازی ئێران، لە ئاسمانی

دیمەشقفرۆکەکەیان دەکەوێتە خوارەوە، تەمەنی تەنها 46 ساڵ دەبێت کەتایبە بەژیانی دەست، بەیێ بەلای توێژەرانی شانۆ ئەوە ڕۆژێکیمەرگەساتاویە بۆ شانۆی پەیوەندی هاوچەرخ، کە دیارە دوای مردنیشیشانۆگەریەکەی بەردەوام دەبێت لەنمایشکردن، چونکە ئەو کارە وەکڕەخنەگران ئاماژەی بۆ دەکەن، دەرکەوتنی تەواوی سیمائەفسانەرەکانی شانۆی سقینارسکی بوو.

ئەو دەخە لەبەردەم شانۆیەکی سیاسیدا خۆی دەبینیەوە، بەڵام دەبووشانۆیەک بێت بزانێت چۆن چارەسەریەکانی دەخاتە ڕوو، بەپێی کاتەککاژیمێژ دەیمەك (١١) شانۆیەکی سیاسی شیعریی بنیات دەنێت، ئەوە وەستانە لەسەر ئەو میراتە کولتووریەی شانۆی پەیوەندی، کەوادەکات بتوانە ئەو میراتە بەرەو کرانەوە و دیدی جیاواز بە شانبەرێت، ئەو کە پێشتر وەك ئەکتەر لەژێر دەستی شیللەر کاری کردبوو، لەهەمان کاتدا وەك هەر شانۆکارێکی سەردەمی خۆی سەرسام بوو بەستانسلافسکی، ئەو دوو شێوازە شانۆییە جۆرە دەرباز بوونێکی بەهەنادی، بەڵام نەك لەسەر بنەمای دژایەتیکردنی میتۆد و فیکر، بەقەد ئەوەی ئاراستەیەکیتر لەناو تیۆر بدۆزێتەوە، لەپێناو ئەوەی جیاوازبوونبەندێتە کایەوە، ئەو کە شانۆکەی شانۆیەکی سیاسی شیعریی بوو، بەواشی بە واقعی سەسیالیستی هەبوو، ئەوەش وایدەکرد لەلایاندەوڵەتەوە دژایەتی نەکرێت، چونکە ئەوان خۆیان پشتگیریان لەشانۆیواقعی سەسیالیستی دەکرد، ئەو ئاراستە و ڕەوتانە دەبنە گوتاریپێکهاتەی شانۆی دەیمەك.

یەکەك لەکارە دیارەکانی کەوایکرد بە بایەخەوە لەم شانۆیە سەیربکرێت، هەوەدانی بوو لەتەك میکەوای فیلکە فیتسك کە نوسەرەکیچاخی ناوەڕاست بوو، ئەو دەمەی شانۆگەریەکی ئەو نووسەرەیدەرهێنا، بەناونیشانی (چیرۆکی هەڵسانەوەی حەزرەتی مەسیحپیرۆز)، بەم شانۆگەریە دەرگای بەڕوو کرایەوە وەك دەرهێنەرێکیشانەیی خاوەن توانایەکی بەرز، بەتایبەت بەدوای ئەوەی ئەوشانۆگەریەی لەچەندین وڵاتی دنیا پێشکەش کرد، لەوانە (فەرەنساوبەریتانیا وئیتالیا وچیکسلۆفاکیا) هەر بەم نمایشە ساڵی 1964 لەچوارچێوەی فێستقاڵی نەتەوەکان لە پاریس خەڵاتی ڕەخنەگرانیشانەی فەرەنسی وەرگرت، ئەگەرچی دە ساڵ بەر لەو کارەشانۆگەریەکیتری گرنگی نمایش کردبوو بەناوی (کەترەکان) کەلەنوسینی مایکۆفسکی شاعیر بوو، کە بەیەکەك لەکارە هەرەگرنگەکانی لە شانە دادەنرێت.

بنەمای کاری دەرهێنانی شانۆیی لای دەیمەك پەیوەستە بە ڕاڤەکردن

و تەئویل، ئەوەش پەیوەندیی نێوان تێکستی شانۆیی و تەختەی شانۆیە، ڕاڤەکردن بنەمای سەرەکی پرۆسەی دەرھێنانە، لەو سەرەتا یەو□ پەیوەست دەبێت بە ڕاڤەکردنی تێکستەوە، ڕاڤەکردنێك ناوی دەنێتدڵسۆزی بۆ تێکست، بەواتای دەیەوێت بگاتە ئەو بنەمایانەی دیدینووسەر، ئەوانە ڕاڤە بکات، پرۆسەی تەئویلکردنیش لەسەر تەختەیشانۆ ئەنجام دەدرێت، کە بەدوای ڕاڤەکردنەوە دێتە دی، بەمانای دیدیدەرھێنانی لەوێوە دەگاتە لوتکە، ئەوەش پەیوەستە بە پەیوەندییدەرھێنەر بە ئەکتەر و سینۆگرافیای شانۆوە.

لەڕووی میتۆدیەوە بۆ تەئویل ئەو ڕوانینەی دەرھێنەر ناتوانین بە دووئاراستەی کارکردن ناوی بەرین، چونکە ڕاڤەکردن پرۆسەیتاکرەھەندی لێکدانەوەیە، تەئویلیش بەشداریکردنی ئاگاییە، ئەوەشئامادەبوونی سێ ئاراستەیە لە ئاگایی کە جوانکاری و مێژوویی وزمانەوانین، بۆی□ ل□□□دا تەئویل و ڕاڤەکردن بۆ خۆی بەگژداچوونەوەییەکتریە، چونکە گەر ڕاڤەکردن دڵسۆزبوون بێت بۆ تێکست، ئەوا تەئویلبۆ خۆی بەگژداچوونەوەی ئەو دڵسۆزییە.

بۆیە ئەوەی لەتەئویلدا ئەنجامی دەدات پەیوەندیی نیی□، بەدنیای تێکستو کارەکتەرەکانیەوە، بەقەد ئەوەی پەیوەستە بەدیدی شێوەکاریانەی لەسینۆگرافیا و پێکهاتی جولەی ئەکتەر، سەرەنجام ئەو ئاگاییە لەتەکڕاڤەکردنی بۆ دەق وێنای کردەی دەرھێنان دەکات لەشانۆیەکیشیعریی و سیاسی، شیعریەت بەرەنجامی ئەو مۆرکە شێوەکاری وزمانەوانییە، کە تا ئاستی ئەوەی بەرەو ئۆپەرێت وھەندێکجار دیدیدنیای نوسەرانی وەکو چێخۆڤ دەچێت، وەك لەشانۆگەری (لالۆ فانیا) کە تەئویل شتێك نیی□، جگە لەوەی دەیەوێ ڕاڤەی سایکل□ژی بۆکارەکتەر بخاتە ڕوو، ئەوانەش لەناو دوو ئاراستەی گرنگی گوتارەشانۆییەکەیدا چڕی دەکاتەوە، کە سیاسەت وشیعرە، ڕەنگە ئەو دوانەلەبنەماوە جۆرە ناکۆکیەك بخوڵقێنن، بەڵام دێیمێك ھەوڵ دەدات شانۆسیاسیەکەی لەدیدی شان□یی□کی شیعریی□وە بخاتە ڕوو، شیعریەتبەتەنیا بەرەنجامی شیعر نیی□، ھێندەی شیعریەت لەناو سینۆگرافیا ودیدی دەرھێنانی بەرجەستە دەکات.

ئەو شانۆ واقعیە پۆڵەندیە پێویستی بەکودەتایەک ھەبوو، کە بەبروایئێمە دەتوانین دوو شانۆکار بەھەڵسێنەری ئەو کودەتایە ناو بەرین (١٢) ئەوانیش تادیۆش روژێڤیچ (١٣) و یێژی یارۆچکی (١٤)

شانۆی واقعی نوێی پۆڵەندی، شانۆیەک بوو لەساتەوەختی خۆیداتوانی ئاراستەیەکی نوێ لەنەخشەی شانۆی پۆڵەندی بخوڵقێنێت، ئەوشانۆیە

کاریگەری بەسەر ئەستادا ڕەنگە تەنیا وەک زەمینەیەکیشانۆیەکی واقعی بێت، بەڵام شانۆیەک بوو توانی لەو گوتارە بەردەوامە بێتە دەرەوە، تادێش ڕوژێڤیچ بەشدارییەکی کاریگەری لەوگۆڕانکارییەدا کردووە، ڕۆژێڤیچ لە ٩ ی ئۆکتۆبەری ١٩٢١ لەشاری ڕادۆمسکۆ لەدایکبووە و لە ٢٤ ی نیسانی ٢٠١٤ لە ڤرۆتسواڤما ئاوایی لەژیانک کردووە، جگە لەکاری شانۆکاریی وەک نووسەر وشاعیریش لەئەدەبی پۆڵەندی ناسراوە، دووەم مناڵی خانەوادەکەیەتی، ئەوان سێ برا بوون هەرسێکیان لەکولتووری پۆڵەندی ناسراون، براگەورەکەی ستانیسلاڤ دەرهێنەری بواری سینەما وشانۆیە و براچووکەکەشی یانوش شاعیر بوو.

یانوش یەکەم کەسی خانەوادەکە بوو کە شیعری بلاوکردۆتەوە، لەقۆناغی ناوەندی لەخوێندن دەردەکرێت بەهۆی بۆچوونەسیاسییەکانی، دواتر دەتوانێت خەڵاتی شیعری گۆڤارێکی پۆڵەندیبەرێتەوە.

سەرباری ئەوەی خۆشی یەکێک بوو لەشاعیرە دیارەکانی پۆڵەندی، بەتایبەت سەرەتای دەست کردن بە کارەکانی، بە نووسینی شیعردەستی پێکرد، لەگەڵ برا گەورەکەی لەچلەکانی سەدەی بیستەمبەشداریان کردووە لە سوپای نیشتمانی پۆڵەندیی، لە ١٩٤٤ لەلایانپۆلیسی نهێنی ئەلمانی “گیستابۆ”، ستانیسلاڤ برای کە دەرهێنەریسینەماو شانۆ بوو لەسێدارە دەدرێت، بە لەسێدارەدانی براکەیئازارێکی زۆر دەچێژێت و دیوانێکی تایبەتی بۆ دەنووسێت، هەلبەتچلەکانی سەدەی بیستەم بۆ ئەو دەرکەوتنی بوو وەک شاعیرو چەندیندیوانە شیعریی بڵاوکردەوە لەوانە “دەنگدانەوەی دارستان، دڵەڕاوکێ، پەنجەوانەی سوور، قەسیدە نوێیەکان”

هەندێک لەڕەخنەگران بڕوایان وایە ئەدەبی ڕوژێڤیچ خاڵی نییەلەکاریگەری، بۆیە گەر لەشانۆدا کەوتبێتە ژێر کاریگەری شانۆیئەبسێرد و شانۆنامەکانی بیکیت و یۆنسکۆ، ئەوا لەشیعریشداکاریگەری ئیلیۆت و ئێزرا پاوند زۆر بەڕوونی بەسەرییەوە دەبینرێت.

هاوکاری “ستانیسلاڤ” ی برای کردووە بۆ نووسینی سیناریۆیفیلمەکانی لەو بارەیەوە پێنج فیلمنامەی بە هاوبەشی براکەینووسیووە، دواتر بە خۆشی سیناریۆی بۆ چوار فیلمیترنووسیوە “سێژن، شوێنێک لەسەر زەوی، دەنگێک لەم جیهانە، دۆزەخ و ئاسمان”

لەکارە شانۆییەکانی “دۆسیە، فەرهەنگی ناسنامە، گروپی لاکۆنا،

شاهیدکان، درچوون لما، پیرمردکی پکنیناوی، تکردنویپیرژنک، سپاگتی و شمشر، نمایشکی ناتواو، باخچیبهشت، لسر چوار، هاوسرگیریی سپی، ریشتنی برستی، زیادکردنی سرووشتی، مردن ل زخرف کنکان، ب لم، بس، دوکش"

سال ۱۹۹۸ ب شانامی دسی خاتی نایکی ئدبی ورگرتوو، هلبت ئوش پانزهمین خات بوو ک لژیانی ئدبی و شانیوریگرتبت، یکم خاتی ل ۱۹۵۵ بوو کاتک خلاتی پل دوویدوتی ورگرت، ل ۱۹٦٦ ئمجار خاتی پل یکی پبخشرا، دکترای شانازی لچندین زانکی پندی پبخشراو، هروهانازناوی شانازی لئکادیمیای هونر جوانکانی فرتسواق

ئو پیوندی چی ک ئو لنوان شیعر وشان درووستی دکات؟ شیعر ب ئو ململانی لگ ژیار و کولتوور، ئوش فمکی درامیدگرت خی، لرو بونیادی وی شیعری دبت ووبری درامی، ئوش درگا دکاتو ب پیوندی نوان شیعر وشان، لو باریولکتبی" شانی حوکم پشینییکان" ک سای ۱۹۷۰ ل وارشچاپی کردوو. دنووست "چی من ب شانو دبستتو؟ لگشانا لیک کاتدا ئارزویکم هی لنووسینی واقیع وهونریشیعردا، ئو بابتکی ئاسان نیی، لبر ئوی نازانم جیاوازی چیلنوان شانی شیعریی و واقعیدا، ئایا پویستهونری شیعر مزنبت لگ سنایتی واقیعدا؟ یاخود پویست درامای استقینلگ رسنایتی شیعردا مزن بت؟"

ئو ململانیی ب مرقی هاوچرخ لناو شانامکانیدا دیوتبیخات وو، لبنرتدا برنجامی گومانکی بردوام ک بروپرسیاری دبات لپیوندی نوان شیعر و واقیعدا، بی ب خیدبت ناوندی نوان ئو پیوندیی، کشی کولتوور ب مرقیپندی کشیکی سرکی ئو شاعیر وشانکاری، ک هیشوک پرژیکی بردوام لسری دوست، ب ئوی بیگینت بشویک ب درامای نو، بی لبرگی یکمی کبرهمکانیبناوی شان ک سای ۱۹۸۸ ل کراکق چاپکراو دنووست "ئوهولیکی باوپکراو ب یکگرتنی جیهانی مریی، هندکگانوی خودی، چارنوسی نویک ک شارزاییکی گورتریهی بشیویکی کارساتاوی، ک ئم تنیا گروپکن، گروپکلشتک بمان دردکون، لحالتکی ئازاوگریدان، ک ئاوتیکینوان بابت و زنجیری هـمین ب بایخ و بها"

کەوتنی بەها مرۆڤەکان ڕووبەڕووی جۆرێک لە ترس وشەتی دەکاتەوە، وەک لەشانۆنامەی "بەلم" تێبینی دەکەین، بەتایبەت لەو نمایشەی کەوەک ئەرشیفێکی تۆمارکراو پارێزراوە، دەبینین مۆسیقا و گۆرانیدەیانەوێت زالبن بەسەر ئەو پانتاییە ڕەشە، کە ئامێرێکی مۆسیقیتایبەت بەو کۆمەلگایە وا دەکات، جۆرە پەیوەندیەک بە یادەوەریمرۆڤەکانەوە بخوڵقێنێتەوە، لەم نمایشەدا وەک هەر شانۆنامەیەکی تریهەست بەو کاریگەرە زاڵەی بیکیت دەکەین، لێرەدا دیمەنی بوزۆ و لکینەو شانۆنامەی "لەچاوەروانی گۆدۆ" لەفۆڕمێکیتردا دەبینینەوە.

یەکێک لەدیارترین ئەو وتارانەی لەبارەی کارەکانیەوە نووسرا بەتنووسینێکی میخاو بویانۆڤیچ ساڵی ٢٠٠٤ لە سایتی کولتوور بڵاویکردەتەوە، هەر لەسەرەتاوە نووسەر باس لەوە دەکات کە دراماپۆڵەندی لەشانۆنامەکانی ڕۆژەڤیچ سەری هەڵداوە، ئەوە ناشارێتەوە کەچێخەف و بیکیت کاریگەریان بەسەر شانۆنامەکانیەوە هەبووە.

لەدەرەوەی ئەو کاریگەرێتیە کە بویانۆڤیچ ئاماژەی بۆ دەکات، بەڵامسیمای شانۆیی ڕۆژەڤیچ ئاستێکی ڕوونی بەخۆی بەخشیووە، بەو پێیەی لەبونیادی درامی ڕووداو لای چێخەف و زمانی کارەکتەر لایبیکیت، دەیەوێت وێنەیەکیتری شانۆیی بخولقێنێتەوە، ئەو لەشانۆنامەی "دەسیە" زۆر بەڕوونی هەستی پێدەکەین، بۆیەواقعیەتێکی ئەبسەردیانە دەخوڵقێنێت، کە توانای هەلێکی درامیسەربەخۆی هەبێت، ئەوەش لەهەردوو ئاستی نووسین و دەرهێنان وەکسیمایەکی ڕوونی شانۆنامەکانی دەردەکەوێت.

لەلایەکیتر یارەچکی دەیویست کودەتا بەسەر شانۆی واقعیدا بکات، پەیوەندیی نێوان شانۆ و واقیع لەکۆمەڵگای پۆڵەندی، پەیوەندیەکی نوێ بوو بۆ گوزارشت کردنی ئەم کۆمەڵگایە لەڕێگەی شانۆوە، شانۆ بەئەوان زمانێك بوو دەیویست واقیع بەشێوەیەکیتر بخاتە ڕوو، ئەوەشچەندە پەیوەست بوو بەدۆخی ترازیدیای جەنگەوە، لەهەمان کاتداگەڕان بوو بەدوای زمانێکی شانۆیی ئەلتەرناتیڤ، هەڵبەت جەنگیادەوەری ئەو شانۆیەی بنیات دەنا، بەڵام یادەوەریەك هێزی کارکردنیدەگۆڕی بۆ چۆنیەتی داڕشتنەوەی واقیع و شانۆ، بۆیە ئەوداڕشتنەوەیە لەسەرەتادا ناوبرا بە شانۆی واقعی نوێ، کەچیپارەچکی لەشێستەکانی سەدەی بیستەمەوە کاتێ دەستی بەکارکردنکرد، ویستی کودەتا بەسەر ئەو واقعیەتە نوێیەشدا بێنێت.

گۆڕین و کودەتا بەسەر واقعی نوێ، گەڕانەوە نەبوو بەرەو شانۆیەکیسوونەتی، بەقەد ئەوەی خوێندنەوەیەکی ڕەخنەیی بوو بۆ مێژووی ئەوشانۆیە، بۆ ئەوەی لەنێوان یادەوەری شانۆی پۆڵەندی وشانۆی واقعینوێی پۆڵەندی، بەرەو ئاراستەیەکیتر هەنگاو بنێت، کە جۆرێك لە ئاوێتەبوون دەخوڵقێنێت لەنێوان واقیع و واقیعی خەیاڵی، ئەوە لەڕۆماندا بەواقعی سیحری ناسیومانە، بۆیە ئەو جۆرە خەیاڵە یارمەتی دەدات، کەستراتیژیی شانۆکەی بخاتە ڕوو. هەرچەندە زۆر بەی ڕەخنەگران لەسەر ئەوە کۆکن کە سەختە دید و ڕووخساری شانۆکەی بە ئاسانیبناس□ر□تەوە، بەڵام ئەو خەیاڵکردنەوەیە لەناو واقیع، گەڕانەوەیە بۆ ناوتێکست، بە تەئویلی جیاوازەوە، تەئویلکردنەوە بۆ تێکست، پەیوەندیەکیترە، کە وێناکردنەوەکانی لەڕێگەی تێکستەوە سەر لەنوێ دەیەوێت دنیای تێکست بەرەو خەیاڵکردنەوەی واقیعی بەرێت.

بۆیە بەلای یارۆچکی نوێبوون لەشانۆدا بەتەنیا فۆڕم نیە، بەڵکو فۆڕملەناو تێکستەوە بنیات دەنێت، بەواتای نایەوێ ئەو واقیعە نوێیەیدەخرێتە ڕوو، دیدێکی فۆڕمالیستی ب□□ت، بەقەد ئەوەی فۆڕمەکانبەرەنجامی دنیای کارەکتەر و ب□ب□تی ناو تێکستەکان بن، ئەوەشهەژاندنی بونیادی دەقە، گەڕانە بۆ هەژاندنی ئەو بونیادە کە بەکۆمەڵێکڕووبەند داپۆشراوە، دەرهێنەر دەبێت بیهەژێنێت و زەمەنی کارکردنیخۆی تیا بدۆزێتەوە، ئەوەش پرۆژەی چۆنیەتی کارکردنەوەیە ل□ تەکتێکست.

م□ر□ڤ و پەیوەندیە مرۆییەکان ئەو دوو چەمک□ گ□رنگەی بایەخدانیەتیلەشانۆدا، ئەوەش کارێکە وەك خۆی جەختی لەسەر دەکاتەوە پەیوەستەبە ئەکتەرەوە، بەواتای ئەکتەر ئەو مرۆڤەیە کە چۆن لەشانۆدا ئاماژەیبوونی لەپەیوەندیە مرۆییەکانی بەکار دێنێت، ئەوەش ئەکتەر و ئاماژەوەك دوانەیەك لەبەرهەمهێنانی گوتار دەبنە خوڵقێنەری دەلالەت، چونکەبە بڕوای ئەو ئەکتەر کەناڵی پەیوەندیی نێوان ئاماژە و دەلالەتەکانیەتی.

یارۆچکی کە دەرهێنەری حەفتا تێکستی شانۆیی بووە، لەنێوانتێکستی پۆڵەندی و جیهانیدا، لەوانە کارکردن لەتەك نووسەرانی وەکوبرۆنر یاشنسکی و ژۆن ئۆزبۆرن و دۆرینمات و ئەنتوان چێخۆڤویۆژین یۆنسکۆ ولیامز و یۆژین ئۆنێڵ وکرۆتشکۆفسکی و مرۆژێکوکافکا.

لەسەفەر و گەڕانێکی بەردەوامی ناو دنیای جیاواز بووە، جۆرەئینتیمایەکی بۆ نووسەر هەبووە، ئەو ئینتیمایە بەجۆرێکیتر بیریلەکارکردنی تێکست کردۆتەوە، ویستویەتی بەرەو دیدی شیعرییهەنگاو بنێت، چونکە زانیویەتی ئەوە کۆمەکێکی زۆری دەکات

بەپەیوەندی نێوان خەیاڵ وواقیع، شیعریەتی وەك رووبەرەکی سەرەکی بەخەون بینینی واقیع سەیر کردووە، ئەوە وایکردووە شانۆکەی ئەمرە بەئەمە وەك ناوەندێکی پێکگەیشتنی دوو تیۆریتر بکەوێتە ڕوو، ئەوانیشلەڕووی ئەکتەرەوە بمانگەڕێنێتەوە بۆ گرۆتۆفسکی، هەرچەندەگرۆتۆفسکی زیاتر لەڕێگەی جولە و دەنگەوە توانا شاراوەکانیئەکتەری خستۆتە ڕوو، لەئاستی جوانکاریشەوە زیاتر لەشانۆیشەوەکاری گژیگۆژیڤسکی نزیکمان دەکاتەوە، ئەو دوو ئاراستە تیۆریەوایان کردووە شانۆکەی ببێتە ناوەندی پێکگەیشتن، ئەو دوو شانۆیە ببنە میراتێك بۆ چۆنیەتی لەدایك بوونی شانۆیەکیتر، کە وەك پێشترئەوەمان خستە ڕوو، ئەو زیاتر لەئەنجامی ڕەخنەگرتنی لەیادەوەریشانەکە و هەوڵە نوێیەکانی شانۆکەدا ویستویەتی هەنگاوەکانی بەرەودیدێکیتر بەرێت.

لاسۆ ئادەمیک یەکێکیترە لەو دەرهێنەرانەی پۆڵەندی کە لەو نەخشەیەداجێ پەنجەی دیارە، بەتایبەت لەنمایشی “دادگا” ی کافکا، گواستنەوەی فەزای ڕۆمانەکانی کافکا بۆ شانۆ، دنیایەکە توانایهەڵگرتنی پرسیارو هەڵوەستە کردنی هەیە، بەتایبەت گەرلەهەڵبژاردنەوە تاچۆنیەتی خوڵقاندنی نمایش توانرا بزانرێت چیلەپشت ئەو ئیشکردنەوە دەوەستێت کەدەهێنرێتە ناو شانۆ.

ڕۆمانی “دادگا” ی کافکا، یەکێکە لەو رۆمانانەی ساڵی١٩٨٠لەشانۆی پۆڵەندی نمایشکراوە، دواتر بۆ تەلەفزیۆنی پۆڵەندیشتۆمارکراوە، کارەکە بەهاوبەشی لەلایان هەردوو دەرهێنەر خاتووئاگنیێشکا هۆڵەند (١٥)و هاوسەرەکەی لاسۆ ئادەمیك (١٦) بۆ شانۆدەرهێنراوە، کاتێك ڕووبەرووی ئەو پرسیارە دەبینەوە، چی لەپشتکارکردنە لەدنیای کافکاوە؟ ئاخۆ ڕۆمانی دادگا پەیوەندیەکی هەیە بەوکۆمەڵگایەوە؟ یاخود مەبەست لە سەرکێشیەکی ئەدەبیە لەدنیایڕۆمانووسێکی ناسراو بۆ کاری شانۆیی؟

ئەو نمایشە توانای ئەوەی هەیە وەڵام بەتەواوی پرسیارەکانمانبداتەوە، ئاسۆیەکی ڕوونمان لەهەڵبژاردن بۆ تێکست بۆ بکاتەوە، دنیایڕۆمانەکە لەدنیای کۆمەڵگای پۆڵەندی دوای جەنگ دەچێت، کۆمەڵگایەکبێ ئەوەی بەخۆی بزانێت ڕووبەرووی دادگایی کردن دەبێتەوە، ئەوتۆمەتبارکردنەی کۆمەڵگای پۆڵەندی بەوەی دەستی لەگەڵ نازیەتتێکەڵکردووە و بەشدارە لەهەلۆکۆست (١٧)، هەمان وێنەی دادگاییکردنی کارەکتەرە سەرەکیەکەی ڕۆمانەکەی کافکایە، لەناو ماڵەکەیخۆیدا بەخە بەردێت و دەبینێت هاتوون دادگایی بکەن.

لەو سەرەتایەوە تا کۆتایی بەناو ڕۆمانی دادگا دەچینە خوارەوە، بەشەوەیەك هەست دەکەین تەکستەکە لە بنەڕەتدا تەکستێکی شانۆییە نەك ڕۆمانێك بێت، پەیوەندی تەکست (نمایش) لەگەڵ بینەر، نووسینەوەی دنیای بینەرە، ئەوەش هۆکارێکی گرنگی پشتهەڵبژاردنی تەکستە بۆ شانۆ، ئەو دوو دەرهێنەرە هێندەی چارەسەری شانۆیی لەڕووی دیمەن و پێکهاتەکان دەکەن، نەهاتوون ئیزافەکاری بەڕۆمانەکە ببەخشن یاخود بەشەوەیەکی ئەوتۆ ڕووداو لابەرن کە کاربکاتە سەر چنینی درامی تەکستی ڕۆمانەکە.

ئەگەرچی کاریان لەسەر ئەوە کردووە کەوا هەندێك ڕووداو چڕ بکەنەوە، ئەوەش پەیوەستە بەگۆڕینی ئاستی ڕەگەزی تەکست لەگۆڕانەوە(ڕۆمان) بۆ دیالۆگ (شانۆنامە) لەلایەك لەلایەکیتر نەیانویستووە هەندێك چیرۆك کە پەیوەست نییە بەژیانی کارەکتەرو کاریگەریەکانی بەسەر ڕووداوەکان، لەجێری ئەوەی چیرۆکێکی کۆن لەلایەن قەشەدەگۆڕدرێتەوە ویوزیف پێشبینی خۆی لەناو چیرۆکەکە دەخاتەڕوو.

هەروەها تاکە کارەکتەرێك کە لادەبردرێت، پەرستنەرە ئەو کچەیلەشانەدا کار دەکات، ڕەنگە ئەو کارەکتەرەش کاریگەریەکی ئەوتۆ بەجێ نەهێلێت، بەبەڵگەی ئەوەی جگە لەچوونە ژوورەکەی و تێکدانیکەل وپەلەکانی و گۆڕینی دەستەکانی شتێکی ئەوتۆ نییە کە کاربکاتەسەر ڕووداو.

ئەوەی ئەو دوو دەرهێنەرە بە ڕووداوەکانی دەبەخشن، پەیوەستبەکردەی دەرهێنانەوە، ئەوەش چەندە لەسەر بنەمای تەکست ڕۆنراوە، هەندەش پەیوەستە بەخوێندنەوەی مرۆڤی پۆڵەندی لەڕوانینی بۆئەویتری ئەڵمان و ڕووس، بۆیە ئەوانەی هاتوونەتە ماڵەکەیەوە بۆ ئەوەیلەو بەیانیەدا لێکۆڵینەوەی لەگەڵ بکەن، دەبینین کاتێك ئەو خۆیدەگۆڕێت ئەوانیش کراسەکانی بەبەرچاویەوە دەدزن، لەکاتیداکەکیردن لەخۆی تەنانەت پێخەفی نوێنەکەشی دەبەن، ئەوەشئاماژەیەکی ڕوونی ڕوانینە بە سەیرکردنی ئەویتر کەچۆن بەناویدادوەری هاتوون تاڵانیان بکەن.

دادگا ئاماژەی دەسەڵاتە، دەسەلاتێك بە مەعریفەی سزا، بەڵام ئەوەیوونە تاوانەکەیە، گەرچی دەیانەوێت ڕەوایەتی بەو سزایە بدەن، ل□□□داسگ□شەی ئەو هەلکاریەی ڕووداوەکان بەرزو نزم دەکاتەوە، بریتین لە"دەسەڵات، فاشیزم، سێکس" هەیبەت ئەو سەگەشەیە کەمەك نامەدەکەوەتەوە، بەڵام سەگەشەیەکە دژبوون بە یەزیفی

کارەکتەریسەرەکی دەخوڵقێنن، هەرنەبێت ململانێی نێوان قوربانی و جەللاددەکەن بۆ منی قوربانی لەبەردەم ئەوانی جەللاددا، دادگا کە نوێنەری ڕاستەوخۆی دەسەڵاتە، لەڕێگەی سەپاندنی بریار دەتوانێت ڕەوایەتیبەو فاشیزمەی خۆی بدات، هەر نەبێت ئەو هەڵە فاشیستە بە دادگالەپشت بانگهێشت و ڕووداوەکان و سزادانی دوو پاسەوانەکەی شەوبەڕێوونی دەردەکەوێت، لەلایەکیتر ئامادەبوونی ژن لەناو نمایشەکەدا ئامادەبوونێکی جەستەییە بۆ پتەوکردنی دەسەڵات.

لەهەمانکاتدا وێنەیەکی تری قوربانی نیشان دەدەن، دەتوانین بەڕێوویدووەمی یەزیف بیان بینین، ئەو ژنەی لەگەڵ مێردەکەی لەوێ دەژین ولەبەردەمی ژووری دادگا کار دەکات، تەنانەت ئەو ڕۆژەی دەوامیدادگا نییە یەزیف دەباتە ژوورەوە، کەمێك دەستبازی لەگەڵ دەکات وەڕێی دەدات دەستکاری ئەو کتێبەش بکات، کە وێنەی ڕووتی لەسەرە، لێرەدا وێنەی سەر بەرگی کتێبەکەی دادوەر و ئەو ژنە دەبنە ڕووی یەکدراو.

ئەوە لەنمایشە شانۆییەکەدا شتێك نییە هەڵکەوت بێت، ئاماژەیەکیلەخۆڕا بێت و فڕێ درابێت، بەڵکو پەیوەستە بەستراتیژی ئەو دەسەڵاتە، کە ئەخلاقی فاشیزم بوونی لەڕێی جەستەی ئەویترەوە دەیەوێت بوونیئەوانیتر بسڕێتەوە، وەك چۆن پارێزەرە پیرەکە کەبەردەوام لەئۆفیسەکەیدا لەناو نوێنە کە دۆستی دادوەرەو هاوڕێی دێرینی مامییەزیفە، ئەویش کچە خزمەتکارەکەی هێندەی وەك ژنێك بۆ مەیلیسێکسی بەکار دێت، یەزیف بەئاسانی لێی نزیك دەبێتەوە، شتێکیترنییە جگە لەوەی دەسەڵاتەکە بەدەوری سەرگێشەکەدا هەڵەکانی خۆیاندە بێن.

دیمەنی خەونەکە دیمەنێکە پڕ لەپرسیار، کە لەئاگاییدا وادەکات کۆتایی ڕۆمانەکە کراوە بێت و دادگاییەکە وەك کافکا ئاماژەی بۆ دەکات دۆخێکی بەردەوام بێت، بەڵام نمایشە شانۆییەکە پرسیارەکاندادەخات، وەك کۆتایی درامایەکی ئەرستۆیی نمایش تەواو دەکات، ئەگەرچی کۆتاییەکی ئەرستۆییە لەناو دیدگایەکی کافکاییدا، بەیەکاتێك ڕووداو لە ڕۆمانەکەدا زەمەنێکی بەردەوام و کراوەیە، لەنمایشەشانۆییەکە ڕووداو گەیشتۆتە وێنەی باڵاو بە لەسێدارەدانی یەزیفکۆتایی دێت، ئەو دوو ئاستە زەمەنییە لەڕاستیدا دژ بەیەکن، چونکەکافکا دادگاییەکە وەك بەردەوامی دەخاتە ڕوو، بەڵام لەنمایشەکەدا بەلەسێدارەدانی یەزیف دادگاکە کۆتایی دێت، ئەگەرچی ئاستیدووەم، ئاستێکی کافکاییە، بەوەی دادگایی کردنەکە کەوتۆتە پێشبڕیاری دادگایی دادگا، واتە فرمانەکە پێش تەواو بوونی

دادگاییکردنە.

ئەو نمایشە چەندە هەوڵێکی گرنگی ناو ڕووبەری نمایشی شانۆیپێشڕەوندیە، کە بەتە جێی سەرنجی ڕەخنەگران لەساتەوەختی نمایش، بەڵام ئەوە ڕێی ئەوەمان لێ ناگرێت، سەرنجێکی ڕەخنەیی لەبارەوە تۆمار بکەین، بەهۆی ئەوەی سیمای تازەگەری و دەرچوون لەدرامای ئەرستۆیی لەو ڕۆژگارەدا بەتەواوی بەشانۆی پێشڕەوندی دەرکەوتبوو، بەڵام ئەو دوو دەرهێنەرە بە مەبەستەوە لەناو نمایش دەیانەوێت داکۆکیلەو بنەما ئەرستۆییانە بکەن، ئەوەش لەدوو ئاستدا زۆر بەڕوونیهەستی پێدەکەین.

لەئاستێکدا کە پەیوەستە بەکۆتایی نمایشەکە وەك ئاماژەمان بۆیکرد کەچۆن لەڕێگەی دیاریکردنی چارەنووسی پاڵەوان، وێنە سونەتگەراکەداکۆکی لێ دەکات، لەئاستی دووەمیشدا پەیوەستە بە لابردنیکارەکتەری پەرستنەر، چونکە ئامادەبوونی ئەو کارەکتەرە نزیکیدەکردەوە لەدرامایەکی دژە ئەرستۆیی بەو پێیەی دەبووە وێنەیەك بەچۆنیەتی دەرچوون و چوونەوە ناو شانۆ، لەڕێگەی ئەو کارەکتەرەوە کەلەشانۆ کار دەکات، بۆیە بەلابردنی ئەو کارەکتەرە کە لەبنەڕەتدا کاریگەرییەکی ئەوتۆی بەسەر ڕووداوەکان نیە، لابردنی داکۆکیکردنە لەوگوتارەی نمایشەکە هەڵگرییەتی.

هەڵبەت دەرهێنەرێکیتر کە تا ئەمڕۆ بەگرنگەوە لەنەخشەی ئەم شانۆیەجێگەی دەیالۆگە، کارە شانۆییەکانی ئادام هانوشکیەڤیچ (١٨) سەرەتای کارکردنی بە شانۆ دەگەڕێتەوە ساڵی ١٩٤٥ بەشداریشانۆگەرییەکی کرد لەدەرهێنانی ستیڤانیا دەمانیسکا، لەهیچقوتابخانەیەکی شانۆیی نەیخوێندووە، پێنج ساڵە کارکردنی ڕۆڵیکۆمەڵێک کەسایەتی گرنگی لەشانۆ بینیووە کەدیارترینیان ڕۆلیهاملێت بووە، لە ١٩٥١ بۆ یەکەمجار وەک دەرهێنەر لەشانۆداولەشاری پۆزنان کاری کردووە، شانۆنامەی “پیری بەناچاری” نووسینی لیۆنیدا ڕاخمانۆڤای بۆ شانۆ دەرهێناوە، شانۆنامەکە تێکستێکی واقعی سۆسیالیستی بووە، دواتر لەشاری وارشۆ دەستیبەکاری شانۆیی کردووە، لە ١٩٥٥ ئەزمونێکی نوێ تاقی دەکاتەوە، ئەویش شانۆی تەلەڤزیۆنیە (١٩)

شانۆی تەلەڤزیۆنی هۆکارێکی گرنگی بۆ کولتوورکردنی شانۆیەلەکۆمەڵگادا، بۆ ئەوەی ڕێگەکی پێداین بۆ داهاتووی ئەو کۆمەڵگایە بنیات بنێت، بۆ ئەوەش دەستکرا بە تۆمارکردنی شانۆ بۆ کەناڵیتەلەفزیۆنی پێشڕەوندی، ئەوەش بەمەبەستی ناسینی شانۆ بە

کۆمەڵگاوەك کولتوورێك، هەڵبەت لەو کارەشدا کێشەکانی مرۆڤی هاوچەرخیپەیوەندی تەوەری سەرەکی ئەو شانۆیانە بوو.

بۆ ئەو مەبەستە ئادام هانوشکیێڤیچ هەوڵێکی زۆریدا کە وێنەیەکی ڕوونی ئەو شانۆیە بخاتە ڕوو، ئەو شانۆیە کە بەشانۆی تەلەفزیۆندەرکەوت، بەڵام شانۆیەك بوو لەهەناوی کۆمەڵگاوە دەهاتە بوون، بۆیەکۆمەڵگا پێشوازییەکی بەربڵاوی لێکرد، ئەو شانۆیە چەندە لەهونەریسینەما و شێوەکاری نزیك دەبۆوە، لەهەمان کاتدا دەربڕین شێوەیەکیڕوون و ڕاستەوخۆی هەبوو، چونکە مەبەست لێی تێگەیشتنی ڕەوانیبینەر بوو لەو شانۆکە، وەك چۆن بۆ ئاشنابوون بە مێژووی ئەو شانۆیەهەوڵیدەدا لەدیدێکی هاوچەرخانەوە شانۆی کلاسیکی پەیوەندی بەوکۆمەڵگایە ئاشنا بکات، بۆ ئەو کارەش شانۆی گشتی و شانۆینەتەوەیی ڕێبەرتوارێکی ڕێکخەریان هەبوو، بۆیە سەرەتای هەوڵەکانمیراتی کولتووریی کۆمەڵگا تەوزیف دەکرا لەکارە شانۆییەکان، وەکهانوشکیێڤیچ شانۆگەری (ئاهەنگی ژنهێنان) پشتی پێبەستبوو، دواترلەشانۆگەری (کەردیان) درێژەی بەو شێوازەدا، ئەو سەرەتایە دەرگاکردنەوە بوو بۆ ئاشنابوون بە کولتووری شانۆ، بۆ ئەوەی هەنگاوەکانیداهاتوو بتوانن شانۆگەرییەکانی مۆلیێر و شکسپیر نمایش بکەن، لەپاشئەوەدا هەندێك هەوڵیتری ئەنجامدا لەبواری ئەدەبی جیهانی لەوانەڕۆمانی (تاوان و سزای) دستەفسکی بۆ شانۆ دەرهێنا، کە ئەوشانۆگەرییە بەیەکێک لەدیارترین کارەکانی هەفتاکانی شانۆی پەیوەندیدادەنرێت، کە بۆتە جێگای سەرنجی زۆرینە، بەدوای شانۆگەری(هاملێت) ڕوو دەکاتە شاکارەکانیتری ئەدەبی ڕووسی بەتایبەتتۆرگینیف و چێخۆف، لەپاش ئەوەدا ئەدەبی پەیوەندی بەشێکی دیارلەنەخشەی کارەکانی داگیر دەکات، بۆیە ئادام هانوشکیێڤیچ هەوڵیدالەتەواوی کارەکانی شانۆی تەلەفزیۆن بکاتە ڕووبەرێك بۆ کۆبونەوەیشانۆ وەك کولتوور و کێشەکانی مرۆڤی هاوچەرخی پەیوەندی وەککێشەیەکی بوونگەرایی ئینسان، کە زەمینەیەکی پتەو بۆ داهاتوو بنیاتبنێت لەڕێگەی پرۆژەی ستراتیژیەکەی بۆ شانۆ، کە ڕێگەی ئەو شانۆیەبەهەناوی کۆمەڵگادا بەرێتە خوارەوە، ئەو دەرهێنەرە ڕۆڵێکی گرنگیبینیوە لەناساندنی شاکارەکانی شانۆی جیهانی بەشانۆی پەیوەندی، بەتایبەت کاتێک کارەکانی وەک شانۆی تەلەڤزیۆنی تۆمار کردووەلەوانە “خاتوو ژولیا” ی سترێندبێری و “هێدا گابلەر” ی ئێپسن.

یەکێک لەونمایشانە شانۆگەری “ئێپێڕۆ لەگەڵ بەڕاچ” نووسینی ژێا ناگیێاودە بووە کە بەرهەمی ساڵی ١٩٥٨ دواتر لە ١٩٦١ بۆ تەلەڤزیۆنتۆمار کراوە، تائێستا وەک شانۆیەکی تۆمارکراو لەسایتی

تەلەڤزیۆنیپۆڵەندی پارێزراوە، کارەکتەری سەرەکی شانۆنامەکە کچێکی شەرمنبەدوای کاردا دەگەڕێت دێت بۆ ئۆفیس، بەڵام ل□ پرسگەی بەڕێوبەریکارەکە ئەو کەسەی لەوێیە زۆر بەخراپ مامەلەی لەگەڵدا دەکات، لەوشوێنەدا تووشی گەنجێکی قۆز ئەبێت و ئامۆژگاری دەکات پێویستەسوود لەجوانیەکەی خۆی وەربگرێت وبتوانێت دڵی ئەو پیاوەو بەڕێوبەرڕازی بکات تا بگات بە کارەکە، بەڕێوبەری کارەکە لەوەدا سەری سووڕدەمێنێت کەوا □ک□ □اوێژکاری بووە، پێی وایە ڕەنگە ئەپۆلۆی خوایجوانی کۆمەکی کردبێت، بەڵام بەدوای ئەوەی دەتوانێت تەواوی ئەوپیاوانەی شوێنی کار کۆنترۆڵ بکات، کاتێک باسی جوانی هەموویاندەکات، ئەوانیش هێمن دەبنەوە .. عاشقی دەبن، بەلام کاتێک لەپێشبورجی ئیڤڵ کۆتایی بەناسینی ئەو پیاوە دێت کە ڕێنوینی کرد، ئەوپیاوەی ئەو بەڕاستی سەرسام بوو عاشق بوو پێی کاتێک جێیدەهێلێت و بەڕێوبەرو هەموو پیاوەکانی تر دێن، ئەو پێیانڕادەگەیەنێت کە رۆیشتنی ئەپۆلۆ خەمباری کردووە هەمووان بۆ ئەپۆلۆدەگەڕین، ئەو دەزانێت ئیدی ئەپۆلۆکەی ئەو وەک ئەفسانەکە وایەو ئیدینایبینێتەوە، بۆیە ئەویش تەواوی پیاوەکان جێ دێلێت، ئەو گوڵە دەبینینکە بەدەستی بەڕێوبەرەوەیە هاتبوو تا کچەکە لێی وەربگرێت، ئەوبیرۆکەیە ناونیشانی نمایشەکەی لەسەر درووست کراوە کەدواتر□وداوەکانی لەسەردا چنراوە.

لە ١٩٦٨ کاتێک کاژیمێژ دێیمک لەبەڕێوبەری شانۆی نیشتمانیلابردرا، ئەویان خستە شوێنی، بەهۆی ئەوەی نمایشە شان□ی□کانیوەک پشتگیریی بۆ یەکێتی سۆڤیەت سەیردەکرا، لەبارەی کارەکانیەوەڕۆمان پۆلانسکی (٢٠)دەڵێت “شانۆ بەبێ من و ئادام هانوشکیێڤیچبێزارو ماندووکەرە”(٢١) هەڵبەت ئەو بۆچوونە چەندە پەیوەندی بەکاریئەوان هەیە لەشانۆی تەلەڤزیۆنی هێندەش پەیوەستە بەکارەکانیانلەسەر تەختەی شانۆوە، تا رۆژی مردنی ئەو لەشانۆدا کاری کردوو□ بۆیە لەئێستاشدا بوونی وەک پێگەیەکی گرنگی ئەو شانۆیە دادەنرێت.

بەقسەکردنمان لەشانۆی پۆڵەندی لەسەردەمی یەکێتی سۆڤیەت، ئەوەدەردەکەوێت کەوا نیو سەدەی تەمەنی ئەو شانۆیە چۆن گەشەیکردووەو ئاستی پێشڤەچوونەکانی چۆن بوونە، گەرچی لەو ڕۆژگارداکۆمەڵێک دەرهێنەریتر هەبوونە، بەڵام نەدەکرا لەسەر کاری هەموانبووەستین و قسە بکەین، بەڵکو مەبەستمان لەم قسەکردنە دەرخستنیسیمای ئەو شانۆیە بوو لەسەردەمی کۆمۆنیزمدا.

هەڵبەت یەکێک لەگرنگترین ئەو کتێبانەی باس لەو قۆناغە دەکات، بەوردی تیشک دەخاتە سەر گۆڕانکاریەکانی شانۆی پۆڵەندی

کتێبی”شانۆی ئۆکتۆبەری پۆڵەندی” (٢٢)ماریا ناپیۆنتکۆڤا باس ل□ پۆڵەندایسەردەمی یەکێتی سۆڤیەت و پەنجاکانی سەدەی بیستەم دەکات، کەتیایدا شانۆ سەرەتای گەشەسەندنی لەو کۆمەڵگایەدا بۆ ئەو کاتەدەگەڕیتەوە، بۆیە ئەو کتێبە زۆر بەدواداچوونی بەدوای خۆیدا هێناوە، لەوانە بەدواداچوونێکی سایتی پەیمانگای شانۆ باس لەوە دەکاتکەهەندێک زانیاری لەو کتێبەدا هەیە ڕاست نین و لەجێگەی خۆیدا نیە.

کاتێک وەک توێژەرێک خۆمان بێلایەن ل□ بەرامبەر ئەو بۆچوونانەدەبینینەوە، تێبینی ئەوە دەکەین نووسەری ئەو کتێبە کە وەک تێزیدکتۆرا کتێبەکەی نووسیوە باس لەو دۆخە سیاسیە دەکات کەوا شانۆلەو سەردەمەدا کەوتبووە ناوی، بەتایبەت لە پەنجاکان و شەستەکان، هەڵبەت ئێمە هەوڵماندا لەسەر چەندین ئاستی نمایش و کارەکانلێرەدا هەڵوەستە بکەین، کەوا هەموومان بتوانین وێنەیەکی ڕوونمان بۆئەو شانۆیە و سەردەمەکەی هەبێت، لێرەدا بۆ ئەوەی تەواویتێگەیشتنەکان ڕوون بن، هەوڵ دەدەین باس لەو کتێبە و هەندک□وانینی توژ□رێک بکەین کە بڕوامان وایە گرنگی تایبەتی خۆی دەبێت.

کتێبەکەی ناپیۆنتکۆڤا بریتیە لە سێ بەش، بەشی یەکەمی باسلەئاراستە سیاسی وکولتووریەکانی پۆڵەندای چلەکان و پەنجاکاندەکات، هەروەها هەڵوەستە لەسەر ئەو داڕووخانی بەڕێوبردنەی پۆڵەندا بەهۆکارێکی دۆخەکە ناو دەبات، ل□ بەشی دووەمیشدا دێتە سەر ڕۆڵیدامەزراو وڕێکخراوەکان، لەوانە باس لەوەزارەتی کولتووروسانسۆرەکانی دەکات لەسەر شانۆ، هەروەها ڕۆڵی حزبی کۆمۆنیستلەسەر ئەو بارودۆخە، جگە لەوە لەسەر کۆمەلەی سینەماکاروشانۆکاراندەوەستێت، بەشی سێیەم دەکرێت وەک گرنگی گەشەسەندنەکانسەیری بکەین بەهۆی ئەوەی باس ل□ ئەنجومەنە هونەریەکانی شانۆ ، هەروەها پێشێلکاریەکانی سیاسەت و دەست□وردان لەشانۆ، جگە لەوەل□ تەوەرێکدا باس لەکرانەوە بەسەر جیهان دەکات لەڕێی ڤێستڤاڵین□ تەوەکان.

بەلای توێژەری شانۆیی پاڤێو پوۆسکی ئەو کتێبە گرنبگیەکی تایبەتیهەیە، چونکە باس لەگەشە سەندنی شانۆی پۆڵەندی دەکات بەتایبەتلەپەنجاکان، ئەو هەوڵ دەدات لەڕوانگەی کتێبەکەوە کۆی ئەو مێژووەبخوێنێتەوە، باس لەو گەشەسەندنە، لەپاڵ ئەو ڕۆڵە خراپەی دەسەلاتیسۆڤیەت بکات، ب□□□ام چاپکردنی بلاوکراوەی شانۆیی و درووستکردنی هۆڵی شانۆ و دواتر دەرگا کردنەوە لەشانۆی جیهانی بەو

بنەماگرنگانەی گەشەسەندن ناو دەبات، لەهەمان کاتدا باس لەو شیوازەسەپێنراوەی ستانسلاڤسکی دەکات بەسەر شانۆی پۆڵەندی، کەپێویست بوو ئەو شێوازە ئاگاییەکی نوێ بۆ ئەکتەر بخوڵقێنێت، ش□ش□ک لەمیتۆدە ئەکادیمیە شانۆییەکان بخوڵقێنێت، کەچی"واقعیەتی سۆسیالیستی جۆرێک بوو لەکەرەنتینەی تەندرووستیلەسەر نواندنی پۆڵەندی" (٢٣) لەڕێی پشت بەستنەوە بەکتێبەکەی ماریا ناپیۆنتکۆڤا کە باس لە وەزارەتی کولتوور دەکات کارەساتی ئەوڕۆژگارە دەکات و دەنووسێت "سیاسەتی کارەساتاوی کولتووریی لەوسەردەمدا خۆی خستبووە ژێر مەترسیەوە، بەهۆی ڕێگایەکی گ□م□ژانەو ناپیشەیی بۆ بەڕێو□ بردنی" (٢٤)

ئاماژەکان

(١) لیۆن شیلەر "١٨٨٧-١٩٥٤" رەخنەگرو دەرھێنەری شانۆیی بوو، ناوێکی گرنگی شانۆیی پۆڵەندی بوو بەتایبەت وەک دەرھێنەرسەرباری ئەوەی وەک رەخنەگرێک بەوە ناوبانگی دەرکرد کەتوانیویەتیشیکردنەوەی وورد بکات بۆ شانۆنامەکانی میچکیێڤیچا ، لەساڵی١٩١٧ وەک دەرھێنەر دەستی بەکارکردن کردووە، سا□□ ١٩٣٣ کراو□ بە سەرۆکی بەشی دەرھێنان لەپەیمانگای حکومی بۆ هونەری شانۆ، لە١٩٣٥ خەڵاتی ئەکادیمیای پۆڵەندی بۆ ئەدەب وەرگرتووە بەهۆیبایەخدانی بە ئەدەبی شانۆ، ماوەیەک لای ئەڵمانەکان دیلکراوە، لە١٩٤٦- ١٩٤٩ لەشاری ئوچ کراوە بەبەڕێوبەری خوێندنگای بالایشانۆ، لە ١٩٤٧- ١٩٤٩ بووە بەسەرنوسەری گۆڤاری شانۆ، لەژیانیدا بەهۆی شانۆوە چەندین مەدالیای ڕێزلێنانی لەلایان دەوڵەتەوە پێبەخشراوە.

(٢) ئێرڤین ئەکسێر"١٩١٧-٢٠١٢" دەرھێنەری شانۆییودامەزرێنەری شانۆی ژووری پۆڵەندی بووە، ١٩٣٩ پەیمانگای شانۆیتەواو کردووە، لە١٩٦٠ ل□ بەرامبەر هەوڵەکانی بۆ نوێکردنەوەی شانۆیپۆڵەندی خەڵاتی تادێوش بۆی پێدراوە، سەرباری کاری دەرھێنانچەندین وتاری لەبارەی شانۆو ئەدەب نووسیوە، لەگۆڤارەکانی دەیالۆگو شانۆ بەرھەمەکانی بڵاو کردۆتەوە.

(٣) حركة التجديد في المسرح العالمي.. أوجست جرودجيتسكى، ترجمة: د. هناء عبدالفتاح، الهيئة المصرية العامة للكتاب (القاهرة) 2010، ص29

(٤) سەبارەت بە مێژووی ئەو سالانە لەسەردەمی یەکێتی سۆڤی□تیوناوی نمایش و دەرھێنەرەکان بۆ تەواوی زانیاریەکانی ئەو مێژووەپشتمان

بەستووە بە توێژینەوەیەکی ماڵپەڕی ئینسکلۆپێدیای شانۆیپۆڵەندی لەژێر ناونیشانی “

Polska. Teatr. Okres 1944–89 i lata 90″

بەواتای “شانۆی پۆڵەندی لەنێوان ١٩٤٤-١٩٨٩ و ٩٠ ساڵەدا” کە توێژینەوەیەکی بیبلیۆگرافیە تیشک دەخاتە سەر شانۆی دوایکەمۆنیزم و تا دەگات بە نمایشەکانی ساڵی ٢٠٠٠

(٥) یەژی ماریان گرۆتۆفسکی (١٩٣٣-١٩٩٩) دەرهێنەرو ڕاهێنەریشانۆییە، شانۆیەکی ئەزموونی کردەتەوە بە ناوی شانۆی هەژار، لەسەرانسەری جیهان ناسراوە، لەو کتێبەدا بەدرێژی لەسەر کەیپێژەو چالاکیە سانۆییەکانی دەوەستین.

(٦) هێنریک تۆماشەفسکی (١٩١٩-٢٠٠١) کیریۆگراف و دەرهێنەریشانۆیی، گروپێکی شانۆیی تایبەت بەشانۆی پانتۆمایمی لە پۆڵەندادامەزراند، بە ناوی شانۆی جولە.

(٧) مسرح توماشفسكي.. أندرة هازبراندت.. ترجمة (يحيى صاحب) دار الشؤون الثقافية (بغداد) 2006، ص36

(٨) کۆنراد سفینارسکی (١٩٢٩-١٩٧٥) دەرهێنەرێکی شانۆییوتەلەفزیۆنی بووە لە بواری ئۆپێراشدا کاری کردووە، کاریگەریجێهێشتووە لەسەر دەرهێنەرانی پۆڵەندی بە تایبەت گرۆتۆفسکی وکریستیانا لوپیەم و یێژێگۆ یارۆچکێگۆ

(٩) ئەلێکساندەر باردینی (١٩١٣-١٩٩٥) ئەکتەرو دەرهێنەرێکیشانۆییە، سەرەتا لەژێر دەستی شیللەر شانۆی خوێندووە، دواتر وەکدەرهێنەرێکی شانۆیی پێگەی خۆی دیاری کردووە، بەتایبەتلەشانۆنامەکانی چێخۆف کە سیمای تایبەتی بەکردە دەرهێنانیکەیبەخشیووە وەک ئەوەی پێویست دەکات کە چۆن ووشەی نووسەردەگۆڕێت بە مرۆڤ.

(١٠) زیگمونت هوبنەر (١٩٣٠-١٩٨٩) ئەکتەرو دەرهێنەری شانۆییبووە، لە١٩٥٢ بەشی نواندنی لەوارشۆ تەواو کردووە، لە ١٩٥٦ بەشیدەرهێنان لەپەیمانگای شانۆ تەواو دەکات.

(١١) کازیمێژ دەیمەك (١٩٢٤-٢٠٠٢) ئەکتەرو دەرهێنەری شانۆیی، لەماوەی ساڵانی ١٩٩٣-١٩٩٦ وەزیری کولتوور بووە.

(١٢) گرێجیچکی باوەڕی وایە ئەوە یارۆچکی بوو کودەتای بەسەر ئەوشانۆ واقعیە بەرپا کرد

(١٣) تادیۆش روژێڤیچ (١٩٢١-٢٠١٤) نووسەرو شاعیروشانۆکاربووە

(١٤) یەژی یارۆچکی (١٩٢٩-٢٠٠٨) دەرهێنەری شانۆیی

(١٥) ئاگنیێشکا هۆڵەند ئێستا یەکێکە لەسینەماکارە ناسراوەکانیپۆڵەندی، لەسالی ١٩٤٨ لە وارشۆ لەدایك بووە، کچی کەمەناسیپۆڵەندی هنری هۆڵەندە، ساڵی ١٩٧١ کۆلێژی هونەری شانۆی لە براگتەواو کردووە، بەو پێیەی دەرچووی بەشی سینەماو تەلەفزیۆن بووە، بۆیە لەو ڕۆژگارەو تا ساڵانی هەشتاکانی سەدەی بیستەم، وەك ئەکتەربەشداری کردووە لەفیلمەکانی هەردوو دەرهێنەری پۆڵەندی ئاندژێیڤایدا و کژی شتۆڤ زانووسی، سێ جار کاندید کراوە بۆ خەڵاتیئۆسکار، جگە لەوەی ئێستا وەك سینارێست و دەرهێنەر ناوەکیگرنگی سینەمای پۆڵەندیە.

١٦) لاسە ئادەمیك لە ١٩٤٢ لە چیکسلۆڤاکیا لەدایك بووە، ساڵی١٩٧٢ سینەمای لە براگ تەواو کردووە، لەسەرەتای هەشتاکانیسەدەی بیستەم تا سەرەتای نەوەتەکان دەرهێنەری گروپێکی شانۆییناسراوی وارشۆ بووە، لەبیست ساڵی ڕابردووش کراوە بە بەرێوەبەریئۆپیرای کراکۆڤ، جگە لەکاری شانۆیی بە بەردەوام وەك دەرهێنەرێکیسینەمایی لەسینەمای پۆڵەندی کاری کردووە، لەپاڵ دەرهێنەری بەشێکلەکارە شانۆییەکان بۆ تەلەفزیۆن، ئەوەش هەر لەو کاتەوەی کە لە١٩٧٣ شانۆگەری "پێتا سپیکەی" بۆ تەلەفزیۆن تۆمار کرد، بەدوایئەوەی وەك کارێکی سینەمایی پێشکەشی کردبوو، وەك کاریشانۆیش تۆماری کردووە، لەکارەکانی دواتری "پیلیاس و مەلیساندا" ی مۆریس مێتەرلینگ و "بۆریس گۆدەنۆڤ" ی پوشکێن و هەروەها بەهاوبەشی لەگەڵ هاوسەرەکەی خاتوو ئاگنیێشکا هۆڵەند چەندنمایشێکی شانۆییان پێشکەشکردووە لەوانە "کۆشك" ی کافکا و"لۆرێنساچیا" ی فرەد دی مەسەت، هەروەها یەکێك لەدەرکەوتنە بەراییەکانی ساڵی ١٩٧٥ بووە لەشانۆگەری "دارستان" کە بە ئەو وەکسەرەتایەکی گرنگی دەرکەوتنی دادەنرێت، بەهۆی ئەوەیلەشانۆگەریەکی دەرهێنەر ئۆسترۆفسکی بەشداری کردووە، لەکارەگرنگەکانی ئەو دەرهێنەرە کە لەنەخشەی شانۆی پۆڵەندی بەگرنگسەیری دەکرێت، سەرباری شانۆگەری کۆشك، ئەو کارانەیترین "سێقروشکەی" برتۆلد برێخت و "ئۆبۆ پاشای" ئەلفرید گاری و"تۆرمیکەمپانیای درووستکراو" ی داریۆفۆ، لەساڵی ٢٠١٠ وەك ئەکتەرلەشانۆی ئۆپیرای فرۆسلاق ڕۆڵی میوزیکژەن فرێدریك

چەپیندە بینەت لەکارەکی دەرهێنەر گیاسەمە ئەرەفیتسی، ئەو دەرهێنەرەکارەکانی لەبواری ئۆپیراو سینەمادا تا ئەمرۆش گرنگیەکی تایبەتیهەیە، بۆیە گەر دەرفەت بگونجێت شایستەی ئەوەیە نووسینی تایبەتیبە تەرخان بکرێت

(١٧) هەندێك جار لەئاستی سیاسیەوە، پۆڵۆندا تاوانبار دەکرێت، بەوەی لەتاوانی هۆلۆکۆست ناڕاستەوخۆ بەشدارە، بەهۆی ئەوەیهاوکاری ئەڵمانەکانی کردووە، بەتایبەت ئیسرائیل تۆمەتی ئەوە دەخاتەپاڵ پۆڵۆندا

(١٨) ئادام هانوشکیەڤیچ (١٩٢٤-٢٠١١) ئەکتەر ودەرهێنەری شانۆییە

(١٩) شانۆی تەلەڤزیۆنی لەپۆڵۆندا یەکێکە لەئەزموونە ناوازەکان، وایکردووە ئەرشیفی ئەو شانۆیە تا ئەمڕۆ بپارێزرێت، دوایتۆمارکردنی وەک فیلم لەبازار دەفرۆشرێت، سەرباری ئەوەیتەلەفزیۆنی پۆڵۆندی کەناڵی یەک پەخشی دەکات

(٢٠) رۆمان پۆلانسکی (١٩٣٣) دەرهێنەرێکی شانۆیی و سینەماییە، زیاتر ناوبانگی وەک دەرهێنەرێکی سینەمایی دەرکەوتووە، هەروەها لەشانۆشدا کاری کردووە، بەتایبەت لەشانۆنامەکانی شکسپیردا، کەدواتر وەک فیلمی سینەمایی سەر لەنوێ کاری تیا کردەتەوە، دیارترین کارەکانی ماکبەس، شاکارەکانی لەسینەمادا چەندینخەڵاتی گەورەی پێ وەدەست هێناوە

(٢١) Gazeta Wyborcza, 29 sierpnia 2002

(٢٢) MARIA NAPIONTKOWA, TEATR POLSKIEGOPAŹDZIERNIKA, Wyd. Instytut Sztuki PAN, Warszawa2012

(٢٣) Paweł Płoski, Teatralna odwilż – kilkaintensywnych lat, teatr, numer 9/2013

(24) هەمان سەرچاوە

ڕۆمانی فڕینی پردەکان ڕۆمانێکی تەواو جیاواز چاپ و بڵاودەکرێتەوە.. دڵشاد کاوانی

ڕۆمانی فڕینی پردەکان، دوای ڕۆمانی بەرەگاوە دووەم ڕۆمانی دڵشاد کاوانی یە بۆ یەکەمجار لە پێشەنگای نێودەوڵەتی کتێب چاپ و بڵاو دەبێتەوە. ڕۆمانی فڕینی پردەکان ڕۆمانێکی یوتۆبیای خەیاڵییە و تێکەڵ بە ئایین و فەلسەفە و مێژووی سیاسیی کراو، ڕۆمانێکە براوەی پێشبڕکێی ڕۆمانە لە ڤیم فاوندەیشن بۆ ساڵی 2023 و ڕۆمانێکی تەواو تایبەت و جیاوازە، تەکنیک و ناوەڕۆکی بە ئەزموونی ڕۆمانی کوردی تازەیە، هەروەها گیانێکی نوێی بە گێڕانەوە داوە. ڕۆمانی فڕینی پردەکان لە ناوەڕۆکدا باسی لە دایکبوونی ئایینێکی ساسیی دەکات کە دوای کۆتایی هاتنی ئایینەکان لە دایک دەبێت. هەروەها باسی ئەنفال و کوشتن و بڕینی کۆمەڵێک شار و وڵاتی خەیاڵی دەکات کە وێنای شەڕی شارستانییەتی مرۆڤایەتی دەکات. نووسەری ڕۆمانەکە دەڵێت: کارسازییەکی دەگمەنی کارکتەرە واقیعییەکانی کردووە و سەددام و غاندی و ماندیلا و سێ سەرکردەی کورد و سێ پێغەمبەری ئایینی ئاسمانی، لە کۆمەڵێک ڕووداوی جیاوازی ناو ڕۆمانەکە ڕۆڵی سێ پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکە دەگێڕن. هەروەها گوتیشی: ڕۆمانی فڕینی پردەکان سەرجەم بنەما و پێکهاتەکانی ڕۆمانی باوی تێکشکاندووە، لە سەر ئاستی ئەدەبی کوردی و ڕۆمانی جیهانیدا چاوەڕێی پێشهاتێکی مەزنە.

ئەم ڕۆمانە بۆ یەکەمجار لە پێشەنگای نێودەوڵەتی کتێب لە سلێمانی، لە ناوەند و چاپەمەنی پاندا کەوتۆتە بەردەستی خوێنەران و دوای تەواوبوونی پێشەنگای نێودەوڵەتی چاوەڕوان بن، لەسەرجەم شارو شارۆچکەکان دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران.

کورتەیەک باسێک

ئەم ڕۆمانە بە شێوە و تەکنیکی جیاواز و تایبەت بە ڕۆماننووس نووسراوەتەوە، ڕۆمانی فڕینی پردەکان، ڕۆمانێکی فرە ڕەهەندی سادیستی، مێژویی سیاسییە، دەروونی و فەلسەفیی عرفانییە، کە تێیدا کوشتن و دەسەڵات و ململانێی مانەوە، پێکهاتەی سەرەکی ڕۆمانەکەیە. هەروەها باس لە دروستبوونی میتۆلۆژیا و ئایینێک دەکات، کە دوای کۆتای هاتنی ئاییەنەکان بەناوی ئەهلی حەق و کتێبی قینات کە لە سێ لەوحەکانی سوور و ڕەش و شین، پێکهاتووە و هەمان بە فەلسەفە و

سیستەم و دەسەڵات.

لە ڕۆمانی فێڕنی پردەکان تەکنیک و گێڕانەوە گرنگی زۆری پێدراوە، وەسف و شوێن، پانتاییەکی زۆری لە ڕۆمانەکە بۆ تەرخان کراوە. هەروەها زمان باڵایە و بایەخ بە شێوەزار و بنزار و وشە کۆنەکانی کوردی دراوە. کات و زەمەن لە ڕۆمانەکە دیارنییە، فەینی پردەکان گێڕانەوەیە بە سەلەف و پێشینە و تێکەڵ بە جیهانی هاوچەرخ کراوە.

تەکنیکی گشتی:.

سەرەتای ڕۆمانەکە لە کۆتاییەکەیەوە دەست پێ دەکات، ڕۆمانەکە لە پێنج بەشی سەرەکی و هەشتاویەک بەشی بچووک پێکهاتووە. بەشە لاوەکیان لە بەشی بچووک و یەک پەڕەگراف و لە بەشی درێژ پێکهاتووە. هیچ بەشێکی پێش، پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە بەشی دوای خۆیەوە نییە، بەڵکوو لەگەڵ بەشەکانی دیکەدا هاوبەشە. ئەمەش وەک تەکنیکێکی جیاواز کاری لەسەر کراوە.

ڕووداوی ناو ڕۆمانەکە:.

ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە سەربەخۆن و چەندین ڕووداوی لاوەکی لە جوخزی ڕووداویکی نادیار ڕۆمانەکە ڕوودەدەن، کە باس لە ماڵباتێکی پادشایەتیی دەکات دوای خەون بینینی پادشا و سەرهەڵگرتنی و جێهێشتنی مەملەکەتەکەی تەختی شانشینەکەی ڕادەستی کوڕی بچووکەکەی دەکات و بەمەش ناکۆکی و دەکەوێتە نێوان دوو شازادەکان، بە گرتنە دەستی جڵەوی دەسەڵات دەکەونە ململانێ و بەم هۆیەوە تەختی دەسەڵاتی پادشایەتی دەکەوێتە لەرزە و شۆڕشگێڕە کۆماریستە بێ ئایینەکان کودەتا بەسەر پادشایەتی دەکەن، وڵات بەرەو بێ ئایینی دەبەن. بە ئەم مەبەستە یەکێک لە شازادەکان. بەمەبەستی گێڕانەوەی دەسەڵاتی پادشایەتی ئایینێکی سیاسی ڕادەگەیەنێت، دوو لە منداڵانی ماڵباتەکەی منداڵێکی غوڵامکارەی دەرباری پادشایەتی دەخەتە نێو گەمەیەکی ئایینی و سیاسییەوە.

پاڵەوانەکانی ڕۆمانەکە:.

پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکە بەهادوور و سوبحلئەزەل، دوو برای جمکەی ناکامن، یەکیان سەری لە جەستەی بچووکترە و ئەوەی دیکەیان سەری لەجەستەی گەورەترە، لەگەڵ ئاپێپی هاوڕێیان. دواتر هەرسێکیان دەبن بە سێ سەرکردە و و ڕابەری مەزن و دەکەونە ململانێ. ئاماژەیە بە سێ کەسایەتی مێژووی ئایینی حەزرەتی موحمەد و عیسا و موسا. بەهاالڵە و سوبحلئەزەل. هەروەها سێ سەرکردەی کوردن، ئاماژەیە بە رۆح، ماتریال، سیستەم.

لە هەر بەشێکی ناو ڕۆمانەکان ڕووداوکان جیان و گۆشەنیگاکانی جودان، وەک ئەنفال و هەژاری دەردەسەری و چاکە و خراپەکاری، بە

ئامانج گرتووە. گێڕەوەی سەرەکی ڕۆماننووسەکە لەناو ڕۆمانەکەدا کە پیشەی ڕۆژانەی پاقڵە فرۆشییە، تا کۆتایی ڕۆمانەکە دەرناکەوێت. بە هەر بەشە و زمان و گێڕەوە و بە گێڕەوە دەگێڕێت.

شوێنی ڕووداوەکان:.

ڕووداوەکان لە چەند شارێکی جیاواز ڕوودەدەن، وەک شاری عەکا و شاری خوزستان، بیابانی نەقەب، لەقەنتەخانە، شاری شیلەی هەنگ، شاری پردەکان، دەریا خەمگیر، شاری شادی و پێکەنین، کارخانەی لە کارکەوتوو، حەقخانە و خانەی کۆوشەن.

بیرۆکەی ڕۆمانەکە:.

ڕۆماننووس بۆ بیرۆکەی ڕۆمانەکەی سوودی لە فەلسەفەکانی ستۆکی و ئەبستە و بوونگەرایی هایدگەر و ژان پۆڵ سارتەر و هیرسیل و داروین و فرۆید یۆنگ و ئەریک فرۆم و فریدیش نیچە و کتێبی مەکنونە و مێژووی ئایینی بەهایی و بزووتنەوەی حەقە و یارسان و سابیئە و مەندائی و تەقیەی عیرفانی ئیسلامییەوە وەرگرتووە.

ناوی ڕۆمانەکە:.

ناوی ڕۆمانەکە فەینی پردەکان، پردەکان لە ناوی شارێکی وەهمی ناو ڕۆمانەکە وەرگیراوە کە ئەم شارە هەزاران پردی تێدایە، بە هەر پردێکیان ناوێکیان هەیە، لای خەڵکەکە هەرپردە و بە مەبەستێکی دیاری کراو بە کاردێت. دوای دروستبوونی ئاشوب و پەشێوی لە شارەکەدا، خەڵکەکە پردەکان دەروخێنن.

فەینی پردەکان بەدیاری کراوی وێنای دوو برای جمکە دەکات، کە لای سیلەنی پیری مامیان وەک پردێک بۆ گەیشتنە دەسەڵات بەکاردەن هەریەکەیان دەکات بە ڕابەرێکی گەورەی ئایینی، دواتر گەمەکە بەسەر خۆیدا پێچەوانە دەبێتەوە و لەدەستی دەرچن. بە کورتی فەینی پردەکان تەعبیر لە نەمانی لێبوردن و بەخشندەیی مرۆڤایەتی دەکات.

ئامانجی ڕۆمانەکە:.

ئامانج لە نووسینەوەی ڕۆمانەکە، نیشاندانی دەردەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییە، بەمەبەستی کەم کردنەوەی تاوان و نەهێشتنی خراپەکاری و ڕۆحی یەکتر قبوڵکردن و جیاوازی ئایینی و بیر و بۆچوون و برەودانە بە زاینین مەعریفە و باشترکردنی ژیانی مرۆڤەکانە.

دڵشاد کاوانی

نووسەری ڕۆمانی فەینی پردەکان

2023\11\27

کتێبی ` حەمە کەریم عارف کەرکوکییەک پ□ لە کوردستان و لێوانلێو لە جیهان!.. غازی حەسەن

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[GhaziHassan_HamaKaremDownload]

گفتوگۆ ڵەگەڵ شاعیر و شێوەکار ئەرسەلان ئالانی.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

شاعیر و هونەرمەند ئەرسەلان ئالانی: لە کوردستان شێوەکاری باش و بە ئەزموون بوونیان هەیە

شاعیرو هونەرمەند ئەرسەلان ئالانی: رەخنە بەداخەوە زیاترقال□بی پیاهەڵدان و دەست خۆشی وەرگرتووە

شاعیر و هونەرمەند،ئەرسەلان س□ل□مان قادر ناسراو بە (ئەرسەلان ئالانی)،ساڵی 1980 لە گوندی (ئالانە)ی سەر بە قەزای خەلیفان لەدایک بووە، لە تەمەنی 5ساڵی دەخرێتە بەر خوێندنی ئاینی ، بەڵام دوای ساڵێک و لە تەمەنی 6ساڵی بەهۆی نەخۆشی لەپێ دەکەوێت و ناتوانێت بەئاسایی بەپێ بڕوات ، ڕاستە ئەو بووە خاوەن پێداویستی تایبەت ، بەڵام نەخۆشییەکەی نەبۆتە رێگر لە برەوەدان بە بەهرەکانی.

ئالانی لە ساڵانی 86-88 سەرەڕای هەبوونی شەڕ و نەهامەتی و گوند سووتان و دەربەدەری ژیانی لەشاخ و ئەشکەوتەکانی کوردستان ، کەئەوکات تەمەنی 8 ساڵان بوو ، بۆ خۆ سەرقاڵکردن و لەبیر

بردنەوەی ئازارەکانی و جەنگ ، دەیویست ژیانی منداڵی پێش نەخۆشکەوتنی و پێش سووتانی گوندەکەی لەرێگەی تابلۆ وێنا بکات ، واتە ساڵانی 88 – 96 وەک هەر منداڵێک وێنەی سادەو ساکاری دەکێشا ، بەڵام وەک تابلۆ ساڵی 97 دەستی بەم هونەرە کردووە ، لەم روانگەوە خاوەنی چەندین پێشانگای تایبەت و هاوبەشە بۆئاگاداربوو بە کارو چالاکییەکانی ، بەچەند پرسیارێک بەسەرمان کردەوە.

هەڤپەیڤین- **کامەران حاجی ئەلیاس**

*سەرەتا بابزانین چۆن لەگەڵ جیهانی شیعر ئاشنا بوویت؟

- بۆ نووسینی شیعر ، فایەق بێکەس کاریگەری زۆری لەسەرم هەبوو، چونکە باوکم دیوانی بێکەسی شاعیری هەبوو بۆی دەخوێندمەوە ، ئیتر ساڵی 2001 دەستم بە نووسینی شیعر کرد کە دوو بەرهم□م هەیە (گەڵا وەریوەکان و نمەی باران).
*تاچەند پێویستە شاعیر لەگەڵ شیعرەکانی راستگۆ بێت؟

- ناکرێ شاعیر گوفتار و ڕەفتاری جیاوازبێ لەگەڵ تێکستەکانی ، بەڵکو پێویستە قەڵەم و ڕوئیا و ڕێبازی هاوتەریب بن، لە هەمان کاتدا بۆئەوەی خۆی و خوێنەران چێژ لە شیعرەکانی وەربگرن.
*بابزانین ئەو دەروازانەی کامەن بۆ شیعرنووسین ئایا خۆشەویستیە، ئافرەتە، سروشتە، دایکە ، باوکە، سۆزە…؟

- بێگومان زۆرن ئەو بابەتانەی کەدەبنە هەوێنی شیعرەکانم وەکو (وەسف ، نیشتمانی و نەتەوەیی ، عەشق و خۆشەویستی ، سۆز ، تەنز و ڕەخنە..) بۆیە شیعرەکانم لەیەک بابەت قەتیس نەکردوون.
*ئەو شاعیرو ئەدیبانە کامەن کە کاریگەریان لە سەرتۆ هەبووە؟

- زۆرن ئەو شاعیرانەی کاریگەریيان لەسەر من هەبووە ، وەک (فائق بێکەس ، قانع ، مەلا عەلی ، عەبدوڵڵا پەشێو ، ئیسماعیل خورماڵی چەندانی تریش، هەر یەکەو بەشێوەیەک تێکەڵ بە تێکستە شیعرەکانیان بووم و لەگەڵیان ژیاوم.
*باشە باباس لە هونەری شێوەکاری بەرێزتان بکەین، بزانین سەرچاوەی لەدایک بوونی تابلۆکانت چین؟
-تابڵۆکانم هەمەجۆرن،(پۆرترەیت ، سروشت ، ئاسەوار ، کلتور) ، وە هەندێ جاریش لەسەر داواکاری ئازیزان وێنە دەکێشم ،

بەڵام زیاتر کار لەسەر دیمەنی سروشتی کوردستان دەکەم کە سەرنجم ڕادەکێشێت.
*ڕەنگ فاکتەری سەرەکی هەموو تابلۆییەکە وەکو شێوەرکارێک چۆن دەڕوانیتە ڕەنگ؟

- ڕەنگ لە دیدی من جیهانێکە لە خۆشەویستی ، لە ڕاستگۆیی ، لە ئاوازی رۆحی مرۆڤ ، بۆیە زۆربەی رەنگەکان لە تابلۆکانم دا وەکو کەرستەیەکی سەرەکی بوونیان هەیە.
*کاتێکی دیار کراوت هەیە بۆ نیگار کردنی تابلۆکانت؟

- بەهۆی سەرقاڵیم بە دەوام و خوێندنەوە ، هەفتەی تابلۆیەک یان دوو تابلۆ دەتوانم بکێشم ، ئەویش زیاتر لە ئێواران ئەو کارە دەکەم.
*جوڵەی هونەری شێوەکاری بەگشتی چۆن دە بینیت؟

- هونەری شێوەکاری لە کوردستان جوڵەیەکی باشی هەیە ، شێوەکاری باش و بە ئەزموون بوونیان هەیە ، وە بەهۆی هەبوونی پەیمانگای هونەرە جوانەکانیش ڕێژەکە لەزیادبووندایە ، بەڵام بەداخەوە بینەری پیشانگاکان زۆر کەمبنەوە ، چونکە لە ئێستادا هەندێک لەو نەوانەی ئێستا، بەداخەوە نە لە شیعر و نە لە تابلۆ تێناگەن.
*هاوکاری پاڵپشتی هونەرمەندان و نووسەران چۆن دەبینی لەلایەن دەزگا پەیوەندارەکان؟

- بەداخەوە ئەو هاوکاری و پاڵپشتییە ،وەک پێویست نییە مەگەر نووسەرێک یان شێوەکارێک پەیوەندی تایبەت و کەسی هەبێت ، ئەگینا لایەنی پەیوەندیدار ئامادە نییە فڵچەو ڕەنگێک بدات بە هونەرمەندان ، چجای هاوکاری و پاڵپشتی دیکە.
*رەخنە خاڵێکی گرنگە بۆ پیشڤەچوونی هونەر و ئەدەب ، چۆن دەڕوانیتە ئاستی رەخرگران لە کوردستان؟

- جاران خوێنەری هەموو بوارێک ،لەڕۆژنامەو گۆڤارو کتێب دابوو ، ئێستا خوێنەر زۆر لەکورتی داوە هەمووی بۆتە سۆشیال میدیا ، ئەوەش بواری ڕەخنەی کەم کردۆتەوە بەداخەوە زیاترقاڵبی پیاهەڵدان و دەست خۆشی وەرگرتووە ، ئەوەش ڕەنگە لەدانێک بە لەشیعرو شاعیر ، پێویستە ڕەخنە گریش هەبێ ، ناکرێ ئەمە هەر بە دەستخۆشی باز بەسەر خوێندنەوە بدەین ، چونکە ئەگەر ڕەخنە نەبێ ناتوانین لاریەکان ڕاست بکەینەوە ، بەڵام ڕەخنەی

پاڵنەر و بونیاتنەر بێت ، ئەوکات جیهانی ئەدەب و شیعر و هونەر جوانترو بەربڵاوتر دەبێت.

*ئێمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بەئێمەت بەخشی ، لە کۆتاییدا دوا وتەت چییە؟

- منیش سوپاستان دەکەم بۆ ئەو بەسەرکردنەوەیە ، پێم وایە کاتی هاتووە تاکی کۆمەڵگا لەم خەوی دوور لە مەعریفەت و بێئاگایی لە خوێندنەوەو هونەر و ڕوناکبیری هەڵسێتەوە ، بە تایبەت گەنجەکان ، چونکە هەر گەلێک لە نووسین و هونەر دوورکەوێتەوە، جێ دەمێنێ و دەکەوێتە دواوەی گەلان.

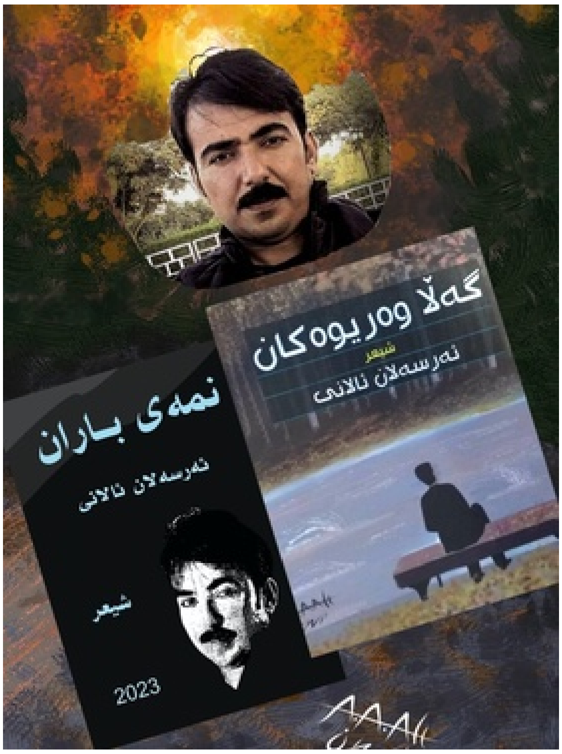

شیعر\ ئێوارانە ٥٢.. سەردار جاف

ئێوارەیەک
من و با بووینە هاوڕێی یەک
ئینجانەی ماڵ پڕ بوو لە بۆن

کەچی هەردووک هەر پێکەوە
بووین بە گێژەڵوکەی بەدفەڕ
ئەو زریان و تۆفا نێکە
یاخی ئامێزی پەڕەی گوڵ
شەونمی سپێدە هیشک
تنۆک تنۆک
چۆ□اوی هەستی لێدەتکێ و مینا بیابانی بێ ئاو
قوڕ و لیتەی شەقار شەقاری تابلۆیە
بوونە گریان و شیوەنێ
منیش لە جانتا ڕەشەکەی شەهلا گلۆربوومەتەوە
چەپگر و لاڕی گرتووم و
هەنسک نوقمی قوڵپی گریان
شێتێ ئەشکێ ئاوێزانی تەنهاییە
شەڕ لە تەک تاڵ بە تاڵی مووی پرچە سەری بۆرم دەکەم
ئەوا جەنگم دژی هزر و دڵ جاڕداوە
لە باغی ئیشق تۆراو و تووڕدراوم
ناگەڕێمەوە سەرە رێ
نازانین کەنگێ د□یینەوە
ئاشوبێکی وا خوڵقاوە
نە ئەو کراسی خانمێ دەلەرێنێ
نە من ئیتر دەبمە خەرمان بۆ ئەو مانگە
بشێ ئەو بێ و بسکی یارم بشەنێنێ
قژی یار بە نەشئە و شنەی بلەرێنێ
بگەڕێتەوە نێو چیمەنەکەی وادی و
گۆنای شەهلایار تەڕتەڕی ئاونگ بکا
زەمەنێ لێوڕێژی ئافات
دادی رۆژانی رخانی نهام نادات
دیسان کفنی بە باڵای قاقاما بڕی
لەم یەئسەوە بۆ یەئسێ دی هەنگاو دەنێم
با لە وێرانی خۆیدایە و
منیش لە خولگەی تەنیایی
هەر دوو سەودای رێگای مەرگین
چەند جارم گوت
تۆی ئاونگی پەڕەی گوڵ و سەوسا و موستم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

۲۸ / ۱۱ / ۲۰۲۳

دایکم.. رەسووڵ بەختیار

1

ئێستا تەمەنم 53ساڵە، هیچ کاتێک وەک ئێستا بەسات و کات رۆژی وا ناخۆش تێنەپەڕیووم، هەردەم ئەو کاتانەی دایکم دەبینی، دەمگۆت دایە چۆنی، ئەویش یەکسەر چاوەکانی بریسکەی دەهات و دەیگوت : وەرە پێم بڵێ بزانم هەواڵ و ئیخباری دونیا چییە، منیش بۆ ئەوەی دڵتەنگ نەبێ دەمگوت لەدەرەوە لەخاریخ لەوڵاتان شەڕ و شەڕێکی زۆر هەیە، بەڵام زۆر دوورە لەئێمە، کەچی دایکم دەیگوت: نا کوڕم، ئەوانەی تووشی ناخۆشی و کارەسات دەبن، ئەوانیش دایک و خوشک و برا و نەوەیان هەیە، هیچ جیاوازی نییە، لێرە شەڕ بێ یان لەو خاریجە.
زۆر جار دایکم بەدیار ئاوارەکانی سوریا و ئۆکرانیا و فەڵەستین و ئەفغانستان فرمێسک لەچاوانی دەهاتە خوار و دەیگوت: کوڕم، ئەوانیش وەک ئەو کوردەی خۆمان، هەردەم لەڕاکردندان، گوناحن، هەق نییە، وایان لێ بێ، ژیان لەلای هەمووان خۆشە، خوا زاڵم بەدەرد ببا.
دایکم ئافرەتێکی نەخوێندەوار بوو، بەڵام کاتێک باسی شەڕ و ئاشتی دەکرا لەزۆرێک لەسیاسییەکان باشتری دەزانی و هەمیشە دەیگوت : تەنیا بەئاشتی و بێ شەڕ دەتوانین وڵات ئاوەدان بکەینەوە، زۆر گوناحە ئەو گەنجە جوانانە ئاوارەی وڵاتان بن، راستە ئەو گەنجانە دوای ماوەیەک لەخۆشیدا دەبن، بەڵام ئەی چی بەدەی دایک و باوکیان دەڵێین، ئەوان هەردەم لەچاوەڕوانی رۆڵەکانیانن، ئەگەر بۆ ساتێکیش بە حەزیان بەوەیە رۆڵە و نەوەکانیان لەباوەش بگرن.
دایکم لەو ژنانە بوو، منداڵ و نەوەی خۆیی و منداڵ و نەوەی کەسانی دیکەی وەک یەک سەیر دەکرد، هەمووانی بەیەکسانی ماچ دەکرد، بەتایبەتی لەو بەنانەی کە مێوانمان دەهات، یان لەکۆڵان منداڵێکی دەبینی، زۆر دڵی پێی خۆش دەبوو.
دایکم خەڵکی گوندێکی بەستی شێرغەیە، بەو مانایەیە، هەردەم زی و رووبار و چەم و کستوکاڵ و سەوزایی بینیووە، هەردەم باسی زێ و بەرزبوونەوەی ئاو و رووبارەکانی دەکرد، کاتێک باسی چەمەکانی دەکرد، وەک ئەوەی باسی بەهەشت بکات، دەیگوت: جوانی ئەو دار و درخت و بەرووبوومانە لەخەیاڵم دەرناچێ، من ناتوانم لەنێو خانوویەکدا بژیم، تەنیا چوار دیوار بێ، خانوویەک بکەن، با باخچەی

هەبێ. من ناتوانم لەخانوویەک بژیم باخچەی نەبێ، دەزانی باخچە و سەوزایی مانای چییە، مانای ئەوەیە ئێمە هەردەم لە بەهەشتین، ئێمە دەبێ بەهەشت بۆ خۆمان دروست بکەین.

- دەزانی هەر دار و درەختێک راز و نیازی خۆی هەیە، خۆشەویستی نیشتمان لەرەوە دەست پێدەکات، کاتێک سەوزایی بەکۆڵانێک دەبەخشی، دەبێ بزانی هەمووان چاو لەتۆ دەکەن تا بەهەشتێک لەنێو ماڵی خۆیان دروست بکەن.
  ئێستا ئەو قسانە لەگوێمدا دزرنگێتەوە، لەنێو ژوورەکەم هاوار دەکەم، دایە، بیری ئەو قسانەت دەکەم.
  وەک گوتم دایکم ژنێکی نەخوێندەوار بوو، کەچی هەموو جار دەیپرسی: ئەرێ شەوی کەسڤێ چی بەسەر هات، ئەوە سەبییەکان ئەوەندە داخ لەدڵن، من باوەڕ ناکەم، چونکە ئەوانیش دایکیان هەیە، ئەوە تەنیا چەند داخ لەدڵێکە دەیانەوێ هەموو شتێک تەفروتوونا بکەن، من دەزانم ئەوانیش لەپای سەنگەرەکانیان بیری دایک و باوک و نەوەکانیان دەکەن.، بەڵام ئەوە ئەرکە پێیان سپێردراوە تاوەکو هەموو شتێک بسووتێنن، دەزانم لەپای سەنگەرەکانیان چ ئازارێک دەچێژن، بۆیە خۆیان ئاشکرا دەکەن تا گولەیێک بیانپێکێ و لەو هەموو ئازارە رزگاریان بێ.

سروودی شوڕشی پۆست مۆدێرن.. نەوزاد بەندی

ئاسودە بۆ شوقە و تاوەر ..
شوقە و تاوەر ..
بۆ داهاتی ناوخۆ و موچەی گشت فەرمانبەر ..
بۆ بایکەت و بۆ مانگرتن ..
ڕیشەی دز قەت نایەت لێ بن …
ئاسودە بێ ، نە ووتار ..نە ڕەخنەگرتن ..
نە تەماتە ..نە تەبەق هێلکە تێگرتن ..
بۆ بایکەت و بۆ مانگرتن

ڕیشەی دز قەت نایەت لە بن
ئاسودە بێ ، شەق ت□ه□دان ، مناڵ کوشتن ..
خاک فرۆشتن ، لە مەیدانی شەڕ ڕاکردن
بە بایکۆت و بە مانگرتن ..
ڕیشەی دز قەت نایەت لە بن ..
ڕێی ئازادی ، بە تاوەری دز سوتاندن ..
دز ڕاونان و دزکوشتن و دز ڕوخاندن ..
بە بایکۆت و بە مانگرتن
ڕیشەی دز قەت نایەت لە بن

بهڵقیس ژنێکی لێهاتوو لەپێش سەردەمی جاهیلیدا.. رەسوڵ بۆسکێنی

بۆ پەی بردن بەنهێنیە شاراوەکانی ڕابردوو، بەخوێندنەوەی وردی مێژوویی زۆر لایەنی شاراوەمان بۆ دەردەکەوێ، شارەزابوون و ناسینی چەمکە ناتەواو و پڕ کەموکوڕییەکان بەتوێژینەوە و بەدوادچوون دەمانگەیەنێتە ئامانج، سەبارەت بە کێشەکانی ژن، دەبێ قۆناخ بە قۆناغ ئەو سەرکەوتن و شکست و کێشانەی ژن پێیدا تێپەڕیوە، تەنانەت ئەفسانەکانی پێوەندیدار بەو بابەتانەوە خوێندنەوەی وردی لە سەر بکرێ.
بەپێی لێکۆڵینەوە مێژووییەکان باس لەوە دەکەن، سەردەمێك ژن حاڵەتی پەرستنی هەبووە و لە ناو بنەماڵە و کۆمەڵگادا ڕێزلێگیراو بووە، دواتر بەهۆی گۆڕانی بارودۆخی کۆمەڵایەتیەوە پێگەی کۆمەڵایەتی ژن لەئاستی کۆمەڵگا و بنەماڵەشدا بە رادەیەکی مەترسیدار هاتە خوارێ و گەیشتە قۆناخی سووکایەتی و زیندە بە چاڵ کردن، گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتیەکان بەتایبەت ژیانی گوندنشینی و شارنشینی لە دابەزاندنی پلە و پێگەی ژندا رۆڵی بەرچاوی هەبووە، زۆر جار بەرهەمی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیەکان و بارودۆخی ژیانی رابردوو، لە چیرۆك و ئەفسانە کۆنەکاندا ڕەنگی داوەتەوە، هەندێك لە ئەفسانەکان بەرادەیەك لە راستی نزیکن، بە هەندێك

زیادەرەوییەوە، ژیانی سەردەمە کۆنەکان بۆ نەوەی داهاتوو دەگێڕنەوە، زۆر لە ئەفسانەکان و بەتایبەت چیرۆکە راستەقینەکانی وەك ئادەم و حەوا، مریەمی کچی عمران، بەڵقیس..هتد، هەروەها چیرۆکە ئەوینداریەکانی وەك: مەم و زین، شیرین و فەرهاد، لەیلێ و مەجنون... هتد. پێگە و بارودۆخی ژن لەو سەردەمەی خۆیدا دەست نیشان دەکات. ئەگەرچی چیرۆك و ئەفسانەکان بەپێی سەردەم و ناوچەکان جیاوازی هەبێت، بەڵام لە کۆتاییدا خزمەتی زۆری بەباتەکە دەکەن، ئێمە لێرە چیرۆك و بەسەرهاتی بەڵقس وەك ژنێکی لێهاتوو لەسەردەمێکی تاریکدا بەنموونە دێنینەوە.

بەڵقیس وەك ڕەچەڵەك ناسان ئاماژەیان پێداوە، ناوی (یەلقەمە کچی ئەلیەشرحە) لەتۆرەمەی (قەحتانە)، چیرۆکی بەڵقیس و سلێمان (931-990 پ.ز)، لەقورئانی پیرۆزدا ئاماژەی بۆ کراوە، کاتێك سلێمان پاشا کوڕی داود لەسەفەر بوو، ڕۆژێك لەڕێگا لەبیابانێك دابەزی و نیازمەندی ئاو بوو، پرسیاری کرد قوڵی ئاو لێرە چەندە، ئامادەبووان وتیان: تەنیا شانەبەسەر(پەپوسلێمانە) دەتوانێت ئەوە بزانێت، سلێمان وتی: شانەبەسەر بێنن، بەڵام ئەو دیارنەبوو، سلێمان توڕەبوو، وتی: سزای دەدەم، سەری دەبڕم، بەڵام شانەبەسەر کەهاتەوە بە سلێمانی گوت: "شتێکم بینیوە کەتۆ نەتبینوە، بۆ تۆ لە سەبا هەواڵێکی ڕاستم هێناوە"، ژنێکم بینی فەرمانڕەوایی گەلێکی دەکرد، زۆر پێشکەوتون و هەموو شتێکی هەیە، تەختێکی سەرنجڕاکێشی هەیە، لەجیاتی خوای تاقانە کڕنوشی بۆ هەتاو دەبرد و هەتاو دەپەرستن، حەزرەتی سلێمان پێغەمبەری جولەکان نامەی بۆ نووسی و داوای پەرستنی خوای تاقانەی لێکرد، بەڵقیس ڕاوێژی لەگەڵ ڕاوێژکارانی وڵاتەکەی کرد، ئەوان وتیان: هێز و شەڕکەری زۆریان هەیە و ئامادەی شەڕن، بەڵام کاروبارەکان لەئیرادەی تۆ دایە و فەرمانت چیە، تا بەجێی بێنین؟، بەڵقیس وتی: کاتێك پاشاکان بە زۆر دەچنە شارێك وێرانی دەکەن و خەڵکەکەی ڕەزیل و ڕیسوا دەکەن، من دەزانم ئەو پەیامبەرە و پاشا نییە، من دیارییەك بۆ سلێمان دەنێرم، تا بزانم نێردراوان چ هەواڵێك بۆ ئێمە دێننەوە، کە دیاری بۆ سلێمان نارد، لەوەڵامی دیاری بەڵقیسدا، سلێمان وتی: من ماڵ و سامانم زۆرە، دەمەوێ خواوەندی تاقانە بپەرستن، ئەگینا سوپایەکتان دەکەمەسەر ڕیسواو پەست و لاوازتان دەکەم، ئەو کاتە لەشاری سەبا، وڵاتی یەمەنیشتان دەردەکەم و یەخسیرتان دەکەم، پیاوەکانی بەڵقیس گەڕانەوە چیان دی بوو، چیان چاو پێ کەوتبوو، کە سولەیمان هەر پاشا نیە و پێغەمبەریشە، بەڵقیس ڕووی کردە سەرداران و پیاو ماقوڵان و وتی: هیچ چارمان نیە، دەبێ بە قسەی بکەین، ئینجا خۆیی و چەند سەرلشکر و پیاو ماقووڵ و دەست و پێوەندی لەگەڵ خۆی بردن و

بە سوپایەکی هەزاران کەس بەرەو فەلەستین کەوتنە ڕێ.
بەڵقیس بۆ شەڕ بۆلای سلێمان ڕۆیشت، چووە سەردانی سلێمان و سوپایەکی زۆری دەهەزار کەسی وڵاتەکەی هاوڕێیەتیان دەکرد، ڕۆژێك سلێمان کە هاتە دەرەوە تۆز و غوبارێکی زۆری بینی، وتی: ئەمەچیە؟ وتیان: ئەمە بەڵقیسە بەخۆی و سوپاکەی بۆ ئێرە دێت، سلێمان لەمە ترسی لێ نیشت ویستی هێزی خۆی پیشانی بەڵقیس بدات، سلێمان جنۆکە و دێو و باڵندەی لەبەردەست دابوو، کە هەواڵی هاتنی ئەوانی زانی بۆ ئەوەی موعجیزەی گەورە و دەسەڵاتی خۆی نیشانی بەڵقیس بدا، ڕووی کردە خەڵکەکە و وتی: ئەی کۆمەڵی دانیشتوان کێ دەتوانی تەختی بەڵقیسم بۆ بێنێ، پێش ئەوەی ئەو بگاتە لای من و موسڵمان ببێ؟ عیفریتێک لە ئەجیننەکان ڕاست بۆوە و وتی: من دەچم بۆت دێنم، پێش ئەوەی لە جێگای خۆت هەڵستی، زۆریش بە تاقەتم بۆ ئەو کارە و خیانەتیشی لێ ناکەم، دواتر یەکێکی دی لە دێوەکان "ئەوەی زانستی کتێبی کۆنی دەزانی، وتی: ئەوەندەی چاو لەسەر یەك دابنێی تەختی بەڵقیست بۆ دێنم، بۆ ئەو کارە بەتوانا و ئەمینم".
حەزرەتی سولەیمان کە چاوی بە تەختی بەڵقیس کەوت لەو دوورەوە، لەو ماوەکەمەدا لە لای دانراوە زۆر دڵخۆش بوو، وتی: ئەوە لە گەورەیی خواوەیە و بۆ تاقی کردنەوەی منە، داخوا شوکرانەی نیعمەتی خوا دەکەم یان نا؟
ڕاوی دەڵێ: ئەجینان زۆریان پێ ناخۆش بوو بەڵقیس موسڵمان ببێ و ببێتە ژنی حەزرەتی سلیمان، زۆریان خراپە دەربارەی بەڵقیس باس کردبوو. دەیانوت: زۆر بێ عەقڵە و زۆر توکاویە و مووی زۆری بەلەشیەوەیە، بۆ تاقی کردنەوەی بەڵقیس، سولەیمان فەرمانی کرد، تەختەکەی لێ بگۆڕن و گەوهەرەکانی بە پێچەوانە لێ بنێنەوە و سەرە و بنی بکەن، بزانین دەی ناسێتەوە؟ کاتێک بەڵقیس گەیشتە لای سولەیمان وتیان: ئەرێ ئەوە تەختەکەی تۆ نیە؟ بەڵقیس تەماشای کرد و تۆزێک ڕاما و زانی کە ئەوە، بەڵام وتی: دەڵێی هەوە! سلێمان بەبەڵقیسی وت: تەختەکەی خۆت دەناسیتەوە، بەڵقیس کە بینی لەتەنیشت سلێمان دانراوە وتی: ئەوە تەختەکەی منە، لەناو قەڵاکانی خۆم بەجێمهێشت و سوپاکەم لەدەورەی بوو، چۆن هێناتان بۆ ئێرە.
ئینجا سولەیمان بۆ ئەوەی بزانێ داخوا ئەجیننە ڕاست دەکەن، کە دەڵێن لەشی بەڵقیس توکنە و مووی پێوەیە، فەرمانی کرد کۆشکێکی بۆ وێنەیان بۆ دروست کرد، تەواوی حەوشەکەیان بە ئاوێنە و شوشەی سپی دانا بوو، لەژێرەوەش وەك ئەوەی ئاوی تێدا بوو، پڕ بوو لە ماسی، سلێمان ڕۆژێک چوو لەسەرەوەی حەوشەکە کورسی دانا و لەسەری دانیشت، فەرمانی کرد بەڵقیسم بۆ بانگ بکەن، بەڵقیس هات، کە لە دەروازەی کۆشك چووە ژوورەوە وای زانی حەوشەکە پڕە لە ئاو، کراسەکەی هەڵکرد

و بەلەکی دەرکەوتن. ئیتر سولەیمان بە ئاوات گەیشت و وتی: ئەوە ئاو نیە مەترسە وەرە ژوورەوە ئەوە شوشەی سپی یە، بەڵقیس چوو لە لای سولەیمان دانیشت، هەندێ پرسیاری لە سلێمان کرد، سلێمان لەزیرەکی بەڵقیس سەری سوڕما تا ماوەیەك بێ هۆش بوو، دوایی هەستایەوە و پاش کەمێك ڕامان، ئینجا وەڵامی پرسیارەکانی دایەوە، بەڵقیس کە ئەو موعجیزە گەورانەی دی و چاوی بەو هەموو سەروەت و ماڵ و گەورەییە کەوت وتی: ئەوا ئیمانم هێنا و چوومە سەر دینی سولەیمان، ئینجا حەزرەتی سولەیمان بەڵقیسی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد و پاش ماوەیەک ناردییەوە بۆ یەمەن و زوو زوو سەری دەدا.
بەڵقیس شاژن و خاوەنی سەڵتەنەت و پاشای سەبای وڵاتی یەمەن بوو، ژنێکی عاقڵ و خاوەن هزر و ڕۆشنبیریەکی زۆربوو، بەپرسیارەکانی سلێمانی پێغەمبەری سەرسام کردبوو، مایەی سەرسوڕمانە ئەم ژنە پاشایە هەموو شتێکی هەبوو، تەختێکی گەورەی سەرنجڕاکێشی هەبوو، یەکەم کەس بوو کە حەمامی هەبوو، کۆشك و تەلاری وڵاتەکەی بەناوبانگ بوون و ئێستاش پاشماوەی شوێنەواری شارستانیەتی وڵاتەکەی نیشانەی پێشکەوتنی گەواهی ئەو سەردەمەی بەڵقیس دەدات، لەکاتێکدا ئەم هەموو گەورەیی و زانایی و پێشکەوتن و لێهاتووی بەڵقیسی شاژنی سەبەء لە قورئاندا باس کراوە، بۆچی دەبێ وەکو ژنێکی سەردەمی جاهیلی و نەفامی ئاماژەی پێ بکرێ، ئایا شیاوە بەژنێکی سەرەمی نەفامی ناوی بەری، ئەو لەڕووی ژیری و سەرکەوتن و شارستانییەتی ئەو سەردەمە هەمووی هەبوو، یاخود نەفامی ئەو تەنیا ئەوە بوو خوای تاقانەی نەدەپەرست؟.

ئەو سیاسەتەی لە پشت گۆشەگیرکردنی حەلبوسییەوەیە!.. عوسمانی حاجی مارف

بڕیاری دادگای باڵای فیدراڵی لە عێراق بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەندامەتی محەمەد حەلبوسی سەرۆکی پەرلەمان، سێبەرێک دەخاتە سەر دیمەنی سیاسی لە عێراقدا، کە دەرگای ئەگەری گۆڕانکاری ئاڵۆز لەبارەی ئایندەی حکومەت و هێزو لایەنە سیاسییەکان و لەهەمانکاتدا

پرسیاری لەسەر ڕەوتە سیاسیەکانی عێراق وروژاندوە، بەتایبەتی ئەو هەوڵدانەیە کە بۆ جێگیرکردنی باڵا دەستی هێزی “چوارچێوەی هەماهەنگی” لە ئایندەی حکومەتی عێراقدا جێختی لەسەر دەکرێت.

هاوکات “پارتی تەقەدوم” پارتەکەی حەلبوسی دەست لەکارکێشانەوەی وەزیرو جێگرەکانی لە پۆستەکان ڕاگەیاند، ئەمەش گرژیەکانی لە گۆڕەپانی سیاسی عێراقدا زیاتر کردوەو لە ئایندەی دۆخی سیاسیدا چاوەڕوانی بارگرژی زیاتریش دەکرێت. ئەم هەنگاوە جۆرێکە لە پاشەکشەی حزبەکەی حەلبوسی لەنێو پێکهاتەی حکومەتی ئێستای عێراقدا.

لەژێر ڕۆشنایی ئەو بڕیارەی دادگای فیدراڵیدا، لایەنە سونەکان دۆشداماون لە چۆنیەتی دەربڕینی هەڵوێستی خۆیان، بەتایبەتی لەگەڵ کۆتایهاتنی ئەندامێتی حەلبوسی و ئەندامێتی نوێنەرەکەی، لەیث دولەیمی، لایەنە سونەکان ڕەوەندی جۆراوجۆر لەخۆدەگرن، لەدۆخێکی گومان و پێشبینی جیاوازدا دەژین سەبارەت بە پێشهاتە سیاسیەکانی عێراق لە داهاتوودا.

ئەم پێشهاتانە لە کاتێکی هەستیاردا ڕویداوە، کە حکومەت ئامادەکاری دەکات بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان، لەگەڵ پەرەسەندنی گرژیەکان و گۆڕانکاریەکان لە گۆڕەپانی سیاسی عێراقدا، وا دیارە قۆناغی داهاتوو پڕ دەبێت لە ململانێ و تەحەدا. ئەو پرسیارە دێتە پێشەوە، ئایا ڕێڕەوی هەڵبژاردنەکانی داهاتوو عێراق تووشی دۆخی ناسەقامگیری سیاسی زیاتر دەکات؟ ئەم پرسیارە تارماییەک دەخاتە سەر ئایندەی نادیاری عێراق، ئەمەش لەکاتێکدایە کە هەوڵە بەردەوامەکان بەناوی ڕوبەڕووبونەوەو بەڕەنگاربونەوەی گەندەڵی دەچێتە ژێر پەردەیەکی ڕەشەوە.

ئەوەی ئاشکرایە ڕۆڵی “چوارچێوەی هەماهەنگی” لە گۆڕەپانی سیاسی عێراقدا زیاتر بەرچاوەو تەواو خەریکی پاوانخوازی دەسەڵاتی یەکلایەنەیە لە حکومەتی ناوەندیدا، بەوپێیەی توانای پێکهێنانی حکومەتی هەیە بە هاوپەیمانیەکی باڵادەستی خۆی بەسەر لایەنەکانی دیکەدا، وایکردووە ‘چوارچێوەی هەماهەنگی” ببێتە یاریزانێکی سەرەکی و بەتوانا لە گۆڕەپانی سیاسیداو کاریگەریان هەیە لەسەر هاوسەنگیە سیاسیەکانی ئێستا و داهاتووی حکومەت لە عێراقدا، بەتایبەتی لە پرۆسەی هەوڵدانیان بۆ یەکلاییکردنەوەی بەناوەندکردنی حکومەت لە عێراقێکی یەکپارچەدا. لەم بارەیەشەوە پشتیوانی تەواوی کۆماری ئیسلامی ئێرانی بەدەست هێناوە.

بۆیە لەمکاتەدا هەرچەندە لەڕێگەی دادگای باڵای فیدراڵیەوە حەلبوسی لەکارخراوە، بەڵام ناتوانین پێشبینی ئەوە نەکەین، کە ئەم

هەنگاوە بەشەکە لەو گەمە سیاسییانەی سەرکردەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی بە دامەزرندانی حکومەتی عێراق لەژێر هەژمونی باڵادەستی خۆیاندا بەرێوەی دەبەن.

حەلبوسی بەشێک بوو لەو هاوپەیمانییە سێ قۆڵییەی دوای هەڵبژاردنی پەرلەمان، شانبەشانی بارزانی و سەدر، کە ئامانجیان پێکهێنانی حکومەت بوو دوور لە هەموو هێزە سیاسییەکانی سەر بە ئێران. ئەم بابەتە جگە لەوەی زۆر قورس بوو، تەحەدایەکی گەورەی هەڵگرت، پێموایە لەوە دەچێت ئەوانەی لەگەڵ ئەم هاوپەیمانییەدا بوون تا ئەمڕۆش لە بەرامبەر ئێران و چوارچێوەی هەماهەنگیدا دەبێت باجەکەی بدەن.

بە چوارچێوەی هەماهەنگی ئەمە کاتێکی گونجاو بوو بۆ لابردنی حەلبوسی، چونکە لەگەڵ ڕێکەوتی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان دەتەوێ، بەتایبەتی کە بایکۆتی هەڵبژاردن لەلایەن ڕەوتی سەدرییەکانەوە راگەیاندرا، ئەو نیگەرانییەی بۆ دروستکردن کە ئەگەری ئەوە هەیە حەلبوسی بەشێک لە دەنگەکانی سەدرییەکان بەدەستبهێنێت.

بەدوور نازانرێت بڕیاری دوورخستنەوەی حەلبوسی بەشێکە لە تەڵەکانی ماڵی شیعە، چونکە هێزە شیعەکان قەبوڵ ناکەن کەسێک هەبێت سەرۆکایەتی سونە بکات و لەریزی پێشەوەی دەسەڵاتی سیاسیدا بێت و ململانێی گۆرینی دەسەڵاتیان لەگەڵدا بکات، وەک لە هاوپەیمانییە سێ قۆڵییەکە لەگەڵ بەرزانی و سەدردا نیشانیاندا.

بەدوای دوورخستنەوەی حەلبوسی، هاوپەیمانەکانی پێشوی لە بارزانی و سەدر هیچ هەڵوێستێکی فەرمیان لە دژی ئەم بڕیارە نیشان نەداوە، بەپێی ڕاگەیەندراوی فەرمی پارتی دیموکراتی کوردستان وادیارە ئەوە بە باش دەزانێت خۆی لە هەر هەنگاوێکی پلە بە پلە دوور خاتەوە خۆی لە هەر مانۆڕێکی سیاسی لەبەرامبەر هێزە شیعەکان بەدوور بگرێت، لە پێناو خۆپاراستن لە هەر بڕیارێکی دادگای باڵای فیدراڵی کە دژ بەحکومەتی هەرێم و بارزانی دەربکرێت. چونکە زۆر مەلەفی مشتومڕاوی هەیە کە دادگای فیدراڵی دەتوانێت بڕیار لە دژی هەرێمی کوردستان دەربکات، بەتایبەتی دژی بارزانی و پارتی دیموکرات، بەو پێیەی هاوپەیمانی “پارتی تەقەدوم” و سەدرییەکانی کردوە. ئەوەی بارزانی لە ئایندەیەکی نزیکدا زۆرترسی لێی هەیە ئەوەیە کە دادگای فیدراڵی بڕیار لەدژی هەرێمی کوردستان بدات، سەبارەت بە کۆنترۆڵکردنی کێڵگە نەوتییەکان لەو ناوچانەی تێکەڵ بە حکومەتی فیدراڵن، وەک کێڵگەی خورمەڵە، کە بەرپرسانی حکومەتی فیدراڵی دەڵێن سەر بە حکومەتی فیدراڵییە و نابێت سەر بە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بێت. تا ئەمڕۆش ئەو کێڵگەیە لەژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمدایە و بەشێکی گەورەی توانا نەوتییەکانی هەرێمە کە لەلایەن

کەمپانیاکانی سەر بە پارتی دیموکراتەوە کۆنترۆڵکراوە.
ڕوونە کە هێزە شیعەکان بڕیاریان داوە سنووردارکردن و کۆتاییهێنان بە هەژموونی هەر لایەنێک یان سەرکردەیەک بکەن، کە لەناو پێکهاتەکانی دیکەدا دەیانەوێت ببنە ڕکابەر لە دەسەڵاتدا بمێننەوە، یان بوونی مەیلی سیاسیان دور لەوان یان دوور لە بەرژەوەندی و سیاسەتی تاران بێت. بە ئەمەش پێکهێنانی دەسەڵاتی دادوەری یارمەتی ئەوەیان ئەدات بە جێبەجێکردنی ئەم هەنگاوانەی لە ئاراستەی یەکلایکردنەوی دەسەڵاتی سیاسی لەژێر هەژمەنی تەواوی چوارچێوەی هەماهەنگیدا پاریزراو بێت.
گرتنەبەری بڕیاری دادوەری یان سیاسی لەدژی هەولێر لەدوای گۆشەگیرکردنی حەلبوسی ئەگەرێکی دوور نییە، بەتایبەتی ئەوەی ئێستا حکومەتی فیدراڵی پێویستی پێیەتی هەوڵدان و پێداگرییە لەسەر ناوەندکردنەوەی حکومەتی عێراق. لەهەمانکاتدا لە بەرئەوەی حکومەتی هەولێر کەوتۆتە بەر ڕەحمەتی بەغداو بەردەوام پێویستی بە گەڕانەوەیە بۆ بەغدا، لە هەر بوارێکدا و لە پاشخانی پێشهاتە سیاسییە نوێیەکاندا حکومەتی هەرێم ناچارە لە ڕێگەی کەناڵەکانییەوە مامەڵەیەکی وردو جدی بکات بەئەوەی بتوانێت پەیوەندییەکی بە کێشە و پتەو لەگەڵ داموودەزگا فیدراڵییەکان بەدەستبهێنێت، یان لەهەر هەنگاوێکدا دەبێت ملکەچی زیاتر بۆ حکومەتی ناوەندی نیشان بدات.
بارزانی بۆ راگرتنی هاوسەنگی خۆی لەم گێژاوەدا، ناچارە مامەڵە لەگەڵ بەغدا بکات و هەوڵەکانی چڕتر بکاتەوە بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنی درەنگ وەخت بۆ پەرلەمانی کوردستان، بۆیە هەر مەترسییەک کە گرفت لەسەر شەرعیەتی حکومەتی ئێستا دروست بکات خۆی لێدەپارێزێت، گەر وانەکات بەبریارێکی دادگای فیدراڵی چۆن دەرگای پەرلەمانەکەیان داخست، حکومەتەکەشی بەردەوام نابێت و بێ هەڵدەوەشێنەوە، هەر بەو مانایە ناچارکراوە ملکەچی گۆڕانکارییە سیاسییەکان بێت.
ئەوەی جێگای سەرنجە یەکێتی نیشتمانی سکاڵای یاسایی تۆمارکردوە بۆ هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی پشکەکان و دابەشکردنی ناوچەی هەڵبژاردن بۆ چوار ناوچە، ئەگەر دادگا بڕیارێک لە بەرژەوەندی یەکێتی نیشتمانی دەربکات، ئەوە گورزێکی توند دەبێت لە پارتی دیموکرات، حاڵەتێکی ئاڵۆز دەخاتە بەردەم جێبەجێکردنی هەڵبژاردن، چونکە پارتی بەتوندی پێداگری لەسەر هێشتنەوەی یاساکە بەبێ گۆڕانکاری و هەمووارکردنەوە دەکات، لەم حاڵەتەدا هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان دەرگیر بە بنبەست و کێشەیکی گەورە دەبێت.
گومانی تیانییە کە دۆخەکەو گۆڕانکارییەکان ئەوە بە ئاشکرا دەنوێنن، کە دەسەڵاتی دادوەری لە ژێر سایەی دەسەڵاتدارانی شیعەدایە،

هەربۆیە کاریگەری پرسە سیاسییەکان لەسەر دادگا ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە.

دورخستنەوەی محمد حەلبوسی پرسیاری زۆری لەسەر ئاستی شەقامی عێراقی سەبارەت بە چارەنووسی هاوپەیمانی و ئیدارەی حکومەتی ئێستا وروژاندوە. لەگەڵ کردنەوەی دەرگای هەر دانیشتنێکی نوێدا، دەبێتە سەرهەڵدانی گرژییە سیاسییەکان و تێکەڵکردنی کارتەکان.

لەهەمانکاتدا بڕیاری گۆشەگیرکردنی حەلبوسی سەبارەت بە هەرێم ئاماژەی دیکەی لەخۆی گرتوە. ڕەنگە ئاگادارکردنەوەو فشارێکیش بێت بۆ هەولێر کە قۆناغێکی نوێ لە سایەی سیاسەتەکانی چواچێوەی هەماهەنگیدا دەستپێبکاتەوە.

ئەگەری ئەوە هەیە حکومەتی فیدراڵی هەنگاو بنێت بۆ وەرگرتنەوەی کۆنترۆڵکردنەوەی کێڵگەی نەوتی خورمەڵە کە ڕۆژانە نزیکەی 175 هەزار بەرمیل نەوت بەرهەم دەهێنێت.هەروەها کێڵگە غازییەکانی کۆرمۆریش هەن، باسیش هەیە کە دادگای فیدراڵی بڕیاری سنووردارکردنی بەڕێوەبردنیان بۆ حکومەتی فیدراڵی بدات و ئەمەش بە مانای بەستنەوەی هەرێمی کوردستانە لە ئێستا و لە داهاتوودا.

مەترسیدارترین پرس بۆ بارزانی کە بڕیارە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، پرسی هێزە چەکدارەکانە، لەوانە پێشمەرگە و ئاسایشی ناوخۆ و دەزگا ئەمنی و هەواڵگرییەکانی هەرێمی کوردستان. دەسەڵاتدارانی هەرێم ترسیان لە هەر کارێک و بریارێکی دادوەری هەیە کە بەم ئاراستەیە جار لەگەڵ جار سنووردارتریان دەکات، بەتایبەتی کە هەرێم موچە بۆ هەموو ئەندامانی ئەمنی و مەدەنی و سەربازی دابین ناکات و لەو کارەشدا پێویستی بە هاوکاری حکومەتی فیدراڵی هەیە.

زۆرێک لەناو حکومەتی عێراقدا، تەنانەت لەسەر ئاستی قەوارە سیاسییەکانیش، پێیانوایە هەرێمی کوردستان مافی ئەوەی نییە هێزی چەکداری یان دامەزراوەی ئەمنی خۆی دروست بکات. ئەگەر دادگای فیدراڵی دەستوەردان لەو پرسانەدا بکات، هەرێم بە ئەگەرێکی زۆرەوە لایەنی دۆڕاو دەبێت و بەمشێوەیش قەوارەی هەرێم تەنها قاوغەکەی دەمێنێتەوە.

کتێبی (قەیرانی ئابوری سەرمایەداری) لەم نزیکانەدا لە کوردستان چاپ دەکرێت.. کاوە کەریم

خوێنەرانی هێژا
کتێبی (قەیرانی ئابوری سەرمایەداری) لەم نزیکانەدا لە کوردستان چاپ دەکرێت، هەروەها لە داهاتووی نزیکدا لە ئەوروپا. کتێبەکە لە بەرگێکی 284 لاپەڕەیی بابەتەکانی تێدا بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکە چەند بابەتێکی گرنگ لەخۆ دەگرێت. لەوانە:

- قەیرانی سەردەمی ئێستای سەرمایەداری
- هۆکاری قەیرانەکە
- هەڵاوسان، و تیوریەکانی مۆنتیریزم و چەندایەتی
- تیوری مارکس بۆ قەیرانی سەرمایەداری
- یاسای مەیلی دابەزینی تێکڕای ڕێژەی قازانج
- تیوری کەم بەکاردن و قەیران
- جوڵەی خولگەی قەیرانی سەرمایەداری
- ئابووری کلاسیک و قەیران
- یاسای (سای)
- لەنێوان (سای) و مارکسدا
- ئابووری نیوکلاسیک و قەیران
- تیوریەکانی ئابووری نیوکلاسیک و قەیران
- ئابووری مارشاڵ
- ڕێبازی کینزی
- لەنێوان ڕێبازی کینزی و مارکسدا
- ڕێبازی نیئولیبرالیزم و قەیران، بۆچونەکانی هایک و بنەما فکریەکانی
- سەرمایەداری دەوڵەتی و قەیران
- پارە و دراوگۆڕایی، قەیرانی سەرمایەداری.
- تیوری دراوی مارکس
- قەیرانی دارایی ، قەیرانی قەرز
- مارکس، سەبارەت بەکاری کرێگرتە وسەرمایە.

هەروەها هەندێک بابەت و تیۆری تریش کە پەیوەندی بە باسەکانی کتێبەکەوە هەیە.
بەهیوام کتێبەکە بابەتێکی بەسوود بێت بۆ خوێنەران.

کاوە کەریم

ئەمانە شیعری (پارچەکانم کۆکەنەوە)-2.. ستار ئەحمەد

بەشی دووەمی

ڕەنگە .. شەوەکان هەڵواسن
دیدەی ئەستێرەکان دەرکەن
تاریکی بەسەر دورگەی زام و
دەروونی خەڵکیدا بەشکێن
پەیامەکی نوێ دەنووسم
شەمامە دەکەم بەرابەری
بەهار نیگای چارەنووسم
لە ئەلفەوە ئەدگارەکان
لەهەنیەی گۆ هەڵدەکۆڵم
راستیەکان دەکەمە زارو
نەبەردیەکان بەمێژووی گوێ
پێتان دەڵێم :.
شوێنەواری جەنگ
نەخشەی ئینسان
ئاودیو دەکا
گوللە گەزادەی دۆزەخە
ژەهری تاوانتان
کەلاوەو
وەها تەکی گیرخواردووە
گلەنەی تەقیوی کەرپەو
کەشی بەهاوی دایکە

چوارچێوەی هەورتان سووتان و
دەمامکتان
لەڕووی ستەم نەکردەوە
زۆرتان ماوە
ئانیشك لەباسك جوێكەنەوە
پەنجە بەگژ دەستا بكەن
سینە لەخوێناو وەردەن و
دەست بخەنە جەرگی وەتەن

ستار ئەحمەد

پێنج بروسکە شیعر.. نوسینی: هێدی گەڵاڵی

ئۆکسجین

من و تۆ
لە ئاو ئەچین
هەر یەکەو دو هایدرۆجین
من بۆ تۆ هەناسە و
تۆ بۆ من ئۆکسجین.

ماچ

ئەڵێن شەڕاب
چەند کۆن ببێ خۆشتر ئەبێ
ماچی لێویش
چەند تازە بێ تەڕتر ئەبێ

مەچەک

ترپەکانی دڵی منە
چرکەژمێری سەعاتەکەی
مەچەکی تۆ...
هەر چەند دور بم
وا هەست دەکەم

دەم وا لە دەستی تۆ...

بەیاخچی

بە دەستە بچوکەکانی
فلچەی بەیاخ
دەنێ و دەبا
کە سەیری ڕوخساری دەکەم
وای دەبینم :
سەختی ژیان
ئەو دەنێ ودەبا !

دزی

من دز نیم
تەنیا دو شتم لێت دزیوە
ترپەکانی لێدانی دڵ و
عەتری هەناسەی سینەت!

یانیس ریتسۆس شاعیری بزووتنەوەی چەپی یۆنان.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

پیتەر لیڤی شاعیر و ڕەخنەگری بەریتانی لە پاشکۆی ئەدەبی گۆڤاری تایمز سەبارەت بە یانیس ریستۆسی شاعیری یۆنانی دەنووسێت " یانیس شاعیرێکی گەورە و پڕ بەرهەم، ژیانی قارەمانانەی پڕە لە ڕووداو، دەنگی ئازایەتی ئینسانی بەرجەستە دەکردەوە عەقڵیشی بۆ هەدادان چالاک بوو. شیعرەکانی ریستۆس هەناسەیان لە راستگۆیی و هەستکردن بە ئێش و ئازارە دەدا " (١) یانیس دووجار وەک فلیپ شێرارد دەڵێت " هەڵبژێردراوە بۆ خەڵاتی نۆبەل و هەروەها براوەی خەڵاتی ئاشتی لینینە کە بەرزترین خەڵاتی ئەدەبی یەکێتیی سۆڤییەتی جاران بوو، ئەمە جگە لە ژمارەیەک خەڵاتی تری ئەوروپای ڕۆژهەڵات." (٢) یانیس

ڕیتسۆس شاعیری بەناوبانگی یۆنانی کە بەردەوام بەشێوەیەکی پچڕپچڕ بەرهەمەکانی قەدەغە دەکران بەهۆی ناوەڕۆکە چەپ و سۆشیالیستەکەی. لە خێزانێکی دەوڵەمەند، بەڵام بەدبەخت لەشاری مۆنامقاسیا لە ساڵی ١٩٠٩ لەدایک بووە. باوکی بەدەردی شێتبوون مرد، دوای ئەوەی سامانێکی زۆری لە قومار دەدۆڕێنێت و دایکی و برایەکی کە تەمەنی ١٢ ساڵان دەبوو، بە نەخۆشی سیل دەمرن. ساڵی ١٩١٧ لە تەمەنی هەشت ساڵیدا یانیس یەکەمین شیعری خۆی نووسیوە. (٣) دوای ئەوەی خزم و کەس بەخێوی دەکەن و دەستگیرۆیی دەکەن دەچێتە کۆلێژی یاسای ئەسینا و بۆ ماوەیەکی کەم دەخوێنێت. لەنێوان ساڵانی ١٩٢٧ – ١٩٣٠ لە بەشی سیل خۆی کەڕەنتینە دەکات. لە دەیەی سییەکانی سەدەی ڕابردوو هەم کاری نواندنی کردووە وەکو ئەکتەر و هەمیش خەریکی هونەری سەماکردن بووە. ساڵی ١٩٣٤ پەیوەست دەبێت بە حیزبی کۆمۆنیستی یۆنانەوە، ئەو ساڵەی یەکەمین کۆشیعری بەناوی تراکتۆرەوە بڵاو دەکاتەوە. ئەم دیوانە و کۆشیعری هەرەمەکان کەلەساڵی ١٩٣٥دا چاپ دەکات، پێکەوە فەلسەفەی سۆشیالیستی بەشێوەیەکی زیندوو تێکەڵ بە خەم وئازارەکانی کەسێتی خۆی دەکات. ئەوەی لەو ماوە پڕ لە نەهامەتییەی ژیانی شاعیر پاڵپشتی شاعیریان کرد بریتیبوون لە شیعر و بزووتنەوەی کۆمۆنیستی یۆنانی. یانیس لە شیعری کورتەچیرۆکدا تراژیدیای جەنگ دەگێڕێتەوە و دەڵێت:

کڵاوی خوساوی دەریاوانێک
لەناو شەپۆلەکاندا دەهات و دەچوو
وەکو نانی ڕەشی فڕێدراو
لەوکاتەی خەڵک خەریک بوو لەبرساندا دەمرن
ئەوە جەنگ بوو.(٤)

یانیس ساڵی ١٩٣٦ سێیەم کۆشیعر چاپ و بڵاو دەکاتەوە بەناوی شیوەنی مردوو، ئینجا بە نزیک بە دەیەیەک نەیتوانی ئازادانە هیچ بڵاو بکاتەوە. لەماوەی داگیرکردنی یۆنان لەلایەن نازییەکانی ئەڵمانیاوە لەساڵی ١٩٤٤ و دەستپێکردنی جەنگی ئەهلی، یانیسی شاعیر پەیوەست دەبێت بە گەریللا کۆمۆنیستەکانەوە. دوای شکانیان لە ساڵی ١٩٤٩، دەستگیر دەکرێت و بۆ ماوەی چوار ساڵ لە زیندانی سەربازی دەستبەسەر دەبێت. لەدەیەی پەنجاکان شیعری ئیپیتافەس لەلایەن میکیس تیودۆراکیس دەکرێتە سروودی بزووتنەوەی چەپی یۆنانی. ساڵی ١٩٤٥ لە شاری کۆزانی شانۆیەکی میللی دادەمەزرێنێت و شانۆگەری (ئەسینا لەژێر چەک) دەنووسێت، ئەمە جگە لە قەسیدەیەکی درێژ بەناوی (پەراوێزی سەرکەوتن). ساڵی ١٩٦٧ دەست بەسەر دەکرێت و دوور

دەخرێتەوە و تا ساڵی ١٩٧٢ هەموو بڵاوکردنەوەیەکی لێ قەدەغە دەکەن. یانیس سەرباری هەڵچوون و داچوونەکانی ژیانی جگە لە شیعر زیاتر لە ١٠٠ کتێبی نووسیوە و ئامادەکردووە لە بوارەکانی شانۆگەری و وتار. یانیس بەهۆی ئەوەی زۆربەی شیعرەکانی هەڵگری پەیامی سیاسی بوون، بۆیە بەردەوام لەلایەن دووژمنە سیاسییەکانییەوە دژایەتی کراوە. یانیس بەناوبانگترین بەرهەمی بەناوی ئیپیتافیۆس کەلەساڵی ١٩٣٦ دا بڵاوی کردەوە و باس لە تیرۆرکردنی کرێکارێک دەکات لە مانگرتنێکی گەورەی شاری سالۆنیکا.(*) مێتاکساسی دیکتاتۆر ئەو کتێبەی قەدەغە کرد و لەگەڵ ژمارەیەک کتێبی تر لەبەردەم پەرستگای زیۆس سووتاندی. دوای جەنگی جیهانی دووەم و دوای پێنج ساڵ لە جەنگی ئەهلی و توانەوەی ڕێکخراوی گەریللا کۆمۆنیستەکان کە دەیانویست دەسەڵاتی یۆنان بگرنە دەست، یانیس دوور دەخرێتەوە بۆ دوورگەکانی لیمۆنس و مەکرۆنیسۆس و یائۆس ئیفستراتیۆس. ساڵی ١٩٥٤ کتێبەکانی قەدەغە کران. ساڵی ١٩٦٧ کاتێک ئەفسەرەکانی سوپا کودەتایان کرد و دەسەڵاتی یۆنانیان گرتە دەست،ریستۆس جارێکی تر دەخرێتە ژێر چاودێری و دەستبەسەربوون لە ماڵەوە کە تا ساڵی ١٩٧٠ درێژە دەکێشێت.

زیندانییەکانیان لەسەر کەشتییەکان بەستابۆوە
بازنەیەک بەدەوری ملی ئاسەوە
زنجیرەکانی تریش لەپێی منداڵان ئاڵابوون
کە لەگەڵ سپێدە باسکەکان گوڵەحاجیلەیان بەدەستەوە بوو.(٥)

یانیس ڕیتسۆس لەم نووسینەیدا پشت بە چەندین شێوازی تازە و جیاواز دەبەستێت. لە مۆنۆلۆگە درامییە درێژەکان باس لە کەسایەتییەکانی نێو ئەفسانەکانی یۆنان دەکات،هەروەها لە قەسیدەکە زۆربەی کات بەشێوەیەکی گاڵتەئامێز پێگای زیۆس پێشکەشی دنیای نووسین و ئەدەبی یۆنانی دەکات. (٦)جگە لەمەش یانیس بەوە ناسراوە کە دەستڕەنگین بووە و زۆربەیجار وا خوێنراوەتەوە وەک مامۆستای چرکەسات کە ساتەکەی چرکاندووە، ئەوەش وەکو وێنە بچووک و سەر بەردەکان و تەختە دارەکان کە تاکە ماتریاڵ بووە لە زیندان لەبەردەست بووە.
ئەم هونەرەش پێوتراوە یەکدەنگی مۆنۆچێردس.(**)
دەتەوێت چ پێشنیارێک بکەیت، وشەکان پێت دەڵێن.
بەهەرحاڵ وشەکان لە ئازایەتییەوە دێن یان هەڵدەقووڵێن.
ئومیدی بەیانییەکی باشت بۆ دەخوازم و بەجیددیشمە.
ڕێگای بەرەو داهاتوو یەک ساید نییە.
بە دۆزینەوەی رابردوو دەبێت ڕێگایەکی درێژ بەرەو پێش ببڕیت.

لەجیهانی بێگەردتدا، خۆشەویستی بوونی نییە.
بە کەلەپچەوە جوانترین کەمانیان دەژەنی دەربارەی ه□زار دەدوێت.
دەستی بوو بە ڕووبار.
لەناو ئاوێنەدا مەلەوانەکان و خۆم دەبینم.
بەڕووتی دەڕۆمەوە ئەو شوێنانە.
لەگەنمەشامی زێڕیندا خانمەکەمان ڕەشی پۆشی.
جێهیشتنی شیعر شەوی پڕ لەچێژە.
من بەتەواوی سێبەر بەم قەڵەمە زێڕینە دەسڕمەوە.
هەرگیز تێنەگەیشتم چۆن بەپێیان ئەم هەموو ڕێیە گەیشتمە ئەو بەرزاییە.
لەتەمەنی پیریتدا ، ئەو منداڵەی کە خۆت بوو، هێشتا لێرەیە.
خانووەکەم نۆ پەنجەرەی هەبوو، هەر هەموویان بەڕوی جیهاندا کراوە بوون.
خۆرئاوابوون، گوڵە زێڕینەکانت لەسەر پەڕەکەم دەنەخشێن.
هەرچی وشە هەیە بەشی ئەوە ناکات تا هەرشتێک دەتەوێ بیڵێیت.
هەناسەی گەنجێتیت بدە، مەمکی کچان تەڕن بەئاوی ئۆقیانووس.
لەنێو دەستەکانی گەنجاندا، ئاڵاکان گۆرانی دەڵێن.
یۆنان، وتم ڕووتبوونەوە لەگەڵ سەبەتەیەک ترێ.
کتێبەکانم داخست. گردەکە هاتە ژوورەکەمەوە.
سەماکەرێکی جوان، هیچ مەڵی. بەس سەما بکە.
لەسەر شاخەکە ناوی خۆم وت، بەڕاستی ناودارم.
دەزانی ماوەیەکی تر من ڕۆیشتووم.
پێویستە ئاوێنەکەت گەورە بکەیت چونکە جێت تیا نا ب□□ت□وە، قاچ و سەرتی تیا دەرناکەوێت.
لە تاریکیدا هەندێکجار ئاوێنەکان دەچرپێننە گوێی گرنگترین راستییەکان.
شەوان، ئۆقیانووس و کەشتییەکانی دێنە ژوورەکەم.
ئایا برینەکەت قسە دەکات؟ راستی دەردکێنێت.
ئەم پیاوە لە بێدەنگیدا دەنگی نووساوە.
شیعر هەمیشە سەرەتای نییە، بەس هەمیشە کۆتایی هەیە.
مانگێکی پرۆلیتاریی گەورە لەئاسمانی شارێکی خەواڵوەوە.
بەهەرحاڵ ئەوەی کە بوونی نییە، هەیە.
بۆ گەیشتن بە بێمانایی هەموو دەمامکی زێرێنمان بەستابوو.
چەند بێدەنگانە زەمەن لەنێو شیعردا دەڕووخێت.
شیعر جەستەمی بۆ گوورگەکان جێنەهێشت.
کەشتییەکە ڕۆیی. منیش لەگەڵ گڵۆپی شەقامەکە بەجێمام.(٧)
ساڵی ١٩٧٤، دوای ئەوەی حوکمی سەربازی دەڕوخێت و حکومەتی یەکێتیی

نیشتمانی یۆنان دەسەڵات دەگرێتە دەست، زانکۆی سالۆنیکا بەوانامەی دکتۆرای فەخری پێدەبەخشن بەهۆی ئەوەی کە ئەم شاعیرە لە چل ساڵی ڕابردوودا کۆڵەکەیەکی بنچینەیی خەڵکی یۆنان و دەنگی ئەو خەڵکە بووە. یانیس بۆ خەڵاتی نۆبڵ هەڵدەبژێردرێت بەڵام خەڵاتەکە ناباتەوە. یانیس ڕیتسۆس لە یانزەی تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٩٠ بە دواجار ژیانئاوایی دەکات و یۆنان و شیعر و خەباتی سۆشیالیستی جێدەهێڵێت.

() [illegible] (*)

مۆنۆچۆردس واتا یەکدەنگی وەنەگرتنی چرکەساتێ لەنێو وشەکان. ئەم شێوازە یانیس توانی لەماوەی مانگێکدا و لە زیندانی ساموس ٣٣٦ دانە بنووسێت و ئەم کارەی یانیس زیاتر وەکو کلیل کارەکانی لێی دەڕوانێت.

سەرچاوەکان :

(٢)و(١)https://www.poetryfoundation.org/poets/yannis-ritsos

(٣)https://en.wikipedia.org/wiki/Yiannis_Ritsos

https://intranslation.brooklynrail.org/modern-greek/poetry-by-(٤)/yannis-ritsos

https://manolisaligizakis.com/translations/yannis-ritsos-poems(٥)/

/https://www.ellines.com/en/myths/25181-the-poet-of-romiossyni(٦)

https://iwp.uiowa.edu/91st/vol4-num2/monochords(٧)

شەپۆلی هاتنەوە سەر حوکمی حیزبە ڕاستڕەوەکان *.. زاهیر باهیر

ئەرجەنتین ، دووەم وڵاتی ئەمەریکای لاتنین دوای بەرازیل ، ڕۆژی یەکشەمە ، 19ی مانگ حیزبی ڕاستڕەو بە سەرۆکایەتی Javier Milei هەڵبژاردنەکەی بە ڕێژەی نزیکەی لە سەدا 56 دەنگی بەدەستهێنا ، لە بەرانبەریشیدا حیزبی چەپ لە سەدا نزیکەی 45 دەنگی هێنبا . ئەوەی کە لە ئەرجەنتین ڕوویدا بە گوێرەی قسەی لیبراڵەکان و ئابووریناسەکانیان گەڕانەوەی توندوتیژی و ڕاستڕەوەتییە بۆ ئەرجەنتین و لەدانە لە دیمۆکراتییەت کە لە ساڵی 1983 وە گوایە بەردەوام بووە.

ئەم هەڵبژاردنە لە کاتێکدایە کە هەڵئاوسانی پارەکەی لە سەدا 140 سەرکەوتووە و بەهای دراوەکەی لە سەدا 90ی لە ماوەی 4 ساڵدا لەدەست داوە و 3 ساڵە بەهۆی وشکە ساڵییەوە بەروبومەکی ئاوایان نەبووە . بەڕێژەی لە سەدا 40ی خەڵکەکەی کە 45 ملیۆن کەسن لە هەژاریدا دەژین کە دەکاتە 2 کەس لە 5 کەس هەر وەها قەرزاری 44 ملیار دۆلاری صندوقی دراوی نێودەوڵەتییە.**

حکومەتی پێشوو دوای زنجیرەیەک پاشەکشە و هەڵاوسانی زۆر نرخی ئاڵوگۆڕی بە یەک پێسۆ بە دۆلار جێگیر کرد. ئەم ستراتیژە کە بە گۆڕانکاری ناسراوە، لە ساڵی 2002 وازی لێ هێنرا دوای ئەوەی پاشەکشەی قووڵ و ناڕەزایەتی توندوتیژی شەقامەکان دژی سنووردارکردنی کشانی بانکەکان وایکرد کە نەتوانرێت بەردەوام بێت.

وڵاتانی دیکە – پەنەما و ئیکوادۆر – بەم ڕێگایەدا ڕۆشتوون بەڵام هەرگیز یەکێکیان بەقەد ئەرجەنتین گەورە و پایەدار نییە کە وەك ئەرجەنتین ئەندامی گروپی جی 20ی وڵاتانی پێشەنگی پێشکەوتووی پیشەسازی بن.

ئێستاش یەکێك لە ڕیفۆرمەکانی سەرۆکی هەڵبژاردوو لە شانی هەڵوەشندنەوەی یاسای لەباربردنی کۆرپەلە، هەڵوەشاندنەوەی بانقی مەرکەزی ئەرجەنتینە و گۆڕانی دراوی پێسۆیە بۆ دۆلاری ئەمەریکی.

ئەم بڕیارەی سەرۆك ئاسان نییەو چارەسەری کێشەی ئابوری و

کۆمەڵایەتی ئەرجەنتین ناکات هەر هیچ نەبێت لە بەر سێ هۆکار:
یەکەمیان: ئەوەیە کە ئەرجەنتین و ئەمریکا ئابوورییەکی زۆر جیاوازن و بۆیە ئەوەی ڕەنگە سیاسەتی دراوی دروست بێت بۆ ئەمەی دووەمیان ڕەنگە سیاسەتێکی هەڵە بێت بۆ یەکەمیان. وڵاتان دەبێت وریا بن لە دەستبەرداربوون لە ئازادی دانانی ڕێژەی سوودی خۆیان و دابەزینی بەهای دراوەکانیان.
کێشەی دووەم: زیاتر پراکتیکییە: ئەرجەنتین دۆلارەکانی لە کوێوە دەستدەکەوێت؟ لە ئێستادا بانکی ناوەندی نزیکەی هیچ یەدەگێکی دۆلاری ئەمریکی نییە کە باسی بکات، هەروەها دەستڕاگەیشتن بە بازاڕەکانی سەرمایەی جیهانی نییە بە بەدەستهێنانی ئەو پشکانەی کە پێویست دەبن بۆ بەردەوامبوونی ئابووری. لە ڕووی تیۆرییەوە Javier Milei دەتوانێت داوای قەرز لە سندوقی دراوی نێودەوڵەتی بکات، بەڵام ئەگەری دەستکەوتنی کەمە. ئەرجەنتین لە ئێستاوە گەورەترین قەرزدەری سندوقی دراوی نێودەوڵەتییە و 44 ملیار دۆلاری قەرزدارە کە دەکاتە 35 ملیار پاوەند. سندوقی دراوی نێودەوڵەتی گومانی هەیە لەوەی کە ئایا بە دۆلارکردنی دراوی ئەرجەنتین لە کورتخایەندا دەتوانرێت یان نا. پیسۆی دراوی ئەوە پێویستی بە دابەزینی بەهایەکی بەرچاو دەبێت پێش بە دۆلارکردنی. هاوکاتیش دراوێکی لاوازترە و دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی نرخەکان و هەڵاوسانی پارە زیاتر بەرز دەکاتەوە.
سێیەم: تەنانەت ئەگەر چارەسەرێک بۆ کێشە تەکنیکییەکانی پەیوەست بە وازهێنان لە پێسۆ بدۆزرێتەوە، چارەسەری شۆکی سەرۆکی نوێ دەتوانێت تاڕادەیەک بە خێرایی لە ڕوویدا بتەقێتەوە. دۆلارسازی ڕێگایەکی یەکلایەنەیە — قومارێکی سیاسیانەیە کە هیچ دەرچوونێکی نییە کە دەتوانێت ئەرجەنتین لە ڕێڕەوێکی ناپایەداردا قفڵ بکات و ئابوورییەکەی بخاتە خوارەوە.
Javier Milei بەڵێنی داوە پێداچوونەوە بە هەموو ئەم دەستکەوتانەدا بکات، تەنانەت پێشنیاری ڕیفراندۆمی کردووە سەبارەت بە یاسایی بوونی لەباربردنی کۆرپەلە. پارتەکەی لە ئێستاوە کار لەسەر کەمکردنەوەی باج دەکات هەر کە مانگی داهاتوو دەستبەکاربوو، ئاماژەی بەوەشکردووە کە ڕەنگە ئەفسەرانی دیکتاتۆری زیندانیکراوی ئەرجەنتین بێتاوان بکات. لە میانی دیبەیتێکی سەرۆکایەتیدا وتی کە سەربازیی تەنها بۆ “زیادەڕەوی” تاوانبارن.
ئەوەی کە وەڵامی ڕیفۆرمەکانی سەرۆکی نوێ دەتاوە بزوتنەوەی کرێکارانی نقابییە کە ئەرجەنتین خاوەنی بەهێزترین نقابەی ڕادیکالە و ڕۆڵی خۆی هەیە لە ڕەتکردنەوەی سیاسەتەکانی حکومەتەکاندا.

*ئەوە زیرەکی سەرمایەدارن و ئابووریناسەکانیان کە حیزبە دەسەڵاتخواز و دەسەڵاتدارەکانیان کردووە بە دوو بەشەوە : چەپ و ڕاست بەلام لە ڕاستیدا جیاوازییەکی کەم لە نێوانی ئەم دوانەدا هەیە و دەبێت کە دێنە سەر حوکم. دیمیۆکراتییەت و دیکتاتۆرییەت تەواوکەری بەڕێکردنی سیاسەتی حیزبەکانان.

**بۆ نوسینی ئەم پۆستە لە چەند وتارێکی □ۆژنامەی گاردیانی بریتانی سوودمەند بووم .

زاهیر باهیر
22/11/2023

مرواریەکانی شیعر یان قەزوانە پووچەکانی پەخشان؟.. لەتیف بێوار

رەخنە

من نە شاعیرم نە هیچ بەرژەوەندییەکم لەگەڵ شیعرو شاعیراندا هەیە، بەڵام خوێنەرێکی سەرسەختی شیعرم وحەز دەکەم شیعر هەردەم لە برەودا بێت، چێژ دەبەم لە خوێندنەوەو ڕامانی دەقی جوان لە ناو واقیعی ناشرینی ئەمڕۆماندا کە هەموو شتەکان تەنیا رووکەشیان لێ ماوەتەوەو بارگاوی بوون بە دەستی بۆرو جێ پەنجەی گەندەڵی و سیاسەت و ناداد پەروەریی، کەسانی ناشایستە جڵەوی کاروباری بە ناو ڕۆشنبیریی و ئەدەبی و هونەریی و فەرهەنگییان گرتوەتە دەست کە هیچ لە بوارەکە نازانن و زۆریان بە تەزکیەی حیزبی دانراون.
لە لایەکی تریشەوە وێڕای بوونی ئەو هەموو سەکۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییانە و بڵاوکردنەوەی بە لێشاوی شیعرە جۆراوجۆرە، بەڵام هێشتا بوارە هەمەچەشنەکانی راگەیاندن و بڵاوکردنەوە هۆکارێکی باشی پەرەپێدانی دنیای شیعرن و وەك فاکتەری هاندان و پێشبڕکێی دەقی جوان دەتوانن زەمینە بڕەخسێنن بۆ درەوشانەوەی شیعر، بە پێچەوانەشەوە دەکرێت ئەو سەکۆ ئەدەبی و هونەری و بڵاوکراوەو

چالاکییە هەمەچەشنانە تەبیعەتی خوێنەران تێك بدەن و دووریان بخەنەوە لە موتابەعەو خەمزیلکرن بەو کەناڵانەو تەنانەت بە خوێندنەوەی ئەو جۆرە شیعرانەشەوە.
بە ڕای من پاشکۆی مرواریەکانی شیعر کە بە شەش مانگ جارێك لە چوار لاپەڕەدا دەردەچێت، یەکێکە لەو قەرتانەی دنیای شیعر کە شاعیران و خوێنەران توشی هەڵەنج دەکات و دەنکی قەزوانە پووچەکانی بەهارمان دەهێنێتەوە یاد کە لە بەر هەتاودا زەردو بەش و قەرپێك دەردەچن، هەر هیچ نەبێت گەر کەمێك دەست بە شیعرەوە ناگرن، ڕێزی پایەی ئەدەبی پاشکۆکە بگرن، هەروەها شیعرە بە تام و دەداریەکانی ڕۆژنامەی هەولێریش هەر بەهەمان شێوەن، گەر ئەوانەی سەرپەرشتی دەکەن هیچ زائیقەیەکی ئەدەبییان نەبێ، ئەوا با تەسلیمی تایبەتمەندانی بوارەکەی بکەن و کەسانی شارەزای دەرەوەی خۆیان رابسپێرن بۆ هەڵبژاردنی شیعرەکان، یان ڕەنگە عوزریشیان هەبێت و لە ژێر فشاری ئەملاولادا بڵاوبکەنەوە، یان هەر ئەو دەقانەیان بۆ بچێت. هەروەها بەئاگایان دەردەخات لەمەڕ شیعری پۆستمۆدێرن و ڕەوتی شیعری جیهانی.
پاشکۆی مرواریەکان هەرچەندە وا پێدەچێت زیاتر بە خانمان تەرخان کراوەو لەگەڵ دانانی وێنەی گەورەدا یادی پروپاگەندەی سینەماییمان دەهێنێتەوە بیر، ئیتر بە ڕەچاوکردنی دنیای ناوەوەی شیعرەکان و هونەرەکانی شیعرو تازەگەریی و بوونی خاڵی وەرچەرخاندن لە دەقە بڵاوکراوەکاندا، ئەمەش بەس دادەنرێت بە لە کۆڵ خۆ کردنەوە، ئەگینا لە هەمان کاتدا هەر خۆیان پاشکۆی هەفتانەی بەردەوامیان هەیە وەك کەشتی نوح و ستادیۆم و هەڵبژاردن و دەسیەو چەندان بابەتی بێ سوود و دووبارەو بێ خوێنەری تر کە گرنگی پێدان و خەماندووکردنێکی زۆریان پیوە دیارە، ئەمە خۆی لە خۆیدا دەدەنرێت بە گاڵتەکردن بە شیعرو خوێنەرەکانیشی، ڕەنگە واشی لێك بدەنەوەو پاساوی بۆ بهێننەوە کە دنیای شیعری کوردی هەر ئەمەیەو بۆیە هەرکەسێك هەڵدەستێت دەبێت بە شاعیر.
لە ٢/١١/٢٠٢٣داو دوای شەش مانگ بە ژمارەی ٩٠٣٨(ساڵی سی و دوو) دوا ژمارەی ئەم پاشکۆیە کۆمەڵێك شیعری هەرزەکارانەو دەداری لە خۆ گرتووە کە خوێنەر هەست بەفیڕۆدانی کاتەکەی دەکات لە کۆتایی هەڵدانەوەی دوا لاپەڕەدا و پەشیمان دەبێتەوە بۆ ئەم ناوی زل و دەی وەرانە.
ئێستا بە پێکەوە تەپەڕینێکی خێرا بکەین بە خانووە روخاوەکانی ئەو خەراباتەدا، لە یەکەم شیعردا وەڵای کەنەتی زاراوەی خێرو ئەوانی تری نەو شیعرەکە، سەبارەت شێوازی شیعرەکە زاتییە، بابەتی شیعرەکە حاڵەتی تەمەنی بێهیوابوونی شاعیر(سن الیأس) باس دەکات لەگەڵ

نەناسینەوەی شارو جێهێشتنیدا، سەبارەت زمان تیایدا زۆر دەستەواژەی ناشیعریی تێدا بەکارهاتووەو زیاتر هی قسەکردنە، لە لایەکی ترەوە خوێنەر وا گومان دەبات شاعیرەکەی تازە فێری زمانی کوردی بووە، ئەمەش چەند نموونەیەکە لەو بارەیەوە:

١/ لە جیاتی ئەوەی شاعیر بنووسێت: (کچەکی خوێن ئاڵە)یان (کچی خوێن ئاڵە) دیقەت بدەن چی دەڵێت:

ئەم شارە
کچی خوێنەکی ئاڵە
هەورەک بەسەر سەریەوە وەستاوە

*

٢/ ناتەبایی مانا لەم دەستەواژەدا ئەو کات دەردەکەوێت کە ئەو باسی شار دەکات کە لە خۆی بەبەری دەکات ، کەچی ئەو بە شار دەڵێت پێویستم پێت نەماوە، وێڕای ناشیعرێتی کەپلەکەو دووبارە بەکارهێنانی وشەی (کەچی) کە یەکێکیان زیادەیە:

کەچی لە خۆت بەبەریم دەکەیت
پێویستم پێت نەماوە
کەچی گەڵەکت لە کەشتا بۆ هەڵکەنیوم

*

٣/ کورد دەڵێت: گشت پارچەکانی، کەچی شاعیر دەنووسێت:
گشتی پارچەکانی تری جەستەم.

٤/ لە رووی تەبایی و یەکانگیری ماناوە، شاعیر شەمەندەفەرو هەڵفڕین بە یەك مەبەست کە دەکاتەوە کە لەگەڵ یەکدا نایەنەوەو دەبوو هەر یەکێکیان بەکاربهێنێت، شەمەندەفەر بەسەر زەویدا دەڕوات و باڵندە لە ئاسماندا هەڵدەفڕێت، وێڕای ئەوەی هەردووك هێمای ماڵئاوایین، بەڵام سەبارەت پێکەوبەستنەوەی رایەڵەی واقیع؛ ئەوا هەڵەی شەمەندەفەر لەو شارەدا نییە کە شاعیر لەوەی دەدوێت:

خۆم لەناو شەمەندەفەرەکدا دەزیەوە
لە پەنجەرەکەوە سڵاوەکم لە کردو
بەدەم گەرانی وتنەوە هەڵفڕیم

پێویست ناکات من ڕێنمایی شاعیر بکەم کە دەبێت بزانێت دەسمایەی شاعیر وشەیە، بۆیە تا بتوانێت وشەی شیعریی دەگمەن و ئیقاعدارو کاریگەر بەکاربهێنێت مەودای لێکدانەوەو بەهای دەقەکەی بەرزتر دەبێتەوە، بەڵام کە هەندێك شیعر دەخوینیتەوە وا دەزانیت شاعیرەکەی هەر ویستوویەتی تەواوی بکات بۆ گوێدانە لایەنی رەسەنایەتی و دەگمەنی.

شیعری دووەم: شەڕشی مەستەك لە سووچەکی زەوی:

شیعرەکی پەخشان ئاسای ویژدانییە، باس لە مەست بوونی خۆی دەکات و

رەفزی ناڕێکییەکانی ئەوانی تر دەکاتەوە، گاڵتەیان پێ دەکات کەچی لە کۆتاییدا دەڵێت: دەپرسم بۆ ئەوەندە گەورەیە مرۆڤبوون. لە لایەکی ترەوە ئەو بە کشان نوکتە دەکات، ئیتر نازانم گەر مەبەستی لە کشانی ئەستێرەکان بێت چ حەوجەی نوکتەیە، ئەو رایەڵە لەقە لە زنجیرەی لەکدانی وێنەکان تاسە بە رۆشتنی خوێنەر دەبەخشن لە کۆڵانەکانی ئەو شیعرەدا. پاشان رەنگە خوێنەرێک بپرسێت خۆ مەستکردن چ چارەیەك بە گرفتەکان دەبەخشێت، وەرای ئەوەی ئەم کەرەسەی مەستییە لە پێش خەیامیشەوە بەکارهێنراوەو چەندبارەیە، ئەو دەڵێت:

- بەیانییەکەی لە سوچێکی ئەم زەوییە پڕ ژاوەژاوە
  قاپێك ئارەقی مەستەکی
  دەخەمەوە
  نامەوێ گوێ لە چرپەچرپی ئەوە بگرم
  *

سێیەم/ بەیاخی نەبم

من وام زانی مەبەستی شاعیر بەیاخە! چونکە سپەیسی لە نێوان بە + یاخی دانەنراوەو هەر بەیەك وشە نووسیونی، سەبارەت لایەنی فۆرم وەك شیعرەکانی تر فەرامۆشی زمانی شیعری کردووەو هونەرەکانی وەلا خستووەو بیری لە ئستاتیکای فۆرم نەکردووەتەوە ، سەبارەت ناوەڕۆکیش ئەمیش وەسفی خۆی دەکات و یاخی بوون لەشەقدان لە سەرپێش و کەلتوردا دەبینێتەوە، واتا بەس شێوەی یاخی بوون دەنەخشێنێت، لە کاتێکدا یاخی بوون چەمکێکی مەعریفی ناوەکییە، ئەو دەڵێت:

من لە کچێنییەوە یاخیم
وەکو دایکم نزام نەدەکرد
وەکو خوشکەکانم
سەرپێشم نەدەپۆشی
یاخیبوون
هەڵاتنە لە شتە باوەکان
*
یاخیبوون..
وەستانەوەیە بەرامبەر کەلتور،
شەق هەڵدانە لە شتە باوەکان

چوار/ ئەستێرەناس : شیعرێکی تری پەڕەی دووە، شیعرێکی رۆمانسییە، زمانێکی رۆژانەی تیا بەکارهاتووە، زمانێکی

شلەق، وەك شاعیرەكانی پێشتر بواری پێداچوونەوەیان بۆ خۆ نەداوە، خۆ شیعری سەربەست ئەوە نییە یەكجار لە كێش و سەروا دایبماڵین؛ بۆ نموونە ئەو دەیتوانی ئەم كۆپلەیە بگۆڕێت و دەسكاری بكات تا پاراوی پێ ببەخشێ لە جیاتی رێكیكی و ناڕێكی:

گەر رۆژگارەكانی ساڵ
هەمووی هەناسە سوار بم

باسی ناكەم،

گەر هەموو رۆژەكانی ساڵ
هەناسەسوار...

*

كۆتایی هێنانی شیعر وەك سەرەتای گرنگە، نازانم بۆ زۆربەی شاعیرەكان لە كۆتاییدا زمانەكەیان وا سادە دەبێتەوەو وەك بیانەوێ لە كۆڵ خۆیانی بكەنەوە:

ئەڵێم هەق نییە
هەندێ بیرت بكەم
بەڵام لەكوێی دونیادا هەق ماوە.

*

پێنج/ دەم بەنی یەكەم بارانی بەهاری گرتووە:

هەندێك جار لەبەر رێكیكی لەكدانی وێنە شیعرییەكان ئاستەم دەبێت لە خەیاڵداندا وێنەو كۆپلەو مەبەستەكان بخەمڵێنیت، چونكە كاتێك دوو شت تێكەڵ دەكەیت یەكیان واقیع و ئەوی تر خەیاڵ، دەبێت زنجیرەی پێكەوەبەستن و خاڵی هاوبەشیان هەبێت تا وێنەیەكی نوێ و جوانی شیعری لێ دەرچێت؛ لەم كۆپلەیە رابمێنن:

ڕێگاكان،
لەخۆیاندا وون دەبن،
ناتوانن ئاوڕێک لەڕابردوو بدەنەوە،
راوەستانەكە ،كە ئەژنۆ دەشكێنێ!!
هەنگاوەكان خۆیان،خۆیان دەبژێرن و سەبەری
دارسنەوبەرەكان
لەخوارو خۆچییان رازی دەبن،

▪ لێرەدا تێكەڵ و پێكەڵیی و ئاڵۆسكانەكی تێدا دەبینرێتەوە كە

خوێنەر نازانێت رێگا بۆ ئەو شوێنە لەو رستەيەدا دروستە؟ ئايا شاعير گەر خوازەى ترى بەكاربهێنايە تا ماناكانى بگەياندايە جوانتر نەدەبوو؟ وێڕاى ئەوەى ئەميش وەك شيعرەكانى تر شيعرەكەى پڕ لە ڕاناوى (م)ى منى شاعير كردووە، ئيتر نازانم ئەم جۆرە لە شيعر دەچێتە چ خانەيەكى شيعرەوە؟

لێرەدا جێى خۆيەتى پرسيارى ئەوە بكەين: د□ بێت لەم رستەيەدا چ قووڵييەك ه□ بێت وا شاعير دەخنكێنێت؟

چەند خۆشم دەوێيت!!!

قووڵى ئەم رستەيە دەم خنكێنێت

پاشتر ئەو وەسفى بێ سنوورى خۆشەويستى بە سێوى ئادەم كردووە كە من زۆر بيرم هێناو برد، نەمزانى رووى لێكچوونى ئەو دووە چييە؟ ئەو دەنووسێت:

دڵم بۆنى يەكەم بارانى بەهارى گرتووە

شێتانە پێم دەڵێ: خۆشەويستى هيچ سنوورێكى ني□!!!

سێوى ئادەمێكى ياخى بووە،

بەڵام ئەم دەستەواژانە كە دواتر جۆرى بيركردنەوەو دنياى شاعرەكان دەردەخەن پێكهاتەى خودى شاعيرەكانن و لەو سۆنگەيەوە دەتوانين زۆر رەهەندى جۆراوجۆرى تايبەتى و گشتى شاعيرو دەوروبەرەكەى و ئاستى رۆشنبيريى شيعريى و زانيارى و تێگەشتنى گشتى تێبگەين، باشترە شاعيرەكان شاعيرانى پێشووى خۆمان و گەلانى دراوسێ و جيهان بخوێننەوە تا زياتر ئاشناى شێوازو بونياتنانى شيعرو مامەڵە لەگەڵ بابەت و هەڵبژاردنى وێنەدا بكەن.

شەش/ وەرينى دواين گەڵا و دوو شەمس

ئەم دوو شيعرە چونكە پێشكەش كراوە بە دوو مر□ق، من لەسەريان نادوێم. مر□ق ل□ ژيانيداو لەپاش مردنى بوونەوەرێكى ڕێزدارو بە بەهايە، ئاواتەخوازم خاوەنى شيعرەكانى تريش زوير نەبن، كە ڕاى خۆمانيان سەبارەت دەنووسين، ئێمە قسەمان لەسەر خودى تێكستەكانە نەك شاعيرەكان، ئەم دوو پێودانگە دوو شتى لێك جياوازن. لە كاتێكدا ئەوان رەنگە لە داهاتودا زمانيان زۆر پوخت و كۆ بكەنەوەو شاعيرى ناوداريان لى دەرچێت، بەڵام قسە لەسەر ئەو بەرهەمە شيعريانەيە كە دەيانخوێنينەوەو هەمووان دەتوانن راى خۆيان دەرب□ن و شاعيرەكانيش وەڵام بدەنەوە.

حەوت/ تووڕەبوون لە ئاو .... نزايەك بۆ ژن

ئەميش شيعرى خانمێكە وەكو يەكەم شيعر وێنەيەكى گەورەى

لەگەڵدا دانراوە، کە ئەمە بە ڕەوا نەزانراوە بۆ شاعیرێ پیاوەکان و لەهەمانکاتیشدا فاکتی پیاوسالاری لە دەخوێنرێتەوە، شیعرەکەش لە خولگەی ململانەی فێمینیزمی و پیاوسالاریدا دەخوێتەوە و هەشتا ئەو زۆرانبازییە تەقلیدیانەی جێ نەهێشتووە، هەر وەك ئەو چەن ڕەچەڵەکی پیاو دەباتەوە سەر سەدە و هەر وەك بەهایەکی پیاوەتی کە لەو کۆمەڵگایانەدا تەماشای دەکەن مامەڵەی لەگەڵ کردووەو جۆرێك لە ساتیری تێدایە:

بەدوای میهرەبانی ژنبوونمدا
هەموو دەربەندەکانی سمێڵ دەگەڕێم
بە خوێنی هاوڕێکانم
حاشا لە خەنجەری بەر بەرەکی ئەو پیاوانە دەکەم
کە وشەیان لە ئاو و دەیان لە ئاسنە
چاویان لە خوێن و قاقایان لە مسە

وای دەبینم دەبوو بە تەبایی و گونجانی مانا کە سیفەتەکی ئەرێنی و نەرێنی لە پێش دواکەپلەدا هەناوە(ئاو/ئاسن) دەبوو لەبری خوێن بە نموونە ئەسرینی دانایە نەك (خوێن و قاقای مس) کە هەردووکیان نەرێنین. جگە لەمەش دژبەرییەك هەیە لە نێوان ئاوی ناونیشانەکەو کە تووڕەبوونە لێی و ئاوی ناو دەقەکە کە سەرچاوەی دادوەری و پێکهاتەی بەژنی ژنە وەك دەڵێت: لە باران باڵای ژنێک دروست دەکەم

بە ویژدانەوە دەبێت ئەوە بڵێین کە زمانی ئەم شیعرە لە هەموو ئەوانی تر تەکمە ترو وێنەکانی شیعریترن، هەرچەندە هیچ دەقێك بە کۆموکورتی نابێت بەڵام ئەمە بە بەراورد بەوانی تر باسی لێ دەکەین.

لێرەدا رقەکی پەنگخواردووی کەنینە بە پیاو دەڕژرێت و بەئاگا لەوەی کە پیاویش خۆی بە جۆرەکی تر کەیلەو قوربانییە لە کۆمەڵگا کەنەفت و یەخسیرەکاندا، تا دەگاتە ئەوەی خۆی وەکو سیمبولی هەموو ژنێك و پاکیزەیی بە بلوور بچوێنێت و سمێڵیش بە مێژوو و لە گۆڕی بنێ:

هەر جارەو دەبم بە گیاندارێک
دەبمە نەوڕەس
حیکایەتی خێر بە گوێی بەڕۆژێ دەگێڕمەوە
تووڕەبوونی شەپۆلەکان
دەبمە بەردەم دادگای ئاو
لە سپێتی خۆم کفنێک بە سمێڵ دەدورم
*

خاڵێکی تری جیاوازی ئەم شیعرە لەوانی تر سوود وەرگرتنە لە
رەمزەکانی ناو ئەفسانەکانی گریك و ئەدەبی گەلان و کلاسیکی
کوردی و بەکارهێنانەوەیەتی وەکو کەرەسەیەکی شیعریی کە
ئەمەش بە ئاگایی شاعیر دەردەخات لەو جیهانەدا، ئیتر ئایا
تۆ لەگەڵ پەیامی شیعرەکەیدا هاوتای یان نا ئەوە بابەتێکی
ترە، چونکە ئەمە ئەزموون و ئایدیاو تێڕوانینی شاعیرە:
بە دواکۆپلەی ئەم شیعرە کۆتایی بەم کورتە نووسینە دەهێنین
و خۆزیار بووین شاعیر لە پەراوێزدا روونکردنەوەی بە
ئاماژەی (قەیسدە) بدایە!
دواجار دەبمەوە بەخۆم
بە قەیسدە دەڵێم
بڕۆ حاشا بکە لەو درەختانەی مانفێستی گەڵا دەسووتێنن
حاشا بکە لەو چۆلەکانەی گۆرانی جریوە زیندە بەچاڵ دەکەن
حاشا بکە لەو دۆلفینانەی ئاو دەکەن بە قوربانی ئاگر
حاشا بکە لەو ئاسکانەی پەیمانی ئاشتەوایی لەگەڵ پڵنگەکان
دەبەستن
حاشا بکە لەو نەوڕەسانەی بە دەم گریانەوە فرمێسکی مردن
دەنووسنەوە
بە خۆم دەڵیم ببە بە ئافرودەیت
زیویس ب□ه□نە سەر بەرماڵەکەی دەروێش عەبدوڵڵا
ئەپۆلۆ بکە بە ئاسەوار و لە سەیوان دایشارە

رۆڵی چالاکی قوتابخانەکان لە رەوتی شانۆی هەولێردا.. ن- کامەران حاجی ئەلیاس

هەمیشە قوتابخانە،پێگەیەکی گرنگی ناو کۆمەڵگا بووە، بۆ پێگەیاندنی کادری لێهاتوو، لە هەموو بوارەکانی ژیان دا، لە نێو خشتەی وانەکانی قوتابخانەدا چەند وانەیەکی هونەری وەکو (نیگار، سروود مۆسیقا) هەن ،ئەم دوو وانە هونەرییی لەپاڵ وانەی وەرزش دا

گرنگی تایبەتی خۆی هەیە بۆ قوتابیان بۆ زاخاوی و حەسانەوەی مێشکی قوتابی هەرلەم ڕوانگەوە زۆربەی زۆری قوتابیان هەردوو وانەی وەرزش و هونەریان لەلا خۆشەویستە زۆریش گرنگی پێدەدەن هۆکارێکەشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە قوتابیان تارادەیەک ئازاد دەبن لە ئەنجامدانی چالاکییەکانیان چ لەوانەی وەرز ش یاخود لە وانەی هونەر بێت،چونکە ڕاستەوخۆ توانستی خۆیان دەردەخەن و پێشکەشی ئامادە بووانی دەکەن، هەربۆ ئەم مەبەستە بۆ زیاتر گرنگی دان بە قوتابیانی بەهرەمەند، لە زۆربەی پارێزگاکانی عێراق جگە لە قوتابخانەکان فەرمانگەیەکی هونەری و وەرزشی دەکرێتەوە بەناوی چالاکی قوتابخانەکان کە مەبەست لە کردنەوەی ئەم فەرمانگایە، بەرەودانە بەو قوتابیانەی خاوەن بەهرەن جگە لە مەش ساڵانە پیشانگاو فەستڤاڵی تایبەت بە وتاربێژی و شانۆ و پێخشان ونیگار و کاردەستی بۆ قوتابخانەکان ساز دەکات کە خودی قوتابیان بەشدار دەبن و بەرهەمەکانیان نمایش دەکرێت ، سەرکەوتووان خەڵات دەکرێن.

ئەوەی مەبەستمە هەڵوەستەی لەسەر بکەم بەرێوەبەرایەتی گشتی چالاکی قوتابخانی هەولێر،کە هەر لەسەرەتای دامەزراندنییدا لە پەنجاکانی سەدەی رابردوو، تائەستا،چەندین کادیری هونەری لە بواری شانۆ و میوزیک و گۆرانی و شێوەکاری شانەیی لەرێگەی ئەم فەرمانگایە پەروەردە و هونەرییەدا توانیویانە ببن بە ئەستێرەی هونەری لە کوردستان بە گشتی لە هەولێر بەتایبەتی ، بەڵام من هەوڵدەدەم لە باسە کورتەدا زیاتر جەخت لە بواری هونەری شانۆ و هونەرمەندانی شانۆ بکەم، کە بەهۆی ئەم دامەزراوە هونەری و پەروەردەییە چەندین بەرهەمی شانۆیی و ئۆپەرێتی ناوەزەیان پێشکەش کردوە ، لە هەمان کاتیشدا توانیویانە ،بەشداری چەندین فەستەڤاڵ بکەن لەسەر ئاستی عێراق و هەرێمی کوردستان ،ئەم دامەزراوە لە پەنجاکانی سەدەی رابردوو لە معاریفی (پەروەردە)ی هەولێر دامەزراوە ، یەکەم بەرێوەبەریش بەڕێز “سوڵتان عەبدوڵا مردان “بووە لە نێوان ساڵانی (1972-1955) لە ماوەیەدا تائەستاش چەندین هونەرمەند وەکو مامۆستا و سەرپەرشتیاری هونەری کاریان کردوە لەوانە هونەرمەندان (چەتە حەسن، سەباح عەبدولڕەحمان ، تەڵعەت سامان ، یەحیا مەرجان ،فواد ئەحمەد ، واحید مەرجان ، تەحسین تەها ، عەبدوڵا دەسەز، ئیسماعیل سەعید ئیسماعیل ،جەودەت شاکر ، وەلید مەعروف جارۆ ،شاهین نەجمەدین ،کامەران حاجی ئەلیاس، نەوزادی حاجی شوشە…چەندانی تر) .

لە ساڵی 1967 هونەرمەند “سەباح عەبدولڕەحمان” دوای ئەوەی پەیمانگەی هونەرجوانەکانی بەغدا بەشی شانۆ تەواو دەکات دەگەڕێتەوە کوردستان ، لە ساڵی 1968لە یەکێک لە قوتابخانەکانی

شاری رواندز وەکو مامۆستای پەروەردەی هونەر دەستبەکار دەبێت ،هەمان ساڵ دەگوازرێتەوە هەولێر لە چالاکی قوتابخانەکان دەست بەکار دەبێت، ئەو شوێنەش کەشێکی لە بار دەبێت، بۆ هونەرمەند سەباح عەبدولڕەحمان بۆ ئەوەی خەونەکانی خۆی بهێنێتە دی ،هەر بۆ ئەمەبەستە سەردانی قوتابخانەکانی شاری هەولێر دەکات ، بە نیازی دۆزینەوەی قوتابیانی بەهرەمەند لە بواری شانۆ لەم ماوەیەدا چەندین بەهرەمەندی لەناو قوتابخانەکان دۆزییەوە،کە لە دوا ڕۆژدا بوون بە ئەستێرەی گەشی شانۆی کوردی وەکو خوالێیان خۆش بێت هونەرمەندان (سەلام کەیی، سوبحی کەیی ، جەلال بەیار لەگەڵ هونەرمەندان فەیسەڵ محەمەد ساڵح ، زایەر عەبدوڵڵا..چەندانی تر) هەر لەم ساڵەدا شانۆگەری "چارەڕەش" لە دەرهێنانی هونەرمەند سەباح عەبدولڕەحمان لە شاری هەولێر پێشکەش دەکات.
یەکێک لەهەرە گرفتەکانی فەرمانگەی چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر، نەبوونی شوێنی گونجا بوو، نەبوونی هۆڵێکی تایبەت بەخۆی بۆ ئەوەی کارەهونەرییەکلنی خۆیان وەکو نمایشکردنی شانۆ و شێوەکار و ئاهەنگی میوزک، بۆیە هەرجارە و لە شوێنک بووە ، یەکەمین جار لە ژوورێکی بچووک لە گەڕەکی ئیسکان بوو، دوای چەندین شوێنێکی تریان کردوە .. بەڵام ئەگەر هونەر و شاکاری مەزن هەبێت ئەوا دەتوانرێت هۆڵ و شوێنی گونجا و دروست بکات ، فەرموون بزانن چۆن ئۆپەرێتێک شوێنکی نایاب و مەدرەن بۆ چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر دروست دەکات، ئۆپەرێتی "تارا"، یەکێکە لەو ئۆپەرێتانەی کە هونەرمەند خوالێی خۆشبێت (واحید مەرجان) نووسیویەتی هەر خۆشی کاری دەرهێنانی بۆ کردوە،لە ساڵی 1974 فیستڤاڵێکی تایبەت بە ئۆپەرێت لەسەر ئاستی هەموو پارێزگاکانی عێراق لە شاری بەغدا سازدەکرێت بەناوی "فیستیڤاڵی چالاکی قوتابخانەکانی عێراق" ،چالاکی قوتابخانەکانی هەولێریش یەکێک دەبێت لەو پارێزگایانە کە بە ئۆپەرێتی (تارا) لە نووسین و دەرهێنانی هونەرمەندی خوالێی خۆشبێت "واحید مەرجان" بەشداری ئەم فیستیڤاڵە دەکات ، هەرخۆشی ئاوازی بۆ گۆرانییەکان دادەنێت و دیزاینی دیکۆرەکەشی لەلایەن خودی خۆی ئامادەکات لە هەمان کاتیشدا وەکو ئەکتەریش ڕۆڵ لە ئۆپەرێتە کە دەبینێت.
لە کۆتایی فیستیڤاڵەدا ئۆپەرێتی "تارا" کە بەرهەمی چالاکی قوتابخانەکانی شاری هەولێر بوو، توانی پلەی یەکەم لەسەر ئاستی عێراق بەدەست بەهێنێت ببێتە مایەی ڕێزامەندی ئەندامانی لیژنەی هەڵسەنگاندەن و سەرپەرشتیاران و ئامادەبووانی فیستیڤاڵ ، وەزیری پەروەردەی عێراقی ئەو کات یەکێک دەبێت لەوانەی کە بە ئۆپەرێتەکە لەرووی (بابەت ، دیکۆر ، نواندن ، دەرهێنان ، موزیک) زۆر سەرسام

دەبێت ،هەربۆیە لەدوای تەواو بوونی فیستیڤاڵەکە لەگەڵ سەرجەم ستاڤی ئۆپەرێتەکە کەدەبێتەوە دوای دەست خۆشی لێکردن و پیرۆزبایی لێکردنی لە ستاڤی ئۆپەرێتی "تارا" ، بە بەڕێوەبەری چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر (م. جەمال هیدایەت) دەڵێت " ئۆپەرێتەکەی ئەوە زۆر دڵخۆشی کردم ، کارێکی واتان کردوە زۆر لەئاستی پارێزگاکانی تر عێراق وەکو بەسرا و موسڵ بگرە لە بەغداش باشتر بێت بۆیە کارەکانتان لەو ئاستە دایە کە چیتان پێویستە بۆتانی جێبەجێ بکەم. وەزیر بە بەڕێوەبەری چالاکی قوتابخانەکانی هەولێری ئەو کات (جەمال هیدایەت) دەڵێت" فەرموون چیتان پێویستە" مامۆستا جەمالیش لە وەڵامدا بە وەزیر دەڵێت: بەداخەوە ئێمە لە شاری هەولێر تا ئێستا باڵەخانەیەکی تایبەت بە خۆمان نییە وەکو چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر ، بۆ ئەوەی کارەکانی خۆمان وەکو راهێنان وپرۆڤەونمایش کردنی بەرهەمەکانی خۆمانی لە نمایش بکەین.. لە وەڵامدا وەزیرش راستەوخۆ فرمان دەدات بەزووترین باڵەخانەیەکی تایبەت بە چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر دروست بکرێت بۆیە ئێستا ئەو باڵەخانەی چالاکی قوتابخانەکان هەولێر کەلە گەڕەکی رووناکییە لە هەولێر، بەرهەم و دەستکەوتی ئۆپەرێتی "تارا"یە وە بەتایبەتیش بە هونەرمەندی گەورە "واحید مەرجان " دەگرێتەوە.
بەڕێزان هەشتا بەرهەم و دەستکەوتی ئۆپەرێتی "تارا" کەتایی نەهاتووە ئەو کات لە عێراق تەلەفزیۆنی پەروەردەیی هەبوو هەرە بۆیە بەڕێوەبەری تەلەفزیۆنەکە بڕیار دەدات ئەو ئۆپەرێتە (تارا) بۆ تەلەفزیۆنی خۆیان تۆماربکەن لەوەش ستاڤی ئۆپەرێتەکە داوای تریان دەبێت ،دەڵێن تا ئەو داوایان جێبەجێ نەکرێت ئۆپەرێتەکە تۆمار ناکەن ، داوەکەش بریتییە لە مۆڵەت دان بە تۆمار کردنی درامای تەلەفزیۆنی (چەپاو) کەبەرهەمی تیپی هونەری هەولێر بوو هەر بۆیە دوای چەند کاتژمێرێک ڕەزامەندی وەردەگرن ئەنجا ئۆپەرێتەکەیان تۆمار دەکەن ئەمەش دەستکەوتێکی تری هونەرمەند واحید مەرجانە.
بێگومان ئەگەر ئاوڕێک لە مێژووی شانۆی هەولێر بدەینەوە، گوزەرێک بەنێوە شانۆکارانی هەولێردا بکەین ،ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت ، ئەو شانۆکارانەی لە گۆڕەپانی هونەری شانۆی بوونیان هەبووە ، چ لە رابردوو چ لە ئێستادا زۆربەیان لە ڕێگەی چالاکی قوتابخانەکان دەرکەوتوون بەجۆرێک وەکو پەیمانگایەکی هونەری بووە ، بۆ پێگەیاندنی ئەو هونەرمەندانە،بێگومان لەهەرسێ بەشە هونەرییەکە (شانۆ ، شێوەکار ، گۆرانی و میوزیک) بە دەیان کادری پێگەیاندووە، بەڵام من لەو باسەکورتەدا ،زیاتر هەڵوەستەم لەسەر بواری شانۆ کردووە ، ڕۆڵی چالاکی قوتابخانەکان دەکرێت چەندین لێکۆڵینەوەی

لەسەر بکرێت.. بێگومان هونەرمەند زۆرن خۆیان بە قەرزاری چالاکی قوتابخانەکان دەزانن کە ڕەنگە من ناوی هەموویانم لە بیر نەبێت بۆیە ئەگەر لە ناونەهێنیان لە لەبیرم کردبێت لەم کورتە باسەدا داوای لێبووردنیان لێدەکەم…

لە چالاکی قوتابخانەکان چەندین بەشی سەرەکی بوونیان هەیە وەکو بەشی (ڕەشنبیری ، شانۆ، میوزک ، شێوەکاری) کە ساڵانە فیستیڤاڵ بە سەرجەم قوتابخانەکان ساز دەکەن خودی قوتابیان بەرهەمەکانی خۆیان پێشکەش دەکەن، لە کۆتاییدا باشترینەکان خەڵات دەکرێن ، جگە لەوەش پیشانگای تایبەتی بە مامۆستایانی پسپۆری هونەری دەکرێتەوە.

لە کۆتاییدا بەباشم زانی ئاماژە بە ناوی ئەوە بەڕێوەبەرانە بکەم کە هەریەکەو بە پێی کاتی خۆی خزمەتێکی باشیِ بواری هونەریان کردووە یەکەم بەڕێوەبەر بەڕێز “سوڵتان عەبدوڵا َ مردان “بووە لە نێوان ساڵانی (1955-1972) ، هونەرمەند “فوئاد ئەحمەد” لە نێوان ساڵانی (1972- 1974) ، هونەرمەند ” جەمال هیدایت عەبدوڵڵا” لە نێوان ساڵانی (1974- 1994)، هونەرمەند” ئیسماعیل سەعید ئیسماعیل” لە نێوان ساڵانی (1994- 1996) ، هونەرمەند “یەحیا خدر مەرجان” لە نێوان ساڵانی (1996- 1997)، بەڕێز ” حەیدەر جەوهەر تەها ” لە نێوان ساڵانی (1997- 2000)، بەڕێز “ئیسماعیل ئەبوبکر مستەفا” لە نێوان ساڵانی (2000- 2002) ، هونەرمەند “فەرهەنگ غەفوور” لە نێوان ساڵانی (2002- 2008) ،هونەرمەند “هوشیار واحید مەرجان ” لە ساڵی 2008 دەست بەکار بووە تائێستاش بە ردەوامە .

بۆ ئەم باسە سوودم لەم بەڕێزانە وەرگرتووە:

- هونەرمەند” چەتە حەسن “پەیوەندی تەلەفۆنی.
- هونەرمەند “سەباح عەبدولڕەحمان ” پەیوەندی تەلەفۆنی.
- هونەرمەند “شاهین نەجمەدین” دیدار.
- هونەرمەند “هۆشیار مەرجان” دیدار.

-چالاکی قوتابخانەکان- هەولێر “هەڵمەت کازم عەبدوڵڵا

پەرلەمانی ئەوروپا سەرکۆنەی هێڕشەکانی ئێران بۆ سەر ژنان دەکات.. و: رەزا شوان

ڕۆژی پێنجشەممە (٢٣/ نۆڤەمبەر/٢٠٢٣) پەڕلەمانی ئەوروپا ئەو هێرشانەی ئێرانی لە دژی ژنان شەرمەزار کرد، لەوانەش “کوشتنی دڕندانە”ی ژنان، وەک کچە لاوی کورد، گیانبەخش (ژینا ئەمینی) کە بە توومەتی پابەندنەبوون بە باڵاپۆشیی سەپێنراوەوە، لە لایەن ژنە جەلادەکانی پۆلیسی ئەخلاقی کۆماری سێدارەوە لە تاران دەستبەسەر کرا. لەژێر لێدان و ئەشکەنجەدا، لە نەخۆشخانەدا گیانبەخش بوو.
لە بڕیارنامەیەکی ناپابەندکەردا، کە بە زۆرینەی دەنگی ٥١٦ دەنگ و ٤ نەخێر و ٢٧ دەنگی بێ لایەن پەسەندکرا، پەرلەمانی

ئەوروپا " بە بەردەوامی تێکچوونی دۆخی مافی مرۆڤ لە ئێران و کوشتنی دڕندانەی ژنان، کە لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە ئەنجامدراوە، بە توندی شەرمەزار کرد، لەوانەش گیانبەخشی براوەی خەڵاتی "ساخارۆڤ" بۆ ساڵی ٢٠٢٣، ژینا ئەمینی"، کە خەڵاتەکەی لە دوای گیانبەخشبوونی پێیان بەخشی.

کەچی دوای ژینا ئەمینی، لە مانگی سێپتەمبەری ٢٠٢٢ لە تەمەنی ٢٢ ساڵیدا، ناڕەزایەتیی بەربڵاوی دژی ڕێبەرانی سیاسی و ئایینی لە ئێران لێکەوتەوە. بەگوێرەی ئاژانسی فرانس پرێس، لە هەڵمەتی سەرکوتکردنی خۆپیشاندانەکاندا، بە سەدان کوژراوی لێکەوتەوە و بووە هۆی دەستگیرکردنی هەزاران خۆپیشاندەر.

لە مانگی ئۆکتۆبەردا، پەرلەمانی ئەوروپا (خەڵاتی ساخارۆڤی ئازادی بیرکردنەوە) ی بۆ ساڵی ٢٠٢٣بە لاوی کوردستانی، گیانبەخشبووی جوانەمەرگ ژینا ئەمینی و بە بزووتنەوەی "ژن . ژیان . ئازادی" یان بەخشی، کە لەگەڵ دەسەڵاتدارانی کۆماری سەداری ئیسلامی سەرکوتکەردا ڕووبەڕوو بوونەوە.

نوێنەرانی ئەوروپا لە بەیاننامەکەیاندا، داوای بەپەلەی "ئازادکردنی هەموو قوربانیانی دەستبەسەرکردنی بە هەوەسی و داکۆکیکارانی مافەکان مرۆڤ" یان کردووە، بە تایبەتیش چالاکوانی کورد (نەرگز محەمەدی)، (براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی ـ ٢٠٢٣) کە لە ئێستا لە لایەن ڕژێمی ئێرانەوە خراوەتە زیندانەوە.

ئەوان بە توندی سەرکۆنەی هەراسانکردنی "دادوەری پارێزەر و بەرگریکاری مافەکانی مرۆڤ، نەسرین ستودە" یان کرد.

ستودەی (٦٠ ساڵ) لە مانگی ڕابردوو لە کاتی پرسەی (ئارمیتا کاروەند – ١٧ساڵان) کە لە تاران دەستبەسەر کرابوو، لە کۆتایی هەفتەدا لە لایەن میدیا فەرمییەکانی ئێرانەوە کەچی دوایان ڕاگەیاند، دوای ئەوەی بۆ ماوەی مانگێک لە بێهۆشیدا مایەوە.

کاروەند لە ڕووداوێکدا کە لە میترۆی تاران ڕوویدا، ڕۆژی (١/ ئۆکتۆبەر ـ ٢٠٢٣) بە سەختی بریندار بوو. چالاکوانان بە شەڕ و ئاژاوەیەک وەسفیان کرد، کە لەنێوان ئەو و ژنە پۆلیسەکانی ئەخلاقیدا ڕوویدا، کە بەهۆی نەپۆشینی پاپۆشیی بەزۆر سەپێنراوەوە دەستگیریان کرد و ئەشکەنجەیان دا، تا مردنیشی هەر بێهۆشبوو.

نوێنەرانی ئەورووپا داوایان لە دەسەڵاتدارانی ئێران کرد، کە

دەستبەجێ کۆتایی بە هەموو جۆرە هەڵاواردنێک لە دژی ژنان و کچان بهێنن، لەوانەش ئەو یاسایانەی کە مەرجی پێشینی باڵاپۆشیان بە زۆرداری هەیە.
ئەوان پراکتیزەی دەستبەسەرکردنی بە هەوەس "دیپلۆماسی بارمتە"یان شەرمەزار کرد کە تاران پراکتیزەی دەکات و جەختیان لەوە کردەوە کە پێویستە یەکێتی ئەوروپا ستراتیژییەکی ئەوروپی بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم "دیپلۆماسیەتی بارمتە" دەستپێبکات.
ژمارەیەک هاووڵاتییانی ئەوروپی لە ئێراندا دەستبەسەرکراون، کە ئێران بە ناڕەوا بە سیخوڕیکردن تۆمەتباریانی کردووە. وڵاتەکانیان سەرکۆنەی دەستگیرکردنی بە ناڕەوا و بە هەوەس (بە ئارەزووی خۆیان) دەکەن، کە وەکو موزایەدەیەک بەکاری دەهێنن. تەنانەت فەڕەنساش باسی "بارمتە دەوڵەتییەکان" دەکات.

(*) ئەم نووسینە ڕۆژی پێنجشەمە (٢٣/ نۆڤەمبەر/ ٢٠٢٣) لە ماڵپەڕی (الشرق الاوسط) دا، لەژێر ناوی (البرلمان الاوروبی یدین هجمات ایران بحق النساء) دا، بڵاوکراوەتەوە. لە عەرەبییەوە، بە کەمێک دەستکارییەوە وەرگێڕاوە بۆ کوردی.

لەنێو چنگتایەو پەیناگەی.. سامانی وەستا بەکر

خۆشبەختی و هۆشیاری دوو چەمکن کە ئاوێتە و تەواوکەری یەکن کەچی ئەکرێ هۆشیاربیت و خۆشبەخت نەبی بەڵام تا ئاستێکی زۆر سەختە خۆشبەخت بیت و هۆشیارنەبی، کەواتە لێرەوە ئەگەینە ئەو ڕاستییەی بۆ بەدەستهێنانی ژیانێکی باشتر و خۆشبەختی پێویستە هۆشیاربی.
هۆشیاری کۆمەڵگە و هۆشیاری تاک ئەو سەرچاوەیەن کە ژیانێکی شایستەتر دەستبەرەکا و ئازادی بیر و یەکسانی کۆمەڵایەتی و ڕێزگرتنی خود و بەرامبەر خود ئەچەسپێنێ. هەر لە ڕێگەی هۆشیارییەوە ڕێسا و یاسایەک دەستبەربکرێ کە وەک مردن کەس لێی بەبەش نابێ.

پرسیار: بۆ خۆشبەختنین؟
وەڵام: چونکە هۆشیار نین.
پ: کەی خۆشبەخت□ بین؟
و: کە هۆشیار بووین.
پ: ئەکرێ بەبێ هۆشیاری خۆشبەخت بین؟
وە: خۆت ماندوو مەکە.
پ: کەوایە ئەبێ چی بکەین؟
وە: بگەڕێ بەدوای سەرچاوەکانی خۆشبەختییا و هۆشیاری بگرە بە ئامانج و هەوڵبە تا تێبگەی.
پ: کەی تێئەگەم و چۆن تێبگەم؟
وەڵام: هەرکاتێ توانیت بیرو بیرکردنەوەت ئازادکەیت و فکر ڕۆشنکەی.
پ: چۆن ڕۆشنبیرببین؟
و: بە هەوڵدان و گەڕان بەدوای سەرچاوەی زانیاری□کانا.
پ: ئەبێ ڕۆژی چەند بخوێنینەوە تا ڕۆشبیربین؟
و: ڕۆشنبیری پەیوەست نیە بە خوێنەوەی زۆرەوە بەڵکو پەیوەستە بە نوێخوازییوە.
پ: کەواتە کەسی ڕۆشنبیر کێیە؟
و: کەسی ڕۆشنبیر ئەو کەسەیە کە هەمیشە خۆی نوێ ئەکاتەوە و ڕازی نابێ ئەمڕۆی لە دوێنێ بچێ و سبەینێشی کۆپی ئەمڕۆ بێ بەڵام ئەبێ ئەمڕۆی باشترینبێ.
پ: کەواتە پێویست ناکا بخوێنینەوە؟
و: خوێنەوە و گویگرتن و تەماشاکردن سێ سەرچاوەی هەرە گرنگن بۆ خۆ پڕ چەک کردن بە زانیاری و دوانەکەوتن لە ڕەوتی خوڵاوەی ڕەوڕەوەی ژیان.
پ: کەوابێ پیویست ناکا بدوێین؟
و: بەبێ دووا کەس نازانێ چۆن بیرەکەینەوە.
پ: کەی بدوێین؟
و: کاتێ بدوێ کە بەباشی تێگەشتبی.
پ: باشترین کات بۆ قسە کردن چ کاتێکە؟
و: ئەو کاتەیە کە هەمووان بە تا مەزرۆییەوە چاوڕوانبن کە گوێت بۆ بگرن.
پ: چی بکەین تا ئەوانی تر گوێمان بۆ بگرن؟
و: بە متمانە دروست کردن لە ڕێگەی پاک-بێژی، ڕاست-بێژی وکورت-بێژی.
پ: لە کاتی “لێدوان” ئاخاوتنا گرنگی بەچی بەین؟
و: گرنگی بە ناوەرۆکی باسەکەبە نەک بە دەنگ بەرزکردنەوە چونکە

“نمەی باران گوڵەکان ئاودارو بۆنخۆشەکا نەک شەست و ڕەهێڵە”.
پ: کەی کاریگەر ئەبین؟
و: لەسەر هەموو ڕووداو پێشهاتێک مەدوێ ئەگەر کاریگەریت نەبێ لەسەری، بەڵام کاتێ لەسەر ڕووداو پێشهاتێک دووای هەوڵبە کاریگەری خۆت و شوێن پەنجەت بەجێبهێڵە.
پ: ئەو شتە چیە کە کاریگەر ئەبین لەسەری؟
و: ئەو شتەیە کە زۆری لەسەر ئەزانیت و تیا یا قاڵی.
پ: کێ لە هەموو شتێ ئەزانێ؟
و: کەس لە هەموو شتێ نازانێ بەڵام ئەکرێ لە شتێکا هەموو شتێ بزانێ.
پ: ئەوەی شتەی من ئەیزانم چی ئەگۆڕێ؟
و: کۆی تواناکانی تر و ئەو بەشەی تۆش ئەیزانی زۆر شت ئەگۆڕێ، “گەرەترین درگاکان بە کلیلە بچوکەکان ئەکرێنەوە بۆیە دوورنیە ئەوەی تۆ ئەیزانی کلیلەک□ بێ”.
پ: ئەکرێ لە هەموو گۆڕانێکا بەشداربم؟
و: مەرج نیە بتوانی هەموو شتێک بگۆڕی بەڵام گرنگە هەموو ئەوەی لە تواناتایە بەکاریبهێنی تا گۆڕانکاری بکەی.
پ: کەواتە گۆڕانکاری بە زیرەکەکان ئەکرێ؟
و: زیرەکی بە تەنها بەس نیە بەڵکو گۆڕانکاری بەوانە ئەکرێ کە مێشک و ئەقڵیان بە باشی بۆ باشە بەکارئەهێنن.
پ: زیرەکی چیە؟
و: زیرەکی ئەو شتە نیە کە ئەیزانی و درکی پێئەکەی چونکە زانست و مەعریفە دیاری کراوە و ئەوەیە کە ئیستا ئەیزانیت بەڵکو زیرەکی ئەو خەیاڵەیە کە هەوڵ ئەیەیت پێی بگەیت و بێ ماندووبوون ووچانی بۆ ئەکەیت.
پ: کێ زیرەکترە؟
و: زیرەکی پێوەری نیە بەڵام هەموو ئەوانەی ڕۆژانە خۆیان نوێئەکەنەوە و توانایان هەیە بگۆڕێن بەرەو باشتر زیرەکن. لە کۆنا ووتوویانە ئەوەی “لە پشتی ئەسپ و بەردەمی گا ڕانەوەستێ و لە جاهیلیش نزیک نەکەوێتەوە زیرەکە”.
پرۆفیسپرو زانای چینی “لاوتسو” ئەڵێ (چاودێری بیرکردنەوەکانی من مەکە چونکە ئەبن بە ووشە، بەڵام چاودێری ووشەکانی خۆت بکە چونکە ئەبن بە کردار، چاودێری کردارەکان بکە چونکە ئەبن بەخوو، چاودێری خووەکان بکە چونکە ئەبن بە کەسایەتیت، لە کۆتایشا چاودێری کەسایەتیت بکە چونکە دواڕۆژ دیاری ئەکا).
ئەگەر خۆشبەختی لە فرۆشگاکان بفرۆشرایە ئەوا گومانی تیانیە کە سەرەی بۆ ئەگیراو بەگراترین نرخیش ئەکڕا، بەڵام مر□ق□کان درک

بەوە ناکەن کە خۆشبەختی لەنێوان چنگ و دەستی خۆیانایە و پێینا گەن!

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢٣-١١-٢٢
سوید-ستۆکهۆڵم

دەیەم ڕۆژی پڵنگەکان.. چیرۆکی : زکریا تامر.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

(ئەم چیرۆکە ڕێک لەو سیاسەتە ئەچێ کە دەسەڵاتی کوردی بەرامبەر بە خەڵک جێ بەجێی ئەکا ، هەر وەک بیرخستنەوەیەک بۆ باشم زانی بڵاوی بکەمەوە..)
یەکەم ڕۆژ
پڵنگە دیل کراوەکە زۆر لە دارستانەکان دوور خرابۆوە، بەڵام نەیئەتوانی لە بیریان بکا، بە توڕەیەوە سەیری لە کۆمەڵێک پیاو ئەکرد کە بە بێ ترس چواردەوری قەفەسەکەیان گرتبوو و چاوویشیان پڕ بوو لە گەڕان بە دوای زانیاری زیاتر و یەکێکیان بە دەنگێکی لەسەرخۆی فەرماندار ئاسا قسەی ئەکرد:
…گەر بە راستی ئەتانەوێ ئیشەکەی من فێر بن کە "ماڵی کردنە" نابێ هەرگیز ئەوەتان لەبیر بچێ کە یەکەم ئامانجتان"مەعیدە"ی ڕکابەرەکانتانە،
بۆ ئەوەی بۆتان دەرکەوێ پیشەیەکی هەم قورس و هەم ئاسانە لە یەک کاتا،
سەیرێکی ئەم پڵنگە بکەن..پڵنگێکی دڕندەی لوت بەرزی لەخۆباییە ،شانازییەکی زۆر بە ئازادی و هێز و ستەمەکەیەوە ئەکات، بەڵام ئەگۆڕێت و وەک منداڵێکی بچوک ئەبێ بە ڕۆح سووکێکی گوێ ڕایەڵ.سەیرکەن و فێربن لە نێوان ئەوەی خۆراکی هەیە و ئەوەی نییەتی چی ڕوو ئەیات..
“پیاوەکان ووتیان هەمووان قوتابیەکی دڵسۆزی پیشەی(ماڵی کردن

ئەبن)..”
ڕاهێنەرەکە لە خۆشیا زەردەخەیەک گرتی ، ئەنجا ڕووی کردە پڵنگەکە و ووتی : وەزعی میوانە ئازیزەکەمان لە چیایە..!؟ ..

- پڵنگەکە ووتی: کاتی نان خواردنمە، خواردن بێنە….

ڕاهێنەرەکە بەسەرسوڕمانێکی دروست کراوەوە ووتی : تۆ دیلی منی و ئەمرم بەسەرا ئەکەیت..! پڵنگێکی هەزەلیت..ئەبێ درک بەوە بکەیت کە تەنها
“من” لێرە ئەتوانم فەرمان دەرکەم ، ،
پڵنگەکە ووتی : کەس فەرمان بەسەر پڵنگا ناکا..
ڕاهێنەر ووتی : لە دارستان ئا ، بەڵام تۆ ئێستا پڵنگ نیت ، کەکەوتویتە قەفەس ئێستا تۆ تەنها کۆیلەیەکی دوای فەرمانەکان ئەکەوی و ئەوە ئەکەیت کە من ئەمەوێ ،،
پڵنگەکە بە تووڕەییەوە ووتی :نابم بە کۆیلەی کەس
ڕاهێنەرەکە ووتی: لەبەر ئەوەی من خۆراکم هەیە ، تۆ ناچار گوێ ڕایەڵیم بکە
پڵنگەکە ووتی : خواردنی تۆم ناوێ!! ڕاهێنەرەکەش وەڵامی یایەوە : کەواتە با برسیت بێ، زۆرت لێ ناکەم بۆ شتێک کە نەتەوێ.. و ڕووی کردە قوتابیەکانی و ووتی: ئەبینن چۆن ئەگۆڕێت ، سەری بەرز مەعیدەیەکی برسی تێر ناکات..
” ..پڵنگەکە برسی بوو ، بەخەفەتەوە ئەو ڕۆژانەی بیر کەوتەوە کە وەک(با)
بێ هیچ ڕێگرییەک نیچیرەکانی ڕاو ئەنا… “
“”””””””’

دووەم ڕۆژ
ڕاهێنەر و قوتابیاکانی چواردەوەری قەفەسەکەیان گرت….
ڕاهێنەر ووتی:
“برسیت نیە..؟ مسۆگەر لە برسا ئێش و ئازارت هەیە ، بڵێ برسیمە تا ئەو گۆشتەی ئەتەوێ دەستت کەوێ…..” پڵنگ هیچ وەڵامێکی نەبوو..ڕاهێنەر ووتی : بە ئەقڵ مەبە و چیت پێ ئەڵێم بیکە، دان بنێ بەوەی برسیتە یەکسەر تێرت ئەکەم،،پڵنگەکە ووتی: برسیمە . ڕاهێنەر بە پێکەنینەوە بە قووتابیەکانی ووت ” ئەوەتا ، کەوتە داوەکەوە لێی دەرباز نابێ” و فەرمانی کرد
گۆشتێکی زۆر بێن بۆ پڵنگەکە..

“”””””””’

سێیەم ڕۆژ
ڕاهێنەرەکە بە پڵنگەکەی ووت : گەر ئەتەوێ خـوارد نی ئەمڕ□ت
دەست بکەوێ، چیت پێ ئەڵێم وا ئەکەیت ، پڵنگەکە ووتی : گوێ
ڕایەڵیت ناکەم،
ڕاهێنەرەکە لە وەڵاما ووتی : پەلەمەکە داواکەم زۆر ئاسانە
، تۆ ئێستا لە قەفەسەکەتا ڕاکشاوویت ، کە ووتم ڕاوەستە
ئەبێ ڕاوەستیت ....
" .. پڵنگەکە لەبەر خۆیەوە ووتی : داوایەکی هیچ و پوچە و
ئەوە ناهێنێ کە ک□ل□□□قبم و خۆم برسی بکەم.." ڕاهێنەر
بەسەر و زمانێکی توڕەوە هاواری کرد : ڕاوەستە ، " پڵنگەکە
کەمێک لە شوێنی خۆیەوە ڕاوەستا " ، تا ڕاهێنەر ووتی :
ئافەرم ، کاتێ پڵنگ بە شپرزەییەوە کەوتە خواردن ،
ڕاهێنەرەکە بە قوتابیەکانی ووت : چەن ڕۆژێکی تر ئەبێ بە
پڵنگێک لە قاقەز ....
“”””””””””

چوارەم ڕۆژ
پڵنگ بە ڕاهێنەرەکەی ووت : برسیمە ، داوام لێ بکە ڕاوەستم.
ڕاهێنەرەکە بە قوتابیەکانی ووت: ئەوەتا دەستی کردوە بەحەز
کردن لە فەرمانەکانم..و ئەنجا ڕووی کردە پڵنگەکە و پێی ووت
: گەر ئەمڕۆ لاسایی پشیلە نەکەیتەوە و نەمیاوێنی خواردن
ناخۆی . توڕەییەک لە پڵنگەکە نیشت و لەبەر خۆیەوە ووتی :
کات بەسەر بردنە کە لاسایی پشیلە بکەمەوە و دەستی کرد بە
میاوین...
ڕاهێنەرەکە دەم و چاوی یا بە یەکا بەسەر ڕاوەشانەوە ووتی :
لاسایی کردنەوەکەت خراپە تۆ قڕەقڕ بە میاوین ئەزانی!؟
پڵنگەکە جارێکی تر لاسایی میاوینی کردەوە ، بەڵام
ڕاهێنەرەکە بە دەم و چاوێکی غەزەباویی و شێوەزارێکی ئیهانە
کردنەوە ووتی : " بێ دەنگ بە..بێ دەنگ بە ، لاسایی
کردنەوەکەت بێ کەڵکە ، ئەمڕۆ بەجێت ئەهێڵم کە ڕاهێنان
لەسەر میاوینی پشیلە بکەیت و بەیانی تاقیت
ئەکەمەوە..دەرچویت خواردن هەیە دەرنەچویت خواردن نیە"
ڕاهێنەرەکە بە هەنگاوی لەسەرخۆ لە قەفەسەکە دوورکەوتەوە و
قوتابیەکانیش بە چرپەچرپ و پێکنینەوە دوای کەوتن ،
پڵنگەکەش کەوتە شی□ شی□□ کردن ڕووەو دارستانەکان ، بەڵام
کەس گۆێی لەو نەبوو.........
“”””””””””

پێنجەم ڕۆژ
ڕاهێنەرەكە بە پڵنگەكەى ووت : دەى، گەر بە س□ر□ك□ووتويى
لاسايى مياوينى پشيلەت كردەوە يەك پارچەى گەورەى تازەى گۆشت
وەرئەگريت..،،،،،،،،،
پڵنگەكە دەستى كرد بە لاسايى كردنەوەى مياوينى پشيلە ،
ڕاهێنەر چەپڵەي□ك□ى لێ يا و بە دڵ خۆشييەكەوە ووتى :
ئافەرم، تۆ گەورەيت ، هەر وەك پشيلەيەك لە (شوبات)
ئەمياوێنى، پارچەيەكى گەورەى گۆشتى
بۆ فڕێ يا..
“”””””””””

شەشەم ڕۆژ.
لەم ڕۆژەيا ، هەر كە ڕاهێنەرەكە لە قەفەسەكە نزيك بۆوە،
پڵنگەكە دەستى كرد بە لاسايى كردنەوەى مياوينى پشيلە ،
بەڵام ڕاهێنەر بە بێ قسە كردن دەم و چاوى يابو بەيەكا ،
پڵنگەكە ووتى : ئەوەتا لاسايى مياوينى پشيلەم كردەوە،،
ڕاهێنەرەكە ووتى : لاسايى(زەڕين) ى كەر بكەرەوە ، پڵنگ بە
نارەزاييەكەوە ووتى ” من، پڵنگ، كە هەرچى ئاژەڵى دارستانە
لێم ئەترسێت
لاسايى كەر بكەمەوە !!! “بمرم و نەك داواكەت جێ بەجێ بكەم”.
بێ ئەوەى هيچ بڵێ ڕاهێنەرەكە لە قەفەسەكە دوور كەوەتەوە
....
“”””””””””,

حەوتەم ڕۆژ
ڕاهێنەر بە ڕوويەكى كراوەى دەم بەزەردەخەنەوە بەرەو
قەفەسەكە ڕۆشت
بەپڵنگەكەى ووت :خواردنت ناوێ!؟ئەويش ووتى : با ئەمەوێ .
ڕاهێنەرەكە ووتى ” ئەو گۆشتەى ئەيخۆيت باجى هەيە ، وەكو
كەر بزەڕێنە تا خواردنت
دەستكەوێ..” …پڵنگ ويستى دارستانەكانى بێتەوە خەياڵ بەڵام
نەيتوانى، بە
چاوى داخراوەوە كەوتە زەڕين، ڕاهێنەرەكە ووتى : زەڕينەكەت
باش نيە ، ،
بەڵام ل□ بەر ئەوەى بەز□يم پيا تا يەتەوە پارچەيەك گۆشتت
ئەيەمێ ....
“”””””””””

هەشتەم ڕۆژ
ڕاهێنەر بە پڵنگەكەى ووت:” سەرەتاى خوتبەيەكم دەست پێ

ئەکەم ، کە تەواو بووم ، وەک نیشانەیەکی بە دڵ بوونت چپڵەم
بۆ لێ یە" ، پڵنگەکە ووتی: چەپڵە لێ ئەیەم . ڕاهێنەر دەستی
کرد بە خوتبەکەی :" هاووڵاتیان ،
پێشتر و لە چەن بۆنەیەکی ترا هەڵوێستی خۆمان لەمەڕ هەموو
مەسەلە چارەنووس سازەکانا ڕوون کردۆتەوە ، پیلانی لایەنە
دوژمنەکان نە ئەم هەڵوێستە نەگۆڕە ئاشکرایەمان و نە
بڕوابوونمان بە سەرکەوتن پێ ئەگۆڕێت"… پڵنگەکە ووتی : تێ
نەگەیشتم ، ووتت چی !؟ ڕاهێنەرەکە ووتی:(هەرچییەک ئەڵێم
ئەبێ سەرسام بی پێی و چەپڵە لێ بەیت..) پڵنگەکە
ووتی : "بمبورە ، لە دایکمەوە نەخوێنەوارم ، وقسەکانت جوان
بوون چۆنت ئەوێ وا چەپڵە لێ ئەیەم " و دەستی کرد بە چەپڵە
لێ یان ..ڕاهێنەرەکە ووتی : دوو ڕوویی و دووڕووەکانم خۆش
ناوێ ، لەمڕۆ بەدوا وەک سزایەک
خواردنت لێ ئەبڕدرێت..
""""""""""“

نۆیەم ڕۆژ
ڕاهێنەر بە بارێک گژ و گیاوە هات و بۆ پڵنگەکەی فڕێ یا و
ووتی : بخۆ…
پڵنگەکە ووتی : ئەمە چیە !؟ من گۆشت خۆرم ، ڕاهێنەرەکە
ووتی : " لەمەو
دوا هەر گژ و گیا ئەخۆیت" …کاتێک پڵنگەکە برسێتی زۆری بۆ
هێنا ویستی گژ و گیاکە بخوات ، بەڵام بێزی لێ کردەوە و
دوورکەوتەوە ، بەڵام جارێکی تر گەڕایەوە و ووردە ووردە
چێژی لە خواردنەکەی وەرگرت ....
'""""""""""“

دەیەم ڕۆژ
ڕاهێنەر و قوتابیەکانی و پڵنگ و قەفەسەکە وون بوون
پڵنگ بوو بە هاووڵاتی
و
قەفەسەکەش بە شار□

هاندانی منداڵانی ئارەزوومەندی نووسینی چیرۆک.. رەزا شوان

چیرۆکی منداڵان، رۆڵێکی گرنگی لە فێرکردن بە ئاسانی و لە پەروەردەکردنی دروست و لە ئاراستەکردنی راست و لە دەروون ئاسوودەیی و لە خۆشی و شادیی منداڵاندا هەیە. هۆکارێکی گرنگە بۆ گەشەکردنی زەین و هۆش هزر و زمان و کەسایەتیی هاوسەنگی منداڵان. چیرۆکی منداڵان، دەرگاکانی ژیان بە هەموو جوانییەکانییەوە لەسەر منداڵان دەکاتەوە. گەشبین و هیواخواز و ئازادیخواز متمانە بەخۆیان دەکات.

چۆن هانی منداڵەکانتان دەدەن بە نووسینی چیرۆک؟

(پیکسلیز) دەڵێت:"بە ئەوەی منداڵان بتوانن چیرۆک بنووسن، پێویستە لە سەرەتادا بە خوێندنەوەی چیرۆکی جۆراوجۆر، بە پێی تەمەن و ئارەزووەکانیان دەستپێبکەن".

لەبەر گرنگی رۆڵی چیرۆک لە فێرکردن و لە پەروەردەکردندا، پەروەردەکاران و ستافی مامۆستایان، حەزدەکەن، کە منداڵان فێری شارەزایی چیرۆکنووسین بکەن. چونکە چیرۆک شێوازێکی بەسوودە، بە ئەوەی منداڵان بیرۆکەکانیان رێکبخەن و لە لە چیرۆکدا دایانبڕێژن و زمانی نووسراو بەکاربهێن، بە گەیاندنیان بە منداڵان.

چوونە ناو جیهانی نووسینی چیرۆک بە منداڵان، نەک هەر بە منداڵان بەڵکو بە گەورەکانیش کارێکی ئاسان نییە. چونکە نووسینی چیرۆک پێویسی بە بەهرە و بە زمان پاراوی و بە ماندووبوون هەیە. پێویستە هەنگاو بە هەنگاو دەست پێبکات. نووسینی چیرۆک لە لایەن منداڵانەوە، رێگەیەکی خۆش و داهێنەرانەیە، لە بواری رێزمان و رێنووس و زمان بە گشتی. بەڵام زانینی چۆنیەتی دەستپێکردن بە نووسینی چیرۆکێک زۆر جار قورسترین بەشە. باشتر وایە، لە سەرەتاوە هانی منداڵان بدەین بە نووسینی کورتە چیرۆک.

بە کورتی باس لە بنەما سەرەکییەکان نووسینی چیرۆک لە لایەن منداڵانەوە دەکەین:

١ـ خوێندنەوەی چیرۆکی منداڵان: بە ئەوەی منداڵان ببن بە چیرۆکنووس، پێویستە چیرۆکی زۆر بخوێننەوە. تا لە شێواز و

لە ئامانج و لە زمان و لە پێویستییەکانی نووسینی چیرۆک بۆ منداڵان بزانن. پێویستە دایکان و باوکان و مامۆستاکان، ئەو پەرتووکانەیان بۆ دابین بکەن، کە بە پێی تەمەنی منداڵان، چیرۆکی خۆش و ئاسانیان لەخۆگرتوون. چونکە تا منداڵان زیاتر خوو بە خوێندنەوە بگرن، زیاتر فێردەبن و زۆرزانتر دەبن و ئاسۆی خەیاڵ و بیر و هزریان فراوانتر دەبێت. زمانیان پاراوتر دەبێت. منداڵان لە سەرەتاشەوە ئەوە تێدەگەن، کە هەر نووسەرێکی منداڵان شێواز و تەکنیکی جیاوازی لە نووسینی چیرۆکدا هەیە.

٢ـ هەڵبژاردنی بیرۆکە: گرنگە کە منداڵان پێش ئەوەی دەست بە نووسینی چیرۆک بکەن، بیرۆکەیان هەبێت، لەسەر جۆری چیرۆکەکانیان. بەهرەی دۆزینەوەی بیرۆکەی باش بۆ چیرۆک ئاسان نییە و بیرکردنەوەی وردی دەوێت. دەتوانن بە بەهرەی بیرۆکە سوود لە سەرەتا یا کۆتایی هەندێک لەو چیرۆکانە وەربگرن کە خوێندوویانەتەوە. منداڵان ئەندێشەیەکی فراوانیان هەیە، دەزانن کە چۆن لە ڕێگەی چالاکییەکانی نووسینی داهێنەرانەوە پەرە بە بەهرەکانیان بدەن.

٣ـ ئامانج لە نووسینی چیرۆک: زۆر گرنگ و پێویستە منداڵان ئەوە بزانن، کە پێش دەستپێکردنیان بە نووسین، ئامانجیان لە چیرۆکەکانیان چییە؟ بۆ کێ دەنووسن؟ و بۆچی دەینووسن؟ هەموو چیرۆکێک مەبەستێک یا پەیامێک لەخۆدەگرێت، کە نووسەر دەیەوێت بە خوێنەرانی بگەیەنێت. ئەو چیرۆکانە ریالیزمی بن، یا ئەفسانەیی بن. خوێنەران دەیانەوێت سوود و ئەزموون لە ئامانجی و ئەو چیرۆکانە وەبگرن.

٤ـ دانانی پلان و نەخشەی نووسینی چیرۆک: پێویستە منداڵان نەخشەی نووسینی چیرۆکەکانیان دابنێن، دەتوانن هێڵکارییەکیان بۆ ڕووداوەکانی چیرۆکەکانیان هەبێت. هەنگاو بە هەنگاو ئەم هێڵکارییە جێبەجێ بکەن. وەک، چۆن دەست بە نووسینی چیرۆکەکانیان بکەن و چۆن کۆتاییان پێبهێنن. ئەوەش بزانن کە هەموو چیرۆکێکی باش بۆ منداڵان، سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتاییان هەیە.

٥ـ پاڵەوان و کارەکتەرەکانی چیرۆک: چیرۆک بەبێ کارەکتەر نابێت. پێویستە منداڵانی چیرۆکنووس، کارەکتەری سەرەکیی چیرۆکەکانیان بە باشی دیارییان بکەن و دیزاینیان بکەن، لەگەڵ ڕۆڵ و ئەرکەکان و تەمەن و تواناییاندا بگونجێن. ئەوە کارەکتەرەکانن کە ژیان دەخەنە بەر چیرۆکەکان. ئەوان ڕووداوەکان بەرەو پێشەوە دەبەن. کێشە و کردار دەهێننە ناو ململانێ و شەڕەکەوە. مەرجیش نییە کە کارەکان لۆژیکی بن. زۆربەی چیرۆکەکانی منداڵان، پاڵەوانی

سەرەکییان (کوڕ یا کچی باشن) و دژەبەرەکانیشیان (کەسی خراپن). کارەکتەری پاڵپشتی هەردوولاشیان هەیە. بە کورتە چیرۆک ژمارەی کارەکتەرەکان کەمترن. پاڵەوان و کارەکتەرەکانی چیرۆکی منداڵان، مرۆڤن، یا ئاژەڵ و باڵندە و زیندەوەر و شتی ترن. منداڵان هەمیشە لەگەڵ سەرکەوتنی پاڵەوانەکاندان، ئەگەر لە پەناوی باشی و ئازادی و ئاشتی و خێرخوازی و مرۆڤایەتیدا خەبات بکەن.

٦ـ ململانێ لە چیرۆک: پێویستە دایکان و باوکان و مامۆستاکان، یارمەتیی منداڵان بدەن، بە تێگەیشتن لە چەمکی ململانێ لە چیرۆکدا. هانیان بدەن بە دروستکردنی ململانێ لە چیرۆکەکانیاندا. توانای سەرکەوتنی پاڵەوانەکان لە ململانێدا دەردەکەوێت. ململانێیەکانیش نابێت درێژ و بێزارکەربن.

٧ـ زمان لە چیرۆکی منداڵان: بێگومان زمان گرنگترین فاکتەر و کۆڵەکەیە لە چیرۆکی منداڵاندا. نووسینی چیرۆکی منداڵان، بە زمانێکی پەتی و پاراو و شیرینی کوردیمان. بە بەکارهێنانی وشەی ئاسان و واتازانراو و رستەی کورت. مەرجی چیرۆکی باش و سەرکەوتووی منداڵانە. بە داخەوە بەشێکی زۆری منداڵانی کوردمان، بە هۆی ئەوەی کە لە تەمەنێکی بچووکدا ناخوێننەوە و نانووسن، یان بە زۆری بە هۆی ئەوەی کە دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان، بە تەبزی و بە زۆرداری، لە قوتابخانەدا زمانی خۆیان بەسەر منداڵانی کوردمان سەپاندوون و خوێندنیشیان بە زمانی کوردی قەدەغەکردوون. هۆی سەرکیی لاوازی منداڵانی کوردمانە لە زمانی کوردیدا. لایەکی کەشەوە، دوو ڕێنووس و نەبوونی زمانێکی ستانداردی یەکگرتووی کوردی، هۆیەکی تری لاوازیی خوێندنەوە و نووسینی منداڵەکانمانە بە زمانی کوردی.

٨ـ کات و شوێن لە چیرۆکی منداڵان: کات و شوێن دوو ڕەگەزی سەرەکین لە چیرۆکدا. بەبێ کات و شوێن لێکدانەوە بە رووداوەکان ناکرێت. چونکە کات و شوێن ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە بنیاتنان و لە ریزبەندیی رووداوەکانی چیرۆک. بۆیە پێویستە کات و شوێنی رووداوەکان دیاریبکەن، کات ئەو ماوەیەیە کە رووداوەکانی چیرۆکەکان تێیاندا روویان داوە یا روودەدەن، وەک: بەهار، هاوین، شەو، ڕۆژ، رابردوو، ئێستا، داهاتوو، ...هتد. شوێنیش ئەو چوارچێوەیەیە کە رووداوەکان تێیدا روویان داوە یا روودەدەن، وەک: ماڵێکی ئاوەدان، قوتابخانە، پارکێک، سەیرانگایەک، دارستانێکی ئەفسووناوی، ئەشکەوتێک، زەوی، بۆشایی ئاسمان، دەریا، گوندێک، شارێک، کوردستان، کەرکوک، یا وڵاتێکی کە،... هتد. پێویستە منداڵانی چیرۆکنووس، پێش دەستپێکردن بە نووسین، لە خەیاڵ و هۆشیاندا، کات و شوێنی رووداوەکانی چیرۆکەکانیان دیاری

بکەن.
٩ـ دیالۆگ لە چیرۆکی منداڵاندا: دیالۆگ یەکێکە لە کۆڵەکەکانی بنیاتنانی چیرۆکی منداڵان. دیالۆگ بریتییە لە گفتوگۆ لە نێوان دوو کارەکتەر یا زیاتردا، مرۆق بن، یا ئاژەڵ و باڵندە و ڕووەک و زیندەوەر و شتی تر. منداڵانی چیرۆکنووس، دەتوانن سوود لە ئەزموونی چیرۆکنووسانی تر وەربگرن.
١٠ـ خاڵی وەرچەرخان لە چیرۆکی منداڵان: بە زۆری خاڵی وەرچەرخان لە ناوەڕاستی چیرۆکی منداڵان دایە. یارمەتیدەرە بۆ ئەوەی چیرۆکەکە سەرنجڕاکێش بێت. دەکرێت وەرچەرخان، ساتێکی دۆزینەوە بێت، یان کاتێک بێت کە کارەکتەرێک، هێزێکی لە توانابەدەری ترسناک بدۆزێتەوە. واتە کارێکی کوتوپڕ و چاوەڕوان نەکراوە.
١١ـ دانانی خاڵبەندی لە شوێنی خۆیاندا: پێویستە منداڵانی چیرۆکنووس، فێری دانانی خاڵبەندییەکانبن لە شوێنی ڕاستییاندا.
١٢ـ نووسینی چیرۆک لە ئینتەرنێتدا: دایکان و باوکان دەتوانن، ئیمێڵێک بو منداڵە چیرۆکنووسەکانیان بکەنەوە، بۆ ئەوەی چیرۆکەکانیان لە ئینتەرنێتدا بنووسن. چونکە نووسین لە ئینتەرنێت دا، خۆشی و شادی و شارەزایی بە منداڵان دەبەخشێت.
١٣ـ پیاچوونەوە بە ڕەشنووسی چیرۆک: دوای ئەوەی کە منداڵانی چیرۆکنووس، لە نووسینی ڕەشنووسی چیرۆکەکانیان دەبنەوە، پێویستە دووبارە و سێبارە بە وردی بە چیرۆکەکانیاندا بچنەوە، دوایش بیاندەن بە دایک و باوکیان یان بە مامۆستاکانیان یان بە چیرۆکنووسێکی گەورە بۆ منداڵان، بۆ ئەوەی لە هەموو ڕوویەکەوە، سەرنج و تێبینییەکانیان دەربارەی چیرۆکەکانیان دەربڕن و هەڵەکانیان بژاربکەن. سوودیش لە ڕەخنە و لە پێشنیار و لە ڕێنماییەکانیان وەربگرن.
١٤ـ هاندان و پیرۆزبایی و دەستخۆشی: دایکان و باوکان و مامۆستاکان، ڕۆڵێکی سەرەکی و گرنگیان هەیە، لە هاندان و لە پشتگیریکردن و ڕێنمایکردنی منداڵەکانیان و قوتابییەکانیان. لە نووسین و درێژەدان بە ئەو چیرۆک و هۆنراوە و پەخشانانەی کە منداڵەکانیان دەیانووسن. هاندانیش شێوازیان زۆرە. هاندانەکە گەر خەڵاتێک بێت، یا پیرۆزبایی و ئافەرین و دەستخۆشی و چەپڵەلێدان بێت. دەست کێشان بە دەستا بێت. مایەی دڵخۆشی و پێزانین و ڕێزن بە منداڵانی نووسەر. دەکرێت زیاتر هانیان بدەن بۆ ئەوەی چیرۆک یا هۆنراوەکانیان بۆ گۆقارەکانی منداڵان بنێرن بۆ بڵاوکردنەوە.

پێویستە ئەوەش بڵێین هەرگیز نابێت، گاڵتە بە نووسینەکانی منداڵان بکەن، یان پێیان پێبکەنن و تەریقیان بکەنەوە.

١٥ـ کۆتاییەکی دڵخۆشکەر و هیوابەخش: پێویستە منداڵان ئەوەش بزانن، پێویستە کۆتایی چیرۆکەکانیان بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان کۆتاییان بێت. کۆتاییەکانیشیان بە گەشبینی و بەهیوابەخشین و بە سەرکەوتن و بە خۆشی کۆتاییان بێت. هەرگیز نابێت کۆتاییەکانی چیرۆکی منداڵان، بە کارەساتی تراژیدیا و بە ڕەشبینی و بە نائومیدی و شکستی و ناخۆشی کۆتاییان بێت.

هیچ بە دووریشی مەزانن، کە لەناو منداڵانی ئەمڕۆی ئارەزوومەندانی نووسینی چیرۆک، لە داهاتوودا چیرۆکنووس و ڕۆماننووسی باشیان تێدا هەڵبکەوێت.

ڕەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٣

بەشی یەکەمی ڕۆمانە شیعری (پارچەکانم کۆکەنەوە)..ستار ئەحمەد

تەنکەی ڕەحم بگرێو
گوللەیەکی تیا بچێنە
دەم لەگەڵێك خوێقاوە
قەڵەمی تێدا سەوز نابێت
ئیتر مەکێشە
بۆ شینبوونی
تۆوی ئەوین و تەبایی
من لەگەڵ خۆمدا لەشەڕم
لەگەڵ گیانی خۆمدا ئاشتنابمەوە
چۆن دەتەوێت ئاوەزانی جەرگمت بکەم
من نازانم خۆم چەند پارچەم
ناتوانم خۆم کۆکەمەوە

لەکەرتێکما با دەبارێ
زریان دەسووتێ
هەوار بەلادا دێ و
شووشەی دەروون دەشکێ
لەکەرتێکی ترما
مێز دەڕازێننەوە
پارە بەسەر مێدا دەکەن
کچ دەفرۆشن
خاك هەڕاج دەکرێ
نانی نەداران دەبڕن
شیر لەدەمی مناڵ دەگرنەوە
زار لەرەگەوە هەڵدەکێشن
نووسەر بەسەر بەردا رادەکێشن
کەرتەکانی لەشم بۆ ناژمێررێ
کەرکوك " کۆبانێ
سنجار " دیاربەکر
بادینان " سۆران
کویستانم یان گەرمیان
من دوو هەزار سەرو
ملیۆنێك جەستەم
بەڵام یەك رۆحم تێدا نییە
جەستەم بناسێتەوە
لەقامیشلووەوە هەتا زوممار
تەنی منەو لەدار ئەدرێ
لەخەلیفانەوە هەتا بۆکان
مێینەی منەو ئەتك دەکرێ
جامانییەکانتان داکەنن
ئیتر بەسە
ئاڵاکانتان ریسوا مەکەن
سەرتان بووە بەداعش و
دڵتان ب□ ئەتاتورك
دەستێکتان ژێر دەستەی خۆرئاواو
ئەوی دیکەتان خۆرھەڵات
خێراکەن کۆمک□ نەوە
مەمکەن بەچیا یەك
پڕم مەکەن ل□ باڕخانەو
سەماکەرو

خۆ کوژەکان
بمکەن بەدادگای ماف و
هەڵ□ بجەیەك لەناخمدا پاراو بکەن
کەرکوکێکم لێ دروست کەن
ببێتە باوانی ئێزدی
مەسیحی و قەڵەم و
شیعرو گوڵ
هەتا کەی
لەپارچەکانی مندا
گوللە ببارێ
رەز بسووتێ
هەناوم ببێتە هێلانەی داڵاش و
روومەتم ردێنی خوێناوی دەربێنێ
ئەمە چ زەمەنێکە
رۆژێکم سات کوژەو
کاتێکم رووخان
دەمێکم سەربڕین
ئەمە چۆن کارەساتێکە
شەوانم پێشمەرگەو
رۆژگارم داعش و
سەرمانگم قوربانی
سەر ساڵم کۆچبارو هەڵفڕین
وەرە ئیتر تەواو
لەمە زیاتر لێکم مەترازێنە
پارچەکانم وردو خاش بوون
من دڵێکم لەشووشە
بەبەفر پینە ناکرێم
جەرگێکم لەئاورێشم
بەئاگر زامەکانم ساڕێژ نابن
خۆت لەقەرەی ناخم مەدە
کەسیشم نەبێت
دەروونم دەبێتە لافاو
ناخم خاکێکی ئاگرین
دەتسووتێنم
بەرووی تۆو
هێرشبەرا ئەتەقمەوە
دار گوێزێکم

هەموو ساتێك دەژێمەوە
دەبمە سەنگەری پێشمەرگەو
داڵدەی کوردان
دەبم بەکەرکوکی گەو
ڕۆح و هەناوی کوردستان

ستار ئەحمەد
•

کتێبەکەی سەڵاحەدین: لێکۆڵینەوەیەکی خەلدونیانە.. وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: شەفیقی حاجی خدر

کتێبەکەی سەڵاحەدین: لێکۆڵینەوەیەکی خەلدونیانە
نووسینی: ئەحمەد سەعید ئیقبال و محەمەد عاسف
سەرچاوە: http://dx.doi.org/10.31703/glr.2020(V-IV).01
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: شەفیقی حاجی خدر

ئەبستراکت:
کتیبەکەی سەڵاحەدین، گێڕانەوەیەکی میتافیکشنانە(ئەودیو خەیاڵکردەی)ی تاریق عەلییە لەبارەی گرتنەوەی قودس لەلایەن سەڵاحەدینی ئەیوبی و هەروەها سەرهەڵدانی ماڵباتی ئەیوبییەکان. تاریق عەلی لەو بڕوایە دایە، کە دەستبەربوونی پاڵپشتی خێڵەکی(العصبیة/دەمارگیری) و نمایشکردنی باشترین توخمگەلی شارستانەتی موسڵمان (العمران/ئاوەدانی)، وای لە سەڵاحەدین کرد بنەماڵەی ئەیوبی بگەیەنێتە ئەوپەڕی مەزنایەتی خۆی. کەتنی کریسیتیانەکان و هەڵسانەوەی موسڵمانەکان لە سووڕێکی دەورانی خۆیدا ڕوویدا، تیۆری سووڕی دەورانی ئیبن خەلدونە بۆ سەرهەڵدان و ڕوخانی شارستانەتی لە کتێبی موقەدیمەی خۆیدا ڕێک لەگەڵ چوارچێوەی تیۆری ئەم لێکۆڵینەوەیەدا دێتەوە. ئەم لێکۆڵینەوەیە ئەو ڕوانینە

ئەورووپییە بە مێژووی شاڵاوی خاچدارەکان هەڵدەوەشێنێتەوە و بەدوای ئاراستەی هەنووکەیی کێشە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناویندا دەڕوا. ئامانجی ئەم نووسینە ئەوەیە، بۆ گەیشتن بە ئاشتی جیهانی لەسەر کریستیان و موسڵمانەکان پێویستە خۆیان لە ڕەگوڕیشەی بەیەکدادانە مێژووییە خوێناوییەکان ڕزگار بکەن، بەتایبەتیش لە یادەورییە بەژان و بەسوێکانی شاڵاوی خاچدارەکان.

پێشەکی:

بەڕەهاییەوە ئاوابوونی خۆری دەوڵەتێک سەرهەڵدانی یەکێکی دیکە دەگەیەنێ، هەروەها تاریق عەلی بەگیانی قۆناغی دوای کۆلۆنیالییەوە ئەم داستانە مێژووییە، کتێبەکەی سەڵاحەدین (١٩٩٨) وەک پەیوەندییەکی دووسەرەی نێوان دوو گەورەشارستانییەتی جیهانی، واتە کریستیان و موسڵمان نووسیوەتەوە. لەمەشدا تەکنیکی مێژونووسانەی پۆستمۆدێرنانەی ئەودیو خەیاڵ(میتافیکشن)ی بەکارهێناوە، لەمەشیاندا تاریق عەلی پارسەنگدانەوەی کەوتنی موسڵمانەکان لە ئیسپانیا لەگەڵ گرتنەوەی ئۆرشەلیم و دەرکردنی کریستیانەکان لە ساڵی ١١٨٧ لەسەر دەستی سەڵاحەدینی ئەیوبی هێناوەتەوە. کەوتنی موسڵمانان لە ئیسپانیا بەشێوەی وەرچەرخانێکی مێژوویی لەگەڵ سەرهەڵدانی ماڵباتی ئەیوبییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوین هێناوەتەوە. نووسەر ڕوخان و سەرهەڵدانی شارستانییەکانی لە نموونەی سووڕێکدا دانەوە، کە هێمای کەوتنی خەلافەتی فاتیمی و عەباسی و پاشان سەرهەڵدانی موسڵمانەکان لای عوسمانلی تورکیا. دیسان وتاری ئەوروپیانە لەبارەی کلتوری ئیسلامی وەک ئەوەی شتێکی جێگیر و دژەمۆدێرنە لەڕێگەی جیاکردنەوەی ڕۆشنگەری، ڕۆشنبیری و موسڵمانی پاکوخاوەن لەگەڵ کریستیانی بەربەری و پیس و ئسولی ڕوو بەڕووکراوەتەوە.

مەبەستی ئەم لێکۆڵینەوەیە نیشاندانی سەرهەڵدانی دەوڵەتی ئیسلامییە، ئەوسا چ لە ڕابردوو بێ یان یان ئێستادا، ئەمەش لەسەر بنەمای ڕوانینی ئیبن خەلدونە بۆ هێز (عەسەبییەت/دەمارگیری/پاڵپشتی) و عیمران (ژیاریی/ئاوەدانی). هەر بۆیە تیۆری سووڕی بازنەیی لە سەرهەڵدان و ڕوخانی شارستانیەت لەسەر گۆشەنیگای تیۆریانەی موقەدیمە بەناوبانگەکەی ئیبن خەلدون هەڵهێنجراوە. خۆی ئەوە تێبینی کراوە، هەر کاتێک موسڵمانان یەکێتیی کۆمەڵایەتییانە خۆیان هاوپشتی(عەسەبییەت/دەمارگیری) یان لەدەستدابێ، هەروەها باوەڕیشیان بە گیانی ژیاریی ئیسلامی (عیمران/ئاوەدانی) لەق بووبێ و بووبنە سێکیولار و لیبرال و بەسەر خۆیاندا دابەش بووبن، ئەوا بە ئاسانی

لە لایەن شارستانی دیکەی بەهێزی هاوپشتی (دەمارگیری) و (ئاوەدانی)یەوە، کە بەزەرییش کریستیانەکانن، تێکشکاون و بەسەریاندا زاڵ بوونە. مێژووی بەگوێرەی ئیبن خەلدون بە سوورێکدا دەڕوا، کە هەموو پاشا و ماڵباتە حوکمڕانەکان وەک ئۆرگانێکی زیندوو لەنێو بازنەکەدا خول دەخۆن. ئەوان بە قۆناغێکی سروشتی لەدایک دەبن و دەمردن هەروەک ئەوەی چۆن لە ژیانی بوونەوەرێکی زیندوودا ڕوودەدا. هەموو هێزێکی سەردار (سەروەر) لە بەراییەوە لە ژیارییەکی ڕەوەندانە(کۆچەرییانە) سەرهەڵدەدا و بەپێی کات بەهێز دەبێ؛ هەرچەند پاڵپشتی (دەمارگیری) لەنێوان ئەندامەکانی خۆی زیاتر بێ، ئەوا بەگوڕتر دەبێ تا دەگاتە دامەزراندنی ژیارییەکی سەقامگیر و یەکێز و پێگەیشتنی خۆی مسۆگەر دەکا. پاشان لە دوا قۆناغی ئاوەدانییی (ژیاریی) خۆیدا لاواز دەبێ و لەبارییەک هەڵدەوەشێ، ئەمەش لەبەر ناتەبایی خەیان بەوەی شتی خۆشگوزەرانی (لوکسە و کەمالیات) بەسەریان زاڵدەبێ و لایەنی هاوپشتی دەمارگیرییان لاواز و زەبوون دەبێ، ئینجا لە لایەن هێزێکی دیکە، کە پاڵپشتی دەمارگیریی لەسەرهەڵدانداییە، تێکدەشکێندرێن و دەبەزێنرێن و قووتدەدرێن. ئەم سوورە پەیوازێیەکە پێی دەڵێن سووڕی ئیبن خەلدونی.

کتێبەکەی سەلاحەدین (١٩٩٨)، نووسینەوەیەکی ڕەخنەگرانەی جدییە و کارێکی نۆستالگیانەی سادە نییە بۆ گێڕانەوەی ژیاننامەی سەرکردە مەزنەکەی موسڵمانان سەلاحەدینی ئەیوبی. تاریق عەلی “ڕۆژگارێکی یەکلاکەرەوەی دژواری” لە مێژووی پەیوەندی نێوان کریستیان-موسڵمانان (ئەمجارەیان لە ڕۆژهەلاتی ناویندا) لەگرتووە، لەوەدا خوێندنەوەی دژە ئەوروپییانەی خۆی لەبەرانبەر خاچداران و ڕوانینی ئەوروپییەکان بۆ سەلاحەدین لەلایەک و گەمژاییەتیی ژیاری موسڵمانیش لەلایەکی دیکەوە بە کردووە. کارە ئەودیو خەیاڵکردییەکەی (میتافیکشن)ی نووسەر ڕووبەڕووبوونەوەیە یان مێژوویەکی جەنگەرەوەی ئەرشلیم و ڕووخانی خاچدارانە بە ڕوانینی موسڵمانانە، ئیدی بەڕای بە وشەکانی تیرمان Tyerman (١٩٩٨) هەیە بەوەی بانگەوازی خاچداران لە ١٠٩٥ەوە دەستی پێکردووە و هەشتاش کۆتایی نەهاتووە ((Tyerman 1998, p. 126). خەونی گێڕانەوەی ئەرشلیم لە دەستی جوو لەسەردەمی پاش مۆدێرنەی جیهانی موسڵمانان بەستاوەتەوە بە گێڕانەوەی کتێبەکەی سەلاحەدین (١٩٩٨)، بەڵام بە ڕووشێکی مۆدێرنە لەم بەشەی جیهاندا، بەتایبەتیش لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا، لەو شوێنەی مێژو خۆی دووبارە دەکاتەوە ئەگەر بێت و سەلاحەدینێکی دیکە بێت و عەرەب لەژێر بەیداخی ئیسلامدا کۆبکاتەوە.

نمایشەکی ئەدەبییانە

یەکەمین بایۆگرافی سەڵاحەدینی ئەیوبی کە لە ڕۆژئاوا بڵاوکرابێتەوە بە وێنەیەکی سوارچاکیی و ڕۆمانتیکیانەی سەڵاحەدین، کتێبی مێژووی سەڵاحەدین بوو، کە لە ١٧٥٨دا لە لایەن مێژونووسی فەڕەنسی لویس مارین Louis Marin بڵاوکراوەتەوە. هەمان ئەفسانەی جوامێری لە بارەی سەڵاحەدینەوە لە لایەن مێژونووسێکی دیکەی فرەنسییەوە بەناوی میشیو N J.F. Michaud لە ١٩٦٦ەوە بە ناونیشانی مێژووی خاچداران (١٨١٢-١٨٢٢) بڵاوکرایەوە. هەرچەندە مێژونووسە فەڕەنسییەکە بەشێوەیەکی سەرەکی پشتی بە مێژونووسی کورد بەهائەدین ئیبن شەداد (١١٤٥-١٢٣٤) و هەندێ سەرچاوەی دیکەی بەردەستی ئەوکات بەستبوو تا ئەوکاتەی وێنەیەکی ڕۆمانتیکی سەڵاحەدین لە کتێبەکەی The Talisman (١٨٢٥) لە لایەن مێژونووسی سکۆتلەندی سێر والتەر سکۆت Sir Walter Scott بڵاوکرایەوە، کە تێیدا تیشکی خستەتە سەر گێڕانەوەی ئینگلیزییانە بۆ ئەفسانەی جوامێریی سەڵاحەدین لە نزیکەی سەدەیەکدا. ئەو وێنە ڕۆمانتیکییە هەر لە زەینی مێژونووسانی سەدەی بیستەمیشدا مابووەوە، هەر بۆ نموونە وەک ستانلی لەین پۆل Stanley Lane-Poole (١٨٩٨)، ڕێنێ گروست Rene Grousset (١٩٣٤) و ها.ئا.ر.گیب H.A.R. Gibb (١٩٧٣). ئەو مێژونووسانە تیشکەی هزریان خستبووە سەر ئەو هۆکارانەی ئاخۆ بۆچی سەڵاحەدین جەنگاوەرێکی عەرەبی تەواو جیاواز بوو، هەروەها ئەو سەرکەوتنەکانی خۆی لە ڕێگەیشە ڕەوەندایەتییە کوردییەکەیدا و هەروەها لە یەکخستنی خەڵکی عەرەب بەهۆی هاوپشتییەکی کۆمەڵایەتی تۆکمە لەژێر ئاڵای ئیسلامدا پێکبهێنێ، دۆزیبووەوە. هەرچەندە لە قۆناغی پۆستمۆدێرنەدا مێژوونوسان و ئەکادیمستانی وەک مالکۆلم لیۆنس Malcolm Lyons و داڤید جاکسن David Jackson ئەو نموونە ڕۆمانتیکییەکان شکاند و سەڵاحەدینیان وەک سیاسەتوانێکی پراگماتی و ستراتیژوانێکی لێهاتوو لە کتێبەکەی خۆیان بەناوی سەڵاحەدین و سیاسەتی جەنگی پیرۆز (١٩٨٤) نیشان دا. هەندێ وتاری بەدواداچوونی نوێش وەک ئەوەی ئاوێنەی سوارچاکی Mirror of Chivalry : سەڵاحەدین لە خەیاڵدانی ئەوروپییەکانی سەدەکانی ناوەڕاست (١٩٩٦) بە قەڵەمی جۆن تۆلان John Tolan و ئەفسانەی جوامێریی سەڵاحەدین لە ئەدەبیاتی و مێژوناسی ڕۆژئاوا (٢٠٠) لە نووسینی مارگرێت جەب Margaret Jubbدا خاڵی پۆستمۆدێرنانە بۆ ڕوانینی ئەفسانەی جوامێری سەڵاحەدین دەخەنەڕوو، کە ئێستا لەناو بازنەی ئەکادیمیانەدا بووەتە ڕوانینی ئەوروپیانە بۆ بابەتەکە.

لەگەڵ ئەوەشدا لە وتاری سیاسیانەی عەرەب-موسڵمانی گشتیی

جەماوەرییدا، سەلاحەدین بەتەواوی بە ڕێگا و شێوازێکی دیکە یاد دەکرێتەوە، واتە بە لێکدانەوەیەکی نوێ کە لەگەڵ ڕاستییە مێژوییەکانیشدا دژیەکانەیە. وێنەی نوێی سەلاحەدین لە ئەدەب و سینەمادا وەها بەرهەمهێنرایەوە کە پاڵەوانێکی پان عەرەب-ئیسلام-ییە بەوەی لەژێر کاریگەرییەکەی ئەودا ناسیونالیزمی عەرەبی و ئامانجەکەیان کە ڕزگارکردنی فەلەستینە بەتەدی، بەگوێرەی سەیفۆ Sayfo (٢٠١٧)، زۆر لە سەرکردە و سەرانی موسڵمان هەروەک حافز ئەسەد (سوریا) ، سەدام حوسێن (عێراق) و یاسر عەرەفاتی فەڵەستین خۆیان بە وێنەی خەیاڵاوی سەلاحەدین گرێدەدایەوە. هەندێ لە توێژەرانیش گەنگەشەی شایستەبوونی وێنەی سەلاحەدین لە هزری سیاسیی مۆدێرنی عەرەبیدا دەکەن، هەروەک کارۆل هیلنبراند Carole Hillenbrand، ئانا ماری ئێد Anne-Marie Edde و ئیمانۆئێل سیڤان Emmanuel Sivan. لەگەڵ ئەوەشدا هەر پێداچوونەوەیەک بە سەلاحەدین لە ئەدەبیاتی مێژوویی پۆستمۆدێرنەدا لە خزمەتی ئامانجێکی دیاریکراوی سیاسی و ساتی هەنووکەییدایە، کەچی مەبەستە سەرەکییەکە لەی هەر ڕەنگدانەوەی باری ئێستایە.

میتافیکشنی مێژوویی پۆستمۆدێرنیش زۆر بەتوندی هۆگر و خۆشەویستی بە وێنە پاڵەوانییەکەی سەلاحەدینین و شاڵاوی سێیەمی خاچداران و جەنگی حوتەین و کەوتنی ئۆرشەلیم (١١٨٧) لەدەست نەداوە و هەرگیزیش کۆتایی نەهاتووە، هەروەها لیستێکی دوورودرێژی فیکشنیش هەیە بە چیرۆکەکانی سەلاحەدین و سەرهەڵدانی بنەماڵەی ئەیوبی پەیوەستە. هەرچەندە میتافیکشنی ڕۆمانی مێژویی پۆستمۆدێرنە، گێڕانەوە مەزنەکانی لەبارەی سەلاحەدین و زنجیربەندی خاچداران لەباریەک هەڵدەوەشێنێ و چەندین ڕوانین و گۆشەنیگای لەبارەی ڕێژگاری دەمارگیریی لە پەیوەندی نێوان کریستیان و موسڵمانان دەهێنێتەگۆڕێ. ڕۆمانی پۆستمۆدێرنی وەک جاک هایت Jack Hight سێیەنەی سەلاحەدین: هەڵۆ (٢٠١١)، شانشین (٢٠١٢) و جەنگی پیرۆز (٢١٣) دا تەواوی سەچەییە مێژووییە خوێناوییەکەی وەها وێنادەکا، چۆن سەلاحەدین تەواوی عەرەبی لەژێر دەسەڵاتی خۆی یەکخستبوو، چۆن شانشینی کریستیانیش شیرازەی لەباریەک ترازابوو، خۆیان لاواز و کلتورەکەشیان وێران بووبوو. سێیەنەکی دیکەی میتافیکشن هی ڕۆمانووسێکی دیکەی بریتانی ڕۆبن یەنگ Robyn Young کە بریتین لە برایەتی (٢٠٠٦)، خاچدارەکان (٢٠٠٧) و قوداس: کەوتنی شاسوارانی پەیکەر (٢٠٠٨) پەردە لەسەر داڕمانی هێزی خاچدارانی کریستیانی و سەرەتای جەنگی نوێیان لەگەڵ ئەکا بەرەکانیان هەڵدەداتەوە.

دوو لە ڕۆمانە مێژووییەکانی بریتانی دوابەدوای هێرشیەکانی ١١/٩ گەڕاونەتەوە سەر شاڵاوی سێیەمی خاچداران و کەوتنی ئۆرشەلیم: ڕیچارد وارن Richard Warren بەناوی مەیدانی شمشێرەکانی باوەڕ (٢٠١٠) و کامەران پاشا بەناوی سایەی شمشێرەکان (٢٠١٠). هەردوو نووسەر تێگەیشتنی خۆیان بۆ کێشمەکێشی پەیوەندییەکانی نێوان کریستیان و موسڵمانەکان وردەکارانە لەبەر تیشکی ڕوانینی بەیەکدادانی شارستانییەکانی هنتگتۆن ڕوون کردوەتەوە. هەردوو ڕۆمانەکە ئەو گریمانە باوەیان ڕەتکردۆتەوە بەوەی شاڵاوی خاچداران بە شێوەیەکی سەرەکی ئامانجی دینی لەپشتەوە بووە، ئیدی ئەوان ئەوەیان بینیوە کە بەرژەوەندیی ئابوری و سیاسیی و خواستی کۆلۆنیالی هۆکاری فروانخوازێتی شاڵاوی خاچداران بووە. کامەران پاشا (٢٠١٠) لە ڕۆمانی سایەی شمشێرەکاندا، لەوە نیگەرانە و مایەی خەم و پەرۆشی ئەوە بووە، کە کوشتنی زۆروزەوەند لەبن ناوی خوداوە کراوە (ل. ١٢٦). هەردووکیان فیلد و پاشا جەخت لەسەر وتەکانی ئەدوارد سەعید لە کتێبەکەی ڕۆژهەڵاتناسی (١٩٧٨) دەکەنەوە، بەوەی پەیوەندی نێوان خۆرئاوا و خۆرهەڵات پەیوەندییەکی زاڵە بووە (ئەدوارد سەعید ١٩٧٨ ل ٥). بەهەمان شێوەش ڕۆمانی جەنگاوەرانی خودا: ڕیچاردی شێردڵ و سەڵاحەدین لە شاڵاوی سێیەمی خاچداراندا (٢٠٠١) بە قەڵەمی ڕۆژنامەنووسی ئەمریکی جەمس ڕێستن James Restonیش لە پۆستمۆدێرنەکانە، بەوەی جورج بوش لەدوای ١١ی ئەیلول نەیدەزانی چیدەڵێ کاتێ لەو بەنەیەدا قسە سووکەکەی دەربڕێ. شەڕی خاچداران پەڕەیەکی هەرەڕەش و دڕندانەیە بە جەستەی مێژوویی پەیوەندییەکانی کریستیان و موسڵمانان. زۆر کاری ئەدەبییانەی پۆستمۆدێرن، هەروەک میشێل ئەلێکساندەر ئایزنەر Michael Alexander Eisner بەناوی خاچداران (٢٠٠٣)، ڕۆمانی کچی لمی سارا بیرانت Sarah Bryant (٢٠٠٦)، سەڵاحەدین: پاڵەوانی موسڵمانانی جێفری هیندلی Geoffrey Hindley (٢٠٠٧)، جەنگی پیرۆزی ئانگس دۆنالد Angus Donald (٢٠١٠)، شێردڵی شارۆن پێنمان Sharon Penman (٢٠١١)، جادوبازەکەی پاشای سیسیلیا هۆلاند Cecelia Holland (٢٠١١)، حەجی سێت فریدمان Seth I. Friedman (٢٠١٢)، شێردڵی ستیوارت بینس Stewart Binns (٢٠١٣)، بێوەژنی خاچداری مارگرێت برازیر Margret Brazear (٢٠١٤) و گورگی خودای جێفری لی Jeffrey Lee (٢٠١٧)، هەموو ئەمانە سەروسەودایان لەگەڵ ژیان و کەسایەتی سەڵاحەدین و ئەو بەیەکدادانە توند و دڵڕەقانەی شەڕی خاچدار و موسڵمانان و جیوازییە فەرهەنگییەکەی نێوانیان بووە.

هەر بەهەمان شێوەش ڕۆمانەکەی تاریق عەلی بەناوی کتێبەکەی سەڵاحەدین (١٩٩٨) پێدەچی لە باشترین ڕۆمانی پۆستمۆدێرن

میتافیکشنی مێژوویی بۆ، هەر بەڕاستیش بووە بابەتی هەندێ لە ئیمتیازی خوێندکاری زانکۆکان. توێژەران و بەدواداچووانی وەک ئەحمەد جەمال (٢٠١١)، ڕۆبین ویکاندەر Robin Wikander (٢٠١٣)، وەسیم حەسەن مەلیک (٢٠١٤)، داڤید واتەرمان David Waterman (٢٠١٦) و کانتیا ئەدەبپور Qanita Abedpour (٢٠١٨) بەدوای تیۆری ئێنترۆپۆلۆجی، فێمێنیزم، و ئیسلامفۆبیا و هتد لەنێو ڕۆمانە خەیاڵکردەکانی تاریق عەلیدا گەڕاون، بەڵام بەهۆی ڕێبازی دیکەی سەرهەڵداوی دیپسپلیندار تاقینەکراونەتەوە. هەر بۆیە، ئەم لێکۆڵینەوەیەی بەردەست هەوڵدەدا ئەو بۆشاییە ڕوانینی ئیبن خەلدونیانە و تیۆرییەکانی سەرهەڵدان و داڕوخانی شارستانییەکانی کریستیانی و ئیسلامی بەگوێرەی گێڕانەوەی ڕۆمانی کتێبەکەی سەڵاحەدینی تاریق عەلی بخاتەڕوو.

چوارچێوەی تیۆری

ئەم لێکۆڵینەوەیە، توێژینەوەیەکی شیکاریی چۆنایەتییە تێیدا تیۆری ئینن خەلدون بۆ سەرهەڵدان و داڕمانی شاستانییەکان بەکارهاتووە، کە لە کتێبە بەناوبانگەکەی خۆی بەناوی ئەلموقەدیمەدا هاتووە بەوەی دوو ڕوانینی سەرەکی تێدا دەزراونەتەوە ئەوانیش: عەسەبیەت/دەمارگیری (پاڵپشتی کۆمەڵایەتی) و عیمران/ئاوەدانی (ژیاری)یە. لێکۆڵینەوەکە دەرخەری سیاسەتی هۆشیاری مێژوویی ڕۆشنبیریی تاریق عەلی نووسەرە بۆ کتێبەکەی سەڵاحەدین (١٩٩٨)، تێیدا پەردە لەسەر وتاری دژەئەورووپیانە لەبارەی مێژووی پەیوەندییەکانی کریستیانی-ئیسلامی لە سەدەی دوازدەهەمدا لادەدا. بە تێگەیشتنی گشتگیر بۆ ئەو میتافیکشنەی ئاڵۆزە پۆستمۆدێرنە، کە لە بنەڕەتەوە لەسەر بنەمای بەرڕەوتی مێژویی و ڕۆشنبیرییدا هاتووە، پێدەچێ بە ئەمە شێوازی کاترین بێلەسی Catherine Belseyمان بۆ شیکاری دەروونی بەکەڵک و زۆر گونجاو بێ. بێلەسی لە کتێبی ڕێگای لێکۆڵینەوە بۆ توێژینەوەی ئینگلیزی (٢٠٠٥) ڕاسپاردەی ئەوە دەدا، کە بە هەموو ئەو دەقانەی هەوڵدەدەن واتاکەی لە بەرڕەوتی ڕۆشنبیری و مێژوویی بە بابەتە تێبگەن، ئەوا شیکاریی دەق باشترین کاری پەیوەستە پێیەوە. هەر بۆیە ئەو نموونەیەی بەردەست شیکارییەکی دەقیی کتێبەکەی سەڵاحەدینە، هی تاریق عەلی نووسەر (١٩٩٨(کە تیۆری ئیبن خەلدونی بەکارهێناوە، واتە مێژونووسە ناودارەکەی سەدەکانی ناوەڕاستی عەرەب لە ڕێی کتێبی ئەلموقەدیمە و کتێبەکەی هیچون Hutcheon لەبارەی شاعیریەت لە پۆستمۆدێرنەدا: مێژوو، تیۆر و فیکشن (١٩٨٨) بۆ میتافیکشنی مێژوویی پۆستمۆدێرن. لێکۆڵینەوەکە ئەوە دەردەخا کە چۆن ئەم میتافیکشنە کە تیدا دەقئاوێزانی و

لاسایییەکی تەوسئامێزانە و داڕشتنەوەی ڕوانینی مێژوویی بۆ ئاشکراکردنی سیاسییەکانی هەروەک شیعرەکانی کلتوری پێستمۆدێرنە بەکارهێناوە. بەگوێرەی هیچون بێ، ئەم جۆرە نووسینە مێژوییانە ڕێگە بە نووسەرەکەی دەدا بابەتەکە و ڕاستیە مێژوویییەکان ئازادانە پێشکەش بکەن و بەکارهێنانی شتەکەشیان وەک ئامرازێکە بۆ دووبارە نووسینەوەی مێژوو، کە چیدیکە هاوتەریب و بابەتییانە نیین (بڕوانە یچون ١٩٨٨ ل ٣٦). هەروەها تاریق عەلیش لە داستانە مێژوویییەکەی کتێبەکەی سەڵاحەدین (١٩٩٨)دا ئازادی تەواوی خۆی بەکارهێناوە، هەموو ئامرازەکانی ئەدەبیاتی پێستمۆدێرنەی لە دەقەکەی خۆی بەکارهێناوە تا ڕاڤە و لێکدانەوە بۆ چەندین وردەکاریی واقیعی مێژووی ئیسلامی بکا.

ئامانجە سەرەکییەکانی ئەم لێکۆڵینەوەیە دەرخستنی ئەمانەی خوارەوەیە:

١- ئاخۆ بۆچی شاڵاوی خاچداران لە قۆناغی سێهەمی خۆیدا شکستی هێنا و لە لێکەوتەشدا ئۆرشەلیم لە ١١٨٧دا کەوتە بەردەستی سەڵاحەدین؟

٢- ئاخۆ سەڵاحەدین چۆن توانی وەک بەهێزترین سەرکردەی جیهانی ئیسلامی لە سەدەکانی ناوەڕاستدا خۆی بنیات بنێ و ماڵباتی ئەیوبیش بگەیەنێتە لوتکەی شکۆ؟

٣- ئاخۆ چۆن تیۆرییەکەی ئیبن خەلدون یارمەتی تێگەیشتن لە پەیوەندی نێوان کریستیان-موسڵمان دەدا و ئەو ڕوانگەیەی ئەو بۆ دەمارگیری (پاڵپشتی) و ئاوەدانی (ژیاری) لە فرەنیگایی پێستمۆدێرنەدا جێگەیان دەکرێتەوە؟

بە گوێرەی ئیبن خەلدون بێ، مێژو بە هەڵکێکی نموونەیی ڕاستی ڕاکشاودا ناجووڵێ. بەڵکو خول دەخوا و دەسەڵاتیش لەنێو ڕژێم و ئیمپراتۆرییەتەکان لە هەڵچوون و داکشاندان، هەڵبەتە بەگوێرەی کات سووڕ دەدا و دەخولێتەوە. ئیبن خەلدون لەو بڕوایدا بوو سەرجەم ئیمپراتۆرییەتەکان هەروەک ژیانەکی ئەندامی (ئۆرگانی) لەدایک دەبن و ڕێگای سروشتیانەی خۆیان هەیە. بەپێی ڕۆژگار سەرهەڵدەدەن و پەرەگەن و هێزدار دەبن، هەروەها هەر بەگوێری ڕۆژگاریش لاواز و زەبون دەبن و لە دوا قۆناغی ئاوەدانیدا (ژیاریدا) هێزەکەیان لەدەست دەدەن و لەسەر دەستی ڕژێمێک یان دەوڵەتێکی دیکە دەبەزێنرێین و دەڕوخێنرێن. دەسەڵات و سەقامگیری هەر دەوڵەتێک یان ئیمپراتۆرییەتێک دوو توخمی داخوازە؛ دەمارگیرییەکی هەرە بەهێز (دەستەیەکی پاڵپشتی یان یەکانگیریی کۆمەڵایەتی) و پێناسەیەکی تەواوی ئاوەدانییش (گیانی بەکۆمەڵ یان ژیاریی). ئیبن خەلدون وەهای سەیری دەمارگیری دەکرد (یەکانگیری کۆمەڵایەتی یان پاڵپشتی) وەک

هۆکارێکی بنگەیی بڕیاردەرە لەسەر سەرهەڵدان و داڕمانی شارستانییەت، هەروەها وەهاشی دانابوو کە (دەمارگیری) توانستێکی سروشتی ئادەمیزادە. بەگوێرەی ئیبن خەلدون؛ هەموو تاکێک لەناو کۆمەڵگەدا هەستی دەمارگیریی لەخۆدا هەڵگرتووە بۆ ئەوەی پارێزگاری لە خوێن و خزمی خۆی لە بەرانبەر هەر هەڕەشەیەک و سوکایەتیپێکردنێکی نەیار پێ بکا (بڕوانە ڕۆزنتال، بەرگی یەکەم ل ٢٦٣). هەر بۆیە داڕمانی ئیمپراتۆریەتێک بەهۆی لاوازی و زەبوونی پاڵپشتی زۆر جار دەبێتە مایەی سەرهەڵدانی یەکێکی دیکە، کە هەستی بە دەمارگیریی بەهێزترە.

پێکهاتەی دووەمی تیۆری ئیبن خەلدون ئاوەدانییە، کە واتای شارستانییەت یان گیانی کۆمەڵبوون/کۆمەڵایەتی گروپێک بە واتا گشتگیرییەکەی خۆی دەگەیەنێ. بە گوێرەی ئیبن خەلدون، بیرۆکەی ئاوەدانی (شارستانییەت) لەو کاتەدا پەیدا دەبێ، کە خەڵکەکە بەیەکەوە بژین و بەیەکەوە کۆمەڵگە بنیات بنێ و بە هێزی سەرکردایەتییەکەشی دەوڵەتێکی بەهێز ڕۆدەنرێ، کە ئاوەدانییەکەی (شارستانییەکەی) بەهێزوگوڕ دەبێ و تێیدا دەگەشێتەوە (بڕوانە ڕۆزنتال بەرگی یەکەم، ل ١٢٥). هەروەها ئیبن خەلدون ئاماژە بە ژیانێکی گریمانەیی بۆ سەروەریی دەوڵەت یان شارستانییەت بە نزیکەی ١٢٠ ساڵدا دەکا، ئەمەش یەکسانە بە ژیانی سێ یان چوار نەوە (ڕۆزنتال، بەرگی ١ ل ٣٧٠-٣٧٣). هۆکاری کۆتایی هاتنی ئەو ژیانە گریمانەییەی شارستانییەتیش لاوازی بەرەبەرەی هەردوو توخمی دەمارگیری (هاوپشتی) و ئاوەدانی (شارستانییەت)ە. ئەم سەرهەڵدان و داڕمانەی شارستانێتی بە سووڕی خۆیدا دەڕوا، ڕێگە بە لەدایکبوونی کۆمەڵگەی دیکە خۆش دەکا و کۆنەکەش لەبەین نامێنێ، ئیدی ئەم سووڕە پێی دەڵێن سووڕی ئیبن خەلدون.

شیکاری و گەنگەشە

فەیلەسوفی ئۆکسفۆرد ئات گی کۆلینگوود R. G. Collingwood لە کتێبەکەی خۆی بەناوی بیرۆکەی مێژو (١٩٩٤)دا ئاماژەی بەوە داوە، کەوا هەردوولایان ، چ ڕۆماننووس و چ مێژوونووس لە کارەکانی خۆیاندا کار بە خەیاڵ و ئەندێشە دەکەن، کەواتە "هەموو مێژو مێژوی هزرە (١٩٩٤ ل٢١٥). تاریق عەلیش لە سەرنجە ڕوونکەرەوەکەی خۆی لە ڕۆمانی کتێبەکەی سەڵاحەدیندا (١٩٩٨) جەخت لەسەر بیرۆکەی کۆلینگوود بە مێژووی خەیاڵکردە دەکاتەوە و لەو باوەڕەشدایە هەرچەندە مرۆ شتی زیاتر لە دەق و دەروونی کەسایەتییەکان هەڵبهێنجێ، ئەوەندە بایەخی مرۆ زیاد دەبێ بەوەی دڵسۆزیی ڕاستییە ڕووداوەکانی مێژوویی بێ.

تاریق عەلی ئەم بیرۆکەیە لەسەر خاچداران پەیڕەودەکا لەوکاتەی بەزۆریش هەروەها بووە کە تۆمارنووسە کریستیان و موسڵمانەکان □اق□ی لەیەک جیاوازایان لەبارەی ئەوەی هەر بە ڕاستی ڕوویدابوو، پێشکەش کردووە. (تاریق عەلی، ١٩٩٨).

هەرچەندە وێناکردنی تاریق عەلی بۆ سەڵاحەدین ئەوە نیشان دەدا، کەوا نەوەک هەر ب□ تەنیا خۆی گەورەترین پاڵەوان و فریادڕەس بووە بەڵکو وەک پاڵەوانێکی کورتهێنێ نێوڕۆمانەکە خاڵی لاواز و بەهێزیشی هەبوون و دیارکراون. لێرەدا وێنەیەکی پیاوێکمان بە شایستەیی و ناشایستەیی هەیە، پیاوێک خۆشەویستی و ڕقیشی هەبێ، هەروەها پیاوێک گومانی ل□ بارەی ژنەکانی خۆی و کارمەندەکانی بەردەستی خۆیشی هەبێ. ئەم بەیەکگرتنەی مێژووی و خەیاڵکردەییە ئەو دەرفەتەی داوەتە دەست تاریق عەلی تا نیازە نۆژەنکراوەکانی خۆی بەشێوەیەک نمایش بکا بۆ ئەوەی وێنەی تەوساوی سوڵتانە مەزنەکە وەها نیشان بدا، کە تەنیا یەک چاوی کارایە. کەسیش نازانێ ئاخۆ چۆن چاوەکەی لەدەست داوە، بەڵام خۆ ئەمەیان نابەتێکی گەلێک هەستیارە. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٤٧). لە شوێنێکی دیکەدا ئیبن یاقوبی نووسەرەکەی سوڵتان وەها وێنای دەکا؛ "دیتنی ئەو بەو شێوەیە، ئەو خێرا دەنوست، کەچی چاوە خراپەکەشی بەتەواوی زەق بوو، ئەمەش ئەو سەرنجەت پێدەڵێ کەوا بێدارە، سوڵتانێک کە دەبینێ. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٤٨). خۆی هەر تەنیا میتافیکشنی مێژوویی پۆستمۆدێرن دەتوانێ ئەو جۆرە زانیارییە ساختە و داتاشراوانە زێدەباری نووسینەکەی بکا، ئاخر تاریق عەلی زۆر جاران ئەو گەمەیەی بە وشە کردووە. لەوەش پتر، تاریق عەلی لە ڕێی کەسایەتە ئافەری□دکراوەکەی بەناوی شادی هەندێ ئەزمونی هەوەسداری تافی لاوی و کوڕوکاڵیی سوڵتان ب□ ئیبن یاقوبی نووسەری سوڵتان گێڕاوەتەوە. شادی بە خەندەیەکی بەدخوواو□ س□رچڵییەکی بەدفەڕانەی سوڵتانی بەم شێوەیەی خوارەوە بۆ ئیبن یاقوبی نووسەر گێڕاوەتەوە:
"ئیبن یاقوب، ئەو ژنێکی هەراش بوو، هەر بەلای کەمی دوو هێندەی کوڕوکاڵەکەمان دەبوو. باقی شتەکانی دیکە بەخۆت بێنە خەیاڵی خۆت. کاتێک ئەوان لە مەلەی خۆیان بوونەوە، خۆیان لەبەر خۆرەتاودا وشک کردەوە، ئیدی ئەوکات ئەو جادوبازە سواری سەر کوڕەکەمان بوو، فێری کرد پیاو دەبێ چۆن ب□. ئیبن یاقوب، شوکرانە هەر بۆ خودا باشە، بەڵام ئەوان زۆر بێشەرمانە بوون. لەوێ لەژێر ئاسمانی شینی ساماڵ، لەبەر چاوی ئەلڵا لە ئاسمان، هەروەک ئاژەڵ جووت□انەوە. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٥٠).
بەهەمان شێوە تاریق عەلی تیشکی ڕووناکی خستۆتە سەر "ناخی ژیانی

کەسایەتییەکان" و بە شێوازێکی میتافیکشنانە دانپێدانانی خودی سەلاحەدین و بە قسەی خۆی سەبارەت بە خۆشەویستی یەکەمین جاری بە نووسەرەکەی دەگێڕێتەوە و گوتوویەتی، کەوا ژنەکە دە ساڵێک لە خۆی گەورەتر بووە، لەوانەشە زیاتر. ئیدی ژنە خۆشییەکی زۆری بەخشیوەتە سەلاحەدین و فێری کردووە چۆن چێژ و خۆشی لە جەستەی ژن ببینێ. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل٦٨). هەندێک جار تەوسائاسا وەها لاسایی سوڵتانی مەزن دەکاتەوە بەوەی ببێتە نمایشێکی مێژوویانەی جدی، ئەویش ئەو کاتەی دەنووسێ گوایە سەلاحەدین شەرابی خواردووەتەوە لەکاتێکدا خواردنەوە لە کتێبە پیرۆزەکەدا حەرامکراوە. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٦٨).
هەرچەندەک بە لە ڕێی فرەدەنگی نێو ڕۆمانەکە و لە کۆتاییدا ژیانی گشتی و تایبەتی سەلاحەدین وەک کەسێکی هاوسەنگ و بەشێوەیەکی باشی بەواپێکراوی نێو چیرۆکەکە دەردەکەوێ. کاتێک لە ئیبن یاقوب دەپرسێ ئاخۆ چۆن چیرۆکە جیاوازییەکانی تافی نەوجەوانی سوڵتان بگێڕێتەوە، نووسەر وەها وەڵامی سەردارەکەی خۆی دەداتەوە؛ "خاوەنشکۆ تۆ لەبارەی ڕاستییەکانەوە دەدوێی. هەرچی منیشم لەبارەی مێژوو. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣٤٧). ئەمەش بیرەکەی هایدن وایت Hayden Whiteمان بیردەهێنێتەوە، بیرەکەی ئەو لەبارەی مێژوو، کە هەروەک ئەدەبیات وایە جۆرێکە لەگێڕانەوە و توانستی نمایشکردنی ڕاستییە مێژووییەکان و ڕووداوە ڕاستییە پڕ کێشەکان (وایت ١٩٩٥، ل ١٠٥). تاریق عەلیش هەروەک خودی گێڕەرەوەی خۆی، واتە وەک ئیبن یاقوب لایەنی توخمگەلی کەسی و بابەتی لە گێڕانەوەکەی خۆی لێکداوە و نمایشێکی ئازادانەی خەیاڵەکانیان خستۆتەڕوو.

سەلاحەدین: ئامانجێکی مەزن، سەرکردەیەکی مەزن

هەرچەندە کتێبەکەی سەلاحەدین ژیانی سەلاحەدین بە گێڕانەوەیەکی میتافیکشنی ئاڵۆزەوە دەگێڕێتەوە، لە هەشتا ڕۆمانەکە نمایشی پەیکەری سەرکردە مەزنەکە وەک بیچمێکی شارستان و یەکخەرەوە دەخاتەڕوو. هەوڵ دەدا تا بکرێ سەلاحەدین وەک ئادەمیزاد نیشان بدا، لە تاریق عەلی لە خاسیەتە مەزنەکانی سوڵتان کەم ناکاتەوە و وەک جەنگاوەرێکی مەزنی موسڵمانان نیشانی دەدا ، ئەو کەسەی بە هێزو تێکۆشان و ماندوبوونێکی زۆرەوە ئۆرشەلیمی گرتەوە. خۆی ڤینس لۆمباردی Vince Lombardi (٢٠٠٣) لەسەر حەق بوو کاتێ گوتی ئەو سەرکردانە دروست ناکرێن بەڵکو لەدایک دەبن. ئەوان بە بێ تێکۆشانێکی سەخت پەیدادەبن بێ ئەوەی ڕۆڵێکی مەزن لە ژیاننامەی خۆیاندا وازی بکەن. (ل ٣٧) سەلاحەدین وەها لەدایک بوو تا ببێتە سەرکردە ئینجا هەم بارودۆخ و هەم چارەنووس ڕۆڵێکی مەزنیان لە

ژیاننامەیدا بینی. سەڵاحەدین خۆی ئەم ڕاستییەی زانیوە، ئەویش کاتێک بە نووسەرەکەی، واتە بە ئیبن یاقوب دەڵێ کە "چارەنووس و مێژوو ئاوێزانی یەکدی بوون تا من بکەنە ئەوەی ئەمڕۆ هەم، (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ١٢). هەموو پیاوە مەزنەکان لە مێژووی مرۆڤایەتیدا ئەو کەسانە بوون، کە لە ژیانیاندا مجەزبەرز و پڕ ئامانج بوون، سەڵاحەدینیش لەوانە ڕیزپەڕ نەبووە. ئەو لەژیانیدا تەنیا یەک تاکە ئامانجی مەزنی هەبووە، ئەویش ڕزگارکردنی ئۆرشەلیم بووە لە چنگی خاچداران و دامەزراندنی ئیمپراتۆریەتێکی ڕاستەقینەی موسڵمانان لە جیهانی ئیسلامیدا. هەر لەوکاتەی منداڵ بووە، گوێی لە چیرۆکی سامناک بووە لەبارەی ئەلقودسەوە بووە، هەمیشە لە باوکی و لە شێرکۆی مامی چیرۆکی غەمناکانەی لەبارەی چارەنووسی قودسەوە بیستبوو. سوڵتان گوێی لەوە بووە کە بەربەرییەکان بەیاریان دابوو سەرجەم بڕواداران (بە موسڵمان و جوولەکانەوە) بکوژن، ئەوانیان لە دەوری پەرستگا و پەیکەری سولەیمان کۆکردبووەوە و ئینجا ئاگریان لە ئەنواکە بەردا. "ئەوان ویستیان ڕابردووی شارەکە بسڕنەوە و هەر خۆیان ئایندەی قودس بنووسنەوە، ئەو قودسەی بە هەموومان دەگەڕێتەوە، بە گەلانی خاوەن کتێب" (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣١-٣٢).

لە میانەی ژیانی خۆیدا، ئەو تووشی زۆر سەرچڵی پڕ لە ئاستەنگ و شەڕوکوشتاری دژوار بووە، کەچی هێشتا خۆڕاگر بوو تا لە کۆتاییدا بگاتە ئامانجی خۆی. ئەو لەو بڕوایەدا بوو؛ "تاکە ڕێگە بۆ هەنگاوهاوێشتن بۆ پێشەوە لەم جیهانەدا ئەوەیە لە ڕێی سەرچڵیدا هەنگاو بنێی. خۆ ئەگەر هەر لەشوێنی خۆتدا قەتیس بمێنییەوە، ئەوا خۆرتاو دەتسوتێنێ و دەمری." (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣٣). بە ڕێنوێنی خواوەندانە و هەلومەجی چارەنووسدار سەڵاحەدین بووە سەرکردەیەکی ڕاستەقینەی موسڵمانان و دەسەڵاتی خۆی بەهێز و سەقامگیر کرد، ئەوەش لە ڕێی بەیەکەوەگەیاندنی چەندین هێز و تیرەی لەیەکترازاوی ڕەوەندەی جیهانی عەرەبی و ئەوپەڕی هاوپشتی کۆمەڵایەتی لەنێوانیاندا بەدیهێنا تا مەبەستەکەی لە ڕزگارکردنی ئۆرشەلیم بەدیبێنێ. هەروەها ئیبن خەلدونیش بایەخی دەمارگیریی (هاوپشتی) بۆ سەرکردایەتی ڕوون دەکاتەوە: "سەرکردایەتی تەنیا لە لەژێر سەروەرییەکی ڕاستەقینەدا پەیدا دەبێ، ئەو سەروەرییەش تەنیا لە ڕێگەی هەستی بەکۆمەڵ دروست دەبێ. هەر بۆیە پێویستە سەرکردایەتیکردن بەسەر خەڵک لە هەستی کۆمەڵەوە سەرهەڵبدا، کە باڵاترە لە هەستی تاکی نێو کۆمەڵەکە بەتەنیا. (ئیبن خەلدون، ل١٠١).

لەگەڵ ئەوەشدا و لەهەمان کاتدا نموونەیی سەڵاحەدین پەیوەست بوو

بە ڕوونی و ڕاشکاوی ئامانج و قوڵایی هەر هەنگاوێکی بۆ بەرفراوانکردنی هێزو گوڕی دەسەڵا تەکەی خۆی. بەگوێرەی ڕای ها. ئا. ئار گیب H. A. R. Gibb (١٩٦٢) بێ، سەڵاحەدین زۆر باش دەیزانی ئەو کێشانەی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە هەر بەتەنیا سیاسی نین، بەڵکو کێشەگەلی ئاکاریی و کلتوریشن، ئینجا ل▯ ▯▯ناو سەرکەوتن بەسەر خاچداراندا، شتێکی حەتمی بوو هەموو گرووو▯ سیاسی و هۆز و تیرە ڕەوەندە کۆچەرییەکان لە پشتێنەیەکی هاوپشتی کۆمەڵایەتی (دەمارگیری/عەسەبیەت) و ڕەوشت و پاڵپشتی کلتووری ئیسلامی شارستانێتی (ئاوەدانی /عیمران) یەک بخا. جارێکیان سەڵاحەدین بە ژیاننامەنووسی خۆی بە بەهائەدینی گوت، ئەگەر هات و مرد، "ئەوا ▯▯ناچی س▯ربازی▯کانی (جەنگاوەرە ڕەوەندەکانی) جارێکی دیکە یەکڕیزی خۆیان بپارێزن." ئیبن یاقوبیش کۆتایی کۆمەڵایەتیەکە بەم شێوەیە باس دەکا:

"قاهیرە و دیمەشق، باسی بەغداش هەر ناکر▯، ▯▯ن لە ماڵی لەشفرۆشی، کە لاوە ڕیشدارەکان لەوێ هەموو ▯▯ویستییەکانی خۆیان دابین دەکەن، و شوێنەکان بۆ هەر کەسێکن سەردانیان بکا. ئەمەش ▯▯گ▯ ▯▯داروە، بەڵام کە ژنان باسی دەکەن، بۆنی میسک لە جەستەی یەکدی بکەن، ئیدی ئەمە وەک ئەوە وایە ئاسمان خەریک بێ بەسەر زەویدا بکەوێ." (تاریق عەلی ١٩٨٨، ل ٩٣).

تەنانەت هەروەک چۆن سوڵتان خۆی بۆ ئیبن یاقوب دەگێڕێتەوە، هیچ یەکێتییەک لەنێوان پلەدارە جیاجیاکان و چینەکانی کۆمەڵگەی موسڵماندا نەبوو:

"ئاخر چۆن هیچ دینێک دەبێتە تۆمارنامەیەکی تەواو کاتێک ئەو جیاوازییە لە ڕاڤەکردن لەنێوان ڕێزی موسڵماناندا هەبێ؟ با نموونەیەک وەربگرین، شوێنکەوتووانی خەلیفەکانی فاتیمی هەمان رێوشوێنی بڕوادارەکانی شوێنکەوتووانی خەلیفەی بەغدایان نییە. هەمان شت بەسەر دینی ئێمە، دینی جولەکەدا ▯▯ی▯▯وە. کێ حوکم بکا ئەو ڕێسا و قانون دادەنێ. (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ١١٤).

ئەوەی ڕاستی بێ سەرهەڵدانی سەڵاحەدین بەند بوو بە هەبوونی توخمگەلی ▯▯روەردەی و ژیاری (عمران/ئاوەدانی)ی ئیسلامی لە کەسایەتی خۆیدا. ئاخر ئەو هەمیشە ڕاستگۆ و بەتەواوی دڵسۆزڕەفتار لەئاست یار و نەیاردا دڵسۆز مایەوە. هامیلتۆن گیب Hamilton Gibb یش لە کتێبەکەی خۆی بەناوی لێکۆڵینەوەیەک لە شارستانێتی ئیسلامدا (١٩٦٢)دا ▯▯سنی سەڵاحەدین دەدا بەوەی تەنانەتی ئەو لەگەڵ خاچدارانیشدا ڕاستگۆیانە ئاگربڕی ئاگربڕ بووە. لێرەدا هیچ نموونە و تۆمارێک لەبەردەستدا نییە، کە سۆز و بڕوای خۆی شکاندبێ، بەڵکو ئەو زۆر توند بووە لەگەڵ ئەوانەی سۆز و بڕوای خۆیان شکاندووە،

وەک ئەوەی ڕێنەی کاتیلۆن Reginald of Chatillon و سوارچاکانی پەیکەر لێی فێر بوون.(گیبن ١٩٦٢، ل ١٠١). لەوەش پتر هەروەک گیبن ئاماژەی بۆ دەکا، ئەو پاشایەکی بەخشندە بوو، هیچ بایەخەکی بە پارە دانەنابوو، ئەو داهاتی میسری بۆ بەدەستهێنانی سوریا خەرج دەکرد، هی سوریاشی بۆ میزۆپۆتامیا، ئەوەی میزۆپۆتامیاش بۆ گرتنی فەلەستین. (هاملتن ١٩٦٢، ل ١٠٤).

کەوتنی ئۆرشەلیم و سەرهەڵدانی سەلاحەدین

بەگوێرەی غادە هاشم تەلحەمی (١٩٩٦) بێ، لەنێو شارە پیرۆزەکان لە ئیسلامدا هەمیشە ئۆرشەلیم شوێنەکی پیرۆزی لای موسڵمانان هەیە، کە وەک چەقی گەردوونی و یەکێتیی بیروباوەڕیان لێی دەڕوانن. بە جووەکانیش ئەو شوێنە پیرۆزەیە، کە موسا فەرمانی بە میللەتەکەی خۆی کرد بۆی بڕۆن و لێی بژین؛ لەکاتێکدا کریستیانەکانیش بڕوایان وەهایە، کە عیسا لەسەر خاکەکیدا ڕۆیشتووە هەر لەوەش لەخاچ دراوە و هەر لەوەش هەڵساوەتەوە بۆیە بووەتە پیرۆزترین شوێنی بۆ پەرستن. پیرۆزییەتی ئۆرشەلیم بۆ موسڵمانان لە ڕێی سروش و هەڵکشانەوە لە قورئانی پیرۆزەوە هاتووە، کە پەیوەستە بەو گەشتە شەوانەیەی محەمەد پێغەمبەر لە مزگەوتی حەرامەوە لە مەککە بۆ مزگەوتی ئەقسا لە ئۆرشەلیم، یان لای پەیکەری سولەیمان، ئەمەش ساڵێک بەر لە کۆچکردن (٦٢١ی زایینی) بووە، ئەو شەوڕەوەی بە ئیسراومیعراج ناسراوە. تەنانەت بەر لە کۆچکردن بۆ مەدینە لە ٦٢٢ی زایینی، محەمەد پێغەمبەر لەکاتی نوێژکردندا ڕووگەکەی ئۆرشەلیم بووە، بەم شێوەیە بەشوێن دابونەریتی جووەکاندا دەڕۆیشت تا ئەو کاتەی ئەڵڵا فەرمانی پێکرد ڕووی خۆی بە مەککە وەربگێڕێ. لەوەش پتر، غادە هاشم تەلحەمی (١٩٩٦) دیسان ئەوە دەنووسێ؛ گۆڕینی ڕووگە(قیبلە) هەوڵێک بوو لە لایەن محەمەد پێغەمبەرەوە بۆ ئەوەی هەردوو دینە پێشووەکەی ئیبراهیمی لەیەک جیابکاتەوە و ئۆرشەلیمیش ئاراستەیەکی ئایندە بە خۆی وەربگرێ. کەواتە، ئۆرشەلیم هەر لە ڕۆژگاری زووەوە لە ویژدانی موسڵماناندا نەخشی هەبووە، سەلاحەدینیش لەو بڕوایەدا بووە تا ئەوکاتەی لەدەستی بێبڕوایان دەرنەهێنرێ، ئەوا جیهانی ئیسلامی بە فرازیی خۆی نامێنێتەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا ئۆرشەلیم بەر لە شاڵاوی خاچدارەکان نموونەیەکی ناوازەی مەڵبەندێکی لەبوردەیی ئیسلام بوو. بەگوێرەی مستەفا ئەلحەیاری Mustafa Hiyari (١٩٩٠)، زانا ناودارەکەی ئەندەلوس، ئیبن ئەلعەرەبییش لە کتێبەکەی خۆی (رحلة)دا ئاماژە بە ئۆرشەلیم دەدا وەک ژینگەیەکی لەباری زانست و زانیاری، ئەمەش لەوکاتەی لەوێ

بابەتی بە کتێبەکە کەکردووتەوە، ئەوکاتەی لە ١٠٩٣ی زایینیدا تێیدا ئاکنجی بووە. لەوێدا کەڵە و مەزگردی گەورە زانایانی موسڵمان و دەمەتەقەی شایستەی پیاوانی ئایینی لەنێوان موسڵمان و جوولەکە و کورستیاندا هەبووە (بڕوانە مستەفا ئەلحەیاری ل١٣١). : سەڵاحەدین هەر خۆیشی بەوای بە هەزی زانین بووە، قسەی نەستەقیشی لەبارەوە هەیە: خۆون ببینی و بیزانی باشترە لەوەی نوێژ بیکەی هیچ نەزانی (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ١١)، ئەمەش سەلماندویەتی کە لە ماوەباتی ئەودا بوار و دەرەتانی هزر و بیرکردنەوە چەند فراوان بووە.
تاریق عەلی لە میانەی کتێبەکەی سەڵاحەدین (١٩٩٨) دا ئاماژەی بە جیاوازی یەکلاکەرەوەی نێوان شارستانێتی کریستیان و موسڵمانان داوە، هەروەها دژە ڕوانینە ئەوروپییەکەشی لەبارەی کلتوری ئیسلامی سەدەکانی ناوەڕاست نیشان داوە. لە ١٠٩٩، ئەوکاتەی پەلاماردەرە فەرەنگییەکان دیوارەکانی ئۆرشەلیمیان گەمارەدا، بە ئاکنجییەکانی شارەکە سامناکترین ڕۆژگار بوو. خاچداران لە حوزەیرانی ١٠٩٩زایینیدا لە دیوارەکانی ئۆرشەلیم نزیکبوونەوە و بە نزیکەی چل ڕۆژ ئابڵوقەی ئۆرشەلیمیان دا. هەر بەگوێرەی مستەفا ئەلحەیاری(١٩٩٠) ئەوان لە ١٥ی تەمموزی ١٠٩٩دا بەسەر شارەکەیان دادا، ئەوسا کوشتوکوشتاری شارەکەی بەدواداهات. ئەوان زیاتر لە حەفتا هەزار کەسیان لە خەڵکەکەی ئەوێ کوشت و ئۆرشەلیمی موسڵمان لە سەرجەم ئاکنجییەکانی بەتاڵ کرا (مستەفا ئەلحەیاری ١٩٩٠، ل١٣٨).

بەپێچەوانەی کلتوری سیاسی ئیسلامی کە لەسەر بنەمای هاوپشتییەکی کۆمەڵایەتی بەهێز (دەمارگیریی) ڕۆنرابوو، کەچی کلتووری سیاسی فەڕەنگی (ئاوەدانی/عیمران) وەک لاواز پەرەنەسەندوو نیشان درا بەوەی خاوەن سۆز و قسەی خۆیان نەبوون و زۆرجاریش بە سوودەکی دونیایی ناپاکییان لە هاوپەیمانەکانیان کردووە. ئەوان هەر بەڕاستی هەستی دەمارگیرییان لەنێو ڕیزی پلەدارەکانی خۆیان لەدەستدابوو، وەک شیرازەترازاو وەک کەسانی دژبەیەک لە ڕەفتار و گفتارە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانیان دەرکەوتن. هەرچەندە هەردوو پاشای ئینگلستان و فەڕەنگستان لە پاپاوە بانگەوازیان بۆ کرا، بەڵکو لەشکر و هێزەکانیان یەکبخەن و شەڕەفی خاچدارەکان بکەنەوە (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل٣٢١)، کەچی ئەوان هەشتا لەسەر یەک پرسیش یەکانگیر نەبوون. لە سەرەکی دیکەوە، هەرچی سەڵاحەدین بوو پەیوەندییەکی هاوئاهەنگی لەگەڵ هێزی سەربازی و ڕاوێژکارە سیاسییەکان هەبوو، هەمووشیان یەک بانگەوازیان هەبوو؛ "سەرباز و تیرهاویژ و شمشێربازیان لەسەرتاپای قەڵەمڕەوییەکە بۆ ئەو پرسە

لەیەک کەببنەوە." (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل٢٣٥). سوڵتان بە میرزادە و دەرباری خۆی گوتبوو، کە "ئەو ڕەسا سادەیەی (دەمارگیرییە) یەکەمین ڕۆژانی بیروباوەڕیان بیردەخاتەوە" (تاریق عەلی، ١٩٩٨، ل٢٣٦). تاریق عەلی ئاماژە بەوە دەکا، هەستی ئەو هاوپشتییە قووڵەی نێو سەربازانی سەڵاحەدین بەهۆی هەستی دەمارگیرییەوە بوو، چونکە ئەگەر ئەوان لە ڕاونانی فەرەنگ لە ئۆرشەلیم (ئەلقودس) سەربکەون، ئەوا ئەو لەشکرەی پێکی دەهێنن لە تەواوی مێژوودا یاد دەکرێتەوە.(تاریق عەلی، ١٩٩٨، ل٢٣٩). هەروەک تاریق عەلی لەسەر زمانی سوڵتان سەڵاحەدینیشدا دەگێڕێتەوە: "ڕیچار لاینهارتی (شێردڵ) و پاشای فەڕەنگستانیش هەرگیز لەنێوان خۆیان ڕێکنەدەکەوتن و ڕقوکینەی نێوانیان تادەهات لەگەڵ یەک توندتر دەبوو، تا ڕادەیەک بەسەر خواستیان بۆ زاڵبوون بەسەر ئەمەدا سەرکەوت" (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣٤٨). وەنەبێ شاڵاوی خاچداران هەر لەنێوخۆیاندا ناتەبابوون، بەڵکو ستراتیژێکی سیاسیی ڕوونیشیان بۆ ئەرکەکەیان لە وڵاتی پیرۆزدا نەبوو.

ئیبن یاقوبیش باسی ئەوە دەکا، زۆر لە شەفارەکان(سووسەکاران)ی فەڕەنگ زانیارییان لەبارەی کورتهێنی نەبوونی هاوپشتی لەنێوان سوپای ئینگلیزدا هەبوو. کاتێکیش ڕیچارد بەبێ تەواوکردنی ئەرکەکانی وڵاتی پیرۆز جێدەهێڵی، زۆر لە لۆردە فەرەنگییەکان نێردەیان بۆ لای سەڵاحەدیندا نارد، "نامرادانە داوای پارێزگارییان لە سەڵاحەدین دەکرد بۆ ئەوەی لە دژی یەکدی بیانپارێزێ (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل٣٤٨). لەوەش پتر، ئامانجی سەرەکی ڕیچارد گەڕانەوە بوو بۆ ئینگلستان تا تەخت و تاجەکەی لە دەست برا ڕکابەرەکەی ڕزگار بکا. هیچ کام لە سەرکردەکانی لەشکری کرستیانی مجەزبەرزیی دینیی خۆیان بۆ ڕزگارکردن و پاراستنی وڵاتی پیرۆز نیشان نەدا. کەواتە تاریق عەلی هاودژی نێوان جیاوازییە کلتوری و سیاسییەکانی نێوان شارستانێتی موسڵمان و ئەوروپییەکان نیشان دەدا و بە توندیش گوتنەکانی مەڵبەندە ئەوروپییەکان لەبارەی مێژوی موسڵمانان ڕەتدەکاتەوە و هەڵوێستی دژە دەستوەردان نمایش دەکا.

سەڵاحەدین دوای گرتنەوەی ئۆرشەلیم لە ئۆکتۆبەری ١١٨٧دا، بە جوامێرترین شێوەی ژیانی خۆی دەجووڵێتەوە، ئاخر ژیانی نزیکەی ١٠٠٠٠٠ کریستیانی ڕزگار دەکا، هەروەها لە ڕێی پەیمانێکی ئاشتیشدا گەڕانەوەیەکی سەلامەتیان بۆ مسۆگەر دەکا. ب[illegible]هاییەوە، ئەو لە پێگەیەکدا بوو بەدوای تۆڵەکردنەوەی خۆیدا بگەڕێ، بەڵام وەهای نەکرد، چونکە باوەڕە ئیسلامییەکەی فێریکردبوو دلۆڤان و لێبوردە

بە. لە پەیامەکی بە یەکە لە سوارچاکانی فەڕەنگی بەناوی بلیان، ئەوەی بەبیـــــــردەهێنێتەوە: بە خێڵەکەکەی خۆت بڵێ، ئێمە ئەو ڕەفتارەتان لەگەڵدا ناکەین کە پێشتر ئەوە کاتێ بە یەکەم جار شارەکـــات گـــرت، کردتـــان… ئەوان ئێوەم بەبیـــردەهێننەوە هەمووومـــان بەوامان بە چاو بەچاو و دان بەدان هەیە." (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣١١). سوڵتان سەڵاحەدین ئەوپەڕی لێبوردەیی بەرامبەر ژن و منداڵی کریستیانەکان بەکارهێنا و بە بلیانی ڕاگەیاند ئەو خێڵەکەکەی خۆی هەورکردەتەوە و پێیگوتون ئێمە هەمومان ئەهلی کتێبین و شارەکەش بە هەمـــوو ئێوانێیە کە بەویـــان بە کتێبەکە هەیە. "بۆ ژنەکانتـــان بەڕێ ئازادان تەنانەت ئەگەر نەتوانن پارەی فدیەی خۆشیان بدەن… بلیان کەوتە چۆک و دامێنی کەواکەی سەڵاحەدینی ماچ کرد" ٠تاریق عەلی ١٩٩٨، ل٣١١). "ئەوەیە هەزوگـــۆی سوڵتانەکەمـــان، تـــا ڕادەیەک هەر هەواڵی نزیکبوونەوەی ئەو دوژمنی دەتەقاند. ئەوان خۆ نەچووبوونە جەنگ، بەڵکو لەبری ئەوە کشابوونەوە نێو سەربازگەکەیان" (تاریق عەلیـــی ١٩٩٨، ل٣٣٤). تـــاریق عەلـــی زۆر خاسیـــەتی بـــاش و چـــاکی سەڵاحەدینی گێڕاوەتەوە. "هەرگیز وچانی نەدەدا. ئەو شەوانە زیاتر لە دوو یان سێ سەعات زیاتر نەدەنوست… ئەو پێنجا سالە بوو، بەڵام وەک ئەوەی بیست سالان بێ، ئاوا سەربازەکانی دەبردنە نێو گۆڕەپانی جەنگ، شمشێرەکەی بە باک لە جیهان بەرزدەکردەوە. هەشتاش دەمزانی کە ئەو زۆر لەبارەی پێگەی لەشکرەکەی نیگەرانە… ئەو هەمیشە سەری بەرز ڕادەگرت. ئەو حەزی بە پیداهەڵگوتن نەدەکرد و گوێی خۆشی لە ئاست پەسندانی زیادەڕۆی کەسە دەکرد، کە بووبووە بەشێک لە ژیانی دەزانی قەڵا. هەمیشە بە خۆشییەوە ئەرکی ئەوانی دیکەی ڕادەپەڕاند." (تـــــاریق عەلـــــی ١٩٩٨، ل. ٣٣٦). لە خۆی ئەوە میتـــــافیکشنەکی پۆستمۆدێرنەیە، ئاخر دەقەکە خودی قسەکەی خۆی لەبارەیەک دەترازینێ کاتێک تاریق عەلیی نووسەر دەنووسێ کە سەڵاحەدین "لاوازییەکی زۆری بە قەڕەواشەکانی هەبوو." (تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣٣٦). نووسەر چەمکی ڕۆژئاوایی بە حەتمیبون و ڕەڕەی چارەنووس بە ڕوخانی موسڵمانان لەبارێک هەڵدەوەشێنێ و ئاماژە بەناتەبایی و کورتهێنی دیسپلین وەک هەکارێکی ڕاستەقینە بە شکستەکەیان دەکا. سەڵاحەدینیش هەمان ڕوانین لەگەڵ ئیبن یاقوب دەگێڕێتەوە کە دەڵێ:

"ئەوەی ئێمە لـــی تەنـــاگەین ئەوەیە، هیـــچ سـەرکەوتنێک بەبێ شکست نابێ. تەنانەت داگیرکەرە مەزنەکانیش مێژوش تووشی ژانوناسەری پـــاشەکشە بـــوونە. ئێمە بە لەبەراوی و ســەقامگیری کـــورتهێنین. هەر تەنیا دوای چەند شکستێکی کەم ورەمان دادەبەزێ، گیانمان لاواز دەبێ و دیسپلینمان نامێنێ. تۆ بۆچی ئەوە لە ئەستێرەکانمان نووسرابێ؟ تۆ بڵێی ئێمە هەرگیز نەگۆڕێین؟ ئەرێ بەبەزەیی قەدەر وامان لێدەکا

بەردەام ناسەقامگیر بین؟ باشە لە ڕۆژی پەسڵاندا چۆن وەڵامی جوبرائیل بدەینەوە کاتێک لێمان دەپرسێ: "هۆ شوێنکەوتووانی محەمەد پێغەمبەر، ئەرێ بۆچی لەکاتی زۆر تەنگانە، لەڕووبەڕووبونەوەی دوژمندا خۆتان هاوکاریی یەکدیتان نەکرد؟" تاریق عەلی ١٩٩٨، ل ٣٣٨).

تاریق عەلی بە لەدەرگەدانی فرەڕوانگەیی پۆتسمۆدێرنە چیرۆکی سەدەکانی ناوەڕاست دەقڕێژ دەکاتەوە، هەوڵدەدا موسڵمانان لە تیرۆرزم و توندوتیژی جیابکاتەوە. تاریق عەلی شارستانیەتی ئیسلامی (ئاوەدانی/عیمران) وەک کلتورێکی یەکجار ئاڵۆزوبڵۆز دەخاتەڕوو، کە بەتەواوی لە بەدحاڵیبوونەکەی میدیای خۆرئاوایی جیایە و هەروەها لە ڕوانینی هینتگتن جیایە بەوەی گوایە موسڵمانەکان لەڕوی کلتوری سیاسییەوە کورتهێنن. ڕۆمانی کتێبەکەی سەڵاحەدین لە نووسینی تاریق عەلی وێنای دژەڕوانینی ئەوروپیانە دەکا و ئەوە دەخاتە ڕوو، کە موسڵمانەکان لێبوردە و ئاشتیخواز و خاوێن و ناجنسین، ئەمەش کاتێک بە کریستیانەکان بەراورد دەکا لەوەی شەڕانگێز و ناڕاستگۆ پیس و لەڕووی هزریشەوە لەخوار ئاستی موسڵمانان بوون. ئەوەی ڕاستی بێ ئەرکی بژارکردنی بۆ مێژووی کۆلۆنیال کردوە و هەوڵیداوە کێشمەکێشمی گوتاری بەردەوامی ڕۆژئاوا لەبارەی ئیسلامۆفۆبیا بخاتەڕوو، دیاریشە نیگەرانە لەو پەیوەندییە هەنووکەییەی نێوان ئیسرائیل و فەڵەستین. هەر بۆیە بە مەبەستی ڕۆژگارێکی دیاریکراو لە مێژووی سەدەکانی ناوەڕاست دەهێنێتەپێشەوە، ئەوکاتەی موسڵمان و جوو لە پەیوەندی ئاشتییانەی خۆیاندا بوون و هەوڵیش دەدا بڕسێتە بیرۆکەی هاوپەیمانێتی جوو. کریستیان بەوەی حاڵەتێکی سەقامگیری مێژوویی هەبووە، ئینجا کار بۆ توندوتۆڵبوونی پەیوەندییە نەریتییەکانی جوو-ئیسلام دەکا. لەوەش پتر، هاوپشتییەکی گەورەی نێوان موسڵمان و جوو لەدژی خاچدارەکان نیشان دەدا. ئیدی تاریق عەلی لە ڕێگەی نیشاندانی ئەم وێنانەوە ئاوڕێکی ڕەخنەئامێزانە لەو ڕەوشە هەنووکەیەی ئێستای ئیسڕائیل و فەڵەستین دەداتەوە و کێشەکە وەک پرسێکی کۆلۆنیالی نیشان دەدا، لەوەی تێکگیران و ململانێیەکی ئایینی بێ لەنێوان موسڵمان و جوودا.

لە دووی ئۆکتەبەردا ساڵیادی ڕزگارکردنی ئۆرشەلیمە لەدەست خاچدارە کاسۆلیکەکان و بە بەشداریکردن لەو بۆنەیەدا، سەڵاحەدین بووەتە هێمایەکی مێژوویی سەرکرایەتییەکی مەزن. هەرچەندە زۆر کەس لەو بڕوایەدان، کە یادکردنەوەی بیچمە مەزنەکانی مێژویی وەک سەڵاحەدین لەنێو ئەو کۆمەڵگایانەی ئاوەدانی /عیمران (شارستانیەتیان) لاوازە و لەڕووی سەربازیشەوە کورتهێنن وەک عەرەب شتێکی باوە. هەندێکیش بۆیە یادی دەکەنەوە تا قەرەبووی ئەو ژانوناسۆرەی ئێستا تێیدان

بکەنەوە زۆر لە ئەوانی دیکەش بەدوای سەڵاحەدینێکی نوێدا دەگەڕێن تا ڕزگاریان بێ لەدەست ئەو داڕسانە ئاسایشا پرێزییەی لەلایەن ڕۆژئاوا□ ل□ بەرانبەریان وەستاوە. مێژووش سەلماندوویەتی هەر کاتێک شارستانێتی ئیسلامی تووشی ڕۆژی تەنگانەی خۆی هاتبێ، ئەوا لە ڕێی شۆڕەسوار و جوامێرێکی وەک سەڵاحەدین پارێزراون ئەو کاتەی بە خاسیەتە جوان و زێڕینەکانی دژی زوڵموزۆر و چەوساندنەوەی وەستاوەتەوە.

ئەنجام

تاریق عەلی لە ڕۆمانی کتێبەکەی سەڵاحەدیندا سەرهەڵدانی بنەماڵەی ئەیوبی لەژێر سایە و سەرکردایەتییەکی بەهێزی وەک سەڵاحەدین و کەوتنی کریستیانەکان لە ئۆرشەلیم نیشان داوە. ئەو لەڕێی ڕەچەڵەکە ڕەوەندییە/کۆچەرییە کوردییەکەی خۆی سەرکردایەتی جیهانی عەرەبی کرد و ئۆرشەلیمی لەدەست خاچدارەکان دەرهێنایەوە، ئەمەش لەڕێی یەکخستنی عەرەب و ئافراندنی هەستێکی بەهێزی دەمارگیری/عەسەبیەت (هاوپشتی کۆمەڵایەتی) لەنێوانیان. ئەفسانەی سەڵاحەدین و لەنێو گوتاری ئەورووپی و بەپێی تێپەڕبوونی ڕۆژگار لە پاڵەوانێکی جوامێریەوە بۆ جەنگاوەرێکی کەمۆ و فێڵزان گۆڕاوە، هەرچەندە نەشتوانراوە لە بەهای بایەخی ئەفسانەی شەڕی خاچدارەکان کەم بکرێتەوە. بەلارێدابردنی کەسایەتییە مێژوویەکان لە ئەدەبی پۆستمۆدێرن بەگشتی و بەشێوەیەکی تایبەتیش لە میتافیکشنی مێژوویيدا شتێکی زۆر باوە. نمایشکردنی تاریق عەلی بۆ پاڵەوانێکی موسڵمان خۆی دەبێتە گرفت ئاخر ئەو لەو میتافیکشنەکەی سەڵاحەدین وەک پیاوێک بەخۆی و ئامانج و کەسایەتییەکی بەرزەوە بەڵام بە لەڕووی هەوەسبازییەوە ئاستنزم نیشان دەدا. تاریق عەلی، سەڵاحەدین وەک پیاوێک پڕ لە گۆبەند و چێژیی مرۆیی نمایش دەکا، بەڵام بەژنوباڵای هێشتا هەر بەرزە چونکە ئامانجەکەی بەوپەڕی شکۆ و ئاوەزەوە بەدیهێنا. لەمەش زیاتر هەڵوێستە چاکەکارییەکەی لەگەڵ نەیارەکانیدا، نەخاسمە لەگەڵ کریستیانەکان ئەوا خەسڵەتە مێژوویەکەی کردبوویە پاڵەوانێکی ئەفسانەیی. هەر بەڕاستیش گرتنەوەی ئۆرشەلیم ناوناوبانگی ئەوی لەدوای عومەری خەلیفەی دووەم گەیاندە لوتکە، عومەریش ئەو کەسە بوو لە ٦٣٧ی زاییندا بۆ یەکەمین جار دەستی بەسەر ئۆرشەلیمدا گرت. هەموو ئەو سەرکەوتنە مەزنە ئەستەم دەبوو ئەگەر هاتبا و سەڵاحەدین ماخۆی خاسییەتەکانی خەلدونیانە بۆ سەرکردەیەکی مەزن نەبوایە و هاوپشتی کۆمەڵایەتی (عەسەبیەت/ دەمارگیری)لەنێو هۆزو تیرە ناتەبا و پەرشوبڵاوەکان و دەستەو تاقمی خانەوادەی ئەیوبی بەدینەهێنبا. هەروەها کتێبەکەی

سەڵاحەدین بایەخی مێژووی و ئایینی شارە پیرۆزەکەی ئۆرشەلیم، کە بەگشتی بۆ هەرسێ ئاینە ئیبراهیمییەکان و بەتایبەتیش بۆ ئیسلام گرنگ بوو، گەڕاندەوە؛ هەروەها ئەو ململانێیە سێقۆڵیە بە ڕەوشی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوین گرێدەداتەوە. دووبارە دەستبەسەرداگرتنەوەی ئۆرشەلیمی داگیرکراو دیسان پێویستی بە سەڵاحەدین ئەیوبییەکی دیکە هەیە، خۆ ئەگەر ئەو هاوپشتییە کۆمەڵایەتییە (عەسەبیەت/دەمارگیرییە)ش لە لایەن موسڵمانان نەیەتە دی، ئەوا ئامانجی پەرستن لە مەسجیدی ئەقسا هەرگیز بەدینایەت.

هەر بۆیە سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی و و شۆڕش و هەرای وڵاتانی ئیسلامی لە ڕۆژهەڵاتی ناویندا پەیوەستە بەو هۆشیارییە مێژووییە و ڕۆشنبیرییەی پاش جەنگی خاچدارەکان. بۆ بەدبەختیش خوێندنەوەی ئیسلامی ئێستا، کورد و فارس و تورکی خستۆتە پەراوێز و بەشێوەکی سەرەکی هەر عەرەبی کردۆتە چەقی بازنە. ئەو ناتەباییە پەرتەوازییەی دەوڵەت و دەستەو تاقمە ئیسلامییە جۆربەجۆرەکان لە بەرژەوەندی کریستیان و جوولەکەن، ئەوانەی بەیەکەوە و لەژێر یەک سەرکردایەتی لە نەتەوە یەکگرتووەکان و پەیمانی باکووری ئەتڵەسی کاردەکەن. دانپێدانانی جورج بۆش لە وتارە سەرۆکایەتییەکەی خۆی لە دوای ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەردا گوتی ئەوەی ڕاستی بێ جەنگی جیهانی لەدژی تیرۆر تۆڵەکردنەوەیەکە لە جەنگی خاچدارەکان و ژیاندنەوەی دیاردەی بەیەکدادانی مێژویی و کلتوری لەنێو شارستانیی□کاندا. پەلاماری ئەمریکا بۆ سەر عێراق و ئەفغانستان شێوەیەکی جەنگی خاچدارانی و پۆستمۆدێرن بوو لەلایەن کریستیانە ڕۆژئاواییەکان و پشتگیری مەعنەوی و سەربازییانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کە بێ گومان بە قازانجی ئیسڕائیل تەواودەبێ لەدژی دەوڵەتە عەرەبییەکان و ڕێکیش لەگەڵ هزری هۆشتیاریی مێژوی و کلتوری قووڵ لەباری ئۆرشەلیم دێتەوە، هەروەک چۆن شەڕەکانی ئەو دواییانەی ئەمریکا یارمەتیدەر بوو بۆ ڕوانگەی ڕۆژانەی ئیسلامی لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا. چڕبوونەوەی تەقەکردنی بەکۆمەڵی چەندپاتەوەبوو و ڕشتنی خوێنی تاکەکان بەهۆی ئەو ڕق و کینە و ئەو کێبڕکێیە پەنگاوەی نێوان ئەو هەوادارانەی هەردوو دینە سەرەکییەکانە، ئیدی لەپێناو بەدیهاتنی ئاشتی و ئارامی جیهانی، لەسەر کریستیان و موسڵمانان پێویستە خۆیان لە ڕەگوڕیشە مێژوویی□ بەیەکدادانە خوێناوییەکان ڕزگار بکەن. وێڕای ئەوەی میتافیکشنەکەی تاریق عەلی دەقێکی خۆهەڵگێڕەوەیە و لاسایەکی تەوسئامێزانەی کەسایەتی سەڵاحەدین، ئیدی چەمکی تایبەتییەکەی خۆی لەمەڕ پێگەی مەزنیی موسڵمانان لەباریەک دەترازینێ، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ئەو سەڵاحەدین وەک هێمایەک بۆ بەیەکگەیشتنی رۆژهەڵات و ڕۆژئاوا

دەبینێ و گرفت لە گوتاری مێژووی لەبارەی سەڵاحەدین و شەڕەکانی خاچدارەکاندا دەبینێ، کە تێیدا ئاراستەیەکی فرەوانین دەبینێ و هەروەها بۆ مێژووی پۆستمۆدێرنەی جیهانی ئیسلامی دەبەستێتەوە. بەکورتی ئەم نووسینە دەگاتە ئەو ئەنجامەی کەوا هەر کاتێک موسڵمانان هاوپشتی کۆمەڵایەتی (عەسەبییەت/دەمارگیری)ی خۆیان لەگەڵ باشترین توخمی شارستانییەت(عیمران / ئاوەدانی)یان دۆڕاند، ئەوا شکست دەخۆن و بێدەدەرەن، هەرکاتێکیش سەرکردەیەکی بەهێزیان هەبوو، هاوپشتی کۆمەڵایەتی بەدیهێنا و خاسییەتە ڕاستەقینەکانی شارستانێتی تێدا ڕەنگدایەوە، ئەوا سەرکەوتن بەدیدێنن.

عەبدولڕەحمان پاشای بابان لەبەسەرکردنەوەیەکی هەرێمی بیتوێن دا.. ڕەسوڵ بێسکێنی

ئەو هۆنەرانەی ئاگادار و وردەکارن و مێژوویان نووسیوەتەوە، دانە مرواری وشەی پڕ گەشەی کوردەوایان هۆندۆتەوە، سینگ و بەرۆکی پاڵەوان نامەی ماڵەبابانی مەرد و ڕەندی نەتەوەی کوردیان ڕازاندۆتەوە، کە لێی دەڕوانین زۆرباش دەزانین: ئەو بنەماڵە لەکوردستاندا لەچاو هەمووکەس بەهێزی غەوغاو بەهێز و توانا و دەسەڵاتداری بەناو و دەنگ بوون و کەسی هاوچەرخیان هاوسەنگیان نەبووە، میرنشینی بابان پتر لەدوو سەد ساڵ مایەوە و دەورێکی ئاشکرای هەبوو، هەندێ جار بەتایبەتی کە دەسەڵات و توانایان پەرەی دەسەند، شەڕ و شۆڕیان لەگەڵ وڵاتی فارس و مەمالیکەکانی ژێردەستی عوسمانییەکان دەکرد، هەندێك جار ئەو شەڕانە گەرم دەبوون و تەشەنەیان دەکرد و مەسەلەی کوردیان دەبزواند و دەخستەبەردەم و زمانان.

خولی دووەمی میرنشینی بابان لەبڕانەوەی چەرخی یازدەیەمی کۆچیدا کە (فەقێ ئەحمەدی دارەشمانە) بناغەی فەرمانڕەوایی لەو مەڵبەندە دامەزراندۆتەوە و سلێمان بەبەی کوڕی گوشادتری کردۆتەوە، هەتا ساڵی 1699ز حوکمداری بووە و بانگ کراوەتە ئاستانە و کراوەتە پاشاو کەرکوکی پێ سپێراوە، دەکرێ بڵێین مێژووی نوێی سلێمانی

بەسەرهەڵدانی باباسلێمان لەنیوەی دووەمی سەدەی حەقدەوە دەست پێدەکات، بابا سلێمان دامەزرێنەری دوا دەسەڵاتدارێتی میرنشینی بابان بووە، کە لەو هەرێمەدا حکومەتیان کردووە. بەهەوڵ و تەقەلاکانی سلێمان پاشا دەیویست بگاتە دام و دەستگایەکی کوردی سەربەخۆ، تا گەیشتە ڕادەیەکی وا دەوڵەتی عوسمانی سڵی لێ دەکردەوە و دەترسا بەتەنیا پەلاماری بدا، لەبەر ئەوە لەگەڵ ئێران یەك لەدوای یەك پەلاماریان دەدا، تاساڵی 1699 بەسەریدا زاڵ بوون، دواتر میرایەتی بەئیبراهیم پاشا گەیشتووە و بۆتە سەردار و لەساڵی 1784ز حکومەتی بەدەستەوە گرت و بۆئارخەیانی، شاری سلێمانی بنیاتناوە و پایتەختی لە قەڵاچوالانەوە گواستۆتەوە بۆ سلێمانی.

لەساڵی 1784ز سنووری دەسەڵاتداریەتی بابانەکان لەپانترین شکڵی خۆیدا بریتی بوو لەکۆیە و بانە لەباکور، کفری و قەرەتەپە لەباشوور، هەندێك جاریش دەگوترا بەلای باشووردا، "مەندەلی" و "بەدرە"شی گرتۆتەوە.

لەسەردەمی عەبدولڕەحمان پاشای بەناوبانگی میرنشینی باباندا بەردەوام لەهەوڵی سەربەخۆیی دابوو توانی دەوڵەتی عوسمانی بێنێتە لەرزین و لەدەوری ئەمدا میرنشینی بابان گەیشتە ئەوپەڕی بەهێزی و سەربەخۆیی تەواو، هەر لەبەرئەوەش کاربەدەستانی عوسمانی بەدرێژایی بیست و سێ ساڵی حوکمڕانی وازیان لێنەهێنا و هەمیشە بەگژی دادەچوون.

ئەوڕەحمان پاشا وەکو هەموو میرەکانی بابانی پێش خۆی ناپاکی سیاسەتی هەردوو دەوڵەتی ئێران و عوسمانی هەمیشە کێشەی بۆ دروست کردووە، بیری سەربەخۆیخوازی و گەشەو پێشکەوتنی وڵات و کردەوەکانی ئاوڕەحمان پاشا نموونەی بەرزی شانازی پێوەکردنن، وەك ئەوەی شاعیری میللی ئەو ڕۆژانە (عەلی بەردەشانی) بەشێعر دەیانگێڕێتەوە، لای ئاوڕحمان پاشا نەکارکردن بۆ عوسمانی و نەخزمەت کردنی ئێران، تەنیا بۆ سوود و خۆشی وڵات و میللەت تێکۆشاوە، لەبەرئەوە هەردوو دەوڵەتی عوسمانی و ئێران هەمیشە نزیکەکانی خۆیان لێ ڕاست دەکردەوە بۆ کێشە و ململانێ، هەربۆیە لەماوەی حوکمڕانی عەبدولڕەحمان پاشادا (1789- 1813) شەش جار کاری میرنشینی بابانی گرتەدەست، هێزو دەسەڵاتی میرنشینی بابان لەسەردەمی ئەودا وەکو نەوار دەڵێت: گەیشتە لوتکەی هەرەبەرزی، ئیدمۆندس دانی پێدادەنێت: حکومەتی عەبدولڕەحمان پاشا بەڕواڵەت تاسەردەمی ئێمەش بەردەوام بووە و سەرەڕای ئەو هەموو چەرمەسەریەی بەسەری هاتووە، هێشتا کات و دەورانی ئەو حکومەتە لەمێشکی خەڵکی کوردا وەك: سەردەمی سەربەخۆیی نەتەوەی کورد یادی لێ دەکرێ.

لەسەردەمی دەسەڵاتی عەبدولڕەحمان پاشادا هەرێمی بیتوێن یەکێك

بووە لەناوچەکانی سنووری قەڵەمڕەوی میرنشینی بابان، هەرێمی بیتوێن هەمیشە دڵسۆزی خۆی بۆ حوکمڕانانی سلێمانی دووپات کردۆتەوە، ئەو کاتە لێبیتوێن سەردەمی حەمەدئاغابووە، بۆ سەردان و بەسەرکردنەوە و نوێ کردنەوەی پەیمان یابەهەر هۆیەکەوەبێت حەمەدئاغا لەبیتوێنەوە بەدەستە سوارێکەوە لەقەڵاچوالان میوانی پاشای بابان بووە، پاشا لەو ماوە میوانداریيەیدا بەڕێوەبردنی هەرێمەکانی مەرگە و بیتوێن و ئاکۆیەتی بەو سپاردووە، لەوبارەیەوە شاعیری میللی عەلی بەردەشانی دەڵێت:

مەرگە و بیتوێن و ئاکۆیە حەمەد ئاغا بەشی تۆیە

ئاوڕەحمان پاشا لەقەڵاچوالان نزیکەی پەنجا ڕۆژ میوانداری حەمەدئاغای کردووە و لەلای خۆی هێشتۆتەوە، بێگومان پاشا کەحەمەدئاغای ئەم ماوە درێژە بەمیوانی لەلای خۆی هێشتۆتەوە کۆڕی دیوەخان گەرم بووە، تەگبیروڕا زۆر کراون و گێڕدراونەتەوە، بەداستان گێڕانەوە و سواری و ڕمبازی و… تاد، کاتیان بەسەر بردووە. بێگومان لێکۆڵینەوەی زۆری لەسەر بارودۆخی بەڕێوەچوونی قەڵەمڕەوی میرایەتی بابان کراوە.

تاکو ماوەی سەردانی حەمەدئاغا تەواوەبێت، ئەو ڕۆژەش کە حەمەدئاغا مۆڵەت دەخوازێ بۆ گەڕانەوە، لەکاتی گەڕانەوەی حەمەدئاغادا پاشا هەروا بەسادەیی بەڕێی نەکردۆتەوە، زۆر بەشکۆوە بەڕێی کردووەتەوە و بۆ خۆی بەلەشکرەڕاوەوە تاکو بیتوێنی هێناوەتەوە .ئەو ڕاوەش ئەستەمە ڕاوبووە، ڕاوی ئەرزو ئاسمانی بووە، تاژی و باز و شەهێن و سەگی بەرازگری تێدا بەکارهاتوون، پتر لەپێنج سەد سواری چالاك بەشداری تێداکردووە، هەر وڵاخێك بەتوانا و هەرسوارێك دایمەسوار نەبووبێ بەکەڵکی ئەو ڕاوەی نەهاتووە، ئەم ڕاوە ڕاوی شکۆمەندی و ڕێزلێنانی حەمەدئاغابووە. نزیکەی سێ هەفتەیەك کاتی پێچووە، هەردەستە سوارێك بارگە و زەخیرە و پێویستیەکانی خۆیان بەیەکەوە لەوڵاخێکی باری بارکردووە، کاتی ڕاو پایزبووە، چونکە لەهەندێك شوێنان برنج دووراوەتەوە پەرێز پەیدابوون، لەم بارەیەوە عەلی بەردەشانی دەڵێت:

قڕقڕ تەیرێکی بەدفەڕە لەبرنجاڕێ دەلەوەڕا

دوو سێ ڕۆژان پێش ئەوەی ڕاو دەست پێ بکات پاشا زەمینەی بەشداری کردنی ڕاوی خۆش کردووە و دایەرەی بەسواران کردووە:

بەمەرحەمەت گوێ بدێرێ باچینە سەیری دایەرێ

ڕاو لەقەڵاچوالانەوە بەرە و خوارووی ڕۆژهەڵات ڕۆیشتووە و کەوتووەتە دەشتی بەرینی خۆش ڕاوی شارەزوور:

لەخاك و خۆڵێ بەملاوە ڕاوکەران هەر ڕاوە ڕاوە

لەشارەزووریشەوە بەرەو ڕۆژئاوا گەڕاوەتەوە بەنێوانی گڵەزەردە و

سولەیمانیەدا بەدەشت و بێشەڵان و چەمی تانجەڕۆو بەکرەجۆدا، بۆ
داوێنی چیای پیرەمەگرون و دەشتوچەمی تابین و سووسێ و زێڕیندۆڵێ و
بەقەراغ زێیەدا ئاوابوون بۆ دەشتی مەرگە و بەگوندی بنگردا بەرەو
چیای ئاسۆس ڕۆیشتون، لەدواێنی چیادا لەگوندی بەردەشانی کاکەلی
شاعیر ماوەیەکی باش پاشا لەسەر بەردێك دانیشتووە و چاوی ڕێزی
بەبەردەشان و چیای ئاسۆسی کارەساتاندا گیڕاوە و لەدوایيدا
سواربووە‌تەوە، لەبۆری گردەکی کەفەڵ مامزی گوێ مقەستی گەردن
بڵندی کلك ئاڵا، بەرەو بیتوێنی بەچۆم و چۆمەڵان ئاژۆیەتی و
لەدەربەندی نێوان پشدەر و بیتوێنی (زێی بچوك) پەڕیوەتەوە و
بەبناری چیای کێوەڕەشدا پێشەنگی کێشاوە و لەگوندی (قوڕەگۆیە)ی
عەشیرەتی (ڕەمکان) بارەگای کاتی خۆی لێداناوە. بەشێکیش لەڕاوچیان
هەر لەدەربەندەوە بەرەو دەشتی پشدەر ئاوابوون و لەبرنجاڕی
کەنجاڕەو (خڕەجۆ)یان ڕاوی خۆیان دابەشیوە:
دابەش کرا لەخڕەجۆیە پاشا گەییە قوڕەگۆیە
پاشا لەگوندی قوڕەگۆیە بارگەی خۆی داناوە و دوای دوو ڕۆژان ڕاوێ
دەشتێ بیتوێنێ بڕیاری ڕاو بەتاڵ بوونی داوە:
فەرمایشتکەن ڕاو بەتاڵ بێ قۆشەنمان بابەرەو ماڵ بێ
پاشا لەقوڕەگۆیە حەمەدئاغای بەشوێنی کاری خۆی سپاردووە و
ئامۆژگاریشی کردووە، بەشەکەی کەم نیە و پێویستە دڵی خەڵکی
ڕابگرێت و کەس لەدەستانی هاوارنەکات و نەناڵێ و ئاغایەکی
بەویژدان و دادبێت:
بڵباس و تاچیای گەڵاڵێ حوکمت وەرگرت کەس نەناڵێ
لەدواییدا پاشا لەقوڕەگۆیەوە بەرەو کۆیە کەوتوەتەڕێ، لەکۆیەش پاش
میوانداریيەکی چەند ڕۆژەی ک□یان، پاشا ئێوارەیەکی بەدرەنگەوە
بڕیاری گەڕانەوەی سبەینێی داوە، بۆیە ئەو شەوە تاکو بەیانی بەقاڵ
و ناڵبەند و دوکاندار، دوکانیان هەبوون و کاریان کردووە، بەقاڵ و
دوکاندار بۆ فرۆشتنی پێویستی سواران و زیندرووش بۆ دروونەوەی
زینی هەڵوەشاو، ناڵبەندیش بۆ توندکردنەوەی ناڵی شلۆق و
خڕناڵکردنی وڵاخان، ئەو شەوە هەتاسبەینێ هەر تەقەتەق و شەقەشەقی
ناڵبەندان بووە و دوکانداران پارەیەکی زۆریان وەدەستکەوتووە :
چەرم و قایش و ڕەخت و شەقە بردیانن بەمێزو باقە
ناڵبەندان هەر تەقە تەقە
بۆ سبەینێ لەکۆیەوە پاشا بەچیای هەیبەت سوڵتانیدا هاتووەتەوە
دیوی دۆڵێ خەلەکانێ بەلێڕەوار و جەنگەڵ، لەگوندی خەلەکان ماوەیەك
لەلای تاقمێك لەسوارەکانی خۆی کەهەر خەڵکی ئەو گوندە بوون
ماوەتەوە:
دەستەی حەسەن خەلەکانی سمێڵ سووری سنەییانی

لە□شەوە لەز□اندۆڵەوە لە (زێ) یەوە پەڕاندۆتەوە و بەبناری ڕەنگینی چیای پیرەمەگرونی موقەددەسی پیری پیرۆزدا بەرەو قەڵاچوالانی قەڵای فەرمانڕەوایەتی خۆی گەڕاوەتەوە دیارە ڕاوچیش لەداوێن و بناری پیرەمەگرونی پڕدارو درەخت و ئاژەڵی کێوی تەقڵکوت و بەبێ ڕاو تێنەپەڕیون.

ئەم سەفەرەی عەبدولڕەحمان پاشا سەرەڕای گەشت و سەیران، شکۆ و گەورەیی دەسەڵاتی میرنشینی بابانی پیشانداوە و سنووری دەسەڵاتی بەسەرکردۆتەوە و نەیارانی لەکاری چەوتیان ئاگادا کردۆتەوە، بێگومان بیتوێنی مەڵبەندی قارەمانان، بەو سەردانەی پاشای بابان، شەڕافەتمەندبووە و ئەم پشتیوانیەی پاشای بابان لەهەرێمی بیتوێن دەربڕیوە، لەبەرچاوی دۆست و نەیار شکۆیەکی زیاتری بەحەمەدئاغا بەخشیوە.

بۆئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:
1-د.کاوس قەفتان، بابان سۆران بۆتان، چاپخانەی (الحوادث)، بەغدا 1985.
2- سیسیل جۆن ئیدمۆندس، کورد تورك عەرەب، وەرگێڕانی: حامید گەوهەری، چاپی دووەم، هەولێر، 2004.
3-شەرەفخانی بدلیسی، شەرەفنامە، وەرگێڕانی: هەژار، چاپی دوهەم، چاپخانەی جەواهیری -تاران.1981
4-مامۆستا زیادمحەمەدەمین، دیوانی عەلی بەردەشانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە-هەولێر، 2006.

موچەو قەوارەی هەرێم..!..

عوسمانی حاجی مارف

نەمانی تەواوی متمانەی نێوان هەرێم و بەغدا، پەیوەندیەکانی نێوانیانی بەرەو ئاڵۆزی و ناڕۆشنی بۆ ئایندەیەکی نادیار بردوە، کەلەم نێوەدا هەر ڕێکەوتن و پرتۆکۆلێک و بنەمای دەستوری پێشویان هەرچیەک بوبێت، بواری کارکردنی هاوبەش و پێکەو□یان لە حوکمڕانی و دەسەڵاتی سیاسیدا لەدەستداوە. کارکردنێک کە لەناواخنی ڕێکەوتنی هێزی میلیشیاو لەسەر تاڵانی و گەندەڵی و دزیەوە بەرھەم هاتووەو

یەکیانگرتووە. ئاڵۆزی ئەم پەیوەندییەش لە ژێر کاریگەری هاوسەنگی هێزەکاندا بەم ئاکامەی ئێستای گەیشتووە، کە لەسەر بنەمای پێگەی پێکهاتەی هێزە میلیشیاکان، بازاڕی کۆڵەکەی سەرمایە دابەشکراوە. کاتێک دۆخی هێزە میلیشیاکانی عێراق خۆیان نەگرتووەو پێگەی لاوازیان هەبوو، هەموو شتەکیان لەگەڵ هەرێمی کوردستاندا دابەشدەکرد، پارتی و یەکێتیش لەڕیزی پێشەوەی ئەو دابەشکردنەدا بەمەرج وەستان و لێیان خوارد.
ئەوەی ئێستا پێشهاتووەو بە ئاراستەی ئایندەی دۆخی عیراقدا دەڕوات، زاڵبوونی سیاسەت و ڕوانگەی حکوومەتی فیدراڵی و بەرزبونەوەی پیگەی ڕەوتی سیاسیی شیعەیە لە پەیوەندو ئاوێزانبون بە بەرژەوەندییەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە دەناسرێت. ڕێڕەوی ئەم زاڵبونەش دەیەوێت دۆخی ئێستای هەرێمی کوردستان بخاتە ناو هەژمونی هەمان چوارچێوەی یەکپارچەیی عێراق و ملکەچی دەسەڵاتی شیعەوە کە چوارچێوەی هەماهەنگی و سەدریەکان نوێنەرایەتی دەکەن. ئەمەش ئەو فشارەیە کە مانای چارەنوسێکی کۆتایی یان سنوردار خەریکە بە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی دیاری دەکات. لێرەشەوە دەتوانین بڵێین قەوارەی هەرێم لە مەترسی زیاتر بچوکبونەوەو لە ناوچوندایە.
لەهەمانکاتدا بەغدا دەبینێت بەناو ئۆپۆزیسیۆنەکانی هەرێم پیگەی سیاسی و سەربازییان مانایەکی نیە و پارتی و یەکیتیش لە دژایەتی یەکتردان، بۆیە هەلێکی گونجاوە بۆ حکومەتی عێراق پڕۆژەی ناوەندکردنەوەی عێراق بە خێراتر بەڕێوەبەرێت. لەلایەکی تریشەوە سەختی دۆخی هەرێم لەوەدا خۆی نیشان ئەدا، لەدەستدانی تەواوی متمانەی خەڵکە بە حکومەت و دامەزراوە سیاسی و یاساییەکانی هەرێم. ئەمەش خاڵێکی تری سەرنج ڕاکێشە لە نیشاندانی لاوازی حزبە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لە بەردەم جەماوەرێکدا کە سی و دوو ساڵە لە چاوەڕوانی و بێئومێدی و نەهامەتیدا ڕایانگرتون. دەبینین بەغدا وەڵام بە شایستە داراییەکانی هەرێم ناداتەوەو موچە نانێرێت، بەڵام تائێستا خەڵک دژی بەغدا ناڕەزایەتیان نیشان نەداوە.
ئایندەی قەبارەی هەرێمی کوردستان باس و مەسەلەیەکی سەرنج ڕاکێشە لە ناوەندێکی بەرفراواندا. بە جۆرەها دەستەواژە تەعبیر لە کۆتایی و هەرەسهێنان و ئاشبەتاڵ و لەبەینبردنی دەکرێت. تا ئەو ئاستەی لەنێو سەرکردایەتی حزبەکان و دەسەڵاتدارانیشدا پێشبینی ئەو مەترسیە لە ژیانی سیاسی ئەزمونی حکومەت و دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی دەکرێت.
بەغدا بەردەوام گوشارەکانی لەسەر هەرێم توندتر دەکاتەوەو بەنەوبەرەو یاریان پێدەکات. کە لەم بارەیەوە بەغدا هیچ مەترسی و

دودڵیەکی نییە لە پەرچەکرداری مەترسیداری هێزەکانی پارتی و یەکێتی، چونکە پێگەو توانا سەربازییەکانیان و نائامادەییان بە شێوە باش دەناسێ. چونکە توانایی هێزە میلیشیاکانی عێراق ڕێکخراوترو بەتواناترو ئامادەترە. هەروەها پشتیوانی کۆماری ئیسلامی ئێرانیشی هەیە، چونکە ئێران پارێزەری ئەو سیستەم و حوکمڕانییەی ئێستایە کە لە بەغدا هەیە. تا کۆماری ئیسلامی مابێت، ڕێگە نادات ئەم حکومەتەی عێراق بگۆڕدرێت. ئەمەش بەو مانایە دێت کە تائێستا هیچ ڕوناکییەک بەئەوەی ئاڵوگۆڕێک لە بەرژەوەندی هەرێمی کوردستان بێتەدی، بەدی ناکرێت.

هەربۆیە عێراق وەک پێگەی دەوڵەتبوون، لەڕێگەی دادگای فیدراڵی عێراق و بە بڕیاردان بە نادەستوری ناساندنی یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان، لەڕێگەی ئەو وابەستە ئابورییەی کە هەرێمی کوردستان هەیەتی بە بەغداوە، عێراق بەو میکانیزمە دەسەڵاتی خستەگەڕو لە شادەماری ئابوری و دیبلۆماسی هەرێمی کوردستانی داو تەواو سنورداری کرد، کە لە ئایندەدا لەدەستدانی ئەم مامەڵەو بازرگانییە بە نەوت، پێگەی سیاسی و دیبلۆماسی هەرێمی کوردستان لە ئاستی ناوخۆو دەرەوەدا تەواو لاوازترو بێدەسەڵات دەکات.

بەغدا بەحوکمی ئەو پێگە سیاسی و نێودەوڵەتییەی کە هەیەتی، توانیویەتی لە گوشارخستنە سەر هەرێمی کوردستان جگە لە دادگای فیدراڵی، وەزارەتی دارایی و وەزارەتی نەوت و پەرلەمانی عێراق و بانکی ناوەندی و چەندان دامەزراوەی تری فیدراڵی کە لەژێر دەستی دەوڵەتدان، فشارێکی گەورە بخاتە سەر هەرێمی کوردستان.

لەهەمانکاتدا نابێت ئەوە لەبیربکەین کە ئەو ئاڵوگۆڕەی لە هەلومەرجی سیاسی ناوچەکەدا پێشهاتووە بەگشتی لە بەرژەوەندی عێراقدا دەردەکەوێت و نەک هیچ خێرێکی بە هەرێم نییە، بەڵکو ئاراستەکانی وەها نیشان ئەدات کە زیانی زیاترە بە قەوارەی هەرێم. ئەو هەنگاوانەی لەوبارەیەوە دەرکەوتەی ئەرێنیان بە عێراق نیشانداوە، نزیکبوونەوەی وڵاتانی کەنداو لە عێراق، بەتایبەت سعودیە و قەتەر و ئیمارات. هەروەها نزیکبوونەوەی تورکیا و وڵاتانی کەنداو، نزیکبونەوەی ئێران و ئەمریکا، هەستانەوەی ڕژێمی ئەسەد و هتد، پشتیوانییەکی گەورەن بە زیاتر بەرزبونەوەی پێگەی حکومەتی عیراق. لەهەمانکاتدا پێویستە ئەوەش بڵێین کە هیچ یەک لەو وڵاتانە پێویستییەکیان بە حیزبە کوردییەکان نەماوە، تابە بەرژوەندییە سیاسییەکانیان بەکاریان بهێنن. ئەمەش ئەو دۆخە هەستیارەیە کە لەڕای گشتیدا بە هەرەس یا کۆتایی حکومەتی هەرێم تەعبیری لێدەکرێت. لەوانەیە حکومەتی عێراق و هەندێک لە وڵاتانی ناوچەکە پێشتر ترسیان لە پارتی و یەکیتی هەبوبێت کە لە

نەیارەکانیان نزیک ببنەوە، بەڵام گەڕانی دۆخەکە ئەو ترسەی نەهێشت. هەروەها لەبەر چۆنیەتی و پەیگیری لە پەیوەندییەکانیان پێویستیان بەوە نییە دەستایەتی لەگەڵ هەرێمی کوردستاندا بکەن یان لە بەرامبەر یەکتردا یارمەتی هەرێم بدەن.
هەر بەیە بچوکردنەوەی قەوارەی هەرێم و زیاتر لاوازکردنی پێگەی سیاسی و ئابوری و دیبلۆماسییەکەی لەگەڵ چونە پێشەوەی ڕووداوەکاندا، زیاتر ڕادەستکردنی بە سیاسەت و نەخشەی ناوەندبونەوەی عێراق نزیک دەکاتەوە. دواتریش هەرێمی کوردستان وەک کیانێکی سەربەخۆ و جیاواز، تەواو پوچەڵ دەبێتەوە. ئەوەش کە ئێستا دەیبینین پرۆسەی گەڕانەوە بۆ بەغدا تا ئاستی ڕادەستکردنی دەسیەی نەوت، داهاتی خاڵە سنورییەکان و دامەزراندنی سوپای عێراق لەسەر سنورەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و تورکیاو سووریا وئێران، بەشێکی جێبەجێ کراون.
ئەتوانین بەگشتی ئەوە درک پێبکەین کە بارزانی و تاڵەبانی لە قەیرانێکدا دەشداماون. ڕووناکی و پەناگایەک شک نابەن لەم بنبەستە دەریان بهێنێت. تەنها چاوەڕوانی موعجیزەی ڕوداوێکن لە ئەگەری ئەوەی دەرگای دەرچونی ئەم گێژاوەیان لێ بکاتەوە. ئەوەی شایانی باسە ڕوودانی شەڕی ئیسرائیل و حەماس و ململانێی لایەنەکانی بەشدار لەم شەڕەداو مەترسی فراوانبونەوەی ئەم شەڕە لەسەر ناوچەکە، ئەگەری ئاماژەیەک دەستنیشان ناکات کە هیچ سودێکی بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان و حزبە دەسەڵاتدارەکانی هەبێت.
لەم کەین و بەینەدا، ئەوەی بەدەستیانەوە ماوە یەکلاییکردنەوەی موچەی پێشمەرگەو فەرمانبەران و مامۆستایانە. لەم بارەیەوە بەغدا دەمێکە وەک وەرقەیەکی فشار مامەڵە بە مەسەلەی موچەوە دەکات، تا پێگەو قەوارەی هەرێم زیاتر بێبایەخ نیشان بدات. حکومەتی بارزانی و تاڵەبانی بەلەدەستدانی ئەو ئیمتیازانەی شانازییان پێوەدەکرد بە بەڕێوەبردنی دەسەڵاتی سیاسیان لە هەرێمدا، بەتایبەتی بازرگانی بە نەوت، شکۆی دەسەڵاتەکەیانی هێناوەتەخوارەوە. بۆیە گەر هەر دابەزینێک لە ئاستی پێگەو ئیعتباری سیاسیان ڕوویدابێت ئەگەڕێتەوە بۆ ئەو حاڵەتەی تێی کەوتون.
ئاشکرایە کە دابینکردنی موچە ئەتوانێ بوارێک بێت بۆ ئاستێک لە پاراستن و ڕاگرتنی پێگەی سیاسیان، بەڵام ئەوەی خاڵەی لاوازی ئەم دۆخەیە، حکومەتی هەرێم وەها نیشان ئەدات بەبێ بەغدا، ناتوانێ ئەو موچەیە وەک پێویست دابین بکات. بەپێی دەستورێک کە هیچ بەهایەکی نەماوە، ئەوە ڕادەگەیەنن هەگبەکەیان خاڵییەو کاری بەغدایە موچەکەیان ڕادەستکات و ئەمان دابەشی بکەن. هەڵبەتە کێشمەکێشی هەرێم و بەغدا لەسەر موچە بەنەوبەرەیەکی زۆرە لە حساباتی هەردولایاندایەو هەر لایەنێکیان بەڵگە دەهێنێتەوە و قسەی لەسەر

دەکرێت، تا ئەو ئاستەی باس لەوە دەکرێت کە ئەم موچەیە باشتر وایە ڕاستەوخۆ بەغدا خۆی دابەشی بکات. هەرێمیش بەم پێشنیارە زۆر توڕەو قەڵسە، چونکە بەجیا لەوەی هەر سودێک و دزییەک و ناڕۆشنییەک لە چۆنیەتی دابەشکردنەکەیدا بۆ سەرکردەکانی هەرێم قسەی لەسەر هەبێت، بەڵام لەسەندنەوەی دابەشکردنی ئەو موچەیە لە حکومەتی هەرێم، مانای کۆتایی پێکهاتەی حکومەتی هەرێمە. بۆیە حزبە دەسەڵاتدارەکان لە هەرێم تا بتوانن خۆیان نادەن بەدەستەوەو قەبوڵی ناکەن بەغدا بۆ خۆی ڕاستەوخۆ ئەو موچەیە دابەش بکات. بە مانایەک کێشەی ئەم موچەیە بێتە بەڵا لەسەر قەبارەی هەرێم. لەهەمانکاتدا بەغداش لەسەر ئەم موچەیە بەهەر حساباتێک کە لێپرسینەوە دەکات لەسەر داهات و خەرجی هەرێم، ئێستا وەک گەمەیەک و یاریکردن بە دەسەڵاتی حزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان ئەملاوئەولایان پێدەکات و شکۆی ئعیتباری سیاسیان زیاتر دادەبەزێنێت، تائەوکاتەی هەلێکی گونجاو لە هەلومەرجی سیاسی ناوچەکەو عێراقدا دەڕەخسێت، کە بتوانن حکومەتی هەرێم هەڵوەشێننەوە. واتە لە ئێستادا پێکەوەلکاندنیپەیوەندی نێوان “موچە و قەوارەی هەرێم” و ڕاگرتنی هاوسەنگی نێوانیان، ئەو کارتەیە کە حکومەتی عێراق لە کاتێکی دیاریکراودا ئەتوانی بڕیار لەسەر چارەنوسی حکومەتی هەرێم بدات..! ناوەڕۆکی ئەم کێشمەکێشە کە قوربانییەکەی پێشمەرگەو فەرمانبەران و مامۆستایانی هەرێم و خێزانەکانیانە. لەهەمانکاتدا هۆکاری نارەحەتی گوزەرانی زۆرینەی خەڵکی کوردستانە. ئاشکرایە ئەو لایەنانەی حکومەتی هەرێمیان پێکهێناوە، باش دەزانن ئاکامی ئەم یاریکردنە بەرەو کوێیان دەبات. بەڵام بەدروشمی کوردایەتی و فەزڵفرۆشی و منەتکردن بەسەر خەڵکدا ئەوەندە نابەرپرسن، هیچ هەنگاوێک نانێن کە لایەک لە ژیانی ئەو خەڵکە بکەنەوە.

هەفتەی شەشەم و شەپۆلی فراوانی خۆپیشاندان بە ڕاوەستانی

ئاگربەستی دەستبەجێ لە غەززە!.. نوری بەشیر

سەڕەڕای ئەو رێگری و رێکارانەی کە حکومەتانی لایەنگر لە شەڕو حکومەتی ئیسرائیل بۆ خۆپیشاندان دروستیان دەکرد، بۆ جارێکی کە بەرەی ئازادیخوازو مرۆڤدۆست لە سەراسەری دنیا لە شەممەی ١٨ی نۆڤەمبەردا ڕژانە ناوەندی شارەکان بەتایبەتی لە بەریتانیا، فەرەنساو ئەمریکا. هەفتەی شەشەم لە زۆربەی شارەکانی بەریتانیادا خۆپیشاندان کە بە خۆپیشاندانی سەدان ناوبرا ئەنجامدرا.

لە لەندەن لە کامدن و ئیزلینگتن و ترافڵگار سکوێرو دەیان شوێنی جیاجیا کۆبوونەوەو ناڕەزایەتی بە ڕووی حکومەتی بەریتانیا رویدا بەتایبەت کە لە دانیشتنی پەرلەماندا دەنگیان بە ئاگربەست نەدا، لە یەکێک لەم خۆپیشاندانانەدا کە لەناوچەی کامدن لە لەندەن بوو بەردەم نوسینگەی لەیبەر پارتی کۆبونەوەو دروشمی دژی لەیبەر پارتی و کیر ستارمەری سکرتێری ئەو حزبە درا، کە ژمارەیەکی زۆر ئەندام پەرلەمانی وازهێنانیان راگەیاند کە ئەم حزبە و سکرتێرەکەی دژی راوەستانی جەنگن.

ئەم خۆپیشاندانەی لەندەن دەیان ناوچەی تری گرتەوەو لەوانە ناوەندی شاری لەندەن ترافڵگار سکوێرو لەوێوە بۆ بەردەم مال□ی سەرۆک وەزیران ڕیشی سوناک کە کابینەو حکومەتەکەی لە قەیرانی قوڵدایە، کە ئاخرین قەیرانەکەی دورخستەوەی وەزیری ناوخۆ سوێلا برایڤەرمان کە کەسێکی دژی پەنا بەرو دژ بە خۆپیشاندانەکانی لایەنگری ئاگربەستن. ئەم حکومەتە ئەزمە گرتووەی بەریتانیا بەبێ هیچ هەڵبژاردنێک و بەرئەنجامی قەیرانێکی پێشتر کە بەردەوامە دەیڤید کامیرۆنی سەرۆک وەزیرانی پێشووی هێنایەوەو کردیان بەوەزیری دەرەوە.

خۆپیشاندانی ئەم هەفتەیە شارەکانی تری بەریتانیا لە: نیوکاسڵ، شفێڵد، لێڤەرپوڵ، مانچستەر، بریستۆڵ، کاردیف، دەندی و کاردیف، نۆتینگهام و والساڵ و هەروەها لە گلاسگۆ کە گەورەترینیان بوو نزیەکەی بیست هەزار کەس تێیدا بەشداری کرد لە خەڵکی ئازادیخواز و چەپ و مرۆڤدۆست و یەکێتیە کرێکاریەکان لەوانە دەیڤ مۆکسهام، جێگری سکرتێری گشتی فیدراسیۆنی یەکێتی TUCی سکۆتلەندا کە بەشدار بوو و لە کۆبوونەوەکەدا وتی “یەکێتییە کرێکاریەکانی سکۆتلەندا پشتیوانی لە ئاگربەستی دەستبەجێ دەکەن، هەروەها دیک پیت ڕێکخەری کەمپەینی هاوپشتی فەلەستین (PSC) بە خەڵکەکەی گوت، “خەڵک ناتوانن

هیچ نەکەن لە کاتێکدا ئیسرائیل تاوانی جەنگ ئەنجام دەدات."
" ✺

هەروەها بەردەوام یەکێتیی کرێکاریەکان بەشداری ئەم خۆپیشاندانە ناڕەزایەتیانەی کردووەو لە خۆپیشاندانی ملیۆنیی لەندەن لە ١١ی نۆڤەمبەردا میک لینچ سکرتێری یەکێتی کرێکاریی RMT بەشداری کردو لە بەردەم سەفارەتی ئەمریکا لە لەندەن داوای ئاگربەستی دەستبەجێی کرد.

هەر لەم رۆژەدا لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا خۆپیشاندانی گەورەی ناڕەزایەتی بوو بەدژی کوشتاری حکومەتی ئیسرائیل و بە ئاگربەستی دەستبەجێ. لە ئەمریکاش لە چەند شار خۆپیشاندانی ناڕەزایەتی ئەنجامدرا.

ئەوەی جێگای ئاماژەیە ئەوەیە لەگەڵ چونەسەرەوەی هێرشەکانی حکومەتی ئیسرائیل بەسەر خەڵکی مەدەنیی غەززەو چوونە سەرەوەی کوشتارەکان بۆ نزیکەی سیازدە هەزار نزیکبۆتەوە کە لەسەدا حەفتای ژن و منداڵن، بریندار بۆ سی هەزار سەرکەوتوە بەجگە بەسەروشوێنی ژێر باڵەخانەو خانو نەخۆشخانەو قوتابخانەی رووخاو بەسەریاندا و هەورەها کاولکاریەکانی نەخۆشخانەو قوتابخانەو برسێتی و تینوێنتی خەڵکی غەززە، کە لەلایەک لایەنگرانی سەرمایەو بازاڕی ئازادی بۆرژوازی و حکومەتەکانی لەچەشنی ئەمریکاو وڵاتانی ئەوروپا سورن لەلایەنگری کوشتارو کاولکاری بەڵام لەولاوە بەرەی ئازادیخوازو مرۆڤدۆست و چەپ و کۆمۆنیستی و کرێکاریی دنیا زیاتر پێدادەگرن لەسەر ئاگربەستی فەوری و گەیاندنی پێداویستیە فەوریەکان بە خەڵکی غەززە. ئەوەی بەرچاوە لەناو خۆپیشاندانەکانی بەگشتی خەڵکی ئیسرائیلە (یان ئەوەی پێی دەڵێن یەهودی یان جولەکە) لەم وڵاتانەدا لەپاڵ رێزی سەدان هەزاری کە بەهەموو شێوەیەک لەبەرانبەر کوشتارو کاولکاری دەوەستنەوە کە لە وێنەکانی لەگەڵ ئەم بابەتەدا دایدەنێن بە کامێرای خۆمان گیراوە لە لەندەن، ئەمە دەریدەخات کە ئینسان لەهەموو شتێک بەنرخترە و هیچ بەهانەیەک نیە بۆ کوشتنی ئینسان، ئینسان لەسەرو هەموو پیرۆزیەکی قەومی و دنییەوەیە، ئیتر ئەمە جێگایەک بۆ قەومگەرایی و دینیی ناهێڵێتەوە.

ئەم شەپۆلە ملیۆنیەی هەفتانە لەشەقامەکاندایە هەر بۆ ئاگربەست و گەیاندنی کۆمەک بە لیقەوماوان و بیریندارانی غەززە ناوەستێت و داواکاری رێگاچارەیەک دەکات کە ئەم کوشتارو ملهوڕیەی ئیسرائیل کۆتایی پێبهێنرێت بە چارەسەری کێشەی فەلەستین ئەویش پێکهێنانی دەوڵەتی فەلەستینە لەپاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلداو بەمەش ساڕێژی ئەو برینە لەمێژینەیە دەکات و چیتر وڵاتانی بۆرژوازی و سەرمایەداری

عەرەبی نانی لەناخەن و هەروەها سەرچاوەکانی سەرهەڵدانی ئیسلامی سیاسی لەچەشنی حەماسیش دەباتە دواوە.

✺ ئەمەم لە پەیجی هاوڕێ توانا نوری وەرمگرتوە

٢٠/١١/٢٠٢٣

“مەسی بەغدا” نوێترین فیلمی سینەمایی دەرهێنەری کورد سەهیم عومەر خەلیفە

فیلمی “مەسی بەغدا” سێ خەڵاتی سەرەکیی لە 26مین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی ئارپا (Arpa International Film Festival) لە هۆلیوود لە ئەمریکا بەدەستهێنا.

“مەسی بەغدا” بووە براوەی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان و باشترین سیناریۆ و لە بەشی پێشبڕکێی سەرەکیدا کێبڕکێی لەگەڵ 11 فیلمی جیهانیدا دەکرد.

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی ئارپا ماوەی 26 ساڵە بەردەوامە و چالاکییەکانی ئەمساڵی لە 29ـی تشرینی یەکەمی 2023 لە هۆلیوودی لۆس ئەنجلس دەستپێکرد و لە 17ـی تشرینی دووەم کۆتاییهات.

“مەسی بەغدا” نوێترین فیلمی سینەمایی سەهیم عومەر خەلیفە، لە دوای بەشداری لە چەندین فێستیڤاڵی سینەماییدا، خەڵاتێکی لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “Schlingel” لە ئەڵمانیا بەدەستهێنا و لە 45مین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی قاهیرە کێبڕکێ بۆ بەدەستهێنانی خەڵات دەکات، بەڵام بەهۆی شەڕی غەززەوە دواخراوە.

“مەسی بەغدا” لە 28مین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “Schlingel” لە شاری کێمنێتس ئەڵمانیا بەشداربوو کە تایبەتە بە فیلمی منداڵان و گەنجان و لە 23 تاوەکو 30ـی ئەیلوولی 2023 بەڕێوەچوو و خەڵاتی لیژنەی دادوەری گەنجانی وەک باشترین فیلم لە فێستیڤاڵەکەدا

بەدەستهێنا.

لە حوزەیرانی ئەمساڵ، "مێسی بەغدا" بەشداری لە چەندین فێستیڤاڵی سینەماییدا کردووە، لەوانە 25مین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی شەنگهای کە بەربژێری سێ خەڵات بوو و لە هەمان مانگ لە 63یەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی زلینە لە چیک بەشداربوو.

هێندریک ڤێرتە لەرێگەی کۆمپانیای ئەی تیم پرۆدەکشن لە بەلجیکا، محەممەد ئەکتاش لەرێگەی کۆمپانیای میتەس فیلم لە ئەڵمانیا و هۆڵەندا؛ لە بەرهەمهێنانیدا بەشدارن. کۆمپانیای وایلد بەنچ کە یەکێک لە بەهێزترین کۆمپانیاکانی بڵاوکردنەوەی فیلمە لە ئەوروپا، ئەرکی بڵاوکردنەوەی فیلمەکەی لە ئەستۆگرتووە.

کورتەفیلمی "مێسی بەغدا" براوەی 60 خەڵاتی جیهانییە، لە 2022 وەک فیلمێکی بەندی سینەمایی بەرهەمهێنرا و کاری وێنەگرتنی لە هەرێمی کوردستان و عێراق کراوە.

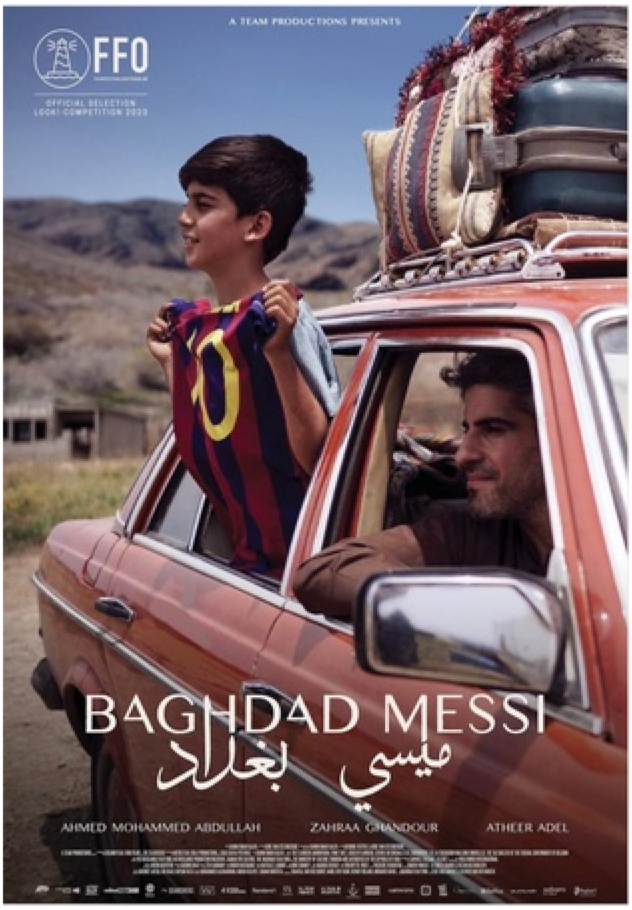

بـاخچە هەڵواسراو□□کانی پاڤڵ..
شیعری/ نەوزاد بەندی

با یۆم□ تریی ..
ئیشی شەقامی سەد مەتریی ..
سەدان تاوەری چۆڵ و هۆڵ ..
مۆڵ له دوای مۆڵ ..
دۆنم .. شار به جوملە و بە قل ..
پڕۆژەی بورجەکەی ئیق□ ..
ساڵی خوێندنی ڕاوەستاو ..
کارەبا .. ئاو ..
تا پۆی 24 خانوەکەی
گەڕەکەکەی
عەسکەری
سەروو عەقاری ..
جەیشێ گەنجی دانەمەزراو ..
باخچەی گەراجی مەسڵەحە ..
نەخۆشخانەی مناڵبوونەکەی ڕۆژهەڵات ..
ئەی شەپۆلی عەرەبانەی مزگەوتی گەوره و
مەولەوی هەتا سالم ..
زانکۆی پڕ لە عیلم و عالم ..
خاشاکی شەقام و
گۆشەی کۆڵانەکان ..
شکاندنی خلیسکێنە و
پچڕاندنی جۆلانەکان ..
شتی ووردە ..
شەڕی مەعبێنی سەرکردە ..
ئیعتیرافی ئەوەی کە ساڵەهای ساڵە ،
کوڕی خەڵکی ئەدەن به کوشت ،
هەتا ببێ بە هی خۆتان
نەوت و غاز و هەرچی دەشت و چەم و یاڵە ..
سووتاندنی بەنزینخانە و
مەعمەلی قیر ..
هێنانی بەز و جوجەڵە و
ئاودیو کردنی ئارد و شیر ..

موسەلسەلی تەنکەرەکان ..
شەوانی ڕۆمانسی سەر مەرز ..
دەرمان ، بە قەرز ..
موچە ، بە قەرز ..
کامێراکانی پۆینت تو پۆینت ..
سواڵکەری ترافیکلایت و
بەردەم دەرگای مزگەوتەکان ..
سندوقی شێرپەنجەی هیوا ..
ڕۆیشتنی دۆلار بەودیوا ..
سەدان کارگەی خەیاڵیی دەشتی شارەزوور ..
پەیمانی گەورە و ناو بەتاڵ و □ک پیرە تور ..
هەزاران شا و شاهەنشا و بەگزادە و ئەمیر ..
وەزیره کوڕ ،
کوڕه وەزیر ..
حیمایەی لوتبەرز ..بێژەری زۆربڵێ و گەمژە و بێ سنوور ..
سەیارەی درع ، کۆشکی بلوور..
شەوگاری سوور ..
جامی ڕەش و ..
تێهەڵدانی ترافیک لایت
لەگەڵ مرور ..
شەقهەڵدان لە سەری خوێندکار ..
ڕاکێشانی هێڵی قیتار ..
حوکمەتی ئەلەکترۆنی ..
ڕمانی باڵەخانە و پرد ..
قوتدانی گرد ..
بڕینی شاخ وەکو خەیار ..
هەڵکۆڵینی زەویی بازرگانیی گران ، وەکو باینجان و کالیار ..
تەلبەنکردنی دەشت و کێو ..
کچە مۆدێلی وەکو خێو ..
ئاگربەردان لە سنەوبەر ..
حوسەینییە و
یانزه بە دەر ..
کۆچکردنی باڵندەکان ،
کۆشکی سەر لوتکەی شاخەکان ..
ئەی باخەکان ؟
تەنینی ئاسمان بە درۆن ..
★ ★ ★

ئەمانە هەموویان درۆن ..
شتێکن وەک ئەفلام کارتۆن ..

---

* هەڵەی چاپ :
پاڤە = بابل

ژیان لە نێوان ماناکردن و بێ مانایی دا.. نووسینی دڵشاد کاوانی

پرسیارە قورس و سەرەکییەکە ئەوەیە کە سادەترین پرسیارە لە ڕۆحی هەموو کەسێکدایە، لە بچووکترین منداڵەوە تا گەورەترین و ژیرترین مرۆڤ: پرسیارێکە کە لە ڕێگەی ئەزموونەوە فێری بووین، بەبێ وەڵامەکەی کەس ناتوانێت بژیێت. بەم شێوەیە سەرهەڵدەدات: “ئەوەی دوێنێ نەمکردوە لە دەستم ڕۆیشت، ئەوەی ئەمڕۆ دەیکەم ئەنجامەکەی چی بەسەر دێت و کەواتە سبەی چی دەکەم؟” لە هەموو ژیانمدا چی دێتە بەرهەم؟ بە واتایەکی تر پرسیارەکە ئەوەیە: “بۆچی بژیم و چ شتێکم بوێت و چی بە ژیانی خۆم بکەم؟” دواتر گریمانەیەک دەمانوەستێنێت: “ئایا ژیانم هیچ مانایەکی هەیە؟ بەهۆی ئەو مردنە حەتمییەی کە چاوەڕێم دەکات و لەناو نەچێت؟” ئەمانە و دەیان پرسیارتر ئامانجی بابەتەکەمانە.

گومانکردنی لیۆ تۆڵستۆی، لەژیانکردن بەناوی “سکاڵاکە”.
لیۆ تۆڵستۆی کە پێشتر بە شاکارەکانی وەک “ئانا کارینینا” و “زیندووبوونەوە” بووبوو بە نووسەرێکی بەناوبانگی جیهانی، دوا قۆناغی ژیانی بە بیرکردنەوە لە مانای ژیان تەرخان دەکات. دواتر ڕەنگدانەوەکانی لە ژێر ناوی “سکاڵا” بڵاودەکرێنەوە. ئەوەندەی ئێمە سەرسام دەبین بە خۆڕاگریی ڕەنگدانەوەی بەرهەمەکە لەسەر ژیان، بە پرسیارە ڕیتۆریکییەی زەربەی بە وەڵامەکانیش سەرلێشێواو دەکات. ناتوانین خۆمان بپارێزین و نەپرسین، ژیان چ مانایەکی تری

هەیە لەدەرەوەی چاودێری و ڕەنگدانەوە و خەیاڵی نووسەرێکی بەتوانا کە خۆی ئامادەکردووە بۆ تێگەیشتن لە مانای ناسکترین و نهێنیترین هەستەکانی ناو دڵی مرۆڤایەتی؟ چۆن دەکرێت لەوە تێبگەین کە نووسەرێک کە پەروەردەیەکی ئایینی قووڵ و هەستی قەشەیی وەک تۆلستۆی هەبێت، گومانی لە مانای ژیانی خۆی لە سەردەمی زێڕیندا هەبووە؟ نەپرسین ژیان چییە؟
ژیان پراکتیکترین و گرنگترین و ڕاستەوخۆترین ئەزموونە کە هەموو مرۆڤێک لە هەر خولەکێک و هەر چرکەیەکدا دەژی. بەڵام ئەستەمە وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە ژیان خۆی چییە؟ بتوانین دان بەوەدا بنێین کە قورسترین شت لە ژیاندا ژیان نییە، بەڵکو زانینی ئەوەیە بۆچی بژیت! ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە ژیان هێندە لە نزیکەوە لەگەڵ هەموو بیرکردنەوە و کردار و بیرکردنەوەیەکماندا تێکەڵ بووە، کە ڕاهاتووین هەست بە بوونمان بکەین وەک خودی ژیانی سروشتی. وەک چۆن بیر لە هەموو وردەکارییەک ناکەینەوە، لانیکەم بیر لە ژیان دەکەینەوە وەک واقیعترین دەربڕینەکەی. بەڵام لە ژیاندا چرکەساتێک هەیە دەمان دەشکێت، دەمان پڕە لە خەم، کە لەناکاو جەستەمان بە نەخۆشییەکی سەختەوە دەبات، کە بە توندی ئازارمان دەدات، کاتێک هەواڵی مردنی لەناکاوی ئازیزێکمان دەبیسترێت، کاتێک بیر لە کارە بێکۆتا و دووبارە و بێماناکانمان دەکەینەوە. بۆچی لەم جیهانەدا لەدایک بووین و بۆچی بە ئیرادەی خودی بوونی خۆمان دەخەینە ژێر پرسیارەوە. چۆن دەژین، وامان لێدەکات بوەستین و بپرسین بۆچی بەو شێوەیە دەژین. ئەم جۆرە پرسیارکردنە لە کۆتاییدا دەبێتە شتێکی کنجکاو بۆ ئەوەی بزانین ئایا هیچ مانایەک لە ژیان هەیە یان نا. بەم شێوەیە ژیانێک کە پێشتر زۆر بیرمان لێ نەدەکردەوە، دەبێتە بەرچاومان و جارێکی دیکە دەست دەکەینەوە بە بیرکردنەوەیەکی جددی لێی. زۆر زوو، نزیکیی ژیان کە ڕۆژێک چێژمان لێ وەرگرتووە، هەواش هەواش دەست دەکات بە کاڵبوونەوە. ئەوەی پێشتر لەگەڵ هەر هەناسەیەکدا هەستی پێ کراوە جا بە ئاگاداری بێت یان بە نائاگایی، نامۆبوونی تەواوەتی خۆی ئاشکرا دەکات.

پێچەوانەیی ژیان و مردن

هەر پرسیارێک دەربارەی ژیان تەنها بەوەوە سنووردار نییە. ئەم جۆرە پرسیارانە نەک هەر لەسەر ئەوەی کە لە کوێوە هاتووە، بەڵکو لەسەر ئەوەی کە بەرەو کوێ دەڕوات. دەکرێت. هیچ بەرژەوەندییەک بە مرۆڤ لەوە بەهێزتر نەبێت بزانین ژیان لە کوێوە هاتووە و بەرەو کوێ دەڕوات. بەم مانایە پرسی ژیان کە لە کنجکاوی سەرکوت نەکراو لەدایک بووە، لەگەڵ خاڵی پێچەوانەکەیدا بەریەک دەکەوێت و خۆی بە

مردن دوستنت. ژیان و مردن ل ناوو یکتر سنووردار دکن. هم پچوانن و هم وابستی یکترن. بم ماناي دتوانین بگوترت مرگ بب تگیشتن ل ژیان تناگات، هروک چن ژیان بب تگیشتن ل مردن تناگات.
هروها ژیان و مردن دوو فمی جیاوازن ل بوون. ل کاتکدا ژیان ل ئزموونی ئمدا پرسیکی استقینی، مردن لودیووی و بدنگ و تاریک و نادیار. لوش گرنگتر، مردن وک هزکی هنهاتوو و ورانکر، کخستنی ژیان تکددات- مرق دکات پرسیار ل ماناکی. ئو کسی چژ ل پرستن و بنکانی ژیان ک بوات بکتایی دبینت، باو ناکات ک ژک ژیانی کتایی پبت. کاتیبوونی ئم زانای ل ئگر بکتاکان، ژیانک ک بشوماری لدایکبوون و گشکردن و بدیهنانی تدای، ب ئازار. ئازار ل کتاییدا دکوت ب پرسیارک، ئایا هیچ مانایک ل ژیانکدا هی، ک ل ئستاو قدری کتایی هاتبت؟ ئگر ژیانی مرق – هرچند دخش بت – ب مردنکی هنهاتوو کتایی هات و ئو کتایی ل پشوی دانرا – نک تنها لسر ئو، بکو لسر پشینیی هموو مرقک پش ئوی تنانت لدایک بت، چی پویست ب ئوی ب ژیان بژیت؟ وک پاسکال گوتی: ئگر ئو ژیانی ل بکتاییکی نهنیوو دت ل همان بکتایی نهنیدا برکتدار نبت، ئوا ئم ژیان دتوانت مانای چی بت؟

ژیان ل وانگی ئایینییو
ل وانگی ئایینییو وامی ئم پرسیاران ساد و وون: خودا تاک خاونی گردوون- ئو گردوون و هموو شتکی تدا دروست کردوو. مرق لاین خوداو دروستکراو؛ ژیانی بند بوو و ل کتاییدا ل گی مردنو بگتتو ب لای خودا. ئم یاساکی ئیلاهی ناسراو- نبوونی (دروستکردن)، ژیان و (کخستنی ئیلاهی)، مردن و (گانو ب لای خودا). بو پیی ژیان ل گردوونی ئیلاهیدا لاین خوداو ب مبستکی برز و سرسوهنرکی نزانراو و زیرکییکی ناتواو دروستکراو. گان بدوای ماناکیدا بهودی- چونک خودی خوقاندن درکوتنی ئیرادی دروستکر ب همان شوی دروستکردنی باش و خراپ لم جیهاندا. دروستکردن باش چونک دروستکردن بریتیی ل درشانوی چاکی خودایی ب ناو گردوون. هروها دروستکردن ئیمان ب خالق. ئو باویی ک خودا مندای لدایک نبوو برو ژیانی هتاهتایی دبات ل دروی خراپ و گندی و گوناه و ئازار و ترس ل

مردن.

ژیاننەکردنی خودای ژیان لە سیکۆلاردا

“خودا مردووە!” لە جیهانی سیکۆلاردا، وەک مەرگی خودای فریدیش نیچە و سارتەری بوونگەرایی، هیچ هۆکارێکی پێشوەختە دیاریکراو بۆ دروستکردن نییە. بۆ کەسێکی بێئایین لە جیهانێکی ئاوادا، لەدایکبوون چوونە ژوورەوەیەکی بەڕێکەوت و بێبەرامبەر و بێ ئیرادەیە بۆ ناو ئەم جیهانە. لەوەش گرنگتر، وەک چۆن هیچ هۆکارێک یان ئامانجێکی تایبەت بۆ بوونی ژیان نییە، هیچ هۆکارێک یان ئامانجێکی تایبەت بۆ ژیان نییە. بە مانایەکی ڕادیکاڵ، مرۆڤ تەنیا لەبەر ئەوەی لەدایک بووە، ناچارە بژی. تەنها بە پاڵنەری ئیرادەی ژیانی دەژی. ئەم ئیرادەیە بۆ ژیان کە دەیباتە پێشەوە، جیاوازی نییە لەو وزە بایۆلۆژییەی کە ڕووەکێک بە زیندووی د□ه□□ت□وە. بە هەمان شێوە مردنیش هیچ مانایەکی نییە- چونکە بیری سیکۆلارستی ناتوانێت دوای مردن بەڵێنی هیچ شتێک بدات. مردن پێویستییەکە، کەس ناتوانێت لێی ڕزگاری بێت. هەروەها دوای مردن هیچ شتێک ڕوونادات. مرۆڤ بۆ هەمیشە دەگری و دەچێتە ناو هیچەوە. نەک هەر بەهەشت بەڵکو دۆزەخیش دانی پێدا نانێت، چونکە شوێنێک نییە ناوی بەهەشت یان دۆزەخ بێت. ئەوەی چاوەڕێی دەکات ئەو خاکە ڕەشەیە کە دەبێت بەپێی یاساکانی سروشت بیگەڕێنێتەوە بە سەرەتایی خۆی.

ئەگەر ئەو بۆچوونەی سەرەوە قبوڵ بکرێت، ئەوە دەردەخات کە ژیانی مرۆڤ تەنها بەرهەمێکی بایۆلۆژییە کە لە جووتبوونی بەڕێکەوتی دوو مرۆڤەوە سەرهەڵدەدات و لە پرۆسەی حەتمی مردندا کۆتایی دێت. ئەگەر وابێت جیاوازی ژیانی مرۆڤ و ژیانی ڕووەکێک کە پابەندە بە هەمان یاسا بایۆلۆژییەکان، نامێنێت. چی پێویستی بەو گەورەییە هەیە لەو کاتەدا ئەگەر ئەو عەقڵەی کە پێگەیەکی باڵاتر لە گەردووندا بە مرۆڤ دەبەخشێت و لە هەموو شتە ئۆرگانیک و نائۆرگانیکەکانی دیکە جیای دەکاتەوە، لە حەتمی مردنی ژیانی بترسێت؟ هەندێک لە بێئایینەکان پێیان وایە ژیان لە هیچەوە سەرچاوە دەگرێت، کە کەس ناتوانێت پێشبینی بکات. مردن کاڵبوونەوەی ژیانە کە کەس ناتوانێت بیبینێت و نە بزانێت. بەم پێیە ژیان بریتییە لە کۆی خۆدەرخستنی هەموو ئەو شتانەی کە لە نێوان دوو نەبووندایە. کەواتە، لەم پرۆسەیەدا کە پێی دەوترێت ژیان لە نێوان ئەم دوو بوونەدا، مانای ژیانی مرۆڤ چییە، کە وەک هی ئەستێرەیەک وایە کە لە گەردوونی بێکۆتاییدا گیریخواردووە؟ چییە ژیان بەردەوام دەکات کە لە هیچەوە بۆ یەکێکی تر درێژ دەبێتەوە، لە بێکۆتاییەکەوە بۆ بێکۆتایی□کی تر؟

ئەگەر ژیان هیچ مانایەکی نەبێت، ئەوا پێویست بە خەمی ئەوە ناکات کە دوای مردن چی ڕوودەدات، چونکە ئەو کاتە مردن خۆی مانای خۆی لەدەست دەدات. ئەگەر دوای مردن هیچ شتێک ڕووی نەدات، ژیان دەبێتە ململانێیەکی بێهودە و بێمانا. لە ئەنجامدا ژیان کە لە نێوان دوو بێکۆتاییدا هەڵکەوتووە، دوو هیچی نەبوو، لە ڕاستیدا دەبێتە پرسەیەکی بێمانا لە نێوان دوو بێمانایدا.

بە پێچەوانەوە ئەگەر ژیان مانای هەبێت، ئەوا مردن مانای جیاوازی هەیە- تەنانەت ئەگەر ژیانی دوای مردنیش نەبێت. چونکە ژیانێکی مانادار نەک هەر شایەنی شەڕکردنە، بەڵکو شایەنی مردنە. ململانێ لە ژیانێکی بە مانادا خۆی بێمانایە و ئەو مردنەی کە لە باوەشی دەگرێت لەوەش بێمانایترە. لە ڕاستیدا مردن بەقەد ژیان بێمانایە. ئەگەر ژیان بەهای هیچی نییە، ئەوا مردن هیچ بەهایەکی نییە.

کەواتە، بۆچی مرۆڤ دەژی؟ ژیان ئەزموونێکی ناوازەیە- بناغەی هەموو ئەزموونی مرۆڤە. ئەم ئەزموونە چەندە پێکهاتەی نەرێنی هەیە، ئەوەندەش پێکهاتەی ئەرێنی هەیە. واتە ئەزموونێکی هەندە دەوڵەمەندە کە خۆشی و خەمیشی هەیە؛ خەمگین و پێکەنیناوییە، خەویش هەیە؛ وەک چۆن یەکگرتن هەیە، جیابوونەوەش هەیە؛ وەک چاوەڕوان دەکرا، نائومێدییەکان هەن؛ وەک ڕاستە، سەرلێشێواویش هەیە؛ وەک چۆن جوانی هەیە، ناشیرینی هەیە؛ وەک چۆن دادپەروەری هەیە، نادادپەروەریش هەیە. واتە ژیان وەک خاوەنی پێکهاتەی دژبەیەک و جیانەکراوەیە، ئاماژەیە بە کە و یادەوەری و بەشداری داهاتووی هەموو شت و هەست و نەست و بیرەکان لە ژیانی ماددی مرۆڤەوە تا ژیانی ڕۆحی دەکات.

لە بنەڕەتدا، لایەنی تاریکی ژیان هەمیشە لایەنە گەشاوەی خۆی زاڵ دەکات- نەخۆشی، نەمەینەتیە، برسێتیی، بێ ماڵ و حاڵ، شەڕ، نائومێدی، سووکایەتیکردن، مردن هەمیشە کاریگەرییە حاشا هەڵنەگر و قورس و جەوهەرییەکانیان لەسەر لایەنی داهێنەرانەی ئەو دادەنێن. هەرچەندە لە ژیانیدا هەست بە خۆشی بکەیت، هەموو جۆرە نەخۆشییەک ئازارت دەدات؛ نادادپەروەری تا ئەو ڕادەیە بێزارت دەکات؛ مردن بە سیحرە نەخوازراوەکەی تیرۆرت دەکات. مرۆڤ دەی بەستوو دەبێت کاتێک بیر لەوە دەکاتەوە کە لە کۆتاییدا دەگۆڕێت بە تەپەکی ئەچم. مرۆڤ دەتوانێت چاوی لە چی تر بێت و هەوڵی بۆ بدات؟ بە پاڵنانی ئەم پرسیارە زیاتر، ئەو پرسیارە نائارامکەرەمان دەست دەکەوێت: ئەگەر ژیان ئەوەندە بە ئازارە و بە کارەسات کۆتایی دێت، بۆچی مرۆڤ دەبێ بژیەت؟ بۆچی خۆی ناکوژێت بە ئەوەی بە یەکجاری لەم مەینەتییە ڕزگاری بێت؟

خۆکوشتن بۆ ڕزگاربوون لە ژیان لای ئەلبێر کامۆ

ئەلبێر کامۆی فەیلەسووف پاڵێوراو بۆ خەڵاتی نۆبڵی ئەدەبی ساڵی ١٩٥٧، لە بەرھەمە فەلسەفییە سەرەکییەکەیدا، بەناوی ئەفسانەی سیزیف، بە وردی ئەم پرسیارە دەکات: "تەنها یەک کێشەی فەلسەفی جددی ھەیە و ئەویش خۆکوشتنە". حوکمدان لەسەر مانای ژیان پێویستە بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە جەوھەرییە، ئەگەر ژیان بێ مانا بێت، ئەوا ھیچ سوودێکی نییە بەدواداچوون بۆ سروشتی واقیع، مەعریفە، یان ئەخلاق. ئەو پێی وایە دۆخی ئێمە ھاوشێوەی ئەفسانەی یۆنانی کۆن و سیزیفە. تیایدا سیزویفس بەھۆی لووتبەرزی و فێڵبازییەکەیەوە سزا دەدرێت. سزاکەی سادە و بێمانا بوو- فەرمانی پێکرا بەردێکی قورس بخاتە سەر لوتکەی شاخێک. بەڵام کاتێک بەردەکە دەگێڕێتە سەرەوە تا لوتکەی شاخەکە، بەردەکە دەخولێتەوە خوارەوە. جارێکی تر بەردەکە پاڵ دەنێتەوە سەرەوە؛ بەردەکە جارێکی تر دەخولێتەوە خوارەوە. بە کۆتایی درێژە بەم کارە دەدات. زەحمەتەکانی بە تەواوی بێھودە و بێمانا و ھەوڵی بێمانا و تەنانەت سزادەرانە دەردەکەون. لە ژیانێکی وادا خۆکوشتن وەک ڕێگەیەک بۆ ڕزگارکردنی خۆی لە ئازارەکان سەیر دەکرێت. بەڵام سیزویفس ھەرگیز خۆی بەدەست شکستەوە نادات و بەردەوام بەردەکە بەرەو سەرەوە دەگێڕێت. کەم کەس ھەیە کە کردەوەکەی بە قارەمانانە دەبینێت، ئینکاری ئەوە بکات کە خۆکوشتن کۆتایی و کاریگەرترین چارەسەرە بۆ بێمانایی ژیان. ئەو پێی وایە خۆکوشتن، بەھۆی بێمانایی ژیانەوە، ھەڵھاتنە- واتە وازھێنان و وازنەھێنانە. بەڵکو مرۆڤ وەک سیزیف دەبێت ڕووبەڕووی نیعمەت و بێمانایی ژیان ببێتەوە. باشترە بە دانپێدانانی ڕاستگۆیانە بە بێمانای ژیان بژیت لەوەی لێی ڕابکەیت و خۆت لە بێھودەیی ماندوو بکەیت. لە بەرامبەر ئازارەکانی ژیاندا، کامۆ وەک نیچە، پێی وایە مرۆڤ نابێت پێی بڵێت "نا" بەڵکو "بەڵێ". بە وتەی ئەو، مرۆڤ دەبێت چالاکانە بەشداری ژیان بکات نەک بەرامبەری نەرێنی بێت. بۆ ئەمەش مرۆڤ دەبێت ڕۆحی بەرەنگاربوونەوە و سەرپێچی ھەبێت. ئەمانەن مرۆڤ بە ڕاست ڕادەگرن و ڕووی بەرەو پێشەوە دەھێڵنەوە. بەڵام بۆچی بڵێین بەڵێ بە ژیان؟ ئەگەر وا بڵێین چی وامان لێدەکات ھەست بەو جۆرە بکەین؟

لەم بابەتەدا لە ڕوانگەیەکی سیکۆلارستییەوە سەیری مانای ژیان دەکەین. یەکێک لە ھۆکارەکانی ئەمەش بریتییە لە سەیرکردنی ئەو پاڵنەرە میتافیزیکییە بنەڕەتییەی کە بووەتە پاڵنەری مرۆڤ بۆ ژیان لە ڕوانگەیەکی فەلسەفییەوە؛ یەکێکی تریان نزیکبوونەوە لە ژیان لە ڕووتترین و سەرەتاییترین و خامترین ئاستیدا، بە لێکۆڵینەوە لەوەی کە ژیان لە دەرەوەی چوارچێوەی ئایینی مانای چییە- ژیانێک کە خاڵی

بێت لە هیچ نیعمەتێکی خودایی، ڕێنماییکردن و خەمخۆری. هەر لەو گرژییەدادایە- هەرچەندە تاریک و بێ تێگەیشتن- کە ئێمە چاوێکی نوێ دەکەینە سەر ئەوەی کە ژیان بەڕاستی مانادار دەکات.

ژیان چییە؟

ژیان پرۆسەیەکی کرداری□. ل□ □وانگەی بایۆلۆژییەوە، پرۆسەی بەدیهێنانی پۆتانسێلی (هێزی ناوەوە) خودی ماددەیە. ژیان بەم مانایە ئاماژەیە بۆ سیستەمێکی بەرفراوانی دینامیکی (ئیکۆلۆژی) لە زیندەوەران- خانە، بەکتریا، ڕووەک، ئاژەڵ و مرۆڤ- کە خۆیان دەپارێزن، وەڵامی جیهانی دەرەوە دەدەنەوە، زاوزێ دەکەنەوە و لاواز دەبن و دەمرن. با نموونەی تۆوی گەنم لە خاکدا وەربگرین. بە یارمەتی تیشکی خۆر و خاک و ئاو و بارودۆخی تر هێواش هێواش دەڕوێت و گەشە دەکات. لە کۆتاییدا گەنمەکە پێدەگات. یاسایەکە کە تۆوی گەنم پێدەگات و دەبێتە گەنم، بەڵام هەرگیز نابێتە گەنمەشامی یان کەتان. واتە پێگەیشتنی تۆوی گەنم بۆ گەنم پێشتر بە جینی گەنم دیاری کراوە. ئەمەش بەو مانایەیە کە تۆوی گەنم توانای پێگەیشتنی هەیە بۆ گەنم. گۆڕینی تۆوی گەنم بۆ گەنم، وەدیهێنانی ئەم توانایەیە.

تۆوی گەنم، جگە لە پێکهاتە کیمیاییەکانی تر، هێزێکی ناوەکی هەیە کە دەبێتە هۆی ئەوەی ببێتە گەنم. هەر ئەم دەسەڵاتەیە کە گەشەسەندنی دەباتە پێشەوە. ئەم هێزە ڕەنگە پێی بگوترێ هێزی ژیان. بێگومان ڕەنگە ئەم بۆچوونە لەلایەن زانایانەوە ڕەخنەی لێ بگیرێت. هێشتا دەبێت جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەگەر ڕێگە بە بوونی هێزێکی نەبینراو و نامەعنەوی لەو شێوەیە نەدەین، ناتوانین ڕوونی بکەینەوە کە بۆچی زیندەوەران ئەوەندە نائومێدی شەڕ دەکەن بۆ پاراستنی خۆیان. ئەمەش زۆرتر لە ژیانی ئاژەڵاندا بەدی دەکرێت، لەوانەش مرۆڤ. ماندووبوون و خەبات و خۆبەختکردنیان بۆ مانەوە، تەنیا دەرکەوتنی توانای بایۆلۆژی نییە. هەروەها تەنیا نوێنەرایەتی پرۆسەیەکی میکانیکی نییە بە زاراوەی کارتێزی یان ئەوە تەنها واقیعێکی بەرنامەسازی بۆماوەیی نییە. بەڵکو ئەوە "هێزی ژیان"ە لە دڵی بوونەوەرە زیندووەکاندا کە بەرەو داهاتوو ئاراستەیان دەکات. ئەم هێزە ناوەکییە هێزی جەوهەری زیندەوەرانە بۆ پاراستنی خۆی. لە ڕووی تیۆریەوە خواستی خۆپاراستن لە زیندەوەراندا پێویستییەکە بۆ مانەوە. (من)١.

مرۆڤ ئەو بوونەوەرە ناوازەیەیە لە جیهاندا کە خۆپاراستنی جەوهەریترین بنەمایە. بەپێی تیۆری پەرەسەندن، مرۆڤ بەشدارە لە پرۆسەی پەرەسەندنی بێبەزەییدا. مرۆڤ چەندە لە دونیا تێبگات و

بگۆڕێت و بە تایبەتمەندی زیرەکی دونیا بنیات بنێتەوە، بەڵام بەستەرەکە لە زنجیرەی پەرەسەندندا. وەک هەموو زیندەوەران دەبێت کار بکات بۆ مانەوە. بۆ ئەمەش پێویستە لەگەڵ هەلومەرجەکاندا بگونجێنین و بیانگۆڕین و لەیان تێپەڕێنین. بەم شێوەیە مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی بایۆلۆژی دەبێت ملکەچی یاسا توند و چ□ پەڵەکانی سروشت بێت.

مرۆڤ وەک پشیلەیەک

بەڵام یەکێک لە جیاوازییە جەوهەرییەکانی نێوان مرۆڤ و بوونەوەرەکانی تر ئەوەیە کە دەتوانێت پرۆسەکانی ژیان لە مێشکیدا ڕەنگ بداتەوە. بۆ نموونە پشیلە و کەسێک وەربگرین. هەردووکیان بوونەوەرن کە دەبێت کاربکەن بۆ مانەوە. لەمەشدا توانا بایۆلۆژی و فیزیکییەکانیان بۆ بەردەوامبوون و پاراستن و بەردەوامکردنی خۆیان بەکاردەهێنن، بۆ وەستان کارلێک لەگەڵ جیهانی دەرەوەدا دەکەن. بەڵام ئەگەر هەوڵی پشیلە وەڵامێکی بایۆلۆژی بێت- گونجاندنێکی سروشتی- هەوڵی مرۆڤ بایۆلۆژی و فیزیکی و فیکرییە. پشیلە ناتوانێت بیر لەم پرۆسەیە بکاتەوە- ناتوانێت ببیستێت هەوڵی چی دەدات و بۆچی. بەڵام مرۆڤ دەتوانێت بیبیستێت- لە مێشکی خۆیدا ڕەنگدانەوەی هەبێت. ئەم پرۆسەیە لە مێشکی خۆیدا لە ڕێگەی خەیاڵەوە لە فۆرمێکی ڕەمزی و دەروونیدا دەگۆڕێتەوە. بیری لێدەکاتەوە.

پرسیار لە ماناکەی بکە.

کێشەی جەوهەری ئەوەیە مرۆڤ دەتوانێت بیر لەوە بکاتەوە کە بۆچی پێداویستییە بایۆلۆژی و دەروونییە دووبارەبووەکانی تێر دەکات بە دووبارەکردنەوەی هەمان کردارەکان- بۆ نموونە کارکردن، خواردن، خەوتن، بەردەوام دووبارە دەکاتەوە، دەبێت خۆت لەگەڵ خۆتدا بگونجێنی بە پێویستییەکان. پلانێک بۆ چارەسەرکردنی دادەنێت و جێبەجێی دەکات. هەرچەندە ئەم دووبارەبوونەوەیە خولێکی بێمانایە کە مرۆڤ بیردەخاتەوە کە پێویستییە بایۆلۆژییەکانی هەیە کە زۆر جیاواز نییە لە پێداویستییەکانی ئاژەڵەکانی دیکە، بەڵام مرۆڤ لە ماناکەیدا سەری سوڕدەمێنێت. بەڵام پشیلە ئەم توانایەی نییە.

دەبێت بڵێین پشیلە بۆ ئەوەی بتوانێت بژی و زاوزێ بکات، پێویستی بە بیستنی مانای ژیانی خۆی نییە. ئەمەش بەو مانایەیە کە پشیلە جگە لە توانا بایۆلۆژییە زگماکییەکانی و بارودۆخی گونجاو بۆ مانەوەی خۆی و نەوەکانی زیاتر هیچی تری ناوێت. ژیان لای ئەو بەنرخە، بەڵام ناتوانێت هەست بە بەهایەکی لەو شێوەیە بکات. بۆ ئەو گرنگ نییە ئەم ژیانە مانای هەبێت یان نا. گرنگ ئەوەیە کە بە

مانەوەی هەرچەندە زاوزێکردنی گرنگە، بەڵام بە ئەو دەربڕینی پێویستییەکی ستۆکاستییە.
بە پێچەوانەی پشیلە، مرۆق نەک هەر بۆ ژیان دەژیێت، بەڵکو پرسیاری لێدەکات. بەهایەکی بۆ دەدۆزێتەوە. مرۆق تەنها کەسێک نییە کە پاڵنەرە بایەلۆژییەکان جێبەجێ دەکات و بەپێی یاساکانی سروشت کاردەکات، بەڵکو بە کۆمەڵایەتیشیان دەکات. بۆ نموونە خۆراکی سەرەتاییترین پێویستی مانەوە و هاوبەشە بە هەموو زیندەوەران. بە پشیلە خودی گۆدە بەسە، بەڵام بۆ مرۆق نا. مرۆق دەتوانێت ڕەهەندێکی کۆمەڵایەتی پێبدات- جۆری خواردن، تام و ڕەنگی خواردنەکە، بۆنەکە و لەگەڵ کێدا دەتوانێت خواردنەکە بە هەر شێوەیەک کە ئارەزووی بکات ڕێکی بخات. مرۆق بەدوای بەهایەکدا دەگەڕێت بۆ خۆراکگرتن لە سادەترین چالاکییەکانی ژیانی هاوبەشی ئاژەڵانی دیکە، لە سێکسەوە تا ئاڵۆزترین فۆرم و ناوەڕۆکی هونەر و زانست و فەلسەفە. ئەمە تایبەتمەندی کۆمەڵایەتی ژیانە. تەنها ئەو ڕەفتارە سیستماتیکە نییە کە لە پرۆسەی گەیشتن بە پێداویستییە بایەلۆژییەکانی زیندەوەرە زیندووەکاندا ڕوودەدات، بەڵکو پرۆسەی بەشداریکردنی هۆشیارانە لەم پرۆسەیەدا و تێگەیشتن لێی و گۆڕینی فیکرییە. لەوەش گرنگتر، پەیوەندی بە بنیاتنانی بەهاوە هەیە لەسەر بنەمای ئەوەی پرۆسەکە چییە، نەک تەنها ئەوەی کە چییە.

ژیان لە سوبژێکتیقدا

هەروەها ژیان فەزای سوبژێکتیقیەت،(٢) سیستەمێکی فراوانی پەیوەندییە ڕۆحییەکانە کە لە ئەزموونەکانی ڕابردوو و ئەزموونەکانی ئێستا و هیواکانی داهاتوو پێکهاتووە. چیرۆکی تاکەکی تێدایە. هەروەها چیرۆکی پێکهاتەیەک و وڵاتێک و تەنانەت هەموو مرۆقایەتیش لەخۆدەگرێت. ئەم چیرۆکانە دووبارە و سێ بارە دەگێڕدرێنەوە. ئەوە یاریکردن و کاریگەری و هاتنە ناوەوەی ئەم پرۆسانەن کە ئەم یادەوەرییە کۆمەڵایەتییە، واقیعی مەعریفی و فەزای خەیاڵی ژیان دروست دەکەن. لەم فەزایەدا هەر کەسێک لە ڕێگەی گۆڕان و هەوڵی خۆیەوە هەوڵی تێرکردنی پێداویستییە بایەلۆژی و کۆمەڵایەتییەکانی دەدات.
ئەم پرۆسانە ئەوە دەردەخەن کە ژیانی مرۆق پرۆسەیەکی سادەی بایەلۆژی نییە- ئەوە تەنیا بەشێک نییە لە پرۆسەی بایەلۆژی، بەڵکو پرۆسەیەکی فیکری ئاڵۆزە کە لێیەوە تێدەپەڕێت. تەنها پرۆسەی مانەوە نییە، بەڵکو چالاکییەکی هۆشیاری بەکۆمەڵەییە کە بانگ دەکرێت بۆ دەربڕینی توانای تەواوی مرۆق. تەنها شێوازێکی ژیان نییە کە فەرمانی پێکراوە بە گونجاندن لەگەڵ بارودۆخەکاندا، بەڵکو

پرۆسەیەکی گۆڕانکاری چالاک و پلان بۆ داڕێژراوە. لە بنەڕەتتردا، پرۆسەیەکە بە پێدانی ڕەنگ و مانای مرۆڤ بە پرۆسەیەکی بایۆلۆژی کە لە کاتێکدا هەوڵی مانەوە دەدات بە بەهایەکی مرۆیی حسابی دەکات. لە لایەکی ترەوە ژیان وەک بەرهەمی خولگەی بایۆلۆژییەکان هیچ مانایەکی ڕەسەنی نییە، بەڵکو مانایەک لەو هەوڵە و تێکۆشانەدا هەیە کە مرۆڤەکان دەیخەنە ناویەوە. هەر ئەم خەباتەیە کە پاڵیان پێدەنێت بۆ بنیاتنانی خێزانێک و ڕێکخستنی کۆمەڵگەیەک و بنیاتنانی دەوڵەت و بەدواداچوونی ئیمپراتۆریەتێک.
جگە لەوەش مانای ژیان، وەک خودی ژیان، ئەو ئامانجە نییە کە مرۆڤ بەدوایدا دەگەڕێت، بەڵکو دەرئەنجامی بەدواداچوونەکانیەتی. بەم پێیە مانای ژیان ئاماژەیە بۆ پرۆسەیەک کە بە جۆرێک لە جۆرەکان لێی دابڕاوە، لەودیوبێت یان ئەودیوەوە بێت، بەڵکو مانای ژیان و ژیانی مرۆڤەکانە. لەم ڕوانگەیەوە ماناکەی بەقەد مانای ئەو هەوایە سادەیە کە بەمان هەناسە دەدەین- هەروەک چۆن هەوا لە ژیان جیا نابێتەوە، ژیان لە بوونمان جیا ناکرێتەوە. ژیان واتە بوون- مانای ژیان یەکەمجار بوونە. بوون خۆی مانایە.

ڕوانینی ئەرستۆ بۆ ژیانکردن

بە بڕوای ئەرستۆ مرۆڤ، وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی، بەناو و کوێرە و لە ئینکاری پرۆسەی بایۆلۆژی دووبارەبووەوەدایە. لەوەش زیاتر، هەر دەکاتە بەشێکی ناوازەی بوونەکەی- دەتوانێت لە ڕێگەی هونەرەوە بەرزی بکاتەوە و ئایدیالی بکات؛ ئەم جیهانبینییەی مرۆڤ دەتوانێت باوەڕی بە ئایین هەبێت، کە وەک پێدانی ئامانج و بەها و ئاراستەیەکی ئەبەدی بە بوونی دونیای خۆی سەیر دەکرێت؛ لە ڕێگەی زانستەوە دەتوانیت بەدوای یاساکانی گەردووندا بگەڕێیت و وایان لێبکەیت لە پێداویستییەکانی خۆیەوە دەربچن؛ لە ڕێگەی پەروەردەوە دەتوانن زانستەکانیان لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر بگوازنەوە و بەردەوام خۆیان دەوڵەمەند بکەن؛ مرۆڤ لە ڕێگەی ئەخلاقەوە دەتوانێ ڕێکوپێکی عەقڵانیی بوونی خۆی لە فۆرمێکی چاکەکاریدا دابمەزرێنێت؛ بە هێنانی چێترین هەستەکانی بە ناو فۆڕمی هونەری ئەبستراکت، جوانی بە مانای بارودۆخەکانی دەبەخشێت.
بەڵام هەرچەندە هەوڵەکانی مرۆڤ لە پرۆسەی بایۆلۆژیدا چەندە خۆپەرستانە بن و بەدواداچوون بۆ بەهای ناوەکی چەندە بەردەوام و بە چەواشەکارانە بن، بەڵام ژیانی لە هەمان کاتدا بەردەوام هەست بە قورسایی ئەرکە بایۆلۆژییەکانی دەکات. مرۆڤی خاوەن شانازی و توانای وەها گەورە ناتوانێت لە هەمان کاتدا لە کاریگەریی سەرەتاییترین پاڵنەرە بایۆلۆژییە هاوبەشەکان بە هەموو بوونەوەرە زیندووەکان ڕزگاری بێت. کاتێک برسی و ڕووت دەبێت، مرۆڤانە حیساب

ناکات کە کاتی ژەمەکە. بە ئەمەش ئینکاری ئەو بەهایانە دەکات کە بەدوایدا دەگەڕێت. بە ئەوەی بتوانێت بژی، مەترسی لەسەر سەلامەتی کەسانی دیکە دروست دەکات و تەنانەت لەناوی دەبات. لەبەرامبەر مەرگدا تووشی شڵەژان دەبێت و بێ ئومێد دەبێت و تەنانەت خۆیشی دەکوژێت. واتە چەندە ئاواتەخوازە مانا بە ژیانی خۆی ببەخشێت، هەرگیز ناتوانێت لە ئەشکەنجەی هێز و یاسا بایۆلۆژییەکان ڕزگاری بێت کە نکۆڵیی لەم مانایە دەکەن. ئەمەش سێبەری بێمانایی دەخاتە سەر سۆز و هەوەس و شانازییەکەی لە پێدانی مانا بە ژیانی خۆی- وەک ئەوەی هەموو سۆز و هەوەس و شانازییەک لە کۆتاییدا هیچ بەهایەکیان نەبێت. وەک ئەوەی ژیانی مرۆڤ هەرگیز نەتوانێت لە بازنەی بێمانایی ڕزگاری بێت کە بوونەوەرەکانی دیکە بۆی دانراون.

واتا لە ژیاندا

وەک لە سەرەوە بینیمان ژیان لە ناوەڕۆکیدا هیچ مانایەکی ئەبەدی نییە- کۆی کردارەکانی زیندەوەران و نازیندووەکانە کە لە ژێر کاریگەری هێزە بایۆلۆژییەکان گوێڕایەڵی یاساکانی سروشت دەبن. هیچ نهێنییەکی تایبەت لە ژیاندا نییە- تەنیا نوێنەرایەتی هەڵسوکەوتی سیستەمی بایۆلۆژی و کیمیایی و فیزیایی زۆر ئاڵۆز دەکات، کە بە زنجیرەیەک هۆکار و کاریگەری بەیەکەوە گرێدراون. بەپێی یاسا ناوخۆییەکانی خۆی بەردەوامە لە گەشەکردن. تەنانەت بەبێ مرۆڤیش، سروشت بەردەوامە لە کارکردن- دارەکان لە تۆوەکانەوە هەڵدەقوڵێن، نەت بەرهەم دەهێنن، بچووک دەبنەوە، گەشە دەکەن و لە کۆتاییدا پێ دەبن و کاڵ دەبنەوە. ئەمە ئاوازە نەشکاوەکەی سروشتە.

بەڵام ئەو مانایەی مرۆڤ لێرەدا بەدوایدا دەگەڕێت، تەنیا بە مانای خودی سروشت سنووردار نییە. هەروەها تەنیا ئەوە نیشان نادات کە ژیان بە هەموو مرۆڤایەتی چی دەگەیەنێت. هەروەها بەوەوە ناوەستێت کە مانای ژیانی مرۆڤ چییە. لە ڕاستیدا گەڕانی مرۆڤ بە مانا پەیوەندی بەم چوار هۆکارەی خوارەوە هەیە جگە لە هۆکارە بایۆلۆژییەکان. فاکتەری گشتگیر و میتافیزیکی و کۆمەڵایەتی و تاکەکەسین. لە خوارەوە بە کورتی باسیان دەکەین.

با سەرەتا سەیری ئەو گەردوونە بکەین کە تێیدا دەژین. کاتێک سەیری گەردوون دەکەین، ئەوەی دەمان پڕدەکاتەوە، سۆزێکی قووڵە بە گەورەیی بێئەندازەی، سەرسامی و ڕێزگرتنێکە بە بێدەنگییە ناوەکییەکەی. بلیز پاسکال دەڵێت: بێدەنگی هەمیشەیی ئەم فەزا بێکۆتاییانە من دەترسێنێت. کاتێک مرۆڤ بیری لێدەکاتەوە، دەتوانێت هەست بە هێزی بێکۆتاییەکەی بکات کە لە هەر پۆلێکی دەروون و هەر فراوانبوونی خەیاڵ و هەر چوارچێوەیەکی سزداری ئەندامەکانی هەست

تێدەپەڕێت. وەها دژایەتییەک بۆ بوونی مر□ق د□□□خس□ن□ت ک□ مر□ق خ□ی لە پێش خۆیدا وەک بوونەوەرێکی بچووک و بێ بایەخ و بەڕێکەوت دەبینێت. مر□قی گەردوونئاڕاستەکراو دەست دەکات بە پرسیارکردن لە مانای بوونی خۆی. چونکە ئەو هەستەی کە گەورەییەکەی دەهێنێتە ئاراوە، هەموو هەستەکانی مر□ق ب□ خود و متمانە بەخۆبوون و شانازی بەخۆیەوە دەخاتە بەر تەحەدا. مر□ق ل□ لێواری گەردووندا پرسیاری ئەوە دەکات کە ئایا ژیانی هیچ مانایەکی هەیە- بێکۆتایی و بێئەندازە ترسناکەکەی مردنی بیردەخاتەوە. پەیوەندییەکی خەیاڵی ناڕاستەوخۆ لە نێوان گەورەیی گەردوون و نادیاریکردنی مردندا هەیە: مردن وەک گەردوون، بەرزە، وێرانکەر، بێکۆتاییە، تاریک و لە دەرەوەی خەیاڵدایە.

ئەم گەردوونەی بێدەنگی ڕووبەڕووی مر□ق ل□ هەمان کاتدا بێباکی و بێ هەست و سۆزدارییە. بۆ گەردوون مر□ق بوونی یان نەبوونی هیچ بەها یەکی نییە. نەک تەنها بوونی یەک کەس، بەڵکو بوونی ملیۆنان و تەنانەت هەموو ڕەگەزی مر□قیش هیچ بەها یەکی نییە. هۆکارەکەشی ئەوەیە، یەک، گەردوون هیچ هۆشیارییەکی لەو بارەیەوە نییە؛ یەکێکی تر ئەوەیە کە بەبێ مر□ق بوونی هەبووە و بەردەوامیش دەبێت. بە وردی بڵێین بوونی سەربەخۆیە لە بوونی مر□ق. ب□□ام ب□ مر□ق، بوونی ئەو لەم جۆرە گەردوونەدا کێشەی ڕەخنەگرانە- کە مامەڵەی بێباکانە و بێ جیاوازی گەردوون لەگەڵیدا دەبێتە هۆی بەرخۆدانی بەهێز و دڵەڕاوکێ و نائومێدی. ئەمەیە کە کامۆ لە ب□رh□می "ئەفسانەی سیزیف"دا دەیڵێت: پیاوەک ڕووبەڕووی ناعەقڵانییەکان بووەوە. لە دڵیدا هەستی بە حەسرەتی بەختەوەری و حیکمەت دەکرد. بێمانایی لە ململانێی نێوان پێداویستییەکانی مر□ق و بێدەنگی ناعەقڵانی جیهان س□رh□□د□دات. ئەمە نا بێت لەبیر بکرێت. دەبێت پابەند بێت پێیەوە، چونکە هەموو دەرئەنجامەکانی ژیان پەیوەستە بەوەوە. ناعەقڵانییەت، نۆستالژیای مر□ق و بێمانایی لە بەریەککەوتنیانەوە س□رh□□د□دەن(٣(.

بە مانای بێمانایی ململانێی نێوان ئارەزووی مر□ق و بێدەنگی جیهان فاکتەری گرنگە بۆ بێمانایی ژیان. بەڵام ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ وەهم و وەهمی مر□ق ب□ مر□قسازی گەردوون. واتە مر□ق چاوەڕوانی ئامانج و ئاراستە و نیشانەیەکی ڕەمزی بۆ بوونی خۆی لەو گەردوونەی کە تێیدا دەژیت، هەروەک چۆن چاوەڕوانی لە ژینگەی خێزانێک دەکات کە تێیدا گەورە بووە. لە ڕاستیدا گەردوون هیچ ئامانجێکی بۆ بوونی نییە، یان بە واتایەکی تر بۆ مر□ق بوونی نییە، یاخود بوون بە مەبەستی خزمەتی مر□ق نیی□. مر□ق د□توانێت بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی بوونی خۆی بەکاری بهه□نێت. بەڵام تەنانەت بەو شێوەیەش گەردوون بۆ

پشتگیریکردنی بوونی مرۆڤ نەبوو. تێیدا دەرکەوتنی مرۆڤ، بە کەسێکی بەئایین، ڕێکەوتێکی پاکە، دەرکەوتنی مرۆڤ دەرکەوتنی گۆڕانکارییە هەڕەمەکییەکانە کە لە هەندێک ساتەکانی گەردووندا ڕوویانداوە. تەنانەت ئەگەر پێیان وابوو ئەم گۆڕانکارییە دەرئەنجامی کارێکی پێویستی گەردوون بێت و نەک تەنیا ڕووداوێک، بە کەسێکی بەئایین هۆکاری دەستپێکردنی ژیان ئەوەیە کە بە شێوەیەکی نائیرادی ڕوویداوە. هەروەها ئەم گۆڕانکاریانە بە ئیختیاری ئەوەوە نین. ئەمە ئەو خاڵەیە کە دەیخاتە ناو توندترین سەرلێشێواوی – هەڕەمەکیی ژیان و یاساکانی گەردوون لە دەرەوەی ئیرادەی مرۆڤ بەلای مرۆڤەوە لە ڕووی فیکرییەوە ناگونجێت.
لە ڕوانگەی تاکەوە ژیانی ئەو لە چاوی گەردووندا هیچ بەهایەکی ناوەکی نییە. مرۆڤ بە ڕێکەوت لە گەردووندا بوو. بەمانایەکە ئەوەیە کە بوونی گەردوون و بوونی مرۆڤ دوو حاڵەتی جیاوازی بوون- هەرچەندە بوونی دووەمیان پەیوەستە بە بوونی یەکەمیانەوە. بە قووڵی سەیرکردنی ئەم هەستە بێمانایە، ململانێیەکی ئاشت نەکراو دەبینینەوە: بێ ئامانجی کردارەکانی گەردوون و هەوڵی مرۆڤ بۆ دیاریکردنی ئامانج بۆ کردەوەکانی خۆی.
بەڕاستی گەردوون لە جووڵەی بێوچانی سیستەمێکی خۆبزێو پێکهاتووە. جگە لە کردەوەکانی خۆی هیچ ئامانجێکی نییە. لەوانەیە فەزا – کاتێکی بێکۆتایی و ئەبەدی و خۆبزێو بێت؛ بەڵام مرۆڤ بوونێکی سنووردار و خۆبزێوە. ئەو بوونەوەرێکە کە بەجێماوە بۆ گەڕان بەدوای مانای بوونی خۆیدا لە جیهانێکی بێ ئامانجدا. ئەو ئینکاری بێ ئامانجە- بۆ ئەو بێ ئامانجی وەک گەردوون ترسناکە. چونکە، نەبوونی هیچ ئامانجێک لە هاتن و ژیان و ڕۆشتنیدا، جیاوازی بنەڕەتی نێوان ئەو و ئەو ماددانە لەناو دەبات کە لەگەڵیدا دەژی. مرۆڤ وەک ئەستێرەیەک یان هەسارەیەکی بچووک، بە شێوەیەکی بێ ئامانج و میکانیکی و دووبارەبووەوە ملکەچی یاساکانی گەردوون دەبێت. ئەوەی زۆرتر مرۆڤ دەترسێنێت، بەڕێوەبردنی سیستەمێکی بێکۆتایی ماددە و فۆرم و ماددە نییە، بەڵکو لەدەستدانی جیاوازی نێوان خۆی و هەموو ئەو شتانەی کە بەڕێوەی دەبەن- لەدەستدانی هۆشیاری و ڕۆحی مرۆڤ لە زانای ماددی بێکۆتاییدا. ئەم لەدەستدانە مرۆڤ بێدی دەکات، توانای خۆئاڕاستەکردنی لێ دەدزێت. بەبێ ئیرادەیی فڕێ دەدرێتە ناو گەردوون، بەبێ ئیرادە تێیدا هەڵدەفڕێت و بە هەمان شێوە بەبێ ئیرادە لێی ون دەبێت، دەچێتە ناو پرۆسەیەکی بێ ئامانجەوە. ئەم لەدەستدانە مرۆڤ بێدی دەکات، توانای خۆئاڕاستەکردنی لێ دەدزێت. بەبێ ئیرادەیی فڕێ دەدرێتە ناو گەردوون، بەبێ ئیرادە تێیدا هەڵدەفڕێت و بە هەمان شێوە بەبێ

ئیرادە لێی ون دەبێت، دەچێتە ناو پرۆسەیەکی بێ ئامانجەوە.

بۆیە بەشی دووەمی ئەم بەماناییە ئەوەیە کە مرۆڤ هۆشیارە. دەتوانێت نەک تەنها گەردوون، بەڵکو جوڵە و مادەکانی و مرۆڤەکانی دیکە هەست پێبکات و بیربکاتەوە و دەریببڕێت. ئەگەر گریمانە بکرێت کە جگە لە مرۆڤ هیچ بوونەوەرێکی هۆشیاری دیکە لە گەردووندا نییە – تا ئێستا هیچ دۆزینەوەیەکی پێشکەوتوو لەم بارەیەوە نییە – مرۆڤ بە تەنیا لە گەردووندا وەک خاوەن هۆشیارییە. بەڵکو ئەوەی مرۆڤ ڕووبەڕووی دەبێتەوە تەنها گەردوونێکی بێدەنگ نییە کە بێکۆتایە و لەدەرەوەی عەقڵ و خەیاڵ بێت، بەڵکو سیستەمێکی ماددەی نائاگایشە. بێدەنگی لێرەدا ئاماژەیە بۆ نەبون یان نەبوونی دەنگ، بەڵکو ئاماژەیە بۆ دابڕانی ئاشتبوونەوەی نێوان مرۆڤی هۆشیار و گەردوونی نائاگا- نەبوونی هیچ دیالۆگێک لە نێوانیاندا .ئەم حاڵەتە دابڕانە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە مرۆڤ چەندە بێ ئاگادارییەوە لە گەردوون تێبگات و قەدری بزانێت و تەنانەت بە ملکەچکردنی کاردەکات، وەڵامی گەردوون بۆی بێدەنگییە.

لە ڕوانگەی میتافیزیکییەوە ژیان ئاماژەیە بۆ کۆی ئەزموونەکانی مرۆڤ لە ژیاندا. تەنیا بەرهەمی ڕاستەوخۆی ڕەنگدانەوەی مرۆڤ نییە لە هۆشیاریی بوونی خۆیدا. پێویستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەو ژیانەی ئێمە وەک پرۆسەیەکی وجودی باسی دەکەین تەنها لە مرۆڤدا سنووردار نییە. زۆرجار گوێمان لە خەڵک دەبێت کە شتگەلێکی وەک “ژیانی دارێک” و “ژیانی کتێبێک” بەکاردەبەن. ئێمەش ئاماژەیە بە “ژیان”ی ئەو دارە یان کتێبە. واتە “ژیان”ی ئەو وەک چۆن هەستی پێدەکرێت و پێناسە دەکرێت و بە پێی پێویستی مرۆڤەکان حوکم دەدرێت. ئێمە ناتوانین ژیانی درەختێک خەیاڵ بکەین، وەک چۆن ناتوانین ژیانی کتێبێک بەبێ مرۆڤ خەیاڵ بکەین. بەڵام کتێب بەبێ مرۆڤ بوونی نییە، چۆن دار وەک پێشتر گوتمان دەتوانێت بێ بوونی مرۆڤ هەبێت. واتە کتێبەکە لەبەر پێویستی مرۆڤ بە زانست دروست کراوە؛ بەڵام دار، هەرچەندە مرۆڤ پێویستی پێیەتی، بەڵام لەلایەن مرۆڤەوە بەهای نییە. دەبینرێت کە کاتێک ئەم چەمکە “ژیان”ە بە شتە بێ گیانییەکان جێبەجێ دەکەین، بێ گومان دەبێتە چەمکێکی پەیوەندیدار و بەو هۆیەوە دەبێتە بەهای ڕۆژیی.

بەم پێیە چەمکی “ژیان” بە مەبەستی دەربڕینی پرۆسەی بەخشینی مانا لەسەر بنەمای مەبەستی مرۆڤە. ئەگەر هەموو شتەکانی دونیا بە “ژیان” بزانین، بە مانای پێچەوانەی مردن بەکارناهێنرێت، بەڵکو بەو مانایە کە بوونی مرۆڤ لەگەڵ ئەو شتانەی لە دونیادا دەژی نیشان بدات. بێگومان کتێبێک کۆتایی بە ژیانی خۆی دەهێنێت- ئەگەر بسوتێنرێت یان بدڕێت، ئەوا بوونی نامێنێت، بەڵام هەرگیز نامرێت.

بەڵام کاتێک دارێک وشک دەبێتەوە، دەوترێت “مردووە”. بەم شێوەیە ژیان ئاماژەیە بۆ دۆخی بوونی زیندەوەرە ئۆرگانییەکان لە جیهاندا.
مەبەست لێرەدا ئەوەیە کە ژیان پرۆسەیەکە کە لە هۆشی مرۆڤەوە ڕەنگدانەوەی هەیە. ئەگەر هەموو گەردوون وەک سیستەمێکی زیندوو زەبەلاح لە خەیاڵدا بخەینە بەرچاومان، مانای بوونی بۆ خۆی نییە، بەڵکو بۆ ئەو کەسەیە کە لە ڕێگەی هۆشی خۆیەوە ڕەنگدانەوەی هەیە. تێڕوانینی مرۆڤ بۆ دونیا لەگەڵ تێڕوانینەکەی بۆ خۆی لەو جیهانەدا تێکەڵ دەبێت. ژیان لای مرۆڤ تەنیا فۆرمێکی بوون نییە، بەڵکو فۆرمێکە لە ڕەنگدانەوەی ئەم بوونە لە هۆشیارییەکەیدا. هەر لەم ڕەنگدانەوەیەدایە کە مرۆڤ جیهان وەک پەیوەندیدار بە خۆیەوە هەست پێدەکات. پەیوەندیدارێتی شێوازێکی مرۆڤە بۆ بەخشینی مانا.
گەردوون ناتوانێت بەهای بوونی مرۆڤ بدات، چونکە هۆشیارییەکی خۆڕاگری نییە. توانای وەها تەنها لە مرۆڤدا بوونی هەیە- مرۆڤ تاکە بوونەوەرە کە توانای هەڵسەنگاندن و دانانی بەها بۆ کردارەکانی خۆی هەیە. کاتێک مرۆڤەکان بایەخ بە شتەکان دەدەن، پێوەرەکانیان لەسەر بەرژەوەندییەکانی خۆیان دادەنێن. بۆ نموونە بەردێک لە شاخێکدا بۆ مرۆڤ هیچ بەهایەکی نییە. بەڵام کاتێک ئەو بەردەی بەکارهێنا بۆ دروستکردنی بناغەی ماڵەکەی، لەو کاتەوە هەندێک بەهای بۆی هەبوو. چونکە مرۆڤ و بەرد لە بەرهەمهێنانێکی دیاریکراودا پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە. واتە بەردەکە بۆی دەبێتە شتێکی مانادار.

ژیان و بێ مانایی

مانای بێمانایی پارادۆکسیکە- لە کوێدا لێکدانەوەی بێمانایی بریتییە لە دیاریکردنی ماناکەی؛ یان لانی کەم، واتە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لێی لە پۆلێکی ماناداردا. بێمانایی بە دڵنیاییەوە مانای تایبەتی هەیە؛ ئەگەرنا مەحاڵە نەک تەنها چەمکسازیی بکەین، بەڵکو باسیش بکرێت. لەجیاتی ئەوەی بڵێین هیچ مانایەکی نییە، گونجاوترە بڵێین بۆ مرۆڤ ئاماژەیە بۆ لەدەستدانی مانا. بێ مانا بە مانای نەبوونی ڕەهای مانا نییە؛ ئەگەر وابێت قسەکردن لەسەری مەحاڵە، چونکە مەحاڵە باسی هیچبوونی پاک بکرێت. بێ مانا دەرئەنجامی سەرکوتکردنی مانا- هەست دەکەیت وەک ئەوەی هیچ شتێک سەرکوت نەکرێت.وەک چۆن مرۆڤ بۆ ئەوەی باس لە مانای هیچبوون بکات، سەرەتا دەبێت بە گشتی قسەی لەسەر بکات و بە شێوەیەکی پارادۆکسیکال، وەک ئەوەی هیچ نەبێت، بۆ ئەوەی باس لە بێمانایی بکات، پێویستە بە سەرەتا باسکردن لە ماناکەی نکۆڵی لێبکرێت، وەک ئەوەی هەندێک مانای هەبێت. ئامانج ئەوەیە کە ڕووخساری ڕاستەقینەی خۆی لە پشت

ئەو ئینکارییەوە شاراوەتەوە.
وەک بینیمان بەمانای ژیان بەقەد ماناکەی ئاڵۆزە. کاتێک باسی بەمانای ژیان دەکەین، بەزۆری سەرەتا سەرنجمان لەسەر ئەو هەستانە دەبێت کە لە مرۆڤدا دروستی دەکات. هۆکاری ئەمەش ئەوەیە کە بێمانایی کاریگەرییەکی ئەنتەلۆژییە کە بەسەر مرۆڤ و لە مرۆڤدا ڕوودەدات. ئەم کاریگەرییە بە ناچاری پەیوەستە بە باری دەروونی جیاوازەوە- مەزاجێک کە لە هەمان کاتدا دیدێکی نوانستر بە بوونی مرۆڤ لە جیهاندا دەبەخشێت. بەڵکو لە خوارەوە باس لەم چوار مەزاجەی خوارەوە دەکەین کە بێمانایی دروست دەکەن:
یەکەم:. بێ مانا هەستکردنە بە نامۆبوون لە نێوان هۆشیاری مرۆڤ و دونیادا. واتە کاتێک هۆشیاری مرۆڤ ئەو ڕەنگدانەوەیە وەرنەگرێت کە چاوەڕێی دەکات لە دونیا، بێمانایی سەرهەڵدەدات. ئەمەش لە بنەڕەتدا بەو مانایەیە کە بوونی من و تێڕوانینم بۆ جیهان بێباکانەیە بەرامبەر بە جیهان. هەرچەندە تامەزرۆی تێگەیشتنم لە جیهان لە ڕێگەی تێڕامان و بیرکردنەوە لێیە.، هەستکردن بە نایەکسانی ئیلاهی لە مرۆڤدا وازهێنانە- کە تیایدا ئەو کەسەی سەرەتا بە دونیا جێدەهێڵرێت، دواتر لە لایەن جیهانەوە وازی لێدەهێنرێت. وازهێنانی لە نامۆبووندا مرۆڤ هەست بە پشتگوێخستن لە جیهان دەکات و بەهۆیەوە ئازاری پێدەگات و هیچ پەیوەندییەکی ڕۆحی نییە. ئەم هەستانە بە مرۆڤ دەڵێن ئەو دونیایەی کە فڕێ دەدرێتە ناویەوە بۆی گرنگ نییە.

دووەمیان:. ئەوەیە کە مانای دونیا لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر جیاوازە. تیایدا خولیای مرۆڤ بۆ جیهان، ئیرادەی تێگەیشتن و گەڕینییەتی، کە لە ڕابردوودا دەوەستێت. ئەو هەستەی کە لای مرۆڤ بەجێی دەهێڵێت بێزارییە. بێزاری، لەدەستدانی گرنگیدانێکی تەواو نییە بە مانای جیهان، بەڵکو لەدەستدانی حەز و ئارەزووی پەیوەستکردنی خۆی پێیەوەی. مرۆڤ هەست دەکات کە تێگەیشتنی مرۆڤ لە جیهان هێندەی تێگەیشتنی مرۆڤ لە مرۆڤ بۆی گرنگ نییە. بێزاری، لای هایدگەر، مەزاجێکە کە پێکهاتەی کاتیی بوون ئاشکرا دەکات. ئاماژەیە بە فراوانبوونی پێکهاتەی کاتی بۆ ناو ئێستا کە بوون دەخاتە ژێر پرسیارەوە. هایدگەر بەم شێوەیە دەیخاتە ڕوو: بۆچی ناتوانین مانا بۆ خۆمان بدۆزینەوە- ئەگەری جەوهەری هەموو شتێکە؟ ئایا لەبەر ئەوەیە بێزارین، کە سەرچاوەکان هیچ لەبارەیەوە نازانن، لە هەموو شتێکەوە سەرسامان دەکات؟ ئایا دەبێت جارێکی تر خۆمان بکەینەوە بە مرۆڤێکی بەرژەوەندیخواز و خۆپەرست؟ بۆچی ناچارین ئەم کارە بکەین؟ ڕەنگە لەبەر ئەوە بێت کە لە خۆمان بێزار

بووین؟ ئایا ئەم شتانە وەک تەمەکی بەدەنگ لە قووڵایی بەهەشی مرۆڤدا دێنە دەرەوە و پاشەکشە دەکەن، یان لە بەرزترین خاڵەدا لەگەڵمان دەمێننەوە(٤).
بۆ هایدگەر بێزاری، وەک دڵەڕاوکێ، حاڵەتێکی جەوهەری بوونە لە جیهاندا. بریتییە لە لەبیرکردنی خۆت لەناو بێزاریدا و لە ڕێگەی بێزارییەوە- تەنانەت لەبیرکردنی ئەوەی کە مرۆڤ بێزارە. بە تێڕوانینی ئێمە لە بێزاریدا مرۆڤ نەک هەر ناتوانێت پەیوەندی بە دروستکراوەوە بکات، بەڵکو ناتوانێت پەیوەندی بە خۆیەوە بکات. لە بێزاریدا کات بەتاڵە، وەک ئەوەی بەتاڵ بێت؛ مرۆڤ بێ ئامانج سەرگەردان دەبێت بە ناوەوە و دەرەوەی. لەوێش گرنگتر مرۆڤ فڕێ دەدرێتە ناو تەڵەی خەسە پێنراوەوە. قسە لەسەر لەدەستدانی بەرژەوەندی لە جیهانی دەرەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە نەبوونی جیهانەوە هەیە وەک بەرژەوەندییەکی مرۆیی. پێدەچێت گرنگیدان بەوە وەک کاتێک دیارە کە بەبێ مانا تێدەپەڕێت و بە شێوەیەکی گەورە و بێهودە بە جیهانەوە گرێدراوە.
لە بێزاریدا جیهان وەک بێمانا هەست پێدەکرێت- ئەمە بەو مانایە نییە کە لە مانا ئەبەدییەکەی ناویدا وازی لە دەرکەوتن هێناوە. بەڵکو دەرکەوتنی ڕووت و ڕووت و ڕەتنەکراوە و بێ ڕەحمانەی جیهانێکە کە هیچ مانایەکی نییە. ئەگەر بۆ هایدگەر بێزاری پێکهاتەی کاتیی جەوهەری مرۆڤ ئاشکرا بکات، بۆ ئێمە ئاشکراکردنی بێمانایی جیهانە، کە زۆرجار لە دەرەوەی تێڕوانینی ئێمەیە. بەڵکو لە بێزاریدا، مرۆڤ ڕوو لە دنیایەکی نەهامەتی دەکات. نەهامەتییەک کە ئاگایی مرۆڤ لە نەهامەتییەکانی بوونی خۆی هەڵدەگیرسێنێتەوە.
بێزاری هیچ سنوورێک ناناسێت. وێڕای بێ بایەخدان بە دونیا، مرۆڤ ناتوانێت چاوی لە لابدات و سەرنجی خۆی بە شوێنێکی تر ڕابکێشێت. تێیدا سەرنجی مرۆڤ بەبێ ئامانج و بێ کۆتایی لە نێوان خۆی و ئەو جیهانەدا دەسووڕێتەوە کە مرۆڤ سەیری دەکات- جیهانی بێ بەرژەوەندی و خودی بێ بەرژەوەندی بە جۆرێک لە شێوازی تێنەگەیشتن سەیری یەکتر دەکەن. هیچ هەستێک بەرامبەر ناکرێتەوە. تەنها ناچاریی سەپێندراو بەیەکەوە دەیانهێڵێتەوە.
بێزاری مەزاجێکی زۆر ناخۆشە. یان باشتر بڵێین بێزاری زۆر بێزارکەر و بێزارکەرە. ناخۆشییەکەی ئەوە نییە کە مرۆڤ تێیدا بێکارە، بەڵکو مەحاڵە دەست لەم بێکارییە هەڵبگرێت، کە مرۆڤ لە بۆشاییدا دەوستێت و قوتی دەدات و تەنانەت تێیدا ون دەبێت. مرۆڤ لە بێزاریدا گوێی لە دەنگی ناخۆشی بوون دەبێت کە وەک مێشێکی بێزارکەر دەسووڕێتەوە. هیچ هێزێک نییە بۆ ڕاگرتنی ئەم دەنگە. ئیرادەی نەماوە. تێگەیشتنی نەماوە. پرۆسەی ڕووکردنە هیچ و

لەدەستدانی هۆشیاریی و بێمانابوون وەک جیهانێکی فریودراوە. کیرکەگارد ئەم دۆخە بەم شێوەیە وەسف دەکات: "بێزاری سەرچاوەی هەموو خراپەکارییە".

سێیەمیان:. بێباکی خود لەگەڵ خۆیدا. لە مەرگی بێزاریدا، نەک هەر درک بە بێمانایی جیهانەکەی دەکات، بەڵکو بێمانای ژیان لەو جیهانە بێمانایەدا. پەیوەندی نەکردن لەگەڵ جیهاندا دەبێتە هۆی شکستهێنان لەگەڵ خۆیدا. لەم خاڵەدا ڕشتنی خۆبەخۆ ڕوودەدات. وەک ئەوە وایە گەڵایەکی وشک لە درەختەکەوە بکەوێت و بە زەویدا هەڵدەفڕێت. مەزاجێکی نائومێدییە. کەوتنەخوارەوەی نائیرادی مرۆڤە دوای ئەوەی دەزانێت بەرخدانەکەی بە شکست کۆتایی هاتووە. کاتێک لە بوون بێبەش دەکرێت، ئەو خودەی هەستی پێدەکات، ژیانی خۆی وەک هەڕەمەکی و بێ ئامانج و هەڕەمەکی ئەزموون دەکات. زیاتر لەوەش ئەوەیە کە هەموو شتێک بەیەکەوە گرێدراوە و لە فۆڕمێکی سەیردا پێکەوە دەژین. تێیدا جیاوازی نێوان خود و جیهان، نێوان خود و خود و نێوان بوونی خود و هۆشیارییەکەی، نامێنێت.

چوارەمیان:. بێباکی لە بێمانایی بێباکییە. ئەمە نزمترین خاڵی بێمانایە. ڕەنگە ناوی لە بنەڕەت خۆدەرخستنی ترسناکییەکانی بوون. ئەوە تەنیا گەشەسەندنێکی لۆژیکی نییە لە ئیستدلالەکانی ئێستامان، بەڵکو ئەوە نیشان دەدات کە هیچ خودێک لە دەروازەکەدا نییە- یان باشتر بڵێین هیچیان نەماوە. لە جیهانێکی بێ خوددا جیاوازی بینین و نەبینین نامێنێت، چونکە هیچ خودێک نییە کە هەست بە جیاوازییەکی لەو شێوەیە بکات. لە جیهانێکی بێ خوددا، جیاوازی نێوان ژیان و نەژیاو، نێوان ئێستا و داهاتوو، نێوان هیوا و نائومێدی کاڵ دەبێتەوە. بۆ مرۆڤ، لە نێوان هەڵبژاردنی ژیان و هەڵبژاردنی مردندا، بەها لەدەست دەچێت. جیهان دەبێتە جیهانێکی نیهیلیستی. مەزاجێکی باڵادەست لە جیهانێکی ئاوادا ئەوەیە کە هەموو شتێک نرخی نەماوە.

بەڵام لەو ساتەدا، لەو ژینگە تایبەتەدا، کاتێک هەست دەکرێت هەموو شتێک لە کۆتاییدایە، لەناکاو ئەگەرێکی وا لە مرۆڤدا سەرهەڵدەدات- بە هەڵبژاردن، تەنانەت ئەگەر هەڵبژاردنی نێوان ئێستا و پێسەڵان، ژیان و مردن، و هەموو شتێک و هیچبوون، وا دەرکەوێت بە ئەوەی هیچ دەرئەنجامێکی نەبێت؛ یان تەنانەت ئەگەر هەڵبژاردنەکە جارێکی تر – وەکو زەلیلێکی تر – لە بێمانایی و نەهامەتی و بێهیوایی تەواودا نوقم بێت؛ یان تەنانەت ئەگەر هەر بژاردەیەک لەبەرچاو بگیرێت کاتێک هەموو شتێک کۆتایی هاتووە. لە جیهانێکی وادا مرۆڤ هەرچییەک

هەڵیبژێرێت، ڕەنگە هیچ مانایەک و بەها و گرنگی و هیوایەک نەبێت. بەڵام شتێک هەیە مرۆڤ ناتوانێت مانا ببەخشێت بەڵکو دەتوانێت مانا بە بوونی خۆی بدات، مرۆڤ ناتوانێت بەها بدات بەڵام کردارەکانی بەهایان هەیە، ئەو کەسەی ڕووی لە داهاتوو دەگەڕێت هێشتا ڕووبەڕووی ئەم داهاتووە دەبێتەوە.

ئازادی وەک ژیان.

ئازادی مرۆڤ دەرئەنجامی گەڕان بەدوای مانادا نییە، بەڵکو ئەگەرێکە کە لەو ساتەدا کە زۆر بە ڕوونی دیارە کە بوونی زۆرترین بێمانا و بێباکانە و سنووردارە ئەگەرێک کە نەتوانێت هەڵیبژێرێت، بەڵکو خۆی هەڵیبژێرێت. ئەم لە دەرەوەی مانا و بێ مانادایە، هەرچەندە لە قووڵایی بێماناییدا خۆی دەردەخات. ئازادی مرۆڤ فاکتەرێک نییە بۆ دیاریکردنی ئەوەی کە ئایا بوونی هیچ مانایەکی هەیە یان نا. چونکە پێش مانا و بێمانای ژیانە. کۆتایی بە هەموو ناکۆکییەک دەهێنێت. خۆکوشتن بە نموونە وەربگرە. ڕادیکاڵترین ڕێگایە بۆ ئەوەی نیشان بدات کە مرۆڤ وەستای ڕەهای ژیانی خۆیەتی و دەتوانێت بە ئارەزووی خۆی فڕێی بدات. کردەوەی هەوڵدان بۆ کۆتاییهێنان بە بێمانایی لە ژیانی مرۆڤدا وەک دەرئەنجامی کێشەیەک کە لە دەرەوەی توانای مرۆڤ بۆ چارەسەرکردنی (قەیران) لە ڕێگەی ئازادییەوە بۆ ئەوەی مانایەکی دیکەی پێبدات. بە واتایەکی تر کردەوەیەکی پارادۆکسیکە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوەی کە ژیان بە ئینکاری تەواوەتی مانای هەیە. نابێت ئەو خاڵە لەبەرچاو بگیرێت کە ئەوەی ئینکاری ناکرێت یان “چارەسەر نەکراوە” سەبارەت بە خۆکوشتن، ئەو ئازادییە کە پێویستی بە بەدەستهێنانی. واتە “نەکوژراو”ی خۆکوشتن، ئازادی کوشتنی خۆکوشتنە. بە واتایەکی تر کردەوەیەکی پارادۆکسیکە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوەی کە ژیان بە ئینکاری تەواوەتی مانای هەیە.

وەک لە سەرەوە گوتمان ئەگەر خودی بوون مانا بێت، نەبوونیش هەروا بی مانا نییە. بەڵام ئەو ڕاستییەی کە هەم بوون و هەم نەبوون ناتوانن نکۆڵی لێبکەن ئەوەیە کە هەڵبژاردن کاریگەری لەسەر باری دەروونی بوون هەیە. هەموو هەڵبژاردنێک، هەرچەندە کردەوەیەکی کەسی بێت، ڕێکخستنی بێمانای جیهان تێکدەدات. لەگەڵ هەر هەڵبژاردنێکدا- تەنانەت ئەگەر هەڵبژاردنێکی نەرێنی و تێکدەر و نەرێنی بێت- مرۆڤ مانایەکی نوێ دەخاتە ناو جیهانەوە. بەم کارە دووبارە بوونی خۆی هەڵدەبژێرێتەوە. بۆ نموونە هەڵبژاردنی نانێک بەسەر گوڵێکدا تەنها ئەوە نییە کە مانای نوێ بە جیهانی مرۆڤ بدات، بەڵکو، بە شێوەیەکی فراوانتر، هەڵبژاردنی نوێکردنەوەی بوونی مرۆڤە لە ڕێگەی ئەو

هەڵبژاردنە ناوازە و تایبەتەوە، کە وەک زەڕوورەت و پێویستی خۆی دەسەلمێنێت و خۆی مانا دەکات. بە ئەوەی بە هەڵبژاردنی نان مانا بە جیهانی خۆی بدات لە بنەڕەتدا ئەوەیە کە خۆی وا بکات کە ئەو هەڵبژاردنەکە لە جیهاندا.
بوون ئەگەرەکە کە دەتوانرێت دووبارە و سێ بارە هەڵبژێردرێت. لە توندترین ئاستیدا، مانا و بێمانایی لە هەڵبژاردنی مرۆڤدا گرنگی خۆیان لەدەست دەدەن. چونکە خاڵی جەوهەری ئەوە نییە کە ئایا ژیان مانای هەیە یان نا، بەڵکو ئەوەیە کە ئایا دەکرێت دووبارە و سێ بارە هەمان هەڵبژاردن بکرێتەوە. کەواتە مانا و بێ مانا تەنیا پاشماوەی ئەم هەڵبژاردنەن.

ئومێد و نائومێدیی ژیان لە ئازادیدا

مرۆڤ بەدوای مانادا دەگەڕێت. گەڕانی مرۆڤ بە مانا لەو جیهانەدا کە تێیدا دەژی، لە بنەڕەتدا ڕەتکردنەوەی بێمانایی نییە. هەروەها ئاماژەیە بە ئەوەی کە ئایا مرۆڤ لەو ساتانەی کە بێمانایی ئاشکرا دەبێت، گەڕانەوە بە خۆی قبوڵ دەکات یان نا. بێمانایی ئەو خودە دەهێنێتەوە بە خۆی کە وازی لێهێنراوە، لێی دوورکەوتووەتەوە، بێزار بووە، بێهیوا بووە لەوەی کە ئازادییەکەی دەناسێنێتەوە، ئەگەری هەڵبژاردنی بیردەخاتەوە. بێمانایی، بەم مانایە، ئەگەری خۆشکستی مرۆڤە، ئەگەری گەڕانەوە بە خۆی و هەڵبژاردنی خۆی و بوون لەگەڵ خۆی لە ڕاستەقینەترین فۆڕمی خۆیدا.
مانیزم، لە هەمان کاتدا، بێهودەیی بەدواداچوونی بێسنوور بە چێژە چێژبەخشەکان (٥)، ڕووکەشبوونی شێوازی ژیانی ڕۆمانسی و درەیی خۆبەخشی خەهەڵمژراو نیشان دەدات. لەوانەیە سەرەتای تێڕامانەکی قووڵ نەبێت لە ژیان. بەڵام بە مانای چاوەڕوانی ئەو بوێرییەیە کە ڕاستگۆیانە ڕووبەڕووی ئەم پرسیارە هەڵنەهاتووە ببینەوە: مانای ژیان چییە؟
مرۆڤ، وەک ئەوەی کالە بووبێت، لە جیهانێکی بێمانادا سەرم سوڕدەمێنێت. هەرگیز ئاماژە بە جیهانی بێمانا ناکات. لەجیاتی ئەوەی خەڵکی مرۆڤ کەسەکەیان ببەن بە ئەوەی ژیانی خۆیان لە ژیانی مرۆڤ وەربگرن. 18 هەڕەمەکییەکی پاک، لە کاتێکدا لە سەردەمێکدا، دەبێتە هۆی دڵەڕاوکە. قسە لەسەر ئەوە دەکات کە دەستانەیەک هەیە. بێمانایی لە بووندا هەر هۆکارێک هەڵدەوەشێنێتەوە. لە زیاتر لە بەرچاودا، کەسەکە لەوە زیاترە کەسێک کە دەزانێت هیچ شتێکی لەو جۆرە تەنانەت ئەگەری هەیە بە داپۆشینی بەکاربهێنرێت. خەمی نادڵنیایی (هەموویان)ە کە ڕووبەڕوویان ببیتەوە. لەو کاتەدا و لە ئەستادا بەبەریبوون هەیە، مەگەر قەدەغە نەبن، ئینجا ئازادی لەم

بابەتە دەردەچێت. کاریگەری لەسەر جیهان دەبێت لە ڕێگەی تێکچوونی بێ مانایە و کاریگەری لەسەر ڕێکارەکە دەبێت و کاریگەری لەسەر هەموو فەرمانەکە دەبێت. لە بژاردەیەکی نا هەڵبژاردنەوە هاتووە؛ هەر هەڵبژاردنێک لە نەبوونی و هەموو مانایەکی نوێ دەدات. ئەوە ئەو خاڵەیە یان پەیوستە لە هەڵبژاردنەوە بە هەموو شتێک بچێت. لەم خاڵەدا، تە ئازادیی یەکگرتنەوەی ڕاستەقینەی ئازادی مرۆڤەوە هەڵدەبژێردرێت. هەموو بژاردەیەک، لە هەمان کاتدا، بە ئەوەی مانا بە هەر تاکێک بدات، دەبێت بچێتە سەر خودی نوێ و مانای نوێ. بەو مانایە نییە کە لێرەدا هەڵبژاردنێکی کێشەدار یان بەمانای ژیان نییە. بەڵکو پرسی کەسێکی لەو جۆرەیە، چەندە پرسی سروشتییە بە دروستکردنی فەرمانێکی بچووک و گۆڕانکارییەک لە ژیانیدا.
خاوەندارێتی سروشتی نییە. بەڵام ئەگەرێک هەیە کە خۆی ببینێتەوە لە کردەوەکانی خۆی و جیهانەکەی خۆیان. تەنانەت، خاوەنداریەتیکردن لە نائارامیی مرۆڤ وادەکات هەست بکات کە تێکچوونە. ئازادی نەیدەتوانی لەگەڵ چاکەی ئەو کاتەدا ببینێت و تەنانەت ئازادی و مردنیش هەڵبژێرێت. مرۆڤایەتیی کە بە نائومێدییەکی قووڵەوە وەک پیاوێک ڕاکێشراوە، هەڵواسراوە تەنانەت ژیانی ئەوانە. لە سەرە مەرگ و ڕۆحدانیدا، بیر لە ڕزگاری خۆی و بە تایبەت نایەکسانی و ئازادی بە دانانی هەموو سروشت دەکاتەوە. دەروونناس ڤیکتۆر فرانکڵ،(٦) دامەزرێنەری تیۆری ئیرادە بە مانا، ئەزموونە دڵتەزێنەکانی خۆی لە ئۆردوگاکانی کۆکردنەوە لە کاتی جەنگی جیهانی دووەمدا باس دەکات: ئەمە کە لە ئۆردوگاکانی کۆکردنەوەدا دەژیاین، بیرمان دێتەوە کە زیندانییەکان لە بەردەم خانەکاندا تێدەپەڕین بە ئەوەی ئاسوودەیی پێشکەش بکەن و تەنانەت دوا پارچە نانیشیان لە دەستدا بوو. پێدەچێت ژمارەیان زۆر کەم بێت؛ بەڵام بەس بەڵگەن لەسەر ئەو ڕاستییەی کە ئەگەرچی هەموو شتێک لە پیاوێک وەربگیرێتەوە، بەڵام لە هیچ بارودۆخێکدا ناتوانرێت ئازادی کۆتاییەکەی بە هەڵبژاردنی هەڵوێست و ڕێگای خۆی لێ بسەنرێتەوە.
هەروەها هەمیشە بژاردە دەبێت بە بڕیاردان. هەموو ڕۆژێک، هەموو کاتژمێرێک دەرفەتێک بە بڕیارێک دەڕەخسێنێت- بڕیارێک کە دیاری دەکات کە ئایا تۆ ملکەچی ئەو هێزانە دەبیت یان نا، کە هەڕەشەی دزینی ناسنامە و ئازادی ناوەوەت لێدەکەن؛ ئەم بڕیارە دیاری دەکات کە ئایا دەبیتە یاری هەلومەرجەکەت، ئایا دەستبەرداری ئازادی و سەربەرزی خۆت دەبیت و دەبیتە زیندانییەکی ئاسایی(٥).
ڤیکتۆر فرانکڵ دەشڵێت لە ئۆردوگاکانی کۆکردنەوەدا کە ئازادی زۆرتر دامرکێنراوە، کە کوشتنی بەکۆمەڵ تێیدا ڕوودەدات و زیندانییە بەهیواکان یەک لە دوای یەک خۆیان دەکوژن، ئازادییەکی

ناوەوە هەیە کە ناتوانرێت زیاتر لەناوببرێت- هەرچەندە دژە ئینتەستیف بێت. ئازادی ناوەوە- لەگەڵ غروردا تێکەڵکراوە- دەزانێت مرۆڤ دەرفەتێکی وەهای هەیە کە کەس ناتوانێت لێی بسەنێتەوە، کە ڕەنگە لە هەر کاتێکدا بکوژرێت. بەڵام هێشتا ئەوە پەیوەستە بە خۆیەوە کە ئایا لە ژێر بارودۆخێکی تەواو نامرۆڤانەدا خۆی دەکوژێت یان نا. هەروەها مرۆڤ لە دۆخێکی وادا دەژی لەگەڵ هەڕەشەی بەردەوامی کوشتن یان تەنانەت خۆکوشتنیش دایە. ڕەنگە وەک ئاژەڵێکی بێ بەها بە دزی بێ بەها بکوژرێت، هەرچەندە خۆی نەکوشتووە. ڕەنگە خۆکونەشتن تەنها چەند ڕۆژێک، یان چەند مانگێک تەمەنی مەحکومی درێژتر بکاتەوە. بەڵام ئەنجامی کۆتایی هێشتا وەک خۆیەتی- کەس کە یان دەمرێت یان دەکوژرێت. کەواتە، پێدەچێت هیچ جیاوازییەک نەبێت لە نێوان هەڵنەبژاردنی مردن بە ئازادی ناوەوەی خۆی و کوشتن لەلایەن کەسێکی ترەوە. بە واتایەکی تر خۆکوشتن لەژێر ئەم هەلومەرجانەدا تەنها مانای درێژکردنەوەی ئازارەکانە بەڵام هێشتا ڕزگارنەبوون لێی. کەواتە، چۆن دەبێت سەیری ئەم جیاوازییە بکەین- ئایا نابێت لە ژێر ئەو بارودۆخەدا خۆمان بکوژین؟ یان با ئەم پرسیارە بکەین: جا سەیری سەرگەرمییەکانی فرانکلین بکەین، یان چەندین نموونەی هاوشێوە، کەسێک کە تووشی ئازار و چەوساندنەوەی بەرگە نەگیراو بووە، هێشتا خۆی کوشتنی هەڵنابژێرێت. بۆچی؟ هیوا – هیوای مرۆڤ بە داهاتوو، لە مردنی بەردەمی و ئەو ئازارانەی کە تووشی دەبێت، لەو تاریکییەی کە تێیدا نوقم دەبێت، و ئەو بێماناییەی کە تێیدا نوقم دەبێت، هەڵیدەگرێت. هیوا بە تەنیا بەرەو داهاتوو دەبات.

ژیان لە نێوان ئازار و ئازادی هەڵبژاردەکان

ژیان جۆرێکە لە بوون. ئەمەش ژیانە بەجۆرێک کە هەمیشە ئازاری تێدا بێت. ژیان، ئازاردان نییە، بەڵکو کۆتایی نەهێنانە بە ئازارەکان. لە خراپترین حاڵەتدا بە مانای نەزانینی سەرچاوەی ئازارەکە دێت. دۆستۆیفسکی گوتی “تەنها شتێک دەمترسێنێت، ئەویش ناتەواوی ئەو شتانەی کە بەدەستم دەناڵێنن”. مرۆڤ ئازار دەچێژێت؛ بەڵام ئازارەکان ڕێگری لێناکەن لە ڕووبەڕووبوونەوەی داهاتوو بە ئازادی ڕاستەقینەی ناوەوەی خۆی.

ئازار بۆ هەموو مرۆڤەکان هاوبەشە، هەرچەندە چۆنییەکەی جیاوازە. لە سەخترین هەلومەرجەکاندا، مرۆڤ یان بە پێی غرورەکەی مامەڵە بکات و تەنانەت باجی قورسیشی بۆ بدات، یان بە بێڕێزیکردن بە ئەوەی خۆی ڕزگار بکات، خۆی لەدەست بدات. گرنگ نییە چ ڕێگایەک هەڵدەبژێرێت، هەڵبژاردنی ئەو کەسە تەنیا هی خۆیەتی- تەنانەت ئەگەر هەر

هەڵبژاردنێک کە بیکات بۆی باش نەبێت. ئەگەر هەڵبژاردنەکە ڕەت بکاتەوە، هەر هەڵبژاردەی خۆی دەبێت. مر□ق ناتوانێت لە هەڵبژاردن ڕزگاری بێت. وەک سارتەر دەلێت: “مر□ق ن□فرەت لێکراوە کە ئازاد بێت”. هەڵبژاردنی ئەو داهاتوویەکەیەتی، چەندە کەسایەتی و هەڵنەهاتووە، ئەوەندەی هەڵبژاردنی ئەو، داهاتوویەکیش ئەوەندە کەسی و هەڵنەهاتووە، کە ئەم هەڵبژاردنە دەکرێتەوە.

لە قووڵایی ئەم ئایندەیەدایە کە هیوا شاراوەتەوە. هیوا تەنها باوەڕێک نییە بە داهاتوو- بە پلەی یەکەم پێشگریمانەیە کە مر□ق ئازادە بەپێی ویستی خۆی هەڵیبژێرێت. ئەگەر ئازادی پێشگریمانە بکرێت، ئەگەر هەموو هەڵبژاردنێک دەرفەتی ئەوەی هەبێت مانا بە مرۆڤێک بدات، ئەوا پێشگریمانە دەکرێت، هیوا هەموو هەڵبژاردنێک بگرێتەوە. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە هەڵبژاردن لە بنەڕەتدا باوەڕبوونە بە گۆڕانکارییەکی پێشبینیکراو. هەموو هەڵبژاردنێک گۆڕانکارییەکە. هیوا لەو باوەڕە دێت کە گۆڕانکاری ڕوودەدات. هەر ئەم ئەگەرەیە کە هیوا لە ئێستاوە پێشوەختە دەدرێت. چونکە ئەگەری هەڵبژاردن و باوەڕی ئەوەی کە گۆڕانکارییەکە ڕوودەدات پێشتر پێشوەختە دەدرێت، چاوەڕوانی کاریگەرییەکەیشی پێشوەختە بە کەسەکە دەدرێت. بەڵام هەموو کەسێک لە دڵی خۆیدا پەیڕەوی ئەم باوەڕە ناکات. کەسانێک هەن لە قووڵایی دڵیانەوە گوێ لەم دەنگە ئیمان-هیوا-دەرکەوتنە پێشوەختە قەدەرە ناگرن. ڕەتی دەکاتەوە. لە ئەنجامدا نائومێدی هەڵدەبژێرێت.

هیوا ئازادییە لە تاریکیدا. ئەگەر ئازادی ئێمە ئەگەرێک و توانایەک و حاڵەتێکی بوون بێت کە پێش مانا یان بێ مانابوونی ژیان بێت، ئەوا گەشبین بوون دۆخێکی وەهایە لە بوون. هەڵبژاردن، بە مانا سەرەتاییەکەی، باوەڕێکی سەرەتاییە بە ئەگەری گۆڕانکاری لە کات و شوێندا. هەڵبژاردن، بە سادەیی، جۆرێکە لە باوەڕ. سەرەتاییترین فۆڕمی هیوای تێدایە- چاوەڕێی ڕوودانی هەندێک گۆڕانکاری. لەم چاوەڕوانییەدا تەواوی پێکهاتەی کاتی مرۆڤایەتی ئاشکرا دەبێت. مر□ق □ابردوو دەخاتە دواوە و لە ئێستاوە دەچێتە دەرەوە بۆ داهاتوو. ژیان نزیکەی لە هەر چرکەیەکدا نوێ دەبێتەوە. ئەم نوێبوونەوەش بە ئیمانە، کە پێی دەگیرێت و بەوەوە دەچێتە ناو داهاتووەوە. تا ئەو کاتەی کە لە نیوەی هەر چرکەیەک زیاتر دەچیتە ناو داهاتووەوە، پێشتر داهاتووت لە باوەش گرتووە. هەروەها مر□ق ب□م کارە دڵەڕاوکێیەکانی خۆی لە نەبوونی و بێزاری کە بەهۆی گیربوون لە ئێستادا دروست دەبێت و نۆستالژیا بۆ ڕابردوو دەگوازێتەوە بۆ داهاتوو.

بێگومان هیوا لەگەڵ نائومێدیدا پێکەوە دەژی. نائومێدی دەرئەنجامی

ڕەتکردنەوەی هەڵبژاردنەکانی مرۆڤە لەلایەن واقیعەوە. بە مانای ساغ نائومێدی واتە لەدەستدانی هیوا. لە بە مانادا هیوا دەگۆڕێت بە نائومێدی. قووڵتر دەبێتەوە. پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ داهاتوودا کاڵ دەبێتەوە و تەنانەت پچڕاوە. مرۆڤ هەست دەکات چەندین جار ڕەتدەکرێتەوە لەلایەن جیهانەکەوە کە پێناچێت هەرگیز باشتر نەبێت. مرۆڤ لە نائومێدیدا بەهۆی نیگەرانی بەردەوام و کەم زانینی خۆی و هەستکردن بە ناتەواوی و بێدەسەڵاتی و تاوانباری زاڵ دەبێت. بە گومان گەورەترین زیانی ڕەشبینی، لەدەستدانی باوەڕ نییە بە ئایندەی خۆی، بەڵکو لەدەستدانی باوەڕە بەوەی کە ئیرادەی ئازادی خۆی دەتوانێت ئەنجام بەدەست بهێنێت. بەم پێیە ڕەشبینی بەو مانایە نییە کە هیوایەک نییە، بەڵکو بەربەستێکە کە خۆی لە دەستبەرداربوون لە هەڵبژاردنی ئومێد بەدوور دەگرێت.

ئەنجام

واتە لەمانەی سەرەوە دەردەکەوێت کە مانای ژیان بەم سێ مەزاجەی خوارەوە دەردەبڕدرێت: ئازار، بێزاری و نائومێدی. هەموو ئەم مەزاجانە حاڵەتی ئەنتۆلۆژی جیاواز لەبارەی بێمانایی ژیانەوە دروست دەکەن، ئازارەکان، ئازاری شانازیی بوون دەدات، بێزاری خود لە بەربەستی بووندا هەڵدەفڕێنێت، نائومێدی هێرش دەکاتە سەر باوەڕبوون بە ئازادی. سەرەڕای جیاوازییەکانیان، ئەم هاوبەشییە جەوهەرییەیان هەیە، کە هەموویان هەمیشە بەدوای مانادا دەگەڕێن، تەنانەت ئەگەر ئەم هەوڵە لە خۆیان یان کەسانی دیکەش بشارنەوە و ئینکاری بکەن. مرۆڤ لە ئازاردا بەدوای دۆزینەوەی بناغەیەکدا دەگەڕێت لە بووندا، لە بێزاریدا بەدوای بوونی ڕاستەقینە و تەواودا دەگەڕێت، لە نائومێدیدا بەدوای لەدایکبوونەوەدا لە هیچەوە دەگەڕێت. هەرچەندە ئەم هەستانە نەرێنی بن، هەموویان باوەڕێکی بنەڕەتییان هەیە کە ژیان مانای هەیە. ئەم باوەڕە ڕەنگە سادە، درۆ، شێواو یان هەڵئاوساو دەرکەوێت. بەڵام گەڕان بەدوای مانای ژیاندا وا نییە. مەسەلەکە ئەوە نییە کە ژیان مانادارە یان بێ مانا. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فێریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فێریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت، کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فێریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت.

پەڕاوێزەکان

(١) بێگومان ئینکاری ئەوە ناکەین کە هەندێک لە زیندەوەران مەیلیان هەیە خۆیان نەپارێزن و تەنانەت لە هەوڵی ئەوەدان خۆیان لەناوببەن. فڕۆمی توندڕەوی ئەمەش خۆکوشتنە. بەڵام خۆ لەناوبردن وەڵامەکە بۆ ئەم هێزە ژیانییە سەرەتاییەی خۆپاراستن. وەڵامەکە نەک دەوڵەتێکی جەوهەری. تەنها ئەوەیە کە توانای خۆپاراستن بە هۆکاری جۆراوجۆری شێواوە، ناتوانێت خۆی لەگەڵ ژینگەی دەرەکیدا بگونجێنێت، یان لە خۆی نامەیێ. وەک یاسایەکی بنەڕەتی ژیان، خۆپاراستن ڕێنمایی هەر ئۆرگانیزمێک دەکات بۆ بەدیهێنانی تواناکانی. خۆ زاوزێکردن فۆرمێکی ئایندەیی خۆپاراستنە.

(٢) ئینتەرسوبژێکتیڤیەت ئاماژەیە بە پێکەوەژیان و پێکەوەژیانی زۆرێک لە بابەتەکان (مرۆڤەکان).

(٣) ئەلبێرکامۆ، ئەفسانەی سیزیفۆس (ئینگلیزی)، چاپخانەی پرێنتیس هۆڵ، ١٩٩٦، ل٣٢٠.

(٤) مارتن هایدگەر، "چەمکە سەرەکییەکانی میتافیزیک: جیهان، ترس و تەنیایی"، چاپخانەی زانکۆی ئیندیانا (ئینگلیزی)، ١٩٩٥، ل٧٦.

(٥) چێژبەخش – لە فەلسەفەی یۆنانی کۆندا ئاماژەیە بە مەیلی خۆبەخشین و چێژوەرگرتن و بەدواداچوون بۆ ئەو چێژانەی کە هەستەکان دەیهێنن.

(٦) ڤیکتۆر فرانکڵ، "گەڕانی مرۆڤ بۆ مانا"، چاپخانەی بێکن، ١٩٩٢، ل٧٥.

سەرچاوەکان

- کتاب پاسکال انتشارات: آگه آگهنویسنده: بن راجرز. مترجم : اکبر معصوم بیگی. تعداد صفحه :79. سال انتشار شمسی : 1401. سال انتشار میلادی : 1999.
- کتاب اسطوره سیزیف. انتشارات: نیلوفر. نویسنده: آلبر کامو آلبر کامو. مترجم : مهستی بحرینی. تعداد صفحه : 176. سال انتشار شمسی : 1401. سال انتشار میلادی : 1942سری چاپ : 6.
- هایدگر و مرگ. مولف: پل ادواردز . استفان میولهال . برنت ادکینز و .مترجم: مهرداد پارسا. ناشر: شوند. سال انتشار شمسی : 140۹.

عەرەبی

- کیتاب ارسطو /مؤلف: عبد الرحمنبدويقسم: الفلسفة الإسلامية. الصفحات: اللغة: العربية. الناشر: مكتبة النهضة المصرية .314. تاريخ الطبع: 2017

- كيتاب كيركجارد /مؤلف: فريتيوف برانت . مترجم والمحقق: مجاهج عبدلمنعم مجاهدز اللغة: العربية. الناشر: مكتبة دار الكلكمة. تاريخ الطبع: 2009 .الصفحات: 157.
- كيتاب الإنسان والبحث عن المعنى معنى الحياة والعلاج بالمعنى . مؤلف: فيكتور إيميل فرانكل.. قسم:. بيوغرافيا ومذكرت أدبية مترجمة. اللغة: العربية. الناشر: مكتبة الأنجلو المصرية. تاريخ الإصدار: 01 يناير 2011. الصفحات: 142.
ئینگلیزی
- Crime and Punishment. Dostoevsky, Fyodor. Published by Heinemann, 1964.
- Existentialism Is a Humanism Paperback – by Jean-Paul Sartre (Author), July 24, 2007.

من و دەریا وعەباس جەمیل جێماو.. ستار ئەحمەد

شیعر بارانە ئاسمانی دەروون و سروشت جوانەدەکا،خەونە لەرۆخی دەریاکاندا لە ئاریشەی رۆژگار ورد دەبێتەوە,مەلەوانێکە لەناخی ئاوو هەمووگومان و راستییەکان دەک□□تەوە,شیعر تارماییەکان لەتوێی وێنەو مەبەستا شیدەکاتەوە ،هەناسەیە دڵ لەپەستی زاخدەدا،چاوە ..نیگاکان دەژمێرێ.لەمەملەکەتی هەنسکا لە قیان دەگەڕێ (من و دەریا)کتێبێکی شاعیر عەباس جێماوە،لەلایەن یەکێتی نوسەرانی کورد/لقی کەرکوکەوە بەچاپ گەیشتووە.
کۆمەڵە شیعرێکی تێدا لەدایکبووە….

ئەی ژنە ئاوییەکە
بەردەکان
دەیانەوێت شتێك بڵێن
سێ شەوە
پەنجەکانیشت
بەرگی قرشیان پۆشیوە
لەکاتێکدا خۆیان نۆبەرەی وردە یاقووتن

شاعیر پێناسەی ژنێکمان بۆ دەکات ….رەنگە لەناخیدا جۆرە وشکیەك بەدی بکرێت ،هێندە بەسیمای عەشق و جوانیەکاندا دەڕوانێ، بێهوودە یەکی بەباڵای شاعیردا بڕیبێ،ئەو سووتانەی ئەم بەگڕی دامرکاوە ،وشەکانی باڵیان لەکوانووی بێئەمەکیدا ..لەگیانەڵای نەمریدان و دەیانەوێ جاویدانییەك لەنێو ژاکانی عومرا بپڕشێن .وەلێ ئەو بێئاگایانە لەمانای ئەمەك و راستییەکان ،تەنانەت لە بەرامبەردا بەردەکانیش دەیانەوێت بێنەگۆ،هەر چوون پەنجە نیانەکانی بەرگی بێبەزەییان پێشیوە، قرش ئاسا نیازیان لە ناوبردنی چوارچێوەی خۆیانن .لەکاتێکدا سەرچاوەیان ئاوەو ..پێکهاتەی مرواری و یاقووتن ،ئەم کاردانەوەو رەنگدانەوەیە ...،کێ..؟دروستی کردووە..؟ کەسەکان یاخود کچە ئاوییەکە ..خۆی تەنها بەرووکەش بارانی بەزەیی لەبەژنی دەبارێ و لەناخەوەش نیازی لەناوبردنی دڵسۆزان و شاعیرە .ئەم هاوکێشە دژە باوە _ئاراستەکەی هێنیار دەگرێتەوە .

ئەوەتا دەڵێت:.
منیش لەهۆگریتا
وەکوو نیل
بۆ ئێوارە خوانیکی سینەت و
پێکێك لە سۆز
پێچەوانەی گشت ئادەمییەکی کۆڵانەکەتان
شەپۆلی فەزای هەستەکانم
تا بێ گوێتر دەبن

شاعیر لاوازو گۆشەگیرە لە ئاستی دڵخوازەکەیدا ،هەر بۆیە ئاوەژوو لەکۆمەڵ و ناسیاوانی،لە بەر خاتری دڵەکەی نیل ئاسا ..هەموو مەوداکانی تەسك کردووەتەوە و کۆمەڵ پەراوێز دەکات و لەخاڵی بەژوان گەیشتنێکا ..لەسینەی دولبەرەکەیدا دەتوێتەوە،بۆ ئەوەی پێکێك لەخۆشەویستی هەڵداو هەموو شەپۆلەکان تێکبشکێنێ.هەموو چرکەساتێکیش بەتاوتر ..بێ مەبەستی دەکێشێ و تاو ئەدات .شاعیر چاك دەزانێت ..ساردییەك لەبەرامبەردا چێبووەتەوەو تەنانەت ،چاك هەست بەسەدای ناخی دەکات .

پێنووسە سێ بێگەکەشت
وەکوو غەزەلێکی پژاو
مەنگ و بێ ژانن
لەکاتێکدا
شەپۆلی پەیڤی وەنەوشەیی و
شەیدای عیشق و عیرفانن

شاعیر جۆرە ئاڵۆزی و نەگونجانێك هەرێمی دەربڕینییان تەنیوە،ئاخر ..((خوازە)) سەدای ناخە ،ئەوەتا ئاواتەکەی جۆرە تێنەگەیشتنێك ـ لەگوفتارو غەزەلەکانیدا دەردەکەوێ کە هەست بەئەندێشەی ئەم ناکەن ،ئیتر چۆن لێشاوێك لەعیشق و عیرفان دروستدەکەن . بۆ کێ..گەر وایشبێت .بەری وەفاو رەنجی بۆ شاعیر نییەو ئەم فریودراوانە دەیەوێت ..لە سایەی پەیفی شرینی ئەودا ئارامبگرێت.

منیش لەسەر سامیا
وەکو منداڵە قەرەجێکی بەلەنگاز
بەبێ زەینی
بێ نیگایەك
لە کۆڵی ژوانی رازەکانتا
چڕە شیعرێك
پەیکەری دڵم
لەشێوەی بایەکی لماوی
لەبەر پێتا دەڕوانم

هەر بۆیە خۆی وەکوو رەوەندێکی بەستەزمان دێتە پێشچاوو ،درك بەکاڵفامی خۆی دەکات،کەچی کۆڵناداو دەیەوێت ئەو گوڵەی بۆنی نەکردووە،رەنگە لەیەخەی ئەمیش نەدرێ ،بەگەشاوەیی بمێنێتەوە،بەرامبەر ئەم هەموو دڵڕەقییەی ئەو دڵی بکاتە چڕەشیعرێك و چەشنی چاککەرەوەیەك گەرداوی هەڵوەستەکانی هەڵگرێ.

ئای ئەزیزم
مەرجان هەرەسی هێناو
دەیەوێت
برۆکانی خۆی بۆو تێنێتەوە
چەشنی گوڵە گەنمێك
لەسەر زوڵفی قەترانی تۆدا
لەنگەر بگرێ

شاعیر هێندە بەجوانی ئەڤینەکەی سەرسامە نیو ئەوەندە ..شەنگیەکی لەئاکارەکانیدا دەرنەخستووە.دارو بەردو مەرجان ـــ هەمووی لەبەرامبەر هاوەڵەکەیدا هەرەسیان هێناوە،کەچی ئەم وایدادەنێت سەرجەمیان لەخزمەتی ئەودان و دەیانەوێت جوانتری بکەن.ئیتر شاگەشکەی سینەو برۆو زوڵفی قەترانی بووە،لەروانگەی خۆیەوە ،هەموو وەکوو ئەو لەهێڵی ئەودان و هەمان خۆشەویستی ئەم خۆشیان ئەوێ..
سێبەری ملوانکە

خوێنینەکەشت
لە نێو باخی شەقامەکان
هەر زیکرو سەما دەکات

شاعیر هێندە سەرشێتانە لەدڵدارەکەی دەڕوانێ.. تەنانەت سێبەری ملوانکەکەی کردووە بەسەماکەرو لەنێو باخی مەمکەکانیدا هەر خەریکی زیکرو حاڵن .بزانین بۆکێ..؟دیارە عەباس خەو دەبینێ،هەر بەخەیاڵیش دەگەڕێتەوە لای ئەویندارەکەی.

تۆ بۆ من
بەرامەی گوڵە
تابلۆکانی (ڤانکوخ)ی و
تائەبەد پیرنابی

ئەوەتا ئەوی بەبۆنی ئەو گوڵانە داناوە کەبوونەتە بەهرەی ڤانکوخ و داهێنانەکانی ،باشە شاعیر چاك دەزانێت _کە ڤانکوخ ــبۆ کێ گوێی خۆی بڕی و ..ئاکامیش خۆی کــوشت .نــازانم شــاعیر بیــر لەچــی دەکاتەوە..ئەوەتا..دەڵێت..

شەرمنن
مەخموورن
ئەستێرەن
چاوەکانت
مانا بە شەوەزەنگ دەبەخشن

کەواتە شاعیر خۆی بەقەرزاری ئەم نازدارە دەزانێت کەبوونەتە داینەمۆی هەست و نەست و شیعرەکانی کەئەویش تەنها جوانیەکەیەتی.

هەر دوێ شەو
وەکوو بەدمەستێکی بی َ شەراب
دەستی چەپم خستەسەر شانی مانگ و
دەمڕوانیە سەمای
پەرەسێلکەیەکی دەنوك شکاو
غەمزەی عەیارت
بەڕیتمەوە

شیعر شۆڕبوونەوەیە بۆ دیوی ناوەوەی نەبینراوەکان و دەرهێنانی جوانییە لەشاراوەکان، بەڵــام ئەمــەش ئــەوە نــاگەیەنێ ،کەهەڵبسـین ناشیرینیەکان جوانکەین، بەڵکوو گەڕانە بەدوای نەزانراوەکانداو

خستنەڕوویان بەو شێوەیەی کەلای زۆر کەس تارو مەنگە.
لەزۆر کۆپلەکانی کاك عەباس جێماودا ،هەمان ماناو رێباز دووبارە دەبنەوە،بەدەگمەنیش چووەتە دەرووی دورگە داخراوو مەنگەکانەوە.ئیتر رەنگە شاعیر ویستبێتی جۆرە دژوارییەك دروستبكات و نوێگەری لەتوێی شتە ئاشكراكاندا بێنێتە كايەوە.بۆيە والەخوێنەر دەكات ،جۆرە ماندوبوون و ساردییەك و وشكییەك لە بەرهەمەكانیدا ببینێ..ئەمەش لەخۆڕا نییە ئەم بۆ چوونەم لادروستبوو ،چونكە شیعرەكانی ئەم كتێبەم چاك خوێندەوە.شیعری ئەمڕۆ لێكخشانە لەگەڵ زمانداو خەیاڵی قووڵ و وێنەی شیعری و ریتمی شنە بەخشە ،ئیتر پێویستی بەڕستەی درێژو لێكدراو نییە .
دەسخۆشی لە كاك عەباس دەكەم ..هەوڵێكی چاكی داوە و ئەم بەرهەمانەیشی لەوانەی پێشووی جیاوازترن.خوازیارم لەبەخششی بەردەوامدا بێت .

ستار ئەحمەد

بۆ دەبێ شانازی بە کوردبونمان بکەین؟.. جمال سلیمان

زیاتر لە ٢٥٠٠ ساڵ بەر لە سەرهـەڵدانی ئاینی ئیسلام ، نەتەوەی کورد لەگەڵ نەتەوەکانی تری ئاریایی لەسەر بنەماکانی ئاینی پاکی زەردەشتی پەروەردە بوون ، بە جۆرێک کە تا ئێستاش، فەرھەنگ وکەلتورو فەلسەفەی زەردەشتی کاریگەری لەسەر کەلتورو فەرھەنگی کۆمەڵگای کوردەواری ماوە . نەتەوەی کورد پێش نزیکەی سێ ھەزار ساڵ ، دوای روخانی ئیمپراتوریەتی مادەکان وبە درێژایی ئەو مێژووە ، ھەر ژێر دەستە ولە ژێر ستەمی دەوڵەتەکانی فارس و عەرەب و تورک بووە . لەو کاتەوەی کە کوردە مادەکان ، دەوڵەتیان نەما و لە دوای روخانی ئیمبراتۆریەتی ساسانی ، زۆربەی کورد لەسەر ئایینەکەشی نەما ولە ژێر فشار و کوشتن و تۆقاندن ووردە ووردە بوون بە موسوڵمان . بۆیە تا ئێستا کەسایەتی تاکی کورد لە ژێر کاریگەری ک□□ک□ بوونی ستەم و زۆرداری ولە ژێر باری نا ئومێدی و پەرتەوازیی دەناڵێنی ، بەبێ ئەوەی خۆراگری و بەرخودان و وا بەستە

بوونی بە خاک و نیشتمان وفەرهەنگ وکەلتوری نەتەوەکەی و ئاینەکەی لە دەست بدات.

لە مێژوودا چەندین نەتەوەی خاوەن ئیمبراتۆریات و دەوڵەتی بەهێز، خاوەن ئاین و فەرهەنگ و کەلتور لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەراست و لە شوێنی تری ئەم جیهانە ، لە ئاکامی گۆرانی هاوکێشەی هێزەکان لە وەرچەرخانی مێژوویی بەرگەیان نەگرت و لە نیوچوون . بەڵام نەتەوەی کورد لە خاکی کوردستانی خۆی ، لەژێر باری ئەو هەموو جەنگ و ململانێ و پێکدادانی دەستەڵاتی زل هێزەکان لە ناوچەکە ، سەرەرای ئەو هەموو ستەمەی کە بەدرێژایی مێژوو لێی کراوە ، بەڵام کورد خۆراگرانە ، توانیویەتی ئیرادەی خۆی وەک نەتەوەیەکی زیندو خاوەن فەرهەنگ و کەلتور بپارێزێت . لە دوای دەیان شۆرش و جولانەوە و هەڵسانەوەو نوشستی ، کورد تا ئەستاش بە هەموو پێکهاتە جیاوازیەکانی سیاسی و بیرورای ئاینی و مەزهەبی ، بەردەوامە لە خەبات و تێکۆشان بە رزگاری و سەربەخۆیی . بێگومان وە بە دڵنیایەوە ، زوو بێت یا درەنگ ، نەتەوەکەمان بە هەموو ئاوات و ئامانجەکانی دەگات وە سەرەنجام سەرکەوتن بە دەست دەهێنێ .کلیلی سەرکەوتنی گەلەکەمان مەرج و فاکتەری سەرەکی و تەنیا ، یەک رێزی و رێکخستنەوەی ناوخۆی ماڵی کوردە لە نیشتمانی خۆیدا، ئەوەش بە گەرانەوە بە فەرهەنگ و کەڵتورە رەسەنەکەی کورد و سێ گۆشەی ئەخلاقی کە پێکهاتووە لە {بیری چاک و گوفتاری چاک و کرداری چاک} ، بە داهێنان و بەرجەستەکردنی ئەم سێ چەمکە دەبێت، لە ناخ و رەفتارو هەر تاکێک وخێزانێک و کۆمەڵگا و حوکمرانانی کوردی، لە هەموو بوارەکانی ژیان.

ئێمەی کورد، هەمیشە لە هەموو قوناخەکانی ژیانی هەر تاکێک لە ئێمە ، لە مناڵیەوە بگرە تا هەرزەکاری و لاوی و لەو کاتانەی چونە ژوور تەمەنیشەوە ، شانازی بە کورد بوونی خۆمان دەکەین . زمان و جل و بەرگ و موسیک و گۆرانی و فۆلکلۆر و کەلتور و داب و نەریتی کوردەواری , لەشێوازی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی خێزان و بنەماڵەیی و عەشیرەتی و کومەڵایەتی، ئەمانە هەمووی ، هەمیشە مایەی شانازیمان بوون ، هەمیشە لەلامان باشتر و جوانتر بووە، لە فەرهەنگ و کەلتوری نەتەوەکانی تر . بێگومان لە خۆبەختکردن و ئازایەتی و جوامێری لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆییدا ، دژ بە ستەم و زۆرداری هەمیشە شانازیمان بە خۆراگری و ئازایەتی نەتەوەکەمان کردووە . شۆرشەکانی کورد لە کوردستان و خۆبەختکردنی لاوو گەنجی کورد و خۆراگری لە بەردەم ئازارو ئەشکەنجەو قەنارەدان لە نێو زیندانەکانی داگیرکەرانی کوردستان، ئەوانە هەمووی گەواهیدەر و سەلمێنەرن ، کە کورد وەک نەتەوەیەکی زیندو خاوەن بەرخودانی سەخت

بووە بە درێژایی مێژوو ، لە پێناو وەدەستهێنانی مافە رەواکانی ، لە ئازادی و سەربەخۆیی و ئاشتی و دیموکراسی و بەردەوامە لە خەبات و تێکۆشان . ئەمەی کورد ، لە رووی دابوو نەریت و ئاکارەوە واتە لە رووی { ئەخلاقیەوە } هەمیشە ، لە نیو نەتەوەکاندا ، لە رووی دەست و دەم و داوێن پاکی ، خۆمان بە باشترێن و جیاواز ترینان زانیوە . لێرەدا دەتوانم بڵێم نەک هەر خۆمان بە جوایەز لە نەتەوەکانی تر زانیوە ، بەڵکو نەتەوەکانی تریش کوردیان لە رووی باشی و پاکی داب و نەریت و راستگۆیی و ئەمانەت و موتمانەیی ، تەواو بە جیاوازیان زانیوە . بە تایبەتی لە مامەڵە کردن و لە هەموو جۆرە پەیوەندیکیان لەگەڵ تاک و کۆمەڵگای کوردیدا . بۆیە تاکی کورد لە هەر کوێک بوبێت هەمیشە جێ موتمانە بوون .

بە داخەوە ئەو مێژووەی کورد کە نوسراوەتەوە ،کە ئێستا لەبەر دەستدایە و ماوەتەوە بۆمان ، زۆربەی راستی ووردەکاری رووداوە راستەقینەکانی مێژووی کوردی تیا تۆمار نەکراوە چ ئەوەی لە لایەن پێنوسبەدەستەکانی نەتەوەکانی تر ، کە بە شێوەیەکی رەگەزپەرستانە و دوژمنکارانە نوسراوەتەوە و چ لە لایەن ئەو دەستەڵاتانەی کە ستەمیان لە نەتەوەی کورد کردووە و بە داخەوە کە مێژوو نووسانی کوردیش کەمتەرخەمی زۆریان کردووە ، لە بە دواداچوونی وورد بە مێژووی کورد نەکراوە . سەبارەت بە مێژووی سەدەی رابووردو ، بە تایبەتی لە کوردستانی باشوور ، کە لەلایەن کۆلۆنیالی ئیمپراتوریەتی بەریتانی ئەوسا ، لەساڵی ١٩٢١ کاتێ کە مەملەکەتی عیراقیان دامەزراند ، کوردیان بە ئارەزومەندانە لکاند بە دەوڵەتی عیراقەوە . کورد بە درێژای زیاتر لە یەک سەدەیە خەبات دەکات دژی ستەم و زۆرداری . هەرچەندە کورد لەو مێژووە ، تەواوی مافەکانی رۆشەنبیری و نەتەوەیی پێنەدرابوو ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆرجار پۆستی وەزاری و سەرۆک ئەرکانی سوپا و پۆستی پارێزگار و …هتد ئەدرا بە کەسانی کورد ، لەبەر زیرەکی و توانایی و رۆشەنبیری کە هیمای جۆریک لەجیاوازی و متمانە دەنوێنی بە دڵسۆزی و دەست و دەم و دامێن پاکی و راستی و راستگۆیی ، کە کورد جیاواز لە نەتەوەکانی تر پێی ناسرابوو . هەروەها جێگای سەرەنجە ، لە مێژووی حکومەتەکانی یەک لە دوای عیراق ، ئەفسەرە مرافیقەکانی شەخسی مەلیکەکان و سەرۆک کۆمار و فەرماندەی فیرقەکانی سوپا وە تا سەدامی دکتاتۆریش ،کە مرافیقەکەی کورد بوو ، کە ناوی سەباح میرزا بوو هەر هەموویان بە رەچەڵەک کورد بوون .
لە ٢٠٠٣ وە لە دوای روخانی سەدام و رژێمەکەی ، تا ئێستاش فەوجێکی کورد لە بەغدای پایتەخت پارێزگاری لە پەرلەمانی عیراق دەکەن .

هەرچەندە زۆربەی پێکهاتە سیاسیەکانی عەرەب لە عیراق لە زۆرینەی شیعە و سنە پێکهاتوون ، بەڵام بەو ئەندازەی کە متمانەیان بە کورد هەیە لە زۆر رووەوە ، بە تایبەتی لە رووی ئەمنیەوە ، ئەوەندە متمانەیان بە یەکتری نەبووە . سەبارەت بە تاکی شەقامی عەرەبی عیراقیش ، ئەو متمانەیە رەنگی داوەتەوە لەسەر مامەڵەی بازرگانی ، و پەیوەندی دوستایەتی و کۆمەڵایەتی . وەک پێشتریش باسمان کرد ، ئەمەی کورد هەمیشە خۆمان بە جیاواز زانیوە لە رووی چاکە کردن . هەموو ئەو ئاکارو داب و نەریتانەی کە بۆتە هۆی شکۆمەندی نەتەوەیمان . روحیەتی لەخۆ بوردەیی کورد ئەوەندە لە ئاستێکی بەرزە لە هەموو رۆژگارەکاندا بە تایبەتی لەو کاتانەی کورد ، دەستەڵاتی هەبوبی زۆر بەخشەندە بووە بە جۆرێک ، کە تەنانەت رقی لە دوژمن و ناحەزەکانیشی نەبوتەوە . بە نمونە زۆربەمان راپەرینی ساڵی ١٩٩١ مان لە بیر نەچووە یا بیستوومانە ، کە سێ فەیلەقی سوپای سەدام تەسلیم بە هێزەکانی کورد بوون ، ئەوسا کورد نەک هەر تەنانەت بیری لە تۆڵەی ئەو هەموو ستەمەو تاوانانەش نەکردەوە کە لێی کرابو لەلایەن سوپای سەدام ، بەڵکو لە جیاتی ئەوە خەڵکی کورد ، هەڵسان بە مێوانداری کردنیان ، لەو زستانە ساردە قەیراناوی و نەبوونیە ، خەڵکی دیهاتەکان ، هەرچی ئازووقە و کەرەستەی گەرمکردنەوەیان هەبوو بە ماوەی چەندین رۆژ لە میوانداری ئەوانی سەرف کرد تا بە سەلامەتی گەرانەوە بە ماڵ و حاڵی خۆیان . جگە لەوەش نمونەی زۆر هەیە کە بەخشەندەیی کورد دەسلمێنی ، جیاواز لە نەتەوەکانی تر . لە پەیدا بوونی شەری داعشەوە ، لە ساڵی ٢٠١٤ وە تا ئێستا ، نزیکەی زیاتر لە دوو ملیۆن ئاوارەی عەرەب لە کوردستان دەژین و نیشتەجێن ، کە زۆر رێزیان لێگیراوە وە زۆر بە خۆشحاڵی زیاتر لە خەلکی کوردستان ، ژیان بەسەر ئەبەن لە نێو سروشتە جوانەکەی کوردستان . بەڵام بە بەراوورد کردن ،ئێستا لەم بارودۆخەدا ، ئەگەر هەر تاکێکی کورد بچێتە بەغدا ، هەست بە مەترسی دەکات و ناوێرێت بە ئاشکرا لە هەموو شوێنێک و کاتێکدا بە بەرگی کوردی بگەڕێت و هاتووچۆ بکات . دیارە ئەم سیفەتە باشانەی کە کورد پێی ناسراوە ، لە گیانی لەخۆبوردەیی و مرۆق دۆستی و چاکەکردن و ئاشتیخوازی و ئەمانەو زیاتریش ، هەمووی ناسنامەی نەتەوەیی کوردن . بەڵام بە داخەوە و سەیر لەوە دایە ، کە تا ئێستا زۆربەی کورد نازانن هۆیەکانی ئەم هەستکردنە بە جیاوازی و شانازی کردنە بە کوردبوونمان لە کوێوە هاتووە و هۆیەکانی چین ؟ و لە کوێوە سەرچاوەیان گرتووە ؟. بە داخەوە ئەمەی کورد تەنیا لە گێژاوی نەهامەتیەکانماندا بیر لە خەراپیەکانی خۆمان دەکەینەوە و وێل و سەرگەردان دەبین .

لە جیاتی ئەوەی کە پێویستە ، لە کاتە چارەنوسازەکاندا بیر لەو باشیانە بکەینەوە ، کە خودا پێ بەخشیوین جودا لە نەتەوەکانی تر ، بە ئەوەی بیکەینە هەوێنی بەهێز بوونی یەکریزی و زامنکردنی سەرکەوتنەکانمان . بێگومان ئەو جیاوازیانە، لەبەر ئەوە نیە کە زۆرینەی کورد موسڵمانن ، چونکە ئەو نەتەوانەی تریش کە لەگەڵ کورد دەژین لەووڵات و ناوچەکەماندا ، ئەوانیش وەک کورد موسڵمانن . هەروەها کورد خاوەنی داهێنانێکی زانستی دیاریکراو نیە ، تا بەو هۆیەوە ، بەجیاواز بناسرێت لە نیو نەتەوەکانی تر لە جیهان . لێرەدا بە دڵنیاییەوە ئەتوانین بڵێن کە تەنیا هۆکارێک هەبێت بە ئەو جیاوازیەمان و شانازی کردنەمان بە کورد بونی خۆمان ، ئەوەش بێگومان تەنیاو تەنیا، دەگەڕێتەوە بۆ مێژووی دێرینی نەتەوەکەمان . کە بە درێژایی مێژووی ٢٥٠٠ساڵ پێش دەرکەوتنی ئاینی ئیسلام ، نەتەوەی کورد لەسەر بنەماکانی { بیر و چاک و ووتەی چاک و کرداری چاک }ی ئاینی پاکی زەردەشتی و خودای یەکتا پەرستی پەروەردە بووە . بۆیە دەتوانین بڵێن کە داب و نەریتی کورد ، زادەی فەرهەنگ و فەلسەفەو کەلتوری ئەو ئاینە پاکە بووە کە {بنەماکانی لەسەر ، خودا پەرستی و خۆشەویستی خودایی و مرۆڤ دۆستی ، وەک بونەوەرێکی خودایی بە پارێزگاریکردن لە {ژیان و ژینگە ، بۆ بە پاک راگرتنی ئاگر ئاوو هەوا و خاک و سروشت و ژینگەی و پارێزگاری کردن لە هەموو بونەوەرەکانی خودا} . ئەوەش لە رێگای چاککردن و پاک راگرتنی روح و ویژدان و پەیرەو کردنی راستی و راستگۆیی و چاککردن دەکرێت . بۆیە بە شانازیەوە دەتوانین بڵێن: ناسنامەی کورد و جیاوازی نەتەوەییەکەی دەگەڕێتەوە بۆ مێژووی هەزاران ساڵە لە پەروەردە بوونی کورد لەسەر ئەم بنەما پاکانە ، بە جۆرێک، کە مۆرک و رەگوو ریشەی لە قووڵایی ناخی جیناتی تاکی کورد داکووتاوە و لە داب و نەریت و رەفتارەکانی هەموو تاکێکی کوردی نێرو مێ هەستی پێ دەکرێت . لە گەپەو بەڕەسەی ئاگری پیرۆزی نەورۆزی هەموو ساڵێکی نوێ زەردەشتی و کوردی هەستی پێدەکرێت . لە دیمەنی سروشتی جوانی رازاوە بە داب و نەریتی فەرهەنگ و کەلتوری جیاوازی کۆمەڵگای کوردی هەستی پێ ئەکرێت . لە دیمەنی جوانی دەرفەنی سروشتی دیهات و شارو چکەکانی کوردستان هەستی پێ ئەکرێت . لە سروشتی پەیوەندیە یەکسانی تێکەڵاو بە ئازادی و سەربەستی تاکەکانی ژن و پیاو و رەسەنایەتی لادێ و کەلتورە جوانەکانی هەستی پێی ئەکرێت. لە ناخی هەر تاکێکی مسڵمانی میانرەوی کورد ، لە لایەنە چاکەکاریەکانی مسڵمانیەتیەکەی کە فەرمان بە چاکە دەکات بە دوورکەوتنەوە لە خراپە ، بە مەبەستی خوداپەرستی و مرۆڤ دۆستی هەستی پێی دەکرێت . ئەمانە هەمووی زادەی دەرهاویشتەی دوو هەزار و

پێنچ سەد ساڵی پەروەردە بوونی کوردە لەسەر فەرھەنگی ئاینی پاکی زەردەشتی کە نەخشی کێشاوە لە ناخی کورد . ھەر بۆیەش کورد لە ھەر کوێک بێت و لەسەر ھەر ئایین بیرو بۆچونێک بێت ، کورد بوونی وەک ناسنامە بۆتە مایەی شانازیکردن . گەر بە ووردی بیر بکەینە لە مێژووی سەردەمی ئاینی زەردەشتی و شارستانیەتی مر□قایەتی لە سەردەمی دەستەڵاتی ئیمپراتۆریەتی مێدەکان کە بە رەچەڵەکی نەتەوەی کورد ناسراون ، ئینجا بە باشی تێدەگەین کە جیاوازیەکانمان و شانازیەکانمان لەو مێژووە سەرچاوە دەگرێت . بۆیە ئێمەی کورد پێویستە لەسەرمان کە مێژووی خۆمان بناسێنەوە چونکە بەبێ ھەولدان بۆ ناسینەوەی مێژووی خۆمان ، نە خۆمان دەناسینەوە ، نە پێگەی خۆشمان ئەدۆزینەوە لە ناو شارستانیەتی مر□قایەتی . بە داخەوە کە دەبینین نەتەوەکانی داگیرکەری کوردستان مێژووی کوردیان شێواندووە ، بە جۆرێک نوسراوەتەوە ، راستیەکانی بە ئەنقەست شێوێنراوە ، بۆ ئەوەی بە تێپەربوونی کات کورد ناسنەمەی نەتەوەیی خۆی لەیاد بچێتەوە ، بۆ ئەوەی تاکی کورد ئێنتیمای بۆ گەل و خاکی پیرۆزی نیشتمانەکەی لە دەست بدات . بۆ ئەوەی سەرەنجام ، کورد ببیتە کامایەتێکی پاشکۆ بۆ ئەو نەتەوانەی کە بە درێژای مێژووی ستەمیان لە کورد کردووە . ئەگەر چاوێک بە مێژووی نەتەوەکەمان بخشینین دوای روخانی دەستەڵاتی دەوڵەتی مادەکان ، دەبینین خاکی کوردستان بۆتە مەیدانی تەراتێنی جەنگی ئیمبراتۆرە زل ھێزەکان لە ناوچەکە . لە کاتێکدا کورد لە ماڵی خۆی لە نیشتمانی داگیر کراوی خۆی و بە ھیچ جۆرێک و ھەرگیز ھیرش و پەلاماری خاکی ھیچ ووڵاتیک و نەتەوەێکی تری نەداوە .

ئەو سەردەمەی کە، کورد خاوەنی ئاین و فەرەھەنگ و کەلتوری خۆی بووە لە ناوچەکە، بەھەمان شێوە دەبینین ، کورد خاوەنی دەوڵەت و دەستەڵاتی بەھێزی خۆی بووە . بەڵام کاتێک لەوەرچەرخانی مێژوو دا کورد ، دەستەڵات و ئاینی خۆی لەدەستدا بەھۆی ھێرشی زلھێزە درندە داگیرکەرەکان ، کوردیش وەک نەتەوەێک ووزەو ھێز و پێگەی لە ناو نیشتیمانی خۆی لەدەست دا وە و لاواز بووە . ھەر بۆیە کورد بەردەوام و تا ئێستاش ، ھەر لەسەنگەری بەرگریدا بووە لە بەرامبەر ئەو ھێزانەی دەوروبەری کە لە ھاوکیشەی ھێزدا زۆر نابەرابەر بووە . ھەربۆیەش بە پلانی دوژمنان ، کورد بەردەوام تووشی ھەڵەی پەرتەوازەیی و بێ دەستەڵاتی و ژێر دەستەیی بووە. بەردەوام کورد تووشی کێشەی نەبوونی یەکریزی بووە ، کە بۆتە ھۆی ئەوەی دوا بکەوێت لە پاراستنی د□سکت□وتە مێژوویەکانی . کورد ئێستا بۆ ئەوەی بتوانی د□سک□وتەکانی بپارێزێت کە رەنجی خەباتی خەێناوی یەک سەدەیە لە کوردستان ، بۆ ئەوەی تاکی کورد موتمانەی بە خۆی و

هیوای بە ئایندەیەکی سەرکەوتوو و ئینتیمای بە خاک و گڵ و نیشتمانی کوردستان بەهێز بێت ، زۆر پێویستە لەسەر مێژووناسانی کورد , دەست بکەن بە نوسینەوەی سەر لە نوێی مێژووی راستەقینەی نەتەوەکەیان . بە دڵنیایەوە بە سەرکەوتنی ئەم هەوڵە و کوششانە پێویستە لایەنە پەیوەندیدارەکان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان ، پلانی جدیان هەبێ بە هاوکاروی و یارمەتیدانی ئەم ئەرکە نەتەوایەتی و نیشتمانیە پیرۆزە . تەرخانکردنی بوجەیەکی شایستە و گونجاو بە پاراستن و پارێزگاری کردن لە شوێنەوارە مێژوویەکان، کە ئێستا رووبەرووی مەترسی لە ناوچوون بونەتەوە ، بە هۆی باندەکانی مافیای ئاسار و هەروەها بە هۆی رووداوە سروشتیەکان وەک باران و لافاو سووتان بومەلەرزە وە هەروەها هەوڵی بەردەوامی دەوڵەتانی ناوچەکە بە بۆمبارانکردنی شوێنەوارە مێژویەکانی کورد بە مەبەستی لەناوبردنی مێژووی دێرینی نەتەوەی کورد . چونکە ئەم شوێنەوارانە سەرچاوەی سەرەکین بە دراسەکردن و توێژینەوەی زانستیانە، بە نوسینەوەی سەر لە نوێی مێژووی کوردو کوردستان .
دووبارە دەبێت ئەوە بزانین و بە کردار جێبەجێی بکەین ، کە کلیلی سەرکەوتنی گەلەکەمان مەرج و فاکتەری سەرەکی و تەنیا ، یەک ڕێزی و ڕێکخستنەوەی ناوخۆی ماڵی کوردە لە نیشتمانی خۆیدا، ئەوەش بە گەڕانەوە بە فەرهەنگ و کەلتورە ڕەسەنەکەی کە {بیر و ووتەو کرداری چاکە} ، بە داهێنان و بەرجەستەکردنی ئەم سێ چەمکە دەبێت، لە ناخ و ڕەفتارو هەر تاکێک وخێزانێک و حزب وکۆمەڵگا و حوکمرانانی کورد ، لە هەموو بوارەکانی ژیان.

جمال سلیمان
١/١/٢٠٢٣

سێ کتێبی شیعری پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

١- ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵای (ئۆقیانووسیا بە تامی شیعر)ی پێشەوا

کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

پێشەوا کاکەیی، خاوەنی چەندین کتێبی شیعری و لێکۆڵینەوە و نامەی ئەدەبییە؛ هەروەها خاوەن دوو مانیفێستەی پڕۆژەی شیعرییە، بە ناوی: «شعرەڕێ» و «شعرەڕێی گەلدەزی» کە کارنامەکەی شیعرەڕێ لە هەشت پڕۆژە پێک هاتووە، ئەوانیش:

١- ئەفریقانامە، بە تامی شیعر.
٢- زەمیننامە، بە تامی شیعر.
٣- ئەمریکای باشوور، بە تامی شیعر.
٤- ئەمریکای باکوور، بە تامی شیعر.
٥- زەریا و بەستەڵەکی باشوور، بە تامی شیعر.
٦- ئۆقیانووسیا، بە تامی شیعر.
٧- ئاسیانامە، بە تامی شیعر.
٨- ئەورووپانامە، بە تامی شیعر.

شاعیر، لە ساڵی ٢٠١٦ەوە تاکوو ئێستا، شەش پڕۆژەی نووسیوە، هەروەها بەرگی یەکەمی مانیفێسەی دووەمی شیعرەڕێی گەلدەزی) بە چاپ گەیاندووە کە یازدە بەشە.

لەبارەی ئەم پەڕتووکەوە پێشەوا کاکەیی دەڵێت:
ئەم بەرهەمە: دووەم ئەزموونی شیعری منە کە لە (ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا)دا خۆی دەبینێتەوە. پڕۆژەی شەشەمی کارنامەی (شیعرەڕێ)ـمە کە لە ساڵی ٢٠١٦ـەوە کاری لەسەر دەکەم. ئەمەیش دوای ئەوەی دێت کە پڕۆژەی پێنجەم (زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی شیعر) وەک (ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا) لە ساڵی ٢٠٢١ نووسرا و لە ساڵی ٢٠٢٢ چاپ کرا. لەو پەڕتووکەدا، پێشەکی و کورتەیەکی تێدایە لە بارەی (ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا) وەک ژانرێکی نوێی شیعری، کە ئەم ژانرە خۆم لێکم داوە و بەرهەمم هێناوەتەوە وەک ژانرێکی نوێی شیعری. بە واتایەکی تر، من خاوەنی ئەم ژانرەم لە مێژووی شیعردا. لەو پەڕتووکەدا، سێ کاری جیاوازم خستووەتە ڕوو، کە ئەویش ئەوەیە لەدوای زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی شیعر دیسانەوە وەک ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا هاتووەتە بەرهەم. هەروەها یەکەمین جارە (ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا) لەبارەی ئەم قاڕەوە دەنووسرێت بە شیعر. هەروەها جارە شیعری تێدا زاوەتەوە و بە شیعر بەستراوەتەوە. ئەم پڕۆژە شیعرییە، خەم و ئازار و حەیرانی کەسێکە کە دەیەوێت لەناو دوورگە و شەپۆلەکانی وڵاتانی ئۆقیانووسیادا، زمان و فکر و مێژوو و ڕەخنە و هێزی داگیرکەر و کەمە□□□شتەک بگەڕێتەوە، خەمی کورد وەک

بوون و هەبوو بەر باس بدات. کورد دەباتە ناو ئەو گەلانەی کە لەو قالەدا دەژین و گەلانیش ڕادەکێشێتە ناو خۆیەوە، لەوێوە هەم ڕەخنە لە خۆی و هەم لە جیهانیش دەگرێت. لەگەڵ ئەوەیشدا، کوردێکی گەڕیدە لەناو و ئاو و دوورگەکاندا جیهانی ژینگە بەر باس دەدات. باس لە گرنگی زمان و شوناس و کولتوور و داهاتوو دەکات و دەیانخوێنێتەوە.

پارچە شیعرێک لە کتێبی: (ئۆقیانووسیا بە تامی شیعر)ەوە…

ڕاناچڵەکێن، کێ؟ مر□ق □اناچڵەکێ!
ئەگەرچی هەریەکە لە جێی خۆیەوە،
[ڕا دەردەبڕێت و
ڕان دەخوات و
ڕانا، دنیای سەرمایەداری و
ناچڵە کارەکانی و
چڵ بە چڵی درەخت دەشکێنێ و دواییش دەڵێ
کێ بووە؟
دێتەوە ناو زمان و
بەستەزمان خۆی نیشان دەدات و دەڵێ
کێ ڕاناچڵەکێ؟ دیسانەوە دەڵێم مر□ق □اناچڵەکێ!]

بەڵێ ڕاناوەستێ،

بێ ڕا و ناو و ڕاناو و ئاو دانامرکێتەوە،
خۆی پێ دانایە و مرکەمرکی دێ و خەو دەیباتەوە.
کە لە خەو هەڵدەستێ، دەنواڕێ
ئاسمان ساوە و هەڵم لەسەر ئاوەکان هەڵدەستێ.
ببوورن ئەی دوورگە زگدڕاوەکان!
هێندەی ئاو بخۆنەوە هەڵمساون،
لەناو زەریادا قەتیس ماون!
مر□ق ف□ر بووە بە دەستبەسەریەکترداشکاندنەوە
دەست دەکات بە پۆز،
دەستبەسەر دەبێت بە هۆی تاوانەکانی،
بەسەر یەکتریدا دەڕشێنەوە،
یەکتر دەشکێننەوە،
داش دەدەنە یەکتری و
داشکاندن بۆ خۆیان دەکەن کە ئیتر
شکاون و هەڵناستنەوە.

٢- چاپی دووەمی «پاشماوەی هەناسەکان»ـی پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

ئەم بەرهەمە: لە ماوەی ساڵانی (٢٠٠٥ – ٢٠٠٨)ـدا نووسراون، ساڵی ٢٠٠٨، بۆ جاری یەکەم لە چاپخانەی گەنج لە سلێمانی لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوە. چاپی دووەمی لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی دیسانەوە لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوەتەوە. ئەم پەڕتووکە: پێک هاتووە لە (٣٨) شیعر و لە دووتوێی (١١٨) لاپەڕەدا و لە چوارچیوەی فکری و سیاسی و ئەوینی و ڕەخنەدا خۆی دەبینێتەوە. کاری ڕێنووس و هەڵەچنی: (وشیار عەلی) و کاری بەرگ: (ئیبراهیم ساڵح)، بۆ ئەنجامیان گەیاندووە.

.

پارچە شیعرێک لە کتێبی: (پاشماوەی هەناسەکان)ـەوە…

شێتەکان سیگارکێشێکی عەجاییبن،
لە یەکەم مژیاندا
دووکەڵێکی خەیاڵاوی وێنا دەکەن،
کە دەبینن لە وێنەی ئافرەتێکی ڕووت دەچێ،
قونچکی سیگارەکەش دەمژن!

٣- چاپی سێیەمی «منم، دیدەوانیی گوێ دەکەم»ـی پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

ئەم بەرهەمە: لە ماوەی ساڵانی (٢٠٠٧ – ٢٠١٠)ـدا نووسراون، ساڵی ٢٠١١، بۆ جاری یەکەم لە چاپخانەی دیلان لە سلێمانی لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوە. چاپی دووەم و سێیەمی لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی دیسانەوە لەسەر ئرکی نووسەر خۆی چاپ کراوەتەوە. ئەم پەڕتووکە: پێک هاتووە لە ١٦ شیعر و چامە، کە خۆی لە (١٠٧) لاپەڕەدا دەبینێتەوە، کاری ڕێنووس و هەڵەچنی: (وشیار عەلی) و کاری بەرگ: (ئیبراهیم ساڵح)، بۆ ئەنجامیان گەیاندووە.
ئەم بەرهەمە: ئەزموونێکی سەرەتای نوێی شاعیرە لەمەڕ بوونێتیی هەبووەکان، کاکەیی لەم بارەوە دەڵێت: ئەم بەرهەمەم لەمەڕ دنیای ڕۆحانیی و هەبوویەتیی بوونەکانەوەیە، کە بوون تێیدا ناوەندی دەقە. ڕوانینە لە جیهانبینیی مرۆڤ بۆ بوونەکان، کە لە پێناو خودێتیدا بوونەکان دەخەنە ژێر حەز و ویست و دەسەڵاتی خۆیانەوە. مرۆڤ وەک بکوژی لە هاتووە لە پێناو خواستەکانیدا، هەبوویەتیی دیکە وەک پێویستی بە هەبوویەتیی خۆی تەماشا دەکات. لەم بارەوە،

لە پێشەکیی پەڕتووکەکەیدا دەڵێت: «گوڵ، ئەو ڕۆحە موقەددەسەیە، کە وەک گشت ڕۆحە خوڵقاوەکانی دیکەی خودا، بە دیار پشووی درێژی ژیانەوە ڕاوەستاوە و هەمیشە لە دەلاقەی جوانیی خۆیەوە دەڕوانێتە ژیان. ئەوە گوڵە هەمیشە فەرامۆشیمان دەداتێ، وێنەی بەهەشتمان نیشان دەدات. گوڵ شوێنگەی خۆی ڕازاوەیە و دەروونی مرۆڤەکانیش ئاسوودە دەکات؛ ئەگەرچی هەر گوڵێ، دەبێتە شەهید و ئەنفالی «زیندەبەچاڵ»ـی دەستی مرۆڤەکان.»

پارچە شیعرێک لە کتێبی: (منم دیدەوانیی گوڵ دەکەم)ـەوە…

ئەی گوڵ! تۆ موحیبەتیت،
چۆن دڵم دێت ڕۆحت بکێشم؛
سەرت لە لەش جیا بکەمەوە و
بتکەمە قوربانی بۆ یارەکەم!
ئیزنم بدە ئەی گوڵ!
بە خاکەوە بتگوێزمەوە بۆ لای ئەو؛
دەستکم بە قەدتەوە،
تا دڕکەکانت بە پەنجەمدا بچن و خوێناوی بن،
دەستەکیشم به ڕەگوڕیشەی نێو خاکتەوە بێت.
تا تێبگات یارم کە تۆش موحیبەتیت.
ئیزنم بدە ئەی گوڵ!
دیدەوانییت بکەم و نەهێڵم کەس لە دزت بجەنگێت،
تا ئەو ساتەی تەمەن یەخەت دەگرێت؛
تا خودا، بەرەو مەرگت ڕادەکێشێت.

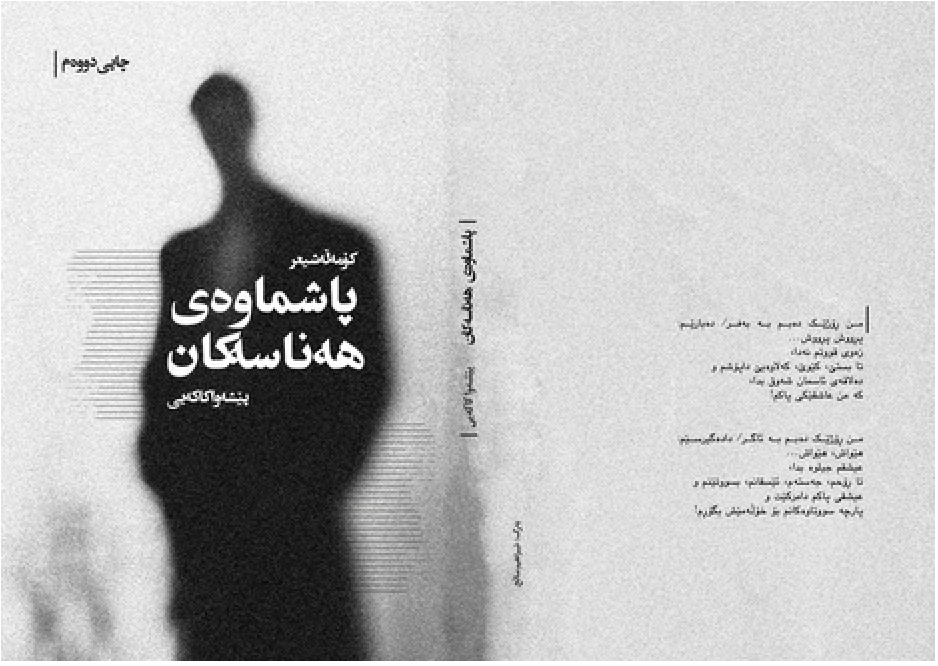

سەبارەت بە شەڕی تراژیدیا ئامێز
لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.. حەمید

تەقوایی

و: کاوە عومەر

بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵی جەدید ئامادەکراوە

حەسەن ساڵحی: حیزب لە بەیاننامەکانیدا سەبارەت بە شەڕی نێوان هێزە ئیسلامییەکان و ئیسرائیل، ئەو شەڕەی بە شەڕێکی کۆنەپەرستانە لە دژی خەڵکی لە هەردوولا زانی. گومانی تێدا نییە کە حەماس هێزێکی کۆنەپەرستە، بەڵام ئایا ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین لەم کارەدا جێگای نییە؟ لە لێکدانەوەی کۆتاییدا ئایا ئەم شەڕە بەهۆی ئاوارەبوونی دەیان ساڵەی فەلەستینییەکان و تاوانی حکومەتەکانی ئیسرائیلەوە نییە لە دژی ئەوان ؟

حەمید تەقوایی: لە ئاستێکی بنەڕەتیدا بە دڵنیاییەوە هەر بەوجۆرەیە. ڕیشەی ئەم کێشەیە ئازار و مەینەتی خەڵکی فەلەستینە، کە لە خاک و ماڵ و گوندی خۆیان ئاوارە بوون و هەموو ڕۆژێک ئەم کێشەیە ڕەهەندی کارەساتبارتری وەرگرتووە. مافە سەرەتاییەکانی خەڵک پێشێل کراوە و بەشێکی زۆری خەڵکی فەلەستین تا ئێستاش لە وڵاتانی جیاجیادا ئاوارەن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە تێیدا نیشتەجێ بوون، لە کەرتی غەززە و لە کەرتی ڕۆژئاوا، نەک هەر بێبەشن لە سەرەتاییترین بارودۆخی ژیان، بەڵام سێبەری ڕەشی حکومەتی ئیسرائیل بەردەوام بەسەر سەریانەوەیە. ئەمە کارەساتە و ڕوونە کە لە ڕوانگەی سیاسی وکۆمەڵایەتییەوە ڕەگی کێشەکە لێرەدایە. لە لایەکی ترەوە هیچ گومانێک لەوەدا نییە کە ئەمە شەڕێکی کۆنەپەرستانەیە. هەردوولا له هێرشه کانیاندا خه ڵکیان کردووه ته ئامانج و نه ته وه یه کگرتووه کان به فه رمی ڕایگه یاند که هەردوولا له چه ند ڕۆژی ڕابردوودا تاوانی جه نگییان ئه نجام داوه. ئەم لایەنانە هەمووی ڕاستن، بەڵام کاتێک کە لە ڕووی مێژووییەوە دەگەڕێینەوە سەر ڕیشەی کێشە، تاوانێکی دیکە ڕوویداوە، کە بەتەواوی یەکلایەنەیە. کارەساتەکە بە ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان دەست پێدەکات و زیاتر لە ٧٠ ساڵە ئەم بابەتە بەردەوامە. تا چارەسەری کۆتایی ئەم پرسە نەکرێت، ئێمە ناوەناوە شاهیدی شەڕی خوێناوی لەو شێوەیە دەبین. ئه مه برینێکی قووڵه له سەر جەستەی خەڵکی فه له ستیندا و ڕێگا چارەی کۆتاییهێنان به و شه ڕانه چاره سه رێکی ئینسانییە بۆ ئه م کێشه یه. تراژیدیاکە ئەوەیە کە لەم شەڕەدا کە ڕویداوە خەڵکی فەلەستین

نوێنەرایەتی ناکرێت.
کێشەی فەلەستین بووەتە هۆی ئەوەی لە چەند دەیەی ڕابردوودا هێزی جۆراوجۆر بێنە مەیدان و شەڕ لەگەڵ داگیرکەرانی ئیسرائیل بکەن. هێزەکانی وەک ڕێکخراوی ئەلفەتح، کە ڕێکخراوە ناسیۆنالیستی و چەپەکان تێیدا چالاک بوون، بەڵام هێزە ئیسلامییەکان جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبوو. دوای ئەوەی ستراتیژی گشتی ئەمریکا بۆ دروستکردنی پشتێنەی سەوز لەدژی یەکێتی سۆڤیەت پێشنیار کرا – کە تئەندازیاری دامەزراندنی موجاهیدینی ئەفغانستان و بەرزکردنەوەی خومەینی لەخۆگرتبوو – حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی بڕیاریاندا پشتیوانی هێزەکانی دەسەڵاتی فەلەستین بکەن لە پرسی فەلەستینیشدا مەیدانێک بدە بە هێزە ئیسلامییەکان و حەماسیش لەرێوە دەست پێدەکات. سیناریۆیەکی هاوشێوەی بردنەپێشەوەی داعش. بەم شێوەیە پرسی خەڵکی فەلەستینیان ڕفاند و کردیان بە ململانێی نێوان ئایینە جیاوازەکان. تا ئەو کاتە ململانێی نێوان هەردوولا لەسەر هەڵاواردنی نەتەوەیی و پرسی دەوڵەتی فەلەستین و مافی چارەی خۆنووسینی خەڵکی فەلەستین و هتد بوو. بەڵام بە ئەنقەست و بە ئاگادارییەوە خستیانە چوارچێوەی ململانێی نێوان ئیسلام و جولەکە. لە حکومەتی ئیسرائیلدا کوتلە توندڕەوە ئایینییەکانی وەک حکومەتی ئێستای نەتانیاهۆ دەستی باڵایان هەیە، کە هەموو شەرعیەت و هۆکارەکانی بوونی وڵاتەکەی لە تەورات و بەڵێنی خاکی بەڵێندراوەوە وەردەگرێت.
ئەم چوارچێوە ئایینییە بە تەواوی لە بەرژەوەندی ئیسرائیل کاردەکات، چونکە بنەمای کێشەکە کە ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستینە، وەک ململانێ و شەڕی مەزهەبە ئایینییەکان بەلاڕێدا دەبات ودەشێوێنێت. بەڵگەلێک هەن کە بە ڕوونی نیشانی دەدەن کە ناتانیاهۆ بە ئەنقەست سیاسەتی بەهێزکردنی حەماسی پەیڕەو کردووە بە ئامانجی دووبەرەکی نانەوە لە ڕیزی فەلەستینییەکاندا (لە نێوان فەتح و حەماس) و بە کردەوە پلانی پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستینی ڕەتکردووە تەوە.
لە لایەکی دیکەوە هێزگەلێکی وەک حیزبوڵڵا، حەماس و کۆماری ئیسلامی هەن کە ئاڵای ڕەشی جیهادی ئیسلامییان لە دژی زایۆنیستەکان هەڵکردووە. لەهەردوولاوە مەسەلەکە بووەتە ململانێ و شەڕێکی مەزهەبی، لەکاتێکدا بنەمای مەسەلەکە بەهیچ شێوەیەک ئایینی نییە و هیچ پەیوەندییەکی بە جیاوازی ئایینییەوە نییە. مەسەلەکە تایبەتە بە ئاوارەکردنی خەڵکی ناوچەیەک لە ماڵ و حاڵی خۆیان و ئەمەش پرسێکە کە دەبێت چارەسەر بکرێت.
وەک ئاماژەم پێدا، هێزە ئیسلامییەکان و حکومەتی ئیسرائیل لە

چوارچێوەیەکی ئایینیدا هەردوو کیان پرسەکەیان بردووەتەوە و هەر لەبەر ئەمەشە کە ئێمە شاهیدی ئەو کارەساتانە دەبین کە ئەوە باستان کرد. لە مێژوودا دڕندانەترین تاوان لە شەڕە ئایینییەکاندا ڕوویانداوە و نموونەیەک ئەم شەڕەی ئێستایە.

حەسەن ساڵحی: هێرشێکی وەها بەرفراوانی هێزە ئیسلامییەکان بۆ سەر ئیسرائیل بێ وێنەیە. بەشێک لە چاودێران پێیان وایە کە ڕەهەندەکانی ئەم شەڕە بە هۆی پشتیوانی سیاسی و سەربازی کۆماری ئیسلامیی حەماس و حیزبوڵڵایە. بۆچوونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: گومانی تێدا نییە کە کۆماری ئیسلامی یەکێکە لە هێزە سەرەکییەکانی پشتیوانی نەک هەر حیزبوڵڵا و حەماس بەڵکوو لە بزووتنەوەی تیرۆریستی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکە و لە جیهاندا. زۆر ڕوونە کە کۆماری ئیسلامی هەمیشە لە ڕووی دارایی و سەربازی و سیاسییەوە پشتیوانی ئەو هێزانە بووە. بۆ کۆماری ئیسلامی، بەتایبەتی پرسی فەلەستین ئاڵایەکە بۆ پاراستنی پێگەی خۆی و پاساودانی سیاسەتە کۆنەپەرستانەکانی لە ناوچەکە و تەنانەت لە دژی خەڵکی ئێرانیش.
هەر بۆیە ئەم شەڕە بەناچاری پێی کۆماری ئیسلامیشی تێدەکەوێت. بێگومان خامنەیی بۆ ئەوەی نەکەوێتە ژێر فشاری ڕاستەو، ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە ڕاستەوخۆ لەم شەڕەدا بەشداریمان نەکردووە، بەڵام لە هەمان کاتدا ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە پشتیوانی حەماس دەکەین، ئەمانە گەنجی ئازای فەلەستینین و پاڵەوانن و هتد. بە واتایەکی تر، کوشتنی منداڵان و ئەو کارەساتانەی کە حەماس بەسەر خەڵکی ئیسرائیلدا هێناوە، لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە هەنگاوێکی جێی ستایش و ئازایانە و قارەمانانەیە. هەموو جیهان ئەمەی بینیوە و هەمووان دەزانن کە کۆماری ئیسلامی سەر بەم بلۆکە سەروو کۆنەپەرستانەیە لە ناوچەکەدا.
بەدیاریکراوی کۆماری ئیسلامی لە بواری سیاسەتی ناوخۆ و ناوچەییدا دەیەوێت ئەم شەڕە بۆ بەهێزکردنی خۆی و بارودۆخی قەیراناوی خۆی بەکاربهێنێت، لە دژی شۆڕش لە ناو ئێران و لە ناوچەکەدا بۆ ئەوەی ڕێگری لە نزیکبوونەوەی سعودیە و ئیمارات لە ئیسرائیل و پەیمانی ئیبراهیم و هتد بکات. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە کۆماری ئیسلامی پێویستی بەم شەڕە هەیە و دەیەوێت کەڵک لەم شەڕە وەربگرێت. بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بە کۆمەڵگای ئێرانەوە هەیە، ئەم جۆرە هەوڵانەی ڕژێم سەرکەوتوو نابێت. بەپێچەوانەوە ناڕەزایەتی بەرامبەر ئەم شەڕە دەگۆڕێت بۆ گۆرەپانەیەکی دیکە لە خەبات و ناڕەزایەتیی

خەڵکدا. ئەمە حکومەتێکە کە ڕووبەڕووی ش□□ش□□کی مەزن بووەتەوە و بە لەگەڵ هەر هەنگا و هەوڵێکیدا زیاتر بەرەو لێواری لەناوچوون دەجێت. دڵنیام ئەم شەڕە بە زیانی کۆماری ئیسلامی کۆتایی دێت.

حەسەن ساڵحی: دوای کوشتنی جەرگبڕو نامرۆڤانەی بەشداربووانی فێستیڤاڵێکی میوزیک لە باشووری ئیسرائیل و موشەکبارانی چەند شارێکی ئەم وڵاتە و کۆمەڵکوژی دانیشتوانی گوندە سنوورییەکان لەلایەن حەماسەوە، حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ بۆردومانی بەردەوامی غەززە، دەستپێکردووە بەهێرشێکی تۆڵەسێنانەی بەرفراوان ڕایگەیاندووە کە ئەمە تەنها سەرەتایەکە. ئایا ئامانجی نەتانیاهۆ، ئەوەیە کە حەماس بەتەواوەتی تێکبشکێنێ و دوبارەی کەرتی غەززە بلکانێتەوە بە ئیسرائیلەوە؟

حەمید تەقوایی: باس لەوە دەکرێت کە ئەم هێرشە ئاسمانییە بەردەوام و بۆردومان و مووشەک باران و هتد، لە ڕۆژانی داهاتوودا هێرشێکی زەمینیشی لەگەڵدا بێت. ئیسرائیل زیاتر لە ٣٠٠ هەزار سەربازی لە سنووری غەززە کۆکردۆتەوە بە مەبەستی دەستپێکردنی لەشکرکێشی زەمینی. ئەوان خۆیان ڕایانگەیاند کە ئەمە کۆتایی کارەکانی حەماسە، بەڵام هێشتا ڕوون نییە کە ئایا کۆتایی هاتنی کارەکانی حەماس بە مانای کۆتایی هاتنی ئەو ئۆردوگایە لە کەرتی غەززە کە ل□ بەردەستی فەلەستینییەکان بەجێیان هێشتووە یان نا. پێویستە ئەمە ببینرێت، بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا بڕیارە غەززە بە تەواوی لەناوب□ن. جەنەڕاڵێکی ئیسرائیلی ڕایگەیاند کە کەرتی غەززە دەگەڕێنینەوە بۆ سەردەمی بەردین. واتا بەرد لە سەر بەرد دانانێین. ئەوان پلانێکی وایان هەیە و بە بیانووی ئەوەی کە دەیانەوێت حەماس لەناوب□ن، تەواوی کەرتی غەززە لەناو دەبەن، ئەمەش لە ڕاستیدا کۆمەڵکوژییەکی بێ وێنەی ل□ند□کەوێتەوە. یەکێک لە تاکتیکەکانی هێزەکانی حەماس پەنابردنە بۆ ناو خەڵک. بنکەکانیان لە ژێر زەوی و ژێر نەخۆشخانە و قوتابخانە و...هتد و مر□ق و□ک ق□□غانی مر□ق ب□کاردەهێنن. هەر جۆرە هێرشێک بۆ سەریان دەبێتە هۆی لەناوچوونی هەموو نیشانەکانی ژیان لە کەرتی غەززە. ئەوان بە ڕوونی ڕایانگەیاندووە کە دەیانەوێت هەمان شت بکەن. بیانوویەکیان هەیە بۆ لەناوبردنی هەموو شتێک لە کەرتی غەززە. بەڵێ، بەڕاستی هێزەکانی حەماس وەک داعش کوشتارێکیان ئەنجامداوە، ئەمەش وا دەکات مووی لەشی هەرکەسێک ڕاست بێتەوە. کوشتارێک کە تەنانەت لە تاوانی جەنگیش تێدەپەڕێت. بەڵام تاوان پاساو بۆ تاوان نادات. حکومەتی ئیسرائیل دەیەوێت بە کوشتاری خەڵکی غەززە تۆڵە لە حەماس بکاتەوە.

تا ئێستا ڕوون نییە کە هێرشەکانی ئیسرائیل لە کۆتاییدا بەرەو کوێ دەڕوات. لەوانەیە دووبارە داگیرکردنی کەرتی غەززە بێت یان دووبارە لکاندنی بە ئیسرائیلەوە. بەڵام ئەنجامەکەی هەرچییەک بێت، ئەم شەڕە بەکوشتاری بێ وێنەی لەگەڵدا دەبێت. کارەساتێک کە پێم وایە جیهان، خەڵکی شارستانی جیهان، تەحەمولی ناکات و لە بەرامبەردا دەوەستنەوە. بەڕای من وەستانی دەستبەجێی شەڕ کە لەمەوە داوای دەکەین، دەبێتە پرسێکی بەپەلە بۆ هەموو هێزێک و هەموو حکومەتێک کە توزقاڵێک بەها بە ژیانی مرۆڤەکان قایل بێت.
دەبێت لە دژی ئەم شەڕە بوەستین. لە بارودۆخی ئێستادا حکومەتی ئەمریکا و حکومەتەکانی ئەوروپا بە بیانووی هێرشی دڕندانەی حەماس ڕایانگەیاندووە کە لەبەراوانە وبە تەواوەتی پشتیوانی لەحکومەتی ئیسرائیل دەکەن. بەڵام پاراستنی ئەم پێگەیە لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕەکە قورستر دەبێت. چونکە تاوانە جەنگییەکانی حکومەتی ئیسرائیل زیاتر دەبێت و قورستر دەبێت پاساو بۆ لایەنگرانی ئیسرائیل بهێنرێتەوە. بەرگریکردن لە ئیسرائیل بە بیانووی ئەوەی کە حەماس دەستی بە هێرشەکە کردووە، چیتر جێگەی خۆی لە بیروڕای گشتیدا نابێت.
هیوادارم ئەم دۆخە ببێتە هۆی ئەوەی جیهانی شارستانی ڕاپەڕێت لە دژی ئەم تاوانبارانە بوەستێت و ڕێگە نەدات ئەم کوشتارانە بەردەوام بێت.

حەسەن ساڵحی: دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هێرشی حەماسیان وەک سەرکەوتن بۆ خەڵکی فەلەستین ئاهەنگ بۆ دەگیڕان و پێشکەشکارانی تەلەفزیۆنە فەرمییەکانی کۆماری ئیسلامیش بێ شەرمانە کوشتنی منداڵان و خەڵکی بێ دیفاعیان وەک دەستدرێژیکار پاساو بۆدەهێناوە. ئایا ئەم شەڕە لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامیدایە؟ کاریگەرییەکانی لەسەر بارودۆخی سیاسی ناوچەکە و ئێران و شۆڕشی ئێستا چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات زۆرترین سوود لەم شەڕە وەربگرێت بۆ بەرژەوەندی خۆی، هێزی خۆی نیشان بدات، بانگەشەی ئەوە دەکات کە هێشتا دەسەڵاتی ڕێکخستنی شەڕێکی لەو شێوەیەی هەیە و هەوڵ دەدات هێزە ئیسلامییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا بەهێز بکات.. هتد. بە گوتەی کۆماری ئیسلامی، هێرشی حەماس گورزێکە لە حکومەتی "داگیرکەری قودس" و زیاتر تەپڵی دژە ئیسرائیل لێدەدات.
بەڵام لە کۆمەڵگای ئێراندا ئەم قسانە کڕیارێکیان. خەڵکی ئێران تاوانەکانی ئەم حکومەتەیان بینیوە کە بە بەراورد لەگەڵ تاوانەکانی حەماسدا ڕەنگی پێوە نامێنێت. ئەگەر حەماس لە یەک

هەرشدا هەزار کەسی کوشت، کۆماری ئیسلامی لە ماوەی دەسەڵاتی خۆیدا دەیان هەزار کەسی هەر ئێران کوشت. نەک لە شەڕدا، بەڵکو وەک حکومەتێک هاوڵاتیانی خۆی کۆمەڵکوژ کردووە. دوا حاڵەتیش کۆمەڵکوژی ١٠٠ کەسە لە ڕۆژی هەینی خوێناوی زاهیداندا بوو. ئەمە حکومەتێکە کە تەقەی لە چاوەکان کردووە و تەقەی لە منداڵان کردووە و کیمیابارانی قوتابخانەی کچانی کردووە و دەستدرێژی کردووەتە سەر زیندانییەکان و تاوانی دیکە. هەرکاتێک حکومەتێکی لەو جۆرە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل ئاشکرا بکات، خەڵک تەنها بە زەردەخەنەیەکی تاڵ وەڵامی دەداتەوە. دەبێت سەرەتا دەستە خوێناوییەکانت لە شوێنێک بشارەوە، ئینجا ئەوانی تر ئاشکرا بکە! خەڵک دەمێکە دروشم دەڵێنەوە، فەلەستین بەجێبهێڵن، بیر لە ئێمە بکەنەوە. بەڵێ ئەم فەلەستیندۆستییە لە کۆمەڵگای ئێراندا هیچ جێگایەکی نییە.

ئامانجی ڕژێم قەناعەت پێکردنی خەڵکی ئێران و بەدەستهێنانی خۆشەویستی نییە. دەزانێت تازە کار لەکار ترازاوە. مەبەستی هێزنواندن و ترساندنی کۆمەڵگایە. دەیەوێت نیشان بدات کە نەک هەر لەرزۆک نییە، بەڵکو تەحەددای ئیسرائیلی کردووە. بەڵام ئەمە کورتخایەن و ڕاگوزەرە. هەروەک وتم لە درێژەی ئەم شەڕەدا کارەساتێکی وا ڕوودەدات کە هەڵگیرسێنەرانی دەکەونە بەر نەفرەت و تووڕەیی زیاتر لە لایەن خەڵکی نەک تەنیا ئێران بەڵکو خەڵکی ناوچەکە و خەڵکی فەلەستین خۆی و خەڵکی جیهانی شارستانی. بەم مانایە لە درێژخایەندا کۆماری ئیسلامی دۆڕاوی ئەم شەڕەیە.

ئەوەی کە ئەوان لە تیقیەکانی خۆیانەوە بەرگری لە کوشتاری منداڵان و خەڵکی ئیسرائیل دەکەن وەک کوشتنی دەستدرێژیکار، بە خەڵکی ئێران جێگەی سەرسوڕمان نییە. ئەمە حکومەتێکە لەسەر تاوانی بەهایی بوون خەڵک دەکوژێت، لەسەر تاوانی بێ حیجاب دەکوژێت، لەسەر تاوانی لادەر و کوفر و سوکایەتی بە پیرۆزییەکان و هتد دەکوژێت. بە شێوەیەکی سروشتی ئەم کەسانە پێیان وایە تەنانەت منداڵێکی ساواش وەک دەستبەسەرداگرتن دەبێ بکوژرێت. ئەم لۆژیکە تەنیا بە خوێنڕێژانی وەک کۆماری ئیسلامییە، هیچ کەسێک کە هەستی مرۆڤایەتیی هەبێت نەک هەر ئەو جۆرە پاساوانە قبوڵ ناکات، بەڵکو تووڕەیی و ڕق و کینەی بەرامبەر بەو تاوانبارانە زیاتر دەبێت و ئیرادەی بە ڕووخاندنی ئەم حکومەتە بەهێزتر دەبێت.

بەڕای من ئەم شەڕە مەیدانی شەڕێکی نوێ لە بەردەم شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا دەکاتەوە. گۆڕەپانی خەبات لە دژی حکومەتێکی شەڕخواز کە سەرمایەی سیاسی لە نەهامەتییەکانی خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل بنیاتناوە. شۆڕش لە ئێران تاکە ڕێگاچارەی ڕاستەقینەیە کە بتوانێت

سەری ماری ئیسلامی سیاسی کە کۆماری ئیسلامییە بدابەزویدا و بەم شێوەیە خەڵکی ناوچەکە لە دەست هێزە ئیسلامییەکان ڕزگار بکات. خەڵکی ئێران ئەمە دەزانن، خەڵکی جیهان ئەمە دەزانن و من پێم وایە ڕووی ڕەشی ئەم شەڕە بۆ کۆماری ئیسلامی دەمێنێتەوە و دۆڕاوی ئەم شەڕە کۆماری ئیسلامی دەبێت.

حەسەن ساڵحی: هێزە ڕاستڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆن کە بە زۆری پاشایەتیخوازەکان، هێرشی دڕندانەی حەماس دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین و پڕوپاگەندەکانیان دژی فەلەستینییەکان و عەرەبەکان چڕتر بووەتەوە. پێت وایە ئەگەری ئەوە هەیە ئەم پڕوپاگەندە ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستڕەوەکان بۆ لەبەرچاوگرتنی دوژمنایەتی خەڵکی ئێران لە گەڵ هێزە ئیسلامییەکاندا جێگایەک لە کۆمەڵگادا بکاتەوە؟

حەمید تەقوایی: ڕەنگە ئەوانیش لایەنگریان هەبێت، بەڵام جێگایەک نادۆزنەوە. ئەم شۆڕشە شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە. شۆڕشی نەتەوەیی-نیشتمانی و پیاو نیشتیمان ئازادی وکوروشی هەخامەنی و شانازیکردن بە دێرینەکانەوە و هتد نییە. ئەمە شۆڕشێکی نەتەوەیی نییە، شۆڕشێکی ئینسانییە. خەڵک خۆی ئەمەی ڕاگەیاندووە، دروشمی سەرەکی شۆڕش ئەمە دەڵێ. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە، تەنانەت ئەمڕۆش هێزە پاشایەتیخوازەکان لە نێو خەڵکدا جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبووە.
بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بەم شەڕەوە هەیە، وەک هەر بەوجۆرەی کە ڕوونم کردەوە، هەر لەسەرەتاوە کە کێشەی فەلەستین هاتە ئاراوە، ڕەنگ و ڕیشەکەی ناڕەزایەتی بوو بەرامبەر بە ئاوارەبوونی خەڵک لە وڵات و ماڵی خۆیان و لە پەناو بەدەستەوەگرتنی چارەنووسی خۆیان، کە خواستێکی پێشکەوتنخوازانە و مرۆڤدۆستانەیە. بەڵام کاتێک ئەم خواستە مرۆڤانەیان لە لەفافەی ئایینی و قەومی و ڕەگەزیدا پێچایەوە، بوار بۆ مانۆڕکردنی هێزە ڕەگەزپەرستەکان هەبوو. هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕاست و بەتایبەتی پاشایەتییەکان بەشێکن لەو هێزە قەومی و ڕەگەزییانە. ئەوان تەپڵی ئێران و ئێرانیبوون لێدەدەن و دژی عەرەب و دژی ئەفغانین. لەم دوایانەدا شایەتحاڵی ڕق و کینەیان بووین بەرامبەر بە کۆچبەرانی ئەفغانستان. نەفرەتکردن لە عەرەبەکانیش بەشێکە لە ناسنامەی ئەوان. دژی خەڵکی فەلەستین و حەماس و تاوانەکانی دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین. لە تویتێکدا نووسیم حەماس هەر ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی خەڵکی ئێران دەکات، نوێنەرایەتی خەڵکی فەلەستین دەکات! واتە هیچ، مانای ئەوەیە حەماسیش وەک کۆماری ئیسلامی دوژمنی خەڵکە.

لەم نێوەندەدا، هێزە ڕاستڕەوەکان کە ناسنامەکەیان ئێرانیبوون و ڕەگەزپەرستی ئێرانی و گەورەییخوازی فارسەکانە بەرامبەر بە بیانییەکان و کۆچبەرانی ئەفغانی و عەرەب و فەلەستینییەکانە،کەواتە خۆیان بەشێکن لە کێشەی خەڵک. سیاسەتی ئەوان ئەوەیە چاو لە تاوانەکانی ئیسرائیل دابخەن و تاوانەکانی حەماس لە پێی خەڵکی فەلەستین بنووسنەوە. ئەمە هەڵوێست و پێگەی ئەوانە. ئەوان بانگەشە دەکەن، دروشم دەدەنەوە، هاوهەڵوێستیان لەسەر ئەمە هەیە و بە بڕوای من یەکێک لە ئەرکەکانی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی وەک حزبی ئێمە ئەوەیە کە لە دژی کۆماری ئیسلامی و دژی هێزە ئیسلامییەکان و دژی حکومەتی ئیسرائیل و دژی هەموو ڕەگەزپەرستەکان وهێزە قەومی ناسیۆنالیستییەکان، لەوانەش ڕەگەزپەرستی ئێرانیبێنە مەیدان. هەموو ئەمانە نەوت بە ئاگری ئەم شەڕەدا دەکەن و دەبێت بەریان پێبگیرێت.

حەسەن ساڵحی: هەروەک لە سەرەتای چاوپێکەوتنەکەدا ئاماژەت پێکرد، پرسی فەلەستین و ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستین، پرسێکە کە مێژوویەکی هەندەی تەمەنی حکومەتی ئیسرائیلە، کە بووەتە ناوەندێکی قەیران و شەڕی ماڵوێرانکەر لە ناوچەکەدا. چارەسەری ئەم کێشەیە چییە؟ پێشمەرجەکانی چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین چین؟

حەمید تەقوایی: بێگومان لەم بارودۆخەی ئێستادا مەرجی یەکەم ئەوەیە کە بە زووترین کات ئەم شەڕە بوەستێنرێت. لە درێژەی ئەم شەڕەدا هیچ چارەسەرێکی سیاسی واقیعی و مومکین لە ئارادا نییە. ئەرکی یەکەم ڕاگرتنی شەڕە. ڕوونە کە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا سیاسەتێکی لەو شێوەیەیان نییە. لە لایەکی ترەوە لە بلۆکی بەرامبەر ئەوان و هێزە ئیسلامییەکان و بلۆکی ڕووسیا – چین نەک هەر ئامانجیان ئەوە نییە دەستبەجێ شەڕەکە ڕابگرن، بەڵکو هەموویان بە جۆرێک لە جۆرەکان سوودی لێ وەردەگرن. بۆیە کێشەکە دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی خودی خەڵک و هێزە پێشکەوتنخواز و ئازادیخوازەکانی جیهان بۆ ڕێکخستنی ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان لە دژی شەڕ و دەستبەجێی ڕاگرتنی شەڕ.
لە پەیوەند بەو پرسیارەی کە چارەسەری پرسی فەلەستین چییە، دەبێ بڵێم کە چارەسەرەکە، بە پێچەوانەی ئەوەی کە پێدەچێت، یان باشتر بڵێم، پێچەوانەی ئەو هەوڵ و ڕێوشوێنانەی کە چەندین ساڵە بۆ ئاڵۆزکردنی گیراوەتەبەر، لە بنەڕەتدا شتێکی ئاڵۆز نییە. ئەم چارەسەرە ماوەیەکی زۆرە پێشنیار کراوە، تەنها ئیرادەی سیاسی لەلایەن حکومەتەکانەوە نییە بۆ چارەسەرکردنی. وەک وتم دەردوو

ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین ئامرازێکە هەم بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و هەم بەحکومەتی ئیسرائیل بۆ پاراستنی پێگە و دەسەڵاتی خۆیان، هەر بۆیە نایانەوێت ئەم پرسە چارەسەر بکرێت. بەتایبەتی حکوومەتی توندڕەو و ڕاستڕەوی نەتانیاهۆ کە هەوڵی سەپاندنی یاسا ئایینییەکانی ئایینی جوولەکە دەدات بەسەر کۆمەڵگادا، سوود لە ململانێ لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وەردەگرێت.
لەم دۆخەدا ئیرادەیەکی سیاسی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بوونی نییە، بەڵام چارەسەرکردنی کێشەکە شتێکی ئاڵۆز نییە. هەمان ڕێگایە کە ماوەیەکی زۆرە وەک چارەسەری دوو دەوڵەت پێشنیار کراوە و ئەمڕۆ لەبیر کراوە. چارەسەری دوو دەوڵەت لەسەر بنەمای ئەوەی کە خەڵکی فەلەستین وەک خەڵکی ئیسرائیل مافی ئەوەی هەیە کە بەهرەمەند بێت لە دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیدا. پێویستە جیهان دان بە مافی هەبوونی خاک و دەوڵەتی فەلەستینی سەربەخۆ و یەکسان لە پاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا بناسێت. وشەی سەرەکی “مافی سەربەخۆ و یەکسان”ە و نەک حکومەتەکان وەک حکومەتی خۆبەڕێوەبەر و لە ڕاستیدا لە ژێر چاودێری حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ هێزە ئیسلامییە هەوسارپچڕاوەکان. حکومەتێک کە خەڵکی فەلەستین بەڕاستی بتوانێت لە هەلومەرجێکی ئازاد و دیموکراسیدا هەڵیبژێرێت و بتوانێت کۆمەڵگەیەکی تایبەت بە خۆیان هەبێت شانبەشانی دەوڵەتی ئیسرائیل وەک حکومەتێکی سەربەخۆی. خەڵکی ئیسرائیل، خەڵکی فەلەستین، خەڵکی جیهان نەک هەر کێشەیەکیان لەگەڵ ئەم ڕێگایە نییە، بەڵکو بە تاکە ڕێگای ئینسانی و ڕاستی دەزانن. هەمووان دەزانن کە مەحاڵە ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان ئاوارە بکرێن و چاوەڕێی ئەوە بکەن کە شەڕ ڕوونادات و خەڵک تەسلیم دەبێت و ڕۆژانە زیاتر و زیاتر لە ژێر فشاردا بێت. ڕۆژانە شوێنی نیشتەجێبوونی جولەکەکان فراوانتر دەکەن، تەنانەت لە هەمان ئەو ناوچانەی کە بەخشیویانە بە فەلەستینییەکان. ڕوونە کە ئەمە دەبێتە باروتی تەقینەوەی چەندین شەڕ، وەک چۆن تا ئێستا بووە. بە چارەسەری ئەم کێشەیە دەبێت ماف بدرێت بە مافخوازان. پێویستە دان بە مافی ئینسانی خەڵکی فەلەستین و دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستیندا بنرێت.
به داخه وه ئه م چاره سه ره به هۆی دامه زراندنی حکوومه ته کانی وه ک نه ته نیاهۆ له ئیسرائیل و هێزه هەوسارپچڕاوە کانی وه ک حه ماس و حزبواللە زیاتر و زیاتر دەست پێڕانەگەیەشتوو دەکه وێت بەرچاو. هەر بۆیە پخستنەلاوە و پەراوێزخستنی ئەم هێزانە پێشمەرجی یەکەمە بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە. پێویستە خەڵکی جیهان لە پاڵ داوای کۆتایی هێنان بە دەستبەجێی شەڕ جەخت لەسەر ئەم چارەسەرە مرۆییە بۆ کێشەی لەمێژینەی فەلەستین بکەنەوە.

حەسەن ساڵحی: پەیوەستە هێزە پێشکەوتنخوازەکان و خەڵکی جیهان و بەتایبەتی خەڵکی ئێران لە وەڵامی ئەم شەڕە بەربەرییەدا چی بکەن؟
حەمید تەقوایی: بە گشتی ئەو جۆرە شەڕانە خۆشبەختانە لەلایەن هێزە پێشکەوتنخوازەکانی جیهانەوە ئیدانە دەکرێن و بزووتنەوەیەک لە دژی دروست دەبێت، دێنە سەر شەقام و ناڕەزایەتی دەردەبڕن. پەیوەستە لەم حاڵەتەدا دیاریکاوەشدا بێتە سەر شەقامەکان دژی هەردوو لایەنی شەڕەکە. بێ گومان خۆپیشاندان و ناڕەزایی جۆراوجۆر لە دەرەوەی وڵات بەڕێوە دەچێت. هەندێکیان لایەنگری ئیسرائیلن، هەندێکیان لایەنگری حەماسن، بەڵام هەڵوێستی ئینسانی هەڵوێستی سێیەمە. پەیوەستە دژی هەردوولا بێت. وە ڕایگەیەنێت کە ناتوانرێت لە ڕێگەی ئەم هێزانەوە پرسی فەلەستین چارەسەر بکرێت. ئەمانە لە بوونی ئەم ململانێیە دەخۆن. لەسەر ئەم بنەمایە دەسەڵاتی خۆیان، سامانی خۆیان بەدەستهێناوە و دەیانەوێت بیهێڵنەوە. بۆ چارەسەرکردنی شەڕەکە، پەیوەستە خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل و خەڵکی هەموو جیهان یەکبگرن.لە دژی شەڕ و لەدژی هەڵگیرسێنەرانی شەڕ، بێنە سەر شەقامەکان ، بۆ کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕ و جەخت لەسەر چارەسەری ئینسانی پرسی فەلەستین بکەنەوە.
پێموایە لەم نێوەندەدا خەڵکی ئێران و شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕن. وەک وتم کۆماری ئیسلامی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕەیە. دەیەوێت سوودی لێ وەربگرێت بۆ ئەوەی پێگەی خۆی لەم دۆخە ناجێگیر و مەترسیدارە ڕزگار بکات کە شۆڕش بۆی هێنا. بەدڵنیایی لە بەرامبەر ئەم هەوڵانەدا پەیوەستە، شۆڕشی ژن ژیان ئازادی زیاتر لە ڕابردوو جەخت لەسەر دروشم و داخوازییە ئینسانییەکانی خۆی بکاتەوە و ڕێگە نەدات حکومەت لە سایەی ئەم شەڕەدا بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ئێستا پاشکشە پێبکات. لە دوای ئەم شەڕەدا، پەیوەستە شۆڕش و هێرشێکی دیکە بۆ دروشمی کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕ و بمرێت خامنەیی شەڕخواز و بە تەحەدایەک بۆ کۆماری ئیسلامی وەک لایەنگری هێزە ڕەشە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وحزبواللە.
ئێران تاکە وڵاتێکە کە شۆڕشێکی مەزنی لەدژی بە بەڕەی پشتی ئیسلامی سیاسی تێیدا بەڕێوەدەچێت، پەیوەستە سەرنجی خەڵکی جیهان بۆ شۆڕشی ئێران وەک بەرەیەکی گرنگ لە بەرەنگاربوونەوەی ئەم جۆرە شەڕە ناوچەییە ڕابکێشرێت. ئەم شۆڕشە تا زیاتر بەرەوپێش بچێت و دواجاریش کە کۆماری ئیسلامی دەڕوخێنێت، خەڵکی جیهان و خەڵکی ناوچەکە بەتایبەتی لە شەڕی هێزە تیرۆریستە ئیسلامییەکان ڕزگار دەکات. بە شێوەیەکی واقیعی و بابەتیانە، شۆڕشی ئێران دەبێتە بەرەیەکی گرنگی خەبات دژی کۆماری ئیسلامی و بۆ وەستاندنی نەک هەر ئەم شەڕە بەڵکو بە دەبێتە هۆی کۆتایی پێهێنانی یەکجاری بە شەڕ و

دوژمنایەتییەکانی نێوان فەلەستینییەکان و ئیسرائیلییەکان لە داهاتوودا.

١٢ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

سێبەری رۆژ.. شیعری فەرهاد کەریم

وێنەیەکم بگرە لە بیرکردنەوە دەمم ژیان
هۆش وەک چاو، باڵم لە وێنە دەرکەوێ باڵا تا خۆر
ئاڵوودە خۆر چوونە ناو ژیان نیە، ترسە لە رۆژ
مر□ق ئافاتە و رۆژ پڕ لە قۆرت
برینت خستۆتە ژیان رۆژ وەک چرای ناخ
شەو خۆرە بە رۆژ، سەر ئێشە شەو خەو
ئەو هەموو رۆژو شەوە، ئێش و خەوە، ناوی ژیانە یا بوونە
شەو پڕ لە شیوەنی تاریک خوێنە مر□ق ش□ر
رۆژ پڕ خەمی روناکە، قۆڕت لێدان بینینە
واغاردەدەم مامز لەچاوم کیسەڵ بۆ نێچیر مێشە هەڵۆ
مناڵیم رژا بە شیری مر□ق لە ناو تاریکی پەرت
بە برینەوە لە ئازار نزیک، لە‌ خوێن فێرنەبووی دوورە شەڕ و نەفرەت شیر
پڕ شەو بووە فڕین، هەموو ئازارەکان کۆکەیتەوە تاریکی ئاوا نا بێ
خۆری من خەریکی رۆژ کوشتنم برین چۆتە ناو ژیان شەوی دەوێ
لای شەو خۆم بەجێدێلم گەرنەهاتمەوە بە رۆژ بڵێ هێندەی خۆر خۆشمنەویستووە
بە شەو بڵی چرایەک هەلکەو تا رۆژ شەرم نەیگرێ و هێندەیتر دوانەکەوێ
زەمینی مر□ق ب□ ئاسمانەو کوا رۆژ لە تاریکی هەڵدێ
چرای ناخت داگیرسێنە مردن پڕ بووە لە ناونیشانی خراپ
رۆژ ئاوا بووە، رۆژ لە زەمینی تاریک هەڵنایێ
چرای ناخت داگیرسێنە رۆژ پێویستی بە خۆرە
خۆر نیشتمانی ژیانە

بۆچرا مردن پێ دەبێ لە ناونیشانی خراپ
ژیان پێ دەبێ لە ڕۆژی تاریک
وەک مرۆڤی مۆدێرن چرای هەیەو شەو دەکاتە برین
ڕۆژی تاریک خۆری دەوێ، برین چەتری ڕۆژ
گەر ناتوانی روناک بیت سێبەری ڕۆژبە لە تاریکی باشتر
ئەستێرەیەکی بچووکیش بیت باشترە لە ڕۆژی تاریک
ئاگات لە ڕێینبێ مرۆڤ ڕۆژی پێ لە قۆرتی تاریک کردووەو ژیان دەنێژێ
باڵت فەرامۆش مەکە دەمت بۆ ژیان

چۆن بخوێنین؟.. زانا ڕێزاق

سەرەتا خوێندن هەم قوتابخانە دەگرێتەوە هەمیش پەیمانگاو زانکۆکان هەمیش شوێنی تر جا چۆنیەتی و شێوازەکانی خوێندنیش جۆراوجۆرن. لێرەدا باسی دوو جۆر خوێندن دەکەین بۆ ئەوەی هەم سودی باشی لێببینین هەمیش بۆ تاقیکردنەوەکان نمرەی باش بهێنین تایبەت تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ بە تایبەتتر هی پۆلی شەشەمی ئامادەیی.

ئەویش بەم شێوەی خوارەوەیە:
کاتێک تۆ دەچیتە قوتابخانە و شوێنەکانی تر کاتێک چەند لاپەڕەیەک پێدەدات بۆ ئەوەی بیخوێنیت تۆ هەموو وانەکانت ئاوا ڕۆژ بە ڕۆژ بخوێنە چونکە کاتێک تۆ دەیخوێنی ئاوا بۆ تۆ ئاسانتر دەبێت چونکە خوێندوتە بۆ تاقیکردنەوە تەنیا جارێکی تر بخوێنیەوە هەمووت بیردێتەوە یانی چونکە تۆ ڕۆژانەکانت باش خوێندووە ئەوا ئەمە هاوکاری باشت دەبێ بۆ تاقیکردنەوە

ئیدی دەشتوانی چەندین ئامراز بەکاربهێنی لە وانە ڕۆژانەکانت یەکێک لەو ئامرازانە کە بەکاریبهێنی ئەوەیە کە خوێندوتەوە هەمووی لەسەر لاپەڕەیەک بنوسەوە ئەمە وا دەکات هەر بیرت بێتەوە هەمیش هاوکارێکی باشت دەبێ بۆ تاقیکردنەوەکان.

کوردپەروەری، کوردایەتیی ڕیال و جاشەتی.. کاوە جەلال

ڕێبەری

ئەمڕۆ "هەرێمی کوردستان" تەواو شێواوە، ستەمکارییەکانی کوردایەتیی ڕیال هەموو سنوورێکیان بەزاندووە و کوردەکان لە لایەن ستەمکارانەوە خزێنراونەتە نێو دۆخێکی ئەوها دژوارەوە کە ڕەنگە بە کارەساتی سامناک بۆ ئەوان کۆتایی پێبێت. ئەم ڕەوشە دەمانبزوێنێت بۆ ئەوەی ڕەخنەییانە کار لە ڕابوردوودا بکەینەوە، چونکە سەرئەنجامی کرۆکی ئەو کوردایەتییە ڕیالییە و بۆ دەرخستنی چییەتی و سەرەڕۆییە چەکدارییەکانی باشتر لێی تێدەگەین.
لەنێو کوردانی ئێراقدا بەگشتی تێڕوانینێک سەروەرە: ئەو گرووپانە کە لە شاخ شەڕیان کردووە، ڕەوا بوون، وەلێ هەموو دژبەرانیان ناڕەوا و "جاش"، واتا "خائین" بوون. ئایا ئەوە ڕاستە؟ ئایا تێروانینی بەو چەشنە سەرئەنجامی هەست و سۆزە یان دەرئەنجامگیرییە لە نرخاندنی ڕەخنەییەوە؟ کەواتە ئایا تا چەند شەڕکەران بریتی بوون لە ڕزگاریخواز، ئۆتۆنۆمیخواز، خۆگەرا، شەیدای دەسەڵات یان بازرگانی شەڕ؟ هەروەها تا چەند دژبەرانیان خائین، کوردپەروەر یان ناچارکراو بوون بۆ شەڕ؟
خەریکبوونمان بەو پرسیارانەوە مێژووناسیانە نییە، بە پێچەوانەوە ڕەخنەیی-سۆسیالە و بە نزیککەوتنەوە لە وەڵامی پرسیارەکان لە ئاگایی "شیمانە"وە دەستپێکەکان (1961 و 1976) دەنرخێنین بە چەند ئامانجێکەوە: 1) تێگەیشتن لەو دوو دەستپێکە چەکدارییە، 2) ئاشکراکردنی زاری واژە و ڕستە دەربڕی کوردایەتیچییان وەک درۆزن، 3) بەشدارییەکی خۆیی لە بەئاگاهێناندا سەبارەت بەو پێداویستییە کە دەبێت سەرجەم مێژووی کوردەکانی ئێراق لە 1961 بەدوواوە تا هەنووکە "ڕەخنەییانە هەڵبسەنگێنرێت و سەرلەنوێ بنووسرێتەوە"، تاکو ئیدی سەرجەمی ئەو حیکایەتانە لەکاربخرێن کە تا ئەمڕۆ بە دەنگی بەند دەگێڕرێنەوە، بە نموونە حیکایەتی "بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی" یان "شۆڕشی نوێی گەلەکەمان".
ئەمە بۆ ئەم مەبەستە دوو دەرچەمان چەسپاندووە: زمان و مرۆڤ. زمان دەرفەتمان بۆ دەڕەخسێنێت کە چییەتیی یاخیبوونەکان لە کرۆکەوە

دیاری بکەین و هاوکات کوردایەتیی ڕیال وەک درۆزن، وەک ناکوردایەتی، دەربخەین، لەڕەشدا بێگومان گرنگترین وشەکان ڕاستەوخۆ لە "فەرهەنگی کوردایەتی"یەوە وەردەگرین کە بریتین لە: "کوردپەروەری"، "ڕزگاری" یان "ڕزگاریخوازی" و هەوڵ دەدەین لە ڕەوانبێژی، لە ئەدگاری هەوا-وشەی لە زار دەردراو، بەریان بدەین. ئەوجا لەبەر ئەوەی ئەمە لێرەدا لە بەردەم پرسی "سیاسەت-کردن-داین"، ئەوا دەبێت ئەو ڕستە ئەڵمانییە بهێنینە نێوانەوە کە کوردەکان لە ئەرەبەکانیان وەرگرتووە و بریتییە لە: "سیاسەت فەننی مومکینە".

وەلێ دەرچەی مرەقەی لەم پەیوەندییەدا کە سیاسەت-کردن-ە وەک "بەرپرسیاری"، دەمانخاتە بەردەم دوو جۆر چالاکوان کە بریتین لە "سیاسەتیار" و "سیاسەتباز"، هاوکات پەیوەند بەم جۆرەی دووەمەوە ناچار دەبین جیاوازی بکەین لە نێوان "سیاسەتبازی سۆزمەند" و "سیاسەتبازی ئاوەزمەند"دا، کە ئیدی لێرەوە دەرفەتمان بۆ دەڕەخسێت بپەڕێینەوە بەرەو پرسی "جاشەتی" و بۆ ڕوونکردنەوەی لە ئەدگاری جنێو بەریبدەین، وەلێ لەم لایەنەشدا ناچار دەبین جیاوازی بکەین لە نێوان جاشەتی وەک کوردپەروەری / کوردایەتی لە لایەک و جاشەتی وەک تاوانکاریی جەنگ لە لایەکی دی. بێگومان بەبێ چەسپاندنی تێگەکانی "شۆڕشگێڕیەتی" و "ڕزگاریخوازی"، واتا "دەوڵەتخوازی"، نەشیاوە لە تێگەی "جاش" یان "خیانەت" تێبگەین، چونکە تەنیا ئەم جۆرە هەڵوێستە یان بزاوتە سیاسییانە دەتوانن ڕەوایەتی بە خۆیان بدەن کە لە جیهانبینییانەوە جیاوازی لە نێوان خائین و ناخائیندا دابنێن – ئەوە گەر تەنانەت تاکلایەنە، ئیدیۆلۆگیانە، بێت.

-1 زمان وەک کرەکدەربڕ و ڕەوانبێژی

وشەی داڕێژراوی "کوردپەروەر" کە "کورد" و "پەروەر" لە خۆ دەگرێت، واتای "کورد-خۆشویستەر" دەگەیەنێت. پەروەر بەگوێرەی "فەرهەنگی کوردستان"ی گیو موکریانی بەواتای "پەروەندە"، "خۆشویستەر"، "ئەڤیندار". ئاشکرایە، گەر کەسەک کەسەکی دیکە یان گەلی خۆی خۆش بوێت، ئەوا دەیەوێت بەختەوەر بێت، بەچێژەمە بژی، ژیان و گوزەرانی باش بن و هتد، ئەوجا گەر بەوا بۆ خۆی بهێنێت کە دەبێت لە پێناوی گەلەکەیدا تێبکۆشێت، ئەوا ئامادەیە خۆی لەو پێناوەدا بەخت بکات – جا بەرپرس بێت یان شەڕکەری ڕیال (پێشمەرگە).

لەبەر ئەوەی زمان، لێرە: زمانی کوردی، خۆی سنووری واتاکان دیاری دەکات، ئەوا بەم ڕێیەوە ئەگەری هەر بەرپەرچەکی کەللەڕەقانە لەکاردەکەوێت. بۆ نموونە وشەی "ڕزگاری" یەکسەر واتای جیابوونەوە

لە شتێک یان لە کەسێک، لە بارێک یان زۆردارییەک و هتد دەگەیەنێت، هەروەک دەگۆترێت: "ڕزگارمان بوو لەدەست ئەو زەلامە"، یان: "دانیشتوانی ئەو گوندە بە کوشتنی ئاغاکەیان ڕزگاریان بوو لە ستەم". لە هەردوو ڕستەکەدا کۆتایی بە ڕەوشێک هاتووە؛ یەکەمیان بۆ نموونە زەلامێکی سەغڵەتکەر وازیان لێدەهێنێت، لێیان دوور دەکەوێتەوە، یان خۆیان دەریدەپەڕێنن، لە دووەمیاندا چەوسێنەرێک نەماوە، ئەوجا بەدووی ئەوەدا، بە ڕزگاربوون لە ستەم، دانیشتوانی گوندەکە چوونەتە دۆخێکی "دیکە"ی ژیانەوە.
هەر لەم واتایەدا تێگەی ڕامیاریناسیانەی "بزاوتی ڕزگاریخوازی" لە ئەوروپا / خۆرئاوا گۆڕان پێدرا وەک ناونان لە خەباتی گرووپە ئێتنییەکانی ئەفریکا و ئاسیا لەدژی ئیمپریالیزمی ئەوروپی بە مەبەستی دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی. بێگومان بزاوتی شۆڕشگێڕیش، واتا خەباتگێڕ بۆ گۆڕینی فۆرماسیۆنی جقاکی لە وڵاتێکدا بۆ یەکێکی دی (خێڵەکی بۆ سۆسیالیستی) دەتوانێت ناوی ڕزگاریخواز لە خۆی بنێت.
ئێمە لە کوردیدا هەروەها واژەی ڕێک-کەوتنمان هەیە. بۆ نموونە دوو لایەن لەسەر پرسێک ڕێکدەکەون، هاوبەشی ساغدەکەنەوە، یان لە ڕووی سیاسییەوە دەسەڵاتدارانی گەلێک بە ڕێککەوتن (ئیتیفاق) ئۆتۆنۆمی بۆ گەلەکەیان لەنێو چێوەی دەوڵەتێکدا بەدیدەهێنن و دەبن بە بەشداریکەری دەسەڵاتی دەوڵەتی. ئێم□ ل□□□دا ڕزگاریخوازیمان نییە، بەڵکو شەڕی سیاسی و چەکداری بە مەبەستی ئۆتۆنۆمی لەگۆڕێیە، بۆیە ئەخلاقی بێژتن ڕێ بە هیچ کەس نادات ئەو کردارە ناوبنێت "بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی". ئەمە بەئاشکرا کوردانی ئێراق دەگرێتەوە: دەسەڵاتداران و دەسەڵاتخوازانیان تەنیا ویستوویانە بە یاخیبوونی "ئۆتۆنۆمیخواز" گۆڕانێک بەسەر پەیوەندییەکانی دەسەڵاتی نێو ئێراقدا بهێنن، واتا نەیان ویستووە کوردەکان لە ئێراق "ڕزگار بکەن": "جیاببنەوە"، ڕوونتر ببێژین، ئەوان شەڕیان نەکردووە بۆ ئەوەی بە جیابوونەوە دەوڵەتی کوردی دابمەزرێنن. ئاخر وەک گۆتمان ڕزگاریخوازی بەواتای خەبات بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی کە دەشێت کۆنزەرڤاتیق، ش□□شگێڕ یان تەنانەت ئایینی بێت. کەواتە دەربڕینی "بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی"، یان "ئەلحەرەکە ئەلتەحەڕڕوڕییە ئەلکوردییە"، هیچی دیکە نییە جگە لە هەوا-وشەی دەربڕراو لە زارەوە، یان ڕەوانبێژیی درۆزنانە.
پرسیار ئەوەیە کە ئایا ئەم کێشانەی ئاخافتن لە کێوە سەرهەڵدەدەن؟ ئاشکرایە خەڵک بەگشتی زۆر خوازیاری ڕەوانبێژین، سیاسەتبازانیش، تەنانەت سیاسەتیارانیش، لەو خەڵکە جیانابنەوە (گەرچی دەبوو لەوان جیاواز بوونایە). شێواویی زمانی کوردی لە هۆشی پیاوانی

"خوێندەوار"ەوە، نەک داپیرە و باپیرەکانەوە، کەوتەتەوە، یان نەک لە بێگانانەوە، پاڵهێزەکی ئەم شێواندنەش مامەڵەکردنی ئەرەبیستییە لەتەک زماندا (زۆر توێژەر، تەنانەت لە فەلسەفەشدا، بە ئەرەبی دەهزرێن و بە کوردی هزرینیان دەنووسن، جا گەر ئەوە لەبارەی فەیلەسوفەکی ئەوروپی بێت!!)، ئەوجا دانەوەی سوننەتیانەی واژە و دەستەواژەی ئەوروپییانە لە ئەرەبییەوە (کە بێگومان زمانەکی دەوڵەمەند و بەپێز و بەتوانایە بۆ دەربڕینی کرۆک، وەلێ خودی کارکردنی ئەرەبیستی کۆنزەرقاتیق و هاوکات نەگونجاوە بۆ هزرینی ئازادی ڕەخنەیی). هزرینی ئەرەبی بە ئەوان ستاندارتە و واژە و دەستەواژەکانیش لەوەی بەزۆریی وشەییانە هەروا سانا لە ئاگایی سوننەتییانەی خودی کەسەکانەوە وەردەگێڕرێن.
بەڵێ بێگانان زمانی کوردییان نەشێواندووە، تەنانەت لە ئێراق یاساغیان نەکردووە، بەڵکو کوردەکان لەوێ دەرفەتی خوێندنیان بە زمانی خۆیان هەبووە. گەر ڕەخنەییانە ورد بڕوانین، دەبینین کە مامۆستایانی زمانی کوردی نەک تەنیا توانستی زمانفەلسەفەییان نەبووە بۆ بینینی ئەو کێشە ناوبراوانەی سەرەوە، وەک کوردپەروەری، کوردایەتی، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی و ئەوجا وەرگرتنی هەڵوێست لەدژی بەکارهێنانی نالەباریان، بەڵکو تەنانەت توانستی زمانناسییان هێندە بڕی نەکردووە کە کێشە توخمییەکانی زمانی کوردی ببینن، بەتایبەتی ڕێنووس، بەڵێ تەنانەت لە خۆویستییانەوە نەیان توانیوە ڕێکبکەون لەسەر چارەسەری خاڵبەندی، جا گەرچی زۆر ئاسان سیستەمەکی کۆما و سیمیکۆلۆن و نوقتە لە ڕستەسازیدا دادەنرێت (1).

-2 هەڵچوونی کەسەکی

مەسەلەکە لە جڤاکەکدا ئەوە نییە کە "ئەو پیاوانە" هەڵدەچن و "پیاوانی دیکە"ی زۆرینە هەڵناچن. لە هەموو جڤاکەکدا، سەرباری مۆرکە هاوبەشە کولتوورییەکانی پیاوەتی، زۆرینەی پیاوان بەرپرسیاری بۆ بژێویی خانەوادەکانیان وەردەگرن، ئەوە بە کاسپی، فەرمانبەری، کردنەوەی وەرشە و فابریکە، بازرگانیی ئازاد و بەڵێندەرایەتی و هتد، هاوکات هەمیشە پیاوانی دەسەڵاتداری ترادیسیۆنی لە خەمی دەسەڵاتیاندا، پیاوانی هەش بزواو و "گەلخواز" لەژێر کاریگەریی ڕووداوە سیاسییە جیهانییەکاندا، وەلێ هەروەها پیاوانی دەسەڵاتگەرا، بێویژدان و موغامەرەچی، هەڵوێست وەردەگرن و یاخی دەبن، بەوەش لە پیاوانی دیکەی جڤاکەکەیان جیادەبنەوە. گەر سەرجەمیانە لە مێژووی مرۆڤایەتی بڕوانین، دەبینین زۆر جار دەسەڵاتگەرایان لە دەوری یەکەکیان خڕبوونەتەوە، کە دەشێت خۆی لە

سروشتەوە قەوارەیەکی دەسەڵات بووبێت وەک: موڵکدار، باوکی دە کوڕ و باپیری چل کوڕەزا و کچەزا لە گوندێکدا، یان سەرۆکهۆزی ناودار بووبێت، لە مێژووی نزیکتریشدا سیاسەتیار یان سیاسەتبازی دەرکەوتوو بووبێت و هتد، ئەوجا دەشێت تاقم تاقم گرووپی جیاجیایان خستبێتەوە و بەنەو ناکۆکیدا ڕۆتبووبن، یەکدییان لەناوبردبێت، تا لە کۆتاییدا گرووپەکیان بەسەر هەموو ئەوانەی دیکەدا زاڵ بووبێ و دەوڵەتەکی دامەزراندووە، یان دەوڵەتەکی ڕوخاندووە و بە یەکێکی دیکە جێی گرتەوە. لەمڕەدا گەرەکە ئاماژە بە ئەوە بدەین کە پەیڕەوکە لە ستاتەی سروشتییەوە (پێشدەوڵەتییەوە) بە نەو دەوڵەتی، هەمیشە شانشینی، میرنشینی یان دیکتاتۆری بووە. ئاخر “نەشیاوە” هیچ گرووپەکی ئێتنی (بۆ نموونە کوردەکانی ئێراق) لە ستاتەی سروشتییەوە بپەڕنەوە بۆ نەو ستاتەی دەوڵەتی دیمۆکراتی – لە سەردەمی نوێدا تەنیا دەشێت دیکتاتۆری بێت کە بێگومان پیاوی هەشمەند و دلێر و قەرارمەندی تایبەتی پێویستە. جا مرۆڤ لەگەڵ یان لەدژی ئەم جۆرەی دەسەڵاتداری بێت، ئەوە مەسەلەیەکی دیکەیە.
دەسەڵاتگەرایانی کوردی ئێراق بەدەرن لەو خواستە کردەییانە. لەنەو ئەواندا هەرگیز پیاوی قەرارمەندی دەوڵەتخواز هەڵنەکەوتووە(2). ئەمان لە پەیوەندیی سروشتیی نەو-پیاوییەوە گلاون و خۆساغنەکردەوە لەنەو یەکدیدا و بەرەو دەرەوە دەست بە شەڕ دەکەن، لەمڕەشدا ئاشکرایە ئەم پیاوە لە ئاستەکی “زۆر نزم”ی کولتووریدایە، زۆر نزمتر لە ئاستی پیاوی ئەرەب – ئاخر بەندە بە ئایین و کولتوور و زمانی ئەوەوە. ئەم پیاوە نە توانیویەتی چارەسەری کەشە سەرەتاییەکانی زمانەکەی بکات (ڕێنوس، خاڵبەندی، ڕستەسازی، پاکژی زمان لە واژە ه□□□ و ڕواڵەتییەکان و هتد)، بەوەش زمانەکی ستاندارت بنیاتبنێت، نە توانیویەتی ڕەخنەییانە لە هەڵبەستڤانانی خۆی بتوێژێتەوە (نەک بە یەک، دوو، سێ توێژینەوەی سوننەتی لە بارەی خانی، بەکەس، گۆران و هتد، بەڵکو لە بارەی هەر یەکەکیان پێنجا، شەست، سەد توێژینەوە بە مێتۆدی جیاواز!)(3)، هەروەها لە بەر ئەوەی ئاستە هۆشییەکەی تەواو سەرەتایی و هەشتا هەر پابەندی پراکتیکی ڕۆژانە بووە و لە نەویدا هیچ گرنگییەکی بە ئاخافتنی دروستی لۆگیکی نەداوە، ئەوا نەیتوانیوە بزانێت کە خەباتی سیاسی هەردەم سۆسیۆلۆگییەکی پێویستە!! ئەوەندە دەستەپاچە و هۆش-سادەیە! ئەم پیاوە دەسەڵاتگەرایە! وەلێ هەروەها زۆر نامەرد و جەبانە، چونکە بە ئاماژەدان بە کاریگەرییە دەرەکییەکان یان جیۆگرافیای وڵاتەکەی بێتواناییەکانی خۆی بۆ دامەزراندنی دەوڵەت دەشارێتەوە.
ئەمە هەر لە چییەتیی پیاوانی خۆگرای کوردەوە کلیلەکمان دەستگیر دەبێت بۆ ڕستەی زۆر گۆتراوە و جەختلێکراوی “سیاسەت ف□نی

مـــومکین"، ک سیاســ تم داری ئ مـــانی ئ ت ف ن بیســـمارک 18ی دیس مب ری 1863 ل پر یسیش ر لاندتاک (پ رل مانی پر یسن) د ریب ی. سیاس ت ب بیسمارک گ ر ک بوو و ک هون ر ب رژ و ندیی کانی د و ت بس پ ن ت. ئ م ست ک ب گشتی ب م چ شن اق د کر ت: سیاس ت نوانـدنی کـردار ل پ نـاوی ک مکـردن و ی فشـار یـان ن ه شتنـی بارگرانی ب س ر دانیشتوانی و اتی خ و . و ل ئ م بن مای ه رگیز ل هیچ س رد م کی کوردای تیی یالدا چاو ن کراو ، ب کو ت نیا ل ویستی ب ش کیی و (پارتیکولار و) ب خاتری ب رژ و ندیی کانی ه ر گ ل ک م ک ی کـی سیاسـی پ ی و کـراو ، ئایـند ی خ کیـش و ک شت کی لاو کی ل پشتی ئ و ب رژ و ندییان و دانراو .

-3 شیمان کانی خ بات

ل بن تدا ه موو مر ق ک، ت نان ت زار ک، م کییان ل ژیانی سروشتیی و ، واتا ژان و ، وش کانی ش ه د س نگ ن ت. ک واتـ پ ویست نیی ل تی ریی و ، ل کت بی خو نراو و ، وو ل م پرس بکـ یـن. گ ر کـو کی د ساـان ل لای ن کـو کی ب ه زتری پـازد سا ان و ش ی پ بفر شر ت، هانا ب ب رد یان دار د بات، یان ه ر شت کی دیک ی ب رد ست، تاکو هاوس نگیی ک چ بکات، یاخود ا د کات و ک س کی خ ی د ه ن ت ک و ک ش فر ش ک ب ه ز ؛ گ ر ئ وان تاقم بن، ل دژیان برا و ئام زا و پورزای خ ی د ه ن ت و هتد؛ ه رو ها د ش ت چیدی ب و ک ان دا ن وات تاکو خ ی ل گ چ ب دوور بگر ت. جگ ل و ه ر ل ئاگـــایی پ یو نـــدیی ســـــروشتیی کان و ل کورد واریشدا د گ تر ت: "خ ت ل ش ی خ ت ن ب دوور بگر " و ز ر چاک ل ت ک ئام ژگارییی ک ی سونزیدا ی کدگر ت و : "ه رگیز ه رش ن ب یـت گ ر ج خـت ن بیـت ک سـ رد ک ویت". ک واتـ ئـاشکرای ک د س اتگ رایانی کورد پ کرا ل زار کیی و ه قیق تی ش د ناسن. ب گومان گ ر ک سان ه بن و بیان و ت ب ه ر ش و ی ک خ بات بک ن، ئ وا گ ی جیاوازیان ل ب رد مدای : خ باتی ژ رز مینی، چالاکیی کولتووری و زمان وانی. ئ م ج ر ک سان ئاگام ندن، ب ویژدانن، و ناویان د ن ین "سیاس تیار". هاوکات ک سانی دیک ه ن و د یان و ت ب ه ر نرخ ک سیاســ ت بک ن، چـونک پـ ـی اهـاتوون و نـاتوانن دابنیشن، چونک ب ه ی سیاس ت و د رک وتوون و د رک وتنی پتریان گ ر ک ، یـان سـ ر کهـ زن و و ک ک ســانی سـونن تی نـاتوانن واز ل ه ز ک تیـیان بهـ نـن (کـو ی بـاوکی خ یـانن)، ب و ش ب ناچاری ب سیاس ت و د ئا ن؛ ئ مان ناود ن ین "سیاس تباز"، ک ب گومان دوو ج رن: سیاســ تبازی ت نـراو ب ه ست و ســ ز ل لای ک، سیاســ تبازی

ئاوەزمەند لە لایەکی دی. کاتێک دەشێت جۆری یەکەمیان کە بە هەست و سۆز تەنراوە، “کوێر” بێت و بەو هۆیەوە زوو تێبکەوێت یان لەناوبچێت، یاخود شەیدای ناوبانگی خۆی بێت و هەڕەشانە دەست بە شێوەی چەکداری بکات، بە ئەو مەبەستەش هانا بۆ هەر لایەنێک بەرێت بەبێ ئەوەی گرنگی بە ژیانی خەڵکی وڵاتەکەی بدات، ئەوا بە پێچەوانەوە ئەوی دووەمیان وەک سیاسەتبازی ئاوەزمەند (بەزۆریی لای هەندێک ئاغا یان زۆر سەرۆکهۆز) بوێریی بە هەندێک هەنگاو وەردەگرێت کە ڕەنگە لە نێو جڤاکەکەیدا بڤە بن.
ئاشکرایە ڕژێمی بەئس، بێگومان حکومەتە نێوەندییەکانی دیکەی پێش ئەویش، دەسەڵاتداریی دیکتاتۆرین، وەلێ ئەم ڕژێمە لەوان ڕێکخراوترە و سەرۆکێکی هەیە کە بە دەستی خۆی دیل دەکوژێت، تەنانەت کوڕە بەتاوانەکەی خۆی لە زارۆکییەوە فێری ئەشکەنجەدان و کوشتنی مرۆڤ دەکات، هاوکات سوپایەکی بەهێزی مۆدێرنیزەکراوی هەیە بە چەکی پێشکەوتووەوە. ئەوجا چەند ڕژێمەکی دراوسێی ڕژێمی ناوبراو هەن کە دوژمنی سەرسەختی کوردانی وڵاتی خۆیان و بەمەش هەموو کوردانن. ڕاستییەکەی ئەمە دیلێمایە بە هەردوو جۆرەکەی “سیاسەتباز” کە لەبەر ئەوەی ناتوانن دەستبەرداری سیاسەتکردن بن، هێروەها لەبەر ئەوەی کوردەکان بەگشتی لە ئاستێکی گەلێک نزمی کولتووری، زانستی و پیشەی دەستیدان (توانای دروستکردنی تفەنگیشیان وەک جاران نەماوە!)، ئەوا ناچارن بڕیار بە کارکردن لەتەک یەکەکیاندا بدەن: ڕژێمی وڵاتی خۆ یان دراوسێکانی. وەک گۆتمان لەم ڕەوشەدا سیاسەتیار خۆی مت دەکات، خۆهەستی پیاوانەی کوردیی (ئاخر ئەمە لەرێش لای جۆرێکی سوننەگەرایانین) ڕێی لێدەگرێت لەتەک دەسەڵاتدارانی بەغدادا کار بکات، ڕەنگە (پێکەوە لەتەک ژناندا) بە خەباتی ژێرزەمینی هەنگاو بنێت، هاوکات بە کاری فەرمانبەری، کاسپی، ژیان لە هەندەران و بە هەر کارێک لەوە، گوزەرانی دابین بکات. وەلێ گەر چەند سیاسەتبازێک ئاوەزمەند بن، کەواتە کەسانی ئەوتۆ بن کە ناتوانن وەک پیاوانی دیکەی گەلەکەیان بژین، ئەویش چونکە سیاسەت بووە بە پیشەیان، ئەوا ئاشکرایە “سیاسەت وەک فەننی مومکین” دەیانبزوێنێت لە پێناوی گەلەکەیاندا لەتەک ڕژێمی ئێراقیدا (حکومەتەکانی ئێراقدا) کاربکەن کە هیچ نەبێت کورد بە گەل دادەنێت و مافی کولتووریی پێڕەوا دەبینێت، جا با وەک ناسیۆنالیست خەریکی بەبەئسیکردنی کوردەکان بێت پێکەوە لەتەک بەئەرەبیکردنی هەندێک ناوچەی تایبەتیدا کە بایەخی ئابووریان هەیە. ئاخر وەک گۆتمان ئەوان وەک “ئێراقی” دژی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازین، ئەوان تەنیا ئۆتۆنۆمیان دەوێت، هاوکات دەزانن کە نفوزیان لە نفوزی پیاوەکانی مەجلیسی تەشریعی و تەنفیزی

زۆرترە و بەڵێ پتر لەوان دەتوانن فشار لەسەر خەڵکی "وڵاتیان" کەمبکەنەوە، بەهۆی تەنانەت لەتەک ئەو پیاوانەدا یەکدەگرنەوە و یەکدی دەناسێنن، چونکە ئەوانیش کوردپەروەر و سیاسەتبازی ئاوەزمەندن، لەڕەشدا ئاشکرایە، گەر ڕژێمی بەئس بە شێوازی باوی خۆی ناڕاستەوخۆ (بە "زیلەکی شەفەر نووستووا!"، "شەتەکی فیشەک لەدەست دەرچووا!" و هەر شێوازیکی دی) ئەم یان ئەویانی کوشت، ئەوا وەک خۆشەویستی خەڵک جیهان جێدەهێڵن.
سەرلەنوێ دووپاتی دەکەینەوە: ئەمە ئەم کارکردنەمان لەتەک حکومەتەکانی ئێراقدا وەک پەشمەرج دانەناوە، بەڵکو قووەتر لەوە ئاماژەمان بە خەباتی ژێرزەمینی یان وازهێنان لە سیاسەت داوە، هاوکات دوو جۆری سیاسەتبازانمان هێناوەتە نێو دانوستانەکەوە و خستوومانەتە بەردەم ئەلتەرناتیق: کوردپەروەری یان عەمالەت.
کەواتە ئەمە لێرەدا سەرلەنوێ بەر کرۆکی واژەی "کوردپەروەری" دەکەوینەوە کە وشەیەکی بنەڕەتییانەی فەرهەنگی کوردایەتییە. ئەمەش بەواتای، سیاسەتبازی ئاوەزمەند کە وەک کوردپەروەر تەنیا ئۆتۆنۆمیخوازە، کەواتە جەخت لە هاوڵاتێتیی ئێراقییانەی خۆی دەکات، لە بنەڕەتی سیاسەتەوە وەک فەنی مومکین لەتەک ڕژێمی ئێراقی کار دەکات و نایەوێت بە چەشنێک تێبکەوێت کە ئیدی لە سەرئەنجامدا بەناچاری ببێت بە عەمیل، هاوکات زۆر چاک دەتوانێت بە ئەرگومەنت بۆ خەڵکی وڵاتی خۆی ڕوونبکاتەوە کە هەنگاوی کارکردن لەتەک ڕژێمی وڵاتی خۆدا لە بەرژەوەندیی ئەواندایە. بەم شێوەیە سیاسەتبازان لە مەجلیسی تەشریعی و تەنفیزی، یان وەک وەزیر، لە وڵاتی خۆیان کار دەکەن جا گەر تەنانەت ئەو ئۆتۆنۆمییە کە دەیخوازن، بەلایانەوە کەم بێت. لێرەدا "سیاسەت وەک فەنی مومکین" کراوە بە بنەڕەت.
وەلێ گەر لە کەتواری کوردەکانەوە بڕوانین، دەبینین کە یاخیبووەکان بەزۆریی سیاسەتبازانی نائاوەزمەند، واتا تەنراو بە هەست و سۆز، هەڵیانگیرساندوون و ڕێبەریان کردوون بەبێ ئەوەی لە هیچ هەنگاوەکی سیاسییاندا تێگەی "کوردپەروەری" و ڕستەی "سیاسەت وەک فەنی مومکین"یان بەهەند وەرگرتبێت. با وەک نموونە دوو ڕوداو وەربگرین: ساڵی 1961 کوردەکانی ئێراق لە لایەن دەسەڵاتگەرایانی ئۆتۆنۆمیخوازەوە خلیسکێنرانە نێو ستاتەی جەنگەوە، ئەوەش باشترین دەرفەت بوو بە شانشینیی ئێران کە خۆی لەو کوردە یاخیبووانە نزیکبخاتەوە و بە یارمەتیدانیان ئێراق بە کێشەی ناوخۆییەوە خەریک بکات (لێرەدا ناچینە نێو ئەگەری ئێرانی "بزوێنەر"ی شەڕەکەوە کە بەزۆریی لە تیۆریی پیلانگێڕییەوە نزیکە نەک لە کەتواری کوردەکانەوە). ئەنجامی ئەم شەڕە خوێناوییە ئاشبەتاڵ بوو (بە بەڵک

دەستکەوتەوە لەسەر دەستکەوتی پێشووتری بەگەڵناساندن و پتر دەرفەتدان بۆ پراکتیزەکردنی کولتووری خۆیی). ئەویدیکەیان، ساڵی 1976، کوێرانەتر، دەسەڵاتگەرایانەتر و هەوەسبازانەتر بوو لەوەی یەکەم، چونکە گەر یەکەمیان کە مارتین فان بریونیسن لەنێو چەوەی “یاخیبوونە جوتیارییەکان”دا دایدەنێت، درێژبوونەوەی ترادیسیۆنی باوی چەکدارییانەی کوردی بووبێت کە بە وزە و چەندێتیی فرەی مرۆڤییەوە لەدژی حکومەتی هەشتا ڕۆژییانە لاوازی نەوەندی یاخی بوو (جا گەرچی زۆرینەی خەڵکی کورد پاسیف بوو)، بە پێچەوانەوە ئەوی دووەمیان بە تاقمتاقمەنە لە ئەوپەڕی لاوازی و کەمچەکییەوە دوای تێکشکان هەڵگیرسێنرا، بەرانبەر ئەوەش ڕژێمی ئێراقی زۆر لە جاران بەهێزتر و هاوکات هاڤرکێکەرێکی سەرسەختی ڕژێمی سوری بوو. تاقمەکان نەک هیچیان بۆ هیچ نەکرد، بەڵکو تەنانەت گوێیان بە وێرانکردن و بەئەرەبیکردن و بەبەئسیکردن دا.

لێرەدا گەرەکە بپرسین: ئایا دەبێت ئەوە چیی دیکە بێت جگە لە سەرەڕۆیی و هەڵپەی دەسەڵات کاتێک سیاسەتبازانی تەنراو بە هەست و سۆز ڕژێمی سوری بە پشتیوانی شەڕی چەکدارییان دادەنێن؟ حافز ئەسەدی دوژمنی کوردان؟ ئاخر دەبێت لێرەدا، بە وەلاوەنانی ناکۆکییە نەو-سیستەمییەکانی ئەو دەمە و تەنیا بۆ ڕەچاوکردنی دۆخی کوردەکان، هەروەها بپرسین: ئایا لەبەر چ هۆیەک سەرەکی دەوڵەتێک کە نەک تەنیا مافی کولتووری، بەڵکو تەنانەت مافی هاوڵاتیبوون بە کوردانی وڵاتەکەی خۆی ڕەوا نابینێت، پشتیوانیی تاقمێک یان چەند تاقمێک کورد دەکات بۆ ئەوەی لەدژی ڕژێمی بەئسی ئێراقی ڕابپەڕن؟ بە شەڕی چەکداری لە ناوچە شاخاوییە سەختەکانی کوردستاندا؟ ئەمە دەتوانین پێشبینی بکەین (تەنیا پێشبینی بکەین) کە بۆ ئەو، وەک هاڤرکێکەری سەرسەختی سەددام حسێن و ڕژێمەکەی، خوازراو بوو ئەو ڕژێمە لەنێو وڵاتەکەیدا بە شەڕەوە سەرقاڵ بکات، هەروەها دەتوانین پێشبینی بکەین، کە ئەو ژەنەراڵە “فێڵباز”ە ویستوویەتی “هاوکات” کوردستانەکەی نێو ئێراق کە تا ئەو دەمە تاکە ناوچەی یاخیبوونی کوردییانە بوو، بەوێرانکردن بدات. بەکورتی: دەبێت هەر هەنگاوەکی سیاسیانەی ئەو ژەنەراڵە سەرۆکەی دەوڵەتێک بخرێتە ژێر پرسیارەوە. بەڵام زۆر چاک دەتوانین بپرسین: ئایا ئەوی سەربازی کە شارەزای جەنگ و پەیوەندییەکانی ناوچەکەیە، هاوکات بەئسی ئێراقی و سەددام چاک دەناسێت، ناشێت پێشبینیی کردبێت کە سەددام کوردستان وێران دەکات؟

کەچی (ئەوەش بەڕاستی سەیر نییە) سیاسەتبازانی تەنراو بە هەست و سۆز، هاوکات شەیدای دەسەڵات و دەرکەوتنی پتری کەسەکی، دەچنە پەیوەندییەوە لەتەک دوژمندا، نەیاری نەیاردا، ئەوە

سەرباری چییەتیی ئاشکرای دەسەڵاتدارانی ناوچەکە، لەڕەشدا سەرجەم ژیانی بێهەڵگی و جفاکی و ئابووریی گەلەکەیان بە یەک جار دەخەنە نەو حەوزی پەکەری سیاسییەوە: "سەرجەم دەستەکەیان دادەنەن". ئەم جۆرەی سیاسەتبازی ئەودالەیی هاوسەنگییەکی دەسەڵاتە کە خەی لە نەوەندیایەتی، کە ئیدی لای ئەو سیاسەت وەک فەننی مومکین واتای تایبەتی وەردەگرێت: "سیاسەت هەر هەنگاوەکە بە پاراستن یان پەرەپێدانی دەسەڵاتی خەیی گەر ئەوە تەنانەت بە هەژارخستن و بەژاندانی خوەنی خەڵک بێت". ئەمە لە ڕە 1961 بەدوواوە تا ئەمڕە پەیڕەو دەکرێت. ئەمە چییەتیی کوردایەتیی ڕیالە: هینی هەڕزەکی-گوندییانی تەنگ-ئاسە، یان پیاوانی هەستهەڵئاوساو و سەرسام بە بەدئاکاری خولەچەخماخەیی، یاخود ئەفەندییانی تەنراو بە هەست و سەز کە سوننەتییانە لە کتێبەکانەوە زانیاری کەدەکەنەوە. واژەکانی کورد، کوردستان، سەسیالیزم، دەمەکراتی، پەکەا دەربەینی رواڵەتین و سەر بە "قسەکردن"ی ئەژانەن، چونکە دەسەڵاتگەرایانی نائاوەزمەند، وەلە فەڵباز (وەک خەیان دەبەژن: "بە شەرفم زەڕەکە نەبەتەوە!") ناتوانن بەئاشکرا ببەژن: "من بە بەرژەوەندیی سەرەکیی خەم، بە ناوبانگم، لە مەیداندام و تا سەر دوا پنتی ڕووتەکردنم دەمەنەتەوە. هەموو شتەکی دی تەنیا لاوەکییە". ڕاستییەکەی ئەحمەد موختار جاف لە سییەکانی سەدەی بیستەمدا بەڕوونی بینیبووی کە سیاسەت وەک فەننی مومکین چە واتایەکی لای سیاسەتبازانی وڵاتەکەی هەیە (بڕوانە "مەسەلەی ویژدان").

بەڕەڵ، گەر دەسەڵاتگەرایانی یاخیبوونەکەی 1961 کورد پەروەر بوونایە، گەر پابەندیان بە شای ئەرانەوە وەک مایەی هەزی سیاسی نەبینابایە، ئەوسا لە بنەمای "سیاسەتەوە وەک فەننی مومکین" ئەتەنمییەکەی ساڵی 1970-یان (یان هەروەها ساڵی 1974-یان) قبووڵ دەکرد و بەوەش بە خاتری خەڵکی کورد ڕەیان لە هەڵگیرسانی شەڕ دەگرت. هەموو تاقمەکانی دی بە هیچ شەوەیەک ساڵی 1976 دەستیان بە شەڕ نەدەکرد و بەو ڕێیشەوە بەئاگا یان بەئاگا نەدەبوون بە خزمەتکاری ئاجەندای وڵاتانی دەرەکی. لەڕەوە ئیدی دەتوانین پەشبینی بکەین، کە بەو هەڵوەستە پراگماتییەی سیاسەتبازان ئەو هەموو گوندە وەران نەدەکران و شارەکان بە ڕاگواستنی گوندنشینان لادەییەزە نەدەکران، کەواتە کولتووری کشتیاریی کوردەواری تەکندەشکەنرا! دەشیا هەڵەبجە زارباران نەکرایە! گەرمیان و ناوچەی دیکەی کوردستان ئەنفال نەکرانایە! ئەو هەموو گەنجە نەکوژرانایە و گەلەکی دی. ئەوجا بە داگیرکردنی کوەت لە لایەن ئەراقەوە هەلی گونجاو بە کوردەکان (قیناکە با ببەژین سیاسەتبازان) دەڕەخسا دەستی خەیان لە ڕژەم بووەشەنن.

1-3- یاخیبوونی ترادیسیۆنی

ئ□م گ□رەکە لەنێو کوردایەتیی ڕیالدا ڕەچاوی دوو جۆر ڕێکخراو بک□ی□ن: □□کخراوی بنیاتنراو بە پێشنموونەی ئەوروپیانە و ترادیسیۆنی. لە جۆری یەکەمدا بەر شارنشینانی کوردایەتیچی، هەروەها گەنجانی ڕێکخراو دەکەوین کە سامانی مرۆڤیانەی شەڕن، هەروەها بڕوایان بە مەسەلەیەک هەیە و لە پێناویدا ت□□د□کۆشن. ڕاستییەکەی ئەمان بەهۆی دابڕاوییەوە لە گەلەکۆمێکەرانی سەرەوە، بەهۆی باڵادەستیی ناوبانگ و هەروەها نەبوونی هۆشێکی ڕەخنەییەوە، فریودراوان یان خۆفریوداوان، بۆیە سەخت تێکەوتوون. لە جۆری دووەمدا بەر هۆزەکێتی دەکەوین کە خۆی لە ترادیسیۆنەوە ڕێکخراوە، وەلێ ئەمیش خۆی بەسەر ڕێکخراوی تەکنیکیانە بنیاتنراوی شارنشینانەوە دەبینێتەوە.

1-1-3 خوێندەوار و سیاسەتبازی زانیاری کۆکەرەوە

ئ□م گ□رەکە بۆ تێگەیشتنی ڕوونتر لە تێکەوتنی گەنجان نموونەی ڕیال وەربگرین.
کوڕێک، ناوەڕاستی دووەمی حەفتاکان، چەند ڕۆژێک ه□قا□ و هاوڕێیەکی لە گەڕەک نابینێت، پاشان کتوپ□ ه□قا□□کەی دەردەکەوێتەوە و پێی ڕادگ□یەنێت کە “لە سەرەوە بووە”. کوڕە چاوانی دەگەشێنەوە و لێی دەپرسێت: “کاک نەوشیروانت بینی؟”، ئەویش وەڵام دەداتەوە: “ئەی چۆن، ڕۆژێک کاتم لەگەڵدا بەسەر برد”. کوڕە بە پەرۆشەوە لێی دەپرسێت: “شێوەی چۆنە؟ دەڵێن زۆر زیرەکە!”، ئەویش وەڵامدەداتەوە: “پیاوێکی خڕیلە و قەڵەوی لووتپانە، تا بڵێیت زمانشیرینە، تێر نابیت لە موناقەشە لەگەڵی، ئەوەندە زیرەکە.”
نموونەی دووەم نەبوونی ئاگایی ئاوەڵای ڕەخنەییمان لای گەنجان پێشان دەدات: لە ناوەڕاستی دووەمی حەفتاکانی سەدەی بیستەمدا لە هەندەران گەلەکۆمەکێیەکی بە حساب خوێندکاری زیتدەکرێتەوە و ناوێکی پێدا هەڵدەواسرێت: “کۆمەڵەی خوێندکارانی کوردستان لە دەرەوەی وڵات”، کورتکراوە ئینگلیزییەکەی: ئەکسا. وەلێ لەم کۆمەڵەیەدا ڕەنگە لە دە کەس دووانیان خوێندکاری زانکۆ بووبن! ئەوانیدی پەنا□□ری بێکارە بوون، یان تاک و تەرایان دەورەیەکی پیشەیی دەبینی. گەر لای ئەو گەنجانە کەمترین ئاگایی ڕەخنەیی لەگۆڕێ بووایە، یەکسەر دەیانبینی کە کۆمەڵەکەیان گەلەکۆمەکێیە، کەواتە هیچ بنەڕەتێکی پیشەیی-خوێندکاریی نییە، هەروەها دەیانتوانی لۆگیکیانە دەربئەنجامێنن کە ئەو بەناو کۆمەڵەیە دەروێنەی گەلەکۆمەکێکەی نێو وڵاتە، کەواتە لەوێش گەلەکۆمەکێ-

ڕێکخراو هەیە و بەو ڕێیەشەوە دەیانبینی کە پیاوانی درۆزن و دەسەڵاتگەرا بەسەر خەڵکەوە زیتبوونەتەوە، کەواتە وڵا تەکەیان خزێنراوەتە نێو دۆخێکی پڕمەترسییەوە.
ئەو نموونانە پێشانی دەدەن کە چۆن گەنجە ڕێکخراوەکان پێکڕا لە سەرەتاکانی کوردایەتیی ڕیالەوە دەبوون بە دەستکەلای خواستە دەسەڵاتگەراکانی پیاوانی خوێندەواری کوردایەتیچی و هۆزەکی-گوندییەکان. ئەوانیان نەدەناسی.
ئەوجا ئێمە لە پەیوەندییە نێو-بەر□ ییەکاندا بەر کێشەی کرۆکی دەکەوین: بەرانبەر هۆزەکێتیی ڕێکخراو کە سیاسیانە چالاک بووە و خۆی وەک ڕێکخراو بەسەر ڕێکخراوی گەنجانەی سیاسییەوە دەبینێتەوە، شۆڕشگێڕانی خاوەن ئێتیک (ئەخلاقناسی) لە گۆڕێ نین، بەڵکو خوێندەوارانی سۆزمەندی سیاسەتنەزان و عەسا بەی خولەچەخماخەیی.
کەواتە ل□ بەر ئەوەی شۆڕشگ□□□ت□ی لەگۆڕێ نییە (گەرچی سەنگدەرپەڕیوان کردوویانە بە ویردی سەر زمانیان) کە بتوانێت لە سەردەمانی تەقییەوەی ناکۆکییەکاندا هۆزەکێتی بە کرداری سەربازی لەناوبەرێت یان لەدەسەڵات بخات، بەڵکو بە پێچەوانەوە سیاستبازانی تەنگ-ئاسۆ و سۆزمەند چە وەک خوێندەوار و چە وەک عەسا بەی خولەچەخماخەیی لە مەیداندان، ئەوا کێشە تەقیوەکان چارەسەر نەکراو دەمێننەوە، ئەوەش هاوکات بەڵگەیە کە هیچ ناس□نالیزمێک لەو مەیدانە سیاسی-چەکدارییدا لەگۆڕێ نییە: وەک بنەڕەت و دوا مەبەستی ڕووتێکراوی هەمووان – کەواتە وەک نێوەندی هاوبەشیان.
ئێمە دەبێت بۆ تێگەیشتن لەو بەدڕەوشە بگەڕێینەوە بۆ هەڵپەی کەسەکییانەی دەسەڵات، وەلێ جێی سەرنجە کە ئەوە مەدەنێتی و لێهاتوویی کەسی و ئۆتۆڕێتی (دەستڕۆیشتوویی ڕێزلێگیراو و بەوەش ناسێنراو) نین کە مۆتۆڕی هەنگاوەکان بن، بەڵکو ل□□ر□دا زۆر بەتایبەتی بەر میللیبوون لە واتای فراوانیدا دەکەوین، ل□□ر□شدا ئاشکرایە کە توخمێکی لادێییانەی لە خۆ گرتووە و لە ناخی خوێندەواران و عەسا بەی خولەچەخماخەیی سیاسەتبازدا کارایە. زۆر لەم سیاستبازانە (ئەفەندییە سۆزمەندە گەلخوازەکانی لێدەربچێت کە زۆرینەیان لەناوچوون یان کەرامەتیان وازی لە سیاسەت پێهێنان) بە حوکمی میللیبوون ئافینێتییەکیان (پەیوەستییەکیان / هۆگرییەکیان) بۆ لادێییەتی و بەوەش بۆ هۆزەکێتی “بەگشتی” هەیە. لەم پەیوەندییەدا جێی سەرنجە کە پیاوانی کارەکتەر شاری، ئەفسەرانی خاوەن قودسییەت، بەڵێندەران و بازرگانانی تایبەت کە شاریانە ئاگاییان لە بواری ئابووری و ژیاندا بزواوە، “بێزیان نایەت” لە کوردایەتیچییان نزیکبکەونەوە – سووکن ل□ بەر چاویان.

2-1-3- هۆزەکێتی وەک شەڕانیی خۆهێڵەرەوە

ئێمە پەیوەند بە ڕێکخراوی هۆزەکی□وە لە بەردەم پرسی “عەسەبی□ی□ت”داین (ئیبن خەلدون)، واتا هاوسۆزەکێتی، بە زمانی گشتی: رایەڵەی خوێن، کە لە هەر کردارێکی جڤاکی و جڤاکی-سیاسیدا ئەم بنەمایەی هەیە:

“من دژی براکەم، من و براکەم دژی ئامۆزاکەم، من و براکەم و ئامۆزاکەم دژی هەموو ئەوانیدی”.

لە هۆشی سیاسەتبازی هۆزەکیدا “گەل” وەک تێگە (مەفهوم) چێنەبووە و چێنا بێت، ئاخر گەر چێببێت، ئەوسا هۆز هەڵدەوەشێتەوە – ئەو خۆی هەڵیدەوەشێنێتەوە. بەڵێ تەنانەت “کوردستان”یش تێگە نییە، بەڵکو تەنیا وشەیەکی باوی ڕۆژانەیە. لە هۆشی کەسی هۆزەکیدا جڤاکێتی تەواوکراوە، ئەوجا گەر بەهۆی خشانییەوە لە سیاسەت و گروپی سیاسی ناچار بێت بۆ ئەوەی ناوی گەل بەرێت، ئەوا تەنیا مەبەستی لە کۆنگلۆمێراتە (تێکەڵە / خڕکردنەوە) و لە نێویدا هۆزەکان سەنتەری دەسەڵاتن. ئەو وەک هۆزەکی ناتوانێت وەک تاکێک، تەنیا کوڕی باوک و دایکێک، لە بەرژەوەندییەکی گشتی بهزرێت، ئەوجا تێبگات کە گەل، نیشتمان، کوردستان و هتد وشەی سەر کاغەز نین (گەرچی دەشێت ئەوەش بن)، بەڵکو تێگەی یەکانەیین و بە هزرین هەڵهێنجراون، ئەوجا ل□ بەر ئەوەی هەڵهێنجراوی کەسەکین، ئەوا ناخەکییانە کارا دەبن و کردارەکانی ئەو دیاری دەکەن، کە پاشان دەشێت نێوکۆییانە ببن بە ئامانجی سیاسی.

بۆ هۆزەکییان کە ئەڵقەی جڤاکی تەواوکراون، کەواتا کەسێتیی سەربەخۆیان نییە، جڤاکە تەواوکراوەکەیان پێشتریی لە هەر شتێکی دیکە هەیە، بۆیە بەتایبەتی لەو دۆخانەدا کە لێرەبوونیان (وجودیان) دەکەوێتە مەترسییەوە، لە هیچ هەنگاوێک ناسڵەمێنەوە و دەبن بە وەحشی: لە قۆنتەراتی سەربازییەوە بۆ بێگانان و هێنانیان بۆ نێو وڵاتی خۆ تا دەگات بە کوشتنی ئاشکرا و نائاشکرای هەر ناحەزێک، و زۆری دی. وەلێ ئەمە لەنێو سەرجەم پەیوەندییەکانی ئۆتۆنۆمیخوازیدا شەڕی خۆهێشتنەوەیە نەک خیانەت، بە پێچەوانەشەوە “لە گۆشەنیگای” شۆڕشگێڕییەوە، واتا خەباتەوە بۆ پەڕاندنەوەی فۆرماسیۆنی جڤاکی سەردەم بۆ فۆرماسیۆنێکی دیکە کە ئیدیۆلۆگیانە تەواوکراوە، دەبێت بە خیانەت. ئاخر شۆڕشگێڕان لە ڕوانگەی ئیدیۆلۆگیانەی خۆیانەوە جڤاکێکی دیکە دەکەن بە ئامانجی خەباتیان و لە نێویدا هۆزەکێتی جێی نا بێتەوە، بەڵکو هەڵوەشێنراوەتەوە. بە شێوەیەکی دی ب□□ژین: سیاسەتبازانی خوێندەواری کۆنزەرڤاتیڤ و ئۆتۆنۆمیخواز مافیان نییە ئەو جۆرە پەرچەکردارانەی هۆزەکییان بە

خیانەت یان جاشەتی ناوزەد بکەن، چونکە خۆیان پارێزەری پەیوەندییەکانی قەوارەی کۆمەڵایەتی-کولتوورییەکەی سەردەمن.

2-3 چوونەنێویەکی گەلەکۆمەکەی هاوبەرژەوەندییان و هۆزەکێتی

بەسەر ڕێکخراوی سیاسییەوە کە بە تەکنیکی ڕێکخراوەیی ئەوروپی بنیاتنراوە، دوو جۆر قەوارە زیتدەبنەوە: گەلەکۆمەکەی هاوبەرژەوەندییان و ڕێکخراوی تراديسیۆنی-هۆزەکی. وەک گوتمان، هۆزەکێتی مێژوویانە ڕێکخراوە، خۆی قەوارەیەکی بەرجەستەیە وەک بنەڕەتی شێوە دەسەڵاتداریی میرنشینی یان شانشینی، هەر بەم ڕێکخراوییەشی وەک سەری ڕێکخراوی سیاسیی نێو شارەکان وەردەگیرێت و ئەو خۆیشی هەر ئەوەی دەوێت. بێگومان خۆ بەسەرکردن، وەلێ لە شێوەی گەلەکۆمەکەدا، سیاسەتبازانی خوێندەواری سەربەخۆ و خوڵەچەخماخەییش دەگرێتەوە. وەلێ لە هەردوو ڕووەوە گونجانی ڕێکخراو دەستوەژی گەیشتنن بە خواستە دەسەڵاتگەراکانی ئەوان، لێرەشدا دەبێت نێوەندیارانی متمانەپێکراو لە سەرەوە بەرەو ژێر ببن بە پردێک ڕووەو گونجانی "ڕاکێشراو" و ڕێکخراو. لێرەدا جێی سەرنجە کە لە نێو ئەم نێوەندیارانەدا لە ڕووی کەسێتییەوە بەدترین چالاکوانانی سیاسی هەن، ئەوجا گەر هەندێکیان پێش وەرگرتنی پێگەی نێوەندیار تەنانەت بەد نەبووبێتن، بە حوکمی پێگەکەیان و پەیوەندییەکان کە ئەوان خۆیان لە نێویاندا دەبیننەوە، ئەوهایان لێدەردەچێت، چونکە کاتێک لەو پێگە نێوانییەوە بەرەو ژێر دەسەڵات دەنوێنن و هاوکات بەرەو ژوور چاویان لە گەیشتنە بە پێگەی باڵاتر، ئیدی سووکە چێژی دەسەڵات نەوسی پتری دەسەڵاتیان لا دەوروژێنێت، بۆیە لێرە زۆرترین "کارەکتەری پاسکیلسوار" لەگەڵەیە: ئەو کەسانە کە بەرەو ژێر پایەدار لێدەدەن و بەرەو ژوور چەماونەتەوە، واتا (لە ڕووی پسیکۆلۆگییەوە) "کەسێتییەکی پیس"یان هەیە بە گەلێک مۆرکی نەگەتیڤەوە، وەک: درۆزن، فریودەر، ماستاوچی، توانجهاوێژ، تەنانەت شەقهاوێژ لە کەسانی ژێر خۆیان و چەماوە بە کەسانی ژوور خۆیان (4). ئێمە ئەمڕۆ لە نزیکەوە و بەڕوونی ڕۆڵی ئەم "پاسکیلسوارانە" لە پاراستنی پەیوەندییە ستەمکارەکانی کوردایەتیی ڕیالدا دەبینین.
بێگومان ئێمە ناتوانین لە نێو گەلەکۆمەکچییاندا ڕەچاوی ئەو هەموو ئەفەندییە پڕ هەست و سۆزە نەکەین کە بڕوایان وایە دەبێت "بۆ کورد و کوردستان" تێبکۆشن – و زۆریان لەناوچوون، وەلێ کەمیان مانەوە و وازیان هێنا. ئاخر ئەوە فاکتە کە لە نێویاندا سیاسەتیار و هونەرمەندان و نووسەرانی سوننەتی هەن، کەسانی دەگەرم هەن کە چالاکیی سیاسیی باوکانیان لە ڕابووردوودا کاری تێکردوون و

دەیانەوێت ڕێگەی باوکیان بگرنە بەر. ئەم جۆرە کەسانە لە کوردایەتیی ڕیالدا خوازراو نین، تەنانەت بێزراون، چونکە مایەی سەغڵەتین بۆ چەتە باڵادەستەکان، یان بۆ ئەو کەسانە کە بۆ مەبەستی ل□رفلێدان و گەیشتن بە پارەی مفت دەچنە نێو کوردایەتییەوە.

بنەڕەتێکی کوردایەتیی ڕیال ئەوەیە کە لە پێشمەرگایەتیدا ڕاستەوخۆ درێژە بە “چێژ” و “ڕەفتار”ی میللی دەدات، لێرەشدا هۆشسامیی ترادیسیۆنی بە “ئازایەتییە ناسێنراوەکانی جڤاکی جوتیاری” (“خولە کون لە جەرگیدا نییە”، “بە شەرەفم کردەیەکە نەبێتەوە” و گەلێکی دی) یەکسەر، لێنەهزریو، کارایی پراکتیکی وەردەگرێت. ئاشکرایە خولە چەخماخانی میللیی نێو شارەکان: پیاوانی سمێڵزلی جامەدانی قیت، سەنگدەرپەڕیو، باڵفشکردۆوە، کە بە هەڕەشەی زارەکی یان بە فڕێدانی فیشەک بۆ نێو حەوشەی ئەم یان ئەو ماڵی دەوڵەمەند گیرفانیان پڕ دەکەنەوە، یەکسەر ل□ تەک ئەو وێنەیەی پێشمەرگەدا یەکدەگرنەوە، چونکە چە وێنەکە و چە زەبر سەر بە چێژ و کارەکتەری خۆیانن. بەڵێ تەنانەت ئەم بیچمانە و ئەفەندی□ میللییە سیاسەتبازەکان زۆر جار لە ژیانی ڕۆژانەی جڤاکییەوە یەکدیان ناسیوە (5)، هەندێکیان لە خوێندنی زانکۆیشدا هەر دەمانچەییەکانی جارانیان بوون، ئەوجا لەبەر ئەوەی خوێندەوارەکان ئەوها خولەچەخماخ□یانە لە دەسەڵات تێدەگەن، ئەوا لەو کاتانەشدا کە لەدژی هۆزەکی-گوندیان دەچنە شەڕەوە، هێشتا هەر ئافینێتییەکەیان بۆ میللیبوون و بەسەر ئەویشدا بۆ هۆزەکێتی، پابەند دەیانهێڵێتەوە بە جۆری سیاسەتکردنی هۆزەکییانەوە. لێرەدا جێی سەرنجە ئەم لادێییەتییە بە ئافینێتییەوە بۆ هۆزەکی-گوندی دەشێت لە دۆخە کێشاوییە سیاسییەکاندا بە ڕادەیەک تەسلیم ببێت کە ئیدی ڕاستەوخۆ مۆدێلی بنیاتنانی دەسەڵات لە هۆزەکێتییەوە وەربگرێت، بۆ نموونە بەرژەوەندییەکانی گەلەکۆمەکێکەرانی سەرەوە پێویستی بکەن کە کوڕی دەسەڵاتدارێکی ناسراو بە سەرۆکی گرووپەکە دابنرێت. بێگومان لاد□یی□تییە خولەچەخماخەییەکە زۆر جار هەر لە سەرەتاوە وا دەکات کە گەلێک مەسئولی سیاسیی پێگە نزمتر کوڕی خۆیان لە کا□ی جیاوازی سیاسی و سەربازیدا وەک دەسەڵاتدار بسەپێنن.

3- جاشێتی وەک کوردپەروەری و وەک تاوانکاریی جەنگ

تەنیا بزاوتی ڕزگاریخواز یان خەباتگێڕ لە پێناوی گۆڕینی شێوازی دەسەڵاتداریدا، هەروەها تەنیا کەسانی شۆڕشگێڕ، گەلخواز، دەتوانن ڕەوایەتی بە خۆیان بدەن، هەر کەسان و گرووپێک، بە جاش ناوزەد بکەن کە پێچەوانەی خواستە دەوڵەتگەرییەکانی ئەوان کردار دەنوێنن،

هەر لەم جۆرە تێڕوانینەشدا جاش واتای خائین وەردەگرێت. ئاخر ئەم ناوزەدکردنەی کەسان و گرووپان بە جاش دەستوێژێکە بۆ پێشاندانی مەرامە سیاسییەکانی گرووپەکە کە سەرەکیترینیان دامەزراندنی دەوڵەت یان گۆڕینی جۆری دەسەڵاتدارییە، هەر لەرێشەوە بزاوتەکە بە ئاسانی ماف بە خۆی دەدات، ئەو کەس و گرووپانە کە لە گۆشەنیگای مەرامە سیاسییەکانی ئەوەوە خائینن، بە هەر شێوازێک لەناوبەرێت. وەلێ ئەمە بە هیچ شێوەیەک بزاوتی ئۆتۆنۆمیخواز ناگرێتەوە. هەردوو لا، یاخیبووانی نێو چیاکان کە ڕاستەوخۆ عەمیلی دەوڵەتانن یان بەهۆی تێکەوتنیانەوە ناچارەکییانە بوون بە عەمیل، هەروەها هاوکارانی دەسەڵاتی نێوەندی، هاوڵاتیی یەک دەوڵەتن و هەردوو لا جەخت لە هاوڵاتێتیی خۆیان دەکەن، هاوکات دەیانەوێت بەشدارییان لە دەسەڵاتی نێوەندیدا پێبکرێت. وەلێ جێی سەرنجە کە تەنیا هاوکارانی دەسەڵاتی نێوەندی ڕاستگۆیانە هەڵوێستیان دەردەخەن و وەک هاوڵاتی ئەرکی خۆیان بەجێدەگەیەنن. لەم ڕوانگەیەوە واژەی "جاش" هیچ بنەڕەتێکی نییە، بەڵکو تەنیا جنێوە، جنێویش دەستوێژی کەسانی سۆزمەندی هزرنەکردوو یان ئەو نەخۆشانەیە کە بە کیین تەنراون. جگە لەوە گەر مەسەلەکە لەو یاخیبوونانەدا چێکردنی هاوسەنگی بێت لەتەک ئەرەبەکاندا، ئەوا کاری بەو چەشنە بە هەزەکیی ئەقڵ-سووک یان ئەقڵیەتی خولەچەخماخەیی ئەنجام نادرێت، بەڵکو تەنیا کولتووری شارییانەی تاکەکەس، مەدەنێتی، زمانی خۆیی و هزرینی لۆگیکی و هتد ئاستی نزمی کەسەکییانەی کوردەکان بەرزدەکەنەوە.

ئەمە دەبێت لەم پەیوەندییەدا هەنگاوێکی بوێرانە بنێین و بپرسین: ئایا کە کوردپەروەرە، ئەو کەسانە کە گەنجانی کورد بەکوشت دەدەن و ئابوورییە بنەڕەتییەکەی کوردەواری کە کشتیاری و ئاژەڵدارییە، بە لەناوبردن دەدەن، یان ئەو هێز و تیرانە کە دەیانەوێت کوڕانی خۆیان، کەواتە کوڕانی کورد، لە کوشتن و کوردستانیش لە وێرانکردن بپارێزن؟ با بە تێگەیشتن لەم پرسیارە دیدێک ئاڕاستەی کەتواری ئەمڕۆی کوردەکان بکەین. ئایا ئەمڕۆ چی گۆڕاوە؟ ئایا پێکەای دەسەڵاتداران قایل نین بەوە کە کەرکوک گەرەکە سەر بە هەرێمی کوردستان نەبێت؟ ئایا هێشتا هەر چەند ناوچەیەکی دیکەی کوردی لەو هەرێمە دانەبڕاون، بەڵێ تەنانەت تەئریب نەکراون؟ ئایا ئاشکراترین بەرهەمی قوماری سیاسی و سەربازیی عەمیلەکانی کوردایەتیی ڕیال دەستگرتن نەبوو بەسەر هەموو جومگەکانی ژیانی نێو هەرێمەکەدا (سیاسی، ئابووری، تەنانەت زانکۆکان)؟ ئەوە بێگومان تانەت دوای ئەوەی ڕژێمی بەئس تێپتەپێنی پێکردن و کونەمشکی لێکردن بە قەیسەری؟ گەر پاساوی ئەوە بهێنرێتەوە کە لە کوردستان شارێتی و بینای مۆدێرن تەنیونەتەوە، زانکۆی زۆر کراونەتەوە و ئاستی زانستی

پێشکەوتووە، هەروەها کورد حاکمی وڵاتی خۆیەتی، لە وەڵامدا دەبێژین: بونیادی هەموو شارەکان بەهۆی هەڵپەی بازرگانیی کوردایەتیچییانەوە شێواوە و فەزای ژیان لە نێویاندا تەنگبەتەوە، هەروەها بینای نێو شار و گوندەکان بەگشتی نالەبار دروستکراون و هاوکات دژ بە سروشتن: دژ بە ژیانی مرۆڤن، چونکە لە دروستکردنیاندا بەزۆریی کەرەسەی چیمەنتۆ و بلۆکی چیمەنتۆ بەکارهێنراون، ئەم کەرەسەیەش زستانان ساردی و هاوینان گەرمی گلدەرەوەیە، بۆیە بە سروشتی ناوچەکە، بەمەش بە ژیانی مرۆڤانی ئەوە ناگونجێت (گەرچی چیمەنتۆ لە هەندێک ڕووەوە زۆر سوودمەندە)، کە ئیدی مرۆڤ دەبێت بەردەوام پتر وزە بەکاربهێنێت تا ماڵەکەی گەرم یان فێنک دابهێنێت (کەواتە لە ڕووی ئیکۆنۆمیشەوە نەگونجاوە)؛ ئەوجا کاتێک لە سەردەمانی دەوڵەتی دیکتاتۆریی هەشتا کارای ئێراقدا پزیشک و ئەندازیارانی باش، مامۆستایان و تەکنیکیانی شارەزا و هتد هەڵدەکەوتن، ئەمڕۆ لە ئاستێ گەلێک نزمە کولتوورییەکەی کوردایەتیی ڕیالەوە ڕواڵەتگەرییەک، کەواتە بە-مەئریفەییەک، زانکۆکانی تەنیوە کە لە نێویاندا زانایانی باش زۆر دەگمەنن؛ پاشان کورد لە بنەڕەتدا حاکمی وڵاتی خۆی نییە، بەڵکو دەسەڵاتگەرایانی عەمیل دەستیان بەسەر ئەو هەرێمەدا گرتووە و تا ئەمڕۆ کەمترین دەسەڵاتداریی سەربەخۆیان لێنەبینراوە، بەڵکو تەنیا ستەمکارانە بەسەر خەڵکی بەردەوام کەووزاوەی نەوسنەوە زیتبوونەتەوە. لە کۆتاییشدا گەر ئاماژە بە گەشەی ڕۆژییانەی ئاگایی و سەرهەڵدانی ئەدەب و هونەری باش بدرێت، ئەوا دەبێژین، کە ئەوان پێکڕا بناغەی دیکەیان هەیە، وەک: ئاشنایی بە کولتوورەکانی خۆرئاوا و گەشەی ئاگایی، ئاڵۆزتربوونی ژیانی کوردەکانی ئیڕاق، کە لای "هەندێک کەس" بوون بە پاڵهێزی هزرین یان کاری ئەدەبی و هونەریی باش – ئەمانە پەیوەندییان بە کوردایەتیی ڕیالەوە نییە.

وەلێ ئەمە هەندە ئاسان لە پرسی جاشێتی نابینەوە. ئەمە تەنیا سەرۆکهۆز و سەرۆکتیرەمان نییە کە ئاوەزمەندانە هەڵوێست وەردەگرن و بە پاراستنی هۆز و تیرەکانیان لەتەک حکومەتی نێوەندیدا کار دەکەن، بەڵکو موستەشارەکانی هەشتاکانمان هەن کە زۆریان لە ئەنفالدا بەشدارییان کرد. ئەمانە تاوانباری جەنگن.

سەرەتا پرسێک ئاشکرایە: گەر سیاسەتبازانی شەیدای دەسەڵات، گەر عەسابەی خولەچەخماخەیی و هۆزەکی-گوندی، ئەوجا لە پاڵیانەوە هەندێک سەرۆکچەتە، شەڕیان بە خاتری دەسەڵات و سامان هەڵنەگیرساندبایە، ناکۆکییە نێو-هۆزییەکان نەهێنرانایەتە نێو کوردایەتیی ڕیالەوە، ئەوسا ئەو هەموو سەرۆکهۆزانە نەیاندەدایە پاڵ حکومەتە نێوەندییەکان، یان پاڵ ڕژێمی بەئس، و ناچار نەدەبوون بچنە شەڕەوە

لەدژیان. سەرانی کوردایەتیی ڕیال هەی ئەو شەڕانە بوون. ئەوجا بە وێرانکردنی گوندەکان و ڕاگواستنی گوندنشینان بۆ نێو شارەکان کێشەیەک بۆ ئەو کەسانە هاتە ئاراوە کە پێشتر لە گوندەکانیاندا بە هەر جۆرێک قەوارەیەکی بچووک یان گەورەتری دەسەڵات بوون. کابرایەکی ڕاگوێزراو کە هەشت کوڕ، پێنج برا و چوار خوشک، شەست برازا و خوشکەزای هەیە و هتد، کوڕانی گوندەکە و دەوروبەریشی ڕێزی لێدەگرن، زۆر ئاسان دەتوانێت ڕێگەی دیکەی دەوڵەمەندبوون بگرێتە بەر، ئەوجا پرسی کەرامەتی مرۆڤ و عیززەتی نەفس لای ئەوی گوندی سروشتی و ئاکار فەرهودچی زۆر سنووردار کاران؛ ئەو ئێستا تەنیا کەسێکی لە ڕیشە هەڵکەنراوە و هاتووەتە نێو شاری ژیان ئاڵۆزترەوە. ئەمە کەسانە ئاسان دەبن بە بازرگانی شەڕ، بەمەش ئاسان دەبن بە تاوانبار.

ئاشکرایە دەبێت موستەشاران وەک تاوانبار بە دادگە بدرێن، چونکە دەیانتوانی وازبهێنن، یان گەر بەو ڕێیەوە مەترسی لەسەر ژیانیان چێ ببووایە، ئەوسا دەیانتوانی بە خاووخێزانەوە هەڵبێن بۆ ئێران – وەک دەرهاویشتەی ویژدان و کەرامەتداری. وەلێ ئەوان ڕێگەی ملکەچییان بە فەرمانی دەوڵەت هەڵبژارد. سەرباری ئەوە دادبینییەک توندتر لە ئەوان سزای کوردایەتیچییان دەدات: وەک تاوانباری جەنگ، وەک عەمیلی دەوڵەتان، وەک سەبەبکاری ژاربارانی هەڵەبجە و ئەنفالی گەرمیان (و ناوچەی دیکە)، وەک سەرانەسێن لە گوندنشینان، کوشتنی ڕاستەوخۆی دیل و بێگوناهان، هەروەها دەستبردوو بۆ کەرامەتی کەیبانووانی گوندان. ڕەنگە هیچ دادگەیەک نەیتوانبایە سزای مەرگ بەسەر عودەی سەددام حسێندا بسەپێنێت، سەرباری ئەو هەموو تاوانە کە ئەنجامی دان، چونکە باوکی تاوانباری سەرەکی بوو کە کوڕە بێگوناهەکەی لە زارۆکییەوە فێری ئەشکەنجەدان و کوشتنی دیل کرد، تا پێی ڕاهات و بوو بەو تاوانبارە ناسراوە. ڕەنگە دادگەیەک حوکمی زیندانیی هەمیشەیی لە نەخۆشخانەیەکی پسیکەیی بەسەردا بدایە. بەبێ هیچ گومانێک دادگەیەک حوکمی موستەشارانی تاوانبار و کوردایەتیچییان هەر ئەوها دەدات: سزای ئەوانەی یەکەم سووکتر دەبێت لە هینی ئەوانەی دووەم!

پەراوێز

(1) ئەمە لە بواری کاری کولتووریدا دەتوانین تەریبەکی سەرنجڕاکێش بە خۆگەرایی پیاوی کورد لە کایەی سیاسەتدا ئاشکرا بکەین: هەر یەکەی دەزگاکانی پەخش و وەرگێڕان پەیڕەویی شێوەیەکی ڕێنوس دەکات

و دەیەوێت ئەوەی خۆی "بسەپێنێت"، بەبێ ئەوەی بەرپرسانیان لە ئاگایی بەرژەوەندیی گشتییەوە پێکەوە دابنیشن و هەوڵی ڕێککەوتن لەسەر ڕێنووسێک بدەن کە بێگومان گەرچی چارەسەرێکی سەرجەمی نییە، وەلێ لەبەر ئەوەی بڕیاری چەند گرووپێکە، ئەوا هیچ نەبێت جۆرێکی خاڵبەندی و ڕێنوس لە نووسیندا دەکەن بە باو. لێرە "من خۆم" لە پێشینەی چالاکبوونی کولتووریدایە، هاوشێوەی پیاوەکانی نێو سیاسەت کە خۆیان و دەسەڵاتیان لە نێوەندی کردارەکانیاندا دادەنێن.

(2) دەبێت "سەرۆک" یان "بەرپرسی یەکەم"ی پارتێک چەند نزم، بازاڕی، بێئەتەرەتی، کەواتە ناسەرۆک / ناسەرکردە بێت کە بە جنێوی دایک یاخود ژن "ئاوا و ئاوا"، یان بە وەشاندنی گۆچان، ڕەفتار لەتەک بەرپرسانی دیکەی پارتەکەیدا بنوێنێت؟

(3) ڕۆژێک گەنجێکی دەرچووی بەشی کوردی کە لە سلێمانی کاری شۆفێریی دەکرد، هەڵیگرتم و پاشان وەک نەفەر لەگەڵیدا کەوتمە گفتوگۆ. کوڕە بۆی باس کردم: "مامۆستایەکمان، دکتۆر …، ڕۆژێک پێی گۆتین: ئیدی پێویست ناکات کەس لەبارەی بێکەس (ناوی هەڵبەسقانەکەمان بەئەنقەست گۆڕیوە) توێژینەوە بنووسێت، چونکە من هەموو کارەکانم بە توێژینەوەی دکتۆراکەم تەواو کردووە، کەواتە هیچ نەماوە لەبارەی بێکەس بگۆترێت".

(4) لەم پەیوەندییەدا گەلێک جێی سەرنجە کە کاتێک مارکس ڕێزێکی زۆری بۆ بۆرژوایانی خاوەن فابریکە دادەنا (ئاخر بەرخەرانی ئەو سیستەمی سەرمایەگەرییە بوون کە مارکس پێکەوە لەتەک ئەنگلسی هەڤاڵ و هاوڕێیدا لە مانیفێستەکەیاندا بە هەڵهەڵە پێیدا هەڵدەدەن، ئەویش چونکە هێزی هەرگیز نەبینراوی مرۆڤیانەی "بەرداوە" / "ئازادکردووە")، ئەوا بە پێچەوانەوە بەڕێوەبەرانی (بە زمانی ئەمڕۆ: مەنەجەرانی) فابریکەکانی وەک مەترسی دەبینی، چونکە لە لایەک لە خزمەتی خاوەن فابریکەکاندا بوون و لە لایەکی دیکەوە خۆیان بەسەر پرۆلیتاریاوە دەبینییەوە.

(5) نەوشیروان مستەفا لە نزیکەوە عوسەی ئامەی دەناسی، کە بە هیچ شێوەیەک تاکە نموونەیەک نییە، تەنانەت زۆر لە سەرانی "کۆمەڵە" سەر بە خوێندەوارانی خولەچەخماخەیی بوون. ئەمەش لە مەکتەبی سیاسی و سەرکردایەتیی هەردوو پارتی دەسەڵاتداری "یەکێتی" و "پارتی"دا گەلێک عەسابەی خولەچەخماخەیی وەک ئەندام هەن.

کتێبی پرسیارەکان.. نووسینی: پابلۆ نیرۆدا.. وەرگێرانی بۆ کوردی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد

نووسینی: پابلۆ نیرۆدا
نیگارکێش: پالۆما ڤالدیڤیا
وەرگێرانی بۆ سویدی لە ئیسپانییەوە: هاننا نۆدرێن هوێک
وەرگێرانی بۆ کوردی لە سویدییەوە: بەکر ئەحمەد
چاپخانەی: تاستێن 2023

پێشەکییەکی کورت:

نیرۆدا ناوێکی ناو ئەدەبیات و شیعرە و بۆ خوێنەری کورد نەناسراو نییە. ئەو یەکێکە لە وەرگرانی خەڵاتی نۆبێل و لە ساڵی ١٩٧٣ دا کۆچی دوایی کردووە. سێ مانگ بەر لە مردنی ، “کتێبی پرسیارەکان” بڵاودەکاتەوە. بەرهەمێک کە لە ٧٤ شیعر و ٣٢٠ پرسیار پێک هاتووە.
لە سێپتێمبەری ئەمساڵدا، ئەم بەرهەمە وەردەگێردرێتە سەر زمانی سویدی. بەڵام نەک وەرگێرانی کەی هەموو پرسیارەکانی ناو کتێبەکە، بەلکو وەرگێرە سویدییەکە 70 دانە لە پرسیارەکان هەڵدەبژێرێ. لەم وەرگێرانەی منیشدا، دوو دانە لە پرسیارەکان لابراون. ئەویش لەبەر ئەو هۆکارە سادەیەی کە هەرچیمکرد، نەمدەتوانی بەو شێوەیە وەریبگێرم کە شایەنی تێکستە کورتە سویدییەکەی بێت.
سەرنجڕاکێش ئەوەیە ئەم شیعرانەی کە لە شێوەی پرسیاردان، بۆ منداڵانێکی شەش تا نۆ ساڵە نووسراون. بەڵام بەوەی فەنتازیایەکی قوڵ و فەلسەفی جەوهەری پرسیارەکانی ئەم کتێبە پێکدەهێنێت، پرسیار و شیعرەکانی ئەم کتێبە دەکاتە یەکێک لە جوانترین بەرهەمەکانی ئەو.
نیرۆدا لەم پرسیارانەدا، لە رێگای شیعرەوە، دەچێتە ناو ئەو مەملەکەتە پڕلە فەنتازیایەی کە لە منداڵدا شەپۆلدەدات و پرسیارە وجودی و فەلسەفییەکانی ئینسان دەخاتە بەردەست. بۆ کەسێک کە دەربڕینی “پرسیار بۆ منداڵان لە زمانی شیعرەوە” دەبیستێت، پێویست ناکات بڕیارێکی بەپەلە بدات بۆ ئەوەی بەهانەیەک بدۆزێتەوە تا ئەم کتێبە نەخوێنێتەوە.

ئینسان ئەگەر لەو تەمەنەیشدا نەبێت کە شیعرەکانی ئاڕاستەکراوە، دەکرێ دەست بە داوێنی منداڵی ناو ناخی خۆیەوە بگرێ و لە چاوی ئەوەوە گەشتێک بە ناو ئەم پرسیارانەدا بکات. ئەوەی کە نیرەدا لەم نووسینەدا کردوویەتی، هەر هەمان شتە.
هاوکات من تووشی ڕاچلەکاندنێکی گەورە بووم لە خوێندنەوەی ئەم کتێبەدا. بە هیچ دوو دڵییەک دەتوانم بڵێم ئەم پرسیارانەی ناو کتێبی پرسیارەکان، یەکێک لە کارە ناوازەکانی ئەوە.
لەم پرسیارانەدا، نیرەدا زمان دەداتە کیسەڵ و گوڵ و ئەستێرە و لە هیچ جێگایەکیشدا بەشوێن وەلامەوە نییە. ڕەنگە ونبوونی وەڵام بەهێزترین پەیامی ئەم کۆمەڵە پرسیار و شیعرانە بێت بە تایبەت لە زەمەنێکدا کە پرسیارەکان کەمن و وەلامە حازربەدەستەکانیش زۆرتر.
پێشکەشکردنی ئەم وەرگێرانە بە بێ نیگارە سەرنجڕاکێشەکانی “پالۆما ڤالدیڤیا”، بە بڕوای من، وەک پێشکەشکردنی کارێکی ناتەواو وایە. کەموکوڕییەک کە من ناتوانم پڕی بکەمەوە. تابلۆکەی سەرەوە، یەکێک لە وێنەکانی ناو کتێبەکەیە.
ئەگەر نیرەدا سەرکەوتووانە ئەم پرسیارە سادە و پڕمانایانە بە جدێڵێ، ئەوا نیگارە ڕەنگاورەنگەکانی “پالۆما”یە کە لە ڕیگەی رەنگ و وێنەوە ئەو کەشە فەنتازیئامێزە دەسازێنێ کە پرسیارەکان پیویستیانە. بەڵام وێنەکان تایبەتن بە کاری هونەری نیگارکێشێک و لە رێگای نێتەوە دەکرێ ئینسان دەستی بە هەندێکییان بگات. بەلام بە چاپکردنەوەی لە بەرگێکی کوریدا، خەرجێکی ئابووری دەوێ، کە من لە توانای هەڵسووراندنیدا نیم.

پرسیارەکان:

بۆ کەندەلان، هەندێ چرچ و لۆچی هەیە
ئەوەندەش کون؟

ئایا زەوی وەک زیکزیکە، بە موزیکی ئاسمان دەچڕێ؟

کێ لە شادیدا ترێکا وەختێک ڕەنگی شین پەیدا بوو؟

چی گڕکانی قەڵسکردووە
تا ئاور و تووڕەیی خۆی وا باتە دەر؟

ئەو فرمێسکانەی هێشتاکە نەڕێژراون
لە دەریاچە گچکەکاندا، لە چاوەڕوانی ڕژاندان؟
یاخود دەبنە ئەو ڕووبارە نادیارانەی
دەرژینە ناو، جێگەکانی خەفەتەوە؟

بە زاری بێ سەرچاوەوە، لەگەڵ کامە ئەستێراندا
ڕووبارەکان دێنە پەیڤین؟
گەر ڕووبار هێندە شیرینە
دەریا ئەو هەموو خوێیەی خۆی لە کوێ دێنێ؟

وەختێک دەریا دەبینمەوە، دەریاش هەمان هەستی هەیە
یان وا ناکات؟
بۆ شەپۆلان هەمان پرسیار دەکەنەوە
وەختیک من لێیان دەپرسم؟

ناوەڕاستی دەریا کوێیە
بۆ شەپۆلان بۆ وێ ناکشێن؟

چۆن دووچەرخەیەکی جێهێڵراو
ئازادی وەردەگرێتەوە؟
چۆن بتوانم بۆ کیسەڵێ بگێڕمەوە
لەرۆیشتندا بە هێواشی ، لەو باشترم؟

بە کام ڕاستی و لەسەر کامە ناڕاستییە
باران فرمێسکی شادی خۆی دەبارێنێ؟
برنج ل□ بەرانبەر کێدایە
بەو گشت دانە سپیەیەوە پێدەکەنێ؟
بۆ کێڵگەکان دەدەنە قاقای پێکەنین
وەختیک ئاسمان بێرەنگ دەگری؟

قیتارێکی وەستاوی ژێر لێزمەی باران
دیمەنێکی خەفەتاوی وەکو ئەمەت، لە کوێدا بۆ پەیدادەکرێ؟
بۆ دەبێ کرمی ئاوریشم
ژیانی خۆی ، لە بەرگی پارچەقوماشدا بەسەربەرێ؟

هەڵۆ چنگی لەچی گیرکات
وەختێک لەسەر هەور ڕادەکشی تا کەمێک بحەوێتەوە؟
چۆنە هەور هێندە دەگری
هاوکاتیش ئەو، لەگەرمەی شادی خۆیدایە و پۆزلێدەدا؟
ئەرێ بەڕاست، دووکەڵ لەگەڵ هەورا دەدوێ؟

بۆ درەختان ڕووتدەبنەوە کاتێک چاوەڕوانی بەفرن؟
دەکرێ گەڵا لە زستاندا
بە نهێنی لەگەڵ رەگدا، ژیانێکی دیکە بژی؟

مانگی چواردە، بالیفە پڕ لە ئاردەکەی
لە چ شوێنێکدا دادەنێ؟

ئەی ڕێگەکەن چۆن بزانن
دەبێ ئێستا سەردەربێنن، تا سەر لە رووناکی بدەن
تا بە گوڵ و هەموو رەنگەکانیانەوە
سلاوێک لە هەوا بکەن؟

بۆچی درەخت
شۆخ و شەنگی رەگەکانی حەشاردەدا؟

شوێنێک هەیە بۆ چەند دەکەکەوییەکی تر؟
پرسیارێک بوو لە گوڵەباخی کێوییان کرد؟
پەڕەی گوڵ چی پێیە بیڵێ
وەختێک بەهارچێدەکا؟

لە قوڵایی پایزەوە
گوێت لە زرمەی رەنگی زەردە چۆن زرمەی دێ؟
گەر گشت زەردیی کۆتای بێت
ئەی نان لەچی دروست بکەین؟

چی بە زاری ئەلماسە سوورەکاندا هات
وەختێک شیلەی هەناریان دی؟
تۆ دەزانیت چی زۆر سەختە
چنینەوە و هەڵگرتنی میوەکانە؟

ئایا پەپوولە دەبێتە ماسی باڵدار
وەختە دەمرێ و رۆحی لەشەقەی باڵدەدا؟

بۆ کەس بە هەلیکۆپتەرەکان ناڵێ
چۆن بتوانن هەنگوینی دەی خۆر بمژن؟
ئەگەر مێش بیتوانیبایە هەنگوینی خۆی بەرهەمبێنێ
دەکرا هەنگەکان توورە بن؟

پرتەقالەکانی سەردار، چیدەکەن لەگەڵ یەکتردا
تا خۆریان وەک یەک بەرکەوێ؟
کە خۆر بەداردەکاتەوە
وەختێک لەسەر تەختی خەوە گەدارەکەی ڕاکشاوە؟
نەتزانیوە، وەختێ داری سێو گوڵدەکا

بۆ ئەوەیە وەک سێو بمرێ؟

چی بەو کولیلکەیە دەڵێن
وەختێ بەرێی کۆچی باڵنداندا دەفرێ؟
ئەوە کام باڵندەیانە
د□ بێتە سەرکردەی کۆچیان؟

پەرەسێلکەکان درەنگ دێن بۆ قوتابخانە
تۆ بڵێی وا بێ، بەرلەوەی بێن
نامە ڕوونە شووش□ی□کان لە ئاسماندا دابەش بکەن؟

چیت لەو پشتە قەموورەتدا حەشارداوە؟
وشترێک وای بە کیسەڵ وت.
ئەی تۆ لەگەڵ پرتەقالدا چی باسدەکەی ؟
کیسەڵ وای وت.

پێت وانییە وشترەکان
لە کۆپارەی سەرپشتیاندا، تیشکی مانگیان هەڵگرتبێ؟

ڕووی نەداوە هەندێک جاران
کە وشەیەک وەکو مار پێچ لە خۆی دەدات؟

ژمارەی چوار، هەمان چوارە بۆ هەموومان؟
ئەی حەوتەکانیش هەرواهین؟
کە زیندانی، خەو بە ڕووناکییەوە دەبینێ
ئایا هەمان رووناکییە لە تۆ دەدا؟

بۆ پێنجشەممە نایەوێ دوای هەینێ بێت؟
تەمەنی نۆڤێمبەر چەندە؟
مانگی نێوان دیسیمبەرو جانیوەری ، ناوی چییە؟

بۆ کڵاوی شەو
بەو هەموو کوونەی ناویەوە، بەم ناوەدا دەخولێتەوە؟
بۆ بە مەرەکەبی نەبینراو دەنووسین
کاتێ وەختی تاریکی دێ؟

ئەو سەعاتەی لە خەونەکانتا لێدەدا
دەکرێ لە کوێ پەیدا بکرێ؟
ئەو خەونانەی نایەنە دی، چییان لێ دێ؟
دەچنە خەونی ئەوانەوەی کە کەسانی دی دەیبینن؟

لە چ جێیەک ، کەلکەزەرینە دوایی دە؟
لە رەحتدا یاخود لەو دیوی ئاسەوە؟

دەتوانم لە پەرتووکەکەی خۆم بپرسم
کە بە راستی خۆم نووسیومە؟

دەستگرتن بە مێژووی ئەوانیتر!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

سەرنجێک لە بارەی وتارەکی عەبدوڵا عەباس

بەرلەوەی باسی ڕوانگە، وەک بزووتنەوەیەکی شیعری نوێ ودەرکەوتەیەکی نوێ لە مێژووی ئەدەبی کوردی و شیعری کوردی لە قۆناغی هەفتاکان بکەین، سەرەتا دەبێ بگەڕێینەوە بۆ ئەو زەمینە کولتووریی و سیاسییەی کە ڕوانگەی تیادا دروست بوو، چونکە هەموو بزووتنەوە و مانفێستێکی ئەدەبی، دەرەنجامی کۆمەڵێ فاکتێکی خودی و بابەتین و دەرچوونە لەو واقیعە باوەی بوونی هەبووە. ئاشکرایە، ڕوانگە لە ژێر کاریگەرییەتی بزووتنەوەی شیعری عەرەبی و ئەو گۆقارانەی ئەو کات دەردەچوون و لە پەیوەندی بەو کێشە ئازادەی لە دوای ڕێککەوتننامەی ئازاراوە هاتە ئاراوە دروست بوو. چەند شاعیر و چیڕۆکنووسێک لە سەرەتای هەفتاکاندا، بە مەبەستی گڕو تیندانێکی نوێ بە ئەدەب و شیعری کوردی و هەنگاونان بەرە و نوێخوازی، بەیاننامەی ڕوانگەیان ڕاگەیاند و دواتر گۆقارێکیشیان بەو ناوەوە دەرکرد. بێگومان ڕوانگە، کە کەسانێک بە هەکەیەکی پیسی هەڵنەهاتوو ناوی دەبەن، ڕەنگە نەیتوانیبێت گۆڕانێکی ڕیشەیی لە بونیادی شیعری کوردی لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆک و زمان و جیهانبینییەوە بێنێتە ئاراوە، بەو مانایەی هاوشێوەبوونێک لە شیعرەکانی گرووپی ڕوانگە و قۆناغی پێشووتر و دواتری ڕوانگەش، لە ڕووی زمان و جیهانبینییەوە هەیە، بەڵام خواستی ڕوانگەییەکان، گەورەتر بوو لەوەی هەر تەنها لە نوێخوازی شیعری کورت بکرێتەوە، بەڵکو ئەوا بڕوایان بە جۆرە یاخیبوونێکی دیکە و گۆڕانکارییەکی

کۆمەڵایەتی و کولتووریی و ئایینی گەورە هەبوو، کە کاریان لەسەر
دوورکەوتنەوە لە ئەقڵیەتی باو، بڕوا ه□□نان بە مافەکانی ژن و
ڕیفۆڕمکردنی کۆمەڵگە و ئازادییە کەسییەکان و نەمانی ئەو ڕەهەندە
ڕۆمانسی و ڕیالیزمییە دەکردەوە، کە وەک مۆدێک لە شیعری ئەو کات
بوونی هەبوو، بە ئاراستەی یاخیبوون و کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتووتر.
بۆیەشە لە دوای ڕاگەیاندنی ڕوانگە، مەلاو سیمبولە ئایینییەکان
کەوتنە دژایەتی ئەو گرووپە و وەک شاعیری نەمر شێرکۆبێکەس لە
نووسینەکانیدا باسی دەکات، ئەگەر فرەنسۆ هەریری فریان
نەکەوتبایە، ئەوا دوور نەبوو بە مەرگی خۆیان تەواو بێت. ئەمە
مانای وایە، لێکدانەوەیەکی دیکە لە دەرەوەی شیعر و ئەدەبیات بۆ
ڕوانگە و دامەزرێنەرانی کراوە. وەک شێرکۆ بێکەش لە پێشەکی کتێبی
هەر سێ ژمارەی ڕوانگە کە دەزگای سەردەم چاپی کردووە دەڵێت:(
[illegible]
:(قوتابخانەی ئێمە، قوتابخانەی نەتەوە و
ژیانە، قوتابخانەی ڕانەوەستانە لە بزووتن و پێشکەوتن، قوتابخانەی
هەڵچوون و یاخیبوونە لە ڕووی هەر کۆت و زنجیرێکدا، کە بیەوێت
بەرلە تەقینی کانی ئاواتی لە بن نەهاتووی ئەدەبیمان بگرێت نە
گرتنی وێنەی فۆتۆگرافی و نە فرمێسک ڕشتنی ڕۆمانتیکییەکانە)
[illegible]

[illegible]

فۆڕمە ئەو دەرەوەی لە شیعر، ڕوانگە گرووپی بەمەش (* [illegible]
شیعرییە دەبینێت، کە هەرتەنها لەهەندێکی ڕۆمانسی و فۆتۆگرافی سادەی هەبێت، بەڵکو شاعیر دەبێ یاخیبوو، ڕۆشنگەر و جەنگاوەرێک بێت، لە دژی نەریت و ئەقڵیەتی دواکەوتوو، هەموو ئەو کۆت و بەندانە تێکبشکێنێت، کە دژ بە ئازادییەکانی مرۆڤن. بێگومان لە ڕووی مێژوویی و دیکۆمێنتارییەوە، ئەوە ساغبۆتەوە کە دامەزرێنەرانی ڕوانگە هەریەک لە(جەلالی میرزا کەریم، شێرکۆ بێکەس، کاکە مەم بۆتانی، حوسێن عارف و جەمال شارباژێڕ) ین. هەموو مێژووی نووسراو و سەرزارەکی ئەمە، ئەوانە بە پێشڕەوانی ڕوانگە دا ئەنێت و لە بەیاننامەی ڕوانگەشدا ناویان هاتووە ***. بۆیە ئەمە بۆتە مێژوویەکی نەگۆڕ و دیار لە مێژووی قۆناغەکانی شیعری کوردیدا.
کە چی دوای پێنجا ساڵ لەو مێژووە، تازە (عەبدوڵا عەباس) لە وتارێکیدا کە لە گۆڤاری (وانەر) بڵاوکراوەتەوە، دەڵێت و دەیەوێت گومان لەو مێژووە بکات و مێژوویەک لە سەر پشتی ئەو نووسەرە دیارانە بۆ خۆی دروست بکات. وەک ئەوەی بیەوێت مێژوویەکی نوێ بنووسێتەوە. وتارەکەی ناوبراو، وەرای ئەوەی هیچ بەڵگە و ئەرگۆمێنتێکی بەواهێنەری تێدا نییە، هاوکات گومانکردنیشە لە دامەزرێنەرانی ڕوانگە و خۆ بە پاڵەوان نیشاندانی گرووپێکەیە.
هەتا ئێستا، بەلایەنی کەمەوە لەو هەموو کتێب و وتارە بە شومارانەی من لەم بارەی ڕوانگە خوێندوومنەتەوە، لە هیچ شوێنێک باسی ئەو بەڕێزە وەک یەکێک لە دامەزرێنەرانی ڕوانگە ناکرێت. عەبدوڵا عەباس، کە نەوەی دوای ڕاپەڕین نایناسن و خۆشی هەتا ئەم ساڵانەی دوایی لە بەغدا ! هەر لە ڕۆنامەی هاوکاری بووە، ئاگاداری مێژووی ئەدەبیاتی کوردی دوای ڕاپەڕین نییە، کە چەن نووسراوەتەوە و کێن و کامانەن دامەزرێنەرانی ڕوانگە، کە ناویان وەک شاعیر و چیرۆکنووس دەت و بزووتنەوەی ڕوانگەیان ڕاگەیاندووە. مێژووی ڕوانگە و دامەزرێنەرانی، دیار و ساغکراوەیە کە کەن، ئیدی خۆ بە پاڵەوانکردن و دەستگرتن بە مێژووی ئەوانیتر لە پێناو دروستکردنی مێژوویەک بۆ خۆت، ناتوانێت بەوا پێهێنەر و لۆژیکی بێت، بە تایبەتیش ئەگەر ئەو هەوەدانە لە ڕووی مێژوویەوە بێ بەڵگە و

ئەرگەمەنت بێت و پشت ڕاستکراوە نەبیت. نازانم دوای پێنجا ساڵ، بۆچی ئەم بەڕێزە تازە دێت دەیەوێت ئەو مێژووە بشێوێنیت؟ کە هیچ کام لە نەمران (شێرکۆ بێکەس، جەلالی میرزا کەریم، کاکە مەم بۆتانی) لە ژیاندا نەماون، کە دڵنیام ئەگەر ئەوان بمابان، قسەیەکی تر و هەڵوێستێکی تریان دەبوو. بە داخەوە لەم ساڵانەی دوایدا، هەوڵدان بۆ خۆ بە پاڵەوانکردن و سڕینەوەی مێژووی ئەوانیتر چ لە ڕووی سیاسی، چ لە ڕووی ئەدەبی بێت، بۆتە نەریتێکی خراپ لە نێو ئێمەدا، بۆیە مانەیەی باسی کەسێک دەکرێت کە خۆی لە ژیان نەماوە، تا دەرفەتی وەڵام و بەرگری لە خۆی هەبێت. بەمەش ئێمە لە بەردەم گوتنێک داین، کە مافی خۆمانە گومانی لێ بکەین و بە ناڕاستی بزانین. نووسەر لەو وتارەیدا، هیچ ئەرگەمەنتێکی نووسراو ناخاتە ڕوو، کە پشتڕاستی ئەوە بکاتەوە کە ئەویش ڕۆڵی هەبووە لە دامەزراندنی ڕوانگە. تەنێ پشت بە گێڕانەوەی زارەکی و یادەوەری دەبەستێت، ئەمانەش کەمێکی مێژووی نووسراو ناکەن و نەک هەر پشتیان پێ نابەسترێت، بەڵکو زۆر لە خەڵکی بە هەڵبەستراویشی دەزانن. عەبدوڵا عەبباس لە نووسینەکەیدا، باس لەوە دەکات کە جەلال، نەهاتەتە ژێرباری پێشنیارەکی ئەو، کە وتوویەتی بەیاننامەیەک ڕابگەیەنن، کەواتا پرسیار ئەوەیە، بۆچی پێشنیارەکەی ئەوی ڕەت کردەتەوە، بەڵام ئامادەبووە لەگەڵ ً شێرکۆ و کاکە مەم بۆتانی واژەی بەیاننامەکە بکات و ڕایبگەیەنێت؟ ئەمە مانای وایە هەر لە بنەڕەتەوە شتێک نەبووە بە ناوی نوێکردنەوە و بەیاننامەی شیعری و ڕوانگە، تا ئەو کاتەی ئەو گرووپە ڕوانگە ڕا دەگەیەنن و خۆیان وەک دامەزرێنەرانی ڕوانگە دەناسێنن. لە کاتێکیدا دەڵێم دوای ئەو هەموو ساڵە لە ڕوانگە و مردنی بەشێکی زۆری دامەزرێنەرانی، ئەو مێژووە بە گێڕانەوەیەکی زارەکی نە نوێ دەکرێتەوە نە دەسڕێتەوەش، مێژوو ئەوەیە کە ڕوویداوە نەک ئەوەی کە ئێمە دەمانەوێت، کەسانێک هەن مێژوو دروستی کردوون، کەسانێکی دیکەش دەیانەوێت مێژوویەک بۆ خۆیان دروست بکەن، نووسینەکەی عەبدوڵا عەبباس لە جۆری دووەمە، چونکە هیچ لۆژیکێک لەوە دانییە دوای پێنجا ساڵ زیاتریش، تازە بێیت لە بارەی مێژووی قۆناغێکی ئەدەبی ئێمەوە بنووسیت و گومان بکەیت، کە بۆتە مێژوویەکی نووسراو، ئەرگەمەنتکراو و چەسپاو لە مێژووی ئەدەبیاتی کوردیدا. تازە ئەو نووسەرە پێی خۆش بێت یان نا، کەس بە دامەزرێنەری ڕوانگەی نازانێت، بۆیە باشتر وایە دەست بە مێژووی ئەوانیتر نەگرێت! بێگومان حیکایەتی بارەبەر و گوێدرێژەکەش کەمەکی ناکەن، وەک ئەوەی ئەو لە نووسینەکەیدا بە لێدان لە ڕوانگەییەکان هێنیویەتییەوە کە نازانم چۆن بوێری ئەوەی هەبووە، ئەم باسە بێ مانایە تێکەڵ بە نووسینەکەی بکات.

سەدیق سەعید ڕواندزی

- پەراوێز: هەرسێ ژمارەی گۆڤاری ڕوانگە، کتێبی چاپکراوی دەزگای سەردەم زنجیرەی 572 سالی 2011.
- ئەم بابەتە لە ژمارە (137) ی پاشکۆی هزر و هونەری ڕۆژنامەی خەبات، ڕۆژی 24/8/2023 بڵاوکراوەتەوە.

ڕوونکردنەوەیەک:_ ئەم وتارەی ئێمە، وەک وەڵامێک بوو بۆ وتارێکی عەبدوڵا عەباس، کە لە ژمارە هەشتی گۆڤاری سەنگینی (وانەر) بڵاویکردەتەوە. نووسەر لەو وتارەیدا دوای پەنجا ساڵ تازە دێت دەیەوێت لە ڕێگەی هەڵگێڕانەوەی مێژوو، خۆی بکاتە پاڵەوانی دروستبوونی ڕوانگە. دوای ئەم وەڵامەی ئێمە، نووسەر بەکتێبێکی بچووک بەناوی (ڕوانگە ناوی زل و دێی وێران) وەڵامی ئەو نووسینەی منی داوەتەوە. بێگومان من کتێبەکەی مامۆستام بینیوە، لە بەر سەرقاڵبوونمان بە کتێبێک لە بارەی پێشەوی شاعیرەوە، دەرفەتی ئەوە نییە وەڵامی ئەو کتێبەی بدەینەوە، بەڵام لە ئاییندەدا، وەڵامی کتێبەکەی بە کتێبێک دەدەینەوە، بۆ ئەوەی بیسەلمێنین کە ئایا ئەو کتێبەی نووسەر، بەڵگەیە بۆ ئەوەی لە دامەزرێنەرانی ڕوانگەیە یا نا؟

شەڕی ئیسرائیل و حەماس بەرەو ململانێیەکی فرەجەمسەریی.. پارێزەر/ فەرمان محەمەد

شکست لە ئۆکرانیا و شکستێکی دیکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕەنگە دوا بزماری تابووتی ئیمپراتۆریەتی ئەمریکا بێت. ٧ی ئۆکتۆبەر سیاسەتی ناوچەکە و ستراتیژیی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گۆڕیی. ئەم گۆڕانکارییە لە سیاسەتدا دەنگدانەوە و کاریگەریی دوور مەودای دەبێت لە سەرانسەری جیهان، کە لە ئەنجامدا ناکۆکییەکان دەچنە ناو قۆناغێکی نوێوە، هەر ئەمەشە کە مەترسییەکانی هەڵکشانی شەڕێکە

بەشێوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات، شەڕێک کە لەوانەیە بەرەو دەرەوەی غەززە بکشێت.

ڕاکێشانی وڵاتانی دیکە، جیهان بەرەو شەڕێکی ناوچەیی و جیهانیی دەبات، کە لێکەوتەکانی بۆ ئەمریکا و ئیسرائیل بەتایبەتیی و جیهان بەگشتیی کارەساتبارتر دەبێت. بەشداریکردنی ڕاستەوخۆی ئێران لە شەڕەکەدا یان بە بڕیاری خۆی یان بە هەڵبژاردنی ئیسرائیل بە لێدانی ئێران؛ سیناریۆیەکی چاوەڕوانکراوە، لە گۆڕینی ململانێی ئێستا بۆ ئاگرکەوتنەوەیەکی سەرتاپاگیر.

ئەو وێنە ناشرینانەی کە لە هێرشە دڕندانەیەکەی سەر غەززە بەرهەم دێن، پێ دەچێت بە تووندیی سنووردارکردنی دانوستانی ئاشتیی عەرەبیی-ئیسرائیل بێت تەنانەت لەگەڵ شازادەی جێنشینی سعوودییە، کە زۆرترین خواست و بەرژەوەندیی کەسیی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە. بەپێچەوانەی فەرمانڕەواکانیان، هاودەنگیی لەگەڵ فەلەستین لەنێو گەلانی عەرەبدا بە زیندوویی ماوەتەوە، تەنیا دوو لەسەتی گەنجانی سعوودیی پشتگیریی لە ئاساییکردنەوە لەگەڵ ئیسرائیل دەکەن.

ئەگەر ئەمریکا بەردەوام بێت لەشەڕەی نابەرانبەریی ئێستایی ئیسرائیل-حەماس، ئەوە ئەگەری دایساندنی ئاگرێکی گەورە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چاوەڕوانکراوە، ئەوە نەک هەر لەڕووی سەربازیی و دیپلۆماسییەوە ئەمریکا لاواز دەکات، بەڵکوو چین و ڕووسیا وەک زلهێز بەشێوەیەکی بەرچاو بەرز دەکاتەوە. هەموو جیهانی موسوڵمانان لایەنگری چین و دژە ئەمریکا دەبن، ئەمەش ڕەنگە ببێتە هۆی داشکانی دۆلار و کۆتایی هاتنی پترۆدۆلار، کە ئەمەش بە واتای کۆتایی هاتنی هەژموونی ئەمریکایە لە ناوچەکەدا.

ئاڵۆزتربوونی دۆخی جەنگ

بەلەبەرچاوگرتنی شکستە گەورەکە، بە تایبەت بە دەزگەی هەواڵگریی ئیسرائیل، کە پێشبینی هێرشێکی گەورەی لەم جۆرەیان نەکردبوو، نەک هەر بە تەواویی لە تاریکییدا بوون سەبارەت بە پلانەکان، بەڵکوو دیارە پێیان وا نەبوو هیچ شتێکی ئا لەم شێوەیە لەڕووی سیاسییەوە مومکین بێت، وا دەکات کە ئیسرائیل دڕندانەتر مامەڵە بکات کە ڕۆژانە گەمارۆ و قەیرانیی مرۆیی لە غەززە بەرەو خراپتر و مەرگەساتتر هەنگاو دەنێت، چونکە ئیسرائیل ڕۆژانە چەندین هێرشی ئاسمانیی بۆ سەر هاوڵاتیانی غەززە ئەنجام دەدات. هاوکاتیش هێرشی زەمینیی مەترسیی شەڕەکەی زیادتر کردووە و زیاد لە دوو میلیۆن فەلەستینیی لە مەترسییەکی گەورەوەدا دەژن. نیگەرانییەکان لە زیادبووندان، چ لە ناوچەکە و چ لەئاستی نێودەوڵەتیی، کە جەنگەکە ئەگەری زۆرە فراوانتر بێت. بۆیە بەرپرسانی ئیدارەی

بایدن، پلانی نائاسایی ئامادە دەکەن بۆ جێهێشتنی زیاتر لە ٦٠٠ هەزار ئەمریکیی کە لە ئیسڕائیل و لوبنان دەژین.

ڕاکێشانی ئێران بۆ جەنگەکە
پرسیارەکە ئەوەیە، کە ئاخۆ ئێران بۆ نێو سینارییەکە پەلکێش دەکرێت، کە پێگەی زلهێزی ناوچەکەیە؟
تەنیا دوو ڕێگە هەیە، کە ئێران بتوانێت شەڕەکە بەرەو ئیسڕائیل ببات: بەشێوەی وشکانیی و بالیستیی. ئەمە ڕوونە کە ئێران دوژمنێکی سوێندخواردووی ئیسڕائیلە. هاوکات کۆمەڵێک گرووپی چەکداریی ژێر هەژموونی خۆی لە ناوچەکەدا دامەزراندووە و ڕاهێنانی پێکردوون، چەکداری کردوون و بەردەوامیش لە پشتیوانیکردنیاندایە. گەورەترین و ناسراوترینیان حزبوڵڵای لوبنانە، جگە لەمە لەڕێگەی پرۆکسییەوە لە عێراق، سووریا و یەمەنیشدا ئامادەیی هەیە. بۆیە ئێستا ئێران لە جەنگی بەوەکالەتدایە و هەر جۆرە ئەگەرێکیش بۆ پەلکێشکردنی ڕاستەوخۆی، ئەوە ئێستا ئەگەرێکە، تەنانەت دەتوانین بڵێین ئەستەمە.

مەترسییەکانی فراوانبوونی ئەم شەڕە بۆ دووبەرە لەگەڵ لوبنان و سووریا
نیگەرانییەکان لە زیادبووندایە، کە شەڕی ئێستای نێوان ئیسڕائیل و حەماس دەتوانێت فراوانتر بێت بە کردنەوەی بەرەی دووەم لەسەر سنووری باکووری ئیسڕائیل لەگەڵ لوبنان، چونکە لوبنان وەک مەترسیدارترین بەرەی دووەم دەناسێندرێت. بەڵام لەشکرکێشییەکی زەمینی ئیسڕائیل بۆ سەر غەززە، دەتوانێت ئەم هەوڵانە بکاتە شتێکی جێی مشتومڕ. حزبوڵڵا ڕەنگە شکستی کەی ئەگەری حەماس بە هێڵی سوور بزانێت و ناچاری بکات ڕێوشوێنی زۆرتر بگرێتەبەر.
ئەمە مانای ئەوەیە کە گرووپەکانی وەک حزبوڵڵا، دەتوانن زیانێکی گەورە بە سوپای ئیسڕائیل بگەیەنن، بە ئەنجامدانی شەڕێکی ناهاوسەنگ و تا ڕادەیەک بە چەکی تەکنەلۆژیای نزم و هەرزانتر، وەک فڕۆکەی بێفڕۆکەوان، نارنجۆکی هاژەکیی و هاژەکی دژە تانک.
ئیسڕائیل لەمێژە هۆشداریی دەدات لەوەی وەڵامدانەوەی بە شەڕێک، کە حزبوڵڵای لوبنانی تێدا بێت، بەرفراوان و مەرگەساتتر دەبێت. لە ئەگەری حیساباتی هەڵەوە، کە لە دەرەنجامی بەردەوامبوونی هێرشی ئیسڕائیل سەرهەڵدەدات، دەبێتە ململانێیەکی تەواو مەزن. ڕاکێشانی حزبوڵڵا بۆ شەڕەکە و لە ئەگەری پەرەسەندنی هێرشەکانی ئیسڕائیل، حزبوڵڵا دەتوانێت بەپێی ڕێڕەوی شەڕی ئیسڕائیل و حەماس، حسابی خۆی بگۆڕێت و شەڕەکە فراوانتر بکات و بەرەی دووەم لەگەڵ ئیسڕائیل

بکاتەوە. لەبەردا زۆر شت بەندن بە بارودۆخ و کاردانەوەی شەقامی عەرەب و مسوڵمانەکانەوە.

بەرەی شەڕ لەگەڵ سووریا

ئێستا سووریا ناوچەیەکی چالاکانەی شەڕی ئیسرائیل و ئێرانە. لە ماوەی چەند ساڵی ڕابوردوودا سووریا چالاکترین گۆڕەپان بووە لە شەڕی سێبەر و بەردەوامی نێوان ئیسرائیل و ئێراندا. لە ساڵی ٢٠١٧ەوە حکوومەتی ئیسرائیل هەڵبژاردەی گۆڕینی ڕێساکانی بەشداریکردنی لە سووریا هەڵبژارد و هێرشەکانی بۆ سەر بریکارەکانی ئێران و بەمەش ئامانجە سەربازییە سەرەکییەکانی سەر سووریای خێراتر و زیادتر کرد. سووریا بە ناوچەیەکی چالاکی ڕووبەڕووبوونەوەی ئیسرائیل و ئێران دادەندرێت؛ بەپێی ئاسەی کردنەوەی بەرەیەکی نوێ لەم شەڕەدا پێشبینیکراوە، بەو پێیەی ئێستا چالاکیی جووڵەی بەرچاو لە نێوان ئیسرائیل و ئێران لە سووریا لەئارادایە.
هێزەکانی ناوچەکە، هێرشێکی زۆریان کردووەتە سەر ئامانجەکانی ئەمریکا لە عێراق و سووریا و چەندین هاژەک (مووشەک) و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان لە یەمەن لەلایەن حوسییەکانەوە تەقێندراون و بەرپرسانی ئەمریکاش بە ئاشکرا نیگەرانن لەوەی کە یەمەن بەرەو نێو ململانێکە دەخزێت.

هێشتا تەمی ڕووداوە پەرەسەندووەکان بە تەواوی بەرز نەبوونەتەوە. بەڵام ئەوە ڕوونە، کە لە ٧ی تشرینی یەکەمدا، جیهان بە هێرشێکی شکستخواردوو بۆ سەر ئیسرائیل ڕاچڵەکی، کە گەورەتر لە پیرڵ هاربەر (بەندەری مرواریی) یان ١١ی سێپتەمبەر، نەک تەنێ لە دەرەنجامە ستراتیژییەکانیدا، بەڵکوو لە دەرەنجامە دەروونییەکانیشدا بوو.
پێشتر بینیمان حەماس دەتوانێت چی بکات، بەڵام حزبوڵڵا سەت هێندە شارەزاتر و ئامێری باشتری هەیە. لە ماوەی دەیەی ڕابوردوودا حزبوڵڵا لە سووریا شەڕی لەگەڵ ئەو گرووپانەوە کە لەلایەن ناتەوە، کە پڕ چەک دەکرێن و پارەیان بۆ دابین دەکرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، بە پێچەوانەی حەماس، حزبوڵڵا خاوەنی چەندین چەکی ئاڵۆز و چالاکییە، وەک مەبایل کروز و هاژەکی ڕێنماییکراو، کە مەودابەر و دوورمەودان.
لە کۆتاییدا، ئەگەر سووریا و ئێران بڕیاری پڕچەککردنی حزبوڵڵا لە لوبنان و حوسییەکان لە یەمەن بدەن، ئیسرائیل ڕووبەڕووی دوو بژاردە دەبێتەوە: یەکەمیان شکست قبووڵ بکات و ئاشتیی هەڵبژێرێت، دووەمینیان دەستپێکردنی شەڕێکی سەرتاسەریی هەرێمیی، بە پشتیوانیی ئەمریکا و ناتۆ و بەردوومانی لوبنان، سووریا،

عێراق، یەمەن و ئێران لەخۆبگرێت. هەرچەندە لە بژاردەی دووەمدا تەنیا هەنگاوێک لە جەنگی سێیەمی جیهانیی دوور دەبێت.
ماوەتەوە بڵێین، کە بارودۆخی شەڕی ئیسرائیل و حەماس لە ڕۆژ و هەفتەکانی داهاتوودا، خێرایی، هەڵسوکەوت و ڕێڕەوی خۆیی دیاریی دەکات کە ئایا ململانێیەکە تەنیا لە ئیسرائیل و غەززەدا دەمێنێتەوە، یان دەتەقێتەوە و دەبێتە ململانێیەکی بەرفراوانتر.

پارێزەر/ فەرمان محەمەد
ئیتاڵیا/ زانکۆی بۆڵۆنیا

چەند تێزێک سەبارەت بە شەڕی غەززە.. حەمید تەقوایی.. و: کاوە عومەر

١-شەڕی غەززە لە ڕوانگەی ئینسانییەوە تاوانێکی تەواو عەیارە. تەنانەت بە پێی ڕێککەوتننامەی جنێف، هەردوو لایەنی شەڕەکە چەندین تاوانی جەنگیان ئەنجامداوە. بزووتنەوەی حەماس لە هێرشی سەرەتاییدا ١٤٠٠هاووڵاتی ئیسرائیلی کوشت و حکومەتی ئیسرائیلیش زیاتر لە ٢٣٠٠ منداڵی لە کەرتی غەززە کوشتووە. لەم ڕوانگەیەوە ئەم شەڕە کارەساتەکە دەبێت بە زووترین کات ڕابگیرێت. بەڵام کوشتنی ئینسانەکان تەواوی کارەساتەکە ڕوون ناکاتەوە. لە سەردەمی ئەمەدا (لە سەردەمی جەنگی جیهانی یەکەمەوە تا ئەمڕۆ) لە هەموو شەڕێکدا هێرش کراوەتە سەر خەڵکی ئاسایی و مەدەنی و شار و ماڵ و ژیانی خەڵک . شەڕی ئێستاش لە زۆرێک لە شەڕەکانیتر ڕاستی ئەم دڕندایەتییەی نیشان داوە. بەڵام قووڵایی ئەم دڕندەییە کاتێک دەردەکەوێ کە هەڵوێست و سیاسەتی هەردوو لایەنی شەڕ لە بەرچاو بگرین.
٢-شەڕی غەززە لەڕووی سیاسەت و ناوەڕۆک و ئامانجەکانی شەڕیشەوە بەتەواوی کۆنەپەرستانەیە. هەردوولای شەڕەکە، حەماس و ئیسلامی سیاسی لە لایەک و حکومەتەکەی نەتانیاهۆ و ڕەوتە ڕاستڕەو توندڕەوەکانییەوە لە ئیسرائیل لە لایەکی دیکەوە، دژی تاکە چارەسەری ئینساندۆستانەن

بە پرسی فەلەستین، کە پێکهێنانی دوو حکومەتی خاوەن مافی یەکسانە. حەماس دەیەوێت ئیسرائیل لەناوببات، حکومەتەکەی نەتانیاهۆش دەیەوێت پاش شەڕی 6 ڕۆژە، خاکی ئیسرائیل و هەژموونی سیاسی بە تەنانەت ناوچە داگیرکراوەکانیش فراوان بکاتەوە. شەڕی ئێستا درێژەپێدەری ئەو جۆرە سیاسەتە کۆنەپەرستانە و نامرۆڤانەیە کە ئامانجیان دواخستنی چارەسەری ئینسانیانەی پرسی فەلەستینە. ئەگەر لەم شەڕەدا تەنانەت هاوڵاتییەکی مەدەنیش نەکوژرابێت، ئەوە هەر شەڕێکی تەواو کۆنەپەرستانە و دژە ئینسانی بوو.

شەڕێکی تەواو کۆنەپەرستانە و دژە مرۆیی بوو.
٣دوای بەدەسەڵاتگەیشتنی کۆماری ئیسلامی و پێکهێنانی حزبوڵڵا و حەماس، پرسی فەلەستین بوو بە ئاڵایەک بۆ هاوسۆزی فەلەستین و دژە ئیسرائیلیەتیی هێزە ئیسلامییەکان لە گۆشەنگایەکی ئایینی و ئەوپەڕی کۆنەپەرستانە. لە لایەکی ترەوە لە ئیسرائیل هێزە فاشیست-ئایینییەکان دەسەڵاتیان بەدەستهێنا، کە چوارچێوەی ئایینی پرسی فەلەستینیان بە تەواوی بە بەرژەوەندی خۆیان و فراوانکردنی نیشتەجێکردنی جوولەکەکان و فراوانبوونی دەسەڵاتی ڕەهای ئیسرائیلیان بەسەر هەموو خاکە داگیرکراوەکاندا دەبینی. هێزەکانی ئیسلامی سیاسی و هێزە ڕاستڕەو توندڕەوەکانی ئیسرائیل کە ناتانیاهۆ نوێنەرایەتیان دەکات لەم بارودۆخەی ئێستادا، لە ڕاستیدا دوو دیوی یەک دراون، هێز بە یەکتر دەدەن و هێز لە تاوانەکانی یەکتر وەردەگرن. لەم چوارچێوە ئایینی-فاشیستەدا، پرسی فەلەستین هیچ چارەسەرێکی نییە. بە هەر جۆرە چارەسەرێکی ئینسانی و دادپەروەرانە بە کێشەکە، بە پلانی دوو دەوڵەتیشەوە، پێویستە ئەم هێزانە لە نێو فەلەستینییەکان و لە خودی ئیسرائیلدا پەراوێز بخرێن و بە تەواوی دووربخرێنەوە..
٤-بە کۆماری ئیسلامی و حزبوڵڵا و هێزەکانی تری ئیسلامی سیاسی، دروشمی لەناوبردنی ئیسرائیل تەنیا لایەنێکی ئایدیۆلۆژی- ناسنامە و ڕیتۆریکی-بانگەشەیی هەیە نەک کردەیی-سەربازی. ئەوان خۆیان دەزانن کە فڕێدانی ئیسرائیل بۆ ناو دەریا، هەروەک "گۆڕینی کەشکی سپی بە حوسێنییە"، یان "دەرکەوتنی ئیمام زەمام"، مەحاڵە، بەڵام بەردەوام ئەمە دووبارە دەکەنەوە، چونکە لە ڕوانگەی ئایدۆلۆژییەوە پێویستیان پێیەتی. (خامەنەیی لەم دوایانەدا ڕایگەیاند کە کوشتنی خەڵکی غەززە دەبێتە هۆی پەلەکردن لە دەرکەوتنی ئیمام زەمان و بەم شێوەیەش فڕێدانە دەرای ئیسرائیلیان خستە ئەستۆی ئیمام زەمان!)
٥-ئەگەری بەر فراوانبوونەوەی شەڕ و تێوەگلانی کۆماری ئیسلامی لە شەڕەدا نییە، بەڵام ئەگەر ئەمە ڕووبدات، دەبێ سیاسەتی حیزبی ئێمە و هەموو هێزێکی شۆڕشگێڕ بۆ چڕکردنەوەی خەبات بێت بۆ ڕووخاندنی

کەماری ئیسلامی. "هەموو چەکەکان ڕووبکەنە حکومەتی ناوخۆ" دروشمی ئەمەیە لە کاتی هێرشکردنە سەر کەماری ئیسلامی.
٦-لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕدا، دڕندەیەتی حکومەتی ئیسرائیل زیاتر و زیاتر دەبێتە جێگای سەرنجی خەڵکی جیهان و خۆپیشاندانەکانی دژ بە شەڕ دژ بە کوشتنی خەڵکی غەززە و داواکردنی دەستبەجێ کۆتایی هێنان بە شەڕەکە لە ئاستی جیهانیدا پەرە دەسێنێت. ئەم خۆپیشاندانە دژی کوشتنی خەڵکی غەززە و لەگەڵ داواکاریی کۆتاییهێنانی دەستبەجێی شەڕەکەدا، نەک بە بەرگریکردن لە حەماس. وەک خۆپیشاندانە جەماوەرییەکانی خەڵکی جیهان دژی هێرشی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بۆ سەر عێراق، ناڕەزایەتییەک بوو بەرامبەر بە لەشکرکێشی دڕندانەیبۆ سەر خەڵکی عێراق و نەک پشتیوانی لە سەدام حوسێن.
٧- پێش جەنگ، حکومەتەکەی نەتانیاهۆ لەلایەن خەڵکی ئیسرائیلەوە ڕووبەڕووی ناڕەزایی بەرفراوان بووەوە. دوای هێرشی دڕندانەی حەماس، ئەم ناڕەزایەتیانە کەم بووەوە، بەڵام لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕەکەدا، ناڕەزایی و توڕەیی خەڵکی ئیسرائیل دوبارە سەرهەڵدەداتەوە. تا ئێستا شەڕەکانی ئیسرائیل لەدژی هێزە جۆربەجۆرەکانی فەلەستین و تەنانەت حکومەتە عەرەبییەکان بەخێرایی کۆتایی هات و بووە هۆی سەرکەوتنی ئیسرائیل. بەڵام شەڕی ئێستا شەڕێکی دوورودرێژە و لێکەوتەی سیاسی بۆ وێنەی لە خودی ئیسرائیلدا هەیە. کۆمەڵگای ئیسرائیل بەرگەی شەڕێکی درێژخایەن ناگرێت و بەتایبەتی لەگەڵ زیادبوونی قوربانییەکانی سوپای ئیسرائیل، خەڵکی ئیسرائیل لەدژی شەڕەکە و حکومەتەکەی نەتانیاهۆ دێتە دەرەوە.
٨- خەڵکی ئێران لە دروشم و جموجۆڵ ناڕەزایەتییەکانیاندا دژی حکومەتی ئیسرائیل ناجوڵێن، چونکە نایانەوێت لەگەڵ سیاسەتی دژە ئیسرائیلی حکومەت هاوتەریب بن. کەماری ئیسلامی هەوڵ دەدات ئەم شەڕە لە خزمەتی پڕوپاگەندەی بەردەوامی دژە ئیسرائیل و خستنە ژێر تەکی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ئێستای خۆیدا بقۆزێتەوە، بەڵام خەڵک بە تەواوی ئەو هەوڵانەی لەسەر شەقام و لە سۆشیال میدیا ڕەتکردۆتەوە. شۆڕشێکی گەورە لە ئێراندا دەگوزەرێت و هێزی خەڵک و شۆڕشگێڕان لەسەر ڕووخاندنی حکومەت چڕ بووەتەوە و بەم شێوەیەش هەر جۆرە هەوڵێک لەلایەن حکومەتەوە بۆ لادان و بەلاڕێدابردنی سەرنجەکان وکەشوهەوای سیاسی لە ئێران و جیهاندا، و هەر جۆرە بەرد دانان و شێواندن و سووکایەتیکردنی حکومەت لە دژی ئەو شۆڕشە پوچەڵ دەکاتەوە.
٩- لەدژی ئەم شەڕە، خەڵکی شارستانی جیهان لە ناوچەکە، لە ڕۆژئاوا، لە ئیسرائیل و ئێران و هەموو وڵاتان، بە دروشمی کۆتایی

هاتنی دەستبەجێی شەڕ، ئازادکردنی بارمتەکان، دادگاییکردنی ئەنجامدەرانی تاوانەکانی جەنگ لە هەردوو لایەن، و لە بەرنامەدا دانانی چارەسەری دوو دوو دەوڵەت بێنە مەیدان. خەڵکی ئێران لە پێشەنگی بزووتنەوەی جیهانی دژ بە شەڕی غەززەدا، هەم لە ڕووی ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی میحوەری بزووتنەوەی تیرۆریزمی ئیسلامییە لە ناوچەکە و جیهاندا پێیەکی ئەم شەڕەیە، چ بە هۆی شۆڕشی ژن ژیان ئازادییەوە لە ڕیزی پێشەوەدا وەستاون. شۆڕشی ژن ژیان ئازادی سەری ماری ئیسلامی سیاسی کردۆتە ئامانج و بە لاوازکردن و دواجار ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی، گورزێک لە سەرچاوەی بزووتنەوەی ئیسلامی لەڕادەبەدەر کۆنەپەرست لە ناوچەکە و لە هەموو جیهاندا دەدات. خەڵکی ئێران و هێزە ئازادیخوازەکانی ئۆپۆزسیۆن، پێویستە لەکەناری وروژاندنی ئەو داواکاریانەی سەرەوەدا.داوای بایکۆت وگۆشەگیرکردنی جیهانی کۆماری ئیسلامی وەک بکوژی خەڵکی ئێران و وەک پارێزەری حەماس و حزبواللە وهێزە تیرۆریستیەکانی تری ناوچەکە و جیهان بن.

١٧ ئابان ١٤٠٢، ٨ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٣

شوانی بێشایی.. عەبدولجەواد ئەلعوفیر.. و : نەژاد عزیز سورمێ

ڕانەگەلی بێشایی
بێ مەرگی بە پیتی ڕەحم
بە پێش خێم داوە ..
منم بێشایی بەرەو مەرگ دەبەم .
گوێ بێن ناکەم
گەر بێ ئەوە نەبێ جوانی پێ ببەخشم ..

برادەر!
هەوری ڕەشن
لە دڵ دا دەبارن .
ئێمەش بە چەترە بچکۆلەکانمانەوە

ڕا دەکەین ..
جیهان بە شیعری خەمبارەوە
تەنگ بووە
ئەو ژنەی
بەسەر باڵی بیرۆکەیەکەوە دەفڕێ
بۆ ئەوەی نەبێ ونی بکەین
خۆشمان ناوێ .
دڵمان
بەتەنیا
جێی مردووانی تێدا دەبێتەوە ..

(*) شاعیرێکی نوێخوازی مەغریبییە .
بۆ ئەسڵی شیعرەکە بڕوانە : ڕۆژنامەی (الزمان)
ژمارە 2854 لە 24-11-2007 لاپەڕ 10 .

خەڵکی ئێران پاشەکشە لە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناکات!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

خەڵکی ئێران پاشەکشە لە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناکات!
ئاوڕدانەوەیەک بۆ سەر دیمەنی سیاسی ئێران لە رابردوو و ئێستا و داهاتوودا!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

خەڵکی ئێران تەنیا یەک رێگایان ل□ بەردەمدا یە. بەرەو پێشەوەچوون لە راپەڕین بۆ رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری. وەستان لەسەر ئەم رێگایە دەبێتە هۆی لەسەر کار مانەوەی ئەم دەسەڵاتە و هەر پاشەکشەکردنێکیش دەبێتە هۆی هاتن□ پێشەوەی بە چەندەەنگاوێک! ئەمەیش وەک ئەو فۆرمولەی لە قوتابخانە سەرەتاییەکان فێری بووین. واتا “خشتەی کۆ یان لێدان (جەمع یان زەرب) ” کە بە لامانەوە گومان هەڵناگرێت.
هەر لەسەر ئەم وانەیەشە خەڵکی ئێران هەنگاو بەرەو ئایندە

هەڵدەگرن و لەسەرد، گەشبین و دڵخۆش و بە ئومێدن و نەک هەر پاشگەز نین لە رووخاندنی دەسەڵاتی پاشایەتی و بەڵێنی ئەو رێگا دوور و درێژەی رابردوو، بەڵکو شانازی بە دەستکەوت و قوربانییەکانیانەوە دەکەن. ئەوان بەیاریان داوە تووڕەیی خۆیان بەرامبەر بە دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی زیاد بکەن و ئێستایش بەدوای دەرفەتێکدا دەگەڕێن تا بە هەمیشە دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە وڵاتەکەیاندا لە گۆڕ بنێن!

ئەم دەستکەوتە گرینگە، رێکە لەگەڵ نەخشە رێگای موقاوەمەتی ئێران بە خەبات و تێکۆشان. موقاوەمەتی ئێران ستراتیژیی خۆی لەسەر رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری داڕشتووە کە شانەکانی شەڕەشی لە ناوخۆی ئێرانن و بە دڵنیاییەوە بەرە هەنگاوانی گەورەتر دەچێت!

هەربۆیە لەژێر رۆشنایی دەستکەوت و ئەزموونەکانی رابردوو، خەبات بە کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران، داواکردن لە دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناڕەوایە. چون بە واتای وەستان یان پاشەکشە دەبێت لە هەنگاوەکانی رابردوو. لەم روانگەیەوە هەندێ دروشم و داخوازی، ئەگەر لە سەرەتای راپەڕینەکەدا تەمومژاوی بوون، یان تەنانەت نەدەکرا خەتی لە بە دوور بگریت، ئێستا لەگەڵ سەرخستنی راپەڕیندا ناگونجێت و کاڵ و ناکارامەن. کەواتە دەرئەنجامی ئەمجۆرە دروشم و داواکارییانە، درێژکردنەوەی تەمەنی دەسەڵات و دواخستنی رووخاندنی دیکتاتۆرییەتە.

شەڕهەڵایسان و شەڕئەنگێزی!

شارەزایان و کارناسانی مێژووی ئێران باش دەزانن کە هاتنە سەر کاری دەسەڵاتی مەزهەبیی لە ئێران، بە هەڵگیرسانی شەڕ لە دەرەوەی سنوورەکان و بە تایبەتی لە وڵاتانی دراوسێ یان رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەستپێکرد. بە درێژایی مێژوو، ئەم دەسەڵاتە، مانەوەی خۆی بەستەتەوە بە ئاژاوەنانەوە و شەڕهەڵایسان لە دەرەوەی سنوورەکاندا! هەر بۆیە دەبینین کارنامەی ٤٤ ساڵەی ئەم رژێمە مەزهەبییە لێوانلێوە لە نانەوەی شەڕ و ئاژاوە لە ناوچەکەدا. وەک نموونە لە عێراق، سوریا، لوبنان، فەلەستین، یەمەن و…

کۆتاییەکانی حیسابێکی هەڵەی گرنگ و مێژوویی!

ئەگەر لە سەرەتای دەرکەوتنی دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران، خومەینی وەک وەلی فەقیهی ئەم رژێمە، بە رێگەخۆشکردن بە هێرشکردنە سەر عێراق، داڕێژەر و دامەزرێنەری "نەخشەی رێگای مانەوە" بووە و توانیبووی بە کەڵک وەرگرتن لە هەستی ئایینی و نەتەوەیی، شەڕەکە هەڵگیرسێنێت و هەندێک کەسیش لەسەر مانگ بەدوای رووخساریدا دەگەڕان، بەڵام ئێستا، ئەم نەخشەی رێگایە، گەیشتووەتە کۆتایی و، رووخسارێکی وا تەنانەت لە بنی بیریشدا وێنا ناکرێت!

لەم ماوەیەدا، خەڵکی ئێران، بە خەبات و بەرخۆدان و خوێن و ئازارەکانیان، سروشت و ئامانج و پلانەکانی رژێمی ئێرانیان ئاشکرا کرد و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیشیان لە مەترسی مانەوەی ئەم رژێمە بە ئاگا کردەوە. خەڵک و موقاومەتی ئێران لە بەرامبەر دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ویلایەتی فەقیهیدا "نەخشەی رێگای راپەڕین بە رووخاندن"ی وێنا کردووە کە راپەڕینی ئەمدواییەیان، دوایین ئەڵقەی بووە و بەرەو ئەوە دەچن ئێران بۆ هەمیشە لە دیکتاتۆرییەت رزگار بکەن و ئەم خاکە ئازاد و ئاوەدان بکەنەوە.

چارەنووسی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەت لە ئێران!

بەم حیسابکردنە هەڵە گەورەیەی وەلی فەقیهی، دەتوانین بڵێین کە (سازان لەگەڵ دیکتاتۆری لە ئێران)یش گەیشتووەتە کۆتایی خۆی. چونکە گەڕینی رژێم و رووخانی دەسەڵاتی مەزهەبی وەک "داواکاری سەرەکیی خەڵکی ئێران" لە بیروڕای گشتی جیهاندا تۆمار کراوە و سازشتکارانی رۆژئاوایی ناچارن کۆتایی ئەم ستراتیژییە کوشندە و مەترسیدارە قبووڵ بکەن.

بەڕێز مەسعوود رەجەوی، رێبەری شۆڕشی خەڵکی ئێران لە یەکەمی رۆژی مانگی گەلاوێژانی ئەمساڵ لە پەیامێکدا رایگەیاند: "سازان بەسە. ئێستا کاتی ئەوە هاتووە چەخماخەکە لێبدرێت. لە بارودۆخێکدا خامنەیی بە مەبەستی پەردەپۆشکردنی راپەڕینی خەڵکی ئێران و بە پێی نەریتی ئاسایی رژێم، قەیرانی هەناردەی دەرەوەی سنوورەکانی ئێران کردووە و بە ئاشکرا لە ناوچەکەدا ملهوڕی دەکات، ئەمریکا و ئورووپا بە پێ گوێکەکردن و سزای کاڵ و قسەی زارەکی رێگە بە رژێم دەدەن پێشڕەوی بکات. (سازان) و (بێ کردەیی)، بە دوای سزادانی مووشەکی و چەک و چۆڕی فاشیزمی ئایینی و رازیبوون بە تەنیا دەرکردنی بەیاننامە بەسە! ئێستا کاتی لێدانی چەخماخەکە و گەڕانەوە بۆ ٦ بڕیارنامەکەی ئەنجومەنی ئاسایشە. پێویستە یەکێتی ئەورووپا و بەریتانیا دەستبەجێ سوپای پاسدارانی خامنەیی بخەنە لیستی رەشەوە. دانی (کات) و (دەرفەت) بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری شەڕهەڵایسێنەری تیرۆریستیی لەسەر حیسابی داراییەکانی خەڵک و موقاومەتی ئێران، تێچوویەکی زۆر بە ناوچەکە و ئاشتی لە جیهان هەڵدەگرێت"

بەڕێز رەجەوی هەروەها وتی: بە داگیرکردنی عێراق بە بیانووی هەبوونی چەکی کۆمەڵکوژ و چەکدامالینی ئەرتەشی ئازادیبەخشی نیشتمانیی ئێران، هاوسەنگیی ناوچەکەتان لە بەرژەوەندی فاشیزمی ئایینی و ئاخوندانی ئەتۆمی تێکداوە و لانیکەم دوو دەیەتان خستە سەر ژیانی رژێمی ویلایەتی فەقیهی. بەڵام رۆڵە بەجەرگەکانی ئێران بە چنگ و نینۆک و ددان، جومگە بە جومگەی رژێمی فریوکار و دژەمرۆی

خومەینی و خامنەیی لە ناو دەبەن".

راستییەکە چییە؟

حیساباتی هەڵەی سازشتکارانی رۆژئاوایی، لە بەدەنگبوون و بە کردارییاندا و، لە ئەنجامدا، چاوپۆشیکردنیان لە ئاسەوار و ئاکامە زیانبەخشەکانی مانەوەی ئەم دیکتاتۆرییەتە، تەواوکەری حیساباتی هەڵەی وەلی فەقیهی دەسەڵاتداری ئێرانە کە ئێستا نەک هەر ناوچەکە، بەڵکو بووەتە هەڕەشە بو سەر کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و زیاتر لە جاران، ئاسایش و سەقامگیری لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەراستی خستۆتە مەترسییەوە.

ئەم رژێمە بە شێوەیەکی راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ و، بەو پارە با هەناوانەی کە لەسەر دەستی سازشکارانی رۆژئاواییەوە گیرفانی پڕ کردووە، ، نەک هەر سەرکوت و کوشتاری لە ناوخۆی ئێراندا بە دامەزراوەیی و فراوانتر کردووە، بەڵکو لە قۆناغی کۆتایی مانەوەیدا، دەیەوێت (نەخشە رێگای مانەوە)ی خۆی بە شێوەهەڵایسان و شەڕئەنگێزی و هەناردەکردنی قەیرانەکان بە دەرەوەی سنوورەکان پەرە پێ بدات و بە رێگەی تاقمە هاوتەریبەکانیەوە جێبەجێی بکات.

موقاوەمەتی ئێران هەر لە یەکەم رۆژەوە رایگەیاند کە ئەم رێژیمە هەرگیز لە بەرهەمهێنانی چەکی ئەتۆمی و دەستوەردان لە وڵاتان و هەناردەکردنی کۆنەپەرستی و تیرۆریزم دەست هەڵناگرێت. چونکە وەلی فەقیهی دەسەڵاتدار لە ئێران زۆر باش دەزانێت کە گەر ئەم هەنگاوە هەڵنەگرێت، راپەڕینی گەل لە ناوخۆی ئێران دەچێتە قۆناغی کۆتاییەوە و خەڵک ئەوەی دەیەوێت بەدەستی دەهێنێت. لە کارنامەی ئەم رژێمەدا تۆمار کراوە کە لە سەرەتاوە، ئێستایشی لەگەڵدا بێت، شەڕ و شەڕخوازی لە لایەن دیکتاتۆری ئایینییەوە، هەمیشە رووکەشێک بووە بۆ سەرکوتکردنی ئازادی و سنووردارکردنی راپەڕینە جەماوەرییەکان لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران.

دوا وشە!

دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران هیچ پەیوەندییەکی بە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە نییە و گرینگترین داواکاری خەڵک و موقاوەمەتی ئێران لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش هەمیشە ئەوە بووە کە واز لە پشتیوانیکردنی ئەم دەسەڵاتە بهێنرێت و هاوکاریی ئەم رژێمە دیکتاتۆرە نەکرێت. بە ئەوەی خەڵک و موقاوەمەتی ئێران حیساباتی خۆیان لەگەڵ ئەم رژێمە ناشەرعیە یەکلایی بکەنەوە. چونکە رووخاندنی ئەم دەسەڵاتە تەنها لە سەر دەستی گەل و موقاوەمەتی ئێرانەوە مەیسەر دەبێت و بەس!

ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهی، دوای رووخاندنی دیکتاتۆرییەتی پاشایەتی، خواست و داواکارییەکی رەوا و

بۆ مشتومڕی خەڵک و موقاومەتی ئێرانێ و هەرگیز دەستهەڵگری ئەم داواکارییە نابن!

فێستیڤاڵی فیلمی "ئاسمان" بە ناوەرۆکی هونەری ـ گەشتیاری لە شاری مەهاباد بەڕێوەدەچێت

مەنسوور جیهانی

یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی سەرئاوەڵای "ئاسمان" بە تایبەتمەندییەکانی هونەری و گەشتیاری لە لایەن ئەنستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" بە بەرپرسیاری "ئیبراهیم سەعیدی" سینەماکاری ناودار و بەرئەزموونی کورد، لە شاری مەهاباد بەڕێوەدەچێت.

ئەنستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" بە هاوکاری و پشتیوانی شارەوانی و کۆمیسیۆنی کەلتووری شۆڕای شاری مەهاباد، ئیدارەی گشتیی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامی پارێزگای ئازەربایجانی ڕۆژئاوا و هەروەها ئیدارەی گشتیی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامی مەهاباد؛ یەکەمین خولی فێستیڤاڵی کورتەفیلم، سیناریۆ و فۆتۆگرافی سەرئاوەڵای "ئاسمان" لە سەر تەوەرەکانی هونەری و گەشتیاری لە شاری مەهاباد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەڕێوەدەبات.

ئەم فێستیڤاڵە، لە سەر بنەمای بردنەسەرەی ئاستی هونەری سینەما و ڕۆشنبیری و کەلتووری ناوچەکە، ڕاکێشانی هۆگرانی گەشتیاریی لە شاری مەهاباد و ناوچەکە؛ لە سەرەتای مانگی سێپتەمبەری هەموو ساڵێک بۆ ماوەی ٤ ڕۆژ لە گۆڕەپانی سەرەکی شاری جوان و گەشتیاری مەهاباد بەڕێوەدەچێت.

لە فێستیڤاڵی فیلمی "ئاسمان"، بەرهەمە سەرەکی و لاوەکییەکان؛ هەموو شەوێک لە شوێنی سەرئاوەڵای گۆڕەپان و ناوچەی سەرەکی شاری

واتە "گۆڕەپانی مەنگوڕان" لە ٢ سانسی پیشان دەدرێن و بە درێژایی ڕۆژیش، کۆڕ و کۆبوونەوەی پسپۆڕانە و ڤۆرکشۆپی فێرکاریی بە ئامادەبوونی مامۆستایان و کارناسانی بەرچاو و شارەزای سینەما و فۆتۆگرافی بەڕێوەدەچێت.

میوانانی ئامادەبوو لە فێستیڤاڵ و ئەو گەشتیارانەی کە لە کاتی بەڕێوەچوونی ئەم ڕووداوە سینەماییە سەردانی شاری مەهاباد و ناوچەی موکریان دەکەن؛ بە شێوەی هاوکاتیش، لەگەڵ تایبەتمەندی و توانا فەرهەنگی و هونەرییەکانی ئەم ناوچە ڕەسەن و جوانە ئاشنا دەبن. هەر بەم بۆنەیەوە، بەرنامە لاوەکییەکان بۆ ناساندنی کەلتوور و ڕۆشنبیری مەهاباد و ناوچەکە داڕێژراوە و پلانی بۆ داندراوە و بە درێژایی ڕۆژ، لە ناوچە جۆراوجۆرەکانی شاری ماهاباد پێشکەش دەکرێن.

دامەزراندنی ئەم فێستیڤاڵە، دوای ٤ ساڵ کاری کارناسی لە لایەن پسپۆڕانی ئینستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان" ئامادە کراوە؛ کە بە هاوکاری و پشتیوانی ئەندازیار "بابەک ڕۆستەم پوور"
شارەوانی شاری مەهاباد و هەروەها دکتۆر "ئاڵش شەهابی" سەرۆکی شۆڕای ئەم شارە، بە دروشمی بردنەسەرێی ئاستی کەلتووری شارۆمەندی و لە پێناو خوڵقاندنی کەشووهەوای گونجاوی پەیوەندی نێوان خەڵکی و گەشتیاران بەڕێوەدەچێت.

لۆگۆی یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی سەرئاوەڵای "ئاسمان"، لە لایەن "مەنسوور محەمەدی" گرافیست و فۆتۆگرافەری ناوداری مەهابادی دیزاینی بۆ کراوە؛ هێمای فێستیڤاڵ، لە نیشانەی مێژوویی "فەقرەقا" و Fakhrigah و تێکەڵاوێک لە فیلم و وەرچەرخانی ڕەوان لە بەستێنی شینایی ئاسمان، دیسانەوە پێناسەیەکی ساکار و مۆدێڕنە لە شوناسی کەلتووری و مێژوویی مەهابادە کە تیایدا هونەر پێگەیەکی تایبەتی هەیە. مێژووی شوێنەواری بەردینەی "فەقرەقا" بۆ سەردەمی مادەکان دەگەڕێتەوە کە لە تەنیشت گوندی "ئیندرقاش" لە نزیک شاری مەهاباد هەڵکەوتووە.

ئینستیتۆی فیلمسازی "لاوان فیلمی موکریان"، ساڵی ڕابردوو؛ یەکەمین خولی فێستیڤاڵی سیناریۆنووسی "لاو" لە پێناو ناساندن و بردنەسەرێی ئاستی سیناریۆنووسی ناوچەکە، بە سەرکەوتوویی و لە ئاستێکی گونجاودا بەڕێوەبرد کە هەواڵ و ڕاپۆرتەکانی ئەم ڕووداوە گرینگە سینەماییە لە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی سەرتاسەری ئێران و هەروەها هەرێمی کوردستان، پێشوازییەکی بێوێنەی لێکرا و ڕەنگدانەوەی

بەربڵاویی بەدواوە بوو.

بەڕێو□ بەرا یەتی ڕاگەیاندنی گشتی فێستیڤاڵی فیلمی “ئاسمان”.

توولەڕێکانی پاییز. ئیلهام موڕادی

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی □□ژمێرەکەم بەجێما
وانەکانی دڵداریم لێ ون بوو
ونبوو □□ژمێری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنێو بۆتەی ڕۆحێکدا دەئافرێن و
چاوەکانم وێنەی پڕۆفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بۆیە لەهەر چاوترووکانێکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مێشکمدا
خەو خەیاڵێکە لەکەناری هەر خەزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ
حەز نیشتمانێکە لە ئۆغر
ڕوو لە نشێوییە گەڵاڕێژەکانی خەزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
توولەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لێوم بە هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە و
چاوم مۆمی هیوا کز کز ئەسووتێنێ
لە شوێنکی ئەم چیرۆکەدا
شەو بڕیاری لەسەر قەدەغەیە
پیاسە تیسکە
شەقام لەخۆ بایی.

سنە
ئیلهام موڕادی

چۆن ئیسرائیل یارمەتی گەشەی حەماسی بە دەیان ساڵ دا.. نوسینی: Aysha Khan و Ismat Mangla*

شیکاریی: حەماس چییە و بۆچی ساڵانێکە ئیسرائیل بە ئەنقەست بوونی ئەوی چالاک کردووە؟

نوسینی : Aysha Khan و Ismat Mangla*

و: زاهیر باهیر

ئەمە دەزانین کە گرووپی چەکداری فەلەستینی حەماس بەرپرسیارە لە کوشندەترین هێرش بۆ سەر خاکی ئیسرائیل لە مێژووی ئەم دوایییەدا کە زیاتر لە هەزار و 300 کەسی کوشتووە و زیاتر لە 200 کەسیشی بە بارمتە گرتووە.
حەماس لە ساڵی 1987 لە غەززەی داگیرکراو دامەزراوە، کە کورتکراوەی بزوتنەوەی بەرەنگاریی ئەلئیسلامییە (بزووتنەوەی بەرخۆدانی ئیسلامی) – ئەو گروپە چەکدارەیە کە ئەمڕۆ کۆنترۆڵی سیاسی بەسەر غەززەدا هەیە. ئەوەی زۆرینە نەتزانیبێت ئەوەیە کە هەمان ئەم گروپە لە ڕاستیدا بەشێکی لەلایەن خودی ئیسرائیلەوە دروستکراوە. لە کاتێکدا ڕەنگە وەک تیۆرییەکی پیلانگێڕی دەربکەوێت، بەڵام لە ڕاستیدا نهێنییەکی کراوە و بە باشی بەڵگەدارە کە ئیسرائیل ساڵانێکە یارمەتی دارایی و پشتگیریکردنی حەماسی داوە.
گێرشۆن هاکۆهین، Gershon Hacohen ، هاوکارێکی سەرۆکوەزیرانی ئیسرائیل بنیامین ناتانیاهۆ، لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنی ساڵی 2019 دا وتی: پێویستە ڕاستییەکان بڵێین. ئاماژەی بەوەشکردووە، ستراتیژی ناتانیاهۆ ڕێگریکردنە لە بژاردەی دوو دەوڵەت، بۆیە حەماس دەکاتە نزیکترین هاوکاری خۆی. ” بە ئاشکرا حەماس دوژمنە، بە شاراوەیی هاوپەیمانێکە.” تێگەیشتن لە ستراتیژی ئیسرائیل لەم کارەدا دەتوانێت یارمەتیدەرمان بێت لە خوێندنەوەی دێڕەکانی قسەکانی حکومەتی ئیسرائیل سەبارەت بە بەربەرییەتی حەماس. هەروەها

یارمەتی ڕۆشنکردنەوەی دیدگای نەتانیاهۆ دەدات بۆ ناوچەکە – و کۆتای دوایارییەکە.

ستراتیژی ئیسرائیل بۆ پەرتکردن و داگیرکردن

” بۆ پەشیمانییەکی زۆرەوە ، حەماس دروستکراوی ئیسرائیلە.”

ئەڤنەر کۆهین، Avner Cohen ، بەرپرسی کاروباری ئاینی ئیسرائیل لە غەززە لە کاتی سەرهەڵدانی حەماسدا، لە وتارێکی وۆڵ ستریت جۆرناڵ لە ساڵی 2009دا بە ناوی ” ئیسرائیل چۆن یارمەتی زاوزێکردنی حەماسی دا” دەڵێت حەماس لە سەردەمی یەکەم ڕاپەڕین دا/ ئینتیفازە لەدایک بووە، کاتێک فەلەستینییەکان لە ساڵی 1987ەوە دژی داگیرکەرەکانیان ڕاپەڕینەوە، ئەم گروپە لەلایەن شێخ ئەحمەد یاسین-ەوە پەنابەرێکی مەشلول تا ڕادەیەك نابینا دامەزراوە و لە کەمپێکی پەنابەرانی غەززە گەورە بووە. لەوێدا، یاسین یارمەتی پێکهێنانی لقێکی فەلەستینیی ئیخوان موسلیمینی دابوو، ئەو بزووتنەوەیە بەناوبانگ و کاریگەرەی کە لە میسر دامەزرابوو و پشتگیری لە ئیسلامێکی سیاسی دەکرد – هەندێکجار پێی دەگوترا “ئیسلامیزم”. ئەم گرووپەی کە بنکەکەی لە غەززە دامەزراند – موجەمەع ئەلئیسلامیە، پێشخانەیەك بۆ حەماس – لە ساڵی 1973 وەک ڕێکخراوێکی خێرخوازی موسەڵمانان کە زانکۆ و کتێبخانە و مزگەوت و قوتابخانەکانی دامەزراند.

یاسین و بزووتنەوە تازە پێگەیشتوەکەی هاوپەیمانێکی چاوەڕواننەکراویان لە دەسەڵاتدارانی ئیسرائیل دۆزیەوە. فەرمانڕەوا نوێیەکانی غەززە سنووردارکردنی پێشوویان بۆ چالاکوانانی پەرەپێدانی ئیسلامی سیاسی شلکردەوە؛ بە فەرمی موجەمەع ئەلئیسلامیای وەک خێرخوازی و دواتر وەک کۆمەڵە تۆمار کرد؛ ڕێگەی بە ئەندامەکانی دا پەیامەکەی بڵاوبکەنەوە و نیازپاکی بنیات بنێن بە پەرەپێدانی تۆڕێک لە دامەزراوە ناوخۆییەکان و چووە دواوە کاتێک گروپەکە شەڕی لەگەڵ ڕکابەرەکانی کرد کە عەلمانییەکانی فەلەستین بوون.

بەم شێوەیە سیاسەتیان لە چەند دەیەکدا گرد دەبێتەوە “هەر کەسێک بیەوێت دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین پووچەڵ بکاتەوە، دەبێت پشتگیری لە بەهێزکردنی حەماس و گواستنەوەی پارە بۆ حەماس بکات . ئەمە بەشێکە لە ستراتیژییەکەمان کە دابڕانی فەلەستینییەکانی غەززەیە لە فەلەستینییەکانی کەناری ڕۆژئاوا.”

دوای ئەوەی ئیسرائیل لە ساڵانی شەستەکاندا کەرتی غەززەی لە میسر داگیرکرد و دەستی بەسەردا گرت، حکومەتی ئیسرائیل تامەزرۆی

لاوازکردنی هێزی سیاسی ڕابەرایەتی فەلەستین بوو . لەو کاتەدا ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی ناسیۆنالیستی عەلمانی (PLO) و کەسایەتیی پێشەنگی ئەو ڕێکخراوە یاسر عەرەفات لە پارتی فەتح بوو. ئیسرائیل وەکو پێشبینی دەکرس بە بەدوای ئەندامانی PLOوە بوو، کە زۆرێکیان سەرسەختانە دژی ئیسرائیل بوون. لەم نێوەندەدا، ئیسرائیل بە ڕێزگرتن لە ستراتیژی سیاسەتی کۆلۆنیالیزمیی پەرتکردن و حوکمڕانیی، لە تەك ئەوەشدا ئیسرائیل لە کۆتاییەکانی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا دەستیکرد بە چالاککردنی گروپە تازەپێگەیشتووەکەی یاسین.

ئەم بزووتنەوە سیاسییە ئایینییە لەو کاتەدا لە پەراوێزی سیاسەتی فەلەستین دا بوو، بەڵام بە پارەی ئیسرائیل، کاریگەرییەکەی گەشەی کرد و لە کۆتاییدا گۆڕا بە حەماس وەك ئەوەی ئەمڕۆ دەیزانین.

ئەوە حاڵەتێکی کلاسیکی کاردانەوەی سلبی بوو ، نزیکەی 15 ساڵ لەمەوبەر ڕۆژنامەی وۆڵ ستریت جێرناڵ نووسیویەتی: ” ئەزموونی ئیسرائیل دەنگدانەوەی ئەزموونی ئەمریکایە، کە لە کاتی جەنگی ساردا وەک هاوپەیمانێکی بەسوود لە دژی کۆمۆنیزم چاوی لە ئیسلامییەکان بوو. ” … ” هێزەکانی دژە سۆڤیەت کە لەلایەن ئەمریکاوە پشتگیری دەکران دوای لەشکرکێشی مۆسکۆ بۆ سەر ئەفغانستان لە ساڵی 1979، دواتر گۆڕا بە قاعیدە.” سیاسەتی ئیسرئیل ڕەنگدانەوە ئەوە سیاسەتەی ئەمەریکا بوو . لە ڕاستیدا تا نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو، ڕێکخراوی فەلەستین، PLO ، دەستی بە کارکردن کردبوو بە سازانێکی دوو دەوڵەتیی و حەماسیش لە غەززە بە ڕوونی بووبوو بە هێزێکی چەکداری بەهێزی دژە ئیسرائیل کە پشتیوانییەکی بەرچاوی لەلایەن گەلی فەلەستینەوە بەدەستهێنابوو. ئیسرائیل دەستی کرد بە هەوڵدان بۆ سەرکوتکردنی ئەو ئەهریمەنەی کە یارمەتی دروستکردنی دابوو – بەڵام زۆر درەنگ بوو.

زیندوو ڕاگرتنی حەماس و چارەسەرێکی دوو دەوڵەتی بە مردوویی

بە دەیان ساڵە ئیسرائیل سەرکوتی حەماس دەکات لە غەززە لەوانە هەڵمەتی هێرشی ئاسمانی بەردەوام، تیرۆرکردنی ئامانجدار، گەمارۆیەکی دەیان ساڵە ، لەگەڵ ئەو هەوڵانەدا، زۆرجار بەسوود بە بەهێزکردنی پشتیوانی گروپەکە گەڕاوەتەوە. بەڵام لەوەش ترسناکتر ئەو شێوازەیە کە دەسەڵاتدارانی ئیسرائیل تا ئەمڕۆش بەردەوام بوون لە چالاککردنی حەماس بە ئەنقەست .

دوای هێرشەکەی ئەم دواییەی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل، نەتانیاهۆ سوێندی خوارد کە هەموو ئەندامێکی ئەو گرووپە ” کەسێکی مردووە.” بەڵام ناتانیاهۆ بە شێوەیەکی ستراتیژی ئاسانکاری بۆ ملیۆنان دۆلار

بۆ حەماس کردووە بە ڕێگەدان بە قەتەر کە یارمەتی نەختینەیی بە غەززە بدات – کە دەیزانی پارە نەختینەکە دەچێتە دەستی سەرکردایەتی حەماس.
لە ساڵی 2009ەوە ستراتیژی سیاسی نەتانیاهۆ لە دەوری زیندوو ڕاگرتنی حەماس و لێدان دەسوڕێتەوە – تەنانەت ئەگەر ئازاری گەلەکەی خۆیشی دابێت. لە کاتێکدا ئیسرائیل و نەتانیاهۆ لەسەر شانۆی نێودەوڵەتی بە قسە بەدواداچوون بۆ چارەسەری دوو دەوڵەتیی دەکەن، کە حەماس بیانوویەکی گونجاو دەڕەخسێنێت بۆ دوورکەوتنەوە لە شوێنکەوتنی چارەسەرێک. ئەم واقیعەش نە تیۆرێکی پیلانگێڕییە، نە بە تایبەتی بە باشیش شاراوەیە. لە ڕاستیدا ناتانیاهۆ و چەند بەرپرسێکی ئیسرائیلی بە ئاشکرا باسیان لەوە کردووە.

“ستراتیژی ناتانیاهۆ ڕێگریکردنە لە بژاردەی دوو دەوڵەت، بۆیە حەماس دەکاتە نزیکترین هاوکاری خۆی. حەماس بە ئاشکرا دوژمنە و بە شاراوەییش هاوپەیمانێکە.”
لە کۆبوونەوەی حزبی لیکود لە ساڵی 2019دا، نەتانیاهۆ بە دڵخۆشییەوە بە هاووڵاتیانی خۆی گوت: ” هەرکەسێک بیەوێت دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین پووچەڵ بکاتەوە، دەبێت پشتگیری لە بەهێزکردنی حەماس و گواستنەوەی پارە بۆ حەماس بکات. ئەمە بەشێکە لە ستراتیژییەکەمان – دابڕانی فەلەستینییەکانی غەززە لە فەلەستینییەکانی کەناری ڕۆژئاوا.” هەروەها بەڵگەنامەیەکی وەزارەتی هەواڵگری ئیسرائیل کە لەلایەن گ□قاری +972 لە 30ی تشرینی یەکەمدا ب□□اوکراوەتەوە، هێندەی تر ڕوونی دەکاتەوە. لەوێدا بە فەرمی ئاماژە بە بژاردەی کۆنت□□کردنی غەززە لەلایەن دەسەڵاتی فەلەستینەوە وەک خراپترین دەرئەنجامی ئەگەری دەکەن – چونکە ئەوە “یەکێک لە بەربەستە ناوەندییەکانی ڕێگریکردن لە دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستینی” لادەبات.
لەڕاستیدا ناتانیاهۆ مەبەستی ئەوە بووە کە فەلەستینییەکان لە ژێر دوو گرووپی دەسەڵاتداردا بە دابەشکراوی بمێننەوە: دەسەڵاتی فەلەستین کە لە ڕووی دیپلۆماسییەوە سەرکەوتوو بووە لە کەرتی ڕۆژئاوا و حەماسی میلتەنت لە غەززە. (دەسەڵاتی فەلەستین بە س□رکایەتی پاشماوەی PLO وەک دەزگایەکی خۆبەڕێوەبەری کاتیی دروست بوو کە مەبەست لێی خۆشکردنی ڕێگا بۆ دەوڵەتێکی سەربەخۆی فەلەستین بوو، بەڵام ئەوە ڕووی نەداوە.) تا ئەو کاتەی ئەم دوو گرووپە دابەش بوون، ئیسرائیل پاساوی هەیە بۆ ئەوەی دانوستان لەگەڵ دەسەڵاتی فەلەستین نەکات بە بیانوی ئەوەی کە ئەو گرووپە نوێنەرایەتی هەموو فەلەستینییەکان ناکات. حەماس بە پێچەوانەی

سەرکەوتنی دیپلۆماسی دەسەڵاتی فەلەستین بە ئیسرائیل بووەتە دوژمنەکی گونجاو. لە چاوپێکەوتنێکیدا لە ساڵی 2015دا، بەزالێل سمۆتریچ، Bezalel Smotrich ، وەزیری دارایی ئیسرائیل ڕوونیکردەوە کە شەڕەنگێزی حەماس و بەو هۆیەوە ناشەرعییەتی لەسەر شانەی جیهانی، نیعمەتێکە بۆ ستراتیژی سیاسی حکومەتەکەی.
سمۆتریچ وتی: " دەسەڵاتی فەلەستین، PLO ، بارگرانییە، حەماسیش سەرمایەیە." وتیشی " ئەوە ڕێکخراوێکی تیرۆریستییە، کەس دان بەودا نانێت، کەس لە [دادگای تاوانە نێودەوڵەتییەکان] پێگەی پێنادات، کەس ڕێگەی پێنادات بڕیارێک لە ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان بخاتەڕوو".
هاوکاتیش زۆرێک لە هاوڵاتیانی ئیسرائیل تووڕە بوون لەوەی کە چۆن فێڵەکانی نەتانیاهۆ هەموویان دەخاتە مەترسییەوە و زیاتر لە 1300 هاوڵاتی وڵاتەکەیان دەکوژرێت.
ستوونی ئەم دواییەی ڕۆژنامەی هارێتس کە یەکێکە لە گەورەترین ڕۆژنامەکانی ئیسرائیل، سەرۆکوەزیران ئەرك دەخاتە ئەستۆی سەرۆکوەزیران خۆی سەبارەت "دوکتورینە سیاسییە وێرانکەر و چەواشەکارەکەیەوە کە پێیوابوو بەهێزکردنی حەماس لەسەر حیسابی دەسەڵاتی فەلەستین، PA ، بۆ ئیسرائیل باش دەبێت". ستوونی دیکەی ئەم دواییەی هارێتز باس لەوە دەکات کە چۆن "هاوپەیمانی" ناتانیاهۆ و حەماس و " قەسابخانەی " 7ی مانگی ئۆکتۆبەر یارمەتی سەرۆکوەزیرانی ئیسرائیل دەدات بە مانەوەی دەسەڵاتی خۆی ." ڕۆژنامەی تایمزی زۆر کۆنەپارێزی ئیسرائیلی ، ئەویش دوای هێرشەکانی حەماس، لە بڵاوکردنەوەی ژمارەیەکیدا بە ناونیشانی "بە ساڵانێک، نەتانیاهۆ پشتگیری حەماسی دەکرد ئێستا بە ڕووی ئەمەدا تەقێنرایەوە."
هاوکاتیش وەک ئەندامی پێشووی هێزەکانی بەرگریی ئیسرائیل، IDF، بێنزی ساندەرز، Benzi Sanders ، ڕوونی دەکاتەوە، هەڵمەتی نوێی بەردوامی نەتانیاهۆ و فراوانکردنی هێرشی زەمینی تەنها بەردەوام دەبێت لە بەهێزکردن و بەردەوامکردنی حەماس – و ڕێگری لە چارەسەرکردنێکی دادپەروەرانە بۆ ئەم قەیرانە دەکات.
....

*ئایشە خان و عیسمەت مانگلا هەردووکیان سەرنووسەری ڕۆژنامەی ئەنالیست نیوزن.

فەڵەستین لە دەلاقەیەکی ترەوە.. ئازاد ئەمین

لە دێر زەمانەوە ئایدۆلۆژی نەتەوەیی و ئایینی دوو لەو جەمسەرە هەرە بەهێزو سەرەکییانە بوون کە زۆرترین خۆبەخش و فیداکاریان لەدەوری خۆیان کۆکردۆتەوە. فەلسەفەی دین کۆنترە لەوەی نەتەوەیی. بەتایبەتی لە ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئایین زۆر باش زاڵ بووە بەسەر تەواوی توێژو چینە جیاوازەکاندا. بابەتی نەتەوەیی تارادەیەک تازەیە، بە تەقریبی ١٠٠ ساڵێکە کە لەدوای داڕمانی ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانییەکان، بابەتی نەتەوەیی زیاتر کاریگەری دروستبوو. ئەگینا پێشتر تەواوی دەسەڵاتە خێڵەکییە لۆکاڵییە جیاوازەکان لەژێر سەقفی دەسەڵاتی گشتگیری دیندا کۆبونەوە.

کورد جیاواز لە فەڵەستینییەکان سەروی ١٠٠ ساڵێکە زیاتر کێشەی نەتەوەیی، کلتوری و نیشتیمانی هەبووە، نەک ئایینیی. بەڵام ئەگەرچی کێشەی فەڵەستینییەکانیش لە ناوەڕۆکدا هاوشێوەیە، بەڵام لە ڕووکەشدا تەواوی کێشەکانییان بە دینەوە بەستۆتەوە و مۆرکێکی ئیسلامییان پێداوە. لەکاتێکدا کێشەکە کێشەی بەینی ئیسرائیل و فەڵەستینییەکانە، نەک کێشەی بەینی جولەکەکان و موسوڵمانەکان بێت.

کەچی کوردی نەخوێندەوارو ناوشیار دێت چاوو گوێ و عەقڵی دادەخات لەئاستی ئەو هەموو کێشە نەتەوەییەکانی خۆی و کەچی کوێرانە بەرگری لە فەڵەستین دەکات.

من وەکو کوردێک کێشەی کورد لە ئێران، تورکیا، عێراق و سوریا بە هی خۆم دەزانم و تەرکیزم لەسەریەتی، نەک شەڕی بەینی ئیسرائیل و گروپێکی تیرۆریستی نێودەوڵەتی بەناوی حەماس. لەڕاستیدا هەرکەسێک پشتگیری فەڵەستینییەکان بەگشتی و بەتایبەتی شەڕی ئێستای حەماس بکات، ئەوا بەگوێرەی یاسا نێودەوڵەتییەکان بە تیرۆریست هەژمار دەکرێت، چونکە بزوتنەوەی حەماس لەلایەن زیاتر لە ١٠٠ وڵاتی جیهانەوە بە تیرۆریست ناسێندراوەو هەر پشتیوانییەکی ماددی و مەعنەوی بە پشتیوانی تیرۆر هەژمار دەکرێت.

دواتر بیرمان نەچێت لە ٧/١٠/٢٠٢٣ حەماس لەکاتی ئاگربەست و غافڵگیرانە پەلاماری ئیسرائیلی داو سەدان کەسی سقیلی کوشت و بەدیل گرت. لەبەرامبەردا من پێموایە ئیسرائیل مافی خۆیەتی لەتۆڵەی

کوژرانی سەدان هاوڵاتی بەناهەق وە بۆ بەرگری کردن لە خۆی هێرش بکاتە سەر غەززەو م□ن ئەو هێرشانەی ئێستای ئیسڕائیل بۆ سەر فەڵەستین و غەززە بە ڕەوا دەبینم و ئیسڕائیل مافی خۆیەتی حەماسی تیرۆریست لە ڕیشەوە دەربێنێت. بەڵام تەبعەن بەهیچ جۆرێک لەگەڵ کوشتنی ژن و مناڵ و خەڵکی مەدەنی نیم و بەتاوانی جەنگی دەزانم، جا هەر لایەنێک ئەنجامی بدات.

لەڕاستیدا فەڵەستینییەکان لە کۆنەوە دۆستی کورد نەبوون و بگرە لە سەردەمی دەسەڵاتی سەددام حوسێندا زۆرێک لە فەڵەستینییەکان هاتن بون بە چەکداری خۆبەخشی سەددام و لەسەر خاکی کوردستان کوردیان دەکوشت. وە هیچ کات کوردیان نە بەدۆست زانیوە نە بە موسوڵمان، بگرە هەمیشە کوردیان بە دۆست و برای ئیسڕائیل زانیوەو ڕۆژێک لە ڕۆژان هاوسۆزی کورد نەبووەن. وە لەو ماوەی دوایدا گرتەیەکی ڤیدیۆیی ب□□اوکرایەوە، کە تێیدا لە سەرکردەیەکی فەڵەستینیی دەپرسن ئایا پێتوایە کە کوردستانیش هاوشێوەی فەڵەستین داگیرکراوە؟ سەرکردە فەڵەستینییەکە بە ڕاشکاوان□ د□□□□ت نەخێر، کوردستان تایبەتمەندی خۆی هەیەو زەمەنێکە لە بەینی چوار وڵاتدایەو ئیتر ئەمە بووە بە ئەمری واقیع و داگیر نەکراوە. ئیتر ئەوە مێژووی تاڵی فەڵەستینییەکانە لەگەڵ کورد. بەڵام لەراستیدا ئیسڕائیل ماوەی ٦٠ ساڵە لە ژێرەوە هاوکاری شۆڕشە یەک لە دوای یەکەکانی کوردی کردووەو دەتوانم بڵێم لە ناوچەی ڕۆژ هەڵاتی ناوەڕاست تەنها دۆست و برای ڕاستەقینەی کورد کە هەبێت تەنها ئیسڕائیل بووەو هەر ئیسڕائیلە.

دواتر بەڕێزان وشەی ئیسڕا+ئیل کە لە بنەڕەتدا لە دوو وشە پێک دێت، ئیسڕا بە واتای عەبد یان بەندە دێت. هەروەها ئیل بە واتای اللە دێت، واتا ئیسڕائیل یەعنی بەندەی خودا یاخود عەبدی اللە دێت. لەلایەکیترەوە لە کتێبە پیرۆزەکان هاتووە کە ئیسڕائیلییەکان گەلی هەڵبژێردراوو هەڵبژاردەی خودان و گەلێکن زۆریان هەیە بەسەر گەلانیترەوە. واتا جولەکەکان گەلێکی پیرۆزن. لەڕاستیدا ئێمەی کوردیش بەشێکی زۆری باوو باپیرانمان جولەکە بوون. ئێستاش لایەزال زیاتر لە ٤٠٠ هەزار کوردی جولەکە لە ئیسڕائیل دەژن.

خوێنەری بەڕێز ئەوە خراوەتە مێشکی هەموومان کە ئیسڕائیل لە ساڵی ١٩٤٧ بەمیوانی چووەتە سەر ئەم خاکەو لەوێ دەوڵەتی دروست کردووە لەسەر خاکی فەڵەستینییەکان بەڵام لەراستیدا ئەوە وانییەو بگرە پێچەوانەکەی ڕاستە. چونکە لە واقیعدا ئەم خاکە هی فەڵەستینییەکان نییەو لە ئەسڵدا گەلی فەڵەستینی خەڵکی ئۆردەنن و لە ئۆردەنەوە هاتوونەتە سەر ئەم خاکەو ئەم خاکەش لە ئەسڵدا هی نەوەکانی پێغەمبەر یەعقوبە، کە جولەکەکان دەکات. هەروەها جولەکەکان لە

١٩٤٧ کە گەڕاونەتەوە سەر خاکی باوو باپیرانیان دووبارە بە پارە خاکی خۆیان لە فەڵەستینییەکان کڕیوەتەوەو دواتر فەڵەستینییەکان لەم مامەڵەیەی خاک فرۆشتنەدا پەشیمان بونەتەوە.
تکایە لەوە تێبگەن کە ئەمەی کورد خاڵی هاوبەشمان زۆرە لەگەڵ ئیسڕائیل و جووەکان، چونکە ٤٠٠ هەزار کوردی جولەکە لە ئیسڕائیل دەژین، هەروەها نیو ملیۆن کوردی ئێزیدیمان هەیە، دەیان هەزار کوردی مەسیحیمان هەیە، دەیان هەزار کوردی ئاتەیستمان هەیە. کوردی شیعەمان هەیە، کوردی سونەمان هەیە. ئیتر ئەوە نیشانەی ئەوەیە کورد گەڵێکی دیموکڕاسیخوازەو باوەڕی بە فرە دینی و فرە ڕەنگی و بەیەکەوە ژیان هەیە. بەڵام ئەمەی کورد هیچ خاڵێکی هاوبەشمان نییە لەگەڵ فەڵەستینییە عەڕەبەکان. ئەوان تەنها خۆیان پێ ڕاستەو کورد بە کافرو برای ئیسڕائیل دەزانن و هیچ مافێکی مێژوویی و نەتەوەیی و نیشتیمانی بە ئەمە بە ڕەوا نازانن. ئەو کوردانەی پشتگیری فەڵەستین دەکەن، زۆڵە کوردو □□□□ موسوڵمانن.

لە یادی (٣٤) رەمین ساڵڕۆژی جاڕنامەی مافەکانی منداڵان.. رەزا شوان

جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵان، کە لە (٢٠/ نۆڤەمبەری/ ١٩٨٩) دا، لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسەندکرا و دەرچوو . بریتییە لە (٥٤) مادە. هەندێ لە مادەکان لە چەند بڕگەیەک پێک هاتوون، تائێستا (١٩٦) دەوڵەت لە جیهاندا بە تورکیا و ئێران و عێراق سوریاشەوە، لە لیستی ئەو وڵاتانەدا، کە واژۆی ڕێکەوتننامەکەیان کردووە. هەمووشیان بەڵێنیان دا، کە پابەندی جێبەجێکردنی هەموو مادەکانی جاڕنامەی مافەکانی منداڵان دەبن. بەبێ جیاوزیش رێز لە منداڵانی گەلەکانیان دەگرن و مافەکانیان دابین دەکەن. جاڕنامەکە لە (٢/ سێپتەمبەری/ ١٩٩٠) دا، چووە بواری جێبەجێ کردنەوە.
منداڵان لە هەر شوێنێکی جیهاندابن هەر منداڵن، لە هەر شوێنێکی جیهاندا بژین، کچ بن یا کوڕ بن، ڕەش پێست یا سپی

پەستبن، دەوڵەمەند یا هەژاربن، گوندنشین یا شارنشینبن، لە هەر نەتەوە و گەلێکبن، هەر ئاینێکیان هەبێت، دایکان و باوکانیان و بەخیوکەریان خاوەنی هیچ بیروباوەڕێکی سیاسی و ئایدیۆلۆجیایەکبن، هەموو منداڵن و هەمووشیان وەکو یەک و بە یەکسانی مافیان هەیە. مافی ژیان و ئازادی و چاودێری و پارستنیان هەیە، مافی خوێندن و چارەسەرکردن و یاری کردن و پێکەنین و دابین کردنی پێداویستییەکانی گەشەکردن و نەشونماکردن و پێشکەوتنیان هەیە. مافی ئەویان هەیە کە لە توند و تیژی و لە جەنگ بیانپارێزن، مافی … هتد.
بەڵام بەداخەوە هەندێ لەو وڵاتە ئەندامانەی کە واژۆی جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵانیان کرد، نەک هەر پێ بەند نەبوونە بە بەڵێنەکانیان و بە جێبەجێکردنی مافەکانی منداڵان، بەڵکو هەر لە یەکەم رۆژەوە و تا ئەمڕۆش، زۆر بە زەقی و بە رەقی و بە ئاشکرا و بەبێ شەرمانە، مافەکانی منداڵانی کوردیان پێشێل کردوون و پێشێلی دەکەن، ستەم و تاوانە قێزەوەنەکانیان دەرهەق بە منداڵانی کورد، بە تەواوی بە پێچەوانەی بەڵێنەکانیان و بە پێچەوانەی مافەکانی منداڵانەوەن.
رەفتاری نامرۆڤانە و رەگەزپەرستییانەی، رژێمە دڕندە و سەرکوتکەرەکانی هەریەکە لە تورکیا و ئێران، لە پێشێلکردکردنی مافەکانی منداڵانی کوردمان بە وێنەیە لە جیهاندا، کە نەک هەر منداڵانی کوردیان لە سادەترین ماف بە بەشیان کردوون، بەڵکو بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە و نامەردانەش دەیان چەوسێننەوە. دوور لە رەوشت و لە بەزەیی و لە ویژدان، دوور لە پرەنسیپەکانی مرۆڤایەتی، دوور لە هەموو یاسا و رێسایەکی نێودەوڵەتی، دوور لە مافەکانی منداڵان، دوور لە هەموو داب و نەریت و رەوشتێک. بە رۆژی رووناک و بەبەر چاوی کۆمەڵگای نێودەوڵەتییە، بە ئاشکرا منداڵان و هەرزەکارانی کوردمان دەگرن و بە شێوەیەکی دڕندانە ئازار و ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونییان دەدەن. هەر لەبەر ئەوەی کە کوردن. کوردبوونیش بە لای داگیرکەرانی رەگەزپەرستی کوردستانەوە، تاوانە.
تا ئەمڕۆش، بە هۆی سیاسەتی چەوساندنەوە و سەرکوتکردن و دەمکوتکردن و قەدەغەکردنی خوێندن بە زمانی شیرینی کوردیمان لە لایەن داگیرکەرانی رەگەزپەرستی تورکیا و ئێران. بە هۆی ستەم لێکردن و چەوساندنەوە و ژیانی پڕ لە کوێرەوەری و کڵۆڵییەوە. بەشێکی زۆری منداڵانی کوردمان، نازانن کە

مافەکانیان چین، بەڵکو بەشێکی زۆری دایکان و باوکانیشیان، نازانن مافەکانی منداڵەکانیان چین. چونکە لە فەرهەنگی داگیرکەرانی کوردستان، نە ئازادی و نە ماف و نە ڕەوشت بوونیان نییە.

تورکیا بە بە بۆمبی فسفۆری، منداڵانی کوردمان لە ڕۆژئاوای کوردستان دەکوژن، لە ئاو و کارەبا بێبەشیان کردوون، لە دۆخێکی ترس و دەروونیی ناڵەباردا دەژین.
لە کۆماری سێدارەی ئیسلامیشدا، تا ئێستاش بەدەیان منداڵی کوردمان لە تەمەنی ژێر (١٨) ساڵانەوە، لە لایەن رژێمی ئاخوندەکانەوە، بە تۆمەت هەڵبەستراو لە سێدارە دراون. ئێران لە سێدارەدانی منداڵاندا، خاوەنی ریکۆردێکی باڵای جیهانییە.
کەچی سەرۆکەکانی تورکیا و ئێران، فرمێسکی درۆی تیمساحی بۆ منداڵانی غەززە هەڵدەڕێژن. ئەمەیە دووڕوویی و دووفاقیی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان.
منداڵە بەنازەکانی کوردستان، بە یادی (٣٤) ڕەمین ساڵڕۆژی جاڕنامەی گەردوونیی مافەکانی منداڵان، چیتان بۆ بنووسین؟ شەرمەزارین و بە دەماندا نایەت کە پیرۆزبایتان لێبکەین. کە تا ئەمڕۆش داگیرکەرانی ڕەگەزپەرستی کوردستان، ڕێنادەن بە زمانی زگماکتان بخوێنن. ڕێنادەن تێر پێبکەنن و تێر یاری بکەن و تێر بە کوردی گۆرانی بچڕن.. لە سادەترین مافەکانی منداڵان بێبەشیان کردوون. ئەگەر بۆیان بکرێت، هەڵمژینی هەوای پاکیشتان لێ قەدەغە دەکەن. تەنیا لەبەر ئەوەی کە کوردن.
منداڵە بەدبەختەکانی کوردستان، وا نزیکەی دوو مانگە قوتابخانە نەکراوەتەوە، تا ئەمڕۆ بە هۆی بایکۆتکردنی دەوام و خۆپێشاندانی مامۆستاکانتانەوە، کە سێ مانگە مووچەیان وەرنەگرتوون، دەستان بە خوێندنی ئەمساڵ نەکردووە. بە داخەوە کە دەسەڵاتی کوردی زۆر بێباکن و بە خەیاڵیاندا نایەت، چونکە منداڵەکانی خۆیان، لە قوتابخانەی تایبەتی و مامۆستای تایبەتی وانەیان پێ دەڵێنەوە. گیرفانیشیان پڕە لە پارەیە، جا چ خەمی منداڵانی هەژاری گەلەکەمانیان هەیە.

نەرویج: ٢٠٢٣

دوو جنێوی مزر.. نەوزاد بەندی

—1—

شەقام

شەقام چی بکا لەوە زیاتر ؟
سەدان تاسەی پلاستیکیی ،
ڕەش و پرتەقاڵیی تەپان ..
ئەرکی ملیۆنەها ئاغزە
جگەرەی بێ دایک و باوکی ،
چووە سەرشان ..
میز پیاکردن .. تف پیا کردن .. ڕشانەوە ،
یەک یەک ڕوویان دا و ڕازی بوو ..
زنجیری تانک و
خەریتەی
پۆستاڵی پێ شانازی بوو …
لە سکێچی جەلادەوە
هەتا تابلۆی پێشمەرگەی شەهید و وێنەی
ڕاپەر و کچە مۆدێلی
پیا هەڵواسرا و
جوڵەی نەکرد ..
هەزار فیشەکیان پێوە نا ..
به نارنجۆک و ئا□ بی جی هەڵیانتەکەند ،
دەستێکی بۆ بەردێ نەبرد ..
نەچووە ناو سەنگەر و ساتر ..
شەقام چی بکا لەوە زیاتر ؟
گەلەگورگی بازگە و سەیتەرەی لەناکاو ،
وەک شارە مێروولەی بەهار ،
دایانپۆشی ..وون بوو لە چاو ..
چەند بێگانەی چەکمە بۆگەن ،
بە لووت بەرزی و
لەنجە و لارەوە تەماشای
جەستە و

بۆنی کچانی کرد ؟
بە بەرچاوییەوە کە شەقیان
لە پشتی مامۆستا و
سەری خوێندکاری زانکۆکان هەڵدا ،
ئەم بێدەنگ بوو ،
مانی نەگرت ..
تەنها نزای کرد و ..ووتی
خوایەگیان پیشانمان نەدەی
لەم بار ودۆخە ئەولاتر ..
شەقام چی بکا لەوە زیاتر ؟
پیشانی دان ،
دۆعاکانی قبوڵ نەکران ..
پڕ بوو لە بێگانە و خەڵکی هاوردە و نیشتەجێ کراو ..
دەرگای سەدان
فرۆشگای لەشفرۆشتنی
بە ڕوودا ئاوەڵا کران …
ئەخلاق .. شەرەف ..
کولتوور .. بەها ..
مێژوو .. ئاین ،
لە دار دران ..
شەقام دەستی
بە دەرپێی خۆیەوە گرت ، تا
داینەکەنن ، دایشیانکەند و
بڕایەوە ..
حەیا جارێکە ، هاوڕێیان ، تکا
ئەتکێ و
شکا ، ئەشکێ و ..
ڕما ، ئەڕمێ و ..
بڕا ، ئەبڕێ و ..
فڕا ئەفڕێ و ..
دڕا ، ئەدڕێ و ..
زڕا ، ئەزڕێ و
هەموو شتێ
بێ نرخ ئەبێ بە لایەوە ..

—2—

ئاشبەتاڵ

جاران چەکدار ئاشبەتاڵى ڕائەگەياند ، ئەتوايەوە ..
ميللەت وەک خۆى ئەمايەوە ..
ئێستا ميللەت ئاشبەتاڵ ڕائەگەيەنێ و
ئەڕوا بە کۆڵەکەى ئاشا ،
چەکداريش ئەمێنێتەوە ،
شت بۆ خۆى ئەخوێنێتەوە ،
پلەى خۆى بەرز ئەکاتەوە و
لە چلەى مێگەلەکەدا ،
تەنانەت ناکا تەماشا …
جاران شاعير ،
وەک فايق بێکەس ئەينەڕاند
بەسەر دز و داگيرکەرا ..
ئێستا شاعير کۆڵى داوە و
وەک قۆنەرە ،
ئەوەى تۆزێ بۆياخى کا ،
بريق و باقى بۆ ئەوە ..
مەيگێڕ و ساقى بۆ ئەوە ..
شيعر و ماباقى بۆ ئەوە ..
ڕۆژنامەنوس ،
وەک لەشفرۆش ،
ئيشى ئەو به ڕۆژ و شەوە ..
کلکە لەقێ بۆ کەناڵى فرۆشگاى خاک و نەتەوە ..
خۆ گەوزاندن لە خاشاکيان ..
گەندەخۆريى تاک بە تاکيان ..
بۆنخۆشکردنى کەلاکيان ..
ئاسايىکردنەوەى ئيشى
بەدڕەوشتى و ترسناکيان ..
لە کاتێکا ،آ
بۆ سيفۆنى دەبڵيو سيش
ناشێ پاکيان ..

شیعر\ تووڕەیی.. سەردار جاف

پڕتاوی دامێ تۆفانی وشەی خەمی دەم پایز
زەللەی زمان بوو یا خاکەڕایی تووڕە بوو ئازیز
شەوی تاریکی بە جارێ هێنا شەهلای گوڵئەندام
*ئەوین وەک گەڵا فێرە سەما بوو دڵ زەرد و گریز
خەون باڵندەی فڕیوی ئاسمان شەونخونیمە
*کەنگێ بەهار دێ ژوان رادەخا هزرێ پڕ زریز
من زرێوانی شنەی باخێک و هەتوانی گزنگ
نە شەڕانگێز و دڕندە و خوێنمژ هەروەکو جەنگیز
پەنجە نەرمکە شنەی سپێدەی ناخت گڕ مەدە
جوانی تۆ گوڵە رۆحت پەمەیی نەک شەڕداری و زیز
لە تۆزی پێتا تەماشای منکە چۆن کڕنووش بردووم
بە باڵات دەزنێم لە خەرەند نەتلێم موبتەلام ئەزیز
دەردی سەودایم چەن کوشندەیە کەس پەی پێ نابا
مینا گەڵای زەرد سەمای مەرگمە بەرایی پایز
١٤ / ١١ / ٢٠٢٣
گریز ؛ دەم کە لیک بکا
زریز ؛ جۆرێ دەوەنی پڕ دڕک

شیعر\ ئازادی.. ستار ئەحمەد

ئازادی نانێکە بەخوێن سوور
لەدڵی نیشتماندا
بەپاژنەی چەتەکان پان دەکرێتەوە
شۆڕش دزینی ئاڵایە
سەرکردە قاچی دوو کورسی
لەکوێی دەروونا
تەرمی پەپوولەکان بشارمەوە
رۆحی شەهیدەکان
لەجەستەم دادڕم
بارەگا ـ بڵێسەی ئاگرەو

دۆزەخی بێتاوان
پەرستگا ـ دەرگای بەخوێن ڕەنگاوی
چی لەخاکێك بکەم
پێخاوس لەنێویا بازبدەم
بەسەر گۆڕی دایك و
کۆرپەی سووتاوو
هاودەمی خنکاوما
زمانێکم بۆچییە
لەئاستی مافمدا
بەرەو داد نەبزوێ
چۆن نیشتمانێکم خۆش بوێ
دەرپێی ئازادی
لەژێریدا داکەنن
بەدوای چییدا بکۆشم
کوشتارو راوو ڕووت
بکەنە دروشمم
کام ئاڵا
لەجەستەی خاکەکەم بپێچم
لەکاتێکدا لانەواز
هاوشارم
بێ پارەو
دیوارو
دەرگاو
پەنجەرە
لەپاڵیا سەربڕن
مێژووی چی
کام داستان
ئەفسانە
ڕۆمانی خیانەت
بۆمانگ و هەتاوو
ئاسمانی دزراوم بەرزکەمەوە
بەچیوە بنازم
بەنەغمەی سەرشۆڕی و
بەستەی تاوان و
هەڵپەڕکێی تەفرەوە
یان بەنۆکەریی چوار جەلاد
تیغی ژەهراوی

دەخەنە زامی
کوردستانی گەورەوە

ستار ئەحمەد
•

بازنەی خەرمانەی زێ یان پەردەی کچێنی.. بەیان ناسیح

هاو□ی□کم لەم رۆژانەدا لینکی بەرنامەیەکی تەندروستی کەنالێکی تەلەفزیۆنی کوردی بۆ ناردم. پێشکەشکەری بەرنامەکە بەم پرسیارە دەستپێدەکات "پەردەی کچێنی بەچ شتێک لادەچێت جگە ل□ پرۆسەی هاوسەرگیری؟"

یەکێ لەو دوو دکتۆرە میوانەی ک□ بانگکرابوون ب□ □رنامەکە پزیشکێکی داوەری بوو و گوتی " … خۆی زەبری دەرەکی بەهێز دەبێتە هۆی لادانی پەردەی کچێنی، بەڵام لەحالەتێکدا دەبێت بترسی کە خوێنەکەی بینی ئەگەر خوێنەکەی نەبینی پێویست بەترس ناکاتن، بۆ نموونە لەهەموو وەرزشەکان زیاتر کەحالەتی لادانی پەردەی کچێنی تێدا روودەدات ئەسپ سوارییە، کاراتی□ یان پایسکل. ئەو سێییە وەکی ئەوەی ئەمن بینیتم وەکو پزیشکێکی دادوەری حالاتی لێکەوتووەتەوە بەلام کەخوێنی بینی ئینجا دێ روو لە پزیشکی دادوەری دەکات واتا نەک خوێنی نەبینی و بلێ بەربووەتەوە…"

ئەمە گفتۆگۆیەکی بەر لە پەنجا ساڵ لەمەوبەر نییە بەڵکو بەرنامەیەکی زیندوی ئەم سەردەمەیە کە بینەری زۆری هەیە بابەتی جیاوازو هۆشیاری پزیشکی بڵاو دەکاتەوە لە کوردستاندا و تا ئێرە جگە لەدەستخۆشی لەو پرۆگرامە بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری تەندروستی کە زۆر پێویستە بوونی هەبێت هیچ بۆچوونێکی دیکەم نییە.
بەڵکو رەخنەی من لێرەدا لە ناو□□کی باسەکەیانە لەسەر "پەردەی کچێنی".

چەند جار گوێم لەگفتۆگۆکە کرد، بەهەوڵی تێگەیشتن لەچۆنیەتی

لێکدانەوەکانیان لەڕووانگەی ئەو سێ دکتۆرەوە، ئەوەی ئاشکرایە ئەو سێ دکتۆرە، پێشکەشکارو میوانەکان لەسەر خاڵێک هاوکۆکن ئەویش بوونی پەردەیەک وەکو شتێکیی سابت. هەر ئەم خاڵە وایکرد ئەم بابەتە بنووسم و بە دیدێکی جیاوازەوە ئەو بابەتە هەڵسەنگێنم.

بەپرسیارێ دەستپێدەکەم ئەویش ئایا ئەم سێ دکتۆرە پشت بە زانست دەبەستن لە باسەکەیاندا؟ بەداخەوە ئەمە روونادا لە دیدی منەوە لەکاتێکدا دەزانین زانستی پزیشکی لە پێشڕەویدایە و ئەو زانستانەی ئەمڕۆ دانی پێدا نراوەو خراوەتە باری پراکتیکەوە نموونەیان زۆرە لەهەموو بوارەکانەوە.

لەبەرگرنگی بابەتەکە ئاواتەخوازی ئەوەبووم ئەم دکتۆرانە وەکو ئەرکی پیشەیان پشتیان بەزانست ببەستایەو لەو گۆشەیەوە روونیان بکردایەتەوە نەک بەهێزکردنی ئەو وێنەیەی سەدەها ساڵە کۆمەڵگا بەگوێچکەی منداڵی کچدا دەیچرپێنن: "ئاگات لەخۆت بێت بابنت نەپڕێ". روونکردنەوەی دروست لەم بابەتە کارێکی گرنگە بەتایبەت کاتێک کەسانی پرۆفیسیۆنال و شارەزا قسەی لەوە دەکەن. ئەرکێکی پێشەیی و ئەخلاقی و مرۆییە بەتایبەت لەبەرامبەر ئەو کچانەی کەهەمیشە دەترسن نامەخوا نەوەکو ئەو"پەردەیە" شتێکی لێبێت.

تۆ بڵێی ئەو زانستە ئەوەندە ترسناک بێت لەناو کۆمەڵگایەکی نەریتی و پیاوسالاری وەکو کوردستان کە ووتنی کێشەی لێبکەوێتەوە یان وەکو زۆر بابەتی تر بەلاڕێدا ببردرێت؟ ئایا ئەمە حاڵەتی "نەشیش بسووتێ نەکەباب" کێیە؟ وا قسە دەکرێت تا هەموو لایەک رازی بێت. ئەی چۆن دەبوو ئەگەر لەشوێنی ئەوەی قسە لەسەر پەردەیەک بکرێت کە گوایە قابیلی لاچوون یان دڕان وخوێن هاتنەدەرەوەیە قسە لەسەر بوون و نەبوون یان ناونانی وەکو پەردە بکرایە؟ ئایا ئەو زانیارییەی دەدرێت بەبینەران وەکو نموونەی ئەسپسواری، کاراتێ یان پاسکیل لێخوڕین کە دوژمنی ئەو پەردەیەن مەترسی ئەوەی لێناکرێت کەچەندەها دایکو باوک جووڵەی کچەکانیان سنووردار بکەن نەوەکو لەپڕێکدا پەردەکە لابچیت؟.

دروست نییە کەمنداڵی کچ بەو هەستەوە گەورە بن کە پەردەیەکیان پێوەیە و قابیلی لاچوونە. بەڵکو پێویستیان بەپەروەردەیەکی تەندروستە کەبڕوا بەخۆبوونیان لەلادروست بکات، لەکاتی تەمەنی گونجاودا زانیاری دروست وەرگرن لەسەر هەموو بەشەکانی لەش و چۆنییەتی گەشەکردنی.

لە زۆر کۆمەڵگادا خەڵکی بڕوایان بەو ئەفسانەیە هەیە کە گوایە پەردەیەکی تەنک دەرچەی کۆئەندامی زێینەی مێینەی داپۆشیوە. زانستی پزیشکی سەلماندوویەتی هیچ پەردێک بوونی نییە، هێچ شتێکیش نییە کون بێت، بدڕێت یان لاچێت لەکاتێکدا کچێک بۆ یەکەم جار سێکسی دەبێت. یان لە ئەنجامی ئەو کارەدا هەمیشە خوێنی هەبێت. هەندێ جار ئەوە روودەدات کە خوێنێکی کەمی هەبێت ئەمەش جیاوازە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر. نکۆڵیی کردنی ئەم زانستە وەکو نکۆڵیی کردنی ئەوەیە کە بڵێی زەوی خڕ نییە.

چەندەها تێگەیشتنی چەوت هەیە سەبارەت بەو شتەی کە لە زمانی کوردیدا بە پەردەی کچێنی ناودەبرێت. ئەو تێگەیشتنانە زۆر ترسناکن، چونکە لە راستی و زانستەوە دوورن. لەوانەیە هەندێ لەخوێنەرانی ئەم بابەتە تووڕەبن و بڵێن ئەم درۆیە چییە! لێرەدا تکای پشوو درێژیتان لێدەکەم بابزانین زانستی پزیشکی چۆن روونی دەکاتەوە.

بازنەی خەرمانەی زێ چییە؟

مێژووی ئەو ئەستورانەی یان ئەفسانەی زاڵە بەسەر مێشکی مرۆڤدا لە بەرامبەر مێینەدا زۆر کۆنە بەتایبەتی لەمەڕ پێناسەی پاکیزەیی لە مێژووی مرۆڤایەتی و ئایینە جیاوازەکاندا، سەرچاوەکەشی تەنها نەزانین و ترسی چۆنیەتی کۆنترۆڵکردنی خەرمانەی زێیە لەلای مێینە. هەر ئەم نەزانین و پشتبەستن بە ئەستورەکانە کە تائێستاش دەبنە هۆی تێکدانی ژیانی هەزارەها کچ لە رۆژهەڵاتی ناویندا کە کوردستانیش دەگرێتەوە. گوایە کەوتن لەکاتی ئەسپسواری و پاسکیل و هەندێ وەرزشی تر لەوانەیە ببنە هۆی لەدەستدانی ئەو شتەی بە پەردە ناوی دەبەن جێی پرسیارە.

هیچ پەردەیەک نییە کە کۆئەندامی زێ و دەرچەی زێ داپۆشیبێت تا بەهێزیکی دەرەکی یان بۆ یەکەم جار سێکست دەبێت بدڕێت یاخود لاچێت. ئەوەش دروست نییە هەموو یەکێ خوێنی هەبێت، بەڵام هەندێ جار ئەوە روودەدات. کۆئەندام و دەرچەی زێ لەچەندین توێی شانەی لینجاو پێکهاتووە کە پێی دەوترێت بازنەی خەرمانەی زێ کە شایانی کشانن. توێی شانەی لینجاو لەکەسێکەوە بۆ کەسیکی تر جیاوازە تەنانەت شێوەشیان دەکرێت جۆراو جۆر بێت. دەکرێت یەکێ لە توێیەکان بڕووشی و رەنگە کەمێک خوێنی لێبێت، بەڵام خۆی چاک دەبێتەوە.

لە گفتەگۆی ناو بەرنامەکەدا دکترەکان سوورن لەسەر ئەوەی

لەئەنجامی هەندی وەرزشدا ئەگەر خوێن هات ئەوە پەردەکە لاچووە. ئەی ئەگەر هاتوو کچیک بەربۆوەو خەرمانەی زێی لەو جۆرە بوو کە دەکشێت(لاستیکی) بوو هیچ خوێنێکی لێوە نەهات بۆ ئەوە دەڵین چی؟.

لێرەد قسەیەکی نەستەقی چینی دەهێنمەوە بۆ ئەوەی ئەو مەبەستەی کەهەمە لەم باسەدا بەرزی بکەمەوە ئەویش ئەوەیە کەدەڵئ: بۆ ئەوەی لەهەرشتێ تێبگەی دەبێت بەناوی خۆیەوە بانگی بکەی. لەزمانی کوردی و گفتوگۆکاندا، لەمێدیادا پێویستە بابت□کی ئەوەندە گەنگ کە لەزۆر شوێن و کاتدا بەستراوە بەژیان و مردنی کچێکەوە بەووردی باسی لێوە بکەین و زانیاری پێویست بەرزبک□ر□تەوە، بە بەرپرسیاری□تەوە مامەڵەی لەگەل بکەین و ئەمەش رێگایەکە بۆ چاککردنەوەی تێگەیشتنە هەڵەکان. لێردا با ئەوەی سەدەها ساڵە ناوی پەردەیان لێناوە بەناوی خۆیەوە باسی بکەین ئەویش خەرمانەی زێیە.

بەیان ناسیح
کۆمەڵناس

پێشانگای “کوردەکان: دابوونەریت و مۆدێرنیتە” لە گالێری “تریپتیچ”ی مۆسکۆ بەڕێوەچوو

مەنسوور جیهانی / مۆسکۆ –

پێشانگای “کوردەکان: دابوونەریت و مۆدێرنیتە” لە گالێری هونەری هاوچەرخی “تریپتیچ” لە شاری مۆسکۆ لە وڵاتی ڕووسیا بەڕێوەچوو.

پێشانگای “کوردەکان: دابوونەریت و مۆدێرنیتە” Kurds: traditions and modernity لە گالێری هونەری هاوچەرخی “تریپتیچ” Triptych بە ناوەرۆکی هونەریی ئێستای کوردەکان و بە ئامادەبوونی بەرهەمی هونەرمەندانی ناوداری کورد؛ بە ناونیشانی بەشێک لە سێیەمین خولی

فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ” Moscow لە شاری مۆسکۆ لە وڵاتی فیدڕاسیۆنی ڕووسیا بەڕێوەچوو و میوانداریی هەڵگرانی هونەرە شێوەکارییەکان بوو.

لەم ڕووداوە هونەرییەدا کۆمەڵێک بەرهەم بە شێوازیی زۆر جیاواز و بە تەکنیکی جۆراوجۆر خرایە بەر دیدی هەڵگرانەوە کە نیشاندەری جۆراوجۆری کەلتووری خەڵکی کوردە.

ئەم پێشانگایە بە ئامادەبوونی “کێرێم گێردێن زێری” Kerem Gerdenzeri سەرۆکی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ”، ئاوازدانەر و گۆرانیبێژی ناوداری کوردیی دانیشتووی وڵاتی ڕووسیا، خاتوو “ئینا تجۆوا” Inna Tejoeva بەرپرسی گالێری هونەری هاوچەرخی “تریپتیچ” Triptych، “حەمەی حەمە سەعید” وەزیری ڕۆشنبیری و لاوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، خاتوو “ڤیکتۆریا شیشکۆڤا” Victoria Shishkova لە بەرپرسانی سەرەکی گالێری هونەری هاوچەرخی “تریپتیچ”، خاتوو “گولیزێر گێردێن زێری” Gulizer Gerdenzeri بەرپرسی فێستیڤاڵی فیلمی کوردی “مۆسکۆ”، لێژنەیەکی باڵا لە وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و هەروەها هونەرمەندانی ئامادەبوو کرایەوە.

لە ڕۆژانی بەڕێوەچوونی ئەم گالێرییەدا؛ “بێهرووز قوبادی” دەرهێنەری فیلمی سینەمایی “٥ کیلۆ گوێز” Kilos of Walnuts 5 بە هاوڕێیەتی لەگەڵ “محەمەد نووری” و “تیما تەقی زادە” ئەکتەرە سەرەکییەکانی ئەم بەرهەمە سینەماییە، “بیلال کورکۆت” Bilal Korkut دەرهێنەری فیلمی سینەمایی “بۆشاییەک لە دیوار” The hole in the Wall، “ئەمیر غوڵامی” دادوەری بەشی پێشبڕکێی “کورتە فیلمی چیرۆکی”، “فەرید ئیلهامی” دەرهێنەری بەڵگەفیلمی بڕیندی “تەمیرە” Tamira، گۆرانیبێژ، ئاوازدانەر، توێژەر و ژەنیاری تەنبوور و هەروەها “سەعید ئیمامی” ژەنیاری دەف تیایدا ئامادە بوون.

لەم پێشانگایەدا، بەرهەمەکانی “تەیمۆراز ڕاشۆیف” Teimuraz Rashoev هونەرمەندی بەرچاو لە چوارچێوەی کارگەی خوڵقێنەری ز.ک. تسێرێتلی Z. K. Tsereteli، پەیکەرتاشی، هونەرەکانی ویترای و موعەڕق پێشکەش کرا. بێجگە لەوانە، بینەران لەوێی لەگەڵ بەرهەمەکانی “ڕۆزا ئۆزمانیان” Roza Ozmanyan ئاشنا بوون کە نموونەیەکەی سەرکەوتووە لە هونەری ئاسایی بەڵام بە کوالیتە و بە پێز و بە ناوەرۆک.

بە کەڵک وەرگرتن لە بەرهەمی هونەرمەندان “دەیڤید پیرۆزی” David Pirozi و “کۆڵی خان” Koli Khan دەتوانین بۆمان دەربکەوێت کە چۆن یەک ڕیز هونەرمەندی داهێنەر لە دایک دەبن و تەکنیکی هونەریی لە جیلێکەوە بۆ جیلێکی دیکە دەگوازرێتەوە.

“تەیمۆراز ڕاشێیف”، “ڕۆزا ئۆزمانیان” و “دەیڤید پیرۆزی” بۆخۆیان لە پێشانگاکە ئامادەبوون و بەرهەمەکانیان پێشکەش بە ئامادەبووان کرد.

بەرهەمەکانی “هێڤاڵ تژەندەرە” Heval Tazhandare کە بە هۆی کارە گرافیکییە سەرنج ڕاکێش و پێجووڵەکانییەوە ناسراوە و هەروەها نوێترین بەرهەمی “زەینە بڕۆیان” Zina Broyan هونەرمەندی بەهرەمەند لە پێشانگای “کوردەکان: دابوونەریت و مۆدێرنیتە” پێشکەش کران؛ کە تابلۆی بڕۆیان، بەرهەمێکی دیجیتاڵ لە قەوارەی گەورە و سەرسووڕهێنەر بوو کە بە چاپ لەسەر کاغەز و بە ئیلهام لە نیلووفەڕە ئاوییەکانی هێمای مێنە ئاراستە کرابوو.

لە بەشێکی دیکەی ئەم پێشانگایەدا، بەرهەمی هونەرمەندێکی تامەجرۆ و قوتابی پلەی چوار بە ناوی “نۆریک یۆسۆیان” Norik Iusoyan خرابووە ڕوو کە تابلۆکانی بە ناوەرۆکی نەتەوایەتی خوڵقێندرا بوون.

ڕۆمانی بە ڕێگاوە لە وڵاتی سوید چاپ و بڵاوکرایەوە

ڕۆمانی بەڕێگاوە لە نووسینی (دڵشاد کاوانی) یە، ڕێکەوتی 2023\11\13 لە وڵاتی سوید و ئەسکەندەنافیا چاپ و بڵاوکرایەوە.
ڕۆمانی بە ڕێگاوە ڕۆمانێکی کوردی سادیستی ماسۆزشییە، بە شێوە و تەکنیکی جیاواز نووسراوەتەوە. ڕۆمانی بەڕێگاوە لە دوو بەشی سەرەکی بەناوی پەتای دەنگ و چێژی خوێن و هەژدە بەشی بچووک

پێکهاتووە، کە باس لە ماڵباتێکی میران دەکات لەسەر هێز و دەسەڵاتی میرایەتی دەکەونە نێو کێشە و شەڕ و ئاشوب. هەروەها کوشتن و بڕین پێکهاتەی سەرەکی ڕۆمانەکەیە و چەندین ڕووداوی گرنگ لە چوارچێوەی ڕووداوە سەرەیەکی ڕوودەدەن. لە ڕۆمانی بەڕێگاوە زمان باڵایە و گرنگییەکی زۆر بە فەنتازیا و خەیاڵ دراوە. دڵشاد کاوانی ڕایگەیاند ڕۆمانی بەڕێگاوە لە ساڵی ٢٠٢٠ لە چاپخانەی جەنگەڵ لە تاران، هەر لەگەڵ چاپی یەکەمی لە ڕاگەیاندنەکانی ناوخۆیی و جیهانی گرنگییەکی زۆری پێدرا و ئێستاش بۆتە جێگەی سەرنجی توێژەران و چەندین توێژینەوەی زانستی و ئەکادیمی لەبارەیەوە نووسراوە. هەروەها گوتیشی: چاپی دووەمی لە ساڵی ٢٠٢٣ لە دووتووێی بەرگێکی جواندا لە لایەن وەشانخانەی 49books چلونۆ کتێب لە وڵاتی سوید و وڵاتانی ئەسکەندەنافیا چاپ و بڵاوکرایەوە. نووسەری ڕۆمانەکە ئاماژەی بەوەکرد کە ڕۆمانی بەڕێگاوە لەلایەن وەرگێڕی کورد عادل قادری وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فارسی لە دەرەفەتێکدا لە وڵاتی ئێرانیش بە زمانی فارسی چاپ و بڵاودەبێتەوە. ڕۆمانی بە ڕێگاوە ڕزگار کاوانی هەڵەچنیی کردووە و سیپان دیزانی بەرگ و ناوەڕۆکی لای شارۆخ ئارژەنگی نەخشەسازیی بۆ کراوە.

سەد ساڵی گفتوگۆ نەک رۆژێکی شەڕ.. رەزا شوان

هۆزانفانی کوردمان (لەتیف هەڵمەت) دەڵێت:"شەڕ بە تەقەیەک دەستپێدەکات، بەڵام بە هەزاران تەقە کۆتایی بۆ دانانرێت".

بۆچی قورسە ک□ م□□ق ب□ ئاشتی و بە ئارامی و ئاسوودەیی بەبێ شەڕ بژین؟ ئایا ش□ت□ک هەیە کە بتوانێت ئەم هەموو رق و توندوتیژی و کوشتن و بڕینە روون بکاتەوە؟ کە بە زۆری ناو□□وا و تاوان. کاتی ئەوە هاتووە کە بیر لە سایکۆلۆژیای جەنگ و هۆیەکانی هەڵگیرساندنی بکرێت.

دەروونناسانی پەرەسەندن، وادەبینن کە سروشتییە ئادەمیزاد شە□ بکەن، چونکە ئێمە لە بنەڕەتدا لە جیناتی خۆپەرستی

بووینە. پێویستییان بە کۆپیکردن (کۆپی) یان دووبارەکردنەوە هەیە.
لە کاتی خوێندنەوەی هەر پرۆتۆکۆڵێک، دەربارەی مێژووی جیهان، بە زۆری بە تێڕوانینە گشتییەکان کۆتایی دێت، کە ئەستەمە مرۆڤ بە ئاشتی بژین. نزیکترین نموونە، شەڕی ئێستای نێوان روسیا و ئۆکرانیا، ئیسرائیل و فەلەستینە. کەواتە مرۆڤ هیچ پەند و وانەیەیان لە دوو جەنگی جیهانی وێرانکەر وەرنەگرتوون. لە جەنگی جیهانیی یەکەمدا نزیکەی (١٣) ملیۆن مرۆڤ کوژران. لە جەنگی جیهانیی دووەمدا زیاتر لە (٥٠) ملیۆن مرۆڤ کوژران. شەڕیش تەڕ و وشک دەسووتێنێت.
ئەو هەموو پارە زەبەلاحەی لەم دوو شەڕەدا بەفیڕۆ دران، ئەگەر لە ئاوەدانی و بژێوی ژیانی مرۆڤدا خەرج بکرانایە، لە هیچ شوێنێکی جیهاندا هەژاری و برسێتی نەدەما و ئاشتی و ئاسوودەیی و خۆشەویستی، بالیان بەسەر جیهاندا دەکێشا.
لە ماوەی ساڵانی (١٧٤٠ – ١٨٩٧) دا، (٢٣٠) جەنگ و شەڕ لەسەر زەوی ئەوروپادا روویان دا، تا ئەو رادەیەی دەوڵەتان بە هۆی زۆری خەرجییەکانی سەربازییەوە، وەختبوو مایەپووچی خۆیان رابگەیەنن.
پاراستنی هاوڵاتیانی مەدەنی لە کاتی شەڕە چەکدارییەکاندا، لەژێر ناوی (پارێزبەندیی کەسانی شەڕنەکەر) ئەم بنەمایە، تەنها دروشمە و بە زەقی و بە رەقی پێشێلکراوە. چونکە لە شەڕدا، نە بەهای رەوشتی و نە سۆزی مرۆڤایەتی نە ویژدانی زیندوو نە رێچاوکردنی مافەکانی منداڵان و ژنان و مافەکانی مرۆڤ دەکرێن. بەشێکی زۆری شەڕکەران دەبنە دڕندەتر لە دڕندە و لە پێستی مرۆڤ و مرۆڤایەتی دەردەچن.
بە چاوی خۆمان ئەم راستییانە ئەدەبینین، کە چۆن روسیا و ئۆکرانیا، ئیسرائیل و حەماس، تورکیای داگیرکەری کوردستان لە دژی رۆژاوای کوردستان، بە کوشندەترین چەکی تازەی وێرانکاری بە جیاوازی – شەلم کوێرم دەستناپارێزم – منداڵ و ژن و پیر و پەکەوتە دەکوژن. بەردوومانی قوتابخانە و نەخۆشخانە و وێزگەکانی ئاو و کارەبا دەکەن. هەموو یاسا و رێسایەکی نێودەوڵەتی و رەوشتیی و مرۆڤایەتییان بەزاندوون.

ئیسرائیل و فەلەستین (٧٥) ساڵە لە شەڕێکی خوێناویدا، ئەگەر حەفتا و پێنج ساڵی تریش شەڕ بکەن، ناگەن بە ئەنجامێکی یەکلایی کەرەوە. تورکیای رەگەزپەرستیش نزیکەی سەد ساڵە لە دژایەتی کورد دەکات. بە گەورەترین سوپای دڕندە و خوێنمژ، بە تازەترین چەکی

کوشندە، پەلاماری کوردستانی داوە کوردە دەکوژێت، دەست لە منداڵی نێو لانکیش ناپارێزن و دەیکوژن، چونکە ئەمە راستیی ئایدۆلۆژیا و کولتووری بەگەنی بەماوەیانە. بەڵام سەد ساڵیکەش شەڕ بکەن و کورد بکوژن، ناتوانن کورد لەناوبەرن. و گەلی تورکیش ناتوانن بە ئاسوودەیی و بە ئاشتی بژین تا کوردیش نەبێت بە خاوەنی دەوڵەتی خۆی. بۆیە تا ڕۆژێک زووتر شەڕ رابگرن و ئاشتی رابگەیەنن لە بەرژەوەندیی هەموو لایەک دایە و زیانەکان کەمتر دەبنەوە. چونکە هەرگیز کێشەکان بە شەڕ و رق چارەسەر ناکرێن، بەڵکو قووڵتر دەبنەوە. دەتوانن لەسەر مێزی گفتوگۆدا چارەسەری کێشەکان بکەن و ئاشتی بەرقەرار بێت.
بۆیە دەوترێت:"سەد ساڵی گفتوگۆ.. نەک ڕۆژێکی شەڕ". شەڕ پەشیمانیی لە دوایە.
لەم پێودانگەوە، تا ڕۆژی زووتر، روسیا و ئۆکرانیا، ئیسرائیل و حەماس، تورکیا و کورد، ئەو شوێنانەی تر کە شەڕیان لە نێواندا هەیە، دەستی ئاشتی بۆ یەکتری درێژ بکەن و بە گفتەگۆ چارەسەری کێشەکانیان بکەن لە بەرژەوەندیی هەموویانە.
کورد وتەنیش:"زیان لە نیوەشی بگەڕێتەوە.. هەر قازانجە".
بە داخەوە دەوڵەتە زلهێزەکان و بەرژەوەندیستەکان، بەشێکیان بوونە بە کای بن ئاگر. یا بوونە بە تەماشاکەری ئەم شەڕانە. هەر وەکو سەیری یارییەکی تۆپی پێ بکەن، نایانەوێت لەم شەڕانەدا ناوبژی بکەن. کوشتنی ناڕەوای بێتاوانان رابگرن.
هەڵویستی نەرێنی دەوڵەتە زلهێزەکان، لەم شەڕانەدا، وەکو کورتە چیرۆکی (پیاوێکی ریش سپی و دوو منداڵی شەڕکەر) دێتە بەرچاوم.
جارێکیان دوو منداڵ شەڕیان دەکرد، پیاوێکی ریش سپی بە دیاریانەوە وەستابوو، سەیری شەڕەکەیانی دەکرد.. پیاوێکی تر لە دوورەوە دەیان بینێت و دێت بۆ لایان، تا ناوبژی دوو منداڵەکە بکات. بە پیاوە ریش سپییەکەی وت: مامە گیان خۆ تۆ ریشت سپییە، بۆ ناوبژیی ئەم دوو منداڵە ناکەیت و وەستاویت و سەیریان دەکەیت؟
پیاوە ڕیش سپییەکە وتی:" تا دایانم بە شەڕەوە.. خەریکبوو شەیتان شەق بەرێت. ئێستا جەنابیشت دەیەوێت بە ئاسانی ناوبژییان بکەم و لێکیان بکەمەوە.
نەفرەت لە شەڕ و لە شەڕخوازان

ئایا شەڕی ئێستای فەلەستین و ئیسرائیل شەڕی خاکە یان ڕیشەیەکی دینیی مێژوویی هەیە لە نێوانی ئامۆزاکاندا؟.. نووسین و ئامادەکردنی: حەسەن ڕازانی

دەم ژان دەکا و تەواو خەفەت دام دەگرێ کە منداڵێکی کورد دەکوژرێت، دەگیرێ، ئازاردەدرێ یان ماڵێ کوردێک خاپور دەکرێ یان دەربەدەر دەکرێ یان گوندیکی کورد، شارێکی کورد بۆمبا باران دەکرێ و تەڕو پوش بەیەکەوە دەسووتێنرێت، هەرئاواش بە فەلەستینییەک و نەتەوەو ڕەگەزو کەسێکی سەر بە ئایینیکی جیاوازی تریش، بە نموونە جولەکەیەک، دەم ژان دەکا. مێژوو سەلماندوویەتی کە شەڕ بەرژەوەندی چینێکی دیاریکراوی تێدایەو زۆرینەی خەڵک تێیدا زەرەرمەند دەبن. من دژی شەڕم جا لە هەر شوێنێکی ئەم دنیایە هەبێ. پێیشکی شەڕو کاریگەرییەکانی شەڕ ئەگەر لە تەرێ بەرەی ئەفغانستانیش بێت ئەوا، لە دنیای عەولەمەی ئەمڕۆدا، کاریگەریی خێرایی ئەو شەڕە درەنگ یان زوو دەگاتە هەرە شوێنە دوورەکانی تریش. بۆیە دژی شەڕو کوشتارم و نەفرەت لە شەڕو خاپوورکردن، نەفرەت لە داگیرکاریی و فراوانخوازی و نەفرەت لە بالادەستخوازی نەتەوەو ڕەگەزو ئایینێک بەسەر ئەوانەی تردا!

چاوخشاندنێک بە ڕابردووی ئەو دوو ئامۆزایەدا،عەرەب وجولەکە، کە دەگوترێت لە یەک بەرەبابن!

بەپێگەی مێژوویی، کە ڕای گشتی لەسەر بێ، نیە کە پشتڕاستی ئەوە بکاتەوە جولەکە بوونی نەبووبێت لە ئیسرائیل و تەنها خەڵکی فەلستین، وەک بەشێک لە نەتەوەی عەرەب، لەو خاکەدا بووبن. مێژووی ئەو دەڤەرە، بە تایبەتی فەلەستین، کە بووەتە لانکی هەرسێک

ئاینەکەی خەزانی ئیبڕاهیم، چەندین نەتەوەو ئایین لەو ناوچەیەدا بوون و گەلی جولەکەش بەشێک بوون وەک عەڕەبەکانی فەلەستین لەو ناوچەیەدا ژیاوون و هەبوون. بۆ نموونە بەپێی ئاماری ئەو ناوچەیە لە ساڵی 1880ی زایینیدا 25 هەزارجولەکە لە ناو فەلەستیندا بوونی هەبووە.

چۆنیەتی زۆربوونی ژمارەی جولەکە لە ناو ئیسڕائیلدا

لە ساڵی 1880 ز دا 25 هەزار جولەکە هەبووە لە ناو فەلەستیندا، لە ساڵی 1882ز بۆ ساڵی 1914 ز نزیکەی 60 هەزار جولەکە لە ئەوروپاوە کۆچیان کرد بۆ ئیسڕائیل، لە ساڵی 1919 ز بۆ ساڵی 1931 ز نزیکەی 110 هەزار جولەکە کۆچیان کرد بۆ ئیسڕائیل، هەروەها لە ساڵی 1939 ز بۆ ساڵی 1948 ز نزیکەی 120 هەزار جولەکە کۆچیان کرد بۆ ئیسڕائیل، وە لە ساڵی 1948ز بۆ ساڵی 1952 ز نزیکەی 700 هەزار جولەکە هاتنە ناو ئیسڕائیلەوە، بەڵام نیوەی ئەو ژمارەیە لە وڵاتە عەڕەبیەکان دەژیان ودوای ئەوەی دەست بەسەر ماڵ و سەروەت و سامانیاندا گیرا لەو وڵاتانە دەرپەڕێنران و ئینجا ڕەوانەی ئیسڕائیل کران!

ئەو وڵاتە عەڕەبی و ئیسلامیانەی کە جولەکەی نێو خۆیان دەرپەڕاندو بەرەو ئیسڕائیلیان بەڕێکردن ئەمانەی خوارەوە بەشێکیانن!
140 هەزار جولەکە لە جەزائیرەوە بەرەو فەرەنسا و 25 هەزاریش بەرەو ئیسڕائیل بەڕێکران، 75 هەزار جولەکە لە میسرەوە بەرەو ئیسڕائیل بەڵام مەرحەلە بە مەرحەلە بەڕێکران، 38 هەزار جولەکە لە لیبیاوە بەرەو ئیسڕائیل بەڕێکران، 265 هەزار جولەکە لە مەغریبەوە بە مەرحەلە بەرەو ئیسڕائیل بەڕێکران،100 هەزار جولەکش لە تونسەوە بەرەو ئیسڕائیل بەڕێکران،60 هەزاری تریش لە جولەکە لە یەمەنەوە بەرەو ئیسڕائیل بەڕیکران و لە عێڕاقیشەوە 138 هەزار جولەکە بەرەو ئیسڕائیل بەڕێکران و لە سوریاشەوە 30 هەزار جولەکەو لە تورکیاو ئێرانیشەوە نزیکەی 60 هەزار جولەکە بەرەو ئیسڕائیل بەڕێکران. ئایا ئەو هەموو ژمارەیە لە جولەکە کە دەگاتە نزیکەی 700 هەزار جولەکە لە وڵاتانی عەڕەبی و ئیسلامیەوە بەچی وا بە پەلە دەرپەڕێنران و بەرەو ئیسڕائیل نێرران؟ بۆچی لێیان نەگەڕان لە وڵاتەکانی خۆیاندا بمیننەوە؟

ئایا دەبێ لەمەی کە بکرێت کە ژمارەی جولەکە لە ناو ئیسڕائیلدا بەرەو زۆربوون ڕێیی؟

بە بڕوای من، وەڵاتە عەڕەبی و ئیسلامییەکان خودی خۆیان لەوبارەوە پشکی شێریان بەردەکەوێت. چونکە ئەگەر عەڕەبەکان جولەکەکانی ئەو خۆیان دەرنەپەڕاندبایەو بەرەو ئیسڕائیلیان بەڕێ نەکردبانایە ئەوا بەوشێوەیە و بەو زووە ژمارەی جولەکە لە ناو ئیسڕائیلدا زیادی نەدەکردو بۆی هەبوو بارودۆخەکە بەشێوەیەکی تر دەرکەوتبایە. بە بڕوای من ئەو جولەکانە دەبوایە هەر لە شوێنی خۆیاندا بمانایەو لەو وەڵاتە عەڕەبی و ئیسلامیانە بژیانایە کە لە کۆنەوە لێیان بوون و ببوونە هاوڵاتی ئەوێ! ئەدی بۆچی ئەو کارەیان نەکرد؟ بە بڕوای من، وەڵامی ئەو پرسیارە لای وەڵاتە عەڕەبی و ئیسلامییەکان خۆیانە!
مێـــژووی کێشەو ململانێـــی نێـــوان عەڕەب و جـــولەکە نە لەم ڕێی حەماسەوە دەستی پێکردووەو نە لە ساڵی 1947یشەوە دەستی پێکردووە کە دەوڵەتی ئیسڕائیل بە فەرمی لەو ناوچەیەدا ڕاگەیەنرا! بەڵکو بەڵگە مێژووییەکـان ئەوە پشتڕاست دەکەنەوە کە مێـژووی ئەو کێشەو شەڕو پێکدادانە زۆر لەوە واوەترەو تەنانەت دەگەڕێتەوە بۆ هەرە سەردەمی سەرەتای سەرهەڵدان و گەشەکردنی ئایینی ئیسلام لە شاری یەسریبی نێو جزیرەی عەڕەبی کە بە شاری مەدینەی ئێستای سعودیە ناوی دەبرێت.
ئەوە دەمە سێ تا پێنج هۆزو قەبیلەی بەناوبانگی جولەکە لە شاری یەسریب و دەوروبەریدا دەژیان و ببوونە خەڵکی ئەو ناوچەیە وەک باقی عەڕەبەکـانی تـر، بەڵـام جیاوازییەکـیان لەگەڵ عەڕەبەکـانی نـاوچەکەدا لەوەدا بـوو کە جولەکەکـان تەواوی زەوی و زارو بـاخە خورماکان و زەوییە کشتوکاڵییەکانی ئەو دەڤەرەیان لەبەردەستدا بوو! لەبەرامبەردا عەڕەبەکانی ئەو دەڤەرە خەڵکی هەژارو نەدارو بێ مڵک و بێ بـاخی دارخورمـا بـوون و هەمیشە بۆ بەڕێـوەبردنی ژیانیـان دەبوایە کاریان کردبایە بۆ جولەکەکان و ئەو کارەشیان لە شانان خۆش نەدەهات!
بە پێی گێڕانەوەی ئیسلامیی کە لە نێو مێژووی عەڕەب و ئیسلامدا بە شانازییەوە باسی لێوەدەکەن ئەوەیە کە کاتێک پێغەمبەری ئیسلام لە ساڵی 622ی میلادییەوە لە شارەکەی خۆیەوە کە مەکە بوو کۆچ دەکات بۆ شاری مەدینە چونکە لە مەکە تەنگی پێ هەڵچنراوەو لە ژێر هەڕەشەی کوشتندا بوە بۆیە پەنای بۆ هۆزە عەڕەب و جولەکەکانی نێو شاری مەدینە بردووە.
زۆری نەبـرد کە لە مەدینەدا ئیسلام بـووە خـاوەن سووپـاو توانـای سەربازی و دارایی باش. بە پێی گێڕانەوەی مێژووی عەڕەب و ئیسلام گوایە هەندێک بەهانە سەریان هەڵداوە کە جولەکەی ئەو دەڤەرەو بە تایبەتی هۆزە دیارەکانی وەک بەنو نەزیرو بەنو قونەیقاعی جولەکە خەریکی پلان و کاری نابەجێ و دوژمنکاریی بوون لە دژی پێغەمبەرو

ئایین و سوپای ئیسلام و دەستیان کردووە بە پەیمان شکێنی لە دژی پێغەمبەرو ئاینی ئیسلام . عەڕەبەکانی ئەو د□ق□ر□ش هەژاریی تینی پێ هەڵچنیبوون و لە فرسەتێک گەڕاون کە جولەکە دەرپەڕێنن و مڵک و ماڵ و سەروەتیان بەسەرخۆیاندا دابەش بکەن. بەهانەکە دەست دەکەوێت و شەڕی ئیسلام و جولەکە لەوێوەو لەو شوێنەوە دەستی پێکرد.

شەڕەکەی ئیسلام و جولەکە لە نێو مەدینەدا بە کوشتنی سەدان جولەکەو دەست بەسەراگرتنی سەروەت و سامانی تەواوی جولەکەی ئەو ناوچەیەو دەرپەڕاندنیان لە تەواوی نیوەدوورگەی عەڕەبیدا کۆتایی هات. ئێستا بە چراوشەدایان ئەگەربگەڕێی لە جولەکەیەک یان ماڵە جۆلەکەیەک یان شوێنێکی خوداپەرستنی جولەکە لە نێو نیوە دوورگەی عەڕەبیدا نايدۆزيتەوە! وە ئەگەر ماڵە جولەکەیەکیش یان تاکە جولەکەیەکیش مابێ و خۆی حەشاردا بێ، ناتوانێت بڵێت من جولەکەم!

بە پێی مێژووی عەڕەب و جولەکە دەبێ ئەو دوانە ل□ یەک خێزانەوە گەشەیان کردبێ و باپیرەی هەردووکیان ئیبڕاهیمی پێغەمبەرەو گوایە ئەو دوو لایەنە ئامۆزای یەکترن! شەڕی ئامۆزاکان دەمێکەو مێژوویەکی دوورودرێژی هەیە. جا ئەگەر ڕاستەوخۆ بە یەکتری نەوێرابن ئەوا ئایینیان لە دژی یەکتر بەکار هێناوە. وە هەر کاتێکیش ئایین و خودایان تێکەڵاو بە کێشەکە کردبێ حەتمەن خەڵکی ترو ڕەگەزی ترو نەتەوەی ترو و□اتی تریشیان بەخۆوە کێش کردووەو ئەوانیشیان بە خۆوە گرفتار کردووە. وەک و کە ئێستا دەیبینین هەموو موسڵمانانی جیهان، کەمێکی لێ دەرچێت، دژە جولەکەیەو جولەکەی خۆش ناوێت. ئەمە لە کوێوەوە سەرچاوەی گرتووە؟ موسڵمانانی جیهان کە ژمارەیان لە سەروی ملیارێکەوەیە بە سەدان ملیۆن لەو ژمارەیە هەیە و ئامادەیە کە ئەگەر جولەکەی بۆ هەڵکەوێت و بزانێت تووشی گرتن و کێشە نابێت بۆی هەیە ئازارو زەرەری پێبگەێنێت.

هەندێک گێڕانەوەی ئیسلامی و حەدیسی پێغەمبەری ئیسلام هەن کە زۆر توندو تیژن لەبەرامبەرجولەکەدا. جولەکە بە مەیمون و بەراز دەچوێنن ..تەنانەت حەدیس هەیە کە پێی وایە ڕۆژی قیامەتێ ئەو کاتە دێت کە هەموو موسڵمانێک شەڕی جولەکە دەکات و وای لێدێت کە بەردو داریش جولەکە وەخۆ ناگرێت و ئەگەر جولەکەیەک لە بن قەدی دارێک یان بن بەردێک خۆی لە ترسی موسڵمانێک حەشاردا بێت ئەوا بەردەکە یان دارەکە هاوار دەکاو دەڵێت: وەرە ئەی موسڵمان ئەوە جولەکەیە لە بن من خۆی شاردۆتەوەو بیکوژە!

هەردووک ئامۆزا خۆیان بە گرنگ و لە پێشتر دەزانن بۆ خوداو لای خودا. جولەکە دەڵێ من گەلی هەڵبژێراوی خودام (شعب اللە المختار) وە هەروەها دەڵێت ئەو خاکە واتە خاکی ئیسڕائیل خاکی منەو خوا بەڵێنی بە من داوە کە داویەتی بە من! عەڕەبیش دەڵێت ئێمە

باشترینین لە هەموان . ئێوەتە خوا دەفەرموێت : (کنتم خیر أمة أخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکرو تومنون باللە) ئالی عمران١١٠ واتە ئێوە چاکترین کۆمەڵن لە ناو مەردمی دنیادا سەرو هەڵدا، فەرمان بەچاکە دەکەن و ڕێ لە ناڕەوا دەبەستن و باوەڕیشتان بەخوا هەیە.(قورئانی پیرۆز.هەژار موکریانی)
ئەو فشارو تین بەهاتنەی جولەکە لە لایەن موسڵمانانەوە لە سەرەتای سەرهەڵدان و گەشەکردنی ئیسلام لە نیوە دورگەی عەڕەبیەوە و پاککردنەوەی تەواوی دەڤەرەکە لە جولەکە، هەروەها دەست بەسەرداگرتنی ماڵ و مڵک و سەروەت و سامان و تەنانەت هەندێک ڕیوایەت هەیە کە هۆزی بەنونەزیری جولەکە کچ و ژنەکانیشیان بە کەنیزە براون. لە لایەکی تریشەوە عەڕەب زۆر بە کەمی ڕێگەی بە بوونی نەک هەر جولەکە بەڵک و مەسیحیەکانیش داوە کە لە ژێرسایەی دەوڵەتەکەیاندا بە ئازادانە بژین بە ئەوەی جزیە بدەن! جزیەدانەکەشیان دەبوایە بە شێوەیەک بدابایە کە ملکەچیی تێدا ببینرایە! بە بڕوای من، ئەمە وای لە جولەکە کرد کە بیر لە تۆڵە بکاتەوەو لە هەلێک بگەڕێت بە ئەوەی تۆڵە لە ئامۆزاکەی بکاتەوە!

موسڵمان و مەسیحی هەردوکیان دوژمنایەتیی جولەکەیان کردووە!

وەک کە مێژوو باس دەکاو بە پێی گەڕانەوە ئایینیەکانی نێو جولەکەش گەلی جولەکە لە سەردەمی فیڕعەونەوە بە دەستی فیڕعەونیەکانی میسڕ قەتڵ و عام کراوە، لە عێڕاق بەدەستی بابلیەکان قەتڵ و عام کراوە، لە نێو فەڵەستینیش دا واتا لە نێوخاکی ئیسڕائیلدا بەدەستی ڕۆمانەکان قەتڵ و عام کراون و دەرپەڕێنراون لەو دەڤەرەدا. هەروەها لە سەدەی ١٤ش دا لە نێوانی 1347 بۆ 1352ی زاییندا لە ئەوروپا بە دەستی جیهانی مەسیحیەوە جولەکە قەتڵ و عام کرا بە بەهانەی ئەوەی کە ئەو تاعونەی کە لە 40% ی خەڵکی ئەوروپای کوشت و بە 25 ملیۆن کەس مەزندە دەکرا کە بەزۆری لە ئەوروپای ڕۆژئاوادا ڕوویدا، خەتاکەی خرایە ملی جولەکەکان. جولەکە ئەو کات کون نەبوو سەری تێهەڵکاو لە هەموولایەکەوە دەکوژرا. دیسان هەر لەو خاکەداو لە نێو ئیسڕائیلدا جارێکی تر لە لایەن ئامۆزاکەیانەوە لە سەردەمی خەلافەتی عوسمانیداو بە سەرکردایەتی سەلاحدینی ئەیوبی جولەکە قەتڵ و عام کرایەوە. لە سەردەمی تازەشداو لە شەڕی دووەمی جیهانیدا بەدەستی نازیەکانی سەر بەهیتلەرو بە فەرمانی هیتلەر نزیکەی ٦ ملیۆن جولەکە لەناوبراو دەگوترێت کوورەی سوتاندنیان بۆ درووستکراوە.. بە نموونە ناوی چەند کامپیکی کۆکردنەوەی جولەکەکان کە بۆ کاپی سوتاندن و کوشتن ناسرابوون، هەندێک لەوانە ئوشویتز،

بەرکەناو، مەجدانەک، بەڕزەک و چەندین شوێنیتر بە کوشتنی جولەکەکان .
جولەکە وای لەهات وەک تەوی نیسک بە جیهاندا بڵاوبوویەوە. شار نەما، وڵات نەما و نەتەوەش نەما بە جولەکە ببێتە شوێنی حەوانەوە و ژیان بە ئازادانە. بۆیە جولەکە کەوتە خۆ ، یەکتری گرت و بە خۆ پاراستن و لە پەناو مانەوەدا وەخۆکەوت و تینی دایە بەرخۆی و خۆی کردە هێز لە ڕێگەی ئابووریەوە، لە ڕێگەی سیاسییەوە، لە ڕێگەی زانست و تەکنەلۆژیاوە توانی خۆی بکاتە ڕەقەمێکی قورس و دیار لە جیهاندا.

درووستبوونی دەوڵەتی فەرمی ئیسرائیل

پێش ساڵی 1947 جولەکە بە ژمارەیەکی دیار بوونی هەبوو لە ئیسرائیلی ئێستاو لەگەڵ عەرەبی موسڵمانی فەلەستینی و عەرەبی مەسیحی فەلەستینی لە نزیک یەک و بە یەکەوە دەژیان بەڵام هەمیشە جار جارە لە یەکیان دەمڕاندو زەرەریشیان بەیەک دەگەیاند. بەڵام لەیەک مڕاندنەکە نەدەگەیشتە ئەو پلەیەی کە لە بەر یەکتر ڕابکەن و وڵات لە ترسی یەکتر بەجێبهێڵن!
لە ساڵی 1921 وە کە ئیتر سەردەمی دەسەڵاتی بەرەی هاوپەیمانان بوو، بەرەی ئەڵمانیاو دەست و پێوەندو هاوپەیمانەکانی ئەڵمانیا لە شەڕی یەکەمی جیهانیدا دۆڕان و لە ئەنجامدا ئەودەوڵەتانەی کە لە ژێر دەسەڵاتی خەلافەتی عوسمانیدا بوون هەر بە نەمانی خەلافەتی عوسمانی ئەوانیش سەربەخۆیان وەرگرت و کەوتنە ژێر ئینتیدابی دەوڵەتانی ئەوروپاوە بە تایبەتی فەرەنساو بەریتانیا.
فەلستینش لەو هاوکێشەیە بەدەر نەبوو هەر بۆیە ئەویش کەوتە بەرئینتیدابی بەریتانیاوە! ئینجا لەلایەن بەریتانیاوە جولەکەو عەرەبەکانی فەلەستین بەڕێوە دەبران. هەر ئەو کاتەو لەو زەمانەشدا جولەکەو عەرەبی فەلەستینی بە یەکەوە هەڵیان نەدەکردو پێک هەڵدەپڕژان. بە نموونە کوشتارەکەی شاری خەلیل کە موسڵمانەکان لە ساڵی 1941دا 67 جولەکەیان کوشت، هەروەها نەک هەر لە فەلەستین بەڵک و لە عێراقیشدا عەرەبەکان لە جولەکە بەربوون و لە ناو بەغدادا دەستیان کرد بە دەرپەڕاندنی جولەکەو تاڵانکردنی سەروەت و سامانیان و هەر ئەو کات وشەی فەرهود واتە فر یهود واتە یەهود ڕای کرد هاتە ناو فەرهەنگی عەرەبیەوە! ئیتر وشەکە کورت کرایەوەو بووبە فەرهود کە ئێستاش بە تاڵان و برۆ بەکاردێت! بۆیە هەر ئەوکاتە بیر لە دەوڵەتێک بۆ هەردووک لا کرایەوە.

ئەوە بوو لە ساڵی 1947 دەوڵەتێک بۆ جولەکەو دەوڵەتێکیش بۆ

عەرەبەکانی فەلەستین پێک هات و هەموولایەکیش پێی ڕازی بوون .
بەڵام ساڵەکی پێنەچوو کە دەوڵەتە عەرەبییەکانی دەوروبەر هەستیان کرد گەڵەیان لێکراوەو نەیان دەویست دەوڵەتەکی جولەکە لە لایەن ئامۆزاکەیانەوە لە تەنیشتیان و لە ناوجەرگەی ئەواندا بوونی هەبێ، بۆیە کەوتنە ناڕەزایی و تا وای لێ هات شەڕیان لە دژی ئیسرائیل دەست پێکرد لە ساڵی ١٩٤٨. لەو شەڕەشدا لەباتی قازانجی تێدا بکەن وەک ئەوە وابوو بە ڕیش چوبوون بەڵام سمێڵیشیان دانان.
لەو شەڕەی 1948دا کە عەرەبەکان بە تێکڕاو گەلەکۆمی هێرشیان کردە سەر ئیسرائیل و لە گەڵ ئەوەشدا کە ئاینی ئیسلامیان لەو شەڕەدا لە دژی جولەکە بەکارهینا، بەڵام نەک هەر نەیان توانی ئامۆزاکەیان دەرپەڕێنن بەڵک و هەندێک خاک و شاریشیان لەدەستدا بۆ نموونە غەزەو بانووی ڕۆژئاوا کە لە 1947 وە درابوو پێیان. ئیتر ئیسرائیل نەچووە دەر لەو شارانەو کردنی بە هی خۆی، چونکە وەک غەنیمەی جەنگ حسابی بۆکردن و لە ئەنجامی شەڕدا دەستی کەوتن.
لە ساڵی1967 جارێکی تر عەرەبەکان هێرشی گەلەکۆمەکییان کردە سەر ئیسرائیل و دیسان ئاینی و مەسەلەی قودس و وەقفی موسڵمانانیان بەکار هێنا، بەڵام ئەو جارەش نەک هەر نەیان توانی هیچ دەستکەوتێکیان هەبێ، بەڵک و ئەو جارەش لە باتی دەستکەوت زەرەریان بە کێشەی عەرەبەکانی فەلەستینیش گەیاندو ئەو جارەش نەک هەر نەیان توانی یەک بست لە خاک بۆ خۆیان لە بن دەستی جولەکە بێننەدەر بەڵک و دیسان وەک جارەکانی ترخاکیان لەدەستدا. بۆ نموونە بیابانی سینای میسرو بەرزاییەکانی جۆلانی سوریاشیان لەدەست چوو. کە پێش شەڕەکە هی خۆیان بوو بەڵام لە دواییدا ئیسرائیل لە بەرامبەر ئەوەی دەوڵەتی میسر لە سەردەمی ساداتدا ئیعتیراف بە دەوڵەتی ئیسرائیل بکا ئەوانیش بیابانی سینایان پێبدەنەوە واتە زەوی لە پێناو ئاشتیدا. ئەوەبوو میسر دانی نا بە دەوڵەتی ئیسرائیلدا لە بەرامبەر ئەوەی کە ئیسرائیل بیابانی سینا بداتەوە بە میسر. دیسان لە ساڵی 1973 دا بە هەمان شێوە عەرەبەکان کردیان و ئەو جارەش سەرکەوتنیان بەدەست نەهێناو ئیتر وازیان لەو شێوە گەلەکۆمەکییە هێناو دەرسیان وەرگرت، بەڵام تاک و تەراو یەک یەک و لە ڕێگەی گرووپ و ئەحزابی ئایینیی و جیهادییەوە وازیان نەهێناو ئێستاش هەر بەردەوامن.

ئایا ئەوەی حەماس دەیەوێت و شیعارو ئامانجیەتی دەتوانرێت بهێنرێتە دی؟

حەماس دەوڵەتی فەلەستینی ناوێت بە تەنها، حەماس دەیەوێت تەواوی جولەکەی جیهان لەناوبەرێت، حەماس ئەو ئامانجەی خۆشی لە دەستوری

خۆیدا جێگیرکردووە. حەماس هیچ کەس و هیچ دەوڵەتێکی عەڕەبی و هیچ حیزب و ڕێکخراوێکی عەڕەبی نێو فەلەستین و دەرەوەی فەلەستینیش بە نوێنەری فەلەستینییەکان نازانێت بێجگە لە خۆی و خۆشی بست بە بستی خاکی فەلەستین و ئەوەی ئێستاش جولەکە تێیدایە دەیەوێتەوە و دەبێ جولەکە لەناو بچێت.

تۆ بڵێی فەلەستینییەکانیش هەر ئەوەیان بوێت؟

ئایا هەبوونی دوو دەوڵەتی جولەکەو عەڕەبی فەلەستینی بە تەنیشت یەکەوە کارێکی ژیرانەیە؟

هەندێک پێیان وایە بوونی دوو دەوڵەت یەکیان هی فەلەستینییەکان بێت بەڵام بەسەرپەرشتی حەماس و ئەوەی تریشیان هی جولەکە بێت بە تەنیشتی یەکەوە کارێکی کردە نییە. چونکە ئەو دوولایەنە مەحاڵە بگونجێن لەگەڵ یەکتری و مەحاڵە بە تەنیشتی یەکەوە وەک هاوسێی باش هەڵبکەن! حەماس داوای سڕینەوەی جولەکەو ئیسڕائیل دەکات و نایەوێت بوونیان هەبێ. ئەدی ئەگەر حەماس دەوڵەتی لە ژێردەستدا بێت و لە لایەن کۆمەڵگای نێودەوڵەتییەوە دانی پێدا بنرێت و هێزی نێو دەوڵەتیی و هەرێمیی پەیدا بکات، دەبێ چی لە جولەکەو ئیسڕائیل بکات. جولەکەکان دەڵێن دواڕۆژمان باشتر نابێت لە هۆزەکانی ئەو کاتی ناو مەدینە لە سەردەمی سەرهەڵدانی ئیسلامدا.

ئەو شەڕەی ئێستای حەماس و ئیسڕائیل!

لە بەرەبەیانی زووی ئۆکتۆبەری ٧ی 2023 دا حەماس بە پلانێکی تۆکمەو لە پێشدا داڕێژراو ئیسڕایلی شۆک کردو بە هەزاران ساروخی لە ئیسڕائیل گرت و بە هەزاران چەکداری خۆکوژیشی ناردە ناو ئیسڕائیلەوە بە سەدان کەسی لە جولەکە بە بارمتە هێنایە ناو شاری غەزەوەو بە هەزارانیشی لە جولەکە کوشت. ئەمەبۆ حەماس و فەلەستینییەکان سەرکەوتن بوو بەڵام بۆ دەوڵەتی ئیسڕائیل شکەست و بە 11ی سێپتەمبەری ئەمریکایان وێنا کرد.

حەماس بۆچی لەو سات و کاتەدا ئەو هێرشەی ئەنجامدا!

هەندێک لە لێکۆڵەرەوانی سیاسی و سەربازیی پێیان وایە حەماس کردەیەکی تیرۆریستی خۆکوژی وای لە دژی ئیسڕائیل ئەنجام داوە کە ئاخیرەکەی هەم زەرەرێکی زۆر بە کێشەی فەلەستین دەگەیەنێت و هەم خەڵکێکی زۆری فەلەستینیشی تێدا دەچوێنێت و هەم شارەکەش بە یەکجاری بە وێرانکردن دەدات و هەم بە ئاخیری ئەگەر شەڕەکە بەردەوام بێت ئەوا ئەم کردەیە سەری حەماسیش دەخوات!

بە پێی هەندیک لێدوانی هەندیک بەرپرسی سیاسی حەماس و بە پێی بۆچوونی هەندیک سیاسەتمەداری هەریمی و نێودەوڵەتی و بە پێی هەندێک ڕاگەیاندنی جیهانی و هەرێمی گوایە حەماس بە دەست لەپشتدانی بەرەی ڕووسیا ئەو کارەی ئەنجامداوە. بۆیەش ئەوکارەی ئەنجامداوە بە چەند مەبەستێکەوە:

یەکەم: بۆ ئەوەی ئەو فشارە سەربازیەی کە لە لایەن ناتۆوە لە سەر ڕوسیایە لە بەرەی ئوکڕانیاوە لەسەری کەم بکرێتەوە، ئەویش بە کردنەوەی بەرەیەکی تری شەر بۆ ناتۆ لە شوێنێکی تر. کە لە فەلەستین و کێشەی فەلەستینیان باشتر پێ شک نەهاتووە. ئێستا ئەمریکا کە سەری مارەکەیە بە لای بەرەی ڕوسیاوە ڕاستەوخۆ لەوشەڕەی نێوان حەماس و فەلەستین تێوەگلاوەو سەرقاڵیان کردووە!

دووەم : وەڵاتانی عەڕەبیش هەندێکیان دانیان بە دەوڵەتی ئیسڕائیلدا هێنابوو، سەفارەتی ئیسڕائیل لە نێویاندا بە ئازادانە دامەزرابوو، پەیوەندی سیاسی و بازرگانی لە نێوانیاندا بە ئاشکرا دەستی پێکردب□وویەوە. هەر بۆ ئاسایی کردنەوەو دان نان بە ئیسڕائیلدا هەندیک دەوڵەتی عەڕەبی تریش لەسەرەدا بوون بۆ ئەوەی ئەو کارە بکەن، لە نێویاندا سعودیە بوو. ئاسایی بوونەوەی پەیوەندی نێوان جیهانی عەڕەبی و ئیسڕائیل بۆ ئێران وەک گورزێکی کوشندە بوو، بۆیە ئەوەی پێ هەرس نەدەکراو دەیزانی بە تەنیا دەمێنێتەوە لە ناوچەکەداو دوایی قوتدانی ئاسان دەبێت، بۆیە ئەم دۆخەیان قەوماند.

ئەم شەڕەی نێوان حەماس و ئیسڕائیل وای کرد کە وەڵاتانی عەڕەبی و جیهانی ئیسلامی یەک بگرن جا با بە ڕواڵەتیش بێت. بە هۆی ئەم شەڕەی نێوان حەماس و ئیسڕائیل، ئاسایی کردنەوەی پەیوەندی نێوان ئیسڕائیل و وەڵاتانی عەڕەبی بە تایبەتی لەگەڵ سعودیە زۆر پاشەکشەی پیکرا، ئەمەش بە پلەی یەکەم لە بەرژەوەندی حەماس و ئێراندایە.

لە کۆتاییدا دەمەوێت ب□□□م کە من لایەنگری مافی هەردووک گەلی عەڕەبی فەلەستینی و گەلی جولەکەشم لەو ناوچەیەدا. من پێم وایە هەردووکیان لەو ناوچەو د□ق□ر□دا بوونیان هەبووەو پێکەوە ژیاون و بە تەنیشتی یەکەو□ بوون، هەردووکیان، وەک دەگوترێت، لە یەک بەرەبابن و تا ڕادەیەک ئامۆزای یەکتریشن، هەردووکیان خاوەنی ئایین و کتێبی ئاسمانین، هەردوکیان پێغەمبەری خۆیان هەیەو هەردوکیشیان مێژوویەکی دوروودرێژیان هەیە . کەواتە لەو ڕووەوە هەردووک دەبێ مافیان لێزەوت نەکرێت.

بە بڕوای من، دەرەوەی هەردووک گەلی جولەکەو عەڕەبی فەلەستینی

کاری کردۆتە سەر کێشەکەیان و لە لایەن دەوڵەتانی عەرەبیی و هەرێمیی و نێودەوڵەتییەوە کێشەکەیان هەم بەلاڕێدا دەبرێ و هەم وایان ئاڵۆز کردوە کە چارەسەرکردنی زۆر وە زەحمەت کەوتووە.
چەندین گروپ و حیزبی جیهادی، ئیخوانی، سەلەفی، عیلمانی تاڕادەیەک ، هەروەها لیبڕالیش لە فەلەستیندا کاردەکەن و لەسەر هیچ شتێک ڕێک ناکەون! وەک چۆن دەوڵەتە عەرەبییەکانیش هەر بەڕواڵەت و بەڕاگەیاندنەکان یەکدیگیریان پێوەدیارە، بەڵام هەر کە لە بەردەم کامێراکە دوورکەوتنەوە هەر دەوڵەتەی وەدوو بەرژەوەندی خۆی دەکەوێت . لەو نێوەدا بیری توندڕەویی و دژە جولەکەیی هەر بەرەو زیادبوون دەڕوا و لە ناو ئیسرائیلیشدا بیری توندڕەویی و ڕاستڕەویی جولەکەو دژە فەلەستینی و دژە ئیسلامیی هەر بەرەو زۆربوون دەڕوا.
دەوڵەتە عەرەبییەکان هەندێکیان زۆر دەستیان وەرداوەتە کێشەی فەلەستینییەکان و زۆر وەزەحمەتیان خستووەو کێشەکە بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکاردێنن نەک بۆ بەرژەوەندی فەلەستینییەکان. بۆیە هەندێکیان نایانەوێت ئەوکێشەیە چارەسەر ببێت و دەیانەوێت لەوناوچەیەدا ئەم شێوە کێشەیە هەر بمێنێت.
حەماس و هاوشێوەی حەماس داوای سڕینەوەی ئیسرائیل و لەناوبردنی جولەکە دەکات. جولەکەی جیهان یەک بە یەک هەمووی ئەوە دەزانن. بۆیە جولەکە هەتا بۆی بکرێت و لە توانایدا بێت خۆی بۆ ئەوە تەیارو ئامادە دەکات کە ئامۆزا عەرەبەکەی نەتوانێت ئەو ئامانجەی وەدی بهێنێت. هەر بۆیەش ئێستا جولەکە خاوەنی گەورترین چەک و تەکنەلۆژیایەو تەنانەت خاوەن تەرسانەی چەکی ئەتۆمیش، لە بەرامبەردا فەلەستینییەکان و عەرەبەکان بەگشتی و ئومەتی ئیسلامی بە شێوەیەکی گشتی بێجگە لە پاکستان ئەویش بۆیان درووست کرد تا لە بەرامبەر هیندوستاندا ڕای بگرن چەکی ئەتۆمی هەیە ئەوانەی تر نیانە.
چەندین جارعەرەبەکان بە گەلەکۆمی خۆیان تاقی کردۆوە کە جولەکە ئەو کات چەکی ئەتۆمیشی نەبوو، وەک ئێستاش خاوەن تەکنەلۆژیای بەهێزو پێشکەوتوو نەبوو، وەک و ئێستا خاوەنی ئابووری سەربەخۆی بەهێز نەبوو جا ئەو کات عەرەبەکان نەیان توانیبێت ئیسرائیل لە ناو بەرن، چۆن ئێستا کە ئیسرائیل خاوەنی ئەو هەموو پێشکەوتن و چەک و تەکنەلۆژیاو چەکی ئەتۆمی و سوپایەکی بەهێزی مەشقپیکراو هەروەها پشتیوانی نێودەوڵەتی بەتایبەتی ناتۆ چۆن دەتوانرێت لە ناوببرێت. ئیسرائیل 163 دەوڵەت دانی پێداناوە وەک دەوڵەت ئەندامی نەتەوە یەکگرتووەکانە بۆیە لە ناو ناچێت و ئامانج و شیعاری حەماس بۆ لە ناوبردنی ئیسرائیل کاریکی کردە نیەو دوورخستنەوەی فەلەستینییەکانیشە لە چارەسەرکردنی کێشەی خاکیان!

بۆیە بە بڕوای من، باشترین چارە ئەوەیە هێزێکی عیلمانی سێکیولاری نا دینی نەو فەڵەستین جڵەوی کارەکە بگرێتە دەست و کێشەکە چارە بکات، بەڵام گەندەڵییەکی وەک یاسرعەرەفات نەبێ کە ئێستا سەدان ملیۆن دۆلار لای ژنەکەیەتی کە وەختی خۆی لە کەمەک و خێراتی ئەم لاو ئەولا کە بۆ خەڵکی فەڵەستین هاتووە وەلای ناوەو ئێستا خەڵکی فەڵەستین سفر بەدەستەوە ماون. حەماس و سەرکردەکانی حەماسیش لەو باشتر نابن و نین!

بۆ ئەو نووسینە سوودم لەم سەرچاوانەی خوارەوە وەرگرتووە:

قورئانی پیرۆز وەرگێڕانی مامۆستا هەژار موکریانی
بەدواداچوونەکانی أخ رشید لە یوتیوب و ئەکاوەنتی تایبەتی خۆی لە سەر شەڕی حەماس و ئیسرائیل!
The Israeli solution book by Caroline B. Glick
The covenant of the Hamas, main points at: https://irp.fas.org/world/para/docs/880818a.htm
https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-farhud
https://momentmag.com/why-were-jews-blamed-for-the-black-death/

سیاسەتی پاکتاوکردنی فەڵەستینییەکان.. عوسمانی حاجی مارف

کاتێک فەڵەستینییەکان بەدەنگ دەبن، پشتگوێ دەخرێن. کاتێک بەرەنگار دەبنەوە بە شەیتان ناوزەند دەکرێن. ڕاستە ڕووداوەکانی زیاتر لە سی ڕۆژی ڕابردو، مەترسییەکانی پشتگوێخستنی پرسی فەڵەستین نیشان ئەدەن. لەهەمانکاتدا دەبینین ئیسرائیل و هاوپەیمانەکانی، بەمەبەست بەو ئەنجامە نەگەیشتون کە دەبێت ئەم کارەساتە بەجددی وەربگرن و مامەڵەی بکەن کە فەڵەستینییەکانی لە غەززە تووش کردووە.

لەھەمانکاتدا نەک نەیانویست ڕێگاچارەیەکی عەمەلی و ئینسانیش بدەن بەدەستەوە، بەڵکو ئیسرائیل گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە دەبێت ئۆپەراسیۆنێکی سەربازیی توندوتیژتر دەستپێبکات بۆ لەناوبردنی ئەوان.
ڕەنگە دوای ئەوەی ئیسرائیل دڵنیابێت کە بەردومانە ئاسمانییەکانی باڵەخانە و تونێلەکانی وێران کردووە، هێرشەکانی بەردەوامی پێبدات و سەربازەکانی بەکاربهێنێت. لەھەمانکاتدا دەستدرێژییەکانی لەڕووی پانتاییەوە فراوانتر دەبن. پێشبینی دەکرێت لەسەرەتادا ئەم ئۆپەراسیۆنانە لە باکووری کەرتی غەززە چڕبکرێنەوە، چونکە ئەمە ئەو بەشەی غەززەیە کە ئیسرائیل فەرمانی بە دانیشتووانەکەی داوە چۆڵی بکەن. هەروەها کە هێرشەکانی بۆ سەر حەماس لەوێ چڕ کردۆتەوە. ئەمەش بەناوی ئازادکردنی ئەو بارمتانەیە کە بەدەست حەماسەوەن، بەڵام ئەمجارە لە هەڵگیرسانی شەڕ، سیاسەتی پاکتاوکردنە بۆ مەرامێکی سیاسی تر نەک ڕزگارکردنی بارمتە گیراوەکانی لای حەماس.
تائێستا ڕوون نییە کە بەردومانی ئاسمانی و لەشکرکێشی زەمینی بوبێتە هۆی نەهێشتنی حەماس یان کەمکردنەوەی تواناکانی، بەڵام ئاستی قوربانییەکانی خەڵک بەرچاوو بەشومارە. تەنانەت ئەگەر ئیسرائیل سەرکەوتنێک بەدەست بهێنێت لەمیانەی لەناوبردنی تەواوی تۆڕی ئەو تونێلانەی کە حەماس لە کەرتی باکوری غەززە لێیداون، بەڵام هێشتا باشووری غەززەش تۆڕێکی بەرفراوانی تونێلەکان لەخۆدەگرێت. بۆیە ئۆپەراسیۆنەکان لەوێ زۆر قورسترو سەختتر دەبن.
لەھەمانکاتدا ئەوەی جێگای سەرنجە ئەگەری ئەوە هەیە ئۆپەراسیۆنەکانی ئیسرائیل لە باشور ببێتە هۆی قوربانی و کوژرانی ژمارەیەکی زۆرتر لە خەڵکی مەدەنی، چونکە شەڕی شارەکان سەخت و قورسن.
سەربازانی ئیسرائیلیش لەکاتی ئۆپەراسیۆنەکانی ئەم دواییەی شارەکاندا ئاستێکی بەرزی توانا و پیشەیی بوونیان نیشان نەداوە، بۆیە تاکتیکی شەڕەکانیان زیاتر پشت بە وێرانکاری و قوربانی و کوشتارێکی زۆر دەبەستێت. بەئاشکراش ئەم ڕۆژانه غەززە لە خوێن و تاواندا نوقم دەکەن! حکومەتی فاشیستی ئیسرائیل، وەك باڵێکی دڕندەیی و تاوانکاری حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانە ئەوروپییەکانی، بڕیارە بەپێی نەخشە و بڕیاری ڕاگەیەندراو ژیان له هەموو زیندەوەرانی ئەم ناوچەیە بسەنەتەوه.
لە لێدوانە فەرمیەکانی ئیسرائیلدا، بەڕوونی دەرکەوت کە ئیسرائیل لە وەڵامدانەوەیدا بڕیاری پێشێلکردنی یاسا مرۆییە نێودەوڵەتییەکان داوە، بەڵام لەگەڵ بەردەوامبوونی ئەو پێشێلکاریانەی ڕۆژانە دەبینرێن، ڕۆژئاواو ئەمریکا چاویان لێداخستووەو پاساو بۆ

تاوانەکانی دەهێننەوە.
ناتانیاهۆ هەوڵدەدات سەرکردەکانی ئەوروپا ڕازی بکات بە فشارخستنە سەر میسر، بۆ وەرگرتنی پەنابەرانی کەرتی غەززە بۆ ناو خاکەکەی. هەروەها دەیەوێت میسرییەکان لانی کەم لەماوەی ئەم هێرشە دڕندانەیەی بە سەر دانیشتوانی غەززە ئەنجامی ئەدات، جێگایان بکەنەوە، بەڵام ئەوەی ناتانیاهۆ دەیەوێت ئەوەیە بەڵکو میسر دەرگاکانی بکاتەوە تا ئیسرائیل بتوانێت بە هەمیشە دایانبخات. هەروەها سەرکردە باڵاکانی ئیسرائیل و بەشێک لە بەرپرسانی پێشوو درێغی ناکەن لە بەشداریکردن لە مشتومڕێکی گشتی سەبارەت بە ئاوارەبوونی زۆرەملێی فەلەستینییەکان لە غەززەوە بۆ میسر. لەم بارەیەو میسر جارێ هیچ ڕێکەوتنێکی نەکردووە و ڕۆشنیش نییە هەڵوێستی چۆن دەبێت، تائێستا بێدەنگی هەڵبژردووە.
ئەم فشارانەی ناتانیاهۆ هاوکاتە لەگەڵ ڕاپۆرتێ بەردەوامەکانی وەزارەتی ئیستخباراتی ئیسرائیل، کە بەڵگەنامەیەکیان بڵاوکردۆتەوە لیستی ئەو بژاردانەی خستۆتەڕوو کە دراوە بە دەسەڵاتدارانی ئیسرائیل بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ فەلەستینییەکان لە غەززەدا. بەئەمەش لەنێو ئەم بژاردانەدا ئەوەیە کە ئیسرائیل ناوچەی پارێزبەندی چەند کیلۆمەترێک لەقووڵایی خاکی میسردا دروست بکات و ڕێگەی گەڕانەوەیان نەبێت، لە بەڵگەنامەکەدا ئاماژە بەوەشکراوە، ئەم پڕۆژەیە پێویستی بەوەیە ئیسرائیل هەوڵی چڕوپڕ بدات بۆ ڕاکێشانی پاڵپشتی نێودەوڵەتی، بەتایبەتی ئەمریکا.
لەڕاستیدا ئیسرائیل لەڕێگەی وەزارەتی ئیستخباراتەوە دان بەوەدا دەنێت کە پاکتاوکردنی دانیشتوانی غەززە ئێستا بەشێکە لە پاکێجی چەمکی سیاسەت و مامەڵەکردن لەگەڵ فەلەستینییەکاندا. دروستکردنی هەلومەرجێک بۆئەوەی ژیان لە کەرتی غەززەدا نەتوانرێت بەردەوام بێت، کە دەبێتە هۆی ئاوارەبوونی بەکۆمەڵی دانیشتوانی کەرتی غەززە بۆ میسر یان کەنداو.
لایەنگرانی ئیسرائیل، لە ئەمریکا و لە ڕۆژئاوا زۆرباش ئاگاداری ئەم نەخشەو سیاسەتەی ڕاستڕەوەکانی ئیسرائیلن. هەروەها لەباری عەمەلیشەوە ئەم هێرشە بەربەری و دڕندەیەی ئێستا ئیسرائیل پیادەی دەکات، هەنگاوە عەمەلییەکانی ئەو سیاسەتی پاکتاوکردنە نیشان ئەدات، بەڵام زۆر بەشەرمانە بێدەنگی لێکراوە، بەپاساوی بەدیهێنانی ئاسایش بۆ ئیسرائیل، واتە دەبێت سەروو دوو ملیۆن لە خەڵکی غەززە بەزۆرەملێ لەناو بیابانەکانەدا جێگایان بۆ بکرێتەوە، تاوەکو ئیسرائیل بەمشێوەیە دەوڵەتە دینی و فاشیستەکەی پارێزراو بێت.
ئەوەی بەتایبەتی جێگەی سەرسوڕمانە، ووڵاتانی ڕۆژئاوا چاودێری

هەموو ئەو شتانە دەکەن کە ئێستا ڕوودەدەن، بەڵام کارە دڕندەکانی حەماس کە لە ٧ی ئۆکتۆبەردا ئەنجامیدا، دەکەنە بیانوویەک بۆ عەمەلیکردنەوەی سیاسەتی پاکتاوکردنی تەواوی دانیشتوانی غەززە.

تەنانەت لەکاتێکدا ئیسرائیل بەردەوامە لە قڕکردنی هەزاران خەڵکی غەززە، هەروەها زۆرێک لە خەڵکی دیکە لەژێر داروپەردو و کەلاوەی داڕماوی باڵەخانەکاندا ژیان دەکەن. لەلایەکی تریشەوە ئەمریکا و وڵاتانی هاوپەیمانی ئەوروپی ڕەتیانکردەوە شاڵاوی بەربەریەتی هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە بوەستێنن، یان تەنها بەردەوامن لە دەربڕینی ئیدانەکردن بەرامبەر کوشتنی ئیسرائیلیەکان لە هێرشەکەی حەماسدا بۆ سەرئیسرائیل. بۆیە ئەوە دەرکەوت ئەم کارەی ئیسرائیل دەیکات بە پشتیوانی هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژئاوا و ئەمریکا، تۆڵەکردنەوەی کاریگەری قوربانیەکانی هێرشەکەی حەماس نیە! سیاسەتێکی پێشینەی پاکتاوکردنە بە دەرچونی ئیسرائیلە لەو قەیرانانەی هەفتا ساڵە لە بەرامبەر کێشەی فەلەستیندا دەرگیریەتی.

لەهەمانکاتدا بە روبەربونەوەی ئەو قەیرانەیە کە ئێستا لە پەیوەند بەو ئاڵوگۆڕانەی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەڕێوەن، پێکهاتوە.

ئەوە بێجگە لەوەی دەوڵەتی ئیسرائیل دەیەوێ بە پاکتاوکردنی فەلەستینیەکان پێگەی داهاتووی خۆی بچەسپێنێت و باسێکیش دەربارەی دەوڵەتی فەلەستین لەئارادا نەبێت.

لەلایەکی تریشەوە بە لەبەرچاوگرتنی ئەو خۆپیشاندانانەی لە پایتەختەکانی ڕۆژئاوا ڕودەدەن و دڕندەیەکانی ئیسرائیل لە غەززە ئیدانە دەکەن، لەنێویاندا ژمارەیەکی سەرسوڕهێنەری جولەکەکان، لە بەرگریکردن لە هەموو قوربانیەکان بەبێ جیاوازی لە دوای هێرشەکەی ٧ی ئۆکتۆبەرەوە پێشهاتوە، ئاستی ئینسانیەتی جوڵانەوەیەکە کە تەواو پەرچەکرداری دروست لە بەرامبەر ئیسرائیل و ڕۆژئاوا و ئەمریکادا دەردەبڕێت. هەروەها لەناو خودی ئیسرائیلیشدا ئەم جووڵانەوە دژی بەربەریە، دەنگ و ناڕەزایەتیان هەیە.

لەکاتێکدا ململانێ ناڕەواکانی ئیسرائیل لەبەرامبەر خەڵکی فەلەستیندا دابەشبوون و ناڕەزایەتی لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا گەورەترکات، حەتمیە لە بەهێزبونیدا بەکاریگەر نابێت لە سەر مەزاجی گشتی و فشار دەخاتە سەر ڕۆژئاوا و ئەمریکا بۆئاقاری ئەوەی دەخەکە بگۆڕدرێت، بەتایبەتی لە شوێنێکدا کە پرۆسەی نەچونەپێشەوەی سیاسەتەکان و بەرژەوەندیەکانی ئیسرائیل زیانی زیاتر بە خودی ئیسرائیل بگەیەنێت. لە ناچاریدا ئەگەری ئەوە هەیە شەڕەکە ڕاگرن، بەڵام لەئێستادا ئەم گۆڕانکاریە دیار نیە. بەڵگە بۆ ئەمەش ئەوەیە کە ئیسرائیلیەکان ئێستا بەئاشکرا باس لە پاکتاوی غەززە دەکەن بەرامبەر بە زیاتر لە دوو ملیۆن فەلەستینی لە غەززەدا کە

سەرگەردان کراون، ب□ بەرچاوی وڵاتانی ڕۆژئاواوە، ئەم پاکتاوکردنە ل□ باری جێبەجێکردندایە و بەری پێناگرن و بەردەوامن لە پیلانێکی پر شەرمەزاری و بەئاشکرا کاری لەسەر دەکەن، بە بۆردومان و وێرانکاری و کوشتاری بەکۆمەڵ و هێرشی سەربازی شاڵاوێک پیادە دەکەن کە دانیشتوانی غەززە ناچار بە ئاوارەیی بن.
مەگەر سەرنەکەوتنی هێزی سەربازی ئیسرائیل لەبەرامبەر بەرەنگاری یان ڕوداوێکی کوتوپڕدا بەرەوڕوبێتەوە، یان ئاستی شەڕەکە پەلبهاوێت و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بگرێتەوە، ئەمەش بە ئەگەری دەخالەتی ئێران و هاوپەیمانەکانی روئەدات و ناوچەکە تەواو دەشێوێنێت و ئاگری شەرەکە وەها گەورە دەکات، ئەگەری ئەوە دێنێتە پێشەوە ئەم پلانی پاکتاوکردنە بە کارەساتی تر پاشەکشەی پێبکرێت.
لەمانە گرنگتر و کارسازتر بەهێزبونی ئەو ناڕەزایەتیە بەرفراونە جەماوەریە جیهانیی□یە کە ئێستا لەمەیداندایە و دژ بەو داگیرکاری و هێرشە بەربەریە هەڵوێستیان گرتووە، کە بەرامبەر دانیشتوانی فەلەستین دەکرێت. لەهەمانکاتدا پێداگری لەسەر دوو دەوڵەتی فەڵەستین و ئیسرائیل دەکات.

شەڕ و ڕیفۆرم.. نوسینی: نەوزاد بەندی

شەڕ تێکدانەوەی کۆمەڵگای نادادپەروەرە ، بە هیوای دروستکردنەوەی بە شێوەیەکی دادپەروەرانە ، بۆیە خوای گەوره ئەفەرموێت : (کتب علیکم القتال) واتا (جەنگمان لەسەر فەرز کردوون) ..
مانەوەی کۆمەڵگا لە ژێر دەسەڵاتی نادادپەروەر و خۆسەپێندا ، هەموو سێکتەرەکانی ژیان تیایدا ڕادەوەستێت ..ڕۆژ بە ڕۆژ سیماکانی بێکاری و برسێتی و دواکەوتن و لەبەر یەک هەڵوەشان و تاوان و نائومێدیی و سەرههڵگرتن و نەخۆشییە کۆمەڵایەتی ودەروونییەکان لەنێوان تاکەکانی ئەو کۆمەڵگایەدا تەشەنە دەکەن ، بە جۆرێک وای لێ دێت مانەوە لەو کۆمەڵگا چەقبەستووانەدا ، کارێکی سەختە و ..ئەوە ئەخوازی□ت مر□ق د□ستبەرداری هەست و هۆش و سۆزە مرۆڤایەتییەکانی خۆی بێت .
لەتیف هەڵمەت له شیعرێکیدا ئەڵێت :

(كە هات زەبر و زەنگ
دەست نەدەيتە تفەنگ
ئەبی به ژەنگ)

جوانترين قۆناغ لە كۆمەڵگاكاندا ، ئەو قوناغانەن كە تيايدا تاكەكانى كۆمەڵگا بريارى جەنگ و .. هەڵتەكاندنى سيستمى بێدادى و تۆتاليتاريى دەدەن ..

كە باس لە ئەوروپا دەكرێت ، يەكسەر شۆڕشى ڕێنيسانس مان بە بير دێتەوە ، كە سيستمى فەرمانڕەوايى ناداد پەڕوەرانەى پياوانى كەنيسەيان گۆڕى بە فەرمانڕەوايى تێكنۆكرات .. لەو سەردەمەوە ، ڕۆژ بە ڕۆژ ئەوروپييەكان ، لە هەموو بوارەكانى ژياندا ، داهێنان دەكەن .. ئەگەر ڕێنيسانسيان بەرپا نەكرداايە ئەوا ئەمڕۆ ئەوروپييەكان لە چاخى بەرديندا ئەژيان ، چونكە هەر لە سەرەتاوە دەسەڵاتى كەنيسە زانستى بە كوفر لە قەڵەم دەدا و چەندين زاناى وەك كۆپەرنيكۆس و گاليلۆى ، كوشت و ئەشكەنجە دا ..

تەنانـەت لە ووڵاتـە چەقبووەستووە ئايديۆلۆژييەكانى وەك چين و يابانـدا كە هێشتا دەسەڵاتـە خ□□□ك□ى و شمولييەكان باڵادەستن تيايـاندا ، شۆڕشيان لە بازاڕدا كرد و ..بازاڕى ئازاديان خستە جێى بازاڕى داخراو ، ئەوەيش گەورەترين شۆڕش بوو له مێژووى وڵاتـێكى وەك چيندا ، ئەگەر وا نەبووايە ، ئێستا چين لە ووڵاتـە كارەساتبارەكان دەبوو .

لە ياسا نوێكانى ووڵاتاندا و بە تايبەت لە وڵاتـە يەكگرتووەكانى ئەمەريكادا ، سەرۆكى ووڵات بۆى هەيە چوار ساڵ تا هەشت ساڵ فەرمانڕەوايى بكات ، دواى ئەوە ئەگەر هەموو ميللەتيش هەڵيبژێرن ، قبوڵ ناكرێت و ئەبێ كورسيى دەسەڵات بەجێ بهێڵێت ، چونكە دەروونناس و كۆمەڵناسەكان سەلماندوويانە مر□ق ئ□گەر لە هەشت ساڵ زياتر لە پۆستى فەرمانڕەوايـيدا بمێنێتەوە ، لادانى دەروونى و كۆمەڵايەتى و مۆراڵيى تێدا ڕوو دەدات و ..كۆمەڵگا تەفرە دەدات ..سەرۆك دواى هەشت ساڵ ئەيەوێت ڕۆڵى خوا ببينێت و خەڵكەكەيش كڕنوشى بۆ ببەن و بيپەرستن وەك به ئاشكرا ئەبينرێ و ئەبيسترێ و ئەخوێنرێتەوە ..

ئينجا هاوڕێيان ، بزانن وڵاتانى ڕۆژهەڵاتى ناوەڕاست له چ دۆزەخێكدان كاتێ سەرۆكێك چل ساڵ كورسييەكەى بە جێ ناهێڵێت ، هەتا ئيزرائيل ، خۆى ودوو فريشتە دێن و پەلكێشى ناو گۆڕى دەكەن ..تەماشا بكەن، ئەو وڵاتانە لە زانست و هونەر و گوزەران و ئازادى و مافەكاندا ، چ داڕمانێك داڕماون ..بە نمونە ووڵات هەيە ساڵانە بودجەيەكى گەورە بۆ دروستكردنى زيندانى نوێ تەرخان دەكات ، چونكە زۆرينەى كومەڵگا ڕەتى دەكەنەوە و ئەميش زيندانيان ئەكات ..

لە یادمە ، سەرەتای ساڵانی هەشتاکان ، مێرمناڵ بووم ، لەگەڵ کۆمەڵێک هاوڕێما یاری فتب▯▯نمان ئەکرد له تووی مەلیک ، کاتێکمان زانی کۆمەڵێک گەنج بە گوڕ و تینەوە ، لە دوورەوە ، دەستیان ڕادەوەشاند و هاواریان ئەکرد : (برادەران ! کاتی شۆڕش و ڕاپەڕینە واز لە یاری بێنن !)

خۆشترین ڕستە هەتا ئێستا لای من ، ڕستەی نێوان ئەو دوو کەوانەیەیە..ئومێدی لەناخماندا دروستکرد ..تابلۆی ژیانێکی نوێ و سیستمێکی دادپەروه▯رانەی نوێی لە ناخماندا کێشا ..خەون و خەیاڵێکی فراوان و باڵای تیاماندا چاند .. فتبۆڵمان فڕێ دا و .. دەستمان دایە دار و بەرد و پەلاماری چەکدارەکانی دڕندەترین سیستمی ئەو کاتەمان دا ، بڕوا بکەن، لێدان و ڕاکردن و ڕاونان و دەنگی میلی کڵاشینکۆفەکان تاکو ئێستایش ، خۆشترین و پاراوترین ئاوازی مۆسیقایە لە ناخمدا و.. هەتا هەتایە شانازیی بەو ڕۆژەوە ئەکەم چونکە یەکەمین بیری شۆڕش و تێکدان و شەڕ بوو لە ژیانمدا دژی سیستمێکی دڕندە و گەمژە و تۆتالیتار ..

یەکێک لە بیریارەکان ئەڵێت : کۆمەڵگای پێشکەوتوو ، شۆڕشی بەردەوامی ئەوێت ..شۆڕش بە مانا فراوانەکەی واتا گۆڕانکاریی .. گۆڕانکارییش واتا تێکدانی شتێک و دروستکردنەوەی شتێک لە جێگایدا ..

تۆ ئەتوانیت خانوویەکی کۆن تێک بدەیت و خانوویەکی نوێ لە جێگایدا دروست بکەیتەوە ..ئوتومبیلێکی کۆن سکراب بکەیت و ئوتومبیلێکی نوێ لە جێگای دابنێیت ..بەڵام دەسەڵاتی خۆس▯ پێن ، دەیان هەزار چەکداری لە چوار دەوری خۆی کوکردۆتەوە ، گۆڕینی ئەو جۆره دەسەڵاتانە ، ئازایەتی و بیر و باوەڕێکی پتەویان ئەوێت ، چونکە سەدان هەزار چەکدار لولەی تفەنگەکانیان ڕوو دەکەنە شۆڕشگێڕەکان و بە خراپترین شێوە ئازاریان دەدەن بۆ ئەوەی یەکەم بیانشکێنن و دووەم وانەیەکیان دابدەن کە جارێکی تر بیر لە شۆڕش و گۆڕانکاریی نەکەنەوە و ..سێیەمیش بۆ ئەوەی بیانکەن به پەند و عیبرەت بۆ نەوەکانی داهاتوو ، تا هەرگیز بیر لە ڕیفۆرم و پەلاماردان نەکەنەوە ..

بێگومان ئەو گریمانەی هێندە لاواز و بودەڵەن ، کە بە کەمێک سوور بوونی کۆمەڵگا لەسەر شۆڕش ، هەرەس دێنن و ڕادەکەن .. جەنگاوەرێکی وەک ناپلیۆن ئەڵێ : (سوپا شەڕی لەگەڵ کۆمەڵگای ڕاپەڕیودا پێ ناکرێ) .. هەروەها ئەڵێ : (دوو سوپا هێندەی دوو نووسەر من ناترسێنن)

چونکە میللەت کە دێتە مەیدانی شۆڕشەوە ، وەک دەریا وایە ، هیچ هێزێ ناتوانێت خۆی له بەردەمیدا ڕابگرێت ..

بیریارێکی وەک سەید قوتب ، لە ووتارێکیدا بە ناوی (باجی سەرشۆڕیی ئەڵێ) : (لە ژیاندا دوو جۆر باج هەن ، ئەبێ یەکێک لەو باجانە بدەیت ..باجی سەربەرزی و باجی سەرشۆڕیی ..باجی سەرشۆڕیی ، لە ئاستێکدا ڕاناوەستێت و ئەبێ ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر سەرت شۆڕ بکەیت و سوکایەتیی زیاتر قبوڵ بکەیت و خزمەتی زیاتری ئاغاکانت بکەیت ..بەڵام باجی سەربەرزیی یەک جارە ، یان بەسەر زۆردار زاڵ دەبیت یان لەو ڕێیەدا خۆت بەخت دەکەیت ، واتا بوار نادەیت بۆگەناوی کۆیلایەتیی ، ڕووباری پاک و سازگاری ژیانت پیس بکات)
وائیل سدیقیی ، چالاکوانێکی میسرییە و له دەرەوەی میسر ئەژی ، لەم ڕۆژانەدا له کورتە ڤیدیۆیەکیدا ووتی : (خەڵکێکی زۆر لە میسرەوە پەیوەندیم پێوە ئەکەن و ئەڵێن وائیل ، کێشەی بێ کارەبایی کوشتینی ، ڕێگا چارەی تۆ چییە بۆمان ؟ ..
هاوڕێیان ، لە میسر سێ ڕێگا هەیە بۆ ژیانکردن ، ئەبێ یەکێکیان هەڵبژێرن ، یەکەمیان ئەوەیە زۆرینەتان بڕژێنە سەر شەقامەکان و ئەو دەسەڵاتە خۆسەپێنە لا ببەن کە لە لابردنی توێکڵە مۆزێک ئاسانترە ، تەنها کۆبوونەوەی زۆرینەی ئەوێت و ئیشی یەک کەس و دوو کەس نییە .. زۆرینە .. وە من پەیمانتان ئەدەمێ لە کورتترین کاتدا ئەو دەسەڵاتە دیکتاتۆرە خۆسەپێنە ئەگۆڕن ..
دووەم جۆری چارەی بێکارەباییش ئەوەیە وەک من ، میسر جێ بهی□□ن ، دوای ئەوەی ساڵەهای ساڵ لەناو میسردا هەوڵمدا زۆرینە کۆبکەمەوە و بە گژ دەسەڵاتدا بچینەوە ، بەڵام پێم کۆنەکرانەوە ..ئێستا ئەوەتا به دنیادا ئەگەڕێم و گەشت ئەکەم و بۆ چرکەیەکیش کارەبا نابیێت ..
سێیەم ڕێگا ئەوەیه ، هەر لەناو میسردا بمێننەوە و بەردەوام بن لە ڕازی بوون بەو بار و دۆخە .. چونکە کە نەتوانن زۆرینە به گژ ئەو سیستمە نادادپەروەرەدا بچنەوە و .. نەیشتوانن وڵات جێ بێڵن ، ئەبێ بە کۆیلایەتی و سەر شۆڕیی درێژە بە ژیانتان بدەن)

نیشانەی پرسیار لەناو لاپەڕەی سپی.. سەباح ڕەنجدەر

١

بەندۆڵی کاتژمێری ناو مۆزەخانە لە دەمار بەتاڵ بووە

وەك گونی نێریی خەساو ش□ بووەتەوە‌
پەنجەرەشی سەری لە بەر خۆیەوە ناوە
شاوەڕیخنە و هاوشێوەی کە دێن باڵیان دەنووک
دەنووکیان خەنجەر
چڕنووکیان شمشێر
چاویان ئاژاوەگێڕ
هاتنی نیازخراپ
برین بێ سنوور و پێوانە گەورە دەکا و لێوی بزر دەبێ
پێشبینی بوومەلەرزەش دەکرێ
شیعر و هاوشێوەی نەرم هەنگاو دەنێن
ڕووبارێک دێ لە سینگی مەلەوان دەدا
دوای ئەوەی چووینە ناوی گوێچکەماسیمان بە دەستەوە بوو
لە خەڵاتی ڕووناکی لێی بووردین
دەتوانین بە یەکتری بڵێین سڵاو و ڕۆژباش
لە سڵاو و ڕۆژباشدا تەواو هەقیقەتین
هەڵمی شەونمین
هەڵمی خوێ نین
ئەسپێکی ڕووخۆش لە حەوشە و ماڵمان پشتی خۆش دەکا
تەزوو بە ڕێگادا دەهێنێ و گوێت لە دەنگی دڵت دەبێ و پێت دەڵێ بەڵێ
گەشتت بەرەو خەڵاتی ڕووناکی فەرموو ئەنگوستیلەت لە سندووق دەربهێنە
گوڵەبەڕۆژە ئاوڕ دەداتەوە
* * *
خۆر لە قووڵایی و ڕوونیی ژیان دێتە دەرێ
دمۆر و دڵڕەش نییە بە دەمی پڕ چرپەوە دێتە لات

٢
بەهەشت ڕەنگی نییە یان ڕەنگی نەناسراوە
کە لەدایک بوو ماڵیان نزیک گۆڕستان بوو
لە مێردمنداڵیدا بەرخەکانی دەبردە ناو گۆڕستانەکە و دەیلەوەڕاندن دەنگیان دەهات و ون نەدەبوون
گەنج بوو لەم گۆڕستانەدا گۆڕی بۆ زۆر
خزم و کەس و برادەر و ناسیاوی خۆی لێ دا و بەڕێزەوە ناشتنی
دارەبار□شی گەڕاندەوە مزگەوت
ئێستا خۆی و منداڵی و نەوە و گوڵی گەرمی تێیدا نێژراون
سەری بە ناوچەوانی ئاسکێک کردووە

لە ڕووناکیی گەردوونیدا
تەماشای هەزارەی تازە دەکات
گوڵی سەرگۆڕیش دەژمێرێ
دەبێتە شەهرەزادی چیرۆك و بەردی حەوت پەیکەر

*   *   *

کێلێك هەموو کێلە و ناویش هێزی دەست بەدڵەوەگرتن
دەیکاتە ئومێد دەتوانین قسەی لەگەڵدا بکەین

٣

گردێک باخچە و سەنگەری بەسەرەوەیە
درەختی خۆڕسک قەدیان وەک دووگردی نوێژ چنیوە
ناهێڵن خودی لە یەک بترازێ
گەورەی خوداوەندان گرد لەسەر لم باڵا ناکا
کەناری نزم فریودەرە
بەردی گڕکان ناوچەوانی بووەتە هەست و تووڕەیە
لە کازیوەی لێڵ نامێنێتەوە
خۆڵەمێش لەسەر خۆی لا دەدا
ڕەگ و خۆڵی گەشەکردن بۆ خۆی هەڵد□ بژێرێ
دەتوانێ چاوەڕێ بکا
سیشی بەگرانی هەناسە نەدا

* * *

جەژنی بە کەژاوەیە و لووتکە پێی گوت ونم مەکە
لە باڵای چیایان ئەستێرەی کەڵبەهار دەکوژێ

٤

دەستنووسی ئایین ڕەوشتی یەکەمی زەوی تێدا نییە
نازان□ پ□نجەرە چۆن دروست بوو
ترووسکاییەکی خامۆش
دەستی گرتین و دەزووی یەکتردۆزینەوەی داینە دەست
درەخت ئێوارەخوانی خ□ بەخشینی
بۆنوبەرامە و بەروبوومی ڕێك خست
کە لێک نزیک بووینەوە ڕەش بووین
شینایی ئاسمان و ڕوونیی ئاو هەڵبزڕکا
مازوو بە هانای منداڵانەوە هات
کردیانە مووروو و تۆپ و مۆری دەرگای بەهەشت
بانگی ئاژەڵمان کرد وەڵامی نەداینەوە

تیرمان سوار کرد و تۆوی سروودی هەڵخەڵەتاندمان وەشاند
زەوی چووە توخمی سەرسووڕمان و لەپی کردەوە
لە لۆچێکی ڕەوشتی یەکەم دۆزرایەوە
* * *
زەوی کە شوورەی دانرا و بەرەو شار چوو
لە ناوکی گەمارۆ درا ڕەوشتی بزر بووەوە
شوباتی 2020 هەولێر

چاپکراوەی نوێ\ ڕۆژێک دادێ تۆ دەبیتە شۆڕەبی.. کتێبێکی شیعریی نەزەند بەگیخانی

ڕۆژێک دادێ تۆ دەبیتە شۆڕەبی
کتێبێکی شیعریی نوێی شاعیرێکی تایبەت

وەشانی نووسیار لە وەرزی نوێی کتێبەکانیدا کۆمەڵە شیعری (ڕۆژێک دادێ تۆ دەبیتە شۆڕەبی) لە نووسینی نووس□□ر و شاعیر نەزەند بەگیخانی چاپ و بڵاودەکاتەوە.
ئەم کتێبە لە دوو توێی ١٧٠ لاپەڕەدا کۆمەڵە شیعرێک دەگرێتە خۆی کە لە رووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە ئەزموونێکی نوێی شاعیری بە ئەزموون نەزەند بەگیخانی-یە کە براوەی خەڵاتی شیعریی فێمینی فڕەنسی□ (ساڵی ٢٠١٢).
کتێبەکە لە هەشت بەش پێکهاتووە کە وەک هەشت چ□□□بی ش□□□ب□تەوە و بە کۆمەڵێ مۆتیف و هێڵکاریی هونەرمەندان قەرەنی جەمیل و رێبوار سەعید وێنەڕێژکراوە. بەشەکان بریتین لە: عیشق، لێکترازان، سروودی سروودەکان، پێگ□یشتن، من ئەو یترە، جەنگەکان درێژن، مەرگ، تاک-بوون لە کۆ-دا.
پارچە شیعرێک لە کتێبەکەکە:
رۆژێک دادێ
تۆ دەبیتە شۆڕەبی
لە کەنارەکانی من دەڕوێی

چڵی ئارەزووت شۆڕ دەبێتەوە ناو ئاوی شینی من
بەناو چۆڵاییەکانی جەستەی نیشتماندا دەڕژێین
دەبینە دەریا و
شەپۆڵ دەدەین
سەما دەکەن یاران
لەسەر پلاژی شینایی‌مان

نەزەند بەگیخانی: نووسەر و شاعیر، مامۆستای زانکۆ و هەڵگری خەڵاتی ئەکادیمیی ڤینسنت رایت-ە لە زانکۆی سیانسپۆی پاریس. لە ١٩٨٧ ەوە لە مەنفا دەژی و خوێندنی با□□ای لە زانکۆی سۆربۆن-ی فڕەنسی تەواو کردووە و دواتر بۆ ماوەی ١٥ ساڵ لە زانکۆی بریستلی بریتانی کاری کردووە. بەگیخانی وەک شاعیرێکی جیهانی ناسراوە و جگە لە کوردی، بە ئینگلیزی و فڕەنسیش دەنووسێ. بە کوردی شەش دیوانی شیعری و بە ئینگلیزی و فڕەنسی سێ دیوانی هەیە. شیعرەکانی بۆ دەیان زمانی زیندوو وەرگێڕدراون و لە ساڵی ٢٠١٢ دیوانی ‘دوێنێی سبەینێ” خەڵاتی فێمینی شیعری فڕەنسی بەناوی “سیمۆن لاندری” وەرگرتووە. ئەو دیوانە دوای نەمانی لە بازاڕ لە ساڵی ٢٠٢٢ لە لایەن کۆمەڵەی شاعیرانی فڕەنسی-یەوە دووبارە چاپ کراوەتەوە. بەگیخانی سەرپەرشتیاری بەشی “نەتەوە و کولتور و ئەدەبیاتی رۆژهەڵات”-ە لە دەزگای چاپ و پەخشی هارماتان لە فڕەنسا.بواری ڕۆژنامەگەریی کولتووریی‌دا کاری کردووە و لە چەندین ڕۆژنامە و گۆڤار و پێگەدا نووسینەکانی ب□□وکردوونەتەوە.

چاپکراوەی نوێ\ کتێبی “هام‌گام لەگەڵ مەرگ” کومەڵه شیعری ڕوبار عبداللطیف مولود عبدالکریم

کتێبی “هام‌گام لەگەڵ مەرگ” کومەڵه شیعری خاتون “ڕوبار عبداللطیف مولود عبدالکریم” ناسڕاو به “دەریا هەڵەبجەیی” شاعیری هاوچەرخی

خەڵکی شاری سڵیمانی لە باکووری کوردستان به وەرگیری زمانی فارسی هەچای “زانا کوردستانی” لەلایەنی دەزگای چاپو بڵاوکردەنی کتێبی هورمس لە ئیران‌دا لە ژمارەی هەزار قاپ چاپو بڵاو بۆ.

سێ بە سێ.. شیعری / نەوزاد بەندی

دوو شت دزرا ،
حیزبەکان نەوتی ژێر زەوی و خ□□ک□یش ئاوی ژێر زەوی …
دووەمیان بە نهێنییە و
یەکەمیشیان بە ئاشکرا ..

⋆ ⋆ ⋆

دوو هەڕاجی نائاسایی ،
حیزب زەوی بازرگانی و
خەڵکیش ڕاستگۆیی و متمانە ،
لە کەمپەکانی ئەوروپا ..
یەکەمیان بۆ فەردە دۆلار
دووەمیان بۆ ڕەگەزنامەی ئەوروپایی ..

⋆ ⋆ ⋆

وامزانی هەورەکە دایکرد ،
کەچی پرژی ئاوڕشێنی ژنێ بوو لە بەردەگا بوو ،
بە دزی نەوتدزانەوە ،
یان بە ئەمری نەوتدزێ ،
بیرێکی ئاوکێشی لێدا و
خەتی دووەمی ئاویشی
بە بۆری سێ چارەک ، دزی ..
(کە ئەمەی دی ،
لەناکاو هەورەکە ڕایکرد ..)

★ ★ ★

دزیی بکەی ،
کەواتــە
تۆ هەی ..

★ ★ ★

سەدان تەنکەر نەوتی دزیی ڕیز ئەبن لەو سنوورا نە ،
سەدان جۆگەلەی ئاوی ڕوون سەر ئەکەن بە ڕاست و چەپی ناو کۆڵانا ،
..

★ ★ ★

زانیاری زیاترت ئەوێ ؟
جیاوازیی نێوان نەوت و ئاو ،
نەوت کاتێ دزرا ، وون ئەبێ
ئاو کە دزرا ، دەردەکەوێ ..

★ ★ ★

چەندین ڕۆژە،
هەموو عەلامات و ئەعرازەکانی بارینێ ،
بە ئاسمانی شارەکانمانەوە دیارن ،
بەس نابارێ ..
ڕێک وەکو من ،
سی چل ساڵە ،
هەموو عەلامات و ئەعرازەکانی کۆچکردنم پێوە دیارە و
کەچی چەقیوم وەک دارێ ..

★ ★ ★

ئەڵێم تۆ بڵێی بارانەکەیشیان نەدزیبێ و
لەگەڵ کۆمپانیایەکی ئەڵمانیی ،
گرێبەستی پەنجا زستانەیان ئیمزا نەکردبێ ؟
کەف و تەمەکەی بۆ ئێمە و ئاوە ڕوونەکەی بۆ ئەوان ..؟؟
ئاخر بە پێی گرێبەستی نەوتەکەیش بوو ،
دوکەڵ و پیسبوون بۆ خەڵک و ..
نەوت و دۆلاریش بۆ خۆیان ..

★ ★ ★

ئەم دەسەڵات و میللەتە ،
ڕۆژانە هەزارەها جار ،

ی□کتری ت□اق ئەدەن ..و
کەچی هیچ کامیان
ماڵەکە جێ ناهێڵێ ..
هەر پێکەوەن ..
ئەم پەیوەندییە ناشەرعییە،
نازانم چۆن
مامۆستاکانی ئاینیی ،
لێی بێدەنگن ؟ ..
چۆن مەلا بەشیر هیچ ناڵێ ؟

* * *
له لاپەڕەی فەیسبووکەکەی
نوسی بووی ئیشی پتڕۆڵیۆم ..
ووتم با شتێ دەربارەی
پتڕۆڵ و پێکهاتەکانی
هاوکێشە و بەند و کارلێک و
توخمەکانی ، بچنمەوە ..
کە پیا گەڕام ،
هەمووی هەر تەوقە و مەجلیس و
جامانە و عەشرەت و وورگی هەڵڕژاوی سەر قایش بوو ..
جا بۆم دەرکەوت
ئەم قەپۆزە
لووتخوارە سەر قولکە جەوتە ..
فڕی بە پێکهاتەکانی
پتڕۆڵەوە نییە و تەنها
دزی نەوتە ..

* * *
زانیاریم پێیە ، نەتدیوە
پێم بڵێ چەند ک□مپانیا و تاوەر و ق□لات بەناوە ،
پێت ئەڵێم چەند بەرمیل نەوتت دزیوە لەم بۆگەناوە ..
پێم بڵێ چەند دەستت ئەڕوا ،
پێت ئەڵێم دا بەستەی حەوشەی
چ حیزبێکی ..
پێت ئەڵێم لە ناو ئاگری
دۆزەخا ،
لە چ بەشێکی ..

★ ★ ★

ئەگەر مەکتەب کرایەوە و
پشووی دزیی موچەکانتان بڕایەوە ،
پێم باشە کەمێکە وانەی تازە – تازە زیادکەن بە لیستی وانەکان ..
گوناهن ، با لەوە زیاتر
بە داهاتوو ،
بە نان نەبن هەژارەکان ..
وەکو وانەی :
چۆن لە ماوەی هەفتەیەکا ئەبی بە دز ؟
چۆن لەگەڵ حیزبا ئەبیتە شەریکە دز ؟
چۆن بە کەرسە ئەبیتە پسپۆڕ لە عیلمی فێڵ و تەڵەکە و درەدا ؟
چۆن بە هیچ ئاوە تێر نابی ..
چۆن ئەبی بە سپایدەرمان لە شەڕەکانی ناوخۆدا ؟
چۆن گیرفانت بە زنجیری بیرە نەوتەکا ئەدوری ؟
چۆن دەنگی خەڵکی هەژار و ساویلکە بەکاردەنی تا
ئەگەیتە باوەشی چەوری قەڵەوترین حیزبی ووڵات .. چۆن دۆلار
ئەهێنیتە بەر ،
وەک کوڕی حەملان و حەیدەر .. ؟؟
چۆن فێری شانازیی ئەبی بە درۆ و خیانەتەوە ؟
چۆن زەوییە زۆر گرانەکان ،
یەک یەک قوت ئەدەی وەک لوقم ؟
چۆن دایئەمەزرێنی پۆڵ و شەقوشەن و باند و تاقم ؟
ئاسانترین ڕێگا بۆ شانازییکردن کەکاتە هەموو میللەتیش پێت ئەڵێن
دز ..
چۆن چەنی باج ئەخەیتە سەر دەسکە سەوزە ، کە لە گوێی جادەیەکا ،
ئەیفرۆشێ پیرەمەردەکی سەد ساڵەی نەخۆش و کز ؟
چۆن نیوەی وڵات بفرۆشی و ڕووت ئێش نەبێ وەک قەنەرە ؟
چۆن نەتەوە و دین و ئاڵا ،
بکەی بە هۆکاریی دزی ..و
تەزویریان کەی یەک یەک ..فەقەرە فەقەرە ..
چۆن چەرمی ڕووت هەند قایم بە شمشێری میسریی نەیبڕێ ؟
چۆن دەریایەک نەوت قوت بەیت و دەستیش لە خەڵک پانکەیتەوە و پەیان
بڵێی : هەر چیم بەنە ، خوا نەیبڕێ ..
هەتا دوایی ....هتد ..

کتێب\ تیۆرەکەی فرۆید.. فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

FuadSdiq_FreudDownload

جەنگی ئیسرائیل-حەماس چیمان پێ دەڵێت؟.. د. صابر حسن رسول

یەکەم: ئەو ئەفسانە و وێنایەی کە بە ئیسرائیل کرابوو لە هێزی بەرگری و هەواڵگری، بە یەکەم جار تێکشکاو لە یەکەم ڕۆژی هێرشەکەی حەماس لە ٧ی ئۆکتۆبەردا بەجۆرێک جەستەی ئیسرائیل زامدارکرا کە لە دەرەوەی پێشبینییەکان بوو و لە مێژووی دروست بوونی ئیسرائیلدا وێنەی نەبووە.

دووەم: کە ئێستا ئیسرائیل وەک گورگێکی بریندار هێرش دەباتەوە، پابەندی هیچ بەهایەکی یاسایی و ئەخلاقی نییە و هیچ هێڵێکی سوری نییە و بە پاڵپشتیی ئەمریکا لەسەروو یاسا نێودەوڵەتییەکانەوە ڕەفتاردەکات و ئەو کۆمەڵکوژییەی لە غەززە خستووێتەوە کە مرۆڤایەتی شایەتحاڵییەتی.

سێیەم: بزووتنەوەی حەماس و دانیشتوانی غەززە، سەرەڕای لاوازی ژێرخان و کەمیی و سادەیی تفاقی جەنگیان، کە ١٦ ساڵە لەژێر گەمارۆی سەختی وشکانی و ئاسمانی و دەریاییدان، بەڵام بە باوەڕی بەهێز و ئیرادەی بەرزەوە ڕووبەڕووی گەورەترین ستەمکاری سەردەم بوونەتەوە و سڵ لە مردن ناکەنەوە.

چوارەم: وڵاتانی ئەوروپا خاوەن ئیرادەی خۆیان نین و کوێرانە شوێن ئەمریکا کەوتوون. ئەمریکا و ئەوروپاش بە ئاشکرا و بێ شەرمانە مامەڵەی دووفاقیانە لەگەڵ گەلی فەلەستین و گەلانی موسوڵماندا دەکەن.

پێنجەم: سەرکردەی وڵاتانی ئیسلامی هیچ نین جگە لە کۆمەڵێک بووکەڵەی گوێڕایەڵی ئەمریکا و وڵاتانی ئەوروپا. دەرکەوت بێ هەڵوێست و بێ ئیرادەن لە ئاست تاوانە وەحشیگەرییەکانی ئیسرائیل بەرامبەر گەلی فەلەستین. ئەوەندە لەرزۆک و تێکشکاون، ئیرادەی دەرکردنی باڵوێزی ئیسرائیل و پچراندنی پەیوەندییەکانیان لەگەڵیدا نییە، کە ئەمە لانی کەمی هەڵوێستە دژ بەو هەموو کۆمەڵکوژییەی ئیسرائیل لە غەززە ئەنجامی دەدات.

شەشەم: جیهانی ئیسلامی زۆر و بۆری بەسەریدا زاڵە و بەشێک لەوانەی بە کۆمەڵەی موسوڵمانان هەژمار دەکرێن لە ڕاستیدا هاوسۆزی ئیسرائیلن، نەک لەبەرئەوەی سودێکیان لێی بینیوە، بەڵکو وەک دژایەتیان بۆ گەلی فەلەستین و بزووتنەوەی حەماس. دیارە لە ناو کوردیشدا ئەم هەڵوێستە نەشازە دەبینرێت. لەو ڕووەوە، ئەم جەنگە قوەی ڕەش و سپی زیاتر دەرخست و هێڵی جیاکەرەوەی نێوان موسوڵمان و دووڕووی تۆختر کردەوە.

حەوتەم: لەسەر ئاستی جیهان هێشتا ڕێژەیەکی باش لە مرۆڤی مرۆڤدۆست هەن کە لە ئازاری مرۆڤەکانی تر تێدەگەن و خاوەن هەڵوێستن و دەنگیان لە ئاست تاوان و نادادی بەرامبەر مرۆڤەکانی تر هەڵدەبڕن، بەڵام ئەوانیش لە پێگەی بڕیار و دەسەڵاتدانین؛ هەوڵەکانیان کاریگەری هەیە بەڵام لە سنورێکی دیاریکراودا.

هەشتەم: نەتەوە یەکگرتووەکان ڕێکخراوێکە لەلایەن وڵاتە زلهێزەکانەوە ناکاریگەر کراوە و زیاتر وەک شانەی تەسفیەی حسابی سیاسیی خۆیان بەکاریدەهێنن. سەرەڕای هەڵوێستی جوانی (ئەنتۆنیۆ گوتیرێس)ی سکرتێری گشتی ڕێکخراوەکە کە دەڵێ (هێرشی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل بێ هۆکار نەبووە)، بەڵام ئەم ڕێکخراوە جیهانییە توانای بڕیاری یەکلاکەرەوەی نییە و کاریگەرییەکەی لە چوارچێوەی سەرکۆنەکردن و هاریکاری مرۆیی تێنا پەڕێت.

نۆیەم: میدیای ڕۆژئاوایی لە ژێرکاریگەری لۆبی زایۆنیدایە و لایەندارانە ڕووماڵی ڕووداو و پێشهاتەکان دەکەن. تەنانەت ئەوکاتەی بەرپرسانی ئیسرائیل دەیانووت ناتوانین پشتڕاستی بکەینەوە کە حەماس منداڵی سەربڕیبێت، هێشتا بەشێک لە میدیا ڕۆژئاواییەکان بەردەوام بوون لە بڵاوکردنەوەی وێنە و هەواڵی ساختە لەبارەی سەربڕینی منداڵەوە.

دەیەم: لە هەزارەی سێیەم و لە سەدەی بیست و یەکدا، هێشتا لە جیهانەکەدا دەژین کە زیاتر لە دارەستانی ئاژەڵەکان دەچێت و مەنتیقی هێز زاڵە بەسەر مەنتیقی عەقڵدا و کورد وتەنی (مست لە درۆشە دەگۆڕێتەوە). بەکارهێنانی چەک و تەکنەلۆجیای پێشکەوتوو ململانێکان یەکلایی دەکاتەوە، نەک عەقڵ و عەدالەت. ئیتر ئەو چەک و

تەکنەلۆجیا پێشکەوتووانە چ کارەسات و مەرگەساتێک دەخوڵقێنن، لای وڵاتانی دونیا گرنگییەکی نییە!

کۆنفرانسێک بە بۆنەی ڕۆژیجیهانی فەلسەفەوە لە سلێمانی

هەنار.. پشکۆ ناکام

......وەرنەوە ...وەرنەوە فەستڤاڵەی هەنارە ، ئەو فەستڤاڵەی پشتی "کان"و "نەبەز"ی شکانەوە ، فەستڤاڵەی سیمبولی دیموکراسی و شەرعیەتی شەشگەلەی و کوردایەتی..!! دوای ڕیفڕاندەم و سەربەخۆیی کوردستان و چارەسەری هەموو کێشەکان و یادکردنەوەی هەموو گەورە پیاو و منەوەرەکانی میللەت تەنها "هەنار " مابوو کە یاد بکرێتەوە ..هەنار ئەو میوەیە پڕ لە ڤیتامینەی کە مایەی زیرەکی و لەهاتوویی و دەستپاکی سەرکردەکانە..!! ئیلهامی وورەی بەگژا چوونەوەی شەڤینیزمی عەرەبی و مەزهەبییەکان و ناحەزانی کوردستانیش هەر ئەم میوە سیحراوییەیە ، تەنانەت هەر جار و هەفتەیەک وەفدی "پێنج کوڕە ئازاکە " بۆ ڕۆشتنیان بۆ بەغا و تەحەدا کردنی دەسەڵاتدارانی ئەوێ لەوێگا پەنا بۆ ئەم میوەیە ئەبەن تا زیاتر لە هەڵوەستە نەگۆڕەکانیانا ! پتەوتر بن پەنا بۆ تەسلیم بوون و پاڵانەوە نەبەن و ئەو جانتایانەی بۆ بەتاڵەی ئەیانبەن بۆ پڕکڕاوی لە مووچە بیانهێننەوە..تەنانەت عەبقەرییەت و غەمخۆری ئەندامانی پارلەمانی ڕەحمەتیش هەر لە شەربەتی هەنارەوە بوە ، هەر ڤیتامینێک لە هەنارا بۆ خۆی سەرچاوەی دەیان گۆڕانکارییە بۆ بەرەوپێش چوونی ووڵات کە دەسەڵاتی کوردی سورە لەسەر پەیڕەو کردنی ..ناحەزانی ئەم میللەتە ئەبێ بزانن ئەمە تا خاوەنی شاخ و هەنار بین ناچەمینەوە..!! تەنانەت ئەکرێ لە جیاتی "مووچە" مامەستا و باقی مووچەخۆرانی " هەرێم !!" هەناریان بەسەرا دابەش بکرێ تا ڕوحیەتی خۆڕاگری و سەبر ونیشتمان پەروەرییان گەرم و درێژ خایان تر بێ..و لەوە تێبگەن مووچە وەریشبگیرێ هەر ئەخورێ بەڵام هەنار لە مێژوومانا وەک ئەستێرەیەکی ڤیتامیناوی ئەدرەوشێتەوە کە تەنانەت ئێشە لە ئاڵا پیرۆزەکەمانا "خەر"ەکە بکەین بە "هەنار" ێک وەک سیمبولێک بۆ ئەقڵیەتی کورد و مێژووە سورەکەی هەر وەک هەنار..!!خەر ئاوا ئەبێ بەڵام هەنار : نەخێر...ئەوانەش کە مەترسیان لە تاسەی جادە و بانەکانی کوردستان هەیە پێش سەفەر کردن یەک دوو هەنار بخۆن تا لە تاسەکانا ناڕەحەت نەبن و هەناویان نەکەوێ ...هەقە پرسیارێکیش بکەین ئاخۆ "هەنار" لە ماددەی140 جێگیر کراوە یان نا ؟

خۆزگە "گەران"ی مەزن هەنار فرێش بوایە تا زیاتر باس بکرایە و یادی بکرایەتەوە

ئاڵوودە ئەزموونێک بە ئایندەیەکی تر. حەیدەر عەبدولڕەحمان

دوێنێ شەو لەهەولێر فیلمی ئاڵوودەم بینی، لەسیناریۆو دەرهێنانی سیروان محەمەدو نواندنی شوان عەتووف و بەیان عوسمان وژمارە ئەکتەرێکی تر.
فیلمەکە فیلمێکی کۆمەڵایەتی و تاوانکاری تێکەڵ بوو، باسی لە کێشەکانی ئاڵوودە بوون و کاریگەرییە نەگەتیفەکانی لەسەر خێزان و شپرزە بوونی دەکرد، بەهۆی ئەو پەتا نەگریسە، پاشان تێوەگڵانی پاڵەوانی فیلمەکە(بەمە) لەکۆمەڵێک کێشەو تاوانی گەورەوە کە بەهۆیەوە دەخزێتە زیندان و لەوێش دادگا لەخێزان و کچەکەی جیایان دەکاتەوە، ئیدی زیندان بۆ ئەو دەبێتە قوتابخانەیەک بۆ فێر بوونی تاوانی گەورەترو تۆڵەسەندنەوە لەدوژمنەکانی لەسەر دەستی مافیاکان.
هەر تاوان نا، خیانەتکاری برادەرە نزیکەکانی و مارەکردنەوەی ژنەکەی، لەهەلومەرجێکا کە ئەو لە زینداندا بوو.
هەموو ئەمانە هەندەی دیکە هانی دەدەن بۆ ئەوەی دوای دەرچوونی لەزیندان، تۆڵە لەیەکە یەکەی دوژمنەکانی خۆی بکاتەوە.
هەردوو تەوەری ئاڵوودەیی و دروست بوونی تاوانبار لە کۆمەڵگایەکی وەک کۆمەڵگای کوردی، دوو دیاردەی دیارو بەرچاوی ئەم سەردەمەی ئێمەن و دەکرێ ویژدان بهەژێنێ و چارەنووسێکی تاریک نیشانی ئەوانە بدات لەسینەمادا کە گیرودەی ئەو پەتایە بوونە.
بۆیە دەکرێ بڵێین فیلمەکە فەلسەفەیەکی کۆمەڵایەتی و مرۆیی بەپێز هەڵدەگرێ و بەئاراستەیەکی فیکری شایەستە بەرجەستە کراوە.
بەڵام ئەگەر فیلمەکە بکەین بەدوو بەش، بەشی کۆمەڵایەتییەکەی و بەشی تاوانکاری، بینەر هەست بەوە دەکات کە ڕیتمی فیلمەکە لە بەشی یەکەمدا بۆ بەشی دووەم زۆر خێرایە، بەو ئامانجەی زۆربەی دیمەنەکان لەناوخێزان و کێشەکانی، ببن بەدیمەنی تاوانکاری، کەچی لەو نێوانەدا دەرهێنەر نا هاوسەنگیەکی دروست کردووە.
ئەگەر لەقەوارەی پرسە کۆمەڵایەتیەکانی زیتر کردایەو جەختی لە

پرسە کوشندەکانی ئاسوودە بوون بکردایەتەوە، ئەوە فەلسەفەو کاریگەری فیلمەکە گەورەتر دەبوو لە تاوانکاری.
واش پێویست ترە کە ئێمە لە سینەمادا بایەخێکی زۆرتر بە پرسە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگای کوردی بدەین و هەوڵی گۆڕینی ئامانجەکان بەو ئاراستەیە بەرین، نەک پرسی تۆڵەسەندنەوەو تاوان بەرامبەر بە تاوان، وێڕای ئەوەی دەرهێنەرانی ئێمە کە لە کۆمەڵگایەکی توندو تیژدا دەژین، ناکرێ سینەماش بکەین بە هونەرێکی توندو تیژو سینەمایەکی خوێناوی.
ئەوەتا کچی تاوانبارەکە لە دوا نامەی بۆ باوکی ئاواتی ئەوەی دەخواست، باوکی ئەو بەڵێنەی جێ بەجێ کردایە بۆ گۆڕانەوەی بۆ باوەشی کچەکەی و دەسپێکردنەوەی ژیانێکی ئارام، بەڵام دەرهێنەریش لە دەسەڵاتی دا نەما دوای ئەوەی پاڵەوانەکەی هەموو شتێکی لە دەست چوو، ئەو ژیانە ئارامەی جاران بگەڕێتەوە دواوە، بەو شێوەیەی، کچەکەی و دایکی کچەکەی و باوکی و ئێمە هەموومان ئاواتمان بۆی دەخواست.
بۆیە دوای دوا بەجێ هێشتنی ژنەکەی بە ئاراستەیەکی تر هەنگاوی دەنا، کە ڕەنگە خۆشی نەزانێ ئەو چارەنووسە ڕەشە بۆ کوێ ی دەبا.

دەرهێنان

بە من سیروان محەمەد ناوێکی ناسراو نیە لە سینەمادا، ڕەنگە بەرهەمی گۆرانی و کلیپم بەو ناوە دیبێ، بەڵام بە دەرهێنان و دروست کردنی فیلمی درێژ، ئەو ناوە لای من نامۆ بوو.
ڕەنگە هەندێ جار ئەزموون بۆ سینەماکارێک لەبەرچاو بگیرێ، بە بەراورد پێ کردن و هەڵسەنگاندنی ئاستی کۆن و نوێ، بەڵام بە نرخاندنی بەرهەم ئەوە بەرهەم خۆی سەرچاوەی بڕیارە .
ئەوەی ئێمەش لە فیلمی (ئاسوودە)بینیمان زۆرتر لە توانستی دەرهێنەرێک کە بۆ یەکەمجار کار لەسەر فیلمی درێژدا .بکات.
دەرهێنەر کۆمەڵێ دیمەنی وروژێنەری خستبووە نێو ڕوداوەکان، وەک دیمەنی هەڵپەڕکێ ی بە کۆمەڵی زیندانییەکان لە گەرماو و لەژێر دوش و سوڕانەوەیان بەدەوری پاڵەوانەکە، پاشان بەستنەوەی ئەو هەڵپەڕکێ و گۆرانییە بەساتی مارەکردنی ژنەکەی لە نزیکترین و ئازیزترین هاوڕێ ی.
هەروا دیمەنی هاوارو خۆ پچڕینەوەی بەمە لە دەستی پۆلیسەکان لە زیندان و دیمەنی تەعزیب دان و بەجێ هێشتنی مریەمی ژنی لە بەندیخانەو، چەند دیمەنێکی تری وروژێنەر بوون.
بەڵام ئەو چەند دیمەنەی ئاماژەمان پێکردن، بەس نین بۆ فیلمێکی دوورو درێژی دوو سەعاتی و لە نێوان دوو تەوەری بەرفرەوانی پڕ لە کارەسات.

ھەروا لە ھەندێ قۆناغدا دەرھێنەر زۆر بەخێرایی بەسەر ھەندێ لەڕووداوەکان تێدەپەڕێ و ناتوانێت مافی خۆیان بداتێ، وەک قۆناغی شوکردنەوەی مریەم و لەناو چوونی مێردەکەی .
دەرھێنەر ھەندێ ڕووداوی چاوەڕوان نەکراوی بۆبینەر دروست کردووە، بوونەتە سوپرایز لەھەندێ دیمەندا، لەوانە سوپرایزی ئاشکرا بوونی خیانەتی ھەمنی ھاوڕێ ی و پرسی دزینی پارەکەو خیانەتی ژێر بە ژێری ھاوڕێکەیتری و پەیوەندی لەگەڵ مریەمی ژنی.
دەرھێنەر پێمان دەڵێ گەورەترین دەسەڵات لە زیدانەکاندا دەسەڵاتی مافیاکانن، دەستیان بەسەر ھەموو شتێ داگرتووەو مرۆق دەکڕن و دەفرۆشن، ئەو مافیایانە لە ژوورەوە حوکمی دەرەوەش دەکەن، بۆ سودی خۆشیان یارمەتی بەمە دەدەن دوای ئازاد کردنی، تۆڵە لە دوژمانی خۆی بکاتەوەو دەست بەسەر پارەی دزراوەکەدا بگرن.

ئەکتەرەکان

شوان عەتوف لەھەر بەرھەمێکدا بەشداری بکات، پشکی شێر بۆ خۆی دەبات، لەم بەرھەمەشدا بۆتە پاڵەوانی فیلمەکەو دەرفەتێکی فرە فرەوانی بۆ ڕەخساوە بۆ بەرجەستە کردنی ئەو ڕۆڵە کە ڕەنگە جۆرە جیاوازیەکی ھەبی لەگەڵ تەواوی ڕۆڵەکانی تری.
شوان لە نواندندا لەژێر ھەر کاریگەرییەک بێت ناوەستێت و ھەمیشە دەرفەت بۆ خۆی دەدۆزێتەوە، ڕەنگە بەخۆی نادات وەستان وشکی کاتەوە، چەند ئەوەندەش ئەکتەر یادەرھێنەر مومارەسەی زۆرتری ھەبێت و ئەزموونی دەوڵەمەند تر بێت، ئەوەندە زێتر لە بواری فانتازیاو جەستەو ئەتمۆسفیرەوە گەشەدەکات.
لەو فیلمەدا زۆر لە سنوورەکانی رابووردووی لە بواری نواندندا تێپەڕاندووە، ڕەنگە لەو سنوورە ئیقلیمیەی خۆی تێپەڕێنێ.
بەیان عوسمانیش لەم بەرھەمەدا خۆی نوێ کردەوە لەڕووی نواندن و زۆر لەھاتووانە بەرجەستەی ڕۆڵەی خۆی کرد، بەڵام لە دیمەنەکانی سەرەتای فیلمەکە توانایەکی زۆرتری لە کۆتاییەکاندا نیشاندا.
ڤانیا سالاریش بە گۆوتین و حەماسەکی باش ڕۆڵەی خۆی بینی و توانی شان لە شانی بەیان و لە ھەندێ دیمەنا توانایەکی باشتر نیشان بدات.
رۆژ فایەق لە ئەکتەرە دیارەکان بوو، پەرفۆرمانسەکی جیاوازی نیشاندا، لە فیلمەکەدا شوێنە دیار بوو.
پێشڕەو حوسێن بە یەکەمجارە لە فیلمی درێژدا دەردەکەوێ، تا ئێستا لە شانۆو دراماشدا ئەزموونی باشی ھەیە، پێویستی بە دەرفەتی زێتر ھەیە لەسینەمادا.
وەڕای ئەوەی لەم فیلمەدا توانایەکی باشی نیشانداین بە بەرجەستە

کردنی □□□ک□ی بە گشتی ئەکتەرەکان هەر یەکەو بەشی خۆی بەرکەوتبوو، لە هاوسەنگ ڕاگرتنی فیلمەکە.
هونەرکارەکانی دیکەی ژێر کەوالیس بەتایبەت وێنەگرەکان ، موزیک و موئەسیراتی دەنگ و رووناکی و دەنگ وڕەنگ و لوکێشن هەر یەک لەوان ئەو بوارەیان نەڕەخساند بۆشایی لەفیلمەکەدا دەرکەوێ

ئەنجام:
فیلمەکە بە گشتی ئەزموونێکی ئەرێنی بوو ، بە کەرەستەو هونەرکارو نووسینەوە لە سەرەرێ ی دروست کردنی فیلمی کوردی و بە هەموو گرفت و کەموکوڕیەکانی هەوڵێکە بۆ پڕکرنەوەی بۆشاییەکی بەرفرەوان لە سینەمای کوردی دا، کە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ ئاسۆکانی گەشترو بەرفرەوانتر دەبن.

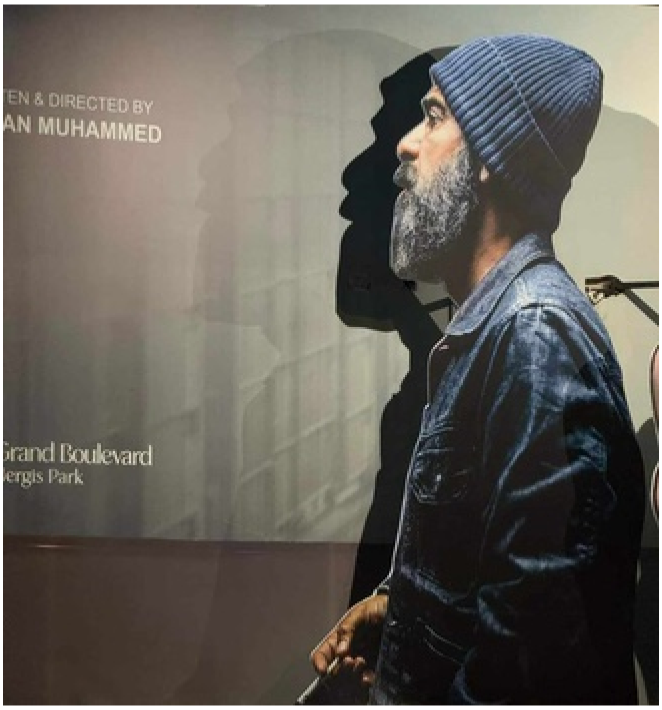

کۆم□□ک□وژی ن□خ□شخ□انی مەعمەدانی، گەورەترین کارەساتی

کۆمەڵکوژیە لە مێژووی فەلەستیندا.. عوسمانی حاجی مارف

لە تاوانێکی جەنگی ڕوون و لە کردەوەیەکی مێژوویی بێوێنەدا، فڕۆکەکانی ئیسرائیل نەخۆشخانەکانیان کردەتە ئامانج، لە ئەنجاندا کۆمەڵکوژی نەخۆشخانەی مەعمەدانی، گەورەترین کۆمەڵکوژیە کە تا ئێستا ئیسرائیل بەسەر گەلی فەلەستیندا سەپاندویەتی.
لە نێو قوربانییەکاندا پەنابەران هەبوون، کە بە دەربازبوون لە بەردومانی ئیسرائیل بەرەو نەخۆشخانەکان هەڵاتوون، چونکە پێیان وابووە ئەم شوێنە سەلامەتە.
بەشێک لەو کەسانەی کە هەڵاتوون بۆ نەخۆشخانەکە ڕایانگەیاندووە، کە ئاگادارکراونەتەوە خاچی سوور پەیوەندی پێوەکراوە لەلایەن ئیدارەی نەخۆشخانەوە، کە نەخۆشخانەکە بە یاسا نێودەوڵەتییەکان پارێزراوە، بۆیە زۆرێک پەنایان بۆ نەخۆشخانەکە بردووە، بە تایبەتی دوای ئەوەی هەندێک ڕاپۆرت ئاماژەیان بەوە کرد کە ئیسرائیل گەڕاوەتەوە ئیدارەی نەخۆشخانەکەی دڵنیا کردووەتەوە کە نەخۆشخانەکان ناکاتە ئامانج.
قێزەونی بەردمان و تاوانی کۆمەڵکوژی نەخۆشخانەکان کە تاوانێکی بە مەبەست و بە ئەنقەست و پلانداڕێژراوە و ئیسرائیل ئەنجامیداوە، لە ئاستێکدایە بۆ خەمڵاندی تاوانی جەنگی، گەر دادگایەکی باڵادەستی جیهانی مانای هەبێت، دەبێت دەست بەجێ تاوانبارانی ئەم کارەساتەی کە ئاشکرایە سەرکردەکانی دەوڵەتی ئیسرائیلەو بە سەرۆکایەتی ناتانیاهۆ بەڕێوەدەبرێت، دەستگیربکرێن و دادگایی بکرێن و لەسەر کار دورخرێنەوە و بڕیاری وەستانی ئەم شەڕە ڕاگەیەنرێت، بەڵام ئاشکرایە تەواوی دەزگاو دامەزراوە جیهانییەکان لە بەرامبەر نەخشەو بەرژەوەندییە سیاسەکانی ئەمریکادا، بە تەواوی لەکار خراون و نوزەیان نەماوە.
بەردەوامی بەم داگیرکارییەو هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە بە هیچ شێوەیەک بەری پێناگیری و لە چەندین شوێنی تردا بە چەندین جار دوبارە دەبێتەوە، بەربەرییەتێک سەرکردەکانی ئێستای ئیسرائیل پیادەی دەکەن، هیچ پەیوەندییەکی بە تۆڵەسەندنەوەو وەرگرتنەوەی گیراوەکانی لای حەماسەوە نییە، ئەمە هەوڵی جینۆسایتی دانیشتوانی فەلەستینە، بۆ پاراستنی دەوڵەتێکی دینی کۆنەپەرست و زایۆنیزم و

فاشست بەسەر ناوچەکەدا، قوربانییەکەی دەبێت خەڵکی فەلەستین بیدات. کۆمەڵکوژییەکەی نەخۆشخانەی مەعمەدانی، بە ئەنقەست بووەو بە هەڵە ڕووی نەداوە، چونکە نەخۆشخانەکە بە دوو مووشەکی سیخوڕی لە نزیکەوە کراوەتە ئامانج، هەروەها فڕۆکەوانی ئیسرائیلیش یەکێکە لە بەهێزترین هێزە ئاسمانییەکانی جیهان و ئامێری چاودێری پێشکەوتوو چەکی زیرەکیان هەیە، ئەم تاوانە بەجۆرێکە تەنانەت مووشەکە زەبەلاحەکانی ڕووسیاش وێرانکارییەکی هاوشێوەیان بەسەر ئۆکرانیادا نەگەیاندووە.
جۆ بایدن سەرۆکی ئەمریکا و سەرکردەکانی ڕۆژئاوا، کە گڵۆپی سەوزیان هەڵدا بە لەناوبردنی کەرتی غەززە، دەزانن کە ئامێری جەنگی ئیسرائیل جیاوازی ناکات لەنێوان مەدەنی و سەربازیدا، بەڵکو بە شێوەیەکی گشتی خەڵکی مەدەنی دەکاتە ئامانج، بۆیە بەهەمان ئاستی تاوانی بە ئەنقەست و پلاندانان بە تاوانەکە، ئەمریکاو ڕۆژئاواش بەرپرسن و دەبێت دادگایی بکرێن.
پێم وایە ئەم تاوانە کۆمەڵکوژییە ناشرینترین کۆمەڵکوژی بێت لە مێژووی ململانێی خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیلدا، ئەگەر ئەم تاوانە لە هەر شوێنێکی تر ڕووی بدایە، جیهانی ڕۆژئاوا پەلەیان دەکرد لە دادگاییکردنی تاوانبارانی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، ئەگەر لە ئۆکرانیا ڕوویبدایە، بەهاترین چەکی بە بەملیارەها دۆلاریان بۆ دەناردن.
ئەم دۆخەش ئەوەمان پێڕادەگەیەنێت کە چەنیەتی بەربەرییەتی ئەم داگیرکاری و هێرشانەی ئیسرائیل، بە سەر خەڵکی فەلەستین بە ئاگادری ئەمریکاو ڕۆژئاوا، یەکەم کۆمەڵکوژی نییە کە ئیسرائیل ئەنجامی بدات، دواهەمینیش نابێت، بەجیا لەمەش ڕوی هەرە ناشرین و بەگەناوی دیموکراتییەتی ئەمریکاو ڕۆژئاوای خستەتە سەربەڕێ، بەمەش هەر لایەنگرییەک بۆ ئیسرائیل و ئەمریکاو ڕۆژئاوا، ڕیسوایی و هاوبەشییە لە تاوانەکاندا.

چیرۆک بۆ هەرزەکاران/

دروستکردنی زێڕ لە خۆڵ.. رۆزا شوان

هیوا هیچ کارێکی نەدەکرد. دەیویست لە رێی دروستکردنی زێڕ لە خۆڵ، زۆر دەوڵەمەند بێت. بۆ هێنانەدیی ئەم خەونەی، گەلێ پەرتووکی زانیاریی خوێندەوە.
لە گەلێک کەسیشی پرسی، کە چۆن زێڕ لە خۆڵ دروست دەکرێت؟
بەڵام لە هیچ کەسێک وەڵامی ئەم پرسیارەی دەست نەکەوت.
شەنگە خانی خێزانی، ئەم کات بە فیڕۆدانەی هیوای بە دڵ نەبوو. چونکە بە هۆی کارنەکردنی هیواوە، تا دەهات گوزەرانیان قورستر دەبوو.

شەنگە: هیوا ئەگەر واز لەم خەیاڵەت نەهێنیت، دەبێت خانووەکەشمان بفرۆشین. پێویستە کارێک بکەیت. ئێمە تەنیا دە سەر مەڕ و دوو مانگا و زەوییەکمان هەیە.
هیوا: هاوسەری خۆشەویستم، دڵگران مەبە. ئەگەر زێڕ لە خۆڵ دروست بکەم، زۆر دەوڵەمەند دەبین.
شەنگە: ئەگەر کارنەکەیت، چۆن دەوڵەمەند دەبین؟ واز لەم خەیاڵە پوچەت بهێنە، بڕۆ کارێک بکە.
هیوا: شەنگە گیان مەترسە، لەوانەیە لە تاقیکردنەوەکانم سەربکەوم و لە ماوەیەکی نزیکدا، زێڕ لە خۆڵ دروست بکەم و دەوڵەمەند دەبین و تا هەتایە بە شادی دەژین.
شەنگە کە زانی قسەکردن لەگەڵ هیوادا بێسوودە، چووەوە بۆ ماڵی دایک و باوکی، سکاڵای لە لای مام ئازادی باوکی کرد.
مام ئازاد: شەنگە گیان، کچی شیرینم، خەم مەخۆ و دڵتەنگ مەبە. بچۆرەوە بۆ ماڵەکەتان. ئەم کارە بە منی بەجێبهێڵە. من رێگایەکی راست بە هیوا پێشان دەدەم.
بۆ رۆژی دوایی مام ئازاد چوو بۆ ماڵی کچەکەی.
مام ئازاد: هیوا گیان چۆنی؟ رۆژانە بە چییەوە سەرقاڵیت؟
هیوا: مامی خۆشەویستم، دەستم بە پرۆژەیەک کردووە. دەمەوێت زێڕ لە خۆڵ دروست بکەم. تا ئێستا تاقیکردنەوەیەکی زۆرم کردووە، هیوادارم سەربکەوم.
مام ئازاد: دەستخۆش، پێموایە ئەمە پرۆژەیەکی گەورەیە. شانازیت پێوە دەکەم. دەنیام لە تاقیکردنەوەکاندا سەردەکەویت.

منیش کە گەنج بووم هەمان خەونم هەبوو. فێری ئەوە بووم کە چۆن زێڕ لە خۆڵ دروست بکەم.
هیوا کە گوێی لەم قسانەی مامی بوو، گەشایەوە و هەستی بە شادییەکی زۆر کرد. وتی ئەمە ئەو کەسەیە کە من بۆی دەگەڕام.
بەڵام شەنگە بە قسەکانی باوکی سەسام بوو. لە دڵی خۆیدا وتی، باوکم لە جیاتی ئەوەی کە بە هیوا بڵێت، واز لەم خەیاڵە پڕاوەت بهێنە، کەچی دەستخۆشیی لێدەکات و هانی دەدات.
هیوا: مامە گیان، تکایە فێرم بکە کە چۆن زێڕ لە خۆڵ دروست بکەم؟
مام ئازاد: هەموو شتێکت بۆ باس دەکەم. ئەم نهێنییەش لە نێوان هەرسێکماندا بێت، نابێت کەس پێی بزانێت. تۆ زەوییەکی زۆر گەورەت هەیە. بیکێڵە و نەمامەکی زۆری هەناری لێبڕوێنە و خزمەتی بکە. کە بوون بە دارهەنار و بەریانگرت. لەبن هەر دارهەنارێکدا، پێی یەک کەوچکی چێشت، زیاتر نا، خۆڵ وەربگرە و بیکەرە ناو جەواڵەکەوە. کەی جەواڵەکە پڕبوو لە خۆڵ، ئەوسا فێرت دەکەم کە چۆن زێڕ لە خۆڵ دروست دەکەیت. ئەگەر ئەمە نەکەیت فێرت ناکەم.
هیوا: مامە گیان دڵنیابە مەرجەکەت جێبەجێی دەکەم. لای کەسیش ئەم نهێنییە نادرکێنم.
هیوا بە ئەوەی ساڵانە خۆڵێکی زیاتر کۆبکاتەوە، نەمامەکی زۆری هەناری رواند. بە ئەوەی زووش گەورە بن و زوو بەربگرن. ئاوی دەدان و خزمەتێکی زۆری دەکردن. زەوییەکەی بوو بە باخێکی زۆر گەورەی دارهەنار. دارهەنارەکان بەریان گرت. هەناری گەورە و نایاب و شیرینیان دەگرت. لە زۆر شوێنەوە کڕیاریان بۆ هات.
هیوا ساڵانە لەژێر هەر دار هەنارێکدا، کەوچکێک خۆڵی پڕدەکرد و دەیکردە ناو جەواڵەکەوە. هەندەی بیری لە لای پڕبوونی جەواڵەکە بوو. ئاگای لەوە نەبوو کە مامی و شەنگەی خێزانی، چۆن ئەو هەموو هەنارانە دەفرۆشن و چی لە پارەکەی دەکەن. دوای چەند ساڵێک، جەواڵەکەی لە خۆڵی ژێر دارهەنارەکان پڕبوو.
هیوا: مامە جەواڵەکەم پڕبووە. فێرمبکە چۆن لەم خۆڵە زێڕ دروست بکەم.
مام ئازاد بە زەردەخەنەیەکەوە: شەنگە گیان بڕۆ ئەو سەندووقە پڕ زێڕە بهێنە.
شەنگە چوو سەندووقەکەی هێنا و لە بەردەم هیوادا زێڕەکەی هەڵڕشت.

شەنگە: هاوژینەکەم، ئەم زێڕە لە ئەنجامی کارکردنی ئەو ساڵان□دا کۆکراونەتەوە. ساڵانە بە پارەی فرۆشتنی هەنارەکانی باخەکەمان، ئەم هەموو زێڕەمان کڕیوە. لە سایەی کارکردندا، باخەکەمان بووتە زێڕ. تا هەتایە بە خۆشی و کامەرانی دەژین.
هیوا: زۆر سوپاس مامەی دانام، زۆر سوپاس شەنگە خانی هاوژینی دڵسۆزم. کە فێرتان کردم، چۆن زێڕ لە خۆڵ دروست دەکرێت.. فێرتان کردم کە کارکردن زێڕە.

(*) ئیلهامی بیرۆکەی ئەم چیرۆکەم لە چیرۆکێکی فۆلکۆری روسییەوە بۆ هات، کە بە زمانی ئینگلیزی بڵاوکراوەتەوە.

رەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٣

حەماس ئاوا غەزەی بەڕێوە برد؟.. عەلی مەحمود محەمەد

ئەم جەنگە بۆ حەماس و لیکۆد شەڕێکی باش بوو, چونکە لە بەرنامەی هەردولایاندایە یەکتری تەواو بکەن, حەماس هەموو جوو, لیکۆدیش حەماس و جیهاد, راگەیاندنی جەنگ لە 7ی ئۆکتۆبەر دەرگاکەی کردەوە بۆ جێبەجێکردنی بەرنامەی دوورو نزیکەکانیان, تاکتیك و ستراتیجییەکانیان, سەرباری شەڕی هەردوولایان لەگەڵ عەلمانیی□کان ناوخۆیان, بەم جەنگە هەموو دەرگایەکیان ل□ بەردەمیان داخست, مرۆڤایەتییان پەراوێز خست, تا ئاستی ئەوەی وەك خائین سەیر بکرێن, لایەنگرانی تیۆری ململانێی شارستانیی□تەکانیش وەك ئەوەی هەنگوینیان لە کونە دارا دۆزیبێتەوە بانگەشەی دروستی بۆچوونەکەیان دەکەن بەوەی جەنگەکە ئاینییە, ئەوان هەموو روداوەکان تەنها لەرۆژی 7ی ئۆکتۆبەر دەبیننەوە, نەك مانگەکەی دواتر کە زیاتر لە 10 هەار کەسی بێتاوان بوونە قوربانی وێڕای ئابلوقەی ئابووری بڕینی ئاوو کارەبا لە هاوولاتیانی کەرتی غەزە.
جەنگەکە یەك پاکێجە 7ی ئۆکتۆبەر کە لە چەند کاژێرێك 1400 کوژراوو 250 دیل کە قوربانییەکان زۆرینەیان خەڵکی سفیلن, وە پاکێجی دووەم

سزا دانی خەڵکانێك بە کۆمەڵکوژی و ئابلووقەی ئابووری پەیوەندییان بە حەماسەوە نییە, هەردوو تاوانەکەش دەچێتە چوارچێوەی تاوانی جەنگ و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی تا ئاستی جینۆسايد, نکۆڵی کردنیش لێیان بۆخۆی تاوانە.
عوفەر کسیف پەرلەمانتارێکی چەپی جووە رەخنەی گرت لە جەنگ, 45 رۆژ لە پەرلەمان سڕ کرا و 14 رۆژیش موچەکەی بڕا, کەواتە تەنها گوێ لە کەڕەناکانی جەنگ دەگیرێت.
پێش ئەم خولەی جەنگ 43%ی هاوولاتیانی ئیسرائیلی بوونی دەسەڵاتێکی فەڵەستینییان بە قازانج دەزانی, تەنها 13% دژ بوون 1 , لە بەرامبەردا 54%ی فەڵەستینیەکان پێچەوانەی حەماس لەگەڵ چارەسەری دوو دەوڵەتن لە پاڵ یەکتر بۆ فەڵەستین و جوو 2 , ئێستا بەهۆی فەزای جەگ و رژانی خوێنەوە ئەم راپرسییانە بە قازانجی هەردوو پارتی راستڕەوی فاشستی حەماس و لیکۆدو هاوپەیمانەکانی گۆڕاون, خوێن هەلی عەقڵی نەهێشتووە, با بزانین بە راستی خەڵکی غەزە شایانی ئەم سزادانە بە کۆمەڵەن لە برشی تاوانەکانی 7ی ئۆکتۆبەر؟.

حەماس و هەڵبژاردن

حەماس لە ساڵی 1996 بەشداریکردنی لە هەڵبژاردن رەتکردەو□ و بە حەرامی زانی, بەڵام کاتێك لە هەڵبژاردنی شارەوانییەکان لە ساڵی 2005 سەرکەوتنی بە دەست هێنا, 33,5% ی دەنگەکانی هێنا یەوە 3, ساڵی دواتر لە 2006 بەشداری هەڵبژاردنی پەرلەمانی فەڵەستینی کرد, ئەوەش بووە دوا هەڵبژاردن بۆ خەڵکی غەزە.
لەو کاتەوە بۆ هەنووکە هەژدە ساڵە تەنانەت هەڵبژاردنی پۆلێکی قوتابخانە, گوند و یانەیەکیش لە کەرتی غەزە نەکراوە, هەرچەندە لەو هەڵبژاردنەی شارەوانییەکان فەتح لە کۆی 8 شارەوانی 5ی بردەوە, واتا غەزەش هێلکەی پاککراو نەبووە بۆ حەماس.
لە رێکەوتی 25-1-2006 دوا هەڵبژاردنی پەرلەمان لە فەڵەستین بە هەردوو کەرتەکەیەوە لێواری رۆژئاواو کەرتی غەزە کرا, حەماس 44,45%ی دەنگەکان و 74 کورسی بەدەست هێنا, فەتح 41,43%ی دەنگەکان و 45 کورسی هێنا یەوە لە کۆی 132 کورسی پەرلەمانی فەڵەستین.
لە ئەنجامدا حەماس لە رێکەوتی 29-3-2006 حکومەتی بە تەنها پێك هێنا بەسەرۆکایەتی ئیسماعیل هنییە, بەهۆی نەدانی موچەوە لە ئەیلولی 2007 دا کەرتی گشتی مانگرتنی گشتی راگەیاند, کێشەو ئاڵۆزی لە گەڵ فەتح درووست بوو, چونکە حەماس نەیتوانی موچەیان دابین بکات, لە رێکەوتی 8-2-2007 رێککەوتن حکومەتی ئیتلافی لە نێوان فەتح و حەماس پێك بهێنن, لێ لە رێکەوتی 14-6-2007 حەماس دەستی بەسەر تەواوی کەرتی غەزەدا گرت, دوا تەڵە موی پەیوەندی

نێوانیانی پچڕی, رۆژی دواتر مەحمود عەباس تاك لایەنە سەلام فەیازی کردە سەرەك وەزیران, لەوکاتەوە دوو ئیدارەیی دەستی پێکرد, بەلام بێ دەرگەڵە چوونکە دووری نێوانیان 115 کیلۆمەترە.

لە رێکەوتی 2021-12-11 و 2022-3-25 هەڵبژاردنی شارەوانی لە کەرتی لێواری رۆژئاوا ئەنجامدرا, حەماس نەچووە ناو کایەکەوە.

بە پێی راپرسییەکان پێش رووداوەکان 7ی ئۆکتۆبەر 63%ی هاوو□لاتیانی فەڵەستینی داوای گۆڕینی سەرکردایەتی فەڵەستینی دەکەن تا چالاکترو کەمتر گەندەڵ بێت, واتا زۆرینە رازی نین لەوانەی حەماس و فەتح , 65%یش داوا لە حەماس و فەتح دەکەن هەڵبژاردنی ئازاد و پاكژ ئەنجام بدەن 4,

بەلام حەماس ئەو مەقولەیەی سەلماند کە لایەنێکی ئیسلامی لە هەڵبژاردن سەر بکەوێت دەبێتە دوا هەڵبژاردنی ولات.

حەماس رێگای نەداوە خەڵك راپرسی لەسەر شێوازی حوکمڕانییەکەی بکەن, تا بزانن لە دەرەوەی راپرسی چۆن وەڵامی دەدەنەوە, هەرچەندە پێویستە ئەوە بزانین لە ماوەی ئەم هەژدە ساڵەی دەسەڵاتداری حەماس هەژاری, بێکاری زیادیان کردووە, دادپەروەری نەبووە, ئازادی بق□ بووە, زانست و پیشەسازی وێران بوونە, ئابووری داتەپیووە….

بودجەی کەرتی غەزە

بودجەی حکومەتی حەماس لە کەرتی غەزە تەنها 630 ملیۆن دۆلار بووە لە ساڵی 2011 , لە ساڵی 2012 زیادی کردووە بووە بە 769 ملیۆن دۆلار, واتا بە ئەندازەی 1 مانگی موچەی هەرێمی کوردستان.

زۆربەی پارەدارکردنی کارگێڕی حکومەتی کەرتی غەزە هاوکاری دەرەوەیی بە تایبەت ئێران, قەتەر, تورکیا و ئەمەریکا, یەکێتی ئەورووپا, جامیعەی عەرەبی و رێکخراوەکان دەیکەن, ئێران سالانە نزیك 300 ملیۆن دۆلاری داوە بە حەماس, ئەردۆگانیش هاوکاری کردووە نموونە لە ساڵی 2012 بە 300 ملیۆن دۆلار بەشداری بودجەی حکومەتەکەی حەماسی کردووە.

لای□ن□کی دیکە لە داهاتی حکومەتی حەماس لە کەرتی غەزە ناردنەوەی پارەی پەنابەرانە بۆ ناوەوە کە نزیك 20%ی خەڵکەکەی لەسەر دەژێت, تەنانەت دابینکردنی بودجە زەکات و پشکی خێرەومەندانیش لە ناوخۆو دەرەوەی تێ دەکەوێت 5.

دوو سەرچاوەی دیکەش بۆ داهات هەیە لە کەرتی غەزە ئەویش 18500 کرێکاریان لەناو ئیسرائیل کاردەکەن موچەکانیان باشە.

کەرتێکی دیکەی ئابووری قاچاخچێتی ناو نەفەقەکانە لە سیناوە بۆ ناو کەرتی غەزە, دیارە کۆڵبەرەکان زۆرینەیان بە مەحسوبیەت لەو

جێگایە داندراون لە قاچاخچییە دەسترۆیشتووەکانی حەماسەوە نزیکن، لەڕێ حەماس سالانە لە 300 ملیۆنەوە بۆ نیو ملیار دۆلار داهاتی دەست دەکەوێت.

ئیدارەی ئابووری حەماس

بە پێی ئاماری ڕێکخراوی ئەنکتادی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان داهاتی تاك لە کەرتی غەزە نیوەی لێواری ڕۆژئاوای حکومەتەکەی فەتحە، ڕێژەی بەشداری کەرتی پیشەسازی لە بەرهەمی نەتەوەیی تەنها 8% ە، واتا بە نیوەی پێش کودەتای حەماس دابەزیووە، بەشداری کەرتی کشتوکاڵیش لە کۆی بەرهەمی نەتەوەیی لە 9% ەوە بۆ 5% دابەزیووە، واتا ڕێژەی هەردوو کەرتی بەرهەم هێنی ئابووری پیشەسازی و کستوکاڵ جێگای حەسودی نییە و وێران کراون لە لایەن دەسەڵاتدارێتی حەماسەوە، هەرچی پشکی کەرتی غەزە لە کۆی ئابووری قەوارەی فەڵەستینی لە نیوەوە بۆ چارەکی کۆی ئابووری فەڵەستین دابەزیوە.
ئەم سەرباری ئەوەی 60%ی کارەبای غەزە لە ئیسرائیلەوەیە، تەنانەت کارەبای ئەوەی نییە بۆ دابینکردنی پاککردنەوەی ئاو بەکاری بهێنێت بۆ هاوولاتیانی 6.
بە گشتی داهێنانی حەماس تەنها لە لێدانی تونێل لە ژێر زەوی کە گەیشتەتە 500 کیلۆمەترو خۆ پڕ چەك کردن بووە.
ئیسرائیل دوای ئەم جەنگە غەزەش بە حەماس جیچ بهێلێت، بە دەیان ساڵی دیکە ناتوانێت تەنها چیمەنتۆ بۆ چاککردنەوەی خانووە ڕوخاوەکان دابین بکات، کە بە کۆڵ لە تونێلەکانەوە لە میسرەوە هاوردە دەکرێت.

ئەدی ژیانی هاووڵاتیانی غەزە

حەماس ژیانی خەڵکی غەزەی وێران کرد، لە ساڵی 2022 ەوە زیاتر لە نیوەی هاوولاتیانی غەزە بە پێی وتەی ڕێکخراوی فاوی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان ئاسایشی خۆراکیان نییە.
ڕێژەی هەژاری لە کەرتی غەزە 53% یە، بەڵام لە کەرتی لێواری ڕۆژئاوا، ئەو بەشەی لە ژێر دەستی فەتحی عەلمانییە 13,9%یە، هەروەها 33,7 % ی هاووڵاتیانی کەرتی غەزە زۆر هەژارن، بەلام لە کەرتی لێواری ڕۆژئاوا ئەو ڕێژەیە تەنها 5,8%ە 7.
هەروەها 83%ی کرێکاران لە کەرتی غەزە بە کەمتر لە لانی کەمی کرێ کار دەکەن، کە 520 دۆلارە لە مانگێك 8.
زۆرجار کرێی کرێکاران ئەوەی وەریدەگرن نیوەی لانی کەمی کرێیە بە کاژێری کارکردنی زیاترەوە 9 .

ئەمە لە کاتێکدایە لانی کەمی کرێ لە وڵاتی ئیسرائیل مانگانە 1400 ئیرۆیە، بۆ ساڵی داهاتوو دەبێتە 1600 ئیرۆ 10.
هەروەها بۆ دەرچووان و گەنجان و ژنان کێشەکە زۆر قورسترەو رێژەی بێکاری لە ناویان زۆر زیاترە، 74%ی دەرچووانی زانکۆ لە کەرتی غەزە بێکارن 11.

ئازادییەکان

لە ساڵی 2011 عەبدالەتیف موسا ئیمارەی ئیسلامی لە رەفەح دامەزراند، حەماس پەلاماری دان و ئەمیرو نۆ لە ئەندامانی کوشت. پەلاماری جند ئەنسارالڵەی سەر بە قاعیدەی دا و 22 ی لەکوشتن، پەلاماری جیهاد و تەوحیدی سەر بە داعشی دا لە ساڵی 2015، ئەمانە هەموو هاوئاوازی بن بەم شێوەیە مامەڵەیان لە گەڵدا بکات دەبێت بەرامبەر بە فەتح و لایەنە چەپگەراکان و ژنان و خەڵکی دیکە چی بکات؟؟.
پەروەندەی حەماس لە بەرامبەر ئازادییەکان و رۆژنامەگەری پەروەندەیەکی رەشە، بە پێی راپۆرتەکان 12.

دوا راپرسی بۆ حەماس کارەسات بوو

رێژەك پێش 7ی ئۆکتۆبەر تۆڕی بارۆمیتەری عەرەبی بۆ هاوکاری ناوەندی فەڵەستینی بۆ توێژینەوەی سیاسی و گۆڤاری فۆرین ئەفیرەزی ئەمەریکی بە پشتیوانی سندوقی نیشتمانی ئەمەریکی بۆ دیموکراتیەت راپرسییەکیان ئەنجامدا ، راپرسییەکە راستەوخۆ و رووبەڕوو ئەنجامدراوە، لە ئەنجامدا دەرکەوت زۆربەی هاووڵاتیانی کەرتی غەزە باری ئابووریان خراپە بەهۆی دەسەڵاتی خراپی حەماس، 44%یان هیچ متمانەیەکیان بە حەماس نییە ، لە بەرامبەردا 29% یان زۆر متمانەیان بە حەماسە، 72%یان پێیان وایە گەندەڵی لە دەسەلاتی حەماس هەیە، هەروەها زۆرینەی هاووڵاتیانی غەزە ئایدۆلۆجیای حەماس رەت دەکەنەوە،
بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکی قەوارەی یەکگرتووی فەڵەستینیش مەروان بەرغوسی 32% و ئیسماعیل هەنییە 24% و مەحمود عەباس 21% ی دەنگەکان دەهێننەوە ئەگەر لەوکاتە هەڵبژاردن بکرابایە، مەروان بەرغوسی زیندانییە و سەر بە رێکخراوی فەتحە ، هەروەها بە پێی ئامارەکە 78%ی هاوولاتییانی غەزە کێشەی دابینکردنی خۆراکی رۆژانەیان هەیە.
بە گشتی تەنها 27%ی هاووڵاتیان حەماس پارتی بژاردەیانە، لە ساڵی 2021 ئەو رێژەیە 34% بووە 13.

كەواتە 73%ی ئەو خەڵكەی لە غەزە ئەمڕۆ بـــوونەتە قوربـــانی نەك لایەنگرو دەنگدەری حەماس نین , بەڵكە بەشێكی نەیاری توندین, ئێستا لە جیاتی ئەو سزا دەدرێن, هەر 5 دەقە منداڵێكیان لێ دەكوژرێت, ئەوان پێشتر حەماس سزای سیاسی و برسیكردنی دابـوون, ئێستا نەتەنیاهۆ.

لە كاتێكدا خەڵك لە بری حەماس سزا دەدرێن زۆرینەی مەكتەبی سیاسی حەماس و خێزانەكانیان لە دەرەوەی فەڵەستینن دەژێن بە تایبەت لە شاری دەحە, بۆ هەردوو كەسایەتی یەكەم و دووەمیان خالد مەشعەل و ئیسماعیل هنیەو ماڵ و منداڵیان و 7 ئەندامی مەكتەبی سیاسیانەوە.

خالید مەشعەل لە ژیانی تەنها 3 ڕۆژ كەرتی غەزەی بینیوە, موسا ئەبو مەرزوق تەنها 5 ڕۆژ گەڕایەوە بۆ غەزە, كەچی بە وتارە ئاگراوییەكانیان هانی گەنجان دەدەن بە غەزاو جیهاد, ئەبو شادییە دەستەكەی هەزاران كە ڕۆژانە شیرینی بەسەریان دابەش دەكرد دەبێتە قوربانی 14.

سەرچاوەكان:

/https://qudspress.com/74775-1

-2
https://www.skynewsarabia.com/middle-east/1664946-%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9-%D8%B1%D8%A7%D9%94%D9%8A-%D9%87%D8%AC%D9%88%D9%85-%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D8%B1%D8%A7%D9%94%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9%D8%9F

3-http://miftah.org/arabic/PrinterF.cfm?DocId=2967

4-
https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/asttla-jdyd-llray-fy-aldft-alghrbyt-yuzhr-thwlaan-mn-alara-almttrft-lam-2020

5-
https://en.wikipedia.org/wiki/Governance_of_the_Gaza_Strip

6-https://carnegie-mec.org/2021/06/07/ar-pub-84696

7-
https://pngoportal.org/post/25120/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B1%D9%83%D8%B2-

%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A-
%D9%8A%D8%B5%D8%AF%D8%B1-%D8%AA%D9%82%D8%B1%D9%8A%D8%B1-
%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%82%D8%B1-%D9%81%D9%8A-
%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86-%D9%85%D8%A4%D8%B4%D8%B1-
%D8%B5%D8%B9%D9%88%D8%AF-%D8%A8%D9%84%D8%A7-
%D8%AA%D9%88%D9%82%D9%81
8-
https://news.un.org/ar/story/2022/09/1111231
https://www.alaraby.co.uk/economy/%D8%AA%D8%AD%D8%B0%D9%8A%D8%B1-%D8%A3%D9%85%D9%85%D9%8A-%D9%85%D9%86-
%D9%85%D8%B9%D8%AF%D9%84%D8%A7%D8%AA-
%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%82%D8%B1-
%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B7%D8%A7%D9%84%D8%A9-%D9%81%D9%8A-
%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86
9-
https://www.aa.com.tr/ar/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9/%D9%8A%D9%88%D9%85-
%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84-
%D8%A3%D8%AC%D9%88%D8%B1-40-
%D8%A8%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A6%D8%A9-%D9%85%D9%86-
%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%A9-
%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A%D8%A9-
%D8%AF%D9%88%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%AF-
%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AF%D9%86%D9%89/2885141
https://www.independentarabia.com/node/255571/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D8%A9/%D8%AA%D9%82%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%B1/%D8%A3%D8%AC%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%84-
%D9%81%D9%8A-%D8%BA%D8%B2%D8%A9-%D8%A3%D8%AF%D9%86%D9%89-
%D9%85%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%8A%D8%A7%D8%A9-
%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%B1%D9%8A%D9%85%D8%A9
10-
https://www.i24news.tv/ar/%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1/middle-east/1679595252-%D8%A5%D8%B3%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D9%84-
%D8%B1%D9%81%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%AF-
%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AF%D9%86%D9%89-
%D9%84%D9%84%D8%A3%D8%AC%D9%88%D8%B1-
%D8%A8%D9%86%D8%B3%D8%A8%D8%A9-5-%D9%81%D9%8A-

%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A6%D8%A9-%D8%A8%D8%AF%D8%A1%D8%A7-%D9%85%D9%86-%D8%A3%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B4%D9%8A%D9%83

11- https://www.aljazeera.net/politics/2023/7/26/%D9%86%D9%82%D8%A7%D8%A8%D8%A7%D8%AA-%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86-%D8%AA%D8%AD%D8%B0%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%A8-%D9%84%D8%A7-%D8%AA%D9%82%D8%AA%D8%B1%D8%A8%D9%88%D8%A7

12- https://palestinianaffairs.state.gov/ar/%D8%AA%D9%82%D8%B1%D9%8A%D8%B1-%D8%AD%D9%82%D9%88%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%86%D8%B3%D8%A7%D9%86-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B6%D9%81%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D9%82/

13- https://www.skynewsarabia.com/middle-east/1664946-%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9-%D8%B1%D8%A7%D9%94%D9%8A-%D9%87%D8%AC%D9%88%D9%85-%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D8%B1%D8%A7%D9%94%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9%D8%9F

14- https://www.skynewsarabia.com/varieties/1667687-%D8%BA%D8%B2%D8%A9-%D9%85%D9%82%D8%AA%D9%84-%D8%A7%D9%94%D8%A8%D9%88-%D8%B4%D8%A7%D8%AF%D9%8A-%D8%A8%D8%A7%D9%8A%D9%94%D8%B9-%D8%AD%D9%84%D9%88%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%A1

بـاخچە هەڵواسراوەكانى بـابـل..

دڵشاد کاوانی

لەوانەیە جوانی و دڵڕفێنی باخچە هەڵواسراوەکانی بابلتان بیستبێت. بە دووەم سەرسوڕهێنەرترین کارەکانی جیهانی کۆن دادەنرێت و زۆرێک لە مێژوونووسان و گەشتیارانی کۆن لە نووسینەکانیان ستایشی دروستکردنی پێکهاتەیەکی وەها شایستە و سیحری و ئەو لێهاتووییە ئەندازیارییەیان کردووە کە لە جیهانی ڕاستیدا تا ئەمڕۆ بوونی هەیە. جگە لەوەش شوێنەوارناس و مێژوونووسانی هاوچەرخ بەڵگەی پێویستیان بە پشتگیریکردنی تەواوی ڕاستی ئەم پڕۆژەیە نییە.

ئایا ئەوە زیادەڕۆوییە؟ یان هەموو شوێنەواری ئەم پێکهاتە سەرسوڕهێنەرە لە چۆن لەناوچووە؟ لە باخچە هەڵواسراوەکانی بابل وەک بینایەکی بەرز وەسف دەکراوە کە باخچەی سەقفی گەشاوە و تەراسیان هەبووە کە لە شاخ دەچوو.

دەبێت بپرسین بۆیەکەجار باخچە هەڵواسراوەکان لە کوێ و چۆن و کەی دروست کراوون؟ ئایە چیرۆکی دروستکردنی باخچەی هەڵواسراو ئەفسانەیە یاخود ڕاستییە. هەرچەندە مێژوونووسانی کۆن ئەمەیان خستەتەڕوو ڕەنگە باخچە هەڵواسراوەکان لە بابل بووبێت، بەڵام بەڵگەی پێویستیان بە پشتگیریکردن لەم بۆچوونە لەبەر دەستدا نەبووە.

سەناحریب ئەو فەرمانڕەوایە بووە کە فەرمانی دروستکردنی باخچەی هەڵواسراوەکانی کردووە. ئێستا، بەڵگەی زیاتر هەیە بۆ پشتگیریکردنی ئەم تیۆرییە، بەو پێیەی شوێنەوارناسەکان پاشماوەی کانییە ئاوییە بەرفراوانەکان و پێکهاتەکانی دیکەیان دۆزیوەتەوە کە بۆ گواستنەوەی ئاو لە نەینەوا بەکارهێنراون. هەروەها بۆرییەکی ئارکیمیدیسیان هەیە، کە دەوترێت ئاو لەسەر نهۆمەکانی سەرەوەی باخچەکان دەڕژێت. کە باخچەکانی تێدا هەڵکەوتوون.

زانایانی مۆدێرن باس لەوە دەکەن کە ڕەنگە یۆسێفەس هەڵەیەکی کردبێت. جگە لەوەش قسەکانی بێرۆسۆسی قەشە بابلییەکە دەهێنێتەوە کە باس لە بوونی باخچە دەکات لە ساڵی ٢٩٠ پێش زایینە وا گریمانە دەکات کە لە سەردەمی یۆسێفەسی دووەم (٣٧-١٠٠ ز) دیۆدۆرەس سیکولەس (٦٠-٣٠ پێش زایین) بووبێت. یاخود فیلۆ بەهۆی دێرینی و لێهاتوویی تەلارسازی بابلییەوە وامەزندە دەکات کە لە سەدەکانی (٤٠٠-٥٠٠ ز) لەسەردەمی یوسف خاس حاجیب بووبێت. (بۆ نموونە: دەروازەی ئیسحاق و

پەرستگای مەردوک و پێکهاتە بەرفراوانەکانی شار). بە بۆچوونەکەی پشتڕاست دەکاتەوە کە داواکارییەکەی یوسف خاس حاجیب زۆر جددیی بووە و لە پڕاکتیکدا جێ بەجێ کراوە.

بەڵگەنامە یان بەڵگەی شوێنەواریی ئەوە نیشان دەدەن کە باخچە هەڵواسراوەکە لە بابل دروست کراوە. هیچ کام لە لووحە بەردارەکان باخچە نیشان نادەن. جگە لەوەش پاش هەڵکەندنی بەرفراوان لەلایەن شوێنەوارناسێکی ئەڵمانی ڕۆبەرت کۆلدەوی، هیچ بەڵگەیەکی لەسەر بوونی باخچەکان نەدۆزیوە. لە هەمان کاتدا زۆربەی نووسەران ناوی ئەو پاشایەیان دەستنیشان نەکردووە کە فەرمانی نەخشەسازیکردنی پێکهاتەکەی کردووە. بەڵکو بە شێوەیەکی ناڕوون بە “پاشای ئاشوور” ناوی دەبەن، کە دەکرێت نەبوخودنەسری دووەم، سەناحریب، یان بە تەواوی کەسێکی دیکە بووبێت. میکانیک و پێکهاتە و دیمەنی گشتی باخچەکە، بەڵام بیرۆکەی بنەڕەتی وەک خۆی دەمێنێتەوە. زۆربەی تۆمارەکان باس لەوە دەکەن کە باخچەکە پێکهاتەیەکی شێوە قوبە بووە و بە دیواری خشت دەورە دراوە. دەوترێت دیوارەکان بەرزی ۷۵ پێ و ئەستووری ۲۰ پێیە. هەروەها دەوترێت هەر لایەکی باخچە چوارگۆشەکە درێژییەکەی نزیکەی ۱۰۰ پێیە. جێگاکە (یان ئاستەکە) بەرز یان نزم دانراوە. دەوترێت قووڵی قەرەوێڵەکان پاڵپشتی ڕەگی قووڵی خورما و هەنجیر و بادەم و چەندین دار ڕازاوەی تر دەکات. هەر ڕووەکێک لە جێگەی باخچە یان باکێنەکاندا بچێنرێت، چین چینە بە کەرەستەی جیاواز وەکو کانی و کاهوو و خشت و قسڵ و بەرد بۆ پاراستنی یەکپارچەیی پێکهاتەی باخچەکە لە هەمان کاتدا ڕێگریکردن لە زیانگەیاندن بە ئاو بە بناغەکە. هەروەها پێشنیار کراوە کە باخچەکان سیستەمی تایبەتمەندی ئاوی ئاڵۆز وەک گەم و شلەمەنی لەخۆ بگرن، کە کەشوهەوای گشتی لەسەر ڕووەکەکان زیاد دەکەن. میکانیزمی ئاودێری باخچە هەڵواسراوەکانی بابل لە باخداریدا بێهاوتای بوو. هەرچەندە فورات ئاوی پێویستی بۆ بەردەوامبوونی ڕووەکەکان دابین دەکرد، بەڵام گەیاندنیان بۆ ئاستێکی بەرزتر کارێکی قورس بوو. سیستەمێکی پیچی ئارکیمیدس بەکارهات بۆ پەمپکردنی ئاو بۆ ناو ئەم جێگەی باخچە زەبەلاحە کە لە ۱۰۰ پێ لە سەرووی ڕووبارەکەوە “هەڵواسرابوو”. ئەم دووەمیان زۆرتر جێگەی باوەڕی پێ کردنە، چونکە بەڵگەی مێژوویی و شوێنەواریی زۆر هەیە. کانیاوی ئاو و میکانیزمی بەرزکردنەوە کە لە نەینەوا لە سەردەمی سەناحریب بەکارهاتووە.

پێکهاتەی باخچە هەڵواسراوەکانی بابل

زنجیریک باخچی قات، قات بووم ک هموو جر دارستان و دار و وک و مو و تری تدابوو، هموویان ل گردکی سوزی گور دچوون ک ل خشتی قو دروستکرابوو. باخچ هواسراوکان نزیکی ٧٥ ب ٨٠ پ برزن. بم شوی ناتوانین نکی ل بوونی بکین وک چن چند نووسر و مژوونووسکی درین ئم پکهاتیان وک یکک ل گورترین دستکوتکانی مرقایتی باس کردوو، سرای یادوریی جراوجرکان. نینوا؟ ب ل برچاوگرتنی دزینو شونواریی‌کانی ئستا و دخی ورانکاری مژووی عراق، نگ ب دنیاییو استی بابتک نزانین.

باخچکان ل سای ٦٠٠ پش زایین دروستکراون. ب باشی پارزگاریان لکرابوو و ئاویان پدرا ک ل ووباری فوراتو دژا. هرچند گوتراو ک تنیا جوانکاری بوون، بام گوی بنخش و درختی جوان و پیکر و وی ئاویان تدابوو، هروها باخچکان دار میوی جراوجر و ووک و تنانت هندک سوزیان تدابوو.

ب پچوانی دشت کراو و وشککانی بیابان ل زربی بابل (عراقی ئستا)، باخچ هواسراوکان وک باخچیکی گشاو و شاخاوی جیاواز درکوتوون. دیوارکانی باخچ سوزک پن ل دار و درختی جراوجر ک گشتیاران سرسام دکن و دیان ئارام دکنو و نیعمت و جوانی دایکی سروشتیان بیردخاتو.

ک نخشسازیی باخچ هواسراوکانی بابلی کردوو؟

چندین مژوونووسی کن ستایشی باخچ هواسراوکانی بابلیان کردوو بهی قبار و جوانی و لهاتوویی تکنیکییو. بداخو گانوکانیان جیاواز، ئمش وایکردوو مژوونووسان و شونوارناسانی مدرن بتوانن ب چاوی باخچک ببینن یان بگ ب بوونی بخنو. ئو باخچکانی ب شویک نخشسازی کردوو ک وک شاخک لوار بن، ک پیان وای حسرتی شاژن ئارام دکاتو. ل میدیای باکووری ژئاوای عراقو هاتوو ک ناوچیکی شاخاویتر بوو. (سدیک پش نبوخودنسری دووم). نگ باخچی هواسراو للاین تیمکی تلارساز و ئندازیار و پیشسازییو دروستکرابت ک ل ژر نمایی پاشادا کاریان دکرد. ل کاتکدا هیچ زانیارییکی دیاریکراو نیی سبارت بوی ک نخشسازیی باخچ هواسراوکانی کردوو، بام بردوامن ل بوون ب سرچاوی سرسامی و نهنی ب خک ل سرانسری جیهان.

گفتوگۆی کامەران حاجی ئەلیاس لەگەڵ نووسەر و توێژەر “شوکر سلێمان حەمەد”

شوکر سلێمان: ئەوە مرۆڤەکانن رەوڕەوەی مێژوو ئاراستە دەکەن
شوکر سلێمان: مرۆڤ چەقی رووداوەکان و مێژووە

نووسەر و توێژەر “شوکر سلێمان حەمەد” لە ساڵی 1969لە شاری هەولێر لەدایک بووە دەرچووی بەشی کۆمەڵزانی/ کۆلیژی ئاداب/ زانکۆی سەڵاحددین. ئەو لە ساڵی 1993 هاتۆتە ناو جیهانی نووسینەوە شارەزاییەکی باشی لە رێنووسی کوردی هەیە ماوەیەکی زۆر لە چەندین گۆڤارو رۆژنامەکان کاری هەڵەچنی کردوە،هەرلەوساتەوە دەستی بەکاری نووسین کردوە،بابەتەکانی لە گۆڤارو ڕۆژنامەکان بڵاوکردۆتەوە، لە ئێستاد خاوەنی حەوت کتێبە لە بواری مێژوو و فەلسەفە و دەروونزانی، وە چەندین کتێبی تری ئامادە بۆ چاپکردن. بە چەند پرسیارێک ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا ئەنجام دا

هەڤپەیڤین – کامەران حاجی ئەلیاس

- **دنیابینی نووسینی تۆ لە چییەوە سەرچاوەی گرت؟**
- من هەر لە منداڵی کە قوتابی پۆلی شەشی سەرەتایی بووم لە گوند، یەکەم پەرتووکم کە خوێندەوە، هەستێکی ئەدەبی لەناخمدا چەکەرەی کرد، ئەوکات حەزم لە هۆنراوە و لە چیرۆکی بەرئاگردان و ئەو سەربردانە بوو کە گەورەکان دەیانگێڕایەوە، لە بەختی منیش هەرچیم گوێ لە لێ دەبوو لە گۆرانی و حەیران و چیرۆک و ئەو هەقایەتانە، هەرهه□موویم بەبێ کەم و زیاد لەبەردەکرد و بۆ خوشک و براکانم دەگێڕایەوە، ئەو کات گوی□□کی مۆسیقیم هەبوو، هەستم بەو ئەودەقانە دەخرۆشا، بەرە بەرە کەوتمە نێو دنیای خوێندنەوە، هەر ئەوەش وای کرد لە تەمەنێکی زوو دەست بکەم بە هۆنینەوەی هەندێ وشە کەخۆم ناوم نابوو شیعر، بەڵام دواتر و دوای چوونە زانکۆ، بەتایبەتی کە من لە بەشی کوردی لە زانکۆکانی

عیراق و کوردستان بێهیوابووم و لە بەشی کۆمەڵزانی وەرگیرام، ئیتر خووم دا□□ دنیای پسپۆڕی خۆم، بەڵام ئەوە بەو واتایە نەبوو کە دەست هەڵبگرم لە دنیای ئەدەبی، من نزیکەی چل لێکۆڵینەوەم لەسەر شیعر و چیرۆک و رۆمانی کوردی لە گۆڤاری رامان و کاروان بڵاوکردووەتەوە، دەیان خوێندنەوەم بۆ رۆمانی کوردی کردووە، ئێستاش چوار کتێبم لەسەر رەخنەی ئەدەبی ئامادەیە بۆ چاپ، بەڵام لێت ناشارمەوە دنیای کۆمەڵزانی بۆمن لەپێشترە، لەو بوارەدا کارێکی باشم کردووە، چ لە بواری وەرگێڕان چ لە بواری نووسین، چەند کتێبێکم ئامادەیە بۆ چاپ.

▪ **هەمەلایەنەی نووسینی تۆ بۆچی دەگەڕێتەوە؟باشتر نییە نووسەر لەیەک بوار بنووسێت؟**

▪ رێک وایە نووسەر لە مەیدانێک ئەسپی خۆی تاوبدات زۆر باشترە، بەڵام من شەنسم لەمەدا نەبوو، خۆم لە سەرەتادا خوولیایەکی زۆرم بۆ دنیای ئەدەبی هەبوو، ئەم خووە ئێستاش لەگەڵم ماوەتەوە و بەرۆکی بەرنەداوم، نایشارمەوە هەندێ لە نووسین و کتێبەچاپکراوەکانم بە راسپاردن و راساندن بووە، ئەمەش وای کردووە زیاتر من پەرت ببم و هەندێ جار خۆشم ناناسمەوە کە سەر بە چ بوارێکم.

*کارکردن لەنێو دنیای مێژوو کارێکی ئاسان نییە، ئێوە چەند کت□بکتان لەسەر مێژوو هەیە، چی تۆی خستە نێو ئەو بوارەوە؟

▪ زۆر راستە، وەکو دەڵین مێژوو خوێی زانستە، هەموو کایەو بەش و بوارێکی نووسین بەبێ مێژوو باری لەنگە، من لەرێگەی وەرگێڕانی سێ پەرتووک ئەویش بە راسپاردن بوو، تەواوێک کەوتمە نێو دنیای مێژوو، بەڵام خۆم لە قەرەی نووسینی مێژوو نەداوە، بەڵام لەو بوارەش بێ ئەرەزش نەبوومە و سێ کتابی چاپکراوم هەیە، ئەمە سەرەڕای ئەوەی چەند کتابێکی دیکەشم ماوە چاپیان بکەم، هەندێکی بە راسپاردن بووە و هەندێکیش بەرهەمی خۆمە.

▪ بەبۆچوونی ئێوە کێ مێژوو دەنووسێتەوە، سەرکەوتوو یان دۆڕاو؟

▪ نامەوێ فاڵ بگرمەوە، هەموو کەسێکیش بەهانەی هەیە بۆ سەرکەوتن و دۆڕانەکانی، بەڵام لەو بارەیەوە تەنیا قسەیەکی دکتۆر کەمال مەزهەر دەهێنمەوە کە جارێکیان لە چاوپێکەوتنێک گوتی: ((هەواڵیان بۆ ناپلیۆن هێنا کە یەکێک لە ژەنەراڵەکانی بەرەی جەنگی فەرنسا کوژراوە، ئەویش گوتی ژەنەراڵ پێش ئەوەی بمرێ چی گوت، گوتیان گەورەم تا مرد

بەدەم برینەکەیەوە دەیناڵاند، ناپلیۆن بە مێژوونووسەکەی خۆی گوت بنووسە ژەنەراڵ تا مرد گوتی بژی ناپلیۆن پۆناپارت، بەڵام مێژوو لە کۆتاییدا راستی ئەو قسەیەی یەکلایی کردەوە.))

***(دەستەواژەی مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە) ئایا مێژوو رووداوەکان دووبارە دەکاتەوە، یان مرۆڤەکان یان هەردووکیان بەیەکەوە؟**

- دەبێ ئێمە ئەو راستییە بزانین کە مێژوو و هەموو کایەکانی دیکە لە رێگەی مرۆڤەکانەوە ئاراستەدەکرێن، گەر مرۆڤ نەبێ، دواجار هەموو ئەو شتانە شتانێک نین شایەنی باس بێت، بۆیە مرۆڤ چەقی رووداوەکان و مێژوووە، ئەوە مرۆڤەکانن رەوڕەوەی مێژوو ئاراستە دەکەن، هەر ئەوانیشن رووداوەکان دووبارە دەکەنەوە، بەڵام نابێ ئەوەمان لەبیر بچێت مرۆڤ لە دوو بەش پێکهاتووە، مادە و واتا، ئەگەر لایەنە ماددەیەکە چەندە کاریگەری هەبووبێت، ناکرێ لایەنی واتایی پشتگوێ بخەین لە ئاراستەکردنی رووداوەکان.

***بوارەکانی دنیای نووسینی تۆ رەنگاو رەنگە، دەکرێ ئاماژە بە نووسین و چاپکراوەکانت بکەیت؟**

- من سێ کتێبی مێژوویم بە چاپ گەیاندووە بە ناونیشانی (مێژووی ئەوروپا لە شۆڕشی فەرنسییەوە تا ساڵی 1950) هەروەها (کورد و کوردستان لە دیدی گەڕیدە و ولاتناسە موسڵمانەکان) هەروەها (رۆژگارەکانی فلیپی لە عیراق).
  لە بواری دەروونزانی کۆمەڵایەتی کتابێکم بە چاپگەیاندووە بە ناونیشانی (بووژانەوەی سایکۆلۆژییەتت لە ژیاندا).
  لە بواری فەلسەفە کتابی (فەلسەفە بە زمانی ساکار)م چاپکردووە.
  لە بواری ئەدەبی نۆقلێتێکم چاپکردووە بە ناونیشانی (ئێوارەی چاوەڕوانی).
- **وەکو نووسین پرۆژەی داهاتووتان چین؟**
- ئەوەی راستی بێت لە ئێستادا چەندین کتێبم ئامادەیە بۆ چاپ بەو هیواییەی دەزگایەکی چاپ هاوکارمان بێت بۆئەوەی بیخینە بەردیدەی خوێنەران کتێبەکانیش بریتین لە :
- لەبارەی رەخنەی ئەدەبییەوە… وەرگێران و ئامادەکردن: چوار

بەرگ ئامادەیە بۆ چاپ.

- کوردی قەیموری، نووسینی: جوتیار تەمەر سەدیق، وەرگێڕان.
- سەرقەڵەمێک لەبارەی توێژینەوەی زانستییەوە، ئامادەکردن.
- چۆن باشتر بژین: کتێبێک لەبارەی گەشەپێدانی مرۆییەوە، ئامادەکردن.

– چەندان لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و مێژوویی .

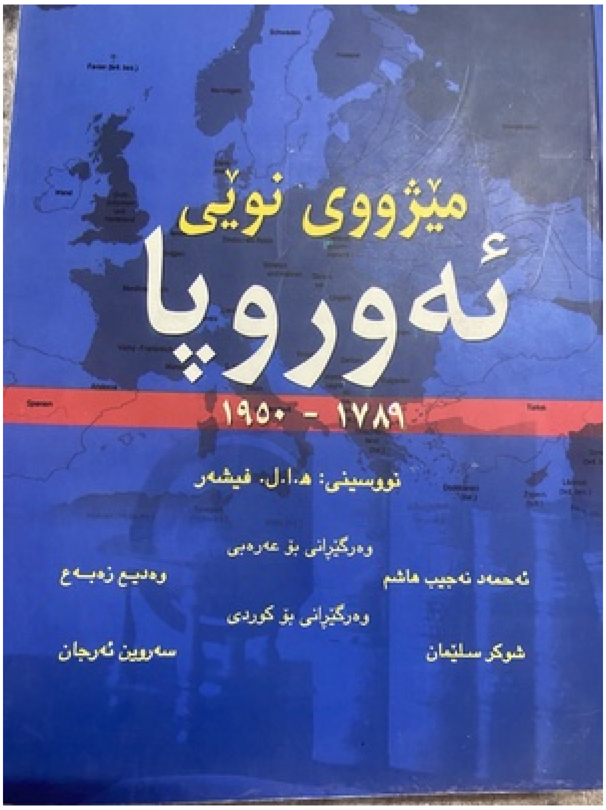

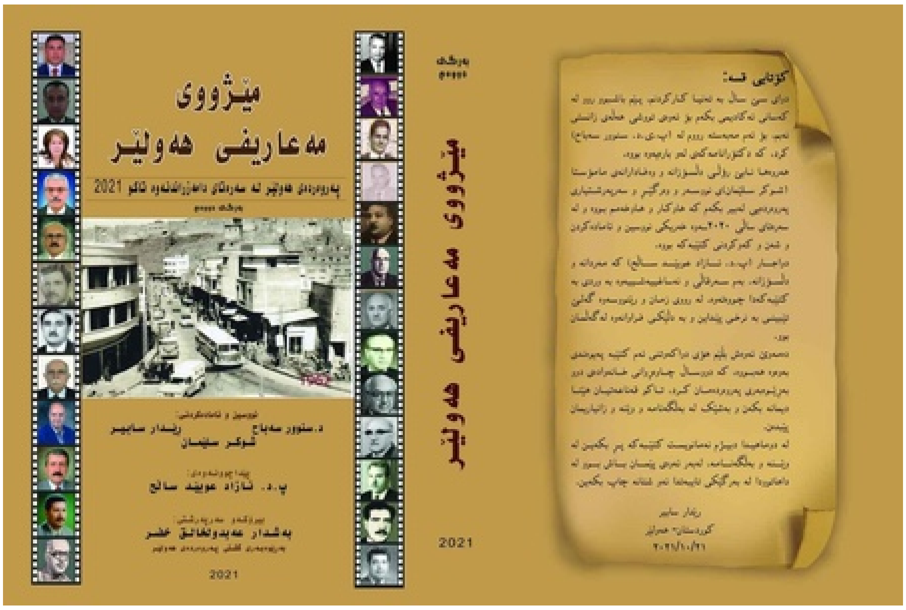

یارییەکانی جیهانایەتی.. نەژاد عزیز سورمێ

(… ئەی هەسارەی مەزن!
تۆ چ بەختیارییەکت دەبوو
ئەگەر ئەوانە نەبان
بۆیان دەدرەوشێیەوە..)
نیتچە

دونیا ئەمڕۆ کە خەریکە لە قەڵەمڕەوی (جیهانایەتی)دا ، بەهەموو ڕووە ئاکتیڤ و نێگەتیڤەکانی ڕاگیر بووە.. پێشهات و گۆڕانکارییە خێراکان دەمانبەنەوە ئەو ئاقارانەی پرسی ناسنامەمان بەبیر دەهێننەوە ؛ کە ئایا لەم سەردەمەدا ئێمەی بەکۆمەڵێك یادەوەری کارەساتاویی گرێدراو چ دەتوانین بەو ئاست و بارەی خۆمان کە کەس خۆزگەی بۆ ناخوازێ ، لەناو هەڵای جیهانایەتیدا بۆ پاراستنی ناسنامەکەمان بکەین؟
داخۆ لە کۆمەڵگەی دواکەوتووماندا ، نەخشەی چ ستراتیژیەتێکمان پێ دەکێشرێ، بتوانین لە ئایندەیەکی زۆر دوورنا ؛ ئامرازە پێویستەکانی سەرەتای بەجێهێشتنی دواکەوتوویی پێ دەست بخەین؟..
بۆڕی کەشوهەوایەك بۆ ڕووناکبیران هەڵبکەوێ دوور لە ناچاربوونی

هەڵەگۆیی ، تاقیکردنەوەی ئەزموونەکانی ڕابردوو کلیلی دەرگا داخراوەکانمان نەداتە دەست ، کاتێ بەمۆدی کۆمەڵێك زاراوەی بریقەدار سەرخۆش کرابووین ، بەڕادەیەك ماوەیەکی کەم نەبوو وای لێهاتبوو باسکردنی قەومایەتی و ناسنامە و تایبەتایەتی خاك و زێد ، شتێك بوو نزیك لە عەیبە!!

ئێستاش بەهەمان پێودانگ، بەڵام ئەمجارە بە تەوژمی بێ ئامانی، سەروبن نادیاری جیهانایەتی)لەگەڵ جیاوازی ئاراستەکان)، لە نەداریمان بێ یا لە ڕوون نەبوونەوەی ڕەهەندەکانی خەریکە بێ پەروا و بێ ئاوڕدانەوە لە ڕابردوو و سەیرکردنی ئایندە، وەك لەوە خاترجەم بووبین بۆ کوێ دەچین ، بێ ئەوەی تێشوویەکی نیمچە تێرمان پێ بێ لەگەڵیدا کەوتووینەڕێ..

ڕاستی پرسی ناسنامە لە جیهانی ئەمڕۆدا کە هێشتا کەلەبەرەکانی ڕوونا ك نەبوونەتەوە، دەخوازێ بەلەترکزەیی و بەهەستی بەژیان و بەئایندەوەنووسان ، بەڕەچاوکردنی مەودا مێژوویی و کۆمەڵایەتی و جوگرافییەکان تەماشا بکرێ، ئەگەر بمانەوێ زەمینەیەکی پتەو لە چەسپاندن و جێگیرکردنیدا ، بەتایبەتی لای ئەوەی ئێستای بۆ بڕەخسێنین ، وەك خاڵی دەسپێك لە بنیاتنانی قەوارەی سەربەخۆ ، بە چاوپۆشین لەوەی ئەو قەوارەیە وەکو شکڵ لە چ حاڵێکی سیاسی و یاساییدا دەبێ، با گریمان ڕووخساری یەکگرتنێکی ئارەزوومەندانەیش بێ لەگەڵ گەلانی دەرودراوسێ کە ساڵەهایە لەگەڵماندا دەژین.. ئەمە وا نابینرێت دژ بە کراوەیی و پێکەوەژیانی شارستانی بێت، بەقەد ئەوەی بوونی هەموولایەك دەپارێزێ لە ڕێگای پاراستنی ناسنامە و بەهەندگرتنی تایبەتایەتی هەرلایەك ستراتیژی نەتەوەییمان لەو بارەدا دێتەدی کە ئیتر وا بەئاسانی ڕێگایەك نەگرینەبەر نەزانین دەگاتە کوێ ، بام ئەو ڕێگایە گریمان قیرتاوبێ و ڕێبواری زۆریشی لەسەربێ ..
با هەوڵ بدەین نەگاتە ئەوەی (جیهانایەتی)ش وەك مۆدێکی سەردەم کە سەرپرایزی لە زۆربەی بوارەکانی ژیانی سەرزمینی لە هەناودایە وێنەی گۆڕانکارییە هەستپێنەکراوەکانی مێژوو بە تایبەتی لە ڕووی پەروەردە و کێڵگە ستراتیژییەکانی دی لەدوورڕا سەیر بکرێ و چیتر نا!

پەروەردە و شۆڕش و نووسەر.. نەوزاد بەندی

--

یەکەم :

کاتێ نەخوێندەوارترین کەس ئەچێتە سەمونخانە و بچووکترین زوڵمی لێ ئەکرێ ، کە نۆرە بڕییە ، ئەڵێ : کاکە کاتی ئێمەیش بەنرخە ، ئێمەیش ئیش و کارمان هەیە ، ئێمەیش حەزمان لە چاوەڕوانیی نییە ، چ□وو قایمییەکە کاتی ئەوانی تر بۆ خۆت بقۆزیتەوە ..

ئەم ڕستانە ، هەموویان ڕستەی تازەن ، یان ڕاستتر بڵێین ڕستەی شۆڕشگێڕین و ..هەموو شۆڕشەکان لەسەر ئەو پڕنسیپانە ڕۆئەنرێن ، یەکسانی و پاراستنی سنوورەکانی یەکتری و ..ئەرک و ماف بۆ هەمووان .. کەواتە ئەو زوڵمە ڕۆتینییە کە ڕۆژانە لە بەردەم سەمونخانە و نانەواخانەکان ئەیبینین ، ئەبێتە قوتابخانەیەکی سەفەری و وانەکانی شۆڕش و مر□قایەتیی فێری مر□ق□کان ئەکات .. بە جۆرێکی تر بیریان پێ ئەکاتەوە و ..ئەیانکاتە خاوەنی گوتاری تازە و زاراوەی تازە بۆ نمونە نوسەرێکی شۆڕشگێڕ و یەکسانخوازی وەک مەکسیم گۆرکی و ..سەرکردەیەکی وەک چ□ قارا ، خەڵکی کرێکار و سادە بوون و زوڵم پەروەردەی کردن .. هەر بۆیە ئەو کۆمەڵگایانەی کە لە زوڵم و نادادیدا نوقوم بوون ، پێویستیان بە دەستە و تاقم و ڕێکخراوی پەروەردەیی نییە ، چونکە ئەوان بە زوڵم و زۆر پەروەردە کراون و هەموو وانەکانی شۆڕش فێر بوون تەنها پێویستیان بە سەرکردەیەکە ،پێشڕەویان بکات ..

لەبەر ئەوە لە کۆمەڵگا ئەشکەنجەدراو□ ز□رچەپۆکەکاندا ، ئەو دەستە و تاقمانەی کە لە ژێر پەردەی پەروەردە کردنی کۆمەڵگادا خۆیان ناساندووە ، ئەوانە دوکانداری سیاسین و درێژە بە ئەشکەنجەدان و کۆیلەکردنی کۆمەڵگا ئەدەن بەرامبەر بودجە و پارەیەکی زۆر ، کە لێی ئەخۆن و پێی ڕائەبوێرن .

دووەم :

گەورەترین سوکایەتیکردن بە شاعیرێک ئەوەیە پێی بووترێت : (شیعرێکی خۆتمان بۆ بخوێنەرەوە) چونکە ئەرکی شاعیر نووسینی شیعرە و ..ئەرکی کۆمەڵگایش خوێند□ن□وەیەتی ..ڕاست نییە بە سەرتاشێک بڵێیت ، ئادەی سەری خۆتمان بۆ بتاشە ..

کۆمەڵگایەک خۆی تاقەتی خوێند□ن□وەی کتێبی نەبێ ، کارەساتێکی

گەورەیە بێ کتێبی بۆ بخوێنیتەوە .. لەوەیش کارەساتبارتر ئەوەیە بەیت بە کەمانچە و فلوتەوە بێ بخوێنیتەوە ، بە ئەوەی شیعرەکە ئەگەر بەنسارەکی هەبێ ، بە حوکمی کەمانچە و فلوتەکە ، کەم بەتەوە و جەنابیان قەزیان نەیەتەوە و بەیان قوت بدرێ ..
لە بیرمە ئەچووین بۆ کۆڕی شیعرییەکانی مەربەد لەبەر نزار قەبانی کە شیعرەکانی ئەخوێندەوە ، وەک گیانەوەرەکی سەرک ئەهاتە بەرچاوم کە خۆی شین و مەر کردبەوە تا خەڵکی گوێی لێبگرن و گرنگی پێبدەن و نەمامەکانی شەقشیان تیا بڕوێنێ ، سەرباری ئەوەیش کاتێ به تەنزەوە ڕەخنەی لە دیکتاتۆر و کەمەڵگا ئەگرت ،خەڵکەکە پێی پێئەکەنین ، ئەوە گەورەترین ئازاری منی ئەدا .. کاتێ ئەمبینی کوڕ و کچە عاشقەکان ، بە ئەوەی بە یەکتری دەربخەن کە ڕۆشنبیرن ، لەو کۆڕانەدا دانیشتبوون بە بێ گرنگیدان ، سەیری ئەو سەرکە ڕۆشنبیرییەیان ئەکرد ، کە لە ڕاستیدا ئەوان هاتبوون لەگەڵ خۆشەویستەکانیاندا دانیشن و بەنیان بکەن ، نەک گوێبگرن لە شیعرەکانی نزار ..چونکە ئەگەر ئەوان شیعر دەست بوونایە ، ئەبوو بیانزانیایە چەندین شەو تا بەیانی نزار نەخەوتووە و خەریکی نوسینی شیعرەکانی بووە ، ئێستا بۆچی ئەرکی خوێندنەوەکەیشی ئەخەنە ئەستۆی خۆیەوە ؟؟
کارەساتەکە لەوەدایە ئێستا شاعیران و تەنانەت چیرۆکنووسانیش دەبن بەرهەمەکانی خۆیان بە ئاوازی مۆسیقاوە ئەخوێننەوە و بەڵاوی ئەکەنەوە بۆئەوەی ئەوە خوایە خوێنەرە بێتاقەتەکان گوێی لێبگرن ..
بڕوا ناکەم لە هیچ کومەڵگایەکا ئەوەندەی کومەڵگای ئێمە سوکایەتی بە کتێب و نووسەران کرابێ .. لە بەناوبانگترین پێگەی ئەدەبییەکانماندا ، باشترین نوسین و نووسەرەکان ، بە بەرامبەر خۆیان ماندوو ئەکەن و ئەنووسن ، لە دوای ئەوە فیەدی باری سەرنجی میللەتەکی 40 ملیۆن کەسی ، سفرە .. واتە سفر باری سەرنج ..واتا هیچ کەس نەیخوێندەتەوە ، خویندبێتیشیەوە هیچ کاردانەوە و باری سەرنجەکی لەلا دروست نەکردووە .. ئەوە بۆ ڕای من کارەساتەکی گەورەیە کە ئێمەی یەخەی بە نووسەران و کتێبەکانیان گرتووە ، کار گەیشتۆتە ئەوەی نووسەرەکانمان کاتێ کتێب چاپ ئەکەن ، وەک شەکراو خواردنەوە و پاشتەڵانێ ، خزم و دەستەکانیان بانگ ئەکەن و کتێبەکانیان بە خۆڕایی دابەش ئەکەن بەڵکو لەگەڵ بیبسی و پاقلاوەدا ، نەختێ گوێیان لێبگرن کە بزانن چییان نوسیوە..
ولێم سارۆیان ئەڵێ ، ئەوەی ئەینووسم ئەگەر تەنها خۆزانەکەم بیخوێنێتەوە ، بەسە.. زیاترم ناوێت، ئیتر پێویست ناکا نوسینەکانتان ئارایشت بدەن و شیرینی و هەڵیان بۆ بگرن، ئەوە هەم خۆڕاتاندنی خەڵکە و هەم بێ ڕێزییە بەرامبەر نووسین

بەڵام من لەوە سەیرترم بەسەردا هات ، لەو ماوەیەدا هاوڕێیەکم بینی کە بۆ هەندێ هۆکاری سیاسیی و نەخۆشییەوە ، خوێندنی زانکۆی کەوتە ساڵانی پیرییەوە ، واتا دوای 40 ساڵیی .. پێی ووتم : (ئێستا لە بەشی کوردی زانکۆی سلێمانیی ئەخوێنم و حەزم لێیە دەربارەی تۆ بنووسم و توێژینەوەکەم لەسەر تۆ بێت ، چونکە بە ڕاستی تۆ لە نووسەر و شاعیرە پشت گوێخراوەکانیت)
نایشارمەوە ، دڵم بەو هەستە جوانەی زۆر خۆش بوو ، جێی شانازییە برادەرێک دوای ئەو هەموو ساڵە ، بیری تۆی کەوتبێتەوە و ..تۆ بکاتە شاعیری هەڵبژاردەی خۆی بۆ توێژینەوەی زانکۆ و لەو کومەڵگا ئەکادیمییەدا بتناسێنێ و باسی ئەوەیان بۆ بکات کە شاعیر هەیە لە بیر کراوە یان پاشکەوت کراوە ..
زۆر سوپاسم کرد و ..پێم ووت پێویستت بە هەر دەستنوس و بەرهەمێکمە بێت ئامادە ئەکەم ، هەتا توێژینەوەکەت تەواو ئەکەیت ..
بەڵام توشی شۆک بووم کە ووتی : نا .. من ناینووسم ..!!
خۆت بینووسە .. خۆت لە هەموو کەسێ زیاتر لە خۆت و بەرهەمەکانت شارەزاتریت !!!
ووتم : یەعنی چۆن ؟ خۆم وەسفی خۆم بکەم و ..خۆم باسی لە یادکردنی خۆم بکەم و.. بۆ خۆم بڵێم : شاعیری لەیاد کراوی گەلەکەمان ؟؟!!
تومەز ئەم برادەرە خەریکی ئیشی دارتاشییە و تاقەتی نوسینی توێژینەوەی نییە و ..ئەیەوێ بە بەردێک شاعیرێک و دوو چۆلەکە بکوژێت ، هەم دڵی من خۆش بکات ، هەم ئیشی دارتاشییەکەیشی ڕانەوەستێ و .. هەم توێژینەوەیەکی بۆ ماندوو بوونیشی دەست بکەوێ !.

گۆرانی ژیان.. شیعر\ بەختیار محەمەد

سەما بکەن لە جێی جەنگدا
گۆرانی بڵێن لە جێی فەتوادا
عەشق بکەن لە جێی جیهاددا
ماچ و مووچ بکەن لە جێی تەکفیردا
سێکس بکەن لە جێی کوشتندا

داری ئازادی لەسەر زمانتان بڕوێنن،
لەجیاتی مووشەکی ڕق
لەگەڵ هەتاو پیاسە بکەن،
نە‌ك شمشێر
ڕووبارتان خۆش بوێ،
نە‌ك سەرابی بیابان
ئا، حەقیقەت لەوێیە، لە ئاسمانی ماڵەكانمان،
وەك کۆترە کێوی مەیکوژن
لەجیاتی بەرماڵی بیابان
لەسەر شاخ، فەرشی مانگ ڕاخەن
نوێژی لەسەر بکەن
دڵتان بە تاڤگەی تریفە بشۆن
وەك درەخت گۆرانی
بۆ کانی زانین بڵێن
ماسیەکانی ئایندە
دڵ خۆش کەن
سەما بکەن، ئازیزانم سەما بکەن!
سەما لووتکەی جوانییە.
سەما بکەن! لەباتی جەنگ و
جیهاد و فەتوا و خوێنڕشتن.

بەختیار محەمەد

خۆشەویستی .. قاوەخانەیەکە .. شیعر: محمود درویش.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

هەر وەک قاوەخانەیەکی
سەر شەقامی لانەوازەکان
خۆشەویستی دەرگاکانی
ئەخاتە سەر پشت بۆ هەموان

وەک قاوەخانەیەک
بە پێ ی ئاو و هەوا
چۆڵ و قەرەباڵغ ئەبێ
کە باران باری
بەر ناکەوێ
کە خۆشی کرد چۆڵ و …چۆڵترە
خانمی لانەواز :
من لێرە لە سووچەکەیا دانیشتووم
ناوت چیە ؟…چاوت چ□ەنگە
کاتێ چاو□□ت ئەکەم
و
تێئەپەڕیت بە لاما
چۆنت بانگ بکەم !
خۆشەویستی خۆی قاوەخانەیەکی بچووکە
دوو پێک شەراب داوا ئەکەم
بە خۆشی تۆ و خۆمەوە ، ئەخۆمەوە
دوو شەبقە و چەترێکم پێیە
باران ئەبارێ
لە هەموو ڕۆژێ زیاتر ئەبارێ
و
نایەیتە ژوورەوە ..!
دوا جار بە خۆم ئەڵێم :
چاوەڕێ بە
تۆ ، چاوەڕێ ی من بوی
یان چاوەڕێ ی پیاوێکی دیکە ..!
و
چاوەڕێت کردین و بە منت نەناسان
و
ئەیووت : چاوت چ□ەنگێکە
حەزت لە چ شەرابێکە
ئەی ناوت چیە..!
کە بە بەردەمما ئەڕۆی
چۆنت بانگ بکەم ..!
خۆشەویستی وەک قاوەخانەیەکی بچووکە.…
‚„„„„„„„„„„„„„„„„“

جەیمس کۆنۆڵی (١٨٦٨ – ١٩١٦) قارەمانێکی زیندووی نەو ویژدانی چینی کرێکار.. عەبدوڵڵا سلێمان (مەشخەڵ)

سەرکردەی کۆماریخواز و سۆسیالیستی ئێرلەندی جەیمس کۆنۆڵی لە ٥ی حوزەیرانی ١٨٦٨ لەدایکبووە، بۆ کەسێک کە شارەزای بە مێژووی ئێرلەندا هەبێت، کۆنۆڵی لە ڕاستیدا لە شاری ئەدینبەرگ لە سکۆتلەندا لەدایکبووە. ئەو ناوچەیەی تێیدا دەژیا نازناوی ‘ئێرلەندای بچووک بوو و یەکێک بوو لە ناوچە هەژارنشینەکەی شارەکە. دواتر بە درێژایی ژیانی بە لەهجەی سکۆتلەندی قسەی دەکرد. دایک و باوکی بەڕەچەڵەک خەڵکی کاونتی مۆناگان بوون و ژیانیان لە ئەدینبەرگ سەخت و مەینەتبار بوو. لە تەمەنی یازدە ساڵیدا لەپێناو کارکردن قوتابخانە بەجێدەهێڵێت، بەڵام دەبێتە یەکێک لە تیۆریستە پێشەنگە شۆڕشگێڕەکانی سەردەمی خۆی.
جەیمس کۆنۆڵی لە تەمەنی چواردە ساڵیدا پەیوەندی بە سوپای بەریتانیاوە دەکات بۆ ئەوەی لەو هەژارییە پشت شکێنە ڕزگاری بێت. دوای حەوت ساڵ و لە تەمەنی بیستویەک ساڵیدا کۆنۆڵی ژیانی سەربازی بەجێدەهێڵێت و دواجار لە ساڵی ١٨٩٦ لە دبلن نیشتەجێ دەبێت.
لە ساڵی ١٩٠٣ کۆنۆڵی کۆچی دەکات بۆ ئەمریکا و بۆ ماوەیەکی کورت لە شاری ترۆی لە ویلایەتی نیویۆرک لەگەڵ خزمێکیدا دەژێت و لە کۆمپانیایەکی بیمە کار دەکات. بەڵام لە ساڵی ١٩٠٥ دا، شاری ترۆی بەجێدەهێڵێت بۆ ئەوەی تێڕوانینەکانی خۆی لە ڕێکخستنی بزووتنەوەی چینی کرێکاردا جێبخات و زۆری نەخایاند پەیوەندی بە ڕێکخراوی (کرێکارانی پیشەسازی جیهان)ی (١)تازە پێکهێنراوەوە دەکات و وەک ئەندام و ڕێکخەرێک کە تەواوی ژیانی خۆی بۆ خزمەتکردنی چینی کرێکار تەرخان دەکات.
جەیمس نووسەرێکی پڕ بەرهەم لەبواری مێژوویی، کولتووری، سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتی بووە و هەروەها ئیدیتەر و بڵاوکەرەوەی کتێب و ڕۆژنامەی خۆی بوو، زۆر کەسی خاوەن بیروباوەڕی سیاسی دژ بەیەک لەناو بزووتنەوەی کرێکاران و چەپەکاندا بەها و ستایشی

تێڕوانینەکانی کۆنۆڵیان بەرز نرخاندووە. کۆنۆڵی خۆی بە ئەنارکۆ-سندیکالیست نەدەزانی، بەڵام لە ساڵی ١٩٠٨ کاتێک لەتبوون لە ڕێکخراوی (کرێکارانی پیشەسازی جیهان) لە نێوان مارکسیست دانیال دی لیۆن و ئەنارکۆ-سندیکالیستەکان ڕوویدا، کۆنۆڵی لایەنگری ئەنارکۆ-سندیکالیستەکان گرت.

کۆنۆڵی ڕقی لە تائیفەگەری بوو، کە بە یەکێک لە گەورەترین بەربەستەکانی ڕێگری لە بەردەم یەکگرتوویی کرێکارانی دژ بە سەرمایەداری دەزانی. یەکێک لە نووسینەکانی کە ڕەنگدانەوەی ئەم بیروباوەڕەیە دەڵێت (گەشەپێدانی ڕۆحی بەرەنگاربوونەوە گرنگی زیاتری هەیە لە دروستکردنی ڕێکخراوەکی تیۆری. ئەمەش لەڕاستیدا، کامڵترین ڕێکخراو لە ڕووی تیۆرییەوە ڕەنگە، بەهۆی زۆر کامڵبوون و فراوانییەوە، گەورەترین مەترسی بێت بۆ سەر بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە ئەگەر بتوانرێت بەکاربهێنرێت، بۆ سەرکوتکردن و سنووردارکردنی ڕۆحی بەرەنگاری هاوڕێیەتی لەهەر پلە و پایەیەکدا بێت. کۆنۆڵی هەروەها بێمتمانەیی بە حکومەتی ناوەندی هەبوو، بۆیە بە باشترین شێوە لە لێدوانەکەیدا دەرکەوت کە دەڵێت (بەبێ ئەو دەسەڵاتەی کە یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی لە پشتەوەیە، دیموکراسی تەنیا دەتوانرێت بچێتە ناو دەوڵەتەوە وەک چۆن قوربانی دەچێتە ناو گەدەی مارەوە.)

کۆنۆڵی لەسەر بانگهێشتی گروپێکی بچووکی سۆسیالیستی هاتەوە ئێرلەندا. ئیتر هەر زوو کاریگەری وەک ڕێکخەر و وتاردەر و نووسەرێکی بەتوانا بەسەر ڕووداوەکانەوە دەرکەوت. ئەوە جەیمس کۆنۆڵی بوو لە سەرووی هەموو شتێکەوە کە بەرپرسیار بوو لە یەکخستنی نێوان ڕێکخراوەکانی چینی کرێکار و ئامانجی سەربەخۆیی ئێرلەندا. کۆنۆڵی بە شێوەیەکی جیددی لەسەر پێویستی سۆسیالیزم بە دەزی سەربەخۆیی ئێرلەندا و هەروەها هەموو جۆرە بابەتەکانی پەیوەست بە سۆسیالیستی جیهانی نووسی و کەوتە جووڵە بەیان. ئەو پێی وابوو ئەوە چینی کرێکارە لە پێناو بەرژەوەندی هەموو چەوساوەکانی جیهان دەتوانێت بناغەکانی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا بهەژێنێت، جەیمس کۆنۆڵی لە کۆبوونەوەکانی باکووری وێڵز وتارێکی پێشکەش کرد، دوای ئەوەی سیلین ڕۆبەرتس (٢)سەرۆکی بەناوبانگی سۆسیالیستی وێڵشیی و ڕابەری پارتی کرێکارانی سەربەخۆخوازی لۆکاڵیی وەک یادهێنانەوەیەک دەڵێت (لە ساڵی ١٩١١ لەگەڵ لارکین (٣)چاوم پێی کەوت و فێربووم سەرسامی بم و خۆشم بوێت. یەکێک لە گەورەترین گەنجینەکانی ناو کتێبخانەکەم کە کۆپییەکی بەرگی کتێبەکەیەتی بەناوی کرێکار لە مێژووی ئێرلەندە، کۆنۆڵی و لارکین سەردانەکەیان بۆ وەیڵس ساتێک هەژاندمیان. کۆنۆڵی شانبەشانی جەیمس

لارکین، بە شێوەیەکی سەرەکی پەیوەندی هەبووە بە مانگرتنی کرێکارانی دبلنی ساڵی ١٩١٣دا، کە سێکتەرەکانی بازرگانی و گواستنەوەی بە چەندین هەفتە ئیفلیج کرد. لە کاتی مانگرتنە گشتییەکەشدا، کەنۆلی سوپای هاووڵاتیانی ئێرلەندی لە نێوان کرێکارانی مانگرتوودا ڕێکخست، ئەمەش وەک وەڵامێکی چینایەتی و بەرگریکردن لە کرێکاران بەرامبەر بە لێدانی بەرفراوان لە کرێکارانی مانگرتوو لەلایەن پۆلیسی ئێرلەندا و سوپای بەریتانیا هاتەدەر. سوپای هاووڵاتی ئێرلەندا لە کاتی یاخیبوونی جەژنی ئیستەر (٤) لە ساڵی ١٩١٦ لە دژی دەسەڵاتی بەریتانیا لە ئێرلەندا بووە ناوکی فیرقەی دبلن لە سوپای کۆمار.
لەگەڵ سەرهەڵدانی شەڕ، کەنۆلی زیاتر پابەند بوو بە پێکهێنانی یاخیبوون لە دژی دەسەڵاتی بەریتانیا لە ئێرلەندە؛ وردە وردە لە ڕێکخەر و موبەلیغی کارەوە گۆڕابوو بە فەرماندەی سەربازی و تیۆریست. لە ناوەڕاستی مانگی یەکی ساڵی ١٩١٦ لەگەڵ ئەنجومەنی سەربازی ئیخوانی کۆمارییەکانی ئێرلەندا ڕێککەوتن بە ئەوەی لە جەژنی ئیستەری داهاتوو لە یاخیبوونێکدا هاوکاری بکات. بەمجۆرە پەیوەندی بە ئەنجومەنەکەوە کرد و ڕۆژێک پێش ڕاپەڕین ئەندامەکانی وەک جەنگری سەرەکی کۆماری ئێرلەندا و فەرماندەی گشتی فیرقەی دبلن لە سوپای ئێرلەندەدا دەستنیشانیان کرد.
کەنۆلی لە کاتی یاخیبوونەکەدا خۆی سەلماند کە کاریگەرترین و ئیلهامبەخشترین سەرکردەی یاخیبووەکانە. لە ڕۆژی دووشەممەی جەژنی ئیستەر، ٢٤ی نیسان، سەرکردایەتی کەتیبەی بارەگای لە هۆڵی ئازادییەوە تا پۆستەخانەی گشتی و فەرماندەیی ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکانی ئەوێ کرد کە بە درێژایی هەفتەکە – سەرپەرشتی هێزە بەرگرییەکان، دیاریکردن و ڕێکخستنی ستراتیژی، بانگهێشتکردنی هێزی بەهێزکەر و بەیاردان لەسەر بەڕێوەبردنی هێزەکانی کرد . ئەوەی کە تەنها نۆ خۆبەخش لە گارنیۆنی پۆستەخانە لە کاتی شەڕەکەدا گیانیان لەدەستداوە، شایەدی بەهرەکانییەتی. ئەو خۆی مەترسی بەردەوامی لەگەڵ سەلامەتی خۆیدا دەکرد بەڵام تەنانەت دوای ئەوەی لە ٢٧ی نیساندا بە سەختی بریندار بوو، وەک پاتریک پیرس وتی "هێشتا مێشکی ڕێنمایی تەکۆشانمانە".
نیوەڕۆی ڕۆژی شەممە ٢٩ی نیسان، کەنۆلی پشتگیری لە بۆچوونی زۆرینەی سەرکردەکان کرد کە دەبێ خۆیان ڕادەست بکەن چونکە 'بەرگەی نەدەگرت کوڕە ئازاکانی ببینێ کەوا دەسووتێن. چاوەڕوانییەکەی ئەوە بوو کە ڕێکخەرانی ڕایسین تەقەیان لێ بکرێت و ئەوانی دیکە ئازاد بکرێن. پاشان لە ژێر چاودێری سەربازیدا، کەنۆلی گواسترایەوە بە نەخۆشخانەی خاچی سوور لە قەڵای دبلن و چەند کاتژمێرێک دواتر

فەرمانی تەسلیمبوونی پیرسی لەبری سوپای هاووڵاتی ئێرلەندا واژۆ کرد. لەوێ دادگای سەربازیی کرا، لە سەر جێگاکەی خۆی، لە ٩ی ئایاردا. لە دادگاییکردنیدا ئەم کورتە لێدوانە دەستنووسەی خوارەوەی خوێندەوە کە دەڵێت (بە باوەڕبوون بەوەی کە حکومەتی بەریتانیا هیچ مافێکی لە ئێرلەندە نییە، هیچ مافێکی لە ئێرلەندە نەبووە و هەرگیز ناشتوانێت هیچ مافێکی لە ئێرلەندە هەبێت، بوونی هەر نەوەیەکی ئێرلەندی، تەنانەت کەمینەیەکی بەهێزیش بێت، ئامادەیە بمرێت بۆ دووپاتکردنەوەی ئەو ڕاستییەی کە حکومەت هەمیشە ئامادەی دەستبەسەرداگرتن و تاوان ئەنجامدانە لەدژی پێشکەوتنی مرۆڤ . من وەک خۆم سوپاسی خودا دەکەم کە ژیاوم تا ئەو ڕۆژە ببینم کە هەزاران ئێرلەندی و کوڕ و سەدان ژن و کچ، ئامادە بوون ئەو ڕاستییە دووپات بکەنەوە، و ئەگەر پێویست بوو بە ژیانی خۆیان شایەدی ئەوە بدەن.)
لە کاتێکدا بەهار دەگەڕا بۆ هاوین، شارێک کە هەشتا لەگەڵ مردن و لەناوچوونی ڕاپەڕینی جەژنی ئیستەردا کەدەبووەوە، ناچار دەکرا خوێنڕشتنی زیاتر قبوڵ بکات. سەرەڕای برینە سەختەکانی، لە ١٢ی ئایاری ١٩١٦ کۆنۆڵی بە ئامبولانسی سەربازی گواسترایەوە بۆ کیلماینهام گاول، لەوێوە بە حەوشەی زیندانەکە و پاشان بە کورسییەکەوە بەسترایەوە و لەلایەن سوپای بەریتانیاوە بە دەستڕێژی تەقە ئیعدامکرا. ئەمەش توڕەیی زۆرێک لە خەڵکی ئێرلەندا و سەرانسەری جیهانی بەدوای خۆیدا هێنا. مەرگی کۆنۆڵی بە دڵنیاییەوە بووە مایەی پەژارە و خەم بۆ خەڵکی ئێرلەندە. تەرمی کۆنۆڵی (لەگەڵ تەرمی یاخیبووەکانی تر) بەبێ تابووت خرانە ناو گۆڕێکی بەکۆمەڵەوە. لەسەدارەدانی یاخیبووان، زۆرینەی دانیشتوانی ئێرلەندی هێندە توڕە کرد کە زۆربەیان لە کاتی یاخیبوونەکەدا هیچ پشتیوانییەکیشیان نیشان نەدابوو. بەڵام ئەوە لەسەدارەدانی کۆنۆڵی بوو کە زۆرترین مشتومڕی لێکەوتەوە. مێژوونووسان ئاماژەیان بە شێوازی لەسەدارەدانی کۆنۆڵی و یاخیبووان و هاوشێوەکانیان کردووە، هاوکات لەگەڵ کردەوەکانیان، وەک هۆکارێک کە بوونەتە هۆی هۆشیاری گشتی بۆ خواست و ئامانجەکانیان و پاڵپشتی بۆ ئەو بزووتنەوەیەی کە گیانیان لە پێناویدا بەخشی. ئەوە مردنی سەرکردەکانیان و بە تایبەتی کۆنۆڵی بوو کە بڵێسەی کۆماریخوازی ئێرلەندی لە سەرانسەری ئەم دوورگەیەدا هەڵگیرساند و یاخیبوونێکی جەماوەری دەستپێکرد و لە کۆتاییدا بووە هۆی دروستکردنی کۆماری ئێرلەندا. لە نێو هەموو ئەو لەسەدارەدانانەی کە لە کاتی سەرهەڵدانی جەژنی ئیستەری ساڵی ١٩١٦دا ئەنجامدراون، هیچیان هێندەی لەسەدارەدانی جەیمس کۆنۆڵی توڕەیی گشتییان نەوروژاند.

هەرچەندە لەلایەن زۆرێک لە مێژوونووسانەوە بە ئێرلەندییەکی ناسیونالیست دادەنرا، بەڵام کۆنۆڵی باوەڕی بە پشتگوێخستنی دابەشکارییە چینایەتییەکان نەبوو بەناوی ناسیۆنالیزمەوە. ئەو پێیوابوو کە ئیرلەندا ناتوانێت ئازاد بێت تا چینی کرێکاری ئێرلەندی ئازاد نەبێت.
لە پاش ئیعدامکردنی کۆنۆڵی، ڕۆژنامەنووس کەری لیام ماکگابان(٥) لە ساڵی ١٩٣٣دا شیعری جەیمس کۆنۆڵی نووسی، ماکگابان کە لە ساڵی ١٩٠٨ لە دوورگەی ڤالێنسیا لەدایکبووە، ئەو پارچە ورووژێنەرەی لە ڕوانگەی سەربازێکەوە نووسیوە کە لە پرۆسەی ئیعدامکردنەکەدا فەرمانی پێکرابوو کە تەقە لە کۆنۆڵی بکات.
لە ساڵی ١٩١٦ فەوجێکی وێڵزی کە لە ڕێگای بەرەو سەنگەرەکانی پێشەوەی ڕۆژئاوادا بوو، وەک یەدەگێک بۆ ئەو سەربازانەی کە هەوڵیان دەدا یاخیبوونەکە لە دبلن لەناو ببەن، ماکگابان چیرۆکێکی بیست سەبارەت بە سەربازێکی گەنج، کوڕی کرێکارێکی کانەبەردەکانی وێڵز، کە بەشێک بوو لەو فەوجە و لە تیمی تەقەکردندا بوو بە لەسێدارەدانی کۆنۆڵی دانراکرابوو و بەو هۆیەشەوە هەستی بە تاوانباری و پەشیمانی و شەرمەزارییەکی تەواو کردبوو.
لە دوای ئەو کارە ترسناکە ئەم سەربازە وێڵزییە کە ناوی نەهێنراوە، شوێنپێی بێوەژن و منداڵەکانی کۆنۆڵی کەوت تا داوای لێبوردنیان لێ بکات. وەک دواتر بیری هێنایەوە، بە لیلی (٦)وت :
" من کرێکاری کانەکانم. باوکم کرێکاری کانەکان بوو، باپیرمیش کرێکاری کانەکان بوو. ئەوان زۆر سەرقاڵی سەندیکای کرێکاران بوون. ئێستا چۆن و بە چ ڕوویەکەوە بتوانم بگەڕێمەوە ماڵەوە؟ ئەوان لەبارەی جەیمس کۆنۆڵییەوە دەزانن تەنانەت ئەگەر منیش نەبووبام. من." بە مۆڵەت نەچوومە تەوە ماڵەوە، ناتوانم بگەڕێمەوە ماڵەوە، من ڕاستییەکە دەدرکێنم و ئیتر دەزانن من جەیمس کۆنۆڵیم کوشتووە. ئەی خوایە، ئاخر بۆچی من هەڵبژێردرام بۆ کوشتنی پیاوێکی ئاوا؟"
لیلی وەڵامی دایەوە : جەیمس کۆنۆڵی پێشتر لێت خۆش بووە. ئەو تێگەیشت بوو کە تۆ ناچار کراویت، دەیزانی کە تۆ تەنها کوڕی کرێکارێکی ئەو چینە چەوساوەیەیت".
ماکگابان ئەم سەربازە وێڵزییە بەناوەی وەک دەنگی شیعرەکەی وەرگرت کە بە پەشیمانییەکی زۆرەوە بیر لە بەشداریکردنی لە لەسێدارەدانی کۆنۆڵی دەکاتەوە.

ئەو پیاوەی ئەمڕۆ هێنایان بۆ ناو گۆڕەپانی سەربازگەکە
بەر دەستڕێژی گوللە درا
منی سەرباز هیچ شانازی بەوەوە ناکەم بڵێم
ئەمە لەوە کوشتمان؛

لە نەخۆشخانەی زیندانەوە هێنابوویان؛
بۆ ئەوەی لەسەر ئەو کورسییەی ئیعدامە بیبینم
وای بۆ دەچووم زەردەخەنەکەی لەدوورەوە بانگی
پیاوێک بکات بۆ نزا.
ڕەنگە نەتوانین لەم شتە بگەین
کە وا لە ئەم یاخیبووانە دەکات؛ بمرن لەپێناویدا؛
بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەموو شتەکان ئازادیان خۆشدەوێت و
ئاسمانیش ڕەنگی بەهاری لێنیشتبوو
پێم وایە جارێکی تر ئەم کارە ناجوورە دووپات ناکەمەوە
بە هەموو ئەوشتانەی کە دەستییان پێوە دەگرم ئەوەیە
سەرەی تفەنگەکەم لەسەر سینگی ئەو لابەرم– بەڵام دوواجار
من جگە لە سەربازێک؛ هیچیتر نیم
دەڵێن کە ئەویش میهرەبان و جیاواز بوو،
وەکو ئەوانی تر؛
عاشقێکی هەژاران بوو؛ و هەموو فیشەکەکان لە میانی،
برینەکانی و جلەشڕەکانییەوە دەیپێکا،
ئەوپێش ئەمە گەیشتبوو، قارەمانانە ڕووبەڕوومان بووەوە،
ئەو ئازارێکی قووڵتری دەناسی وەک لە لێدان یان گوللە
لێرە جیهان دەستی پێکرد؛ ئەو جەسوورانە مرد؟
ئامادە.. ئامادە.. ئەویش هەر پێدەکەنێ خوا گیان
هەستم کرد تفەنگەکەی دەستم دەلەرزی
برینەکانی کرابوونەوە و بە دەوری کورسی ئیعدامەکەدا
یەکپارچە گۆمی خوێن بوو؛
سوێند دەخۆم لێوەکانی دەیانگوت ‘بیتەقێنە!’ وەختە هەموو بەر لە
تفەنگەکەی من دەستیان پێوە نابوو
نیشان لێگرتنەکەم بەجۆرێک بوو
وەک ئەوەی من هەڵبژێردرابم بۆ کوشتنی پیاوێکی وا!

ئەمڕۆ جەیمس کۆنۆڵی وەک یەکێک لە پاڵەوانە گەورەکانی ئێرلەندا دادەنرێت. سۆشیالیستێکی شۆڕشگێڕ و سەندیکالیستێکی بەرگریکەر بوو کە ژیانی خۆی نەک تەنها بۆ دەزی ڕزگاری ئێرلەندا، بەڵکو بۆ سۆسیالیزمی نێودەوڵەتیش تەرخان کرد. ئەو نەک تەنها ئیلهامبەخش بوو بۆ نەریتی کۆماری و سۆسیالیستی لە ئێرلەندا، بەڵکو ئیلهامبەخش بوو بۆ سەرجەم بزووتنەوە دژە کۆلۆنیالیزم و دژە ئیمپریالیستەکان لە سەرانسەری جیهان. لە مێژووی بزووتنەوەی چینی کرێکاری جیهانیدا پێویستە جەیمس کۆنۆڵی وەک پاڵەوان و گۆشمردەیەک لەبیر نەکەین کە خەباتی بۆ گەیشتن بە بیروباوەڕەکانی خۆی کردووە.
ئەمڕۆ پەیکەرێکی جەیمس کۆنۆڵی لە ناوەندی شاری دبلن بە

شانازییەوە دانراوە. هەروەها نەقشەکی مسیی کە جاڕنامەی کۆماری ئێرلەندەیە ئەویش لەپەنجەرەی بارەگای پۆستەخانەی گشتیدا دانراوە، کە کۆنۆڵی لە ماوەی چوار ڕۆژی چارەنووسسازدا لە نیسانی ١٩١٦دا ڕاشکاوانە هەڵوەستی خۆی بۆ ئازادی نەتەوەکەی و چینی کرێکار لەو جاڕنامەیەدا دەربڕیوە.

بەم قسەیەی کۆتایی پێدێنم کە دەڵێت (شۆڕش تەنیا کاتێک بەدی دێت کە خەڵکی ئاسایی جیهان، ئەمەی چینی کرێکار، هەستینە سەر پێ و ئەوەی بۆ حەق هی خۆمانە، وەریبگرینەوە.)

ژێدەرەکان وەرگێڕی کوردی ئامادەی کردوون :

(١)ڕێکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهان (IWW) ڕێکخراوێکی نێونەتەوەیی کرێکارانە و لە شیکاگۆ لەساڵی ١٩٠٥ دامەزراوە. ئەم ڕێکخراوە گۆڤارێک دەردەکات بەناوی(کرێکارانی پیشەسازی)یەوە. شایانی باسە ئەم ڕێکخراوە تەمەنی ١١٧ ساڵە و تا ئێستا لە خەبات بەردەوامە.

(٢)سلین ڕۆبەرتس (١٨٧١ – ١٩٣٠) نووسەر و مامۆستا و شاعیری سۆشیالیستی و نوێنەری حیزبی کار بوو لەو بڕگە زەمەنییەی ئەو تیایدا ژیا. شایانی باسە ڕۆبەرتس دوو کتێبی شیعر و کتێبێکی ڕۆمان و کتێبێک نووسین و دوو کتێبی وەرگێڕانی بڵاو بوونەتەوە.

(٣)جەیمس لارکین (١٨٧٤ – ١٩٤٧) سۆشیالیت و رابەرێکی بزووتنەوەی کرێکاریی بوو. جەیمس یەکێک بوو لە دامەزرێنەرانی حیزبی کرێکارانی ئێرلەندە و تەواوی ژیانی تەرخان کرد بۆ سۆشیالیزم و بزووتنەوەی کرێکاریی. ئەم ڕابەرە لینین ئاوا وسفی دەکات (قسەکەرێکی بەتوانایە وپیاوێکە وزەی لەبڕانەهاتووی هەیە بۆ خولقاندنی موعجیزە لەنێو کرێکاراندا.)

(٤)ئیستەر : فیستیڤاڵێکی مەسیحی و پشوویەکی کلتووری خۆرئاوایە.

(٥)کێری لیام ماکگابان (١٩٠٨ – ١٩٧٩) شاعیر و ڕۆژنامەنووسی ئێرلەندی و سەرنووسەری ڕۆژنامەی خەڵک و گۆڤاری ئاریش تایم بوو.

(٦)لیلی : هاوسەری جەیمس کۆنۆڵی، ڕابەری بزووتنەوەی کرێکاری ئێرلەندی بوو.

سەرچاوە :
https://teifidancer-teifidancer.blogspot.com/2017/05/james-connolly-working-class-hero.html?spref=fb&fbclid=IwAR1-hSAjn3x-Hu2NrZGfuyzryCQQ04Qf5qzlnbXOmhevLJwH1HtsiYLcXX4

تێبینی : ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی ڕێوت ژمارە ٢٦ ی ساڵی ٢٠٢٣ بڵاو بۆتەوە.

تەنها ماچەکی خۆبەخۆ، یان ستانداردە بەرچووەکانی پیاوسالاری؟.. شیرین عەبدوڵا

پرسی هەراسانکردن و توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان لە هاوینی ئەمساڵدا (٢٠٢٣) جارێکی دیکە هاتە ئاراوە، ئەویش لە ئەنجامی چەند دیمەنێکی تەواو ڕاچڵەکێنەر، کە لەوانەیە زۆر کەس لە گەرمەی خۆشی ڕووداوەکەدا پشتگوێی خستبێت، کە هەڵسوکەوتی سەرۆکی فیدراسیۆنی تۆپی پێی ئیسپانیا، (لویس ڕوبیالێس) بوو، لە کاتی مەراسیمی دابەشکردنی میدالیاکاندا، پاش سەرکەوتنی تیپی پێی ئیسپانیا بەسەر ئینگلتەرا لە پاڵەوانێتی مۆندیاڵی تۆپی پێی جیهانی ژنان، کە لە (٢٠)ی ئاب لە ئوستralیا بەڕێوەچوو.

لە کاتێکدا یاریزانەکانی ئیسپانیا هەشتا مانا و گرنگیی ئەو دەستکەوتە پیشەییە گەورەیەی خۆیانیان کە چەند ساتێک لەوەوبەر بەدەست هێنابوو، استیعاب نەکردبوو، ئەوانیش و ملیۆنەها کەس لە سەرانسەری جیهان تووشی شۆک بوون، بەهۆی ڕەفتارە قێزەونەکانی لویس ڕوبیالێس بەرامبەر بە یاریزانانی ئەو تیپە. ڕوبیاڵیس لە پەخشی ڕاستەوخۆدا، دەبینرا جارێک بە توندی لە باوەشیان دەگرێت و ئینجا یەکێکیان بە شێوەیەکی بە ڕێز لەسەر شانی بەرز دەکاتەوە، و پاشان بە سەر سوڕماوی دەیبینین، کە بە توندی (جێنیفر هێرمۆسۆ) لە باوەش دەگرێت و بە زۆر ماچێکی دەمی دەکات لەکاتێکدا بە توندی سەری لەبەینی هەردوو دەستیدا گرتووە و بە شێوەیەک بەرەو لای خۆی ڕادەکێشێت کە بواری خۆ ڕزگارکردنی نیە. هەروەها ڕوبیالێس لە کلیپێکی کەدا بینرا کە ئەندامی نێرینەی خۆی دەگرێت وەک نیشانەی تەحەداکردن دژی تیپی بەرامبەر.

زۆر نائومێدکەر بوو کە هەڵسوکەوتەکانی ڕوبیالێس سایەی بە سەر یاریەکەدا پۆشی، لەجیاتی ئەوەی سەرنج بۆ ئەم دەستکەوتە مێژووییە و ئەو پلەیە بەرزەی پیشەگەری و لێهاتووییەی یاریزانەکان لەو یارییەدا نیشانیاندا ڕابکێشن، هەموو میدیاکان سەرنجیان چووە سەر پرسی ماچەکە، سەرەڕای ئەوەی کە هەموو ڕەفتارەکانی ڕوبیاڵیس قێزەون و قبوڵنەکراو بوون.

لەوەش خراپتر ئەوەبوو کە کەسەکە لەڕێدا کۆتایی نەهات، بەڵکو لە ڕۆژان و هەفتەکانی دوای یارییەکە هەڵمەتێکی میدیایی ناشیرین و توند لە دژی هێرمۆسۆ بەرپا کرا کە بە درۆزن و پیلانگێڕ و هەوڵدان بۆ تێکدانی ناوبانگی سەرۆکەکەی و هتد تۆمەتبارکرا.

بەڵام ئەوەی ئومیدبەخش بوو ئەو کەمپەینە جیهانییە بوو کە بۆ پشتگیری کردن لە جێنیفەر هێرمۆسۆ و هاوڕێیانی بە ڕێخرا و لەسەر ئاستی جیهانیش دیبەیتێکی فراوانی درووست کرد و بە تایبەتی تیشکی خستە سەر کێشەی توندوتیژی و نایەکسانی ژنان و ئیستغلال کردنی پێگەیی دەسەڵات بەرامبەر ژنانی کارمەند.

جیهانێکی نا ئاسوودە بۆ ژن:

ئەوەی لە ڕۆژی مەندیالی ئوسترالیا ڕوویدا نە ڕووداوێکی سادە بوو و نە ڕەفتارێکی هەڵەی سەرۆکی فیدراسیۆنی تۆپی پێی ئیسپانیا و تەنانەت دامەزراوەی بەد ناوبانگی فیفا بوو، بەڵکو ئەم ڕووداوە بیرخستنەوەیێکی ترسناک بوو بۆ هەموو ژنان و ئازادیخوازان، کە کۆمەڵگای ئێمە شوێنێکی ئاسوودە نییە بۆ ژن، کە نەپەرستییە باوەکانی پیاوسالاری ڕەنگ و ڕیشەی قووڵیان لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا داکوتاوە. هەر جارێک ژن هەنگاوێک بەرەو پێشەوە دەنێت، تێڕوانینی پلە نزمیی کۆمەڵگای پیاوسالاری بە بیر دەنرێتەوە، کە ئەو مۆرکی پیاوە و سەرکەوتنەکانی سەرکەوتنەکانی ئەون، و سەرەڕای لەهاتوویی لە بوارەکەیدا، هەڵسەنگاندنەکەی تەنها لەسەر بنەمای ستانداردەکانی جوانی و مێینەیی دامەزراوە. هەرچەندە لەرێ و لەوێ لە هەندێک وڵاتدا دەستکەوتی بەشێکی بەدەست هاتووە، بەڵام هێشتا هەنگاوی گەورەمان ماوە کە دەبێت بیبڕین بۆ ئەوەی یەکسانی بەدەست بهێنین.

ئەوەی لە بیستی مانگی ئابدا ڕوویدا، ڕووداوێکی ناوازە نییە، بەڵکو یەکێکە لەو پێشێلکاریانەی کە ڕۆژانە ژنان لە بوارە جیاوازەکانی ژیاندا ڕووبەڕووی دەبنەوە، لەوانەش لە شوێنی کارەکانیان و لەسەر دەستی خاوەنکارەکانی خاوەن دەسەڵات و کۆنترۆڵ، بەڵام جیاوازییەکە ئەوەبوو کە ئەمجارەیان ڕووداوەکە ڕاستەوخۆ و بە لایف تۆمار کراوە هەموو جیهان بینیویەتی، چۆن تەواوی پرۆسەی دەستدرێژی سێکسی ڕوودەدات، ڕاستەوخۆ لەسەر شاشە و هەموو پلاتفۆرمەکان پەخش کرا.

ئەمەش پرسیارێک دەنێتە ئاراوە: ئەگەر کارەکان لە ئاشکرادا بەم شێوەیە بن، ئایا لە پشت پەردەوە، دوور لە کامێراکان دەبێت چی ڕوو بدات؟

ئەگەر ئەمە لە نێو گروپێکی نوخبە و پیشەگەردا ڕوودەدات، وەک یاریزانانی تۆپی پێی مێینە، کە لە پێگەی کۆمەڵایەتی و سەرنجی

ژمارەیەکی زۆر لە بینەران بەهرەمەندن و تاڕادەیەک ئاسانە بۆیان کە کێشەکانیان بخەنە بەردەم ڕای گشتی و دادگاکان، بە هۆی ناوبانگ و توانای دارایی، بەبەراورد بەو ملیۆنەها ژنەی کە ڕۆژانە بەرکەوتەی ئەم جۆرە هەڵاسانکردنانەن لە جیهاندا، دۆخەکە چۆنە لەو شوێنانەی کەمتر بەرکەوتەی سەرنجدانن، لە دامەزراوە و ئۆفیسە گشتی و تایبەتەکاندا، یان کارگەکان، فرۆشگا، کێڵگە و هتد، لەلایەن خاوەنکارەکانەوە کە دەسەڵاتیان هەیە؟
کاردانەوەی ڤۆبیالیس ڕێک وەک کاردانەوەی هەڵاسانکەرێک بوو، هەرکەسێک تەحەدای بکات بە گەمژە، بێعەقڵ، یان ڕقاوی و پیلانگێڕی تۆمەتبار دەکات، ئەمە جگە لەوەی گرنگی ڕووداوەکە بچووک دەکاتەوە و قوربانییەکە و ئەوانی دیکەش بە شێواندنی ناوبانگ و تیرۆرکردنی کارەکتەری تۆمەتبار دەکات. ئەمانە هەمووی بەشێکن لە یاریپێکردن بە هەستی قوربانییەکە لەلایەن هێرشبەرەوە و دروستکردنی گومان لەخۆی و ترساندنی هەموو ئەو کەسانەی کە بەرگری لێدەکەن.
دەوترێت کە کاردانەوەی هێرمۆسۆ کاتێک دوای ڕووداوەکە پێکەنی وەک بەڵگەیەک لە دژی بەکارهێنراوە، و ئەمەش بەشێکە لە پیاوسالاری باو، کە ژنەکە بە "قبووڵکردنی" توندوتیژی تۆمەتبار دەکات، بەڵام بە هەموان ئاشکرایە کە ژن زۆر جار ناچارە هەوڵی ئاسانکردنەوەی دۆخەکە بدات بە ئەوەی لە چێی شەرمەزاری و دروستبوونی جەنجاڵی ڕزگاری بێت. بەتایبەت ئەگەر کێسەکە پەیوەندی بە پیاوێکی پلەدار و خاوەن پێگەی کۆمەڵایەتییەوە هەبێت.
لە کێسی هێرمۆسۆدا، لە کاتێکدا کە چاوی هەموو جیهان لەسەر ئەو و هاوتیمەکانی بوو، زۆر زەحمەتە پیاوێکی خاوەن دەسەڵات و کۆنترۆڵێکی گەورە و دامەزراوەیەکی زەبەلاحی وەک فیفا لەو ساتانەدا تاوانبار بکرێت. قوربانیان بە باشی ڕادەی ئەو بەرگرییە کۆمەڵایەتی و دامەزراوەییەی کە پیاوە کاریگەرەکان هەیانە دەزانن، وە ڕادەی ئاستەنگە یاسایی و کۆمەڵایەتییەکان و چێی لێکۆڵینەوەکان، سەرەڕای ئەوەی کە دەسەڵاتی دادوەری و ڕای گشتی زۆرجار لایەنگری پیاوان دەگرن، وە تەنانەت لێدوانەکانی ئەوانیش بە جددی وەرناگرن، و بەرپرسیارێتی هێنانی بەڵگەی پێویست بۆیان دەخەنە ئەستۆی خۆیان. بەهۆی توانا دارایی و کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکانیانەوە، ئاسانە بە دەستدرێژکاران کە قوربانییەکە بە تۆمەتی زڕاندنی ناوبانگ یان شتێکی تر دادگایی بکەن. هەموو ئەمانە دەبنە هۆکاری بێدەنگکردنی قوربانیانی.
پیاوسالاری ڕەگی قووڵی داکوتاوە، بەڵام گۆڕانکاریی بەڕێوەیە و بەری پێ ناگیرێ!
هاتنە ناوەوەی ژنان بۆ بواری وەرزش و یارییە جیهانییەکان خۆی

لە خۆیدا دەستکەوت و هەنگاوێکە بۆ لابردنی ئاستەنگەکانی بەردەمیان بۆ دەربڕینی تواناکانی خۆیان و گەیشتن بە داهێنەری و پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیان لە کۆمەڵگەدا. و ئاشکرایە ڕزگاربوونی ژن لە شەو و ڕۆژێکدا ڕوونادات، و ئەمە پرسێکی بەردەوامە. تەنها گەیشتنی ژن بۆ ناو بوارێکی دیاریکراو بەو مانایە نییە کە هەموو ئەو بەربەستانەی ڕووبەڕووی دەبنەوە لاچوون، بەڵێ پێویستە هەموو دیاردە کۆنەپەرستانە و پیاوسالارییەکان دەستنیشان بکرێت و بهێنرێتە ڕووکەش بۆ مەبەستی پەرەپێدان بە ئاستی هۆشیاری کۆمەڵگا سەبارەت بەم بابەتانە و لابردنی ئاسەواری فۆرمە پیاوسالارییە چەسپاوەکان لە هەر شوێنێک کە هەبن.
وەک دەزانین واقیعی ژنان لە عێراق و وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە گشتی دوورە لە بارودۆخی ژنان لە وڵاتانی ڕۆژئاوا، لەبەر ژنان لەژێر هەژموونی تەواوی عەقڵییەتی پیاوسالارانەدا ژیان بەسەر دەبەن بە پاڵپشتی سیستەمە کۆنەپەرست و ستەمکارەکان کە تیایاندا پلەی ژێرەوەیی ژنان و چەوساندنەوەیان لە یاساکانی دەوڵەتدا چەسپێنراوە. لەگەڵ ئەمەشدا، بەدەستهێنانی هەر پلەیەک لە دەستکەوت بۆ ژنان لە هەر سووچێکی جیهان بەشدار دەبێت لە بەرزکردنەوەی ئاستی چاوەڕوانییەکانمان و هەنگاوێک بەرەو بەدەستهێنانی یەکسانی.
یەک شتی گرنگ کە لە ئاکامی ڕەفتارەکانی ڕۆبیالیسەوە هاتە ئاراوە ئەوەبوو کە لە ماوەی چەند چرکەیەکدا پرسی توندوتیژی دژی ژنانی دووبارە گەیاندە سەرنجی هەموو جیهان، وە سەلماندی کە گۆڕانکاری دەستی پێکردوە.
لە پاش ئەمەوە، و لە پاشخانی بزوتنەوە جیهانییەکانی وەک (می توو- Me too -منیش)ی (٢٠١٧)، هۆشیارییەکی نوێ لە ئارادایە کە توندوتیژی سێکسی چییە و چۆن دەناسرێتەوە و وەک "خراپەیەکی پێویست" قبووڵ نەکرێت و پەردەی لەسەر دانەخرێت. ئێستا جیهان دەزانێت کە هەنگاوەکانی ژن بەرەو گەیشتن بە یەکسانی بەردەوامە و ناوەستێت و ئەوەی پێشتر لای خەڵک "ئاسایی" دەبینرا، یان پشتگوێ دەخرا، چیتر وا نەماوە.
بەڵام گەیشتن بە یەکسانی بۆ ژنان بە دابڕاو لە هەموو گروپە چەوساوەکانی تری کۆمەڵگا ڕوونادات. ئێستا، لە کاتێکدا ئەمە لە جەرگەی چەندین قەیرانی جیهانیداین، لەوانە ئاسەواری پەتای کۆرۆنا، شەڕەکان، کارەساتەکانی کەشوهەوا، قەیرانە ئابوورییەکان، قەیرانی گرانی، و سەرلەنوێ گرنگیدان بە نایەکسانی ئابووری و کۆمەڵایەتی کە لە ئەنجامی سیاسەتە نیولیبرالییەکان خراپتر بوون، پرسی گەیشتن بە یەکسانی بە هەموو فۆرمەکانییەوە بووەتە بابەتێکی

بەپەلە کە ناتوانرێت دوابخرێت. ئیتر ناکرێ پرسی کەمکردنەوەی هەژاری، بوونی جیاوازییە چینایەتییە بەرفراوانەکان، یان ئەو نایەکسانییە ڕەگەزی و کۆمەڵایەتییانەی کە پەتای کۆرۆنا ئاشکرای کردووە، کە مەترسی ڕاستەوخۆی بۆ سەر ژیانی ملیۆنان کەسمان دروست کردووە، پشتگوێ بخرێت.
بردنەوەی جامی جیهانی تیپی فووتباڵی ژنانی ئیسپانیا دەستکەوتێکی مێژوویی گەورە بوو، بەڵام لەوە گرنگتر ئەو هیوا و ئومێدە بوو کە بە ژنان و لاوانی جیهانی بەخشی کە ستانداردەکانی پیاوسالاری بەسەر چوون و نایەکسانی دەتوانرێت کۆتایی پێ بێت، و هەراسانکردنیان لە لایەن خاوەن پلە و پایەدارەکانەوە چیتر ناشاردرێتەوە.

بوخاری وشیار کتێبی (دیوەکەی تری دڵدار) بڵاو دەکاتەوە

دڵدار شاعیر و کەسایەتییەکی کاریزمای دیاری ناو مێژوو و ئەدەبی کوردە، نووسەر و لێکۆڵەری ئەدەبیی (بوخاری وشیار) نوێترین کتێبی بەناوی (دیوەکەی تری دڵدار) چاپ و بڵاو دەکاتەوە.
ئەم کتێبە توێژینەوە و لێکۆڵینەوەیە لە کەسایەتی دڵدار و کار و بەرهەمە ئەدەبییەکانی، جیاوازتر لەو کتێب و نووسراوانەی تا ئێستا لەسەر دڵدار نووسراون، ئەم کتێبە دیوێکی تری کەسایەتی دڵدارمان نیشان دەدات، بە پشتبەستن بە دەقەکانی دڵدار و لێکدانەوەی سایکۆلۆجیانە بە کەسایەتی دڵدار، سەردەمی منداڵی و پەروەردەبوون و پاڵنەری دەقە شیعرییەکانی دڵدار خراونەتە بەر باس. لە کتێبەکەدا پەردە بەسەر زۆر لایەنی ژیان و دەروونی دڵدار هەڵدراوەتەوە، ژیانی هەژارانەی دڵدار و پەروەردەبوونی دڵدار لە ژینگەیەکی مێینەیی و کێشەی زمانگرتنی دڵدار قسەیان لەسەر کراوە و بە گەڕانەوە بۆ قوتابخانە دەروونشیکارییەکان لێکدانەوەی بەجێ بە کاریگەرییە دەرەکییەکانی پەیوەست بە دەروونی دڵدار کراون.
کتێبەکە دابەش دەکرێت بەسەر سێ بەش، لە سەرەتادا نووسەر هەوڵدەدات دڵدارمان وەک ئەدیبێک نیشان بدات و گەشە و قۆناغەکانی ئەدەبی دڵدارمان نیشان دەدات، دواتر نووسەر لەژێر ناوی (ڕەهەندە دەروونییەکانی دڵدار) لێکدانەوە و شیکردنەوە بۆ زۆر لایەنی

دەروونی دڵدار دەکات و پێمان دەڵێت کە دڵدار کێشەی شوناسی هەبووە. لە کۆتاییشدا نووسەر لە بەشی (نهێنییە گەورەکەی دڵدار)دا هەوڵدەدات ئەو نهێنیە گەورەی ژیانی دڵدارمان بۆ ئاشکرا بکات کە دڵدار هەرگیز بۆ هیچ کەسێکی ئاشکرا نەکرد و سەرچاوەی بەشێکی زۆری شیعرەکانیشی بوو.

ئەم توێژینەوەیە جیا لە کتێبەکانی تر کە سەبارەت بە دڵدار نووسراون و دڵداریان تەنها وەک سیاسیێک نیشانداوە، هەوڵدەدات دڵدار وەک ئەدیب و مرۆڤێکی کورد نیشان بدات. کتێبی (دیوەکەی تری دڵدار) نوێترین کتێبی (بوخاری وشیار)ەو لە لایەن ناوەندی ڕۆشنبیریی مەم و زین لە هەولێر چاپ و ب□ڵاو دەکرێتەوە.

بەشداری چرۆ زەند لە ڤیستیڤاڵی نووسەرانی کەوۆرثا لەیکس

بۆ زانیاری زیاتر سەیری ئەم لینکەی خوارەوە بکەن..

https://www.facebook.com/photo.php?fbid=631563069172357&set=pb.100069560072230.-2207520000&type=3

چاوەڕوانی سەرابێك.. سمكۆ ئەحمەد

سی ساڵە من لە دووی جێ پێیەك دەگەڕێم
کە دیتمەوە گەنج نەما بووم
بەس خەونەکەم هەر هەرزە بوو
ئەويش ووتی منيش گەنج نيم

ئێستا دایکی دوو منداڵم
درەنگ هاتی منیش ماندووم
پەڕەی گوڵی باخچەکەم بۆ سی وەرز
بە دێ و نایە بۆت هەڵوەراند
من گریام و تۆ نەهاتی
من تەنیا بووم تۆ نەهاتی
بە بوک برام تۆ نەمابووی

کە تۆ هاتی بەردەی شانۆ داخرابوو
سی کورسی چۆڵ
لەسەرسنگی سی ساڵ هەڵچنرابوو
زەمەن لای من
وەك سەعاتەکەی دەستم ڕاوەستابوو
تەمەن لای من دوو چاو بوو
لەسەر جێ پێت واق وڕمابوو
ترێ گەیشت دەستم نەگەشت لێی کەمەوە
کە دەستم گەشت ترێ نەبوو لێی کەمەوە

سمکۆ ئەحمەد
لەندەن ٢٠١٢

چەند پارچە شیعرێکی خاتون نەوین "ئایدا مەجیدئابادی

خاتون نەوین "ئایدا مەجیدئابادی" شاعیر و وەرگێڕ و قارەمانی مەلەی ژنان نەبینای ئیران لە یەکمین رۆژی گەلاوێژی ساڵی ١٣٦٩ هەتاوی لە شاڕی وڕمی لە دایک بۆ.
شیعرەکانی بە زمانانی کوردی و عەرەبی و تورکی تەرجومەو هێسا سیان کتیب لە شیعرەکانی به ناوونیشانی ژێر چاپ□و بڵاو بووە.

- پەپولەکان ئوتو هەل ناگیرەن
- ئافتاوەکانی دەم‌به‌دەم

▪ ئ□قین هەروسا نەڕینەس

(١)
بەڕێم بکە!
لەگەڵ کووپی چایی و پیاڵەیکی تو
لەوڕا منیان لە نیوانی خەڵەڵەیکی سارد
بۆ دارستان دەبەن!
جاروهجارێ بیستۆکیک
تەواوی رەپاڵەکانی وونیه ئەبڕەنو
تۆ لەگەڵ چەقۆە ببڕەکەت
پاڵی مێزی مووبەق دەمێنی
رێگا دەرووی و گوڵە نانیەکانت
لە سەری گۆڕی من دەرێژی
لە سەری خەڵەڵەیکی که له نیوانی جەستەی من ئاگر گرتووەو
چجار لە دارستان نەگەیشتووە
دایکی من درەختیکە
داریک کوو لە نیوان مووبەق روان دەبوو
لە نیوان وتاخی خاو مێوە ئەداو
تۆ هەرە ئەگەیشتیو ئەمن
لە ئاسانەی زاجلانەی داریک دەمرەم…

(٢)
لە تۆ وردبوومەوە
لە گەنەمستانیک
واکوو تۆ لە نیوانی پاخڵەکانت بۆ منت هاورد
ئەمن برسیمەو
منداڵانیک وا لە هەلپەزمم
رەوانیکی وونی گرتوونە
بێتو خودا به بەری ئیمەگەل بەگلاریتەوە
پێڵەیکیتر
به نیوان ئیمە ئەکەوتن؟

(٣)
ئاڵەم لەگەڵ پشکۆژەکانی کراسی من سەرەتا ئ□ بێت
هێچ ژنیک لە نیوانی چاوەکانی تۆ
بەقەدەری من نەگریوەو
تەنیا من دەزانەم وا وونی عادەتی ژنانه

ت□نیا یاسایی مان نی□
تاکو وونی ن□ریژیت
ز□وی هلب□ر نادات
ئ□من کچ□ک□چکانی د□مر□م
ت□نان□ت ه□زاران مندا□
نامی دایک□ک□یان "ئایدا" ب□ت.

(۴)
ئاوازی پ□ژار□ی ز□ف□کان□م د□شنو□ی؟
ه□تاکوو ه□چ چ□نگیک
نادل□رزن□ت.

(۵)
م□یل□ ف□رمانی ئیمان□م
به خاچیک بگیت
واکوو ه□چ ژنیکی
ب□ ح□رشی ح□زیم ن□یگانی□.

(۶)
د□ بر□ت□و□و
هوویل□ جیگاک□ت
ب□ ه□چ پیتی ق□□اییک ه□بلین نابیت.

(۷)
ناوچاوی ت□
ل□ تا□ای من سوار□!
واکوو ل□ ئ□ناز□ی ماچ و مووچی من
ناخونجه.

(۸)
گرانی ئافتاو بیت□ ب□ر□و□
خ□راواییش
ب□نب□□ د□ک□ن!

(۹)
ئ□مش□
د□نگ□د□نگی خ□خا□□کان□م
ت□ ب□ یادی و□□خی د□خات
وا گورگ□کان

ئادەمیان کەرد.

(١٠)
هەق ها بە ئیوە!
هەناسەی من
دەم بەدەم لە جیگای گەرم هەل دەکڕیت
لە شوێنیک
وا دڵەم
بە ئاگر راکشاوە.

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند سەڵاح محەمەد عەلی.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

سەڵاح محەمەد عەلی: زیاتر حەز لە (نواندن) دەکەم چونکە زیاتر لە بینەران نزیکە
سەڵاح محەمەد عەلی: بەهۆی نەخۆشی□وە نەمتوانی بەشداری لە درامای “8 دیوار” بکەم
هونەرمەند”سەڵاح محەمەد سەڵاح” زیاتر لە (50) ساڵە،لەرێگەی هونەرکانی (نواندن، کاریکاتێر، گۆرانی وتن) ،خزمەت بە هونەری کوردی دەکات ئەو هەرلەتەمەنی منداڵیەوە لەرێگەی لاسایکردنەوە بەهرەی نواندنی دەرکەوتەوە بەهۆی پیشەی دارتاشی باوکیشی، توانی بەهرەی هونەری کاریکاتێری خۆی بدۆزێتەوە ،جگە لەوەش لە هونەری گۆرانی وتن توانی چەندین گۆرانی بۆ تەلەفزیۆنی کەرکووک لە ساڵی هەشتایەکانی سەدەی رابردوو تۆمار بکات بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە هونەرکەی لەنزیکەوە بەچەند پرسیارێک بەسەرمان کردوە.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- سەرەتا وەکو پرسیارێکی کلاسیک ئەگەر بکرێت باس لە ژیانی هونەری خۆت بکەیت.

- من(سەباح محەمەد عەلی) لەساڵی 1951 لە گەڕەکی تەیراوەی شاری هەولێر لەدایک بووم هەر لە تەمەنی هەرزەکارییەوە خوولیای زەربەی هونەرەکانم هەبوو، وەکو نواندن حەزم بەلاساییکردنەوە ئەو فلیمانەم دەکرد کەلە هۆڵی سینەماکانی شاری هەولێر نمایش دەکران، لە هەمان کات لاسایی ئەو دراما عەرەبیانەم دەکردەوە کە لە تەلەفزیۆنەکان نمایش دەکران، سەبارەت بە هونەری کاریتاتێریش کە بەشێکە لە هونەری شێوەکاری ،کاتی خۆی باوکم (محەمەد عەلی) سندوقی ڕەنگاو ڕەنگی بەماڵەمان دروست دەکرد کە بەکاردەهات بۆ یاتاخ ودەشتەگیان لەسەر دادەنا باوکم ئەم سندوقەی بەچەندین وێنەی ڕەنگاو ڕەنگی سەرنج ڕاکێش وەکو تاوس ، کەتەر ..دەڕازاندەوە،لە هەمان کاتدا باوکم دارتاشێکی دەست ڕەنگین و ناسراو بوو بۆیە دەتوانم بڵێم کاریگەری باوکم وای لێکردم دەست بە هونەری شێوەکاری ببم بە تایبەت لە هونەری کاریکاتێر و هونەری منداڵان نابێ ئەوەش لەبیر بکەم کە لە قوتابخانە بەشداری چالاکییەکانی ناوپۆل و گۆڕەپانی قوتابخانە دەکرد ئەم حەزوو ئارەزووە بەردەوام بوو.
- بەڵام هەگبەی ئەرشیفی شانۆ و دراماتان دەوڵەمەندە ئەگەر بکرێت ئاماژە یان پێ بدەیت؟

-وایە ڕاست دەکەی یەکەمین شانۆگەری بەشداربووم لەساڵی (1971) بەناوی (داسەکەی شاسوار) لە نووسینی (ئەمین میرزاکەریم) و دەرهێنانی هونەرمەند (فەتاح خەتاب) ئەم شانۆگەرییە لە شاری هەولێر و بەغدا نمایش کرا.دوای ئەوە بەشداری چەندین شانۆگەریم کردن لەوانە : شانۆگەری (زەنگی تەلەفۆن) ساڵی 1972 لە نووسینی (رسمی جەلال) و دەرهێنانی هونەرمەند (فەتاح خەتاب) لەهەولێر و کەرکووک نمایش کرا، شانۆگەری (ئەو دەمەی ئەڤین مەزن تردەبێت) لە نووسینی مامۆستا (ئەحمەد سالار) دەرهێنانی هونەرمەند (فەرهاد شەریف) لە ساڵی 1992 لە هەولێر نمایش کرا،شانۆگەری (مەملەکەتی ئەفیون) نووسینی ودەرهێنانی هونەرمەند (تەحسین فائق) لە ڕۆژی جیهانی شانۆ لە ساڵی 1994 لە هۆڵی گەل نمایش کرا، شانۆگەری (کەچەڵە قاقا) نووسینی شەرزاد پۆلیس دەرهێنانی هونەرمەند(ژیلوان تاهیر) ساڵی 200 لە هۆڵی گەل نمایش کرا،شانۆگەری(پەپوکە بەردی) لەنووسین (ئورگەن) دەرهێنانی هونەرمەند(سەباح عەبدولڕەحمان) ساڵی 2008 لە هەولێر نمایش کرا ،درامای (نامە) لە نووسینی هونەرمەند (چەتە حەسن) دەرهێنانی هونەرمەند (وەلید نانەکەلی)،درامای

(هەڵگەڕانەوە) نووسینی کەریم بایز دەرهێنانی هونەرمەند (تەلعەت سامان)، درامای (ترس و ئەقین) نووسینی(عەبدولڕەحمان پاشا) دەرهێنانی هونەرمەند (ڕەفیق نووری حەنا)، فلیمی(گەڕەکی داهۆڵەکان) نووسینی (شەرزاد عەبدولڕەحمان) دەرهێنانی هونەرمەند (حەسن عەلی) ساڵی 2009، درامای (خەونە ئازادەکان) نووسینی و دەرهێنان (سەباح عەبدولڕەحمان) 2003،درامای (چارەنووس) نووسین و دەرهێنانی هونەرمەند (حەسن عەلی) ساڵی 2000 ،درامای (کێ بەرپرسیارە) نووسین و دەرهێنانی هونەرمەند (ئەحمەد سابیر باڵا بەرز) بۆ تەلەفزیۆنی هەرێم، درامای (مەمی ئالان) لە نووسینی (ئەحمەد خانی) دەرهێنانی هونەرمەند (ناسر حەسن) لەگەڵ چەندین کاری تر..

- ئەی چالاکییەکانت لە بواری هونەری کاریکاتێری؟
- سەبارەت بە هونەری کاریکاتێریش سەرەتای دەست پێکردنم بۆ ساڵی 1984 دەستم پێکردوە لەو ساتەوە تا ئێستا (10) پیشانگای تایبەتیم کردوە لە شارەکانی هەولێر و کۆیە و پیرمام و دیانا و شەقڵاوە کردەتەوە.. لە زۆربەی ڕۆژنامەو گۆڤارەکان کاریکاتێرەکانم بڵاوکردەتەوە ..
- لە هونەری گۆرانی چرینیش خاوەنی چەند گۆرانییەکن دەتوانیت ئاماژەیان پێبدەیت؟

-لەبارەی هونەری گۆرانی ووتندا خاوەنی چەندین گۆرانیم وەکو (لەڕێگەی کانی ئاو دەنگ بەمان)، (ئەی کچی کوردەواری)،(بای شەماڵ) کە لەساڵی 1984 لە تەلەفزیۆنی کەرکووک تۆمارکرابوون ، بەڵام بەردەوام نەبووم تەینا لە بەرنامەو دراماکان جار جار گۆرانی دەڵێم.

- لە بواری هونەری کاریکاتێری و نواندن شوێن پەنجەتان دیارە،لە کامەیان زیاتر خۆت دەبینیتەوە؟
- ئەوەی ڕاستی بێت زیاتر حەز لە هونەری (نواندن) دەکەم ،چونکە زیاتر لە بینەرانیش نزیکە بە تایبەتی کاتێ لەگەڵ هونەرمەندان (سەلام کۆیی و ئیبراهیم حەکیم)، وەک ئەکتەربەشدار بووم لە بەرنامەی (ئاوێنە) کە لە کوردستان تیقی پێشکەش دەکرا ،هەروەها لە بەرنامەی (هەگبەی کوردەواری) لە گەڵ هونەرمەندان (ئەنوەر شێخانی و چەتۆ حەسن) هەستم کرد جەماوەر منیان زیاتر ناسی بەمنیش زیاترحەزو ئارەزوم بۆ هونەری نواندن بوو.

*لەگەڵ هونەرمەندی کۆچکردوو (ئەنوەر شێخانی)، بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی لە تیڤی کوردستان هەبوو بیرۆکەو ناوەڕۆکی بەرنامەکە چی بوو؟

▪ بەرنامەکە ناوی (ئاوێنە) بوو،گوزراشتی لە داب و نەریتی کوردەواری دەکرد ،لە هەمان کات دا خەندە ئامێز بوو بینەر چێژی لێوەر دەگرد،سەرکەوتنەکی بەرچاوی بەدەست هێنا ،بەجۆرێک جگە لە هاوڵاتی ئاسایی زۆرێک لە بەرپرسان چاوەڕوانی کاتی پێشکردنی بەرنامەکەیان دەکرد ، بەرنامەکە بە شێوەیەکی ڕەخنەی بونیادنەر ڕەخنەی لە دامودەزگاکانی حکومەت دەکرد بەگرە زۆر جاریش لەڕێگەی بەرنامەکە کێش و گرفتەکانی هاوڵاتیانی لە نێو دامووەزگاکانی حکومەتی چارەسەر دەکرد.

▪ بۆچی لە ئێستادا بەرهەمی هونەریت کەمە؟

▪ ئەوەی راستی بێت بەهۆی نەخۆشی بەتایبەتی نەخۆشی شەکرە و چەوری و فشاری خوێن و چاوەکانم ..باری تەندروستیم ڕێگام پێ نادات کارەی هونەری بکەم ،ئەگەرنا زۆرێک لە دەرهێنەران داویان لێکردوم بەشداریان لەگەڵ دا بکەم هەر بۆنموونە لەم ماوەی دواییەدا مامۆستا “کارۆخ ئیبراهیم حەکیم ” داوای لێکردم بەشداری لە درمای “8 دیوار” بکەم بە ڵام بەداخەوە بەهۆی نەخۆشی نەم توانی .

*وەکو شانەکارێک بینەری شانۆی لە ئێستادا حەز بەچ جۆرە نمایشێک دەکات؟

▪ بینەری شانۆ لە ئێستادا حەز بەجۆرە نمایشێک دەکات کە ناسەرییەکانی خۆی تیادا ببینێتەوە یاخود حەزدەکات کەنمایشەکان بێن و بەرامی کەلتووری کوردەواری لەبەت بەداخەوە لە ئێستا ئەو جۆرە نمایشانە زۆر کەمن ،کاتێ خۆی ئێمەمان کە شانۆگەریمان نمایش دەکرد هۆڵەکان جمەیان دەهات ،بگرە زۆر جار دەرگاو پەنجەری هۆڵەکان دەشکا بۆ ئەوەی نمایشەکە ببنین ،نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێت پەیدابوونی ئەو تەکنەلۆژیاییەی ئێستا وسەسیال میدیا تارادەیەک هۆکار بووە بۆ ئەوەی بینەر کەم رووبکاتە هۆڵەکانی شانۆ.

*پێتان وایە هونەری کاریکاتێری دەتوانێت ڕەخنە لە داب و نەریتە سلبییەکان نێو کۆمەڵگا بگریت؟

▪ زۆر جار ئەمەی هونەرمەندانی کاریکارتێر لە ڕێگەی هونەری کاریکاتێر، چەندین ڕەخنەی جۆراجۆری نمایش کردووە بەڵام بە

داخەوە وەک پێوست بەهەند وەرنەگیراوە ، بۆیە دەتوانم بەڵام نەک هونەری کاریکاتێر بەڵکو هونەرکانی تریش وەکو شانۆ و سینەمایش نەیتوانیوە کاریگەری راستەوخۆی لەسەر وەرگر کرد بێت.

وەستانەوە لە بەرامبەر دڕندەیی دەوڵەتی ئیسرائیلدا.. عوسمانی حاجی مارف

هێرشەکان و توندوتیژی بەردومانی بێبەزییانەی دژی دانیشتوانی غەززە لەلایەن ئیسرائیلەوە، بەتایبەتی بەردومانی بیمارستانی مەعمەدانی لە غەززە، نیگەرانی جیهانی وروژاندووە. لەم ئاراستەیەشەوە سەرەتای شەڕێکی گەورەی بەرفراوانی ناوچەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەستی پێکردووە. بەتایبەتی ئەم نیگەرانیە زیاتر فەلەستینیەکانی گەمارۆدراو لە غەززە دەگرێتەوە. بەڵام ئەوەی مەترسیدارترە پێشبینی ئەوە دەکرێت، کە پەرەسەندنی ئەم هێرش و ململانێیە شەڕێکی ناوچەیی مەترسیدارو گەورەتری وێرانکەر بێنێتە ئاراوە. لەکاتێکدا هیچ کام لە لایەنە سەرەکیەکانی ئەم ململانێیە، جگە لە حەماس، لەگەڵ شەڕێکی لەم شێوەیەدا نین و سوودێکی نیە بۆیان، بەڵام ململانێی لایەنەکان و ڕوداوەکان، بەجۆرێک ئەگەری مەترسی ئەو شەڕە فراوانەیان فڕێداوەتە مەیدانی ناوچەکەوە، کە سیناریۆی ئایندەیەکی ئاڵۆزو ترسناک و پڕکارەساتی کۆمەڵکۆژی چاوەڕوانکراو بەرجەستە دەکاتەوە، هۆکاری سەرەکی ئەم ئاراستەیە لە ناواخنی بەرژەوەندی سیاسەتی فاشستیانەی دەوڵەتی ئیسرائیلەوە دژی چارەنوسی فەلەستینیەکان هەڵدەقوڵێت، بە پاڵپشتی بێمەرجی دەوڵەتی ئەمریکاو حکومەتەکانی ڕۆژئاواو دەزگاکانی پڕوپاگەندەیان کە ڕێخۆشکەرو هاندەری ئەم بەربەریەتەن.

لەڕاستیدا لەگەڵ تەواوی ئەو تاوانەی ڕۆژانە لە غەززەدا دەبینرێن، بەڵام هیچ ئاماژەیەکی بەرنامەداڕێژراوی پێشوەخت نیە کە ئیسرائیل یان بنیامین ناتانیاهو بیانەوێت مەودای شەڕەکە فراوانتر بکەن، ئەم حاڵەتەی ئێستاش لەو توندوتیژیەی بەرامبەر فەلەستینیەکان ئەنجامی ئەدەن، بەئەوەیە لەم ڕێگە نائینسانیەوە گورزێکی گەورە لە حەماس بدەن، تا بەم کردارە قێزەونە ئیعتباری هاوسەنگی هێز بۆ ئیسرائیل و دەسەڵاتی ناتانیاهو بگەڕێنرێتەوە.

ئیسرائیل نزیکەی ٣٦٠ هەزار سەربازی یەدەگی خۆی بانگهێشت کرد، کە گەورەترین بانگهێشتکردنە لە مێژووی خۆیدا، ئەمەش ئامادەکاریەکە

بەمەبەستی هێرشی زەمینی بۆ سەر غەززە. ئەم هێرشە گەر ئەنجام بدرێت، شێوەی شەڕەکە دەگۆڕێت بەرەو ئاراستەیەکی فراوانترو دەبێتە زەمینەسازی بۆ کاردانەوەو دەخالەتی لایەنەکانی تر لەم شەڕەدا، بەڵام گەر دەوڵەتی ئیسرائیل بتوانێ لەڕێگەی بەردومانەکانیەوە ئامانجەکەی بپێکێت، خۆی لە ڕیسکی ئەو هێرشکردنە زەمینیە دەپارێزێت. ئەمەش گۆڕاوەکە ڕووبەڕووی حکومەتی نەتانیاهو بووەتەوە، کە ئاخۆ لەکوێدا ئەتوانێت ئامانجەکەی بپێکێت، کەی گونجاو دەبێت کۆتایی شەڕەکە ڕاگەیەنێت، چونکە بەتوانایی لە هێرشکردنی زەمینی و مامەڵەکردن لەگەڵ دەرئەنجامەکانی ئەم شەڕەدا، بەهەر هاوپشتیەک لەلایەن ئەمریکاو ڕۆژئاواوە دەکرێت، زەحمەتە لە چاوەڕوانی شەڕێکی فراوان و سەرتاسەریدا خۆی ڕاگرێت و بەسەلامەتی لێی بێتە دەرەوەو زامنی سەرکەوتن بکات.
نەتانیاهو لە بەرامبەر قەیرانێکی گەورە ڕووبەڕوو دەبێتەوە، ئەگەر لە دوو بەرەدا شەڕی هێرشی زەمینی بکات. لەلایەک لە غەززەو لەلایەکی تر لە بەرامبەر حزبولڵادا. جگە لەوەی گەر ئاراستەی شەڕەکە بەو جۆرە پەلبهاوێت بۆ چەند بەرەیەک، ئەوکات لایەنی تر کێشدەکات بۆ ناو مەیدانی شەڕەکە، وەک ئێران و سوریاو عێراق و هێزە میلیشیاکان. ئەوکات لەم شەڕەدا جگە لە وێرانکاری و قوربانیەکی بێشومارتر، دۆڕاو یا براوە نادیار دەبێت، بەڵام زیاتربونی کوشتار و کارەساتەکان مسۆگەر دەبن..!
هەر لەبەر ئەم هۆکارانەش حزبولڵاو و ئێران جگە لە دروشمی هەڕەشە بەرامبەر ئیسرائیل، لەباری عەمەلیەوە دیار نیە کە بیانەوێت خۆیان بخەنە ناو ململانە و شەڕەکەوە. هەرچەندە ئاماژەیەک هەیە کە پێیانوایە حەماس بە هێرشەکەی هەماهەنگی لەگەڵ ئێران و حزبولڵادا کردبێت، بەڵام هیچ بەڵگەیەکی ڕۆشن نیە کە ئەم ڕێکەوتنە بسەلمێنێت. ئەوەشی کە ڕوویداوە ئەوە نیشان ئەدات تەنها حەماس بەخۆی نەخشەی هێرشکردنە سەر ئیسرائیلی داڕشتوە. دوای هێرشەکانی حەماس هیچ هێرشێکی هەمەلایەنە لە باکورەوە ڕووی نەداوە، هیچ بەڵگەیەکیش نیە کە ئامادەیی بۆ کرابێت، ئەوەش بە لەبەرچاوگرتنی دۆخی نالەباری ئابووری و سیاسیە لە لوبناندا بواری ئەو فرسەتەی نەداوە، چونکە لە ئێستادا شەڕ لەگەڵ ئیسرائیل دەتوانێت ببێتە هۆی داڕمانی زیاتری لوبنان.
پێموایە بەهەمانشێوە ئێرانیش سوود لە شەڕێکی فراوانی سەرتاسەری وەرناگرێت. ئێران ململانێیەکی سنوورداری لەگەڵ ئیسرائیل پێ باشترە نەک شەڕێکی ئاشکرا. بەتایبەتی کۆماری ئیسلامی ئێران تازە یەکێک لە گەورەترین هەڕەشەکانی بەردەم دەسەڵاتەکەی خستەتە کەنارەوە. دوای تێپەڕبوونی ساڵڕۆژی کوژرانی مەهسا ئەمینی تاڕادەیەک هەناسەیەکی

ئاسوودەیی هەڵمزیوە. جگە لەوەش ئابوری ئێران لە قەیراندایەو ئێستا سەرنجی سەرەکی کۆماری ئیسلامی لەسەر ڕێککەوتنە لەگەڵ واشنتۆن بۆ کەمکردنەوەی پەرەسەندن و ئازادکردنی پارەی ئێران و سووککردنی سزاکانی سەر فرۆشتنی نەوتی ئێران. ئێران لەم هێرشەی حەماس سەری سوڕماوەو لەم بارەیەوە هەماهەنگی لەگەڵ بزووتنەوەی حەماسدا نەبووە، بەڵام ناتوانێ پشتیوانی لە حەماس فەرامۆش کات. لە هەمانکاتدا ئێران ئاماژەی بەوەداوە ئەگەر ئیسرائیل بەردەوام بێت لە بەردومانی غەززە، ناچار دەبێت دەخالەت بکات. ئەمەش واقعیەتێکی نەخوازراوو نەگونجاوە کە لە بەردەوامی شەڕەکەدا ئێران ناچار دەبێت بەجۆرێک لەم شەڕەوە بئاڵێنێت.

سیاسەتی ئیدارەی بایدنیش، پاش زنجیرە شکستەکانی ئەمریکا لە نەخشەو سیاسەتەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لە ڕوودانی ئەم هێرشەی حەماسدا کەوتەتە بەر گێژاوێک کە زەحمەتە بۆی ڕاگرتنی هاوسەنگی بکات لە نێوان شەڕی ئۆکرانیا، قەیرانی لەگەڵ چین لەسەر تایوان، کێشەو کودەتا لە ئاڵوگۆڕی چەند حکومەتێک لە ئەفریقادا، هەروەها هەڵگیرسانی شەڕێکی سەرتاسەری لە ناوچەکەدا بە قازانجی ئەمریکا نابێت، چونکە ئاستی کێشمەکێشی بەرامبەر روسیاو چین و هەر ووڵاتێکی تری زلهێزی دنیا زیاتر دادەبەزێنێت.

بەگشتی ووڵاتانی عەرەبیش لە هەڵگیرسانی شەڕی ناوچەیدا بە شکستێکی گەورە دەنێ دەرەوە، لە میسرەوە تا سوریا و سعودیە، هیچ دەستکەوتێکیان لە شەڕێکی هەمەلایەنەی ناوچەیدا نییە. میسر ترسی هەیە لە لێشاوی غەززەیەکان بە ژمارەیەکی زۆرەوە بە ناو سینا. دوای دە ساڵ لە قەیران و دابەزینی ئابووریەکەی لە بەرجەستەبونەوەی ئەم شەڕەدا فڕێ بدرێتە بەر دەرگای کۆتاییەوە، لە سوریاش ئەسەد سەرقاڵی ئاساییکردنەوەی پەیوەندیەکانیەتی لەگەڵ ووڵاتانی عەرەبی و گەڕانەوە بۆ ناو جامیعەی عەرەبی، لە پێناو گەڕاندنەوەی شەرعیەتی سیاسی ئەسەدو دەرچونیان لە قەیرانی ئابوری.

شازادەی جێنشینی سعودیە، کە لە ڕێگەی هەوڵی ئاساییکردنەوەی پەیوەندیەکانی لەگەڵ ئیسرائیلدا بوو، لە ئەنجامی بەردومانی غەززەدا دەرگیر بە ناکۆکیەک بوە، ناچارکرا ڕێڕەوی خۆی بگۆڕێت، چونکە ئەگەری شەڕێکی سەرتاسەری، تەحەدایەکی گەورەیە بۆ سەر سعودیە و شازادەکەی کە بیەوێت خۆی وەک سەرکردەیەکی بێڕکابەری جیهانی عەرەبی جێگیر بکات.

بەگشتی ئەوەی ڕەچاو دەکرێت هەموو لایەنەکان ئەم شەڕەیان ناوێت و لە بەرژەوەندی هەموو لایەنەکاندایە کە ڕێگری لە شەڕی سەرتاسەری پەسەند بکەن. لەبری شەڕ، پێویستیان بە ئاساییبونەوەو ئارامی ناوچەکەیە بۆ سەرمایەگوزاری، بەڵام بە شێوەیەک لایەنەکان بە

مامەڵەی دۆخەکەوە سەرقاڵن، لە ئاکامی ئەو گیژاوەی دەرگیری بون، بەبێ ویستی خۆیان پێشبینی ئەگەری هەڵگیرسانی شەڕەکە زیاتر دەکرێت.
ئەگەر لەشکرکێشی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە بەردەوام بێت و سەرکەوتو بێت لە نەهێشتنی حەماس لە غەززەدا، حزبولڵا ناچار دەبێت دەخالەت بکات، ئەم کارەش بۆ ڕزگارکردنی حەماس ناکات، بەڵکو بۆ ڕزگارکردنی خۆیەتی. لەم حاڵەتەشدا حزبولڵا ڕاستەوخۆ ئێران دەخاتە ناو گێژاوی ململانێکەوە. لەهەمانکاتدا سەرەڕای ڕاگەیاندنی ئێران بە دژایەتی فراوانکردنی شەڕەکە، بەڵام وەزیری دەرەوەی ئێران هۆشداریی دایە ئیسرائیل لەوەی ئەگەر بەردومانەکانی بۆ سەر غەززە ڕانەگرێت، ڕوو بەڕووی "بومەلەرزەیەکی توندوتیژ" دەبێتەوە.
لە ئەگەری تێوەگلانی ئێران و حزبولڵا لە شەڕەکەدا، ئیدارەی بایدن لەژێر فشارێکی گەورەدا خۆی دەبینێت بۆ دەخالەتی لە ڕووی سەربازیەوە، سەرەڕای خواستی ئەمریکا بۆئەوەی ئەم شەڕە نەکات، تێوەگلانی ئێران و حزبولڵا دەتوانێت ببێتە هۆی تێوەگلانی واشنتۆنیش لە شەڕێکی بەرفراوانی ناوچەیدا.
ئاشکرایە کە هەر دەخالەتێکی سەربازیی ڕاستەوخۆی ئەمریکا لە غەززەدا، یان دژ بە حزبولڵاو ئێران ئەنجام بدرێت، ئاکامەکەی پەرچەکرداری هێرشی گەورە دەبێت بۆ سەر هێز و بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەتایبەتی لەلایەن گروپە چەکدارەکانی سەر بە کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە، کە پێشتر میلیشیاکان لە عێراق و لە یەمەن هۆشداریان داوە لە فراوانبونەوەی شەڕەکەدا، لە بەرامبەر هەر دەخالەتێکی ئەمریکادا کاردانەوەیان دەبێت، لەهەمانکاتدا روسیاو هاوپەیمانەکانی بێدەنگ نابن.
سەرەڕای زانیاری و ئاگاداری واشنتۆن لەو مەترسیە گەورەیەی کە ئەگەری ئەوەی هەیە کردەوەکانی ئیسرائیل لە غەززە بیانخاتە ناو شەڕێکی هەمەلایەنەی ناوچەییەوە، کە نە خزمەت بە بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاو نە ئیسرائیل دەکات. بۆیە هۆشداریدانی ئەمریکا تەنها بە حزبولڵا و ئێرانە کە خۆڕاگری و ئارامی پێشنیار دەکات بۆیان، بەبێئەوەی هەمان داواش لە ئیسرائیل بکات، بە ئەگەرێکی زۆرەوە کردارەکانی ئێستای ئیسرائیل دەبێتە هۆی ئەو سیناریۆ کارەساتبارەی کە خودی ئەمریکاش لێی دەترسێت.
ئەم هەڵوێستەی بایدن کە تەنها ئامۆژگاری نادروست بەئیسرائیل دەدات، بەجیا لەوەی دەبێتە هۆی گیان لەدەستدانی هەزاران ئەمریکی لە جەنگێکی تری بێمانا و ناپێویست لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لەهەمانکاتدا بایدن شکستێکی گەورەی تر لە ناوچەکەدا بۆ ئەمریکا تۆمار دەکات لەسەر حسابی قوربانیدان بە سەدان هەزار لەخەڵکی

بەتاوان.

بەگشتی دەتوانین ئەوە بڵێین ئەو کردارە نابەرپرسانەی حەماس بە جۆرێک دۆخەکەی شڵەقاندووە، کێشەکان و ململانێی لە ئاستی جیهان و ناوچەکەدا خستۆتە بەردەم هەڵومەرجێکی پێچیدەی وەهاوە، کە لایەنەکان لەگەڵ ڕێڕەوی ڕوداوەکاندا ناتوانن نەخشەیەکی ڕۆشن و گونجاو بۆ مامەڵەی دۆخەکە بەدەستەوە بدەن.

جێبەجێکردنی ئەو نەخشە نائینسانی و سەرسوڕهێنەرەی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا نیشانیدا، بەجیا لەوەی دۆخەکەی بە جۆرێک شڵەقاندو ناوچەکەی لە بەردەم مەترسی و کارەساتی گەورەدا بەرەوڕوو کردۆتەوە. بەڵام لە هەمانکاتدا کێشەی فەلەستین کە ماوەیەکی زۆرە خەوێندراوەو بێدەنگی لێکراوە، خستەوە بەردەمی ڕای گشتی لە جیهاندا. ئەمەش ئەو ئاکامە ئەدات بەدەستەوە، کە هەر جۆرە مامەڵە و بەرخوردێك، لە بەرامبەر دۆخی ناوچەکەدا بە هەڵگیرسانی شەڕی بەرفروان بگات، یان لە کۆتایی شەڕدا، یاخود بەرگرتن بەم شەڕە، پێویستە بەجدی کێشەی فەلەستین لەسەر مێزی تەواوی لایەنەکان دابنرێت و یەکلایی بکرێتەوە، چونکە هەر بەرنامەیەک بۆ ئاسایکردنەوەی دۆخەکە پێش شەڕ یا دوای شەڕ لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بە بێ یەکلاییکردنەوەی ئەم کێشەیە، ئەگەری دوبارە بونەوەی نمونەی کردارەکانی حەماس و هێرشی دڕندانەی ئیسرائیل و بەردەوامی لە نائارامی و ناجێگیری سیاسی لە ناوچەکەدا بەردەوامی دەبێت.

ئەوەش پێویستە لەم هەڵومەرجەدا ئاماژەی پێبدەین و خاڵی لەسەر دابنێین، هێرشە وێرانکاری و دڕندانەکانی ئیسرائیلە لە بەرامبەر خەڵکی بەتاوانی فەلەستیندا، بۆتە جێگای بەڕێخستنی ناڕەزایەتی جەماوەرێکی بەرفراوان لە جیهاندا، کە خواستی ڕاگرتنی شەڕو سەرکۆنەکردنی کردارەکانی ئیسرائیل، ناوەڕۆکی جوڵەو دروشمەکانیانە. ئەم ناڕەزایەتیەش لە بەرەیەکی ئینسانی و ئازادیخوازی بەرفراوانە، کە بەمانای بەرگری لە ژیان و گوزەران و دابینکردنی ئارامی و ئاسایش بۆ خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل نیشان ئەدات، نە لایەنگری حەماسو نە لایەنگری دەوڵەتی ئیسرائیلە. ئەوەی پێویستە لە ڕێکخستنی ئەم بەرەیەدا بەرجەستە بێتەوە، بەجیا لەوەستانەوەیان بەرامبەر شەڕی بەربەریانەو تاوانەکان و داگیرکاریەکانی ئیسرائیل، پێویستە پێداگری و فشارهێنان بێت بۆ چارەسەری کێشەی فەلەستین و دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین، بەهێزبونی ئەم بەرەیە لەگەشەسەندنی خۆیدا ئاراستەی دابینکردنی دەسەڵاتی ڕاستەوخۆی خەڵکە لە دەسەڵاتی سیاسیدا، ئەمەش کە ڕێگایەکە بۆ ڕزگاری بەشەریەت لەم نەهامەتی و کارەساتانەی کە گەورەترین

نائاسایشیان بۆ ئینسانەکان بەرهەم هێناوە.

هەرێمی کوردستان، شکستی دەسەڵات و دوو بەدیلی واقعی و عەمەلی.. نادر عەبدولحەمید

شکستی تەمام عەیار و هەمەلایەنەی دەسەڵاتدارانی هەرێم لە باری ئابووری و سیاسی و کارگێڕی و …هتدەوە، بانگەشەیەکی خەڵکی ناڕازی وەیا ناوزڕاندنی دەسەڵات نییە لەلایەن ئۆپۆزیسیۆنی لیبراڵ قەومی و ئیسلامییەوە، بەڵکو واقعێکی دەردناک و تڕاژیدیایەکە کە جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشی هەرێمەکە تیایدا دەژین، هەتا حزبەکانی دەسەڵاتداریش ناتوانن نکۆڵی لێبکەن و بەجۆرێک دانی پێدا دەنێن و بەوبیانوو دەهێننەوە بۆ پینەوپەڕۆکردنی و چۆنییەتی هاتنەدەرەوە لێی.

یەکەم: شکستی سیاسی

ئەمەی ئەمڕۆ پێی دەوترێت (حکومەتی هەرێمی کوردستان) لە ڕاستیدا قاوغێکی بەتاڵە، چونکە گوزارش ناکات لە دەسەڵاتێکی ناوەندی یەکگرتوو لە هەرێمەکەدا کە یاسا و دادگای سەربەخۆی هەبێت لە حزبە فەرمانڕەواکانی. لەماوەی سێ دەیەی ڕابردوودا کە ئەم هەرێمە لەژێر فەرمانڕەوایەتیی حزبەکانی دەسەڵاتدا بووە، نەیانتوانی حکومەت و کارگێڕییەکی دەوڵەتییانەی تۆکمە و یەکگرتووی بورژوازی خاوەن دامەزراوەی سیاسی و مەدەنی بهێننەدی. بەدرێژایی زیاتر چارەکە سەدەیەک ئەم هەرێمە وەک دوو زۆنی لە یەک دابڕاوی کارگێڕی و سیاسی "زەرد"ی هەولێر و دهۆکی (پارتی) و "سەوز"ی سلێمانی و هەڵەبجەی (یەکێتی) لە ڕێگەی میلیشیا و دامودەزگای ئەمنی حزبی سەرکوتگەرانەوە بەڕێوە دەبرێت.
نەک هەر ئەم شکستە سیاسییە گەورە و ستڕاتیژییەی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد (کوردایەتی)، بەڵکو ئەو ڕێککەوتن و هاوپەیمانییەتییە ستڕاتیژەی کە لە نێوان دوو حزبی سەرەکی ئەم بزووتنەوەیەدا لە ساڵی (٢٠٠٧) مۆرکرابوو مرد، و ئێستا هەر حزبە،

نەک ژێربەژێر بەڵکو بەئاشکرا، لە هەوڵی هەنانەدی هاوپەیمانەتی دایە بەدژی ئەوی تر لەگەڵ لایەنە دینی و قەومییەکانی دەسەڵاتی مەرکەزی و واژەکردنی گرێبەستی یەک لایەنە لەگەڵ حکومەتی بەغدا.
ئەمە و هیچ شتێکیشیان پێ نەماوە بە جەماوەری زەحمەتکێشی هەرێمەکە جگە لە سەرکوتی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی بەردەوامی ڕۆژانەیان و ڕاوەدوونان و گرتنی هەڵسوڕاوان و چالاکوانانیان. ئەم جەماوەرە دەمێکە خوازیاری ڕزگاربوونن لەدەستیان و ئەمەش نەک هەر لە خۆپیشاندان و ڕاپەڕینەکانیاندا، بەڵکو هەتا لەو ڕۆژە زۆر کەمەی بەشداریان لە هەڵبژاردنی پەرلەمانیشدا دەردەکەوێت، کە تیایدا ئەو حزبانە لە ڕێگەی تەزویر و ساختەکارییەوە خۆیان بە “سەرکەوتوو”ی هەڵبژاردن ڕادەگەیەنن.

دووەم: ئیفلاسی ئابووری
لە بودجەی ناوەندی عێراق، لە یەکەمین دە (١٠) ساڵەی دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس (٢٠٠٤-٢٠١٤)، وەڕای داهاتی ناوخۆ، پشکی هەرێم لەم بودجەیە لە (١٧%) بووە، کە کۆی گشتی بەپێی ئامارە فەرمییەکان لەو ماوەیەدا (٤٢) ملیار دۆلار پشکی هەرێم بووە (بڕوانە جەدوەلی ئامارەکە). جا لەگەڵ ئەم هەموو داراییە زەبەلاحەدا ژێرخانێکی ئابووری سەردەمیانەیان دانەمەزراند، بەڵکو بەپێچەوانەوە زۆربەی هەرە زۆری ئەو داراییە بەتاڵان برا و وەک کۆڵەکەی سەرمایە گردبۆوە لای کۆمپانیاکانی سەر بە هەردوو حزبی دەسەڵات و بەرپرسانی حزبی و حکومی پلەبالا کە مەنەپۆلی بازرگانی و زەوییوزارە پڕبەهاکانی دەوروبەری شارەکان و سامانە سروشتییەکانیان کردووە. هەر بەیەش لە ماوەیەکی زۆر کەمدا هەزاران ملیۆنێر و سەدان ملیاردێری دۆلار لە کوردستانی عێراقدا، لە داوێنی حزبەکانی دەسەڵاتدا، وەک قارچکی بەهار هەڵتۆقین و پەرەیاندا بە گەندەڵییەکی لەڕاددەبەدەر کە جەستەی کۆمەڵگەکەی داڕزاندووە.
هەروەها گرتنەبەری ستراتیژی سەربەخۆیی ئابووری هەرێم لە (٢٠١٤)دا لە بواری بەرهەمهێنان و بەبازاڕکردنی نەوت و گازەوە لە ڕێگەی کۆمپانیا نێودەوڵەتییەکان و تورکیاوە، بووە هۆی بڕینی پشکی هەرێم لەو ساڵە بەدواوە لە لایەن حکومەتی ناوەندییەوە، کە ئەمەش بەدەوری خۆی حکومەتی هەرێمی ئیفلیج کرد، کە نەک هەر نەیتوانی شایستە داراییەکانی کۆمپانیاکان دابین بکات، بەڵکو هەتا مەجبوور بوو دەستبخاتە قورگی کارمەندان و کرێکارانی کەرتی گشتیش و موچەکانیان بە نیوەناچڵی و بە بڕینی بەشێکەوە پێ بدات، لەگەڵ پێنەدانی چەند موچەیەک لە ساڵێکدا بە ناوی پاشەکەوتەوە، کە بەگشتی بازاڕی

پوکاندنەوە و زیاتر لە (٣٠٠٠) کۆمپانیا مایەپوچیان ڕاگەیاند و بووە هۆی پانوپۆکردنەوەی داوەنی بێکاری لە کوردستان بەشێوەیەکی سەرسامئاوەر، کە کەچ و کوڕی لاوان و خانەوادەکانیان بەدوای خۆیدا هێنا بە دەرەوەی وڵات.
نەک هەر ئەوە بەڵکو دوای ئەم هەموو هاشووشە بە سەربەخۆیی ئابووری، بەناچاری دەسیەی نەوت و گازیان ڕادەستی حکومەتی ناوەندی کردەوە و حکومەتی هەرێمیش زیاتر لە (٣٢) ملیار دۆلار قەرزارە. ئەمە چ ئیفلاسیەکی گاڵتەجاڕییە! نەوت و گاز بە ماوەی هەشت – نۆ ساڵ لە بازاڕەکانی جیهاندا بفرۆشیت و لەوسەریشەوە حکومەتەکەت ئەو هەموو ملیارە قەرزار بیت؟ خۆ بەیاریش نییە کە ئەم قەرزانە کۆمپانیاکانیان و سەرمایەدارانی ملیۆنێر و ملیاردێر بیدەنەوە، بەڵکو هەر لەسەرەتاوە حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵات وەک بڕینی خزمەتگوزاریی شارەکان و کەرتەکانی تەندروستی و پەروەردە و دانەمەزراندن لە کەرتی گشتیدا، کردوویانەتە باجی سەرشانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و مناڵەکانیان و نەوەکانی داهاتووشیان.

سێیەم: چاکسازی هیچ مانایەکی بۆ نەماوەتەوە لەناو دەسەڵاتدا

ساڵانێک هەردوو حزبی (پارتی) و (یەکێتی) و حکومەتی هاوبەشیان بە دەنگی بەرز باسیان لە چاکسازی دەکرد، هەتا سەرۆک وەزیرانی ئێستا (مەسرور بارزانی) لە پێکهێنانی کابینەی نۆهەمی خۆیدا لە (٢٠١٩)، ناوی حکومەتەکەی خۆی نا (کابینەی چاکسازی)، بەڵام حکومەتەکەی ئەو زیاتر لەوانەی پێش خۆی هەژاری و نەداری بەسەر جەماوەردا داسەپاند، لێرەوە لە میانەی ئەزموونێکی سیاسی ڕۆژانەدا جەماوەر بۆیان دەرکەوتووە و پێیان بەو ڕاستییە بردووە کە هیچ مانایەک نەماوەتەوە بۆ چاکسازی لەناو ئەم حکومەتە و لە ڕێگەی ئەم حزبانەی دەسەڵاتەوە، جا مەسەلەکە لە ئێستادا بۆ ئەو جەماوەرە بۆتە ئەوەی چۆن چۆنی ڕزگاریان بێت لە دەستیان.

چوارەم: ڕەوتە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکان و بەدیلە جیاوازەکان

لێرەوە، لە ئیفلاسی سیاسی و ئابووری و داخرانی دەرگای هەرجۆرە چاکسازییەک لەناوخۆی خودی حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵاتدا، چوار ڕەوتی کۆمەڵایەتی سیاسی؛ قەومیە لیبەراڵەکان و ئیسلامی سیاسی و شۆڕشگێڕانی پۆپۆلیست و سۆشیالیستە شۆڕشگێڕەکان کەوتوونەتە کێشمەکێش لە نێوخۆیاندا، لە پێناو زاڵکردنی ئاسۆی خۆیان بەسەر کۆمەڵگە و هەڵخڵاندنی (حەشدی) جەماوەر بە پێی ئەجیندا سیاسییەکانی خۆیان و پاڵەوەنانیان ڕووەو هێنانەدی ئەو ئامانجانەی کە تایبەتن بە بزووتنەوەکەی خۆیانەوە، هەر هەمووشیان

لە ژێر پەردەی ئەوەدا کە هەوڵدەدەن وەهام بە خواستەکانی جەماوەری ستەمدیدە بدەنەوە.
کێشمەکێشی ئەم بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە سیاسیانە، نەک هەر بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆی دژایەتی حزب و ڕێکخراوەی بزووتنەوەیەک بە حزب و ڕێکخراوەی بزوتنەوەکانی تر، بەڵکو لەڕێگەی ڕکابەری نەوخۆیی و ململانەی "خێزانی" لە نێوان حیزب و ڕێکخراوە جیاوازەکانی بزووتنەوەکەی خۆشیانەوە و دەڕواتە پێشەوە. هاوپەیمانەتی دوو بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی سیاسیش بە باڵادەستی خۆیان و دژایەتی و پاشەکشەپێکردنی بزووتنەوەکانی تر هەر بە هەمان شێوە دەڕواتە پێشەوە. لێرەوە جۆرەها ئەجیندای سیاسی و بەدیلی جۆراوجۆر دەخرێنەڕوو لەسەر ئاستی کۆمەڵگە، بە ئامانجی لەقاڵبدانی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان و کۆنترۆڵکردنیان و ئاراستەکردنیان بەرەو بەدیهێنانی ئەجێندای دیاریکراو.
سەرەڕای ئەو هەموو ژمارە زۆرە لە ڕەوت و ڕێکخراوە و حزب و بلۆک و قەوارەی سیاسی، وە سەرەڕای ئەو هەموو ئەجیندا و بەدیلانەی کە دەخرێنەڕوو، بەڵام هەر هەموویان لەناو چوارچێوەی دوو بەرەی چینایەتیی گەورەی ناکۆک بەیەکدا ڕیز دەبەستن و لە قاڵبی دوو ئەڵتەرناتیڤی نەوعی دژ بەیەکدا جێ دەکەون، کە ئەویش؛ یا چاکسازیی بورژوازییە لەناو هەمان ڕژێمی سیاسی ئابووریدا، یان ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی و هەڵتەکاندنی ئەم ڕژێمە سیاسی ئابوورییەیە لە ڕوانگەی کرێکاری کۆمۆنیستەوە، بەمانەک تەواوی ئەو حزب و ڕەوت و ڕێکخراوە جۆراوجۆرانە و ئەو بەدیلە ڕەنگاوڕەنگانە پۆلێن دەکرێن بەسەر دوو پۆلدا؛ بەدیلی ڕیفۆرمیستی بۆرژوا نیولیبراڵی ناسیۆنالیست و ئیسلامی لەلایەک و بەدیلی شۆڕشگێڕانەی سۆسیالیستی کرێکاری لە لایەکی تریدا.

- بەدیلی ناسیونالیستە لیبراڵەکان

ناسیۆنالیستە لیبراڵەکانی کوردستان سەرەتا لە هەوڵی ئەوەدا بوون کە لە ڕێگەی هەڵبژاردنی و فشاری پەرلەمانی خستنە سەر حیزبەکانی دەسەڵات (پارتی) و (یەکێتی) و چاکسازییەکانی پەرلەمانییەوە، دەوڵەتی یاسا و دامەزراوەیی لە کوردستاندا بەتەدی. ئێستا پاش تێپەڕینی چەندین خولی پەرلەمانی، ئەم لیبراڵە ناسیونالیستانە بە ئومێد بوون لەوەی کە لە ڕێگەی خودی ئەم حزبانەی دەسەڵاتەوە ئەم ئامانجەیان بەتەدی، بۆیە بانگەشەی ئەوە دەکەن کە خودی ئەو حزبانەی دەسەڵات ڕێگرن لە بەردەم هاتنەدی دەوڵەتی یاسا و دامەزراوەیی و خوازیاری لاچوون و لابردنی ئەو حزبانە و دەسەڵاتیانن، بەڵام ترسیان هەیە ئەمە لە ڕێگەی ڕاپەڕین و شۆڕشی

جەماوەرییەوە ئەنجام بدرێت، لێرەوە لە هەوڵدان تا ئەم حزبانەی دەسەڵات لە ڕێگەی فشاری وڵاتانی ڕۆژاوایی وەلا بنرێن ئەویش بە ناچارکردنیان بە هەڵبژاردنێکی "پاک و بێخەوش"ی دوور لە ساختەکاری و لە ژێر چاودێری نێودەوڵەتیدا.
حزبی (نەوەی نوێ) سەر بەم بەدیلە نیولیبراڵەیە کە دەیەوێت لە ڕێگەی پەرلەمانەوە دەسەڵاتدا بگرێتە دەست و حکومەتێکی نوێ پێکبهێنێت بە بەشداریی چەند لایەنێکی قەومی و ئیسلامی، وە لە هەمان کاتدا پارێزگاری لەو دامەزراوانەی حوکمڕانی بکات کە لە لایەن دوو حزبی دەسەڵاتداری تا ئێستاوە دروستکراون، واتە هێنانەکایەی ئاڵوگۆڕێکی سیاسیی شکڵی، لەسەرەوەی کۆمەڵگەدا ئەویش بە لابردنی تەنها سەروپێتەڵاکی دەوڵەت و هێشتنەوەی هەمان قەوارەی دەوڵەت و هەمان دامەزراوەکانی حوکمڕانی. هەرچی وڵاتانی دیموکراسی ڕۆژئاوایی و ئیمپریالیزمی ئەمریکییە، پشتیوانی ئەم گۆڕانکارییە شکڵی و ڕووکەش و فەرمییە دەکەن، بە ڕزگارکردنی دۆخەکە و ڕێگری کردن لەوەی لە ژێر کۆنتڕۆڵ دەرچێت، لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندی و ئەجێندا جیۆپۆلەتیکیەکانیان لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

• بەدیلی ئیسلامی سیاسی

ئیسلامی سیاسی هێزێکی ڕێکخراوە، حزبەکانی لە پەرلەمانی کوردستان خاوەن کورسین و لە دامودەزگاکانی دەوڵەت و دادگاکانیشدا کاریگەرییان هەیە، وە بە هاوکاری حزبەکانی دەسەڵات پەنا دەبەنە بەر داسەپاندنی یاسای کۆنەپەرستانە، بەتایبەتی دژی ژنان و گەنجانی تینووی ئازادی، بە ڕێگری لە ئازادییە مەدەنییەکان و پەیوەندیی کۆمەڵایەتی پێشکەوتنخواز، و لە قاڵبدان و بەرتەسک کردنەوەی ململانێی چینایەتی لە کۆمەڵگادا. زووتر ئەم حزبە ئیسلامییانە هاوبەشی (یەکێتی) و (پارتی) بوون لە کابینە جۆراوجۆرەکانی حکومەتی هەرێمدا، لە ئێستاشدا دەرفەتی ئەوەیان هەیە کە هاوبەشی داهاتووی حکومەتی حزبی (نەوەی نوێ) بن، یان بەشێک بن لە هاوپەیمانێتییەکی حکومەتی نێوان چەند حزبێکی قەومی و ئیسلامی، بەڵام ئەوەی کە ئیسلامی سیاسی ببێتە بەدیلێکی سەربەخۆ بە دۆخی ئێستای کوردستان دوورە لە واقعەوە.
ناوەڕۆکی ئابووری بەدیلی هەموو حزبە ئیسلامییەکان هەمان بەدیلی نیولیبڕاڵی ناسیونالیستەکانە بەکەمێک خێروخێراتی ئیسلامییەوە، ئەمەش لە نمونەکانی جمهوری ئیسلامی ئێران و ئەفگانستان و تورکیا و سعودیە... شدا، ڕوون و ئاشکرا دیارە کە هەمان سەرمایەداری نیولیبرالیزمە، بەڵام ئەوەی جیایان دەکاتەوە لە ناسیونالیستە لیبڕاڵەکان، دەخالەتکردنەناو کاروباری شەخسی تاکەکەسی و

داسەپاندنی کەنەپەرستییەتی ئایینی بەسەر کۆمەڵگە و سەرکوتی ئازادی بە پەردەیە، کە لە مەشیاندا ناسیونالیستەکان لە بەرژەوەندیانە نەک هەر سازشکار بن لە بەرامبەریدا، بەڵکو بە ئاشکراش دەست تێکەڵاو بکەن لەگەڵیاندا، بۆ بەرگرتن بە ڕەوتی شۆڕشگێڕانە و سۆشیالیستی ناو کۆمەڵگە، هەر ئەمەش بنەمای هاوبەشیانە لە حکومەتدا پێکەوە و بەدیلێک لە کۆکتێلی قەومی ئیسلامی پێکدەهێنن بۆ دەسەڵاتی بورژوازی.

بەدیلی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری

جگە لە ناڕەزایەتیی ڕۆژانە، تووڕەیی و پەستی جەماوەریش ڕۆژ لەدوای ڕۆژ کەڵەکە دەبێت و جارجاریش سەردەکێشێ بۆ تەقینەوەیەکی بەکۆمەڵ و گروپە چەپەکان و هەڵسوڕاوانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان تیایدا چالاک دەبن، کە وەک هەمیشەش داوا دەکەن خەڵک بێنە مەیدانی خۆپیشاندان و ڕاپەڕین ئەنجام بدەن تا دەسەڵات بڕوخێنن و لە ڕێگەی پێکهێنانی شورا و کۆمەن و کانتۆنەکانەوە دەسەڵاتی خۆیان دادەمەزرێنن، هەموو ئەمانەش بەبێ ئەوەی هاوسەنگی هێز و ئاستی ڕێکخراوبوونی جەماوەر لە بەرچاو بگیرێت.

ڕوانگەی ئەم شۆڕشگێڕە جەماوەرییانە، جەماوەر وەک بەرەیەکی یەکپارچە و یەکگرتوو لەدژی حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی دوو حیزبی خاوەن میلیشیا و دامودەزگای سەرکوتگەر دەبینێت، چینەکان و ڕەوتە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکان و خەباتی چینایەتی لەناو جەماوەردا نابینێت، لە ڕوانگەی ئەوانەوە کێشمەکێشی ڕەوتە فکری و سیاسییە حزبییەکان لەناو بزووتنەوەی جەماوەریدا ناکۆکی دروست دەکات و دەبێتە هۆی لاوازبوونی ڕیزەکانی خەباتی جەماوەری، بۆیە لای ئەوان خەباتی فیکری وەک یەکێک لە پایەکانی خەباتی چینایەتی کەم بەهایە و یەکێتی گەل و هەمووبەهەموو دوژمنایەتی کردنی دەستجەمعییانەی ڕژێم بەرز دەنرخێنن.

پۆپۆلیزمی شۆڕشگێڕانە ڕەوتێکی ناتەبا و ناڕێکخراوە، چالاک و بزێوە لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان و ڕووداوە سیاسییەکاندا، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئاسۆی سەروو چینایەتییەکەی لە کۆمەڵگەیەکی سەرمایەداریدا، ڕێگرە لەوەی ببێتە بەدیلێکی واقعی بۆ چینە ڕەسەنەکانی کۆمەڵگا، چ بورژوازی و چ کرێکار، بەڵام بۆی هەیە لە دۆخێکی مێژوویی دیاریکراو و قەیراناویدا، ببێتە پردەبازێکی ڕاگوزەر و کاتی بۆ پەڕینەوەی یەکێک لە بەدیلی چینە ئەسڵییەکانی کۆمەڵگە.

بەدیلی سۆشیالیستی

ئەم بدیلە لەو ڕاستییەوە سەرچاوە دەگرێت کە کە خەڵکی کوردستان لە کۆمەڵگەیەکی چینایەتی-سەرمایەداریدا دەژین، وەک بەشێک لە سیستەمێکی ئابووری و سیاسیی جیهانی، کە تێیدا بۆرژوازی کورد بەهرەمەندە لە پەیوەندییەکی ئابووری و سیاسی و تەنانەت ئەمنی و سەربازی ستراتیژیانەی پتەو لەگەڵ بۆرژوازی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهانی ڕۆژئاوا بە تایبەتی ئیمپریالیزمی ئەمریکا. دیاردە و ڕواڵەتی دواکەوتووانەی پێش سەرمایەداری خێڵەکییانە و بنەماڵەیی و عەشایەری کە هاوڕای دەسەڵاتی ئەو دوو حیزبەیە، لە جەوهەری چینایەتی بۆرژوازیانەی ئەم حیزبانە و حکومەتی هەرێم ناگۆڕێت.

لە ئێستادا ئەم دەسەڵاتە کەوتۆتە ناو قەیرانێکی قووڵەوە، لە ئاکامی ئەوەی کە حزبەکانی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد ڕێباز و سیاسەتێکی ئابووری چینایەتی ڕوون و ئاشکرایان گرتەبەر کە نیولیبرالیزمە و پەیڕەوی دەکات لە ڕێنمایی دامەزراوەکانی وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا لە چەشنی (بانکی نێودەوڵەتی و سندوقی دراوی نێودەوڵەتی)، کە جەخت دەکەنەوە لەسەر بە تایبەتکردنی کەرتی گشتی، و شانخاڵی کردنەوەی دەوڵەت لە بەرپرسیارێتی دابینکردنی خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان، دانەمەزراندن لە کەرتی گشتیدا.

مانەوەی ئەم سیستەمە سەرمایەدارییە و دەسەڵاتی بۆرژوازی کورد، ئێستا لە دوژمنایەتییەکی ئاشکرا و ڕاستەوخۆدایە لەگەڵ ژیانی ڕۆژانەی جەماوەری زەحمەتکێش. ئەوەی کە ڕێگرە لە گۆڕینی ئەم بارودۆخە قەیراناوییەی سەرمایە و دەسەڵاتی بۆرژوازی و تراژیدیای ژیانی خەڵک، بۆ قەیرانێکی شۆڕشگێڕانە و شۆڕشێکی سۆسیالیستی کرێکاران و ڕەنجدەران و دامەزراندنی دەسەڵاتی چینایەتی خۆیان، نەبوونی ڕێکخستن و چەکداربوونیانە بە ئاسۆیەکی سۆسیالیستی نێونەتەوەیی و دابڕانی بزووتنەوەکانیان لە بزووتنەوەی سەرتاسەری چینی کرێکار لە عێراقدا. ئێمە وەک کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕەکان لە کوردستانی عێراق ڕووبەڕووی ئەم تەحەدا مێژووییە بووینەتەوە.

بەکورتی

لە ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانێکی قووڵی کۆمەڵگای سەرمایەداری و دەسەڵاتی بۆرژوایی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا، تەنها دوو بەدیلی ڕاستەقینە و عەمەلی لە ئارادایە، یان چاکسازی نیولیبراڵی بودەڵە و بەش بە گۆڕانکارییەکی شکڵی و ڕووکەشیانەوە کە لیبڕاڵ قەومییەکان و ئیسلامییەکان بانگەشەی بۆ دەکەن، یان شۆڕشی جەماوەری زەحمەتکێش کە خۆی لێکهەڵپێکابێت بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانە و

سۆشیالیستی چینی کرێکارەوە لە سەرانسەری عێراقدا و لە هەوڵی دامەزراندنی حکومەتێکی کرێکاریدا بێت لە هەرێمەکەدا بۆ جێگیرکردنی دەسەڵاتدارێتی شۆرایی و چینایەتی کرێکار بەسەر کۆمەڵگادا.

کۆتایی ئەیلول/سێپتەمبەری ٢٠٢٣

حەماس و لیکود: لێکچوونی تاوان و بیروباوەڕ.. عەلی مەحمود محەمەد

Sun, Oct 29 at 5:43 p.m.

هەرچی پارت و کەسایەتی فاشیستی جوو هەیە، لە کابینەتەکەی ئێستای لیکۆد بەسەرکردایەتی نەتەنیاهۆ کۆبوونەتەوە" یاش و شاس و زایۆنیزمی دینی و یەکێتی نیشتمانی و ئیسرائیل ماڵمانەو ......، "، پشتیوانی 106 کورسی لە کۆی 120 کورسی پەرلەمانی هەیە، کابینەکەی ئێستای نەتەنیاهۆ راستڕەوترین کابینەیە لە مێژووی دەوڵەتی نوێی ئیسرائیلدا، جگە لە پارتی کارو دوو لیستی عەرەبی چەپ و ئیسلامی، هەموو لیستەکانی دیکە لە دەوری حکومەتە راستگەرا ئاینییە یەکێتی نیشتمانییەکەی نەتەنیاهۆ کۆبوونەتەوە، تا ئەو ئاستەی نوزەی نەیاری ناوخۆیی بەرامبەر بە حکوومەتەکەی نەهێشتووەو کردویەتییە کابینەی بکوژو ببڕ، گەلی جووی لە گەلێکی زۆرلێکراوی مەزڵومی هەزاران ساڵەی قوربانی هەلۆکۆستە یەك لە دوای یەکەکانەوە کردۆتە گەلێکی بکوژو ببڕو تاوانکار، دیارە تاوانە قێزەوەنەکەی حەماسیش لە 7ی ئۆکتۆبەر کە رووی داعشی سپی کردەوە، باشترین دیاری بوو بۆ هاوچین و هاوبیروباوەڕە جووە زایۆنیزمەکەیان، لەسەر سینی زێڕ بەهانەی تاوانیان پێشکەش کردن.

حەماس و لیکۆد لە فەرهەنگی سیاسیدا لە یەك خانەی سیاسی پۆلێن دەکرێن، کە دوو پارتی راستی پارێزگاری ئاینین، حەماس کە ناسنامەی ئایدۆلۆژییەکەی لە ئیخوانەوەیە، وەك لیکۆد پارتێکی راستگەرای پارێزگارە، لە روی ئابوورییەوە هەردوو پارت باوەڕیان بە ئابووری

بازاڕە، جیاوازییان تەنها لەوەدایە هەردووك نەوەی ئیبراهیمن و یەکیان نوێنەرایەتی ئیسماعیل دەکات ئەوی دی ئیسحاق، هەردووکیان چۆن بە بەچوونی خۆیان نەوەی سامی کوڕی نوحن، بەهەمان شێوە خاوەندی یەك پێیەوو یەك ڕیش و دوژمنایەتی سەرسەختی بەرازو هاوشەوەی نزیکی شەریعەت و بیرکردنەوەن، یەکیان ناوی ئیسلامی هەڵگرتووە ئەوی دی عیبرانی.

بەڵێ ئەم جەنگە، جەنگی دوو گروپی تاوانکارن، هەرچەندە هەردوولایان خۆیان بە نوێنەری دوو گروپی زۆرلێکراوی مێژوویی دەدەنە قەڵەم، لە بە پێی یاسای جیهانی مرۆیی و ڕێکەوتنامەی جنێف و پایەکانی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی و یاساو پرنسیبە نێودەوڵەتییەکان ئەو مافەیان نییە چییان ویست بەرامبەر بە خەڵکی سڤیل و دیلی جەنگ و ناوچە سڤیل نشینەکان بیکەن، ئەوانیش مافی تایبەتیان هەیە لە ژیان و پاراستنی کەرامەتیان، مافەکانیان بە ڕێکەوتنامەی نێودەوڵەتی دیاریکراوە .

مەرەق کە هەڵوەست وەردەگرێت دەبێت بە هەردوو چاوی سەیری ڕووداوەکان بکات، هەموو تاوانەکانی ئەم خولە ببینێت، نەك تەنها ئەوەی ڕۆژی حەوتی ئۆکتۆبەر جیهانی هەژاند، یان تەنها ئەوەی دوای کاردانەوەکە بەسەر خەڵکی غەزەدا هات، لەڕەدا کارو کاردانەوە هەردووك لە ڕووی پێناسی تاوانەوە لە یەك چوارچێوەدان، تاوانی قورسن دوای پشکنین و لێکۆڵینەوە، دادگا بڕیاریان لەسەر دەدا، کە چاودێران لە خانەی تاوانی جەنگ و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی تا جینۆساید ریزی دەکەن، مەبەستم ئەوە نییە تاوانەکان پێش 7ی ئۆکتۆبەر لە یاد بکرێن، چوونکە ئەم تاوانانەی لەسەر ئەو خاکە ئەنجام دراون و دەدرێن، تاوانی زەقی گەورەن و کات و شوێن نایان سڕێتەوە، ناشبێت تاوانکار لە سزا رزگاری ببێت.

بەڵێ چەپڵە لێدان بە هەر لایەکی ئەم دوو گروپە تاوانکارە بە خۆی تاوانە، ئەوان دەیانەوێت هەردوو کۆمەڵگا لە دەوری گروپە تاوانکارییەکانیان کۆبکەنەوە، خەڵك بکەنە چەپڵەلێدەری تاوان، سەما کردن بە تاوان بەشدارییە لە ئاهەنگی تاوان.

چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەی ڕێوت لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد، سەبارەت بە ڕووداوەکانی کەرتی غەززە

موئەیەد ئەحمەد: ڕەفتاری فاشیستانە و تیرۆریزمی دەوڵەتیی ئیسرائیل و پەرچەکرداری حەماس و تیرۆریزمەکەی، لێک جیاناکرێنەوە و یەک پرۆسە و یەک واقعیەتن.

ڕێوت: سوپاس هاوڕێ موئەیەد بۆ ئەم دەرفەتە و ئەم بەدەنگەوە هاتنەت بۆ ڕۆژنامەی (ڕێوت) لەسەر ڕوداوێکی جیهانی گرنگ و نزیک لە کۆمەڵگای ئێمە لە (٧)ی ئەم مانگەوە دەستیپێکردووە. باڵی سەربازی ڕێکخراوەی حەماسی فەلەستینی و چەند گروپێکی جیهادی تر هێرشیان کردە سەر دەوڵەتی ئیسرائیل و کردەوەیەکی سەربازی غافڵگیرانە و سەرکەوتوانەیان بەڕێوەبرد و لەوەوە جەنگێکی خوێناوی درێژەی هەیە. بە ڕای تۆ ئەم کوشتوکوشتارە چۆن هەڵدەسەنگێنی و بەرەو کوێ دەڕوات و هیزەکانی دەرگیری ئەم جەنگە چۆن دەبینی؟

موئەیەد ئەحمەد: دەستانخۆش بێت و زۆر سوپاس، بە منیش زۆر گرنگ بوو کە دەربارەی ئەم مەسەلەیە بدوێین. ئەم دەورەیە لە کوشتوکوشتار و ماڵوێرانی و دەربەدەری، ئەڵقەیەکی دیکەی ئەو زنجیرە دوور و دریژە کارەساتبارەیە کە بە دەیان ساڵە لە ئارادیە و بەرۆکی بە خەڵکی مەدەنی و دانیشتوانی بێتاوانی فەلستین و ئیسرائیل گرتووە. جینۆسایدی دانیشتوانی کەرتی غەززەش کە دەوڵەتی ئیسرائیل و حکومەتەکەی و هێزەکانی ئەنجامی ئەدات لە ئیستادا درێژەی سیاسەت و پڕاتیکی بەردەوام و چەند دەیەیی هەمان ئەم دەوڵەتەیە دژ بە فەلەستینیەکان. جیاوازیەکەی هەر ئەوەیە کە ئەمجارەیان بە دوای ئەو هێرشە سەربازی و کارە تیرۆریستیە وەحشیانەیەی ڕۆژی ٧ ئوکتۆبەر دێت کە حەماس و جیهادی ئیسلامی و باڵە سەربازیەکەیان؛ کەتائیبی ئەلقەسام (کتائب القسام)، ئەنجامیداوە.

بەگۆیرەی هەواڵەکان هێرشی سەربازی و تیرۆریستی حەماس بووەتە هۆی کوشتوکوشتاری زیاتر لە ١٤٠٠ کەسی سیقل و سەربازی ئیسرائیلی و بەدیلگرتنی سەدان سەرباز و سیقل کە بەشیکیان منداڵن. ئەڵبەتە ئەم هێرشە سەربازییەی حەماس لە ٧ ئۆکتۆبەردا سیاسەت و ستراتیژێکی پێشتە نەخشەداڕیژراوی ئەم بزووتنەوە ئیسلامیە بووە و ئاواش

پیادەکراوە و لە بنەڕەتدا هەڵینجراوی سیاسەت و تیۆری و پڕاتیکی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، بەڵام لە هەمانکاتیشدا جیاناکریتەوە لەوەی کە کردەوەیەکی سەربازی و تیرۆریستییە لە بەرامبەر تیرۆر و فەزایەکی تیرۆریستی، کە پێشتر دەسەڵاتداریەتی ئیسرائیل و دەوڵەت و حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی، و لە سەرەتای دروستبوونی ئیسرائیلەوە و هەتا ئیستاش، خەلقاندویەتی و پیادەی کردووە بەدژی فەلەستینییەکان.
سوپا و هیزە ئەمنییەکانی ئیسرائیل ئەمساڵ و پێش ئەم ڕووداوانەی ئیستای غەززە، سەدان فەلستینییان کوشتووە، و لە ساڵی ٢٠٠٧یشەوە تا پێش ئەم ڕووداوانە خوێنی زیاتر لە شەش هەزار فەلەستینییان ڕشتووە. هەروەک ئەبینین ئەوا بە پتر لە دوو هەفتەیە هێزەکانی ئیسرائیل سەرقاڵی تەفروتوناکردنی کەناری غەززەن و هەتا ئەم ساتەوەختە و بەدوای تاوانکاریەکەی بە سەر خەستەخانەی معمەدانی، کە بە گۆیرەی ئیدارەی تەندروستی غەززە ٤٧١ کوژراوە و ٣١٤ کەس بریندار بووە، لەم کەمپەنە سەربازی و تیرۆریستییەی ئیسرائیلدا لە غەززە تا ئەمڕو(٢٥ ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣) و بە گۆیرەی وەبسایتی (میدیل ئیست ئای)، پتر لە ٦٥٠٠ سیڤلی فەلەستینی گیانیان لەدەستداوە کە ٢٧٠٠ کەسیان منداڵن و نزیکەی ١٧ هەزار کەسیش بریندارە. ئەم جینۆساید و کاولکاریە بە بەردەوام خانوو و باڵەخانە و گەڕەک و خەستخانە و قوتابخانە و شوێنە گشتییەکانیانی کردەتە ئامانج و ئەمەش شانبەشانی فەڕزکردنی گەمارۆیەکی ئابووری و خزمەتگوزاری بە ئەندازە نائینسانی کە بەجارە دانیشوانی غەززەی بە نان و ئاو و کارەبا و هەر خزمەتگوزارییەکی تەندروستی و پێویست کردووە، و بووەتە هۆی فەراهەمهێنانی فەزا بە دەربەدەرکردنی زۆرەملێی زیاتر لە ملیۆن و نیوێک فەلەستینی و ئاوارەکردنیان بە دەرەوەی کەرتی غەززە.
حکومەتی ئیسرائیل ئەیەوێت، گەر بەی بلوێت، بەم جینوسایدە هێرشی زەمینی و داگیرکردنەوەی ئەم کەرتە ئەنجامبدات، بەم پێیەش، ئەیەوێت، جاریکی دیکە، وەک ساڵی ١٩٤٨، تراژیدیایەکی دیکەی ئینسانی بخوڵقێنە بەڵام ئەم جارەیان لە ئاستێکی زۆر گەورەتر و هەمەلاینەتردا و بەدژی دانشتوانی غەززە کە بە خۆیان هەمان ئەو کەسانە و نەوەکانیانن کە پێشتر ڕاگەیزراون لە فەلەستین لە سالەکانی ١٩٤٨ و ١٩٤٩دا.
سەبارەت بە هەڵسەنگاندنی هێزەکانی دەرگیر لەم جەنگەدا، سەرتا ئەبی ئەوەمان لاڕوون بێت، کە ڕەفتاری فشیستانە و تیرۆریزمی دەوڵەتیی ئیسرائیل و پەرچەکرداری حەماس و تیرۆریزمەکەی، لێک جیاناکرێنەوە و یەک پرۆسە و یەک واقعیەتن، و بە بروای من، ئەمە

بەردی بناغەی هەر شیکردنەوەیەکی دروستی ئەم جەنگەیە.

ئەوە ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە کە ئەوەی فەزای خوڵقاندووە و ئیمکانی داوە کە حەماس ئەم کارە و ئەم تاوانە بە دژی سیڤلی ئیسرائیل ئەنجامبدات، دەوڵەتی ئیسرائیل و سەرکوت و کوشتوبڕیەکانیەتی بەدژی خەڵکی فەلەستین، واتە حەماس تەواوکەری ئیسرائیل و قوتبی بەرامبەریەتی. هەر بۆیە ناکری ئەم جەنگە لە یەکلاوە سەیر بکرێت، بەڵکو ئەبێ هەردوولا وەک پرۆسەیەک و لە کۆنتیکستی یەکتردا لێکبدرێتەوە.

بەڵام ئەم پلەیە لە شیکردنەوە نامانگەیەنێتە تەواوی ڕاستیەکە و تیگەیشتن لە پاردۆکسی ئەم دوولایەنە چونکە فاکتەرێکی دیکەی بناغەیی دێتە ئاراوە؛ بەو ئەندازەیەی کە باسی حەماس بکەین، ئەویش ئەوەیە کە حەماس بەشیکە لە بزووتنەوەیەکی بەرینتر و واوەتر لە چوارچێوەی کێشە و پێکدادانەکانی فەلەستینیەکان و دەوڵەتی ئیسرائیل، کە ناوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیە. و هەر بەم پێیەش ڕێباز (مەنهەج) و سیاسەت و هەروەها بەرنامە و تیوری و پڕاتیکی حەماس سەر بەم بزووتنەوە کۆمەڵایەتیە چینایەتیەی بورژوازیە، و ئامانجی حەماس هەر تەنها تیکەماندنی ئیسرائیل نیە بەڵکو دروستکردنی ئیمارەتیکی بورژوازی سەرکوتگەری ئیسلامیە لە شوێنیدا. هەر بۆیە پێش ئەوەی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا بێت لە بەرامبەر کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و ئازادیخواز و ژنانی فەلستیندایە.

لە وەڵام بە پرسیارێک کە بۆ ئەبێ حەماس پەیوەندی بەبزووتنەوەی دژە ستەم لەسەر جەماوەری خەڵکی فەلەستینەوە هەبێ، و بۆ ناکرێت جەنگ و پیکدادانەکانی حەماس لەبەرامبەر ئیسرائیلدا تەنها وەک قوتبێکی ئیرهابی بەرامبەر قوتبی ئیرهابی دەوڵەتی ئیسرائیل نیشان بدرێت، ئەڵێیم ئەتوانری ئەو کارە بکرێت، بەڵام ئەوە باسەکە نییە و لە ڕیگەی ئەو ڕەخنەیەوە ناتوانری سیاسەتەکی کرداریی کۆمەنیستی لەوە دەربهێنرێت.

بەسادەیی بڵێم، جەماوەری فەلەستین دەرگیری ستەمی دەوڵەتی ئیسرائیلە لەسەری و ئەم کارە سەربازی و تیرۆریستیەی حەماس، بمانەوێت یا نەمانەوێت، پەیوەندیەکی بەلابردنی ئەو ستەمەوە پەیداکردووە هەم لەباری ئەوەی کە لەواقعدا ستەمێک لە ئارادایە و بەرنگاریەکی جەماوەری فەلەستین هەیە بەرامبەری، و هەم لە هۆش و فیکری جەماوەری بەرینی فەلەستینی و جەماوەری ناڕازی لە ولاتانی ڕۆژ هەڵاتی ناوەڕاستدا. هۆکاری ئەمەش ئەوەیە کە حەماس، لەهەمان کاتدا، ڕەوتیکی ئیسلامی سیاسیە، بەڵام لە جوگرافیایەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەلتورێکی دیاریکردودا هەبوونی سیاسی و عەسکەری

هەیە و لە پەیوەند بە کێشەیەکەوە، کە کێشەی فەلەستینییە و هۆکاری ئەسڵی و سەرەکی ئەم کیشەیەش ئیسرائیلە، دریژە بە کاری خۆی ئەدا.
هەر بۆیە ناکرێت ئەم لایەن و دەورە سیاسی و پڕاتیکی و تانەنانەت ئایدیۆلۆژیەی حەماس لە پەیوەند بە خودی کێشەی فەلەستینەوە لە شیکردنەوەدا ببرێتە دەرەوە و تەنها لە سەر بنەمای ئەوەی کە بەشێکە لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و تیرۆریزمی ئەم بزووتنەوەیە، کە خۆی وایە، هەڵبسەنگێنرێ.
بەڵام هەموو ئەمانە بەو مانایە نییە کە نە بەدەنگ بین لە بەرامبەر تیرۆریزمی حەماسدا و نە حەماسیش وەک سومبل و بەشێکی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازنەی خەڵکی فەلەستین لە قەڵەمبدەین، چونکە زۆر بەسادەیی حەماس لەگەڵ ئەوەشدا کە دژی ئیسرائیلە، بەڵام ئەمە نایخاتە بەرەی بەرنگاری هەقخوازانەی جەماوەری خەڵکی فەلەستینەوە بەڵکو وەک خۆی ئەمێنێتەوە، واتە ئەوەی کە حەماس ڕەوت و ڕێکخراوێکی کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسییە لە پەیوەندیدا بە بەرنگاریی خەڵکی فەلەستینەوە دژی ستەمی نەتەوەیی ئیسرائیل لە سەریان. بەم هەیەشەوە، هەتا ستەمکاری ئیسرائیل هەبێ بە دژی فەلەستینییەکان ئەم ڕەوتەش ئەتوانی لەسەر ئەم ستمکارییە بژی و گەشە بکات و لە هەمان کاتدا وەهەم پەرەپێبدا لەنەو جەماوەری ناڕازی فەلەستین و خەڵکی ناڕازی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەوەی کە حەماس لە بەرەی بەرنگاری خەڵکی فەلەستینە.
هەندێک کێشەیان لەگەڵ ئەوەدا نییە کە حەماس پێناسە بکرێت وەک ڕەوت و حزبێکی کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسی بەڵام لە هەمانکاتدا پاکانەی بۆ ئەکەن و دەڵێن نوێنەری خەڵکی ستەملیکراوی فەلەستینە دژی ئیسرائیل و هەر بەو پێیەش وای دائەنێن کە کردەوەی سەربازی و تیرۆریستیەکانی و ئایدیاڵەکانی بەشێکن لە بەرنگاریی هەقخوازانەی خەڵکی فەلەستین. دیارە ئەم جۆرە بۆچوونەش کەوتنەدوای ئەو وەهمەیە کە حەماس ئەیخوڵقێنێ.
هەروەها ئەو ڕەوتە بەناو سۆشیالیستانەی کە لەئێسەدا باڵی چەپی ناسیونالیزمی عەرەبیین، لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا خۆ بەجارێ هەموو ئایدیاڵە سۆسیالیستی و ئینتیرناسیونالییەکانیان لە ژێرپێ ناوە، و حەماس بە سومبلی بەرنگاری ئازادیخوازانەی خەڵکی فەلەستین ئەناسێنن و بەرگری لێدەکەن و هەموو سنوربەندییەکی چینایەتی کریکاری و سۆشیالیستیان سڕیوەتەوە لەنیوان خۆیان و حەماسدا، و نەک هەر بوونەتە ناسیۆنالیست بەڵکو بوونەتە ئیسلامیش.
خەباتی جەماوەری چەوساوە و ستەملێکراوی خەڵکی فەلەستین شایستەی هێزێکی بەرنگاری ئازیخوازانە و ئینسانی و ئینتەرناسیۆنالیستییە،

هێزێک کە لە بەرامبەر ئیسلامی سیاسی و بورژوا ناسیونالیزمی فەلەستینیدا ڕاوەستابێت لەهەمان کاتدا کە خەباتی بە دژی دەسەڵاتی بورژوازی ئیسرائیل و ستەمکارییەکانی ئەم دەوڵەتە بەرەوپێش ئەبات.

ڕووت: جیۆپۆلیتیکی سیاسیی ناوچەکە و قوتبەندییەکان چ ڕۆڵێکیان هەیە لە ئاڕاستەکردنی ئەم جەنگ و ململانێیەدا؟

موئەیەد ئەحمەد: بەشێوەیەکی دیاریکراو ئەم جەنگەی لە ئارادایە جەنگی نیوان ئیسرائیل و حەماسە و لەڕووە سەریهەڵداوە، بەڵام هەروەک ئەبینیین، ئیسرائیل درێژکراوەی هێزی ئیمپریالیستی ئەمریکا و وڵاتە ئیمپریالیستە ڕۆژئاواییەکانی هاوپەیمانییەتی و بەکردەوە ئەمە ڕەنگیداوەتەوە لەم جەنگەدا. هەروەها، حەماسیش بەهرەمەندە لە هاوپشتیی ڕاستەخۆی ڕژێمی ئیسلامی ئێران و هێزەکانی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکەدا و بەشێکە لە بەرەی بەرەنگاری (جبهة الممانعة) کە ڕژێمی ئیسلامی ئێران سەرکردایەتی ئەکات و حزبوڵڵا و ڕژێمی ئەسەد لە سوریا و حزب و هێزە میلیشیاکانی ئیسلامی سیاسی عیراق، تیایدا گردبونەتەوە. هەرچەندە لە ئێستادا چین و ڕوسیا دوورە پەرێزن لەم جەنگە بەڵام ئەمە لەو ڕاستییە کەم ناکاتەوە کە ڕژێمی ئیسلامی ئێران پەیمانی ستراتیژی سەربازیی هاوبەشی هەیە لەگەڵ کەمپی ئیمپریالیستی ڕوسیا و چیندا.

سەرباری ئەمانە، ئاشکرایە کێشەی فەلەستین قوڵایی و کاریگەریی ناوچەیی هەیە لەناو وڵاتانی عەرەبی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جەماوەری ئەم ناوچەیەدا. ئەڵبەتە ئەم کاریگەرییە ناوچەییە لەوەوە نەهاتووە کە بەسروشتی لە جیهانی ئەمڕۆدا کێشە لۆکاڵییەکان، بەهۆی توندوتیژبوونەوە و بەرینبوونەوەی جەمسەرگیرییە جیهانییەکانەوە، بە ئاسانی ئەبنە کێشەی جیۆ سیاسی و ستراتیژی ناوچەیی و تەنانەت جیهانیش، بەڵکو بە هۆکاری ئەوەوەیە کە خودی کێشەی نیوان فەلەستین و ئیسرائیل بەخۆی لایەن و قوڵایی جیهانی و ناوچەیی هەیە، و لە ئێستادا ئەم کارەکتەرەی لەهەر کات بەهێزترە، یان ڕوونتر بڵێم کێشەی فەلەستین لە ئیستادا بە چڕوپڕی ئەم کارەکتەر و لایەن و قوڵاییە جیهانی و ناوچەییەی لە خۆدا عەکس کردۆتەوە.

هەردوو ئەم کەمپە جیهانی و ناوچەییە لە ساتەکان و ئەگەرەکانی پەرەسەندنی ئەم جەنگەی ئیستای ئیسرائیلدا ئەژین لە غەززە، و ئیسرائیل هەر لەسەرتاوە ڕایگەیاندووە کە لەحاڵەتی جەنگدایە وەک دەوڵەتێک، و بەسروشتی ئەم جەنگە هەڵگری ئەگەری بەرین بوونەوەیە لەناو خۆیدا. سەرباری ئەمانە، ئەم جەنگە جگە لەوەی لە بارودۆخی

هەرشی سەربازی حەماس و پەرچەکرداری ئیسرائیل و کوشتوکوشتارەکانی ئیسرائیل بەدژی فەلەستینییەکان هەڵگیرساوە، بەڵام بەخۆشی ئاکامی شکڵگیری هاوکێشە و جەمسەرگیری ناوچەیی تازە و پەرەسەندنی کێبەرکێی جیۆ سیاسی و ئابووری نێوان چین و ئەمریکا بووە، مەبەستم پرۆسەی سروشتیکردنەوەی پەیوەندی نیوان ئیسرائیل و هەندی لە وڵاتانی عەرەبی، بە تایبەت ئەگەری سروشتیکردنەوەی پەیوەندی نیوان سعودیە و ئیسرائیل و توندوتیژتر بوونەوەی کێبەرکێی نیوان ئەمریکا و چین لە ئاستی سیاسی و ئابووری و سەربازیدا لەوانە بڕیاری کۆبوونەوەکانی (ج ٢٠-G20) لەسەر ڕاکێشانی خەتی دەریایی و زەمینی لە هیندستانەوە بۆ سعودیە و ئیسرائیل لەبەرامبەر خەت و پشتێنەی ستراتیژی ئاوریشمیی چین کە بە کەنداو و عیراق و تورکیادا تێدەپەڕێت.
شڵەقاندن و تێکدانی ئەم پرۆسە سیاسی و ستراتیژە ئابووریانە و گۆڕینی بە ئاڕاستەی بەرژەوەندییەکانی ئێران و درێژکراوە جیهانی و ناوچەییەکانی لەڕێگەی هێرشی سەربازی و کاری تیرۆریستی و میلیتاریزەکردنەوە، پێدەچێت ئامانجێکی گرنگ و پڕبایەخی ئەم هێرشە سەربازییەی حەماس بوو بەسەر ئیسرائیل کە بەهاوبەش لەگەڵ ڕژێمی ئێراندا بەڕێوەچووە. ئەوەی کە چەند ئەمریکا و ئیسرائیل بە ئاشکرا دانبەوەدا نانێن ئێران دەستیهەبووە لە هێرشەکەی حەماسدا، لەبەر هۆکاری ستراتیژی دیکەی خۆیانە، و لەو واقعە ناگەڕێ.
ئەوەندەی باسەکە لەسەر پەیوەندی کێشەی فەلەستین بێت بە ڕژێمی ئیسلامی ئێرانەوە دەبینین کە بۆ جمهوری ئیسلامی ئێران مەسەلەکە هەر ئەوە نییە کە فەرمی کێشەی فەلەستین چی بەسەردێت، و پەیوەندی نیوان وڵاتانی عەرەبی و ئیسرائیل نورماڵ ئەبێتەوە یا نابێتەوە، هەرچەندە ئەمە زۆر گرنگە بۆی کە ڕوونەدات، بەڵکو مەسەلەی سەرەکی بۆ ئێران ئەوەیە کە زەرورە کێشەی فەلەستین هەردەم گەرم بێت و بەردەوام بێت تا بەکاریبهێنی بۆ چەسپاندنی پایەکانی خۆی لەبەرامبەر جەماوەری ناڕازی ئیراندا، وە کاتیکیش چارەسەربێ لە دەرەوەی ویست و ئارەزووی ئەم ڕژێمە، ئەیەویت بە شیوەیەک بێت کە بۆی بەسوود بێت.
بەهۆی سەرجەم ئەو فاکتەرانەوە کە ئاماژەم پێدان، هەم ئەم جەنگە کارەکتەری جیهانی و ناوچەیی هەیە و هەم پۆتینسی و ئەگەری بەرین بوونەوەی لە ئارادایە.

ڕەوت: گەرسەرنج بدەین ئەبینین کە کاریگەری حەماس و بەرەی بەرنگاری لەسەر کێشەی فەلەستین سنوردارە و ناکۆکی خۆی هەیە، ڕای تۆ چییە لەم بارەیەوە؟

موئەیەد ئەحمەد: دروست وایە، کاریگەری حەماس و بەرەی بەرەنگاری لەسەر کێشەی فەلەستین سنووردار و پڕۆبلەماتیکە. ئەوە ڕوونە کە دژایەتی حەماس و حزبوڵڵا و ڕژێمی ئیسلامی ئێران بەرامبەر ئیسرائیل ناتوانی ئەو کاریگەرییەی هەبێت لە قولایی وڵاتانی عەرەبیدا و لەناو جەماوەری ئەم ولاتانەدا بە نمونە وەک کاریگەریەکانی بزووتنەوەی ناسیونالیستی عەرەبی لەسەریان لەدەیەکانی سەدەی ڕابردوودا، هەربۆیە لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەم قوتبە ئیسلامییە لە دژایەتیدایە بەرامبەر ئیسرائیل، بەڵام ئەم دژایەتییەی لە دەروەی پێداویستییەکانی خەڵکی فەلەستین و دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی فەلەستینییە کە لە ئاکامی پەیمانی ئۆسلۆوە هاتۆتە ئاراوە، و ئەجندە و پڕاتیکی ئەم بزووتنەوە ئیسلامییە ناتوانێ ببێتە ڕابەر و سومبلی چارەسەری کێشەی فەلەستین.

لەم ڕاستایەدا ئەبینین، بەرەی بەرەنگاری نەیتوانیوە لە کێشەی فەلەستیندا وەک کێشەیەکی واقعی کە دەرگیری خەڵکی ستەملیکراوی فەلەستینە و پەیوەندەکی ئۆرگانیکی هەیە بە بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبییەوە و بەشیک بووە لە بزووتنەوەی دژی کۆلۆنیاڵی و دەسەڵاتی هێزە ئیمپریالیستە ڕۆژئاواییەکان، ڕۆڵ و کاریگەریی هەبیت.

بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و تایفەگەری شیعی ڕژێمی ئێران و حزبوڵڵا و هێزەکانی دەوربەریان لەبەرەی بەرەنگاری، نە ئەسڵوفەسلیان و ئامانجی ستراتیژیان دەتەوە لەگەڵ بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی جەماوەری فەلەستین و نە بەشیک بوون و هەن لە بەرەنگاری هەقخوازانەی جەماوەری خەڵکی ناڕازی و ستەملێکراو لە وڵاتانی عەرەبی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بە دژی کۆلۆنیالیزم و داگیرکاری ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا.

گەر بزووتنەوەی بورژوا ناسیونالیستی عەرەبی فۆرمی لەناوبردنی پۆتینسی ئازادیخوازنە و یەکسانیخوازانەی خەباتی جەماوەری کریکاران و زەحمەتکێشانی وڵاتانی عەرەبی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە، لە بواری خەباتیان بە دژی سەرمایەداری ئیمپریالیزم، ئەوا بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی وەڵامی کۆنەپەرستانەیە بە ناکامیەکانی بزووتنەوەی ناسیونالیستی عەرەبی و لەباربردنی هەوڵ و تیکۆشانی جەماوەری زەحمەتکیش و ئازادیخوازی ئەم وڵاتانەیە، لە فۆرمی فاشیزمدا. هەر بۆیە هیچ پەیوەندیەکی بە خەباتی ڕزگاریخوازانەی خەڵکی ئەم وڵاتانەوە نییە، بەڵکو لە بەرامبەریدایە. لە ئیستاشدا نە حەماس و ڕژێمی ئێران، و نە هیچ هێز و حزبێکی ئیسلامی سیاسی ناتوانێ پەیوەدنییەکی ئۆرگانیک پەیدا بکات بە بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی جەماوەرەوە بۆ ڕزگاربوون لە ستەمی نەتەوایەتی و هەڵاواردنی نەژادی دەوڵەتی ئیسرائیل.

(ڕێکخراوی ئازادی فەلەستین) بەشێکە لە بزووتنەوەی بۆرژوا ناسیونالیستی عەرەبی و ئەم ڕێکخراوە لە کەرتی ڕۆژئاوادا کیانێکی ئیداری و دەسەڵاتی سیاسی هەیە. نە ئێران و حزبوڵڵا و نە حەماس ناتوانن ئەم جێگەیە ئاڵوگۆڕ پێبکەن، و بەر بەوە بگرن کە بزووتنەوەی بۆرژوا ناسیونالسیتی فەلەستینی چاوی لە وڵاتانی عەربی بێت بۆ چارەسەری کێشەی فەلەستین. هەروەک وتمان بۆ ئێران مەسەلەی فەلەستین مەسەلەیەکی ستراتیژی سیاسی ڕژێمەکەیەتی و پەیوەندییەکی میکانیکی و دەرەکی هەیە بە کێشەی فەلەستینەوە، ئەویش لە ئاستی جیۆستراتیژی و سیاسی و ئیدیۆلۆژیدا و لە پەیوەند بە بەرژەوەندەکانی دریژەدان بە خۆی لە ناخۆی ئێراندا.

ڕەوت: حەماس و بەرەی بەرهەڵستکاری ئیسلامی و جیهادییەکان دەڕۆن، دەورانی بەهێزی عەسکەری و توانای موخەباراتی ئیسرائیل بەسەر چووە، ناتانیاهۆش دەڕیت، دەرگای جەهەنمیان بە خۆیان کردەوە و دەبێت سزای ئەم کردەوەیان وەربگرنەوە، شەڕ و کوشتار بەشێوەیەکی زۆر نائینسانی درێژەی هەیە، پێشبینی ئەوە بۆ ئایندەی ئەم جەنگ و جوگرافیای ئەم ناوچەیە بەکوێ دەگات؟

موئەیەد ئەحمەد: حکومەتی ناتانیاهۆ و سەرجەم دامودەزگای دەسەڵاتداری بورژوازی ئیسرائیل تووشی تیکشکانێکی سەربازی و ئاسایشیی و سایکۆلۆژی گەورە بوون بەهۆی هێرشە سەربازییەکەی حەماس و کارە تیرۆریستەکانی، و ناتوانن لە ڕێگەی ئەنجامدانی تاوانکارییەکیان لە غەززە قەرەبوی بکەنەوە، دۆخەکە بەرنەوە جێگەی پێشوی خۆی.
هەروەک ئاشکرایە بەهۆی ئەم ڕوداوە سەربازییانەوە هاوکێشە سیاسییەکان گۆڕانیان بەسەرداهاتووە، و وەک ئاماژەم پێدا، تەگەرەیەکی گەورە هاتەتە سەرڕێی پرۆسەی سروشتیکردنەوەی پەیوەندی نیوان سعودیە و ئیسرائیل. هەروەها جەماوەری ناڕازی لە وڵاتانی عەرەبی کە توڕەیە لەم قەسابخانەیەی کە لە غەززەدا ئەکری خەریکە دێتە دەنگ لە بەرامبەر ڕژێمەکان و بە دەنگیان و هیچ لە کاردانەبوونیان لە بەرامبەر کوشتوکوشتاری ئیسرائیل بە دژی فەلەستینییەکان و خەڵکی غەززە. و تەنانەت ڕژێمی ئێران و حزبە دەسەڵاتدارە ئیسلامییەکانی عێراقیش لە بەردەم ناڕەزایەتی خەڵکی هەردوو ئەم وڵاتەدان و هەڵوێست و کرداری ئەپەرتیەنیستییان بوەتە جێگەی ڕەخنەیان.
لە ئاستی نێونەتەوەییدا، و بەتایبەت لە ناو وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکادا، ئیسرائیل کەوتەتە بەردەم لێشاوی ت[illegible]یی حزب و هێزە

سوشیالیست و ئازادیخوازەکان و بەشێک لە نەقابە و فیدراسیۆنە کرێکاریەکان و ڕای گشتی، و هەر لەم ڕاستایەشدا بەردەوام خۆپێشاندان ئەکرێت بە دژی تاوانکارییەکانی ئیسرائیل و هاوکاریی حکومەتەکانی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا بۆی. لەگەڵ هەموو چەواشەکارییەکانی ئەم دەوڵەتە ڕۆژئاواییانە و میدیاکانیان و پشتگیریان بۆ ئیسرائیل، بەڵام تای تەرازویی ڕای جەماوەر هەر ڕۆژ زیاتر ئەشکێتەوە بە لای فەلەستینییەکاندا.

لە وەڵامی ئەوەی کە ئایندەی ئەم جەنگە بەرەو کوێی دەراوت، سەرەتا پێویستە جەخت لەسەر ئەوە بکەم کە ئەم جەنگە ئەڵقەیەکە لە ڕەوەندێکی سیاسی و ستراتیژی سەربازی هەمەلایەنەتر و بەرین تر کە پێش ئەم جەنگە لەئارادا بووە، هەربۆیە، هەر پەرەسەندن و بەرین بوونەوەیەکی ئەم جەنگە لەسەر بنەمای ئەم ڕەوەندە هەمەگیرەوە دێتە ئاراوە. ئەوە ئاشکرایە ئەمریکا هەر لەیەکەم ڕۆژەوە هاتووە بەهانای ئیسرائیلەوە و دوو کەشتی جەنگی لە (دەریای ناوەڕاست) جێگیر کردووە و لە (دەریای سور)یش کەوتۆتە جووڵە و خۆ ئامادەکردن. ئەوەش فاکتێکی ڕوونە کە کێشەی ئیسرائیل و فەلەستین قوڵایی ناوچەیی هەیە و هەموو کارێکی سەربازیش لەوانە ئەو جەنگەی ئیستا لە غەززە بێگومان قوڵایی ناوچەیی پەیدا ئەکات.

گەر بەدیاریکراوی دەستنیشانی بکەین، ئەمڕۆ کێشەی فەلەستین و ئیسرائیل لەئاستی کێشمەکێشی دەوڵەتی و جیۆ پۆلیتیکسدا، بریتییە لە کێشمەکێشی نیوان ڕژێمی ئیسلامی ئێران و بەرەی بەرنگاری و پاڵپشتە نێودەوڵەتییەکانیان کە چین و ڕووسیایە لەلایەک، و دەوڵەتی ئیسرائیل و ئەمریکا و هێزە ئیمپریالیستەکانی ڕۆژئاوا، لە لایەکی ترەوە. لەم بوارەدا هەتا ئێستا وڵاتانی عەرەبی کەم تا زۆر یان لەگەڵ ئێراند هاوپەیمانن وەک سوریا و یەمەن و عیراق، یان لە پرۆسەی نورماڵیزەکردندان لەگەڵ ئیسرائیل و بێدەنگن.

پەرەسەندنی ئەم جەنگە وەک جەنگێکی ناوچەیی بەڕاستەوخۆیی و سەرەتا ئەم دوو لایەن و جەمسەرە ئەگرێتەوە. بۆ ئەمریکا، ئیسرائیل تا ڕادەیەکی زۆر بنکەی ستراتیژییەتیی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، و پەرچکردارەکانیشی بریتییە لە بەرگریی بێ ئەملاولا لە ئیسرائیل. لەم پەرچەکردارانەی بە ئاشکرا دیارە کە چۆلکردنی سەربازی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەنها وەهم و چیرۆکێکی دوور لە ڕاستی بوو، و لەم جەنگەدا دەرکەوت کە ئەمریکا نەک هەر بەرگریکردن لە ئیسرائیل بەئەندازی گرنگە بۆی، بەڵکو چەسپاندنی نفوزی سەربازی و جیۆ پۆلیتیکسی و جیۆ-ئابووری خۆی لەم ناوچەیەدا ئەولویەتی ستراتیژییەتی.

بارودۆخەکە ئاڵۆزە و ئەگەرەکانیش هەمەجۆرەن، بەڵام ئەوەی گرنگە

جەختی لەسەربکەین ئەوەیە کە زەمینەی ماددی و پرۆسەی هەمەگیرتر کە لە جەرگەیدا سەرجەم ئەم کێشمەکێش و جەنگ و تێکەتولە سیاسی و سەربازیانە لەم ناوچەیەدا و تەنانەت ئەم جەنگەی غەززەش بەرەو پێش ئەچێن، پەرەسەندنی ناکۆکییەکانی سەرمایەداری ئیمپریالیستی سەردەمە. ئەم زەمینە ماددییە و ئەم پرۆسەیە کە کێشمەکێش و مەسەلە چارەسەرنەبووەکان لەهەناوی خۆیدا هەرس ئەکات و فورم و کۆنتێکستی تایبەتی خۆی بەسەریاندا زاڵ ئەکات. کێشەی فەلەستین بە خۆی کێشەیەکی واقعی و میژوویییە و کارکتەری دیاریکراوی خۆیی هەیە، بەڵام ئەم کارکتەرە لەکاتی و تایبەتمەندییانەی ئەم کێشەیە لەسەر بنەمای سەرمایەداری سەردەم و ناکۆکی و کێشمەکێشی کوتلە ئابووری و سیاسی و سەربازییەکانی و پۆڵە چەهانی و ناوچەییەکانیی و شەڕ و کێبڕکێکانیان لەسەر ناوچەکانی نفوز و هیژمۆنی نیوانیان بەڕێوە ئەچێ و مۆرکی ئەمانە لە خۆ ئەگرێ.

گرنگ نییە بۆ ئەمریکا چەند ڕژێمی ئێران کێشەی فەلەستین بەکارئەهێنی بۆ بەرژەوەندییەکانی خۆی لە ئیستادا و کێشمەکێشی لە بەرامبەریدا لەڕەوە نییە، بەڵکو لەوەوەیە کە ئێران ئەیەویت ئیسرائیل لاواز بکات و زەربەی لیبدات کە بنکە و دریژکراوەی ئەمریکایە لە ناوچەکەدا. ئاشکرایە بە هەمووان کە جمهوری ئیسلامی ئێران بە خۆی لە هەل و مەرج و بارودۆخێکی جیهانی و ناوچەیی تردا، هەڵبژاردەی ڕۆژئاوا بوو کە ببێتە جێنشینی نیزامی شای ئێران و جیگەی لەناو سیستمی نیودەوڵەتی بورژوازیدا بۆ کرایەوە لە لایەن ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاواوە لەکاتی شۆڕشی ١٩٧٩ ئێراندا.

ئەو کاتە بەمەبەستی خنکاندنی ئەو شۆرشە و ڕێگریی لە پەرەسەندنی و بەهێزبوونی بەرەی سۆشیالیستی لە جەرگەیدا، وە لە ئیستاشدا کە ڕژێمی ئیسلامی ئێران لەبەرەی چین و ڕوسیادا نیشتەتەوە و خۆی ڕاگرتووە، هەر لەسەر بنەمای پەرەسەندنی ناکۆکییەکان و ئاڵۆزییەکانی سیستمی ئیمپریالیستی جیهانی ئەمڕۆیە کە ئەتوانی جێگەوڕێگەی هەبێت. هیچ یەکێک لە لایەنە دەوڵەتیی و ناوچەییەکانی دەرگیر لەم جەنگەی غەززەدا ناتوانن لەو یاسایانەی کە بەسەر ڕێڕەو و پرۆسەی ئەم ناکۆکی و ململانێیە جیهانیانەدا زاڵە دەرچن. ئەوە پرۆسەی زۆر واوەتر و بەرینترە کە هەموان لە نێویدا ئەتوانن شەڕ بکەن و ئەم کارەساتانە بە سەر ئینسانییەتدا فەڕز بکەن.

ڕەوت: هەر وەک ئەبینین لە ئەورووپا و تارادیەکیش لە ئەمریکا حزب و ڕێکخراوە سۆشیالیستی و ئازادیخوازەکان و تەنانەت بەشێک لە فیدراسیۆنە کریکارییەکانیش خاوەن هەڵوێست و کردارن لە بەرامبەر کیشەی فەلەستیندا. بە ڕای تۆ ئەم دیاردەیە بە چی دەگەڕێنیتەوە؟

موئەیەد ئەحمەد: بەهۆی ئەوەی کە دەوڵەتی ئیسرائیل و سیاسەتەکانی لە بەرامبەر فەلەستینییەکان و وڵاتانی عەربیدا هەر لەسەرەتای دروستبوونییەوە تائیستاش درێژکراوەی بەرژەوەندییە ستراتیژی و جیۆ سیاسی و جیۆ ئابوورییەکانی ئیمپریالیزمی ئەمریکا و بەریتانیا و هێزە ئیمپریالیستییەکانی تری ڕۆژئاوایە، بزووتنەوەی سۆشیالیستی و کریکاری و سەرجەم ڕەوتە ئازادیخوازەکانی ناو ئەم وڵاتانە بە سروشتی دەرگیری ئەم کێشەیەی نیوان ئیسرائیل و فەلەستینەکانن بە ڕاستەخۆیی لەناوخۆی ولاتانی خۆیاندا.
کیشەی فەلەستین و ستەمکارییەکانی ئیسرائیل بە دژی فەلەستینییەکان بەشیکە لە کێشمەکێشی سیاسی و کۆمەڵایەتی ناو خۆی کۆمەڵگەکانی ڕۆژئاوا، و هەردەم لەبەرامبەر ئەم کێشەیە و ڕووداوەکانی لە فەلەستین جەمسەرگیری فراوان دروست ئەبێت دەربارەیان. بەشیوەیەکی گشتی سۆشیالیستەکان و کرێکارانی پێشکەوتنخواز و ڕەوتی ئازادیخوازیی لەم کۆمەڵگایانەدا، بەپلەی جۆراوجۆر لە پەیگیری، هەڵوێست و سیاسەتی پشتگیریی لە فەلەستینییەکان و خەباتی هەقخوازانیان ئەگرنەبەر، و داوای کۆتایهینان بە سیاسەتی ئاپارتایدی نەژادی ئیسرائیل و سیاسەتە کۆلۆنییەکانی ئەکەن و داوای چارەسەری عادلانەی کێشەی فەلەستین ئەکەن.
هەر لەم ڕاستایەدا، ڕەوت و ڕێکخراوە سۆشیالیستەکانی ڕۆژئاوا بەگشتی هەم لەباری تیوری و هەم لە باری سیاسییەوە نەزەر و پلاتفۆرم و هەڵوێستی ڕێکخراوەییان هەیە دەربارەی ئەم کێشەیە و شیوەی چارەسەرکردنیی. هەڵوێستی جیاواز لەم ڕوەوە لە ناویاندا دیاردەیەکی بەرچاوە، و ئەوەندی من ئاگادر بم، ئەوە ئەبینم کە بەشیک لە ڕێکخراوە مارکسیستەکان چارەسەری کێشەی فەلەستین گرێ ئەدەنەوە بە بەرپابوونی شۆڕشی سۆشیالیستی لە تەواوی ناوچەکەدا و بە دروستبوونی دەوڵەتێکی سۆشیالیستی لە سەرتاسەری فەلەستیندا کە بەشیک بێت لە کۆنفیدراسیۆنێکی سۆشیالسیتی ناوچەکە، و ئەمەش نەک هەر تەنها وەک ئایدیالێکی دەخواز بەڵکو وەک چارەسەرێکی کرداری ئیستایی ئەبینن و بەتاکە ڕێگەی ئەناسن کە بتوانە چارەسەری ئەم کێشە ئاڵۆزە بکات، و تەنانەت دروستکردنی دوو دەوڵەتی بە سیاسەت و تێڕوانینێکی ڕیفۆرمیستی ئەبینن.
تەیفێکی تر لە ڕێکخراوە شۆشیالیستەکان باس لەچارەسەری سیاسی ئەم کێشەیە ئەکەن لە چوارچێوەی ئەوەی مومکنە لە نیزامی سیاسی بورژوازی نەودەوڵەتیدا و داوای دروستبوونی دەوڵەتیکی سەربەخۆ بە فەلەستینییەکان ئەکەن کە بە تەریب لەگەڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا دەسەڵاتی تەواوی هەبێت.

ئەم هەڵوێست و نەزەرە سیاسیانە دەربارەی کێشەی فەلەستین هەر بە ئەوە ناگەڕێتەوە کە ئەم ڕێکخراوە سۆشیالیستانە ئینتەرناسیۆنالیستن و لە بەرامبەرکێشەی فەلەستیندا هەڵوێست ئەنوێنن، بەڵکو بە ئەوەش ئەگەڕێتەوە کە ئەم هەڵوێستانەیان بەشیکە لە خەباتی ناخۆیی لە وڵاتەکانی خۆیاندا بە دژی بورژوازی دەسەڵاتدار کە بە هەمەلایەنەیی بەرگری لە دەوڵەتی ئیسرائیل و ستەمکارییەکانی ئەکات.
پەلەکی چینایەتی بورژوازی و ڕەوت و حزبەکانی دەسەڵاتدار لەم وڵاتانەدا هەر لە کۆنسەرڤەتیڤ و لیبراڵەکان و نیوفاشیەکانیانەوە هەتا سۆشیال-دیمۆکراتەکان لە بەرامبەر هەلوێست و سیاسەتەکانی سۆشیالیستەکاندا هەمیشە یەکگرتوون و بەرگری سەرسەخت لە ئیسرائیل و سیاسەتەکانی ئەکەن.

ڕەوت: کۆتایی هاتن بە ستەم لەسەر فەلەستینییەکان ئیمکانی هەیە لەم هەلومەرجەدا؟ لە کورت ماوەدا، خەڵکی فەلەستین پێویستە چی بکات، و لەدور مەوداش ڕێگای کۆتاییهێنان بەم چەوسانەوەیە چۆن دەبینی؟

موئەیەد ئەحمەد: لە ڕاستیدا کێشەی فەلەستین زۆر ئاڵۆزو پر لە تەعقیداتە و تایبەتمەندی خۆی هەیە، بەڵام هەر وەک مارکس ئاماژەی پێداوە "ئینسانییەت کێشەیەک ناهێنێتە بەردەمی خۆی کە پێشتر توخمەکانی چارەسەریی لەگەڵ خۆیدا نەهێنابێ". چارەسەری ئایدیاڵ هەر وەک هەندێک لە سۆشیالیستەکان دەریان بڕیوە چارەسەرە لە دیدگای سۆسیالیستی و شۆرشی سۆشیالسیتیەوە لە ناوچەکە و سەرتاسەری فەلەستین و ئیسرائیلدا، شۆرشیک کە ئینتیەرناسیۆنالیستی بێت و لەسەر بنەمای بەرژوەندی چینایەتی هاوبەشی پرۆلیتاریای ناوچەکە بەرەو پێش بچێ و بتوانی دەوڵەتێکی سۆشیالسیتی لەسەرجەم فەلستین و ئیسرائیلی ئسیتادا دابمەزرینی و بەشیک بێت لە فیدراسیۆنی دەوڵەتە شۆراییە سۆشیالیستەکانی ناوچەکە.
ئەم مەسود و بەرنامە سۆسیالیست و ئینتەرناسیۆنالیستیە پرۆلیتارییە کە ئەبێ بەردی بناغەی هەر سیاسەتێکی بێت لە بەرامبەر چارەسەری کێشەی فەلەستیندا و تەنانەت لە بەرامبەر پرۆژەی دوو دەوڵەتیشدا.
سۆشیالیستەکان بەدوای وەهمی ڕیفۆرمیستی دەوڵەتی بورژوازیەوە نین، بەڵام کێشەی فەلەستین و کارەساتێکی ئینسانی کە لە ئاکامی ئەم کێشەیەوە هاتۆتە ئاراوە و فەڕزبووە بەسەر فەلەستینییەکان و خەڵکی ئازادیخوازی ناو ئیسرائیلدا، ئەوە ئەخوازی کە هەرچی زووتر

چارەسەرێکی بە پەلەی بۆ بدۆزرێتەوە. دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی سیاسی کە تەواوی دەسەڵاتی سیاسی بدرێتە دەست جەماوەری فەلەستین بڕیار بوو ئاکامی پرۆژەی ئاشتی نیوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکان بێت کە لە پەیمانی ئاشتی ئۆسلۆوە لە سالی ١٩٩٣ واژۆکرا. دیارە ئەم پرۆژەیە جێبەجێ نەکرا و هەتا هات ئیسرائیل سیاسەتی فراوانخوازی خۆی پەرەپێدا و بە کردەوە تێکی شکاند.

سەرباری ئەمەش ئەم پرۆژەیە لە بارودۆخی تەرازووی هێزی چیانیەتی کۆمەڵگەی فەلەستینیدا یانی دەسەڵاتی فەلەستینی ئیستا لە کەناری ڕۆژئاوادا حوکم ئەکا و ڕێکخراوی ئازادی فەلەستین هێزی سەرەکیەتی.

دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆ لە فەلەستین کە وەک ئیسرائیل بەهرمەندە بێت لەدەسەڵاداریەتی سیاسی زەمینە ئەخەلقێنی کە ئەم کاراستە خۆیناویەیە بەر پێبگریت و ستەمکاریەکانی ئیسرائیل لەسەر فەلەستینیەکان ڕابگرێت، و فەزا ئەکاتەوە تا خەباتی هاوبەشی چینایەتی پرۆلیتاریای فەلەستینی و ئیسرائیلی لە بارودۆخی دوور لە ستەمکاری قەومی بەرەوپێش بچێت. ئەمە دەوڵەتی دەخوازی کۆمۆنیستەکان نییە، بەڵام بەو ئەندازیەی کە بتوانێ بەربگرێت بەم شەپۆلە بەردەوامەی خۆینڕێژیی لە فەلەستین و ئیسرائیلدا، و زەمینەی بەرەپێشجوونی خەباتی سۆشیالیستی و ئینتەرناسیۆنالیستی پرۆلیتاریا فەراهەم بهێنی ئەتوانرێ جێگەی پاڵپشتیی کۆمۆنیستەکان بێت لە بواری چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی و کێشەی فەلەستین لە ئیستادا.

25 ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

عیشق لە نەوزادەوە بەندیەوە تا شۆپنهاوەر.. لەتیف بەوار

لەناو عەرەبدا شاعیر محەمەد ماغوت ئەو واقیعە ئازاراویەی کە مرۆڤی کۆمەڵگاکەی تیایدا دەژی دەشیعرێنێت و بە هەتاهەتایە لە

تۆماری مێژوودا وەك گەواهیدا نێك دەیهێڵێتەوە، ئەوەتا لە قەسیدەی (فلسفة الحرمان)دا باسی فەرمانڕەواكانی كۆمەڵگاكانی خۆی دەكات و دیوە راستەقینە نەگوتراوەكەیان كەشف دەكات و نەبوونی ئازادی و ژیانی راستەقینە بە بەكارهێنانی هەموو ئەم دەستەواژەو زاراوان□ ب□زر دەكات و وەك ئەوەی هەڵیانخەڵەتانبین بە سێبەی شتەكان و شتەكانیان لێ ق□د□غ□كردبین، ئەو ئاوها دەهۆنێتەوە:

لقد أعطونا الساعات وأخذوا الزمن ،،
أعطونا الأحذية واخذوا الطرقات ،،
أعطونا البرلمانات وأخذوا الحرية ،،
أعطونا العطر والخواتم وأخذوا الحب ،،
أعطونا الأراجيح وأخذوا الأعياد،،
أعطونا الحليب المجفف واخذوا الطفولة ،،
أعطونا السماد الكيماوي واخذوا الربيع ،،
أعطونا الجوامع والكنائس وأخذوا الإيمان ،،
أعطونا الحراس والأقفال وأخذوا الأمان ،،
أعطونا الثوار وأخذوا الثورة ..

لەناو كوردیشدا شاعیر نەوزاد بەندی تەنانەت پێ ڕاناگات بە دوای رەوانبێژیدا بگەڕێت تا جوانكاری زیاتر بە دیوی هونەریی كارە وێژەییەكانی ببەخشێت، هێندی لە بەهرەو توانایدا بێت بە وتارو چیرۆك و شیعرو نووسین.. دەربڕین لەو نامۆبوونەی گیانی دەكات لەناو ئەو واقیعەدا كە هەرگیز بە بەری ئەو ناخۆن وەكو مرۆڤ، نەك تەنیا رەخنەو ساتیرەكانی رووەو دەسەڵاتە ، بەڵكو خواروخێچی وپێچو پەناكانی ناو كۆمەڵگاكەی وەكو كەسێكی تیماركار دەخاتە روو و رووبەرووی هەموو چەوتییەكانیان دەكاتەوە بوونەتە هۆی ئەم هەموو قەیرانە قووڵانە، هەرچەندە لە كۆتاییدا دەزانێت كە كەس چیدی گوێ لە وشە ناگرن و رەنگە هەر فشاری خوێنی خۆی پێ بەرز بێتەوە! بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە بە كەناڵێك و دەرچەیەك دەبینێت بۆ خۆ خاڵیی كردنەوە لە هەموو مەراقە گەورەو گچكەكان، بێ ئەوەی بیر لە لەدەستدانی بەرژەوەندییەكان یان زوویر بوونی ئەم و ئەو بكاتەوە، ئەو ئاوها دەنووسێت:

بێزار نابن ،
ملیۆنێ ساڵی تریش ،
لە تێكدانی گوزەران و
ئەدەب و هونەر و جوانی..
تێرنابن و .. بێزارنابن ..لە وێرانكردنی ئاوەدانیی..

تێر نابن و بێزار نابن ،
لە سەرهەڵگرتنی سەدان هەزار گەنجی خەمبار و دڵشکاو..
لە خنکانی سەدەهایان.. له خۆ کوشتنی سەدان لاو..

* * *

بەڵام ئێمە زۆر بێزار بووین..
بێزار بووین لە زاراوەکانی دەسەڵات ..دەستە ..ئەنجومەن
..کۆمپانیا .. حیزب .. تاوەری چۆڵ و هۆڵ..
شانە ..خانە .. بزووتنەوە..
ڕێکخەر ..ڕابەر..
بێزار بووین لە ناوەکانی حوکمەت ..کابینە .. بودجە .. سروود
..پڕۆژە..
هەواڵی قۆڕی بە پەلە..
لە ناوی سەرۆک..
لە پێشگری فەخامەت..
لە پاشگری خوا بیهێڵێ..
لە کادر و .. لە ئەندام و..
چالاکوان و پەرلەمانتار..
لە کەناڵ و بێژەر و ڕاگەیاندن..
لە گومرک و لە نەوت..لە غاز

ئەم شاعیرە هەست ناکە دڵشکاوە بە عەشقێکی ناکام، ئێستاش ئەو هەستەی یەکەم خۆسەویستی هەر لە ناخیدا زیندووەو تێپەڕینی رۆژگارە سەخت و ئ□زموونە جیاوازەکان لە یادەوەریدا نەیسڕیوەتەوە، هەر ئەو عەسقەیە داینەمۆی جولەکانی ئەو و بەرهەمەکانی، ئەو عەسقەشە لە کۆم□□گ□ای ئادەمیزاد دابڕێنراوەو جەنگ و کوشتار شوێنی گرتووەتەوەو بە بەدیدەی جیهانەوە کۆرپەی ساوای بێتاوان دەکوژرێت و ئیمپیالیزمی جیهانییش ئاهەنگی خۆشی بۆ دەگێڕێت.
ئەو لە ژمارە ٧٣ی ئاداری ١٩٨٩ی گۆڤاری (کاروان)دا شاعیر لە ژێر ناونیسانی (هۆزانی خۆشەویستیدا) لەگەڵ دڵدارەکەیدا دێتە گۆو وەکو هەموو عەشقیکی ناکام دوای لێکدابران کە چیدی یەکدی نابیننەوە، دڵی هەواڵی ونبون و گورگ و خەزانی پێ دەدات و بۆی دەنوس□□ت؛ دڵدارەکەم ئەم ژووانە- دوا ژووانە- دواگفتووگۆو دوابینینە.. تۆش یادی من بکەوە وەك چۆن من هەمیشە تۆم لەیادە، تەنیا ئەو عەشقە مەعنەویەش بەسە تا پێی قوتار بین لە زوڵمەتی دونیا، من یاد کەوە لە هەموو نەهامەتی و تۆفانەکاندا چونکە ئەو□ بوو ئاوێنەی راستەقینەی ژیانمان:

هەر کاتێك خەزان دەرکەوت و
گەڵای دارەکان هەڵوەرین
ئەو کاتە یادم کەرەوە..!!
هەر کاتە گورگی ڕەشەبا،
هەڵمەتی بە ژوورەکەت برد،
ئەو کاتە یادم کەرەوە..!!

ئەم عەشقەی هەڕەتی لاوی و بە ناکام گەیشتن، ئێستاشی لەگەڵدا بێت زیاتر درەوشاندنەوە دەدات بە هەوێن و توخمە ستاتیکییەکانی ناو دەقەکانی و وا لەم دواییەدا باسی ئەو عەشقەی زانکۆ دەکات و دوای کێشە منداڵ و دووچاربوونی نەخۆشییەکی زۆر هەشتا دەی لە ترپەو لەداندایە بەی، بگرە ئەو هەستە ڕەنگە هۆکارێکی ئیجابی بێت لە مانەوە لە ژیانداو یادەوەرییەکانی ئێستاش ئاسوودەهێن بن بەی، بە نا؟ مەگەر مرۆڤ هەمیشە چاوی لەدووی ئەو شتانە نییە کە نییەتی و هەوڵی وەدەستهێنانیان دەدات؟ عەشقی راست و پاك ئاوهایە، کە متمانەو تێگەشتن تەنانەت تاك و خانەوادەکان دەگەیەنێتە ترۆپکی سەرکەوتن کە هەمیشە میهرو خۆشەویستی بە ڕەنگینترین و رازاوەترین سیما دەیازێنێتەوە، ئەو لەبەرەدا گەر لەگەڵیە کەسێکی تریشدا بدوێ و تیری مەبەستی ئاراستە بکات ، بەڵام هەشتا ئەوی غائیب لە ناو کانگای ئەندێشەو داهێنانیدا کەسەرەسەیەکە کە نابێت ناوی نەهێنرێت و فەرامۆش بکرێت، وەکو ئەو هەڵماتانەی منداڵی کەیکردوونێتەوەو پاراستوونی، ئەمەش هەر وا بەشێك لە بوون و تەمەن و یادەوەری شاعیری داگیرکردووە، هەرچەندە لە تەشدا بێت هەر بیری ئەوی دەکەوێتەوە:

فرمێسک ئیش کا بە تکاویی..
پیریی تا بێ ، تیری زیاتر با لەلاویی..
زانکۆ تا بێ دوورتر کەوێتەوە
جارە لە جارەکیان…
بە جۆرە مەحاڵ بە چاوم
بکەوێتەوە بە چاوی..
گرنگ نییە هیچ کامەکیان..
گرنگ ئەوەیه تۆ ماوی…

ئەم حاڵەتە لە شیعری (بریدا) شدا دووبارە خۆی دوپات دەکاتەوە، ئەوی شاعیر هەمیشە شتێکی بزرکردووە لە شوێنگەلێك، هەمیشە دوێنیشی خۆشترە لەمڕۆ، بۆیە بە حەسرەتەوە ئەمڕۆ لەیاد دەکات و دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕۆژە جوانانە، هەرچەندە ئەمجارە ژینگەکە تاراوگە بێت،

ب□ام دیارە هەر ئەو ساتانە خۆشتربوون ئەگینا مەلی خەیاڵی شاعیر هەڵنا فڕێت بۆ ئەو دووراییانەو ئێرە لەیاد بکات، بەو مانایەی لاش□ ل□□ر□و گیان لەوێ، بۆشایییەکیش لە مندا هەمیشە چاوەڕوانی پڕبوونەوەیە..

بریدا..
ناوی تۆ تاوە بارانێک ، لە باشووری هۆڵنداوە ،
ئەخاتە ناو زەرفێکەوە و
بۆم ئەنێرێ ..و ناگاتە من..
جەردەکانی کوردایەتی ،
ئەیکەنەوە ، بۆ دۆلار و نەوت ئەگەڕێن
*
دوای تەواو بوون
ناخم پڕە لەو کەسانەی
هیوادار بووم یەک قسەیان لەگەڵ بکەم ،
بوار نەبوو..
هیوادار بووم یەک پیاسەیان لەگەڵ بکەم..
یەک چا..
یەک قاوەیان لەگەڵ بخۆمەوە و..
کاتم نەبوو..
کاتیان نەبوو
وەک پەڕی باڵندەیەکی نەناسراو ،
زریانی ڕۆژگار بردنی..
زریانی ڕۆژگار بردمی..

خۆشەویستی مر□ق ب□ هەر شتێك بێت و لە هەر قۆناغێکی ژیانیدا بێت ئەوا خۆشەوستی پاك و باڵا دادەنرێت بە پاڵنەرێك بۆ سەرکەوتن و داهێنان ، وەك چۆن بیردۆزی <فیدروس> یش هەرواب وو بۆ سوپایەك کە ئەگەرعەشقیان بۆ ئامانجەکانیان هەبێت و خۆشەویستی لە نێوانیاندا بوونی هەبێت ئەوا هەر سەردەکەون، هەر خۆشەویستیشە کە وا لە مر□ق د□کات خودی راستەقینەی دەربخات، وەك چۆن زانستی دەروونناسی دەریخستووە کە جارانێك تێکچوونی مامەڵەو رەفتاری مر□ق د□گەڕێتەوە بۆ شکست و نەبوون و یان لەدەستدانی ئەو خۆشەویستییە ، چونکە پێداویستیەکی گیانلەبەرانە کە مانای ژیانی پێ دێتە دی، رەنگە ئەمەش بێت وا لە هاشم سەراج بکات لییا و فریباو ئەوانی تر بە کراسێکی شینی تەنکی ئاوداما نەوە لە شەودا ببینێت لەگەڵ یەکێ لە فەیلەسوفەکاندا لەگەڵی بدوێن و سەراپای تژی جوانی و حەز بکەن،

ئەمەیە ئەوەی نیمانە. بۆیە سوقرات وایدەبینێت ئەو عەشقەی نامێنێ و بەسەرچێ ئەوە راستەقینە نەبووە، خۆشەویستی بۆ ئەوانەیە نەمانبووەو یان لە دەستمانداوە، ئەو بەختەوەری لە جوانی و چاکەدا کۆ دەکاتەوە، هەرچەندە فەیلەسوفی رەشبینی ئەڵمانی (شۆپنهاوەر) وایدەبینێت کە خۆشەویستی پەردەیەکە بۆ حەزەکانمان و وامان لێدەکات بەدیهێنانی بەختەوەریمان لە کەسی بەرانبەردا ببینینەوە، ئەمەش فێڵێکی سروشتە بۆ وەچەخستنەوەو بەردەوام بوونی کۆمەڵگای مر□قایەتی لەسەر گۆی زەوی.
فەلسەفەی شاعیری بە ئەزموونیش نەوازاد بەندی بەجۆرێکە کە مادام هەمو شتە ماتریالیستەکان هەر دوایان دێت با عەشقکەمان بگوێزینەوە بۆ مەیدانی ئایدیالیست و دنیای خولیاو ئەندێشەو شیعر، ئەوسا لەگەڵ یەکدا بە نەمری دەمێنینەوە، ئەمەیە عەشقی مەجازی و پاکیزەی عاریفانی وەک خواجە حافیزی شیرازی و مەولانای رۆمی و بێخودو ...تاد
ڕۆژێک کە نامەوێ بڕوا ... ئەو شیعرەی نەوزاد بەندی□ کە دڵی تیا بەندبووەو دەیەوێت کات ڕاگیربکات، ئەو لێرەدا بە رونی جەخت لەسەر ئەو راستی□□ی سەرەوە دەکاتەوە و دەنووسێت:

ئەو ڕۆژەیشی کە من و تۆ
پێکەوە پیاسەیەک ئەکەین ،
وەک ڕۆژەکانی تر ئەڕوا..
با ئەو پیاسەیه هەر نەکەین ،
ئەو ڕۆژە خۆشە ، با نەڕوا..
ئەو کاتەی کە سەفەر ئەکەین..
لە کەناری دەریایەکا
لەگەڵ ئێوارە ، نان ئەخۆین...
ئەویش ئەڕوا..
کە ڕۆیشتیش ،
قەت ناپرسین کوا..
دە با ئەو سەفەرە نەکەین
ئەو نان و کەنار دەریایە..
ئەو ئێوارەیە ، با نەڕوا ؟
* * *
تەنها له شیعرا دەرکەوە..
گەر بۆت لوا

هەر هۆی ئەم دیدگایەشە، کە شاعیر خۆشەویستی□کەی بە توخمەکانی

گەردوونەوە دەبەستێتەوەو دەیانکاتە ملوانکەیەك بە گەردنی مەعشوقەکەی و گەر ڕۆژێك لە ڕۆژان بە یەکگەیشتن پێیدە بەخشێت، ئەو لە هەموو جوانی و دانەبڕان و ئەندێشەیەکدا (ئەو) دەبینێتەوە کە تەواوکەری بەشەکەی تری (من)ی شاعیرە، وشەو وێنەکان زۆر ئاڵۆز نین بەڵام هەموویان پێکەوە میهرەجانێکی ئاڵ و واڵایان سازاندووە کە شاعیر ئەوەی زەینی پێی پێ بردووە کردوویەتییە قوربانیی ڕێی جوانترین شێوازی دەربڕینی ئەو بۆ خستنە ڕووی هەست و سۆزو فام و دنیابینی خۆی.

کە باران هات پێی ئەڵێم ،
هەرچی کردووە ،
لەگەڵ خۆی بمبا..
دڵنیام لە ڕێ ، ئەتبینم..
کە بەفر هات پێی ئەڵێم ،
هەرچی کردووە ،
لە حەوشەکەمان خەمێیەک هەڵبا ،
دڵنیام لەوە ، ئەتبینم..
تۆ..
لەناو باران و
بەفر و
درەخت و
شەقامە پاک و
ماکیاجکراوەکانای
تۆ..
لەناو شیعر و
چیرۆک و
فیلم و
دراما هەست بزوێن و
پڕ لە دابڕانەکانای

بڵاوکراوەی نوێ\ بەو ڕێیانەدا تێپەڕیم.. کۆبەرهەمی شیعریی نەژاد عزیز سورمێ

لەم ڕۆژانەدا دەزگای (فـــام) بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە ، کۆبەرهەمی شیعریی شاعیر و ڕۆژنامەنووس نەژاد عزیز سورمێ ی لە چاپێکی ناوازە و جیاوازدا بەناوی (بەو ڕێیانەدا تێپەڕیم) کە بەشێك لە ناو و نیشانی قەسیدەیەکە و بە پێوانەی 21*13.5 سم و 688 لاپەڕە بڵاوکردەوە.

ئەگەر گوزەرێك بە نێو ئەم کۆبەرهەمەدا بکەین ، دەبینین شیعری ماوەیەکی دوورودرێژی مێژوویی لەخۆ گرتووە هەر لە ساڵی 1975ـەوە هەتا کۆتایی 2022. بەمەیش شیعری چەند سەردەمێکی جیاوازمان بەر چاو دەکەوێت. شاعیر ورد لە سەردەمە جیاوازەکان ڕاماوە ، لەو ڕامان و قووڵبوونەوەیەدا ، چەندان وێنەی شیعریی بەرچاو دەکەون، کە لە ژینگە و بارودۆخی جیاواز لە دایك بوون.

شاعیر، لە جیاتی نووسینی پێشەکی بۆ کۆبەرهەمەکەی، بە شیعرێك لەبارەی گەورەیی شیعر دەست پێدەکات، لەم شیعرەدا، کە کلیلی چوونە نێو کۆبەرهەمەکەیە، شکۆ و پێگەی شیعر لای شاعیر بەدەردەخات:

ئەی شیعر..!
ئەی دادڕەسی زەمانی بەدنیهادی؛
زەمانی ژەهر
زەمانی دژواری و
هەموو زەمانەکان..
ئەی شیعر..!
ئەی سیلەی هەموو ڕووگەکان..!
ئەوەتا دەمبینی ڕوو لە تۆ دەکەم
هەموو کۆشك و باڵەخانە بەرزەکان
بە چوارداخێکی تۆ نادەم..

ئەی شیعر.. سیلەی هەموو ڕووگەکان!
من لە ڕۆژێکی ڕەشانگی گوڵەی هاوین لەدایك بووم
تۆ نەبای ،
لە چزووی غەمزیەکدا دەمردم..

ئەی تەمەنی هەڵوەدا !
سیلەی ڕووگە و پەرستگاکان
دادڕەسی زەمانی بەدنیهادی..
ئەی شیعر… !

شاعیر لەو ماوە دوورودرێژەی شیعری تیا نووسیوە، لە هەموو قۆناغێکدا قسەی خۆی کردووە ، لە ئاوارەیی و دەربەدەری و دوورە وڵاتیدا. بەڵام کاتێ لە سەردەمی ئازادیدا، دەست لە بیناقاقای یەکتر دەنێین، تووڕە دەبێ و بێ ئومێدی و دەردەسەرییەکانی ئەو ڕۆژگارە وێنا دەکات، لەو بێ ئومێدییەدا، دیسان پەنا دەباتەوە بەر شیعر. لەشیعری (باوێشکەکانی مێژوو)دا، بێزاریی مرۆڤ لەو ڕۆژگارەدا وێنا دەکات، هەقایەتی شەڕ و ناشیرینکردنی هەموو جوانییەکان و دروستکردنی دۆزەخ بە دەستی خۆمان، دەبینین:

لێوە بە بارەکان ژەهرن، کەف هەڵئەدەن
شەپۆلە ئارامەکان سەرشێتی هەڵیاندەلووشێ
ئەوە جارێکی تر منم لە چاوەڕوانی خۆمدا:
ئاسمانم بریندار..
ئەستێرەم نەوی..
خەونەکانم لە بێخەوە هەڵدەکەنم.
ئەوە جارێکی تر منم
چێنووك لە کەنارەکانم دەنێم
گلێنەکانم دەکۆڵم.
جارێکی تر منم؛
سنووری نیشتمانی ناو گریان و پێکەنینم
دەکێشمەوە:
لە باکوورەوە: شەڕ
لە باشوورەوە: شەڕ
لە ڕۆژهەڵاتەوە: شەڕ
لە ڕۆژئاواوە: شەڕ

لە کۆپلەی کۆتایی ئەم شیعرەدا، بانگی شەهیدان و برسی و تینوو و ڕەنج بە خەسار و دڵشکاوەکان دەکات، بۆ دەسکەوتنی ئاسودەیی بچنە لای شیعر، چونکە لە ناو نائومێدی و سەرزەمینێکی بی هاوار و بانگدا ، تەنیا سێبەری شیعر ماوە دەستی بەڕێندەرانی شەڕ و هەتککەرانی مرۆڤایەتیی نەگەیشتبێتێ.

وەرن..وەرن!
هەر ئەو گۆشە بچووکە ماوە
هەناسەیەکی لێ مابێ

قومە ئاوێك و
لەتە نانێك و
دڵنەوایی و
زەردەخەنەیەكی تێدا بێ.
وەرن بەڵكو ئاسوودەییەكتان
لە بانیژە چكۆلەكەی شیعر دەسكەوێتەوە..
وەرن… وەرن..!
با ئەوانیش،
لە بەر ئاستانەی سەدەی بیست و یەكەمدا
لەناو باویشكەكانیاندا بنوون…
هەروەها شاعیر ڕوئیای خۆی لە مەنەفستێكدا دەربڕیوە لە بەشێكی ئەو مەنەفێستە شیعریەیدا كە لە ساڵی 2004 دا بڵاوی كردووەتەوە و لە ڕووپەڕی بەرگی پشتەوەی ئەم كۆبەرهەمەدایە دەڵێ :
(… ڕێگای هات و نەهات ، شكانەوەی هزر .. هەڵپەی تێهەڵێنانەوە … ڕاكردن بەرەو ژیان ، بەرەو سەودای لاقایی و
پیشەسازی حوسن و جەمال ..
ئاڵوودە بوونی تاسە … ململانێی نەبڕاوە لەگەڵ زمان ..
ئەمانە سەدای زەنگەكە دەدەنەوە ، سپێدەدەمان بەوپەڕی ناز و ویقارەوە
شیعر لە خەوی پەمەیی جیا دەكاتەوە ..)
تا دەگاتە ئەوەی دەڵێ : (ئەشكی خوێنین
بە سەراپای
سرووشتی بەستەزمان دێتە خوارێ …
نمەكگیریە كوورە هەڵایساوەكانی شیعر
ئاسنی ساردیان پێ خوار بكرێتەوە ..)

هۆكاری سەرەكی نەمانی موچە چییە؟.. جمال بارۆكی

بمبەخشن كە ئەم وشانەی لیرەدا دەیخوێننەوە راستیەكانە و لەدەرگای دەروونی زۆربەمان دەدات و ئیتر نازانم هەڵوێستی□□ك دروست دەكات یان نا؟ ئەم وتانە رەنگە زۆر نەگوترابن و نەبیسترابن، چونكە

دەزگاکانی راگەیاندنی حیزبەکان بۆ بازاڕگەرمی خۆیان هەر جارەو قەیرانێکمان پێ دەفرۆشنەوەو خەڵکی پێوە سەرقاڵ دەکەن.

ئەگەر لە من دەپرسن خەتای کێیە موچە نادرێت؟ من لە وەڵامدا دەڵێم: میللەت … جاری دووەمیش دەڵێم: میللەت، جاری سێیەمیش دەڵێم: میللەت ئەنجا جوارەم جار دەڵێم: دەسەڵات… بەشتان دەسەلمێنم کە وەڵامێکی ڕاستە.

١- لە ماوەی ٣٢ ساڵی رابردوودا چی نەما لە زوڵم و ناحەقی و گەندەڵیی کە سەرانی دوو حیزبی دەسەڵات پێی هەڵنەستن؟ ئایا کەس نقەی لێوەهات؟ بەڵکو لە بەرانبەردا لە لایەن زۆرینەوە چەپڵەیان بۆ لێدەدراو لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگیان پێ دەدرا، جا ئەو مارەی ئەوسا گەنجی کوردی رەمی دەکرد لە شەڕی ناوخۆدا ئێستا بوەتە هەزدیها.

٢- ئەوانەی باج و خەراج و پارەی ئاوو کارەباو تەنکەرە نەوت و گومرگەکان و سەرانەسەندن و تاد… کە دەکەنەوە بۆ سەرانی پارتی و یەکێتی کێن؟ مەگەر هەر ئەندامانی میللەت نین؟ هەر ئەوانە نین کە شەق لە مامۆستا هەڵدەدەن کە ڕەمزی پەروەردەیەو مامۆستای ئایینی لە زیندان ئەشکەنجە دەدەن کە مارەیی دایک و باوکی مەسئولەکانیشیان کردووە لە کاتی خۆیدا؟

٣- لە کوێ ملیۆنێك و چارەکێك موچە خۆری کوردستان کە دەکاتە یەک لەسەر چواری دانیشتووان، بە لایەنی زۆرەوە دەڵێم تەنیا ٥٠٠هەزاریان کارمەندی راستەقینەن، ئەوانی تر تابووری پێنج وجاسووس و ماستاوچی ئەو دوو بنەماڵەیەن، بەشێکیان ئەوانەن کە ریشەیان بەچارەنووسی ئەو دوو بنەماڵەیەوە گیربووە بە حوکمی ئەوەی شەهیدانەی مەردو کوڕەکانیان وەردەگرن کە ئەو دوو حیزبە بۆ کوشتیان داون لە رابردوودا بۆ مەرامە گڵاوەکانی خۆیان، واتە خوێن دەیانبەستێتەوە پێیانەوە.

٤- ئەم خاڵە لە هەمووی مەترسیدارترە؛ ئەویش ئەوەیە ببینن کە هەموو چینەکانی میللەت کاتێك باس هاتە سەر پارەو موچە ئەنجا دەنگیان لێ بەرزبووەوە، وەکو ئەوەی هەموو قەیرانەکان بەس لەوەدا ببیننەوەو ئەگەر موچە دابین بکرێت ئەوا با ئەو دوو دەسەڵاتە هەر بمێنێتەوە! ئەوەی کە بووە هۆی دزینی موچە ئەو بێ دادییە بوو کە یەکێتی و پارتی لەسەرەتای سەرهەڵدان و گەڕانەوەیان لە شاخ بە پێڵاوی لاستیکەوە کەوتنە ئەنجامدانی، هەموو خیانەت و تاوانێکیان کردو هیچ دادگایەك لێی نەپرسینەوە، هەر هەزارێکیش تاوانیشی نەکردایەو درۆیان بۆ هەڵبەستایە ئەو دادگا لارو چەوتە گەورەترین سزای دەدا! ئەوان زەوی و زاری خەڵك و گشتیان داگرکرد کەس قسەی نەکرد، بوونە چاوساخی ئێران و تورکیا بۆ لەناوبردنی برا

کوردەکانمان لە رۆژهەڵات و باکور کەس ڕێگری لێ نەکردن، ئەوەی ویستیان لێ بووبێ لە رۆژنامەنووسان و چالاکوانان و دەنگی ئازادی میللەت تیرۆریان کردووەو کەس هەڵوێستی نەبووە، کەواتە ئێستا سەرەی هەموو میللەتە وەکو رەشەوڵاخ ئەو دوو دەسەلاتە پێش خۆیانیان بدەن.

٥- بەداخەوە کە دەڵێم ئەم دەسەڵاتە هەڵقوڵاوی عەقڵی کوردییە، چونکە کورد دەڵێت: ئەوەی خۆم دەخۆم ئەوەی تۆش بۆ خۆم،رەنگە هەر ئەم هۆکارە زاتی و مەوزوعیانەش بن تا ئێستا کورد نەبووەتە خاوەنی بوونی سەربەخۆی خۆی، شوانەکانی میللەتی کورد شەریکی گورگن؛ چونکە ئەو داهاتەی لە کوردستان هەیە هەر لە خاڵە سنووریەکان و نەوتی دزراوو گازو پارەی ئاو و کارەباو باجە جۆراوجۆرەکان و غەرامەکانی هاتوچۆو…تاد بەشی دوو دەوڵەت دەکات، بەس هێندە فەرخە مەسئولی دز پەیدابوون لە دەوری دوو دزە سەرەکیەکە دەیانەوێت کێبڕکێی ملیاردێرە جیهانییەکان بکەن و هێشتا داوای پارە لە بەغدا دەکەن و کەچی لەولاوە مێشکی خەڵك بە سەربەخۆیی و ریفراندۆم پڕ دەکەن. وڵاتی کوەیت کە نزیکترین دراوسێمانە هەر هێندەی کوردستان نەوت ر□زان□ ب□رهه□م د□ن□□ت کەچی نرخی دراوەکەی کە دینارە سێ دۆلارو نیوە! ئێمەش هەر بۆ گاڵتەپێکردن ئازاین؛ پێیان دەڵێین: عەرەبی پێ پەتی، بەڵام بە ئامادس□ نین دوو دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی کە شێرپەنجەی کوردن لەناوبەرن ، کە تاکە جارەسەری هەموو قەیران و نەهامەتییەکانە.

چیرۆک بۆ منداڵان/ چۆن بوم بە هاوڕێی پەرتووک؟.. رەزا شوان

پار کە لە پۆلی پێنج بووم. خۆم دەمزانی لە وانەی “د□شتن” لە زمانی کوردیدا، لە ئاستێکی نزم دام. کە مامۆستا سەرناوی بابەتێکی داڕشتنی بۆ دەنووسین بۆ ئەوەی بۆ وانەی داهاتوو لە لا□□نی کەمەوە، شەش دێڕی لەسەر بنووسین. خەمم لێدەهات. بە هەزار حاڵ، شەش دێڕی کاڵ و کرچم دەنووسی. لە

رووم نەهات دەست هەڵبڕم و لە بەردەم هاوڕێکانی پۆلەکەمان و مامۆستاکەماندا بیخوێنمەوە.

زارای هاوڕێ و هاوپۆلم، کە قوتابییەکی زیرەک بوو. زیاتر لە دە دێڕی زۆر جوانی دەنووسی و لە پۆلدا دەیخوێندەوە. بە گومان بووم کە خۆی بابەتەکانی بنووسێت. تا ڕۆژێک مامۆستا وتی: بۆ هەفتەی داهاتوو لەسەر " خۆشەویستیی نیشتمان" بنووسن. لە هەفتەی دواتردا.
مامۆستا: کێ دەت داڕشتنەکەی بخوێنێتەوە؟
زارا دەستی هەڵبڕی و بەبێ پەڕاوی داڕشتن، بە ماوەی شەش خولەک ڕاستەوخۆ بە زاری لەسەر خۆشەویستیی نیشتمان قسەیکرد. بە وشە و ڕستە جوانەکانی، سەرسامی کردین، سەرنجی هەمووانی ڕاکێشا. چەپڵەیەکی قایم و درێژمان بۆی لێدا. گومانم نەما لەوەی کە خۆی نووسینەکانی دەنووسێت.
دوای ئەو وانەیە، وتم: زارا گیان تۆ ئەم وشە و ڕستە جوانانە لە کوێوە فێربوویتە؟
زارا بە زەردەخەنەیەکی ناسک و بە زمانێکی شیرین: ژینا گیان ئەگەر دەتەوێت، ئەم نهێنییە بزانیت. ڕۆژی هەینی وەرە بۆ ماڵەمان پێت دەڵێم کە لە کوێوە فێربووم.
ڕۆژی هەینی مۆڵەتم لە دایک و باوکم وەرگرت. چووم بۆ ماڵی زارای هاوڕێم. زۆر بە ڕووخۆشی و گەرمییەوە پێشوازی لێکردم. بردمییە ژوورەکەی خۆی. پەرتووکخانەیەکی پڕ لە پەرتووک و گۆڤاری ڕەنگاوڕەنگی منداڵان، لە سوچێکی ژوورەکەیدایە.
دوای چای خواردنەوە و قسەی خۆش و پێکەنین.
زارا بە زەردەخەنەیەکەوە سەیرمی کرد و دەستی ڕاستی بە پەرتووکخانەکەی ڕاکێشا و وتی: پەرتووک و گۆڤارەکانم، هاوڕێ دڵسۆزەکانم، ژینای هاوڕێی خۆشەویستم بە لای ئەوە هاتووە.
وتیشی: ژینا گیان من ڕۆژانە نزیکەی کاتژمێرێک پەرتووک و گۆڤار دەخوێنمەوە. نەک تەنیا بە وانەی داڕشتن، بەڵکو بە هەموو وانەکان سوودێکی زۆرم لێیان وەرگرتووە. پەرتووکخانەکەشم لە خزمەتت دایە.. هەفتەی چەند پەرتووکێک بەرەوە و بیانخوێنەوە.
زۆر سوپاسی زارای هاوڕێم کرد. منیش چاوم لێیکرد و لە ژوورەکەی خۆمدا، پەرتووکخانەیەکی جوانم دانا. بە کۆمەڵێک پەرتووک و گۆڤاری منداڵان ڕازاندمەوە. تا دێت ژمارەی پەرتووکەکانم لە زۆربووندان. ئێستا کە لە پۆلی شەشم. لە وانەی داڕشتندا، لە دوای زاراوە، من دەست هەڵدەبڕم.

راستەوخۆ بە زاری لەسەر بابەتەکان قسەدەکەم. لە هەموو وانەکانیشدا پێشکەوتووم.
من لە ئێستادا "هاوڕێی پەرتووک"م. خوێندنەوەش بووە بە خووی رۆژانەم. شانازیش بۆ زارای هاوڕێی دڵسۆزم دەگەڕێتەوە.

نەرویج: ٢٠٢٣

خەلکی کوردوستان تەمبەلن!..
نەوزاد بەندی

لە کۆتایی□دا بۆم دەرکەوت ئەم میللەتە بەهۆی تەمەڵی و خەوخۆشی□کەوەیەتی وا ناچێتە سەر شەقام ، ئەوەتا دوای ئەوەی سێ مانگ موچەیان لێ بڕی ، جا ل□ د□ق□ری سەوزدا خۆی کوشت ، سەعات و نیوێک هاتە سەرشەقام !! .. من دڵنیام ئەم میللەتە شفتە بووایه قبوڵی نەدەکرد ئەمدیواودیوی بکەی ، لایەکی ئەسووتا و لایەکی کاڵ ئەبوو ..وەک چۆن د□ق□ر□کی زەرد و پاییزە و ..د□ق□ر□کەی تری کەسک و بەهارە ، ئاخر توخوا شتی وا ئەبێ ؟ بەڵێ ئەبێ ..
مناڵی تەمەڵتان دیوە بەیانیان سەد بەهانە دێنێتەوە بۆ ئەوەی نەچێ بۆ قوتابخانە ، بەخوا بابە سەرم ئێشێ ، لووتم گیراوە ، نەخۆشم ، شەو تا بەیانی خەوم لێ نەکەوتووە ، سکم ئێشێ …با پێنج دەقەی تر بنووم ، ئەم میللەتە تەمەڵەیش بە هەمان شێوەیە ، سەیر ئەکەیت شەڕی غەزە و ئیسڕائیلە ، ئەڵێ : خەتای غەزەیە ، ئەو دەستپێشخەریی کردووە .. یان ئەڵێ کە ئەنفال و کیمیاباران کراین ، جەماعەتی غەزه چییان بۆ کردین ؟ ..ئەی مولازم موحسین فەڵەستینیی نەبوو ؟!!
لە کاتێکدا ئەمانە خۆیشیان لە کاتی کیمیایی و ئەنفالەکەدا خەریکی کەیف و سەفای خۆیان بوون ، تەنانەت لە شاری سلێمانیدا خانوویان نەدەدا بە کرێ بە هەڵەبجەیی و گەرمیانییەکان پێیان ئەووتن قەدەغە و سەربەگۆبەندن ..! .. ئینجا باسی مولازم موحسین ئەکا ، کەچی باسی جاش و تەواری و مستەشارە کوردەکان ناکا کە بەشداریی ڕاستەوخۆیان کرد لە سەرخستنی ئەنفالدا ، بەو حیسابەی ئەوان بێ مادام فەوجێ خائینمان هەیە ، ئیتر کورد هەمووی خائینە و ئەبێ وەک غەزە

جینۆساید بکرێ ..
باشە کاکە ، وا خەڵکی غەزە دوژمنی باوک و باپیرمانن ، ئەی بۆچی خۆپیشاندان□ ناکەن بۆ پشتگیریی جولەکەکان کە سەدەها یان لێ کوژراوە و لێ گیراوە و بێ سەر و شوێن کراوە ؟
لێرەدا ئیتر نازانن چی بڵێن ، بە پرخەیەک وەڵامت دەدەنەوە ..
ڕەنگە بڵێم تاکە قسەی نێچیرڤان بارزانیی کە بە دڵم بێ ، ئەوە بوو کە کاتێ نۆرە پۆستی سەرۆکوەزیرانی بوو ، ووتی : (خەلکی کوردوستان تەمبەلن) وابزانم بە زمانی فارسیش بیووتایە هەر وا دەرئەچوو ..بە ڕاستی وەسفێکی جوانی ب□ □ کرد ..
جاران کە مناڵ بووین و تەمەڵیی ئەیگرتین و لێی ئەخەوتین ، بانگیان ئەکردین هەستە برنج و گۆشتە ، وەڵاممان نەدەدانەوە ..بە حیساب خەوتووین و ئاگامان لێ نییە ، کە عەسریش لە برساندا لە خەو ڕائەپەڕین ، ناچاری شلەی سارد و سڕ و بنکڕی بنی مەنجەڵەکە ئەبووینەوە و وەک هار ئەمانخوارد ..
ئێ میللەتیش ئەگەر لە پرخەی خەودا نییە ، کە یەک ڕۆژ موچە دوا ئەکەوێ ، قورتمی ئەو دەسەڵاتە ئەگرم و پڕۆژە حیزبی و باڵەخانەکانی ڕائەگرم .. نەک دوای سێ مانگ بێ موچەیی ، ئینجا سەعات و نیوێک جادەیەک بگرن و دوای ئەوە بۆ ناو پێخەفەکانیان بگەڕێنەوە .. ئەمە مەدالیای خۆپیشاندانە نەک خۆپیشاندان خۆی ..بڕواتان بێ دەسەڵاتداران ئەوەندە پێکەنینیان بەم خۆپیشاندانانە دێت ئەگەر بەلایانەوە عەیب نەبووایە ، ئەیانووت دانەیەکی تریش بکەن پێخەفەکانتان عایدی ئێمەیە ..

ـــوێنەکە ناوەڕاستی لەندەنە ، ئەمڕۆ ، ئینگلیزەکان خۆپیشاندان ئەکەن لە دژی کۆمەڵکوژیی خەڵکی غەزه بە چەکی کۆکوژی جولەکە و ئەمریکا ـــ

ژمارە ٢٦ی رۆژنامەی رەوت..

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٢٦ی رۆژنامەی رەوت کلیکی ئێر□ بکەن...

ئارامی لە لوتکەی تووڕەبووندا لە شیعری (لە دەستم دەی) عەبدوڵا پەشێودا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە دەستم دە، یەکێکە لە شیعرە هەرە دیار و جوان و بە ناوبانگەکانی پەشێو، کە وەک خۆشی لە پێشەکی شیعرەکەدا ئاماژەی پێداوە ئەو کاتە ئەو شیعرە نووسراوە، کە مرۆڤ دەبێتە پارچەیەک لە ڕق و تووڕەیی. بەمەش مەتیقەکی دەروونی لە پشت نووسینی ئەو شیعرەوەیە. ئاماژە زمانەوانی و دەروونییەکانی شیعرەکە، کاردانەوەن لە هەنبەر کارێک کە کراوە و پەشێوی لە ناخەوە ئازارداوە و تووڕەی کردووە، کە ئەویش ناپاکی خۆشەویستەکەیەتی و پشتکردنە ئەو خۆشەویستییە بووە لەلایەن ئەویترەوە، کە چوار ساڵی خایاندووە، وەک ئەوەی لە دێڕی بەڵگەی ئاشکراو ڕووندا باسی دەکات. زمانی ئەو شیعرە، زمانێکی تووڕە و داخوزاییانەیە، بەڵام زمانی سڕینەوە نییە. لە ئاستی وشە و وێنەدا، زمانێکە بارگاوییە بە ڕق، بەڵام ئەو ڕقە، پانتایی زمان جێناهێڵێت و نابێتە هۆکار، بە ئاشکراکردنی هەموو شتێک، لە پەراوێزی ئەو پەیوەندییە خۆشەویستییەی لەگەڵ کچەکەدا هەیبووە، بە پێچەوانەوە بەڵکو لە دوا دێڕی شیعرەکەدا، ئارام دەبێتەوە و جارێکی دیکە خۆشەویستی ئەو، بە سەر ئەو هەموو هەستە لە ڕق و تووڕەیی زاڵدەبێت، کە لە سەرەتای خوێنەوەی شیعرەکە هەستی پێ دەکەین. بە درێژایی ئەو شیعرە، شاعیرلە حاڵەتێکی نێوان گومان و دڵنیایی، خۆشەویستی و ڕق دایە. گومان لەوەی ئەو کارە بکات کە مەبەستیەتی ئەویش ئاشکراکردنی هەموو شتێک و پەردەلادانە لە سەر ئەو پەیوەندییە نهێنییەی خۆشەویستی نێوان خۆی و ئەو، یاخود نەکردنی، دڵنیاشە لەوەی کە ئەو بە سەدان بەڵگەی ئاشکرا و ڕوونی پێیە، کە جەخت لەو پەیوەندییە ڕاستەقینە و دوولایەنەی نێوان هەردووکیان دەکاتەوە. کە بە داخەوە سەرەنجام لەلایەن ئەوی بەرامبەرەوە (کچەکە) کۆتایی پێهێنراوە و چووەتە ئامێزی پیاوێکی دیکە. بۆیە بە درێژایی شیعرەکە، پەشێو لە نێوان ئەو دوو دەیە دایە، تا لە کۆتایی شیعرەکە و لە دوا دێڕەدا،

خۆی یەکلایی دەکاتەوە کە ناتوانێت کارێکی وا بکات و لە دەستی دێ، بەڵام نایکات. زمانی ئەو شیعرە وەک ئەتمۆسفیرێک بۆ خۆڕایی لە ژێر هەستی ئەو تووڕەییەی شاعیر هەیەتی، بەرز دەبێتەوە، پاشان بە خۆڕاییش دادەبەزێت. لە دەسپێکی شیعرەکەدا، پێشەو لە ئەنجامی کردەیەک کە هەشتا نەکراوە، ئاگادارمان دەکاتەوە، سەرەتا، ئەمە نازانین پێشەو بۆچی و لە بەرچی دەیەوێت کەسێک لە خۆشاوی شەوی پەردە بە بەش بکات و ئەڵقەی پەنجەی پێ فڕێ بدات؟ پێشەو دەڵێت:_

لە دەستم دە کاتژمێری کامەرانیت بووەستێنم
ئەڵقەی پەنجەت پێ فڕێ بدەم
نامەی بەختت بسووتێنم
کام شەوت گەش و ڕووناکە
ئەو شەوە پف لە چرا کەم

لەدەستم دێ، کە فرمانی ڕانەبەدووی ڕانەگەیەندراوە، ئاماژەیە بە کردنی کارێک کە هەشتا ڕوویینەداوە، بەڵام بە دەنیاییەوە دەتوانێت بیکات، پێشەو تا کۆتایی شیعرەکەی، ئەمە لە بەردەم ئەو دووڕییە دەهێڵێتەوە، کە کارەکە دەکات یان نا؟ تا لە کۆتاییدا خۆی یەکلاییدەکاتەوە، کە ئەوە ناکات و بە پێچەوانەوە خۆشەویستی پەنگخواردووی ئەو، ڕێگە بەوە نادات ئەو کەسەی تا دوێنێ خۆشەویستی بووەو، ئەمڕۆ لە ئامێزی یەکێکی دیکەدا شەوە ئەرخەوانییەکانی بە ڕۆ دەکات، لە خۆشاوی پەردەی ژیان بە بەشی بکات. ئەمەش جێختکردنەوەیە لەوەی شاعیر وەرای تووڕەبوونێکی زۆر لەو، بەڵام لە لوتکەی تووڕەبووندا، ئارام دەبێت و دان بە خۆی دادەگرێت و وەڵامی هەڵەو ناپاکییەکەی خۆشەویستەکەی ناداتەوە. شاعیر دوای ئەوەی ئەوە بەیان دەکات کە دەتوانێت مرۆڤێک و ژنێک بۆ ئەبەد لە چارەنووسی بوون و ژیان بە بەش بکات و ژیانی بکاتە تاڵاوێک، ئەمجارەیان بە ئەوەی هۆکارەکانی ئەو (لە دەستم) دەیە، بە هەمووان بخاتە ڕوو، دێتە سەر بەڵگەی بەیەکەوە بوونی خۆی و ئەو، لەڕەوەش پێشەو جارێک لە ڕەوایەتی بەو کردەیە دەدات کە چۆن ئەم پشتیکردەتە پەیوەندییەکی سەرزداری چوار ساڵە و پێشوی جێهێشتووە. هەروەک دەڵێت:_

بەڵگەم پێیە
هەزار بەڵگەی ئاشکراو ڕوون
بەڵگەی چوار ساڵ بە یەکەوە بوون

پێشەو هەر لە درێژەی شیعرەکەیدا، دوای ئەوەی باس لە بەڵگەی بەیەکەوە بوون دەکات، ئەمجارەیان دەنیایانەتر ئەو بەڵگانە دەخاتە ڕوو. یەک بەیەک باسی بەڵگەکان و ئەو ماوە زەمەنییەش دەکات، کە ئەو بەڵگانەی تیادا ئالوگۆڕکراون، وەک دەنیایەک لەوەی کە دەتوانێت

ئەوەی مەبەستیەتی بیکات، یاخود بەڵگەکان خۆیان دەنێ دەنگ و لە ئاست ئەو ناپاکییە قسە دەکەن. بەڵگەکانی پێشەو هەندێ ڕوون و ئاشکران، کە تەنانەت پەیوەندیان بە جەستەی ئەویترەوە هەیە، واتا لەوە دەرچووە پەیوەندییەکی زەمانی و ڕووکەشی، کە تەنها لە گەڕینەوەی ڕاز و نیاز لە ڕێی زمانەوە دەبەسترێت، بەرجەستە بێت ، بەڵکو سنوورە سوورەکانی بەزاندووەوە جەستەی ئەوەی، وەک نیشتمانی ئازادی خۆی بینیوە و جۆرێک لە خاوەندارێتی هەبووە، کە ئەمەش ئەوپەڕی دوا سنووری هەبوونی پەیوەندیی نێوان دوو ڕەگەزە، چونکە مەحاڵە بە بێ خواستی ئەو، شاعیر بتوانێت پەنجە بە سنگی برسی و تەنووی خۆشەویستی ئەوەوە بنێت. بۆیە ئمجارەیان دەڵێت:_

تاڵێکی پرچت نەماوە تەر تەر بەنم نەکرد بێً
جێی دەرزییەک
لە سنگی برسیت نەماوە
پەنجەم پێی پێ نەبردبێ
گەواهی دەدەن لەسەرت دارتەلەکانی شەقام
گەواهی دەدەن ئەوانەی نامەی تۆیان بۆ دەهێنام

نامەکان لێرەدا، ڕۆڵی گەواهیدەرێک بە سەر تاوانەکەوە دەبینن. دیارییەکان ونامەکان، ئامادەن گەواهی ئەوە بدەن کە شاعیر پەیوەندی لەگەڵ ئەو هەبووە و ئەو پەیوەندییەش، تا سنووری ڕامووسان و گاڵتە و گەمەی عەشق و سەزداری ڕۆیشتووە. پێشەو هەریەک لە نامەکان و دیارییەکان، دەکاتە گەواهیدەر، وەک ئەوەی لە گەواهیداندا، دەبێ دوو کەس ئامادەیان هەبێ و پشتڕاستی بکەنەوە، کە ئەم، ئەمکارەی کردووە و دواتریش شایەنی سزادانە. بۆیەش نامەکان و دیارییەکان، وەک بەڵگەی ئەو پەیوەندییەی نێوان خۆی و ئەو دەخاتە ڕوو، بەڵام لێرەدا هەر تەنها ئەوانە بەس نین، بەڵکو دارتەلەکانی سەر شەقام و ئەوانەی نامەی ئەویشیان بۆ هێناوە، گەواهی دەدەن و بێگومان چەند گەواهیدەریش زۆرتر بن، ئەوا هیچ گومان کردنێک لە کردەکە نامێنێتەوە، تەنانەت پێشەو بەوانەشەوە ناوەستێت، بەڵکو پەردە لە سەر ئەو پەیوەنییەی نێوان خۆی و ئەو، بە بێ ڕتووشی هەڵدەماڵێت و باسی قژ و سنگ دەکات، کە دوا سنووری ئەو پەیوەندییە نیشان دەدات و بەمەش نەک هەر بەڵگەیەکی دیکە پێویست نییە، بەڵکو ئەوی بەرانبەریشی کە خۆشەویستەکەیەتی، دەخاتە بەردەم پرسیار و شەرمەزاری ئەوەی کە چۆن وازی لەو پەیوەندییە هێناوە و شەوی سووری کەسێکی دیکەی ڕازاندۆتەوە؟ پێشەو لەمەدا، توند و ڕقاوی بەرانبەر ژن نادوێت وەک ئەوەی کەسانێک لەو شیعرەدا تێیگەیشتوون و وێنای دەکەن، بە پێچەوانەوە، بەڵکو ڕەخنە و

سەرزەنشتی ئەوەیان دەکات، کە چۆن دەبێت بە ئاسانی پشت بکەنە عەشق و خۆشەویستی و لە بەر هەر جیاوازیی و تایبەتمەندییەک بێت، واز لە خۆشەویستەکەیان بهێنن؟ پێشەو هەر لە سەرەتای ئەو شیعرەوە وەک وتمان لە نێوان دووبەییەکی گەورەدایە و دەیەوێت بە جۆرێ هەستەکی تۆڵە سەننەوە، تۆڵە لە ئەو بکاتەوە، بگرە لە سەرەتای شیعرەکەدا، چاوەڕوانی ئەمە ئەوەیە، کە شاعیر بوون و مێژووی ئەو پەیوەندییە خۆشەویستییە بسڕێتەوە و نەفرەتی لە بکات و ئەمیش وەک ئەو بێ وەفا و بێباک بێت، بەڵام بە پێچەوانەی هەموو ئەو چاوەڕوانییانەوە، لە دواین دێڕی شیعرەکەدا، پێشەو نەک هەر دەستبەرداری ئەو نابێت و ڕقی لێ نابێتەوە، بگرە هێشتا خۆشەویستی بە ئەو ماوە و ئەو خۆشەویستییەش ڕێگەی ئەوەی لێ دەگرێت، هەر جۆرێ کردەوە و ڕەفتارێکی ڕقاویانە بەرانبەر بە ئەوی کەنە خۆشەویستی بنوێنێت. بۆیە لە کۆتاییدا خۆی یەکلایی دەکاتەوەوە دەڵێت:_

بەڵام چیبکەم؟ خۆشەویستیت نەهەنگێکە
خوێنی هەڵچووم دەخواتەوە
خۆشەویستیت ڕووبارێکە
قینی ڕەشم دەشواتەوە

تووڕەیی پێشەو، کە لە سەرەتاوە بە ئەتمەسفیرێکی بەرز دەست پێ دەکات، دواجار وەک لافاوێک، بە ئەوەی هیچ شتێک لەگەڵ خۆی ڕابماڵێت، دەنیشێتەوە. پێشەو نەک هەر ناتوانێت، ئەمانە بەرانبەر بەو بکات، بەڵکو دواجار خۆشەویستی ئەو، بەسەر هەموو ئەو نیگەرانی و تووڕەیی و خەمە زاڵە دەبێت و لە بەر وەفا بە ئەو خۆشەویستییە ئەوە ناکات کە لەدەستیشی دەت. بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە، پێشەو بۆچی لە نێوان کردن و نەکردنی ئەو کارانە و دەرخستنی بەڵگەکان، سەرەنجام هیچ شتێک ناکات؟ مەبەستی چییە، لەو هەموو باسانە و دواتریش، جارێکی دیکە خۆشەویستی بە سنووری خۆی بە ئەو دەردەبڕێتەوە؟ بە بڕوای من پێشەو مەبەستی ئەوە بووە، کە هیچ گومانێک لە ڕاستی هەبوونی ئەو پەیوەندییەی نێوان خۆی و ئەو نەهێڵێتەوە، بەڵکو هەمووان ئەو ڕاستییە بزانن ئەو خۆشەویستییە، بوونی هەبووە و ئەو ناپاکییەش کراوە، کە تیایدا خۆشەویستەکەی جێیهێشتوە و لە ژێر ڕووناکی چرای سووری ئامێزی گەرمی پیاوێکی دیکەدا، شەوانی سووری بە ڕێ دەکات. بەدرێژایی ئەم شیعرە، پێشەو نیگەران و تووڕەیە، بەڵام ئەگەر تووڕەبوون ببێتە فاکتی کردنی کارێکی هەڵە و کاردانەوەی توند دروست بکات، وەک ئەو یاسا فیزیکییەی کە دەڵێت هێزی کاردانەوەی کارێک، لە هێزی کارەکە بە گوڕترە، ئەوا پێشەو ئەوە ناکات، بەڵکو لە لوتکەی تووڕەبووندا، وێرای جەختکردنەوە لە سەدان بەڵگە، کە ئاماژەن بە هەبوونی ئەو

پەیوەندییە، ئارامی دەنوێنێت و دان بە خۆ دادەگرێت. گەر بە قووڵی بچینە نێوەڕۆکی ئەو شیعرە، هەست بەوە دەکەین کە ئێمە بە ئەوەی ئەو کەسە بناسین و بینیبێتمان، ڕقمان لێی دەبێتەوە. من هەر کاتێک ئەو شیعرە لە بەرخۆم دەڵێمەوە، لە شاعیر زیاتر، هەستی ڕق و تۆڵە سەندنەوە دامدەگرێت بەرانبەر بە وانەی کە پشت دەکەنە خۆشەویستەکانییان. هەرچییەک و هەر چۆنێک بێت، ئەم شیعرە، یەکێکە لە شیعرە جوانەکانی پەشێو، شیعرێک نییە لە شکۆی ژن بدات وەک ئەوەی باس دەکرێت، بەڵکو ڕەخنەی دەکات، سەر زەنشتی دەکات، بە ئەوەی هیچ کاتێک عەشق و خۆشەویستی نێوان خۆیان و خۆشەویستەکانییان، بە هەر شتێک بێت نەگۆڕنەوە، بەڵکو بە وەفا و سۆزدار، خاوەن بەڵێن و پەیمانی خۆیان بن. دواجار دەڵێم زمانی پەشێو لەم شیعرەدا، زمانی نێر سالاریی و زمانی شکانەوەی ژن نییە، وەک ئەوەی کەسانێک تێی گەیشتوون، بەڵکو زمانی ڕەتکردنەوە و ڕەخنەگرتنە، بە ئاراستەیکی توندو تووڕە، ئەویش لە دەرەنجامی هەبوونی کردەیەک کە بەلای هەموانەوە نەک هەر ئاسایی نییە، بەڵکو مایەی خەم و نیگەرانییەکی قووڵیشە. بڕواناکەم کەسمان هەبێت، بەو تاقیکردنەوە تراژیدیە ڕەت نەبووبێت و نەبێتە هاودەمی خەمەکی بە کۆتایی، کە تا مردن وەک سێبەر، پێمانەوە نووساوە.

*سەرنج/ ئەم وتارە، بەشێکە لە پڕۆژەی نووسینێک لە بارەی شیعرەکانی عەبدوڵا پەشێو، کە خوا یاربێت لە ئایندەیەکی نزیکدا وەک کتێب چاپ و بڵاو دەکرێتەوە.

*ئەم بابەتە لە (هزرو هونەری) ڕۆژنامەی خەبات ، ژمارە (146) ی ڕۆژی 26 /10/ 2023 بڵاوکراوەتەوە.

خاڵە هاوبەشەکانی لیر پاشا و کامەران ڕەئووف. حەیدەر عەبدولڕەحمان

لە پەراوێزی وێنەیەکی دراماتۆرگی نمایشی (لیر پاشادا) کە ئێستاکە لە فیستیڤاڵی نێو دەوڵەتیی شانۆ لە بەغدا نمایش دەکرێت، کامەران

ڕەووف تێڕامانێکی خۆی بۆ بەرجەستەکردنی دیمەنێک لە نمایشەکەدا نیشان داوە، لە پەراوێزی هەمان ئەو وێنەیەدا منیش بەو بەیانیە ئەو خوێند□و□یەم بۆی کرد:

لەهەندێ حاڵەتی نواندندا ئەکتەر بەناچاری دەگەڕێتەوە سەر ڕەگەزی بنەڕەتی خۆی کە مرۆڤە…

مرۆڤیش لەهەموو حاڵەتێکدا دەکەوێتە ژێر چەند فشارێکی دەروووونی جۆراوجۆر، ئەگەرچی ستانسلافسکی نایەوێ ئەکتەر دووچاری نامۆ بوون (تغریب) بێت و بەپێچەوانەوە لەچرکەکانی نواندندا، زێتر بیر لە پێرفۆرمانس بکاتەوە.

کامەران ڕەئووف لەو نمایشەدا بەڕاستەقینە لیر پاشایە، تا ئەو کاتەی لەسەر شانۆیە، لەهەمان حاڵەتی دەروونی لیر پاشا دەژیت، هەمان کاریگەرییەکانی لیر پاشای بەسەرەوەیە، وەک کاراکتەرێک کە لەتاو ئازارەکانی، بەتایبەت ئەو ئازارانەی بەدەست هەرە نزیکەکانی دەیچێژێ، خەریکە لەشێت بوون نزیکی دەکاتەوە.

ڕەنگە هەندێ جاریش ئەگەر خۆی هەوڵی ئەوە نەدات ، خۆی هوشیار کاتەوەو خۆی ڕاچڵەکێنێ، ئەوەی لەبیرچێتەوە ئەو کامەرانەو لیر پاشا نیە،

هونەری گەورەی ئەکتەر لەوە دایە، لەو چرکە سۆزداریانەی نواندندا، لەژێر کاریگەریەکانی کاراکتەر پارێزگاری لەپێرفۆرمانسی خۆی بکات و توانای ئەوەی هەبێت، بەدوای جوانترینیاندا بگەڕێ.

ئەو دەسەڵاتی هەبێت لە نێوان هەردوو ڕەگەزی کاراکتەرو ئەکتەردا هاوسەنگیەک دروست بکات، کە تێیدا هەم حاڵەتە دەروونیەکانی خۆی تێر کات، هەمیش هەست و چاوی بینەر پڕکات لەجوانی.

گرنگ لەنێوان هەردوکیاندا ئەوەیە ئاخۆ تا چەند بەو دەسەڵاتە جەستەیی و فیزیکیانەی هەیەتی، بینەر بوروژێنێ، بەتایبەت بەنواندن، پێرفۆرمانس، دەنگ و ئیلقاو ڕیتم.

گرنگ پاراستنی هاوسەنگی ئەو توخمانە، دەبنە سەرچاوەی بەهێز بۆ وروژاندنی بینەرو بوون بەپارچەیەکی زیندوو لەجەستەی نمایشدا.

هونەری گەورەی بەزیندوو ڕاگرتنی ئەکتەر و نەمردنی ئەکتەر لەسەرشانۆ، لەسەر پاراستنی جەستەو پەروەردە کردنی جەستە وەستاوە، کە هەندێ جار دەکەوێتە ژێر فشاری تەمەن و کاریگەریەکانی،.

بەڵام کاتێ کاراکتەرێک لەگەڵ تەمەنی ئەکتەر یەکتر لەباوەش دەگرن، وەک نزیک بوونەوەی لیر پاشاو کامەران ، ئەو کاتە بە شێوەیەکی سروشتی فاکتەرەکانی سەرکەوتنی نمایشیش لێکتر نزیک دەبنەوە.

زۆر جاران ئەکتەر ئاواتی ئەوە دەخوازێ، لەو تەمەنەدا کاراکتەرێک بدۆزێتەوە، لە تەمەنی خۆی نزیک بێت،

چونکە دیارە ، لەنواندنیشدا هەر تەمەنێک، بۆن و بەرامی تایبەتی

خۆی پێوەیە،
من دڵنیام بژاردە کردنی کاراکتەری لیر پاشا لای کامەران ڕەئووف بەڕێکەوت نەبووە، بەڵکو کۆمەڵێ فاکتەری هاوبەش هەبوونە لە نێوان ئەکتەرو کاراکتەر بۆ ئەو بژاردەیە، لەوانە:
زەمەنی ئەکتەرو کاراکتەر زەمەنێکی لێکچوون، لەڕووی مەعدەنی ئەمڕۆی کۆمەڵگاو چاوەڕوانیە لۆژیکییەکانی خیانەتکاری و بێ نمەکی مرۆڤ.
دووفاقی و دوو ڕوویی، خۆگێل کردن لە ڕاستی و ژێرپێ خستنی بیروباوەڕ لە پێناو خود و پاراستنی بەرژەوەندییە تایبەتیکان.
دەبێ ئەوانەی بەدوای ڕاستیدا دەگەڕێن ، باجی ساولکەیی و نەفامی خۆیان بدەن.
بۆیە بژاردەی دووەمی لیر پاشا لە ڕووی زەمەن و دەرهاوێشتەکانی، هەمان زەمەنی نیو سەدەی بەر لە ئێستایە، کە شکسپیر بە نیشاندانی کۆمەڵگایەکی فاسیدی وەک ئێستا دەری بڕیووە.
کەواتە کامەران لەو بژاردەیە چەند ئامانجێکی گرنگی پێکاوە، کە بەهەر هەموویان دەبنە بنەما بۆ زامن بوونی سەرکەوتن.
دوو: بژاردە کردنی فۆرم و گەڕانەوە بۆ شانۆی مێژوویی بەو فۆرمە تایبەتیەی کامەران پێشکەشی کرد، پڕکردنەوەی بۆشاییەکی گەورەیە لە ون بوونی فۆرمی کلاسیکی..کە بەشی زۆری دەرهێنەرانی ئەمڕۆ خۆی لێ دوورە پەرێز ڕادەگرن.. چونکە بەوە هەڵخەڵەتاون، کە داهێنان تەنیا لە فۆرمی مۆدێرن دایە وبینەر قەبوڵی فۆرمی کلاسیک ناکات، کەچی ڕاستیەکەی لەوە دایە ، دەسەڵاتی دەرهێنەر چەندە بە تێڕوانین و داهێنان، ئیتر جۆری فۆرم گرنگ نیە ، بەقەد توانستی داهێنان..
زۆر جاران فۆرم خۆی بڕیار لەسەر خۆی دەدات، ئایا بەچ شێوازو ستایلێک خۆی پێشکەش بکات، هەر دەرهێنەرێک فۆرمێک بە شایستە دەزانێت بۆ نمایش و هیچ فۆرمێک ڕەها نیە، بەڵام لای کامەران ئەم فۆرمە کلاسیکیە لەوەشاوەترین فۆرم بووە،
ڕەنگە لای سەلاح قەسەب فۆرمێکی ترو لای عەقیل مەهدی یەکێکی تر.
لەهەموو حاڵەتەکا دەرهێنەر چ فۆرمێک بە گونجاو دەزانێ، ئازادەو ڕێژەیەک لە سەرکەوتن بە دەست دەنێ، بینەر ڕێژەکەی دیاری دەکات.

نابێت هێرشەکانی دەوڵەتی تورکیا قبوڵ بکرێن!.. عوسمانی حاجی مارف

دەستپێکردنەوەی هەڕەشەیی هێرشەکانی ئێستای تورکیا بۆ سەر هەرێمی کوردستانی عێراق، بەبیانوی لەدانی پارتی کرێکارانی کوردستان، کە فڕۆکەی جەنگی و هەلیکۆپتەر و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان و هێزی پیادەی بەکارهێناوەو زیانێکی گیانی زۆری لێکەوتەوە، دۆخێکی تەواو نائاسایشی لە ناوچەکەدا خولقاندوە، دەبێت دەست بەجێ مەحکوم بکرێت بەری پێبگیرێت.
بەڵام ئەوەی جێگا سەرنجە دەبینین لەهەمانکاتدا مەسرور بارزانی بە سەرۆکایەتی شاندێک بەر لە دەستپێکردنی ئەم هێرشە، لە ئانکەرە بوە و لەگەڵ ئەردوغان و هاکان فیدان کۆبۆتەوە، بەبێ ئەوەی هیچ لێدوانێکی رۆشن دەربارەی ئەو کۆبونەوەیە راگەیەنن. دواتریش وەک دیمان کارەساتەکانی ئەو هێرشە بارزانیەکانی نەجوڵاند. هەروەها لەم بارەیەوە ئەوەی شایانی باسەو جێگای سەرنجی جدیە سەرۆکی تورکیا سەبارەت بە هێرشەکانی بۆ سەر هەرێم، سوپاسی حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردوە، سوپاسێک بەمانای سەلماندنی دڵسۆزی بارزانی بۆ حکومەتی تورکیا، کە ئامادەیە تەواوی خەڵکی کوردستان بکاتە قوربانی بەرژەوەندی و سیاسەتەکانی حکومەتی تورکیا.
تورکیاش بەرلەوەی هێرشەکانی دەستپێبکات، بەردومانەکانی بەسەر چیای مەتینا بەردەوام بوون. لەولاشەوە بەبێدەنگی کەبوونەوەکانیشیان بەسادەیی تێپەراندووە.
ئامانجی تورکیا لەم هێرشە درندانەیەدا دەستبەسەرداگرتنی پێگەیەکی ستراتیژیە لەناو هەرێمی کوردستاندا. لەهەمانکاتدا ئەگەری ئەوەش زۆرە کە تورکیا بە تێکدانی زیاتری دۆخی سیاسی هەرێمی کوردستان و قوڵکردنەوەی زیاتری قەیرانەکان، ئەم هێرشانە دەکات، تا دەسەڵاتی سیاسی لە هەرێمدا زیاتر بخاتە ژێر هەژمەنی ئایندەی بەرژەوەندیەکانی خۆی لە ناوچەکەدا، جا حکومەتی هەرێم هەڵدەوەشێت یان دەمێنێتەوە، حکومەتی تورکیا لە هەر حاڵەتێکدا بێت، دەبێت بەرژەوەندیەکانی خۆی لە ناوچەکەدا بپارێزیت. یان بەمشێوەیە لە هەوڵی ئاسانکاری زیاترە بۆ دەخالەتی زیاتر لە ناوچەکەدا، تا دەستکەوتەکانی لەو ئالوگۆرانەی پێشبینی دەکرێن، دابین بکات، هەروەها بارزانیەکانیش خۆیان رادەستی واقعیەتی

هەلومەرجێکی وەها کردووە، کە نازانن لەم کێشمەکێشەدا ئایندەیان چی بەسەردێت. ئەمەش جۆرێکە لە هەرەسهێنان، کە خۆیان خزاندۆتە ناو جەلانەی گەمەی سیاسەتەکانی دەوڵەتی تورکیاوە، کە لەئێستاوە قوربانییەکانی دەبینرێت.

لەپێش ئەم هێرشەشدا، تورکیا دەستی گرتووە بەسەر زۆر شوێن و لەچەند ناوچەیەکیشدا بنکەی سەربازیی خۆی داناوە. لەسەر بنەمای خودی ڕاگەیەندراوەکانی تورکیا، زیاتر لە ٣٥ بنکەی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا دامەزراندوە. ئەمە ئامادەکارییەکی سادە نییە، بەڵکو چاوەڕوانی و دەخالەتەکە بۆ خۆ گونجاندن و بەدەستهێنانی دەستکەوتێکی زیاتر لە هەر ئاڵوگۆڕێک کە بەسەر ناوچەکەدا بەرجەستە دەبێتەوە.

لەبارەی ئەو هێرشە ئاسمانییانە بۆ سەر ناوچەکانی هەرێم، هەڵەیە ئەوەی ئێستا تورکیا ئەنجامی دەدات لە بەردومان و کوشتن و کاولکاری و ئاوارەیی تەنها بۆ لێدانی پارتی کرێکارانی کوردستان لێکبدرێتەوە. ئامانجە سیاسییەکانی تورکیا لە ناوچەکەدا زۆر لە لێدانی پەکەکە فراوانترو هەستیارترە. هەر لەپێناو بەرژەوەندیە سیاسی و ئابورییەکانی و پاراستنی پێگەیەکی بەرز لە ناوچەکەدا، پرسی کوردیان کردۆتە پرسێکی ئاڵۆز و دەکاوی، بەناوی لیدان لە پەکەکەش بۆ هەمولایەکدا پەلدەهاوێژن. بەبیانووی بەرەنگاربوونەوەی چەکدارانی پەکەکە، هەزاران کیلۆمەتر چوارگۆشەی خاکی ناوچەکەیان داگیرکردووەو بە ئارەزووی خۆیان مانۆری سەربازی دەکەن و پێگەو توانایییەکانی تورکیا نمایش دەکەن و بەدوای سەرکەوتن و ئەو دەستکەوتانەن کە ڕێڕەوی سیاسی لە ناوچەکەدا پێیان دەسپێرێت..

لە کوردستانی سوریا، دەوڵەتی تورکیا عەفرین و سەرێکانیێ و گرێ سپی داگیردەکات. ئێستا ژێرخانی ئەو ناوچانە بەردومان دەکات کە لەلایەن هێزەکانی سوریای دیموکراتەوە کۆنترۆڵکراون. ئامانج لەی چۆڵکردنی ئەو ناوچانەیە لە هێزە کوردییەکان، لە پشتی ئەمەشەوە ئامانجی ئەوەیە گۆڕانێکی دیمۆگرافیای ڕیشەیی بهێنێتە ئاراوە بە زیانی هێزە کوردییەکان.

هەڵبەتە حکومەتی تورکیا پێویستی بە بیانوو نەبووە بۆ بەرەنگاربوونەوەی هێزو گروپە سیاسییە کوردییەکان و سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان. هەمیشە لە نێو باقی وڵاتانی تردا پلەی یەکەمی هێناوە کە لە شەڕکردن و ڕاودونانی هێزە کوردییەکان، بگرە سەرکوتکردن و چەوسانەوەی خەڵکی کورد زمان و پێشێلکردنی مافەکانیان لە ناوخۆی تورکیا و لە دەرەویدا، لەمێژوی ڕژێمی ناسیۆنالستی تورکدا زۆرترین زیانیان بە کوردەکان گەیاندوەو دەگەیەنن، بەبێ گوێدانە ئەوەی چەکدار بێت یان مەدەنی.

ئەم بەربەریەتەی تورکیا لە ناوچەکەداو بە تایبەتی کە لە کوردستاندا پیادەی دەکات، شێوازی هەمان بەربەریەتە کە ئیسرائیل بەرامبەر خەڵکی فەلەستین ئەنجامی ئەدات. کارێکە مەحکومە و پێویستە بەرەی ئینساندۆست و ئازادیخواز بێدەنگ نەبن و بەری پێبگرن. لەهەمانکاتدا ئەو هیزانەش بەرژەوەندی سیاسی هیزەکەیان لەم درندەبونەی دەوڵەتی تورکیا دەبیننەوەو پشتیوانی دەکەن، پێویستە ریسوا بکرێن و لەسەر شانەی سیاسی بکرێنە دەرەوە.

ستار ئەحمەد مانفێستی مەرگی خۆی رادەگەیەنێت!.. لەتیف بەوار

دەڕۆم چۆن باران
ئەمساڵی تەران و
تووڕەیە لەخاك
فرمێسکێك بۆ دارێك ناڕژێنێ
روومەتی مناڵێك گرینێك ناشواتەوە
بەو شێوەیە دەڕۆم
لەخۆم دەرباز دەبم
لەتۆدا دەبمە ئاڵای گشتگیری
باوەش بەخاکا دەکەم

ستار ئەحمەد بەس شاعیری ئەمڕۆ نییە، بەڵکو ئەو لە زەمەنە جوانەکانی پێش راپەرینەوە دەست لەملانی شیعرە، هەر کونج و کەلەبەرێك شك ببات دەیگرێت و خەڵاتێکی خۆی بۆ دەنێرێ و دەیڕازێنێتەوە بە وشەی سازگارو وێنەی شیعریی جوان، بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی دەنووسێت، ئەو شیعرانە تەعبیر لە دیدگاو ئەندێشەی ئەم مرۆڤە دەکەن کە لە هەناوی باوەگوڕگوڕەوە لە مێژە خەمەکانی کڵپەیان سەندووە.
هەیە دەڵێت زۆربەی شیعرەکانی ئەم شاعیرە لە خولگەی ڕۆمانسیەتدا دەخولێتەوەو وشەکانی سادەو روونن، بەڵام لەلایەکی ترەوە هەموو

دەقێك هەڵگری چەندان سیماو دەلالەتن و هیچ دەقێك بێ لێدوان بەسەرماندا تێناپەڕێت، مەگەر چەق و خاڵی لێ وردبوونەوە لێ خۆ دەگرن، هەرواش لەم شیعرەدا گەر بە چاوێكی سادەوە بیخوێنینەوە دەبنین شاعیر باسی جەژووان و ژاڵەی بەر ماڵ و دیدار دەكات.. لای خوێنەرێكی سادە وا دەردەكەوێت ئەمە شیعری غەزەلە، بەس گەر زیاتر بیخوێنینەوە بۆمان دەردەكەوێت كە ئەم شیعرە باسی نیشتیمان و لادانی شۆڕشگێڕانەو خەمە وجودییەكانی كەسانی هۆشیارو هەست ناسكی وەك شاعیر دەكەن، بەڵام ئافەرین شاعری بۆ ئەزموون هەرگیز ماناكەت راستەوخۆ نادركێنیت،ئەمەشە كە شیعر لە قسەی رۆژانە جیا دەكاتەوە، ئەوەتا لێرەدا شاعیر مانیفێستی مەرگی خۆی رادەگەیەنێت- بەس وەك شاعیرانی تر! بۆ نموونە ئەو ناڵێ بە گوللەیەك كۆتایی بە ژیانی خۆم دێنم، وەك لە كۆپلەكەی سەرەوەدا دیارە، بەڵكو دەڵێت (باوەش بە خاكا دەكەم). ئەمەش بەرەنجامێكی مەعنەوییە بە ئەو هەموو نسكۆو كۆڵەییانەی دووچاری خۆی و نەتەوەو نیشتیمانەكەی بووەتەوە، بەدەستی دەرەكی و ناوخۆ، تا دەیگەیەنێنە ترۆپكی بێ هیوابوون و مەرگی ماددی و مەعنەوی، ئەوەتا ئەو ژیان بە شەڕگە ناسدەكات و دەڵێت:

لەکام شەڕگەدا
پریاسکەی تاسە بکەمەوە
تازە رابوورد
ئەو کاتانەی بەدوو دەست
لوتکەمان دەگووشی و
خاکمان ماچ دەکرد
ئەو دەمانە
زەمەنی عەشق بوون

زەمەنی عەشق لەگەڵ پاكی و دڵسۆزی و خەبات و نیشتیمانپەروەرییدا، بەڵام ئەفسوس هەموویان تاڵان كردو گەورەترین زیان لەی كەوتەوە سڕینەوەی هەستی ئینتیماو سەربەخۆیی و كوردایەتی بوو، لێرەوە دەركەوت تەنیا جیاوازی شەڕكەرەكان ئەوەیە ئەوان پۆستاڵیان لەپێدابوو، ئەمان كڵاش، بەڵام بەرەنجامەكە هەر یەكە ئەویش : (ستەم).
جا ستەم ڕەشێك بیكات یان سپیەك، كوردێك یان نا كوردێک هەر وەك یەكە، چونكە ستار شاعیرو نیشتیمانی مرۆڤایەتییە بۆ هەموو پاكی و راستگۆیی و مەسەلە رەواكانیان، چونكە ئەو دەزانێت هەستكردن بە ئازار چۆنە كە خۆی چێشتوویەتی، ئیتر تەواوبوو شیعرو هەستی تەقدیسكردنی بتەكانی كوردایەتی كە زیاتر لە داگیركاران زیانیان

بە بوون و مەسەلەی نەتەوەکەیان گەیاند.
تەنانەت ئەوی هەست پەپوولە هەر بۆ وشەی نەرمونیان پێشوازی لێ نەهامەتییەکان و مەرگ دەکات وەك چۆن سەرەتای شیعرەکەی پێ دەکاتەوە: (بەدەم خەندەی گوڵەوە- شنەی با دەخەمەوە)..هەر لە باوەشی ئەوانیشدا جاوانی لێکدەنێت.
لەم دەستەواژەیەوە بۆمان روون دەبێتەوە کە کەسی زیندوو شنەی با ناخواتەوە مەگەر بۆ دەرچوون نەبێت لە سیستەمی زیندەگی ماتریال و رواڵەت نەبێت و فەینی گیان نەبێت لە مردنەکی سەرمەدیانەدا، وێڕای ئەمەو ئاماژەکەی تری لەیەکەم کۆپلەدا باسمان لێوەکرد، بۆ ئەو خوێنەرانەی کە ورد نابنەوەو زۆر رۆناچن بۆ قوڵایی وشەکاندا ئاماژەیەکی پێداون کە ئەو لەم شیعرەدا لە بازنەی مەرگ دەخولێتەوەو عەشقەکەشی گشتگیرەو بۆ لەوی ئاڵ و کەزی و پرچی خەزاڵ نییە، ئەوەتا دەڵێت:

هەر کەرتێکم لە تۆدا
خۆی دەکاتە هاوەڵی مردن
بەرەو کوێ تەرمم هەڵدەگرن
لەپای کام داردا دەمشۆنەوە
چۆن تەلقینم دەخوێنن
من خۆم دارەمەیتێکم

رەنگە خوێنەرێك بڵێت کە دەڵێت شاعیر ئەم مەبەستانەی لە پشت دەقەکەیەوە بۆ ئامانج گرتووە؟
وەڵامی ئەم پرسیارەش زۆر ئاسانە تەنیا بەوەی: زمان سیستەمی دەلالەتەکانە، بەس کە بڵێین هەموو دەقێك شایستەی لەسەر وەستانەو هەڵگری چەند پەیام و لێکدانەوەو ئاماژەیەکە، بەڵام مەخابن وەك چۆن پاشاگەردانی ژینگەی سیاسی لە واقیعی ئێستای باشووری کوردستان وەکو خۆر ئاشکرایەو جێی ئاماژە پێدان نییە، هەر بەم جۆرەش هەموو مەیدانەکانی تری ژیان بەشێك لەم بەگەن بوون و کرمۆڵ بوونەی پێوە دیارەو تیایدا رەنگی داوەتەوە، ئەوەتا هەر دەزگایەکی ئەدەبی چەند مشەخۆرێکی لە خۆی کۆکردووەتەوە جگە لە خۆیان و تاقمەکەیان کەسی تر نابینن و ناخوێننەوە، کە هەرگیز نەدەبوو ئەمە لە مەیدانی رۆشنبیرییدا بوونی هەبوایە، چونکە ئەمە تاریکییەو بیری رۆشن رەفزی دەکاتەوەو بگرە لە دژی دەکەشێت. من جگە لەوەی هەست بە چێژ دەکەم لە خوێندنەوەی پێچ وپەنای ئەم شیعرەی شاعیر ستار ئەحمەد دا، لە هەمان کاتیشدا سەرنجم بۆ ئەو لێکۆڵینەوە رەخنەیان دەچێت کە جاروبار لێرەو لەوێ بەناودەبنەوەو کە دەچمە بنج و بنەوانیان

بەم دەردەکەوێت هەردووك لە (دەق نووس) و (رەخنەگر) جۆرێك پەتی پەیوەندی لە نێوانیاندا هەیە، هەر وایەو ئەمەش راستە بۆ ڤیستیفاڵە ئەدەبیەکان و بڵاوکراوە ئەدەبییەکان، کە لە راستیدا بابەتێکی شەرمهێن و قێزەونە.
ئەم شیعرە هەرچەندە لە رووکەشدا پڕە لە هەستی گەرموگوڕی خۆشەویستی و ژیان و بینینەوە، بەڵام لە ناواخندا پڕە لە ئاماژەی مەرگ، مەگەر بەرد لەم دەرەدا گۆڕانەوەیەك نییە بۆ نەبزاوتن و دابڕانی هەتاهەتایی و مردن؟

دابڕان بەچارەنووسی بەردم دەسپێرێ
□

هەر ئەم جیهانبینی و پێشبینە پاکڕەوانییەی شاعیرە لە هەموو شتێکدا مەرگێکی (کە) دەبینێتەوەو ئیزافەی دەکاتە سەر مەرگ و کۆتایی تراژیدیەکانی خۆی، ئەو لە سروشت و ژینگە ورد دەبێتەوەو ئامرازە شیعرییەکانی لێهەڵدەهێنجێت و پێکدەهێنێت، بۆ وێنە ئایا بێ بارانیی بۆ غەزەبی ئاسمان دەزانێت یان بۆ ملهوڕیی مرۆڤی چاوچنۆك و پێشکەوتنە تەکنەلۆژییەکانی مرۆڤ کە بوونەتە گۆڕینی کەش و هەواو نەبارینی باران و هیچ حساب نەکردنێك بۆ پاراستنی ژینگەی گۆی زەوی؟ لە هەردوو حاڵەتەکە ساعیر ئەو راستییە دەزانێت کە ئەمە نەهامەتییەکەو لە پەشمانە، وەك ئەوەی بڵێت: منیش وەك باران بێزارم لە ستەمەکانی سەر خاك، لە کوشتارو کاولکاریی و ناقۆڵاییەکانی مرۆڤ، منیش وەك ئاو سەرچاوەی ژیانم بەڵام کە ئاو نەما هەموو شتێك رەنگی مەرگی لێ دەنشێ و ئیتر هیچ حەزناکەم بژیم بۆ نووسینەوەی تراژیدیاو ناسۆرییەکان و مەرگەکان، ئەمە زیندوو کوژی مردوو پەرستین، ئەمەیە شاعیری دەی بابەگوڕگوڕ جاڕی مەرگ دەدات و کەس راناچڵەکێنێت، بەڵام لە دوای ئەم هەموو قەیرانانە هێشتا زۆری ترمان لە پێشە، بەڵام هەرگیز لێوی وشکی منداڵە تینووەکان لە بیر ناکەم کە لەم شیعرەدا جێیان نەکەمەوە.

دەڵێم چۆن باران
ئەمساڵی تۆران و
تووڕەیە لەخاك
فرمێسکێك بۆ دارێك ناڕژێنێ
ڕوومەتی مناڵێك گرینێك ناشواتەوە

بە هەڵوێستی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی مەترسیدارە..!..
لوقمان مستەفا

جەنگ و ململانێکانی نێوان ئیسرائیل و فەلەستین ڕەگ و ڕیشەی دەگەڕێتەوە بۆ کۆلۆنیالیزمی سەدەیەک پێش ئێستا.
بەڵام جەنگی نێوانیان لە ئێستادا لەکەرتی غەزەدا چڕبۆتەوە،هەرچەندە ئەم جەنگانە ناوبەناو سەرهەڵدەدات، هەرجارەی بە شێوەیەک لە شێوەکان شەڕ دەست پێدەکات، هەندێکیان ماوە کورت و هەندێکیشیان ماوە درێژ ،لە مێژووی ئەو جەنگانەدا ئیسرائیل چوار هێرشی سەربازی درێژخایەنی بۆ سەر غەززە دەستپێکردووە کە بریتین لە ساڵانی :- ٢٠٠٨، ٢٠١٢، ٢٠١٤ و ٢٠٢١، ٢٠٢٣ ی ئێستا.
هێرشەکەی ساڵی ٢٠٠٨ بریتی بوو لە بەکارهێنانی چەکی قەدەغەکراو لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، وەک گازی فسفۆر، لە ساڵی ٢٠١٤ و لە ماوەی ٥٠ ڕۆژدا ئیسرائیل زیاتر لە ٢١٠٠ فەلەستینی کوشتووە کە هەزار و ٤٦٢ کەسیان هاووڵاتی مەدەنی و نزیکەی ٥٠٠ منداڵی تێدابووە.
لە میانەی ئەو هێرشەدا کە لەلایەن ئیسرائیلییەکانەوە ناوی ئۆپەراسیۆنی لێواری پارێزەر بوو، نزیکەی ١١ هەزار فەلەستینی بریندار بوون و ٢٠ هەزار ماڵ وێران بوون و نیو ملیۆن کەسیش ئاوارە بوون.
بەڵام هیچ جارێکیان بەقەد ئەمجارەیان ماڵوێرانکەر نەبووە.!!
ئەوەش بەهۆی هێرشی پێشوەختەو دەستپێشخەری بزوتنەوەی حەماس و ئەو دەسەڵاتەی کەلەوێ حوکمرانە ،جەنگ هەڵگیرسا و لە هەردوولا بەتایبەت خەڵکی غەزەی سقیل باجی ئەو هەڵانەیاندا ،حماس و هاوپەیمانەکانی پێشوەختە دەیانزانی کە سوتەمەنی شەڕەکە خەڵکی بێچەک و ژن و پیر و مناڵی بێتاوان دەبێنە قوربانی.!
ئەوە بوو کە بینیمان هێرشی پێچەوانە و وەڵامدانەوەی چاوەڕوانکراوی ئیسرائیل بوو کە بێڕەحمانە و بە شێوەی عشوائی تا هەنوکەش لە زەوی و ئاسمان و دەریاوە بۆمب بارانی کەرتی غەزەدەکات ،دەست لە ژن و مناڵ پیرو پەککەوتە ناپارێزێ.!
قەسابخانەیەکی بۆ خەڵکی بێ دیفاعی کەرتی غەزە دروسکردووە مەگەر

بەسەر خۆیان هاتبێ بەدەست نازییەکانەوە.

تاوانەکان هێندە قێزەون و گورچک بڕن سنوری هەموو تاوانێ نێو دەوڵەتیەکانی بڕیوە.!! خەڵک و خاکەکەی بەیەکەوە تەخت دەکرێن و دەسوتێن، ئا ئەم تاوانە بە هەموو پێوەرێ جینۆسایدە.!

دیارە جینۆساید لە سادەترین پێناسەیدا کوشتنی بە کۆمەڵ دەگەیەنێت. گەر تەنیا وشەی "جینۆساید" بە نموونە وەربگرین، ئەوە چەندین کاری بێویژدان و دڵڕەقانە و دوور لە هەموو بەها بەرزە مرۆڤایەتییەکان لەخۆدەگرێت.

بەڵام ئەوەی جێگای سەرنج و تێڕامانە بێ دەنگی و بێ هەڵوێستی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و رێکخراوەکانی مافی مرۆڤی جهانیە لەمەر ئەم تاوانانە کە بەسەر ژن و مناڵی کەرتی غەزەدادە.!

هەر کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتوەکان بوو لە ساڵی ١٩٤٦ لە یەکەم دانیشتنی خۆیدا بڕیارنامەیەکی پەسەند کرد کە جینۆساید بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان تاوانە و نموونەی ئەو جۆرە ڕووداوانەی ژماردەوە (بەڵام پێناسەیەکی یاسایی تەواو بۆ تاوانەکە نەخستەڕوو). لە ساڵی ١٩٤٨، کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕێککەوتننامەی ڕێگری و سزادانی تاوانی جینۆساید (CPPCG)ی پەسەند کرد کە بۆ یەکەمجار تاوانی جینۆسایدی پێناسە کرد. جینۆساید ڕەتکردنەوەی مافی بوونی تەواوی گرووپە مرۆڤایەتییەکانە، وەک چۆن کوشتن ڕەتکردنەوەی مافی ژیانی تاکەکانی مرۆڤە.

کەچی هەر ئەم رێکخراو کۆمەڵەیە ئێستا لەم گرژی و ئاڵوزیاندا بە پێش چاویانەوە جینۆساید ئەنجام دەدرێت متەقیان لێوە نایات.!!

بەراستی ئەم بێ هەڵوێستیەی نەتەوەیەکگرتوەکان و رێکخراوی بەناو مافی مرۆڤ زۆر مەترسیدارە،چونکە ڕێگە خۆشکەرە بۆ دوژمنەکانی ئەمەی کورد کە دەکرێت لەمە بەدواوە دەستکراوەبن و بێترس ودوودڵی ئەم هەلە بقۆزنەوە و هێرشەکانیان دەست پێبکەن و چاوەروانی کوشت و برێکی ئاوەها لەم چەشنەبین لەلایەن دوژمنە چاچنۆکەکانمانەوە.!

لانیکەم فەلەستین چەندین دەوڵەتی عەرەبی و ئیسلامی پشتیوانی مادی و لۆجستی دەکرێن و ماکینە میدیایە زەبەلاحەکانی جیهان نەهامەتیەکانیان دەگەیەنێتە هەموو دونیا، بەڵام ئەمەی کورد نەک پشت و پەنامانیە بگرە هەموو جیهان لەدژمانن.! ئەوە حاڵ و گوزەرانی نێوخۆی خۆمان هەر باسمەکەن کەچی پاشەگەردانیەکە لەسایەی بیری تەسکی حیزبایەتی.

هەرێمی کوردستان دەبوو لە ساڵی ١٩٩٢خاوەن دەستووری خۆی بێت.. د. نووری تاڵەبانی

پەسەند کردنی دەستورێکی تایبەت بە هەرێمی کوردستان بەندبوو بە سیستەمی دەستووری و شێوەی حوکمڕانی لە عێراق. دەستوورە لەمەوبەرەکانی عێراق، بە دەستووری ساڵی 1925 ەوە، کە یەکەم دەستووری عێراق بوو، وەزارەتی کۆلۆنیاڵی بەریتانیا ئامادەی کردبوو، پەرلەمانی عێراق لەو ساڵەدا پەسەندی کردبوو، هەروەها دەستوورە کاتییەکانی پاش ساڵی 1956 تا ڕاپەڕینی ساڵی 1991 وکۆچرەوە مەزنەکەی، کە (ناوچەی ئارام)ی لێ پەیدابوو ڕژێمی عێراقی ناچارکرد دەزگاکان لە بەشێکی فراوانی باشووری کوردستان بکشێنیتەوە. ئەو بڕیارەی ڕژێم بە مەبەستی ئاژاوە نانەوە بوو لەو ناوچانە، بۆیە بڕیاری سازدانی هەڵبژاردن درا لە لایەن (بەرەی کوردستانی) بۆ دیاری کردنی پەرلەمانێک، تاکو حکوومەت دیاری بکات بۆ بەڕێوەبردنی کاروبار لەو ناوچەیە. لە پێنجی مانگی تشرینی یەکەمی 1992، پەرلەمانی کوردستان سیستەمی فیدراڵی بۆ پاشەڕۆژی عێراق پەسەندکرد ، ئەوەش ڕێگای خۆشکردن بۆ دامەزراندنی قەوارەیەکی سیاسی (دە فاکتۆ)، تێیدا دەزگاکانی دەسەڵاتی ناوخۆیی و پەیوەندی کردن بە دەرەوە و داکۆکی کردن لە سنووری ئەو بەشە ڕزگارکراوەی کوردستانی پراکتیزە دەکرد، واتە هەموو دەسەڵاتەکانی دەوڵەتی. دەبوو پاش ئەو هەنگاوە هەنگاوێکی قانوونی بەدوادابێت، بە پەسەندکردنی دەستوورێک بۆ ڕێکخستنی پەیوەندی نێوان دەزگاکانی هەرێم، تاکو هەریەکەیان ئەرک و دەسەڵاتی خۆیان بزانن وهاوڵاتیانیش ئاگاداری ماف و ئەرکەکانیان بن.

کۆمەڵێک لە قانووناسانی کوردستان داوایان کرد پەلە بکرێت لە دانانی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان، هەتا ئەگەر دەستوورێکی کاتیش بێ، چونکە دەستوور سەرچاوەی هەموو قانوونەکانە، لەوێدا شێوەی حوکمڕانی و چۆنیەتی دابەشکردنی دەسەڵاتەکان و ڕێکخستنیان دیاری دەکرێن. ئەم داواکارییە پشگیرییەکی فراوانی لێدەکرا لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە.

لە ناوەڕاستی ساڵی 1992 پڕۆژەی دەستوورێکم بۆ هەرێمی کوردستان ئامادە کرد، لە چاپخانەی زانکۆی سەڵاحەدین چاپکراو دابەشکرا بەسەر ئەندامانی خولی یەکەمی پەرلەمان و میدیا و کەمەڵێک لە قانووناسانی کوردستان، تاکو ڕاو سەرنجی خۆیان سەبارەت بە بنەما و ناوەڕۆکەکەی دەربڕن. پێشنیاز و سەرنجی بەشێک لە قانووناسان پڕۆژەکەی دەوڵەمەندتر کرد، پاشان پڕۆژەکە پاش دەستکاریکردنی بەپێی ئەو بۆچوون و سەرنجانە، خرایە بەردەستی دەزگاێکی قانوونی ڕەسمی، کە ئەندام بووم تێیدا بەناوی (دەستەی قانوونی باڵا)، تا لێی بکۆڵێتەوە و پەسەندی بکات. ئەو دەزگا قانوونییە پڕۆژەکەی بە شێوەیەکی ڕەسمی خستە بەردەست حکوومەتی هەرێم و پەرلەمانی کوردستان، بە ئومێدی تەماشاکردنی لە لایەن (لێژنەی قانوونی) لە پەرلەمان بۆ پەسندکردنی. باری سیاسی لەو سەردەمە لە عێراق و لە ناوچەکە زۆر ئاڵۆز بوو. هێزەکانی ڕژێم ئابلوقەی بەشێک لە شار و شارۆچکەکانی دابوو هەڕەشەی دەکرد ناوچەکە داگیر بکاتەوە. فڕۆکە سەربازییەکانی ئەمریکا و بەریتانیا، کە لە تورکیاوە ئاگاداری ناوچەکەیان دەکرد، لەگەڵ چەسپاندنی کیانێکی سیاسی بۆ کورد نەبوون. وەزیرانی دەرەوەی دەوڵەتانی ناوچەکە بە بەردەوامی کۆدەبوونەوە بۆ هەوڵی خنکاندنی ئەو کۆرپە تاکو نەکەوێتە سەرپێ. پڕۆژەی دەستوورەکە بۆ ماوەی پتر لە دە ساڵ لێی نەپێچرایەوە، بەڵام لەو ماوە درێژەدا کەسانێکی زۆر لە ناوەوە و دەرەوەی کوردستان داوای دانانی دەستووریان بۆ ئەو بەشە ڕزگار کراوەی کوردستان دەکرد.

لە مانگی تشرینی دووەمی 2002 پەرلەمانی کوردستان پڕۆژەی دەستوورێکی پەسەند کرد، بەڵام وەک (پڕۆژە) مایەوە، بەندەکانی لەسەر بنەمای پڕۆژەکەی ساڵی 1991 داڕێژرابوون، بەڵام کەم و کورتی تێدا بوو.

لە نیسانی ساڵی 2003 ڕژێمی بەعس ڕووخا، ساڵێک باشتر قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی گواستنەوە پەسەندکرا، کە وەکو دەستوورێکی کاتی تەماشا دەکرا. ئەو پڕۆژە دەستوورەی لە مانگی تشرینی دووەمی 2002 پەسەندکرابوو، جگە لەوەی کەم وکورتی تێدابوو، نەدەگونجا لەگەڵ باری تازەی عێراق و کوردستان، بۆیە پێشنیازی چاوگێڕانەوەم بەو پڕۆژەیە کرد. لەسەرەتای مانگی تشرینی یەکەمی 2003 لەگەڵ لێژنەی قانوونی لە پەرلەمانی کوردستان کەوتینە چاوگێڕانەوە بەو پڕۆژەیە، لە پاش چەند کۆبوونەوەیەک، لە 22ی کانوونی یەکەمی هەمان ساڵ (پڕۆژەیەکی چاککراو) ئامادەکرا، بەدوا شێوەی خرایە بەردەستی سەرۆکایەتیی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، بەڵام هیچ کارێکی لەسەر نەکرا لەلایەن پەرلەمانەوە.

قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی گواستنەوە، لە ماددەی 53دا سیستەمی فیدراڵی بۆ عێراق قبوڵ کردبوو و دانی نا بە هەرێمی کوردستان نابوو لە چوارچێوەی ئەو سنوورە ئیدارییەی لە 19ی ئاداری 2003 لەژێر دەسەڵاتی حکوومەتی هەرێم بوو. لە بەندی 54ی هەمان ئەو قانوونەدا دانرابوو بە دەزگاکانی هەرێم، بەتایبەتی حکوومەت و پەرلەمان و دەزگاکانی دادوەریی، بۆیە پەرلەمانی کوردستان دەیتوانی بەردەوام بێت لەسەر جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی سەرشانی، کە قانووندانان و دەستکاریکردنی قانوونەکان بوو تا ئەو دەمەی دەستوورێکی هەمیشەیی بۆ عێراق پەسەند دەکرێت. پەرلەمانی هەرێمی کوردستان لەو ماوەدا چەند قانوونێکی پەسەندکردو جێبەجێ کران لە لایەن دەزگاکانی هەرێمەوە. قانوونی کاتی بەڕێوەبردن چەند مەرجێکی دانابوو دەبوو ڕەچاو بکرێن لەلایەن پەرلەمانی هەرێم لەکاتی دانانی قانوونی تازە. ئەو مەرجانە لە بەندی 25 و پەرەگرافی (د) بەندی (43)ی هەمان ئەو قانوونە ئاماژەیان بۆ کرابوو. کەواتە پەرلەمانی هەرێم دەیتوانی هەموو جۆرە قانوونێک پەسەند بکات، بەمەرجێک پێچەوانەی ئەو دوو مەرجە نەبن. ئەو دوو بەندە تایبەت بوون بە سیاسەتی دەرەوە و داکۆکی کردن لە عێراق و دامەزراندنی هێزی چەکداری. لەو دوو بەندەدا دەسەڵاتی دی بە حکوومەتی ناوەند درابوو پەیوەندییان بە داڕشتنی سیاسەتی دارایی گشتی و دەرهێنانی دراو و ڕێکخستنی گومرگ و بازرگانی لەگەڵ دەرەوە و دانانی بودجەی گشتی بۆ عێراق، لەگەڵ ئەو کارانەی پەیوەندییان بە بانکی ناوەندییەوە هەبوو، هەروەها کاروباری ڕێکخستنی (مەقاییس و ئەوزان). لەبارەی سامانە سرووشتییەکانەوە، سامانی هەرێم و ناوچەکانی دیکەی عێراق، دەرهێنانیان دەبوو بە هاوکاری وسەرپەرشتی دەزگاکانی حکوومەتی ناوەند بێت. کاروباری پەیوەندیدار بە دەوڵەتنامە (جنسیە) وبێگانە وپەناهەندە، لە دەسەڵاتەکانی حکوومەتی ناوەند بوون. لەو پڕۆژە دەستوورەی بۆ هەرێمی کوردستان ئامادەکرابوو هەموو ئەو دەسەڵاتانە بە حکوومەتی ناوەند درابوون، بەڵام دەسەڵاتێکی زۆر بە دەزگاکانی هەرێمی کوردستان درابوون، بۆیە دەبوو ڕێکبخرێن و شێوەی بەکارهێنانیان دیاری بکرێت لە دەستووری هەرێمی کوردستاندا. لە ڕاستیدا پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان لەلایەن پەرلەمانی هەرێمی کوردستان لە دەسەڵاتی خۆیدابوو، چونکە ئەو پەرلەمانە هەتا بەپێی قانوونی کاتی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق، ئەو مافەی بەو پەرلەمانە دابوو، چونکە دیتوانی قانوون پەسەند بکات تا ئەو ڕۆژەی دەستووری هەمیشەیی بۆ عێراق پەسەند دەکرێت، بەمەرجێک ئەو قانوونە بە پێچەوانەی بەندی 25 و پەڕەگرافی (د)ی 43 نەبێ.

دەستنیشانکردنی مافەکانی گەلی کوردستان لەو پرۆژەدا دەبووە چەسپاندنیان و پشگیریی بە گروپی کوردستانی لەناو (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراق)، کە دەیتوانی جەخت بکات لەسەر داواکارییەکانی گەلی کوردستان لە دەستووری هەرێم دەستنیشان کرابوون.

بۆچوونێکی تر هەبوو پێی باش بوو پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان دوابخرێت بۆ پاش پەسەندکردنی دەستووری هەمیشەیی عێراق. ئەم بۆچوونە هۆیەکەی سیاسیی بوو نەک قانوونی، چونکە سەرچاوەکەی باری سیاسیی بوو لە عێراق و ناوچەکە، وایان دەزانی پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێم لەو کاتەدا بە کارێکی جوداخوازیی دەدرایە قەڵەم! بە بۆچوونی ئەو کەسانەی بەوجۆرە بیریان دەکردەوە چاکتربوو چاوەڕێی دەستووری عێراق بکرێت تا بزانین لەوەدا چی دەدرێ و چی قبووڵ ناکرێت، هەموو سەنگی کورد دەخرایە ناو یەک سەبەتەوە، کە (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراق) بوو، ئەگەر لەوەدا کارەکان یەکلایی نەکرابانەوە لە بەرژەوەندیی گەلەکەمان، لەو شەڕە دەستوورییە بە دۆڕاوی دەچووینە دەرەوە. لە راستیدا چاکتربوو کورد لە چەند بەرەیەکدا ئەو شەڕە بکات، لە (پەرلەمانی کوردستان) وەکو نوێنەری شەرعی خەڵکی کوردستان، مافەکانی گەلەکەمان لە دەستووری هەرێم بچەسپێنن و داوابکریت ئەو مافانە لە دەستووری عێراق دەستنیشان بکرێن. دەبێ ئەوەش لەبیر نەکرێت سەنگی خولی دووەمی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان قورستربوو لە خولی یەکەمی، وەکو دەزگایەکی شەرعیی تەماشا دەکرا، چونکە لە ئاکامی هەڵبژاردنێکی شەرعییەوە دیاری کرابوو وبەپێی قانوونێکی عێراقی و لەژێر چاودێریکردنی دەزگای عێراقی ونێودەوڵەتیدا هەڵبژێردرابوو، حکوومەتی عێراق و دەوڵەتان و دەزگاکانی نێودەوڵەتی نەیاندەتوانی گوێ شل نەکەن بۆ داخوازییەکانی.

دەستووری هەرێم داواکارییەکانی گەلی کوردستانی تێدا دیاری کرابوون، دەبووە شیرێکی تیژ بە دەست گروپی کوردستانی لەناو (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراقی)، چونکە لە بڕگەی (ج)ی بەندی 61ی قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی گواستنەوە، ماف بە دانیشتوانی دوو لەسەر سێ لەسێ پارێزگاکانی عێراق درابوو، ئەگەر پڕۆژەی دەستووری عێراق ڕەت بکەنەوە، پەرلەمانی کوردستان، کە نوێنەری سێ پارێزگا بوو، دەیتوانی ئەو پڕۆژەی دەستوورە بۆ عێراق ئامادە دەکرێت و مافەکانی گەلی کوردستانی تێدا نەبن، ڕەت بکاتەوە.

گروپی کوردستانی لەناو (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراقی) هەموو دەمێک دەیتوانی ئەم چەکە بخاتە بەرچاو ئەو لایەنانەی قایل نەدەبوون بە مافەکانی گەلی کوردستان. کورد دەبوو “شەڕی” دەستووری لەسەر هەموو بەرەکاندا بکات، لەناو (پەرلەمانی عێراق)، لەناو (پەرلەمانی

هەرێم) وبەهاوکاریی بزوتنەوەی رێکخراوە سیاسی و مەدەنییەکانی کوردستان و دەستانی کورد لە دەرەوە، کە هەموویان دەیانتوانی فاکتەری چاک بن لەم "شەڕە" دەستوورییە ڕەوایەدا، تا هەموو مافەکانی گەلەکەمان، بەمافی دیاری کردنی چارەنووسەوە، لە دەستووری هەرێم و دەستووری عێراقدا بچەسپێن.

کاتێک هێزی سێهەم بەدژی ئینسانکوشتن دێتە مەیدانەوە!.. نوری بەشیر

بەجیا لە لایەنگرانی دوو هێزی ئینسانکوژو کاولکەر و کۆنەپەرستی حکومەتی ئیسرائیل و حەماس، هێزێکی دیکە لەمەیداندایە، ئەویش هێزی سێهەم، هێزی سەدان ملیۆنی ئینسانی ئازادیخوازە لەسەراسەری جیهاندا. ئەم هێزە نە لایەنگری کۆمەڵکوژییەکان و کاولکارییەکانی حکومەتی تیرۆریستی ئیسرائیلە بەبێ دەست پاراستن لە ژن و منداڵ و پیرو قوتابخانەو نەخۆشخانە و دانانی گەمارۆی ئاوو کارەبا و خواردن دژ بە خەڵکی غەززە، نە لایەنگری کاری کوشتن و رفاندن و تەقاندنەوەی حەماسە بەدژی خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل.

بەڵام راستییەکان تەنیا ئەوەنییە کە میدیای دەستەڕاستی بۆرژوازی دەربارەی ئەوەی کە لەغەززەو ئیسرائیلدا ڕوودەدات و بڵاویدەکەنەوە و سەرانی حکومەتەکانی بۆرژوازی رۆژاوا پاکانەی تاوانەکانی ئیسرائیل دەکەن بەبیانوی بەرپەرچدانەوەی تیرۆرەوە. خەڵکی هوشیارو بەئاگای جیهان ماهییەتی دژی ئینسانی و کۆنەپەرستانەی حکومەتە بۆرژواییەکانی رۆژواو سەرۆکەکانیان بە ڕادەیەک بۆ دەرکەوتووە کە مەگەر تەنها لایەنگرانیان باوەڕیان پێ بکەن و چەپڵەیان بۆ لێبدەن. ئەگەر تەنیا راستییەکانیش هەر لە سۆشیال میدیاوە کە مەحدودە وەربگرین؛ ئاستی ئەو کوشتارو کاولکارییەی حکومەتی ئیسرائیل بەرامبەر خەڵکی مەدەنی غەززە بەڕێیخستووە، دەردەکەوێت. ئەو تاوانەی ئیسرائیل لە نەخۆشخانەی مەعمدانی ئەنجامیدا، ڕادەی دڕندەیی ئەو دەوڵەتەو ریسوایی سەرانی بۆرژوازی رۆژئاوایی نمایش

کرد.

بەڵام هەر لە سەرەتای رۆژی ٧ی ئۆکتۆبەرەوە هێرش و کوشتن و رفاندنەکانی حەماس و دواتر کۆمەڵکوژییەکانی دەوڵەتی ئیسرائیلەوە لەناو تەپووتۆزو هاتوهاواری حکومەتانی بۆرژوازی و میدیا چەواشەکارییەکانیانەوە، هێزێکی تر، ریزێکی تر نای بە ئینسانکوشتن وت، نای بە کوشتنی خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل و نای بە کۆمەڵکوژی خەڵکی فەلەستین و غەززە وت، بەدژی کوشتارو کاولکاری وەستایەوە. بەڵام لەرەولەوە و بەشێوەی بچوک و بەبێ میدیا، بەڵام دوو هەفتەی رابردوو ئەم هێزە وەک کەوەک کە لە بیاباندا بەرزبێتەوە، هاتە مەیدانەوە دەرکەوت، بەتایبەت ئەم هەفتەیەی دوایی لە ٢١ی ئۆکتۆبەردا ریزی چەند ملیۆنی خۆی لەسەراسەری دنیا نمایش کرد.

ئەم هێزە وەک هێزی سێهەم بەدژی کوشتار و بەدژی شەڕو تیرۆریزمی دەوڵەتی و غەیرە دەوڵەتی وەستایەوە، نایەکی گەورەی لەدژی ناتانیاهۆو حکومەتەکەی وت، ئەم نایە لەناو ئیسرائیلەوە تا دەگاتە ئەمریکاو ئەوروپاو سەرجەم دنیا. ئەم هێزە وەک بەرەی سێهەم و رادیکال و ئینساندۆست و ئازادیخوازو کۆمۆنیست و کرێکاری هاتنە سەر شەقامەکانی وڵاتەکانیان و بەردەم شوێنە سەرەکییەکان لە وڵاتەکاندا. ئەم هێزە خۆی نیشاندا لە: ئەمریکا لە واشنتۆن و نیۆرک، کەنەدا، بەریتانیا لەلەندەن و چەندین شاری دیکە، لە فەرەنسا، ئوسترالیا، لە یابان، ئیسپانیا، لە نیوزیلاند، لە ناوخۆی ئیسرائیلدا، لە ئەڵمانیا لە دوسڵدورف، بەهێزو بە دروشم و بانگەوازی گەورەی وەستانی دەستبەجێی کوشتارو کاولکاری سەر غەززە، بە بەرزکردنەوەی سەدان هەزار پلاکارتەوەو هەروەها لە ئەمریکا چوونە ناو بینای کۆنگرەس.

خۆپیشاندانەکان و رژانە سەرشەقامەکانی ئەم هێزە وەک نمایشێکی هێزێکی رادیکال، ئینسانی و دوور لەهیچ فەزایەکی قەومی و ئاینی و رەگەزپەرستی بوو. ئەگەر بە کەسێک لەنزیکەوە بەشداری کرد بێت، وەک ئەمە لەبەریتانیا، بێجیا لە دروشم و وتنەوەی دروشمەکان بەدەنگی بەرز لە زۆربەی وڵاتەکان، یەک ناوەرۆکی هەبوو. ئەوەی جێگای خۆشحاڵی و سەرنج بوو ریزێکی فراوان لە ئینسانەکان وەک ئەوەی لەسەراسەری جیهان دەعوەت کرابن بۆ کۆنگرەیەکی بەرگری لە ئینسان و پێکەوە یەک بیرو یەک رێگای دژی شەڕو کوشتارو کاولکاریان هەبێت، بێجیا لەرەنگی پێست و نەتەوە و نەژادو دینیان، لە رێزێکی فراواندا دژی جەنگ و کاولکاری و تاوانەکانی ئیسرائیل لە غەزە وەستانەوە.

ئەوەی جێگای سەرنج بوو، لە خۆپیشاندانی لەندەندا، کە ژمارەیەکی زۆر گەورەو بەرچاو بەشدارییان کرد، مۆرکێکی مرۆڤدۆستانەو چەپی پێوەبوو… رێکخراوە کرێکارییەکان و سۆشیالیست و چەپەکان بەشداری بەرچاویان هەبوو. بگرە ژمارەیەکی بەرچاو خەڵکی جولەکە بەشداری خۆپیشاندانەکە بوون! ئەو دروشمانەی دەوترانەوە بریتی بوو لە: وەستانی کوشتاری خەڵکی غەززە، نا بۆ داگیرکاری فەلەستین، حکومەتی ئیسرائیل حکومەتێکی تیرۆریستە، ئازادی بۆ فەلەستین، شەرم بۆ بایدن، شەرم بۆ ماکرۆن و ریشی سوناک کە لایەنگری ناتانیاهۆو حکومەتی ئیسرائیل دەکەن.

ئەم هێزە ئینسانییە بۆیە گرنگە چونکە لەسەروو هەموو ئایدۆلۆژییەکی قەومی و دینییەوەیە. ئەم هێزە نەک تەنیا لە ئەمریکاو بەریتانیاو ئیسپانیاو بەڕۆشنی پەیامی خۆیان دا، بەڵکو لە ناو ئیسرائیلدا بەهەزاران کەسی ئینساندۆست و ئازادیخوازو چەپی خەڵکی ئیسرائیلی، چۆن لەسەراسەری دنیادا نایان بە کوشتاری ئینسان وت، لەوەش یەخەی ناتانیاهۆو حکومەتەکەیان گرت و رژانە سەرشەقامەکان و نایان بە کوشتارو کاولکاری ئیسرائیل لە غەززە وت و داوای دەستبەجی وەستانی کوشتارو کاولکاریان کرد لە غەززە.

هەربۆیە زەرورە کە ئەم ریزە ملیۆنییە ئازادیخواز و مرۆڤدۆستییەی هەر وڵاتە بەهێز بکەین، لەدەوری خواست و داواکارییە ئینسانییەکانیان کۆبینەوە بەئەوەی وەک هێزێکی فشاری گەورە بۆ وەستانی هێرشەکانی حکومەتی ئیسرائیل بەسەر غەززە راوەستین، هەر ئەم هێزو بەرەی سێهەمەش دەتوانێت دوای فشاریان لەوەستانی کوشتارو کاولکاری غەززەو بۆ ئەوەی دووبارە نەبێتەوە، بتوانێت بارێکی تر بێتەوە مەیدانە بۆ چارەسەری یەکجاری کێشەی فەلەستین، ئەویش بە دروستبوونی دەوڵەتی فەلەستین لەپاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا، ئەمە تەنیا پەیام و رێگاچارەی دروست و ئینسانییە بۆ کۆتاییهێنان بە کۆمەڵکوژی و کاولکاری لە ئیسرائیل و فەلەستین.

٢٤/١٠/٢٠٢٣

کەناری دەریا.. شیعر : مریم حیدر زادە.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

” لب دریا “
شیعر : مریم حیدر زادە
وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام
“”””””””’

سەردەمی ئێمە
سەردەمی خەڵەتانن
سەردەمی ناوی سەیر
سەردەمی ووشک بوونی گوڵدان
چەتری ڕەشی باران
شارەکەمان سەری ناپەڕژێ
وەعدەکانی هەمووی درۆیە
ئاسمانەکەی دوکەڵاوییە
دڵی عاشقەکانی
شینی ئاسمانییە
خۆزگە لەگەڵ گوڵاڵەیەکی ووشک بوو
لە بەلەمێکا دائەنیشتین
دڵمان ئەیا بە دەریا
من و تۆ، تەنها و تەنها

ماڵمان پر لە بەربەستە
پشتی هەر پەنجەرەیەک پردە
قەفەسەکان پڕ لە باڵندە
لێوی بێ خەندە
....
میهرەبان بوون مەحاڵە
نەمەیلی عەشقت هەیە
نە بیرکرد نەوەت لەکەس هەیە

خۆزگە لەگەڵ گوڵاڵەیەکی ووشک بوو
لە بەلەمێکا دائەنیشتین

دڵمان ئەیا بە دەریا
من و تۆ، تەنها و تەنها

ئەوەنە بڕۆین کە کەناری دەریا
لە من و تۆ نەی بێ ئاگا
بەلەمەکە لەگەڵ خۆمان بەرین
تا ئەبەد لەوێ بین
شوێنێک کە نە ئاسمانی
نە دەنگی مردووەکانی
نە غەمی
نە جوڵانەوەکەی
نە گوڵی گوڵ فرۆشەکانی
وەک ئێرە ” ئاسن ” نیە
وەک ئێرە “ئاسن ” نیە

دوایی ووریا بە لە یادت بێ
کەس بەمە نەزانێ
گەر زیندوو بووین
جێ ژوانی سبەیمان
کەناری دەریا

گەر زیندوو بووین
جێ ژوانی سبەیمان
کەناری دەریا

ژیان بە گەرمی و ساردی دەمرێت.. فەرهاد کەریم

بوومەتە دوو لەت، لەتێکم شەڕی ژیان دەکا و لەتێکم شەڕی مردن
شەڕەکان نەرمن بۆ مردن و ژیان بە نەرمی ژیان و مردن دەشێڵن
ژیان شێڵانی دەوێ، مردن گۆڕ، بمریت باشترە مردن
گەرمبووە ژیان بە مردن، بە مردن ساردبووە ژیان، بژیت باشترە ژیان
سارد ساردبووە بۆ کۆتر و□ ماسی و مامز

بۆ شادی و شەڕ مار و مرۆڤ زوڕناو ژەهر
ترسێك لە پێكەنینی مرۆڤ دەبینم، دەترسم بە پێكەنینەوە ژیان قووتدات
ترسێک لە خەوی مار دەبینم فڕین بچێتە خەونی قەپاڵ لە ئاسماندات
هاوڕێ ژەهر ماسی و باڵندە راوکا بە تەنیا بڕوا بۆ گۆڕ ژیان بخوا
لەتێ گۆڕ و قومێ تەنیایی و هەناسەی ژان و مردن جێبێڵێ
بژی بۆ شەڕی ژیان وەک تاژیی ماندوو و ماسی بریندار
وەک باڵندەی قەفەز نە زەویی هەیەو نە ئاسمان
وەک درەختێکی رەنگ زەرد دوور لە ئاو
مرۆڤ لە مردن دەترسێ و ژیان راو
گیرۆدە بووە بە خەمی مردن،
جوانی دەنێژێ بۆ خەون
پڕبووە لە برینی شەرم
لە چاوەروانی مردم بۆ ژەمێ ژیان، بەیانیش نێت خۆشمدەوێ
چەند جوانە مرۆڤی تەنیا بە ژانەوە بۆ ژیان دەڕوێ
لە دوێنێ زیاتر خۆشمدەوێی بەو هەموو ژانەوە ژیان
لە قەفەزی مردن وەرە دەرێ زەوی گەرم بووە بە مردن
بە مردن زەوی مردووە بگەڕێوە پێش مردن، ژیان شێڵانی دەوێ
سارد سارد بووە بە مردن، بمریت باشترە مردن، بژیت باشترە ژیان
ژیان بە گەرمی و ساردی دەمرێت، بە مردن دەمرێ، خۆت بشۆ بۆنی مردنت لێدێ
مرۆڤ خۆی بشوا دەریا و زەوی و ئاسمان پاک
غەریبی ژیان دەکەم مرۆڤ لێگەڕێ دەبم بە کۆتر و مامز و ماسی
بیری سەگەکەم دەکەم مرۆڤ کوشتت
ژەهرە شادیت، شەڕت گۆڕ، گۆڕستانیت مرۆڤ
لە ئازاری مردن بگە وەک سێبەرت نەرم،
سەیری سێبەرتکە تینوو نیە بە خوێن، برسی نیە بە مەرگ
ناژیت بۆ ژیان، کێڵگەی چەقۆیت و مردن دەگریت
بیری ژیان و سەگەکەم دەکەم
مرۆڤ خۆت بشۆ بۆنی گۆڕو جەنگ و گووت لێدێت......

پیرەمێــرد و دەریـــای خــوێن..
شیعری نەوزاد بەندی

پیرەمێردی ئاخر شــــــــــەڕ
سووتاندی ووشکایی و تەڕ
دۆزەخی تاهەتایــــــــــــــی
زامن کرد ، ڕۆژی مەحشەر

پیرەمێردی مناڵــــــــــکوژ
ژنکوژ ..پیرکوژ و خوێنــمژ
لە دادگای ئیلاهــــــــــیدا
دار و بەردت دێـــــــنە دژ

پیرەمێردی خڵـــەفاو
خوێنی لا بووە بەئاو
ئاوی لە خەڵک بڕیــوە ،
هەیە فرمێسک و خوێناو

عێراقت خستە سەر پلێــــت
ئەیدزێ هەرچی بوێــــــــت
پارەی نەوت دەست بەسەرە
لای پیرەی شەڕانیی شـــێت

دەسەڵات بە ئەستۆی ووردی
پێی ئەووت : دۆستی کوردی
تڕحێو لەم دۆستی کــــــوردە!
ئەوەیشی نەئەبرا ، بــــــــردی

زوڕناکانی لای خۆمـــــــــان
پێیان ئەووت دۆستی کوردان!
زوڕنا لە پڕا گـــــــــــــــــیرا
نەوت و نانیشــــــــی دۆڕان

Nawzad Bandy

سروت و سیمبول و ئایکۆنی ژمارە 40:.. ئەحمەد ڕەزا

گرنگترین ئەو وێنە هونەرییانەی خەیاڵ ئەیچنێ، نزیک کردنەوەی شتە دوور لەیەک و دژ بەیەکەکانە، خەیاڵەی هونەریی بە تەنها بینینەوەو کۆپی کردنی هەست پێکراوەکان نییە، بەڵکو داڕشتنەوەو چنینی درک پێکراوەکانە، بە پێی ئاستی جوانبینیی هونەرمەند/ شاعیرەکە، لەو جوانکارییانەی بە خۆی گرنگە، تا لەڕێگەیەوە، هەم وێنە ئیستاتیکییەکانی خۆی گەشە پێبدات و بەوجۆرەش چێژە ئیستاتیکییەکە بگوێزێتەوە بۆ وەرگر.. لەم بارەیەوە د. جابر العصفور پێی وایە ” چەشن و توانای کاریگەرێتیی خەیاڵ پێوەری بەهای شاعیرە، کە چۆن بتوانێت لەنێوان ڕەگەزەکاندا گونجاندن و پەیوەندیی نوێ بدۆزێتەوە.. ئەمە بەهۆی پێدراوەکانی واقیعەوە خەیاڵەی شاعیر بە ئەفرێنەری شیعر ئەزانین، بەڵام بە چنینێک تەواو جیاواز لە بەکارهێنانە واقیعییەکەی، بە مەبەستی گەڕان بە شوێن پێشکەش کردنی دنیابینییەکی نوێدا” . ئەمەش پێچەوانەی میتۆدە کۆنەکانی ڕەخنەیە، لە ڕەخنەی هاوچەرخی ئەدەبیدا خەیاڵ بنچینەی وێنەی هونەرییە.

بونیادی کارە ئەقڵانییە پێتییەکانیش خەیاڵە، خۆسەرقاڵ کردن و بەردەوام خسنەگەڕی خەیاڵ، بنچینەی سیمبۆلیزم بەهێز ئەکات، کە لەڕێگەیەوە گەشە بە سروت/ ” طقس” ە تایبەت و کۆمەڵایەتییەکان ئەدات، هەر بەو هۆیەشەوە باوەڕهێنان بە جۆری ڕێوڕەسم/ ” شعائر” پەیدا ئەبێت و سیمبولەکان کە مەعنەوییـن * نەک ماددی- ، ئەکەونە ناو تۆڕی واتاکانەوە.

لە کۆمەڵگەی نوێدا، سروتەکان بەهۆی بەرفراوانبوونی ئەقڵانییەت و زانست و تەکنەلۆژیاوە، تەواو لە کزیداوەو لە بۆنە ئاینییە بەرتەسکەکاندا نەبێت – بە مانا تەقلیدییەکەی- شوێنێکی بۆ نەماوەتەوە، گەر ئەو سرووتە نەگوێزرابێتە ناو بواری سیاسیی و ئابوریی و کۆمەڵایەتیی..

گەر وەک دورکهەیم/ David Émile Durkheim ئەڵێت” بەردەوام ئاین لەڕێگەی سروتەکانییەوە بەرجەستە ئەبێت” بە مانایەکیتر پێدانی تایبەتمەندیی پیرۆزیی لە سروتەکاندا بە ئاین و وردەکارییـەکانی، بەو جۆرەی زەینی مرۆڤەکان ئەگوازێتەوە بۆ بەرهەمهێنانی

سەرمایەیەکی گەورەی سیمبول، ئەم حاڵەتە لە ڕێگەی بە پیرۆز تەماشاکردنی دیاردە نائاینییەکانیش لە نەستدا هەمان واتا بەرهەم ئەهێنێتەوە، بە تایبەت لە ڕێوڕەسمە گشتییەکاندا، سیستمێکی سیمبولیی نوێ بەرهەمدێت وەک: ڕێوڕەسمەکانی مردن و چلەی مردووان و لەدایکبوون و ڕێوڕەسمە ئایدیۆلۆژییەکان و زۆریتریش..
بەم چەشنە سیستمە سیمبولییەکان ناتوانن خۆیان بەسەر بونیادەکاندا بسەپێنن، ئەگەر خۆیان وەک بونیاد ڕێکنەخرابن، دەسەڵاتی سیمبولیزم دەسەڵاتی بونیادنانی واقیعە و هەوڵ ئەدات بە دامەزراندنی سیستمێکی ئەبستمۆلۆژیی. .. کەواتە دووبارە سیمبولەکان دەگەڕێنەوە بۆ خەیاڵدان و زەبروزەنگی خەیاڵیش ناهێڵن ئەقڵ و سۆز بەمانا پێتییەکەیان لە خزمەتی سیمبولدا نەبێ، بە هیچ جۆرێکیتر کار بکەن، بەوەش " شیعر لە ڕێگە ڕاستەوخۆگەرییەکەی/ المباشرية لائەدات و سیمبولەکان ئەجوڵێنێت، کە لە کۆتاییدا بیرێکە، یان سۆزێک ئەگەیەنێت"
لە دەقی " مردووان گۆرانی زەوی دووەمیان دەڵێن" بە جۆرێک شاعیر مومارەسەی سیمبولەکان ئەکات، وەک ئەوەی جیهانی ماددی و مەعنەویی ئەو تەنها بریتی بێت لە سیمبول.. دروست ئەو ڕاستییە ئەسەلمێنێت کە " مرۆڤ ڕوانگەی ئەنترۆپۆلۆژیاوە بوونەوەرێکی سیمبولی/ سروتییە بە پلە یەک، بەهۆی خەیاڵگەیەکی سیمبولییەوە پەیوەندییەکانی نێوان خۆی و خۆی و ئەوانیترو خۆی و شتەکان ڕێکئەخات، بەوجۆرەش تۆڕێک لەماما دروست ئەکات" .
ئەم لەشاوی سیمبولانە بە جۆرێک ئەگوزەرێن کە بونیادێکی سروتیی پێکئەهێنن و دواتر لە تەواوی دەقەکەدا ئاسۆیەکی میتۆلۆژیی دەرئەکەوێت.. لەوەشدا یەکێک لە سیمبولە دیارەکای میتۆلۆژیا ژمارە " 40 ″ ە، کە بە درێژایی مێژووی نوسراو لە سروت و بۆنە مێژووییەکاندا ئامادەیی هەیە.
سەباح ڕەنجدەر شاعیرێکی نوێخوازە، یەکێک لە دیارترینی ئەو شاعیرانەی لە دنیای وێنەو سیمبولدا، بە ڕەهایی تیایدا قاڵ ئەبێت و گرنگترین خوێندنەوەش بۆ دەقەکانی ڕەنجدەر، تەنها دۆزینەوەی کۆدی خوێندنەوەی دەقەکانییەتی، لەبەرئەوەی بەو ڕێگە تەقلیدییە نانووسێت، کە لە دەقی هەموو شاعیرێکدا ئەبینرێتەوەو ڕاهاتووین لەسەر ئەو شێوازگەرییەی کە شآعیری کورد پێی ئەنووسێت، هەروەک پێکهاتەی بونیادی دەقەکانیش لەوانیتر ناچێت، کەواتە باشترە بڵێین خوێنەری تایبەتی خۆی پێویستە، لەبەر ئەم هۆکارەش هەندێک لە خوێنەران بە گشتیی ئەو جیهانە بە ئاڵۆزو تەمومژاویی وەسف ئەکەن.. پێشنیازی چارسەر بۆ ئەم حاڵەتە دۆزینەوەی مەدلوولی ڕاستەقینەیە بۆ دالەکان و تێڕامانە لە هەر وێنەیەک بە تەنها بە چنینەوەی مانا

لە تەواوی وێنەکانی دوای خۆی.. هەرچەند ئەم جۆرە خوێندنەوەیە نزیکە لەوەی بۆ دەقە کلاسیکیەکان ئەکرێت، بەڵام وەک چارەسەرێک ل□ بەردەم کەشفکردنی ئەو جیهانە پڕ لە سیمبولەدا، ئەبێتە ئەرک.
ژمارە " 40" بەناو دەقەکەدا هەڵڕژاوە، ژمارەکە لە میتۆلۆژیای کۆن و نوێدا ئاماژەیە بۆ زۆرترین، وەک لە ئێستادا ملیارو ترلیۆن بەکار ئەهێنرێت.. بۆ نموونە ئەمە چەند بەکارهێنانێکی جیاوازیەتی لە مێژوودا:

لە میتۆلۆژیای سۆمەرییەکاندا، " ئین- کی" خواوەندی پیرۆز، ژمار□ ی 40 ی پێدراوەو " باسمۆ"ش یان " ماری ژەهرڕێژ" کە بوونەوەرێکی میتۆلۆژییەو لەدوایەوە دێت، درێژییەکەی 40 باڵ بووە.

لە شارستانێتیی بابلییەکانیشدا. ئەستێرەی هێشوویی " سورەیا" 40 ڕۆژ لە پشتی خۆردا خۆی شاردووەتەوە، بەهۆیەوە باران و تۆف زریان هەڵیکردووەو بە دەرکەوتنەوەشی خەڵکەکە، 40 ڕۆژ ئاهەنگی کۆتایی کارەساتەکانیان گێڕاوەو قامیش و زەلیان سووتاندووە.

لە شارستانێتیی فیرعەونەکانیشدا، باوەڕیان وابووە، گیانی مر□ق ب□ ماوەی 40 ڕۆژ لە جەستەی جیا نا بێتەوە.

لە تەوراتیشدا ل□ بارەی زریانەکەی نوحەوە ئەڵێت: کاشکای 40 هەبووايە، ل□ بەرئەوەی دوای 7 ڕۆژ 40 شەو و 40 ڕۆژ باران و تۆف ئەخوڵقێنم و هەرچی لەسەر زەوی بێت ئەیسڕمەوە.

یونسی پێغەمبەریش خەڵکەکەی ئاگادار کردووەتەوە، کە ئەگەر تا 40 ڕۆژیتر باوەڕ نەهێنن و تۆبە نەکەن، شاری نەینەوا وێران ئەبێت.

(وإذ واعدنا موسى أربعين ليلة ثم اتخذتم العجل من بعده وأنتم ظالمون) " المائدة"

عیسا 40 ڕۆژ بەڕۆژوو بوو، کاتێ پەیامی پێگەیشت.

نەوەی ئیسرائیل 40 ساڵ لە بیابانی سینا ون بوون.

جالوت 40 ڕۆژ بەرەنگاری نەوەی ئیسرائیل بووەوە، تا دواتر داود پێغەمبەر تێکیشکاند.
دەیان چیرۆکیتر هەن لە شارستانێتییە جیاوازەکان و تەورات و ئینجیل و قورئان و لە ئیدیۆمە کۆمەڵایەتییەکانیشدا، تا ئەگاتە ئەوەی ژمارە 40 وەک ژمارەیەکی میتۆلۆژیی تەماشا بکرێت، تەنانەت بەو پەندەشەوە کە دەوترێت خودا 40 هاوشێوەی بۆ هەر کەسێک

دروستکردووە.
ئاهەنگسازییەک و جۆرێک کەشی کەرنەڤالیی بە دەقەکەوە دیارە، کە گەرچی داهێنانێکی تاکەکەسییە، بەڵام پەیوەندییەکان لەگەڵ گروپیشدا ڕێکخراون و بە گشتیی وێنەی سروتێکی بە کۆمەڵ ئەگوێزنەوە.. ئەمەش لە چەندین وێنەدا دەرخراوە:

((لە ئاهەنگی چل ساڵەدا
چەندین گۆرانیبێژ بەشداربوون
یەکیان لەناو □وناکی چلپەڕدا
مەستانە ئاواز و تەزووی بە بەردی تەزیویش دەدا
گۆرانی چاوەڕوانی گۆرانیبێژە گەرووی نەخەڵە تێنێ.))

‘ بۆ بەڕێوەچوونی سروتەکان پێویستە سێ خاڵی سەرەکی ڕەچاو بکرێت، ئەوانیش چۆنێتی بەڕێوەچوونی ڕێوڕەسمەکان و بارگە سیمبولیەکان و دوبارە بونەوەیە’ جگە لەوەش هیچ سروتێک بەبێ بوونی کەسی پیرۆز ” سەرکردە/ هەڵکەوتوو” بەڕێوە ناچێت.
لەم دەقەشدا هەرسێ خاڵە سەرەکییەکە ڕەچاو کراوە، ئەوانیش: ڕێکخستنی سروتەکەیە لە شێوە ئاهەنگی تەقلیدیداو بارگاویی کردنی دەقەکەیە بە لێشاوێکی سیمبول و دووبارە کردنەوەی ژمارە 40 ە.. لە ناویشیاندا، سەرکردە یاخود هەڵکەوتوو، مەستانە ئاوازو تەزووی بە بەردیش دەدا.. مەبەست لەوەیە تەواوی ئامادەبووان بەر کاریگەرێتیی دەنگی ئەو کەوتوون، لە کاتێکدا ئەو کاری کردبێتە بەردیشو تەزووی پێدا بێت.

گۆرانیبێژێك دەنگ لێی یاخی بوو
باڵندەی چلئاواز بەناو □وناکی چلپەڕدا هات

یەکەم بونەوەر مێروولەیە بۆنی پەڵە دەکات
خۆی توند دەگرێ و باراناو لە شاری لا دەدا

ئەم دوو وێنەیە خاڵی هاوبەش و لێکچوویان هەیەو لەگەڵ ئەوەشدا هەر یەکەیان لە دۆخێکی جیاوازدان.. لێرەدا دوو وێنەی جیاواز لە بارەی ڕوودانی کارەساتەوە هەیە.. یەکەمیان ڕوودانی پەڵەو تەنیاییە بێ فریادڕەسەکەی مێروولەیە، کە پێشتریش بە هۆی بۆنکردنی پەڵەوە ئەزانێت بارانی پەڵە ئەیبات و بە ناچاریش لە دەرکی شارەکەدا، یان جێماوە، یان ناچارە، لە هەردوو بارەکەشدا شتێک بە هانایەوە نایەت.. لە وێنەی دووەمیشدا کە وێنەی سروتەکەیەو کاتێ گۆرانیبێژێک/ سەرکردەیەک دەنگی ئەنووسێت، باڵندەی چلئاواز پێی ڕائاگات.

باڵندەی چلئاواز بەناو ڕووناکی چلپەیدا هات
لەناو لەپی دوو هەڵکەی چلخانەی دانا
باڵی سووك لێکدا و چل جار له هەڵکەکانی خشاند
خێر گەرم بۆ دەترووکێن و پرچی نەرم دایاندە پێشێ
دەبیەوە منداڵەی دەست بە ترش و شیرینی بەرات
هەر بۆ خۆی بوونەوەی گەرانیبێژ بۆ منداڵەی دەست بە ترش و نوقڵ و شیرینیی بەرات، ئاماژەدانێ بۆ جۆرێکیتر لە سروتەکان.. لەو کاتەیدا کە دەنگی لەی یاخی ئەبێت و باڵندەی چلئاواز پەی ڕائەگات، بۆ تروکاندنی هەڵکەکان لەبەر تینی گەرمی سروتەکەدا، جوجەڵەی تروکاوەکە ئەبێتەوە بەو منداڵەی سروتی بەراتی بەڕێوە بردووە، بەو مانا سیمبولییەی، نەک هیوا بگۆڕێتەوە بۆ گەرانیبێژ، بەڵکو ئەیکاتەوە بە منداڵەکەی بەرات و دەنگی بۆ ئەگێڕێتەوە.. بەمەش مەرجێکیتری سروت دووپات ئەکاتەوە کە جیاوازیی شوێنە لە دووبارە بوونەوەی کاتدا.. – وەک بەخۆدا کێشانی شیعرەکان و گێڕانەوە بۆ زەمەنی کوژرانی ئیمامی حسێن وەک خۆی، لەبەرئەوە بەو هەموو گوژم و حەماسەوە بەخۆدا ئەکێشنەوە، شوێنەکان ئەگۆڕێن، لە دووبارە بوونەوەی زەمەندا.
” کۆمەڵگە بە وێنەی سیمبولیی، نەک ماددیی گوزارشت لە جوڵەی ئەکات، ئەوەش لە ڕێگەی نەریت و سروت و دامەزراوەکانییەوە” لەم دەقەدا گوزارشتێکی ڕەوان لە جوڵەی کۆمەڵگە کراوە، ئەو کۆمەڵگە گریمانەییەی لە دەقەکەدا خەمڵێنراوە.. بۆ نموونە، بەم وێنەیە گوزارشت لە دامەزراوەیەکی پڕ کینەو بوغز ئەکات، کاتێ دەو و دوژمن لە کەسێک پەیدا ئەبن، کە لە ئەزەلەوە بە ئاشقیی خوێقابێت، لەبەرئەوە گێشەگیرو مەلولی ئەکەن:
پەی چلباڵ و ئەنگوستیلەی چلنقەم
لە ماتی و مەلوولیم وردمەبنەوە
خودا ئاشقی کردم پێناسەم پێنەکرا
دەو و دوژمنیشم لەزۆربوونن
دەستم خستە دەستی ڕووناکی چلپەی شیعر
دروشمێکم بۆ دەو و دوژمن زۆربوون نەدۆزییەوە.
هانا بردنە بەر شیعر، دەستەوسانییە بەرامبەر بە دۆزینەوەی چارەسەرێک، تا لە دەو و دوژمنەکان بگەیەنێت، کە ئەشق چییە.. بەمەش لە ڕێگەی دامەزراوەکەوە جوڵە کۆمەڵایەتییەکە ڕوون ئەکاتەوە، کە تەواوێکی سیمبولییە.. هەروەک بەو لێشاوی سیمبول و بونیادە سروتییەوە، تەواو جوڵە کۆمەڵایەتییەکە ئەگەیەنێتە وەرگر.
” لە پشتی هەر زمانێکی شیعرییەوە، چینێک لە ئاماژەو سیمبول و ئەفسانەو بەشێک لە زمانی مرۆڤی سەرەتا هەیە، یەکێیەکە ئەبێتە

بەشێک لە قەوارەی زیندووی نەمر، شیعریش لە چنینی ناوەکی و پەیکەرە گشتییەکەی و هەڵوێست و ڕووداو و پاڵەوانەکانیدا بەو یەکەیە کاریگەر ئەبێت" لە بەرئەوەی ڕەگەکی هاوبەش لە نێوان چیرۆکە میللی و خورافیی و میتۆلۆژیی و دۆنکیشۆتییەکاندا هەیە.

بەهەمنی و بێدەنگیش ماومەتەوە و هەستەكانم لە ئاگرن
باڵندەی چلئاواز وەڵامی پێ بوو
ڕەگ لە گەڵا و گوڵ جوانترە
زەویش دەیشارێتەوە
ڕەگ سۆراخ دەكا و ناز بە بەروبووم دەدا
وەک بیابان ناولەپی بەتاڵ نییە.

هەستەکان لە ئاگرن، خۆخواردنەوەیە دژی ئەو دامەزراوە سیمبولییەی کە جوڵەی کەمڕەنگەکەی دەرخست، بەڵام ئەو باڵندە چلئاوازەی لە شوێنێکدا فریادڕەسی گۆرانیبێژە دەنگ خنکاوەکەو لە شوێنێکیتردا وەڵامدەرەوەی پرسیارە چەپێنراوەکانە، ئەو قارەمانێکی توانا لەڕاددەبەدەری خورافییە، کە لە هەموو تەنگژەکاندا وەڵامی پێیەو ئامادەیە..

ڕەگ لە گەڵاو گوڵ جوانترە.. ئەم جیهانبینییە، جگە لەوەی مانایەکی واقیعیی پێتیی هەیە، بە گەڕانی جوانترە بۆ بنەڕەتترە.. هەروەها گوزارشتە لە " هەمنیی و مەولیی و بێدەنگییەکان" ی خود لە دەقەکەدا.. ئەوەتا ڕەگ چەند جوانترە لە گەڵاو گوڵ کەچی زەوی ئەیشارێتەوە، لەم گوزارشتەدا سێ مانای پێچەوانە ئەخوێنینەوە:

یەکەم لە بەر مانەوەو پاراستنی.. دووەم: پەراوێز خستنی جوانییەکان لە هەموو شوێنێکدا.. سێیەم بێئاگایی زەوی لە شاردنەوەی ڕەگ.. کە ڕەنجدەر خوێندنەوەی سێیەمی بۆ کردووە:

زەوی لە ڕەگ شاردنەوە ئاگادارەکەمەوە

دوای ئەوەی سێوەکە لە ئادەم وەرئەگرێت، ئەکەوێتە سەر زەوی و لەو نادادییە ئاگاداری ئەکاتەوە.

ئەوەی گرنگە بەم وێنەیەیتر لەسەر شاردنەوەی ڕەگ، ئەگاتە بونیادی جیهانە سروتییە خەمڕێنراوەکەو جیهانە میتۆلۆژییەکە بە ڕەوانیی ئەگەیەنێتە ئەمە:

ئادەم ئەگەر سێوەکەت تەواو نەخواردووە
شتێکی بدە من
نائومێدیی دەکوژم و هەستم تینی تێدەکەوێت
زەوی لە ڕەگ شاردنەوە ئاگادارەکەمەوە

لەگەڵ ئادەمدا لە بەهەشت بوون و پێکەوە دەرکردن بۆ سەر زەوی.. کۆتایی هێنان بە نەمریی و سەرەتای دەست پێکردنی کۆتایی و مردن.

ئەمڕۆ یەکەم زەنگم لێدا

چل شەو و ڕۆژ بەسەر مردووەوە نامێنمەوە
باخچەیەکم بە دیواری گۆڕستانەوە هەیە

ژیان درێژبێتەوە لە کۆمەڵە یادگارییەک زیاتر نا بێ
دەفتەری خامۆشییت دەکرێتەوە و هێڵەکانی درێژنابنەوە
ئاگر فریوخواردووی بەختەوەرییە.
سیمبول و ئاماژەکانی مەرگ لە زۆر وێنەیتری دەقەکەدا بە ڕوونیی
دیارن.

کتێب\ عەبدوڵڵا سەڕاج نوێکار و ئەزمونگەریی چیرۆکی کوردی.. سابیر رەشید

بۆ خوێند□و□ی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..

SabirRAshid_SarajDownload

شەڕ و ڕەوەندی شۆڕش لە ئێران.. وەرگێڕانی: کاوە عومەر

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵە جەدید ئامادەکراوە (ڕوونکردنەوە: ئەم چاوپێکەوتنە پێش بۆردومانکردنی نەخۆشخانەی المعمدانی ئەنجامدراوە)

حەسەن ساڵحی: شەڕی ئێستای ئیسرائیل و حەماس بەتەواوی کاریگەریی لەسەر بارودۆخی سیاسی و کەشوهەوای ناوچەکە داناوە. هاوکات کۆماری

ئیسلامی بە هۆی پشتیوانی لە حەماس پێگەیەکی تایبەتی هەیە. بەڕای ئێوە ئەم شەڕە تا چەند دەتوانێت دۆخی ناوچەکە و هەروەها دۆخی ناوخۆی کۆماری ئیسلامی بگۆڕێت؟

حەمید تەقوایی: پێموایە کاریگەری درێژخایەن و یەکلاکەرەوەی د□ بێت.
یەکێک لە هۆکارەکانیش ئەوەیە کە وەک ئێوە وتتان کۆماری ئیسلامی بە هۆی پشتیوانیی ئاشکرا و هەمەلایەنەی لە حەماس پێگەیەکی تایبەتی هەیە. بەڵام لە لایەنێکی ترەوە بارودۆخی سیاسی ئێران و کۆماری ئیسلامی وەک حکومەت لە ئێران تایبەتە، چونکە زیاتر لە ساڵێکە شۆڕشێکی گەورە لە ئێراندا بەڕێوەیە. هه روه ها شه ڕ کاریگەری گرنگی هه یه له سەر پێگه ی کۆماری ئیسلامی له مامه ڵه کردن له گه ڵ شۆڕشدا.
کۆماری ئیسلامی هەر لە یەکەم هێرشەکانی حەماس و کوشتاری دڕندانەی خەڵکی ئیسرائیلەوە بە تەواوی پشتیوانی حەماسی دەکرد و هەرچەندە دەیگوت هیچ زانیاری و ڕۆڵێکی ڕاستەوخۆی لە هێرشی حەماسدا نییە، بەڵام بە ئاشکرا ستایشی هێرشی دڕندانەی حەماسی دەکرد ، و کوشتنی دانیشتوانی مەدەنی ئیسرائیلی بەکارێکی ڕەوا دەزانی، ئەو بە قارەمانانە ناوی برد.
بەڵام کێشەی حکومەت ئەوەیە، کەلەدڵی شۆڕشی ئێستادا هەموو بانگەشەکانی و هەموو ساویلکەفریودانەکانی کە لەگەڵ خەڵکی ستەملێکراوی فەلەستینە و دڵشکاوە بۆ ئەو منداڵە فەلەستینیانەی کە لە ژێر بۆردومانەکاندا کوژراون و هتد. ، بۆ هیچ شوێنێک ناچن.
هەموو ئەمانە بەتەواوی شەرمەزاری و گاڵتەجاڕانەیەو خەڵکی ئێرانیش بە پێکەنینەوە ئەم بانگەشانە ڕەتدەکەنەوە.
کۆمەڵگە و شۆڕشی ئێران، ڕۆڵی حکومەت لەم شەڕەدا هاوتا دەکات لەگەڵ تاوانەکانی دژ بە خەڵکی ئێران. حکومەتێک کە زیاتر لە چل ساڵە خەریکی کوشتار بووە و دیارە لە ماوەی یەک ساڵی ڕابردوودا تەقەی لە منداڵان کردووە، هێرشی کیمیاوی کردووەت سەر قوتابیانی کچ ، لە شەقام و لەگەڕەک وکوچەو کۆڵان و لە ئاسمان و زەویەوە تەقەی لە خەڵک کردووە و تا ئەمڕۆش، زیاتر لە ٥٠٠ کەسی کوشتووە و هەزاران کەسی زیندانی کردووە، حکومەتێکی لەو جۆرە ناتوانێت بانگەشەی ئەوە بکات کە ڕووبەڕووی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل یان هەر حکومەتێکی دیکە ببێتەوە. کۆماری ئیسلامی لە تاوانەکانی دژ بە خەڵکی ژێر دەسەڵاتی خۆیدا پێشەنگی لە حکوومەتی ئیسرائیل و هەموو حکومەتە کۆنەپەرستەکانی دیکە بردووە. بۆیە ئەم جۆرە بانگەشە و پڕوپاگەندەی ڕێژیم بۆ پشتیوانی لە خەڵکی فەلەستین و دژ بە ئیسرائیل لە نێو خەڵکی ئێراندا هیچ ڕەنگێکیان نییە. لەسەر

ئاستی جیهانی، بە هۆی دۆزی شۆڕشی ژن ژیان ئازادییەوە ، تۆماری تاوانەکانی حکومەت لەبەردەم چاوی هەموو خەڵکی جیهاندایە.
هەربۆیە ئەو خراپ بکە:ک وەرگرتنێک کە ڕێژیم دەیەوێت ئەنجامی بدات و هەوڵی کڕینی ڕووخسارێک و دۆزینەوەی پێگەیەک بۆ خۆی لەسەر بنەمای ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین بە تەواوی بێمانایە و ناگاتە هیچ شوێنێک.

لە ناوچەکەشدا کۆماری ئیسلامی ئیتر کارائەکتەرێک نییە کە لە دیپلۆماسیەت و سیاسەتی نێودەوڵەتیدا حسابی بۆ بکرێت. سەیرکە ئێستا پرسی فەلەستین هاتۆتە ئاراوە و ئەو حکومەتانەی هەڵوێستیان هەیە لەسەر ئەم پرسە و سەنگی یەکسانیان هەیە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بوار بە کۆماری ئیسلامی نادەن. ئێستا حکومەتی میسر و حکومەتی ئوردن و سعودیە ڕاوێژ دەکەن، هەندێکیان هەوڵی کۆتاییهێنان بە شەڕ دەدەن یان پێداگری لەسەر چارەسەری سیاسی کێشەکە دەکەن، ئەوان لە دیوی حیساب و دیالۆگدان لەگەڵ ڕۆژئاوا و مەیدانێکیان بۆ مانۆڕ و خۆدەربڕین بەدەستهێناوە. لەم نێوەندەدا پێگە و بۆچوونی کۆماری ئیسلامی لە دیپلۆماسیەتی ناوچەیی لە دەوری شەڕ و چارەسەرکردنی ئەو کێشەیەی کە بووە هۆی شەڕ، جێگایەکی نییە. هەروەک چۆن هەڵوێست و بۆچوونی حەماس هیچ جێگایەکی نییە. لە ڕوانگەی دیپلۆماسی و ڕاوێژ سەبارەت بە پڕۆسەی شەڕ و کەشوهەوای سیاسی گشتی کە بەهۆی شەڕەوە هاتۆتە ئاراوە،کۆماری ئیسلامی لەدۆڕاوەکانی شەڕە.
لە کۆتاییدا خاڵی کۆتایی ئەوەیە کە لەو شۆڕشەدا کە خەڵک ڕێبەرایەتی دەکات، شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی، ئێستا خودی شەڕ و ڕۆڵی کۆماری ئیسلامی بۆتە پرس و گوتارێکی گرنگ. زۆر بەیاننامە و ئاگاداری لە لایەن ڕێکخراو و ڕێکخراوە خەڵکیەکان و دامەزراوە خەباتکاریەکانی وەک سەندیکای خانەنشینان، ڕێکخراوەکانی مامۆستایان، سەندیکای نووسەران، شورای کرێکارانی نەوت و هتد، کە هەڵوێستێکی زۆر ڕوون و ڕاشکاوانەیان لە دژی ئەم شەڕە وەرگرتووە، بڵاو کراوەتەوە ، بە تایبەتی حەماس و کۆماری ئیسلامی. واتە ئەوان لە پێگەیەکی ئینسانی و تەواو پێشکەوتنخوازانە و شارستانییەوە دژ بە شەڕ هاتوونەتە مەیدان.
لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەنها ئێران ئەم دۆخەی هەیە. لە وڵاتانی عەرەبی و وڵاتانی ئیسلامی توانیویانە بە هەستی دژە ئیسرائیل و پشتیوانی لە حەماس هەندێک کەس بخەنە سەر شەقامەکان. ئەمە لە ئێراندا ڕوونادات. ئەگەر حکومەت دەست بە خۆپیشاندان بکات، خەڵک هەر لەوێ لەسەر شەقام وەڵام دەداتەوە، وەک ئەوەی تا ئێستا

کردوویانە. خەڵک ڕێگە نادەن حکومەت تەمارەکی ئێرەنی بە خۆی دروست بکات بە بیانووی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل دژی خەڵکی کەرتی غەززە کە تاوانی زۆر قێزەون و شۆککەرن.
لە هەموو ئەم لایەنانەوە، کاریگەریی شەڕ لە ئێران، بە لەبەرچاوگرتنی پێشکەوتنی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و بە لەبەرچاوگرتنی بەشداریی ڕاستەوخۆی کۆماری ئیسلامی لە جەمسەری تیرۆریستی ئیسلامیی ئەم شەڕەدا، پاڵنانی هەڵومەرج و کەشوهەوای سیاسییە بەرەو لاوازی زیاتری کۆماری ئیسلامی و هێزی زیاتر بە شۆڕش. دە بەخشێت.

حەسەن ساڵحی: باسی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیت کرد. ئایا ئەم شەڕە سێبەری نەخستۆتە سەر فەزای شۆڕشگێڕانەی ئێران ؟ ئایا مەسەلەی جەنگ و تاوانەکانی جەنگ کە ئێمە شاهیدی دەبین، بە ڕوونی سەرکوتەکانی حکومەت و بزووتنەوەی خەڵکی ئێران لە میدیاکان و بارودۆخی سیاسی ئێران بە گشتی پەراوێز ناخات؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ ئەم ئەنجامەی هەبووە، بەڵام کورتخایەنە. بەگشتی کاتێک گۆڕانکارییەکی گرنگ لە جیهاندا ڕوودەدات، بتەوێ و نەتەوێ سەرنجی میدیا و ڕای گشتی لەدەوری کۆدەبێتەوە. بەم مانایە سروشتییە کە پێشهاتەکان و هەواڵەکانی تر ببنە پەراوێز. ئێستا سەرنجەکان بە تایبەتی لە ناوچەکەدا چوونەتە سەر ئەم شەڕە و ئەم بابەتەش بوتە مانشێتی هەواڵەکان و سیبەری بەسەر هەواڵەکانی پەیوەست بە تێکۆشانەکانی خەڵکی ئێرانی داپۆشیوە. بەڵام ئەمە پێش هەموو شتێک کاتییە و تێدەپەڕێت بە بۆچوونی من بە هیچ شێوەیەک بەردەوام نییە. لەمەشدا دەبینرێت کە پرسەکانی تر دەبنە ناوەندی سەرنج لە کۆمەڵگادا.
دووەم: هەر مەسەلەی شەڕەش، کۆماری ئیسلامی دەکاتە ئامانجی ناڕەزایەتی و خەباتی خەڵکی ئێران و جیهان. هەرکەسێک بەڕاستی خوازیاری چارەسەری ئینسانی بێت بۆ قەیران و شەڕی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەبێ سەراپا لەبەردەم کۆماری ئیسلامیدا بوەستێ.
لە لایەکی دیکەوە بتەوێ و نەتەوێ شەڕ ڕەنگی سیاسی ئەم ململانێیە، واتە ئاوارەبوون و ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین و چارەسەری ئینسانیانەی ئەم کێشەیە، بە هەمان شێوە دەخاتەوە ناوەندی سەرنج.
وە چارەسەری ئینسانی کێشەی فەلەستین، کە بە چارەسەری دوو دەوڵەت ناسراوە، واتە پێکهێنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆ و یەکسانی فەلەستین شانبەشانی حکومەتی ئیسرائیل، بە تەواوی لەبەرانبەر دروشم و هەڵوێستی کۆماری ئیسلامییە دەوستێت، کە بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل

قبوڵ ناکات و ڕایگەیاندووە کە ئیسرائیل دەبێت فڕێ بدرێتە ناو دەریاوە.

لە هەموو ئەو لایەنانەوە شەڕ بابەتگەلێک دەوروژێنێت کە لە چاوی خەڵکی ئێران و لە چاوی خەڵکی شارستانی جیهانەوە، دەستبەجێ و ڕاستەوخۆ کۆماری ئیسلامی وەک یەکێک لە تاوانبارانی شەڕ ئاشکرا دەکات. واتە سیاسەت و پڕوپاگەندەی هەڵوەستە حکومییەکان کە نەک هەر نایانەوێت پرسی فەلەستین چارەسەر بکەن، بەڵکو بەشێکن لە کێشەکە و هەڵگیرسێنەری ئەو جۆرە شەڕ و دوژمنایەتیانەن.

خاڵێکی دیکە، وەک لە وەڵامی پرسیاری یەکەمدا ئاماژەم پێدا، ئەوەیە کە شۆڕشی ئێران خۆی پرس و خاڵ و گوتارگەلێک دەخاتە سەر مێز کە لە کۆمەڵگای ئێراندا گرنگ دەبێت بێ بە گوێدانە ئەوەی لە هەر شوێنێکی جیهان چی ڕوودەدات. هەر لەو شەڕەدا بوو کە کۆماری ئیسلامی بەو شێوازە قێزەونە داریوش مەهرجووی و هاوسەرەکەی کوشت. کارەساتی شەڕەکە کارەساتی ئارمیتای لەبیر نەبردووەتەوە. ئێستا نزیکەی دوو هەفتەیە ئارمیتا لە کۆمادایە و ناوی ئارمیتا و ئیدانەکردنی تاوانکارانی دەسەڵاتدار بەهۆی هێرشکردنە سەری تا ئێستاش مەیدانێکی گرنگی دژایەتی حکومەتە لە سۆشیال میدیا و دیوار نوسینەکاندا.

به هه مان شێوه مەیدان و خه باته کانی دیکه ، وه ک بزوتنەوەی خانه نشینان که هه موو ڕۆژێک کۆڕ و کۆبوونەوەی ناڕه زایه تی ئه نجام ده ده ن، به هێزەوە به ڕده وامن، یان ناڕه زایه تی و مانگرتنی کرێکاری، نه ک نه ک کاڵ نه بووه ته وه ، به ڵکوو دروشمی "واز لە فه له ستین بێهێنن، بیر له بارودۆخی ئێمه بکه نه وه " هەروه ها دووبارە گەڕاوەتەوە. بۆ دروشمی کۆبوونەوە و ناڕەزایەتیەکان زیاد کراوە".

هەفتەی ڕابردوو سێ ڕۆژی مامۆستایان هەبوو، ڕۆژی منداڵان، ڕۆژی دژی سزای لەسێدارەدان. لەو بۆنانەدا زۆرێک لە ڕێکخراو و دامەزراوەکان لێدوانیان دەدا، بانگەوازیان دەکرد، ڕاگەیاندنیان بڵاودەکردەوە و دەهاتنە سەر شەقام، گفتوگۆ لە سۆشیال میدیا و هتد و هتد یان ئەنجام ئەدا لەدژی شەڕ، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، زۆرێک لە دامودەزگا و ڕێکخراوەکان لێدوانیان داوە و شەڕیان مەحکوم کردووە.

بۆیە دەبێ بگوترێ لەژێر کاریگەریی پرسە جیهانییەکاندا، شۆڕشی ئێران نەک هەر ناوەستێت، بەڵکو بەرەیەکی نوێش بۆ هێرشکردنە سەر حکومەت دەکاتەوە. بە هۆی شەڕی نێوان ئیسرائیل و حەماسەوە، خەڵک دەستبەرداری ئامانج و داخوازی و دروشمی حەقی خۆیان نابن، یان چاویان لە تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی داناخەن. شەڕ ناتوانێت

بەردەیەک بەدات بە نموونە بەسەر کوشتنی داریوش مەهرجووی و هاوسەرەکەی یان تاوانەکانی دیکەی حکومەتدا.
شۆڕشی ئێران خاوەنی دینامیزمی خۆی و پرس و گوتاری تایبەتی خۆیەتی و ئیرادەی خەڵک بۆ ڕزگاربوون لە حکومەتێکی تاوانبار و گەندەڵ، هێزی بزوێنەرە کە شۆڕش بەرەو پێشەوە دەبات. هەروەها پرسی شەڕی خۆی لە گەشەیەکی ترەوە تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی دەخاتە سەر مێز و دەبێتە گۆڕەپانێک بۆ ئەوەی خەڵک زیاتر هێرش بکەنە سەر حکومەت.

حەسەن سالحی: هەشتا حزبوڵڵا بە هەموو هێزی خۆیەوە نەچووەتە ناو شەقامەوە. لە لایەکی دیکەوە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هەڕەشەیان کردووە کە ئەگەر ئیسرائیل درێژە بە هێرشەکانی بدات، لەوانەیە هێزی دیکە بهێنە مەیدان. حوسەین ئەمیرعەبدوڵڵاهیان وتی کە "گرووپەکانی بەرەنگاری لە دۆخێکی نایابدان" و "دەستەکان لەسەر پەلەپتکەیە". بەلای ئێوە ئەگەری تەشەنەسەندنی شەڕ و چوونە ناو شەڕی حزبوڵڵا هەیە؟ لەم حاڵەتەدا مەودای شەڕەکە بۆ ئێران درێژ ناکرێتەوە؟

حەمید تەقوایی: ئەم ئەگەرە لاوازە. ئەم جۆرە هەڵوێستانەی کۆماری ئیسلامی دەگەڕێنەوە بۆ بانگەشە بەردەوامەکانی. کە دەسەڵات تەپڵی بۆ لێ ئەدات ، بەڵام تەپڵێکی پڕوپووچە کە هیچ بەهایەکی کردەیی نییە. ماوەیەکی زۆرە حکومەت دەڵێت ئیسرائیل ڕوو لە لەناوچوونە، یان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئیسلام دەست بەسەر جیهاندا دەگرێت، و کەشکەی سپی دەکرێتە حوسێنییە، و ئەم جۆرە شانازیکردنە. لە مامەڵەکردن لەگەڵ شەڕدا هەمان میتۆدیان گرتۆتەبەر. بە تایبەت دەزانن چونە ناو شەڕەوە، تەنانەت لە ڕێگەی حزبوڵڵای لوبنانەوە، بۆ حکومەتەکەیان گران دەبێت و پێگەی لەرزۆکی حکومەت لە ناوچەکە و لەوەش گرنگتر لە خودی کۆمەڵگای ئێران لاوازتر دەکات.
پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە پرسی فەلەستین تەنیا لە حەماس و حیزبوڵڵادا کورت نابێتەوە. ئەم پرسە زۆر کۆنترە لە تەمەنی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی. ئەم بزووتنەوە تێرۆریستییە و بە تایبەتی ڕژێمی کۆماری ئیسلامی، نەک هەر چارەسەری ئینسانیانەی پرسی فەلەستین، واتە چارەسەری دوو دەوڵەتی قبوڵ ناکات، بەڵکو بەشێکە لە کێشەی خەڵکی فەلەستین و هۆکاری توند بوونەوەی شەڕ و ئاوارەیی و ئازارەکانی خەڵکی فەلەستینە. دژایەتیکردنی خودی بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل و دروشمی لەناوبردنی ئیسرائیل چارەسەری بۆ هیچ کەسێک دابین ناکات، بەڵکو تەنها دەتوانێت ببێتە هۆی بەهێزبوونی ڕاستی توندڕەوی ئایینی لە ئیسرائیل و بە هەمیشە هەڵگیرساندنی

دوژمنایەتی و ململانێ و شەڕە بەربەرییەکانی وەک شەڕی ئێستا، و تەواو.

فروفیشاڵی پڕوپاگەندەیی کەماری ئیسلامی لە دژی ئیسرائیل دەبێ لەم چوارچێوەیەدا دابنرێت. حکومەتەکان خۆیان بە هیچ شێوەیەک بەدوای چارەسەری سیاسی و سەربازیدا ناگەڕێن. ئەم دژە ئیسڕائیلیزمە تەنیا پرسێکی شوناس و ئایدیۆلۆژیی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، لە بنەڕەتدا بە پاساوهێنانەوە و ڕەوایدان بە سیاسەت و هەڵوێستە کۆنەپەرستانەکانی ئەم بزووتنەوەیە.

حەسەن ساڵحی: لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕ، زیاتر و زیاتر سەرنج بە تاوانەکانی ئیسرائیل ڕادەکێشرێت. وە تا ئێستا ئەو هەواڵانەی پەیوەستن بە بەردومانی قورسی ڕۆژانەی غەززە و پچڕانی کارەبا و ڕێگریکردن لە هاتنی ئاو و خۆراک بە ئەم ناوچەیە بۆتە بابەتێکی گرنگ لە چاوی جیهان و میدیاکاندا. ئایا ئەم مەرجانە لە ڕووی ڕیکلامەوە لە بەرژەوەندی کەماری ئیسلامی نین؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە، هەرچەندە حکومەتی ئیسرائیل کوشتاری جەنگی بە قەبارەیەکی زۆر گەورە ئەنجام دەدات، بەڵام تاوانەکانی حەماس لەبیر ناکراون. هەروەها نەتەوە یەکگرتووەکان ڕایگەیاندووە کە هەردوولا تاوانی جەنگیان ئەنجامداوە، واتە بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان پەیوەستە هەردوو حەماس و حکومەتی ئیسرائیل بخرێنە بەردەم دادگا. دەمەوێت بڵێم ئەمە پرسێکی دوولایەنەیە. لە حەوت ڕۆژی ڕابردوودا و دوای هێرشی دڕندانەی حەماس، حکومەتی ئیسرائیلیش سیاسەتێکی دڕندانەی بەردومان و کوشتنی بەردەوام و قورسی خەڵکی غەززەی دەستپێکردووە، ڕێگری لە چوونە ژوورەوەی ئاو، خۆراک، دەرمان، کارەبا و…هتد بۆ ناو کەرتی غەززە کردووە کە هەموو ئەمانە دڕندەیی لێدەکەوێتەوە، تەنانەت بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان بە تاوانی جەنگ دادەنرێت. ئەم تاوانانە ئێستا بەتەواوی بوونەتە جێگای سەرنجی زۆربەی جیهان. تاوان پاساو بۆ تاوان نادات. حەماس چ تاوانێکی کردبێت، هیچ حکومەتێک، هیچ هێزێک مافی ئەوەی نییە ئەو جۆرە کارە قێزەونانە بەرامبەر خەڵکی بێتاوان ئەنجام بدات.

خەڵکی شارستانی جیهان مافی خۆیانە ناڕەزایەتی دەربڕن بەرامبەر بەم دڕندەییە، بەڵام کەماری ئیسلامی و حەماس لە پلەی یەکەمدا ناتوانن وا خۆیان نیشان بدەن کە ستەمیان لێ کراوە و سکاڵا کارن.

وەک چۆن تاوانەکانی حەماس دژی خەڵکی ئیسرائیل هیچ شانازییەک بە حکومەتی ئیسرائیل نادات، تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیلیش حەماس و

لایەنگرانی کۆماری ئیسلامی بەبەری ناکەن. تەنانەت کلیپی خەڵکی فەلەستینی دەبینیت کە دەڵێن سەرکردەکانی حەماس و منداڵەکانیان لە بەیروت و وڵاتانی دیکە دەژین و ئەمەیان کردووە بە گەشتی بەر تۆپ. تەنانەت لە میدیای عەرەبیشدا دەبینیت کە باسی ئەو ڕاستییە دەکەن کە حەماس نوێنەرایەتی خەڵکی فەلەستین ناکات. دەڵێن حەماس یان دەرئەنجامەکانی هێرشەکەی بۆ سەر خەڵکی فەلەستین نەبینیوە یان گرنگی پێنەداوە. وە ڕاستییەکە ئەم دووەمیانە، چونکە ڕوون بوو کە حکومەتی ئیسرائیل نەک هەر چاودێری هێرشی حەماس ناکات، بەڵکو شەڕ و کوشتاری کارەساتبار کە ئەمە شاهیدین دەست پێدەکات. حەماس پێی وابوو بەم شێوەیە دەتوانێت جەماوەری بۆ خۆی پەیدا بکات. بەڵام خەڵک دەبینن کە حەماس و هەروەها کۆماری ئیسلامی کە پەروەردەی کرد، تەنیا دەتوانن ئاگری شەڕ هەڵبگرن و بەهانەو پاساوێک بدەنەوە بە حکومەتی فاشیستی ئیسرائیل بۆ سەرکوتکردنی زیاتری خەڵکی غەززە و دواخستنی چارەسەری پرسی فەلەستین . لایەنەکان پاساو بە یەکتر دەهێننەوە.
بەڵام پێویستە خاڵێک ئاماژەی پێبکرێت. حەماس لە هەموو جیهاندا بە هێزێکی تیرۆریستی ئیسلامی ناسراوە و کۆماری ئیسلامیش وەک لایەنگری ئەو لە جیهاندا ڕیسوا دەکرێت و هەر بۆیە ناتوانن لە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل سەرمایە بۆ خۆیان دروست بکەن. بەڵام ئەمە لە حکوومەتی ئیسرائیلدا نییە. حکومەتی ئیسرائیل لە ئاستی نێودەوڵەتی و بەتایبەتی لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا وەک حکومەتێکی دیموکراسی و شارستانی ناسێنراوە، لە کاتێکدا حکومەتێکی تیرۆریستییە تەنانەت هەرگیز پابەند نەبووە بە بڕیارنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە و لە ڕووی هەڵوێست و سیاسەتەوە هێرشە دژی ئینسانییەکانی هیچی لە هێزە تیرۆریستییەکانی وەک حەماس کەمتر نییە.
ڕاستییەکە ئەوەیە کە هەردوو لایەنی ئەم شەڕە تیرۆریستن و دەیانەوێت پێش ئەم شەڕە پێگەی خۆیان سەقامگیر بکەن. تاوانی هەر هێزێک پێویستە لە ئەستۆی ئەو هێزە خۆی بنووسرێت، ناکرێت تاوانەکانی حەماس بە بیانووی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل پشتگوێ بخرێت و بە پێچەوانەوە کوشتنی خەڵک لەلایەن حکومەتی ئیسرائیلەوە ناتوانرێت پشتگوێ بخرێت بەهۆی تاوانەکانی حەماسەوە.
لەم نێوەندەدا، پرسی کێشەیی ئەوەیە کە مافە سەرەتاییەکانی خەڵکی فەلەستین پێشێل کراوە و زیاتر لە ٧٠ ساڵە پەنابەرە فەلەستینییەکان دەیانەوێت ژیانێکی مرۆڤانە وەک خەلکێک لە خاکی خۆیاندا بژین.کە بەردەوام پاشکشەی پێکراوە ، بەردەوام پەراویزخراوە، و تا ئەمڕۆش قبوڵی ناکات.
ئه مانه بناغه ی ئه و کێشه یەن که نه کۆماری ئیسلامی و نه حه ماس

و نه هیچ هێزێکی دیکه ی ئیسلامی ناتوانێت ونایەوێت چاره سەری بکات. هێزە پێشکەوتنخواز و چەپ و ئازادیخوازەکان ئەم چارەسەرەیان بەدەستو□یە و دەبێ هەر بەم چارەسەرەوە بەرامبەر هەردوو ئەم هێزە کۆنەپەرستانە بە توندی بوەستین.

حەسەن ساڵحی: ئاسۆی ئەم شەڕە و کاریگەرییە مامناوەند و درێژخایەنەکانی لەسەر کۆماری ئیسلامی و بارودۆخی سیاسی ئێران بە گشتی چۆن دەبینن؟
حەمید تەقوایی: کۆماری ئیسلامی وەک هەمیشە هەوڵی ئەوە دەدات کە سەرمایەی سیاسی لە چەوساندنەوەی خەڵکی فەلەستین و لەو تاوانانەی کە بەرامبەریان ئەنجام دەدرێت دروست بکات، ومتمانە و ڕەوایەتی پێ بکڕێت. بەڵام وەک وتم تا ئەو جێگەیەی کە پەیوەندی بە خەڵکی ئێرانەوە هەیە، ئەم خەباتانە بۆ هیچ شوێنێک ناچێ چونکە خەڵک تاوانی خراپتری لەم حکومەتەوە بینیوە. بۆیە ئەم تێکۆشانە هیچ یارمەتیەکی کۆماری ئیسلامی نادات.
له ناوچه که شدا له ڕووی دیپلۆماسی نێوده وڵه تی و هه ڵوێستی حکوومه ته کانه وه کۆماری ئیسلامی له خاڵی کۆتایدایه چونکه خه ڵکی جیهان کۆماری ئیسلامی و حه ماس به ته واوکەری یه ک ده بینن و ئاماژه به ئه و هێزه ناکه ن که کێشەکەی بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە دروستکرد. بۆیە کۆماری ئیسلامی لە دیپلۆماسیەتی ناوچەیی و هێزە ناوچەییەکاندا جێگای نییە.
خاڵی گرنگتر ئەوەیە کە ئەم شەڕە نەک بەتەواوی حکومەتی ئیسرائیل لەقاو دەدات، بەڵکوو هێزە ئیسلامییەکانی بەرانبەریشی زیاتر گۆشەگیر و پەراوێز دەخات لە بیروڕای گشتی و لە پەیوەندی و سیاسەتەکانی ناوچەکەدا.
بۆیە کاریگەرییە درێژخایەنەکانی ئەم دۆسیەیە بە گشتی ئەوەیە کە هەم هێزە ئیسلامییەکان و هەم حکومەتی ئیسرائیل خۆیان لە پێگەیەکی لاوازتردا دەبیننەوە. لەبیرت نەچێت لە ئیسرائیل بزووتنەوەیەکی گەورە لە دژی نەتانیاهۆ بەهۆی سیاسەتە ڕاستڕەوە توندڕەوە و کۆنەپەرستانەکانیەوە ڕوویدا و ئەمەش کۆتایی نەهاتووە. لەوانەیە بۆ ئێستا بە بیانووی شەڕەوە ڕووپۆشیکیان لەسەر دانا بێت، بەڵام ئەم بزووتنەوەیە لە قووڵایی کۆمەڵگای ئیسرائیلدا بەردەوامە و بە بۆچوونی من بەم زووانە دەست پێدەکاتەوە.
لە ڕێگای یەکەمدا، بۆ کۆماری ئیسلامی کە شۆڕشێکی مەزن کە لە هەموو جیهاندا دانپێدانراوە و جەماوەریی هەیە، بەرەوڕووی تەحەدا بووەتەوە، شەڕی ئێستا تەنیا ڕیسوا و گۆشەگیریی زیاتری لێدەک□وت□وە. کۆماری ئیسلامی لاوازتر دەبێت و ناوبانگی خۆی لە

ناوچەکە و لە خودی ئێراندا لەدەست دەدات.
خەڵکی ئێران بەم ئاڵایەوە مەیدانێکی نوێی خەبات دژی حکوومەت دەکاتەوە کە بە مەبەستی کۆتاییهێنان بەم شەڕهەڵگرسێنەرانە، و بە یارمەتیدان، یارمەتیەکی زۆر چارەنووسساز بە چارەسەری ئینسانی کێشەی فەڵەستین، نەک هەر حەماس بەڵکوو بە هەمان شێوە پێویستە کۆماری ئیسلامی لە ناوچەکە پاک بکرێتەوە و فڕێ بدرێتە لاوە ئەمە هەڵوێست و پرسەکی ئینسانی و تەواو پێشکەوتنخوازانەیە کە پێموایە خەڵک و شۆڕشی ئێران ئاڵای ئەوە بەرز دەکاتەوە. وەک وتم لە ئێستادا لەدوان و بانگەواز بەم ئاراستەیە لە کۆمەڵگادا دەبینین و ئەم ڕەوتە بەرفراوانتر دەبێت.
بەڕێ لە مامناوەند و درێژخایەندا کۆماری ئیسلامی دۆڕاوی ئەم شەڕەیە و ئەمەش بە مانای بەهێزکردنی نەک تەنیا شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ، بەڵکو هەر هێزێک لە ناوچەکە و لە جیهاندا کە خوازیاری چارەسەری ئینسانیە بە کێشەی فەڵەستین. مەرجی ئەمەش بریتییە لە نەهێشتنی ڕاستڕەوی توندڕەو لە ئیسرائیل و نەهێشتنی هێزە ئیسلامییەکان لە بەرەی بەرامبەردا. خەڵک زیاتر و زیاتر لەم شتە تێدەگەن و ڕۆحی ئەمەش بەرەی سێیەم، واتە بەرەی شۆڕشگێڕی ژن ژیان ئازادی زۆر بەهێزتر دەکات.

١٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣، ٢٥ی میهری١٤٠٢

کتێب\ گەردەلوولی سیاسەت..
فوئاد سدیق

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]

FuadSdiq_GardalwliSyasatDownload

ساتیرەچیرۆک: هەڵمەتی هەڵبژاردن.. هێرش رەسوڵ

ناڕەزایەتیی هاونیشتمانان، بە تایبەت مامۆستا و فەرمانبەران بەردەوامیی هەبو. لە هەندێ شوێن و بەردەم بارەگای سەرەکیی حکومەت و نوێنەرانی گەل خێمەیان هەڵدا، کورسیی پلاستیکیان تێدا دانا، یان حەسیر و لەتە فەرش و کەمباریان تێدا راخست، بە ڕۆژ و شەو تێیدا دەمانەوە. مەنتاربەی گەورە و مایکیان هێنابو، وتاری حەماسیان لەوێ پێشکەشدەکرد و هوتافی ئاگرینیان دەگوتەوە.

بەو قرچەقرچی گەرمای هاوینە، کە دەتگوت خۆرەکە باوەشی بە زەویدا کردوە، چوبوە ناو قات و چاکەت و هەلەگەکی ڕەشەوە و بۆینباخەکەشی توند بەستبو، کورد گوتەنی "خۆی جەڕاندبو!"، ئیتر لەگەڵ تیمەکەیدا، کوچە و کۆڵان و ماڵ بە ماڵی گەڕەکەکانی شار دەگەڕا. لە شەقامە سەرەکییەکانەوە بۆ شەقامە لاوەکییەکان، لە گەڕەکە گەورەکانەوە بۆ گەڕەکە گچکەکان، هیچی نەدەپەڕاند.

هەر لە سەری کۆڵانەکەوە کە دەچوەوەسەر شەقامێکی گشتیی، لوتی بە خێمەیەکی گەورە تەقی، کە ژمارەیەکی زۆر خەڵک لە بەردەمیدا وەستابون و هیتریش لە ناوەوەی بون.

"ئەمە خێمەیەکی خۆپێشاندەرانە، کوڕینە بۆ بەپەلە نەچینە ناویانەوە، دەرفەتە." ئەمەی گوت و چاوەڕێی وەڵامی تیمەکەی نەکرد بەرەو ناو خێمەکە بە هوتافی "بڕوخێ دز، بڕوخێ دز" ملینا، کامێرامانەکەشی بە دوایدا رایکرد تاکو ئەو چرکەساتە تایبەتانەی جەنابی کاندید تۆماربکات و یەکسەر لە پەیجەکەی لە (فەیسبوک) پۆستیان بکا و بنوسێت: "نها.. پەرلەمانتاری ئایندە لەناو خۆپێشاندەران و لەگەڵ خەمی گشتییدا."

بەڵام یەکسەر چەند کەسێک لێیان نزیک بونەوە و یەکێکیان بە دەنگی بەرز پێیگوت: "فەتە فەت، ئەرێ پرسەیە، دزی چی و روخانی چی؟"

ئەو کە لە ژیانیدا دەیان هەڵوەستی روگیر و ئابڕوبەرانەی بەسەردا هاتبو یان دیبو، ئەو تەریقکردنەوەیەی ناو خێمەی پرسەکە هیچ شەرمەزاریان نەکرد. بە پەلە فاتیحایەکی خوێند و بە دەنگی بەرز

سەرەخۆشیی لە کەسوکاری مردوەکە کرد و خواحافیزی کرد. تەنانەت لە دەرەوەی خێمەکە بە چاو ئام□اژەی بۆ تیمە هاوکارەکەی کرد کەوا کارتەکانی بانگەشە لێرەش دابەش بکەن.

چەند کۆڵانێک لەولاترەوە، لە دەستی راست لە دەرگای یەکەم ماڵیاندا نەیانکردوە، ئینجا یەکسەر بەرەو دەرگای دوەم ماڵ چون. دەرگایەکی سێ تاکی گەورە. کەمێک قەر□ب□ا□غ دیاربو. چەند پیاوێک ل□ بەر دەرگاکە وەستابون.
“کوڕینە ئەمەیان پرسەیە، با خۆمانی پێداکەین و لێرەش فاتیحەیەک بخوێنین.”
تا ژوری میوانی ماڵەکە نەوەستان. فەرمو فەرمو کردیان□ ژورەوە. جەنابی کاندید بە بڕوا بەخۆبونێکی زۆرەوە هەر بە پێوە دەستەکانی راگرت و بە دەنگی بەرز گوتی: “ئەلفاتیحە.”
ئەو پیاوانەی لە ژورەو□ ب□ون بە سەرسامییەوە لەگەڵ کاندید و تیمەکەیدا فاتیحایەکیان خوێند. “ئینشاڵڵا خوا عەفوی کردوە و تەمەنی درێژی بۆ ئێوە جێهێشتوە…” خەریک بو زیاتر لەسەری بڕوا، خاوەن ماڵەکە پێی بڕی: “کاکە وەڵا ئەمە پرسە نیە و خەریکم ژن بۆ کوڕەکەم دەگوازمەوە!”

‎کانونی دوەمی ۲۰۲۰

دوو دێڕ.. شیعری نەوزاد بەندی

ـــدێڕی یەکەم ـــ

کە نازانم بۆ گۆڕاوی

کە نازانم بۆ ڕەنجاوی ..

کە دیارنییە ، بەجێماوی .. ؟ تێکشکاوی ..

دەرکراوی …؟

یان لە پۆستێکی باڵادا دانراوی ..

کە یاساغ بێ

لەگەڵ شاعیر و ماعیرا

قسه بکەی بە ڕاشکاویی ..؟

لە کۆسپێکی سیاسیدا ،

دیل و دەست بەسەرکراوی ..؟

لە شەڕێکی عەشایەریی

کە ئارایشتیان کردووە و

بۆتە کەیسی سۆسیال یان کۆمەڵایەتیی ،

بەند کراوی .. ؟؟

گرنگ نییە هیچ کامێکیان

گرنگ ئەوەیه تۆ ماوی …

با وەک خۆی بێ ، چاوەڕوانی ..

دەربارەی من با نەزانی ..

گرنگ نییە

واهیمەی قوڵ .. بۆچوون ..ڕۆچوون

یان چاو و ڕاو ..

چیت بۆ دەرکەوتووە لە ناکاو ..

گرنگ ئەوەیە تۆ ماوی ..

شار نەیمێنێ ئاو و موچەی

تاریک دابێ گۆشە و کوچەی ..

گرنگ نییە هیچ کامێکیان ،

گرنگ ئەوەیە تۆ ماوی

گرنگ نییە قسە بکەی ..

حاڵ و هەواڵم بپرسی ..

جەژن بڕوا بە تاساویی ..

دڵ هەر ئیش کا بە شکاویی ..

فرمێسک ئیش کا بە تکاویی ..

پیریی تا بێ ، تیری زیاتر با لەلاویی ..

زانکۆ تا بێ دوورتر کەوێتەوە

جارێ له جارێکیان …

بە جۆرێ مەحاڵ بێ چاوم

بکەوێتەوە بە چاوی ..

گرنگ نییە هیچ کامێکیان ..

گرنگ ئەوەیه تۆ ماوی ..،

ـــــدێڕی دووەم ـــ

ئەو شەوانەی باران ئەبارێ ،

من نانووم ..

بە دیارییەوە ئێشک ئەگرم ..

نەک دڵۆپەیەک زامدار بێ و

پێویستی بە فریاگوزاری خێرا بێ ..

نەک ئاوازەکەی ڕاگرێ کە ببینێ هەموو خەوتون ، کەس گوێ ناگرێ ..

نەک کۆمەڵێ دڵۆپە برسیان بێ و

کەس نەبێ تیکە نانێکیان بۆ حازر کا ..

نەک هەندێکیان سەرمایان بێ و

کەس نەبێ چایەکی گەرم و

بەتانییەکیان بۆ بێنە ..

نەک کەمەڵێ دڵۆپێ لە هەورەگرمە،

یاخی بن و ..

پێویستیان بە یارمەتی بێ ..

⋆ ⋆ ⋆

لە شەوێکی پڕ لە بۆن و

بەرامەی خاک ..

پڕ لە ئاواز ..

ئەبێ سودی خەوتن چی بێ ؟

ڕەهەندی باوککوژی لە ڕۆمانی حەسار و سەگەکانی باوکم دا.. ئاراس سەعید

“دەستپێک و سەرەتا”

باوککوژی

میتۆلۆژیایی” باوککوژی وەکوو ڕەهەندێکی سیمبوولی و کولتووری دەگەڕێتەوە بۆ کۆنترین پنتی کۆمەڵە بەراییەکانی مرۆڤ. ئەمەش لە کتێبی “تۆتێم و تابۆ”ی “سیگمۆند فرۆید” دا دەبینینەوە، کاتێک لە یەکێک لە کۆمەڵگە بەراییەکاندا باوکێکی ستەمکار دەیەوێت کوڕەکانی بچەپێنێت و لە سێکسکردن لەگەڵ ژنانی ناو هۆزەکەی بێبەشیان بکات، بەوهۆیەوە کوڕەکان باوکیان دەکوژن[1].لە میتۆلۆژیایی یۆنایشیدا “ئەفسانەی ئۆدیب” تراژیدیترین چیرۆکی باوککوژییە، لەلایەن

شانۆنووسی یۆنانی (سۆفۆکلیس – Sophokles)ەوە نووسراوە. پوختەی چیرۆکەکە لەبارەی خەزانی پاشای سیبینەوە دەدوێت، کاتێک (لایۆس) پاشا و شاژنە (جۆکاستە) لە لایەن عەرافەکەوە پێیان ڕادەگەیەندرێت، لە ئایندەدا ئەوان دەبنە خاوەنی کوڕێک، کاتێک کوڕە گەورە دەبێت باوکی خۆی دەکوژێت و دایکی لەخۆی مارە دەکاتەوە.

کاتێک (ئۆدیب) لە دایک دەبێت، جۆکاستەی دایکی بۆ ئەوەی پێشبینی عەرافەکە نەیەتەدی، بڕیار دەدات کوڕەکەی لەناوبەرێت. بۆیە ئۆدیبی کۆی ڕادەستی شوانێک دەکات و پێی دەڵێت: ئەم منداڵە بەرە دارستانێک بە دارەکەوە بیبەستەرەوە تاوەکوو دەمرێت. بەڵام شوانەکە دڵی بە منداڵەکە دەسووتێ و فرمانی گەورەکەی بەجێناهێنێت، بەڵکو منداڵەکە دەداتە دەستی خزمەتکارەکی (کۆرینتۆس) پاشا و پێی دەڵێت: بیبە بۆ خۆت. خزمەتکارەکەی کۆرینتۆس، منداڵەکە دەباتەوە بۆ گەورەکەی و ئەویش دەیکاتە کوڕی خۆی. کوڕەکە لەژێر سایەی پاشادا دەژێت و دەبێتە شازادە، بەڵام هەتا گەورە دەبێت نازانێت کە کوڕی ڕاستەقینەی (کۆرینتۆس) نییە. ڕۆژێکیان عەرافی پەرستگەی دەلفی پێی ڕادەگەیەنێت: کە گەورە دەبێت، باوکی دەکوژێت و پاشانیش دایکی لەخۆی مارە دەکات. ئەویش بۆ ئەوەی لەم قەدەرە شوومە خۆی ڕزگار بکات، بڕیار دەدات کە کۆشک و مەملەکەتەکە بەجێبهێڵێت. کاتێک کە لەڕێگەی دەلفیەوە دەچێتە دەرە، لە ڕێگە لەگەڵ پیاوێکی پیرەپیاوێکی ئینکاردا دەبێتە شەڕیان و پاشان کۆنتڕۆڵی خۆی لە دەستدەدات و ئەو پیاوەو خزمەتکارەکەی دەکوژێت، بەبێ ئەوەی بزانێت کە ئەوەی کوشتوویەتی، باوکییەتی و پاشای سیبینە و دواتریش شاژنە جۆکاستەی دایکی مارە دەکاتەوە و کاتێک دەزانێت باوکی خۆی کوشتووە و لەگەڵ دایکی خۆیدا سەکسی کردووە، لەنێو ئازاری هەستکردن بەگوناهدا دەتلێتەوە و لە ئەنجامدا چاوی خۆی کوێر دەکات [2].

“گرێی ئۆدیب”

فرۆید بە تێڕامان لە (ئەفسانەی ئۆدیب) چەمکی باوکوژی لە سایکۆلۆجییدا تیۆریزە دەکات. بەپێی ئەو تیۆرییە، (لیبیدۆ- Libido) مۆتیقی کردەی باوکوژییە، ئەمەش جۆرێکە لە گرێی دەروونی بە (گرێی ئۆدیب – Oedipus complex) ناودەری دەکات. گرێی ئۆدیب بەناوبانگترین تیۆریی سایکۆلۆجییە، کە شوناسی سوبێکتی سەکسی شرۆڤەدەکات. بەپێی ئەو تیۆرییە (گرێی ئۆدیب) ئەوە پیشان دەدات کە مرۆڤ لە تەمەنی منداڵییدا، هەستێکی نائاگایی سەرنجڕاکێشی بەرامبەر بە دایبابی ڕەگەزی بەرامبەر و ڕکابەری و ڕق لەگەڵ دایبابی هاوڕەگەز بە درووست دەبێت.

فرۆید دەڵێت: هەموو منداڵێک و هەموو مرۆڤێک بەم گرێیەدا تێدەپەڕن. یەکەم ئەبەکتی لیبیدۆ بۆ کوڕ، دایکییەتی. ئەو دایکی خۆی خۆشدەوێت و ڕقی لە باوکەتی، چونکە دایکی ئەمی وەک مەعشوقێک داگیرکردووە. پاشان بەهۆی هەڕەشەی باوکەوە دووردەکەوێتەوە و ناچارە ڕوو لە ژنێکی تر بکات، کە شێوەی لە دایکی دەچێت. ئەم دوو هەستە، لە مرۆڤدا زۆر ئاشکرا و ئاگایانە نین، بەڵکو (نەستەکی) و نائاگایانەن[3]. پێشتر بینیمان لە تراژیدیایی سۆفۆکلیسدا ئەدیب نازانێت ئەوەی کوشتویەتی باوکی خۆیەتی، بەڵکو (لیبیدۆ) ئەو ماتە وزە سێکسییە، دەکەوێتە سنووری (ئید) ەوە و دواتر لە لایەن (ئیگۆ) و (سەپەرئیگۆ) وە ڕێکدەخرێت و دابەش دەکرێت. بەپێی دەروونشیکاری فرۆید، (ئید) دیوە تاریکەی ناوەی ئێمەیە، کەگایی جۆشوخرۆش و پاڵنەرە سێکسییەکانە. فرۆید پێی وایە: ئەبەکتی هەستبزوێنی کوڕ بریتییە لە دایک، دەیەوێت دایکی ببەڵێتە موڵکی ئەو. نا ئاگایانە لەژێر فشاری ئەنگێزە لیبیدۆییەکاندا بە ئەوەی دایکی بەدەست بهێنێت، دەکەوێتە ڕقەبەرایەتی لەگەڵ باوکیدا.

لە ئەنجامی ئەو ڕقەبەرایەتی گرێیەکی دیکە دروست دەبێت کە بە (گرێی خەساندن) ناودەر دەکرێت. گرێی خەساندن گوزارشت لە ترسی منداڵەی نێرینە دەکات بەرامبەر بە باوک، بەهۆی کە ئەگەر ویستی سێکسی بەرامبەر بە دایکی بنوێنێت، ئەوا باوکی بە بڕینی ئەندامی نێرینەی سزای دەدات و دەکەوێتە قۆناغی متبوونەوە. بۆیە لە میتۆلۆژیای سۆفۆکلیسدا، کاتێک ئەدیب تێدەگات لەگەڵ دایکی خۆی خەوتووە، هەست بە گوناه دەکات و لە سزای ئەمەدا چاوەکی خۆی کوێردەکات. بەپێی فرۆید، ئەم خۆکوێرکردنە، جۆرێکە لە خۆخەساندن، واتە لەجیاتیی ئەوەی باوکی بیخەسێنێت، ئەدیب خۆی ئەم سزایە بەسەر خۆیدا پیادەدەکات. فرۆید بەتەواامان لە لیبیدۆی نێرینە، (گرێی ئەدیب) ئاوەژوو دەکاتەوە و (گرێی ئەلکترا) لە کچاندا دەدۆزێتەوە. بەپێی شیکارییەکانی فرۆید، ئەبەکتی لیبدۆی کچانە، مەیلی سێکسیە بۆ باوک. ئەشقی کچ بۆ باوکی دەبێتە هۆی ئەوەی لە دایکی دوور دەکەوێتەوە و لەبەرئەوەی کچ (چووک) ئەندامی نێرینەی نییە، بۆیە هەستێکی نائاگایی سەرنجڕاکێشی بەرامبەر بە باوکی و ڕکابەری و ڕقی لەگەڵ دایکی بۆ درووست دەبێت، ئەم ئیرەییبردنە بە (چووک) ڕقی کچ بەرانبەر دایکی زیاتر دەکات کە بەچی دانەیەکی وای بەو نەبەخشیوە[4].

“حەسار و سەگەکانی باوکم”

ڕەهەندی سیکسواڵیتە

ڕۆمانی “حەسار و سەگەکانی باوکم” یەکێکە لە شاکارە ئەدەبییەکانی (شێرزاد حەسەن) کە پێش دنیای پڕۆسەی ئازادی نوسراوە و هێشتا دەقێکی زیندووە و کاریگەری خۆی لەدەست نەداوە. تێکستەکە دەربارەی دوونیابینی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایینی و خێزانی کۆمەڵگەی کوردی دەوێت کە تێدا باوک وەکوو سیمبولی دەسەڵات پەیکەربەندی شوناسی سێکسی بکەر داد□□ژتەوە. باککوژی وەکوو قوڵترین پنتی تێکستەکە لە دووگۆشە نیگا دا دەردەکەوێت. لەنیگایی یەکەمیدا وەکوو فۆڕمێکی کولتووری و سیمبولیی خۆی نمایش دەکات. لەنیگای دووهەمدا باوک وەکوو ڕەهەندێکی بایەلۆژی و سایکل□جی دەردەکەوێت. دەتوانین بڵێن، کۆی بیرۆکەی ڕۆمانەکە لە ژێرکاریگەری ئەفسانەی باوککوژی ئۆدیب نووسراوەتەوە. لەڕووی سیۆسیۆلۆجییەوە حەسار بریتییە لە دەستنیشانکردنی سنووورداکردنی سێکسواڵییتە، لەلایەن سیستەمە پاتریاریاکییەکانەوە. دەکرێت حەسار گوزارشت بێت لە کۆمەڵگەی پاتریاریکی لەڕێگەی نۆڕم و بەهاکانییەوە، شوێنی سێکسواڵیتە دەستنیشان دەکات و لە چوارچێوەی ئایین و مۆڕاڵی دەستج□معیەوە قەتیسی دەکات. وەکوو (ئەو کۆمەڵگە بەراییەی باوکێکی ستەمکار دەیەوێت کوڕەکانی لە سێکسکردن لەگەڵ ژنانی ناو هۆزەکەی بێبەش بکات.)

حەساری باوک پڕە لەژنی جوانکیلە و کیژۆڵەی نازدار، وەلێ بابە، کوڕەکانی لە سێکسکردن لەگەڵ ژنانی نێو حەسارەکە بێ بەش دەکات و دەیان چەپێنێت، زمانی هەرکەسێک دەبڕێت وشەی حەرام دەربڕێت، وەی بەحاڵی ئەو کەسەی خەون بە حەرامەوە دەبینن□ت.

حەساری باوک گوزارشتە لە سیستەمی پاتریاریکی ئایینی کە چۆن سێکسواڵیتە کۆنتڕۆڵ دەکات. وەکوو ئەوەی (میشێل فۆکۆ) لە (مێژووی سێکسواڵیتە)دا دەڵێت: لە سەدەی هەژدەهەمدا کۆنتڕۆڵکردنی سێکس دەچێتە ئەستۆی “پۆلیس” لە کاتێکدا پۆلیس ناتوانێت ئەم ئامانجە بێهێنێتەدی. پۆلیسی سێکس بەمانایی توندووتۆڵکردنەوەی قەدەغەیەک نیە بەڵکو پێویستی بە ڕێسا بەندکردنەوەی سێکسە لە ڕێگەی گوتاری بەکەڵکهاتوو گشتییەوە. فۆکۆ دەڵێت: پێشووتر وشەکان ب□ بێ هیچ کۆدێک دەگوترا نەوە، بەڵام پۆلیسی زمانی و تەکنیکەکانی زمانەوانی وشەگەلی عەیبە و ناشرینی داهێنا و سێکس لە نێو زماندا کۆنتڕۆڵکرا. جگە لە خێزانی (هاوسەرانە و ژووری دایک و باوک) ئیدی هەر زمانێک لەبارەی سێکسەوە بدوایە دەبوو بێدەنگ بکرێت. گوتاری ئایینی، گوتاری پەروەدەیی، گوتاری زانستی هەموو گوتارەکان کۆدکران. منداڵەکان تەمێکران لەسەر نەگوتنی هیچ شتێک لەبارەی

سێکسەوە. ئیدی سێکسواڵیتە بە بێدەنگی ما□و□ و بارسوڕانی ئازادانەی لە نێو زماندا کۆنتڕۆڵکرا. ئەگەر کەسێک ل□ بارەی ویست و خولیای سێکسی ئەوانیتر بدوایە، دەبوو گوێیەکانمان بخەوێنن، دەممان لە بارەی خولیاو ویستەکانماوە دابخەین. ئا لێرەوە دەسەڵاتی زمانی، سێسکواڵیتەی ل□ نێو تەکنیکی زمانەوانیدا کرد بە تابۆ، دەبوو وشەکان و گوتارەکان بپاڵێوین و لە فلتەریان بدەین[5].

بابە دەڵێت: هەرکەسێک بێتە ئەم حەسارەوە پێویستە بخەسێندرێت. هەرکەسێک خەونێکی سێکسی ببینێت دەبێت بیچەپێنێت. کەس بۆی نیە له حەسارەکەی بابەدا بیر لە شتی خراپ بکاتەوە. بەدیدی فۆکۆ: چەپاندنی سێکس پەیوەستە بە تەکنیکەکانی دەسەڵاتەوە، کە هەژموونی خۆی بەسەر سێکسدا دەسەپێنێت. کاتێک دەسەڵات توانای کۆنتڕۆڵکردنی جوڵەی سێکسی نابێت، ئیدی پڕۆسەی چەپاندن و سەرکوتکردن دەستپێدەکات.

باوک لەنیگای یەکەمدا وەکوو ڕەهەندێکی سیمبولی و کولتووریی، بەشداری دەکات لە داڕشتنەوەی پەیکەربەندی شوناسی سێکسی مرۆڤ. کووشتنی باوک بەمانایی تێکشکاندنی کۆی ئەو بەربەستە کۆنکرێتانەی کە ئازادییە گریمانەکراوەکانی مرۆڤ سنووردار دەکات. کوشتنی ئەو پۆلیسەی کۆمەڵایەتییەی کە دەوێت، منداڵەکانی بگۆڕێت بۆ تایپێک لەمرۆڤی گوێڕایەڵ و چەپێنراو. باوک زیاتر لە چەند مانایەک هەڵدەگرێت، باوکی خێزانی، باوکی ئایینی، باوکی ڕووحی، باوکی ئیدۆلۆژی، باوکی کۆمەڵایەتیی. بەدەربڕینێکی دیکە، باوک بەمانایی کۆی ئەو سیستەمە پاتریارک□ی دوونیا بینی سێکسواڵیتەی ئێمەی لەسەر بوونیادنراوە. بەدەرب□ینە نیتچەیەکە: تێکشاندنی باوک، یەکسانە بە مەرگی نۆڕم و ئەخلاقی ژێردەستە.

ڕەهەندی سایکۆلۆجی

لەنیگای دووهەمی ڕۆمانەکەدا، باوککوژی وەکوو ڕەهەندێکی سایکۆلۆجی بەسەر تێکستەکەدا زاڵە. دەتوانین “گرێی ئۆدیب” لە کارەکتەری گێڕەڕەوەدا دەستنیشان بکەین، کاتێک دەڵێت: “دواژنی بابە نەبوایە، قەت نەم دەتوانی بیکوژم، وەی لە ڕابی هێشتا بوکی مانگێک بوو، کە ڕۆژێکیان پەرێزی ل□گ□رتم و لەسەر ناعوررەکە، بە قرەجێکەوە قەرە بەقەرەم وەستا. لاونیو تێم ڕاما. مەکربازانە پتر خۆی بەسەر شوورەکەدا شۆڕکردەوە و مەکربازانە سنگ و قورسایی هەردوو مەمکی سوخمەیان دادڕی و باخەڵی کراسە تەنکەکەیان پتر بۆ خواتر داخزاند

و جگەلەی زۆر تەنگی نەوان هەردوو مەمکەکانی گەزی کردم. لەوەدا بوو سەرم گێژ بخوات و بە نەو ناعوورەکە سەرانگرە بم. بە شەرمانە پێی وتم: سەیری چی دەکەیت خۆسیوی نامەرد؟! درە دەکەیت…ئەگەر غیرەت لە دەمارتا هەیە ئەمشەو باوکت لە باوەشی مندا دەبێت، شەو نەرمە.”

بە “گرێی ئۆدیبی” گۆیەرەوە، ئەو حەکتی زە دایک لیبیدۆیی سەکسییە. گۆیەرەوە ئەوە نمایندە دەکات کە هەستەکی سەکسی سەرنجاکێشی بەرامبەر بە زەدایکی بە درووست دەبێت و دەیەوێت بەتەواوی بەدەستیبهێنێت و جۆش و خرۆشانەکانی (لیبیدۆ) دەیباتە شێ و کابەری و ڕق لەگەڵ لەگەڵ باوکیدا و لەرەوە بیرەکەی باوککوژی لا گەڵاڵە دەبێت. ئەو حەکتی هەستبزوونی کوڕ بریتییە لە دایک، دەیەوێت دایکی ببێتە موڵکی ئەو. نا ئاگایانە لەژێر فشاری ئەنگێزە لیبیدۆییەکاندا بە ئەوەی دایکی بەدەستبهێنێت، دەکەوێتە ڕق بەرایەتی لەگەڵ باوکیدا.

بەپێ سایکۆلۆجی فرۆیدی، لە ئەنجامی ئەو ڕق بەرایەتی گرێیەکی دیکە درووست دەبێت، بە “گرێی خەساندن” ناودەبر دەکرێت. گرێی خەساندن گوزارشت لە ترسی مندالەی نێرینە دەکات بەرامبەر بە باوک، بەوەی کە ئەگەر ویستی سەکسی بەرامبەر بە دایکی بنوێنێت، ئەوا باوکی بە بەینی ئەندامی نێرینەی سزای دەدات و دەکەوێتە ڕق ناغی متبوونەوە. خەساندن لە ئەمانی حەسار و سەگەکانی باوکم دا، لە دوو نیگادا دەردەکەوێت. لە نیگای یەکەمیدا؛ بابە پشیلەکان و کرێکارەکانی حەسار دەخەسێنێت. وەکوو لە نەقلێتەکەدا دەڵێت: (“چاکە هەر شەوی یەکەکیان دەخەسێنم.” واتا: پشیلەکان. لە نیگای دووەهەمیدا، گۆیەرەوە خودی خۆی دەخەسێنێت و دوای کوشتنی باوکی، وەکوو سزایەک لە گۆیەکەیدا پاڵ دەکەوێت تا کرم تەی دەدات و دەمرێت. ئەمەش لە کۆتایی تراژیدیای(سۆفۆکلیس) بەدیدەکەین کاتێک پاڵەوانی ئەستوەکە بە سزای کوێرکردن، خۆی دەخەسێنێت.

بە لیبیدۆی کچانە باوک ئەو حەکتی سەکسیە، لە کچانی حەساردا، بەشەوەیەکی بەرچاو خۆی ئاشکرا دەکات. کاتێک گۆیەرەوە باوکی ناو حەسارەکە دەکوژێت، کچەکان بەمەرگی بابە نیگەرانن و دەڵێن: “کوا چیت لە باوکی ئەگید و چەنگەڵمان کرد؟ کوا چیت لە مەردی خاسمان کرد؟ ئەو پیاوەی مندالەی نەو بەشکەیان پە دەترسان؛ ئەو پیاوەی چاپوکترین سوار و چاترین حەیران بێژ بوو.” کاتێک مندالە خۆی دەخەسێنێت، لە دایبابی گەڕگۆزی دوور دەکەوێتەوە دەیەوێت کەسەکی دیکە، هاوشەوەی ئەو حەکتی لیبیدۆی سەکسییەکەی بدۆزێتەوە. ئەمەش لە

دوای مەرگی باوکی حەساردا دەردەکەوێت، کە یەکێک لە کچەکانی حەسار عاشقی شەلەی زەنوان دەبێت.

لە ڕۆمانەکەدا لیبدۆیی سێکسی کوڕانە بەکووشتنی باوک دەچەپێنردێت، وەلێ لیبدۆی سێکسی کچانی حەسار بەڕوونی خۆی نیشان دەدات، کاتێک گێڕەوە لەبارەی جۆش و خرۆشانەکانی خوشکەکانییەوە دەدوێت و دەڵێت: “خوشکە قەیرەکانم بۆنی پیاویان نەکردبوو، لە حەیبەتان دەچوونە گژ ئەسپەکەی باوکم”. بە تێکەڵکێشکردنی تیۆری سایکۆلۆجی فرۆیدی لە خوێندنەوەی تێکستەکە، تیۆری شیکاری خەونەکان لە نیگایەکی دیکەی ڕۆمانەکەدا دەردەکەوێت. کاتێک باوکە بەدزییەوە دەچێتە ژووری نووستنی کچەکان، لە جووڵەی لێوان و پێڵووی چاوەکانیان ورد دەبووەوە سەرپۆشی تەڕی هەڵدەدایە سەردەموچاوی زەردهەڵگەڕاوی خەم لێنیشتوویان، تا بزانێت بەدەم ڕاپەڕین لەخەوەوە ناوی چی نێرینەیەک دێتە سەر زاریان. بەپێی تیۆریی فرۆید، خەون ناوەڕۆکێکی ئاڵۆز و شاراوەی لیبدۆییەوە نەستەکییەکەوە هەیە، لە خەوندا خۆی تێردەکات. بەدەربڕینێکی دیکە، سیناریۆی خەون لەپاشماوەی چەپێنراوەکانی ڕۆژدا درووستدەبێت، لە کاتێکی نائاگاییدا دەردەکەوێت و خۆی تێردەکات. فرۆید دەڵێت: هەر خەونێک بەدیهاتنی ئارەزوویەکی نەستەکی چەپێنراوە[6].

ئارەزووە لیبدۆییەکانی کچانی حەسار لە خەونەکانیاندا تێر دەکەن. هەندێکیان لەترسی ئەو باردۆخە نەستەکییە، خۆیان دەبەستەوە، نەوەکو بەدەم خەونەوە بڕۆن و ئارەزووەکانیان لە شتەکانی دەوروبەر تێربکەن. سایکۆلۆجی فرۆیدی گرنگییەکی ئێجگار بە سیمبولەکان دەدات لە فۆڕماسیۆن ی خەونەکاندا. سیمبوولەش لە ڕۆمانەکەدا هەن لە نموونەی (شمشێر و گۆچان و سەندە) گوزارشتن لە (ئەندامی زاوزێی نێرینە).

سەرچاوەکان:

سيغموند فرويد: الطوطم والحرام. ترجمة جورج طرابشي، الناشر:دار الطليعة للطباعة والنشر، 2008.

The legend of Oedipus
https://www.greekmythology.com/Myths/Mortals/Oedipus/oedipus.html

Sigmund Freud: The Book of :(The Psychopathology of Everyday Life and (The Interpretation of Dreams ..1899) ..pdf

4.Sigmund Freud:(The Interpretation of Dreams ..1899)..pdf

ئاراس سەعید: لەبارەی مێژووی سێکسوالیتە، ماڵپەڕی چاوی کورد. بڕوانە:
https://chawykurd.com/2023/02/22/%d9%84%db%95%d8%a8%d8%a7%d8%b1%db%95%db%8c-%d9%85%db%8e%da%98%d9%88%d9%88%db%8c-%d8%b3%db%8e%da%a9%d8%b3%d9%88%d8%a7%da%b5%db%8c%d8%aa%db%95%d9%88%db%95/?fbclid=IwAR3S26X_r9OpyOLQ3obRHjEdnRNk0iBrXv0hcfu9x4q0PjcbuIt9wBWvD_o
(The Interpretation of Dreams.(1899
شەرزاد حەسەن: حەسار و سەگەکانی باوکم. چاپەمەنی مانگ، چاپی چوارەم، 2021.

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار ژیار ئیسماعیل.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

ژیار ئیسماعیل: ڕەخنە ئاراستە و رێرەوی ژیان بەرەوپێش دەبات و گۆرانکاری دروست دەکات

ژیار ئیسماعیل: شانۆ کاریگەری بنچینەیی لەسەر کۆمەڵگە و زینگە و شێوازی ژیانی تاک هەیە

ژیار ئیسماعیل: ناتوانم بیربکەمەوە ئەگەر شانۆکار نەبم

خاتوونی هونەرمەند "ژیار ئیسماعیل" یەکێکە لەو ئەکتەرانەی کەشوێن پەنجەی لە نێو شانۆی کوردی دیارە، بەشداری چەندین شانۆگەری کردوە، خاوەنی خەڵاتی باشترین ئەکتەری فیستیفاڵی شانۆی منداڵان بووە لە هەولێر،کارەکانی لە (کوردستان ،ئێران ،سوێد، ئەڵمانیا) نمایش کراوە،لەم ماوەی دوایی توانی بڕوانامەی ماستەرلەژێر ناونیشانی (ئەرکی پێداگۆجی نوێ لە نمایشی شانۆیی منداڵان) بەدەست بهێنێت. ئەمە بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا سازداوە.

*سەرەتا پێمان باشە باس لە چۆنییەتی ئاشنا بوونت بە هونەری شانۆ

بکەیت .

- من ژیار ئیسماعیل حەوەزلە لە 1989 لە شارە جوانەکەی هەولێر لەدایک بووم ، دەرچووی پەیمانگا و کۆلێژی هونەرە جوانەکانی هەولێرم لە بەشی شانۆ/ نواندن ، هەڵگری بڕوانامەی ماستەر زانکۆیی سەلاحەددین –هەولێر2022 بە ناونیشانی(ئەرکی پێداگۆجی نوێ لە نمایشی شانۆی منداڵان) ، نزیکەی لە 25-30 نمایشی شانۆ وەک ئەکتەر بەشداریم کردووە ،خەڵاتی باشترین ئەکتەری شانۆی منداڵان پێدراوە لە فیسفاڵی شانۆی منداڵان لە هەولێر لە ساڵی2010، بەشداری چەندین نمایشی شانۆیم کردوە لە (تورکیا،ئێران،سوید ، ئەڵمانیا) لە ئێستادا مامۆستام لە بەڕێوەبەرایەتی چالاکی قوتابخانەکان خزمەت بە جیهانی منداڵان و شانۆی قوتابخانەکان دەکەم ، وەک دۆبلێر کاری دۆبلاژ بۆ دراما و فیلمە بیبانییەکان دەکەم ، سەبارەت بە ئاشنا بوونم بە هونەری شانۆ دەگەڕێتەوە بۆ بنەماڵە و خێزانەکەم کە چەندین هونەرمەندی تێدا پەروەردە بووە ، باوکم لە ساڵی 1952 لە شاری ڕانیە وەک ئەکتەر ڕۆڵی گێڕاوە ، وە دوو خوشکی گەورەتر لە خۆم دەرچووی شانۆن و ئەکتەری دیارن ، جگە لە کەسە نزیکەکانی ناو بنەماڵەکەم کە ئەکتەر و شێوەکار و میوزیک ژەنی بە توانان بۆیە ئەو جیهان و ژینگەیی من تێیدا گەورە بووم زۆربەیان هونەرمەند بوون ،کە بۆ من بوونەتە ڕێنیشاندەر و شانازی .
*ئەوە لە خێزانێکی هونەرین تاچەند ماڵەوە هۆکار بوون بە ئەوەی هونەری شانۆ هەڵبژێرت؟

- بێگومان ، کاریگەری زۆر ئەرێنییان لەسەرم هەبووە ، وە دایک و باوک و خوشک وبرا هەمیشە پاڵپشت و ڕێنماییکارم بوونە هەمیشە هۆکاری بڕوا بە خۆبوون و بەردەوامی منن ، ئەمەش وایکردووە بەردەوام بم و دانبنێم هەمیشە کارەکەم ، پیشەکەم ، هونەرەکەم بە بەرزی سەیر بکەم و دڵسۆز بم بۆیان .
*سەرەتا بۆ هونەری نواندن دەستت پێکرد بەڵام لەم دواییەدا کاری دەرهێنانیشت کردوە زیاتر خۆت لە کامەیان دەبینیتەوە؟

- ڕاستە چونکە من لە پەیمانگا و کۆلێژی هونەرە جوانەکان پسپۆری نواندنم تەواو کردوە، هەمیشە تواناکانی خۆمم لە ئەکتەر و بەرجەستە کردنی ڕۆڵ بینیوەتەوە، بەڵام هەر لەوە

نەمامەوە دەستم بەکاری دەرهێنان کرد بە نمایشی شانەی منداڵان کە لە فیستیفاڵی چالاکی قوتابخانەکان نمایشکرا بە ناوی (سەمای کچە پەمەییەکان) هەستم کرد دەتوانم لەدەرهێنانیش سەرکەوتوو ببم تا بتوانم زیاترخزمەت بە هونەری شانۆ و نمایش و جیهانی منداڵان بکەم ، بەڕای من ئەکتەری سەرکەوتوو دەتوانێت ببیە دەرهێنەر و ڕاهێنەری باش .

*هونەرمەندێکی دیار کراو هەیە کاریگەریان لەسەربەڕێزتان هەبووبێت؟

▪ کە وتمان هونەر واتە بە هەموو بەشەکانییەوە بەیە دەڵێم، بەڵێ هەر هونەرمەندێک هونەرێکی ئاست بەرز پێشکەش بکات ، بێگومان کاریگەری دەبێت چێژی لێدەبینم و دڵخۆش دەبم .

*وەکو شانۆکارێکی ئەکادیمی لە ئێستادا شانۆی کوردی چۆن دەبینی؟

▪ بەداخەوە، شانۆی کوردی خەریکە بەرەو داڕمان و ڕووخان دەچێت ، بە تایبەت لە شاری هەولێر کە ئەوەش جێگای داخە .

*چۆن دەڕوانیتە رەخنەو رەخنەگری شانۆ لە کوردستان ؟

▪ یەکێک لەگرنگترین ئەو هۆکارانەی کە لە کۆمەڵگە دا لە پێشکەوتن و گۆرانکاری ڕیشەیی دەستی باڵای هەیە، ڕەخنەیە تا ڕەخنە نەبێت بونیاد نابێت ، چونکە ڕەخنە ئاراستە و رێرەوی ژیان بەرەوپێش دەبات وە گۆرانکاری دروست دەکات ، وە چارەسەری ئەو کێشانە دەکات، کە بۆتە هۆی دەست نیشان کردنی ئەو کەم کوڕییەی لەو ناوەندە هەیە ، بەڵام ئایا ئێمە لە شانۆی کوردی ڕەخنەگرمان هەیە؟ ئایا شانۆکاران رۆحی ڕەخنە لێگرتنیان هەیە؟ ئایا تا ئێستا دەرهێنەرانی کورد و شانۆکار لە حەزوو ئارەزووەکانی بینەران شارەزان دەزانن ئەوان چیان دەوێت ؟ بێگومان تا ڕادەیەکی زۆر وەڵامەکان بە نەخێرە بۆیە ناتوانین نەڕەخنە گری ئەکادیمی و نە شانۆیەکی باشمان هەبێت، دەتوانم بڵێم ڕەخنەگری شانۆی کوردی بە پەنجەی دەست دەژمێردرێن .

*تاچەند شانۆ کاریگەری لەسەر کۆمەڵگا هەیە، راستە شانۆ قوتابخانەی گەلە ؟

▪ هونەر بە گشتی و هونەری شانۆ بەتایبەت کاریگەری بنچینەیی لەسەر کۆمەڵگە و ژینگە و شێوازی ژیانی تاک هەیە ،شانۆ

دەتوانێت گۆرانکاری ڕیشەیی لە کۆمەڵگە بکات ، بەشداربێت لە بەرەو پێش چوونی کایەکانی وڵات ، لە پاراستنی کلتور، لە بەها کۆمەڵایەتییەکان ، هەستکردن بە بەرپرسیارێتی ، هەستی نیشتمان پەروەری ،وە ئەوەی زۆر گرنگە زۆربەی دەروناسان و پەروەردەناسانی هاوچەرخ درکیان بە ڕۆڵی شانۆ کردوە لە پرۆسەی فێربوون و بە ڕێگایەکی کاریگەرو باش دادەنرێت بۆ پەروەردە کردنی تاکێکی تەندروست لە ناو کۆمەڵگە . بۆیە شانۆ هەم ئاوێنەی گەلە، هەم ئاوێتەی گەلە .

*لەم دواییەدا ماستەر نامەت لەسەر شانۆی منداڵان بەدەست هێنا ئەگەر بکرێت باس لە ناوەڕۆکی ماستەرمانەکە بکەیت؟

- تێنزی ماستەر نامەکەم لەژێر ناونیشانی (ئەرکی پەداگۆجی نوێ لە نمایشی شانۆیی منداڵان) وەک یەکەم نامەی ماستەر لەسەر ئاستی کوردستان لە بابەتی (پەداگۆجی) بە پلەی نایاب پەسەند کرا ، لەم تێنزە ئەکادیمییە دا شیکاری بۆ سێ نمایشی شانۆی منداڵان کراوە، کە تاچەند شانۆ کاریگەری لەسەر پەروەردە و فێرکردنی فێرخوازان هەیە ، کە لە ئێستادا لە وڵاتە پێشکەوتو خوازەکان(شانۆ، دراما ،تەکنیک، سینەما) وەک گرنگترین هۆکاری فێربوون بەکاردێن ،دەتوانن زۆرترین ئەنجام بدەن بە دەستەوە . وە کارم لەسەر خودی مامۆستا کردوە کە وەک ئەکتەر ڕۆڵ دەبینێت بە مەبەستی فێرکردن، بۆیە پێویستی بە میتۆد و تەکنیک و لێهاتوویەکی زۆر دەبێت، گرنگی دان بە جەستە و دەنگی کە دوو بواری گرنگ لە شانۆدا، مامۆستاش لە پۆل بتوانێ سوود لە شانۆی پۆل ،ڕۆڵ بینینی فێرخوازان ببینێ بۆ پرۆسەی فێرکردن وەک(کۆنفۆشیۆس) فەیلەسوفی یۆنانی دەڵێت ” پێم بڵێ بیرم دەچێتەوە، نیشانم بدە ڕەنگە بیرم بمێنێت ، بەشداریم پێبکە هەرگیز بیرم ناچێتەوە” ئەمەش گرنگی لایەنی کرداری و پراکتیکی وانە وتنەو پرۆسەی فێربوون دەردەخات ، کە چیتر فێرکردن لە سیستمی بانکی پاولۆ فرێری نەهێلینەوە ،کە فێرخواز مێشکی وەک بانک تەنیا زانیارییەکان وەربگرێت. دەبێت هەنگاوی نوێ بنێن بگەینە ئاستی وڵاتانی پیشکەوتوو ،لە پرۆسەیپەروەردەو فێربوون فێرخواز سەنتەر بێت ، ڕەخنەگر بێت ، داهێنەر بێت ،بۆئەمەش پێوستمان بە میتۆناسی (پەداگۆجی)ە، تا کارامەیی مامۆستا بگاتە ئەو ئاستەی لەڕێگەی شانۆ ، چیرۆک ، یاری ، ژینگەیی ئازاد و چێژ بەخش فێرخوازی داهێنەر دروست بکات .

*چۆن دەڕوانیتە ئاستی شانۆی منداڵان لەکوردستان؟

-بەداخەوە ئاستی شانۆ بەگشتی لاوازە، کە ئەم خاڵەش گرفتی سەرەکی تێنزی ماستەرەکەمە کە هۆکارەکانی خراونەتە ڕوو.
گرنگترین ئاستەنگ لەبەردەم شانۆی منداڵان و شانۆی قوتابخانە ئاستەنگی کۆمەڵایەتییە کە تێڕوانینی بەشێک لە خێزان وایە کە شانۆ رێگە خۆشکەرە تا فێرخواز لە وانەکان دور بکەوێتەوە ،ئەم ڕوانگە هەڵەیەش بە داخەوە بە شکستی فێرخواز کۆتایی دێت، هەروەها مامۆستا و بەرێوەبەری قوتابخانەکان تەنانەت بەشێک لە پسپۆرانی پەروەردەش بەشدارن لەو ئاستەنگە ، چونکە شارەزایی چەمکی شانۆیی پەروەردەیی نین ، کە شانۆ هۆکار و گەیەنەرێکی گونجاو باشە بۆ سەرکەوتنی پرۆسەی فێرکردن. خودی شانۆکاران و مامۆستایانی شانۆش لە وئاستەنگیە بەدەر نین ، زۆربەی دەرچووانی پەیمانگا و کۆلێژی هونەرە جوانەکان لە بوارەکانیان دوورن و تەنانەت وەک مامۆستاش ئامادە نین وانەی هونەر بە گرنگ سەیر بکەن لە قوتابخانەکان ، بە داخەوە بێئاگان لەوەی هەموو وانە زانستییەکان بۆ ئەوەی بە سەرکەووتوانە بە ئامانج بگات دەبێت بە هونەری شانۆدا تێپەر ببیت ،چونکە پیشەی مامۆستا بەئاگا یا بێ ئاگایانە خۆی لە ئەکتەر و نواندن دەبینێتەوە .

*ئایا هەموو حەزو ئارەزووەکانت لە شانۆدا بەدیهاتووە؟

- ناتوانم بیربکەمەوە ئەگەر شانۆکار نەبم ، دەبوایە چی بام؟ هونەر و شانۆ ئەو رێگایەیە کە هەرگیز هەستم نەکردوە پەشیمان بم لە هەڵبژاردنیان .
*ئێمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بە ئێمەت بەخشی هیوای سەرکەوتنت بۆ دەخوازین.

- منیش رێز و خۆشەویستیم هەیە بۆئەو بەسەر کردنەوەتان.
هەڤپەیڤین – **کامەران حاجی ئەلیاس**

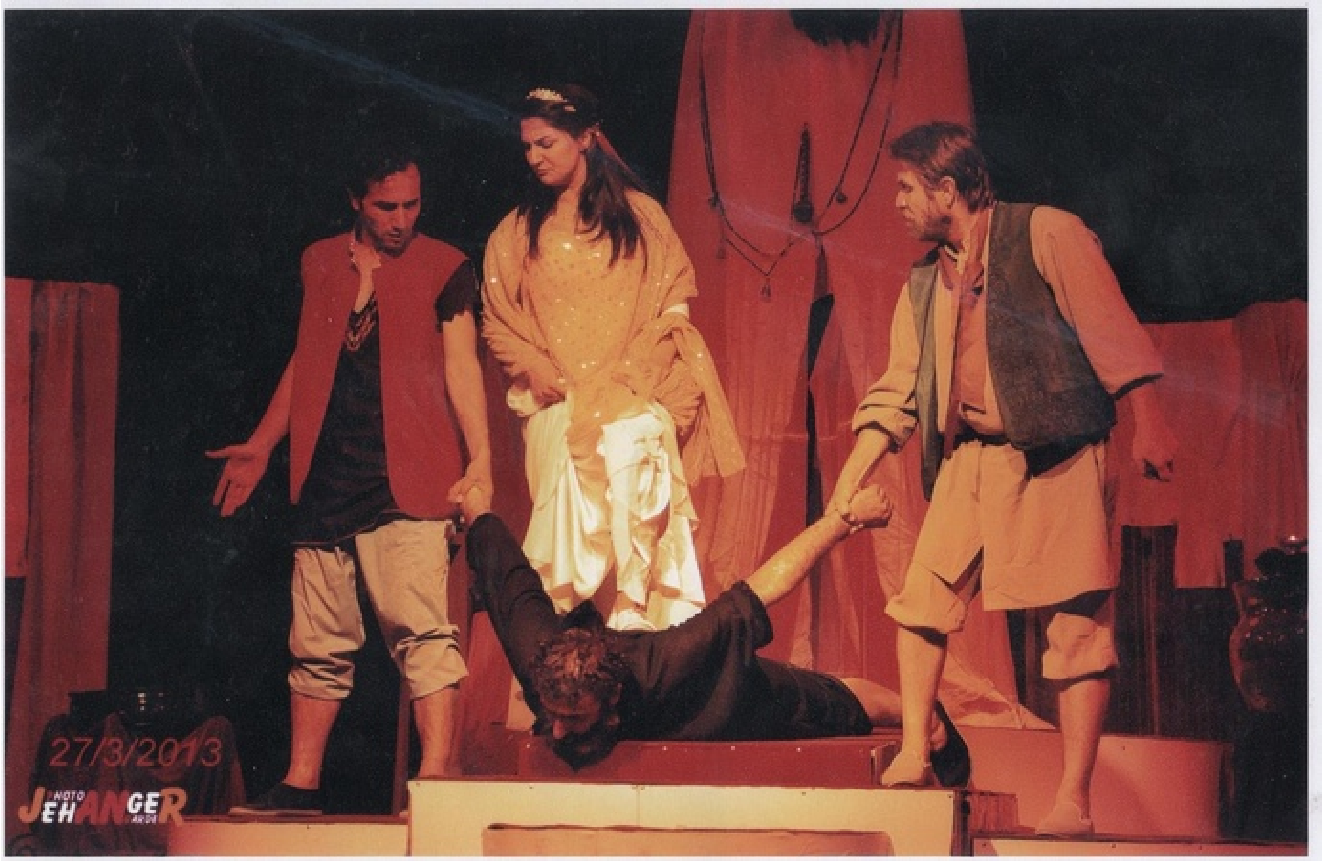
27/3/2013
JEHANGER

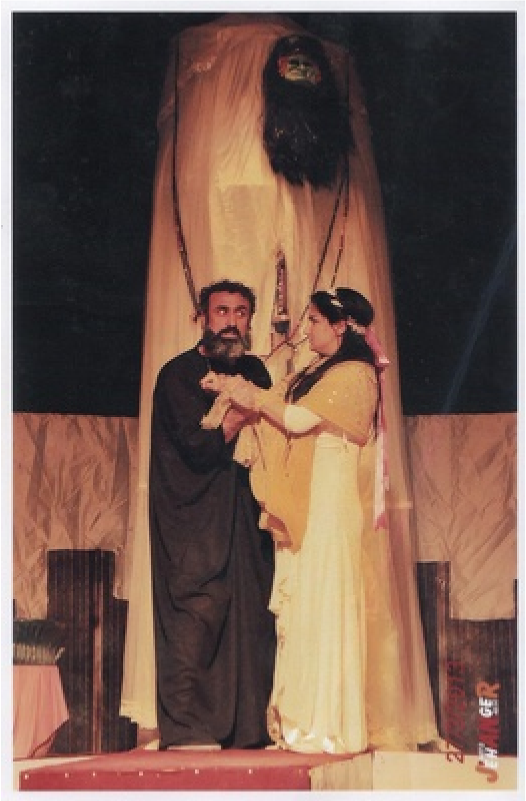

سروود وەک فاکتەری دنەدان.. سەردار جاف

پێشەکی

پێش ئەوەی رەچینە نێو باسەکەمانەوە دەمانەوێت لەوەها هەنگاوەکەوە دەست پێبکەین کە دەبنە هۆکاری سەرهەڵدانی سروود و خودی سروودیش دەبێتە فاکتەرێکی سەرەکی دنەدان بۆ بەرخودان و هەڵگیرساندنی شۆڕش و رۆحی گیانبازی لای تاکی کۆمەڵ ، ئیدی لە پێناو پرسێکی دەستنیشانکراو دا ژیلەمۆیەکی رووە و خەفەوە بوو دەکاتە بورکانێک و دامرکاندنەوەی زۆر زەحمەت دەکات ئەگەر ئەو شۆڕش و راپەڕینە بە ئامانجە دیاریکراوەکانی نەگات .
کەواتە سروود لە نەوەی سیاسەتە ودەتوانین بڵێین سیاسەتە بە باوکی هەر یەک لە (جەنگ و شۆڕش و راپەڕین) دادەنرێت ، و بەر لە دەسپێکی هەریەک لەکۆڵانی سیاسەت و گرتنەبەری تەژمی خوێنرَشتن ، رێگاگەل ورەوشوێنی ئاشتیانە و دیپلۆماسیانەی هەمەجۆر هەن دەبنە

مایەی دوور خستنەوەی گیان لە دەستدانی مرۆڤەکان ، کە دانوستان و دەمودووی سەر مێز هەن شەنوکەوی پرسەکان دەکرێت و لە لایەن دوو لایەنی نەیارەوە دەخرێتە پێش چاو بە توێژینەوە و بەرچاو روونی و دوورکەوتنەوە لە خوێنڕشتن ، ئەو کات هەر لایەنە وهەم بیروبۆچوون و بیروڕاکانی لایەنی بەرامبەری لا گەڵاڵە دەبێت ، هەم لە تێڕوانین و رامان لەو بیروبۆچوونانە ئامانج و مەبەستەکانی تا ئاستی بە دەستهێنان و کەموکوڕی لاروون دەبێتەوەو هاوکات لێکدانەوە و شرۆڤەی ڕەوشەکە دەخاتە پێش چاو ، جگە لە ئامادەسازییەکانی تەکنیکی سەربازی و ئابووری و کاردانەوەی لای خەڵک و زۆر شتی دیکەی جەنگ ، ئامادەسازییەکانی سروودیش لە بەرچاو دەگیرێت کە لە زۆربەی شەڕەکان بە لەشکرێکی تایبەتی ناوزەد دەکەن .

ڕەنگە هەندی لە ژانرەکەمان دوور بکەوینەوە و پەل بە ئەملاولا بکوتین لە هەر سیاسەت بە سروودەوە پەیوەستە ، بۆیە زەروورەتە بە کورتی تیشکی بخەینە سەر ، پەیوەست بوونەکەیش بەم جۆرەیە :

سیاسەت, جەنگ, شۆڕش, راپەڕین, سروود

سیاسەت چییە ؟

((دەربەی پرۆسیسێکی دروستکردنی بڕیار و دابینەری – ملزمی هەر کۆمەڵگایەکە و بەها ماددی و مەعنەوییەکان لە خۆ دەگرێت و ئاماژەیەکە بە داواکاری و گوشاربەکاربردن لە ڕێگای بەدەستهێنانی ئامانجەکان لە چوارچێوەی پلانی تاکەکان و کۆمەڵە و دامەزراوەکان و دەستبژێرەکان بە پێی ئایدیای دیاریکراوی خۆیان لە سەر ئاستی ناوخۆیی و هەرێمایەتی و نێودەوڵەتی ، سیاسەت بە خوی پەیوەندی نێوان میر و ڕەعییەتە کە حاکم دەسەڵاتێکی باڵای لە کۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتی ، دەسەڵاتی سیاسی بە واتا باڵادەستی تواناکان بە سەر ڕەعییەتەکاندا ئیدی کار بکەن یان کار نەکەن لە جۆرەکارێکدا بیانەوێ ئەنجامی بدەن یان نەیانەوێت)) .

سروود ، وەک هێزی مقاوەمەت و بەرخودان و فیداکاری تۆکمەتر دەکات لە پێناو پرسە نەتەوەیی و نیشتیمانی و ئاینییەکان بە هەمان شێوە دیفاکتەیەکی گرینگی بواری سیاسی و فاکتەرگەلی هوروژاندنی هەموو پرسەکانە ، بە ڕۆحێکی حەماسییەتەوە لە بەردەم شاڵاوی غەدر و غوبن و خیانەت و چەوساندنەوە دەوەستێتەوە ، هاوکات سروود لە جەنگی نێو دەوڵەتاندا ڕۆڵی سەرەکی بینیووە ، ڕەنگە زۆرمان سروودەکانی شەڕی عێراق و ئێرانمان بە بیردا بێت ، تەنانەت سروودی وا هەبوون سنووری جەنگەکانی دەبەزاند و لە لایەنی بەرامبەرو لای تاکەکان دەگوترانەوە . هەروەک ئاماژەمان پێدا و باسمان لە (جەنگ و شۆڕش و راپەڕین) کرد پێمان باشە بە کورتی لە سەر هەریەک لەم حاڵەتانە

بدوێین .

جەنـــــــــــــگ :

پێمانوایە رێچوونە نەو وردەکارییەکانی سیاسەت مەودایەکی دوور و درێژی دەوێت و بە ئەنجامیش ناگەین و هەر ئەم بە ئەنجام نەگەیشتنەی خۆکێش رووە و جەنگی بردوون ، بۆ ئەوەی دوور نەکەوینەوە و هەر لە سنووری خۆمانەوە دەست پێبکەین ، جەنگی عێراق و ئێران بە درێژترین و خوێناویترین جەنگی سەدەی رابردوو دادەنرێت ، کە زیاتر لە یەک ملیۆن مرۆڤی تێدا کوژراوە و 400 چوار سەد ملیار دولاریش تێچووی ئەو جەنگە بووە ، هەروەک گوتمان پێش جەنگ کەمێک دانوستان و گفتوگۆ هەن بگیرێتە بەر بەڵام لەم جەنگدا ئەگەر بەراورد بە خودی جەنگەکە بکەین هەست دەکرێ نەوبژیوانی لە نێوانیاندا زۆر کزو لاواز بووە و هەردوولایش مەیلی جەنگیان هەبووە ، ئیدی هەر یەکەو پاساوێکی بۆ خۆی هێناوەتەوە سیاسیانە هەوڵی چەواشەکاری و چاوبەستی خەڵکی خۆیان کردووە و ئالییەتی شەڕیان خستەتەگەڕ و دواتریش سروودبێژان بۆ جەنگەکە و هاندانی خەڵک بەرەو بەرەکانی شەڕ سروودی حەماسیانەیان چڕیوە زۆر جاریش بۆ باڵای دەسەڵاتداران سروودەکان گوتراون ، ئەستایشی لە گەڵ بێت راست و دروستی جەنگەکە نادیارە و لە ناوخودی عێراقدا دوو بەرە هەن بەرەیەکیان باس لە رەوایەتی دەکەن و بەرەکەی دی پێچەوانەن . ئەمە مشتێکە لە خەروارێک کە زۆر نزیکە لە خۆمان و لە نەو رووداوەکانیدا ژیاوین ، بینیمان کە سروود چ هەڵایەکی دروست کردبوو لەو سەردەمەدا چ لە عێراق چ لە ئێران ، کەواتە سروود ئالییەت و میکانیزمێکی هاندان و دنەدانە بۆ بەردەوامی جەنگ .

شـــــــــۆڕش :

شۆڕش بە دەستەواژە سیاسییەکەی بەواتا قورتار بوون لە رەوشی هەنووکەیی چەقبەستوو و گواستنەوە بەرەو قۆناغێکی دیکەی باشتر یان خراپتر ، شۆڕش هەرچەندە بۆ خۆی دەستەواژەیەکە سۆسیالیستەکان دایانهێناوە و بەمجۆرە لە چەندین وڵاتدا شۆڕشی چەکداری روویداوە جگە لەوەیش شۆڕش لە چەند جۆرێکدا خۆ دەبینێتەوە لەوانە :

1 ـ شۆڕشی کەنباو ، کە شۆڕشی فەرەنسی 1789 بە یەکێ لەو شۆڕشانە دادەنرێت .

2 ـ کودەتا سەربازییەکان کە لە لایەن سەرکردە سەربازییەکانەوە ئەنجام دەدرێت .

3 ـ شۆڕشی نیشتیمانی دژ بە داگیرکەری ئیستیعمارین لەوانە شۆڕشی خەڵکی جەزایر .

4 ـ شۆڕشی نەتەویی کە دەسەڵاتدارانی هەر یەکێک لەو وڵاتانەی لە

چەند نەتەوە و زمان و ئایین پێکدێن و زۆرینەی دەسەڵات پێشێلی مافی ئەوانی دی دەکات و هەوڵی سڕینەوەی خاک و ناسنامەی دەدات ، لەوانە ، شۆڕشەکانی کورد و فەلەستینییەکان و پڵنگەکانی تامیل و بیابانی ڕۆژئاوا و ناگۆرنۆ کەراباغ و چەندانی دیکە ......

هەر یەکە لەم شۆڕشـــانە زەمینەی لەبـــار و رســـکاوی خۆی هەیە و بەدەنگەوە چوونی خەڵکی هەیە و بە هەمان شێوە سروود لەم شۆڕشانەدا سەرقافڵەن و لە پێناو مەبەست و ئامانجەکی پیرۆز سەر هەڵدەدات ، دەشێ بڵێین پیرۆزی لەم شۆڕشانەدا بوونیان هەیە چونکە زاڵم و زۆردار ئەوانی دی دەچەوسێننەوە و کورسی فەرمانڕەوایەتی توندتر دەگرنە دەست . هاوکات هەقی خەڵکی دی پێشێل دەکەن بۆیە سروود لەم حاڵەتانەدا گیانی خۆفیداکردن گشتگیر دەکات .

راپەڕیـــــــن یان رابوون :

هەرچەندە هەندێک پێیان وایە ئەمیش لە بازنەی شۆڕشدایە بەڵام ئەمە پێمـــان وایە هەم لە رووی سیســـتماتیکی گۆڕانــی ژیـــان و بەرخودانەکانەوە هەم لە رووی گۆڕانکاری بە سروودەوە جیاوازە لە شۆڕش ، چونکە لە شۆڕشدا سروودەکان حەماسین و تەنها ئەو حەماسییەتە وا سەردەمی بە سەردەچێت و سروودی هێمن و ئارام و لە سەرخۆ جێی دەگرێتەوە ، کەواتە لێرەوە بۆمان ساغ دەبێتەوە کە سروود بە پێی سـەردەمەکان گـوتراوە ، ئەگەر دیقەتـی سـەردەمی شەڕی چەکداری و مقـاوەمەت بـدەین سـروودەکانی پێ لە تەونـی حەماسـییەت بـووە بە شۆڕگێڕان گـوتراوە و ئێســتایش کە سـەردەمی رژانە سـەر شەقـامە سروودەکانیش بە پێی سەردەم هەوڵی کپبوونەوەی حەماسییەتی بە دراوە . ئەوەی پێی دەوتری بەهاری عارەبی و سبەینێش دەشێ بە پاییز بە شوێن و وێناتانی دی وەسف بکرێ ، ئەو قوناغە گۆڕانکاری و بەرەو پێشچوونـــانەیە کە پێشتـــر و زوو لە فەلســـەفەکانی سۆسیالیســـتی دەمانخوێند و کەچی بەو دیدەی ئەوان نەشکایەوە و بە ئاراستەیەکی دی هەنگاوی نا .

ســـــــــروود چییـــــــە ....؟

زۆرجار لە هزرماندا بیر دەکەینەوە ئاخۆ سروود چییە ... ؟ بنەماکانی چین و ئاخۆ هەریەکێک لە ئبـَمە ئاسایی ببێتە سروود بێژ چونکە زۆرمان پێمانوایە سروودبێژان چ دەنگەکی بە سازو خۆشیان نییە ، گەلەکی حەماسییە و هەڵدەقوڵێت ، هەوڵدەدەین ئەرکەکانی سروودبێژ و ماهییەتی سروود روون بکەینەوە و جەخت لە لایەنە شاراوەکانی بکەین ، هەرچەندە بە خۆی بە سەرەتایەکی سانا دەژمێردرێت .

سروود بە خۆی دەنگەکی هونەری سروشتییە پێشکەش بە خەڵکی دەکرێت و هەر یەکێک بە پرسـە هەسـتیارەکەی سـوودی لێـوەردەگرێت و بە چـێژ

وەرگرتن لە سروودەکان گیانبازی لا دەخوڵقێت ، چونکە گوێگرتن لە سروود خۆی لە خۆیدا تەقینەوەیە بە رووی زوڵم و زۆرداری و رەتکردنەوەی بندەستییە ، ئەمە بە سەردەمانی پێشوو باو بوو ، ئێستا بە ئەو بەهار و پاییزانەی دێنە ئارا سروود بە ئەوە چێژی لێوەردەگیرێت کە مافی مرۆیی و هاوڵاتی بوون هەبێت و باڵادەستی دیکتاتۆرییەت رەت بکاتەوە ، کاتێک زوڵم و زۆرداری و چەوساندنەوە و پێشێلکارییەکانی مافی مرۆق و تاکی کۆمەڵ قەڵبەستکردنی ئازادی و لە پێکەوتنی بیروراکان و هەناسەکێشانی ئازادی بیری نەتەوەیی و چینایەتی و هەژماردنی مرۆق وەک مرۆق لە نەخشەی ژیانی رۆژانە دەسڕدەێتەوە ئەو کاتانە مرۆڤەکان لە هەولە و کۆششدا دەبن بە نەهێشتنی ئەو کۆڵمدانانەی دەرگاکانی سەرفیرازی ، سروود بە هەر شۆڕش و رابوون و راپەڕینێک نەخشە رێگای جۆشدانی شۆڕش و راپەڕینەکانە .
سروود بریتییە لە پارچە مۆزیکێکی نیشتیمانی و نەتەوەیی و ئایینی وروژاندن و هاندانی پێوە دیارە و بە بەژن و باڵای نیشتمان و نەتەوە وخەباتی گەلەکەیدا هەڵدەدا ، سروود و گۆرانی دوو ناوی یەک کرۆکن ئەویش لەرانەوەی وتەی کێشدار و بە کێش لە سەر ریتمێکی دیاریکراو لاواندنەوەکەیشی هاوتەریب دەبێت لە گەڵ مۆزیکدا هەندێ جاریش بە بێ ژەنینی مۆزیکیش دەچڕێت ، ئەوەی باوە لە سەر دەستەواژەی تەکنیکیدا باوە هەڵگوتن بە نیشتمان و نەتەوە و ئایین پێی دەگوترە سروود و ئەویشی بە بەژن و باڵای جوانی و خۆشەویستیدا هەڵدەڵێت پێی دەگوترێت گۆرانی ، بە پێی سەردەم و رۆژگارەکان هەر یەک لەم دوو ناوە (سروود و گۆرانی) هەر جارەی یەکێکیان لە برەودا بووە و لە ناو کۆمەڵێکی دیاریکراودا باو دەبێت ، بە نموونە لە سەردەمی سەرەتای ئیسلامدا ناوی سروود بێژان پەرەسەندووتر و گەشەکردووتر بووە لە گۆرانیبێژان ، بەم پێیە دەتوانین بڵێین قۆناغەکانی (جەنگ و شۆڕش و راپەڕین) ن ، کە گەشە بە سروود دەدەن ، و گۆرانی لەم زەمەنەدا باوی نامێنێ و هۆکارەکانیش زۆرن ، بە نموونە لە ساڵانی هەشتاکانی سەدەی رابردوو و شەڕی عێراق ئێراق و بەردەوامی بزاڤی رزگاریخوازی نەتەوەیی کورد وایکرد بوو هەموو ماڵێک یان هەموو خانەوادەیەک یا دوو و زیاتر قوربانی هەبێت ، کەست کەوتنیش وەک دیارە و باوە لە کۆمەڵگاکاندا ، سەردەمی گۆرانی بە تەواوی دەسڕێتەوە و تاکیش یان زۆر لە ئەمە و مانان بە چێژ وەرگرتن لە ئاواز و مۆزیک لە بەر خۆوە وێنەیەکی میلۆدی تێدا روو دەدات و رەنگە بە هۆی ئەو داب و نەریتەی کۆمەڵگاوە نەنگ بێت یان بکەوێتە بەر تانە و تەشەر کە لە بەر خۆوە گۆرانی بڵێت ، ناچار پەنا بە سروود چڕین دەبات و سروودیش بە خۆی

جەرگ لە هەڵچوونی شۆڕشگێڕی دەوروژێنێت نەخاسمە بە ئەو خانەوادانەی یەکەکیان لە سەنگەرەکانی پێشمەرگایەتی لە دەست دەدا یان ڕەنگە یەکێکیان بە هۆی ئینتیمای سیاسی بە یەکێ لە گروپە سیاسییەکانی بزاڤی رزگاریخوازی نەتەوەییمان لە سێدارە دەدرا ، کە زۆربەی شەهید و قوربانییەکانی ساڵانی هەشتاکان لە ناو کوردا لە سێدارە دراون و دوای ئەوە شەهیدانی سەنگەری پێشمەرگایەتی دێن و پاشتر ئەو شەهیدانە دێن کە لە شەڕی عێراق ئێران گیانیان لە دەست داوە ، لە سەردەمی ئیمڕۆشماندا هەرێمی کوردستان لە سایەی ئەو خۆشگوزەرانییەوە ناوی سروودبێژەکانی لە بیرکراوە و تەنها گۆرانیبێژان بەدەر کەوتوون و بە ڕێژگاری ئەوان واتا گۆرانیبێژان لە قۆناغم دەدرێت و زۆرێک لە ئەمەی ئەدیبان گلەوگازندەمان زۆرە کە دەسەڵات ئەو بایەخەی بە گۆرانیبێژی و هونەرمەندی دراما دەدات بە نووسەرانی نادات ، لە کاتێکدا نووسەرانیش هەوێنی بەرهەمەکانیان .
سروود لە کەی گشتیدا میلۆدییەکە بە پێی بنەچە ئاوازییەکەی دەستاو دەست دەکرێت و لە کاتی جەنگ و شۆڕش و ڕاپەڕینەکاندا دەگوترێنەوە و لە گەلێک و بانان منداڵان لاسایی ئەو کاتانە دەکەنەوە و سەنگەر لە یەک دەگرن و جاروباریش یەک دوو منداڵە ئەو سروودە هەژێنەرانە دەڵێنەوە ، سروود لە بنەڕەتدا پەیوستە کەسی دەنگ خۆش و بەسۆز و حەماسی بیڵێتەوە ناکرێ هەر یەکێک لە ئەمە هەستێت و سروود بچڕێت لەناو کوردا ئەو دەنگانەی زیاتر بە سروود لەبار بوون ، (شڤان پەروەر ، تایر تۆفیق ، ناسری ڕەزازی ، لالە ڕەنجدەر ، ئازاد خانەقینی ، کاوە ، نەجمەی غولامی ، فواد ئەحمەد ، ئیبراهیم محەمەد ، کامەران عەبدولڕەحمان ، تاهیری خەلیلی ، وهتد) بەداخەوە تا ئێستا لە ناو کورد دا تیپێکی مۆزیک تایبەت بە سروودمان نییە کە ئەمە ئەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیرییە تیپی سروودی نیشتیمانی دابمەزرێنێت و بەرەوی پێبدا ، چونکە پێرە سەندنی گۆرانی و لەبار بردن و جادانی مەرگی سروود خۆی لە خۆیدا ڕەحە نیشتیمانییەکە لە ناو تاکی نەوەی دادە دەسرەتەوە و ئەو گیانە نیشتیمانی و نەتەوەییە لە بار دەچێت لە کاتێکدا ئەمە تا ئێستا لە شۆڕشکداین بەرەو دەوڵەتێکی سەربەخۆ .
سروود لە کەمێک بنەمای تەکنیکی هونەری پێکهاتووە هەر ئەمەیش وای کردووە کاریگەری بەسەرەوە هەبێت ، لە سەرەوە بە وردی هەموو ئاماژە بوون بە سەرهەڵدانی سروود و ئەو هۆکار و فاکتەرانە چین سروود دەنێنە ئاراوە و ئێستایش چاکتر وایە لە پێکهاتەی سروود ورد ببینەوە ، سروود لە چەند پێکهاتەیەک دروست دەبێت کە ئەمانەن :
١ ــ سروودبێژ ، تاکە دەنگە بە تەنها سروودەکە بە لەرەو حەماسەتەوە دەڵێت و ئەگەر جووڵەی شۆڕشگێری و ڕاپەڕین و جەنگ

بنوێنێت ئەوا زیاتر سەرنج راکێشتر و حەماسیتر دەبێت .
ب ــ کۆڕاڵ ، ئەو کۆمەڵێ دەنگ ساز و خۆش و گەڕن کە لە پاش سروود بێژەوە سروودەکە دەڵێنەوە .
ج ــ بەیار ، ئەو گۆڕانی دەنگییە لە نزمەوە بەرەو توند و رەق دەڕوات .
د ــ وەڵام ، ئەو دەنگە هاوارەیە کە سروودبێژ دەیچڕێت و وەک ئەوە وایە لە دوورەوە دەنگێک ببیستیت .
ه ــ سۆلو ، یان سبرانو ، جوولەیەکی لاسارییە بە تایبەت بۆ ئەوەی تازە دەست بە سروود گوتن دەکەن ، دەنگێکی نزمە وەک ئەوەیە گوێبیستی دەنگی مناڵێک دەبیت لە نزیکەوە .
و ــ هارمۆنی ، دەستەواژەیەکی رۆژئاواییە و لە گۆرانییەکانیان بۆ کاری دەهێنن و هارمۆنی هاتۆتە ناو زانستی سروودەوە بۆ گۆڕینی چەمکی ئاوازەکەی . لە چەند چینێک پێک دێت ، بە دەنگی ئاسایی دەردەبڕدرێن ، ئێستا بە دوو چین ناسراوە .
1 ــ چینی یەکەم ، ئەو دەنگەیە لە گەڵ کۆڕاڵ دەبیسترێت ، ئاوازێکی جیاوازە لە چینی سروودەکە دەنگ هەڵبەینێک دەدات کە چێژی لێوەردەگیرێت .
2 ــ چینی دووەم ، ئەمەیش جۆرە دەنگێکە نە بەرز دەبێتەوە نە نزم لە بەرزبوونەوەی ئاوازەکە ، کەشێکی جێگیری دەبێت .
ز ــ باکگراون ، ئەو دەنگانەیە لە پشتی سروودەکەوە گوێبیستی دەبین ، چینەکە لە هەموو ئاوازی سروودەکە جیاوازە و بریتییە لەو هاتوهاوارە بەرزبوونەوە و دابەزینەی .
ح ــ ورووژاندنی دەنگ ، ئەو دەنگ هاورووژاندن و کاریگەرییانەیە لە دەرەوەی سروودەکە هەن ، وەک دەنگی تەقینەوە و باران و دەنگی فرۆکە و...... تاد هەن .
هەرچەندە ئەمە شارەزاییەکی هونەری گۆرانی و سروودمان نییە و چاکتر وایە ئەم لایەنە بە ئاواز دانەر و مۆزیکژەنەکان دابنێین ، وەلێ ئەمە تەنها وەک ئاماژەیەک وەبیرهێنانەوەیەک پێکهاتەی سروودمان خستە بەر دیدتان . هەروەها لە سروودا پسپۆڕی دەنگ هەیە ئەوەیش بە شارەزایانی ئەندازیارانی دەنگ جێدەڵێین ، لە گەڵ ئەوەیشدا هارمۆنی کۆمەڵێ چین و گەمەی هونەری تێدایە کە هەر یەکە بە ناوێک و دەستەواژەیەکن ، هەروەک گوتمان مۆزیک ژەنەکان پسپۆڕیان لەو بارەوە هەیە .
لە سروود دا هەندە جووڵە و ئاماژەکانی سەر هەن پێویستە سروودبێژ ئاشنایەتی لە تەکدا هەبێت ، بۆ نموونە لە کاتی وەستانی تایبەت بە گۆرانی و سروود پێویستە خۆی و کۆڕاڵ بۆ ئەندازەیەک هەردوو پێیەکانیان لە یەکدی جیا بکەنەوە ئاماژەی حەماسییەتی تێدا بێت

دەستەکان بە گورج و گۆڕی و بە تینەوە بجوڵێندرێت و سەر بەرز بکرێتەوە و بەملاولادا جوڵەی پێبکرێ و پەڕەوی چاوەکانیش لە کاتی پێویستدا دابخرێن و هەڵببەدرێن جۆرێک لە سەرنج راکێشان بخولقێنێت .

سروود و سروودی نیشتیمانی

خەسڵەتە بنچینەییەکانی سروودمان لە سەرەوە خستە روو کە لە رووی هونەرییەوە رەنگە جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان سروود و سروودی نیشتیمانی نەبێت ، سروودی نیشتیمانی ئەو پارچە مۆزیک و دەنگەیە کە لە بۆنە نیشتیمانی و نەتەوەییەکاندا پێشوەختە بەکاردەبرێت ، سروودە نیشتیمانییەکان بە شێوەی جیاجیاکان لە بۆنە جیاوازەکانیش بەکاردەهێنرێت ، لە جەژنە نیشتمانییەکان و ئاهەنگەکان و لە هەندێ وڵاتیش لە بۆنە وەرزشییەکان و دەسپێکی رۆژانەی قوتابخانەکان وەک باوەکی نیشتیمانی کە رۆحی نیشتیمانی و نەتەوەیی لای منداڵانی وڵاتدا هەمیشە جۆشی پێدەدات و هەموو سپێدەیەک بە گوێیاندا دەزرنگێتەوە ، لە هەندێ وڵاتی دیکەیش سروودی نیشتیمانی لە پێش دەسپێکی شانۆگەری و فیلمی سینەماکان لێدەدرێت ، زۆریش لە ئێزگە و تەلەفزیۆنەکان وەک نەریتێک لە گەڵ کردنەوەی ئێزگە لە هەموو سپێدەیەکدا و لە گەڵ داخستنی ئێزگە لە دوا دوای شەودا بە کاری دەهێنن و لێدەدرێت ، بەڵام بە داخەوە لای ئێمە زۆربەی ئێزگە و تەلەفزیۆنەکان سروودی ئایدیاکەی خۆی لێدەدات و ئامادە نییە سروودە نیشتیمانییەکەمان لێ بدات ، ئەگەر بەیان بلوە سروودی عێراقی لێ دەدەن .

ئەم سروودە لە هەندێ وڵات بە سڵاوی کۆماری یان سروودی شاهانە یان سەرۆکایەتی ناسراوە ، ئەمەش وای لێهاتووە بە هەموو کارێک و جێگەیەک سروودێک هەبێت ، سروودی پارێزگاکان و هەرێمەکان .

جیاوازی لە بەکارهێنانی سروودی ئاسایی و سروودی نیشتیمانی ئەوەیە لە بەکاربردنیا ، کە سروودی نیشتیمانی هەموو رۆژێک بەکار دەبرێت و زۆرجار رۆژانە گوێبیستی دەبین ، سروودی ئاسایی یان بە دەگمەن گوێمان لە دەبێت یانیش لەو کاتانەی دیاریمان کرد ((جەنگ و شۆڕش و راپەڕین)) ەکان بە بەردەوام گوێبیستی دەبین ، کەواتە بە دنەدان و هاندانە بەرەو ئەو سە حاڵەتە .

مێژووی سروودە ئاساییەکان کۆنە و بە بەر لە ئیسلام دەگەڕێتەوە ، بەڵام سروودی نیشتیمانی لە سەدەی نۆزدەدا بایەخ و گرینگی خۆی بە دەستهێناوە ، لە هەندێکیان زۆر لەم مێژووە کۆنترە ، کۆنترین سروودی نیشتیمانی ناسراو و دیار ، سروودی نیشتیمانی هۆڵەندییە بە ناوی (هیت گێشینگ) کە لە نێوان ساڵانی (1568 ـــ 1572) لە

میان□ی ش□شی هۆڵەندادا نووسراوە ، هەروەها سروودی (کیمی جا یۆ) ی ژاپۆنی) کە وشەکانی لە قەسیدەیەک وەرگیراوە لە میانەی حوکمڕانی (هیبان) لە نێوان ساڵانی (794 ـــ 1185) نووسراوە ، بەڵام بەم جۆرەی ئێستای تا ساڵی (1880) بەکار نەهاتووە .
هەرچەندە ئیبراتۆڕیەتی عوسمانی لە سەدەی سیانزەدا باسی لەوە کردووە کە سروودی نیشتیمانی جیاواز بخرێتە جێبەجێ کردنەوە بەڵام تا سەدەی نۆزدە سروودی شاهانەی نەبووە ئەمەیش لە کاتێکدا بەر جەستە بووە کە دوای ئەوەی هێزی سەربازی رێکخستووە و تیپی جۆق ومۆسیقای سەربازی دامەزراندووە لە سەر شێوازی رۆژئاوا ئەوەیش لە سەر دەستی سوڵتان مەحموودی دووەم بووە .
ئەوە ماوەتەوە بڵێین کە لە هەندێ وڵاتدا سروودی نیشتیمانی یان سروودی شاهانە بە شان و شەوکەتی میر و پادشا و سەرۆک و ئایدیۆلۆژیاکانی حوکمڕاندا دەگوترێت ، بە تایبەتی وڵاتانی کەندا و ئەو وڵاتانەی دیکتاتۆریەت خۆی بە سەر خەڵکەکەدا سەپاندووە ،) وگن المدی) ی سەردەمی رژێمی پێشوو باشترین بەڵگەی بەردەستمانە لەم بارەیەوە .

جیاوازی نێوان سروود و گۆرانی :

لە سەرەوە باسمان لەوە کرد کە سروود بۆ نیشتیمان و نەتەوە و ئایین دەگوترێتەوە و گۆرانیش بۆ جوانی و ئەوین و عیشقی دڵداری دەگوترێتەوە ، هەرچەندە هەندێک پێیان وایە جیاوازی نەماوە لە نێوان سروودو گۆرانی بەو پێیەی ریتم و ئامێری مۆزیکیش بۆ سروود بەکاردێت ، بە تایبەت لەم رۆژگارەیشدا کە سروودی هێمن و ئارام و لە سەرخۆ هاتۆتە ئاراوە و سروودی حەماسی ئەو باوەی نەماوە ، بەڵام سروود هەر لە قاڵبدانی خۆی جێگیرە و گۆرانیش نەمازە لە ئیمڕۆدا پانتاییەکی ئەوتۆی گرتووە و سیناریۆی وا داڕێژراوە بۆ گۆرانی ئەگەر سروود هاتبێتە جێی گۆرانی زەمەنی زوو و پێشتر ئەوا گۆرانی زیاتر پەرەی سەندووە و گەشەی کردووە ، بۆیە ئەو جیاوازییانە هەر هەن ، ئیمرۆ کەم گۆرانی هەیە کۆراڵی هەبێت کەچی بە زۆری کۆراڵی هەیە و هەندێجاریش بێ کۆراڵە ، ریتمی سروود ریتمێکی سەربازی و شەرانگێزییە لە بەرامبەردا ریتمی گۆرانی ریتمی ئاشتبوونەوە و دەست لە مل کردنی ئاشقانە ، گۆرانی زۆرجار وا رێک دەکەوێت کچ و کورەکە بۆ یەکتری دەڵێنەوە ، تۆنی گۆرانی لە میلۆدییەکەیەوە بەدەر دەکەوێت و نەرم و نیانی و باسکردن لە لار و لەنجە و قژی کالڕ و چاوی کەژالڕ زەقبوونی گۆرانی دەردەخات و دەنگی زبرە تۆنی بەرز و نزمی سروود و کۆراڵ و نەزمی سەربازی گیانی سروود زیاتر بە دەردەخات .

سروود هاندان و دنەدانە بۆ گەیشتن بە شەهادەت و سەرفیرازی لە پێناو نیشتیمان و نەتەوە و ئایین کەچی لە بەرامبەردا گۆرانی هاندانە دنەدانە بۆ ئەوین و دڵداری و عیشقی خۆشەویستی نێوان دوو رەگەزی لە یەک جودا کە کۆتاییەکەشی گەر بە یەکگەیشتن بێت بە پرۆسەیەکی سیکسی کۆتایی پێ دێت . گۆرانی لە سەردەمی ئاشتەوایی و خۆشگوزەرانیدا پەرە دەسەنێت و لە کاتی جەنگەکاندا مردنی جاڕ دەدرێت ، کەچی سروود لە جەنگ و شۆڕش و راپەرین بست بە بست باڵا دەکات و لە ئاشتیدا مردنی جاڕ دەدرێت .

دەرئەنجام :

لە ئاکامی ئەم لێکۆڵینەوەیە بەمان ساغ دەبێتەوە کە سروود بە هەموو پێوەرە هونەری و تەکنیکی و وشە و ئاواز و ریتم و داڕشتنی دەقەکەیەوە هەوڵدانە بۆ نزیککردنەوەی گەنجان و خوێنگەرمانی پرسە سیاسییەکان بەرەو رووی خەبات و مقاوەمەت و گیانبازی لە پێناو ئامانجەکی پیرۆز کە لە هزریدا باوەڕێکی بتەوی پێی هەیە و گیانیشی لە پێناودا بە قوربان بکات باکی نییە ، ئەگەر گیانفیداکردن لە پێناو ئایدیۆلۆژیەتێکی سیاسیش بێت ، گرینگ قەناعەتە و ئەو سروودانە دەبنە هۆکاری دنەدان و ورووژاندنی حەماسەت ، زۆر بە ئەم پرسە دوور ناکەوینەوە شۆڕشی ناوخۆی کوردستان باشترین بەڵگەی بەردەستن کە زۆر کەس و ئەستایشی لە گەڵدا بێت لە پێناو ئایدیۆلۆژییەتی قەناعەت پێکردن و باوەڕ بوونی بەو ئایدیایە بە سروودێکی حەماسەتەوە ئامادەیە خۆی بە قوربانی بکات ، کەواتە سروود هیچی کەمتر نییە لە فیشەکی جەنگاوەرێک کە لە بەرەکانی جەنگەوە بە لایەنی بەرامبەری دەنێت ، لە زۆر وڵاتیش سروود بە لەشکرێکی دیکەی سەربازی لە قەڵەم دەدەن .
لە کۆتاییدا دەڵێین کە لە سەرەتای شۆڕش و بزاڤی رزگاریخوازی نەتەوەییمانەوە لە 11 ی ئەیلوولی 1961 ەوە تا بە ئەمڕۆ دەگات سروود رۆڵێکی بەرچاو و دیاری بینی لە هاندانی گەنجان و لاوانی نەتەوەکەمان بۆ ناو سەنگەرەکانی پێشمەرگە و بەمەیش هەر خانەوادەیەکی کورد مێژوویەکی سەرفیرازی بۆ خۆی تۆمار کرد و ئەو سروودانەی کە بە ئەو بزاڤە نەتەوەییە گوتراون وەک گیانی ئەو شەهیدانە بە زیندوویی لە هزری هەر یەکێکمان دەمێنێتەوە .

بە ئەم لێکۆڵینەوەیە سوودم لە (ویکیبیدیا الموسوعة الحرة) لە ئینتەرنێت وەرگرتووە .

شنەی با دەخۆمەوە.. ستار ئەحمەد

بەدەم خەندەی گوڵەوە
شنەی با دەخۆمەوە
لەکوێی جەستەمدا
گوێ لەدەنگی تۆ بگرم
بوومەتە پارچەی شکاوی شووشە
هەر کەرتێکم لە تۆدا
خۆی دەکاتە هاوەڵی مردن
بەرەو کوێ تەرمم هەڵدەگرن
لەپاڵ کام داردا دەمشۆنەوە
چۆن تەلقینم دەخوێنن
من خۆم دارەمەیتێکم
لەژاڵەی بەر دەرگەی ماڵەکەتان
سازیان دام و
بەبەرامەی تۆ
بزەیان پێبەخشیم
لەخۆم ناگەم
لەتۆشدا گومان دەمگەستێ
چاوەڕوانی دەمفڕێنێ
ژوان ئاڵای بەربەستم بۆ هەڵدەکا
خۆزگە بەخۆر دەمپێچێتەوە
دابڕان بەچارەنووسی بەردم دەسپێرێ
لەچیدا شانۆی بەخشین بنوێنم
لەکام شەڕگەدا
پریاسکەی تاسە بکەمەوە
تازە رابوورد
ئەو کاتانەی بەدوو دەست
لوتکەمان دەگووشی و
خاکمان ماچ دەکرد
ئەو دەمانە

زەمەنی عەشق بوون
مەودای دڵو خۆزگە
پەنجەو قەڵەم بوون
ئەمێستا بارێك لەتریفە
پڕ دەمێك وشە داناگیرسێنێ
پەرچەمی رستەیەك ناكاتەوە
شیعرێك لەپاژنەی هەنگاوا نادوێنێ
دەڕۆم چۆن باران
ئەمساڵی تۆران و
تووڕەیە لەخاك
فرمێسكێك بۆ دارێك ناڕژێنێ
روومەتی مناڵێك گرینۆك ناشواتەوە
بەو شێوەیە دەڕۆم
لەخۆم دەرباز دەبم
لەتۆدا دەبمە ئاڵای گشتگیری
باوەش بەخاكا دەكەم

ستار ئەحمەد

ئاشبەتـــاڵێک بەڕێـــوەیە.. گۆران هەڵ□ بجەیی

دووجۆر دەسەڵات هەیە،جۆرێکیان ئەوەیە کە بەپێی بەرنامە دەروات بەڕێوە ،حسابی ورد بۆ هەموو هەنگاوێک دەکات، ڕەخنەو هەڵوێستی خەڵک و ئۆپۆزشیۆن بەهەند وەردەگرێت، کەمترین گەندەڵی و تەجاوەزات تێیانـدا ڕوودەدات،دامەزراوە حکومیەکـان دوور لە دەســتتێوەردانی حیزب کاری خۆیان دەکەن ، دادگاکان هەیبەت و پێگەی خۆیان هەیەو دەسەڵاتیان بەسەر گەورەترین پلەداری دەسەڵاتدا دەشکێت، هاوڵاتی مافی پارێزراوە و کەس ناتوانێت دەستی بۆ بەرێت.
دایاری کردنی بەرنامەو کارکردن بۆ جێبەجێکردنی ئەرک و ئیلتزامە ،بەڵام مەرج نیە هەموو بڕگەو بەندو خاڵەکانی جێبەجێ بکرێن، گرن خەباتکردنە بۆ بەرجەستەکردنی زۆرترین خاڵ و بڕگەیان ئەویش بەپێی

و توانا و دەرفەت.
کەواتە لەم جۆرە سیستەمەدا کارەکان بەباشی ب□ی□و□ دەچن،خۆگەر شکستیەک لەکاتی بەڕێوەبردنی وڵاتدا ڕووبدات ئەوە کاریگەری قوڵی لەسەر ڕەوتی کارەکان نا بێت، چونکە دیموکراتیەت و دەستاودەستکردنی دەسەڵات زەمانەتی ئەوە دەکەن کە بەپێی پرەنسیپ و یاساکان لەداهاتوودا چارەسەری ئەو شکستیە بکرێت. کەواتە شکستی یا ئاستەنگیەکان لەم حاڵەدا کاتین نەک بەردەوام.
ئەم جۆرە دەسەڵاتانە تاڕادەیەکی زۆر ڕەنگدانەوەی خواستی خەڵکەو دەچێتە خانەی دەسەڵاتە مۆدێرنەکانەوە.

لەجۆری دووەمی دەسەڵاتدا ،کە لە ڕۆژهەڵاتی نێویندا باون، کارەکان تەواو پێچەوانەن ،لەم جۆرە حکومڕانیەدا یاساکانی بەڕێوەبردنی وڵات و کاری دامەزراوە حکومیەکان گرنگیەکی ئەوتۆیان نیە،ئەوەی گرنگە حیزب و دەستی حیزبە لەو پێگانەدا، لەو دەزگایانەدا حزب هەمووشتێکەو سەرجەم جومگەکانی کۆمەڵگا لەژێر هەژموونیدایەو بڕیاردەرو سەپێنەر هەرحیزبە.
٣٢ ساڵە لەهەرێمی کوردستان یەکێتی و پارتی سواری کۆڵی خەڵک بوون ،لەم ماوەیەدا نەیانتوانیوە ژیانێکی نیمچە شایستە بۆ خەڵکی هەرێم دابین بکەن، نەک هەر ئەوە بەڵکو ڕۆژ لەدوای ڕۆژ مانگ لەدوای مانگ ساڵ لەدوای ساڵ گوزەرانی خەڵک بەرەو خراپتر ڕۆشتوە.
گەر پرسیار ئەوە بێت کە ئایا لە توانایاندا هەبووە یاخود دەرفەت لەباربووە بۆ باشکردنی گوزەرانی خەڵک یا نا؟ بەڵێ هەبووەو دەیانتوانی، بەڵام نەیانویستوە.دانا ئەو گشت توانا دارایی و دا هاتانەی ل□ بەردەستدابوون گەر بە شێوازی□کی ئەقڵانی بۆ خزمەتکردنی هووڵاتیان بەکاریان بێنایە ئەوە بەدڵنیاییەوە دەیانتوانی گوزەرانی خەڵک زۆر باش بکەن.
ئەم دووحیزبە هەر لەسەرەتاوە ، واتە لە دوای ڕاپەڕینەوە ماهیەت و بەرنامەی خۆیان ئاشکرا کرد ،نیشانیاندا کە ئەوان بۆ خزمەەتی خۆیان هاتوون نەک بۆ خزمەتی خەڵکی چەوساوەو بەشمەینەت. هەر بۆیەش دەستیان بەهەرچی بگەیشتایە کە پارەی بکردایە، یا سەرچاوەی داهات بووبێت ،ئەوە دەستیان بەسەردا گرتوە،حیزب و جووت بنەماڵە بوونە نەهەنگ و هەموو شتێکیان قووتدا، هیچ کایەو بوارێک نەما حیزب یا دوو بنەماڵەی بارزانی و تالەبانی دەستی بەسەردا نەگرن . بە تێپەڕبوونی ساڵ، جووت حیزب و لەپاڵیدا چووت مالبات بوونە گەورەترین سەرمایەدار و هێدی هێدی درێژبوویەوە بۆ خوارەوە بۆ نەوەکانی دوای خۆیان.
لە ڕووری سیاسەت،کۆمەڵایەتی،پەروەردە و خوێندن ،تەندرووستی و

سەرجەم بوارەکانی دیکە کە پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بەژیانی ڕۆژانەی خەڵکەوە هەیە وێران کران.
بەم هەیەوە بێزاری و ناڕەزایی هاوڵاتیان گەشتوە ئاستێکی مەترسیدار،سیمای ئەم ناڕەزاییانەش لە توڕەبوون و بێ ئومێدی وچاوەڕێی خراپتر و دژوارتر خۆی دەبینێتەوە.
لە ڕووش و حاڵەتێکی ئەوها نالەبار و دژواردا دەسەڵات هیچ چارەسەرو ئەڵتەرناتیڤێکی پێ نیە، بەڵکو بەردەوام بوون لەسەر هەمان ڕەوت بە درۆ و چاوەشێکاری و پاساوی نادرووست بەشکستیەکان بە چارەسەر دەزانێت.
گەر نیەتی چارەسەر لە نەو بەڵک لە سەرانی هەردووحیزبدا هەبێت ، ئەوە بەدنیاییەوە هیچی لە سەوزنابێت، چونکە بەیاربەدەستەکان چاکسازی ناخوازن، هاوکات دەرفەتیش نەماوە کات درەنگە.
ئەم شکستیانە وای کردوە کە هاوڵاتیان، ڕێکخراوە خێرخوازیەکان،دەستانمان،نوێنەری وڵاتان لە کونسوڵخانەکان، نوێنەری نەتەوە یەکگرتوەکان لە ئێراق و کوردستان، هەموو ئەمانە سەرانی هەردوو حیزبیان لە ئاکامە خراپەکانی بەردەوامبوونی ئەم دۆخە ئاگادارکردوەتەوە ، لە ئەوەی دیارە سەرانی دەسەڵات گوێیان بەم دەنگە دڵسۆزانە نەداوە.
فەرزکردنی بەغدا ئەجندەکانی بەسەر هەرێمداو هەوڵدان بۆ لاوازکردنی هەرێم کە هەندێک لەو فشارانە کاریگەری هەبوە و سەری گرتوە، بەجۆرێک لە ئێستادا هەرێم لەوپەڕی لاوازیدایە، بەیارو کارەکانی حکومەتی هەرێم و هەندێک لە دامەزراوەکانی هیچ ئەرزشێکیان نیە،حکومەتی کاربەڕێکەر لە ئێستادا ڕۆڵی پۆستەچی دەبینێت بەوەی چی لە بەغداوە بێت ئەمان دابەشی دەکەن.
دەستڕۆشتوانی هەردوو حیزب بەباشی دەرکیان بە مەترسیەکانی ئەم ڕەوشەکردوە، بەڵام دیارە پارە و دەسەڵات بێباکی کردوون،هەندە هەیە هەندێک لەسەرکردەکانی هەردوولا دان بە مەترسیەکەدا دەنێن و باسی ناڕەزایی و بێزاری خەڵک دەکەن و هەستیان بە لەدەست دانی دەرفەت کردوە.
بۆیە من وای دەبینم ئەمە سەرەتایەکە بە دەڕاندنێکی مەزن ، بە لەدەستدانی هەمووشتێک ، بە شکستی یەکجارەکی، بە ئاشبەتالی دەسەڵاتی سەپێنراوی جووت حیزبی چەتەو مافیا.
گەر ئەمە ڕوویدا کەداوا و خواستی زەرینەی خەڵکی کوردستانە، ئەودەمە هیچ کردەو پەشیمانیەک داد نادات چونکە خۆیان سەبەبکار و تاوانبارن.

فەزای رۆشنبیری کوردی.. سەلاح جەلال

لە کوێوە دەست پێبکەین لە بواری رۆشنبیری کوردی؟ لەم بارودۆخە زەمەنەکی بەبێ ئاگایی بڕیوە، ئەرک و گرنگی میدیایی چۆن پەیوەندیان بەوانی ترەوە بەرجەستە کردووە؟ لە روداوە مێژویی و کودەتا ئەنتەلێژیەکاندا چی خوێندنەوەو ئامادەکاریەک کراوە؟ چۆن بەڕوی روداوەکانی واقیعدا کراوەتەوەو بەرهەمهێنان لە فەزا و پانتاییەکاندا دەکات؟

لەقەیرانی ون بونی روخسار و مۆرگی جەدەل و مەعریفەیەدا چۆن ڕەش لە سپی جیا بکەینەوە؟ پەیام و گرنگی رۆشنبیری و رۆشنبیر چییە؟ ئێستا بەهەمو داهێنەر و گۆوگاڵکەرێک دەگوترێت رۆشنبیرو نوسەر.

میدیا پێشبڕکێی گەڕان کاری و دەرخستنی نادیارو زانیاری نوێ و هۆشیارکردنەوە و عەقڵیەتی گفت وگۆکەر لەسەر روداو و پەیوەندی و ئامراز و هۆکارەکانی گەیاندن و لێک تێگەیشتن لە هەڵوێست و ئەزمون و فەرەیی شێواز و مامەڵەی گشتگیری و دۆزینەوەی زمانی نوێ دەخاتە ژێر شەپۆلی بیرکردنەوەو گومان بە گۆڕانی بنەڕەتی.

کاری رۆشنبیر خوێندنەوەو گەڕینی وێنەی خۆی و کێشەیە لەگەڵ [illegible] فیکری خۆیدا، تێکشکاندنی تەبایە لەگەڵ دەسەڵات، هەڵوێستە کردنە لەو شتەی بیری لێدەکەینەوە، شێوەی ئێستاش جەنگی گۆڕانکاریە لە دەستور و یاسا و پێشکەوتن و داهێنان و ئیشکردن و خۆدۆزینەوە و پێشبڕکێ و رای جەماوەرییە.

نەدەسەڵات بە ڕەخنە هەیە و نە وەهم بە رۆشنبیری و نەخستنە سەر و جەدەلێک بە زانیاری و خوێندنەوەی روداوی ڕۆژانە و ئەرکی تری ڕۆژنامەنوسی هەواڵ و داهێنانی رۆشنبیری هەیە، رۆشنبیر چاوێکی ترە بە سیاسی و پرۆژەیەکی جێگرە بۆی و پەیوەندی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی بە کێشەی فیکری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری و هەمو هێزی جوڵانەوە و پەیوەندی وگۆڕان لەگەلە سروشت و واقیعدا . بە دۆزینەوەو دەرخستنی کردار و مومارەسەو هەڵوێستەکانەوە.

ئاشکرایە لە کادری حیزبەکەوە هەتا مامۆستا و پزیشک و فەرمانبەر و ڕێکخراوە پیشەییەکان و. . تاد رۆشنبیرن، وەکو (عەلی حەرب) ئاماژەی پێدەکات:

(ڕۆشنبیری بەمانا گشتگیریەکەی دروست کردنی ژیان و کارکردنە لەسەر سروشت، شێوەیەکە لە شێوەکانی گۆڕاندن و ئاڵوگۆڕ، بەم واتایە مرۆڤ بە ڕۆشنبیری نابێت. ئەگەر لە کەسانی کاری فیکری بێت یان لە کەسانی کاری دەستی، لە بنەڕەتدا مرۆڤ بەبێ فیکر نییە). 1. ل38

توێژەکانی ڕۆشنبیری زۆر ئاست دەگرنەوە، کامەیە داهێنەر و ئەرک و سیفاتەکانی؟ ئەوانەی ئەرکی گەورانیان لە ئەستۆدایەو بە فیکرەکانیان ئەمڕۆ جیهان دەگۆڕن؟ چۆن لە پانتاییەکانی فیکر و مەعریفەدا کار دەکەن؟ کام نامەیەیان پێیە بۆ ئێستا و ئاییندە؟ چۆن دەتوانن بە جیهانی بون؟چۆن دیوار و بەربەستەکان تێکدەشکێنن؟ چۆن دەمانخەنە ناو گومان و بیرکردنەوە و پرسیارەوە .

کاری بیرمەند تێپەڕاندن و خستنە سەر و دەستنیشانکردنی گرفت و قەیرانەکان و کێشە و ململانێ و نادیار و شتە ونەکان و دامەزراندنی چەمکی نوێ و تێکشکاندنی چەمکی باوە کێشەی لەگەڵ فیکری خۆیدایە و هەوڵی دامەزراندنی دەسەڵاتی ڕۆشنبیری دەدات.

هەمو دەسەڵاتێکی دیموکراتی زیاتر بایەخیان بەم هەڵبژاردەیەی ڕۆشنبیری داوە(لینین) (پوشکین) بەواقیعی تر و باشتر دەزانێت لە (مایکۆفسکی) ئەو بەدەنگی شۆڕشی برۆلیتاریا لەقەڵەم دەدات، دوای سەرکەوتنی شۆڕش دەپوکێتەوە.

چاوەک بە زۆر لەو نوسینانەدا بخشێنین لە ڕۆژنامە کوردیەکاندا بەیاودەبنەوە، جگە لەنوسینی سەرپێی هیچی تر نین، توانای بە دواداچون و پرسیار و خوێندنەوەی رابردو ئێستاو بەدواداچونی ڕوداوو دایەلۆگیان نییە. زۆر چاوپێکەوتن لەکەناڵەکان گەنگرەکانیان هیچ ماناو شەواز و جەوهەری پرسیاریان تیادا نییە، میدیا و بەباوکراوەی ئازاد نییە.

ئەرکی ڕۆشنبیر گۆڕینی واقیع و بەرەو پێشبردنیەتی، شکاندنی بەربەستەکانی فیکری چەق بەستو دیواری تاریک و سنورە.

کەسی پرسیارکەر ئەوەی دەیخوێنێتەوە دەیگوازێتەوە بە پرۆژەیەکی بەرهەمهێن. بە ئەرکە مەعریفیەکانی. یاخود پێگەی لە پرۆژەی گرنگی گۆڕانکاریەکاندا؟

میدیای کوردی ئاسەی مەعریفیان نەکردۆتەوەو پرسیاریان نەهێناوەتە ئاراوە، زۆربەی لاپەڕەکان بە باسە سواوەکانی مێژوو پاڵەوانێتی و هەڵدانەوەی لاپەڕە زانراوەکانی رابردوو برین کولاندنەوە و هتد. ئێش دەبنەوە.دەبو بە پرسیارو بەدواداچون و گەڕان پێبکردایەتەوە. بەزانیاری و داهێنان و بە جیهانی بون.

چی بە دواداچونێک بە جوتیارانی کورد کرا؟ چۆن وەزارەتی کشتوکاڵ و پیشەسازی و ئاوەدانکردنەوە وکارەبایان خستۆتە ژێر پرسیارەوە؟ ئەی بە کێشە کەمئایەتیەکان و شارستانی و کرێکارانی مەعریفە و

راگەیاندن چی کراوە؟ لە سەدان پرسیاری گرنگ روب□ومان دەبنەوەلە کێشە ئەنتۆلۆژی و مەعریفیەکاندا.

ئایا کۆمەڵگەی کوردی ئێستا لە چی ئاستێکدایە؟چی قۆناغێکی لە گەشەسەندنەکاندا بڕیوە؟ بەرەو کوێ دەچێت؟ کامەیە پێگەی لە مۆدێرنێتە و پێش مۆدیرنیتەو بەجیهانی بون، دەکرێت کۆمەڵگەیەک بەناو ئەو هەمو گۆڕانە با□یانەی دەسەڵاتدا تێپەڕێت و نەتوانێت گۆڕانێکی ریشەیی بکات؟ ئەمەش کاری کەسەکانی فیکر و بەشەکانی میدیایی و زانکۆکان و نامەکانی ماجستێر و دکتۆرایە.

بۆچی نەتوانراوە بەرەو گۆڕانکاری بچین؟ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵات زۆربەی کەسەکانی رۆشنبیری دامەزراوەکانیان خستە خزمەتی دەسەڵاتەوە، بەم شێوەیەش هەمیشە بیرو پرسیاریان کوشتووە و ئێمەشیان کردۆتە سەما کەری پاڵەوانێتیەکان، ئەم هەژانە کاری بواری رۆشنبیری بو بتوانێت دەسەڵاتی خۆی هەبێت، هیچ ناتەبای□ک نەبووە و دەسەڵاتی رۆشنبیریش بەرجەستە نەبووە، ئەویش دەسەڵاتی رەمزیە واتە دەسەڵاتی قسە و نوسینە، بەرامبەر شمشێر و دارایی وەک (علی حرب) ئاماژەی پێدەکات .

کورد تا ئێستا بە شداری هیچ ش□ش□کی پیشەسازی و بۆرژوازی و کشتوکاڵی و ریشەیی نەکردووە هەرووه□ک (فیێل دەراج) ئەو رەخنەیە لە فەزای عەرەبی دەگرێت، بەردەوام لە جیهان بە دابڕاوی و لە ناوخۆشدا بەدواکەوتویی ماوەتەوە.

میدیاو رۆژنامە و فەزاکانی رۆشنبیری لە ناوەندی قەیرانەکانەوە نەژیاونەتەوە هەتا ناکۆکی پرۆژەکان لە نێوان دەسەڵات و مەعریفە دروست ببێت و فەزایەکیان نەخوڵقاندووە بەرەو زمانێکی رۆشنبیری و کۆمەڵگەیەکی مەدەنی بچین و لەدایەلۆگی شارستانی و بە جیهانی بوندا بەشداری بکەین و بەشداری لە گۆڕانەکانی بە جیهاندا بکەین و بەروی واقیع و بزوتنەوەو ئاڵۆزایەکانیدا بکرێینەوە.*

لە سەدەی بیرکردنەوە و پێشبینی جەنگی هەسارەو گەردونی چۆن بیر بکەینەوە و چۆن پرسیارەکانمان بەرهەم بهێنین؟ پێشبڕکێی زانستەکان پێوانەی ژمارەیی بڕیوە و پرسیاریش لە سەر رۆشنبیری کوردی لە جیهانی لە هەمو ئەو بۆشای□ فیکری و مەعریفی و فەلسەفی و زانستیانەی هەیەتی لە پەیوەندی و پرۆژەو کردار و خوێندنەوە و بەرهەمهێناندايە؟ چۆن دەڕوانینە شوناس و کەلتور و بەجیهانی بون؟ لای (علی حرب) بەجیهانی بون پێویستی خوێندنەوەیەکە بە لۆجیکی نوێگەریانە و مەودای بونگەری و بە زمانی روداو و لۆجیکی تێگەیشتن مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت نەک وەکو دۆزەخ یان بەهەشت سەیر بکرێت. ئێمەش نەمانتوانیوە جەدەلێک بکەین؟ کامەیە ئەو پر□زانەی بونەتە هێڵی جیاکەرەوە؟.

چۆن بتوانین ئێستایەک بۆ ئایندە ئامادە بکەین و باس لە شوناسی رۆشنبیری بکەین؟کاتێک (عەلی حرب) ئاماژە بە شوناسنامەی رۆشنبیری دەکات:
(دوبارە داهێنانەوە و پێکهێنانەوە و بەزانستی کردنی کۆبونەوە و بەکۆمپیوتەرکرنی ئابوریەکان و بەعەقڵکردنی سیاسیەکان و بە گەردون کردنی بیرو زانینەکانە). 2 ل25.
چۆن ئەو هەورە تاریکانە ببەین بە گوندی گەردونی؟ئایا چی پرسیارێکی زیندو لەدایک بووە؟ چۆن بتوانین لەو گەردەلولانەدا زەویەک بدۆزینەوە؟ کاتێک پێویستمان بەدامەزراندنەوەی نوێ هەیە، دەکرێت لەسەر چەمکەکانی ئەمڕۆ خۆمان دابمەزرێنین؟ لەکاتێکدا رابردومان پڕە لەو تاریکیانەی هیچ جێگە و سنورێکیان نەهێشتۆتەوە لەو زەمەنە درێژانەی داگیرکاری و داخراوی کوردستانەوە بۆ کرانەوە.
لەدەریای گومان و پرسیارەوە و چۆن بچین بە پێشهات و روداو و ئەگەرەکان؟ ئایندەش لەسەر داهێنانەکانی ئەمڕۆوە پێشبینی دەکرێت، بە جیهانی بونیش ئەگەرەکە روبەڕوبەڕومان بۆتەوەو توانای جەدەلی سواوی نیە، پرسیارەکانی ئێستاش تێڕکاریەکن لە ئێستا و ئایندە و رابردوماندا و پێویستە بە توانا و هێزێکی داهێنەرانە پەرەیان پێبدەین، رۆشنبیری زیندو هەمیشە رەگ و ریشاڵی خۆی دەکاتەوە و لەگەڵ ڕەوتە ژمارەیی و پێوانە گەیەندراوە چرکەییەکەی گەردوندا گەشە دەکات و دیوار و ئاستەنگەکان دەبڕێت و لە سنوری نەتەوەو رۆشنبیریەکان دەپەڕێتەوە.
ئێستامان جیاوازە لە رابردو ، جیهان بچوک بۆتەوە بۆ وێنەو چەمک و سیمبوڵ و باگراوی کردن و دۆزینەوە، بە شاشەیەک هەڵگری چالاکی و ئاکار و بەها و هەڵوێست و بیرو روانینمانە و بە هەمو مێژو رەنگ بووە بە روداو و کارەساتەکانەوە هەموی یەک چرکەیە.
ئەوەی گرنگە خوێندنەوەی پێگەکانی رۆشنبیریە ئەو پەیوەندیانەیە بونەتە داڕشتنی ئێستایەکی تاریک، ناچارین بیانبەین و ئەرک و خاڵی وەرچەرخان بزانین؟ لە پەیوەندیەکان بە جیهانی دەرەوە و ناوخۆ، لە سڕینەوە و نوسینەوە، لە کردار و نامە و گەیاندنەکان، لە تاریکی و روناکی، لە لابردن و بونیادنان، لە ئامڕاز و وەرچەرخان و بەرهەمهێنان...هتد.
وەهمەکانی رۆشنبیری چیە؟ چۆن مۆدێرنیزم کەلەپوری خوێندۆتەوە؟ ئایا دەتوانین زەمەنی سەر بە مۆدێرنیزم لە ئەشکەوتی (جاسەنە)وە دیاری بکەین(شێخ مەحمودی) ڕۆژنامەی بانگی حەقی تیا دەرکرد؟ بەهاوکێشە بە بونی یەکەم چاپخانە لەچیاکانی لوبنان(عەلی حەرب) ئاماژە بە زەمەنی مۆدێرنیتەی عەرەب دەکات، چی هێڵێکی رەخنەیی لە

هاتن و چونی ئەم پڕۆژە فیکریانەدا کراوە؟ یان تاکەکانی بەجیهانیکەر چەن تایبەتمەندێتیەکانیان راڤە کردووە؟ کاتێک پرسیار و کێشەکانی گەردون و جیهان بە درێژایی مێژوو بەسەرمانا کەڵەکە بون. لەکاتێکدا جیهان لە ڕۆشنگەری و من بیردەکەمەوە کەواتە من هەم و پرسیارەکانی بون و کەسی بیرکەرەوەی نوێوە بە بونگەرایی هات و دواتر دەیەها پرسیاری تری دەزیەوە، ئێستاش بەهۆی شۆڕشی زانیاریەکان و ژمارەکان لە زەویەوە چووە ناو ئاسمان و بە گەردونیەت.
پەیوەندیەکانی بە جیهانی بون و ئاستەنگەکانی ڕۆشنبیری کوردی و شوناس و کەلتور و زمان و نەبونی خاڵی هاوبەشی ئەوەزن ، کوردستان بە سەر چوار پارچەدا دابەش بووە هەریەکەیان سەر بە کەلتورێکی جیاوازە، چەن جەدەلێک بکەینەوە؟ لای (علی حرب) شوناس ئاوەتەیە و روی جیاوازی هەیە نەکو تەنیا رەهەند و رویەکی هەبێت و کەلتوریش دەکاتە دو جۆر کەلتوری پیشەسازی ژیان لە ڕێگای سیستەمەکانی ماناو سەرچاوەکانی دەلالەت و سیستەمەکانی سیمبولیزمی ناهەشمەندی خەیاڵی کەی نەتەوەیەک لە نەتەوەکان یان هەزەک لە هەزەکان دروستی دەکات. کەلتورەکەی تریش ئەهلی ڕۆشنبیری بەرهەمی دەهێنن.
چەن خستنە سەرو مانادار کردن و هەڵوەشاندنەوەی شتە باوەکان بکەین؟ کوا فەرهەنگ و بەشارستانی کردن و کارکردن لەو گوندە جیهانیەی شوێن و زەمەنیشی گۆڕیوە؟ کامەیە ئەو گۆڕانکاریانەی لە شەپۆلەکانی نوێخوازی و لە ڕێکخراو و یانە و دەستە ڕۆشنبیریەکاندا لە حیزبەوە بە دەوڵەت کراوە؟ یاخود لەو هەمو ئامرازو پەیوەندیانەی دروست دەبن؟ بەرامبەر بە کام موفرەدەو زاراوەیە دانراوە؟ توانرا شێوە کرمانجی سەرو خوارو بگەیەنینە ئاخافتن نەک یەکگرتن یاخود جیاکردنەوە؟ ئەوەی گرنگە بوار و هەژانی ڕۆشنبیری بەو ڤیستیڤاڵانە بە ناوو یەکتر ناسین و شتی تر کراون و دەرکردنی سەدەها ڕۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوە ناکرێت.
سەختە بتوانین جیهانی چەمکی نوێ دابمەزرێنین وەک (عەلی حرب) ئاماژە بەوە دەکات فیکری عەرەبی هێشتا ئێستا نەگەیشتۆتە داهێنانی زاراوەیەکی تایبەتی یان بینای جیهانی چەمکی نوێ بەشداری لە دەوڵەمەند بونی فیکری جیهانیدا بکات.
چەن بەشداری گۆڕانەکان بکەین؟ چی جیاکاری و شوناسێکی ڕۆشنبیری و کەلتوری راڤە کرا؟ کاتێک شوناس پەیوەستی بەکرانەوە هەیە لە فەزای بەرهەمهینانا، چی کرا بمانگوێزنەوە لە بەدەنگیەوە بە پرسیار، لەواقیعەوە بە زەویەکی داهێنەرانە؟
ئایا زەمینەی شۆڕش و ئامادەکاریەکانی چی بووە لە بوارەکانی مەعریفە و فەلسەفە و زانستەکاندا؟

چۆن جەدەلێک لەسەر پەیوەندییەکانمان دروست بکرێت، بە ئەوەی دەسەڵاتێکی هاوشێوەی گەلان دابمەزرێنێت؟ ئەی چۆن بتوانرێت باس لە پەیوەندییەکانی دەسەڵات و مەعریفە بکرێت؟ کامەیە زەوی لەدایک بونی دەسەڵات و مەعریفە؟ کامەیە ئەو پێگە تیۆری و مەعریفی و زانستی و فەلسەفیانەی دەسەڵاتی کوردی لەسەر دامەزراوەو ئەو ڕاقەیەی لە وەرگرتنی تیۆری جیهانییەوە کراوە؟ کامەیە ماناکانی دەسەڵات و مەعریفە؟ دەبێت بگەڕێینەوە بۆ ڕەگەکانی فەلسەفە و زانستەکان نەگەیشتوینەتە زەمەنی سفر تیایاندا.

بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد بۆتە مایەی گەڕان لە زۆر بواری شارستانی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و جیهانێتی و بە هاوکێشە بەو بارە داخراو و دواکەوتوییەی بەدرێژایی مێژو کورد تێکەوتووە و قوربانی گەورەی داوە.

مێژویشی دەگەڕێتەوە بۆ مێژوی دێرینی جیهان، بەهۆی سەختی و چڕی و داخراوی ناوچەیی و ناوخۆیی و دەرەوە و دوری لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نەبونی سنوری دەریایی و هاوبەشی نەکردنی لە گەشەسەندنەکانی جیهاندا نەیتوانیوە بەشداری لە پەیوەندی جیهانێتیدا بکات و سود لە گەشەو قۆناغەکانی وەربگرێت و بەدابڕاوی ماوەتەوە تا سەدەی 21 بەبێ بەشداری لە پریشکی ئەو گۆڕانە گرنگ و ڕیشەییە باڵایانەی لە جیهاندا رویان داوە.

شۆڕشێکی تیۆری دانەمەزرا، وەرچەخانێکی ریشەیی بکات و دوای ڕاپەرینیش ئەو گۆڕانکارییە ریشەییانە نەکرا جگە لە زانیاری وەرگرتن لە تیۆری جیهانی تیۆرێکی خۆی نەبووە.

کار و جیاوازی لە نێوان سەنتریالیزمی دیموکراتی شارو شاخدا نەکردووە، زیاتر لە پرسیارەکانی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەییەوە درێژە بەو ترایژیا دراوە، پێویستە بپرسین: کامەیە پێکهاتەکانی ئاسایشی نەتەوەیی و ستراتیژو پرۆسیس و پلانەکانی چییە؟ سنور و جوگرافیا؟ئایا کۆمەڵگەی کوردی چۆن دەخوێندرێتەوە؟ تەکنەلۆژیای نیە و نابێتە کۆمەڵگەیەکی پیشەسازی و زانستی کشتوکاڵ و بازرگانیشی نیە نابێتە کۆمەڵگەیەکی کشتوکاڵی؟ ئایا چی پاشەکەوتێکی ئابوری و ئامار و جیاکارییەک هەیە بۆ جەنگ و گرانی و روبەروبونەوەی پێشهاتی ترسناک؟ کامەیە بواری بازرگانی تەنیا کەرتی تایبەتییەو ئەم بازاڕە ڕەشییەی لێکەوتەوە، زۆر بواری ئابوری تەواو پشتگوێ خراوە؟،کامەیە سوپا و زانستی سەربازی و مەعریفی بەر بڵاوی جەنگ؟ ئاسایشی نەتەوەییش سەرەتا ڕەنگ و ڕیشەی نەتەوە و پیگەکانیەتی، ئەمەش ئەنجامی ئەوەیە شۆڕش خویندنەوەیەکی قوڵی بۆ ئەو چەمکانە نەکردووە و نەیتوانیوە سۆسیۆلۆژیایەکی تایبەت بەو کۆمەڵگەیە دابڕێژێت و پراکتیکی بکات چەمکە باوەکان بگۆڕێت بە

چەمکی نوێ وەک(لینین و ماوتسی تۆنگ و هۆشی منە و جەز جەز تیتەو ئیمام خومەینی) ودەیانی تر لە جیهاندا کردیان.

باس لە خاڵەی وەرچەرخان بکەین دەبێت بگەڕێینەوە بۆ ڕەگ و ریشاڵی فەلسەفەو گۆڕانکارییە زانستی و مەعریفیەکان، ئەوەی چەمکی داهێنان و گۆڕانی هەڵگرتبێت شۆڕشەو پابەندی خستنە سەرە لە بوارەکاندا، وەک ئەوەی خوالێخۆشبوو(ناسری سوبحانی)لەسەر دەقی قورئانی و فەرمودەکان دەیکرد، یان (فاروق ڕەفیق)دەیەوێت لەبواری بیرو فەلسەفەدا بیکات، یان کەم□□ک هەڵبژاردەی ڕۆشنبیری لە بواری ڕەخنە دەسەڵات و مەعریفەدا دەیکەن و کردنەوەی ئەو وێستگانەی کارەبا لە فیزیای کارەبایدا و کردنەوەی پاڵاوتەی نەوت بەشێکن لە داهێنان، پێویستە بایەخ بە کەسانی داهێنەر بدرێت. ئەرکی (ڕێجیس دوبرێ)یەکە لە بواری شۆڕش و میدیولۆژیادا بیکات.

شۆڕشی بیر و زانیارییەکان دامەزراندنی فەزا و کەشێکی نوێیە بتوانین بەرەو جیهانێکی داهێنەر بچین. بە هەژان و گۆڕانکاری و هۆشیارکردنەوە و توێژینەوە و پرسیار و گومان.. هتد. ئەم وەرچەرخانە گرنگی ئێستایە هەتا لە بوارەکانی زانین و زانیاری و خوێندنەوە و بەرهەمهێناندا مانای بیرکردنەوە لە ئەرک و کار و گۆڕانکارییە لەهەمو بنەماو بونیادو چەمکە سواوەکانەوە بەرەو فەزای کراوە و داهێنان.

* / سودم لە هەمو کتێبەکانی عەلی حەرب وەرگرتووە .

لە گوڤاری گۆڤاری شەن لە 2010/:1/2دا بەناونیشانی(پرسیارەکانی ڕۆشنبیرو فەزای ڕۆشنبیری کوردی)دا بڵاوبۆتەوە. جارێکی تر ئەبیدۆرم کرد و کورتم کردەوە.

1- أوهام النخبة أو نقد المپقف” على حرب “– الگبعة الپانية / ١٩٩٨، المركز الپقافى العربى/ ل.38

2-باسی کەتاییەکان / کردنەوەکانی بە جیهانی بون و تەڵەزگەکانی شوناسنامە / علی حەرب/ وەرگێڕانی لە عەرەبیەوە سەلاح حەسەن پاڵەوان/چاپی یەکەم 2006 هەولیر.ل20.

لەگۆڤاری ڕێبەر ژمارە(17) پایزی 2023 دا بڵاوبۆتەوە.

کوچک لە ئاگر گەرمتر! (١)، سەرنجێکی کورت لەسەر شەڕی غەززە.. عەبدوڵا ساڵح

ئەم کاولکاری و ڕەشەی کوژییەی کە دەوڵەتی ئیسرائیل لە دژی دانیشتوانی فەلەستین لە کەرتی غەززە دەستی داوەتێ، و جەنگێکی پاکتاوکردنی "ئایینی و نەتەوەیی" دەست پێکردووە کە دەکرێ بە هۆلۆکۆستێکی تر ناوزەد بکرێ، گوایە لە تۆڵەی ئەو هێرشەی بزووتنەوەی (حەماس)ە کە لە بەرەبەیانی ڕۆژی (٧)ی ئۆکتۆبەری ئەم ساڵ (٢٠٢٣) لە پەلامارێکی کتوپڕدا کردیە سەر شار و شارۆچکەکانی ئیسرائیلی دەوروبەری غەززە، کە کوشتن و بەدیل گرتنی سەدان هاوڵاتی ئیسرائیلی و بیانی لێکەوتەوە.

لێرەدا من ناچمە سەر ئەو بابەتەی کامە لایەن خەتابارە و دەبێ سزای دەرئەنجامی خەتاکەی خۆی وەربگرێ، چونکە ئەو باسە لە ناوەرۆکی ئەم کورتە بابەتە دوورمان دەخاتەوە، بەڵام ئەوەی کە دیار و ئاشکرایە و دەبێ بگوترێ لە کەرتی غەززە، نزیک بە دوو ملیۆن و سێ سەد هەزار کەس خزێنراونەتە سەرزەمینێک کە ڕووبەرەکەی تەنیا بەنزیکەی (٣٦٠) کیلۆمەتر دووجا هەژمار دەکرێ و لە هەرچوار لاوە گەمارۆ دراوە (ئسرائیل – میسر – دەریا)، ئەم حەشاماتە هەموو دەرگاکانیان لێداخراوە و تاکە شوێنێک کە دەستیان پێڕابگا بۆ دەربازبوون لەم ئاگربارانە و ڕاکردن لە مردن، خودی مردن خۆیەتی!

سەرباری هەموو ئەو گرفتانەش دەسەڵاتێک لەم کەرتە حاکمیەتی هەیە کە هیچ بەهایەک بە ژیان و گیانی ئەو دانیشتوانانە دانانێ و لە پێناو بەدیهێنانی ئامانجە ستراتیجیەکەی خۆی کە دروستکردنی ئیمارەتێکی ئیسلامییە هاوشێوەی ئەوەی لە ئەفغانستان حاکمە، دەست بە هەموو جۆرە کردارێک دەبا، تەنانەت ئەگەر قڕکردنی سەدان هەزار کەسیشی بەدواوە بێ و لەو هەوڵەشیدا پیشتیوانی مادی و مەعنەوی لە وڵاتە کۆنەپەرستەکانی ناوچەکە وەک (ئێران، تورکیا و قەتەر) وەردەگرێ.

دەرئەنجامە دەرەکییەکانی ئەو بارودۆخە لەسەر ئاستی ناوچەیی و نێودەوڵەتی کرۆکی ئەم باسەی ئێمەیە، ئەگەر کوردستانی عێراق لەڕێی هەڵوێست دەربڕین لەسەر ئەم شەڕە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بەنمونە وەربگرین، لایەک دەبینین ئیسلامی سیاسی هەموو تاوانێکی کوشتنی خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل بەدەستی (حەماس) و ڕێکخراوە

ئیسلامییەکانی تر پاکانە دەکات، لایەکی تریش دەبینین بەشێک لە ناسیونالیزمی بەرچاوتەنگی ڕەگەزپەرستی کورد وا هاتۆتە مەیدان و ل□ پشت تاوانەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل وەستاوە و بێشەرمانە بەرگری لەو کۆمەڵکوژییە دەکا کە نەتەنیاهۆی جینایەتکار دەستی داوەتێ بە پاساوی تاوەنەکانی حەماس، کە هیچ پەردەیەک ناهێڵێتەوە و ڕووی دژە ئینسانی خۆی بەڕوونی دەردەخا کە چەندە دڵخۆش و شادە بەکوشتنی خەڵکی سڤیل.

تەنانەت ئەوانەی لەڕۆژگارێکدا داردەستی ڕژێمی تاونباری بەعسیش بوون هاتوون بەردی "کوردایەتی" لەسنگی خۆیان دەدەن و لەتەک ئەم فاشیزمەی د□و□□تی دەستەڕاستی ئیسرائیل دەوەستنەوە!! خۆئەگەر ئەو پشووە بایە ئازاد و دڵفێنککەرەوە نەبایە کە لەلای مرۆڤدۆستەکان و کۆمۆنیست و چەپەکانی کوردستان هەڵیکردووە و دروشمی نەفرەت لە جەنگ، نا بۆ کوشتنی خەڵکی سڤیل، ئیدانەی تاوانەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل و کوشتنی بەکۆمەڵی منداڵان دەکەن، بەڵێ ئەگەر ئەو پشووە بایە نەبایە بۆگەنی ئیسلامی سیاسی و ناسیۆنالیزم و ڕەگەز پەرستی لە کوردستان قڕی دەکردین.

لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش، هەر هەمان بەرەبەیانی شەڕەکە دەوڵەتە ئیمپریالیستەکانی جیهانی بە ڕابەری ئەمریکا هاتنەسەر خەت و دەستیان ل□ پشتی نەتەنیاهۆ دا و لەتەکیدا شان بەشان وەستانەوە بۆ تۆڵەکردنەوە لە خەڵکی بێدیفاعی غەززە لەژێر ناوی بنبڕکردنی حەماس، دروست سیاسەتێک کە دەڵێ: (گۆمەکە وشک بکە تا ماسییە پیس و هارەکە بکوژی). ئەوەتا (بایدن)ی ئەمریکا و (ڕیچی سۆناک)ی بەریتانیا چنگ لەسەر شان و بەپەلە خۆیان گەیاندە ئیسرائیل تا ئاگری ئەو شەڕە خۆشکەن.

ئەگەر هێزە نێودەوڵەتیەکان ئیسرائیل وەک مۆرەی خۆیان لەناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا سەیربکەن کە بەبێ سێ و دوو بەرژەوەندییەکانیان دەپارێزی، ئەوا ئەم ناسیۆنالیستە کوردە بەرچاوتەنگانە دەبێ چاوەڕەی چی بکەن لەم سیاسەتی پاکتاوکردنەی ئیسرائیل و هاوپەیمانانی!؟ خۆ ئەوەتا ئەمریکا بەبەر چاوی جیهانەوە لە ئاقار تاوانەکانی ئەردۆگانی چنگ بەخوێن لە کوردستانی سوریا و لە کوردستانی عێڕاق بێدەنگی هەڵبژاردوە و گڵۆپی سەوزی بۆ ئەم دیکتاتۆرە ئیسلامییە هەڵکردوە تا ئەویش بەبێدەنگی درەوی لاشەی خەڵکی سڤیل بکا لەژێر ناوی شەڕ دژی (پەکەکە).

ئەو بەرچاو تەنگە ناسیونالیستانە لە ئەفسەرەکانی سوپای فاشیستی ئیسرائیل و سەرانی دەستەڕاستی ڕەگەزپەرستی ئیسرائیلیش توندڕەوتر خۆیان دەخەنەڕوو! ئەوان ئەو بەشە لە دانیشتوانی خودی ئیسرائلی نابینن کە بەکۆمەڵ دژی ئەو ڕەشە کوژیە دەوەستنەوە و هەڵوێستی

مرۆڤدۆستانە دەرد□ بڕن.

ئەوەتا بەگوێرەی سایتی (بی بی سی -عەرەبی) دوێنێ نزیک بە (٣٠٠) کەس لە واشنتۆن دەستگیرکراون کە ئەندامی دوو گرووپی چەپی ئیسرائیلین و لەپێناو ڕاگرتنی ئەو شەڕە هاتونە بەردەم تەلاری کاپیتۆل (کۆشکی سپی) بۆ دەربڕینی ناڕەزایەتی دژی سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل و هاوپەیمانانی و بە مەبەستی وەستانی ئەو شەڕە.

هەر هەمان سەرچاوە ئەمڕۆ نوسیویەتی دەڵێ: ڕۆژنامەی (هائاریتس)ی ئیسرائیلی ئەمڕۆ لە وتاری نوسەرێکدا بەناوی (لەغد عۆن لیفی) بەناونیشانی (شەڕی غەززە دەبێ دەست بەجێ بوەستێ) نووسیویەتی (ئەم حەمامی خوێنە دەبێ بوەستێ، ناکرێ کوشتن وەڵام بدرێتەوە)!

ئاخۆ ناسیۆنالیستە کوردەکانی لای خۆمان دەڵێن چی ل□ بەرامبەر ئەم هەڵوێستانە؟ پێم وایە باشترین وەسف بۆ ڕەفتاری دژی ئینسانی ئەوان ناونیشانەکەی ئەم نوسینە کورتەیە.

*-__

(١) کوچک. بەو سێ بەردە دەوترێت کە ئاگر لە بەینەکەیاندا دەکرێتەوە.

٢٠ – ١٠ – ٢٠٢٣

وێنە .. محەمەد بەرزی

وێنەیەکم کێشاوە

لە باخچە هەڵواسراوە

دارێکی چڕ و بەرزە

گەڵا جوانەکەی سەوزە

لق و قەدی قاوەیی

پڕە لە چرۆی سپی

ژێرەکەی نەرمە گیایە

بەرخ و کارژۆلەی تیایە

مامۆستا هات و بینی

لە خۆشیانا پێکەنی

دووجار وتی : ئافەرین

زۆر جوانە بۆ هەڵواسین

١٤ / ١٠ / ٢٠٢٣

دانی ئەژدیهاچاندن و نووقومبوونی غەززە لە دەریادا.. بەکر ئەحمەد

“بریا ڕۆژێک بەخەبەر بێم و ببینم غەززە نوقمی دەریا بووە”، ئەمە خولیا گەورەکەی “ئیسحاک ڕابین”ە، سەرەکوەزیرانی پێشووی ئیسرائیل لە ساڵی 1992 دا (١) . بێگوومان ، ساڵێک لەو□ و پێش, ئەو ویاسر عەرەفات ، خەلاتی ئاشتی وەردەگرن بۆ ئیمزاکردنیان لەسەر ڕیکەوتننامەی ئوسلۆ.
“رابین” وەک جەنەرالێک و سیاسییەک، ئەو ئاڵوگۆرە گەورانەی بینی بوو کە لە سەر نەخشەی سیاسی غەزەددا خۆی نمایش دەکرد و نەخشەو پلانەکانیشی بەشێک بوون لەو چارەسەرانەی کە لەلایەن ئەو و دەسەلاتدارانی دیکەی ئیسرائیلەوە خراوەتە ڕوو.
ئەگەر س□ل□مانی لە فەنتازیای زۆر ک□س□دا شاری “ه□ل□م□ت و قوربانییە”، ئەوە غەززە لە پێش هەموو ناوچەکانی دیکەوەوەیە لە فەلەستیندا. بە تایبەت لە دوای ١٤ی حوز□یرانی 2007 دا کاتێک حەماس لەم رۆژەوە ئیدارەی غەززەی دەکەوێتە دەست. ئەم ناوهێنانە وەک هیچ شانازییەک ناکرێت بە گەردنی حەماسدا هەڵبواسرێت کە بزوو□نەری “شاری هەڵمەت و قوربانی” بوونی غەززە بێت، بەلکو ئەم خۆ.جیاکردنەوە سیاس□ی ل□ ئیدارەی فەتح ، غەززە دەکاتە ناوچەیەکی گەمارۆدراوی ژێر دەسەلاتی یاساکانی ئاوارتە. دۆخێک کە وا لە

غەززەییەکان دەکات کە بە پەیداکردنی نانی ڕۆژیشیان دەبێت لە ڕێگای توونێلە ژیرزەمینییەکانی نێوان غەززە و میسرەوە خۆراکیان پێ بگات.
ئەم هەلومەرجە، کارێک دەکات کە غەززە و غەززەییەکان بخاتە سەر ئاگر و هەمووساتێک ئامادەبوونی ئەگەری تەقینەوەی رق و کلپەی نارەزایەتییەکانیان لەسەر پێ بێت.
نەهامەتییەکە لەوەدایە کە دەسەلاتی خەماسی نەیتوانیوە ئەو هەلومەرجە بگۆڕێت کە دەسەلاتدارێتی ئیسرائیل ڕۆژانە لە فراوانکردنەوەی نیشتەجێ تازەکان و پیادەکردنی سیاسەتی ئاپارتاید بەرانبەر فەلەستینییەکان و خەلکی غەزە بە تایبەتی پیادەی دەکات.
بەیە کەنارێکی بچکەلە لەو سەرزەمینەی کە پیی دەڵێن غەززە، دەبێتە ئەو مەنجەلە لەسەرئاگرنراوەی کە هەمووتراژیدیای ئینسانی فەلەستینی تیا کۆدەبێتەوە. غەززە لێرەوە دەبێتە فەلەستینێکی بچکەلە و بەو مێژووەدا دەبرێتەوە کە فەلەستین لە 1948 وە پیایدا تێپەڕیوە. بەڵام بە جاری دووەم.
ئەم هەلوومەرجە تایبەتییەی غەززە کە هەشتا لە کەناری دەریادایە و نوقووم نەکراوە، دەبێتە شوێنی پلاندانانێکی تایبەتی دەسەلاتدارانی ئیسرائیل لە سەرەتای هەشتاکانەوە بە ئەوەی ئاوگۆڕێک پێک بێت. بە جلەوگرتنی کۆمۆنیست و چەپ و فەتح و هێزە مەدەنییە ڕادیکالەکانی دیکەی ناو ئەم کەرتەی کە لە ناوچەکانی دیکەی فەلەستین دابەنراوە، ئیسرائیل ڕێگادەکاتەوە کە لەپاڵ سەرمایەی گووزاری زەبەندی سعودییەکاندا، دەستبداتە قومارێکی ئیجگار گەورە و چاوپۆشی لە دامەزراندنی ئەم باڵەی ئیخوان موسلمین بکات لە غەززەدا. لە زمانی "ئیسحاق سەگەڤ"وە کە موتەسیریفی سەربازی غەززە بووە لەو کاتەدا، بە پێی هەواڵێک کە لە ساڵی 1981 دا لە نیویۆرک تایمزدا بلاوکراوەتەوە، بوودجەیەکی گەورە وەردەگرە و دەیداتە ئیخوانەکانی غەززە. سەیری لینکی هەواڵەکە بکە لێرەدا (Opinion | Casting Blame in the Israel-Gaza Conflict – The New York Times (nytimes.com)).

بە سویدی دەڵێن: ئەوەی "با" بچێنێ، زریان دەدوورێتەوە". بە زمانی ئەفسانە یۆنانییەکە، ئەم جۆرە لە ڕەفتارنواندن پییدەوترێت: هەژدیها چاندن. ئەفسانەی ئەژدیهاچاندن واهیی دێتە گێڕانەوە.
کادمەس شازادەیەکی فینیقی بووە. وەختێک "ئەورووپا"ی خوشکی دەفڕێنن لە لایەن "زیوس"وە، دەکەوێتە سەفەری گەران بەشوێنیدا تا پەیدای بکات. بەلام بە بە هیچ دەرئەنجامیک. وەختێک دەگاتە "دیلفی"، داوای ئامۆژگاری لە "ئەراکە"ی خواوەند دەکات. ئەراکە پێی دەڵێت: " لە

جیاتی گەڕان بەدوای ئەوروپای خوشکدا، باشترە واز لەو کارە بێنێت و دوای مانگایەکی سپی بکەوێت و لە کوێدا دەوەستیت و دەیەوێ ئیسراحەت بکات، لەویادا شارێک دروست بکات. کادمۆس مانگاکە دەبینێت و دەبینێت لە شوێنێکدا دەوەستێت، هاوەڵەکانی بانگدەکات بچن لەو دارستانە نزیکەی شوێنی حەوانەوەی مانگاکەوەیە ئاو بێنن تا سوپاسی "زیۆس"ی پێبکات. بەڵام سەرچاوەی ئاوەکە لەلایەن ئەژدیهای "ئارێز"ەوە کە خواوەندی جەنگی یۆنانییەکانە چاودێری دەکرێت. کاتێک پیاوەکانی کادمۆس نایەنەوە و ئەو خۆی دەچی بزانێت چیان بەسەردا هاتووە، دەبینێ هەموو پیاوەکانی کوژراون و بە ناچار خۆی دەکەوێتە جەنگی ئەژدیهاکە و لە دەرئەنجامدا دەیکوژێ.

لەو کاتەدا "بالاس"ی خواوەندی ئەسینا دادەبەزێتەخوار و فەرمانی پێدەکات، نیوەی دانی ئەژدیهاکە بچێنێت و نیوەی دانەکانی دیکە بدات بە "لایتیۆس". لە دندانی چەندراوی ئەژدیهاکەوە ، جەنگاوەرانێکی پێچەک سەوزدەبن و دەنێ دەر کە دەکەونە کوشت وکوشتاری یەکتری و تەنانەت جەنگی خۆیشی.

بۆیەش ئەوەی لە سیاسەتدا بەسەرکەوتنێکی کادمۆسیانە ناودەبرێت، هیچ شتێک نییە جگە لە چنینەوەی بەروبوومەکانی شکستی خۆ ئەگەر چی بڕیار بوو وەک سەرکەوتن بۆ خۆ تۆماربکرێت. ئەمە ئەو پەیامەیە کە ئەفسانەکە دەیگێڕێتەوە.

ئیستا ددانی چەنراوی ئەژدیهاکەی خۆ لە غەززەدا، نەک هەر گەورەبووە و هێزەکانی دیکەی دەووروبەری خۆی لووشداوە، بەڵکو لەو ئاستەداشدایە کە کێڵبەی خوێناوی خۆی لەجەستەی خودی ئیسرائیل گیرکردووە.

بەڵام بەرلەوەی قسەلەسەر "هەژدیها چاندن" و دانەگەورەبووکانی بکرێت، خودی غەززە جیگایەکی تایبەتی هەیە. ئەوەی کە چالاکی و جموجۆڵی سیاسی لەم کەنارەی دەریادا لە هەشتاکانەوە هەند گەورەیە کە مۆسادی ئیسرائیلی ناچاردەکات ئەو کارە بکات کە لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، غەززە لە دوای گەندەڵبوون و بەگەنکردنی ئیدارەی "فەتح"ەوە دەبێتە سەنتەری مقاوەمەت لە بەرانبەر ئیسرائلدا.

دەسەلاتی فەتح لە دوای بەدەسەلاتگەیشتنیەوە، فەرمانبەرێکی ئیداری ملکەچە و ئەو دەخە بەسەردەبات کە دەسەلاتی کوردی لە سەرەتای نەوەدەکانەوە تا ئەمڕۆ کردوویەتی.

غەززە ئەو سەرزەمینەیە کە لە پاش دەسەلاتگرتنەدەستی ئیدارەی عەرەبی خۆیەوە ، تالاوەکانی ئاپارتاید و دەسەلاتێکی راسیستی بە گۆشت و خوێنەوە تاقیدەکاتەوە و ئیدارەی حەماسیش لە بەیانامە دەرکردنی سەرکۆنەکردن بەولاوە، کارێکی دیکەی نەکردووە. تەنانەت لە چالاکی موخابەراتی ژێربەژێردا، زانیاری هەموو هیزە ئۆپۆزسیۆنەکانی

ژیردەسەلاتی خۆیان و ناوچەی غەززەیشیان داوەتە مۆساد.
غەززە لەمڕۆدا ، ئەو بەشەی دەرەوەی دەسەلاتی "فەتح"ە کە دەیەوێت پرسی ئینسانی فەلەستینی و ئاپارتاید لە گشتییەتی خۆیدا نەمێنێ.
ئەمە بەرھەمی دابراندنی غەززەیە لە ناوچەکانی تری فەلەستین. بە کورتیەکەی بەشێکی دابراوی تەوقدراو، ھەموو بناغە ستراکتۆری□کانی ئەوەی پێیدەوترێت کێشەی فەلەستین ، لە خۆدا کۆدەکاتەوە.
بەڵام ئایا ئەمە بەرھەم و چالاکی سیاسی "حەماس"ە؟
لە ڕاستیدا وەلام بە نایە. ستەم لەوێیەوە و لە بیست و چوار سەعاتدا چاولێک نانێ و حەماس لەوی بێت یان نەبێت، ئابڵۆقەدانی ئەم ناوچەیە نارەزایەتی دەکوڵینێت.
حەماس لەوێیە و سواری ئەم شەپۆلی نارەزایەتیانە بووە. ھاوکات ئینسان دەتوانێ ئەوەش بڵێ کە حەماس ئەم نارەزایەتییە کڵپەگرتووەی ناو غەززە بەو ئاراستەیەدا دەبات کە لەگەل ئەجێندای سیاسی خۆیدایە. بەڵام بوونی حەماس و نەبوونی، ئەم مافی موقاوەمەتکردنەی ھاوڵاتییان ل□ بەرانبەر سیستەمێکی راسیستیدا ناکرێ لەکەدار بکات و ھەڵویستییان بخاتە ژیر پرسیارەوە.
ئاماژەکان بەرەوە کوێ دەڕۆن؟
چۆڵکردنی غەززە بە مانای ھەڵبژاردنی ئەگەری ئاوەرەکردنی 2 ملیۆن ئینسان بۆ ئەوەی وەک ھەموو فەلەستینیەکانی تر لە کەمپەکانی ئاوارەیدا بژین. لە پراکتیکدا: یانی ھاتنەدی خەونی لە دەریادا نوققوومکردنی غەززە.
دەرھ□ینانی دانەکانی حەماس و تەسلیمکردنی ئیدارەی غەززە بە فەتح، دەکرێ ئەلتەرناتیق□کی گوونجاوتر بێت کە کۆمەلگای نەتەوەیی سەری ڕەزامەندی بۆ دەلەقێنێ.
دەرھ□ینانی دانەکانی حەماس و داگیرکردنەوەی غەززە لەلایەن ئیسرائیلەوە.
یان، تێوەگلانی ھەموو ناوچەکە لەشەڕیکی ماڵوێرانکەرانەدا.

لە ئیستادا خەونی نووقومبوونی غەزە، ھەر بە تەنھا خەونێکی ئیسرائیل نییە. زۆرن ئەو دەسەلاتانەی بە نھێنی ئەم خەونە دەبینن.
بەڵام غەززە لەوێیە، بە حەماس و بێ حەماسەوە. چونکە بنەما سەرەتاییەکانی سەرکوت و بێحورمەتیکردن بە ئینسان، لە ئاستە نێونەتەوایەتییەکەیدا لەسەر شانۆی غەززە و لە نیگای مندالانی دەست وقاچ پەڕیودا خۆی نمایشدەکات. دەڵێن: منداڵانی غەززە لەخەو ڕادەچڵەکن، نەلەبەر کابووسەکانی ناو سەریان، بەلکو لە ترسی ئەوەی لەبیریان چوو بێت ناوی خۆیان لەسەر قۆلیان بنووسن. ئەوان ڕادەچڵەکن و بە پەلە سەیری سەرقۆڵی خۆیان دەکەن. تا لە لەوە

دڵنیا ببنەوە کە لە ئەگەری بۆمبارانی مالەکانیاندا، کاتێک کەسێ جەستەی ژێرخاک و پەردووەکان دەردەکێشێ، بزانرێت کە کچ و کوڕی کێیە.
نەبینینی ئەم ستەمە سیستیماتیک و ئاپارتایدە ڕۆشنەی کە کەمایەتییەکی هاوڵاتییان دەیانەوێ لەسەر خۆیان و زۆرایەتی کۆمەلگای فەلەستین نەمێنێ، ڕەوایەتی قەتل و عامی غەززە نادەتە دەست هیچ کەسێک.
تەنانەت ئەگەر تەرەفەکی ئەم جەنگە حەماسیش بێت.
با ئەم وێنەیە کەمێک ڕۆشنتر بکرێتەوە.
گریمان چەند ڕۆژێکی بەر لە شانزەی سێی ساڵی 1988و ئیسلامییەکانی کوردستان و یەکێتی و پارتی هەلەبجە دەگرن و بەعسیش بە هەموو چەکێک شار دەخاتە ژێر گەورەترین ئابڵۆقەی ئابووریی و بۆردوومانی زەمینی و ئاسمانییەوە. بۆ هەڵوێستوەرگرتن لەبەرانبەر سیناریۆیەکی وەک ئەوەی سەرەوەدا کام هەڵوێست لە پلەی یەکەمدایە بۆ تاوانبارکردنی لایەنەکانی دەرگیر لە جەنگدا: گرتنی شاری هەڵەبجە لەلایەن یەکێتی و پارتیی و ئیسلامییەکانەوە یان کیمیابارانکدنی شارێک. بە بڕوای من هۆی کیمیاییبارانکردنی شارێک ناخرێتە تەرازووی کێششی سەربازیی بۆ گرتنی شارێک و هیچ کەسێکی خاوەن مو[illegible]ی سیاسیی ناتوانێت بڵێ ئەگەر ئەو هێزانە ئەو کارەیان نەکردایە، بەعسیش وای نەدەکرد. تەنها لە دەسەڵاتێکی فاشیستی دەوەشێتەوە کە بە شێوەیەکی دەستەجەمعی سزای سەدان هەزار هاوڵاتی بدات بەوەی چەند هێزێکی سیاسی بە پێی بەرژەوەندییەکی تایبەت شارێک دەگرن و دەوڵەتیش غازی کیمیاوییان بەسەردا دەڕێژێت. ئەوەی لە غەززەدا دەگووزەرێ هەمان شتە. دوو ملیۆن ئینسان خراونەتە قەفەسێکی داخراوەوە. بەوەی حەماس دەسەلاتدارێتی ئەم ناوچەیەی بەدەستەوەیە، هیچ دەوڵەتێک بە ناوی لێدان لەم دەسەڵاتەوە بۆی نییە تازەترین چەکەکانی سەردەم بەسەر ماڵ و منداڵی ناوچەیەکی دوو ملیۆنیدا ببارێنێت کە دەرفەتی هەڵهاتنیشیان لێسەندرابێتەوە. تۆ کاتێک وەک هاوڵاتییەکی کورد پێتوانییە دەسەڵاتی بەعس حەقی خۆی بوو شارێک کیمیاباران بکات بەوەی کۆمەڵێک چەکداری سەر بە گرووپێکی ئۆپۆزیسیۆن شارەکەیان خستۆتە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە، بە هەمان شێوەش ناتوانیت پێتوابێ ئیسرائیل حەقی خۆیەتی دوو ملیۆن ئینسان بخاتە ژێر چەکی فسفۆڕیی و سەرتاپای پێداویستییەکانی کۆمەڵگایەک لە بناغەوە هەڵتەکێنێت. یان پێتوابێت ئێمە جەنگی تێرۆریستەکانە وبا بەربنە گیانی یەکدی. لێرەدا بەرگ و ڕەنگی ئایدیۆلۆژی حەماس و یەکێتی و پارتیبوون مانایەکیان نییە. بەڵکو ئەوەی جێی سەرنجە، بە ڕەهینەگرتنی ژیانی دوو ملیۆن ئینسانە لە

شوێنێکدا بەوەی حەماس دەسەڵاتدارێتی ناوچەکەیە.
لە□م گۆشەنیگایەوە سەیری جەنگی ئێستای غەززە□ ن□کرێت، دەکرێ ببیتە بەشێک لەو لەشکرەی خەو بە نووقومبوونی غەزەوە دەبیین لە□ د□ریادا. یان خستنە ژێر چادریان لە□ بیابانی نێوان میسر و ئیسرائیلدا.
بەڵام غەززە□ ل□وێیە، چونکە بناغەکانی سەرکوت لە□ ئیسرائیلدا بە تەواوەتی خۆیەوە ئامادە□یی هەیە.

بەکر ئەحمەد
10,20 ,2023

Hamas, Israel och Palestina av Bitte Hammargren -1 ((aftonbladet.se

---

گالیلۆ، هێزی ڕاکێشانی زەوی.. بریا محمد همزە

هەموو زستانێک میری مەزنی توسکانی چەند مانگێکی لە□ پیزا بەسەردەبرد. مامۆستا تایبەتەکەی بەردەوام لەگەڵی دەڕۆیشت. ئەم مامۆستایە ناوی ڕیسی بوو وانەی بە کوڕەکانی میری مەزن و هاوڕێکانی دەوتەوە: ڕیسی هاوڕێیەکی خانەوادەی گالیلێو بوو مامۆستایەکی تایبەتی زیرەکی ماتماتیکیش بوو. جارێک یان دووجار ڕێگەی بە گالیلۆ دابوو کەلای دەرگاکەوە دابنیشێت و گوێ لەوانەکانی بگرێت. گالیلۆش زۆر حەزی لە□ ماتماتیک بوو. لە□ کاتی دەست بەتاڵی دا لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکرد و لە□ تاقیکردنەوەکانیدا بەکاری دەهێنا. لەساڵی 1585 دەبوو زانکۆ جێبهێ□□□ت، لەبەربێ پارەیی. چیتر هیوای بەوە نەمابوو تا ببێت بە پزیشک بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆر خەفەتی پێنەخوارد، ماتماتیک بیرۆکەیەکی نوێی پێبەخشی، ئەویش زۆر خۆشحاڵبوو لە□ ماڵەوە لێکۆڵینەوەی لەسەر بکات.
ڕیسی یارمەتی داو هەندێ کتێبیشی دایەو پێیووت: دەبێت ئەرخەمیدس و ئیوکلید بخوێنیتەوە: ئەگەرچی ماوەیەکی زۆر لەمەوبەر ژیاون، بەڵام ئێمە هێشتا کتێبەکانیان بەکادەهێنین. ئەرخەمیدس وەک تۆ وابوو هەمیشە سەرقاڵی ئەنجامدانی تاقیکردنەوە بوو. گالیلۆ پێکەنی ئەو

چیرۆکەکەی ئەرخەمیدس و گەرماوەکەی دەزانی. بەلایەوە باشترین چیرۆک بوو. ڕۆژێک پاشای سیراکوس ئەرخەمیدس بانگدەکات بۆلای خۆی و پێی دەڵێت، تکا دەکەم سەیرێکی ئەم تاجە بکە بزانە لەزێڕ دروستکراوە یان لە کانزای جۆراوجۆر؟ دەمەوێ بزانم لەبەرئەوەی پارەیەکی زۆرم پێداوە. ئەرخەمیدس تاجەکەی هەڵگرت وادەرکەوت لە زێڕ دروستکرابێت، بەڵام لەوەشدەچوو کانزای جۆراوجۆر لەناواخنی زێڕەکەدا بێت، چۆن بتوانێت بیدۆزێتەوە؟ پاشاکە پێیوت بڕۆ ماڵەوە و بیری لێبکەوە. هەندێ تاقیکردنەوەیان لەسەربکە خەڵک دەڵێن گوایە تاقیکردنەوەکانت زۆر زیرەکانەیە. ڕۆیشتە ماڵەوە و زۆر بە وردی بیری لێکردەوە. بەڵام وەڵامەکەی دەست نەکەوت تا دواجار هیلاک بوو، لەبەرئەوە چووبەرەو گەرماوی گشتی (حەمامی دەرەوە). لەلای ئاوی خۆشتنەکە وەستاو تەماشای کردهێشتا پڕنەبوو، پاشان چووە ناوی و ئاوەکە بە سەرەوە بەربووەوە. کاتێک لەناویا دانیشت لەپڕێکدا بیرۆکەیەکی بۆهات بەزمانی گریکی هاواریکرد: ئیوریکا دۆزیمەوە!.
ڕایکردە سەرجادەکە و بە پەلە ڕۆیشتەوە ماڵەوە. خەڵکەکەی سەرجادەکە سەریان سوڕما لەبەرئەوەی ئەرخەمیدس هیچی لەبەردانەبوو. مێشکی سەرقاڵبوو بەم بیرۆکە سەیرەوە، لەبەرئەوە لەبیری چووبوو جلەکانی لەبەربکات لەماڵەکەی خۆیدا چەند تاقیکردنەوەیەکی بچووکی ئەنجامداو پاشان ڕاستەوڕاست چوو بۆلای پاشا پێیوت گەورەم، وەڵامی پرسیارەکەتم دۆزییەوە ڕێمبدە تاقکردنەوەیەکت پیشان بدەم.
بڕێ زێڕوزیوی لەسەر مێزەکەدا دانا لەبەردەم دوو دەفردا پاشان دەستی پێکرد، تاجەکەی تێ کێشی چوار پاوەندە، ئەم توڵە زێڕەش چوار پاوەندە هەروەها ئەم توڵە زیوەش بەهەمان شێوە. بەڵام زێڕ قورسترە لەزیو، کەواتە دەبێت توڵە زیوەکە گەورەتر بێت، ئەی وانیە؟ پاشا وتی بێگومان. ئەرخەمیدس لێی پرسی باشە حەزدەکەیت یارمەتیم بدەیت؟ ئەم دەفرە گەورەیە پڕە لەئاو ئەگەر زێڕەکەی تیادابنێیت، بڕێک لە ئاوەکە دەتەدەرو دەچێتە ناو دەفرێکی بچوکتر. ئەو بڕە ئاوە بپێوە، بە پێی ئەم نیشانەیەی لەناو دەفرەکەدایە نەزۆر نەکەم.
ئەرخەمیدس زێڕەکەی دەرهێنا. ئینجا دەفرە گەورەکەی پڕکردەوە و دەفرە بچوکەکەی خاڵی کردەوە ئەمجارە زیوەکەی تیا دابنێ، کاتێک ئاوەکە هاتە دەرەوە بەهەمان شێوە ئەو بڕە ئاوەش بپێوە.
پاشاکەش بەوجۆرەی ئەرخەمیدس وتی، کارەکەی ئەنجام دا، ئەرخەمیدس بەردەوامی دا بە قسەکانی: ئێستا تاجەکە دەخەینە ناوی ئەگەر بەتەواوی زێڕبوو ئەوا ئاوەکە دەگاتە لای نیشانەری یەکەم، ئەگەر لە زیویش دروستکرابوو ئەوە ئاوەکە دەگاتە لای نیشانەری دووەم. تەماشایانکرد ئاوەکە لەنێوان دوو نیشانەرەکە وەستابوو، ئەرخەمیدس هاواری لێبەرزبووەوە : ئەوە وەڵامی پرسیارەکەتە:

تاجەکە بە تەواوی زەینەو زیویشی تەدایە. گالیلە ئەو چیرۆکەی بەدڵ بوو، دەیویست ئەو تاقیکردنەوانە بە خۆشی ئەنجام بدات.

•

شەڕی فەلەستین - ئیسڕائیل و داڕووخانی وەهمیی گەورەی مەساد.. فەرمان محەمەد

هێرشی لەناکاو بۆ سەر ئیسرائیل شکستی شۆککەری دەزگە هەواڵگرییەکان پێشان دەدات، کە ئەمە یەکێکە لە گەورەترین شکستەکانی هەواڵگریی ئیسرائیل لە دوای شەڕی یۆم کیپوری ساڵی ١٩٧٣ەوە؛ کە توانای هێرشەکە ناتواندرێت کەم بکرێتەوە یان بە زاراوەیەکی کەمتر بخرێتەڕوو.

وردبینیی هێرشەکە سیستەمی هەواڵگریی ئیسرائیلی شۆککرد، کە ئەمەش شکستی هەواڵگریی و بەرگرییە، کە نەیتوانیووە بەرگریی پێویست بە هاوڵاتیانی مەدەنیی ئیسرائیل دابین بکات. ئەمە جۆرێکە لە پیرڵ هاربەر و یانزدەی سێبتەمبەر بۆ ئیسرائیل، کە تا ئەمڕۆ واقیعێک هەبووە، بەڵام ئەم شکستە بەرەوڕووی واقیعێکی دیکەی کردینەوە. واقیعێک کە تێگەیشتنێکی دیکەمان پێدەدات لەمەڕ سیستەمی بەرگریی پێشکەوتوو و تەکنەلۆژیای سەردەم، لە هەمبەر هێزێک بە تاکتیکی کلاسیک و چەکی ئاسایی.

ئیسرائیل هەمیشە شانازی بە بەرگرییە سنوورییەکانی خۆیەوە دەکرد، کە هیچ چاوێک بەڕواڵەت نەتواندرێت بچێتە ژوورەوە، بەتایبەتی سیاج و دیواری پێشکەوتووی سنووریی و دیواری کۆنکرێتی لە نزیک غەززە، بەڵام لەم هێرشەدا دەیان چەکدار بە کەرەستەی زۆر سادەی جەنگ لە چەند شوێنێک لەڕێگەی ئاسمانیی، وشکانیی و دەریاییەوە دزە دەکەنە ناو سنوورە قەڵادارە قورس و سەختەکانەوە، کە لە پشوویەکی کورتدا وڵاتەکەیان بەئاگا گرت.

هێرشەکە دەزگەی ئەمنیی ئیسرائیلی لە دۆخێکی نائاساییدا ڕاشلەقاند و سەرکەوتوو بوو لە کاڵکردنەوەی پێگەی گەورە و بێوێنەی چەندین ساڵەی ئیسرائیل. بەرپرسانی ئیسرائیل بەهۆی ئەو هێرشە

بێوێنەیەی حەماس ڕووبەڕووی پرسیار دەبنەوە و پرسیار لەسەر شکستی دەزگەی هەواڵگریی بەناوبانگی مۆساد د□رووژێندرێت، لەکاتێکدا بەگوێرەی هەواڵێکی بی بی سی، ئیسرائیل خاوەنی بەرفراوانترین، زۆرترین بودجە و تۆڕی هەواڵگرییە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

شکستی دەزگە هەواڵگرییەکانی ئیسرائیل

شکستەکە زیاتر سەرنجڕاکێشە بەو پێیەی کە خزمەتگوزارییە ئەمنییەکانی ئیسرائیل، سەرچاوەیەکی بەرچاو بۆ چاودێریکردنی کۆمەڵگەی فەلەستین و لەنێویاندا حەماس، لەڕێگەی تۆڕەکانی سەرچاوەی مرۆیی و هەروەها تەکنەلۆژیای چاودێریکردنەوە تەرخان دەکەن. شکستەکە تەنیا لە کۆکردنەوەی هەواڵگرییدا نەبووە، بەڵکوو پێدەچێت بێتواناییەکی سیستماتیکی ه□ب□□ت بۆ کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتا هەواڵگرییەکان. لە کاتێکدا کە دەزگەکانی وەک مۆساد، فەیلەقی هەواڵگریی و دەزگەکانی ئاساییشیی لە ڕابوردوودا ستایشی سەرکەوتنەکانیان لێدەکرا، بەڵام ئەم ڕوودا□□ پرسیار و گومانی خستووەتە ڕوو. بەل□ بەرچاوگرتنی ناوبانگ، دووربینیی،ه□زموون، دەستکراوەیی و ڕەخساندنی ژینگەی نێود□□□تیی دەزگە هەواڵگرییەکانی؛ بە تایبەت مۆساد، ئێستا لەژێر پرسیاردان و هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرێتەوە.

هۆکارەکانی پشت شکستەکەی مۆساد

- قەبارە و خێرایی هێرشەکە؛ گەورەیی هێرشەکە لەگەڵ جێبەجێکردنی خێراییدا، میکانیزمەکانی بەرگریی ئیسرائیلی لە دۆخێکی خراپ و بێهیوادا هێشتەوە.
- بێتوانایی هەواڵگریی ئیسرائیل؛ بێتوانایی لە پێشبینیکردن یان بەر پەرچدانەوەی “ئۆپەراسیۆنی لافاوەکەی ئەقسا”، کێشەیەکی قووڵی چەسپاو پێشان دەدات، شارەزایانی هەواڵگریی و سەربازیی باس لەوە دەکەن کە نەیانتوانیووە بچنە ناو تۆڕی پلاندانانی ئاڵۆزەوە، کە لەلایەن حەماسەوە دارێژراوە.
- وەهمی ئەتۆمیی ئێران؛ هەندێک لە شارەزایان پێیانوایە کە ئیسرائیل ئەوەندە بە تەواویی سەرقاڵی بەرەنگاربوونەوەی ئێران و هەوڵەکانی پووچەڵکردنەوەی بەرنامە ئەتۆمییەکەی کۆماری ئیسلامیی بووە، کە حەوشەی ماڵەکەی خۆی پشتگوێ خستووە. ئەمە خەڵکی خستووەتە ناو هەستێکی ساختەی ئاساییشەوە.
- وردبینیی هێرشەکە؛ وردبینیی هێرشەکە سیستەمی

ئاگادارکردنەوەی ئیسرائیلی شۆککرد و پلانی وردی پشت هێرشەکە دەنیایی ئەوە دەدات کە هەم هەماهەنگ و هەم بە تەواوی چاوەڕواننەکراو بووە، کە ئیسرائیی لە زۆرترین حاڵەتی لاوازیدا گرت.

پاڵنەرەکانی پشت تۆفانی ئەقسا

گرژییەکانی پێش هێرشەکە، چەند مانگێک پێش ئەم هێرشە پڕ بوو لە گرژیی، کە لە پرسەکانی وەک تووندوتیژیی مزگەوتی ئەقسا و بەردەوامیی گەمارۆ و داگیرکاریی سەرچاوەی گرتبوو.

پلانی لەخۆودا گیران

ئیسرائیلییەکان بەشێوەیەکی نائاسایی لەخۆودا گیران، سەرەڕای ئەوەی ئیسرائیل یەکێکە لە بەهێزترین هێزی سەربازیی ناوچەکە؛ کامێرای ئەمنیی سەرسنوور، بوونی کارمەندانی هەردووک کۆمپانیای شین بێت و مۆساد لە مەیدانەکەدا، هەستەوەری وێنەگرتنی گەرمیی/جووڵەی پێشکەوتوو و تەنانەت سیاجکردنی سنووری ئاڵۆز، بەڵام هێرشەکە زیاتر شۆککەرە بەو پێیەی دوای ٥٠ ساڵ لە شکستی ئیسرائیل دێت لە هێرشێکی لەناکاودا، کە میسر و سووریا ئەنجامیاندا. بێگوومان دەزگەی هەواڵگریی پشکی خۆی لە بەرپرسیاریی هەڵدەگرێت. بەهۆی نەبوونی زانیاریی، سەرەڕای ناوبانگ، توانا و هەژموونی هەواڵگریی. ئەمەش گەورەیی، وردیی پلانەکە و بەتوانایی زیاتریی دەزگە هەواڵگرییەکانیان دەردەخات. هێرشەکە بەو ئامادەکارییە کراوە، کە زۆربەی ئەندامانی بزووتنەوەکە ئاگاداریی وردی پلانەکە و کاتی جێبەجێکردنی نەبوون، بەڵام بەشداریکردنی هەزاران چەکدار، ڕاهێنانی تووند و فراوانیی هێرشەکە و خەوتوویی دەزگە هەواڵگرییەکان، جیهانی ڕاچڵەکاند.
ئێلی مارۆن، سەرۆکی پێشووی هێزی دەریایی ئیسرائیل ئاماژەی بەوەدا، کە "هەموو ئیسرائیل لە خۆی دەپرسێت: کوا IDF، کوا پۆلیس، کوا ئاسایش؟ شکستێکی گەورەیە؛ پلەبەندییەکان بە سادەیی شکستیان هێناوە".
هەروەها ڕۆژنامەی تایمز ئۆفی ئیسرائیلیی لە زاری ئامۆس یادلین، بەرپرسی پێشووی هەواڵگریی IDFـەوە نووسیویەتی "هێرشەکە دەنگدانەوەکانی جەنگی یۆم کیپوری وەرگرتووە – هێرشێکی دیکەیە کە بە شکستی هەواڵگریی دیاری کراوەوە"، کە بە دەیان ئیسرائیلیی؛ دزەکردنە کوشندەکەی حەوتی ئۆکتۆبەر، یەکسەر یادەوەرییە ئازاربەخشەکانی جەنگی ئۆکتۆبەری ١٩٧٣ی زیندوو کردەوە.

پەنجەی تۆمەتی ئیسرائیل

بە زیادبوونی لێكەوتە ئەمنییەكان، ئیسرائیل پەنجەی تۆمەتباركردنی خۆی ئاڕاستەی تاران دەكات، بەهۆی ڕێكخستنی هێرشەكانی حەماس. ڕەنگە هێرشەكان لەدایكبووی توڕەیی بن، بە تایبەتی لە ڕەفتاری چەند مانگێكی هاوپەیمانیی نەتەنیاهۆ، لەوانەش ئیستفزازی مزگەوتی ئەقسا، بەڵام ئێران و ئەو هێزانەی كە پشتیوانیان دەكات، ئامانجێكی ستراتیژیی درێژخایەنتریان هەیە، ئەویش پووچەڵكردنەوەی ئاساییكردنەوەی پەیوەندییەكانی نێوان سعوودیە و ئیسرائیلە، هەنگاوێک كە ئەمریكا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا چەسپاندوویەتی، بەڵام لە چاوی ئێراندا فەلەستینییەكان لە دوا سپۆنسەری كاریگەرییان بێبەش دەكات.

فەرمان محەمەد

ئیتاڵیا/ زانكۆی بۆلۆنیا

شیعری (حەز)ی دڵكەش قادرم خوێندەوە.. لەتیف بێوار

ئەدیسۆن هەر وشەیەك بوو كردی بە دۆزەرەوەی ئەلیكتریك و رووناكی، كاتێك دایكی نامەی قوتابخانەی ە خوێندەوە كە لەبەر زیرەكی جێی نابێتەوەو نابێت چیتر بچێتەوە، لەكاتێكدا كە گەورە بوو دوای داهێنانەكەی راستی نامەكەی بۆ دەركەوت كە لەبەر تەمەڵی بووە!.

كەواتە وشە زۆر كاریگەرو گرنگە بۆ سەر پرۆسەی داهێنان و گۆڕانكاری، وەک نموونەی ئەو مامۆستایەی لەناو قوتابییە منداڵەكاندا ئاوات بەوە دەخوازێت بە نموونە مێژووی كەسایەتییەكی گرنگ ببینێتەوە لە داهاتوودا بە تەرو تەسەلی و دروستی لە دووتوێی پەرتووكەكدا نووسرابێتەوە، بەئاگا لەوەی دوای دەیان ساڵ قوتابییەك لەوانە بەو كارە هەڵدەستێت و مامۆستاش وەفاتی كردووەو ئاگای لە بەرەنجامی ئەو وتەیە نییە كە جارێك لە جاران لە پۆلدا دركاندوویەتی.

دوا دەركەوتنی فەرهاد پیرباڵ لە ڤیدۆیەدایە كە لەناو حەشاماتەكدا كتێبە چاپكراوە تازەكەی دەكێشێت بە زەوی داو دەڵێت:

دوازدە هەزار دینارى تەچووەو کەس بە هەشت هەزار لێم ناکڕێتەوە!
لای هەندێك ئەمە مردنی مەعریفە دەگەیەنێت و لای هەندێکی تریش کۆمیدیای واقیعی کوردییە.
بێگومان لە هەر دەورو زەمانێکدا وشە کاریگەریی خۆی هەر هەیە، بە نموونە من لە چاوخشاندنم بە باتەکانی ڕۆژی ٢٠/١٠/٢٠٢٣ی ماڵپەڕەی دەنگەکان زۆر شادمان بووم کە دەقی ((حەز))ی دەکەش قادرم خوێندەوە، وێڕای ئەوەی چەند ڕەهەندێکی لە خۆ گرتووە، نیشانەی ئەوەشە کە هێشتا هەست و وشەو جوانی گیانی تیا ماوەو بەیەکجاریی نەکراوەتە کاڵای دنیای سەرمایەداری و بزنس و ماهییەتی خۆی لە دەست نەداوە، هەرچەندە کەم تا زۆر دنیا بەرەو جەهل و نەخوێندنەوەو نامۆڕاڵی دەچێت، بەڵام دەکەش بە ئەوەی هیچ موکافەئەیەکی ماددی چنگ بکەوێت لە ماڵپەڕەی (دەنگەکان)دا ئەو هەوڵەی خۆی خستوەتە بەر دیدی خوێنەران، لە لایەکی تریشەوە دەبێت ئەوە بزانین کە هەموو وشەیەك دەخوێندرێتەوەو سەنگ و بەهای خۆی پێ دەدرێت و کەسانێکی ورد بین و عەوداڵی دنیای گیان و هونەرو ئیستاتیکا و ئەفراندن هەر دەمێنن و هیچ وشەیەك تێناپەڕێت بەسەریاندا کە خوێندنەوەی لە دەست بدەن.

((حەز))
تۆ ئاوازێکی غەمگینی بەسەر دوا هەنسکمەوە
هەنسکی من
ئاوازێکە لە میلۆدی بەفربارینەوە بەربەتەوە
نێو دوا دێڕی شیعرێکی شەرمنەوە
شەرمنی تۆ
دوا نیگای دەنگی ژیانەوەی سلێمانیی و
ترۆپکی حەزێکی شێتانە
ئای یادی بەخێر
من و تۆ خوێنی هوەیدا
کەوتە سەر نینۆکی پەنجەتووتەمان.
حەوشەی پشتەوەمان
کۆڵانێکی غەمگینە و دەمانباتەوە سەر خوانێکی حەزێکی شێتانە
شێتانە وەک توانە لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا.
سلێمانیی
دەکەش قادر

***بایۆگرافی دەق:**

گرنگی دەق لە درێژی و کورتیدا نیە، بەڵکو دڵکەش هەوڵدەدات لە دەقێکی کورتی ١٣ دێڕیدا زۆر رەهەندی جیاواز کۆبکاتەوە، راستە لە رووکەشدا سیمای قوتابخانەی رۆمانسی پێوەدیارە، بەڵام لە هەمان کاتدا دەتوانین شتانێکی تری لێ بفامینەوە، بگرە خوێندنەوەی واقیعی شاعیریشی تێدا بەرجەستە دەبێت، چ وەك تاکێکی تایبەت یان وەك تاکێکی گشتگیراو.

*

*کاکتەرەکانی ناو دەق:

چوار بوونەوەر دەجوڵێن لەم دەقەدا، شاعیر ناچارمان دەکات وەرچرخانێك بکەین بەلایاندا و مانایان پێ ببەخشین، یان بەدوایاندا بچین، ئەوانیش هەر یەك لە:

١- من: خودی هۆنەر.

٢- تۆ: کەسی دوێندراو.

٣- هوەیدا. کەسایەتی خوێناوی ناو دەق.

٤: سلێمانی، گەشە دەکاتەوە دیارە گەشەش دوای سیس بوون دێت- رەهەندی جیۆپۆلەتیکی.

*

*کۆدی نەست(حەوشەی پشتەوەمان):

یان دەتوانم بڵێم دنیای تاکی کوردی، بە دەسەڵاتدارو بێدەسەلاتەوە، رەنگە بێدەسەڵات بیکاتە رێگای ئاودیوبون و گەشتن بە مەبەستەکانی ئەودیوی ژیانی رۆژانەو رووکەش، دەسەڵاتداریش بیکاتە پانتاییەك بۆ شتنەوەی پارەو ئەنجامدانی تاوانەکان. ئەم پنتە جێی زۆر رامان و لەسەر وەستانەو جێگەی خۆی لە ئیعرابدا گرتووە لە ژیانی هەر یەك لە ئێمەداو هەر یەك بە جۆرێک لە یادەوەری و نەستماندا ماناو وێنەیەك دەبەخشێت و زیاتر رۆچوونی دەلالەت ل□بر□دا بۆ خوێنەران جێ د□ه□□بر□ت، هەرچەندە لەم دەقەدا خەمەکانی تاکی مێینە بە شێوەیەکی گشتی بەرجەستە د□ب□ن و خوێندنەوەیەکیشە بۆ باری س□س□ی□لۆژی و کەلتوورو جۆری بیرکردنەوەی تاکەکان و ژیانکردن لە واقیعی شاعیرداو بەربەستە کۆمەڵایەتیەکان.

*

*وێنەی شیعریی:

شاعیر توانیویەتی چەند وێنەیەك لە دنیای ئەندێشەدا دەربهێنێت و دەقەکەی پێ رووپۆش بکات، وەك ئەو کانزایانەی بە ئاوی زێڕ رووپۆش دەکرێن، بۆچی نا، خۆ مەگەر ئەمە بە گرنگترین پێکهاتە شیعریەکان دانرێت؟

لەو وێنە پر ناسۆرە وردبنەوە کە شاعیر دەرگای شیعرەکەی پێ واڵا دەکات:

(تە ئاوازەکی غەمگینی بەسەر دوا هەنسکمەوە)
ئەگەر هەنسك بە تەنێك یان جەستەیەك لێك بدەینەوە كە خۆی لە خۆیدا بەرەنجامی گریانەو گریانیش نیشانەی ناسۆرو نەهامەتی و خەمگینییە، كە زۆربەی تاكی كوردو بەتایبەتی ڕەگەزی مێ لەگەڵ رووبەرربوونەوەی ویست و حەزەكانیان بە واقیع دوچاری دێن، دیارە كە لیرەدا (ئەوە) كە دەبێتە ئەم ئاوازە خەمبارە بەسەر دوا هەنسكی شاعیرەوە، كە وێنەیەكی جوان و گونجاوە لە هەردوو رووی مەجازو واقیعەوە.
بەڵام بە پێچەوانەی وێنەكەی ناو دێڕە شیعری(دوا نیگای دەنگی ژیانەوەی سلێمانیی) ەت، كە لیرەدا نەنگییەك هەیە لە خولقاندنی ئەم وێنەیەو گونجاندنی (نیگا ی دەنگ) پێكەوە، چونكە دەنگ لە خەیاڵیشدا جێی نابێتەوە كە بدرێتە پاڵ نیگا و بەرجەستەی مانایەكی مەجازی بكات، لام وایە بەم جۆرە ەواوتر دەبوو:
(دوا نیگای ژیانەوەی سلێمانی)
*
***وشەسازیی:**
شاعیر لەم ١٣ دێڕەدا چەند زاراوەیەكی دووبارە كردووەتەوە وەك:
(هەنسك، شەرمن، حەزەكی شێتانە، بەڵام ئەوەی جیی باسە ئایا ئەم شیعرە كە بە شێوەیەكی سروشتی لە ناخی دانەرەكەیەوە هەڵقوڵیوە لە بەهای شیعرەكە كەم دەكاتەوە؟ یان جەختكردنەوەی شاعیر دەنوێنێت لەسەر ئەوەی كە خوێنەر زیاتر لێیان رابمینێت؟
وێڕای ئەوەی لێرەدا (دەمانباتەوە سەر خوانەكی حەزەكی شێتانە)بەر هەڵەیەكی ڕێزمانی دەكەوین، كە دەبوو بەس حەز/ پاشگری (ەكی)ببوایە چونكە (خوانەكی)شی هەر دەگەڕێتەوە سەر حەزەكە، كەواتە دەبوو ئاوهای لێبهاتایە:
(دەمانباتەوە سەر خوانی حەزەكی شێتانە).
*
خاڵبەندی و ڕێنووس:
وەك چۆن لە تاقیكردنەوە رەسمییەكانی خوێندنگاو زانكۆكاندا ١٠%ی نمرە لەسەر خاڵبەندی و ڕێنووس دادەنرێت، هەرواش لە شیعردا ئاسانكاری بۆ خوێنەر دەكات لە تێگەشتنی ماناو نەرمی بە زنجیرەبەستی كۆپلەكان دەدات.
بۆ نموونە ئەم دێڕە(ئاوازەكە لە میلۆدی بەفرباریندەوە بەربەتەوە) پەیوەستە بە دێڕی دوای خۆی(نەو دوا دێڕی شیعرەكی شەرمنەوە)بۆیە داشێك دوای وشەی شەرمنەوە- ببوایە باشترو رەوانتر دەبوو لە رووی (بەیان)ـەوە.
پێلەپێلكردنی شاعیرو پێداچوونەوەی دەق دوای یەكەم رەشنووس كێشەیەكە زۆر شاعیر پێوەی گیرۆدەیە، ئەم دێڕەش (شێتانە وەك توانە

لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا) زەحمەت لای خوێنەر دەسازێنێت تا لەهەڵە ڕێنووسیەکە تێبگات و وشەی (توانە) راست بکاتەوە و بیکات بە (توانەوە)، جگە لەمەش دانانی خاڵ پێش ئەم دوو رستەیە بۆ کێشەی تەکنیکی کۆپی و پەست دەگێڕمەوەو هەڵەی شاعیر نەبێت:
کەوتۆتە سەر نینۆکی پەنجەتووتەمان.

شێتانە وەک توانە لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا.
*

دواپەیام:
هیوای سەرکەوتن و بەردەوام بوون بۆ شاعیر دەخوازم و دەتوانم بڵێم هەموو کۆشش و کارێکیش ماdد□ی لە پشتەوە نییە وەك هەندێك کەسی چاوچنۆك دنیا هەر لەو سۆنگەیەوە دەبینن، بەڵکو ئەم گەردوونە زۆر لەوە بەرفراوانترە لە بەرژەوەندی ئابووریدا لە تیغ و چواچێوەی بدەین، لەکاتێکدا کەسانێك توشی هەڵدیرو تاوان بوون بە هۆی پارەوە لە ژیانداو نەرێنیانە بیر دەکەنەوەو دەجوڵێن، بەڵام لە لایەکی ترەوە نموونەی پرشنگداری وەك شاعیر هەن کە بایەخی دنیای گیان و ئەدەب و هەست و نەست و دەربڕین و وشە لایان هەر داینەمۆیەکە کە دەیانجوڵێنێت لە ژیانداو بیدەنگ دۆش دانامینن بەرانبەر سەختییەکان و لە دوتوێی وشەو زاراوەکاندا خۆیان دەدۆزنەوە و هەوڵی داهێنان دەدەن، ئەمش جۆرێکە لە هۆشیاریيو مەعریفەت و رۆشنبیریی، کە سەرقاڵ بوونی تاکەکان دووریان دەخاتەوە لە بۆشبوون و بوونە سووتەمەنی جەهل و درێژەپێدەری قەیرانە جۆراوجۆرەکان کە وادەزانین هەر کەسانی نێو دەسەڵات لێی بەرپرسیارە، بەڵام لە راستیدا مەنجەڵ سەرقاپی خۆی دەدۆزیتەوە، هیچ میللەتێکی هۆشیاریش بوونی نییە فەرمانڕەای گەلۆر بیبات بەڕیوە.

سەرگەردان.. شیعر: ایرج جنتی عطایی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

لە ئازاری ڕێگا ، شەکەتی
گەیشتن و نەگەیشتن
هەڵکێشان و هەڵنەکێشانی

ئاخێک بۆ گەیشتن
غەمی سەرگەردانیم
ڕاستگۆیانە بە تۆم ووت
ناوێک کە " نهێنی شەو " م بوو
عاشقانە بە تۆم ووت
گەر ئازارێک لە جەستەما بوو
گەر " پێ " یەکانم سڕ بوون
هەر زوو بە تۆم ووت
گەر دەردم دێرین بوو
منی سەرگەردانی ساکار
تۆم بە ڕاستگۆ زانی
ئەمە بۆم شکست بوو
لەگەڵ ئەوەشا
تۆم بە عاشق زانی

بە درێژایی ڕێگا
کە ئاسۆ بەرامبەرم بوو
حەماسی تۆ ، ووزەی ڕێگەی من
ناوی تۆ ، " هاوسەفەر"م بوو
منی دڵ شووشە لەهەر شوێنێ
کە شکانن بوو ، شکەستم خوارد
لە ژێر کۆڵە شاخی غەم
هەر دانیشتن بوو کە دانیشتم
لاوازیی و بە پێ ڕۆشتن
عەشقی تۆی برد لە یادم
هاواری تۆم کرد و دووبارە
بووم بە خوێنی ناو دەماری ڕێگا

سەرەڕای هەڵاوی شێ ی "با"
لە دەشتایی ناوەڕاستی هاوینا
قامچیەکانی دەستڕێژ
لە چلەی زستانا
نەیانتوانی ، نەیانتوانی
" کینە "م لێ بسێنن
لە منی شەکەت بووی شەکەت
حەماسی ڕۆشتنم لێ بسێنن

ئێستا ک□ گەیشتوومەتە ئێرە

پڕە لە چیرۆک بۆ ووتن
پڕ لە نیازی تۆ
بۆ ئاخ هەڵکێشان و گوێ گرتن
تۆ بۆ خودی خۆم غەریبی
بە جیا لە غەمم ئەتبینم
خۆم پڕ لە گۆرانی
تۆ بێ دەنگ ئەبینم

کێ دەنگتی یا بە مانگ
کێ مانگی لێرەوە برد ؟
کێ ناوی تۆی یا بە خۆر
کێ خۆری یا بە هەور؟
لێم گەڕێ بۆ خۆم بم
هاودەنگی گۆرانییەک بە
لە گەڵ" زنجیر"ی ئەمشەوا
هاودەنگ بە
و
ڕزگار بە....

راپەڕینی جەماوەری لە ئێران و ب□راوەی ستراتژیکی!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

چاوخشانێک بەسەر ساڵێک راپەڕینی جەماوەری لە دژ بە دیکتاتۆری□ت لە ئێران!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

لە ساڵی ١٩٧٩ کە دیکتاتۆری□تی ح□م□□زاشای پەهلەوی لە لایەن خەڵکی ئێرانەوە رووخێنرا، ئەستەم بوو وابزانین کە پاشماوەکانی ئەم دەسەڵاتە جارێکیتر لە دژی خەڵکی ئێران بێنەوە گۆڕەپانەکە و لایەنگری بکەن لە دەسەڵاتی دیکتاتۆری□تی مەزهەبی. بەڵام بەداخەوە لەم راپەڕینەی ئێستادا ئەوە روویدا و ژەهری خۆیان ڕژاندە ناو

ڕاپەڕین. هەی ئەم کارە چ بوو؟
لای هیچ کەسێک شاراوە نییە کە پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا بە ملیارەها دۆلار لە موڵک و ماڵی خەڵکی ئێرانیان دزی و چوونە وڵاتانی ڕۆژئاوا و لە پێنج دەیەی ڕابردوودا بەو داراییە دزراوانەی خەڵکی ئێران بوو کەوتنەوە سەر پێ!
نا با دەسەڵاتی پاشایەتی و نا بە دەسەڵاتی مەزهەبی!
هەروەک لە ساڵانی دواتر و تا ئەمڕۆش بە ڕوونی بینراوە کە دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی، لەسەر هەمان میراتی دیکتاتۆرییەتی حەمەڕەزاشای پەهلەوی پێکهاتووە و موڵک و ماڵی خەڵکیان تاڵان و بە سەدان هەزار کەسیان بێ ماڵ و حاڵ و ژمارەکی زۆریشیان کوشتار کردووە. کارنامەی ٤٤ ساڵەی ڕابردووی دەسەڵاتی ئایینی بەڵگەنامەی حاشاهەڵنەگری ئەو ڕاستییەیە کە هەر دوو دیکتاتۆرییەتی شا و دیکتاتۆرییەتی ئاخوندی تەواوکەری یەکتر و دوو دیوی دراوی سیستەمی دیکتاتۆریین و هەڵکارەکی هاوبەش و دانەبڕاویان لە دوژمنایەتیکردنی گەلدا هەیە لە ئێراندا. هەر بۆیە دەبینین لە کات و ساتە دژوار و مێژووییەکاندا، بە پشتیوانیکردنی هەندێک کۆڕ و کەمەڵەی کۆلۆنیالیستی، دەبنە یارمەتیدەری یەکتر بۆ ئەوەی ڕێگە نەدەن گەل بگات بەو ئاوات و خواستەی لە مێژینەی هەیەتی!
ئەوەی لە ئاستی نەتەوەیی و ناوچەیی کەدەنگی لەسەرە، "نەگەڕانەوەی چەرخی زەمەن" و "شۆڕشی نوێی دیموکراتیکی خەڵکی ئێرانە" بە تایبەتی لە دوای ڕاپەڕینی ئەمجارەدا. هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە خەڵکی ئێران بوێرانە دروشمی "نا با دەسەڵاتی پاشایەتی و نا بە دەسەڵاتی مەزهەبی" یان پێکەوە بەرز کردەوە.

ڕابردوویەکی ڕاست و درووست!
خەڵکی ئێران هەرگیز لە ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی حەمەڕەزاشا پەشیمان نەبوونەتەوە. ئەوان هەمیشە لە "شۆڕش"دا بوون بە ئەستایشەوە بە ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران و سەرەتای سەرکوت و کوشتار، کەڵەیان نەداوە و دەستبەرداریش نابن. ئەمەیش پرسێکی یاسایی و سروشتیی بزووتنەوەی گەلانە لە پێناو گەیشتن بە سەرکەوتن لە بەرانبەر دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکاندا. بەڕێز مەسعوود ڕەجەوی لەو بارەوە دەڵێ: "ڕاپەڕین و ڕاپەڕینی زیاتر و هاوکات بەرەنگاربوونەوە، واتا ئاگردان و هەنگاونان و دواجار ڕووخاندنی دەسەڵات". ئەمە سروشت و نەخشەڕێگا و دواچارەنووسی ئەو خەبات و شۆڕشەیە کە لە ٤٢ ساڵ لەمەوبەرەوە سەری هەڵداوە و بە زۆرێک ئاگرە سوورەدا تێپەڕیوە. ئەو شۆڕشەی کە بە ڕووباری بە خرۆشی خوێنی شەهیدانیەوە، بەردەوامە، شکۆمەندە، سوورتەنە، سەر هەڵدەدات و

دە پشکوێت لە هەموو شوێنێکدا. ئەمەیە رێگای سەرکەوتن”.

رۆڵی ژنان لە راپەڕیندا!

یەکێک لە لایەنە جیاکەرەوەکانی راپەڕینی ئەمجارە لە بەراورد لەگەڵ راپەڕینەکانی پێشوو، رۆڵی “ژنان”ە لە گۆڕەپانی سیاسی و بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتدا. راستییەک کە موقاومەتی ئێران لە ساڵی ١٩٨٩ەوە بە دیاریکراوی “کەشف”ی کردووە و خستوویەتیە بواری جێبەجێکردنەوە و ئێستایش لە ریزی خەبات و بەرخۆداندا کاری پێدەکات وەک گۆڕانکارییەکی گەورە لە ریزەکانی موقاومەتدا. لەم پەیوەندییەدا بەڕێز رەجەوی دەڵێت: “لە راپەڕینی ساڵی رابردوودا پێگەی ژنان بە تێکشکانی ئاستەنگەکانی فیۆدالی-ئاخوندی بەرەو ئەوە دەچێت کە خوێندنەوە و لێکدانەوەی چینایەتی و روانگەی چەوسێنەرانە تێپەڕێنێت و پێگەی راستەقینە و پێویستی خۆی بگرێتەوە”. موقاومەتی ئێران بە پێچەوانەی تێڕوانینە شکڵی و کاڵاییەکان بە پێگەی ژنان، پێوەری شیاو و شایستەی ژنانی لە گۆڕەپانی پراکتیکی کۆمەڵایەتی و لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتدا دۆزیوەتەوە.

پێگە و بایەخی هەر کەس و بزووتنەوەیەک لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتدا، بەقەدەر ئەو نرخەیە کە لەم رێگایەدا پێشکەشی دەکات. بەڕێز مەسعوود رەجەوی لە پەیامی ئەمدواییەیدا وتی: “بە ئێمە، پێوەر، خەبات و خۆڕاگرییە لە بەرامبەر ستەمکاری و کۆلۆنیالیزم و کۆنەپەرستیدا. دژ بە دیکتاتۆرییەت و دژ بە وابەستەیی و دژ بە چەوسانەوە”. کەوایە ئەڵتەرناتیفی راستەقینەیش، هەڵقوڵاوی خەبات و بەرخۆدانە لە بەرانبەر دیکتاتورییەتدا کە پێی لە ناو شەقام و دڵی لە ناو خەڵکی ئێراندایە. سەردەمی وتەی زارەکی و دووبارەبوونەوەی پەیتاپەیتای دیکتاتۆرییەت و وابەستەیی لە ئێران بەسەر چووە و لەگەڵ سروشتی ئازادی و سەربەخۆییدا ناکۆکە و لە کۆمەڵگای ئێراندا هیچ کڕیارێکی نییە. لە راپەڕینی ئەمدواییەی خەڵکی ئێراندا جارێکیتر سەلمێندرا کە پڕوپاگەندەکارانی دیکتاتۆرییەت و وابەستەیی لە ئێران، بە ئابڕووترن لەوەی بە دروشمی رەنگاوڕەنگ و بریقەدار بە شتێک بگەن!

بە وتەی رێبەری شۆڕشی نوێی خەڵکی ئێران، ئەڵتەرناتیف وەک بینایەک وایە کە پێویستی بە خشت و کەرەستەی خۆیەتی و یاسامەندیی خۆی هەیە. بە تەپ و تۆزکردن و ئیدیعاکردن دروست ناکرێت. قسەی روون لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە کە سیستەمی دیکتاتۆرییەت لە ئێران خۆی لە خۆیدا ناکەوێت. بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەت و درووستکردنی ئەڵتەرناتیف، پێویستی بە تێچوو و رێکخستن و هێز هەیە. رژێمی دیکتاتۆری لە ئێران بە چاوبڕین لە لایەنانیتر ناڕووخێنرێت. دەبێت

قۆڵی لێ هەڵکەیت و سینگت بکەیتە قەڵغان بۆی. باجەکەی بدەیت و خۆتی بۆ ماندوو بکەیت و هەوڵی بۆ بدەیت!

توندوتیژی یان رق و قینی پیرۆزی گەل!
ئەزموون سەلماندوویەتی ئەوانەی داوا لە خەڵکی ئێران دەکەن کە خۆیان لە توندوتیژی دوور رابگرن و رق و قینی پیرۆزی گەل بەرامبەر بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری بە"توندوتیژی" ناو دەبەن، هەر ئەوانەن کە دوورن لە "شۆڕش" و "خەڵک" و بەم قسانە دەیانەوێت پێناسە و سروشتی خۆیان بشارنەوە. خەڵکی ئێران باش لە بیریانە کە "چۆن و بۆچی" خومەینی دژایەتیی خەباتی چەکدارانەی کرد لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت شا و، لە ژێر دروشمی "هەموومان پێکەوە" رێبەڕایەتیی شۆڕشی بە تاڵان برد و دەسەڵاتێکی دیکتاتۆرییەتی دڕندەتری بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپاند.

ستراتیژی راست و دروست و پراکتیکی!
وەک چۆن بەرەنگاربوونەوەی سیستەمێکی دیکتاتۆری زانستە، ستراتیژی بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆریش بابەتێکە بە "کەشف کردن" و دۆزینەوە. سەرکەوتن بەسەر دیکتاتۆرییەت کاتێک مەیسەر دەبێت کە بەپێی ئەم پرەنسیپە بێت. ستراتیژیی (شانەکانی شۆڕش) لەو پرەنسیپەوە وەرگیراوە. ئەگەر رووخاندنی دیکتاتۆرییەت و دامەزراندنی دیموکراتییەت "بژاردەیەکی مومکین"ە، ئەوا بە دڵنیاییەوە لەسەر بنەمای ئەم "کەشفکردن"ەیە!
لە ژێر رۆشنایی ئەم کەشفکردنەدایە کە "خەباتی چەکدارانە و شۆڕشگێڕانە" لە دژی دیکتاتۆرییەت لە ئێران، پێویستە و دەبێت بە ئەرێنی وەڵام بدرێتەوە. چونکە سروشتی "چەکدارانە" و "شۆڕشگێڕانە"ەکەی، لەلایەن دیکتاتۆرییەتەوە بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپێنراوە و هەر کەسێک و بزووتنەوەیەک دڵی بە گەل و نیشتمان لێبدات، پێویستە بە کردە کاری بۆ بکات و لە تانە و لۆمەی سازشکاران نەترسێت و سڵ نەکاتەوە. هەر کەمتەرخەمی و دواکەوتنێک لەم تێگەیشتن و کەشفکردن و کارکردنەدا، بە سوودی دیکتاتۆرییەتە!
خەڵکی ئێران ئەم راستییەیان بە ئەزموون کردووە. هەربۆیە لە سەر شەقامی خەبات و شۆڕشدان و لە شێوەی (شانەکانی شۆڕش)دا بەرامبەر بە دیکتاتۆرییەت وەستاون. "بەستنەوەی سیاسەت بە شەڕافەت"یش بەرهەمی راستەوخۆی ئەم تێڕوانینەیە کە لە مێژوودا (نەمری) و (ئایندە) بۆ خۆی تۆمار دەکات.
کەوایە براوەی ستراتیژیی راپەڕین لە دژی دیکتاتۆرییەت لە ئێران، (موقاوەمەتی ئێران)ە، کە تیایدا هەم ژنان رۆڵی سەرەکییان هەیە و

هەمیش لەسەر بنەمای ستراتیژێکی دروست دامەزراوە کە رەگ و ریشەی لە ناوخۆی ئێران داکوتیوە و توانیویەتی هەر لە سەرەتاوە خۆی لەگەڵ راستییەکان رێک بخات.

کۆتایی

میمی پاشگر و منی پیاو.. ناڵە حەسەن

١
من نامەوێت
ڕوخسار و جەستەم بگۆڕم و
خۆم بکەم بە ژن
بەڵام حەزدەکەم
منی پیاو
بە خەیاڵ و مێشکی ژن
بیربکەمەوە و شیعر بنووسم
بە چاوەکانی ژن بڕوانم و
بە هەستەکانی ژنیش خەون ببینم
٢
کاتێک
لەسەر سەکۆیەکی بڵندەوە
بە دەنگێکی نێرینەی گڕەوە
لە نێو گوتارەکانم دا دەڵێم
(ژنەکەم ، ئۆتۆمبێلەکەم ، خانووەکەم ، دەمانچەکەم ،
قاسەکەم ، سامانەکەم
کورسییەکەم ، تاجەکەم ، دەسەڵاتەکەم …. !)
منی پیاو
خۆم وەک کۆیلەیەک دێتە بەرچاو
کۆیلەی کاڵا و کۆیلەی زەوی و
کۆیلەی شتومەکە بێ گیانەکان
بۆیە ڕقم لە میمی پاشگر و

لە هەموو میمەکانیتر د□ بێتەوە
٣
کا تێکیش
ئەم هەموو جەنگ و خوێن و
کوشتن و مردن و
تاریکی و تێنوێتی و
برسی□تی و کۆچکردنە دەبینم
منی پیاو
خۆم وەک دڕندەیەک دێتە بەرچاو
بۆیە ڕقم لە پیاوبوونی خۆم دەبێتەوە
٤
شەرمەزارم
کە نەمتوانی وەک مرۆڤ
عاشقانە بژیم و
لەگەڵ کوڕ و کچە دڵ پڕ ئومێدەکان
دەست بخەینە ناو دەستی یەکتری و
بەدەوری مەشخەڵی ئاگرێکی گەش
سەما دا بەستین و
گۆرانییەکانی موحیبەت و
سروودەکانی ئازادی و
بەستەکانی خۆشەویستی بڵێینەوە
٥
چاو بەرەوژێرم
کە نەمتوانی وەک مرۆڤ بژیم
بە هەورازەکانی جوانی هەڵگەرێم و
هەر لەشوێن خۆم
لەنێو
گۆمە شینکە پڕ قەوزەکانی ناشیرینی مامەوە
بۆیە دەمەوێت
منی پیاو
لەنێو کیشوەری میمی پاشگر و
لەنێو نیشتیمانی پیاوەتی خۆم بڕۆمە دەرەوە !

ئۆکت□ بەری

٢٠٢٣

ببـەخشە، من بە سەرۆکت نازانم..
شیعری/ نەوزاد بەندی

لە شارێکایت ،
کارەبای تیا نییە و
لە هەموو جێیەکیش زیاتر ،
خەڵکی بە کارەبا ئەمرن..
شەقامێکی تێدا نیە لە سەد لاوە
ب□ بڕەی پشتی نەشکابێ و
لە هەموو جێیەکیش زیاتر
خەڵکی ئۆتۆمبیل لێ ئەخوڕن ..
تۆیش هەر ڕۆژەی ،
بە ک□ تنێکی تازەوە دەردەکەویت و ..
ئەیشتەوێ پێت بڵێم سەرۆک ؟
کەی لە پۆستی سەرۆکایەتیی تێر ئەخۆی ؟
ئێمە دەمێکە لە پۆستی
هاووڵاتیبوون تێر بووین و ..
ڕەحمەت ئەنێرین بۆ ئەوەی
کە زوو سەری خۆی
هەڵگرت و ڕۆی ..
کەی لە چاکەت و بۆینباخ
پەست ئەبیت و
لە تی شێرتێکا ، نەفەسێ
بە هەردوو بن باڵت ئەدەی ؟
بە غەبغەبەی سوور هەڵگەڕاو
بە هەردوو بنڕانت ئەدەی ؟
ئێمە دەمێکە چاکەت و
بۆینباخمان سەد جار بە نەفرەت کردووە ..
ئێمە دەمێکە هەر کەسێ بەم هاوینە ،
لە قات و بۆینباخایە ،
لەلامان وەکو دارتووە
لەلامان وەکو مردووە ..

★ ★ ★
بێزار نەبووی
لە دەرکەوتنی ڕۆژانەت
لەسەر شاشەی ڕۆژنامە و
لاپەڕەی تی ڤی ؟
بێزار نەبووی لە هەڵەی گەورەی سیاسی و ..
ڕێزمانی و ..
هەڵوەراندنی
پەڕ و باڵ و
موچە و ماڵ و
وەزع و حاڵی هاووڵاتیی ؟
بێزار نەبووی لە هەزار جار
کوشتن و
دیسان کوشتن و
کوشتن و دیسان کوشتنەوەی
مێگەلێ بێجگە لە لاتیی
نەیدیوە ساڵێکی هاتیی ؟
بێزار نەبووی ،
لە ملیۆنەها کۆمێنتی پڕ لە جنێو ؟
لە هەزارەها پەتپەتێن ..
لە هەزارەها خەتخەتێن ؟

★ ★ ★

بێزار نابن ..
سەد ساڵی تر ، بێزار نابن ..
نە لە زێرابی نەوت و غاز ..
نە به دۆنم خاک فڕاندن ..
نە لە لاسایی دیکتاتۆرەکانی مێژوو ..
کە ووشک بوونەوە و با بردنی وەکو مێروو ،
هیچ فێر نابن …
بێزار نابن ..
هەزار ساڵی تر هەڵمژن ،
داهاتووی میللەتێکی خێر نەدیو ..
بیکوژن ڕۆڵەی گەلێکی
لەوەتەی هەیە دڵتەزیو ..
بێزار نابن ،

ملیۆنێ ساڵی تریش ،
لە تێكدانی گوزەران و
ئەدەب و هونەر و جوانی ..
تێرنابن و ..بێزارنابن ..لە وێرانكردنی ئاوەدانیی ..
تێر نابن و بێزار نابن ،
لە سەرھەلگرتنی سەدان ھەزار گەنجی خەمبار و دڵشكاو ..
لە خنكانی سەدەھايان ..
له خۆ كوشتنی سەدان لاو ..
* * *

بەڵام ئێمە زۆر بێزار بووين ..
بێزار بووين لە زاراوەكانی دەسەڵات ..دەستە ..ئەنجومەن
..كۆمپانيا .. حيزب .. تاوەری چۆڵ و ھۆڵ ..
شانە ..خانە .. بزووتنەوە ..
ڕێكخەر ..ڕابەر ..
بێزار بووين لە ناوەكانی حوكمەت ..كابينە .. بودجە .. سروود
..پڕۆژە ..
ھەواڵی قۆڕی بە پەلە ..
لە ناوی سەرۆك ..
لە پێشگری فەخامەت ..
لە پاشگری خوا بيهێڵێ ..
لە كادر و .. لە ئەندام و ..
چالاكوان و پەرلەمانتار ..
لە كەناڵ و بێژەر و ڕاگەياندن ..
لە گومرك و لە نەوت..لە غاز ..
لە ووشەی خاڵی سنووريی ..
سەركردا□□تی.. لە وەزير ..
لە ھەڵبژاردن ..
لە دروشمی بريقەدار ..
بێزاربووين و ئەڕشێينەوە ،
بە بينينی لاندكرۆزەر ..
ڤێلا ..لەگزس ..
تاوەر ..مۆڵ .. مليۆنان دۆلار ..
لە شەڕی پارتی و يەكێتی
لە شەڕی سۆفی و سەلەفی ..
ل□ ش□□ باڵ ..
بێزار بووين لە ھەموو شتێ ..

هەمووی هەڵگرن بۆخۆتان ..
بەڵام توخوا کەی تێر ئەبن ؟
چ ساڵێ ئینتەلا ئەکەن ؟
کەی ئەڕۆنە هەوای خۆتان و ڕا ئەکەن ؟
بەڵام
هەرچی سەروەتی دنیایە ،
هی ئێوە بێ ،
نە تێر ئەبن
نە بە سەرۆکتان ئەزانین ..
گەر ڕۆژانە پەنجا نووسەریش تیرۆر کەن ..
شەق لە سەری خوێندکار هەڵدەن ..
مامۆستا بکەن بە فتبۆڵ ..
هەر بە سەرۆکتان نازانین ..
هەرچی ئەڵماسی دنیایە ،
بە گەردنی مێینەکانتانەوە بێ،
کەسمان پێیان ناڵێین خاتوون ..
هەرچی سوپای دنیا هەیە ،
لە چوار دەورتان ئێشکگر بن ،
شەوێ بە ئارامیی نانوون ..
چونکە ئەزانن ..
چاک ئەزانن ،
نەک هەر میللەت ،
درەخت و بەردیش
بێزار بوون ..
ناچارم دیسان پرسیار کەم ،
کەی بێزار ئەبن ،
لە سەفتە دۆلاری دزراو
لە ڕشتنی خوێنی دیل ..
دزینی موچەی فەرمانبەر ..
ڕاگرتنی ڕەوڕەوەی ئەدەب و هونەر ..
فرۆشتنی ڕەوشت و دین ..
خاک ..
هیوا ..
ئاوات ..
زانست ..
ئاڵا ..
کورد ..

ڕێزمان ..
شەرەف ..
کەرامەت ..

لێکترازان لەنێوان تیۆرو پراکتیکدا.. حەیدەر عەبدولرەحمان

بۆ یەکەمجار لەساڵانی هەشتاکان بوو، لەئەکەدیمیای هونه ره جوانه کانی بەغدا(دانا ڕەئووف)م وەك گەنجێکی تینوو بۆ شانۆ ناسی، جارجارەش لەپەراوێزی نمایشێکی قوتابیانی ئەکادیمیا، یەکترمان دەبینی، زۆر بەچڕی دەخزاینە نێو گفتوگۆی گەرمی شانۆیی.
جارێکی تر هەر لەو سەردەمەدا لەگەڵ بینینی نمایشی (باخچەی ئاژەڵان) لەسلێمانی، لەگەڵ {دانا ڕەئووف) ب□ یەك گەیشتینەوە.
ئەو کات دانا، هاوکوف لەگەڵ چەند گەنجێکی دیکەی ئەکادیمی لەشانۆی ئەزموونگەری، لە هەوڵی ئەوە دابوون، فۆرمێکی نوێ بەشانۆی کوردی ببەخشن و بینەری کورد لەڕەوتێکی نوێ ڕابێنن، کە فریاد ڕەسێکی ئەو فۆرمە واقیعیە تەقلیدیە بێت شانۆی کوردی تێدا دەژیا، بەڵام ئەزموونگەری نەیتوانی وەك ڕیبازیك شوێنی خۆی بکاتەو□ و پانتاییەك لەشانۆی کوردی داگیر بکات و بەئاسانی پووك نەبێتەوە.
زۆر ئارەزووم بوو دوای تێپەڕ بوونی زەمەنێکی درێژ (دانا ڕەئووف) وەك دەرهێنەر لەسەر شانۆدا ببینم، بۆ وەڵامدانەوەی کۆمەڵێ پرسیار کە بەردەوام لەمێشکمدا گینگڵیان دەخوارد.
وەك پرسیاری ئەوەی: ئایا (دانا ڕەئووف) دوای ئەو هەموو پێشکەوتنە فیکری و تیۆریەی لەو ساڵانەی دوایدا ل□ئ□ورووپا بەدەستی هێنا، ئایا بەهەمان شێوە، توانیوویەتی لەڕووی پراکتیکیشەوە توانستە زانستی وفیزیکی و لابورییەکانی خۆی پەرە پئ بداو وەك پێویست سوود لەشانۆی ئەوروپی و پێشکەوتنەکانی ببینێ؟
ئایا (دانا ڕەئووف) بەخۆی و ئەزموونی چەند ساڵەی لەکوردستان و ئەورووپا ئێستا دەتوانێ وەك دەرهێنەرێکی خاوەن ئەزموون، لەسەر پێی خۆی بوەستێ و شان بەشانی دەرهێنەرەکانی کوردستان لەسەر شانۆ

ڕکابەری لەسەر داهێنان بکاو لەفیستیڤاڵە نێو دەوڵەتیەکاندا سەرکەوتن بەدەست بهێنێ؟
دەیان پرسیاری دیکە، منیان بەخۆیانەوە سەر قاڵ کرد.
بەڵام کاتێ خۆی و بەرهەمەکەیم لەنمایشی (لەکترازان) بەچاوی خۆم بینی، وەك چاوەڕوانیم دەکرد نمایشەکە وەڵامی تەواوی پرسیارەکانی دامەوە و لەهەموو ئەو تەمومژییە رزگاری کردم.
بەر لەهەموو شتێ دەبێژم، ڕاستی من هەستم بەهاوسەنگ بوونی ئەو دوو لایەنە تیۆرییەو پراکتیکیە نەکرد کە (دانا) وەك مەعریفەو کولتوورو تەکست ومیتۆدەکانی دیکەی شانۆ وەك کتێب و توێژینەوەو وتاری ڕەخنەیی بەڕاویان دەکاتەوە، لەگەڵ فۆرم وتەکنیك و ستاتیکای شانۆیی لەسەر شانۆ وەك پراکتیك بینیمان.
بێ شك، ئەگەر بەدیدەکی ڕەخنەیی و لۆژیکی و زانستی دوور لەهیچ پێوەرەکی دیکەی مەزاجی هەڵەی سەنگەنی و ئەو بەراوردە مەودا دوورەی نەوان شانۆ لەکوردستان وشانۆ لە ئەوروپا لەبەرچاو بگری، ئەوە لۆژیك وا دەخوازی، کە دەبوا ئەزموونی (دانا) زۆر لەوەندەی ئێستا دەوڵەمەند تر بێت و زۆر لەئەنجامەکانی ئەو ئەزموونانەی پێخشی سەر شانۆکارەکانی کوردستان بکردایەو زۆریشی لە فێر بوونایە، وەك چۆن لەڕووی تیۆرییەوە سوودیان لەی بینیووە، لەڕووی پراکتیشەوە دەبوا هەروا بێ.
وەك چۆن کاتێ سەڵاح قەسەب چووە یوگسلافیا ، لەوێ ئەزموونی شانۆی (وەنە) ی لەگەڵ خۆی هێنایەوەو قوتابیەکانی ئەکامیای شانۆی لە بەغدا ڕاهێناو بەدەیان قوتابی لەسەر ئەو ئەزموونە ڕاهاتن، بەهەمان شێوە دەبوا (دانا ڕەئووف) لە ڕووی پراکتیکیەوە، وەك دەرهێنەرێکی ئەکادیمی بەلانی کەم خۆی بەهێزتر کردایە..
بەگشتی وەڵاشکاوی ئەوەی چاوەڕوانیمان دەکرد، لەئاست خۆزگەکانی ئێمە نەبوون وەك ئاواتمان بۆی دەخواست
ڕەنگە فاکتەری هەرە بنەڕەتی لەو چەند خاڵەدا گرد ببنەوە:
یەکەم : ئەوەندەی دانا سەرقاڵی نووسین و توێژینەوەی شانۆیی بووە، ئەوەندە کاتی بۆ هونەری دەرهێنان و نواندن و تەکنیك و ڕاهێنانی ئەکتەر لەڕووی فیزیك و جەستەو دەنگ وئیلقاو پەرفۆرمانسەوە تەرخان نەکردووە
دووەم:هەموو پیشەیەك لەوانەش شانۆ، بەمومارەسە بوونی بەردەوام و دوور لەداپچڕان پێشکەوتن بەخۆیەوە دەبینیت، بەڵام من وا هەست دەکەم ئەومومارەسەیە لای (دانا ڕەئووف) کەمتر بووە لەوەی بە دەرهێنەرێك پێویستن و دەرفەتی کەمتری بە ڕەخساوە و سوودەکی ئەوتۆی لە ئەزموونەکانی ئەوروپا وەرنەگرتووە.
دانا لەهەندە بواردا باس لەوە دەکات کەلە سوید چالاکی هەبووە و

لەشانەی پاشایەتی کاری کردووە، بەڵام هیچ لەو چالاکیانە نەگەیشتەنەتە کوردستان و نەبوونەتە بنەمایەك بۆ گەشەو سەقامگیر بوونی توانستەکانی لەبواری دەرهێناندا.

دەق

لەو بەرهەمەدا دەرهێنەر خۆی نووسەری دەقە، ویستیەتی فەلسەفەیەکی وجودی بە سەردەمەکی نامەی مرۆڤایەتی داڕێژێ، کە تێیدا مرۆڤایەتی بەرەو لەکترازان و دابڕان دەبات و خۆپەرستیەتی و نەرگزیەتی تێدا زاڵە.
سەردەمێك مرۆڤ تێیدا دەستەمۆی بە هودەیی و بێ ئومێدی دەکات، زۆر جاران سەلوای مرۆڤ دەبێتە تەنیا بوکەڵەیەك کە جێی مرۆڤی بۆ بکاتەوە، بە حەسرەتی ئەوە دەبێت، کەسێك هەبێت گوێ ی لێ بگرێ و ئەویش ئازارە دەروونیەکانی بۆ هەڵڕێژێ.
دەقەکە زمانەکی سادەو ڕۆمانسیانەی هەیە و پشت بەدیالۆگ دەبەستێت، کەمتر پەنا بۆڕووداو دەبات، بەڵام کەمێك درێژە دادەی تێدا کراوەو بۆ خوێندنەوە ئاساییە، بەڵام بۆ نمایشی شانۆیی، ناچاری ئەوەت دەکات ئامادەی بکەیت و کورتی بکەیتەوە و هەندێ لەدیمەنەکانی هەڵگریت.
بۆیە هەستم دەکرد، بونیاتی درامی دیمەنەکان مکەم نین و پرۆسەی هەڵوەشانەوەو بونیات نانەوە لەدەقەکەدا هەیە.
پرسی کات دەرهێنەری ناچار کردووە بە چارەسەرکردنی کێشەی یەکسان بوونی دەق و کات.
چونکە زۆر جاران کورتی و درێژی دەق بەپێی جوگرافیاو شارستانیەت و ئاستی هوشیاریی و کولتووری و کۆمەڵایەتیەوە دەگۆڕێت، بۆیە لەسەردەمی ئێستادا ئامادەکاری بۆ دەق دەکرێت.
زۆر جاران هاوسەنگ نەبوونی کات و دەق دەبێتە هۆی شێواندنی نمایش لەڕووی دەرکەوتن یا بزر بوونی کارەکتەرەکان، هەندێ جاریش ئامانج و فەلسەفەی نمایش دەشێوێنێ.

وێنەی درامی:

بینەر لەنمایشدا هەمیشە چاوەڕێ ی وێنەی درامیە، لەو وێنانەی بونیاتی درامی گەشەپێ دەدەن.
لە (لەکترازان)دا قەیرانێك لەوێنەی درامی هەیە، بەدەر لەچەند دیمەنێکی کورت، لەوانە سەمای کۆتایی (هلند ئیبراهیم) لەگەڵ بوکەڵەکەی وگەمەی بلقە ڕەنگاوڕەنگەکان و هەڵدانی کاغەزەکانی شاعیر.
دەکرا دەرهێنەر نمایشەکە تێرتر بکات لەوێنەی درامی، بە

بەرزکردنەوەی ریتمی نمایشەکەو رزگارکردنی لە سارد بوونەوە مەیین کە هەندێ جار بال□ی بەسەر هۆڵەکەدا دەکێشا.

ئەکتەر

چاەڕوانی ئەوەمان دەکرد ئەو کۆمەڵە ئەکتەرە بە توانایە، کە پڕن لە ئەزموونی بەپێز و بەرھەمی دیارو بەرچاو، فاکتەرێکی یاریدەر بن بۆ سەرکەوتنی دەرھێنەر، بەڵام ئەو دەرفەتە وەك پێویست دەستەمۆ نەکرا، بۆ ئەوەی ھێزو توانستی ھەموو ئەو ئەکتەرانە لەسەر ڕووپەڕی بەرھەمەکەدا ڕەنگ بداتەوە، یا ببنە دەمارێکی سەرەکی لە ئەکتیف بوونی دەسەڵاتی دەرھێنەر.

پێم وایە دیسان ھەر ھۆکاری تر ھەبوون بۆ نادیاری ئەکتەر لەسەر پانتایی نمایشکەو کاریگەری لەسەر وروژاندنی بینەرو بەتێن کردنی ریتمی نمایشەکە. لەوانە :

زۆری ژمارەی ئەکتەرەکان و کەمی دەرفەتی دەرکەوتن و نەڕەخسانی ھەلی پێویست بۆ نواندنی ئەکتەرەکان و دەرخستنی تواناکانیان.

ئەم بچووك کردنەوەی ئەکتەر، کێشەی بۆ دروست کردنی شوناسێك بۆ ھەر یەك لە کاراکتەرەکان دروست کردبوو.

کەھەم بێبەش بکرێن لەدەرخستنی توانا و بەھرەیان، ھەمیش بینەر بێبەش بێت لە ناسینی کاراکتەرەکان لە ڕەھەندە جیاجیاکانیاندا.

بینەری کورد لەپەراوێزی چەندین ئەزموونی جیا جیادا ئاشنا بەتوانست و دەسەڵاتی زۆر لەو ئەکتەرانەیە، بۆیە کاتێ پێرفۆرمانسی ئەو ئەکتەرانە لە ئاستێکی نزمتر لە خۆیان دەبینێ، ناچارە پرسیاری زۆری لادروست بێت و بەدوای وەڵامەکانیاندا بگەڕێت.

ھەر بۆ نموونە شەماڵی عەبەڕەش لە نمایشی (باوك) دا ڕۆڵێکی مێژوویی بینی وگەیشتە ئاستێك تا تەمەن مابـێت ئەو دەرفەتەی بۆ ناڕەخسێتەوە ببێتەوە ئەو باوکەی جاران، بەڵام لەو نمایشەدا زۆر بچووك بۆتەوەو زۆر لە بەھا ھونەری□کانی لە دەست دەدات، کەتێیدا بینەر دووچاری نیگەرانی بکات

شیلان عەبدوڵا لەنمایشی (بەردی سەبوری) ئاسەوارێکی بەجێ ھێشت بای دە ساڵی بێدەنگی و بەزیندوو ڕاگرتنی بکات، کەچی لەو بەرھەمدا ئاسەوارێکی لە زەھنی بینەردا بەجێ نەھێشت.

ئـه کته ره بە تواناکانی تریش چەشنی گۆران عەبدوڵا، محەمەد هوشیار، گۆران نامیق ، دیاری عومه ر، ره وه ند ئه حمه د، هلند ئیبراهیم، لارۆ یاسین، توانایه کی زۆریان نیشاندا، به لام شوینه واریکي دیاریان به جی نه هیشت.

زۆری ژمارەی ئەکتەرەکان و کەمی دەرفەتی دەرکەوتن و نەڕەخسانی ھەلی پێویست بۆ نواندنی ئەکتەرەکان و کرفت بوون بۆ د□رخستنی

تواناکانیان.

سینۆگرافیا
ڕووی دووەمی بۆشای□کان لە لێکترازاندا لایەنی ستاتیکای نمایشەکە بوو، بەتایبەت لەڕووی سینۆگرافیاوە، چونکە زۆر جاران سینۆگرافیا دەبێتە ئەلتەرناتیف بۆ پڕکردنەوەی زۆر لە بۆشای□کانی شانۆ، بەڵام ل□□ر□دا کێشەکە لە خودی سینۆگرافیادا هەیە کە زۆر لە توخمەکانی تێڕ نەکراون.
سینۆگرافیا لە شانۆدا هونەرێکە و تایبتمەندی خۆی هەیە و ڕەنگە پیشەی دەرهێنەرێك نەبێت بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی کاری سینۆگرافیا بکات، چونکە سینۆگرافیا لێکەوتەی ڕاستەوخۆی لەگەڵ بینەردا هەیەو زۆربەی سەرچاوەکانی سینۆگرافیا کاریگەری خۆیان بەسەر چاوو ئیحساس و سایکۆلۆژیەتی بینەرەوە هەیە، کە ت□ سین□گرافیات لاواز بوو ، ئامرازێکت بە دەستەوە نامێنێ بۆوروژاندن، غەیرە زمان و دیالۆگی وشك نەبێت، من وەك بینەر هەموو پەنجەرەکانی ئیحساسم خستبووە سەر پشت، چی بکەم کە تەنیا شنەیەك لەو پەنجەرانە ئیحساسیان نەجولاندم.
بینەر کاتێ دەکەوێتە ژێر تەوژمی سینۆگرافیا، خۆشی نازانێ چ کەهرۆموگناتیسێکی جەستەیی و ڕۆحی دەیهەژێنێ، بەڵام کە ئیحساسی مرد، خۆشی نازانێ لەکوێوە دەڕوخێ.
لە ئەسڵ دا بینەر نایەتە شانۆ بۆ ئەوەی گوێ ی لە وشەی بریقەدارو فەلسەفەی سواو بێت، بەڵکو بۆ ئەوە دێتە شانۆ ڕۆحی خۆی بشواتەوە و هەست بکات سەر لەنوێ لەدایك دەبێتەوە.

کل التفاعلات:
١١٢Didar Haider Nanakali، ومحسن حمد و١١٠ أشخاص آخرين

ریفراندۆمی سەربەخۆیی کوردستان و بارودۆخی هەرێمی کوردستان.. جمال سلیمان

ریفراندۆمی سەربەخۆیی کوردستان لە ٢٥/٩/٢٠١٧ رووداوێکی مێژوویی مەزن و گرنگ بوو . لەو ریفراندۆمە زیاتر لە ٧٣./. خەڵکی کوردستان

بەشداری کرد ، لە ٩٤./. ی لە ژمارەی بەشداربووان دەنگیان بە سەر بەخۆی کوردستان دا .
لە ناو ئەوانەدا سەرکردایەتی و جەماوەری هەموو حزبەکانی کوردستان بە ئارەز و ویستی خۆیان دەنگیان بە سەربەخۆی کوردستان دا. جگە لە جولانەوەیەکی تازە نەبێت ، بەدەر لەو یەکریزیەی ئەوسای کوردستان بۆ پرسی سەربەخۆیی ، کە ئەوان بە نەخێر و بەشداریان لە ریفراندۆم نەکرد .
بە بۆنەی تێپەربوونی شەش ساڵ بەسەر ریفراندۆم ، پیرۆزبایی لە هەموو گەلی بەشداربووی کوردستان دەکەم.
دیارە لە سیستمی دیموکراسی تەواودا ، ریفراندوم مافێکی ئاسایی و مافی چارەی خۆنەسین لە نەتەوەیکگرتووەکان بە مافێکی رەوای دەزانن بە هەموو گەلانی ستەمدیدە وەک لە {میثاقی} رێکخراوی جیهانی نەتەوە یەکگرتووەکاندا هاتووە .
دیارە هەموومان دەزانین کە دەستوری عیراقی نەیی ساڵی ٢٠٠٥ ی ، دوای روخانی رژێمی دیکتاتۆری بەغدا ، سەرکردایەتی حیزبەکانی کوردستان رۆڵێکی گرنگیان هەبوو لە دیباجەی دانانی دەستور و دامەزراندنی دەوڵەت و حکومەتی عیراق و زۆربەی کورد و کوردستانیان و هاووڵاتیانی عیراق بە گشتی دەنگیان بەو دەستورەدا.
بەڵام بە داخەوە بوونی تێگەیشتنی جیاواز لەو دەستورە ، تا ئێستا وەک خۆی جێبەجێ نەکراوە و چەندین جاریش پێشێل کراوە ، لە لایەن حکومەتی بەغدا ، کە سەرۆک وەزیران و ئەندامەکانی پەرلەمانی عیراق ، لە حزبە سیاسیەکانی زۆرینەی مەزهەبی شیعەن . هەروەها هەرێمی کوردستانیش لە پێشێلکردنی ئەو دەستوورە بەدەر نەبووە ، لە نەتیجەی کردارەکانی نا دەستوریانەی حکومەتی ناوەند لە بەغدا بەرامبەر هەرێم.
رێفراندۆمی سەربەخۆیی کوردستان ، زادەی کاردانەوەی کورد بوو، لە پێشێلکردن و جێبەجێ نەکردنی چەند برگەیەکی گرنگ لە دەستور لە لایەن حکومەتی عیراقەوە ، بە نمونە { مادەی ١٤٠ جێ ناکۆک لەسەرەکان} و {مادەی ٩ یەکەم ، برگە جێبەجێ کردنی توازنی نەتەوەی و نیشتمانی لە بەشداریکردن لە نێو هێزە ئەمنیەکان و دامودەزگاکانی دەوڵەتی عیراق.} . دەقی عەرەبیەکەی {المادة ٩ اولا : تتكون القوات المسلحة العراقية والاجهزة الامنية من مكونات الشعب العراقي، بما يراعي توازنها وتماثلها دون تمييز أو اقصاء وتخضع لقيادة السلطة المدنية وتدافع عن العراق ولاتكون اداة لقمع الشعب العراقي ولاتتدخل في الشؤون السياسية ولا دور لها في تداول السلطة .
يحظر تكوين ميليشيات عسكرية خارج اطار القوات المسلحة. } .
لە ٢٠١٤، پەیوەندیەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بەغدا ،

چەندین کێشەی دەستوری تێکەوت لەسەر ناکۆکی مەلەفی نەوت و گازی هەرێم . کە بووە هۆی بڕینی بۆجە و شایستە داراییەکانی هەرێمی کوردستان.

دوای هاتنی داعشیش کێشەکان قوڵتر بوون ، دوای شکەست و پاشەکشەی سوپای عیراقی لە ناوچەکانی موسڵ و کەرکوک . بۆیە هێزەکانی هەرێم بۆشایی ناوچەکەیان پڕ کردەوە . بە بێ بوونی ڕێکەوتنی پێویست لە بەینی هێزە کوردییەکان لە لایەک و لەگەڵ حکومەتی فیدراڵ لە لایەکی ترەوە . لە کەرکوک هێزە کوردستانییەکان ، بە بێ بوونی سیاسەتێکی یەکگرتووی حەکیمانە و رێکەوتنێک لە ئیدارەدانی کەرکوک ، بە ململانێیەکی زەقی حزبی لە بەینی حزبەکانی کورد پەرتوازەیی ، کە بووە هۆی رووداني ، چەندین هەڵەی سیاسی ئەمنی لە مامەڵە کردن بەرامبەر پێکهاتەکانی تری کەرکوک لە عەرەب و تورکمان.

هەژموون و دەستەوەردانی هێزەکانی دەرەکی لە عیراق بە گشتی لە هەرێمی کوردستانیش بە تایبەتی ، بەردەوام و لە زیاد بوون دابوو ، ئەوەش بە بیانووی جوراو و جۆر و بە بەدواداچوون و لێدانی گروپە چەکدارەکانی ئۆپۆزسیۆنی کوردی وڵاتانی تورکیا و ئێران ، کە لە نێو خاکی هەرێمی کوردستان . کە ئەوە بە پێ دەستوری عیراق پێشێل کردنی سەروەری خاکی هەرێمی کوردستان و سیادەی دەوڵەتی عیراقی فیدراڵە و بە پێچەوانی یاساکانی پارستنی سیادەی نەودەوڵەتییە .

هەموان ئەوە دەزانین ، کە مافی چارەی خۆنوسین {حق تقرير المصير} بە پێ یاسای نەتەوە یەکگرتووەکان مافێکی رەوای میللەتانە. بۆیە ئەو مافە هەمیشە خەون و ئاواتی لە میژینەی کورد بووە و لە پێناویدا خەباتی کردووە و قوربانی زۆریشی داوە ، هەربۆیەش زۆرینەی کورد لە ریفراندوم دەنگی بە سەربەخۆیی دا.

سەبارەت بە مافی سەربەخۆیی کوردستان ، راستەکی مێژوویی هەیە ، کە دوای ئەنجامدانی ریفراندەم بۆمان دەرکەوتوە ، کە لە بەرژەوەندی هیچ دەوڵەتێک نەبووە و نیە کە بە فیعلی پشتگیری لە سەربەخۆیی کوردستان بکات . هەر بۆیە زلهێزەکاندا لە ناوچەکەدا بەردەوام کوردیان بەکار هێناوە بۆ بەرژەوەندییەکانی خۆیان . تازەترین نمونەش کە ئەو راستییە دەسەلمێنێ بە دیدی دەوڵەتان بەرامبەر کەیسی کورد ، لێدوانێکی سەرۆکی پێشووی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا {ترامپ} ، کە لە بانگەشەی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئامریکا لە ساڵی ٢٠١٦ ، کاتێک پسیاریان لێ کرد ، کە رای چیە سەبارەت بە کورد ؟ ، { لە وەڵامدا ووتی کورد شەرکەری باشن دەتوانین بە کاریان بهێنین} .

ئێستاش هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە لە هەرێمی کوردستان ، کونسولخانەیان هەیە لە هەرێم ، پەیوەندیان لەگەڵ کورد لەسەر

بنچینەی بەرژەوەندیەکانی سیاسی و ئابوری خۆیان و پشتگیری مرویی و ڕەوشەنبیری فەرهەنگیە بە کورد ، لە چوارچیوەی هاوپەیمانی دەولیە دژی ئیرهاب لە ناوچەکەو جیهان ، بە ڕێکەوتن لەگەڵ حکومەتەکانی عیراقی فیدراڵ .
دەبینین لە یادی شەشەمین ساڵرۆژی ریفراندۆمی سەربەخۆیی کوردستان ، زۆر لەو لایەنە کوردستانیانەی کە بەشداریان کرد بوو و دەنگیان بە بەڵێی دابوو بە سەربەخۆی ، ڕەخنەی زۆریان هەیە لە ریفراندۆم . رخنەکانیان زیاتر سەبارەت بەوەی کە ریفراندۆم ، بوەتە هۆی لە دەستدانی نیوەی خاکی کوردستان ، مەبەستیشیان لە پارێزگای کەرکوک و ناوچەکانیەتی ، کە بە ماوەیەک لە ژێر دەستەڵاتی هێزەکانی هەرێمی کوردستان دابوو لە دوای هاتنی داعش .
دیارە بە پێ دەستوری عیراق کە کورد واژۆی لەسەر کرد بوو لەساڵی ٢٠٠٥ ، کەرکۆک وەک پارێزگایەک سەر بە حکومەتی ناوەندە ، هەرچەندە زۆرینەی کوردە بەڵام فرە پێکهاتەی نەتەوەیی و مەزهەبیشی تیایە ، لە رووی ئیدارییەوەش بە شێوەیەکی هاوبەش لە بەینی کورد و هەموو پێکهاتەکانی تری نەتەوەیی و بەو ناوچانەش کە ماددەی ١٤٠ ی دەستوور دەیانگرێتەوە .
دوای دامەزراندنی حکومەتی فیدراڵە عیراق ، لە کەرکوک و دیالی و شوێنەکانی تر ، لە بەینی هێزەکانی پێشمەرگەی هەرێمی کوردستان و سوپای حکومەتی مەرکەزیدا، {مەراکزی عملیاتی مشترک} هەبو دژی باندەکانی چەکداری ڕێخراوی تیرۆریستی {القاعدە} ، کە ئەوسا لە زۆر ناوچەکانی عیراقدا بە بەغدای پایتەختەوەش هەبوون .
لە ساڵی ٢٠١٤دوای پەیدا بوونی ڕێکخراوی تیروریستی داعش ، کە لە موسلەوە دەستیان پێکرد و لە ماوەیەکی کورت ، یەک لەسەر سێ ١/٣ خاکی عیراقیان کۆنترۆڵ کرد ، تا گەیشتنە دەروازەی شاری بەغدا لە ابو غریب ، کە لەوێ هێرشەکەیان شکستی هێنا لە لایەن هێزەکانی عیراق بە پاڵپشتی هێزەکانی هاوپەیمانان و ئامریکا.
لە کاتی یەکەم هێرشی داعش لە موسل و هەڵاتنی سێ فرقەی جەیشی عیراقی ، دوای ئەوەی کە شەڕیان پێنەکرا داعش کۆنترۆڵی موسلی کرد . ئەو کات هێزەکانی هەرێم لە کەرکوک ، کە دەبوایە کورد بە پاراستنی ناوچەکە هەماهەنگی لەگەڵ هێزەکانی حکومەتی فیدراڵدا بکەن . بەڵام هێزەکانی کورد لە جیاتی هەماهەنگی ، دەستیان بەسەر کەرکوک و ناوچەکانی تر و بیرە نەوتیەکان داگرت و ئاڵای کوردستانیان لەسەر چیای حمرین چەقاند لە بەرچاوی هەموو جیهان و نەتەوە یەکگرتوەکان .
دیارە نەتەوە یەکگرتوەکان و دەوڵەتانی هاوپەیمانیەتی دژی ئیرهاب کە حزوریان هەیە لە کوردستان و عیراق بە گشتی ، لە چواچیوەی

رێکەوتن بووە لەگەڵ حکومەتی عیراق بە پێ دەستور .
دوای ئەوە لە گەرتنەوەی موسل لە شەری دژی داعش هێزەکانی پێشمەرگەی هەرێمی کوردستان بە هەمئاهەنگی لەگەڵ هێزی هاوپەیمانان ، هاوکاری تەواوی هێزەکانی حکومەتی فیدراڵیان کرد ، کە چەندین شەهیدوو بریندار لە هێزی پێشمەرگەی کوردستان کەوت .
دیارە لە کەرکوکیش لە شەری دژی داعش ، کورد زیاتر لە سێ هەزار پێشمەرگەی شەهید و پێنج هەزار قوربانی دا.
دوای ئەوەی هێزەکانی حشد و سوپای عیراق ، لە شاری حەوێجە کەتاییان بە دەستەڵاتی داعش هێنا . هەوڵیاندا بە گەراندنەوە و ئاسایی کردنەوەی بارو دەخەکە بە پێش هاتنی داعش ، ئەو بار و دەخەی کە کورد لە دانانی دەستور واژەی لەسەر کرد بوو سەبارەت بە کەرکوک .
پێش رووداوی ١٦ی ئۆکتۆبەر ساڵی ٢٠١٧ ، بە گەراندنەوەی بارودەخەکە لە کەرکوک بە دەخی پێش هاتنی داعش ، سەرکردایەتی حزبەکانی هەرێم ، بە دەنگ داواکانی حکۆمەتی بەغدا و دەوڵەتانی تری ناوچەکە و جیهان نەهاتن . هەر بۆیە هێزەکانی حشد و سوپای عیراق هێرشیان کردە سەر شاری کەرکوک و ناوچەکانی و لە ماوەیەکی کورت دا دەستیان بەسەر داگرت . ئەوەش پێشێل کردنی دەستوری عیراق بوو ، برگەی ٩ ی دەستوری ، کە تیادا هاتووە ، نابێ بە هیچ جۆرێک هێزە چەکدارەکانی عیراق بەکار بهێنرێت دژی هاووڵاتیانە عیراق بۆ کپ کردنی کێشەکانی ناوخۆیی ، ئەمەش دووبارە دەقی ئەو بڕگەیەیە بە زمانی عەرەبی وەک لە دەستور عیراقدا هاتووە ، { المادة 9
أولاً: تتكون القوات المسلحة العراقية والاجهزة الامنية من مكونات الشعب العراقي، بما يراعي توازنها وتماثلها دون تمييز أو اقصاء وتخضع لقيادة السلطة المدنية وتدافع عن العراق ولاتكون اداة لقمع الشعب العراقي ولاتتدخل في الشؤون السياسية ولا دور لها في تداول السلطة .
يحظر تكوين ميليشيات عسكرية خارج اطار القوات المسلحة . } .
هێرشەکەیان بەرەو هەولێر لە شەری شارۆچکەی پردی وەستێنرا ، بە هۆی بەرگری هێزی پێشمەرگە و فشاری سیاسی . لەو هێرشانەی هێزەکانی عیراق بۆ پێشێلکردنی زەقی دەستور ، لەبەر چاوی ئامریکا و هاوپەیمانان ، زیاتر لە سەدان هاووڵاتی و پێشمەرگە شەهید بوون و مالی هاووڵاتیانی کوردی عیراقی لە شاری دوز و ناوچەکانی کەرکوک سوکایتیان پێکرا ، تاوانێکی زۆر ئەنجامدرا لە پێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤ و هەزاران هاووڵاتی کوردی بە دفاع لە ماڵ و مولکی خۆیان دەرکران .
دوای وەدەرنانی هێزەکانی هەرێمی کوردستان لە کەرکوک ، کە هەی

سەرەکییەکەی ، ناتەبایی و ناکۆکی ململانێ حزبەکانی کوردستان بوو ، لە ناوخۆی هەرێم و لە کەرکوک و نەبوونی یەک بریار و یەک خیتابی سیاسی یەکگرتوو بۆ چۆنیەتی مامەڵە کردن لە بەرامبەر بەغدا سەبارەت بە کەرکوک.

لە عیراقی فیدراڵ کە زۆرینەی حزبە شیعەکان ئێستا حکومرانی عیراق دەکەن ، لە زەمانی رژێمی دکتاتۆری سەدام لە ژێر زوڵم زۆرداری ، بە شێوەیەکی درندانە دووچاری کوشتن و ئیعدام و ئەشکەنجە دەبوون .

خوشک و برا شیعەکان ، بەتایبەتی ئەوانەی سەر بە حزبە سیاسیەکانی شیعە بوون ، لە پێش راپەرینی ساڵی ٩١ و دوای راپەرین لە لایەن شۆرشی کورد و هەروەها لە دویدا لەلایەن حکومەت هەرێمی کوردستانەوە ، هاوکاری و یارمەتی و داڵدە ئەدران لە کوردستان ، تا رۆخانی رژێمی سەدام لە ساڵی ٢٠٠٣ . بۆیە کورد و شیعە و زۆرێک لە پێکهاتەکانی تری عیراق هەمیشە یەک هەلویست دژی زوڵم و زۆرداری و دیکتاتۆریەتی بەعسی سەدامی بە یەکەوە خەباتیان دەکرد .

بۆیە هەڵوێستی مەرجەعیەتی شیعە لە { النجف الاشرف } ، بەردەوام پشتگیری مافەکانی کوردیان کردووە و دژی ستەمکاران.

بۆ نمونە لە ساڵی شەستەکانی سەدەی رابوردوو، لە کاتی شۆرشی کوردستان ، کاتێک دەستەڵاتدارانی حکومەتی شۆڤێنی ئەوسای بەغدا ، داوایان لە مەرجەعی شیعەی ئەوسا،{ اية الله العظمى السيد محسن الحكيم} کرد ، بۆ دەرکردنی فەتوای { تكفير } کردنی شۆرشگیرانی کورد ، ئەوسا مەرجەعی شیعە دژی حکومەتی بەغدا وەستایەوە و پشگیری لە مافەکانی کورد کرد ، فەتوایاندا کە هەر لایەنێک تەکفیری موسڵمانانی کورد بکات ئەوا خۆی کافر دەبێت.

بۆیە ئێستاش دەبینین کە مەرجەعیەتی بەرێزی شێعە هەمان هەڵوێستی هەیە بەرامبەر کورد .

بەڵام بە داخەوە لە عیراقی نوێ ، لە ٢٠١٤ وە کەسانێک هەن کە ژمارەیان زۆرە ، لە نێو هەندێک لە حزبە سیاسیەکانی شێعە ، ئاراستەیەکی دژ بە کورد و قەوارەی هەرێمی کوردستان پەیرەو دەکەن .

بە نەفەسێکی هەمان سەقافەتی دوژمنکارانەی بەعسی ئەنفالچی ، هەڵویستی خەراپ بەرامبەر بە مافەکانی کورد و هەرێمی کوردستان دەنوێنن . ئەوانە لە ژێر پەردەی ئینتمای مەزهەبیان ، لە نێو دامودازگاکان و هێزە ئەمنیەکانی حکومەتی فیدراڵی عیراق کار بەدەستی گەورە و موتەنفیزن ، بە جۆرێک رۆڵی کاریگەریان هەیە لەسەر بریارەکان و هەڵوێستی ئەو حزبانە ، بە چارەسەری کێشەکانی هەرێم لەگەڵ بەغدا . بەردەوام کێشە دروست دەکەن لە بەردەم ئەو رێکەوتنانەی حکومەتی فیدراڵ و حکومەتی هەرێمی کوردستان بە

چارەسەری کێشەکان. بەیە باشترە کە ئەو حزبە تێکۆشەرانەی شیعە ، هەڵوەستە بکەن هۆشیار بن و بەدواداچوونی جدی بکەن لەو جۆرە ئاراستەیەی کە زەرەر بە بەرژەوەندیەکانی یەکپارچەیی خاک و ئاسایشی نیشتمانی عێراق دەگەێنن. دیارە بە درێژایی مێژوو لە مەزلومیەتی شیعە ، بە یەکەم جار دەرفەتی حوکمرانی دەوڵەتی عیراق یان بۆ رەخساوە ، کە دەبێ بە شێوەیەکی دادپەروەرانە حوکم بکەن و دژی ستەم و زۆرداری وەک پەیرەوانی رێبازی سید الشهداء { امام الحسين عليه السلام} کە هەتا دونیا ماوە سومبلی شۆرشی مەزڵومانن دژی زاڵمان و زۆرداران لە جیهان .

بەیە کورد ، بە لەبەرچاو گرتنی ئەوبارودۆخەی ئێستا ، دەبێ بە سیاسەتێکی حەکیمانە یەکگروو بە خیتابی یەکریزی ، بۆ سوود وەرگرتن لەم دەرفەتانەی کە هاتۆنەتە پێش ، هەوڵی جیدی بدرێت بە باشترکردنی پەیوەندیەکان و لێک تێگەیشتن لە گەڵ حکومەتی فیدراڵ بۆ چارەسەری هەموو کێشەکان بە پێ دەستور.

لە دوای ئەم هەموو شێکردنەوانەی سەرەوە ، بە زانیاری ئەو کەس و لایەنانەی کە رەخنەیان بە شێوەیەکی نەرینی هەیە دەربارەی ریفراندۆم . ئەگەر ریفراندۆمیش نەکرابوایە ، بەرژەوەندیەکانی سیاسەتی دەولی لە هەریمی کوردستان هەر وەک ئێستا دەبوو سەبارەت بە مافەکانی کورد. هەرەها سەبارەت بە دۆخی کەرکوکیش دەبوایە بە پێ دەستور هەر بگەرێتەوە ژێر ئیدارەی دەستەڵاتی حکومەتی مەرکەزی ، حکومەتی عیراقیش هەر ئەو سیاسەتەی ئێستای پەیرەو دەکرد بەرامبەر بە کورد..

ئێستا بارودۆخی هەرێم ، لە ژێر کۆمەڵێک کێشە و هەرەشە و فشاری ناوخۆیی و دەرەکی دایە ، کە رەنگدانەوەی خراپی هەیە لەسەر حکومەت و خەڵک و قەوارەی هەرێمی کوردستان ، کە ئەمانەن :

- یەکەم مەترسی هەژموونی و فشاری دەستێوەردانی دەرەکی ، لەسەر ناوخۆی کوردستان لە رووی ئەمنی و سیاسی و ئابوری لەلایەن دەوڵەتەکانی دەوروبەر و هێرشەکانی درۆنی و بالیستی لەسەر ناوچەکانی هەرێم ، هەمووی مەترسی جدین لەسەر چارەنوسی هەرێم و گەلی کوردستان .
- کێشەکانی کەڵەکە بووی وئابووری و دارایی لە مێژووی حوکومرانی هەرێم بە قەرزەکانەوەش.
- فشارە ناوخۆیەکان لەسەروی هەمویانەوە ، کێشەی دواکەوتنی موچەی فەرمانبەرانی هەرێم و خراپی بژێوی خەڵک و بازار .
- فشارەکانی حکومەتی مەرکەزی ، سەرەرای رادەستکردنی

مەلەفەکانی نەوت و غازی هەرێم ، لایەنێکی ئارەستەکراو لە نێو دەستەڵات لە حکومەتی ناوەند ، بەردەوامن لەسەر سیاسەتی فشاری ئابلوقەدان ..

بۆیە ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر ، باشترە ، کە سەرکردایەتی سیاسی کورد بە تایبەتی هەردوو حزبی دەستەڵاتداری هەرێم بە هاوکاری هەموو حزبەکانی تری کوردستان ، هەنگاوی سیاسی فیعلی بنێن بۆ کۆتایی هێنان بە پەرتەوازیی ، بڕیاری یەکلاکەرەوە بدەن بۆ کۆتایی هێنان بە ململانێکانی کۆن و تەقلیدیەکان :

- یەکەم راگرتنی هێرشە مێدیایەکان بۆسەر یەکتری و کۆتایی هێنان بە تەخوێنی کردنی یەکتری ، چونکە هەموو لایەک بەرپسیارن لە خراپی دۆخی هەرێم ، دەستبەردار بوون لە سیاسەتی بەکار هێنانی خراپی دۆخەکە بۆ ململانێی دیعایەی هەڵبژاردن و شکانی یەکتری. پێویستە ململانێکانی سیاسی بۆ هەڵبژاردن لەسەر بنەماکانی دیموکراسی بێت ، بە پێشبرکی لەسەر پێشکەش کردنی باشترین بەرنامەی سیاسی و بۆ بەرژەوەندیەکانی خەڵکی کوردستان ، بۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بۆ باشترکردنی بژێوی بۆ خەڵک بە گشتی و بۆ پاراستنی یەکریزی هەرێم و هینانەدی دادپەروەی نیشتمانی و کۆمەڵایەتی وە بۆ چارەسەری کێشەکان ب□□ت لەگەڵ حکومەتی ناوەندی.
- دووەم ، زەمینەسازی بۆ سازدانی کۆبونەوەێکی فراوان لە لایەن سەرۆکی حیزبەکانی کوردستان بە یەکەوە ، ئاشتەوایی و رێکەوتن لەسەر دانانی سیاسەتێکی هاوبەشی ی□ککگرتو بۆ پرسە چارەنوسازەکان و کێشەکانی هەرێم لەگەڵ حکومەتی ناوەندی .
- پ□ک□ه□نانی ئەنجومەنێکی باڵا لە هەموو پارتەکانی هەرێمی کوردستان بۆ دانانی نەخشە رێگاێک ، بۆ چ□ن□تی پاراستنی قەوارەی هەرێم و ئەنجامدانی هەڵبژاردنێکی پاک بۆ بەشداری کردن لە حکومەتێکی نیشتمانی فراوان ، کە خزمەت بە خەڵکی کردستان بکات .
- بریاردان لەسەر دانانی دەستۆر بۆ هەرێمی کوردستان . چونکە دەستور فاکتەری بنچینەییە بۆ رێکخستن و بە دامەزراوەکردن و بە یاسا کردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان .
- سوود وەرگرتن لەو هەل و دەرفەتانەی کە لە نەتیجەی روودانی ئەو گۆرانکاریانەی کە لە سیاسەتی ململانی دەولی لە عیراق و ناوچەکە و جیهان بە گشتی . گەراند□و□ی موتمانە لە بەینی حکومەتی هەرێم و حکومەتی فیدراڵ .

▪ سیاسەتی حەکیمانەی هەرێمی کوردستان ، بە هەمئاهەنگی لەگەڵ ناوەند لە چوارچیوەی سیاسەتێکی یەکگرتوو، کە ئویش خۆی دەنوێنێ لە { بە هێزبوونی سیادەی عیراقی فیدراڵ ، تەنیا لە رێگای بەهێز کردنی هەرێمی کوردستان و پاراستنی سەروەری خاکی هەرێمی کوردستاندایە ، کە دەبێتە هۆی پاراستن بەهێز بوونی سەروەری خاکی عیراقی فیدراڵ ، پێچوانەکەشی راستە بە هەمان شێوە .

باشترە بۆ حزبە سیسیەکانی کوردستان وە حکومەتی ئایندەی هەرێم ، ئەو راستیە لەبەر چاو بگرن لە دانانی بەرنامەکانی سیاسیاندا بۆ حوکمرانی ، کە تاکی هاووڵاتی کورد ، پێویستی بە دوو شتی بنچینەیی هەیە بۆ بەردەوام بوون لە ژیانێکی ئارام و ئاسوودە ، ئەوەش { نان و ئازادی } یە ، ئەو دوو فاکتەرە هەمیشە هۆی گورانکاریەکان بوون ، لە جولەی مێژووی سیاسەت و حوکمرانی و دەستەڵات و پێشکەوتنی کۆمەڵگاێکی یەکگتووی وابەستە بە نیشتمان . راگرتنی هاوکێشەی ئەو دوو پێویستیە سەرکیانە ، دەبێتە مایەی دادپەروەری نیشتمانی و کۆمەڵایەتی و سەقامگیری خۆشگوزەرانی و پێشکەوتنی ووڵات مسۆگەر دەکات لە حکومرانێکی سەرکەوتو .

بە پێچەوانەوە ، لە نەبوونی ئەو هاوکێشەیە ، دەبێتە هۆی بەرپا بوونی بشێوی وئاشووب و لە دەستدانی کۆنترۆڵ بۆ چاوەسەری کێشەکان. ئەوەش لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی شکەستهِێنانی هەموو ئەو دەستکەوتانەی کە بە خەباتی خوێناوی گەلی کورد و کوردستان ، کە بە درێژایی زیاتر لە سەدەێک بەدەست هێنراوە .

بۆیە باشترە کە سەرکردایەتی کورد و هەروەها تاکی کورد ، بە هوشیاری رووبەرووی ئەو هەوڵ و پلانە سیاسی و ئەمنیانەی ناوخۆیی و دەرەکی ، کە لەمیدیاکانی سێبەر و تابووری پێنجەم بڵاو دەکرێنەوە ، بە سوود وەرگرتن لە هەڵە سیاسیەکان و نەبوونی یەکریزی لە بەینی هێزە کوردستانیەکان لە هەرێم لە مەلەفە جیاوازەکانی حزبەکانی دەستەڵات ، بە مەبەستی فۆرماتکردنی مێشکی تاکی کورد بۆ سرینەوەی ئینتیمای بۆ گەل وخاک و نیشتمانی کوردستان .

ئەو هەموو هەوڵانەی دژ بە هەرێم دەکرێت ، هەموو ئەو هەوڵانەیە ، کە لە چوارچیوەی { كلمة حق يراد بها باطل}، کە مەبەستیان بۆ لەبار بردنی هەرێمی کوردستانە .

میدیای چەواشەکاری تابوری پێنجەم ، کە زانیاری نادروست لەسەر رۆخانی هەرێم بڵاو دەکەنەوە ، بە ئاماژە لەسەر

لێدوانەکانی هەندی گ□قار و کەسانی میدیکاری ئەمرێکی دژ بە هەرێمی کوردستان ، ئەو کەس و لایەنانەی کە لە ناوخۆی کوردستان ئەم جۆرە پرۆپاگەندانە بڵاو دەکەنەوە نەشارەزان لە چۆنیەتی کار و میکانزمی میدیای ئازاد لە ئامریکا . لە مێژوی ململانێ سیاسیەکان لە بەینی هەردوو حزبێ دەستەڵاتداری ئامریکا دژ بە یەکتری بە پێ یاسای ئازادی میدیایی ، بەرێوە دەچێت بە جۆرێک کە کاریگەری هەیە لەسەر گۆڕانکاری دەستەڵات ، بە بەکار هێنانی جۆرەها زانیاری دژی یەکتری و دژی سیاسەت و سیستمی حوکمرانیو کیانی ئامریکا . بۆ دەستاو دەستکردنی دەستەڵات لە بەینی هەردوو حزب ، بەو پێوەنگە دەبوایە دەمێک بوو ووڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا بروخێت .

بۆیە تاکی گەڵی کوردستانی دەبێ هۆشیار تر بێت لە پلانی دوژمنان . پاراستنی قەوارەی سیاسی هەرێمی کوردستان زۆر گرنگە ، چونکە بە خەباتی خوێناوی میللەتێک بە دی هاتووە .

بۆ بیزاریش لە ئەدای حکومەت وکەم و کورتی و هەڵەکانی حکومرانی و ململانێ حزبەکان و خراپی بژێوی خەڵک ، ئەوا هەڵبژاردن سەنگی مەحەکە بۆ هاوڵاتی ، کە بە دەنگی خۆی ئازادە موتمانە بە هەر حزبێک و کەسێک بدات ، کە بەرنامەی سیاسی باشتر پێشکەش بکات.

ئەو ووڵاتە دیموکراسیە پێشکەوتوانەی کە لە رۆژ ئاوا و شوێنی تر کە بە سیستمی دیموکراسی دەوڵەتی پێشکەوتویان دامەزراندووە . دەوڵەتی وا هەیە دوای ٣ سەد ساڵ لە دامەزراندن ئێنجا گەیشتوونەتە ئەم پێشکەوتنە لە شارستانیەت . دیارە ئەوەش دوای تێپەربونی گەل ووڵاتەکەیان بە بارودۆخی دژوار، لە شەر وبرسیەتی.

بۆیە ئومید هەیە کە هەرێم و خەڵکی کوردستان ، لەریگای یەکریزی دەرباز بن لەو ناخۆشی ئەو کێشانەی کە تەنگیان بە بژێوی خەڵک هەڵچنیوە .

سەرەرای ئەوە دەبێ بزانین کە کورد پێشتر ئەزمونی حوکمرانی نەبووە ، لە هەمان کاتدا دوژمنی بەهێزی دەرەکی زۆرە ، کە بەردەوام کار بۆ ئەوە دەکەن ، کە کورد نا بێ قەوارەی سیاسی خۆی هەبێت . بە گۆتەی سەرۆکی یەکێک لە دەوڵەتانی هاوسێکانمان چەند ساڵێک لەمەوبەر ، ووتی ئەگەر قەوارەێکی سیاسی کوردی لە قارەی ئافریقاش هەبێت زۆر بە جدیانە هەوڵێ تێکدانی ئەدەین .

بۆیە پێویستە لە سەر سەرکردایەتی کورد لە حیزبەکان ، لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندیەکانی گەل وهەرێمی کوردستان بە

گشتی . هەوڵی جیدی بدەن بۆ یەکرێزی و کۆتایی هێنان بە ناخۆشی پەرتەوازەیی .
باشترین سیاسەت بۆ کورد لە ئێستادا ، بە یەکرێزی دانوساندن و گفتوگۆ لە گەڵ حکومەتی بەغدا بکەن بۆ بە دەستهێنانی شایستە دارییەکان خەڵکی کوردستان ، کە دەبێتە مایەی خۆشگوزەرانی بەختەوەری خەڵک و پاراستنی پێگەی هەرێمی کوردستان .
لەگەڵ ڕێزما.

جمال سلیمان
٢٨/٩/٢٠٢٣

سەبارەت بە شەڕی تراژیدیائامێز لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.. حەمید تەقوایی

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەنالە جەدید ئامادەکراوە

حەسەن ساڵحی: حیزب لە بەیاننامەکانیداسەبارەت بە شەڕی نێوان هێزە ئیسلامییەکان و ئیسرائیل،ئەو شەڕەی بە شەڕێکی کۆنەپەرستانە لە دژی خەڵکی لە هەردوولا زانی. گومانی تێدا نییە کە حەماس هێزێکی کۆنەپەرستە، بەڵام ئایا ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین لەم کارەدا جێگای نییە؟ لە لێکدانەوەی کۆتاییدا ئایا ئەم شەڕە بەهۆی ئاوارەبوونی دەیان ساڵەی فەلەستینییەکان و تاوانی حکومەتەکانی ئیسرائیلەوە نییە لە دژی ئەوان ؟

حەمید تەقوایی: لە ئاستێکی بنەڕەتیدا بە دڵنیاییەوە هەر بەوجۆرەیە. ڕیشەی ئەم کێشەیە ئازار و مەینەتی خەڵکی فەلەستینە، کە لە خاک و ماڵ و گوندی خۆیان ئاوارە بوون و هەموو ڕۆژێک ئەم کێشەیە ڕەهەندی کارەساتبارتری وەرگرتووە. مافە سەرەتاییەکانی

خەڵک پەشێل کراوە و بەشێکی زۆری خەڵکی فەلەستین تا ئێستاش لە وڵاتانی جیاجیادا ئاوارەن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە تێیدا نیشتەجێ بوون، لە کەرتی غەززە و لە کەرتی ڕۆژئاوا، نەک هەر بەبەشن لە سەرەتاییترین بارودۆخی ژیان، بەڵام سەبەری ڕەشی حکومەتی ئیسرائیل بەردەوام بەسەر سەریانەوەیە. ئەمە کارەساتە و ڕوونە کە لە ڕوانگەی سیاسی وکۆمەڵایەتییەوە ڕەگی کێشەکە لێرەدایە.

لە لایەکی ترەوە هیچ گومانێک لەوەدا نیە کە ئەمە شەڕێکی کۆنەپەرستانەیە. هەردوولا له هێرشه کانیاندا خه ڵکیان کردووه ته ئامانج و نه ته وه یه کگرتووه کان به فه رمی ڕایگه یاند که هەردوولا له چه ند ڕۆژی ڕابردوودا تاوانی جه نگییان ئه نجام داوه . ئەم لایەنانە هەمووی ڕاستن، بەڵام کاتێک کە لەڕووی مێژووییەوە دەگەڕێینەوە سەر ڕیشەی کێشە ، تاوانێکی دیکە ڕوویداوە، کە بەتەواوی یەکلایەنەیە. کارەساتەکە بۆ ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان دەست پێدەکات و زیاتر لە ۷۰ ساڵە ئەم بابەتە بەردەوامە. تا چارەسەری کۆتایی ئەم پرسە نەکرێت، ئەمە ناوەناوە شاهیدی شەڕی خوێناوی لەو شێوەیە دەبین. ئه مه برینێکی قووڵه له سەر جەستەی خەڵکی فه له ستیندا و ڕێگا چارەی کۆتاییهێنان به و شه ڕانه چاره سه رێکی ئینسانییە بۆ ئه م کێشه یه . تراژیدیاکە ئەوەیە کە لەم شەڕەدا کە ڕویداوە خەڵکی فەلەستین نوێنەرایەتی ناکرێت.

کێشەی فەلەستین بووەتە هۆی ئەوەی لە چەند دەیەی ڕابردوودا هێزی جۆراوجۆر بێنە مەیدان و شەڕ لەگەڵ داگیرکەرانی ئیسرائیل بکەن. هێزەکانی وەک ڕێکخراوی ئەلفەتح، کە ڕێکخراوە ناسیۆنالیستی و چەپەکان تێیدا چالاک بوون، بەڵام هێزە ئیسلامییەکان جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبوو. دوای ئەوەی ستراتیژی گشتی ئەمریکا بۆ دروستکردنی پشتێنەی سەوز لەدژی یەکێتی سۆڤیەت پێشنیار کرا – کە تێئەندازیاری دامەزراندنی موجاهیدینی ئەفغانستان و بەرزکردنەوەی خومەینی لەخۆگرتبوو – حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی بڕیاریاندا پشتیوانی هێزەکانی دەسەڵاتی فەلەستین بکەن لە پرسی فەلەستینیشدا مەیدانێک بدەن بە هێزە ئیسلامییەکان و حەماسیش لێرەوە دەست پێدەکات. سیناریۆیەکی هاوشێوەی بردنەپێشەوەی داعش. بەم شێوەیە پرسی خەڵکی فەلەستینیان ڕفاند و کردیان بە ململانەی نێوان ئایینە جیاوازەکان. تا ئەو کاتە ململانەی نێوان هەردوولا لەسەر هەڵاواردنی نەتەوەیی و پرسی دەوڵەتی فەلەستین و مافی چارەی خۆنووسینی خەڵکی فەلەستین و هتد بوو. بەڵام بە ئەنقەست و بە

ئاگادارییەوە خستیانە چوارچێوەی ململانێی نێوان ئیسلام و جولەکە. لە حکوومەتی ئیسرائیلدا کوتلە توندڕەوە ئاینییەکانی وەک حکوومەتی ئەستای نەتانیاهۆ دەستی باڵایان هەیە، کە هەموو شەرعیەت و هەکارەکانی بوونی وڵاتەکەی لە تەورات و بەڵێنی خاکی بەڵێندراوەوە وەردەگرێت.

ئەم چوارچێوە ئایینییە بە تەواوی لە بەرژەوەندی ئیسرائیل کاردەکات، چونکە بنەمای کێشەکە کە ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستینە، وەک ململانێ و شەڕی مەزهەبێ ئاینیەکان بەلاڕێدا دەبات ودەشێوێنێت. بەڵگەگەلێک هەن کە بە ڕوونی نیشانی دەدەن کە ناتانیاهۆ بە ئەنقەست سیاسەتی بەهێزکردنی حەماسی پەیڕەو کردووە بە ئامانجی دووبەرەکی نانەوە لە ڕیزی فەلەستینییەکاندا (لە نێوان فەتح و حەماس) و بە کردەوە پلانی پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستینی ڕەتکردووەتەوە.

لە لایەکی دیکەوە هێزگەلێکی وەک حیزبوڵڵا، حەماس و کۆماری ئیسلامی هەن کە ئاڵای ڕەشی جیهادی ئیسلامییان لە دژی زایۆنیستەکان هەڵکەردووە. لەهەردوولاوە مەسەلەکە بووەتە ململانێ و شەڕێکی مەزهەبی، لەکاتێکدا بنەمای مەسەلەکە بەهیچ شێوەیەک ئایینی نییە و هیچ پەیوەندییەکی بە جیاوازی ئایینییەوە نییە. مەسەلەکە تایبەتە بە ئاوارەکردنی خەڵکی ناوچەیەک لە ماڵ و حاڵی خۆیان و ئەمەش پرسێکە کە دەبێت چارەسەر بکرێت.

وەک ئاماژەم پێدا، هێزە ئیسلامییەکان و حکوومەتی ئیسرائیل لە چوارچێوەیەکی ئایینیدا هەردووکیان پرسەکەیان بردووەتەوە و هەر لەبەر ئەمەشە کە ئێمە شاهیدی ئەو کارەساتانە دەبین کە ئەوە باستان کرد. لە مێژوودا دڕندانەترین تاوان لە شەڕە ئایینییەکاندا ڕوویانداوە و نموونەیەک ئەم شەڕەی ئێستایە.

حەسەن ساڵحی: هێرشێکی وەها بەرفراوانی هێزە ئیسلامیەکان بۆ سەر ئیسرائیل بێ وێنەیە. بەشێک لە چاودێران پێیان وایە کە ڕەهەندەکانی ئەم شەڕە بۆ هۆی پشتیوانی سیاسی و سەربازی کۆماری ئیسلامیی حەماس و حیزبوڵڵایە. بۆچوونی ئێوە لەم بارەیەوە چیە؟

حەمید تەقوایی: گومانی تێدا نییە کە کۆماری ئیسلامی یەکێکە لە هێزە سەرەکییەکانی پشتیوانی نەک هەر حیزبوڵڵا و حەماس بەڵکوو لە بزووتنەوەی تیرۆریستی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکە و لە جیهاندا. زۆر ڕوونە کە کۆماری ئیسلامی هەمیشە لە ڕووی دارایی و سەربازی و

سیاسییەوە پشتیوانی ئەو هێزانە بووە. بۆ کۆماری ئیسلامی، بەتایبەتی پرسی فەلەستین ئاڵایەکە بۆ پاراستنی پێگەی خۆی و پاساودانی سیاسەتە کۆنەپەرستانەکانی لە ناوچەکە و تەنانەت لە دژی خەڵکی ئێرانیش.

هەر بۆیە ئەم شەڕە بەناچاری پێی کۆماری ئیسلامیشی تێدەکەوێت. بێگومان خامنەیی بۆ ئەوەی نەکەوێتە ژێر فشاری ڕاستەو، ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە ڕاستەوخۆ لەم شەڕەدا بە شداریمان نەکردووە، بەڵام لە هەمان کاتدا ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە پشتیوانی حەماس دەکەین، ئەمانە گەنجی ئازای فەلەستینین و پاڵەوانن و هتد. بە واتایەکی تر، کوشتنی منداڵان و ئەو کارەساتانەی کە حەماس بەسەر خەڵکی ئیسرائیلدا هێناوە، لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە هەنگاوێکی جێی ستایش و ئازایانە و قارەمانانەیە. هەموو جیهان ئەمەی بینیوە و هەمووان دەزانن کە کۆماری ئیسلامی سەر بەم بلۆکە سەروو کۆنەپەرستانەیە لە ناوچەکەدا.

بەدیاریکراوی کۆماری ئیسلامی لە بواری سیاسەتی ناوخۆ و ناوچەییدا دەیەوێت ئەم شەڕە بۆ بەهێزکردنی خۆی و بارودۆخی قەیراناوی خۆی بەکاربهێنێت، لە دژی شۆڕش لە ناو ئێران و لە ناوچەکەدا بۆ ئەوەی ڕێگری لە نزیکبوونەوەی سعودیە و ئیمارات لە ئیسرائیل و پەیمانی ئیبراهیم و هتد بکات. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە کۆماری ئیسلامی پێویستی بەم شەڕە هەیە و دەیەوێت کەڵک لەم شەڕە وەربگرێت. بەڵام ئەوەندی پەیوەندی بە کۆمەڵگای ئێرانەوە هەیە، ئەم جۆرە هەوڵانەی ڕژێم سەرکەوتوو نابێت. بەپێچەوانەوە ناڕەزایەتی بەرامبەر ئەم شەڕە دەگۆڕێت بۆ گۆرەپانەیەکی دیکە لە خەبات و ناڕەزایەتیی خەڵکدا. ئەمە حکومەتێکە کە ڕووبەڕووی ش□□ش□□کی مەزن بووەتەوە و بە لەگەڵ هەر هەنگا و هەوڵێکیدا زیاتر بەرەو لێواری لەناوچوون د□چ□ت. دڵنیام ئەم شەڕە بە زیانی کۆماری ئیسلامی کۆتایی دێت.

حەسەن ساڵحی: دوای کوشتنی جەرگبڕو نامر□قانەی بەشداربووانی فێستیڤاڵێکی میوزیک لە باشووری ئیسرائیل و موشەکبارانی چەند شارێکی ئەم وڵاتە و کۆمەڵکوژی دانیشتوانی گوندە سنوورییەکان لەلایەن حەماسەوە، حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ بۆردومانی بەردەوامی غەززە.، دەستپێکردووە بەهێرشێکی تۆڵەسێنانەی بەرفراوان ڕایگەیاندووە کە ئەمە تەنها سەرەتایەکە. ئایا ئامانجی نەتانیاهۆ، ئەوەیە کە حەماس بەتەواوەتی تێکبشکێنێ و دوبارەی کەرتی غەززە بلکانێتەوە بە ئیسرائیلەوە؟

حەميد تەقوايى: باس لەوە دەكرێت كە ئەم هێرشە ئاسمانييە بەردەوام و بۆردومان و مووشەك باران و هتد، ل□ □□زانى داهاتوودا هێرشێكى زەمينيشى لەگەڵدا بێت. ئيسرائيل زياتر لە ٣٠٠ هەزار سەربازى لە سنوورى غەززە كۆكردۆتەوە بە مەبەستى دەستپێكردنى لەشكركێشى زەمينى. ئەوان خۆيان ڕايانگەياند كە ئەمە كۆتايى كارەكانى حەماسە، بەڵام هێشتا ڕوون نييە كە ئايا كۆتايى هاتنى كارەكانى حەماس بە ماناى كۆتايى هاتنى ئەو ئۆردوگايە لە كەرتى غەززە كە ل□ بەردەستى فەلەستينييەكان بەجێيان هێشتووە يان نا. پێويستە ئەمە ببينرێت، بەڵام لە هەر حاڵەتێكدا بڕيارە غەززە بە تەواوى لەناوب□ن. جەنەڕاڵێكى ئيسرائيلى ڕايگەياند كە كەرتى غەززە دەگەڕێنينەوە بۆ سەردەمى بەرد□ين. واتا بەرد لە سەر بەرد داناي□ين. ئەوان پلانێكى وايان هەيە و بە بيانووى ئەوەى كە دەيانەوێت حەماس لەناوب□ن، تەواوى كەرتى غەززە لەناو دەبەن، ئەمەش لە ڕاستيدا كۆمەڵكوژييەكى بێ وێنەى لێدەكەوێتەوە. يەكێك لە تاكتيكەكانى هێزەكانى حەماس پەنابردنە بۆ ناو خەڵك. بنكەكانيان لە ژێر زەوى و ژێر نەخۆشخانە و قوتابخانە و…هتد و مرۆڤ وەك قەڵغانى مرۆڤ بەكاردەهێنن. هەر جۆرە هێرشێك بۆ سەريان دەبێتە هۆى لەناوچوونى هەموو نيشانەكانى ژيان لە كەرتى غەززە. ئەوان بە ڕوونى ڕايانگەياندووە كە دەيانەوێت هەمان شت بكەن. بيانوويەكيان هەيە بۆ لەناوبردنى هەموو شتێك لە كەرتى غەززە. بەڵێ، بەڕاستى هێزەكانى حەماس وەك داعش كوشتارێكيان ئەنجامداوە، ئەمەش وا دەكات مووى لەشى هەركاسێك ڕاست بێتەوە. كوشتارێك كە تەنانەت لە تاوانى جەنگيش تێدەپەڕێت. بەڵام تاوان پاساو بۆ تاوان نادات. حكومەتى ئيسرائيل دەيەوێت بە كوشتارى خەڵكى غەززە تۆڵە لە حەماس بكاتەوە.

تا ئێستا ڕوون نييە كە هێرشەكانى ئيسرائيل لە كۆتاييدا بەرەو كوێ دەڕوات. لەوانەيە دووبارە داگيركردنى كەرتى غەززە بێت يان دووبارە لكاندنى بە ئيسرائيلەوە. بەڵام ئەنجامەكەى هەرچييەك بێت، ئەم شەڕە بەكوشتارى بێ وێنەى لەگەڵدا دەبێت. كارەساتێك كە پێم وايە جيهان، خەڵكى شارستانى جيهان، تەحەمولى ناكات و لە بەرامبەردا دەوەستنەوە. بەڕاى من وەستانى دەستبەجێى شەڕ كە لەمڕۆوە داواى دەكەين، دەبێتە پرسێكى بەپەلە بۆ هەموو هێزێك و هەموو حكومەتێك كە توزقاڵێك بەها بۆ ژيانى مرۆڤەكان قايل بێت. دەبێت لە دژى ئەم شەڕە بوەستين. لە بارودۆخى ئێستادا حكومەتى ئەمريكا و حكومەتەكانى ئەوروپا بە بيانووى هێرشى دڕندانەى حەماس ڕايانگەياندووە كە لێبڕاوانە وبە تەواوەتى پشتيوانى لەحكومەتى ئيسرائيل دەكەن. بەڵام پاراستنى ئەم پێگەيە لەگەڵ بەردەوامبوونى

شەڕەکە قورستر دەبێت. چونکە تاوانە جەنگییەکانی حکومەتی ئیسرائیل زیاتر دەبێت و قورستر دەبێت پاساو بە لایەنگرانی ئیسرائیل بهێنرێتەوە. بەرگریکردن لە ئیسرائیل بە بیانووی ئەوەی کە حەماس دەستی بە هێرشەکە کردووە، چیتر جێگەی خۆی لە بیروڕای گشتیدا نابێت.

هیوادارم ئەم دۆخە ببێتە هۆی ئەوەی جیهانی شارستانی ڕاپەڕێت لە دژی ئەم تاوانبارانە بوەستێت و ڕێگە نەدات ئەم کوشتارانە بەردەوام بێت.

حەسەن ساڵحی: دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هێرشی حەماسیان وەک سەرکەوتن بۆ خەڵکی فەلەستین ئاهەنگ بۆ دەگێڕان و پێشکەشکارانی تەلەفزیۆنە فەرمییەکانی کۆماری ئیسلامیش بە شەرمانە کوشتنی منداڵان و خەڵکی بێ دیفاعیان وەک دەستدرێژیکار پاساو بەدەهێناوە. ئایا ئەم شەڕە لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامیدایە؟ کاریگەرییەکانی لەسەر بارودۆخی سیاسی ناوچەکە و ئێران و شەڕەشی ئێستا چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات زۆرترین سوود لەم شەڕە وەربگرێت بۆ بەرژەوەندی خۆی، هێزی خۆی نیشان بدات، بانگەشەی ئەوە دەکات کە هێشتا دەسەڵاتی ڕێکخستنی شەڕێکی لەو شێوەیەی هەیە و هەوڵ دەدات هێزە ئیسلامییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا بەهێز بکات.. هتد. بە گوتەی کۆماری ئیسلامی، هێرشی حەماس گورزێکە لە حکومەتی "داگیرکەری قودس" و زیاتر تەپەی دژی ئیسرائیل لێدەدات.

بەڵام لە کۆمەڵگای ئێراندا ئەم قسانە کەیارەکیان. خەڵکی ئێران تاوانەکانی ئەم حکومەتەیان بینیوە کە بە بەراورد لەگەڵ تاوانەکانی حەماسدا ڕەنگی پێوە نامێنێت. ئەگەر حەماس لە یەک هێرشدا هەزار کەسی کوشت، کۆماری ئیسلامی لە ماوەی دەسەڵاتی خۆیدا دەیان هەزار کەسی هەر ئێران کوشت. نەک لە شەڕدا، بەڵکو وەک حکومەتێک هاوڵاتیانی خۆی کۆمەڵکوژ کردووە. دوا حاڵەتیش کۆمەڵکوژی ١٠٠ کەس لە ڕۆژی هەینی خوێناوی زاهیداندا بوو. ئەمە حکومەتێکە کە تەقەی لە چاوەکان کردووە و تەقەی لە منداڵان کردووە و کیمیابارانی قوتابخانەی کچانی کردووە و دەستدرێژی کردووەتە سەر زیندانییەکان و تاوانی دیکە. هەرکاتێک حکومەتێکی لەو جۆرە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل ئاشکرا بکات، خەڵک تەنها بە زەردەخەنەیەکی تاڵ وەڵامی دەداتەوە. دەڵێن سەرەتا دەستە خوێناوییەکانت لە شوێنێک بشارەوە، ئینجا ئەوانی تر ئاشکرا بکە! خەڵک دەمێکە دروشم دەڵێنەوە، فەلەستین بەجێبهێڵن، بیر لە ئێمە

بکەنەوە. بۆیە ئەم فەلەستیندۆستیە لە کۆمەڵگای ئێراندا هیچ جێگایەکی نییە.

ئامانجی ڕژیم قەناعەت پێکردنی خەڵکی ئێران و بەدەستهێنانی خۆشەویستی نییە. دەزانێت تازە کار لەکار ترازاوە. مەبەستی هێزنواندن و ترساندنی کۆمەڵگایە. دەیەوێت نیشان بدات کە نەک هەر لەرزۆک نییە، بەڵکو تەحەدای ئیسرائیلی کردووە. بەڵام ئەمە کورتخایەن و ڕاگوزەرە. هەروەک وتم لە درێژەی ئەم شەڕەدا کارەساتەکی وا ڕوودەدات کە هەڵگیرسێنەرانی دەکەونە بەر نەفرەت و توڕەیی زیاتر لە لایەن خەڵکی نەک تەنیا ئێران بەڵکو خەڵکی ناوچەکە و خەڵکی فەلەستین خۆی و خەڵکی جیهانی شارستانی. بەم مانایە لە درێژخایەندا کۆماری ئیسلامی دۆڕاوی ئەم شەڕەیە.

ئەوەی کە ئەوان لە تیقیەکانی خۆیانەوە بەرگری لە کوشتاری منداڵان و خەڵکی ئیسرائیل دەکەن وەک کوشتنی دەستدرێژیکار، بە خەڵکی ئێران جێگەی سەرسوڕمان نییە. ئەمە حکومەتێکە لەسەر تاوانی بەهایی بوون خەڵک دەکوژێت، لەسەر تاوانی بێ حیجاب دەکوژێت، لەسەر تاوانی لادەر و کوفر و سوکایەتی بە پیرۆزییەکان و هتد دەکوژێت. بە شێوەیەکی سروشتی ئەم کەسانە پێیان وایە تەنانەت منداڵەکی ساواش وەک دەستبەسەرداگرتن دەبێ بکوژرێت. ئەم لۆژیکە تەنیا بە خوێنڕێژانی وەک کۆماری ئیسلامییە، هیچ کەسێک کە هەستی مرۆڤایەتیی هەبێت نەک هەر ئەو جۆرە پاساوانە قبوڵ ناکات، بەڵکو تووڕەیی و ڕق و کینەی بەرامبەر بەو تاوانبارانە زیاتر دەبێت و ئیرادەی بە ڕووخاندنی ئەم حکومەتە بەهێزتر دەبێت.

بەڕای من ئەم شەڕە مەیدانی شەڕێکی نوێ لە بەردەم شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا دەکاتەوە. گۆڕەپانی خەبات لە دژی حکومەتێکی شەڕخواز کە سەرمایەی سیاسی لە نەهامەتیەکانی خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل بنیاتناوە. شۆڕش لە ئێران تاکە ڕێگاچارەی ڕاستەقینەیە کە بتوانێت سەری ماری ئیسلامی سیاسی کە کۆماری ئیسلامییە بدابەزویدا و بەم شێوەیە خەڵکی ناوچەکە لە دەست هێزە ئیسلامیەکان ڕزگار بکات. خەڵکی ئێران ئەمە دەزانن، خەڵکی جیهان ئەمە دەزانن و من پێم وایە ڕووی ڕەشی ئەم شەڕە بە کۆماری ئیسلامی دەمێنێتەوە و دۆڕاوی ئەم شەڕە کۆماری ئیسلامی دەبێت.

حەسەن ساڵحی: هێزە ڕاستڕەوەکانی ئەپۆزسیۆن کە بە زۆری پاشایەتیخوازەکان، هێرشی دڕندانەی حەماس دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین و پڕوپاگەندەکانیان دژی فەلەستینییەکان و عەرەبەکان

چڕتر بووەتەوە. پێت وایە ئەگەری ئەوە هەیە ئەم پڕوپاگەندە ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستڕەوەکان بۆ لەبەرچاوگرتنی دوژمنایەتی خەڵکی ئێران لە گەڵ هێزە ئیسلامییەکاندا جێگایەک لە کۆمەڵگادا بکاتەوە؟

حەمید تەقوایی: ڕەنگە ئەوانیش لایەنگریان هەبێت، بەڵام جێگایەک نادۆزنەوە. ئەم شۆڕشە شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە. شۆڕشی نەتەوەیی-نیشتمانی و پیاو نیشتیمان ئازادی وکوروشی هەخامەنی و شانازیکردن بە دێرینەکانەوە و هتد نییە. ئەمە شۆڕشێکی نەتەوەیی نییە، شۆڕشێکی ئینسانییە. خەڵک خۆی ئەمەی ڕاگەیاندووە، دروشمی سەرەکی شۆڕش ئەمە دەڵێ. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە، تەنانەت ئەمڕۆش هێزە پاشایەتیخوازەکان لە نێو خەڵکدا جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبووە.

بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بەم شەڕەوە هەیە، وەک هەر بەوجۆرەی کەڕوونم کردەوە، هەر لەسەرەتاوە کە کێشەی فەلەستین هاتە ئاراوە، ڕەگ و ڕیشەکەی ناڕەزایەتی بوو بەرامبەر بە ئاوارەبوونی خەڵک لە وڵات و ماڵی خۆیان و لەپێناو بەدەستەوەگرتنی چارەنووسی خۆیان، کە خواستێکی پێشکەوتنخوازانە و مرۆڤدۆستانەیە. بەڵام کاتێک ئەم خواستە مرۆڤانەیان لە لەفافەی ئایینی و قەومی و ڕەگەزیدا پێچایەوە، بوار بۆ مانۆڕکردنی هێزە ڕەگەزپەرستەکان هەبوو. هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕاست و بەتایبەتی پاشایەتییەکان بەشێکن لەو هێزە قەومی و ڕەگەزیانە.ئەوان تەپڵی ئێران و ئێرانیبوون لێدەدەن و دژە عەرەب و دژە ئەفغانین. لەم دواییانەدا شایەتحاڵی ڕق و کینەیان بووین بەرامبەر بە کۆچبەرانی ئەفغانستان. نەفرەتکردن لە عەرەبەکانیش بەشێکە لە ناسنامەی ئەوان. دژی خەڵکی فەلەستین و حەماس و تاوانەکانی دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین. لە تویتێکدا نووسیم حەماسهەر ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی خەڵکی ئێران دەکات، نوێنەرایەتی خەڵکی فەلەستین دەکات! واتە هیچ، مانای ئەوەیە حەماسیش وەک کۆماری ئیسلامی دوژمنی خەڵکە.

لەم نێوەندەدا، هێزە ڕاستڕەوەکان کە ناسنامەکەیان ئێرانیبوون و ڕەگەزپەرستی ئێرانی و گەورەیخوازی فارسەکانە بەرامبەر بە بیانییەکان و کۆچبەرانی ئەفغانی و عەرەب و فەلەستینییەکانە،کەواتە خۆیان بەشێکن لە کێشەی خەڵک. سیاسەتی ئەوان ئەوەیە چاو لە تاوانەکانی ئیسرائیل دابخەن و تاوانەکانی حەماس لە پێی خەڵکی فەلەستین بنووسنەوە. ئەمە هێڵ و پێگەی ئەوانە. ئەوان بانگەشە دەکەن، دروشم دەڵێنەوە، هەڵوێستیان لەسەر ئەمە هەیە و بە بڕوای من یەکێک لە ئەرکەکانی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی وەک حزبی ئێمە

ئەوەیە کە لە دژی کۆماری ئیسلامی و دژی هێزە ئیسلامییەکان و دژی حکومەتی ئیسرائیل و دژی هەموو ڕەگەزپەرستەکان وهێزە قەومی ناسیۆنالیستییەکان، لەوانەش ڕەگەزپەرستی ئێرانیبێینە مەیدان. هەموو ئەمانە نەوت بە ئاگری ئەم شەڕەدا دەکەن و دەبێت بەریان پێبگیرێت.

حەسەن ساڵحی: هەروەک لە سەرەتای چاوپێکەوتنەکەدا ئاماژەت پێکرد، پرسی فەلەستین و ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستین، پرسێکە کە مێژووەکەی هەندەی تەمەنی حکومەتی ئیسرائیلە، کە بووەتە ناوەندێکی قەیران و شەڕی ماڵوێرانکەر لە ناوچەکەدا. چارەسەری ئەم کێشەیە چییە؟ پێشمەرجەکانی چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین چین؟

حەمید تەقوایی: بێگومان لەم بارودۆخەی ئێستادا مەرجی یەکەم ئەوەیە کە بە زووترین کات ئەم شەڕە بوەستێنرێت. لە دەی ئەم شەڕەدا هیچ چارەسەرێکی سیاسی واقیعی و مومکین لە ئارادا نییە. ئەرکی یەکەم ڕاگرتنی شەڕە. ڕوونە کە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا سیاسەتێکی لەو شێوەیەیان نییە. لە لایەکی ترەوە لە بلۆکی بەرامبەر ئەوان و هێزە ئیسلامییەکان و بلۆکی ڕووسیا – چین نەک هەر ئامانجیان ئەوە نییە دەستبەجێ شەڕەکە ڕابگرن، بەڵکو هەموویان بە جۆرێک لە جۆرەکان سوودی لێ وەردەگرن. بۆیە کێشەکە دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی خودی خەڵک و هێزە پێشکەوتنخواز و ئازادیخوازەکانی جیهان بە ڕێکخستنی ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان لە دژی شەڕ و دەستبەجێی ڕاگرتنی شەڕ.

لە پێوەند بەو پرسیارەی کە چارەسەری پرسی فەلەستین چییە، دەبێ بڵێم کە چارەسەرەکە، بە پێچەوانەی ئەوەی کە پێدەچێت، یان باشتر بڵێم، پێچەوانەی ئەو هەوڵ و ڕێوشوێنانەی کە چەندین ساڵە بە ئاڵۆزکردنی گیراوەتەبەر، لە بنەڕەتدا شتێکی ئاڵۆز نییە. ئەم چارەسەرە ماوەیەکی زۆرە پێشنیار کراوە، تەنها ئیرادەی سیاسی لەلایەن حکومەتەکانەوە نییە بۆ چارەسەرکردنی. وەک وتم دەردو ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین ئامرازێکە هەم بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و هەم بۆحکومەتی ئیسرائیل بۆ پاراستنی پێگە و دەسەڵاتی خۆیان، هەر بۆیە نایانەوێت ئەم پرسە چارەسەر بکرێت. بەتایبەتی حکوومەتی توندڕەو و ڕاستڕەوی نەتانیاهۆ کە هەوڵی سەپاندنی یاسا ئایینییەکانی ئایینی جوولەکە دەدات بەسەر کۆمەڵگادا، سوود لە ململانێ لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وەردەگرێت.

لەم دۆخەدا ئیرادەیەکی سیاسی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بوونی نییە،

بەڵام چارەسەرکردنی کێشەکە شتێکی ئاڵۆز نییە. هەمان ڕێگایە کە ماوەیەکی زۆرە وەک چارەسەری دوو دەوڵەت پێشنیار کراوە و ئەمڕۆ لەبیر کراوە. چارەسەری دوو دەوڵەت لەسەر بنەمای ئەوەی کە خەڵکی فەلەستین وەک خەڵکی ئیسرائیل مافی ئەوەی هەیە کە بەهرەمەند بێت لە دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیدا. پێویستە جیهان دان بە مافی هەبوونی خاک و دەوڵەتی فەلەستینی سەربەخۆ و یەکسان لە پاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا بناسێت. وشەی سەرەکی “مافی سەربەخۆ و یەکسان”ە و نەک حکومەتەکان وەک حکومەتی خۆبەڕێوەبەر و لە ڕاستیدا لە ژێر چاودێری حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ هێزە ئیسلامییە هەوساربچڕاوەکان. حکومەتێک کە خەڵکی فەلەستین بەڕاستی بتوانێت لە هەلومەرجێکی ئازاد و دیموکراسیدا هەڵیبژێرێت و بتوانێت کۆمەڵگەیەکی تایبەت بە خۆیان هەبێت شانبەشانی دەوڵەتی ئیسرائیل وەک حکومەتێکی سەربەخۆی. خەڵکی ئیسرائیل، خەڵکی فەلەستین، خەڵکی جیهان نەک هەر کێشەیەکیان لەگەڵ ئەم ڕێگایە نییە، بەڵکو بە تاکە ڕێگای ئینسانی و ڕاستی دەزانن. هەمووان دەزانن کە مەحاڵە ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان ئاوارە بکرێن و چاوەڕێی ئەوە بکەن کە شەڕ ڕوونادات و خەڵک تەسلیم دەبێت و ڕۆژانە زیاتر و زیاتر لە ژێر فشاردا بێت. ڕۆژانە شوێنی نیشتەجێبوونی جولەکەکان فراوانتر دەکەن، تەنانەت لە هەمان ئەو ناوچانەی کە بەخشیویانە بە فەلەستینییەکان. ڕوونە کە ئەمە دەبێتە باروتی تەقینەوەی چەندین شەڕ، وەک چۆن تا ئێستا بووە. بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە دەبێت ماف بدرێت بە مافخوازان. پێویستە دان بە مافی ئینسانی خەڵکی فەلەستین و دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستیندا بنرێت.

بە داخەوە ئەم چارەسەرە بەهۆی دامەزراندنی حکوومەتەکانی وەک نەتەنیاهۆ لە ئیسرائیل و هێزە هەوساربچڕاوەکانی وەک حەماس و حزبوڵڵا زیاتر و زیاتر دەست پێڕانەگەیشتوو دەکەوێت بەرچاو. هەر بۆیە پخستنەلاوە و پەراوێزخستنی ئەم هێزانە پێشمەرجی یەکەمە بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە. پێویستە خەڵکی جیهان لەپاڵ داوای کۆتایی هێنان بە دەستبەجێی شەڕ جەخت لەسەر ئەم چارەسەرە مرۆییە بۆ کێشەی لەمێژینەی فەلەستین بکەنەوە.

حەسەن ساڵحی: پێویستە هێزە پێشکەوتنخوازەکان و خەڵکی جیهان و بەتایبەتی خەڵکی ئێران لە وەڵامی ئەم شەڕە بەربەرییەدا چی بکەن؟

حەمید تەقوایی: بە گشتی ئەو جۆرە شەڕانە خۆشبەختانە لەلایەن هێزە پێشکەوتنخوازەکانی جیهانەوە ئیدانە دەکرێن و بزووتنەوەیەک لە دژی دروست دەبێت، دێنە سەر شەقام و ناڕەزاییەتی دەردەبڕن. پێویستە لەم

حاڵەتەدا دیاریکاوەشدا بێتە سەر شەقامەکان دژی هەردوو لایەنی شەڕەکە. بێ گومان خۆپیشاندان و ناڕەزایی جۆراوجۆر لە دەرەوەی وڵات بەڕێوە دەچێت. هەندێکیان لایەنگری ئیسرائیلن، هەندێکیان لایەنگری حەماسن، بەڵام هەڵوێستی ئینسانی هەڵوێستی سێیەمە. پێویستە دژی هەردوولا بێت. وە ڕایگەیەنێت کە ناتوانرێت لە ڕێگەی ئەم هێزانەوە پرسی فەلەستین چارەسەر بکرێت. ئەمانە لە بوونی ئەم ململانێیە دەخۆن. لەسەر ئەم بنەمایە دەسەڵاتی خۆیان، سامانی خۆیان بەدەستهێناوە و دەیانەوێت بیهێڵنەوە. بۆ چارەسەرکردنی شەڕەکە، پێویستە خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل و خەڵکی هەموو جیهان یەکبگرن.لە دژی شەڕ و لەدژی هەڵگیرسێنەرانی شەڕ، بێنە سەر شەقامەکان ، بۆ کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕو جەخت لەسەر چارەسەری ئینسانی پرسی فەلەستین بکەنەوە.

پێموایە لەم نێوەندەدا خەڵکی ئێران و شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕن. وەک وتم کۆماری ئیسلامی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕەیە. دەیەوێت سوودی لێ وەربگرێت بۆ ئەوەی پێگەی خۆی لەم دۆخە ناجێگیر و مەترسیدارە ڕزگار بکات کە شۆڕش بۆی هێنا. بەدڵنیایی لە بەرامبەر ئەم هەوڵانەدا پێویستە، شۆڕشی ژن ژیان ئازادی زیاتر لە ڕابردوو جەخت لەسەر دروشم و داخوازییە ئینسانییەکانی خۆی بکاتەوە و ڕێگە نەدات حکومەت لە سایەی ئەم شەڕەدا بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ئێستا پاشکشە پێبکات. لە دژی ئەم شەڕەدا، پێویستە شەڕ و هێرشێکی دیکە بە دروشمی کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕ و بمرێت خامنەیی شەڕخواز و بە تەحەدایەک بە کۆماری ئیسلامی وەک لایەنگری هێزە ڕەشە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وحزبواللە.

ئێران تاکە وڵاتێکە کە شۆڕشێکی مەزنی لەدژی بڕبڕەی پشتی ئیسلامی سیاسی تێیدا بەڕێوەدەچێت، پێویستە سەرنجی خەڵکی جیهان بۆ شۆڕشی ئێران وەک بەرەیەکی گرنگ لە بەرەنگاربوونەوەی ئەم جۆرە شەڕە ناوچەییە ڕابکێشرێت. ئەم شۆڕشە تا زیاتر بەرەوپێش بچێت و دواجاریش کە کۆماری ئیسلامی دەڕوخێنێت، خەڵکی جیهان و خەڵکی ناوچەکە بەتایبەتی لە شەڕی هێزە تیرۆریستە ئیسلامییەکان ڕزگار دەکات. بە شێوەیەکی واقیعی و بابەتیانە، شۆڕشی ئێران دەبێتە بەرەیەکی گرنگی خەبات دژی کۆماری ئیسلامی و بۆ وەستاندنی نەک هەر ئەم شەڕە بەڵکو بۆ دەبێتە هۆی کۆتایی پێهێنانی یەکجاری بە شەڕ و دوژمنایەتییەکانی نێوان فەلەستینییەکان و ئیسرائیلییەکان لە داهاتوودا.

١٢ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

تەنگەژەی گومانە بێ هیواکان..
شیعری شوان شەفیق

کەوتوومەتە گۆمێکی قووڵەوە
مانگ زەنگیانەیە بەدەستمەوە!
بەرچاوم لێڵ
تەنها ئاسمانم لێ دیارە،
پێ دەچێ لەم شوێنە پاپۆڕێک تێک شکابێ
دەبێ سەرنشینەکانی لە کوێ بن؟
وا کەس دیار نییە
دەست دەگێرم
داخۆ دەتوانم بگەم بە دەروازەی ڕزگاربوون!

پەیژەیەکی دارین بەجێ ماوە
پلیکانەکانی بەرگەی سەرکەوتنم ناگرێ
بێ کەڵك و ڕزیووە!
لەو لاشەوە
لە ژێر پێمدا دەفلیقێتەوە "هەقیقەت"
قوڕاو دەمووچاوی داپۆشیووم
ختووکەم دەدا هەستەکانم،
وردە وردە هێزم بەرەو لاوازی دەچێ چ ناسۆر□ک□□!

دەنگێک دەبیستم
لە دوورەوە دێ
دەنگێك ئاشنایە بە گوێکانم
دەمەوێت بێمە دەر و ناتوانم
دەمەوێت هەنگاو بنێم و ناتوانم
وەک ئەو مشکەم لێ هاتووە
کە سیکۆتینی بۆ خراوەتە سەر کارتۆنێکی ڕەق
دەبێ بە خواردنی چەند سەلک پەنیر سزا درابم؟
سەر بەرز دەکەمەوە
ئاسمان تەنراوە بە ئەستێرە
ئەستێرەی بەختم لە کوێیە؟

هاوینم لا پاییزە و
پاییزیشم لە زیزە
ماسی حەزم ڕاو کراوە
لەم وەرزی قاتوو قڕیەدا
ژیان لە مرۆڤ تێکدراوە!

بێ ورە نیم،
دەبێت ڕۆژ هەڵبێتەوە
ئەو لیتەیەی تێی کەوتووم
چاوەڕێم وشک بێتەوە
گووژمیش دەخەم
گیانم دەجۆڵێنێ
سەرم لێ شێواوە
بیرکردنەوەش
لە خاڵی سفردا تەزیووە!

دیدارێک لەگەڵ هونەرمەندی شێوەکار بەفرین ئیبراهیم

بەفرین ئیبراهیم: لە کوردستان گرنگی بە هونەرە جوانەکان وەک شێوەکاری و پەیکەرتاشی نادرێت
بەفرین ئیبراهیم :پرۆژە و ئاواتم ئەوەیە بتوانم هونەری کوردی بە جیهان بناسێنم
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

خاتوونی هونەرمەند" بەرفرین ئیبراهیم" هەرلەسەرەتایی قۆناغەکانی ژیانی منداڵی حەزوو ئارەزووی بە هونەری نیگار کێشان هەبووە،هەروەها لە بواری نواندیش بەهرەیەکی باشی هەیە بەشداری چەندین کورتە فیلمیش کردوە، خاوەنی چەندین پیشانگای شێوەکارییە،کاریگەری هونەرمەندی جیهانی (ڤانگۆک)،لەسەر کارە هونەرییەکانی ڕەنگی داوەتەوە لە تابلۆکانیدا زیاتر بابەتی ئافرەت و ژینگە لە خۆ دەگرێت بەهۆی دەست رەنگینی لە هونەری شێوەکاری

داواکاری زۆری لەسەر تابلۆکانی هەیە هاوڵاتیان لە ڕێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان داوای تابلۆکانی دەکەن بەمەبەستی ئاگادار بوون لە چالاکییە هونەرییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵی سازدا.

- ئەگەر بکرێت بۆ خوێنەرامان باس لە ژیانی هونەری خۆتان بکەیت.
- من بەفرین ئیبراهیم بە" بەفرین چەلەبیانی " ناسراوم ،خەڵکی مەهابادی ڕۆژهەڵاتی کوردستانم و پێشتر لە ئێران 6 پێشانگای شێوەکاری و 2 پێشانگای کاریکاتێرم کردۆتەوە، بەڵام ئەمە چەندساڵێکە لە سلێمانی دەژیم و لەم دوو گەلەری دایمەند و نەوا ئیشی هونەری دەکەم و هەروەها لە ڕێگای تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان داواکاری خەڵک وەرئەگرم و تابلۆی شێوەکاری بۆیان دەکێشمەوە .
*بەکامە هونەرمەندی شێوەکاری کورد یاخود جیهانی سەرسامیت و کاریگەریان لەسەرت هەبووە؟

- زیاترین کەسێکی هونەرمەندی گەورە لەسەر من کاریگەری هەبووە ڤانگۆک بووە کە هەم بە کارەکانی و هەروەها ژیاننامە و شێوازی جیهانبینی کاریگەری لەسەر من داناوە و تەنانەت چەند بەرهەمێکم کێشاوەتەوە و هەروەها ئیلهامم لە تابڵۆکانی وەرگرتووە بۆ کارەکانی خۆم.
- چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ ڕەنگەکان دەکەیت و بە جوانکردنی تابلۆکانت بەکار دەهێنیت؟
- من هەم بە ڕەنگی ڕۆنی و هەم بە ئەکریلیک ئیش دەکەم بەڵام زیاتر ڕەنگەسەرەکییەکانم هەیە و خۆم تێکەڵاویان دەکەم و ڕەنگی تازەیان لێ دروست ئەکەم لە هەمان کاتدا هیچکات ڕەنگە سەرەکییەکان بە تەنیا بەکار ناهێنم و هەوڵ دەدەم بە تۆنێکی دەخواز و تایبەتی خۆم بیانگۆڕم و بەکاریان بهێنم. من کاتێ تابلۆیەک دەکێشم خۆم لە نێو تابلیەیەکە دەبینمەوە لەگەڵیدا دەژیم هەست دەکەم لەو دونیاییەدا دادەبڕێم.
- بابەتەکانی تابلۆیەکانت چین؟
-بابەتی تابڵۆکانم هەمووشتێک لەخۆ دەگرێت بەهۆی ئەوەی کە من بە پێی داواکاری خەڵک کارئەکەم و ئەوانیش هەمووشتێکی جۆراوجۆر داوا دەکەن بەڵام وەک حەزی خۆم کە زیاتر بابەتی ژن و ژینگە لە کارەکانم هەڵدەبژێرم چونکە هەست ئەکەم زوڵمیان لێ کراوە.
- قوتابخانەکانی هونەری شێوەکاری زۆرن وەکو (واقعی ،

سوریالی ،تەجریدی ..) تۆ زیاتر لەکام قوتابخانەی هونەری کار دەکەیت؟

- ئەوانەی کە داواکاری خەڵک بن زیاتر واقعی یان ڕیئالن و وێنەی کەسێکی تایبەت یان سروشت و گیاندارە بەڵام خۆم زیاتر کاری سورڕەئالم پێ جوانترە و هەروەها ئیمپەرسیۆنیزم و کارەکانی مامۆستا ڤەنگۆک سەرنجم ڕادەکێشن و کار لەو بوارانەش دەکەم.

*پێتان وایە بەهرەی خۆرسک ،بنەمایەکی سەرەکییە بۆ ئەوەی هونەرمەند داهێنان بکرێت؟

- پێموایە هەموو مرۆڤێک جۆرە بەهرەیەکی تێدایە و خۆرسکیش گرنگە بەڵام ئەوەی کە کەسێک پێشدەخات هەوڵدانی بەردەوام و بێ وچانە و چەندە کاتی زیاتر بۆ شتێک دابین بکەی ئەوەندە تێیدا شارەزا دەبیت بۆیە دەڵێم بەردەوامی و هەوڵدان.
- ئەو کێشەو گرفتانە چین ک□ دەبنە رێگر ل□ بەردەم کاروانی هونەریت ؟
- بەداخەوە بەربەستیش هەر هەیە بەتایبەت لە کوردستان گرنگی بە هونەرە جوانەکان وەک شێوەکاری و پەیکەرتاشی نادرێت و لە دانانی پێشانگایەکی نێودەوڵەتی کە ناتوانین بیکەین تا هەڕەشەی هەندێ کەسانی توندڕەو کە دەڵێن کارەکەت حەرامە تووشی زەحمەتی و ناخۆشی دەبین.

*پرۆژەی داهاتووتان هەیە؟

- من بەردەوام دەڵێم پرۆژە و ئاواتم ئەوەیە بتوانم هونەری کوردی بە جیهان بناسێنم و هیوادارم ڕۆژێک بتوانم لە زۆربەی وڵاتان پێشانگای هونەری کوردی بکەمەوە.

JUST
BE

حەز.. شیعری دڵکەش قادر

تۆ ئاوازێکی غەمگینی بەسەر دوا هەنسکمەوە
هەنسکی من
ئاوازێکە لە میلۆدی بەفربارینەوە بەربۆتەوە
نێو دوا دێڕی شیعرێکی شەرمنەوە
شەرمنی تۆ
دوا نیگای دەنگی ژیانەوەی سلێمانیی و
ترۆپکی حەزێکی شێتانە
ئای یادی بەخێر
من و تۆ خوێنی هوەیدا
کەوتۆتە سەر نینۆکی پەنجەتووتەمان.
حەوشەی پشتەوەمان
کۆڵانێکی غەمگینە و دەمانباتەوە سەر خوانێکی حەزێکی شێتانە
شێتانە وەک توانە لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا.
سلێمانیی
دڵکەش قادر

سایکۆلۆژیای وێنەکانی منداڵان.. رەزا شوان

شێواز و رێبازی دەربڕین و گوزارشتکردن، لە هەست و سۆز و لە خەیاڵ و بیر و ه□□ش و لە پێداویستییەکان و لە کێشە دەروونییەکان و گەیاندنیان بە کەسانی تر، لە لای منداڵان جیاوازییان هەیە لەگەڵ گەورەکاندا. گەوەرەکان بە قسەکردنی راستەوخۆ یا بە نووسین دەریان دەبڕن و گۆزارشتیان لێدەکەن و بە کەسانی تریان دەگەی□ن. بەڵام منداڵان بە زۆری لە رێی وێنەکێشانەوە گۆزارشت لە ناخی خۆیان دەکەن و دەیانخەنە سەر پەڕەی کاغەز.

وێنەکانی منداڵان، زمانێکی جیهانییە کە هەموو منداڵانی جیهان بەشداریی تێدا دەکەن. بێگومان هەموو منداڵان لە هەموو

قەناغەکانی تەمەنیاندا، لە ماڵەوە و لە باخچەی منداڵان و لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا، ئارەزوویەکی زۆریان بە وێنەکێشان هەیە، زیاتر لە هەموو چالاکییەکانی تر حەزی لێدەکەن. پەروەردەی هونەری وانەیەکی گرنگە لە پرۆگرامی قوتابخانەی بنەڕەتیدا. منداڵ بەبێ هونەر منداڵێکی بێ دایک و بێ باوکە. وێنەکێشانی منداڵان، تەنیا چالاکییەکی ئەبستراکی (ناهەستی) ی بێ مەبەست نییە، بەڵکو گوزارشتە لە هەستەکانی ناخی دەروونیان، لە خەیاڵ و خەون و لە هیواکانی ئەمڕۆ و داهاتوویان، لەو شتانەی خۆشیان دەوێت یا خۆشیان ناوێت. لە خۆشی و ناخۆشییەکانیان، لە گرفت و لە کێشە دەروونییەکانیان. لە پێداویستییەکانیان،…هتد.
سەرەڕای ئەوەش چێژ و خۆشییەکی زۆر بە منداڵان دەبەخشن. لە کاتی وێنەکێشاندا چەند بەشێکی مێشکیان چالاکتر دەبێت و خەیاڵیان فراوانتر دەبێت.
(چارلی چاپلن) دەڵێت:"من میهرەبانی لە منداڵەکەوە فێربووم، کاتێک کە بینیم لە پەڕاوی وێنەکێشانەکەیدا، خۆری بە ڕەنگی ڕەش ڕەنگ کردبوو، تاکو باوکە کرێکارەکەی لە کارکردندا ئارەق نەکات".
(پابلۆ پیکاسۆ) ش دەڵێت" کە منداڵ بووم، چوار ساڵم بەسەربرد، تاکو وەکو مایکل ئەنجیلۆ وێنە بکێشم. بەڵام هەموو تەمەنم لە ڕاهێناندا بەسەربرد، تا بتوانم وەکو منداڵێک وێنە بکێشم" دەشڵێت:"زۆر شت لە هونەری زارۆکانەوە فێربووم".
وێنەکانی منداڵان ئاوێنەی بێگەردی زادەی هۆش و خەیاڵ و دەروونی پاکی منداڵانن.
منداڵان خاوەنی هونەری وێنەکێشانی تایبەتی خۆیانن. دەستوور و ڕێباز و ستایلی خۆیان هەیە. پەیوەندییان بە بنەماکانی هونەری کۆن و نوێ و تازەوە نییە. منداڵان لە تابلۆکانیاندا، کۆن و نوێ و ڕێبازی هەموو قوتابخانە هونەرییەکانی وێنەکێشان بەرجەستەدەکەن. ئازادن کە چۆن خۆیان حەزبکەن و بیانەوێت ئاوها تابلۆکانیان دەکێشن و ڕەنگیان دەکەن. بۆیە نادروست و نابەجێیە، ئەگەر بە پێوەری ئاکادیمی، پێوانەی وێنەکانی منداڵان بکرێن.
وێنە گوزارشتێکی هێمایی هونەرییە، هەروەکو رستەی ئاخاوتن کردنە. دەکرێت وێنەکانی منداڵان، پەیامێکی ئاراستەکراوبێت بە دایکان و باوکان و مامۆستاکان و بە هەموو ئەوانەی لە دەوروبەریانن. دەشێت وێنەکانیان چەندین گلەیی و گازندەیان لەخۆگرتووبوون، یا گوزارشتبن لە خۆشی و خۆشەویستی و لە گەشبینی و هیواکانیان.

وێنەی منداڵان چییە؟ مەبەست لە وێنەی منداڵان، ئەو هێلکارییە ئازادەیە، کە منداڵان گوزارشتی لێدەکەن و دەیخەنە سەر کاغەز و دار و دیوار و بەرد و شەقام یا هەر روویەکی تر، تەنانەت لەسەر جەستەی خۆشیان وێنە دەکێشن. منداڵان لەو کاتەوە دەست بە وێنەکێشان دەکەن، کە پەنجە ناسکەکانیان دەتوانن پێنووس و فرشە، یا تەباشیر بگرن. واتە لە تەمەنی (١٠) مانگانەوە کە هێشتا گڕوگاڵ دەکەن و بە تەوای پێیان نەگرتووە تا باڵقبوون. کە بە شانازی و چاوگەشی و خەندەوە وێنەکانیان، پێشانی دایکان و باوکانیان دەدەن و چاوەڕێی کاردانەوە و وەڵامیان دەکەن. بەڵام ئایا هەموو دایکان و باوکان، ئەوە دەزانن کە چ واتا و مەبەستێک لە پشتی هێلکاری و ێنەکانی منداڵانەوە هەیە؟ ئەی دەزان بە چی شێوازێک وەڵامیان بدەنەوە؟ ئایا دەتوانن لە رێی ئەو هێلکاری و وێنانەوە، بچنە ناو جیهانە بەرین و پاک و سەیر و سەمەرە و ئەفسوناوییەکەی منداڵان؟ وەڵامی ئەم پرسیارانە لە لای خودی دایکان و باوکانە.

ئەم قۆناغەی منداڵێ زۆر گرنگە، پێوێستە دایکان و باوکان پێداویستییەکانی وێنەکێشان و رەنگردن، لە پێنووسی رەنگاوڕەنگ و بۆیەی ئاوی و فرشە و کاغەز بۆ منداڵەکانیان دابینبکەن و بیانخەنە بەردەستیان. با بە ئەوپەڕی ئازادی و بە ئارەزووی کامی دڵیان، هێلکاری و وێنەبکێشن. دەستخۆشی و ئافەرینیان بکەن.

(پاپلۆ پیکاسۆ) دەڵێت:”هەموو منداڵێک هونەرمەندە، کێشەکە لەوەدایە کە چۆن بە هونەرمەندی بمێنێتەوە”.

منداڵان لە رێی وێنەکێشانەوە، گوزارشت لەو شتانە دەکەن کە هەستیان پێدەکەن، نەک ئەو شتانەی کە دەیانبینن. ئامانجی سەرەکیشیان هونەر و داهێنان نییە، بەڵکو روونکردنەوە و گوزارشتکردنە لە هەستە دەروونییەکانیان.

(ویلهام فیولا) دەڵێت:”منداڵ ئەوەی دیزانێت وێنەی دەکێشێت نەک ئەوەی دەیبینێت”.

(مایکل ئەنجیلۆ) ش دەڵێت:”مر□ق ب□ ئەقڵی وێنە دەکێشێت نەک بە دەستی”.

(ڤینست ڤان کۆخ) یش دەڵێت:”خەون بە وێنەکێشانەوە دەبینم، دوایش وێنەی خەونەکەم دەکێشم”.

(پیکاسۆ) ش هەمان را و بۆچوونی هەیە و دەڵێت:”من وێنەی ئەو شتە ناکێشم کە دەیبینم، بەڵکو وێنەی ئەو شتە دەکێشم کە بیری لێدەکەمەوە”.

کەواتە ویلهام و ڤان کۆخ و پیکاسۆ، شتە بینراوەکان وەلاوە دەنێن و شۆڕدەبنەوە بۆ دیوەکانی ناوەوەی ناخیان. کە بە راستی ئەوە کار و بەچوونی منداڵانە، کە بە تەواوی لاسایی سروشت ناکەنەوە، بەڵکو منداڵان ئەندازیارن و تەمارکاری ناخین. بۆیە (نیل جایمان) دەڵێت" گەورەکان ئەو رێگایانە دەگرنەبەر کە منداڵان دۆزیویانەتەوە".

بێگومان شەفافییەت و عەفەوییەت لە وێنەکانی منداڵاندا بەدی دەکرێن. بۆ نموونە:

منداڵان وێنەی رووبارێک دەکێشن، ماسییەکان لەناو ئاوەکەیدا دیارن. وێنەی دایکان و باوکانی خۆشەویستیان دەکێشن، کە باڵایان لە باڵای چیای هەڵگوردیش بەرزترن. وێنەی خۆر دەکێشن کە پێدەکەنێت. وێنەی کەسێک دەکێشن و بە بۆیەی رەش دەموچاوی رەش دەکەن چونکە خۆشیان ناوێت. زۆر جار منداڵی کراوە و دڵخۆش، وێنەی خانوویەکی گەورە، لە ناوەڕاستی لاپەڕەکەدا دەکێشێت و بە هەموو رەنگە گەشەکان بۆیەی دەکات، ئەم خانووە، بە لای منداڵانەوە هێمای ئاسوودەیی و خۆشەویستییە بۆ خێزانەکانیان. منداڵانی گەشبین و متمانەبەخۆ، وێنەی خۆیان بە گەورەیی لە ناوەڕاستی لاپەڕەکەدا دەکێشن. بەڵام منداڵانی شەرمن و نەکراوە و بە کۆمەڵایەتی نەبوون، وێنەکانی خۆیان بە بچووکی دەکێشن. ئەگەر لە گۆشەیەکی لاپەڕەکەدا کێشای، بە واتا منداڵێکی گۆشەگیرە. ئەگەر وێنەی گوڵ و خۆری گەشیان کێشا، بە واتا گەشبین و هیواخوازن، ئەگەر… هتد. تا رادەیەکیش جیاوازی لە نێوان وێنەکانی کچان و کوڕندا هەیە. کوڕان بە زۆری حەز لە کێشانی وێنەی ئۆتۆمبێل و فڕۆکە و تۆپ و سروشت دەکەن، کچانیش حەز لە وێنەکێشانی بووک و زاوا و هەڵپەڕکە و لە گوڵ و گوڵزار و پەپوولە و خانوو دەکەن. بێگومان باردوخی ئەو ژینگەیەی کە لێی دەژین، کاردانەوە و رەنگدانەوەیان لە وێنەکانیانی منداڵاندا هەیە.

سایکۆلۆژیای وێنەکانی منداڵان، یەکێکە لە لقەکانی زانیاری دەروونی، کە باس لە راستییە سایکۆلۆژییەکانی پەیوەندار بە سەرهەڵدان و پێشکەوتنی وێنەی منداڵان لە هەموو قۆناغەکاندا دەکات و جیاوازییەکانی لە هەموو روویەکەوە دەردەخات.

لێکۆڵینەوە لە سایکۆلۆژیای وێنەکانی منداڵان، گرنگییەکی زۆریان بۆ پەروەردەکاران و دەروونناسانی منداڵان و پزیشکانی دەروونناسی منداڵان و دایکان و باوکان و مامۆستاکان و شیکارانی وێنەکانی منداڵان هەیە. چونکە هێلکاری و وێنەکانی

منداڵان کەرەستەیەکی گرنگن بۆ تێگەیشتن: لە دەروون، هەستەکان، پاڵنەرەکانی منداڵان و بۆچوونیان دەربارەی خۆیان و کەسانی تر، لە نەخۆشییە دەروونییەکانیان. گەلێک لە کێشە نەرێنیی و ئەرێنییەکانی منداڵانیش دەردەخات. نەرێنی وەک گرفتاربوونیان بە (سترێسی و دوودڵی) ئەرێنیش وەک (ئاسوودەیی و شادی). شیکردنەوەی وردی زانستییانەی وێنەکانی منداڵان، یارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لە منداڵ و بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی پێوەی دەناڵێنن. یارمەتیی پسپۆرانی دەروونناسی منداڵان دەدات، بۆ تێگەیشتن و شیکردنەوەی کەسایەتی و تایبەتمەندییەکانی منداڵێتی.

ئەو هێلکاری و هەڵەت و پەڵەتانەی کە منداڵانی بچووک دەیانکێشن، لە زانیاری دەروونناسیدا، هێمان و مەبەستێک یا زیاتر دەگەیەنن. نەک وەکو هەندێک کەس ئەو هێڵکاریانەی منداڵان، بەبێ مانا و بە پڕوپووچیان دادەنێن. پزیشکان و شیکارە دەروونییەکان، لە رێی شیکردنەوەی ئەو هێلکاریانەوە، کە بە بە زاراوەی زانیاری بە (گرافۆلۆژی) ناودەبرێت، واتا لێکدانەوە و شیکردنەوەی وێنەی کێشراو. لە زۆر رووەوە کێشەکان و ململانێ و نهێنییە دەروونییەکانی ناخی منداڵان شیدەکەنەوە. چونکە وێنەکانی منداڵان هۆکارێکە بۆ خامۆشکردن و بەتاڵکردنەوەی هەڵچوونە دەروونییەکانیان. رێگایەکیشە بۆ پەیوەندی و ناردنی پەیام بۆ گەورەکان. هەر لە رێی ئەم پەیامەشەوە شیکارانی وێنەکان و پزیشکانی دەروونناسی منداڵان، دەتوانن کێشە دەروونییەکانی منداڵانی موف□تلابوو، بخەنە ناو بازنەوە و چارەسەری گونجاویان بۆ بدۆزنەوە.

ئەگەر بە وردی و تەسەلی، لە هەموو روویەکەوە، باس لە لێکدانەوە و شیکردنەوە و سوودەکانی وێنەکێشانی منداڵان و رۆڵ و ئەرکەکانی شیکارانی دەروونی و پزیشکان و مامۆستاکان و دایکان و باوکان بکەین و باس لەو رەنگانەش بکەین کە منداڵان، ب□ پێی ئارەزوو و مەبەستەکانی خۆیان بەکاریان دەهێنن، باس لە شوێن و قەوارە و شێوەکانی وێنەکانیان و لە مانا و مەبەستەکانیان بکەین. باسێکی دوور و درێژە و چەندین لق و چڵی لێدەبێتەوە. بە نووسینی چەند پەڕەیەک کۆتایان نایات. هیوادارم لە دەرفەتێکی کەدا، زیاتر تیشک بخەمە سەر ئەم بابەتە گرنگە.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٣

محەمەد ساڵح ئەلقەزاز، ئەو ڕابەرە کرێکارەی عەرشی پاشایەتی هەژاند، کێ بوو؟.. عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

چینی کرێکاری عێراق؛ لە دوای جەنگی جیهانیی یەکەم لە ئەنجامی پێویستی بازاڕی سەرمایەی جیهانی و پلانە درێژماوەکانی بەریتانیا؛ لەم گەشە و ئەو گەشەی عێراق، کە تا دەهات لەڕووی چەندایەتی و چۆنایەتییەوە گەشەی دەکرد و زیاتر پێدەگەیی. ئەو چینە بەبەراورد بە چینی کرێکاری وڵاتانی تر بەتایبەتی ئێران و تورکیا، درەنگتر هاتە مەیدان و درەنگتریش کەوتە سەر پێی خۆی. چینی کرێکاری عێراق وەک چینی کرێکاری گشت وڵاتە دواکەوتووەکان؛ بەچەندین ساڵ بەر لە بۆرژوازی پیشەسازی نیشتمانی دروستبوو. لەهەناوی خۆشیدا هەر لە هەنگاوە سەرەتاییەکانی دروستبوونییەوە کەوتە جووڵە و مانگرتنی تاک تاک و خۆبەخۆ(عەفەوی) وەک مانگرتنەکانی کرێکارانی هێڵی شەمەندەفەر لە ساڵەکانی ١٩٢٢، ١٩٢٣، ١٩٢٥، و ١٩٢٦ هێنانەدەرەوەی چەندین ڕابەر و هەڵسوڕاوی بەرجەستەی کرێکاریی. هەرچەند ئاستی هۆشیاری هەندێک لەو ڕابەرانە بەپێی پێویست نەبوو، بەڵام کاریگەری خۆیان دانا بەسەر مێژووی کرێکارانی عێراقەوە. لەدەیەی بیستەکان؛ چینی کرێکار لە عێراق پێ دەنێتە مێژوویەکی نوێ، هەم دەست بە ڕێکخرابوونی خۆی دەبات و هەمیش داواکارییە ئابوورییەکانی دەباتە ئاستێکی باڵاتر. لەم نێوەدا یەکێک لە بەرجەستەترین ڕابەری کرێکاری لەو دەیەیە و دەیەکانی دوواتریش کە عەرشی پاشایەتی هەژاند محەمەد ساڵح ئەلقەزازە.

بەڵام محەمەد ساڵح ئەلقەزاز کێ بوو؟

محەمەد ساڵح ئەلقەزاز؛ لە بنەماڵەیەکی خوێندەواری غەیرە کرێکاری لەشاری بەغدا لەدایکبووە. کەسایەتییەک بوو لەدەرەوەی بزووتنەوەی کرێکاری عێراق کە ژیانی خۆی وەک هەڵسوڕاوێکی کرێکاریی و خەباتگێڕێکی نەقابی و لە نێوجەرگەی بزووتنەوەی کرێکاریدا بردە سەر. ئەم ڕابەرە بەرجەستەیە کە بە بیروباوەڕ کۆمۆنیست بوو، ڕۆشنبیرێک و ئینگلیزی زانێکی باشیش بوو؛ یەکەمین کەس بوو کە

ئیجازەی کۆمەڵەی پیشەوەرانی لە مانگی تەمموزی ساڵی ١٩٢٩ لە وەزارەتی ناوخۆی کابینەکەی نووری سەعید وەرگرت. ئەم کۆمەڵەیە ڕۆڵێکی گەورەی گێرا لە بردنەپێشەوەی خەباتی کرێکاران لە کۆتایی دەیەی بیستەکان و دەیەی سییەکان و تا لە ساڵی ١٩٣٣ ناوی کۆمەڵەکەی گۆڕی بە یەکێتی نەقابەکانی کرێکارانی عێراق. وتارە شەفەهییەکان و نووسینەکان و نامەکانی ئەم ڕابەرە بەجۆرێک کاریگەر بوون لەسەر کرێکاران کە بەلێشاو کرێکاران و بێکاران پەیوەندیان پێوەی دەکرد و ببووە جێ متمانەی هەژاران و بێکاران و سەرجەم کرێکارانی عێراق. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لەلایەکەوە لە پەیوەند دابوو لەگەڵ بیرۆی کرێکارانی جیهان تا بتوانێت سەپۆرتی پێویست بە چینی کرێکاری عێراق بەدەست بهێنیت و لەو ڕێگەیەوە بتوانێت حکومەتی پاشایەتی ئەوکات ناچار بکات کە یاسا کارێکی گونجاو بە کرێکار داڕێژێت. لەلایەکی تریشەوە توانی ئاستی هۆشیاری کرێکاران بەرێتە سەر و نەک تەنها کۆمەڵەکەی، بەڵکو تەواوی ڕێکخراوە کرێکارییەکان و هێزە سیاسییە ئۆپۆزیسیۆنەکان و ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو سەردەمە بەکاربهێنێت بۆ گەیاندنی خەم و دەنگی کرێکاری ستەمدیدەی عێراق بە ڕای گشتی. حکومەتی کۆنەپەرستی پاشایەتی و کابینەکەی نوری سەعید درێغییان نەکرد لە سەرکووت و زیندانیکردنی کرێکاران؛ هەرچەند ئەم سەرکوتانەش دەبوونە هۆی خاوبوونەوەی خەبات، بەڵام هەرگیز ڕەوڕەوەی ئەو خەباتە ڕووەو پێشەوە نەوەستا. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز ئاستی هۆشیاری هێندە بەرز بوو کە جوان لە پلان و تەڵەی دەسەڵات و سەرکوتگەران و کۆمپانیا بیانییەکان تێدەگەیشت و دژەکرداری دەنواند. بێجگە لەمەش نووسەران و ڕۆشنبیرانی سۆشیالیستی ئەو سەردەمەش هانی بزووتنەوەی کرێکارییان دەدا و دەستگیرۆیی ئەو بزووتنەوەیان دەکرد، وەک چیرۆکنووس مەحموود ئەحمەد ئەلسەید و حسەین ئەلڕەحاڵ (کە بە یەکەمین کەسی مارکسی دادنێت لە عێراق) و عەبدوڵا جەددوغ و ئیبراهیم ساڵح ئەلقەزاز.، کە ئەمەی دوایان واتە ئیبراهیم برای محەمەد ساڵح ئەلقەزاز بوو و ئینسانێکی تێکۆشەری مارکسیستی بوو. شایانی باسە ئەندامانی ئەم کۆمەڵەیە دوور لەچاوی پۆلیس؛ لەماڵەی یەکێکیان یان لەناو فارگۆنێکی بەتاڵدا بەنهێنی بەبۆنەی یەکی ئایارەوە ئاهەنگیان گێراوە. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز جگەلەوەی سەرۆکی کۆمەڵەی پیشەوەران بوو، گۆڤاری (الصنائع)یش دەردەکرد. دەوڵەت و کۆمپانیا بیانییەکان چەندیجار هەڕەشەیان لە ئەلقەزاز کرد و تەنانەت بە نامە کە بەناوی (پێشمەرگەیەکی بیانییەکان) نووسرابوو، لە نیسانی ساڵی ١٩٣١دا کۆتاییدا هەڕەشەی کوشتن لە ئەلقەزاز و ئەندامانی کۆمەڵەی پیشەوەران کرابوو. ئەلقەزاز

چەندیجار زیندانی کرا و سزای مالی درا. دیارە ئەم دۆخەی محەمەد ساڵح ئەلقەزاز بە تەنها ئەوی نەگرتبەوە، بەڵکو گەلێ سەرکردە و ڕابەری کرێکاریی تر وەک محەمەد مەکی ئەلئەشتەری و عەبدوڵا ئەلبەدری و محەمەد یاس ئەلبەیاتی گیران و ڕەوانەی بەندیخانە کران. بەڵام دیارە ئەو هەڕەشە و چاوسوورکردنەوانە چەکیان پێدانەدا و بگرە سوورتریان کرد لەسەر داخوازییەکانی کرێکاران. تا دەگاتە ئەو ئاستەی کە یاسین ئەلهاشمی سەرۆکی (حزب الاخاء الوطني) لەسەرەتای دەیەی سییەکانی سەدەی ڕابردوو؛ داوای لە ئەلقەزاز کرد کۆمەڵەی پیشەوەران بکاتە لقێکی حیزبە سیاسییەکەی، بەڵام محەمەد ساڵح ئەلقەزاز ئەو داوایەی ڕەتی دەکاتەوە.

ئەلقەزازی لەنێو هەموو سەرکردە ئۆپۆزیسیۆنەکاندا (یاسین ئەلهاشمی و ڕەشید عالی ئەلگەیلانی و حیکمەت ئەبوتمەن) تەنها و تەنها متمانەی بە حیکمەت ئەبوتمەن دەکرد و لە هەموو کاروبارێکدا ڕاوێژی پێدەکرد. ئەلقەزازی بەیەکەمین سەندیکالیستی لەمێژووی عێراق دادەنرێت. تەنانەت ئەلقەزاز لەساڵی ١٩٣٧ بەکۆمەکی یوسف مەتی ڕۆژنامەنووسی مارکسیستی و نوری روفائیل و جەمیل تەما ئیجازەی یانەی هێڵی شەمەندەفەر وەردەگرێت، کە ببووە جێگەی کۆبوونەوەی کرێکارانی هێڵی شەمەندەفەر و کۆمۆنیستەکانی ئەوکاتی عێراق، بەڵام دواتر بەعسییە فاشیستەکان لەساڵی ١٩٦٩ ناوەکەی دەگۆڕن بۆ یانەی زەورا. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لە خەباتی خۆیدا پێداگری لەسەر یەکێتیی و یەکپارچەیی کرێکارانی عێراق و ئازادییەکان و باشترکردنی ژیان و دۆخی کارکردنی کرێکاران کردووە.
ئەلقەزاز لەماوەی ژیانی کۆمەڵەی پیشەوەران ١٩٢٩ تا ١٩٣٣ کۆمەڵەی کاری گرنگی ئەنجامدا وەک :
یەک : کۆبوونەوەی بەردەوامی گشتی کرێکاران و قسەکردن لەسەر دۆخی نالەباری ژیان و تاوتوێکردنی ماف و داخوازییەکانیان.
دوو: ناونووسکردنی کرێکارانی بێکار و هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی کار

بڕیان و هەندێکجار بڕینەوەی مووچە بڕیان لە سندوقی کۆمەڵە.
سێ : پەیوەندکردن بە چەندین دکتۆر تا پشکنینی کرێکار و خانەوادەکانیان ئەنجام بدەن بەخۆڕایی.
چوار : کردنەوەی قوتابخانە بۆ کرێکارانی نەخوێندەوار و تەرخان کردنی مامۆستای خۆبەخش بۆ ئەو مەبەستە.
پێنج : هەوڵدان بۆ بردنە سەری شارەزایی کرێکار و ناردنی کرێکار بۆ خوولەکانی دەرەوەی عێراق.
شەش : پێداگری لەسەر بایەخدان بە کرێکارانی عێراقی و ناردنەوەی کرێکارانی بیانی و پڕکردنەوەی شوێنەکانیان بە کرێکارانی عێراقی.
شەش : پێداگری لەسەر یاسای کارێک کە زامنی مافەکانی کرێکارانی عێراق بکات.
حەوت : گەورەترین مانگرتنی کرێکاریان بەرێخست لە ساڵی ١٩٣١ لەمێژووی بزووتنەوەی کرێکاری عێراقدا.
ئیتر بەمشێوەیە ئەلقەزاز تا دەهات جیددی تر و بەعەزمتر پێی لەسەر بەرژەوەندی چینایەتی کرێکاران دادەگرت و لەولاشەوە دەسەڵات سەرەتا هەوڵیدا کە محەممەد ساڵح ئەلقەزاز قایل بکات بەوەی کە ئیشێکی باشی هەبێت و واز لە چینی کرێکار بهێنێت، بەڵام ئەلقەزاز ڕەتی دەکاتەوە و پێداگری دەکات لەسەر بڕوا و بیرکردنەوەکانی خۆی لەپێناو چینی کرێکاری عێراقدا. ئەم سەرسەختییەی محەممەد ساڵح ئەلقەزاز و ئەو ئازایەتیی و خۆڕاگرتنەی کە بووبەوە هۆی ناو و ناوبانگی، لە بەرئەوە تووشی ڕاونان دەبێتەوە بە سلێمانی و عانە و دیالە و ڕژێمی عێراقیش ٤١ داوای لەسەر تۆمار دەکات و چوار ساڵ زیندانی دەبێت و تا ساڵی ١٩٥٤یش ڕێگەی پێنادرێت سەفەری دەرەوەی عێراق بکات. ئەلقەزاز وەڵامی حکومەتی پاشایەتی سەرکوتگەری ئاوا دەدایەوە(ئێمە ناترسێین!). بەیەش محەممەد ساڵح ئەلقەزاز لە بەرامبەر هەموو ئەو ناڕەحەتی و ئازار و کەسپ و ڕێگرانەی هاتنە بەردەمی، ورە بەرزتر و تووندوتیژتر هەنگاوی نا تا بوو بەو ئەستێرە پرشنگدارەی ئاسمانی خەباتی چینی کرێکاری عێراق. تا بووە ئەو ناوەی کە تا چینی کرێکاری عێراق و خەباتی ئەو چینە مابێت، ناوی ئەویش لەسەر دڵی خەباتی چینایەتی دەنووسرێت.
لەکۆتایشدا جێی خۆیەتی دەقی وتە بەنرخ و گرنگەکەی ئەلقەزاز بنووسینەوە کە هۆشیارانە قامک دەخاتە سەر کێشە گەورەکەی خەباتی چینایەتی کرێکارانی عێراق. ئەلقەزاز دەڵێت (ئێمە بە تەواوی لاواز بووین و کەسێک نییە داوای مافەکانمان بکات و لەبەردەم میری و کۆمپانیاکاندا ببێتە نوێنەرمان و لەو مەسەلانەدا کە پەیوەندیان بە ئێمەوە هەیە ڕێکمان بخەن؛ ئەم بێدەسەڵاتییەشمان ئەنجامی ناکۆکی نێوان خۆمانە. یەکێتییش ئەگەر بەشێوەیەکی ڕاست و دروست

پێک نەیەت ئەنجامی ھەستپێکراوی نابێ. ڕێکخستنیش تەنھا بۆ ڕێگەی دروستکردنی کۆمەڵە و نەقابەوە دەبێ. سەبارەت بەم ھۆکارانە و بۆ یارمەتی کرێکارە ھۆشیارەکان نزیکەی دوو ساڵ لەمەوبەر چەند داخوازییەکمان پێشکەش کردووە، تاوەکو ڕێگەمان بدرێ ئەو کۆمەڵانە پێکبهێنن.)
بەمجۆرە محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لەگەڵ بزووتنەوەی کرێکاری عێراق لێک ھەڵدەپێکرێن و ئەم کەسایەتییە دەبێتە ئایکۆنێکی گەش و درەوشاوە لە مێژووی خەباتی چینایەتی کرێکارانی عێراق.

دوو تێبینی :
یەک؛ زۆرم ھەوڵدا مێژووی ژیانی ئەم ڕابەرە کریکارییەم دەست نەکەوت تا بزانیاری زیاتر بابەتە دەوڵەمەند بکەم.
دوو؛ بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لەم سەرچاوانەی خوارەوە وەرگرتووە :
١-مێژووی چینی کرێکاری عێراق دکتۆر کەمال مەزھەر ئەحمەد وەرگێڕانی فوئاد مەجید میسری لە بڵاوکراوکانی ناوەندی کۆمەن چاپی دووەم ٢٠١٩.
٢-انقلاب بكر صدقي بقلم حسين الجاف جريدة الزمان
٣-حول الحركة النقابية و نظالات العمال في العراق بقلم عدنان الصفار
٤-الطبقة العاملة العراقية وحركتها النقابية تاريخ ونضالات وآفاق مستقبلية بقلم مصطفى محمد غريب موقع ايلاف

کەنەدا ئایاری ٢٠٢٢

عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

ئەوانەی لە نیشتمانی خۆیاندا غەریبن(*).. و: نەژاد عزیز

سورمێ

بە پێچەوانەی (نووففەری) کە وتی : نەزانیی کۆڵەکەی ئاسوودەیيە (ئەبوو حەیانی تەوحیدی) لەو باوەڕەدایە: عەقڵ ڕووناهی ڕۆحە و نەزانی لێڵایەتییەتی…
کەچی لەگەڵ ئەو نرخاندنەی عەقڵیش لەلایەن ئەو پێشەنگە مەزنەی عەقڵانییەت لە فەلسەفەی ئیسلامی دا ، وای لێ هات بەرگی بە پینەی پێشی و ڕێی دەروێشی گرتە بەر و بە ڕۆح و بە هەستە نادیارەکانییەوە عەوداڵی ڕێگای نوور بوو…
جوامێر لەوەی زیاتری لە دەست دا نەبوو… ئەوەی زەمانە بە ئەبوو حەیانی تەوحیدی کرد ، بە هەر کەسێکی دی کردبا هەروای دەکرد…
چونکە نە عەقڵ و نە مەنتیق قەبووڵیانە لە پێشترین نووسەر بکەوێتە لێواری برسیەتی و ناچار بێ گیای بیابانان بخوا و پاشان وەك ناڕەزایی دەربڕینیش کتێبەکانی بسووتێنێ.
سەرەڕای ئەوەش ژیربێژایەتی و هاوسەنگی لە بیرکردنەوەدا بمێنێ و لەگەڵ چەرخێکدا بێتەوە کە هەرچی تێدا بووە بە دزێوی و نەزانییەوە هەڵدەسەنگێنرێ. خوا هەڵناگرێ (دکتۆر ئیحسان عەباس) لە وتارەکەیدا بە بۆنەی ئاهەنگی هەزارەی ئەبوو حەیان لە قاهیرەدا باشی بۆچووە کە پێشنیازی ئەوەی کردووە ، کردەوەی سووتانی کتێبەکانی تەوحیدی بە سەرەتای نوێخوازی عەرەبی دابنرێ .
ئەبووحەیان بە ڕووی لاسایی کردنەوە و یەکئەنوایی درێژدادڕی و شێوازی کۆنی نووسین ڕاپەڕی ، بە قەد ئەوەی لە تافی لاویدا دژ بە هەموو شێوەیەکی زوڵمی سیاسی دا دەچوو و داوای عەدالەتی کۆمەڵایەتی دەکرد…
لەو ڕاستەشدا بە ڕادەیەك زیاد دەڕۆیشت ، پێی وابوو عەدالەتی سوڵتان لە خێر و بیری زەمانە چاترە…

بەم پێیە زۆر لە نووسینەکانی بۆ بەرچاو ڕوونی چینی دەسەڵاتدار بوو… لەگەڵ ئەوەی لە ڕەچەڵەکێکی باڵایش نەبوو ، بەوەی نەوەی خورمافرۆشێکی بەغدایی بوو… بەڵام لە بیرکردنەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا…لە شێوە و شێوازی نووسین دا باڵا بوو…
هەر ئەوە کە وتویەتی: (وشەی جوان لە کەنیزەی پاکیزە شەریفترە…)
کەم وا ڕێك دەکەوێ ئەدیبێکی نوێخوازی کۆنی عەرەب هەبێت وەك تەوحیدی ، بەو جیددیەت و بەو تین و تاوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ کاری ڕوناکبیری دا کردبێ و هێزی بیرکردنەوەی بۆ گێڕان هەبێ .
ئەبووحەیان بەوەش تاوانبارە کە بەشداری لە داڕشتنی نامەکانی

(اخوان الصفا)دا كردووه كه له سه‌ده‌ی چواره‌می کۆچی یه‌وه ویستوویانه له ڕێگای ڕوونایی دان به زانست و ڕۆشنبیری کۆمه‌ڵگه‌ی ئیسلامی نوێ بكه‌نه‌وه…
(به ڕاستی) دكتۆر جابر عصفوریش له‌وه‌دا نیشانه‌ی پێكاوه كه له وتاری ڕێزلێنانی ئه‌بوو حه‌یان دا وتی: ته‌وحیدی وه‌ك سیمرغ و سه‌مه‌نده‌ر مرد پاشان له خۆڵه‌مێشی خۆیدا ژیایه‌وه…

هه‌موو ئه‌و هه‌وڵه عه‌ره‌بیانه‌ی دراون (له‌م باره‌یه‌وه) گه‌وره‌ترین به‌ڵگه‌ن بۆ نوێخوازی و ده‌سه‌ڵات شكانی به‌سه‌ر نوێ كردنه‌وه و ڕووبه‌ڕووبوونه‌وه‌ی سه‌رده‌مه‌كان… هه‌ر سه‌باره‌ت به‌وه‌شه‌وه بوو ، ڕووناكبیرانی سه‌رده‌می ڕێنیسانس عاشقی ئه‌بووحه‌یان بوون…
ئه‌و له زه‌وق و شه‌وقی ئه‌و نه‌وه‌یه نزیك بوو كه هیچیان له یه‌ك ئه‌نوایی سه‌ده‌كانی ناوه‌ڕاست و سه‌رده‌مه‌كانی داڕووخاندا نه‌بینی شایانی ژیاندنه‌وه بێ…
بۆیه ده‌بینی باز به‌سه‌ر چه‌ندین سه‌ده‌دا ده‌درێ و ته‌وحیدی هه‌ڵده‌بژێرێ ببێ به سومبولێكی باڵای ڕوونبینی…

له‌وانه‌یه په‌یوه‌ندی و تێكه‌ڵی نێوانی ڕووناكبیر و ده‌سه‌ڵات ، لای ئه‌و وه‌چه‌یه و هه‌موو وه‌چه‌كان كاری به هه‌ڵبژاردنی ئه‌و ڕێبازه‌وه هه‌بوو بێ… چونكه (توحیدی) تاقیكردنه‌وه‌یه‌كی نموونه‌ییه بۆ دیراسه‌ت كردنی په‌یوه‌ندی به‌ینی ڕۆشنبیر و ده‌سه‌ڵات كه چه‌ندین وه‌چه‌ی پێ مژوول بووه و تا ئێستاش داڕێشتراوێكی قه‌بووڵكراوی بۆ نه‌دۆزراوه‌ته‌وه…

(ابو حیان) هه‌ر به‌و مه‌زه‌نده‌یه‌ش په‌یوه‌ندی به (ابن العمید) و (ابن عباد) كرد…
ئه‌و پێی وابوو (ڕۆشنبیر) ئه‌گه‌ر له (وه‌زیر) باڵاتر نه‌بێ ده‌بێ یه‌كسان بێ پێی.
ئه‌و (ڕووناكبیرایه‌تی) ده‌خسته پێش (سیاسی)(!!!). كه سیاسیه‌كانیش به چاوی سووكه‌وه لێیان ڕووانی و له كۆڕ و مه‌جلیسه‌كانیاندا ده‌ریان كرد ، وه‌ك (وه‌زیر مهلبی) پێی كرد ، ئیتر هۆشیار بووه‌وه و گه‌یشته ئه‌وه‌ی كه سیاسی ، ڕووناكبیری وه‌ك خووڕام نه‌بێ ناوێ و هه‌رگیز وه‌ك هاوبه‌شێك له مه‌سئوولیه‌تدا چاوی لێ ناكا…

به‌م جۆره قۆناغی (یاخی بوون) لای(ابوحیان) كۆتایی پێ هات و تاقیكردنه‌وه‌ی ته‌سلیم بوون له ژیانی دا ده‌ستی پێ كرد ، به ڕاده‌یه‌ك گه‌یشته قۆناغی (سواڵ له ده‌سه‌ڵات) وه‌ك له كۆتایی دایه‌لۆگه‌كانی له‌گه‌ڵ (ابن سعدانی) وه‌زیردا هاتووه كه له كتێبی (الامتاع و المؤانسه)دا كۆی كردووه‌ته‌وه ، ڕه‌نگه ته‌وحیدی وای به خه‌یاڵدا

هاتبێ ئەگەر لە دەسەڵات دوورکەوێتەوە سەربەخۆی ڕۆشنبیری بداتێ ، کە لە تافی لاوییەوە خەونی پێوە دەبینی.
بۆیە دەبینی بیر لەوە دەکاتەوە ببێ بە هاوبەشی بەقاڵی ئەو کوچەیەی کاری لێ دەکرد ، بۆ ئەمەش داوا لە (ابو الوفاء)ی مهندسی برادەری دەکا هەزار درهەمی بۆ ئەو مەبەستە بداتێ…

لەوانەبوو ئەگەر پێی بدابووایە ، لە سواڵ و سەدەقە و ئیهانە بیپارستبا ، کە لە قۆناغی وازهێنانی لە خەونە تۆباویەکانی دووچاری بوو و بە تەواوی تەسلیم بە مەنتیقی دەسەڵات و دەسەڵاتداران بوو. دیارە ناتوانین بەو ساتییە حەقی ئەم پیاوە بدەین ، چونکە پەیوەندی بەینی ڕۆشنبیر و دەسەڵات لە بنەمای شیرەخۆری هاوبەش ئاڵۆزترە کە (معاویەی کوڕی ابوسفیان) لە سەرەتای دەوڵەتی ئەمەویدا داینابوو ، کاتێ بە ئەبووبەکری کوڕی عوسمانی کوڕی حارسی وت (کە زۆر دەچووە دیوەخانەکەی بۆ ئەوەی کارێکی لێ داوا بکا ، یا شتێکی لێ بخوازێ):

- برازا…ئەوەیە دونیا…
یا لەگەڵ ئێمەدا شیر دەخۆی ، یان ئەوەتا وازمان لێ دێنی.
سەرەتا تەوحیدی ڕێبازی شیرەخۆری ڕەت کردەوە ، لە دوایدا پێی ڕازی بوو،
بەڵام پاشی چی؟
دوای ئەوەی مانگاکان بۆ تووك بوون و شیر چکی کرد و دونیاش ئەوی بەرەو چارەنووسی گریکی و ئەو دیماهییە کارەساتاویە خەمناکە برد کە وای لێکرد بە برسیەتی و ئاوارەیی و دەربەدەری سەربنێتەوە .
نیشتمان لە ژیانی ئەودا لە مەنفا چاکتر نەبوو… ئەگەر وانەبووایە ، نەیدەگوت: غەریبترین غەریب ئەوەیە کە لە نیشتمانی خۆیدا غەریبە.

(*) لە (محی الدین لاذقانی) یەوە ، ڕۆژنامەی – الشرق الأوسط – بە سووکە دەسکارییەکەوە .

کۆنگرەیەکی لاواز یان ناسیۆنالیستێکی شکستخواردوو؟..

عوسمانی حاجی مارف

بەهێزترین چاوەڕوانییەکانی ناو پێنجەمین کۆنگرەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان ئاماژەیان بەئەوە کردوە، کە سەرۆکبونی بافڵ تاڵەبانی یەکلاییکرایەوە. لەڕێگەی ئەو لێدوانانەش کە بە میدیاکان دراوە، کۆنگرەکە بە شەرعیەتدان بە تایبەتمەندی سەرکردایەتیکردنی بافڵ تاڵەبانی لە یەکێتی نیشتمانیدا دادەڕژراوە، لەهەمانکاتدا ئاماژەن بەئەوەی کە کۆنگرەکە سەرۆکبونی بافڵ بە حزبەکەیان پیرۆزکرد.

هەروەها هەموارکردنەوەی پەیڕەوی ناوخۆی یەکێتی نیشتمانی کوردستان یەکێک بوە لە ئەرکەکانی کۆنگرەی پێنجەم، بەو ئاراستەیەی ناوەندگەرایی حزب بەهێزتر دەبێت. ئەو ناوەندگەرییەی لێرەدا ئاماژەی پێکراوە، واتە هەڵوەشاندنەوەی سەرکردایەتی هاوبەش لەناو ئەو حزبەدا کە لە کۆنگرەی چوارەمەوە پەسەندکرابوو، واتە ئەرکی سەرکردایەتیکردن یەکلایەنە بە بافڵ تاڵەبانی سپێردرا.

هەڵبەتە پێش کۆنگرە تەواوی ئەو نەخشانەی بە یەکلاییکردنەوەی پەسەندکردنی سەرکردایەتی بە بافڵ و گۆڕینی پەیڕەوی ناوخۆ هەنگاوی بە دەنرا شاراوە نەبون. تەواوی ئەندامانی یەکێتی ئەوانەی بەشداری کۆنگرەکە بون و ئەوانەش بەهەر هەکارێک بەشدارییان نەکرد، ئاگاداری ئەم ئاراستەیەن کە یەکێتی نیشتمانی لەم کۆنگرەیەدا پاکسازیەکی ڕێکخراوەیی لە ئاستی سەرکردایەتیەکەیدا دەکات.

مەسەلەیەک پێویستە بیخەینە بەرچاو، یان ئەو سەرنجانەی لەسەر ئەم کۆنگرەیە پرسیاری دروستکردوە، بەتایبەتی بەشێک لەو سەرکردایەتیەی پێشووی یەکێتی کە بافڵ دەستبەرداریان بووە، نیگەرانن و دەڵێن ئەم کۆنگرەیە کۆتایی یەکێتیە، یان ئەو یەکێتیەی جارانی جەلال تاڵەبانی نامێنێت، یان یەکێتی لە قەیرانێکی ڕێکخراوەیی و نەبونی ڕابەرێکی کارادا گەمە سیاسیەکانی دەکات.

ئەم قسانەو هەر دەستەواژەیەکی تر کە بەدەوری ئەوەدا پرسیار دروست دەکەن، کە بنبەست و قەیرانەکانی ناو ڕیزەکانی یەکێتی نیشتمانی دەخەنە ئەستۆی ناکارایی سەرکردایەتی کوڕەکانی تاڵەبانی و لاوازی ئەم کۆنگرەیەش هەر لەو چوارچێوەیەدا دەخەمڵێنن. ئەوەی کوڕەکانی تاڵەبانی و دەستەوتاقمەکەیان توانایی سیاسیان لاوازە، گومانی تیا نیە، بەڵام ئەوە نادروستە ئاستی کێشەو قەیران و بنبەستی یەکێتی

نیشتمانی لەو چوارچێوەیەدا لەکبدرێتەوە کە کوڕەکانی تاڵەبانی و سەرکردایەتی یەکێتی بە ناکارا پێناسە دەکرێن، بەدوای ئەوەشدا ئاستی لاوازی کەنگرەکەش بە هەمان پێوانە دیاری بکرێت.

ئەوەی پێویست دەکات با لە چوارچێوەی لێکدانەوەکانی کەسانی ناڕازی لە بەرامبەر سەرکردایەتی ئێستای یەکێتی و لایەنگرانی سەرکردایەتی ئێستا بێتە دەرەوە، بە تایبەتی لە بەرامبەر ئەوانەی کە جەلال تاڵەبانی دەکەنە سومبول و هەمای بێوێنەی ڕێبازێکی سەرکەوتوی سۆشیال دیموکرات لە کوردستاندا. گوایە خۆشیان درێژە بەهەمان ئەو ڕێبازەی “مام” ئەدەن، باشتر وایە ئەوەیان بۆ ڕاست کەینەوە کە جەلال تاڵەبانی و هەڤاڵەکانی هەر لەسەرەتاوە نموونە و هەمای بزوتنەوەی بنبەست و بێئاسۆی کوردایەتیان لە خۆیان نیشانداوە، بۆ ئەم جۆرە ئەزمونەش دەکرێ ئەم خالانە دیاری بکەین؛

یەکەم/ بەجیا لەوەی بزوتنەوەی کوردایەتی هەر لەسەرەتاوە بزوتنەوەیەکی ناکامە و فەلەج بووە، بەو مانایەی بۆرجوازی کوردی نەیتوانیوە هاوشانی بۆرجوا ناسیۆنالیستەکانی دەوروبەری، بەسەربەخۆیی لەگەڵ سەرهەڵدان و گەشەی سەرمایەداری لە ناوچەکەدا خۆی بگونجێنێت، بەڵکو بە پێگەیەکی لاوازو خۆهەڵواسین و پاشکۆ بون بە بۆرجوازی ووڵاتانی ترەوە، لەگەڵ ڕێڕەوی ئابوری سەرمایەداریدا هەنگاویان ناوە. هەربۆیە زۆرجار بزوتنەوەی کوردایەتی کەوتۆتە جەنگاوەنگایەکی کۆنەپەرستانەوە وەک ئەپۆزیسیۆنێکی کۆنەپەرست لە بەرامبەر “چاکسازی کشتوکاڵی” لە دەرەبەگایەتی بۆ سەرمایەداری وەستاونەتەوە. تائێستاش کاریگەری پاشماوەکانی عەشیرەتگەریان لەسەرماوەو بەکاریدەهێنن و سودی لێوەردەگرن. پارتی دیموکراتی کوردستان و بارزانی وەک حزب و ڕابەری بزوتنەوەی کوردایەتی، نوێنەری سەرسەختی ئەو سومبولە کۆنەپەرستی و عەشیرەتگەریە بوون. ئەم حزبەو بەسەرکردایەتی بارزانی لەلایەک کەزادەو بەرهەمی ئەو واقعیەتەی جەنگاوەنگای خودی ئەو بزوتنەوە کوردایەتیە ناکامە و فەلەج و کۆنەپەرستەیە بون، لەهەمانکاتدا بەخۆشیان لەسەر ڕێڕەوەی پاراستن و بەرجەستەکردنەوەی هەمان ئەو ناکامەی و فەلەجیە ڕەنگدانەوەیان بوەو هەڵسورانی سیاسیان ئەنجامداوە. لە لایەکی ترەوە دوپارچەبونی ئەو حزبە لە ناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا، بە مەلایی و جەلالی کە هیچ ڕێڕەوێکی جیاوازی ئایدۆلۆژی و شێوازی کاری سیاسی و پراتیکی ڕێکخراوەیی تیا نیشان نەدرا، هەروەها حەتمیەتی مێژوویی بە قەیران و بنبەستی بزوتنەوەی کوردایەتی وەها بەرجەستەکردەوە، کە بە هەتاهەتایە دەبێت لایەنگرانی بزوتنەوەی کوردایەتی خەو بەیەکڕیزی کوردەوە ببینن. لەهەمانکاتدا لەسەر واقعیەتی دیاردەی خولقاندنی کارەسات بەسەر دانیشتوانی

کوردستانەوە، هەمیشە حاڵەتێکی چاوەڕوان کراودە بێت.
دووەم/ گەر لە ناواخنی پێگەی لاوازو کۆنەپەرستی بزوتنەوەی کوردایەتیەوە، لاپەڕەکانی مێژووی بارزانی و تاڵەبانی هەڵبدەینەوە، ئەوە ئەو لۆژیکە دێتە بەردەممان کە دوپارچەبونی پارتی دیموکراتی کوردستان بە مەلایی و جەلالی گورزێکی گەورەی تر بووە لە بزوتنەوەی کوردایەتی. لەهەمانکاتدا هەمیشەو بەردەوام تاڵەبانی بەهەر هەوڵە و سەختگەری و پێداگریەک کاری لەسەر کردبێت و گەورەترین هێزو نفوزی خۆی فراوان کردبێت، نەیتوانیوە لە بەرامبەر پێگەو مەوقعیەتێک کە بارزانی لە ناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا بەدەستی هێناوەو نوێنەرایەتی کردووە وەک هێزی ئەوەڵ و حیزبی دایک ناسراوە، جێگای بگرێتەوە، تا ئەو ئاستەی جەلال تاڵەبانی دانی بەوەدا نا کە لە بەرامبەر بارزانیدا وەک کارێکی سیاسی لە ژیانیدا هەڵەی کردووە.
واقعیەتی سەرنەکەوتنی تاڵەبانی لە تەواوی مێژوی هەڵسورانی ژیانی سیاسیدا لە بەرامبەر بارزانیدا، نیشانەیەکی گرنگی قەیران و بنبەست و شکستی تاڵەبانیە لە ناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا. واتە بەمانایەک جەلالیەت هەر لەسەرەتاوە بە بنبەستی و قەیرانەوە لەدایکبووە. دامەزراندنی یەکێتیش بەهەمان پرۆسەی کێشمەکێش لەگەڵ بارزانیدا هەنگاوەکانی نەخشاندووە، کە لەناو تەواوی ڕوداوە سیاسیەکانداو لەناو بزوتنەوەیەکی ناکامە و فەلەج و بنبەست و بێئومێدو کۆنەپەرستدا، لە بەرامبەر پارتی و بارزانیەکاندا، کە بەهێزی ئەوەڵی ئەو بزوتنەوە کوردایەتیە ناسراوە، قوماری کردووە.
تاڵەبانی تەواوی ژیانی سیاسی لەو بوارەدا بەکار هێنا، جگە لەوەی سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، دواجار عەرەقی شەرمی پەشیمانی ڕاگەیاند.
سێیەم/ تەواوی هێزە سیاسیەکانی نێو بزوتنەوەی کوردایەتی بەو پێگە سیاسیەی کە لە ناو بزوتنەوەیەکی لاوازو کورتبینی کوردایەتیدا، هەڵسورانی سیاسی دەکەن، ناچار بوون لەلایەک وەک هێزی چەکدارو فریادڕەس دەرکەوتەکانی هەڵسورانی سیاسیان بەیان کەن، لەلایەکی تریشەوە بە پاشکۆبون و پابەندبون بە نەخشەو بەرژەوەندی سیاسی ووڵاتان و لایەنی تر، هەمیشە بەبێ مەرج و بەبێ سنور ملکەچیان نواندووە. ئەو دەورانەی بەرژەوەندیەکانی دەوڵەتی ئەمریکا لە ناوچەکە بەگشتی و لە عێراق بە تایبەتی بەرجەستەبێتەوە، بە ئاشکراو بێپەردە تەواو لەخزمەتی نەخشەو سیاسەتەکانی ئەمریکادا بونی خۆیان سەلماندووە. دواتریش دەستکۆڵەیەکی تەواویان لە گەڵ تورکیا و ئێراندا ئەنجامداوە. لەهەمانکاتدا حکومەتی بەغداش هەمیشە قیبلەنمایان بووە.
گەرکەمێ وردتر لەسەر مەوقعیەتی تاڵەبانی و یەکێتی نیشتمانی

بڕوانین، بەتایبەتی بەدوای بەدەستەوەگرتنی زۆنی سەوز، دەبینین پەیوەندی و خۆڕادەستکردنی تاڵەبانی بە کۆماری ئیسلامی زۆر لەوکاتەی کە بارزانی لە پەیوەند بە شای ئێرانەوە چارەنوسی جوڵانەوەکەی دیاری کردبو، تاڵەبانی زیاتر خۆی و هێزکەی بە ئێرانەوە بەستۆتەوە. بەمانایەک ئەمە واقعیەتی ڕۆڵی یەکێتی نیشتمانیە کە لە پاشکۆبونی بە بەرژەوەندیەکانی کۆماری ئیسلامیەوە ئاشکراو بەرچاوە. لەهەمانکاتدا هیچ یەک لە بەرپرسانی بال□ی یەکێتی نەک بەهیچ جۆرێک لەبەرامبەر ئەم سیاسەتەدا نیگەرانی و ناڕەزایەتیان دەرنەبڕیوە، بەڵکو بەتەنها ئومێد بۆ هەڵسانەوەو سەرکەوتنی هێزەکەیان کاریان کردوە.

ئەوەی جێگای سەرنجە ئەم جۆرە لە مامەڵەی سیاسی تاڵەبانی و یەکێتی، تەنها توانیویەتی پاریزەری هێزی چەکداری و دەسەڵاتداریان بێت لە زۆنی سەوزدا، بەڵام هیچکات نەیانتوانی هەلی ئەوە بەدەست بهێنن وەک هێزی یەکەم لە تەواوی کوردستاندا لە مەیداندا بن.

ئەمەش ئەو گرفت و خاڵە لاوازەیە کە لە تەواوی مێژووی هەڵسورانی تاڵەبانیدا کێشەیەکی بنەڕەتیان بووە، بە شکستێکی گەورە لەسەر سەری تاڵەبانی و تەواوی سەرکردایەتی یەکێتیدا شکاوەتەوە.

ئەتوانین بڵێین گەر بەگشتی تەواوی کۆنگرەکانی یەکێتی بانگەوازی هەر جۆرە شانازیەک بکات بە هێزەکەیەوە، بەڵام هیچ کات نەیانتوانیو□ ح□□□تی ئۆپۆزیسیۆنی لە بەرامبەر بارزانیدا تێپەرێنن. کۆنگرەی پینجەمیش لە دوو خ□□□تدا دەناسرێتەوە؛ پابەندبوون و ملکەچی زیاتر بۆ کۆماری ئیسلامی ئێران، هەروەها پاشەکشەی زیاتریش لە بەرامبەر پارتیدا. ئەمە نیشانەکانی هێزێکی ناسیۆنالستی شکستخواردووە، کە بەرچاو ڕۆشن نیە لەبەرامبەر ئەگەری ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانەی لە ناوچەکەدا پێشبینی دەکرێت، چۆن مامەڵەدەکات. ئەوەی شایانی باسە ئەو کەس و دەستانەی ناو ڕیزەکانی یەکێتی کە وەک ئۆپۆزیسیۆن لە بەرامبەر کۆنگرەی پێنجەم و بافڵدا وەستاونەتەوە، هیچ لاریان لەسەر ئەوەنیە کە یەکێتی تەواو بۆتە بەشێک لە کۆماری ئیسلامی. ئەتوانم بڵێم لاهورو هەر سەرکردەیەکی تری پێش کۆنگرەی پێنجەم، ئەم کۆنگرەیەیان بەدەستەوە بوایە هەمان کاری بافڵیان دەکرد بۆ نزیکبونەوەی زیاتر لە کۆماری ئیسلامی. ئەمەش ئەو ئایندە مەترسیدارەیە کە دانیشتوانی کوردستان بەگشتی و زۆنی سەوز بەتایبەتی چاوەڕوانی دەکات.

واتە لاوازی کۆنگرەی پێنجی یەکێتی لەسەر بنەمای پێگەو رۆڵی سیاسی و هاوسەنگی هیزەکەی دەپێورێت کە نەیتوانیوە لایەنی یەکلاییکەرەو□ بێت لە هەلومەرجی سیاسی کوردستان و عیراق و ناوچەکەو ئاڵوگۆڕەکاندا. لەلایەکی ترەوە پەیگیری و بەرجەستەبونەوەی ئەو

پاشکۆ بونەیەتی بە بەرژەوەندیەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە. یەکێتی نیشتمانی هێزێکە لەچاوەڕوانی ئەوەدایە کە ڕوداوەکان و ئاڵوگۆرەکان بەئاقاری کام قەدەردا چارەنوسی دەنوسێت. هەر هێزێک لە دوڕیانێکدا گیری کردبێت و ئایندەی لەدەستی خۆیدا نەبێت، هەمیشە لە دەورانی بنبەستی و لە قەیراندا دەبێت. لەئاکامدا لەبەردەم شکستێکی حەتمیدا ڕوبەڕوو دەبێتەوە، جا بە سەرکردایەتی بافل بێت یا لاهورو هەر سەرکردەیەکی تر، هەمان ئەنجامی دەبێت.

دەقی تەمەن / ٣٦.. ناڵە حەسەن

خۆم لەنێو ڕوونا کی□کی چوارگۆشەیی شاردۆتەوە
تا ونبوونی پایز و ڕەشبینی کاتژمێرەکان
کەس نەمدۆزێتەوە
گەردەلوولی ناو خەیاڵم وەک چاوی ئەستێرەکان
پڕبووە لە گومان
برژانگەکانیشم لەگەڵ میلۆدی□ ئیر□سی□کان هەڵدەوەرن
چاوەڕوانی تیشکێکی شینی شەوانەم
کە لەنێو خۆرئاوابوونی شیعرەکانم بدرەوشێتەوە
زەمەنیش لەنێو مەمکۆڵەکانی ئاگر ڕاکشاوە و
هێدی هێدی بەدەم وڕێنەوە خەو دەیباتەوە !
٢
ڕەنگ و نەخشەی سەدەفی ڕێگا دوورەکانە
دەرەختەکانیش کش و مات خامۆش خامۆش دەڕوانن
ساقەسۆرەی هەوێردەکانم لەناو هەور جێهێشت
منیش هاتمەوە سەرزەوی
بەشە ڕوونا کی خۆمم جیاکردەوە و
دەرگام لەسەرخۆم داخست و
وەکوجاران گەڕامەوە نێو خەون بینین
٣
با خۆڕسکانە هاتۆتە بوون
پەیوەندی بە زەمەن و مێژوو و وەرزەکانەوە
نییە
مۆم و فانۆسەکان ناچنەوە سەر ڕەگی ڕووناکی

گەردەلوول لەناو بێدەنگیدا
بەزمانێک قسە دەکات
خۆیشی وشەکانی خۆی و دەنگی خۆی ناناسێتەوە
٤
دیاری تۆ لەنێو نادیاری مندا
وەک تریفەی مانگ دەرکەوتووە
دوور مەکەوە و لە چاوەڕوانیم
گەڕانەوەت بە نەگەڕانەوەی من مەسپێرە
من لەنێو بوون و نەبوون دا
هاوکێشەیەکم هێشتا شیکاریم ڕوون نەکراوەتەوە
٥
هۆ ژنە
نیگا سپییە چاو□ەشەکە
دەزانم ئێستا لێم یاخیت و
شیعرەکانم ناخوێنیتەوە
بەڵام / ڕۆژێک دادێ
دیوانەکانم لەباوەش دەگریت و
بەدەنگێکی نەرمی پڕ سۆز
دەمخوێنیتەوە
بەڵام بەداخەوە ئەوکاتە من لێرەنیم …!
٦
لەنێو بیابانی غوربەتدا چەقیوم
کۆڵارە سپییەکانی چارەنووسیشم
تا دێت بێهوودە لێم دوور دەکەونەوە
بازنەکانی شەو و ڕۆژ و وەرزەکانم
لەنێو ڕەنگەکانی تاریکیدا دەسووڕێنەوە
وەرە بمبە و با چیتر
پەپوولە غەمگینەکانی نائومێدیم
لەنێو گەردەلوولە ڕەشۆکییەکانی مەرگ
بێ ئاراستە و بێ مەبەست نەخولێنەوە
٧
گەر ئەمجارە
دەستم لە لچکە کراسی
نیشتیمانم گیربێتەوە
دڵۆپە بارانە مێینەکان و
شەونمی سەرلێوی گوڵە تەنیاکان و
کرمە خەمۆکییەکانی ناولەپی خاک

هەموویان ئاشت دەكەمەوە
یادەوەرییەكانم لەسەر سینگی بەفر و
لەسەر ڕووی ڕووبارەكان دەنووسمەوە
سێبەری ژێر هەر درەختێك
دەكەم بە ماڵی خۆم و ئیتر ناڕۆمەوە
٨
قەدەری من وایە
خۆرەتاو بەسەر پشتی
جەستەی نائومێدییەكانم تێدەپەڕێ
دەمارە سەوزە گیاییەكانی ناولەپیشم
دەبن بە تۆزوبا و لێم دوور دەكەونەوە
منیش لێرا نەوە لە باكووری ئەم غەریبییەم
بە نیگایی□كی خەواڵووی خۆڵەمێشییەوە
دەمم بۆ شەونمی سەرگەڵای
درەختێكی شەنگەبی كردۆتەوە و
تابلۆی ئومێدەكانم
بە قەڵەمەكانی لێو و
فلچە قەترانییەكەی برژانگ و
سۆرا و سپیاوی گۆنای كچێكی پاییزی ڕەنگ دەكەم !
٩
ئاسۆ / گەڕانەوە بەرەو ماڵ
ژن / تاشەبەردێك بەسەرشانی ڕوونا كییەوە
باران / پیرەمێردێكی ڕیش سپی و دونیادیتە و خاوەن ئەزموون
ل□ بەر سەرخۆشبوونی خەونە ورد و درشتەكانم
هێشتا نەپرژاوم□ تە سەر ئەوەی بیرەوەرییەكانم بنووسمەوە
تاریكیش هەمیشە بۆ جوانی پەلكە زێڕینە دەچەمێتەوە
١٠
تارایی□كی شینم
بەسەر بوخچەی نهێنیی□كانی
خۆم و ژنێكی شەرمن داداوە
پێش ئەوەی كەڕوو هەڵبێنن
جارجارە دەیاندەمە دەم باو
یان جێگۆڕكێ بە شوێنەكانیان دەكەم
لەخۆڕا نەبوو كاتێك گوتم
ژیان عەشقێكی شێتانەیە
بۆیە هەرجارێك ل□ بەر سەرقاڵیم
بۆ ماوەیەك لە ژووری نهێنیی□كان دووردەكەومەوە

کاتێکیش لە پەنجەرەوە سەیریان دەکەم و دەبینم
تارا شینەکە ڕەش هەڵگەڕاوە / ڕەش ڕەش
١١
پەرستگەی عەشقە ئیرۆسییەکان
پێویستییان بە پرستگە نییە
نەک تەنها ڕۆژانی یەکشەممە
هەر کاتێک
دێیت من لەوێم
لە ژوورێکی چراخانی
لەسەر چوارپایەی ئاگر
وەک موریدێکی هەڵوەدا و شێت
ڕووت ڕووت
شاگەشکە و حەپەساو .. چاوەڕێم
١٢
لەنێو ڕۆژگارە گرمۆڵە بووەکان و
بەدەم هەنگاوە هێواشە فەبیاییەکانم
لەنێو خەیاڵە ماندووەکەم و
ناخە شەقار شەقاربووەکەی مەملەکەتی غوربەتم
سەرەداوەکان و پشکۆ چاوگەشەکانی
قەسیدەیەکی درێژم دەزییەوە
بە پەڕەمووچەی باڵەکانی تاوسێکی یاخی و بەرزەفڕ
دەربەدەری ئەو قەسیدەیەم نووسیەوە
ناویشمنا دەقی تەمەن …!
١٣
ڕۆژئاوای / جەستەم خوێنی لە بەر دەڕوا
باکوورم / لە هەورازە بەندەکانی چیا سەرکەشەکان
سروودی ئازادی دەخوێنێ
ڕۆژهەڵاتم / لە گەڵ ڕەشەبا و گەردەلوول
پەرتەوازە بووە بەنێو گەردووندا
باشوورم / بۆ لەتێک نان هاوار دەکات
چەند شەکەت و مانووە ئەو جەستەی من !
١٤
جوانی چاوەکانی ڕژان
تاریکی بوو بە قەزاخییەک
هەموومان چووینە نێویەوە
چیتر ماڵە شەدارەکەی قەدپاڵەکان و
کوخە کلێرەکەی پیرەدارەکان

ئاهەنگی شادومانی ساز نادەن و
چی□ک□ بەرئاگردانییەکانی بەهەشت ناگێڕنەوە
١٥
خۆم لەبۆنی خۆڵی پاش باران هەڵدەسووم
وردە ئەستێرەیەک لە تەنیایی خۆی بێزارە و
بەدوای خۆرەتاودا ڕادەکا
منیش بە تەباشیرێکی سوور
لەسەر دیواری قوتابخانەیەک دەنووسم
ڕووناکی ڕاستیقینە سەرچاوەکەی لە ئاگرە
ئاگر چەند جوان و دڵگیرە ئەی خودا

ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

ڕەنگە ببم به وڕێنە.. شەماڵ بارەوانی

ه□□بووم
چارۆگی ئۆمێدم لەسەر بەردی بەڵێنەکانت هەڵخست

دەبوا لەو ڕۆژەوە دوا وەرزی ژوانم بپێچابوایەتەوە
کە هەنگی خیانەت چزووی لە خەونەکانی پەپوولەیەکی بێناز گرت

کێ دەڵێت جارێکیتر قەدەر دەرفەتی چنینەوەی هێشووە خەندەیەکیترم پێدەخشێت

بڕۆ، تۆ ئەو ئاسمانە نەبوویت ئەستێرەی بەختی من لە ئامێز بگریت

جگە لە ترپەی هەنسکی کۆترێکی ڕەنجاو، چیتر گوێ بۆ هیچ سەمفۆنیایەکیتر ناگرم

چ فریوێک بوو ئەم فەسڵی پێکەنینە

هەناسەکانم ئاوسن بە عەدەمێکیتر
و

دەڕۆمەوە ناو چوارچێوەی زامەکانم

لێم گەڕێن
من خووم به خەڵو□ تەوە گرتووە
و
دەمەوێ لەگەڵ تەنیایی دا جووت بم

تکایە،
ئەم ئێوارەیه بکوژێننەوە
و
با هەر شەوەزەنگ شمشاڵی حوزن بژەنێت

نەدەبوو هەرگیز سیزیفانە گەمژەیی بنوێنم و لە کەناری سەرابدا ئەو
هەموو سەوڵەی عەبەس لێبدەم
و
خەونەکانم هێندە نهلیستانە غلۆرکەمەوە دۆڵی بێهۆدەیی

من تووزانم هەڵوەرینێکی ناوەختە لەپڕ دێت و سەبەتەی هەناری بەختم
به کاڵی دە□ نێتەوە

باسی ڕەهەندەکانی عیشقم بۆ نەکەن
ئەو هێڵانەی بۆ ماچم ڕۆنا
تراویلکە دەرچوو

ڕەنگە تا جارێکیتر زەمەن بگەڕێتەوە
ڕەنگی منداڵی وشەکانم وشک بکەن
و
دێڕەکانم هەمووی بخنکێن

ڕەنگە ببم به وڕێنە و
تنۆک تنۆک بڕژێمە ناو جوگرافیای کاڵبوونەوە

ئاگـــــادارکردنەوەیەک بۆ مامۆستایان.. نەوزاد بەندی

دەسەڵاتی کوردیی لەساڵی 1992 تا ئێستا بایکۆتی میللەتی کردووە و ..خەریکی پڕۆژە و مۆڵ و ڤێلا و تاوەرەکانی خۆیان و خێزانەکانیانە لە دەرەوە و ناوەوەی وڵاتدا ..
ئێمەیش بەداخەوە ! لەجیاتی ئەو دەسەڵاتە بگۆڕین ، هەستاوین لاسایی ئەو ئەکەینەوە و .. قوتابخانە میللییەکان بایکۆت ئەکەین و خەریکی وانە ووتنەوەین لە قوتابخانە ئەهلییەکاندا کە منداڵی بەرپرس و دەست ڕۆیشتووەکانی تێدا دەخوێنن ..
بە ڕاستی دەسەڵات هیوایەتیی ئەم جۆرە سیستمی خوێندنەیه ، خوێندن بۆ منداڵی بەرپرس و دەوڵەمەندەکان و .. نەخوێندەوارییش بۆ منداڵی بێ لایەن و هەژارەکان ..
ئینجا لە هەموو دنیادا کاتێ کۆمەڵێک خەڵک مان دەگرن ، دوای چەند ڕۆژێک ئەگەر بزانن بایکۆتەکەیان کار ناکاتە سەر دەسەڵات ، بایکۆتەکە ئەگۆڕن بە جۆری تر کە کار بکاتە سەر دەسەڵات و ئاڕاستەکانی پێ بگۆڕێت ، کەچی لای خۆمان بایکۆتی مامۆستایان نەک هەر کاریگەریی نییە بۆ سەر دەسەڵات و بڕیارەکانی ، بگرە ختوکەی دەدات و گەز گەز باڵای پێ دەکات ، کەچی به داخەوە لەسەر هەمان بایکوت و هەمان ختوکەدانی دەسەڵات بەردەوامین .
کاتێ شارەکانی هێرۆشیما و ناگازاکی لە یابان دووچاری هێرشی چەکی ناوکیی بوونەوە ، پڕۆسەی خوێندن نەوەستا ..سەدام حسێن بۆ سەدام حسێنیی خۆیەوە لەو هەموو شەڕە وێرانکەرانەیدا ، نەیهێشت پڕۆسەی خوێندن ڕاوەستێت ، چونکە وەستاندنی پڕۆسەی خوێندن واتا گەڕانەوە بۆ چاخی بەردین و ژیانی ئەشکەوت ..
خۆ وەستاندنی پڕۆسەی خوێندنی هەژاران و .. بەردەوامیی پڕۆسەی خوێندنی کوڕە مەسئول و دەستڕۆشتووان ، ئەمەیان نەک هەر گەڕانەوەیە بۆ ئەشکەوت ، بەڵکو تۆخکردنەوەی پڕۆسەی ڕەگەزپەرستیی و چینایەتییشە ..
من دڵنیام مامۆستایان لە بایکۆتەکەیاندا مەبەستیان لە زەبرگەیاندنە بۆ دەسەڵات نەک قوتابی هەژار و نەدار ، بەڵام ڕاستییەکە بەوجۆرە کەوتەوە ، بۆیە دەسەڵات خۆی لێ کردووە بە [illegible] شەربەت و بە کەماڵی ئیسراحەتەوە چێژ لەو حاڵەتە ترسناکە وەردەگرێ کە تیایدا میللەت خۆی سزای خۆی ئەدات ..هەتا کوڕی هەژار و بێلایەنیش نەخوێندەوارتر بکرێت ، دەسەڵات بەهێزتر و ملئەستوورتر

ئەبێ و .. سبەینێ خەڵکێکی زیاتری دەستئەکەوێ بیانکا بە چەکدار و بۆ مەرامەکانی خۆی بەکاریان بێنێ ..
هیوادارم مامۆستایان ئەو ڕاستییە تاڵ و تفتە بزانن ..بڕۆن قوتابخانەکان بکەنەوە و .. لە دوای وانەکان ، ناوەڕاستی شارەکان و ڕێگا سەرەکییەکان بتەنن و خۆپیشاندان بکەن ..

(وێنەکە پۆلێکی خوێندنە لە شاری هیرۆشیما دوای ئەوەی بە چەکی ناوکیی وێران کرا)

ڕێگەی ئاوریشم.. فەرمان محەمەد

یان بەستنەوەی مرۆڤ و هونەر، ئایین و کولتوور، بیرۆکە و تەکنەلۆژیا، بازرگانیی و ئابووریی لەنێوان ژیاره جیاوازەکان و ستراتیژیی هەڵگیرساندنی سەردەمێکی نوێی جیهانخوازییدا

ڕەنگە گوێت لە ڕێگەی ئاوریشم بووبێت، ئەو ڕێگە بازرگانییە کۆنەی، کە ڕۆژێک لە ڕۆژانی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمدا، بەنێوان چین و ڕۆژاوادا دەکشا. هەر وەک چۆن ئاوریشمی ڕۆژهەڵاتیی بۆ یەکەمجار گەیشتە ئەورووپا هەکارێکە بۆ ئەو پەندەی کە دەڵێت چین نامە نییە بۆ گەزەر کە بڕینی هەموو ڕێگەکانە و بەدەستهێنانی هەموو شتەکانی ترە کە خۆی نییەتی.

ڕێگەی ئاوریشم واتای چییە؟

ڕێگەی ئاوریشم زنجیرەیەک تۆڕی بازرگانیی کۆن بوو کە چین و ڕۆژهەڵاتی دووریان بە وڵاتانی ئەورووپا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە دەبەستەوە. ڕێگەکە کۆمەڵێک بنکەی بازرگانیی و بازاڕی لەخۆگرتبوو، کە بۆ یارمەتیدان لە گواستنەوە و ئاڵوگۆڕی کاڵاکان بەکاردەهێنران و سێ کیشوەری بەخۆوەگرتبوو: ئەورووپا، ئەفریقا و ئاسیا. هەر بۆیە بەڕێگەی ئاوریشم ناسرابوو.

ئەم ڕێگەیە وشکانیی و دەریایی بوو، بەڵام ئێستا ڕێگەی ئاوریشمی مۆدێرن، که به جۆری دووەمی ڕێگەکە ناودەبرێت تەنێ ڕێگەی دەریایی لەخۆگرتووە، ئەمەش بەهۆی خێرایی گواستنەوە و پێشکەوتنی دەریایی

سەردەم.

لە ساڵی (٢٠١٣)ـەوە سەرکردایەتیی چین بە ڕاگەیاندنی دەستپێشخەریی پشتێن و ڕێگە (BRI) وەک "پڕۆژەی سەدە" بە سەرکەوتوویی کاریگەرییەکی زۆری لەسەر شانۆی جیهانیی درووستکردووە. زیاتر لە ١٥٠ وڵات پەیوەندییان بە BRI ـە کرد و بە سەتان ڕێککەوتن واژۆ کران و دانانی پلانی زیندووکردنەوەی ڕێگەی ئاوریشمی لە ساڵی (٢٠١٣)وە خستەکار و چین بە فەرمیی دەستیکرد بە نۆژەندکردنەوەی ڕێگەی ئاوریشمی مێژوویی لە سەردەمی سەرۆک شی جینپینگ بە ستراتیژی ٩٠٠ ملیار دۆلار بە ناوی "یەکپشتێن، یەک ڕێگە (OBOR) پڕۆژەکە ڕێگەیەک بوو بۆ باشترکردنی پەیوەندییەکانی چین لەگەڵ زیاتر لە ٦٠ وڵاتی دیکە لە ئاسیا، ئەورووپا و ڕۆژهەڵاتی ئەفریقا. وادەی تەواوکردنی ئەم پڕۆژەیە، ئامانجی ساڵی (٢٠٤٩)ی هەیە کە هاوکات دەبێت لەگەڵ سەتەمین ساڵیادی دامەزراندنی کۆماری گەلی چین (PRC)

هەروەها بە دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگە (BRI) ناسراوە، چەندین ڕێڕەوی وشکانیی و دەریایی تێدەپەڕێنێت. پشتێنەی ئابووریی ڕێگەی ئاوریشم بە پلەی یەکەم لەسەر بنەمای زەوییە بۆ بەستنەوەی چین بە ئاسیای ناوەڕاست، ئەورووپای ڕۆژهەڵات و ئەورووپای ڕۆژاوا، لەکاتێکدا ڕێگەی ئاوریشمی دەریایی سەدەی بیست و یەکەم لەسەر بنەمای دەریایە، کەنارەکانی باشووری چین بە دەریای ناوەڕاست، ئەفریقا، باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و ئاسیای ناوەڕاست دەبەستێتەوە.

چین ئەم وەبەرهێنانە بە ڕێگەیەکی گرینگ بۆ باشترکردنی گەشەی ناوخۆییی خۆی دەبینێت. هەروەها وەک ڕێگەیەک بۆ کردنەوەی بازاڕی بازرگانیی نوێ بۆ کاڵای چینیی، کە هەرزانترین و ئاسانترین ڕێگە بۆ وڵاتێکە دەستەبەر دەکات بۆ هەناردەکردنی کەرەستە و کاڵاکانی.

ڕێگەیی ئاوریشمی مۆدێرن چییە؟

ڕێگەی ئاوریشمی دەریایی سەدەی بیست و یەکەم ڕێگەیەکی دەریایی پلانبۆداڕێژراوە، کە پڕۆژەی ژێرخانی بەندەر و کەنار دەریاکانی یەکگرتووی تێدایە، ئەم ڕێگەیە لە کەنارەکانی ڕۆژهەڵاتی چینەوە بەرەو ئەورووپا، هیندستان، ئەفریقا، زەریای هێمن و لە ڕێگەی دەریای باشووری چین و زەریای هیندیی دەبڕێت.

سوودەکانی ڕێگەی ئاوریشمی نوێ چین؟

ڕێگەی ئاوریشمی نوێ، سەکۆیەکی بۆ قووڵبوونەوە و فراوانکردنی پەیوەندییەکانی نێوان چین و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی بۆ قازانجی هەردووکلا ڕەخساندووە. مەردخای چازیزا، مامۆستای باڵا لە کۆلێژی ئەکادیمیی ئەشکلۆنی ئیسرائیل، ئاماژە بەوە دەدات کە “BRI” بووەتە جێگەی سەرنجی سەرەکیی سیاسەتی دەرەوەی چین لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

بۆچی ئەو ڕێگەیە ئەوەندە گرینگە

ڕێگەی ئاوریشم کە بە شێوەیەکی گشتیی بە یەکەم ڕێڕەوی بازرگانی جیهانیی لە مێژوودا ناسراوە، مەودا و گرینگییەکی زۆر زیاتری هەبووە لە ئاڵوگۆڕی کاڵا سادەکاندا. بەڕاستی ئەو ڕێگە بێشومارە بەیەکەوە بەستراوەتەوە وەک ئامرازێک بۆ ئاڵوگۆڕی بەرهەمدارانەی هونەر، ئایین، کولتوور، بیرۆکە و تەکنەلۆژیا، کە درێژییەکەی 4000 میلە، نزیکەی 6437 کیلۆمەتر درێژبووەتەوە بەسەر هەندێك لە دیمەنە ترسناکەکانی جیهاندا، لەوانە بیابانی گۆبی و چیای پامیر.

بۆچی پێی دەگوترێت ڕێگەی ئاوریشم؟

وەك گوتمان ڕێگەی ئاوریشم تۆڕێکی بازرگانی فراوان بوو، کە ئەوراسیا و باکووری ئەفریقای لە ڕێگەی ڕێڕەوی وشکانیی و دەریاییەوە بەیەکەوە دەبەستەوە. ڕێگەی ئاوریشم ناوەکەی لە ئاوریشمی چینییەوە وەرگرتووە، کە کاڵایەکی بەهادارە و بازرگانەکان بۆ درێژایی ئەم تۆڕە بازرگانییانە دەیانگواستەوە. پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و زیادبوونی سەقامگیری سیاسیی بووە هۆی زیادبوونی بازرگانی و ئێستاش زیندوو دەبێتەوە. لە ساڵی ٢٠١٣ لەلایەن سەرۆک شی جینپینگەوە ڕاگەیەندرا و بڕیارە ڕێڕەوێکی بازرگانیی دووانەیی تازە کەناڵەکانی نێوان چین و دراوسێکانی لە ڕۆژاوا بکرێتەوە: دیارترینیان ئاسیای ناوەڕاست، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەورووپایە.

چ وڵاتێک لە ڕێگەی ئاوریشمدا بوون؟

چەندین وڵات دەکەوتنە نێو ڕێڕەوی ڕێگەی ئاوریشمەوە، بەشێک لەو وڵاتانەی لە دنیای ئەمڕۆدا هەرێمی دێرینی جادەی ئاوریشمیان پێکهێنابوو بریتین لە ئازەربایجان، چین، کۆریا، میسر، ئەندۆنوسیا، ئێران، عێراق، ئیتاڵیا، ژاپۆن، کازاخستان، قرگیزستان، مالیزیا، مەنگۆلیا، پاکستان، ڕووسیا، سریلانکا، سووریا، تاجیکستان، تورکیا، تورکمانستان، ئۆکرانیا و ئۆزبەکستان.

بۆچی دەستپێشخەرییەکە نیگەرانیی لێدەکەوێتەوە؟ بەتایبەت ئەمریکا!

بەپێی پلانی کارکردنی پشتێن و ڕێگەوبان کە لە ساڵی ٢٠١٥ بڵاوکرایەوە، دەستپێشخەرییەکە ڕێگە وشکانییەکان (پشتێنە) و ڕێگە دەریاییەکان (ڕێگە) دەگرێتەوە بۆ ئامانجی باشترکردنی پەیوەندییە بازرگانییەکان لە ناوچەکەدا بە پلەی یەکەم لە ڕێگەی وەبەرهێنانی ژێرخانییەوە.

ئامانجی ئەو پلانە ٩٠٠ ملیار دۆلارییە، وەک چین لەم دواییانەدا ڕوونیکردەوە، هەڵگیرساندنی "سەردەمێکی نوێی جیهانخوازییە"، سەردەمێکی زێڕینی بازرگانیی، کە سوودی بۆ هەمووان دەبێت.

پەکین دەڵێت لە کۆتاییدا بڕی ٨ تریلیۆن دۆلار قەرز دەدات بە ژێرخانی ٦٨ وڵات. بەپێی ئامارەکانی کۆمپانیای ڕاوێژکاری جیهانیی ماکینزی، کە کۆی گشتیی ژمارەی دانیشتوانی جیهان دەکاتە ٦٥% و یەک لەسەر سێی بەرهەمی ناوخۆیی جیهانیی.

بەڵام ڕوانگە و پێداچوونەوەکانی باقی وڵاتانی تری جیهان تێکەڵاو بوون، چەند وڵاتێک گومانیان لە نیازە جیۆپۆلەتیکییە ڕاستەقینەکانی چین دەربڕی، لە کاتێکدا هەندێکی دیکە بەشدارییان لە لووتکەیەکدا لە پەکین کرد بۆ ستایشکردنی قەبارە و پانتاییی پڕۆژەکە، پڕۆژەکە سەلماندی کە فراوان، گران و مشتومڕی لەسەرە.

دەستپێشخەری پشتێنە و ڕێگەوبانی پەکین کە چەند ملیارد دۆلاری تێدەچێت، بە ناوی پلانی مارشاڵی چینیی ناوزەندکراوە، کە هەڵمەتێکە دەوڵەت پشتگیریی دەکات بۆ باڵادەستیی جیهانیی، پاکێجێکی هاندان بۆ گەشەسەندنی ئابووریی، هەروەها هەڵمەتێکی بازرگانیی بەرفراوان بۆ شتێک کە پێشتر ڕوودەدات، وەبەرهێنانی چینی لە سەرانسەری جیهاندا.

لە ماوەی پێنج ساڵدا کە سەرۆک شی جینپینگ پلانە گەورەکەی خۆی بۆ بەستنەوەی ئاسیا، ئەفریقا و ئەورووپا ڕاگەیاند، دەستپێشخەرییەکە گۆڕاوە بۆ دەستەواژەیەکی فراوان بۆ وەسفکردنی نزیکەی هەموو لایەنەکانی بەشداریکردنی چین لە دەرەوەی وڵات.

پشتێنە و ڕێگە، یان yi dai yi lu، "ڕێگەیەکی ئاوریشمیی سەدەی بیست و یەکەم"ـە، کە بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەرانە لە پشتێنەیەک لە ڕێڕەوی وشکانی و ڕێگەی دەریایی لە ڕێڕەوی کەشتیوانیی پێکهاتووە.

لە باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا تا ڕۆژهەڵاتی ئەورووپا و ئەفریقا،

“پشتێن و ڕێگه” نیوەی دانیشتوانی جیهان و چارەکێکی بەرهەمی ناوخۆی جیهانیی پێکدەهێنن.

هەموو شتێک لە پارکێکی گەشتیارییەوە کە سەر بە ترەمپە لە ئیندۆنووسیا تا کەمپێکی جاز لە شاری چۆنگچینگ، ناوی پشتێن و ڕێگەیان لێنراوە. وڵاتان لە پەنەما تا ماداگاسکار، باشووری ئەفریقا تا نیوزلەندا بە فەرمی بەڵێنی پشتیوانیان داوە.

هاوکاتیش لەگەڵ بەرفراوانبوونی پانتایی پشتێن و ڕێگە، نیگەرانییەکانیش بە هەمان شێوە بەرفراوان دەبن، کە ئەمە جۆرێکە لە ئیمپریالیزمی ئابووریی کە کاریگەرییەکی زۆر بۆ چین دەدات بەسەر وڵاتانی دیکەدا. ڕۆجین گەلی، مامۆستای یاریدەدەر لە زانستگەی نیشتمانیی ئوسترالیا، بە هەوڵێک بۆ بەدەستهێنانی هاوڕێ و کاریگەریی لەسەر خەڵک وەسف دەکات. گەلی دەڵێت: “ئەوان ئەم دەستپێشخەرییە زۆر گەورەیەیان پێشکەش کردووە کە خەڵکی ترساندووە.” “لەبری ئەوەی هێزی ئابووریی خۆیان بەکاربهێنن بۆ دۆزینەوەی هاوڕێ، لەکاتێکدا ترسی زیاتریان درووستکردووە. بە پێی وتەی شان وێنهوا، مامۆستای زانستگەی جیاتۆنگ لە شیان، سیاسەتی دەرەوەی واژۆکراوی شی” یەکەم هەوڵێی گەورەیە لەلایەن حکوومەتی چینەوە بۆ گرتنەبەری ڕێبازێکی چالاکانە بەرەو هاوکاریی نێودەوڵەتیی و بۆ وەرگرتنی بەرپرسیارێتی.

ترسە گەورەکە لێرەدایە هەندێک نیگەرانن کە فراوانبوونی بازرگانیی چین لە سەرانسەری جیهاندا، ئەوە لە کۆتاییدا دەبێتە هۆی فراوانبوونی سەربازیی. کە لەم ماوەیەدا چین یەکەم بنکەی سەربازیی خۆی لە دەرەوەی وڵات لە جیبۆتی دامەزراند. شیکاران دەڵێن: نزیکەی هەموو ئەو بەندەر و ژێرخانی گواستنەوەی دیکە کە درووست دەکرێن، دەتوانن دوو بەکارهێنانیان هەبێت ئەمیش: مەبەستی بازرگانیی و مەبەستی سەربازییە.

جۆناسان هیلمان، بەڕێوەبەری پڕۆژەی پەیوەستکردنەوەی ئاسیا لە CSIS دەڵێت: “ئەگەر بتوانێت کاڵا هەڵبگرێت، ئەوا دەتوانێت سەرباز هەڵبگرێت” ئەمەش ئەو ترسەیە کە ڕکابەرەکانی چین هەیانە و ترسی لەدەستدانی هەژموون و ڕابەرایەتی جیهانیان هەیە.

ئاسیای ناوەڕاست و ڕێگەی ئاوریشمی ئەمڕۆ:

ڕیچتۆفن لە داڕشتنی بیرۆکەی ڕێگەی ئاوریشمدا، ئاسیای ناوەڕاستی نەک تەنیا وەک پردی وشکانیی نێوان ژیاره دوورەکان، بەڵکوو وەک

سەرچاوەیەکی داهێنەری کولتووریی لە خۆیدا دەبینی. هەروەها وەک خاکێکی جێناکۆکی دەبینی، هەرێمێک کە وەک گۆڕەپانی کاریگەری سیاسیی و سەربازیی کاری کردبوو. لە ڕاستیدا، کۆنترۆڵکردنی ڕێگەی ئاوریشم، بە تایبەتی پەیوەندییەکەی لە ئاسیای ناوەڕاست، کارێکی ڕژد بوو بۆ زلهێزە کۆلۆنیالیەکانی سەتەی ١٨ کە “یاریی گەورە”یان دەکرد. ڕووسەکان و ئینگلیزەکان لە سنووری خواستەکانی خاکی خۆیاندا کێبڕکێیان دەکرد بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەفگانستان. ڕودیارد کیپلینگ، نووسەری کۆلۆنیالیزمی ئینگلیزیی، چیرۆکی خەیالیی کیمی لە بەرانبەر ئەم پاشانەدا داناوە، پاڵەوانەکە بە یەکێک لە ڕێگه بازرگانییە مێژووییەکان بە درێژایی ئەو شوێنەدا دەڕوات کە ئێستا سنووری ئەفگانستان و پاکستانە و بەشداریی لەو شتەدا دەکات کە ڕەنگە ئەمڕۆ پێی بڵێین: سەرگەرمییەکی فرە کولتوریی، که ئەمەش بەلای دەوڵەمەندکردن و نرخاندنی ڕێگەی ئاوریشم دەشکێتەوە.

فەرمان محەمەد

ئیتاڵیا / زانکۆی بۆڵۆنیا

‎ ‎

ئەدەبی فۆلکلۆری منداڵان بە نمونەی حیکایەت و چیرۆک.. توێژینەوەی: هەینی کەمال موحەمەد و کەنار سەباح

[بۆ خوێندنەوەی ئەم توێژینەوەیە کلیکی ئێر□ بکەن…]

[HainyKamal_KanarSabahDownload]

خەونی شاعیرێک لە دواساتەکانی تەمەنیدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

زەمەنی دەروونی لە کردەی نووسینی شیعریدا، دەکەوێتە پێشەوەی زەمەنە فیزیکیەکە. بەو مانایەی شیعر سەرەتا دەرەنجامی ڕامان و بیرکردنەوەی شاعیرە لە ئاست دیاردەکانی ژیاندا و دواتر کۆنتاک لەگەڵ ڕووداو و دیاردە بەرجەستەییەکانی ژیان دەکات. لێرەوەش شاعیر زۆرجار لەو زەمەنە فیزیکیە دادەبڕێت و دەکەوێتە نێو زەمەنی دەروونی خۆیەوە، کە دنیایەکی دیکەی تایبەتە لەو دنیا واقیعییەی ئەو لە ئاستی فیزیکیدا تیایدا دەژیت و بە پێوەری کات پێوانە دەکرێت. بەڵکو ئەو لە نێو زەمەنێکی دیکە دایە، کە زەمەنی دەروونی نێو شیعرە و هیچ پێوەندییەکی بە زەمەنی دەرەکییەوە نییە کە شاعیر فیزیکیانە تیایدا دەژیت. بۆیە زەمەنی نێو شیعر، دادەبڕێت لەو زەمەنە دەرەکییەوە کاتێ شاعیر باسی زەمەنێک لە شیعر دەکات، ئەوا دەگەڕێتەوە سەر ئەو زەمەنە دەروونییەی نێو ناخی خۆی، کە پێشتر زەمەنێکی فیزیکی بووە و بە پێوانەی کاتەکانی ڕۆژ و مانگ و ساڵ ڕۆیشتووە. بۆیە کاتێ شاعیرێک باس لە زەمەنی خۆی دەکات، ئەوا زەمەنی ئەو، تایبەتە بە ئەو و هیچ پێوەندییەکی بەوە زەمەنەوە نییە، کە هەمووان تیایدا دەژین و دوای چەند ساتێکی دیکە، ئەویش دەبێتە زەمەنێکی فیزیکی و ڕابردوو. دەزار، لە دوایین شیعری خۆیدا، کە کورتە شیعرێکی چەند دێڕییە و بەرلە ماڵئاوایی یەکجارەکی بە چەند ڕۆژێکی کەم نووسیویەتی، تاسە بە زەمەنێک دەخوازێت، کە ئەو بە زەمەنی خۆی ناوی دەهێنێت. شاعیر لەو شیعرە کورتەیدا، پانۆرامای ژیانی خۆی، بەرلە ماڵئاوایی یەکجارەکی دەنێتەوە بەرچاو و بە تاسەوە باس لە زەمەن و تەمەن و ڕۆژگاری ڕابردووی خۆی دەکات ، بە بێ ئەوەی بەراوردی زەمەنی ئێستای بکات، کە بە بڕوای من شتێکی جوانی تێدا نەماوەتەوە، شایەنی ئەوە بێت بەراوردی بکرێت بە ڕابردوو. هەڵبەتە، سرووتێکی سایکۆلۆژییانەیە، مرۆڤ کاتێ هەست دەکات بەرەو مەرگ دەڕوات، ئەو هەستەی لا دروست دەبێت، کە وێنە و یادگارییەکان و بیرەوەرییەکانی ژیانی، وەک پانۆرامایەک بێتەوە بەرچاو و لەوێوەش ئاخ بە بە سەرچوونی ژیانی و تەمەنی هەڵبکێشێت، چونکە لەلایەکەوە دەزانێت کە مەحاڵە جارێکی دیکە ئەو ژیان و تەمەنە دووبارە بێتەوە، لەلایەکی دیکەوەش

▯وو‌ب▯ووی چارەنووسێکی نادیارکە مەرگە دەبێتەوە، بەڵام دڵزار لەو شیعرەیدا، بەرلە تەمەنی، تاسەی گەرانەوەی زەمەنی ژیانی دەخوازێت و بیر لە بە سەرچوونی زەمەنی ژیانی دەکاتەوە نەک تەمەنی. بێگومان تەمەنی مرۆڤیش بە پێی زەمەنەکان بە سەر دەچێت و کۆتایی دێت، بەڵام زەمەن لێرەدا، بە هیچ شێوەیەک پەیوەندی بە زەمەنی تاکەکەسی خودی شاعیرەوە نییە، بەڵکو ڕەهەندێکی دوورتری هەیە. شاعیر لە سەرەتای شیعرەکەیدا دەڵێت:_
بێزارم ڕۆیی زەمەنم
سەد و یەک ساڵەی تەمەنم
ئای چەندە بێ تینە تەنم
هەر ئێسک و پێسکە بەدەنم
دەسپێکی شیعرەکە، بە بێزاری دەست پێ دەکات. هەموومان لە ساتێک لە ساتەکانی ژیان، هەست بە بێزاری دەکەین، ئەو بێزاری▯مان ڕەنگدانەوەی ئەو بارە سایکۆلۆژیەیە، کە دەشێ بە هۆی بەرکەوتن و بینی ڕوودا وێک، کارەساتێک، نا ئومێدی▯ک بێت، بەڵام بێزاری دڵزاری شاعیر، بێزاری▯ک نییە ڕەنگدانەوەی ئەو بارە سایکۆلۆژیی و جەستەیە بێت کە تیایدا دەژیت، بەڵکو دەرەنجامی ڕۆیشتن و بە سەر چوونی زەمەنێکە، کە ئەو بە زەمەنی خۆی ناوی دەبات. لێرەوەش ئەو پرسیارەمان لا دروست دەبێت، کە ئایا زەمەنی شاعیر کام زەمەنە؟ هەڵبەتە، شاعیر تەمەنێکی زۆر ژیا، بەڵام نەها مەتی و ناخۆشی وچەرمەسەری سیاسی و کەسی و نەتەوەیی زۆریشی لەو ژیانە بینی. لە بیرەوەری▯کانی کەریم شارەزادا، نووسەر باس لەوە دەکات، کە بەردەوام بەعسییەکان فشاریان دەخستە سەر دڵزار تا پاکانە بکات و لە شیوعییەت پاشگەز بێتەوە، بەڵام ڕۆژێک ئەو فشارانە نەیان ▯وخاند. زەمەنی دڵزار، زەمەنی سەختی سیاسی و نەتەوەیی ئێمەیە، بەڵام زەمەنێکیشە پڕ لە جوانی و مرۆڤدۆستی و تێکۆشانی سیاسیانە. زەمەنی دڵزار لێرەدا، زەمەنی هەموو ئەو ئەدگارە جوان و پڕ بەها و مۆڕالە کەسی و مر▯یانەیە، کە لەو سات▯ن▯ی تیایدا ژیاوە بوونیان هەبووە. زەمەنی دڵزار، ئاماژەیە بۆ ڕابردووێکی پڕ لە جوانی و خەبات و هەستی بەرزی مرۆیانە، بە پێچەوانەی ئێستا کە زەمەنی ناشرینی و کاڵبوونەوەی هەموو ئەدگارێکی جوانی مر▯یانەیە. گەر سەرنج بدەین دەبینین دڵزاری شاعیر، زەمەنی پێش تەمەن خستووە، واتا سەرەتا زەمەنەکەی بە سەر چووە دواتر تەمەنی، چونکە ئەو دەزانێت ژیان و تەمەنێک لە نێو زەمەنێکی پڕ لە جوانیدا، جوان دەبن و بە پێچەوانەوەش. بۆیە کە باسی رۆِیشتنی زەمەنی دەکات، ئەوا باسی نەمان و ڕِۆیشتنی هەموو ئەو بەها یانەش دەکات، کە ئەو زەمەنەیان پێ دەناسرێتەوە، هەر لە سادەیی ژیان و بەختەوەریی

ڕوحییانە و مرۆڤدۆستی و هەستی بەرزی مرۆیانە لە نێو مرۆڤەکاندا، دەنا ئەگەر لە ئاستی سیاسییەوە بڕوانینە زەمەنی دەزار، دەبینین زەمەنی چەوسانەوە و کوشتن و خوێن و بێ بەهاکردنی مرۆڤەکانە، بەو پێیەی ئەو خۆی وەک شیوعییەک چەرمەسەری زۆری لە ژیان بینیوە. زەمەن لێرەدا، هەر تەنها مانایەکی پێوانەیی و کاتی نییە، بەڵکو هەموو ئەو ڕواڵەتانەی ژیان دەگرێتەوە، کە ڕەنگڕێژی ژیانی ئەو ساتی دەزار و کۆمەڵگەی کوردییان کردووە. لێرەوەش ئاخ هەڵکێشانی دەزار بە ئەو زەمەنە، لە ڕاستیدا تاسەیە بۆ گەڕانەوەی ئەو زەمەنە کە ئەو ئەدگارانەی تیادا بووە. بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە، دەزار بۆچی باسی ڕۆیشتنی زەمەنی دەکات؟ بە بڕوای من، ئەمە هەر تەنها پەیوەست نییە بەو ڕواڵەتانەی ژیانی مرۆڤەکان لەو سەردەمەدا، بەڵکو دەزار لە ناخەوە و سایکۆلۆژیانە بەراوردی زەمەنی ئێستای بە زەمەنی دوێنی کردووە و لە پەراوێزی ئەو بەراورد کردنەشەوە، ئەو هەستەی بۆ دروست بووە کە بە خەیاڵ بگەڕێتەوە زەمەنی خۆی، چونکە زەمەنی ئێستا زەمەنی ناشرینییەکان و نەمانی بەها و خەسڵەتە مرۆییەکانە، زەمەنی هەڵپەرستی و نامیهرەبانی و خود ئەڤینییە، کە دەشێ هەموو ئەو دیاردانەی ژیانی ئێستا بە جۆرێک لە جۆرەکان دەزارییان ئازار دابێت، بۆیە باسی ڕۆیشتنی زەمەنی خۆی دەکات و زەمەن لە پێشەوەی تەمەن دادەنێت، چونکە تەمەن هیچ چێژێکی نییە، ئەگەر لە زەمەنێک نەژیایت پڕ لە خۆشەویستی و جوانی و مرۆڤدۆستی، بۆیە زەمەنی دەزار، زەمەنی هەموو ئەو شتە جوانانەیە، کە ئەو دوای سەدە و یەک سالە تەمەنیش، ناتوانێت لە بیریان بکات و تاسەی بینینەوەیان هەر دەکات. لە دوای زەمەن، ئەمجارەیان دەزار وەسفی باری سایکۆلۆژیی و جەستەیی خۆی لە سەرووبەندی دوا ساتەکانی ژیانیدا دەکات. پێ دەچێت دەزاری شاعیر، هەستی بە نزیکبوونەوەی ڕۆژی مردنی خۆی کردبێت، بۆیە بەو شیعرە کورتە کە دوایین شیعرییەتی و لە سەر چەرپا نووسیویەتی و چەند ڕۆژێکی کەم دوای شیعرەکە دەمرێت، پانۆرامای ژیانی خۆی دێنێتەوە بەرچاو. شاعیر لە ئاستی جەستەییدا باسی خەیمان بە دەکات و دەڵێ:

ئای چەندە بە تینە تەمەنم
هەر ئێسک و پرووسکە بەدەنم

لێرەدا ئەمە، وێنەی مرۆڤێکی بێ هێز، بێ دەسەڵات، بێ توانا لە ڕووی جەستەییەوە دەبینین، کە پیریی تەنگی پێ هەڵچنیوە. بێگومان پیریش یەکێکە لەو وێستگە پڕ ئازارانەی ژیانی مرۆڤەکان، کە تیایدا هەموو خەون و ئاواتێک هەرەس دێنن و مرۆڤ بە ئومێدەوە ناژیت، چونکە دەزانێت نە لە ڕووی ژیانەوە، نە لە ڕووی تەمەنیشەوە، وەک گەنجەتی لە نایەتەوە. دەزار لەو شیعرەیدا،

جەستەی بە تینی خۆی، ڕۆیشتنی زەمەن و تەمەنی، هەمووی وەک فلمێکی سینەمایی لە چەند چرکەساتێکی کەم و لە دوو توێی ئەو چەند دێڕە شیعرییەدا دەنێتەوە بەرچاو. ئیدی ئەمە دەزانین کە دۆخی جەستەیی و ژیانی ئەو مرۆڤە چۆن بووە، ئەم بارودۆخە، هەر مرۆڤێک تێیدا بژیت، کاردەکاتە سەر دەروونی و نائومێد و داڕووخاوی دەکات، بەڵام دڵزار تەنها لە ئاستی جەستەییدا هەست بە بێ توانایی و نەمانی هێز دەکات، دەنا لە ڕووی ڕوحییەوە هێشتا بە هێزە و بەو ئومێدەوە دەڕوانێتە ژیان، کە خەونەکانی دەبنە ڕاستی. ئەو ئاسوودەیە ڕوحییەی شاعیر، وەرای جەستەیەکی بێ هێز و تەنها ئێسک و پرووسک، بە بڕوای من پەیوەندی بەو زەمەنەوە هەیە، کە شاعیر بە زەمەنی خۆی ناوی دەبات و ئەو زەمەنەش ڕابردووە. واتا شاعیر، بە جەستە لە ئێستا دەژیت، بەڵام بە ڕوح، بە یادەوەریی و بیرکردنەوە لە نەو جوانییەکانی ژیانی دوێنێی دایە و هەر ئەمەشە ئەو هەستەی لادروست کردووە، کە بە تاسەوە باس لەوە بکات کە زەمەنی ئەوەی ڕۆیی. لێرەدا دەڕوات زەمەن نییە بە تەنها وەک پێوانەیەکی پێوانەکردنی کات لە ڕووە فیزیکییەکەی، بەڵکو هەموو ئەو ئەدگارە جوانانەشن کە ژیانی ئەو ڕۆژگارە پێکدەهێنن، هەر لە خەونی گەنجی و خۆشەویستی و مرۆڤدۆستی و تێکۆشانەوە بگرە، تا ئەو هەستە مرۆییە قووڵەی مرۆڤەکان هەیانبوو بە پێچەوانەی ئێستا. زەمەنی دڵزار، زەمەنی شاعیر نییە بە تەنها، بەڵکو زەمەنی ڕۆژگار و زەمەنی هەموو ئەو مرۆڤانەیە کە لەو کاتدا بوونیان هەبووە ودەشێ ئێستا لە ژیاندا نەمابن. ئەو خۆ بواردنەی شاعیر لە زەمەنی ئێستا و گەڕانەوە بە زەمەنی ڕابردوو وەک باسمان کرد، دەشێ دەرەنجامی ئەو پەیوەندیی و بەرکەوتنە بێت، کە مرۆڤ لەگەڵ ژیانی بە ناو پێشکەوتووی خاڵی لە بەها مرۆڤایەتییەکانی ئێستا هەیەتی. وەک چۆن لای هەموومان بەردەوام نوستالێژیای گەڕانەوە بە ڕابردوو هەیە، هەمان هەستیش لای شاعیر بەڵام بە زەمەنێکی دوورتر هەیە. ئەو مانەوەیە لە نەو یادگارییەکانی زەمەنی دوێنێ و ژیانی ڕابردوو، لە ڕووی ڕوحییەوە ئاسوودەیەک بە شاعیردەبەخشێت و ئەو ئاسوودەیە، لە ڕووی توانا و هێزی جەستەییەوە گڕووتینێکی پێ نادا، چونکە بە تێپەڕبوونی ڕۆژگار، مرۆڤ بەرە و بێ هێزی و پیری دەچێت و جارێکی دیکە، توانای بایەلۆژی وەکو خۆی لێ نایەتەوە، بۆیە شاعیر بە جەستە لاوازە، بەڵام بە ڕوح ئاسوودەیە و کاتێ سەیری ژیانی خۆی دەکات، لە پەراوێزی ئەو ژیانەی تیایدا ژیاوە، هەست دەکات وەک مرۆڤ ژیاوە و پەرێزی پاکە و باکی بە هیچ شتێک نییە، بۆیە لە شیعرەکەدا، هیچ فۆبیایەکی ترس لە مردن نابینرێت. بەدەربڕینێکی تر، گەر مرۆڤ لە سەرە مەرگ و لەدوایین ساتەکانی تەمەنیدا،جۆرێک لە ترس و دڵەڕاوکێ

و نائومێدی بە دروستت بێت، بەو پێیەی دەمرێت و بەرە و چارەنووسێکی نادیار دەچێت، ئەوا دڵزار ئازایانە بەرەو مەرگ دەڕوات و ئەوەندەی چاوی لە ژیان و ڕابردووە، ئەوەندەی خەونی ئەوەیە نەتەوەکەی بە مافەکانی بگات، ئەوەندە کاردانەوەی کەسی و فۆبیای دەروونی لە مردن نییە. واتا نزیکبوونەوە لە مردن وەک ڕووداوێکی تۆقێنەر، ئەو هەستەی لای شاعیر دروست نەکردووە، نائومێد و داڕووخاو بێت، بە پێچەوانەوە ئەو هێشتا ڕوحێکی خۆڕاگرانەی هەیە و تەنها بەدەنی لاوازە، کە ئەمەش هێمایە بۆ ئەوەی شاعیر لە ڕووی دەروونییەوە هیچ ترسێکی لە مردن نییە و تەنها ئاخ بۆ زەمەنێک هەڵدەکێشێت کە بە سەر چووە. بە بڕوای من دڵزار ئەوەندە کەسێکی شۆڕشگێڕ و چەپ و وابەستە بە بیرو باوەڕی چینایەتی و مرۆڤدۆستی بووە، تەنانەت تا دوایین چرکەساتی تەمەنی پاشگەز نەبۆتەوە لە بیر و باوەڕەکانی، کە ئەمەش یەکێک لە دیارترین خاسیەتەکانی مرۆڤی بە هەڵوێست، تێکۆشەر و تێگەیشتوو و هوشیار، کە هیچ کاتێک ئامادە نییە سەوداو مامەڵە بە بیروباوەڕە مرۆییەکانی خۆی بکات و هەڵوێست و کردارو بیروباوەڕی خۆی مەزاد بکات و بفرۆشێت. دڵزار لە سەرە مەرگدا، خەونی ئەوەیە کوردستانی گەورە ببێتە بە هەشتی جیهان. بێگومان شاعیر دەزانێت کوردستان ئێستا چوار پارچەیە، بەڵام لە شیعرەکەیدا وەک یەک خاک و یەک نیشتمان و یەکەیەکی جوگرافی و نەتەوەیی ناوی دەهێنێت، ئەمەش ئەو پرسیارەمان لا دروست دەکات کە بۆچی شاعیر کوردستانی گەورە وەک بە هەشت وەسف دەکات؟ ئەمە لەلایەکەوە ڕەت کردنەوەی ئەو دیفاکتۆ سیاسییە کە کوردستانی لە یەک پارچەوە کردەتە چەند پارچەیەک و شاعیر بە ڕەهایی ئەو واقیعە ڕەت دەکاتەوە، لەلایەکی دیکەشەوە ئەو کوردستانی گەورە، وەک ئامانجێکی بەدی هاتووی دوور لە ئایندەدا دەبینێت. ئامانجێک کە هیچ ئەگەر وگومانێک هەڵناگرێت، هەروەک خۆشی دەڵێت:_

جا برایان تێکۆشەران
بە بڕوای من ئەو ڕۆژەدێ
کوردستانی گەورە و گران
دەبێتە بەهەشتی جیهان

شاعیر تا ئەو کاتەی لە ژیان بووە، خەونێکی هەبووە، ئەویش ڕزگاربوونی کوردستان و یەکگرتنەوەی پارچەکانی. لە دوایین ساتەکانی تەمەنیشیدا، هەر بە تاسەی ئەو خەونەوە بەرەو مەرگ دەچێت. شاعیر لە بری ئەوەی نائومێد و خەمگین ببێت، کە بەرە و مەرگ دەچێت و دەستبەرداری ژیان دەبێت، بە پێچەوانەوە ئاواتی ئەوەیە کە کوردستان لە دوا ڕۆژدا ئازاد ببێت و ببێتە بەهەشت.

شاعیر هیچ ئەگەرێک بۆ ئەو ڕۆژە دانانێت، بەڵکو بە یەقینەوە چاوەڕوانی ئەو ڕۆژە دەکات و بەمەش ئەو خەونەی نەوە یەک لەدوای یەکەکانی کورد هەیانە، دڵزار دەیسپێرێتە نەوەی داهاتوو. خەونی شاعیر لێرەدا بڕوایە نەک خەون و خەیاڵێکی ڕاگوزەر، شاعیر بە بڕواوە پێشبینی ئەو ڕۆژە دەکات کە کوردستانی گەورە دروست دەبێت و پاشانیش دەبێتە بەهەشتی جیهان. بەمەش دڵزار، خەونی بونیادنانی دەوڵەتی کوردی لە وەهمدا نابینێت، بەڵکو بە بڕواوە موژدەی ئەو ڕۆژە دەدات. بەمەش خەونێک کە تا شاعیر لە ژیاندا بووە و خۆزگەی ئەوەی خواستووە بێتە دی، کوردسانی گەورەیە و کاتێکیش دەزانێت مەرگ دێت و هێشتا ئەو خەونە نەبێتە واقیع، بە هەمان ئەو خەونەوە کە لە دواساتەکانی تەمەنیدا هەیەتی چاوەکانی لێک دەنێت و ئەو کوردستانەش کە لە دواڕۆژدا وەک بەهەشت دەبێت، دێتە دی. دڵزار، لە دوایین ساتەکانی تەمەنی، خەیاڵ و بیری لای کوردستانی گەورەیە و بە هێزی تەن و گیان و ئەو دۆخە سەختە جەستەییەی تێیدایە، لە بیر دەکات و تەنها ئاواتی ئەوەیە، ئەو خەونەی کە ئەو لە ژیانیدا بۆی نەهاتە دی و نەیبینی، بۆ نەوەکانی داهاتوو بێتە دی. خەونێک و خۆزگەیەک کە هەر بەتەنها هی شاعیر نییە، بەڵکو هی هەموومانە. دڵزار، دەسپێکی ئەم شیعرەی بە بێزاری دەست پێ دەکات و بە هەی پیرییەوە، جەستەی تەنها ئێسک و پێستەو زەمەنی خۆشی بەسەر چوو، ئیدی ئەمانە هەموویان ئەو هەستەیان لای شاعیر دروست کرووە، بە بێزارییەوە وەسفی ئێستای ژیانی خۆی بکات. بەڵام دواتر، ئەمجارەیان بە پێچەوانەوە خۆی زۆر دڵشاو بەختەوە دەبینێت و بڕوای وایە لە داهاتوودا، کورستانی گەورە دروست دەبێت و دەبێتە بەهەشتی سەر ڕووی زەمین. لێرەدا، ئەو پرسیارەمان لا دروست دەبێت کە بۆچی دڵزار سەرەتا بە بێزارییەوە باسی ژیانی خۆی دەکات و لە کۆتاییشدا، بە دڵشادی و ئاسوودەییەوە، وەسفی ژیانی دەکات؟ بێگومان ئەم بێزارییە پەیوەندی بەو تەمەنەوە نییە، کە شاعیر لە ژیاندا بەڕێی کردووە، بێزاری دڵزار لەوە سەرچاوەی گرتووە، کە دەمرێت و کوردستانی گەورە، کە خەونی هەزاران مرۆڤی کورد بووە بەرلە مەرگیان، بە داخەوە نابینێت، ئیدی بێزارە لەوەی کە سەدو یەک ساڵەی تەمەنی ڕۆیشت و ئەو خەونەی نەهاتە ی، بۆیە لە سەرە مەرگدا، ئومێدی ئەوەی هەیە، ڕۆژگارێک بێت کوردستانی گەورە ببێتە بەهەشت لە جوانی و خۆشیدا. ئەم خەونە، ئەو هەستە دەروونییەی لا دروست دەکات، کە زاڵ بێت بەسەر بێزاریەکەی و بە پێچەوانەوە خۆی بە دڵشاد و بەختەوەر بزانێت، چونکە بڕوای وایە ڕۆژگارێک هەر دێت، ئەو خەونەی ئەو دەیبینی و تا لە ژیاندا بوو نەبووە ڕاستی، بێتەدی. ئەمە دەریەخات کە وەڕای ئەوەی دڵزار کەسێکی شیوعی و چەپ

بووە و بڕوای بە خەباتی چینایەتی هەبووە، بەڵام کورستانیانە بیری کرۆتەوە و خەونی ئەوەی هەبووە وەک کوردێک، دەوڵەتی کوردی دروست بێت و کوردستان ببێتە بەهەشت.

*ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان ژمارە(1336) ی ڕۆژی 11/4/2023 بڵاوکراوەتەوە.

بەربەریزمی حەماس و حکومەتی ئیسرائیل ئایندەی مرۆڤایەتی تاریک دەکا!.. ئاسۆ کەمال

ئەگەر وەک مرۆڤ بڕوانینە ئەم شەڕە تەنیا مرۆڤ دەبینین کە دەکوژرێ، ئەمەش بنەمای هەڵوەستمانە لەم کوشتارە گشتیە کە جگە لە بەربەریزم هیچی تر نیە. پاساوی ئەم کوشتارانە بەوەی بە ڕەوایەتیدان بە سەرکەوتنی لایەک و ئاڵایەک و چارەسەری کێشەیەکە، ئەمە ئەو ئامانجەیە کە ئەم شەڕە و کوشتار و تۆقاندن و تیرۆرە بەدوایەوەیەتی!
هەفتەیەکە دوو هێزی تیرۆریست کەوتونەتە کوشتاری گشتی خەڵکی ئیسرائیل و فەلەستین. ئەمە وەک خەڵکی کرێکار و هەژار و ئازادیخواز دەبێ بپرسین ئەم بەربەریەتەیان لە پێناو چیدایە؟
حەماس لە ڕۆژی هەڵبژاردنیەوە،١٧ ساڵ لەمەوبەر، لە غەزە کەوتە تیرۆری حزبە فەلەستینیەکانی تری وەک فەتح تا دەسەڵاتی تیرۆریستانەی خۆی لە غەزەدا داسەپاند. لەو کاتەوە تا ٧/١٠/٢٠٢٣ کە نزیک بە هەزار ژن و مناڵ و دانیشتوی ئیسرائیلی کوشتاری گشتی کردن، کاری لەسەر هێشتنەوە و درێژپێدانی دەسەلاتی تیرۆریستانەی کردوە، نەک تەنیا لە غەزە، بەڵکو وەک پشتوێنە و بەشێکی قوتبی تیرۆریستی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە ئێران و سوریا و حزب اللە و گروپە تیرۆریستیەکانی تری ناوچەکەی پێکەوە لە ستراتیژێکدا کۆکردۆتەوە. ئەم ستراتیژیە بریتیە لە پاراستنی بەرژەوەندی ئابوری و سیاسی ئەم بەشە لە ئیسلامی سیاسی کە لەم ناوچانەدا دەسەڵاتدارە. دەسەڵاتی حەماس و حزب اللە و جمهوری ئیسلامی ئێران لە هەر شوێنکدا

بن نوێنەری خەڵکی ئەو ناوچەیە ناکەن، بەڵکو ئەوانن کە ژیان و چارەنوسی ئەو خەڵکەیان کردەتە بارمتەی سیاسەتی تیرۆر و سەرکوتی خۆیان. بونی حەماس لە ناو خاکی داگیرکراوی فەلەستیندا و دوژمنایەتی لەگەڵ دەوڵەتی ئیسرائیلی داگیرکەردا هیچ لە تیرۆریست بوون و کۆنەپەرستی حەماس کەم ناکاتەوە و کردەوەی کوشتاری خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل لەم مانگەدا نیشانی دەدا کە ئەمە چ هێزێکی بەربەریە کە ئایندەی غەزە و ناوچەکە چەندە تاریکە و مرۆڤایەتی لە ژێر چ هەڕەشەیەکدایە لە سایەی ئەم هێزە و هاوپەیمانەکانیدا.
حکومەتی ڕاستڕەوی ئیسرائیلیش، دیوی دووەمی ئەم بەربەریزمەی سەرمایەداری ئەمڕۆ نمایش دەکا. کوشتاری خەڵکی سیڤیلی غەزە و بڕینی ئاو کارەبا و خۆراک لێیان لە ئێستادا تاوانێکی تیرۆریستانەی هاوشانی تاوانەکەی حەماسە و هیچی لەو کەمتر نیە. هێشتنەوەی داگیرکاری و ئاپارتیادی ئەم دەوڵەتە هەمیشە نائارامی و شەڕی کردەتە بەشی خەلکی ئیسرائیل. بیانوی سەرکوتی تیرۆریزمی حەماس هیچ لە بنەمای سیاسەتی ئاپارتاید و دژی مرۆڤایەتی حکومەتە بورژوازیەکانی ئیسرائیل ناگۆڕێ و پاساوی ڕەوا بونیان نادات. ئەمە بەهیچ شیوەیەک بەرگری لە خەڵکی ئیسرائیل نیە، بەڵکو هێشتنەوەی ئەم خەڵکەیە لە سایەی دەوڵەتێکدا کە ئەمڕۆ نەک تەنیا بە هۆی داگیرکاریەوە، بەڵکو وەک بەشێک لە پێشبڕکەی سەرمایەداری جیهانی لە قوتبی ئەمریکا و سعودیە و وڵاتانی تری ڕۆژئاوا و کەنداودا خەریکی شەڕ و ململانێیە بە سازدانەوەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە پێی بەرژەوەندی و نەخشە ئابوری و کاپیتالیستیەکانی کۆمپانیاکانی وزە و پاوانکردنی بازاڕ لەلایەن ئەم دەولەتە سەرمایەداریانەوە.
ئەمڕۆ ئەم گەرم بون و فراوانبونەوەی ئەم شەڕانە پێمان دەڵێن کە مرۆڤایەتی لە بەردەم دەورەیەکی نوێی بەربەریزمی سەرمایەداریدایە. هەربۆیە ئەمڕۆ بانگەوازی بە ئاشتی ژیانی حەماس و حکومەتی نەتنیاهۆ و گەڕانەوە بە پڕۆژەی دوو دەوڵەتی ئیسرائیل و فەلەستینی نەتەوە یەکگرتوەکان بەر بەم هێزە بەربەریانە ناگرێت تا خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل نەکەنە قوربانی شەڕی تیرۆریستانەیان. کۆتایی هێنان بەم بەربەریزمە پێویستی بە خەباتێکی جیهانی هەیە کە ئەمڕۆ مرۆڤایەتی دەبێ دەستی بداتێ تا لە ئایندەیەکی تاریک کە کێشمەکێشی ئەم هێزانە دەیسەپێنێ خۆی ڕزگار بکا. خەڵکی ئیسرائیل و فەلەستین لە جیاتی کەوتنە دوای ئەم هێزە بەربەری و تیرۆریستانە دەبێ دژی هەر دوو لایان ڕابوەستن و هەر دوو لایان لە دەسەڵات بخەن. ئەمە ستراتیژێکە کە زیاتر لە ٧٠ سالە پێویستی خۆی لە ئیسرائیل و فەلەستیدا سەلماندوە، ئەگەر خەڵکی ئەم ناوچەیە نەیانەوێ دەیان

ساڵی تر لە سایەی دۆخێکی تاریکتری وەک ئەمڕۆدا بە دەسەڵاتانە نەژین و چاوەڕێی مەرگ نەکەن. بانگەوازی ئاشتی و دامەزراندنی دوو دەوڵەت و هەر بەدیلێکی تر دەبێ کاری ئەم بەرە مرۆڤایەتییە بێت لە ئیسرائیل و فەلەستیندا، نەک چاوەڕوانی و لایەنگری لە یەکێک لەو بەرانەی حکومەتی ئیسرائیل و هێزە ناسیونالیست و ئیسلامییەکانی فەلەستین بین تا مل بە ئاشتی یان کۆتایی هێنان بە داگیرکاری بهێنن. ئەم ڕاستییە نەک بۆ فەلەستین بەڵکو بۆ ئۆکرانیا و ڕۆژئاوای کوردستان و هەر جەهەنەمێکی تری ئەمڕۆی شەڕی دەوڵەتە سەرمایەدارییەکان ڕاستە. مرۆڤایەتی لە بەردەم دەورەیەکی نوێی بەربەریزمی سەرمایەدارییدایە. هەربۆیە یان بەربەریزم یان سۆشیالیزم و ڕزگاربون لە دەست سەرمایەداری ڕێگاکانی بەردەم کۆمەڵگەی مرۆڤایەتین.

عەشق قەرەجێکە.. بەختیار محەمەد

پێم خۆشە ماچت کەم
ئەو کاتەی ماچ حەرامە
لە هەموو شوێنێکی ئەم شارە.
پێم خۆشە لەگەڵت
شان بە شان
پیاسەێ بکەم،
ئەو کاتەی لەم شارەدا
لە نێوان من و تۆدا،
نەك هەر عەشق
پێکەنینیش حەرامە.
پێم خۆشە هەر سەیرت کەم
ئەو کاتەی نەزەر
لەهەموو شوێنێکی ئەم شارە
لە نێوان من و تۆدا حەرامە.
پێم خۆشە بتدوێنم
ئەو کاتەی شەرم

وەك جەللادێك
وشەكانم دەدا لە سێدارە.
پێم خۆشە هی من بیت
وەك هاوسەرێك لە ماڵەكەم بیت،
ئەو كاتەی تەنیا
لە خەون و لە خەیاڵدا
بە دەستووری شەیتان
لەگەڵت دەخەوم.
پێم خۆشە پێكەوە
شەوێك هەنگوینی عەشق تام كەین،
ئەو كاتەی لە هەموو شوێنێك
ژەهری تەنیایی پڕە لەم شارە.
پێم خۆشە شەوێك
وەك مانگ
لە شەوی عەشقت هەڵبێم،
تا لەبەر تریفەی حەزدا
ئەڵماسی جەستەت ببینم،
ئەو كاتەی لە هەموو شوێنێكی ئەم شارە
جەستەی ڕووت
وەك شەیتانی لەعین تاوانبارە.
ئاخ! ئەی كچی خواوەندی شەرم!
ئێستا دەزانم،
كە لە هەموو شوێنێكی ئەم شارە
شاری تۆبە و بەرماڵ و منارە
عەشق قەرەجێكە
كەس خۆشی ناوێ
بەدفەساڵە و بەدچارە.

بەختیار محەمەد

دەرکەوتە سوورياليیەکان لە دیوانە شیعری (بەرەواژ)ی نارین ڕۆستەم* دا.. ڕووخۆش نەبی عەوڵا

توێژینەوەیەکە پێشکەشی ئەنجومەنی فاکەڵتیی ئاداب کراوە لە زانکۆی سۆران وەك بەشێك لە پێداویستییەکانی بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە زمانی کوردی/ بەسەرپەرشتی د. کازم شێخ حسێن

پوختە

پوختەی ئەم لێکۆڵینەوەیە، باسکردنە لە یەکێک لە ڕێبازەکانی ئەدەبیی، ئەویش سوورياليزمە، لێرەدا دەمانەوێ سوورياليزم بناسێنین و پڕاکتیزەی بکەین لەسەر دیوانێکی شاعیری کورد نارین ڕۆستەم ئەو دیوانەش (بەرەواژ)ـە، کە شایەنی باسە ئەمە لە لایەنی تیۆریی ویستوومانە بەشێوەیەکی ئەکادیمیی تیۆری بابەتەکە بخەینەڕوو چ لەڕووی زاراوە، چەمک، مێژوو، سەرهەڵدان و بنەماکانی، لە لایەنی پراکتیکیش پشتمان بەم دیوانە بەستووە، کۆمەڵێک شیعرمان هێناوەتەوە تاکو توێژینەوەکەمان لە لایەنی پراکتیکی دەوڵەمەند بکەین و نموونە بۆ لایەنی تیۆرییەکەمان بهێنینەوە، لەڕێگەی ئەم توێژینەوەیە دەمانەوێت بیسەلمێنین بەرهەمەشیعری بەرەواژی نارین ڕۆستەم سوورياليیە یان نا.

وشە کلیلییەکان: سوورياليزم، بەرەواژ، نارین ڕۆستەم، بنەماکانی سوورياليزم، وێنەی نالۆژیکیی، سەرووی واقیع، تایبەتمەندییەکانی سوورياليزم.

پێشەکیی

سوورياليزم وەک ڕێبازێکی ئەدەبیی سەرەتا لە ئەدەبی ئەورووپی سەری هەڵدا، دواتر لە ناو نەتەوەکانی تر بڵاوبوویەوە و ئەدیبە کوردەکانیش سوودیان لە ئەدەبی تری دونیا وەرگرتووە و ئەم ڕێبازەیان گواستووەتەوە بۆ ناو ئەدەبی کوردیی، نارین ڕۆستەمیش یەکێکە لەو شاعیرانەی کە سوودی لە ڕێبازی سوورياليزم وەرگرتووە و لە شیعرەکانی بەرجەستەی کردووەتەوە. زۆرجار باس لە سوورياليبوونی شاعیر دەکرێت و لای کۆمەڵێک نووسەر بە شاعیرێکی سوورياليی دانراوە،

ئێمەش بۆیە ئەم ناونیشانەمان ه□ڵب□ژارد بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی ئەکادیمی و زانستی شیعرەکانی نارین ڕۆستەم لە نێوان سووریالیبوون و سووریالی نەبوون یەکلایی بکەینەوە. ئەوە بخەینەڕوو شیعرەکانی تا چەند لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی سووریالیزم دێنەوە.

دیوانی (بەرەواژ)ی نارین ڕۆستەم قسەی لەبارەوە دەکرێت کە سووریالیی بێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەستەیەکی تر هەن کە پێیانوایە سووریالی نییە، ئەم کێشەیە بووە هۆی ئەوەی ئێمە لەم توێژینەوەیەدا ئەوە ڕوون بکەینەوە و نیشانی بدەین، کە چەندە ئەم دیوانە بەپێی تایبەتمەندییەکانی سووریالیزم نووسراوە.
هاوکات چەند پرسیارێک بە تەریبیی لەم توێژینەوەیەدا دەکشێت و وەڵامیان دەدەینەوە، بۆنموونە: ئایا سووریالیزم لە دیوانی شیعری نارین ڕۆستەمدا ڕەنگی داوەتەوە؟ ئایا چەند بنەمای سووریالیزم ڕەنگی داوەتەوە؟ ئەو تایبەتمەندییانە کامانەن کە لای سووریالییەکان جێی بایەخن و لای نارین ڕۆستەم ڕەنگیان داوەتەوە؟ سووریالیبوون و سووریالی نەبوونی ئەم بەرهەمە لە چیدایە؟ ئەمانە گرینگی خۆیان هەیە و لە ڕێگەی ئەم توێژینەوەیەوە بەشێوەیەکی زانستیی ئەم بابەتە یەکلا دەکرێتەوە.

بەشی یەکەم

زاراوەی سووریالیزم

زاراوەی surealism لە دوو بەش پێکهاتووە، sur واتە سەر، realism واتە واقیع، هەردوو وشەکە بە یەکەوە واتای (سەرووی واقیع) دەگەی□ن□ن. لە بارەی بەکارهێنانی زاراوەکە یەکەم کەس کە ئەو زاراوەیەی بەکارهێنا گیوم ئەپۆلێنیر بوو، لە کۆنف□رانسێکدا لە بارەی ڕووحیاتی نوێ لە ساڵی ۱۹۱۷ بەکاریهێنا، دەبێ ئاماژە بەوەش بدەین گیوم ئەپۆلێنیر لە شانۆگەرییەکی خۆیشیدا بە ناوی (مەمکەکانی بەیاتریس) ئەم زاراوەیەی بەکارهێناوە، هەر لە سەرەتای شانۆگەرییەکەدا ئەپۆلێنیر داوای سەرووشتی دەکرد. پاشان ئەندرێ برۆتۆن ئەم وشەیەی قۆزتەوە و لە مانیفێستی سووریالیزمدا دووپاتی کردەوە و ڕێبازەکەی خۆیانی پێ ناوزەند کرد. (پیرباب□، ۲۰۰۹: ۲۲۷، ع□بدو□ا، ۲۰۱۳: ۱۸) ل□ب□ر□شەوە ئەم زاراوەیە بۆ ڕێبازێکی ئەدەبی بەکارهات.

چەمکی سووریالیزم

سووریالیزم چەمکێکی بەرفراوانە چەندین پێناسەی بۆ کراوە، ئێمەش لێرەدا بۆ ڕوونکردنەوەی چەمکی سووریالیزم چەند پێناسەیەک دەخەینەڕوو:

ئەندرێ بروتۆن لە پێناسەکردنی سووریالیزم دا دەڵێت: ((بزووتنەوەیەکی زاتی و دەروونییە، بە نووسین یا بە قسەکردن، یا هەر شێوازێکی دەربڕین بێت، لە بابەتێکی سرووشتی لە بیر و ناهۆشمەندی ئادەمیزادەوە هەڵدەقوڵێت، دوور لە دەسەڵاتی عەقڵ و یاسای کۆمەڵەوە))، (بەسیە، ٢٠١٥: ٢٥١) کەواتە سووریالیزم لای ئەندرێ بریتۆن سرووشتێکە لە دەرەوەی عەقڵی مرۆڤ، دوورە لە هەموو یاسایەکی کۆمەڵگە. لە پێناسەیەکی تریشدا بەهەمان شێوە پێناسەی سووریالیزم کراوە بەوەی کە ((بریتییە لە تەعبیرکردن و بیرکردنەوە لە دەرەوەی چوارچێوەی کۆنتڕۆڵکردنی ئاوەز و عەقڵ)). (عومەر، ٢٠٠٥: ٨٨) واتە سووریالیزم ئەوەیە گوزارشت لە شتەکان بکەیت بە ئەوەی بکەویە ژێر کۆنتڕۆڵی عەقڵ.
سووریالیزم لە ئینسکلۆپیدیایی فەرەنسییدا وەها پێناسەی بۆ کراوە کە: ((فەلسەفەیەکە لەسەر بنچینەیی بەوابوون بە واقیعەکی بەرز، لە هەندێ شێوەی باو درووست بووە، کە تا هاتنی پشتگوێ خرابوون، هەروەها بە هێزی گەورەی خەون و گەمەی فیکری هەڵدەستێت، بە لە ناوبردنی هەموو بزاڤە دەروونییەکان لە ڕێی چارەسەرکردنی کێشەکانی ژیان)). (عەبدوڵا، ٢٠١٣: ١٨) لەم پێناسەیەدا بەمان دەردەکەوێت سووریالیزم لەسەر کۆمەڵێک بنەما دامەزراوە تاوەکو هاتنی سووریالیزم گرینگی بەو شێوە باوانە نەدراوە بە نموونە خەون یان خەیاڵ، یان گاڵتەوگەپ و یاخیبوون. لە پێناسەیەکی تردا هاتووە: ((هونەری سووریالیزم هەڵسوکەوتی وەهای تێدایە، کە بەهیچ جۆرێک لە هەڵسوکەوتی ئادەمیزاد ناچێ، چونکە ئادەمیزاد ملکەچی کۆمەڵێک یاسا و نەریتی کۆمەڵایەتییە، جا هونەری سووریالیزم خۆی بە هیچ کۆت و زنجیرێک نابەستێتەوە)). (بەسیە، ٢٠١٥: ٢٥١) هەر بۆیە سووریالیزم ئادەمیزاد تا ئەوپەڕی ئازادیی دەبات، دایدەبڕێنێ و جیای دەکاتەوە لە مرۆڤی ئاسایی.
سووریالیزم جیا لە ئەدەب لە چەندین هونەری تریشدا ڕەنگیداوەتەوە کەواتە: ((سووریالیزم نەک تەنیا لە بواری ئەدەبییات، بەڵکوو لە چەندین بواری تری وەک فۆتۆگرافیی، سینەما، شانۆ، مۆسیقا و نیگارکێشانیشدا زۆر فراوان ڕەنگی داکوتاوە لای هەندێک کەسیش بووە بە شێوازی ژیانکردنیان))، (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٣٣) کەواتە سووریالیزم جیا لە هونەرەکان وەک شێوازێکی ژیانیش پەیڕەوی لێدەکرێت، لە ڕەفتار، کردار و گوفتاری ئەو کەسانە ڕەنگدەداتەوە کە پەیڕەویی لەم شێوە ژیانە دەکەن.

مێژووی سەرهەڵدانی سووریالیزم

وەک هەر ڕێبازێکی تر سووریالیزمیش مێژوویەکی خۆی هەیە جیای

دەکاتەوە لە ڕێبازەکانی تر و کۆمەڵێک ڕا بەر هەن، کە دەستییان هەبووە لە سەره□دانی.
لە دوای ئەوەی ڕێبازی دادائیزم کۆتایی پێهات و کۆمەڵێک وێرانکاریی، بێسەروبەری لە دوای خۆی بەجێهێشت پێویست بوو ڕێبازێک بهێت ئەم کێشانە چارە بکات و هەندێک شت بونیات بنێتەوە، ئەوەبوو سووریالیزم وەک ڕێبازێکی ئەدەبیی هاتە ناو دونیای ئەدەب و یەکێک لە ڕابەرانی کە ناوی ئاندریە بریتۆن بوو ئەم هەوڵەیدا بە یارمەتی ئەو داروودەستەی لە ڕێبازی دادائیزم مابوونەوە، ئەوەبوو قوتابخانەیەکی نوێیان بە ناوی سووریالیزم دامەزراند ئەم هەوڵە لە ساڵی ١٩٢١ درا، ئەو دەستەیە پێک هاتبوون لە ئاندریە بریتۆن، ئاراگۆن، پۆل ئیلوار، فیلیپ سووپۆ، بیردسنووس، پەنجامین پرە و هەندێ شاعیر و نووسەری دیکە. ئەم دەستەیە قوتابخانەی سووریالیزمیان لە ساڵی ١٩٢٢ دامەزراند، هەر دوای ئەمانەش ئەندرێ بریتۆن هەڵسا ب□ ب□□اوکردنەوەی مانیفێستی سووریالیزم لە ساڵی ١٩٢٤، (حوسەینی، ٢٠٠٦: ٢٢٠، پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٣٠) بەڵام پێش ئەم ه□و□□انە هەوڵێکی تر درابوو لە لایان فیلیپ سووپۆ، ئەندرێ بریتۆن، ئاراگۆن و پۆل ئێلوار ئەویش ب□□اوکردن□و□ی گ□قارێک بوو کە بە یەکەم گ□قاری سووریالیی دادەندرێت بە ناوی (لێتیراتوور) لە ساڵی ١٩١٩. (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٣١) ئەم گ□قارە بە دەستپێک و سەرەتایەک دادەندرێت بۆ سووریالیزم.
لەدوای ئەوەی لە شەقامێکی گەورەی پاریسدا بنکەیەک بە ناوی (نووسینگەی لێکۆڵینەوەی سووریالیستی) کرایەوە و بەیانامەی سووریالیستی ل□ ب□□اوکرایەوە بە سەرکردایەتی ئەندریە بریتۆن و یەکەمین ژمارەی گ□قاری ((شۆڕشی سووریالیستیی)) بە ڕێبەرایەتی پیرناڤیل و پەنجامین ب□□اوکرایەوە، ئەم گ□قارە تاوەک ساڵی ١٩٢٩ بەردەوام بوو، هەموو ئەم هۆکارانە بوونە هۆی ئەوەی سووریالیزم بگاتە لووتکە لە ساڵی ١٩٢٤، و لەو پەڕی چاڵاکی دابێت، بەڵام سووریالیزم هەر لە لووتکە نامێنێتەوە، بەڵکوو لە ساڵی ١٩٢٥ ئاندریە بریتۆن و پیرناڤیل ل□ گ□قاری شۆڕشی سووریالیستی لێکدی جیابوونەوە و پیرناڤیل ڕووی کردە حزبی کۆمۆنیست. (حسەینی، ٢٠٠٦: ٢٢٢ – ٢٢١) بەمەش سووریالیزم بەرەو کاڵبوونەوە چوو.
سووریالیزم بەم پێیە بە سێ قۆناغ تێدەپەڕێت قۆناغی یەکەم لەساڵی (١٩٢٤ -١٩٢٥)، قۆناغی دووەم لە ساڵی (١٩٢٥ – ١٩٣٠)، قۆناغی سێیەم (١٩٣٠) بە دوواوە. (بەرواری، ٢٠١٠: ٢٢٨) هەر بۆیە سووریالیزم هات و ڕێبازەکانی پێش خۆی ڕەتکردنەوە و کۆمەڵێک یاسا و بنەمای دانان بۆ بەرەو پێشچوونی.

هۆکارەکانی سەرهەڵدانی سووریالیزم

سەرهەڵدانی سووریالیزم وەک هەر ڕێبازێکی تر کۆمەڵێک هۆکاری ل□ پشت بووە، کە ڕۆڵیان بینیووە لە سەرهەڵدانی ئەم ڕێبازە وەک:

□ – ئەو تیۆرەی سیگمۆند فرۆید داینا، لە بارەی دەروونی مر□ق و کاریگەریی ئاستی نەست بەسەر مر□ق□و□. جا سووریالییەکان سوودیان لە تیۆرەکەی فرۆید وەرگرت و سوودیان لە جیهانی نەست وەرگرت.

□ ئەو کاولکاریییەی جەنگی یەکەمی جیهانیی لە دوای خۆی بەجێیهێشت، بووە هۆی ئەوەی خەڵکەکە تووشی نائومێدیی و ڕەشبینیی ببن لەو دۆخەی پێیدا تێپەڕین و دژ بەو یاسا و نەریتانە بووەستنەوە، لەمەوە یاخی دەبن و پەنا بۆ سووریالیزم دەبەن.

□ پاش جەنگی یەکەمی جیهانیی یەکێک لە کەسایەتییەکان بەناوی ژاک ڤاشە، کە ئەندریە بریتۆن ناوی لێنابوو (وەستای گوێنەدان بەهەموو شتێک) بەشێوەیەکی نا□□ز و نادیار خۆی کوشت، کاریگەریی ئەو بەسەر سەرهەڵدانی سووریالیزم و بە تایبەتی (ئەندریە بریتۆن) حاشا هەڵنەگرە.

□ کوژانەوەی ڕێبازی دادایزم کە بە ماوەیەکی کەم بەر لەو ڕێبازە سەری هەڵدابوو. (گەردی، ٢٠١٧: ١٨٩)

□ هەردووک فەلسەفەی هیگڵ و کارل ماڕکس، فەلسەفەکەی هیگڵ داوای ژیانێکی تازەی دەکرد و دەیویست ڕابوردوو لە بەین ببات، فەلسەفەکەی کاڕل مارکسیش، کە داوای □وخانی ڕژێمی سەرمایەداریی دەکرد و هەوڵی دەدا ڕژێمی سۆشیالیستیی جێگەی بگرێتەوە. (حسەینی، ٢٠٠٦ : ٢٢١) هەر بۆیە دەبینین سووریالیزم وەک ئەم فەلسەفانە هەوڵ دەدات ڕابوردوو وەلاوەبنێت و جیهانێکی تازە بۆ خوێنەر دەستنیشان بکات.

□ ئەو دۆخە نالەبار و جەنجاڵانەی شارستانییەتی تازەی سەتەی بیستەم، کە مرۆڤیان لە ئەورووپا تووشی بێومێدیی، سەرلێشێوان و هەرەس کردبوو، هۆکارێکی دیکەی سەرەکیی بوون لە پەیدابوونی ئەم ڕێبازە. (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٢٩) هەموو ئەو هۆکارانەی باسکران بوونە هۆی سەرهەڵدانی سووریالیزم، کە دواتریش وەک قوتابخانەیەکی ئەدەبیی ناسێندرا.

سەرهەڵدانی سووریالیزم لە ئەدەبیاتی کوردیدا

سووریالیزم لە ئەدەبیاتی کوردیی لە بواری شیعردا بەر لەوەی وەک ڕێبازێک بناسێندرێت و بە کاریگەریی بێتە ناو ئەدەبی کوردییەوە، پێشتر لە ئەدەبیاتی ئێمەش هەر لە کلاسیکەوە هەندێک نموونەی شیعری کلاسیکیی دەبینین، جۆرێک لە بنەماکانی سووریالیزمی تێدا ڕەنگ دەداتەوە و بێئەوەی ئاگاداری ئەو ڕێبازە بن و پێڕەویان ل□و

ڕێبازە کردبێت نموونەی ئەمەش شیعری شێخ ڕەزای تاڵەبانیی، مەلا حافزی مەهابادیی ... بەڵام سەرهەڵدانی سووریالیزم لەناو هونەری کوردیی بە هونەری شێوەکاریی دەستپێدەکات لەلای (ئەنووەر تووڤی) جگە لەوەی چەندین تابلۆی سووریالیی کێشاوە، ژیانێکی سووریالیانەشی هەبووە. لە ساڵانی ١٩٧٠- ١٩٨٠ چەندین بەرهەم بڵاوکرانەوە، کە بووە هۆی گەشەپێدانی سووریالیزم وەک دیوانی (ئاو) و (لم نیازمە)ی عەباس عەبدوڵڵا یووسف یان بەرهەمە شیعرییەکانی هاشم سەڕاج و ئەنوەر مەسیفیی. سەبارەت بە دەرکەوتنی چیرۆکی سووریالیی لە ئەدەبیاتی کوردیدا چیرۆکەکانی لەتیف حامید بە سەرەتایەک دادەنێن بۆ سەرهەڵدانی شێوازی سووریالیی، ئەم چیرۆکانە لە ساڵانی ١٩٧٠دا بڵاوکرانەوە و هۆیەکی گرینگ بوون بۆ بەرەوپێشبردنی سووریالیزم. (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٧١) هەربۆیە ئەدەبیاتی کوردیش بەبەش نەبووە لەم ڕێبازە و توانیوویەتی لەناو ئەدەبیاتی کوردیی جێگەی خۆی بکاتەوە و چەندین شاکاری بەرز بنووسرێن، کە دەچنە چوارچێوەی ئەم ڕێبازەیەوە.

ئامانجەکانی سووریالیزم

هەر ڕێباز، تیۆر و قوتابخانەیەک، کۆمەڵێک ئامانج لەخۆدەگرێت و لەپێناو ئامانجێک کار دەکات، لێرەش باس لە ئامانجەکانی سووریالیزم دەکەین.

1- سەرنجی خوێنەر، گوێگر و تەماشاکەر بۆلای خۆی ڕابکێشێ، بە هۆی ئەو هێزە جادووییەی کە هەیەتی، کە بناغەکانی پەنهانیی، داهێنان، شتی سەیر و لادان لە هەموو شتە ناسراوەکان دەگرێتەوە، واتە ئەو کاتەی تابلۆیەک یان شیعرێک یان هەر بەرهەمێکی ئەدەبیی دەبینین و لامان نامۆیە، غەریبە و تێینەگەین سەرنجمان بۆ لای خۆی ڕادەکێشێ.

2- خەونێکی هەمیشەیی بە چێشە وەرگرەکانی هونەر بەرپا دەکات، ئەم چێشە وەرگرانە لەژێر خەوەتی سووریالیزمدا هەست بە بەختیارییەکی بەهاوتا دەکەن و ئازارەکانیان بیردەچێتەوە، مەبەست لێی ئەوەیە ئەوکاتەی مرۆڤ دەگاتە دۆخی نائاگایی، ئەوە مرۆڤ لەم دۆخەدا نائاگایی ئازارەکانی بیردەچێتەوە و بەختیار دەبێ.

3- پێکهێنانی جیهانێکی تازە و سەرسووڕهێنەر کە لە چوارچێوەکەیدا، ئادەمیزاد ڕاستی خۆی دەدۆزێتەوە، دەزانێ چییە و بۆچی دەژیت. (بەسیم، ٢٠١٥: ٢٥١) واتە ئەو کاتەی مرۆڤ لەڕێی سووریالیزم دەستی دەگات بە سەرەوەی سرووشت لە چوارچێوەی ئەوەدا، جیهانێکی نوێی بۆ دێتە بەرهەم.

4- چێژ وەرگرتن بە هەر ئامرازێک و بە هەر شێوەیەک بێت، ئامانجێکی دیکەی سووریالیزم بوو، بۆیەش دەبینین سووریالیستەکان بەشێوەیەکی

فراوان خوویان دابووە گەمە و یارییەکانی ئەدەبیی، ئەم گەمە هونەریی و یارییە ئەدەبییانە ژانرێکی تازەبوون کەوتنە ناو ئەدەبییاتی مرۆڤایەتییەوە، خوێنەر بەم گەمە ئەدەبییانەوە خۆی سەرقاڵ دەکرد. (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٣٣) ئەو ئامانجانەی باسکران لە ئامانجە هەرە سەرەکییەکانی سوورریالیزم بوون، کە سوورریالیزم هەوڵیان بۆ دەدات.

بنەماکانی سوورریالیزم

سوورریالیزم پێڕەویی لە کۆمەڵێک بنەما دەکات، کە ڕێبازەکەی لەسەر بنیاتناوە و پشتی پێدەبەستێت، لە گرینگترینیان:

یەکەم / تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی

بە یەکێک لە بنەماکانی سوورریالیزم دادەندرێت، کە سوورریالییەکان گرینگی پێدەدەن و هەوڵدەدەن دۆخی نائاگایی لە شوێن ئاگایی، ئەقڵ و لۆژیک بەکاربهێنن، ئەم گرینگیدانەی سوورریالیستەکان دەگەڕێتەوە بۆ تیۆرەکانی فرۆید، ئەو کاتەی فرۆید دەروونی مرۆڤی دابەش کرد بۆ سێ جۆر لە دۆخی ئاگایی، پێش نائاگایی، نائاگایی، بەپێی ئەم تیۆرە کە فرۆید داینا، گرینگترین بەشی بۆ نائاگایی دادەنێت. (عەبدوڵا، ٢٠١٣: ٥٠) بۆیە شاعیر لە نووسینەکانیدا ئەو هەستی نائاگاییەی کە هەیەتی دەریدەبڕێت، بەو واتایەی دۆخی نائاگایی لەسەرووی دۆخی ئاگایی دادەنێن. لەڕێشەوە بەو ئەنجامە دەگەین سوورریالیستەکان ((نائاگایی وەک حاڵەتێکی سایکۆلۆژی سەیر ناکەن، بەڵکوو وەک چەمکێکی فەلسەفی لێکی دەدەنەوە و پەیوەندی نێوان خەون و نائاگایی ڕوون دەکەنەوە و لە ڕێگەی خەونەوە بوار بە نائاگایی ڕەخسا بۆ ئەوەی لە شێوەی ئاگایی و هۆش خۆی بنوێنێت)). (هـ س پ: ٥٢) بۆیە سوورریالییەکان لە کاتی کارکردنیاندا بەرهەمەکانیان بەشێوەی نائاگایی دەنێنە بەرهەم.

دووەم / لاشەی بەتام

لاشەی بەتام یەکێکی ترە لە بنەماکانی سوورریالیزم، سوورریالییەکان باوەڕیان بە هێزی کۆکەرەوەی کۆمەڵێک کەس بوو، وای بۆ دەچوون ئەو هێزەی کۆمەڵە کەس سوودی زیاتریان پێدەگەیەنێت، بۆیە شاعیرانی سوورریالیی لە دەوری مێزێک کۆدەبوونەوە، پارچەیەک کاغەزیان دەهێنا، هەر شاعیرێک لە نۆرەی خۆی شتێکی لێ دەنووسی، جا نووسین بێ یان خەتێک بێت، بەم شێوەیە نۆرەکە دەسووڕایەوە، لە کۆتاییدا نیگارێکی جوان یان کۆمەڵە ڕستەیەکی غەریب و سەرسووڕهێنەر پێکدەهات، دەتوانین بڵێین ئەم بنەمایە بۆیە بەو ناوە ناونراوە، چونکە یەکەمین نموونەی سوورریالییەکان بوو بە ناونیشانی "لاشەی

بەتام، شەرابی تازە دەخواتەوە" جگە لەم نموونەیە چەندین نموونەی تر هاتنە بەرهەم، کە بەشێوەی کاری بەکۆمەڵ درووست بوون، بۆ نموونە "سەدەفی سنگال، نانی سەر ڕەنگ دەخوات" یان "بووخاری باڵدار، باڵندەی گوڵی خەڵەتاندووە" ئەمانە لە بواری نووسیندا، لە بواری تابلۆشدا کۆمەڵێک بەرهەم لەبەردەستن بۆ نموونە مرۆڤێک، کە سەری قرژاڵە بە و زۆر شتی تریش هاتوونەتە ئاراوە. (حسەینی، ٢٠٠٦: ٢٣٥، ٢٣٦) هەر بۆیە سووریالییەکان لە هێزی کۆمەڵ وەرگرت. دەتوانین بڵێین ئەم بنەمایە وەک یارییەکی نووسین وایە کە لەلایان کۆمەڵێک شاعیر دە و دەچێت، هەر یەکێک لەوانە ڕستەی یان وشەی پێش خۆی تەواو دەکات، بەبێئەوەی ئەو کەسە بزانێ ئەوەی پێش خۆی چی نووسیووە. (عومەر، ٢٠٠٥: ٩٠)

سێیەم / نووسینی ئۆتۆماتیکی

ئەم هونەرە یەکێکە لە بنەماییەکانی سووریالیزم (ئەندرێ برێتۆن) لە بەیاننامەی یەکەمی سووریالییەکاندا ڕایگەیاند و وەک یاسا و دەستوورێک چەسپاندی. (مەنتک، ٢٠١١: ٣٢) دەتوانین بڵێین لە نووسینی ئۆتۆماتیکیدا، نووسەری سووریالی هەوڵدەدات لە دەست ژاوەژاو و قەرەباڵغیی ڕزگاری ببێت و جڵەوی بیرکردنەوەی بداتە دەست قەڵەمەکەی. بەواتایەکی تر قەڵەمەکە کەسەکە ببات تاوەک دەخی نائاگایی و ئۆتۆماتیکیی بۆ ئەوەی شت بنووسێت، بە ئازادانە بینووسێت و ئەم تەکنیکە بە بنەمایەکی گرینگی سووریالییەکان دادەندرێت. (هـ س پ، هـ ل) واتە بەگوێدانە ئەقڵ و بیرکردنەوە لە شیعر نووسین، ڕێک بینووسێت. یان دەشێت بڵێین نووسینی ئۆتۆماتیکیی واتە ((نووسەر لە هەر کاتێکدا بێت دەست بداتە پێنووس و بەبێئەوەی بیربکاتەوە، بەبێئەوەی خۆی بخاتە ژێر ڕکێفی لۆژیک و کۆنترۆڵی عەقڵەوە، بە بیرکردنەوە بە شیعر نووسین، ئەوەی دێتە سەر دڵ و زمانی یان خەیاڵی یەکسەر بینووسێتەوە. ئەسنایەتی ئەم تەکنیکە یاخود بنەمایە لەوەدایە باشتر خۆت لەدەست هەموو جۆرە کۆنترۆڵێکی بیرکردنەوە، عەقڵ و لۆژیک ڕزگار بکەیت. لەو کاتەدا پێویستە هەموو جۆرە پەیوەندییەکی خۆت بە دونیای دەرەوە بپچڕێنیت، تەنیا بە پەلەپەل ئەو شیعرەی لە کانگای خۆت تۆمار بکەیت. ئەم هونەرە پێش هەموو شتێک بە ئەوەبوو، کە مرۆڤ خۆی لەدەست شارستانییەتی دڕەزنی هاوچەرخ بدزێتەوە و بتوانێ، بەهرەی سرووشتی ناو خودی خۆی بتەقێنێتەوە و توانای خۆڕسکی خۆی بدۆزێتەوە)). (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٦٧) کەواتە نووسینی ئۆتۆماتیکی ئەوەیە بەبێئەوەی خۆت بدەیتە دەست بیرکردنەوە و عەقڵ دەست بە نووسین بکەیت.

چوارەم / شێتیی

سووریالییەکان لەدیاریکردنی شێتیی وەک بنەمایەک، ئەوە مەبەستی خۆیان هەبووە، چونکە هەروەک دەزانین شێتەکان لە دونیادا بەشێوەیەکی سەیر ڕەفتار دەکەن، قسە و هەڵسوکەوتیان لە مرۆڤی ئاسایی جیاوازە، بۆیە دەتوانین بڵێین ((خۆیان لە دنیای ئێستاماندا بە ڕکابەرییە، بیر و هۆشی شێتان بەشێوەیەکی ناکۆک و بێ سەروبەر و سەرخۆشی تێدەپەڕێت، بیر و هزر و زەینی ئەوان تەنیا لەبەر چاوی خەڵکانی ئاساییدا پچڕ پچڕ و لێڵ و مغەوەشە، چونکە شێتان عادەتی ژیانی ڕۆژانەیان لەدەستداوە، ئەم شێتانە کە کۆمەڵگە بە تۆمەتی سەرپێچی لە دابونەریتەکان تەرێی کردوون، لە دونیای وەهم و خەون و جێبەجێکردنی داواکانی دەرووندا دەژین و هەموو کارێک لای شێتەکان و لەوەندەر حەڵاڵە و جایزە)). (حسەینی، ٢٠٠٦: ٢٣١) سووریالییەکان گرینگی بەم وێنەیەی شێتانە دەدەن، چونکە دوورە لە ژیانی واقیعی. لە پێناسەیەکی تردا هاتووە دەڵێ: ((شێتیی لای سووریالیستەکان ڕزگاربوون بوو لەدەست کۆتوبەندەکانی عەقڵ، کەواتە شێتەکان زۆربەی ئەو ڕێگەیانە شارەزان کە دەمانگەیەنن بە جیهانی ناهۆشیاریی، ئەو ڕێگەیانەی کە لە ناو زەینی عاقڵەکاندا گیراون و ئەمەی عاقڵ ناتوانیین پێیاندا بڕۆین، جیهانی شێت بە سووریالیزم گەنجینەیەکی لەبنەهاتووە، چونکە پڕە لە جوانییەکانی نائاگایی و ناهۆشیاریی)). (پیرباڵ، ٢٠٠٩، ٢٦٥) لەمەوە دەزانین شێتەکان لە دونیای نائاگاییدان و بە ویستی خۆیان ڕەفتار دەکەن. شێت لای سووریالییەکان ئەو مانایە دەگەیەنێت کە ((شێتەکان دەروونیان شێواوە و لە دەرەوەی سنووری عەقڵە و لۆژیک قسە دەکەن ئەمەش یەکێکە لە ویستەکانی سووریالییەت)). (گەردی، ٢٠١٧: ١٩٦) هەر بۆیە سووریالییەکان لەڕێی شێتیییەوە بە ویستی خۆیان دەگەن. سووریالییەکان لە ڕێگەی ناهۆشیارییەوە دەیانویست جوانییە نائاگاییەکان بدۆزنەوە. زۆرجار مرۆڤی ئاسایی پێی بە هەندێک شت نابات وەک ئەوەی شێتەکان لەڕێگەی نەستەوە پێی بە هەندێک شت دەبەن.

پێنجەم / خەون

خەون بە بنەمایەکی گرینگ لای سووریالیزم دادەندرێت، خەون یەکێکە لە بنەما هەرە سەرەکییەکانی سووریالیست، چونکە کاتێک مرۆڤ بەهۆی جەنجاڵیی ژیان، ژاوەژاو و بیرکردنەوە لە ژیان ماندوو دەبێت، پەنا بە نووستن دەبات، ئینجا خەون دونیایەکی ئازادە، ئازادییەکی ڕەها. ئەمەش ڕێک ئەو شتەیە کە سووریالییەکان دەیانویست و پەنایان بە دەبرد. هەموو شتێک لە جیهانی خەون دەسکەوتنی ئاسانە، مرۆڤ لەم

کۆتوبەندەی عەقڵ قوتاری دەبێ و ئازادیی بەدەستدەهێنێت). (مەنتک، ٢٠١١: ٢٩) کەواتە دونیای خەون ئەو دونیایەیە کە سووریالیستەکان تێیدا دەگەنە سەرووی واقیع. سووریالییەکان ئەو وێنانەی لە دۆخی خەون دەیبینن، بەبێ ئەوەی دەستکاریی بکەن و ڕێکخستنی لۆژیکیی بۆ بکەن دەیخەنە سەر کاغەز و دونیای نەست بە باڵاتر دەزانن و لە سەرووی دونیای هەست دایدەنێن. (پرهام، ٢٠٠٣: ١٣٧) یەکێک لە بیرمەندەکانی سووریالیزم کە ناوی (سلڤادۆر دالی)یە لە هەموویان زیاتر ئارەزووی لە خەون هەبووە، لە کتێبێکی خۆیدا بە ناوی (ژنی ژنی نادیتەنی)دا دەڵێت: ((هەموو ڕۆژێکەی خۆمان بە نائاگایی و ناهۆشیارییەوە بە دوای وێنە لە دەستچووەکانی ناو خەونەکانمان دەگوزەرێنین، هەر بۆیە کاتێ وێنە خەوناوییەکەی خۆمان دەبینینەوە، یەکسەر وا تێدەگەین کە ئەمە ئەوەمان لە پێشتر لە شوێنێکی دیکەدا دیوە)). (فەرهاد پیربال، ٢٠٠٩: ٢٦٥) هەر بۆیە سووریالییەکان خەون بە دونیای ڕاستیی دەزانن. سووریالییەکان (خەونی شەوانیان بە ڕاسترین تۆمار و دەربڕی باری دەروونی بە مرۆڤ دەزانن. بۆیە زۆرجار ئەوە لە (سان بۆل ڕۆ) دەگێڕنەوە کە دەچوو دەنووست لە پشت سەریەوە تابلۆیەکی هەڵدەواسی لێی دەنووسی "شاعیر سەرقاڵی کارە"). (عەبدوڵا، ٢٠١٣: ٥٩) ئەگەر بمانەوێت نموونەیەک بۆ ئەم بنەمایە بهێنینەوە نموونەیەکی فیلیپ سوپۆ دەهێنینەوە، کە لە خەوندا نەبێت عەقڵی مرۆڤ دەرکی پێ ناکات "لە خەوێکی قووڵ دەچێت کە چیا بەسەر دەریاوە مەلە دەکات" ئەم ڕووداوە لە خەوندا نەبێت عەقڵی مرۆڤ دەرکی پێ ناکات. (هـ س پ، هـ ل).

شەشەم / گاڵتەوگەپ (هونەری گاڵتە پێکردن)

ئەم بنەمایە کاردەکات بە ئەوەی شتە نابەجێیەکان ڕێتبکاتەوە و بەشێوەیەک کە (کاتێک تۆ دەتەوێت دەسەڵاتی ستەم و ئەم جیهانی درۆیە وێران بکەیت، لە سەرەتادا پێویستە ئەو دەسەڵات و جیهانە ڕیسوا بکەیت، گەمەپێکردن و گاڵتەپێکردن بەو دونیا و دەسەڵاتە دیارە شێوازێکی کاریگەری ڕیسواکردن و وێرانکردنە، کەواتە بۆ ڕیسواکردنی دەسەڵات و شکستپێهێنانی چوارچێوەی ستەم، هەروەها بۆ خۆبەتاڵکردنەوە لە غەم و حەسرەتی پەنگخواردووی دەروون، گەمە و گاڵتەپێکردن، کاریگەرترین چەکی دەربڕینە. گەمە و گاڵتەپێکردن ڕێگە خۆش دەکات بە ئەوەی پەیوەندییە باوەکانی نێوان شت و دیاردەکان تێکبشکێندرێت و لە پەنجەرەیەکی دیکەی عەنتیکەوە بڕوانینە دونیا، کە هەم دڵت خۆش دەکات و چێژێکت پێدەبەخشێ، هەم فێریشت دەکات). (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٦٣) کەواتە ئەم گاڵتەوگەپەی سووریالیی بۆ خۆبەتاڵکردنەوەیە لەو جۆرە ستەم و دەسەڵاتەی هەیە

بەشێوەی پێکەنینامێز. هەر بۆیەش (سووریالیزم ڕەوشتێکی هەیە ئەویش ئەوەیە، دەیەوێت بەرگێکی پێکەنیناویی بەبەر شتەکاندا بکات، بە ئەوەی ئەو شتانەی، کە لە جیهاندا هەن ببنە مایەی گاڵتەجاڕیی و خەڵک لەو شێوازە کۆنانەی لەسەری ڕاهاتوون، بەوشێوەیە ڕزگار بکات، ڕەنگە ئەمە ڕێگەیەک بێت بۆ جۆرێک لەسەراوەڕاکردنی ژان و غەمە پەنگخواردووەکانیان لە بەرانبەر ناکۆکیی و ناتەباییەکانی واقیع). (حوسێن، ٢٠٠٧: ٢٢٨)

بەشی دووەم

نارین ڕۆستەم و سووریالیزم

نارین ڕۆستەم یەکێکە لەو شاعیرە کوردانە، کە پەیڕەوی لە ڕێبازی سووریالیزم لە نووسینی دەقەکانی دەکات، کۆمەڵێک نووسەریش ئەم ڕاستییەیان دووپات کردووەتەوە لەوانە:

تەلار تاهیر لە بارەی نارین دەڵێت: ((نارین ڕۆستەم لە سەردەمێکی جیاوازتر لەوانی پێشوو بە تەوژمێکی تر و بە ژانرێکی تر، سەر بە ڕێبازی سووریالیزمە)). (تاهیر، ٢٠٢٢)

کەژاڵ ئەحمەدیش لە بارەی سووریالیستی شیعرەکانییەوە دەڵێت: ((کچی شاعیری دیار ڕۆستەم باجەڵانە، نارین ئەو تاقانە کچە سووریالیییەی نووسەری بواری شیعری کوردییە، کە هەم هاوچەرخانە دەنووسێت و هەم یاخیی و دژە باوە)). (ئەحمەد، ٢٠٢٢)

نارین ڕۆستەمیش لە بارەی بەرهەمەکەی خۆیەوە (بەرەواژ) دەڵێت: ((بەرەواژ دونیایەکی ئاسایی نییە، دونیایەکی نائاساییە، کەی شیعرەکانیش دونیایەکی نائاسایین)). (٢٠٢٢،kurdsat daily) بۆیە ئەگەر سەیری شیعرەکانی نارین ڕۆستەم بکەین دەبینین سووریالیزم لە شیعرەکانی ڕەنگی داوەتەوە.

یەکەم: ڕەنگدانەوەی بنەماکانی سووریالیزم لە دیوانە شیعری (بەرەواژ) دا

هەموو ئامانجی سووریالیزم ئەوەیە، کە کار لەسەر جیهانی نەست دەکەن، ئینجا چ شتێک بەو جیهانی نەستەیان بگەیەنێت گرینگی پێدەدەن وەک خەون، شێتایەتیی و منداڵیی … تاد. ئەمەش لێرەدا هەوڵدەدەین ئەو بنەمایانەی سووریالیزم کە لە دەقەکەدا بەرجەستەبوون لەگەڵ ئەو شتانەی، کە سووریالییەکان بایەخی پێدەدەن بیانخەینەڕوو، شایەنی باسە ئەم بەرهەمە (بەرەواژ)، کە کۆمەڵێ شیعرێک لەخۆدەگرێت، تا ڕادەیەک سووریالیین، ڕەنگ و بۆنێکی سووریالیان هەیە لە چەند شیعرێکی کەم نەبێ سووریالییەکی تەواو لە شیعرەکانیدا نییە، بەڵام لە سووریالیزمیش نزیک بوونەتەوە و بە

ڕەنگوبۆنێکی سووریالیانەی نووسیووە.

1- نووسینی ئۆتۆماتیکی

ئەم بنەمایە لای سووریالیستەکان گرینگییەکی زۆری هەیە، چونکە ئەم بنەمایە خۆزەحمەتکردن و لەبەردانیشتنی شاعیر بەدەم شیعرەکانی تێدا نییە، هەرچی بۆی هاتنبێ نووسیویەتی، بۆ نموونە لە شیعری بووکەڵەی سووپەرماندا بەشێوەیەکی دیار ئەم بنەمایە بەرچاو دەکەوێت و شاعیر لەم شیعرەدا جڵەوی داوەتە دەست قەڵەم و ئەم جڵەودانە دەست قەڵەمەش چەندین ڕستە و دەستەواژەی سەیر و غەریبیان لای ئێمە درووستکردووە، ئەم دەربڕینانە بەڵگەی ئەوەن، کە لەبەردانیشتنی شاعیری تێدا نەبووە، بەڵکوو نووسینەکی لە خۆوەیە، بۆ نموونە دەڵێت:

جامخانە بە تۆپێکی فوتبۆڵ زرمەی لێ هەستا،
بووکەڵەیەکی سوپەرمان دەرپەڕی.
بەسەر کەڵگەیەکی وشکدا دەفڕێت
هەور دەگوشێت، برووسکەیەک فڕێ دەدات و
هیچ نابارێت
لە خوارەوە، جووتیارێک کەوتووە.
زیندانەکی نهێنی دەدۆزێتەوە،
گوریس هەڵدەدات
زیندانییەکان دەیکەن بە جۆلانە.

ئەم دەربڕینانەی لای سەرەوە هەروەک دیارە سەرچاوەی نووسینی ئۆتۆماتیکین ئینجا لە درێژەی شیعرەکەدا دەڵێت:

لە قاوەخانەکان …
بە ڕەحەتی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە،
نەوەک بخەوێت:
دەیخواتەوە و هەڵنج دەدات
سووپەرمان، پەتەیەکی پێدا دەدات،
لە ناو جامخانە شکاوەکە دەنیشێتەوە،
پارچە شووشەیەک هەڵدەگرێ.
قۆڵی هەڵدەکات دەماری نییە. (ڕۆستەم، ٢٠٢١ : ١٩)

لە ڕووی ناوەڕۆکەوە ((ئەم شیعرە باس لە سووپەرمانێک دەکات لە کۆمەڵگەیەکی وەها دەبێتە بووکەڵە، ئەگەر هەور بگووشێت و برووسکەش بهاوێژێت ئەوا کۆمەڵگەیەکی وشک هەیە هیچ دڵۆپێک نابارێت، سووپەرمان پەتێک بە زیندانییەکان هەڵدەدات، بەڵام زیندانییەکان لە خەون و بیری ئازادییدا نین، بۆیە پەتەکە دەکەن بە جۆلانە، ئەمە گوزارشتێکی ئەمڕۆیی دۆخی کۆمەڵگەی کوردییە، جا سووپەرمان لە

کە تاییدا دەستەوەستان دەبێ؛ قەڵەمی خۆی بە خۆکوژیی هەڵدەکات، بەڵام سووپەرمانەکە بووکەڵەیە و زیاتر نییە تا دەماری هەبێ)). (محەمەدەسوور، ٢٠٢٢) ئەم ناوەڕۆکە تایبەتمەندیی سووریالیی تێدایە، چونکە سووریالییەکان دژی نەگۆڕان دەوەستنەوە، سووریالییەکان دەیانەوێ دونیایەکی نوێ و سەردەمی نوێ دابمەزرێنن نەک هەر لەڕووی ناوەڕۆک، ئەگەر لە ڕووی وشە و دەستەواژەش سەیری ئەم شیعرە بکەین دەبینین کە چەند دەستەواژەیەکی سەیری تێدایە کە سووریالیین بۆ نموونە: هەور دەگوشێت، برووسکەیەک فڕێ دەدات، لە قاوەخانەکان بە ڕەحەتی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە، بووکەڵەی سوپەرمان قەڵەی هەڵدەکات دەماری نییە، ئەم وشە و دەربڕینانە تەواو سووریالیین. لێرەوە بۆمان دەردەکەوێ ئەم شیعرە لە خەوێیە و شاعیر پێش ئەوەی بیری لێبکاتەوە نووکی قەڵەم سازاندوویەتی.

2- تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی

تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی هەندێک وێنەی نالۆژیکی و زۆر دوور لە واقیع بەرچاو دەکەون، زمانێکی تێکهەڵ کە ڕەنگ و بۆنێکی سووریالیی داوەتێ، کۆکردنەوەی ئەو شتانە بەیەکەوە لەشیعرێکی ئاساییدا زۆر باو نییە، بەڵام لە شیعری سووریالییدا ئاساییە و هەموو شتەکان پێکەوە کۆدەکەنەوە، وەک ئەم نموونە شیعرییە:

دەستێک بە شەش پەنجەوە
کۆمەڵێک پەنجەی قرتاو لە زبڵخانەیەکدان،
درێژترینیان هی جەنگاوەرێکە،
شەڕێک قەوما و شەڕەفی نیشتیمان
هاتە گۆڕێ و ئە …
با دەست بە وشەوە بگرین
تایەی لەریی زبڵڕێژەکە
قرچەی لە شتێک هەستاند
پەنجەی مامۆستای بیرکاریمانە
گەنگەرین پەڕاندی
تا ئەو وانەی پێگوتین
پەنج کە پەنج نەبوو بە دە.

ئەم ناوەڕۆکە باس لە زبڵخانەیەک دەکات کە کۆمەڵێک جێی پەنجە بەسەر چەند شتێکەوەن کە فڕێ دراون یان کۆمەڵێک ئەزموونی جیاواز لە ناو کۆمەڵگەدا تووشی سەرگەردانیی بوون جا دەڵێت درێژترین پەنجە هی جەنگاوەرێکە. واتە ناخۆشترین چیرۆک هی جەنگاوەرێکە کە بە شەڕشەڕەوە ماندوو بووە، شەڕێک قەوما و شەڕەفی نیشتمان هاتە گۆڕێ و ئە ئەم ئەیە مەبەست واتە هیچ لە گۆڕێ نییە و دەڵێت با دەست بە

وشەوە بگرین. تایەی لۆریی زب□□ژ□کە قرچەی لە شتێک هەستاند واتە چەرخی زەمانە هەموو ئەو شتانەی شکاند. دڵی هەمووانی شکاند. باس لە عەقڵی مامۆستای بیرکاریی دەکات کە نەگۆڕە وەک نەخۆشیی گەنگەرین لێکی دەداتەوە، نەخۆشیی گەنگەرین پەنجەکان ڕەش دەکات، عەقڵی مامۆستای بیرکاری ڕەش بووە، چونکە عەقڵێکی ماتماتیکیی و وردی هەیە تا ئەو وانەی پێدەگوتین پێنج کۆ پێنج نەبوو بە دە. واتە تا عەقڵ لە کۆمەڵگە وجودی هەبوو شتەکان یاسا لەسەر ڕۆیشتوو بوون. (چاوپێکەوتن، عەزیز)

هەروەک دەبینین چەندین وێنەی نالۆژیکی لەخۆگرتووە و لە دواتردا دەڵێت:

با فوو لە عەلاگەیەکی ڕەش دەکا
پەنجەی دکتۆری تێدایە
دکتۆر ئاڵوودەی هێرۆیین بوو،
سەماعە بە ملیەوە …
بۆ دۆزینەوەی سەرەسیفۆن
هەناوی تەنەکەزبڵ نەما نەیپشکنێ
مووسێک پەنجەی ژەهراویی کرد.
ئەم کارتۆنە بێدەرگەیە
پەنجەی مێژوونووسی تێدایە
مێژوونووس
لەنێوان وشەکانی (سەرۆک) و (بەرمیل)
فاریزەی لەبیرچوو.
پەنجەی پێنجەم و شەشەم
خاوەنەکەیان لێبووکێکە،
قرتاندی.
کە دەگری و پەنجەکانی دەموچاوی
دەشارنەوە،
دەیەوێ لە کونێکی گەورەترەوە
پێکەنینی جەماوەر ببینێ. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٧)

لە درێژەی ناو□□ک□کەدا دەڵێت: لێرەش باس لەوە دەکات کە زەمەن هەموو شتێک لەگەڵ خۆی دەهێنێ دکتۆر ئاڵوودەی هێرۆیین دەبێت. واتە دکتۆر تووشی خۆلەبیرکردن دەبێت بە دوای رابەتی لاوەکییەوە دەبێت، مووسێک پەنجەی ژەهراویی کرد؛ گوزارشتە لەوەی کۆمەڵگە درزێک یان ناخۆشییەک یان فیتنەیەک شەقی کرد، ئەم کارتۆنە بێ دەرگەیە چوارچێوەی هەرێمی کوردستان بێ دەرگەیە، دواتر باس لە مێژوو دەکات؛ مێژوونووس جیاوازیی ناکات لەنێوان سەرۆک و بەرمیل، بەرمیل چەندە ناشیرین بێت سەرۆکیش وایە، پەنجەی پێنجەم و شەشەم

خاوەنەکەیان لەبووکەکە قرتاندی؛ ئەو لەبووکە دەیەوێ پێکەنینی جەماوەر ببینێ، پەنجەی پێنج و شەش دەنووشتێنێتەوە. (چاوپێکەوتن، عەزیز)
ئەم شیعرە چەندین دەربڕینی نالۆژیکیی تێدایە وەک، کۆمەڵێک پەنجەی قرتاو لە زبڵخانەیەکدان، پێنج کە پێنج نەبوو بە دە، هەناوی تەنەکەزبڵ، ئەم کارتەنە بە دەرگەیە، ئەم دەربڕینانە ماوەیەک پەنگخواردووی ناخی شاعیر بوون، بەڵام دواتر تەقاونەتەوە و کۆمەڵێک وێنەی نالۆژیکیی کە لەگەڵ واقیع یەکناگرن درووستبوون. ئەم وێنانەش بێگومان بەرهەمهێنەری دۆخی نائاگایی شاعیرە، کە لە نەستیدا ماونەتەوە و دوای ماوەیەك تەقاونەتەوە.

3- خەون
ئەوەی سووریالییەکان دەیانەوێت ئەوەیە لە ڕێگەی خەون بگەن بە دونیای سەرووی واقیع و خۆیان لەو دۆخەی تێیدان ڕزگار بکەن، بۆ ئەمەش پشت بە خەوتن دەبەستن، چونکە لەو کاتەی مرۆڤ دەخەوێت، دەکەوێتە دۆخی نائاگایی و ئەو شتانەی لە خەون دەیبینێ لە واقیعدا بوونی نییە، ئەم کۆپلەیە لە شیعری سێ برادەر دەرخەری ئەم ڕاستییە کە دەڵێت:
من چەند هەفتە جارێک
بۆ خڕکردنەوەی کەرەستەی شیعریی
سەرم لە دەرەوە هەڵدەکێشا
شەوانیش لەناو ئارەقەی خەو ڕادەچڵەکیم
بە تەلەفۆن خەونەکەم بە ناو گوێچکەی
بەرگدرووەکەدا دەڕژاند.
ڕەق، زۆر ڕەق
نابێتە کراس. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ١٢)
ئەم شاعیرە خەونێکی دیووە کە لە گوتنەکەدا دیارە لەگەڵ دونیای ڕاستییدا نایەتەوە، بۆیە بەرگدوورەکە پێی دەڵێت نابێتە کراس، لەم شیعرە خەونەکە ناگێڕێتەوە کە چییە، بەڵام دیارە کە کەوتووەتە دۆخی نائاگایی و خەون بە شتێک دەبینێ کە لەگەڵ ڕاستیی ئەوە نایەتەوە.

4- گاڵتە و گەپی سووریالیی
یەکێکی ترە لەو بنەمایانەی سووریالیزم، کە نارین لە شیعرەکانی خۆی بەکاری هێناوە، نارین گاڵتەوگەپ بەرانبەر بە چەند شتێک بەکاردەهێنێت، کۆمەڵگە، دونیای خێزان.
أ- گاڵتەکردن بە کۆمەڵگە

وەک ئەم نموونە شیعرییە کە گاڵتە بە کۆمەڵگەیەک دەکات دەڵێت:
ئەکسپایەر
بەزەیی موشتەرییەکانی نادییەک تاقی
دەکاتەوە
پشیلەیەکی زەردی ئاساییە
لە نزیک مێزی دادوەرەکە دەمیاوێنێ
دادوەر دەفتەرەکەی دەردێنێ
ژمارەیەکی دیکە، دەخاتە سەر
دادپەروەرییەکانی
کوتەک جگەر لە شیشەکەی بەردەمی
دەکاتەوە و
بۆی هەڵدەدات:
“لە پێناو خەڵک”

لێرەدا دادوەرەکە کەسە ئاساییەکە وەک مەبەستێک بۆ خۆی بەکاردێنێ کە دەڵێی دادپەروەریم کردووە، کوتەک جگەر لە شیشەکەی بەردەمی دەکاتەوە و دەڵێت لە پێناو خەڵک، خۆی لەپێش چاوی خەڵک بە باش نیشان دەدات و کەسەکە بەکاردەهێنێ لە دواتردا دەڵێت:
بازرگانەکە بە پشە پش
تۆپەڵێک کلێنس بە لوولدراوی،
لە کەجەپ دەسوێ و لە قاپێک
بەڕێزەوە دەیخاتە بەردەمی.

زەنگی ئاگاداریی نووسەرە عەبەسییەکە
لێی داوە،
کەمێکی دیکە باڵانسی وشەی دەبێتە سفڕ
لە کەسانی ئەوە دەڕوانێ
کە بۆ ئەو هێشتا هەوادارن
لەم کۆپلەیەی هەمان شیعردا ئەوا نووسەریش کەسەکە لەو سەردەمەی ئێستا بۆ مەبەستی خۆی بەکاردەهێنێ:
بوتڵێک بیرە دەوەشێنێ پشیلە شەلە شەل
دەکەوێتە تۆڕی یوتیووبەرێک
لە کامێرای یوتیووبەر
پشیلە هەڵنج دەدات و
گۆشت و ئێسقانی خەڵک دەتفێنێتەوە
وەرن بۆ بە سڵاو …
هەر کەس، پارچەی خۆی بباتەوە و بژی. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٢٥)

ئەم شیعرە باس لە دژایەتیی چەند چینێک دەکات بەرانبەر بە تاکی کۆمەڵگە، ئینجا ئەو چینانە تاک بە مەبەست و بەرژەوەندیی خۆی بەکاریان دەهێنێت کەسێکە چینی ئاساییە، بەڵام بەدەست چینی سەردەستەوە دەتلێتەوە و پەنا بۆ هەریەک لە دادگە، بازرگان، یووتیووبەر و نووسەر دەبات، بەڵام هەموویان بە مەرامی خۆیان بەکاری دەهێنن. (محەمەد سوورە، ٢٠٢٢)

ب- گاڵتەکردن بە دونیای خەزان

وەک لەم نموونە شیعرییە دەردەکەوێت:

کڵاو
باوکم ویستی خەمەکیەکەی بشارێتەوە،
کڵاوێکی چەرمی کردە سەر و
بوو بە شاعیر.

برایەکەم بە مووسی خراپ پرچی دەتاشی
سەری لوول داو فڕێی دایە ناو بازنەی
کڵاوێکی ڕەش،
دەیویست برینەکانی سەری بشارێتەوە
بووبە ئیماندار.
من کڵاوێکی جادووییم لەسەر نرا و بزر بووم.

ئەو کڵاوەی باوکمی کرد بە شاعیر،
لە چەکمەجەی دۆڵابەکە پاڵکەوتووە.

کڵاوی برام بوو بە قیلە و
بە سەریەوە نووسا

من بە دوای کڵاوە جادووییەکەدا دەگەڕێم:
بزری کردم و بزر بوو. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٥)

شیعری کڵاو باسکردنە لە دونیایەکی خەزانیی، باوکێک هەیە کە دەیەوێ لە ڕێگەی بوون بە شاعیر خەمەکانی بشارێتەوە، کڵاوێکی چەرم دەکاتە سەری و ئەم کڵاوە چەرمە دەموچاوی دادەپۆشێت، کەپلەی دووەم برایەکەیەتی سوود لە مووسی هەرزان وەردەگرێت کە سەری بریندار دەکات دەیەوێ برینەکانی بشارێتەوە دەبێت بە ئیماندار، کە دەڕۆ سەری هەڵدەداتە ناو بازنەی کڵاوێکی ڕەش؛ واتە مێشکی خۆی تەسلیمی دین دەکات، ئەو کڵاوەی باوکەکە دەکات بە شاعیر لە چەکمەجەی دۆڵابەکە کە دەکەوێت؛ واتە کە دەبێ بە شاعیر مەرەق هەردەم لە گۆڕاندایە، مەرەق تێیدا جێگیر نییە، بەڵام کڵاوی براکە کە

کردوویەتی بە ئیماندار ئایینە، ئایینیش ڕەنگ و ڕیشەی قووڵترە و بە ناخی مرۆڤ ڕەنگ دادەکوتێت و بەهێزترە، کە دەڵێ کڵاوی برام بوو بە قیڕ و بە سەرییەوە نووسا مەبەست لێی ئەوەیە کە ئایدۆلۆژیای دینیی مرۆڤ بەزۆر دەتوانێت لێیەوە بێتە دەرەوە، چونکە زووتر و خێراتر مرۆڤ گیرۆدەی دین دەبێت، جا شاعیر لەو نێوەندەدا ون و سەرگەردان دەبێت. بۆیە دەڵێت من بە دوای کڵاوە جادووییەکەدا دەگەڕێم بزری کردم و بزر بووم. (محەمەدەسوورە، ٢٠٢٢) لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت شاعیر بەشێوەیەکی گاڵتەئامێز باس لە دۆخێکی خێزانیی دەکات کە دەڵێت کڵاوی باوکم لە چەکمەجەکە پاڵکەوتووە، یان کڵاوی برام بوو بە قیڕ و بەسەرییەوە نووسا.

دووەم: هەندێ خەسڵەت و تایبەتمەندیی سووریالیزم لە دیوانی بەرەواژدا

وەک پێشتر خستمانەڕوو لە شیعرەکانی نارین ڕەستەمدا تەواوی بنەماکان ڕەنگیان نەداوەتەوە، بەڵام تام و بۆیەکی سووریالیی بەسەر زۆربەی شیعرەکانیەوە باڵی کێشاوە، خۆی لەم بارەیەوە دەڵێت: ((شیعر پۆڵێن ناکەم، ئەوە کاری من نییە. من باوەڕم بە سرووشتیبوونی شیعرە، بەزۆر چوارچێوەی بۆ درووست ناکەم. (بەرەواژ) شیعری وەهای تێدایە، فڕی بەسەر سووریالیزمەوە نییە و هیی وایشی هەیە، بەسەر پێتی سووریالیزمدا بازبازێنیەتی. ئەوجا سووریالیزم ڕێبازێکی ئەدەبیی تازە نییە تەواوی شیعری پێوە خەریک بکەین، با کات بە نوێخوازیی بدەین، بەڵام چۆن؟ گرفتی ئێمە ئەوەیە، بە ناوی نوێخوازییەوە هەرچی بکەوێتە بەر دەستمان، بە ناو شیعری هەڵدەدەین: (شانە، گەڕانەوە، ئەفسانە، شێوەکاریی، نوکتە و قسەی نەستەق ...) خۆ هەندێکجار ئەوە جوانە، بەڵام میوانەکان ئەوەندە زۆرن، جێگە بە شیعر نامێنێتەوە و لە ماڵەکەی خۆی دەردەکرێت.)). (چاوپێکەوتن، ڕەستەم) وەک دەبینین خۆیشی دان بەوە دادەنێت شیعرەکانی بە تەواوی سووریالیی نین، بەڵام سوودی لە تایبەتمەندییەکانی ئەم ڕێبازە وەرگرتووە، ئێمەش لێرەوە هەندێک لەو شتانە دەخەینەڕوو، کە لای سووریالییەکان جێی بایەخن و بە جیهانی نەستیان دەگەیەنێت.

1- یاخیبوون

یاخیبوون یەکێکە لە سیما دیار و بەرچاوەکانی سووریالیزم، بۆیە دەبینین سووریالیزم بەشێوەیەکی زەق و بەرچاو لە بەرهەمی شیعری (بەرواژ)دا بەرچاو دەکەوێت، لە بەرهەمی شیعری بەراواژ یاخیبوونەکە بە سێ شێوەیە:

□أ- یاخیبوون لە زمان
ئەگەر بێتوو سەیری ئەم بەرھەمە بکەین چەندین وشە و دەستەواژەمان ڕووبەڕوو دەبێتەوە، کە لادانیان تێدا کراوە، بۆ نموونە ھەر خودی ناونیشانی بەرھەمەکە خۆی کە نووسراوە (بەرەواژ) واتە ئاوەژوو پیتی (ژ) بە سەراوبن نووسراوە، ھەر خۆی ناوی بەرھەمەکە بەڵگەیە بۆ سووریالییبوونی شیعرەکانی، یاخیبوون لە زمان وەک لەم نموونە شیعریییەدا دەردەکەوێت:
ئەگەر شیعری قوتوو بۆ لادانی زمان و ڕێزمان وەربگرین کە شاعیر یاخیبووە و ئەوە دەسەلمێنێت کە سووریالییە، بۆ نموونە لەم ڕستانەی خوارەوەدا:

قووتوو
قوتوویەکی بێسەرە ماڵەکەمان
هەندێك جار شەکری تێدەکرێت و
زۆر جاریش خوێ.
کە خوشکم چووە ناو جلی بووکێنیەوە،
ماڵمان شەکردان بوو
(ناگەینە کۆتایی، شەکردانەکە بەشی
خواردنەوەی پیاڵە چاییەکیشی تێدا نامێنێ).
ئەو ڕۆژەی بەلووعەی تانکی ئاوەکەم لە
دەست پەڕی و
خوێن بە دەماری تانکیدا ھاتە خوارێ
قوتووەکە پر ببوو لە خوێ

لێرەدا کۆمەڵێک وشە و وێنەی نالۆژیکی بەرچاومان دەکەون بۆ نموونە: خوێن بە دەماری تانکیدا ھاتە خوارێ، دەماری تانکی یان ماڵمان شەکردان بوو. ئەمانە وێنەی نالۆژیکین و لەگەڵ واقیع یەک ناگرن و لادانیان لە زمانی ئاسایی درووستکردووە. لە بەشەکانی دواتر کە دەڵێت:

دەرمانخانەکان لە جیاتی دەرمان، بلیتی
یانەسیبیان دەفرۆشت.
بانگدەر (أکبر)ــــــەکەی (اللـە)ی قووت دایەوە.
لە ناوەڕاستی ئەم قووتووەدا،
ئاسمان پارچەڕایەخێکی موتفەڕکە،
هەڵواسراوە
هەر پەڵەهەورێکی چڵکنی بکەوێتە سەر،
دایکم بە گەسك لایدەبات
(ئەوە دەشارمەوە کە دایکم بە قەر□و□□ی□کەوە
نووساوە و پ□□ھ□ورە چڵکنەکان دەژمێرێ).

به سواری گهسکهکه بهسهر قوتووهکهدا
دهفڕم،
باوکم …
پێکێک عەرەق هەڵدەدا و
فوو بە فانۆسەکەدا دەکات
من له گهسکهکه بهردهبمهوه و
بهناو قاپی جاجیکدا دهکهوم،
تهباغهکه کوژاوهتهوه
بهشی ساڵێکی دیکه نهگبهتی کوژاوه. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٢١)

ناوەڕۆکی ئەم شیعرە ((باس لە منداڵیی کەسێک دەکات کە ماڵەکەی خۆیانی بە شێوەیەکی زۆر جیاواز بینیووە، ماڵێک لەشێوەی قوتوو، کە سەری نەبووە و زۆر جار خوێ لەو ماڵە کراوە و جاروباریش شەکر، منداڵ هەر لە گچکەییەوە هەست بە تاڵیی و شیرینی ژیان دەکات، هەر لەگەڵ ئەوەی خوشکەکەی مەرد دەکات شیرینیی دەچێژێت و تامی خۆشیی دەکات، بەڵام ئەوەندە ناخایەنێت ئەم شیرینییە ناتوانێت تا سەر بۆ تەنیا بێ بە دژەکەی بژێت کە تاڵییە، ئیدی ماڵەکە دەبێت بە خوێ و تاڵیی. دواتر دەڕێت بەلووعەی تانکی ئاوەکەم لەدەست پێیەی، خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ لە دەستپێڕینی بەلووعەی تانکی ئاو کەوتنە نێو ژیانێکی ترەوە، کە ژیانی خوێ و شیرینییە ژیانی دووانەکانە، دواتر هەروەک منداڵ دەمێنێتەوە، دەرمانخانەش بۆ شوێنی فرۆشتنی بلیتی یانەسیب تێدەگات، ئاسمان کە سەری ئەم ماڵە بوو، دایکی بە گەسک هەورە چڵکنەکان لادەبات. دواتر بە ناوی قاپی جاجیک دەکەوێت)). (محەمەدەسوورە، ٢٠٢٢) ئەم نموونانە وەک (قووتویەکی بەسەرە ماڵەکەمان، ماڵمان شەکردان بوو، خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ، ئاسمان پارچە ڕایەخێکی موتفەڕەکە، من لە گەسکەکە بەردەبمەوە) ئەم نموونانە لادانی زمانیی و یاخیبوونی زمانن، چونکە لە زمانی ئاساییدا کە ئەم دەستەواژانە بەکاردێن، لەنگیی لە قسەکردن درووست دەکەن، بەڵام لە ئەدەبدا داهێنان درووست دەکات.

ب– یاخیبوون لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان

شاعیر لە نەریتی کۆمەڵایەتی یاخی بووە کە شتێکی نابەجێبوون لای شاعیر، بۆنموونە لەم شیعرەدا:

شەڕە پشیلە
لە قاپووتێکی دەستی دوو
شیعرێک پژمی
پێشانی دایکمم دا

جنۆکەی لێ دەرکرد و بە قورئان ڕاوی نا
ناومان لێنا شەڕەپشیلە
لە کن عەڕیزە نووسی ناسنامە
کە قەڵەم گەیشتە سەر ڕەگەز
سەرەو خوارم کرد
فرمێسکێکی لێ کەوت
نییەتی
دەرکراین (ڕۆستەم، ۲۰۲۱: ۲۹)

سەبارەت بە ناو□□ک□کەی باس لە سەردەمانی ڕاوبردوو دەکات، شاعیر بە سەرنجدان لە ڕابوردوو شتێک دێتە بوون و پێشانی دایکی دەدات، ئەو لەگەڵ دایکی بەهۆی کۆنیی شتەکە و زۆر سەرنجدان لێی، دایکی بە قوڕان ڕاوی دەنێت، ناویان لێنا شەڕە پشیلە؛ واتە شتێکی ئاڵۆزە تێیناگەیت، لەکن عەریزەنووسی ناسنامە کە قەڵەم دەگاتە سەر ڕەگەز سەرەوخواری دەکات، باوەڕی بە نێر و مێ نابێت و فرمێسک لێ کەوتنەکەش گوزارشتە لەوەی لەوکاتەوە لە ئازار و ناخۆشیدا دەژیم کە باوەڕم بە نێر و مێ نەبوو. (چاوپێکەوتن، عەزیز)

لەم کۆپلانەی سەرەوە یاخیبوون بەرچاو دەکەوێت دەبینین شاعیر لەوە یاخی بووە کە لەلای عەڕیزەنووس قەڵەم گەیشتووەتە سەر ڕەگەز یاخی بووە، لەو کاتەوە بڕوای بە جیاوازیی نێوان نێر و مێ نییە. دواتر دەڵێت:

کتێبخانەی گشتی…
تایبەت بە بێناسنامان لە بەشی ئەرشیف
زبڵدانێکیان هەبوو
بازمان بەسەردا
لە گەڕانەوە
ماتۆڕی پۆلیسی ژینگە هەڵی داین
شیعرەکە کەوتە ناو زەلکاو
لەو زەلکاوە قولابی شاعیران
بۆق
زبڵ
ئاویان
بۆ شیعر ڕاوکرد
تا وشکی کرد
لە لێواری زەلکاو
قۆپچەی قاپووتم دەکردەوە
شەڕەپشیلە هەر نەگەڕایەوە. (ڕۆستەم، ۲۰۲۱: ۲۹)

ناو□□کی ئەم بەشە کتێبخانەی گشتیی تایبەت بە بێناسنامان لە بەشی

ئەرشیف زبڵدانەکیان هەبوو؛ واتە باس لە قەرەباڵغیی شار دەکات کە عادەتی شار هەمیشە وایە کۆمەڵێک کەسی پەراوێزی تێدایە. کەواتە کەسەکە کەوتووەتە پەراوێزەوە، دەڵێ بازمان بەسەردا، واتە ویستم ئەوە تێپەڕێنم، ویستمان هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بڕۆین لە کاتی گەڕانەوە ماتۆڕی پۆلیسی ژینگە هەڵی داین؛ واتە ڕێگرێکمان بۆ پەیدا بوو هەڵی داین؛ ڕێگرەکە واتە دەستەڵات، حکومەت هەڵی داین پۆلیس مەبەستی چاودێریکردنی دەسەڵاتە هەڵیان دەدات، شیعرەکە کەوتە ناو زەلکاو واتە دۆخی مەعریفەکە کەوت خەڵک وەرینەگرت دەکەوێتە ناو زەلکاو لەو زەلکاوە قوولابی شاعیران، بەق، زبڵ، ئاویان بۆ شیعر ڕاوکرد؛ واتە کە دۆخە نوێکە کەوت خەڵکی هیچوپووچ و بێمەعریفە لەو زەلکاوە ڕاو دەکرێن و بەهایان پێدەدرێت.
(چاوپێکەوتن، عەزیز)
لە کۆپلەی کۆتایی ئەم شیعرە یاخیبوونە لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان چونکە (ئافرەت پشتگوێ خراوە، واقیعێک نیشاندەدات، کێشەی جێندەریی کۆمەڵگەی کوردیی باس دەکات، و گوزارشتە لە ژنێک کە فڕێدراوەتە لێواری زەلکاو، بۆیە ڕەهەندی وجودیی و مرۆییەکەی ژن وندەبێت و ناگەڕێتەوە). (نەوزاد، ٢٠٢٢).
بەکورتیی یاخیبوونی شاعیر بۆ یەکسانیی، دیموکراسیی و ئازادییە، ئەوەتا خۆی لەبارەی شیعر و ئازادییەوە دەڵێت: ((مامۆستاکانی من لە ئەدەبیاتدا، هیچ کام لە شاعیرانی بەناوبانگ و نووسەرانی داهێنەر نەبوون. ئەو ڕۆژنامەنووسە سەرەتاییانەی کە کارەکانیان هیچ یاسایەکی ڕۆژنامەوانیی نەیدەگرتنەوە و لە پێناو وشەی (ئازادیی)دا کوژران و دەستگیر کران، مامۆستای من بوون. شیعرنووسین مامۆستای وەهای دەوێت ئازادییت لە ناودا بچێنێت، ئەوەی دیکە لە قووتدانی کتێبەکانەوە فێری دەبیت. وێنەکان لای من بە جۆرێکن، ئەگەر ڕۆشنبیریی کورد لە ناوەڕاستی شارەکەی خۆیدا لەبارەی (ئازادیی)یەوە بنووسێت، سەبەتەیەک نانی گەرممان پێشکەش دەکات، پڕ لە وردەچییەکی: بۆنی ئارەقە، هەڵمی نان و سووتانی دەست. ئەو ڕۆشنبیرەیش کە لە دوورەوە فیکە بۆ ئازادیی شارەکەی لێدەدات، ئەو نانە ساردوسڕەمان دەرخوارد دەدات کە تازە لە بەفرگر هاتووەتە دەرێ. ئەی خۆ دەکرێت هەردووکیان تەرمی ئازادییان بە کۆڵەوە بێت، بەڵام وەک (هەمن) دەڵێت: گەرچی لای ئاغا خەیاڵی خاوە میللییەت// من لەلام باشە هەتا ماوم خەیاڵی خۆم دەکەم))
(چاوپێکەوتن، نارین)

2– دونیای منداڵیی

سووریالییەکان گرینگییەکی زۆریان بە منداڵیی داوە، چونکە دونیای

مندا□یان وەک خەون تەماشا کردووە، ئەگەر سەیریشیان بکەین ئەم دوو شتە وەک یەک وان، چونکە وەک چۆن سووریالییەکان لە خەوندا ئازادن لە دونیای منداڵییشدا، ئەوە منداڵ ئازادە و گرینگی بەهیچ نادات، یاخود شەرم لەهیچ شتێک ناکات لە ڕووی ڕەفتار و قسەکردنییەوە، لەو تەمەنە منداڵ دۆخی نەستیی هەیە، بەڵام زۆرجار لەو تەمەنە منداڵ بێ ویستی خۆی کپ دەکرێت، ئەم کپکردنە دەبێتە گرێ لای منداڵ، بۆیە زۆرجار دەبینین ئەوانەی کە داهێنانیان لە بواری ئەدەبدا کردووە، دونیای منداڵییان ناتەواو بووە، ئەمە وەک تەقاند□ن□وەی هەستی نائاگایش وایە کە گەورە دەبن ئەوەی لە دەروونیاندا ماوەتەوە بەشێوەی نائاگایی دەریدەبڕن، هەر بۆیە دەبینین نارین ڕۆستەم وەک شاعیرێک زۆر سوودی لە منداڵیی وەرگرتووە، بەتایبەت لە "بەرەواژ"دا بۆنموونە لە شیعری حەمام بەر ئەم دونیای منداڵیییە دەکەوین کە دەڵێت:

باوکم شاعیر بوو
ڕۆژێک گۆی زەوی کەوتە ژێر دەستی
لە چڵپاوی کۆڵانێک دەریهێنانین
هەڵی داینە ناو تەشت و
ل□ بەردەم دەرگای حەمامی بازاڕ ڕژاین
هەر یەک لە ئێمە
کاغەزی زەرد بە ناوچەوانمانەوە
جوان بیانشۆن
چڵک و برینەکانیان داماڵن
دەمەوێ بە پاکی بیانبەمە ناو شیعرێکمەوە
من لەوە بچکۆڵەتر بووم کە دەبینرام
سابوون قاچی هەڵخلیسکاندم و کەوتم
هاوارم کرد…

شاعیر گوزارشت لە دۆخی منداڵیی دەکات کە کۆمەڵگە پێی خلیسکاندووە و زیڕەی پێکردووە دواتر دەڵێت:

برایەکەم منداڵ نەمابوو
عەبایەکی ڕەش بوو
بە بزماری ژەنگاوی دیواری حەمام
هەڵواسرا بوو
خوشکم…
بە دوای شانەی پرچیدا ڕۆیشت
نەگەڕایەوە
بۆ شەو

ئێمە کراین بە باشترین شیعر
باوکم...
خەڵاتی بەرزکردەوە
گۆی زەوی لە دەستیدا خزی
دەرگای ئەم حەمامە دامەخەن
من دەمەوێ لەم شیعرەدا
بێمە دەرەوە. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٣٣)

شیعری حەمام کە تا شیعری دیوانی بەرەواژە، ناوەڕۆکی ئەم شیعرە باس لە دونیای منداڵیی شاعیر دەکات، شاعیر لە ڕێی جێناوی کەسی سەربەخۆی "ئێمە" گوزارشت لە دۆخیی خێزانی خۆیان دەکات، کە تووشی نەخۆشیی و خەمناکیی بوون، بۆیەش ڕەنگی زەردی بۆ بەکارهێناون، کەسانێک کە خەمناک بن و نەخۆش بن ڕەنگی دەموچاویان زەرد دەبێت، لەم خێزانەدا خوشک و براکان بە گوێی یەکێکی گەورەتر دەکەن و ئەرکیان پێ ئەنجام دەدرێت. لەم شیعرە شاعیر لە قۆناغی منداڵییدا ڕەشبین دەبێت لە قوژنیچکەک یان گۆشەیەکی ماڵەوە سەیر دەکات، هەر بۆیە کە منداڵەکە گەورە دەبێت دەکەوێتە ململانێ لەگەڵ کۆمەڵگە، بۆیە سابوون قاچی هەڵدەخلیسکێنێ و زیڕەی پێدەکات، واتە کۆمەڵگە دەیکەوێنێ، لەو کۆپلەیەش کە دەڵێ برایەکەم منداڵ نەمابوو عەبایەکی ڕەش بوو بە بزماری ژەنگاویی دیواری حەمام هەڵواسرابوو؛ لێرەدا مەبەست لەوەیە کە منداڵەکە براکەی منداڵ نەبوو لە ڕووی ڕەفتارەوە وەک گەورەکانە، بۆیە وەک عەبایەکی ڕەش وەک پاسەوانی نەریت چاودێریی بەرانبەر دەکات و هەڵواسراوە؛ لێرەدا گوزارشتە لەوەی برا هەر کە منداڵ نامێنێت دەبێتە پارێزەری نامووس. بزماری ژەنگاوییش ئاماژە بە ئەوە دەا ئەم دەستەڵاتە ساختە و لەرزۆکە [illegible] ژیانە و زوو یان درەنگ ئاوا دەبێت. لە دواتر باس لە خوشک دەکات بەو مانایەی ئێمەی خوشکان هەردەم بە دوای شانە و بووکەڵە و ... تاد دەبردرێین، تا لە ڕوانینی ئەواندا جێگەمان ببێتەوە، تا چەند دوای ئەمانیش بکەوین ئەوا لە ناسینی خۆمان دوورتر دەکەوینەوە، دواتر باوک هەیە دەیەوێت کەرستەکان/منداڵەکانی بکات بە باشترین شیعر بەڵام گۆی زەوی لە دەستیدا دەخزێت؛ واتە خێزان لە دەستیدا دەخزێت، شاعیر لە کۆپلەی کۆتاییدا دەیەوێت بڵێت: من نامەوێ چیتر کەرستەی کەس بم، دەمەوێ لەم شیعرە بێمە دەرەوە لە حەمامی بازاڕ، واتە لە کۆمەڵگەیەکی نەریتیی و خاوەن دەنگە دەنگ دەیەوێت بێتە دەرەوە. (محەمەدەسوورە، ٢٠٢٢)
بۆیە شیعری حەمام بە دونیای منداڵیی دادەندرێت کە سووریالییەکان گرینگی پێدەدەن.

ئەنجام

ئەو ئەنجامانەی لە کۆتاییی توێژینەوەکەدا پێی گەیشتین، بریتین لە:

- لە شیعرەکانی نارین ڕۆستەمدا لە کۆی بنەماکانی سووریالیزم تەنیا چوار بنەما لە شیعرەکانیدا بەرجەستەبوونەتەوە، کە ئەوانیش بریتین لە (نووسینی ئۆتۆماتیکیی، تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی، خەون و گاڵتەوگەپی سووریالیی).
- جگە لە بنەماکانی سووریالیزم کە لە شیعرەکانی شاعیر ڕەنگیانداوەتەوە، هەندێک لەو شتانەی لای سووریالییەکان جێگەی بایەخن لە شیعرەکاندا ڕەنگیانداوەتەوە، کە ئەوانیش بریتین لە (دونیای منداڵیی و یاخیبوون).
- شیعرەکانی نارین ڕۆستەم جگە لە هەندێک شیعر نەبێت، ئەوانی تر ڕەنگدانەوەیەکی تەواوی ڕێبازی سووریالیزم نین، واتە بە تەواویی مانا خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی سووریالیزمیان تێدا بەرجەستە نەبووە، بەڵام سوودی لە هەندێ خەسڵەت و تایبەتمەندیی سووریالیزم وەرگرتووە، ئەمەش وایکردووە شیعرەکانی نارین ڕۆستەم تام و بۆیەکی سووریالییان هەبێت و بە گشتیی کەشێکی سووریالیی بەسەر شیعرەکانیدا زاڵبێت.

لیستی سەرچاوەکان

کتێبەکان

• ئەحمەد مەحموود عەبدوڵا، (٢٠١٣)، سووریالیزم لە شیعری کوردیدا (دوای ڕاپەڕین – ١٩٩١)، سلێمانی، بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی.
• حەمە مەنتک، (٢٠١١)، سووریالیزم لە ئەدەبی نوێی کوردیدا، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی ئاراس.
• ڕەزا سەید حسەینی، (٢٠٠٦)، قوتابخانە ئەدەبییەکان، و: حەمە کەریم عارف، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی موکریانی.
• سیروس پرهام، (٢٠٠٣)، ڕیالیزم و دژە ڕیالیزم لە ئەدەبیاتدا، و: حەمە کەریم عارف، دهۆک، دەزگەی سپیرێز.
• سەردار ئەحمەد گەردی، (٢٠١٧)، ڕەخنەی ئەدەبی، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی هێڤی.
• فەرهاد پیرباڵ، (٢٠٠٩)، ڕێبازە ئەدەبییەکان، چاپی سێیەم،

سلێمانی، ناوەندی ئەندێشە.
• کامل حەسەن بەسیر، (٢٠١٥)، مێژووی ڕەخنەسازی، چاپی یەکەم، سلێمانی، ناوەندی غەزەلنووس.
• نارین ڕۆستەم، (٢٠٢١)، بەرەواژ، چاپی یەکەم، سلێمانی، دەزگەی نووسیار.
• هەقی بەرواری، (٢٠١٠)، ڕێبازێن ئەدەبی، چاپی یەکەم، دهۆک، چاپخانەی هاوار.
• هیمداد حوسێن، (٢٠٠٧)، ڕێبازەکانی ئەدەبیی، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی ئاراس.

فەرهەنگ
• موحسین ئەحمەد عومەر، (٢٠٠٥)، فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی و ڕەخنەیی، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس.

چاوپێکەوتن
• چاوپێکەوتن لەگەڵ د. کەیفی عەزیز، سەرۆکایەتی بەشی زمانی کوردی، ڕێکەوتی ٢٦- ٤-٢٠٢٣.
• چاوپێکەوتن لەگەڵ نارین ڕۆستەم، نامەی ئەلیکترۆنی لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک، ڕێکەوتی ٢١-٤-٢٠٢٣.

سەرچاوەی ئەلیکترۆنی
• kurdsat daily، ٢٠٢٢، کۆڕێکی شیعر خوێندنەوە بۆ شاعیر نارین ڕۆستەم سازدەکرێت {ئۆنلاین} ڕێکەوتی دوا سەردان ١٣ ی ئایاری ٢٠٢٣ لە: https: //youtu.be/RNlcUZ9C-68
• تەلار تاهیر، ٢٠٢٢، نارین ڕۆستەم و سووریالیزم. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی دوا سەردان ١٤ ی ئایاری ٢٠٢٣ لە: https: //nusyar.com/archives/1492
• سرووشت نەوزاد، ٢٠٢٢، شیعری شەڕەپشیلە چارەنووسێکی باشی نییە. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی دوا سەردان ٢٥ ی حوزەیرانی ٢٠٢٣ لە: https: //nusyar.com/archives/1197
• سۆران محمدە سوورە، ٢٠٢٢، شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەک بۆ بەرهەمەشیعری بەرەواژی نارین ڕۆستەم. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی سەردان ٣٠ ی نیسانی ٢٠٢٣ لە:
https: //dengekan.info/archives/author/soranmihemedesure
• کۆژاڵ ئەحمەد، ٢٠٢٢، ئەو شاعیرەی ژیان بەردێک بوو بەر سەری کەوت کەچی دەیی شکاند. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی دوا سەردان ٢٠ ی حوزەیرانی ٢٠٢٣ لە:
https: //nusyar.com/archives/1299

- نارین ڕەستەم سەلام، لە دایکبووی ساڵی ١٩٩٢ ی هەولێرە، دەرچووی کۆلێژی هونەرە جوانەکان بەشی (شانۆ)یە، یەکەم شیعری لە تەمەنی ١٥ ساڵیی بە ناوی (باخ) نووسیووە و دواتر لە (گۆڤاری کاروان) بڵاوکراوەتەوە، خاوەنی دوو کتێبی شیعرییە، (پاڵەوانە کارتۆنییەکە ٢٠١٣، بەرەواژ ٢٠٢١) دە ساڵە وەک ڕۆژنامەنووسێکی ئازاد لە دەزگەکانی کەی ئێن ئێن، ئێن ئاڕ تی، دەنگی ئەمریکا کاری کردووە.

قەیرانی حەماس لە مەسەلەی فەلەستیندا.. عوسمانی حاجی مارف

هێرشی غافڵگیرانەی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل، بەرەبەیانی ڕۆژی شەممە ٧ی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٣ خەڵکی ئەو ناوچانەی نزیکی کەرتی غەززەی لە خەو هەڵسان. هەزاران چەکداری لیواکانی عیزالدین ئەلقەسام هێرشیان کردە سەر شارۆچکەکانی تەنیشت کەرتی غەززە، بەهاویشتنی هەزاران موشەک لە غەززەوە بەرەو تەلئەبیب و قودس و شارەکانی باشوور کە ژمارەیەکی زۆر قوربانی لێکەوتەوە.
ئەم دیمەنە شۆکهێنەرە بەوەنەیە لەلایەن فەرماندەی گشتی حەماسەوە، بەدەستپێکردنی ئۆپەراسیۆنی "لافاوی ئەلئەقسا" دژی ئیسرائیل ناوزەد کرا کە نزیکەی 5 هەزار مووشەک ئاراستەی شارەکانی ئیسرائیل کرا و لەچەند لاوە هێرشی زەمینی بۆ سەر چەند ناوچەی ئیسرائیل ئەنجام دراو سەدان کەس بەدیل گیران و سەدانی دیکەش کوژران.
هێزەکانی ئیسرائیل، بە هەڕەشەی تۆڵەسەندنەوە، بەردومانی ناوچەکانی غەززەی ئەنجامدا، کە لەئەنجامدا بەهەزاران کەس بە کوژراو بریندار لەهەردولا بونە قوربانی، لەهەمانکاتدا وێرانکارییەکی گەورەی بەدوای خۆیدا هێناوە.
لە ڕاستیا بابەتەکە لێرەدا ئەوەمان دەخاتە پێشچاو کە ئەتوانین بڵێین "لافاوی ئەلئەقسا" کردارێکی کوتوپڕ و سوپرایز نییە، واتە چاوەڕوانکراو بوو، چونکە لە ژێر ڕۆشنایی ئەو سیاسەتانەی کە

حکومەتی ئێستای ئیسرائیل پەیڕەوی لێدەکات، لە دوای پێکهێنانەوەی حکومەتی ئیسرائیل لە دەورەی تازەداو کۆتایی ساڵی ڕابردوو، ئەم حکومەتەی کە بە توندڕەوترین حکومەت لە مێژووی دەوڵەتی ئیسرائیلدا پێناسە دەکرێت، بەئاشکرا و بەجۆرێک کوشتنی فەلەستینییەکان ڕادەگەیەنێت و داوای قڕکردنیان دەکات. ڕۆژنامەی نیویۆرک تایمزی ئەمریکی لەم بارەیەوە لە سەرەتای ئەمساڵەوە ڕاپۆرتێکی بڵاوکردبووەوە، کە پێداگری لەسەر چاودێری چۆنیەتی زیادکردنی مەترسییەکانی حکومەتی ڕاستڕەوی ئیسرائیل لەسەر ناوچە داگیرکراوەکانی فەلەستین دەکات، دەوڵەتی ئیسرائیل هەنگاوی مەترسیدار لە بەرامبەر فەلەستینییەکاندا نیشان ئەدات.

بۆیە پەرچەکرداری هێزەکانی حەماس بەجۆرێک لە ڕەنگدانەوەی هەوڵێکدایە کە پێشوەخت دەوڵەتی ئێستای ئیسرائیل هێرشەکەی بۆ سەر دانیشتوانی فەلەستین ڕاگەیاندووە، ئەمەش ئەو فرسەتە دەخاتە بەر بزوتنەوەی حەماس کە مەرامە سیاسییەکانی و جووڵەی سەربازی لەم ڕێگەیەوە بەکار بهێنێت و کارەساتێکی لەو چەشنە پێشوەخت بخولقێنێت.

بەڵام ئەوەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەم کردارە سەربازییەی حەماس و خولقاندنی کارەساتێکی لەو چەشنە، لەوە واوەترە کە تەنها وەک پەرچەکردارێک لەلایەن حەماسەوە لێکدانەوەی بۆ بکرێت، بەڵکو ئەمجۆرە لە بەکارهێنانی فرسەتێک بۆ ڕاگەیاندن و عەمەلی کردنەوە جەنگی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا، کارەکە لە دەرەوەی چوارچێوەی ئەو ئاڵوگۆڕو پێشهاتانەیە کە وەک نەخشەو پڕۆژەیەک لەلایەن ئەمریکاو ڕۆژئاواوە خراوەتە ئەجندای هەوڵدان بۆ جۆرێک لە گەڕانەوەی ئارامی سیاسی و کۆتاییهێنان بە ناجێگیری سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بە ئاراستەی دابینکردنی ئاسایش بۆ سەرمایەگوزاری، کە هەنگاوەکانی ئەم پڕۆژەیە لە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و ئێران و سعودیەو دامەزراندنەوەی حکومەتی عێراق و هەوڵدان بۆ ئارامکردنەوەی دۆخی سوریا… نیشانەکانی ئەو هەوڵانەن.

هەڵبەتە جێبەجێکردنی پڕۆژەیەکی لەم چەشنە دوای نزیکەی چەندین دەیە لە نائارامی و گێژاوی ناجێگیری سیاسی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەئاسانی نایەتە دەست. چەندین گرفت و کێشە لە بەردەم ئەم پرۆسەیەدا خۆی مەڵاسداوە، بەتایبەتی کێشمەکێشی نێوان تەواوی لایەنەکان بەتایبەتی کێشمەکێشی وڵاتانی زلهێزی دنیا و جیاوازی بەرژەوەندییەکانیان گرفتێکی بەرجەستەو گرانە لەم پرۆسەیەدا.

گرفتێکی تری بەرچاو، بڵاوبونەوەی بەربڵاوی چەندین هێزی میلیشیایی بەشێوازی جۆراجۆر لە پەیوەند بە هێزە قەومی و ئیسلامی و تائیفییەکانەوە. لەمانەش گرنگتر چارەسەرنەکردنی کێشەی فەلەستین

و کێشەی کوردە کە هۆکارێکی جدی و مێژووی ناجێگیری سیاسیە لە ناوچەکەدا.

لەم پرۆسەیەدا هەرجۆرێک لە هەوڵدان بۆ ئارامبونەوە لە ناوچەکەدا بچێتە سەر هەنگاوی جێبەجێکردنەوە، کۆتاییهێنان بەهیزە میلیشیاکان مەسەلەیەکە کە دەبێت کاری لەسەر بکرێت. بۆیە پڕۆژەیەکی لەم چەشنە گرفت و ناکۆکیەکی فراوانی لەسەر دۆخەکەو پرۆسەی کۆتایی بە دەورو دەسەڵاتی هێزی میلیشیا پێکهێناوە. بزوتنەوەی حەماس و هەر هێزێکی میلیشیا پەلەقاژێی بەڕەنگاری ل□ پێناو مانەوەی هێزەکەیاندا دەکەن.

ئەم کردارە “لافاوی ئەلئەقسا” لەلایەن حەماسەوە، هەر شێوازێکی توانای هونەری شەڕو بەڕەنگاری ل□ بەرامبەر ئیسرائیلدا ڕاگەیاندبێت و هەرلایەنێکی لە پشت بێت، بەڵام لەم هەلومەرجەدا، هەوڵدانێکە بۆ زیاتر زەمینە خۆشکردن لە پێکهێنانی دۆخی نائارام و گێژاوی سیاسی زیاتر، بەئاراستەیەک کە سودمەندبیت بۆ مانەوەی هێزە میلیشیاکەی و دەسەڵاتی لە فەلەستیندا، یان هەوڵئەدات لەم ڕێگەیەوە ڕێگایەک پەیداکات بۆ ئەو بنبەست و قەیرانەی وەک ه□ز□□ک ل□ بەرامبەر نوێنەرایەتی کردن بۆ کێشەی فەلەستین دەرگیریان بووە.

ئاکامەکانی ئەم ڕووداوە بەتایبەتی لە وەڵامدانەوەی ئیسرائیل بە حەماس، ڕاگەیاندنی جەنگە. ناتانیاهو وەک لایەنی ئیسرائیل ئەوەی دوپاتکردەوە، کە لە ئامادەباشیدان بۆ جەنگ و تۆڵەسەندنەوەیەکی توند لە حەماس. بەمشێوەیە دۆخێکی زۆر نالەبارتر لەسەر دانیشتوانی ناوچەکە دەخولقێنن و تاماوەیەکی نادیار دۆخی شەڕو مەترسی کاری تیرۆرستی دەخەنە ناو ژیانی خەڵکەوە. لەهەمانکاتدا بەمجۆرە کردارانە بۆماوەیەکی نادیار ئەو پڕۆژەیەی بۆ ئارامی سیاسی کە ئەمریکاو ڕۆژهەڵات بۆ ئاسایشی سەرمایەگوزاری پیادەی دەکەن، دەخەنە دواوە.

لەگەڵ ئەگەری هەر مەترسیەکدا کە بەدوای ئەم کارە سەربازیەی حەماس بەرەوڕوی ناوچەکە دەبێتەوە، لەهەمانکاتدا کێشەی فەلەستین پێچیدەترو لەنێو گێژاوێکی سیاسی بێچارەتردا دەمێنێتەوە، چونکە حەماس وەک دەسەڵاتێکی گەندەڵ و تالانچی، دەمێکە شکستی هێنا لەوەی بتوانێ نوێنەرایەتی ڕاستەقینەی چارەسەری کێشەی فەلەستین بکات، لەهەمانکاتدا هاوشانی حزبوڵا و بەشێکی زۆری هێزە ئیسلامیەکان ل□ ناوچەکەدا پاشکۆی نەخشەو سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانن.

لەهەمانکاتدا پێموایە ئەو هەوڵانەی ئەمریکاو ڕۆژهەڵات و ووڵاتانی زلهێزی دنیا دەخالەتیان لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناو□استدا، بەئاراستەی ئارامکردنەوەی ناوچەکەیە بۆ ئاسایشی سەرمایەگوزاری، واتە بە قازانجیان نیە ئەم پرۆسەکە ڕاگرن، چونکە وەڵامدانەوە لە بەرامبەر بەگەرمکردنی دۆخی جەنگ، دەیانخاتە بەر قەیران و

پاشەکشەو شکستی زیاترەوە، بەتایبەتی هەر شکستێک کاریگەری داشکانەوەی زیاتر لەسەر پێگەی دەوڵەتی ئەمریکا لە ناوچەکەدا دادەنێت، بە مانای مانەوەو بەرجەستەکردنی سەرمایەگوزاریە، هەڵبەتە ئاراستەی ڕوداوەکان و کیشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە، ئەگەری چاوەروانیە لە ڕودان و پێشهاتی چەندین ئاراستە، بە مانای کارەساتی تر لە ئایندەی هەلومەورجی سیاسی ناوچەکەدا.
ئەوەی پێویستە پێداگری لەسەربکرێت، لە گونجاوترین و باشترین ڕێگای بەرگرتن بەم جۆرە هەڕەشانە لە سەر دانیشتوانی ناوچەکە و گەڕانەوەی ئارامی بە دانیشتوانەکەی، هاتنەمەیدان وخرۆشانی جەماوەریە لە فەلەستین و ئیسرائیل لە سوریا و لوبنان و عێراق..
بە دەرپەڕاندن و پاککردنەوەی تەواوی ئەو هێزو لایەنانەی باڵادەستی لە داگیرکاری و تاڵانیان کرۆدتە بنەمای هەڵسورانی سیاسی و هۆکارن لە خوڵقاندنی شەڕ و تیرۆر و نائارامی و ناجێگیری سیاسیدا.
لەهەمانکاتدا چارەسەری کێشەی خەڵکی فەلەستین کە گرێ و مەسەلەیەکی مێژویی و جدیە، پێویستە بەڕێگاچارەی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستین کۆتایی بەم کێشەیە بهێنرێت، تا ئەم کێشەیە بەهەڵواسراوەیی بمێنێتەو، ئارامی و ئاسودەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زەحمەتە فەراهەم بێت.

عوسمانی حاجی مارف

جەنگەکان درێژپێدەری سیاسەتی چەوسانەوەی ئابووری چینایەتین!.. نەجمەدین فارس

ئەوەی کەلە ڕابردوودا گوزەراوەو ،لەئێستادا دەگوزەرێت، جەنگەکان هەمووکات هۆکاری دەمەزەردکردنەوەی دەسەڵات وبەرژەوەندی تایبەتی کەمەڵێکی کەمی باڵادەست بوون،لە فۆڕمە جیاوازەکانی دەوڵەت و دەسەڵاتی خێڵەکی و ئاینی وئەرستۆکراتی ودێموکراسی وئۆلیگارشی ودیکتاتۆریەت و ئیمپراتۆرەکان بووە.

سەرەتای دابەش بوونی کۆمەڵگای سەرەتایی بەچین و توێژ بە دووچین و دووبەرژەوەندی جیاواز لەمێژوودا،سەرەتای دەستپێکردنی جەنگە جیاوازو جۆراوجۆرەکان بووە، بەشێواز وتەکنیکی جیاواز ،لەپێناوی هەژموونگەرایی وبەرژەوەندپەرستی باڵادەستانی خێڵ وفەرمە جیاوازەکانی دەسەڵاتدارێتی و دەوڵەت. دروستکردن وبەرپاکردنی جەنگەکان لە مێژوودا بە شاردنەوەو پەردەپۆشکردن ودوورخستنەوەی لەدەستدانی دەسەڵات و بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی دەسەڵاتداران بووە،کە لە ئەنجامی جیاوازی چینایەتی و هەڵاوەردنی چینەکانی خوارەوە سروشتێکی ململانێی لەنیوانیاندادروستکردووە، وبەبەردەوامی لەململانێدابوون.

بەپێی سەردەمەکان جۆری چەک و تێچووی جەنگەکانی گۆڕانکاریان بەسەرداهاتووە. دواکەووتویی و پێشکەوتووی چەکەکان گۆڕانکاری بەسەر ڕێژەی کوشتاروو کاولکاریدا هێناووە.لەئەنجامدا جەنگەکان هۆکاری ماڵ وێرانی وخوێن ڕشتن وقات وقڕی بووەو دەبێت، بەهەرشێوەیەک بێت ئەوجەنگانە جەنگێکی نادادوەرانەو ناڕەوایە بە زیانی مرۆڤایەتی،لەبەرئەوەی درێژەپێدەری هەمان هەلومەرجی زیانە بەشێوەیەکی خراپتر. جەنگەکان لەڕێگەی بەیادانی دەسەڵاتدارانی خێڵ ودەوڵەتەوە بەرپا بوون و هیچ لایەنێکی خوارەوەی کۆمەڵگاکان ڕەزامەندیان لەسەری نەبووەو دەرنەبڕیووە. بەرژەوەند پەرستانی دەسەڵات ، بەبەرژەوەندی خۆیان جەنگەکانیان هەڵگیرساندووە. ئەگەر دەسەڵاتدارانی دەوڵەت بە قازانجی خۆیان و هێشتنەوەی دەسەڵاتیان و کۆیلەکردنی دانیشتوانی کریگرتەی کارو سەرمایە نەبێت، ئەیانتوانی بە تێچووی جەنگەکانیان دەیان بەهەژاری بدایە و قاتووقڕی وبرسێتی وکێشەناوخۆییەکانیان بنج بڕوو کۆتاییان پێ بهانیایە. دەرئەنجام جەنگ بە دەسەڵاتداران لە جیهاندا هۆکارە بۆ کۆیلەکردن و چەوساندنەوەی زیاتری بەشەکانی خوارەوەی کۆمەڵگایەو بەدەستهێنانی زیاتری دەسەڵات و بەرژەوەندیە بۆ دەسەڵاتداران. جەنگەکان بەشێکی گەورەی بازرگانی وقازانجە بۆ کۆمپانیاکانی بەرهەم هێنانی چەک لەجیهاندا. بەپێی ڕاپۆرتێکی ماڵپەڕیDW ی ئەڵمانی لەساڵی ٢٠٢١ز یدا،بڕی چەکی سەربازی فرۆشراو لەبازاڕی جیهانیدا ٥٩٢ پێنج سەدو نەوەت ودوو ملیار دۆلار بووە ،لەو بڕەش بەشی شێر بە کۆمپانیا ئەمریکیەکان بڕاوە کە زیاتر لە نیوەی ئەو بڕەی سەرەوەیە کە بایی ٢٩٩ دووسەد ونەوەت نۆ ملیار دۆلار بووەو بە وڵاتانی فرۆشتووە. ڕێژەی فرۆشتنەکانی چەک لەلایەن وڵاتانی بەرهەمهێنەوە بەم شیوەیە،٣،٢% دەوڵەتانی ئەوروپا،٢%ئیسرائیل، ١،٦% ئەڵمانیا،٦،٨% بەریتانیا، ١،٢% کۆریای باشوور، ٣% روسیا، ١،٥% یابان، ٤،٩% فەڕەنسا،٢،٨% ئیتالیا،١٨% چین،٤% دەوڵەتانی تر،٥١% ئەمریکا.(١)

ئەم دەسکەوتە بەشوومارەی بەدەستهێنانی دۆلار چەکی جەنگی پێویستیان بە جەنگ وبەکارهێنانیانە ، تا لە بازاڕەکانی جیهاندا ساغیان بکەنەوە. بازرگانی چەک پڕ قازانجترین بازرگانیە لەجیهاندا. لەبەرئەوە ڕوودانی جەنگەکان هەکار دەبن بە بازاڕ گەرمی چەک. ڕوودانی جەنگە کان سروشتی سیستەمی بازاڕی سەرمایەداین.

سیستەمی سەرمایەداری و بۆرژوازی لیبراڵی لەوکاتەوەی کە سەری لە ناو پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسی دەرەبەگایەتیدا دەرهێناوە، لەپێناو سەقامگیرکردن و هێشتنەوەی دەسەڵات و فۆڕم وشەوازی بەرهەمهێنان وبەڕێوەبردن و چاودێری کردنی کۆڕەکەی سەرمایەو قازانج، لەمێژووی خۆیدا زۆرترین جەنگ و کوشتارگەی بەرپاکردووە لەچاوو جەنگەکانی کە لەهەردوو سەردەمی فرماسێۆنی ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتیدا ڕوویانداوە. جەنگە دوورودرێژە داگیرکاریەکانی ئەوروپا وجەنگە ناوخۆییەکان و ،دروستکردنی هاوپەیمانیە جیاوازەکان و هەردوو جەنگی جیهانی یەکەم ودووەم و جەنگەکانی ناو قاڕەجیاوازەکان ،هۆکاربوون بۆ کوژرانی سەدەها ملیۆن مرۆڤ،هەروەکو ئەو جەنگانەی کە یۆنانیەکان و ڕۆمانیەکان ،پارسەکان ،ئیسلام وخاچپەرستەکان بەرپایان کردووەو خەڵکیان بەناهەق کۆمەڵ کوژ کردووە، لەپێناوی دەسەڵاتی پاوانخوازانەی دەسەڵاتداران و بەرژەوەندیدا ئەنجامیانداوە. هیچ جەنگێکی ناڕەوای دەوڵەتان و دەسەڵاتداران لەمێژوودا نەبووەتە هۆی باشترکردنی ژیانی ئابووری وکۆمەڵایەتی وسیاسی ،بەجگە لەوەی کە هۆکاربووە بۆ کوشتارو بێ ماف کردن و زیاتر هەژارکردن وبرسی کردنی زۆرترینی دانیشتوانەکەی و بەتایبەتتر کۆیلەی فرۆشیارانی هێزی کار پشکی شێری ئەوبرسێتی و قاتووقڕیەی بەرکەوتووەو بەردەکەوێت.

ئەوجەنگانەی ئێستا لەناوچەکەو جیهاندا ڕوودەدەن، جەنگی تورکیا دژی کوردی دانیشتوی سوریا و تورکیا و جەنگی ڕوسیا دژی ئۆکرانیا و جەنگی نێوان دەوڵەتی ئیسرائیل و فەلەستینیەکان وبەتایبەت تر دژی غەزەییەکان ،جەنگێکی نەگریسی خوێناویەو بەرێکی بە دانیشتوانەکانیان گرتووە، ناڕەوایەو مرۆڤێکی زۆری تیادا دەبێت بەقوربانی وسوتەمەنی،وە هیچ ئەندامێکی خێزانی دەسەڵاتداران و خۆیان تیاناچێت ، بەڵکو دەبێتە زیاتری بەدەستهێنانی قازانج بۆ بازرگانانی جەنگ ،وفرۆشتنی زیاتری چەک لەلایەن ووڵاتانی بەرهەمهێنیەوە. هەروەکو لەپێشتردا باسمان کرد ،بە تێچووی ئەوجەنگانە ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و برسیتی ونەداری وئاوارەیی لە ناوخۆی وڵاتەکانیاندا بکردایە کە بەربینگی

دانیشتوانەکەی گرتووە. بەشداری کردنی ووڵاتانی جیهان و ناوچەکە بەشێوەی ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ و درێژەدان بەجەنگی ڕۆپۆشکراو بە بیروبڕوای جیاوازی ئاینی و مەزهەبی و نەتەوەیی، بۆ درێژەدانە بەهەمان سیاسەتی خۆسەپێنانەی سەرمایەداری و لیبرالیزمە ودرێژکردنەوەی سیستەمی ئابووریانە. بە پۆزشی هەڵگرانی و ڕوپۆشکراوی سیاسەتی جیاوازی ئاینی و مەزهەبی ونەتەوەیی جیاواز برەو بەجەنگەکانیان دەدەن ،لەگەڵ ئەوەی مەزهەب و ئاینەکانیان لەمێژووو لە ساتەوەختی نوسرانیاندا و هەتا ئێستاش هۆکاری چەندین جۆری کۆیلەیەتی وجیاوازی جنسی و ڕەگەزی بەشێکی دیاری هەڵاوێردنی مر□ۋ□کان بووەوبەرجەستەکردووەو برەوی پێداوەو هەڵینەوەشاندووەتەوە ،لەڕێگەی دووبارەکردنەوەیەوە برەوی پێداوە لەئێستادا، لەڕێگەی گەوجاندنیانەوە مر□ۋگ□لێکی بەدوای خۆیاندا هەڵخراندووەو وەکو کۆیلە خزمەتیبەرژەوەندی و سیاسەتەکانی خۆیانیان پێدەکەن ،چ جای ئەوەی ئاسودەیان بکات.

لەجیاتی ئەوەی هەردوولایەنی بڕیاردەری جەنگی ئیسرائیل و فەلەستینیەکانی غەزە ،چارەسەری هەژاری و □□ش□و□تی دانیشتوانەکانیان بکەن بەتێچووی جەنگەکانیان ،جەنگیان بە قازانجی ماددی و هێشتنەوەیان لە دەسەڵاتدا بەکار دەهێنن و هێناوە. ئاماری ترسناکی هەژاری بەرۆکی بە دانیشتوانی جیهان گرتووە هیچ هەوڵێکیش بۆ چارەسەری نیە ، بێجگە لە درۆوو دەل□س□□ی دەسەڵاتداران و ڕێکخراوە جیهانەکان نەبێت ،کە خۆیان و سیستەمە ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسیەکەیان سەرچاوەی هەژاری وجەنگە خوێناویەکانن. هۆکار چیە جەنگ بەرپادەکەن و هەو□ننادەن هەژاری لەووڵاتەکانیاندا چارەسەربکەن؟؟ لە دەوڵەتی ئیسرائیلدا ڕێژەیەکی ترسناکی هەژاری و ڕەشوڕوتی بەرۆکی بە زیاتر لە ٦٥٠٠٠٠ شەس سەدووپەنجا هەزار خێزانی گرتووە(٢) هەروەها دانیشتوانی غەزە ڕێژەی هەژاریەکی ڕەهای هەیە کە بە لە ٧٠% لەسەدا ه□ۋتای دانیشتوانەکەی مەزەندە دەکرێت.(٣) لەگەڵ ئەوەشدا کۆیلە و بەکرێگیراوەکانی هەردوو دەسەڵات هەتکی کچ و کوڕانی یەکتر دەکەن، دەسەڵاتدارانیش زیاتر ئاگری جەنگەکەیانی پێخۆش دەکەن.

ئەمەش بۆ لایەنەکانی هاوکاری کەری ووڵاتان بۆ هێزەکانی جەنگی ئیسرائیلیەکان و فەلەستینیەکان ،کە خۆی لەهەردوو دەووڵەتی ئەمریکاو چەند دەوڵەتێکی ئەوروپا و ئێراندا دەبینێتەوە. ئەمانیش ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و کۆیلایەتی دانیشتوانەکەی خۆیان بکردایە . کە ڕێژەی هەژاری و کۆیلایەتی ب□ پ□ی□ □ا پۆرتی بڕیاردەرێکی ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، تیایدا هاتووە کە لە ویلایەتە

یەکگرتووەکانی ئەمەریکا کە هەژاری و کۆیلایەتی بەرۆکی بە ٤١ چل ویەک ملیۆن مرۆق گرتووەو لەژێر هێڵی هەژاریەوە دەژین و وە لەهەر سێ کەس لەوانەش یەک دانەیان منداڵە.(٤) ئەمەش لە پێناوی باڵادەستی و هەژموونکردنە بەسەر جیهاندا. هەروەها دانیشتوانی ئێرانیش بە بەش نین لەو هەژاری و کۆیلە کردنە جیاوازجیاوازانە، لەم ووڵاتەدا ڕێژەی هەژاری ١/٣ یەک لەسەر سێی دانیشتوانەکەی پێکدەهێنێت کە دەکاتە نزیکەی ٢٦،٦٠٠٠٠٠ بیست وشەش ملیۆن و شەش سەد هەزار کەس.(٥) لە پێناوی مانەوەی دەسەڵاتی تەتالیتاریانەی جیاخوازی ئاینی و مەزهەبی و ڕەگەزی فاشیانەی بە هەوساری تیرۆریستیانە.
لەلایەکی تر دەوڵەتی تورکیاش وەکو سەگی هار بەچواردەوری خۆیدا ئ□ن□□ن□ت و پەلاماردەدات ، بۆ ناوخۆی خۆیەوە ناوەستێت ووڵاتانی دەووروبەری دەکاتە مەیدانی جەنگ وتیرۆرکردنی کەسانی سیاسی و نەیارانی . حاڵی ناوخۆی خۆی زۆر خراپ و پێشێلکاری زۆری دەوڵەتی هەیە دژ بە ئازادیەکان و زۆرێک لە ڕۆژنامەوان و نووسەر و چالاکوانی سیاسی و مەدەنی سیخناخ و ڕاپێچی زیندانەکانی کردووە.
ئەوە ئەگەر باسی هەژاری و کۆیلەکردنی بەشێک لە دانیشتوانەکانی بکەین ئەوا بەپێی پەیمانگای سەرژمێری حکومەتی تورکیا ١٤،٤% لەسەدا چواردە کەما چواری دانیشتوانەکەی لەژێر هێڵی هەژاری و کۆیلایەتیدان.(٦) بەو حاڵەشەوە داڵدەی تیرۆرو ڕەشەکوژی دەدات و پێشێلی هەموو مافێکی سەرەتایی مرۆق دەکات. لەجیاتی ئەوانە و تێچووی جەنگەکانی ناوخۆیی خۆی و دەرەوەکانی چارەسەری ژیانی هەژارەکانییان بکەن باشترنیە ، ئەگەر جەنگەکانیان سەرچاوەی قازانجی ماددی سەرمایەو دەسەڵاتداریان نەبێت؟؟
دەرئەنجامی ئەوانەی سەرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت ،ئەو هێزگەلانەی دەوڵەت و حیزبەکانی کەلەدەسەڵاتدان، جەنگ بووەتە سەرچاوەی قازانج و درێژەدان بەدەسەڵاتدارێتیان ،چ ئەو وڵاتانەی چەک دەفرۆشن و چ ئەوانەشی کە جەنگ دەکەن،لەسەر لاشەو خوێن و ئەسقانی هەژاران و نەدارانیان،بازرگانی و قازانج دەکەن و دەسەڵاتیان بەرقەرار دەکەنەوەو هەژموونی خۆیان زیاتر دەکەن و درێژە بە تەمەنی سیاسی وئابووری خویان دەدەن . کەواتە جەنگەکان درێژە پێدەری سیاسەت لیبراڵ و ئابووری چەوسانەوەی چینایەتین.

سەرچاوەکان:

1- حرب-أوكرانيا-ليست-كل- الأبناء-سارة-لشركات-صناعة-الأسلحة
www.dw.com/ar/a-63988700
2- تقرير-نسبة-الإسرائيليين- الذين-يعيشون
www.ar.timesofisrael.com

3- عــــام- الحصار-وتفــــاقم- الفقر-في-غــــزة www.alaraby.com.uk/economy/2022

4- خبير الأمم المتحدة: فقراء أمريكا أصبحوا أكثر عوزا في عهد ترامب www.reuters.com

5www.iranintl.com/ar/202305316297.

6-معهد-الإحصاء-معـــــــــــدل-الفقر-في-تركيا-لم-يتغ /www.zamanarabic.com/2023/05/08

مێژووی دروستبوونی یەکەم قوتابخانەی ڕۆشدیە لە ڕواندز.. یاسین برایم

پرۆسەی پەروەردە و فێربوون لە میرنشینی سۆران، مێژوویێکی کۆن و زەنگین و پڕ بەرهەمی هەیە. مێژووی نووسین، لەم دەڤەرە بۆ دوورتر دەروات، هەردوو کۆلە بەناوبانگەکەی کێلەشین و تێبزاوە لە مەملەکەتەکەی ڕواندز، جێگای شانازییە و نیشانەی شارستانیەت و ڕۆشنبیریی بووە(1). لە نێو حوجرە و مزگەوت و مەدرەسەکانی ئەو دەڤەرە، چرای زانست و فێربوون و پرۆسەی نووسین و گرینگیدان بە کتێب و بەدەستهێنانی زانیاریی و مەعریفە بوونی هەبووە. ئەگەر بڕوانینە هەردوو بەرگی کتێبی (كنوز الكرد)ی محەمەد عەلی قەرەداغی، چەندان زانا و مەلا و مەدرەسە و مزگەوت و دەستنووس و نامەی گرانبەها، مێژووی ئەم دەڤەرە پێشان دەدەن. لەسەردەمی میرمحەمەدیش، ئەو شارە زۆرتر دەبێتە لانکەی زانست و پەروەردە و ڕۆشنبیریی و ئایین و پێگەیاندنی زانا و عەلامەی مەزن. هەبوونی کتێبخانە زەنگینەکەی پاشای گەورە، وەك لە ساڵنامەی (نظارة المعارف العمومية)، ساڵی1317 کۆچیی و 1890 زایینی هاتووە، ئاماژە بەوە دەکات زیاتر لە (4000) هەزار کتێب و بڵاوکراوە و دەستنووسی ئایینی و شەرعی و بوارەکانی دیکە، بە زمانەکانی کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی بوونی هەبووە (2) . لە دوای ڕووخاندنی میرنشین و هاتنی دەسەڵاتدارانی عوسمانییەکان، ئەم چرایە بە ئاسانی فرامۆش نابێ. لە دوای کردنەوەی قوتابخانەی ڕۆشدییە لە ویلایەتەکانی عێراق

و شارە گەورەکان. ئەوا ڕواندزیش دەبێتە پێشەنگی ئەو شارانە قوتابخانەی لێ دەکرێتەوە. قوتابخانەی ڕوشدیە لە موسڵ و بەغدا و کەرکووك و هەولێر و ڕواندز دادەمەزرێن. موسڵ لە ساڵی 1864 و هەولێر لە 1868 و سلێمانی 1870 و ڕواندز 1873 و کفری (صلاحیە) 1881 مێژووەی دروستبوونیان تۆمار کراوە (3) . بەڵام بە پێی بەڵگەنامەکانی عوسمانیی مێژووی دروستبوونی قوتابخانەی ڕوشدیە لەم شارە کێنترە. لە دوای موسڵ و کەرکووك، هەولێر و ڕواندز، یەك مێژوویان هەیە، بەم شێوەیە ڕواندز دەبێتە پێشەنگی شارەکانی کوردستان و تەنانەت لە زۆر شارە گەورەکانی عێراق و وڵاتە عەرەبەکانی ئێستا لە پێشترە. با چەند بەڵگەنامەیێك بخەینە ڕوو و بگەینە حەقیقەت.

بە پێی بەڵگەنامەی تۆمارکراو[A.mkt.mhm 00422.00008] لە 30/8/1868 لە نەزارەتی مەعاریفی گشتیی شکۆدار هاتووە “لە قایمقامیەتی ڕواندز مەکتەبی ڕوشدیە دروستکراوە، ئەوەی پێویستە لە ڕیسالە و پەڕتووك ڕەوانە بکرێت، لە ویلایەتی بەغداد نووسراوە، ڕەوان کراوە لەگەڵ هاوپێچ بۆ واڵا بەرز کراوەتەوە، نووسراوی ناوهاتوو ڕەوان بکرێتەوە و هیمەتێ بکرێت لە جێبەجێکردنی کارەکە(4)”. لە مانگی ئەیلوول جارێکی دیکە” لە بەڵگەنامەی تۆمارکراو[A.MKT.MHM 29 00427.00010ی جمادی یەکەم 1285، 17/9/1868]. بەم شێوەیە هاتووە، پایەی جەنابی پیرۆزی سەدارەت، ژمارە (65)، ڕاگەیەندراوی بەندەنامە ی”لە سانجاقی ڕواندز مەکتەبی ڕوشدیە دروستکراوە و لە فەرمانگەی مەعاریفی گشتیی نامە و پەڕتووك و موعەلیم هەڵبژێردرێت و ڕەوان بکرێت. لە ڕۆژانی ڕابردوو ڕاگەیاندرابوو کە مەکتەبی ناوهاتوو موعەلیمی دووەم بە ناوی خەتیب زادە ئیبراهیم ئەفەندی دابمەزرێت. بۆ ئەم مەبەستە مەزبەتەی ناوهاتوو و دەستوخەتی ناوهاتوو و هاوپێچ پێشکەش کراوە، هەر کە پەیوەندیداری وەکالەت ڕەزامەندی نیشان دا، کارەکە جێبەجێ دەکرێت، بڕیار و فەرمان بۆ جەنابی ئەم کەسەیە کە فەرمانی بەدەستە. مۆری والی ویلایەتی بەغداد_ سەید محەمەد تەقیەددین(5)”. پاش دوو هەفتە، بەسەر ئەم نووسراوە، زانیارێکی دیکەمان دەستدەکەویت. لە بەڵگەنامەی [A.MKT.MHM 00423.00087 لە 27ی جەمادی کۆتایی 1285(15/10/1868]. بەم شێوەیە دەڵێت “لە سانجەقی ڕواندز مەکتەبی ڕوشدیە دروست کراوە وخەتیب زادە ئیبراهیم ئەفەندی بە موعەلیمی دووەم هەڵبژێردراوە، لەبارەی دەست بەکاربوونی نووسراو لە ویلایەتی بەغداد ڕەوان کراوە، هیممەت بکرێت لە جێبەجێ کردنی کارەکە(6).”

بەپێی ئەو سێ بەڵگەنامەیە بێت لە مانگی ئاب و ئەیلوول و تشرینی یەکەم ساڵی 1868 مێژووی دامەزراندنی ئەم قوتابخانەیە و یەکەم

مامۆستاش (ئیبراهیم ئەفەندی خەتیب زادە)یە. وەلێ چ زانیاریێك لەبەردەست دانییە لەسەر ژمارەی پۆل و قوتابی. گومانی تێدانییە ساڵی خوێندنی 1868_1869 یەکەم ساڵی خوێندنی فەرمی قوتابخانەی ڕوشدیە لە نێو شاری ڕواندز. لە بەڵگەنامەیێکی دیکە [00059.00116 MF.MKT لە 21 موحەرەم 1296 (15/1/1879)]. هاتووە ” ویلایەتی بەغدادی شکۆدار.

دامەزراندنی مەکتەبی ڕوشدیەی ڕواندزی شکۆدار، گەیشتە 9ساڵ، کەچی ژمارەی قوتابییانی لە 8 قوتابی زیاتر نەبووە، هەروەها لە مەکتەبی ناوهاتوو پێویستە 4 پۆل هەبێت، کەچی 2 پۆل هەیە، لە خشتەکە ڕوون بۆتەوە و لە تۆمارەکانیش دەرکەوتووە، تا ئێستا خشتەی تاقیکردنەوە ڕەوان نەکراوە، لێکۆڵینەوە بکرێت و ئاماژەی پێ بکرێت، ئەو هۆکارانە دەستەبەر بکرێن کە دەبنە هۆی زیادکردنی قوتابی(7)”. ئەم نووسراوە بەڵگەیێکی ددانپێدانە بۆ هەبوونی خوێندن بۆ ئەو مێژووە. زۆر بەڵگەی دیکەی عوسمانیی هەیە، لەسەر ناوی مامۆستایان و ژمارەی پۆل و ژمارەی قوتابییان و کەموکورتی قوتابخانە و دواکەوتنی مووچە و دامەزراندن و گواستنەوەی مامۆستایان و داواکاری و پێداویستیی مامۆستایان… تد. بەرچاو دەکەون. ساڵەکانی خوێندن لە ڕووی ژمارەی قوتابییان لە هەڵکشان و دابەزین دایە، تا 30 قوتابی هاتووە، کەچی لە ساڵی 1885 گەیشتووە بە 50 قوتابی(8). ئەم قوتابخانەیە بەردەوام دەبێت و لەکاتی هەڵگیرسانی جەنگیی یەکەمی جیهان (1914_1918) و هاتنی سوپای ڕووس بۆ ڕواندز و سووتاندن و وێرانکردنی شارەکە بەردەوامی هەبووە(9). بۆیە خوێندن لە سەردەمی عوسمانییەکان گرینگی خۆی هەبووە و ڕۆڵی هەبووە لە پێگەیاندنی کەسانی ڕۆشنبیر و فەرمانبەری پێگەیشتوو و بەڕێوەبەری شارەزا، لە کاروباری سیاسی و سەربازی و پەروەردەیی و کارگێڕیی و کۆمەڵایەتیی و ئایین و بەڕێوەبردنی وڵات. پرۆسەی خوێندن و پەروەردە بەردەوام لە گەشەسەندن و فراوانبوون دابووە. لە ساڵنامەی ویلایەتی موسڵ، ساڵی 1312 (1894_1895)، ئاماژە بەوە دەکات لە قەزای ڕواندز یەك قوتابخانەی ڕوشدیە و سێ مەکتەبی منداڵان بوونی هەبووە (10). لە ئەنجامدا، ئەو ڕاستییەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، لە ساڵی 1868 یەکەمین قوتابخانەی ڕوشدیە بە فەرمی لە رواندز دامەزراوە، تا نەمانی دەسەڵاتی عوسمانییەکان لەم شارە، نێزیکەی نیو سەدە دەکات. پێویستی بە تویژینەوەی زێدەتر هەیە و پشکنینی وردی دەویت، هێشتا شتی شاراوە و بەنرخ هەیە لە نێو بەڵگەنامە و نووسراو و پەرتووکە کۆنەکان و ڕاستی و دروستی ئەم دیرۆکە ونبووە بخریتە بەر دیدەی خوێنەری کورد، دەکرێت بە جددی ئاوڕ لەم لایەنە و سەرجەم بوارەکانی دیکە بدریتەوە، ئەمەش بە کەسانی دڵسۆز و توێژەرە

ماندوونەناسەکان دەکرێت و قۆڵی لێ هەڵماڵن و ئەم گەنجینە بەنرخەی نەتەوەی کورد، چیدیکە بە پەنهان و فرامۆشکراوی نەمینیتەوە.

سەرچاوە

1. ڕواندز. باڵەك. برادۆست، نووسین و کۆکردنەوەی مەلا ئەحمەدی حەداد دەرگەڵەیی، ئا: زرار محەمەد مستەفا، 2005، ل190_192.
2. فاضيل بيات، الموسسات التعليمية المشرق العربي العثماني، استانبول, 2013, ص97.
3. سەرچاوەی پێشوو، ل270_271.
4. د. نەوزاد یەحیا باجگر، ڕەواندز لە بەڵگەنامەکانی عوسمانی دا، بەرگی پازدە، هەولێر، 2018، ل124.
5. سەرچاوەی پێشوو، ل 126.
6. سەرچاوەی پێشوو، ل 125.
7. سەرچاوەی پێشوو، ل 132.
8. د. مهدی محمد قادر، التعليم فی جنوب کوردستان في العهد العثماني الاخير 1869_1918, اربيل, الطبعة الاول, 2021, ص 146.
9. سەرچاوەی پێشوو، ل.148
10. فەیسەڵ دەباغ، ڕواندز لە ساڵنامەکانی ویلایەتی موسڵدا، ئینسکلۆپیدیای هەولێر، چاپی یەکەم، 2009، ل 1470.

- لە ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە(6601)، 9/10/2023 بڵاوکراوەتەوە.

دیمانەیەک لەگەڵ هونەرمەند بنار پیر داود.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

بنار پیرداود: سروشتی کوردستان زیاتر لێ تابلۆکانم دا ڕەنگی داوەتەوە

بنار پیرداود: وانەی پەروەردەی هونەر لە قوتابخانەکان بە شێوەیەکی گشتی باشە

هونەرمەند “بنارپیرداود مەخموری” دەرچووی بەشی شێوەکاری پەیمانگای هونەرجوانەکانی هەولێرە،خاوەنی چەندین پیشانگای هاوبەش و تایبەتە،سروشتی کوردستان هەوێنی تابلۆکانییەتی ئەگەر تێرامانێک لە تابلۆکانی بکەیت،هەست دەکەین رەنگی شین بەسەری دا زاڵە بۆ زیاتر ئاگادار بوون بە کارە هونەرییەکانی بە چەند پرسیارێک بەسەرمان کردەوە.

*پێمان باشە بە کورتییەک باس لە ژیانی هونەری خۆت بەخوێنەرانمان بکەیت.

- من (بنار پیرداود مەخموری) ، لە خێزانەکی هونەری ژیاوم،هەر لە قۆناغەکانی خوێندن حەزوئارەزووم بە نیگارکردن هەبوو لەوە بەشداری چەندین چالاکییە هونەریم کرد بەشداری پیشانگای ساڵانەی قوتابخانەکەم دەکرد، دوایی چوومە دەرچووی پەیمانگای هونەرە جوانەکانی هەولێرم بەشی شێوەکاری ئێستا مامۆستام لە پەروەردەی دەشتی هەولێر وە بەردەوامم لە کاری هونەری.
- تابلۆکانت زیاترسروشتین ئەمە بۆچی دەگەڕێتەوە؟
- لەوەتەی پەیمانگام تەواو کردووە نیگاری تابلۆی سروشتیم کردووە بەکاری سەرەکی خۆم.ڕاستیەکەی خۆشەویستیەکی زۆرم بە سروشت و بەتایبەت سروشتە جوانەکانی کوردستان زیاتر سەرنجیان ڕاکشاوم ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی زیاتر ئەم سروشتە لە تابلۆکانم دارەنگ بداتەوە.
  *رەنگ فاکتەرێکی سەرەکی تابلۆیە زیاتر ئەو رەنگانە کامەن کە لە تابلۆکانت رەنگ دەدەنەوە؟

- من هەموو ڕەنگێک بەکار دێنم لە تابلۆکانم وە زۆر گرنگی بە ڕەنگی ئینتباعی دەدەم .لەهەمان کاتدا ڕەنگی شین زاڵە لەسەر تابلۆکانم ڕەنگی شین بە بینینی بینەر زۆر سەرنج ڕاکێشە و وە تابلۆش کە بەکاری دێنم جگە لە ئاسمان و ئاو زۆر زیاتر بەکار دێنم بە شوێنە سێبەرەکان.
- قوتابخانەکانی هونەری شێوەکاری زۆرن تۆ زیاتر خۆت لە کامە قوتابخانە دەبینیتەوە؟
- هەموو قوتابخانەکان بینەری خۆی هەیە و وە جوانی خۆی هەیە من بەش بەحاڵی خۆم ئیش لەسەر قوتابخانەی ڕیالزمی دەکەم

وەزیاتر هەست بە ئارامی دەکەم لەگەڵ تابلۆکانم.

▪ لە کاتی کردنەوەی پیشانگا بینەر وەک پێویست نییە هۆکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟

▪ نەبوونی بینەر، ڕاستیەکەی بڵێین، بەداخەوە هونەر زیاتر پەیوەست بووە بە هونەری گۆرانی گوتن.واتە هەموو هونەرەکانی تر پشت گوێ خراوە تەنها گۆرانی گووتن نەبێت، ئەویش ڕاگەیاندنەکان و سپۆنسەرەکان وایان لێکردووە هونەری شێوەکاری بینەری نەبێت. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هونەرمەندی شێوەکاریش نایەتە پێشانگاکان ئەگەر زۆر زۆر برادەرت نەبێت بەداخەوە.

▪ ئەو هونەرمەندانە کامەن کە کاریگەریان لەسەر بنار هەبووە؟

▪ مــن زۆر زۆر سوپــاس بۆ خــوای گەورە دەکەم کە ئەو بەهــرەی پێــداوم.وە سوپاســی هەمــوو ئەو مامۆســتا بەڕێــزانە دەکەم هاوکاروە پشتگیرم بوونەوە تابلۆکانی مامۆستای هونەرمەند "جەوهەر محەمەد" کاریگەریان لەسەر من هەبووە.

▪ ئەو گرفت و کێشانە چین کە روبەرووی بەرێزتان دەبنەوە لە کاتی نیگار کردن؟

▪ وەکو گرفت تووشی گرفتێکی لەو شێوەیە نەبوومەتەوە بەڵام تەنها هەندێ جار کاتێک وێنەی سەر دیوار دەکێشم هەندێ جار قوتابیــان بێــزارم دەکەم لەکــاتی وێنەکێشــان.. ئەوەش هەمــوو کاتێک نا زیاتر دەست خۆشیە لێم دەکرێ بەڵام قوتابیەکان ئەوەندە لێم نزیک دەبنەوە زۆر جار پەنجەیان لە ڕەنگەکە داوەو لە وێنەکەیان داوە.

▪ وەکــو مامۆســتایەکی پەروەردەی هــونەر وانەی هــونەر لە نێــو قوتابخانەکان تاچەند گرنگی پێدراوە؟

▪ وانەی پەروەردەی هونەر لە قوتابخانەکان بە شێوەیەکی گشتی باشە بەڵام هەندێ گرفتیش هەیە .. وەکو نەبوونی ژوورێکی تــایبەت بە نیگارکردن(نیگارگــا).وە زۆر لە قوتابخانەکــان مامۆســتای وانەی هونەریــان هەر نیە ئەوانە بەڕاســتی گرفتــن چونکە قوتابخانەکان زۆربەی جار ناویان زیاتر بڵاو دەبێتەوە بەهەی ئەنجامی باش لەکاتی پێشبڕکێکان لە بابەتی هونەرو وەرزشە.

*پرۆژەی داهاتووت چیە؟

▪ من تا ئێستا بەشداری 25 پێشانگای هاوبەشم کردووە لەهەموو شارەکانی کوردستان وە دوو پێشانگای تایبەتیم کردەتەوە .وە

کاری داهاتووم پێشانگای تایبەتی سێیەمە تابلۆکانیشم هەمووی ئامادەیە تەنها سپۆنسەرێک هەبێت من پێشانگاکە دەکەمەوە.

- هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

کۆتایی ئەزمونێک بۆ ڕیسوایی..
عوسمانی حاجی مارف

بەبڕیاری دادوەری باڵای حکومەتی فیدراڵی عێراق، پەرلەمانی هەرێم لەکارەکانی دەرچوو، بەدوایدا هەڵوەشانەوەی کارەکانی ئەنجومەنی پارێزگا پەسەندکرا، ئەمە سەرەتایەکە بۆ هاتنە خوارەوەی هەمای

سەروەری سیاسی حکومەتی هەرێم و بێ ئیعتبارکردنی، ئەم دیاردەیەش ئەو وێنەیە نیشان ئەدات کە هەر لەسەرەتاوە پێکهاتنی حکومەتی هەرێم بە پێداویستییەکانی کارێکی دیاریکراو ڕوخسەتی پێدراوە خۆی دامەزرێنێت، کە تا پرۆسەی پێکهاتنەوەی حکومەتی عێراق بە ئەنجامێک دەگات، بارزانی و تاڵەبانیش ئەم پرۆژەیەیان قەبوڵ کردوە، بۆیە هەر لەسەرەتاوە لەحکومەتەکەیاندا بە شێوەی بەڵێندەری و کۆمپانیای بازرگانی کاریان کردوە، تا دواهەناسەی کۆتایی حکومەتەکەشیان کۆڵ نادەن لە هەوڵی بازرگانی و قاچاخچێتی و تاڵانچێتی زیاتردان.
پێدەچێت لایەنە سیاسییەکانی عێراق بەتایبەتی ئەو هێزە شیعانەی باڵادەستن لە حکومەتی عێراقدا، سەبەری خۆیان دەزیبێتەوەو دەرفەتی بەڕەنگاربوونەوەی حزبە کوردییەکان و ئامانجەکانیان لە ڕێگەی بەرپەرچدانەوە بە دەسەڵاتی دادوەری عێراقەوە قەستێتەوەو بە چەندین شێوە نیشانەیان لێدەگرنەوە، لە هەمان کاتدا لەم کارەیاندا بە هۆی زیاتر لێکترازانی بەرچاو لە بۆشایی فراوانی نێوان بارزانی و تاڵەبانی لە زۆربەی پرسەکاندا، ئەو کارەیان ئاسان تر بۆ دەچێتە بواری جێبەجێ بونەوە.
چاودێرانی سیاسی، بارودۆخی ناوچەکە لە باشیا نایخوێننەوە، واقعییەتی ڕوداوەکانیش ڕاشکاوانە هەر ئەو حاڵەتە تاریکە دەخاتە ڕوو، ئەو هێڕشە و بۆردومانانەی ڕۆژانە بە سەر شارو گوندەکانی هەرێم دووبارە دەبنەوە، ئەوە نیشان ئەدات کەس نیە و کەس نەماوە بەرگری لە هەرێم و خەڵکی کوردستان بکات، لەم کەین و بەینەشدا بارزانی و تاڵەبانی و حزبەکانیان وەک بینەرێکی بێدەسەڵات وەستاون و بەبێ ئەوەی هیچ بەڵێن و هیچ پەرچەکردارێك نیشان بدەن، ئەم بێباکی و فەرامۆشییە مانای پەسەندکردنی ئەم دۆخە ناڵەبارییە، بێدەسەڵاتانە لە چاوەڕوانی ئاڵوگۆڕێکدان کە چارەنوسی خۆشیان بە لێک نادرێتەوە.
لە سەرووی هەموو ئەوانەشەوە تەواوی حزبەکانی کوردستان بەجیا لەوەی بەدەست نەبوونی یەکڕیزی بڕیارو ڕێنەکەوتنەوە دەناڵێنن، تەنانەت لە کارە ئاساییەکانی ڕۆژانەشیاندا کاریگەری ئەو ڕێنەکەوتنە بەرجەستەبێتەوە، لە هەمان کاتدا هیچ جۆرە متمانەیەک لە نێوان خۆیان و لەگەڵ هێزەکانی حکومەتی عێراقیشدا نەماوە، هیچ پابەند بونێکیان نییە تەنانەت بەو ڕێککەوتنانەی پێشوەختە لەنێوانیاندا واژۆ کراون، نابەرپرسیارییەتی و بێباکیی بە ئەنقەست، تەواو زاڵە لەبەرامبەر پێداویستی و داواکارییەکانی خەڵکدا، سێ مانگە مامەڵە بەموچەوە دەکەن، زوربەی دامودەزگاکان ئیفلیچ کراون، ڕۆشنایی هیچ ئومێدێک نابینرێت.
ڕێککەوتنی بەغدا و هەولێر بۆ ناردنی مانگانە 700 ملیار دینار بۆ

ماوەی سێ مانگ ناتوانێ یارمەتیدەری باشبونی دۆخی سیاسی هەرێم بێت، لەبەردەم ئەو پێشهاتو ئاڵوگۆڕانەی کە سەختتر تەحدای قەوارەی حکومەتی هەرێم دەکات و هەڕەشەیەکی مەترسیدارە لەسەر ژیان و گوزەرانی دانیشتوان. لە هەمان کاتدا ئەو دوو هەڵبژاردنەی ئەنجوومەنی پارێزگاکان و مانگی شوباتی داهاتوو بۆ هەڵبژاردنی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان لە دەورانێکی تەواو جیاوازی ناڵەباردا بەرەوڕووە ، کە ناکرێ پێشبینی جێبەجێکردنی یان شێوازی بەڕێوبردنی بە سەلامەتی و سەرکەوتویی لێبکرێت.
لەم کەین و بەینەدا هێزە شیعەکان و کوتلەکانیان توانیان سەرکەوتن بەسەر حزبە سوننەکان و حزبە کوردیەکاندا بەدەست بهێنن، تا ئەو ئاستەی لە یەکلایی کردنەوەی دەسەڵات لە حکومەتی عێراقدا بەهەر دوبەرکی و سەختیەک کە ڕیزەکانی خۆیانی گرتبوەوە، بەڵام "چوارچێوەی هەماهەنگی" باڵادەستی خۆی وەک کتلەیەکی شیعە لە حکومەتی عێراقدا سەلماندوە، لە هەموو لایەکەوە لە هەوڵی پێکهاتەی بە ناوەندگیری کردنەوەی سەرتاسەری حکومەتی عێراقدایە و راگەیاندنی کۆتایی عێراقی فیدراڵە، هەر ئەم ئاراستەیەش لەگەڵ هاوکاتی ئەو دۆخە ناڵەبارەی لە ناوچەکەدا وەنا دەکرێت، کە فشارێکی زیاترو مەترسیدارترە لەسەر حکومەتی هەرێم و پێگەی بارزانی.
کاریگەری زیاتری ئەم توندپەچیەی ئێستا لەسەر دۆخی پەیوەندی حکومەتی هەرێم و حکومەتی عێراق، کۆماری ئیسلامی ئێران بە ئاشکرا لە مەیدانایەو بەویست و پێداویستی و نەخشەکانی یاری بە دۆخەکە دەکات.
ئەو جیاوازیەی لە نێو ماڵی لایەنە کوردیەکان و ماڵی لایەنە سوننەکاندا هەیە لە هەمان کاتدا لەنێو ماڵی هێزە شیعەکانیشدا جیاوازی گەورەی سیاسی و مەزهەبی هەیە، بەڵام بە حکومی ئەوەی چوارچێوەی هەماهەنگی تاڕادەیەک ڕەوتی ڕوداوەکانی لەڕێگەی جێگیربونی دەسەڵاتی سیاسیەوە هاتۆتە دەست و خاوەن پشتیوانی کۆماری ئیسلامی و بەدەنگی دەوڵەتی ئەمریکایە، بەخێرایی ئەو جیاوازیانە کۆنتڕۆڵ دەکرێت و پەرەسەندنەکەی دەوەستێنن. هەرچەندە جیاوازیی نێوان موقتەدا سەدرو نووری مالیکی و چوارچێوەی هەماهەنگی چەندە گەورە و فراوان بن، بەڵام لە کۆتایدا بە یەک ئامانج یەکدەگرنەوە، ئەویش پێداگری و درێژەدان بە دەسەڵاتی شیعەیە لە عێراقدا.
سەرەڕای سەرکەوتنی سەدر لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەماندا و چونە ناو هاوپەیمانی سێ قوڵی لەگەڵ بارزانی و سوننەکاندا، بەڵام بە ئاسانی پشتگوێی خستن وهاوپەیمانیەکەی بەجێهێشت و بە ئاسودەیی لە پرۆسەی سیاسی کشایەوەو مەیدانەکەی ڕادەستی چوارچێوەی هەماهەنگی کرد، کە

مالکی ری سرکی تیا دبینت، بم شوی لاین شیعکان دستیان کرد ب دستبسرداگرتنی دستجمعی دامزراوکانی دوتدا، ئو نخشانی ب جگیرکردنی ناوندگیری حکومتی عراق ل برنامیاندای، کاری لسر دکن.
ل نو واقعیتی ئم ئاوگانی ناوچکو کشمکشی ئستای نوان هز میلیشیاکانی عراق و کوردستاندا، هاوسنگی هز بجریك ب قازانجی چوارچو هماهنگی گواو، ک بارزانی و تابانی و تواوی حزبکانی بزوتنوی کوردایتی و ب لاین ئیسلامیکانیشو، دزگیری سرلشاوی و بنبستک هاتون، ک ب خشیان نازانن هوشانوی ئزمونکیان لبردم چ جر کارساتکدا بروویان دکاتو، یان ئتوانین ب جرکی تر بین، کتایی ئم شانی ئزمون بو تراژیدیای پردکی دادرتو، ک دوای سی سا ل خزمتکردن و ملکچی و سرشی ب برژوندی و سیاستکانی ئمریکا و تورکیا و ئران...بب ئوی هیچ پیمان و واژی کوتنکی تمارکراویان هبت، لبردم ئایندی جکوتنی قواری حکومتی عراقدا، بارزانی و تابانی مائاوایان لدکرت، گر پویست کات، ل باشترین حاتدا ئرککی سوکترو یسواتریان پدسپرن.
ئم ئاراستی لگ خیدا بگشتی کمکردنوی شان وشوکتی بزوتنوی کوردایتی ل تواوی کوردستاندا هدگرت و هناسی برگریان برترسک دکاتو، بی پویست دکات بری ادیکا و ئینسان دست و ئازادیخوازو کمنستکان ل عراق و کوردستان ب گوو تینکی شگانو، هاوشان و ب ابریکردنی ناازایتی جماوریکان بر ب کارساتی شکستکانی بزوتنوی کوردایتی و ئیسلامی سیاسی و بادستی شیعگرا بگرن.

چند سرنجک لسر شی نوان حماس و ئیسرائیل.. عبدوا

ساڵح

- ئەو دەستپێشخەرییە و ئەو غافڵگیرییەی حەماس کردی ودوێنێ بەیانی زوو گورزێکی کوشندەی وەشاندە ئیسرائیل بوو بە بەشێک لە مێژوو، تازە ئەگەر ئیسرائیل هەموو غەززە وێران و کاول بکا ناتوانێ قەرەبوی ئەم گورزە بکاتەوە، بەتایبەت کە سوپای ئیسرائیل لەباری تەکمەیی و تواناوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا یەکەم و لەسەر ئاستی جیهانیش هەژدەهەمە .
- ئەم شەڕە مێژووی سیاسی بنیامین نەتەنیاهۆ بەرەوکۆتایی دەبات.
- بزوتنەوەی فەتح ئەوەندەی تر خرایە پەراوێزەوە و ئەمەش یەکێک دەبێ لە بزمارەکانی سەر تابوتەکەی .
- ئێران و حەماس، دوای ئەوەی پرۆسەی ئاسایکردنەوەی پەیوەندییە دیبلۆماسییەکانی بەشێک لە وڵاتانی عەرەبی لەگەڵ ئیسرائیل و ئەگەری هاتنە ناوەوەی سعودییە بۆ ئەم پرۆسەیە، بارودۆخێکی سیاسی تازەی لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست هێنایە کایەوە کە بووە هۆی ئەوەی ئەم دوو هێزە هاوپەیمانە(ئێران و حەماس) بخرێنە بازنەیەکی داخراوەوە وپەراوێزبخرێن، یەکێک لە ئامانجە سەرەکییەکانی ئەم شەڕە هاتنەدەرەوەی ئەم دوو هێزەیە لەم بازنە داخراوە و لەم تەنگژەیە.
- ئەگەرچی هۆکاری مێژوویی زۆر هەیە بۆ هەڵگیرسانی شەڕێکی لەم جۆرە، بەڵام واڵا کردنی دەستی هێزە ڕاستڕەوکانی ئیسرائیل بۆ کوشت وکوشتاری فەلەستینییەکان بەتایبەت لە کەناری خۆر ئاوا(الضفة الغربية) و لەژێر چەتر وپارێزگاری حکومەتە ڕاستڕەو و توندڕەوەکەی نەتەنیاهۆ، هۆکاری سەرکی ئەم شەڕە هەڵایسانەیە .
- خەڵکی سقیلی ئیسرائیل و فەلەستین، ئەگەرچی هەر ئەوان بوونەتە خۆراکی ئەم شەڕ وکوشتارە، بەڵام هیچ بەرژەوەندییەکیان لەشەڕەکەدا نییە .
- ئیسرائیل بە پشتیوانی هێزە ئیمپریالیستەکانی جیهانی و لە پێشیانەوە ئەمریکا، نایەوێ ئەو زەویانەی لەشەڕی (١٩٦٧) داگیری کردوون دەستبەرداریان بێت و حەماسیش ئامانجی ئەوە نییە فەلەستین ببێتە دەوڵەتێک ئەگەر بەپێوەری ئەو نەبێ، ئەو دەیەوێ ئیمارەتێکی ئیسلامی نەک تەنیا لە غەززە بەڵکو لە کەناری خۆر ئاوا و لە شاری قودسیشا دامەزرێنێ بە هاوکاری

وپشتیوانی ڕاستەوخۆی ئێران و ناڕاستەوخۆی تورکیای ئەردۆگان و قەتەڕ .

- تاکە ڕێگەی چارەسەری کێشەی فەلەستین ڕێبازی ئاشتی و دامەزراندنی دوو دەوڵەتی سەربەخۆیە بۆ فەلەستین و بۆ ئیسرائیل .

عەبدوڵا ساڵح

- ٨ – ١٠ – ٢٠٢٣

ڕەنگدانەوەی ڕووداوە مێژوویی و ڕامیارییەکانی شۆڕشی کووبا لە هۆنراوەی نوێی کوردییدا .. عومەر عادل عەبدوڵڵا .

(هۆنراوەی "منم کووبا"ی جەلال مەدحەت خۆشناو بە نموونە).

ناونیشانی توێژینەوەکە:

بەهۆی ئەوە باسمان لەو ڕووداوە مێژوویی و ڕامیاریانە کردووە کە لە هۆنراوەی نابراو ڕەنگیداوەتەوە پەیوەست بە شۆڕشی کووباوە، لەگەڵ ئەوەشدا قۆناغە شیعرەکە قۆناغی شیعری نوێی کوردییە، بۆ چاکمان زانیوە، " ڕەنگدانەوەی ڕووداوە مێژوویی و ڕامیارییەکانی شۆڕشی کووبا لە هۆنراوەی نوێی کوردییدا (هۆنراوەی "منم کووبا"ی جەلال مەدحەت خۆشناو بە نموونە)" وەک ناونیشانی توێژینەوەکەمان هەڵبژێرین.

ئامانجی توێژینەوەکە:

ئامانجی ئەمە دۆزینەوەی ئەو ڕەهەندە مێژوویی و سیاسی و

ڕۆشنبیرییە، کە لە نێو هۆنراوەکەدا بەدی دەکرێت، چونکە ئەو هۆنراوەییە، زیاد لە خوێندنەوە و ڕەهەندێک لە خۆدەگرێت، هەروەها لە ڕێگەی ئەم ڕەهەندانەوە، دەگەین بە ئاستی ئاگایی و هۆشیاری شاعیر، چۆن ئاشنایەتی لەگەڵ دونیای دەرەوەدا هەبووە.

گیرگرفتی توێژینەوەکە:

لە سەرەکیترین ئەوە گرفتەی هاتەتە پێشمان، بەستنەوەی هۆنراوەکە بووە، بە ڕەهەندە مێژووییەکەی و دیاریکردنی خاڵی هاوبەشی هۆنراوەکەیە، لەگەڵ مێژوویی ئەو ساتانەی هۆنراوەکەی تێدا نووسراوەتەوە، ئەمەش لە ڕێگەی پشت بەستن بەو دەقە مێژوویانەی، کە باس لەو ڕووداوانە دەکەن.

گرنگی توێژینەوەکە:

گرنگی ئەم توێژینەوە لەوەدایە، کە ئاستی مرۆقدۆستی و ئاگایی شاعیرمان بۆ دەردەخات، لەلایەکی تریشەوە، خوێنەر دەتوانێت لە ڕێگەی خوێندنەوەی ئەم توێژینەوە زانیاری لەبارەی شۆڕشی کووبا دەستبکەوێت، چونکە لەگەڵ توێژینەوەکەدا، چەند زانیارییەکمان لەبارەی ئەو شۆڕشەوە خستەتەڕوو، کە پەیوەندییان بە هۆنراوەکەوە هەیە.

پەیکەری توێژینەوەکە:

توێژینەوەکە، بەشێوەیەکی گشتی دابەشبووە بەسەر دوو بابەتەدا، لە بابەتی یەکەمدا چەمک و زاراوەی شۆڕشمان ڕوونکردەتەوە و بە خوێنەرمان ناساندووە، لە بابەتی دووەم خوێندنەوەیەکی مێژوویی و سیاسی و ڕۆشنبیریمان کردووە، بۆ دەقەی ئاماژە پێکراو.

پێشەکی:

ئەگەرچی گەلی کورد هەمیشە کۆڵەکەی ئازار و باری ڕەزاگرانی داگیرکاری و زۆرداری بەسەر شانەوە بووە، بەڵام هەرگیز ئەمە نەبووەتە هۆکارێک بۆ ئەوەی ئازار و چەوسانەوەی گەلانی تر دونیای لە بیر بەرێتەوە، چوون ماران گەستەیەک دەزانێت، دۆخ و حاڵی کەسێک کە مار گەستوویەتی لە چ دۆخ و ئازارێک دایە. شاعیرانمان, هەرچەندە وەکو پیوێست ئاوڕیان لەو ئازارە و برینە داوەتە کە کورد بە دەستی گەلانی تر چەشتوویەتی، بەڵام لە پاڵ ئەمەشدا،

هەمیشە خەمی ئەو گەلانەیان خواردووە، کە ژێردەست و ستەم لێکراون.

لەم قۆناغە شیعرەدا، واتا لە شیعری نوێی کوردیدا، چەندین شاعیرمان هەن، کە ڕووداوە مێژوویی و ڕۆشنبیری و ڕامیاری ئەو سەردەمە لە نێو هۆنراوەکانیاندا جێی خۆی کردۆتەوە و بەشێکی فراوانیان لە پێکەری هۆنراوەکانیاندا پێکهێناوە. تەنانەت هەندێکیان کەوتوونەتە ژێر ئەو بۆچوونانەوە هەندێک لە هۆنراوەکانیان لە ژێر ڕۆشنایی ئەو بۆچوونانە نووسیوەتەوە.

ڕەنگە گرنگترین پاڵنەر وای لە شاعیر کردبێت، دەست بەرێت بۆ ئەم بابەتە ئەو ئەزموونە خراپەیەتی، لەگەڵ دیکتاتۆر و داگیرکەران بینیوتی، چۆن گەلی کورد درێژایی مێژوو ڕووبەرووی داگیرکاری بوونەتەوە و ئەم پرسەش هەتا ئەمرۆ بە نێو شادەماری مێژووماندا بڵاوبۆتەوە. نووسەران و هۆزانڤانمان هەمیشە سووتوی ئەو دووکەڵەی ئاسمانی پڕیق و هۆنراوانەی تەنیوە. گەرچی ئەم هۆنراوە، لە ڕووی هونەرییەوە چێژێکی ئەوتۆ بە خوێنەر نادات، بەڵام ئەگەر ئەمە وەکو هەڵویستێک لێی بڕوانین، ئەوە ئەوپەڕی ترۆپکەی مرۆڤدۆستی و خەمخۆری شاعیر پیشان دەدات، بە گەلێک کە نەک چەندین وڵات، بەڵکو چەند کیشوەرێکی لەوە دوورە و ڕەنگە کەمترین تاکەکانی ئەو نەتەوەیە وشەی کورد و نەتەوەی کوردییان پەردەی گوێیانی نەلەراندبێت.

زاراوە و چەمکی شۆڕش:

شۆڕش جوڵانەوەیەکی کۆمەڵایەتییە، هەندێکجار لە کۆمەڵەدا ڕوو دەدات، وەک شۆڕشە نەتەوەی و کۆمەڵایەتییەکان، هەندێکجاریش وەک هەندێکجار لە ئاستی تاکەکەسێک ڕوودەدات، بۆ نموونە وەک شۆڕشە زانستییەکان، کە جاری وا هەیە، زانایەک داهێنانێکی پیویست و گەورە دەکات، یان تێورێکی تر ڕەت دەکاتەوە، ئەمە بە شۆڕشێکی زانستی دادەنرێت.

جگە لە زاراوەی (شۆڕش)، هەندێکجار نووسەران و توێژەران زاراوەی (ڕابوون) بەکاردەهێنن، بەڵام ڕابوون بە لە فەرهەنگی خاڵدا بە مانای (هەستان)دێت، لە فەرهەنگی هەمبانەبۆرێنەشدا لە بەرانبەر (هەستان) و (بەرزبوونەوە) دانراوە. لە زمانی عەرەبییدا, بەرانبەر ئەم زاراوە لە زمانی کوردییدا زاراوەی (ثورة) بەکاردەهێنرێت، لەگەڵ ئەوەشدا لە زمانی ئینگلیزی(revolution)ی پێدەوترێت و دەتوانین لە ڕێگەی گەڕان لەم وشەوە, سەرداوێکمان دەستکەوێت و

بتوانین زانیاری باشمان دەستکەوێت.(revolution) واتا زاراوە ئینگلیزییەکە "بە یەکەم جار لەلایەن کۆپرنیک بە مانای جموجوڵی ئەستێرەکان و هەتاو لە زانستی ئەستێرەناسیدا بەکاربراوە. (شۆڕشی زانستی و شۆڕشی هاوینی) دواتر لە سەدەی ١٧ لە ئەوروپا، واتایەکی تازەی لە خۆگرت و مانای ڕابوونی سیاسی و کۆمەڵایەتی مانا کراوەتەوە. ئینجا بە واتای سوڕانێکی بنەڕەتی لە: شێوازی بەرهەمهێنان (وەک شێوازی شۆڕشی پیشەسازیی و شۆڕشی تەکنەلۆجی) یان وەرچەرخانێکی بنیاتنەری کۆمەڵایەتی و سیاسی(وەک شۆڕشەکانی فەرەنسە و سۆڤیەت و ئێران) وە لایەنێک لە ژیانی کلتووری و فیکری (وەک شۆڕشی زانستی و شۆڕشی کەلتووری) لێک دراوەتەوە."(ئەحمەد شەبانی،٢٠١٠:٢٠٣)

ئەم زاراوەیە، لە فەرهەنگی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و مەعریفیەکاندا بەدی دەکرێت، بەڵام زیاتر لە نێو ڕامیاریدا زیاتر تیشکی دەخرێتە سەر، هەر بۆیە لە ناساندنی شۆڕشدا وتراوە:"شۆڕش بزووتنەوەیەکی ڕامیارییە، کە بە واتای گۆڕانی ڕیشەیی هەلومەرجی باو لە هەموو بوارەکاندا دێت و زۆرجار توندوتیژی لە خۆدەگرێت"(زوروز حنان، ٢٠١٥:٦) دیارە ئەم توندوتیژییە، لە ئەنجامی بەرکەوتنی دوو بەرەوە ڕوو دەدەن، واتا بەرەی گۆڕانکاریخواز کە ئەو بەرەیە دەیانەوێت شۆڕش بکەن و شێوازی ئەو چوارچێوەی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و زانستییە بگۆڕن، لە هەمان کاتدا بەرەی نەگۆڕ ئارەزووی ئەو گۆڕانکاری ناکەن، بۆ هەر هۆکارێک بێت، بۆیە لە ئەنجامی ئەمەدا، بەرکەوتن ڕوو دەدات و هەندێکجاریش توندوتیژی لێ دەکەوێتەوە.

شۆڕش لە ئاستی نەتەوەیی و ڕامیاریدا، وەک هەڵوێستێکی ڕامیاری و نیشتمانی"لقێکە باس لە کودەتا و ڕاپەڕین و نافەرمانی مەدەنی دەکات "(الهواري بلحاج، ٢٠٢٢:٤٧٣) بەو واتای هەر یەک لەو چالاکییانەی وەچەی شۆڕشن و هەرچ کاتێک گەل و میللەت بە تووڕەیی و نیگەرانی و ناڕەزایەتی دووگیان دەبن، ئەو شۆڕش و ڕاپەڕین و کودەتا لە دایک دەبن. هەموو پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکانی دونیا، منەتباری شۆڕشەکانن، چونکە"شۆڕش تاکە ئامرازێکە کە پرۆسەی پێشکەوتن و گەشەسەندن و گۆڕانکاری خێراتر دەکات"(د.یاسر العلوي،٢٠١٤:٢٨)کەواتە شۆڕش دەبێتە هەوێنی نەشونماکردنی چەندین پێشکەوتن و جوڵانەوەی نوێ لە ئاستی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری و ئابووریدا، چونکە پردێک پردێکی نوێ دروست دەکات، کلاوێک دەڕوخێنێت و کۆشکێکی تر دروست دەکات، ئەمەش ئەو دەمە دەبێتە دی کە شۆڕشگێران لەگەڵ شۆڕشەکانیان ڕاستگۆبن و ناپاکی لە

ئامانجەکانی شۆڕش نەکەن.

هەمیشە کۆمەڵگە ئاراستەکەر و هەڵسوڕێنەر سووکانی شۆڕشە و هەر کۆمەڵگەشە پشکی سەرەکی دەرئەنجامەکانی شۆڕشی بەردەکەوێت، ئەگەر باش بێت و ئەگەر خراپ، هەربۆیە “(شۆڕش)سەرەتا چەمکێکە هەریەکێک لەو گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیانە دەکۆڵینەوە.”((جلال درخشه، مهدي سیاوشي،١٣٩٢:٩٠) واتا ئەگەر ئێمە بمانەوێت لە هۆکارەکانی شۆڕش بکۆڵینەوە، ئەوە سەرەتا دەبێت لە هۆکارەکانی توڕەیی و خواستی کۆمەڵ بۆ شۆڕش بکۆڵینەوە و تانوپۆی ئەوە کاریگەری کۆمەڵایەتی و دەروونییانە بکەین کە لە پشت شۆڕشەوە خۆیان حەشارداوە.

ئەم چەمکە، (مەبەست لە چەمکی شۆڕش) بە دەرئەنجامی ئەو ناڕازی بوون دەگەینێت, لەو دۆخەی کە مرۆڤ تیایەتی و دەیەوێت تازەگەرییەک یان گۆڕانکارییەک دروست بکات، دیارە”گۆڕانکاری بەشێکی نەگۆڕی ژیانی مرۆڤە و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش هەر لە سەرەتای دروست بوونی مرۆڤایەتییەوە هەوڵی دۆزینەوەی زیان و سودەکانی ئەو گۆڕانکاریانە و بەکارهێنانی بۆ پێشکەوتنی ژیانی خۆی داوە. ئێستا، ئەم گۆڕانکاریانە دەتوانن لە بوارە جیاوازەکانی ژیاندا بن، لەوانە سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، هونەریی.”(اصر جمالزاده، محمد باقر باباهادي، رضا فیضي،١٣٩٦:١٠٦) کەواتە: خواستی شۆڕش خواستی گۆڕانکارییە لەو دۆخە کە ئێستا تیایەتی و کەسانی شۆڕشخواز خواستی گۆڕانکارییان هەیە لەو دۆخەی کە خۆیان پێیان خراپە بەرەو دۆخێکی باشتر.

شۆڕشی کووبا(1953-1959) و ڕەنگدانەوەی لە هۆنراوەی (منم کووبا)ی (جەلال مەحدحەت خۆشناو)دا:

لە ئێستادا، کووبا وەک وڵاتێکی سەربەخۆ و خاوەن ئاڵا و سنووری خۆی مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. ئەم ولاتە دەکەوێتە کیشوەری ئەمریکای باکوورەوە، ئەم کیشوەرە” بە سێیەم قارەی جیهان دادەنرێت لە ڕووی ڕووبەرەوە لە دوای (ئاسیا و ئەفریقا)”(علی موسی، محمد الحمادي، ٢٠٠٩:١٣) ئەگەر لە نەخشەی شوێنکەوتەی ئەم وڵاتە بڕوانین، ئەوە دەبینن لە شێوەی دوورگەیەکدا دەردەکەوێت، لە باکوورەوە ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە خۆ گرتووە و لە باشوورەوە وڵاتی جامایکا لە نەخشەکەدا دەردەکەوێت، هەروەها باشووری ڕۆژئاوای دەریای کاریبی خۆی دەبینێتەوە. ڕۆژهەڵاتەوە، وڵاتی هایتی بەدی دەکرێت و لە ڕۆژئاواشەوە کەنداوی مەکسیک و وڵاتی مەکسیک بوونیان هەیە.

سەرەتا دەرکەوتن و دۆزینەوەی وڵاتی کووبا دەگەڕێتەوە، بۆ سەرەتاکانی دۆزینەوەی کیشوەری ئەمریکا، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ گەڕیدەی ئیتاڵی (کریستۆفەر کۆلۆمبیس)
(١٤٥١- ١٥٠٦)" کاتێک کەشتییەکەی (سانتا ماریا) لە کەناراوەکانی کووبا لە ئۆکتۆبەری ساڵی ١٤٩٢ لەنگەری گرت"(د.عبدالحسین شعبان،٢٠١١:٩) دۆزینەوەی ئەمریکا لەلایەن کۆلۆمبیسەوە، لە زیانی کووبا شکایەوە، چونکە هەر کۆلۆمبیس لەوێدا دەڵێت:"(ئەم جوانترین شوێنە کە مرۆڤ چاوی پێی هەڵبێ)هەر ئەمەش وای لە کۆلۆمبیس کرد کە گەڕایەوە ئیسپانیا دوای لە کاربەدەستانی ئیسپانیا کرد بە دەست بەسەرا گرتنی ئەوروپا، زۆر باسی خۆشی و کوبا و کەشوهەوای سروشتی بۆ کردن تا لە کۆتایدا وایکردن دەست بەسەر کوبادا بگرن"(عبداللە محمد علي، ١٩٨٤:١٨)

کووبا، یەکێکە لەو وڵاتانی کە لە سەدەکانی ڕابردوودا، ڕووبەڕووی لێشاوی داگیرکاری دوو دەوڵەت بۆتەوە، ئەوانیش ئیسپانیا و ئەمریکان. وەک پێشتر ئاماژەمان پێکرد، داگیریەکەی ئیسپانیا دەگەڕێتەوە بۆ دۆزینەوەکانی کۆلۆمبیس و سەرسامبوونی ئەو گەڕیدە بەو ناوچانە. پاشان ئەمریکییەکان دەن ئیسپانیاییەکان وەدەر دەنێن و خۆی دەسەڵات دەگرنە دەست.

شاڵاوی دووەمی داگیرکاری کووبا، کە لەلایەن ئەمریکاوە ئەنجام دەدرێت، دەنگدانەوەیەکەی جیهانی بەدوای خۆیدا دەنێت، کە زۆر لە نووسەران و شاعیرانی دونیا هەڵوێستیان هەبووە بەرانبەری. شاعیرانی کوردیش لەبەر ئاگاداریان لە ڕووداوە سیاسییەکانی دونیا و هەست کرد بەو ستەم و نادادیە دەکەن دەرحەق بە گەلی کووبا دەکرێت، لە ڕێگەی هۆنراوەکانیانەوە گوزارشتیان لەو دۆخە کردووە. یەکێک لە دیارترین ئەو شاعیرانەش، (جەلال مەدحەت خۆشناو)ی شاعیرە، کە بەرگریکردن لە دۆزی گەلی کووبا لە هۆنراوەکەیدا ڕەنگداوەتەوە. هۆنراوەکە بەم چەشنەیە:

منم کووبا…

من ناترسم لە ڕەشەبا
نەترساوم تاکوو ئێستا
لە نۆکەرانی (پاتیستا)
جەهان وا دەکاتن باسم
بە دەیان هەڵیاندەواسم
ئەوانی تریان کە ماون

وەک قەڵەڕەش بەدیار داون
منم هێزی گەلی کووبا
(ئەمریکا نەء، کووبا)
دیارە کەوا من ناترسم
چونکە میللەتە هاوپرسم
بە هێزی بازوو بە تینم
ئمپریالیست دەهەژێنم
بە لشکری میلیشیا هەر
نۆکەران دەکەم دەربەدەر!
با ئەمریکا…
تۆپ و سوپا هەر تەرخان کا
بۆ زەوی و خاک داگیرکردن
کەچی دەڕوا بۆ ڕێی مردن!
کوا پڵنگی کاغەز دەتوانێ
ڕێگە و شوێن بە گەلان دانێ
بە سەر گەلان هیچ ڕێت نابێ
گورگە لە پێستەی مەڕدا بێ!
منم هاوڕێی گەلان: کووبا
نامترسێنێ سوپا و بومبا
چونکە من زۆر چاک دەزانم
چی دەکەم بە نیشتمانم
بەدەستە کارگە دەرکردن
لە ژێردەستی و داگیرکردن
بۆ هەموو گەلێ نەبەزم
بۆیە دەڵێم: کووبا ئەزم!

ئەم هۆنراوەیە، باس لەو دۆخە ڕامیاری و ئالۆزیەی وڵاتی (کوبا) دەکات، کە لە سەردەمی دەسەڵاتی دیکتاتۆری (فۆلگیسینۆ پاتیسا) چەشتوویەتی، چونکە ئەم دیکتاتۆرە وەک خزمەتکاری ئەمریکا ژیاوە، بەو پێیەی ئەو کاتە کوبا خاوەندارەتی ئەمریکا بووە،چونکە"(باتیستا) بەوە ناسراو بوو، کە پیاوی ئەمریکا لە هاڤانا کە بەرژەوەندییەکانی دەپارێزێت. لە ماوەی دەسەڵاتدا، بارودۆخی کۆمەڵایەتی تێکچوو، هەروەها بەکارهێنانی سەرکوتکردنی دڕندانە بەرامبەر بە هەر بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتی دژی. باتیستا هەروەها ئاسانکاری بۆ کۆمپانیا ئەمریکییەکان دەکرد کە پیشەسازییەکانی کوبایان کۆنترۆڵکرد ، داوای یارمەتی لە کەسایەتییە گشتییەکان کرد کە یارمەتیان داوە لە بارەی

بەدامەزراوەییکردنی گەندەڵییەکانیی"(کاتي ماريا سولورزانو سیدینیو،٢٠١٥:٧١). ڕەنگە کاریگەرترین هۆکاری کەوای کردبێت ئەمریکا دژی ئەو شۆڕش بوەستێتەوە، ترسی لە دروستبوونی دەوڵەتێکی شیوعی بووە، چونکە شیوعیەت بو واتا فراوانەکەی"پێڕەوەکە لەسەر بنەمای هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تاک و مافی هاوبەشی خەڵک لە پارە و ژناندا. مرۆڤەکان لە کۆمەنیزمدا هاوبەشن لە پارە و ژن و سەروەت و سامان و دەستخستنی دیکەدا."(محمد بن ابراهيم بن الحمد، ٢٠٠٣:١٠). ئەو دەمە شۆڕشی کووبا لەسەر بنەمای هزرێکی شیوعی بوو و ئەمریکاش وەک بەرەی سەرمایەداری دژی ئەو شۆڕشە وەستاتەوە، "چونکە ٧٥٪ی زەویەکانی بە حکومەت و ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئەوەی تر بە دانیشتووان بووە."ویکیپیدیا عەرەبی) ترسی ئەمریکا لەو بیرە شوعیەتەکە بوو، کە وا خەریکە پەیتا پەیتا لە کووبا سەرهەڵدەدا، بەیە لە ئەنجامدا خەڵکی کووبا هەستاون بە هەڵگیرسانی شۆڕش دژ بەم دیکتاتۆرە.

ناونیشانی هۆنراوەکە (منم کووبا)یە، ئەو (منم)ە بە ناساندن دەگەڕێتەوە، واتا من تەنها خاوەنی خۆمم، نەک کەسیتر، دیارە ئەمەش ئاماژەیەکە بە ئەو هەموو پێشیلکاریانەی کە ئەمریکا لە کووبا ئەنجامی داوە، لە ساڵانی پەنجا و شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، چونکە وەک گوتمان لە سەردەمەدا کووبا لە ژێر هەژموون و دەسەڵاتی ئەمریکادا بووە و بە موڵکی زانیوە.

ئەوە جێی سەرنجە، کە ئەم شۆڕشی کوبا لەو سەردەمەی خۆیدا لە هەموو دونیادا ڕەنگ و بۆی خۆی دابوەوە و کارتێکردنێکی تەواوی هەبوو لەسەر گەلانی هەموو دونیادا، بە تایبەتی ئەو گەلانی ژێردەستن، هەر بۆیە شاعیر دەڵێ:

جیهان وا دەکاتن باسم

شۆڕشی کوبا و گیڤارای شۆڕشگێڕ, ئەو دەمە لە هەموو جیهاندا بڵاوبۆتەوە و هێمای ڕزگاری و سەربەستی بوو و لە دونیادا دەنگیان دابووەوە و کاریگەری خۆیان هەبوو. ئەم کاریگەریش لە ئاستی ڕۆشنبیری و سیاسیدا ڕەنگدانەوەی خۆی هەبوو، ئەم هۆنراوەش نزیکترین و دیارترین نموونەی ڕەنگدانەوەی ئەو لە هزر و ڕوداونەیانە لە نێو وێژەوانی کوردیدا، کە بریتیی بوو لە دەنگ و زمانی ئەوسای شۆڕشی کووبا لە کوردستاندا.

هەروەها شاعیر دژی ئیمپریالیزم وەستاوەتەوە، لە هۆنراوەکەدا،

چونکە" کووبا دەوڵەتێکی بچووکە و ئابوورییەکەشی، سەرجەم ئەو دەوڵەتانەی کە کۆلۆنیالیزم و ئیمپریالیزم داگیری کردون و ماوەی چەند سەدەگەل چەوساندوویەتی و ئابوورییەکەشی دواکەوتووە"(چی گیڤارا،٢٠٠٦:٩)بەڵام" ئیمپریالیزم هەرگیز نەیتوانیوە ملکەچی بکات و ئەمە زۆر گوێ بەو ئاستەنگانە نادەین کە وەبەر هەڵ و ئاراستەیەکی ڕاست و دروست شۆڕشگێڕانە ڕووبەڕوومانی دەکەنەوە(سەرچاوەی پێشوو،٩-١٠) دیارە ئیمپریالیزمیش بریتییە لەوەی کە دەسەڵاتێک لە شێوازدا سەربەخۆ بێت و خاوەن خاك و ئاڵا و وڵاتی خۆی بێت، بەڵام لەلایەن دەوڵەتێکی ترەوە ئاراستە بکرێت، لە هەموو ڕوویەکەوە، بە تایبەتی لە ڕووی دارایی و ئابوورییەکەوە، بۆیە ئەو کات، کووبا وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆ بوو و خاوەن سەرەک و خاکی خۆی بوو، بەڵام لەلایەن ئەمریکاوە ئاڕاستە دەکرا، بۆیە شاعیر دەڵێت:

دیارە کەوا من ناترسم
چونکە میللەتێ هاوپرسم
بە هێزی بازوو بە تینم
ئمپریالیست دەهەژێنم

شۆڕشگێڕانی ئەو کاتەی کووبا هەرچەندە لە ڕووی سەربازی و چەک و تاخمەوە، بەرانبەر بوون لەگەڵ دەسەڵاتدا و لە هەمان کاتیشدا ئەو دەسەڵاتە لەلایەن ئەمریکاوە پاڵپشتی دەکرا، بەڵام هەرگیز کۆڵیان نەدا و خۆی نەدا بەدەست باهۆزە دیکتاتۆرییەتەوە و ملکەچ نەبوون، بۆیە لە ئاماژەدان بەم هەڵوێستەی ئەو شۆڕشە، شاعیر دەڵێت:

بە لەشکری میلیشیا هەر
نەکەران دەکەم دەربەدەر!
با ئەمریکا…
تۆپ و سوپا هەر تەرخان کا
بە زەوی و خاک داگیرکردن
کەچی دەڕوا بە ڕێی مردن!

ئەم دێڕە ئاماژەیە بە ئەوەی کە ئەمریکا لە ڕێگەی سووپاکەیەوە ڕاستەوخۆ بەشداری نەکردووە، بەڵکو پاڵپشتی دەسەڵاتی ئەوسای کووبای کردووە، چونکە ئەمریکا لە ڕێگەی سەربازییەوە ویستوویەتی شۆڕشەکە لەناوبەرێت، هەربۆیە"ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا سەرەتا بژاردەی سەربازیی گرتەبەر بە مەبەستی لەناوبردنی شۆڕش، بۆیە مەشق و ڕاهێنانی بە ژمارەیەک سەربازی گەورەی بەکرێگیراو کرد

کە لە ئەمریکا نیشتەجێبوون، لەوانە بوون کە دوژمنانی شۆڕش بوون، بە نیازی داگیرکردنی کووبا و لەناوبردنی شۆڕشەکە. ئەم هێزانە بە هاوکاری هەواڵگری ئەمریکا لە کەناری (هیرۆک)لە ناوچەی (کەنداوی بەراز) لە کەنارەکانی کوبا، دوای ئەوەی بە فڕۆکە ئەمریکییەکان نیشتنەوە هێرشێکی بەرفراوانیان کردە سەر ئەم ناوچەیە، ئۆپەراسیۆنی نیشتنەوەیان ئەنجامدا و لەگەڵ سوپای یاخیبوو، ئەو شەڕە سێ ڕۆژ بەردەوام بوو، داگیرکردنی کووبا لە ڕێگەی کەنداوی بەرازەکانەوە شکستی هێنا"(نوال صالح،٢٠١٩:٦٥) ئەم شکستە شکستی ئەمریکا بوو، چۆن ئەو هێزانە لەلایەن ئەمریکاوە ئاراستە دەکران و چەک و تەقەمەنیان بۆ تەرخان دەکرا، بۆ لە ناوبردنی شۆڕش.

“پاتیستا بە ڕووکەشی دەستوور و دیموکراسی حوکمڕانی دەکرد، پاشان ساڵی ١٩٤٤ دەستبەرداری حکومڕانی بوو. پاش ئەوەی وازی لە حوکمڕانی هێنا، ل ویلایەتی فلۆریدا گیرسایەوە. لەسەر بانکی ئەمریکی چووە بە قبوڵکردنی ناوڕاستی تاوان و لە پەیوەندییە بەرژەوەندیدارەکاندا پەیوەندی بەوەوە هەبوو. لە دوای هاتنی بۆ میامی، لە ساڵی ١٩٤٤ تا ڕۆیشتنی لە ساڵی ١٩٥٣ کاتێک ئەمریکا جارێکی تر هەڵیبژارد، بە دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵات لە دوورگەی کوبا لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازی کۆتایی بە دەسەڵاتی (کارلۆس) هێنا و بانگێشتی پاتیسای کرد، بە دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵات لە ١٠ی ئازاری ١٩٥٣ بە پەیڕەوکردنی سیاسەتێکی تایبەت، کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا دەکات لە وڵاتەکەیدا، بەبێ بەرژەوەندی گەلەکەی، تا بەرژەوەندی هاوبەشە ئەمریکییەکان بەرزەفتی 90%ی کێڵگە و کارگەکان و 40%ی پیشەسازی شەکر و 80%ی خزمەتگوزارییە گشتییەکان و 50%ی هێڵی ئاسن و هەموو پیشەسازییەکانی نەوت بە بەشداری هاوبەشەگە بەریتانییەکان."(محمد امحمد طویر،١٩٩٧:٢٥١) کەواتە: ئەو دەمە زۆربەی ناوەندە بازرگانی و ئابوورییەکانی کووبا لە ژێر هەژموون و داگیرکاری ئەمریکادا بوو. شاعیر درکی بەم نادادپەرییە کردووە و وتویەتی:

بەدەستە کارگە دەرکردن
لە ژێردەستی و داگیرکردن

واتا: با هەمووان بە گیانێکی شۆڕشگێڕانەوە، هەوڵ ئەو کارگە و هاوبەشگانە بدەین، کە لە ژێر هەژموون و دەسەڵاتی داگیرکەران دایە.

ئەنجامی توێژینەوەکە:

لە ئەنجامدا گەیشتین بەوەی کە شاعیر بەهۆی ئەو دونیابینی و خەمخۆری لە ئاستە هەموو گەلانی دونیادا هەیبووە، لەم هۆنراوەدا ئاوڕی لە شۆڕشی کووبا داوەتەوە و لەو ڕێگەوە ویستویەتی ئەو شۆڕش بە خوێنەرانی کوردزمان ئاشنا بکات. هەروەها پێویستە ئەوەش بڵێن: کە شاعیر چەند ڕەهەندێکی سیاسی و مێژوویی ئاوێتەی هۆنراوەکەی کردووە و ئێمەش لەو ڕووانەوە خوێندنەوەمان بۆ کردووە و گەیشتوینەتە ئەو ئەنجامەی کە شاعیر ئاگاداری دۆخی ڕامیاری و مێژوویی ئەوسای کووبا بووە.

عومەر عادل عەبدوڵڵا

-________

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان:

١.چی گیڤارا، و:سامان عەلی حامید،٢٠٠٦، ڕۆژانی بۆلیڤیا، چاپی یەکەم، خانەی چاپی ڕێنما، سلێمانی.

٢.عبداللە محمد علی،١٩٨٤،شۆڕشی کووبا، چاپخانەی (حوادث)، بەغدا.

٣.الدکتور علی موسی، محمد الحمادي،٢٠١٠،و:ڕێباز لقمان مصطفی،جوگرافیای ئەمریکای باکوور،چاپی یەکەم، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی.

٤.ئەحمەد شەبانی،٢٠١٠، فەرهەنگی زانستی سیاسی، چاپی یەکەم،دانشگاە کردستان، سنە.

٥. شێخ محەمەدی خاڵ، ٢٠٠٥، فەرهەنگی خاڵ، بڵاوکراوەی ئاراس،چاپی یەکەم، هەولێر

٦. عبدالرحمن شرفکندی، ١٩٩٠، هەنبانە بۆرینە، فرهنگ فارسی-کردی»، ویراستیار: محمدماجد مردوخ روحانی، انتشارات سروش، تهران

سەرچاوە عەرەبییەکان:

١. محمد امحمد الطویر،١٩٩٧تاریخ حرکات التحرر من الاستعمار في العالم خلال العصرا لحدیث ، منشورات تانیت ، ا لر باط.

٢.نوال صوالح،٢٠١٩، الحرکات تحرر في امریکا لاتینیة، ثورة کوبیة

١٩٥٩ نموذجا،مذكرة ماستر، جامعة خيضر محمد بسكرة.

٣.زوزور الحنان،٢٠١٥، حقيقة الثورة جويلية١٩٥٢المصرية، مذكرة ماستر، جامعة خيضر محمد بسكرة.

٤.د.ياسر علوي،٢٠١٤، معجم المصطلحات السياسية، معهد البحرين للتنمية السياسية.

٥. الهواري بلحاج،٢٠٢٢، ثورات الربيع العربي: أسبابها ونتائجها، كلية الحقوق والعلوم السياسية، جامعة سعيدة، الجزائر.

٦.د.عبدالحسين شعبان،٢٠١١،كوبا حلم غامض،الطبعة الاولى،دار فارابى، بيروت،لبنان.

٧. كاتي ماريا سولورزانو سيدينيو,2015,ابعاد ومستقبل عودة العلاقات الأمريكية – الكوبية، تجاهات اللأحداث، العدد 7

٨. محمد بن ابراهيم بن الحمد،٢٠٠٣،الشيوعية،الطبعة الاولى، دار بن خزيمة للنشر و التوزيع،الرياض.

٩.ثورة الكوبية، ويكبيديا عربية.

س￼رچاو￼ فارسیی￼كان:

١. جلال درخشه،مهدي سياوشي،١٣٩٢، ماهيت انقلابهاي اجتماعي)علل وقوع و شرط تداوم(از منظر اميرمؤمنان علي)عليهالسلام، جستارهاي سياسي معاصر، پژوهشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي، سال چهارم، شمارة سوم، پاييز 1392، ص 89 – 114.

٢. ناصر جمالزاده، محمدباقر باباهادي، رضا فيضي،١٣٩٦،
مؤلفههاي مانايي انقلاب اسلامي در منظومه فكري
مقام معظم رهبري)مدظلهالعالي، دوفصلنامه علمي- پژوهشي جامعهشناسي سياسي جهان اسلام، دوره 6، شماره 1، بهار و تابستان 1397) پياپي12

گۆڕانکاری لە پەروەردەدا بەهۆی (بیرکردنەوەی دینامیک)!!.. ڕێباز محەمەد جەزا

زیاتر لە ٣٠ ساڵ لەمەوبەر کارۆل دویک و هاوکارەکانی گرنگییاندا بە هەڵوێستی خوێندکاران سەبارەت بە شکست هێنا. ئەوە بوو تێبینیان کرد کە هەندێک لە خوێندکارەکان دەتوانن پێشبکەون لە کاتێکدا خوێندکارەکانی دیکە بەهۆی بچووکترین پاشەکشەکانەوە وێران ببوون . دوای لێکۆڵینەوە لە ڕەفتاری هەزاران منداڵ ، دکتۆر دویک زاراوەی بیرکردنەوەی (جێگیر- ستاتیک) و بیرکردنەوەی (گەشەسەندو- دینامیک)ی داهێنا ؛ بۆ وەسفکردنی ئەو بیروباوەڕە بنەڕەتیانەی کە مرۆڤەکان سەبارەت بە فێربوون و زیرەکی هەیانە . کاتێک خوێندکاران باوەڕیان وایە دەتوانن زیرەکتربن ، تێدەگەن کە هەوڵدان بەهێزتریان دەکات. بۆیە کات و هەوڵ وکۆششی زیادە دەدەن لەو پێناوەدا ئەوەش دەبێتە هۆی دەستکەوتی زیاترو بەرزتر .

پێشکەوتنەکانی ئەم دواییەی زانستی دەمارەکان ئەوەیان بۆ دەرخستووە کە مێشک زۆر لەوە شلترە کە ئێمە دەمانزانی. توێژینەوەکان دەریانخستووە کە چۆن دەتواندرێت پەیوەندی نێوان دەمارەکان بە ئەزموون بگۆڕێت. بە پراکتیک تۆڕە دەمارییەکان پەیوەندی نوێ گەشە دەکەن، ئەوانەی هەن بەهێزی دەکەن و گواستنەوەی ئیمپاڵسەکان خێراتر دەکات. ئەم دۆزینەوە زانستییەی دەمارەکان ئەوەمان بۆ دەردەخەن کە دەتوانین گەشەی دەمارەکانمان زیاد بکەین بەو کردارانەی کە ئەنجامی دەدەین، وەک بەکارهێنانی : ” ستراتیژی باش ، پرسیارکردن ، مەشقکردن و پەیڕەوکردنی خووی خۆراکی باش و خەوتن. ” لە هەمان کاتدا کە ئەم دۆزینەوە زانستییە دەماریانە خەریکی کەشکردن بوون، توێژەران دەستیان کرد بە تێگەیشتن لە پەیوەندی نێوان بیرکردنەوە و دەستکەوت. دەردەکەوێت، ئەگەر باوەڕت وایە مێشکت دەتوانێت گەشە بکات، ئەوا ڕەفتارێکی جیاوازت هەیە. بۆیە توێژەران پرسیاریان کردووە، “ئایا دەتوانین بیرکردنەوەکان بگۆڕین ؟ وە ئەگەر وایە چۆن ؟ ” بە ئەمەش دەستیان کرد بە زنجیرەیەک دەستەوەردان و لێکۆڵینەوە کە دەیسەلمێنن بەڕاستی دەتوانین بیرکردنەوەی کەسێک لە جێگیرەوە بگۆڕین بۆ گەشەکردن ،

هەروەها دەبێتە هۆی زیادبوونی پاڵنەر.
جگە لە فەرکردنی منداڵان دەربارەی زیرەکی نەرم و نیان، توێژەران دەستیان کرد بە تەبینی ئەوەی کە پراکتیکی مامۆستا کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر بیرکردنەوەی خوێندکاران هەیە و ئەو فیدباکانەی کە مامۆستایان دەیدەن بە خوێندکارەکانیان دەتوانێت یان هانی منداڵەکە بدات کە تەحەدایەک هەڵبژێرێت و دەستکەوتەکانی زیاد بکات یان بەدوای ڕێگەیەکی ئاساندا بگەڕێت بۆ دەربازبوون . بۆ نموونە لێکۆڵینەوەکان لەسەر جۆرە جیاوازەکانی ستایشکردن دەریانخستووە کە بە منداڵان بڵێین : زیرەکن هاندەریان دەبێت بۆ بیرکردنەوەی ستاتیک ، لەکاتێکدا ستایشکردنی کاری قورس و هەوڵدان بیرکردنەوەی دینامیک دەچێنێت . کاتێک خوێندکاران بیرکردنەوەی گەشەکسەندوویان هەیە، ئەوا تەحەددیاتەکان وەردەگرن و لێیان فێر دەبن، بەمەش توانا و دەستکەوتەکانیان زیاد دەکات. بەڵام فەرکردنی بیرکردنەوەی گەشەسەندوو لە جیهانی ڕاستەقینەدا چۆنە ؟ کاتێک توێژینەوەکە لە تاقیگەکان دەبێنە دەرەوە دەیانخەینە ناو پۆلەوە، ئەنجامەکی سەرسوڕهێنەر دەبینین. یەکێک لەو توێژینەوەکەیسانە (قوتابخانەی فیسکی بنەڕەتیە) لەگەڵ خوێندکاری هەمەچەشنی فەرخوازانی زمانی ئینگلیزی و خوێندکارانی پەروەردەی تایبەت ، کارگێڕانی فیسکی بیرکردنەوەی گەشەسەندوویان خستە ناو کلتوری قوتابخانەکە بە دەستپێکردن لە بیرکردنەوەی مامۆستایانەوە. ئەوەبوو مامۆستایان بەشدارییان لە توێژینەوەیەکی کتێبی (Mindset) کرد لە یەکەم ساڵی جێبەجێکردنیدا و لە ساڵی دووەمدا پەرەپێدانی پیشەیی ئۆنلاین (MindsetMakerTM) یان تەواو کرد. لە کاتێکدا نمرەی تاقیکردنەوەکانی ویلایەت لە بیرکاریدا بە وەستان مانەوە، قوتابخانەی فیسکی بنەڕەتی گەشەیەکی سەرسوڕهێنەری بەخۆیەوە بینی، کە هۆکارەکەیان گۆڕاندەوە بە بیرکردنەوەی گەشەسەندوو لە پراکتیکەکانی مامۆستا و گۆڕانی کولتوور.
ئێستا دەپرسین : باشترین ڕێگا چییە بۆ دەستپێکردنی شۆڕشی بیرکردنەوەی گەشەکردنت ؟ یەکێک لە ڕێگاکان ئەوەیە کە بزانیت لە کوێدا ئەگەری بیرکردنەوەی جێگیرت هەبێت ؟ بۆ ئەوەی بتوانیت کار بکەیت بۆ ئەوەی زیاتر بیری گەشەکردنت هەبێت . هەموومان بەردەوامی بەشتێک دەدەین و بەی دەژین ؛ بەڵام هەڵسەنگاندنی بەردەوامی خۆمان یارمەتیدەرمانە بۆ ئەوەی ببینە ئەو کەسەی کە دەمانەوێت بین.

کتێب/ ئایین و دەوڵەت و پیادەکردنی شەریعەت.. ن: د. محەمەد عابد جابری.. و: فوئاد سدیق

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..](FuadSdiq_AynDownload)

FuadSdiq_AynDownload

لە ئاهەنگی هاوسەرگیری کچەکەمدا.. بەکر ئەحمەد

بۆ پەریا

بە سویدی دەڵێن: هیچ پرسیارێک گەوجانە نییە. بە کوردییەکەی، هیچ پرسیارێک قۆڕ نییە. ئەمە بەشێک لە کولتوری پرسیارکردنە، ئەگەر چی پرسیارەکەیش هەتا بڵێی ناقۆلا و ناشایستە بێت، ئینسان هاندەدرێت بپرسێت.
بۆ ئەوەی ڕاستی و دروستی ئەم دەربڕینە بسەلمێنم، لە “ئارێن”ی حەوتساڵە دەپرسم.
لە ناو خێزانی خۆماندا، تۆ کاممانت لە هەمووان زیاتر خۆشدەوێت؟
لە ڕاستیدا، ئینسان پێویست ناکات مندالەکانی دووچاری فشاری وا بکاتەوە. بەڵام وەک لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، پرسیاری قۆڕ دەکرێ جۆراوجۆر بێ. ئەمەش یەکێک لەو پرسیارە قۆڕانە نییە.
من خۆمم زۆر تر خۆشدەوێت. ئەو لە وەڵامدا وا دەڵێت.
پەروەردەیەکی کولتوری خۆرهەڵاتییانە، ئەم جۆرە لە ڕیزبەندی تێدا نییە کە لە ڕیزی یەکەمدا مندال و لە دوایشدا دایک و باوک بێت.

وەلامەکەی لە پێشدا ئامادە بە ئەم پرسیارە لە مێشکی مندا دەزرنگێتەوە: من دایکم یان باوکم زیاتر خۆش دەوێ. بەڵام ئارەنی حەوتساڵە وا نالێت. هەر بۆیەش وەڵامەکەی ئەو، من ناچار دەکات کە بەسەرهاتی ئاخاوتنەکەی من و ئەو، بە یەکێک لە هاوڕێکانی سەرکارم بگێڕمەوە.
هاورێکەم لە وەڵامدا دەڵێت: دۆنیا بە منداڵێکی زیرەک و تەندروستت هەیە. ئاخر ئەگەر ئینسان خۆی خۆش نەوێت، بێگوومان کەسی دیکەیشی خۆش ناوێت.
ئەگەرچی منداڵەکانم خۆیان خۆش دەوێت، دایک و باوکی خۆشیان خۆش دەوێت، لە ناو بازنەی خۆزانیدا کەسانێکی دیکە هەن کە خۆشیان دەوێن، بەڵام ئەوە جۆرێکی دیکەی خۆشویستنە کە گەواهی شایستەبوونی ئەوان و گوونجاوبوونی دەسەلمێنی لە ژیانی رۆژانەیاندا.
بۆیەش خۆشەویستی تەرەفێکی دیکەی دەرەوەی ئەم بازنە خۆشەویستییە، گەلێک لەم خۆشەویستییە خۆزانییەی کە دەووری منداڵەی داوە قورسترە و جێگایەکی زۆر تایبەتیتر لە ژیانی ئەواندا داگیردەکات. ئەویش لەبەر ئەو هەکارە سادەیەی کە ئەوان لەلایەن کەسێکی دیکەوە دەبینرێن کە لە دەرەوەی بازنە سروشتییە پرسیارهەڵنەگرتووەکەی خۆشەویستی ناو خۆزانەوەیە. هیچ نەبە تا ئەو گەواهیە بەدەست بێنن کە دەڵێ: "من شیاوم و کەسێکی دیکەش دەکرێ پەسەندم بکات و بمبینێ". ئەم چرکەی بینینە وزەی متمانەبەخۆبوونێکی وایان دەداتێ کە مەگەر ریکلامەکەی "رێد بوول"، بتوانی دەربری هەستەکەی بێت: ئەم جۆرە لە خۆشویستن ، باڵت پێدەبەخشێ.
هەر بۆیە، من ئەو ڕیزبەندییە نەرمانەی کە باوکی بووک دەبێ لە پێشکەشکردنی وتەکەیدا لە کچەکەی خۆیەوە دەست پێبکات لادەدەم و هاوسەری وی دەخەمە ڕیزی پێشەوە.
دەڵێم: کوڕی گەنج! من وەک باوکیک سەربەرزم ، دڵشادم و خۆم بە باوکێکی ڕێزلێنراوی گەورە دەزانم کاتێک تۆ کچی من هەڵدەبژیری وەک خۆشەویستی خۆت. ئەوە شەرەفێکی ئێجگار گەورەیە ، کە بە جیا لە خۆشەویستی سروشتی دایک و باوک بە کچەکەی، کەسێکی دیکە هەبێت کە ئەوی خۆشدەوێ و دڵشاد و بەختەوەری دەکات و دەڕکی گەورە و فراوانی بۆ دەکاتەوە. لەم گۆشەنیگایەوە، من دەبێت باوکێکی گەلێک بەختەوەر بم.
من لە کانگای دڵمەوە سوپاست دەکەم.
بەڵام لێرەوە، لەم چیرۆکی خۆشەویستییەدا کە تیایدا ڕووخسارەکان دڵشاد و نیگاگاکان هێشتا لەناو فەزای هەڵەکەدان، سەرنجی کچەکەم دیلمدەکات و دەمباتەوە بۆ لاپەڕەیەکی گرنگی رۆژمەری ئەو، تا ئینسان هیچ نەبێت، ئەو سەرە داوانە ببینێت کە بۆمان دەگەڕێتەوە

کە چۆنە ئەمڕۆ ئێمە لێرەین.
ئەو شەوەی کچەکەم هات، عێراق و کوردوستان، بە قسەی سویدییەکان، سەری لە عەرز و قاچییان لە ئاسمان بوو. بەڵام ئەو لە یەکەم ڕۆژی لە دایکبوونییەوە ، پێ لەسەر زەوی و سەریش لەو شوێنەی کە ئینسان چاوەڕوانی دەکرد لەویا بێت.
لاپەڕەیەک لە ڕۆژمێری کچەکەم

لەکوردستان لەدایك بوویت
لە مەسکەدا قاچەکانت هەنگاو فێر بوون
لەگێنتبرگ لێوەکانت، گووڵی وشەی
زمانێکی دیکەیان گرت
منداڵانی ناو کەمپەکان هاوڕێی تۆ بوون
کەچی هیچیان بۆ مانگێکیش، لەلات نەبوون
ناوەکانیانت یاد نییە
بەڵام وشەی ماڵئاوایی ، بەچەند زمانی ڕەنگاو ڕەنگ
چ زوو فێر بوویت؟
من بزانم، هێشتا زۆر جێگای تر ماون
هێشتا زۆر کەمپی تر ماون
دەم و چاوی وشەی ئەمڕۆی، بەرپرسیاری کەمپەکەمان
وای پێ وتم
هۆ کیژۆڵە وردیلەکەم!
هێشتا ناونیشانت ونە.
وا ئەمجارەش
لەم مەڵبەندە هەڵتدەبڕن
کاتێك پرسیاری وەستاوی
سەر سنوورێکی دیکە دێ ڕو
لێت دەپرسێ: لەکوێوە دێی
بۆ کوێ دەڕۆی ؟
ناوی چەند مەڵبەند دەبژێری
مار و پەیژەی چەند ڕێگایان نیشان دەدەی
بەزمانی نیوە ناچڵی تازە فێربووی
کام مەڵبەندە
هەستی خۆتیان بۆ دەردەبڕی؟

بۆ منێک کە نیوەی تەمەنەم لە دەرەوەی شوێنی لەدایکبوونی خۆم بەسەربردووە، لەو حەکایەتانە بێبەشەم کە منداڵەکانمان لە سەرزەمینی تازەدا لەگەڵیا گەورە دەبن. بەجۆرێکیش گەورەبوونی

ئەوان لە ژینگەیەکی جیاوازتردا لە ژینگەی م□ن، دەبێتە بیرهێنانەوەی ئەو جومگە کولتوری و پێوەرە کۆمەلایەتییانەی کە ئینسان لە منداڵی خۆیدا تاقیکردوونەتەوە و جیاوازییەکی تاڕادەیەک گەورەی لەگەڵ تاقیکردنەوەی منداڵەکانیدا هەیە. ئینسان کەم وکوڕیەکانی پەروەردی منداڵی خۆی و خاڵە گەش و پرسنگدارەکانی پەروەردەی نوێ منداڵەکان بە زەقی هەست پێدەکات. بە کورتییەکەی، مندالەکان دەبنە ئاوێنەیەک و دایک و باوک منداڵیی خۆیانی تێدا دەبیننەوە.

یەکێک لەو خاڵە سەرنجڕاکێشانەی کە لە هاوسەرگیری کچەکەمدا دەمەوێ ئاماژەی پێبدەم، دیاردەیەکە کە لە سویدداد پێی دەڵێن: دان□ش□قەی باڵ، یان لەماڵدەرچوون.

منێک کە بەرهــەمــی شەستەکانی عیڕاق و کوردستانم، شتێک لە کۆڵەپشتەکەمدا نەبووە کە ناوی:"لەماڵدەرچوون" ە کاتێک ئینسان دەگاتە تەمەنی هەژدە. لەو چوارچیوە کولتورییەی مندا، ئینسان کاتێک ماڵی باوان جێدەهێڵێ و دەگوێزێتەوە، وەختێک هاوسەرگیری دەکات. ئەوسا ئەو فرسەتە دێتە پێش کە بتوان□، ل□گەڵ هەزار دەری سەری دیکەدا، بدا لەشەقەی باڵ و ماڵ جێبێڵێت. ئەگەر ئینسان لە ریزی "خواپێداواندا" بێت، دەکرێ لە ماڵی باواندا تا پلەی خانەنشینی بە بێ هاوسەر یان هاوسەرەوە، هەموو تەمەنی بەسەرببات. پێمـوا بێ، نە بـابی مــن و نە بـا پیرانیشم زەڕرەیەک فیکریان بەخەساردا بێت کە بۆچی دەبێ کەسانێکی دی لە دوای تەمەنی هەژدەوە، بە مەبەستی جیهێشتنی تەمەنی نەوجەوانی و قاچستنە ناو تەمەنی گەورەبوونەوە ، دەبێ خاوەنی ماڵ و بڕیاری خۆیان بن.
ئەم جۆرە ژیانەی کە ئینسان قەت لە کۆمەلگاکەی مندا نادات لەشەقەی باڵ و لە دوای هەژدە ساڵییەوە هێلانەی خێزان جێناهێڵێت ، ڕەنگە ئاماژەیەکی سادەی لە دایکنەکبوونی تاک و تاکگەراییەک بێت کە تازە چەکەرەکانی لای ئێمە دەردەکەوێت. بێگوومان ئابووری، هۆکارێکی دیکەیە بۆ ئەوەی ئەم فڕینە مسۆگەر بێت.

بۆیە کاتێک کچەکەم لە دوای هەژدەوە لە ماڵ دەرچوو، من لە تۆماری تاقیکردنەوە و رەفتارنواندنی ڕۆژانەمدا، هیچ ڕایەڵێکی کولتوریم لەخۆمدا شکنەدەبرد کە چی بکەم و چۆن چۆنی رەفتار بکەم. ئاخر من ونەوەی من، هیچ تاقیکردنەوەیەکمان لەگەل کولتوری:لەماڵدەرچوون و "لەشەقەی باڵ"داندا شکنەدەبرد. بە کورتییەکەی: من ئاسمانێکی واهیم نەبینی بوو، چونکە قەت ئەو پەڕ وباڵەم پێنەدرابوو تا تیایدا بفرم.

بۆیە کاتێک ئەو دای لەشەقەی باڵ، ماڵێکی چۆڵ، هەمیشە لە چاو□وانی ئێمەدا بوو. ئیتر شاتە شات و هاواری دایک وباوک لەگەل مندالاندا لەسەر لەخەوه□ن□ستان و ڕێکنەخستنی ژوورەکانی خۆ، فرێدانی جانتاو گۆرەوی لە چەقی ژووری دانیشتن و کۆنەکردنەوەی شتەکانی خۆیان ، کە بەشێکی ڕۆتینی ماڵێکی مندالدارە و فشاری ناڕەحەتکردنی دایک وباوکیشە، هەموو ئەمانە لە "ماڵدەرچوون"ی کچەکەمدا دەبنە ئەو دەنگە خوازراوانەی کە دەتەوێ دووبارە لە ماڵدا ببیسترێنەوە. ئینسان تا دەست لە دەمووچاوی ئەم بێدەنگییە کش و ماتەی دوای دەرچوونی منداڵەکان لە ماڵ نەدات، ناتوانێت بە چاوێکی کراوە و سروشتییەوە ، ئاشقی ئەو فەوزایە بێت.

بەلام ئاشقی ئەم فەوزا بوونە و خۆگوونجاندن لە دوای لەماڵدەرچوونەوە ، لە خاڵێکدا دەبێتە ڕاستییەک و جومگەیەکی گرنگ لە ژیانی من. بێگوومان نەک وەک باوکێکی ترادیسیۆنی کە بروای بە "سەربەخۆبوونی ژیان"ی کچەکەی نییە، بەلکو وەک خۆگونجاندنێکی ئینسانی لە دوای دروستبوونی ئەو بۆشاییەی لە دوای ونبوون و دیارنەمانی ئازیزانەوە پێک دێت. بۆ من ئەم ساتە لە ئێوارەیەکی ساردی ن□ق□مبەردایە لە ستۆکهۆڵمدا .

باوک و کچ پیکەوە لە دوای نانخواردنی ئێوارەوە ، هەر یەکەو بە شوێن نەخشەی گەرانەوەی خۆیانەوەن. کچ بۆ ماڵی خۆی و باوکیش بۆ ئەو شوێنەی لێیەوە هاتووە. کچ هەڵدەستێ ولە دوای باوەشێکی گەرمی پڕ لە خۆشەویستیی□وە ، دەپەرێتەوە بۆ ئەوبەری شەقام. لەسەر یەکەمین قاڵدرمەی چوونەخوارەوەی ویستگای میترۆکەدا رادەوەستێ. دەستەکانی هەڵدەبرێت و لە ناو قەڵەباڵغی موسافیرانی مێترۆکەدا وند□ بێت.
من لەسەر شۆستەی شەقامەکەی ئەمبەرەوە ڕاوەستاوم و چاوەکانم پر دەبێت لە فرمیسک.

ئیستا کچەکەم گەور□ یە.
ئەو بە تەنها لەم قەلەباڵغییەی شەقامدا ڕێدەکات
ئەو کە لە ویستگای میترۆکەی لای ماڵەکەی خۆیەوە دادەبەزێت
بێ دوودڵی، بەبەردەمی تاکە دووکانی پڕ گەنجی ئەوئێوارە تاریکەدا
گوزەردەکات
بە توولەرێی دارستانی پێش گەیشتنە لای ماڵەکەی خۆیدا ڕەتدەبێ

من لە شوێنی خۆم وەستاوم و چاوپڕ لە فرمێسک. خانمێکی پۆشتەی بالا کورت، لێم دێتە پێش: پیویسیتت بە یارمەتی هەیە. ئەو وادەڵێ.

لە ئەستادا کە لەبەرانبەر ئەوەدا ڕاوەستاوم، چاوەکانم وەک ئێوارەکەی ستۆکهۆڵم پر لە فرمێسکە. ئەگەر کەسێکتان دەیەوی بپرسێ: پێویستت بە یارمەتی هەیە، من لە وەڵامدا دەڵێم: بەڵێ، پێویستم پێیەتی. ئەویش لە ڕیگای کردنی ئەم ئاهەنگەی ئەمڕۆمانەوە، بە شادییەک کە فەرامۆشی ئاسان ناتوانێت لە نێوان پێچ و پەناکانی خۆیدا، ، پەنهانی بکات.
ئازیزان!
با لەمرۆدا شادی باڵ بگرێ.

بەکر ئەحمەد
20231001

مۆنۆدرامای ئەکتەر.. نیهاد جامی

لەناو دیکۆری شانۆنامەیەکی شکسپیرەوە، ڕەنگە ئەکتەرێکە پەڕڤە بکات لەشانۆگەری ماکبێس، چونکە وەک لیدی ماکبێس نواندنێکی بەدەنگ دەکات بۆ لابردنی پەڵەی خوێن لەسەر پەنجەکانی، بەڵام لەپڕ لەگەڵ کارمەندی ڕوناکی هۆڵی شانۆ قسە دەکات، ئاماژە بە دوو بلاژیکتەری بەرزایی شانۆکە دەکات.
ئەو دوو بلاژیکتەرە داگیرسێنە، هەست دەکەم دەبێت بووەستم، پشوویەک بدەم.
زۆر باشە سوپاس، تۆش ئەتوانی برۆیت قاوەیەک بۆ خۆت بخۆیتەوە، دوای کاژێرێکی تر سەر لەنوێ دەست پێ دەکەینەوە.
ئێرە تاکە شوێنێکە بتوانم سەر لەنوێ ژیانی خۆمی تیا بنووسمەوە، من لەدایک بووم تاوەکو لەرێی شانۆوە گوزارشت لەخۆمی ئەوانە بکەم کە وەکو خۆم هەست بە ئازار و برینی ژیان دەکەن، ڕەنگە هەر کاتێک ئەو چیرۆکە ببینن لەسەر شانۆ، دەشێت من خۆم وا نەبینم وەک ئەوەی لە چیرۆکەکەدا هەیە، بەڵام ئەوە ڕاستەقینەیە ئەمە لەرێی شانۆوە هەست بە خۆمان دەکەین، زمان و کولتورەکان ناتوانن مەودایەک لەرێی سنوری شوێنەکانەوە بخولقێنن، ئێمە هاولاتی کۆماری شانۆین، ئاخڕ لەم ساتەدا چەند سیاسی سەر مێزی یاری کردن گالتەیان بەم

قسەیەم دەت، لەکاتێکدا ئەوەی ئەو کەمارەی ئەمە نەبینێت ناتوانێت کۆتایی دەسەڵاتی ئەوان ببینێت.

هەندێک کات ئەترسم بتوانن کەمارەکەمان داگیر بکەن، بەو بیانووەی پێویستە سەربەخۆییمان تێکەڵی سنوری ئەوان بێتەوە، تۆ هیچ کاتێک هەستت بەو مەترسییە کردووە؟ نا تۆ تەنیا دەیتە هەڵی شانۆ و وەک من ئەو ئازارە نابینیت، ئەوە منم بەدرێژایی کارکردنم هەمیشە ئەترسم دوو دەم، ئەگریم، کەچی دیمەنی کۆمیدی بۆ تۆ نمایش ئەکەم، وا دەزانیت لەژیانمدا جارێک چیە نەگریاوم، من خەمی ئەو مرۆڤانە بەپێوە ڕایگرتووم، تاوەکو ئێستا لە زمانی یەکتری تێناگەین، کەچی شانۆ بۆتە یەک زمانی هاوبەشمان.

ئەبێت باشتر لەو دیمەنە خۆم ئامادە بکەم، نامەوێت ئەو مورکە کۆنە بە شانۆنامەکە ببەخشم، دەبێت شتێک هەبێت گوزارشت لە ئازاری ئێستای من بکات، بۆ ئازاری من؟ مەبەستم ئازاری ئەوانەی ڕۆژانە لەدەستی ئەشکەنجەی وڵاتەکانی خۆیان ڕا دەکەن، لێرەش سەر لەنوێ پۆلیسەکانی ئەمە ڕاویان دەنێن، مرۆڤ ئەگەر زۆر خراپیش بێت شایستەی ئەو هەموو ئازارە نییە، هەر بەڕاست ئاخۆ مرۆڤێک هەیە لەشانۆ بێت.. دەستی شانۆ بێت، لەسەر کورسییەکی خراپی ناو هۆڵێکی شێی مانگی ززستان بێ بێ هیچ گەرمییەک دابنیشێت، ببورن باسی ئێرە ناکەم! باسی شوێنێکی دوور ئەکەم، کە هۆڵەکانی شانۆ بەم شێوەیەن، ئەوان دەچنە هەڵی شانۆ بێ بە ئەوەی پلیت ببڕن، ئەکتەرەکان تەنیا بە هاتنی ئەوان دەخۆشن، هیچیان لێیان ناوێت.. تەنیا دەیانەوێت بینەران لەوێ ئامادەی نمایشەکەیان بن، نا ئەوە شێتی نییە، دەتوانیت وای بناسیت کە هێشتا مانایەک ماوە بۆ جوانی، بۆیە ناتوانم بێدەنگ بم، بوەستم و ببمە شاهیدێکی ترسنۆک و ببینم دێوەزمەکان ئەو جوانییەمان دەکوژن.

من لێرەم! هەمیشەش لێرە دەبم، هەر کاتێک شانۆیەکم تەواو دەبێت، خەونی کارێکی نوێ داگیرم دەکات، تاقەتی ئەو شانۆنامەیەی شکسپیرم نییە، ڕاستییەکەی لەم سەردەمی تراژیدیا ڕاستیەقینەیە باوەڕ ناکەم ژنێک هەبێت وەک لیدی ماکبێس بێت، مەگەر کەسانێک لەناو عەرشی دەسەڵاتدا بن و ئێمە بچەوسێننەوە، کەواتە پێویستە بیر بکەمەوە، کارێکی نوێ پێشکەش بکەم، پێویستم بەوەیە کەمێک بڕۆمەوە ناو خۆم، لەناو مندا چیرۆکی ئەو مرۆڤانە هەیە، کە جگە لەئازار شتێکی تریان نییە، ئەوان خەمی ئەوەیان بوو دەمرن و کەس گوێی لێیان نابێت، کەوایە با دەستت پێ بکەین، دەست بە شانۆگەرییەکەمان بکەین، ئەو کوڕە هەر نەهاتەوە بێت ئەو ڕوناکیانە بکوژێنێتەوە.

لەپڕ ڕوناکییەکانی سەر شانۆ دەکوژێتەوە، تەنیا تیشکێک نەبێت کە لەسەر ئەکتەرەکەیە، سەر بەرز دەکاتەوە، دەڕوانێتە مەودای بەرزایی

هەڵەکە و دەست دەکات بە پێکەنین.
ئەوە تۆ هاتویتەتەوە، زۆر باشە ببورە، سەیرکە من ئەو بلاژیکتەرانەم پێویستە، ئەوانی تر بەکار ناهێنینین، زیاتریش متمانە بکە سەر ڕەنگی سوور و شینەکە، هەندێک کات کە پێویستی کرد لەڕێی ڕەنگە سپییەکەوە، سەر شانۆ تا ڕادەیەک روناک بکەوە، پێویستمان بەم دیکۆرەش نابێت، بوەستە هەوڵ ئەدەم دایپۆشم، پێویست ناکات دیار بێت.
“بە هەندێک پارچە قوماشی ڕەنگاو ڕەنگ، دیکۆرەکە دادەپۆشێت، کە لەو داپۆشینە فۆرمێکی تر بە سینۆگرافیای نمایشەکە دە بەخشێت”
ئێستا من ئامادەم چاوەڕوانی تۆم، گەر کێشەیەکت نیە دەتوانیت گڵۆپەکان بکوژێنیتەوە، لەگەڵ داگیرساندنی من دەست پێ دەکەم.

بۆ ساتێک سەر شانۆ تاریک دادێت، کاتێک سەر شانۆ ڕوناک دەبێتەوە، پارچە قوماشێکی سپی تەواوی سەر شانۆکەی داپۆشیووە، ڕەنگی شین لێی دەدات، قوماشەکە دەلەرێتەوە، وێنەی سەر دەریا نیشان دەدرێت، کۆمەڵێ کەلڵە سەری مرۆڤ سەر ئاوەکە کەوتوون، دوو دەست کە ڕووخساری دیار نیە منداڵێکی بەرز کردۆتەوە تا نەخنکێت، دەستەکە ووردە ووردە بەرەو قووڵایی دەریا دەڕوات و تا منداڵەکە دەبینین لەگەڵ کەلڵە سەرەکان بەسەر دەریاوەیە.
لەپێشەوەی شانۆکەدا ئەکتەرەکە لەڕێی تیشکێکی ڕوناکی دەردەکەوێت، وەک ئەوەی گوێی لەچیرۆکێک گرتبێت وبیەوێت کاردانەوەی چیرۆکەکە بخاتە ڕوو، لچکێکی قوماشە سپییەکە دەگرێت، بۆ خۆی ڕایدەکێشێت، ڕوناکی شینەکە دەگۆڕێت بۆ سوور، ئەکتەرەکە هەوڵ دەدات تەواوی قوماشەکە کۆ بکاتەوە، وەک بوخچەیەکی لێ دەکات و بەکۆڵەی خۆی دەدات، سەر شانۆ بەتاڵ دەبێت، تەنیا ئەکتەرەکە لەسەر شانۆیە، ئێستا گەیشتۆتە ناوەڕاستی شانۆ بەسستی هەنگاو دەنێت، تەنی دەنگی بەشێوەیەکی ئازاراوی بەرجەستە دەکات، لەوە نەچێت ئێستا خەمی باسکردنی بێت لەشانۆ، هەندێی کاردانەوەی دیمەنی دەریاکەی بەسەرەوەیە.
ئەکتەر: ئەمە دیمەنەکان دەبینین، سبەینێ بیرمان دەچێتەوە، ئەوانەی لەدەریا دەربازیان بوو، دەست و خانەوادەی ئەوانە بوون کە لەدەریادا مردن، ئەوان لە نیشتمانی خۆیان وەک من ئەکتەر بوون، لە هۆڵی شانۆ بوون، هەندێکیان بینەر بوون، بە تاسەوە چەپڵەیان دوای نمایشەکان لێ ئەدا، هەبوو داهاتی کارکردنی ئەو رۆژەی خۆی خستۆتە زەرفێکەوە، وتویەتی ئەوە بۆ پشتگیری شانۆکەی ئێوەیە.
کەچی بەر لەوە بگەنە لای ئێمە لەدەریادا مردن، خەونە شانۆییەکانیان لەدەریا ماسی دەیخوات.

ئێستا تێئەگەن كە بۆچی من ناتوانم لەشانۆنامەكاندا كار بكەم، ئەو بوخچەیەی هەڵمگرتووە، بۆ خۆی شانۆنامەی تراژیدی مەرگی ڕاستەقینەی مرۆڤە، پێویستە لێرەوە دەست پێبكەین، دنیایەكیتر كە لەتەنیشت خۆمان ڕوویدا لەسەر ئەم شانۆیە نمایشی بكەین.

تیشكێك كە نازانرێت لەكوێوە دێت، بەلام دەچێتە سەر ئەكتەر، جگە لەو هیچ شتێك لەسەر شانۆ نابینین، ئەكتەر لەڕێی جولەكانی دەست و گۆرانیەك كە گوزارشت لەگێڕانەوەی چیرۆكی نائومێدی مرۆڤ دەكات، تەواوی بۆشاییەكانی سەر شانۆ داگیر دەكات، گۆرانیەكە پەیوەندی بە هیچ زمانێكەوە نیە، هەندەی ریتوالێكی تایبەتە، وەك چۆن سەماكە بەهێزی دەنگی ڕیتوالەكەوە دەكەوێتە جولەكردنەوە، سەمای ئەكتەرەكە سەر تەختەی شانۆ جێدەلێت و دەگاتە ناوەراستی بینەران تا كەمێكی بكەن و هەمـووان بەیەكەوە بەشـداری سەمایەكی كۆمەڵـی بكەن، بەبێ ئاگاداری هیچ كەسێك ڕوناكی سەر تەختەی شانۆ كوژاوەتە، ناو هۆڵەكە ڕۆشن بووە، ئەكتەر لەگەل بینەران لەسەمایەكی كۆمەڵی هاوبەشدایە.

تێبینی: ئەم تێكستە لەبنەرەتدا بۆ ئەكتەری خۆرئاوایی نووسراوەو باس لەئەكتەرێكی خۆرئاوا دەكات كە تیشك دەخاتە سەر ئازارەكانی شانۆكـاری كـورد، هـاورێی ئـازیزم ئانـا دەبرۆقسـكا، تێكسـتەكەی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی پۆڵەندی.

ترس. ئاراس سەعید

بۆ لەمەودوا ئێوە دەتوانن بەترسنۆك یان بەهەر ناوێكی دیكە پێتان خۆشە بانگم بكەن… من لەئەزەلەوە ترسێك لەناوەوەمدا ئەژی، گەمە بە بوونم دەكات…. ترس لە كۆڵانی چۆڵ، لەشەوی تاریك و ئەنگووستەچاو، لە هەتیوبازەكانی شار، لە مزەمیدی لا كۆڵان، لەو مامۆستایانەی بەدارەوە دەهـاتنە كلاس، لە سـەگ، لە پشیلە، لە ژن، لە پیـاو، لە خودا، لە گۆڕستان، لە هەژاری، لە چارەنووس، لە ژیان، لە مەرگ…. كە منداڵبووم دایە بە پشتیری ئاژەڵەكان دەیترساندم، لەترسی ئەوەی پشیلە ڕەشەكـان بەهەیـوانەكەدا هاتووچۆیـان دەكـرد، خۆم لەنێـو جیگەكەمدا گرمۆڵە دەكرد….شەوان دایكم بە چیرۆكی شەوە و گورگانە

شەوێنە دەیخەواندم، شەوێکیان خەونم دەبینی شەوە دەستی خستبووە نا قڕەم و دەیخنکاندم…
بیرتە ئەوکات لەجێگەکەتدا ڕا پەڕیت و دەتویست باوەش بەدا یکتدا بکەیت، کەچی دا یکت لە جێگەکەی نەمابوو. ترسێک بەتەواوی تووشی دڵەڕاوکێی کردی، هەموو جەستەت دەلەرزی، دەنگێک لە ژوورەکەی تەنیشتەوە تای شەهوەتی بەرزدەکردەوە، نازانم لەبەر ئەوەی ب□ باردۆخێکی دەروونی ناجێگردا تێدەپەڕیت، لەو باردۆخە تێنەدەگەیشتی یان بەهۆی ئەوەوە بوو هێشتا تەمەنت هەشت ساڵان بوو.
بەترسەوە تا بەردەرگای ژوورەکەی تەنیشتت چوویت، ئێستاش ئەو دیمەنەت لە بیرە دا یکت بەڕووتی لەژێر شەوەدا دەیقیژاند و نرکەو ناڵەی بوو. دڵنیا نەبوویت ئەوە باوکتە یان شەوەیە بەسەر دا یکتەوە، بەڵام حەزت دەکرد بیکوژیت… هەرکاتێک بیرلەو دیمەنە دەکەمەوە ڕوودا وی (ئۆدیپ پاشا)م بیردەکەویتەوە کە چۆن توانی بوونەوەرێک بکوژێت کە باوکی خۆی بوو… لەو شەوەوە ترسێک لەگەڵ تۆدا دەژی… ترس لەوەی شەوە هەموو شتێکت لێ بەرێت وەکو چۆن باوەشی دا یکتی لێتبرد.
لەو ڕۆژەوە لەهەموو شتێک دەترسم، ترس گواستراوەتەوە بۆنێو هەموو ڕەهەندەکانی ژیانم، ترس لە قەر□ باڵغی، لە خۆشەویستی، لە ئازادی، لە نەمری، لە ژیان.
بەدەستخۆت نیە هەرکات ترس بەرۆکت دەگرێت یەکێک لە کارەکتەری (کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان)ی (کاروان کاکە سوور)ت بیردەکەوێتەوە، کە دەیگووت: “هەرچی ئازایەتی و جەربەزیی ئەم دوونیایە لە ترسەوە سەرچاوەی گرتووە.” بەڵام ئەوەی تۆ لە کارەکتەرەکانی (کاروان) جیادەکاتەوە بوونی ژوورێکە، ڕەنگە ئەویش ژوورێکی هەبوایە خۆی لە هەموو ترسەکانی دنیا بشاردایەتەوە.
تەنیا ئەوانەی چەمکی (ش□و□ن و زەمەن) ی (هادیگەر)یان خوێندووەتەوە، لەو ڕستەیە تێدەگەن، مر□ق ب□ئەوەی هەست بەناشوێن نەکات پێویستە ژوورێکی هەبێت.
ژوور مر□ق ل□ ترس و نەعرەتە و ژاوە ژاو دەپارێزێت، ژوور مەنزڵگەی ئارامی ئاسوودەگی ئینسانە… ناتوانی باوەڕ بەو وشانە بکەیت، کە دەینووسی. بۆ ساتێک بەترسەوە لە وشەکان ڕادەمێنیت، ئەوکات (گریگۆری سامسا)ی کارەکتەری (فرانز کافکا)ت بیردەکەوێتەوە، کە چۆن لە ژوورەکەیدا گۆڕا بۆ قالۆنچەیەکی ترسناک!
لە ژوورەکەتەدا سەدان شەو لەگەڵ ڕاسکۆلینکۆف و لۆلیتا و ئاناکاردینادا دەگریات، دەسپەڕت بەسەر ئیقانکا تڕامپ و سپیلجان و ناسی عەجرەمەوە دەکرد، بەڕووتی هاتووچۆت دەکرد و جوێنت بە منداڵەکانی بارزانی و تاڵەبانی دەدا. ویسکیت دەخواردەوە و

بەدەنگی بەرز کوفرت دەکرد، دەتگووت: “خودا لەترسی تەنهایی جیهانی درووستکردووە”. جگەرەت دەکێشا و بیرت لە نەمری و زەمەن و مرۆڤ دەکردەوە…. ئاخر مرۆڤ تەنیا لە ژوورەکەیەدا زەمەنی بیردەچێتەوە. مرۆڤ پێکهاتەیەکی زەمەنییە، هەموو ترس و دڵەڕاوکییەکانی لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە زەمەن ئاڕاستەی دەکات بەرەو مەرگ. بیرتە (کۆتین)ی کارەکتەر ڕۆمانی (ژاوەژاو تووندوو تیژ _ the sound and the fury)ی(ولیام فۆکنەر) ئەو کاتەی باوکی کاتژمێرەکەی پێ دەبەخشێت پێ دەڵێت: من بە ئەوە نات دەمێ زەمەنت بیربەیتەوە بەڵکو بۆ ئەوەیە جاروبار زەمەنت بیربچێتەوە…. بۆساتێک بیر لە ژیان و مەرگ دەکەیتەوە، بە دەستخەت نییە کە دەتەوێت کۆتایی بە چیرۆکەکە بهێنیت، کۆتایی ڕۆمانی(بێ نەوایان Les Misérables) ی (ڤیکتۆر هیگۆ)ت بیردێتەوە کە (ژان ڤالجان) بەو گوزارەیە کۆتایی بە ژیانی خۆی هێنا: ” ئەوەی ترسناکە نەمرییە، ئەوەی ترسناکە نەژییانە.”

گفتوگۆ لەگەڵ شاعیر شادان عەلی.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

شادان عەلی: شیعرەکانم چێژێکی تایبەتیان هەیە

کەمن ئەو کەسانەی بتوانن لە چەندین بواری ئەدەبی و هونەری و مافی مرۆڤ سەرکەوتووانە ئەسپی خۆیان تاو بدەن، خاتوو(د.شادان عەلی) لە چەندین بوار وەکو هونەری شێوەکاری وشیعر ومافی مرۆڤ ، بەشداری چالاکانەی هەیە شوێن پەنجەیان دیار وبەرچاوە ،خاوەنی چەندین پیشانگایە ،لە هەمان کاتدا شیعرەکانی بە سەرچەندین زمانی جیهانی وەرگێردراون، ئەندامی سکرتاریەتی باڵوێزی ئاشتی جیهانی و منداڵان و ئەندامی مافەکانی مروڤ لە نەتەوە یەکگرتووەکانە هەر بەهۆی ئەو کارانەیەوە چەندین جار لە سەر ئاستی کوردستان و جیهان خەڵات و ڕێزلێنانی بۆ کراوە، بۆ پێوستیمان زانی بە زیاتر ئاگاداری بوون لە کار و چالاکییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا ئەنجام دا.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***ئەگەر بکرێت بۆ خوێنەرامان باس لە ژیانی هونەری و ئەدەبی خۆتان بکەیت**

- من ناوم(شادان عەلی ئەحمەد)-ە لە شاری سلێمانی لەهەرێمی کوردستان لە دایکبووم، هەر لەم شارەدا خوێندم تەواو کردووە،پاش تەواو کردنی خوێندن ،ساڵی 2003 وەک فەرمانبەر لە بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانەی گشتی سلێمانی دامەزراوم، لە 2005وە چەندین کۆرو پێشانگای کتێبی ناوخۆیی ونێودەوڵەتیدا لە بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانەی گشتی سەر بەوەزارەتی ڕۆشنبیری وەکو ئەندام و سەرپەرشتیار هەتا ئێستاش کارم کردووە و بەردەوامم.
  خاوەنی (دوو سیدی) شیعریم یەکەم ساڵی 2016 و سیدی دووهەم لە ساڵی 2018 چەندین کۆڕی شیعری تایبەت و هاوبەش لە ناوخۆو دەوڵەتی و نێودەوڵەتیدا هەیە،هەروەها بەشداری چەندین پێشانگای تایبەت و هاوبەشی شێوەکاری لە ناوخۆو دەوڵەتی و نێودەوڵەتیدا هەیە،
  ئەندامەتی سکرتاریەتی باڵوێزی ئاشتی جیهانی و منداڵان و ئەندامەتی مافەکانی مروڤ لە نەتەوە یەکگرتووەکان، هەروەها سەرۆکی دەوڵەت (خانەی ژنان)م لە نەتەوە یەکگرتووەکان / عێراق وەرگرتووە.
  ئەندامی دەستەی نووسەرانی هەریەک لە گۆڤارو ڕۆژنامەی نێودەوڵەتی (هونەرو دیزاین)م بەناوی (IJRAD) بەڕەسمی لەوڵاتی هیندستان دەردەچێت ،لە ساڵی 2022 وەک هاوکاری (هونەرمەندانی بێسنور) لەشاری هامبورگی ئەڵمانیاو شاری کالیفورنیای ووڵاتە یەکگرتوە کان کاردەکەم،ناوم لە کتێبی ئافرەتە ناودارەکانی کورد لەنوسینی مێژوو نووسی کورد نوسەر علی خەزنەدار لە بەشی چوارەم و پێنجەمدا هاتووە ئەم کتێبەش وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی ئینگلیزی ساڵی چاپ 2021
  خەڵاتی باشترین کە سایەتی ساڵانەم پێبەخشراوە لەوڵاتانی ئەمەریکاو ئەورپاو ئاسیاو عەرەبیدا
  هەروەها گروپی وەرگێڕانی بێسنور (فریق الترجمە بلا حدود) کە پێکهاتووە لەچەندین وەرگێڕی بەتوانا کە کار لەسەر وەرگێڕانی شیعر دەکەن، لەم بوارەدا چەند شیعرێکم بۆ سەر زمانەکانی عەرەبی و ئیسپانی و پرتوگالی و ئینگلیزی و ئەمازیغی وەرگێڕاوە،نوسینەکانم لە پێناو ئەرکەکانی پەروەردەیی بۆ ئاشتی و مافەکانی مرۆڤ هەروەها چەندین

بڕوانامەی دکتۆراو باڵوێزی ئاشتی جیهانی و مر□قایەتیم لە ڕێکخراوەکانی نێودەوڵەتی .

***بابزانین چۆن ئاوێتەی هونەری شێوەکاری بوویت ،زیاتر لەسەر چ قوتابخانەیەک تابلۆکانت نیگار دەکەیت؟**

- زیاتر کار لەسەر هونەری ئ□تراڕیالیزم و تعبیری دەکەم ،چونکە من دەمەوێت لە هونەرەکەمدا پەیام بگەیەنم تا بگاتە شوێنی مەبەست ،هونەریش بۆخۆی بەهرەیەکە چۆنت بوێت دەتوانی کاری لەسەر بکەیت.

***ئاستی هونەری شێوەکارانی کورد لەگەڵ ئاستی شێوەکارانی جیهان چۆن دەبینیت؟**

- شێوەکارانی کوردیش هیچیان لەشێوەکارانی وڵاتانی دەرەوە کەمتر نیە ڕاستە شێوەکاری وڵاتان زۆر بەتوانا و باشن لەگەڵ ئەوەشدا ڕێکخراوێک یا ئەکادیمیایەک هاوکاریان دەبێت و کاریان بۆ ئاسان دەکات پاشان بەپێی ئەو توانایەی کەهەیەتی باشترین ڕێزلێنان و بگرە سەفەری وڵاتانیشیان پێدەکەن بەڵام شێوەکارانی کورد ئەگەر زۆر باشیش بن و چەند هەوڵبدات کاری باش و تایبەتیش بکەن هەر لەسەر گیرفانی خۆیەتی و مەگەر خۆی بۆخۆی هەوڵبدات کاربکات هونەرەکەی پێبگەیەنێت، من لە 2014 ــ 2018 لەکاتی شەری داعش جگە ل□ نەبوونی مووچەو کەمی لایەنی مادی بەڵام من ساڵانە گەورەترین چالاکیم کرد لەکوردستان لەسەر مافی مر□ق و بەتابلۆو شیعرەکانم ئەنجام دا، بۆیە هەندێک جار بەهرەت ه□ بێت هەرچۆنێک بێت دەتوانی هەوڵبدەی بۆ ئامانجێکت چونکە هیچ کات هونەر ناوەستێت بەڵکو لەکاتە سەختەکاندا زیاتر پێویستەو بابەتەکان وەکو مێژوویی□ک دەمێننەوە،شێوەکارەکانی کوردستانیش لەڕووی هونەرەوە ئاستێکی باشیان هەیە بەڵام لەڕووی یارمەتی وهاوکارییەوە زۆر لاوەزە بۆیە هونەری کوردی لەخولانەوەیەکی چەق بەستودایە لەڕووی مادییەوە تایبەت لە ئێستادا چەند ساڵێکە قەیرانی دارایی یەخەی هەموومانی گرتۆتەوە . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێت زۆر چالاک بن.

***باشە ئەگەر بکرێت ،ئاماژە بەو ڕێکخراو وڵتانە بدەیت کە بەرێزتان کارت تیا کردوون؟**

- بێگومان زۆرن هەر لە هەرێمی کوردستان ، وڵاتی عێراق ،تورکیا، ئۆکرانیا ،هندستان ، ئیتاڵیا ،سویسرا ،میسر ، بەرازیل ،ئەڵمانیا ، بنگلادیش ، یابان ، فلیپین ،

تورینتۆ(کەنەدا)، پاکستان ، پەکین ، فەرەنسا، کۆڵۆمبیا ، ئوستراليا ، هۆڵەندا ، مەکسیک ، پۆڵەندا، ڕێکخراوی یونسیفUN و خاچی سووری نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و ڕێکخراوەکانی ئاشتی نێودەوڵەتی لەوڵاتانی سویسراو ئەڵمانیا، ئیسپانیا، ڕۆمانیا ، ئەمریکا ، فلۆریدا ، ڕوسیا ،ئەفریقا، مەغریب ، هەنگاریا ، یونان ، بەلجیکا، ئەلبانیا ،فەڵەستین ، قەتەر ئەرجەنتین ، ئەندەنوسیا، سوریا ، یەمەن ، ئەردەن ، نەرویج ،فرانکفۆرت ، یەکگرتوی ئەوروپا، لیبیا، جەزائیر، کوەیت ،لوبنان ، تونس، تەکساس ،شیلی.

***بەڕێزتان لە بواری شیعر نووسین خاوەن چەندین شیعرن خامەتان ڕەنگییە ، چۆن تێکەڵی ئەم جیهانەی شیعر بوون؟**

▪ تێکەڵ بوونی شیعر لەناو ڕۆحدا هێندە قوڵە نازانی کەی تێکەڵ دەبیت بەڵام ئەوەندە دەزانیت لە ساڵێکدا بەرهەمێکت بە یەکەمجار نوسیوە دەبێتە سەرەتای نوسینی شیعری

ئاوێتەبوونی من لەگەڵ شیعردا دەگەڕێتەوە بۆ منداڵیم هەربۆیە لەئێستادا شیعرەکانم چێژێکی تایبەتی هەیە ئەوەی شیعرەکانم بخوێنێتەوە هەوڵ دەدات شیعری کۆش بخوێنێتەوە .

شیعر جۆرێکە لە ئەدەب کە ئامانجی ئەوەیە وەڵامێکی هەستی لە خوێنەردا بهێنێتەوە لە ڕێگەی زمانەکەوە کە هەڵبژێردراوە و ڕێکخراوە بۆ مانا و دەنگ و ڕیتم.

شیعر بە جۆرێک لە ئەدەب یان نووسینی هونەری پێناسە دەکرێت کە هەوڵ دەدات لە ڕێگەی تەکنیکە جۆراوجۆرەکانی شیعرییەوە هەست و خەیاڵی خوێنەر ڕابکێشێت.

شاعیر تێکەڵەیەک لە ڕیتم، هەڵبژاردنی وشە، دەنگ، هێماو وێنە، پێکهاتە و زیاتر بەکاردەهێنێت بۆ دروستکردنی پارچەیەک لە نووسین کە هەستەکانی خوێنەر دەجوڵێنێت.

شیعرەکان بە چەندین شێوە و شێوازی جیاواز دێن و زۆرجار دەقەکە جیادەکرێنەوە بۆ پەڕەگرافێک کە پێی دەوترێت ستانزا .

، ستانزا (بە ئینگلیزی: Stanza) بریتییە لە کۆمەڵێک دێڕ لەناو شیعرێکدا، . ستانزا دەتوانێت ڕیتمی ڕێک و پێکی هەبێت هۆنراوە بە زۆری دەربارەی بابەتێک یان بابەتێکی دیاریکراوە. هەندێک لە باوترین ئەو بابەتانەی کە شاعیر دەربارەیان دەنووسێت بریتین لە (خۆشەویستی، سروشت، هاوڕێیەتی، خەزان، ئاژەڵ، گەورە بوون و پیربوون، چاکە بەرامبەر خراپە ،گەورە بوون و پیربوون، ئازایەتی و ئازایەتی، پێشبینی ، جەنگ..)

هەر بۆیە منیش لەنوسینی ئەمانە بەبەش نیم ،چەندین شێوەی شیعر هەیە و هەندێک شاعیر لەوانەیە تێکەڵەیەک لە دوو یان زیاتر بەکاربهێنن، یاساکانی فۆرمێکی دیاریکراو بشکێنن، یان بە توندی پابەند بن بە یاساکانی فۆرمەکەوە. هەر شیعرێکیش جیاوازە و شێوەیەک بەکاردەهێنێت بۆ نوسینی گێڕانەوەی چیرۆکێکی خەیاڵی یا واقعی هەتا بەڕوونی پەیامەکانی شاعیر لەڕێگەی شیعرەکەیەوە بگاتە شوێنی مەبەست.

***ئایا هیچ بەرهەمێکی چاپکراوی شیعرت هەیە، تائێستا شیعرەکانت بۆ چەند زمانی جیهانی وەرگێڕدراون؟**

▪ بەڵێ بەرهەمی چاپکراوم هەیە بەناوەکانی کتێبی" تەدەمی یا خاکی نیشتیمان" تایبەتە بەشیعر ، "کتێبی زیوا "، کتێبی زیوا یەکێکە لەکتێبە دەگمەنەکان تایبەت لەهەرێمی کوردستان کە توانیومەوەکو یەکەم هونەرمەندی شێوەکارو شاعیر ئەم کتێبە بەرهەم بهێنم کە پێک هاتووە لە30 پارچە شیعرو 30 تابلۆی شێوەکاری واتا شیعرێک بۆ تابلۆیەک نوسراوە، جگە لە جەندین نوسین لەناو ئەم کتێبەدا.

لە ئێستاشدا کتێبێکی ترم لەبەردەستدایە لە کاری دیزاینداییە ئەم کتێبەشم تایبەتە باچاپ بکرێت لەکاتی خۆیدا باسی بابەتی ناوکتێبەکە دەکەم.

*شیعرەکانت بۆ سەرچەندین زمانی بیانی وەرگێڕدراوەن،ئەگەر زیاتر روونکردنەوەی لەسەر بدەیت؟

▪ ئەوەی راستی بێت چەند وەرگێڕێکی باش کاری وەرگێڕیان بۆ کردووم بەتایبەت بۆ سەر زمانەکانی زمانی هۆڵەندی ، ئیسپانی ،ئەلبانی، هەنگاری، بولگاری ،فەڕەنسی ،ڕوسی، کۆلۆمبی، چینی ،ئینگلیزی، مەکسیکی ، تەکساس ،ئەمەریکی، ئەمازیغی ، تورکی ، عەرەبی ، یۆنانی و ..هتد

***بەڕێزتان خاوەنی چەندین بڕوانامە و خەڵاتی نێو دەوڵەتین ئەگەر تیشک بخیتە سەرەیان؟**

▪ ڕاستە خاوەنی چەندین بڕوانامە و خەڵاتی نێو دەوڵەتیم ،من وەکو ئەندامی باڵوێزی ئاشتی جیهانی لە ڕێکخراوی نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی ئاشتی جیهانی و مافی مرۆڤم

لەبەر ئەوەی من لە 3 بواردا کاردەکەم لەهەرسێ بوارەکەشدا زۆر سەرکەوتووم هەرسێکیشیان پەیوەندیان بەیەکەوە هەیە وەکو بواری نوسین وشیعر ،هونەری شێوەکاری ، مافی مرۆڤ،هەربۆیە ئەم ڕێکخراوانە پەیوەندیان پەیوەکردم سەرەتا بۆ کارو چالاکی

دەستم پێکرد پاشان قبووڵکرام و لە زانکۆی ڕێکخراوەکانی نێودەوڵەتی بەشی مافی مرۆڤ و بەشی هونەری وبەشی ئەدەب و وێژەو کولتور دەستم پێکرد لەپاش دووساڵ توانیم بڕوانامەی دکتۆرا بەدەست بهێنم پاشان ڕێگەیان بە ئاسان کردین کە ڕێکخراوەکەمان بەپێی پڕۆتۆکۆلی نێو دەوڵەتی هەوڵیداوە ئەو بەهرەو توانایەی کەهەمانە لەگەڵ وڵاتاندا بەتواناتربێت بە گەردان و پێکەوە بەستنی هەموو هونەرمەندو شاعیرە چالاک و بەتواناکانی جیهان هەندێ جار بە بەرنامەی ڕاستەوخۆی گوگڵ یان ئەگەر کارەکە خێراتربەوات و مەبەست بێت و کات کەم بێت بە ئونلاین بەشداردەبین بە گفتوگۆکردن لەنێوان یەکتریداو بە ئاڵوگۆڕی بەرهەمی ئەدەبی هەتا زیاتر سود مەندبین بە کاری باشتر و ئاشنای هونەری وڵاتانی دەرەوە بین..هەر لەم ڕێگەیەشەوە گرێبەستمان بە دەکەن لەگەڵ زانکۆکانی وڵاتانی بەریتانیا وئیتاڵیاو سویسراو چین و ئەڵمانیاو عێراق و دانیمارک و ….هتد

دەتوانم بڵێم بانگهێشتنامەی فەرمی بۆ وڵاتانی دەرەوە لەسەر ئەستۆیی ڕێکخراوەکە بۆ پێشانگاو سیمینارو کۆڕی شیعری دەکەن چونکە کار لەسەر ئاشتی هەموو جیهان دەکەین

بەردەوامیش لەکاروچالاکیدا ین پەیوەندییەکی زۆرپتەومان لەگەڵ وەزارەتی ڕۆشنبیری وڵاتی میسردا هەیە کە هەندێ کاری بۆ ئاسان کردووین تا بەردەوامبین لە کارەکانمان، هەندێک جار بڕوانامەکان لەڕێگەی نووسینەوە دەنێرن و دەگاتە دەستمان.

***زۆرێک لە بڕوانامەکانت لە تۆڕی کۆمەڵاتییەکان بڵاودەکەیتەوە مەبەست چییە لە بڵاوکردنەوەیان؟**

- من هەندێکیان بڕوانامەکان لەڕێگەی تۆڕی کۆمەڵایەتی بڵاودەکەمەوە . تەنها بۆ ئەوەی هاوڕێیان و خوێنەرانیش ئەو بڕوانامانە ببینن بە دوو مەبەست یەک بۆ هاندانیان بۆکاری هونەرو ئەدەب، ئەوی تریشیان بۆ بینینی شێوازو ئاشنابوونی ڕێزلێنانی نێودەوڵەتی چونکە لەم ڕێزلێنانانە لەڕێ نیە هەتا ئەوانیش بەبەش نەبن لە بینینیان ئاشانی ڕێزلێنانی نێودەوڵەتی بن.

***جگە لە بواری هونەر و ئەدەبدا لەچ بوارێکی تری کۆمەڵایەتی کار دەکەیت؟**

- لەبواری مافی مرۆڤیشدا کار دەکەم بە داکۆکی کردن لەمافەکانیان بەشێوەیەکی ئاشتیانە کە مرۆڤ وەک مرۆڤ سەیر

بکرێ و ڕەزی لێبگیرێت لەهەرشوێنێکی سەر ئەم زەوییە جیاوازی نەکرێت لەنێوان ئاین و کەمە نەتەوەییەکان ، جیاوازی نەکرێت لە نێوان مرۆڤی سپی پێست و مرۆڤی ڕەش پێست هەروەها بە کێشەی سیاسی و ژیانێکی شایستەیان بۆ دابینبکرێ و پێبەت لەئومێد و هەرچی پەیوەستیان هەیە بەپێی توانا یارمەتیان بدرێت چونکە مرۆڤ شایەنی ڕێزلێگرتنە دەتوانم بڵێم ئەدەب و هونەر و مافی مرۆڤ 3 سێ بوارن بەڵام لەیەک بواردا کۆمکردونتەوەو کاریان لەسەر دەکەم.

***هیچ هەماهەنگیت لەگەڵ هونەرمەندان و نووسەرانی کوردستان دا هەیە؟**

- بەڵێ زۆریش هەماهەنگیم لەگەڵ هونەرمەندان و نوسەرانی کوردستان هەیە چالاکی زۆریشم لەناو کوردستاندا هەبووە بەشداریم لە چەندین پێشانگای تایبەت و هاوبەش وکۆڕی شیعری تایبەت و هاوبەشدا کردووە بەردەوامیش دەبم لە چالاکیەکانم،ئەندامی سەندیکای هونەرمەندانی شێوەکارانی کوردستان لقی سلێمانم.

***ئێمە لە کۆتاییدا زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بە ئێمەت بەخشی؟**

-منیش سوپاسی ئێوە بەسەرکردنەوەی ئێوە دەکەم هیوای سەرکەوتن و بەردەوامیان بۆ دەخوازم.

کۆمەڵگای سەیر و سەمەرە.. نەوزاد بەندی

لە هەر میللەتێکدا ، لە هەر زەمان و مەکان و سیستەمێکدا ، ئەگەر سێ کەسی ئیسلامی و کۆمەنیست و بۆرژوا لە ژوورێکدا بەند بکەیت ، ئەوا بێ شک ، یەکتری ئەبڕێننەوە ..قەتڵ وعامی یەکتر ئەکەن ..بەڵام لای خۆمان ، کەسایەتیمان هەیە کوڕی مەلایە و خۆی کۆمەنیست بووە و ئێستایش یەکێکە لە بۆرژوا دیارەکان …لەوەیش سەیرتر ئەوەیە

، ئیسلامەکان و کەمۆنیستەکان و بۆرژواکانیش ڕێزێکی زۆریان بۆی هەیە و هەریەکەیان شانازی بە پارچەیەکیەوە ئەکەن ..
لە هەموو میللەتێکدا ، لە هەر زەمان و مەکان و سیستەمێکدا ، زانست شتێکی پیرۆز بووە و ..چەندەها زانا و دانا ، بە خۆڕایی وانەیان بە شاگردەکانیان وتۆتەوە لە سۆکراتەوە هەتاکو نەجمەدین مەلا .. لە دانتێوە هەتا عەبدولکەریمی مودەڕیس .. بە پێچەوانەوە ، ئەم زانا و دانایانە لەکاتی هەبوونی هەر دەسەڵاتێکی زاڵمدا ، بە چەند و چون ڕووبەڕووی بوونەتەوە و خوێنی خۆیان کردۆتە کاسەوە ، لە تۆماس مۆرەوە هەتاکو دڵشاد مەریوانی .. لە گوڵسورخوییەوە هەتاکو گابریێل گارسیا لۆرکا …بەڵام ئەمڕۆ زانا و داناکانی لای خۆمان ، بە فرۆشتن و هەڕاجکردنی داهات و خاکی کوردستان باکیان نییە و مویەک لە سمێڵیان ناجوڵێتەوە ، کەچی کاتێ موچەکەیان دوا دەکەوێ ، واز لە وانە ووتنەوە دێنن و شاگردەکانیان دەنێرنەوە ماڵەوە ، ئەمە ناو دەنێن خەبات دژی دەسەڵاتی زاڵم ..لە کاتێکدا هەتا □□و□□ی زانست و زانیاریی زیاتر ڕاوەستێ ،ملی دەسەڵاتی زاڵم ئەستوورتر ئەبێ و ..هەتا نەخوێندەواریی زیاتر بڵاو بێتەوە ، کۆیلایەتیی خێراتر بڵاو دەبێتەوە ..
لەوەیش سەیرتر زۆرینەی کۆمەڵگا ئەم ڕاوەستاندنی پڕۆسەی خوێندنە بە خەبات ئەزانن و لایان وایە بە □یەوە پشتی دەسەڵاتی زاڵم ئەشکێ …
لە هەموو زەمان و مەکان و سیستەمێکدا ،خەڵکێک هەن تایبەتن و گۆڕانکاریی دروست دەکەن .. ئەمانە ژیانی خۆیان ئەفەوتێنن ، لە پێناوی هوشیارکردنەوەی کۆمەڵگادا ، لە بەرامبەردا ئەو خەڵکە تایبەتە ئەچنە ناو دڵ و ناخی کۆمەڵگاوە و هەمووان شانازیی پێوە دەکەن ، قسەکانیان وەک بەرنامەی ژیان تەماشا ئەکەن ..لە نازم حیکمەتەوە هەتا نیلسن ماندێلا .. لە چێ ڤارا وە هەتا ڕۆبن هود .. بەڵام لای خۆمان ئەوانەی لە پێناوی کۆمەڵگادا خۆیان ئەفەوتێنن ، نیوەی کۆمەڵگا جنێوی پێ دەدەن و ..نیوەکەی تریش هیچ ڕا و بوچوونێکیان دەربارەیان نییە ..ئاخر بۆیە لە نالی و حاجی قادری کۆیەوە هەتا تۆفیق وەهبی و ئیبراهیم ئەمین باڵدار لە غوربەتدا گیانیان سپارد ..
لە هەمووی سەیر و سەمەرەتر ئەوەیە ،میللەتێک ئەوەندە سەیر و سەمەرە بێت و ..ددانیشی پیا نەنێت کە میللەتێکی سەیر و سەمەرەیە و . . مەش میوانی نەبێ .

ـــ نەوزاد بەندی

ڕۆمانی تەنها ڕۆژێکی سارد-ی یوسف عزەدین لەلایەن باسط مرادی-یەوە کرایە فارسی

ڕۆمانی تەنها ڕۆژێکی سارد-ی یوسف عزەدین لەلایەن باسط مرادی-یەوە کرایە فارسی و لەچاپ و پەخشی ئەفراز بڵاوکرایەوە..

خڕۆچۆف و ئـەدەب و ئەدیبانی روسیا.. د. ضیاء نافیع.. لـە

عەرەبییەوە: ئەردەڵان عەبدوڵڵا

نیکیتا خرۆچۆف (لە ساڵی 1894 لەدایك بووە، لە ساڵی 1971 كۆچی دوایی كردووە) سێهەمین رابەری یەكێتیی سۆڤیەت بوو لە پاش لینین (لە شۆڕشی ئۆكتۆبەری1917 ەوە تاوەكو 1924 حوكمی یەكێتی سۆڤیەتی كردووە) دواتر ستالین هاتە گۆڕەپانەكەوە، لە ساڵی 1924 ەوە تاوەكو ساڵی 1953 حوكمی یەكێتی سۆڤیەتی كرد. گەرچی خرۆچۆف تەنها لە ساڵی 1954 تا 1964 حوكمی سۆڤیەتی كرد. بەڵام هیچ شوێنێكی لەناو دڵی گەلانی یەكێتی سۆڤیەتدا داگیرنەكرد. بەلایەنی كەمەوە لە رووی شكڵییەوە بۆ نموونە هیچ پەیكەرێك یان شەقامێك، دەزگایەك بە ناوییەوە نەكراوە، ئەمەش لە چاو ستالین و لینیندا، دیاردەیەكی نامۆیە بە یەكێتی سۆڤێتی پێشوو، چونكە ئەو دوانەی تر لە زۆر شوێندا ناویان دیارە.

كاریگەرییان لەسەر ئەدەبی روسی هەبووە

هەرچەندە ناوی خرۆچۆف بە كۆمەڵێك گۆڕانكاری ریشەییەوە بەستراوەتەوە، كە رۆڵیان لە كاروانی مێژوویی یەكێتی سۆڤیەت و جیهانیشدا هەبووە، چونكە یەكێتی سۆڤیەت زلهێزێكی جیهانی بووە، تەنانەت هەندێك لە كارەكانی خرۆچۆف رۆڵیان لە داهاتووی ئەم زلهێزە جیهانییە كردووە. بەدڵنیاییەوە هەموو ئەو سەركردە سیاسییانەی سۆڤیەت كە پێشتر باسم كردن، رۆڵ و جێ پەنجەیان بەسەر كاروانی ئەدەبی روسیی و چارەنووسی ئەدیبانی سۆڤیەتییەوە دیاربووە، بەتایبەتی لەسەروەختی حوكمڕانیاندا، كە باوەڕیان بە فەلسەفەی تاك حزبی هەبووە.
لەبارەی لینین و ستالینەوە، خوێنەری عەرەبی كەم تا زۆر زانیاریان لە بارەیانەوە هەیە، هەر لێكۆڵەوەر و مێژوونووسێكیش بەپێی تێڕوانینی خۆی هەڵوێستی ئەم دوو سەركردەیەی باس كردووە لە بارەی ئەدەبی روسییەوە هەیە، تاوەكو ئەمڕۆش نووسەرە عەرەبەكان لەم بارەیەوە كتێب و لێكۆڵینەوە دەنووسن. بەداخەوە هەموو ئەوانەشی لەم بارەیەوە نووسیویانە زیاتر تێگەیشتنی سیاسیی و فیكری خۆیان بەسەریاندا زاڵبووە، تاوەكو پشت بەستن بە بابەتی بوون و ئەكادیمی بوون. (ئەمەش ئامانجی ئێمە نییە لەم وتارەدا).

خرۆچۆف و ئەدەبی روسی

با بێینەوە سەر جێ پەنجەی خرۆچۆف بەسەر ئەدەبی رووسییەوە، هەرچەندە تاوەكو ئەمڕۆش ئەمە دیارنییە، لەكاتێكدا ئەو ماوەیەی ئەو بە"توانەوەی سەهۆڵبەندان" ناسراوە، كە قۆناغێكی گرنگ و پڕ

بایەخی ئەدەبی روسیش بووە. ئەمەش ئامانجی ئێمەیە دەمانەوێت بە کورتی باسی بکەین و ئاماژە بە ئەدیبە ناسراوەکانی ئەو قۆناغە بدەین و هەڵوێستی خرۆچۆفیش لەبارەیانەوە دەربخەین.

پێش هەموو شتێك دەبێت ئەوە بڵێم خرۆچۆف لە چاو لینین و ستالیندا، زۆر لە کەشی رۆشنبیریی و ئەدەبییەوە دوور بوو، هێندە دوور بوو بە جۆرێك پڕۆفیسۆر کۆرمیلۆف " مامۆستای مێژووی رەخنەی ئەدەبی روسی لە سەدەی 20 و 21 لە زانکۆی مۆسکۆ " ساڵی 2018 لێکۆڵینەوەیەکی لە گۆڤاری " زنامیا نووسی " ئەم گۆڤارەش گۆڤارێکی مانگانەیە یەکەم ژمارەی لە ساڵی 1931 دەرچووە و تاوەکو ئەمڕۆش بەردەوامە." لێکۆڵینەوەکە بەناونیشانی" نیکیتا خرۆچۆڤ وەکو رەخنەگرێکی ئەدەبی."

لە سەرەتای لێکۆڵینەوەکەیەدا ئاماژەی بەوە کردووە کە خرۆچۆف لە هەموو سەرانی تری یەکێتی سۆڤیەت نەخوێندەوارتر بووە، تەنها قۆناغی سەرەتایی خوێندووە. هەندێك کەسیش ئەم مەسەلەیە بەشتێکی گرنگ دانانێن، چونکە لە زۆر حاڵەتەدا ئەم مەسەلەیە کاریگەری نەبووە بەسەر مێژووی رابەرە سیاسییەکانی و کاروانی خەباتیانەوە، بەڵام هەندێکیتر ئەمە بەلایانەوە گرنگە و ئاماژە بە هەندێك رووداوی تایبەت لە مێژووی ژیانی خرۆچۆف دەکەن، بۆ نموونە رووداوی بەکارهێنانی پێڵاوەکەی لە کۆبوونەوەی رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، ئەمەش رووداوێکی گرنگە لە جیهاندا دەنگی دایەوە، تەنانەت خەریك بوو لەسەر ئەم رووداوە لە دەسەڵات دەربکرێت. هەروەها ئاماژەش بە وتەیەکی خرۆچۆف دەکەن کە جارێکیان بە وێنەکێش و پەیکەرتاشی ناسراوی سۆڤیەتی نیزفیتنی وتووە، کاتێك سەیری تابلۆکەی کرد، بەبەرچاوی خەڵکییەوە، کە زۆرێك لە دەزگای میدیاکان بەشداربوون، کاتێك خرۆچۆف پێی دەڵێت: ئەمە چییە دروستت کردووە؟ ئەمە کەرە کێویش دەتوانێت ئەم جۆرە تابلۆیانە بکێشێت!. ئەم خەڵکانە پێیانوایە ئەمە و هەموو رووداوەکانی تریش، گوزارشت لە رەنگدانەوەی ئاستی خراپی رۆشنبیریی و نەخوێندەواری خرۆچۆف دەکەن، کە پێی ناسراو بوو.

رووداوی گەورە کە وابەستەیە بە کاروانی ئەدەبی روسییەوە لە سایەی ساڵانی حوکمی خرۆچۆفدا پەیوەستە بەچەند ناوێکی دیاری ئەدەبی روسییەوە، ناسراوترینیان پاسترناك و سولجینیستنە. هەرچەندە پەیوەندی خرۆچۆڤ بەم دوو کەسایەتییەوە، بۆ هەریەکەیان وتارێکی پێویستە، هەربۆیە ئێمە لێرەدا تەنها چەند سەرەقەڵەمێك دەنووسین.

رازی نەبووە پاسترناك خەڵاتەکە وەربگرێ

ئەوەی ئاشکرایە ساڵی 1958 بۆریس پاسترناك خەڵاتی نۆبڵی بۆ ئەدەب

پێ بەخشرا، ئەوەی دیاریشە حکومەتی سۆڤیەت ئەو کاتە کە خرۆچۆف سەرۆکی بوو، رازی نەبوو پاسترناك ئەو خەڵاتە وەربگرێت، چونکە پێیانوابوو ئەم کارە، کارێکی دوژمنکارانەیە دژ بە دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت، هەرئەمەش وایکرد پاسترناك ناچاربکرێت خەڵاتەکە رەت بکاتەوە و وەرینەگرێت. خرۆچۆف لەو کاتەدا هیچ قسەی نەکرد، بەڵام دواتر لە بیرەوەرییەکانیدا دەنووسێت، من ئەو کاتە رۆمانەکەی پاسترناکم نەخوێندبۆوە، بەڵام دواتر خوێندمەوە، پێموایە کارێکی خراپ نەبووە.

سۆلجینیستن بەختی هەبوو

ئەلکیساندەر سۆلجینیتسن لە زیندان ئازاد کرا، ئەمەش دوای ئەوەی خرۆچۆف هەڵمەتی دژایەتی ستالینی راگەیاند و دژی حوکمی دیکتاتۆری ستالین وەستایەوە، کاتێك لە زیندان ئازاد دەکرێت، نۆڤێلێتەکەی "رۆژێك لە ژیانی ئیڤان دینیسیفیچ" دەنێرێت بۆ گۆڤاری " نوڤی میر" نۆڤێلێتەکەش باسی ژیانی زیندانیان دەکات لە زیندانەکانی سۆڤیەت لەکاتی حوکمرانی ستالیندا. سەرنووسەری گۆڤارەکە ناوێرێت بڵاویبکاتەوە، بۆیە سەرەتا دەینیرێت بۆ خرۆچۆڤ، ئەویش سەیر دەکات ئەم نۆڤێلێتە شتێکی باش و گونجاوە و لەگەڵ ئەو هەڵمەتەدا دێتەوە کە دژی ستالین رایگەیاندووە، بۆیە بەشێوەیەکی شەخسی رازی دەبێت و نامەش دەنرێت بۆ سەرنووسەرەکە کە بۆی بڵاوبکەنەوە، ئەمەش هەنگاوی یەکەم دەبێت لە ناسراوبوونی سۆلجینیتسن لە جیهان و دواتریش خەڵاتی نۆبڵ وەردەگرێت.
لێکۆڵینەوە لە هەڵوێستی خرۆچۆڤ لە ئەدەب و ئەدیبە روسییەکان، دەتوانێت هاوکاریمان بکات بۆ بینینی ئەو دیمەنە واقعیی و هەقیقی و دیارەی کاروانی دەوڵەتی تاك حزبی، بەدەر لەوەی کە کام سیستم حکومی دەوڵەت دەکات، هەروەها ئەوەشمان بۆ دەردەخات تا چەندە تاکە شەخسێك حوکمی وڵات دەکات، کاریگەری گەورەی بەسەر تەواوی ژیانی ئەو گەلانەوە هەیە کە حوکمیان دەکەن و داهاتوو چارەنووسیان دیاری دەکات.
ئامانجی سەرەکی ئێمەش لەباس کردنی ئەم لێکۆڵینەوە و وتارانە ئەوەیە گەلانی تر ئاگاداری هەقیقەتی رووداوەکانی یەکێتی سۆڤیەت بن و سوودیش لەو ئەزموونانە وەربگرن.

سەرچاوە: رۆژنامەی المدى

بەراز لە نێوان ئەفسانەو ڕاستیدا!.. نووسینی: حەسەن حەریری.. ئامادەکردنی: حەسەن ڕازانی

لە نێو شارستانیەتەکانی کۆن و هەروەها لە نێو ئایینەکانی جولەکەو ئیسلامیشدا چەندین چیرۆک و داستان بە دەوری بەرازدا هەن و دێن و دەچن و ودەگوترێن ، کە هەردووکیان واتە جولەکەو موسڵمانیش بەرازیان حەرام کردووە بە بێ ئەوەی هیچ هۆیەکی لۆژیکی یان زانستی بخەنەڕوو!

ئەوچیرۆک و گوتانەی کە بەرێژایی مێژوو دەربارەی ئەو ئاژەڵە بەستەزمانە دەگوترێن تەنانەت ئەوەندەش بەرز نین کە بگەنە ئاستی ئەفسانەش!

لە پێش دەرکەوتنی ئایینەکانیش، هەندێک چیرۆک و ئەفسانە دەربارەی بەرازو خەراپیی بەراز لەگۆڕێدابوون. بۆ نموونە لە شارشتانیەتی میسری کۆندا، ئەفسانەیەک هەیە کە دەڵێت: خوداوەند سێت، کە خوای خەراپەیە، لە بەرگی بەرازێکی ڕەشدا دەردەکەوێت وهێرش دەکاتە سەر (حەرس)ی کوڕی خوداوەند ئۆزیریس!

بەڵام سەرباری ئەوەش میسرییەکان، لەبەر سوودە زۆرەکەی، گرنگیی زۆریان بە بەرازداوە! لەو نێوەشدا کۆمەڵێک لە خەڵکی تایبەت هەبوون کە گرنگییان بە بەراز داوەو بەخێویان کردووەو بەرازیان ڕاگرتووە و ئەوانە وەک بەرازەوان لە نێو کۆمەڵگادا ناسراون. ئەو بەرازەوانانە وەک کۆمەڵێک لە خەڵکی سووک و ئاست نزم بینراون و کۆمەڵگا تێکەڵاویان نەبووەو تەنانەت بە ژن و ژنخوازیش تەنها لەنێو خۆیاندا ئەنجامیان داوەو دەرەوەی خۆیان لە گەڵی نەکردوون!

لە ڕووی سوودەکانی بەرازەوە لەو زەمانەی ئەوکاتەدا، بەرازیان بەکاردەهێنا بۆ دۆزینەوەی ئاو لە بیابانەکانداو بە دوا بەراز دەکەوتن و بەهۆی بەرازەوە ئاویان دەدۆزیەوەو هەروەها بەرازیان بۆ چارەسەری هەندێک نەخۆشی بەکاردەهێنا .

هەروەها بەراز لە ئەفسانەکانی کەنعانیدا هێمای خەراپەکاریی بووەو هەمان چیرۆک و ئەفسانەش کە تەنها ناوی ستەملێکراو گۆڕاوە بە هۆی

بەرازەوە، کە دەڵێت بەراز هێرشی کردەتە سەر خوداوەند ئەدۆن کە ئەو خۆی بەعلی وڵاتی شام و بیبلۆس لە فینیقیا بووە. ئەدۆنیس.کێ هەیە چیرۆکی ئەدۆنیس و عەشتاری نەبیستبێ؟

لەوبارەوە لیستێکی درێژهەیە دەربارەی خەراپییەکانی ئەو زیندەوەرە دەگوترێت کە گوایە بەراز زیندەوەرێکی خەراپە. بەڵام لێکۆڵینەوەکان کە لەسەر ئەو گیاندارە ئەنجامدراوون دەیسەلمێنن کە بەراز بە بەراورد بە گیاندارەکانی تر لە هەموویان بەسوود ترە بە مرۆڤایەتی و بە ژینگەش! یەکەمین گیاندار کە لە بواری پزیشکیدا سوودی لەوەرگیرابێت بریتییە لە بەراز کە شانەکانی سوودیان لەوەرگیراوە لە بواری پزیشکیدا! کە دەرکەوتووە شانەکانی بەراز لە ٧٠٪ی نزیکە لە هی مرۆڤەوە، هەروەها ترشەناوکیکەی واتە DNA ٩٨٪ ی نزیکە لە هی مرۆڤەوە، ئەنسولین لە بەراز دروست دەکرێت کە باشترین جۆرەکانی ئەنسولینە! هەروەها کالستۆنین کە بۆ پووکانەوەی ئێسقان بەکاردێت لە بەراز دروست دەکرێت.

ئەمڕۆش چەندین تاقیکردنەوە ئەنجام دراوون بۆ چاندنی دڵی بەراز لە مرۆڤدا کە ئەو تاقیکردنەوەیە لە مەیمووندا ئەنجام دراوە. لە سەر مرۆڤیش ئەنجام دراوەو سەرکەوتووبووەو دوو مانگ ژیاوە، ئەو مرۆڤە دوای دوو مانگ مردووە چونکە لەشی مرۆڤەکە ڕەتی کردەتەوە چونکە نەیتوانیوە کۆنترۆڵی جینی ڕەتکردنەوە بکات. بەڵام ئێستا توانراوە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێت بە دەستکاریکردنی دڵی بەرازەکە ئەویش بەوەی کە بتوانێت کۆنترۆڵی جینی ڕەتکردنەوە بکات لە لەشی مرۆڤەکەدا.

جا ئەگەر هاتوو ئەو تاقیکردنەوانە سەرکەوتنیان بە تەواوی بەدەست هێنا دەبێ چەند کەس سوودمەند ببن لەو ڕووەوە؟ هەر بە ڕاستی ماوەیەک لەمەو بەر نەشتەرگەرییەک بۆ کەسێکی تەمەن ٥٨ ساڵ کرا و ئێستاش کەسانیکی زۆر چاوەڕێن ئەگەر کەسێک هەبێ ببەخشێت! بەڵێ ئەوەی کە دەگوترێ و پڕوپاگەندەی ئەوە بڵاو دەکرێتەوە کە گوایە بەراز میکرۆبێکی زیانبەخشی تێدایە کە نە بە ئاگر دەسووتێ و نە بە سەرماش لەناو دەچێت هیچ نیە بەجگە لە درۆ و چەواشەکاری و دەیانەوێت بەو درۆو بوختانانە کاریگەری خەراپ لەسەر زانستی تەندروستی دابنێن. سەیرە تا بەوە دەستیان پێکرد کە گۆشتی بەراز کرمی شریتی تێدایە ئنجا گوتیان کرمی تینیای تێدایە کە ئەوەی ڕاستی بێت ئەو کرمە لە گۆشتی گادا هەیە نەک لە هی بەرازدا.

جولەکەو موسڵمانەکان گۆشتی بەرازیان حەرام کردووە بە بێ ئەوەی هۆیەکانی ئەو حەرام کردنە لە ڕووی زانستی و تەندروستییەوە بخەنە

ەوو! دەڵێن چونکە بەرازپیسایی و پاشەڕۆ دەخوا، ئەمەش دەڵێین دیقەت بدەن و ببینن بۆتان دەردەکەوێت کە نەک هەر بەراز بەڵکو زۆر لە ئاژەڵ و پەلەوەرو گیانداری تر هەن کە پیسایی و پاشەڕۆ و زبڵ و خاشاک دەخۆن و گۆشتیشیان حەرام نەکراوەو هەم جولەکەو هەم موسڵمانیش دەیخۆن! بۆ نموونە هەر تەماشا گا و گێل و مەڕو ماڵاتی تر و بزن و مریشک و هەندێک پەلەوەری تریش بکەن کە دەبینن زۆر شت دەخۆن!
لە ئەوروپاو وڵاتانی ڕۆژئاوایی کە بەراز بەخێو دەکەن وەک هەر مەڕوماڵاتێکی تر، وەک مانگاو گاوگێل خواردنیان دەدەنێ. دەگوترێت ئەگەر پیاوێک گۆشتی بەراز بخوات ئەوا دەبێتە دەیوس و هیچ ئیرەیی بە مێیینەکەی نابات چونکە ئەوە تەنها بەرازە کە گوێ بەو مەسەلەیە نادات و هیچ ئیرەیی لە بەرامبەر مێیینەکەی خۆیاندا نیە ! ئەمەش بە بروای ئەمە قسەیەکی پووچە چونکە زووربەی ئاژەڵان لەگەڵ نەرینەیەک زیاتر پەیوەندی دەبەستن!

ئەوانەی کە گۆشتی بەراز ناخۆن جولەکەو موسڵمانانن. شتێکی سرووشتیشە کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ببینین و ببیسین لە لایەن ئەو دوو پێڕەوە کە گۆشتی بەراز مکڕۆبی زیانبەخشی تێدایە کە نە بە ئاگرو نە بە سەرماو بەستن لە ناو ناچێت! ئەمەشیان تەنها بە پشتڕاستکردنەوەی ئەو گوتانەیە کە دەڵێن لەبەر ئەمانەیە کە خواردنی گۆشتی بەرازیان حەرام کردووە!
دوای ئەو کورتە نووسینە، دەربارەی حەرام کردنی خواردنی گۆشتی بەراز، ئەوانەی کە پێیان وایە گۆشتی بەراز زیانبەخشەو نابێ بخورێت و بۆ پشتڕاستکردنەوەی ئەو قسەیەشیان گوایە لەوبارەوە لێکۆڵینەوەی زۆر کراوەو ئەنجامدراوە با ئەو لێکۆڵینەوە تەندرووستی و زانستیانە نیشانی خەڵک بدەن نەک هەر بە ناوهێنان! پێمان بڵێن لە کام زانکۆ ئەو لێکۆڵینەوانە ئەنجام دراون و نیشانمان بدەن، پێمان بڵێن کێن ئەوانەی ئەو لێکۆڵینەوانەیان ئەنجام داوە ، ناوەکانمان پێ بڵێن..شوێن و کات و دەرەنجامەکان نیشان بدەن! من لەوبارەوە ڕووبەڕوویان دەبمەوە!
من ڕووبەڕووی ئەوانە دەبمەوە کە کە دەڵێن گۆشتی بەراز لەهەر گۆشتێکی تر زیاتر زیانی هەیە! هەر گۆشتێک بەشی خۆی سوودی هەیەو بەشی خۆشی زیانی هەیە.. جا ئەگەر هەر گۆشتێک بە باشی لێنەنرێت و بە باشی نەکوڵێنرێت ئەوا گۆشتەکە زیانی زۆرترە لە سوودەکەی.. گۆشتی بەرازیش لەو ڕێسایە بەدەر نیە!
تێبینی: خواردنی سەرەکی زووربەی خەڵکی ئەوروپاو ڕۆژئاواو وڵاتانی ناموسلمان و نا جولەکە گۆشتی بەراز دەخۆن. تەنانەت

گەشتی بەراز لە هەندەک وڵاتی موسڵمانیش دەخورێت!

https://www.facebook.com/groups/496093623891552/user/100009028655019

فەلسەفەی ئەخلاق.. ئاراس سەعید

“پێشەکی”

فەلسەفەی ئەخلاق بابەتێکی ئاڵۆزە، بەڵێ هەندە ساکار نیە بتوانین بە چەند گوزارەیەک پێناسەی چەمکی ئەخلاق بکەین. وەکو “سوکرات” دەڵێت: (ئێمە لە بارەی بابەتێکی بچوکەوە گفتووگۆ ناکەین، بەڵکو سەرقاڵی گفتوگۆ کردنین دەربارەی ئەوەی کە دەبێت چۆن بژین؟) پرسی فەلسەفەی ئەخلاق پرسێکی یونیڤێرساڵە و لە مێژووی هزری مرۆڤدا، مشتومڕی فەلسەفی زۆری بەدوای خۆیدا هێناوە و ڕوانگە و تێڕوانینی بیرمەندان و فەیلەسووفان جیاوازە لە مەڕ ئەمپرسەوە. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو فاکتەرانەی کە پەیوەستن بە بابەتی فەلسەفەی ئەخلاقەوە، چونکە لە بنەڕەتدا فەلسەفەی ئەخلاق بابەتێکی فرە ڕەهەندە و پانتاییەکی زۆر داگیردەکات لە مێژووی هزری مرۆڤدا. بەڵێ ئاڵۆزە پێناسەیەکی وەها و سەرتاپاگیر بۆ فەلسەفەی ئەخلاق بکەین، بەڵام لەڕێگەی کۆکردنەوە و ئاوێتەکردنی خاڵە کۆکەکانی قوتابخانەکانی “فەلسەفەی ئەخلاق”ەوە، دەتوانین، بە دەربڕینێکی لۆژیکیانە، پێناسەیەکی کامڵ بۆ فەلسەفەی ئەخلاق بکەین، بە مەدلوولە یونیڤێرساڵییەکەی.

سەرەتا بابزانین فەلسەفەی ئەخلاق چیە؟ چونکە (فەلسەفەی ئەخلاق) گرێیەکی ناوی لێکدراوە و لە بنەڕەتدا، لە دوو ناوی واتادار پێکهاتووە، کە ماهیەت و ناوەڕۆکی تایبەتیان هەیە. بۆ ڕوونکردنەوەی بابەتەکەمان پێویستە هەردوو تێرمەکە بناسێنین. یەکەم: (فەلسەفە: هونەری پرسیارکردنە. گەڕانە بەدوای ئەو پرسیارە ئەقڵانیانەی کە بە “چی و چۆن و بۆچی” دەستپێدەکات، لەڕێگەی پێشکەشکردنی ئارگومێنتی کامڵەوە بۆ گەیشتن بە دەرئەنجامێکی ئەقڵانی). دووەم: (مۆراڵ: بریتیە لەو نۆرم و ڕێساو یاسایانەی بەسەر کردەکانی مرۆڤدا سەپێنراون، کە دەشێت درووست بن، یان

نادروست بن.)

وشەی "فەلسەفەی ئەخلاق" وشەیەکی لێکدراوە و لقێکی سەربەخۆیە، لە لقەکانی فەلسەفە. کاتێک فەلسەفە دەبێتە "دیارخەر"ی ناوێک. ئەوا کاری فەلسەفە پرسیارکردنە لە "دیارخراو"ەکەی. ئەگەر "ئەخلاق" ئەو نۆڕم و یاسا و ڕێسایانە بن کە بەسەر کردەکانی مرۆڤدا سەپێنراون، ئەوا فەلسەفەی ئەخلاق دەپرسێت بۆچی دەبێت من مامەڵەکانم ئەخلاقی بن؟ یان لەو بڕیارانە دەکۆڵێتەوە دەپرسێت بۆچی فڵان مامەڵە نادروستەو فڵان مامەڵە دروستە.

"ئەخلاق چییە؟"

لە زمانی ئینگلیزیدا کەڵک لە تێرمی "ethics _ moral" وەردەگرن. چەمکی ئەخلاق بەهۆی دینامیکییەتی فرەڕەهەندی لە بەکارهێنانیدا، گرفتی لە بەردەم تێگەشتنمان درووستکردووە. ئەمەش پەیوەندی بە نەزانینمانەوە نییە، بەڵکو چەمکەکە خۆی لە خۆیدا فرەڕەهەندە و بەهۆی ئەوەی خودی زاراوەکە لەزمانی عەرەبییەوە هاتۆتە نێو فەرهەنگی کوردییەوە، دژواری و ناڕوونی درووستکردووە. لە بەهۆی دەوڵەمەندی فەرهەنگی کوردییەوە دەتوانین کەڵک لە هەردوو تێرمەکە وەربگرین و بینایی تێگەشتنی خۆمان فراوانبکەین. بە بێ شیکردنەوە و وەرگێڕانی چەمکی "مۆڕاڵ و ئیتیک" ئەستەمە لە بابەتەکانی فەلسەفەی ئەخلاق تێبگەین. "مۆڕاڵ" لە زمانی کوردیدا بەرانبەرە بە وشەی "ئاکار". کە لە بابەتەکانی "فەلسەفەی ئاکار" دەکۆڵێتەوە، بە "میتا ئاکار" یان "ئاکاری شیکاری" ناودێرکراوە. وەکو ڕیساو تیۆرییە ئاکارییەکان و لێکدانەوەی بنەماکانی ئاکار و …هتد. بەڵام ڕەگەی چەمکی "ئیتیک" وشەیەکی گریکییە و دەگەڕێتەوە بۆ وشەی "ئیتۆس"کە لەزمانی کوردیدا، بەواتای "ڕەوشت"دێت. ڕەوشت بابەتێکی خودییە و پەیوەستە بە هەڵوەست و بڕیارەکانی تاکەوە. لە بەشی داهاتوودا بەچڕی لەسەر ئەم چەمکە دەوەستین. بەگشتی لەم وتارەدا، لە بارەی فەلسەفەی "مۆڕاڵ-ئەخلاق "دەدوێن لە ڕێگەی شیکردنەوەی پێناسەی ئەخلاق و تیۆریا و ڕێباز و قوتابخانە جیاوازەکانی فەلسەفەی ئەخلاقەوە.

وەکو لە پێشەکیدا ئاماژەمان پێدا کە فەلسەفەی ئەخلاق، بابەتێکی ئەبستراکتی ئاڵۆزە و هێندە ساکار نییە بتوانین بە چەند گوزارەیەک پێناسەی چەمکی ئەخلاق بکەین، بەڵکو لە ڕێگەی پێناسە و بۆچوونە فەلسەفییەکانی فەیلەسووفەکانەوە، لە بارەی فەلسەفەی ئاکارەوە دەدوێن. دیدگای فەیلەسووفان بۆ پرسی ئەخلاق جیاوازە، ئەمەش

هەکارێک بوو لەکدژی لە نێوان بیروبۆچوونەکانیان درووستبوو. بەپێی ئەو قۆناغانەی بەسەر بیرکردنەوەی مرۆڤدا تێپەڕیون، مرۆڤ هزری خۆی ڕزگارکردووە لە کۆت و بەندە ئایینی و ئایدۆلۆژییەکان و توانیویەتی لە ڕێگەی درککردنی ئەقڵانییەوە دیاردەکان تەتەڵە بکات. بۆنمونە فەیلەسووفان لە سەدەکانی ناوەڕاستدا، پرسی ئەخلاقیان وابەستە دەکرد بە باوەڕهێنان بەخوداوە. وەکو "جۆرج بەرکلی" لە دیالۆگی سێیەمدا، "هیلیاس" ڕووی گوفتاری کردەتە "فیلۆنەس" کە بەرکلی خۆیەتی و پێی دەڵێت (باشە تۆ نازانیت ئەگەر خودا بکەی بە داهێنەری هەموو قەوما و ڕووداوەکانی سروشت هەر خودا خۆی دەکەیت، بە داهێنەری کووشتن و کوفر و بەدکاری و بێ باوەڕی و گوناهـ و تاوانی نابەجێ).

بە قسەکردن لەسەر فەلسەفەی ئەخلاق پێویستە بگەڕێنەوە بۆ فەلسەفەی کلاسیک. "سوکرات" یەکەمین فەیلەسووفە لە مێژووی هزری مرۆڤدا چەمکی ئەخلاقی بە شێوازێکی زانستی شیکردەوە. یۆنانییەکان پێشەنگن لە پەرەپێدان بە توانا زەینییەکانی مرۆڤ. یەکێک لە گرنگترین و درەوشاوەترین ئەو دەستکەوتانەی شارستانییەتی یۆنانی کۆن دای هێناو بە مرۆڤایەتی بەخشی، بریتییە لە بایەخدان و دۆزینەوەی بنەمایەک بۆ ڕێزگرتن لە تاکەکەس.

"فەلسەفەی ئەخلاق و ڕێبازەکانی"

ئەگەر لە هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی مێژووی فەلسەفە ڕابمێنین؛ ئەوە بەدی دەکەین کە پرسی ئەخلاق مایەی گرنگی پێدان و تێڕامان بووە لەلایەن فەیلەسووفانەوە. ئەگەر بمانەوێت لەسەر تەواوی ئەو بیروبۆچوونانە ڕابوەستین، ڕەنگە لە زنجیرە کتێبێکیشدا نەتوانین مافی تەواوی پێبدەین. ئەم نووسینەی بەردەستان بەکورتی لەسەر گرنگترین قوتابخانە و ڕێبازەکانی فەلسەفەی ئەخلاق دەدوێت.

1. ئەخلاقی سوکراتی.

ئەوەی بە ئێمە تا ڕادەیەکی باش ڕوونە ئەو دۆزەی هزری "سوکرات"ی بەخۆیەوە سەرقاڵکردبوو دۆزی ئەخلاق بوو. فەیلەسووفانی پێش "سوکرات" لە بابەتە سروشتییەکانی وەکو ماددەی سەرەتایی و ئەستێرەناسی و ..هتد کۆڵیوەتەوە، بەڵام سوکرات لە دیالۆگی بەرگریکردن دەڵێت: (من چیم داوە لە بیرکردنەوە سەبارەت بەشتە سروشتییەکان). سوکرات زانست بە شتێکی بە بەرهەم نازانێت، بەڵکو

گرنگی بەفێرببوون و گەڕان بەدوای زانست دەدات. ئەو چەمکی “ئەخلاقی”ی وەکو بابەتێکی ئیپستمۆلۆژی بەکارھێناوە”، ئەگەر چی شانبەشانی “سوکرات”سۆفستاییەکانی یۆنانیش دەربارەی ئەم چەمکە دواون، بەڵام یەکەمین فەیلەسووف “سوکراتە” تیۆرییەکی ئیپستمۆلۆژی ئاوێتەی ئەم چەمکە دەکات. سوکرات دەڵێت: (کاتێک مرۆڤێک کردەیەکی ھەڵە ئەنجام دەدات، نەزانە، چونکە زانیاری پێشینەی دەربارەی کردەکەی نیە).

لێرەوە ئەوە ڕوون دەبێتەوە کە لەدیدی سوکراتەوە ئاوەز سەنتەری بیرکردنەوە و کردە ئاکارییەکانی مرۆڤە. تێڕوانینی سوکرات دەربارەی مۆڕاڵ، بریتییە لە دۆزینەوەی ڕاستی و چاکە لەڕێگەی لۆگۆسەوە. ئەو دەڵێت (ھیچ کەسێک بە قەستی و لە ئەنجامی ھۆشیارییەوە تووشی گوناھ نایەت، ھەر بۆیە تەنھا ھۆشیاری دەتوانێت مرۆڤ بگەیەنێت بە فەزیڵەتێکی تەواو). ئەم جۆرە میتۆدە بە ئیتیکی ڕاشیۆنالیست (ئاوەزگەرایی)ناسراوە. لەدیدی سوکراتەوە تاکە مۆتیق و ئەنگیزە ئاکارییەکان مرۆڤ ئاوەزە، چونکە ئەو پێی وایە چاکە زانینە. لەمێژووی فەلسەفەدا دوو شێوە تێڕوانین بەرانبەر ئەقڵانیەت ھەبووە، ئەویش (میتۆدی دانپیانان و میتۆدی ڕەخنەگرانە)یە. لە وتە بەناوبانگەکەی سوکراتدا، بۆمان دەردەکەوێت کە میتۆدێکی ڕەخنەگرانەی پەیڕەوکردووە کە دەڵێت: (ژیانێک تاقینەکرابێتەوە، بە مانایی ژیان نایات). تاقیکردنەوە، واتا ڕەخنەکردن و ھەڵوەشاندنەوەی ھەموو ئەو شتانەی زانینێکی ساختەمان لە بارەیەوە ھەیە. “سوکرات” یەکەمین فەیلەسووفە لەڕێگەی ڕەخنە و ھەڵوەشاندنەوەی پرسە چەقبەستووەکانەوە ھەنگاو دەنێت بۆ گەشەکردنی زانستی و ئاشکراکردنی فاکتەکان.

“کاڕڵ پۆپەر” پشتڕاستی ئەوە دەکاتەوەو دەڵێت: (کاتێک ئێمە دەزانین ھەڵە و کەموکورتی تیۆرییەکەمان لە کوێدایە، ھەنگاوێک لە زانین نزیک دەبینەوە). لەدیدی ئەوەوە ئەگەر بمانەوێت گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین، پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین. “سوکرات” پێی وایە ھوشیاری و زانین خۆی لە خۆیدا فەزیڵەتەو گوناھ و تاوان زادەی جەھل و نەزانین. ئەقڵ (ئاوەز) ڕێنوینکەرە بەرەو چاکە.

“ڕەخنە لە ئەخلاقی سوکراتی”

ئایا ئەخلاقی ڕاشیۆنالیست(سوکراتی) لەگەڵ پێشکەوتنی شارستانییەت و تێفرکردن وتێڕوانینی مرۆڤدا، شانبەشانی فەلسەفەی مۆدێرن و زانستی

نوێ، چەن خوێندنەوەی بە دەکرێت. ئایا دروستە ئەقڵ پاڵنەر و سەرچاوەی کردە ئەخلاقیەکانی مرۆڤە، وەکو هادیگەر دەڵێت: (شوانێک لەناوەوەی مندایە ڕێنمونیم دەکات)، ئایا ئەو شوانە هەمیشە بە ئاگایە و ڕێنمونییەکانی تەواو و دروستە. زانستی مۆدێرن و دەرکەوتنی زانستە کۆمەڵایەتییەکان بەتایبەتی دەروونشیکاری کە “سیگمۆند فرۆید” بەدامەزرێنەری قوتابخانەی دەروونشیکاری دادەنرێت، پێی وایە، ئەقڵی مرۆڤ بەردەوام لە ژێر کۆت و بەندەکاندایە. ئەقڵ دیلی کۆمەڵێک کۆت و بەندە. “سوکرات” زانیاری دەربارەی ئەقڵی نائاگایی و ئەنگێزە و مۆتیڤە دەروونیەکانی مرۆڤ نەبووە، بۆیە دەکەوتە ئەو هەڵەیەوە. چونکە ئاوەزی مرۆڤ هەمووکات چالاکانە لەدۆخی ئاگایدا نیە، بەڵکو لەژێر کاریگەری غەریزە بایەلۆژی و مۆتیڤە دەروونیەکاندا کردە دەنوێنێت. مرۆڤ کاتێک ژیان و ڕەگەزی دەکەوێتە ژێر مەترسی لەناو چوونەوە، زانیاری دەربارەی چەمکی باشە هەیە، بەڵام لەژێر کاریگەری مۆتیڤە دەروونیەکاندا هەڵەی ئاکاری دەکات با نمونەیەک بهێنینەوە.

بۆ نمونە، پزیشکێک پسۆڕی بواری هەناوییە، کەچی جگەرە دەکێشیت. ئەو دەزانێت جگەرە کێشان زیان بە سییەکانی دەگەیەنێت، زیان گەیاندن بەخود، مامەڵەیەکی ناردوستە، کەچی جگەرە دەکێشێت. سوکرات دەڵێت: (هیچ کەسێک لە ئەنجامی هۆشیارییەوە تووشی هەڵە نابێت) بەڵام پزیشکەکە هۆشیارە، کەچی جگەرە دەکێشیت. زۆرێک لە فەیلەسووفان و بیرمەندان ڕەخنە لە ئەخلاقی “سوکراتی” دەگرن. بەڵام ئەمە بەواتایی ئەوە نایات، بە چوونەکانی “سوکرات” هیچ گرنگییەکی نیە.

2. ئەخلاقی خودی subjectivism in ethics

“دەیڤد هیۆم” فەیلەسووفی ئینگلیزی بە دامەزرێنەری ئەم ڕێچکەیە دادەنرێت، لە فەلسەفەی ئەخلاقدا. هیۆم دەڵێت: (هەر کردەوەیەکی تاوانکاری وەربگریت، لە هەموو ڕوویەکەوە لێی بکۆڵەوە پاشان بزانە دەتوانێت فاکتێک یان توخمێک دیاری بکەیت لە جەوهەری ئەو خراپەکارییە، بۆ نمونە تۆ هەرگیز ناتوانێت ئەو توخمە دیاری بکەیت، هەتاوەکو ئاراستەی لیکۆڵینەوەکە ڕووبەڕووی خۆت نەکەیتەوە). ئەو پێداگری لەوە دەکات، کە ئەگەر ئەمە بەوردی سەرنج لە هەر بەدکارییەک بدەین، کاتێک دەتوانین لە جەوهەری ئەو بەدکارییە تێبگەین، کە تاوانەکەمان ڕووبەڕووی خۆمان کردەوە. بە

نموونە، کاتێک لەڕێگەی مامەڵەیەکەوە کەسێک بریندار دەکەین. جا ئەگەر مامەڵەکە تووندووتیژی “سیمبولی” بێت، واتا تووندوتیژەی لە ڕێگەی زمانەوە وەکو جوێن، سوکایەتی. یان تووندووتیژی لە ڕێگەی هێزەوە. ئێمە ناتوانین لە جەوهەری ئەو خراپەکارییە تێبگەین، تا هەمان کردەوە ڕووبەڕووی خۆمان نەکەینەوە.

بەبڕوای “هیوم” لە ئەخلاقی خودیدا، مرۆڤ لەڕێگەی هەست و سۆزەوە درک بە جەوهەری بابەتیانەی بەها ئاکارییەکان دەکات، ئەمەش پێچەوانەی بۆچوونەکانی پێش خۆیەتی کە پێیان وایە ئەقڵ سەنتەری کردەکانی مرۆڤەوە و، لەڕێگەی هۆشیاری و زانینەوە درک بە بەها ئەخلاقییەکان دەکات. هیوم فەیلەسووفێکی ئەزموونگەرابوو، بە بڕوای ئەزموونگەراکان (زەینی مرۆڤ کاغەزێکی سپییە و لەڕێگەی ئەزموونکردنەوە درک بە جیهانی دەوروبەر دەکات. بۆیە پێی وایە مرۆ لەڕێگەی هەستەکانییەوە درک بە بەها ئەخلاقییەکان دەکات.) کاتێک پرسی ئەخلاق دێتە پێشەوە، مرۆڤ ئەو پرسیارەی لا دروست دەبێت ئایا دەکرێت بنەماکانی ئەخلاق سەرچاوەی ئەقڵ-ئاوەز بن؟ وەکو ئەوەی لە فەلسەفەی ئەخلاقی سوکراتدا بەدیمانکردن، کە دۆزینەوەی بنەما ئەخلاقییەکان و فاکتەر و پاڵنەری دەسەڵاتدار بەسەر کردەی ئەخلاقییەوە ئەقڵە. “دەیڤد هیوم” سەر بە ڕێچکەی ئەزموونگەرایی-ئیمپریزە بەو پێیەی پێداگرییەوە ڕێبازی ئەقڵانی دەخاتە لاوە. کە باسی ئەخلاق کرا ئەو پرسیارە دەکرێت کە چاکەکاری چییە و چۆن لە بەدکاری جیا دەکرێتەوە؟ کامە فاکتەر دەبێتە مایەی پەسەندکردنی کردارێک و ناپەسەندکردنی کردارێک.

هیوم پەیڕەوی لە ڕێبازی ئەزموونی دەکات و پێ وایە هەست و سۆز سەرچاوە و بنج و بنوانی بنەماکانی ئاکارە. ئەو دەڵێت: (هەندێک لە فەیلەسووفان بەو پێیەی دەگەرمییەوە ئەو دید و سەرنجەیان بڵاوکردەتەوە گوایە پرسی ئەخلاق، پرسێکی ئەقڵانییە. ئەگەر چی هیچ کەسێک لە سەلماندنی ئەوەدا هەنگاوێک بەرەو پێشەوە هەنگاوی نەناوە). ئەو پێی وایە هەست و سۆز درک بە بنەماکانی ئەخلاق دەکات، بۆ نموونە (سۆز و هەست لە ناخی مرۆدا هەڵدەقووڵێن و لە بەرانبەر چاکەکاریدا هەست بە چێژ و خۆشی دەکەن، لە بەرانبەر بەدکاریشدا بێزار و دڵتەنگ دەبێت).

3- ئەخلاقی کەڵکگەرایی.

ئەم ڕێبازە لەگەڵ سەرهەڵدانی فەلسەفەی لیبڕاڵیزم سەری هەڵدا، لە ئێستاشدا لیبڕاڵیزمی نوێ و سیستەمی سەرمایەداری ئەم ڕوانگەیە لە

ژیانی کرداری خۆیان پڕاکتیزە دەکەن، لەڕوانگەی ئەمانەوە لێکۆڵینەوەکان لە کردەکانی مر□ق ل□ خودی سەبجێکت و کارەکە نیە، بەڵکو تێڕوانینە لە ئەنجامی کارەکە ئایا باشە یان خراپ، دەستکەوتی زیاترە یان زیان، وەکو نوێژکردن لە پێناوی ڕازکردنی خودا لە خۆت و بەدەستهێنانی بەهەشت، یان لەناوبردنی کۆمەڵێک مر□ق ب□بیانوی تێکدانی ژیانی زۆرینەوە. فەیلەسووفی لیب□رالیست "ج□ن ستیوارت میل" و "جێرمی بێنسام" بە دامەزرێنەری ئەم ڕێبازە دادەنرێت. میل تیۆری کەڵکگەرایی بەم شێوەیە داڕشتووە: (ئەندیشەکانی باردۆخێک کە ئاواتەخوازین بەدی بێت، باردۆخێک کە هەموو ئەوانەی تێدا دەژین تا ئەو شوینەی دەتوانن بەختەوەر و باشبن. هەر ل□ب□ر□وە کاتێک دەپرسین چی بکەین، لە خۆمان دەپرسین کام مامەڵە دەبێتە هۆی فەراهەمکردنی زۆرترین بەختەوەری، بۆ هەموو ئەوانەی کاریگەر دەبن، بەو مامەڵەیە. هەر ل□ب□ر□وە ئەخلاق دەخوازێت ئەوە بکەین کە باشترینە). ئەم دەقە گوزارشتە لەوەی کە باشترین مامەڵەی ئەخلاقی ئەوەیە، کە زۆرترین بەختەوەری بۆ هەمووان فەراهەم بکات. لە ڕوانگەی میلەوە ئەخلاق بریتیە لە فەراهەمکردنی بەختەوەری بۆ جیهان، بەڵام ئەم تیۆرە بەشێوازێکی تر، کەڵکی لێوەرگیراوە.

"بینسام" دەڵیت: (تەنها یەک بەهایی با□ی ئەخلاقی بوونی هەیە، ئەویش پڕەنسیپی کەڵکە). مەبەست لە پڕەنسیپی کەڵک ئەو ئامانجەیە کە مامەڵەکە هەڵیگرتووە و تاچەند کەڵک بە بەرژەوەندی گشتی دەگەیەنێت. بۆ نمونە مر□ق کاتێک مامەڵەیەک ئەنجام دەدات، دەبێت ئەنجامی مامەڵەکە لەبەرچاو بگرێت. ئایا زۆرترین کەڵک بەخۆی و بەبەرژەوەندی گشتی دەگەیەنێت، یان نا. ئەگەر مامەڵەیەک بووە هۆی فەراهەمکردنی زۆرترین کەڵک، ئەوە مامەڵەیەکی ئەخلاقییە.

4- ئەخلاقی ئەرکگەرایی.

فەیلەسووفی ڕۆشنگەری "ئیمانیۆل کانت" بە دامەزرێنەری ئەم ڕێبازە فەلسەفیە دادەنرێت. وەکو زۆر فەیلەسووفی دیکە، "کانت" لەو بڕوایەدا بوو کە ئەخلاق دەکرێت لە پڕەنس□پ□کی با□ و ئەوپەڕیدا (ultimate) گوزارشتی لێبکرێت، کە ئەرک و ناچارییە ئەخلاقییەکانمانی لێوە هەڵبقوڵێت. "کانت" بە فەرمانە بنبڕەکان ئەم پڕەنسیپە دەستنیشان دەکات و بەم شێوازە گوزارشتی لێ دەکات: (تەنها بەپێی ئەو ماکسیمە-حیکمەتە ڕەفتار بکە، کە لەهەمان کاتدا ویستی ئەوەت هەبێت بەهۆی (ئیرادەتەوە) ببێتە ڕێسایەکی گەردوونی).

" کانت "مەرجی پێشینی هەیە، کانت گەورەترین فەیلەسووفە کە

وەرچەرخانی کۆپەرنیکۆسانەی لە فەلسەفەدا کرد. ئەویش ئاڵۆگۆرکردنی (سوژە و ئۆبژە)بوو. لەڕوانگەی کانتەوە، زەینی مرۆڤ کۆمەڵێک ڕێساو یاسا و قاڵبی هەیە، کە پێشینین. مرۆڤ کاتێک لەڕێگەی هەستەکانەوە لە سروشت و جیهانی دەوروبەر دەکۆڵێتەوە، هەوڵی دۆزینەوەی نهێنییەکانی سروشت دەدات. کاتێک لە ڕێگەی لۆگۆسەوە سەرقاڵی ڕامان و تێفکرینە، هەوڵی ئەوە دەدات نەزم و یاساکانی زەین بەسەر سروشتدا بسەپێنێت. لە پێشوودا دەیان گووت (زەین ئاوێنەی عەینە) کە بەپێ ی تێگەیشتنی خۆی زانیاریی دەربارەی شتەکان وەردەگرێت. بەڵام لە ڕوانگەی “کانت”ەوە زەین چاویلکەیەکە بەشێوەی عەدەسەکەی جیهان دەبینێت. کانت بڕوایی بە نەزم و ڕێکپێکی هەبووەو پێی وایە، زەین یاساکانی خۆی دەسەپێنێت بەسەر جیهاندا، بۆیە دەڵێت: (ئاسمانی پڕ ئەستێرە و یاساکانی سروشت لەسەر سەرمە و یاساکانی مۆراڵیش لە ناوەوەم دایە). کانت مەرجی پێشینی هەیە دەربارەی چەمکی مۆراڵ، ئەویش “سەربەست” بوونە. بۆیە لەمێژوودا گوتویانە مرۆڤی کۆیلە بەدەرە لە هەموو ڕێسا ئاکارییەکان، ئەڕستۆ دەڵێت: (مرۆڤی ئازاد ئەو کەسەیە، سەر بەخۆیەتی). کەواتە کۆیلە کێیە؟، بێگومان سەر بەکەسێکی ترە، سەربەست نییە، لە بڕیاردان و خاوەندارێتی کردنە ئاکارییەکانی ناکات.

مۆراڵ لە پوختترین پێناسەیدا: (مامەڵەیەکە لە نێوان دووکەسی سەربەست و خاوەن ویست و ئیرادە). کانت مەرجی لەپێشینەی هەیە، ئەویش “سەربەست”بوونە، واتا ئەمە تا سەربەست نەبین ناتوانین خاوەندارێتی لە مامەڵەکانی خۆمان بکەین. جیا لەمە کانت بە شێوەیەکی دیکەش گوزارشت لە فەرمانە بنەبڕەکان دەکات و دەڵێت: (بەشێوەیەک مامەڵە لەگەڵ ئەوانیتردا بکە، مرۆڤ خۆی لە خۆیدا ئامانج بێت، نەک ئامڕاز بۆ ئامانجێکی دیکە). “کانت” میتۆدێکی ڕەهای گشتی پێشکەش دەکات، دەڵێت: (هەرگیز ناتوانیت، مامەڵەکەت وەکو مامەڵەیەکی دروست بناسێنی، تا نەتوانێت مامەڵەکەت بکەیتە ڕێسایەکی جیهانی). واتا کاتێک مامەڵەیەکی دروستت ئەنجام داوە، بتوانی ڕێساکانی زەینی بەسەردا بدەیت و بیکەیتە مامەڵەیەکی جیهانی. بۆ نمونە کاتێک مرۆڤێکی قەرزدار ئامانەتێکی کەسێکی لایە، ئەگەر بیەوێت قەرزەکە نەگەڕێنێتەوە بۆ خاوەنی، ئەگەر توانی مامەڵەکە بکاتە مامەڵەیەکی جیهانی، واتا کەسێک قەرزداری خۆیەتی و بۆی نەگەڕێنێتەوە دروستە. یان کەسێک دەیەوێت کەسێک بکوژێت، ئەگەر بەلایەوە ئاسایی بێت، کەسێک خۆشی بکوژێت و کووشتن بکاتە ڕێسایەکی جیهانی، ئەوە درووستە.

کانت لەژێر کاریگەری "مەسیح" دا، ئەم تیۆریایەی داڕشتۆتەوە، مەسیح لە کتێبی پیرۆزدا وتەیەکی بۆ ناوبانگی هەیە، دەڵێت (چیت بۆ خۆت پێ خۆشە، بۆ براکانیشت پێت خۆش بێت). بەڵام "کانت" میتۆدێکی لەبڕاوە دەباتە کۆنتێکستێکی جیهانییەوە و تێڕوانینی ئەو بەو واتایە دەدات، چیت بۆ خۆت پێخۆشە، بۆ جیهانیش پێت خۆش بێت. ئەم ڕێبازە بە ڕێبازی ئەرکگەرایی ناسراوە، واتا چاکە خۆی لەخۆیدا ئەرکەو ئامانجێکی بێ ئامانجە.

"ئەنجام"

فەیلەسووفان بەشێوازی جیاواز، بۆچوون تێڕوانینی خۆیان لەبارەی پرسی ئەخلاق خستۆتە ڕوو. دەکرێت بۆچوونی هەموو فەیلەسووفان لە سێ قوتابخانە سەرەکییەکەی فەلسەفەی ئەخلاق کۆبکەینەوە. کە ئەمانەی خوارەوەن.

"ئەرکگەرایی"

بەیەکێک لە قوتابخانە سەرەکییەکانی فەلسەفەی ئەخلاق دادەنرێت، لەلایەن "ئیمانیوێل کانت" فەیلەسووفی ڕۆشنگەرییەوە دامەزراوە. ئەم ڕوانگە فەلسەفییە لە ئامانج و سوود و قازانجی کردەکانی مرۆڤ ناکۆڵێتەوە، بەڵکو لەدیدی ئەوەوە چاکە ئەرکێکی ڕەهایە. واتا (چاکە ئامانجی بێ ئامانجە) چاکە ئەرکە لە پێناوی چاکەدا، بەنموونە باشبوون لەپێناو دەستکەوتنی ناوبانگ، یان ئەنجامدانی کاری باش لەپێناوی ڕازیکردنی خودا و دەستکەوتنی بەهەشت، لەڕوانگەی ئەرک گەراییەوە نادروستە. ئەم ڕوانگە فەلسەفییە پێ وایە، چاکە ئەرکە و مرۆڤ دەبێت بە ئەرکی خۆی هەڵبستێت.

"پڕاگماتیزمی کەڵگەرایی"

ئەم ڕوانگەیە زیاتر لەگەڵ سەرهەڵدانی فەلسەفەی لیبڕاڵیزم سەری هەڵدا، لە ئێستاشدا لیبڕاڵیزمی نوێ و سیستەمی سەرمایەداری ئەم ڕوانگەیە لە ژیانی کرداری خۆیان پڕاکتیزە دەکەن، لەڕوانگەی ئەم قوتابخانەیەوە لێکۆڵینەوەکان لەخودی سەبجەکت و خودی کارەکە نییە، بەڵکو تێڕوانینە لە ئەنجامی کارەکە ئایا باشە، یان خراپ، دەستکەوتی زیاترە یان زیان، وەکو نوێژکردن لە پێناوی ڕازیکردنی خودا لە خۆت و بەدەستهێنانی بەهەشت، یان لەناوبردنی کۆمەڵێک مرۆڤ بەبیانوی تێکدانی ژیانی زۆرینەوە.

"خودگەرایی"

یەکێکی ترە، لە قوتابخانەکانی فەلسەفەی ئەخلاق، لە دوای هاودژبوونی دوو قوتابخانەکەی تردا گرنگی زۆر بەم قوتابخانەیە دەدرێت. فەیلەسووفان پیان وابوو، دوو قوتابخانەکەی پێشوو، ڕووبەڕووی پاڕادۆکس دەبێتەوە. ب□ نموونە، لە زۆربەی کتێبەکانی فەلسەفەی ئەخلاق ئەم نموونەیە باسکراوە: (کاتێک کەسێک چەکێکت بە ئامانەت پێ بدات، پاش ماوەیەک بگەڕێتەوە بۆ چەکەکەی تا بزانیت بۆ کوشتنی کەسێک ئەو چەکەی دەوێت، چەکەکەی پێ دەدەیتەوە یان پێی نادەیتەوە؟) بە پێی ڕوانگەی قوتابخانەی ئەرکگەرایی دەبێت، چەکەکەی بۆ بگ□□□نیتەوە، بەڵام بە پێی ئەنجامگەرایی بێت، نا بێت بیدەیتەوە. لەڕوانگەی یەکەمەوە، گێڕانەوەی ئامانەت ئەرکە، لەڕوانگەی دووەمەوە کەسێکی پێ دەکوژێت. خودگەرایی واتا: واتا مرۆڤەکە خۆی لەناوەوەی خۆیدا باش بێت، وەکو ئەوەی "دیڤد هیۆم" دەڵێت:- توخمێک لە ما□□□ک□ □ووبەڕووی خۆت بکەیتەوە.

سەرچاوەکان:

ئاراس سەعید: کورتەیەک د□رбارەی چەمکی مۆڕاڵ.

گۆڤاری ئایدیا ل. 31-34. ژمارە 78. ساڵی 2021.

حمید عەزیز: فەلسەفەی نوێی ئەوروپا. چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر 2012

ت.ز.لافين:من سقراط إلى سارتر (البحث الفلسفي)

دار نشر:المركز القومي للترجمة. سنة النشر: ٢٠١٢.

james Rachels, 2007 the Elements of Moral philosophy ,Fifths etidion by Stuart Rachels.McGraw-hill New york.

Kant’s Moral Philosophy

First published Mon Feb 23, 2004;

substantive revision Fri Jan 21, 2022

https://plato.stanford.edu/index.html

توندوتیژی و ئازاردانی دامەزراوەیی تەندروستی بەرامبەر بە ژنان.. شێرین عەبدوڵڵا

لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا!

هەڵاواردن و توندوتیژی دژی ژنان هەمەلایەنەیە و هەموو بوارەکانی ژیان دەگرێتەوە، لە ماڵەوە، لە شوێنی کار و تەنانەت ئەو دامەزراوە تەندروستییانەی کە خزمەتگوزاری پزیشکییان پێشکەش دەکات. زیادبوونی ڕێژەی توندوتیژی خێزانی و ئازاردانی ژنان لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا و لە دوای منداڵبوون لە زۆرێک لە توێژینەوە و لێکۆڵینەوە پزیشکییەکاندا سەلمێنراوە – وە ئامارەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە لە نێوان هەر پێنج ژنێکی دووگیاندا، یەک ژن تووشی توندو تیژی خێزانی دەبێت – و ئەمەش یەکێکە لە گرنگترین هۆکارەکانی منداڵ لەبارچوون و لەدایکبوونی پێشوەختە و مردنی دایک لە کاتی منداڵبوون و خۆکوشتن، بەڵام ئەوەی کە وێنا ناکرێت ئەوەیە کە ئەم توندوتیژییە بەرامبەری، لە شوێن و دامەزراوە پزیشکی و چارەسەرییەکاندا بەردەوامیی هەبێت.

چاودێری پزیشکی – هەروەک سروشتی خۆی؛ کە پەیوەندی بە تەندروستی خەڵک و زیندوو ڕاگرتنی نەخۆشەوە هەیە – خزمەتگوزارییەکی مرۆییە کە نابێت جیاوازی لە نێوان نەخۆشەکاندا بکات و دەبێت دوور بێت لە جیاکاری لەسەر هەر بنەمایەک بێت. بەڵام ئەمە بە ژنان، و بە تایبەتی لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا، وا نییە. وە ئەم جیاکاری و توندوتیژییە بەرامبەر ژنان لە چینە هەژارەکان و گروپە پەراوێزخراوەکانی تری کۆمەڵگا، وەک پەنابەران و خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان، هەروەها کچانی هەرزەکار و گەنج و ژنانی بەساڵاچوو زیاد ترە. توندوتیژی دژی ژنانی دووگیانی ئەم توێژانە چەند قات زیاترە. کاتێک دێینە سەر باسی قوربانیانی دەستدرێژی سێکسی (اغتصاب)، ئەم توندوتیژییە دەچێتە قۆناغێکی ترەوە، بە تایبەتی لە کۆمەڵگاکانی ئێمە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە کۆمەڵگا هەر نایەوێت

دەنگی ژنە دەستدرێژی لەسەر کراوەکە ببیسترێت، و هەوڵ دەدرێت دووگیانییەکەی بە بێدەنگی و بە بێ “هەراسانکردنی کۆمەڵگا” کۆتایی پێبێت! بەم پێیە و (بەپێی خەمڵاندنی کۆمەڵگا)، ژنەکە تاوانبارە بەوەی کە بە گومان خۆی هانی دەستدرێژیکارەکەی داوە، وە یان خۆی خستۆتە دۆخێکەوە کە هانی ئەوی دابێت دەستدرێژی بکاتە سەری، ئیتر چۆن بۆی هەبێت بوێرێت گلەیی لە ئازارەکانی دووگیانی و منداڵبوون بکات.

توێژینەوەیەک کە لە لایەن ڕێکخراوی تەندروستی جیهانییەوە لە چوار وڵاتی غانا، گینیا، میانمار و نێجیریا لە ساڵی ٢٠١٥ ئەنجامدراوە، دەری دەخات کە سێیەکی ژنان لە کاتی منداڵبووندا تووشی ئازاردان دەبن، وە بە تایبەتی بەینی ٣٠ خولەک پێش منداڵبوون و ١٥ خولەک دوای منداڵبوون توشی ئازاردانی جەستەیی یان دەروونی دەبن.

دووگیانی و منداڵبوون لە سەختترین و ناسکترین قۆناغەکانی ژیانی ژنە. لە هەموو کاتێک زیاتر ئەم کاتانە پڕ لە مەترسی و ئاڵۆزییە تەندروستییە جەستەیی و دەروونییەکانن، کە ڕەنگە کاریگەرییەکانی بە درێژایی تەمەن بمێنێتەوە. ئەوەی جێی داخە و مایەی بێ ئومێدیە، ئەوەیە کە زۆربەی ئەم ئاڵۆزیانە دەتوانرێت ڕوو نەدات. کاتێک ژن بە ئیرادەی سەربەخۆی خۆی مافی دووگیان بوون و منداڵبوون بەکاردەهێنێت، بە پاڵپشتی هاوژین و خێزان و کۆمەڵگا، بە دامەزراوە پزیشکییەکانیشەوە، ئەمە دەبێت ڕووداو و ئەزموونێکی دڵخۆشکەر بێت لە ژیانیدا، بەڵام هەبوونی توندوتیژی و هەڵاواردن لەسەر بنەمای ڕەگەز، جا لە ماڵەوە بێت یان لە دەرەوە یان لەو شوێنانەی کە خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان پێشکەش دەکرێت هەندێک جار دەیکاتە ئەزموونێکی تاڵ و ئازاربەخش، ژن بە هەستێکی شکاوەوە لێ دێتە دەر.

بەگوێرەی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی: “ژنان لە سەرانسەری جیهاندا لە کاتی منداڵبوون لە دامەزراوە پزیشکییەکاندا بەدەست بێ ڕێزی، ئازاردان یان پشتگوێخستنەوە دەناڵێنن و ئەم کارانەش پێشێلکردنی مافەکانی ژنانە، و ڕەنگە ببێتە هۆی سڵەمینەوەیان لە بەکارهێنانی خزمەتگوزاری چاودێری تەندروستی دایکان، ئەمەش ڕەنگ دانەوەی لەسەر باری تەندروستی و خۆشگوزەرانیان دەبێت”.

لە فۆرمەکانی توندوتیژی: سووکایەتی پێکردن، لۆمەکردن، هاوارکردن بەسەر ژندا، جنێودان، توندوتیژی جەستەیی، شەق وشەقازلە لێدان، پشتگوێخستنی داواکارییەکانی ژنان بە دەرمانی ئازارشکێن و دەرمانی تری پێویست، تۆمەتبارکردنیان بەوەی کە “لاوازن” و “بەرگەی ئازار

ناگرن" و هتد. فۆرمەکانی توندوتیژی لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا زۆرن و پلەکانیان لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر جیاوازە، بەو پێیەی شوێنانێک هەن کە هەنگاوی گەورەیان بەدەستهێناوە لەم بوارەدا، بەڵام هێشتا دیاردەیەکی باو و "ئاساییە"، کە هەندێک وەک پەتایەک سەیری دەکەن کە بە شێوەیەکی سیستماتیکی چاوپۆشی لێدەکرێت. توێژینەوەکان دەریدەخەن کە باسکردن لە دەستدرێژیکردنە سەر ژنی دووگیان هێشتا بابەتێکی تابۆیە، تەنانەت ژنان خۆیان درکیان بەوە نییە کە مامەڵە کردنیان لە کاتی منداڵبووندا دەتوانرێت بە دەستدرێژی هەژمار بکرێت.

کەمیی هۆشیاری لە سەر ئازارە ئاسایی و چاوەڕوانکراوەکان و ئەوانەی کە لە کاتی دووگیانیدا ئاسایی نین، لەو هۆکارانەن کە دەبنە هۆی سەرلێشێواوی و دڵەڕاوکێ بۆ ژنان. دووگیانی بەرپرسیارێتییەکی یەکجار گەورەیە لەسەر شانی ژن و سروشتییە کە ئەو خەمی تەندروستی کۆرپەلەکەی بێت. لە لایەکەوە دەبێت دڵی هاوسەر و کەسوکاری هاوسەریشی ڕابگرێت، چونکە هەر ئاڵۆزییەک ڕوویدات ئەو لۆمەی دێتە سەر، و لە لایەکی کەوە، سەرنجی نەرێنی دێتە سەر و تۆمەتبارکردن بەوەی "خۆڕانەگر" و "ترسنۆکە".

پشتگوێخستنی سکاڵای ژنی دووگیان و گوێنەگرتن لێی، لەوانەیە لە لایەکەوە ببێتە هۆی لەدەستدانی متمانەی بە دامەزراوە پزیشکییەکان و لە لایەکی کەشەوە لەوانەیە ببێتە هۆی دواکەوتنی دەستنیشانکردنی ئاڵۆزییەکان و هەندێک جاریش ئەنجامی کارەساتباری لێدەکەوێتەوە.
هەروەها توندوتیژیی لە کاتی منداڵبووندا کاریگەری لەسەر ژن بۆ دوای منداڵبوونیش دەبێت، چونکە ڕەنگە بەهۆی ئەو ئازار و توندوتیژییەی کە لەو کاتەدا تووشی بووە، بینینی منداڵەکەی ڕەتبکاتەوە. جگە لەوەش هەست شکاندنی وا دەکات ئاسوودەیی خۆی لەدەست بدات و تووشی خەمۆکی دوای منداڵبوون و کاریگەرییەکانی لەسەر تەندروستی و خۆشگوزەرانی خودی ژنەکە و هەروەها منداڵەکانیشی.

تەندروستی ژنان و تەندروستی زاوزێ بەشێکی دانەبڕاوە لە تەندروستی گشتی لە هەر وڵاتێکدا، جا لە سیستەمی تەندروستی گشتی بێت یان تایبەتیدا بێت. وە بەو پێیەی تەندروستی ژنان و منداڵان بەشێکی گەورەی تێچووی خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان پێکدەهێنێت، دەبینین کە ئەو وڵاتانەی سیستەمی تەندروستی گشتی تیایە ئەمە بە قورساییەک دادەنێن (کە خۆیان لە ئەصلدا و لە باشترین حاڵەتدا ئەم سیستەمانە بودجەی پێویستیان نییە بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی تەندروستی

گشتی دانیشتووان)، و هەر لەبەر ئەم هەکارەش دەوڵەت نایەوێت خەرجی پێویستی بۆ دابین بکات.
لە لایەکی کەوە لە سیستەمی تەندروستییە تایبەتەکان تەندروستی ژن وەک نێچیرێکی چەور دەبینن بۆ تێر کردنی چاوچنۆکی وخولیای شێتانەیان بە قازانج. لێرەدا تەندروستی ژن دەبێتە فشار لە سەر بودجەی خێزانەکەی، ژنەکەش خۆی لە خەمی داهاتی خێزانەکەیدا دوودڵە دەبێت لە خەرجکردن بۆ تەندروستی خۆی. ڕاپۆرت هەیە باس لەوە دەکات کە ژنان یان منداڵەکانیان لە دامەزراوەکاندا ڕاگیر دەکرێن هەتاکو پارەی نەخۆشخانەکە ئەدەن.

توندوتیژی تەندروستی دامەزراوەیی ڕەنگدانەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە باوەکانە:

هەکارەکانی توندوتیژی تەندروستی دامەزراوەیی دەگەڕێتەوە بۆ پێکهاتی پیاوسالارانەی کۆمەڵگا و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە پیاوسالارییە باوەکان، بەتایبەتی لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا لە عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ژنان بەدەست پەراوێزخستن و توندوتیژی و سووکایەتی پێکردن و زەلیلبوونەوە دەناڵێنن، ئەگەر سکاڵا بکەن، دەوترێت "هیستریای هەیە"، "زۆر ئەڵێت"، "ناسکە"، "هەمیشە بۆڵەبۆڵ دەکات"، یان "ناز ئەکات"...هتد. ئەم بۆچوون و تێڕوانینانە بەرامبەر بە ژن لە ڕووی مێژووییەوە، سەرچاوەی بۆ سەدەکانی ناوەڕاست دەگەڕێتەوە، ئەو کاتەی باوەڕی باو ئەوە بوو کە ژن بەهۆی منداڵدانەوە ناهاوسەنگە. وئەمانە هێشتا بوونیان هەیە و ڕەنگ و ڕیشەیان لە بیرکردنەوە و مێشکی مرۆڤەکانی کۆمەڵگاکانی ئێمەدا چەسپیوە، و ئامانج لێی بەکەم زانین و بچوک سەیرکردنی ئازار و ئەشکەنجەکانی ژنانە. هەندێ جار گوێبیستی دەستەواژە و کۆمێنتێکی لەم شێوەیە دەبین، وەک ئەوەی ئاسایی و قبوڵکراو بێت و زۆرجاریش تەنانەت لە چوارچێوەی نوکتە و گاڵتەجاڕی دێن. سەیریش نییە ئەو کەسەی ئەو کۆمێنتانە دەڵێت، ستایش و ڕێزامەندی گوێگران وەربگرێت، وەک ئەوەی ڕێک قسەی دڵی ئەوانی کردبێت بەرامبەر بەو ژنەی کە باسی لەوە دەکرێت.
کارمەندانی تەندروستی و خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان ئەندامی کۆمەڵگاکەن و هەڵگری بیرەکە و بۆچوونە باوەکانی ناو کۆمەڵگان. سروشتیشە کە ئەوان هەمان بیرەکە و تێڕوانینەکان بگوێزنەوە بۆ شوێنی کارەکانیان. ئەوەی لە چوارچێوەی دیواری ئەو دامەزراوانەدا (کە بۆ چاودێریکردنیان لە کاتی پێویستیدا دروستکراون)، بەرامبەر ژنان ڕوودەدات، درێژکراوە و ڕەنگدانەوەی توندوتیژی و هەڵاواردنی

دژی ژنانە لە کۆمەڵگادا بە گشتی دەگوزەرێت. بۆ کەم سەیرکردنی ئازارەکانی ژنان و پشتگوێخستنی کێشە تەندروستییەکانیان و ئازارەکانیان لە کاتی دووگیانی و منداڵبوون و بە جددی وەرنەگرتنیان لە دامەزراوە تەندروستییەکانی سەرتاسەری جیهاندا باوە. ئەمە هەمان بۆ چوونە کە سکاڵای قوربانیانی توندوتیژی خێزانی لە بنکەکانی پۆلیسدا وەک بابەتی خێزانی "بێ بایەخ" دادەنرێت و پشتگوێ دەخرێت بەوەی کە شایەنی کات و ووزە تیا سەرف کردنی دەزگاکانی نیە.

ئامار و زانیاری تۆمارکراو زۆر کەم هەیە لەسەر توندوتیژی تەندروستی دژ بە ژنان بە تایبەتی لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و هۆشیاری لەم بارەیەوە لاوازە چ لەسەر ئاستی کۆمەڵگا یان دامەزراوەکان، بەڵام کاتی ئەوە هاتووە ڕۆشنایی بخرێتە سەر ئەم لایەنە گرنگ و شاراوەیەی توندوتیژی دژی ژنان.

شێرین عەبدوڵڵا
10.8.2023

کتێب\ فەلسەفە.. پێش فەلسەفە تا مردنی نیتچە.. فوئاد سدیق

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]

[FuadSdiq_FalsafaDownload]

سوودەکانی وەنەکێشان بۆ

منداڵان.. محەمەد بەرزی

بە گشتی لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا منداڵان زیاتر حەزیان لە سەیرکردنی تەلەفزیۆن و ڤیدیۆ و یاری□ ئەلکترۆنییەکانە ، کە سوودیان زۆر کەمترە لە وێنەکیشان ، چونکە وێنەکیشان دیاردەیەکی هیوا بەخشە ، مێشکی منداڵان چالاک دەکات ، شێوازێکە بۆ دەربڕینی تێگەیشتنی خۆیان د□رbارەی جیهان و هەموو ئەو شتانەی گرنگن لایان . یان کردارێکە ، کە هەموو منداڵیک لە تەمەنی دە مانگییەوە تا تەمەنی گەورەیی ، بە شێوەیەکی سروشتی بەشداری تێدا دەکەن ، بە تایبەتی لەو کاتەوەی بۆ یەکەمجار پێنووس دەگرن بە دەستییانەوە و لەسەر پارچە کاغەز و ڕووبەرێکی بەردەمیان هێڵێک ، یان چەند هێڵێکی خواروخێچی ڕەنگاوڕەنگ دەکێشن و بە ڕەنگەکانیش سەرسام دەبن . سەرئەنجامیش بە شێوەیەکی خۆرسکی بەشداری لە وێنەکێشاندا دەکەن و لەگەڵ بەسەرچوونی کاتدا پەرە بەو هێڵانە دەدەن . پاشان وردە وردە وێنەکانیان باشتر و جوانتر دەبێ و سەرەتایەکیش دەبێ بۆ فێربوونی نووسین . بە گشتیش سوودەکانی وێنەکێشان بریتیین لەم خاڵانەی لای خوارەوە :

١- وێنەکێشان ماسولکەکانی دەست و پەنجەکانی منداڵان بەهێز دەکەن ، وەرزشێکە بۆ ماسولکە گەورەکانی شان و قۆڵیان ، لە ئەنجامیشدا مەشقی جوڵاندنی دەست و پەنجەکانییان ، یارمەتیدەرێکی زۆر چاکن بۆ فێربوون و ئاسانکردنی نووسین . هەر بۆیە پیویستە بە گوێرەی توانا ، ئامراز و
کەرستەی جۆراوجۆریان بۆ دابینبکرێت ، تا هێزی پەنجە و گرتنی پێنووس و جووڵەی دەستیان باشتر بێت و بتوانن فێری نووسین بن .
٢ – لە سەرەتای منداڵیدا بە خێرایی پەیوەندی لە نێوان دەمارەکانی مێشکی منداڵدا دروست دەبێ . کاتێک وێنە دەکێشن زۆرێک لە هەستەکانییان بەکاردەهێنن ، بەمەش مێشک دەکەوێتە بیرکردنەوە ، وەک ناسینەوەی ڕەنگ و نەخش و هێڵکاری … و هتد . بەگشتیش وێنەکێشان و ڕەنگکردن ، نیشانەی گەشەکردنی ئاستی بیرکردنەوەی منداڵانە و مێشکیان ڕادەهێنن باشتر و وردتر بیربکەنەوە و پەرە بە بەهرە و داهێنانەکانیان بدەن .
٣ – وێنەکێشان وا لە منداڵ دەکات چاوەکانی بە ئاڕاستەی جوڵاندنی دەستەکانی بەکاربهێنێ . هەماهەنگی چاو و دەستیش خۆی لە خۆیدا وەرزشێکە و سودی بۆ نووسین و خوێندنەوە و کاری □□زانە هەیە ، وەک گرتنی : پێنووس ، کەوچک ، چەقۆ ، چ□ت□ل□ ، ف□چ□ی دان و

بەکارهێنانی ئامێرەکانی مۆسیقا و پێشینی جلوبەرگ و داخستن و کردنەوەی قەپچە و بەستن و کردنەوەی قەیتانی پێڵاوەکانیان .
٤ – لە ڕێگای وێنەکێشانەوە هەلی پەیوەندی لە نێوان وشە و ئەو وێنانەدا دروستدەبێت ، کە دەیکێشن و ناویان لێدەنێن . زۆرجار لەگەڵ گەورەکان و هاوتەمەنەکانیاندا باسی ئەو وێنانە دەکەن ، کە دەیانەوێت ئەنجامی بدەن . لەکاتی وێنەکێشانیشدا بیر لەو وشانە دەکەنەوە ، کە لە مێشکیاندایە . دوای تەواو بوونیەش باسی وێنەکان دەکەن . گفتوگۆش دەربارەی وێنەکانیان پەرە بە تواناکانی زمانیان دەدات ، کارەکیش دەکات بە شێوەی زارەکی بیرۆکەکانیان دەرببڕن . بێگومان وا باشترە داوا لە منداڵان بکرێت سەیری وێنەکانیان بکەن و هەر خۆشیان ناویان لێ بنێن .
٥ – هونەری وێنەکێشان ئاسۆی خەیاڵی منداڵان فراوان دەکات . مێشکی بچووکیان دەست دەکەن بە تێگەیشتن لە جۆرە جیاوازەکانی ڕەنگەکان ، بە تایبەتی کاتێک ڕەنگەکان تێکەڵ دەکرێن . لەوەش دەگەن کاتێک دەست لە پەنووس دادەگرن ، هێڵەکان تەختر دەبن ، کاتێکیش دەست سووک دەکەن کاڵ دەبنەوە .
٦ – لە تەمەنێکی بچووکدا چێژ لە وێنەکێشان و ڕەنگکردن وەردەگرن ، ئەمەش کارێک دەکات منداڵ بیربکاتەوە و باشتر وردبێتەوە و زووتریش فێری نووسین و خوێندنەوە بێ و پەیوەستی بە کاتی زۆر و بێزارکەری بە ئەو دوو بوارە نەبێ . لە ڕاستیدا توێژینەوەکانیش زۆر بە جوانی ئەو ڕاستییەیان سەلماندووە ، ئەو خوێندکارانەی خەریکی وێنەکێشان و هونەرن ، لە چاو ئەو منداڵانەدا ، کە بەلای وێنەکێشاندا ناچن ، لە بابەتەکانی : بیرکاری و زانست و دۆزینەوەی چارەسەری کێشەدا ، ئاستێکی زۆر بەرز و باشتریان هەیە .
٧ – منداڵان لە کاتی وێنەکێشاندا ئاشنای شێوە جیاوازەکان دەبن . دروستکردنی ئەو شێوانەی ، کە چەمکی بیرکاری لە خۆ دەگرن ، کارێک دەکەن تا ڕادەیەک لە ئەندازە تێ بگەن . ئەمەش یارمەتی منداڵان دەدات بە ڕێکخستنی زانیارییە بینراوەکان و گرنگی دان بە وردەکارییەکان . هەر بۆیە واباشترە باسی ئەویان بۆ بکرێت ، کە خۆر لە تۆپی باسکە دەچێت ، یان هەندێک شێوە مانگی ئاسمان لە بازنەیەکی تەواو دەچێت و هەندێک جاریش لە نیوبازنەیەکی چەماوە دەچێت . پاشان یارمەتییان بدرێن شێوەکانی دەوروبەریان بناسنەوە و لەسەر کاغەزیش وێنەیان بکێشن .
٨ – وێنەکێشان و ڕەنگکردن کاریگەریان لەسەر هێورکردنەوە و پاراستنی تەندروستی دەروونی منداڵاندا هەیە ، هەر بۆیە پێویستە یارمەتییان بدرێن و بە شارەزایی ڕێنموونی بکرێن ، تا وێنەکێشان ببێت بە بەشێک لە خولیاکانییان و لە کاتی پەستی و بێزاریدا

خەمەکانییان لێ بیربکەن .
٩ – منداڵی بچوک لە هەندێک شت تێناگات ، وەک دووری ، بەراوردکردنی قەبارە و جیاوازی نێوان پێکهاتەکان . بێگومان وێنە کێشان دەرفەتێکی تەواو بە منداڵ دەڕەخسێنێت ئەو چەمکانە فێربێ . هەر بۆیە وا چاکە هانی منداڵ بدرێت ئەو جۆرە وێنانە بکێشێت ، کە جیاوازیان لە نێواندا هەبێ . وەک : وێنەی گەورە و بچوک ، ڕاست و خوار ، زبر و ساف و دوور و نزیک و… هتد.
١٠ – منداڵ ئەو توانایەی نییە بە وشە هەستەکانی خۆی دەرببڕێت . بێگومان وێنەکێشان ڕێگا دەدات بە منداڵ هەست و بیرکردنەوەکانی دەرببڕێت . جگە لە دەربڕینی هەستەکانی ، دەتوانێ خەیاڵەکانیشی بخاتە بەرچاوی هاوڕێیە و ئەندامانی خێزانەکەشی . ڕۆڵێکی سەرەکیشی هەیە بۆ پەرەپێدانی کەسایەتییەکەی و بە ئاسانیش پەیوەندی لەگەڵ دایک و باوک و هاوتەمەن و دراوسێکانی دا بە دروست دەکات .
١١ – وێنەکێشان یارمەتی منداڵان دەدات تواناکانی جوڵەی ورد (دقیق) ی دەست و چاوەکانیان باشتر بێ . دیارە جوڵەی وردیش بریتییە لە بەکارهێنانی جوڵەی مەچەک و دەست و پەنجەکان بۆ : پۆشینی جلوبەرگ ، خواردن ، پاککردنی سەوزە و میوە ، بەکارهێنانی مەقەست ، ڕێکخستنی کەلوپەلەکان ، ژەنینی ئامێرەکانی مۆسیقا و وەرزشکردن و .. هتد. بێگومان وێنەکێشان هۆکارێکە بۆ پەرەپێدانی ئەو جوڵەیە .
١٢ – دروستکردنی پێشانگایەکی تایبەت لە ناو ماڵدا ، وەک دانانی وێنەکانی منداڵان لەسەر دیوار ، یان لە شوێنێکی دیاریکراوی ماڵدا ، ورە و خولیا و ئارەزووی منداڵ بەرزدەکەنەوە و زیاتر باوەڕیان بە خۆیان دەبێ ، پاڵنەرێکیش دەبی بۆ بەردەوامی و دروستکردنی وێنەی نوێ ، لە هەمان کاتدا دیکۆرێکی جوانی دەڕفێنیش بە ماڵەکە زیاد دەکات . پاشان ئەگەر منداڵەکەت توانا کەبەکەی هەبوو ، وا باشترە لە پیشانگاکاندا هاوبەشی بکات ، تا ورە و حەز و ئارەزووی زیاتر بێ و بە شەوقەوە بەردەوام بێ .
لە دوجاردا و بۆ ئەوەی هانی منداڵەکەت بدەی لە وێنەکێشاندا بەردەوام و سەرکەوتوو بێ ئەوا :
١ – هەموو پێویستییەکانی وێنەکێشانی بۆ دابین بکە .
٢– وێنەی لەگەڵدا بکێشە ، تا بزانێ تۆش حەز و ئارەزووی وێنەکێشانتان هەیە.
٣ – گرنگی تەواو بدە بە وێنەکانی ، پرسیار و قسە لەسەر شێوە و ڕەنگ و هێڵ و بیرۆکەی وێنەکانی بکە .
٤ – پرسیاری ئەوەی لێ بکە بەنیازە لە داهاتوودا چ وێنەیەک دەکێشێت ، تا هاندەرێک بێت بۆ بەردەوامی و وێنەی زیاتر .

٥ – نابێ بەهیچ جۆرێک وێنەیەکی دیاریکراوی بەسەردا بسەپێنیت ، پێویستە خۆی لە وێنەکیشاندا بە تەواوی ئازادبێ .
٦ – وەک سایەی لە دەوری بە ، هانی بدە و وێنەکانی بە هەند وەربگرە ، هەمیشە دەرگای دڵ و مێشکی خۆتی بۆ بخەرە سەر پشت ، تا ئەستێرەی بەختی بەرەو دواڕۆژێکی گەش و ڕووناک بکشێت .

تێبینی : ئەم بابەتە لە چەند سایتەکی ئینگلیزییەوە وەرگیراوە . وێنەکەش منداڵە جوانەکانی (باخچەی دەسەزی) ی سلێمانییە .

ئامۆژگاری.. پشکۆ ناکام

......دوا بە دوای کۆتایی هاتنی کارەکەی " بۆل برێمەر"ی حاکمی مەدەنی عێڕاق ، نامەیەکی پڕ لە ئامۆگاری ناردوە بۆ " جۆن نیگرۆ بونتی"ی یەکەم سەفیری ئەمریکا لە عێڕاق دوای لابرنی "صدام حسین" لە دەستەڵات و لە ڕۆژنامەی"واشنتن پۆست"ی ڕۆژی 25/12/2004 بڵاوبۆتەوە و بۆی نووسیوە چۆن مامەڵە لەگەڵ حکومەتی عێڕاقی"ئەنجومەنی کاتی حوکم"کە موخابەراتی ئەمریکی دایناوو بکا کە تیایا هاتوە :
1) هەرگیز بڕوا بەوانە نەکەی کە پەنامان یان و تەرمان کردن ، نیوەیان درۆزن و نیوەکەی تر دز..
2) ساختەچییەکن کە قەت بەرەو ڕوو نازانی چییان لە پشت سەرەوەیە ..،
3) وەک خەڵکی باش و ساکار و بێ ویقار خۆیان نیشان ئەدەن ، خاوەن باوەڕ و بە ئیمان ، بەڵام لە ڕاستیا ڕێک پێچەوانەی ئەوەن ، لە ژێر حاڵەتا بێح و بێ حورمەت و مەرام پیسن..
4) ئاگادار بە بەقسەی نەرم و نیان هەڵنەخەڵەتێ ی ،کاتێ کە خۆیان بێ دەسەز و بێئەمک ئەخەنە ڕوو بەت دەر ئەکەوە چ بەرازێکی دەن، لە ئەسقان خواردنی دایک و باوکیشیان سڵ ناکەنەوە جا نەخوازەڵا ووڵاتەکەیان ، بیرت بێ کە هەموو ئەوانەی هوتافیان ئەکەشا یان لەسەر جادە و بانەکانی دونیا بۆ هەموو نەتەوە و مەزهەبەکانیانەوە کەمان ئەکردنەوە ، بەکرێ گیراوەکن تەنها خۆیان خۆش ئەوێ..

5) لە ساختەچێتیا وەستان و وەک" گورگ" فێڵبازن ، چونکە ئەمەش خۆمان فەرمان کردوون کە موهەیجی هەزار ڕوو بن ..
6) نایانەوێ عێراق بەجێ بهێڵین و حەز ئەکەن لە هەموو کۆڵان و گەڕەکەکا بین و بنکەی سەربازیمان لە هەموو شارەکا هەبێ و ئامادەن ئەو باغ و کێشکانەی دەستیان بەسەرا گرتوە بیکەن بە سەربازگەی هەمیشەیی بۆ هێزەکانمان چونکە ئەوە گەرەنتی پرسەی بەردەوام بوونیانە بە مانەوەیان لەسەر حوکم و ڕێگەیەکی لەبەردەستە بۆ مانەوەیان لە ژیانا ، بەیە ئەبینین چەن ترس ئەیانگرێ و ڕۆح چوون بە دەم و چاویانا دەرئەکەوێ چونکە مەترەکەی پاشە کشەی ئەمە شەو و ڕۆژ بە دوایانەوەیە و پە داگریی لە مانەوەی هێزەکانمان و بوە بە دیارترین بابەتی ووت و وێژەکانی سیاسەتی دەرەوەی" کۆماری ناوچەی سەوز"..!!
7) مامەڵەستای قسەی بەتاڵ و چەنەبازین بە شێوەیەک کە بەرامبەرەکەیان سەرسام ئەبێ پێیان ، بەڵام لە هەموو حاڵەتەکا گێل و ڕێزا قورسن هیچ کامیان ناتوانە تەنانەت لە نەو هاوڕێ و برادەرە نزیکەکانی جێ ی خۆی بکاتەوە..
8) بە فیکر و لە ڕووی سیاسییەوە فاشیلن ، یەکێکیان نابینی کە دیدەکی قبوڵکراوی بۆ چارسەری کێشەیەک هەبێ ، یان ڕایەک دەرنابڕێ تا میزاجی شەخسی خۆی تێکەڵ نەکا کە ئەبێتە دەربڕینەکی سەقەتی خۆ پەرستی و حیزبیی بە گوێ یانە هیچ ئیعتیبارێکی نیشتمانی و بابەتی..
9) زۆر باش ئەزانن کە میللەت پێراوێز خراوە و هیچ پێزانین و ئیعتیبارێکیان لای خەڵک نیە چونکە هەر لە سەرەتای دەست گرتنیان بەسەر دەستەڵاتا "ئەنجومەنی کاتی حوکم" سەلمانیان کە چیتر نین جگە لە کاڵایەکی بەکار هێنان و ئاست نزمەکی بازاڕی شەڕ و ململانێ شەخسیە هەرزانەکان..
10) ئەوان پێیان وایە ساختەچێتی کردن لە خەڵک زیرەکییە و وەعد و وەعدکاری زانایی و بردنی پارە و قووتی خەڵک دەستکەوتی جەنگە ، بەیە ئەیانبینی کە چەن سامانی ووڵات بەحەلاش و بەلاش ئەڕوا و ئەبینی کە گەورە و بچووکیان ساختەچی و دوو ڕوون ، عەمامە بەسەر و کاکی عیلمانیان وەک یەکن، شەهیەتیان ئەچێتە سەر هەموو شتێ: داهاتی گشتی و قوڕاویش.. بە هەموو بە ڕۆوشتییەکەوە پەلاماری هەموو کەسێک ئەیەن..

بەڵام سەرەڕای هەموو ترس و ئاگادار بوونێک ووریا بە کەسیان تەرە نەکەی چونکە ئەوان لە ڕووی فیکر و ڕەفتارەوە نزیک ترین کەسانی پەیڕەکەمانن ، لەم قۆناغەی ئێستایا ئەوان گەرەنتییەکی مسۆگەرن بۆ

جێ بە جێ کردنی کارەکانمان ، هێشتا بە پێی ستراتیجی وولایەتە یەکگرتووەکان پێویستمان بە خزمەتەکانیان هەیە ، چەن ساڵێکی تریش ئەخایەنێ بۆ کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتەکانی هەیانە ،چونکە ” کاڵا یەکی بەکارهێنانی کاتیی”مؤقت”ن” …هێشتا کاتی گوێ پێ نەیان یاخود فڕێ یانیان نەهاتوە…..

“”””””””””””””””””””””

(لە دەقەکی ڕۆژنامە نووس “علاء الخطیب” – لندن- وەرگیراوە..)

سەردەمی سادە نووسی و خوێنەری سادە.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە ئێستادا، جۆرە خوێنەرێک لە نێوەندی ئەدەبی و ڕۆشنبیری کوردی دروست بووە، کە دەشێ بە خوێنەری ڕاگوزەر و سادە و بیرنەکەرەوە ناوزەدی بکەین. ئەم جۆرە خوێنەرە، کە بەرهەمی شاشەی مۆبایل و تابڵێت و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و فەیسبووکە، هەندێی پەیوەندی لەگەڵ بەریەککەوتن لە ئاستی بینیندا هەیە، هەندە خوێنەرێکی بێ ڕامان و بیرکەرەوە و تێهزر نییە. چونکە سرووشتی ئەو جۆرە تۆڕانە وایە، کە بە خێرایی تێ دەپەڕن و بابەتی ئێستا، بە چەند خولەکێک دواتر، کۆن دەبێت و دەچێتە پەراوێزەوە. ئیدی بە لایەوە گرنگ نییە بچێتە قووڵایی نووسین و مانا، بەڵکو تەنها ڕاگوزەرانە سەرنج دەدات. ئەم جۆرە بینینە، هەر تەنها لای خوێنەری ئاسایی نییە، بەڵکو سەیر لەوەدایە، بژاردەی نووسەران و ڕۆشنبیرانیش، هەمان تێڕوانین و بیرکردنەوەیان هەیە و ئەوەندەی بابەتێکی فەیسبووک دەخوێننەوە و سەرنجیان ڕادەکێشێت، بە داخەوە ئەوەندە کارەکتەری نێو دنیای کتێب و خوێندنەوەی جددی نینە. گەلێک جارو بگرە دەیان جاریش وا ڕێککەوتووە، پرسیارم لە بارەی وتارێکی گرنگ کە لە ڕۆژنامەیەک بڵاوبێتەوە، لە نووسەر و وەرگێڕێک کردووە کە ئاخۆ خوێندوویەتییەوە؟ لە وەڵامدا گوتویەتی: کە نەمبینیوە و ئاگادار نیم. بۆیە گۆڕینەوەی کتێب بۆ شاشە و فەیسبووک، خوێنەری بیرکەرەوە بۆ ڕاگوزەر و سادە، گرفتێکی گەورەی دنیای ڕۆشنبیری ئێمەیە کە هەرە دیارترین دەرهاوێشتەی، پاشەکشەی خوێنەری ڕاستەقینە و

پەراوێزخستنی دەیان کتێبی مەعریفی گرنگە و هاوکات بە پاڵەوانکردنی دەیان شاعیر و ڕۆماننووس و دەقنووسە، لە پەراوێزی هەبوونی ئەو جۆرە خوێنەرەوە. چونکە ئەو تایپە لە خوێنەر، هەڵگەی گەلێک سیماو ئەدگاریی تایبەتییە، کە دەشێ بە هەیەوە پەیوەندی لەگەڵ کتێب و دنیای خوێنەوە بە گشتی بخوێنینەوە. یەکێک لەو سیمایانە، کورتبڕی و بازادانە بە سەر نووسین. ئەم جۆرە خوێنەرە، هەرگیز سەودا و سەلیقەی بابەتەکی درێژی نییە و هەمیشە ئارەزووی ئەوە دەکات، ئەو بابەتانەی دەیانخوێنێتەوە،کورت بن. واتا بەخێرایی بە سەریاندا تێ دەپەڕێت، دیارە ئەمەش پەیوەستە بە شێوازی ئەو پەیوەندییەی خوێنەر لەگەڵ دەق لەو تۆڕە کۆمەڵایەتییانە هەیەتی، کە وەک وتمان بابەتی کورت، تێپەڕ و ڕاگوزەر، بەمەش دەرفەتی وەستان و ڕامان، تێهزرین و بیرکردنەوە لای خوێنەر نامێنێت. ئەم شێوازە لە خوێنەوە، تایپێک لە خوێنەری دروست کردووە، کە بابەتی درێژ و قووڵ، زۆر جێگەی سەرنج و پرسیار نەبێت. من سەیرم پێ دێت کاتێ گوێبیستی ئەوە دەبم، کە بەشێک لە نووسەرانیشمان، دەڵێن بابەتی درێژ ناخوێنینەوە، چونکە سەردەمەکە، سەردەمی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و تەکنەلۆژیا و بابەتی کورتە، گەر سەرنج بدەین، دەبینین ئێستا بەشێکی زۆر لە نووسەران و شاعیرانی ئێمە بە تایبەتی ئەوانەی فەیسبووکە شیعر دەنووسن، بە ساڵانێک دەبێت تێکستێکی شیعریی داهێنەرانەیان نەنووسیوە، کە ببێتە جێی پرسیار و مانای خوێنەر. بەڵکو پێوەر و پێوانەی خوێنەری شیعریی لایان، ئەو کۆمێنتچی و لایکانەیە کە بۆیان دێت. بە دەربڕینێکی تر، هیچ کاتێک وەک ئێستا، بە نموونە شاعیر کورد، لە بەر دەخوازی خوێنەر شیعری نەنووسیوەو هێندە چێژ و بینینی خوێنەری بەلاوە گرنگ نەبووە. لای بەشێکی زۆری شاعیرانی ئێستا، شیعری جوان و داهێنەرانە، ئەو شیعرەیە کە زۆرترین کۆمێنتی لە فەیسبووکەوە بە دەنووسرێت، کە هەر هەموویان پەسن و پیا هەڵدانن وسە بەشی ئەو خوێنەرانە، نازانن چێژ وجوانی، دەقی شیعری داهێنەرانە چییە. بێگومان لە هەبوونی شێوازێکی نووسین و بڵاوکردنەوەی لەو شێوەیە، ج خۆرە خوێنەرێک دروست دەبێت؟ هەڵبەتە خوێنەرێکی دروشمباز، هوتافیی وخرۆشاو، کە تەنێ وەک بەشدارێکی ڕێپوانێکی جەماوەریانە، دروشم و هوتافی لا گرنگە، بەبێ ئەوەی پرسیار لە ستراتیژییەت و هەبوونی خۆی لەو جۆرە چالاکییەدا بکات، کە دەرەنجام بە ئامانج کۆتایی دێت. کاروان کاکە سوور لە کتێبی (کوشتنی فیل و پاراستنی دوکانی شووشەوات) ئەم جۆرە خوێنەرە، بە خوێنەری پاسەوانی تێکست ناودەبات . نووسەری کتێبەکە، ئەگەرچی لە بارەی خەسڵەتەکانی خوێنەری گرووپی (ڕەهەند) دەدوێت، بەڵام بڕوام وایە ئەم تیۆرە

دەکرێ گشتاندن بکرێت بۆ سێ بەشی خوێنەری کورد، چونکە جگە لە بژاردەیەکی کەمی خوێنەران، ئەوانیتر هەموویان لە بری ئەوەی ببنە پرسیارکەر و ڕاڤەکەری تێکست، بە پێچەوانەوە دەبنە پاسەوان و پارێزگاری شتێک کە ناوی تێکستە. لەڕووەوەش وەک پاسەوان وەزیفەیەکی دیاریکراوی هەیە و لەو ئەرکەدا دەبێ وەک بکەرێکی بێ دەنگ و پرسیار نەکەر و تێ نەهەزر دەربکەوێت، چونکە لە پێشدا ئەرک و ڕۆڵەکەی دیاریکراوە. بەو شێوەیەش پاسەوانی تێکست تەنها ئەرکی بە تەوتەمکردنی ئەو تێکست و نووسەرەیە، هاوکات بە گژ هاتنەوەی هەموو ئەوانەیە، کە دەیانەوێت ئەو دیوارەی پاسەوان ببڕن و تێگەیشتنێکی دیکەی جیاوازییان لە تێگەیشتنی پاسەوان بۆ تێکست هەبێت. لەو ڕوانگەیەشەوە هەر هەوڵێک بۆ کردنەوەی کۆدەکانی ئەو دەقە و بینینێکی جیاواز، دواجار بە ڕەت کردنەوە و بێ بەهاکردنی ئەو بینینە جیاوازە، تا ئاستی سڕینەوە و و بێ بەهاکردنی و بگرە زمانی زبر وبریندارکەریش دەڕوات. لەڕووەوەش هەردوو ئەرکە جیاوازەکانی پاسەوانی ئاسایی و پاسەوانی تێکست، یەکدەگرنەوە کە تەنها یەک ئەرک و بەرپرسیارێتییان هەیە، ئەویش شەڕکردنە وەک جەنگاوەرێک لە دژی هەموو ئەوانەی سنووری بارەگا و تێکست دەبڕن و مەبەستییانە پرسیار بکەن و لە پێکهاتە و کۆدەکانی نێو ئەو سنوورە بڕوانن و پرسیار بکەن. لای خوێنەری پاسەوان، وەک کاکە سوور ناوی دەبات، هەمیشە جۆرێک لە کلێشەسازیی ئامادەیە، وەک چۆن گەلێک ئامراز و ئامێر هەن و بێ کەتەلۆک ناتوانی بیانخەیتە گەڕ، بەم شێوەیەش لای ئەو خوێنەرە، دەبێ ئەو کەتەلۆکە هەبێت و لە سەری بڕوات. ئەو چونکە وەک باسمان کرد، هەر لە سەرەتاوە ئەرکەکەی دیاریکراوە کە قفڵدانە لەو دەرگاییەی ڕێگری لەوانیتر دەکات لێیەوە بێنەوە ژوورەوە، بەڵام ئەرکەکەی هەر تەنها لەو شێوازە بەرگرییە کۆتایی نایەت، بەڵکو لەهەندێ کاتدا، وەک داکۆکیکەرێکی سەرگەرم، بە بیرکردنەوە و هەڵوێستە و پرسیار لەوانیتر دەکەوێتە هێرش و پەلامارو بەی جار، چی ناو و ناتۆرە هەیە دەیداتە پاڵ بەرامبەرەکەی. ئەو جۆرە خوێنەرە، چونکە خۆی وەک دەروێشێکی ئەو تێکستە دەبینێت، ئیدی ئەو پیرۆزییە ئەو هەستەی لادروست دەکات، کە هەر کاتێک درکی بەوەکرد ئەو پیرۆزییەی دروستی کردووە، دەکەوێتە بەردەم گومان و پرسیارکردنێک، ئەویش دەکەوێتە کاردانەوەی دەروونی و لەو ساتانەشدا، ئەقڵ و لۆژیک لە نەبوون دانە وهەر کاتێکیش مرۆڤ لە غیابی ئەقڵدا بیری کردەوە و زمانی خستە گەڕ، بێگومان دەبێ چاوەڕوانی هەموو شتێک بین. لەو ڕوانگەیەوە، لای ئەو جۆرە خوێنەرانە، چییەتی گوتن نییە و تەنها چۆنییەتی گوتن هەیە، دروست وەک ئەوەی پاسەوان پەنا دەباتە بەر هەموو جۆرە کەرستەیەک تەنها

بە هۆش و بەرگریی، ئەو خوێنەرانەش، کاتێ دەزانن نووسەرەکەیان دەکەوێتە بەر ڕەخنە، ئیدی هەر چۆنێک بێت دەبێ بکەونە بەرگریی ئەو تەوتەمییە بپارێزن کە لای نووسەر و ئەوانیش هەیە. گەلێک جار، نووسەر خۆی ئەو بە پیرۆزکردنە دروست دەکات و جەختیش لە بە زیندووهێشتنەوەی دەکات لە ڕێگەی ئەو زمانەی دەیخاتە گەڕ. ئەمە نابێ ئەوەمان بیر بچێت، کە بەر لەوەی خوێنەرەکانی (بەختیار عەلی) بۆ نموونە، خەڵک بە جاهیل، نەخوێندەوار و گەمژە وێنا بکەن، ئەوا پێشتر هەمان ئەو دەستەواژانە لە نێو نووسینەکانی بەختیاردا بەرکاربوونە. لێرەوەش ئەرکی خوێنەری پاسەوان و نووسەری بە بتکراو، یەکدەگرێتەوە و ئەرکەکان هەمان ئەرکن و ڕۆڵەکان جیاوازن.
ئەم پاسەوانی تێکستە، سەروکاری تەنها لەگەڵ تێکستی سادە و ساکار هەیە و دەق تەنها لە سەر بنەمای چێژ و جوانی دەبینێت، نەک زمان و دنیابینی و گوتار و مەعریفە، چونکە ئەم جۆرە خوێنەرە، سەلیقەی ئەوەی نییە قووڵبێتەوە لە تێکست، بەڵکو ڕاگوزەرانە سەیری دەکات و چێژی لێوەردەگرێت و لەوە گرنگتریش ئەوەیە، کە بە زمانی خەڵک و عەوام نووسرابێت. واتا زمانی نووسینەکە چەند جەماوەریی بێت، چەند سادە و ساکار بێت، ئەوەندە بەلای ئەوە جێی چێژ و بە پیرۆزکردنە.
سەرنج بەدەن، لە نێوەندی ئەدەبی کوردیدا، شیعرە سادەو ڕۆژانەییەکانی (تەلعەت تاهیر)و نووسینەکانی (فەرهاد پیربال) و (نەبەز گۆران) و چەندانی تر، لە هەرە پڕ خوێنراوترین تێکستن، لە بەرانبەر ئەمەدا، چیڕۆکەکانی (کاروان کاکە سوور)و (عەتا محەمەد) و شیعرەکانی (سەباح ڕەنجدەر) بۆ نموونە،ڕەنگە خوێنەری کەمتریان لە تێکستی ئەو سادەنووسانە هەبێت. بێگومان ئەمە بە قووڵی ئەو تێکستانەی باسمان کردن ناگەڕێتەوە، بەڵکو بۆ یەکانگیریی زمانی تێکستەکە و زمانی سادەو جەماوەر دەگەڕێتەوە. بە دەگمەن یان هەر نییە، خوێنەرێک شیعرێکی تەلعەت تاهیر، چیڕۆکێکی فەرهاد پیرباڵ، نووسینێکی نەبەز گۆران بخوێنێتەوە تێی نەگات، بە پێچەوانەوە هەمووان چێژە لەو جۆرە شیعر و دەقانە دەبینن، بەڵام کام خوێنەر؟ هەڵبەتە ئەو خوێنەرە سادە و ڕاگوزەرە کە سادەیی نووسینی بەلاوە داهێنان و مەرعریفەیە، ئەو خوێنەرەی کاکەسوور گوتەنی پاسەوانی تێکستە، بیرمان نەچێت ئەو جۆرە خوێنەرە، بە داخەوە دەرهاوێشتەی گوتاری ئەو جۆرە نووسینانەیە کە بە زمانێکی ساکار و ڕووکەش بە قووڵایی هزریی و زمانی دەنووسرێن. لێرەوەش جۆرە خوێنەرێک دروست دەبێت، کە دەق تەنها لە ڕوانگەی وشە و زمانی سادە دەبینێت و قووڵایی فیکری دەق و مەدلولە شاراوەکانی ئەو دەقەی کە پێویستیان بە دۆزینەوە هەیە نابینێت. بەمەش چێژ دەبێتە سەنتەری دەق و نووسین و نووسین بە ئەندازیەک شۆڕ دەبێتەوە نێوەندە میللی و

جەماوەرییەکە، کە کام شاعیر سادە بنووسێت، لە چەندین شاعیری بە ئەزموون و جیاوازنووووس خوێنەری زیاترە. هەر کاتێکیش نووسین بەگشتی هەندە سادە بووەوە کە جیاوازییەک لە نێوان زمانی شاعیر و زمانی خەڵک نەمایەوە، ئەوا دەبێ نائومێد و ڕەشبین بین لە شیعر و دنیای نووسینی کوردی، چونکە ئەمە مانای وایە، چیتر فیکرو مەعریفە لە نووسیندا بۆ خوێنەر گرنگ نییە.

*ئەم بابەتە لە ژمارە (142) هزرو هونەری ڕۆژنامەی خەبات، ڕۆژی 28/9/2023 بڵاوکراوەتەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار ئەحمەد جەمیل.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

ئەحمەد جەمیل: بینەر زیاترحەز بەنمایشێک دەکات کە کە باری دەروونی ئارام بکاتەوە کاتی باس لە مێژووی شانۆ ی کوردی دەکرێت بەتایبەتی لە شاری هەولێر، ناکرێت باس لە هونەرمەند "ئەحمەد جەمیل عەبدولسەمەد" نەکەین ئەو خاوەن مێژوویەکی پێشنگدارە خاوەنی چەندین نمایشی شانۆ و درامایە، ڕۆڵێکی گرنگی بینیوە لە پێشڤەچوونی ڕەوتی شانۆ لە شاری هەولێر بەتایبەتی لە هەشتاییەکانی سەدەی رابردوو ئێمە بۆ زیاتر ئاشنا بوو بەو هونەرمەندە لە نزیکەوە بە چەند پرسیارێک بەسەرمان کردوە.
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- ئەرشیفی هونەریتان دەوڵەمەندە بە چەندین بەرهەمی بەپێز ئەگەر بکرێت ئاماژەیان پێبدەیت. سەرەتای کاری هونەریم دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە کاتەی کە قوتابی بووم لە قوتابخانەی مەولەوی کوڕان لە شاری هەولێر کاتێ بە شداریم دەکرد لە چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر بە سەرپەرشتی مامۆستای هونەرمەند "تەحسین تەها" وە لە یەکیەتی قوتابیانی کوردستان .. لەساڵی 1975 لە ئۆردوگای ڕەبەت لەڕۆژهەڵاتی

کوردستان تیپێکی شان□یمان بە ناوی تیپی (خەبات) دامەزراند لەگەڵ هونەرمە ندان (موئەیەد فقێ وفەرەیدون ئاریۆخی) چەند شانۆگەری□کمان پێش کەش کرد..

دوایی بە شداری چەند بەرھەمێکیم لە چالاکی قوتابخانەکانی هەولێرم کردوەکو:

ئۆپەرێتی “رووباری ژیان” لە نووسین “مدحت بێ خەو” دەرھێنانی هونەرمەند” تەحسین ها” ساڵی 1978 ، ئۆپەرێتی “داستانی شۆرش “لە نووسین “مدحت بێ خەو” دەرھێنانی هونەرمەند”تحسین تەها” ساڵی1979 ، درامای “هونەر و ژیان” لە نووسین “رێواس جاف ” دەرھێنانی “عادل عبدوڵڵا” ساڵی 1977 کە بەرھەمی تیپی کۆمەڵەی هونەرو وێژەی کوردی هەولێر بوو.

دا کردوە لەوانە: هەروەها شداریم کرد لە چەند بەرھەمێک لەگەڵ تیپی شانۆی هەولێر

شانۆگەری” هەبوو نەبوو” لە نووسینی” قاسم محەمەد”دەرھێنانی هونەرمەند” سەباح عەبدولڕەحمان” ساڵی 1980 بۆ تەلەفزیۆن تۆمار کرا، شانۆگەری “لاس و خەزال” لە نووسینی “نازم دڵبەند” دەرهینانی هونەرمەند “سەباح عەبدولڕەحمان” ساڵی 1983 بۆ تەلەفزۆین تۆمار کرا،درامای ” تاپۆ هەقی چی یە” لە نووسینی هونەرمەند”چەتۆ حسن” دەرھێنانی “زوهیر عەبدولمەسیح” ساڵی 1983 ،شانۆگەری “ئادابا” لە نووسینی “معاز یوسف” لە دەرھێنانی “هاشم زەینەل” ساڵی 1984
، درامای ” سورمە خان “لە نووسینی “محەمە یونس “دەرھێنانی “سەفوەت جەراح” ساڵی 1983، درامای “هەورو سام□ ” ل□ نووسینی”چەتۆ حسن” دەرھێنانی هونەرمەند” عادل عەبدوڵڵا “ساڵی 1980،شانۆگەری “خاتووکڵاوزەر” لە نووسین” حەمە کریم هەورامی” دەرھێنانی “سەفوەت جەراح” ساڵی 1985 ،شانۆگەری “خانە دان” لە نووسینی مۆلێر دەرھێنانی هونەرمەند”تەحسین شەعبان” ساڵی 1984،شانۆگەری “مر□ق و ئازارەکانی” نووسینی “پیتر ڤایس” دەرھێنانی هونەرمەند” سەباح عەبدولڕەحمان” ساڵی 1983، شانۆگەری “قەڵای دم دم” نووسینی عەرەب شەمۆ دەرھێنانی هونەرمەند”سەعدون یونس” ساڵی 1984، شانۆ گەری”حەمە دۆک” نووسینی “یەشار کەمال” دەرھێنانی هونەرمەند “تەڵعت سامان” ساڵی 1988،شانۆگەری “گوڵی نەهێنی” لە نووسین و دەرھێنانی “لەتیف نوعمان” ساڵی 1986 درامای”ئاسکە” نووسینی “حەیدر عەبدولڕەحمان” دەرھێنانی “سەعدون یونس” ساڵی 1978،شانۆگەری “مەرزی و کاکە مین” لە نووسینی “چەتۆ

حەسەن ” دەرهێنانی “سەعدون یونس” ،شانۆگەری “قاسپەی کەو”
نووسینی “سەمیر عەبدولستار”دەرهێنانی “سەعدون یونس” ساڵی
1978، تەمسیلی”گەڕەکەمان”نووسینی “چەتە حەسەن” لەدەرهێنانی
هونەرمەند”سەعدون یونس”،دراماى” کەلار” نووسینی “حەیدەر
عەبدولڕەحمان” دەرهێنانی “سەعدون یونس”، شانۆگەری “مردووی
سەر شەستەکە”دەرهێنانی هونەرمەند “فەرهاد شەریف”،شانۆ
گەری” نالی خەونەکی ئەرخەوانی” نووسینی هونەرمەند “ئەحمەد
سالار” دەرهێنانی “حەمە عەلی خان”،شانۆ گەری” تاشە بەردوو
چاو ” نووسین و دەرهێنانی “سەباح عەبدولڕەحمان”، شانۆگەری
“شاهەر شایە” نووسینی “سەعدوڵڵا یونس” دەرهێنانی “سەباح
عەبدولەرحمان”.
هەروەها لەگەڵ هونەرمەند بەکر مەعروف تیپی شانەی پێشرەوی
کرێکارامان دامە زراند چەندین شانۆگەریمان پێشکەش کرد
لەوانە شانۆ گەری “خەبات” ،شانۆگەری “کە بەرپرسیارە”
شانۆگەری ” بەندی ژمارە 47″،هەرلەمیانی کارەکانم چەندین
بەرهەمی رادیۆییمان بۆ رادیۆی بەغدا تۆمار کرد.
*جگە لەکاری شانۆ لە دراماش دا کارت کردوە چ جیاوازیک هەیە
لە رووی نواندنەوە؟

- بەرای من جیاوازیکی زۆر هەیە لە نێوانیاندا هەیە،لە شانۆ دا هونەرمەند دەبێت خۆی زۆر باش ئامادە بکات بۆ ئەزبەرکردنی دیالۆگەکان وە کاتێکی زۆریش پرۆڤەدەکات چونکە لە کاتی نمایش راستەوخۆ رووبەرووی بینەران دەبێتەوە بۆیە دەبێت بە وردی مامەڵە لەگەڵ هەموو شتێک بکات، دەبێت باش کۆنتروڵی خۆی بکات ، بەبۆچوونی من هونەرمەند زیاتر چێژ لە شانۆ دەبینێت، بەڵام لە دراما وا نیە ئەکتەر رووبەروو کامێرادەبێتەوە بە ئارەزووی دەرهێنەر کامە گرتەیان بۆدە بوو ئەو هەڵدەبژێرێت لە هەمەکان کاتدا کاتی ئەکتەر لەکاتی وێنەگرتن، هەڵە دەکات دەتوانێت چەندین جار دووبارە بکاتەوە، کە لە نواندنی سەرتەختەی شانۆدا ئەم حاڵەتە بوونی نییە .

*بەو پێیەی ساڵنێکە لە هاندەران دەژیت شانۆی کوردی
لەدەرەوە چۆن دەبینی؟

زۆر بە داخەوە شانۆی کوردی لەهاندەران زۆر زۆر کزە وەک پێویست نییە لەوانەیە دووساڵ جارێک شانۆگەریک نمایش بکرێت،کاتە شانۆگەرێک لە وڵاتێک نمایش دەکرێت،لە هەموو

ووەا تێک نمایش ناکرێت،هەکاریش زۆرن وەکو نەبوونی کات لەلای هونەرمەندەکان چونکە زۆربەی هونەرمەندان بە بژیوی ژیانیخێزانەکان کاردەکەن،هیچ لایەنێک هاوکاری مادیان ناکات زۆرجاریش لەکوردستان هەندێ تیپی هونەری بەنمایشکردنی بەرهەمەکانیان دەنێ ئێرە ئەوانیش کێش و گرفتی خۆیان هەیە..بەگەمان کێشە زۆر ئەگەر باسیان بکەین..

*ئاستی شانۆکوردی بەگشتی لە ئیستادا چۆن دەبینی؟

- بە داخەوە شانۆی کوردی زۆر لەکزی دایە،بە تایبەتی لە شاری هەولێر ئەگەرلە سالێک نمایشیکی شانۆ بکرێت ،هەکاریش زۆرن لەوانە کەمی هاوکاری دارایی تەرخان کراو بۆ شانۆ ، دەست نیشان کردنی دەقی خراپ، وەنە بوونی هۆڵی نمایشی شانۆیی ئەوانە هەموویان هەکارن بۆ دابەزینی ئاستی شانۆی کوردی ، بۆیە دەبێت بەرپرسان چارسەرێک بۆ ئەو قەیرانە بدۆزنەوە، وە دوور کەوتنەوەی شانۆکارانی بە ئەزموون ئەوانە پێمان دەڵێن کەوا شانۆی کوردی لە قەیرانێکی گەورە دایە کەجێگای داخە بەردەوام لە شاری سلێمانی جوڵەی شانۆیی بەربەردەوامی هەیە هیوادارم ئەو جووڵایەش لە هەموو شارەکانی کوردستان بوونی هەبێت، داوا لە شانۆکاران دەکەم با هەموویان یەک دەست بن یەکگرتووبن لە پێناو شانۆی کوردیمان.
- بینەر چۆن لەچ جۆرەنمایشێکی شانۆیی دەبینیت (بەزمەسات یان مەرگەسات)؟

-بە بەچوونی خۆم لەم کاتە دا بینەری شانۆ لە کوردستان تارادەیەک بێزارە،بە باردۆخی ژیانی سەخت گوزەر دەکات ، ناسۆرییەکانی زۆرە بۆیە حەز بەنمایشێک دەکات کە کەمێک لەو ناخۆشیانەی کەم بکاتەوە لەبەر ئەوە هەست دەکەین بینەر زیاتر حەز بەنمایشێک دەکات کە کە باری دەروونی ئارام بکاتەوە زیاتر حەز لە نمایشی بەزمەسات دەکات، بەمەرجە پەیامێکی شانۆیی مرۆڤایەتی هەبێت نەک تەنیا ئامانج لەی تەنیا پێکەنین بێت.

*ڕۆڵی و گرنگی تەکنیک بە تایبەتی رووناکی لە شانۆدا تا چەند لە خزمەت نمایش شانۆ دایە؟

- رووناکی ڕۆڵێکی گرنیکی هەیە لە شانۆدا،چارە سەری زۆر شت دەکات ،هەندێک لە نمایشە شانۆییەکان بەبێ رووناکی پەیامی خۆی وون دەکات،چونکە لە ڕێگەی رووناکی ،دەست نیشان کردنی

هەمووکاتەکانی شانۆ دەکرێت بەڵێ چەندە دەقی شانۆ گرنگە ئەوەندەش تەکنیکی رووناکی گرنگە بۆ شانۆ ، بەڵام بە داخەوە شانۆی کوردیمان لەم بوارەدا زۆر هەژارە بەجۆرێک تائێستا نەمان توانیوە هونەرمەندی پسپۆری رووناکی ئامادە بکەین، بە تایبەتی لە کۆلێژ و پەیمانگاکان زۆر گرنگی بەم بوارە نادەن بۆ ئەوەی کادیری لێهاتووی رووناکی دروست بکەین ئێستا لە وڵاتی ئالمانیا هیچ کەس ناتوانێ لەم بوارە کار بکات ئەگەر هاتوو بڕوانامەی پسپۆری رووناکی نەبێت چەندین پەیمانگا و کۆلێژی هونەری تایبەت بەم بوارە هەن ، بەو هیوایەی لە کوردستانیش گرنگی بەو بوارە بدرێت.

*هیچ پرۆژەیەکت بۆ داهاتوو هەیە؟

- هیوادارم کاتێ گەڕامەوە بۆ کوردستان سوود لە تواناکانم وەربگیرێت ،چونکە من ماوەی(25) ساڵە لە شانۆی نورنبێرگ لە بەشی تەکنیکی رووناکی کارە دەکەم ئەزموونێکی باشم لەو بوارە دا هەیە.

خو□ند ن□و□ ی□ک ب□ کت□بی (چیر□کی

بینراو).. خوێندنەوەی سەڵاح جەلال

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

[SalahJalalDownload](#)

سەرەتای دەستپێکردنەوەی بەهێزی شەپۆلی دووەمی شۆڕش.. و: کاوە عومەر

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵە نوێیەکە کەکراوەتەوە

حەسەن ساڵحی: ٢٥ی شەهریوەر ساڵڕۆژی کوشتنی مەهسا (ژینا) ئەمینی و سەرەتای شۆڕشی ژن ژنان ئازادی بوو. کۆماری ئیسلامی هەوڵی قەدەغە کردنی شەقامەکان و ڕاگەیاندنی دەسەڵاتی سەربازیی ڕانەگەیەندراو هەوڵ دەدات لەم ڕۆژەدا پێش بە ناڕەزایەتی خەڵک بگرێت. بەڵام بەپێی ئەو ڕاپۆرتانەی کە لەبەردەستدان، لانیکەم لە ٢٢ شار خۆپیشاندانی ناڕەزایی بەڕێوەچوو و خەڵک دروشمەکانی دژی حکومەتیان وتەوە. مانگرتنێکی گشتی و بەربڵاو لە کوردستان بەڕێوەچوو، کۆبونەوەی گەورە لە دەرەوەی وڵات لە دەیان شار ئەنجامدرا، لەنێویاندا ڕێپێوانی ٤٠ هەزار کەس لە تۆرۆنتۆی کەنەدا. بە هەڵسەنگاندنی ڕووداوەکانی ئەم ڕۆژە لەگەڵ لیدەری حزبی کۆمەنیستی کرێکاریدا، حەمید تەقوایی دادەنیشین. حەمید تەقوایی، بەڕای ئێوە چ فاکتەرێک لە داڕشتنی ناڕەزایەتییەکان لەم ڕۆژەدا کاریگەر بوو؟ ئایا بە بۆچوونی ئێوە دەکریت قسە لە دەرئەنجامە بەهێزەکانی شۆڕش لەم ڕۆژەدا بکرێت؟

حەمید تەقوایی: لە پێوەندبە بەشی یەکەمی پرسیارەکەی ئێوە، دەبێ بەڵام ئەو فاکتەرانەی کە بوونە هۆی ناڕەزایەتییەکانی ساڵیادی شۆڕش، ئەو فاکتەرانە بوون کە بۆ ماوەیەکی زۆر لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا چالاک بوون. دامەزراوە و ڕێکخراوەکان کە بانگەوازێکی

زۆریان کردبوو و ئەزموونی ڕێکخستن و چالاکیی مەیدانییان هەبوو. ئەوان لە چەند هەفتەیەک لە پێش ٢٥ی شەهریوەرەوە بە بڵاوکردنەوەی چەندین لێدوان و بانگەواز و جاڕنامە و ڕێکخستن و ئامادەکردنی ناڕەزایەتی پراکتیکی پێشوازییان لەم ڕۆژە کرد. خەڵک بانگهێشتی خۆپیشاندانی سەر شەقامەکان کران و بەشێکیشیان داوای مانگرتنیان کرد. تەنانەت بە وتەی خۆیان ئاماژەیان بە “بەڵگەنامەکانی شۆڕش” کردووە، واتە جاڕنامەی ١٢ داواکاری ٢٠ ڕێکخراو و جاڕنامەی داواکاری ژنانی پێشڕەو. وەک نموونە بینیمان ڕێکخراوێک بەناوی دادخوازانی سیستان و بەلوچستان بەیاننامەیەکی پڕ جۆش و ڕادیکاڵیان دا و خەڵکیان بانگەواز کرد بۆ ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان. ڕێکخراوێکی وەک تۆڕی سەرتاسەری شۆڕشی ژن ژیان ئازادی کە لە زیاتر لە ٥٠ ڕێکخراوی خوێندکاری و گەنجانی شارە جیاجیاکان پێکهاتووە، داوای مانگرتن لە کوردستان و هەروەها داگیرکردنی شەقام و وتنەوەی دروشمی شەوانە و بەگشتی ئەو ئاکسیۆنە ناڕەزایەتیانەی لەم ڕۆژەدا شاهیدی بووین. بەزۆری وا بیردەکرێتەوە کە بە بانگەوازێک دەکرێت و خەڵک وەڵام دەدەنەوە. بەڵام کارەکە لەوە زیاترە. بانگەوازێک دەدرێت و کاری بۆ دەکرێت، ئامادەکاری دەکرێت، لیستی دروشمەکان ڕادەگەیەنرێت، تراکت دابەش دەکرێت و لە دیوار نووسین ئەنجام ئەدرێت، ڕێکخستن ئەنجام ئەدرێت، ئەمانە ئەو چالاکییانەن کە بەرهەمەکەیمان لە شێوەی ناڕەزایەتی و مانگرتندا لەساڵیادی شۆڕشدا بینیمان.

لە وەڵامی بەشی دووەمی پرسیارەکەتدا، بەڵێ، پێموایە ئەمە دەرئەنجامێکی بەهێز بوو. نەک هەر لە ڕووی ڕەهەندەکان، بەڵکو ناوەڕۆک و دروشمەکان و دیوارنوسینەکان سەرنجڕاکێش و ڕادیکاڵانەی ناڕەزایەتییەکان لەم ڕۆژەدا.

تۆ باسی ناڕەزایەتیت کرد لە ٢٢ شار، بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ئەمە تەنها ئەو شارانە دەگرێتەوە کە دەستیان بە ئینتەرنێت گەیشتوە و توانیویانە ڕاپۆرت بکەن. بەو پێیەی حکومەت لە زۆرێک لە شارەکان ئینتەرنێتی پەکخستبوو و لە هەندێکیشدا ئینتەرنێت بە تەواوی پچڕابوو، دەبێت ژمارەی شارەکان زۆر زیاتر بێت لەو ژمارەیەی کە باسکراوە. جگە لەوەی کە مانگرتنەکان نزیکەی هەموو شارەکانی کوردستانی گرتەوە، دوکاندارەکانیش لە گەڕەکەکانی نارمک و ڕۆدەهێن لە تاران و لە ڕەشت مانیان گرت. لەم حاڵەتەدا ئەمە لە بارەی هەموو مانگرتنەکانەوە نازانین.

خاڵی گرنگتر ئەوەیە کە گرنگی مەسەلەکە تەنها چەندایەتی نییە. کێشەکە لەوەدایە کە حکومەت لەماوەی چەند مانگی ڕابردوودا بەردەوام بانگەشەی ئەوە دەکات کە هەموو شتێک ئاسایی بووەتەوە،

گوایە “ئاژاوەگێڕییەکان” کەتایی هاتووە، تەنانەت پەیوەندی لەگەڵ حکومەتەکان باشتر بووە و هەموو شتێک لە ژێر کۆنترۆڵدایە. لە لایەکی ترەوە لە هەمان کاتدا لە دەرئەنجامی سەرهەڵدانەوەی جاری دووەمی شۆڕش دەترسا. چونکە حکومەت بە تەواوی دەیزانی کە هەڵسوڕاوان و ڕێکخراوەکان چۆن بەشدارن لە ئامادەکردنی ئەم ڕۆژەدا. بەهۆی ئەمەوە بەشێوەیەکی بەرفراوان دەستی دایە دەستگیرکردن. زۆرێک لە هەڵسوڕاوانی بزووتنەوە جۆراوجۆرەکانی دەستگیرکرد و هەڕەشەی لێکردن. بە تایبەتی کەسوکاری داخوازانی دەستگیر کرد و خستنیە ژێر هەموو جۆرە فشار و کۆت و بەندێکەوە، چونکە دەیزانی مەزاری گیانبەختکردووەکان دەبێتە شوێنی کۆبوونەوە و ناڕەزایەتی. وەک ئاماژەت پێکرد شارەکانی قۆرخکرد و یاسای سەربازیی ڕانەگەیەندراوی دامەزراند و هەموو هێزە بەکرێگیراوەکانی ناردە سەر شەقامەکان. بەڵام سەرەڕای هەموو ئەمانە وەڵامێکی توندی لەلایەن کۆمەڵگاوە وەرگرت. گرنگی ٢٥ی شەهریوەر ئەوە بوو کە هەموو هەوڵ و پڕوپاگەندەی ڕژیمی لە ناو برد. سەرەڕای هەموو پڕوپاگەندە و هەڕەشە و سەرکوتەکانی حکومەت، ناڕەزایەتی لەسەر ئاستی سەرتاسەریدا دروست بوو و لمۆزی دەسەڵاتدارانی لەخاک وخۆڵ هەڵکێشا.

با ئەوەش بڵێم کە ناڕەزایەتییەکان لە ٢٥ی شەهریوەرەوە دەستی پێکرد. دیارە ناڕەزایەتییەکانی زاهیدان لە ڕۆژی هەینیدا زۆر بەرفراوانتر و هێرش بەرانەتر لە جاران بوو. هه روه ها دروشم وتنەوەی شه و له گه ڵه که جیاجیاکانی تاران و ژماره یه ک شاری دیکه ده ستی پێ کرد.

دەکرێ بڵێین قۆناغێکی نوێ لە پرۆسەی شۆڕشدا دەستی پێکردووە. ئەم قۆناغە نوێیە لە لایەن حزبی ئێمە و زۆرێک لە هەڵسوڕاوان و دامەزراوە خەباتکارانەکانەوە وەک شەپۆلی دووەمی شۆڕش ناودەبرێت. پێم وایە ئەمە هەڵسەنگاندنێکی واقیعییە.

حەسەن ساڵحی: پاشایەتیخوازەکان و بزووتنەوە ڕاستڕەوەکانیش زۆر هەوڵیان دا بۆ ئەوەی ڕەنگی خۆیان بدەن لە ساڵیادی شۆڕش. لە وانەش هێنانە ناوەوەی ، دروشمی “ئێمە نەتەوە کەبیرین، ئێران دەگرینەوە”. ڕۆڵ و جێگای ئەم ڕەوتانانە لە ساڵیادی شۆڕشدا چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

حەمید تەقوایی: هەر ئەو دروشمەی کە باست کرد نیشانەی نامۆ بوونی ئەو بزووتنەوانەیە بەو دروشمە ڕاستقینەیانەی کە خەڵک لەسەر شەقام دەیڵێنەوە، لەدیوار نوسینەکاندا دەبینرێن، یان لە لێدوان و بانگەواز و جاڕنامەکاندا لەلایەن چالاکوانان و ڕێکخراوە خەباتکارەکانەوە جەختیان لەسەر دەکرێتەوە.

ئاماژەم بە زنجیرەیەک لەو بەڵگەنامانە کرد. لە هیچ کام لەمانەدا، چ لە گەنجان، چ لە ژنان، چ لە قوتابیان، چ خانەنشینەکان، یان کرێکاران، بۆ نموونە لە بەیاننامەیشورای ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، یان ئشورای کرێکارانی لایەنی سێیەم، یان سەندیکای هەفت تەپە، یان تۆڕی لاوانی سەرتاسەری، یان بەیاننامەی دادخوازانی تاران و سیستان و بەلوچستان و هتد، هیچ شوێنەواری ئەم دروشمە یان دروشمی نەتەوەیی-میللی و وەک ئەوانە نابینیت. تەنانەت لە دەرەوەی وەلاتیش ئەم دروشمە لە نێو خەڵکدا جێگای نەبوو. بێگومان چەند کەسێک لە پاشا پەرستە توندڕەوەکانی دەرەوەی وەڵات دروشمیان دەوتەوە کە تا چەپ کفن نەکرێت، ئەم نیشتمانە نابێتە نیشتمان! بەڕاستی جێگەی شەرمەزارییە. ئەم جۆرە دروشمانە لە نێو خەڵکدا جێگەیان نییە، چونکە بە ڕوونی کۆنەپەرستانە و دواکەوتوون و پێچەوانەی خواست و داواکاری ئازادیخوازانەی خەڵکن.

لەوانەیە بڵێیت ئەم جۆرە دروشمانە تەنها لەلایەن پاشایەتییە توندڕەوەکانەوە دەدرێت. ڕەنگە ئەمە وا بێت، بەڵام کێشەکە ئەوەیە کە ئێمە هیچ دژایەتییەک بە ئەم جۆرە دروشمانە لە لایەن پاشایەتییە ناتوندڕەوەکانیشەوە نابینین؛ نابینین حسابی خۆیان لەمانە جیا بکەنەوە.

مەسەلەکە تەنیا لە ساڵیادی شۆڕشدا قەتیس نییە. پێشتر ئەم جۆرە دروشمە کۆنەپەرستانەمان بینیوە. کاتێک دروشم و هاشتاگی "ئێمە پێکەوەین" بە ڕوونی لە دژی ئەعدامەکان بەرزکرایەوە و تا ئەمڕۆش بە شێوەیەکی بەرفراوان وەک یەکێک لە دروشمە سەرەکییەکانی خەڵک لە سۆشیال میدیا و لە شەقامەکاندا بەرز دەکرێتەوە و لە لێدوان و بانگەوازەکاندا ئاماژەی پێکراوە، بەشێکە لە شاخوازەکان ڕایانگەیاند کە "ئێمە لەگەڵ پاشاین" و "ئێمە لە تەنیشت پاشا دەمێنینەوە". لەوە ڕوونتر نابێتەوە کە حسابەکەت لە خەڵک جیا بکەیتەوە! بە زمانی خۆیان دەڵێن ئێمە لەگەڵ خەڵکدا نین. دەڵێن ئێمە پاشا دۆستەکان لەگەڵ خۆمانین. تەنانەت لە حاڵەتێکدا دروشمی ژن ژیان ئازادییان گۆڕی بە ژن ژیان پەهلەوی! واتە "ئازادی"یان بە "دژە ئازادی" گۆڕی!

هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە خەڵکی ڕاستڕەو بە ئاشکرا لەبەرانبەر خەڵکدان و وەک فاکتەری نەرێنی، فاکتەری ڕێگریکردن مامەڵە دەکەن. ئەم جۆرە دروشم و گوتارانە بە ڕوونی دژە شۆڕشن و لە ڕاستیدا ئاو دەکەن بەئاشی کۆماری ئیسلامیدا و لە کۆتاییدا بە قازانجی حکومەت کۆتایی دێت. لەم ڕوانگەیەوە ساڵیادی شۆڕش وەڵامێکی بەهێز بوو بە ڕەوتی ڕاستڕەو و پاشایەتی خوازیش.

حەسەن ساڵحی: جگە لە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران، بەشێک لە

حیزبە سیاسییەکانی دیکەی لە کوردستانیش داوای مانگرتنی گشتی دەکەن لە کوردستان ، کە وەڵامێکی ئەرێنی لەلایەن خەڵکەوە وەرگرت و ئەم مانگرتنە گشتییە ڕوویدا. بەڵام بەشێک لە حیزبە کوردییەکان بە حیزبی دێموکراتی کوردستانیشەوە هەوڵ دەدەن کارەکتەر و ڕووخسارێکی کوردی بە شۆڕشی ژن ژیانئازادی بدەن. بۆچونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: سەرەتا وەک ئاماژەت پێکرد ئەو لایەنانە داوای مانگرتنیان لە کوردستان کرد. حیزبی ئێمەش ئەم بانگەوازەی کرد و خۆشبەختانە ئەم بانگەوازانە وەڵامێکی ئەرێنییان وەرگرتەوە. وە ئەمەش یەکەمجار نەبوو. لە سەردەمی شۆڕشدا چەندین جار حیزبەکانی کوردستان و هەروەها حیزبی ئێمەش بانگەوازی خەڵکی کوردستانیان کرد بۆ مانگرتن و ئەو بانگەوازانەش هەمیشە سەرکەوتوو بوون. ئەمە ئەمجارە ڕوویدا و خەڵکی کوردستان لە ساڵیادی شۆڕشدا زۆر بەهێز و هێرش بەرانە دەرکەوتن. ئەمەش کردەیەکە بۆ زیاتر بەهێزکردن و پێشخستنی شۆڕش لە کوردستان و لە تەواوی ئێراندا.

بەڵام ئەو خاڵەی ئێوە وروژاندتان سەبارەت بە هەوڵدان بۆ بەکوردستانی نیشاندانی شۆڕشی ئێستا، منیش هەمان تێبینیم هەیە. هاوکات لەگەڵ ساڵڕۆژی شۆڕشدا، حزبی دیموکراتی کوردستان بەیاننامەیەکی بڵاوکردەوە کە بە ڕوونی بەهاکانی شۆڕش وەک کوردستانی دەناسێنێت. بەهاگەلێک کە پێدەچێت لە کوردستانەوە بۆ ئێران و لە دوای ئێرانەوە بۆ هەموو جیهان بڵاوبوونەتەوە! بێ گومان خەڵکی کوردستان ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە شۆڕشی ئێستادا، بەڵام بەڕای من ئەم جۆرە ڕوونکردنەوە و ناساندنی شۆڕش لەسەر ڕوانگەیەکی تەواو قەومی- نەتەوەپەرستانە دامەزراوە و بە فاکتەری نەرێنی دادەنرێت لە پرۆسەی.شۆڕشدا. ئەمە دیوەکەی تری دراوی گەورەخوازی فارسە، کە هەموو شتێک دەگۆڕێنێتەوە بۆ نەتەوەی کەبیر و “کوروشی کەبیر” و بەها نەتەوەیی- نیشتمانییەکان. یەکێکیان شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بە بەها نەتەوەیی-نیشتمانییەکانی ئێران و ئەوی دیکەیان بە بەها نەتەوەیی-میللی کوردستان ڕوون دەکاتەوە.

بەڕای من تەوەر و دروشم و بەهاکانی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی نە کوردستانین، نە ئێرانی، نە فارسی، نە پەیوەندییان بە هیچ گەل و نەتەوەیەکی ترەوە هەیە، بەڵکو ئینسانین. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش جەماوەری خەڵکی یەکخستووە و کۆی کردوونەوە. و بەم شێوەیە بووەتە جیهانی. دیار نییە خەڵکی وڵاتانی دیکە بەچی ئەبێت پشتگیری لە شۆڕشێکی کوردستانی یان شۆڕشێکی نەتەوەیی ئێرانی بکەن کە شاهانەییەکان بانگەشەی بۆ دەکەن؟! یان ژنانی ئازادیخواز و فێمینیستەکانی جیهان چۆن دەتوانن خۆیان بە شۆڕشێکی کوردستان یان

نەتەوەیی لە ئێراندا ببەستنەوە؟! دروشمی ژن ژیان ئازادی
نوێنەرایەتی دەکات لە بزووتنەوەی "می توو" بۆ فێمینیستە
فەرەنسییەکان و بۆ ژنان لە هەموو وڵاتانی ئیسلامیدا. وە ڕێک هەر
بۆیە لە سەرانسەری جیهان پێشوازی لێدەکرێت. ئەگەر ئەمڕۆ مەهسا
بووەتە ڕەمزی شۆڕشی ژن و ژیان ئازادی و ڕەمزی ڕزگاریخوازی ژنان
لە ئێران و لە هەموو جیهاندا، ئەوە ڕێک لەبەر ئەوەیە کە شۆڕشی
ئێستا لەسەر بنەمای بەها ئینسانییە گشتگیرەکان دامەزراوە. ژن
ژیان ئازادی تەنها هەمای ڕزگاری ژن نییە، بەڵکو دەنگی هەموو ٩٩٪ی
جیهانە کە بەدەست سەختی کێشانی ئابووری و هەڵاواردنە چینایەتییە
گەورەکانی جیهانەوە دەناڵێنن!
دەمەوێت بڵێم خاڵی بەهێزی شۆڕشی ئێستای ئێران کە خۆی لە دروشمی
ژن ژیان ئازادیدا دەردەخات، بەها ئینسانییە جیهانداگرەکانە، هەر
هەوڵێک بۆ وانیشاندانی کە کوردستانی یان فارسی و ئێرانی و بەگشتی
نەتەوەیی- ئیتنیکی خستنە پیش چاوی ئەو شۆڕشە تەنیا دەتوانێت زیان
بە شۆڕش بگەیەنێت وە لەم ڕوانگەیەوە پێم وایە حیزبە
کوردستانییەکان بەلاڕێدا دەچن. ئەگەر دەتەوێت چەوسانەوەی نەتەوەیی
کە کێشەیەکی ڕاستەقینەیە، هەڵاواردنی نەتەوەیی کە کێشەیەکی
ڕاستەقینەیە، بە شێوەیەکی ئینسانی و بنەڕەتی چارەسەر بکرێت،
پێویستە لەسەر بنەمای مافی یەکسانی هەموو خەڵکی دانیشتوو کە لە
جوگرافیای ئێراندا دەژین، بە گوێدانە بەڵگەنامەی لەدایک بوونیان
لە کوردستان یان ئەسفەهان یان تاران، بەلوچ و ئازەری.جەخت
بکەیتەوە. ڕێگا چارەسەری ستەمی نەتەوەیی و هەڵاواردنی نەتەوەیی،
میللی-ئیتنیکی، دەرخستنی بەها گشتی و جیهانییەکانی شۆڕش نییە.
بەپێچەوانەوە دەبێ بگوترێ کە هیوا و خواستەکانی خەڵکی
کوردستانیش، وەک هەموو هەموو خەڵکی ئێران ، ئازادی و یەکسانییە،
ئەمە مافی ئینسانی و یەکسانمان بە هەموو خەڵکی ئێران دەوێت، هەر
بۆیەش جەخت لەسەر نەهێشتنی هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی
دەکەینەوە. ئەمە گوتارێکە کە واتای لابردنی ستەمی نەتەوەیی و لە
هەمان کاتدا فاکتەری یەکڕیزی و هاوڕێیەتی خەڵکی کوردستان و باقی
ئێرانە. ئەگەر حزبە کوردستانییەکان ئەو ئاراستەیەیان نەبێت،
تەنانەت لە خودی کوردستانیشدا، نفوز و بنکەی خۆیان لەدەست دەدەن.
حەسەن ساڵحی: بانگەوازی حیزب ئەوە بوو کە لە ٢٥ی شەهریوەردا
چەرخەکان ڕابگرن و شەقامەکان داگیر بکەن. ئەم بانگەوازە تا چ
ڕادەیەک جێبەجێ کرا و ڕۆڵی حیزب بە گشتی لە ئامادەکاری و
ڕێکخستنی ٢٥ی شەهریوەردا چی بوو؟
حەمید تەقوایی: مەبەستمان لە داگیرکردنی شەقامەکان، کۆبوونەوە و
خۆپیشاندان و ڕێپێوان و بە گشتی هەر جۆرە نمایش و چالاکیی

ناڕەزایەتیمان بوو. لەوانەش دروشمی شەوانە و نووسینی دیوار و هتد. وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، بەلایەنی کەمەوە لە ٢٢ شاردا ئەمە ڕوویداوە. شەقامەکان داگیرکرابوون.

هەروەها جەختمان لەسەر بوونی بێ حیجابی لەسەر شەقامەکان و خۆپیشاندان لەم ڕۆژەدا کرد. وە بینیمان لەم ڕۆژەدا ژنانی ئازا بە بێ حیجاب لە بەردەم هێزە سەرکوتکەرەکاندا دەرکەوتن و ناڕەزایەتیان دەربڕی.

سەبارەت بە مانگرتن، هەرچەندە ئەمە جەختمان لەسەر کوردستان دەکردەوە، بەڵام بانگەوازەکەمان سەر تاسەری بوو. باسی ئەمە ئەوە بوو کە ئەم ڕۆژە پشووی فەرمی بێت بۆ یادی گیانەخت کردوانی شۆڕش و وەکو ڕۆژی گیان بەختکردوان بناسرێت و وەک پشووی فەرمی لە مێژوو و لە ڕۆژمێردا تۆمار بکرێت. جەختکردنەوەمان ئەوە بوو کە یەکەمین ساڵیادی شۆڕش، ٢٥ی شەهریوەری ١٤٠٢، دەتوانێت ڕۆژی دەستپێکی ئەم بزووتنەوەیە بێت. بەڕای من ئەمە ئاسۆیەک و دیدگایەکی خستە بەردەم کۆمەڵگا کە ئەگەرچی مانگرتنەکە بەو شێوەیەی کە ئێمە بانگەوازمان کرد گشتگیر نەبوو، بەڵام لە هەمان ئەو شارانەی کە ڕوویدا، لە کوردستان و لە چەند شارێکی تردا، ئەوە نیشانی دا کە ئەو مانگرتنە کۆمەڵگە بەم ئاراستەیە دەڕوات.

ئەم جەختکردنەوە لە ساڵیادی شۆڕش وەک پشووی فەرمی بۆ ڕێزگرتن لە یادی گیان بەختکردووەکان لە هەندێک بانگەوازی هێزەکانی دیکەشدا بەرزکرایەوە و هیوادارم ئەم گوتارە لە ڕاگەیاندنەکان و لە لێدوانەکاندا و لە بانگەشەی هێزەکانی شۆڕشدا دووبارە ببێتەوە ، و دەتوانین ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژێک ئاهەنگ بگێڕین ئێمە بتوانین ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژێک کە خەڵک هەموو ساڵێک ڕێزی لێبگرێت بچەسپێنین.

سروشتییە تا ئەو کاتەی کەهێشتا کۆماری ئیسلامی نەڕووخاوە، لایەنێکی گرنگی ئەم یادکردنەوەیە، ناڕەزایەتی بێت بەرامبەر بکوژانی شۆڕشگێڕەکان.

دیارە ئەوە پرسیارتان لە ڕۆڵی حیزب کرد. لە وەڵامدا دەتوانم ئاماژە بە کەناڵ جەدید تریبیونی شۆڕش بکەم کە ماوەیەکی زۆر لەمەوبەر پێشوازی لەم ڕۆژە کرد. هەموو ئەم لێدوان و بانگەوازانەی کە باسم کرد، تەلەفزیۆن ڕووماڵیان دەکرد، باسیان دەکرد، بانگەشەیان بۆ دەکرا، ڕێنمایی تایبەتیان خستەڕوو، لە جۆری دروشمەکانەوە تا خۆپیشاندانی شەقامەکان و مانگرتن و داخستنی گشتی و هتد. ئەمانە هەموو ئەو گوتارانە بوون کە لە کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدیدەوە لە کۆمەڵگادا دەوروژێنران و ڕێگا پیشاندر بوون.

هه روه ها ڕێکخراوه حزبییه کان وه ک کۆمیته ی ڕێکخستن، کۆمیته ی کوردستان، ڕێکخراوی لاوان، کۆمیته ی ده ره وه ، هه موویان به شدار

بوون و □□□کی کاریگه ریان نه ک ته نها له ئاستی پڕوپاگه نده دا
به ڵکوله ئاستی کرده یی و مه یدانیشدا گێڕا. پێویستە بگوترێ لە
هەردوو لایەنی داگیرکردنی شەقام و ڕاگرتنی چەرخەکانەوە،
حیزبەکەمان گوتار و کەشێکی بەبەشی خۆی خوڵقاند کە ئەمەش بنەمای
دەرئەنجامی ساڵیادی شۆڕش بوو.

حەسەن ساڵحی: بەڕای ئێوە ڕێگاکانی پێشڕەوی زیاتری شۆڕش چین؟

حەمید تەقوایی: ئەگەر بمەوێت بە دوو وشە دەریببڕم، ڕێگای پێشڕەوی
شۆڕش “ڕێکخستن”ە. ڕێکبخراو بوونی زیاترە!

زۆر کەس باسی یەکگرتوویی خەڵک دەکەن. ئەم یەکێتییە بە شێوەیەکی
ب□ب□تیانە خۆی لە ڕێکخراو بووندا نیشان دەدات. واتە لە خەباتی
دەستەجەمعی و ڕێکخراو و هەماهەنگدا. زۆرێک لە هەڵسوڕاوانی شۆڕش،
گەنجان، ژنان، بەشەکانی دیکەی کۆمەڵگا بە تاک یان زۆرترین کەس
کار دەکەن. جەختکردنەوەمان ئەوەیە کە کاری بەکۆمەڵ و ڕێکخراو
فراوانتر بکرێت. خۆشبەختانە ئەمڕۆ ڕێکخراوگەلێک هەن کە هەموو
هەڵسوڕاوان دەتوانن لەسەر ئاستی سەرتاسەری بەشداری ت□□دا بکەن.
نموونەی ئەمەش تۆڕی سەرتاسەری شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە کە لە
زۆرێک لە شارەکاندا کاردەکات و چەندین گروپی گەنج و خوێندکار و
قوتابیان لە شارە جیاجیاکاندا بەشێکن لەو تۆڕە. پەیوەست بوون بەم
جۆرە ڕێکخراوانە هەنگاوێکی گەورە دەبێت بۆ بەهێزکردنی شۆڕش.
کۆکردنەوە واتە شەڕێکی هەماهەنگ و ڕێکخراو و کاریگەر و سەلامەت.
بە هەر شێوەیەک کە بیری لێدەکەیتەوە، ڕێکخراوبوون چەند جارێک هێز
زیاد دەکات.

نموونەیەکی دیکە ئەو ڕێکخراوە کرێکارییانەیە کە لە شۆڕشدا چالاکن.
لە بزووتنەوەی کرێکاریدا ئەو ڕێکخراو لە مەیدانی خەباتدان، وەک
شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، یان شورای
کرێکارانی ئەرکانی سێهەم، یان سەندیکا و شورای هەفت تەپە،
کرێکارانی پ□□□ای ئەهواز و ژمارەیەک لە لیژنە و دامەزراوە
دێرینەکانی کار کە زۆر لە پێش ئەم شۆڕشەوە چالاک بوون. بە تایبەتی
بە بۆنەی ساڵڕۆژی شۆڕشەوە ٦ ڕێکخراوی کرێکاری – شورای ڕێکخستنی
ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتی
کرێکارانی نافەرمی نەوت (ئۆرگانی سێهەم)، ئەنجومەنی کارەبا و
کانزاکانی کرماشان ، لێژنەی بەدواداچوون بۆ دروستکردنی ڕێکخراوە
کرێکاری□کان، سەندیکای بۆیەکارانی ئەلبورز، دەنگی سەربەخۆی
کرێکارانی گرووپی میللی پۆڵا – لەگەڵ دوو ڕێکخراوی دیکەدا،
بانگەوازی ژنانی ئێران و ڕێکخراوی دادخوازان، لە ڕاگەیەندراوێکی
هاوبەشدا، ئەوان بانگەوازی خەڵکیان کرد بۆ دەربڕینی ناڕەزایەتی
لە ساڵیادی شۆڕشدا، جەختیان لەسەر کەمترین داواکاریەکانی بیست

ڕێکخراو وەک "جاڕنامەی یەکگرتوویی خەڵک لە شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی" دا کردەوە و ڕایگەیاند کە "بە هێزی خەباتمان دەیکەین بە ٢٥ ی شەهریوەر، ساڵڕۆژی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی، هەموو ساڵێک و لە سبەی ڕۆژدا دەکەینە پشووی فەرمی.

ئەمە نموونە و مۆدێلێکە لەو ڕۆڵەی کە ڕێکخراوە کرێکارییەکان بە هەماهەنگ و شان بە شانی ژنان ودادخوازان و بەشەکانی تری کۆمەڵگە دەتوانن لە بەهێزکردن و پێشخستنی شۆڕشدا بیگێڕن. نموونەیەک و مۆدێلێک کە بانگەوازی هەموو هەڵسووڕاوانی بزووتنەوەی کرێکاری دەکات بۆ پێکهێنانی شورا و کۆمیتە و ڕێکخراوی ناڕەزایەتی.

لە کۆتاییدا پێویستە ئاماژە بەوە بکەم کە ئەم شۆڕشە وەک ئەم ڕێکخراوانە ڕایانگەیاندوە، بەڵگەنامەی تایبەتی خۆی هەیە، وەک جاڕنامەی ١٢ مادەی ٢٠ ڕێکخراو، جاڕنامەی داواکاری پێشکەوتنخوازانەی ژنان و ئەو لێدوانانەی کە لەلایەن ڕێکخراوەکانی ژنان و دادخوازان وخانەنشینەکانەوە دراوە. ئەو دروشم و داخوازییە هاوبەشانەی کە لەم جاڕنامانەدا ڕەنگ دەدەنەوە، فاکتەری گرنگن کە بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا یەکدەخات. ئاڵای ئەم بەڵگەنامانەی شۆڕش بەرز ڕابگیرێت و جەختیان لەسەر بکرێتەوە و ئاماژە بە ناوەڕۆکیان بکرێت. خۆشبەختانە لە ساڵیادی شۆڕشدا ئەمە ڕوویدا و پێویستە ئەم بزووتنەوەیە بەردەوام بێت.

من جەخت لەسەر ڕێکخستنی هەرچی زیاتر و سەرتاسەریت دەکەمەوە، هەروەها بەرزکردنەوەی ئەو بەیاننامە وجاڕنامانەی کە لە لایەن شۆڕشەوە دەرچووە. زیندوو ڕاگرتنیان، بەردەوام پەروەردەکردنیان و بانگەوازکردنی خەڵک بۆ پشتیوانیکردنیان فاکتەری گرنگە بۆ ڕێکخستنی هەڵسووڕاوان و ڕیزەکانی خەڵک.

خاڵی کۆتایی گرنگیدان بە ڕۆڵ و پێگەی حیزبە. حیزبی ئێمە بە شێوەیەکی بەرفراوان لە شۆڕشدا بەشدارە، لە بوارە جیاجیاکاندا چالاکە. حیزبێک کە لە مێژە ئاڵای ئەم شۆڕشە، شۆڕشی ژنانەی بەرزکردەتەوە و ئەمڕۆش لە ڕێگەی کەناڵ جەدیدەوە و لە ڕێگەی هەموو ئەو پەیوەندی گرتن و ئەوپەیوەندیانەی کە لەگەڵ خەباتە مەیدانییەکاندا هەیەتی، هەوڵی بەهێزکردن و قووڵکردنەوە و یەکگرتوو کردنی شۆڕش دەدات تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت. بەرەو سەرکەوتن ببات. دوا بانگەوازی من بە تایبەتی بە هەموو هەڵسووڕاوانی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و هەموو تێکۆشەرانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان، پەیوەست بوونە بە حیزبی خۆتانەوە، حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران.

٢١ی ئەیلوولی ٢٠٢٣، ٣٠ شەهریوەری ١٤٠٢

کیمیای دەماری.. رەهەند سابیر

کیمیای دەماری Neurochemistry

کیمیای دەماری، لقێکی زانستی دەمارەکانە neuroscience کە دیراسە بۆ پرۆسێسە کیمیایی و ئاوێتەکان و ئەتۆمەکانی ناو سیستەمی دەمار ئەکات، هەروەها ئەو میکانزیمە ئاڵۆزانە کەشف ئەکات کە بناغەی گواستنەوەی سیگناڵەکانن لە نێوان دەمارەکاندا. یەکێک لە سەمەرەکانی کیمیای دەماری، ئەو رۆڵە سەرەکییەیە کە ئایۆنە مێتاڵییەکان لە هاڕمۆنییکردن و ساناکاریی ئۆغری سینگناڵەکانی دەماردا، ئەیگێڕن.

ئەگەر لە جوغزێکی ترەوە کیمیای دەماری، رەنگڕێژ بکەینەوە، بریتییە لە شەنوکەوکردنی پرۆسێسە کیمیایی و پێکهاتەکانی ناو سیستەمی دەمار، بە تایبەتیی دەماغ و بڕبڕەی پشت کە هەوڵئەدات لە گەمە ئاڵۆزەکانی نێوان مۆڵیکیوڵە جیاوازەکان تێبگات، وەکو گواستنەوە دەمارییەکان، ئایۆنەکان و ماددە بایۆکیمیاوییەکانی تر! ئەم بواری کیمیای دەمارییە، زۆر گرنگە بۆ تێگەیشتن لە میکانیزمی بنەمای پێوەندییە دەمارییەکان، فێربوون و یادەوەریی، هەروەها فیسۆلۆژیی نەخۆشییە جۆراوجۆرەکانی دەمار و دەروون! سەرەڕای ئەمەیش، میکانیزمە بنەڕەتییەکانی پێوەندیی دەمارەکان و مەعریفە و رەفتارەکان، ئاشکرا ئەکات. دەرکی کیمیای دەماری، لە پێش هەموو شتێکەوەیە بۆ رۆشنکردنەوەی ئاڵۆزییەکانی دەماغ!

رۆڵی ئایۆنە مێتاڵییەکان لە گواستنەوە دەمارییەکاندا Role of metal ions in neurotransmission

گواستنەوەی دەماری، پر□س□□کی سەرەکییە کە لە رێگەیەوە، دەمارەکان پێوەندیی لەگەڵ یەکتردا دروست ئەکەن. لە جەوهەردا یشدا، بریتییە لە ئازادکردن release و وەرگرتن و لێکدانەوەی گواستنەوەی دەماری neurotransmitter کە نێردراوی کیمیایین chemical messengers. هاوکات، گواستنەوە کیمیاییە، پێکهاتەی زۆر گرنگن و بە جیا کار ناکەن، ئایۆنە مێتاڵییەکان، بە تایبەتیی ئایۆنەکانی کاڵسیەم، پۆتاسیەم و سۆدیەم، لە کاری رێکخستنی ئەم پرۆسێسە

ئاڵۆزەدا ضەرورن.

کاریگەریی ئایۆنە مێتاڵییەکان لە سیستەمی دەمارییدا Effects of metal ions in nervous system

ئایۆنە مێتاڵییەکان رۆڵی گرنگ ئەبینن لە کارکردنی ئاسایی دەمارەکان سیستەمی دەمارییدا، بەڵام ناهاوسەنگیی، یان وجودی هەندێ ئایۆنی مێتاڵ، ئەتوانێ کاریگەریی سەمەرەی هەبێت، چ سوودبەخش بێت، چ زیانبەخش بێت لەسەر دەمارەکان

ئایۆنەکانی کالسیۆم، پێویستە بۆ فەرمانە جیاوازەکانی دەمار، رۆڵێکی گرنگی ئیجابیی هەیە لە دەردانی گواستنەوەی دەمارییەکاندا. هەروەها باڵانسی دروستی کالسیۆم زۆر مەهیمە بۆ هاڕمۆنیی وروژاندنی دەمارەکان و ئاماژەدان! ئایۆنەکانی سۆدیۆم و پۆتاسیۆم، ئەساسن بۆ ئەرکی کردار action potential، ئەو سیگناڵە کارەباییانەی کە دەمارەکان بۆ پێوەندیکردن بەکاریئەهێنن. تەوانزی نشێوی نێوان سۆدیۆم و پۆتاسیۆم، لە سەرانسەری پەردەی دەمارەکاندا زۆر گرنگە بۆ پاراستنی پۆتێنشیەڵی پشوودان و کردار. ئایۆنی مەگنسیۆم، بەشدارە لە تەنظیمی چەناڵە ئایۆنییەکان Ion channels و ئەکتیڤیی وەرگرەکان لە دەماردا، هەروەها رۆڵی گرنگی هەیە لە بەرگرییکردن لە زیادەڕۆیی ئاماژەدانی وروژێنەر.

ئەوەی لە دواین، سوودی ئایۆنە مێتاڵییەکان بوو، لە بەرامبەردا، ئایۆنی مێتاڵیی زیانبەخشکانیش هەن، وەکو قوڕقوشم کە ئەبێتە هۆی لاوازیی فێربوون و کێشەی رەفتار و تێکچوونی هزر. جیوە، کەمیی هەستیاریی و جوڵە دروست ئەکات. کادنیۆم، باعیثی مردنی خانە دەمارییەکانە.

ئەنجامگیریی Conclusion

لە کۆتاییدا، کیمیای دەماریی، فرە پسپۆڕییە، وردبوونەوە لە وردەکارییە کیمیاییەکانی سیستەمی دەمار، ئایۆنە مێتاڵییەکان، بە تایبەتیی، سۆدیۆم، پۆتاسیۆم، کالسیۆم، ئەدای گرنگیان هەیە لە دروستکردنی پۆتێنشیەڵی کردار action potential و بڵاوبوونەوەی سیگناڵەکان. هاڕمۆنییکردنی ئەم ئایۆنانە گرنگە بۆ پاراستنی کارکردنی تەندروستانەی دەماغ، بە تێکچوونی هاڕمۆنییان، تێکچوونی دەمارەکان رووئەدات. تێگەیشتن لە کاریگەریی قووڵی ئایۆنە مێتاڵییەکان لەسەر کیمیای دەماریی، زۆر گرنگە بۆ توێژینەوەی بناغەی هەردوو زانستی دەمار و پەرەپێدانی چارەسەرەکان بۆ حاڵەتە

دەمارییەکان!

ڕەهەند سابیر

____

سەرچاوەکان:

Purves, D., Augustine, G. J., Fitzpatrick, D., et al. (2001). "Neuroscience." 2nd edition. Sinauer Associates.

Nelson, D. L., & Cox, M. M. (2017). "Lehninger Principles of Biochemistry." 7th edition. W. H. Freeman.

Kandel, E. R., Schwartz, J. H., & Jessell, T. M. (2000). "Principles of Neural Science." 4th edition. McGraw-Hill.

Hennigar, R. A., & Kelleher, S. L. (2012). "Metal ion transport and regulation in the nervous system: A review." Molecular Neurobiology, 45(2), 262-273.

Kandel, E. R., Schwartz, J. H., & Jessell, T. M. (2000). "Principles of Neural Science." 4th edition. McGraw-Hill.

Purves, D., Augustine, G. J., Fitzpatrick, D., et al. (2001). "Neuroscience." 2nd edition. Sinauer Associates.

Squire, L. R., Berg, D., Bloom, F. E., et al. (2012). "Fundamental Neuroscience." 4th edition. Academic Press.

کورتیلە چیرۆک/ تاکە نەعلی سور.. محەمەد حەمە تەقی

هەر شانەکی داێک و ئەستێرەیەکی بەسەرەوە بوو، هەردوو دەستی خستبووە سەر کەلەکەیی و لە قەراغی چاڵەکە بەپێوە وەستابوو، لە شەرماناو لە گەرمادا شەڵاڵی عارەق بوو بوو، چاوەکانی ئەوەی دەکرد

تا زووە هەموو ئەوانەی ناو پاسەکان لە چاڵەکەدا ڕیزبکرێن، چاوی هەر لەسەر پاسەکان بوو،

ـ ئەم حەشامەتە کەی تەواو دەبێ؟

کەسێک لە چاڵەکەوە بە دەستە بچکۆلەکانی دەیدا بە قاچەکانیدا و بە چاوی فرمێسکاویەوە بانگی دەکرد، ئەم هەر بێ ئاگابوو، هەر چاوی لەپاسەکان نەدەبڕی، جار جارە دەستێکی بۆ سەربازەکان هەڵدەبڕی و بەزمانەکەی خۆی هاواری دەکرد:

ـ دەی خێراکەن، خێرا ..

ئاوڕێکی بۆ خوارەوە دایەوە و سەیرێکی چاڵەکەی کرد، منداڵێکی چوار پێنج ساڵان، دەستی بۆ بەرزدەکاتەوە و هەر دەڵێت :

تاکە نەعلەکەم، تاکە نەعلەکەم .

وشەی (نەعل) سەرنجی بۆ قاچەکانی منداڵەکە ڕاکێشا، بینی منداڵەکە تەنها یەک تاک نەعلی سوری لەپێدایە، بانگی سەربازێکی کردو هەر بەزمانەکەی خۆیان پێی وت:

پاسەکان بگەڕێ، تاکێ نەعلی ئەو منداڵە بەجێماوە بۆی بهێنە، سەربازەکە سەلامێکی بۆ کردو وتی:

فەرمانتە گەورەم ..

سەربازەکە ڕۆشت بۆلای پاسەکان و ئەفسەرەکە چەند هەنگاوێک لە چاڵەکە دوورکەوتەوە، حەشامەتەکە، ژن و منداڵ، پیر و گەنج هەمووی لە چاڵەکەدا ڕیزکرابوون، ڕیزێک سەربازی چەک بەدەست، ئامادە و دەست لەسەر پەلەپیتکەی تفەنگ ڕووەو حەشامەتەکە وەستابوون، چاوەڕێی فەرمانی تەقەکردن بوون، سەربازەکە بەتاکێک نەعلی سورەوە هاتەوەو، لەدووری چەندمەترێکەوە نەعلەکەی فڕێدا بۆ ئەو شوێنەی کە ئەفسەرەکە بەدەست ئاماژەی بۆکرد.

ـ یەک، دوو، سێ .

شریخەی تفەنگ منداڵ و تەواوی حەشامەتەکەی شەڵاڵی خوێن کرد و دوا هەناسەی ژیانیان بە بیابان و بە ئاسمان سپارد.

خێرا شۆفڵەکان هاتن و چاڵەکەیان داپۆشی، ئەفسەرەکە پێش ئەوەی بڕوات، سەیرێکی چاڵەکەی کرد، لەوە دڵنیابوو کە تەواوی چاڵەکە داپۆشراوە، ئاوڕێکی لە شوێنی منداڵەکە دایەوە، بینی تاکە نەعلە سورەکە بەسەر خۆڵەکەو□ یە.

دەڵێن: لەو ڕۆژەوە ئەو ئەفسەرە لە نەعلی سور دەترسێ .

کچی ویترۆڤیسی.. سین کوردستانی

چاوی بڕیيه چەن تاڵه قژێکی سپی و لەبەر خۆیەوە وتی ئەمە: ئیتر کەی سپی بووە. مسواکەکەی لە ناو دەمی هێشتەوە، ڕوومەتی لە ئاوێنەی ئاودەسەکە نزیک کردەوە کە وردتر چڕچەکانی گۆشەی چاوی ببینێ. دوکتۆری پسپۆڕی پێست پێی وتبوو کە دەبا زووتر کرێمی دەوری چاوی بەکارهێنابا، ئێستا ئیتر بە کرێم چاری نایەت و ئەبێ بوتاکس بکات و ئەویش هەر تاقەتی ئەوب کارانەی نەبوو. چاوەکانی کرژ کردەوە بۆ ئەوەی چرچەکانی تەواو ببنە ئەو پەنجەی قاڵاوەی کە خانم دوکتۆر وتبووی ، دەنگی پێکەنین پەنجەکانی قاڵاوی لێکپژاند… لای کردەوە بەرەو دیواری پشتی سەری، دەنگەکە نەما.. ئاوێکی ڕادا بە دەمیدا و میسواکەکەی نایەوە‌ نێو پەرداخە سرامیکییە لێوپەڕیوەکەی بەردەم ئاوێنەکە. پەرداخێک کە جارێک لە سەفەرێکی شاخەوانی بە هەڵە لەنێو جانتاکەی کەوتبوو و دواتر دەرکەوت هی کچە تارانییەکی نەشمیلانەیە کە وتبووی نایهەوێ و پێشکەشی کردبوو. دواتر کە نەشمیلانەخانمی خاوەن پەرداخ بەختیاری لە چنگ دەرهێنا، زانی کە ئەوەندەیش وا ئەم بیری کردبویەوە بەخشندە و دەس ئاوەڵا نەبووە. دەستی برد خاولییە سپییەکەی هەڵواسراو لە لای ئاوێنەکەی هەڵگرێ ترپەیەک هات، خاولییەکەی خستە سەر ڕوومەتی و چەناکەی بەرەو میچی ئاودەس ڕاکێشا، وەک ئەوەی ماسکێکی ڕوومەتی بە ئارامی لەسەر پێستی دانا بێ، دەنگی قاقا بەرز بوویەوە. خاولییەکەی لابرد، کوڵکی سپی خاولییەکە بە سەر ڕووومەتی وەک توێژاڵێکی ناسکی بەفر مایەوە، بە زەبر و زەنگەوە خاولییەکەی لە ئاڵقە پلاستیکییەکەی پاڵی ئاوێنەکە هەڵواسی ، گڵۆپەکەی کوژاندەوە و هاتە دەرەوە. چاوی لە کاتژمێری سەر دیواری هاڵەکەی کرد، چارەکێکی مابوو بۆ دوازدە.

لە کەوانتری ئاشپەزخانە دوو دەفری بچووکی فافۆن و پلاستیکی دەرهێنا، برینج و مریشکی سوورکراوی کردە نێو دەفرە فافۆنەکەوە ، پڕ پڕی کرد. ماوەیەک بوو کوڕە کوردێک ببوو بە هاوکاری و جارو بار پێکەوە نانی نیوەڕۆیان دەخوارد. هەندێ جاریش لە خۆراکی یەکتریان دەخوارد، هەربۆیە هەموو جارێ تۆزێ زیاتری دەکردەوە ناو دەفرەکەیەوە. بە خۆشی و تاقەتێکی زیاتریشەوە دەستی بۆ چێشت لێنان دەڕۆیشت. بیری لەوە کردەوە ڕەنگە سبەیش تامی مریشکەکەی پێ خۆش بێ ، وەک چۆن دوێنێ سا□ ئ□لۆڤییەکەی بە لەزەتەوە خواردبوو و هەفتەی پێشوویش چێژی بردبوو لە شۆرباوەکەی. بزەیەک نیشتە سەر لێوە باریکەکانی کە دەنگی قیژەیەکی ناسک و کچانە بەرز بوویەوە و بە شوێنیدا زرمە زرم دەست پێبوو . لێوەکانی هەڵقرچاند و سەری

دەفرە فافۆنەکەی سفت و سۆڵ خولدا، لەبەر خۆیەوە وتی: سبەی بە نوێڵیش ناکرێتەوە . لەکاتی فراوین خواردندا لەگەڵ هاوکارە کوردەکەی ئەم زیاتر بیسەر بوو و ئەو بوو کە قسە و نوکتەی خۆشی دەگێڕا یەوە . زۆر جار پێدەکەنی و هەندێ جاریش وەبیر کەسێک دەکەوتەوە، کەسێک کە دوایین پێکەنینەکانی لەگەڵ ئەو کردبوو. هاوکارەکەی چەن ساڵێک بوو کە لە ژنەکەی جودا ببوویەوە، بەڵام هێشتا هەر لە دادگە و مەحکمە بوون. قیژەیەکی بەنازەوە هات و چەن قریوەی ناسک و قاقایەکی بەرز ئاشپەزخانەکەی تەنیوە. دەفرە نایلۆنە ڕەنگ پێوەنەماوەکەی پڕ کرد لە کاهوو و تەماتە و خیاری ئەنجنراو و گورج و گۆڵ خستییە نێو جانتای تایبەت بە خۆراکی کە شازدە ساڵ لەمەوبەر کاتێک لەو ئیدارەیە دامەزرا کڕیبووی و نانی بەیانی و فراوینی تێدا دەبردە سەر کار. هاوکارەکانی بە شۆخی پێیان دەوت؛ تۆ گەلێک بە وەفای شیلان، هەرگیز هیچ شتێک فڕە نادەی، واز بێنە لەم جانتایە ڕزیوە ئیتر.. شیلان چاوی لە دەسکی چەن جار پڕووکاوی جانتاکەی کرد کە ناشیانە دووریبوویەوە و بە ئارامی خستییە نێو یەخچاڵەکەوە، ئامادە داینا بەیانی زوو ماتەڵ نەبێ و خێرا هەڵیگرێ و خۆی بگەیەنێتە پاسەکەی… دەنگی قسە و پێکەنینی پیاوێک بە ئەستەم هات.. هەستی کرد دەستی دەلەرزێ، چاوی لە پەنجەکانی کرد کە دەمارێکی شینی تۆخ وەک مار لێیان ئاڵابوو.. ڕقی بوو لەودەستە چەق و ڕەقانەی کە لە دەستی پیرەژن دەچوون. تازە پێی نابووە چل ساڵییەوە و وەک دایکی هەرجار پێی دەوت، هیچ دەسکەوتێکی نەبوو لە ژیانیدا؛ نە مێردێک، نە منداڵێک، نە تەنانەت نیوە دەزگیرانێکیش.

چرای ئاشپەزخانەی کوژاندەوە و کتێبی سەر مێزە چکۆلەکەی بەردەم قەنەفەکانی هەڵگرت ، چرای هاڵەکەیشی کوژاندەوە و چوە ژووری خەوتن، ژوورێکی چکۆلە کە بە زۆری سیسەمەکەی تێدا جێ کردبوویەوە.. هەرجار کە نیوەشەوان دەنگی جیڕەجیڕی سیسەمەکەی ئاپارتمانی دراوسێی خەوی لێ ئاڵۆز دەکرد، بیری لەوە دەکردەوە کە چۆن ئەو سیسەمە‌ دووکەسییەیان لەو ژوورە چکۆلەیەدا جێ کردۆتەوە. نەخشە و پلانی هەموو ئاپارتمانەکانی ئەو بینایە هەر یەک بوو و هەرچەن لەو هەموو ساڵانەدا شیلان تەنیا یەک جاریش پێی نەنابوویە ماڵی هیچکام لە دراوسێکانی، بەڵام بە بەرز بوونەوەی هەر دەنگێک دەیزانی لە کوێوە دێت و تەنانەت ناوەوەی ماڵەکەیان و دیزاینەکەیشی بە ڕوونی دەهاتە پێش چاو. دراوسێکانی تەنیا بە هەڵکەوت و لە ڕێڕەو و لەسەر پلیکانەکاندا دەبینی و زۆر بە دەگمەن س□□او و چاک و چۆنی لەگەڵ دراوسێیەک هەبوو، بەڵام لە ڕووی جل و بەرگ و جانتا و پێڵاوەکانیانەوە لە زەینی خۆیدا کەسایەتییەکی تایبەتی بۆ ساز

دەکردن و تەنانەت دیکۆر و دیزاینی ماڵەکەیانیشی دەنەخشاند. لە ڕووی هەر ئەو جانتا و پێڵاوەیان جل و بەرگی خەوتن و ئاشتی و تۆران و شێوازی سێکس و سەرکەوتوو بوون یان نەبوونیان لە سەر جێگەی دەهێنایە پێش چاوی تا ئەوان لە دەنگ دەکەوتن و ئەمیش پێڵووەکانی ئارام قورس دەبوون و دەروازەی چاوەکانی دادەخران. دەنگی مۆسیقایەکی بەسۆز هاتە بەرگوێی، زۆر حەزی لە دەنگی ئەلیسا بوو، بەڵام پێی خۆش نەبوو ئەم دراوسێ تازەیەی کردبوویە دەهۆڵی دەسپێکەری نەبەرد. بە بڕوای ئەو دەنگی ئەلیسا ئاسمانی بوو و هی عەشقێکی راستینە، وەک هاوڕێ کرماشانییەکی سەردەمی زانکۆی کە هەمیشە بە گاڵتەوە لە ژووری داخلییەکەیاندا دەیوت: “عشق تەنیا عشقی شیلان، عشقی بانی ناوکێ، ئەوباقیتان عشقتان ژێری ناوکێ.”
لەگەڵ ئەلیسا هەندێ وشەی دەس و لاق شکاوی عەرەبی وتەوە کە ماناکەی نەدەزانی… هەرجار کە بیری لە دکۆر و دیزاینی ماڵی ئەم دراوسێ عەرەبانەی دەکردەوە کە کوڕێکی خوێندکاری لوبنانی و کچە هاوڕێکەی بوون، کلیپی گۆرانیبێژە عەرەبەکانی دەهاتە پێش چاو ، دیزاینێکی گەرم و ڕەنگاوڕەنگ، سوور و پرتەقاڵی و پڕ لە دووکەڵ و نێرگەلە لەێ مێشکیدا دەنەخشا. دەنگی قاقا و قریوەی کوڕ و کچە لوبنانییەکە نەمابوو.. جار و بار ورە ورێک دەهات وەک بڵێی دانیشتوون پێکەوە قسە دەکەن، ڕەنگە لەبەر تەلەفزیۆنەکەیاندا ڕاکشاون. کوولێرەکەی کوژاندەوە، جلەکانی دانە دانە دەرهێنا و فڕەی دانە سەر کورسییە دارینەکەی بەر ئاوێنە و بە ئارامی لە سەر جێگاکەی راکشا.. جیڕەی قەرەوێڵەکەی هات.. کۆن بوو. وەک زۆربەی شتەکانی تری، بەڵام شیلان بەتەما نەبوو تەختێکی تازە بکڕێ. چەن جار چاوی لە ژۆرناڵی جوان و مۆدێڕن کردبوو کە لەبەر دەرکە دایاننابوو، یان لە مەتەبی دوکتۆرەکاندا لە گۆڤارە جوان و ڕەنگینەکاندا کە رێکلامیان بۆ تەخت و سیسەمی جوان و شیک دەکرد، دەگەڕا بۆ شوێن سیسەمێکیی جواندا. بەڵام دوای سەفەرێکی نابەدڵ بۆ شوماڵ و ناچار بوونی بە خەوتن لە سەر سیسەمێکی شیک و مۆدێڕنی هۆتێلێکی گران کە یەک شەو بۆ خەوی و یەک هەفتە سەرێشە و گێژ و وێی بۆ بەدواوە بوو، پەشیمان بوویەوە لە وەلانانی تەختە کۆنەکەی و ئیتر هیچ ژۆرناڵێکیشی چاو لێ نەکرد.
دەست و لاقی ڕاکێشا، ئەوەندەی کە هەموو ئێسک و پێستی داخ و یاوداری بلکێ بە مەلافە ساردەکەدا و وەک ئاگرێک ئاوی پێدا بپرژێنێ، کزر و فێنک ببێتەوە. ئەم مۆدێل راکشانە بەختیاری وەبیر نیگارە بەناوبانگەکەی داوینچی دەخستەوە، پیاوی ویترۆڤیسی کە چوار لاق و چوار دەستی کردۆتەوە و رایکێشاون تا پەڕانپەڕی خۆی. دەست و قاچەکانی تا ئەو جێگای بۆی کرا دڕواندیو کرد بۆ ئەوەی

فێنکایی مەلافە کۆن و خاوێنەکەی هەموو پێستی بگرێتەوە. بەختیار بەجێی هێشت و ڕۆیشت، نە بۆ وڵاتەکەی داوینچی و نە بۆ شارەکەی ویترۆڤیس، بەڵام شیلان هەموو شەوێ کە بە ڕووت و قووتی دەس و لاقی لەسەر جێگاکەی ڕادەکێشا بۆ ئەم بەر و ئەوبەری تەختەکەی وەبیری بەختیار و داوینچی و پەرداخە سرامیکییەکەی دەکەوتەوە. زرمە زرم دیسان دەست پێبووە. لەپی دوو دەستی لکاندە مەلافەکەوە. هەڵات هەڵات و ڕاکردنیشی پێ زیاد ببوو، هەستایەوە و لەسەر جێگاکەی دانیشت. لەبەر خۆی وتی: ئەی هاوار، ئەمشەو ماراتۆنی عەرەبانە… کاتژمێری موبایلەکەی چاو لێ کرد.. لەسەر شەش بوو، وەک هەمیشە ، هەموو ڕۆژەکانی هەفتە لەسەر شەش بوو جگە لە ڕۆژانی هەینی و ڕۆژانی پشوو کە لەسەر هیچ سەعاتێک داینەدەنا، پێی خۆش بوو ڕۆژانی پشوو تێر تێر بخەوێ، بەڵام هەموو بەیانێکی ڕۆژانی پشوویش سەری سەعاتی شەش بەخەبر دەهات و تا کاتژمێر نۆ لە جێگەکەیدا تلاوتلی دەکرد و خۆی لە خەو دەدا و دوایی ماندوو و وەڕەز هەڵدەستا. هەموو جارێ بەختیار پێی دەوت؛ کچێ! کاتژمێری بیۆلۆژیکی جەستەت لە سەر سەعات شەش دانراوە.. گۆترە تەپا و تل مەکە، هەستە با بڕۆین بۆ سەر ئەو کێوانە. شیلان نە شاخ و کێو ڕۆیشتنی پێ خۆش بوو و نە حەزی لە هاوڕێ شاخەوانەکانی بەختیار بوو.. جارێک لەگەڵیان ڕۆیشت بۆ یەکێک لە شاخە نەزۆر بەرزەکانی باکووری تاران کە‌ بوو بە یەکەمین جار و دوایین جاری، هیچ نەیتوانی لەگەڵ بەختیار و هاوڕێکانی بچێتە سەر لووتکە ‌و لە یەکێک لە قاوەخانەکانی دەرەکە دانیشت تا ئەوان گەڕانەوە،‌ تا یەک مانگیش هەموو گیانی جەمام بوو و بە سەر بەختیاری دەبۆڵاند. هەناسەیەکی هەڵکێشا و لە دڵی خۆیدا وتی: من هاوڕێیەکی باش نەبووم بۆ بەختیار. خێرا ناوچاوی گرژ کرد و لەبەر خۆی وتی: کوڕی سەگ، بێ سفەتی بێ…، دەنگی قیژەیەکی ناسکی ژنانە بەرز بوویەوە، شیلان مەلافە سپییەکەی کێشایە سەر خۆی و کتێبەکەی کردەوە و گەڕا بە شوێنی ئەو لاپەڕەی کە تا ئەوێی خوێندبوو.. چاوی تووند تووند دەخشاندە سەر لاپەڕە و هێڵەکانەوە، بەڵام هیچکام لە لاپەڕە و دێڕ و ڕستەکان ئاشنا نەبوون و لاپەڕە دوای لاپەڕە دەگەڕایە دواوە کە دەنگی نوزە نووزێک بەرز بوویەوە. شیلان لاپەڕەکانی لێ شێوا و کتێبەکەی فڕە دایە سەر مێزە چکۆلەکەی لای تەختەکەی و چرای ئاباژۆرەکەی کز کز کرد و چاوی لە موبایلەکەی کرد. کاتژمێر دوازدە و بیست و حەوت دەقە بوو. سەری چەقاندە نێو سەرینە نەرمەکەیەوە. چاوی نووقاند. بەختیار لەگەڵ ئەو کچە شاخەوانە تارانییەی کە پەرداخە سرامیکییەکەی دابوویە، دەزگیرانی کرد و باوکی دەوڵەمەندی کچە ناردنی بۆ فەرەنسا، شیلان تا ماوەیەک هەموو شەوێ ئەو سەرینەی لە باوەش دەگرت و بۆنی سەر و ملی بەختیاری هەڵدەکێشا ناو

سیەکانییەوە و گڕی گریانی لە نێو سەرینەکەی کپ دەکردەوە. ئێستا ئیتر نە سەرینەکە بۆنی بەختیاری لێوە دەهات و نە چاوەکانی فرمێسکیان بۆ دادەڕشت. تەنانەت لێشی تووڕ□ه نەبوو، هەندێ جار حەقیشی پێ دەدا و خۆی بە کچێکی ساردو سڕ و زبر و پیاو تەبیعەت دەزانی کە هەموو کوڕێکی لە خۆی دەتاراند، تەنانەت یەکێکی وەک بەختیار کە مناڵی لادێ بوو و حەزی لە شاخەوانی و باخەوانی دەکرد و کچێکی وەک شیلان لەچاو ئەودا ناسک و نیان دەهاتە بەرچاو. جیڕه جیڕی تەختی دراوسێکەی هەستا، دەنگی هەناسەبڕکێ هێدی هێدی بەرز بوویەوە. بە پێچەوانەی دراوسێکەی پاری کە ژن و مێردێکی مەزهەبیی بوون و هەموو شەوێک بە قاڵ و قسە و تەقە و ترپە خۆیان دەشۆرد جا دەخەوتن، شیلان ئەم کوڕ و کچە لوبنانییەی پێ باشتربوو کە وەک کەر سێکسیان دەکرد و دوای ئەوەش هیلاک و ماندووی بۆی دەکەوتن و وەک ورچ بۆی دەخەوتن هەتا بەیانی. دەنگی هەناسەبڕکێ و حەشر و حەلەلا توندتر بوویەوە، هەستی کرد دڵی توند توند لێ دەدات. دەستی برد و لە پاڵی ئاباژۆرەکەیدا حەبێکی پەمۆیی وردیلانەی پرانۆلی خستە نێو دەمییەوە و پەرداخە خاڵییەکەی هەڵگرت و بەرەو ئاشپەزخانە وەڕێکەوت. کە گەڕایەوە ئارام لە لێوی تەختەکە دانیشت، دەستی نایە سەر پراسووی چەپی، دڵەکوتەکەی ئارامتر ببوو، وەک مناڵێکی خەوتوو لەسەر جێگاکەی دانێ بە ئەسپایی ڕاکشا.. مەلافە سپییەکەی پێچا بە خۆیەوە و سەری کردە ژێر سەرینەکەیەوە، دەنگی هیچ نەدەهات، پێڵووەکانی وەک دوو دەرکەی دەروازەیەکی ئاسنین لە ژێر لێزمە بارانی شەوێکی تاریک و تەڕ ئارام داخران.

"سین کوردستانی"

ئاوسە بانقی مردن.. فەرهاد کەریم

گوناهە دەرگا لەسەر خۆمان داخەین چاوەڕێی دەرگا لێدانکەین
مردوو لە ماڵەوە نیە، ژیان سەفەر
گۆڕم تەنگ، پەرداخێ بزە، کەوچکێ ژەهر
مردن تینو، دڵۆپێ ناڕژێتە خوێن و شەڕ

ماسی باڵی نیە قوڵابە شێت، تۆڕە کۆر□
دەریا کوشتارگە، چاویش داخەم خوێنە و خوێن
لە گمەی کۆتر، بۆڕینی گا، شەقبوونیی هەنار دەگەم
مر□ق چ□ژ لە ئازار وەردەگرێ
زەوی قاچی هەبوایە دەڕۆی
باڵایە لە رەنگ، جوانی دەنێژێ
ئاسن فێرە بینین و بەرد خۆکوشتن دەکا مر□ق
مردن دەبارێ زەوی گۆڕ
مردن لە دەرگام دەدا
باجی شێست ساڵ هەناسە و□ قەرزاری رۆژێ ژیان
مردن کۆکەوە ژیان نایێتە کڕین
مر□ق مردن دەکێڵێ بۆ وەڕزێکی تر
مردن دەچێنێ بۆ ساڵانی دێن
ژمارە بانقیان نیە ئەسپ و سێو
مار و مراوی و ماسی
بانقەکان ئاوسن بە مر□ق
قەرزی شێست ساڵ هەناسە و رۆژێ ژیان
بەرگەی ئەو هەموو باجە ناگرم لە دەرگای مردن دەدەم
بە مر□ق دەڵێم شێست ساڵ سوار بوون، بانقەکان ئاوس بە مردن
دەریا، زەوی، ئاسمان بوون بە گۆڕستان، گەورەترین گۆڕ
مردن لە دەرگام دەدا گۆڕەکەم پڕ بووە لە گوو
گۆڕ نیە، مر□ق وەک ئاودەست دەبینێ ژیان
بەجێماوە لە مردن سەرم چۆتە ناو گۆڕمەوە
گریانم بە گۆڕی ژیان دێ
ژیان گۆڕێکی رەنگاوڕەنگە
شەرمە مر□ق
مردوو چاوەڕێی مردنکا لە دەرگا بدا

عیشق.. شیعری هاوکار حەمزە

دڵداری بەدڵ ئەکرێت
حەزو خۆش ویستنی چێژەکانیش
بەجەستە..

بەڵام عەشق بەڕۆح ئەکرێت..
دڵداران گەر دووریش بن ل□ یەک
دڵداری خۆیان هەرئەکەن
هەرزەکاران دڵیان ب□ یەکتری
باڵ ئەگرێ..
ئەوان بە تاقە نام□ یەک
یاخود بە تیلە نیگا یەک
ب□ یەک ئەگەن..
خۆشەویستیش حەزی
تامکردنی چێژەکانە
تەنها بە تەماسی جەستە ئەکرێت
بەڵام عەشق باڵا ترە
کاری نە بەدڵەو نە بەچێژەو
نە بەجەستە
عەشق سەمای ڕۆحە وێڵەکانە
عەشق سەمای ڕۆحە لێکچووەکانە
عەشق توانەوەی جەستەکانە
لەڕۆحی یەکتریدا..
گەر دیقەت بەن
دڵداری دڵ دێنێتە لەرزە
جەستەش بە چێژ دێتە لەرزە
بەڵام عەشق ڕۆح دێنێتە لەرزە
ڕۆژێک دادێ دڵەکان
لەلێدان ئەکەون
ڕۆژێک دادێ چێژەکان
دادەمرکێنەوەو
جەستەکانیش دادەڕزێن
ئەوسا تەنیا ڕۆح ئەمێنێ
تەنیا ڕۆحە کەئەتوانێ
باز بەسەر چێژەکانا بدات
شوێن و زەمان تێپەڕێنێ
ڕۆح ئەتوانێ شەیدای
ڕۆحێکی دێرین بێت
لەمەملەکەتێکی دێرینا
تۆ کاتێ بەعەشقەوە
لەمۆنالیزا ئەڕوانی
ئەوە ڕۆحی تۆیە بەزەمەنا

گوزەر ئەكات
سنورەكان ئەبەزێنێ
تاسڵاو لەڕۆحى داڤينشى كات
يان كاتێك ئەتەوێت
لەشەوانى پڕ ئەستێر□ يا
دەست لەگوڵ□ بەڕۆژەو
كێڵگە زەردو شينەكانى
ڤان كوخ بدەيت
ئەوە ڕۆحى تۆيە بار ئەكات و
ئەيەوێت دەست بخاتە سەر زامى
گوێچكە بڕاوەكەى ڤان كوخ
تا بتوانێت ساڕێژى كات
تۆ كاتێ بەعەشقەوە
لەدەرياكەى شەمس و ڕۆمى
يەك دوو دڵۆپ شەرابى ڕۆح
لەدەستى ئەليف شەفەق
لەپێكێكا ئەخۆيتەوە
ئەوە ڕۆحى تۆيە سەفەر ئەكا
ئيزن لەكەس وەرناگرێت
تا لەو دەرياى عەشقەدا
چل مروارى بچنێتەوە..
ڕۆح كەداگيرسا دائەگيرسێ
ئەو تاساتى كڵپەسەندن
تا ئەو خاڵە شڵۆقە
لاى مەعشوقە بارمتەيە
دوواى ئەو خاڵە
گەر لاى مەعشوقە مايەوە
ياخود نا
ئەو ئيتر ڕۆحێكى ڕەهايە
داگيرساوەو سەرمەستانە
بير لە ژيان بير لەمرۆڤ
بير لە سروشت ئەكاتەوە
وانەزانن من بووم
بەدەروێش و سۆفى
كاتێ باسى عەشق و ڕۆح و
هاوشێوەكانى ڕۆح ئەكەم
لاى من ئەم لێكچونە چ نيە

جگە لە چەند خاڵێکی هاوبەش
لەخەیاڵ و ل□ تێڕوانین
لەشێوازی بیرکردنەوەو دنیابینین..
یان چەند تەوەرێکی هاوبەش
لەمەعریفە و لەئەدەب و لەهونەرا
ئەو لێکچونە هیچ نیە جگە
لە چەند جوانیەکی هاوبەش
لە ئەدەب و لەگوفتارا
لە کردار و لەئاکارا..
ئەم خاڵە هاوبەشانە
لەهەر کوێ بن
لای هەرکەس بن
تان و پۆیان
وەک بیرکاری وایە
لەیەک ئەچن
هێڵی جیاکەرەوەی ئەوان
وەک ئاوێنە وایە
عەکسی خۆیانی تیائەبینن
وێنە هەڵگەڕاوەکەی خۆیان
ئەمەش نەهەڵەیەو نەگوناهە
خۆ ئاوێنە هەڵە ناکات
یاسای ئاوێنە ئەوەیە
کە سنوورە بۆت نیە تێیپەڕێنی
بۆت نیە بچیتە ناوی
تادەست لەخودی خۆت بدەیت
وەک هێڵی دەرکەنار وایە..
کەنارێکی پاک و پیرۆز
بۆت نیە پیاسەی تیابکەی
وەک پەرستگایەک وایە
بۆت نیە سوژدەی بۆ بەری..
نەبا ئەویش هۆگرت بێ
دەنا وێنەکەی تەڵخ ئەبێ
سوپاس بۆ پاکیی ئاوێنە
کە پاکیی ئێمە ڕادەگرێ..
sep 2022 25

مردن بە ترش و خوێی ووردەوە..
نەوزاد بەندی

ئێمە به دوای مردنا ئ□گ□□ین ،
یان ئەو بە دوای ئێمەدا ئەگەڕێ ؟
(دیار نییە..)
ئەو ئێمە ئەدۆزێتەوە
یان ئێمە ئەو ئەدۆزینەوە ؟
(دیار نییە ..)
ئێمە خۆمان لەو شاردۆتەوە ،
یان ئەو خۆی لە ئێمە شاردۆتەوە ؟
(دیار نییە ..)
ئێمە لە دەست ئەو ڕا ئەکەین ،
یان ئەو لە دەست ئێمە ڕائەکا ؟
(دیار نییە ..)
ئەو ئێمە ڕزگار ئەکا
یان ئێمە ئەو ڕزگار ئەکەین ؟
(دیارە ..
ئەو ئێمە ڕزگار ئەکا)

★ ★ ★

عێراقییەکان ،
تاکە میللەتن ،
لە کاتی ژیانیشدا ، مردوون ..
گەورەترین گۆڕستانی دنیا ،
لە عێراقە و
بچووکترین هەلی ژیان ،
هەر لە عێراقە ..

★ ★ ★

هۆکاری مردنی بە کۆمەڵی عێراقییەکان بۆ ئەوە ئەگەڕێتەوە ،
چەند کەسێک هەموو هۆکارەکانی ژیانیان دزیو□ ..

★ ★ ★

ئەوەی لە عێراق ڕاکا ، ناگەڕێتەوە ..
مەگەر تێک چووبێ ..
یان خزمی ئەوانە بێ ،
کە هەموو هۆکارەکانی ژیانیان دزیوە ..

★ ★ ★

ژیان لە عێراق ،
بریتییە لە خواردنی برنج و شلە و زاوزێ ..

★ ★ ★

هەر کەسێ پرسیاری هەیە ،
با پرسیار کا ..

★ ★ ★

لە ڕۆژێکی مێژوویدا نوسراوە ،
ئەو ڕۆژەی مامۆستای باکوری عێراق ،
دوای سێ مانگ ،
ئیحتیمالە دوو سەعاتێکی تر ،
موچەی مانگی 7 وەربگرن

(وەنەکە 118 سالە پێش ئێستایە ، شاری مانهاتن ی ئەمەریکا ..ئەوسا نە دوو تاوەری بازرگانیی جیهانیی تێدا دروست کرابوو ، نە ئوسامەی کوڕی لادن هێشتا لە دایک بوو بوو)

رۆمانی شەوگەڕێکان.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

نوسەر و خوێنەر دوو شتی پێیوەستن، یان تەواوکەری یەکترین. بوونی نوسین بە بوونی خوێنەرەوە بەندە، واتە بوونی نوسین بە تێگەیشتن

بە بوونی خوێنەر جیادەکرێتەوە. پرسەی خوێندنەوەش فەزایە، (خوێنەر/وەرگر)یش بەیە چاوەڕێی دەق دەکات، تاکو لە زەمەن و فەزایەکی دیکەی جیاواز گەشەی پێبدات و بیبوژێنێتەوە. کەواتە ئەوەی لە خوێندنەوە و نوسیندا پێیەوە دەکرێت، کرانەوەی وجودە بەسەر مەوجوددا. بەو مانایەش نوسین و خوێندنەوە لە هەموو ساتێکدا راستە و قابیلی سەلماندنە، وەك چۆن لە هەموو کاتێکدا یەکێکی تەواو قابیلی گومانە! دواجار نوسین و خوێندنەوە ئەو فەزایە سەربەخۆیەیە، کە (نوسەر، خوێنەر) لەمیانییەوە دەتوانن بوونی خۆیان بەرەو پێدراوێکی جێگیر بەرن.
هەڵبەتە گێڕانەوە (السرد-Narration) گرنگی بە خستنەڕووی رووداوەکان دەدات و کار لەسەر بەرەوپێشچوونی (زەمەنی رووداو) و (زەمەنی گێڕانەوە) و (زەمەنی خوێندنەوە) دەکات، بە دیوەکەی دیکەدا گێڕانەوە فەزا و زەمەنێك ڕەدەنێت، ئەستای دەق ئەو فەزا و زەمەنەیە، کە تێکەڵ بە فەزا و زەمەنی خوێندنەوە دەبێت.
لە خوێندنەوەی ڕۆمانی (شەوگەڕەکان)ی ڕۆماننوسی کورد (میران ئەبراهام)دا، منی خوێنەر، وەك خوێنەرێکی (هەواڵگەیەن/پەیامبەر) لە خوێندنەوەدا خۆی دەنوێنێ. لە سەرەتادا دەمەوێ بڵێم لەو خوێندنەوەیەدا خاڵی سەپاو بوونی نییە، خاڵی کۆتایی سەپاویش بوونی نییە، بەو مانایەش ئەو خوێندنەوەیە دەکەوێتە دەرەوەی چوارچێوەی دیاریکراوەکانەوە و خودی خوێندنەوە دەبێتە خاڵی دەستپێك.
ڕۆمانی شەوگەڕەکان بە پێی بەرەوپێشچوونی زەمەنی رووداو و زەمەنی گێڕانەوە لە تەکنیکێکی هونەری تا ئەندازەیەك سەرکەوتوو، ڕەوڕەوی گێڕانەوەی گرتووە، خەبەخەو وەك بنەڕەتێکی بیرکردنەوە لە ڕێی دنیابینی مۆدێرنی فرە ڕەهەندی مرۆڤدۆستانەوە (بیر و هەست و هەڵسوکەوت)ی لە کۆمەڵگەیەك دەرکەوتەی هونەری و دەروونی ڕێکخستووە. ئەوەش هوشیاری و شارەزایی و توانای نوسەر، لە هونەری گێڕانەوە و گەیاندنی پەیامی سەردەم دەردەخات. لەگەڵ هەموو ئەوانە و هیدیکەش… ئەو سێ (هەواڵە) دەخەمە بەر چاوی خوێنەرانەوە:
1- لە خوێندنەوەی ڕۆمانی شەوگەڕەکاندا خوێنەر وەك زمان بەر پانتاییەکی شیاوی هونەری و ئەدەبی زمانی (کوردی) دەکەوێ و بە خوێندنەوە کەش دەکرێت؟! دەشێ بەشێکی گەورەی ئەو کەشکردنەی (خوێنەری کوردی) پەیوەندی بە ڕەوانی زمان و رووداوسازی و ریتمی لەسەرەخۆی تێگەیشتنەوە هەبێ؟ ئەو قسەیەی دوایی ڕەنگە بە شێوەیەکی نەگەتیف تەماشا بکرێ! چونکە ریتمی خاو لە گێڕانەوەدا جۆرێکە لە دوورکەوتنەوە لە هونەری سینەمایی، کە ئەمڕۆ بە یەکێك لە ڕەگەزە بنەڕەتییەکانی گێڕانەوەی هونەری مۆدێرن دادەنرێت. بەشێکی دیکەی ئەو کەشکردنەی خوێنەر، پەیوەندی بە جولاندنی هەستی (پەرۆشبوون) بە

چەمکی قوربانی و هونەر و پەیامی مرۆڤدۆستانەوە هەیە.

2- لە گێڕانەوەدا کاراکتەری گێڕەرەوە بەسەر تەواوی رووداوەکانەوە زاڵە (دەشێ ئەو زاڵبوونە بە هەردوو رووی پۆزەتیف و نەگەتیف بخوێنینەوە) و گێڕەرەوە یان نوسەر لە دەرکەوتندا هەوڵدەدا شوێنی جوگرافی (خۆرھەڵات) و پەرۆشبوونی بە بیرکردنەوەی قوربانی جێی پەیامی بنەڕەتی و جیاوازیی ڕۆمانەکە بگرێتەوە؟! ئەوەش تەنیا کەمەکێک ئەزموونی ناخۆشی (دنیابینی مۆدێرنی)ی نوسەری لێدەکەوێتەوە، کە تووندترین رووداوی نێو رووداوەکانی گێڕانەوە نییە، بەڵکو دەرفەتێکی دیکەی وێڵکردنی ژان و ناخۆشییە، کە بە نەزمێکی دیکەی خەسارناسی و قوربانی فەزای چنینی ڕۆمانەکە دادەنێت، کە نەزمێکی کەمتری بیرکرنەوەی سەرەکی ڕۆمانەکەیە و خوێنەری ناوەکی یان شاراوە درکی پێدەکات و لە کەی چنینی ڕۆمانەکەدا دەتوانێ ئەو خەسارناسی و ململانێ و دابەشبوونانە بدۆزێتەوە! دەمەوێ بڵێم لە ساتی درێژەدان بە چنینی گێڕانەوە، واتە کە بیرکردنەوەی (مۆدێرن) لەو ڕووەوە لە گەشەکردندایە، گێڕەرەوە یان نوسەر، خوێنەر بەرەو رووی ڕێکخستنێکی خەسارناسی تەواو هاندەرانەی چەمکی قوربانی دەکاتەوە! لای منی خوێنەر (خوێنەری هەواڵگەیەن) ئیشکالەکە ئەوەیە کە رووداوەکان بەو شێوەیە دەخاتە پێشەوە کە چەمکی قوربانی لە واقیعدا دەیەوێت، نەك خەیاڵی داهێنان؟! ئەوەش لایەنە نەگەتیفەکەی بیرکردنەوەی ڕۆمانوس دەگەیەنێت… بە نموونە چەوسانەوەی ئەویدیکەی (خۆرئاوایی) و ستەمی دەسەڵاتی خۆرھەڵاتی… چونکە لە پێناو زاڵکردنی ئەو بیرکردنەوەیە، هەندێ رووداوی گرنگی نێو ڕۆمانەکە فەرامۆش دەکات، بۆ نموونە کوشتنی فەلەستینییەکە… هەندێ رووداوی دیکە پێش دەخات، بۆ نموونە چەمکی بێلانەیی و بەرجەستەکردنی هونەری نیگارکێشان… ڕەنگە ئەو پێشخستن و پاشخستنە شارەزاییانەش بێ! یان دەروونشیکارانە بێ، وەك چۆن (فرۆید) لە گەمەی (فۆرت- دای) بەکرێکەوە قسەی لێکردووە: چاو لە پاڵنەرێك بپۆشین و گەمەیەکی دیکە دابهێنین وەك جێگرەوەی تێربوونی پاڵنەرەکە. لێرەدا ڕۆمانوس چاو لە شتێك دەپۆشێت، بە ئەوەی شتێکی دیکە بە دەست بهێنێت؟! واتە دەشێ پێشخستنەکە لە پێناو کێشکردنی جولاندنی هەستی بێلانەیی و هونەری نیگارکێشان و بە کورتی پاڵنەری بیرکردنەوەی مرۆڤدۆستانەی (خۆئاوایی) بێ. پاشخستنەکەش جۆرێك لە قەرەبووکردنەوەی کلتوری بێت و دەلالەت لە پاڵنەری دەسەڵاتی بیرکردنەوەی داخراو و ستەمکاری (خۆرھەڵاتی) بکات؟! بە دیوەکەی دیکەش دەشێ یاری ململانێی نێوان پێشخستن و پاشخستن، هەوڵێك بێ بۆ ئەوەی خوێنەر لە بیرکردنەوەی بەراوردکارانەی (کوشتن لە ڕۆمانی غەریب- کامۆ) دوور بخاتەوە.

چونکە چ لە کوشتنی عەرەبەکە لە رۆمانی (غەریب) و فەڵەستینییەکە لە رۆمانی (شەوگەڕەکان) کاریگەری (خۆرهەڵات)، خۆر و گەرما هۆکاری سەرەکیین، ئەوەش جۆرێکی دیکەیە لە جەختکردنەوە لە جوگرافیای خۆرهەڵات. بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا ئەو دەرچوونە لە هاوسەنگی چنین و ئاڕاستەکردنی بیرکرنەوە، لەگەڵ پرەنسیبی چێژی خوێندنەوە و ئازادی خوێنەر دەگونجێ؟ لە وەڵامدا دەڵێین لە واقیعدا رەنگە پاشخستن وەك پێشەکییەکی پێویست بۆ پێشخستن خۆشحاڵانە بکەوێتەوە! بەڵام وەك خەیاڵی نوسین ناشێ ئەو پێشخستن و پاشخستنە بە هەمان شێوە و هاوسەنگی شتە واقیعییەکان دیاری بکرێت.

3- دەتوانم بڵێم بە گشتی رۆماننوسانی کورد بەشێکی زۆری جوانی گێڕانەوە لە (هەست جولاندن)دا دەبیننەوە! من ئەو قسەیەم لەوەوە نایەت، کە هەست جولاندن لە نێو کلتورێ جۆر بە جۆرەکاندا، جیاواز دەکەوێتەوە؟! بەڵکو لەوەوە دێت کە داهێنانی رۆمان وەك دەقێکی خەیاڵئامێز ناشێ بە هەمان شێوە و هاوسەنگی شتە حەقیقییەکان دیاری بکرێت… لە رۆمانی شەوگەڕەکاندا هەموو ئەو رووداوسازییە پڕ ژان و ناخۆشە، کە بە راستی خوێنەر دەوڕوژێنێ و تێکەڵ بە هونەری گێڕانەوەی دەکات… لە کۆتاییدا دەبایە جەریانی بیرکردنەوەی خوێنەری نوێی کوردیشی دووچاری موفاجەئە کردبایە؟! بەڵام بە بڕوای من خاوی ریتمی گێڕانەوە و ئیشکالە ناوەکییەکەی بیرکردنەوەی نوسەر (ئەوەی بە لایەنە پۆزەتیفەکەی چاوەڕوانی خوێنەری باو و پەڕگیر ناوی دەبەین) و گونجاندنی لەگەڵ گەیاندنی پەیامی مۆدێرن (کە لە دەرکەوتەدا دنیابینی نوسەری رایی دەکات) دەبێتە هۆیەکی بنەڕەتی بۆ کێشەی خاڵی کۆتاییهێنانی رۆمانەکە، بەو مانایەی کە رۆماننوس لە دوا خاڵی چنینی رۆمانەکەیدا نەیتوانیووە سوود لە کۆتاییەکی سەرسامکەر و لێدانی بیرکردنەوەی هاوسەنگی (بە مانا واقیعییەکە) و بیرکردنەوەی ئاسۆیی و باوی گێڕانەوە وەربگرێ (واتە ئەو شێوە چاوەڕوانییە ئاساییەی خوێنەرانی باو پێی راهاتوون، بتوانێ تێپەڕێنێ) و هەوڵبدا خوێنەران لە دووتوێی تەکنیکی ئەو رووداوسازییەدا دووچاری ئاسۆیەکی چاوەڕوانی جیاواز و بیرکردنەوەیەکی جیاواز و سەرسامبوون بکات؟! بە گشتی لە رێگای بەرجەستەکردنی ئەزموون و ئەزموونگەریی، ئەگەر بە بیر خۆمانی بهێنینەوە کاری زۆر گەورە لەو فەزایەدا کراوە، بۆ نموونە دژە واقیعی کافکایی و پاڵەوانبازی دۆن کیشوتەی سیرڤانتس و دەروونشیکاری دیستۆفیسکی… بە نێویەکداچوونی گێڕانەوەکانی بۆرخیس و واقیعی سیحری مارکیز… دواجار دەڵێم نە نوسەر کۆگایە و نە خوێنەر بە کردەی بەتاڵکردنی ئەو کۆگایە هەڵدەسێت.

26/7/2023

هەولێر

کۆمیونیکەیشن.. ئاراس سەعید

“پێشەکی”

کۆمیونیکەیشن لە دوو گۆشەنیگادا مانا دەکرێت: لە نیگای یەکەمیدا، بەمانای پەیوەندیکردن دێت. لە نیگای دووەمیدا بەمانای ڕاگەیاندن دێت. ئەم دیاردەیە دەکرێت وەک هەر دیاردەیەکی تری نێو مێژووی کۆمەڵگەی مرۆیی ببرێتەوە بۆ مێژوویەکی دوور. دەرکەوتنی ئەم دیاردەیە هاوکاتە لەگەڵ پەیدابوونی ژیان لەسەر ڕووی زەوی. ئەم دیاردەیە تەنها دیاردەیەکی مرۆیی نییە، بەڵکو کۆی بوونەوەرانی گرتووەتەوە. بۆ نمونە: ئاژەڵەکان دەقیژنن و دەلورێنن، باڵندەکان دەجریوێنن، ڕووەکەکان سیس دەبن. هەموو ئەمانە ئاماژەن بۆ گەیاندنی ناوەڕۆکی شتێک. لە ڕێگەی دەنگ و جووڵە و خۆنمایشکردنەوە. وەلێ وەک دیاردەیەی مرۆیی هاوکاتە لەگەڵ پەیدابووی ژیانی بەکۆمەڵ. مرۆڤی سەرەتایی بۆ ئاویتەبوونی ژیان و دابینکردنی پێویستییەکانی پەنایی بردە بەر دروستکردنی پەیوەندی لەگەڵ ئەوانیتر. دەکرێت بڵێن، کۆمونیکەیشن وەک هەر دیاردەیەکی نێو مێژووی مرۆڤ، دەگەڕێتەوە بۆ کۆنترین پنتی کۆمەڵگەی سەرەتایی. چۆن گەشەکردنی کۆمەڵگەی مرۆیی هاوکاتە لەگەڵ گەشەکردنی تەکنیکەکانی بەرهەمهێنان، گەشەکردنی کۆمیونیکەیشن هاوکاتە لەگەڵ گەشەکردنی میدۆمەکان. ئەم تەکستە بەردەستان چەمکی کۆمیونیکەیشن و مێژووی پەیدابوون و قۆناغەکانی گەشەکردنی میدۆمەکان شرۆڤە دەکات.

“چەمک و پێناسە”

وشەی “communication” وشەیەکی ئینگلیزییە و سەرچاوەی ئەم وشەیە، لەوشەی”common” یان (Communness)زمانی ئینگلیزی کلاسیکەوە وەرگیراوە. بە مانای (پەیوەندیکردن یان هاوبەشکردن) بەکاردێت. لە فەرهەنگی یۆبستردا communication بەم شێوەیە شرۆڤەکراوە:- کرداری پەیوەندی دروستکردنە یان دەکرێت چەند دەستەواژەیەکی جیاوازی بۆ بەکاربهێنین وەک: گەیاندن یان بڵاوکردنەوە یان گواستنەوە[1].

کۆمیونیکەیشن لە نیگای یەکەمدا بەمانای پڕۆسەی گەیاندنی پەیام دەبێت. بەمانایەکی تر؛ کردەی ئاڵوگۆڕکردنی پەیامە لەنێوان جەمسەرەکانی گەیاندندا، دەکرێت وەک هەردیاردەیەکی دی، ڕیشەکەی ببرێتەوە بۆ مێژوویەکی دوورتر. زانستی ئارکیۆلۆژیا و ئەنترۆپۆلۆژیا کۆمەکمان دەکات ڕیشەی کۆمیونیکەیشن لەسەردەمانێکی تری نێو مێژووی مرۆڤ دا بدۆزینەوە.

تەمەنی مرۆڤ پتر لە حەفتا هەزار ساڵە، زانایانی بواری بایۆلۆژی و ئەنترۆپۆلۆژی پێیان وایە، ئەم تایپە لە مرۆڤ، سەرەتا جۆرە گیانلەبەرێکی چکۆلە بووە لە شێوەی مشک، بە "پڕۆکۆنسۆل _ proconsul" ناسراوە و لە چاخی دایناسۆرەکاندا ژیاوە. دواتر ئەم گیانلەبەرە بەهۆی پڕۆسەی پەرسەندنەوە لەگەڵ گیانەوەرانی وەکو شامپازی و گۆریلا لە یەک بنچەی تایبەت گەشەیاندکردووە، زاناکان ناویان لێناوە “dry opiyhecus”. ئەم گیانلەبەرە لە سەگێکی ئاسایی گەورەتر نەبووە، وەلێ دەست و پێ و لاقی هەبووە. ئەم شێوەیەش هاوشێوەبووە لەگەڵ خەزانی مەیمونەکان کە ئێستا دەیان ناسین. لە کاتێدا یەکێک لە بنچەکانی مرۆڤ پەیدابوو کە زاناکان ناویان لێنا ”homohabilis” ئەو گیانلەبەرەی خۆی دادەپۆشێت. لێرە بەدواوە ئیدی مرۆڤ توانیتی ژێری خۆی بەکاربهێنی و لە بەروبوومی درەختەکان کەڵک وەربگرێت بۆ تێرکردنی غەریزە فیسیۆلۆجیەکانی. دواتر مرۆڤی “نیاردەرتاڵ” پەیدابوو ئاگری دۆزییەوە و کەڵکی لە ئەشکەوتەکان وەرگرت بۆ مانەوەو پارێزگاریکردن لە خۆی[2].

پەرەسەندن مرۆڤی گەیاندە ئەو قۆناغەی ئیدی کەڵک لە ژیری خۆی وەربگرێت. مرۆڤ بەئەوەی بە پارێزراوی بمێنێتەوە کەڵکی لە هاوبەش پێکردنی ژیان و پەیوەندیکردن لەگەڵ ئەویتر وەرگرت، لێرەوە ژیانی بە کۆمەڵ و گرووپ بوو بە سرووشتی کۆمەڵگەی مرۆیی. هەر بۆیە زۆربەی فەیلەسووفان گوتویانە: (مرۆڤ کائینێکی کۆمەڵایەتییە). مرۆڤ بۆ ئەوەی ژیانی لەگەڵ هاوجۆرەکانی خۆیدا هاوبەش بکات پێویستی بە میدیەمێک یان ئامرازێک بوو تا ناوەڕۆکی هزر و بیرکردنەوەی خۆی بە ئەوانیتر بگوازێتەوە، بەمەش دەگوترێت: پڕۆسەی گەیاندن. پەرەسەندنی مرۆڤ بەپێی ئەو قۆناغە مێژووییەی بەسەر هێڵیەکانی بەرهەمهێناندا هاتووە، هۆکارێک بوو بۆ سەرهەڵدانی کاری بەکۆمەڵ و هەرەوەزی، بۆیە ئاسان نەبوو مرۆڤ بەبێ بوونی ئامرازی کۆمیونیکەیشن بونیادی پێیکەربەندی سیستەمی کۆمەڵایەتی دابڕێژێتەوە. لە ڕوانگەی زانستی کۆمەڵناسییەوە کۆمیونیکەیشن ئامرازی درووستبوونی ژیانی کۆمەڵەکی و ڕێکخستنی پەیوەندییە

کۆمەڵایەتییەکانە. بە دەربڕینێکی دیکە، کۆمیونیکەیشن بەشێ ڕێکخستنەیەکی نەو و ڕێکخستنێکی گرووپێکی کۆمەڵایەتییە لە پێناو ڕاپەڕاندنی ئەرکێک دا پەیدا بووە، کە بریتییە لە گواستنەوەی پەیام لە نێوان جەمسەرەکانی گەیاندندا، لە نێرەرەوە بۆ وەرگر.

کۆمیونیکەیشن وەکو تەمایەکی نەو فەرهەنگی زانستەمرۆڤایەتییەکان پتر لە پێناسەیەک چەندین پێناسەی بۆ کراوە. (چارلز مۆریس) دەڵێت: (زاراوەی کۆمیونیکەیشن کاتێک بە شێوەیەکی فراوان و بەربڵاو بەکاردەهێنین، ئەوکاتەیە بەشداریکردنی ژمارەیەک کەس لە کارێکی دیاریکراو لەخۆدەگرێت)[3]. واتا: پڕۆسەکە ژمارەیەکی بەرفراوانی خەڵک لە نێو یەکەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بەشداری دەکات، ب□□□□کی دیاریکراو. هەروەها (ولبر شرام) بەم شێوازە کۆمیونیکەیشن پێناسە دەکات: (ئەو ئامرازەیە کە لەیەک تێگەیشتن لە نێوان کۆمەڵگاکاندا مسۆگەر دەکات، ئەمەش بە سرووشتی خۆی کۆمەڵگەکانی مرۆڤایەتی خۆی لە کۆمەڵگەکانی تر، جیا دەکاتەوە))[4]. دەتوانین ئەم پێناسەیە بەمجۆرە شرۆڤە بکەین؛ کۆمیونیکەیشن میدیۆمێکە ناوەڕۆکی هزر و بیرکردنەوەی تاک دەگوێزێتەوە بۆ ئەویتر، ئەمەش دەبێتە هۆی لێکتێگەیشتن لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگەدا.

(کاڕڵ هۆفلاند) بەم شێوازە کۆمیونیکەیشن پێناسە دەکات: (پڕۆسەیەکە کە تێدا تاک "نێرەر" ئاگادارکردنەوەیەک (هێمایەکی زمانەوانی یان جووڵە یان ئاماژەیەک) دەنێرێت-ڕەوان دەکات تا ڕەفتاری تاکەکان هەموار بکات))[5]. لەم پێناسەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کۆمیونیکەیشن پڕۆسەیەکە کە تاک_نێرەر زانیارییەک لە ڕێگەی میدیۆمێکەوە دەگوێزێتەوە بۆ وەرگر، بە پێچەوانەشەوە.

"میدیۆم وەکو ڕەگەزی سەرەکی کۆمیونیکەیشن"

ڕەگەزەکانی کۆمیونیکەیشن بەو ڕەگەزانە دەگوترێت لە کردەی کۆمیونیکەیشن بەشدار دەبن. وەک نێرەر، پەیام، میدیۆم، وەرگر. مارشاڵ مەک لۆهان 1911_ 1980 بیرمەند و تیۆریستی بواری ماس کۆمیونیکەیشن پێ وایە جیهانی مرۆڤ بە هۆی گەشەکردنی میدیۆمەکانی کۆمیونیکەیشنەوە گەشەی کردووە. میدیۆم بەمانای ئامراز یان پەیام دێت. بە دەربڕینێکی تر، بەمانای هەموو ئەو کەناڵانە دێت، کە لە مێژووی ژیانی مرۆڤدا شتەکانیان گەیاندووە بە یەکتر. میدیۆم گرنترین ڕەگەزی کۆمیونیکەیشنە و بەبێ بوونی میدیۆم پڕۆسەی گەیاندن هیچ مانایەکی نییە. لە کۆمەڵگە بەراییەکانی مێژووی ژیانی

بە کۆمەڵدا، کەرەستەکانی بەرهەمهێنان سەرەتایی بوون، گەشەکردنی میدیەمەکان هاوکاتە لەگەڵ گەشەکردنی هۆیەکانی بەرهەمهێنان. کۆمەڵگەی سەرەتایی لە کاتی هەر مەترسییەک بە سەر هۆزەکەیان لە ڕێگەی ئاگرکردنەوە و دووکەڵەوە پەیامەکانیان بە یەکتری گواستووەتەوە. مرۆڤی سەرەتایی پێش ئەوەی فێری زمان بێت، بە نێو دارستانەکاندا قێژاندوویەتی و بە هاوارکردن پەیامەکانیان بە یەکتری گواستووەتەوە. مرۆڤ پتر لە هەزاران ساڵی پێویستبوو، تا فێربوو زمان بەکارهێنێت بۆ گواستنەوەی ناوەڕۆکی هزر و بیروبۆچوونەکانی. مەک لۆهان قۆناغە مێژووییەکانی کۆمیونیکەیشن پەیوەست دەکات بە گەشەکردنی میدیەمەکانەوە، ڕای وایە گەشەکردنی کۆمەڵگەی مرۆیی پەیوەستە بەگەشەکردنی میدیەمەوە.

“قۆناغە مێژووییەکانی کۆمیونیکەیشن”

مارشاڵ مەک لۆهان (کۆمیونیکەیشن) لە سێ قۆناغی مێژوویدا دیاریدەکات. هەر قۆناغێکیش پەیوەست دەکات بە میدیەمێکەوە و گەشەکردنی هەر قۆناغێکیش بە پەیوەستە بە پەیدابوونی میدیەمێکەوە. بەپێی مەک لۆهان قۆناغەکانی مێژووی کۆمیونیکەیشن بریتییەلە(قۆناغی زارەکی و قۆناغی چاپەکی و قۆناغی مایکرۆیی)[6].

قۆناغی زارەکی:- ئەم قۆناغە لە سەرەتایی ژیانی بەکۆمەڵەوە دەستیپێکردووە و تا دۆزینەوەی نووسین بەردەوام بووە. لەم قۆناغەدا گوفتار ئامڕازی سەرەکی کۆمیونیکەیشن بوو. زمان ئەو داهێنانەبوو کە مرۆڤ توانیتی لەڕێگەیەوە خۆی بناسێت و ناوەڕۆکی هزرو بیرکردنەوەی بگوازێتەوە بۆ ئەویتر. لەم قۆناغەشدا پڕۆسەی کۆمیونیکەیشن بریتییە لە هاوارکردن، هەستی سەرەکی بریتی بووە لە (بیستن) واتا: پڕۆسەکە ڕاستەوخۆ لە دەمەوە بۆ گوێچکە بووە. ئەمەش بووە بە هۆکاری سەرەکی درووستبوونی کۆمیونیکەیشن. لەم قۆناغەدا زمان ئەو میدیەمە بووە لە ئاستە سەرەتایی و خێڵسکەکەیدا میدیەم و کەناڵی درووستکردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بووە. (دو سۆسێر) لە لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکانیدا جیاوازییەکی خستووەتە نێوان دوو پێکهاتەی لێکچووەوە، کە لەلای زمانەوانەکان وەکو یەکدین. ئەو دووپێکهاتەیەش بریتییە: لە زوان _ language) و (ئاخاوتن _ parlole) ئەویش لەسەر بنەمای ئەوەی زوان لە بنچینەدا سیستمێکی کۆمەڵایەتییە، کەچی ئاخاوتن چالاکییەکی تاکەکەسییە، لە بواری سیستمی کۆمەڵایەتیدا پڕۆسەی گەیاندن ئەنجام دەدات[7].

بەپێی گەشەکردنی پەیڕەوی ئاخاوتنی مرۆڤ ئەندامەکانی ئاخاوتن و

گەشەکردنی بەکارهێنانی زمان لە سیمبۆلی جووڵەیی و ئاماژەییەکانەوە بۆ دەنگەکان و چەندێتیی لەکدان و ڕیزکردنیان لە ئاستی دەنگسازی، وشەسازی و ڕستەسازیدا، کە ئەندامانی کۆمەڵەیەکی زمانی لەسەر هەموویان ڕێک کەوتوون. ڕێزمان و کۆی وشەکان، وەک هۆکاری زمانی، لە ڕوانگەی (نوام چۆمسکی)یەوە دەبێتە هۆی بەدیهاتنی میدیۆمی زمانیی بۆ گەیاندن _پەیوەندیکردن[8].

نۆبڵ و دەیڤیدسن (١٩٩٦: ٢١٤) لەسەر ئەو بڕوایەن کە زمان بەرهەمی دۆزینەوە ڕەفتارییەکانە، نەک ڕووداوە بایەلۆژییەکان. واتە زمان بەر لەوەی بەرهەمی ڕووداوە بایەلۆژییەکان بێت، ئەنجامی دەرکەوتە ڕەفتارییەکانە. گۆڕانی بایەلۆژی (گەشەکردنی ئەندامەکانی ئاخاوتن) زەمینەی بۆ پێکهاتنی ئەو ڕەفتارە زمانییەی که ئەمڕۆ هەیە، بەدیهێنا: بەکارهێنانی کەناڵەکانی گوتن-بیستن لەگەڵ کاتی درێژخایەن لە قۆناغی ساوایەتیدا لە دەوروبەرێکی کۆمەڵایەتیدا. بە ڕوونکردنەوەی بیردۆزییانەی بەدیهاتنی تاکی (ontogenesis) و بەدیهاتنی جۆری (phylogenesis)ی زمان و بیر، لە ڕووی دەروونییەوە پشت بە ڕێبازەکەی “ڤیگۆتسکی (١٨٩٦-١٩٣٤)”، دەروونناسیی کولتووری–مێژوویی، دەبەستین. لە ڕوانگەی “ڤیگۆتسکی”یەوە، چالاکیی هۆشەکی و ئاخاوتن، ڕیشەی بەدیهاتنی جیاوازیان هەیە و لە ڕەوتی جیاوازیشدا گەشە دەکەن و دەگۆڕێن. مرۆڤی ژیرمەند، لە پرۆسەی پەیوەندیکردنی دوولایەنە و بزێوی نێوان چالاکییە هۆشەکی و زمانییەکاندا پێک دێت. لە بەدیهاتنی تاکییانەدا، دەکرێ قۆناغێکی پێش ئەقڵانی (preintellectual) لە گەشەکردنی ئاخاوتندا و، لە گەشەکردنی بیریشدا قۆناغێکی پێشزمانی (prelinguistic) دەستنیشان بکرێت. لە قۆناغێکی دیاریکراودا، ئەم دوو ڕەوتەی بەدیهاتن تێکەڵ دەبن و لە ئەنجامی ئەوەدا، بیر دەبێتە زمانی و، ئاخاوتنیش دەبێتە ئەقڵانی[9]. لەڕوانگەی زانستی کۆمەڵناسییەوە زمان کردەی سەرەکی دەربڕینی ناوەڕۆکی فیکر و بیرکردنەوەی تاکە بەواتایەکی تر: زمان ئامراز و کەناڵێکە بۆ گواستنەوەی هزری تاک.

زمانی نووسین:- لەم قۆناغەدا مرۆڤی سەرەتایی هەست و کاردانەوەکانی لە بەرامبەر دەوروبەر، بە وێنە دەربڕیوە کە گەلێک لێتۆژینەوەی ئەنترۆپۆلۆژی و ئارگۆمێنتی ئارکۆلۆژیی سەلماندوویانە کە مێژووی گەشکردنی زوانی سیمبۆلی و خەتی نووسین لە چەند هەزار ساڵێک تێناپەڕێ، ئەمەش لە چاو هونەری نیگارکێشان ماوەیەکی زۆر نییە. تەنانەت پاش جێگیر بوون و دۆزینەوەی کشتوکاڵ لە چاخی بەردینی نوێدا (نیۆلیسیک) و پاشان سەرهەڵدانی شارستانیەتی

سەمەرییەکان و هەموو ئەو لایەنانەی لە دەوڵەتە شاردا دەرکەوتن لە ڕووی زمان و خەتی پێنووسین (خەتی بزماری) کە تا دەورو زەمەنی دەزینەوەی چاپخانە، بەردەوام بوو[10].

بەپێ سەرچاوە ئارکۆلۆژییەکان سەمەرییەکان یەکەمین کۆمەڵگە بوون، کە نووسینیان داهێناوە. نزیکەی سێ هەزار و شەش سەد ساڵی بەر لەزاین توانیویانە لەسەر تاتە قوڕەکان بنووسن. بێگومان پرۆسەسی نووسین بە چەندین قۆناغدا تێپەڕیوە. هەر لە نیگارکێشانەوە تا فۆنەتیک و نووسین لەسەر بنەمای دەربڕین. هەروەها هێڵکاری و نیگاری ئاژەڵان و ڕاوکردن نمونەی ئەم جۆرانەن. پاشان پیتەکانی نووسین خراونەتە سەر ئەسک و تەختەدار. سەردەمانێک کۆتری نامەبەر بەکارهێنراوە بە گەیاندنی پەیامەکان. فینیقی و میسری و چینییەکانیش بەشداربوون لە داهێنانی شێواز و تەکنیکی نوێی نووسین تا ڕۆژگاری پەیدابوونی یەکەم کارگەی درووستکردنی کاغەز لە سەمەرقەند. دەکرێت بڵێن: لەم قۆناغەدا زمانی نووسین میدیەم بووە لە نێوان جەمسەرەکانی کۆمیونیکەیشندا. بەدەربڕینە لەهانییەکەی نووسین میدیەمە و خۆشی دەبێتەوە بە میدیەمی زمان.

قۆناغی چاپەکی:- بەپێ دابەشکردنەی مەک لۆهان دەزینەوەی چاپ قۆناغی دووەمی کۆمیونیکەیشنە. ئەم قۆناغە دەگەڕێتەوە بە ساڵانی 1450 کە یۆحەنا گۆتنبەرگ چاپخانەی داهێنا. ئەمەش بەسەرەتایەک دادەنرێت بۆ پەیدابوونی ژۆرنالیزم. ساڵانی 1600 یەکەمین ڕۆژنامەی کاغەزی چاپکرا. داهێنانی چاپ بە وەرچەرخانێکی گرنگ دادەنرێت لە پرۆسەسی گەیاندنی جەماوەریدا، ئیدی بەرهەمی ڕۆشنبیرییەکان، ئەدەبییەکان، سیاسییەکان، زانیارییەکان لەڕێگەی(ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێب و بڵاوکراوەکان) چاپکران. ئەمەش بەگەشەکردن و درێژبوونەوەی میدیەم دادەنرێت، لەم پەڕی زەوییەوە بە ئەوپەڕی زەوی. بەدەربڕینێکی تر، میدیەم لەمپەڕی زەوییەوە جەمسەرەکانی گەیاندن بەیەکتری دەگەیەنێت.

قۆناغی مایکرۆیی:- بەپێی لۆهان ئەم قۆناغە لەگەڵ دەزینەوەی داهێنانی ڕادیۆ دا دەستپێدەکات ئەویش. بریتییە لە دابەشکردنی ناوەڕۆکی دەنگ ئەلکترۆمەگناتیسی (شەپۆلی ڕادیۆ)، لە مەدەلێکی یەک بە-زۆر. پەخش کردن بە ڕادیۆی ئەی ئەم دەستی پێکرد، کە لە دەوروبەری ساڵی ١٩٢٠دا بە بەڵاوبونەوەی فۆینتەری ڕادیۆی بەری بەشایی و وەرگرەکان هاتە بەکارهێنان. پێش ئەمە، هەموو شێوەکانی پەیوەندی ئەلکترۆنی (ڕادیۆ، تەلەفۆن، تەلەگرافی سەرەتایی) یەک بە یەک بوون، لەگەڵ ئەو پەیامەی کە بە تاکە وەرگرێک دانرابوو.

زاراوەی پەخشکردن لە بەکارهێنانیەوە گەشەیکرد. پاشان داهێنانی tv و پڕۆگرامەکانی تەلەگراف و کۆمەڵێک سیمبۆل و هێمای ئەلیکترۆنی دەبینێتەوە، بەشێوەیەکی فیزیکی لە ڕێگەی تۆڕەکانی ئینتەرنێت لە خاڵێکەوە بۆ خاڵێکی دیکە، یان لە خاڵێکەوە بۆ کۆمەڵێک خاڵی جیاواز. لەهان پێی وایە: ئەم جۆرە لە کۆمیونیکەیشن توانیویەتی جیهان بکاتە گوندێکی بچوک. هەروەها تەکنەلۆژیای پەیوەندییەکان و کۆمیونیکەیشنی دیجیتاڵی توانیویەتی کۆمەڵگەی تیۆری درووستبکات، کە گواستنەوەی پەیوەندییەکان تێدا ئاسانە. میدیای دیجیتاڵی هەموو میدیۆمەکان دەگرێتەوە وەک(کەناڵەی ئاسمانی، سۆشیاڵ میدیا، ماڵپەڕەی ئەلیکترۆنی، تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان). بەبڕوای مەک لەهان میدۆمەکان دەبنەوە میدیۆم و کۆمەڵگەی میدیای پێکدەهێنن[11].

“ئەنجام”

1. کۆمیونیکەیشن وەک هەر دیاردەیەکی تری نێو مێژووی مرۆڤ، دەگەڕێتەوە بۆ کۆنترین پنتی کۆمەڵگەی مرۆیی. بە بەشە ڕێکخستەیەکی نێو ڕێکخستەنکی کۆمەڵایەتی دادەنرێت، لە پێناو زەروورییەتێکی کۆمەڵایەتی بەدیهاتووە، کە بەمانایی کردەی ئاڵوێرکردنی پەیام دێت، لە ڕێگەی میدۆمەکەوە، لە نێوان جەمسەرەکانی گەیاندندا.

2. بەپێ (مەک لەهان) قۆناغەکانی گەشەکردنی کۆمیونیکەیشن، پەیوەستە بە گەشەکردنی میدۆمەوە. ئەو پێی وایە، جیهانی کۆمیونیکەیشن بریتیە لە گەشەکردن و کشانی میدۆمەکان. بەمجۆرەش قۆناغەکانی کۆمیونیکەیشن دابەش دەکات بەسەر سێ قۆناغدا. ئەم قۆناغانەش پێکهاتوون لە (قۆناغی زارەکی، قۆناغی چاپەکی، قۆناغی مایکرۆیی)

3. میدۆم خۆی دەبێتەوە بە میدۆم. لەهان پێی وایە، کە میدۆمەکان جگە لەوەی ڕایەڵە و کەناڵی بەیەکگەیشتنی جەمسەرەکانی گەیاندنن، هاوکات هەر میدیۆمێک دەبێتەوە بە میدۆم. بۆ نمونە نووسین زمانەو چاپ میدیۆمی زمانە. یەکگرتنی (میدۆمەکان) کۆمەڵگەی دیجیتاڵی پێکدەهێنن.

سەرچاوەکان:

1.ئیسماعیل عوسمان: کۆمیونیکەیشنی دیجیتاڵی. چاپخانەی کارۆ، چاپی یەکەم، 2022.لا ٢١

2. w howelss “neanderthal man; facts and figures ” in proceedings of the ninth internatoinal congress of Anthoprological and Ethnographical sciences, chicago 1967 . see also E.Trinkhaus and w.w howelss, neanderthal scienctific American 241 _ 1979 . 118 _ 133.

3. تەها حسەن: پێشەکییەک بۆ زانستی ڕاگەیاندن. وەرگێڕانی حەبیب کەرکوکی. دەزگای موکریان، چاپی یەکەم 2008 لا ٥

4.هەمان سەرچاوەی پێشوو: لا ٦

5.هەمان سەرچاوەی پێشوو:لا ٨

6.. Marchal mcluhan, quetin fiore , the mediumis the massage An Invetory of Efectects, produced by Jermo Agel.

7.فريدنان دو سوسير؛ محاضرات في السنية عامة. ترجمة يوسف غازي. المؤسسة الجزائيرية للطباعة 1986. ص ٢٣.

8.بۆ زانیاریی زیاتر لەسەر ئەم بابەتە بڕوانە وتاری “مەترسییەکانی سەر زمانی کوردی و وەک زمانی زگماکی” لە کتێبی ڕۆژی جیهانیی زمانی دایکدا، ٢٠١٣، هەولێر: ئەکادیمیای کوردی.

9. ڕەحیم سورخی: زمان و کەلتووری پەیوەندییە مرۆییەکان. بابەت نووسین و وەرگێڕان. ماڵپەڕی ئەلیکترۆنی پێنووس. http://penus.krd/index.php/ckb/2018-04-02-19-11-33/item/235-2018-09-02-18-56-38

بۆ زانیاری زیاتر بنواڕە. ماڵپەڕی کوزولین، الکس١٩٩٩، روانشناسی ڤیگۆتسکی: سیر تحول اندیشەها؛ ترجمە حبیباللە قاسمزادە، تهران: آگاه١٣٨١.

10.بنواڕە: http://akherelakhbar.net/%D9%81%D9%86-%D9%88%D8%AB%D9%82%D8%A7%D9%81%D9%87/%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AC-%D9%81%D9%86-%D9%88%D8%A5%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D8%AA%D8%AF%D9%88%D9%8A%D8%B1/

دووڕویی سیاسی.. عومەر ئەحمەد عەزیز

دوڕویی سیاسی/Political Hypocrisy

چەمکەکە لە بواری زانستی دەرونناسیی و زانستە سیاسییەکان و کۆمەڵناسیدا بوونی هەیە و لە توێژینەوەکاندا ئەم زاراوەیە بەکاردەهێنرێت، ئەو پێناسانەی کراون لەم بارەوە نزیکن لە یەکەوە کۆی پێناسەکان ئاماژە بەوە ئەکەن بریتییە لە هەڵوێستێکی سیاسیی، کە پێچەوانەی ئەو بانگەشانەن کەسی سیاسیی و حزبی سیاسیی دەیکەن، بریتییە لە پێچەوانەیی و دژیەکیی لە هەڵوێست و بۆچوونەکاندا، کە سەرئەنجام دەرچوون و دەستبەردار بوونە لە بەها و مۆراڵ و ئیتیک و ئەخلاقیاتی سیاسەت.

چەمکی نیفاق لە ئایندا:

لە ئەدەبیاتی دینیدا چەمکی نیفاق بەجوانی باسکراوە نموونەی ئاینی ئیسلام وەرگرین لە بەشێکی زۆری سورەتەکانی قورئاندا باسی چەمکی نیفاق کراوە، لەکورتترین پێناسەدا نیفاق بریتییە لەوەی من شتێک ئەڵێم و شتێکی تر ئەکەم، خۆم وا دەر ئەخەم کە موسوڵمانم، کەچی بڕوام پێی نییە، لەکردار و گوفتارما شتانێکی تر ئەکەم…تاد

بە سیغەی جیاوازەکانی وشەکە 37 جار لە قورئانی پیرۆزدا بەو واتایەی خستمانەڕوو باسکراوە، وەکو بڵێی لەکۆنەوە لە نێو میللەتانا ئەم دیاردەیە هەبووە و بووەتە هۆکاری تێکچوون و لەناوچونی کۆمەڵگا جیاوازەکان.

تێگەشتنە دینییەکە بەکاربهێنین بۆ ڕوبەری گشتیی لەمەڕی کۆمەڵگەی کوردیی، ئەوا چەمکی نیفاق پانتایی هەرەزۆریی دەزگا میدیایی و کەسایەتیی و ڕۆشنبیر و نوسەر و ڕۆژنامەنوس و چالاکی مەدەنیی و خەڵکانی بەناو ناڕازیی ڕێکخراوە جیاوازەکان دەگرێتەوە، ئەمە بەبێ توێژینەوە و ڕاستێتی کردن لە بابەتەکەدا، بەڵکو تەنها بۆ ڕوانینی سەرپێیی و ئەو دەنگە و قسەوقسەڵۆکانەی ڕۆژانە لە بازاڕوی فەزای گشتییدا دەیانبیستین، لەسەر ڕێکخراو و کەسایەتیی و ڕۆژنامەنوسەکان، ئاخر ناکرێت کۆمەڵگایەک هەمووی کەوتبێ لەڕوی ئەخلاقییەوە، ناشێ و نەبووە لەمێژوودا یەک وڵات بەتەواوی ڕاست نەکات لەگەڵ خۆیدا، کەسێک نەمابێتەوە کە خەمی نیشتیمانەکەی بێت،

ڕاست بکات لەگەڵ بەها ئینسانییەکان و نیشتیمانییەکاندا، بەڵکو هەمووی تەنها لە دوای بەرژەوەندی زۆر کەسیی خۆی بێت، هەر بۆیەشە ئەنجامەکەی ئەم دۆخەیە کە ئێستا کۆمەڵگەکەی تێدایە، کە پێویست ناکات وەسفی بکەین، کۆمەڵگەیەکی شەلەل، جامد، بەجۆرێک لە جوڵە کەوتووە، کە هەرچییەکی پێ بکەیت نابزوێت.

چەمکی دوالیزم/Dulaisem

بریتییە لە بوونی دوو شتی پێچەوانەی یەکتر، کە دژ و ناکۆکن بەیەکتر، دوالیزم بەپێی سیاقی بەکارهێنان ئەگۆڕێت واتە لەنێو فەلسەفە جیاوازەکاندا واتای جیاوازی هەیە، بەڵام لە کۆی گشتیی واتاکەیدا ئاماژەیە بۆ بوونی دوو مادەی دژ بەیەک، دوو ئاڕاستەی بیرکردنەوەی دژبەیەک، کە هەندێک جاریش دەوترێت ئەم دوو دژە لە کارلێکدان لەگەڵ یەکتر بە درێژەدان بەو دوانەییەیان بەمانا دیکارتییەکەی بریتییە لە سەربەخۆیی عەقڵ و جەستە لەیەکتر لەنێو مرۆڤدا ئەگەر دوالیزم تەنها بەو مانایە وەرگرین کە بوونی دوو شتی جیاواز و سەربەخۆن لەیەکتر، یان دوو گوتاری جیاوازن لەیەک کاتدا، ئەوا پڕاوپڕ بەشێکی زۆری کۆمەڵگەی ئێمە دەگرێتەوە، ئەمانە چوونەتە نێو پەیوەندییەکی دوالیزم لەگەڵ خۆیانا، لەلایەکەوە بانگەشەی دژی دەسەڵات و حزب و حوکمڕانی ئەکەن، لەلایەکەوە بەشێکی سەرەکی ئەو دەسەڵاتەن، ئاکتەکانیان لەگەڵ ئەو گوتارە یەک ناگرێتەوە کە ئەینوێنن.
لەهیچ شوێنێکی سەر زەوی نەبووە بانگەشەی ناڕازیبوون و دژ بەسیستەم و دەسەڵات و حزب بکەیت، پێت وابێت کە ستەمکار و گەندەڵە و کەوتوون، کەچی لە ژێرەوە بەشێک بیت لێیان، بچیتە پێشەوە و کاریان بۆ بکەیت بە ڕۆژی ئاشکرا، ئەمە دوالیزمەکە کە بەشێکی زۆری کۆمەڵگەی کوردیی لەنێو ئەم پەیوەندییەدا دەژین.

چەمکی پارادۆکس/Paradox

ناتەبایی و دژیەکی، دیسانەوە جۆرێکی ترە لە پێناسەی ئەم جۆرە مرۆڤانە، چونکە ئەم جۆرە لەمرۆق ناناسرێنەوە زۆرجار، بەتەواوی دژیەکن، پڕن لە ناتەبایی و دژیەکیی و ناهاسەنگیی لە بڕیار و گوتار و جوڵەکانیاندا، بوونی ئەم پارادۆکسە دۆخێک ئەخولقێنێت، کە پێناسەکردن و ناسینەوەو هەویەتپێدانیان ئەستەم بێت، مرۆڤێکن دژن لەگەڵیشن، ناڕازیی و ڕازیشن، حزبیی و سەربەخۆن، بەشێکن لە سیتەم و دژی سیستمن…تاد
لەڕاستیدا بوونی ئەم پارادۆکسە لە بەشێکی زۆری کۆمەڵگەی کوردیدا

وایکردووە بەهای ئەخلاقیی ، دینی و مرۆڤایەتیی نەمێنێت، مرۆڤ لەڕێدا بەئاشکرا درۆدەکات، پڕ لە هەڤدزیی و ناتەبایی لەهەڵوێست و بڕیار و بۆچوونەکانیاندا، پارادۆکسی کەسانێک بەناو ناڕازین، ڕەخنەگرن، دژ بەسیستەمن، بانگەشەی ئەوە دەکەن کە حیزبەکانی دەسەڵات ستەمکار و پاوانخوازن، لەگەڵ تەسلیمبوون و بوون بەبەشێک لێیان، لەژێرەوە کارکردن لەگەڵیاندا، پارادۆکسەکە، کە بەشێکی زۆری کۆمەڵگەکەمان لەم دژیەکییەدان، کە هۆکاری هەرەسەرەکیی ئەم دۆخەیی نادادیی و نائینسانییەیە، کە بەردەوامی هەیە.

بۆچی ناڕەزایەتی هیچ ئاکامێکی نییە؟

بەشێکی زۆری پەیوەندی بەوەوە هەیە، هیچ پرۆژەیەکی ناڕەزایەتی جدیی بوونی نییە لەکۆمەڵگەی ئێمە، کە خاوەن پرۆژەیەکی فیکریی و فەلسەفیی بێت، بەڵکو ئەوەی هەبووە تا ئێستا هەوڵی تاکە کەسیی، ناڕەزایەتیی بێ خاوەن، هەڵوێستیی فیکریی ئەم نووسەر و ئەو ڕۆشنبیر، وەکو پێشتر خستمانەڕوو، یان ئەوانەی بوون بە ڕۆگەی ناڕەزایەتیی خۆیان بەشێکن لە دەسەڵات، ئەوانەن کە لە پەیوەندییە دوالیزمەکەدان، پڕن لە پارادۆکسی ئەخلاقیی ، بەمانا دینییەکەی مونافقن، یان ئەوەتا هەوڵەکان پەرشوبڵاو و تاکەکەسیی و بێ ئیمکانێت و زۆجاریش بێ سەرەمەشق و بێ مەعریفەن، ناڕەزایەتیی و دژ بەسیستم بوون پێویستی بە ئەدەبیاتێک هەیە،کە مانفێستی ناڕەزایەتییەکان بکات، بیانکات بەشێوەی پرۆژە و ئاراستەیان بکات، ناڕەزایەتیی خاوی کۆمەڵگە پێویستی بە تەرجومە هەیە بە کردنی بە زمانی سیاسیی، وەکو پێشتر وتمان ئەم کلتورە گەڕان دایهێنا و ئەنجامی دا، بەڵام نەیتوانی بەردەوام بێت لەسەری و پرۆژەکەیان فەشەلێکی گەورەی سیاسیی و ئەخلاقیی هێنا و بەشی زۆرەکەیان دەستبەرداری ئەو شیعارانە بوون، کە بانگەشەیان بۆ ئەکرد و لەهەمووی خەمهێنەرتر ئەوە بوو بەشێکیان بوون بە ئەندامی حزبەکانی دەسەڵات، هۆکارەکەشی پەیوەندی بەوەوە هەبوو گەڕان پرۆژەیەکی تەواو کلاسیک بوو، کە لەهەناوی حزبەکانی دەسەڵاتدا لەدایک بوو، نەیتوانی تێجاوزی کلتوری حزبایەتی ئەوان بکات، چونکە کۆی پرۆژەکە بەسترابووەوە بەیەک کەسەوە لەدوای نەمانی ئەو کەسەشەوە، پرۆژەکەش نەما، ئەمەش دەریدەخات گەڕان هەڵوێست بووە، نەک پەروەردە و فیکر، کردەیەک بووە بەبێ هیچ ڕەگێکی قووڵی فیکریی و فەلسەفیی چوارچێوەدار.

بێگومان دەسەڵاتێک نزیکەی نیوسەدە، کۆمەڵگەیەک بەڕێوە ببات، ئەخلاقیاتەکانی خۆی لەناویاندا پەخش دەکات، بەجۆرێک وردە وردە دەسەڵات و خەڵکەکەی دەبنە دوو ڕووی یەک دراو، لەکوێی دونیا

دەوڵەت و دەسەڵاتەکی ڕێکخراویی سیستەماتیکی خزمەتگوزار، کۆمەڵگەیەکی خراپ و گەندەڵ و لە یاسالادەری بەرهەمهێناوە؟ بێگومان ئەم دیاردەیە لە کۆمەڵگەی کوردیشدا زۆر بە زەقی دەبینرێت، دوای نیو سەدە بەشێکی زۆری کۆمەڵگا بەتەواوی ئەخلاقیاتی حزبەکانی دەسەڵاتیان تێدا ڕەنگی داوەتەوە و بوون بەبەشێک لە شێوازی بیرکردنەوە و دونیابینیی و دەسەڵات، ئەمە ئەگەر دەسەڵات و ئەو خەڵکە جیا بکەینەوە بۆ خستنەڕووی بابەتەکەمان ئەگینا بێگومان دەسەڵات ڕەنگدانەوەی خەڵکە و خەڵکیش پێکهێنەری دەسەڵاتن، بەڵام ئەوەی مەترسیدارە بریتییە لە چاندنی تۆوی ئەخلاقیاتیی حزبەکانی دەسەڵات لە هەناوی تاک بەتاکی کۆمەڵگا بە شێوەیەک ئەم دیاردەیە دابەزیوەتە نێو کۆمەڵگا بەگشتیی.
یەکێک لەو بەهایانە وەکو لەسەرەوە باسمانکرد بریتییە لە نیفاق و دووڕوویی سیاسیی، وتنی شتێک و ئەنجامدانی شتێکی تر، بەئاشکرا درۆکردن و بەبێ ئەوەی دان بنێن بەو هەموو گەندەڵیی و ستەمەی، کە ئەکرێت، لەوەش ناخۆشتر ئەوەیە لە لێدوان و دیمانەکانیاندا بەئاشکرا شتانێک دەڵێن کە خۆشیان و خەڵکیش دەزانێت، کە ڕاست نییە.
چەمکی ناڕازیبوون، دژبوون و وەستانەوە و ڕەخنەگرن لە سیستەمی حوکومڕانی لە نێو کورددا، ئەگەر زۆر نەچینە نێو قوڵایی مێژوو، تەنها سەد ساڵی ڕابردوو وەربگرین، لەملاو لەولا نوزەیەک دەبینن و هەست پێ دەکەین، کە بەشێوەی نوسین ئامادەیی هەبووە، لەخەومای جەمیل سائیب لەسەردەمی شێخ مەحمود و جیباونەوە و ئینشقاقی یەکێتی و ڕۆمانی سەگوەڕی محەمەد موکری و پاشان لە دوای ڕاپەڕینەوە لەڕەو لەوە نوسەرە ڕەهەندییەکان و دواتریش حزبە ئیسلامییەکان، تا دەگاتە هاتنی کوردستان پۆست و لفین و پاشان بزوتنەوەی گۆڕان کە وەرچەرخانێکی مێژووی بوو بە داهاتنی مۆدێلی ئۆپۆزیسیۆن بوون و بۆ سیستەماتیکردنی چەمکی ناڕازیبوونی کۆمەڵگەی کوردیی نمونەی ئەو دەنگە ناڕازییانەن، کە کۆمەڵگەی کوردی بەخۆیەوە بینیووە.
ئەگەر لە سیاسەتدا بپرسین ناڕازیی و دژە دەسەڵات چییە؟ ئەوا ڕاستەوخۆ ئەچینەوە سەر چەمکی ئۆپۆسیزیۆن، بۆیە ئەپرسین ئۆپۆسیزیۆن چییە؟ لە سادەترین پێناسەیدا لە سیاستەدا بریتییە لە پارتێک، یان هاوپەیمانییەتییەک، کە خۆی ئەڵتەرناتیڤی دەسەڵات دەبینێت، بۆیە زۆرجار پێی ئەوترێت دژی دەسەڵاتە و خۆی بە بەدلیی ئەزانێت و کە بوو بە حوکمڕان و دەسەڵاتیش، ئەوکات لەوە ئەکەوێت، کە ئۆپۆسیزیۆن بێت، شێوازی کارکردنی ئۆپۆزیسیۆن لە هەموو جیهاندا بەوجۆرەیە، کە کاتێک پارتێک ئۆپۆزیسیۆنە، دێت لەسەر کەموکورتییەکانی دەسەڵات گووتارێک بەرهەم ئەهێنێت، پەرەی پێ ئەدا

ئەیخاتە نێو سیستەمی پەروەردەی حزبەکەیەوە، کادیر و لایەنگرانی قەناعەت پێ ئەکا، کە پەیوستە ئەو دنیابینییە جێبەجێبکرێت.

دەستەی ناڕازیی و کۆمیتە و ڕێکخراویی جیاجیای لە کۆمەڵگە زیندووەکان نموونەی ئەم جۆرەن لە کارکردن لەبواری ژینگە، ژنان، منداڵان، تەنانەت خوێندن و پەروەردە...تاد

لەم ڕوانگەیەشەوە بڕوانینە خەڵکی ناڕازیی کۆمەڵگەی کوردیی، تەنانەت لەئاستی حزب و ڕێکخراوەکانیشدا شتانێکی سەیر دەبینیت، لەوە سەیرتر چیبێت لەناو گروپ و تاقمێکی بەناو ئۆپۆسیزیۆن بیت و سەر بەدەسەڵات بیت، بانگشەی دژبوون بە دەسەڵات و حزبی حوکمڕان بکەیت و خۆت بەشێک بیت لێی؟

دەردێکی کوشندەی نێو کۆمەڵگەی کوردیی ئەوەیە پڕۆژەیەک جدیی ناڕازیی ئۆپۆسیزیۆنی نییە، بەدەر لە مانا سیاسییەکەی لە چوارچێوەی سیستەمێکی سیاسی دیاریکراودا، ناڕازیبوون بەرانبەر بە سیستەم و حوکمڕانی وەکو هەڵوێستێکی ئەخلاقیی و پیشەیی و ئینسانیی، ئاخر ناکرێ کۆمەڵگەیەک کەوتبێ بەهەموو کایەکانییەوە، بەتەواوی تەسلیمی ئیرادەی دەسەڵات بوبێ، وێنەی ئەم جۆرە لەکۆمەڵگا شەرقییەکان لە چەند دەوڵەتێکدا بەدی دەکرێت، تێیدا زۆرینەیەکی ناڕازیی لەسیستەم هەیە، بەڵام زۆرینەیەکی موزەیەف و بێ ئیمکانییەت و زۆرجار ناڕاست و قەلەق و ترساو لە بەرژەوەندیی، ناڕازی لە فۆرم و ڕازی لەناوەڕۆکدا، کە ئەگەر بچینە وردەکاریی ئەم جۆرە لەخەڵک، توشی دوالیزم و پارادۆکس دەبین، بەوەی ئەم جۆرە خەڵکانە، سەرەڕای ئەوەی ناڕازین، بەڵام تەسلیمی دەسەڵاتیش بوون، یان نایانەوێ هیچ باجێک بدەن، لەلایەکەوە حەزیان لەو جۆرە لە دەسەڵاتە، کە سودمەند ببن لێی لەلایەکی تریشەوە خۆیان بەو جۆرە دەرئەخەن، کە ئەمان بەشێک نین لەو ستەمەی کە دەسەڵات دەیکات.

دیاردەیەکی تری ترسناکی نێو کۆمەڵگەی کوردیی ئەوەیە زۆرجار ئەم دەستە و تاقم و گروپانە بەشێکن لە دەسەڵات، بەجۆرێک نمایش ئەکەن، خۆیان ئەنوێنن و بەشداریی ناڕەزایەتیی و گردوبونەوەکان دەکەن وەکو بڵێی سەرمەشقی ناڕەزایەتین، کەچی هەر لە ئەزەلەوە ناڕەزایەتییەکەیان جدی نەبووە، ئەشێت لەبەر چەند هوکارێک بوبێت، مەسەلەن ناڕازی بوون لەوەی، کە پشتگوێ خراون؟ پۆست و پلە و ئیمکانییەتیان لەبەردەستا نەبووە، ناڕەزایەتیان قەستەنەوە بە بەکارهێنانەوەی دژی ئەوانەی، کە لەمان زیاتریان دەستکەوتووە...تاد.

عومەر ئەحمەد عەزیز

مامۆستا لە زانکۆی گەرمیان

بۆ پێناسەی دووڕوویی سیاسیی بڕوانە پێناسەکانی :ˇ
(Cooper & Hogg, 2007) ،(Jordan & et.al,2017):
هەروەها بڕوانە ئەم دوو سەرچاوەیە:
http://www.awraqthaqafya.com/1480/-1
2-https://wikidiff.com/paradox/dualism

"بەسەر دڵتەنگیماندا، باران دەبارێت".. تێکستی:"شوان تۆفیق"

ئەوکاتەی تۆ خەونت بەسێبەری درەختەکانی پیاوێکی نامیهرەبانەوە دەبینی
من دارستانێکی سەوز بووم بۆ تۆ
ئەو کاتەی لە بیابانی دڵی پیاوێکی تاریکدا بۆ قومێک ئاوی موحیبەت دەگەڕای
من بە دەریا و کەشتییەکانمەوە لە پێشوازییت دابووم.
ئەوکاتەی لەو دیووی باخچەکانی زانکۆوە بەدیار دڵی شکاوی خۆتەوە دانیشتبووی و دەگریای
من بیرم لە ڕەنگی چاوی تۆ دەکردەوە
ئەو کاتەی گوڵی سەر کراسەکانت لەناو ئینجانەی
ماڵی خۆشەویستەکەتدا نەڕوا
من بەدوای سێبەرەکەتدا دەگەڕام
کەچی دونیا بەجۆرێکی تر گۆڕا
با□□کی بەهێز هەڵی کرد، من و تۆ دوو ڕۆژنامەی دڕاوی دەم ڕەشەبا بووین و ه□ر □□ک□کمان کەوتینە
ماڵی بێگان□□□کی خوێنساردەوە
تۆ بوویت بە سفرەی نانخواردن و
من پەنجەرەی ماڵی خواپێداوەکانم دەسڕییەوە،
شەوان لەوپەڕی شەکەتییدا

سەگی بەردەرگەی ماڵی پاشا نەیدەهێشت بەئاسوودەیی بنووین ..
بەهۆی برینەکانی سەر دڵمانەوە ڕەنگی گوڵەکانمان نەناسی□وە ..
پێم نەڵێی لەبیرت کردم، بۆ هەر کوێیەکی ئەم دنیایە دەچووم،
لەدوورترین شوێنی دڵی مندا
تۆ نووستبووی
پێم نەڵێی لەبیرت کردم،
من لەناو نیگای هەزار ژنی ڕەشپۆشدا بۆ ڕەنگی چاوەکانی تۆ دەگەڕام،
تۆ ئەستێرەی پشتی تەلارە بەرزەکانی شار بوویت و
□وناکی□کانت نەدەگەیشت بە سەربانی ماڵی ئێمە
تۆ ماسی□کی بچکۆلەی ناو ڕووبارێکی لێخن بوویت و
من نەمتوانی بتگێڕمەوە بۆ ناو حەوزێکی شووشەی ماڵی خۆمان..
ئەو ڕۆژانەی هەواڵتم نەدەزانی،
بە پەڵە هەورە سپی□کانی ئاسمانی شاردا سڵاوم بۆ دەناردی..
ئێواران باسی جوانیتم بۆ گوڵی وشکی ناو باخچەکان دەگێڕایەوە
من و تۆ کوڕ و کچی ئازاربووین و
شەوان تەنیایی دەرگەکانی خۆی بەڕوودا دەکردینەوە.
بەر لەهاتنی پاییز وەرزی هەڵوەرینی من و تۆ
دەستی پێ کرد.
بەدرێژایی ساڵ، بەسەر دڵتەنگیماندا، باران دەباری.
گلەییم لێ بکە!
دەبوو بەناو تۆفاندا..
بەناو تەمی سەر ڕێگەکاندا بێم بۆ لات و چەترەکانی خۆم بدەم بە تۆ.
دەبوو ل□ بەردەمی شکۆی تۆدا بەچۆکدا بکەوم و پشکۆکانی ناو هەناوی خۆم بدەم بە تۆ
بێم و ئازارەکانت ماچ بکەم،
وەکوو چرایەک بەسەر دڵی کۆڵانەکانتەوە بمێنمەوە،
بێم و شانم بکەم بە هێلانەی کۆترەکانت.
پێم مەڵێ درەنگ گەڕایتەوە، بۆ قەرەبووی هەموو ئازارەکانت،
مۆڵەتم بدە! ناو لەپی دەستەکانت پڕ بکەم لە ماچی سوور..
پێم مەڵێ درەنگ گەڕایتەوە، ئێستاش □وناکی زۆرم پێیە، بیدەم بە پەنجەرەکانت،
ئێستاش پڕم لە هەناسەی گەرم بۆ دەستە تەزیووەکانت.
کە باران خۆشی کردەوە، بەجانتایەکی پڕ لە پەپوولەوە
دێمە بەر دەرگەی ماڵتان
دووشەممەیەک وەکوو باڵندەیەکی غەریب لای ئینجانەی گوڵەکانت دەنیشمەوە

بۆ ئەوەی بزانیت پیاوێکی بریندار
لێرەوە تێپەڕیووە،
هەینییەک کراسە خوێناوییەکانم لەسەر دیواری ماڵەکەتان جێ
دەهێڵم..
بەیانییەک دێم سێوی ناو قاپەکانت ماچ دەکەم و
د□□م،
ئێوارانێک دێم و هەڵوژەی ناو سەبەتەکانت دەسڕمەوە و
بەدیار ئەلبوومی وێنەکانتەوە دەگریم،
کۆتایی پاییز دێم و تۆزی سەر ئاوێنەکانت دەسڕمەوە و
دوو دێڕ گۆرانی غەمگینت لەنزیکی ڕادیۆیەکی کۆنەوە بۆ جێ دەهێڵم.
تا لە هەناوم بەر نەبیتەوە،
دەست بەدڵمەوە دەگرم و بە شەقامە چۆڵەکانی شاردا ڕادەکەم..
تا بەسەر ڕومەتما نەڕژێی، ئاوڕ بۆ هەموان دەدەمەوە و
بەدرۆ بەڕووی موسافیرەکاندا پێدەکەنم،
تا ئەوینی تۆ لە چاوما نەناسنەوە،
بە چاویلکەیەکی ڕەشەوە بەناو تیشکی خۆرەتاودا تێدەپەڕم.
هەناسەکانم پڕ دەکەم لە هەوای ئەو شارەی
سێبەری تۆ لەباوەش دەگرێت
گۆرانی بۆ ئەو مناڵانە دەڵێم کە ڕەنگی پێستیان
لە تۆ دەچێت
سڵاو لەو پاسە شینانە دەکەم کە بە گەڕەکی ئێوەدا تێدەپەڕن.
نیگەران مەبە!
هێشتا درەنگ نەبووە، بە هەزار ڕێگە دەتوانم خۆشم بوێی..
بە هەزار و یەک ڕێگە دەتوانم لە قوڵایی دڵی خۆمدا بتشارمەوە.
هەمیشە بۆ گەیشتن بە تۆ، بەدەم ڕێگەوە هەناسەکانی خۆم دەژمێرم،
هەموو ڕۆژێک ترپەکانی دڵم لەناو دێڕی نامەیکتا جێ دەهێڵم..
بەژێر باراندا دەڕۆم و نزا بۆ سەوزبوونەوەی دڵت دەکەم
لەپشتی پیکابێکی شینەوە چاوەکانم دادەخەم و
خەون بە گرتنی دەستەکانی تۆوە دەبینم
هێشتا دڵم پڕە لە زەنگیانەی ئومێد،
دەزانم شەوێک بەر لەوەی مانگ بگاتە ناو باخچەی حەوشەکەتان،
خۆشت دەوێم،
کاتژمێرێک بەرلەوەی هەتاو بەر ڕوومەتی پەنجەرەکانت بکەوێت،
وەک شووشە عەترێکی گرانبەها لەناو قەدی جلەکانتا دەمشاریەوە
وەک بوخوردێک بەدیواری ژوورەکانتا هەڵم دەواسی،
وەک تابلۆیەکی غەمگین دەستت دەخەیتە ژێر چەنگەت و بەدیارمەوە
دادەنیشیت،

وەک پاسارییەکی بریندار هێلانەیەکی گەرمم
لە پەڕەمووچی ئەوین لە دڵی خۆتدا بۆ درووست دەکەیت،
ئێوارا نێک دەرمانێک لە گوڵی هەموو باخچەکانی شار دروست دەکەیت و
دەیخەیتە سەر برینەکانم.
نائومێد نیم، ئەگەر من، بە دووچاوی غەمگینەوە
لەبەر دەرگەی ئەوینتا بگریم و
سواڵی خۆشەویستیت لێ بکەم،
تۆ ڕۆژێکی زستان بەبێ هۆکار خۆشت دەوێم و ئێوارا نێک بەناو کڕێوەی
بەفردا دێیت بۆلام.
دێیت بۆلام و
هەزاران دەست و قۆڵ قەرزدەکەیت و
بەتوندی لە ئامێزم دەگری.
نائومێد نیم خۆشەویستە غەمگینەکەم، نائومێد نیم،
تا دەگەیتە لام، کەمێک لێدانی دڵی خۆم ڕادەگرم،
لە چاوەڕوانیتا هەندێک خوێن دەهێنمەوە،
تا دەگەیتە لام، لەودیوو دیوارەکانی ماڵێکی تاریکەوە نەختێک بەسەر
چۆڵی و بێدەنگیتا دەگریم.

شیعەگەراو کوردایەتی لە ئایندەی عێراقدا.. عوسمانی حاجی مارف

بەدرێژایی سەدەکان، □□و□سمی شیعەکان لە کاتی موحەڕەمدا بۆ چینە باب□اکان زۆر هانداندن□کی گرنگ بووە، بۆ پاراستن و وزەبەخشین بە کۆمەڵانی شیعە، لەهەمان کاتدا بۆ ڕاگرتن و بەردەوامیدان و بەرجەستەکردنی جیهانبینی خورافات و ئەفسانەکان، تا کەسایەتی ناو چینە نەداراکان بە ئاراستەی وەهم و خورافات، زەلیل و بێدەسەڵات ژیان بەرنەسەر، تا ئەو ئاستەی خۆ کوتانەوەی بەکۆمەڵ دەکەن.
ئەوەی جێگای سەرنجە هەر لە ڕێو ڕەسمی موحەڕەمدا، پەستانە ئاینی و ئایدیل□ژی و سیاسیە جۆراوجۆرەکانی ناو شیعە کێبڕکێ دەکەن، هەر لایەنێکیان بۆ ئەوەی یادەکە بە ئاراستەی خۆی لە قاڵب بدات و ڕێو

ڕەسمەکان بە ڕوایەت و حکایەتی جۆراوجۆر بارگاوی دەکات، تا سیستەمی بیروباوەڕەکەی لەگەڵ بەرژەوەندیە سیاسیەکەیدا بگونجێنێت و بیفەرۆشێتەوە بە پەیداکرنی زۆرترین نفوزو دامەزراوکردنی هێزەکەی، بە ئاراستەی پەیداکردنی پێگەیەکی گونجاو لە دەسەڵاتدا.
ئەمساڵ لە عێراق یادکردنەوەی موحەڕەم لە کاتێکدا ڕوویداوە کە خەریکە شیعەگەری دەبێتە شتێکی هاوشێوەی عەقیدەی دەوڵەت، بەڵام هێشتا نەیانتوانیوە بیکەنە "ئایدۆلۆژیای حوکمڕانی" بەسەر کۆمەڵگەدا، ئەمەش بۆیە لە ئارادایە چونکە هاوپەیمانی شیعە لە هەوڵی پاوانخوازی و حوکمرانی رەهادایە. ئەوەی کە لە ئێستاو لەم نێودا جدیە بەیان، خۆ گونجاندنیانە لە گەڵ ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانەی بە ئانیدەی عێراق پێشبینی دەکرێت، بۆیە هەوڵدانیان بە باڵادەستی رەهای هێزی شیعەیە لە پرۆسەی بە ناوەندی کردنی عێراقدا، هەروەها گرتنە بەری ئەو سیاسەتانەیە کە هاوپەیمانی شیعە بە تایبەتی کتلەی حزبی دەعوە بە زاڵبون بەسەر تەواوی لایەنەکانی تردا پیادەی دەکات، ئەمەش هەر ئێستا لە چۆنیەتی نەرێنی پەیوەندیەکانی حکومەتی هەرێم و حکومەتی عێراق و مامەڵە لەگەڵ سونەکاندا ڕەنگی داوەتەوە.
بەرجوا ناسیۆنالستی عەرەبی بە بەرگی شیعەوە و لە پەیوەند بە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە، دۆخی ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی عێراق دەچەرخێنێت، هەوڵدەدات ئەم دۆخە بە پاوانخوازی شیعە جێگیرکات، بە ئاراستەی باڵادەستیان لە پرۆسەی ناوەندیکردنەوە لە حکومەتی عێراقدا.
ماوەیەک پێش ئێستا ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق ڕایانگەیاند کە جەژنی غەدیر پشووی نیشتمانییە. ئەم جەژنە ئەو ڕۆژە دەگێڕێتەوە کە گوایە محەمەدی پیغەمبەر، ئەوەی ڕاگەیاندوە، کە عەلی ئەبی تاڵبی ئامۆزای و باوکی ئیمام حسەن دەبێتە میراتگری. بۆ شیعەکان کە عەلی یەکەم ئیمامە، لە دوای ڕووخانی ڕژێمی سەدام حسێن لە ساڵی ٢٠٠٣ەوە، گروپە ئیسلامییە شیعەکان داوای ئەوە دەکەن کە جەژنی غەدر بکرێتە جەژنێکی نیشتمانی.
لە سەرەتای مانگی تەموزدا، سودانی سەرۆک وەزیرانی عێراق، پێش کۆبوونەوەیەکی گەورەی سیاسەتمەداران و پەرلەمانتاران و بەرپرسانی دەوڵەت بە یادکردنەوەی ئەلغەدیر، وتارێکی پێشکەش کرد، گردبوونەوەکە لەلایەن چوارچێوەی هەماهەنگی، هاوپەیمانی شیعە کە حوکمڕانی عێراق دەکات، ڕێکخرابوو. لە پشت سودانیەوە تابلۆیەکی زەبەلاح دانرابو کە لەسەری نووسرابوو، "چوارچێوەکەمان هێزە و ئەلغەدیر ڕێبازمانە"، ئەمەش ئەو مەترسیەی گەر بەیان سەربگرە شیعەگەرا بکەنە ئایدۆلۆژی حکومڕانی.

ئەمە دوایین دەرکەوتنی دۆخێکە کە لەم ساڵانەی دواییدا خێراتر بووە، کە کایەی گشتی تادێت ئەوە نیشان ئەدات دەیانەوێت هێما و وێنەسازی شیعە زاڵکەن. ئەم ڕەوتە لە باری واقعیەوە ڕەنگە وێنای ڕەنگدانەوەی دیمۆگرافیای عێراق بێت کە تیایدا شیعەکان زۆرینەی دانیشتوانی عێراقن و هێزە میلیشیا شیعەکان بەجۆرێک دەیقۆزنەوەو سودی لێوەردەگرن، بەڵام لە بنەڕەتدا ئامانجێکی سیاسیەو هەوڵی پاوانخوازیەکی رەهایە بۆ دەسەڵاتێک کە لە پەیوەند بە باڵادەستی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە جێگیر بێت، دەنا لە واقعیەتی شانەی سیاسی عێراقدا نە بە هاوپەیمانی و نە بە سەدریەکان، ئیسلامی و شیعەگەرا گەر بە دەسەڵاتەکەیان بەدەر نەخوات دەیپەچنەوەو بەهەرزان دەیفرۆشن.
ئەم پڕۆسەیەی "شیعە"کردنی فەزای گشتی، هێما بە سێ واقیع سەبارەت بە دەسەڵات لە عێراقی ئەمڕۆدا دەکات.
یەکەم: لە کاتێکدا سەرەتا گروپە سیاسی و ئاینی و میلیشیا شیعەکان، کە بە فەرمی بەشداربون لە ڕێکخستنەکانی دابەشکردنی دەسەڵات لەگەڵ کوتلە سوننە و کوردیەکاندا، بەڵام بەدوای ئاڵوگۆر لە هاوسەنگی هێزەکانی شیعەو کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە بە تایبەتی هێزی هاوپەیمانی شیعە دەسەڵاتیان لە حکومەتدا لە ئاستێکی باڵادا بۆ خۆیان دەستەبەر کردووە. هەر بۆیە زیاتر هەست بە مەیلی نیشاندانی سەروەری خۆیان دەکەن، بۆیە دەبینین نەک کەمتر ناچارن بەوەی لەگەڵ لایەنەکانی تردا درێژە بە رێکەوتنەکانی پێشویان بدەن، بەڵکو لە چوارچێوەیەکی تردا مەرجەکانی خۆیان بە پاوانخوازی زیاتر دەخەنە ڕوو، لەم لایەنەشەوە پشتیوانی گەورەیان، کۆماری ئیسلامی ئێرانە، بەتایبەتی کە ئێستا کێشەکانی ئەمریکاو ئێران ئارامتر بۆتەوە، ئەمەش بۆتە پشتیوانی هاوپەیمانی شیعە کە رۆڵی سەرەکی بگێرێت لە پرۆسەی بە ناوەندکردنەوەی حکومەتی عێراقدا.
نموونەیەک کە بیخەینە بەردەست، بە تایبەتی لە بڵاوبوونەوەی ئەو وێنانەی هێمای شیعە بەرجەستە دەکەنەوە، کە لە بەغدا و شارەکانی خوارو زیاتر دەرکەوتووە. بۆنموونە پەیکەری ئەبو مەهدی موهەندیس کە سەرۆکی ئەرکانی هێزەکانی حەشدی شەعبی بووە، سەر بەهاوپەیمانی میلیشیاکان کە گروپە ئاینی و شیعەکان ڕۆڵی باڵادەستیان تێدا دەبینی، هەروەها قاسم سولەیمانی کە سەرکردایەتی سوپای قودسی ئیسلامی ئێرانی کردووە، سوپای پاسداران، کە هەردووکیان لە هێرشێکی فڕۆکەی بێ فڕۆکەوانی ئەمریکا لە مانگی یەکی ساڵی ٢٠٢٠ کوژران، بەم شێوە نمیشانە دەیانەوێت نیشانەکانی کۆنترۆل کردن بخەنە ڕوو.
دووەم: لە کاتێکدا ئەم جۆرە ڕەفتارانەی هاوپەیمانی لە پرۆسەی پاوانخوازیەکەیدا کە هەوڵدانە بۆ کێشکردنی زیادبوونی متمانەی

کۆمەڵانی شیعە بە گەڕانەوەو زیاترکردنی نفوزە جەماوەرییەکەی، چونکە شیعەکان بینییان کە باڵادەستی خۆیان بەشێوەیەکی بێوێنە لە ناو کۆمەڵگەی شیعەو لە ناڕەزایەتییەکانی تشریندا تەحەدای کراو دەسەڵاتەکەیان ناچار بە هەندێ ئاڵوگۆر کرد. بۆیە حزبە شیعە دەسەڵاتدارەکان بە هەوڵدان بە دووپاتکردنەوەی خۆیان و بڵاوکردنەوەی سیمبولەکانیان، هەم تێڕوانینێک بە دەسەڵاتی هەمیشەیی خۆیان کە یارمەتیدەر بێت بە کەمکردنەوەی دڵەڕاوکێیان. پلاتفۆرمە میدیایەکان و کەسایەتییەکانی پەیوەست بەم گرووپە شیعەیە، لە ترسی دوبارەبونەوەی تشرینێکی تردان، بۆیە گوتارەکانی پاوانخوازانەیان پەرەپێداوە، لەبەرامبەر ترس و دڵەراوکێیان بە ئەگەری لەدەستدانی دەسەڵاتی شیعە.
سێیەم: ئەو درزەی کەوتە نێوان چوارچێوەی هاوپەیمانی و بزوتنەوەی سەدریەکان، لەو سەنگەرەوە نیشانەیان دەگرتەوە، کە نیشانی بدەن کامیان زیاتر تەرخانکراوە بە شیعەگەری و بنەما سەرەکییەکان، هەرچەندە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠٢١ سەدریەکان فراوانتر بون، بەڵام لە پروسەی پێکهینانی حکومڕانیدا نەیانتوانی لە یارییەکەدا سەرکەوتوبن، یارییەکە بە پاشەکشەی سەدریەکان وەستێنرا.
ناڕەزایەتییەکانی ئەم دواییەی سەدریەکان و هێرشکردنە سەر باڵیۆزخانەی سوید لە بەغدا دوای ئەوەی پەنابەرێکی عێراقی لە سوید قورئانی سووتاند، هەرایەک لەلایەن سەدرەوە بەڕێخرا، وەک نیشاندانی پابەندبوونی بێسازشانەی بە ئیسلامەوە نمایشکرد. لەم بۆنەیەدا و چەندین بۆنەی دیکەدا، پلاتفۆرمی میدیایی سەدرییەکان ڕەخنەیان لە نائامادەیی چوارچێوەی هاوپەیمانی شیعە دەربڕی، کە گوایە بە سازشکردن لە پێناو پاراستنی دەسەڵاتدا، ئیسلام بەکەم دەگرن، لە هەمانکاتدا سەدر بانگەوازی ئەوە دەکات کە لەلایەن ڕکابەرە "گەندەڵەکانەوە" ڕێگری لەکراوە لە جێبەجێکردنی چاکسازییەکاندا.
کێبڕکێی نێوان سەدرییەکان و ڕکابەرەکانیان کێبڕکێیەکە کە تیایدا هەر لایەنێک هەوڵی داوە لە چاو ئەوی دیکە کۆنەپەرستانەتر و ئیسلامی و شیعە سەنتەرتر دەربکەوێت. بەڵام ئەمە زۆرجار هۆکارە ڕاستقینەکانی دوژمنایەتی نێوانیان دەشارێتەوە، کە پەیوەستن بە ڕکابەری کوتلەیی بە دەسەڵات و بە تاڵانچێتی، ئەوەی پێویستە ڕۆشن بێت ئەو رکابەرییەی لەلایەن هەردوکیانەوە پیادە دەکرێت، لە پێناو دەسەڵاتێکدایە کە بەمەرجی پاراستنی دەسەڵاتی سەرمایە هەنگاودەنێت، بە پاراستنی پەیوەندی کارو سەرمایە لە دڕندانەترین شێوازی چەوسانەوەو کەمترین کرێ بە هیزی کار و قۆرخکردنی تەواوی جومگە ئابورییەکان بە چاودێری و سەرپەرشتی هێزە میلیشاکانیان، ئەمەش یارییەکی ئاسان نیە، چونکە هێزە میلیشیاکان لە ڕێگەی

دەسەڵا تێکەوە ئەتوانن لەم کارەدا سەرکەوتن بەدەست بھێنن، دەبێت وەک یاریزانێکی باشی نێوان کێشمەکێشی ئەمریکا و ئێران و خۆ گونجاندن لەگەل دۆخی ناوچەکەدا دەرکەوێت.
لەماوەی چەند ساڵی ڕابردودا هاوپەیمانی شیعە و بەدەوری حزبی دەعوە بە هەر نەخشەو زگزاکیەک لە سیاسەت و پاب□ند بون بە ئێرانەوە، توانیویانە پرۆسەکە بە قازانجی خۆیان بچەرخێنن، لە پاڵ تاڵانچێتی و گەندەڵی و جەهالەتدا سیستمی سەرمایەداریان پێرۆزکرد.
ئێستاش لە هەوڵی پرۆسەی ناوەندکردنی حکومەتی عێراقدا، هاوپەیمانی شیعە قۆڵی جدی لێ هەڵماڵیەوەو بۆتە بەڵایەکی گەورە بەسەر حکومەتی هەرێم و حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتیەوە، بە تایبەتی بنەماڵەی بارزانی و پارتی کردۆتە نیشانیەک کە جاربەدوای جار زیاتر ملەکەچی نەخشەکانی هاوپەیمانی و دەسەڵاتی شیعە گەرایان دەکات، گورزێک کە هێمای ئەو نیشانەگرتنەیە، بچوکردنەوەی قەوارەی هەرێم و گورزدانە لە پێگەی بنەماڵەی بارزانی و دەسەڵاتەکەیان. گەر ئەو پرسیارەش بێتە پێشەوە، ئاخۆ لەم کەین و بەینەدا پێگەی بنەماڵەی تاڵەبانی لە کوێدا ڕاوەستاوە؟ ئەتوانین ئەوە ببینین کە بنەماڵەی تاڵەبانی لەلایەک دەمێکە بۆتە پاشکۆی ئێران وهاوپەیمانی شیعە، واتە پێشوەخت دەستیان لە هەمو شتێک شتووەو چاوەڕوانن ئاراستەی ڕوداوەکان بەرەو کوێیان دەبات، هەر ئەم□ش ی□کێتی ناچارە کە زیاتر لەگەڵ قەیرانەکانی خۆیدا سەوداو مامەڵە بکات، تائەوەی بتوانێ بچێتە سەر ڕەوتی پاراستنی قەوارەی هەرێم، ئەوەی جێگای بیرهێنانەوەیە، جەلال تاڵەبانی هەرزوو دەرگای موجامەلەی بۆ شیعە گەراو و حوسینیە ئاواڵەکرد.
ئەوەی لەم نێوەدا پ□و□یستە جێگای سەرنجمان بێت و ئاگاهانە مامەڵەی بکەین، ئەم دۆخەی ملکەچی ئێستای بارزانیە بەدوای نامەکەی مەسرور بۆ باید□ن، کە خەریکە بارزانی بە ناوی گەشبینیەوە بە ئاکامی دانیشتنە نارۆشنەکانی لەگەڵ لایەنەکاندا چەواشەکاری دەکات، چونکە ئەو نەخشەو ئاراستەیەی لە پرۆسەی ناوەندیکردنەوەی عێراقدا بەرێدەخرێت، چەندین بارگژی و ئاڵۆزی و نشێوی تر بەدوای خۆیدا دەهێنێت، دۆخەکە بەدانی چەند موچەیەک یەکلایی نابێتەوە.
بنەماڵەی بارزانی و بنەماڵەی تاڵەبانی چاوەڕوانی ئەوەیان دەمێکە دۆراندوە، کە بیانەوێت، یا بتوانن بەڵانسەکە وەها ڕاگرن خەڵکی کوردستان بە سەلامەتی ئەو دۆخە تێپەڕێنێت، چونکە هەر لەسەرەتاوە لە ساڵی نەوەدەکانەوە وەک دوهێزی ملیشیا پاشکۆی سیاسەتی جەنگی دەوڵەتی ئەمریکا بون، تەنها ئەوەیان پ□ب□□ا کە پاشماوەکانی دوای جەنگ کۆکەنەوە، هەر بۆیە کوردایەتیەکەیان کردە قومارێکی دۆرا و

قوربانی لەناو ڕیڕەوی پێکهاتەی حکومەتی عێرقدا، کە ئێستا بە نەخشەو سیاسەتەکانی شیعەگەرا بەڕێوە دەبرێت.
ئەم واقعیەتە جەنجاڵە نە بە بارزانی نە بە تاڵەبانی نە بە یەک ڕیزی و نە بەوەستانەوەیان ل□ بەرامبەریەکدا بۆیان ناگەڕێتەوەو ڕاست نابێتەوە، ئەوە نەفەس و ڕۆڵی جەماوەری ناڕازیە کە ئەتوانێ بە ئاراستەیەکی تر ئەم واقعە بگۆڕێت.

پێویستە خەڵکی کوردستان فریای خۆیان کەون، بەدوای هیچ تەوەهم و بەڵێن و دروشمەکانی بزوتنەوەی شکستخواردوی کوردایەتیەوە نەبن، ئایندەی کوردستانێکی سەقامگیرو ئاسایش و خۆشگوزەران و ئازاد، لە هەلومەرجی سیاسی پڕ گێژوای ئێستای ناوچەکەدا، تەنها بە ئیرادەو هێزی ڕێکخراوو جەماوەری و دەورو دەخالەتی ڕاستو□خ□ی خەڵک لە دەسەڵاتی سیاسیدا دابین دەکرێت.

لەم وتارەدا بۆ وەگرتنی هەندێ زانیاری سود لە وتارێکی حارث حسن وەرگیراوە بە ناو نیشانی (تأرجُح شيعة العراق بين توجّهَين متناقضَين)

ئەمن نەتەوەی رۆجیارم!.. زانا_کوردستانی

دەریا گەنداویکە رەگەڵ پەلە ناسنامەیکی چرووک!
ل□ ر□فین، تاکو خۆی بە کنارێنەکە رۆژ بگینی
رۆژ هیوائیکه بۆ خەلاسی لە شەۆ
شەۆ فڵته فڵتیکە بۆ کوێلەداری لە مر□ق
مر□ق چراویکە قانگگرتی
ههڵواسراو له پژەپۆیی مێژوو
وا گەگانە توزولکەی هیواداری لە خۆی هلبۆرینەسەوە
ئاه،، نایینه‌ن
ئادەمی و بەشەر!
وا ئافتاو و وەرەتاوەکانیان نێوی هجرەکانی رەشایی سرگوون کەردەیان

پیخەنینو
سەربەستیو
سماو
تێگەشتنو
و بوتەیلیکیان سازی
لە بەردو
لە نەزانینو
لە پروپووچو
لە گەڵ گیریست...
بەڵام ئەمن نەتەوەی رۆجیارم!
قۆم و خزمی مانگەشەو
گەرچی مۆمەم
بەڵا وێستاوەم لپێشی رەشایی...

زانا_کوردستانی

گەشتێکی بڕۆنزی.. شیعری شوان شەفیق

‎

‎

‎مووسافیرێکم
‎ ,جێگام لە گەشتەکەم لە فارگۆنی یەکدایە
‎!کورسییەکەم دەکاتە چراخان تەنیایی

‎کاتێک سەفەر دەکەم
‎!ڕامم ناکەن پڕچ زەردەکان
‎وەک چۆن ئولفەتم گرتووە بە ڕەشی بەختەوە
‎!ئاواش بە قژی خاوی ڕەش سەرسامم

‎گەشتەکەم درێژە و
‎!منیش کورت بیر دەکەمەوە

‎بڕوام وايە درێژ بيركردنەوە لەم زەمەنە خێرايەدا
‎.بەفيرۆدانی كاتە

‎كيژێك بەرانبەرم دانيشتووە
‎دەيەوێت سەرنجم ڕاكێشێت
‎بە جووڵە هەستبزوێنەكانی
‎ بەو بۆدييە كورتەوەی كە كەمەری دانەپۆشيووە
‎!بەو مەمكە فنجانييەوەی كە سێوبەندی نەبەستووە
‎!پێستی ئەوەندە ناسكە
‎كاتێك تيشكەكانی ڕۆژ بۆنی دەكا دەبريسكێتەوە
‎.پێ دەچێ نەوەی قەرەجەكانی ئيسپانيا بێ

‎ئەو ناسكۆڵەيە خەياڵەكا نمی بردووە
‎ بۆنی هەناسەمی تەی كردووە
‎ئەو بێئاگايە لەوەی
‎لە جووڵەی يەكەم وێستگەوە
‎ ،لە چەقی جەستەيدا
‎ !بە پرگالی ئارەزوو بازنەی حەزم كێشاوە

‎من لە جنسێكی شێتم
‎باكم نييە دەستبەندەكەی
‎ناوی كێی لەسەر نووسراوە
‎!تاتۆی ملی بۆ كام ئەوينەی كێشاوە
‎بەڕوومدا جار جار بزەيەك دەكا
‎منيش بە هەناسەيەكی سەردەوە تەماشايەكی دەكەم
‎دەبێت بزانێت
‎لە گەشتی نێوان شارەكاندا
‎دڵداری كاتی ناكەم
‎مر□ۋ□ك نيم
‎.بە ئارەزووی كاتييەوە سەرقاڵبم

هاونیشتمانییە بێ نیشتمانەکان.. شیعر: نزار قبانی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

وەک چەلەکە ڕاونراوی نەخشەی ڕۆژگارین
لەسەفەراین بێ هیچ بەڵگەی سەفەر کردن
و
مردووین بێ کفن
ئێمە قەحبەی سەردەمین
هەر دەسەڵاتدارێک ئێمانفرۆشێ
و
بەهاکەی وەرئەگرێ
ئێمە کەنیزەکی کۆشکین
کە ژوورێکەوە ئێمانەبرن بۆ ژوورێکی تر
لە باوەشێکەوە بۆ باوەشێکی تر دیکە
لە موڵکدارێکەوە بۆ ئەوی دیکە
و
لە بتێکەوە بۆ بتێکی تر
هەموو شەوێ وەک سەگ ڕائەکەین
بۆ خەڵکێک ئەگەڕێین وەرما نگرێ
بۆ پەردەیەک ئەگەڕێین دامانپۆشێ
و
عەوداڵی نیشتەجێیەکین
و
مناڵەکانمان بە چواردەورمانەوەن
پیر و قەموور" کوڕ " بوون
لە فەرهەنگە کۆنەکانا
بۆ بەهەشتێکی دەفەڕن ئەگەڕێن
بە دوای درۆیەکی گەورەوەن
زۆر گەورە
پێ ی ئەڵێن: نیشتمان

ئێمە هاونیشتمانی کۆشکی" گریان "ین
پەڕەکانمان سەیرە
بیرکردنەوەمان سەیرە

ناوەکانمان لە ناو ناچن
نە ئەوانەی نەوت ئەخۆنەوە ئەمانناسن
نە ئەوانەی فرمێسک و نەهامەتی ئەخۆنەوە
زیندانی ناو” دەق “ێکین
د□س□اتداران نووسیویانەتەوە
زیندانی ” ئایین”ێکین
مەلاکان دایانڕشتۆتەوە
زیندانی خەفەتین
و
ئای کە لە خەفەتا کەس لێمان ناباتەوە

چاودێری ئەکرێین
لە چاخانە و لە ماڵەوە
لە ناو ڕەحمی دایکەکانیشەوە
و
لە هەر لایەکەوە
سیخووڕێک لە چاوەڕوانیمانایە
چایەکەمان ئەخواتەوە
لە ناو جێگەکامانا ئەنوێ
پۆستەکانمان ئەیا بەسەر یەکا
ئەچێتە ناو لاپەڕە و دەفتەرەکانمانەوە
ئەچێتە ناو لووتمانەوە
و
لەگەڵ “کۆکە”مانا یەتە دەرەوە

زمانمان بڕاوە
سەرمان بڕاوە
گەر پەنا بەرین بۆ ئاسمان
ئەڵێن: قەدەغ□ یە
گەر دوعامان کرد پێغەمەر ئاگای لێمان بێ
“ڤیزە”یەکی بێ گەڕانەوەمان ئەیەنێ
گەر داوای قەڵەمێک بکەین تا پێش لە سێدارەیانمان
دوا وەسیەت یان دوا شیعر بنووسینەوە
باسەکانمان پێ ئەگۆڕن

نیشتمانە هەڵواسراوەکەم بەسەر دیواری ڕق و کینا
تۆپە ئاگراوی□کەی ڕوو لە نەمان ئەکەی
هیچ کەسێ : لە خێڵی ئەم یان ئەو

بوتڵێک خوێن
یان “میز”ە بە حورمەتەکەی
نەبەخشیوە بە تۆی غەرق بووی خوێن
هیچ کەسیان
بە پانتایی ئەم عەبا ڕاکێشراوە
ڕۆژێ لە ڕۆژان
پاڵتۆیەک یان کڵاوێکی پێت نەبەخشیوە
ئەی ووڵاتی وەک هێلانەی پایز تێک شکاو
لە شوێنی خۆمان
وەک درەخت ووشک هەڵگەڕاوین
لە ئاوات و یادگارێکمان دوور خراوینەتەوە
چاومان لە دەنگیمان ئەترسێ
دەسەڵاتدارەکان خودایەکن
خوێنی”شین” بە لەشیانا ئەگەڕێ
و
ئێمەش بووین بە وەچەی کەنیزەیەک

نە کوێخای شاخاوییەکان، نە دانیشتووی بیابانەکان، نامانناسن
کەس میوانداریمان ناکا
کە ستەمکارێک ئەڕوا
ستەمکارێکی تر وەرمان ئەگرێ
کۆچەری بەندەرەکانی” ماندوو” بوونین
کەس ئێمەی ناوێ
نە مەلائیکەت…نە شەیتان
لەم دەریا بۆ ئەو دەریا
کەس نامانخوێنێتەوە
لە پاپۆڕی خەفەتەکانا سەفەر ئەکەین
سەرکردە : بەکرێ گیراو
پیرەکەمان : چەتە
وەک مشک خزێنراوینەتە قەفەسەوە
هیچ بەندەرێ..هیچ مەیخانەیەک وەرمان ناگرێ
هەموو پاسەپۆرتەکانمان
شەیتان دەریکردوە
هیچ نووسینێکمان
نەچۆتە دڵی سولطانەوە
لەسەفەراین
لە دەرەوەی بازنەی کات و شوێنا

خەڵکانێکین کە :
دەغیلە و کەل و پەلەکانمان وون کردوە
مناڵەکانمان وون کردوە
ناوی خۆمانمان وون کردوە
” ئینتما”مان وون کردوە
هەستکردن بە “ئەمان”مان وونکردوە
نە ئەمبەر…نە ئەو بەر
نە وەچەی ئەم….نە وەچەی ئەو
ناماناسن
نیشتمانم..:
هەر چۆلەکەیەک ماڵێکی هەیە
تەنها ئەو چۆلەکانە نەبێ
کە “ئازادی” ئەکەن بە پیشە
ئەوان : لە دەرەوەی ووڵاتەکانیان ئەمرن
“”””””””””””””””””””’
“”””””””””””””””””””’

(بۆ زیاتر مانا بەخشین دەستکاری چەن ووشەی□ک کراوە لە کاتی وەرگێڕانەکەی بۆ هێشتنەوەی ڕیتمی نێوان دێڕەکان و مانا شیعرییەکانیان..)e